…ENTARIA
…UM IN
…A DAVIDICORUM
…ALYSIM

AUCTORE

THOMA LE BLANC

E SOCIETATE IESU

SACRÆ SCRIPTURÆ IN ACADEMIA REMENSI ET MUSSIPONTANA PROFESSORE

EDITIO

HIERONYMO DE ANDREA

CARDINALI S. E. R.

ARCHIEPISCOPO MELITENO

DICATA

TOMUS I.

COMPLECTENS COMMENTARIA IN PSALMOS PRIMUM AD QUINDECIMUM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

NEAPOLI
APUD I. NAGAR EDITOREM
IN VIA TRINITA' DE' SPAGNOLI N.° 33.
M. D. CCC. LVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

...ENTARIA
...S PSALMOS.

PSALMUS PRIMUS.

... non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pesti-
...: 2. Sed in lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. 3. Et
... lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tem-
... eius non defluet: et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur. 5. Non sic impii, non sic:
... quem proiicit ventus a facie terræ. 6. Ideo non resurgent impii in iudicio: neque peccato-
... iustorum. 7. Quoniam novit Dominus viam iustorum: et iter impiorum peribit.

PSALMI PRIMI ANALYSIS.

Propheta noster, ut omnes ad virtutem impellat, describit viri pietatis studiosi,

- Officia duo,
  - Peccato non adhærere. 1.
    - Cogitatione, impiorum consiliis credendo. 1.
    - Opere, mores perditorum imitando. 1.
    - Verbo, doctrinæ pestilenti adhærendo. 1.
  - Virtutem sequi, ad quod iuvatur:
    - Amore legis divinæ. 2.
    - Et frequenti eius meditatione. 2.
- Felicitatem maximam,
  - Ob firmas in fide radices. 3.
  - Gratiarum fœcunditatem. 3.
  - Fructuum ubertatem. 3.
  - Foliorum viriditatem. 4.
  - Omnium rerum lætum exitum. 4.
- Adversarium miserum,
  - In hac vita. 5. in qua
    - Privatur piorum felicitate et gratiis. 5.
    - Ac pulveris instar dissipatur. 5.
  - Et in futura. 6. in qua
    - Trepidabit reus in iudicio. 6.
    - Expelletur a cœtu Sanctorum. 6.
- Adiutorem potentissimum. 7. Qui
  - Eius actiones amat, et approbat. 7.
  - Impii consilia perdit, et dissipat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Cur hic psalmus caret titulo?

Hic Psalmus titulo caret. Qua porro de causa? Respondet primo Cassiodorus, ideo Psalmum hunc titulo carere, quia de *Christo* agit, cui nihil est præponendum. Capiti nostro, ait, de quo absolute dicturus est, nihil debuit præponi, dum ipsum rerum omnium constat esse principium. Hæc ratio non est efficax, tum quia Psalmus hic non est de solo Christo: tum quia Psalmis aliis, qui sunt de Christo, titulus præfigitur, ut patet in Psal. 21. et plurimi de illo Psalmos omnes explicant.

Secundo, sanctus Augustinus opinatur Psalmum hunc titulo carere: quia propriam vocem Dei loquentis inducit: non decet autem aliquid divino eloquio præponi: deinde, ut perspicuum esset, quantum hic Psalmus inter cæteros emineret. Sed titulo carere magna dignitas non est, et vix afferri potest ratio, cur hic psalmus vox Dei potius appelletur, quam alii, qui de beatitudine agunt, sicut psalmus centesimus decimus octavus.

Tertio itaque, hic psalmus non habet titulum, quod sit omnium aliorum psalmorum veluti titulus, eorumque vestibulum coronas et flores iis ostentans, qui in ipsorum notitiam penetrarint: beatitudinem enim offert legem meditantibus, et opere explentibus. Sanctus Hieronymus Psalmum hunc vocat præfationem Spiritus sancti. Sanctus Gregorius Nyssenus Tractatu secundo in Psalm. cap. octavo ait, esse introductionem ad Philosophiam spiritualem. Sanctus Chrysologus nuncupat Psalmorum præfationem, titulum, et clavem. Verba eius sunt sermone quadragesimo quarto: *Psalmus, quem hodie cantavimus, Psalmorum præfatio est, imo et Psalmorum Psalmus, titulorum titulus, est argumentum generans argumenta, est tota causa sequentium*

Digitized by Google

canticorum. Et sicut clavis aulæ regalis ubi primum ianuam patefecit, penetrales reddit intimas ac multiplices mansiones: ita Psalmus iste ubi reseraverit aditus intelligentiæ primos, Psalmorum omnium pandit mysterium, pandit secretum. Ita Chrysologus. Sanctus Basilius homilia in hunc psalmum, vocat fundamentum et basim cæterorum. Quod, inquit, ad domus molitionem est fundamentum, ad compingendam navim carina, quod cor in constituendo animantis corpore: vim nihilo disparem, meo quidem indicio, circumcisum hoc ac breve proœmium obtinet ad universam supellectilem atque apparatum psalmorum. Hæc Basilius.

Titulus in Græcis Bibliis a quo positus?

Nota, In textu Græco habetur hic titulus: Davidis Prophetæ et Regis melos. An a septuaginta Interpretibus, an ab aliquo alio sit appositus hic titulus, nescitur. Euthymius certe ait: sicut apud Hebræos sine inscriptione habetur, ita ab omnibus interpretibus esse dimissum. Theodoretus idem dicens addit rationem, non audentes, inquit, a scipsis aliquid adiungere verbis Spiritus sancti. Hinc patet, tunc in nullis, aut in paucis Græcis exemplaribus fuisse ullum titulum: itaque probabilius est, non a septuaginta Interpretibus esse additum. In Psalterio Syriaco, quod latine vertit Gabriel Sinoita, nullus est Psalm. sine titulo. In hoc autem hic titulus legitur: Narratio concionis, quæ de bonis moribus habetur, in canone novem beatitudinum apud Matthæum. Ugo a S. Charo Cardinalis enumerat in Psalmo nostro octo beatitudines, et eas ostendit in eius versiculis: tu novem possis reperire; sed octo commodius assignabis, cum Christus hunc numerum in Evangelio posuerit. In expositione Psalmi eas contemplabimur.

Argumentum psalmi.

Quæres, quodnam sit argumentum huius psalmi? Respondet primo Ugo Cardinalis ad literam agi de Iudæis, qui contra voluntatem Dei descenderunt in Ægyptum, post excidium Ierosolymæ, Ierem. 13. sed hic Psalmus latius patet.

Secundo, aliqui de solo Christo illam exponant: quia certum est de illo esse Psalmum secundum, cum quo apud Hebr. iste coniungitur: deinde, quia in Græco est: Beatus A ὁ ἀνήρ. q.d. Beatus ille vir eximius, singularis ille heros: et in textu Hebraico est etiam articulus ה *ha*, qui sæpe est demonstrativus specialis alicuius personæ. Sed neque apud Græcos, neque apud Hebræos, hoc universaliter verum est: sæpissime enim est simplex articulus, ornatus gratia positus.

Tertio denique, arbitror Psalmum hunc ad literam esse de quolibet viro iusto, specialius tamen de Christo. Prædicat vero Propheta beatitudinem eorum, qui virtutis studiosi ab impiis se subduxerint, ac legi Dei amandæ, meditandæ et exequendæ se totos tradiderint: miseriam autem sceleratorum, qui et in hoc, et in futuro sæculo graviter punientur.

Quæres secundo, quare hic Psalmus ponitur primo loco? Respond. quia agit de beatitudine. Beatitudo enim est fundamentum, et principium doctrinæ moralis. Ita Bellarminus. Psalmorum vero liber, ut ait sanctus Augustinus, communis quidam bonæ doctrinæ thesaurus est, apte singulis necessaria subministrans: ita ipse in prologo. Secundo, B quia, ut loquitur Cassiodorus, psalterium est cælestis Paradisus. Itaque beatitudo oculis ad illud accedentium ostendenda est, ut ardentius currant. Tertio denique psalmus hic primo loco ponitur, ut beatitudinis spe excitet ad tolerantiam, et ad virtutum acquisitionem, quæ in Psalmis celebrantur. Ut enim ait sanctus Augustinus: *Psalmorum liber quæcumque utilia sunt ex omnibus, continet. Futura prædicit, veterum gesta commemorat, legem viventibus tribuit, gerendorum statuit modum.*

Quare hic psalmus ordine primus est?

Nota. Nonnulli putant Psalmum 107. omnium primum esse scriptum, cum in eo dicatur, *exurge gloria mea, exurge psalterium et cithara.* Sed hoc nullo modo videtur verum, cum agat ibi de subiuganda Idumæa, quam aggressus tantum anno regni sui decimo quinto. Multos autem psalmos scripsit, cum esset pastor, et cum illum Saul persequebatur. Probabilius est, ultimum omnium esse compositum Psalmum 71, cum in eius fine habeatur: Defecerunt laudes David, filii Iesse.

Quis psalmus scriptus sit primus et ultimus.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

Duo continet. Primo, virum iustum beatum esse. Vers. 1. Secundo, impium esse miserum. Vers. 5.

SECTIO PRIMA

Tria exequitur. Primo, ostendit quid sit fugiendum, ut simus beati, vers. 1. Secundo, quid faciendum, vers. 2. Tertio denique, quanta sit piorum felicitas, vers. 3.

PARAPHRASIS.

1. Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum: et in via peccatorum non stetit: et in cathedra pestilentiæ non sedit.	1. Beatus est, qui nec malis impiorum consiliis faciles aures animumque præbuit, nec ab iis in abrupta vitiorum abduci se passus est. Beatus etiam est, qui, si nonnunquam imprudens in eorum cœtus incidit, viamque malam inivit, statim pedem mentemque retulit, neque pestifera illorum doctrina afflari se permisit, aut illa alios infecit.
2. Sed in lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte.	2. Sed in lege Dei voluntatem suam, amoremque omnem defixit; eamque iugi meditatione diu noctuque expendit, ut altiores in mente radices agat.
3. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.	3. Quis eum beatum non dixerit, cum futurus sit instar arboris fœcundæ, prope confluentium rivorum aquas consitæ, ubi humore nunquam destituetur, atque uberes fructus præstituto tempore profundet?
4. Et folium eius non defluet: et omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.	4. Vernantique semper coma tum æstate, tum hyeme, excuti sibi vel levissimum folium non sinet: omniaque sibi ex voto fluere, et feliciter obtingere gaudebit, licet caliganti hominum turbæ secus videatur.

Digitized by Google

QUÆSTIO UNICA

QUAM MAGNA ET IUCUNDA VIRTUTI ANNEXA FELICITAS ?

Ordo sectionis. PROPHETA noster beatum illum prædicat, qui corpore animoque peccata fugerit, et virtutem fuerit amplexatus.

Primo enim, a peccatis declinandum est, aures a malis consiliis conservando, vers. 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.* 2. Pedes a lata improborum via revocando. *Et in via peccatorum non stetit.* 3. Corpus integrum, atque os præsertim, a loco et doctrina pestifera removenda: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.*

Secundo, Virtus sequenda est. 1. Voluntatem in Deo, eiusque vel minimis mandatis, defigendo, vers. 2. *Sed in lege Domini voluntas eius.* 2. Intellectum, divini Solis radiis, omni tempore illustrando: *Et in lege eius meditabitur die ac nocte.*

Felicitatem deinde ex illa peccatorum fuga, et ex amore studioque virtutis orituram declarat Arboris vitæ similitudine, quæ in medio Paradisi terrestris posita optimos suavissimosque fructus toto anno profundebat.

Primo, radicem illius ac truncum, prope fontis vitæ fluenta collocat, vers. 3. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum.* Secundo, ramos fructibus honestandos esse prædicit: *Quod fructum suum dabit in tempore suo.* Tertio, folia semper viridantia, arborem exornatura: *Et folium eius non defluet.* Quarto denique, fructum nunquam a vermibus erodendum, aut putredine corrumpendum: *Et omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.*

ARTICULUS I.

Beatus est, qui non abiit in consilio impiorum.

Vers. 1. DAVID filios suos, omnesque homines, ad cælestem beatitudinem et coronam invitans, eos præmonet, ut viam et societatem impiorum fugiant, vers. 1. BEATUS VIR, Theodotio vertit, νεωτερος, Iunior, adolescens, QUI NON ABIIT IN CONSILIO, Tertullianus lib. de spectacul. cap. 3. et 4. *In concilium*, per *c*, sed non placet: melius Pagn. et Arias, *in consilium*, per *s*, id enim significat vox Hebr. עצת *etsa*, IMPIORUM: ET IN VIA PECCATORUM NON STETIT, ET IN CATHEDRA PESTILENTIÆ NON SEDIT.

Nota: In primo hoc versu describit Propheta virum iustum per negationem: in secundo autem, per affirmationem. Hebræi enim solent utraque dicendi ratione uti, cum quid multum volunt commendare et animis imprimere. Illi autem soli debita est beatitudo, quia est amicus Dei et filius, et consequenter hæres.

Abire in consilio impiorum. Quæres 1. Quid sit abire in consilium impiorum? Respondet primo Bellarminus, est sequi eorum consilia, leges, sententiam, quæ sunt omnino contraria viæ Dei, id est legi Dei. Secundo, et melius ac significantius, abire in consilium impiorum, est illis se adiungere comitem, cum quadam facilitate et delectatione. Plus enim est abire in consilium impiorum, quam eo rapi et duci. Nam qui rapitur, invitus rapitur: qui ducitur, aliquo modo reluctans, et difficiliorem se præbens, ducitur. Qui vero abit, promptum se et alacrem ostendit, vel pedibus viam esse decursurum, vel ut suavi musica delinitum viæ molestias non timere. Non est opus vinculis, ut rapiatur: non curru, ut ducatur: sed ipsemet abit cum prodigo domum suam deserens, et regionem longinquam petens, ubi cum meretricibus omnem substantiam suam dissipet.

Beatus est, qui non abit in consilio impiorum. Quæres 2. Quomodo ex hoc hemistichio probatur, beatum esse illum, qui non abit in consilio impiorum? Resp. ex vi verborum, aut ex versionibus, varias elici posse rationes.

I. Est irreprehensibilis. Primo enim, qui non abit in consilio impiorum, est irreprehensibilis. Scholion Græcum enim quem Septuaginta hic vocant μακαριον, id est beatum, vocat αμεμπτον, id est, in quo nihil est reprehendendum. q. d. Ille nihil habet re-

A prehensione dignum, qui non sequitur consilia impiorum. Sigismundus Imperator beatos esse dicebat in terris Reges, qui superbis exclusis, mansuetudinis et misericordiæ cultores viros, in Curia assessores et Consiliarios haberent, ut refert Æneas Sylvius de gestis Sigismundi. S. Basilius a consiliario bono removet superbiam, avaritiam, et alia vitia. Verba eius sunt tract. de Renunciatione. Consiliarium, ait, oportet esse ab avaritia abhorrentem, quietum, egentium studiosum, minime iracundum, minime iniuriarum memorem: sed natura propensum ad eos docendos, qui ad ipsum accedunt, quem gloria inanis non inflet, adulatio non frangat, severum et constantem, cui denique nihil sit præstantius honore Dei. Hæc Basilius. Aristoteles ipse docet lib. 6. Ethicorum, cap. 13. fieri non posse, ut quis sit prudens, qui non sit bonus. Sanctus Chrysostomus ait, virtutem esse fontem, matrem, et radicem prudentiæ: improbitatem autem, ex amentia capere initium. S. Ambrosius volens nos avertere a malis consiliariis, lutoso fonti eos comparat. Quis, ait, in cœno fontem requirat? Quis e tur-

B bida aqua potum petat? Itaque ubi luxuria est, ubi intemperantia, ubi vitiorum confusio, quis inde sibi aliquid hauriendum existimet? Quis non despiciat morum colluvionem? Quis utilem causæ alienæ iudicet, quem videt inutilem suæ? Ita Ambrosius, lege illum etiam cap. 17. Neronem Imperatorem mali consiliarii corruperunt, ut docet Xiphilinus: et Ioam Regem Iuda, ut habetur 2. Paralip. 24. qui bonis consiliis Ioiadæ Pontificis in Dei cultu constans fuerat: post eius mortem idola coluit, et Zachariam Prophetam interfecit. Zacharias memoriam Dei significat, hanc tollunt ex anima consiliarii scelerati. Itaque sapienter dicebat Iob, Rex Hussitarum, cap. 21. 16. *Consilium impiorum longe fac a me.* Sunt locustæ armatæ prodeuntes de puteo abyssi, quorum vox est vox curruum equorum currentium in bello. Apocalyp. 9. aut sunt equi et equites, ex quorum ore procedit ignis, fumus et sulphur. Ibidem. Nihil spirant præter crudelitatem. Imitare Fridericum III. Imperatorem, qui a se reiecit consiliarios, a quibus impel-

C lebatur, ut clam perderet Ladislaum puerum, Hungariæ et Bohemiæ Regem, cuius mors opes maximas et duo regna illi allatura esset. Qui fit, inquit, quod me divitem potius, quam pium erga meos esse cupitis? Ego sane divitias non ita amo, ut impiis consiliis persuasus, propter eas indignum facinus perpetrare velim, ut narrat Æneas Sylvius libro tertio Comment. de Rebus gestis Alphonsi. Vide a me dicta Psalm. 100. 4. et 7. atque Psal. 118. 115. Item, Ps. 15. 4.

Secunda, qui non abit in consilio impiorum, est perfectus. V. et VI. editio ac Theodotio eum quem hic Septuaginta dicunt μακαριον, appellant τελειον, id est perfectum, q. d. Ille perfectus est, qui non sinit se abripi ab impiis consiliariis. Plato in Theage, ait, consilium esse ιερον χρημα, rem sacram, et sanctus Basilius in Isaiam, ιερον πραγμα. Basilius Imperator in exhort. ad Leonem filium dicit, in prudentum consilio Deum quasi in solio suo conquiescere. Hinc Iethro dicebat Mosi, Exod. 18. 19. *Audi verba mea* II. Est perfectus.

D *atque consilia, et erit Deus tecum.* Dio Chrysostomus oratione triges. secunda docet, quorum Dii providentiam habent, iis concedere bonos consiliarios, αυτοματους, etiam ultro venientes. Inter Getas semper erat aliquis, qui Zamolxis callens instituta Regi consiliarius adesset, et Dei nomen assequeretur, ut refert Strabo lib. 7. ubi ait, Augusto Romæ imperante Boerebistam tenuisse Imperium Getarum: Decæneum vero, sive Ceneum, fuisse eius consiliarium. Isocrates Nicocli Regi dicit, bonum consiliarium esse utilissimam, et maxime regiam omnium possessionem. Et Tacitus libro 4. nullum, ait, maius boni Imperii instrumentum, quam bonus consiliarius, qui merito pacis decus sit appellandus. Iesus Siracides Eccli. 21. 16. multa paucis complectitur, cum dicit: Consilium sapientis esse fontem vitæ.

Tertio, qui non abit in consilio impiorum, est quietus. III. Est quietus.
Contra vero, qui eo se duci patitur, quietis nullam habet partem. Hebraica vox רשעים *resciaim*, quæ hic habetur, significat non solum impios, sed etiam inquietos in seipsis, ac perturbatores aliorum, Isai. 57. 20. *Impii quasi mare*

Digitized by Google

ferreas, quod requiescere non potest. S. Chrysologus egregie, et apte ad Psalmum nostrum, eam fluctuationem describit, serm. 44. *Abiit o se, a Deo impius cum recessit: nec stat in consilio, impiis cogitationibus qui vagatur. Iste modo fertur ad cælum, modo refertur ad terras, iactatur per maria, levatur fluctibus, mergitur in profundo: cumque sua semper mente volutetur ut ebrius, non se computat, et computat cœlum: qui se scire existimat totum, se nescit.* Alios etiam quietos esse non patiuntur improbi, sed pravis suis consiliis eos exagitant, Isai. 19. 13. dicitur: Stulti facti sunt Principes Taneos, emarcuerunt Principes Mempheos, deceperunt Ægyptum, angelum populorum eius. Dominus miscuit in medio eius *spiritum vertiginis:* Chald. et Sept. spiritum erroris, *et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens.* Hebr. ebrius in vomitu suo. Scholiastes Aristophanis ait, Neptunum Deum iratum Atheniensibus, immisisse illis δυσβουλίαν, id est, stultum et malum consilium, veluti furiam quæ omnia perverteret. Marius Maximus sapienter dicebat, meliorem esse Rempublicam, et prope tutiorem, in qua Princeps malus esset, quam in qua amici Principis pravi existerent: quia unus malus potest a pluribus corrigi, non vero multi ab uno: Idem sentiebat, et dictitabat Homulius Senator Romanus: Quas turbas suis consiliis et fraudibus non excitarunt Brunechildis et Fredegundis in Francia, Athalia et Alexandro in Iudæa, Cleopatra in Ægypto, Draomitia, seu Drohomira in Bohemia, Caroci mater in Germania et Gallia? Carocus enim Rex Vandalorum eum magna multitudine pervagatus Germaniam, assensu Germanorum traiecto Rheno Gallias invasit, et vastata per gyrum patria, indigenas graviter afflixit. Ei mater, detestabilis mulier, a cuius nutu pendebat, tale dedit consilium: Fili, si nomen quæris æternum, omnia ædificia quæ cæteri Reges et Principes construxerunt, destrue: et homines, quibus illi pepercerunt, occide. Tu enim neque meliora neque pulchriora poteris ædificia construere, quam dudum illi construxerunt: neque pietate, modestia, clementia, illis parcendo, quos viceris, nomen tibi facere gloriosum. Impiæ matris impio usus consilio Carocus, Rheno transmisso Moguntiam Urbem Cisrhenanam, cum habitatoribus cunctis delevit, incendit, ac funditus destruxit. Deinde Vurmatiam, postea Spiram simili furore aggressus, interfectis civibus cunctis, quos reperit, subvertit. Inde movens, Trevirorum urbem Cismosellanam obsedit, cepit, et vix paululum a clade Francorum respirantem destruxit. A Treviris movit ad Metensem civitatem, quam cepit, subvertit, cunctis habitatoribus eius necatis. Inde progressus, interiorem Galliam intravit, et post multarum urbium desolationes, Arelatensem postremo civitatem obsedit, ubi a milite quodam, nomine Marcio, captus et vinculis constrictus, per omnes civitates, quas devastaverat, est circumductus cum ludibrio, et vitam nimis impiam digna morte finivit. Ita habetur in libro 1. compendii Ioannis Trithemii.

IV. *Bonis omnibus abundat.* Quarto denique, qui non abit in consilio impiorum, it per viam rectam, et bonis omnibus, etiam temporalibus, abundantem. Pro, *beatus*, Hebr. est אַשְׁרֵי *asre*, quæ vox et beatum, et beatitudinis, et beate significat. Hinc Arias vertit, *beatitudines viri qui non ambulavit in consilium impiorum.* Et Arobs: *Beatitudo viro, qui non est secutus sententiam inobedientium.* Vox autem Hebr. *asre* derivatur a Rad. אָשַׁר *osciar*, recta ambulavit, direxit, felix fuit. Hinc mihi videtur deduci Gallicum verbum *assurer*, id est, securum reddere. Sic etiam εὐοδόω et εὐοδεῖν Græcis sunt prospere agere, bene et feliciter ambulare, dirigere. Salomon Rex sapientissimus dicit Prov. 2. 11. *Consilium custodiet te.* Contra vero, ut ait S. Gregorius, valde fortitudo destruitur, nisi per consilium fulciatur. Origenes in cap. 14. ad Romanos, consiliarius improbos comparat piratis, lumen in scopulo accendentibus, ad naves eo trahendas, ut frangantur. Achab Rex Israel credens malis consiliis pseudo-Prophetarum ad bellum contra Syros impellentium occiditur. 2. Reg. 22. Sedecias Rex Iuda regnum amittit, ante oculos suos videt filios occidi, excæca-

A tur iussu Nabuchodonosoris, qui Ierosolymam et Templum incendit et evertit, 4. Reg. 25. Herodes Tetrarcha Galilææ et Peroeæ usus pravis consiliis Herodiodis uxoris suæ regno exuitur, et exul in Gallias amandatur, ut refert Ioseph. Iacobus III, Scotorum Rex, quod bene monentes nobiles non audiret, regnum amisit, ab iis expulsus est, filio in locum eius suffecto, ut ait Polydorus Virgilius. Notabile est quod affert Ioannes Magnus lib. 2. de Botuildo Sueonum rege. Cum enim ob avaritiam et ignaviam omnibus exosus, urgentibus hinc Rutenis, illinc Danis, fugere a regno cogeretur, Storblindus Thesauri custos petiit, an rei alicuius oblitus esset? Cui ille nimis tarde sapiens, Ego, inquit, nimis diu oblitus sum bonorum procerum meorum consilia audire: in quam oblivionem nisi incidissem, ego salvus io salva patria, quam nunc turbatam relinquere cogor, permanerem. Mox erectis velis se ad Curetes recepit. Inde reversus, et sanioribus usus consiliis, multa in statum feliciorem reduxit. Ad rem nostram etiam aptius est, quod idem auctor ait de Carolo Canuto Rege B Sueonum et Gothorum lib. 23. cap. 7. Is non sua, sed avarissimorum præfectorum culpa regno pulsus a Ioanne Upsalensi Archiepiscopo, ad Casimirum Regem Poloniæ fugere volebat. Dispositis navibus, cum iam sola anchora levanda restaret, quidam ex præfectis Regem interrogat, an quicquam in terra neglexisset? At is suspirans respondit: Neglexi profecto ante plures annos te, et tui similes in furcam suspendere: quod si tunc fecissem, nunc quietus in tranquilla Republica permanerem. Deinde erectis velis in Gedanum celeberrimum Prussiæ emporium pervenit.

Consilium est basis actionum. Nota, vox Hebraica עֵצָה *etsa*, quæ hic habetur, et consilium significat, deducitur a Rad. יָעַץ *iaaz*, consulere, deliberare, decernere, quam quidam transpositam volunt ex יָצַע *iatso*, id est, sternere: quod consilium sit velut stratum, super quod consistant actiones. Si fundamentum firmum ac solidum est, firme ac solide stabunt actiones: si vero fundamentum sit arena fluctuans, omnia corruent. C Aristoteles lib. 2. Ethic. cap. 11. ait, virtutes aut consilia quædam esse, aut non sine consilio. S. Chrysostomus dicit, consilium esse λύχνον βίου, Lucernam vitæ, et ubique præire debere. Synesius in oration. de regno. *Rex*, inquit, *amicos in eiusdem naturæ communionem adsciscit, vim quodammodo suam multiplicans: ita enim fiet, ut et omnium oculis videat, et omnium auribus audiat, omniumque animis in unum consentientibus consilium capiat.* Ita Synesius. Erant apud Persas ex intimis regis, qui speciali nomine dicerentur Regis oculi, et Regis aures: ii scilicet, quorum oculis et auribus res regni sui videbat, atque audiebat. Plato in Theage dicit, esse ἀλαζονείαν δεινήν, Intolerabilem superbiam, existimare se nullius egere consilio: sed sibi uni ottentum esse, quasi solus possit sine consilio decernere, quæ optima sunt. S. Basilius in regulis fusius disputatis vocat, αὐθαδείας δεῖγμα, arrogantiæ signum. Aristoteles lib. 1. Ethic. eum qui aliena consilia contemnat, vocat ἀχρεῖον ἄνδρα, hominem nihil, hominem ad omnia inutilem. Sed sedulo videndum est, ut bonum D sit consilium. Dio Chrysostomus in Rhodiaca dicit, sexcentos inveniri posse, quibus magis profuerit auferre pecunias, quam dare: bono autem consilio neminem esse qui non egeat in omni tempore, et ad omnem vitam, ne is quidem qui feliciissime degere videtur. Hinc omnia regna et Respublicæ Senatum, veluti basim felicitatis suæ, sibi constituunt: apud Iudæos erat Sanhedrin 72. sapientissimorum virorum. Lycurgus, teste Aristotele, constituit Lacedæmone octo et viginti seniores, qui duobus Regibus assiderent. Romulus Senatores a se creatos Romæ, patres populi appellavit. Venetorum Duci assident sex grandiores natu ex primoribus patrum, qui ex senis regionibus urbis (Sexteria vulgo appellant) ex singulis singuli creantur: octimestre id munus. Hi quia in consulendo et decernendo frequentes principi assistunt, ab re ipsa *Consiliarii* sunt nominati: estque is Magistratus non recens, sed non multo post ducariam potestatem natus: quippe qui Dominici cognomento Monecarii principatu,

Digitized by Google

qui post Theodatum et Gallam magisterio Equitum successit, in Republica esse cœperit. Constat enim ob præceps ingenium, duos illi annuos consiliarios datos, quos utique Tribunos ab initio dictos reperio. *His absentibus, nullum principi publicum curare licet negotium, non audire, non decernere, non publicas literas resignare: si quatuor eorum coirerint, vel eo absente negotium omne transigunt*, ut asserit Sabellicus de magist. Venetorum.

Adolescenti sunt maxime noxia prava consilia.

Nota 2. Adolescentibus præsertim ac pueris cavendum est, ne abeant in consilio impiorum. Theodotio, V. et VI. editio habent in Psalmo nostro: *Beatus* νεώτερος *iuvenis, qui non abiit*, etc. Ut enim ait Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 12. iuvenes sunt maxime φιλέταιροι καὶ εὐαπάτητοι amicorum studiosi, et facile decipiuntur. Hinc Salomon filium suum monet Prov. 1. 10. *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis.* Nam, ut scribit S. Bernardus in Epist. 78. ad Suggerium: *Habent et lac et oleum peccatores, suave quidem, sed venenosum, sed mortiferum.* Vide a me dicta Psal. 54. 22. Lamiæ sunt nudantes mammam, et lactantes catulos suos. Thren. 4. 3. Rabanus in Lamia figurari vult hypocritam: habet enim humanam faciem, sed corpus bestiale. Hoc aptissime dicetur de pædagogis, magistris, nutricibus, parentibus, et consiliariis malis puerorum nobilium, quibus cum lacte venenum instillant. Salvianus lib. 5. de providentia. *Nutrices, ait, mores suos, vel bonos, vel malos, in pueros quos alunt, cum lacte transmittunt: ita existima de consiliariis et præceptoribus adolescentum: utrique enim mores suos cum doctrina transmittunt.* Ita Salvianus.

Eam ob rem gravissima damna multi passi sunt. Tres tantum Iudææ Principes videamus. Primo, Davidis nostri filius Absalon, qui patris pacem significat, delusus e consiliario scelerato Achitophele, qui significet fratris ruinam, Regem se proclamari curat in Hebron, patrem ex urbe regia deturbat, decem eius concubinas in oculis solis polluit, patrem fugientem occidere cogitat, numerosum exercitum in eum movet, in prælio vincitur, et e querceu pendens tribus lanceis a Ioabo in corde configitur, ac sine pompa funebri in foveam grandem proiicitur, et lapidibus obruitur. 2. Reg. 17. ac 18. Secundo, Roboam filius Salomonis, secutus insulsum et crudele consilium iuvenum, decem regni sui tribus amisit, quæ elegerunt sibi Regem Ieroboamum, idola coluerunt, et nunquam se tribui Iuda et Beniamin coniunxerunt, donec regnum Israel destructum est e Salmanasare Assyriorum Rege, et Regnum Iuda a Nabuchodonosore Rege Babylonis. 3. Reg. 12. Tertio, Ochozias Rex Iuda ingressus est per viam domus Achab: mater enim eius Athalia impulit eum ut impie ageret. Fecit igitur malum in conspectu Domini, sicut domus Achab: *Ipsi enim fuerunt consiliarii post mortem patris sui in interitum eius.* 2. Paralip. 22. 3.

Contra vero, iuvenes celebritatem nominis sibi comparant, si consilia senum sequantur. Constantino Magno quærenti, quo pacto Alexander Imp. et adolescens et Syrus in talem evasisset principem, cum Tiberii, Caligulæ, Nerones, Domitiani, Commodi, ante illum principes Romani sanguinis, Imperatorium nomen dignitatemque fœdarint? Responsum fuit, id potissimum moribus ac probitati eorum accepto esse referendum, quos ille Princeps in consilio habuerat, Ulpiano, Iulio Paulo, Pomponio, Fabio Sabino, Iurisconsultis præstantissimis et viris clarissimis. Ita Rutilius in vita Ulpiani. Nullam legem ille Imperator sanxit sine viginti viris Iuris scientiæ peritis, quos in consilio habuit, ut asserit Sabellicus lib. 6. Ennead. 7.

Mentis robore est opus ad consilia mala evitanda.

Nota 3. Opus est mentis fortitudine, ut non abeas in consilio impiorum. Unde dicitur, *Beatus vir, qui non abiit*, etc. Hebr. אִישׁ, *is*, virum significat vividum ac veluti igneum, mentis vigore et ardore excellentem. Hinc vox Græca ις, id est, robur, et Latina *vis* deducitur. Rad. est אֵשׁ *es*, hoc est, ignis: vel יֵשׁ *ies*, est: quod vir prius sit creatus quam mulier, aut quod auctoritate, dignitate et gloria antecellat. S. Bernardus serm. 35. ex parvis, assignat quatuor modos evadendi ex malis consiliis impiorum. *Ad hoc*, inquit, *consilium impiorum itur quatuor modis.*
A *Quidam enim trahuntur inviti, alii attrahuntur illecti, alii seducuntur ignari, alii sequuntur spontanei. Istis necessariæ sunt quatuor virtutes, per quas armati resistant, ne in consilium eant. Invitis necessaria est fortitudo, qua resistant usque ad mortem minis, cruciatibus et damnis. Illi qui attrahuntur illecti, indigent temperantia, quæ reprimit illicita desideria, nec cedit promissionibus, nec emollitur blanditiis. Illis qui seducuntur ignari, opus est prudentia, quæ ab utilibus inutilia discernit: et docet quid timendum, quidve reiiciendum sit. Iustitia indigent illi, qui sequuntur spontanei, etc.*

ARTICULUS II.

Beatus est, qui in via peccatorum non stetit.

Nunquam abire in consilio impiorum difficile est, saltem in eo non est manendum. Itaque additur, *et in via peccatorum non stetit.* Vers. 1. 2. pars. Via peccatorum.

Quæres primo, quænam est via peccatorum? Respon-
B det primo Didymus, viam peccatorum esse Diabolum. Christus est via Sanctorum et virtutum: unde ipse ait Ioan. 14. 6. *Ego sum via.* Secundo, viam peccatorum, esse mundum, docet S. Bernardus serm. 35. ex parvis. Tertio S. Chrysologus serm. 44. opinatur, viam peccatorum esse vitam nostram in terra, ob multiplices eius lapsus. Tam frequenter enim larvæ peccatorum in ea occurrunt, ut inde sibi nomen possit assumere. Chrysologi verba sunt: Si sic, fratres, ab utero in viam proiicimur peccatorum, et delictorum iter totas currimus per ætates, cogitemus infantiæ vanitates, adolescentiæ lapsus, iuventutis ruinas, senectutis morbos: et tunc nos non viam vitæ, sed peccatorum viam carpere sic videbimus. Hæc ipse, qui de hac via arbitratur locutum esse Christum Matth. 7. 13. cum ait: Quam late et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem: et multi qui intrant per eam! *Delictis lata*, inquit, *diffusa fluctibus, criminibus spatiosa: et vere via est hæc vita præsens, in quam venit et vadit homo.* Hæc Chrysologus. In via
C continua sumus, in que ambulamus die ac nocte, innumeris nos a tergo propellentibus, nemine vel pedem unum retro flectente. Ecclesiast. 1. 4. dicitur: *Generatio præterit, generatio advenit.* Locus aliis dandus est, velut aquis in ima ruentibus, et alias impellentibus. Quarto, S. Bernardus serm. 35. ex parvis, iam citato, ait, viam peccatorum esse propriam voluntatem, quæ est superbie, ex qua sunt omnia mala: sicut ex communi sunt bona. Hæ quatuor explicationes sunt mysticæ.

Quinto igitur ad literam, via peccatorum, est eorum agendi ratio, ac modus et progressus in sceleribus, quibus intenti dies noctesque in vanis cogitationibus, et actionibus traducunt. S. Gregorius lib. 16. Mor. 5. *Via elati*, inquit, *superbia: via raptoris, avaritia: via est lubrici, concupiscentia carnalis.* Hæc ille. Anima enim nostra cogitationibus suis et affectionibus ambulat, sicut corpus pedibus.

Quæres secundo, quid est stare in vie peccatorum? Resp. Stare in via peccatorum.
D primo, illos peccatores stare in via, qui in ille sunt immobiles, ita ut neque progrediendo ad maiora scelera, neque regrediendo ad virtutem, in uno eodemque statu et loco persistant. Secundo et melius, in via peccatorum stare, et iugiter in ea perseverare, et constanter in ea ambulare cum peccatoribus: laborem itineris non recusando, sed semper ad deteriorem statum prolabendo. Ipsa enim obstinatio, licet in iisdem vitiis, magnus est ad interitum cursus: in via lubrica sunt scelerati, semper in abyssum defluunt. Illos ubi error avius, aut cœca temeritas, aut malitia præceps, in abrupte coniecit, obstinatio furentes agit, vires iis sufficit, gressum urget, ac perenni iactatis motu nullam quietis partem tribuit. Stat semper peccator, non recumbit: pergit semper ulterius, ut de reditu desperet. Quare, status ille immobilitatem quamdam voluntatis malo adhærentis ostendit. Hinc Deus, inde conscientia, inde terror iudicii et inferorum, inde spes præmiorum ac bonorum cælestium impellit: sed stat cautes obdurata atque immobilis hæret.

Digitized by Google

Via peccatorum est lata. Nota, pro via, Hebr. est דרך *derech*, id est, via spatiosa, et a multis calcata: Rad. *darach*, calcarit. *Via* quoque apud latinos est iter latum et amplum, dicta quasi *veha* a vehendo, ut ait Varro. Via, ut dicit Paulus Iureconsultus, constitui vel latior octo pedibus, vel angustior potest, ut tamen eam latitudinem habeat, qua vehiculum ire potest: alioqui iter sit, non via. S. Ambrosius in psal. nostr. latitudinem viæ peccatorum ducentis ad mortem, et coarctationem callis sanctorum, ad cælum et coronam promoventis describit, his verbis: *Iustorum via angustior est, iniustorum latior. Illa sobrietatis angustior, hæc ebrietatis latior, ut possit capere fluctuantes. Hæc habet sæculi huius illecebras, illa habet futurorum præmia. In istis fructus præsentior, in illis spes tardior.* Hæc et alia fuse Ambrosius, secutus S. Basilium, quem etiam consule. Periculum itaque est, ne multitudo in eam viam confluentium te attrahat, et in ea detineat obstinatum.

Nota 2. pro, *peccatorum*, Hebr. est חטאים *chattaim*, id est, peccatorum errantium et a scopo deflectentium. Rad. *hata* peccare, alterare, a via et scopo deflectere. Via illa periculosa et noxia est, quæ tendit in præcipitium et abyssum. *Iter impiorum peribit*. Psalm. 1. 6. Vide ibi dicta. 2. *hattaim*, id est, peccatorum, qui habent peccandi consuetudinem et habitum. Hinc deducitur Græcum ἄτη, id est, nocumentum, noxa, clades. Ate, malus genius seu dæmon, qui noxas et turbas immittere solet rebus mortalium: inde etiam derivatur ἀτάω, id est, insanio: omnis enim peccator stultus est, et sibi aliisque noxius, ac dæmon quidam terrenus.

Omnis peccator stat. Moral. Omne peccatum de obstinatione dæmonis participat, et in malitia stabilitatem dat per frequentatos actus. Primo itaque, superbi stant instar onagrorum, qui se liberos natos putant. Ierem. 14. 6. *Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi dracones.* S. Gregorius lib. 20. Moral. 29. in illud, frater fui draconum, superbos comparat etiam draconibus. Secundo, stat luxuriosus suo damno. Dan. 8. 3. *Ecce aries unus stabat ante paludem*, habens cornua excelsa, et unum excelsius altero atque succrescens. Postea vidi arietem cornibus ventilantem contra Occidentem, et contra Aquilonem, et contra Meridiem, et omnes bestiæ non poterant resistere ei. Aries ille erat Darius Codomannus, luxu et luxuria perditus: duo eius cornua erant, vel Cyrus et Darius Medus, duo illius imperii fundatores, ut ait S. Hieronymus: vel duæ familiæ regiæ, una Cyri, altera Darii Hystaspis, ut vult Theodoretus: vel melius, ipsi Persæ et Medi, ut placet Pererio: cornu excelsius erant Persæ, a quibus illud imperium dicebatur Persicum. Luxuriosus omnes ventilat obstantes cupiditatibus suis: sed vincitur ab hirco, id est, ab aliquo rivali fortiore, sicut Darius post varias gentes domitas profligatus est ab Alexandro, et regno suo spoliatus. Tertio, iratus stat strictum gladium tenens, eoque se et alios transverberans. Ezechiel alloquens Iudæos in Babylone captivos, ait: *Stetistis in gladiis vestris, fecistis abominationes.* Quarto, invidus stat, ut commodius et promptius aliis noceat. Ierem. 52. 12. *Nabuzardan princeps militiæ stabat coram rege Babylonis in Ierusalem*, et incendit domum Domini, et domum Regis, et omnes domos Ierusalem, et omnem domum magnam igni combussit. Nulla utilitas ex incendio provenit incendiario: talis est invidus, qui id unum curat, ut alteri noceat. Nabuzardan Hebr. significat latratum dispergentem litigantis. Lites sæpe nihil afferunt præter clamores, rixas, invidias, et incendia domorum et familiarum, quas in cineres redigunt. Stat coram Nabuchodonosore, qui significat planctum iudicii, si aliquibus credimus. Quinto, stat ipse piger, et eam ob rem perit, Ierem. 48. 45. *In umbra Hesebon steterunt de laqueo fugientes: ignis egressus est de Hesebon, et flamma de medio Seon, et devorabit partem Moab, et verticem filiorum tumultus.* Hesebon significat cogitationem: Seon vero, bellum, afflictionem, angustiam. Stat piger cogitans, et nihil agens, unde a flamma et miseriis consumitur. Vult et non vult piger, Prov. 13. 4. Itaque stat veluti stupidus, nescius quo se vertat. Sexto, avarus stat, veluti Lupus apertis faucibus prædam expectans. Ezech. 22. 27. agens de principibus Ierosolymæ, ait: *Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam.* Septimo denique, gulosi stant, sicut canes ad mensam Domini: sed dicitur illis, foris canes. Apocal. 22. 15. et, famem patientur ut canes, Psalm. 58. 7.

Nota. Spei radius affulget, cum dicat Propheta noster, beatum esse illum qui in via peccatorum non stetit. Desperandum enim esset, si dixisset, beatos esse illos solos, qui in eorum viam non abiissent: hoc enim est impossibile, ut ait S. Hieronymus: et S. Chrysologus sic ait serm. 44. Non dixit Propheta, non venit. Nemo enim in viam non venit peccatorum, in quam nos ipsa lex naturæ perducit et mortis. *Difficile est non peccare sed cavenda est obstinatio.* S. Augustinus l. 2. de baptismo contra Donatistas, cap. 5. *Aliter*, inquit, *sapere quam se res habet, humana tentatio est. Nimis autem amando sententiam suam, vel invidendo melioribus, usque ad præcidendæ communionis et condendi schismatis vel hæresis sacrilegium pervenire, diabolica præsumptio est. In nullo autem aliter sapere, quam se res habet, Angelica perfectio est.* Hæc Augustinus. In viam peccatorum abeunt Levitæ, quos, vilis instar algæ et spumæ, indibundus turbo modo in hanc, modo in illam rupem allidit. In via peccatorum stant, qui in profunda vitiorum mersi variis tunduntur fluctibus, nec post ingentes boatus ac fremitus loco cedunt. S. Bernardus utrumque evitandum esse docet serm. 35. ex parvis. Abire, inquit, pertinet ad illos, qui sunt et inconstantes, et leviter possunt impelli. Quod quidam valentes evitare, fiunt evidenter obstinati, nullius consilio acquiescentes, propositum suum immobiliter tenentes: et ideo adiunctum est, *et non stetit*: scilicet, ut nec levis sit, nec obstinatus. Ita Bernardus.

Motiva sex ad obstinationem vitandam. Quæres, quibus motivis moveri quis potest, ut non stet obstinatus in via peccatorum? Resp. sex præsertim afferri posse.

I. Primo, quia obstinati provocant iram et maledictionem Dei. Apocal. 8. 13. *Et vidi, et audivi vocem unius aquilæ volantis per medium cæli, dicentis voce magna: Væ! væ! væ habitantibus in terra!* Id est, in rebus terrenis cum affectu et stabilitate. Ioachimus dicit, illam aquilam esse S. Gregorium Papam, homines sui temporis ad emendationem morum incitantem. 2. Vieges noster arbitratur, aquilam illam esse ipsum S. Ioannem, qui mysteria altissima penetravit. 3. Aretas et Ticonius volunt, aquilam esse typum concionatorum, qui in fine mundi declarabunt hominibus venturam punitionem ob peccata: debent enim volare per medium cæli, vitam cælestem instituendo, et homines absterrendo a vitiis, movendoque eos, ut meminerint se esse peregrinos, neque domos aut fixum habitaculum quærere debere, sed tabernacula, sicut Abraham, Isaac, et Iacob, qui vixerunt in Chananitide, manentes in casulis quasi peregrini, scientes se non habere in terra manentem civitatem, S. Ambrosius lib. 2. de Abraham, cap. 7. *Non habitatores*, ait, *sed accolæ sumus terræ huius. Accola enim temporalis diversorii spem gerit: habitator autem spem omnem atque usum suæ illic substantiæ locare videtur, ubi habitandum putaverit. Itaque, qui est terræ accola, habitator cæli est. Qui autem habitator terræ, possessor est mortis.* Et S. Hieronymus in cap. 7. Ezech. ait: Sanctus non est habitator terræ, sed advena atque peregrinus: dicitque Psalm. 38. 13. Advena sum et peregrinus, sicut omnes patres mei. Quamobrem et Abraham Hebræus, id est, περάτης, et peregrinus transitorque memoratur. Sic ipse.

II. Secundo, in obstinatione peccata fiunt graviora et magis noxia. Apocal. ibid. 21. *Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines, et blasphemaverunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta est vehementer.* Ad literam locus ille intelligitur de vera grandine, quæ tempore Antichristi cadet in sceleratos, et habebit molem ac pondus talenti, ut censet Alcazar. Talentum autem Atticum erat mnarum sexaginta, id est, Romanarum librarum 62. cum dimidia, quæ efficiunt uncias 750. antiquum talentum Hebræorum erat duplum ad ta-

Digitized by Google

lentum Atticum. 2. Alcazar idem opinatur, per grandinem A illam mystice designari obdurationem, qua nonnulli ex Gentilibus plectebantur, cum Constantinus et Romani ad Christum fuerunt conversi. 3. Richardus sumit de obduratione damnatorum in inferis. 4. Malim cum Cornelio a Lapide interpretari de quavis obstinatione impiorum, de qua S. Augustinus tom. 10. sermone de sanctis Innocentibus, dicit: *Percutitur hac animadversione peccator, ut moriens obliviscatur sui, qui, dum viveret, oblitus est Dei.*

III Tertio, in obstinata voluntate standi in via peccatorum, alia ex aliis peccata succrescunt et multiplicantur. Isaiæ 34. 14. *Occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum: ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem. Ibi habuit foveam ericius, et enutrivit catulos et circumfodit, et fovit in umbra eius: illuc congregati sunt milvi, alter ad alterum.* Onocentauri sunt dæmones seu spectra et larvæ, quæ monstruosa et terrifica figura Idumæam a Sennacheribo rege Assyriorum desolatam percursura dicuntur, partim humano, partim equina vel asinina figura. Nam fabulosum videtur, quod dicunt Plutarchus et Æ- B lianus, onocentaurum esse animal collo, pectore, mammis muliebribus, et humeris, brachiis ac digitis humanis: sed dorso, lateribus, ac pedibus asininis, sicut etiam colare cinereo. Pilosi in eo loco intelliguntur etiam dæmones hirsuti instar hircorum, quos Faunos et Satyros Æthnici vocaverunt: et quidem Chaldæus Paraphrastes vertit, dæmones inter se colludent. Lamiæ, sunt aut stryges atque sagæ, quæ pueros enecant, aut ipsi dæmones succubi, aut eorum spectra forma muliebri apparentia et ad libidinem incitantia, ut delusos postea devorent: Empusæ vocantur. Hæc facile adaptare potes sociis depravatis, sed potissimum luxuriosis. 2. De eadem Idumæa vastata addit Isaias versu undecimo. *Et possidebunt illam onocrotalus, et ericius: ibis, et corvus habitabunt in ea.* Onocrotalus avis erat immunda apud Iudæos: deducitur ab ὄνος, asinus: et κρόταλον, crepitaculum: quia voce absona rudentem asinum refert: ab Hebræis vocatur קאת *Kaa*, a vomitu. Nonnulli vocant gutturosam avem, ob ingluviem, quæ in ipsius gut- C ture instar strumæ propendet: atque in nonnullis tanta est, ut quinquilibres vivos pisces voret haustu una. Iure id dixeris de sociis voracibus et gulæ deditis. 3. Ibis, est avis Ægyptia, quæ serpentibus vescitur: erat quoque avis immunda Iudæis, Solinus ait, eam ore generare et concipere, sed id refutat Aristoteles lib. 3. de generatione animal. cap. 6. et iure. Hoc applica sociis detractoribus et invidis, qui serpentibus, id est, aliorum peccatis, pascuntur. Subiungit idem Propheta: *Et orientur in domibus eius spinæ, et urticæ, et paliurus in munitionibus eius: et erit cubile draconum, et pascua struthionum.* Paliurus, est frutex spinosus et asper, in Cyrenaica regione præsertim proveniens, baccas ferens vini saporem succo suo commendantes. Loton huic postponunt Cyrenaici, ut ait Plinius lib. 13. cap. 19. spinas habet acutas, ut dicit Maro, ecloga 5. Ebriosis sociis hunc compara: cum vini suavitate spinas habent, quibus ad se accedentes cruentant, et vinum eorum venenum est.

IV Quarto, obstinati nullis Dei telis penetrari cor suum per- D mittunt. Similes sunt locustis e puteo abyssi cum fumo velut fornacis magnæ ascendentibus, quibus erat facies hominum, capilli mulierum, dentes leonum, et quæ *habebant loricas, sicut loricas ferreas.* Apocal. 9. 9. Compara etiam illos animali Indico, quod ideo Hispani nuncupant Armadillum, quia habet corium suum instar armaturæ et loricæ compactum, et vix penetrabile. Tales erant Iudæi, quos Deus ipse Exod. 32. 9. vocat populum duræ cervicis. Moses vero Deuter. 9. 6. durissimæ cervicis populum. Isaias cap. 48. 4. ait illi populo: Durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea. Tales fuerunt tyranni plurimi, qui nec miraculis clarissimis et frequentibus, nec pœnis inflictis ad sanam mentem revocari potuerunt. Talis Pharao, de quo Exodi 7. 13. *Induratum est cor Pharaonis.* Zacharias Propheta de Iudæis dicit capite 7. 12. *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent legem.* Nicephorus Imperator, immodicæ expilationis nomine reprehensus a Theodosio Patricio, Salibara fideli suo administro monente, omnium voces audiri de ipso conquerentem, ac fore ut ex rebus ipsius aliquando tristibus gaudium caperent. Si, ait, Deus cor meum, sicut cor Pharaonis, prorsus obduravit, quid boni erit subditis meis? Noli Theodosi a Nicephoro expectare, quam quæ vides, ut ait Cedrenus.

Quinto, obstinatus in peccatis sibi complacet, atque gloriatur cum suis amasiis et compotatoribus. Isaias agens de eversione Babylonis, id est, animæ peccatorum confusione plenæ, dicit capite 13. 21. *Requiescent ibi bestiæ, et replebuntur domus eorum draconibus: Et habitabunt ibi struthiones, et pilosi saltabunt ibi: Et respondebunt ibi ululæ in ædibus, et Sirenes in delubris voluptatis.* In anima peccatoris draco sibilat, clangit struthio, saltat pilosus, ulula gemit, et Siren cantat. Sirenes, sunt marina monstra, quæ ore et pube tenus sunt virgines, inferne vero pisces: quale pene nostro sæculo captum est in Frisia, atque inter homines vixit aliquot annis, ac nere didicit. Poetæ finxerunt tres fuisse Sirenes, filias Acheloi fluminis, quarum una, B voce: altera, tibiis: tertia, lyra canebat: et primo iuxta Pelorum Siciliæ promontorium, posteo in Capreis insulis habitasse, ubi nautas cantu suo deceptos in naufragia deducebant. Ovidius lib. 5. Metam. ait fuisse comites Proserpinæ. Si veritatem quæris, erant meretrices, quæ cantu et lenociniis allectos homines in scelera et extremam inopiam trahebant: ideo sopire, demergere, ac devorare eos dicebantur. Sirenes dictas quidam volunt ἀπὸ τῆς σειρᾶς, id est, a catena, qua fatuos illigabant. Augustinus, adhuc voluptatum captivus, illa se catena ita ligari dolebat, ut pene esset necessitas in ea permanendi. V.

Sexto denique, periculum est, ne dum obstinatio impedit morum conversionem, repentinum exitium afferat. De Ægyptiis ac Pharaone, obdurato animo populum Dei insequentibus, dicitur Exodi decimo quinto, v. quinto: *Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.* Cives Gabaa in suo scelere pertinaces, et Tribus Beniamin eos protegens, pene ad internecionem delentur, libro Iudicum capite 20. Obstinatum a Deo punitum possis C conferre uxori Lothi, quæ licet ab Angelis abstracta ex Sodoma flammante, ad eam oculos animumque reflectit, et in statuam salis convertitur, Genesis 19. 26. Videtur sal ille metallicus fuisse, qui resistit pluviæ, et ædificiis soliditate sua est utilis. Statuam illam tradit Tertullianus ad sua usque tempora perdurasse. Burchardus, qui vixit abhinc annis circiter trecentis, dicit, hanc sua ætate adhuc extitisse inter Engaddi et Mare mortuum. Adricomius illam etiamnum superesse docet. Targum Ierosolymitanum addit, duraturam usque ad diem resurrectionis et iudicii. VI.

ARTICULUS III.

Beatus est, qui in cathedra pestilentiæ non sedit.

Nemo est, qui corporum pestem non fugiat; pauci vero sunt, qui pestem fugiant animorum. Beatos dicit David eos qui hoc fecerint; unde addit: *Et in cathedra pesti-* D *lentiæ non sedit.* Tertul. lib. 2. contra Marcionem legit, in cathedra pestilentium. Septuag. vertunt, ἐπὶ καθέδρα λοιμῶν, id est, in cathedra pestilentiarum. Una pestis aliam pestem creat in societate impiorum.

Quæres primo, quid sit cathedra pestilentiæ? Resp. primo S. Basilius in Psalm. nostrum, cathedram illam esse conversationem stabilem et firmam in iudicio pravo, quæ habitum vix unquam desiturum, atque ægerrime mobilem, solet animis ingignere. Animæ enim morbus, ubi iam inveteravit: mali item exercitatio, simul atque occalluit diuturnitate, δυσίατος καὶ ἀνίατος παντελῶς, vix ullam admittit medelam, aut certe immedicabilis est prorsus: cum in his, ut in plerisque aliis, consuetudo mutetur et abeat in naturam. Hæc Basilius. Cathedra pestilentiæ.

Secundo, Bellarminus censet, cathedram pestilentiæ esse societatem pestilentum hominum. Chald. favet, qui vertit, et in societate derisorum non sedit.

Tertio, S. Augustinus arbitratur, illam cathedram es-

Digitized by Google

se regnum terrenum cum superbia: quia vix quisquam est, qui careat amore dominandi, et humanam non appetat gloriam. Superbiæ autem pestilentia, est morbus late pervagatus, et omnes, aut pene omnes involvens. Babylon, id est, anima peccatrix, vocatur mons pestifer. Ieremiæ 51. 25. mons, ob superbiam; pestifer, ob corruptionem: ideo punitur; addit enim Propheta: *Et extendam manum meam super te, et evolvam te de petris*, (id est, de arcibus, et de obstinatione tua) *et dabo te in montem combustionis. Et non tollent de te lapidem in angulum, et lapidem in fundamento: sed perditus in æternum eris, ait Dominus.*

Quarto denique, et melius, idem S. Augustinus ait, cathedram pestilentiæ esse doctrinam perniciosam, cuius sermo ut cancer serpit. 2. Timoth. 2. 16. Græce, ὡς γάγγραινα id est, ut morbus qui vocatur gangræna, et qui mortem affert, nisi cito pars corporis eo affecta rescindatur. Itaque recte Apostolus ibi dicit: *Profana et vaniloquia devita: multum enim proficiunt ad impietatem: et sermo eorum ut cancer serpit.*

S. Chrysologus serm. 44. distinctius explicat, aitque: pestilentiæ cathedram esse Philosophiam, quæ docuit, aut Deos multos: aut eum qui est, vel non esse, vel non posse inveniri. 2. Cathedram pestilentiæ a Pharisæo proponi, qui traditiones humanas decretis cælestibus anteponit. 3. Cathedram illam esse hæresim, quæ sub specie fidei, scindit, rumpit, distrahit unitatem.

In Cathedra pestilentiæ sedere.

Quæres secundo, quinam in ea cathedra pestilentiæ sedeant? Resp. primo, omnem peccatorem ex malitia peccantem sedere in cathedra pestilentiæ. Ita sentit S. Gregorius 3. part. pastoral. admonit. 33. In cathedra, inquit, pestilentiæ sedere, est, ex ratione mala discernere, et tamen ex deliberatione perpetrare. Quasi in perversi consilii cathedra sedit, qui tanta iniquitatis elatione attollitur, ut adimplere malum etiam per consilium conetur. Et sicut assistentibus turbis prælati sunt, qui cathedræ honore fulciuntur: ita delicta eorum qui præcipitatione corruunt, exquisita per studium peccata transcendunt: ita Gregorius.

Secundo, superbi sedent in cathedra pestilentiæ; omnibus enim eminere volunt. Talis erat Rex Tyri, quæ undique mari cingebatur, et supra fluctus eminebat, Ezech. 28. 2. *Elevatum est cor tuum, et dixisti: Deus ego sum, et in cathedra Dei sedi in corde maris.* Balthasar Rex Babylonis altam cathedram superbus ambiebat, cum dicebat Isaiæ 14. 13. *Supra astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium.* Alluditur ad superbiam Luciferi, quem cum aliis Angelis S. Ioannes Damascenus lib. 2. de fide capite 4. putat fuisse creatum in aere, et rebus terrenis fuisse præpositum, ideoque superiora ambientem, dixisse, in cælum conscendam. Sanctus vero Hieronymus vult creatum esse in firmamento, et inde empyreum petere voluisse: sed in empyreo omnes Angelos esse creatos docet Magister sententiar. lib. 2. distinct. 2. et S. Thomas. 1. p. q. 61. art. 4. et cum eo pene omnis schola. Montem quærit, quia superbus est. Aquilonem spectat, quia frigidus amisit charitatem. Nubium altitudinem amat, quia nihil stabile habet, ac vento agitur.

Tertio, in cathedra pestilentiæ sedent, qui mala consuetudine in peccatis obduruerunt. His velut antiquioribus in scelerum universitate datur pileus et cathedra Doctoris. Talis est obstinata impietas, de qua Zacharias Propheta cap. 5. 7. *Ecce talentum plumbi portabatur, et ecce mulier una sedens in medio amphoræ. Et dixit, hæc est impietas. Et proiecit eam in medio amphoræ, et misit massam plumbeam in os eius.* S. Hieronymus, Haymo, Remigius et Rupertus dicunt, talentum illud plumbeum denotare gravitatem culpæ, et consequenter pœnæ, quæ peccatores deiicit atque atterit, ita ut se erigere nequeant. Sedebat autem super amphoram, ita ut umbilico tenus super eam emineret: pedes vero vel extra vel intra amphoram demitteret. S. Ambros. in Ps. nostr. sic ad rem nostram explicat: *Iniquitas in talento plumbeo sedet, eo quod fixo in peccato, se ab eo separare non possit. An ignoramus, quod tantam vim habeat inveterata consuetudo peccandi, ut excludat naturam. Quæ cum sit medicabilis ad salutem, diuturno tamen tempore passionibus depravata,* immedicabilis invenitur. Non ergo permaneamus in vitiis, sed unusquisque etiamsi aliquando fuerit, exiliat a culpa.

Quarto, in cathedra pestilentiæ sedet, qui malum aliis exemplum præbet, eoque illos in peccatum inducit, ut explicat S. Bernardus serm. 35. ex parvis.

Quinto denique, et melius, S. Augustinus, S. Chrysologus, Bellarminus, et alii eum dicunt sedere in cathedra pestilentiæ, qui prava docet, sive sint fidei, sive probatis moribus contraria. Sedere in cathedra pestilentiæ, inquit Bellarminus, est esse in consessu hominum pestilentium, sive assidere pestilentibus, et cum eis legem Domini despicere, quasi nihil conducat ad beate vivendum: id est cum gaudio et lætitia: sed utilius sit carnis desiderio perficere, sensibusque in omnibus indulgere. Vox sedentium in cathedra pestilentiæ describitur Malach. 3. illis verbis: Vanus est, qui servit Deo: et quod emolumentum, quia custodivimus præcepta eius? Hæc ille.

Impii sunt serpentibus similes.

Nota. Impii pestilentes iure comparabuntur venenatis serpentibus. S. Iacobus in Epist. c. 3. 8. *Lingua eorum plena veneno mortifero.* Et Psal. 139. Acuerunt linguas suas sicut serpentis: venenum aspidum sub labiis eorum. Vide ibi dicta. Quantas urbibus clades inferant, declarat Salomon Prov. 29. 8. *Homines pestilentes dissipant civitatem.* Comparare eos possis locustis ex abyssi puteo prodeuntibus, quibus data est potestas, *sicut habent potestatem scorpiones terræ.* Apoc. 9. Et ranis Ægyptiacis omnia fœdantibus in domo Ægyptiorum, et ipsius Regis Pharaonis: quibus comportatis in immensos aggeres computruit terra. Exod. 8. Confer etiam tribus spiritibus immundis, prodeuntibus de ore draconis, et de ore bestiæ, et de ore pseudo-prophetæ. Apocal. 16.

Irrisores sunt maxime pestilentes.

Nota, pro, *pestilentiæ*, Hebr. est לצים *Letsim*, id est irrisorum, ita etiam Arabs, Syrus et Aquila: Apollinaris quoque vertit λυμαντήρων, h. e. scurrarum: Symmachus, ἐπιθέτων, impostorum. Interpres noster eandem vocem *Lez*, vertit pestilentem, Prov. 19. 25. Irrisores enim sunt maxime pestilentes. Unde ubi habetur Prov. 29. 8. *Homines pestilentes dissipant civitatem*, R. Levi sic explicat, q. d. Derisores iurgia et dissidia serunt, quibus perditur civitas.

Nonnulli λοιδορίαν, convitium, probrum, maledictum dici volunt, quasi λοιμορίαν, id est pestem. Damagoras et λοιμὸς, id est pestis, eandem summam numeri, nempe 420. efficiunt græce, ut ostenditur l. 2. epigr. Græcor. epigr. 253. Amicorum suorum, familiarum, et regnorum pestes sunt, qui virtutem rident, et convitia iactant in viros pios. S. Ambrosius in Psal. nostr. illos graphice depingit; *Sedens*, ait, *in conciliis, derogantes sobriis, ructantes crapulam, sedent in tabernis de ebrietate certantes. Inter hos meretrix plena vino, huic arridens, illum adurens, et omnes ardore inflammans libidinis. Verecundus si transeat, erubescit, a singulis carpitur: si flagitiosus, omnium ore laudatur, et tanquam morbus transit in animas singulorum. Qui enim in flagitiis celebris, plurimos ad imitationem adducit erroris.* Hæc Ambrosius. S. Augustinus quodam loco vocat sacrilegam dicacitatem. Et in Psal. 6. Plerumque, ait, tantum valent irrisionibus suis, ut infirmos homines de Christi nomine erubescere faciant. Et in Psal. 90. dolet, reperiri aliquos insultatores Christianos, qui fugere volentibus nugacia theatra, et ire ad Ecclesiam, dicant irridendo: Tu magnus es, tu iustus, tu Elias: tu es Petrus, tu de cælo venisti, sicque eos avertant. Hi sunt, qui, ut ait David Psalmo 49. 20. adversus filium matris suæ ponebant scandalum. S. Hieronymus vertit, fabricantur opprobrium. R. Salomon dicit, quod linguæ exploratorum, qui detraxerant terræ promissæ, et ob eo populum Dei averterant, Num. 13. inflatæ fuerint, et venenum stillarint, ipsique mortui subito sint.

Mille locis, ait Cresolius noster l. 2. Mystag. Rex David declaravit, quam sit noxia, quamque incredibilia damna ferat perditorum hominum familiaritas et consuetudo, a qua liberatus, et ea causa delibatus liquido lætitia, in hunc modum Numen alloquebatur Psal. 4. 10. *Singulariter in*

Digitized by Google

epe constituisti me. Ubi S. Chrysostomus: Quid est, ait, κατωμονας, singulariter? των πονηρων χωρις, seorsum ab improbis. Quod singularis ille Doctor sic illustrat. Retuli pedem a communiane consceleratorum, atque *marum contagionem* summa diligentia curaque fugi. Nec immerito. Nam ut corpara a corrupti aeris lue pereunt, sic animi inexplicabile damnum capiunt ex malorum societate. Et quemadmodum sanus aculus quanda vitiatum et laborantem aspexerit, consimili modo afficitur, et qui scabie est coopertus, illis etiam, qui sani sunt, illam impertit; ita vulgo evenire constat, in improborum hominum consuetudine, ut æva lues se blande insinuans nec opinantem manulet. Et quidem S. Iustinus Martyr ψωρας, scabiem nominat, epist. ad Zen. *Scabiem*, inquit, *mens contrahit, et vitiosis impletur humaribus, ab aliorum familiaritate.* Isaias vero cap. 5. λοιμους, *pestes*, vocat: ad quas vorandas et horribili fata exorbendas, ipse infernus os suum dilatavit. *Aperuit os suum, et descendent ad eum gloriosi, et magnates, et divites, et* λοιμοι αυτης, *pestilentes eius.* Recte S. Chrysostomus pestem illos atque contagium civitatis appellat: ut qui nan tantum ad suam perniciem alunt, et tuentur malitiosam nequitiam, verum etiam ad alios pestilentem quoque morbum transmittunt: eodem modo S. Cyrillus Alex. in Aggæum, improbis adhærescere, ait esse, πανδεινον αρρωστημα ως *perniciosissimum animi morbum*: et in Zachariam, portas inferi dicit a Christo appellatos ολεθρους και φθορους, *homines pestiferos, exitia generis humani.*

Scabiem suam aliis affricant.

Restat ut cum Davide dicamus: Beatus vir, qui nan abiit, etc. *Et in cathedra pestilentiæ non sedit*: fuga apus est, ut admonet S. Ambros. enar. in hunc Psalmum. Omnis, inquit, mundi huius corruptela, pestilentia est. Ne ergo tetigeritis, ne attaminaveritis eam. *Lues est, contaminat: marbus est, polluit.* Et postea: A pedibus usque ad caput serpit lues dira morborum, quanda labarat contagia, quando compatiuntur alii, si quis effectu libidinis defraudetur, etc. Libro autem de fuga sæculi, cap. 6. ab impio et insidioso sæcula fugiendum admonet, ac multa illius sacræ fugæ cammoda percenset. *Fuga hæc*, inquit, *fœcunda virtutum est, non effœta meritorum. Fuga hæc nescit frigus timoris, tremorem mortis, contractionem sollicitudinis, dissolutionis otium, lasciviæ ferias, torporem lentitudinis, sed vitæ cælestis requirit impigrum viatorem, regni superioris competitorem strenuum, divitem agricolam, qui fructus suos cogat, et cogendo diripiat.* Secedendum deinde docet in loca hominibus inaccessa, ad quæ purioris amantes vitæ avolarunt, cælestium instar valucrum terras despectantium.

Felix est, qui cœtus impiorum fugit.

Pergit idem S. Doctor: Desertum fuga est bona, ad quod fugit Elias, Elisæus, Ioannes Baptista. Fugit Elias mulierem *Iezabel*, id est, *effusionem vanitatis:* et fugit ad montem *Oreb*, quod significat *exsiccationem*, ut siccaretur in eo carnalis prafluvium vanitatis, et cognosceret plenius Deum. Erat enim ad torrentem *Chorrad*, quod est *cogaitio*, ubi abundantiam profluentem divinæ cognitionis hauriret: ita fugiens sæculum, ut nec cibum corporis huius exquireret, nisi quem aves detulissent ministræ, quanquam esca eius plerumque terrena nan fuerit. Hæc ille. Quid porro fugeret Elias, rebus humanis maior, et prope cælitum e numero unus, declarat, cum subdit: *Fugiebat sæcularem illecebram, et conversationis maculosæ contagionem, et impiæ ac prævaricatricis nationis sacrilegia.* Quomodo hæc contagia sacrilegium adduxerit, ostendit S. Greg. hom. 38. in Evangelia, ubi amitæ suæ Gardianæ turpem lapsum deplorat, quæ cum Tarsillæ atque Æmylianæ sororum suarum exemplo ad cælestia posset incendi, *puellarum gaudebat societate laicarum, eique persona valde onerosa erat, quæcunque huic munda credita non erat.* Æmyliana vero tantæ virtutis laude florebat, ut morienti Christus apparuit, atque illa mortua suavissimus odar ædes compleverit. Apparuit deinde sorori suæ Tarsillæ, ut eam mortis diem edoceret, atque secum in cælum evocaret. Cumque hæc de Gordiana esset sollicita: *Veni*, inquit, *Gordiana etenim soror nostra inter laicas deputata est.* Et quidem illis vita functis Gordiana metu soluta, oblita Dominici timoris, oblita pudoris et reverentiæ, oblita consecrationis, conductorem agrorum

Elias fugit Iezabelem.

Gordiana corrumpitur societate puellarum laicarum.

A suorum, postmodum maritum duxit. M. Antonio Imp. in urbe Seleucia, fracta a militibus aurea capsula in Apollinis Templo, tam pestilens aer inde egressus est, ut totam regianem devastarit: vimque Romam usque, et in totum Orientem extenderit. Ab arca sceleratorum, velut ab arca dæmonum, pestem afflari sciebant *Scythæ*, qui peregrinos mores ita evitarunt, (quod insitam genti frugalitatem corrumperent) ut Anacharsim occiderint, quia Græca more Cybeles sacra colebat. *Epidaurii* quoque mercataribus suis commeandi ad Illyrios facultatem ademerunt, ne eorum vitia contraherent. Ne tamen commadis ex eo cammercio prodeuntibus privarentur, ætate gravem virum, fama et moribus prabatum ex sua civitate deligebant, eique ad Illyrios penetrandi ius soli tribuebant, qui in emendis vendendisque rebus aliorum civium suarum desideria expleret.

Scytharum et Epidauriorum prudentia, in vitando malo consortio.

Eadem diligentia plerique hominum cœtus, et mulierecularum nobis sunt fugiendi, qua primarum temporum Christianis theatra et spectacula. Nan enim minar nunc est detractorum crudelitas quam alim leonum et tigridum; et
B sunt aliquanda spectacula pudicis oculis, et auribus cachinni atque dicteria et turpia verba periculosiora. His igitur adapto quod ait Tertull. l. de spectac. c. 27. Odisse debemus istos canventus et cœtus ethnicorum, vel quod illic namen Dei blasphematur, illic quotidiani in nos Leones expostulantur, inde persecutiones decernuntur, inde tentatianes emittuntur. Quid facies in illo suffragiorum impiorum æstuario deprehensus? Nan quasi aliquid illic pati possis ab hominibus: nemo te cognoscit Christianum; sed recogita quid de te fiat in cælo. *Dubitas enim illa momenta, quo in diaboli Ecclesia fueris, omnes Angelos prospicere de cælo, et singulos denotare quis blasphemiam dixerit, quis audierit, quis linguam, quis aures diabolo adversus Deum administraverit? Non ergo fugies sedilia hostium Christi, illam cathedram pestilentiarum, ipsumque aerem qui desuper incubat scelestis vocibus constupratum. Sint dulcia licet et grata, et simplicia, etiam honesta quædam. Nemo venenum temperat felle et helleboro, sed conditis pulmentis et bene sa-*
C *poratis, et plurimum dulcibus id mali iniicit: ita et diabolus lethale quod conficit, rebus Dei gratissimis et acceptissimis imbuit. Omnia illic seu fortia, seu honesta, seu sonora, seu canora, seu subtilia, proinde habe ac si stillicidia mellis de libaeuncula venenata: nec tanti gulam facias, quanti periculum.* Hæc Tertullianus: lege Iobum capite 41. 9. de sternutatiane Leviathan, de eius ore et naribus: atque nefariis sociis applica.

Theatrorum exitiosa spectacula.

ARTICULUS IV.

Quænam est cathedræ pestilentiæ structura?

Cathedræ pestilentiæ varii gradus.

Primo, varias ipsius gradus assignare possumus. Primo, cum Davide nostro tres: nempe abire in consilio impiarum, in via peccatorum stare, et in cathedra pestilentiæ sedere: quibus in verbis possis notare.
1. Cum sancto Ambrosio in symbol. Apost. peccata cogitationis, locutio- 1.
nis, operis. 2. Peccare mobiliter, firmius, abstinate. 3. Ma- 2.
D lis cogitationibus delectari, illis consentire, opere eas ex- 3.
plere: quæ figurata sunt in tribus mortuis a Christo suscitatis. Nam filia archisynagogi suscitata est in domo. Matth. 9. 18. filius viduæ Naim in via, Luc. 7. 11. Lazarus in sepulchro, Ioann. 11. 38. Cogitatio mala etiam non exit foras, et in primo martua repræsentatur. Locutio, est in porta oris, et in secunda designatur. Opus, est extra ca-
stellum, at in tertio exprimitur. 4. Ad peccandum incitat 4.
suasia, exemplum, doctrina. 5. Peccator recedit a Deo, de- 5.
lectatur peccato, in eo firmatur. Hos gradus considerat S. August. in Psalmo nostro, cum ait: *Considerandus est ordo verborum, abiit, stetit, sedit. Abiit enim ille, cum recessit a Deo. Stetit, cum delectatus est peccato. Sedit, cum in sua superbia confirmatus redire non potuit, nisi per eum liberatus qui neque abiit in consilia impiorum, nec*, etc. Christum intelligit. Secundo, S. Chrysologus serm. 44. tres gradus cathedræ illius pestiferæ assignat: nempe approbare, facere, et amare impietatem. Verba eius sunt: *Impietatem*

Digitized by Google

qui probat, facit: qui facit, amat: qui amat, non potest non docere. Hinc est, quod docens impietatem, pestilentiæ residet in cathedra: et sermone mellito virus doctrinæ lethalis audientibus sic diffundit.

Cathedræ pestilentiæ pedes.

Secundo, quatuor cathedræ pestilentiæ pedes assignat S. Bernard. serm. 35. ex parvis. Cathedra hæc, ait, quatuor pedibus subsistit. Primus pes est malitia: 2. Contemptus Dei: 3. Irreverentia: 4. Astutia. 1. Malitia est amare malum, et saporem mali habere: et malum quia malum est diligere, sicut facit diabolus, et nonnulli iniqui. 2. Sed quia fit aliquando, ut tales timeant Deum non timore bono, sed ne incurrant vel damnum rerum, vel corporis cruciatum, ut amplius fiant mali, contemnunt ipsum Deum, et fit secundus pes, contemptus Dei. 3. Item posset fieri, ut malum amarent, Deum contemnerent: sed inhiberet eos pudor hominum, cum quibus habitant, ideo ad augmentum mali sequitur tertius pes irreverentia: ut nec Deum timeant, nec homines revereantur. 4. Ad consummationem vero malitiæ adest quartus pes, Astutia, ut sciant uti viribus prædictis, miscentes oleo venenum et melli acetum.

Pars superior.

Tertio, pars cathedræ superior est potentia atque auctoritas. Pergit idem S. Pater: *Eminens pars cathedræ*, cui sedens inhæret, est potentia. Si enim potens est qui prædicta habet, tunc plurimum nocet: vel si potentem sibi allicere potest, quem consilio suo seducat, et ad malum impellat.

Pulvinar.

Quarto, pulvinar cathedræ est superbia. *Deinde*, ut ibidem dicitur, *opponitur pulvinar, ut suaviter sedeat. Pulvinar fit de levibus pennis avium, significans vanam gloriam, et favorem popularem, quibus homines delectati, extolluntur.*

Suppedaneum.

Quinto, suppedaneum est hypocrisis. Concludit idem Sanctus: Scabellum pedibus supponitur, ne terram tangant, tales enim nonnulli terrenas actiones non faciunt, sed spirituales simulant, ut magis decipiant. Horum doctrina est quasi pestilentia, multa loca occupans et vastans. Hactenus S. Bernard.

Artifex, materia, forma, etc.

Sexto, Hugo a S. Victore cap. 1. in psalmos, artificem, instrumenta, materiam et formam cathedræ huius exitialis et diabolicæ ostendit. Primo, artifex est anima male operans. Verba eius sunt: Quando anima per contemplationem Deo inhæret, manet in patria: quando cogitationem suam ad terrena et transitoria inflectit, a patria in exilium vadit. *Primum, per vanitatem abit: deinde, per delectationem stat: deinde, per consensum sedet: per opus ædificat: per desperationem habitat. Qui malum operatur, cathedram fabricat: in cathedra sedet, qui in malo perseverat.* Secundo, instrumenta operis mali sunt quinque sensus corporis. Tertio, materia est illud in quo quisque explet propositum pravæ voluntatis. Quarto, modus fabricandi talis est: *Visus eligit, sermo præcidit, officium coaptat, experientia componit.* Visus pertinet ad oculum, sermo ad auditum, officium ad manum, experientia ad olfactum et gustum. Quinto: Adaptata materia, fabricam anima construit: quia consensu communi habito, ad actum turpitudinis venit. Quatuor ergo ista: hoc est eligere, præcidere, coaptare, construere, quatuor sunt pietilla cathedræ: quæ videlicet cathedra, tunc cathedra pestilentiæ fit, quando pravum opus in apertum veniens plures corrumpit. Sic Hugo ille. Ugo autem de S. Charo, seu Ugo Cardinalis, ait, tribus modis dici cathedram pestilentiæ. 1. Errorem docendo, ut faciunt hæretici. 2. Ad malum incitando, ut mali Christiani. 3. Malum exemplum præbendo, ut mali Prælati. S. Greg. Naz. orat. 1. admonet, peste pastorum facile gregem corrumpi et perdi: itaque ait ipsis curandum esse, ut *argenti atque auri* instar, omni ex parte versati, atque in omnibus temporibus et rebus, μηδαμῆ κίβδηλον ἠχεῖν, ἢ ὑπόχαλκον, nusquam adulterinum aut subæratum quiddam tinniant: nihilque deterioris materiæ, flammaque acriori dignæ, in seipsis gestent. Nam alioqui tanto gravius malum fuerit, quanto pluribus imperarint. Siquidem maior est ea improbitas, quæ ad plures serpit, quam ea quæ in uno defixa hæret. Rationem deinde subdit, cur Prælati sibi cavere debeant a vitiis: quia scilicet subditos inficerent. *Nam neque vel* ἀνεξαπλύτου βαφῆς, *indelebilem tincturam pannis, vel fœtidum aut suavem odorem res admotæ ita faciles contrahunt, vel exitialis quidam vapor tam facile in aerem diffunditur, et per aerem animantia occupat, (quod quidem Pestis et est et appellatur) quam* φιλεῖ τάχιστα τῆς τοῦ προεστῶτος κακίας ἀναπίμπλασθαι τὸ ὑπήκοον, *subditi celeriter improbitate Antistitis impleri solent, et quidem multa facilius quam virtute.*

ARTICULUS V.

Beatus est qui in cathedra pestilentiæ hæreticorum non sedit.

Hæretici sedent in cathedra pestilentiæ.

SI morum corruptores in contagiosa cathedra sedent, quid de illis dicetur, qui halitu suo stygio non charitatis tantum ramos, virtutum fructus, spei truncum, sed ipsam fidei radicem inficiunt?

Hæreticos in pestilentiæ cathedra sedere aperte dicit S. Chrysol. serm. 44. *In cathedra pestilentiæ hæreticus sedet, qui sub specie fidei scindit, rumpit, distrahit unitatem.* S. Greg. Nyss. oratione de Filii Deitate, nuncupat eos, δογματιστὰς ἀπάτης, *doctores fraudis*. Evagr. l. 1. c. 2. Nestorium vocat, βλασφημίας ἐργαστήριον, *blasphemiæ officinam.*

Illa enim cathedra est hæresis. Quæ est sedes satanæ.

Hæresim esse cathedram pestilentiæ, in qua hæreticus et dæmon, qui est eius velut anima, sedeat, vix melius probari potest, quam ex loco S. Ioannis Apoc. 2. 13. *Scio, ubi habitas, ubi sedes est Satanæ.* Græce θρόνος: Nicolaitæ hæretici sedem fixerant Pergami, urbe clarissima Troadis, cuius Angelum, id est, Episcopum, S. Ioannes alloquitur: S. Carpum intelligit Aureolus; sed cum in Rom. Mart. 13. Aprilis dicatur fuisse Episcopus Thyatiræ, non Pergami, probabilius est de alio agi. Vers. autem 24. alloquens S. Carpum, qui fuit Angel. seu Episcopus Thyatiræ, ait: multos non cognovisse *altitudines satanæ*: id est primo, ut ait Rupertus, superbiam, quia dixit olim dæmon Isai. 14. *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo.* Secundo, altitudo satanæ, est pelagus ingens, et abyssus vitiorum, ut dicit Gagneius: quia impius, cum in profundum venerit, contemnit. Tertio, Andreas Cæsariensis intelligi vult fraudes eius altissimas, id est, profundissimas et occultissimas. Quarto, altitudo satanæ est hæresis Ebionis et Cherinthi, ut censet Lyranus. Quinto denique, et melius, est hæresis Nicolaitarum, ut docet Ribera: hæretici autem doctrinam suam esse altissimam et profundissimam, sibique solis comprehensibilem, gloriantur. S. Ignatius epist. 9. ad Philadelphienses, ait hæreticos esse, ἐχθροῦ σποράν, *diaboli hostis nostri sementem.* S. Leo paucis hæresim delineat serm. 8. de ieiunia decimi mensis: *In qua,* inquit, *lex est mendacium: diabolus, religio: sacrificium, turpitudo.*

Hæretici in Leviathan figurati.

Possis et dæmonem et hæreticum putare tibi descriptum esse Iobi 41. ubi inter cætera dicitur, de Leviathan, vers. 9. *Sternutatio eius, ut splendor ignis: et oculi eius, ut palpebræ diluculi.* Ad literam, Leviathan est balæna, 1. sternutatio eius, est eiectio copiosa aquæ per os et nares: unde S. Isidorus vult dictam Balænam, a græco βάλλειν, emittere: hoc præcipue facit *Physeter* sic vocatus græce, id est *flator*, quod reflando aquam illam in magna copia emittat. 2. Oculi esse dicuntur ut palpebræ diluculi, hoc est primæ lucis radii: quia, ut ait Olaus lib. 21. 5. *Oculi balænarum noctu coruscant, ingentium flammarum modo: procul enim visi a piscatoribus, ignes esse grandes putantur.* 3. De ore eius lampades procedunt, sicut tædæ ignis accensæ: quia candicantem et pellucidam aquæ vim eructat, in quam si radii Solis inciderint, instar lampadum videtur esse. 4. De naribus eius procedit fumus, sicut ollæ succensæ atque ferventis: cum enim aquam eructat, videtur mare ebullire velut olla æstuans. 5. Halitus eius prunas ardere facit, et flamma de ore eius egreditur, id est vehemens et præfervidus spiritus, qui sit instar venti follis ferrarii prunas exsufflantis atque inflammantis. Mystice, hæreticus in omnibus lucem fingit, et flammam infert atque incendia, manens tamen semper in aquis voluptatum, atque pro radiis easdem aquas in alios conficiens.

Sunt prodromi Antichristi.

Dæmon cornua sua occultat, prodromos suos, qui se humili Christi cathedræ opponant, emittit. Antichristum ha-

Digitized by Google

bebit in fine mundi, qui erit abominatio desolationis non tantum stans, sed sedens in loco sancto, et curans se et idolum suum adorari: nunc hæreticos habet, qui, ut ait S. Athanasius, sunt Antichristi præcursores, orat. 2. in Arrianos dicit, eorum hæresim esse Χριστομάχον καὶ πρόδρομον Ἀντιχρίστου, *Christi perduellem, et præcursatricem Anti-Christi*. Hoc de nostri temporis hæreticis dici potest, cum dicatur Apoc. 4. 18. *Hic sapientia. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ: numerus enim hominis est: et numerus eius sexcenti sexaginta sex*. Hic opus est sapientia; nam varii varia nomina comminiscuntur, quæ hunc numerum efficiant. Primo, S. Hippolytus tract. de Consummatione sæculi affert nomen *ἀρνοῦμαι nego*: et Pererius in cap. 12. Dan. v. 1. ait, inter plures convenire hoc fore Antichristi, *nego baptisma*; vel, *nego IESUM*. Secundo, profert nomen νικητής, *victor*, et alia sex. Viegas affert quindecim. Tertio, S. Anselmus affert nomen, ἀντιμος, id est, honori contrarius. Christi enim honorem deprimere molietur, et mores habebit inhonestos. Quarto, apposite ad psalmum nostrum Lindanus in dubitantio, dialogo 3. et Bellarminus lib. 3. de Pontifice cap. 10. annotant, Saxonice *Martin Lauter*: Græce, *David Chitræus*: Hebraice, *Ioannes Calvinus*: et *Beza antitheos* numerum 666. qui est numerus Antichristi, efficere. Habent quoque *characterem Antichristi* in manu et fronte, de quo Apoc. 13. 16. id est crudelitatem in manu, et impudentiam in fronte. Hunc characterem putat 1. Alcazar esse ipsum nomen Antichristi, aut numerum nominis eius. 2. Viegas esse et nomen eius, et numerum illum, ac præterea imaginem Antichristi. 3. S. Hippolytus tract. de Cons. sec. esse nomen Antichristi, et vocem ἀρνοῦμαι. 4. Ribera putat fore *formam draconis*. 5. Ansbertus ait, melius fore tres primas litteras nominis Χριστος, hac figura *, se enim finget esse verum Christum seu Messiam. Hæc omnia quadrant etiam hæreticis, ob impietatem, fraudes, et hypocrisim, aliaque vitia.

Venena sunt.

Nota. Venenum habent hæretici: itaque pestem afflant in cathedra pestilentiæ. Sunt enim, ut ait S. Ignatius ad Philadelph. σπέρμα πονηρὸν *semen diaboli*, qui vocatur Apoc. 12. 9. Draco magnus et serpens antiquus: quia ab initio mundi decepit Adamum et Evam sub illa serpentis specie. Non enim, ut docet Moses Barcepha lib. de paradiso, cap. 27. permisit illi Deus aliud animal assumere et ingredi.

Draconi similes.

Venenum illud suum optant hæretici profundere, figurati in illo præcursore Antichristi, de qua Apoc. 13. 11. *Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, et habebat cornua duo similia Agni, et loquebatur sicut draco*. Primo, quia doctrinam habent fraudulentam. Secundo, venenatam. Tertio, diabolicam: in dracone enim figuratur dæmon, cap. 12. 9. Similes sunt hæretici Antichristo, qui a S. Greg. Nazianz. Iambico 5. sic definitur: Est vir opibus amplis, Apostata pessimus, *bellua venenum vomens*. Itaque non sunt tantum tineæ. S. Basilius hom. 1. Hexaem. vocat hæresim Manichæorum σητόνα ἐκκλησιῶν, *tineam Ecclesiarum*: non tantum sepiæ, ut Arrianos vocat S. Athanasius orat 4. contra ipsos. *Ut*, inquit, *Sepiæ pisces atramentum proiiciunt*, ἵνα τοὺς ἀκεραίους σκοτίζωσιν, *ut eo simpliciores tenebras offundant*: non solum sciniphes Ægyptiaci, id est pediculi, ut vult Caietanus, aut pulices, ut Torniellus: aut culices potius, seu parvæ muscæ, quæ in ore habent aculeum, quo pungunt et sugunt. His hæreticorum sophismata comparat Origen. S. August. serm. 87. de tempore, et S. Isidorus in cap. 14. Exod. ait: Cum sciniphes sint subtile ac minutum animal, ita ut oculi visum, nisi acute cernentis, effugiant, corpus tamen terebrant stimulo: ita hæresis *subtilibus verborum stimulis animas terebrat: tantoque calliditate circumvenit, ut deceptus quisque nec intelligat unde decipiatur*. Non inquam hæc tantum sunt hæretici.

Bellua. Tineæ. Sepiæ. Sciniphes.

Geminina sunt viperarum.

Sed primo, *genimina viperarum*, ut ait S. Cyrillus Ierosolym. Catech. 6. matrem Ecclesiam occidere moliuntur. Nec genimina tantum et fœtus sunt, sed *viperæ venenatissimæ*; sic appellat Tertull. lib. de Baptismo, cap. 2. mulierem quamdam de hæresi Caiana, quæ doctrina sua plerosque rapiebat.

Scorpii.

Secundo, sunt *Scorpii*. Tertull. in Scorpiaco dicit Ecclesiam *suos scorpios pati*, id est hæreticos, ac postea subdit: *Cum fides æstuat: et Ecclesia exuritur, de figura rubi tunc Gnostici erumpunt, tunc Valentiniani proserpunt, tunc omnes martyriorum refragatores ebulliunt calentes et ipsi offendere, figere, occidere*. Apoc. 9. 3. dicitur: *De fumo putei exierunt locustæ in terram, et data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ*. In locustis illis hæreticos figurari fuse docet Bellarminus in orat. quam ultimo tomo præposuit, et Viegas in Apocalypsim: habent potestatem scorpii, quia 1. sicut scorpius facie blanditur, cauda ferit: ita hæreticus. 2. Lethali fere semper ictu ferit scorpius virgines, et fœminas fere in totum: omnes fere hæretici fœminas aliquas primo decipiunt. 3. Venenum est omnibus medio die, cum incanduere Solis ardoribus, ut ait Plinius lib. 11. cap. 25. salaces hæretici sunt nocentiores, et æstuantes libidine facilius interimunt. 4. *Ferit obliquo ictu et inflexo* scorpius, et hæreticus fraudibus agit. 5. Semper cauda scorpii in ictu est, nulloque momento meditari cessat, nequando desit occasioni.

Locustæ terrificæ.

Tertio, hæretici, ut dixi, figurantur in monstrosis illis locustis Apoc. 9. fuse descriptis. Primo, sunt locustæ, 1. quia inquieti et inconstantes, ex hoc in illud saltitantes. 2. Sordidi sunt, sanioso ore cuncta polluentes. 3. In ventrem, id est, in gulam et libidinem, proni maxime. 4. Ecclesiæ flores devorant. 5. Impudentes sunt. Secundo, locustæ sunt *similes equis paratis in prælium*, vers. 7. quia et hæretici superbi sunt ut equi, et rebelles in suos Reges ac Principes, armisque sectam propagant, ut patet in Calvinistis, Lutheranis, et aliis. Tertio, *super capita eorum tanquam coronæ similes auro*: ob inanem gloriam, et quia principes seducere moliuntur. Similes tantum sunt auro, quia vero zelo et charitate non fulgent, sed solum flagrant. Quarto, *facies eorum tanquam facies hominum*, ob fictam mansuetudinem et benevolentiam. Quinto, *habebant capillos, sicut capillos mulierum*, vers. 8. ob libidinem et infirmitatem. Sexto, *dentes eorum, sicut dentes leonum erant*, propter crudelitatem, et quia fœtorem iis, quæ mordent, inducunt, ut dixi supra de leonis morsu. Septimo, *habebant loricas, sicut loricas ferreas*, vers. 9. propter obstinationem, in qua præsertim posita est hæresis. Ut enim ait S. Thomas 2. 2. qu. 11. art. 2. ad 3. de ratione hæresis sunt duo, nempe electio privatæ disciplinæ, et pertinacia. Octavo, vox alarum earum, sicut vox curruum multorum currentium in bellum, ob celeritatem et loquacitatem. Nono, venenum illis non deest, dicitur enim vers. 10. *Et habebant caudas similes scorpionum etc*. De illis mox est dictum. Decimo, habebant super se Regem Angelum abyssi, cui nomen hebraice Abaddon, Græce autem Apollyon, Latine exterminans, vers. 11. Non quilibet dæmon præest hæreticis, sed Abaddon, Apollyon, exterminans, quæ tria idem significant. Nam iis est proprium quarto modo omnia sacra et profana, quantum possunt, exterminare, ut oculis patet in eversione altarium, templorum, urbium, provinciarum atque regnorum hoc et præcedenti sæculo.

Aspides.

Quarto, hæretici sunt *aspides*. S. Epiphan. hær. 71. comparat Menandri hæresim aspidi, se et alias aspides, cum quibus in vas quoddam erat conlecta, devoranti.

Basilisci.

Quinto, hæretici similes sunt *regulo*, seu *basilisco*. S. Ignat. epist. 12. ad Antiochenos: *Cavete*, ait, *canes mutos, serpentes super pectus gradientes, dracones squamosos, aspides, basiliscos, scorpios. Hi namque sunt Thoes astuti, simiæ hominum imitatrices*. Thos, ut ait Plinius lib. 8. cap. 34. est lupi genus cæteris procerius, crurumque levitate dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini, per hyemes hirtum, æstate nudum.

Colubri.

Sexto, *colubri* sunt inter herbarum virescentium et suaveflagrantium flores sese insinuantes, ut pungant ex improviso, lib. 1. constit. Sicularum, tit. 1. de Hæreticis et Patarenis: *Hi sunt colubri, qui columbas decipiunt. Hi sunt serpentes, qui latenter videntur inserpere, et sub mellis dulcedine virus evomunt, ut dum vitæ cibum ministrare se simulant, cauda feriant; et mortis poculum, velut quoddam dirissimum aconitum, immiscent*.

Nota 2. Venenum hæresis ita pestilens est, ut eltissime

Digitized by Google

Venenum hæresis lethale est.

multos inficiat. Hoc S. Vigilius Martyr lib. adversus Eutychetem in hunc modum declarat: *Hæc perniciosi discriminis lethalis et mortifera pestis intra venerandos Ecclesiæ aditus, ita velocius cuncta populatur: ut eo plus noceat, quo minus nocere intelligitur.* Sic enim teterrimi anguis edocta magisterio invidiarum suarum ancipites laqueos dextra lævaque tetendit, ut super angustum et nimis arduum commeantibus itineris callem reliquerit. Si enim paululum in utramque partem nutantis volueris mutare vestigia, illico capieris. Inter Nestorii ergo quondam Ecclesiæ Constantinopolitanæ, non rectoris sed dissipatoris, non pastoris sed prædatoris, sacrilegum dogma; et Eutychetis nefariam et detestabilem sectam, ita *serpentinæ grassationis calliditas* sese temperavit, ut, etc. Hæc Vigilius.

Gangræna sunt hæreticorum verba. 2. Timoth. 2. 17. agens S. Paulus de hæreticis ait: *Sermo eorum ut cancer serpit*: cancer non animal, sed morbus, ut dixi supra. S. Eulogius Archiepisc. Tolet. id clare de ipsis explicat, lib. 1. memorialis Sanctorum. Verba, inquit, hæreticorum ut cancer serpunt in mentes hominum, et modico fermento sceleris facilius massa panis corrumpitur. De scriptis S. Eulogii præclarum dat elogium Baron. in Martyr. die 24. Novemb. *Omnino*, ait, *ita scripta sunt, ut in pyxide Spiritus sancti calamum intinxisse S. Eulog. videatur.*

Hæresis offert vinum, sed venenatum.

Vinum offert hæresis, sed venenatum, eoque omnes, ac præsertim Principes, inebriare nititur: hanc symbolice possis exprimere per mulierem fornicariam, visam a S. Ioanne, cui ait unus de septem Angelis, qui habebant septem phialas et plagas novissimas, id est, ultimas in fine mundi infligendas, Apoc. 17. 1. Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas: cum qua fornicati sunt Reges terræ, et *inebriati sunt, qui inhabitant terram*, (qui in terrenis sibi domum et quietem optant) *de vino prostitutionis eius.* Vinum prostitutionis, est vinum, quo ad secum fornicandum, id est, ad idola vitiorum colenda, invitat ac pellicit. Vinum autem, quod offert hæresis, est libertas, voluptas, effrænis licentia condemnandi facta et dicta Maiorum, atque scripturas pro suo sensu interpretandi. Quæres: Quænam sit illa mulier S. Ioan. ostensa? Respondet primo, et vere, S. Hieron. S. August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 2. Tertull. lib. contra Iudæos, cap. 9. esse Romam ethnicam, quæ talis fuit tempore ipsius S. Ioan. et futura est tempore Antichristi eiecto Pontifice. Secundo, idem S. August. in psalm. 26. S. Ambros. S. Prosper, S. Thomas per meretricem illam intelligunt cœtum omnium impiorum; sive mundum, et eius gloriam, opes, delicias et pompas. Tertio, Aretas et Caponsachius dicunt, meretricem illam super aquas multas sedentem esse Constantinopolim Thracio Bosphoro proximam: hæc nunc est Turcarum metropolis, unde vinum prostitutionis in omnes gentes effunditur. Quarto, de Saracenismo sive secta Mahometis fœdissima explicat Aureolus. Quinto, de hæresi commodo exponi potest. Nam sunt, qui dicant Romam in fine mundi, Pontifice expulso, suscepturam hæreses: sedet hæresis super aquas. 1. Quia in fluctibus est perpetuis et mutationibus, nihil in ea est solidi et constantis. 2. Quia voluptates amat, iisque incubat.

Est meretrix Babylonis.

Meretricem illam depingit S. Ioannes vers. 3. *Vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem et cornua decem. Et mulier erat circumdata purpura, et coccino, et inaurata auro, et lapide pretioso, et margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione et immunditia fornicationis eius. Et in fronte eius nomen scriptum, Mysterium: Babylon magna, mater fornicationum, et abominationum terræ. Et vidi mulierem ebriam de sanguine Sanctorum, et de sanguine Martyrum.* Primo, bestia hæc aut est eadem cum bestia cap. 13. 1. hoc est cum Antichristo, ut vult Suarez 3. part. tom. 2. disp. 59. art. 6. sect. 2. aut est mundus seu cœtus impiorum, qui est corpus politicum diaboli, sive diabolus in mundo dominans. Secundo, est coccinea, 1. ob fastum et arrogantiam, 2. ob fusum Martyrum sanguinem. Tertio, habet capita septem, id est, septem vitia capitalia. Quarto, habet cornua decem, id est, vires contra decem mandata, quæ evertere nititur.

Secundo, mulier bestiæ insidens, est hæresis, ut dixi. Primo, purpura et coccino, et auro atque margaritis ornatur, ut mollitiem, luxuriam atque fastum hæreticorum denotet. Secundo, poculum aureum in manu, est eius illecebra et pompa atque opes, quas pollicetur. Tertio, poculum illud est plenum abominatione et immunditia, id est prava et scelerata doctrina, quæ est hæresis philtrum: meretrices autem et sagæ philtra sua ex cineribus bufonum, ranarum, serpentium, aliarumque rerum immundarum, efficiunt. Quarto, hæresis vocatur Babylon, quia plena est confusione vitiorum. Quinto, est mater fornicationum: tum quia luxuriam docet vota virginitatis et continentiæ evertendo: tum alios ex aliis errores serendo: tum denique idololatriam et atheismum pariendo. Sexto, ebria dicitur sanguine, ob crudelitatem, ut patet ubique terrarum. S. Ignat. epist. 10. ad Smyrnenses vocat hæreticos θηρία ἀνθρωπόμορφα, *feras humanam formam habentes*, et S. Epiphan. hær. 30. nuncupat hæresim Ebionitarum, πολυκέφαλον ὕδραν, *multicipitem hydram*. Nota, alludere ad bestiam habentem capita septem, cui insidebat meretrix, mox declarata: ab ipso Christo hæretici vocantur falsi Prophetæ, et *Lupi rapaces*. Matt. 7. 15. et S. Paulus ait Act. 20. v. 29. maioribus natu Ephesinæ Ecclesiæ, quos Miletum evocaverat: *Scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi.* Syrus vertit lupi feroces. Vide octo analogias lupi et hæretici apud S. Ambrosium lib. 7. in cap. 10. Luc. Leonibus hæreticos Arrianos comparat S. Athanas. epist. ad Adelphium Episcopum, *Ut leones*, inquit, *quærentes quem ex simplicioribus devorent, pro moribus sui Imperatoris circumambulant.* Alludit ad illud. 1. Petr. 5. 8. adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret, cui resistite *fortes in fide.* Hic est hæreticorum Imperator, eius cum leone duodecim analogias vide apud Cornelium a Lapide, atque sectariis ipsius adapta. S. Bonaventura in Lament. Ierem. comparat hæreticos lamiis in hunc modum: *Lamia est monstrum habens caput virgineum, corpus porcinum, et equinos pedes: crudelissimum, dictum a lamentatione, quasi lamens. Per lamias ergo intelliguntur hæretici, vel hypocritæ: in facie simplices, in ventre carnales, in pedibus equi et instabiles.* Mammas præsertim ostentant, et lac doctrinæ, Ierem. Thr. 4. 3. *Lamiæ nudaverunt mammam*, sed unguibus ac dente laniant. Non est magna differentia inter has tres hebraicas voces, שד *sciad*, mamma: שד *sciod*, vastatio, vastitas: et שד *sced*, dæmon: uno variato punctulo ista variant. Hæreticus dat mammam, ut animam vastet, atque in eam dæmonem inferat.

Hæretici sunt similes dæmoni.

Hæreticus est veluti dæmon incarnatus, lib. 1. Constitut. Sicularum, tit. 1. de Hær. et Patarenis, vocantur hæretici, *Angeli pessimi*, id est, pessimi dæmones. Possis conferre cum illis septem Angelis, id est, dæmonibus, ut aliqui volunt. Et quidem Angelos S. Ioanni ostensos Apoc. 8. pro dæmonibus acceperint oportet Lyranus et Aureolus, qui de Arrio interpretantur, quæ de primo Angelo dicuntur Apoc. 8. 7. *Et primus Angelus tuba cecinit, et facta est grando et ignis, mista in sanguine, et missum est in terram, et tertia pars terræ combusta est, et tertia pars arborum concremata est, et omne fœnum viride combustum est.* Per avaritiam fiunt hæretici clades terræ, omnia templa expilant, et igni ferroque Christi paradisum vastant, id est, Ecclesiam. Secundo, Aureolus ait, secundum Angelum esse Macedonium hæresiarcham, qui docuit Spiritum sanctum, esse creaturam et servum filii, vers. 8. *Et secundus Angelus tuba cecinit, et tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare, et facta est tertia pars maris sanguis: et mortua est tertia pars creaturæ, quæ habebant animas in mari, et tertia pars navium interiit.* Per concupiscentiam carnis fit hæreticus mons ardens instar Ætnæ in Sicilia, aut Vesuvii in Italia: et in mare, id est, in animas molles, fluxas, instabiles et inquietas, a dæmone conicitur: tunc fit sanguis, id est, putredo et sanies in corpore, mors in anima, ruina in omni præsidio, quo possis fugere ex naufragio. Tertio, idem Aureolus ait, Pelagium monachum, et

Digitized by Google

hæresiarcham, qui docuit aquas Baptismi non prodesse infantibus, cum careant peccato originali, figurari in tertio Angelo seu dæmone, versu 10. *Et tertius Angelus tuba cecinit: et cecidit de cælo stella magna, ardens tanquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum, et in fontes aquarum. Et nomen stellæ dicitur absinthium.* (Græce ἄψινθος ipsa absinthii amaritudo) *et facta est tertia pars aquarum in absinthium, et multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt.* Per superbiam hæreticorum, hæc omnia mala eveniunt. Nam superbia est, stella, ob lucem et excelsitatem: sed est stella aerea, id est, cometes, non stella cælestis. 2. Cadit, ob temeritatem et insaniam. 3. Ardet, per cupiditatem maiorum semper honorum. 4. Cadit in flumina per turpem lapsum in luxuriam. 5. Absinthium vocatur et est, ob amaritudinem continuam doctrinæ seditiosæ. 6. Aquas vertit in absinthium, id est, delicias vanas in dolorem. 7. Multos occidit ob pestilentem afflatum. Possis alios quatuor Angelos, id est, dæmones, adaptare Nestorio, Ioanni Hus, Ioanni Calvino, et Martino Luthero. Aut certe 7. comparare 7. hæresiarchis huius temporis famosioribus, incipiendo a Luthero: nam Apocalypsis est de temporibus Mundi novissimis, ad quæ properamus.

Cathedra pestilentiæ est fugienda.

Restat primo, ut cognitam pestem et cathedram pestilentiariam fugiamus. Hoc monet Ier. cap. 50. 8. *Recedite de medio Babylonis, et de terra Chaldæorum egredimini.* Secundo, celeriter egrediendum docet, pestis enim est, cap. 51. 6. *Fugite de medio Babylonis, et salvet unusquisque animam suam*, cætera bona præ illa negligat: licet sis in medio Babylonis, quæ te semper magis ac magis involvit, potes effugere et evolare, Zach. 2. 7. *O Sion, fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis*: non est ibi locus tuus: tu enim es Sion facta ad Deum contemplandum, ibi est confusio, et cogitationum et actionum: noli in eo loco habitare, transi, fuge. Hebr. הִמָּלְטִי *himmaleti*, eruere, salvare: verti etiam potest, erue te, libera te, salva te: licet enim sit in Niphal, habet tamen quoque significationem Hithpael: utrumque porro fac, 1. *Eruere*, id est, patere, ut gratia Dei te eruat, ne resiste Dei gratiæ, 2. *Erue te*, cooperare gratiæ: omnia faciet gratia Dei, sed tecum. Chald. vertit, *evade*. Tigurina, salvare. Porro filia Babylonis, est filia Babylon, seu Babylan: urbes enim ut puellæ pingebantur. Sion vero, ponitur pro Sionitis, id est, Iudæis. Tertio, causa fugiendi est periculum, si maneamus, Apoc. 18. 4. *Exite de Babylone populus meus, ut ne participes sitis delictorum eius, et de plagis eius non accipiatis*: ad montes fugiendum docet Christus, cum videtur desolatio abominationis stans in loco sancto, Matth. 24. 15. longe magis, quando est sedens in cathedra, et cathedra pestilentiæ. Nam, 1. Sessio denotat quietem et durationem, 2. Cathedra, auctoritatem. 3. Pestilentia, exitium aliorum.

Specialim ab hæresi fugiendum, et ab hæreticis, docet S. Ignatius epist. 9. ad Philadelph. *Fugite*, ὡς τέκνα φωτὸς καὶ ἀληθείας, *ut filii lucis et veritatis, sectionem unitatis, et pravam doctrinam hæreticorum, a quibus pollutio egressa est in omnem terram. Ubi vero pastor est, eodem et vos, ut oves, sequimini.* Rationem fugæ affert, periculum cum ipsis pereundi, ac paulo post subdit: *Si quis iuxta aliena præcepta graditur, hic non est Christi, nec particeps passionis Christi: sed est vulpes, et* φθορεὺς ἀμπελῶνος Χριστοῦ, *corruptor vineæ Christi: cum eiusmodi non commisceamini, ne cum illo pereatis, quamvis pater sit, quamvis filius, quamvis frater, quamvis domesticus. Non parcet, inquit, Deut. 13. oculus vester super eum. Osores Dei et vos odisse oportet.* Sic S. Irenæus lib. 3. c. 140. refert, S. Ioannem Apostolum exiliisse de balneo, in quo Cerinthum hæresiarcham viderat, et eousam protulisse: nempe, timere se, ne balneum concideret, quod intus esset Cerinthus inimicus veritatis: et S. Polycarpum Marcioni item hæresiarchæ occurrenti sibi, et dicenti: cognosce nos? respondisse: *Cognosco te primogenitum satanæ.* Quæ cum retulit, addit Irenæus: Tantum Apostoli, et horum discipuli habuerunt timorem, ut *neque verbo tenus* communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem; quemadmodum et Paulus ait: Hæreticum autem hominem post unam et secundam correptionem devita: sciens quoniam perversus est, qui est talis, et a semetipso damnatus. Sic ipse.

Ad psalmum nostrum aptissime referes, quod ait Sozomeo. lib. 1. cap. 24. Maximum, inquit, Episcopum considentem forte inter hæreticos Paphnutius manu attrahens, sic allocutus est: *Non patiar Episcopum venerabilem sedere in cathedra pestilentiæ, et cum impuro hoc grege verbo communicare.*

Imitare pueros Samosatenses, de quibus Theodoret. lib. 4. c. 15. Nicephor. lib. 11. c. 21. Baronius tom. 4. anno 370. Cum illi pila luderent in foro, atque per forum Lucius eiusdem urbis Episcopus Arrianus iter faceret, accidit, ut illi elapsa pila per asini ipsius, seu mulæ, pedes pelleretur; tum pueri exclamaverunt, contaminatam esse pilam. At ipse re animadversa iussit quemdam ex sequentium numero subsistere, et recognoscere, quid facerent: vidit pueros igne accenso pilam per flammas traiicere, ut sic pestem, quam ex attactu illo contraxerat, depellerent.

ARTICULUS VI.

Legis Dei amor beatos efficit.

Vers. 2. 1. Pars.

Cum versu primo ostenderit Propheta noster, quænam sint fugienda, ut simus beati, nunc docet, quænam sint facienda, Vers. 2. *Sed in lege Domini voluntas eius.* (Hebr. חפצו *hephtsa*, voluntas cum delectatione. Chald. animi propensio.) *Et in lege eius meditabitur die ac nocte.*

Lex Dei est quadruplex.

Quæres primo: Quænam sit illa lex, in qua voluntas est ponenda? Respondet primo Clemens Alexand. lib. 2. Strom. esse ipsum Deum. Nam psalmi nostri locum citans, ait, S. Petrum in prædicatione, legem et verbum appellavisse Dominum.

Secundo, Aponius in Cantica ait, legem illam esse totam Scripturam sanctam.

Nempe æterna, naturalis, divina, humana.

Tertio, et plenius ac melius dixeris, intelligi omnes leges Dei, quæ ad quatuor capita revocari possunt: nempe ad legem æternam, legem naturalem, legem divinam positivam, et legem humanam bonam. Ac primo, lex æterna, est Dei lex. Sicut enim ait S. Thomas. 1. 2. q. 91. art. 1. in Corp. Nihil aliud est lex, quam *dictamen practicæ rationis in principe*, qui gubernat aliquam communitatem perfectam: manifestum est autem, supposito quod mundus divina providentia regatur, sicut docetur 1. part. qu. 22. art. 1. et 2. quod tota communitas universi gubernatur ratione divina; et ideo ipsa *ratio gubernationis rerum in Deo, sicut in principe universitatis, existens legis habet rationem.* Et quia divina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum, ut dicitur Prov. 8. inde est, quod huiusmodi legem oportet dicere æternam. Secundo, lex naturalis, est lex Dei: quia, ut ait idem sanctus Doctor qu. citata art. 2. cum omnia participent æqualiter legem æternam, in quantum scilicet ex eius impressione habent inclinationes in proprios actus et fines, hoc excellentiori modo habet creatura rationalis: unde ait David. Ps. 4. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*, quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus, quid sit bonum, et quid malum, quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud sit, quam impressio divini Luminis in nobis: unde patet, quod *lex naturalis nihil aliud est, quam participatio legis æternæ in rationali creatura*, art. 3. docet, omnem legem, in quantum iusta est, derivari a lege æterna, et art. 4. legem naturalem esse eandem apud omnes, quoad prima principia communia, secundum rectitudinem et notitiam, non autem quoad alia. Tertio, lex divina est participatio legis æternæ in ordine ad finem supernaturalem: sicut lex naturalis, ad finem naturalem. Est necessaria præter legem naturalem, et humanam 1. Ut dirigatur homo ad actus proprios in ordine ad finem ultimum. 2. Propter incertitudinem humani iudicii, diversæ imo contrariæ leges fiunt. 3. Quia homo non iudicat de motibus interioribus. 4. Quia lex humana cogitur multa mala tolerare, nullum autem peccatum debet esse improhibitum et impunitum. Dividitur autem lex divina in veterem et novam.

Digitized by Google

Quarto denique, est lex humana, quæ, ut dixi, in quantum iusta est, est participatio legis æternæ, et ab ea derivatur, sicut a fonte. Est enim, ut ait S. Thom. 1. 2. q. 91. 3. dispositio particularis, inventa per rationem humanam ex principiis communibus legis naturalis. Nam lex est quoddam dictamen rationis, et similis processus invenitur rationis practicæ et speculativæ: utraque enim ex quibusdam principiis ad quasdam conclusiones procedit. Sicut igitur in ratione speculativa ex principiis indemonstrabilibus naturaliter cognitis producuntur conclusiones diversarum scientiarum, quarum cognitio non est nobis naturaliter indita, sed per industriam rationis inventa: ita etiam ex præceptis legis naturalis, quasi ex quibusdam principiis communibus et indemonstrabilibus, necesse est, quod ratio humana procedat ad aliqua magis particulariter disponenda, et istæ particulares dispositiones adinventæ secundum rationem humanam, dicuntur leges humanæ, observatis aliis conditionibus, quæ pertinent ad rationem legis, unde Tullius lib. 2. de Invent. ait, quod initium iuris est a natura profectum, deinde quædam in consuetudinem ex utilitate rationis venerunt; postea res a natura profectas, et a consuetudine probatas, legum metus et religio sanxit: idem S. Thomas ait 1. 2. qu. 19. art. 4. legem humanam esse mensuram mensuratam a lege divina, et a lege naturali, cuius finis est utilitas hominum. *Lex*, ut ait Iulianus Imperator orat. 2. *est fœtus quidam iustitiæ*, ἱερὸν ἀνάθημα καὶ θεῖον ἀληθῶς, τῷ μεγίστῳ Θεῷ. *Deique sacrum, et vere divinum donarium, quam nemo sui compos parvi facit atque contemnit.* Hinc plerique Legislatores finxerunt suas se leges a Diis accepisse. 1. A Saturno, Charimundas legislator Carthaginensium. 2. A Iove, Minos Cretæ. 3. Ab Apolline, Lycurgus Lacedæmone. 4. A Mercurio, Osiris in Ægypto. 5. Ab Orimaso, Zoroastres apud Persas et Bactrianos. 6. A Bono Deo, Zantrastes apud Arimaspos. 7. A Minerva, Solon inter Athenienses, et Zaleucus inter Locrenses. 8. A Vesta, Zamolxis inter Scythas. 9. A Nympha Ægeria, Numa Rex Romanus. 10. Et varii a variis Diis.

A Diis leges se accepisse multi finxerunt.

Quæres secundo: Cur, cum quatuor has leges ponamus, David tamen dicat in versiculo nostro: *Et in lege Domini voluntas eius?* Respond. primo, Leges quidem multas esse, sed in uno principio radicari, et ad unum finem ducere. Resp. secundo, Prophetam præsertim agere de lege divina, quæ dividitur quidem in legem veterem et novam, sed non tanquam in diversas species, et sic sunt una lex; ut ait enim S. Thom. 1. 2. q. 91. art. 5. Distinctio est causa numeri: dupliciter autem inveniuntur aliqua distingui. Uno modo, sicut ea, quæ sunt omnino specie diversa, ut equus et bos. Alio modo, sicut perfectum et imperfectum in eadem specie, sicut puer et vir: et hoc modo lex divina distinguitur in legem veterem, et in legem novam. Unde Apostolus ad Galat. 3. comparat statum legis veteris, statui puerili existenti sub pædagogo. Attenditur autem perfectio legis gratiæ supra veterem in tribus ad legem pertinentibus. Primo, in fine qui est bonum sensibile et terrenum in veteri lege: unde Exod. 3. in principio legis invitatur populus ad regnum terrenum Chananæorum: in lege nova ordinamur ad bonum intelligibile et cæleste: unde statim Christus in suæ prædicationis principio invitavit ad regnum cælorum, dicens: pœnitentiam agite, appropinquavit enim Regnum cælorum, Matth. 4. Secundo, ad legem pertinet dirigere actus humanos secundum ordinem iustitiæ, in quo etiam superabundat lex nova legi veteri, interiores actus animi ordinando, secundum Matth. 5. Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in Regnum cælorum: et ideo dicitur, quod lex vetus cohibet manum, lex nova animum. Tertio, ad legem pertinet inducere homines ad observantias mandatorum: et hoc quidem lex vetus faciebat timore pœnarum: lex autem nova facit hoc per amorem, qui in cordibus nostris infunditur per gratiam Christi, quæ in lege nova confertur, sed in lege veteri figurabatur: et ideo dicit S. Augustinus contra Adamantium Manichæi discipulum, cap. 17. tom. 6. quod *brevis differentia est legis et Evangelii, timor et amor*. Itaque David noster præsertim loquebatur hominibus legis gratiæ, cum dicebat, *Et in lege Domini voluntas eius:* amorem et cor deposcit, non manum tantum, ut dicetur quaest. seq.

Quomodo lex Dei una ponitur a Davide?

Leges quoque humanæ, sunt velut quædam appendices et auctaria legis illius divinæ, cui uniuntur, et legis naturalis nobis a Deo inditæ. Philo libro de Ioseph, leges ait oppidatim receptæ, sunt προσθῆκαι ὀρθοῦ λόγου, id est, *appendices rectæ rationis a natura nobis insitæ: sicut et civilis vir est auctarium iuxta naturam viventium.* προσθήκη βιοῦντος κατὰ φύσιν. Plato in Politico vocat leges ab hominibus latas, μιμήματα τῆς ἀληθείας, *imitamenta veritatis.* Deus autem est prima, et sola, certa, et infallibilis veritas, ac mensura et regula omnis veritatis. Hinc S. Aug. l. 9. de Civit. Dei: *Omnium*, inquit, *legum inanis est censura, nisi divinæ imaginem gerat.*

Lex humana est appendix legis divinæ.

Nota porro, vetus testamentum dividi in tres partes. Primo in *Thora*, sive legem, quæ continetur Pentateuco: Secundo, in *Nebiim:* id est, Prophetas. Tertio, in *Ketubim,* id est, Hagiographa: sic Luc. 24. 44. dicitur: Necesse est compleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me: et lex a Prophetis distinguitur, Matth. 7. 12. et cap. 11. 13. et cap. 22. 40. Nota secundo, sæpe tamen legem pro his omnibus sumi, ut passim in epistola ad Romanos, et alibi: sicque in Psalmo nostro accipi debet, *Et in lege Domini voluntas eius:* debet enim voluntas omnia Dei verba ex omni loco Scripturæ, ut orientales gemmas, colligere, et conservare in corde suo, velut in thesauro cælesti; unde illa et sibi et aliis profutura proferat.

Quæres tertio: Quid sit habere voluntatem in lege? Respondet primo Hugo a S. Victore cap. 2. in Psalmos, illum habere voluntatem in lege, qui diligit veritatem. *Multi,* ait, *habent legem in corde, sed non habent cor in lege: legem in corde habent, qui cognoscunt veritatem: cor in lege habent qui diligunt veritatem. Qui vero legem in corde habent, non cor in lege, hi portant legem, non portantur a lege: onerati sunt, non adiuti: quia scientia, ubi non est charitas, gravat, non allevat.* Veritas illa suaves Orbi radios expandit, 1. Ioan. 5. 6. *Christus est veritas:* et Ioan. 1. 8. dicitur: lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: idque facit per legem: nam, ut ait Sapiens Proverb. 6. 23. *lex lux.* Vide dicta Psal. 118. 105. Lucerna pedibus meis verbum tuum; et lumen semitis meis. Primasius, Rupertus et Richard. a S. Victore Christum volunt induci, Apoc. 18. 1. ubi S. Ioannes dicit: *Vidi alium Angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam, et terra illuminata est a gloria eius.* descendit de cælo Christus per Incarnationem, et luce Evangelii Orbem illustravit, prædixitque eversionem Babylonis et idololatriæ: hic sensus bonus est, licet verius putem agi de vero Angelo, prædicente excidium Babylonis, id est Romæ ethnicæ, in fine mundi. Alcazar explicat de S. Petro prædicente eversionem, id est, conversionem Romæ ab ethnicismo ad Christianismum: sed hoc est accommodatitium.

Habet voluntatem in lege, qui amat veritatem.

Secundo, apertius dixeris eum habere voluntatem in lege, qui vult et amat legem. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi et cor tuum erit. Hebr. *Et in lege Domini hephtso. voluntas eius:* non quælibet; sed cum affectu atque complacentia, cum delectatione et voluptate: voluntas beneplaciti et amoris. Chald. etiam vox *raano*, animi propensionem, seu voluntatem cum propensione ac libera electione significat. Lex ab eligendo dicitur, non tantum quod facienda et vitanda per illam eligamus, sed etiam quod eligamus legem ipsam. Dicitur a ligando, quia obligat; vel a legendo secundum Isidorum, quia scripta est, ut ait S. Thomas 1. 2. qu. 90. art. 1. Item art. 4. ad 2. et 3. Hæc est sapientia doctrinæ, de qua Eccli. 6. 26. *Iniice pedem tuum in compedes illius, et in torques illius collum tuum.* Nota vocem Græcam κλοιὸς, non significare torquem vel monile aureum, sed collare ferreum vel numellam, iugum ferreum vel ligneum, quo collum, pedes, manus includuntur: de[illegible]tur a κλείω, claudo. Ut discas etiam dura et aspera præcepta libenter exequi. Computrescet iugum a fa-

Et ipsam legem cupit amplecti.

Digitized by Google

cie olei, subditur enim versu 30. *Et erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, et bases virtutis, et torques illius in stolam gloriæ. Decor enim vitæ est in illa, et vincula illius alligatura salutaris.* Græce, merus hyacinthinus. Sanct. August. in psal. 101. vincula illius filo hyacinthina. Alludit, ut vult Polacius, ad ligaturas chirurgorum, quibus vulnus obligant: vel potius, alludit ad hyacinthinas, id est, violacei coloris, fimbrias, quas Iudæi iubebantur palliis suis assuere, ut ex earum aspectu recordarentur præceptorum Dei, ut dicitur Num. 15.38. et seq. hac veluti tessera discernebantur a gentibus.

Voluntas est in lege. Ut avis in nido. Ut Phœnix in aromatibus. Ut ovis in prato. Ut piscis in aqua. Ut stella in cælo. Ut puer in sinu matris. Ut miles in arce.

Amorem illum legis Dei docet nos David, cum ait: *in lege* voluntatem nostram debere esse. Sit itaque in illa et intra illam. 1. Ut avis in nido, ubi quiescat. 2. Ut Phœnix in Arabicis odoribus et aromatis, ubi ardeat. 3. Ovis in prato, ubi pinguescat. 4. Piscis in aqua, ubi spatietur. 5. Stella in cælo, in qua fulgeat. 6. Pupulus in mammis et sinu matris, in quo nutriatur et foveatur. 7. Miles in arce, in qua securus hostes rideat. 8. Adam in terrestri paradiso, ubi deliciis omnibus circumfluat. 9. Sancti in cælesti palatio, ubi in Deum, veluti spongia in oceanum, et ferrum in fornacem ardentem, sese immergat. In intellectu autem viri iusti legem meditantis, lex erit et Deus ipse, ut Sol in cælo, gemma in aureo annulo, flos in horto, pastor in grege, Doctor in cathedra, Rex in throno, Sacerdos in sanctuario, anima in corpore, Deus in mundo, ac præsertim in cælo.

Sub lege esse, servile est; in lege esse, filiale est. Lex Dei est lex ignis et charitatis

Sub lege est servus et mercenarius onus portans; *in lege*, ut in curru, filius ad cælestem Patrem igne amoris evolans. S. Aug. *Aliud est*, ait, *esse in lege, aliud sub lege. Qui est in lege, secundum legem agit: qui est sub lege, secundum legem agitur. Ille ergo liber est, iste servus. Deinde aliud est lex, quæ scribitur et imponitur servienti; aliud lex, quæ mente conspicitur, ab eo, qui non indiget literis.* Non prius datur lex Mosi, quam in verticem montis Sinai flammantem, id est, ad charitatis culmen, ascenderit. Ibi legem igneam accipit. Moses, ait, Deut. 33. 2. *Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis: paruit de monte Pharan, et cum eo Sanctorum millia. In dextera eius ignea lex. Dilexit populos, omnes Sancti in manu illius sunt.* Nota 1. Ubi est Deus et Sancti, ibi est ignea lex: sancti non sunt, qui frigidi sunt. S. Greg. hom. 30. in Evangelia: *dextra Dei appellantur Electi: in dextra ergo Dei ignea lex: quia Electi mandata cælestia nequaquam frigido corde audiunt, sed ad hæc amoris intimi facibus inardescunt.* Nota 2. Igneam esse Dei legem, quia a Deo, qui ignis consumens est, datur ex intimo amore: unde statim, postquam in hoc cantico dixit Moses, In dextera eius *ignea lex*, additur: *dilexit populos:* quasi diceret: Deus, qui est charitas, venit ignem mittere in terram. Vult hunc ignem accendi: ideo legem suam sic incipit Deut. 6. 5. *Diliges Dominum Deum tuum.* S. August. *Sola*, inquit, *charitas perducit ad Deum*, et S. Ioan. 1. epist. 4.7. *Omnis, qui diligit, ex Deo natus est;* et Paulus Rom. 13. 10. *plenitudo legis* (Syrus, adimpletio) *est dilectio.* 1. Dei. 2. Proximi. 3. Legis ipsius: qui enim amat legem, eam perfecte implet, et cum merito, 1. Cor. 9. 17. Si vo-D lens hoc ago, mercedem habeo: si invitus, dispensatio mihi credita est: id est, administratio Evangelii, Rom. 7. 22. *condelector legi Dei secundum interiorem hominem*, q.d. exteriora non curo: oculis Dei servio, qui scrutatur corda et renes: homo interior, 1. est mens. 2. est homo ipse gratia, *charitate*, et spiritu Dei imbutus et vivens: *huius anima est gratia et charitas:* huius lex est lex divina, eiusque dictamen, ut ait Cornelius vers. 25. pergit Paulus, *mente servio legi Dei*, cap. 6. 14. dixerat iisdem Romanis, *Non enim sub lege estis*, et versu 15. *Non sumus sub lege, sed sub gratia.* Non sub iugo gemimus, sed oleo et unguento defluente ex capite et barba Aaron nostri in oram vestimenti eius, id est, in Ecclesiam et animam sanctam, recreamur et fovemur. Angelus dans legem Mosi digitos manuum duro lapidi immisit, ut eam scriberet; at noster Messias pedem tingit in oleo, et vult sibi caput et pedes a nobis oleo, et sacris charitatis aromatibus inungi. Galatas

A reprehendit idem Apostolus, quod vellent esse sub lege Mosis, Gal. 4. 21. et 5. 18. atque 1. Cor. 9. 2. de ipsa lege gratiæ ait, *cum essem in lege Christi.* Si legem Mosaicam vocant Hebræi כלי חמדה *cheli hamuda*, id est, vas pretiosum, ac præsertim R. Achiva id ait In Pirke avoth cap. 3. quid de Christi lege dicemus? Cor iustorum in ea est, ut balsamum in vase sapphirino: atque ut gemma in pixide aurea. Iusti dupliciter non sunt sub lege: scilicet coactive, et quantum ad opera Spiritus S. ut docet S.Thom. 1.2. q. 93. art. 6. ad 1. Non ut imitetur eos, qui velut onagri liberos se natos putant, et occasionem peccati accipiunt libertatem: sed velut servi et amici, et filii, et sponsæ Christi, cor illi totum offerunt. Nam, ut ait Tertull. lib. de pudicitia, cap. 6. *Operum iuga reiecta sunt, non disciplinarum.* Christus dat iugum, sed suave et leve, imo dissuavians et allevians, osculatur osculo oris sui dans legem, sicut osculatur mater pupulum, ad cor dilatandum in operatione, Ierem. 31.33. *Dabo legem meam in visceribus eius.* Ibi illam iustus recipit, atque velut in throno collocat, vel-B uti Reginam omnibus facultatibus animæ et corporis dominatricem, ps. 36. 31. *Lex Dei eius in corde ipsius.* Et signatius ps. 39. 9. *Legem tuam in medio cordis mei.* Non est in angulo, sed in medio, ut Sol in cælo medio imperans, illuminans, accendens, et superiora et inferiora. Nam dicitur psalm. 18. 8. Lex Domini immaculata, convertens animas: cum sit ignea, convertit vel ferrum frigidum in seipsum, illud inflammat et scintillare facit, emollitumque in omnes partes versat, si malleum atque incudem pati velit. Atque ad hoc aliaque animos facit Deus, Psal.111.1. Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis eius *volet nimis:* egebit potius fræno, quam calcaribus.

Gloriatur David psal. 118.163. *Legem tuam dilexi:* sibi hoc ad omnia peccata evitanda sufficere iudicans; dicit enim S. Augustinus: *Ama, et fac quod vis.* Salomon filium suum instruens, vult, ut legem cordi inscribat, Prov. 7. 1. *Fili mi, custodi sermones meos, et præcepta mea reconde tibi*, velut gemmas et thesaurum divitem. Syr. vertit, *Abs-C conde in corde tuo.* Extra cor patent latronibus, et facile excidunt ex ore, vultu, manibus, ac toto corpore, nisi radicentur in corde: ut ibi spiritus vitales purificent, ut crescant, ut se per venas et arterias animæ et corporis diffundant; pergit versu 2. *Fili, serva mandata mea, et vives: et legem meam quasi pupillam oculi tui.* 1. Quia est tibi instar lampadis et Solis. 2. Licet parva videatur, cælum tamen ac Deum in se continet. 3. Eget multis propugnaculis, ut pupilla superciliis, palpebris et ciliis, atque quadruplici tunica: nempe speculari, reticulata, crystallina, et cornea. Cor tandem requiritur versu 3. *Liga eam in digitis tui*, (Septuaginta, circumpone eam digitis tuis: velut annulum aureum scilicet) *scribe illam in tabulis cordis tui.* Septuag. super latitudinem cordis tui: amat cor amplum et dilatatum. Cor illud magnum, et legis divinæ amans, postulabant a Iudæis in Ægypto manentibus, Iudæi qui erant Ierosolymis, et in Iudæa reliqua. Sic enim eis scribunt, 2. Machab. 1.3. *Det vobis Deus cor omnibus* (unum cor omnibus, et animam unam, per mutuam charitatem) D *ut colatis eum, et faciatis eius voluntatem corde magno* (nullam eius voluntatem a corde vestro excludentes: angusti est pectoris et nimium coarctati hoc Dei mandatum velle, illud nolle) *et animo volenti adaperiat cor vestrum* (illud cælo ostendendo et dilatando) *in lege sua, et in præceptis suis, et faciat pacem.* 1. Dei cum animo. 2. Animi cum corpore. 3. Corporis cum passionibus. 4. Totius hominis cum proximo. Hoc autem fit per legem. Ut enim docet S. Thom. 1. 2. q. 99. art. 2. in Corp. *Intentio divinæ legis est, ut constituat principaliter amicitiam hominis ad Deum.* Amans Deum, cætera amat in eo.

Victimas voluntarias amat Deus.

Voluntarias victimas amat Deus. Hinc David psal.53.8. ait: *Voluntarie sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo Domine.* Tunc bona est Dei laus et confessio, cum offertur voluntarium sacrificium. Aliqui vertunt, *cum liberalitate, cum munificentia*, sacrificabo tibi. Si adsit ardentissima et promptissima voluntas, etiam vidua mittens duo minuta (quæ simul sunt quadrans: quadrans autem est 4. pars

Digitized by Google

assis) in gazophylacium: id est, in arcam, in quam donaria populus iaciebat, plus omnibus mittet Dei iudicio, Marc. 12.42. eritque coram eo non tantum munifica: sed etiam magnifica. Animum illum voluntarium, quem Deo exhibuerat, a filiis suis David Rex noster deposcebat, cum enim 1. Paral. 28. congregatis omnibus Principibus Israel, Ducibus tribuum et Præpositis turmarum, qui ipsi ministrabant, tribunis quoque et centurionibus, et qui præerant substantiæ et possessionibus Regis, filiisque suis cum eunuchis et potentibus, et robustissimis quibusque in exercitu Ierusalem, dixisset, voluntatis Dei esse, ut Salomon ipsi in regnum succederet, eumque a Deo electum esse in filium, et Deum ei futurum in patrem, atque regnum eius firmaturum in sempiternum, si præcepta servaret: conversus ad Salomonem ait, vers. 9. *Tu autem Salomon fili mi, scito Deum Patris tui, et servito ei corde perfecto, et animo voluntario*, q. d. nisi ex voluntate ipsi serviveris, non firmabit regnum tuum: sed tu a mandatis eius recedes, et ille a tui custodia, sicut accidit. Animus voluntarius præcipue requiritur in lege gratiæ Nam, ut monet S. Gregor. Naz. orat. 8. *Non est legis nostræ*, αγειν αναγκαστως αλλ' εκοντως, *per vim ducere, coacteque, sed voluntarie.* Pontifex Iudæorum in Rationali scripta hæc duo verba gerebat, Urim et Thummim, id est, flammas seu splendores et perfectiones: ut denotaret, in pectore, cui Rationale incumbebat, perfectionem esse quærendam et ponendam: inde ut ex fonte lucis et ardoris debere illam manare. Turcæ ipsi leges aliquot Alcorani collo appensas in pectus demittunt, ut ostendant se ex animo eas observaturos: torquem illum sibi videri pulcherrimum, ex eo possis coniicere, quod ait Constantinus Porphyrogenita lib. de administr. imper. cap. 25. *Appellavit se*, inquit, *amor numen, gestans Alcoranum per tabellas e collo instar torquis.* Leges Dei possis vocare tributa amoris. Tributa primo sunt, Philo lib. de Migratione Abrahami. *Mens initiata pendit vectigal perfecto Deo iuxta sacras Literas. Lex enim est*, τελος τῳ κυριῳ. *Tributum Domini:* Secundo, amoris est tributum docet S. August. lib. de spir. et litera: *Lex Dei charitas est: lex data est, ut gratia quæreretur: gratia data est, ut lex impleretur.* Et in Anthologia sacra Iacobus Billius canit: *Verus amor Christi vera est custodia legis.*

Deo victimæ perfectæ sunt offerendæ.

Fœdus iniit Deus cum Abrahamo, et quidem sempiternum, Gen 27. 4. ut scilicet Abraham servaret legem Circumcisionis, et consequenter alias omnes Dei leges: Deus vero, eius peculiarem curam gereret, atque terram Chanaan daret eius posteris, qui per circumcisionem, velut signum pacti initi, cognoscebant se esse populum Deo dicatum et consecratum. Fœdus illud iam ante sancitum erat sine mentione circumcisionis, Gen. 15.4. et seq. Quando Abraham Deo vaccam triennem, capram trimam, id est, trium annorum, et arietem annorum trium, turturem quoque et columbam immolavit. Nota primo, Deum voluisse animalia trima, quia tunc sunt perfecta statura, ætate, et robore. Ex animo se et voluntarie Deo sacrificare ostendit, qui perfectam victimam offert cum Abel, Gen. 4. versu 4. *Abel obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum: et respexit Dominus ad Abel et ad munera eius.* Hebr. ישע *iscia*, ετερφθη, delectatus est, ut vertit Symmachus: consolationem accepit, ut Aquila: suscepit cum beneplacito, ut Chaldæus: ενεπυρισεν, inflammavit, ut Theodotio, 1. Victimas, igne e cælo deciduo. 2. Abelem, igne charitatis. Nota secundo, fœdera solita sanciri cum sanguine: prima vice, Deum contentum fuisse sanguine pecudum, ab Abrahamo oblatarum, sed vice altera voluisse sanguinem ipsius Abrahami fundi, et sanguinem Ismaelis filii eius, ac postea omnium posterorum, ut discerent, vel cum propriæ vitæ iactura Deo esse alacriter serviendum, quod se facturum abunde probavit Abraham pergens ad montem Moria, immolaturus Isaacum unigenitum suum. Genes. 22. 6. *Ipse vero portabat in manibus ignem et gladium*; nisi ignem manibus tulisset, gladius defluxisset: si in operibus tuis non sit amor et charitas, cito mortificatio languescet, atque concidet. Nota tertio, Aquilam pro Moria vertisse καταφανη, id est, apparentem, conspicuum, lucidum: quia, in monte Moria fuit ædificatum a Salomone templum, in quo erat *debir*, id est, oraculum Dei in propitiatorio, et lex intra Arcam, atque Spiritus sanctus docens homines veritatem, illuminans Prophetas, eisque oracula inspirans. Moria etiam 1. Visionem sonat a radice *raa*, *vidit*, quia hunc montem Deus Abrahamo ostendit, ibique eum vidit misericordiæ oculis ac beneficentiæ, atque ab eo oculis fidei conspectus est. 2. Timorem a rad. *iare*, *timuit*: quod ibi Abraham sit Deum reveritus, ibique eius posteri in templo Deum coluerint. Chald. vertit, *Vade in terram divini cultus*. 3. Amaritudinem a rad. *marar, amarus fuit*, Abrahamo scilicet. 4. Myrrheum a *mor, myrrha*, quod myrrha abundet. 5. Denique ad rem nostram apte, potest significare docentem seu legiferum: a rad. *iara*, *docuit*; unde *thora*, *lex*: quia ut dicitur Isai. 2. 3. *De Sion exibit lex.* Notat autem Diodorus Tharsensis, montem Moria in plures colles et monticulos fuisse divisum, atque in Orientali eius parte fuisse Sionem, quæ erat civitas David instar arcis Ierusalem: iuxta illam vero, in area Ornan Iebusæi a Davide coempta, Salomonem extruxisse Templum, ut habetur 2. Paral. 3. 1. Nota quarto, fœdus illud fuisse bis renovatum a Mose, aliisque: De Asa Rege Iuda dicitur, 2. Paral. 15. 12. *Intravit ex more ad corroborandum fœdus, ut quærerent Dominum Deum Patrum suorum in toto corde, et in tota anima sua. Si quis autem*, inquit, *non quæsierit Dominum Deum Israel, moriatur a minimo usque ad maximum, a viro usque ad mulierem.* Dicit deinde, illos iurasse voce magna in iubilo, et in clangore tubæ, et in sonitu buccinarum, ut ostenderent alacritatem mentis, ac subdit versu 15. *In omni corde suo iuraverunt, et in tota voluntate quæsierunt eum, et invenerunt.* Aliter non invenitur, fugit mœstos et non ungentes oleo lætitiæ faciem suam, hilarem datorem diligit Deus. Cretenses, ut ait Strabo lib. 10. Geogr. pueros suos edocebant literas, και τας εκ των νομων ῳδας, *et leges numeris musicis conditas*: ut scilicet pueri, illecti cantus suavitate, in animum iucundius præcepta virtutum demitterent. Advertit idem Auctor, Deum coli inter feriandum, idque commune esse Græcis et Barbaris: cum musica autem sæpe fieri: *Musica enim*, ait *in saltatione, rythmo, cantilena versans, ob voluptatem artisque varietatem*, προς το θειον ημας συναπτει, *nos coniungit cum Deo.* Bene quidem dictum esse affirmat, homines tunc Deum imitari, cum beneficia conferunt: rectius tamen fore, si dicatur, cum numina recte colunt: hoc autem fieri gaudendo, dies festos agitando, philosophando, ac musicam tractando: ideo Platonem et eo priores Pythagoreos, Philosophiæ nomen, musicæ imposuisse, ac tradidisse mundum secundum harmoniam constare, παν το μουσικον θεου εργον υπολαμβανοντες, *Omne quod musicum est, opus Dei censentes.* Ita Strabo.

Sponsas non vult Deus nisi volentes et amantes.

Sponsas sibi Deus vult esse animas nostras, non vult nisi volentes et amantes. Rebecca postulabatur in uxorem Isaaco filio Abrahami, pater eius Bathuel, et frater Laban dicunt Gen. 24. 57. *Quæramus ipsius voluntatem*; eam cum præstitisset, habet sponsum Isaacum, id est risum et gaudium, et fuit Christi avia: dat Deus sponsæ suæ leges amoris, et ipsa cum amore eas servat, et leves existimat ac suaves, ps. 118. 97. ait David: *Quomodo dilexi legem tuam Domine.* Quod Oleaster in cap. 3. Genesis, versans, ait: Numquid *sexcentæ tredecim* leges erant, quas servare tenebaris bone Rex? Cur ergo legem vocas sexcenta tredecim præcepta, quoniam dilexi legem tuam Domine? Amor onus non sentit: dicebat S. Ioan. Climacus in anaceph. grad. 26. *legum custodia*, αγαπης τεκμηριον, *signum est charitatis*. Nos vero dicamus, charitas est legis omnis, quantumvis asperæ, mitigatrix, quæ illi delectationem maximam affundit, et facit dilatato corde currere viam mandatorum, ps. 118. 1. *Beati qui ambulant in lege tua, Domine.* Velle, mente ire est, ut ait S. Greg. Per hanc viam, ut dicit S. Bern. serm. 35. ex parvis, incedunt, et quasi quemdam *currum* ducunt tria hominum genera, *servus, mercenarius, filius*. Trahunt eumdem currum iumenta, quorum nomina sunt *comminatio, et promissio*. Super comminationem servus sedet, super promissionem mercenarius. Horum uterque currum trahit: alter timore, alter cupiditata, et uterque prorsus stimulis

Digitized by Google

impellitur. Solus filius, qui nec timore quatitur, nec illicitur cupiditate: sed Spiritu dilectionis agitur, sine labore aut læsione vehitur in curru. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Habet etiam currus quatuor rotas, illas scilicet quatuor animi affectiones notissimas, amorem et lætitiam, timorem et tristitiam. Amant enim reprobi temporalia, et lætantur, cum malefecerint: sed hunc amorem et hanc lætitiam sequitur timor, et tristitia sempiterna. Electi vero, quibus dicitur Ioan. 16. Mundus gaudebit, vos vero contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium, ponunt primas rotas, timorem et tristitiam: posteriores autem, amorem et lætitiam. Ipsis etiam commutatur timor in charitatem, et tristitia in lætitiam sempiternam. Notandum autem, quod hæc via legis Domini consummatur sex diebus. Et prima quidem diæta est gemitus cordis; secunda, confessio oris: tertia, largitio propriæ possessionis: quarta, labor corporis: quinta, abnegatio propriæ voluntatis: sexta, contemptus mortis: In septima, fit quies ab omnibus prædictis, sperans octavam Resurrectionis. Sic Bernardus psalmum nostrum meditans. Diæta porro, est locus, in quo cibus sumi solebat, ut patet ex Plin. in epist. sic dictus απο δειπνων, id est, a conviviis zetam vocat Lamprid. in Heliogabalo, a ζην, quia ibi hilarius viveretur. Sumitur etiam diæta pro victus ratione, et præscripta vivendi formula, In utroque sensu explicari potest sanctus hic Pater: quam celeriter autem in ea via currant, qui divina sapiunt, declarat Philo, cum lib. de Migratione Abrahami dicit, τους θεου λογους, πραξεις ειναι σοφου, *Verba Dei, esse opera sapientis.* Vix citius Deus imperat, quam sapiens legem datam exequatur: inter legem et executionem nihil mediat. Id apertum est in Abrahamo: et melius in Christo ps. 39. 9. *In capite libri* (Hier. in volumine libri, id est, in tota lege, in summa legis) *scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui* (illam facere, cibum suum illam vocat Ioan. 4. 34.) *et legem tuam in medio cordis mei.* Ut illud teneat in æquilibrio, neque in unam partem potius inclinet, quam in alteram: sive dextera sit ac felix, sive sinistra et cum infortunio. Lex illa Christo data erat de morte in Cruce: nam prius dixerat: *Holocaustum et pro peccato* (et victimam pro peccato) *non postulasti: tunc dixi, ecce venio.* Cibum illi fuisse ac delicias illam Dei voluntatem patet ex Hebr. et Græco, *In medio ventris mei*, de ventre animæ agitur, qui idem est cum corde: affectum suum Christus aperuit, Luc. 22. 15. *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum*: quia erat transitus ad Passionem, quam Calicem vocat, Matth. 20. 22. et 26. 39. ob suavitatem propter vehementiam amoris.

Manibus vult Deus iungi cor et amorem. Isaiæ 46. 8. dicit Deus: *Redite prævaricatores ad cor*: non curat Deus manus sine corde. Hinc labiorum etiam honorem reiicit, a populo eodem Israelitico oblatum c. 29. 13. quia, ut ait, *cor eius longe est a me.* Hypocritæ, ut recte dicit Democritus, sunt ειδωλα ευθετεια, simulacra artificiosa et belle ornata, quæ ad sui spectaculum alliciunt, sed sunt καρδιας κενα, corde carentia. Oculos habent, et non vident: aures habent, et non audiunt: sed ac cordis quidem habent similitudinem, eo enim prorsus carent. S. August. de verbis Domini: *Cor*, inquit, *habet in ventre gulosus, lascivus in libidine, cupidus in lucris*: pudeat, si non habeamus cor in Dei lege, ut eam voluntarie et sponte exequamur. Crates dicebat, ανοητους των ανθρωπων, stultos homines, terebris (id est, instrumentis quibus ligna perforantur) esse similes, quæ nisi δεσμα και αναγκη, vinculis et necessitate coactæ officium suum non faciunt: et Pythagoras dictitabat, sacrificia stultorum, ignis solum alimenta esse: quod scilicet eorum victimæ corde careant, quod est signum inauspicatissimum, idque Cæsari mortem fertur portendisse. Itaque iubet Moses Exod. 35. 5. *Omnis voluntarius, et prono animo offerat Domino;* agit de auro, argento, ære, hyacintho, cocco bis tincto, aliisque ad tabernaculum et vestes Sacerdotum necessariis. Ne pilum quidem caprarum vult offerri, nisi mente devota et animo voluntario.

Restat ut ostendamus, beatum illum esse virum, cuius

A voluntas sit in lege Dei. Hoc enim David noster asserit, *Beatus vir, qui non abiit, etc. sed in lege Domini voluntas eius.* Lex, ut ait S. Thom. 1. 2. q. 9. art. 2. maxime respicit ordinem ad beatitudinem, et proprie ad felicitatem communem; et clare dixit Propheta noster psal. 118. 1. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Vide ibi dicta, et passim in toto illo psalmo longissimo, nempe centum et septuaginta sex versiculorum, qui est continua exhortatio ad legem Dei servandam, adeo ut nullus sit versus præter unum, qui de illa non agat: nempe præter versum 122. de quo adhuc dubitari potest. *Beatus est cuius voluntas in lege Dei est.*

1. Lex dat vitam incipienti. Primo, peccatori mortuo, et per pœnitentiam ad Deum recurrenti lex dat vitam, Prov. 3. 22. *Custodi legem atque consilium, et erit vita animæ tuæ.* Hebraice חיים *haiim*, vertere etiam possis, *vitas*: nempe gratiæ et gloriæ. Baruch. 4. 1. *Omnes qui tenent legem, pervenient ad vitam.* Et hæc vita continuo affluet, neque unquam deficiet, lex enim est fons. Prov. 13. 14. *Lex sapientis, fons vitæ*, (Sept. lex sapiens) *ut declinet a ruina mortis.* R. Levi aperte ait, B dici legem fontem vitæ, quod ab illa vitæ immortalitas dimanet. Deinde, lex pœnitentes vivificatos sanat a vulneribus acceptis. S. Basil. hom. 1. in psalmos, vocat scripturam sacram, κοινον των ψυχων ιατρειον, *communem curandarum animarum medicinam.* Et Arist. lib. 1. Rhet. cap. 3. docet, in legibus salutem Reip. contineri: et S. Petrus Damiani ait, legem esse plagarum in Ægypto inflictarum, hoc est, *animæ vulnerum medicinam.*

2. Dat securitatem proficienti. Secundo, proficientem in Dei via lex custodit et ditat. Primo, custos est individuus, Prov. 2. 10. *Si intraverit sapientia cor tuum* (cor sibi deposcit) *et scientia animæ tuæ placuerit, consilium custodiet te, et prudentia servabit te.* Sepem quam circumdedit Deus vineæ suæ, ut fieret in cornu olei, Isaiæ 5. 1. ait esse legem, S. Iren. lib. 4. cap. 7. et Euthym. in Matth. 21. Tunc anima sancta fit vinea fortilis, et suavitatis plena, eamque aliis effundens. Secundo, Sapientia dicit Prov. 8. 18. *Mecum sunt divitiæ et gloria: opes superbæ, et iustitia.* Hebr. הון עתק *han atek* vertit. C R. David, opes multæ et magnæ, seu opes pingues. 2. R. Emmanuel, substantia multiplex. 3. R. Aben Ezra, opes sublimes et validæ. 4. R. Levi, et Mercerus, opes stabiles, diuturnæ et duraturæ. 5. Theodotio, substantia antiqua. 6. Superbæ opes, id est, magnæ et amplæ, ut explicat Pagninus. Male legunt Complutens. opes supernæ: dicit Rex noster ps. 118. 72. *Bonum mihi lex oris tui super millia auri et argenti.* Solon apud Dinarchum orat. contra Aristogitonem leges vocat, της πολεως νομισμα, *numisma civitatis.* Unde Demosthenes sapienter infert orat. contra Timocrat. eas non esse adulterandas. Solon, inquit, existimabat, argentum quidem numisma privatarum esse commutationum causa inter privatos repertum; *Leges autem putavit numisma civitatis esse.* Itaque, Iudices, oportet multo magis, si quis istud, quod civitatis est numisma, corrumpat, et adulterium inducat, odisse et punire, quam si quis illud quod privatum sit.

Tertio, perfectos Deo unit lex, et gaudio cumulat. Pri- D mo, unit Deo, Rom. 8. 2. *Lex spiritus vitæ in Christo Iesu.* Lex spiritus vitæ, id est, spiritus vivificantis, est gratiæ et charitatis lex, per Christum et in Christo liberans a lege peccati et mortis: hoc est, a dictamine, iure, dominatu, ac reatu concupiscentiæ: ut licet ea sentiam, non tamen consentiam, ut explicat S. August. lib. 1. contra duas Epistolas Pelag. c. 10. et S. Anselmus c. 10. 4. *Finis legis Christus* (est) *ad iustitiam omni credenti.* Christus est finis legis. 1. Quia est eius perfectio et consummatio, ut ait S. Chrysostom. 2. Quia umbras implens illam terminavit et cessare fecit, ut vult S. Greg. hom. 16. in Ezech. 3. Et verius, atque ad rem nostram aptius, est finis, hoc est, scopus legis: quia tota lex ad Christum quasi ad finem, terminum, et scopum suum refertur, tendit, ducit et vocat, ut explicat Theodoretus. Alludit hic eleganter et ingenioso Paulus, ut notat Cornelius, in hebraica voce *thora*, lex, ad radicem, *iara*, id est, iacere, sagittare. Quasi lex sit sagitta, quæ collimat in Christum. Secunda, lex dat perfectis lætitiam, Eccle. 2. 10. *Nec prohibui cor meum, quin omni*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

voluptate frueretur. Chaldæus Paraphrastes accommodatissime ad propositum, voluptatem illam de lege explicuit, cum vertit: *Neque cor meum prohibui ab omni gaudio legis, quando tempus mihi vacabat*. David noster delicias illas a legis amore dimanantes noverat, cum dicebat ps. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum*: id est, offendiculum, obstaculum, occursus malus, lapsus, ruina. Chald. Paraph. declarat, nullum iis scandalum fore in mundo venturo, sed de hac etiam vita interpretor. Pax porro apud Hebræos bonum quodlibet, tranquillitatem, abundantiam, et ipsam felicitatem significat. Vide illum locum. Lex est portus in hoc mari iactatos excipiens, atque a naufragio liberans: quem si non petieris, periisti. Socrates dicebat, neque navigantes præterquam loco commodo appellere tutum esse, neque viventes præter legem, ducere βιον ακινδυνον, *vitam sine periculo*. Qui itaque sapit, legi sese committit conservandum. Eccl. 33. v. 3. *Homo sensatus credit legi, et lex illi fidelis*. Credit legi Dei, id est, ei adhæret, ac fideliter eam observat, ut explicat Bonartius; et lex eum spe sua non fraudat, sed dat bona promissa. In Sancto sanctorum erat lex intra arcam posita, ut denotaretur in lege Dei radicaliter contineri beatitudinem. Nam anagogice, Sanctum sanctorum repræsentabat cælum empyreum.

54. Omnia lex Dei dat bona. 1. Lex naturæ. 2. Lex Mosis

Bona hæc suo modo ab omni lege dimanant. Primo, de lege naturali ait Speusippus in primo adversus Cleophontem: *Si regnum res bona est, et* σοφος μονος βασιλευς και αρχων, *sapiens solus est Rex et Princeps: lex, cum sit recta ratio, bona fuerit*. Secundo, lex vetus (quæ, ut ait S. Thom. erat via ad legem novam, sicut lex nova ad cælestem Ecclesiam, seu ad cælestem hierarchiam. 1. 2. quæst. 101. art. 2.) appellatur a S. Chrysologo serm. 92. *Fidei ianua, gratiæ nuncia, Evangelii prævia, pædagogus religionis infantiæ*. Iustificationem hominum, quam efficere non poterat, figurabat factis ceremonialibus, et promittebat verbis, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 107. art. 2. pueros tamen vere iustificabat: mares quidem, per circumcisionem: puellas vero, per aliquod aliud sacramentum. Lex illa vocatur a Paulo, sancta, Rom. 7. 12. et spiritualis, vers. 14.

3 Lex gratiæ.

Tertio, lex christiana dicitur *gratia fidei*: quia principaliter est ad gratiam: secundario autem est ad ceremonialia et sacramentalia: lex autem vetus e converso, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 107. art. 1. Lex gratiæ implet legem veterem, exhibendo quod lex vetus promittebat et figurabat art. 2. ibid. et 22. q. 104. art. 6. ad 2. νομος βασιλικος και εμψυχος, *lex regia et animata* dicitur a Clemente Alex lib. 1. Strom. qui optime ratiocinatur in exhort. ad gentes, nosque ad legem hanc servandam exhortatur. Leges Solonis, ait, sequuntur Athenienses; at Argivus, leges Phoronei; et Spartanus, Licurgi. Si autem σεαυτον αναγραψεις τω Θεω, teipsum Deo ascribas, cælum quidem tibi est patria, Deus autem legislator. Charondas legislator Thuriorum proprio sanguine leges suas sanxit: Tenpes Rex Tenediorum, adulteri filii morte. Zaleucus legislator Locrensium, oculi unius proprii, et oculi filii sui iactura: sed excellentiori modo Christus innocens, novum testamentum suum, seu fœdus, ac leges nobis datas ad bona fœderis obtinenda, sanguine proprio sancivit: et nos qui necdum usque ad sanguinem restitimus, languebimus et laborem fugiemus? Saltem nostra nos utilitas et honor moveat. Hugo lib. 3. de anima: *Solus is regnat, qui deposito cordis imperio, legibus rationis ordinat totam familiam motuum interiorum et exteriorum*.

ARTICULUS VII.

Meditatio diurna et nocturna beatos efficit.

Vers. 2. 2 pars. 55. Amor Dei iuvat meditationem legis.

Ex amore legis Dei oritur assidua et fervens eius meditatio. Cum itaque dixisset David de viro iusto, vers. 2. In lege Domini voluntas eius: subdit: ET IN LEGE EIUS MEDITABITUR DIE AC NOCTE. Aquila, resonabit in lege. Chald. sillaa, significat orare. Hebr. יהגה ieghe significat, meditabitur cum animi affectu et motu vehementiori, qui etiam ipso corporis gestu declaretur: ut cum quis oculis intense defixis aliquid cogitat vel loquitur. Qui diligit, attente meditatur. ps. 118. 47. *Meditabor in mandatis tuis, quæ dilexi nimis*. Non sufficit qualiscumque dilectio mandatorum ac Dei, ut applicet intellectum ad meditandum, memoriam excitet, contineat imaginationem, sensus claudat, genua corroboret, corpus totum in decenti statu sistat. Et vers. 97. *Quomodo dilexi legem tuam? Tota die meditatio mea est*. In hoc apparet, quod legem diligam, quia eam semper meditor: proprium enim est amantis esse magis in amato quam in se ipso. Eo modo meditaberis legem, quo modo eam diliges, ac vicissim: amor et cognitio sunt sibi mutuo causæ: est cælestis fluxus et refluxus: extra se amor rapitur, e cælo tamen in intellectum radios novos reportat: intellectus e cælo legem attrahit sibique unit, sed ut reflexos radios in voluntatem immittat, quibus succensa levius et altius evolet. Secundo, R. Salomon, R. Abraham, R. David, et R. Emmanuel dicunt *haga* significare potissimum loqui ore: per metaphoram vero, meditari, quod meditatio sit cordis locutio. Sic meditari etiam usurpatur pro loqui cum consideratione, ps. 34. 28. *Lingua mea meditabitur iustitiam tuam*. Et ps. 36. 30. *Os iusti meditabitur sapientiam*.

56. Meditari legem Dei die ac nocte, quid? I.

Quæres: Quid sit meditari legem Dei die ac nocte? Respondent, primo S. Amb. S. Bern. serm. 35. ex parvis, Titelm. et Reanig. die ac nocte meditari esse, meditari in prosperis et in adversis: in die enim malorum semper memores debemus esse bonorum. Hebræi hostem, murum aspicere, contemplari et canere eadem voce exprimunt: שׁור *sciur* enim hæc omnia significat, ut intelligas, hostes et calamitates esse muros animæ; si tamen, ut oportet, contempleris, tunc eveniet tibi cautus et gaudium in Deo salutari tuo.

II.

Resp. Secundo S. August. S. Hilar. et S. Hieron. eum die ac nocte meditari legem Dei, qui nihil non agat ex legis præscripto etiam cum dormit. Verba S. Hilar. sunt: *Per hoc efficitur, ut sine intermissione oremus; cum per opera Deo placita, et in gloriam eius semper exercita, sancti cuiusque viri vita omnis oratio fit; ac sic secundum legem noctu diuque vivendo, vita ipsa nocturna legis erit, et diurna meditatio*. Et S. Ambros. in vers. 5. huius psalmi, citans versionem Aquilæ, quam attuli, *resonabit in lege* ait: *Præcepta legis resonet vita eius, mores resultent: sicut illorum, quorum in omnem terram exivit sonus*. Sis tuba argentea ductilis, ut convocare possis multitudinem, quando movenda erunt castra. Num. 10. 2. Sapientia sis argentum, et mortificatione mallei ictus sustineas, tunc eris sonorus in manu Dei. Buccina in Neomenia tuba, ps. 80. 4. sive cornea, sive argentea. Qua de re agetur suo loco.

III.

Tertio, Iacobus de Valentia ait, eum meditari die ac nocte, qui veteri et novo studeat testamento. *Nox enim præcessit, dies appropinquavit*, ut ait S. Paulus Rom. 13. 12. noctem ibi 1. S. Chrysost. explicat de hac vita, diem de iudicio et resurrectione. 2. S. Cyprian. lib. de zelo et livore, et S. Ambros in psal. 45. melius noctem explicant de tempore ante Christum; tunc enim erant tenebræ infidelitatis et peccatorum: diem vero, de Evangelii tempore, ubi Sol Christus fidei et gratiæ radios per Orbem effudit.

IV.

Quarto, S. Bern. serm. 35. ex parvis censet, eum meditari die ac nocte, qui vacat utrique vitæ: contemplativæ scilicet, atque activæ.

V.

Quinto denique, et melius meditari die ac nocte, est proœmialis formula, qua significetur meditatio assidua, quantum humana imbecillitas pati potest. Pari usus est loquendi modo Christus Luc. 18. 1. *Oportet semper orare, et non deficere*. Sic Eccli. 18. 22. dicitur: *Non impediaris orare semper*. Et Apostolus Ephes. 6. 18. *Orantes omni tempore*, ac 1. Thessal. 5. 17. *sine intermissione orate*. Euchitæ hæretici stolidi erant, qui ex his locis docebant, Christianum non debere laborare: neque aliud agere, quam ut semper oret. Sed recte ait S. Basil. hom. 1. in Iulittam martyrem: Qui bene semper agit, hic semper orat. Tacitus lib. 13. et 20. ait, meditationes seu meditamenta militaria in militia apud Romanos dici militum ex-

Digitized by Google

ercitationes, et imaginarios conflictus sine sanguine: tales quoque erant meditationes ad cursum, et ad ludos Olimpiæ: et Tertullianus locum exercitationis vocat meditatorium. Beda etiam ait, eum semper orare, qui horis canonicis iuxta ritum Ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis et consuetis precibus Dominum laudare et rogare non desistit. Lyranus vero vult, non continuationem temporis, sed orationis instantiam denotari. S. Thomas 2. 2. quæst. 73. art. 14. docet: debere esse continuam orationem, non secundum seipsam, hoc enim est impossibile: sed secundum causam suam, virtutem scilicet charitatis. Sed clare et aperte, ut dixi, die ac nocte meditari, et semper orare dicitur, qui frequenter orat aut meditatur, quantum potest. Addit S. Basil. reg. 306. ex brevioribus, eum die ac nocte meditari, qui non invenit tempus, quo ad futiles cogitationes possit aberrare, sed semper providet Dominum in conspectu suo, ps. 15. 8. habens oculos ad illum, ps. 24. 15.

57. Meditatio legis commendatur.

Nota primo, meditationem legis sæpe commendari in Scriptura. ps. 77. 1. *Attendite popule meus legem meam.* Alios locos afferam postea. Hinc David dicit ps. 118. 24. *Testimonia tua meditatio mea est.* vers. 77. *Lex tua meditatio mea est.* Hebr. *deliciæ meæ.* Meditabatur quoque in omnibus Dei operibus, ps. 142. 5. et optabat alas columbæ, ut volaret, et requiesceret: in meditatione scilicet, ps. 54. 7. Sic Ezechias Rex Iuda dicebat in suo cantico eucharistico, post sanitatem a lethali morbo receptam, Isaiæ 38. 14. *Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor ut columba.* Meditatur ut columba, sicut explicat S. Bernard. serm. in hoc canticum: 1. Qui lacrymas fundit in tribulatione offerens Deo sacrificium vespertinum. 2. Qui contemplationis otia repetit cum Magdalena. 3. Qui privata orationum suspiria effundit. Clamat vero sicut pullus hirundinis: 1. Qui exultans gratias agit pro visitatione. 2. Qui Marthæ se officiis mancipat. 3. Qui simul cum aliis psallit in Ecclesia. Quam ferventer id faceret David, ipse docet ps. 38. 4. *In meditatione mea exardescit ignis:* non meus, sed Dei: unde Hieron. vertit, *incensus sum igni.* Non ipse me inflammo, sed cælitus ignis cadit in me, ut in victimam ab Elia oblatam in altari aquis madentem. 3. Reg. 18. 38. In altari Dei semper ignis ardere debet. Levit. 6. 12. ignis scilicet charitatis, quam multæ aquæ non potuerunt extinguere. Cant. 8. 6. id est, tentationes, distractiones, calamitates.

Meditatio hæc utilis est.

Nota secundo, utilitatem meditationis, ps. 118. 92. *Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea.* Hieron. in pressura mea: id est, in afflictione, ut S. Ambrosius explicat. Hebr. עָנְיִי *honi*, significat deiectionem, abiectionem, depressionem, humiliationem, utilitatem; *hanava* vero, mansuetudinem, virtutem humilitatis. Nihil vilius est imperito, præsertim in lege Dei. Cleanthes dictitabat, rudes homines sola forma a brutis differre. Sextus philosophus piscibus mutis eos comparabat. Neque vox, inquit, in piscibus, neque virtus in hominibus imperitis est quærenda. Quod si vocem emittant, vana effutiunt. Demades aiebat Athenienses, [illegible] αὐλοῖς, similes esse tibiis, quod adempta lingua nihil residuæ rationis haberent. Eos, qui legi Dei non vacent, aliis vero rebus occupentur, compara cum procis Penelopes verius quam Ariston Chius, qui dicebat: Eos, qui Mathematicis disciplinis vacarent neglecta philosophia, similes esse illis procis Penelopes, qui, cum ipsa potiri non possent, ad ancillas se convertebant.

Imperiti brutis similes. 2. Piscibus mutis. Athenienses similes tibiis.

58. Meditatio legis dirigit opera nostra.

Socrates dicebat, peregrinos errare in viis: in rebus autem, imperitos et rudes. Legem dat Deus nobis Christianis in ducem, et in robur. Hoc figuratum est in Iosue duce populi Israel, quem mox introducturum tres circiter hominum milliones in terram promissam alloquitur Deus, et ait *bis.* Confortare, et esto robustus. Iosue 1. 6. et 7, tum versu 8. subtexit: *Non recedat volumen legis ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia, quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, et intelliges eam.* Tunc iterum addit vers. 9. confortare, et esto robustus, ut ostendat vim nobis dandam a S. Trinitate, si modo legem divinam fuerimus meditati. Est enim lex, Dei armamentarium et turris David, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Cant. 4. v. 4. tres Patres: id est, Maxim. Nilus, et Psellus. in hoc loco cantici dicunt, mille clypeos esse legem tum scriptam, tum naturalem, quæ sibi mutuo sunt ornamento: esse autem armaturam fortium, quatenus per contemplationem et meditationem corroborantur et diriguntur: turrim vero Davidis, esse rationem. Deut. 17. 18. præcipitur Principi et Regi populi Israel, ut statim, atque sederit in throno suo, describat sibi Deuteronomium legis *in volumine*, accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticæ tribus, habeatque secum, legatque illud *omnibus diebus* (etiam cum innumera negotia intercurrunt) *vitæ suæ*, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et ceremonias eius, quæ *in lege* præcepta sunt. Nota, *in volumine* iubebatur scribere, ut sciret legem involvendam in corde, ut plus semper esset intus quam foris: plus in corde, quam in ore: in medulla, quam in cortice: in animo, quam in corpore. Liber ostenditur S. Ioanni scriptus intus et foris, Apocalis. 5. vers. 1. huncque comedit, etiamsi prædictum esset ab Angelo amarum fore in ventre receptum. c. 10. 11. Hunc librum arbitror ad literam esse Apocalypsim ipsam, quæ fuit suavis in ore, quia prima specie placuit ob varia symbola et ænigmata, sed amara fuit cognito sensu eorum, ob plagas in eis contentas. Ad rem nostram S. Ambr. et S. Anselm. exponunt de sacra Scriptura: eius sigilla septem assignat Ugo. 1. Sententiarum profunditatem. 2. Sensuum multiplicitatem. 3. Figurarum varietatem. 4. Rerum ipsarum incomprehensibilitatem. 5. Mysteriorum obscuritatem. 6. Tropologiarum suavitatem. 7. Infallibilem veritatem mixtam cum rerum inevidentia. Hunc librum sibi non ab Angelo, sed a Christo ipso oblatum Christianus suscipiat, sed præsertim Princeps, et Ecclesiasticus, et laicus, licet in eo amaritudines videat. Nam contrarium accidet, erit aliquando hic legis liber in ore, et cum in stomachum demittitur, amarus, sed tristitia vertetur in gaudium. Prope arcam, in qua erat lex Mosis, posita erat urna aurea continens manna, ut scias legis meditationi adiungi delectationem.

Nota tertio, a Davide postulari, ut de die meditemur Dei legem. *Et in lege eius meditabitur die ac nocte.* Aquila tantum posuit diem, noctis mentione non facta: sive quia dies artificialis diem naturalem et noctem continet: sive ut ait S. Ambr. *quoniam qui legem meditatur, semper in luce est, noctem non habet* תּוֹרָה *thora*, aliqui deducunt ab אוֹר *or* lux: vide dicta ps. 118. 105. *lucerna pedibus meis verbum tuum.* In oceano tenebroso mundi navigans, ad legem, velut ad lampadem in portu positam, aspice, erit tibi dux ad salutem. Dio Chrysost. orat. 75. *Lex est, βίου ἡγεμών, dux vitæ et civitatum præses communis, negotiorumque iusta regula, ad quam normam dirigere quemque oportet mores suos: sin minus, pravus erit et curvus:* ait esse primo utiliorem legem urbi quam mœnia: quia muris non cinctæ pleræque urbes perdurant: absque lege autem nulla civitas habitari potest. Secundo, utiliorem esse Deorum oraculis, quod oracula sint obscura, lex clara, quam e cælo deducit, ac veram Iovis filiam vocat, invictam atque insuperabili vi præditam, adiutricem senectutis, magistram iuventutis, paupertatis auxiliatricem, et divitiarum custodem. Tertio denique, esse utiliorem gubernaculis navium, quod amisso clavo navis non pereat, tempestate non correpta. Civitas autem salva esse non possit soluta lege, etiamsi nihil acerbi dirique extrinsecus adveniat. 59.

Meditatio facienda est de die.

Lex enim est lux.

Lex est instar solis, in quo, qui manent, fiunt angelici et cælestes, Apoc. 19. 17. *Vidi unum angelum stantem in sole*, id est, in Evangelii luce. Nam de Christo dicitur psal. 18. 6. *In sole posuit tabernaculum suum.* Lex vetus erat umbra futurorum, Coloss. 2. 17. umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Hebr. 10. 1. est columna *ignis et nubis*, populum ducens ad terram promissam, Exod. 14. 24. lucem habet, sed non sine umbra. At in lege gratiæ *lux vera* illuminat omnem hominem, Ioan. 1. 9. et omnes sunt, *lux in Domino.* Ephes.

Lex est Sol illuminans.

Digitized by Google

5. 8. et *filii lucis*. 2. Thessal. 5. versu 5. legis hoc dat custodia, ps. 18. 8. *Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis*. In illa sapientia sancti irradiant, Eccl. 27. 12. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol*: quia est in sole, et illi unitur, atque illo ringitur. Clem. Alex. in protreptico, seu admon. ad gentes, ait *cælesti doctrina hominem fieri*. Sole iustitiæ Christo velut absorbetur, et undique penetratur.

60. *Meditatio legis facit animam cælum.* Cælum empyreum seu paradisus fit anima per meditationem legis Dei. Apoc. 21. 1. *Vidi cælum novum, et terram novam, et mare iam non est*. Primo, Ioachimus Abbas per cælum intelligit illustriores Sanctos, quorum sicut Pauli conversatio iam in cælis est. Per terram vero, cæteros fideles in baptismo, per gratiam et vitam christianam innovatos: per mare, persecutores, qui desinent conversi ad Christum: omnia enim hæc ipse intelligit de Ecclesia militante. Secundo, Alcazar cælo vult repræsentari animam Dei visione et fruitione æterna gaudentem: terra, corpus impassibile et gloriosum: mari, persecutores, qui non erunt in Paradiso. Tertio, simpliciter ad litteram agi arbitror de cælorum, terræ, et maris innovatione in fine mundi. Quarto denique, ad rem nostram tropolog. accipe 1. De anima sancta cælum facta per cælestium contemplationem. 2. De terra corporis, per virtutes innovata. 3. De mari appetitus concupiscibilis et irascibilis quiescente. S. Bernard. serm. 27. in cant. *Est cælum*, ait, *sancta anima, habens solem intellectum: lunam, fidem: astra, virtutes, quæ maxime in nocte, id est, in adversis emicant. Ergo virtus est sidus: et homo virtutum est cælum*. Si placet, voluntas erit luna: astra vero, cæteræ potentiæ et facultates.

Et civitati Dei similem. Si cupis altius efferre hominem, Deo per contemplationem unitum, confer illum civitati beatorum a S. Ioanne perspectæ, hæc enim est maxime proprie paradisus: de illa Apoc. 21. 10. *Ostendit mihi Angelus civitatem sanctam Ierusalem descendentem de cælo, a Deo, habentem claritatem Dei, et lumen eius simile lapidi pretioso, tamquam lapidi iaspidis, sicut crystallum*. Anima sancta amans Deum eiusque legem, est 1. Civitas, id est, civium unitas, per unanimem concordiam partis inferioris ac superioris in omnibus potentiis et facultatibus, ac sensibus. 2. Est sancta ἄγια, sine terra, non sapit ea, quæ in terra, sed quæ sursum sunt, habet cor sursum. 3. Est Ierusalem, id est, visio pacis, Deus enim est pax nostra. 4. Descendit de cælo per humilitatem, per quam securius deinde elevatur: quia qui se humiliat, exaltabitur. 5. Habet claritatem Dei, omnem aliam respuens, clauso ostio illi se sistens, ne lux data foras erumpens minus illuminet atque inflammet. 6. Lumen eius est *simile iaspidi, sicut crystallum*, Græce κρυσταλλίζοντι, crystallizzanti, instar crystalli lucenti. Sunt enim, ut ait Plin. lib. 37. c. 8. varii iaspides et diversorum colorum: alii vireat ut Smaragdus, alii pellucent ut crystallus. Vox Arabica significat crystallum, berillum, chrysolithum, et onychem. Lux porro illa iaspidis crystallizantis denotat visionem et contemplationem clarissimam animæ puræ et innocentis. Vide Anselm. Boetium insignem gemmarium lib. 2. de gemmis. Addit de civitate illa sancta S. Ioannes versu 18. *Ipsa civitas aurum mundum, simile vitro mundo*. 1. Aurum est animus contemplans, ob stabilitatem mentis non evagantis. 2. Vitrum est ob perspicuitatem rerum oblectarum vers. 19. *Fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum iaspis, secundum sapphirus, tertium chalcedonius, etc.* Nota, muros apparentes, et e terra extantes, esse ex unico lapide pretioso: nempe ex iaspide, versu 18. portas ipsas constare ex solis margaritis, versu 21. fundamenta autem omni lapide pretioso, id est, duodecim, mox ab eo recensitis ornari: sive, quia primus lapis fundamenti erat iaspis; cui superponebatur sapphirus, sapphiro chalcedonius, id est, carbunculus: chalcedonio smaragdus, et sic de cæteris. Sive, quia, ut vult Ribera, licet singula fundamenta essent ex singulis gemmis, erant tamen vestita et ornata aliis undecim: sive, ut placet Cornelio, singula fundamenta singulis gemmis constabant, ita ut simul iuncta essent omni lapide pretioso ornata. Ille fundamentorum ornatus maior denotat, 1. Eos maioribus lucere virtutibus, qui Mariæ partem optimam sibi eligunt, ad pedes Iesu abiecti, orantes Patrem in abscondito. 2. Maiorem debere esse curam mentis et interiorum animi motionum, quam exteriorum actionum: quia Deus intuetur cor. De civitate sua addit Ioan. versu 23. *Non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea*, non curat lucem scientiarum, aut divitiarum, et gloriæ mundanæ, *nam claritas Dei illuminavit eam*. Nota denique, de civitate illa sancta dici Apoc. 21. 16. longitudo, et latitudo, et altitudo eius æqualia sunt: quia in iusto tanta est perseverantiæ longitudo, atque latitudo charitatis, quanta est altitudo contemplationis.

61. *Meditanda est lex Dei tota die.* Nota quarto, non unam diei partem, sed totum diem a te requiri. *In lege eius meditabitur die ac nocte*. Et ps. 70. 24. mirabile est, quod dicitur, *Tota die meditabitur iustitiam tuam*. Vel sanctissimis debet semper Dei iustitia obversari; neque est osculandus pes misericordiæ sine pede iustitiæ. Dies sibi succedentes in divinorum etiam contemplatione occupentur, ut tota hebdomas in Dei amore et cognitione luceat usque ad octavam resurrectionis, *et dies diei eructet verbum*, ps. 18. 3. *Dies*, ut ait Cassiod. in psal. nostr. *Pagani dixerunt a numinibus suis, id est, a Diis, a quibus eos etiam nominasse noscuntur*. Primum enim diem appellabant diem Solis: secundum, Lunæ: tertium, Martis: quartum, Mercurii: quintum, Iovis: sextum, Veneris: septimum Saturni. Nota, omnes dies dici a planetis, id est, stellis errantibus: quia hæc vita sibi non constat, sed plena est innumeris erroribus et inconstantiis, licet maxime luceat.

1. Mane orandus est Deus et contemplandus, ut noctis tenebras excutiat. Hoc se facturum ait David. ps. 62. 7. *In matutinis meditabor in te*. Vide dicta ps. 5. 5. *Mane astabo tibi, et videbo*. Christus dicitur stella matutina Apoc. 22. 16. *Ego sum stella splendida et matutina*: id est, Lucifer, sive Phosphorus, qui Solem præit: quia sicut stella illa noctis finem affert et diei initium: ita Christus peccato et ignorantiæ finem, fidei et salutis initium, mundo attulit: et singulis iustis, cum incipit lucere in cordibus eorum. Magi et Persæ mane sacrificium et preces absolvebant, ut ait Herodot. lib. 1. matutinum tempus sacrificiis idoneum existimantes, cum Deos tunc assidere templis, et matutinis salutationibus adesse opinio esset. Hoc ab Hebræis fortasse acceperant, qui quotidie mane agnum anniculum et immaculatum Deo in holocaustum offerebant, ut Deus præceperat, Exod. 29. 39. id meminerint parentes, Deoque mane agnellos suos offerant, procurentque, ut illi se Deo sistant. *1. Mane.*

2. Media die laudandus est Deus, psal. 54. 18. *Meridie narrabo et annuntiabo*. Inde et Gymnosophistæ hora meridiana immolare Diis consueverant, ut ait Gyrald. hist. deor. syntagm. 17. Sponsa petit a Sponso suo, id est, anima a Christo, Cant. 1. 6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum*. q. d. Te volo, non tuos, sicut Magdalena in resurrectione Angelos negligebat, id enim unum poscebat, dicite ubi posuerunt eum, cætera nihil sunt. Ille est, qui est. Per sodales falsos et fictos Christi, intelligit hæreticos et schismaticos, falsosque Christianos. Philo Carpathius, illi longe sunt fugiendi. Pascit autem Christus in meridio, id est, in fervore charitatis, contemplativos: et cubat in castis pectoribus, in quiete perfectæ contemplationis et perfectæ unionis. *2. In meridie.*

3. Vespere offerendum est sacrificium vespertinum, psal. 140. 2. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*. Vide ibi dicta. Nota, vespere sicut mane ab Hebræis quotidie oblatum Deo, in holocaustum, agnum immaculatum: id est, non cæcum, non truncis auribus pedibusque, etc. Ita diem transige, et ambula immaculatus in via, ut sero sis agnus, et agnus immaculatus, Dei altaribus, aspectu, et igne non indignus. Sic dices cum Rege nostro, psalmo 54. 18. *Vespere, et mane, et meridie narrabo et annuntiabo, et exaudiet vocem meam*, a vespera incipit, quia inde apud Iudæos, sicut nunc apud nos, festa incipiebant: sic fit in vita spirituali, *vespere et mane dies unus*. Genesis 1. 5. a cognitione et deiectione tui incipe, noli osculari manum, *3. Vespere.*

Digitized by Google

aspiciendo Solem orientem vanitatis mundanæ, et lux tibi cælestis orietur, et invenies in fine lucem semper matutinam atque nunquam desinentem. Egressus fuerat Isaac ad meditandum in agro inclinata iam die, Genes. 24. 63. ibi Rebeccam sponsam reperit.

4. Singulas intercurrentes horas asperge orationibus iaculatoriis, et in omnibus rebus Deum vide; quod sanctus Ignatius studiose faciebat, et in suis alumnis requirebat. Hoc Ægyptii Monachi præstabant, teste S. Aug. epist. 121. ad Probam, qui eas orationes vocat *raptim iaculatas*, dicitque ea de causa fieri, ut intentio *vigilanter erecta*, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras non evanescat atque hebetetur. Sic meditaberis tota die.

62. Meditanda est lex Dei de nocte. Nota quinto, non diem tantum a te postulari in meditatione, sed etiam noctem. *In lege eius meditabitur die ac nocte.* Lauda itaque 1. In principio noctis, ut monet Ieremias Threnorum 2. 19. *Lauda in nocte, in principio vigiliarum tuarum*: ante omnes vigilias, ut exponit Origenes, et Olympiodorus. 2. *Meditare in media nocte*, ps. 118. 62. *Media nocte surgebam ad confitendum nomini* tuo. 3. In fine noctis, illud Thren. 2. In principio vigiliarum, Chald. vertit, in ortu auroræ. Dicitur de muliere forti, Prov. 31. 15. *De nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis*, summo mane evigilavit, ut intellectum, voluntatem ac memoriam, cæterasque facultates pasceret, *et cibaria ancillis suis*, sensibus corporeis et appetitui inferiori ex redundantia gaudii cælestis. Chald. vertit, *dedit pensum ancillis suis*, ut tota die laborarent. 4. Tota nocte est meditandum, psal. 77. 14. *Deduxit eos in nube diei, et tota nocte in illustratione ignis.* Columnæ scilicet igneæ beneficio per desertum Israelitas Deus deduxit in terram promissam, ut nec frigerent, nec aberrarent. Sensus optimus loci citati ex Threnis, lauda in nocte, *in principio vigiliarum*, est, ut initio cuiusque vigiliæ nocturnæ ad Deum animum erigamus. Erant autem nocturnæ vigiliæ quatuor, trium horarum singulæ, apud Iudeos et Romanos.

63. Nox apta est orationi. I. Quia tenebræ animum colligunt. Aptior est autem nox ad preces. Primo, tenebræ animu mcolligunt, quem lux dissipat obiectis variis rebus distrahentibus. Licet enim Cassiodorus dicat *noctem* esse nominatam, eo quod *noceat* aspectibus sive actionibus nostris: tamen id de solo corporis aspectu verum est, auget enim nox lumen mentis, dum illud calligendo intendit. David ait psalmo 138. 11. *Nox illuminatio mea in deliciis meis.* S. Hieronymus vertit: *Nox quoque lux erit circa me.* Deus enim me circumdat et illuminat: illi sum apertus, et ille mihi.

II. Tunc cessant occupationes. Secundo, nox aptior est meditationi: quia tunc cessant occupationes et sollicitudines mundanæ, et actiones etiam spirituales cum proximis. Hinc Iesus *erat pernoctans in oratione Dei*. Luc. 6. 12. orabat tunc præsertim, ut Deus sequenti die inter discipulos designaret Apostolos duodecim, eosque seligeret, qui tantam dignitatem sustinere possent. David Rex occupationibus variis ac bellis distentus ait psal. 76. 7. *Meditatus sum nocte cum corde meo*: de die, ago cum meis Principibus et Consiliariis, sed de nocte me cor meum solum sequitur, illi uni attendo, cum eo colloquor. Alios etiam hortatur psalmo 133. v. 2. *In noctibus extollite manus vestras in sancta.* Chald. ad auggestum sanctitatis. S. Hier. ad sanctum: id est, ad sanctuarium, ad Sancta sanctorum, ubi est ipsa sanctitas, Deus dans oranti sanctitatem: de die manus auro, argento, aliis rebus ac mercibus graves in terram cadunt, ut eam colant, cum hominibus versentur ac ditescant: de nocte sunt leviores, et facile attolli possunt. S. Chrysost. ibi ait, noctu esse, καθαρωτερας ψυχας και κουφοτερον νουν, puriores preces, et mentem leviorem, ac plus otii: aitque, a quodam pro *in sancta*, redditum esse αγιως, *sancte*: aut ηγιασμενως *sanctificate*: libro autem secundo de compunctione dicit, Deum, nutricis instar, populo oculos claudentis, ut quiete dormiat, noctem dedisse, et tenebras terræ obtendisse, καθαπερ καταπετασμα, *tanquam aulæum*, hominibusque a labore quietem concessisse, ut noctis beneficio ab omnibus diei tumultibus, καθαπερ τρικυμιων, *tanquam decumanis fluctibus*, ad portum tranquillum deferrentur.

III. Tunc hostis est periculosior. Tertio, necessaria est nocturna meditatio, quia tunc hostis est periculosior: est enim princeps tenebrarum. Ephes. 6. 12. Dæmones vocantur *rectores tenebrarum*. Hinc fortasse Christus in nocte captus est, quia peccata nostra portabat, et monuit Apostolos dormiturientes, ut orarent. Matthei 26. 40. *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem*, velut naufragi in abyssum, unde non emergatis: aut sicut aves in laqueum. Nam, ut ait Theophylactus, intrat in tentationem, qui absorbetur a tentatione; atque, sicut loquitur sanctus Hieronymus, quem tentatio peccato irretitum intra casses suos tenet. Cum somno se dedissent Apostoli tristitia gravati, illis accidit, quod Christus prædixerat versu 31. *Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte.* Scandalum, id est, offendiculum, ex quo ruina sequatur, primo, in fide, ut S. Hilarius putat. Scandalum, ait, patiemini, id est, metu et *infidelitate turbabimini*: opinantes scilicet Christum invitum et coactum pati, sed hoc est valde dubium. Secundo, certum est, scandalum esse possos nimiæ timiditatis et pusillanimitatis, ut fuga probat. Terribilius est, quod Petro contigit, ut erat prædictum vers. 34. Amen dico tibi, quia *in hac nocte*, antequam gallus cantet, ter me negabis. Græce απαρνηση, abnegabis, S. Marc. c. 14. 30. ait, priusquam gallus vocem bis dederit: cantat enim bis. 1. Post mediam noctem. 2. Validius sub auroram, cum sentit Solem: ante hunc secundum cantum, ter negavit Petrus: mirum certe, gallus Deum laudat: Apostolus negat: ne patiaris animal illud solare te esse vigilantius, ne potestas tenebrarum te occupet. S. Chrysost. homil. 77. de pœnit. contin. et virginitate, considerans, quod licet Deus diabolo dixisset, ne attingeret Iob, in eum tamen incubuisset, ac sperasset se eum deiecturum, exclamat: αγρυπνιας χρεια αγαπητοι. *Opus est vigilantia, dilecti! Nam et miles dormit, non in lecto, sed humi: piscator non dormiens piscatur, sed stans aliquando peragit noctem: agricola omnem adhibet vigilantiam, ne Domini vinea lædatur: et pastor sub dio stans, noctem consummat, gregem custodiens.* Iacob dicebat Genesis 31. se arsisse æstu per diem, et gelu per noctem, somnumque recessisse ab oculis suis: unde facile colligi potest, si id pro vili pecude præstitit, quid debeamus facere pro anima omnium rerum pretiosissima, και μη ισορροπης πασης ουχ της οικουμενης, *nec æquivalentem totum pariter orbem habente*. S. Basilius orat. in martyrem Iulittam, orationis continuationem commendans ad minutissima quæque descendit; orandumque docet, cum pane, vinoque vires suffulcimus, cum tunicam aut pallium induimus: cum Solis beneficio de die fruimur, stellarum, et Lunæ de nocte: cum aut oculos in cælum sustollimus, aut in terras reflectimus, velut divinorum donorum exercitu vallati: *ipsam*, ait, *tu dispertitor noctem in somnum et orationem: ima somni ipsi sint* μελετηματα της ευσεβειας, *pietatis exercendæ meditationes*, ut S. Xaverio accidisse mox dicam.

IV. Deus se libentius communicat animæ solitariæ. Quarto, nocturna meditatio est utilior, quia Deus solitariæ se animæ libentius communicat. Matth. 6. vers. 6. Christus præcipit, *clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito: et Pater tuus, qui videt in abscondita*, (alia videre se nonnunquam dissimulat) *reddet tibi*. 1. Per uberiorem gratiam. 2. Per gloriam: Græca addunt, εν τω φανερω, in manifesto: id est, 1. Coram hominibus. 2. Per illustrationem mentis. Cubiculi cordis ostium claudit primo, qui impedit distractiones, ne illud intrent, ut explicat S. Augustinus et S. Ambrosius lib. de Cain et Abel, c. 9. Secundo, qui claudit labia, et secreto orat, ut Anna mater Samuelis, 1. Reg. 1. 13. Tertio, cum Christus dicat intrandum esse cubiculum et claudendum, hoc accipi potest, ut sonat ad literam, et de nocte fit, ut patet.

S. Greg. lib. 8. mor. cap. 17. illud considerans psalmo 149. *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis*, hoc exponit de secreto cordis, in hunc modum. Cum, inquit, mala ab exterioribus fugiunt: securi intra mentium secreta glariantur. Et Seneca ad Lucil. epist. 68. ait: Animalia quædam ne inveniri possint, vestigia sua circa cubile ipsum confundunt: idem tibi faciendum est, aliaquin non deerunt, quæ persequantur. Ac paulo post subdit: Cum

Digitized by Google

secesseris, non est agendum hoc, ut de te homines loquantur, sed *ut ipse tecum loquaris*. Quid autem tecum loquaris? Quod homines de aliis libentissime faciunt. De te apud te male existima, etc. Quid in otio facio? Ulcus meum curo, in pectore collectio et vomica est. Sic ipse Apocalypsis 12. 14. *Datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum.* Habet alas aquilæ Ecclesia et anima sancta, ut volet in desertum, et oculos, ut ibi solem contempletur: dictum erat versu 6. locum hunc illi paratum a Deo, ut pascatur diebus mille ducentis sexaginta, id est, ad literam, tempore regni Antichristi, qui per tres annos cum dimidio imperabit.

V. Quinto, meditatio de nocte facta ob tenebrarum horrorem facilius compunctionem mentis excitat. Severus Gabalensis Episcopus vult νυκτα deduci απο τη νυττειν, id est, a compungendo. Hac de re dicendi locus erit psal. 4. versu 5. *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Ieremiæ 52. versu 7. *Exierunt de captivitate nocte.*

Facilius anima compungitur.

VI. Sexto denique, mens in meditatione nocturna velut e specula, contemplans diurnas actiones, et eas inter se conferens iteratis noctibus, prudentius iudicat. Proverbiorum 31. 18 *Non extinguetur in nocte lucerna eius*, nempe, mulieris fortis. Non modo eam ipsa non extinguit, sed a nullo extingui patitur: quia domi manet clauso ostio: at de die, aut a vento extinguitur in area, vico, platea et aperto cubiculo, aut ab ipsa fidente luci externæ. Psal. 18, vers. 3. *Nox nocti indicat scientiam:* dies quidem eructat verbum, sed nox scientiam: non enim tantum rerum superficiem et corticem considerat, ut de illis loqui possit: sed fundum penetrat ac medullam gustat, ut sciat imperturbabiliter, et sapiat supernaturaliter. Nox vocatur a Sophocle in Electra, ευφρονη, id est, consiliatrix, ab ευφρονειν bene sapere. Leo Imperator apud Cedrenum noctem insomnem ducens dicitur, σοφωτερα βεβουλευμενος, *sapientius deliberavisse.* Philostratus lib. 1. de vitis Sophistarum, hanc sententiam cuidam illorum ascribit: *O nox! tu plurimum particeps es divinæ sapientiæ.* Vulgari parœmia dicimus, nox dabit consilium: et S. Cyrill. catech. 9. ait: Quid nocte ad sapientiam utilius?

Prudentius in quiete mens iudicat.

64. Nota sexto, non requiri tantum vel diei vel noctis meditationem, sed coniuncte utrumque postulari. *Et in lege eius meditabitur die ac nocte:* instar solis et lunæ est anima sancta, radios spargit diurnos et nocturnos. psal. 88. vers. 38. *Thronus eius sicut sol in conspectu tuo, et sicut luna perfecta in æternum: et testis in cælo fidelis*, agit de Davide, cuius thronus cum gloria duraturus prædicitur. Tropol. Anima sancta thronum in se habet, in quo Deum recipit per meditationem et gratiam: Itaque, in die consolationis, lucet ut sol; in nocte desolationis, ut luna; omni tempore, ut iris, quæ est testis in cælo fidelis, ut vult Genebrardus: sed hoc suo loco expendetur. Iridem quidem posuit Deus in testimonium et signum reconciliationis, Gen. 9. vers. 13. sed an de ea ibi agat David, est dubium. Apocalypsis 43. Iris Dei thronum cingit, semper enim paratus est ad misericordiam, et c. 12. 1. Mulier illa mirabilis, id est Ecclesia, et anima pura, cingitur sole, luna et stellis, de die enim et de nocte est in continua contemplatione Christi, et Dei solis, lunæ Deiparæ, stellarum Apostolorum: ibi clamat parturiens, et cruciatur ut pariat; ad opus enim affectus suos dirigit ac lumina: clamores illos edebat David, psal. 87. 2. *In die clamavi, et nocte coram te*, ergo in lumine clamavit: Deus enim est lux, et tenebræ in eo non sunt ullæ: coram eo *nox sicut dies illuminabitur.* Hoc considerans Iudas Machabæus, ubi cognovit Antiochum Eupatorem venire cum multitudine adversus Iudæam, 2. Machabæorum 13. vers. 10. *Præcepit populo, ut die ac nocte Dominum invocarent.* His precibus armatus Iudas una impressione in exercitum hostilem interfecit in castris quatuor millia virorum, ac sæpius illi damna intulit, atque irrito conatu abire compulit.

Tam de die, quam de nocte lex Dei est meditanda.

Christus sanctæ Mechtildi ait de S. Gertrude: Quia in Gertrudis animo maneo, par est ratio, ut in me semper maneat, meque semper præsentem in oculis habeat: cumA que per charitatem ab oratione et contemplatione abstrahitur, ut saluti proximi aut rebus temporalibus vacet, id efficiat, quod delicata sponsa, quæ præsentem sponsum habet, quæque a cubiculo in cubiculum transire coacta ob aliquod negotium, cum manu prehensat secumque ducit: sic in externis rebus a me discedere non debet, sed me secum semper ducere.

Dei præsentia semper conservanda.

65. Diu noctuque orationi incubuerunt Sancti. Sanctus Iacobus minor Ierosolym. Episcopus et Christi Apostolus *nocturnas diurnis* orationes exæquabat, atque oratio illius cibus esse videbatur: callum obduxerant genua, ab orandi consuetudine, et duritiem cameli pelli non absimilem contraxerant: addit S. Chrysost. frontem quoque illi occalluisse, quod in eam orans humi stratus incumberet. Hinc tantum animi robur et perfectionis studium sumpsit, ut carnem nunquam gustaverit, aut vinum, aut potionem ullam attigerit, cui vis esset inebriandi.

Frequentes preces fuderunt. 1. S. Iacobus.

S. Martha soror sanctæ Magdalenæ *centies diebus singulis, singulisque noctibus centies*, genu ad Deum orandum B flectebat. Hinc ita fervebat desiderio virtutum, ut neque carnem, neque ova, neque caseum ederit, quandiu in monasterio Virginum in Gallia fuit, ac semel tantum in die cibum sumpserit, teste S. Antonino.

2. S. Martha.

S. Bartholomæus *centies diurnas et centies nocturnas* Deo preces offerebat, ut ait Ribad. 24. Augusti.

3. S. Bartholomæus.

S. Antonius et S. Arsenius cadenti soli dorsum obvertebant, nec prius cælesti lumini mentem claudebant, quam se dies sequens aperuisset, et sol oriens in oculos incurreret: ac sæpe eum incusabant, quod celerius exurgeret.

4. S. Antonius. 5. S. Arsenius.

S. Xaverius Indiarum ac præsertim Iaponiæ Apostolus, qui orbe universo cor latius habebat, diurnas orationes tam continuas Deo offerebat, ut inter spineta nudis pedibus ambulans aculeos non sentiret in Deum absorptus: noctu vero, in ipsa necessitate somni, cui sæpe duas dumtaxat horas raptim tribuebat, interspirabat sæpius, dulceque Iesu nomen et breves orationes, velut sacras ex C ignito pectore flammas emittebat, ut ait Tursell. in Vita. S. Claram, S. Radegundem Reginam, aliosque in somnis orasse legimus.

6. S. Xaverius.

S. Theodulphus ab aratro rediens, sæpe totam noctem, sæpe duas pervigil in Hymnis et psalmis canendis persistebat, ut testatur Flodoardus lib. 1. hist. Eccl. Remensis c. 25.

7. S. Theodulphus.

Si aquilas illas solem æternum inconniventibus oculis spectantes volatu consequi non possumus, saltem vespertilionem in ipsis impietatis tenebris natum sequamur. Sabellicus libro 2. capite 4. refert, Scipionem, qui primus Africani nomen tulit, solum sæpius de nocte Capitolium ascendisse, adoraturum Deos: ut vero quidam autumant, Deum consulturum. *In quo*, ait, *subit illa reputatio admiratione digna, nunquam eum, tametsi antelucanus locum adiret, a canibus arcis custodibus allatratum.*

8. Ipse Scipio.

66. Nota septimo, cum dicitur, *In lege eius* meditabitur die ac nocte, intelligi tam de lege veteri, quam de nova: est D enim tantum una lex, ut dixi ex D. Thoma, præcipue tamen studendum esse meditationi legis novæ, id est, legis gratiæ.

Tam vetus, quam nova lex meditanda.

I. Primo, veteris legis meditatio commendatur Deuteronomii 6. vers. 6. *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi, hodie in corde tuo.* Velut in arca facta ex lignis Setim imputribilibus, et intus ac foris laminis aureis inaurata. *Et narrabis ea filiis tuis*, (et quidem ex corde, ex quo sicut fonte in os, veluti rivum, manabunt) *et meditaberis in eis, sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens:* Hebraice in cubando: id est, primo, cum lectum petis, ut decumbas. Secundo, et nervosius, etiam cum decumbis et dormis: ita enim per diem resonare debet lex Dei in corde et ore tuo, ut fiat echo in nocte, *atque consurgente. Et ligabis ea, quasi signum in manu tua*, (ad opus deducenda est meditatio) *eruntque et movebuntur ante oculos tuos*, (ante dextrum et sinistrum: id est, in prosperis et adversis) *scribesque ea in limine, et ostiis domus tuæ*, hoc est, ut recte explicat Abulensis, ita continuam præceptorum,

Vetus a Deo commendatur.

Digitized by Google

et dilectionis Dei habebis recordationem, ac si ipsa frontalibus, dextralibus et domorum liminibus inscripta, semper oculis obiiceretur. Iudæi hæc ad literam prorsus accipientes, circum brachia et frontem membranas quasdam gestabant, in quibus scripta essent verba Deuteronomii 6. vers. 4: Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. Membranæ illæ dicebantur Greca voce φυλακτηρια, id est, conservatoria. Primo, quia memoriam legis divinæ conservabant. Secundo, quia censebantur a Scribis amuleta sanitatis et præsidia contra dæmones et alia incommoda. Christus reprehendit Pharisæos, Matthæi 23. vers. 5. quod dilatarent phylacteria sua, id est, membranas illas, ut apparerent cæteris religiosiores et exactiores legis observatores. *Non intelligentes*, ut ait S. Hieronymus, *quod hæc in corde portanda sint, non in corpore: alioquin et armaria et arcæ habent libros, et notitiam Dei non habent.* Sapienter ac pie S. Augustinus in Soliloq. cap. 18. Sicut nulla hora est, vel punctum in omni vita mea, quo tuo beneficio non utar; sic nullum debet esse momentum, quo te non habeam ante oculos in mea memoria, et te non diligam ex omni fortitudine mea. R. Ismael interrogatus a sororis filio, an sibi Græcorum, id est, Gentilium, scripta liceret legere, postquam Mosis legem didicisset, acute respondit, *eam horam solam aliis, quam legi impendere, fas esse, quæ nec ad diem pertineret, nec ad noctem.* Severius id tamen est, nam licet de spoliis Ægyptiorum tabernaculum, Sacerdotes, ipsamque arcam exornare.

II.
Lex Evangelica est lex Orbis.

Secundo, meditatio legis Evangelicæ est præsertim curanda: est enim, ut ait S. Thomas 1. 2. qu. 107. art. 2. Lex veritatis: lex vero vetus est lex umbræ, vel lex figuræ. Et quidem, cum Angeli Evangelium pastoribus nuntiarunt Luc. 2. 9. *claritas Dei circumfulsit illos*, id est, tantus splendor, ut esset index Maiestatis divinæ, cuius legatus erat Angelus. 2. Quod lux a Deo mox nato immitteretur, venerat enim *lux hominum*. Ioan. 1. 4. Ut luceret in tenebris, vers. 5. et illuminaret omnem hominem, verso 9. Pium est, quod ait S. Ambros. serm. 10. *Si sol obscuratur, cum Christus patitur: necesse est illum splendidius solito lucere, cum nascitur:* itaque arbitratur, Solem festinasse, ut citius eo die oriretur, et clarius illucesceret. Hoc non est certum: idem de die Resurrectionis multi censent. Lex nostra lex lucis est. Apostoli eam promulgantes comparantur duodecim stellis, quibus Ecclesia coronatur et splendescit. Apoc. 12. 1.

Itaque consilium Pauli huic rei adhibe, 1. Timoth. 4. 15. *Hæc meditare, in his esto*, ταυτα μελετα, hæc cura, his intende, et vers. 16. *Attende tibi et doctrinæ:* ut et a Deo illam recipias, et in alios transfundas. Lucius Episcopus in Concil. Carthag. nuncupat sancta et adoranda Scripturarum verba. S. Dionys. vocat Evangelia λογια σεπτοτατα, id est, verba rationis et venerationis plenissima. S. Greg. Neocæsareæ Episc. ait, cum Evangelium vel quid Apostolicum legitur, non esse attendendum libro vel lectori, sed, απ᾽ ουρανου φθεγγομενω Θεω *loquenti e cælis Deo.* Nicephor. lib. 14. c. 3. testatur Theodos. Iun. Imp. tanti Evangelia fecisse, ut quatuor integra scripserit propria manu, χρυσοις γραμμασιν, *literis aureis.* Volebat præceptum datum Regibus Iudæis de describendo Deuteronomio propria manu, implere perfectius in lege gratiæ. B. Borgia 3. Præposit. Generalis Soc. Iesu, cum adhuc esset in sæculo Prorex Cataloniæ, secum pene semper ferebat testamentum novum, cuius in lectione ardentes divini amoris flammas hauriebat. Theodosii factum melius illustrabis consuetudine Aritonorum, qui populus (teste Nicol. Damasceno) oracula sua, testis alioquin inscripta, aureis involucris obvoluta servabat. S. Augustinus librum Evangeliorum omni tempore tenebat, atque in omnibus occupationibus, etiam cum animum suum honesta recreatione relaxabat. S. Epiphan. illum semper aut manu aut sinu gestabat, assidue legens etiam in mari, atque in sævissima tempestate: cumque morti esset proximus, pectori suo imposuit. S. Barnabas semper Evangelium S. Matthæi, quod sua sibi manu descripserat, collo appensum gestabat, atque, ut ait Nicephor. lib. 16. cap. 3. sepeliri secum voluit. S. Theophila Christi amore inflammata, Evangelium in sinu semper habebat: cumque in lupanar Diocletiano iubente docta esset, illud legere cœpit: tum Angelus e cælo lapsus puritatem eius servavit.

Nota octavo, opus iungendum esse meditationi. S. August. S. Ilarius, S. Hieron. S. Ambros. dicunt eum meditari die ac nocte legem Dei, qui ab operibus lege præscriptis non recedit, ut dixi initio art. Hoc præsertim facient verbi Dei præcones. Apoc. 11. 3. *Dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.* Ad literam intellige non de Elia et Ieremia, ut voluit Victorinus: non de Elia et Moyse, ut S. Hilarius: sed de Elia et Henoch, qui per tres annos cum dimidio resistent Antichristo et eius asseclis, amicti ciliciis, id est, saccis, instar Cappuccinorum, Recollectorum, atque Eremitarum, ut hoc veste aspera homines ad pœnitentiam excitent, sicut cum in terris degeret Elias, vestem interiorem habuit hirsutam, atque caprorum vel camelorum pelle confectam non erasis pilis: zonamque seu cingulum de pelle adhuc villosa et pilis naturalibus horrente. Unde 4. Reg. 1. 8. a nunciis Ochoziæ Regis Israel dicitur, vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus. Secundo, duos illos testes vult Michael Eitsingerus esse Christum, et S. Ioan. Baptistam. Tertio, S. Antoninus esse Sylverium Papam et Mennam Patriarcham Constantinopolitanum, qui Eutycheti hæresiarchæ restiterunt. Quarto, Ubertinus sanctum Dominicum et sanctum Franciscum. Quinto, ad rem nostram apte, sed mystice, Pannonius explicat de doctoribus et prædicatoribus, qui duo testamenta, vetus et novum, populis exponunt. Sexto denique, Alcazar nobis etiam favet, cum ait: duos illos testes pro Christo stantes esse sapientiam insignem et insignem sanctitatem, quæ testimonium veritati perhibuerunt. Affert autem notatione septima viginti symbola, quibus ostendat necessariam esse coniunctionem sapientiæ cum sanctitate. Tu illum consule.

67.
Opera sunt iungenda meditationi.
Concionatores sint similes. 1. Eliæ et Henoch.

Apoc. 15. videt S. Ioannes apertum Templum tabernaculi testimonii in cælo, id est, primo, ut vult Cornelius, templum, quod est tabernaculum testimonii, seu in quo servabatur testimonium, hoc est lex, et tabulæ legis. Secundo, et melius, Alcazar per Templum tabernaculi præcise accipit Sanctum sanctorum tabernaculi: hoc enim erat quasi templum, id est, chorus tabernaculi. Templum porro hoc, et maxime sacratior eius pars, scilicet Sancta sanctorum, significat locum Beatorum. Sequitur autem vers. 6. *Et exierunt septem Angeli habentes septem plagas de templo, vestiti lino mundo et candido, et præcincti circa pectora zonis aureis.* Rupert. Beda, et Ansbertus hoc explicant de concionatoribus, qui fuerunt a mundi exordio, et futuri sunt usque ad eius finem. Primo, concionatores debent esse Angeli, id est, nuncii Dei, per legitimam missionem. Secundo, debent habere in ore plagas septem, id est, omnes pœnas a Deo infligendas propter septem peccata capitalia. Tertio, debent egredi de templo, id est, *ab oratione et legis contemplatione*, ut sint instrumenta Deo unita. Quarto, vestiantur lino mundo et candido, morum innocentia per mortificationem parta: linum enim varie diuque contunditur, maceratur, atque carminatur, ut fulgeat. Quinto, præcingantur circa pectora per continentiam, et quidem zonis aureis ob sapientiam, ut vult Primasius: aut ob charitatem. Sexto, plagas et iracundiam effundant phialis, id est, paulatim et stillando cum magna prudentia pro captu auditoris: et phialis aureis, per charitatem: et phialis acceptis ab uno de quatuor animalibus, id est, Angelis primariis, stantibus ante thronum Dei, per consilium Prælatorum suorum, quando dubium incidit.

2. Septem Angelis vestitis lino mundo.

Si opus meditationi legis adiunxeris, nihil tibi resistet. Apoc. 10. 1. *Et vidi alium Angelum fortem descendentem de cælo, amictum nube, et iris in capite eius, et facies eius erat ut sol, et pedes eius tanquam columnæ ignis, et habebat in manu sua libellum apertum: et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram.* Si habeas

3. Angelo habenti librum legis in manu.

Digitized by Google

librum legis in manu, id est, in operatione, tunc primo circumdaberis nube, id est, refrigerio cælesti mitigatis passionibus. Secundo, iris erit in capite tuo, ob misericordiam Dei, exhibitam tibi in varietate cogitationum et conceptuum illustrium atque cælestium. Tertio, facies tua erit ut sol, ob mysteriorum notitiam, et eorum in alios reflexionem. Quarto, pedes tui, id est, affectus erunt columnæ igneæ. 1. Ut per zelum ardeas in impios. 2. Ut per mentis robur sustineas pios. Quinto, pones pedem tuum super mare et super terram, tum in prosperis, tum in adversis stabilis et perseverans. Nota per illum Angelum intelligit Aureolus Iustinianum Imp. qui codicem iuris conscribi et digeri iussit, Primasius vero Christum, Ribera et Viegas ad literam melius Angelum proprie dictum: tu intellige mystice de concionatore, qui sit Angelus vita et moribus, ac legis meditatione. Quam efficax ad virtutem fuerit evangelii lectio in Bisarione Abbate vestes suas, ac deinde ipsum codicem Evangeliorum pauperibus dante, vide apud Pallad. hist. Lausiacæ cap. 116.

68. Peccata nocent meditationi, cum sint tenebræ.

Malitia meditationem facit tenebrosam, Isaiæ 21. 4. *Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum.* Pro *Babylon*, ibi habetur נשף *nesceph*, caligo, obscuritas. Ubi est confusio operationis, est caligo mentis, Apoc. 11. 7. *Vocatur* Antichristus *bestia quæ ascendit de abysso*, de caligine, et rum caligine. Locustæ quæ ascenderunt de puteo abyssi, erant fumo involutæ: habetur enim cap. 9. 2. *Aperuit Angelus puteum abyssi: et ascendit fumus putei, sicut fornacis magnæ: et obscuratus est Sol et aer de fumo putei: et de fumo putei exierunt locustæ in terram.* Tenebræ illæ eo sunt admirabiliores, quod Angelus, qui puteum abyssi aperuit, esset et vocaretur stella: in medio lumine caligant impii, impietas suum fumum et caliginem semper trahit, et lucem virtus, Exod. 10. 23. *Nemo* (Ægyptiorum) *vidit fratrem suum, nec movit se de loco in quo erat*; (per tres dies) *ubicumque autem habitabant filii Israel, lux erat.* Hebr. *in sedibus suis*, in eadem domo cum Ægyptiis obcæcatis in medio tenebrarum horribilium, aut ut est in Hebr. tenebrarum caliginis, id est maxime caliginosis. Iudæi luce serena gaudebant: et vice versa Ægyptii in terra Gessen luminosa, erant in tenebris palpabilibus, id est densissimis. Nota porro: 1. Puteum abyssi, esse partem inferiorem hominis. 2. Fornacem magnam, esse peccatoris ardentem concupiscentiam. 3. Fumum putei seu fornacis illius depressæ, esse tentationes caliginosas, et obscuritates a carne immissas. 4. Solem et aerem, esse intellectum et mobilem imaginationem plenam speciebus. 5. Locustas, esse mordaces anxietates atque erraticas distractiones ex hoc pratorum flore in illum, et per res fœneas evagationem. Solis lumen eripit peccatum. Reginus serm. de amicitia. Sicut ἡλίου φῶς, solare lumen imbecillus et impotens visus aspicere nequit; ita veritatem, idque multo magis, infirma mens et invalida conspicere non potest. Heraclius aiebat, malos fieri oculos et aures stultorum hominum, ψυχὰς βαρβάρους ἐχόντων, barbaros animos habentium. Cercidas Poeta dicebat: *Mentis est videre, mentis audire. Sed quomodo viderent sapientiam, licet propinquam, quorum mens*, πηλῷ σέσακται καὶ δυσεκνίπτῳ τρυγί, *luto repleta est, ac fæce, quæ difficulter elui potest?* Non amat balsamum misceri fimo. In alabastrite ponit aromata sua Magdalena, ut iis Christum ungat, et domus impletur odore unguenti.

69. Beatus est qui vacat meditationi.

Nota nunc, Beatum illum esse, qui *in lege Dei meditatur die ac nocte.* Vox enim beatus subintelligitur in hoc hemistichio, sicut in præcedenti. 1. Felix est, qui non abiit in consilio impiorum, in via eorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit. 2. Felicior est, qui virtutum opera exercuerit, et cum bona voluntate legem amaverit. 3. Denique ille est felicissimus, qui his adiecerit perpetem de Deo ac divinis contemplationem: ut fonte invento rivi non arescant: et radice obtenta, fructus uberiores fundantur, et folia lætius vernent.

I. Quia iuvat in via purgativa.

Iuvat primo meditatio in via purgativa existentes, Eccl. 12. v. 12. *Frequens meditatio, carnis afflictio est.* Didymus considerans adolescentiam multis passionum et internorum motuum tumultibus agitatam atque sordibus contaminatam, ait, eam sibi consulere non posse, et vitia effugere, *nisi assidue verba Dei atque sermones in mente habeat*, ἡ γὰρ ἔννοια καθαρτικὴ καὶ φυλακτικὴ παντός ἐστιν *Hæc enim cogitatio purgatrix et servatrix est omnium.* Et S. Nilus in parænesi omnes ad meditationem adhortans, ait *meditatione divinæ legis*, γεώργει διάνοιαν, *mentem colito: continue enim meditata*, ἐκτίλλει λογισμοὺς τῆς πονηρίας, *extirpat malas cogitationes.* Secundo, si iteratæ plagæ ab hoste needum penitus victo inferantur, meditatio mortem impedit, Eccl. 4. v. 12. *Sapientia filiis suis vitam inspirat.* Clemens Alexand. legit lib. 7. Stromatum, ἐνεφύσησε, inspiravit, supple vitam. Nunc in Græco est ἀνύψωσε, exaltavit: dat vitam sapientia, sed vitam gloriosam et illustrem, *et suscipit quærentes se, et præibit in via iustitiæ:* 1. Ut dux et lux. 2. Ut hyperaspistes et protector, vers. 13. subditur: Qui illam diligit, diligit vitam: et qui vigilaverint ad illam complectentur placorem eius. Græce, εὐφροσύνην, lætitiam: erunt læti et placidi, vers. 14. *Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt*, et quidem vitam gloriosam, κληρονομήσει δόξαν, hæreditabit gloriam: non gloriam erraticam et incertam, sed stabilem et hæreditate partam, erit enim Dei Filius: *Et quo introibit, benedicet Deus:* ut Angelus Iacobo, qui significat luctantem, cum usque ad auroram in oratione perstitit, Genes. 32. 26. Ibi dictus est Israel, id est, fortis in Deum, et vocavit nomen loci Phanuel, id est, apparitio Dei: et statim ortus est ei Sol; constantia nostra, et benedictio Dei, dat lumen. S. Basilius in exhort. ad baptism. vitam animæ sine meditatione legis, et Divinorum conservari posse negat. *Sicut*, inquit, *corpus nisi respiret, vivere nequit: ita anima, nisi conditorem agnoscat, subsistere non potest.* Θεοῦ γὰρ ἄγνοια, θάνατος ἐστι ψυχῆς, *ignoratio Dei, mors est animæ.* Et Thalassius: *Sicut anima corpus secundum naturam vivificat: ita animam:* ζωοποιεῖ ἀρετὴ καὶ γνῶσις, *vivificat virtus et scientia.*

Secundo, in vita illuminativa, lucem dat meditatio, ps. II. Lucem dat in illuminativa.
118. 130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis:* Dat et intelligentiam et ipsum intellectum, quo carent peccatores qui sunt sicut equus et mulus, quibus non est intellectus. Hieron. *docet parvulos.* 1. Iudæos adhuc egentes lacte, quia lex erat imperfecta, ut explicat Gregentius Tephrensis Episcopus disp. cum Herbano. 2. Parvulos ætate vel mente, ut ait Euthymius. 3. Parvulos malitia, id est, non malos, ut S. Chrysostomus exponit. 4. Ac præcipue, humiles in oculis suis parvos, qualis erat Saul cum in Regem electus est, 1. Reg. 15. 17. et David ait 2. Reg. 6. 22. *Ero humilis in oculis meis.* Primo, me considerando: secundo, Deum: et sic illuminabor, ps. 18. 8. *Lex Domini immaculata, convertens animas* (a terra ad cælum, a voluptatibus ad Deum) *testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.* S. Chrysostomus in cap. 1. Isaiæ Soli legem comparat: *Non sic, ait, oculos corporis nostri veluti* χειραγωγοῦσι, *manuducunt radii Solis, ut animæ oculos* καταυγάζουσι, *illustrant legis præcepta.*

Tertio, in vita unitiva, meditatio legis Deo coniungit, III. In unitiva coniungit Deo.
ut accidit Mosi in summitate montis Sinai, cum ei lex dabatur, et lumen cæleste velut illi incorporabatur, ita ut foras prodiret: sed in monte Sion, qui speculum aut speculationem significat, id fit suavius; in eo enim est Christus Legislator. De monte Sion ait Isai. c. 25. 6. *Faciet Dominus in monte hoc* (alta petit meditatio) *convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum* (ad medullam usque pergit meditatio, et illam exugit) *vindemiæ defæcatæ*, id est, vini purissimi, et a fæcibus suis purgatissimi. Bonum convivium pinguium et vini facit, qui Incarnationem Christi, Nativitatem, Passionem, Institutionem Eucharistiæ, Resurrectionem, Ascensionem, aliaque mysteria cogitat et gustat. Hoc est convivium Sapientiæ, de quo Prov. 9. 2. *Sapientia immolavit victimas, miscuit vinum, proposuit mensam suam.* Aquila, disposuit. Chald. ordinavit. Vatablus, instruxit mensam; miscet autem vinum, modo ad dolorem peccatorum, modo ad amorem Dei, modo ad varios virtutum actus excitans, sed semper cum suavitate: unde guttur Sponsi semper est dulcedinis plenum, Cant. 5. 16. *Guttur illius suavissimum, et totus desiderabi-*

Digitized by Google

lis. S. Ambrosius lib. 3. de fide, c. 5. legit: *Fouces eius dulcedines, et totus desiderium.* Hoc vero de iis, qui verba Dei sedula meditatione gustant, exponit Lucas Abbas sancti Cornelii in Summariola in Cant. *Guttur Domini*, ait, *illi mihi videntur, qui ab omni mundi negotio alieni, melliflueuta eloquia Domini meditantur, et relictis urbibus deserta petentes, nihil in se triste, sed totum quod plenum sit gaudio, Deo et Angelis continentes.* Suave quoque est guttur orantium ipsi Deo, qui legem meditantes amat. R. Meir in Pirke avoth, cap. 6. Omnis, inquit, qui laborat in lege, ut discat, is multa meretur: nec solum istud, sed et totus mundus illi debet. Vocatur eius *amicus, amator Dei*, amator personarum. *Deum lætificat*, lætificat homines: vestit cum humilitate et timore, et dirigit eum ut sit iustus, rectus, fidelis, et eum elongat a peccato. Hæc ille. Torrente voluptatis potat Deus eos, quorum conversatio iam in cælis est, Gen. 2. 10. *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum*: vel per occultos meatus sese in terram insinuans, vel per varios flexus ac rivos irrigans. Eden est nomen proprium loci, in quo erat paradisus, significat autem voluptatem: unde fluvius dicitur oriri de loco voluptatis, et irrigare paradisum: ad rem nostram explicat R. Moses Barcepha part. 2. Commentarii de Paradiso. Priusquam, ait, violasset Adamus legem: *Promanabat fluvius, hoc est deliciæ, ex meditatione rerum aspectabilium, et non aspectabilium natæ.* Nunc terra profert spinas et tribulos, anxietates scilicet ac tentationes: et in sudore vultus nostri vescimur pane. Meditationem etiam iure componas fonti e terra exilienti, Genes. 2. 6. *Fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ.* Fons ille est: 1. Ut vult Cornel. אד *ed*, id est gurges vel inundatio: puta abyssus illa primigenia aquarum, quæ primo creata est cum cælo et terra. 2. Et magis ad literam, fons, id est fontes, rivuli et flumina, ut S. Augustinus, Philo, et Nicolaus Papa ad Michaelem Imp. exponunt. 3. Ad rem præsentem aptissime: אד *ed*, id est vapor, quem Sol vi sua o terra sursum attrahebat, ut postea noctis frigore concretus in rorem, et in humorem resolutus, terram eiusque germina irrigaret initio mundi, ut dicunt Chald. Molina, et Pererius; R. Sadaia, Arias Montanus, et Mercerus; qui tamen temere reprehendit nostrum interpretem, quod fontem vertat, deceptus ab 70. interpretibus, ut ait. Sed scire debebat Aristot. lib. 1. Metear. cap. 1. dicere, nubes ex aquis ortas, et in aquas verti solitas, esse circularem et perennem fluvium, sive oceanum, qui per aerem fluit, et volitat. Meditatio itaque: 1. Est vapor e terra ascendens, ob calorem atque ardorem charitatis. 2. Est fons, ob perennitatem et abundantiam gaudiorum. 3. Irrigat terram, et eius totam superficiem, corporis ardores refrigerans, et faciem gaudio perfundens, vel in maxima æstu tormentorum. Cum S. Alexander I. Papa ferreis ungulis laniaretur, et igne torreretur, tacebat: silentii causam rogatus ob Aureliano, ait, *habere se quod cum Deo loqueretur, neque cum hominibus loqui sibi modo licere.* Ascenderat e terra, et fiebat ei hæc cum Deo locutio, fons aquæ salientis in vitam æternam, ob exultationem mentis, quam in psalmo nostro Chaldæus expressit, *et in lege eius* מרנם *merannem, meditans, exultans, cum exaltatione meditans, die ac nocte.*

Conclude ergo cum S. Ambrosio in psalm. 118. Octon. 13. *Toto die is lege meditare, non perfunctoria tibi debet esse transcursio. Si agrum emere velis, si mercari domum, prudentiorem adhibes, et quod iuris sit, diligenter consideras: et ne in aliquo forte fallaris, tibi ipsi non credis. At nunc tu ipse emendus es tibi, de tuo pretio cogita. Considera qui sis, quod nomen habeas, quid acquiras tibi: non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia: sed Iesum Christum, cui nulla possint pretia, nullo ornamenta conferri. Adhibe tibi consiliarios, Moysen, Eliam, Ieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem, ipsum magnum Consiliarium* IESUM *Dei Filium, ut acquiras Patrem, etc.* Sit, ut ait Ieremias Thren. 4. 10. *Spiritus oris nostri Christus Dominus:* quoties respiramus, de illo cogitemus: in illo, per illum, et de illo respiremus: ipse in nobis potius respiret orans pro nobis gemitibus inenarrabilibus: est enim spiritus oris nostri: sed sit etiam spiritus cordis et totius corporis: dicamus cum Paulo, Galat. 2. 20. *Vivo ego, iam non ego, vivit vero in me Christus:* Si vivit in te, certe in te respirat, aspirat, inspirat, et expirat.

ARTICULUS VIII.

Vir iustus est similis arbori vitæ.

Evitato consilio et consortio impiorum, ostendit Propheta noster primo voluntatem inclinandam esse in amorem legis et actionum lege præceptarum. Secundo, intellectum diu noctuque in eiusdem legis meditatione occupandum: nunc tertio aperit ex illo amore et contemplatione legis secuturas operationes sanctas et felicem in susceptis exitum, vers. 3. ET ERIT TANQUAM LIGNUM, QUOD PLANTATUM EST SECUS DECURSUS AQUARUM, QUOD FRUCTUM SUUM DABIT IN TEMPORE SUO. Duplex sensus esse potest. Primus, subintelligendo relativum *qui*, q. d. *Et qui erit sicut lignum:* Ita ut sit sensus, q. d. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, etc. Et beatus vir, qui erit sicut arbor plantata secus rivos aquarum, non tantum in voluntate et mente legem habens per desideriorum et cogitationum flores, sed etiam per fructus operum. Secundus sensus, ac melior, est: si accipiamus *et* emphaticum: q. d. Beatus vir, qui non abiit, etc. Et erit; id est, sic erit velut arbor fructibus et foliis dives et ornata: Ita ut versus hic contineat mercedem dandam iis, qui fecerint ea, quæ duobus primis versibus continentur. Vers. 3. 1. Pars. 70. Vir iustus est arbor vitæ.

Arboris itaque in hieroglyphico proponuntur commoda obventura iis, qui se divino cultui manciparint. Arboris autem illius fortunatæ primo radicem et truncum David collocat in loco irriguo prope decursus aquarum, ut intima pinguescat, vers. 3. *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum.* Secundo, ramos fructibus onerandos asserit ibidem: *Quod fructum suum dabit in tempore suo.* Tertio, foliis semper virentibus fructus conservandos arboremque decorandam, vers. 4. *Et folium eius non defluet.* Quarto denique, fructus omnes ad maturitatem perventuros, et nunquam corrumpendos, ibid. *Et omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.* Eius radix, fructus, folia.

Ac primo dicitur, et erit tanquam lignum, quod *plantatum est*, secus decursus aquarum. Hebr. שתול *sciatul*, et plantatum, et transplantatum significat: et quidem Aquila vertit, μεταπεφυτευμένον, id est transplantatum, ut S. Hier. etiam habet. Quales sint hi decursus aquarum, videbitur art. seq. 71. Homines sunt arbores ambulantes.

Deo primo, homo commode arbori comparatur, Marci 8. 24. ait cæcus, visum recipiens: *Video homines sicut arbores ambulantes*: id est primo, video homines similes arboribus ambulantibus: secundo et melius, ut ex græco textu patet, video homines ambulantes, eosque video similes arboribus. Ubi Cornelius: Homo, inquit, similis est arbori. Primo, proceritate et altitudine. Secundo, rectitudine. Tertio, rotunditate. Quarto, cortice et coma: quod enim in arbore est cortex et folia, hoc in homine est pellis, et pili, crinesque. Quinto, ramis, homo enim expansis brachiis, est quasi arbor expansis ramis. Sexto, vita et venis: sicut enim homo vivit aliturque cibo, chylo, et sanguine per venas in totum corpus distributis: sic arbor vivit aliturque succo per fibras in omnes partes dispertito. Septimo, arbor e parva frutice sensim crescit in altum: sic et homo crescit occulto velut arbor ævo: adeoque sicut homini sua est pueritia, adolescentia, virilis ætas, senium et mores, sic et arbori. Octavo, arbor bona producit bonos fructus, malos mala: sic homo bonus bona opera profert, malus mala: quare sicut ex fructibus arbor cognoscitur, sic ex operibus homo, ut docet Christus Matth. 7. 17. Denique arboribus, sicut animalibus, sua est cutis, sanguis, caro, nervi, venæ, ossa, medullæ, ait Plinius lib. 16. c. 38. Unde ut ex arboribus nasci animalia, ac præsertim anates in insulis Scotiæ vicinis certum est. Porro *arbores* videntur *ambulare* in insulis ac sylvis, quæ in flumine vel ἀνθρώπους ὡς δένδρα περιπατοῦντας.

mari moventur et fluitant, quales videre est Audomaropoli in Belgio. Idem fit, eum ventis agitantur. Aquilone autem gaudent arbores, eoque firmantur et optime germinant, Austro biandieute fatiscunt, ait Plinius lib. 17. c. 2. sic homines per adversa in virtute roborantur, et proficiunt, per prospera solvuntur et deficiunt. Addit Plinius lib. 13. c. 4. arboribus, præsertim palmis, sexum inesse sicut hominibus, ut aliæ sint mares, aliæ fœminæ. *Mas*, inquit, *in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantum spicæ modo.* Multæ fœminæ nec florent, nec germinant, sed solum pungunt, ut spinæ. Præterea lib. 17. c. 24. asserit arbores, sicut homines, laborare fame, cruditate, peste, cæterisque morbis ægrotare. Item lib. 17. cap. 25. docet, arbores subinde instar hominum locutas esse: sed fictitium est, aut per Angelos vel dæmones factum. Deuique lib. 23. c. 1. docet, primum homini cibum, eumque paratum et illaboratum fuisse ex arboribus, et sic inductos homines cælum spectare: Clemens Alexand. vocat hominem, plantam cælestem, in Admon. ad Gentes cap. 47. *Hominem*, inquit, *qui natus est ad cæli contemplationem, et vere est*, *φυτον ουρανιον, planta cælestis, ad Dei cognitionem adhortamur. Id quod eius est proprium, eximium et peculiare sumentes, ut ait, αυταρκες εφοδιον αιωνων, sufficiens sæculorum viaticum, pietatem et Dei cultum comparet, consulentes.* Plato autem et Aristoteles dixerunt, homines esse arbores inversas. Caput enim, quod est sensationis radix, intelligentiæ et motus, est sursum: pedes vero, qui sunt ramorum instar, sunt deorsum. Si gratiam spectas longe magis homo est arbor inversa, quæ non ad cælos, sed ad inferos tendit, ramos suos, fructus, et folia, in terram immergens, nisi a Deo erigatur.

Arbores illæ sunt transplantandæ. Homo creatus est extra paradisum. Ab eo eiectus post peccatum.

72. Dico secundo, arborem illam esse transplantandam, si fructum ex ea dignum Dei manibus habere exoptas. Et erit tanquam lignum, *transplantatum*, ut vertit S. Hieron.

Creaverat Deus Adamum extra paradisum terrestrem, ut tradit S. Ambrosius lib. de Paradiso, c. 4. in Hebron aliqui creatum putant: inde autem eodem die per Angelum translatus, ac veluti transplantatus est in paradisum, ut hoc non naturæ suæ debitum, sed gratia Dei mere gratuita donatum sciret. Post peccatum eiectus est a Deo e paradiso, Gen. 3. 23. *Emisit eum Dominus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de qua sumptus est.* Hinc colligit Abulensis translatum fuisse in Hebron, ubi creatus fuerat, vixit, et postea sepultus est: alii sepultum volunt in monte Calvariæ, ubi Christus est crucifixus. Hebr. *iesallehehu*, eum amandavit, ablegavit, eiecit, expulit, ut Mercerus explicat. Est enim in coniug. Piel, quæ vim et coactionem hic significat. Recte etiam Pagninus et Arias cum nostro interprete vertunt, *emisit:* utrumque enim factum est. Nam 1. Deus iratus a se Adamum expulit, et præcepit ut e paradiso exiret. 2. Deo disparente Angelus eum et Evam vel manu eduxit, ut Raphael Tobiam e domo paterna: vel vi quadam abstraxit, ut Loth e Sodomis: vel rapuit, ut Abacuc ex Iudæa in Babylonem. S. Ephrem censet, creatum fuisse Adamum hora nona matutina, et paradiso expulsum hora tertia meridiana. Nihil est certi in ea re. Huic, et peccatori cuilibet possis occinere illud Ierem. 2. 21. *Ego plantavi te vineam electam, quomodo ergo conversa est in pravum vinea aliena?* Secundo, miseria peccatoris eradicati ex loco gratiæ, in quo primo plantatus erat, potest explicari translatione Regis Ioachin, filii Ioachim, ex civitate sancta, et ex terra promissionis; de illa Ezechiel sub arboris typo sic ait c. 17. 3. *Hæc dicit Dominus Deus: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri, summitatem frondium eius avulsit, et transportavit eam in terram Chanaan, in urbe negotiatorum posuit illam.* Aquila illa grandis, est rex Babylonis Nabuchodonosor, super omnes Reges eminens, ut aquila inter aves. 1. Magnas alas habebat, quibus multos sibi subiectos populos tegeret. 2. Longa habebat membra: et sicut Septuag. vertunt, extensa, quibus late se protenderet, et hostes remotos licet discerperet atque unguibus teneret. 3. Plena erat plumis, et quidem variorum colorum, instar pavonis, ait R. David, habebat enim exercitum ex plurimis ac diversissimis nationibus conflatum. Septuag. vertunt: *plena unguium*, id est, militum rapacium. 4. Tulit medullam cedri, id est, Ioachin iuvenem natum annos octodecim cum regnavisset tantum menses tres, et cum principibus suis, aulicis, et iudicibus duxit in Babylonem. 5. Summitatem frondium eius avulsit, id est proceres et magnates, qui sunt veluti proceriores stolones, id est surculi, qui ex arbore avelluntur, ut in aliam inserantur. Corn. per summitatem frondium intelligit Regem ipsum Ioachim, sed malim eum dicere medullam: sicut enim medulla est in arboris medio, et veluti cor eius, ita Rex est cor populi sui, et in eius medio ut res pretiosissima et augustissima. 6. Transportavit eam, medullam scilicet cedri et summitatem frondium eius, in terram Chanaan, id est, in Babylonem, sicut statim postea explicat, cum subdit, in urbe negotiatorum posuit illam. Nota primo, Babylonem vocari Chanaan: 1. Ut indicet Ioachin et ramos cum eo decisos de Libano, id est, de Chananæo solo, transferendos in Babylonem ita suaviter, ut in proprio solo habitare videantur, quia sponte se tradiderat Nabuchodonosori. Ita Gaspar Sanctius. 2. Quia Chanaan significat mercatorem seu negotiatorem; Babylon autem erat urbs mercimoniis celeberrima, unde vocatur urbs negotiatorum. Ita R. David, et R. Salomon. 3. Arbitror Babylonem dici terram Chanaan, id est, urbem perversam, impiam, vitiis et idololatria perditam: sic senes illi scelerati Susannam calumniantes vocantur a Daniele Propheta, Dan. 13. 56. *Semen Chanaan, et non Iuda:* et de Iudæis nefariis ait Sophonias c. 1. *Conticuit omnis populus Chanaan.* Nota 2. Ierusalem vocari Libanum: 1. Quia est pulcherrima, unde dicitur Thren. 2. 15. *Urbs perfecti decoris, gaudium universæ terræ.* Libanus etiam erat mons pulcherrimus. 2. Quia aromata, aliaque ex Libano in illam afferebantur ad varios usus. 3. Et præcipue, quia murorum altitudine et candore, palatiorum multitudine et excelsitate, similis erat monti Libano celsissimis arboribus et candore, unde nomen accepit, conspicuo. Possis cum S. Hieron. templum vocare Libanum: domus quoque regia a Salomone ex cedris Libani constructa dicebatur saltus Libani. Nota 3. in omni conditione timendum esse tibi, ne transferaris in Babylonem, id est, in confusionem mentis et peccati: sive sis in templo cum Prælatis: sive in aula cum Regibus, sive in urbe cum civibus.

Figura peccatoris est Ioachin translatus in Babylonem.

Adamo peccatori complantamur in nativitate.

Extra paradisum igitur, in terra producente spinas et tribulos, et in Babylone captivi, ac servi peccati, gignimur, et Adamo complantamur eius surculi, Ephes. 2. 3. *Eramus natura filii iræ.* Id est: 1. Filii diaboli, qui est ira et feritas. 2. Filii ignorantiæ, ignaviæ, captivitatis, ut ait S. Bern. serm. 1. de Purific. B. Mariæ. 3. Filii iræ, id est ipsa Dei ira, ut explicat S. Chrysostomus. 4. Et melius, filii iræ sunt, qui iram excitant parentis, in ipso ortu apparentes monstrosi et spurii, portantes characterem et imaginem alicuius adulteri suspecti. Allusum ad aquilas, quæ eos pullos, quos generosos non iudicant, et qui, ut aliqui volunt, ad radios Solis connivent, abiiciunt; et ad varios populos, qui, ut fertur, filios probabant, aut exponendo serpentibus, ut Psylli: aut fluviis, ut Germani: et spurios censebant, qui non essent illæsi, aut non fluitarent in aquæ summo. Sumus autem filii iræ, *natura:* hoc est 1. A nativitate ob peccatum originis, ut ait S. Thomas. 2. Naturali ingenio, propensione, et indole, ut S. Hieronymus; sic Genes. 8. 21. ait Deus Noemo: *Sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia.* Hebr. mala sunt a pueritia sua: itaque, nihil in nobis est puri, nulla nobis est pueritia vera. Nam radix ipsa est corrupta, Ezech. 16. 3. ait ipsi Ierusalem, quæ erat figura populi Christiani: *Radix tua et generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa: et quando nata es, in die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus, et aqua non es lota in salutem, nec sale salita, nec involuta pannis.* Sensus est, talem te reputavi, quasi nata esses ex Amorrhæo patre, et Cethæa matre, quia plena es vitiis. Hoc verum est in omnibus infantibus,

Digitized by Google

qui omnes filii iræ perinde nascuntur, atque si orirentur a parentibus barbaris. Corruptio enim oritur ab Adamo, qui constitutus erat caput generis humani. Itaque solus Christus et eius mater sanctissima, commune illud maledictum evaserunt. Per Baptismum, aqua non tantum lavamur, et sale salimur, sed in Christo regeneramur, illique inserimur, ut oleastri in bonam olivam, Rom. 6. 4. *Consepulti sumus cum illo per Baptismum in mortem*: trina mersio repræsentabat baptizatos veluti sepeliri cum Christo, et quidem in mortem peccati, quod, ut Pharao, mergitur in mari rubro sanguinis Christi: et versu 5. apertius: *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius: simul et resurrectionis erimus*: Supple, complantati similitudini: id est, si cum Christo moriamur, et cum eo sepeliamur in eandem terram cum eo defossi, ipsique insiti, Græce *συμφυτοι, insititii*: simul etiam cum ipso resurgemus: hic in novitate vitæ per eius gratiam, et in cælo per gloriam. Vult nos sibi inseri, ut fructum feramus, Ioan. 15. 5. *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.* Non dicit aliquid non potestis facere, sed nihil prorsus: omne enim meritum nostrum, et omnis gratiæ influxus a Christo capite ducit initium, ut docet S. Thom. 3. p. q. 8. et S. Nicodemo ait Christus Ioan. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Ieremias cap. 17. v. 7. ait, benedictum esse virum qui confidit in Domino, et cuius domus fiducia eius, quia *erit quasi lignum quod transplantatur super aquas*, quod ad humorem mittit radices suas: et non timebit, cum venerit æstus: et erit folium eius viride, et in tempore siccitatis non erit sollicitum, de singulis agetur suo loco. Origen. in ps. nostr. ait, iustos transplantari ad aliorum utilitatem: hoc notatum est in martyribus, qui in diversa exilia coniecti, diversos populos ad Christi fidem produxerunt, ut S. Clemens Papa in Ponto per miraculum fontis: vel, vult Origenes iustos transplantari, id est accommodare se et transferre ad aliorum utilitatem, captui cuiusque serviendo: e pectore enim et corde Concionatorum arbores cæli enascantur, ut ex iis omnes fructum colligant. Theocteristus in oratione funebri de S. Niceta memorat, ex Athanasii insignis cœnobitæ defuncti et sepulti pectore arborem cupressum enatam esse, cuius frondibus morbi pellebantur. Sis cupressus: 1. Cum mortuis et cogitatione mortis versando. 2. Blattas et tineas non recipiendo: mala fuge consortia, ut tineas. Si te corruptum vides in sæculo, transplantare in religione: transi sæculi mare, et pro fructibus venenatis feres fructus suaves et salutiferos. Columella ait, malum Persicam, *le pescher*, in Perside tulisse fructum venenatum, cum ob rem transmissam in Italiam ut noceret, mutato solo naturam mutavisse, et salubrem esse inventam.

E pectore S. Athanasii nascitur cupressus.

73\. Dico tertio. Vir bonus est arbor bona, Matth. 12. 33. *Facite arborem bonam.* Ps. 91. 12. *Plantati in domo Domini, in atriis domus Dei nostri florebunt.* Ierem. 17. 7. *Benedictus vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia eius. Et erit quasi lignum quod transplantatur*, etc. fuse. Singulas arboris partes applicat viro pio Hugo Victorinus c. 2. in psalmos: *Radix*, inquit, *est fides: stipes, spes: rami, charitas: medulla, intentio bona: cortex, conversationis species: folia, iusta actio: flores, bona fama: fructus, intus per conscientiam; foris, per doctrinam; supra, per gloriam.* Paulo aliter Origenes hom. 10. in Numeros, huius sacræ arboris initium et progressum aperit. Est, ait, primum germen, prima hominis in Christo confessio. Secundo, frondescit, ubi renatus donum gratiæ Dei ex Spiritus S. purificatione susceperit. Inde affert *flores*: ubi proficere cœperit, et morum suavitate decorari, ac fragrantiam misericordiæ et benignitatis effundere. Ad ultimum quoque affert etiam *fructus iustitiæ*, quibus non solum ipse vivat, sed et aliis præbeat vitam; cum enim ad perfectum venerit, et protulerit ex se verbum fidei, verbum scientiæ Dei, et alios lucrifecerit, hoc est attulisse fructus, quibus alii nutriantur. Hæc ipse. Lorinus vero noster novem virorum sanctorum cum arbore similitudines assignat. Primo, arbor fructifera seritur et eget cultura: sic iustus nemo nascitur, sed fit per gratiam, auxilium Dei, cooperationem propriam. Secundo, prima pars deformis; superior, pulchra: Iustus inferiorem partem domat ac deiicit, superiorem exornat. Tertio, radix unde omnia trahit arbor, latet: et quo procerior arbor, eo illa profundior: Iustus latere gestit, et humilis esse. Quarto, hyeme rigescit arbor, videturque mortua, vere revirescit: iustus in hac vita obscurus est. Quinto, ex eadem radice existit varia partium ratio: ex charitate eadem virtutes multæ. Sexto, fructificat aliis arbor: iusti virtus gratuita est, non sui commodi gratia. Septimo, arbor robusta, ventis, imbribus, fluminibus resistit: iustus, rebus adversis. Octavo, in iusto sunt folia honestarum cogitationum, flores affectuum, fructus operum, virens doctrina, florens vita, fructuosa operatio. Nono, fructus maturus infertur in horrea: iustus, post mortem in cælum, ubi est fruitio.

Vir iustus est arbor bona.

Novem parallela arboris fructiferæ cum viro iusto.

Constantinus Manasses vocat Marcianum Imper. *δένδρον χαριτόφυτον, arborem gratiis plenam.* Et S. Chrysost. tom. 1. hom. de Sanctis Berenice et Prosdoce, S. Domninam earum matrem se cum illis immergentem, ne fidem abnegaret, comparat cælesti arbori. Sicut, inquit, radix arboris habens δύο βλάσεις, duos stolones utrimque stantes: ita beata illa, utroque in latere stantes habens filias suas virgines, ambulabat, et in aquam illas immittebat, sicque sunt suffocatæ, vel novo potius et inusitato Baptismate baptizatæ.

Marcianus arbor gratiosa. Et S. Domnina.

Lyranus eximiam illam arborem a Nabuchodonosore visam, qua ipse præsentabatur interprete Daniele, Dan. 4. adaptat viro iusto. Hæc arbor, inquit, alta est per iustitiam. 2. Fortis, per constantiam. 3. Frondosa, per eloquentiam. 4. Magna, per prudentiam, qua dirigit omnes virtutes. 5. Diffusa per misericordiam. 6. Fructifera, per devotionis exuberantiam. 7. Omnes pascuntur ex ea, per fraternam ædificationem. 8. Subter eam bestiæ, per sensuum exteriorum refrænationem. 9. In ramis eius volucres cæli, per motuum exteriorum moderationem. Hic homo si in peccatum cadat, contra eum inclamat, vigil, id est, Christus in Evangelio, vel Prælatus prædicando: 1. Succidite arborem, quantum ad desertionem charitatis, quæ est vita animæ. 2. Præcidite ramos, quantum ad oblationem voluntatis bonæ. 3. Excutite folia, quantum ad defectum bonæ locutionis. 4. Dispergite fructus, quantum ad subtractionem bonæ operationis. 5. Fugiant animalia, quæ subter eam sunt, quantum ad defectum debitæ subiectionis. 6. Alligetur vinculo, quantum ad generationem malæ consuetudinis, eoque ferreo, propter duritiem obstinationis. 7. Eiiciatur foras, quantum ad inverecundiam in omnibus malis, quia tunc facta est ei frons meretricis. 8. Cor eius ab humano commutetur, quantum ad omnem modum crudelitatis. 9. Septem tempora commutentur super eam, quantum ad perversam opinionem totius legis. Huius arboris sententias percipiunt in somniis Reges, Principes, Nobiles, Divites: quia frequenter in prædicationibus audiunt divinam sententiam, sed non curant, ac si esset tantummodo somnium. Ita Lyr. lege textum ipsum Danielis. 74.

Iustus confertur arbori Nabuchodonosoris.

Dico quarto, Christus est arbor bona in medio Ecclesiæ plantata. *Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum.* Hoc de Christo exponit S. Greg. lib. 19. Mor. et hom. 2. in Ezech. et alii plurimi, habet radicem in terra viventium, unde primum traxit originem, ut ait Origen. in Levit. et Georgius Venetus in 2. Cant. Vocatur a S. Iacobo insitum verbum c. 1. 21. *In mansuetudine suscipite insitum verbum*, (Syrus, insitum in natura nostra) *quod potest salvare animas vestras.* Verbum insitum primo est inspiratio divina, quam menti inserit Spiritus S. ut ait Thomas Anglicus: secundo, est S. Scriptura, et prædicatio eius, per quam a concionatore gratia divina menti inseritur, ut placet Bedæ et Gagneio. Tertio, est Christus ipse seu Verbum incarnatum: Quia 1. Sicut arbori agresti inseritur, aut inoculatur surculus arboris feracioris, ita humanitati Verbum divinum Patri æquale. 2. Insitus surculus coalescit cum arbore, cui inseritur, et- 75.

Christus est arbor bona in medio Ecclesiæ.

Digitized by Google

que perfectissime unitur: ita per Verbum divinum ita subsistit humana natura, eique hypostatice unitur, ut post illam unionem sit tantum una persona: nempe persona divina Verbi subsistens in natura divina Verbi, et in natura humana, ut docet S. Thom. 3. p. q. 2. a 2. et 3. et 4. atque q. 3. a 1. Tertio, surculi insiti vis et succus ita miscetur cum vi naturali et succo arboris, cui inseritur, ut fructus unius sint fructus alterius: ita per communicationem idiomatum opera Dei tribuuntur homini, et opera hominis Deo: hæc enim propositio vera est, Deus est homo. S. Thom. 3. p. q. 16. a. 1. integro: item hæc propositio, homo est Deus art. 2. nec proprie et vere ille homo, scilicet Christus, est homo Dominicus, sed Dominus dicendus. Art. 3. quæ sunt divinæ naturæ, de homine dici possunt, tanquam de hypostasi divinæ naturæ: et quæ humanæ naturæ sunt, de Deo tamquam humanæ naturæ hypostasi: est enim una eademque hypostasis utriusque naturæ, sed veluti composita, ut docet q. 2. a. 4. Item hæc propositio vera est, Deus factus est homo, q. 16. art. 6. non tamen e converso verum est, homo factus est Deus; quia natura humana non habuit prius subsistentiam humanam, quam assumeretur, art. 7. et magis ad rem nostram adhuc est quæsitum, utrum Christus sit unum vel duo, et respondet q. 17. art. 1. *Quia nos ponimus in Christo unam personam, et unum suppositum, sequitur, quod dicamus, quod non solum Christus est unus masculine, sed etiam quod est unum neutraliter.* Hinc sequitur communicatio idiomatum. S. Bernardus serm. 3. de vigil. Nativit. *Nihil*, ait, *Deo sublimius*, *nihil vilius limo: et tamen tanta dignatione Deus descendit in limum, tantaque dignitate limus ascendit ad Deum, ut quicquid in eo Deus fecit, limus fecisse credatur: quicquid pertulit limus. Deus in illo pertulisse dicatur.* Serm. autem de S. Benedicto ait, Christum esse arborem fructiferam, et plantam cælestem, cum dicatur ps. 84. Veritas de terra orta est, et iustitia de cælo prospexit, tract. de passione Dom. ipsum fusissime comparat viti. Est ille Elcana Ephratæus, id est, fructificans, qui erat maritus *Annæ*, id est, *gratiæ seu gratiosæ*, quæ erat figura animæ sanctæ: ex his oritur fructus *Samuel*, id est, *obediens Deo*; seu obedientia Dei.

76. Christus multis arboribus collatus. I. Cedro. Unica arbor satis non potest nobis repræsentare Christi proprietates omnes, et varietatem fructuum, quam affert in Ecclesia sua, ideo sub nomine sapientiæ variis se comparat, Eccl. 24. Ac primo, Cedro v. 17. *Quasi cedrus exaltata sum in Libano.* 1. Ob excelsitatem, unde ps. 79. 11. dicuntur cedri Dei. 2. Ob imputribilitatem et quandam æternitatem, unde ex tabulis cedrinis compactam Arcam Noe docent Hebræi, et parietes ac tectum Templi Salomonis tabulis cedrinis vestiebantur, 3. Reg. 6. 9. et seqq. 3. in Cedro odor est, quo fugari serpentes, ait Rabanus. Christus est 1. excelsior cælis factus, Hebr. 7. 26. deinde est Rex sæculorum, Apoc. 15. 3. Rex in æternum, psal. 28. 10. Regnum eius regnum omnium sæculorum, ps. 144. 13. denique fugat serpentes, id est, peccata et dæmones solo odore, nempe invocatione nominis Iesu, Marc. 16. 17. *In Nomine meo dæmonia eiicient.* Quod etiam mali facient. Matth. 7. 22.

II. Cupresso. Secundo, confert se divina Sapientia cupresso, Ibid. *Et quasi Cypressus in monte Sion.* Græce, et sicut cyparissus in monte Ærmon, sive Hermon, qui etiam nuncupatur Sion, aut aliquem collem mons Hermon habet sibi subiectum, qui Sion dicitur, de quo vide ps. 132. 3. Cypressus 1. Alta est. 2. Recta. 3. Folia non amittit. 4. Odorata est. 5. Cariem non sentit, nec blattas et tineas: unde et simulacra Deorum ex ea fiebant, ut ait Plinius.

III. Palmæ. Tertio, confert se sapientia palmæ exaltatæ in Cades, vers. 18. Gr. in Gaddi, id est, in Engaddi, qui locus erat prope mare mortuum, non longe a Iericho. Engaddi, ut ait Salian. anno mundi 2976. n. 3. fuit urbs nobilissima dicta Hasason thamar, ut ait S. Hier. in Tradit. in 14. Gen. 1. Urbs palmarum, quod nimirum palmis floreret et balsamis. De palma pauca dicam infra, plura vero psalmo 91. 13.

Quarto, sequitur ibid. *et quasi plantatio rosæ in Iericho.* IV.
Supple, exaltata sum. Rosa exaltatur, 1. pulchritudine, Rosæ.
2. odore, 3. dignitate inter flores: est enim florum regina. Eius odore scarabæi pereunt. Christus inter Iudæos peccatores fuit rosa inter spinas. Notant Delrio et Bonartius hic non agi de rosis vulgo dictis Ierichuntinis, quæ in aquam immersæ hiant et expanduntur circa diem Annuntiationis Dominicæ, et Christi Natalis, manifestum symbolum Virginei partus, de illis extat libellus Sturmii Medici Lovaniensis: quia illæ rosæ, neque pulchritudine, neque odore excellunt: sed agi de aliis pulchrioribus, et omnes Iudææ rosas superantibus.

Quinto, vers. 19. comparat se olivæ speciosæ in campis. De illa ps. 51. 10. dicam. V. Olivæ.

Sexto, platano exaltatæ iuxta aquam in plateis. Id est, in viis latis et spatiosis iuxta fluenta aquarum. Platanus grata est propter umbram, propter quam dicit Plinius l. 12. c. 1. ex alieno petitam Orbe. Sapientia divina *clamat in plateis*, Prov. 8. 4. offert umbram vitalem. Thren. 4. 20. *In umbra tua vivemus.* Umbra platani serpentes fugat, vespertiliones sub ea non nidulantur, nec illam ferre possunt. VI. Platano.

Septimo, v. 20. Sapientia divina se confert cinnomomo et balsamo aromatizanti, ac myrrhæ electæ danti suavitatem odoris. VII. Cinnamomo.

Octavo, v. 21. comparat se storaci, qui succus est vel lacryma odorata stillans ex arabico frutice, qui appellatur styrax, et etiam eius liquor. Vide Plin. l. 12. c. 17. ait fugere serpentes. VIII. Storaci.

Nono, ibid. Galbano se comparat, est autem Galbanum vel galbanus, resina sive succus fruticis cuiusdam Syriæ, Plinius lib. 12. c. 25. IX. Galbano.

Decimo, v. eod. 21. dicitur ungula, sive onyx. Est autem aroma seu resina odoratissima. Nomen sumpsit, quod colorem humani unguis referat. X. Onychi.

Undecimo, Gutta appellatur, sive stacte, quæ est lacryma ex myrrha sponte defluens, absque incisione. XI. Myrrhæ.

Duodecimo, Libanus non incisus, id est, thus, quod sponte fluit ex arbore thurifera ante incisionem. De thure vide multa apud Plin. l. 12. c. 14. XII. Thuri.

Decimotertio, balsamum non mixtum, facile balsamum adulterari docet Plin. lib. 12. 15. XIII. Balsamo.

Decimoquarto, v. 22. Sapientia divina dicitur Terebinthus extendens ramos honoris et gratiæ, id est, honorabiles et gratiosos: vel honorem et gratiam afferentes. Levinus Lemnius de herb. et arbor. Biblicis c. 22. docet, Terebinthum esse arborem in Syria ac Palæstina spectabilem et amœnam, folio fere lauri, flore oleæ, coloris punicei, baccis primum herbaceis, mox rubris, maturitate nigris: fundere æstivis caloribus resinam halitu suavem, dictam Terebinthinam, adeo pellucidam, ut fundum poculi, in quo servatur, conspici queat, mederi vulneribus, dolores mitigare, intus humorum collectiones discutere, calculos atterere, etc. XIV. Terebintho.

Decimoquinto, v. 23. comparat se divina Sapientia viti fructificanti suavitatem odoris, et producenti flores honoris et honestatis. Si myrrham a stacte separas, et balsamum a balsamo non mixto, adhuc augebis comparationes. Hæc strictim attigisse sit satis. Lege Cornel. fuse de his agentem, quem tibi intactum relinquo. XV. Viti.

77. David iusto comparat oleam, ut vult Lorinus. I. *Quæres*: Quænam arbor in hoc psalmo ex illis omnibus intelligatur, aut quænam alia? Respondent primo Iansenius, et Lorinus, aliique, esse oleam. Huic comparatur Iosue seu Iesus filius Iosedech summus Pontifex Iudæorum, et Zorobabel Princeps, qui populum e captivitate Babylonica reduxerunt, et templum Deo extruxerunt, Cyro et Dario permittentibus, Zachar. 4. 12. *Quid sunt duæ spicæ olivarum, quæ sunt iuxta rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro?* Dicuntur duæ spicæ, id est, arbores: sive ut Syrus vertit et Arabs, rami, pleni olivis. Non enim erant hæ duæ oleæ sculptæ in candelabro, sed visæ sunt a Propheta Zacharia velut arbores stantes ex utraque parte candelabri aurei. Rostra vero aurea, sunt duæ summitates duorum candelabri calamorum, supra quos duæ erant lucernæ, una ad dexteram, altera ad sinistram ipsius

Digitized by Google

candelabri. In Hebræo est צנתרות *Teantheroth*, quod 1. Marinus et Mercerus vertunt canales. 2. R. Ionas, virgas. 3. R. David, vasa ad similitudinem fistularum, et Pagninus fistulas. 4. Sept. μυξωτηρας, nares. 5. Chald. Lecythos. 6. Vatabl. ampullas. 7. Arias, cantharos. 8. Interpres noster commode, et eleganter vertit rostra, quia illi calami candelabri, qui erant velut eius brachia lucernas ferentia, in acumen ac velut in formam rostri desinebant. Angelus deinde ait, v. 14. *Isti sunt duo filii olei, qui assistunt Dominatori universæ terræ*, in eius præsentia et luce bonum ac suave est, eius legem meditari die ac nocte: si tamen nox est in oculis Solis. 1. Aquila et Theodotio vertunt, isti sunt *filii splendoris*. Monemur, ps. 33. 6. *Accedite ad eum, et illuminamini*. 2. Sept. Syr. et Arab. Antiochenus textus habent, *filii pinguedinis*. Ps. 62. 6. dicitur: Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea. 3. Arab. Alexand. *filii misericordiæ*. Matth. 5. 7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. 4. Chald. *filii principum*, eos maxime decet legem Dei meditari: eam ob rem in gratiam filiarum, ac præsertim Salamonis, scripsit David psalm. 118. longissimum, qui totus est de lege Dei amanda, meditanda, et opere explenda. Apoc. 11. 4. de Henoch et Elia habes: *Hi sunt duæ olivæ, et duo candelabra in conspectu Domini terræ stantes*. Alludit ad duos Cherubinos factos ex ligno olearum, et positos in Sancto Sanctorum ex utraque parte Arcæ. David de seipso ait ps. 51. 10. *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei in æternum, et in sæculum sæculi*. Plinius lib. 16. 44. ait, oleam durare per ducentos annos: non sentit cariem, ideo est æternitatis symbolum. 2. Pinguis est, ideo est symbolum misericordiæ, gratiæ, et Spiritus S. dona sua in animam suaviter infundentis. 3. Est etiam pacis hieroglyphicum. 4. Folia illi non defluunt, ut tradit Plinius, sed ad psalmum nostrum hoc illi deest, quod non amat rivos et decursus aquarum, sed solum aridum. Plura dicam ps. 51. 10.

II. Palmam ut Iansenius.

Secunda, idem Iansenius et Lorinus arborem nostram dicunt posse intelligi palmam. Et quidem, palma non est absimilis homini coma, medulla est instar cerebri, fructus sunt dactyli, id est, digiti. Itaque, non male vir iustus ei a Davide comparabitur, et signate habet in ps. 91. 13. *Iustus ut palma florebit*. Vide ibi fuse dicta. Iob. 29. 18. de seipso dicit: *In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies*. Nunc sufficiat locus Philonis, qui lib. de Vita Mosis sic loquitur: *Palma est arbor pulcherrima, quæ fructum fert optimum, et* ζοτικην δυναμιν, *vitalem vim habet, non in radicibus defossum ut cæteræ, sed in summa*, καρδιας τροπος, *in cordis modum ramorum in media, a quibus circumquaque stipatur, ceu princeps a suis satellitibus* Subdit deinde, eamdem esse piorum constitutionem, et hanc esse naturam mentis, quæ sanctitatem degustavit. Solet enim hæc sursum spectare, et in sublimibus versari, occupata contemplandis divinis pulchritudinibus χλευην τιθεται επιγεια, floccifaciens terrena, et lusum ea reputans, et sola seria esse cælestia ac divina.

III. Laurum, ut Cornelius.

Tertio, Corn. a Lapide illud Ierem. 17. 8. *Et erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, et non timebit, cum venerit æstus: Et erit folium eius viride, etc.* de lauro interpretatur, eique dicit, esse similem virum, qui in Deo sperat. Sicut enim fulmen, quicquid invenit in terra, ferit, præter laurum, ut ait Plinius lib. 2. c. 55. sic magna calamitas omnia potest auferre, sternere et evertere, præter firmam Deo nixi virtutem. Ad hoc utilis est Syriaca versio, Benedictus est vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia eius: erit quasi arbor plantata super aquas, *quæ robustior corde* (firmior) *est omni homine*. Illustre est, quod contigit S. Laurentio Iustiniano; cum illum cœnobita quidam adiisset, in sua vocatione vacillans, petensque, ut orationibus sibi succurreret, lauri ramum illi in aqua coctum dedit, iussitque eum, ut in orto plantaret: Si, inquit, radicem egerit, ac fronduerit, in religiosa domo hac perseverabis: utrumque autem cum omnium gaudio et admiratione contigit.

IV. Et melius de arbore vitæ explica.

Quarto denique, licet de palma commode possit locus noster exponi, quod gaudeat riguis totoque anno bibere, ut ait Plinius l. 13. c. 4. quod fructus ferat plurimos et optimos, atque folia non amittat, de arbore tamen vitæ Davidem loqui arbitror: sic sentiunt S. Ambr. et S. Hilar. quidam etiam Chaldaici codices apud Nebiensem, quibus Eugubinus adhæsit, habent: *Et erit arbor vitæ*. Nota 1. Lignum vitæ, esse quamdam naturalem arborem, ut docet S. Thom. 1. p. p. 102. art. 1. ad 4. idque esse de fide asserit Suarez, tract. de opere sex dierum lib. 3. c. 15. Itaque reiiciendi sunt Origen. et Eugubin. qui dicunt, esse tantum arborem symbolicam. Nota 2. dici arborem vitæ, id est, vitalem, vivificam, conservatricem vitæ: idque, ut docet Suarez, per propriam efficaciam sibi connaturalem: ideoque valde errare dicit eos, qui censent illam arborem seu fructum eius tantum fuisse signum illius effectus et incorruptionis, quam Deus daturus esset homini, si non peccasset, quod censet Eugubinus in c. 2. Genesis: refellitur autem sufficienter ex verbis Genes. 3. 22. *Ne forte mittat* (Adam) *manum suam, et sumat etiam de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum*: patet enim vim remansisse illi arbori post peccatum Adami, et consequenter fuisse illam mere naturalem, non vero supernaturalem, ut putarunt S. Bonav. et Gabriel: et S. August. in eorum sententiam inclinare videtur lib. 8. de Gen. ad lit. ubi dicit, cibum illum contulisse talem effectum *nonnulla inspiratione salubritatis occultæ*. Et statim inter miracula computat, quod cibus ille immortalitatem afferret. Sed vere naturali virtute hæc arbor dedisset Adamo ac posteris vitam, 1. Diuturnam, 2. Morbis et senio carentem, 3. Vegetam et robustam, 4. Alacrem, et sine ulla tristitia, melancholiam enim procul abegisset. Nota 3. Licet Abulensis, Rupert. lib. 3. de Gen. c. 30. Theodoret. et alii censeant unam comestionem cibi illius vivifici sufferisse ad dandam immortalitatem; probabilius tamen Scotum, Durandum, Pererium et alios arbitrari sæpius sumendum fuisse, licet raro: quia fructus ille erat finitæ virtutis. Nota 4. Fructus arboris vitæ, vires integras reparabat: prima, humorem naturalem primigenium, aut eo meliorem suggerendo. 2. Calorem naturalem continua actione et pugna cum aliis cibis (quibus ordinarie usus etiam tunc fuisset homo, ut docet S. Aug. l. 13. Civit. c. 20.) refractum acuendo et roborando: et in pristinum, vel etiam meliorem statum restituendo: eumque continendo, et conservando. Unde, si statis temporibus, licet raris, ex hac arbore comedisset homo, nec mortem, nec senium incurrisset, ut enim docet idem S. Augustin. l. 5. c. 23. *Ligno vitæ corpus a mortis necessitate prohibebatur, atque in iuventutis flore tenebatur*: et Auctor quæst. novi et veteris testam. in q. 19. ait de illo vitæ cibo: *Erat homini quasi inexpugnabilis murus, quia corporis corruptionem inhibebat*. Nota 5. Molinam censere esum ligni vitæ allaturum fuisse immortalitatem absolutam, ita ut integre semper restitueret hominem pristino vigori. Scotus vero in 2. dist. 19. tribuit tantum vim dandæ immortalitatis restrictæ et respectivæ: adeo ut homines quidem in statu innocentiæ nunquam morerentur, sed ex vi fructus illius vivificantis ad aliquot annorum millia durarent, donec Deus eos in cælum transferret, quæ est aliqualis æternitas. Nec semper vox עולם *olam, et in æternum*, pro æternitate omnino absoluta et interminabili sumuntur, sed pro longissimo tempore, ut patet Gen. 6. 3.

78. Christus est arbor vitæ.

His positis: Dico in paradiso Ecclesiæ lignum vitæ esse Christum. Primo, quia arbor vitæ erat in medio paradisi terrestris, Gen. 2. 9. et S. Ioannes Apoc. 22. 2. describens sanctam civitatem Ierusalem cælestem, *in medio*, ait, *plateæ eius, et ex utraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim per menses singulos reddens fructum suum, et folia ligni ad sanitatem Gentium*, de Christo id explicant Beda, Rupertus, Ansbertus, ac Ribera: de Sanctis et Beatis ipsis Viegas. Secundo, Christus sui visione et fruitione in cælo atque in Eucharistia dat vitam immortalem: Ioan. 6. 56. *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus*: et 59. *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*: de Sapientia divina, id est, Christo, dicitur Prov. 3. 18. *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint*

Digitized by Google

cum. (S. Hier. in Isai. c. 63. omnibus, qui accedunt ad eam. S. August. in ps. 32. omnibus possidentibus eam. Sept. qui complectuntur eam) *et qui tenuerit eam, beatus.* De Eucharistia commode dices illud, quod habetur Apoc. 2. 7. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Lignum vitæ, ibi intelligitur fruitio Dei et beatitudo, indeque consequens immortalitas. Hæc enim est immarcescibilis vitæ et gloriæ corona, quam suis fidelibus Christus promittit, q. d. Vincenti dabo edere per contemplationem et fruitionem, *de ligno vitæ*, id est, de divinitate beante, et dante gloriam immortalem, sicut inchoate faciebat lignum, id est, arbor vitæ in paradiso, cuius erat figura et typus. Secundo tamen, Victorinus et Beda censent illud lignum vitæ esse Christum, qui in Ecclesiæ paradiso omnibus fruendus proponitur: et quidem in Eucharistia, ut Alcazar, Anastasius Sinaita lib. 1. Hexaem. Paschasius lib. de Corp. Christi cap. 7. et 8. atque Rupertus volunt: in ea enim vires amissæ reparantur, et vitæ immortalitas datur. Est enim *panis vitæ*, ut Christus ipse vocat Ioan. 6. v. 35. et 48. *panis vivus, qui de cælo descendit*, v. 51. manna erat inanimis ac mortuus cibus: Christus vero in Eucharistia, est panis, id est, cibus vivus et vivificans, potest enim, et vult vitam suam communicare; agi de Eucharistia ab eo vers. 51. ita certum putat Maldonatus, ut asserat hoc negare esse temerarium, ac prope erroneum. Est communis opinio Patrum Græc. et Latin. S. Cyrilli, S. Chrysost. S. Thomæ, Theophylact. Euthym. Ruperti, et aliorum. Concilium Ephes. Nicæn. 2. Cabilon. 2. Senon. et Tridentinum sess. 13. c. 2. et sess. 21. 1. de Eucharistia exponunt. Quod vitam suam communicet, patet ex sequentibus: *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.*

Surculi eius sunt omnes Sancti. Sancti quoque, sunt surculi ex primaria vitæ arbore exurgentes, et ipsi consequenter sunt arbores vitæ, id est, vivificantes, Prov. 11. 30. *Fructus iusti, lignum vitæ:* id est, dans aliis vitam, quod explicans, subdit: *Et qui suscipit animas, sapiens est.* Chald. susceptrix animarum est Sapientia. Cornelius vult; lignum seu arborem vitæ poni pro fructu illius arboris, ita ut sensus sit, fructus iusti est instar fructus ligni vitæ. Arbor enim vitæ mystice est ipsa sapientia et iustitia, et consequenter ipse sapiens et iustus: fructus vero eius, sunt opera iusta et sancta: hæc ipse. Secundo, potest esse sensus, q. d. fructus iusti est lignum seu arbor vitæ, id est, iustus producit novas vitæ arbores, animas ad Deum convertendo. Sicut enim Christi fructus est arbor vitæ, id est, iustus, qui alios adhuc vivificat: ita fructus iusti est alius iustus, eamdem vim vivificandi habens, ut fiat catena vitæ ad cælum ducens: sicut tacta magnete, alia sibi uniunt, et vim alia attrahendi aliquando communicant.

Fructus, sapientia et virtutes. Fructus ipsas arbores, id est, Sanctos, exornans, duplex est. Primo, sapientia; secundo, virtutes. S. August. lib. 2. de peccatorum meritis, cap. 21. et S. Maximus centuria 2. cap. dicunt, esum cibi illius esse figuram sapientiæ. Philo lib. de Mundi opificio utrumque fructum complexus est: *Dei*, inquit, *paradisus habet omnes arbores, ἔμψυχα καὶ λογικὰ, animatas rationeque præditas, quarum fructus virtutes sunt, et incorruptus intellectus atque sagacitas, quid turpe sit, quid honestum, diiudicans.* Fructus ille, est in medio paradisi, id est, in medio cordis humani, et in mediocritate consistit: noster Iacobus Alvarez de Paz lib. 3. de Natura perfectionis part. 2. c. 13. et seq. docet, lignum vitæ esse sanctam perfectionem, in cordibus iustorum plantatum iuxta fluenta gratiæ. Radicem esse, timorem Dei Eccl. 1. 16. Ramos esse omnes virtutes, quæ a Dei timore et amore procedunt; de quibus Eccl. 1. 25. Rami eius longævi. Folia sunt præcepta divina, quia lignum istud protegunt et ornant, quibus gentes a morbis peccatorum liberantur, et salutem iustitiæ adipiscuntur. Fructus 12. sunt, 1. Puritas mentis. 2. Abiectio temporalium. 3. Quies appetituum. 4. Circumspectio verborum. 5. Munditia cogitationum. 6. Impatientia desideriorum cælestium. 7. Sollicitudo virtutum. 8. Pulchritudo operum. 9. Sustinentia adversitatis. 10. Collectio internarum virium. 11. Concordia voluntatum. 12. Transformatio in Deum. S. Ioannes ait, Apoc. 22. 2. arborem vitæ in cælesti Ierusalem afferre 12. fructus, singulos scilicet singulis mensibus; vide ut singulis mensibus novus in te fructus videatur, et sit.

ARTICULUS IX.

Iustus est arbor plantata iuxta decursus gratiarum, velut aquarum viventium.

Vidimus virum pium, qui fugiat consilia et doctrinam improborum, et in lege Dei meditetur die ac nocte, esse arborem vitæ in horto Dei. Nunc videndum est, in quo loco sit plantandus. Hoc docet Propheta noster vers. eod. 3. *Et erit tanquam lignum, quod plantatum est* SECUS DECURSUS AQUARUM. Hebr. *super* פלגי *palghe*, rivos, seu divisiones, ac divortia aquarum. S. Hier. iuxta rivos Felix, secus rivulos. Hoc denotat ubertatem fontis, prope quem sita sit arbor: ubi enim omnes aquas suas illi obtulerit, eas deinde dividit aliis arboribus, herbis, floribus ac frugibus profuturas. Sept. vertunt διεξόδους, divisiones, varias diffusiones per diversas vias. Vers. 3. II. Pars. 79. Iustus plantandus est iuxta aquas.

1. Eloquiorum Dei. Quæres 1. Quænam sint illæ aquæ, prope quas arbor sacra plantatur? Resp. primo Euthymius, esse divina eloquia, quorum est animas irrigare et impinguare: hinc Christus ad suas conciones invitans dicit, Ioan. 7. 37. *Si quis sitit*, salutem suam et felicitatem æternam, *veniat ad me, et bibat.* Et Isaias 55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas*, doctrinæ et gratiæ, ut explicat Chald. et alii. S. Greg. Naz. orat. in S. Baptisma, id est, orat. 40. *Sitit*, inquit, *sitiri Dominus.*

II. Contritionis. Secundo, aquas illas de aquis contritionis exponit Tertull. lib. de pœnit. cap. 4. *Tu*, inquit, *nihil quondam penes Deum, nisi stilla situlæ et areæ pulvis, et vasculum figuli, arbor exinde fias illa, quæ penes aquas seritur, et in foliis perennat, et tempore suo fructus agit, quæ non ignem, non securim videbit.* Sed agitur hic de Christo, aut saltem de iusto fugiente consortia impiorum, et meditante in Dei lege die noctuque; itaque non est sermo ad literam de lacrymis contriti cordis.

III. Omnis gratiæ. Tertio, de aqua omnium gratiarum in mentem Christi et Sanctorum effusa, earumque fœcunditate, locum hunc interpretor. Hac enim eget omnis arbor vitæ, ut in vita maneat, et vitæ fructus fundat. Cum, sicut docet Vasquez in 1. 2. disp. 186. c. 1. notitiam et fidem mysteriorum nostræ religionis habere non possimus sine auxilio gratiæ: nec affectum ipsum credendi, cap. 2. nec victoriam de tentationibus, disp. 189. cap. 1. nec opus bonum morale facere ex omni circumstantia bonum, disp. 190. c. 2. ubi vero fuerit aqua illa gratiæ, omnes fructus proveniunt. Apoc. 22. 1. dicit S. Ioannes: *Ostendit mihi* (Angelus) *fluvium aquæ vitæ, splendidum tanquam crystallum, procedentem de sede Dei et Agni.* Et statim subiungitur vers. 2. *In medio plateæ eius, et ex utraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum et folia ligni ad sanitatem Gentium.* Fluvius ille, ut ait Richard. a S. Vict. est gratia Spiritus sancti: aut Spiritus sanctus: sicut dicit Rupertus: sponsa et fons et hortus dicitur in canticis, ut ostendatur, non posse esse hortum fructiferum et Sponso gratum, nisi habeat aquas gratiarum: ea proportione dat aliis fructum suum, qua gratiæ ubertatem recipit. Cant. 4. 12. *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus:* de Ecclesia id exponit Aponius, quæ est hortus labore Apostolorum excultus: secunda, conclusus Dei et Angelorum custodia, ut ait Willeramus: tertio, fons patens domui David. Zachar. 13. 1. quarto, obsignatus signaculo fidei, ut dicit Angelomus. Eadem ad animam sanctam pene transferre potes, de qua explicat S. Greg. Nyss. Quanta vis sit aquæ irrigantis hortum illum, patet vers. 13. *Emissiones tuæ* (propagines plantarum et arborum) *paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus: cypri*, id est, 1. Camphoræ, ut censet Guidacerius. 2. Botrorum cyparissini, seu cyperi, ut velle videtur Iustus Orgelitanus. 3. Frutex intelligitur opobal-

Digitized by Google

sami, ut Hailgrinus, Valentinus et Guillelmus. 4. Fructus *cypri arboris*, ut Iarrius. 5. *Veræ vineæ botros nascentes in Engaddi, qui cyprinum saporem præbeant gustantibus*, accipit S. Gregorius, S. Bernard. Willeram. Titelmannus et alii. Censeo cum Iarrio agi de arbore cypri, nihil enim obstat, et Philo sic describit: Cyprus arbuscula est, flore candido, cincinnorum instar pendente coma odoratissima, folio oleæ: ex hac fit unguentum nomine Cyprinum, ad multa commodissimum; habetque folia, flores, et fructus, et ramos utilissimos, hæc optima in Ascalone Iudææ, et Ægypti Canopo provenit: sic Philo. Addit sacer textus, *cum nardo: nardus et crocus, fistula et cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha et aloe cum omnibus primis unguentis*. Hebr. cum omnibus capitibus aromatum, id est, cum aromatibus pretiosissimis et primæ notæ. Fistula porro, non est casia, ut Alanus, Cassiodor. et Willeramus volunt: nam Hebr. est קנה *kane*, quod non significat casiam, sed cannam et calamum aromaticum, quem Kimhi, et Mercerus censent esse canellam: fragrantiam eius laudat S. Greg. Nyssenus. Ne quis dubitet, an fons ille signatus sit positus ad irrigandas arbores, sequitur vers. 15. *Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.* Dixerat sponsam esse hortum, et esse fontem: sed latius patet fons quam hortus, quia aliis etiam inservit ac sufficit; fideles enim singuli sunt horti, ut dicunt Philo, Aponius et Psellus: aquæ viventes sunt aquæ non stativæ, sed fluentes: quomodo ergo sunt in puteo? nam aquæ puteales manent: dic puteum illum habere aquam ascendentem et salientem in vitam æternam: similis est puteo, qui populo sitienti in deserto a Mose orante ostensus est, de quo cecinerunt omnes carmen hoc Num. 21. 17. *Ascendat puteus*, (aqua putei) *puteus, quem foderunt principes, et paraverunt duces multitudinis in datore legis* (cum Mose) *et in baculis suis*, id est, cum legionibus: manus nobiles aqua hæc poscebat: sine Christo et ipsius cruce hæc nobis aqua gratiæ non prodiisset. *De solitudine Matthana: de Matthana in Nahaliel, de Nahaliel in Bamoth, de Bamoth, vallis est in regione Moab, in vertice Phasga, quod* (Phasga) *respicit contra desertum*, optant omnes, aut gratulantur sibi aquam illam e puteo, id est, fontes (ut sæpe ponitur in Scriptura) sequi populum per omnes illas mansiones. Ruperto placet illo in loco denotari eos, qui in virtutibus et gratia progressus faciunt. Nam *Matthana* idem est, quod *donum descendens*, scilicet a Patre luminum: ex quo primo ascendunt *in Nahaliel*, id est, *in hæreditatem*: vel possessionem Dei per activæ vitæ virtutem: deinde *in Bamoth*, id est, *in excelsa*, scilicet contemplativæ vitæ: de Bamoth hac incipit vallis humilitatis: oritur enim humilitas ex contemplatione Dei et sui, eaque est iuxta verticem Phasga, hoc est, iuxta altam sapientiam et facundiam, *Phasga* enim significat *os multum*. Sapientiam autem docet humilitas, idque contra desertum: id est, contra inania desertoris diaboli mendacia. Hinc etiam est proverbium apud Hebræos, *ex Nahaliel Bamoth*, id est, ex virtute et pietate oritur celsitudo et gloria; virtus enim est quasi hæreditas et possessio Dei, quam significat Nabaliel.

80. Quæres secundo: Quomodo aqua sit gratiæ Symbolum? Resp. primo, gratia, sicut aqua, animam a sordibus expurgat, ps. 50. 9. *Asperges me Domine hyssopo, et mundabor: lavabis me, et super nivem dealbabor.* Vide ibi dicta: nunc sufficiat Chald. *infundet super me sicut sacerdos, qui profundit super immundum aquas aspersionis cum hyssopo de cinere vaccæ, et mundus ero.* Secundo, gratia refrigerat æstum concupiscentiæ. Eccl. 18. 16. *Nonne ardorem refrigerabit ros? Sic et verbum melius quam datum.* Si melius et acceptius est suave et benevolum verbum hominis, quid erit gratia et locutio Dei interna? Tertio, gratia sitim tollit, et amorem rerum omnium terrenarum. Christus dicit Samaritanæ, Io. 4. 13. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.* Nam, ut ait S. Aug. Quomodo sitient, qui inebriabuntur ab ubertate domus tuæ? In terra hoc habetur inchoate, in cælo perfecte. Isaiæ 49. 10. *Non esurient, neque sitient, et non* (Doctrina Evangelica, gratia, et Eucharistia) *percutiet eos æstus et sol*, agit de Christianis pascendis, potandis, et refrigerandis. Alludit ad populum Israel, cui Deus in arido et siticuloso deserto dedit manna, fontes e rupe virga excussos, et columnam nubis velut cælestem umbellam. Illa aqua non deest, quia *flumen Dei repletum est aquis*, ps. 64. 10. Flumen Dei 1. Intelligit beatitudinem cælestem Procopius in c. 30. Isaiæ, et Chald. eo loco vertit, *ex fonticulo Dei, qui est in cælis, qui plenus est imbribus benedictionis, præparabis segetes eorum*. 2. Flumen Dei, ait esse doctrinam S. Chrysost. hom. 10. in epist. ad Hebr. 3. S. Aug. vult ipsum Dei populum esse fluvium illum. 4. S. Athanas. esse Dei Filium, vel Spiritum sanctum. 5. S. Hieron. esse baptismum nostrum: per aquas vero, omnes interpretantur gratiam Dei. Quanta copia illæ dandæ sint aquæ, docet Deus ipse Isaiæ 41. 17. et seqq. *Egeni et pauperes quærunt aquas, et non sunt*, ut Agar eiecta e domo Abrahæ, et Israelitæ in deserto: *Lingua eorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos*, ut clamantem Ismaelem puerum annorum 19. abiectum sub unam arborum, *Deus Israel non derelinquam eos. Aperiam in supinis* (acclivibus et montosis) *collibus flumina, et in medio camporum fontes: ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum.* Hoc factum est in conversione Gentilium ad Christi fidem. Tu ad illos fontes anhela cum Davide, ps. 41. 1. Quemadmodum desiderat cervus, etc. ibi de ea re fusius.

Quarto denique, sicut aqua, tum pluvialis, tum fontana etc. arbores fœcundat et impinguat, ita mentem gratia, Eccl. 24. 40. *Ego sapientia effudi flumina. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluvio: ego quasi fluvii dioryx* (alveus, rivus, canalis, fossa, in quam aqua deducitur: ab ὀρύττω, fodio, fit διῶρυξ, fossa) *et sicut aquæductus exivi de paradiso.* Quid porro efficiet illa vis et abundantia gratiarum Sapientiæ increatæ, id est, Christi, e paradiso ad nos, et terram arbustaque arentia, et flores emortuos descendentis? Subditur vers. 42. *Dixi: rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum.* Græce, Irrigabo areolam meam iustam, id est, animam Sanctorum. Syrus, inebriabo cubilia mea, in anima sancta quiescit gratia Dei et sapientia. E paradiso fluit illa aqua, ps. 103. 13. *Rigans montes* (Apostolos, Prælatos, viros a terra elevatos) *de superioribus suis.* Paradisus, ut vult Suidas dicitur a παρα et δεύω, id est, irrigo: est enim continuus influxus cæli empyrei in hæc inferiora, sicut aliorum cælorum, ut docet Suarez tract. de opere sex dierum, et fluvius ille aquæ vitæ Apoc. 22 continuas stillas gratiæ in nos deiicit. Melius tamen dices, paradisum esse vocem hebraicam: non, ut vult Pollux, Persicam, deducitur a rad. פרה *para*, fructificavit, et הדס *hadas*, myrtus: q. d. hortus myrtorum, quæ inter cæteras arbores odore et sapore excellunt. Iucunditatem et utilitatem aquarum illarum paradisi aperit, Ezechiel 32. 14. *Purissimas addam aquas eorum, et flumina eorum quasi oleum adducam, ait Dominus Deus*, id est, ut ait Cornelius, quietas, indeque puras, claras et limpidas sicut oleum. Secundo, aliquid amplius denotari arbitror, nempe quod instar olei, membra fovere et roborare debeant, et misericordiam Dei in nos immittere. Hinc nato Christo, aut potius paulo ante, fluxit fons olei Romæ. Ipse est Messias, id est, unctus, fontes habet olei, quod simul habet etiam aquæ proprietates. Hæc est aqua refectionis, de qua ps. 22. vers. 2. *Super aquam refectionis educavit me.* Græc. ἀναπαύσεως, requietis, Hebr. *menuhoth*, requietum, seu consolationum: Implet nos Christi aqua *omni gaudio* in credendo, in amando, et in operando: S. Bern. serm. 5. de quadrag. docet, per illas delectationes divinas nos delectari in Domino. 1. S. Ambros. aquam refectionis ait esse requiem internam mentis. 2. S. Cyrill. Ierosol. et Elias in S. Greg. Naz. orat. 2. de Filio, et orat. 41. contra Arrianos, explicat de sacris Scripturis. 3. Origen. hom. 8. in Cantica, de gratia et viis iustitiæ. Refectio non tantum pro quiete, sed etiam pro nutritione sumi potest, ut Marci 14. vers. 14. Anima sancta est hortus sponsi. Cant. 5. 1. hortus irriguus. Isaiæ 58. 11. hortus Domini, c. 51. 3. cinnamomum et balsamum. Eccl.

Aqua est gratiæ symbolum. 1. Qui sordes purgat. 2. Refrigerat. 3. Sitim tollit. 4. Fœcundat.

Digitized by Google

24. 20. irrigandus est *fonte vitæ*, ps. 35. 10. id est, gratia Christi, qui est vita, et est apud Patrem velut aquarum abyssus. Burchardus in descriptiune terræ sanctæ c. penult. ait, vidisse se in Ægypto hortum balsami, qui ex se non dabat fructum, nisi irrigaretur fonte vicino, in quo B. Virgo sæpius puerum Iesum lavit, atque Saracenos expertos testari, frustra illum aliis aquis irrigari. Sine me nihil potestis *facere*, ait Christus. Io. 15. 5. nec scire: est enim *fons sapientiæ Verbum Dei*, Eccl. 1. 5. apud oppidum Cescum rivus fluit Nus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri tradit Varro, at in Cea insula fontem esse, quo hebetes fiant. Plin. 31. 2. *tenebrosa aqua* in nubibus aeris, ps. 17. 12. in rebus vanis et altis, et ad arbitrium venti ambulantibus. Pausan. in Eliacis lib. 1. pag. 161. ait: Perseam arborem solis aquis Nili gaudere. Aquæ Nili, sunt aquæ turbidæ. Ier. 2. 18. Nilus dicitur fluvius turbidus. Iosue 13. 3. turbidus est, et turbat in Ægypto, id est, in Mundo, existentes: et sæpe aquas in sanguinem mutat, id est, in affectus purulentos et carnales: aqua autem Christi, est aqua virgo, et virgines faciens, similis fonti Cyziceno, ex quo potantes amoris flammas non sentiunt amplius, Mutiano teste: lavant virgines ac dealbant stolas suas, id est, corpora in sanguine agni, qui sanguis lac sit oportet, quandoquidem dealbat: neque id mirum, est enim agni sanguis.

81.
Aquæ decurrentes sunt. I. mortalitas.

Quæres tertio: cur aquæ arborem vitæ irrigantes decurrere dicantur? Respondet primo Bruno aquas currentes esse mortalitatem, cui se Christus fecit obnoxium, secundum dictum Thecuitis mulieris Davidem orantis pro Absalone iam per tres annos exulante apud Regem Gessur, 2. Reg. 14. vers. 14. *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur*: aquæ ad mare descendentes fortasse revertuntur, ex aliquorum Philosophorum opinione; sed in terram velut in hiatum et lacunam cadimus, et ibi perimus. Dies singuli sunt stillæ aquæ, ps. 72. 10. *Dies pleni* (Hebr. מי me, aquæ) *invenientur in eis.*

II. peccata.

Secundo, S. August. censet decursus aquarum, esse peccata et lapsus populorum. Apoc. 17. 15. *Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, et gentes, et linguæ*: populi variis idiomatis loquentes, qui in fine Mundi patebunt Babyloni, id est, Romæ ethnicæ: specialius loquitur Remig. in ps. nostr. qui aquæ decursus ait esse fluxus carnalium concupiscentiarum. Prope illas aquas plantatur Christus, ut mortem per esum arboris inductam per frustum vitæ tollat. S. Greg. hom. 2. in Ezech. id meditatur spectans Ezechielem prope fluvium Chobar velut ipsius figuram. *Venit Ezechiel iuxta fluvium Chobar: quia fortitudo Dei* (id Ezechiel significat) *per Incarnationis suæ mysterium propinquare dignata est peccatorum suorum pondera portanti generi humano, quod ab ortu suo quotidie defluit ad mortem, sicut de illo per Psalmistam dicitur: Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum. Iuxta decursus quippe aquarum plantatus est, quia iuxta lapsus incarnatus est defluentium populorum. Ezechielem autem fortitudinem Dei, Buzi vero, despectum interpretatum diximus. Sed Ezechiel filius est Buzi, quia ex illo populo unigenitus Dei incarnari dignatus est, quem propter culpam perfidiæ Dominus despexit. Fortitudo ergo Dei ex contemptu vel despectu nascitur: quia Redemptor noster humanitatem assumere ex populo perfido et contempto dignatus est. Venit ergo in terram Chaldæorum. Chaldæi interpretantur captivantes; vel, quasi dæmones. Iniqui enim, quia et ipsi iniquitates perpetrant, et ad iniquitatem alios persuadendo trahunt, nimirum captivantes sunt. Qui recte quoque et quasi dæmones interpretantur, quia et hi, qui alios ad iniquitatem suadendo pertrahunt, in semetipsos ministerium dæmonum ad iniquitatem suscipiunt, quamvis dæmones per naturam non sint. Venit ergo fortitudo Dei in terram Chaldæorum; quia inter eos Unigenitus Patris apparuit, qui et per semetipsos ad peccatum defluxerant, et ad peccata alios captivantes trahebant.*

III. Et quia

Tertio, et verius, decursus aquarum est decursus et fluxus gratiarum. In hoc autem fluxu disce primo esse aquam vivam et non mortuam. De illa Io. 4. 10. ait Iesus Samaritanæ: *Si scires donum Dei, et quis sit, qui dicit tibi: da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam*: id est, vivificantem, ut explicat S. Cyrill. l. 2. c. 22. et ad rem nostram S. Aug. tract. 15. in Io. Aqua viva, inquit, dicitur, quæ ita fluit, ut sit coniuncta suo principio, puta fonti et venæ, e qua scaturit: aqua autem mortua vocatur, quæ divisa est et interrupta a suo fonte: gratia ergo vocatur aqua viva, quia a suo fonte, nempe a Spiritu sancto, numquam separatur, uti et Spiritus sanctus a sua origine, nempe a Patre et Filio inseparabilis est, illisque intime in eadem numero essentia divina unitus: quare, licet animæ sese infundat, tamen a Patre et Filio non recedit, imo ad animam secum Patrem et Filium inducit, ut in ea omnes, quasi in templo suo inhabitent, iuxta illud Io. 14. 23. Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Ita Cornel. in c. 4. Io. Secundo, decursus aquarum seu gratiarum denotat vehementiam charitatis illas a se propellentis et derivantis in alios cum celeritate et magno desiderio. Cant. 4. 15. *Puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano*, ps. 45. 5. *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*. Vide ibi dicta. Non vadit tantum, sed currit Spiritus sancti gratia, nescit enim tarda molimina. Tertio, decursus seu defluxus aquarum fit ex alto fonte in locum depressiorem, id est, a Deo in animam humilem, ps. 103. 10. *Qui emittis fontes in convallibus*, (Hebr. nehalim verti potest, in torrentibus: vel in vallibus plenis torrentibus) *inter medium montium pertransibunt aquæ*: quod S. Bern. ad suam Claramvallem derivans serm. de S. Benedicto, quem arbori fructiferæ secus decursus aquarum plantatæ comparat. *Ubi sunt*, ait, *decursus aquarum? Profecto in vallibus, quia inter medium pertransibunt aquæ. Quis enim non videat etiam torrentes montium ardua declinare, et mediam ad humilitatem semper divertere vallis. Sic profecto, sic Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam.* Securus hic fige pedem, quicumque es iumentum Christi, super hunc ramum innitere, semitam vallis incede. Nimirum in monte sibi sedem constituit serpens antiquus, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor eius retro; propterea vallem magis elige ad ambulandum, vallem elige ad plantandum. Neque enim vel in serendis arboribus montana solemus eligere, quod frequenter arida sunt et petrosa: in vallibus pinguedo est, ibi plena spica, ibi centesimus oritur fructus, iuxta illud ps. 64. Et valles abundabunt frumento. Audis, quia ubique vallis laudatur, ubique humilitas prædicatur. Ibi plantare, ubi decursus aquarum, quia ibi copia gratiæ spiritualis, et aquæ, quæ super cælos sunt, laudant nomen Domini: id est, cælestes benedictiones faciunt, ut laudetur. Hæc Bern. Meditatur quoque S. Aug. serm. 38. in Evang. Io. c. 10. tom. 10. radicem arboris poni in humili loco, et ser. 31. in Evang. Lucæ, fossam notat circumfodi arbori, et cophinum stercoris iniici ad decorandam humilitatem animæ pœnitentis: illum lege. Eccl. 17. 5. *Ut firmaret radicem super aquas.* Ibi stat firma in convalle, sæpe eradicatur in monte et loco petroso, in quo radix non multum descendit. Quarto, aquarum et gratiarum decursus denotat, novas subinde, et abundanter, et continuo dari, ut magis ac magis crescamus. Quinto, decursus admonet cito cooperandum præsenti gratiæ, cum extemplo effluat, et nova offeratur. Fontem gratiarum secum ferebat Sponsus, et prope ostium Sponsæ effundebat stans et pulsans rore madens. Cant. 5. 2. *Caput meum plenum est rore: et cincinni mei guttis noctium*: arbores sunt, ex quarum foliis liquor distillat. Caput Christi est eius Divinitas, ut ait Aponius, hic est fons omnis gratiæ. Cum Sponsa statim ostium non aperuisset, abiit. Sexto, Haymo indicari vult per decursum aquæ non resisti gratiæ Spiritus sancti, si decreverit salvare. Septimo, Hugo a S. Victore et Cassiodorus considerant in decursu provideri, ut in humilitate maneamus, advertentes gratiam cito abire. Hugo a S. Victore serm. de festo cuiuslibet Sancti. *Decursus aquarum*, inquit, *explicant vices aspirationum: quia spiritus, ubi vult, spirat: accedit, ut crescamus: recedit, ne superbiamus.* Cassiodorus vero in ps.

me fluxus omnium gratiarum. Fluxus porro denotat 1. Esse aquam vivam.

2. Esse vehementem.

3. Ex alto in ima cadere.

4. Continuo et abundanter dari.

5. Illi statim cooperandum.

6. Illi non resisti. 7. Cito abire.

Digitized by Google

nostr. ut nec nimia inundatio lignum læderet nec iterum irrigatio procul constituta siccaret.

83. Christi gratia triplex.

Quæres quarta: Quot rivi aquarum arborem nostram sacram irrigent? Occasionem quæsiti dat vox Hebraica פלגים *Phloghim*, hic posita: quæ, ut diximus, significat divisiones, rivos, divergia seu divortia aquarum. Resp. primo, si de Christo agitur, de quo præcipue est psalmus, S. Thom. 3. p. q. 8. art. 5. tres ponit in Christo gratias. Primo, gratiam unionis: secundo, gratiam capitis: tertia, gratiam singularis personæ. Gratia unionis, ut ipse definit q. 6. art. 6. in corp. est ipsum esse personale, quod gratis divinitus datur humanæ naturæ in persona Verbi: quod quidem est terminus assumptionis: 2. eadem secundum essentiam est gratia Christi personalis, qua anima eius iustificata est, cum illa secundum quam totius Ecclesiæ caput est alios iustificans, quanquam secundum rationem diversa, q. 8. art. 5. Habuit autem gratiæ plenitudinem omnimodam, q. 7. art. 10. et tantam ut non possit augeri, art. 12.

84. Multæ actuales iustorum.

Secundo, si de singulis iustis sermo est, præter gratiam habitualem seu sanctificantem, innumeræ dantur gratiæ actuales. Eccl. 24. 40. *Ego sapientia effudi flumina*, et effundere cupio. Ioan. 7. 37. ait Christus. *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat: flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.* Venter animæ est idem cum eius corde seu mente, ut docent S. August. S. Chrysost. et Theoph. flumina illa quinque præsertim numerari possunt; sicut quinque fluxerunt de Christi vulneribus. S. Bern. serm. 1. de Nativit. Domini, illos assignat, 1. misericordiæ fontem, 2. sapientiæ, 3. gratiæ, 4. charitatis, 5. zeli: lege totum sermonem illum, et serm. 67. ex parvis in illa verba Isaiæ 12. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus salvatoris*, ubi 4. Paradisi flumina ponit: veritatem, sapientiam, virtutem et charitatem. Alia quinque potes assignare, primo charitatem cum S. Augustino: secundo, lætitiam spiritualem cum S. Basil. in psalm. 45. tertio, doctrinam Evangelicam cum S. Ambrosio: quarto, felicitatem et gloriam cælestem, quam S. Ioannes comparat fluvio aquæ vitæ splendido instar crystalli, procedenti de sede Dei et Agni, Apocal. 22. 1. quinto, cum S. Chrysost. S. Cyrill. Origen. Leontio, et aliis, aquam vivam oblatam Samaritanæ, et fluentem de ventre, id est de interiori animæ sanctorum, dic esse omnem gratiam et gloriam, omnia charismata et virtutes atque omnia dona Spiritus sancti.

Fons in Umbria mirabilis.

Leander refert in Umbria non procul a Narnia fontem esse, qui nunquam scaturire visus est, nisi cum annonæ penuria propediem futura est. At vero, Deus noster, fons perennis est. Psal. 35. 10. *Apud te est fons vitæ*, semper exundat. Pro. 18. 4. *Torrens redundans fons sapientiæ.* Ioel 3. vers. 18. *Fons de domo Domini egrediebatur.* Eccl. 24. 43. *Factus est mihi trames abundans* διῶρυξ, fossa, aquæ ductus, alveus. Syr. fuit mihi torrens. Tigurina, aquæductus meus evasit, flumen, *fluvius meus appropinquavit ad mare*, id est instar maris auctus est: unde Tigurina, flumen meum in mare excrevit: semper augentur gratiæ iis qui cooperantur: ibi plantentur ut succum exugant et crescant: in solo arida naturæ corruptæ peccator per originale peccatum ab Adamo plantatus est: a Christo transplantatur, super aquas gratiæ, ut ibi vivat et proficiat. Ioan. 3. vers. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei:* ex aqua renascimur in baptismo, sicut ex aqua in principio mundi cæli omnes, aliaque plurima facta sunt: de cælis non consentit Suarez, qui in tract. de opere sex dierum censet et creatos primo instanti cum terra: causas varias, cur in aqua sit institutus baptismus vide apud S. Thom. 3. p. q. 66. art. 3. Non satis est renasci, sed oportet crescere prope aquas gratiarum in altum et latum per contemplationem et charitatem. Eccl. 24. 19. *Quasi platanus exaltata sum iuxta aquas:* platanus deducitur a πλατος, id est a latitudine; quia ramos et folia late extendit, quibus umbram præbet viatori gratissimam, ut ab æstu solis sese tueatur: aquas amat, eius folia fugant vespertiliones.

Num. 24. 5. Israelitæ et eorum tabernacula cedris pro-

A pe aquas virentibus, et ramos extendentibus, comparantur a Balaam, eos Dei iussu benedicente. *Quam pulchra tabernacula tua Iacob, etc. Ut valles nemorosæ, ut horti iuxta fluvios irrigui, ut tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas:* ad rem nostram maxime est versio Chaldaica Paraph. Ierosolymitani. *Decori et celebres sunt tanquam cedri prope aquas, quæ extolluntur crescendo:* cedri enim prope aquas maxime crescunt, cum ob magnitudinem et proceritatem magno egeant alimento et irrigatione.

1. Platanus exaltata iuxta aquas tibi figurabit eos, qui post baptismum proficiunt; 2. cedrus procera prope aquas, eos, qui iam ad maiores virtutes processerunt; 3. palma iuxta easdem aquas, repræsentabit tibi iam summa consecutos et victores Exod. 15. 27. *Venerunt autem in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmæ, et castrametati sunt iuxta aquas:* pone castra iuxta fluenta gratiæ, non in te, sed in Dei gratia confidens, et palmas reperies atque victoriam. Nota secunda, licet sis palma, non

B esse tibi recedendum ab aquis et gratia. Tertullianus lib. 4. in Marcian. cap. 24. per fontes, duodecim Apostolos, per 70. palmas, Discipulos Christi intelligit: dicebat Paulus Rom. 6. 23. *Gratia Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro:* gratia, id est donum Dei gratuitum, unde Tertull. lib. de resurrect. carnis cap. 47. legit, *donativum Dei vita æterna.* Sensus autem est, gratia per Christum Iesum ducit nos ad vitam felicem atque æternam, quæ sine illa non potest obtineri per opera nostra. Et 1. Cor. 15. 10. idem Apostolus ait: *Gratia Dei sum id quod sum, et gratia eius in me vacua non fuit.* Græc. κενή, inanis atque otiosa, sine opere atque fructu: S. Ambros. legit, gratia eius in me pauper non fuit: Deus liberalis est: *sed abundantius illis omnibus laboravi. Non ego, sed gratia Dei mecum,* supple laboravit.

Ad rem nostram maxime est, quod Concil. Arausicum. 2. vocat gratiam prævenientem, *infusionem* et operationem Spiritus sancti; ab extrinseco enim venit, et in ani- Gratia præveniens vocatur infusio a Concilio Arausicano.

C mas immittitur, velut aqua in vas sacrum, aut ad radicem arboris recens plantatæ, aut in ramos crescentis, aut fructus et folia iam habentis. Nota cum Vasquesio 1. 2. disp. 185. c. 2. Gratia alia est operans, alia cooperans: quarum singulæ aliis quoque tribus nominibus vocari solent. Operans, dicitur præveniens, excitans, inspiratio seu *infusio*: cooperans vero, vocatur etiam comitans, adiuvans et gubernantia. Sic autem non dividitur gratia habitualis, sed actualis, id est, auxilia gratiæ.

Primo, dicitur operans: quia, ut loquitur S. Aug. operatur in nobis sine nobis, non quod non sit a nobis effective concurrentibus, ut putavit Vega, (cum enim sit actio vitalis, est a principio intrinseco vitam habente) sed quod sit in nobis, et motum subitum excitet sine consensu nostro libero: sic est actio hominis, non autem actio humana, ut loquuntur.

Secundo, dicitur præveniens, ob eandem rationem: nempe quod et ipsa prima cogitatio sancta et motus ab ea ex-

D citatus in voluntate sit ante consensum liberum.

Tertia, excitans vocatur, quia voluntas nostra peccati somno oppressa, vocationis voce interna, et sanctæ cogitationis, ad officium impellitur sine libertate. Ephes. 5. 14. *Surge, qui dormis: et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus:* peccator dormit, et stertit, ac somnia videt, sibique delicias imaginatur. Vide psal. 75. 6. *Dormierunt somnum suum, etc.* Non se potest excitare ab hoc somno et morte peccator, eget sono externo excitante, hunc edit Iesus. Apoc. 3. 20. *Ecce sto ad ostium, et pulso: si quis mihi aperuerit, intrabo ad eum, et cœnabo cum illo.* Ubi vides 1. Deo ostium claudi per peccatum, et desidiam. 2. Gratiam pulsare ad ostium. 3. Esse in nostra libertate aperire vel non aperire. 4. Magna præmia promitti aperienti: cœnat enim Christus cum illa, id est, primo delectatur bonis conscientiæ eius, ut ait Rupertus. Secundo et melius, dat gratiam iustificantem, cum qua sequuntur omnes virtutes, velut cæli fercula. Tertio, Alcazar hoc præsertim intelligit de gratia per Eucharistiam data.

Digitized by Google

Quarto, *infusio* vere dicitur gratia, ut dixi, quia velut sacra aqua, sive fontana, sive pluvialis, sive alia in interiora mentis immittitur. Isaiæ 55. 10. *Quomoda descendit imber, et nix de cœla, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen sereuti, et panem comedenti. Sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo*, etc. Verbum Dei primo, et maxime proprie, est illa promissio de danda Messia ot gratia. Secundo, est Evangelium. Tertio, Christus ipse. Quarto, gratia vocans ad fidem et virtutes. S. August. l. 1. do prædest. Sanctorum c. 19. circa med. nec quia credimus, sed ut credamus, vocamur: atque illa vocatione, quæ sine pœnitentia est, id prorsus agitur et peragitur, ut credamus. Hæc ipse. S. Spiritum sæpe arat Ecclesia, *infunde* lumen sensibus, *infunde* amorem cordibus.

Quinto, gratia præveniens dicitur inspiratio in Concil. Araus. 2. can. 5. et 6. atque ab S. Aug. lib. de Eccl. dogm. c. 21. Initium salutis nostræ, inquit, Dea miserante habēmus: ut acquiescamus salutiferæ inspirationi, nostræ potestatis est: sic etiam nunc communiter primam cogitationem sanctam vocamus inspirationem; quia est a Spiritu sancto, qui in faciem animæ inspirat *spiraculum vitæ*, Gen. 2. 7. et fit homo in animam viventem, qui antea erat mortuus in anima. Hoc tribuit Iob Spiritui sancto c. 33. 4. *Spiritus Dei fecit me: et spiraculum Omnipotentis vivificavit me.* Per Spiritum intelligit 1. Deum ipsum S. Greg. et Severus. 2. Philippus intelligit Spiritum sanctum, in Deo notat Patrem, in Omnipotente Filium. Nunc non de creatione, sed de recreatiane accipe, et Spiritui sancta tribue: favent Sept. cum vertunt: *Spiritus divinus est, qui me fecit: Spiratio autem Omnipotentis est, quæ docet me.* Ad psalmum nostrum aptius est, quod ait Christus Nicodemo Ioan. 3. 5. Nisi quis renatus fuerit *ex aqua et Spiritu sancto*, nan patest introire in Regnum Dei. Infusiani iungitur inspiratio: et vers. 8. apertius, *Spiritus, ubi vult, spirat, et vocem eius audis: sed nescis, unde veniat, aut qua vadat: sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Per spiritum accipit 1. Animam, Maldan. et Cornel. quæ vult enim corpora animat et vivificat. 2. Et melius, S. August. S. Ambros. et S. Greg. spiritum hic intelligunt Spiritum sanctum, qui ubi vult, spirat, et fidei, virtutumque actus, quibus, et quanda, et quomodo vult, inspirat. Vocem eius audis, id est, vim, impulsum, et efficaciam, ut ait Ammonius, nescis, unde veniat, aut quo vadat, nescis quomodo animam haminis immutet, renovet, sanctificet; et ad quantam perfectionem perducat ex se nascentem, ut dicit Glossa. Sic est omnis, qui nascitur ex spiritu, id est, hac ratiane existit, fit, vivificatur, subsistit, qui in Baptisma renascitur ex Spiritu sancta: nescit, unde illi veniat inspiratia, aut quo eum ducat. Philippenses 2. 13. *Deus est, qui operatur in vobis, et velle et perficere pro bona voluntate.*

Inspiratio illa et eius vis bene explicabitur per id quad accidit in die Pentecostes, Actorum 2. vers. 2. *Factus est repente de cælo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum, ubi erant sedentes.* Prima, repente fit illo sonus, quia gratis datur, et ante omne meritum: deinde, quia celeritatem et vim maximam habet convertendi peccatores, ut in Paulo, Magdalena, latrone patuit. Secunda, e cœla auditur, quia est mere supernaturalis, et omnes naturæ vires superat: deinde ad cælum vocat. Sanctus Ioannes Apocalypsis 1. audit vocem instar tubæ se vocantem, et postea illi cælum aperitur, et videt, quæ non licet homini explicare. Tertio, est spiritus, id est, ventus. Græce, πνοή, flatus, ventus, quia gratia sese insinuat in animam. Quarto, ventus ille est vehemens, ad denatandam efficaciam prædicatianis Evangelicæ, ut ait D. Thomas 1. p. q. 43. art 7. ad 6. idem potes dicere de voce interiori. Quinto, replet totam domum, id est cœnaculum, ut ait Cornelius, de tota domo malim accipere: et partem inferiorem et superiorem replet Dei inspiratio. Sexto, ubi erant sedentes, id est, quiescentes, calumba enim Spiritus sancti non ponit pedem in aquis fluctuantibus: tunc probabiliter Apostoli o-

A rabant, vel genuflexo, vel stantes, ut Iudæi solebant. Caietanus putat sedisse proprie loquendo. Septimo, apparent dispertitæ linguæ, quia dividit singulis prout vult. Octava, sedit supra singulos eorum, quia quantum est ex se, venit non necessarius. De cæteris gratiis cooperantibus agetur sua loco.

ARTICULUS X.

Vir iustus est arbor bona fructum suum ferens, et suo tempore.

Vers. 3. 3. Pars. 85.

Vir iustus bonos fructus producit.

Deus propria manu arborem sacram transplantat e terra Sodomæ, id est, peccati, ubi sunt fructus cinere oppleti et fætentes, in paradisum suum, ubi fons Baptismi et variarum gratiarum irrigat non tantum faciem terræ, sed amnia cordis intima. Vicissim vir pius Deo velut arbor bona, refundit fructus optimos. Versu eodem 3. QUOD FRUCTUM SUUM DABIT IN TEMPORE SUO. Dabit, id est, fe-
B ret et producet. Secundo, *dabit*, quia sibi non producit, sed Domina suo. In eius fructibus hæc leguntur ex psal. 113. 9. Non nabis Domine, nan nobis, sed namini tuo da gloriam. Tertia, *dabit*, non expectabit, donec excutiantur, aut evellantur, sed ramos inclinabit per humilitatem: atque in manus et sinum defluere sinet, per abnegationem sui et suorum commodarum.

Sempe virtutes

Quæ sunt fructus Solis et Lunæ.

Quæres prima: Quinam sint fructus bonæ illius arboris? Resp. cum S. August. Hugone a S. Vict. Euthim. et aliis, esse bona apera et virtutes. Hi sunt fructus solis et lunæ, id est, intellectus luce cælesti illustrati, et valuntatis tenebras passianum atque tentationum discutientis. Moses Deuter. 33. 14. benedicens tribum Ioseph, ait: *De benedictionibus Domini terra eius, de pomis cæli, et rore, atque abysso subiacente. De pomis fructuum solis et lunæ*: id est terra, in qua tribus Ioseph manebit in terra promissionis, habebit benedictionem in pomis, seu fructibus ab influxu cæli, solis ac lunæ nascentibus, et pingui rore
C nutritis, ac fontibus et terra ubertim scaturientibus, atque arbores alentibus abundabit. *De vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum.* Id est, nan tantum habebit fructus in arboribus ad valles consitis, sed etiam in iis, qui statuuntur in montibus et collibus, qui sunt ab initia Mundi fertiles, et illi a Deo præparati. Nota, 1. Poma cæli influentiis nutrita, sunt charitas erga Deum. 2. Poma rore madentia, sunt charitas erga proximum et misericordia. 3. Poma abyssi iacentis, sunt humilitas. 4. Poma solis et lunæ, sunt contemplatio et meditatio die ac nocte, de qua versu primo psalmi nostri. 5. Poma in montium et collium vertice sunt animi excelsitas terram despiciens, et ad cælum tendens. Deus vult a servis suis fructus a terra elevatos. 4. Reg. 19. 30. *Quodcumque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum.* Qui se humiliat, exaltatur. Gen. 49. 22. Iacob loquens de ipso Iosepho ait: *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, et decorus aspectu.* Hebr. pro *decorus aspectu*, habetur עֲלֵי עָיִן *ale ain, super fontem*, ibi arbor
D nostra ponitur: pro, *filius accrescens*, est in Hebræo, filius fructificatianis, id est, fructificans. Accrevit ob filios suos Ephraim et Manassem, qui adoptati a Iacob constituerunt duas tribus in Israel: at quidem Ephraim fuit tribus una ex numerosissimis et fortissimis, ex qua varii Principes, Populi et Reges extiterunt, et Samaria urbs regia decem tribuum fuit in tribu Ephraim, qui significat fructificantem, et ut ait Cornelius, ad Etymon illud Iacob allusit, cum Iosephum eius patrem vocavit filium accrescentem seu fructificantem: malim tamen allusum ad ipsum nomen Iosephi, quem interpretantur augmentum vel augescentem.

Et poma aurea.

Euthymius in psal. nostr. *per fructus* intelligit *universas divitias*, quæ de spiritualibus laboribus congregantur. Hi sunt fructus a Sapientia divina dati, de qua Prov. 3. 18. *Melior est acquisitio eius negotiatione argenti, et auri primi, et purissimi fructus eius.* Alludit ad arbores, ferentes poma aurea, ut fingunt Poetæ. Nam etiam Scriptura sese

Digitized by Google

accommodat vulgari modo loquendi, et aliquando ad fabulas alludit, ut de Titanibus, lamiis, et aliis, videre est. *Vel fructus* ibi sumitur pro proventu, et sic vertunt Chald. et Pagn. *auro melior est proventus eius*: ibi sunt veræ divitiæ. S. Augustin. illud Matth. 12. v. 33. serm. 12. tom. 10. aut facite arborem bonam, et fructum eius bonum, aut facite arborem malam etc. ait: *Cum se homo inanem invenerit meliorum bonorum, ut quid est avidus externorum bonorum? Ecce quid prodest plena bonis arca, cum sit inanis conscientia? Bono vis habere, et bonus non vis esse? Non vides te erubescere debere de bonis tuis, si domus tua plena est bonis, et te habet malum?* Ostendit deinde neminem esse, qui uxorem amet querulam, iracundam, castitatis prodigam: qui velit filium aut filiam contumaces, aut aleæ vinoque deditos: qui servum aut ancillam desides et enerves: qui villam sterilem, detritam tunicam, caligam laceram non aversetur ac respuat. *Et tamen*, inquit, *vis habere malam vitam. Rogo te, præpone vitam tuam caligæ tuæ. Omnia, quæ circa iacent oculis tuis elegantia et pulchra, tibi chara sunt, et tibi ipse vilis et fœdus es.* B *Si tibi possent respondere bona, quibus est plena domus tua, quæ habere optasti, quæ perdere timuisti, nonne et tibi clamarent: Sicut tu nos bona vis habere, sic et nos volumus bonum dominum. Tacita voce interpellant contra te dominum tuum. Ecce bona dedisti huic, et ipse malus est. Quid ei prodest, quod habet, quando eum, qui omnia dedit, non habet.* Itaque quisque se magis, quam sua inspiciat, ut ferat fructum suum, non agrorum suorum, aut vinearum, eumque domino suo offerat.

86. *Fructus debemus ferre.*

Fructum ut feramus, hortatur nos divina Sapientia Eccl. 39. 17. *Obaudite me divini fructus* (fideles, qui estis filii Dei) *et quasi rosa plantata super rivos aquarum* (Baptismi et gratiarum) *fructificate. Quasi Libanus odorem suavitatis habete.* Libanus hic potest primo sumi mons Iudææ, qui arboribus odoratis abundabat, ut pinis, cedris, cypressis, aliisque: et sic censet Syrus, cum vertit: Odor vester, sicut odor Libani in cedris suis. Secundo, sumi potest pro Thure, quod Græci λίβανον vocant, et Hebraice *Lebono*. et quidem Tigurina habet, odore suavi thuris in Mundo flograte. Tertio, et melius, Libanus sumitur pro thuris arbore, sicut cap. 24. v. 21. *Quasi Libanus non incisus vaporavi habitationem meam*, id est, locum in quo sum, nempe Ecclesiam; loquitur enim ibi Sapientia divina, quæ vaporat, id est, vapore odorato replet singulas animas fidelium, et Ecclesiam universam per doctrinam suam, miracula et virtutes, Christus enim est Patris æterni sapientia, quæ instar arboris thuriferæ dedit Orbi universo odorem suavitatis.

Cum simus in terra promissionis.

Num. 13. 21. ait Moses exploratoribus, quos mittebat in terram Chanaan: *Confortamini, et afferte nobis de fructibus terræ.* In terra promissa sunt Sancti, ut arbores fructibus onustæ. Iosue et Caleb absciderunt palmitem cum uva sua, quem ipsi duo in vecte portaverunt: De malis quoque granatis et ficis loci illius tulerunt, et dixerunt v. 28. *Venimus in terram, ad quam misisti nos, quæ revera fluit lacte et melle, ut ex his fructibus cognosci potest*: ex fructibus arbor cognoscitur, atque ipsa terra amatur: sic Galli et Longobardi in Italiam visis eius fructibus transierunt. Videant Christiani et Religiosi, ut bonis fructibus in terram suam, quæ vere est terra promissionis, alios inducant, suavitate et odore illectos. Dicebat suis Apostolis Christus, Io. 15. vers. 16. *Ego elegi vos, et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat*: erant arbores per orbem ambulantes, quas etiam cæci videbant, et earum fructibus gustatis visum recipiebant: fructus suos gratis carpendos offerebant, qui nunc etiam manent, et suavissimi sunt gustantibus. In cælum quoque est ambulandum, erectis ac semper crescentibus ramis nostris, donec fructus nostri veniant in Dei manus, Coloss. 1. 10. *Ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, crescentes in scientia Dei*: numquam ramos in terram inflectendo per affectus terrenos, et intentionem incurvatam.

87. *Florum hic non fit mentio. 1. Quia non sufficiunt sola desideria.*

Nota: *Florum* non fit mentio in psalmo nostro. Primo, A quia Deus non est contentus solis desideriis, opera requirit. Vir iustus similis est ficui, de qua Plin. lib. 16. c. 25. *Ficus non floret*, nec ulla se speciosa ornamentorum luxuria ostentat, sed tamen *dulcissimos fructus parit*, eo est fructus dulcior, quo minus promittitur, et se ostentat. Theophrast. lib. 2. de plantis c. 4. refert, vitem quamdam, licet nulla emisisset folia, neque ulli racemi sperarentur, suavissimum tamen fructum protulisse. Secundo, ipsi flores in iusto fructus sunt. Eccl. 24. 23. *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris* (in Romana, similis sum viti germinanti gratiam) *flores mei fructus honoris et honestatis*: Græca Romana, et Tigur. Latina, *Flores mei fructus gloriæ sunt, et divitiarum.* πλούτου habent Septuaginta, id est, divitiarum. Syrus, frondes splendoris et decoris, id est, splendidæ et decoræ. Hanc vitem de Christo sumit Rabanus. 2. De Deipara S. Hildephonsus sermone 1. de Assumptione, benedictus est fructus ventris eius. 3. De anima qualibet sancta dici potest. Pro omnibus Mundi regnis fructus illos ne perdas. Hoc disce apologo Ioatham B filii Gedeonis, Iudicum 9. fingit omnes arbores detulisse regnum olivæ, sed eam id renuisse, cum diceret, se non posse deserere pinguedinem suam, quo et dii utuntur, et homines: deinde rogatam ficum ut acciperet, dixisse: numquid possum ob regnum deserere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, et ire, ut inter cætera ligna promovear? Denique vitem quoque eodem oblato regno respondisse v. 13. *Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines, et inter ligna cætera promoveri?* Quæ quantumvis sese incurvent, ligna sunt, et cædua, atque in flammas ut plurimum abiicienda. Nota primo cum nostro Tirino, arborem hic esse hominem, sed inversam, et consilii ac rationis capacem. *Oliva*, inquit, *ficus, vitis* inter bonas laudatasque arbores omnium præstantissimæ et fœcundissimæ, designant homines imperio omni ex parte dignos; sed qui zelo perfectioris cultus Dei, et studio propriæ salutis, illud contemnunt, sibique vocare præoptant. Nota secundo, vinum qui est fructus vitis, *dici lætificare Deum* et homines, quia in singulis sacrificiis C addebatur libamen vini, cuius pars Deo offerebatur, pars dabatur sacrificanti, Num. 15. 5. *Vinum ad liba* (libamenta) *fundenda eiusdem mensuræ dabit in holocaustum sive in victimam.* Assignatur deinde, quantum in agnos singulos, et arietes, et boves atque hædos sit offerendum. Ritum porro libationis refert Abulensis, laicus offerens victimam et libamina, domi suæ in farinam victimæ suæ præscriptam superfundebat oleum, non poterat enim hæc farina Deo libanda misceri aqua: nam sic habita fuisset immunda et inepta sacrificiu, sed oleo miscenda erat. Tum farinam ita commistam offerens afferebat ad sanctuarium, una cum vini mensura hic præscripta, tradebatque ea sacerdoti, qui accipiens effundebat vini partem in victimam cremandam, ut colligere licet ver. 5. et cap. 28. 14. atque ex simila tollebat pugillum, quem cremabat super altare: reliquam vero similam et vinum in suos usus servabat. Libamenta enim semper maxima ex parte cedebant sacerdoti, etiam in holocaustis. Nota tertio, vinum æquali men- D sura offerri in holocaustum et in pacificam victimam, quia, licet diversa sit oblatio, semper eadem in offerendo alacritas esse debet.

2. Ipsi flores fructus.

88. *1. Fructum suum fert, qui fert naturæ sibi datæ conformem*

Quæres secundo: Quænam arbor fert *fructum suum?* Respondeo, quæ fert naturæ suæ conformem: neque enim a pyro hoc exigamus, ut durescat in nucleum, neque a rubo, ut malogranata aut cerasa nobis fundat, Gen. 1. 12. *Protulit terra herbam virentem, et facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, habens unumquodque sementem secundum speciem suam*, vere protulit terra herbas et arbores die tertio creationis, ut recte ait S. Basilius et Ambrosius in Hexaem. non vero solum accepit vim, plantas producendi, ut videtur velle S. Aug. lib. 5. de Gen. ad lit. c. 4. et 5. et lib. 8. c. 3. Nota ex Suaresio tract. de opere sex dierum lib. 2. cap. 7. num. 16. in omni loco terræ fuisse plantas productas in statu perfecto singulis regionibus accommodato pro illo tempore anni, in quo talis regio terræ facta est, atque esse incepit.

Digitized by Google

Atque ita, ubi erat hyems, plantæ habuerunt illam perfectionem, quam in hyeme naturaliter habere possunt, et simili modo de cæteris tribus temporibus anni. Tu operare secundum gratiam tibi datam, sive in frigore sis, sive in ardore, vide, ut maneas in statu perfecto illi dispositioni apto. S. Ambr. admirans homines velut infrugifera et ingrata senticeta in Mundi medio, undique flores et fructus fundentis, gemebat lib. 3. Hexaem. cap. 7. *Herba generi respondet suo, tu non respondes tuo generi. Tritici granum sparsum terræ generis sui gratiam reddit, et tu degeneras? Fruges non adulterant sui sinceritatem seminis, tu adulteras puritatem animæ, rigorem mentis, corporis castitatem? Non agnoscis opus esse te Christi?* Itaque, fructus Christi charactere, id est, cruce, insignes funde, et omnium virtutum flores. S. Chrysost. in ps. 138. ait, virtutis fructus δυναμεις ανθουσας, και μηδεποτε μαραινομενας, esse constantes, et perpetuo florentes, neque unquam marcescentes: esseque bona immortalia et ab interitu omnino aliena.

Tres fructus a S. Bernardo assignati. Tres fructus in S. Benedicto, arbori secus decursus aquarum plantatæ comparat, reperitque S. Bernardus serm. de illo: primo, sanctitatem: secundo, iustitiam: tertio, pietatem. Sanctitatem, inquit, miracula probant, doctrina pietatem, vita iustitiam. In Christo eosdem tres fructus notat. Pascit enim vita, pascit doctrina, pascit intercessione.

Decem a S. Thoma. S. Thomas in ps. nostr. decem Sanctorum fructus animadvertit, velut sacrum decalogum non in tabulis lapideis, sed in cordibus et scriptum et fructificantem, ac florentem instar virgæ Aaronis positæ prope aram, tabulas legis continentem, *ubi turgentibus gemmis eruperunt flores, qui foliis dilatatis in amygdalas deformati sunt.* Num. 17. 8. Nota: virga hæc Aaronis diversa fuit a virga Mosis, fuit ex amygdalo, sicut et aliorum 12. Principum, ut ait S. Cyrillus in Catena: desumptam fuisse ex arbore, cuius in ligno sanatæ sunt amaræ aquæ, per Mosem opinatur, aut potius fingit, R. Simeon apud Galatin. lib. 6. c. ult. aitque eam arborem excisam fuisse Angelorum manibus ab arbore vitæ, quæ erat in paradiso. 3. Primo erupit in gemmas seu baccas: secundo, in flores: tertio, in fructus. 4. Abulensis censet virgam hanc non fuisse postea siccatam, sed semper mansisse cum floribus, aut verius cum fructibus: quia fuit perenne monumentum et testimonium apud posteros, tanti miraculi. Itaque, licet sis lignum aridum, et virga aliis noxia ob nimiam severitatem, de misericordia Dei ne despera, florere adhuc potes, et fructus facere semper duraturos. Sed ad S. Thomam redeamus. Sancti, ait, fructificant: Primo, per sapientiæ contemplationem, Eccles. 6. vers. 19. *Quasi is, qui arat, et qui seminat, accede ad eam, et sustine bonos fructus illius.* Secundo, per charitatis fervorem. Canticorum 5. 1. *Veniat Dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum.* Tertio, per laudis confessionem. Hebr. 13. 15. *Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius.* Quarto, per meritoriam operationem. Ps. 84. 13. *Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.* Quinto, per proximorum conversionem. Io. 15. 16. *Ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat.* Alios deinde quinque fructus assignat idem S. Doctor. Primo, per carnis integritatem. Apocalyps. 14. 4. *Virgines enim sunt, et sequuntur agnum, quocumque ierit.* Secundo, per cordis intentionem. Philipp. 3. 12. *Sequor autem, si quo modo comprehendam.* Tertio, per tribulationis passionem. 1. Petri 2. vers. 21. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius.* Quarto, per mandatorum observationem. Iob 23. 11. *Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodivi, et non declinavi ex ea.* Quinto, per gloriæ receptionem. Eccl. 23. 38. *Gloria magna est sequi Dominum: Longitudo enim dierum assumetur ab eo.*

II. Hominis fructus rationalis. Secundo, ex his infer hominem ferre *fructum suum*, cum fert fructum rationalem: Christianum vero, cum fructus supernaturales atque ex gratia Christi procedentes. Religiosum, cum regulis suis conformem dat. Ad varia in Ecclesia officia tum Ecclesiastica tum laica potes descendere. Fructum funde, quem ex officio teneris profundere, et da illum liberaliter Deo et proximo, sic dabis fructum tuum.

III. Sit gratiæ datæ proportionatus. Tertio, dat *fructum suum*, qui dat gratiæ sibi datæ et viribus suis proportionatum, Romanorum 12. 3. *Non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem.* S. Chrysost. et Syr. ad modestiam, id est, humilitatem: superbus enim, ut ait S. Chrysostomus, quovis demente furiosior est. S. Iren. libro 5. cap. 20. ad Prudentiam, Græc. est, εις το σωφρονειν, ita ut sim sanæ mentis: σωφρονειν enim opponitur μαινομαι, insanio. Apud Platonem de Republ. lib. 1. sumitur ab Æschine pro prudenter se gerere. Ebrius est, qui supra vires vult sapiens videri et esse. Pergit Apostolus, *unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*, primo, sicut unicuique distribuit Deus mensuram fidelitatis, id est, talento, functiones et gratias, ut ait Toletus: secundo, ut contineat se intra mensuram et terminum sibi a fide divina præscriptum, ut S. Irenæus exponit: tertio, ut non se extendat ultra mensuram charismatum sibi concessorum, v. g. prophetiæ, explicationis sermonum, doni linguarum, exhortationis, aliorumque donorum, præsertim æternorum: operetur etiam secundum latitudinem gratiæ sibi concessæ, et non ultra agere ambiat, officio quoque sibi imposito se accommodet, atque extra eius limites non evagetur, sic erit *rationabile* eius *obsequium*, quod Paulus postulat versu 1. Rationabile sit, 1. Ut ait S. Chrysostomus, Photius, et Cornelius, id est, nec carnale, ut Iudæorum, nec irrationale, ut Gentilium. 2. Recto consilio et circumspecte Dei voluntatem exequendo, ut explicat sanctus Basilius in brev. reg. 230. 3. Ut facti possis rationem reddere, sicut ait S. Anselmus. 4. Ut moderatum et non cum nimia corporis afflictione, ut S. Thomas. Hæc omnia rependes Deo ex mensura gratiæ datæ, virium corporis, et ex officii rerumque gerendarum variis circumstantiis: sic fructus tuus manebit. Ut enim ait S. Bernard. serm. 49. in Cant. *Discretio est moderatrix et auriga virtutum, affectuum, morum: omni virtuti ordinem ponit, ordo modum tribuit et decorem, et perpetuitatem. Tolle hanc, virtus vitium erit.* Non omnis fert omnia tellus.

IV. Nihil sibi de alienis fructibus arroget. Quarto denique, *fructum suum* ferunt, qui non ferunt alienum, nec aliorum bona opera sibi arrogant, aut per hypocrisim fingunt se habere fructus, quos non habent, mentito vultu, formata ad pietatem facie, aut etiam veste assumpta religiosa. S. Bern. in ea est mente serm. de S. Benedicto: *Arbores*, ait, *quæ fructum ferunt, sed non suum, hypocritæ sunt, cum Simone Cyreneo crucem portantes non suam, qui religiosa intentione angariantur: et quæ non amant facere compelluntur.*

89. Hinc sequitur nos cooperari gratiæ. Nota, ex hoc loco posse ostendi, iustos cooperari gratiæ divinæ: quia, si non cooperantur, non dant fructum *suum*. S. Bern. opusc. de gratia et libero arbitrio docet, nostro consensu nos esse coadiutores et cooperatores Spiritus sancti, et promeritores regni. S. Prosper lib. 2. de vocatione gentium c. 26. ait, voluntatem hominis subiungi atque coniungi gratiæ prævenienti et excitanti. Gratiæ operantis et cooperantis meminit Concil. Araus. 2. can. 9. qui ex sent. 22. S. August. sumptus est: *Quoties*, inquit, *bona operamur, Deus in nobis atque nobiscum, ut operemur, operatur.* Idem S. Doctor. lib. de gratia et libero arbitr. c. 17. *Ut velimus, sine nobis operatur: cum autem volumus, et sic volumus, ut faciamus, nobiscum operatur.* Et lib. 2. contra duas epist. Pelag. c. 8. *Multa*, inquit, *in homine bona fiunt, quæ non facit homo: nulla vero facit homo bona, quæ non præstet Deus, ut faciat homo.* Ubi vides et gratiam operantem et cooperantem, quas S. Thom. 1. 2. q. 111. art. 2. ad 4. docet, idem esse secundum rem, et differre secundum rationem et secundum effectus; et similiter prævenientem et subsequentem. Eadem enim vocatio, et cogitatio sancta, ac primus voluntatis motus subitus, dicitur gratia operans, præveniens et excitans, quatenus consensum nostrum antecedit: dicitur vero cooperans, comitans, subsequens, adiuvans, quatenus perma-

Digitized by Google

nens in nobis efficit nobiscum consensum. Concil. Trident. sess. 6. c. 5. docet, exordium iustificationis sumendum esse a gratia præveniente, ac subdit: Hoc est ab eius vocatione, ut per eius excitantem atque adiuvantem gratiam eidem assentiendo et cooperando libere disponantur.

Aquæ tollentes sterilitatem et insaniam. Gratia efficax est causa fructus.

Nota secundo, sicut in Campania regione, Sinuessanæ aquæ, sterilitatem fœminarum et virorum insaniam abolere produntur, teste Plin. lib. 31. c. 1. ita esse certas aquas gratiarum, quibus animæ irrigatæ peccata a se amovent, et virtutum fructus ferunt. Duplex enim est gratia præveniens: prima efficax, quæ semper effectum habet in nobis, secunda, inefficax, quæ posset habere effectum, non habet: utriusque meminit S. August. lib. de corrept. et gratia c. 11. circa medium: « Istam gratiam nunquam habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus: et sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset; sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. » Quo quid apertius? Innumeros autem efficacis gratiæ effectus animam irrigantis confert cum aquæ effectibus: cum enim una sit, quid non facit? Audi S. Basil. lib. 5. in Hexaem. « Una aqua, inquit, per radices attracta, alio modo radices, alio caudicis corticem, alio lignum, alia medullam alit: eadem et folium fit, et in ramos densiores surculosque dividitur, et incrementa frugibus præstat: lacrymæ denique succique stirpis eadem ex causa manant, quorum quantum sit inter sese discrimen et differentia, quis oratione consequi possit? Aliud est enim Lentisci lacryma, aliud Balsami succus, Ferula insuper quædam tam in Ægypto, quam in Africa, diversum succi genus illacrymantur. Fertur et Succinum succum stirpium esse, in lapidis naturam concretum. Ab eodem rursum humore, in vite quidem vinum, in olea oleum conflatur: eadem aqua nunc lenis est sensui, cum in aliis plantis educata fuerit: nunc contra pungit gustum, cum per alias deducta stirpes exacuerit, nunc in summum amarorem versa sensum exasperat, cum in absynthium aut Scammoneam pervenerit: atque in glandibus quidem ac cornis, in astringentem acerbamque vertitur qualitatem: in terebinthis autem atque iuglandibus nucibus ad mollinsculam quamdam olivique æmulam naturam mutatur. Sed quid opus est remotiora afferre, cum eadem in ficu contrarias migret in qualitates? Est enim in succo quidem summe amara, in fructu autem summe dulcis. Et in eadem itidem vite, in flagellis et ramis astringentissimæ naturæ est, in racemis autem suavissima. Quot præterea differentiæ sunt colorum? Eandem in pratis aquam conspexeris hoc in floro rubescentem, in alio purpuream, et in hoc cæruleam, in alio albidam. Quin est, longe plures odorum tibi differentias offerentem inveneris, quam sint ipsæ varietates differentiæque colorum. » Hæc aliaque Basilius. Sed longe maiora atque admirabiliora in Dei gratia videre, et admirari possumus. Cum enim in animum fortem inciderit, qualem fortitudinem in ignibus, rotis et eculeis perferendis ostendit? Cum in teneriorem venerit, quas devotionis lacrymas, et pietatis sensus exprimit? In hoc lilium fit castitatis, in illo charitatis rosa, in alio viola humilitatis, in alio arbor excelsa constantiæ et magnanimitatis, in omnibus denique fit omnia, et sine illa omnia fiunt nihil. Nam, ut ait S. Thom. 1. 2. q. 109. art. 9. cum nullum agens secundum agat, nisi in virtute primi, sitque caro spiritui perpetuo rebellis: non potest homo, licet iam gratiam consecutus, per seipsum operari bonum, et vitare peccatum, absque novo auxilio Dei ipsum moventis, dirigentis et protegentis: quamvis alia habitualis gratia, ad hoc ei necessaria non sit.

Aquæ effectus mirabilis.

90. Homo debet ferre fructum tempore suo, id est. 1. Tempore vitæ suæ.

Quæres tertio: quænam arbor fert fructum *tempore suo?* Resp. primo, totum tempus vitæ esse tempus nostrum: post vitam vero, esse Dei tempus, in quo arbores bonas ad cælestia viridaria transferet continuis fructibus coronandas; malas vero et aridas in flammam coniiciet perpetuo arsuras: itaque dic eum ferre fructum tempore suo, qui, dum vivit, bene operatur. Ad hoc Paulus hortatur Galatas c. 6. 10. *Ergo, dum tempus habemus, operemur bonum.* Tempus est servus fugitivus, eo utendum est statim, ut datum est nobis: alas habet, continuo avolat: cito e manibus nostris effluet. Apoc. 10. 6. *Iuravit Angelus per viventem in sæculo sæculorum: quia tempus non erit amplius.* Sensus est ad literam, post finem mundi, qui est proximus, non erit amplius tempus proprie dictum, qui ex Aristot. est numerus, id est, mensura, motus primi mobilis secundum prius et posterius: cessabit quoque motus omnium aliorum cælorum et astrorum. Tropolog. vero monemur, tempus vitæ esse diligentissime expendendum. Primo, quia est brevissimum. Ps. 89. 9. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.* Hebr. *anni nostri, sicut meditatio*, aut cogitatio. S. Hier. vertit, *quasi sermo*, id est, celeres sunt, et tam cito effugiunt, quam cogitatio aut vox prolata: vel sensus est, ut ait Bellarm. Anni nostri nihil sunt, nisi quædam continua exercitatio et laboriosa meditatio: sicut aranea tota vita sua exercetur in texendis retibus, cum propriæ substantiæ consumptione. De ea re egimus ibi fusius. Secundo, quia tempus amissum est irrevocabile. Eccl. 9. 10. *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare.* Syr. in fortitudine tua fac. Veneta, pro virili tua. Brylin, secundum potentiam tuam. Hebr. in virtute tua. Sept. prout virtus tua. Vox latina *instanter*, denotat omnem cunctationem et retardationem esse amovendam. Ratio redditur: *quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.* Ratio non est apud inferos, Græce habetur, λογισμός, id est, cogitatio et æstimatio rei, atque deliberatio faciendi. Vox חשבון *Chesbon*, significat etiam æstimationem et computationem: nunc possumus lucrari, computare sumptus nostros, ut villicationis fructus Domino ostendamus, post mortem non licebit amplius villicare. Tertio, quia vita momentum breve est, sed unde pendet æternitas: itaque, sedulo thesauri nostri et granaria complenda sunt. Imitanda est formica, de qua Sapiens Prov. 6. v. 6. *Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius, et disce sapientiam.* Sept. *Esto illa sapientior.* Maiora quæris bona, quære adhuc diligentius: saltem, ut habent Chald. et Syr. *Similis esto* formicæ, et considera, etc. Arabs placet, cum pigrum vocat impotentem, *O impotens! Vade ad formicam*, etc. Pigritia facit impotem mentis, et in actione impotentem, diligentia omnia potest, et labor improbus omnia vincit. Pergit Salomon v. 7. *Quæ, cum non habeat ducem.* Sept. agellum. Chald. messem. *Nec præceptorem, nec principem, parat in æstate cibum sibi, et congregat in messe, quod comedat.* Lege S. Basilium homil. 9. Hexaem. formicam putat dici S. Isidor. et Aldrovandus lib. 5. de insectis, quasi ferentem aut forantem, id est, perforantem, micas. Hebr. dicitur *nemola*, quasi incidens, quia incidit grana ne germinent. Nunc tempus messis est, atque misericordiæ. S. Augustinus tom. 10. serm. 28. c. 5. *Tempus est misericordiæ, ut corrigamur: nondum venit dies iudicii: locus est, spatium est. Peccavimus, corrigamur. Nondum finita est via, nondum clausus est dies, nondum expiratum est; non desperetur, quod peius est.* Cum mortis hyems folia excusserit, nihil est, cur de fructibus cogitemus. Neque enim arbores messem suam explicant, cum campi nivibus inhorrescunt, cum fluvii densantur in gelu, ramique omnes frigore rigescunt: sed cum mitior lætiorque se tempestas aperit. Itaque, iure Aretas fructum ait dari *tempore suo*, cum est tempestiva virtus: seu, ut ait Chald. *Cum fructus maturescit in tempore suo*: postea enim tempus fructuum non erit amplius, sed frigus et stridor dentium, frustra sine cibo in æterna fame frendentium. Oculos aperiamus, dum lucem habemus, ne tenebræ nos comprehendant: flens Iesus perituræ Ierosolymæ dicebat, Luc. 19. 42. *Si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua:* dum tecum est sol Christus, et se tuum facit, lucisque suæ usuram concedit; et per lucem, ardorem, quo fructus dignos pœnitentiæ facere possis, *quæ ad pacem tibi.* Pax apud Hebræos omne bonum tam corporis, quam animi complectitur. Est Aposiopesis, postquam enim dixit: Si cognovisses, etc. nihil subdit: sed supple cum Enthymio, tu me audires, et in me crederes. Sceleratus hanc vitam putat diem suam, in qua deliciæ amandæ sint, et

1. Quia tempus illud est brevissimum.

2. Irrevocabile.

3. Unde pendet æternitas.

voluptas sit quærenda; sed, ut ait S. Greg. homil. 39. in Evangel. *Pocem habet in die sua, quæ grore damnationis scandalum in die habebit oliena;* dies enim iudicii vocatur dies Domini: sed sapientius age, fac vitam hanc diem tuom, in qua sit lux virtutum, et opereris, dum dies est, ut moriaris plenus dierum, non vero noctium, in quibus dominantur principes tenebrarum.

91. 2. Fructus suo tempore fertur, cum: Nec nimis præcox est.

Resp. Secundo, et melius, orbor, id est, homo, *fert fructum tempore suo*, cum, prout temporis, personarum, atque negotiorum circumstantiæ exigunt, virtutes exercet, ne sint fructus nimis præcoces, nec nimis tardi.

Præcoces, primo reiiciuntur. Deut. 15. 19. *Non operaberis in primogenito boris, et non tondebis primogenita arium.* Omnia enim primogenita Deo debebantur, ovium, caprarum, et boum, erontque ipsi offerenda, et primogenitum asini redimebotur ove. Philo in principio lib. de sacerd. honor. tradit etiam primogenita equorum, et camelorum fuisse iure divino redimenda. Exod. 13. 12. dicitur: *Separabis omne quod operit vulram. Domino: et quod primitirum est in pecoribus tuis: quicquid habueris masculini sexus, consecrabis Domino*: sed Philo reiicitur ab Abulensi, Suarez et Barrad. Ovis autem primogenitum cum sua lana offerebant, Deo enim et interiora et exteriora debentur. Ad rem nostram S. Greg. lib. 8. Moral. 34. *Moses*, ait, *hic ritam inchoantium humanis occupationibus exerceri prohibuit, in primogenito quippe boris operari, est bonæ conversationis primordia. in exercitio publicæ actionis ostendere. Orium quippe primogenita tondere, est ab occultationis suæ tegmine, humanis oculis inchoantia bona opera nostra denudare. Cum ergo vita nostra simplex, quid atque innocuum inchoat, dignum est, ut secreti sui relamino non relinquat, ne nudum hoc humanis oculis quasi subducto vellere ostendat.*

Sed ut ab arboris similitudine non recedumus, quanta mala ex præcipitatione oriantur, explicabis commode loco Isaiæ c. 18. 5. *Ante messem totus efflornit, et immatura perfectio* (immaturi surculi et ramusculi, in se quidem erunt perfecti, sed fructus maturos non fundent) *germinabit, et præcidentur ramusculi eius falcibus: et quæ derelicta fuerint, abscindentur et excutientur. Et relinquentur simul avibus montium, et bestiis terræ; et æstate perpetua erunt super eum volucres, et omnes bestiæ super illum hiemabunt.* Datur ibi causa cladis Æthiopum, quando Tharaca eorum Rex ingenti exercitu accurrit, ut Assyrios profligaret. Præpropero enim gloriabantur, et se iactabant præsertim iuvenes: sed ramusculi illi præcisi sunt falcibus, id est, gladiis Assyriorum, qui cum Rege suo Sennacherib iis obviam iverunt, eosque profligarunt. S. Bern. in ardentibus zelo indiscreto initio conversionis præcipitem illam fructificandi cupiditatem reprehendit his verbis: Nonne in arboribus nostris citius, quam oportet, pullulantibus, timemus floribus intempestivis? Sic sunt aliqui, quorum fructus, quia *nimis propere, minus prospere* oriuntur. Hi sunt, qui in initio conversionis suæ, aliis fructificare continuo velle præsumunt.

Nec nimis tardus.

Secundo, tardi quoque fructus reiiciendi sunt. Volebat sibi Deus primitias arborum offerri. Præcipitur Lev. 19. 23. *Quando ingressi fueritis terram, et plantaveritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum: poma, quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino. Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma, quæ proferunt, ego Dominus Deus vester.* Tria ibi nota: primo, tribus primis onnis fructus arborum abiici, quia sunt nimis aquosi et indigesti, ut ait Abulensis: in quo figuratur, initio conversionis potius versandum in propria abnegatione et mortificatione, quam in aliis operibus virtutum, ac præcipue contemplationis. Præputia porro arborum, primi fructus vocantur, alludendo ad circumcisionem, in qua, donec præputium abscissum esset, puer censebatur immundus: ita donec fructus trium annorum abiecti essent, ac velut circumcisi, arbor immunda putabatur. Secundo, fructus anni quarti Deo consecrabantur, vult enim sibi Deus offerri primitias laborum nostrorum, priusquam de nobis cogitemus. Tertio denique, fructus anni quinti et cæterorum cedebant in usum dominorum, quia tandem ex laboribus nobis oritur ubertas et suavitas. Nota 4. semper Iudæos dedisse singulis annis decimos fructuum suorum Deo, id est, Levitis et Sacerdotibus Dei vices gerentibus. Levit. 27. 30. *Omnes decimæ terræ sive de frugibus, sive de pomis,* (Hebr. *de fructu* עץ *es, arboris*: id est, arborum: arboris cuiuslibet: poma enim sumuntur pro omni fructu) *Domini sunt, et illi sanctificantur:* debent sanctificari, et offerri, ut cedant in usum eius ministrorum.

Sumus instar arborum in pendenti rupe consitarum, quarum vix una fibra pondus sustinent: ventis et imbribus obiecti in horas et momenta ruinam expectamus, itaque non est fructus differendus. Seneca epist. 101. *Quam stultum est, ætatem disponere, ne crastino quidem dominamur. O quanta dementia est spes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram; tum demum lassam et plenam senectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoque, quod tenetur, per manus exit, et ipsam, quam premimus, horam casus incidit. Volvitur tempus rota quidem lege, sed per obscurum. Quid autem ad me, an naturæ certum sit, quod mihi incertum est?* Aperit deinde, quam in dubio fluctuantes salo, ac proximi naufragio, de incertis ac longe postea eventuris statuamus. Longas, ait, navigationes et pererratis littoribus alienis seros in patriam reditus proponimus. Militiam et castrensium laborum tarda manupretia, procurationes, officiorumque per officia processus disponimus; cum interim ad latus mors est, quæ, quoniam nunquam cogitatur nisi aliena, nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quam dum miramur, hæsura. Quid autem stultius, quam mirari id uno die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis, ubi illud inexorabilis fatorum necessitas fixit, sed nemo scit nostrum, quam prope versetur. Ex his propemodum Christiane concludit: *Sic itaque formemus animum, tamquam ad extremum ventum sit. Nil differamus, quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium est, quod imperfecta semper est, quod etiam aliquid ex illa differtur. Qui quotidie vitæ suæ extremam manum imposuit, non indiget tempore.* Noli esse similis illi arbori Ægypti, quæ, ut ait Theophrastus, lib. de plantis, c. 21. nullum fructum offert, nisi ἑκατοστῷ ἔτει, anno centesimo: Bis dat, qui cito dat, ut vulgaris fert parœmio. Arbor dans fructum anno centesimo.

92. Fructus tota vita dandus est.

Tertio, Interruptio quoque in dandis fructibus Deo non placet: De Tobia seniore habes Tob. 2. 13. *Cum ab infantia sua semper Deum timuerit, et mandata eius custodierit, non est contristatus contra Deum, quod plaga cæcitatis evenerit ei: sed immobilis in Dei timore permansit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ.* In hyeme tribulationis etiam maiores fructus tulit, quam in vere prosperitatis: meditabatur in lege Domini die ac nocte, cæcus et videns: dicebat filio suo Tobiæ, c. 4. 6. *Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum,* in cogitatione et memoria, ut ait Tirinus. Secundo, existens in gratia habes Spiritum S. personaliter et substantialiter novo et mirabili modo in te habitantem: vide, ne tam pretiosum fructum perdas: *Et cave, ne aliquando peccato consentias, prætermittas præcepta Domini Dei nostri.* Si Spiritum S. perdas, plurimos gratiæ sanctificantis et virtutum fructus, qui eum consequuntur, et ab eo conservantur, perdes. Galat. 5. 22. *Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas,* (χρηστότης, humanus, suavis et benignus affectus) *bonitas* (ἀγαθωσύνη, beneficentia, beneficus affectus) *longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia* (a cibo et potu nimio, id est, temperantia, ut Vatablus vertit: vel a Venere ac libidine, ut S. Anselmus: vel potius, ab omni vitio) *castitas*, quæ differt a continentia: quia continentia in luctamine est, castitas in pace, ut loquitur S. Ansel. Nota, 12. illos fructus Spiritus S. seu virtutes enumeratas dupliciter posse considerari. 1. Ut sunt ab homine. 2. Ut sunt a Spiritu S. Si operatio hominis pro-

Digitized by Google

cedat ab homine secundum facultatem suæ rationis, sic dicitur esse *fructus rationis* : si vero procedat ab homine secundum altiorem virtutem, quæ est virtus Spiritus S. sic dicitur esse operatio hominis *fructus Spiritus sancti*, quasi cuiusdam divini seminis, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 70. a. 1. convenienter assignari illos duodecim fructus ab Apostolo, probat ingeniose art. 3. illum lege. Nota 2. Omnes virtutes esse fructus Spiritus sancti, sed dici fructus ratione delectationis, non ratione habitus. Ut enim ait idem S. Doctor 2. 2. q. 136. art. 1. ad. 3. fructus in sui ratione importat quamdam delectationem. Sunt autem operationes virtutum delectabiles secundum se ipsas, ut dicitur lib. 1. Ethic. cap. 8. Nota 3. Fructus Spiritus sancti proprie dici virtutum ipsos actus, ut habes 1. 2. q. 70. a. 1. Itaque operare, si vis fructus habere: et operare semper, ut Deo fruaris in æternum. Animam sanctam

Horti Alcinoi.

comparare possis hortis Alcinoi, de quibus Homerus Odyss. 7. Ex his, ait, οὔποτε καρπὸς ἀπόλλυται, numquam fructus perit, neque deficit hyeme aut æstate, toto anno durans: sed sane semper Zephyrus spirans, hæc quidem crescere facit, alia autem maturescere, pyrum post pyrum senescit, malumque post malum: porro post uvam uva, ficus autem post ficum. Vel unica iusti animo est hortus integer, ubi habitus sunt arbores, et actus sunt fructus: toto anno ibi sunt fructus, quia eo non penetrat Aquilo et hyems, clausus est enim hortus. Cant. 4. 12. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus*: bis clausus est, quia et in animo et in corpore est clausus. Murus autem ita altus est, ut ventus eo non penetret. De Paradiso cælesti dicitur Apoc. 21. 16. Civitas in quadro posita est: *longitudo, et altitudo, et latitudo eius æqualia sunt*. Dicitur autem, quod Angelus arundine aurea mensus est longitudinem et latitudinem per stadia duodecim millia, id est, per mille et quingenta milliaria; itaque altitudo quoque extenditur ad 1500. milliaria: quis igitur hostis aut turbo in eam civitatem penetret? Itaque in medio plateæ eius et ex utraque parte fluminis est lignum vitæ, (id est, variæ arbores vitæ) afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum; cum aliqua proportione de paradiso terrestri, hoc est, de anima sancta, loquere. S. Thom. 1. 2. q. 70. a. 3. in Corp. comparat fructus 12. Spiritus sancti illis fructibus duodecim arboris vitæ a Ioanne visæ, Apoc. 22. 2. Murus eum paradisum cingens altissimus est. Deus ipse ait, Zach. 2. 5. *Ego ero ei murus ignis in circuitu*, faciet suo calore et luce fructus maturescere, frigus non amat: unde inclamat vers. 6. *O, o fugite de terra Aquilonis*, id est, de Babylone capienda a Dario Medo et Cyro : sic dicit Sponsus divino amore æstuans, et horti sui fructibus providens, Cant. 4. 16. *Surge Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum: et fluant aromata illius*. Surge, id est, abi, fuge, avola, ut explicant S. Nilus, S. Maximus, S. Greg. Papa, et alii: Theodoretus et multi recentiores interpretes hæc verba tribuunt Sponsæ: melius Sponso tribue cum Delrio. Hortum autem suum vocat sponsam, quam supra dixerat hortum conclusum. Cap. autem 5. 1. Sponsa invitat Sponsum ad esum fructuum suorum ab Aquilone servatorum: *Veniat Dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum*. Fructus pomorum, id est, poma, quæ sunt fructus. 2. Dederat poma, quæ sereret, ex illis ortæ sunt arbores, et ex arboribus alia poma, quæ erant fructus pomorum primorum. Semen enim gratiæ Dei actualis requiritur ad omnia bona opera præsertim supernaturalia. Comedit autem fructus illos, cum per fidem sibi incorporat multitudinem convertendorum, ut ait Honorius, qui sponsam ait esse Ecclesiam. 2. Et longe magis, cum sibi illos incorporat per charitatem.

93.
Fructus gloriæ dabitur iis, qui fructus virtutum tulerint.

Ad extremum, si ferat fructus vir pius in hac terra Deo dignos, percipiet a Deo fructus gloriæ in futuro. Sap. 3. 15. *Bonorum laborum gloriosus est fructus*. Iob. 22. 21. *Acquiesce ei*, (R. Moses, profice cum Deo) *et habeto pacem*, (Caiet. pacifica te) *et per hæc habebis fructus optimos*. De muliere forti per diem et noctem laborante, dicitur, Prov. 31. v. 31. *Date ei de fructu manuum suorum* (Septuag. Vaticana habeat χειλῶν, labiorum pro χειρῶν, manuum, sed error videtur, facili mutatione ρ in λ. S. Ambros. et S. August. et Auctor Catenæ Græcæ ex Septuaginta legunt χειρῶν: tu et manibus et labiis Deo fructifica) *et laudent eam in portis opera eius*. 1. In hora mortis, quæ est porta, qua ad aliam vitam transitur. 2. In hora iudicii: cum, sicut ait Salonius, Christus dicet ad Angelos: *Date ei de fructu manuum suarum*, etc. Nota, non datur ibi de fructu manuum alienarum, sicut in hac vita, pauperes laborant, divites eorum labore fruuntur. 3. In portis cæli, ubi, sicut dicit Cornelius, inscribantur fortia eius facinora, quæ æternam eius laudem omnibus cæli incolis perpetuo repræsentent, ut ipsi illo, Deumque in illis perpetim laudent et celebrent. Eius victoriæ et trophæa, quæ retulit de Mundo, carne, diabolo, insculpantur valvis paradisi, velut perennia virtutis et fortitudinis eius, Deique gratiæ encomia. Vide S. Greg. lib. Moralium 6. cap. 13. S. August. tom. 10 serm. 45. de diversis.

Palmæ dantur in manibus operatorum.

Dantur Sanctis fructus manuum, cum dantur palmæ in manibus. S. Ioannes vidit in cælesti paradiso Sanctos ex omnibus gentibus, tribubus, populis, et linguis, id est, idiomatis, stantes ante thronum Dei, et in conspectu Agni, hoc est, Christi gloria coronati, Apoc. 7. 9. erant autem *amicti stolis albis* (corporibus puris) *et palmæ in manibus eorum*: non in capite, ob cogitationem: non in ore, ob laudem et preces: sed in manibus, ob opera. Non enim qui dicit : Domine, Domine, introbit in Regnum cælorum, sed qui facit eius voluntatem: fac, et vives. Hebræi pomarium seu viridarium arboribus frugiferis consitum vocant שֶׁלַח *selah*, quæ vox etiam significat arma et gladium, 2. Esdr. 4. 17. Ioel 2. 8. Arma nostra sunt opera nostra, et fructus Spiritus sancti. 1. Fortia sunt, quia arma sunt. 2. Dulcia, quia fructus sunt, et fructus Spiritus sancti: aperiunt nobis *civitatem palmarum*. Iudicum 1. 16. sic vocatur Iericho, quæ significat odorem, aut expirationem odoris: amœnis palmetis abundabat ager Iericho, et rosis totius Iudææ fragrantissimis et speciosissimis, ut facile colligitur ex Eccl. 24. 18. Nota, folia palmæ esse instar gladii arcta et acuminata, quia Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud, sed eorum gladii in victoriam et triumphum vertuntur. Tertull. Apologetici, cap. 50. tormenta Martyrum vocat eorum *palmatam vestem*. Iusti in cælis sunt toti instar eximiæ palmæ. Psalm. 91. 31. *Iustus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur. Plantati in domo Domini: in atriis domus Dei nostri florebunt*. Quanti fructus oriantur ex Martyrum corporibus, habes apud S. Chrysostomum hom. 47. in S. Iulianum.

Vario modo dicitur aliquid fructus hominis.

Nota denique cum S. Thoma 1. 2. qu. 70. art. 1. Uno modo dicitur fructus hominis, quasi arboris, id quod ab eo producitur. Alio modo, dicitur fructus hominis id, quod homo adipiscitur: non autem omne id, quod adipiscitur homo, habet rationem fructus, sed id, quod est ultimum, delectationem habens: habet enim homo agrum et arborem, quæ fructus non dicuntur, sed solum id, quod est ultimum, quod scilicet ex agro et arbore homo intendit habere : et secundum hoc *fructus hominis* dicitur *ultimus hominis finis*, quo debet frui. Si autem dicatur fructus hominis, id quod ex homine producitur, sic ipsi actus humani fructus dicuntur: operatio enim est actus secundus operantis, et delectationem habet, si sit conveniens operanti. In quantum actus humani considerantur ordinati ad finem vitæ æternæ, magis habent rationem *florum*. Unde dicitur Eccl. 24. Flores mei fructus honoris et honestatis: in cælo actus Sanctorum, sunt fructus eorum, quos perpetuo offerunt Deo ut supremo Domino, qui sub alia consideratione ultimi finis est Sanctorum fructus, quia illo fruuntur.

ARTICULUS XI.

Vir iustus est arbor pulchra, cuius folium non defluit.

Vers. 3. 4. Pars.

FRUCTU suo arbores utilitatem afferunt; foliis vero, delectationem: vir pius utrumque Deo præstat: in eam

94. *In viro iusto ne folium quidem defluit.* rem cum David dixisset arboris instar eum fructus dare suo tempore, addit vers. eod. 3. ET FOLIUM EIUS NON DEFLUET. Hebr. *non*, יִבּוֹל *ibbol*, cadet, marcescet, languebit, naturali succo destituetur, priori statu excidet: hæc omnia *nabal* significat, et proprie de floribus et foliis dicitur. In iusto nihil non modo excidit, sed ne languet quidem, aut marcescit, et succo caret: omnia in eo sunt vivida et vegeta, ac primævi succi plena.

I. *Folium est vestus arboris. Est symbolum externorum virtutum.* Quæres: Quid per folium in anima sancta symbolice repræsentetur? Resp. Folium tripliciter considerari posse. Primo, quatenus est veluti vestis exterior arboris, eamque exterius exornat et tegit: sic est typus primo virtutum omnium extra prodeuntium atque internas animi divitias et fructus contegentium a vento vanitatis, a frigore trepiditatis, atque ab ardore concupiscentiæ. S. Ambros. in psal. nostr. hoc videtur sensisse, cum ait: *Fructus interior est: folium, quo fructus vel a Sole torrenti, vel a frigore defenditur. Fructus videtur esse fides, pax, doctrina, excellentia veræ cognitionis, intentio mysteriorum, ratio. Hos fructus bona vita custodit: mala, etiamsi percipit, amittit.* Euthymius specialiter folia ait esse virtutem humilitatis, *quæ virtutes omnes, non secus ac proprios fructus, protegit atque conservat*: tegit enim atque occultat virtutes internas, ne conspectæ oculos prædonum, viatorum, aviumque irritent et alliciant. Secundo, etiam folium, ut est exterior ornatus arboris, potest significare verba et sermonem, atque *Et verborum.* facundiam et suavitatem conversationis cum proximo, exhortationes sive publicas, sive privatas. S. Hilar. S. Augustinus, S. Hieron. S. Bern. et Cassiod. per folium non cadens intelligunt Verbum Dei, quod, ut ait S. Hilar. non cadit, quia per Dominum dictum est: Cælum et terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt. Sed de hoc infra dicam.

II. *Folium sua viriditate recreat. Est symbolum spei.* Secundo, spectari potest folium, quatenus viriditate sua oculos recreat, et declarat arborem esse sanam, bene radicatam, in bono solo plantatam, aquis sufficientibus irrigatam, et fructus eo anno daturam: sic spectatum folium est spei symbolum, et quidem Euthymius hoc loco folium interpretatur spem salutis.

III. *Folium est quid minimum in arbore.* Tertio, folium considerari potest, quatenus est quid minimum in arbore et facile auferibile, et cuius defluxus non ita curetur a colono. Et hoc spectari potest primo, prout folium ab arbore procedit, et sic figurat minimos actus virtutum, aut minima verba, quæ sollicite curantur ab eo, qui est perfectus. Nam est incipientis evitare mala consortia, et legem meditari, ideo dicitur, *Beatus vir, qui non abiit, etc.* Proficientis est fructus fundere, et erit *tanquam lignum, quod fructum suum dabit.* Sed perfecti est, ne quidem verbulum perdere, aut levissimam actionem, *et folium eius non defluet.* Iacobi 3. 2. *Qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir.* Hugo a S. Victore annot. in caput 13. epist. ad Rom. ait, in moderatione linguæ non tam consistere perfectionem, quam cumulum perfectionis. *Est symbolum a[…] bonorum mi[…] [mo]rum.* Secundo, folium minimum spectari potest, quatenus datur arbori, id est, homini, a Deo: et sic denotat omnia externa commoda, famam, nominis celebritatem, amicos, necessaria ad sustentationem corporis, sanitatem, recreationes honestas, aliaque, quæ non patitur Deus a servis suis tolli sine speciali providentia ac benevolentia: id Christus Apostolis pollicetur Luc. 21. 18. *Capillus de capite vestro non peribit.* Quod S. Greg. hom. 35. in Evang. considerans, ait: Scimus, fratres, quia caro incisa dolet, capillus incisus non dolet: ait ergo Martyribus suis: Capillus de capite vestro non peribit: videlicet aperte dicens: cur timetis, ne pereat, quod incisum dolet, quando et illud in vobis perire non potest, quod incisum non dolet? Sic ipse. Capilli hominis sunt velut eius folia, quibus tegatur et ornetur. Tecta est tota capillis suis S. Agnes Virgo castissima, cum ab impiis atque lascivis nudata esset, ut ad lupanar duceretur. Alcazar in illud Apocal. 22. 2. *Folia ligni ad sanitatem gentium*, dicit, ligni, id est, arboris vitæ, folia, in cælo esse dotes accidentales visionis beatificæ, quæ eam decorant, sicut folia arborem: quales sunt in animo summa delectatio, ac fruitio summi boni: in corpore autem, plena sanitas, vigor, robur: item agilitas, claritas, subtilitas, impassibilitas. Hæc conferre potes foliis aureis et argenteis, quæ aliquando dabantur in præmium. Refertur in chronico Misnensi: Henricum Landgravium hastiludia Northusiæ instituisse, ibique arborem aureis et argenteis foliis erexisse: singulis concurrentibus et frangentibus hastas, sed in sessione permanentibus, *Arbor aureis foliis et argenteis.* *argenteum folium* dedisse: adversarium autem ex equo deiicientibus, *aureum*. Pompeius *montem aureum* quadratum, cum cervis atque leonibus, pomisque omnis generis *Mons aureus Pompeii.* circumdata *vite aurea* in triumpho ostentavit; sed hæc omnia cito defluxerunt, cum victus a Cæsare in campis Pharsalicis in Ægyptum fugit; ubi proditorie occisus in alieno littore insepultus iacuit, non reperiens glebam terræ, cum de tribus Mundi partibus triumphasset: illi dic cum Davide: *Non sic, impii, non sic.* Non sunt arbor vitæ, sed mortis: ramos habent nonnunquam aureos, sed prope Inferos, in quos folia eorum suo pondere decidunt: et incurvatam atque eradicatam arborem trahunt: solis sanctis licet dicere, primo avulso ramo aureo non deficere alium, et simili frondescere metallo, toti enim ex charitate conflati sunt, et ex victoriis ac triumphis. Palma a prima germinatione iisdem usque ad finem foliis frondet: oleæ et pino folia decidunt quidem, sed ita occulte et sensim illa permutant, ut nunquam nudari coma propria videantur. Plinius lib. 13. cap. 4. refert, quibus arboribus folia non cadant. S. Augustin. lib. 21. de Civit. cap. 5. docet, Tilon insulam Indiæ eo præferri cæteris terris, quod *Arboribus in Tilo insula non defluunt folia. Et variis locis.* omnis arbor, quæ in eo gignitur, nunquam nudatur tegmine foliorum. An in paradiso terrestri folia ex arboribus caderent, difficile est divinare, ea de re asserit Ascan. Martinengus in glossa magna super Genesim: in agro Elephantino vites et ficus nunquam folia amittere tradit Theophrastus lib. 1. de plantis: in agro Thurino etiam quercum esse Sibari conspicuam, quæ semper folia retineat, atque in agro Gortynensi Cretæ insulæ platanum apud fontem quemdam, quæ semper vireat. Ierem. 17. 8. de viro, qui confidit in Domino, ait: *Et erit folium eius viride, et in tempore siccitatis non erit sollicitum.* Huic loco aptissime quadrabit, quod Herodot. lib. 4. affert de arbore quadam Theræ insulæ: cum enim illa insula per annos septem caruisset pluvia, atque plantæ arboresque omnes *Arbor viridis in summa ariditate.* arescerent, non remansit incolumis, quæ virides ramos explicans inter cæterarum incendia, gratissima iuventute pubescere visa est. In medio nationis pravæ et in arenti Arabiæ deserto vivunt iusti, sunt tamen virentes palmæ in Elim prope fontes divinos, Num. 33. 9. ibique proficiunt. Proverb. 11. 28. *Qui confidit in divitiis suis, corruet*; (ut dixi, de Pompeio cum suo monte aureo) *iusti autem quasi virens folium germinabunt.* Complut. orientur. Vatablus, velut arbor frondibus ornata florebunt; folium semper virens, quale est cedri, lauri, palmæ, refert speciem vitæ immortalis atque æternæ, sicut notat S. Ambrosius in psalmum nostrum: Salazar in Proverb. ait, folium virens figurare spem immortalitatis. Iusti sicut folium virens germinant, ut explicat Lyranus, id est proficiunt de bono in melius: sicut ex caudice folii germinat calyculus, ex calyculo flos, ex flore fructus, v.g. pomum, nux, pirum. Ad hunc locum allusit Isaias cap. 35. ubi agens de Ierosolyma per Messiam restituenda, ut volunt Iudæi illum adhuc expectantes: vel, de ea reparanda post captivitatem Babylonicam, ut vult S. Thomas: vel potius, loquens de Ecclesia ex gentibus conflata, ut explicant S. Hieron. S. Cyrill. S. Hilar. in Psal. 65. S. Iustin, apolog. 2. S. Gregor. Naz. orat. 1. in Iulianum, ait vers. 1. *Lætabitur deserta et invia, et exultabit solitudo, et florebit quasi lilium: germinans germinabit, et exultabit lætabunda et laudans: gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron*: id est decor et gloria Synagogæ Iudæorum, quæ per duos montes Iudææ pulcherrimos atque fertilissimos, Libanum et Carmelum, et per agrum Saron amœnissimum et uberrimum figuratur.

Nota primo, folium, id est verbum Christi non defluere. 95 *Folium id est,*
Primo, a veritate per mendacium. Ioannis enim 17. 17.

Digitized by Google

Verbum Christi non defluit.

dicitur: *Sermo tuus veritas est:* id est, Evangelium, quod secundum mandatum tuum annuntio, non est umbra, ut lex Mosaica: nec mendacium, ut fabulæ paganorum cap. 1. 17. habetur, *gratia et veritas per Iesum Christum facta*

I. A veritate.

est: ubi S. August. gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletionem. Matth. 22. 16. *Magister scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam* (Syrus, faciem) *hominis*: ut ei placiturus videas quam in partem velit te inclinare, nan curas iram vultus eius, aut oculorum blanditias, at dicas contra veritatem quæ arrideant. Arabs vertit, *non respicis in faciem hominis*, oculis in terram deiectis, vides homines esse humum, aut erectis in cælum Patrem cælestem, cui placendum est, intueris. Tu idem fac. Apoc. 19. 11. *Vidi cælum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis et Verax:* oculi eius erant sicut flamma ignis, et in capite habebat diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo novit, nisi ipse. Ribera et Viegas putant hoc nomen esse Verbum Dei, malim ad literam dicere, nomen illud esse prorsus incognitum. Possis dicere tropologice esse nomen Fidelis et Veraris, nemo enim illud nomen novit: quia, ut ait David Ps. 115. 11. *Omnis homo mendax.* Veritas porro coronata est, et instar ignis lucet at-

II. A necessitate.

que ardet. Secundo, non defluit Verbum Christi a necessitate: de Samuele, qui fuit Christi typus, dicitur 1. Regum 3. 19. *Crevit Samuel* (plantatus erat in domo Domini) *et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.* Omnia ibant in cælum, et ad cælestes exhortationes Deique laudes. Ad literam, verbum cadere in terram, est forma proverbialis, q. d. esse irritum et vanum, esse mendax et fallax, carere successu et eventu prædicto. Sanctius putat alludi ad gladiatores aut milites, qui, cum strenui sint, nullum telum emittunt, nisi in corpus hostis, nullum vero irritum in terram. Malim alludi ad eos, qui ad scopum collimant, et ab eo non aberrant: ita Samuelis verba recta ad veritatis scopum tendebant, et ab eo nunquam aberrabant, neque altius, neque infra, neque ad dexteram, neque ad sinistram deflectebant.

III. Ab utilitate.

Tertio, Verbum Christi non defluebat ab utilitate, Ezech. 47. 12. *Et erunt fructus eius in cibum, et folia eius ad medicinam.* Arborem ibi descriptam vult S. Hieronymus intelligi sacram Scripturam, cuius sensus literalis fidem nostram pascit: allegoricus et moralis mores corrigit, itaque est in medicinam. 2. S. Ambros. in Apoc. 22. vult, arbores ibi positas esse Ecclesiæ Doctores, qui in utraque ripa, id est, in doctrina novi et veteris Testamenti, positi sunt, ubi fructus bonorum operum et folia verborum prædicationis fundunt. Cornelius putat ab Ezech. iustos, a Ioanne Christum in Apocalypsi designari sub arboris typo: potes in utroque loco et de Christo, et de iustis exponere, utilitas autem ex illis manans est perpetua, prius enim maxime ad rem nostram dictum erat: *Non defluet folium ex eo, et non deficiet fructus eius: per singulos menses afferet primitiva, quia aquæ eius de sanctuario egredientur.* Primitiva, sive primitiæ singulorum mensium est fervens oblatio sui et operum suorum facta initia cuiusque mensis, quam Christiani omnes facere debent, imo et diebus singulis cum quotidiana innovatione fervoris, veluti quotidie incipientis, ut S. Antonius monuit paulo ante mortem discipulos suos, et S. Gregorius monet omnes 22. Moral. 2. Nescit, inquit, mens per torporem veterascere, quæ studet per desiderium semper inchoare. Hoc facies, si aquis e santuario exeuntibus, id est, Eucharistiæ, saltem singulis mensibus corporaliter appropinques, et quotidie mentaliter ac spiritualiter illis te unias, atque inde vivificum succum trahas.

IV. Ab efficacia.

Quarto, Verbum Christi non defluit ab intentione et efficacia. Ps. 88. 35. *Neque profanabo testamentum meum.* S. Hier. vertit, non violabo pactum meum. *Et quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.* Hieron. non mutabo, Matth. 24. 35. *Cælum et terra transibunt*, a statu, in qua sunt, ad alium; unde Apoc. 6. 14. dicitur, cælum

A recessit sicut liber involutus, motu scilicet cælorum cessante, et splendore subducto in fine mundi: postea cap. 21. 1. ad rem nostram melius: *Vidi cælum novum, et terram novam. Primum enim cælum, et prima terra abiit, et mare iam non est*, quale erat ante, sicut cælum et terra transierunt a statu suo pristino. Addit Christus apud Matth. *Verba autem mea non præteribunt.* Ps. 101. 27. *Ipsi* (cæli) *peribunt, tu autem permanes:* Syrus cap. 1. 11. epist. ad Hebræos vertit, transibunt: *Et omnes sicut vestimentum veterascent.* S. Hieron. atterentur. *Et sicut opertorium* (S. Hieron. pallium. Chald. stolam, Paulus ad Hebr. 1. 11. amictum) *mutabis eos, et mutabuntur: tu autem idem ipse es.* Vide ibi dicta.

Nota secundo, opus esse aqua gratiæ, ut arboris nostræ folia non defluant. Persea arbor solis Nili aquis gaudebat, ut dixi alias, et arbores balsami fonte Virginis vegetabantur, de quo etiam egi: et arboris apud Ezechielem fructus non deficiebat, et folium non defluebat, quia aquæ fluminis, super quod sita erat, *de sanctuario* egrediebantur, B Ezech. 47. 12. ad literam, Villalpandus ait, fuisse aquas subterraneas in templo, quæ per canales ductæ in atrium Sacerdotum effluebant, quibus tum victimæ, tum ipse locus in quo victimæ lavabantur, purgaretur: deinde per tubos et aquæductus foras propellebantur. Alleg. his aquis Baptismus, doctrina Christi et gratia figurantur. Effectus aquarum illarum plures vide apud Ezechielem: aquarum vero gratiæ effectus est quintuplex: 1. Sanitas animæ. 2. Velle bonum. 3. Efficaciter operari. 4. Perseverantia in bono. 5. Perventio ad gloriam. Folium non defluens, denotat perseverantiam, quæ datur ex mera Dei gratia, cum sub meritum non cadat: ut enim ait S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 10. Ad perseverantiam habendam homo in gratia constitutus non quidem indiget aliqua alia habituali gratia, sed divino auxilio ipsum dirigente et protegente contra tentationum impulsus. Linus fons in Arcadia abortus fieri non patitur, ut docet Plinius l. 31. c. 2. Thespiarum autem fons conceptus mulieribus repræsen- C tat, item in Arcadia flumen Elatum: hæc est aqua vanitatis, quæ statim abortum causat; illa est Dei gratia, quæ in bono proposito dat firmitatem, et impedit defectum et defluxum. S. Bern. opusc. de Gratia et libero Arbitrio: *Gratia*, ait, *liberum excitat arbitrium, cum seminat cogitatum: sanat, cum immutat affectum: roborat, ut perducat ad actum: servat, ne sentiat defectum.* S. Augustinus epist. 105. prævenientis et subsequentis gratiæ meminit hoc sensu: *Prævenit, ut sanemur: subsequitur, ut sanati vegetemur: prævenit, ut vocemur: subsequitur, ut glorificemur: prævenit, ut pie vivamus: subsequitur, ut cum illo semper vivamus.* Et S. Fulgentius ad Munimum cap. 11. *Prævenit impium, ut fiat iustus: subsequitur iustum, ne fiat impius: prævenit elisum, ut surgat: subsequitur elevatum, ne cadat.* Aliter etiam sumi gratiam prævenientem, comitantem et subsequentem, vide apud Vasq. in 12. disp. 185. cap. 10. D num. 46.

96. Gratia Dei est necessaria, ut folium viri iusti non defluat.

Linus fons abortum impedit.

ARTICULUS XII.

Vir iustus est arbor mirabilis, in qua omnia utilia sunt et fortunata.

Vers 4. 2. Pars. 97. Omnia iustis eveniunt prospera

De radice arboris posita super aquas gratiæ, de fructu, et foliis diximus supra; nunc truncum, ramos, medullam, corticem exteriorem, cæteraque uno verbo David complectitur, vers. eod. 3. ET OMNIA QUÆCUNQUE FACIET, PROSPERABUNTUR. Erunt prospera, prospere evenient atque germinabunt; nota, ad arborem melius hæc referri, cum de ea proxime sit dictum, quam ad virum iustum, qui non abiit in consilio impiorum, etc. de qua vers. 1. Hoc aperte sensit Chald. cum vertit: *Et omne germen eius gravescit et proficit.* Nec repugnat Aquila, qui reddit, dirigentur: aut S. Hilarius, *bene dirigentur.* Non amat Deus arbores incurvas, et obliquas: hominem, quem ut sacram arborem posuerat in paradiso, rectum posuerat, Eccl. 7. 30. *Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum.* Syr. homines rectos: ex bona semine aut radice

Digitized by Google

boni extitissent surculi in cælum recta tendentes. *Salvos facit rectos corde*, Ps. 7. 11. Deducit eos in viam rectam, psal. 106. 7. Generatio rectorum benedicetur, ps. 111. 2. Nota secundo, Hesychium, et Bedam in 1. Reg. et S. Hieron. velle, hoc soli Christo competere: quia nullus est cui aliqua adversa non accidant, et aliqua peccata saltem levia: favere videtur Arabs, cum vertit: *Et quicquid operabitur, explebit*: ac Syrus, *quodcumque facit, perficit*: nec parum iuvat Hebr. יצליח *iatsiah*, proficere, vel prosperare faciet: a Christo autem atque eius gratia omnis profectus noster est; unde S. Petrus ait 1. epist. 2. vers. 2. *Ut in eo crescatis in salutem*. Syr. ad vitam. Nisi enim eius lacte nutriamini, peribitis. Et ad rem aptius, Ioan. 15. 5. *Ego sum vitis, vos palmites; qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere*. Hinc Concilium Arausican. cap. 7. definit: Qui dixerit nos posse bonum aliquod, quod ad salutem pertineat vitæ æternæ, per naturæ vigorem cogitare aut eligere, aut Evangelii prædicationi credere absque illuminatione et inspiratione Spiritus sancti, qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati; hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei, in Evangelio dicentis: Sine me nihil potestis facere. Hæc ibi.

98. In Christo et Sanctis omnia prosperantur.

His positis, dico, hoc loco præsertim agi de Christo; secundario tamen agi de viris sanctis: de utrisque autem sub arboris typo. David in verbis suis novissimis, ait 2 Reg. 23. 4. *Sicut lux auroræ oriente Sole, mane absque nubibus rutilat, et sicut pluviis germinat herba de terra, e c.* (Sic) *cuncta salus mea et omnis voluntas, nec est quicquam ex ea quod non germinet*: ut nutet agnoscere se omnem germinationem suam a Deo, ut Sole et sacro imbre, oriri sine suis meritis prævils, sed tamen instar arboris illuminatæ et irrigatæ se cooperatum esse Dei voluntati: unde obtinuerit promissionem de felicitate tam in se, quam in posteris. Nota, quod habeatur, cuncta enim salus mea, τo *enim* non impedire hunc sensum. Nam כי *chi* hebraicum, quod per *enim*, est hic redditum, non est semper causale, sed sæpe est encliticum, et ornatus gratia positum, aut emphaticum; aut significat sane, profecto, quæ omnia huic loco convenire possunt. Nota 2. in hebræo esse יצמיח *iatsmiach*, in Hiphil, quod de plantis proprie dicitur, et significat, *germinare faciet*. Iustus enim ita germinat, ut etiam alios germinare faciat. Nota 3. ita David germinasse, ut non dedignetur Christus dicere, se ex ea radice prodiisse, Apoc. 22. 16. *Ego sum radix et genus David*. Et cap. 5. vers. 5. ait unus de senioribus stantibus ante thronum: *Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix David*. Syrus ibi vertit, illa radix David: supple, singularis et eximia. Est autem metonymia *radix*, id est surculus e radice: unde in Arabico textu habemus, *de radice David*. Sic Isai. 11. 1. vocatur *virga de radice Iesse*, qui fuit pater Davidis. Chald. ibi vertit: *Egreditur Rex de filiis Iesse, et Christus de filiis filiorum eius ungetur*. Et cap. 53. 2. *Ascendet sicut virgultum coram eo*. Hebr. יונק *ionek*, lactantem puerum significat: itaque Sept. vertunt, *infans*: ad plantas metaphorice transfertur, unde noster interpres vertit virgultum, id est tener surculus. Theodotio vertit: *puer infans*, additur vero, *et sicut radix de terra sitienti*. Hebr. de terra siccitatis. Aquila reddit, de terra invia. Talis erat uterus Virginis, qui erat hortus conclusus, Cant. 4. 12. et omnibus hominibus invius: sitiens tamen, sed imbrem cælestem, ac dicens, Isai. 45. 8. *Rorate cæli desuper, et nubes pluant iustum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem*, ut arborem vitæ. Arab. Antioch. vertit, gaudeat terra, et multiplicetur veritas. Syrus, multiplicetur salus. Dicitur Christus, germen iustum, Ierem. 23. 5. *Suscitabo David* (Hebr. לדוד *le David*. Davidi) *germen iustum*. Messiam, ut reddit Chald. et explicat S. Hieronymus, atque omnes Hebræi. Hebr. צמח *tsemak*, significat surculum pullulantem, ex parvo enim germine crescet in magnam arborem, ex qua possint vivere omnes volucres cæli, et bestiæ terræ habitare sub ramis eius. Et c. 33. 15. *Germinare faciam David germen iustitiæ*. Proclus ex Chaldaicis mysteriis vocat Dei Filium *florem mentium*, eas enim divino odore complet, atque in iis recipi gaudet, atque dilatari.

Dico secundo, Christum et Sanctos tam in donis supernaturalibus, quam in naturalibus prosperari. De Christo res clara est, cum a primo Conceptionis puncto fuerit comprehensor, id est, habuerit visionem Dei beatificam, ut docet S. Thom. 3. p. q. 10. art. 2. scientiam per se infusam art. 3. Scientiam acquisitam art. 4. Gratiam perfectissimam et virtutes omnes q. 7. et 8. atque omnia in Dei gloriam retulerit. De Sanctis agamus.

99. Et in Sanctis.

Ac primo, omnia quæcumque faciunt Sancti, prosperantur. Primo, quia supposita gratia habituali eos sanctificante, omnia opera bona ipsorum, licet a charitate non imperentur, sunt meritoria vitæ æternæ, ut docet Vasq. in 12. disp. 217. c. 2. et quidem in die iudicii Christus operum mercedem daturus non meminit, nisi operum misericordiæ, nec fit mentio ulla imperii charitatis, Matth. 25. 34. *Venite benedicti Patris mei. Possidete* (Græc. κληρονομήσατε, hæreditate, ut etiam Arabs vertit) *paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Arab. Ante constitutionem mundi: id est ab omni retro æternitate. Causa donationis regni subditur vers. 35. *Esurivi enim, et dedistis mihi manducare*. etc. Syr. dedistis quod manducarem. Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 16. hoc aperte denotare videtur, cum ait: Iustificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint; sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba, (nempe 1. ad Cor. 15.) *Abundate in omni opere bono, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino*. Hæc ibi. Frustra autem Concilium hæc Pauli verba proponenda esse diceret, et Paulus ipse ad omne opus bonum ea ratione exhortaretur, quia labor in talibus operibus non esset futurus sine præmio æternæ vitæ, (de hoc enim Concil. et Paulus loquebantur) si non quolibet opere bono iustus apud Deum gloriam promereretur. Secundo, omnia quæcumque faciunt Sancti, prosperantur, id est, augentur atque *proficiunt*, ut vertit Chald. Hæreticum enim est, quod dixit Lutherus, omnes Sanctos in hac vita esse æqualiter iustos, et neminem in sanctitate proficere. Nam Eccl. 18. 22. *Non impediaris orare semper, et ne verearis* (sic legit Concilium Trid. sess. 6. cap. 10. et S. Augustinus in speculo: aliqui legunt, ne vetetis: id est, nihil te vetet, nihil te impediat) *usque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum*: quæ digna est omni labore, et quæ datur pro singulis operibus et secundum illa. Faustus Rhegiensis Episc. in Instruct. ad Monachos, ait: Nullum sibi finem proficiendi faciat, nullum terminum constituat acquirendi, cum sibi dici audiat: Para in exitu opera tua. Et iterum: Non verearis usque ad mortem iustificari. Sic ipse. Dicit Christus Matth. 5. 48. *Estote ergo vos perfecti, sicut et Pater vester cælestis perfectus est*: quot vero gradus perfectionis sunt inter nostram et divinam? Si vel per totam æternitatem singulis momentis mille gradus acquireremus, ad eius vel minimam partem non ascenderemus; et in tantula vita hæremus atque torpescimus? Saltem arbores imitemur, quæ pro ratione ætatis augentur, et singulis annis novos ramos fundunt. S. Greg. in illud Iob. 31. 18. de utero matris meæ egressa est mecum miseratio, ait lib. 21. Moral. cap. 13. *Electis, cum foris ætas corporis, intus, si dici licet, crescit ætas virtutis*. Apoc. 22. 11. qua aperte declaratur dari augmentum iustitiæ et sanctitatis, cum dicitur: *Qui iustus est, iustificetur adhuc, et Sanctus, sanctificetur adhuc*. Concilium Trid. utitur hoc loco ad illud augmentum probandum. Faustus Rheg. citatus: *Gratia*, inquit, *de gratia nascitur, et profectus profectibus serviunt: lucra lucris, et merita meritis locum faciunt: ut quanto plus quis acquirere cœperit, tanto plus conetur acquirere: et quanto avidius de sapientiæ bonis hauserit, tanto plus haurire desideret: sicut ipsa de se loquitur Sapientia: qui edunt me, adhuc esurient*. Tertio, Sanctis omnia, quæ faciunt, prosperantur, quia non tantum intensioribus actibus, ut voluit S. Bonavent. et Durandus, augmentum gratiæ et gloriæ merentur, sed etiam *quolibet actu meritorio*, ut ait S. Thomas 1. 2. q. 114. art. 8. ad 3. Cum tamen hoc non sit de fide, enitere ut quam in-

Digitized by Google

tensissimos efficias. Quarto, omnia, quæ faciunt Sancti, prosperantur: quia merita eorum per peccatum mortificata reviviscunt, ut fusissime probat Vasquez in 12. disp. 221, quem consule: itaque actus bonus non caret unquam suo præmio in Sanctis, qui usque ad finem vitæ perseverant; licet nonnunquam in media via præ infirmitate corruant, et gemmas multo labore collectas effundant. Cum Isaia itaque clamemus c. 3. 10. *Dicite iusto, quoniam bene: quoniam fructum manuum suarum comedet:* non comedet alienus ex eo, neque tinea, neque ærugo, nec vermis corrodens ad eum pervenient: cupressus blattas et tineas non sustinet, longe minus arbor vitæ et fructus eius. Quinto denique, omnia, quæ faciunt Sancti, prosperantur: quia iam beatos faciunt in hac vita, intellectum ipsorum ac voluntatem Deo coniungendo. S. Augustinus scripsit librum de Vita beata, quo docet, non aliud esse beatam vitam, quam perfectam Dei cognitionem, et serm. 112. de tempore: *Cognitione Dei,* inquit, *nihil melius est, quia nihil beatius est, et ipsa vera beatitudo est.* Unde et Salvator ad Patrem ait: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum. Et mox subdit: *Beatæ siquidem vitæ est cognitio divinitatis: cognitio divinitatis, virtus boni operis est: virtus boni operis, fructus est æternæ beatitudinis.* Sic ipse. Iusti sunt arbores illæ in India, quæ, ut tradit Curtius, speciem quercus habent, et folia multo melle tincta: robusti et generosi sunt Sancti ideo cælestibus deliciis affluunt.

Arbores melliuæ in India.

100. Hinc fit, ut passim in Scripturis beatitudo tribuatur, et fugæ peccatorum, et actibus omnium virtutum. Primo, beatus dicitur initio psalmi nostri vir, qui non abiit, etc. pro *vir*, Theodotio V. et VI. editio habent τέλειος, perfectus: Scholion græcum ἀμώμητος, *irreprehensibilis*: quasi sit idem esse beatum, et esse irreprehensibilem per carentiam peccati, aut esse perfectum per virtutum acquisitionem. Nota 1. אשרי *asre*, quam vocem noster interpres ibi reddidit *beatus*, posse verti beatitudines vel beate, q.d. beatitudines omnes, non una tantum, sunt viro, qui non abiit in consilio impiorum, etc. Nota 2. eamdem vocem *asre*, deduci a Rad. אשר *asciar*, quæ proprie significat, recta ambulavit, direxit, ac deinde sumitur pro beatum esse ac beatificare: quia beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: via recta, sicut est brevissima, ita maxime optata et prospera est viatori. Hinc εὐοδεῖν et εὐθύνεσθαι dicuntur de beato: S. Barnab. dicebat teste Clem. Alex. l. 2. Strom. c. 2. Beatus vir, qui non ambulavit in via impiorum, *ut pisces* ambulant in tenebris in profundo maris. Neque in via peccatorum stetit, sicut ii qui cum Dominum videantur timere, peccant *ut porcus*; esuriens enim clamat; satiatus autem non agnoscit dominum. Neque sedit supra cathedram pestilentiæ, *sicut volucres paratæ ad prædam.* Suasit autem Moses non vesci porco, nec aquila, nec accipitre, nec corvo, neque quovis pisce, qui non habet squamas; sic ipse. S. Chrysost. serm. 44. ait beatum esse, qui ista tria declinando, ad Trinitatis beatitudinem meruit pervenire. Secundo, beatus dicitur, qui de peccatis admissis conteritur, et allidit parvulos suos ad petram, Christum scilicet, ps. 136. 9. Tertio, beatus est, cui remissæ sunt iniquitates, et cuius tecta, id est, deleta prorsus sunt peccata, ps. 31. 1. Quarto, beatus est, qui fidem habet, ps. 93. 12. *Beatus, quem tu erudieris Domine, et de lege tua docueris eum*; et S. Petrus a Christo beatus dicitur, Matth. 16. 17. quia Pater cælestis ipsi revelaverat, eum esse Filium Dei. Quinto, spes beatum facit. Ps. 2. 12. *Beati omnes, qui confidunt in eo.* Ps. 33. 9. *Beatus vir, qui sperat in eo.* Ps. 39. 5. *Beatus vir, cuius nomen Domini spes eius.* Ps. 83. 6. *Beatus vir, cuius est auxilium Domini spes eius,* non respicit in vanitates et insanias falsas et fallentes, quæ felicitatem promittunt, et miseriam afferunt. Sexto, præsertim quæcunque facit, qui diligit, prosperantur. Ut enim ait Paulus Rom. 8. 28. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum,* ut dicetur infra. S. Basil. in psal. nostrum iure vocat Deum, βρύουσαν πηγὴν, ἄφθονον χάριτα, ἀδαπάνητον θησαυρὸν, *fontem scaturientem, luculentam et exundantem gratiam atque charitatem, thesaurum nunquam exhauriendum*; eo utitur Sponsa, quæ ait Cant. 2. 16. Dilectus meus mihi et ego illi: quid ei deesse possit ad beatitatem, quæ habet, αὐτοκαλὸν, id quod est per se bonum et fons omnis boni? Ps. 143. 15. *Beatus populus, cuius Dominus Deus eius.* Septimo, beatus est etiam, qui timet Dominum, ps. 111. 1. Octavo, qui legem meditatur die ac nocte, ps. 1. 2. et Eccl. 14. 22. *Beatus vir, qui in sapientia morabitur* (ut in medio Solis) *et qui in iustitia sua meditabitur.* Nono, qui legem meditatam custodit, Prov. 29. 18. *Qui custodit legem* (in se, et in aliis, ut bonus Christi miles) *beatus est.* Psal. 126. 5. *Beatus est, qui implevit desiderium suum ex ipsis.* Decimo, fortitudo beatum facit, ps. 1. 1. *Beatus vir.* Hebr. איש *is*, vir, deducitur ab אש *es*, ignis q. d. igneum: vir vero dicitur a viribus. Undecimo, misericors est beatus, ps. 40. 1. *Beatus, qui intelligit super egenum et pauperem.* Duodecimo, omnis virtus insitam sibi secum fert felicitatem. S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte cap. 5. ait, *in nomine Christiano* intrinsecus esse beatitudinem nostram. Hinc ps. 44. habes: *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.* S. Hieronymus vertit, fasciis aureis vestita est, in scutulatis (alii in vestibus Phrygioniis, seu acu pictis) ducetur ad Regem; arrident oculis fimbriæ aureæ, id est dona naturæ: et opus pictum, id est ornatus gratiæ in operibus exterioribus: sed omnis decor in illis oritur ab intrinseco amore, velut a radice pulchritudo arboris. Seneca lib. unico de Vita beata passim multa habet in eam rem, cap. 9. ait: *Summum bonum in ipso iudicio est, et habitu optimæ mentis: quæ cum suum habitum implevit, et finibus se suis cinxit, consummatum est summum bonum, nec quicquam amplius desiderat. Nihil enim extra totum est, non magis quam ultra finem. Itaque erras, cum interrogas, quid sit illud propter quod virtutem petam? Quæris aliquid supra summum. Interrogas quid petam ex virtute? Ipsam. Nihil enim est melius ipsa, pretium sui est. An hoc parum magnum est? Cum tibi dicam, summum est, infragilis animi rigor et providentia, et subtilitas, et sanitas, et libertas, et concordia, et decor: aliquid etiamnum exigis maius, ad quod ista referantur? Quid mihi voluptatem nominas? Hominis bonum quæro, non ventris, qui pecudibus ac belluis laxior est.* Fusissime id prosequitur: et epist. 77. unam in homine rationem, velut reginam, curandam docet, cætera ad famulitium ablegat. In homine, ait, optimum quid est? Ratio: hac antecedit animalia, Deos sequitur; ratio ergo perfecta proprium hominis bonum est: cætera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet? Et leones. Formosus est? Et pavones. Velox est? Et equi. Nunc dico, in iis omnibus vincitur. Nunc quæro, quid in se maximum habet, quod suum? Corpus habet? Et arbores. Habet impetum et motum voluntarium? Et bestiæ, et vermes. Habet vocem: sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, graviorem tauri, dulciorem mobilioremque lusciniæ: *Quid in homine proprium? Ratio: hæc recta et consummata felicitatem hominis implebit.* Hæc ibi. Tullius integrum Tusculanarum quæstionum librum in eo probando ponit: virtutem ad bene beateque vivendum, seipsa esse contentam: idem etiam confirmat toto paradoxo secundo: et Plato, ut ait Eusebius lib. 12. de præparat. Evang. cap. 15. præcepit, ut cogerentur Poetæ dicere: virum bonum in Beatis esse numerandum: sive cum paupertate luctetur, sive divitiis circumfluat: malum vero, in miseris computandum, si vel aggestas Midæ et Cinyræ opes thesauris suis superet.

Beatus est, qui fugit vitia, et virtutes sequitur.

Obiicies, multis sæpe et gravissimis calamitatibus iustos viros ita opprimi, ut nemo possit dicere, eos non esse tunc miseros, ut in Iobo, Lazaro, Martyribus, aliisque patuit: qui privati patria, opibus, uxore, liberis, amicis, rebus omnibus, afflictati morbis et tormentis vitam traxere. Resp. 1. sæpe virtuti annexam esse etiam temporalem abundantiam, ut in Abrahamo, Isaaco, Iacobo, Iosepho, Davide, Salomone primis regni annis, Iosaphata, Ezechia, aliisque, est apertum, et Deus ad id se amplissi- 101.

Iusti quidem affliguntur.

Digitized by Google

ma promissione obligavit Israelitis, Deuter. 28. 1. ac seq. fusissime: locum illam consule, sed in his non moror: itaque.

102. *Sed est ipsa afflictio felicitas eorum; nam. 1. Eos non contristat. Chalazias gemma.*

Respond. 2. Adversitatem esse maximum Sanctorum bonum, de quo suo loco fusius dicam psal. 65. 12. et 135. 23. et 137. 7. atque alibi, nunc satis sit, quod primo tristitiam non affert, Prov. 12. 21. *Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit: impii autem replebuntur malo.* Deus enim illum subducet a calamitate, ut ait R. Levi: aut potius in ipsa calamitate, ut aurum in igne, splendidiorem reddet. Chalazias gemma, ut ait Plinius lib. 36. cap. 11. *Grandinum* et colorem et figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Hæc ille. *Valentior omni fortuna animus est*, ut ait Seneca. Quid vero efficiet gratia? S. Chrysostomus homil. 4. in Genes. ἀδάμαντος στερροτέρους, inquit, *adamante solidiores Dei gratia nos efficit; et si volumus*, ἀκλινεῖς *omnino invictos*.

An spinæ fuerint in statu innocentiæ?

Quæritur, utrum in statu innocentiæ fuerint spinæ et tribuli, et herbæ noxiæ ac venenatæ? De herbis noxiis et venenatis pene omnes fatentur fuisse, cum sint in suis speciebus perfectæ, ad pabulum animalium, aliaque, et ad perfectionem universi utiles: de spinis ac tribulis negant S. Basilius, homil. 5. Hexaem. S. Ambros. lib. 3. cap. 9. et 11. S. Damascenus lib. 2. de fide, cap. 10. et aiunt, rosam tunc fuisse sine spinis. Sed melius S. August. 3. de Genes. ad liter. cap. 18. affirmat, retractans contrariam opinionem, quam tenuerat lib. 1. de Gen. contra Manich. cap. 13. Affirmat quoque S. Thomas 1. p. q. 69. art. 2. ad 2. ubi dicit fuisse illa tunc producta virtute, vel actu, sed non in pœnam hominis. Suarez tract. de Opere sex dierum lib. 2. c. 7. n. 11. putat, non fuisse actu spinas et tribulos ante peccatum Adæ, quia non præcessit tempus sufficiens, ut ex terra per efficientiam Solis et stellarum procrearentur, sed futura hæc fuisse, licet non peccaret: verius arbitror dicendum esse, etiam actu fuisse spinas, saltem in aliqua mundi regione, ubi rosa a Deo creata est in sua perfectione: nam numquam videtur fuisse sine spinis. Sed omnes fatentur innocentem hominem nihil ex iis incommodi accepturum fuisse. Idem dic de tribulationibus in hoc misero statu, respectu iustorum.

II. *Eos recreat.*

Secundo, non modo non contristat virum fortem calamitas, sed etiam recreat. S. Hier. *Quanto magis*, ait, *tentationibus cæditur, tanto fortior fit: et pro nomine Salvatoris inter flagella lætatur.* Actor. 5. 41. de Apostolis pro Christo flagellatis aut fustigatis, dicitur: *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Recte S. Chrysost. annotat fortitudinis excellentissimum gradum esse, non tantum patienter et libenter, sed etiam lætanter pati adversa. Ad eum nos hortatur S. Iacobus c. 1. 2. *Omne gaudium existimate fratres mei, cum in varias tentationes incideritis.* Cum una tribulatio accidit, est aliquale gaudium; sed cum variæ irruunt, tunc est plenum, et omne, et totum gaudium: et quidem cum in eas incideritis: quo minus enim sunt prævisæ, eo sunt utiliores, et magis a Deo immissæ. Ab ipsa afflictione oritur hæc lætitia. Dan. 3. 49. Angelus autem Domini descendit cum Azaria et sociis eius in fornacem: et *excussit flammam ignis de fornace*, (primo tollit Deus tristitiam) *et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem*: satis erat excusisse flammam ad conservationem, voluit amator hominum etiam recreationem dare. Vatablus vertit, *quasi roscidum flatum susurrantem*, loquebatur potentiam et bonitatem Dei.

Ventus roris in media fornace.

Quæres ex qua materia factus sit ille ventus refrigerans? Respond. probabiliter dici posse, factum esse ex ipsa flammæ materia; cum dicatur, fecit *medium fornacis*, id est, flammam quæ erat in medio fornacis, *quasi ventum roris*: non enim fecit ex ipso loco ventum, sed ex ea materia quæ erat in loco: itaque est metonymia: partem enim flammæ Deus per Angelum excussit de fornace, et partem convertit in aerem frigidum et roscidum. Solita est hæc mutatio aeris in ignem, et ignis in aerem: minus enim a se invicem quam ab aliis elementis differunt. Deus dat auxilium de tribulatione, non tantum in tribulatione, id petit David psal. 59. 13. Da nobis auxilium *de tribulatione*. Spiritus sanctus in die Pentecostes venit in modum venti et ignis, ut denotaret tribulationem ipsam divino igne ardentibus esse refrigerium. Ignis fornacis Babylonicæ excussit vincula, quibus ligati erant Ananias, Misael, et Azarias, eosque liberos efficit sine ulla læsione. Nota, Ananias significat *gratiam Dei*: Misael, *scrutans Deum*; seu, contrectans Deum. Rad. מש *mas*, seu משש *maseias* contrectavit, scrutatus est: et al Deus, iod paragogico interiecto. Azarias significat, *auxilium Domini*. Possis etiam dicere fortasse *mis* significasse scrutationem, sic nullum erit iod paragogicum in Misael. Nota 2. si in media flamma tentationis et calamitatis ad Dei gratiam recurras, et Deum præsentem contempleris atque contrectes, non deerit tibi eius auxilium, per quod vel ab igne vincula tua malorum habituum solvantur.

Fulmen non lædit Mithridatem.

Cum vagiret adhuc in cunis infantulus Mithridates Asiæ atque Ponti rex, collapsum fulmen fascias, quibus erat obvolutus, exussit ipso illæso. Carolus V. et Maximilianus II. in symbolis suis posuerunt Aquilam fulmini insidentem; cui ramus olivæ esset additus. Cum Dei fulmine stat eius misericordia: et gravem afflictionem in corpore vel anima iusti conferre possis cum fulmine, quod in numis Antonini pingebatur in lecto collocatum: pacem enim mentis non tollit, sed conservat, hoste accedere non audente.

Aquila fulmini insidens. *Fulmen lecto incumbens.*

III. *Tribulatio fructus vitium auget.*

Tertio, tribulatio non modo non impedit fructum sacræ arboris, sed etiam auget. Ioan. 15. 1. *Ego sum vitis vera, et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.* Nota, nullum excipi a purgatione, id est, emundatione, rescissione, amputatione: quia nullus est mundus a sorde et superfluitate. Nota 2. falcem Dei esse eius increpationes, sed præsertim afflictiones: patere te nunc ad fructum putari, ne in dia iudicii falx acuta vindemiatoris Angeli te prorsus resecet, ac mittat in lacum iræ Dei magnum, ut dicitur Apoc. 14. 17. et seq. ubi fallax significat cultellum incurvum, quo vindemiatores uvam abscindunt, et vinitores palmitem ipsum.

Rom. 8. 28. *Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Omnes tribulationes, ut explicat sanctus Ambrosius et sanctus Hieronymus. Non cooperantur illis ad delicias et voluptatem, sed ad bonum; id est: 1. Ut in virtute se exerceant. 2. Ut ad Deum ducant. 3. Ut ad felicitatem perfectam perferant. Oseas Propheta post explicatam gravissimam afflictionem populi Israelitici, in qua erunt sine Rege, sine Principe, sine sacrificio, sine Ephod: id est, sine prophetia, sine altari, sine theraphim, id est: 1. Sine sacris imaginibus, ut putat Aben Ezra. 2. Sine Cherubim arcam cingentibus, ut explicat Monecius libro 1. de vitulo aureo. 3. Sine Seraphim, ut alii volunt: quia Chaldæi solent mutare s. in t. 4. Sine Urim et Tummim, ut exponit Leo Castrius. 5. Denique, et melius, sine suis idolis: quæ appellantur theraphim a voce Chaldaica תרף *theraph*, putrescere; unde Chaldæi vocant delubrum, id est, idoli fanum, domum turpitudinis, et idola vocantur sæpe a Prophetis immunditiæ et sordes: vel, ut placet Marino, deducitur theraphim a רפה *rapha*, demittere et humiliare: quod ante idola se humiliarent atque deiicerent: vel, ab alia significatione *rapha*, remissum esse, negligentem, otiosum: ad hoc enim incitabant idola, et ad voluptates: item possis commode deducere a verbo רפא *rapha*, per aleph, mederi, sanare: a suis enim idolis petebant, et ope dæmonis aliquando obtinebant sanitatem, sæpius tamen spe sua frustrabantur, Deo iuste ipsos puniente, ut patet in Ochozia Rege Israel filio Achab, qui ideo mortuus est, quod consuluisset Beelzebub per suos legatos, utrum esset victurus, cum graviter ægrotaret ex lapsu de cœnaculo, id est, e summo totius domus tabulato, vel potius e solario seu tecto plano: ceciderat autem per cancellos, id est, per peribolum cancellatum, et ad elegantiam variis in locis perforatum: non dubium est autem, quin consulendo Beelzebub, id est, Deum muscarum, opem ab eo petierit: sed cum esset mu-

Theraphim quid?

Digitized by Google

sca impotentior, nihil præstitit, ut habes 4. Reg. c. 1. Ad rem autem ut veniam, post descriptam illam gravem calamitatem Israelis, subdit Propheta, c. 3. 5. *Post hæc* (non ante) *revertentur* (sua sponte; antea ne duci quidem, trahi, et rapi poterant) *filii Israel, et quærent Dominum* (quem patrem reiecerant) *Deum suum, et David* (Christum amabilem) *Regem suum; et pavebunt ad Dominum, et ad bonum eius.* Ad bonum, id est: 1. Ad Spiritum sanctum, cui præcipue bonitas attribuitur, cum sit essentialis amor Patris et Filii. 2. Ad Christum seu Messiam, id est, unctum, de quo ait David, ps. 58. 18. *Deus meus, misericordia mea.* 3. Ad præsens propositum aptius, alii *bonum eius*, interpretantur de Eucharistia, de qua Zachar. 9. 17. *Quid enim bonum eius est, et quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum*, (Sept. Vatabl. Arab. Antioch. iuvenum: a iuvando dicuntur. Arabicus textus, Alexandrinus: puerorum: a puritate habent nomen: sis purus et iuva Rempub. et eris electus ac frueris frumento electo) *et vinum germinans virgines?* Syr. delectans virgines. 2. Vinum boni odaris ad virgines. 3. Arab. Alex. vinum in unguentum. 4. Nervosius, Pagninus et Vatabl. virgines succulentas et vegetas reddens. Noster vero interpres nobis magis favet agentibus de arbarum fructu, et vite per purgationem fructificante, cum vertit, *germinans.* Virgines sequuntur agnum quocunque ierit, et ei adhærent ut palmites viti, et castrari se sinunt et putari propter regnum cælorum, ut melius germinent. Quod afflictio fœcundet, aptimo symbola expresseris olivæ Byzantinæ: quam, ut ait Sostratus Byzantinus, in quodam luco Byzantii, imber igneus fœcundam reddidit. Ignis Spiritus sancti in virginibus excoquit humores noxios, qui lumbos implent illusionibus, non veris bonis: sed fœcundat mentem, et replet fructibus suis, de quibus S. Paulus Galat. 5. 22. ubi duodecim enumerat præcipuos, ut dixi supra. S. Chrysost. serm. 64. ad populum, ut declaret quam præclari sint fructus tribulationis, vocat eam *spiritualem mercaturam.* Lege serm. 14. ubi agit de gloria in tribulatianibus, et mercatori, aratori, militi, etc. Iustum laborantem comparat. Serm. etiam 15. multa congerit ad commendationem tribulationis.

Iudæi afflicti ad Deum redeunt.

IV.

Tribulatio dat constantiam in virtute.

Quarto, calamitas dat in virtute conservanda et augenda constantiam. *Arbores*, ut advertit S. Chrys. serm. 14. quæ in umbrosis ac ventorum expertibus locis nascuntur et aluntur, cum externa specie prospere germinent, molles fiunt et fungosæ, et facile quovis incursu læduntur: quæ vero in excelsis montium verticibus sitæ sunt, a multis magnisque ventis agitantur, intemperiem aeris assidue ferunt, gravissima tempestate pulsantur, et multa nive feriuntur, σιδηρω παντος ισχυροτερα, *ferro quovis robustiores evadunt.* Idem dicit de corporibus, quæ multis ac variis in deliciis educantur, unguentis delibuta mollibus vestibus abvolvuntur, balneis foventur, cibis delicatis ad nauseam infarciuntur; ea enim sunt mollia et enervata, atque viros faciunt elumbes, ad gynæceum magis, quam ad pugnam aut palæstram aptos. Hoc ipsum de animis esse iudicandum censet: si enim otio luxuque diffluant, si difficilia et ardua fugiant, si voluptatis lenociniis atque nugis lucescentur atque infatuentur, fiunt, κηρω παντος μαλακωτεραι και ασθενεστεραι, Cera qualibet molliares et imbecilliores, ignisque pabulum æterni. Quæ vero ventis se ac pruinis sponte atque alacriter exposuerint, et adversa occurrentia tolerarint, ait effici: σιδηρω και αδαμαντος στερροτερας και γενναιοτερας, ferro et adamante solidiares ac generosiores: atque ex eo quod assidue vexentur, evadere, αχειρωτους, inexpugnabiles et acquirere patientiæ ac fortitudinis habitum, ακαταμαχητον, invictum atque insuperabilem. Arbores lanigeræ sunt ad Levidam civitatem prope Iericho, quæ lanas gignunt, cuius generis lanas vidisse se S. Greg. Tur. l. 1. miracul. c. 18. refert, candare et subtilitate admirabiles, sed prædura testa thesaurum illum suum tuentur. Nam poma producunt in modum cucurbitarum, testas in circuitu durissimas habentia, intus autem lanæ plena.

Arbores ventis agitatæ fiunt firmiores et saniores.

Afflicti sunt ferro et adamante fortiores.

Arbores lanigeræ prope Iericho.

V.

Tribulatio spem suggerit.

Quinta denique, spem coronæ facit pugna cum hoste. Nam 2. Timoth. 2. 5. monet Apostalus: *Non coronabitur, nisi qui legitime* (νομιμως, iuxta legem præscriptam, in stadia scilicet et agone) *certaverit.* Et ad rem nostram apte v. 6. *Laborantem agricolam* (non otiosum atque desidem) *oportet de fructibus percipere.* Tales vult esse vineæ suæ cultores Deus, qui dura tolerent. Oseæ 2. 15. agens de Ecclesia sub typo vineæ, ait: *Dabo ei vinitores suos ex eodem loco, et vallem Achor ad aperiendam spem.* Agricolæ Ecclesiæ fuerunt Apostoli atque Apostolici viri. Nota 1. vallis Achor erat sita prope Iericha, amœnissima et fœcundissima, ut patet Isaiæ 65. 10. in ea primum consedit populus Israel intrans terram promissam. Nota 2. dictam esse vallem Achor, id est, turbationis, propter sacrilegium Achan, qui capta Iericho sumpsit de anathemate pallium coccineum valde bonum, et ducentos siclos, id est, ducentas libras argenti, regulamque auream quinquaginta siclarum, ideoque turbatus est Israel et fugatus ab habitatoribus urbis Hai. Iosue itaque c. 7. 25. ait ad Achan: *Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac: indeque vocatum est nomen loci illius, vallis Achor usque hodie.* Nata 3. vallem Achar, id est, turbationis, poni a Deo in ingressu terræ promissæ: id est, in initio virtutis et cæli esse afflictiones, sed ad aperiendam spem: sive ut vertit R. David, Pagniu. et Vatablus: *ad ostium spei.* Afflictia est ianitrix palatii gratiæ et glariæ: violenti enim rapiunt regnum cælorum. Chald. reddit: *vallem Achor ad delicias animæ.* De forti egressa est dulcedo, ut ait Samson vir solaris. Iudicum 14. 14. id est, de leone, ut ipse explicat v. 18. nam in ipsa leonis ore repererat favum mellis, vers. 8. sed in ore leonis, quem prius insilientem in se occiderat vers. 6. Resiste adversis, et ipsa amaritudo in suavitatem vertetur. De apibus Hymettiis, Iulianus Imper. in consolatoria Salustii ob discessum, ait: *Apis*, εκ τας δριμυτατας ποας, *ex acidis imprimis herbis, quæ in Hymetto monte nascuntur, dulcissimum rorem exugit, indeque mellificat.* Sed mirum est magis, quod in ipso, et fortasse ex ipso ore leonis apes mel fecerint, cum vir fortis confringens in frusta aptum fecerat apum domicilium et mellis. Hebræi verbo שחק *sciahak*, cum puncto in destro cornu, significant *contundere*; שחק *sahak* vero posito puncto in sinistro carnu, significant ridere: quia ex afflictione iustorum lætitia sequitur: in impiis extrema gaudii luctus occupat. Pergit vero Oseas Propheta loco citato, *et canet iuxta dies iuventutis suæ*: id est, sicut eo tempore, quo primum ascendit de Ægypto duce Mose, et transito mari rubro visoque Pharaone submerso cum exercitu cecinit canticum. Exod. 15. Hebraicum verbum ענה *ana*, quod Naster vertit, *canet*, Sept. et Syrus reddunt, *humiliabitur ibi.* 2. Symmachus, *affligetur.* 3. Theodotia, *respondebit ei.* 4. Aquila, *audiet.* 5. Chald. *dedent se in verbo meo.* In mediis afflictionibus et humiliationibus. 1. Audit Deum anima sancta. 2. Ei se dedit. 3. Ob gratias sibi datas canit. Nemo egreditur ex Ægypto, nisi sequens Mosem, id est, Christum, et quidem per mare rubrum passionis.

Vallis Achor.

Apes Hymettiæ.

Sahak.

Digitized by Google

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Tria continet. Primo, impios in hac vita dispergendos esse instar pulveris, Vers. 5. Secundo, in iudicio extremo severe condemnandos, Vers. 6. Tertio, in inferis in æternum perituros, Vers. 7.

PARAPHRASIS.

5. Non sic impii, non sic: sed tanquam pulvis quem proiicit ventus a facie terræ.

5. Longe dispar est sceleratorum conditio, qui firmis licet divitiarum, honorum, voluptatumque videantur nixi radicibus; vilis tamen more pulvisculi, subito turbine exorto dissipantur, et per aerem ludibrium venti fortunæque iactantur, et gravi deinde casu in terram proruunt.

6. Ideo non resurgent impii in iudicio: neque peccatores in concilio iustorum.

6. Cumque in terris agitato pulveri similes fuerint, in extremo iudicio nec mente, nec corpore consistent: neque peccatores, confluentium ad hoc sacrum Christi tribunal sanctorum multitudinem vel aspectu sustinere poterunt, nedum in eorum cælesti cœtu versari.

7. Quoniam novit Dominus viam iustorum: et iter impiorum peribit.

7. Deus enim iustorum vivendi rationem amat, dirigit, ac probat: mores autem et actiones impiorum, eorumque conatus disperdit ac dissipat.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM FALLAX ET INANIS IMPIORUM FELICITAS?

Prophetam nostrum secuti, explicuimus superiori sectione proborum felicitatem, tam in hac, tum in alio vita: nunc cum ipso miserias sceleratorum utroque in loco declaremus.

Ac primo, in hac vita. Primo excludit ab illis felicitatem arboris fructiferæ, et foliis semper ornatæ, eo quod sit plantata secus decursus viventium aquarum, versu 5. *Non sic impii, non sic.* Secundo, declarat miseriam eorum positivam, quod sint aridi ac viles instar pulveris, qui vento huc illuc iactatur, et post nullam agitationem evanescit. ibid. *Sed tanquam pulvis, quem proiicit ventus a facie terræ.*

Secundo, miseriam malorum in alia vita ostendit. Primo, tempore iudicii, tum ob accusatores, versu 6. *Ideo non resurgent impii in iudicio.* Tum ob Iudicem et assessores Iudicis, ibidem. *Neque peccatores in concilio iustorum.* Quæ enim conventio lucis ad tenebras? Secundo, in termino iudicii. Nam vita, et agendi ratio piorum, sententia lato approbabitur, versu 7. *Quoniam novit Dominus viam iustorum.* Et actiones impiorum æternæ pœnæ punientur, ibid. *Et iter impiorum peribit.*

ARTICULUS I.

Impii sunt arbor mala, infrugifera, et exscindenda

Vers 5. 1. Pars. 103. Impii sunt arbor infelix et funesta. Causa

Arbori bonæ et felici pios comparavit David supra: hic vero dicit versu 5. Non sic impii, non sic. Illa repetitio, *non sic*, neque in textu Hebraico, Chaldaico, et Syr. reperitur, neque apud Septuaginta interpretes. Est tamen iure addita a nostro atque Arabico interprete. Primo, ad maiorem certitudinem, et ad emphasim. Secundo, ad denotandum affectum vehementem, et indignationem in scelera impiorum, et iustum zelum contra ipsos. Tertio, ut indicetur, neque eos beatos esse intrinsece per fugam peccatorum, et amorem ac meditationem legis Dei; neque etiam extrinsece datis aquis gratiarum, prope quas plantati in omnibus prosperentur, ut superius dicitur de viris probis, quorum felicitati e diametro respondet infelicitas perversorum, 1. In radice. 2. In trunco. 3. In ramis. 4. In foliis. 5. In fructu.

I. Radix ponitur

Ac primo: Radix impii ponitur vel in loco arido, vel prope aquas noxias. Et quidem primo ariditatem illam, et ex ariditate infelicitatem Iudæis interminatur Deus, Isaiæ 1. v. 29.

A *Erubescetis super hortis, quos elegeratis.* et in quibus, sicut etiam in nemoribus prope fana consitis, idola vestra coluistis, præsertim Belphegor seu Priapum: sicut Maitha mater Regis Asa fecisse legitur 2. Paralipom. 15. v. 16. sed Rex pius illud idolum fregit. Sequitur magis ad rem v. 30. Isai. *Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis. et velut hortus absque aqua,* in quo omnia sunt arida, squalida, tristia, et inutilia, atque morientia. Hoc fuse denunciatur Ægyptiis cap. 19. eiusdem Prophetæ, v. 5. et seq. *Arescet aqua de mari*, de omaro peccatore, ad literam de Nilo, qui, cum exundat, est instar maris; nam, ut docet Plinius libro 5. c. 9. nisi supra duodecim cubitos intumescat, et oppleat Ægypti agros, famem inducit Ægypto. Clarius explicat, quod mare intelligat: *Et fluvius desolabitur atque siccabitur. et deficient flumina: attenuabuntur et siccabuntur rivi aggerum.* (rivi in agros deducti ex Nilo, et aggeribus vallati) *Calamus et iuncus marcescet,* calamo, id est, arundine, et iunco abundant Nili ripæ, ac papyro, ex qua Ægy- in loco arido.

B ptii, ut ait Plinius libr. 13. cap. 11. navigia texunt, et e libro vela, tegetesque necnon et vestem, etiam stragulam ac funes. Mandunt quoque crudum decoctumque, succum tantum devorantes. *Nudabitur alveus rivi a fonte suo, et omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, et non erit.* Secundo, impii sunt positi super aquas Babylonis, ut salices infructuosæ, ps. 136. v. 2. de reprobis explicat Rodulphus Flaviacensis in Levit. idque propter sterilitatem. Vel positi sunt super aquas Sodomæ, id est, super lacum Asphaltitem fœtentem et bituminosum, ubi dant fructus, sed inutiles. Ut enim tradit Solinus, in Sodomitico agro poma gignuntur, quæ, licet speciem maturitatis habeant, mandi tamen non possunt; nam fuliginem intrinsecus favillaceam ambitio tantum extremæ cutis cohibet, quæ vel levi pressa tactu fumum exhalat, et fatiscit in vagum pulverem: de illis dicitur Sap. 10. 7. *Quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, et incerto tempore fructus habentes arbores.*

II. Truncus sine medulla. Medulla cedri ablata

Secundo, Truncus aut medulla caret, aut ferream et le-

C thiferam habet. Ablatam a cedro dicit Ezechielis 17. v. 3. *Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate venit ad Libanum, et tulit medullam cedri.* Aquilæ etiam Ieremiæ 49. 22. comparatur Nabuchodonosor rex Babylonis et Asiæ monarcha: magnas alas habebat, id est, multos milites: alæ equitum etiam dicuntur in exercitu: illæ alæ habebant plumas et varietatem, id est, plumas varias: est enim hendiadys, hoc est, unum per duo: plumæ autem variæ sunt nationes diversæ, ex quibus constabat eius exercitus. R. David comparat illas caudæ pavonis variegatæ, et innumeris ocellis

Digitized by Google

picturat, medullam cedri abstulit, id est Ioachim Regem Iuda, ut ait Sanctius, et iam dixi supra. Iustis vero contra, dant medollam, quæ carere medulla deberent. Genes. 45. v. 18. Ioseph, id est, Christus, ait fratribus suis, Apostolis et Sanctis: *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ:* id est, adipem et pinguedinem, ut est in Hebræo: fruges scilicet atque optimos et pinguissimos terræ fructus. Num. 18. v. 12. *Omnem medullam olei, et vini, ac frumenti, tibi dedi.* Deus alloquitur Aaronem summum Pontificem: decet populum offerre Deo in persona Sacerdotum in primitias et decimas optima quæque: sed decet Sacerdotes in spiritualibus adipe et pinguedine replere animas suas.

Vel eam habent ferream. Medullam vero ferream habent crudeles, quales sunt ut plurimum scelerati, animæ saltem suæ hostes infensissimi. Marcus Paulus Venetus l. 3. c. 16. ait in Iava insula esse arborem, quæ habet medullam ferream virgæ modo
Arbor habens medullam ferream. ab imo ad summum verticem ductam. Isaiæ 48. vers. 4. Deus ait Iudaico populo: *Scivi quia durus es* (per cordis obstinationem. Chaldæus, quod sis rebellis) *et nervus ferreus cervix*, (flecti non potest per obedientiam, ut legis iugum feras) *et frons tua ærea*, per impudentiam, et publicam peccandi licentiam, nescis amplius erubescere. Ad interiorem medullam et exteriorem corticem commodius uteris loco Ezechielis 2. v. 4. *filii dura facie*, en corticem; sic Tullius ait Pisonem habere os ferreum: *et indomabili corde*, en medullam. Sic Cassiodorus in ps. 34. ait: *Saxeo stupore durata sunt pectora.* Ezechielis cap. 3. v. 7. dicit Deus esse eosdem Iudæos *attrita fronte* (Hebr. fortes fronte: S. Hieranymus, dura facie) *et duro corde.* Trunco etiam arboris nostræ apte contuleris tibias ferreas statuæ Nabuchodonosoris, de quibus Danielis 2. v. 33. habebat caput aureum et pectus argenteum; id est, de auro congregando cogitabat, et pecuniam amabat per avaritiam: qui talis est, habet tibias ferreas et pedes, atque dentes, et ungues ferreos et ferinos, ut omnia conterat, corradat, comminuat. S. Chrysost. tom. 5. conc. 1. de Lazaro, ait divitem epulonem copia rerum non esse factum meliorem, sed perseverasse, ἀπεθηριωμένον, versum in feram, imo potius, θηρίων πάντων ὠμότερα, ferarum omnium crudelitatem et inhumanitatem moribus superasse: foliis autem quinque interiectis idem sanctus Pater ostendit conscientiam avari dirissime torqueri: eius perturbationem et morbos in lectis aureis et argenteis. Sanctus Bernardus expendit serm. 9. de modo bene vivendi ad sororem. Itaque, si cum Davide psal. 72. 2. sentis moveri pedes tuos visa pace exteriori peccatorum, et cum Iobo 22. v. 7. eorum divitiis et prosperitate, deripe corticem, medullam intuere, et ferrum ac tumultum reperies, eosque videbis regi in virga ferrea.

161. III. Rami sunt fragiles. Tertio, rami impiorum sunt fragiles. Sap. 4. v. 5. *Confringentur rami inconsummati, et fructus illorum inutiles; et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti.* Superbus ramos in altum effert, sed eo facilius diffringuntur. S. Nilus orat. de superbia: *Arbor*, inquit, *sublimis, est superbia: putrida tamen, et eiusmodi ramos habens, qui facile perfringantur, atque ascendentem in terram prosternant:* eum enim agitant, et quietum esse non sinunt, quamdiu adhuc stant, ob venti vehementiam.

IV. Folia defluunt. Quarto, folia sceleratorum sunt inutilia, caduca, a vento huc illuc disiicienda. Theophrast. lib. 1. cap. 20. notat cum Tilia calicem et dulcia folia habeat, nullum tamen animal fructu ipsius vesci. 2. Defluxum spontaneum foliorum habet, Eccl. 14. v. 18. *Omnis caro sicut fœnum veterascet, et sicut folium fructificans* (Græca θάλλον, germinans) *in arbore virili: alia generantur, et alia deiiciuntur.* Quid fiet in arbore arida? Omnia prorsus decidunt. *Sic generatio carnis et sanguinis*, (hominum, sed maxime carnalium et pollutorum) *alia finitur, et alia nascitur*: in ætatis vere, foliorum viriditas delectat; sed in hyeme nudatur arbor, mors omnia decutit: arbores item, quæ foliis abundant, parum fructus ferunt: omnis enim succus in illis producendis et nutriendis consumitur: nulla dignitas a morte liberat, decor omnis deperit, et lux bonorum cito evanescit. Isaiæ 34. verso 4. *Omnis militia cælorum defluet* (etsi Sol sis, aut Luna, et stellæ, obscuraberis Deo ad iudicium tecum venienta) *defluit folium de vinea, et de ficu.* 3. Folia lapsa ventus in varias partes rapit, et tandem in lutum deiicit. Isaiæ 64. v. 6. Facti sumus ut immundus omnes nos: et quasi pannus menstruatæ universæ iustitiæ nostræ: *et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos:* cadimus per pusillanimitatem, levamur per vanitatem et superbiam. S. Greg. lib. 11. Moral. cap. 22. explicans illud Iobi 13. vers. 25. *contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam*, ait: Quid est homo, nisi folium, qui tentationis vento rapitur, et desideriorum flatibus levatur? Mens quippe humana quot tentationes patitur, quasi tot flatibus movetur. Hanc enim plerumque ira perturbat: cum recedit ira, succedit inepta lætitia. Aliquando hanc superbia elevat: aliquando vero inordinatus timor in infimis deponit. Et paulo post ait, iure etiam hominem vocari stipulam. Qui enim ait, arbor fuit in conditione, folium a semetipso factus est in tentatione: sed post stipula apparuit in deiectione. Quia enim de alto cecidit, folium: quia vero per carnem terræ proximus fuit, etiam cum stare videbatur, stipula esse memoratur. Sed quia viriditatem intimi amoris perdidit, iam stipula sicca est. Hæc ibi. Dan. 4. 11. *Excutite folia eius*, etiam ante tempus.

Quinto, Impiorum fructus, aut nullus est, aut noxius. V.
Sterilitate cos damnot Deus: id figuratom est in ficu fructum non ferente, Matth. 21. 19. *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Omnes comprehendit Prophetas, Fructus nullus, vel pestifer.
psal. 20. 11. *Fructum eorum de terra perdes.* Et 77. 46. *Dedit ærugini fructus eorum, et labores eorum locustæ.* Eccl. 5. 9. *Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis*, (sunt spinæ et cardui steriles) *et hoc ergo vanitas.* Superbus etiam caret fructu, aut eo non fruitur. Eccl. 6. 2. *Non te extollas in cogitatione tua velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per stultitiam, et folia tua comedat, et fructus tuos perdat, et relinquaris velut lignum aridum in eremo.* Isaiæ 10. 12. *Visitabo super fructum magnifici regis Assur*, (Sennacherib superbi cogitationes) *et super gloriam altitudinis oculorum eius*, super eius elatum supercilium. Omnis denique peccator fructu caret. Sap. 3. 11. *Sapientiam et disciplinam qui abiicit, infelix est: et vacua est spes illorum, et labores sine fructu*, etc. Hoc ut denotaret Iacob, inaures et deos domesticorum suorum infodit subter terebinthum, arborem infructuosam, Genes. 35. 4. quod meditans S. Ambr. lib. 12. de Iacob cap. 7. ait. Ibi ergo sunt dii gentium, ubi nullus est fructus.

Si qui sint fructus, Deus illos excutit. Isaiæ 17. 4. *Attenuabitur gloria Iacob*, (Samaria urbs regia in regno Israel) *et pinguedo carnis eius marcescet*, (loquitur velut de filia delicata) *et erit*: 1. *Sicut congregans in messe, quod restiterit, et brachium eius spicas leget*, (vix toto brachio, et magno labore paucas spicas legere poterit) *et erit sicut quærens spicas in valle Raphaim*: Raphaim otiosos, remissos, et negligentes significat; ad farinam ablegandus est piger: significat etiam gigantes et medicos. Sive robore, sive industria præstes, fame marieris ob scelera. 2. *Et relinquetur in eo sicut racemus.* 3. *Et sicut excussio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami*, (ubi cum difficultate et periculo colliguntur) *sive quatuor aut quinque in cacuminibus eius fructus eius, dicit Dominus Israel.*

Apocal. 6. 12. ait S. Ioannes: Et vidi cum aperuisset (Agnus) sigillum sextum: et ecce terræ motus magnus factus est, et Sol factus est niger tanquam saccus cilicinus, et Luna tota facta est sicut sanguis: et stellæ de cælo ceciderunt super terram, *sicut ficus emittit grossos suos*, (abiicit fructus immaturos) *cum a vento magno movetur.* Cum fit motus terræ, id est, animæ terrenæ, et exhalationes pestiferas inhalantis. 1. Intellectus, qui est Sol mentis, fit niger, sicut saccus factus ex nigris setis et pilis. 2. Voluntas, quæ est eius luna, fit sanguinea per desideria turbulenta et nefaria. 3. Stellæ, id est, reliquæ mentis facultates, cadunt de cælo in terram et desideria

Digitized by Google

luten. Contra vero, quatuor Angeli, id est, dæmones, ut vult Delrio lib. 2. de Mag. quæst. 11. impediuntur ab Angelo, hoc est, Christo, ut placet S. Ambros. aut melius, a vero Angelo, ne stent super terram, neque super mare, neque in ullam arborem, donec signentur servi Dei in frontibus, ne scilicet eorum fructibus noceant.

Oseæ 5. 12. *Ego quasi tinea Ephraim, et quasi putredo domui Iuda*. Pro *putredo* est Hebr. רקב *rakab*, id est, *teredo:* est vermis in ligno nascens, illudque erodens, de quo vide Plin. lib. 16. cap. 41. Usurpatur etiam pro verme vestes terente et erodente. Plin. lib. 8. cap. 48. de prætextis Servii Tullii mirum fuit, nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis quingentis sexaginta. Tinea vero est vermiculus, qui aut situ, aut pulvere ac putredine interdum nascens, vestes aut libros abrodit. Columella lib. 9. cap. 14. vermes quosdam in alvearibus natos, apibus noxios, et ceram erodentes, vocat tineas. Sensus itaque est, ut vult S. Hieron. et Lyranus, sicut tinea vestem, quia mollior est, cito absumit; ita decem tribus, inter quas Ephraim eminet, per Assyrios (Phul scilicet, Teglatphalasar, et Salmanasar) citius consumam: sicut autem teredo lignum, utpote durum, tardius abrodit, ita tribum Iuda et Beniamin tardius perdam per Nabuchodonosor regem Babylonis. Hoc autem illis continget, quia abibunt *post sordes*, id est, post idola et vitia, a putredine vero et sordibus fiunt tineæ et teredines. Plin. lib. 11. 35. *Pulvis in lanis et veste tineas creat, præsertim si araneus una includatur: sitit enim, et omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat*. S. Greg. lib. 18. Moral. cap. 11. pie notat, tineam corrumpendo sibi domum ædificare: ita gula et luxuria carnem, in qua exoriuntur, corrumpi. Et lib. 5. cap. 28. in illud Iobi cap. 4. 19. *Qui habitant domos luteas* (corpora carnea) *qui terrenum* (Hebr. pulveris) *habent fundamentum, consumentur velut a tinea*, ait: Tinea de veste nascitur, et eamdem vestem, de qua oritur, oriendo corrumpit. Quasi quædam vestis animæ, caro est, sed hæc nimirum vestis habet tineam suam: quia ab ipsa carnalis tentatio oritur, ex qua laceratur, et paucis interiectis, subdit: *Tinea damnum facit, et sonitum non facit: ita iniquorum mentes, quia damna sua considerare negligunt, integritatem quasi nescientes perdunt*, de eruca, locusta, brucho, et rubigine vide Ioel. 1. 4.

Continua est impiorum afflictio. Oseæ 5. 7. *Nunc devorabit eos mensis cum partibus suis*. Leo Hebr. reddit, *cum agris suis*, Sept. *et cleros eorum*: id est, sortes, seu sortito divisas terras et agros, ut habetur Iosue 15. et psal. 77. 54. Sorte divisit terram in funiculo distributionis. Sensus autem est: Devorabit eos mensis, id est, hostes et variæ plagæ in eos irruent singulis mensibus, eosque vastabunt et perdent. Sept. pro *mensis*, vertunt *rubigo*. Nota, hanc Plin. lib. 18. 17. maximam segetum pestem. Est autem rubigo sive robigo morbus segetum veluti regius, quo pallescunt culmi in modum auri vel æris, unde etiam vocatur aurugo et ærugo, sicut a rubedine dicitur rubigo, quod rubras faciat segetes. Oritur autem hic morbus, seu vitium segetum, a corrupto aere, et Albertus ait esse rorem incensum ab aere defluentem. Chald. vertit, *populi*. Arab. Antioch. *Latrones*. Arabs Alexand. *Assyrii*: magis ad rem nostram, et interpreti nostro conformius, Aquila vertit, *Neomenia*, id est, primus dies mensis: etenim a nova luna mensem Hebræi incipiebant. Nota porro, mensem vocari חדש *chodes* ab Hebræis. q. d. Novitatem seu innovationem: quia novam lunam habebant singulis mensibus, qui typus est mutabilitatis rerum omnium terræ, quæ sublunares sunt, ideoque luna ipsa mutabiliores. Lunam habe sub pedibus sicut mulier illa Apoc. 12. 1. et inconstantiam terrenorum atque mutabilium preme. Nota 2. Fontem mali, esse superbiam: unde subdit Oseas 5. vers. 8. *Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, ululate in Bethaven*, q. d. hostis est in proximo, arma præparate, sed frustra id facietis, ideo ululate præ dolore vocem in verba non valentes formare. *Gabaa* significat collem: *Rama* excelsum: *Bethaven* domum vanitatis: hæc præsertim prosternit Deus. Nota 3. Bethaven significare etiam *domum iniquitatis*, et Sept. vertere Bethan, id est, *domum doloris*: sic πονος labor, et πονηρια, iniquitas, sunt affinia: ululatus denotat dolorem maximum, qui homines facit mentis impotes: et significat vitiosos, esse lupos, non homines: addit Oseas vers. eod. 8. *post tergum tuum Beniamin*. Sept. vertunt, ἐξέστη, in stuporem et in extasim raptus est Beniamin, præ admiratione scilicet cladis, advertens urbem Bethaven tribui suæ proximam esse direptam. Bethaven potest figurare corpus, Beniamin vero animam, significat enim filium dexteræ: occupantibus autem passionibus corpus, in periculo est anima: paries cum proximus ardet, domus tua vix tuta est.

Fructus porro, qui sunt in sceleratis, sunt putres, fœtentes, venenati, lethiferi. Isaiæ 2. 13. *Dies Domini exercituum super omnes quercus Basan*. Significat quercus Basan 1. superbos: quia quercus excelsa est: et Basan fuit regnum Og gigantis. 2. Avaros divites, gulæ et libidini deditos; quia terra Basan erat pinguissima et uberrima, et Basan significat ignominiam, unde Basil. ait, gloria illorum *parit ignominiæ fructum*: et in magnam pœnam dicit Sapiens fore, ut perversi comedant fructus viæ suæ, suisque consiliis saturentur. Prov. 1. 31. et cap. 10. 16. *Fructus*, ait, *impii ad peccatum*, cap. 15. 6. *In fructibus impii conturbatio*: mortem in iis advertit S. Paulus Rom. 7. 5. *Cum essemus in carne*, (tunc vivebat extra carnem, ut Angelus) *passiones peccatorum, quæ per legem erant*, (quæ legis Mosaicæ occasione excitabantur) *operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*: ut peccatorum fructus producerent, qui ad æternam mortem traherent. Suar. tract. de opere sex dierum lib. 3. cap. 14. ait, de fide tenendum esse Adamum non fuisse moriturum, si de pomo vetito non comedisset, et definitum esse contra Pelagium in Concil. Milevit. cap. 1. cui contrarium docenti dixit Anathema: et Apostolus Rom. 5. ait, *per peccatum mors*. Nunc peccatum corpore velut suburbio occupato, urbem et arcem occupare nititur, et cives eius perdere: animam scilicet atque omnes eius facultates.

Labor omnis irritus erit ad bonos fructus habendos, quamdiu peccatum in nobis erit. Isaiæ 17. 10. *Plantabis plantationem fidelem, et germen alienum seminabis*: Aliqui legunt ex Hebræo, germen alieno seminabis, Assyriorum scilicet, qui Syriam et Samariam, quas Propheta alloquitur, devastarunt. Et vers. 11. *In die plantationis tuæ labrusca:* cum vineam plantaveris, orietur ex ea non vitis bonæ surculus, sed labrusca, id est, vitis agrestis, quæ etiam dicitur vitis erratica. Servius censet vocari labruscam, quod in agrorum labris, hoc est, marginibus et sepibus, nascatur: sylvestrem vocat Maro in Bucolicis, *et mane* (nimis cito) *semen tuum florebit: ablata est messis, in die hæreditatis*, (ut eo maior sit dolor, quo fructus est propior et certior) *et dolebit graviter*, se conculcari, sanguine pollui ob cædes factas in variis agris, se manu hostili rapi. Est enim prosopopœia. Sic est sensus aptior, quam si eam Cornelio explices, *dolebit*, id est, dolere faciet messis cultores suos. Non est enim ibi *chieb* in Piel, ut ipse ponit: sed כאב אנוש *cheb annus*, quod Arias vertit, *doloris desperati*. Pagn. *percussionis infirmantis*. Quanta est miseria, ut dies hæreditatis et messis, sit dies desperationis et percussionis.

Sexto denique, umbra impiorum est noxia. Isaiæ 30. 3. 105.
Erit vobis fiducia umbræ Ægypti in ignominiam. Plin. l. 17. VI.
cap. 13. de arborum umbris agit, dicitque non fastidiendam esse hanc scientiam, neque in minimis ponendam, quando *quibusque satis umbra, aut nutrix, aut noverca est*. Iuglandium quidem pinorumque et picearum, et abietis quæcumque attingere, non dubie venenum esse.

Umbra impiorum est noxia.

Arborem infrugiferam sibi, aliis noxiam, Deus ex Ecclesiæ suæ horto eiiciendam succidit, atque in flammas proiici curat. Luc. 3. 9. *Iam securis ad radicem posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur*. Nota primo, in Græco verbum esse in præsenti ἐκκόπτεται exciditur, βάλλεται mittitur, ut præsentissimum excidium declaretur. Nota 2. Non tantum ad truncum, sed etiam ad radicem esse positam se-

Itaque impiorum arborem succidit Deus.

Digitized by Google

curim, ut omnis spes succrescendi auferatur. Nota 3. Euthymio videri per radicem intelligi vitam; S. Gregorio ipsam stirpem integram, quæ etiam propter scelera parentum perit, ut patuit in Ieroboamo, filio Nabat inducente decem tribus ad cultum vitulorum aureorum, quos ipse in Dan et Bethel posuit; patuit in Baasa, in Iehu, in Achab, aliisque regibus Israel, qui cum stirpe sua excisi sunt, ob scelera, Deo id ipsis per Prophetas declarante. Sensus itaque est; securis, id est, mors, ut censet Euthymius: seu potius vindicta Dei et Christi ultoris, ad radicem Iudæorum, velut arborum infrugiferarum, posita est, ut excisi extra Dei paradisum terrestrem, nempe Ecclesiam, extrudantur, et eorum loco gentes plantentur: ideo timendum nobis est: etenim ut ait Apostolus Rom. 11. 21. *Si Deus naturalibus ramis* (Iudæis ab Abrahamo originem et fidem ducentibus) *non pepercit: time, ne forte nec tibi parcat*, cum sis Gentilis, et oleaster, insertus tantam in bonam olivam. De omnibus generatim loquitur sanctus Gregorius homilia 20. in Evang. Arbor, ait, huius Mundi est universum genus humanum. Securis vero, est Redemptor noster, qui velut ex manubrio et ferro, tenetur ex humanitate, sed incidit ex Divinitate. Nutat deinde, securim, non iuxta ramos, sed ad radicem poni. Cum enim, inquit, malorum filii tolluntur, quid aliud, quam rami infructuosæ arboris abscinduntur? Cum vero tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor a radice abscissa est, ne iam remaneat, unde iterum pravæ soboles succrescant. Hæc ipse. Ficum plantatam in vinea sua reperiens sine fructu Dominus iubet cultori vineæ eam excidi, qui vix annum obtinet, ut fodiendo et eam stercorando experiatur, an sit fructum allatura, sin minus, operam suam offert ad excisionem. Luc. 13. 7. severius esuriens Christus egit, qui Ierosolymam petens, ficum sine fructu repertam maledixit. Matth. 21. 19. *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum*, et arefacta est continuo ficulnea. In ea Alleg. repræsentatos Iudæos fructu virtutum carentes, et famem spiritualem Christi de eorum salute intelligi volunt S. Chrysost. S. Hilar. et S. Hieronymus. Nota, arefactio est terribilior, quod necdum esset tempus fructuum: ne igitur adolescens dicas, aliquid dandum est ætati, fructus dignos pœnitentiæ in ætate virili at senili te Deo oblaturum: quis scit, an prius sis arefaciendus? Deus a te fructum semper postulat: adverte, quot in iuventute arescant et exscindantur. Ezech. 31. 12. *Confringentur arbusta eius.* Si dicebat Paulus Philippensibus cap. 4. 17. *Requiro fructum abundantem in ratione vestra*, non in area vestra; quid faciet Deus? Adverte, rationem ibi poni pro computo. Habe librum computi, in quo notes, quot expensas Deus fecerit et quotidie faciat in tui cultura, et quos illi fructus rependas: ne tibi accidat, quod domui Iuda, de qua sub vineæ typo dicitur Ezech. 17. 8. *In terra bona super aquas multas plantata est vinea, ut faciat frondes et portet fructum, ut sit in vineam grandem:* sed quia non tulit fructum, additur: *Radices eius evellet, et fructus eius distringet, et siccabit omnes palmites germinis eius, et arescet.*

In temporalibus et spiritualibus scelerati exscinduntur. Primo, de temporali excisione numerosi exercitus Sennacherib Regis Assyriorum dicitur Isaiæ 10. 33. et seq. *Excelsi statura succidentur, et sublimes humiliabuntur, et subvertentur condensa saltus ferro, et Libanus cum excelsis cadet.* In eo exercitu una nocte cæsa sunt ab Angelo centum octoginta quinque millia principum, nobilium, ducum et militum. Nota, hastati præsertim, in acie referunt speciem sylvæ. Foliis cadentibus, et umbris prætercurrentibus, et somniis evolantibus terrena bona comparat S. Chrysost. in psal. 3. ubi ait, esse etiam, ματαιότητα, id est vanitatem. Hugo a S. Vict. hoc etiam amplificat hom. 9. in Ecclesiasten. Species, inquit, rerum visibilium, folia sunt: quæ modo quidem pulchra et virentia apparent, sed cadent subito, cum turbo exierit. Quæ sunt folia? Domus, vineæ, horti, piscinæ, sylva lignorum germinantium, familiæ, possessiones, aurum, argentum, substantiæ regum et provinciarum, lyræ, citharæ, tibiæ, organa, scyphi, et urcei, et vasa pretiosa: divitiæ, et pompæ, et gloria: omnia hæc folia sunt. *Quare folia? Quia vana, quia caduca, quia transitoria, ideo folia.* Virent quidem modico tempore, sed cito arescunt et cadunt. Sed tamen dum stant, umbram faciunt, et habent refrigerium suum: sed est obscura umbra et inimica lumini. Sic ille, qui fuse ibi agit de periculosa umbra, quæ sub illis foliis quæritur. Fructus quoque impiorum perdit Deus. Hoc figuratur in excidio Moabitarum 4. Reg. 3. 19. ubi Elisæus Propheta imperat tribus regibus: nempe Iosaphat Regi Iuda, Ioram Regi Israel, et Mesæ Regi Edom, bellantibus in eos: *Percutietis omnem civitatem munitam, et omnem urbem electam, et universum lignum fructiferum succidetis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, et omnem agrum egregium operietis lapidibus.* Apocal. 8. 7. tertia pars arborum concrematur: et ideo nulla spes est, quod possint iterum pullulare.

Secundo, de spiritualibus bonis agit S. Iudas in sua Epistola, cum loquens de Gnosticis hæreticis, quos Caino, Balaam et Core comparat, inter cætera v. 12. ait: *Arbores autumnales* (Græc. φθινοπωρινά, id est autumno marcescentes, vel finientis ut ultimi autumni et hyemi proximi: vel fructus suos corrumpentes ac perdentes: unde Arabs vertit, arbores corruptorum fructuum) *infructuosæ, bis mortuæ.* Primo, in animo et corpore. Secundo, in fructu et foliis. Tertio, ut ait Cornelius, bis mortuæ, id est, eradicatæ, quia tunc in ipsa radice arbores moriuntur, non tantum in trunco et ramis, qui hyeme videntur mortui, et reviviscunt in vere. Quarto, ante baptismum in Gentilismo, aut etiam per peccatum originis, et post baptismum per hæresim. Quinto, et aptius, in fide et charitate: fides est radix, charitas arbor reliqua: additur, *eradicatæ*, ut spes tollatur emendationis et profectus. Quomodo fides etiam sine charitate sit radix et fundamentum iustificationis, optime ostendit Vasquez in 1. 2. disp. 10. cap. 6. et 7. illum consule. Adde tamen opera, sed in Christi fide fundata. Nam, ut ait S. Ambros. in psalm. nostr. « Virtutes sine fide, folia sunt: videntur virere, sed prodesse non possunt. Agitantur vento, quia non habent fundamentum. Quanti Gentiles habent misericordiam, habent sobrietatem, sed fructum non habent, quia fidem non habent? Labuntur cito folia, ubi ventus flaverit. Et aliqui Iudæi habent castimoniam, sedulitatem lectionis multam et diligentiam: sed sine fructu, et versantur ut folia. Hæc forte sunt folia, quæ Salvator in illa ficu reperit, sed fructum non invenit. » Idem dic de hæreticis, ideo exscindentur et in ignem mittentur.

Arbores bis mortuæ.

Ex his porro recte concludemus cum Davide nostro, *non sic impii, non sic.* Non sic, scilicet sunt, arbor vitæ plantata secus decursus aquarum virentium, quæ fructum ferat tempore suo, cuius folia non defluant, et omnia prosperentur: sunt positi ultra flumina Æthiopiæ, et diripiunt flumina terram, et illos ipsos cum radicibus. Unde monet Rex noster psal. 61. 11. *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*, velut ad arborem cito eradicandam, et pro cursu spumantium aquarum auferendum. Qui bibunt de quodam Æthiopiæ fonte rubro, Lymphati fiunt, ut ait Ctesius: mente abluta, quæ molestia non sequetur sursum ac deorsum in lutulentis aquis volutatum? Socrates dicebat, victum ægrotantis, et bonam fortunam insipientis, πολὺ ἔχειν τὸ ὀχληρόν, multum continere molestiæ: item, idem esse Languenti, φορτίον ἀναθέσθαι, onus imponere: et indocto bonam fortunam: et S. Chrysost. tom. 5. Conc. 1. de Lazaro, comparat divitem impium navi plenæ mercium, et secundo vento delatæ; sed ut ait, εἰς ναυάγιον ἔπλει, *ad naufragium navigabat.* Nunc arbori confer lato ramos expandenti, sed iam exesæ a fluvio, extrema et vix unica fibra adhuc terræ suæ adhærenti. Quo magis erit onusta foliis et fructibus terrenis, eo citius in abyssum ruet. S. Gregor. Naz. *Improbus miser est, licet res vitæ huius illi ex voto fluant: et tanto miserior est, quanto magis* ὑπὸ τῆς εὐροίας, *a secundo fluxu delusus fuerit, sibique aliud quodpiam bonum vero bono præstabilius persuaserit* πονηρᾶς γνώμης δόξης καρπὸν δρεπόμενος, *malum malæ opinionis fructum decerpens.* Et S. Chrysost. hom. 61. Si videas, inquit, nequi-

E quodam fonte bibentes fiunt furiosi.

Subiph.

tia et luxu diffluentem, et in extremis sceleribus viventem, omni honore abundantem, regium solium ascendentem, diademate coronatum, purpura indutum, et, ηπειρου απασης κρατουντα, universæ continentiæ dominum, ingemisce; ac, δια τουτο, propter illud ipsum in miseris eum computa: ita sanctus Doctor.

Hoc etiam vidit Seneca ethnicus lib. de beata vita c. 7. *Infelices quidam*, ait, *non sine voluptate, imo ob ipsam voluptatem sunt: quod non eveniret, si virtuti se voluptas immiscuisset, qua virtus sæpe caret, nunquam indiget.*
Virtus est regia. Quid dissimilia, imo diversa componitis? Altum quiddam est virtus, excelsum, regale, invictum, infatigabile. Voluptas humile, servile, imbecillum, caducum: cuius statio ac domicilium fornices ac popinæ sunt. Virtutem in templo invenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus. Voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem, circa balnea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, enervem, mero atque unguento madentem, pallidam, fucatam, et medicamentis pollutam, etc. Et S. August. epist. 121. ad Probam cap. 5. proposita quæstione: Quid sit beata vita? Negat in eo esse sitam, ut omnia fluant ex voluntate. *(Quid enim*, ait, *si nequiter velit vivere? Nonne tanto miserior esse convincitur, quanto facilius mala eius voluntas impletur?* Attexit deinde ab ethnico sumptam sententiam: *Velle quod non deceat, idem ipsum miserrimum; nec tam miserum est, non adipisci quod velis: quam adipisci velle quod non oporteat*. Tum subdit: quid tibi videntur hæc verba, nonne a veritate per quemlibet hominem dicta sunt? Hæc ibi.

ARTICULUS II.

Impii sunt pulvis vilis, et vento dispergendus.

Vers. 5. 2 Pars. 106. Impii sunt: I. Gluma. OSTENDIT Propheta quid non sint impii: puta arbor bona et fructifera. Nunc aperit, quid sint: puta, pulvis tenuis et evanescens. Vers. eod. 5. SED TANQUAM PULVIS, QUEM PROIICIT VENTUS A FACIE TERRÆ. Nota, Hebr. velat מץ *mots*, id est Pthoo, gluma, seu folliculus tenuissimus, atque levissimus, qui proxime triticum tegit, estque palea levior. Ut enim ait Varro libr. 1. de re rustica cap. 48. de frumento loquens: Granum dictum est, quod est intimum, solidum: gluma, qui est folliculus eius: arista, quæ ut acus tenuis, longa eminet e gluma. Proinde, ut grani theca sit gluma: et apex, arista. Impii sunt, ut frumenti gluma; quia: 1. Iustos coarctant et constringunt, sed constringendo conservant. 2. Cum vanno aliisque modis frumentum purgatur, granum subsidit: gluma autem vento dissipatur: et in hoc notat Aben Ezra iustos esse grano similes; sceleratos vero glumæ, in qua nihil est solidum. S. Bern. serm. 1. explicat, quinam ex peccatoribus sint fœnum, quinam lignum, quinam stipula. S. August. comparat hæreticos zizaniæ: schismaticos spicis putrefactis: christianos malos stipulæ.

II. Quisquiliæ. Secundo, *mots* significat quisquilias, ut vertit Vatablus. Sunt autem quisquiliæ, ut ait Festus, purgamenta terrarum, et quicquid ex arboribus surculorum, foliorumque et florum minatim decidit. Hos ventus in omnem partem nullo negotio dissipat, cam ob rem Cæcilius quisquilias volantes, venti spolia appellat. Homines nihil et perditorum fæcem Tullius libr. 1. epist. ad Atticum, vocat quisquilias: et in orat. pro Sextio, Numerium, Serranum et Ælium dicit esse quisquilias seditionis Clodianæ.

III. Favilla. Tertio, *mots* pro favillo sumitur. Iob 21. 18. ubi agens de impiis ait: *Erunt sicut paleæ ante faciem venti, et sicut favilla, quam turbo dispergit*. Ubi Pineda dicit, favillam sumi pro pulvere, non quocumque, sed qui remanet in area ex decussis granis et contritis paleis; minutulum esse illud, quod ex folliculis granorum, et aristis remanet, et fere in pulverem abit. Arbitror tamen favillam esse sumendam in ordinaria significatione, id est pro scintilla igne destituta, cuiusmodi solet flammæ impetu exilire, fumoque immisceri, et ventorum ludibrium fieri, atque cum fumo evanescere: et hoc patet ex versu præcedente, ubi dixerat, *Lucerna impiorum extinguetur, et superveniet eis inundatio*. Pergens in eadem metaphora comparat eos favillæ, q. d. Non tantum in fine erunt miseri perversi, cum peribunt: sed etiam cum lucebunt, toti abibunt in favillam, quæ a vento raptabitur. Et hoc fortasse spectabat Oseas Propheta cap. 13. v. 3. *Erunt sicut pulvis turbine raptus ex area, et sicut fumus de fumario. Pro fumario*, Hebr. *ærubba*, vertit Aquila cataractam; S. Hieron. autem dicit, cataractam proprie vocari foramen in pariete fabricatum, per quod fumus egreditur: sic videmus in officinis fabrorum ferrariorum canales parietem penetrantes, ut e fornace fumus exeat; cum eoque innumeras scintillas evolare, quæ cum fumo pereunt. Sept. cum legissent *arbe*, verterunt locustam; fumus autem sive halitus, flatus seu spiritus, qui oritur a locusta, tenuissimus est, ac pene imperceptibilis: unde potest intelligi, quam parva res ac pene nihil sit Ephraim, licet sit tribus regia in regno Israel: et in ea repræsentati scelerati quam sint viles. Osee enim de Ephraimitis, id est, decem tribubus, ibi loquitur.

Quarto, *mots* Septuag. verterunt χνουν: est autem χνους lanugo plantarum, et pomorum quorundam, et barbæ: mollis lanæ villus. Sunt, qui etiam spumam vocent illam lanuginem. IV. Lanugo.

Quinto, ordinarie *mots* exponitur pulvis, ut Isaiæ 17. V.
13. Oseæ 13. 3. Sophoniæ 2. 2. Scelerati divites sunt vitulus aureus in pulverem contritus a Mose, Exod. 32. 20. Pulvis. Et statua aurea Nabuchodonosoris, a lapillo de monte deciso tacta, et redacta in pulverem, Dan. 3. 35. Neutri profuit populi et magnatum adoratio. Hoc animadversum est in morte divitis epulonis, quam considerans S. Chrysost. tom. 5. conc. 2. de Lazaro. Hic mihi, ait, considera mensas argento circumtectas, lectos, tapetia, ornamenta, quæ tota in domo sunt, omnia unguenta, aromata, vini meri copiam, eduliorum varietates, ciborum delicias, coquos, adulatores, stipatores, famulos, ac reliquam universam pompam, strepitumque extinctum, marcidumque factum παντα σποδος, παντα τεφρα και κονις, *ubique cinis, ubique favilla, et pulvis*, lamenta et luctus, nemine succurrente, neque semel egressam animam postea revocante.

Impii vero pauperes, sunt spinæ et rubi, ubique aculeos habent, et in animam suam reflexos et implicatos: atque exterius eminentes, ut non sibi tantum, sed aliis noceant, et vulnera infligant furtis, homicidiis, detractionibus, execrationibus, maledictis. Cumque vitam miseram trahant, in cineres abeunt. Isaiæ 9. 18. *Succensa est quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit, et succendetur in densitate saltus, et convolvetur superbia fumi*. Non ascendet recta in cælum, sed convolvetur atque in obliquum reflectetur, dispergetur deinde et peribit. Paupertatem nefariorum compara lapidi Asio, qui, ut ait Theophr. lib. de igne, αφανιζει παντα, και εν τουτω τεφραν ποιει, omnia consumit, et in cinerem redigit. De illo vide Plin. l. 36. c. 17.

Nota secundo: Propheta comparat nefarios pulveri va- 107.
go, et in aere pereunti, ut eos opponat iustis, quos arbori Comparantur
secus decursus aquarum radicatæ et fructum ferenti con- impii
tulit supra. Aliquot parallela opposita videamus. pulveri.

Primo: Arbor vivit vita vegetativa, habetque veram a- I.
nimam, ut patet ex nutritione, quæ est vita quædam seu Quia pul-
vitalis operatio. Pulvis vero est terra vilis, ac sine anima. vis est
Ieremias Propheta, postquam cap. 22. 28. dixit, regem Ie- terra vi-
choniam esse vas fictile atque contritum, et vas absque lis.
omni voluptate, de Iudæis omnibus subdit v. 29. *Terra, terra, terra, audi sermonem Domini*. Terræ nomen repetitur ter, ut et Sacerdotes, et Reges, atque populum moneat fragilitatis et vilitatis suæ. 2. Ut alludat ad triplicem cladem trium Regum: nempe Ioachas a Pharaone Nechao Rege Ægyptiorum captivati: Ioachim capti a Nabuchodonosore primum, ac postea occisi: atque Ioachin seu Iechoniæ in captivitatem Babylonicam abducti ab eodem Nabuchodonosore.

Iesus ut denotaret Scribas et Pharisæos esse terram et terræ hærere, nomina eorum scribebat in terra, Ioan. 8. 6. Et de omnibus impiis generatim, ait Ieremias cap.

Digitized by Google

17. 13. *Expectatio Israel Domine, omnes, qui te derelinquunt, confundentur: recedentes a te in terra scribentur:* ibi sunt sordide, et facile delentur, vel levi flatu venti, vel pedis motu. Reprehendit eos Rex noster, psal. 48. 12. sitque, *vocaverunt nomina sua in terris suis*, a terra sumunt honorem suum et nomen, sunt velut obvoluti terris, cum eas ex omni parte sequirunt, et ibi nomen suum insculpi volunt, fiuntque nomina hominum, non homines. Apocal. 11. 13. *Et in illa hora* (qua Henoch et Elias resurgentes in cælum ascendent sub finem Mundi) *factus est terræ motus magnus, et decima pars civitatis*, (Ierusalem) *cecidit* (impius, qui est terra, tremit, et in pulverem resolvitur) *et occiso sunt nomina hominum* (non homines) *septem millia*. Dum cælestes illæ tubæ divina intonabant, illi ut aspides aurem cordis terra obstruebant. Notabile est, quod Oseæ 8. v. 1. ubi legimus, *in gutture tuo sit tuba*, id est, tu, o Osea, tubali voce instar aquilæ voluntates meas aperi populo meo! Septuag. verterunt, *in sinu eorum quasi terræ*: aliter eos legisse, quam interpretem nostrum est necesse: sed quotidie, dum con- B cionatores cælestis inculcant, peccator terra sinum suum opplet, ut locum in eo vox Dei non reperiat.

II. Reliquæ terræ non adhæret.

Secundo: Arbor in omnem partem dilatatis radicibus stabilitur. Pulvis vero, licet terra sit, reliquæ tamen solidæ terræ non adhæret. Impius radices non habet. Luc. 8. 13. *Et hi radices non habent*: ideo infirmus est. Quid pulvere tenuius? Isaiæ 40. 15. dicitur: *Insulæ quasi pulvis exiguus*. Terra, ut ait Boethius lib. 2. de consol. est *punctum puncti*, id est Mundi, qui punctum est, si cum Deo comparetur. Hæc ipse. Insulæ sunt homines, undique deliciis, voluptatibus, et vitiis, ut fluctibus spumantibus, cincti. Sept. pro quasi pulvis, vertunt, *quasi sputum*. Vatablus reddit, ecce insulas quasi minutissimum pulverem proiiciet. Et cap. 29. 5. ait idem Propheta: *Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te*. Nota, Hebr. אבק *abak*, ut vult R. David, significat pulverem tenuem: ut vero censet Mercerus, pulverem qui vento impellitur; et sic erit sensus: qui te volunt ventilare, id est ventila- C bro seu vanno agitare, et versare, atque concutere, ipsimet ventilabuntur: nempe Chaldæi, qui Iudæos in captivitatem duxerunt. Nota 2. addi tamen adiectivum דק *dak*, tenuis, minutus, comminutus, contritus, a Rad. *dakak*, conterere, comminuere, q. d. Qui nunc instar pulveris sunt innumeri, ut te obruant, erunt ipsi sub aliorum pedibus, et conterentur atque comminuentur: sub pedibus scilicet Darii Medi, et Cyri Persæ, Babylonem conterentium. Pergit Isaias, *et sicut* מץ *mots, favilla* (Pagn. et Arias, gluma) *pertransiens multitudo eorum, qui contra te prævaluerunt*. Nota, S. Hieron. ibi favillam sumit in propria significatione, et bene: sic enim aptius et copiosius exaggerat vanitatem pereuntem Chaldæorum. q. d. Vulgus eorum est instar pulveris contusi, et nobiles, dites, principes, sunt instar favillæ, cuius splendor periit, quæque a vento expellitur et dissipatur. Vehementiam venti eos ablaturi deinde amplificat, vers. 6. *Eritque repente confestim, a Domino exercituum visitabitur in tonitruo, et commotione terræ, et voce magna turbinis, et tem- D pestatis, et flammæ ignis devorantis*. Somnio deinde eos egregie comparat vers. 7. et 8. Tropol. impius est scintilla lucens, ob imaginem Dei in eius anima fulgentem ante peccatum, sed malitia gratiam extinguens facit eum vilem favillam. S. Greg. lib. 9. Moral. 27. Nostra, ait, dignitas fulget per imaginem, et longe distat a beatitudinis perfectione per carnem: quia, dum spiritus miscetur pulveri, quodammodo connectitur infirmitati. Sic ipse.

III. Aridus est.

Tertio: Arbor plantatur secus decursus aquarum, ut inde succum trahat; et demissum cælo imbrem foliis ac sinu suscipit bibitque, ut inde nutriatur et virescat. Pulvis vero, in vertice montium, et in viis mediis, sub pedibus viatorum, et rotis curruum atque iumentorum vestigiis reperitur, et aridus est. Ieremias cap. 17. 6. hominem, qui ponit carnem brachium suum, comparat *myricæ in deserto*: Et quæ non videbit, id est non experietur, non sentiet, cum venerit bonum, nempe pluvia: *Sed ha-* A *bitabit in siccitate in deserto*, (ut nec a terra, nec a cælo humorem vivificum habeat) *in terra salsuginis et inhabitabili*. Nota, myrica quam vernacule vocamus *bruyere*, est genus humilis virgulti, cuius duæ sunt species: altera sativa, quæ vocatur etiam Tamarix a Plinio lib. 13. c. 21. altera sylvestris, quam in Achaia Briam sylvestrem nuncupant. Humiles myricas vocat Maro 4. Eclogæ: tenues Ovid. 10. Metam. fragiles lib. 3. de arte. Nota 2. impius erit Primo myrica. Secundo, myrica in siccitate, id est sine pluvia. Tertio, myrica in deserto. Quarto, non in quocumque deserto; sed salsuginoso; et non tantum non habitato, sed inhabitabili.

Magis ad rem præsentem ait idem Ieremias, seu Deus potius apud ipsum cap. 51. 37. *Desertum faciam mare eius*, id est, ut vult Lyranus, Euphratem fluvium, qui alluit Babylonem; et mare dicitur, ob abundantiam aquarum: vel mare cum Vatablo intellige abundantiam hominum et opum, quæ tanta Babylone videbatur, ut quasi mare exhauriri non posse videretur: *Et siccabo venam eius*, B per Darium et Cyrum ex alveo aquas eius alio derivando, ita ut per illum arefactum milites intraverint, et minime cogitantes oppresserint: *Et erit Babylon in tumulos*, domorum dirutarum et arenarum: in quibus, ut sequitur, sit habitatio draconum, stupor et sibilus. Ad illam cladem alludit S. Ioan. Apocal. 16. 12. *Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem: et siccavit aquam eius*: id est felicitatem terrenam, ut explicat S. Laurentius Iustinianus. Ad literam, in fine mundi siccabitur Euphrates, ut præparetur via regibus orientalibus, qui parebunt Antichristo, sicque facilius veniant in campum Armagedon, qui probabiliter erit iuxta Ierusalem et vallem Iosaphat, cum in Ierusalem regia Antichristi futura sit, et in valle Iosaphat extremum iudicium, voxque Armagedon sit Hebraica. Nota, Armagedon significare *montem pomorum, sive fructuum*. Nam הר *har* (Armagedon.) montem significat, et מגד *meghed*, omne pretiosum et optimum tam in fructibus, quam in auro, argento, lapi- C dibus pretiosis ac vestibus, et aliis. Erunt impii in locum fructuum, id est, in Ecclesiam; sed ut ibi cum Antichristo et hæreticis pugnent contra Christum et pios: spe autem sua frustrabuntur: nam *mons fructuum*, fiet eius *excidium excidii*, seu *anathema excidens*, succidens, incidens: hoc quoque significat Armagedon, ubi committetur pugna illa extrema, in qua Antichristus vincetur et occidetur.

Ingemit David psal. 142. 2. *Expandi manus meas ad te*, ut ramos arboris ad pluviam gratiæ et consolationis poscendam: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi*: S. Hieronym. vertit, quasi terra sitiens ad te. Psalm. 62. 2. dicit, se esse positum in terra deserta, invia et inaquosa. Psalm. 41. 1. se comparat cervo anhelanti ad fontes aquarum. Hebr. ibi est: *Sicut areola præparata ad irrigationes aquarum*. A Deo solo remedium ariditatis invenies. Tempore regis Achab cum per tres annos cum dimidio Elias cælum clausisset in regno Israel ob peccata, et præsertim ob idololatriam, 3. Reg. 18. 1. Luc. 4. Iacobi 5. plu- D viam oratione obtinuit, cum iam pene omnia aruissent. 3. Reg. 18. 42. et seq. Eadem siccitas trium annorum cum dimidio erit in fine mundi orantibus Elia eodem et Henoch: sicque toto tempore quo florebit Antichristus, erit ariditas. Nam regnabit *per tempus et tempora, et dimidium temporis*: id est, per annum, per duos annos, atque per dimidium anni: nempe per tres annos cum dimidio, Apocal. 12. 14. Elias autem et Henoch illi se opponent et concionabuntur per dies 1260. amicti saccis, id est vestibus pœnitentium; iis supervivet Antichristus per dies 30. Nam 3. anni Iuliani cum 6. mensibus efficiunt dies 1278. vel potius, post 3. annos cum 6. mensibus supervivet adhuc Antichristus per 30. dies: nam Daniel c. 12. 11. ait, eum regnaturum dies 1290: sed hæ minutiæ numerorum ut plurimum in Scriptura omittuntur. Antichristi et impiorum regnum in ariditate est.

IV. Sterilis est.

Quarto: Arbor fructus profundit, ut iussit Deus Genes. 1. Pulvis vero, sterilis est. S. Ambr. in psal. nostr.

Digitized by Google

Anima, inquit, *plena floribus pietatis, hortum habet: vel ipsa hortus est, qui fructus ferat. Anima, quæ impietati patet, pulverem habet, qui est infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit Dominus, sed ipsa sibi collegit impietatis pulverem.* Sterilitatem illius pulveris aperit Deus cum Iudæis agens de Iechonia Rege Iuda. Ierem. 22. 29. *Terra, terra, terra*, (vehementiam affectus in loquente, et surditatem in audientibus notat hæc repetitio: deinde erant terra in cogitatione, verbis, et opere) *audi sermonem Domini. Hæc dicit Dominus: Scribe virum istum sterilem*, Iechoniam regem, qui etiam dictus est Ioachin, filius Ioakimi Regis occisi a Chaldæis. Nota, pro *sterilem*, Hebr. esse עֲרִירִי *ariri*, quod Septuag. vertunt, abdicatum: Symmachus, vacuum; Aquila, *non crescentem*: R. David, *unicum absque liberis*: deduci potest ab עַרְעָר *aror*, myrica, quæ in deserto est sterilis et solitaria atque humilis. Nota 2. Iechoniam per menses tantum tres in Ierusalem regnavisse, et abductum esse iussu Nabuchodonosoris in Babylonem captivum in ipso ætatis flore: nempe anno ætatis 18. ibi quidem genuisse septem filios, cum iam haberet Salathiel, sed nullus ex iis fuit rex: et illa sterilitas melius in sequentibus explicatur, *virum, qui in diebus suis non prosperabitur; nec erit de semine eius vir, qui sedeat super solium David, et potestatem* (regiam) *habeat ultra in Iuda.*

V. Omnia reddit inculta.

Quinto: Arbores trunco, foliis, fructibus, umbra ipsa exornant et exhilarant hortos, valles, et aperta camporum. Pulvis et arenæ omnia reddunt inculta et horrida. In Iacobo et Esau figuratur virtutis amœnitas et vitii fœditas. Iacobum enim benedicens Isaac pater eius, Genes. 27. vers. 27. incipit: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Nota, Iacob comparatur agro: 1. Odorifero, ob flores et fructus. 2. Pleno, ob multitudinem herbarum, segetum, et arborum. 3. Benedicto a Deo, ob rorem cæli et pinguedinem terræ: lege S. Gregor. hom. 6. in Ezech. de florum, id est virtutum, vario odore. Esau vero, dicitur Gen. 25. vers. 25. *Totus in morem pellis hispidus*: inde appellatus est 1. Esau, id est factus et perfectus: quia nascens apparuit hispidus instar viri, non glaber, ut infans: inde quoque appellatus est שֵׂעִיר, *seir*, id est pilosus: sed in hoc fuisse aliquam deformitatem patet, quod Iacob iam natus annos 77. pelliculas hœdorum manibus circumdederit, in modum chirothecarum; iisque colli nuda, id est mollitiem et glabritiem, protexerit, Genes. 27. 16. ut ab Isaaco Esau putaretur. Hæc S. Ambr. considerans lib. de Isaac et anima cap. 7. *Quid*, ait, *pleno agro pulchrius, cum seges fluctuat, cum poma irrutilant, vel cum uvarum serta dependent: aut baccis onusta olea curvescit, vel viridanti gramine montium vertices, vallium humilia vestiuntur. Et, ut Scripturæ utamur testimonio; Iacob decorus erat, et ideo erat odor agri pleni. Esau hispidus erat et indecorus, et ideo agrestis erat, qui fructus illos habere non posset.*

Mundus licet tot creaturis et hominibus refertus videatur, Sanctis tamen ob gratiæ defectum et virtutis, apparet velut desertum. Apocal. 17. 3. S. Ioannes ait: *Abstulit me Angelus in spiritu in desertum.* Carne erat in Patmos insula, spiritu abripitur, ut videat gloriam meretriciæ magnæ Babylonis, id est Romæ ethnicæ, quæ in medio populorum et regum circumdata erat purpura, et coccino, et lapide pretioso, et margaritis, habens poculum aureum in manu sua. Ut intelligas omnem mundi gloriam, esse merum desertum, carens vera lætitia et felicitatis fructibus. Unde fortasse Roma apparet insidere bestiæ; nam ad deserta se bestiæ recipiunt, præsertim monstrosæ, qualis est illa. Nota prima, per hanc bestiam non intelligi Antichristum, ut censuit Suarez 3. p. tom. 2. disp. 59. art. 6. sect. 2. non diabolum eiusque regnum, ut putavit Viegas; sed mundum, id est complexionem vitiosorum et mundanorum, quibus de sua calice aureo propinat Babylon. Secundo, bestiam illam esse coccineam, id est purpuratam sanguine Martyrum, ut ait Alcazar: vel melius regio splendore et fastu triumphantem. Tertio, habere capita septem, id est septem montes, septem scilicet peccata capitalia: et septem reges, hoc est septem dæmones, qui illis præsunt, ut Asmodæus luxuriæ. Quarto, habere decem cornua, id est, ut explicat S. Ambros. et Ticonius, omnia regna regibus impiis subiecta: de sensu literali dicemus alias. Quinto, poculum aureum habere, id est felicitatem, et suavitatem mundanam, delicias ac voluptates: sed illud poculum esse plenum abominationis et immunditiæ fornicationis, h. e. idololatriæ, quam omnibus gentibus propinat.

Sexto: Arbor in cælum se subrigit, et fructus a terra elevat, ne pedibus hominum ferarumque proterantur: neve eorum manibus et dentibus pateant. Pulvis vero, sub omnium pedibus iacet, et ubique calcatur. Malach. 4. 3. *Calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum*, id est, in die iudicii, quando efficiam ut conculcetis inimicos vestros sceleratos. Nota, alludere ad morem victorum, qui in Oriente præsertim aut calcabant, aut calcari curabant, hostes devictos, ut patet Iosue 10. 24. ubi de quinque regibus ait ad principes exercitus: *Ite et ponite pedes super colla regum istorum.* Nota 2. Sancti in die iudicii calcabunt impios: 1. Quia in acie sublimes, videbunt miseros sub pedibus suis in terra catenatos. 2. Quia assessores erunt Iudicis, eosque ad æternas flammas damnabunt, ubi perpetuo manebunt, sicut cinis manet in foco, semper urendi, nunquam consumendi. S. Hilar. in psal. nostrum de inferorum pœna etiam explicat, quod impii pulvis appellantur. Per id, ait, quod pulvis et lutum sunt, in naturam tantum pœnalis supplicii reservati. Hæc ipse. Nec impedit potentia, dignitas aut opulentia; nam dicitur Mich. 1. 3. *Descendet Dominus*, (ad iudicium) *et calcabit super excelsa terræ, et consumentur montes subtus eum.* Hebr. *namassu*, colliquescent et dissolventur, contererentur, liquescent. Excelsa terræ sunt optimates Israel. Tu præveni tempus illud: et pulverem tuum, id est corpus, subige et contunde. Hoc monet Nahum, 3. 14. *Intra in lutum, et calca, subigens tene laterem.* Ubi S. Hieron. Quia semel, o anima, ingressa es lutum et clausa corpore, sustine iniuriam et necessitates corporis, et conculcare ab inimicis: et omnia ad conficiendam carnem, quæ pœnitentia digna sunt, patere. Semel enim assumens lutum et paleas, et manibus huius sæculi negotiis involuta, debes per iniuriam sponte calcari, etc. Hæc ibi.

VI. Pedibus omnium calcatur.

Septima: Arboris partes omnes sibi uniuntur: radix truncum, truncus ramos, rami fructus et folia sustentant. Pulveris vero grana non modo terræ reliquæ, sed ne sibi quidem uniuntur. Impii non modo cum iustis non coalescunt, sed ne vinculo quidem charitatis sibi adunantur: suis enim quique commodis servientes, ab aliorum amore discreti, nullo adminiculo fulciuntur, sed leves ad sua singuli lucra discursant. Ante ædificationem turris Babylonicæ, dicitur de omnibus hominibus, quod essent *labii unius* et sermonum eorumdem, Gen. 11. 1. sed non dicitur, quod essent *cor unum et anima una*, in Spiritu sancto de cælo in Apostolos et fideles descendente, Act. 4. 32. Nota, ibi erat unum labium, id est unica lingua, nempe Hebraica in tota terra: sed quia corda erant diversa, ipsum labium diversum fit, et dividitur in 72. linguas matrices, ut censent S. Hieron. S. Augustin. S. Prosper, et S. Epiph. vel potius in 55. ut vult Cornelius, quia tollit Cainan, et patres nominatos ex personis 72. Gen. c. 10. numeratis: aut denique verius, in 56. nam Cainan non est delendus, ut S. Greg. Naz. S. August. Euseb. Hugo, Dionysius, Lipam. Delrio, Toletus, aliique docent. Nota 2. שְׂפָה *sapha*, significat labium, si punctum ponatur in sinistro cornu: שְׁפָה *sciapha* autem, puncto in dextro latere collocato significat contundere, conterere, frangere: labia dolosa *in corde et corde* (duplici corde) loquuntur. Psal. 11. 3. inde oritur contritio: unde additur vers. 4. *Disperdat* (Hebr. disperdet, succidet) *Dominus universa labia dolosa.* Et ipsa se labia sceleratorum per calumnias detractiones, contumelias conterunt. Prov. 10. vers. 10. *Stultus labiis verberabitur*: id est, ut ait Saloninus, condemnabitur, propter verba iniqua, quæ locutus est. Sic

VII. Grana pulveris sibi non uniuntur.

Digitized by Google

vers. 8. dixerat: *Stultus cæditur labiis*; Pagninus vertit *propter labia punietur.* Aquila vapulabit; Symmachus, torquebitur. Septuag. supplantabitur. Theodotio, φυραθήσεται, fermentabitur. Nota 3. in Pentecoste cor unum et animam unam in uno Spiritu omnia labia simul iunxisse, ut omnia idiomata una lingua proferrentur.

VIII Octavo: Arbor ventorum flatibus resistit trunco suo, et radicibus bene firmatis. Pulvis nullam habet resistentiam, sed statim a vento disiicitur et dissipatur. De perversis dicit Deus 2. Reg. 22. 43. *Delebo eos ut pulverem terræ quasi lutum platearum.* Ubi notat Sanctius, cum dicitur aliquis delendus ut pulvis terræ, dici facile esse delendum, cum pulvis nullam prorsus habeat vim resistendi. Idem pene dicitur psal. 17. 43. De illa dispersione pulveris fuse mox agetur.

A vento dissipatur.

IX. Nono: Arbor ventorum vi deiecta, a loco suo non movetur, sed saltem fibris terram tenet, seque immotam præstat. Pulvis vero, semel a vento in aerem elevatus, dissipatur, et aspicientium oculos effugit, peritque. Impii, ut ait Genebr. in psal. nostr. celeriter levique negotio, quasi vento violenter et infeliciter delebuntur, atque disparebunt tamquam pulvis, quem ita per aerem propellit et raptat ventus, ut brevi nusquam appareat, utpote in auras evanescens.

In acie perit.

X. Decimo: Arbores viriditate sua oculos reficiunt et recreant. Pulvis in oculos agitatus incurrit, iis nocet, et caliginem infert. De impiis divitibus, qui instar idolorum adorari se volunt, possis cum Baruch Propheta dicere c. 6. 15. et 16. *Sicut vas hominis confractum inutile efficitur, tales sunt et Dii illorum. Constitutis illis in domo, oculi eorum pleni sunt pulvere a pedibus introeuntium.* Vanitas eos excæcat: ideo cæci sunt, et duces cæcorum, quod Christus Matth. 15. 14. de Scribis et Pharisæis dicit: et tu de sciolis possis efferre, præsertim, cum sunt vitiosi. S. Ambros. in psal. nostr. *Pulvis est impietas. Sicut pulvis est impiorum potentia. Caliginem infert, salutem dare non potest. Simul ut vehemens flare cœperit spiritus, spargit eam, atque dissolvit, Aerem turbat, solum nudat: ut pulvis proiicitur: deficit ut fumus: liquescit ut cera.* Fit peccatum nubes pulverea Solem et lucem eripiens. S. Chrysost. hom. 64. *Peccatum*, ait, σκοτοῖ τὸν λογισμὸν, *obtenebrat mentem, et quasi*, νεφέλη πυκνὴ, *densa nubes, mentem corrumpit.*

Oculis nocet.

XI. Undecimo: Arbor fructu suo palatum refrigerat, humectat, et delectat, sitimque et famem tollit. Pulvis vero nares et os opplet, atque fauces arefacit: ita impietas. Isaias 3. 24. *Erit pro suavi odore fœtor.* S. Basilius legit *pulvis*, atque delicias aromatum et unguentorum pretiosorum opponi pulveri, qui oppilatione molestam difficultatem inducens circa orificium anhelitus multum tædii affert et anxietatis. Os pulvere complent, qui semper pro terra et de terra loquuntur. Isaiæ 29. 4. *Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum: et erit quasi Pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum; mussitabit:* exili et tenui voce loquetur, dolos et fraudes insusurrans participibus malitiæ tuæ, atque per detractiones et calumnias occultas alios bonis evertens. Python, est spiritus divinator, qui se humanis corporibus insinuans, reddit oracula, sic dictus a πυνθάνομαι, interrogo, quod ab eo varia petantur: sic Act. 16. vers. 18. S. Paulus sanavit puellam, quæ Philippis urbe Macedoniæ habebat *Spiritum Pythonem.* Syrus vertit, spiritum divinationis: et πυθῶνες vocabantur, qui Delphos ad consulenda oracula mittebantur, qui publice cum regibus cibaria habebant, et vescebantur una, ut tradit Herodot. lib. 6. Secundo, Pythones appellantur homines ipsi, qui a dæmonibus possessi sunt, ut indicat Plutarchus in eo opusculo, quod inscripsit, *cur oracula desierint*, et habemus apud Isaiam cap. 8. 19. *Quærite a Pythonibus* (Sept. ἐγγαστριμύθους ventriloquis: Hebr. אבות *oboth*, utribus) *et a divinis, qui strident incantationibus suis.* Hebr. *mesaphsephim ve magim*, mussitantes et submurmurantes, Galli dicunt, *gazouiller.* Rabbi Abraham, R. David, et R. Emmanuel dicunt proprie significare הגה *haga*, loqui ore, et per metaphoram sumi pro meditari: arbitror מהגים *mayhim*, inde ductum, hoc loco proprie significari loquentes cum meditatione, cum stupore quodam et extasi, stupefactos et meditabundos: hinc magi dicti videntur incantatores, qui a dæmone inquirunt, quæ optant sibi et aliis. Pagn. et Arias vertunt, *garrientes et susurrantes*: sic enim carmina magica recitant, et dæmon in ventriloquis sæpe exili voce loquebatur. Quod autem sæpe furiis agerentur et spumarent illi enthusiastæ, cum sive per os, sive per ventrem oracula darent, ut patet apud Virgil. l. 6. Æneid. ideo S. Hier. vertit, *strident.* Nota, ab Hebr. vocari *oboth*, id est utres: quia per ventrem quasi per utrem obscuras, stridulas, hiulcas, confusas, ambiguas et perplexas sæpe dabant voces: Scholiastes Aristophanis in Pluto, modum, quo id fieret, explicat. Impii vox, est vox Pythonis de terra ob ventrem loquentis.

Nares, et os implet.

XII. Duodecimo: Sunt, qui ex arborum foliis, sibi vestes contexant, ut S. Paulus eremita suam ex foliis palmarum, quam vestem S. Antonius in præcipuis anni solemnitatibus sibi ab eo datam ponebat. Pulvis vestes fœdat. Vestis animæ, corpus est. Iob. 40. 5. ait Deus Iobo, *Speciosis indure vestibus.* Et Paulus 1. Cor. 7. 34. *Mulier sit sancta corpore et spiritu.* Hebr. 10. 22. omnes alloquens ait: *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aspersi corda a conscientia mala*, id est, a peccatis, quæ conscientiam perversam efficiunt, purgati per Christi sanguinem, quo aspersi sumus felicius et efficacius, quam Iudæi aqua, cinere vaccæ rufæ sanctificata, de qua agitur Num. 19. *et abluti corpus aqua munda*, id est, emundante, ut ait S. Chrysost. et S. Anselmus, quod verum arbitror: puto tamen etiam subindicare aquam, in quam olim cinis vitulæ rufæ iniiciebatur, non fuisse omnino mundam et puram, sed aquam Baptismi esse puram et aptam ad abluendum et purgandum; alia potius infecisset et vestes, et corpus: neque apta fuisset ad potum: erat tamen aqua expiationis et lustrationis Iudæis, egenum licet elementum, at figurandam vim Baptismi per Christum. 1. Cor. 15. 44. *Seminatur corpus animale*, (in pulvere sepulchri) *surget corpus spiritale*, in gloria: hic etiam per animæ gratiam potest arrham illius felicitatis obtinere.

Vestes infecit.

XIII. Decimo tertio: Arbores, fructuum suorum variis succis, ad condiendos cibos inserviunt, eos pulvis insipidos facit: impietas omnem menti saporem et sapientiam, id est, sapidam scientiam aufert. Moses Deut. 32. 6. Iudæos vocat populum stultum et insipientem, quod Deum ex corde non colerent: et S. Paulus Rom. 1. 21. Gentilium Philosophos arguens, ait: *Obscuratum est insipiens cor eorum.* Contra vero, ut ait auctor Ecclesiastici c. 1. 25. *Radix sapientiæ, timere Deum*, id est, revereri Dominum, ut habent Tigurina: nam bonus est Dominus, *et rami eius longævi.* Septuag. μακροημερεύσεις, dierum longitudo: et in hac et in alia vita. Arabs reddit, *Radices illius, vita æterna: et arbor illius, prolongat dies.* De sapientia intelligit, et consequenter de timore Dei.

Cibos insipidos facit.

XIV. Decimo quarto denique: Arbor dat cibos hominibus, et ante diluvium solis fructibus eos victitasse censuit S. Basil. Beda, Tornielius, et alii: sed melius Soto, Salianus in Annal. Suarez tract. de opere sex dierum lib. 5. cap. 6. num. 27. et seq. putant, esum carnium fuisse licitum ante diluvium, cum non sit per se malus, neque eius invenіatur prohibitio: et probabiliter iis usos esse homines, etiam iustos: certe S. Iustinus quæst. 119. ad gentes, ait, Abelem comedisse de lacte ovium. Ut enim ait Paulus 1. Cor. 9. Quis pascit gregem, et de lacte eius non manducat? Adde: Quis pelle ovis ad vestes utitur, et carnem eius, quam scit esse suavissimam, ad canes abiicit? Suarez tamen loco citato n. 2. putat in statu innocentiæ cibum infantium futurum fuisse lac maternum: adultorum vero, semina, et fructus arborum, n. 3. nec pane, nec alio cibo arte confecto: imo neque ovis aut lacte animalium usuros fuisse, n. 16. neque carnibus, n. 12. quia illis non indiguissent: nam et ordinatam delectationem, et sustentationem vitæ, et virium corporis conservationem sufficienter dabant fructus arboris vitæ, et aliarum arborum. Sed hæc non multum probant. Ut ut sit, fructus arborum

Cibus est serpentis.

Digitized by Google

nobis cibum suppeditant; pulvis vero cibus est serpentis. Gen. 3. 14. *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Rupert. lib. 3. de Trinitate cap. 18. ait, homines, qui terrena sapiunt, esse cibum et pabulum dæmonis post Adæ peccatum. S. Greg. l. 30. Mor. cap. 6. in illud Iob. 38. vers. 38. *Quando fundebatur pulvis in terram, et glebæ compingebantur*, ait, per pulverem peccatores accipi, qui nullo rationis pondere solidati, cuiuslibet tentationis flatu rapiuntur: glebas tamen fieri, cum in una fide et charitate coniunguntur et confunduntur. Alio in loco dicit, iniquos instabiles per pulverem designatos, esse cibum serpentis, Isaiæ 65. 25. *Serpenti pulvis panis eius.* Forerius ad literam, ibi serpentem sumit pro dæmone peccatores devorante, sensum tantum esse mysticum arbitror. Eurynomi dæmonis mentionem habes apud Pausaniam l. 10. seu, in Phocicis, ubi ait a Delphicis creditum, carnes mortuorum, exceptis tantum ossibus, devorare: et Rabbini volunt ab Isaia intelligi Azazelem dæmonem, qui est princeps deserti, et in potestate sua habet pulverem deserti, id est, humanum corpus, quod ex pulvere factum est, donec conversum fuerit in naturam spiritualem. Sic etiam Valentiniani apud S. Irenæum censent Azazelem esse nomen dæmonis, l. 1. c. 12. idem tradit Reuchlinus lib. 3. de arte Cabal. aitque, in exercitu satanæ latissime imperare: significat emissarium abeuntem: fortis sis in Deo, et cito illum fugabis: cum eo autem conviventur impii, de quibus Michææ 7. 17. *Lingent pulverem, sicut serpentes:* non tantum devorabunt, sed lingent, velut aliquid suave.

Præcipue autem comparatio pulveris cum impio, in eo est, quod pulvis dispergitur huc illuc. Vers. eod. 5. SED TANQUAM PULVIS, QUEM PROIICIT VENTUS A FACIE TERRÆ, id est, a superficie terræ, a terra: nam facies terræ sumitur pro terra: facies maris, pro mari: facies iræ, pro ira: et sic de aliis, per Hebraismum. Pulvis porro, qui a terra proiicitur, vel elevatur usque ad nubes, et ibi mutatur in aquam, vel in ranas et bufones: aut elevatur usque ad ignis sphæram, si ulla est, atque ibi vertitur in ignem: aut in fontes ac mare præcipitatur, et fit lutum ad ima defluens, si præsertim in magna quantitate proiicitur.

Facies terræ Tropol. est primo, constantia et firmitas virtutis, ut explicat Ludolphus: secundo, bona ista superficialia et externa, ut S. Thomas: tertio, fixa certo in terræ loco habitatio, ut Hesych. et Euthym.

Alleg. *facies terræ* est soliditas Ecclesiæ, sicut interpretatur Haymo. Anagog. Primo, est societas iustorum in iudicio, ut ait Dion. Carthusian. et Iacobus de Valentia. Secundo, est stabilitas in Deo, et in terra viventium, ut explicat S. August. et dicit Isaias cap. 26. secundum Sept. *Tollatur impius, ne videat gloriam Domini*: sic a facie terræ promissionis per arenas Arabiæ dispersi sunt Israelitæ per 40. annos, quod ab exploratoribus perterrefacti ad eam noluissent ascendere. Num. 14. 33. *Filii vestri vagi erunt in deserto quadraginta annis*, inchoatis, non plenis, ab ea punitione, si ab anno profano ducas exordium: incipit enim mense Tisri, id est, Septembri: murmur autem factum est mense Iulio: itaque primi anni erunt tantum duo menses, deinde secuti sunt anni 38. pleni: ad extremum annus quadragesimus a Tisri usque ad Martium decurrit tantum per sex menses. Si vero incipias numerare ab egressu ex Ægypto, erunt 40. anni completi usque ad ingressum terræ promissæ.

108. Venti quatuor impios disiiciunt.

Nota, *Ventus* quadruplex hic sentiri potest, qui pulverem disiiciat a facie terræ: sic Iudæis in Babylone morantibus dicitur Zachar. 2. 6. *In quatuor ventos cæli dispersi vos.*

I. Carnis cupiditas, quæ est ventus occidentalis.

Primus ventus est Occidentalis: nempe, 1. Nefaria cupiditas ipsius impii, ut explicat Haymo, quæ domum ipsam intrat per hortum et delicias. 2. S. Augustin. de superbia explicat: illa non parietes tantum succutit, sed in altum se volens extollere, tectum charitatis, quæ operit multitudinem peccatorum, disrumpit et dissipat, omnemque virtutum supellectilem omnibus aeris, id est, vanitatis, iniuriis exponit ac latrociniis furum. 3. Ventum pro morA te sumit S. Greg. 11. Mor. 17. pulverem pro vita: aut pro fama et memoria impii: *Periit memoria eorum cum sonitu*, ps. 9. 7. facto per ventum inanem, et pereuntem ac perdentem. Superbos dispersos mente cordis sui, Luc. 1. 51. compara pulveri montium, de quo Isaiæ 17. 13. *Rapietur sicut pulvis montium a facie venti*: pulvis domorum, quietus manet: pulvis vallium, et humiditate sua non est ita volubilis, et a montibus tegitur, a sylvis, segetibus, herbis et floribus, in quibus et sub quibus latet; sed pulvis montium est aridus, et omni vento expositus: *Et sicut turbo coram tempestate*, a qua in omnem partem agitur dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum: cum vertigine et ludo. 1. Vatablus reddit, *sicut globus ante turbinem*. 2. Sept. *sicut pulverem rotæ tempestatis impellentis*. 3. Pagninus in thesauro, *sicut rota*. 4. In paraphrasi, sicut stipula, et ita vertit R. David. Vox Hebr. גלגל, *galgal*, sumitur pro re volubili, qualis est turbo, rota, globus, qui, cum a turbine corripitur, totus impetu B illius rotatur et proiicitur; agit autem Isaias de Damascenis vincendis a Teglathphalasar Rege Assyriorum, 4. Reg. 16. 9. et post 134. annos a Nabuchodonosor Rege Babylonis; Ierem. 49. 23. pergit Isaias vers. 14. *In tempore vespere, et ecce turbatio: in matutino, et non subsistet*: in adversis, et prosperis: in senectute, et iuventute.

Secundus ventus, qui pulverem disiicit, est favor et applausus Mundi vel odium eius. Ventus hic est meridionalis, adducit pluvias, et morbos, ac pestem. Ventus hic evertit domum filiorum Iobi. Nuncius ait Iob. 1. 19. *Repente ventus vehemens irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos.* Cum ortus fuerit ventus ille a regione deserti, id est, a deserto Arabiæ, recte S. Hieron. concludit fuisse Austrum. Terra enim Hus, in qua regnavit Iob, habet ab Occidente Iordanem, Trachonitidem regionem, et Argob: ab Oriente autem, Hermon: non illum, qui citra Iordanem monti Tabor coniungitur, sed alium maiorem et celsiorem trans C Iordanem, qui etiam Sanir dicitur, Ezech. 27. et Sion, Deuteron. 4. abundatque leonibus et pardis, Cant. 4. atque laudatissimis abietibus ad tabulata navium Tyriorum, Ezech. 27. ab Aquilone habet agrum Damascenum et montem Libanum: a Meridie denique habet montem Seir, sive Edom, quem incoluit Esau, Idumæam quoque reliquam, et desertum Arabiæ: paulo inferius ad latus meridiei habet regnum Basan, et regionem Galaaditidem et lacum Genesareth. Ferunt in Arabia aliquando tempestates arenarum excitari, sicut in mari fluctuum. Herodotus certe in Thalia dicit, exercitus missos a Cambyse ad Ammonis Iovis fanum in Africa evertendum, fuisse ita arenis vento agitatis obrutos, ut ne unus quidem miles superfuerit. Iuppiter porro ibi cultus, Ammon est appellatus, id est, arenarius, quod locus, in quo fanum esset, alioqui amœnus ob fontem et arbores, ex omni parte arenis cingeretur: ἄμμος autem Græce arenam significat. Notabile est, quod Plin. lib. 2. cap. 45. refert, in Cyrenaica Provincia rupem quamdam Austro tradi sacram, quam pro- D fanum sit, attrectari hominis manu, insonare confestim *austro volvente arenas*. Tange montes, et fumigabunt. Tradit quoque, in Dalmatiæ ora specum esse, vasto in præceps hiatu, in quem deiecto levi pondere, quamvis tranquillo die turbini similis emicat procella. De mundanis dici potest illud Oseæ 8. 7. *Ventum seminabunt*, (ventum, aut ἀνεμόφθορα, semina vento corrupta, ut ait S. Hieron.) *et turbinem metent*. Arabs Alex. *in perditione auferentur.* Dixerat idem Propheta vers. 6. *In aranearum telas erit vitulus Samariæ*: id est, vitulus aureus positus a Ieroboam Rege in urbe Dan, quæ erat terminus Iudææ a Septentrione: et in Bethel, quæ prius Luza vocabatur, et erat in finibus regni Israel a meridie. Samaria autem urbs regia ponitur synecdochice pro toto regno decem tribuum, quod dicitur etiam regnum Israel. Hebr. autem vocem, quam S. Hieron. vertit *aranearum telas*, Arias et Pagn. reddunt, *contritiones*. 2. R. David et Vatablus, *fragmenta, frusta, scissilia*. 3. Chald. *asseres*. 4. R. Ionas, *expulsiones*. 5. R. Iephet, *aversiones, aut rebelliones*. 6. Septuag.

II. Mundi applausus, qui flat a meridie.

Tempestates pulveris in Arabia.

seducens. 7. Symmach. *instabilis.* 8. V. Editio, *vagus et fluctuans.* Vetat S. Paulus Eph. 4. 14. ne simus parvuli fluctuantes, et ne circumferamur omni vento doctrinæ etc. videamus ne circumferamur omni vento pestilentis vitæ. Vehementes sunt illi venti. Isaiæ 21. 1. Onus deserti maris (Babylonis exscindendæ) sicut turbines ab Africo (vento meridionali) veniunt: de deserto venit, de terra horribili.

III. Dæmon flans a Septentrione.

Tertius ventus, qui *pulverem proiicit a facie terræ*, est ventus Septentrionalis, nempe dæmon, ut Eutym. et S. Hieron. explicant: aut quilibet tentationis flatus, ut S. Greg. 28. Mor. cap. 9. *ab Aquilone*, ut ait Ierem. 1. 14. *pandetur malum super omnes habitatores terræ*, id est, qui non se reputant peregrinos in terra. Ad litteram, agit de Ierusalem vastanda per Nabuchodonosor Regem Babylonis, quæ est Septentrionalis Ierosolymæ, ut ait Theodor. et Vatablus: aut potius, quia Nabuchodanosor rapta Ninive, et Syria decursa, Iudæam est ingressus per Dan, quæ urbs est Septentrionalis respectu Ierusalem, exercitum secum adducens conflatum ex gentibus Septentrionalibus. Nam Ninive est magis Septentrionalis, quam Chaldæa.

Philisthæis vastandis a Sennacherib Rege Assyriarum, cuius urbs regia erat Ninive, ait Isaias 14. 31. *Ulula porta, clama civitas: prostrata est Philisthæa omnis: ab Aquilone enim fumus veniet, et non est, qui effugiet agmen eius.* S. Hieron. Id explicat de Sennacherib, Cornelius de Ezechia Rege Iuda, per fumum intelligit, magnum pulverem, qui excitatur ab exercitu veniente: malim explicare de igne: ut sit metonymia, in qua signum panatur pro signato, seu effectus pro causa.

Dixit dæmon Isaiæ 14. 13. *Sedebo in monte testamenti*, in cælo, hic enim est mons fœderis, *in lateribus Aquilonis.* Ad literam agitur de Balthasar Rege Babylonis, qui vult coli, ut Deus in throno suo vel in templis idolorum suorum: sicut Deus verus colebatur ante eversionem templi Ierosolymitani, quod 1. vacatur mons, quod in monte Sion esset situm, et sua mole appareret ad modum montis. 2. Mons testamenti, hoc est, fœderis initi cum Deo et populo in deserto, mediatore Mose: nam arca fœderis erat in Sancto Sanctorum, in eaque tabulæ legis Dei digito scriptæ servabantur. 3. Erat in lateribus Aquilonis, quia Salomon templum extruxit ad Aquilonarem urbis partem, qua de re dicitur psalm. 47. 2. Dæmon porro recte comparatur vento Aquiloni, ob frigus. S. August. epist. 20. ad Honoratum: *Diabolus et Angeli eius, a luce atque fervore charitatis aversi, et nimis in superbiam invidiamque progressi, velut glaciali duritia torpuerunt: et ideo per figuram, tanquam in Aquilone ponuntur.*

109. IV. Deus, qui flat ab Oriente.

Quartus ventus est Orientalis, cum luce veniens, ut peccata sceleratorum aperiat: et cum turbine, ut puniat. Plin. lib. 2. cap. 47. ab Oriente æquinoctiali ponit Subsolanum ventum: ab Oriente brumali, Vulturnum: illum Apeliaten, hunc Eurum Græci appellant: uterque est vehemens. Eliphaz Themanites, id est, ut ait S. Hieron. de locis Hebr. rex Themanorum: sive urbs sive provincia Idumææ fuerit Theman, ait Iob. cap. 4. 8. *Vidi eos, qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et metunt eos, flante Deo periisse, et spiritu iræ eius* (אפך *appo*, furoris eius) *esse consumptos.* Quam subito turbine præceps deiectus est Angelus e cælo? Isaiæ 14. 12. *Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris?* Vix oriebaris, vix eras creatus, cum cecidisti. Ut enim docet S. Thom. 1. p. q. 6. art. 6. Probabilior et Sanctorum dictis magis consonans est opinio, quod statim post primum instans suæ creationis diabolus peccaverit. Et hoc necesse est dicere, si ponatur, quod in primo instanti suæ creationis in actum liberi arbitrii proruperit, et cum gratia fuerit creatus. Cum enim Angeli per unum actum meritorium ad beatitudinem perveniant, si diabolus in primo instanti in gratia creatus meruisset, statim post primum instans beatitudinem accepisset, nisi statim impedimentum præstitisset peccando. Si vero ponatur, quod Angelus in gratia creatus non fuerit, vel quod in primo instanti actum liberi arbitrii non potuerit habere, nihil prohibet aliquam moram fuisse inter creationem et lapsum. Ita S. Doctor. Apud Isaiam הילל *helel*, quod interpres noster vertit *lucifer*, verti potest *ululo*, oritur enim a radice ילל *ialal*, ululare, eiulare, ολολυζειν: unde illæ voces videntur derivari: et quidem Aquila reddit: *Ulula fili auroræ.* Nunquam pervenit ad diem perfectum, sed immediate post deiectus est a Deo ultore et eius sequaces: *Neque locus inventus est eorum in cælo:* est Hypallage, ita ut sit sensus: ipsi non sunt amplius inventi in cælo: vel Metonymia, in quo continens pro contento ponitur, id est, locus pro locato: cælum pro Angelis in cælo existentibus. Impii, qui sibi in die prosperitatis fulgent, velut luciferi, brevi fiunt ululæ in nocte adversitatis.

1. Eiecit e cælo luciferum.

II. E terrestri paradiso Adamum.

Adam et Eva diu post lapsum non manserunt in paradiso: sed, ut docet Suarez tract. de opere sex dierum lib. 4. cap. 8. eodem die eiecti sunt, quo peccarunt. Et patet ex contextu Gen. 3. ubi statim post narrationem lapsus utriusque parentis, additur, et aperti sunt oculi amborum, et fecerunt sibi perizomata, et cum audissent vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ad auram post meridiem, etc. Philoxenus et Iacobus Sarugensis dicunt, Adamum creatum esse hora nona matutina, et paradiso expulsum esse hora tertia pomeridiana: et S. Ephrem citatus a Barcepha in fine lib. 1. de paradiso idem censet, sicque per sex tantum horas mansit in paradiso. Suarez censet creatum Adam initio sextæ diei circa ortum Solis, et paulo post translatum esse in paradisum: illo die non peccasse, sed sequenti, quod etiam putat Abulensis, neque esse eiectum, nisi prope Solis occasum, itaque plusquam per unam naturalem diem in paradiso mansisse, ut illius pulchritudinem videret, sciretque, unde excidisset. Pererius divinat, sicut ipsemet ait, prima sexta feria post creationem peccasse: quia probabile est, Christum fuisse incarnatum et mortuum eadem die, qua Adamus peccavit: sic per octo dies mansisset in paradiso. Sed communiter dicunt Patres, eadem die, qua creatus est, peccasse, et eiectum sub eam horam, qua Christus in cruce extra Ierusalem est mortuus ad illud peccatum abluendum. Ita S. Irenæus, S. Cyrill. S. Epiph. aliique. Nota 1. ad rem nostram esse, quod refertur Genes. 3. 8. Deus venisse flante vento: *Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam et uxor eius.* Cum enim aura, id est, ventus, flaret ex ea parte, qua Deus, aut Angelus ipsius vices gerens, et humana figura apparens, veniebat, timuerunt, et fuga sibi consuluerunt, seque inter condensas arbores occultaverunt. His recte dicas, quod Isaias, peccatoribus, cap. 24. 20. *Agitatione agitabitur terra sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum unius noctis*, quod per avia vel deserta proficiscentes figunt, ut ibi noctu dormiant: illud enim statim primo mane auferunt, ut sæpe faciunt Canadenses in sylvis suis. Adam et Eva fuerunt pulvis, quem proiecit ventus a facie terræ.

Quamdiu ibi fuerit asperitur.

3 Decem tribus a Palæstina.

Iubet Deus Oseæ Prophetæ, ut vocet primogenitum filium suum Iezrahel, id est, *disperget Deus*, ut in memoriam revocet captivitatem futuram et dispersionem in Assyrios per Salmanasar faciendam. Oseæ 1. 4. *Voca nomen eius Iezrahel: quoniam adhuc modicum, et visitabo sanguinem Iezrahel* (in urbe Iezrahele effusum) *super domum Iehu*, qui Achabum regem et Iezabel eius uxorem, aliosque ex eorum domo ibi occidit, Deo iubente; sed in eadem scelera, et in idololatriam incidit, ideo eius stirps pari pœna punietur et exscindetur. Et c. 4. 17. ait: *Particeps idolorum Ephraim*, etc. id est, populus Israel, cuius tribus præcipua et regia erat Ephraim: pœnam attexit vers. 19. *Ligavit eum spiritus in alis suis.* Spiritus, id est, ventus et turbo indignationis ac vindictæ divinæ, auferet populum illum sceleratum in captivitatem, sicut turba paleas colligit, illigat, et dispergit. Zeno Imperator dicebat: *ludibrium Dei est homo*, quod verum est de peccatore. Pios quoque ad maiorem coronam gloriæ, hic circumagit atque agitat, ipsique Iobo *respondens Dominus de turbine dixit*, c. 38. 1. Turbo, ut ait Seneca l. 5. natural. quæst.

Iezrahel quid?

Digitized by Google

c. 33. est *ventus circumactus*, et eumdem ambiens locum, et se in ipsa vertigine concitans. Hic turbo, in quo Deus loquebatur, erat iunctus nubi tenebrosæ, quam circumvolvebat: unde S. August. vocat *turbinem nubis*, et Sept. *turbinem et nubes*: nubem porro illam turbine rotatam censet S. Chrysostomus supra Iobi caput exstitisse, illi proximam, ut ex ea Deum loquentem audiret.

4. Peccatores omnes in Sobna figuratos.

Quam vehemens sit iactatio peccatoris, et quam inevitabilis, docet Isaias cap. 22. 17. Ubi Sobnam alloquens summum Iudæorum Pontificem, aut potius sacerdotem e dignioribus templi præpositum et sacri ærarii, sed superbum et arrogantem, ait: *Ecce Dominus asportari te faciet sicut asportatur gallus gallinaceus, et quasi amictum* (vestem) *sublevabit te. Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam et spatiosam*, (lata est via, quæ ducit ad perditionem) *ibi morieris, et ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui. Et expellam te de statione tua.* Nota, superbus aufertur 1. Ut gallus, qui in fimo superbit et cantat. 2. Ut vestis, quæ vane lucet: superbi tantum quærunt exteriorem ornatum. 3. Velut pila, quæ huc illuc a ludentibus iactatur, in hoc intentis ut si fieri possit, numquam quiescat. Qui super omnes stare vult, ab omnibus deiicitur, et apparet vilis terræ pulvis, sub pedibus omnium ipsiusque dæmonis. Apocal. 12. 18. *Et stetit draco super arenam maris.* Impii sunt 1. Arena, quia steriles et innumerabiles. 2. Sunt maris arena, tum quia fluctibus obruuntur et agitantur: tum quia spuma, alga, et quisquiliis innumeris onerantur et fœdantur. Pulvis terræ adhuc celerius a vento dissipatur et perditur; huic comparatur Sennacherib, contra Deum ipsum superbiens. Isaiæ 16. 4. *Finitus est pulvis*, id est, Sennacherib, sic appellatur: primo, ob innumerabilem exercitum: secundo, quia ab Angelo, ut levi vento, una nocte dissipatus est, cæsis 185. millibus militum.

Concludamus cum S. Ambrosio in psalmum nostrum, omnia terrena esse contemnenda, cum omnia sint pulvis transiens et facile mobilis. *Quid*, inquit, *iuvant consulares prætextæ, aut nitentes auro triumphales palmatæ? Nudus exibis. Nemo illic consulem recognoscet. Quid prosunt innumeræ possessiones? Publicæ sunt, non tuæ. Hodie tu tenes, cras alius. Cum tu exieris, alius intrat. Vix movisti pedem, alius gressum intulit. Quanti ante te illuc fuerunt? Quanti post te dominabuntur? Et hoc putas esse privatum?* In hoc terreno pulvere ploremus coram Domino, et panem nostrum sicut cinerem manducemus, non gustum quærentes, sed ob exilium gementes. Michæam audiamus cap. 1. 10. dicentem: *In domo pulveris, pulvere vos conspergite.*

ARTICULUS III.

Summa impiorum calamitas in extremo iudicio.

Vers. 6. 1. pars. 110. Impii miserrimi in die iudicii.

EXPOSITA impiorum infelicitate in hac vita, in qua pulveris modo raptantur: nunc pergit Propheta eorum miseriam in alia vita explicare, et quidem triplicem. Nam primo, in extremo iudicio trepidabunt, cum videbunt se condemnandos. Vers. 6. NON RESURGENT IMPII IN IUDICIO. Secundo, segregabuntur a cœtu iustorum, ut hædi fœtentes ab ovibus, ibid. *Neque peccatores in concilio iustorum.* Tertio denique terminum viæ, æternum interitum, in flammis numquam extinguendis, reperient. Vers. 7. *Quoniam novit Dominus viam iustorum: et iter impiorum peribit*: in præcipitium, et in abyssum inferorum, desinet.

In eo resurgent.

Quæres: Quomodo non resurgant impii in iudicio, cum fide certum sit omnes homines resurrecturos, et omnes esse iudicandos? Respond. primo, omnes resurrecturos in fine Mundi. Hoc docet Paulus 1. Cor. 15. 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*: id est, per Christum, et propter Christum, quia quod est primum in quolibet genere, est causa omnium, quæ sunt post, ut docet Aristot. lib. 2. Metaph. Christus autem v. 20. vocatur primitiæ dormientium; et Apocal. 1. 5. Primogenitus mortuorum, id est, qui primus ad vitam immortalem surrexit: est etiam primus dignitate et merito. Vide S. Thom. 3. p. 56. art. 1. ubi docet, resurrectionem Christi esse causam resurrectionis corporum: efficientem scilicet in quantum humanitas Christi, secundum quam resurrexit, est quodammodo instrumentum Divinitatis ipsius, et operatur in virtute eius: exemplarem vero, quia id, quod est perfectissimum, est exemplar eius, quod est minus perfectum, secundum suum modum. Philip. 3 21. dicitur: *Reformabit* (Græc. μετασχηματίσει, transformabit, transfigurabit, in aliam formam accidentalem mutabit) *corpus humilitatis nostræ* (corpus nostrum humile et abiectum) *configuratum corpori claritatis suæ.* Syrus clare vertit, *ut sit in similitudinem corporis gloriæ suæ.* Id est, corporis sui gloriosi. Dices: Quomodo per Christum impii resurgent? Resp. S. Thomam loco mox citato ad 3. dicere, esse causam efficientem. S. Ambros. lib. de resurr. cap. 2. et S. Cyrill. lib. 4. in Ioan. cap. 12. censere, et recte, esse etiam Christum causam meritoriam resurrectionis malorum, non qua mali et reprobi sunt, sed qua homines; meruit enim in Passione Christus, ut mors abolerettur ab humano genere: unde ait Oseæ 13. 14. *Ero mors tua, o mors!* Et Apostolus 1. Cor. 15. postquam dixit omnes in Christo vivificandos, addit v. 23. *Unusquisque in suo ordine*, ut sicut explicat S. Chrysost. et Theophilactus, qui virtute sunt præditi, resurgant inter beatos: qui vero vitiis fœdati reperientur, resurgant inter reprobos.

Per Christum.

Et per omnes iudicabuntur.

Respondeo secundo ad quæsitum, omnes homines esse iudicandos, si agatur de iudicio retributionis: nam, ut ait Paulus Ephes. 6. 8. *Unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber*, et contra Coloss. 3. 25. *Qui iniuriam facit, recipiet id, quod inique gessit, et non est personarum acceptio apud Deum.* Syr. אפא *affe*, facierum. Non spectat, an sit amica facies ac persona, an speciosa, nobilis, dives et abblandiens, etc. Verte te, in quam voles faciem, a iusto Iudice iudicaberis atque condemnaberis, si id opera tua exigant. Oseæ 10. 4. *Germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri*: id est, super sulcos cordis, quod populus Israel per impietatem sulcavit, in eo sculpendo et imprimendo idola, et semen venenatum iaciendo: unde in illis sulcis oritur amaritudo, id est, amaræ et venenatæ herbæ. Hebr. ראש *ros*, venenum, amaritudo, quod est amarum, sicut est fel, et virus serpentium: itaque Chald. Paraphr. reddit, *quasi caput serpentum maleficorum*: si caput intret, sequetur corpus, ibique pullulabunt serpentes, venenum fundent, m se cum cor tundent, vellicabunt, et corrodent.

III. Resurgere in iudicio, quid? 1.

Quæres igitur secundo: Quid sit resurgere in iudicio? Resp. hoc posse intelligi et de iudicio huius vitæ, et de iudicio extremo. Ac primo, Lyranus ait, impios non resurgere in iudicio, id est, non resurgere a peccatis in hac vita, et sanctus Thom. dicit non resurgere reparatione iustitiæ, ad quam reparantur proprio iudicio: cum scilicet se iudicant et puniunt in examine conscientiæ, in confessione, et satisfactione pro peccatis. Hæc de resurrectione 1. Apocal. 20. 5.

II.

Secundo, et melius, sanctus Augustinus de extremo iudicio explicans, ait: Impios non resurgere in iudicio, id est, ut iudicent. Neque, ut ait S. Ambros. et S. Cyrill. Ierosol. ut iudicentur; abutentibus enim hoc loco contra resurrectionem dicit, impios non resurrecturos ἐν κρίσει, in iudicio, sed ἐν κατακρίσει, in condemnatione. Sicut enim, ut habetur in supplemento Summæ S. Thom. q. 89. art. 6. qui ædificant super fundamentum fidei, aurum, et argentum, et lapides pretiosos, divinis servitiis totaliter insistentes, qui nullam admixtionem notabilem alicuius mali meriti habent salvabuntur, sed non iudicabuntur per discussionem meritorum: ita, ut dicitur art. 7. in infidelibus, cum non sit fidei fundamentum, quo sublato omnia opera sequentia perfecta rectitudine intentionis carent, non est discussio necessaria. Nam nulla est permixtio bonorum operum cum malis, quæ hanc discussionem requirat. Idem dicitur de bonis et malis Angelis art. 8. non enim egent iudicio discussionis: quia neque in bonis potest aliquid mali reperiri, neque in malis aliquid boni ad iu-

Digitized by Google

dicium pertinens: sed illis fiet iudicium retributionis; opera enim illorum sequuntur illos, nt famuli dominos. Hoc itaque sensu dicitur Ioan. 3. 18. *Qui non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Rem illustrot aptissima similitudine Theodorus Heracleotes: Sicarios, inquit, in homicidio ipso deprehensos non deferunt iudices, ut quæstionem habeant: sed ut sententiam, quam sanxere leges, contra illos pronuncient: sic, etc. Credere porro in nomine Christi, sivo nt est in græco, *εις ονομα*, in nomen, est credere in ipsum Christum: nomen enim metonymice ponitur pro re nominata: sic Apocal. 3. 4. Habes pauca nomina in Sardis, qoi non inquinaverunt vestimenta sua: id est, paucos homines.

3. *Et proprie.* Resp. 2. Proprie impios in iudicio non resurgere, id est, non stare, non consistere. Hebr. *Non* יָקֻמוּ *iakumu*, id est, *stabunt*: uon stabilientur, nt alii verterunt. Chald. et Syr. eadem voce usi sunt. Sensus autem est: Impii ita erunt trepidi et perturbati in die iudicii, ut sese in terram abiecturi sint, et antra quæsituri, nt se occultent a facie Iudicis irati, coram quo non audebunt comparere, suæ sibi pravitatis conscii. Resurgere proprie in iudicio dicitur homo, ut ait S. Thom. hic, quando causa sua sublevatur per sententiam iudicis. Isti ergo non resurgunt, quia senteutia pro eis in iudicio non fertur.

Resciaim. Nota primo, aptissime impios hic vocari רְשָׁעִים *resciaim*, id est, inquietos: quia sicut in vita fuerunt inquieti et alios inquietantes: ita ipsi sine ulla quiete exterriti huc illucque discurrere molientur, et fluctuantes animo corporeque agitabuntur, omnem se in partem contorquentes.

112. *Tres causæ cur non resurgant, id est non consistant impii in iudicio.* Nota secundo, tres afferri causas a Propheta, cur scelerati non stent et consistant in iudicio. Primo, quia sunt pulvis, qui proiicitur a facie venti: quod cum dixisset, subdidit statim: *ideo non resurgent*, etc. ubi vides particulam causalem *ideo*, denotare causam, cur non stent, esse, quia sunt pulvis. Secundo, quia videbunt Sanctos, quos contempserunt et oppresserunt, a Deo magnifieri et exaltari, vers. ult. *Quoniam* novit Dominus viam iustorum. Qualis sit ea notitia, dicetur infra. Tertio, quia tunc aperte cognoscent se sententia iudicis in præcipitia æterna deiiciendos. Ibid. *Et iter impiorum peribit.* Tunc verum erit, quod ait Isaias cap. 26. 14. *Morientes non vivant, gigantes non resurgant.* Impii sunt 1. morientes, quia peccatum est mors animæ, 2. gigantes, quia superbi et de suo robore, honore, divitiis, ac deliciis gloriontur. Illi autem non resurgont, quia qui caput cælo inferre volebant, ut illi ædificatores Babylonicæ turris, si fabulas sequimur, ii optabunt cum Encelado aliisque gigantibus vel toto monte Ætna licet flammivomo obrui, ut lateant: dicent enim montibus Oseæ 10. 8. operite nos: et collibus: cadite super nos. Ad rem præsentem aptius in decem tribus Israel invehens idem Propheta cap. 8. 7. ait: *Ventum seminabunt* (Sept. corrupta vento) *et turbinem metent: culmus stans non est in eo.* Omnis messis operum ipsorum in luto corrupta iacet, et in pulvere vanitatis, neque ipsi stant coram Deo suo, qui instar agricolæ venit, ut ponat triticum in horreo, et zizania in ignem coniiciat collecta in fasciculos ad comburendum. Matt. 13. 30. Alia comparatione utitur Isaias cap. 30. 13. *Erit vobis hæc iniquitas sicut interruptio cadens* (murus fractus et interruptus, atque mox casurus) *et requisita in muro excelso*: eius excelsitas ruinam celeriorem et graviorem facit: idem fit in superbo divite in iudicio Dei corruente. Nota, *requisita interruptio* est primo, ut vult Sanctius, muri pars, quæ, cum cecidit et amplius non invenitur, ubi erat, quæritur et desideratur. Secundo, *requisita*, id est, quæsita ab insulsis Iudæis, ut ibi serventur, cum ea muri parte mox casura sint obruendi, ut Emmanuel Sa exponit. Tertio, Adamus et Cornelius *requisitam* aiunt esse, ingentem, subitam ot improvisam, cuius proinde post lapsum causa, quæ non apparet, per admirationem inquiritur. Quarto, et optime, *interruptio requisita* in muro, illa est, quam hostis quærit, ut arietatione aut bombardarum explosione celeriter illum disiiciat, et viam sibi in urbem muniat. Sic per interruptionem muri iam disiecti milites Caroli V. Imp. Duce Carolo Borbonio, et Philiberto Aurantio, Romam primo assultu cœperunt anno 1527. et Borbonio in assultu occiso fœde diripuerunt, capto Clemente VII. Pontifice et Cardinalibus.

113. *Impios in iudicio terrebit.* I. *Conscientia.* Primo itaque, terrebit sceleratos pulverulenta ac sordida conscientia, quæ eos accusabit. Iob. 8. 22. *Qui oderunt te, induentur confusione, et tabernaculum impiorum non subsistet*: impiorum tabernaculum, est eorum conscientia, et corpus: neutrum autem firmum erit ac stabile. S. Greg. lib. 8. Mor. cap. 32. hæc meditans: Iustorum hostes, ait, in extremo examine confusio induit: quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos mentis aspexerint, *tunc eos undique reatus deprimens vestit*, quam molesta autem sit hæc vestis, indica ex dictis S. Chrysostomi hom. 8. ad populum. Peccatum, inqoit, nullo prodit arguente, nullo condemnat accusante, pavidum facit et timidum peccatorem: intus habet impellentem, *συνειδοτος κατηγορον*, *conscientia accusatorem*, et hunc ubique circumfert: et sicut seipsum non potest fugere, sic nec intrinsecus ipsum agitantem: sed quocumque abeat, flagellatur, et *τραυμα ανιατον εχει*, vulnus habet immedicabile. Confusionem peccatorum et ruinam amplificat Isaias cap. 41. 11. *Ecce confundentur, et erubescent omnes, qui pugnont adversum te: erunt, quasi non sint; et peribunt viri, qui contradicunt tibi*, per sua peccata: illi erunt, quasi non sint, id est, res nihili, et mox consumendi: unde vers. seq. ait, eos futuros velnti consumptionem: id est, velut id, quod consumptum atque deletum est, atque protritum. S. Greg. Naz. orat. 15. vocat peccata, *πικρους κατηγορους*, id est, acerbos accusatores.

II. *Accusatorum multitudo.* Secundo, terrebit impios in die iudicii, accusatorum multitudo. Nam primo, dæmones insurgent. Apoc. 12. 10. vocatur diabolus, *accusator fratrum*, qui accusat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Vox græca *κατηγορος* significat oblocutorem, calumniatorem, detractorem atque accusatorem. Si apud Deum Sanctos, de quibus ibi agitur, ausus est accusare, ut etiam Iobum accusavit cap. 1. 11. 8. quid faciet impiis? De quibus additur a S. Ioanne vers. 18. *Iratus draco stetit super arenam maris.* Id est, super impios, ut sanctus Augustinus, Orig. et Hesychius explicant, hi sunt pulvis, quem et ventus proiicit a facie terræ, et fluctus impulsus vento eiicit a facie maris, ut nusquam consistant, cap. 12. 4. *Draco stetit ante mulierem, quæ erat paritura: ut, cum peperisset, filium eius devoraret.* Mulier illa erat circumdata Sole, Luna et stellis, id est, anima sancta cincta omnibus virtutibus: filius eius, est bonum opus, quod cupit draco devorare: sed stat tantum *ante* mulierem illam; stat vero *super* arenam maris, illam premens et agitans pro voluntate, et sine resistentia. Secundo, Sancti et Angeli accusabunt impios in die iudicii. Sap. 5. 1. *Tunc stabunt iusti in magna constantia, adversus eos, qui se angustiaverunt*: aperient eorum peccata, et ea amplificabunt. Iob. 20. 27. *Revelabunt cæli iniquitatem eius: et terra consurget adversus eum*: ad literam agit de impio divite, in quem cælum et terra insurgent, sterilitatem inducendo: cælum quidem, ut ait Pineda, negando lumen et pluviam; terra autem, fructus denegando, et in eius perniciem multa producendo: ad rem vero nostram sanctus Gregorius lib. 20. Moral. cap. 19. ait: *Quid per cælos, nisi iustos? Et quid per terram, nisi peccatores accipimus, etc. Impii ad illud terribile iudicium deducti, revelant cæli iniquitatem, et terra consurgit adversus eum: ut qui nec bonis unquam, nec malis pepercit, in illa eum tremendo examine, et iustorum vita, et peccatorum pariter accuset.* Tertio, infideles ipsi, et alii peccatores, Christianos singulos, ac præsertim Religiosos, accusabunt: dicent cum Christo, Matth. 11. 21. *Væ tibi Corozain! væ tibi Bethsaida! quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent.* Bethsaida erat primaria civitas Galilææ et Decapoleos: Syriace significat domum piscationis. Hebr. domum venationis, quod in idem redit: nam venatio in mari est piscatio: erat autem

Digitized by Google

Bethsaida prope Capharnaum adiacens mari Galilææ, id est, lacui Genesareth: inde orti sunt tres Apostoli, nempe sanctus Petrus, sanctus Andreas frater eius, et sanctus Philippus: commode repræsentat domum religiosam, quæ vacat saluti animarum procurandæ: hæc est enim domus venationis seu piscationis, ex qua Deus mittit piscatores et venatores, de quibus Ierem. 16. vers. 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos: et post hæc mittam eis multos venatores, et venabuntur eos de omni monte, et de omni colle, et de cavernis petrarum*: de Apostolis hoc explicat S. Hier. quibus ait Christus Matth. 4. 19. *Faciam vos fieri piscatores hominum.* Corozain vero, significat Chaldaice, *hoc secretum.* Erat quoque inclyta civitas Galilææ, et inter celebriores urbes Decapoleos numerata, sita e regione Capharnai ad mare Galilææ, ubi Iordanis in mare hoc influit. Esse potest typus religiosorum aut personarum, quæ cum proximo non versantur, sed amant secretum, sedemque suam habent in confluxu Iordanis, qui significat *fluvium iudicii*: in meditatione iudicii sese occupantes ex regulæ suæ instituto. Si in occulto quid fecerint, patebit omnibus. Plin. lib. 36. cap. 22. *Nerone*, ait, *principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte fulvæ inciderant venæ, ex argumento phengites*

Phengites lapis pellucidus.

appellatus. Hoc construxerat ædem fortunæ, quam Seiam appellant a Servio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus non apertis interdiu claritas ibi diurna erat, haud alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce non transmissa. In Arabia quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo utuntur pro specularibus. Communiter legunt foribus apertis, sed errorem esse in manifesto est: quid enim mirum, si foribus apertis ibi esset lux diurna: sed admirabile prorsus est, quod foribus non apertis Sol eo penetraret per ipsos parietes, sine fenestra. Claude cor, quantum voles, patebit omnium oculis in die iudicii. Nullus te lapis et obstiuatio celabit.

III. Ira iudicis.

Tertio, impios terrebit in die illa terribili ira iudicis offensi, quem nihil potest latere. Apocal. 14. vers. 14. *Et vidi, et ecce nubem candidam, et super nubem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, et in manu sua falcem acutam.* Andreas Cæsariensis recte docet, ibi agi de Christo iudice, qui 1. sedet super nubem candidam: quia ibi omnia erunt manifesta et sincera. 2. Habet falcem acutam, quia venit universum mundum messurus, eique finem impositurus. S. Greg. lib. 33. moral. c. 10 falce figurari divini iudicii potestatem ait: quia in falce, quicquid inciditur, quaquaversum flectatur, intus cadit: et potestas superni iudicii nullatenus evitatur: intra ipsam quippe sumus, quolibet fugere conemur. S. Ioannes cap. 1. 7. ait: *Ecce venit cum nubibus: et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt*, clavis, lancea, spinis, flagellis, etc. in passione: et postea variis peccatis: *Et plangent se super eum omnes tribus terræ.* Vers. autem 14. ubi describitur, habes: *Oculi eius tanquam flamma ignis.* Oculi flammantes iram et vindictam Christi denotant, ut ait Ribera: et vers. 15. *Et pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Aurichalcum esse æs, quod colorem habet aureum, dicit Sextus Pompeius: æs autem in camino ardenti iram quoque ignitam significat, Malach. 3. 2. *Quis poterit cogitare diem adventus eius, et quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum.* Arab. Antioch. quasi sulphur quod candescit. Arab. Alex. quasi sulphur exardescet. Hebr. *Sicut borith lavantium*, pannos scilicet: id est, fullonum. Arias et Vatablus putant, borith esse saponem: sed verius R. Ionas et R. Salomon censent herbam esse, et S. Hier. in cap. 2. Ieremiæ vers. 22. ait, herbam fullonum nasci in virentibus et humidis Palæstinæ locis, atque ad eluendas sordes et maculas a pannis eamdem vim habere, quam habet nitrum et sapo. Unde et herba saponaria appellatur. In iudicio erit Christus ignis conflans pro reprobis, herba fullonum pro iis, qui levia peccata commiserunt, aut iam veniam pro culpa saltem obtinuerunt. Erunt ibi, ut ait S. Chrys. tom. 5. ser. 6. in terræ motum et Lazarum, ποταμοὶ πυρὸς, ignis fluvii, et minaces iræ, atque ad iudicium pertrahentes virtutes, et tremendum tribunal, iudicium incorruptum, etc. Vide psal. 49. 3. *Ignis in conspectu eius exardescet*, etc. S. Greg. 11. Mor. cap. ult. ait, cum turbine terroris adventum illum severi iudicis futurum. Illum Bogoris Rex Bulgarorum a Methodio Monacho in tabella expressum videns, ita intremuit, ut ad verem fidem sit cam ab rem conversus, ut tradit Cedrenus.

IV. Certitudo damnationis.

Quarto, terrebit vel maxime impios certitudo condemnationis pro quolibet peccato: nullus enim evitabit cognitionem et sententiam iudicis. Eccl. 12. 14. *Cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive malum sit, sive bonum.* Ubi legimus *pro omni errato*, Sept. habent in omni contempto. Brylinger. in omni neglecto. Syr. contra omne, quod est absconditum. Venet. cum omni secreto. Arab. de omni negotio. Chald. Complut. Zamoræ, ut manifestet omne verbum. Omnia itaque sive manifesta, sive occulta, sive ob parvitatem neglecta, in iudicio expendentur, et punientur. Matth. 12. 36. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii.* Hebraismus est, ita ut sit sensus: De omni verbo otioso homines reddent rationem, id est, reddere tenebuntur; quod si non fecerint, punientur: solent Hebræi ponere nominativum nominis, cuius postea casum per affixum vel aliter referunt, ut psal. 11. 4. Dominus in cælo sedes eius: id est, Domini sedes in cælo. Psalm. 89. 10. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: id est, in diebus annorum nostrorum 70. anni: *Otiosum porro verbum, quod est aut ratione iustæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret*, ut ait S. Greg. 3. parte Pastor. admon. 15. lege sanctum Bernardum sermon. de triplici custodia manus, linguæ, et cordis. Quis ante iudicem tam severum stabit? Columnæ ipsæ cæli contremiscent: impii vero, ut dicitur psal. 139. 11. *In miseriis non subsistent.*

V. Separatio a sanctis. Vers. 6. 2. Pars.

Quinto, terrebit impios in die iudicii separatio eorum a Sanctis: hanc Propheta noster futuram docet vers. eod. 6. NEQUE PECCATORES IN CONCILIO IUSTORUM, supple, resurgent. Cassiod. Euthym. Flamin. legunt *in consilio* per s. quod Septuaginta habent, ἐν βουλῇ: sed hæc vox ambigua est, et cœtum perinde atque consilium significat. Vox vero Hebr. עדה *eda* tantum significat cœtum, conventum, congregationem, certum collegium, concilium per c. non vero per s. Chald. Syr. Arabs etiam vertunt, societatem, cœtum, concilium.

114. 1. Non enim assedebunt iudici Christo cum ipsis

Sensus est primus, q. d. impii non erunt assessores Iudicis Christi cum Sanctis. Ezech. 13. 9. *In concilio populi mei non erunt, et in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur*: agit de falsis Prophetis, qui videbant vana, et divinabant mendacia populo in Babylone captivo. His intentat 1. Quod non erunt in concilio, id est, in cœtu et consessu seniorum, consiliariorum, et iudicum post reditum in Ierusalem. Hinc Chaldæus reddit, *in secreto.* Vatabl. *in arcano.* 2. Quod in scriptura domus Israel non scribentur, id est, in catalogo Israelitarum viventium et redeuntium in optatam patriam, ut narratur 1. Esd. 8. ubi ille catalogus texitur. 3. Quod in terram Israel non ingredientur, quia prius in captivitate morientur. Anagog. hæc de exclusione impiorum a sessione in die iudicii, et ingressu in cælum explica: cum sapientiæ lucem non habuerint in vita, non deceret eos sedere iudices, præsertim cum ipsi sint rei. Prov. 24. 7. *Excelsa stulto sapientia*, ad eam non potest pertingere, *in porta non aperiet os suum*: id est inter iudices, qui sedere solebant prope urbium portas. Nota, iudicare multipliciter dici: 1. quasi *causaliter*, ut dicatur illud iudicare, unde apparet aliquis iudicandus: et secundum hoc aliqui dicuntur iudicare comparatione, in quantum ex comparatione aliorum aliqui iudicandi ostenduntur, sicut patet Matth. 11. *Viri Ninivitæ surgent in iudicio*, etc. Sic iudicare in iudicio communiter et bonorum et malorum est. Alio modo dicitur iudicare quasi *interpretative.* Interpretamur enim aliquem facere, qui facienti consentit: unde illi, qui consentient iudici, eius sententiam approbando, iudicare

Digitized by Google

dicentur: et sic *iudicare erit omnium electorum*. Unde dicitur Sap. 3. 8. *Iudicabunt iusti nationes*. Tertio modo, dicitur aliquis iudicare *assessorie*, et quasi per similitudinem: quia scilicet similitudinem iudicis habet, in quantum sedet in loco eminenti sicut iudex, et sic assessores dicuntur iudicare. Et secundum hunc modum dicunt quidam, quod perfecti viri, quibus iudiciaria potestas promittitur Matth. 19. iudicabunt, scilicet per honorabilem consessionem: quia superiores cæteris apparebunt in iudicio, obviantes Christo in aere, ita in supplemento Summæ S. Thomæ, ubi hic tertius modus quasi insufficiens reiicitur, et quartus affertur, qui perfectis viris conveniet, in quantum in eis continentur decreta divinæ iustitiæ, ex quibus homines iudicabuntur: sicut si liber in quo continetur lex, iudicare dicatur. Unde Apoc. 20. Iudicium sedit, et libri aperti sunt: citatur ibi Richard. a S. Victore, illum lege: sed hic quartus modus iudicandi non placet: quia alioqui omnibus Sanctis conveniet: nam in eis continentur quoque decreta divinæ iustitiæ, sicut in libro eorum bonis operibus scripto, et accusante atque condemnante impios, qui eadem non fecerunt: deinde hic iudicandi modus valde imperfectus est. Dico itaque, quod primo selectiores sancti sedebunt in loco sublimiori, et prope Christum, velut assessores: secundo, quod Christus post exprobrationem impietatis scelerotorum, et eorum accusationem, petet ab illis, nonne sint iure condemnandi, (sicut Præses petit a consiliariis suis) qui dicent esse condemnandos, et postea Christus feret sententiam. Sic plene explicatur et plane, quod Matth. 19. v. 18. ait Christus Apostolis: *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione*, (in generali resurrectione) *cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*, id est, Iudæos, ut exponit Theophylactus et Euthymius: omnes gentes, ut alii et vere exponunt: hæ enim sub duodecim tribuum nomine intelliguntur, sicut Apoc. 7. Adverte autem, duodecim illas tribus a Iacobo originem trahentes fuisse populum Dei fidelem et electum, ideo per eas non repræsentari proprie gentes infideles: neque enim iudicabuntur in extremo iudicio, per discussionem, ut ante explicui, quia qui non credit, iam iudicatus est, Ioan. 3. 18. An potestas iudicandi correspondeat voluntariæ paupertati, vide apud Platum tract. de bono status religiosi, et apud S. Thom. suppl. q. 89. art. 2. ubi docetur art. 3. Angelos non esse iudicaturos: quia, cum iudicium tribuatur Filio hominis, oportet assessores humanæ naturæ esse participes, ut sint Iudici conformes. Hoc repræsentatur Apoc. 4. ubi 24. Seniores sedent super thronos circumamicti vestimentis albis, et in capitibus habentes coronas aureas: in throno autem excelsiori, Christus, ut placet S. Ambr. vel Deus, sed specie humana, ut ait Richard. et Ribera. Angeli vero, non sedent in thronis, sed stant ante thronum instar septem lampadum, et quatuor animalium. Datur vero senioribus potestas iudicandi cap. 20. 4.

115. II. Erunt in loco imo. Secundo, sensus est. Peccatores non resurgent in concilio, id est, in cœtu iustorum; quia separabuntur etiam loco, cum omnes ad iudicium in vallem Iosaphat convenerint, ut docet S. Chrysostomus hom. 10. in Matth. et S. Ambros. lib. 10. in Luc. cap. 23. qui ait, hoc figuratum in duobus latronibus cum Christo cruci appensis: quorum alter ad dextram, alter ad sinistram est collocatus.

Ut hædi ab ovibus separati. Separationem illam aperte declarat Christus sub typo hædorum et ovium, Matth. 25. 32. *Congregabuntur ante eum* (Filium hominis) *omnes gentes, et separabit eos abinvicem, sicut pastor segregat oves ab hædis: et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris*. Dextera enim est symbolum felicitatis, gloriæ, regni, victoriæ et triumphis: sinistra vero infelicitatis, opprobrii, servitutis, calamitatis et miseriæ. S. Thomas ait, *a dextris*, id est, in honoratiori et nobiliori loco, nempe in aere, consistent electi, inde mox in cælum cum Christo conscensuri, iuxta illud: *Rapiemur in nubibus obviam Christo in aera*. 1. Thessal. 4. 16. Reprobi vero erunt a sinistris, id est, humiliori et viliori loco in imo terræ, ut inde hiante terra absorbeantur in tartaro. Auctor libri de ovibus, qui tribuitur S. August. cap. 5. ait: *Quid hic faciunt hirci in grege Dei? In iisdem pascuis, in iisdem fontibus: et hirci tamen sinistræ destinati dextris miscentur, et prius tolerantur, quam separentur: et hic exercetur ovium patientia ad similitudinem patientiæ Dei: separatio enim ab illo erit, aliorum ad sinistram, aliorum ad dextram. Nunc autem ipse tacet, tu vis loqui?* Habes parabolam zizaniorum separatorum a tritico, Matth. 13. 30. et paleæ a grano Luc. 3. 17.

Conclude cum S. Greg. Naz. orat. 53. *Operæ pretium est, dum iuvenili adhuc ætate flores, Dei timore affici, priusquam malis te tradas, priusquam magna illa et horrenda Dei Iudicis dies advenerit, cum iam nec Sol, nec luna, nec reliqua sidera splendebunt, verum supernæ virtutes in illa*, τῳ ὁλῳ χειμωνι και ταραχῳ, *rerum omnium tempestate et tumultu movebuntur*. S. Fulgentius lib. de remissione peccatorum, cap. 17. eum qui tantis rebus non terreatur, vocat duræ cervicis, et incircumcisum corde et auribus.

Postquam dixit Propheta noster non futuros impios cum bonis in iudicio, et consequenter per totam æternitatem, rationem reddit, vers. ult. QUONIAM NOVIT DOMINUS VIAM IUSTORUM, ET ITER IMPIORUM PERIBIT. Vers. 7 1. Pars.

116. Via iustorum quæ? *Viam iustorum*. Primo Cassiodorus ait esse Christum: iter impiorum, esse diabolum, sed hoc est mysticum. Secunda itaque, via seu iter iustorum et impiorum, est cursus totius vitæ, eorum opera, actiones, contentiones, studia, cogitationes. Nota, in Hebr. Syr. Chald. Arab. et Gr. eadem voce viam et iter hic exprimi, ideo non esse vim in illis vocibus faciendam, et S. August. Epist. 47. legit: Novit Dominus viam iustorum, et viam impiorum peribit.

Quomodo eam Deus novit? *Novit* illam iustorum viam Deus: id est, approbat, amat, dirigit, conservat, promovet, securam et felicem efficit. Ita Nicephorus Blemmida, S. August. S. Ambros. Euthym. Bellarm. Lorin. et alii. Sic Prov. 4. 27. dicitur: *Vias, quæ a dextris sunt, novit Dominus: perversa vero sunt, quæ a sinistris sunt*. Principium motus a dextra parte sumitur, ut notavit Aristot. et quæ dextra sunt, censentur esse felicia. Viæ itaque a dextris positæ, sunt bonæ actiones et laudabiles, quibus ad æternam felicitatem tenditur, et ad Christi dexteram, ubi erunt oves in iudicio extremo: viæ, quæ a sinistris sunt, actiones sunt perversæ, quæ ducunt ad sinistram, ubi erunt hœdi; et inde in æternam infelicitatem deiiciunt.

Quantum bonum ea cognitio. Nota, cognitio Dei non est sterilis; amorem parit, et paternam curam atque providentiam. Amos. 3. 2. ait Deus Israelitis: *Tantummodo vos cognovi ex omnibus cognationibus terræ*. id est, 1. Elegi, ut vertit Chaldæus. 2. Amavi, et speciali cura et providentia eduxi ex Ægypto, sicut dixerat versu præcedenti, deduxi per desertum: ad quod alludit vers. 3. cum ait: Numquid ambulabunt duo pariter, nisi convenerit eis? Contra, dicit Deus de impiis regibus Israel Oseæ 8. 4. *Principes extiterunt, et non cognovi*, practice scilicet: id est, non approbavi, non fui auctor, neque ideo curavi eos conservare, et benedictionibus cumulare. Deus enim id dicitur non cognoscere, quod non fecit: et cognoscere, quod fecit. S. Augustinus epist. 47. *Dicturus est*, ait, *illis ad sinistram constitutis: Non novi vos. Quid autem est, quod ille non novit, qui utique novit omnia: sive bona hominum, sive mala? Sed quid est, non vos novi, nisi tales vos ego non feci? Quemadmodum illud, quod dictum est de ipso Domino IESU Christo, quia non noverat peccatum: quid est, non noverat, nisi quia non fecerat? Ac hoc, quod dictum est, vias, quæ a dextris sunt, novit Dominus, quomodo intelligendum est, nisi quia ipse fecit vias dexteras: id est, vias iustorum, quæ sunt utique opera bona, quæ præparavit Deus, sicut dicit Apostolus, ut in illis ambulemus: vias autem sinistras, perversas: id est, vias impiorum, non utique novit, quia non eas ipse fecit in homine, qui fecit hominem, sed homo sibi. Propter quod dicit: odivi autem ego perversas vias malorum, ipsæ sunt a sinistris*. Quæritur a Theologis, an divina scientia sit rerum omnium existentium causa? Et respond. S. Thom. 1. part. quæst. 14. art.

Digitized by Google

8. *Scientia Dei, est causa rerum. Sic enim scientia Dei se habet ad omnes res creatas, sicut scientia artificis se hobet ad ortificiata.* Scientia aotem artificis est causa artificiatorum, eo quod artifex operatur per suum intellectum. Unde oportet, quod formo intellectus sit principium operotionis: sicut calor est principium calefactionis. Sed considerandum est, quod forma naturalis, in quantum est forma manens in co, cui dot esse, non nominat principium actionis, sed secundum quod habet inclinationem ad effectum. Et similiter forma intelligibilis non nominat principium oetionis, secundum quod est tantum in intelligente, nisi adiungatur ei inclinatio ad effectum, quæ est per voluntatem. Cum enim forma intelligibilis ad opposita se habeot, (cum sit eadem scientia oppositorum) non produceret determinatum effectum, nisi determinaretur ad unum per appetitum, ut diritur lib. 9. Metaph. text. 10. Manifestum est autem, quod Deus per intellectum suum causat res: cum suum esse sit suum intelligere. Unde necesse est, quod sua scientia sit causa rerum, secundum quod habet voluntatem coniunctam. Ita ibi: ac deinde ad rem nostram apertius: *Unde scientia Dei, secundum quod est causo rerum, consuevit nominari scientia opprobationis.* Cognoscit itaque Deus viam, id est, actiones iustorum, quia illarum est causa. S. Aug. in psal. nostr. eam comparat medicinæ, quæ dicitur salutem cognoscere, quia illam causat: morbos ignorare, quia illos fugat. *Novit*, inquit, *Dominus viam iustorum: quemodmodum dicitur: Novit salutem medicina, morbos autem non novit*, et S. Ambr. in Psal. 24. loquens de muliere, quæ per duodecim annos sanguinis profluvium passa erat, et solam fimbriam vestis Christi tangens erat sanata, illudque expendens, quod ait Luc. 8. 46. *Tetigit me aliquis, nam et ego cognovi virtutem de me exisse*, explicat commode ad institutum nostrum, cum dicit: *Cognitio Christi collatio sanitatis est.*

117. *In cognitione viæ iustorum sibi Deus complacet*

Nota secundo, complacet sibi Deus in cognitione et contemplatione viæ iustorum. Primo, quia recta est, et ab eo dirigitur. S. Ambr. in psal. nostr. Vias eorum, inquit, Deus novit, quorum gressus dirigit. Illi cooperari debemus, ut monet Isaias cap. 40. 3. *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri*: sive sitis in sæculo, viam Dei parate, ut ad vos veniot servantes præcepta; sive sitis in solitudine et claustro, rectificate, et bona intentione rectas facite, semitas at arctos colles consiliorum: *dulcis et rectus Dominus.* Psalm. 24. 8. *Iustitiæ Domini rectæ.* Psol. 18. 9. *Rectæ viæ Domini.* Oseæ 14. 10. per obliqua non graditur, ot *solvos facit rectos corda.* Ps. 7. 11. Isaias verba illo: Parate viam etc. refert, tanquam dicenda a S. Ioanne in deserto: Ioannes gratiam, seu potius gratia plenum significat. Si vis gratiam habere, sis rectus, et recta via ambula, Deum sincere quærens, et ex animo.

I. *Quia recta est.*

II. *Plana*

Secundo, *Novit Deus viam iustorum*, quia plana est. Sequitur apud Isaiam citatum vers. 4. *Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erunt prava in directa, et aspero in vios plonas.* Prava sunt, obliqua, distorta, flexuosa: illa ad Christi adventum fient recta: aspera vero, sunt inæqualia; nunc alta, nunc depressa; illa per eum quoque fient æqualia et complanata, ut nihil sit altius, nihil depressius, sed omnia eiusdem proportionis et modi: superbi enim, qui sunt altiores, quam opus sit, se deprimen: pusillanimes vero, qui sunt deiectiores, animum erigent.

III. *Munda*

Tertio, *Novit Deus viam iustorum*, quia munda est. Ps. 17. vers. 31. *Deus meus impolluta via eius:* id est, Dei via est impolluta. Hebræi enim solent ponere nominativum nominis, cuius deinde casum alium per affixum, aut alio modo referunt, ut iam monui. S. Hieronymus vertit, *immaculata*, Septuaginta, ἄμωμος irreprehensibilis, inculpata, sine dedecore, probro, infomia, ignominia, vituperio: ne momi quidem morsibus obnoxia. Similem vult servorum suorum viam, unde pergit Propheta vers. 33. *Posuit immaculatam viam meam.* Aquila, *perfectam*, et hoc significat Hebr. תמימה *themima.* Si vis esse perfectus, sis immaculatus. In adventu Messiæ prædicit Isaias futuram semitam et viam qua scilicet in templum cæleste eatur, cap. 35. 8. *Erit ibi semita et via, et via sancto vocabitur: non transibit per eam pollutus.* Alludit ad templum Ierosolymitanum, et ad tabernaculum Mosis, a quibus immundi arcebantur: quin etiam ab atrio populi fidelis excludebantur omnes gentiles et immundi, pœna capitis proposita legem illam violantibus: undo atrium mundorum dicebatur. De sancta et cælesti civitata Ierusalem ait S. Ioannes Apoc. 21. 27. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum.* Ut enim dicit de illa Isaias cap. 60. 21. *Populus tuus omnes iusti.* Et c. 52. 1. *Induere vestimentis gloriæ tuæ Ierusalem civitas Sancti*, id est, Christi, qui Ecclesiam Ephesiorum 5. 27. exhibuit sibi *gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata*, quod efficit per sacramenta sancta, doctrinam sanctam, atque sanctos Prælatos, Doctores et fideles: pergit Isaias ad rem nostram opte, *non adiiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisus et immundus*, id est, dæmon, ut oit S. Cyrill. et Procop. qui te polluat, ot servituti suæ subiiciat: vel melius, infideles, qui te diripiant et vastent, ut apri in vineam irrumpentes. Conclude cum eodem Isaia, et omnibus inclama cum S. Ioanne, Isaiæ 40. 3. *Parate viam Domini*, Regis ad vos venire volentis, et od se vos introducere optantis. Hebr. פנו *pannu*, aptissime ad rem præsentem vertunt *repurgate:* sed aliquid mihi significantius exprimere videtur, otque esse, ita purgate, ut conspicuam faciatis, et dignam Dei oculis: ita mundam facite, ut nihil sordidum Deo eam aspicienti et decernenti appareat. Nom radix פנה *pana* significat aspicere, vertere, mundare, præparare: inde φαινω deducitur, id est, appareo; et fanum, id est, *templum*, quod etiam Donatus a *tuendo*, id est, aspiciendo, deducit. Ad templum Dei via munda ducit: illi dicit Abacuc 1. 13. *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum*, id est, ne approbes iniquitatem, et iniquos, iisque faveas, et coram te stare sinas: ot David Psal. 5. 6. *Non habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Matt. 7. 23. impiis in die iudicii Christo dicentibus, se in nomine eius prophetasse, et miracula fecisse, dicet: *Numquam novi vos*, ut oves gregis mei signaculo meo signatas, *discedite a me, qui operamini iniquitatem*, ut tenebræ a Sole. Vide dicta Psalm. 118. 1. et seq. Beati immaculati in via.

IV. *Lucida.*

Quarto, *Novit Deus viam iustorum*, quia lucida est. Proverb. 4. 18. *Iustorum semita quasi lux splendens, procedit* (vadit, ut Theodot. promovet, ut Vatablus) *et crescit usque od perfectam diem.* Lux illa oritur a Deo, ut Sole animæ ambulantis in via mandatorum. Ut enim dicit Sanctus Gregorius Nazianzenus oratione 21. *Quod rebus sub sensum cadentibus est Sol, hoc illis, quæ animo et ratione intelliguntur, est Deus. Ille enim Mundum hunc ospectabilem collustrat, hic invisibilem. Ille corporis oculos ito efficit, ut lumen ipsius intueri possint: Deus vero, rationales mentes,* θεοειδεῖς ἀπεργάζεται, *divinas efficit.* Illam vero o se productam lucem semper aspicit oculus ille divinus, in ea sibi complacet, eam fovet et auget, *usque od stabilitatem diei*, ut Syr. et Theodot. vertunt: *usque ad stabilem diem*, ut Symmachus. Lux illa mundat viam. Psal. 36. 18. *Novit Dominus dies immaculatorum, et hæreditas eorum in æternum erit:* tunc erit dies stabilis et perfecta. Ad rem nostram est moxime græca versio: nam pro *dies immaculatorum*, habet, *vias immaculatorum:* q. d. Viæ iustorum sunt ita lucidæ ot puræ, ut sint dies clarissimus: ubi erant Hebræi, lux erat, et ambulantes secum lucem vehebant, et in Ægypti tenebris semitas lucis faciebant. Sic etiam *vias* legunt S. Ambrosius, S. Augustinus, S. Hieronymus, Psalterium Romanum et Gallicanum. Sanctus Ambrosius autem in eam locum iunctionem lucis et innocentiæ faciendam esse docet, his verbis: *Quia immaculatæ innocentiæ, gratia Dei et plenitudo miseretur, non miseretur errantibus. Isti non habent diem, quia lucem fugiunt, de quibus pulchre dictum est psal.* 143. *dies eorum sicut umbra prætereunt. Cognitio ergo Dei, dignationis est, non visionis. Oculi eius lux sunt; quos aspicit, illuminat: et ideo oculi eius, dies iustorum sunt.* Hoc etiam pie, suaviter, et ingeniose explicat sanctus Bernardus lib. 5. de

Digitized by Google

consideratione ad Eugenium cap. 5. *Deus amat, ut charitas: novit, ut veritas: sedet, ut æquitas: dominatur, ut maiestas: regit, ut principium: tuetur, ut salus: operatur, ut virtus: revelat, ut lux: assistit, ut pietas.* Virginibus cum lampadibus extinctis ad nuptiale convivium ingredi optantibus dicit: *Nescio vos.* Matth. 25. 12. id est, pro meis non agnosco, reprobo, damno. S. Hieronymus, novit, inquit, Dominus, qui sunt eius, et qui ignorat, ignorabitur.

V. Delectabilis. Quinto, *Novit Deus viam iustorum*, quia est delectabilis: est enim via ipsius sapientiæ, de qua Proverbiorum 3. 17. *Viæ eius, viæ pulchræ.* Pagninus, *delectabiles.* Vatablus, amœnæ. Septuaginta, bonæ. Arab. bonitatis. Hebraice נעם amœnitatis, ut Arias, pulchritudinis, et decoris, ut potes vertere: *Et omnes semitæ illius pacificæ.* Aben Ezra, pacatæ. Septuaginta, in pace. Arab. cursus eius in pace. In illis viis anima virtutibus exornata cum delectatione ambulat, et omnium oculos ad se rapit. Canticorum 7. 1. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis?* Quidam in scholiis græcis vertit, εὐγναζομένη, id est, munifici, seu sponte dantis. Hebraice *filia* נדב *nadab*, quod idem est cum *nadib*, et significat munificum, magnificum, liberalem, pronum ad benefaciendum: principem, heroem, magistratum, quod eos deceat munificentia et magnificentia: ac vicissim, qui animo sunt liberali, digni sint, qui aliis præsint. Septuaginta et Theodoretus, *nadab* putant esse nomen proprium. Sanctus Hieronymus lib. 4. in Iovinian. et sanctus Ambrosius libro de obitu Valentiniani, legunt Aminadab. *Gressus* vero illius filiæ principis, id est, animæ, quæ per gratiam facta est filia Dei, sunt quatuor: nempe ut ait Honorius in Cant. sunt quatuor affectus: concupiscentia, timor, gaudium, et dolor, qui eam portant ad opera, sicut pedes corpus portant ad loca. Vel, ut ait idem, gressus animæ, sunt cogitationes, per quas graditur ad actiones. Malim dicere, esse ipsas actiones, quibus tendit ad Deum. Via cæli est ita gaudii plena, ut tota sit gaudium: de eius termino clarum est, Matth. 21. 23. *Intra in gaudium Domini tui:* sic vocatur cælum, gaudium Domini: de toto decursu Isaias 35. 8. de Ecclesia dicit: *Erit ibi semita et via.* Septuaginta vertunt, *erit ibi lætitia civium.*

VI. Secura. Sexto, *Novit Dominus viam iustorum*, quia est secura. Prov. 3. 17. *Semitæ illius* (sapientiæ) *pacificæ.* Vide versiones statim allatas. Deus illam securitatem dat cuilibet sincere ad se tendenti. S. August. lib. 8. confes. cap. 11. *Quid in te stas, et non stas? Proiice te in eum, noli metuere, non se subtrahet, ut cadas. Proiice te, securus excipiet te, et salvabit te.*

VII. Expedita. Septimo denique, *Novit Dominus viam iustorum*, quia est expedita; in ea enim non sunt spinæ et rubi, qui currentem retineant. Clamat Petrus Matth. 19. 27. *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te:* necessarium est omnia relinquere, saltem affectu, si vis Christum sequi nudum in cruce, et in vita pauperrimum. 1. Cor. 7. 30. *Reliquum est, ut, qui emunt, tanquam non possidentes sint. Et qui utuntur hoc Mundo, tanquam non utantur.* Sic admonitis ait, cap. 9. 24. *Sic currite, ut comprehendatis*, et Hebr. 12. 1. *per patientiam curramus*, et de se ait, Philip. 2. 16. *non in vacuum cucurri.* Contra vero, dicitur, Prov. 15. 19. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.* Sept. *strata spinis;* Itaque spinæ non sunt tantum ex utraque parte viæ, ut vestes retineant, et lacerent: faciem, oculos, et manus lædant: sed etiam in ipso viæ solo, ut pedes implicent, pungant, et cruentent. Chald. *Via pigrorum, tribuli et spinæ;* nihil ibi est terræ, ubi aliquamdiu interquiescas, semper supra spinas est ambulandum: unde impii dicunt, Sap. 5. 7. se ambulavisse vias difficiles. Hebr. *via pigri velut* משׂכת *mesucath, sepes* (vel senticetum) *spinarum*: pergit Sapiens adhuc magis ad rem præsentem apte: *via iustorum absque offendiculo.* Sept. viæ fortium tritæ. Chald. via rectorum munda et pura. Hebr. semita rectorum complanata. Auctor catenæ græcæ, fortium semitæ sunt planæ atque protritæ. Adagium est R. Agadæ, quod citatur a R. Salomone: *Via Esau est tanquam spina floccis lanæ implicita, quam si inde removeas,*

A *aliunde emerget*: id est, manus improborum vix evades, nisi pecuniarum ope: si enim ex una parte contra eos te munias, aliunde pungent: sed suis etiam ipsi spinis gravius infestantur.

Octavo denique, viæ iustorum terminus est vita æterna, in qua iusti et Deo noti et Deum facie ad faciem cognoscentes eum eo conquiescent.

Pergit igitur Propheta noster, et psalmum concludit voce impiis terrifica, vers. eod. 7. ET ITER IMPIORUM PERIBIT. Nota primo, iter perire dicitur, cum viator in urbem aliquam aut destinatum locum pergens, eius finem reperit, et tamen, quo tendit, non pervenit: sed vel aliquod præcipitium ante oculos suos cernit, vel paludes et loca ex omni parte cœnosa, vel densas sylvas, in quas penetrare non possit, vel agros sine ullo tramite. Nota secundo, S. Ambrosium observare, non temere dici hic, iter impiorum et viam iustorum, cum Christus, Ioan. 14. 6. dixerit, Ego sum via; non vero, Ego sum iter. Sed hæc observatio non est solida: nam in textu Hebr. Syr. Chald.
B Arab. et Græco, ut iam monui, est eadem utrobique dictio: et S. Hilar. legit, *via impiorum peribit*, et via nonnunquam in malam partem sumitur, ut in psalmo nostro vers. 1. In via peccatorum non stetit. Matt. 7. 13. lata et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem. Iter vero, nonnunquam in bonam partem accipitur, ut Ps. 49. 23. Illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Ps. 67. 5. Iter facite ei, qui ascendit super occasum. Nota tertio, non dici, quod sint perituri impii, sed quod sit periturum iter impiorum: quia, ut recte ait Œcumenius, si penitus interirent, puniri non possent, et damnationis experiri pœnam.

Vers. 7. 2. Pars. 118. Iter impiorum peribit, et quomodo.

Nota quarto, posse etiam verti, iter impiorum perdes, quia *thobed*, id etiam significat. Sed melius interpretem nostrum reddidisse, *iter impiorum peribit.* Primo, quia sensus est apertior, et syntaxis melior. Novit Dominus viam iustorum, et iter impiorum peribit: quam si diceretur, perdes, supple o Deus! per enallagen personæ. Secundo, quia sic denotatur, Deum non esse causam perdi-
C tionis impiorum, sed illos ipsos. Oseæ 13. 9. *Perditio tua*, id est, ex te, et ex peccatis tuis, *Israel: tantummodo in me auxilium tuum.* Unde S. Bernard. serm. 8. in natali Domini: *Recte*, ait, *Deus non pater iudiciorum, vel ultionum dicitur, sed Pater misericordiarum, eo quod miserendi causam et originem sumat ex proprio, iudicandi vel ulciscendi magis ex nostro.*

Nota quinto cum S. Augustino, *iter impiorum perire*, idem esse ac Deum iter impiorum non novisse: et sic versus totus sensum optimum habet. Novit Dominus viam iustorum, et iter impiorum peribit, id est, non noscitur a Deo: non novisse autem Deum, non est tantum, ut explicat Euthymius, velut cognitione sua indignas impiorum vias ignorare se simulare: sed est illas damnare et reprobare. S. Fulgent. lib. 1. ad Monimum illud citans Prov. 4. 27. Vias, quæ a dextris sunt, novit Dominus: perversæ autem sunt, quæ a sinistris sunt, sic ait: *Vias, quas Deus fecit, novit: quas non fecit, perdit, quia eas non novit.* Et S. Greg. lib. 2. Mor. c. 3. in quo illud discutit
D Iobi 1. 7. cum dixit Deus satanæ, *unde venis?* Notat, non esse dictum sanctis Angelis, unde venitis, sed soli satanæ, atque causam reddens, ait: *Non requirimus, nisi utique quæ nescimus. Nescire autem Dei, reprobare est. Unde quibusdam in fine dicturus est: Nescio vos, unde sitis.* Detestatur Deus viam impiorum, Prov. 15. 9. *Abominatio est Domino via impii: qui sequitur* (Hebr. meraddeph, qui persequitur, qui avide sequitur, ut cælestem prædam et coronam) *iustitiam, diligitur ab eo.*

Nota sexto, iter impiorum perire, et in hac, et in alia vita. Primo, in hac vita iter impiorum, id est, vivendi ratio, actiones, cogitationes, conatus, sæpe infelicem exitum sortiuntur: spe sua ut plurimum excidunt, et vanis desideriis iisque innumeris cruciantur. Secundo, et melius, Cassiodor. explicat de æterno interitu: in abyssum desinit via impiorum, ibique perit.

In hac vita. Et in futura.

119. Octo de

Nota septimo, octo causas afferri præsertim posse, propter quas iter impiorum a Deo non cognoscatur: id est,

Cur sit iter impiorum reprobat Deus. reprobetur et pereat. Primo, quia non est rectum, sed variis anfractibus et flexibus tortuosum atque obliquum. Psal. 11. 9. *In circuitu impii ambulant.* Prov. 2. 15. *Quoniam viæ perversæ sunt.* Vatablus vertit, obliquæ. Theo-

I. Quia est tortuosum et obliquum. dotio, στρεβλαὶ, tortuosæ, flexuosæ, contortæ: inde per metaphoram, vafræ, callidæ, versutæ, sinuosæ instar serpentum: deducitur a στρέφω quod verso, flecto, torqueo significat: et per metaph. versute et callide ago. Symmach. σκαμβαὶ, obliquæ, incurvæ, distortæ, hinc σκαμβὸς a Suida appellatur is, quem Latini Varum nominant, id est, cui crura introrsus contorta sunt, a σκάζω claudico, ut Homerus in Iliad. usurpat, deducitur. Pergit Sapiens, *et infames gressus earum.* Septuaginta, et flexuosi cursus eorum. Aquila, iactant se in flexuris suis, et subsannant in agris suis. Hebraice נלוזים *nelozim*, perversitates, ut vertit R. Emmanuel: recedentes, ut Arias. Vertere possis, declinationes, illusiones, illusores, recessus. Qui enim in via Dei non progreditur, et non recta incedit, regreditur, et hominibus Deoque ac sibi illudit, nihil proficiens et multum laborans. Sic Prov. 3. vers. 32. ubi legimus, *Abominatio Domini est omnis illusor*, habetur eadem vox *naloz*, et a rad. *luz*, arbitror deeudi, ludo, lusus: significat autem *luz* declinare, recedere, deflectere ab instituto, et a promisso, illudere. Chald. et R. Ionas vertunt, *Abominatio Domini est, perversitas.* R. Salomon, qui per devia transversus agitur. R. Levi, qui a recta via deviat, et flexuosum iter ingreditur.

II. Secundo, iter impiorum a Deo reprobatur, quia est

Asperum. asperum, id est, non planum. Baruch Propheta 4. vers. 26: *Delicati mei ambulaverunt vias asperas.* Hoc est, Iudæi in captivitatem Babylonicam ducti sunt, cum Dei filii sub fide et vite sua deliciis terrenis et cælestibus fruerentur. Christus vias complanavit atque asperitatem earum abstulit, Isaiæ 40. 4. ut ostendi supra.

III. Tertio, iter impiorum a Deo reprobatur, quia est tene-

Tenebrosum. brosum. Prov. 4. vers. 19. *Via impiorum tenebrosa.* Hebr. אפלה *aphela*, caligo, tenebræ: non est tantum tenebrosa, sed est fons caliginis: *nesciunt, ubi corruant.* Nam illa caligo efficit, ut foveas non videant, nec eas caveant: nec videant iter securum, ut ad illud redeant. Prov. 2. vers. 13. *Qui relinquunt iter rectum, et ambulant per vias tenebrosas.* Hebr. חשך *kosech*, caliginis. Iobi 21. v. 27. *Lucerna impiorum extinguetur*, de filiis lucernam explicat sanctus Gregorius, de felicitate, Pineda; nunc explica de lumine rationis, quod signatum est super nos: nam ambulanti per viam impietatis, quæ ipsa caligo est, paulatim extinguitur, et gressus suos dirigere non potest: *et superveniet eis inundatio.* Hebraice אידם *edom* exitium eorum, ut vertit Arias, contritio eorum, ut Paguinus. Vertere possis afflictionem, calamitatem, interitum. Recte Philippus ait, per inundationem intelligi abundantiam tormentorum.

IV. Quarto, iter impiorum a Deo reprobatur, quia est lu-

Lutulentum. tulentum. Psal. 9. v. 26. *Non est Deus in conspectu eius*, ut lux in via dirigens: *inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore:* nam in luto, quod non videt, ambulat. Hebraice יחילו *iakilu*, a rad. חיל *kul*, proprie significat dolere instar parturientium, dolore cruciari et angi: vallere, formidare, prosperari. Vel potius a rad. חלל *kalal*, violari, profanari, occidi, vulnerari, dolere, cruciari. Sanctus Hieronymus vertit: *Parturiunt viæ eius in omni tempore.* Campensis, profanæ sunt. Vatablus, dolore afficiunt. Chald. R. Salomon, R. Moses, prosperabuntur. Nota, Felicitas et prosperitas improborum, dolore, cruciatu, profanatione, inquinatione, et formidine plena est.

V. Quinto, iter impiorum a Deo reprobatur, quia non est

Lubricum. delectabile, sed molestum ob frequentes lapsus. Psal. 34. vers. 6. *Fiat via illorum tenebræ et lubricum.* Ieremiæ 23. vers. 11. *Via eorum quasi lubricum: impellentur enim et corruent in ea.* Monet Iesus filius Sirach, auctor Ecclesiastici cap. 32. vers. 25. *In via ruinæ non eas, et non offendes in lapides.* Syrus vertit: In via asperitatis ne incedas, ne forte offendas in petra, bis: id est, graviter et sæpius. Arab. Ne incedas in via petræ, ne forte offendas in

A petram bis. Græco, in lapidosis. *Nec credas te viæ laboriosæ, ne ponas animæ tuæ scandalum:* σκάνδαλον quidam dicunt esse proprie lignum incurvum, quo tendicula seu decipula sustinetur: et in quod impingens animal, ipsam tendiculam seu decipulam super se subita ruina prosternit: dicitur etiam σκανδάληθρον. 2. Ponitur pro quovis offendiculo in via obiecto, et inducente in periculum lapsus et ruinæ. 3. Pro occasione peccandi: sic sumitur Matthæi 18. vers. 6. *Qui scandalizaverit unam de pusillis istis*, etc. Syr. reddit: *Qui offendiculo fuerit.* Vitæ autem laboriosæ ut nos non credamus, admonet sanctus Laurentius Iustinianus: Evita, inquit, ea, quæ multis obstaculis impediuntur: quia opera Spiritus sancti facilia sunt et æquabilia: *diaboli vero, aspera et plena sentibus.* Symbolum hoc erat Pythagoræ: *Pede in limine illiso, retrocedendum:* id est, quæ in ipso initio sunt noxia, non sunt prosequenda. Pytagoræ symbolum.

Sexto, iter impiorum a Deo reprobatur, quia non est VI.

securum, sed periculis plenum. Proverb. 22. vers. 5. *Ar-* Periculosum.

B *ma et gladii in via perversi:* id est, ut ait R. Levi, ambulantis per viam perversam, et non considerantis, per quam viam ambulet. Hebr. vox צנים *tsinnim*, Primo, significat spinas, ut R. Abraham, et R. David exponunt. Secundo, laqueos, et sic Chald. Paraph. vertit: *Pedica et laquei in via perversa.* Syr. *et laquei.* Tertio, significat frigus, ut R. Levi reddit, et deducitur a rad. *sanan*, frigere. Quarto, latrones, sic enim vertit R. Salomon, *latrones et laquei sunt absconditi in via profligati.* Quinto, significat clypeum, et arma. Est enim plurale a *tsinna*, id est, scutum, clypeus, arma: sed secundum terminationem masculinorum in plurali, dicitur etiam *tsinnoth*, terminatione fæminina: Peccator gelu concretus in spinas, laqueos, et tela hostium incidit.

Septimo, iter impiorum a Deo reprobatur, quia est im- VII.

peditum et implicatum. Iobi 18. vers. 8. *Immisit in rete* Implicatum.

pedes suos, et in maculis eius ambulat. Nota, maculæ retis, sunt retis foramina, seu plagæ: id est, spatia illa in-

C teriecta in reti: in maculis igitur retis ambulare, est ambulare complicatum et involutum reti. Alludit ad aves captas, et cassibus inclusas, quæ fugere nituntur: sed secum ferunt retia, in quæ se magis ac magis induunt. Nota etiam, duplicem maculæ significationem afferre elegantiam sententiæ: dum enim se convolvunt retibus aves captæ, sese maculant et coinquinant visco, pulvere, luto. Additur vers. 9. *Tenebitur planta illius laqueo, et exardescet contra eum sitis;* id est, sitientes, per metonymiam: sitientes autem eius pecunias et sanguinem, sunt prædones. Sic cap. 5. vers. 5. *Bibent sitientes divitias eius:* id est, prædones, ut vertit Pagn. seu grassatores, ut Vatablus.

Octavo, præsertim iter impiorum a Deo reprobatur, et VIII

perit: quia deducit ad mortem et perditionem æternam. Ad mortem ducit.

Iobi 21. vers. 13. *In puncto ad inferno descendunt.* Nota, Hebraice *beregа*, in momento: ex quo recte inferes esse infinitam peccati gravitatem et malitiam, ut nunc aliqui Theologi docent, inter quos est noster Hurtadus de Mendoza. Quo enim maior est gravitas, eo est motus velocior:

D itaque ubi est motus in instanti seu momento temporis, gravitas sit oportet infinita. Impii se quantum possunt extollunt, infernus est in medio terræ, distans ab eius superficie mille et quingentis leucis circiter, et tamen eo deferuntur scelerati in instanti, aut potius proprio pondere corruunt, id enim vox *descendunt*, denotat. Hoc in Lucifero adhuc magis est mirum, qui e summo cæli vertice in momento, id est, brevissimo tempore, descendit ad inferos, a quibus distabat, si credimus quibusdam mathematicis, plusquam centum millionibus leucarum. Ruina Regia Tyberi sub eius typo describitur Isaiæ 14. Impii dicunt cap. 28. vers. 15. *Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum:* Non magis curant, quam si facto fœdere certi essent de eorum amicitia innoxia: vel potius, iis se addixerunt et consecrarunt, eorum se fœderatos et amicos profitentur, seque et alios ipsis devovent. Horrendum est, quod refert Æneas Sylvius, Horrenda impietas Europ. cap. 21. cum princeps, potius monstrum, Fridericus

Friderici comitis.

A Comes Ciliæ in Styria, Valeria olim dicta, esset in libidinem propensissimus, et occisa propria manu uxore greges puellarum raperet, uxores passim maritis auferret, Ecclesiarum bona diriperet, perditissimos quosque ad se consisceret, Romam Indulgentiarum causa in Iubilæo anni 1350, iam nonagenarius petiit. Sed adeo nihil profecit, ut cum reversus nihilo melior appareret, interrogatus quid sibi Roma profuisset in pristinos mores relapso, ait: Et calceator meus ad consuendas ocreas, post Romam visam rediit. Quem cum aliquis ex amicissimis monuisset, sciret se moriturum, ac de sepulchro cogitaret: *Istuc*, inquit, *ago. Nam sepulcrali marmori hoc epigramma insculpendum statui: Hæc mihi porta est ad inferos. Quid illic reperiam nescio. Scio quæ reliqui, abundavi bonis omnibus, ex quibus nihil fero mecum, nec quod bibi atque edi, quodque inexhausta voluptas exhausit.* Quid aliud in bovis sepulchro, aut potius in dæmonis cœnotaphio, posses ponere? Si mori dæmon posset, quid aliud statueret?

Sarcophagus corpora consumens.

Plinius lib. 36. vers. 27. In Asso Troadis, ait, Sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra 40. diem, exceptis dentibus. Peccati proprium est, ad nihilum omnia redigere, ipsum est enim nihil. Tyrio Regi dicitur Ezechielis 28. v. 19. *Nihili factus es, et non eris in perpetuum.* De dæmone habes Iobi 18. vers. 15. *Socii eius qui non est*: quod meditans sanctus Gregorius lib. 14. Mor. cap. 11. ait: Qui iam non est, quia a summa essentia recessit, et quasi ad non esse tendit, ex quo semel ab eo, qui vere est, cecidit: quia bene esse perdidit. Et Apoc. 17. vers. 11. *Bestia quæ erat, et non est: et ipsa octava est: et de septem est, et in interitum ibit*: prius dixerat vers. 8. *Bestia quam vidisti, fuit et non est, et ascensura est de abysso, et in interitum ibit.* Nota, viderat Babylonem, id est Romam ethnicam, in specie mulieris sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem et cornua decem. Nota secundo, per illam bestiam intelligi diabolum in mundo regnantem. Sensus itaque literalis est: Bestia quam vidisti, fuit potens ante Christum et libere per Orbem vagabatur, nunc non est amplius in terris, sed deiecta est in abyssum inferorum, unde exurget tempore Antichristi: sed post breve tempus iterum reiicietur in abyssum. Est de septem capitibus, id est, regibus Antichristum præcessuris, in illis diabolus dominabitur, et per illos nefaria aget, atque torquebit pios; est tamen ab iis revera separatus, et sic est velut octavum caput bestiæ; unde in Græco habetur: *Et ipse octavus est*; supple, rex impius. Nota 3. non tantum impii pereunt, sed eorum locus: *Iter impiorum peribit.* Apocalypsis 12. vers. 8. *Neque locus inventus est eorum in cælo*: id est, in aere: agitur enim de pugna dæmonum et S. Michaelis, in fine mundi dæmones tunc ita deficientur, ut locus eorum ne videatur quidem amplius in terra aut supra terram. Alluditur quoque ad primum Angelorum lapsum e cælo. Tempus etiam impiorum peribit, Apocalypsis 10. 6. *Tempus non erit amplius.* Sic peribunt, ita ut a ruina surgere non possint, magis quam lapis ex immensa abysso, in quam est proiectus. Nota 5. hæc omnia mala oriuntur a peccato. S. Chrysost. in Psal. 139. *Nihil lædit hominem præter peccatum: eo sublato, omnia facilia, explicata, ac tranquilla sunt. Si vero adsit,* παντα σκοπελοι, και χειμωνες, και ναυαγια, *Omnia sunt scopuli, tempestates, et naufragia.*

B Conclude cum Rege nostro Psal. 138. vers. ult. *Deduc me in via æterna.* Chald. in via rectorum mundi. Romanum Psalt. in viam æternam. S. Chrysostomus in eum locum, viam æternam ait esse viam spiritualem, et quæ ducit in cælum, et cuius non est finis: alia omnia esse caduca, momentanea, et vita præsenti concludi: Dei auxilio opus esse, ut quis ad eam deducatur, virum vero sapientiæ studio deditum, amplecti virtutem, et fieri υψηλοτερον των βιων, excelsiorem rebus quæ ad hanc vitam pertinent. S. Bonavent. septem nobis huius cælestis viæ calles ostendit tract. integro de 7. itiner. æternitatis. Primum iter ait esse, a terrenis abstractionem. Secundum, æternorum studiosam meditationem. Tertium, æternorum limpidam contemplationem. Quartum, æternorum charitativam affectionem. Quintum, æternorum occultam revelationem. Sextum, æternorum experimentalem prægustationem. Septimum, æternorum meritoriam operationem, sive Deiformem. Has vias decurre, si coronam in fine optas reperire, quam tibi Christus agonotheta paratam ostendit atque offert.

Digitized by Google

PSALMUS SECUNDUS.

1. QUARE fremuerunt gentes: et populi meditati sunt inania?
2. Astiterunt Reges terræ, et Principes convenerunt in unum adversus Dominum: et adversus Christum eius.
3. Dirumpamus vincula eorum: et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.
4. Qui habitat in cælis, irridebit eos: et Dominus subsannabit eos.
5. Tunc loquetur ad eos in ira sua: et in furore suo conturbabit eos.
6. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius: prædicans præceptum eius.
7. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu: ego hodie genui te.
8. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam: et possessionem tuam terminos terræ.
9. Reges eos in virga ferrea: et tanquam vas figuli confringes eos.
10. Et nunc Reges intelligite: erudimini, qui iudicatis terram.
11. Servite Domino in timore: et exultate ei cum tremore.
12. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus: et pereatis de via iusta.
13. Cum exarserit in brevi ira eius: beati omnes, qui confidunt in eo.

PSALMI SECUNDI ANALYSIS.

Propheta noster Passionem et Resurrectionem Christi contemplans velut in tabella depingit

- Hostes Christi. 1.
  - Plebeios 1.
    - Gentiles qui infremant. 1.
    - Iudæos qui inania machinentur. 1.
  - Nobiles 2.
    - Reges, duos Herodes, et Pilatum Præsidem Iudææ, qui in eum insurgant. 2.
    - Principes Sacerdotum, Pharisæos et Scribas, qui consilium contra ipsum ineant. 2.
- Apostolos Christi. 3. qui.
  - Vincula eorum abrumpant. 3.
  - Et iugum abiiciant. 3.
- Patrem Christi. 4. qui.
  - Animo, illos irrideat. 4.
  - Gestu, subsannet. 4.
  - Voce irata, percellat. 5.
  - Fulmine, ad inferos detrudat. 5.
- Christum ipsum. 6.
  - Regem, qui in Ecclesia dominetur. 6.
  - Legislatorem, qui legem Evang. sanciat. 6.
  - Filium Dei, in Resurrectione gloria coronatum. 7.
  - Hæredem, Orbis universi. 8.
  - Pastorem sedulum, qui virga constanter dirigat. 9.
  - Iudicem severum, qui rebelles conterat. 9.
- Subditos Christi. 10.
  - Reges. 10. / Et Iudices. 10. qui
    - Intellectu, dignitatem Christi percipiant. 10.
    - Auribus, præcepta eius hauriant. 10.
    - Opere, illi serviant. 11.
    - Corpore toto, ob eius gloriam exultent. 11.
    - Amore, legem eius implet. 12. ne
      - Deus indignetur. 12.
      - Ipsi a via salutis excidant. 12.
      - In iudicio iram eius subeant. 13.
    - Spe, felicitatem æternam consequantur. 13.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. Tituli Psalmorum non sunt negligendi.

IN Hebræo textu, et apud S. Hieronymum, hic Psalmus titulo caret: in Bibliis Regiis Græce habetur, ψαλμὸς τοῦ Δαυίδ. Arabicum psalt. manuscriptum hunc titulum præ se fert: *Prophetia de Christo Domino, et vocatione gentium*. Syr. item, *de vocatione gentium, innuit Prophetiam de Passione Christi*. Nota, audacius esse Lyrani dictum: de Psalmorum titulis, ut communiter scribuntur in Bibliis, parum curandum esse: sed solum, ut scribuntur in Hebræo, et in translatione S. Hieronymi: Theodoretus præfat. in Psalmos, temeritatis arguit, invertere inscriptiones Psalmorum: quæ in prima, inquit, origine usque ad Ptolemæi tempora delatæ sunt, et ab interpretibus 70. in Græcam linguam translatæ, iterumque ait τολμηρὸν καὶ λίαν θρασὺ rem nimiæ temeritatis et confidentiæ plenam arbitrari se, falsas illas inscriptiones putare, atque nostras rationes, τοῖς τῇ πνεύματος ἐνεργείᾳ φερομένοις, vi sancti Spiritus sapientiores iudicare. S. Chrysostomus l. 2. de compunctione cordis, Psalmorum titulos a Spiritu A sancto dictatos docet, et comment. in Psal. 3. comparat: 1. Cum statuis quas Reges ponunt victoriam assecutis 2. Cum columnis et inscriptionibus, quas aurigis et athletis. 3. Cum libris, in quibus describuntur victorum laudes. Ugo Cardin. et S. Thomas dicunt, titulos illos Psalmis appositos ab Esdra, quasi *claves* ad intelligentiam sequentium: ante ipsum S. Hieron. procem. in Psalm. vocaverat claves Psalmorum, et S. Augustinus Psalm. 58. dixerat, Titulum Psalmi, esse *frontem sublimitate Sacramenti decoratam*, ut sciamus, qui intraturi sumus, cum tamquam super postem, quid intus agatur, legerimus: vel cuius domus sit: vel quisnam sit illius prædii possessor.

Quæres: An hic Psalmus diversus sit a primo? Resp. primo, aliquos censuisse non esse diversum, 1. Quia titulo caret. 2. Quia Act. 13. 33. a Paulo citatur sub primi nomine. Resp. 2. Esse diversum Psalmum a primo. Nam alioqui non essent centum et quinquaginta psalmi: deinde in Hebræis, Syr. Arab. Æthiop. vulgatis exempla- 2. Diversus est hic Psalmus a primo

Digitized by Google

ribus, et in Græcis secernitur a primo: item in citato Actorum loco plures et emendatiores codices habent, *sicut et in psal. 2. scriptum est: Filius meus es tu*; et Græce habetur τω δευτερω, id est, secundo.

3. *Cur hic psalmus ponatur secundo loco.* Deinde, argumentum utriusque psalmi est omnino distinctum. Nam in primo agitur de fuga peccati, et prosecutione virtutis, atque de felicitate piorum ac miseria Impiorum. In hoc antem mentio fit Passionis Christi, Resurrectionis, Regni, Gentium conversionis, Providentiæ eius et institiæ. S. Hieronymus audaciorem vocat, qui de alio, quam de Christo velit post Apostolos interpretari, et S. Augustinus recte ait, id evinci contra pertinacissimos, ex illis verbis: Filius meus es tu, ego hodie genui te; et ex dominio in omnes gentes ipsi oblato, his vocibus: Postula a me, et dabo tibi gentes.

Quæres secundo: Cur hic Psalmus ponatur post primum? Resp. primo, S. Gregor. Nyssen. tract. 1. in psal. cap 11. dicit, primum psalmum abducere hominem a cognatione, quam cum malo contraxit: secundum ostendere, cui sit adhærendum, dum ob oculos ponit Christi in carne manifestationem: simulque docere, fiduciam erga ipsum, beatitudinem nostram esse. Respondeo secundo, in primo psalmo beatitudinem virtutis studiosis proponi: in hoc secundo, de Cristo agi, per quem est obtinenda, Ephes. 2. 5. *Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo*: id est, cum Christo, vel instar Christi, ut ait Cornelius: seu potius, per Christum: subditur enim, *cuius gratia estis salvati*: inchoata salvatione per fidem gratis, scilicet per ipsum iustificati, fidem et gratiam primam iustificantem per ipsum accipientes sine ullis præviis meritis: *Et conresuscitavit, consedere fecit in cælestibus*, per spem, qua nobis paratas sedes expectamus, et per vitam cælestem, qua de facto ad eas perveniemus, *in Christo IESU. Ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ, in bonitate* (εν χρηστοτητι, per benignitatem et clementiam) *super nos, in Christo IESU*, per Christum, ut ipse Cornelius exponit. Itaque eodem modo præcedentia exponenda sunt, non vero, cum Christo, vel instar Christi. Nota, sæcula supervenientia posse accipi, et de tempore legis gratiæ in hac vita, et de statu gloriæ in altera. Vide Salian. tom. 3. anno 2988. num. 3. et seq. hunc psalmum de Christo allegorice, de Davide ad literam explicantem, quando constitutum Regem super totum populum et Ierosolyma occupata exultantem aggredi cogitarent Philisthæi, quos deinde variis præliis fregit. Sed est verius, ut dixi supra, etiam literaliter hunc psalmum esse de Christo.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

TRIA PROPONIT. PRIMO, IUDÆOS ET GENTILES IN CHRISTUM FURENTES. VERS. 1. ET 2. SECUNDO, DEUM PATREM EOS IRRIDENTEM ET PUNIENTEM. VERS. 3. AD 6. TERTIO, CHRISTUM A DEO PATRE REGEM CONSTITUTUM, TOTI ORBI IMPERANTEM. VERS. 6. USQUE AD FINEM.

SECTIO PRIMA

Tria continet. Primo, fremitum et malitiam Iudæorum et Gentilium, partim plebeiorum, partim in dignitate constitutorum, contra Christum, vers. 1. et 2. Secundo, Exhortationem Christi ad Apostolos, ut vincula eorum et iugum abrumpant, vers. 3. Tertio, Dei Patris iram et vindictam in Filii sui persecutores aperit, vers. 4. et 5.

PARAPHRASIS.

1. *Quare fremuerunt gentes: et populi meditati sunt inania?*

1. Quid causæ est, eur Gentiles in me Christum Dei Filium instar ferarum infremant, et Iudæorum plebs sine causa necem mihi machinetur, vanas et mendaces rationes in medium proferens?

2. *Astiterunt Reges terræ; et Principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum eius.*

2. Quid causæ est, eur Herodes Antipas Rex Galilææ, et Pilotus Iudææ præses Insurrexerint, ignominiæ et morti me addicendo? Cur summus Pontifex, Principes Sacerdotum, Scribæ, Pharisæi, ac cæteri Iudæorum Magnates, mortem meam tanto ardore sitiverunt, cum scirent se non in Christum tantum, sed in eius Patrem Deum peccare?

3. *Dirumpamus vincula eorum: et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.*

3. Vos, o fideles mei et Apostoli mentem erigite et roborate! Vincula idololatriæ ac peccatorum, iugumque legis Mosaicæ, quæ Gentiles nobis et Iudæi moliuntur imponere, diffringamus, et a cervicibus nostris excutiamus.

4. *Qui habitat in cælis, irridebit eos: et Dominus subsannabit eos.*

4. Pater meus æternus, cæli terræque Dominus, qui in cælo, velut in aula regia, vim suam maiestatemque maxime ostendit, eorum conatus irridebit: et terrenos illos homines, Rex Ipse omnium supremus, ludibrio exponet, elusis eorum artibus et molitionibus, ruinam in me paratam in ipsorum caput reflectens.

5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.*

5. Cum eos sine templo, sine regno, sine lege, sine rege, sine lare extorres viderit, ac præsertim in die iudicii trepidantes et confusos, tunc severe per me increpabit ac puniet: et mentis impotes, pœnarumque præsentium et futurarum acerbitate conturbatos, æternis suppliciis addicet.

QUÆSTIO UNICA

QUAM GRAVIS ET IUSTA IUDÆORUM ET GENTILIUM CHRISTO IN PASSIONE SUA INSULTANTIUM PUNITIO?

4. *Ex omni parte Christum impii invadunt.* In sacra nobis tabella Christum Propheta noster proponit, quem rabidi canes, ursi, leones, serpentes invadont. Primo ab Oriente, Gentilium cunei in canes deformati infrendent, vers. 1. *Quare fremuerunt gentes.* Secundo, ab Occidente, plebs Iudæorum ut vilis ursorum eadem multitudo machinatur, ibid. *Et populi meditati sunt inania?* Tertio, a Meridie, Reges, ut leones irruunt, v. 2. *Astiterunt Reges terræ.* Quarto, ab Aquilone, Scribæ, Pharisæi, Sacerdotes et proceres Iudæorum, in dracones transformati, venenum malitiæ et invidiæ suæ effundunt, ibid. *Et Principes convenerunt in unum, adversus Dominum et adversus Christum eius?*

In tabellæ angulo trepidi latitant Apostoli et pauci fi-

deles, quos imperterritus Christus animans, ait, vers. 3. *Dirumpamus vincula eorum, et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.* Secundo, digitum in cælum intendens, ostendit in suprema tabellæ parte, Deum Patrem armatum fulmine, minas scelestorum exercitui intentantem, ver. 4. *Qui habitat in cælis, irridebit eos, et Dominus subsannabit eos.* Tertio, in ima tabellæ parte hiantes inferos et flammas eructantes commonstrat, in quos iudicati et condemnati, sint devolvendi, vers. 5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.*

ARTICULUS I.

Summa fuit Gentilium et Iudæorum in Christum rabies.

Vers. 1 et 2. 5. Quis in hoc psalmo loquatur.

ANTEQUAM pœnam contemplemur, videndum est, quinam peccent, in quem et quam graviter. Prophetam sequamur, vers. 1. QUARE FREMUERUNT GENTES, ET POPULI MEDITATI SUNT INANIA? ASTITERUNT, etc. Nota, Tertullianum lib. 5. contra Marcion. cap. 11. innuere, hæc esse verba Dei Patris. Secundo, plerosque censere Davidem loqui. Tertio, simplicius et verius, loqui ipsum Christum: sic enim facilis est totus psalmi contextus, ut patet ex paraphrasi: et hæc verba, Ego autem constitutus sum rex, etc. id maxime declarant. Neque dicas in 2. versu poni in tertia persona, *adversus Dominum et adversus Christum eius*: si Christus ipse loqueretur, dicendum fuisse: et adversus me, nam Resp. Hebræos sæpe de seipsis loqui in tertia persona: ut Num. 12. 7. ait Deus: At non talis servus meus Moyses, qui, etc. palam, et non per ænigmata et figuras *Dominum videt*: id est, me. Et Oseæ 1. 7. dicit etiam Deus: *Salvabo eos in Domino Deo suo*, id est, per meipsum, qui sum eorum Dominus et Deus.

6. Quæ gentes Reges et Principes in Christum insurgunt.

Quæres primo: Quænam Gentes, qui populi, Reges et Principes in Christum insurgunt? Resp. primo, S. Cyrill. in catena, S. Hieron. in c. 14. Zachar. et S. Athan. epist. ad Marcellinum, per Gentes Davidem intelligere ipsos Iudæos. Melius tamen ipsum Hieron. 32. de paganis id exponere, aliosque pene omnes interpretes. Nam gentiles in Christum etiam infremuerunt, et ipsum crucifixerunt.

Respondeo 2. Per *populos* Cornelium a Lapide in c. 13. Act. censere idem intelligi atque per Gentes. Sed hoc verum non videtur, cum Apostoli omnes Act. 4. 27. clare nominent *populos Israel*: id est Iudæos, et distinguant illos a Gentibus. Hinc Tertullianus lib. 4. contra Marcion. legit *tribus*, et Aquila vertit, *φυλαὶ tribus*: quo nomine vocabantur duodecim partes regni Iudæorum. Nota, quando Iudæi vocantur *populi* numero plurali, sæpe in malam partem accipi: quando autem dicuntur *populus* numero singulari, sæpe sumi in bonam partem. Nam apud sacros et profanos auctores, pauci sumuntur pro bonis: multi pro malis. Sic Ps. 3. v. 1. *Multi* bellantes adversum me. De ea re ibi dicam.

Respondeo tertio: Reges Christum persequentes esse: Primo dæmones, ut explicat Origenes. Hos enim vocat Paulus Ephes. 6. 12. *Mundi rectores tenebrarum harum*. S. Hilarius in Psalmos, legit, *mundi potentes*. Tertullianus lib. 5. contra Marcion. *mundi tenentes*. In Græco est κοσμοκράτορας, id est mundi dominos. Ne tamen putes eos cælis ac terræ dominari, addidit Apostolus, tenebrarum harum: hoc est, tenebrosi et caliginosi huius aeris: pari modo c. 2. v. 2. dæmonem vocavit principem potestatis aeris huius, in quo scilicet, ut homini noceat. Secundo, alii censent hic Reges et Principes pro eodem sumi. Sed cum melius possint distingui, ut videbitur, non oportet a sermonis proprietate recedere. Tertio, Bellarm. hic vult agi de duobus Herodibus: nempe Idumæo et Antipa: ad quod Nota, quatuor Herodum in Scriptura fieri mentionem. Primo, Herodis Ascalonitæ seu Idumæi, qui id nominis habuit quod gente esset Idumæus, educatus Ascalone. Patrem habuit Antipatrum, Rex Iudææ declaratus est a Senatu Romano, id postulante Antonio anno mundi 4014. ætatis suæ 33. adhuc regnante in ea regione Antigono,

Herodum quatuor fit mentio in Scriptura.

qui hostis declaratus est, quod a Parthis accepisset imperium, et victus atque occisus est post tres annos. Herodes vero, post varia patrata scelera, natum Christum anno mundi 4053. statim incœpit persequi cæsis quatuordecim Innocentium puerorum millibus, a bimatu et infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis: ad maiorem securitatem, ne infanti quidem unius diei parcens, licet nato post visam stellam, ut ait Beda in cap. 2. Matth. Glossa, et Dionys. Carth. aliique. Quam cito Deus ultor in eum insurrexerit, dicam infra. Secundo, patri pessimo successit malus filius Herodes Antipas, qui factus est ab Augusto Tetrarcha Galilææ, ut vocatur, Matth. 14. 1. et Luc. 3. 1. Iudæa data Archelao sine titulo Regis, quem pater illi testamento tribuerat: Philippo concessa Ithuræa regione montuosa et nemorosa, ad radices montis Libani, et Trachonitide regione trans Iordanem et Cælesyriam sito: Lysaniæ denique, quarto Herodis Ascalonitæ filio, si Bedæ atque Adrichom. credimus: seu verius, filio Lysaniæ senioris iuxta montem Libanum imperantis, attributa Abilina regione, quæ ab Oriente adiacet Damasco, ab Occidente Chalcidi, a Septentrione Libano. Nomen sumpsit ab Abila, seu Abyla et Abela, illustri urbe Cælesyriæ, sita ad Libanum montem. Sic regnum Herodis Ascalonitæ, qui etiam Idumæus et Magnus dicitur, in quatuor partes seu Tetrarchias divisum est, in quibus totidem tetrarchæ, seu Principes et Dynastæ imperarunt. Tertio, Herodes Agrippa nepos Antypæ ex Aristobulo filio Herodis Ascalonitæ anno a Nativitate Christi 39. a Caio Caligula tetrarchiæ Philippi Rex fuit ordinatus: post annos quatuor, nempe anno 44. Christi, Claudii Imp. II. S. Iacobum Apostolum, filium Zebedæi, S. Ioannis Apostoli fratrem, gladio occidi imperavit, ut narrat S. Lucas act. 12. 2. Sanctum etiam Petrum Apostolorum verticem, statim postea in carcerem coniecit, ut gratior esset Iudæis, sed ab Angelo liberatus est. 12. 7. Quarto, Agrippæ illius senioris filius fuit Herodes Agrippa iunior, coram quo Paulus vinctus causam egit, Act. 25. v. 23. et seq.

Quarto, per Reges Christum persequentes alii volunt per Syllepsim solum Herodem Antipam intelligi, qui Christo illusit induto veste alba, Luc. 23. 11. Nota, vestis illa alba, Græce dicitur λαμπρὰ, id est illustris, candida, splendida: quali vel Reges, ut vult Iansenius cap. 141. Concord. vel Principes, et illustres viri utebantur, sicut censet Baronius. Nota 2. Candor ille vestis denotabat Christi innocentiam, puritatem, virginitatem, victoriam, immortalitatem, gloriam. Nota 3. Iudæi alicuius criminis postulati, sistebant se iudicibus atrati, sicut Iosephus testatur lib. 14. Antiq. cap. 17. Cum autem Agnus innocens Iesus coram illis apparuit, vestis data est candida in testimonium innocentiæ: unde Pilatus statim ea visa pronunciat, nil neque a se, neque ab Herode dignum morte in ipso reperiri. Itaque hic iure dicitur: *Quare fremuerunt*, etc.

Quinto denique, Reges arbitror hic vocari præsertim Herodem Antipam, et Pilatum Iudææ Procuratorem, qui pro Romanis provinciam illam administrabat: agitur enim hic præcipue de Passione Christi. Nota, Archelao Iudææ tetrarcha ab Augusto condemnato, et iusso Viennam Galliæ urbem ire in exilium, Iudæam fuisse contributam Syriæ, anno mundi 4062. Christi 10. quod a Quintilio Varo Syriæ Præside executioni mandatum, cui statim successit Quirinus Senator Romanus, per omnes honorum gradus ad Consulatum usque provectus, et imprimis illustris, is Iudææ Procuratorem constituit Coponium, cum quo secundum censum instituit, cum iam ipse alium instituisset anno Nativitatis Christi. Nota 2. Eam tantum partem regni Iudææ factam esse provinciam Romanorum, quæ Archelao prius parebat: nempe, Iudæam proprie dictam, in qua erat Tribus Iuda et Beniamin, Samariam et Idumæam, ut docet Iosephus lib. 17. Antiq. cap. 13. Herodem autem Antipam et fratrem eius Philippum pacifice, sicut antea, tetrarchias suas gubernasse; idque per multos annos, cum Antipas mortuus sit tantum post Christi Passionem; ei enim illusit, ut iam dixi: et Philippus ad-

Iudæa facta est provincia Romanorum, et quando.

Digitized by Google

huc vivebat, cum idem Antipas iussit decollari S. Ioannem Baptistam propter Herodiadem, quam retinebat apud uxorem eius. Nota 3. Coponio in Iudææ præfectura successisse M. Ambivium, illi Annium Rufum, mortuo Augusto missum in eam provinciam fuisse a Tiberio Imp. Valerium Gratum, cui successit Pontius Pilatus, de quo agimus, idque factum anno Christi 27. Nota 4. Tandem ab Augusto Imperatore concessum fuisse Regis nomen, cum diademate, et aliis regiis insignibus, Herodi Antipæ in Galilæa imperanti: unde Rex vocatur Marc. 6. 14.

7.
Christus est nomen dignitatis.

Quæres secundo: De quo Domino et Christo hic agatur? Resp. 1. Iudæi, agi de Davide, sed iam eos rejeci explicans psalmi argumentum. Respondeo itaque secundo, per Christum intelligi Iesum verum Messiam seu Christum a Patre æterno, qui hic Dominus dicitur, unctum præ participibus eius. Nota, nomen Iesu esse nomen proprium huius hominis, qui dictus est Iesus Christus: nomen vero, seu potius cognomen Christi, esse nomen appellativum, seu officii nomen atque dignitatis. Nota 2. cum Tertulliano contra Praxeam cap. 24. et 28. et cum Lyrano hic, in veteri testamento *Christum Dei* intelligi Dei Filium: in novo autem expresse vocari Filium Dei: indeque probari posse distinctionem personarum Patris et Filii. Sic vocatur Christus Dei aut Domini in psalmo nostro Habacuc 3.13 .et alibi. Nota 3. Non tantum vocari Christum Domini, sed etiam Christum Dominum, Luc. 2. 11. ab Angelo: et Thren. 4. 20. a Ieremia: *Spiritus*, inquit, *oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris*, in Hebr. est *mesiah iehova*: id est, Messias Dominus, seu Deus: itaque nec de Iosia occiso a Pharaone Nechao Rege Ægypti, 4. Reg. 23. 29. debet intelligi eum Chald. Paraphr. et Sanctio: nec de Sedecia Rege ultimo Iudæorum capto et excæcato a Rege Nabuchodonosore, et in Babylonem abducto, ut voluit Maldonatus: sed de Iesu Salvatore nostro, ut dixerunt S. Clemens, S. Irenæus, S. Iustinus, et alii. Dicitur porro, Spiritus oris nostri, id est, ut aiunt Origenes, Rupertus, et Rabanus, anima et vita nostra; sicut enim sine anima corpus mortuum est: ita anima sine gratia Christi, est mortua. Ideo inspirans Christus in Apostolos ait, Ioan. 20. 22. *Accipite Spiritum sanctum*: Illud est verum spiraculum vitæ, quo fit vere et perfecte homo in animam viventem. Tertull. legit, *Spiritus personæ eius Christus*: quia, ut ipse loquitur, Paternæ personæ spiritus est Christus. Est etiam, licet aliter, Spiritus personæ Sanctorum: unde Paulus dicebat, Galat. 2. 20. *Vivo autem iam non ego: vivit vero in me Christus*. In me loquitur, orat, agit, et patitur. Ut enim ait S. Dionys. de divinis Nominib. cap. 4. *Amor est virtus faciens unionem*.

8.
Christus est unctus gratia unionis et sanctificationis.

Nota 4. Christum esse unctum a Patre, primo gratia substantiali, nempe unione hypostatica. Secundo, gratia habituali sanctificante, de utraque explico locum illum, Ps. 44. 8. *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Ubi fusius de ea re erit agendum. Vide S. Thomam 3. p. q. 2. et 7. et 8. Oleum illud exultationis vocat S. Fulgentius ad Regem Trasimundum, cap. 14. *Unctionis Dominicæ sacramentum*, esseque sit Spiritum S. super Christum effusum. Inde S. Chrysost. in Ps. 44. dicit: *Multi fuerunt ante ipsum Christi, id est, uncti, sed nemo sic: sicut etiam agni multi*, αὐτὸς δ' ἐξαίρετος, *ipse vero egregius: sic et multi filii, ipse vero unigenitus. Sunt enim omnia eius eximia, non ea solum, quæ pertinent ad divinitatem: sed ea etiam, quæ ad humanitatem. Nemo enim unctus est tali Spiritu.*

9.
Christus unctus est in Prophetam, Sacerd. et Regem.
1. Prophetæ ungebantur

Nota 5. Christum a Patre unctum esse in Prophetam, Sacerdotem, et Regem. Primo, Prophetas aliquando unctos fuisse patet in Eliseo, quem unxit Elias in Prophetam, 3. Reg. 19. 16. et Ps. 104. 15. dicitur: *Nolite tangere Christos meos, et in Prophetis meis nolite malignari*. Ubi multi dicunt, tangere Christos Dei, nihil esse aliud, quam in Prophetis, id est, contra Prophetas malignari: sæpissime enim in psalmis secunda pars versus est explicatio primæ partis. Secundo, Christus in Sacerdotem ungitur, ut verus Aaron, de quo Ps. 132. 2. *Sicut unguentum* (Hebr. unguentum excellens, Symmach. κάλλιστον) *in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius*. Id est, in capitium, seu summitatem tunicæ, quæ collum circumdat. Illud unguentum describitur et imperatur, Exod. 30. 23. et seq. vetaturque, ne quis eo ungatur præter Pontificem, tabernaculum, arcam, mensam, candelabrum, altaria, et vasa tabernaculi, quæ eo uncta sunt, et facta sunt Sancta Sanctorum, id est, sanctissima per eam consecrationem. Eo legitur a Mose inunctus Aaron, Levit. 8. 12. *Quod* (oleum) *fundens super caput Aaron, unxit eum et consecravit*. Ubi nota, in Pontificis consecratione triplicem fuisse lustrationem. Primo, effusionem unguenti sacri in eius caput, in qua effusione consistebat proprie consecratio pontificia. Secundo, unctionem dextræ auris, et pollicum manus dextræ et pedis dextri, sed sanguine arietis. Tertio, aspersionem tam unguenti, quam sanguinis in eum et vestes eius. In aliorum vero Sacerdotum consecratione erat tantum unctio sanguine arietis in iisdem corporis partibus, et similis aspersio. Effusio autem sacri unguenti, quæ in Pontifice superaddebatur, figurabat ubertatem et plenitudinem gratiæ, spiritus, et potestatis, ipsi a Deo communicatam. De Christo habes, Ioan. 1. 14. *plenum gratiæ et veritatis*, de plenitudine potestatis habes, Matt. 28. 18. eius nomen, Cant. 1. 3. dicitur oleum effusum, ad cuius odorem adolescentulæ accurrant, sed id magis ad Christum Regem spectat.

aliquando.
2. Sacerdotes etiam Mosaici ungebantur.

10.
Christus Rex unctus.

Tertio, Christus in Regem ungitur. Ps. 44. 8. *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ*, (S. Hier. *oleo exultationis*, illa lætitia intus contineri non potest. Symm. ἐλαίῳ ἀγλαϊσμοῦ *oleo nitoris*, vel splendoris) *præ consortibus tuis*. Hebr. vocem חברים *chabarim*, unde fortasse vernacule vocamus *camarade*, vertit noster interpres *amicos*, Cant. 8. 13. socios Isaiæ 1. 23. sodales Cant. 1. 6. Sensus est, Deus unxit te oleo gratiæ, tum hypostaticæ, tum sanctificantis, præ omnibus hominibus eamdem naturam participantibus. Oleum illud super eum totum sese diffudit. In Canticis, ubi Rex sponsus depingitur, de genis eius dicitur c. 5. 3. *Genæ illius sicut areolæ aromatum consitæ a pigmentariis*, id est, ab iis, qui vendunt pigmenta, unguenta, et aromata. 2. *Labia illius distillantia myrrham primam*: id est, stacten, guttam myrrhæ, quæ sponte ab ea arbuscula distillat ante incisionem: hæc autem myrrha est optima: unde Aquila vertit, ἐκλεκτῆς, *electam*, Sept. et S. Ambros. *plenam*, id est, perfectam, non adulteratam, eam abundantia fluentem. 3. Pectus eius plenum est hoc sacro unguento, Cant. 1. 2. *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis*, id est, odorem suavissimum unguenti sacri, quo plena sunt et exundant, effundentia. 4. Figurari potest Christus in Aser, qui significat beatum: de illo, seu potius eius tribu Moses ait Deut. 33. 24. *Benedictus in filiis Aser, sit placens fratribus suis, et tingat in oleo pedem suum*. Id est, tinget, est enim Prophetia: Sensus est, ita abundabit olivetis et oleo, ut in eo, ceu aqua, pedes lavare possit, ob copiam et ubertatem. De nomine Sponsi, effuso instar olei, iam dixi. Si manus sponsæ stillant myrrham nimiam, et digiti eius pleni sunt myrrha probatissima. Cant. 5. v. 5. de Sponso quid dicetur? Ubi nota, Tropol. in genis denotari verecundiam, in labiis eloquentiam et doctrinam, in uberibus charitatem, in pedibus humilitatem, in manibus fervorem operationis, in nomine bonam famam. S. Bern. serm. 15. in Cant. de Christi et Iesu nomine suo more suavissima ait: *Ecce Christus, ecce Iesus, utrumque infusum Angelis, utrumque effusum in homines: et in illos homines qui computruerant tamquam iumenta in stercore suo: homines et iumenta salvans, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam Deus. Quam carum! quam vile! Vile, sed salubre. Si vile non esset, non mihi effunderetur. Si salubre non esset, non me lucraretur. Particeps nominis sum et hæreditatis, Christianus sum, Frater Christi sum. Si sum, quod dicor, hæres sum Dei, cohæres autem Christi.* Et paulo infra, fuse et optime nomen Iesu comparat cum oleo, quod lucet, pascit, et ungit. Lege serm. 1. in vigilia Na-

Digitized by Google

tivitatis, ibi de Christi nomine suavissima reperies.

Quæres 3. Quid gentes, populi, Reges et Principes illi in Christum fecerunt? Resp. cum Propheta nostro, quatuor fecisse. Primo, *fremuerunt*. Secundo, *meditati sunt inania*. Tertio, *astiterunt*. Quarto, *convenerunt in unum*. Ubi nota 1. Prophetæ prophetias suas sæpe per tempus præteritum exprimunt: quia res, de quibus agebant, velut in tabella, illorum animo obiiciebantur: ideo videbant eas velut agi ante se, vel esse iam peractas: deinde id faciunt, ad rei futuræ certitudinem declarandam. Aliquando autem ponunt futurum pro præterito, ut spem excitent posteris, Deum eadem pro ipsis facturum, quæ fecit pro piis eorum parentibus, ut Ps. 65. 6. *In flumine pertransibunt pede*: ubi post mentionem transitus maris rubri, post eius arefactionem, ponit transitum populi per Iordanem fluvium duce Iosue, ut dicitur Iosue 3. Dudum autem ante Davidis tempora id contigerat.

11. Fremunt 1. aquæ — Nota secundo, *Fremere* proprium esse aquarum, ferarum, et iratorum seu indignantium. Primo enim fluctus maris, et fluviorum dicuntur fremere, sic Maro 2. Georg. ait: *Fluctibus, et fremitu assurgens Benace marino*. Gentes autem aquis agitatis conferuntur. Tales sunt aquæ illæ Babylonis meretricis, Apoc. 17. 15. *Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, et gentes, et linguæ*: Linguis fremit populus. Herodotus ait, vulgus esse, χειμαρρῳ ποταμῳ ικελον, id est, torrenti fluvio similem. S. Chrysost. hom. 23. in epist. ad Rom. ait, populus fluctuum instar huc illuc circumferri: atque Demosthenes orat. de falsa legatione, dicit, populos esse turbam, ασταθμητοτατον απαντων, rerum omnium inconstantissimam, και ασυνετωτατον, et imprudentissimam: sicut in mari πνευμα ακαταστατον, fluctum instabilem. Itaque facile in scopulos incurrit, et fremit, Isai. 57. 20. *Impii autem quasi mare fervens*, Hebr. נגרש *nigras*, impulsum, agitatum, *quod quiescere non potest*. Ad rem præsentem aptissime vertit Vatablus, *Impii autem Euripi instar fremunt*: non semel tantum, sed aliquando sæpius in die. Euripus dicitur fretum, id est, mare angustum inter Aulidem Bœotiæ portum, et Eubœam insulam, quod unius diei et noctis spatio septies recurrit eo impetu, ut navigia repugnantibus ventis plena secum rapiat, ut tradit Mela. Hinc parœmia orta est, *Homo Euripus*, tum ob varias fortunæ vices, tum ob morum inconstantiam: Iudæi porro instar frementis et furentis maris in patientem Christum insaniebant: ideo dicit Ps. 68. 3. *Veni in altitudinem maris* (S. Hier. in profundum aquarum. Chald. ad profunda fortitudinis cohortis impiorum) *et tempestas demersit me*. S. August. negat omnino dubitari posse, quin ibi Christus patiens loquatur.

II. Feræ. — Secundo, *fremere* dicuntur feræ. Cassiodor. hic: *Fremitus proprie ferarum est*. De leone dicitur Prov. 19. 12. Usurpatur etiam de equo, Iob 39. 24. Ierem. 8. 16. efferati erant Gentiles in Christum: cum enim illi Pilato iubente, incitantibus Iudæis, spinea corona, flagellis, clavis, lancea, omnique tormentorum acerbitate cruciatum occiderunt. Gen. 37. 33. dicebat Iacob: *Fera pessima comedit eum, bestia devoravit Ioseph*. Quod de Christo, cuius figura erat Ioseph, interpretans S. Ambr. lib. de Ioseph Patr. cap. 38. docet ibi Crucis præfigurari insigne, in qua exutus tunicam, id est, carnem, quam assumpsit polymitam, hoc est, decoram diversitate virtutum, a Iudaicis bestiis cruentatus est. Mallem dixisset, a gentilibus ut feris fuisse discerptum, hoc enim tantum lingua fecerunt Iudæi, manu vero propria gentiles, variis etiam convitiis et scommatis in eum infrementes: eos Christus Luc. 10. 3. vocat lupos, inter quos mittat Apostolos instar agnorum: *Ecce ego*, inquit, *mitto vos, sicut agnos inter lupos*. Hoc vide in eorum rabie contra S. Theclam Martyrem, ad cuius aspectum leones aliæque feræ mitescebant: de illa S. Ambr. lib. 2. de Virginibus, ait: *Adorabat prædam suam bestia, et propriæ oblita naturæ, naturam induerat, quam homines amiserant. Videres quadam naturæ transfusione homines feritatem indutos, sævitiam imperare bestiæ: bestiam exosculantem pedes virginis docere, quid homines facere debe*rent. *Tantum habet virginitas admirationis, ut eam etiam leones mirentur*. Quantus fuerit fremitus Gentilium in Christum, disce ex Hebr. רגשו *raghesciu*, id est, tumultuati sunt, unanimi consensu perstrepuerunt, simul commoti et incitati sunt, turmatim tumultum fecerunt. Sept. verterunt, εφρυαξαν, infrenduerunt, fremuerunt, proprie de equo dicitur, ut notat S. Cyrill. et sic a Plutarcho usurpatur in Lyc. a Laertio in Antisth. ab Herodoto, et aliis. S. Greg. autem vocat iustorum persecutores, *equos diaboli*. Sunt equus ille pallidus, Apoc. 6. 8. super quem sedet mors, et quem sequitur infernus; et cui data est potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, morte (id est, peste) et bestiis terræ: vel, sunt equi ab eodem S. Ioan. visi cap. 9. 17. de quibus hæc refert: *Capita equorum erant tanquam capita leonum: et de ore eorum procedit ignis, et fumus, et sulphur*, et v. 19. *caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita: et in his nocent*: qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, et hyacinthinas, et sulphureas: ob iram et furorem aliaque vitia. Peccatores omnes esse feras, dicam infra. Iudæi quoque, quos ut vidimus, S. Hieron. et S. Athan. per gentes hic intelligunt, Ps. 21. comparantur canibus, tauris, leonibus, unicornibus, aliisque, de quibus suo loco: ab Ezech. autem lupis, cap. 22. 27. *Principes Sionis in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, et ad perdendas animas, et avare ad sectanda lucra*: quod S. Hier. de principibus sæcularibus exponit: potest tamen de Ecclesiasticis usurpari, qui avaritia sua et exemplo malo fundunt sanguinem animarum, quibus ait S. Bern. epist. 2. quicquid præter necessarium victum, simplicemque vestitum de altari retinent, rapinam esse et sacrilegium.

Tertio, per metaphoram transfertur *fremitus* ad homines iratos et indignantes, Prov. 19. 12. *Sicut fremitus leonis, ita et regis ira*. Chald. Fremit sicut leo ira regis. Pagn. pro fremitu vertit rugitus, Eccl. 13. 4. *Dives iniuste egit et fremet*, de peccatore furente, Ps. 111. 10. *dentibus suis fremet, et tabescet*. Tacitus lib. de Germanorum moribus, ait: eos fremitu indicare solitos fuisse, quid displiceret et aspernarentur: quid probarent, concussione framearum. Tullius ad Atticum: *Qui*, ait, *fremitus hominum, quam irati animi?* Et Maro l. 11. Æneid. indignantis populi fremitum sic expressit: — III. Homines irati.

Vix ea legati, variusque per ora cucurrit
Ausonidum turbata fremor, ceu saxa morantur.
Cum rapidos amnes, clauso fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.

Et Lactant. l. 7. dicit: Frement ubique bella, omnes gentes in armis erunt.

12. Malitia Iudæorum in Christum. — Nota tertio, Iudæos non tantum subito impetu in Christum ferri, sed meditata malitia ipsum impetere, v. eod. 1. *Et populi meditati sunt inania*. Hebr. יהגו *iehgu*, corde et ore meditati sunt, mussitaverunt, excogitarunt. Syr. excogitarunt. Chald. רנן *renan*, denotat exultationem, cum insultatione, Arab. *delirarunt*. Vox Hebr. Isai. 31. 4. vertitur, rugire: itaque hic possis reddere *rugierunt*. Ubi adverte, Iudæos esse feras, ut iam dixi, sed malitiosas: addunt vafritiem ad feritatem: unde S. Chrysost. hom. 1. contra Iudæos tom. 1. vocat eos, ανθρωπους δαιμονωντας, *homines dæmoniacos*: ac postea dicit esse omni fera immaniores: synagogam eorum esse, δαιμονων καταγωγιον, *dæmonum diversorium*: et ειδωλολατρειας χωριον, *idololatriæ sacellum*: eos ad filiorum adoptionem vocatos, *in canes degenerasse*: nos vero, qui canes eramus, brutam naturam divina gratia exuisse, atque ad filiorum naturam posse ascendere. Ac multis interiectis, dicit eos nihilo meliores esse porcis et hircis, præ lascivia nimiaque helluatione: prostibulum ac theatrum esse nunc eorum synagogam, speluncam latronum et καταγωγιον θηριων, *latibulum ferarum*. Nam *spelunca Hyænæ facta est mihi domus vestra*. Sic ipse legit, ubi Interpres noster habet Ierem. 7. 11. Namquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen in oculis vestris? Itaque Iudæi sunt feræ, et quidem impuræ, fallaces et crudeles, ut Hyæna,

Digitized by Google

quæ teste Plinio lib. 8. cap. 30. fertur sermonem humanum inter pastorum stabula assimilare, nomenque alicuius addiscere, quem evocatum foras laceret. Huic belle confera Cainum evocantem fratrem Abelem in agrum, ibique eum proditorie occidentem: et Iudæos similes Caino Christum extra Ierusalem crucifigentes. Crudelitatem plebis Iudaicæ fuse vituperat S. Cyprianus epist. 81. eius impietatem S. Leo serm. 17. de passione Domini, eamque vocat petris duriorem.

Nota 4. Reges *astitisse*, ut excelsiores cæteris, v. 2. *Astiterunt Reges terræ*: supple, quare, sicut in 1. v. dicitur, *Quare fremuerunt Gentes?* Assistere autem seu astare, hic est insurgere, statuere se, ut superiorem et vindicem de reo supplicium sumpturos uno consensu et eadem conspiratione. Hebr. in Hithpael יתיצבו *ithiatsebu*; statuent seipsos, sua scilicet auctoritate. Denotatur enim ab Hebræis in illa coniugatione, actio eiusdem in seipsum. Origenes, ut diximus, per reges terræ, dæmones intelligit: verius alii, duos Herodes Reges: de Ascalonita vix natum Iesum cruento gladio quærente, ait S. I. Chrysol.

13. Herodis perversitas. serm. 150. *Herodes quærebat, sed quærebat diabolus per Herodem*. S. Maximus hom. 4. in Epiph. nuncupat, furentis insaniam. S. Leo serm. 1. in eod. festo, cæcam stultæ æmulationis impietatem. Sed, ut docui supra, de Herode Antipa et Pilato hic locus est præsertim exponendus, Luc. 13. 32. Antipam vocat *vulpem*, erat enim versipellis et fictus, et per fraudem occiderat S. Ioannem Baptistam in convivio, ut ait S. Chrysost. Quid vero dicetur, cum Christo ipsi unigenito Dei Filio illuserit? Erit et dicetur *Herodes*, id est, *draco igniius*, hoc enim significat

Et etymon. Syris: Græcis vero erit *Heros Plutonis*, seu inferorum princeps: ab ἥρως, heros: et ᾅδης, Pluto, sive infernus. Hebræis, mons gloriæ, seu vanitatis et arrogantiæ ab הר *har* mons et הוד *hod*, honor, gloria, dignitas, celebritas, robur, fortitudo, maiestas, potentia. Hæc omnia superbus ambit: sed gravi et inflato corde amat inendacium: nihil ibi est solidi, est tantum uter inflatus: Herodes significat etiam, *pellis gloriæ*, עור *hor*, pellis, et *hod*, gloria: nullus ibi est succus, nulla caro, nulla ossa, medulla nulla, sed pellis tantum distenta et sonans, atque aerem pestilentem continens et accedenti afflans.

14. Pilatus fuit membrum diaboli. Pilatum vero (quem Iudææ procuratorem seu præsidem inter Reges terræ posuimus) quoties contra Christum astantem vides, et voce quidem innocentiam proclamantem, militum tamen spinis coronantem, flagellis concidentem, et cruci suffigentem? Hunc appellat S. Bern. epist. 190. *membrum diaboli*: idem dicit S. Greg. hom. 16. in Evang. Veneno plenum est membrum illud, cum serpens sit eius caput, ex quo sanies profluit.

15. In unum conventio Iudæorum contra Christum. Nota 5. Principes *convenerunt in unum* adversus Christum, in eum consilium ineundo, ut occideretur, sicut Apostoli explicant, 4. 23. Hæc autem conventio in unum denotat: Primo, multitudinem. Tertull. lib. contra Praxeam c. 28. legit, congregati sunt. S. Cyprian. lib. 1. c. 13. collecti sunt. Secundo, stabilitatem, tum quod dicatur, *in unum*, tum quod in Hebræo sit נוסדו *nosedu*, fundati sunt, consiliati sunt, consultatione sese stabiliverunt et fundarunt. Est verbum in Niphal, a Rad. *iasad*, fundare, consilium enim ita se habet ad opus, ut fundamentum ad ædificium. Chald. vertit *ithabberu*, coniungentur, seipsos coniungent. Est enim in Hithpael. Verti etiam possunt Chaldaica, *ut rebellent a Domino, et certent cum Christo eius*. Pro Domino est *Iehova*, quod Patri æterno ut plurimum tribuitur, quia in veteri testamento magis se declaravit, et est principium omnis entis. Iehova autem significat ipsum ens. Filio tamen et Spiritui S. etiam tribuitur, ut iam monui, quod sint uno natura, substantia et essentia cum Patre. Tertio adverte, principes hic a Sept. vocantur ἄρχοντες, a Symm. ὕπαρχοι, a Tertulliano l. 1. contra Marcion. c. 21. et l. 5. c. 2. *Magistratus*, ut videas non tantum intelligendos Pharisæos, ut explicat Cassiodorus: sed principes Sacerdotum, et principes sæculares Iudæorum, ut bene censet Lyranus. Sed de Anna tamen et Caipha præsertim intelligi velim: ductus

A est enim Iesus in domum Annæ, et postea in domum Caiphæ, et in utraque gravia passus est. Uterque autem dicitur Princeps Sacerdotum, Luc. 3. 2. Et Annas etiam post Christi passionem, Act. 4. 6. Quo tempore adhuc Caiphas erat Pontifex. Non enim assentior Cornelio in Acta, et Maldonato in Lucam, sentientibus, alternis annis Annam et Caipham hunc gessisse magistratum, neque S. August. existimanti eos simul fuisse Pontifices: nec enim hoc unquam contigit apud Hebræos. Sed ut rem altius repetam, ad perfectiorem huius rei cognitionem: Nota, Annas sive Ananeius factus est summus Pontifex ab Herode Ascalonita, anno Mundi 4018. Herodis Regis 2. ante Christum 35. Hyrcani Pontificis 40. qui propter aurium detruncationem suo officio fungi non poterat: itaque per sex reliquos annos eius Annas non fuit verus et legitimus Pontifex, sed velut ipsius vicarius. Post mortem autem Hyrcani tenuit Pontificatum annis sex. Huic successit Simon, annis viginti duobus, usque ad annum

B Mundi 4051. Aug. 41. Herodis 38. ante Christum 2. Simoni successit Matthias, Matthiæ Ioazarus, Ioazaro Eleazarus, Eleazaro Iesus, Iesu Ioazarus iterum, Ioazaro Ananus, quem Evangelistæ Annam vocant, et de quo mox agimus. Anano successit Ismael, Ismaeli Eleazarus, Eleazaro Simon, Iosephus denique, cognomento Caiphas, huic Simoni successit, anno Christi 19. et Tiberii Imp. 5. Valerio Grato Iudæam regente iam ab annis quatuor, cui successor datus est post 7. annos, nempe anno Christi 26. Pontius Pilatus, qui Caipham semper in sua dignitate retinuit, quamdiu in ea provincia cum imperio fuit, id est, usque ad annum Christi 38. quo a Vitellio Syriæ præside Romam missus est, ut apud Imperatorem Tiberium obiecta sibi dilueret, ut ait Ioseph. lib. 18. Antiq. c. 5. quid ipsi acciderit, dicam postea. Omnes autem hos Pontifices sub Herode ut Roman. non fuit inutile numerare, ut intelligas, quanta confusio fuerit in illo Pontificatu Iudæorum, post nativitatem veri et æterni Pontificis Iesu Christi, qui sempiternum habet Sacerdotium, et venerat in-

C finiti valoris hostiam oblaturus. Annas porro socer Caiphæ, fuit Princeps Sacerdotum, id est, princeps Senatus, quod Sanedrim dicebatur, atque ex 72. viris constabat, quorum erat summa auctoritas: eorum enim erat de lege, de propheta, deque ipsis Regibus cognoscere et iudicare: in eo concilio primum quidem locum tenebat summus Sacerdos, (ad ipsum enim Reges non admittebantur) sed tamen, qui primus erat post summum Sacerdotem, censebatur Princeps illius concilii, sicut Romæ, licet Imperatores essent primi in Senatu, primus tamen senator dicebatur princeps Senatus. Caiphas vero erat summus Pontifex eo anno, quo Christus est passus.

Convenerunt porro sæpius in Christum toto tempore 16.
prædicationis eius Scribæ, Pharisæi, Sacerdotes, Princi- I.
pes sacerdotum, uti patet ex variis interrogationibus ipsi Eorum
factis, ut caperent eum in sermone, Matth. 22. Ioan. 8. et concilia-
alibi. Sed cum hic agatur de Christi passione, quatuor po- bulum.
tissimum conciliabula et conventicula denotari arbitror.

D Primum, quod factum est feria quarta, sive die Mercurii proximo, ante Christi crucifixionem. Tunc enim ad ipsos congregatos abiit Iudas, ut dicitur Matth. 26. 14. *Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, et ait illis: Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos*: Siclos scilicet: illud erat pretium, quo occisi servi vita æstimabatur, et ab occisore redimebatur, sicut Exod. 21. 32. præcipitur. Nota deinde, Principes Sacerdotum ibi non tantum intelligi Annam et Caipham posse, sed etiam alios, qui eodem titulo gaudebant. Erant enim 24. qui sic appellabantur, sicut erant 24. vices sacerdotales secundum divisionem a Davide factam, 1. Paral. 24. qui autem cuiusque vicis erat princeps et caput, dicebatur princeps Sacerdotum. Unde v. 5. habetur: *Erant principes sanctuarii, et principes Dei, tam de filiis Eleazar, quam de filiis Ithamar.* Erant hi duo filii Aaron, qui soli liberos habuerant: Nadab enim et Abiu ignem alienum offerentes occisi erant ab altari egresso.

Digitized by Google

17. II. Secundum conciliabulum seu conventiculum, in quo Scribæ, qui erant legis Doctores, Pharisæi, aliique contra Christum convenerunt, factum est in domo Annæ, ad quem eum captum primo adduxerunt, Ioan. 18. 13. sive 1. Quia domus Annæ erat in via ad Caipham pergentibus, sicut ait S. August. (In eadem enim domo non mansit cum eo, sicut alii dixerunt) sive 2. Quia erat socer Caiphæ, ideo honoris causa ad illum venerunt, ut censet Euthymius: sive 3. Quia Iudæ promiserat pretium venditionis, quod S. Cyrill. reipsa ab eo persolutum fuisse arbitratur: sive 4. Quod præ omnibus desideraret se eius necem denotasset, magisque eam procurasset, urgendo alios, et servos multos ad ipsum capiendum mittendo, qui diligentiam suam atque ardorem probare voluerunt, et hero suo gratificari: sive denique 5. Et potius, ut ibi consultarent studiosius, quibus de rebus coram Pontifice, cuius erat sententiam ferre, eum accusarent, et testes subornarent, atque instruerent, ut digna morte proferrent.

18. III. Tertium conciliabulum contra Christum fuit in domo Caiphæ summi Pontificis, ubi totum illud magnum concilium Sanedrim erat, et cum impatientia prædam suam expectabat: ibi adiuratus ab ipso Caipha Iesus, se Filium Dei esse professus est: ideo Caiphas scidit vestimenta sua. Solebant enim Iudæi, audita blasphemia id facere, et vestem usque ad pectus conscindere, ut corde se dolere significarent, sicut præstitit Ezechias Rex Iuda auditis Rabsacis blasphemiis, Isai. 27. et 4. Reg. 19. Hoc tamen non licebat facere summo Pontifici, ei enim id vetatur, Lev. 10. et 21. Caiphas autem contra innocentem Iesum, lege contempta, primus omnium Pontificum vestem scidit, ut iudices in ipsum concitaret, qui omnes conclamant esse *reum mortis:* præcipitur, Levit. 24. 16. ut blasphemus lapidetur, sicut S. Stephano contigit blasphemiæ accusato. Sed iure barbarum illud consilium et decretum detestans S. Leo serm. 3. de passione Dom. ait: *Inistis insanum cruentumque consilium tauri pingues, vituli multi, frementes bestiæ, canes rabidi, ut morti Auctorem vitæ, et Dominum gloriæ traderetis.* Et Origenes: *Quantum*, ait, *putas fuit erroris, ipsam principalem vitam, ream mortis pronunciare, et tantorum resurgentium testimonio non aspicere fontem vitæ, de quo in omnes viventes vita fluebat? Quoniam, sicut Pater vitam habet in se, sic et filio vitam dedit habere in semetipso.* Ita Orig.

Quartum *consilium inierunt omnes Principes Sacerdotum* (Nota, ibi aperte plures sic vocari, non tantum unum aut alterum) *et Seniores populi adversus Iesum, ut eum morti traderent*, Matth. 27. 1. Hoc autem fecerunt mane, ipso die, quo Christus est crucifixus. Matthæi verba sunt: *Mane autem facto* consilium etc. Syr. cum esset diluculum. Ubi nota cum S. Hier. sollicitudinem Sacerdotum in malum, iuxta illud psalm. 13. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Et Ierem. 8. 6. *Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium.* Et Origenes ait: *Lenta virtus, vitium præceps.* Non adfuerant de nocte omnes Senatores; ut igitur a Pilato absolvi Christus non posset, omnes iterum Caiphas convocavit, et ab iis Iesum damnari procuravit, Luc. c. 22. 66. aptissime ad psalmum nostrum ait: *Et ut factus est dies, convenerunt Seniores plebis*, (Senatores magni concilii Sanedrim) *et Principes Sacerdotum, et Scribæ, et duxerunt illum in concilium suum, dicentes: Si tu es Christus, dic nobis*, etc.

19. Quæres 4. Qua eventu et fructu Gentes, populi, Reges et principes terræ in Christum insurrexerunt? Respondeo cum Propheta nostro, *meditati sunt inania.* Hebr. ריק *rik*, tria præsertim significat. Primo, inanitatem, vacuitatem, vanitatem, rem non solidam, non firmam, non diuturnam, sed inanem et vacuam. Sic Ierem. 51. 34. *Comedit me, devoravit me Nabuchodonosor Rex Babylonis; reddidit me quasi vas inane*, (loquitur Ierusalem civibus viduata) *absorbuit me quasi draco, replevit ventrem suum teneritudine mea*, medullam meam et sanguinem exugens, ut faciunt dracones. Hebr. deliciis meis: id est, bonis omnibus ac divitiis, ut explicat Chald. adolescentibus meis nobilibus, ut Ugo. meipsa tenere nutrita in Dei cultu, ut Dionysius Carthus. Hæc poterat Christus dicere de bonis suis, cum fuerit nudus in cruce positus: de Discipulis, qui fugati sunt: de seipso, sanguine exhausto: unde ait Ps. 30. 13. *Factus sum tanquam vas perditum*, id est, evacuatum, inutile, confractum. Secundo, *rik* significat sine causa, Ps. 72. 13. Hinc dicitur, *Quare* fremuerunt, etc. quod est admirantis, ut placet Ruperto: vel potius increpantis, ut S. Thomæ et Cassiodor. aut certe dolentis et gementis. Tertio, *rik* significat vacue, inaniter, et sic exponit R. Abraham, et Aquila vertit κενως, eodem sensu usurpatur Iob 39. 19. Ierem. 51. 58. Isai. 49. 4. Ut enim docet Sapiens Prov. 21. 30. *Non est sapientia*, (Chald. intelligentia) *non est prudentia, non est consilium contra Dominum*, neque contra Christum eius: quod scilicet possit se illi opponere, eique resistere, et consilia ipsius atque decreta evertere. Septuag. Rom. habent: non est sapientia, etc. *apud impium:* tam dæmonem, quam hominem, ut ait Cassianus collat. 7. cap. 18. Hoc videbat Rex noster, cum dicebat Ps. 93. 11. *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam* (quod) *vanæ sunt.* S. Cyprian. de bono patientiæ, cognovit Dominus cogitationes *sapientium*, quia sunt stultæ. Tertull. contra Marcion. cap. 6. quod sint supervacuæ. S. Paulus 1. Cor. 3. 20. quoniam vanæ sunt. Tales erant Scribæ legis Doctores, Pharisæi religiosi, Sacerdotum Principes, aliique Seniores populi, de quibus Ps. 63. 7. *Scrutati sunt iniquitates*, varios ac multiplices nocendi modos, meditati sunt inania, hoc est enim omnis iniquitas. Chald. exponit, pervestigabunt, ut inveniant iniquitates ad disperdendum iustos, et longe magis iustitiæ omnis fontem Dominum Iesum, sed frustra; ideo additur: *Defecerunt scrutantes scrutinio.* Scrutinium significat investigationem, inquisitionem, scrutationem; unde S. August. legit, *scrutantes scrutationes:* id est, valde diligenter et accurate scrutantes: Hebræi enim additione nominis augent verbi significationem, ut Gen. 2. 27. *morte morieris:* id est, pro certo morieris. 12. 11. desolatione desolata est terra: id est, maxime desolata est: et sic de aliis passim. Scrutabantur autem Iudæi scrutinio seu scrutatione in Christum, quærentes falsa testimonia contra ipsum, ut eum, eiusque nomen, fidem, gloriam, discipulos, aliaque perderent: sed quam inaniter id ipsi aliique hostes fecerint, breviter videamus.

Irritus fuit conatus hostium.

Prima, Gentiles cæca rabie lanienam spirant, tauris carnem deripiunt, clavis sanguinem exhauriunt, cruce necem inferunt. Sed ecce tibi redivivus regnat, et triumphat: lucemque suam resurgens et in cælum ascendens, ex eaque emicans per totum Orbem dispergit, Eccl. 1. 5. 20. I Gentilium.
Oritur Sol et occidit, et ad locum suum revertitur, ibique renascens (Syr. ut inde etiam oriatur) *gyrat* (Hieron. gyrans gyrando vadit. Syr. abit. Veneta, transit) *per meridiem, et flectitur ad Aquilonem.* Sol dicitur ab Hebræis שמש *scemes*, quod quidam derivant a שמע *sciama*, audire: et per metaphoram, famosum esse; malim deducere a שם *scem*, nomen, fama, gloria: et אש *es*, ignis, q. d. ignis gloriosus, admirabilis, prædicandus: astra ignea plurimi censuerunt, ut alias dicam. Sol ille Christus Iesus est, qui Ps. 18. 6. *Exultavit ut gigas ad currendam viam, a summo cælo egressio eius, et occursus eius usque ad summum eius.* A summa gloria usque ad summam abiectionem et ad aquas agitatas Mundi descendit, ibique mersus est: sed inde lætior atque splendidior surrexit. 1. Oritur Sol ille divinus in nativitate. 2. Occidit in cruce. 3. Renascitur in resurrectione. 4. Ad locum suum revertitur in ascensione. 5. Gyrat per meridiem in missione Spiritus sancti; non est enim, qui se abscondat a calore eius. Sponsa optat scire, ubi cubet in meridie. Quidam deducunt *scemes, Sol*, a Chald. voce *sciamis*, quæ significat primo ministrare: venit enim non ministrari, sed ministrare, et animam suam, ut vivificum radium, dare pro multis. Secunda, *sciamis* significat coniungi sponsæ: ipse enim est castissimus animæ Sponsus, per radios gratiæ suæ, et virtutum, ac per Spiritus sancti donum, suique ipsius et Patris illapsum, se illi intime et suavissime, et inseparabi-

Digitized by Google

liter, si ipsa velit, uniens; et thesauros semper in eius visceribus, et gemmas novas producens. 6. Flectitur ad Aquilonem, in adversitatibus, eam roborans: et efficiens, ut radices ogot: neque tunc, licet frigidam, sua luce destituens: item flectitur ad Aquilonem, in iudicio, tum particuiari, tum universali.

Cant. 7. v. 7. *Dixi: Ascendam in palmam, et apprehendam fructus eius.* Hebr. סנסניו *sansinnor*, R. Davide, et R. Salomon vertunt, *ramos eius*: fructibus scilicet onustos: quid enim iucunditatis in ramorum acceptione sine fructu? Sed denotat se non unum tantum fructum carptim sumpturum, sed omnes per otium retento ramo. Est metonymia. Septuaginta reddunt, *cocuminn*. Aquila, *elates supremos* etiam fructus, et moturiares decerpet: id est, gloriam maximam, nominis celebritatem, summam et regiam dignitatem. Nota, palmam interpretati sunt de cruce Cassiodor. Bernard. Honorius, Willeram. et alii plurimi: gladiis similes sunt rami eius, et ponderi resistunt, atque sunt victoriæ et felicitatis symbolum. Fructus illius palmæ, sunt resurrectio, ascensio, missio Spiritus sancti, nominis Iesu exaltatio, conversio totius Orbis, aliaque. S. Bernard. lib. de passione Domini cap. 36. *Cruce*, ait, *totum Mundum simul et inferos subiugavit, qui regnavit a ligno fortis Iesus.* Et cap. 46. *Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus eius. Quid est in palmam? In crucem, cuius una pars de arbore palmæ dicitur facta fuisse.* De quatuor enim generibus arborum facta fuisse refertur: de cypresso, de cedro, de oliva, de palmis. Cypressus in profundo, cedrus in longo, oliva in alto, palma in lato. 1. Cypressus timorem sive humilitatem significat, ubi est radix crucis: per quam non solum situs humilis, sed natura eius exprimitur: quia, ut dicitur, fugat odore serpentes, id est, diabolos, quorum proprius character superbia ab humilitatis virtute fugatur. 2. Cedrus arbor longitudine præstans aliis arboribus, longitudinem Crucis, id est, perseverantiam significat, sive patientiam. Naturali enim sua virtute approbatur, quia est valde durabilis, et corrumpi ex natura non potest. 3. Oliva arbor oleum effundens, per quam misericordiæ opera significantur, charitatem significat: quæ arbor bene latitudinem habet crucis: quia lata est charitas, quæ etiam ad inimicos extendi præcipitur. Hæc Bernard. qui ad rem nostram quarto addit: *Palma porro arbor victoriam significans, altitudinem Crucis optime significat, spem de supernis habendam, non ad infima deprimendam. Hæc arbor habet in se titulum triumphalem scriptum, in quo invenitur fructus crucis. Prima enim dictio est Iesus, per quam intelligitur salvatio: quæ idem est, quod redemptio. Ecce fructus Crucis. Propterea enim Christus crucifixus est, ut redimeret hominem.* Adde ibi fuisse, *Iesus Nazarenus* (id est, floridus) *Rex Iudæorum*; spinos et clavos afferunt tortores, sed flores fiunt, crucem in supplicium erigunt, sed fit sceptrum et virga dominantis, ac thronus regius, ut fuse ostendam, ps. 9. sect. 1. Reges ipsi cruce sese exornant et muniunt. S. Hieron. *Vexilla*, inquit, *Christianorum militum, Crucis insignia sunt; Regum purpuras et ardentes diadematum gemmas salutaris patibuli pictura condecorat.*

21. II. Iudæorum. Secundo: Iudæi in Christum meditati sunt inania, et inaniter, spe enim sua exciderunt: 1. Christi gloriam et nomen extinguendi. 2. Gentis suæ conservandæ et exaltandæ. His bene adaptes illud Ierem. 14. 6. *Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum* (S. Gregor. 29. Moral. c. 14. legit, *ventos*: superbus omnem inanem auram venatur) *quasi dracones* (qui ob coloris copiam sicci sunt et æstuantes, ut ait Plinius l. 8. c. 12.) *defecerunt oculi eorum, quia non erat herba*: defectu aquæ et cibi, onagri in deserto deficiunt, et oculi eorum caligant, dum in excelsis rupibus aerem et ventos captant, ut se refrigerent. Hoc superbis applicat S. Gregor. 20. Moral. 29. in illud Iobi 30. 29. *Frater fui draconum.* Perversi, ait, ventum quasi dracones trahunt, cum malitiosa superbia inflantur. Ad rem vero nostram aptius, de Iudæis Christum persequentibus, et spe sua destitutis exponit, lib. 29. c. 14. *Quo dicto*, ait, *superba ac nequissima Iudæorum est persecutio prophetata. Ipsi namque Onagri pro mentis elatione, ipsi Dracones pro virulenta cogitatione vocati sunt. Qui steterunt in rupibus, quia non in Deo, sed in summis potestatibus huius mundi confisi sunt, dicentes: Regem non habemus, nisi Cæsarem. Traxerunt ventos, quasi dracones, quia spiritu elationis inflati, superbia malitiosa tumuerunt. Defecerunt oculi eorum, quia spes eorum ab eo quod intendebat, corruit. Quia temporalia diligens, præstolari æterna neglexit: et terrena ideo, quia Deo præposuit, amisit.*

Dixerant in concilio collecto post mortem Lazari, Pontifices et Pharisæi Ioann. 11. 48. *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: et venient Romani, et tollent locum nostrum et gentem.* Transferunt nos alia, ut ait Vatablus: Sensus est, templum nostrum, ut vult Maldonatus: et Ierosolymam, ut S. Chrysost. perdent Romani, ac totam Iudaicam gentem. Præerat concilio Caiphas, qui significat Caiphæ etymon.
1. *vomens ore*, a rad. קאה *kaa*, evomere, vomere: et פה *pe*. Os illi et sociis recte dixeris cum Isaia c. 19. 14. Dominus miscuit in eis spiritum vertiginis: et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo, *sicut errat ebrius et vomens*. 2. Caiphas significat *onocrotali os*. Kaa enim etiam onocrotalum, cuculum, et pelicanum significat. Onocrotalus autem erat avis immunda, et ad sacrificia, et ad cibum, Lev. 11. 17. Deducitur porro ab ὄνος asinus, et κρόταλον crepitaculum, crepitus: quod ruditum asini referat voce absona: ima asino fuerunt omnes illi, ac præsertim Caiphas, stupidiores. Ut enim ait Isaias 1. 3. *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit*: ne equo quidem generoso aut cani sagaci et industrio comparantur: sed stolido bovi et asino. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant: movebuntur omnia fundamenta terræ. Psal. 81. 5. Cæci sunt et duces cæcorum. Matth. 15. 14. ideo et in foveam ruunt, et in eam alios trahunt. 3. Caiphas significat, *sagax investigator*, ut ait Pagninus, quod maxime ad rem præsentem facit: instar enim venatoris, sed maligni, vestigabat an prætextum aliquem in Christum posset reperire. 4. Malim sumere a קוף *Kuph*, circuire, q. d. Circuitorem, circulatorem, in circuitu et per fraudes ambulantem: ab ea rad. *Koph*, etiam derivatur, et simiam significat: possis in eadem notione ducere Caipham a יקף *iakaph*, circuire: sic erit metathesis literarum. 5. Potest verti, congelatus, coagulatus, condensatus, compactus, concretus; ob malitiam scilicet atque obstinationem. Sic Sophon. 1. 12. dicitur Deus visitaturus, id est, puniturus, viros *Kophsim*, defixos in fæcibus suis. Rad. קפא *Kopha*, condensare, defigere, etc. 6. Caiphas exponi potest, dux hebes, sive stupidus, obtusæ mentis a rad. קהה *Kaha*, obstupescere, hebetari, et פאה *pea*, dux, princeps.

Caiphas itaque videns in eo concilio malignantium altercationes, ipse omnium pessimus, ait, v. 50. *Vos nescitis quicquam: nec cogitatis, quia expedit nobis, ut unus homo moriatur pro populo, et non tota gens pereat.* Nota primo, mentem Caiphæ fuisse dicere, expediens esse, ut Iesus ad mortem damnaretur, ne Romani audientes eum Messiam et regem esse Iudæorum, arma in eos caperent, et tollerent eorum locum, id est, templum et Sionem, ut dixi, et gentem universam. Spiritum tamen sanctum ita eius movisse linguam, eaque verba menti eius obiecisse, ut potius diceret, expedire, ut Iesus moreretur pro populo, id est, ad populum salvandum, a ruina in peccatum, et ab inferis: et ideo S. Ioannes v. 51. ait, eum prophetasse. Nota secundo cum Origene, proprie loquendo, Caipham non fuisse Prophetam, cum illud mysterium non intelligeret, sed Spiritus sanctus per eum loqueretur, sicut olim per os asinæ Balaam Num. 22. et S. Chrysost. dicit, linguam eius, non cor, commotam esse a Spiritu sancto. Quomodo autem gens illa perierit, quis non videt? Prima, per totam dispersa terram, patria sua a tot annis expulsa? Ezech. 12. 15. *Scient, quia ego Dominus, quando dispersero illos in Gentibus, et disseminavero eos in terris*: quod præsertim ait de captivitate Babylonica, sed longe nunc verius est, ut patet: cum ne uni quidem pau-

Digitized by Google

ci relicti sint in Ierusalem immunes a gladio, et fame, et pestilentia. Secundo, servi sunt ubique, sine rege, sine principe, sine ulla dominatione, Ierem. 47. 4. *Relinqueris sola ab hæreditate tua*, id est, spoliata tua hæreditate, *quam dedi tibi: et servire te faciam inimicis tuis in terra, quam ignoras, quoniam ignem succendisti in furore meo, usque in æternum ardebit*: alloquitur Sionem peccantem. S. Greg. Naz. orat. 12. ad rem nostram speciatim dicit: μία τῆς συμφορᾶς, *una calamitatis columna totius terrarum Orbis est, per quem varie fusi sparsique sunt Iudæi, divinusque cultus compressus et extinctus: atque adeo Ierosolymitanæ urbis solum, quod vix agnoscitur*. Nota, olim mancipia vendi solita ad columnas. Quam vili autem pretio venditi sint Iudæi in clade Ierosolymæ, vide apud Ioseph. de bello Iud. Tertio, in illa servitute sunt viles et infames, vocantur a S. Chrysost. tom. 1. hom. 34. quæ est 1. in Iudæos, κοινὴ λύμη, καὶ νόσος οἰκουμένης, *communis lues et morbus totius Orbis*. Quarto, quod deplorandum magis, in cæcitate sua atque duritia manent, singulis recte dicas cum Isaia cap. 48. 4. *Scivi, quia durus es, et nervus ferreus cervix tua, et frons* tua *ærea*. 1. Durities symbolum est indocilitatis, quod in re dura non facile insculpas, quæ velis. 2. Collum ferreum symbolum est rebellionis, inobedientiæ, animi inflexibilis et arrogantis, atque se demittere nescii. 3. Frons ærea, impudentiam denotat, nescit enim erubescere. S. Cyprian. epist. 80. ad Vigilium, ait, in Iudæis suo tempore adhuc durare patrum irreligiosam perfidiam, quæ odio nominis Domini incredulitatis insania roborata, nec ad noscendam veritatem potest corrigi: nec ad timorem Dei ipsius monitis doceri atque suaderi.

Grave supplicium excisionis et incendii intentat Deus Damascenis, Gazæis, aliisque Amos 1. quæ Rupertus sic Iudæis applicat: *Gaza*, inquit, *sonat fortitudinem, et Iudæorum designat rebellionem adversus veritatem. Azotus interpretatur ignis uberum, sive patrui: et ardentem in illis significat invidiam patris eorum diaboli, quæ exuberat in eis. Ascalon interpretatur ignis homicida, et homicidialem illorum furorem designat. Accaron, sterilitas: et inopiam illorum, quia fructum spiritus fugiunt, et paleam literæ sectantur, significat. Philisthiim, potione cadentes, et illorum vere ebriorum hoc nomine intelligimus scandalum iuxta illud ps. 68. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum. Obscurentur oculi eorum, ne videant*, etc. Hæc adhuc fusius prosequitur S. Hieron. in comm. Iudæi adhuc melius figurantur per Damascenos, id est, *sanguinem habentes*: erant duæ illæ sanguisugæ dicentes, affer, affer: dum clamabant: Crucifige, crucifige; ac præterea: Sanguis eius super nos, et super filios nostros. Gethæi quoque sunt, id est, *torcularia*, sed diaboli: Christum in torculari, velut uvam prementes: unde dicit Isai. 63. 3. *Torcular calcavi solus*: sed ipsi erunt etiam miseri, et comprimentur. Nam Apocal. 19. 15. *Ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis*. Et vindemiati ab Angelo falce acuta mittentur in lacum iræ Dei magnum, et calcabitur lacus extra civitatem, et exibit sanguis de lacu usque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta, cap. 14. 19. Quantum vero Christus crucifixus inclaruerit, mox dicetur v. 6. et seqq.

22. III. Herodis et Pilati. Tertio: Herodes duo, et Pilatus in Christum insurgentes, sibi ipsis nocuerunt, non illi. Primo, Herodes Ascalonita iacturam regni timens, curat infantes omnes occidi *a bimatu et infra*. Ægyptius et Persicus interpres, *a duobus annis et infra*. Syr. et Arab. *a filio duorum annorum*: sequitur, *secundum tempus, quod exquisierat a Magis*. Græce, ἠκρίβωσε, exacte scrutatus erat. Nota. Cornelius a Lapide censet infanticidium hoc non tertio mense, sed biennio inchoato: puta decimo quinto mense ab ortu Christi contigisse, citat pro se Eusebium, S. Epiphan. S. August. et alios: itaque eam ob rem cæsos infantes a bimatu et infra. Melius tamen Maldon. Iansen. et Baron. dicunt eodem anno Nativitatis Christi id esse factum, et Herodem occidisse innocentes a bimatu et infra, usque ad tempus, quo stellam ortam didicerat: non occidisse vero eos, qui post stellæ apparitionem nati erant: sed vix, quod ad eam misericordiam spectat, id mihi persuadeo, quin saltem illustriores perimi iusserit, iussit autem duorum annorum pueros occidi, ne aberraret a fine suo, regni scilicet conservandi. Nota secundo, non diu dilatam esse vindictam. Non enim assentior Baronio mortem Herodis ad annum Christi octavum differenti, sed magis S. Epiphanio hær. 78. Et Niceph. lib. 1. c. 14. eam post unum annum contigisse dicenti: et adhuc magis nostro Saliano probanti eam evenisse eo ipso anno, et quidem circa Pascha: itaque Purificatione facta initio Februarii, Christum mox translatum esse in Ægyptum: inde, secutam cædem infantium reliquo mense, postea ægritudinem Herodis et mortem in mense Martio, cui respondet Nisan, cuius 14. die est Pascha Iudæorum. Et quidem Euseb. lib. 1. hist. cap. 8. ait, punitum esse Herodem statim, et nulla interposita mora. Quam autem acerbis doloribus sit cruciatus, disce ex Iosepho lib. 17. cap. 8. Regi morbus factus est gravior, *pœnam impietatis exigente numine*. Lento enim calore torrebatur, qui non tam externo tactu deprehenderetur, quam intus popularentur viscera. Aderat et vehemens voracitas, cui necesse esset continuo cibos suggerere: simulque vexabatur intestinorum exulceratione, et cholicis passionibus: pedes tumebant phlegmate humido atque pellucido, similiterque inguina. Ipsa quoque verenda putrefacta scatebant vermiculis, accedente fœtore, nec minus molesta tentigine, non sine fœtore gravissimo. Super hæc omnia, nervorum contractione laborabat, et difficultate anhelitus. Quamobrem constans fuit inter viros divinos et fatidicos opinio, Regem læsæ tot modis pietatis, Deo pœnas expendere. Sic Iosephus. Nota tertio, adeo in furias actum fuisse, ut quinque diebus ante mortem iusserit occidi Antipatrum filium suum, quem regni sui fecerat successorem. Herodes porro sibi ipsi necem inferre molitus est cultello, sed Achiabus nepos id impedivit, ut tradit Iosephus.

Christo autem non obfuit eius crudelitas. Nam primo, admonente Iosephum Angelo, Matth. 2. 13. (Gabrielem fuisse arbitror) evasit carnificum manus: abiit in Ægyptum, ut eam ab idolis repurgaret, sicut ait S. Leo serm. 2 in Epiphan. eodem Angelo monente, reportatus est ex Ægypto anno ætatis nono, ut putat Baronius: septimo, ut Ammonius: quinto, ut Iansenius, aut potius secundo, ut Salianus: mortuis iis, qui quærebant animam pueri: id est, Herode, et fortasse aliquibus aulicis et assentatoribus, qui eum ad id incitaverant, atque Archelaum, Antipam, et Philippum commoverant. Secundo, mactati infantes coluntur ut Martyres: et quidem a primis Ecclesiæ temporibus, ut testatur Origen. hom. 3. divers. et S. August. agens contra Pelagianos. Tertio, Christus per hanc crudelitatem toti Orbi innotuit. S. Leo serm. 2. in Epiph. « Sævitia Herodis, inquit, volens primordia suspecti sibi Regis extinguere, huic dispensationi nesciens serviebat; ut, dum atroci intentus facinori ignotum sibi puerum indiscreta infantium cæde persequitur, annunciatum cælitus Dominatoris ortum insignior ubique fama loqueretur, quam promptiorem ad narrandum diligentioremque faciebat, et supernæ significationis novitas, et cruentissimi persecutoris impietas. Tunc autem etiam Ægypto Salvator illatus est, ut gens antiquis erroribus dedita, iam ad vicinam salutem per occultam gratiam signaretur; et quæ nondum eiecerat ab animo superstitionem, iam hospitio reciperet veritatem. »

Herodes vero Antipas, qui Christum alba veste induerat, cum ad Caium navigasset, anno 40. a Christi Nativit. id est, sex annis post passionem: (nam passus est Christus, natus annos triginta quatuor, ut ait S. Ignatius ep. ad Trallianos, et fuse probat Baron. in Annal.) Cum, inquam, ad Caium navigasset, ut Rex fieret ex Tetrarcha, ab Agrippæ regis legato accusatus, sua tetrarchia privatur, et Lugdunum in Gallias exul mittitur, bonis eius Agrippæ datis, ut tradit Ioseph, lib. 18. c. 9. Amandatum fuisse primo in Gallias, deinde Ilerdæ in Hispania exulasse, ibique infeliciter esse mortuum, ait lib. Dexter. in Chron. anno Christi 34. mœrore animi consumptum ...

Digitized by Google

Hispania tradit Hegesip. de excid. Ieros. lib. 2. c. 5. Quin etiam Iosephus l. 2. belli Iud. c. 8. dicit, una cum Herodiade uxore ivisse in Hispaniam. De morte autem Herodiadis vide Niceph. l. 1. c. 20.

Pilatus etiam Dei vindictam manuum non effugit. Nam a Vitellio Syriæ Præside variorum criminum reus septimo post Christi passionem anno, id est, a Nativit. Christi 41. Romam ad Caium Imp. missus est. Quid ei acciderit, tradit Ado Viennensis Episcopus in Chron. « Pilatus, ait, qui sententiam damnationis in Christum dixerat, et ipse perpetuo exilio Viennæ recluditur, tantisque ibi irrogante Caio languoribus coarctatus est, ut sua se transverberans manu, multorum malorum compendium mortis celeritate quæsierit. »

23. IV. Principum. Quarto, Principes Iudæorum, qui in unam convenerant contra Christum, puniti etiam sunt. Caipham quidem omnium caput sibi ipsi mortem intulisse, indicat Niceph. l. 2. hist. c. 10. S. Clemens Romanus l. 8. Const. Apost. c. 2. et S. Athanas. seu verius S. Anastasius Episc. Nicænus quæst. 18. in Script.

Omnium pœnam considerat S. Leo serm. 3. de Passione Domini. Hæc enim verba Matth. 27. v. 1. Mane autem facto consilium inierunt omnes Principes Sacerdotum, et Seniores populi, adversum Iesum, ut eum morti traderent, meditans, ait: « Mane, Iudæi, non ortus vobis lucis contigit, sed occasus, nec vestris oculis solitus dies prodiit, sed impiis mentibus nox terræ cæcitatis incubuit. Hoc mane vobis templum et altaria diruit, legem et Prophetas ademit, regnum et Sacerdotium sustulit, in luctum æternum omnia festa convertit. » Hoc amplificat S. Chrysost. hom. 1. in Iudæos tom. 1. Ierosolyma capta, spoliata, incensa, et solo æquata est, ipsumque templum, anno Christi 72. id est, 38. post passionem. Vide Baron. in Annal. et Iosephum de bello Iud. l. 6.

Hæc prædicta sunt ab Osea cap. 3. 4. *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine Ephod, et sine theraphim.* Nota primo, per Ephod, sive superhumerale S. Hieron. intelligere pontificatum et sacerdotium: erat enim ornatus præcipuus sacerdotis, ob Rationale ipsi attextum. Melius tamen S. Cyrill. censet intelligi oracula et prophetiam, quæ fiebat per Urim et Thummim: id est, cum Pontifex vestes pontificias et Ephod, Rationali ornatum (in quo hæc verba Urim et Thummim scripta erant, id est, doctrina et veritas) reddebat oracula Deo sibi speciale auxilium præstante. Sic Num. 27. 21. dicitur: *Eleazar consulet Dominum.* In Hebræo textu est: *Eleazar interrogabit pro eo* (pro Iosue duce populi) *in iudicio Urim coram Domino*: id est, habens vestes Pontificis, et Rationale, in quo hæc vox Urim scripta est. Nota secundo, theraphin 1. Pro idolis sumi a Cornel. a Lapide. 2. Pro sacris imaginibus ab Aben Ezra. 3. Pro imaginibus Astrologorum, ut ex iis loquentibus et responsa dantibus cognoscerent futura, a Caietano in cap. 17. Iudicum, et ab Oleastro in cap. 31. Genes. 4. Sumi pro Cherubim et Seraphim, seu aliis templi ornamentis, a S. Hieronym. et Alberto. 5. Maxime ad rem nostram Sanchez et Leonem Castrum opinari, esse Urim et Thummim: et probant ex eo, quod Septuag. et Aquila reddant, *illuminationes*, vel *manifestationes*. Nota tertio, Chald. Theod. Theoph. Cornel. hæc omnia 1. accipere de excidio decem tribuum per regem Assyriorum Salmanasar. 2. Rufinum et Albertum id explicare de captivitate Babylonica per Nabuchodonosor, capto Sedecia Rege, urbe incensa et templo Ieros. 3. R. David referre ad tempora Machabæorum, cum ab Antiocho Epiphane, aliisque dira passi sunt Iudæi. 4. Tamen S. Hieron. S. Cyrill. Alex. S. August. lib. 18. de civit. c. 28. aliosque plurimos ea explicare de miseria Iudæorum ob Christi necem, eaque duratura esse usque ad finem Mundi.

Tropol. per gentes in Christum frementes Ugo Cardin. intelligit peccata: Secundo, per populos, Mundum: Tertio, per reges et principes, dæmones. Malim per gentes intelligere carnem: id est, quinque sensus, et duplicem appetitum sensitivum, nempe concupiscibilem et irascibilem. Nota, sive carnem, sive septem peccata capitalia accipias, sunt septem gentes, quæ expellendæ sunt de terra promissionis, id est, de anima sancta: et percutiendæ usque ad internecionem, Deuteron. 7. id fit per perfectam mortificationem. Hæ gentes erant Iebusæi, Chananæi, Heræi, Amorrhæi, Pheresæi, Gergesæi et Hethæi, de quibus agam alias fusius. Cum veniunt in hæreditatem Dei, polluunt templum eius. Psalm. 78.

Nota secundo, gentes illas fremere, quia peccator est fera. Chaldæi dicebant in hominis nefarii corde bestias habitare. Figuratur in Idumæa, quæ terrenam sonat, vastata a Sennacherib rege Assyriorum, de qua Isaias 34. 11. *Occurrent dæmonia onocentauris*, (spectris, quæ appareant partim asini aut equi, partim homines) *et pilosus* (dæmon in forma satyri) *clamabit alter ad alterum: ibi cubavit lamia*, (dæmon succubus) *et invenit sibi requiem. Ibi habuit foveam ericius, et enutrivit catulos, et circumfodit, et fovit in umbra eius: illuc congregati sunt milvi alter ad alterum.* S. Chrysost. homil. 19. in Genesi vocat θηριώδη, id est, ferinum hominem, qui in peccatum declinat. Themistius orat. 5. ait, esse θηριον εν μορφη ανθρωπου, *belluam in forma hominis.* Lysides autem Pythagoreus in epist ad Hipparchum, feris passiones comparat, πυκναι, inquit, και βαθειαι λοχμαι, *densæ et profundæ sylvæ circa mentem et cor nascuntur. Omnimoda vero perversitas sub his umbraculis pascens delitescit, prohibens, nec ullo modo sinens tantisper respicere rationem.*

24. Peccator est fera in Christum furens.

Lupus. Speciatim Christus discipulos mittens, ait Matthæi 10. 16. *Ecce ego mitto vos sicut oves* (Luc. 10. 13. sicut agnos) *inter lupos.* Scribas et Pharisæos censet hic lupos vocari S. Hieronymus. Secundo, alii melius, hostes quoslibet et persecutores, sed præsertim Gentes, a quibus sunt graviora passi. Lupus est omnis peccator. S. Chrysost. tom. 6. hom. de phar. et publ. vocat publicanum ante conversionem suam, lupum ratione prædatarum ovium, θηριον ανθρωπομορφον humana forma belluam. Aristonymus acute ait, neminem, cum iniuriam a lupo accepit, fieri lupum, ut remordeat: homines vero sibi invicem lupos existere, imo etiam leones, (ut dixi, ex S. Ambrosio l. 2. de virg. ubi agit de S. Thecla) in Deum enim ipsum rugiunt. Ps. 73. 5. *Et gloriati sunt.* (Hebr. שׁאגו *sciaagu*, rugierunt) *qui oderunt te.* Leopardis se decem, id est, militibus efferatis, traditum ad custodiam, ait S. Ignatius epist. ad Romanos, eosque tantæ fuisse feritatis, ut beneficiis affecti peiores fierent. *De Syria*, ait, *usque Romam pugno ad bestias in mari, et in terra, nocte dieque ligatus cum decem Leopardis, hoc est, militibus, qui me custodiunt, quibus, et cum benefeceris, peiores fiunt.* Poterat cum Davide nostro dicere Ps. 73. 19. *Ne tradas bestiis animas confitentes tibi.* Hebr. תורך *thorecha* turturis tuæ. Gemo ut turtur, cum te tot hostibus, ut belluis immanibus, in hoc exilio, velut in periculosa sylva cinctum sentiam.

Leopardus.

Frustra gentes illas fremere in Christum et iustos, videre possis in punitione Damasci, Gazæ, Tyri, Edom, Ammon, Moab, Israel, quas Allegor. pro Iudæis Christum persequentibus, et ideo vastatis, possis accipere. Tropol. autem de septem vitiis capitalibus. De illis agit Propheta Amos cap. 1. et 2. Primo, superbiam figurat Tyrus. Hebr. צור *tsor*, rupes, petra, saxum, arx: eminebat enim in mari civitas Tyrus, adeo inaccessa, ut etiam totius pene Asiæ viribus Rex Nabuchodonosor vix annis tredecim obsidens ceperit: gloriabatur veluti regina in corde maris, de superbia regis Tyri vide Ezech. 28. ideo casus eius comparatur reiectioni Luciferi e cælo: ignem urbi Amos minatur cap. 1. 10. Secundo, avaritiam repræsentat Israel, cum quo possis et Iudam iungere. Nam duodecim illæ tribus ab uno parente Iacob ortum habent: atque sub Saule, Davide, et Salomone simul iunctæ erant, et post captivitatem Babylonicam. Amos graves pœnas quoque intentat Israeli cap. 2. 6. et seq. *Pro eo, quod vendiderit pro argento iustum, et pauperem pro calceamentis.* Hebr. pro נעלים *nahalim*, id est, duobus calceis, pro pari calceorum: est enim dualis numerus. Pro calceis vero aliquem vendere, est rem nullius pretii dare. Ad literam, de quo-

25 Peccatores puniuntur.

Digitized by Google

libet iusto paupere intellige, quem in iudicio pecunia opprimebant ditiores. Ut enim ait Alanus lib. de conquestione naturæ: *Si quis armatus est pecunia tanquam lorica argenteis, torrentis impetum Tulliani, fulgur incursus Hectorei, robur virtutis Herculeæ, versipelles Ulyssis vilipendit astutias. In tantum enim habendi fames incanduit, ut Dialecticæ muta sit subtilitas, Rhetoricæ languescat civilitas, ubi nummorum perorat pluralitas. Nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat universis.* Alleg. de Christo aptissime id explicatur, qui 30. argenteis siclis est venditus a Iuda.

Gazæ. Tertio, luxuria figuratur in Gaza et urbibus aliis Philisthæorum. Gaza significat robur, duritiem, pertinaciam, obfirmationem. Nihil est luxuria tenacius, et maiori difficultate sanabile. Azotum habebant Philisthæi, Ascalon, Azotii. et Accaron, præter Gazam, et Geth. 1. Azotus dicitur Hebraice אשדוד *Asdod*, et significat *ignem amoris*, ab אש *es* ignis, et דוד *dod* amor. 2. Ascalon sonat, *ignis levis*, ab *es* ignis, et קל *kal* levis, velox, celer: ex levitate mentis luxuria oritur, et momento per totum corpus et animam grassatur: recte voces vernaculæ, *un feu volage*, reddere potes, ignis maledictus, ignis infamis, vilis, contemptibilis: et ut sanctus Hieronymus, *ignis insanus*, ob levitatem scilicet animi. Rad. *Kalal*, contemni, vilescere, maledici, levem esse ac celerem. 3. Accaron significat *turbationem doloris*, seu *dolorem corrumpentem*, seu perdentem, ab עכר *achar*, turbare, corrumpere, perdere: et און *on*, dolor. Hic a luxuria oritur, et in corpore ob morbos excedentes: et in animo, ob conscientiæ mor-Gethæi. sum non bene exponunt eradicationem tristitiæ, quia Accaron scribitur per coph: *ochar* vero, eradicare, per koph. 4. Philisthæi præterea habebant urbem Geth, quæ torcular significat: omnem succum hominis, et vinum, id est, lætitiam, exprimit luxuria, et non remanent nisi vinacea uvarum, hoc est, mœror et stupiditas. Gazam, Azotum, Ascalon, et Accaron, atque Geth quinque sensibus per illam pestem perditis applicare possis. 5. Philisthæi significant pulvere conspersos: a פלש *Phalas*, cinere aut pulvere conspergere: totus in luto est luxuriosus. Cave illas quinque satrapias, seu metropoles Philisthæorum, nisi velis in pulverem, cinerem et lutum converti.

Idumæi. Quarto, iram denotat Edom, id est, Idumæa, quæ sonat, *sanguinaria*.

Ammonitæ. Quinto, invidiam repræsentat Ammon, qui significat *populum tristitiæ* ab עם *am*, populus: et און *on*, tristitia, dolor, oppressio, rapina, divitiæ labore aut malis artibus partæ, violentia, contritio, luctus. Hi sunt fœtus invidiæ.

Damasceni. Sexto, gulam Damascus repræsentat: significat *sanguinis potum*. Gulosus totus est caro et sanguis: et animalium se carne opplet ac sanguine. Sanguinis esus erat Iudæis vetitus, Lev. 3. v. 17. et esus adipis, ibidem, ut gulæ suæ moderari discerent.

Septimo denique, pigritiam figurat Moab, qui significat a *patre*. Delicatuli, et divites, et nobiles a parentibus ditati, in turpi sæpe otio delitescunt, et quod sibi maiores virtute ac labore pepererunt, per summam segnitiem dilapidant.

De illis omnibus possis dicere ex Ps. 118. 85. *Narraverunt mihi iniqui fabulationes*, (Hebraice, foderunt mihi superbi foveas) *sed non ut lex tua*. Meditantur inania. Ps. 82. v. 3. *Cogitaverunt adversus Sanctos tuos*. Hebraice, absconditos tuos: id est, humiles, qui omnia opera sua abscondunt, nec meditantur, nec agunt inania et vana. Itaque dicunt Ps. 62. v. 10. *Ipsi in vana quæsierunt animam meam*. 1. Quæsierunt ad vana 2. Quæsierunt vane et frustra. Sunt spinæ se invicem complectentes, et sibi mutuo aculeos infingentes, cum *conveniunt in unum* adversus Dominum et Christum eius, id est, eius gratia uniti. Nahum 1. v. 10. *Sicut spinæ se invicem complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium: consumentur quasi stipula ariditate plena.* Tignrina, ceu culmus ad plenum torridus. Septuaginta aliter habent, usque ad fundamenta sua in pavimentum redigentur, et quasi smilax planta implicata comedentur, et quasi stipula exsiccabuntur, Eccl. 21. 10. *Stupa collecta, Synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis.* Complutens. adiiciunt, *in perditionem*. Nota id aptissime dici de Iudæorum synagoga in Christum collecta, et igne divinæ vindictæ consumpta per Romanos: et Rabanus ait, stuppæ vili comparari, ut ostendatur vilitas eius, et velocissimus interitus.

In descriptione Leviathan, qui est typus diaboli, ait Iob cap. 41. 6. *Corpus illius quasi scuta fusilia* (Hebr. scuta fortia: et quidem æs fusum longe est solidius et fortius) *compactum squamis se prementibus*, id est, arctissime cohærentibus, et se invicem complectentibus. *Una uni coniungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas. Una alteri adhærebit, et tenentes se, nequaquam separabuntur.* Conveniunt impii *in unum*, ut dæmoni serviant: et corpus eius ac membra, id est, alios impios tegant, piisque noceant. Sed illa, licet in speciem videantur fortia, erunt infirma et noxia. Nam, ut habetur Ps. 45. 10. Deus *arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni*: contra vero, iustos suos protegit atque coronat scuto bonæ voluntatis, Ps. 5. 13. Ac præsertim per passionem, de qua est psalmus noster: ut enim ait Ieremias, Thren. 3. 65. *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.* R. Salomon vocem Hebr. *thaala*, vertit, stultitiam tuam: quod ipse de oraculis Prophetarum intentontium minas populo ante eversionem Ierosolymæ, et ante captivitatem peccanti, exponit: stulta enim illa reputabat: tu de Christi cruce explica. Nam, ut ait Paulus 1. Cor. 1. 18. *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem, qui salvi fiunt, Dei virtus est.* Græce, δύναμις, potentia, robur, fortitudo: ecce scutum cordis. Crucis elogia pulcherrima vide apud S. Chrysost. homilia 4. de cruce et latrone. *Crux*, ait, *spes est Christianorum, etc. Regum magnificentia, scutum perpetuum, insensatorum sapientia, libertas servorum, Imperatorum philosophia.*

ARTICULUS II.

Christus Iudæorum et Gentilium vincula et iugum abrupit, atque nunc ab iis servos suos liberat.

Cum ferarum instar frementes et furentes circa Christum Gentiles, Iudaicam plebem inania meditantem, Herodem et Pilatum astantes, Principes Sacerdotum, aliosque in unum convenientes videbamus, timor irrepere poterat, ne in tanta et tam efferata turba vinceretur. Sed ecce tibi vocem lætitiæ plenam inaudio vers. 3. DIRUMPAMUS VINCULA EORUM, ET PROIICIAMUS A NOBIS IUGUM IPSORUM. Vers. 3. 26.

Quæres primo: Quis hic loquatur? Primo S. Ambros. Quis loquatur. 1.
in psalm. 118. Octon. 8. et 14. Origenes tractatu 4. in
Matth. S. Iustin. Apolog. 2. Lorinus et alii, censent hic
loqui gentes, populos, reges terræ, et principes, esseque
hunc eorum fremitum, meditationem, insurrectionem, et
deliberationem in conventiculo suo, ut Christi vincula et
iugum, id est, monita atque legem, reiiciant: neque eum
aut Patrem eius sinant regnare super se, sed eorum regnum conentur evertere. Sed sic psalmus esset intricatior.
Secundo, S. Hilarius in comment. S. Cyprianus libro 1. 2.
cap. 13. S. Paulinus epistola 4. ad Severum, putant fideles sese animare ad excutiendum iugum idololatriæ et legis veteris, ut Christi suave iugum tollant. Sed quomodo
postea dicerent: Ego autem constitutus sum Rex? Plures
autem inducere loquentes in hoc psalmo non est necesse.
Tertio, S. Cyrill. Ieros. ait hic loqui Angelos optantes vincu- 3.
la solvere, quibus Christus erat constrictus: Sanctus autem
Chrysost. serm. 6. de Ascens. tribuit Angelis volentibus
punire Iudæos, eosque ait fuisse a Christo impeditos, pro
illis enim oravit in cruce, Lucæ 23. vers. 34. Quarto, Eu- 4.
gubinus putat esse verba Dei Patris et Christi eius, id est,
Filii Dei; sicut cum dixerunt Genesis 1. vers. 26. Faciamus hominem. Quinto, Sanctus Hieronymus in cap. 39. 5.
Iob arbitratur, totam Trinitatem loqui de lege abrogan-
da propter Christi crucifixionem: et vocari legem, vincu- 6.
la et iugum, quia carnaliter a Iudæis intelligebatur. Sexto Et optime.
arbitror, solum Christum hic loqui ad Apostolos suos, et

Digitized by Google

ad omnes fideles. *Sic enim facilis est et planus totius psalmi contextus: in eo enim toto Christus loquitur, et partim hostium suorum furorem, partim Dei Patris erga se benignitatem otque munificentiam, partim necessitatem ei* serviendi declarat, hacque rationo omnia clara sunt. Lege parophrasim.

27. *Quæ vincula et iuga vult rumpi Christus.*

Quæres secundo: Quænam sint ea vincula, iugum, quæ Christus iubet dirumpi et proiici? *Respondeo primo*: Intelligi de corporeis vinculis et tormentis, quibus Christus affligebatur. *Nota*, hæc Hebr. esse in futuro, *dirumpemus, proiiciemus*: sunt enim prophetica: sicut versu sequenti dicitur, irridebit et subsannabit. Recte tamen vertit noster interpres, dirumpomus et proiiciamus: quia futurum Hebraicum sæpe exponi potest per modum exhortantis, imperantis et optantis, ut plerumque fit apud Prophetas, ac præsertim in psalmis. Respondeo secundo, accipi illa vincula et iugum, quibus spiritualiter ipsi tenebantur, et alios irretire atque obruere moliebantur: nempe idololatriam et nefarios ritus, quibus Gentiles erant addicti: et legem Mosaicam, qua astringebantur et gravabantur Iudæi.

28. *Iugum quid.*

Nota, iugum est ligneum instrumentum, quod in colla boum inilicitur, ut simul iungantur et aretentur ad arandum, aut quid aliud agendum. De leonibus id usurpot Plinius lib. 8. cap. 16. Iugo, ait, subdidit eos: primusque Romæ ad currum iunxit M. Autonius: et lib. 10. cap. 45. leones iugum subeunt. S. Ambrosius lib. 7. in Lucam, illud Lucæ 14. v. 19. *Iuga boum emi quinque*, de quinque libris legis veteris exponit: id est, de Pentateucho. Ut enim docet Sanctus Hieronymus in Prologo galeato, dividunt Hebræi Scripturom in tres partes: 1. In *thora*, id est, in legem, quæ complectitur Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros, et Deuteronomium. 2. In Nebiim, id est, Prophetas: sive priores, libros scilicet Iosue, Iudicum, Ruth, et Regum: sivo posteriores, Isaiam, Ieremiam, Ezechiam et 12. minores Prophetas. 3. In Cherubim, id est, in Hagiographa: nempe Iob, Psalm. Prov. Ecclesiasten, Cant. Danielem, lib. Paralipom. Esd. et Esthor. Hebræi porro

Belial.

eum, qui liberius legem non servabat, vocabant בליעל *Relial*, quasi dicerent: *sine iugo*, a *beli*, sine: et *ol*, iugum. Sic 1. Regum 2. v. 12. de filiis Heli summi Pontificis, carnem vi a populo auferentibus, antequam adeps Deo consecraretur, alioque contra legem facientibus, ac speciatim polluentibus mulieres, quæ observabant ad ostium tabernaculi, id est, quæ in domo quodam templo adiuncta vivebant separatæ a populari turba: sive ut ad certum tempus virginitatem servarent, sive quia maritis viduatæ reliquam vitam transigere decreverant in templo, ut vestes sacras, aliaque od ministerium sacrum texerent, et orationi ac pietati se totas consecrarent. De illis, inquam, filiis Heli dicitur: *Porro filii Heli, filii Belial: nescientes Dominum*, scientia scilicet practica, id est, non reverentes, non timentes, non colentes, non adorantes, legem eius contemnentes se pro nihilo ducentes. Pythagoras docebat, μη ζυγον υπερβαινειν *iugum non transgredi*: id est, legem non violare. Quam grave esset iugum legis Mosaicæ, declarant tot præcepta ceremonialia, iudicialia, moralia, id etiom ostendit eius severitas: unde sanctus Gregorius comparat eam Arcturo; libro enim 29. Moralium 16. illud meditans Iobi 38. v. 31. *Numquid coniungere valebis micontes stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* Sic ad rem nostram loquitur: Potest per Arcturum qui a plaga frigoris nascitur, lex: per Pleiades vero quæ ab Oriente surgunt, testamenti novi gratia designari. Quasi enim *ab Aquilone lex venerat*, quæ tanta subditos rigiditatis asperitate terrebat. Nam dum pro culpis suis alios præciperet lapidibus obrui, alios gladii morte mulctari, plaga torpens, et velut a Sole charitatis aliena, præceptorum suorum semina plus premebat ex frigore, quam ex calore nutriebat. *Cuius oppressionis pondus Petrus horruerat, cum dicebat Actorum 15. Quid tentatis Deum, imponere iugum super cervicem discipulorum, quod neque Patres nostri, neque nos portore potuimus?* Sic ipse. Ubi

Arcturus.

adverte. Arcturus est stella in signo Bootæ post caudam maioris Ursæ, cuius ortus et occasus tempestates facit. dictus Arcturus ab αρκτȣ ȣρα, ursæ cauda.

Pleiades.

Pleiades vero, sunt septem stellæ ante genua Tauri, quæ ortu suo primæ navigationis commodum tempus aperiunt: ideo dici velim, non a πληθȣς, id est, multitudine, sicut censuit Gregorius, sed a πλειν, id est, navigare. Latini Vergilias vocant, quod verno tempore oriantur: circa Æquinoctium occidunt. Sunt amicum sidus, unde Vatablus in loco citato Iobi vertit, *delicias Pleiadum*. Sept. *nexum Pleiadum*. Deliciæ legis Christi sunt in mutuo nexu charitatis: illud est mandatum novum, quod e cælo attulit, et dedit Ioan. 13. 34. Pleiadas vocat Manilius, sidus glomerabile: et Seneca, densos Pleiadum greges.

29. *Legis Mosaicæ iugum excutiendum.*

Quæres tertio: Quandonam necesse fuerit vincula et iugum legis Mosaicæ excutere, atque a se prorsus proiicere? Noto primo in Hebr. esse ננתק *nenattek*, dirumpamus, erodicemus. Verbum *nathak*, proprie significot erodicare, extirpare, ovellere. Iobi 18. 14. Ezechielis 17. 9. significat etiam frangere, rumpere. Ps. 106. 14. Ierem. 2. 20. item dissolvere, solvere, dissiporo. Iobi 17. 11. Chald. in Psalmo nostro vertit, destruomus, frangamus, diruamus: eo enim omnia significat, תרע *thera*: Syriacum vero פסך *phesach*, significat, incidit, præcidit, excidit. Lorinus recte etiam notat in proiectione iugi denotari excussionem cum impetu, indignatione, execratione, tanquam rei gravissimæ et molestissimæ. Sed tunc in iugo involvit etiam iniurias Christo factas: lex enim Mosis non execronda, cum sit divina.

30. *Legem Mosaicam homines non poterant abrogare.*

Noto secundo, lex vetus non potuit ab homine abrogari: quia vere erat lex divina, a Deo data, et promulgata per Angelum eius vices gerentem in monte Sina, Exod. 20. ita ut Angelus tubali voce decalogum pronunciaret, et a toto populo audiretur, id est, fere a tribus hominum millionibus, dicens: *Ego sum Dominus Deus tuus*, etc. *Non habebis Deos alienos coram me*, etc. ut docent S. Greg. Nyssenus, Philo, et alii. Neque in ea lege potuit quis dispensare præter Deum: quio dispensatio legis, est quædam partialis mutotio: ita docet Suarez de legib. lib. 9. cap. 9. Neque legitur potestas data Pontificibus legis veteris, ut dispensarent in legibus lotis, neque constat ex Scriptura, hoc ab iis esse factum. Poterant tamen interpretari legem, et determinare, quod in certis circumstantiis non obligabat, ut accidit Achimelech summo Pontifici in Nobe, ubi erat tunc temporis tabernaculum: dedit enim Davidi panes propositionis, 1. Reg. 21. 6. id est, panes, qui singulis Sabbatis ponebantur ante Dominum, hoc est, ante altare thymiamatis, supra mensam auream, quæ erat posita ad sinistram illius altaris in Sancto, candelobrum vero aureum erat ad dexteram partem altaris. Non licebat autem eos panes comedere, nisi solis Sacerdotibus, et filiis eorum masculis, idque in loco sancto: id est, in atrio tabernaculi, Levit. 24. 9. Interpretatus est autem eam legem non obligare in necessitate, in quo erat Dovid.

31. *Deus illam abrogavit.*

Nota tertio, certum esse, legem illam Mosis esse abrogatom post Christi adventum, et vim suam prorsus amisisse. Hoc sæpissime inculcat S. Paulus in epistolis. Et quidem Roman. 6. 14. aperte dicit: *Non estis sub lege*, (sub lege Mosis, ut sub iugo) *sed sub gratia*: ut sub oleo sancto et sanctificonte. Computrescit iugum a facie olei, Isaiæ 10. 27. Vatablus et Forerius vertunt: Præ pinguedine laxabitur et solvetur iugum eius. Ad literam, intelligitur excussio servitutis Assyriacæ sub Sennacherib, cui ex fœdere cum Achaz patre Ezechiæ inito, Iudæi quotannis pendebant tributum 300. talentorum argenti, et 30. talentorum auri 4. Reg. 18. 14. Ezechia vero illud iugum a se reiecit. Tropologice Sanctus Gregorius 19. Moral. cap. 12. et 13. applicat Spiritus sancti unctioni, discipulos per gratiam a captivitatis servitute liberantis. Symbolico ad iugum legis ablatum traduci potest. Sanctus item Paulus Rom. 8. 2. ait: *Lex spiritus vitæ* (id est, spiritus vivificantis, lex gratiæ) *in Christo IESU liberavit me a lege peccati et mortis*, a lege Mosis. Nam, ut ait cap. 7. v. 6. *Soluti sumus a lege mortis, in quo detinebamur*, veluti captivi in vinculis: unde cap. 8. cit. pro *liberavit*, Tertullianus lib. de resurrect. carn. cap. 46. legit, *manumisit*, velut

Digitized by Google

mancipia et servos manumissos et donatos libertate. Itaque monet Galatas idem Apostolus cap. 5. 1. *State*, (in fide et libertate Christi, de qua egit in fine cap. præc.) *et nolite iterum iugo servitutis contineri*. Græce, μη ενεχεσθε, ne implicemini, ut Vatablus vertit, *ne illaqueemini*, ut Erasmus: ubi vides et iugum continens atque implicans, et vincula illaqueantia. Adverte, hæc spectare ad Galatas, qui antea fuerant pagani, non poterant enim cogi ad legalia, ut determinatum est in concilio Ierosolymitano, Act. 15. et eos, qui ex Iudæis conversi erant: a die enim Pentecostes illis etiam cessavit lex, imo etiam Iudæis omnibus needum ad fidem conversis.

Hoc figuratum est in asina et pullo eius solutis prope Bethphage, ut censet Iansenius: aut prope vicum aliquem e regione Bethphage situm, quod est probabilius; iam enim IESUS venerat in Bethphage, cum ait discipulis duobus, nempe Petro et Philippo, si credimus Bedæ, aut verius Petro et Ioanni, ut ait Iansenius et Cornelius, Matthæi 24. v. 2. *Ite in castellum, quod contra vos est*, κατεναντι υμων, e regione vestri positum, ex adverso, ex opposito vestri situm, *et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum ea: solvite, et adducite mihi*. In asina et pullo sanctus Hilarius can. 21. in Matthæum, putat repræsentari Samaritas et Gentiles: ideoque extra Ierusalem quæri, quod a vera fide extorres errarent. Verius sanctus Hieronymus in illius loci commentario, docet, per asinam, quæ *subiugalis* fuit, et edomita *iugum legis* traxerat, synagogam intelligi. Pullum vero asinæ lascivum et liberum, Gentium populum denotare, misisse autem Iesum duos discipulos, unum in circumcisionem, alterum in gentes. Hinc Origenes et Theophylactus arbitrantur, duos illos discipulos fuisse Petrum et Paulum, (sed typice, nam Paulus tunc non erat conversus) quia unus erat futurus Gentium Apostolus, alter Iudæorum, qui omnes ante Christi adventum asinis recte collati sunt. Nam, ut ait Auctor operis imperfecti in Matthæum, fuerunt passionibus diversis immundi, irrationabiles, verbi ratione carentes, stulti propter Dei contemptum, infirmi secundum animam, ignobiles, quia obliti generationis cælestis facti fuerant servi passionum et dæmonum: *oneriferi*, quia sufferebant sarcinam erroris a dæmonibus, vel Philosophis impositam. Sic ipse. Verbo rem absolve, omnia in peccatoribus sunt asinina et stupida.

His positis ad quæsitum tertium, quod proposui, Respondet primo Scotus in 4. d. 3. quæst. 4. cessasse præceptum circumcisionis statim atque Baptismus Christi est institutus. Melius tamen sanctus Thomas 1. 2. quæst. 103. art. 3. ad 2. Bonaventura in 4. d. 3. 2. p. eius art. 2. qu. 2. Maior. qu. 2. Richardus d. 1. art. 6. qu. 4. Capreolus qu. 3. art. 3. ad 1. Palud. qu. 6. art. 3. Durand. qu. 9. legem veterem censent non desiisse obligare ante Christi mortem, sine exceptione ullorum præceptorum: quia lex gratiæ non erat promulgata: unde Christus remisit leprosos ad sacerdotes, et iussit, ut a lege præcepta offerrent, Luc. 5. et 17. Ipse pascha instituit more solito, Matthæi 26. et generatim dicit Matthæi 23. 2. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi*. Scribæ erant legis Doctores et interpretes, Pharisæi regebant populum, et reiectis Sadducæis eligebantur in Magistratus, ut indicat Iosephus lib. 10. Antiq. cap. 2. *Omnia ergo, quæcumque dixerint vobis*, (in lege præcepta, ut ait Maldon.) *servate et facite*. Syrus clare vertit: Quæcumque dixerint vobis, ut servetis, servate et peragite. Nota, cathedra ibi per catachresim sumitur pro potestate et auctoritate docendi: sic vocamus cathedram sancti Petri ipsam potestatem et auctoritatem Pontificiam docendi et regendi fideles universi Orbis: et Pontifex ex cathedra definire dicitur, quando id facit ex auctoritate Pontificia, sive stat, sive sedeat: et quidem in cathedra lignea S. Petri nunquam sedet Pontifex.

Respondent igitur secundo S. Thomas in 4 dist. 1. qu. 2. art. 5. et Marsil. in 4. qu. 2. art. 1. p. 4. in ipso puncto mortis Christi legem veterem esse mortuam, quoad obligationem: quia, ut dicitur Hebræorum 8. 13. *Dicendo novum* (testamentum) *veteravit prius*, Græce, πεπαλαιωκε, antiquavit, antiquatum esse et abolitum declaravit. Et magis ad rem cap. 9. 17. *Testamentum in mortuis consummatum est*. Id est, mortuis iis, qui testantur, eorum testamentum ratum ac firmum est, et vim suam obtinet: si autem novum testamentum, seu fœdus, est initum atque ratificatum in Christi morte, vetus est abolitum et abrogatum; ergo et lex, quæ erat conditio fœderis.

32. Respondeo tamen tertio cum S. Bonaventura in 4. d. 3. p. 2. art. 3. q. 2. Scot. q. 4. Soto qu. 7. art. 2. legem veterem tantum esse mortuam in die Pentecostes, quando lex nova promulgata est, et cœpit obligare: tunc enim prorsus lex vetus desiit obligare: Primo, quoad præcepta ceremonialia. Unde S. Paulus Coloss. 2. 16. ait: *Nemo vos iudicet* (reprehendat, condemnet) *in cibo, aut in potu*, hoc est, in delectu *et abstinentia* certorum ciborum aut potuum Iudæis præstituta et ordinata Levitici 11. *aut in parte diei festi*, (id est, in partitionibus festorum secundum ritus Iudaicos) *aut Neomeniæ, aut Sabbatorum*: neomenia erat dies primus mensis, qui non erat proprie festum, ita ut ab opere cessaretur: erat tamen celebris clangore tubarum, et oblatione plurium victimarum: nempe vitulorum duorum agnorum, septem et unius arietis: intellige, præter agnum, qui quotidie in iuge sacrificium immolabatur mane et vesperi. Hoc patet Num. 10. v. 10. et c. 28. v. 11. ac psal. 80. v. 4. addit Paulus: *Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi*, id est, veritas et soliditas adumbrata per illa veteris legis festa nunc per Christum habetur. Est catachresis. Secundo, lex vetus cessavit etiam obligare quoad iudicialia præcepta, ut habet Paulus Ephes. 2. v. 15. *legem mandatorum decretis evacuans*: lex mandatorum, ait Suar. lib. 9. de leg. cap. 11. sine dubio iudicialia præcepta comprehendit. Nota, lex vetus dicebatur lex mandatorum: 1. Quia innumera mandata continebat, et non dabat gratiam ad illa implenda. 2. Quia erat lex imperiosa, cum severitate mandans ea, quæ iubebat, gravibus pœnis adiunctis, si quis peccaret, ut patet in Exod. Levit. Num. et Deuteronom. Pergit Paulus, *ut duos* (populos, Gentilem et Iudaicum) *condat in semetipso* (κτιση, creet) *in unum novum hominem*, id est, ut hominem novum et in novitate vitæ ambulantem efficiat, spiritum vitæ ac motum aspirans, cum sit totius Ecclesiæ caput, ut docet sanctus Thomas 3. p. qu. 8. art. 1. et seq. Tertio, etiam lex vetus post diem Pentecostes nullum prorsus sive Iudæum, sive Christianum obligavit ad præcepta decalogi, aut ad ulla alia præcepta moralia, ac proinde tota illa lex cessavit, quoad obligationem, ut docet Victor. Relec. de matrim. 2. p. n. 3. Tolet. Rom. 34. an. 15. Salmeron. ad Rom. 7. disp. 6. Barradius t. 1. lib. 2. cap. 21. Quoad materiam tamen multa præcepta moralia remanserunt: sed non obligant ex vi legis Mosaicæ, sed ex vi legis Evangelicæ aut legis naturalis, quam sequentes Gentiles decalogum observabant, licet nulla lege Mosis obligarentur: id tradit Paulus Rom. 2. v. 14. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex*, de gentibus ad Christum conversis id explicat S. Augustinus de spiritu et litera, a cap. 26. ad 30. S. Prosper, S. Fulgent. S. Anselmus, aliique. Verius tamen S. Chrysost. S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 99. S. Hieronymus ad Algas. qu. 9. et multi alii, exponunt de gentilibus in gentilismo viventibus, quos sola lex conscientiæ dirigit, et synderesis, quæ est habitus primorum principiorum moralium (ut ait S. Thomas 1. p. q. 79. art. 12. et 12. q. 94. art. 1. ad 2. et 22. q. 45. art. 6. ad 1. et 3.) officii admonet; actus enim synderesis est remurmurare malo, et inclinare ad bonum, 1. p. q. 79. art. 1. *inter se invicem cogitationibus* (Græc. λογισμων, ratiocinationibus aut disceptationibus) *accusantibus, aut etiam defendentibus*, hominem ipsum, *qui* hæc bene vel male facit. Unde Menander dixit: βροτοις απασι συνειδησις θεος, *mortalibus cunctis conscientia est Deus*. Vide dicta Ps. 4. v. 6. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Tertullianus lib. 5. contra Marcion. c. 11. legit, significatum est: sed melius et expressius ac significantius est, *signatum*, impressum, insculptum: indelebiliter scilicet. He-

In die Pentecostes lex vetus desiit obligare.

Digitized by Google

broice, *vexillatum*, instar vexilli prælatum, ut in eo militemus, et hostes vincamus: tale vexillum luminosum erat in deserto super filios Israel columna lucens et ardens.

33. *Quandonam legis Mosaicæ observatio incepit esse mortifera.* Quæres quarto: Quandonam non tantum potuit, sed etiam debuit abiici vinculum et iugum legis Mosaicæ, ita ut peccatum esset illud non abiicere, cum in psalmo nostro Christus dicat, *dirumpamus*, *proiiciamus*. Respondet primo S. Hieronymus in epist. ad Galat. 2. et epist. 89. ad S. August. censet, mortiferum semper fuisse ceremonias legis ex animo observare, ab initio prædicationis Evangelii, post Christi mortem. Pro ipso facere videtur S. Paulus Galat. 5. v. 2. *Ecce ego Paulus dico vobis: quoniam, si circumcidamini, Christus nihil vobis prodest*: id est, Christi passio, mors, redemptio, gratia, fides, baptismus, atque religio. Et versu 4. *Evacuati estis a Christo*, (a Christi redemptione et gratia) *qui in lege iustificamini*, id est, qui per opera legis quæritis iustificari, atque gratiam vestram et virtutes augere.

Respondeo secundo cum S. Augustino, duplicitet potuisse usurpari legalia. Primo, tanquam necessaria ad salutem, et sic usum illum esse illicitum. Secundo, ex consuetudine solemnitatis, et sic fuisse licitum. Neque enim fuisset facile statim totum Iudæorum populum abducere a rebus a Deo ipso præceptis, sicque eorum conversio fuisset impedita: ipsi etiam Apostoli usi sunt legalibus, etiam quoad ceremonias. Nam Paulus Act. 16. 1. circumcidit Timotheum filium Eunices mulieris Iudææ ad fidem conversæ, et patris gentilis: licita enim Iudæis erant matrimonia cum gentilibus, modo non essent Chananæi: ut patet in Iacob, Genesis 29. 23. Ioseph, Genesis 41. 45. Mose, Exod. 2. 21. Davide, 2. Regum 3. versu 3. Salomone, 3. Regum 3. 1. Esthere, quæ nupsit Assuero regi Babylonis, Esther. 2. 17. Circumcidit autem S. Timotheum Paulus, ut eo posset uti, sine contradictione Iudæorum: eum postea creavit Ephesi Episcopum. Præterea Paulus ipse emisit votum Nazaræatus, Actorum 18. v. 18. *Qui sibi totonderat in Cenchris* (Strabo libro 8. ait, Cenchras, vel Cenchreas esse navale seu portum Corinthi ad Orientem, cui ad Occidentem obiectus erat alter, dictus Lecheæ: spatium inter hos duos portus vocatur Isthmus Corinthiacus) *caput: habebat enim votum*, id est, votum Nazaræatus, illud enim κατ' ἐξοχὴν Hebræi intelligebant, cum simpliciter voti faciebant mentionem. Duo autem continebat illud votum: Primo, abstinentiam a vino, et omni re, quæ potest inebriare: ne acinum quidem uvæ poterant comedere. Secundo, comam alere tenebantur, quamdiu votum durabat. Erant enim Nazaræi, vel perpetui tota vita, vel ad tempus tantum: puta ad mensem, hebdomadam, annum. Voto autem expleto, si erant Ierosolymis, certas victimas offerebant, de quibus Num. 6. Voti illius Nazaræatus a Paulo facti iterum fit mentio Act. 21. 26. sive sit idem votum cum eo, de quo agitur cap. 18. sive alterum: illud autem explevit anno a Nativit. Christi 58. id est post Passionem 24. ut tradit Baronius in Annal. an. 58. Unde videas, quamdiu legalibus sine noxa uti fuerit permissum. Usus quoque est legalibus S. Petrus Antiochiæ anno Christi 51. ubi incidit illa celebris contentio Pauli cum ipso, de quo agitur Galat. 2. 11. Vide Baron. fuse de ea tractantem, et S. Petrum ab omni culpa immunem esse ostendentem, Num. 39. Non itaque est facile determinare tempus, in quo lex Mosis inceperit esse mortifera: sed tantum dici probabiliter potest: tunc cœpisse esse mortiferam, quando toti Orbi fuit mortua per sufficientem promulgationem legis novæ, quæ veluti formaliter excludebat legem veterem: hoc autem fiebat successive, et non potest a nobis annus certus designari. Nunc possumus cum Deo dicere, Isai. 41. 2. *Loquimini ad cor Ierusalem* (qui tristem consolatur, dicitur loqui ad cor) *et advocate eam* (παρακαλεῖτε consolamini) *quoniam completa est malitia eius*, id est, labor, afflictio, tribulatio: *Loquitur quidem de populo* Christiano, ut recte dicunt S. Cyrillus, et S. Chrys. sed tamen alludit ad liberationem a captivitate Babylonica post 70. annos. Septuag. verterunt, *humilitas*, id est, vilitas, abiectio, humiliatio. Hebr. צבא *tsaba*, id est, *militia*: quod de lege Mosis abolita et abrogata tempore legis novæ explicant, nec male, S. Iustin. in Tryph. Tertull. lib. 4. in Marcion. Leo Castrius et Forerius.

§. II.

Molestissima sunt vitiorum vincula.

TROPOLOG. vinculum et iugum est, primo, omne peccatum. Secundo, illud præsertim quod per habitum ac malam consuetudinem ligat et captivat. 34. *Tropologice, Vincula sunt, timor et amor.*

Ac primo: Ugo Card. in psalm. nostr. tribuens vinculum cupiditati, et iugum timori: *Vinculum*, ait, *est amor male accidens, quo trahimur ad illicita. Iugum, est timor male humilians, quo reprimimur et retrahimur, ne faciamus utilia.* Propheta noster non intelligit tantum ligneum instrumentum, quod immittitur in collum boum, et iugum vocatur, sed etiam funes illi ligno implicatos, et boum arantium collo. Hebr. enim, *proiiciamus a nobis*, עבותימו *abothemo*, funes eorum, *aboth* significat funem colligatum, complicatum, intricatum, convolutum, perplexum. S. Hier. vertit, *laqueos eorum*. Chald. *catenam eorum*. Omnis iniquitas ligat et constringit, Prov. 5. 22. *Iniquitates suæ capiunt* (Chald. comprehendunt) *impium, et funibus peccatorum suorum constringitur*. Sept. implicatur. Pagn. tenetur. Vatablus, irretitur. R. Salomon, suspenditur. Arab. ligatur. Funes peccatorum sunt 1. Ipsa culpa seu macula peccati. 2. Reatus pœnæ. 3. Servitus diaboli. 4. Habitus et consuetudo peccandi. 5. Connexio seu colligatio peccatorum, ut ait Cornelius. Nota, S. Isidor. pro *funibus* legit *crinibus*: vel minima peccata, quæ per capillos denotantur, si multiplicantur, funes fiunt inextricabiles, et insolubiles. Mundo, dæmoni, et carni specialia sunt vincula.

35. *Mundus habet vincula Nabuchodonosoris.* Vincula sua habet primo Mundus. Hæc sunt vincula Nabuchodonosor Regis Babylonis, id est, confusionis, quibus ligavit Sedeciam, quem excæcavit, postquam occidit filios eius, ipso spectante, et ut dicitur 2. Paral. 36. 6. *Et vinctum catenis duxit in Babylonem*, ibique est mortuus. Catenis aureis Æthiopes constringebant reos suos: hi auro non ornabantur, sed onerabantur. Socrates cernens adolescentem divitem, sed imperitum, ait: *Videte*, χρυσοῦν ἀνδράποδον, *aureum mancipium*: in sæculo nequam mutuis se vinculis illaqueant peccatores. Oseæ 5. 2. *Audite hoc Sacerdotes, et attendite domus Israel, et domus regis auscultate: quia vobis iudicium est*: 1. Ut iudicetis alios vobis subditos. 2. Ut iudicemini a Deo: *quoniam laqueus facti estis speculationi*, id est, 1. Speculatoribus: sæpe enim Hebræi ponunt abstracta pro concretis. Speculatores autem sunt boni Prophetæ, quibus impii tendebant insidias: unde Arab. Antioch. laqueus in offensionem. 2. Speculatio ponitur pro populo speculato, ut sic loquar, id est, speculationi sacerdotum, principum, nobilium, et reliquorum aulicorum commisso, quem tamen ipsi trahebant in præceps, ut sæpe in aulis principum, ubi tot puellæ in laqueos inducuntur. Nota, elegans est paronomasia hic in Hebr. textu inter משפט *misphat*, iudicium, et מצפה *mitspha* speculatio: et פח *phach*, laqueus: pergit Oseas, et (sicut) *rete expansum super Thabor*. Thabor: significat puritatem, vel lumen veniens: itaque animo sancta comparari potest monti Thabor: 1. Ob excelsitatem, quia a terra eminet. 2. Ob lumen, quia ibi Christus se transfigurat. 3. Ob pulchritudinem, quia purissima est, et flores habet virtutum. 4. Ob fœcunditatem operum. 5. Ob continuum gratiæ rorem. Ut enim dicunt Burchardus, Bredembachius, et Adricomius, Thabor sive Itabyrius, ut vocatur a Sept. et Iosepho, mons est pulcherrimus in medio Galilææ campo, mira æqualitate ex omni parte rotundus: in vertice viginti sex stadiorum campestris planities patet; cæli temperie est saluberrimus, vineis, olivis, aliisque arboribus fructiferis undique consitus, rore perpetuo uvidus, arborum frondibus et versicoloribus herbis semper viridis, atque suavi omnigenum florum odore fragrantissimus. Hinc maxima avium in eo est frequentia, quarum iucundo con-

Digitized by Google

ceatu amœnissimus est: iis, et feris laqueos tendebant venatores, ut hic dicitur.

36. *Dæmon habet vincula Pharaonis Nechao.* Secundo, dæmon sua etiam habet vincula, quibus vincit et captivat superbos. Hæc sunt vincula, quibus Pharao Nechao subactum Ioachaz Regem Iuda ligat et ducit in Ægyptum, superbus erat Ioachaz et ferox, unde comparatur Ezech. 19. 3. leunculo, qui leo factus est, et didicit capere prædam et hominem comedere. De eius captivitate dicitur 4 Reg. 23. 33. *Vinxit eum Pharao Nechao in Rebla, quæ est in terra Emath, ne regnaret in Ierusalem*, (non bene regnat superbus in Ecclesia, quæ est visio pacis) *et imposuit mulctam terræ*, (tributum animæ terrenæ) *centum talentis argenti, et talento auri*: doctrinam, quæ sonora est, ut argentum: et charitatem, quæ pretiosa est, ut aurum, ad se trahens. Nota: Talentum auri apud Iudæos continebat duodecim millia coronatorum Francicorum. Proportio autem pretii auri ad pretium argenti tempore Davidis, et postea adhuc tempore Platonis, qui floruit tempore Artaxerxis Mnemonis Regis Persarum, et Ionatham Pontif. Iudææ, erat duodecupla: adeo ut una auri uncia, vel libra, valeret duodecim uncias vel libras argenti. De vinculis dæmonis superbum ligantis, et captivantis, adhuc aptius usurpabis locum Oseæ cap. 4. 9. *Ligavit eum spiritus in alis suis.* Spiritus, id est ventus, cui per prosopopœiam alas dant poetæ, aliique. S. Hier. apte ad rem nostram exponit: ligavit eos diaboli spiritus in alis suis, qui circumferuntur omni vento doctrinæ, et stabili in Ecclesia pede permanere non possunt. Sic ipse Vatablus exponit ad literam: Ventus constrictam tenebit illam congregationem Israelitarum in alis suis, et ita eos alio transferet: nempe in captivitatem Assyriacam per Salmanasar Regem Assyriorum. Ventus est tribulatio, et afflictio vehemens: unde Sept. reddunt: Turbo spiritus sibilabit in alis eius: et commode ad superbum vertit Symmachus, *ligavit ventum in alis venti*: superbus est ventosus, a vento aufertur, sed ut corruat: sicut ille Constantinopolitanus Icarus, et Simon magus, et hæretici cælum volatu petere volentes, de quibus Baronius in Annal. Vernacule eum, qui se et sua iactat et laudat, vocamus *un vanteur*: se iactare, dicimus, *se vanter*, q. d. se vento implere: totus vento tumet arrogans. Leo Hebræus reddit: *Ligavit ventum in alis suis.* Syr. colligabitur ventus in alis eorum, illum superbi venantur et captant miro artificio et hypocrisi. Arab. Antioch. favet, cum vertit: *Venit spiritus inflexus in alis eius.* Non audet directe et aperte gloriolam quærere, vela obliquat naufragio proximus. Ventum illum non recipit, nisi ut efflet: scire enim tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Arab. Alex. *Flaverunt venti ex alis eius.* Pergit Oseas, *et confundentur a sacrificiis suis*: inanis gloria per ipsas sanctissimas actiones corrumpit, offert victimas suas Baal, qui significat dominum: cupidine dominandi ardet, atque ad hoc studia sua omnia et opera dirigit.

37. *Caro habet vincula Dalilæ.* Tertio, caro sua gestat vincula, eaque perniciosissima. Hæc sunt vincula Dalilæ, quibus ligavit Samsonem quater, Iudicum 16. Primo, cogitatione. Secundo, delectatione. Tertio, consensu. Quarto, opere. Nota, Dalila significat pauperem, tenuem: seu potius, depauperantem, attenuantem, arefacientem, exhaurientem. Rad. דלל *dalal*, attenuari, arescere, etc. Hæc omnia facit luxuria, cum constrictam prædam suam tenet, ut sanguisuga illi adhærens. Nota 2. Dalila habitabat in valle Sorec, quæ Num. 13. dicitur *vallis botri*, ob insignem illum botrum ab exploratoribus Iosue et Caleb præcisum, et allatum ad Mosem. Ibi vineta erant laudatissima, et ideo vallis Sorec vocabatur. Sorec enim significat vitem electissimam, atque vinum generosissimum ferentem: ideo cum Ierem. 2. v. 21. habeatur: *Plantavi te Sorec*: Noster vertit, *plantavi te vineam electam.* Sine Cerere autem et Baccho friget Venus: luxuria Samsonem ligat, sed postquam descendit in vallem Sorec, Oseæ 4. 11. *Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor.* Hi sunt individui comites. Sunt tres, non charites, sed furiæ cum vela charitum apparentes: in novissimo autem mordent ut coluber. Dalilam illam fuisse uxorem Samsonis putat S. Chrysost. hom. 17. ex variis in Matth. Cassianus Collat. 17. cap. 20. S. Ephrem tom. 1. ser. adversus improbas mulieres. Disce etiam in usu legitimi coniugii ligari mentem et excæcari posse, et posse hominem ex proprio dolio inebriari, ut dicebat S. Ægidius socius S. Francisci. Probabilius tamen S. Ambr. epist. 70. S. Hier. epist. 126. ad Evagrium, Abbas Ioachim p. 3. in Apoc. Abulensis qu. 7. et 10. putant fuisse meretricem, et quidem natione Philisthæam. Iure itaque Samsoni in interitum ruenti dixeris, quod postea Salomon, iuveni meretricem invitantem sequenti, Prov. 7. 22. *Statim eam sequitur.* Sept. pro *statim* Hebr. פתאם vertunt κεπφωθεὶς, infatuatus, ut habent Roman. circumventus, ut S. Ambr. deducunt *phithom*, a פתא *phatha*, seducere: unde *phethi*, insipiens, qui facile decipitur, parvulus κέπφος porro, ut ait Hesychius, est species avis marinæ levissimæ, quæ facile e quovis vento marino circumagitur, quæque facile decipitur et capitur: unde proverbialiter pro stolido et facile deceptibili usurpatur. Oppianus deducit a κουφότης, Levitas. Suidas Larum vocat, et ait spumam marinam comedere, dumque eam comedit, capi a piscatore. Gaza appellat fulicam. Polychronius tradit ad libidinem esse admodum propensam, esse avem stolidam et clamosam. Luxuriosus 1. Stolidus est: 2. Loquax: 3. Spumam amat. 4. Omni vento agitur. 5. Dum spumam vorat, capitur. Pergit Salomon, *quasi bos ductus ad victimam.* Hebr. ad lanienam. Septuag. ad mactationem. *Et quasi agnus lasciviens.* Sept. *Sicut canis ad vincula*: legerant *cheleb*, canis, Noster *chebes*, agnus: nunc in Hebræo est *eches*, compes: unde Pagn. et in paraphrasi, et in thesauro, vertit: *sicut compes ad castigationem stulti.* Addit Salomon, *et ignorans quod ad vincula stultus trahatur.* Symmachus: Exultans super vinculis stultus. Vatablus, ceu dum compes stulto ad castigationem adhibetur. Arbitror aliqua verba ex textu Hebræo excidisse, quibus agno lascivienti similis ille iuvenis diceretur. Ac v. 23. quid ex his vinculis sit secuturum additur: *Donec transfigat sagitta iecur eius.* Sept. tanquam cervus sagitta vulneratus in iecore. Nota, iecur est sedes amoris et concupiscentiæ. *Velut si avis festinet ad laqueum: et nescit quod de periculo animæ illius agitur.* Syr. reddit, nescit se ad mortem suam pergere. Sept. currere. Theocritus Idyll. 8. ait: *Arboribus metuendum malum tempestas, aquis æstum, avibus laqueus, feris agrestibus retia: viro autem teneræ virginis amor.* Seneca lib. de vita beata, num. 8. iugum a voluptate virtuti imponi ait: *Qui voluptatis virtutisque societatem facit, et ne ex æquo quidem fragilitate alterius boni, quicquid in altero vigoris est, hebetat: libertatemque illam, ita demum sit nihil se pretiosius norit invictam, sub iugum mittit. Nam (quæ maxima servitus est) incipit illi opus esse fortuna, sequitur vita anxia, suspiciosa, trepida, casuum pavens, temporumque suspensa momentis. Non das virtuti fundamentum grave, immobile, sed iubes illam in loco volubili stare. Quid autem tam volubile est, quam fortuitarum expectatio corporis rerumque corpus afficientium varietas?* Quid de turpi voluptate diceret, qui hoc etiam de ea, quam honestam omnes censent, dicit?

Nota, Ligatur peccator, primo ore, ut equus, Marci 7. 3. habes *vinculum linguæ.* Ps. 31. 9. de equo et mulo, id est, luxuriosis et superbis, quibus non est intellectus, habes: *In camo et fræno* (S. August. S. Ambr. S. Isidor. in fræno et camo) *maxillas eorum constringe.* Camus est funis, vel capistrum, sive retinaculum, quo equi aut aliæ bestiæ ligantur. Secundo naribus peccator ligatur, 4 Reg. 19. 28. ait Deus Sennacherib: *Ponam circulum in naribus tuis*, ducam te ut bubalum aut malum circulo ferreo iniecto, aut velut ursum retraham in Assyriam. q. d. Tu corrugato naso me irrisisti, et subsannasti atque blasphemasti, ego te perforato naso ducam quo mihi placuerit. Hoc etiam facit voluptas, quæ veluti naso stolidos amatores suos trahit, dicimus *tirer par le nez*, ducere quo velis, facile decipere, Prov. 11. 22. *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua.* Sept. ad rem nostram aptissime vertunt: *Inauris aurea in nare porcæ, sic mulieri* (κακόφρονι stultæ, ut reddit Vatablus: male moratæ, ut S. Hier. in 16. Ezech.) *pulchritudo.* Hæc est vinculum, quo trahit 38 *Peccator ligatur 1. In ore. 2. Naribus.*

Digitized by Google

3. Manibus. et trahitur, ac rapitur. Tertio, ligatur peccator in manibus, cum mulierem tangit, aut ab illa tangitur, Eccl. 7.27. id expertus Salomon ait: *Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est*, (ipsos venatores aliquando, et viros Apostolicos capit, atque sanctissimos, ut S. Iacobum eremitam) *et sagena cor eius.* Syr. Ipsa est laqueus, et rete cor eius. Chald. iungit cum præcedentibus, cum vertit: *Retia et offendicula sunt in corde ipsius.* Non habet tantum rete unum, sed plura. *Vincula sunt manus illius.* Sept. paulo aliter, vinculum in manibus eius. Arab. compes. Noster vero, nervosius et significantius dixit, *vincula* sunt *manus* illius: non tantum habet in manibus vincula, sed manus ipsæ sunt vincula, quibus mulieres stringunt, amplectuntur, captivant. S. Greg. Thaumat. in sua paraphrasi sic explicat: *Si vel manum tantum manui connexuerit, non minus stricte retinet, quam si vinculis constrictos traheret.* De vitibus Luciani, quæ in superiori parte formam virgineam habebant, et manu prehensos iuvenes duos retinuerunt, ita ut secum radices agerent, dicam alias. Veneta editio habet: *Manus eius similes sunt domus*
4. Pedibus. *vinctorum*: sunt carcer eo periculosior, quo blandior. Quarto, ligatur peccator in pedibus, ut non possit currere viam mandatorum. Nahum 3. 8. *Numquid melior est Alexandria populorum* (vertere possis, Alexandria tumultus, ut noster interpres vertit, Ierem. 46. 25.) *quæ habitat in fluminibus*, in deliciis et voluptatibus: quarum typus est Nilus fluvius turbidus, qui ab ortu et occasu cingit Alexandriam: ab initio vitæ usque ad finem animam delicatam: vel animam, et corpus. Nota, tempore Nahum Alexandria dicebatur נא *no*, id est pulchra, quasi *naa*: pulchritudo ad cœnum ducit, et in eo sæpe habitat, nisi gratia Dei succurrat, unde additur, *aquæ in circuitu eius; cuius divitiæ, mare*, (amaritudo non deest deliciis) *aquæ muri eius*: itaque facile diffluunt. Ad literam, Alexandria, ut dixi, ab ortu et occasu cingebatur Nilo: a meridie, lacu Mareotico: ab occidente, mari Mediterraneo. *Æthiopia fortitudo eius, etc.* Nigredo et turpitudo vitiorum. Et v. 10. tandem concluditur, *omnes optimates eius confixi sunt* (stimulis carnis) *in compedibus*, et suis, et mulierculæ ipsius: pedes, id est affectus utriusque simul capiuntur, caveant sibi, nobiles et optimates præsertim a compedibus aureis: his omnes irretiunt et irretiuntur, imbres aureos vel in carcerem de-
5. Oculis. pluere facientes. Quinto, oculo, præsertim amore capiuntur, ut Davidi contigit aspicienti Bethsabee 2. Reg. 11. 2. quod meditans S. August. in Ps. 50. ait, de longe vidit David illam, *in qua captus est.* Mulier longe, libido prope. Sic ipse, Ezech. 6. 9. vocat oculos fornicantes. Et Clemens lib. 3. Pædag. cap. 11. ait: *Lascivi autem aspectus, et versatilibus atque connirentibus oculis intueri, nihil est aliud, quam oculis mœchari, cum per eos cupiditas ineat primo*
6. Auribus. 7. Collo. *pugnæ præludia.* Sexto, aures etiam illigantur catenis aureis ac sericis. Septimo, collo iugum imponitur, Ps. 72. 6. *Tenuit eos superbia.* Hebr. ענקתמו *anakatmo*, coronavit eos, ut vertit Paguinus: torque ligavit, ut Arias, in torquibus et armillis sæpe plus onerat et gravat superbia et luxuria, quam ornat gemma auro circumdata. Sequitur, *operti sunt iniquitate et impietate sua.* Arias reddit: Involvet ornamento iniquitas eos: Sæpe nimius ornatus est causa iniquitatis. Generatim loquitur S. Greg. lib. 30. Moral. cap. 12. qui quinque *iuga boum* (quæ ille emens et probans, Luc. 14. perdidit cœnam magnam, id est, felicitatem æternam) ait esse quinque corporis sensus. Omnibus dic cum Isaia 10. 4. *Ne incurremini sub vinculo*, id est, cavete ne abducamini in captivitatem. Iugum pro servitutis incommodo sæpe sumitur a Cicerone in Philipp.

39. Iugum peccati est ferreum et æneum. Secundo dixi initio articuli peccatum fieri vinculum periculosum, et iugum per habitum: in ea re affero illud Eccl. 28. 24. de lingua assueta peccatis: *Iugum illius iugum ferreum est: et vinculum illius vinculum æreum est*: id est, durissimum et indomabile, ut ait S. Iacobus cap. 3. 8. Statua Regis Nabuchodonosor habebat caput aureum, et pectus argenteum, sed ventrem et femora ærea, id est, gulæ et luxuriæ habitus durissimos et pene insuperabiles: *tibias ferreas* et *pedum partem ferream*, hoc est, consuetudinem obstinatam conterendi crudeliter pauperes: ideo deiicitur, Dan. 2. 33. et seqq. atque ipse alligatus *vinculo ferreo*, cap. 4. 12. Balthasar Deos suos æreos et ferreos laudabat cum suis concubinis et meretricibus, cap. 5. 4. gloriantur cum male fecerint. Dentes et ungues ferreos habebat bestia quarta terribilis, cap. 7. 19. quæ Romanum Imperium repræsentabat, *cornua* ferrea sibi fecerat Sedecias pseudopropheta Baal, quibus aerem ventilabat, 3 Reg. 22. 11. qui typus est superbi frustra aerem verberantis. Sic per obstinationem fiet homo ferreus. Sed Deus quoque *ponet iugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat.* Deut. 28. 48. si in peccato persistat: et omne quod ad pacem animæ tuæ quæsieris, fiet tibi *lectus ferreus*, sicut Og gigantis, Deut. 3. 11. Sua vincula describit et deplorat S. Aug. lib. 8. Confess. cap. 5. *Ego suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido; et dum servitur libidini, facta est consuetudo: et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi annulis quibusdam sibimet innexis, unde catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus.* Huius catenæ captivantis varios annulos pertexit S. Bern. de grad. humilit. 12. *Postquam*, inquit, *terribili Dei iudicia primo flagitia impunitas sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetita blanditur, concupiscentia reviviscente sopitur ratio, ligat consuetudo. Trahitur miser in profundum malorum, traditur captivus tyrannidi vitiorum.* Serm. 1. de Annunc. B. MARIÆ notat in Eva peccante funiculum triplicem, qui difficile rumpitur: nempe curiositatis, voluptatis, et vanitatis. Mundus tres quoque habet: scilicet concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, et superbiam vitæ. Difficile rumpuntur, sed præcipue si triplicentur, per operationem, delectationem, et consuetudinem seu habitum. Eccl. 4. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* Arab. et Veneta editio, *filum triplicatum.*

Dirumpenda sunt illa vincula et iugum abiiciendum, 40. Diffringendum est et excutiendum.
cum Christus dicat: *Dirumpamus vincula eorum, et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.* Nota, cum Christus dicat, *dirumpamus, proiiciamus*: duo ad hoc requirit. Primo bonam voluntatem nostram, et desiderium, ac laborem ad illorum vinculorum et eius iugi abruptionem perfectam. Secundo, gratiam necessariam esse ostendit, eamque offert: cum sine illa nihil possimus facere. Unde non dicit, Dirumpite, proiicite, hoc enim scit nobis solis esse impossibile.

Primo itaque, audi Isaiam cap. 52. 2. tibi inclamantem: *Excutere de pulvere* (de amore terræ, in qua sedes captiva in Babylone, id est in confusione cogitationum, affectionum, et operationum) *consurge, sede Ierusalem*, sed in solio regali, ut sponsa magni Regis, et Filia, et Regina astans a dextris circumdata varietate, *solve vincula colli tui captiva filia Sion*, quæ per contemplationem vides miseriam peccati, et excellentiam Dei te vocantis. Et cap. 58. 6. *Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes*, id est peccata per frequentatos actus sibi mutuo implicata, et peccatorem colligantia atque in barathrum deiicientia. Speciatim varii exponunt de obligationibus et pactis usurariis, atque syngraphis iniquis, et violentis cautionibus, quibus pauperes a ditioribus ligantur et deprimuntur. Sæpe facilius est vincula rumpere, ut fregit Samson Iudicum 15. 14. vincula quibus ligaverant eum milites de tribu *Iuda*, qui significat *laudem*, et mundum figurat adulatione laudantem et ligantem. Arsenium imitare, et ruptis vinculis fuge in solitudinem, et illic avocare, et lude: aut discinde vincula, sicut nodum Gordium ille Maceda in Asiam traiiciens, quod fuit omen felicitatis et victoriæ. Licet sit *quasi vinculum plaustri peccatum*, ut ait Isaias 5. 18. ferro divides, ut Scanderbergus, et Godofredus Bullionius homines armatos integros, cameli collum, et fulcra focaria ferrea: tunc dices, laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Ps. 123.

Secundo, gratia Christi est necessaria, ut computrescat

41. *Ad hoc gratia Dei requiritur.* iugum a facie olei, sicut dixi ex Isaia. Itaque eam offert Christus, cum ait: *Dirumpamus.* Ierem. 28. 4. dicit: *Iechoniam filium Ioachim Regem Iuda, et omnem transmigrationem Iuda* (abstractum ponitur pro concreto) *qui ingressi sunt in Babylonem, ego convertam ad locum istum* (ad Ierusalem, ubi erat Ieremias) *ait Dominus: Conteram enim iugum Regis Babylonis.* Id est Balthasaris victi et occisi per Darium Medum, et Cyrum, qui remisit in Iudæam Zorobabel, filium Salathiel, filii Iechoniæ. Neque enim ipse Iechonias Rex Iuda captivus rediit in Ierusalem, sed mortuus est in Babylone; dicitur autem rediisse, quia posteri eius redierunt.

Oseæ 11. 4. ait Deus: *Ero eis quasi exaltans iugum, super maxillas eorum:* quod dicitur primo alludendo ad morem agricolarum, qui ad singulos elevant iugum ad boum caput et cornua; hoc autem faciendum docet Columella lib. 2. cap. 2. *Ut colla eorum refrigescant:* quia celeriter conflagrant, nisi assidue refrigerentur; et ex eo tumor, ac deinde ulcera invadunt; ita ipse. Secundo iugum potest sumi pro camo seu capistro, quo boum os et maxillæ teguntur, et constringuntur, ne inter arandum carpant germina: iugo enim capistrum alligatur, ne boves caput ad pastum abiiciant, sed ro erecto incedant: lege etiam præcipiebatur, ut non ligarent os bovis terentis in area fruges, Deut. 25. 4. id est, iubebantur identidem illud capistrum tollere, ut posset bos comedere, si vellet. Sic etiam inter arandum aliquoties id faciant agricolæ. Invitat Iesus laborantes, et pollicetur refectionem, Matth. 11. 28. *Venite ad me omnes,* (neminem excludit) *qui laboratis* (οἱ κοπιῶντες,) id est, qui fatigati, et molestiis affecti estis: dolore veluti discissi, a κόπτω, scindo, seco, findo. Ambulat vias difficiles peccator: *Et onerati estis:* tum lege Mosaica, ut explicat Theophilactus, tum peccatis, ut S. Chrys. S. Hier. S. Aug. *Et ego reficiam vos.* Syr. requiem dabo: recreabo, in omni quiete constituam, ut ait S. Chrysost. super aquam refectionis educat oves suas bonus Pastor, Ps. 22. 2. Vide ibi dicta. S. Greg. illud Matth. considerans: Venite, etc. ait: *Asperum quippe iugum, et duræ servitutis pondus est subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire: Deum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt. Liber ergo dimittitur, qui calcatis desideriis, ab appetitione rerum temporalium, securitate mentis exoneratur.* Hoc tribuit David Deo se adiuvanti, et pollicetur se gratum fore, Ps. 115. 8. *Dirupisti* Hebr. פתחת *phittahtho, aperuisti,* (dissolvisti) *vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis,* in Eucharistia Christum recipiens et offerens post solutionem vinculorum, per Apostolorum successores, quibus dicitur, Matth. 16. 19. et 18. v. 18. ea omnia solvenda, quæ ipsi solverint: et figuratur in iis solventibus resuscitatum Lazarum, qui erat ligatus pedes et manus institis, id est, linteaminibus, ut vertit Arabs: fasciis sepulchralibus, ut Syrus: κηρίαις, id est, fasciis sepulchralibus, deducitur a κὴρ sors, fatum lethiferum seu funestum, mors: unde ordinarie scribitur κηρίαι. Peccator ligatus est κηρίαις, deducendo a κῆρ cum accentu circumflexo, quod cor significat: cor enim eius funestis ac lethiferis fasciis et vinculis circumligatur, et ab Apostolis est solvendum: unde id Iesus ipse facere noluit.

42. *Iugum peccati abiicere possunt etiam eo diutius implicati.* Ne te terreat peccatorum multitudo, aut in iis per longum habitum colligatio et putrefactio, quatriduanum et fœtentem Lazarum vides resuscitari, et audis Deum, Isai. 25. 7. *Præcipitabit in monte hoc* (in Sione, de quo agitur in psalmo nostro) *faciem vinculi colligati,* id est convoluti, per multas spiras et complicationes replicati. Hebr. est, *vinculum vinculum,* id est, vinculum gravissimum, et maxime astringens: sic enim Hebræi superlativum aliquando exprimunt per geminationem eiusdem vocis, ut Ps. 67. 13. *Rex virtutum dilecti dilecti:* id est, dilectissimi, et v. 21. eiusdem psalmi: *Domini Domini exitus mortis,* id est, Domini potentissime dominantis. Vel, vinculum vinculum, potest significare omnia vincula, seu omnia peccata: ac præcipue peccatum originale, quod est vinculum vinculum: et animam et corpus pervertens, et est radicaliter omnia peccata: unde κατ' ἐξοχὴν appellatur peccatum, Rom. 5. 12.

Nota, virtutum abundantia sequetur mentis libertatem, Ezech. 34. 27. *Et dabit lignum agri fructum suum, et terra dabit germen suum, et erunt in terra sua absque timore: et scient, quia ego Dominus cum contrivero catenas iugi eorum, et eruero eos de manu imperantium sibi,* de potestate diaboli, carnis, Mundi, peccati, ut explicat Cornelius etiam ad literam. Hebræi exponunt de liberatione a manu Chaldæorum: ad eam alluditur, sed de Christi redemptione est sermo, ut explicat S. Ambros. lib. 7. epist. 47. et S. August. lib. de octo Dulcitii quæstionibus qu. 5. et aliqui Hebræi, teste R. David: sub illo vere dixeris, quod tempore Machabæorum est figuratum, lib. 1. Mach. 13. 41. *Ablatum est iugum gentium ab Israel,* hoc est, idololatria: et iugum Mosis, id est, lex: Israel autem, sunt spirituales Abrahæ filii, ut explicat Paulus. 43. *Tunc liberi virtutes sequuntur.*

Avolant in Dei sinum vinculis soluti, Oseæ 11. v. 11. *Et ad Deum evolabunt.* *Avolabunt quasi avis ex Ægypto, et quasi columba de terra Assyriorum:* post liberationem a captivitate Babylonica per Cyrum, qui fuit Christi figura, et vocatur etiam Christus, Isai 45. 1. Nota primo: Avis Ægypti est Ibis, quæ est species ciconiæ Ægypto particularis, quæque alibi non reperitur. Tullius lib. 1. de natura Deorum testatur, Ibim *maximam vim serpentum conficere,* itaque avertere pestem ab Ægypto, cum volucres angues, ex vastitate Libyæ vento Africano invectas, interficit, atque consumit: ex quo fit, ut illæ nec morsu vivæ noceant, nec odore mortuæ. Hoc optime conveniet iis, qui, cum se a peccati vinculis exolverint, alas assumunt, volant, peccata devorant aliorum, ut S. Petrus in illo linteo conspectos serpentes iubetur comedere, Act. 11. 17. Nota secundo: Columbam fuisse sacram Assyriis, et nefas fuisse apud ipsos eam occidere: scito volatum columbæ esse directum, celerem, constantem: dic cum Propheta nostro, Ps. 54. 7. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam?* Vide ibi dicta: declarat deinde, quis id perfecte faciat, v. 8. *Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine,* ut illa mulier Apoc. 12. 14. a dracone liberata, et habens alas duas: nempe contemplationis et actionis. Onagri similitudine id etiam explicat S. Gregor. 30. Mor. cap. 12. ubi illud Iobi 39. 5. *Quis dimisit onagrum liberum, et vincula eius quis solvit? Cui dedit in solitudine domum, et tabernacula eius in terra salsuginis* (per mortificationem) *contemnit multitudinem civitatis, etc.* meditans in hunc modum Religiosis Mundum deserentibus adaptat: *Onager, qui in solitudine commoratur, non incongrue vitam eorum significat, qui remoti a turbis sæcularibus conservantur. Qui apte etiam liber dicitur, quia magna est servitus sæcularium negotiorum, quibus mens vehementer atteritur, quamvis in eis sponte desudet, etc.*

Contra vero, qui a solitudine et religiosa domo in sæculum redeunt, in vincula se iterum inducunt, et captivitati mancipant, Amos 5. v. 5. *Nolite quærere Bethel,* ut ibi vitulum aureum colatis, positum a Ieroboamo primo Rege Israel, quique erat de tribu *Ephraim,* qui significat fructificantem: amor opum augendarum facit, ut aureus vitulus adoretur. *Ieroboam* vero significat, impugnans populum; quia discordiæ et lites ex eodem fonte oriuntur concupiscentiæ: erat filius *Nabat,* id est, aspicientis, considerantis; quia prudentiores sunt filii huius sæculi filiis lucis in generationibus et lucris suis: toti sunt oculus, ut tanquam leo insidiatur pauperi, et rapiant eum ac devorent, pergit Amos: *Et in Galgalam nolite intrare, et in Bersabee non transibitis.* Erat Bersabee urbs ultima terræ sanctæ ad meridiem, sicut Dan ultima ad septentrionem: unde dicitur, a Dan usque Bersabee, cum totam terram illam intelligimus: ibi posita erant idola. Rationem præcepti dat Propheta: *quia Galgala captiva ducetur.* Galgala erat locus et civitas illustris, distans a Iordane stadiis 50. a Iericho 40. ibi prima circumcisio facta est populi, qui non erat circumcisus in deserto: et per sex annos tabernaculum Dei cum Arca et propitiatorio in ea urbe fue- 44. *In laqueos sæculi te inducas.* *Bersabee.* *Galgala.*

Digitized by Google

runt: itaque, erat celebris ob religionem; sed postea, ut loci religiona invitatus populus idola avidius coleret, ibi sunt collocata: ea propter ait Amos, Galgala captiva ducetur. Hebr. *Galgal, galo, iigle, volubilitas volvendo volvetur,* id est, animo inconstans in virtute ad maiorem semper inconstantiam et mentis et fortunæ devolvetur. Elegans est hæc paronomasia: vertere etiam possis, rota rotando rotabitur: vel, migratio migrando migrabit. Hæc enim omnia *galgal* significat, a radice *galal* volvit, rotavit, migravit. Unde Tigurina reddit: Galgal transmigrans transmigrabit. Sed tu dic cum Davide ps. 10. 1. Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer? E deserto Iesum in montem aufert diabolus, sed eum fugat, et reportatur ab Angelis sibi ministrantibus, pergit Amos:

Bethel.

Et Bethel erit inutilis. Bethel significat domum Dei: ob visam a Iacob mirabilem illam scalam Angelis plenam, et a Deo ipso firmatam, atque ad cælum pertingentem, Genes. 28. 12. Et est figura domus religiosæ: sed eo idola deportata sunt a Ieroboam; vitulus scilicet aureus qui erat Deus Ægypti, nempe Apis: idea Bethel facta est Bethaven, id est, damus iniquitatis, vanitatis, inanitatis, nihili, idoli, doloris, et in hoc loco est in Hebræo: *Bethel erit in Avea*: erit inanis et vacua, ut Arabs vertit, imo ipsa inanitas, a bono opere vacuitas, vanitas, idolum. Ut enim ait S. Aug. sicut non est facile reperire meliores, quam qui in monasteriis pie vivunt; ita vix deteriores iis invenias, qui cucullum abiecerunt. Non sunt eius verba, sed sensus.

§. III.

Pretiosissima sunt Christi vincula.

45
Christus sua habet vincula.

Quæres quinto: Nullumne Christi est vinculum? Hoc ut intelligas, nota S. Thomam, S. Ambrosium, et alios positos initio articuli, censere, gentes frementes populas, reges terræ, et principes dicere verba, quæ examinamus, nempe: *Dirumpamus vincula eorum,* Dei Patris et Filii eius: vel, Christi et Apostolorum: *et proiiciamus a nobis iugum ipsarum.* Hinc necessaria infertur Christo sua esse vincula et iugum. Licet autem non sentiam gentes, etc. hic loqui, ut supra probavi, in gratiam tamen id sentientium, pauca adiiciamus.

I.
Quibus hostes illiget.

Dico primo: Christum habere duplicis rationis vincula. Primo, quibus hostes liget, ut draconem serpentem antiquum, qui est diabolus et satanas, Apoc. 20. ubi dicitur ligatus per mille annos, id est, per totum tempus, quod intercurret a tempore vitæ Christi, usque ad finem Mundi: tunc solvetur modico tempore, id est, per tempus, et tempora, et dimidium temporis: nempe per tres annos cum dimidia, dum Antichristi persecutio et potestas vigebit.

II.
Servos suos.

Secundo: Christus habet sua vincula, quibus servos suos et amicos vincit in vinculis charitatis, quia ipse est charitas: et eos vincienda exornet, et liberos faciat impediendo, ne ab hoste retrahantur. Hinc Paulus evitat, seque vocat vinctum Iesu Christi, Ephes. 3. 1. *Ego Paulus vinctus Christi Iesu, ο δεσμιος,* ille captivus et ligatus: epithetum est gloriæ et honoris, et cap. 4. 1. *Ego vinctus in Domino*, alligatus Domino, ligatus propter Dominum et eius Evangelium. Scripta est hæc epistola in carcere Romano, et missa per Tychicum Diaconum, anno Christi 59. Sed Paulus longe magis spiritu quam corpore erat vinctus Christi Iesu, et ab eo per omnia pericula cum alacritate et gaudio trahebatur. Sic Mileti existens anno Christi 58. ut ait Baronius, evocatis ad se maioribus natu Ecclesiæ Ephesinæ, ait Act. 20. 22. *Ecce alligatus ego spiritu, vado in Ierusalem,* id est a Spiritu sancto, ut sacro vinculo, ligatus in anima mea et abreptus: licet idem sanctus Spiritus in omnibus civitatibus per ora prophetantium fidelium protestetur, vincula et persecutiones mihi parari. Sed nihili horum vereor, ουδενος ποιουμαι, ea nihil facio. Pluribus intus vinculis tenebatur. Varia enumerat Richard. a S. Victore, de statu int. homin. *Vinculis,* ait, *trahimur.* 2. *Vinculis retrahimur.* 3. *Vinculis astringimur. Vincula attrahentia, sunt præceptiones: Vincula retinentia, prohibitiones. Vincula constringentia, sunt admonitiones. Præceptionibus illuc sæpe urgemur, quo boni-operis gressum sine difficultate non dirigimus. Prohibitionibus inde sæpe retrahimur, quo per desiderium properamus. Admonitionibus vero cordium nostrorum hiantia, seu etiam fluxa arctius religamus, cum voluntates nostras a licitorum etiam usu restringimus.* Eadem ferme habet S. Bonavent. S. Ignatius Fundator Societ. Iesu iis stringebatur, cum Hispaniæ totius catenas, ibi ob pietatem in carcerem coniectus, non modo non timebat, sed etiam aptabat.

Paulus illa vincula amabat.

Varii horum vinculorum effectus.

46.
Vincula illa sunt, 1. Necessaria.

Nota: Vincula illa sunt primo necessaria, ut qui ab hostium castris recens capti sunt, retineantur, Ps. 149. 8. *Ad alligandos reges eorum in compedibus* (S. Hieron. in catenis) *et nobiles eorum* (Hebr. נכבדים *nichbedim*, principes, magnates, gloriosos, excellentes. Chald. יקירים *iakkirim*, pretiosos, qui in pretio sunt, et magni æstimantur) *in manicis ferreis.* S. Hier. in compedibus. S. August. S. Prosper. Cassiod. Psalterium vetus, Rom. et Ambros. in vinculis. Ferrea prima sunt per timorem, ut fiant aurea per amorem. Hoc S. August. notat: *Ne progrederentur*, inquit, *ad illicita, compedes acceperunt, compedes sapientiæ, compedes verbi Dei. Quare ergo vincula ferrea, et non aurea? Ferrea sunt, quamdiu timent: ament, et aurea erunt. Attendat charitas vestra, quid loquar. Audistis modo Apostolum Ioannem* 1. *epist.* 4. *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quia timor tormentum habet: hoc est vinculum ferreum. Et tamen nisi incipiat homo Deum colere, non perveniet ad amorem. Initium sapientiæ timor Domini. Incipit ergo a vinculis ferreis, finitur ad torquem aureum. Dictum est enim de sapientia: Et torquem aureum circa tuam cervicem.* Nota, nobiles egent vincula ferreo, ut ad Deum ducantur, et cum eo retineantur, magis quam pauperes, quos sua satis paupertas ad cælum ire cogit, atque ab amara sibi terra divelli. Sic Bogoris Rex Bulgarorum visa iudicii extremi tabula convertitur: sic Nabuchodonosor, de quo dicitur Dan. 4. 12. alligetur vinculo ferreo, ad sanam mentem reducitur, et Deum laudat *Regem cæli*, cap. eod. 4. 31. non cogitat amplius de terra, qui prius in statua aurea et argentea, se ob divitias terrenas adorari cupiebat, ut Deum terræ. David ipse hoc vinculo eguit post lapsum a Propheta Nathan pœnis intentatis 2 Reg. 12. et post populum numeratum, per Gad etiam Prophetam, cap. 24. 13. Ut tota vita horum vinculorum timoris videas necessitatem Ieremiæ dicit Deus cap. 27. 2. *Fac tibi vincula et catenas.* Initium sapientiæ timor Domini.

Ferrea sunt timoris vincula, amoris aurea.

1. Bogoris ligatur timore.
2. Nabuchodonosor.
3. David
4. Ieremias.

47.
II.
Vincula Christi sunt suavia.

Secundo: Vincula Christi sunt suavia, Oseæ 11. 3. *Ego quasi nutritius Ephraim*, id est decem tribuum: nam Ieroboam primus earum Rex fuit de illa tribu: nunc apte ad rem nostram, Ephraim, id est fructificans, ille est qui suaves fructus virtutum Deo fundit, et ab eo gratiæ fructus percipit, *portabam eos in brachiis meis* (suavia sunt hæc vincula) *et nescierunt quod curarem eos. In funiculis Adam traham eos.* Quibus 1. Deus ad se Adamum traxit, nempe per beneficientiam, ut explicat Rufinus. 2. Quibus Patriarchas: nempe Abrahamum, Isaac, Iacob, etc. ut S. Hieronymus: nam Adam ibi commune nomen est, unde Sept. Aquila, Symm. Theodotio, Syr. vertunt, *hominis:* vincula autem hominis sunt amor: ideo explicationis gratia additur, *in vinculis charitatis*, est amoris magnes amor: et amans non modo trahitur, sed rapitur et avolat cum rapiente, eique adhæret. Chald. reddit: Sicut amaris est trahi filios dilectos, traxi eos *fortitudine charitatis.* Quanta sit suavitas in illis vinculis, sensit S. August. ut lib. 9. Confess. cap. 1. declarat, agens de sua conversione: *Quam suave,* ait, *mihi subito factum est carere suavitatibus nugarum, et quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eiiciebas enim eas a me tu vera et summa suavitas: eiiciebas et intrabas pro eis omni voluptate dulcior.* Quam suavia erant hæc vincula Sponsæ dicenti cant. 2. 5. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia *amore* langueo. *Læva eius sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* Illa sunt Iesu vincula animam extra se rapientis. Nam,

Funiculi Adam.

Vincula charitatis.

Illis S. Aug. ligatur.

Et Sponsa.

ut ait S. Hier. epist. 127. *Christi voluntaria sunt vincula, et vertuntur in amplexus.* S. August. serm. 2. de Verbis Domini, illud expendens: Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum, Ioan. 6. 44. ait: *Non dixit, duxerit, sed traxerit. Ista violentia cordi fit, non carni. Quid ergo miraris? Crede, et venis: ama, et traheris. Ne arbitreris istam asperam molestamque violentiam: dulcis est, suavis est, ipsa suavitas te trahit. Nonne ovis trahitur, cum esurienti herba monstratur?* Et tract. 26. in Ioannem: *Noli*, inquit, *cogitare te invitum trahi: trahitur animus et amore.* Et paulo post: *Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico: parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, est trahi voluptate, et dabit tibi petitiones cordis tui*: trahit sua quemque valuptas.

48. III. Tertia: Fartia sunt Christi vincula, Cant. 1. 3. *Trahe me post te, curremus.* A terra elevant hæc vincula, Ioan. 12. 32. *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Exaltatus Iesus per Resurrectionem, et Ascensionem, ut ait Chrysostom. per Crucem, ut Maldonatus: ad se trahit omnia, id est: 1. Carpus et animam, ut S. August. et Beda exponunt. 2. Omnes homines, ut S. Cyrill. et S. Chrysost. qui ideo legunt, *omnes.* Robur denotat vox Græca, *ἑλκύσω*, per vim traham, scilicet invito diabolo, ut dicit Cornel. Unde crux est fartitudo nostra. S. Leo serm. 8. de Pass. Christum alloquens, ait: *Crux tua omnium fons benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte.* Fortis est ut mors, dilectio, Cant. 8. 6. Amor vehemens ligatus pingitur, quod ab amata discedere non possit, sed constanter ei adhæreat. Maiorem vim amoris ligati, quam vulnerati, esse docet Richardus a S. Vict. *Prior gradus est*, ait, *qui vulnerat, secundus qui ligat. Licet ergo ligari minus sit quandoque quam vulnerari, tamen maior violentia videtur esse, si postquam aliquis percussus deiicitur, deiectus deprehenditur, deprehensus abducitur, abductus incarceratur, incarceratus catenatur, atque ligatur, et iam omnino captivus tenetur. Quid horum quæso maius et violentius? Ille liber est, iste autem a loco, in quo detinetur, recedere non potest. Sic utique qui a secundo gradu violentiæ charitatis absorptus est: quicquid agat, quocumque se vertat, ab illa vana et intima sollicitudinis suæ cura avelli non potest, quia ligatus est.* S. Bonavent. ex eodem Richardo vim illorum vinculorum ostendit, tract. de 7. Itiner. ætern. in itin. 4. dist. 5. art. 2. Quid, inquit, ista sunt charitatis vincula, nisi Dei beneficia: Bona *naturæ*, bona *gratiæ*, et bona *gloriæ*? His enim beneficiis debitores nos fecit: quia naturam condidit, gratiam contulit, et gloriam repromisit. Ecce funiculus triplex. Funiculus autem triplex difficile rumpitur. Seneca dicit: Qui beneficium accepit, libertatem perdidit. Sic Bonav. In mari sumus, fune ad litus, aut anchora ad fundam maris teneri bonum est, ut de votis religiosis dixit Card. Rupifucaldius.

Vincula Christi sunt potentia. Omnia ad eum trahunt sursum.

Crucis elogia.

Amor ligans et vulnerans.

Vincula sunt Dei beneficia.

49. IV. Quarto denique: Christi vincula sunt gloriosa. Iesus Sirach Auctor Ecclesiastici, cap. 6. 30. de vinculis sapientiæ, id est Christi, agens, ad illa suscipienda his verbis invitat: *Erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis*, id est fortissimam. Cum enim Hebræi non habeant superlativum, sæpe illum efferunt per genitivum singularis numeri, aut pluralis, ut vir dolorum, Isai. 53. 3. id est summis affectus doloribus: turris fortitudinis, Ps. 61. 4. id est fortissima. Syrus loco cit. Eccl. vertit: Erunt tibi *retia* eius sedes fortis. Vatabl. præsidio validissimo: pergit Auctor, *et bases virtutis*, id est, bases et fundamenta firmissima. Vatabl. solida firmamento. *Et torques illius in stolam gloriæ.* Syr. coronam gloriæ nectes tibi. Figuratur hoc in torque aureo, qua Ioseph donatus est a Pharaone, Gen. 41. v. 4. et Daniel a Balthasare Rege Babylonis, Dan. 5. 29. addit Iesus Sirac, v. 31. *Decor enim vitæ est in illa, et vincula eius alligatura salutaris*, cum decore dans salutem: ut illud diadema, quo vulnus Lysimachi ligatum est. S. August. in Ps. 101. legit: *Decus aureum est in illa, et vincula illius fila hyacinthina.* Græce, *κλώσμα ὑακίνθινον*: alludit ad fimbrias coloris hyacinthini, id est violacei et cælestis, quas Hebræi gestare iubebantur *ad angulos palliorum*, Num. 15. 38. Hebr. ad alas vestium, hoc est, ad extremitatem vestium extimarum, quæ pallia vocantur. Id autem fiebat, ut earum aspectu recordarentur mandatorum Dei: nec sequerentur cogitationes suas et oculos, per res varias fornicantes: sed essent sancti Deo suo, ut ibi exprimitur; sic erant salutaris alligatura. Quanta autem sit gloria vinculis corporeis pro Christo constringi, eximie ostendit S. Chrysost. hom. 8. in epist. ad Ephes. illud contemplans v. 1. cap. 3. *Ego Paulus vinctus Iesu Christi. Vinctum*, inquit, *esse propter Christum illustrius est, quam sive Apostolum, sive Doctorem, sive Evangelistam esse. Magna dignitas hæc, et regno quovis et Consulatu maior: qui diligit, et ardet Christum, eligit potius vincula ferre propter Christum, quam cælos inhabitare. Non enim caput ita splendidum reddit imposita corona margaritis conspicua, ut catena ferrea, quæ propter Christum fertur. Quod si quis mihi vel universi cæli, vel eius catenæ copiam et optionem largitus esset, catenam hanc ego plane elegissem. Si mihi cum Angelis, et iis, qui prope thronum Dei sunt, standum fuisset sursum, aut cum Paulo vincto, carcerem utique præoptassem. Nihil hac catena beatius.* Vide cætera pulcherrima.

Vincula Christi sunt gloriosa.

Sunt torques, corona, stolus.

Ligari pro Christo, est regia dignitate præstantius.

Quæres sexta, et ultimo, Christus habeatne iugum, et quale? Respondeo habere: sed primo, suave. Secundo, leve. Tertio, forte. Quarto, gloriosum: itaque insaniisse gentes, populos, reges terræ, et principes, cum Dei Patris et Christi eius iugum a se abiicere volentes, ut explicat S. Thomas, dicunt in psalmo nostro: *Et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.* 50.

Iugum Christi est.

Primo: Iugum Christi est suave. Hoc ipse profitetur Matth. 11. 29. *Tollite* (Syr. baiulate) *iugum meum* (iugum a iungendo dicitur; partem unam feretis, ego alteram) *super vos.* 1. Ut rem pretiosam. 2. Ut commodis omnibus vestris præferendum. Iugum illud est lex gratiæ, seu Evangelium. Causam invitationis subdit v. 30. *Iugum enim meum suave est.* Arab. bonum, Græce, *χρηστός*. 1. Bonum, utile, commodum, ut ab Aristoph. et Plut. usurpatur. 2. Benignum, mite, clemens, ut ab Herodiano, et epist. ad Ephes. 4. a Paulo. 3. Suave, iucundum, facile, ut a S. Gregorio. 4. Lene, ut a Menandro. Iugum illud esse Evangelium docet S. Hilarius: suavitatem eius notat Cornelius. Primo, quia pauciora et faciliora habet præcepta, quam lex vetus. Secundo, quia maiorem dat gratiam, quæ valde alleviat onus mandati. Tertio, quia amore nos regit, ut filios: non timore, ut servos: sicut faciebat lex vetus. Quarto, quia mortem non intentat, nec infert, ut lex vetus, sed aufert. Quinto, quia promittit sui observatoribus vitam felicissimam, eosque quasi manu ducit ad æternam cælestium gaudiorum dulcedinem, iuxta illud Ps. 35. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Suavitatem illius iugi præclare amplificat S. Ambrosius serm. 3. in Ps. 118. *Portare Christi iugum suave est, si ornamento putes cervicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos ad Dominum Deum tuum, et quære Deum, et invenies. Erige cervicem, redimicula, non vincula geris. Multa quoque animalia redimiculis gaudent, et phalerari sibi magis quam nudari videntur: genæ sicut turturis præferent insignia verecundiæ, redimicula cervicis libertatis attollent fiduciam.* S. Bonavent. loca mox citando vocat iugum amoris, inde illi est præcipua suavitas. I.

Suave.

1. 2. 3. 4.

Secundo: Iugum Christi leve est. Hoc ipse asserit eodem Matthæi loco, ubi addit: *Et onus meum leve.* Onus illud est etiam Evangelium, quod S. Hieron. ait esse leve, quod nihil præcipiat, nisi quod possumus. 2. Quod non puniat, nisi ob peccatum voluntatis: cum in lege Mosis essent multæ pœnalitates, etiam in iis quæ præter voluntatem acciderent: ut in contactu mortui, etc. Hinc ad illud iugum suscipiendum invitat omnes S. Ambrosius lib. de Elia et ieiunio, cap. 22. *Suscipite iugum Christi. Nolite timere, quia iugum est: festinate, quia leve est. Non conterit colla, sed honestat. Quid dubitatis? Quid procrastinatis? Non alligat cervicem vinculis, sed mentem gratia copulat. Non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit.* II.

Leve.

Digitized by Google

III. Forte. Tertio: Iugum Christi forte est. Ut enim ait S. Bern. epist. 72. *Portat omnem, cui portandum imponitur*. De peccatoribus dicitur Iob 26. 5. *Gigantes gemunt sub aquis*: immersi deliciis et voluptatibus, et in eis natantes et se versantes. Sept. turbabuntur, et dolores habebunt. Chald. contremiscent et frangentur. Nihil est aquis mollius, iis tamen laceratur sceleratus. S. Paulus vero gaudet in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter, etc. 2. Cor. 11. 23. et seqq. iugum hoc videtur eum prorsus humi affixurum, sed elevat usque ad tertium cælum, ut statim post recensitas afflictiones subiicit cap. seq. v. 1. et seqq. Non poterat elevari nisi cum iuga, sed Christi: nam antea sua cum peccata ex equo deiecerant, Act. 9. 4. nec prius surrexit, quam collum iugo subdidisset, dicens: Domine quid me vis facere? Statim enim additur v. 7. *Surge*, q. d. semper iacuisses, nisi cervicem tuam mihi subdidisses. Alis avium, et avem onerantibus, et tamen elevantibus, pie et ingeniose iugum illud æquiparat S. August. serm. 24. de Verbis Apostoli: *Hæc sarcina*, inquit, *non est pondus onerati, sed ala volaturi*. Habent enim et aves pennarum suarum sarcinas: *Portant illas, et portantur*. Portant illas in terra, portantur ab illis in cælo. Tu si misericordiam velis præstare avi, præsertim æstate, et dicas: Miseram istam aviculam onerant pennæ, et detrahas onus hoc, in terra remanebit, cui subvenire voluisti, ita S. Doctor. Vide S. Bern. epist. 341. S. Bonav. Opus. tom. 2. tract. de mystica Theol. part. 2. petition. 5. et suavitatem et levitatem divini iugi

Laborem non sentit amans. sic considerat: *Iugum*, ait, *amoris sua dignitate et iucunda allicientia sic figit interius voluntatem, ut nihil pœnæ sentiat, qui cervicem suam supposuerit, ad hoc iugum suavissimum sustinendum. Nam contra consuetudinem aliorum iugorum, illud manifestissime in suis sustinentibus esse comprobatur. Nam aliud iugum trahentes ab ipso, cervices inclinant inferius, iugum autem illud in tantum sustinentes elevat, ut commorantes in terra, faciat in cælestibus habitare, ut supra nosmetipsos extendenda, spirituum concives faciat supernorum.*

IV. Gloriosum. Quarto denique, Iugum Christi gloriosum est. De sapientia, (id est Christo qui est sapientia Patris æterni, et in qua sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi) dicitur Eccl. 6. 30. *Torques illius in stolam gloriæ*.

Est torquis honoris. Antiquitus, ait Lyranus, sapientes utebantur torque aureo, et bulla ad pectus demissa in sapientiæ symbolum, quæ in pectore claudi existimatur. Darius Rex Babylonis

Zorobabel torque insignis. Zorobabeli et sociis disputantibus, quidnam esset optimum, victori quasi sapientiæ palmam ferenti, promisit, 3. Esdr. 3. 6. dona magna, et purpura cooperiri, et in auro bibere, et super aurum dormire, et currum aureo fræno, et cidarim byssinam, *et torquem circa collum*. Et Prov. 1. 8. ait Salomon: *Audi, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ*: disciplina (sive ut vertit Syr. lex; aut eruditio, ut Chaldæus) est Evangelium, quod ab eo accipit Ecclesia, et dat filiis, ut iugum suave et gloriosum: unde sequitur v. 9. *Ut addatur gratia capiti tuo* (Sept. corona gratiarum. Chald. decor gratiæ) *et torques collo tuo*. Sept. et torques aureus circa collum tuum.

51. Ordines militares iugum Christi in torque portant, nempe crucem. Nunc Equites Ordinum militarium cum collari suo et iugum subeunt, et gloriam a regibus maximam assumunt. Crucem plerique gestant aut in collari seu torque, aut in vestibus: alii in pectore, alii in brachio: rubram alii, alii candidam, aut alterius coloris, sed omnes crucem.

1. Equites Ord. sepulcri Christi. Equites Ordinis sepulchri Christi, quem a S. Iacobo institutum quidam volunt, alii post inventam a S. Helena crucem, gerebant quinque cruces rubras in honorem quinque plagarum Christi.

2. Equites S. Lazari. Equites Ord. S. Lazari, quem a tempore S. Basilii institutum volunt, crucem viridem præferebant.

3. S. Mauritii. Equites S. Mauritii, albam: nunc in Sabaudia uniti sunt duo illi Ordines:

4. S. Mar. de monte Carmelo. Equites S. Mariæ de monte Carmelo, et S. Lazari in Gallia gerunt violacei coloris crucem, B. Mariæ Virginis effigie insignem, ex collo pendentem, itemque chlamydi affixam exemplo Melitensium.

5. Equites Melitens. Equites Melitenses, crucem albam:

6. Templarii. Templarii, rubram:

7. S. Iacobi. Equites S. Iacobi, rubram in modum gladii factam: Equites Ordinis

A gladiferorum seu militum Christi in Livonia, binos gladios forma crucis decussatim positos rubescentes: Equites S. Mariæ gloriosæ apud Italos, ad pacificandas Italiæ civitates instituti, crucem purpuream in campo albo duabus suprapositis stellis: Franciscus Sansonius iis crucem rubeam cum limbo aureo in pectore attribuit. Equites sancti Spiritus in Gallia, et S. Mariæ de Mercede et Redemptione captivorum in Aragonia, ubi est celebris, crucem argenteam. Crux recte dicetur Iugum Christi, quod portandum est humeris, Luc. 14. 27. *Qui non baiulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus*.

Sub iugum mittebantur hostes et quomodo. Romani devictos hostes sub iugum mittebant. Livius ait, tribus hastis iugum fieri, humi fixis duabus, superque eas transversa una deligata. Hinc subiugare hostes, id est debellare, subiicere, profligare, atterere, χωρίσθαι: iugum illud erat veluti crux gemina, ignominiæ autem causa cogebant victos discinctos et inermes sub illud transire: sed Christiana crucis iugum affert gloriam. Est enim crux, ut ait S. Chrysost. hom. de Cruce: *Regum magnificentia, libertas servorum. Martyrum gloriatio*. Hinc Paulus verus miles Christi, qui bonum certamen certabat, dixit, Galat. 6. 14. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce* (cum extra crucem sum, timeo, ne forte cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar) *Domini nostri Iesu Christi*. S. Augustinus id amplificans serm. 20. de Verbis Apostoli, ait: Poterat Apostolus gloriari in *sapientia* Christi, et verum diceret: poterat in *maiestate*, poterat in *potestate*, et verum diceret: sed dixit: *In cruce*. Ubi mundi Philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit: ut qui gloriatur in Domino glorietur. Quo Domino? Christo crucifixo: *Ubi humilitas, ibi maiestas*: ubi infirmitas, ibi potestas: ubi mors, ibi vita: si vis ad illam venire, noli ista contemnere, noli erubescere: ideo in *fronte*, tamquam in sede pudoris, signum Crucis accepisti. Sic August. — In cruce magis gloriandum est, quam in cæteris.

Conclude cum S. Basilio orat. 4. de pœnit. *Quid iugum times, velut iuvencula quædam, quæ iugum nondum experta sit? Non atterit, crede mihi, cervicem iugum illius, sed gloria afficit. Vides in crimen vocari Ephraim, quod perinde ac iuvenca œstro percita sine ordine oberrans, legis iugum detrectasset. Subiice indomitam cervicem tuam, sis iumentum Christi, ne dimissa iugo, vitamque liberam degens, feris diripiendus exponaris*. Si Christum, et eius iugum portes, omnes tibi cum ramis palmarum occurrent, et vestes suas ac ramos arborum ad pedes tuas adiicient. S. August. lib. de vera Relig. cap. 35. *Huic iugo Christi qui subiectus est, subiecta habet cætera*. Seneca dicebat lib. de Vita beata, num. 16. *In regno nati sumus: Deo parere, libertas*. Vulgaris, sed verissima est parœmia, Servire Deo, regnare est.

ARTICULUS III.

Deus in cælo, ut in aula sua, habitat, et inde punit Christo et piis viris iniurias.

Post exhortationem ad vincula hostium disrumpenda, et iugum proiiciendum, Dux totius exercitus Christus tela e cælo in ipsos parata ostentat: ne Apostoli aliique putent sibi difficile fore, non modo vincula et iugum excutere, sed celebrem etiam victoriam reportare, v. 4. QUI HABITAT IN CÆLIS, IRRIDEBIT EOS, ET DOMINUS SUBSANNABIT, etc. — Vers. 4. 1. Pars.

Quæres: Quare Deus in cælis dicatur habitare? Resp. prima, Deum non in solis cælis habitare, sed ubique longe lateque diffusum per immensitatem suam extendi per totam terram, aquam, aerem, aliaque: imo ultra cælos in spatiis esse imaginariis, ut vocant: ideoque a Syris vocari *gigantem sæculorum*, quod et sua æternitate omnia tempora, et sua immensitate omnia spatia complectatur. Sic Deus ipse ait Ierem. 23. 24. *Cælum et terram ego impleo*. Thales dicebat, omnia esse Deorum plena, et Maro eclog. 3. Iovis omnia plena. Saloman scribens ad Hiram Regem Tyri ad habenda ligna cedrina, arceuthina, aliaque: et artifices qui nossent operari in auro, argento, ære, ferro, purpura, coccino, et hyacintho, ad ornandum — 52. Deus est ubique.

Digitized by Google

templum Dei, ait 2. Paralip. 2. 6. *Cæli cælorum*, id est cæli vastissimi, sicut Hebræi, Canticum Canticorum, id est, canticum præstantissimum: Sancta Sanctorum, id est sanctissima, locus in templo sanctissimus, *capere eum nequeunt*. Ulterius porrigitur. Nam, ut ait Sophar Naamathites, id est, ex urbe Naamath, quæ erat in terra Hus, et in qua regnabat Iob 11. 8. *Excelsior cælo est, et quid facies? Profundior inferno, et unde cognosces? Longior terra mensura eius, latior mari.* Nota, Sophar significat speculatorem, a rad. צפה *tsapha*, speculatus est: et Naamath significat pulchrum, aut iucundum, a rad. נעם pulcher fuit: unde Noemi etiam dicta est: Sis speculator pulchri, id est, Dei, et eum ubique intueberis ut speculum sine macula. S. Hilarius de Trinit. l. 1. *Deus*, inquit, *est intra et extra, supereminens et internus, circumfusus et infusus in omnia.*

53. Domus eius est totus mundus.

Hoc admirans Propheta Baruch, cap. 3. 24. *O Israel! quam magna est domus Dei.* 1. Templum Ierosolymitanum, ut Ugo. 2. Cælum, ut Lyranus. 3. Totus mundus, ut bene S. Ambros. 6. Hexaem. 3. ut enim dicit Diogenes, mundus est fanum quoddam sanctissimum et Deo dignum. 4. Eius Immensitas, et ubiquitas, ut noster Christopharus Gillius lib. 2. tract. 9. de immensitate Dei, cap. 16. Pergit Propheta, *et ingens locus possessionis eius!* Terræ ambitus seu circulus sub Æquatore, ubi maximus est, continet 22500. milliaria: stella sextæ et infimæ magnitudinis totam terræ magnitudinem continet decies et octies: stella vero primæ et summæ magnitudinis eandem continet centies et septies. *Magnus est, et non habet finem*: spatia enim imaginaria Deus replet, *excelsus et immensus*. Et de Deo ait Propheta noster Ps. 144. v. 3. *Magnus Dominus, et laudabilis nimis*, (supra vires et humanas et angelicas) *et magnitudinis* (Hieron. magnificentiæ) *eius non est finis*. Ubique magnus, ubique laudabilis, ubique magnificus. Vide dicta Ps. 138. 8. *Si ascendero in cælum, tu illic es, etc.*

Terræ ambitus quantus Stellarum magnitudo quanta.

54. Quot modis Deus est ubique

S. Thomas 1. part. quæst. 8. art. 1. docet, Deum esse in omnibus rebus, sicut agens adest ei in quod agit, art. 2. esse in omni loco, ut dantem ei esse, et virtutem locativam, atque ut omnem locum replentem, art. 3. esse ubique per potentiam, præsentiam, et essentiam, quod explicat exempla regis, qui dicitur esse in toto regno, scilicet per suam potentiam, licet non sit ubique præsens Per præsentiam vero suam dicitur aliquid esse in omnibus, quæ in prospectu ipsius sunt: sicut omnia, quæ sunt in aliqua domo, dicuntur esse præsentia alicui, qui tamen non est, secundum substantiam suam, in qualibet parte domus; secundum vero substantiam vel essentiam dicitur aliquid esse in loco, in quo eius substantia habetur.

55. I. Per potentiam.

Primo itaque Deus est ubique per potentiam, quatenus, inquit Suarez tractatu de Deo lib. 2. cap. 2. num. 4. virtute sua et actione omnia continet et conservat, et cum omnibus actu operatur. Iuxta illud Hebr. 1. 3. *Portans omnia verbo virtutis*, id est, verbo potentissimo: sic enim Hebræi ponunt pro substantivo et adiectivo superlativo duo substantiva, quarum unum sit in genitivo, ut turris fortitudinis, id est, fortissima, sicut iam monui. Unico verbulo et nutu Deus, velut Atlas Mundi totius, fert omnia. Syr. vertit, אחיד *ochid*, complectens, continens, coercens omnia velut omnipotens: et ut notat Corn. apud Syros *ahid* est Dei epithetum, et notat omnipotentiam, φέρων, quoque cum Erasmo verti potest agens, movens, moderans, gubernans omnia, sicut etiam creavit.

Act. 17. 28. Paulus Athenis in Areopago perorans, et Dei maiestatem ac potestatem prædicans ait: *In ipso vivimus, movemur, et sumus.* In ipso, id est, primo, intra ipsum. Nam recte Seneca epistola 41. Prope est a te Deus: tecum est, intus est. Sacer intra nos Spiritus sedet: ita ipse. 2. *In ipso*, id est, in eius dominio, et iurisdictione, ac regno. S. August. in prima verba Orationis Dominicæ, *Pater noster qui es in cælis*, Matth. 6. 9. dicit, Deus est in se ipso, sicut α et ω: in Mundo, sicut rector et auctor. Sic August. 3. *In ipso*, id est, per ipsum, ut explicat S. Cyrillus, et bene: nam Apostolus confirmat tria, quæ dixerat, v. 25. *Cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem*, (respirationem) *et omnia.*

56. II. Per præsentiam.

Secundo, Deus est ubique per præsentiam, omnia contemplando, et intuendo clarissime. Hebr. 4. 13. *Non est ulla creatura invisibilis* (ἀφανὴς, non apparens, non tota lucida et perspecta) *in conspectu eius: omnia autem nuda et aperta sunt* (τετραχηλισμένα. 1. Iugulata, ut reddit Theophylactus. 2. Excoriata, ut S. Chrysost. 3. Melius, in collum seu cervicem reclinata et resupinata, ita ut facies omnibus aperta et conspicua sit: a τράχηλος, collum, cervix, ut Ribera. 4. A collo ad caudam per medium dissecta, ita ut animalis divisi intestina nudentur, et aspicienti pateant, ut optime exponit Gagneius. Deus enim est καρδιογνώστης) *oculis eius.* In se creaturæ sunt obscuræ, et tenebrosæ, et caliginem amantes, atque invisibiles hominibus: sed in Dei conspectu sunt lucidæ et claræ: in se sunt tectæ, involutæ, complicatæ: inscrutabile est cor hominis: sed in Dei oculis nudæ sunt, non tantum in exterioribus, sed etiam in profundo abyssi, ut Ionas in ventre ceti. Sapient. 1. v. 7. *Spiritus Domini replevit Orbem terrarum.* Et apertius Ieremiæ 23. v. 24. *Si occultabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum? Dicit Dominus*, Ecclesiastici 23. v. 28. *Oculi eius multo plus lucidiores super Solem.* Græce, *millies* Sole splendidiores. Syrus, *decies millies* Sole maiores. Adde tu, quantum vales, eorum lucem non comprehendes. Tigurina editio, *infinitis* partibus perspicaciores, *circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes:* nihil est ipsis secretum: quantumcunque homo cor suum, ut labyrinthum, involvat et implicet: et ubicunque lateat in abyssi fundo, aut in terræ visceribus: Deus est πανόπτης *omnia intuens*, ut vocatur a Sophocle in in Oedip. Totus est visus, ut ait Plinius lib. 2. cap. 7. Est immutabilis mutans omnia, invisibilis videns omnia, sicut loquitur sanctus Augustinus in speculo cap. 4. Pergit Siracides v. 29. *Domino enim Deo, antequam crearentur, omnia sunt agnita, et post perfectum respicit omnia.* Tropologice, Deus videt perfectos et imperfectos. Mysticum etiam est, quod ait Syrus, qui vertit: *Et post consummationem Mundi ipse iudicat illum.* Ps. 138. v. 5. ait Propheta noster: *Ecce Domine, tu cognovisti omnia novissima et antiqua*, id est, quæ dudum extiterunt, quæ nunc sunt, et postea futura sunt. Hinc monet S. Cyprianus de orat. Dom. ubique bene agendum, et internis animi vocibus ad Deum clamandum, non insano fragore, cum Deus ubique præsens, non vocis, sed cordis auditor sit.

Oculi eius Sole sunt lucidiores.

57. III. Per essentiam.

Tertio, Deus ubique est per essentiam, id est, ut ait Suarez per indistantiam essentiæ suæ ab omnibus rebus creatis, quæ vocatur *præsentia substantialis* in omnibus illis; et hæc est proprie, de qua agitur, cum de immensitate Dei et existentia eius in omnibus rebus, seu locis, sermo est. Ps. 138. v. 8. *Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum*, (S. Hieronymus, si iacuero in inferno) *ades: si sumpsero pennas meas diluculo* (Chaldæus, si assumpsero *alas auroræ*: ab Oriente scilicet in Occidentem, momento radios dispergens) *et habitavero in extremis maris.* (Chaldæus, *in novissima Occidentis*: id est, in ultimis eius regionibus) *Etenim* (Hebr. גם *gam* etiam) *illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua.* S. Augustinus, et S. Prosper, deducet et adducet. S. Gaudentius Brixiensis tractatu 14. tenebit, et adducet. Ut enim ait S. Augustinus tomo 2. epistola 57. ad Dardanum: *Deus substantialiter ubique diffusus, sine labore regens, et sine onere continens Mundum:* ibi de ea re fusissime. S. Fulgentius libro de fide ad Petrum Diaconum, cap. 3. *Ubique totus Dominus et implet et continet.* Ionas Aurelianensis Episcopus lib. 1. de cultu imaginum: *Deus ubique est, et omnia continet, et nusquam continetur.* S. Cyrillus lib. 1. Thesauri, cap. 7. *Deus est in omnibus, et penetrat omnia.* Vide S. Gregorium Nyssenum orat. catech. cap. 25. S. Gregor. Naz. Apolog. 1. S. Chrysost. hom. 17. in Gen. Theodoretum in cap. 1. ad Ephes. S. Damasc. l. 1. cap. 8.

S. August. libro 7. Confess. cap. 5. egregia simili rem explicat: Constituebam, ait, in conspectu spiritus mei,

Digitized by Google

Omnia sunt intra Deum sicut spongia in mari.

universam creaturam: et feci *unam massam grandem*, distinctam generibus, sane finitam: te autem Domine, *ex omni parte ambientem eam, et penetrantem*, sed usquequaque infinitum: tanquam si mare esset ubique, et undique per immenso spatia infinitum solum mare, et haberet *intra se spongiam* quamlibet magnam, sed finitam tamen: plena esset spongia illa ex omni parte sua immenso mari. Sic creaturam tuam finitam, *te infinito plenam* putabam, et dicebam: Ecce Deus, et ecce, quæ creavit Deus, et ecce, quomodo ambit et implet eo: ita ipse.

Deus in cælis præsertim dicitur habitare.

58. Respondeo secundo ad quæsitum, quo petebatur: Cur Deus in cælis habitare dicatur? Hoc fieri ad augendam fidem, spem, et charitatem nostram.

I. Ad fidem augendam.

Primo, ad augendam fidem nostram, et magnam de Dei maiestate opinionem. Nam ob excellentiom cælestium corporum, ob earum lucem et eminentiam supra nos, pluris æstimamus ibi posita: quæ vero humi iacent, aut sub terra sunt, pedibus nostris calcamus, et animis spernimus. Hinc Deus, ut ostendat maiestatem suam, ait Isaiæ 66. v. 1. *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi? Et quis est iste locus quietis meæ?* Ubi S. Hieronymus ait hoc dici, ut Iudæarum convincat errorem, qui putant, invisibilem et incarporalem, et incomprehensibilem, templo Ierusalem posse concludi. Nota, sæpe in Scriptura *Deum cæli* vocari ad distinctionem idalarum, et cum illis opponitur, vel cum ipsius providentia agitur. Sic Achior dux omnium filiorum Ammon, a Deo collata Hebræis beneficia recensens Holoferni ait, Iudith 5. v. 8. Deserentes ceremanios patrum suorum, quæ in multitudine deorum erant, unum *Deum cæli* coluerunt. Et v. 12. *fugientibus* (ab Ægypto) *Deus cæli mare aperuit*. Et v. 19. de revertentibus ab idolorum cultu, ait: Dedit eis *Deus cæli* virtutem resistendi.

Deus cæli sæpe vocatur in Scriptura.

Iudith in extrema Bethuliæ patriæ suæ calamitate orat, cap. 9. v. 17. *Deus cælorum, Creator aquarum, et Dominus totius creaturæ, exaudi me miseram deprecantem, et de tua misericordia præsumentem.* Cyrus devicta Babylane victoriam suam Deo acceptam ferens, qui tam manifestum de eo oraculum ediderat, Isaiæ 45. 1. ait, 1. Esdræ 1. 2. *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli.* Artaxerxes Rex etiam Persarum Esdram vocat sacerdatem legis Dei cæli, 1. Esdræ 7. 12. et 21. ad distinctianem legum idololatrantium papularum. Nabuchodonosor Rex Babylonis post pœnæ septennium sibi et regno redditus, ait Dan. 4. 34. Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, et magnifico, et glarifico *Regem cæli*. Ps. 112. 5. *Quis sicut Dominus noster, qui in altis habitat?*

Vocatur simpliciter, *cælestis*, sine addito. Ps. 67. 15. *Dum discernit cælestis reges super eam.* Vide ibi dicta.

In cælo gloriæ suæ sedem æternam posuit, ut cum sanctis suis dominetur. Ps. 102. 9. *Dominus in cælo paravit* (Hebr. הָכִין *hechin*, S. Hieron. stabilivit) *sedem suam, et regnum ipsius omnibus dominabitur.* Græce, δεσπόζει, dominatur: Nunc daminabitur. S. Ioannes iubetur in cælum ascendere, tunc videt ibi thronum positum in cælo, vide eius descriptionem eximiam Apoc. 4.

II. Ad spem excitandam.

59. Secundo, cogitatio quod Deus in cælo habitet, spem excitat auxilii, cui nullæ gentes, populi, *reges terræ*, aut principes possint obsistere. Et eam ob rem in psalmo nostro Deus dicitur in cælo habitare, ut opponatur regibus terræ, et præ illis eius excellentia et potestas videatur. Ideo Christus initio orationis Dominicæ, quam iure S. Cyprianus libro de oratione vocat, Evangelii breviarium: iubet Apostolis, aliisque, ut dicant: *Pater noster qui es in cælis.* Rex noster ait Ps. 90. 10. *Tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum*, (Hebr. מָעוֹן *maon*, damum refugii: unde Aquila vertit οἰκητήριον: Symmachus, teste Eusebio 9. de demonstrat. Evang. cap. 7. οἰκησιν, Chald. domum maiestatis. Nota, urbes refugii erant ut plurimum in loco excelso, ut Ramath Galaad, poterant enim facilius ab ignaris viæ adiri. *Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Chaldæus: Plaga atque nocumentum. Nota, cælum empyreum est immobile, ut docet S. Thomas 1. part. quæst. 66. art.

Urbes refugii erant in locis elevatis.

3. et quæst. 102. ad 1. sic qui Deo cæli adhæret, stat cum Seraphinis super solium eius, Isaiæ 6. v. 2. et super propitiatorium arcæ, id est, super eius operculum, quod est typus humanitatis Christi, Exodi 25. v. 18. Cælum etiam incorruptibile. 1. part. quæst. 66. 3. ita et Sancti sunt facti ex cedro, ut parietes templi Salamonis, et auro incrustantur, aut ex lignis Sethim, ut altare thymiamatis, et arca, et mensa: aut potius ex materia cælesti, quæ est alterius rationis a materia quatuor elementorum. 1. quæst. 66. 1. ad 5. et 12. quæst. 49. art. 4. illa materia cæli non est potentia ad corruptionem: quia forma eius excludit omnem privationem ab ea, ut docet idem S. Doctor 1. p. q. 9. item 10.

1. Iudas Machabæus in Deo cæli sperat.

Fiduciam victoriæ inde concipit Iudas Machabæus, quod Deum cæli pro se pugnaturum sciat. Ea spe animatus lib. 1. Machabæorum 3. 18. cum Seron. princeps exercitus Syriæ exercitum duceret, paucosque suos milites trepidantes videret, ait: Facile est concludi multos in manu paucorum: et non est differentia in conspectu *Dei cæli* liberare in multis, et in paucis: quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, sed *de cælo fortitudo est*. Eodem cæli contuitu animabatur generosa septem Machabæorum martyrum mater, eoque filium natu minimum incitabat, 2. Machabæorum 7. 27. *Fili mi, miserere mei, quæ te in utero novem mensibus portavi, et lac triennio dedi et alui, et in ætatem istam perduxi. Peto nate, ut aspicias ad cælum, etc. Ita fiet, ut non timeas carnificem istum, etc.* S. Ambrosius eam sic laquentem inducit lib. 2. de Iacob, cap. 11. Tu solus superes, fili, summa votorum meorum, tu postremus concinde gaudia mea. Miserere mei, quæ te in utero tot mensium curricula portavi, ne uno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæo, nec sacrum eorum comitatum relinquas, ne consortium deseras. Te adhuc isti expectant triumphi, *aspice in cælum*, unde hausisti spiritum, etc. temporales apes sunt: perpetuo corona, quæ a Deo omnipotente defertur, ita S. Ambrosius. Propheta noster dicit, Deum in cælis habitare, ut arduo opero impellat. Nehemias 2. Esdr. 2. 20. cum muros Ierusalem reparari curans Artaxerxis regis Persarum permissu, audivisset Sannballat Horonitem, et Tobiam servum Ammanitem, et Gosem Arabem, impedire tantum opus moliri, suos hortatus est ad constantiam: *Deus cæli ipse nos iuvat, et nos servi eius sumus: surgamus, et ædificemus.* Deus semper vincit, ut ait Troianus Dux Valenti Imperat. In primitiva Ecclesia iubebantur orantes se convertere ad Orientem, unde etiamnum altaria in templis ponuntur in parte orientali. Rationem reddit S. Augustinus libro de sermone Domini in monte: Admonemur, inquit, *convertere nos ad Deum, huius rei gratia orantes ad Orientem convertimur, unde cælum surgit. Non tanquam Deus ibi sit cæteras mundi partes deserens, sed ut admoneatur animus ad naturam excellentiorem se convertere, id est, ad Deum; cum corpus eius, quod terrenum est, ad corpus excellentius, id est, ad corpus cæleste, convertitur.*

2. Mater septem aliorum Machabæorum.

3. Nehemias.

4. Omnes Christiani.

III. Ad charitatem inflammandam.

Tertia denique, cogitatio quod Deus in cælis habitet, Charitatem inflammat, ut ex dictis patet. Addo S. Chrysostomum, qui in Ps. 112. ait, Deum dici manere in cælis, ut paulatim Iudæorum excitet cogitationem, et πτερωτὴν γνώμην, *mentem allatam efficiat.* Et hom. 20. in Matth. negat sapienter, cum Deus in cælis esse dicitur, eum ibi concludi ac definiri: sed Scripturam a terris abducere orantem, eumque ὑψηλοῖς προσπήγνυσι χωρίοις, *supernis affigere regionibus.*

Cælum empyreum habet influentias.

S. Thomas 1. parte, quæstione 66. articulo 3. ad 2. censet, probabilius esse, quod sicut supremi Angeli, qui assistunt, habent influentiam super medios et ultimos, qui mittuntur, quamvis ipsi non mittantur, secundum Dionysium cap. 8. cælestis hierach. ita cælum empyreum habet influentiam super corpora, quæ moventur, licet ipsum non moveatur. Et propter hoc potest dici, quod influit in *primum cælum*, quod movetur: non aliquid transiens et adveniens per motum, sed aliquid fixum et stabile: puta virtutem continendi et causandi, vel aliquid huiusmodi ad

Digitized by Google

dignitatem pertinens, ita ibi. Peccatores maxime commoventur deiectis oculis mentis in inferos, ut descendant illuc viventes, et non descendant morientes: viri outem cælestes cæli contuitu concitantur ad actus amoris Dei: unde S. Martinus in ultimo morbo illud semper ospicere volebat, et S. Ignatius Fundator Societatis Iesu in turrim quamdam domus sæpe conscendebat oroturus, ut libero prospectu cælum aspiceret: tum ubertim amoris lacrymæ fluebant ex oculis, et ex interno ardore facies accendebatur, et desiderio cælestia ad Deum emittebat, dicebatque: Heu quam sordet terro, cum cælum aspicio! S. Gregorius Nyssenus dicit, cæli aspectu mentem incitari, od cælestia a Deo petenda. *Stultissimum*, inquit, *fuerit, si quis accedens ad Deum a sempiterno temporaria postulet, a cælesti terrena, o sublimi humilia atque abiecta, ab eo qui regnum cælorum elargitur, et ea quæ eripi non possunt, ad tempus olienorum rerum usum: quarum necessaria quidem ademptio, temporarius vero fructus, periculosa odministratio est.* Cælum, ut ait S. Thomas 1. parte, quæstione 115. art. 3. per se agit in corporibus omnium inferiorum: sed in animo et in potentiis eius organicis, agit per accidens: in intellectu autem et voluntate, indirecte tantum. Hoc quidem verum est de actione physica, sed moraliter plurimum influit, si sæpe aspiciatur.

Cæli aspectu gaudet S. Martinus et S. Ignatius

Quadruplex pœna hostium Christi.

Quæres: Quantæ et quales sint pœnæ Iudæorum et oliorum Christo insultantium? Resp. quotuor hic a Propheta nostro, seu potius a Christo ipso, qui in toto psalmo nostro loquitur, ossiguontur: primo, eos animo Deus irridet. Secundo, gestu et exteriori corporis habitu subsannat. Tertio, voce irata increpat. Quorto, pœnæ inflictione turbat, ut mox cum Propheta videbimus. Nota primo catachresim, quia Deus Pater non habet membra, sed hæc dicuntur ἀνθρωποπαθῶς. Nota secundo, Deus Pater hæc faciet per Filium suum, præsertim in iudicio extremo, ubi hæc vere accident. Nota tertio, recte hoc loco statim post mentionem passionis Christi fit mentio iudicii, ut etiam coram Caipha. Matthæi 26. v. 64. Marci 14. v. 62. fecit ipse Christus. Primo. ut ostendatur Dei Patris iustitia, et amor erga Filium. Secundo, ut gloria Christi declaretur. Tertio, ut auctores necis eius terreantur et convertantur.

Vers. 4. 2. Pars.

Primo itaque, illusoribus illudit Deus Pater et Filius. Versu eodem 4. IRRIDEBIT EOS. Arabs, *illudet iis*.

62.

Quadruplex tempus adverto illius irrisionis. Primo, etiam cum ferociunt, et furiati in Iesum insaniunt. Aliqui vertunt, *irridet*. Et quidem Hebræi cum careant tempore præsenti, sæpe exprimunt illud per tempus futurum, præsertim dum in re, qua fit, perseveratur, ut hic: irrisio

I. Eos Deus irridet.

I. enim illa erit diuturno, imo æterno, nisi resipiscant. Fremebant in Agnum innocentem Iudæi; satellites armabant, qui eum vincirent: testes subornabant, qui columniis obruerent: iudicem stimulabant, qui ut reum, ut perduellem, ut blasphemum damnaret. Sed Deus e cælo gigantes illos, vermiculos verius et pusiones despectans confundit linguam eorum, ut non audiot unusquisque vocem proximi sui, Gen. 11. v. 7. ut non sint convenientia testimonia, Marci 14. v. 56. ut a iudice innocens sæpius declaretur, Motthæi 27. Marci 15. Lucæ 23. v. 14. Ioannis 19. v. 4. Dæmon flammas furibundis subiicit, sed ipse quoque irridetur morte Christi prostratus. De eo Ps. 103. v. 26. *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei.* S. Hieronymus vertit Leviathan, id est, balæna: est autem typus dæmonis, sibi in medio aquarum, id est, commotionum et agitationum, placentis. Ad rem nostram facit Iob cap. 40. v. 24. ubi Deus loquens de Leviathan, seu balæna, dicit: *Numquid illudes ei, quasi avi?* Quod nobis percommode exponit S. Gregorius 33. Moral. 14. *Quasi avi diabolo Dominus illusit, dum et in Passione Unigeniti sui ostendit escam, sed laqueum abscondit.* Et postea subdit: *More avis illusus, divinitatis eius laqueum pertulit, dum humanitatis eius escam momordit.*

Illo ipso tempore quo insaniunt.

Idem accidit impiis, cum Christi membra, id est, pios, torquent, tunc enim suo se gladio et telo iugulant. S. Basilius in Isaiam: *Consilia*, inquit, *adversus iustos inita in caput maligne consultantium retorquentur: sicut et tela, quæ si in corpus solidum inciderint, nec cedens, sed repercussivum, in suos iaculatores resiliunt.* Hæc ipse. Nam peccata lethifero se obstringunt. S. Augustinus concione 2. in Ps. 36. id expendit: *Tuum corpus premit adversitas, illius animum putrefacit iniquitas. Quis damno graviore percutitur, qui amittit pecuniam, an qui amittit fidem?* Aut charitatem saltem, dicebat S. Chrysostomus, qui loquentem Davidem inducit homilia de David et Goliath: *Ego cælestibus pugno*, tu terrenis dimicas: tu in lancea, ego in fide: tu in clypeo, ego in prece: ita ibi moles illa carnea deiecta est et proprio gladio confossa. S. Cyrillus Alexandrinus vere: Semper, inquit, persecutoribus Ecclesiæ conatus in caput ipsorum reciderunt, et tangunt *suommet pupillam*.

II. Secundum tempus quo Iudæi irrisi sunt, et cæteri impii, est reliqua vita post peccatum. S. Chrysostomus homilia 35. quæ est 2. in Iudæos, illos vocat, πάντων ἀνθρώπων ἀθλιωτέρους, *mortalium omnium miserrimos*: esse quidem ramos radicis sanctæ, sed fractos, atque *in canes degenerasse*. Amos Propheta cap. 5. v. 9. agens contra Samaritas ob Assyriis ob peccota vastandos, ait: *Qui subridet vastitatem super robustum.* Pagninus vertit: Qui roborat vastatorem super populum robustum. Chaldæus et Vatablus: Qui fortificat debiles, eosque facit prævalere robustis et fortibus. Rad. *talag*, roborare, fortificare, refocillare, ut moderni explicant. Melius tamen ibi cum S. Hieronimo vertes: Qui subridet: nam etiam Aquila vertit μειδιᾶν: est autem μειδιάω leniter rideo, subrideo, ut Homerus, Hesiodus, Eustat. Hesych. exponunt: de iratis etiam usurpatur. Proprie, ait S. Hieronymus, μειδίαμα, dicitur, quod nos subrisionem possumus appellare; quando quis irascitur, et opertis paululum labiis subridere se simulat, ut iræ ostendat magnitudinem. *Subridet* autem Deus *vastitatem*, id est, irridendo facile immittit, ut explicat Emmanuel Sa: videtur ludere in malis impiorum, ut Mariana. Sic Ps.36. v. 13. dicitur: *Dominus autem irridebit eum.* Dæmon ipse, ut ait S. Basilius homilia 22. in cruce Christi crucifixus est.

Tota reliqua vita.

III. Tertium tempus, in quo Deus Iudæos irrisit, et nunc ridet peccatores, est tempus mortis. Hoc in Iuda se strangulante, in Piloto se occidente, in tot millibus peremptis cum Ierusalem eversa est, patuit. Vide Iosephum de bello Iudaico, et Baronium in Annalibus. Omnibus dicitur Proverbiorum 1. v. 25. *Despexistis.* (Hebr. thiphreu, evacuastis, otiosum et irritum fecistis: Symmachus, dissipastis. Septuaginta, exauctorastis) *omne consilium meum et increpationes meas neglexistis.* Loquitur ibi sapientia, id est, Christus; et addit pœnam v. 26. *Ego quoque in interitu vestro ridebo*, (Hebraice, in, *edechem*, confractione et contritione vestra. Arabs, in exitio vestro) *et subsannabo* (Septuaginto, gaudebo. S. Cyprianus et Lucifer Calat. gratulabor) *cum vobis id quod timebatis, advenerit.* Hebr. פחדכם *pacdechem*, pavor, horror, stupor vester: id est, clades quæ vos stupefacit. S. Gregorius lib. 9. Mor. cap. 20. Ridere Dei, inquit, *est humanæ nolle afflictioni misereri*, de Antiocho Epiphano, id est illustri: seu potius Epimane, id est, rabido et furioso habes 2. Machabæorum 9. v. 13. *Orabat scelestus Dominum, a quo non est misericordiam consecuturus.* Sic Deus insultat Balthasari Regi Babylonis pereunti, et ipsi Babyloni, Isaiæ 13. et 14. Pharaoni Regi, et Ægypto, Ezechielis 29. 30. Tyri regi quem Lucifero comparat Ezech. 28.

Mortis tempore.

IV Quartum denique tempus, in quo Deus irridebit peccatores, erit in die extremi iudicii: et de illo potissimum est hic sermo in psalmo nostro. Sapientiæ 4. *Videbunt et contemnent eum* (iustum: Christum scilicet, qui solus potuit dicere: Quis me arguet de peccato?) *Illos autem Dominus irridebit: et erunt* (id est, idcirco erunt) *posthac decidentes sine honore, et in contumelia inter mortuos in perpetuum.* De die illo potest dici Prov. 1. v. 26. *Ego quoque in interitu vestro ridebo.* Symmachus vertit, ridebo *in collocatione vestra.* Cum eritis ad lævam cum hœdis, et in loco infimo: Sancti vero ad dexteram, et in thronis sublimes. Septuaginta, in perditione.

In die iudicii.

Secundo: Deus non interna tantum irrisione despicit

Vers. 4 3. Pars

Digitized by Google

63. Deus impios subsannat. Tria sannarum genera.

impios, sed etiam exteriore gestu id significat. Ideo addit Propheta noster versu eodem 4. ET DOMINUS SUBSANNABIT EOS Ut vilia mancipia. Nota, Cornutus in Persium, Sat. 2. tria sannarum genera esse scribit. Primo, cum manuum contractis digitis, et ad inferiorem partem inclinatis, Ciconia significatur. Secundo, cum auriculæ asini efformantur. Tertio, cum lingua in modum sitientis canis protenditur. S. Hieronymus sannam ait esse irrisionem, quæ ab occipitio distorto ore et labris contractis fit, anteriorum dentium ostentatione: Hic dicit, fieri rugata fronte, et contracto naso. Septuaginta vertunt, ἐμυκτήρισαν, deducitur a μυκτήρ, naris, nasus: itaque proprie significat naso suspendere, naso irridere. Theodorus Antiochenus ait, μυκτηρισμὸν, esse spiritum e naribus emissum, in eius contemptum, qui se valde iactando fremit. Hebr. לעג *lang*, significat balbutire, balbutiem fingere ad aliquem irridendum et subsannandum. Hinc dicitur Isaiæ 28. v. 11. *In loquela labii*, Hebr. in, *laage*, balbutie labii, ut vertit Forerius: in subsannatione labii, ut Septuaginta, *et lingua altera* (per Chaldæos victores) *loquetur* (Deus) *ad populum istum*, ad Iudæos, qui irrident et subsannant Prophetas, et dicunt blæsa voce: Manda, remanda: exspecta, respecta: modicum ibi, modicum ibi, per mimesim verba prophetarum referentes. Nota 2. Ugo hanc distinctionem ponit inter irrisionem et sannam, seu subsannationem. Risus, inquit, vel irrisio perficitur ore: subsannatio vero, naso: irridemus cum voluptate, subsannamus cum ira: Irrisio est res leporis: subsannatio, indignati animi: lepos, est in ore: ira, ostenditur in naso. Et quidem אף *aph* Hebræis est nasus et ira. Sed iam vidimus etiam ore fieri sannam. Sanna enim etiam est risus dissolutus, et derisio cum cachinno, sicut videmus in sannione, qui soluto risu et distortis totius corporis partibus, immoderatam quamdam et ridiculam alios deridendi formam sine ulla ira effingit, et aliorum mores inepto quodam gestu per contemptum exprimit, ut stultus fere videatur. Adverte etiam, apud Cratinum, sannas fatuum significare.

Multiplex subsannatio impiorum in die iudicii.

His positis S. Thomas dicta in psalmo nostro sic adaptat iudicio extremo, in fine mundi. Primo, Deus irridebit sceleratos statuens eos a sinistris, Matth. 25. 33. Secundo, subsannabit, dicens: Esurivi, etc. improperando, v. 42. Tertio, loquetur in ira sententiam ferendo, v. 41. Discedite a me maledicti in ignem æternum. Quarto, conturbabit, sententiam exequendo. Ibunt hi in supplicium æternum, v. 46. Subsannationem hanc impiorum per aliam catachresim possis exprimere verbis Dei ipsius, Amos 2. v. 13. *Ecce ego stridebo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno.* Primo, Deus stridet sub fœno, id est, sub vita et peccatis carnalium, qui nihil aliud sunt præter fœnum. Ps. 128. v. 6. Isaiæ 37. v. 27. et 40. 6. Michææ 4. v. 12. R. Abraham, non est, ait, robur, ut feram vos: sed gemo sub onere: et S. Gregorius 32. Moralium 6. *Sub fœni onere stridere, est pondera et iniquitates peccantium cum querela tolerare.* Unde Isaiæ 1. v. 14. ait Deus: *Calendas vestras* (neomenias: id est, oblationes in eis fieri solitas) *et solemnitates vestras odivit anima mea:* hoc est, ego; quia sicut Deus non habet corpus, ita proprie loquendo non habet animam, sed est totus anima, id est, perfectissimus spiritus: *facta sunt mihi molesta.* Septuaginta, facti estis mihi in satietatem, *laboravi sustinens;* velut sub gravi onere et massa plumbea. Secundo, stridet Deus, id est, stridere facit et gemere sub afflictione et onere. Vide onera imposita peccatoribus Babyloniis, Isaiæ 13. v. 1. Moabitis, 15. v. 1. Syris, 17. v. 1. Ægyptiis, 19. v. 1. et variis populis in cap. seqq. de undecim illis oneribus tropolog. serm. habet S. Bernardus. Vertit Chaldæus, coarctabo vos. Tertio, stridet Deus indignans, et diras omnes nefariis cum excidio intentans, tum in hac, tum præsertim in alia vita in die iudicii. Sicut plaustrum stipulæ, ait S. Hieronymus, vel fœni onere prægravatum, stridore et sonitu longe *exululat;* sic ego peccata vestra ultra non sustinens, et quasi stipulam tradens incendio, clamabo et dicam: *Peribit fuga a veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam, et robustus non salvabit animam suam:* sunt verba Amos

A v. 14. Deus enim statim impios deiicit ad inferos, Arab. Alex. Ego devolvam vos, ut plaustrum volvens: ibi, ut dicitur Matthæi 8. v. 12. erit fletus, et *stridor* dentium. In illo igne cachinnis dæmonum æternis obiicientur miseri, et cum acerrimis doloribus sine morte interibunt amissis divitiis suis, deliciis et honoribus. Amos 7. v. 9. *Demolientur excelsa idoli:* id est, templa, fana atque altaria idolis (honori scilicet et ambitioni) dicata in montibus et collibus. Hebraice, excelsa Isaac, in quibus scilicet ad similitudinem et memoriam Isaac, qui se Abrahamo immolandum tradiderat in monte Moria, ipsi filios suos immolabant Moloc, id est, Saturno, atque in eius honorem cremabant coniectos intra statuam æream ardentem. Septuaginta reddunt, *excelsa risus*, id est, ridenda, risu digna. Sic enim idolum Ieremiæ 10. v. 15. dicitur, opus risu dignum: *Vana sunt*, inquit, *et opus risu dignum, in tempore visitationis suæ* (id est, punitionis divinæ) *peribunt:* Per opera intellige primo, idola sculpta. Secundo tropologice, vana hominum studia et terrena. Peribunt hæc omnia, et B ipsa excelsa atque aræ risus: id est, apud quas hilaritati, risibus, cantui, et ludo se dabant: ut fecerunt Israelitæ in deserto post adorationem vituli aurei, Exodi 32. v. 6. *Sedit populus manducare, et bibere, et surrexerunt ludere.* Sed cito risus ille in luctum versus est cæsis idololatrarum viginti tribus millibus iussu Mosis, et aureo vitulo in cineres redacto et in aquas abiecto: pergit Amos: *Et sanctificationes Israel* (Septuaginta, sacrificia. Chaldæus, sacra: reddes aptius, sanctuario, id est, templa idolorum) *desolabuntur.* Tropologice, sanctificationes Israel, sunt actus hypocritarum, præsertim sacerdotum et religiosorum: qui adhuc idola, id est, honores (qui vere sunt εἴδωλα, simulacra, effigies, imagines, quasi diceret, apparitiones, visiones: non res vera et solida: ab εἴδω, video) colunt: atque sub pietatis specie adorant, et adorari volunt. *Et consurgam super domum Ieroboam in gladio*, id est, cum gladio, hoc enim Beth etiam significat. Nota, Ieroboam ille non erat filius Nabat, primus rex decem tribuum crea-C tus tempore Roboam regis Iuda, sed erat filius Ioas filii Iehu. Nota secundo, Ieroboam significare primo litigantem cum populo. Secundo impugnantem populum. Tertio, iudicantem populum. Caveant sibi iudices, patroni, et disceptantes, ne pauperibus sint iniurii, aut expectent gladium vindicem iudicii Dei, aut in se aut in filiis. Ieroboam nominavit filium suum Zachariam, id est, memoriam Dei: vel, memor est Deus: et vere, nam occisus est Zacharias a Sellum, et in eo periit prorsus stirps Iehu. 4 Regum 15. Deus memor est omnium peccatorum, et illa punit cum eorum videtur oblitus.

Vers. 5. 1. Pars. 64. In die iudicii speciali sententia condemnabuntur.

Tertio: Christus, et Deus per ipsum, in die iudicii voce corporea increpabit et condemnabit sceleratos. Versu 5. TUNC (cum eos irridebit et subsannabit) LOQUETUR AD EOS IN IRA SUA, ET IN FURORE SUO CONTURBABIT EOS. Nota, cum Suarez tomo 2. in 3. partem S. Thomæ disputatione 58. sectione 10. de singulis hominibus particulares et proprias sententias ferendas esse, quia non omnes sunt eadem pœna afficiendi, aut remunerandi eodem præmio: sed D unusquisque pro suorum meritorum qualitate. Hoc S. Gregorius Nyssenus docet orat. in illud: Quod uni ex minimis meis fecistis: sic enim loquitur: Adhuc versor circa spectaculum terribilis adventus Regis, quem describit nobis Evangelium; etiam nunc animus, terrore eorum quæ dicta sunt, *defixus pavore atque formidine* torpet, veluti cernens quodammodo tum ipsum cælorum Regem in solio glorioso terribiliter præsidentem: tum infinitas illas Angelorum legiones, Regem undique circumstantes, atque illum magnum ac terribilem Regem ex inenarrabili gloria ad humanam naturam despicientem: et omne genus hominum, qui ex quo homines nati sunt usque ad illam terribilem apparitionem, invenientur, ad sese cogentem, *et pro merito ac dignitate anteactæ vitæ, unicuique sententiam accommodantem.* Ita Nyssenus. Nota secundo, pene certam esse sententias illas particulares singulorum hominum, non corporea, sed mentali voce, esse referendas. Nimis enim longum tempus ad hoc requireretur: et urgatur Ma-

Digitized by Google

hometes, eum iudicio extremo assignat centum annorum millia. Nota tertio, eas tamen privatas et particulares sententias non tantum ab iis, ad quos pertinebunt, sed *ab omnibus qui iudicio aderunt*, cognoscendas esse, ut docet Suarez loco citato n. 4.

65. Generalis sententia voce corporea a Christo proferetur.

His positis, dico sententiam generalem tam pro bonis: nempe, *Venite benedicti*, etc. quam in malos, scilicet: *Discedite a me maledicti*, etc. quæ habetur Matthæi 25. esse a Christo voce corporea proferendam. Primo, quia id postulat Christi gloria, ut qui in passione coram tondentibus se, velut agnus, obmutuit, ut leo rugiat, et potestatem suam regiam et iudiciariam, etiam ut homo, testetur. Secundo, quia hoc maiori terrori et ignominiæ erit reprobis, illa enim voce, velut fulmine et gladio flammeo ex ore Christi prodeunte, prosternentur. Hoc prædicetur Ioelis 2. v. 11. *Dominus dedit* (id est, dabit: sed Prophetiæ vident futura quasi iam facta) *vocem suam ante faciem exercitus sui*: ad literam, ante Chaldæos, qui a Deo in Iudæam immittentur, ut eam ob scelera puniant. Allegorice, ante Angelos, sanctos, et dæmones in die iudicii: *Quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia et facientia verbum eius: magnus enim dies Domini, et terribilis valde: et quis sustinebit illum?* Locutionem etiam denotat cap. 3. v. 2. *Disceptabo cum eis.* Hebraice, iudicio contendam. Syrus, diiudicabo eos. Id commode exponetur de locutione et reprehensione mentali, qua Pilato, Herodi, Caiphæ, Iudæ, aliisque omnibus peccatoribus, sua dona et eorum peccata exprobrabit; dixerat clare ad rem nostram: *Congregabo omnes Gentes*, ad extremum iudicium, ut explicat S. Hieronymus, *et deducam eas in vallem Iosaphat.* De ea sic A-

Vallis Iosaphat.

drichomius, Vallis Iosaphat, quæ et vallis Cedron, et vallis montium vocatur, vallis est lata et profunda, inter Ierusalem et montem Oliveti interiecta, totam ab Oriente cingens urbem, quam torrens Cedron transiens suis aquis egregie fœcundat. In hac valle pii ac religiosi Reges Iuda, Asa, Ezechias, et Iosias templi combusserunt idola, eorumque cineres in torrentem Cedron proiecerunt. Hæc vallis communis totius civitatis erat cœmeterium, ubi vulgus et ignobiles sepeliebantur: extra urbem enim Iudæis sepeliri mos erat, ibique nunc Turcæ sepeliuntur. In hac quoque valle die illa cunctis mortalibus tremenda, omnes undique homines ad extremum iudicium sunt congregandi, ut a Christo Iudice recipiant debita pro meritis præmia quisque suis. Unde et vallis concisionis appellatur, quod ibi mali a bonis separabuntur, ita ipse. In valle Io-

Iosaphat etymon.

saphat futurum in fine Mundi iudicium ex hoc loco omnes probant: Iosaphat significat *Dei*, seu Domini, *iudicium*: a יה *iah* Deus, et שפט *sciphat*, iudicium. Itaque sunt, qui ut nomen appellativum sumant, et dicant, incertum omnino esse, ubi sit illa vallis Iosaphat, sed male: quia decet, ut ibi Christus gloriosus et iudex appareat, ubi visus est reus et novissimus virorum, et Angeli post ascensionem Christi, aspicientibus Apostolis, dixerunt, eum sic venturum, quemadmodum viderant eum euntem in cælum: erant autem in monte Oliveti, qui adiacet valli Iosaphat. Sed hoc non concludit. Sensus tamen pene omnium Patrum, futurum iudicium in dicta valle Iosaphat. Vide Suarez tomo 2. in tertiam partem, disputatione 53. sectione 3. ubi ait, a parte præcipua dici vallem Iosaphat: nam alia etiam vicina, ut montem olivarum, montem Sion, aliaque loca occupabunt corpora damnatorum, quæ vel stabunt, et iacebunt in terra: Sancti vero, erunt sublimes in aere. Movet me non parum idem Ioel Propheta cap. 3. v. 16. *Dominus de Sion rugiet, et de Ierusalem dabit vocem suam, et movebuntur cæli et terra:* quia primo terra absorbebit reprobos, et cælum sinu suo exultanti excipiet Sanctos, ut explicat Lyranus. Secundo, cæli, id est, homines cælestes, movebuntur gaudio audita pro se lata sententia: et terra, id est, terreni homines, movebuntur ira, furore, desperatione, tristitia inexplicabili, accepta sententia damnationis, ut Remigius et Haymo exponunt. Præcedentia etiam de Solis et Lunæ obtenebratione, et stellarum lumine deficiente, non possunt explicari commode, nisi de die iudicii etiam ad literam: lege totum caput, ex-

A pende, et trepida.

Iram Christi in iudicio flammantem Propheta noster de- 66.
clarat in fine psalmi nostri: *Cum exarserit in brevi ira eius*, etc. Vide ibi dicta. Nunc de ira verbis declarata tantum est sermo, ait enim: *Tunc loquetur ad eos* (et singulos, et omnes) *in ira sua.* Exprimi potest triplici symbolo ira illa. Primo, ignis ex ore Christi prodeuntis, sicut de Henoch et Elia, resistentibus Antichristo, dicitur, Apocal. 11. v. 5. Si quis voluerit nocere eis, ignis exiet de ore eorum, et devorabit inimicos eorum. De Christo autem habes Ps. 17. v. 9. *Ascendit fumus in ira eius*, (ex naribus erumpens.) *Ignis a facie eius exarsit.* S. Hieronymus, Ignis *ex ore* eius devorans. Symm. ἐκ σώματος, *carbones succensi sunt ab eo*: fulmina et tonitrua.

Ira Christi in die iudicii, triplici symbolo.

I. Ignis ex ore prodiens.

Secundum symbolum iræ Christi improbos arguentis et 67.
condemnantis est gladius flammeus ex eius ore exiens. II.
Apoc. 19. v. 15. *De ore eius procedit gladius ex utraque parte acutus.* Describit ibi Christum equo albo vectum, oculis flammantibus, diadematis multis spectabilem, vesti-
B tum veste aspersa sanguine, etc. gladio autem dicitur percussurus Gentes, id est, Antichristianos, et omnes reprobos.

Gladius item ex ore egrediens.

Tertium symbolum iræ Christi loquentis in iudicio est 68.
fremitus leonis, seu leo fremens. Nam, ut dicitur Prov. 19. III.
v. 12. *Sicut fremitus* (Arias, rugitus) *Leonis: ita et Regis ira.* Et Christo speciatim rugitum de Sione et de Ierusalem tribuit Ioelis 3. v. 16. ut iam dixi, et Amos 1. v. 2. sic incipit prophetiam suam: *Dominus de Sion rugiet, et de Ierusalem dabit vocem suam.* Quid inde consequens: *Et luxerunt speciosa pastorum:* id est, pascua, prata, agri: per hæc intellige deliciis deditos, qui in die iudicii lugebunt: *Et exsiccatus est vertex Carmeli*: erat mons fertilissimus, in quo Nabal, id est, stultus, habitavit tempore Davidis: ad eum tamen alludi non arbitror: sed per verticem Carmeli, intelligi divites, nobiles, principes ac reges terræ, qui in die iudicii præ trepidatione et horrore arescent et contabescent. Apud Hebræos שפה *sciapha*, cum puncto in sinistro cornu significat labium, linguam, ser-
C monem: in dextro autem, conterere, contundere, frangere. Vel unico verbo Deus hostes conterit: leo fremitu exterret omnia animalia, deinde in ea insilit, Oseæ 5. v. 14. *Ego quasi Leæna Ephraim*, ait Deus, *et quasi catulus leonis domui Iuda: Ego, ego capiam et vadam: tollam, et non est qui eruat.* Nota שחל *sciachal*, Leonem et Leænam significat: unde hic et Iob 4. v. 10. S. Hieronymus Leænam vertit. Pagninus vero leonem. Septuaginta et Arias hic pantheram. Ps. 91. 13. noster interpres reddit, aspidem. Significat denique quamlibet sævam et efferatam bestiam: Ut, sicut ait S. Hieronymus, quicquid sævum in bestiis est, hoc *in Dei indignatione* cognoscas. Nihil panthere velocius, nihil leone fortius. In panthere velox per Assyrios regni Samariæ significatur interitus: et in leone fortissimum contra Ierusalem et Iudam aliquanto post tempore ostenditur regnum Chaldæorum, etc. *Ut fiat Deus, quasi panther, vertatur in leonem, mutetur in bestias.* Sic ipse. Oseas vero cap. 13. 7. eamdem similitudinem magis dilatat. *Ego ero eis quasi leæna, sicut pardus in via Assyriorum,*
D quando captivi ducentur ad Assyrios per desertum inter Iudæam et Assyriam interiacens, in quo sunt pardi, seu pantheræ; *Occurram eis quasi ursa* (S. Isidor. Pel. lib. 3. epist. 267. sicut ursa anxia) *raptis catulis, et dirumpam interiora iecoris eorum.* Hebraice, לב *leb*, cor, per synecdochen accipitur pro omnibus interioribus, id est, iecore, præcordiis, et aliis visceribus. Leo Hebræus vertit, lacerabo pertinax cor eorum, *et consumam eos ibi* (1. In corde, ut explicat Arias: ubi curis eos consumam et doloribus. 2. In via Assyriorum, ut S. Hier.) *sicut leo: bestia agri scindet eos:* hoc est, Assyrii, qui decem tribus duxerunt in captivitatem. Nota, hæc captivitas figurat captivitatem inferorum: quia nunquam soluta est, ex quo Salmanasar Rex Assyrius Israelitas abduxit: in inferno autem nulla est redemptio: captivitas vero Iudæorum in Babylone per 70. annos figurare potest purgatorium: Romana autem per Titum inferos: quia durabit semper. Isaias etiam 31. 4. dicit, Deum descensurum instar leonis ru-

Fremens et rugiens leo.

Digitized by Google

gientis. Amos denique cap. 3. 4. instar leonis rugientis, et prædam rapientis.

69. *Variis modis Deus percellet impios in iudicio.* Quarto, Deus et Christus in die iudicii terrore percellent impios, v. eodem 5. *Et in furore suo conturbabit eos.* 1. Nubibus igneis, tonitribus, fulgetris, et fulmine. 2. Angelorum et Sanctorum in ipsos iratorum exercitu. 3. Iudicis irati conspectu. 4. Voce terrifica. 5. Conscientiæ propriæ contemplatione, aliisque multis. S. Bernardus in Psal. 90. generatim loquitur: *Quid*, ait, *tam pavendum, quid tam plenum anxietatis et vehementissimæ sollicitudinis excogitari potest, quam iudicandum astare illi tam terrifico tribunali, et incertam adhuc expectare sub tam districto Iudice sententiam?* Et in festo beatæ Mariæ Magdalenæ: Quis hæc, ait, diutius cogitans non statim contremiscat, et in *desperationis* rotetur abyssum? Vox Hebraica בהל *bahal*, quæ hic usurpatur, proprie significat, subito terrore percelli: licet enim diem iudicii credant scelerati, tam multa tamen inexpectata sentient, et tam acerba, ut prorsus velut improvisa illis futura sint. Præsertim Reges terræ et principes, qui in Christum astiterunt et convenerunt, conturbabuntur, Apocal. 6. v. 15. *Reges terræ, et principes*, et tribuni, et divites, et fortes, et omnis servus, et liber, absconderunt se in speluncis, et in petris montium: et dicent montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, *ab ira Agni*: quoniam venit dies magnus *iræ ipsorum* (contra ipsos: Græce est αυτȣ, eius: nempe Agni) et quis poterit stare? Vide dicta Ps. 1. v. 5. Ideo non *resurgent* (Hebraice יקמו *iakumu*, stabunt, ut vertit Arias) impii in iudicio, etc.

Ira Agni.

Ira leonis. Si ira agni sustineri non potest, quis iram rugientis leonis feret? Amos 3. v. 8. *Leo rugiet, quis non timebit?* Aristoteles et Plinius advertunt, leonem bis rugire? Primo, cum fame premitur, et prædam conspicit: Secundo, cum illam capit. Trepidationem impiorum notat Oseas ad leonis rugitum cap. 11. 10. *Quasi leo rugiet*, (Dominus) *quia ipse rugiet, et formidabunt filii maris*: id est 1. Insulani. 2. Populi occidentales: quia, cum mare mediterraneum sit occidentale Iudææ, sæpe in Scripturis mare ponitur pro Occidente. 3. Tropologice, filii maris, sunt peccatores tempestatibus passionum agitati, Isaiæ 57. v. 20. *Impii quasi mare fervens*. Hebr. נגרש *nigras*, agitatum, concitatum, impulsum, tum passionum, tum calamitatum ventis. Vatablus reddit, Impii Euripi instar fremunt: per fluctus reciprocos fortunæ variæ, addit Isaias, *quod quiescere non potest*. Euripos etiam vento non agitante huc illuc fluctuat: si ventus et turbo advenerit, quid fiet? *Formidabunt*. Hebraice יחרדו *iecherdu*, trepidabunt, trement, expavescent, concutientur: denotat commotionem externam ex metu, et cura, ac solicitudine: toto corpore in iudicio trement mali: de Incarnatione et prædicatione Christi, per seipsum et per Apostolos S. Hieron. explicat, et bene: ad rem tamen nostram accommodari aliquatenus potest.

Ostendet sua vulnera Christus. Apertius Zachariæ 12. v. 10. *Aspicient ad me, quem confixerunt*, (Septuaginta, qui insultarunt, legerant *rakadu*: nunc est דקרו *dakaru*, confixerunt, fixerunt, transfoderunt, in cruce scilicet) *et plangent eum planctu, quasi super unigenitum*. Primo, S. Hieronymus, et S. Cyrillus censent agi de Christo in cruce transfixo, cui pii compatiebantur. Secundo, Suarez tomo 2. in 3. partem, disputatione 57. sectione 9. num. 2. S. Augustinus lib. 20. de civitate Dei cap. 30. Tolet. Ioann. 19. num. 37. Remigius et Lyranus in Zach. id etiam ad literam de die iudicii explicant, atque inde probant stigmata et insignia crucifixionis videnda tunc in Christi corpore; sic Apoc. 1. v. 7. dicitur: *Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt*: qui transfixerunt eum in passione, atque nunc in membris suis crucifigunt. Christi vulnera tunc omnibus manifesta fore, docent etiam S. Ignatius epistola ad Smyrnenses. S. Hieronymus ad Heliod. S. Chrysostomus homilia de cruce et latrone. S. Cyprianus sermone de Ascensione. Videbuntur autem gloriosa, et mira luce coruscantia, sed cum summo terrore impiorum, ut noctuarum in tanto splendore caligantium, et irati sententiam expectantium.

A Cum enim vere Iob dixerit cap. 26. 11. *Columnæ cæli* (id est, Angeli, ut S. Gregorius et S. Thomas exponunt) *contremiscunt, et pavent ad nutum eius*. Hebr. ad increpationem eius: qua scilicet non ipsos Angelos, sed eos, quorum curam gesserunt, increpat: quid accidet ipsis reis? Itaque, eleganter hunc terrorem ob Dei reprehendentis et condemnantis vocem ostendit v. 14. *Cum vix parvam stillam sermonis* (susurrum verborum, Symmachus) *eius audierimus: quis poterit tonitrum magnitudinis* (Hebr. tonitru fortitudinum) *illius intueri?* Id est, cogitare, expendere: vel, audire, percipere. Nam, cum visus sit omnium sensuum præstantissimus, de omni sensu ab Hebræis usurpatur. Stilla porro sermonum sunt: Primo, minæ prophetarum clades terrenas et iudicium etiam extremum intentantium: sic Amos 7. 16. arguit Amasiam sacerdotem idolorum in Bethel sibi dicentem: *Non stillabis super domum idoli*, id est, non intentabis minas, quod cito sit destruenda. Secundo, stilla sermonum, sunt reprehensiones Christi, cum in terris viveret: guttatim enim,

Tonitru est vox eius.

B et sensim, atque suaviter peccatores arguebat, ut corda dura excavaret, et fœcunda redderet. Tonitru vero est sententia decretoria in die iudicii. S. Leo serm. 1. de passione considerans Christum, cum invaderetur in horto montis Oliveti a militum et satellitum cohorte, et se inquirentibus dixisset, *Ego sum*, statim omnes in terram deiecisse, exclamat: *Dominus dicit, Ego sum, et ad vocem eius turba prosternitur impiorum. Quid iam poterit maiestas eius iudicatura, cuius hoc potuit humilitas iudicanda?* Et S. Gregorius lib. 17. Mor. cap. 21. *Quis eius iram toleret, cuius et ipsa non potuit mansuetudo tolerari?* Cum quærerent magi, ubi est, qui natus est Rex Iudæorum, turbatus est Herodes et omnis Ierosolyma cum illo: Matth. 2. 13. cum in illo adventu dicat Angelus pastoribus, Luc. 2. 10. *Nolite timere*. Ecce enim evangelizo vobis *gaudium magnum*, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie *Salvator*, qui est Christus Dominus in civitate David. Veniet vero tunc Iudex et terribilis, præsertim ditioribus, et potentibus,

C Michææ 1. 3. *Ecce Dominus egredietur de loco suo*, (e cælo, vel, a solita sua benignitate) *et descendet, et calcabit super excelsa terræ*, (optimates Samariæ per Salmanasar: et divites peccatores, per dæmones) *et consumentur*, Hebr. *manassu*, (hoc est, colliquescent et dissolventur) *montes subtus eum*, (nobiles et potentes, qui cæteris eminent) *et valles* (pauperes et pusillanimes) *scindentur sicut cera a facie ignis*, (Sept. tabescent) *et sicut aquæ, quæ decurrunt in præceps*.

Amos 5. 16. fuse diem illum horrificum describit. Propterea hæc dicit Dominus Deus exercituum Dominator: *In omnibus plateis* (in cunctis vicis, Arias) *planctus: et in cunctis, quæ foris sunt, dicetur væ, væ: et vocabunt agricolam ad luctum. et ad planctum eos, qui sciunt plangere. Et in omnibus vineis erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dicit Dominus. Væ desiderantibus diem Domini*, (spernentibus Prophetas, qui annuntient cladem et excidium regni Israel per Salmanasar. Allegorice, diem iudicii) *ad quid eam vobis?* Supple, desideratis: *dies Domini ista, te-*

D *nebræ, et non lux. Quomodo si fugiat vir a facie leonis. et occurrat ei ursus; et ingrediatur domum, et innitatur manu sua super parietem, et mordeat eum coluber*. Leo fuit Israelitis Phul Rex Assyriorum, qui supplicibus pepercit, imo et auxilium promisit Manahem regi danti sibi mille talenta argenti, 4. Regum 15. v. 19. Ursus fuit Teglathphalasar etiam Rex Assyriorum, qui tempore Phacee regis cepit Aion, et Abel Domum, Maacha et Ianoe, et Cedes, et Asor, et Galaad, et Galilæam, et universam terram Nephthali: et transtulit eos in Assyrios, 4. Regum 15. 29. Coluber denique fuit Salmanasar, item Assyriorum Rex, qui anno nono Osee Regis Israel, et sexto Ezechiæ Regis Iuda, cepit Samariam urbem regiam sitam in monte Somer, et inde dictam, et totum regnum occupavit, et eius incolas transtulit in Assyriam: posuitque eos in Hala et in Habor iuxta fluvium Gozan in civitatibus Medorum, 4. Regum 17. v. 6. Allegorice. Christus est leo in resurrectione: ursus in iudicio: coluber est dæmon in inferno.

Phul. *Teglathphalasar.* *Salmanasar.*

Digitized by Google

70. *Christus est leo et ursus.* S. Hieronymus ait, dæmonem esse leonem in hac vita, ursum in morte, colubrum in gehenna: ibi enim damnatos mordet, et cruciat ut aspis. De Deo dicitur Threnorum 3. 10. *Ursus insidians factus est mihi, leo in absconditis:* (ursus significat sævitiam in laniando et devorando: leo autem, animum invictum, terrorem, et fortitudinem) *Semitas meas subvertit*, (Chaldæus, spinis sepsit) *confregit me, posuit me desolatam:* in captivitate Babylonis. id est, confusionis. Vere infernus est Babylon, ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat: Infernum quoque possis dicere esse civitatem Medorum, id est, mensurantium; quia ibi dicitur: Quantum fuit in deliciis, tantum date illi tormentum, Apoc. 18. 7. Ibi sunt Hala et Habor civitates. *Hala.* Primo, *Hala* significat 1. Dolorem, cruciatum, formidinem, angorem, Rad. חול *chul*, angi, dolere, cruciari, cadere, formidare, parturire. 2. Vulnus et occisionem, ab חלל *chalal*, vulnerare, occidere. Infernus enim est mors æterna. 3. Pollutionem, ab חלל *chillel*, polluere. 4. Infirmitatem, morbum, ægrotationem, a חלה *chala*, ægrotavit, infirmatus est. *Habor.* Secundo, *Habor*, incantationem, coniunctionem, congregationem significat. Rad. חבר *chabar*, congregare, colligere, incantare. Tertio, ibi est fluvius *Gozan*, qui significat excisionem, avulsionem, extractionem, tonsionem, Ps. 48. 15. *Sicut ovis in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Vide ibi dicta; tondet ibi impios dæmon, et omnibus divitiis, deliciis et honoribus nudatos torquet, et semper flagellat. *Gozan.* Gozan deducitur a גוז *guz*, excidere, avellere, tondere: vel a גזז *gazaz* eiusdem significationis.

Conclude, et dic impiis cum Osea cap. 9. 5. *Quid facietis in die solemni, in die festivitatis Domini?* Cum, explicant S. Hieron. Albertus, Haymo, Clarius, vos puniam captivitate, paupertate, gladio, et facietis perenne festum et solemnitatem vindictæ meæ. Sic Isaias 34. 6. *Victima Domini in Bosra*, (erat Idumææ metropolis: significat vindemiam, aurum, munitionem, excisionem: Væ vobis divitibus! dicebat Christus) *Et interfectio magna in terra Edom*, (per Chaldæos, id est, dæmones) *et descendent* (in inferos) *unicornes et tauri cum potentibus*, (Idumæi, id est, sanguinarii. 1. Superbi unicornes, in suo tantum cornu et robore confisi. 2. Tauri luxuriosi, qui sunt, Ps. 67. 31. congregatio taurorum in vaccis populorum. 3. Divites avari sanguinem pauperis sugentes) *quia dies ultionis Domini, annus retributionis iudicii Sion:* id est, contra Sion, ut dicit S. Hier. S. Cyr. S. Thom. Caveant sibi, qui speculandis divinis sunt ex officio obligati. *Vel melius*, pro Sione contra Idumæos: qui sanguine sibi illustri applaudunt, videant, ne sacerdotes et pauperes Deo vacantes contemnant: iudicem cælestem cogitent. Audiant S. Laur. Iust. opusc. de contemptu Mundi. *Quamobrem revolvat peccator quilibet interdum intra se, quid in illo acturus est iudicio, quantusque erit pavor, cum desuper aderit iratus Iudex, subtus inferni patens chaos, coram positi testes Angeli, dæmonia accusantia, manifesta scelera in libris conscientiarum compendiosissime scripta elementaque turbata? Nam sicut latere nemini erit possibile: ita damnandis apparere intolerabile. Equidem tunc evacuabuntur principatus sæculi, potestates populorum, et omne, quod altum atque decorum est: quoniam de solis operibus singulorum disceptatio fiet.* 71. *Terror impiorum multiplex in die iudicii.*
Aptissime punitioni Bosræ, quæ sonat vindemiam, adiice locum, Apoc. 14. 19. Et misit Angelus falcem suam acutam in terram: et vindemiavit *vineam terræ, et misit in lacum iræ Dei magnum: Et calcatus est lacus extra civitatem, et exivit sanguis de lacu usque ad frænos equorum per stadia mille sexcenta.* Hoc de inferis explicant Viegas, Lessius, Cornelius, et alii. Eadem comparatione usus est Ioel c. 3. 13.

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Duo continet: Primo, describit Regem Christum. Vers. 6. ad 10. Secundo, ostendit, quales esse debeant eius subditi. Vers. 10. usque ad finem.

PARAPHRASIS.

6. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius: prædicans præceptum eius.

6. Non tantum amorem erga me suum Pater æternus ostendit, quod hostes meos contriverit: sed longe magis, quod me totius Orbis, ac præcipue Ecclesiæ suæ sanctæ Regem constituerit, et sanciendæ promulgandæque legis Evangelicæ potestatem dederit.

7. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu: ego hodie genui te.

7. Ipse Angelorum hominumque Dominus, filium me suum esse sibi æqualem et coæternum prædicat; ab ipsa æternitate genitum secundum divinitatem, et novo quodam modo in Incarnatione productum, et in Resurrectione glorificatum secundum Humanitatem.

8. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam: et possessionem tuam terminos terræ.

8. Quin etiam invitavit me, ut in hæreditatem nationes omnes, ad ultimos usque Orbis limites, mihi deposcerem, easque se mihi daturum est pollicitus, quod et præstitit.

9. Reges eos in virga ferrea: et tanquam vas figuli confringes eos.

9. Tantamque mihi in eas concessit potestatem, ut ego trepidos forti virga tueri valeam, et rebelles vasis instar figulini conterere.

10. Et nunc Reges intelligite: erudimini, qui iudicatis terram.

10. Nunc itaque Orbis universi Reges et iudices Regiam Maiestatem meam mente percipite, et totis viribus contendite, ut legem meam perspectam et cognitam habeatis.

11. Servite Domino in timore: et exultate ei cum tremore.

11. Mihi Domino vestro populorumque omnium, debitum cultum, et reverentiam exhibete: et ob gloriam meam et concessa vobis dona cælestia exultate; sed cum tremore, de actionibus omnibus rationem reddituri.

12. Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus: et pereatis de via iusta.

12. Magno affectu suscipite, complectimini, et firmiter retinete doctrinam meam: ne forte tandem iusta in vos ira propter obstinationem excandescam, velut in servos pervicaces: sicque a recta Iustorum in cælum via in æternum excidatis.

13. Cum exarserit in brevi ira eius: beati omnes, qui confidunt in eo.

13. Cum in die extremi iudicii, qui opinione vestra citius accidet, ira Dei exarserit, beati erunt omnes, qui spretis Mundi illecebris et vanitatibus spem in Deo suam reponunt, et virtutes sibi comparant, quibus ad sperata præmia perveniant.

Digitized by Google

QUÆSTIO UNICA

QUALIS ET QUANTUS REX CHRISTUS, ET QUALES SUBDITOS SUOS REQUIRIT?

POSTQUAM Christus, qui in toto hoc psalmo loquitur, ostendit hostium suorum furorem, v. 1. et 2. eorumque conatus irritos, ac punitionem, v. 3. 4. et 5. Nunc ostendit:

72. Christus est. 1. Rex. 2. Legislator. 3. Filius Dei. 4. Hæres Dei. 5. Pastor hominum.

72\. Primo, quanta sit gloria a Patre æterno sublimatus, quod ad sex titulos revocat. Primo, quod sit Rex ab eo Orbi datus, v. 6. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius*. Secundo, quod sit legislator Evangelicæ legis, ibid. *Prædicans præceptum eius*. Tertio, quod Filius Dei, v. 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Quarto, quod Hæres bonorum divinorum, v. 8. *Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ*. Quinto, quod Pastor hominum, v. 9. *Reges eos in virga ferrea*. Sexto, quod Iudex Orbis universi, ibid. *Et tanquam vas figuli confringes eos*.

Christus sex a servis suis requirit.

Secundo, sex quoque a servis suis postulat. Primo, ut intelligant. 2. Ut erudiantur. 3. Ut serviant in timore. 4. Ut exultent cum tremore. 5. Ut apprehendant disciplinam. 6. Ut in se confidant. Hæc autem perspicuitatis gratia ad quatuor revoco.

Quatuor præsertim a regibus et iudicibus petit.

Primo itaque, subditi Christo Reges et iudices intellectum suum sapientia exornent, v. 10. *Et nunc Reges intelligite: erudimini, qui iudicatis terram.*

Secundo, voluptatem suam timore filiali ei subiiciant, v. 11. *Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore.*

Tertio, cognitioni et amori opus addant, explendo totam eius legem, v. 12. *Apprehendite disciplinam: ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via iusta.*

Quarto, illius bonitate, et bonorum operum suorum conscientia fieri, in eo fiduciam suam collocent, v. 13. *Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes, qui confidunt in eo.*

ARTICULUS I.

Christus est Rex totius Orbis.

Vers. 6. I. Pars. 74. Quis loquitur?

74\. PRIUSQUAM de subditis agatur, de Rege videndum est, cum Propheta nostro, vers. 6. EGO AUTEM CONSTITUTUS SUM REX AB EO SUPER SION MONTEM SANCTUM EIUS, PRÆDICANS PRÆCEPTUM EIUS. Quæres primo: Quis hic loquatur? Respondet Lorinus, Davidem loqui, ait enim, hæc de ipso explicari posse, sed de Christo præcipue. Melius tamen cum S. Hier. S. Cyrillo, Origene, et aliis, soli Christo hæc tribuemus; quomodo enim de Davide verum erit? Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, etc.

75\. Christus Rex Ecclesiæ semper fuit. Quia Summus Sacerdos. Habens potestatem excellentiæ. Maiorem regia, ob quatuor.

75\. Quæres secundo: An Christus fuerit Rex spiritualis totius Ecclesiæ? Respondeo fuisse, ob summum suum Sacerdotium: et præcipue de hac potestate agi in hoc versu. Primo, quod dicatur Rex super Sion montem sanctum: est enim figura Ecclesiæ. De Sion vide dicta, Ps. 86. 1. *Fundamenta eius in montibus sanctis*, etc. ubi etiam de Eccl. et Ps. 47. toto, atque variis locis. Secundo, quod dicatur, prædicans præceptum eius. Habuit itaque Christus, ut homo, *supernaturalem quamdam potestatem excellentiæ*, ut loquitur Suarez tom. 2. in 3. p. dis. 47. in universam Ecclesiam, quæ merito regia appellatur, cum plurimis modis superet omnium temporalium regum potestatem et dignitatem. Primo, in fine eius, qui cælestis est, et sempiternus. Secundo, in amplitudine, quia non solum terram universam, sed etiam cælum ipsum amplectitur. Tertio, quia non temporalis est et caduca, sed æterna. Quarto, non solum corporibus, sed etiam animis dominatur, eorumque utilitatem et sanctitatem præcipue efficit: unde ad hunc finem cæteras res omnes sibi subiectas habet. Nota, actus huius supereminentis potestatis sunt: 1. Ecclesiam constituere. 2. Sacramenta ordinare, iisque vim dare sanctificandi. 3. Potestatem dare ad remissionem peccatorum, et tribunal statuere, in quo sedeant iudices, qui in foro animæ etiam de internis iudicent. 4. Eosque certis verbis, vel externis signis, a peccatis absolvere, et animas sanctificare, cum vellet. Nulli prorsus unquam tanta potestas est communicata.

Actus 4. illius potestatis.

76\. Probatur Christi potestas regia spiritualis. Ex Propheta Ezechiele.

76\. Illa potestas regia spiritualis probatur ex Scripturis, Ezech. 21. 26. *Aufer cidarim*, (cidaris erat tegumentum capitis, quo Persarum reges peculiariter utebantur, albis maculis in cærulei coloris fascia intermicantibus: ad alios etiam Reges traducitur hæc appellatio. 2. Pontifex Hebræorum cidari utebatur, in qua Dei nomen erat inscriptum, Exod. 28. 4. et 36. Sumi itaque potest cidaris metonymice et pro sacerdotio, et pro regno, quæ erant a Iudæis auferenda: unde additur, *tolle coronam*. *Nonne hæc est* (corona) *quæ humilem sublevavit?* Iechoniam in captivitate Babylonica, ubi post 37. annos captivitatis ab Evilmerodach filio Nabuchodonosoris honoratus est, et regio habitu ac corona donatus: *et sublimem humiliavit*, vel eundem Iechoniam seu Ioachim: vel Sedeciam Regem Iudæorum ultimum, quibus ipsa corona regia fuit causa ruinæ deiectionis. Ille enim post tres menses regni abductus est in Babylonem iussu Nabuchodonosoris; hic post undecim regni annos excæcatus cæsis prius ante eius oculos liberis, est captivus etiam in Babylonem traductus. Pergit v. 27. *Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam*: Id est, patiar eam coronam ab iniquissimis et alienigenis regibus possideri: et primo ab Herode Ascalonita vitiis omnibus cooperto, deinde ab aliis: *Et hoc non factum est: donec veniret*, (non fiet, donec veniat) *cuius est iudicium*, (qui est supremus totius Orbis Iudex) et *tradam ei*, coronam illam. Itaque locus hic tam de regno Christi temporali, quam de spirituali, exponi potest. Non placet autem Pintus, qui, cum cuius est iudicium, explicat de Nabuchodonosore, qui evertit Ierusalem: neque Polychronius, qui exponit de Zorobabel, eius urbis et templi reparatore.

2\. David Christi se humiliantis typus.

Locus pulcherrimus est de potestate spirituali Christi, Ezech. 34. 23. *Suscitabo super eas* (oves, id est, fideles) *pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David*: Christum scilicet, cuius pater et figura erat David: ipse vero est verus David, id est, amans et amabilis דוד *dod, amor*. Nota *dod*, et *David* non differre ullo modo in literis seu consonantibus, sunt enim eædem in utraque voce hebraica, nempe duplex *daleth*, et unum *vau*: imo nec in ipso puncto est ulla diversitas, nisi quod punctulum, si superponatur *vau*, fit דוד *dod*, amor; si vero ponatur infra *vau*, fit דוד *David*, et hoc figurat, quod cum Verbum divinum in cælis amore Dei Patris et ipsorum hominum arderet, ut eum declararet nobis, homo factus est, et infra omnes se demisit: unde hic vocatur *servus* ob assumptam humanitatem, Philipp. 2. 6. *Qui cum in forma Dei esset* (cum esset Deus; forma enim sibi significat naturam et essentiam: unde Dei forma, est divinitas et Deus ipse) *non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo*. Patri vides omnia excelsa et sublimia: vide ut illa pro nobis abiecerit, *sed semetipsum exinanivit*, (ἐκένωσε exhausit, ut vertit Tertullianus) *formam servi accipiens*. Vide Suar. 3. p. tom. 4. disp. 44. sect. 1.

Pergit Ezechiel: *Ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem*, dupliciter erit pastor, et in anima, *et in corpore*. 2. *In hac, et alia vita*. 3. Ut Deus, et ut homo. 4. Et Iudæorum et Gentilium: fiet enim unum ovile, et unus pastor. *Ego autem Dominus ero eis in Deum*, (et in Deum Patrem, et amatorem) *et servus meus David princeps in medio eorum*, (cor eorum conservans, regens, nutriens) *Ego Dominus locutus sum, et faciam cum eis pactum pacis*: pacificum, novum testamentum, quod non tantum commendet pacem, sed eam det. *Et cessare faciam bestias pessimas* (id est, vitia, et hominum malorum ac dæmonum potestatem) *de terra. Et qui habitant in deserto*, (religiosi) *securi dormient* (somno contemplationis) *in saltibus*, in sylvis, et montibus. *Ponam eos in circuitu collis mei* (Sionis, id est, Ecclesiæ. Chald. templi) *benedictionem*: religiosi sunt benedictio; primo passive, quia benedicuntur a Deo: se-

Digitized by Google

cundo active, quia ipsi debent esse fons benedictionum per orationes suas et mortificationes, toti corpori Ecclesiæ: *Deducam imbrem in tempore suo: pluviæ benedictionis erunt*: conciones et Sacramenta. Lege cætera, quæ sunt suavissima. S. Benedicto, et eius filiis, hoc apte applicari possit.

Probatur etiam ex Daniele.

De regno etiam spirituali Christi agit Daniel, ubi c. 2. descripta illa admirabili statua aurea, argentea ærea et ferrea Nabuchodonosor Regis Babyloniorum, qua significabantur quatuor imperia, nempe Babylonicum, quod tunc florebat (nam Assyrium ad Babylonios perfecte transtulerat ipse Nabuchodonosor, factus Asiæ monarcha anno Mundi 3452. eversa Ninive, imperii Babylon. ann. 119.) Persicum, Græcum, et Romanum, ait, lapidem de monte abscissum totam illam statuam in pulverem redegisse, quod sic explicat v. 44. *In diebus autem regnorum illorum* (adhuc stante Romano imperio temporali, sub Augusto) *suscitabit Deus cæli regnum*, (et Deus cæli, et cæli regnum, si latinas voces spectemus: sed hebraicæ non patiuntur cæli, referri ad regnum, sed tantum ad Deum: est enim in statu absoluto, et non in regimine) *quod in æternum non dissipabitur* (itaque non est temporale, sed spirituale) *et regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem, et consumet universa regna hæc*, (sunt enim ad fidem conversi Babylonii, Persæ, Græci, ac Romani) *et ipsum stabit in æternum*, hic inchoate per gratiam, et in cælo perfecte et consummate per gloriam. Vers. 45. Adaptat visioni in hunc modum: *Secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus*. 1. De monte, id est, populo Iudaico, qui veluti mons eminebat inter omnes Orbis nationes, ut ait S. August. tract. 9. In Ioann. erat enim cælo propior, et lucem cælestem uberius recipiebat. 2. De monte, id est, de B. Virgine, quæ erat mons ob eminentiam, et stabilitatem virtutum, atque ob thesaurum in eius visceribus contentum; inde abscissus est lapis sine manibus, hoc est, sine operatione viri, ut S. Iren. explicat lib. 3. S. Iustin. in Tryph. S. Epiph. de Laud. Virg. S. August. tract. iam citato. S. Hier. ad Eustoch. de cust. virg. cap. 22. aliique, *et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argentum, et aurum*: Imperia illa quatuor. Nam capite aureo figuratur Imperium Babylonicum: argenteo pectore et brachiis, Persicum: ventre et femoribus æreis, Græcum: tibiis ferreis, et pedibus partim ferreis, partim fictilibus, Romanum. Nota, in omnibus illis regnis viguit ambitio, quæ figuratur capite aureo, et pectore argenteo et brachiis. 2. Luxuria, in ventre ac femoribus æreis repræsentata. 3. Avaritia, in tibiis ferreis, et pedibus ferreis atque fictilibus, id est, terrenis seu testaceis, ostensa. Hæc enim omnia Christus pessumdedit, væ inclamans ambientibus primas cathedras in synagogis, et honorem inanem quærentibus, ac divitibus, et luxuriosis; ac vexillum virginitatis, humilitatis, atque paupertatis, erigens. Si plura cupis de regno spirituali Christi, adiice locum pulcherrimum Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades* (annorum scilicet, id est, 490. anni) *abbreviatæ sunt super populum tuum*, abbreviatæ, ut Beda et Perer. explicant, quod essent annorum non solarium, sed lunarium, qui sunt breviores diebus undecim: 2. melius, abbreviatæ: id est, breves, paucæ: et ut Sept. vertunt *concisæ*: poterat enim Deus longe plures statuere: si æternitatem spectes, quid sunt 490. anni, cum ante Deum mille anni sint tanquam dies hesterna, quæ præteriit? *Et super urbem sanctam tuam* (Sionem) *ut consummetur prævaricatio*. (Tertull. lib. contra Iudæos legit, quoadusque inveteretur delictum; S. Chrysost. orat. 2. in Iud. et Eusebius lib. 8. demonstr. Sensum esse volunt, donec Christus occidatur, quod est summum scelus, et prævaricatio consummata: vel melius, sensus est, donec per Christum peccata Mundi tollantur, et aboleantur: Itaque additur ad explicationem, *et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna*, hoc est, Evangelium, quod docet implere omnem iustitiam, Matth. 3. 15. ut exponit Pintus. 2. Iustitia sempiterna (seu, ut est Hebr. iustitia sæculorum, hoc est, omnium hominum omnibus sæculis viventium) est Christus. 3. Melius, Iustitia sempiterna, est sanctificatio hominum, qua ius acquirunt ad æternam hæreditatem, ut Deum in cælis per totam æternitatem colant, et possideant per amorem, visionem, et immensum gaudium: *impleatur visio et prophetia*, Hebr. ad signandum, seu sigillandum prophetiam. Res autem perfectæ solent sigillari, ut panni, aliaque: sed præsertim diplomata, literæ, testamenta. Hinc a Tertull. in Iud. Christus dicitur, signaculum omnium Prophetarum, *et ungatur Sanctus Sanctorum*, id est, Sanctissimus Hebr. *Kodes Kodasim*, id est, sanctitas sanctitatum. Arab. puritas puritatum. Sanctissimus autem ille κατ' ἐξοχήν, est Messias seu Christus, id est, unctus, 1. Unione hypostatica. 2. Gratia plenissima, ita ut in omnes exundet. Nam in summum Pontificem, Regem, Prophetam, Doctorem, Legislatorem, et Orbis universi Redemptorem inunctus est. Nota, hæ septuaginta hebdomades annorum, id est, anni 490. sunt inchoandæ ab anno Mundi 3596. Sextæ ætatis 80. Artaxerxis 7. Imperii Persici 80. Esdræ 2. Eliasibi Pontificis 7. Olimpiad. 80. ann. 3. Urbis conditæ 295. ab hoc enim anno usque ad Christi mortem fluxerunt anni 490. Salianus vult anno 20. Artaxerxis incepisse, et agi de annis lunaribus, sed id verum non arbitror.

Lapis evertens statuam auream.

De regno Christi spirituali vide præterea Zachar. 9. v. 9. Ierem. 31. 33. et 33. 15. Isaiæ 11. 2. et 42. 1. et 49. 6. et 61. 1. Hunc Deus Pater gloria et honore coronat, Ps. 8. 6. id est, ex omni parte cingit, et constituit eum super opera manuum suarum. Hebr. habent, dominari eum facies. In psalmo nostro dicit ipse: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo*. S. Hieronymus vertit: Ego autem ordinavi Regem meum. Felix constitui. Caiet. præfeci. Eugub. declaravi. Chald. erexi. Aquila, V. et VI. editio ἀνέστησα, incolumen præstiti. Symmach. ἔχρισα, unxi, legunt, נָסַכְתִּי *nasacthi*, sed Sept. legerant *nisachi* in Nipal, significat, constitutus sum, ordinatus sum, sicut habes, Prov. 8. 23. Et ideo verterunt κατεστάθην, constitutus sum: sic etiam Arabs vertit, et bene. Loquitur enim ipse Christus, non Deus Pater, ut patet ex versu seq. Dominus dixit ad me, etc.

Probatur denique ex variis Prophetis.

Quæres tertio: An Christus iure hæreditario ac mere humano fuerit Rex temporalis Iudæorum? Respondent aliqui fuisse: illudque ius ex duplici capite desumunt. Primo, Armacanus lib. 4. de quæstionibus Armenorum cap. 15. et 16. ait, Christum fuisse Iudæorum Regem temporalem, quia B. Virgo recta linea ex familia David descendebat: cumque deesset masculus, debuisse in regnum succedere: neque enim fœmina debebat excludi ab hæreditate privata, num. 27. et 39. ergo, ut infert, neque a regia. Sed primo, vivebat S. Ioseph, qui recta linea per Salomonem descendebat a David, ut patet Matth. 1. 16. Secundo, probabilius est paternam lineam Virginis fuisse a David per Nathan, ut ait Suar. in 3. p. 77.

Christum fuisse Regem temporalem Iudæorum Armacanus putat, Quia erat Mariæ Filius.

Secundo, Franciscus Lucas, et Cornel. a Lapide in Matth. censent, Christum fuisse Regem temporalem Iudæorum post mortem S. Ioseph, qui fuit pater eius matrimonialis. Si enim iure communi in hæreditatem parentum succedunt filii, qui dumtaxat per publicam famam censentur filii: item illi, qui a parentibus adoptantur, quanto magis Christus successit Iosepho patri suo: utpote natus ex eius coniuge, virtute et dono Spiritus S. Quare, sicut Iosephus habebat in Christum ius paternum, puta omnia iura, quæ habent patres in filios: sic vicissim Christus habebat erga Iosephum ius filiale: scilicet omnia iura, quæ habent filii respectu parentum. Sed fundamentum huius sententiæ non potest probari: nempe, ius hæreditarium regni Iudaici ad S. Iosephum devenisse: Quis enim scit, an esset maximus natu inter fratres? Aut an pater, avus, aliique maiores eius essent natu maximi aut primogeniti inter suos? Quod itaque dicitur Christus constitutus Rex *super Sion*, per Sionem intellige Ecclesiam, in qua fuit Rex spiritualis. Itaque censet Suar. 3. p. q. 22. disp. 48. sect. 1. nullum ius humanum, seu hæreditarium Christo fuisse ad regnum temporale Iudæorum. Illum consule. II.

Franc. Lucas, quia erat filius Ioseph.

Quæres quarto: Utrum Christus habuerit absolutum et

Digitized by Google

78. *Christus habuit directum dominium temporale in totum Orbem.* directum dominium, ac potestatem, in Orbis universi regna omnia temporalia, adeo ut posset illa regere, moderari, aut mutare pro voluntate? Resp. habuisse, sicque fuisse Regem et Dominum temporalem regnorum omnium. Hæc enim dignitas et potestas decebat Filium Dei, illique debebatur propter unionem hypostaticam. In ea opinione est S. Thom. lib. 1. de regim. principum cap. 22. et seqq. S. Antonin. 3. p. tit. 3. cap. 2. Almain. lib. de potestate Eccles. cap. 8. Turrecrem. lib. 2. Summæ Eccles. cap. 116. Navarr. in cap. Novit. de iudiciis, not. 3. n. 8. et seq. et n. 130.

Probat. I. Probatur primo, Prov. 8. 15. ubi de sapientia, id est, de Christo, habetur: *Per me Reges regnant, et legum conditores* (Vatablus, consiliarii. Chald. potentes. Sept. dynastæ. Hebr. principes) *iusta decernunt.* Ac v. 16. *Per me principes imperant, et potentes* (Chald. iudices iusti) *decernunt iustitiam.*

II. Secundo, Apoc. 1. 5. dicitur *Princeps Regum terræ.* Et cap. 19. 16. *Habet in vestimento, et in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium.* Ita Saporem Regem Persarum, communi ipsis elogio, vocat Iulius Capitolinus, cap. 24. Regem regum. Quod autem dicitur in vestimento, et in femore scriptum fuisse eum titulum, putat primo Cornel. a Lapide, esse Hendiadym, sensumque esse, q. d. In vestimento femoris, sive tegente femora, aut in femore vestito. Secundo, simplicius et verius, sensus est, q. d. Tam in veste, id est, in regio paludamento, quam in ipso Christi femore, fuisse visam illam inscriptionem in illa visione imaginaria, *Rex regum, et Dominus dominantium.* Nomen porro hoc in femore scribitur, ut, 1. Denotetur Christum, qua Deus est, suapte natura regnare, ut ait Maldonatus in Matth. 27. 11. per femur enim natura denotatur. 2. Et melius, ut Verbi Incarnatio significetur, sicut docet S. Greg. hom. 15. in Ezech. cum enim femur, ut ait Valla lib. 4. partes anteriores et exteriores coxæ significet: sicut femen interiores et posteriores, ipsas genitales partes complectitur, atque est generationis et hieroglyphicum et causa.

III. Tertio, Ps. 8. 6. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis,* (Hebr. מאלהים *meelohim,* a Deo, ut S. Hieronymus vertit, sed melius Septuag. ab Angelis; hoc enim etiam significat elohim: imo et principes, et iudices, qui imperium, dominium, et gubernationem Dei participant, sic vocantur, Ps. 81. 1. Minuitur autem Christus præ Angelis, ob humanam naturam assumptam: sed, ut est Hebr. *meat,* id est, parum: sive respectu temporis: unde Syr. reddit *paulisper,* vel, *parvo tempore:* sive respectu distantiæ, intervalli, aut quantitatis rei, in qua minuitur, q. d. in parva re, in parva quantitate, infra illos minuitur. Græce βραχυτι. Nam in multis Angelos superat, nempe in unione cum persona Verbi, in sapientia, gratia, virtutibus et gloria. Pergit David, *gloria et honore coronasti eum:* id est, Primo, coronam ei gloriæ, quam meruit, dedisti. Secundo melius, copiosa gloria eum circumvalaxisti et vallasti ex omni parte, omnes illi subiiciens, et Regem omnium hominum et Angelorum constituens, *et constituisti eum super opera manuum tuarum.* Hebr. dominari eum fecisti super, etc. dominum statuisti totius Mundi, *Omnia subiecisti sub pedibus eius,* sub humilitate Incarnationis, ut explicat S. Anselmus: *Oves et boves universas,* etc. nec enim Christus est tantum Rex hominum, sed etiam Dominus omnium creaturarum, iis utens ad libitum. Hunc locum ipsi tribuit S. Paulus Hebr. 2. unde non licet de eius sensu dubitare.

IV. Quarto, Matth. 28. 18. Christus in monte Oliveti Discipulos suos alloquens, antequam in cælum ascenderet, eos mox relicturus, ut iis animos adderet, ait: *Data est mihi* (soli, etiam qua homo sum, ut ait S. Cyrillus, et S. Greg. Nyssen.) *omnis potestas in cælo et in terra.* Itaque Reges omnes sunt veluti mei vicarii: non quod non sint veri domini; sed quod a mea voluntate pendeant, et possim eos conservare, tollere, augere, et minuere pro arbitrio. Sic S. Thomas lib. de regim. princip. vocat Augustum Cæsarem, *Christi vicarium.*

Nota, triplex est dominium. Primo, divinum, quod directe cadit in res omnes etiam quoad destructionem, et conservationem: illud cum sit ab omni alio independens, est prorsus incommunicabile. Secundo, est dominium mere humanum, quale videmus in regibus et principibus. Tertio, est dominium aliud inter illa duo medium, quod, ut ait Suarez, creatum quidem sit, sub divino existens et ab illo pendens, et in creata voluntate et libertate fundatum; excellens tamen, ac superans omnia dominia et regna humana. Primum, in origine, cum a Deo manet, et non ab hominibus: deinde in eius firmitate et stabilitate, quod non sit caducum, sed stabile et æternum: tertio, in materia seu obiecto, quod ad res omnes creatas se extendat, etiam ad Angelos, et ad omnem usum tam naturalem, quam supernaturalem. Hoc autem genus dominii medii possibile esse, non videtur posse dubitari, cum nullam in se repugnantiam involvat, et Deus, qui est supremus omnium Dominus, possit sui dominii participationem, prout voluerit, communicare. Hoc autem esse Christo communicatum probat dignitas unionis hypostaticæ, et iam dicta supra. 79. *Triplex genus dominii.*

Quæres quinto: Quandonam inceperit illud Christi regnum? Nota, Si Divinitatem spectes, Christus est Rex ab æterno. Non enim tantum dicitur Ps. 28. 10. *Sedebit Dominus Rex in æternum:* sed etiam Prov. 8. 23. *Ab æterno ordinata sum,* etc. ibi loquitur increata Sapientia, id est, Verbum divinum: vocatur etiam, Sap. 7. 72. *Candor lucis æternæ.* Ps. 109. 3. ait illi Pater æternus, *Ex utero ante Luciferum,* id est, ante stellam auroræ præviam, *genui te.* Vide illum locum. Itaque iure vocatur a S. Ioanne, Apoc. 15. 3. *Rex sæculorum,* tam futurorum, quam præcedentium. Nota 2. Si humanitatem spectes, Christum esse constitutum Regem in tempore a Deo Patre, et hoc dicit Propheta noster: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius.* 80. *Christus ut Deus, est Rex ab æterno.*

Dico itaque primo, Christum ab ipsa conceptione Regem fuisse totius Orbis, et habuisse illud excellens dominium, de quo dixi, super omnes creaturas. Ratio est, quia hoc illi competit propter unionem hypostaticam: itaque, statim illa posita resultavit ius in omnia, et Christus eo uti poterat, cum haberet usum rationis perfectissimum, omnique gloria et honore esset coronatus: unde statim eum adoraverunt Angeli, ut Regem suum, et ipse eorum obsequium sibi præstitum suscepit, Hebr. 1. 6. *Cum iterum introducit Primogenitum in Orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli eius.* S. Chrysost. et S. Ambros. in eum locum, ac S. Cyrill. lib. de fide ad reginas, dicunt: Christum, qua Deus est, primo introductum fuisse in Orbem per æternam generationem: nam statim, ut genitus est a Patre, spatia omnia implevit, in quibus postea Orbis est creatus, nempe, cælum, terram, et in eis contenta. Iterum vero, id est, secundo, per Incarnationem, cum in utero Virginis conceptus est, fuisse in Orbem introductum. 81. *Christus ut homo fuit Rex ab ipsa Conceptione.*

Ps. 109. 3. *Tecum principium* (principatus, ut legit S. Chrysost.) *in die virtutis tuæ,* fortitudinis, ut S. Hieron. vertit: Sept. δυναμεως, potestatis, roboris. Incarnationis diem hic denotari censent Genebr. et Lorin. tunc enim Deus fecit potentiam in brachio suo, Luc. 1. 51. Regem enim potentissimum constituit. Ut enim ait S. Cyr. lib. 3. in Ioan. cap. 2. qui cum Deo Patre semper regnat, Regem se constitutum fatetur. Homo enim factus, cui regnare naturaliter non est proprium, regnum accipere dicitur, quod naturaliter ut Deus semper habet: ita ipse. S. Chrysost. vero in Ps. 109. locum cit. dicit: *Quid est tecum principatus? in te, ait, est principatus, qui non postea accessit, sed in te est perpetuo. Hoc est, in ipso, εν γαστρι αυτω, εν τη φυσει αυτου, in substantia eius, in natura eius.* Potest S. Chrysost. etiam de ipso Conceptionis puncto exponi, subdit enim: *Ipse habuit principatum in natura, in substantia; ut qui non eam acceperit, postquam fuit genitus, nec extrinsecus importatam aut adventitiam possederit, sed ita sit genitus. Et ideo de regno interrogatus dicebat, Ioan. 18. 37. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in Mundum.*

Digitized by Google

82. *Vario modo reges creantur. Darius. Changius. Piastus.*

Quare non equi hinnitu, ut Darius in Perside: non somnio, ut Changius faber ferrarius in Tartaria: non ob liberalitatem, ut in Polonia Piastus antea agello colendo et mellificio vitam sustentans: non adoptione, aut tyrannide, aut iure belli, aut electione, aut iure humano parentum, ut innumeri: sed a principiis sibi intrinsecis, et a natura habet Christus, ut sit Rex hominum et Angelorum omnium.

Sapores creatur rex, antequam nascatur.

Sapor Persarum Rex in utero materno creatus est, ipso utero coronato. Cum enim magi prædixissent reginam gravidam parituram esse masculum, et peritiam suam in prædictione alia probassent, de principum et magnatum consensu ventri eius corona est imposita, et rex acclamatus, qui necdum erat natus. At vero, ante ipsam Christi Conceptionem ait Deiparæ Gabriel Angelus, Luc. 1. 32. *Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris eius, et regnabit in domo Iacob in æternum, et regni eius non erit finis.* Domus Iacob, ut ait Beda, est Ecclesia. In ea regnat nunc Christus per gratiam, et in cælo regnabit per gloriam: *et regni eius non erit finis.* In conceptione unctus est, et consecratus Rex, Ps. 44. 8. *Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*, præ participibus tuis, ut S. Hier. id est, sociis, ut Symm. vertit. Unctionem autem illam primo, de gratia unionis hypostaticæ exponunt S. Gregor. Naz. S. Iustin. in Tryph. S. Cyrill. Alex. et alii. Secundo, de gratia sanctificante. S. Athan. orat. 2. contra Arrianos: De gratia capitis, quæ est eadem realiter cum sanctificante, et differt ratione, quod propter eminentiam suam ad alios derivetur, possis explicare. Nota, ungi solebant reges et summi sacerdotes Iudæorum: qua de re alias fusius dicetur, Ps. 19. sect. 2. art. 1.

83. *Semper fuit Rex Christus, et id ostendit:* I. *In Nativitate.*

Dico secundo: In nativitate, vita, passione, resurrectione, aliquos illius regiæ dignitatis radios Christus ostendit: in Ascensione autem fuit et in iudicio extremo, et tota æternitate existet lux perfecta et consummata.

Ac primo: Regem se Christus in ipsa nativitate ostendit, cum et devolantes ex aula cælesti principes accivit, et ex Iudaica stirpe pastores, et ex gentilitia superstitione Reges, qui suum illi tributum honoris deferrent. Neque in anima sibi defuerunt, cum stella, quæ, ut canit Prudentius in hymno Epiph. *Solis rotam* vincebat *decore* et lumine, in Oriente apparuerit, et radiis clarioribus ac longioribus versus Iudæam extensis, oraculum Balaam atque Sibillarum in memoriam revocavit tribus regibus Magis, id est, sapientibus. Illi vero statim itineri sese accingentes, ubi Ierosolymam sunt ingressi, clamaverunt, Matth. 2. v. 2. *Ubi est, qui natus est Rex Iudæorum?* Id est, qui natura et nativitate est Rex Iudæorum, imo et totius Orbis, ut supra dixi. Ubi vero stella stante, instar satellitis et servi, supra locum, ubi erat puer, *intrantes domum*, (id est, hospitium aliquod, ad quod ex stabulo diverterant Deipara, et S. Iosephus, ut censet S. Epiph. hær. 51. vel stabulum, ut S. Aug. serm. 1. et 2. Epiph. S. Iustin. in Tryphon. S. Chrysost. S. Greg. Nyss. S. Thom. 3. p. q. 32. et Suar. tom. 2. in 3. p. d. 14. sect. 4. *Intrantes invenerunt Puerum cum Maria matre eius, et procidentes adoraverunt eum.* Arab. Prociderunt eum adorando. Non requirunt Macedonum chlamydem, aut Assyriorum tiaram, aut Romanorum trabeam, Numidarum candidam in fronte vittam, Siculorum purpuream vestem, reliquorum principum apparatum, ut Regem agnoscant et venerentur: sed in ipso stabulo adorant. Hinc S. Bern. serm. 1. de Epiph. sic eos alloquitur: *Quid facitis o Magi! quid facitis? Lactentem Puerum adoratis, in tugurio vili, in vilibus pannis. Ergone Deus est iste? Deus certe in templo sancto suo, Deus in cælo sedes eius, et vos eum quæritis in vili stabulo, in matris gremio? Quid facitis, quod et aurum offertis? Ergo Rex est iste? Et ubi aula regia, ubi curiæ regalis frequentia? Numquid aula est stabulum, thronus præsepium, curiæ frequentia Ioseph et Maria? Non illis sordet stabulum, non pannis offenduntur, non scandalizantur lactentis infantia, procedunt: venerantur, ut Regem, adorant, ut Deum.* In suis muneribus testabantur se agnoscere eum Regem: singuli enim triplex munus obtulerunt: nempe aurum, thus et myrrham, ut S. Ambros. S. Greg. S. Anselmus, Abulensis, et alii docent Auro autem Regem esse declarabant, ut S. Leo, S. Ambr. lib. 2. in Luc. Iuvencus presbyter, cæterique tradunt. Unus S. Leo sufficiat serm. 1. in Epiph. Adorant, ait, in carne Verbum, in Infantia sapientiam, in infirmitate virtutem, et in hominis veritate Dominum maiestatis, utque sacramentum fidei suæ intelligentiæque manifestent, quod cordibus credunt, muneribus protestantur. Thus Deo, myrrham homini, *aurum offerunt Regi*, scienter divinam humanamque naturam in unitate venerantes: quia, quod erat in substantia proprium, non erat in persona diversum, ita S. Leo. Aurum est regni symbolum, quia inter metalla primum locum tenet, et suo splendore inter illa emicat. Plato lib. 3. de Republ. *Deus*, inquit, *formans omnes, qui inter nos apti sunt ad imperandum, aurum in ipsorum generatione miscuit: ideo sunt honoratissimi: eorum autem subsidiariis, argentum: agricolis vero et similibus, ferrum atque æs.* Svetonius in Augusto cap. 94. ait: Iulium Marathum scriptis prodidisse, ante paucos, quam Augustus nasceretur, menses prodigium Romæ factum publice, quo denunciabatur regem populo Romano naturam parturire. Senatum exterritum censuisse: ne quis illo anno genitus educaretur, sed hoc fuisse impeditum. Longe plura ante Christi ortum, et oracula Prophetarum ac Sybillarum, et prodigia, Orbi Regem parari declaraverunt, de his agemus suo loco. Niceph. Call. lib. 1. histor. cap. 17. asserit, ipsum Augustum Cæsarem Romæ in Capitolio aram maximam exstrui curavisse cum hac epigr. *Ara primogeniti Dei*, quod a Pythio Apolline efficaciam Christi his verbis expressam accepisset:

Me puer Hebræus, divos Deus ipse gubernans,
Cedere sede iubet, tristemque redire sub orcum.
Aris ergo dehinc tacitus abscedito nostris.

Secundo: In vita, operibus se suis Regem Christus probavit. Apocal. 19. 16. Qui habet in vestimento suo, et in femore scriptum: Rex regum et Dominus dominantium: 84. II. *In vita.*
quod S. Ambros. expendens, ait: *Habet in femore scriptum, quod ipse sit Rex regum: quia in operibus, quæ in carne positus gessit, cognitum est eum esse verum Dei Filium.* Universæ creaturæ eum Regem ac Dominum suum agnoverunt, eique obedierunt, Deus enim Pater illi omnia subdidit, Matth. 8. 27. *Venti et mare obediunt ei.* S. Gregorius hom. 10. in Evangelia, probat, omnia illi obedivisse: *Omnia elementa*, inquit, *Auctorem suum venisse testata sunt: Deum hunc cæli esse cognoverunt, quia protinus stellam miserunt. Mare cognovit, quia sub plantis eius se calcabile præbuit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol cognovit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa et parietes cognoverunt, quia tempore mortis eius scissa sunt. Infernus agnovit, quia hos, quos tenebat mortuos, reddidit. Et tamen hunc, quem Dominum insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Iudæorum corda Deum esse minime cognoscunt, et duriora saxis scindi ad pœnitendum nolunt.* Etsi Deum pauci agnoverunt, Regem tamen multi facere voluerunt, Ioan. 6. 15. Messiam scilicet, ut ait Cornel. quem Iudæi putabant daturum sibi copiam frumenti, vini, olei, auri et argenti. Tunc quinque panes hordeaceos et duos pisces multiplicans quinque virorum millia v. 10. paverat: adde mulieres ac parvulos, quantus erit numerus?

Specimen quoddam regiæ suæ dignitatis præbuit in ingressu Ierosolymæ urbis regiæ, cum totus populus portis effusus cum ramis palmarum obviam ei processit, et laudes eius decantavit, ut, sicut ait S. Matthæus cap. 21. 5. impleretur, quod dictum est per Prophetam Zachariam: Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus, etc. Verba Zach. cap. 9. v. 9. sunt: *Exulta satis* Hebr. מאד *meod*, valde. Chald. vehementer, *filia Sion*, (urbs Sion: urbes puellæ vocantur, et ut puellæ pinguntur) *exulta filia Ierusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi iustus et Salvator.* Hebr. נושע *noscia*, salute plenus, salute circumdatus. Nun enim est una ex literis Heemanticis, et in hoc loco est formativa nominis: sicut in Namrod, quod a *marad* deducitur: et Nephtali a *phatal*. Male aliqui sumpserunt hic noscia, pro Besoni, id

est, participio in coniugatione Niphal, et significare volunt salvatum: est enim Christus Salvator, nec ipse eget salvatore, qui alios salvat. In oblatione palmarum possis considerare, Iudæos fateri Christum Regem esse victoriarum Auctorem.

85. III. In passione. Tertio: In ipsa Passione, Rex est sæpius proclamatus. Primo, a Pilato Iudææ Præside, qui eum audiret inclamantes, Crucifige, crucifige eum, ait Ioan. 19. 15. *Regem vestrum crucifigam?* Milites post flagellationem exuentes Iesum, *chlamydem coccineam circumdederunt ei.* Chlamys proprie est vestis militaris, pallio brevior, multo ac strictior *une cape:* militis igitur alicuius detrita chlamys iniecta est humeris Christi, quæ, quia erat coccinea, speciem aliquam regis referebat, sed theatralis et deridendi. S. Marcus et S. Ioannes purpuram vocant: vel, quia color coccineus et purpureus sæpe confunduntur ob similitudinem: vel quia erat hæc chlamys dibapha, hoc est, bis tincta: primo, cruore purpuræ piscis: secundo, cocco, id est, grano ex arbuscula ilici simili, vel ex rubenti gramine, nascente. Chlamyde autem, ut ait Plut. in Eumene, nulla vestis fuit regalior apud Macedones: atque, ut dicit Cassiodor. lib. 2. epist. 2. purpuræ color regnantem discernit, dum conspicuum facit, ne de aspectu Principis possit errari. Itaque sapienter S. Cyrill. lib. 12. in Ioan. cap. 15. ait: *Per purpuream vestem regnum totius Mundi, quod per fidem Christus accepturus erat, significatum fuisse volunt.* In corona quoque spinea capiti eius imposita idem repræsentatur, v. 29. et Marc. 15. 17. et seq. Ioan. 19. 2. Hoc monet S. Bernard. de Passione Domini cap. 19. *Licet in irrisione coroneat, tamen ignorantes et irridentes coronatum Regem fatentur. Ergo Rex eorum, vel ab ipsis nescientibus demonstratur.* Et S. German. Patr. Constant. orat. in Sepult. Christi: Purpura illa, inquit, et corona ex spinis plexa ante crucem, confirmabat *victoriam dicentis:* Confidite, ego vici Mundum, Mundique Principem.

2. Crux ipsa regium fuit Insigne. Isaiæ 9. 6. *Factus est principatus super humerum eius.* Ingeniose nonnulli cabalistice exponunt vocem משרה *misra*, quæ significat principatum: per מסיר שרה *missir, sara:* hoc est, *ex spina imperium:* ut denotetur, per coronam spineam, et crucem, datum esse Christo imperium. S. Bern. serm. 2. Epiphan. *Apparet quidem in corona paupertatis, in corona miseriæ, coronandus a familia sua, corona iustitiæ, quando exibunt Angeli, et tollent de regno eius omnia scandala, quando veniet ad iudicium cum Senioribus populi.* Et de cruce S. August. serm. 7. de tempore: *Merito crux Christi dicitur principatus: quia per eam diabolus vincitur, et totus Mundus ad gloriam Dei revocatur.* Vide dicta Ps. 9. sect. 1. ubi probo, crucem esse Christi currum triumphalem, thronum, sceptrum, et coronam. Tertull. lib. contra Iudæos, in cruce regnum vidit, cum ait: Quis omnino Regum insigne potestatis suæ *humero præfert*, et non aut in capite diadema, aut in manu sceptrum? Sed solus Rex novus novorum sæculorum, Christus Iesus, novam gloriam, potestatem et sublimitatem suam *in humero extulit;* crucem scilicet, ut secundum Davidis Prophetiam exinde regnaret. Ita ipse. Ps. 95. 10. iuxta Sept. habemus, *regnavit a ligno Deus*, et sic legerunt S. Aug. S. Leo ser. 4. de pass. S. Greg. hom. 6. in Ezech. S. Isid. de voc. Gent. cap. 25. S. Ambr. in 1. ad Cor. S. Bern. serm. 1. de resurr. et alii. Vide ibi dicta. Nota, Hebræi vocant Principem נשיא *nasi*, q. d. portitorem, portantem, baiulum: græci βασιλευς, q. d. βασις λαος basim et fundamentum, atque columnam, et sustentaculum seu fulcrum populi: Luc. 19. 17. *Baiulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ locum, hebraice autem Golgota.* Nota, baiulat sibi crucem, ut se Regem probet: baiulat nobis, ut in cruce peccata nostra portet. S. Aug. tract. 117. in Ioan. crucis vim regiam prædicat. *Grande*, ait, *spectaculum: sed si spectet impietas, grande ludibrium; si pietas, grande mysterium. Si spectet impietas, grande ignominiæ documentum: si pietas, grande fidei monumentum. Si spectet impietas, ridet Regem, pro virga regni, lignum sui portare supplicii: si pietas, videt Regem baiulantem lignum ad semetipsum figendum, quod fixurus etiam erat in frontibus Regum, in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda Sanctorum.*

3. In titulo supra Crucem posito, aperte Rex Christus declaratur, Ioan. 19. v. 19. *Scripsit autem et titulum Pilatus: et posuit super crucem. Erat autem scriptum: Iesus Nazarenus, Rex Iudæorum:* et erat scriptum hebraice, græce et latine: ita ut sicut ait Baron. anno Christi 34. num. 119. In ordine nobilior locus, ac proinde prior ille sit visus, qui Christo esset vicinior, sicque Latina prior, novissima vero Hebraica (ut quæ Græca inferior et Barbara a Romanis haberetur) posita esset inscriptio. Siquidem apud eos in theatro locus infimus Senatorum, summus vero plebis: et in triumpho postremus Imperatoris: sed et in triclinio novissimus Consulis erat: sicque sedendo, procedendo, et recumbendo, locus ultimus primus esset: ita ipse. Qui se humiliat, exaltabitur: docet Iesus recumbendum esse in novissimo loco. Sed ad rem redeamus. S. Cyrill. Alex. lib. 12. in Ioan. cap. 19. advertit, in his tribus linguis scriptum titulum denotare, Christum esse Regem totius Orbis. Verba eius sunt: Divinitus, ut ego puto, factum est, ut trium linguarum, quæ præcipuæ sunt, literis titulus scriptus fuerit. Omnium enim gentium regnum Christo attributum esse significavit. Ipsi enim, ait Daniel, honor, et regnum datum est, et omnes tribus et linguæ ipsi servient, ita Cyr. In eo vero vim facit S. Ambrosius, lib. 10. in Luc. quod titulus ille fuerit supra crucem: *Merito*, inquit, *supra crucem titulus. Non enim humani corporis, sed divinæ potestatis est regnum, quod habet Christus: merito supra crucem titulus, quia, licet in cruce erat Dominus Iesus, supra crucem tamen Regis maiestate radiabat. Latro etiam in cruce Regem agnovit. Luc. 23. 42.*

Quarto: In Resurrectione, Regem se et Victorem Christus probavit, et hostem spolians, et de eo triumphum 86. IV. In resurrectione. agens, Ps. 23. 7. dicunt Angeli eum ad limbos descensurum præcedentes, sicut explicant S. Athanas. orat. 4. in Arian. S. Chrysologus serm. 65. S. Epiphan. orat. de sepul. Christi, S. Chrysostomus hom. quod Christus sit Deus, et alii multi: *Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales*, portæ æternæ, ut legit Tert. in Scorp. cap. 10. *Et introibit Rex gloriæ*, id est, gloriosus: Act. 2. v. 2. *Vocatur Deus gloriæ.* Et 1. Cor. 2. 8. *Dominus gloriæ.* S. Cypr. lib. 2. contra Iudæos legit illud Ps. *Rex claritatis.* Vers. 8. dicitur Dominus fortis et potens: Dominus potens in prælio, Crucis scilicet. Et v. 10. *Dominus virtutum.* Hebr. *Sabaoth*, id est, *exercituum*, ut S. Hieron. vertit, et Aquila reddit, *Dominus militiarum:* cælestis, et terrestris.

Ps. 109. 3. ait Deus Pater Christo: *Tecum principium* (Gr. αρχη, id est, principatus) *in die virtutis tuæ.* Diem illum Genebrardus explicat de resurrectione eius, in qua post mortem cœpit gloriosissime regnare, *in splendoribus Sanctorum.* Chald. splendoribus sanctitatis. Aquila, venustatibus sanctis. Hoc de dotibus corporis gloriosi explica. VI. editio, in gloria Sanctorum. Vide illum locum: *ex utero ante Luciferum genui te.* S. Hieron. vertit, de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. De hac re commodius dicetur v. seq. ubi de resurgente Christo ait Pater æternus: *Ego hodie genui te.*

Quinto: Dies virtutis Christi præcipue fuit dies Ascensionis in cælum: tunc enim accepit possessionem regni 87. V. In cælum ascendens. sui. Primo, se Dominum probat in elevatione per propriam virtutem, Act. 1. 9. *Videntibus illis elevatus est.* Luc. 24. 50. *Ferebatur in cælum.* Franci olim clypeo impositum regem 1. Elevans se in altum sua virtute. humeris portabant, et adorandum exercitui ac populo proponebant: id etiam fecerunt variæ nationes. Plato ait, reges esse θεους εξ ανθρωπων, *Deos ex hominibus*, Iesus est homo Deus, a summo cælo egressio eius, et occursus eius usque ad summum eius. Secundo, regiam suam potestatem ostendit in deductione captivorum secum, Ephes. 4. 8. 2. Deducens captivos. *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem*, (id est, captivos) *dedit dona hominibus*, in Ps. 67. erat, v. 19. accepisti dona in hominibus, id est, pro hominibus: vel, propter homines. Hebræi enim usurpant Beth etiam loco pro,

Digitized by Google

3. Ab Angelis adoratus.

et propter. Tertio, ut Regem suum susceperunt et adoraverunt Angeli, e cælis occurrentes venienti. Illud enim Ps. 23. 7. de limborum descensu explicatum, verius est de Christi in cælum ascensu, ut ibi ostendam. Attollite portas, etc. Nunc sufficiat S. August. sermon. 5. de Resur. *Viderunt cælites cuncti speciosum vulneribus Christum, spolia e castris tyrannicis reportantem, et admirantes fulgentia divinæ virtutis vexilla, talibus concrepant hymnis, deducuntque lætantes. Quis est iste Rex gloriæ?* Id est, gloriosus. Est quoque Rex gloriæ: id est, totius aulæ cælestis, et omnium glorificatorum.

4. Ad dexteram Patris sedens.

Quarto, ut Rex super omnes Angelos, Archangelos, et omnes spiritus cælestes ascendit, in throno ad dexteram Patris posito sessurus. Ps. 109. 1. *Dixit Dominus Domino meo,* (Pater Filio) *sede a dextris meis:* ad dexteram, ut legit S. Ambros. S. Cypr. lib. 2. cap. 26. Tert. lib. 4. contra Marcion. S. August. tract. 8. in Ioan. Sedere porro ad dexteram, est tenere primum locum inter electos. Vide ibi dicta.

5. A Patre coronatus, et potestatem accipiens.

Quinto, illi dat Pater coronam regiam, et sceptrum, potestatemque in omnem creaturam, et eius potestatis plenissimum usum, subdens eius voluntati omnia tam naturalia, quam supernaturalia et gratiarum donationem aut subtractionem ad libitum. Dan. 7. 13. *Aspiciebam in visione noctis, et ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dierum pervenit: et in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem* (iudicandi et regnandi) *et honorem, et regnum: et omnes populi, tribus, et linguæ servient ei.* S. Iust. ac S. Cypr. legunt: Omnes *reges terræ* per genus: *et omnis claritas* (omnes clari et illustres) servient ei. Sic erunt veri reges: quia servire Deo, regnare est. Sexto, illum ut Regem omnes suscipient. Apoc. 5. 4. *Et vidi, et audivi vocem Angelorum multorum in circuitu throni, et animalium, et Seniorum: et erat numerus eorum millia millium. Dicentium voce magna: Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem* (accipere, non in se, cum iam esset Deus; sed in mente, et cognitione hominum) *et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem*, et omnem creaturam, quæ in cælo est, et super terram, et sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ in eo, omnes audivi dicentes: Sedenti in throno et Agno, benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæculorum. Septimo, Regem se liberalem ostendet. Ephes. 4. 8. *Dedit dona hominibus:* dona scilicet Spiritus sancti, ut explicat S. Ambros. et S. Hieronymus: dedit etiam ipsum Spiritum sanctum, qui est donum donorum, quem promiserat Apostolis, Ioan. 16. 7.

Quam potestatem ubique ostendit.

Sic regiam suam potestatem ostendit in terra, in inferis, et in cælis, ut se omnium Dominum probaret, Ephes. 4. 10. *Qui descendit, ipse est, et qui ascendit super omnes cælos*, et ipsum empyreum, ita ut super illud emineat, sitque in illo spatio inani aut toto corpore, aut parte corporis, ac pedibus insistat convexæ eius superficiei, ut S. Thom. S. Anselm. Corn. a Lap. et alii censent. 2. *Super omnes cælos*, tum stellarum errantium, tum fixarum, in cælum empyreum et eius partem nobilissimam ascendit. Hic secundus sensus magis placet, et alias infra confirmabitur, *ut impleret omnia.* 1. Ut fructu sui sanguinis loca omnia repleret, sicut explicat S. Hieron. 2. Ut impleret omnes electorum hominum et Angelorum sedes, ut S. Anselm. 3. Ut donis suis omnes compleret, sicut S. Ambr. 4. Ut ubique gloriam suam, virtutem, et potestatem declararet, sicut Theophylactus et Oecumenius. Nam, ut dicit S. Bern. serm. 2. de Ascens. Ascendit Christus super omnes cælos, ut adimpleret omnia: iam enim, cum se Dominum universorum, quæ sunt in terra, et in mari, et in inferno, probasset, non restabat, nisi ut *aeris et cælorum* se esse Dominum, argumentis similibus, vel certe potioribus approbaret. *Terra* enim cognovit Dominum, quia ad vocem virtutis eius, cum clamasset magna voce: Lazare! veni foras, mortuum reddidit. Cognovit *mare*, quia solidum se præbuit sub pedibus eius: ita ut Apostoli cum putarent phantasma esse. Cognovit *infernus*, cuius ipse portas æreas, et vectes ferreos confregit: ubi et ligavit illum insatiabilem homicidam, qui vocatur Diabolus et Satanas. Profecto qui mortuos suscitavit, leprosos mundavit, cæcos illuminavit, claudos firmavit, et omnem exsufflavit infirmitatem, Dominus omnium fuit, et eadem, qua fecerat, manu, quæ defecerant, reficiebat. Atque postea subdit: Ad claudendam igitur tunicam tuam inconsutilem, Domine Iesu, ad perficiendam fidei nostræ integritatem, restat, ut videntibus discipulis per medium aeris, sicut aeris Dominus, ascendas super omnes cælos. Ex tunc probabitur, quia *Dominus universorum tu es*, quia *omnia in omnibus adimplesti*, et iam tibi profecto debebitur, ut in nomine tuo *omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum:* et omnis lingua confiteatur; quia tu es in gloria, et in dextera Dei Patris. Ita Bernardus.

Sexto: In iudicio extremo Christus potestatem suam re- 88.
giam, velut gladium hactenus in vagina reconditum, exeret: tunc ante ipsum columnæ ipsæ cælorum contremiscent, cumque venerabuntur omnes homines et Angeli, Hebr. 1. 6. *Cum iterum introducit Primogenitum in Orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei:* primo, fuit introductus Christus in Orbem per Incarnationem, iterum introducetur in die iudicii. S. Matthæus agens de Christo iudicaturo in fine Mundi, eum Regem vocat, cap. 25. 34. *Tunc dicet Rex his, qui a dextris eius erunt: Venite benedicti, etc.* Causam inquirens Abulens. q. 337. ait, sic appellari, cum est mentio iudicii: quia ad Regem pertinet magnitudo apparatus, et magnitudo potestatis, et exercitium gubernationis. S. Chrysost. hom. 33. de petitione filiorum Zebed. βασιλεως μαλιστα, inquit, το κρινειν και δικαζειν. Regis est maxime, iudicare ac disceptare, honores deferre ac supplicio afficere. Christus est verus Melchisedech, id est, Rex iustitiæ, de illo dicitur, Ps. 44. 7. *Sedes tua Deus* (S. Hier. thronus tuus) *in sæculum sæculi*, (S. Aug. in sæcula sæculorum) *virga directionis, virga regni tui.* S. Hieron. *Sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui:* sceptrum sumitur metonymice pro exercitio potestatis regiæ, cuius signum est sceptrum: id est, iustitiam exercebis, iuste gubernabis, et cum æquitate ac rectitudine. S. Bernard. serm. 2. de Epiph. *Coronandus*, inquit, *a familia sua corona iustitiæ, quando exibunt Angeli, et tollent de regno eius omnia scandala, quando veniet ad iudicium cum Senioribus populi sui, cum pugnabit pro eo Orbis terræ contra insensatos.*

VI. Regem se Christus ostendet in die iudicii.

Christus Rex, ac Iudex, et Vindex depingitur egregio 89.
emblemate, Apoc. 19. v. 11. Et vidi cælum apertum, et ecce equus albus, et qui sedebat super eum, *Vocabatur Fidelis, et Verax*, (promissa complens fideliter) *et cum iustitia iudicat, et pugnat*, id est, iustissime, et iure æquissimo. *Oculi eius sicut flamma ignis*, id est, flammantes atque fulgurantes propter iram contra sceleratos, *et in capite eius diademata multa*: est enim Rex regum, et regnorum omnium: diadema porro, erat fascia candida, qua regum capita cingebantur. *Et vestitus erat veste aspersa sanguine*: apparebunt enim stigmata in eius corpore: *Et vocatur nomen eius, Verbum Dei. Et exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti albo byssino, et mundo*, ut denotent: 1. Suam puritatem et innocentiam. 2. Felicitatem, gloriam et triumphum. Nam lætabitur iustus, cum viderit vindictam. *Ex ore eius procedit gladius ex utraque parte acutus*, sententia damnationis æternæ in animam et corpus: *ut in ipso percutiat Gentes: et ipse reget eos in virga ferrea, et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis.* Hæc dicuntur de Christo, Antichristum et Antichristianos etiam in hac vita punituro: ad iudicium extremum etiam maxime spectant.

Emblema Christi regis, iudicis et vindicis.

Septimo denique, post iudicium Christus in cælo erit 90.
Rex æternus, et in suo regno pacificus. Tunc verum erit, quod ait Ioel, cap. 3. 17. *Scietis, quia ego Dominus habitans in Sion monte sancto meo, et erit Ierusalem sancta, et alieni* (alienigenæ, Philisthæi, Assyrii, Chaldæi, etc. id est, scelerati) *non transibunt per eam amplius.* Semel inde deiectus draco, eo amplius non penetrat bellum illaturus. Ibi regnabit quietus Salomon, throno suo insidens, et in eo effulgens: de throno Salomonis eburneo, auratoque, atque leonibus ac leunculis cincto, vide lib. 3. Reg. 10. 18.

VII. Per totam æternitatem rex erit Christus.

Digitized by Google

et seq. de ferculo eius ex lignis Libani facto, in quo erant A columnæ argenteæ, et reclinatorium aureum, atque ascensus purpureus, vide Cant. 3. 9. Ferculum porro illud, erat sella regia, qua per solemnem pompam, quasi in curru triumphali, Regum Orientalium more, a succollantibus lecticariis, Salomon humeris gestabatur, ut recte ait Delrio. Sæpe autem Deus dicitur sedere super Cherubim, in propitiatorio scilicet. Dicam tantum cum eodem Salomone v. 11. *Egredimini, et videte filiæ Sion* (animæ contemplativæ extra vos rapimini in cælum) *Regem Salomonem* (Messiam, ut etiam Rabbini explicant in Midras) *in diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis eius.* Mater eius dicitur cælestis Ierusalem, ut explicat Honorius: dies desponsationis, est dies Ascensionis, sed dies ille non habet occasum, et illa lætitia et gloria æterna est. Sensus est Anagogicus: ad literam, agitur de die Incarnationis. Subtiliter Tarentasius in illum locum Cant. assignat quatuor Christi coronas.

91. Quatuor Christi coronæ.

Prima, inquit, *corona* fuit *carnea* in Conceptione, cuius faber fuit Spiritus sanctus: fabrica, virgineus B uterus. Cant. 3. Egredimini filiæ Sion, etc. Secunda, *corona spinea* in Passione, cuius fabri fuere milites: fabrica, Synagoga. Ioan. 19. 2. Tertia, fuit *corona gemmea* in Resurrectione, cuius faber fuit Pater: fabrica gloria. Ps. 20. 4. Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso. Quatuor enim dotes corporis eius fuerunt, quasi quatuor lapides pretiosi in carne eius. Quarta, *corona aurea* in Ascensione, cuius faber fuit Pater; fabrica cælum empyreum. Eccl. 1. 45. Corona aurea super caput eius.

Regnum illud est æternum. Angelus Gabriel ait Deiparæ, Luc. 1. 33. *Regni eius non erit finis:* causam dat S. Chrysost. in Ps. 109. quia Christus a se ipso et in se ipso recondita habet omnia regiæ suæ potestatis insignia: itaque est Rex, ἀέναος καὶ ἀθάνατος, perpetuus et immortalis: alii vero reges potestatem suam non habent in se ipsis: sed in exercitu, in satellitibus, in abundantia divitiarum et murorum ambitu ac munitione, ideo facile gloria eorum defluit.

Ferdinandi regis præclara de Christi regno confessio.

C Ab eo Rege æterno omnis regia potestas derivatur. Hoc Ferdinandus Magnus, Rex Castellæ, egregio facto testatus est. Ut enim Severanus refert in selectis aureis morientium iustorum, is, cum mortem propinquam sentiret, Sacrum fieri iussit in æde S. Isidori Hispalensis: in eoque sacra se Eucharistia munivit. Die sequenti vocatis Episcopis, Abbatibus, et viris religiosis, ad Ecclesiam diademate coronatum, et regalibus fulgentem vestibus deportari se imperavit, cumque ad S. Isidori Sarcophagum venisset, coram eo astans clamavit ad Dominum clara voce: *Tua est potentia, tuum est regnum, Domine, tu es super omnes reges, tuo imperio omnia sunt subiecta: Quod te donante accepi, restituo tibi regnum: tantum animam in æterna luce iubeas collocari.* His dictis, exutus regalibus ornamentis, pro venia exorabat: et recepta ab Episcopis Pœnitentia, et gratia ultimæ Unctionis, *indutus cilicio, et conspersus cinere,* duobus diebus in pœnitentia supervixit.

Omnes Christi servi, sunt reges. Apocal. 5. 10. in cælo D quatuor animalia (id est, quatuor Angeli e supremis principibus) et 24. Seniores, id est, homines sancti, habentes citharas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum, cantant: *Fecisti nos Deo nostro regnum* (reges) *et sacerdotes, et regnabimus super terram.* Habebant in capitibus coronas aureas, cap. 4. v. 4. aut potius, illas abiecerant ante thronum Dei et Agni, v. 11. et postea ceciderunt in facies suas, cap. 5. 14. et adoraverunt viventem in sæculo sæculorum, scilicet et Deum, et Agnum. Secundo, etiam in terris, reges sunt sancti omnes. 1. Petr. 2. 9. *Vos genus electum, regale Sacerdotium.* S. Cypr. illud expendens in Orat. Dom. Adveniat regnum tuum, sic ait: *Qui renunciavit iam sæculo, maior est et honoribus eius et regno;* et ideo, qui se Deo et Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat.

Vide, ut in te regnet Christus. S. Greg. lib. 20. Mor. cap. 7. illa Iob verba considerans, cum sederem quasi Rex circumstante exercitu, id Christo applicat in hunc modum: A *Quasi Rex Dominus sedet in corde, quia circumstrepentes regit animorum motus in nostra cogitatione. In mente quippe, quam inhabitat, dum torpentia excitat, inquieta frænat, frigida accendit, accensa moderatur, emollit rigida, ac fluxa restringit. Ex ipsa hac diversitate cogitationum, quasi quidam illum exercitus circumstat. Sive certe, qui rex sedet circumstante exercitu, quia præsidentem illum mentibus electorum circumstat turba virtutum.* Et quidem omnes virtutes ibi cum Christo regnant, diademate coronatæ, ut sponsæ magni regis. S. Ambr. lib. 6. de Sacram. cap. 5. *Si Deus,* ait, *in nobis regnat, locum habere adversarius non potest. Culpa non regnat, peccatum non regnat: sed regnat virtus, regnat pudicitia, regnat devotio.*

ARTICULUS II.

Christus fuit verus Legislator.

Vers. 6. 2. Pars
92.
Lex evangelica est lex præceptiva.

B POSTQUAM se Regem a Patre constitutum esse Christus docuit, ostendit se donata potestate usum esse, et legem novam sancivisse. Vers. eod. 6. PRÆDICANS PRÆCEPTUM EIUS. Hebr. חק *chok* statutum, morem, decretum, ius, ceremoniam, legem. Nota primo, contra Lutherum lib. de libertate Christiana, et in epist. ad Galat. contra Calvinum et Bezam, legem Evangelicam esse vere et proprie legem præceptivam. Christus enim Ecclesiam suam fundavit, velut regnum aliquod spirituale, cuius ipse esset Rex constitutus a Patre super Sion montem sanctum eius, id est, super Ecclesiam, ut vides in psalmo nostro; gentes universæ assignantur, ut partes et membra illius regni. Postula, etc. ideo lex aliqua fuit necessaria, quæ omnes in officio contineret. Isaiæ 2. 3. *De Sion exibit lex* (Evangelica, sicut Mosaica de Sina: unde Sion Ecclesiam, Sina Synagogam figuravit, Galat. 4. 24. et 25.) *et verbum Domini de Ierusalem.* Quod accidit præsertim in Pentecoste. Ioan. 14. *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est, qui diligit me.* S. August. qui habet in memoria, et C servat in vita. Et cap. 15. 10. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea.* Et Concil. Trident. sess. 6. can. 19. ait: Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio præter fidem, *anathema sit.* Nota secundo: Cum Christus nec temporale regnum, nec politicam Rempublicam instituerit: sed tantum Ecclesiam suam, quatenus est congregatio ad spiritualem finem per spiritualia media ordinata: ideo per se tantum illas leges tulit, quæ ad hunc finem directe pertinerent. Eam ob rem præcepta dedit moralia et ceremonialia, nulla iudicialia: sed potestatem reliquit vicariis suis illa sanciendi. Ita Suar. de legib. lib. 10. cap. 2. illum consule.

93. De quo præcepto Christi loquatur David, dubitatur.

His positis: Quæres primo: de quo præcepto hic agitur? Primo, aliqui explicant de præcepto pœnitentiæ: ait enim Christus, Matth. 4. 17. *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum:* quo Deus per gratiam regnat in corde fidelium, eosque efficit reges et passionum suorum domitores, postea per gloriam secum beaturus et coronaturus in æternum. Hoc autem obtinebunt per pœ- D nitentiam, quæ fuit summa, compendium, finis, et scopus prædicationis Christi, ut per mutationem morum et vitam perfectam regnum cælorum consequerentur.

1. Aliqui de pœnitentia exponunt.

Secundo, alii illud præceptum a Christo prædicatum, dicunt esse præceptum mansuetudinis, Matth. 11. 29. *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde:* id est, cordis affectu et voluntate, ut ait S. Bern. serm. 42. in Cant. S. August. serm. de verbis Domini secundum Matthæum, sic Christum loquentem facit: Discite a me, non Mundum fabricare, non cuncta visibilia et invisibilia creare, non in ipso Mundo mirabilia facere, et mortuos suscitare: sed, quoniam mitis sum et humilis corde. Magnus esse vis, a minimo incipe. Ita ipse.

2. Alii de mansuetudine.

Tertio, alii præceptum a Christo prædicatum censent esse obedientiæ, qua sibi a Patre demandata præstitit, Ioan. 14. 31. *Ut cognoscat Mundus, quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio:* morti me offerens voluntarie, ut Patris mei amori erga me, et ipsius voluntati id mihi imperantis, faciam

3. Alii de obedientia.

Digitized by Google

4 Alii de charitate. satis. Quarto, alii exponunt de præcepto charitatis, quod Christus suum vocat, Ioan. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.* Novum: 1. Id est, præstans, eximium, oit Maldon. 2. Renovans hominem, ut S. August. 3. Renovatum a Christo, et quod antea explicatius traditum, ac novi testamenti proprium, quod vocatur lex dilectionis.

5 Alii de constitutione eius in Regem. Quinto, alii præceptum a Christo prædicatum, dicunt esse decretum, quo constitutus est Rex a Deo Patre. Nam חק *chok*, significat etiam decretum et statutum, ut dixi supra. Illud autem decretum promulgavit, Matth. 28. 18. *Dato est mihi omnis potestas in cælo et in terra*, etiam qua homo sum, ut ait S. Cyrill. et S. Greg. Nyss. ac S. Athanasius.

6. Et melius, alii de tota lege Evangelica. Sexto, melius et plenius, præceptum illud o Christo prædicatum dicimus esse totam legem Evangelicam. Cum enim se Regem a Patre constitutum dixerit, et consequenter supremum Dominum cæli et terræ, cur præceptum illud ad unum aut alterum mandatum coarctabimus; ac non potius ad omnia extendemus? Eius figura fuit Moses dans legem populo in deserto, et omnes Prophetæ mandata Dei populo enunciantes. Unum aut alterum B affero. Ioel. cap. 1. prophetiæ suæ, v. 1. *Verbum Domini, quod factum est ad Ioel filium Phatuel.* Ioel significat, *Dominus Deus*, a יה *iah*, Dominus: et אל *el*, Deus; Phatuel vero significat, *aperiens Deus*: vel, *suasio Dei*, a פתח *patac*, aperio: et אל *el*, Deus. Ut enim ait Paulus Hebr. 1. v. 1. *Multifariam* (Græce πολυμερῶς, per varios partes et vices) *Multisque modis* (Gr. πολυτρόπως, multiformiter per varias figuros, formas, visiones et oracula) *olim Deus loquens Patribus in Prophetis: novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæculo.* Magna Orbis felicitas, quod tam excellentem habuit concionatorem! S. Bern. serm. 4. in festo omnium Sanctorum illud Matth. 5. 2. *Aperiens os suum, docebat eos*, contemplans, ait: *Aperuit nunc os suum, qui prius aperuerat ora Prophetarum, etc. Vere opertum est os eius, in quo omnes thesauri sapientiæ et scientiæ sunt reconditi.* Et quidem statim atque aperuit os, beatitudinum promissiones audiuntur.

(Margin: Phatuel.)

94. Ionas Christi figura. Filius Amathi. C Christi quoque figura fuit Ionas, qui initio suæ Prophetiæ ait, cap. 1. v. 1. *Et factum est verbum Domini ad Ionam filium Amathi*: id est, veritatis, hoc enim significat Hebr. *emeth*. Christus itaque, est filius Amathi, hoc est, veritatis: quia *Deus veritas est*, et eam ob rem vera docet: Patri æterno ait ipse Christus, Ioan. 17. 17. *Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est*: id est, doctrina tua per me eis tradita: de Christo ait idem S. Ioan. 1. 17. *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est.* S. August. contra Faustum id explicans ait: Gratia pertinet ad charitatis plenitudinem: veritas, ad prophetiarum impletionem. Additur Ionæ v. 2. *Surge, et vade in Ninivem civitatem grandem, et prædica in ea.* Ninive erat Metropolis imperii Assyriorum sita non ad Euphratem, ut ait Diodor. lib. 2. sed ad Tigrim fluvium, ut docet Ptolomæus lib. 6. cap. 1. Plin. l. 6. cap. 13. significat, pulchram et speciosam, a rad. *nave*, pulchritudo: unde est figura Mundi, in quem venit Christus, legem D Dei prædicaturus. S. Hier. in Ionam sic ait: Christus est *Ionas*; hoc est, *columba*, sive *dolens*: vel quia Spiritus sanctus in specie columbæ descendit, et mansit in eo: vel quia nostris doluit ipse vulneribus, et flevit super Ierusalem, et livore eius sanati sumus. Vere *filius veritatis* mittitur ad Ninivem pulchram, id est, ad Mundum: quo nihil pulchrius oculis carneis aspicimus: unde et apud Græcos κόσμος, ob ornatu nomen accepit: ut, quia Israel contempsit, totus Gentium Mundus exaudiat: sic ipse. Hinc Christus dicitur legatus ad Gentes missus, id est, ad Mundum tam per se, quam per Apostolos suos convertendum. Abdiæ 1. v. 1. *Auditum audivimus a Domino, et legatum ad gentes misit*, id de Christo sic exponit Hugo a S. Vict. *Legatus iste*, ait, *tria secum attulit: lucem, unguentum, panem: Lucem exposuit in monte, panem in cœnaculo, unguentum in Crucis patibulo. Christus namque Mundum illuminavit pulsa ignorantia: ipse eum satiavit ordinato concupiscentia: idem ipsum in melius commutavit exterminata*

A *miseria. Unde ipse in Evangelio: Ego sum, ait, via, veritas, et vita: via illuminando, veritas sanando, vita felicitando: primum contra ignorantiam, secundum contra concupiscentiam, tertium contra miseriam.* Sic Hugo.

Hunc misit Pater æternus, Amos 4. 13. *Annuncians homini eloquium suum*: id est, Christum, qui est Verbum eius, quo omnia dicit, facit, præcipit et gubernat: est unicus eius conceptus. Hebr. שיח *siach*, cogitationem, meditationem, consilium, et opus significat: Sept. verterunt, *annuncians in homines Christum suum*, id est, Messiam et Salvatorem nostrum, de quo id intellexere S. Athan. lib. de fid. unit. SS. Trin. Basilius lib. 4. contra Eunom. S. Ambr. lib. 2. de Spir. sancto. S. August. lib. 18. de civit. cap. 2. Fortasse legerant *mesiho*, aut cognoverant *mo siho*, denotare Messiam: quia Christus est Patris æterni cogitatio, conceptio, dictio, verbum, eloquium. Pergit Amos, *faciens matutinam nebulam*: id est, vapores et exhalationes per solem orientem a terra et aqua eductos et elevatos, qui tegunt aerem instar nebulæ, id est, exiguæ nuB bis: illa nebula est lucida, roscida et fœcunda. Clarius sic vertit: *Qui facit auroram ex caligine.* Et Chald. mysticum sensum clare aperit. Qui præparat *lumen iustis quasi lumen auroræ*, et præparat tenebras impiis. Ps. 18. 8. *Lex Domini immaculata* (S. Ambr. serm. 16. in Ps. 118. irreprehensibilis) *convertens animas*, (ab idolis ad Deum, ait Tertull. de captivitate in libertatem, ad imitandum Deum ut S. Hier.) *testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.* Et v. 9. *Præceptum Domini lucidum* (longe lucens, ut legit Tert. de pudic. cap. 6. Hebr. *bara*, purum) *illuminans oculos.* Vide ibi dicta, et Ps. 118. 105. lucerna pedibus meis Verbum tuum, etc.

Quæres secundo: An Christus fuerit legis Evangelicæ verus et perfectus legislator: an vero tantum promulgator, ac veluti præco, sicut fuit Moses, a Deo latam legem e monte Sina ad populum deferens, eique explicans? Respondeo: Christum propriissime loquendo fuisse legislatorem legis gratiæ, et habuisse potestatem iurisdictionis C et spiritualis et temporalis ad ferendas leges ad libitum, quibus homines obligaret. Probatur ex Isaia cap. 33. 17. *Regem in decore suo videbunt oculi eius*, etc. regem non Ezechiam exultantem cæso Sennacherib, ut volunt Rabbini: sed Christum, ut S. Iust. in Tryph. Cyprian. lib. 2. contra Iudæos, cap. 28. S. Prosper. de Prædict. part. 3. cap. 2. deinde post enumeratam Ecclesiæ felicitatem sub tanto Rege, subdit causam illius v. 22. *Dominus enim Iudex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster*: in psalmo nostro vidimus Iudicem, v. 5. et videbimus v. 8. et seq. vidimus Regem, versu præced. nunc Legifer dicitur. Erat homo Deus. S. Cyr. Alex. dialogo 3. de Trinitate: *Decet*, inquit, *solam universorum reginam naturam* (divinam scilicet) *legem ponere, adiicereque et adimere, quæ voluerit. Legem tulit Filius, et antiquam alleviavit, ut graviorem legem: novamque immisit*, id est, *Evangelicam: et hoc sicut Legislator non trepide et humiliter: sed in auctoritate, quæ Deo congruit.* Habuit etiam illam potestatem ut homo, sicut patet ex allato Isaiæ loco, et præterea proD batur. 95 Christus fuit verus legislator, non tantum legis promulgator.

Nam primo Christus, etiam ut homo, fuit Filius Dei naturalis, ut dicetur art. seq. quia ut homo dicit hypostasim. Hinc potestas legislativa fuit in Christo cum singulari quodam excellentia, cum qua nulli creaturæ communicata est, ut recte docet Suar. 3. p. q. 22. disp. 47. Primo, ob originem potestatis illius, quia hæc potestas in Christo fuit quodammodo divina: erat enim potestas Dei, et a propria dignitate personali manavit. Secundo, ob perfectionem et excellentiam præceptorum, quæ per hanc potestatem imposita sunt: omnia enim ad internum bonum animæ pertinent, et ad maiorem cognitionem Dei, maioremque cum illo coniunctionem. S. Aug. lib. 19. contra Faustum cap. 13. *Nobis data sunt sacramenta, seu præcepta, virtute maiora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora, tanquam iustitia fidei revelata, et in libertatem vocatis filiis Dei.* Tertio, per hanc potestatem potuit abrogari lex vetus. Hebr. 7. 12. Quarto, hæc potestas fuit am-

(Margin: 96. 1. Quia fuit Filius Dei. Potestas eius legislativa septem habuit excellentias. 1. 2. 3. 4.)

Digitized by Google

plissima per universum Orbem: in Ps. nostr. v. 8. Daba tibi gentes. Marci 16. Euntes in Mundum universum, prædicate Evangelium amni creaturæ, id est, amni homini.
5. Quinta, se extendit ad omnia tempora. Sexta, extenditur
6. ad actus tam internos, quam externos, et dat omnium virtutum materias, et ad amnes effectus supremæ potestatis, quales sunt dispensare, abrogare, et similes: est enim
7. perfectissima potestas, et divina. Septima denique, dat summa Pantifici amnem potestatem, quæ sufficit ad Ecclesiam gubernandam per tatum Orbem. Iam natavi, Christum nolaisse uti sua potestate ad temporales leges ferendas.

97. Legum latores vocati deorum filii.

Plata lib. 9. de legibus vocat legum latores, filios deorum. Non agimus, ait, sicut prisci legum latores, qui, eum θεων παιδες, *deorum filii* essent: heroibus, qui et ipsi ex diis nati dicuntur, leges ferebant: sed homines hominibus ista sancimus. Sic ipse. Hunc autem locum explicans Marsilius Ficinus: Exponendum, inquit, per ea, quæ in Critia et Politico, et sæpe alibi pertractantur, *deorum filios* hic intelligi *deos sub luna*, alios aliis terræ plagis gubernandis accammodatos, quos possumus more etiam Platonico Angelos nominare. Per quos sub Mercurii namine in Protagora leges genus hominum docet accepisse. Per quas in Critia quoque dicit homines primos ex terra natos accepisse iura. Ita Marsilius.

Deum se finxit Zotuastes. A Diis se leges accepisse varii finxerunt.

Legum latores nannulli Deos se esse finxerunt, ut Zotuastes, qui leges dedit Arianis, ut tradit Diodor. lib. 2. et 3. nannulli a diis se accepisse illas finxerunt, ut Menas primus Ægypti legislator a Mercurio, teste eod. Diod. lib. 3. Minas in Creta a Iove, per novennium in spelunca delitescens ad id populo persuadendum, ut ait Plutarch. eumque vocat οαριστην Διος, *Iovis Discipulum*, Homerus. Ægyptii varias etiam leges se habuisse ab Iside gloriabantur, ut tradit Diodar. lib. 1. Plerique populi a Cerere. Ovid. 5. Metam. canit:

Prima Ceres unca glebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris,
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Sertorius fingebat se a cerva sibi a Diana missa discere ea, quæ esset facturus, ut ait Plutarch. in Sertorio. Mahometes columbam sibi familiarem habuit, quæ ad aurem ei velut aliquid insusurrabat, Spiritum sanctum esse popula rudi persuadebat: putarim fuisse dæmonem familiarem, licet ad id edoctam naturaliter multi censeant. Vide plura Ps. 1. sect. 2. art. 7. *Et in lege Domini, etc.*

98.
II. Christus fuit Legislator, quia erat Rex.

Secundo, Christus fuit totius Orbis Legislator, quia propriissime loquendo fuit totius Orbis Rex, ut art. præced. prabavi. Omnis autem Rex ex vi sui dominii et potestatis est legislatar. Lex et Rex etiam in nomine magnam habent affinitatem. Rex est viva lex: lex vero, est rex inanimatus, et tamen efficax et poteas. Plato in Palitico camparat præconem leges intimantem caupoui res aliorum divendenti: Regem autem, prapria rei Domino, res suas pro valuntate distribuenti. Et dialogo Minois eum Socrato ait, pastori regem esse similem: leges apilianis esse ovibus optimas: bubulci, bobus: regis vero, ψυχαις των ανθρωπων, *animis hominum*. Nota, νομὸν, *pascuum* significare, si accentus in ultima syllaba ponatur, νόμον vero, *legem*, si in prima. Nota 2. νομὸς, pascuum, degravat syllabam et animum: νόμος lex, syllabam et animum in cælum erigit.

99.
III. Quia supremus Iudex.

Tertio, Christus est vere et proprie Legislator, quia est supremus Iudex. Quando enim quis est iudex summus, habet etiam potestatem leges sanciendi. Supremum esse iudicem Christum, patet Ioan. 5. 22. *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed amne iudicium dedit Filio:* eam potestatem ab ipsa Incarnatione accepit. Præcipue manifestandam in die extremi iudicii docet S. Chrysot. S. Cyrill. Beda, et alii. Hoc apertius dicitur a S. Petro docente Cornelium Centurionem, qui ex gentilibus primus Cæsareæ est baptizatus, Act. 10. 42. *Præcepit nobis prædicare et testificari: quia ipse est, qui constitutus est,* (ωρισμενος, definitus, destinatus, designatus) *a Dea Iudex vivorum et mortuorum*, id est, tum eorum, qui in die iudicii reperientur in vivis, ac statim post mortem resurgent: tum eorum, qui antea erant mortui. Christum esse simul Iudicem et Legislatorem, ait S. Iacobus cap. 4. 12. *Unus est legislator et iudex, qui potest perdere et liberare.*

Quarto denique, quod secundo loco poni debuit, Christus est Legislator, quia est summus Pontifex, cuius est in Ecclesia leges spirituales ferre: et potestas regia spiritualis Christi, non differt a potestate eius, quatenus est summus Pontifex. De Christo dicitur, Ps. 109. 4. *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, qui fuit Rex Salem, id est, pacificus et sacerdos: vide alias analogias ibi. Ælian. lib. 14. var. hist. cap. 34. ait, apud Ægyptios, iudices fuisse etiam sacerdotes. In his principem senatus fuisse natu maximum, et in omnes ius statuendi habuisse: eum aportuisse hominum omnium esse δικαιοτατον και αψευδεστατον, iustissimum et sincerissimum, qui circa collum imaginem ex sapphira gemma confectam gestaret, quæ vocaretur veritas. Hoc erant mutuati a summa Pantifice Hebræorum, qui in pectore habebat Rationale duodecim gemmis distinctum. Exod. 28. 16. In variis natianibus reges fuisse etiam sacerdotes ostendetur suo loco. 100. IV.

(Quia summus Pontifex.)

Concludat Christus, Ioan. 14. 15. *Si diligitis me, mandata mea servate: et ego rogabo Patrem, et alium* (præter me) *Paraclitum* (consolatorem, ut vertit Syrus) *dabit vobis.* Et v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus:* veniunt per gratiam, et novam operationem in iustitia, conservando, et augenda, ut S. Chrysost. et S. Cyrill. exponunt. Veniunt, ait S. August. subveniendo, illuminanda, implendo: venimus, obediendo, intueado, capiendo. Sapienter ait S. Basil. apud Stob. serm. 143. Δεινη επαρσις, *indigna est elatio, nos cedere,* κριτας νομοθετη, *iudices legislataris*, et alias ex legibus approbare, alias vero improbare: Si, θεω ανθρωπον, *hominem Dei* perfectum oportet esse, amnino necesse est, per amnia præcepta absolutum esse, ad modum et perfectionem Christi. Hæc Basil. dicebat Epictetus, legi, et Principi, et sapientiori cedere decorum est. Pudorem nobis Getæ possunt incutere. Cum enim Zamolxis Geta clam subterraneum specum ingressus esset, quarto vix tandem anno emersit, ab inferis redire se simulans. Hoc ipso tantum sibi auctoritatis apud rudem populum camparavit, ut a rege in societatem imperii, tanquam Dei sacerdos et interpres acceptus, eandem specum subiens ibi oracula reddiderit, et leges Getis Thracibusque scripserit, tam constanti barbarorum credulitate, ut non mori animas, sed ad Zamolxim dæmonem migrare sibi persuaserint. Mos hic ad Tiberii Imp. tempora apud Getas perduravit, ut philosophus aliquis, ceu Deus, regi ipsorum a consiliis esset. Augusti profecto ætate, qui adversus Byrebiscam Getarum regem bella gessit, Deceneus, sive Diceneus hac fungebatur auctoritate in sacra monte Cogeona, ut refert Bonfinius l. 1. decad. 1. et Ioannes Magnus in historia Gothorum. Tu disce a Propheta nostro Ps. 1. v. 2. Beatum esse virum, cum *in lege Domini voluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte.* Ibi fuse egi de legis amore et meditatione. 101.

(Lex Christi servanda est.)

(Zamolxis Philosophi auctoritas apud Getas.)

ARTICULUS III.

Christus fuit vere et proprie Filius Dei, et quantæ hinc oriuntur eius prærogativæ?

Tertium Christi elogium a Propheta ponitur, qui eum inducit loquentem, quod sit Filius Dei. Vers. 7. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu: Ego hodie genui te. Hunc locum vult Lorinus aliquo modo dici de Davide, de Christo tamen præcipue. Sed arbitror hic ad literam nulla ratione agi de Davide, sed de solo Christo, licet per quamdam accommodationem omni iusto possint, quæ dicuntur, adaptari. Omnis enim vir iustus est filius Dei, et vocatur etiam Deus. Ps. 81. 6. Intendit autem Propheta Christum solum exaltare: de eo explicat Paulus Act. 13. 33. Hebr. 1. 5. Rabbini ipsi in hac expositione conveniunt, inter cæteros R. Hunna et R. Iosua, quia etiam in Vers. 7. 102.

(Hic de Christo solo agitur.)

a

Talmud l. Succa. c. Halelil idem dicitur.

103. De triplici Christi generatione hic est sermo. 1. de æterna.

De tripliei autem generatiane potest esse mentio. De æterna scilicet, de temporali per Incarnatianem, et de Resurrectione.

Ac primo de æterna generatione exponunt S. Athan. de decreto Synodi Nicænæ, et orat. 2. cootra Arianos. S. August. in enchir. cap. 49. lib. 11. confess. cap. 13. S. Basil. l. 2. contra Eunam. S. Cyr. Ier. catech. 10. S. Cyr. Al. lib. 1. in Ioan. cap. 4. et de recta fide ad Theodosium. Et de illa debet intelligi S. Paulua Hebr. 1. ubi probat Christum esse Angelis maiorem, ex eo quod Filius Dei sit. Vers. 4. *Tanto melior* (Græce, κρειττων, præstantior) *Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit Angelorum aliquando: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Hoc de æterna generatione a Paula dictum valunt S. Chrysost. S. August. in Ps. 2. et in Enchir. cap. 40. Tert. contra Praxeam. cap. 7. aliique.

104. Nam Verbi a Patre processio est vera generatio. Probatur.

Quæres primo: Au Verbi Divini processia sit vera et propria generatia? Respandeo esse verissimam, idque esse de fide. Nota porro cum S. Thoma 1. part. q. 27. art. 2. generatianem dupliciter a Philosophis usurpari. Primo, pro omni productione substantiæ ex præiacente materia, quomodo cummunis est inanimatis et viventibus, et univocæ atque æquivocæ productioni, sic fere utitur illa voce Aristoteles in libris Physicorum, et de generatiane, ut advertit Suar. lib. 9. de Deo trino cap. 1. Alio modo generatio sumitur pro nativitate seu conceptione viventium: et sic generatia definitur: *Processio viventis a vivente coniuncto in similitudinem naturæ.* Elias Cretensis in orat. 1. S. Greg. Nazianz. sic eam definit: Generatia propria est, cum ex generantis essentia id quod gignitur, quantum ad essentiam, genitori simile producitur: ita ipse. Itaque, productio Verbi est vera generatio; quia primo Pater æternus est vivens: secundo, ipsum Verbum etiam est perfectissime vivens: tertia, procedit a principio coniuncto. Nam potentia, seu principium formale praducendi est sola divina essentia, quæ postulat in persona producente relationem propriam: itaque, Filius est Deus de Deo: est enim de Patris substantia genitus, idque per actum immanentem; et illi farmaliter communicatur natura divina, ut intellectualis est. Quarta, illa productia est non solum in similitudinem, sed etiam in identitatem naturæ, quæ est perfectissima assimilatio. Itaque diei potest, Pater generat Filium, Filius a Patre generatur. Actus enim notionales maxime proprie et vere prædicantur de singulis personis, propriis nominibus significatis in concreto, respective seu distributione accammadata, ut *Pater generat, Filius generatur.* Et quidem, sicut ait S. Anselmus ad obiectiones Arianorum, in secunda: *Quis filium dicat, et genitum nesciat? Quis Patrem valeat credere, quem non considerat genuisse?* Et clare iu psalmo nostro dicitur: Ego hodie genui te.

Isaiæ etiam 53. 8. dicitur: *Generationem eius* [nativitatem, Tertull. lib. cantra Iudæos, cap. 13.] *quis enarrabit?* Hoc de humana generatione Christi explicant S. Iustin. q. 67. ad orthodoxos, et S. Athanas. lib. de Incarn. Verbi: de divina autem, ipse S. Iustin. contra Tryph. S. Clem. epist. 1. S. Basil. lib. 1. contra Eunom. S. Chrys. ham. 1. de incompreh. Dei natura. S. August. lib. 1. de symbolo ad Catech. cap. 3. aliique. Nota Hebr. דור *dor*, significat, non quidem præcise actum ipsum generandi, aut nativitatem, sed tempus vitæ et ætatem alicuius, ac seriem generationis, qua quis ex patre aut matre suo tempore nascitur, eique succedit, ut patet Eccl. 1. 4. Deut. 32. 7. Exod. 17. 16. et alibi. Sensus itaque est, q. d. Quis explicabit modum generationis illius æternæ, quæ omni caret principio, de qua nunquam verum fuit dicere, incipit: quæque fit in identitatem naturæ: adeo ut Filius sit Patri æqualis et consubstantialis.

105. Quid dicitur genui potius quam gigno.

Quæres 2. Qoare dicatur: Ego hodie *genui te:* nan vero, gigno te? Resp. cum S. Thama 1. p. q. 42. art. 2. ad 4. ad significandum præsentialitatem et permanentiam æternitatis, potest diei quod Filius *semper nascitur*, ut Origenes dixit. Sed ut S. Gregor. et S. August. dicunt, melius est quod dicatur *semper natus*, ut ly, semper, designet permanentiam æternitatis: et ly, natus, perfectionem geniti. Sic ergo Filius non imperfectus est, neque erat quando non erat, ut Arianus dixit.

106. Quid significat hodie.

Quæres tertia: Quid hic significet particula *hodie?* Respondeo, denatare præsentem durationem, quæ semper præsens est, indivisibilis, at immabilis, amplectiturque omne tempus, præteritum, præsens, et futurum, qualis est æternitas. Unde, sicut modo dixi, nan Pater æternus ait, ego hodie gigno te, quasi iam incipiat gignere, sed, *genui te*, quasi iam perfecta sit generatia, et perfectus Filius: utpote iam ante ab amni æternitate genitus, q. d. ait S. Thomas: Perfectus es, o Fili! et tamen generatio tua æterna est, et semper a me generaris: sicut lumen in aere perfectum est, et semper a Sole quasi gignitur et emanat. *Hodie* ergo, id est, in et ab æternitate, in qua unum est hodie, unum instans, unum nunc, scilicet unum stabile et perenne præsens, ego gigno, et genui, et semper gignam te, quasi Verbum, et Filium meum. Hinc sequitur prima, generationem hanc non transire, fluere et præterire; sed semper eandem numero in Deo permanere, ut semper gignat Filium. Eadem est ratio de spiratiane Spiritus S. Pater enim et Filius semper spirant Spiritum sanctum: perinde ac Sol semper spargit ex se et producit lumen: et perinde ac Deus semper creat quasi mundum, hoc ipso, quod suo continua influxu eumdem a se creatum in suo esse conservat: conservatia enim hæc non est aliud, quam continuatio creationis, et continua creatia, qua omnia in Deo proveniunt ex immensitate simplicitatis, immutabilitatis, fœcunditatis et perfectionis divinæ essentiæ: ex hac enim Pater habet vim et actum semper generandi Filium, et spirandi semper cum Filia Spiritum sanctum. Secunda sequitur, in divinis idem esse gignera et genuisse, spirare, et spirasse; ac vicissim, generari et generatum esse, spirari et spiratum esse; actiones enim divinæ in instanti perficiuntur, et æternitas in uno *hodie*, ima in uno instanti perficitur: unde in æternitate idem est præsens, præteritum et futurum. Tertio sequitur, actiones immanentes, scilicet generatianem atque spirationem, earumque terminos, scilicet Filium et Spiritum sanctum, esse Deo Patri coæternos, quia cum hodie æternitatis incipiunt. Ita Cornel. in epist. ad Hebr. Nota præterea, *hodie* denotare illam æternitatem esse diem et lucem perfectissimam, Christumque habitare *lucem inaccessibilem*, 1. Timoth. 6. 16. Ut enim ait S. Dionys. epist. 5. ad Dorotheum: *Caligo divina est inaccessibilis, in qua inhabitare dicitur Deus: hæc est invisibilis propter eximiam claritatem: et inaccessibilis, propter immensam luminis copiam.* Hinc Filius est, ac dicitur Hebr. 1. v. 3. *splendor gloriæ* (απαυγασμα, claritas, splendor, fulgor, refulgentia) *et figura* (χαρακτηρ, expressa et quasi exsculpta imago, signum et similituda) *substantiæ eius.* Sic Sap. 7. 26. appellatur *Candor lucis æternæ*, απαυγασμα, claritas, splendor, lux: unde S. August. lib. 4. de Trinit. cap. 2. legit: *Lux est lucis æternæ.*

Lucem illam intuebatur Michæas Propheta, cum agens de Messia in Bethlehem nascituro, ait cap. 5. 2. *Egressus eius ab initio, a diebus æternitatis*, id est, ab omni retro æternitate, in qua proprie loquenda non sunt dies. *Æternitas* enim, ut ait Boetius lib. 3. de consolatiane, prosa ultima, *est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio:* caret enim successione, principio et fine. Cum tamen omnia tempore mensuremus, per catachresim dantur æternitati dies et anni. Sic Ps. 76. 6. habetur: Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui. Nota, Egressus Christi a diebus æternitatis, est emanatia et nativitas eius æterna, qua semper fuit Dei Filius. Sic exponunt S. Cyrillus hom. 4. in Nestorium, S. Chrysost. in lib. Quod Christus sit Deus, Rupertus, Albertus, Dionys. aliique: et Vatablus vertit, *emanationes.* Ita egreditur a Patre, ut semper sit in Patre, Ioan. 1. v. 18. *Unigenitus qui est in sinu* (Syr. in gremio. S. Cyr. in utero. Græc. εις κολπον, in sinu, in pectore et corde) *Patris, ipse enarravit*, εξηγησατο, declaravit, clare exposuit, dilucide et aperte explicavit di-

Digitized by Google

scipulis varia mysteria. S. Cyrillus, S. Chrysost. S. August. per signum denotari volunt summam coniunctionem et communicationem, secretorumque cognitionem.

Splendorem illum cum intima unione, et generationis æternitatem Propheta noster declaravit Ps. 109. 4. ubi Dominus ait Domino, id est Pater Filio: *Ex utero ante Luciferum genui te*, id est ante auroram, ante omnem lucem, ante cælum et omnia creata, genui te ex utero: hoc est, ut interpretatur S. Hier. *De mea substantia, de meo natura, de meis visceribus, de medullis divinitatis meæ. Totum quicquid est in divinitate, dedit Filio, quem generavit.* Et S. August. in Ps. 109. Qui est sinus, inquit, ipse est uterus, et sinus et uterus pro secreta positus est. Quid est ex utero? Ex secreto et occulto, de meipso, de substantia mea, hoc est, ex utero: ita ipse. Vide illum locum.

107. *Quomodo fiat divina generatio exponitur.* Quæres quarto: Quomodo fiat illa Verbi divini generatio? Resp. modum denotari in versu nostro: Dominus *dixit* ad me, ut vidit S. Thomas in commentario. Verbum enim divinum est ipsa Patris æterni intellectio, conceptio, locutio, dictio: unde etiam Verbum vocatur; ad quod nota primo cum Suarez lib. 6. de Trin. cap. 4. Actus quo producitur divina persona, dupliciter accipi potest: scilicet, per modum principii quo, vel per modum actualis productionis seu viæ. Primo modo significatur nomine intellectionis, aut dilectionis: hi enim actus sunt principium proximum, quo personæ producunt, posteriori autem modo significantur actus nominibus generationis, *dictionis*, et spirationis: tradit etiam hanc distinctionem Henric. in summ. art. 54. qu. 10. Nota secundo, sicut in productione creaturæ actionem et passionem distinguimus, ita in Deo distingui nostro modo concipiendi originem activam et passivam, quales sunt generatio, quæ per modum actionis significatur; atque nativitas, quæ significatur per modum passionis. De origine ergo passiva, quæ est proprius actus passivus (ut sic dicam) personæ productæ, omnes docent, esse in re omnino idem cum relatione eiusdem personæ productæ, scilicet nativitatem cum Filiatione, et processionem cum relatione Spiritus sancti. Communis quoque est Theologorum sententia, originem activam esse idem adæquate cum relatione personæ producentis; generationem videlicet cum Paternitate, productionem Spiritus sancti cum spiratione. Tenet Magist. in 1. dist. 26. ubi dicit: *Generatio et Nativitas aliis nominibus sunt Paternitas et Filiatio.* Quæ verba refert, et approbat S. Thomas 1. p. qu. 41. art. 1. ad 2. Item S. Bonav. dist. 26. q. 3. Durand. q. 2. et alii. Nota tertio, quod sicut proprie loquendo, Verbum dicitur personaliter in Divinis, et non essentialiter: ita et *dicere*. Unde sicut Verbum non est commune Patri et Filio et Spiritui sancto; ita non est verum, quod Pater, et Filius, et Spiritus sanctus sint unus dicens. Unde S. August. ait lib. 7. de Trin. cap. 1. Illo æterno Verbo non singulus intellectus intelligitur in divinis, sed *dici* convenit cuilibet personæ. Dicitur enim non solum verbum, sed res quæ verbo intelligitur, vel significatur. Sic ergo *uni soli personæ in divinis convenit dici, eo modo quo dicitur verbum.* Eo autem modo quo dicitur res in verbo intellecta, cuilibet personæ convenit dici. Pater enim intelligendo se et Filium et Spiritum sanctum, et omnia alia quæ eius scientia continentur, concipit Verbum: ut sic tota Trinitas verbo dicatur, et etiam omnis creatura. Sicut intellectus hominis verba quod concipit, lapidem dicit, ita S. Thomas 1. p. q. 34. art. 1. ubi deinde recte notat, quod S. Anselmus non improprie accipit, *dicere*, pro intelligere; itaque nota quarto, Intelligere importat solam habitudinem intelligentis ad rem intellectam. In qua nulla ratio originis importatur; sed solum informatio quædam in intellectu nostro, prout intellectus noster fit in actu per formam rei intellectæ. In Deo autem importat omnimodam identitatem: quia in Deo est omnino idem intellectus et intellectum. Sed dicere importat principaliter habitudinem ad verbum conceptum. Nihil enim aliud est *dicere*, quam proferre verbum. Sed mediate verbo importat habitudinem ad rem intellectam, quæ in verbo prolato manifestatur intelligenti. Et sic sola persona, quæ profert verbum, est dicens in divinis, cum tamen singula personarum sit intelligens et intellecta, et per consequens verba dicta. Sic ibi. Verbum porro procedere ex scientia simplicis intelligentiæ creaturarum possibilium: non vero ex scientia visionis, ut sic, docet Suarez de Trin. lib. 9. cap. 6.

108. *Verbum divinum est proprie Patris Filius.* Quæres ultimo: An Verbum divinum sit vere et proprie Patris æterni Filius? Respondeo esse, quia Filius nihil aliud est, quam vivens productum a vivente per propriam generationem. Probavi autem quæst. 1. Verbi divini productionem esse veram et proprie dictam generationem. Itaque, Verbum divinum, et Filius Dei idem sunt, tam quoad personam, quam quoad naturam. Sic Ioan. 1. 14. Et *Verbum* caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius, gloriam quasi *unigeniti a Patre*. Vides eumdem vocari Verbum et Filium unigenitum. In Ps. nostro dicitur: *Filius meus es tu*, et apertius 1. Ioan. 5. 20. vocatur verus Filius et verus Deus: *Ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus, et vita æterna.* S. Athan. orat. in id: *Deus de Deo*, sic legit, *et simus in ipso vero: nempe in Filio* eius *Iesu Christo*. Sic etiam habet textus Græcus et Syriacus. Sumus autem in Filio per fidem et gratiam, sicut palmites in vite, et rami in arbore, ut inde succum trahamus. Si de Christi divinitate aliquid habere placet, vide Gregorium de Valentia tom. 1. disp. 2. generali, fuse eam probantem. Cur autem Spiritus sanctus non sit Filius, vide apud D. Thom. 1. p. qu. 27. art. 4. et 4. contra Gentes cap. 11. et 19. et apud Suarez de Trin. l. 11. cap. 5.

109. II. *David agit de temporali Christi generatione.* Secunda explicatio verborum, quæ expendimus: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, est S. Chrysost. hom. de fide in Christum, S. Ambr. lib. de fide l. 5. cap. 1. S. Fulgentii contra Arianos ad 3. obiect. S. Hieron. in cap. 6. Zachar. S. Cypriani lib. 2. cap. 8. et aliorum, qui de temporali Christi generatione illa interpretantur: ita ut sensus sit: Ego in hoc die Incarnationis et Nativitatis genui te generatione humana in B. Virgine. Sic Hebr. 13. 8. dicitur, *Iesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula*, supple, fuit, est, et erit. S. Ambros. lib. 5. de fide, cap. 1. *Heri*, inquit, propter æternitatem: *hodie* propter corporis susceptionem: Est ergo Christus et est semper. Qui enim est, semper est, ita Ambrosius, et *in sæcula*, id est omni tempore futuro. Itaque sumit *hodie*, pro tempore præsenti: ita ut declaret, Christum temporis differentiam omnem complecti. Hoc aliter ait S. Ioannes Apocal. 1. 4. *Qui est, et qui erat, et qui venturus est.* Agit ibi de Deo, et alludit ad Iehova, et ad illud Exod. 3. 14. אהיה אשר אהיה *eie aseer eie*, *Ego sum qui sum*: ad verbum redderes, ero qui ero, Hebræi autem futuro utuntur pro præsenti, quando continuatio, aut perduratio et constantia rei denotatur. Itaque ibi significat Deus stabilem suam æternitatem, quæ præsentis, præteriti, et futuri differentias continet. Sed ad rem nostram ex S. Greg. Nazianzeno paulo aliter Theod. explicat Paulum: *Heri et hodie*, ait, appellat humanam et temporariam Christi naturam: æternam autem, cum dicit, ipse et *in sæcula*, vocat divinitatem Christi.

Locum quoque Ps. 109. 3. *Ex utero ante Luciferum genui te*, de humana Christi generatione exponit S. Aug. et S. Iustinus in Tryph. ita ut sit sensus: Ex sola utero Virginis, sine viri semine ante Luciferi ortum, post mediam noctem genitus et natus est Christus. Hebr. Symm. Aquila, V. editio habent: *Ab aurora tibi ros adolescentiæ tuæ*, possis vertere ex Hebr. *Ex utero auroræ, ros iuventutis* (aut adolescentiæ) *tuæ*. Nativitas Christi, fuit aurora, 1. Quia tenebras noctis densissimas depulit: unde S. Petrus epist. 2. cap. 1. 19. Christum et eius Evangelium vocat Luciferum, qui diem referat. *Cui* (Prophetiæ et Scripturæ) *benefacitis attendentes* (Græce προσέχοντες, intendentes, ut S. August. tract. 23. in Ioan. legit) *quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco*, ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, in loco squalido, ut usurpat Luc. in loco sordido, obscuro, tenebroso, horrido: hæc omnia habebat mundus: *Donec dies elucescat, et Lucifer oriatur in cordibus vestris.* Œcumen.

Digitized by Google

Luciferum ait esse Christi cognitionem et adventum a Prophetis prænunciatum. Est enim lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. 2. Nativitas Christi fuit aurora; quia cælestem rorem terris effudit: dudum Patres dicebant Isaiæ 45. 8. *Rorate* (Arab. Alex. et Antioch. gratiam præstate. Syrus, iucundamini) *cæli desuper, et nubes pluant iustum.* Arab. Ant. spargant iustitiam. Syr. rorent iustitiam. Christus est iustitia formalis et causalis. Est enim fons omnis boni, et ipse est omne bonum.

110. *Christus non est Filius Dei adoptivus, sed naturalis.* Quæres primo: An Christus, in quantum homo, sit Filius Dei naturalis, aut adoptivus? Resp. esse Filium Dei naturalem, et non adoptivum: Ita docet S. Thomas 3. p. q. 23. art. 4. Magister in 3. dist. 4. et dist. 10. Palud. dist. 4. art. 3. Suar. 3. p. disp. 49. tom. 1. Adrianus Papa, Concilium Francofordiense, et alii. Ratio est, quia de ratione adoptionis est, ut extranea persona acceptetur liberaliter ad hæreditatem. Sed Christus ut homo, non est extranea persona, quia non est alia persona a persona Filii Dei naturalis. Nam licet accipiatur Christus, ut est persona composita, intrinsece includit filiationem Dei naturalem, per quam constituitur in esse huius personæ, ut loquitur Suar. et ideo sub nulla ratione potest dici, neque intelligi, neque in duratione temporis, neque in aliquo signo naturæ, quod sit persona aliena, seu extranea a divina filiatione: et ideo ex hoc principio non est capax adoptionis. Eam ob rem simpliciter in psalmo nostro dicitur: *Filius meus es tu,* et Matth. 3. v. 17. ab eodem Patre æterno dicitur: *Hic est Filius meus dilectus.* Græce, ο αγαπητος, *ille dilectus*, hoc est, summe et unice dilectus. Syr. *dilectissimus.* Idem dicitur cap. 17. Et S. Ambros. aperte ait lib. 1. de fide, cap. 9. *Nos filii per adoptionem, ille per naturam*: et loco cit. Matth. est Græce, ο υιος, *ille filius*, hoc est, ille singularis, ille eximius, et nulli conferendus, ille non substantialis filius. Unde Ioan. 20. 17. ait Magdalenæ post Resurrectionem: *Vade ad fratres meos, et dic eis: Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum.* Vocat fratres Apostolos, et tamen non dicit Patrem nostrum, sed vestrum; ut ostendat alio modo esse Patrem suum, et alio modo Patrem Apostolorum. *Meum natura*, inquit August. *vestrum gratia:* ut enim ait Apostolus, Galat. 4. v. 4. *Misit Deus Filium suum, ut adoptionem filiorum reciperemus,* per gratiam scilicet. Rom. 8. 15. *Accepistis spiritum adoptionis*, (gratiam et charitatem) *in quo clamamus, Abba Pater.* id est Pater, Pater. Nam *abba* est vox Syriaca, quæ patrem significat. Syr. *abba abun*, id est, Pater, Pater noster. Repetitio denotat certitudinem, affectum, et fiduciam. Hinc latina vox Abbas deducitur: videant itaque Prælati, ut sint patres, et cum amore sancto filios spirituales Deo generent: et velut filios, non ut servos ac mancipia, regant.

111. *Pater æternus non est Christi pater secundum humanam eius naturam.* Quæres secundo: An Pater æternus sit Pater Christi secundum Humanitatem, cum dicat: *Ego hodie genui te?* Resp. negative: quia nihil ei tribuit de sua substantia, et non generat illum in similitudinem generantis. Nemo autem pater dicitur, nisi qui producit sibi simile in natura viventis ex vi productionis. Pari modo licet Christus dicatur *conceptus de Spiritu sancto,* negat tamen S. Chrysost. hom. 2. in symbol. Apostol. tom. 5. S. August. in Enchirid. cap. 38. et 39. Concil. Tolet. 11. S. Thom. 3. p. q. 32. art. 3. Spiritum sanctum esse dicendum Patrem Christi: quia, ut ait S. Thom. Non omne quod in animalibus generatur, filiationis accipit nomen, sed solum illud quod generatur *in similitudinem generantis.* Unde, sicut S. Augustinus dicit, non dicimus, quod capillus, qui nascitur ex homine, sit filius hominis: nec etiam dicimus, quod homo qui nascitur, sit filius seminis: quia nec capillus habet similitudinem hominis, nec homo qui nascitur ex semine, habet similitudinem seminis, sed hominis generantis. Et siquidem perfecta sit similitudo, erit perfecta filiatio, tam in divinis, quam in humanis. Si autem sit similitudo imperfecta, erit etiam filiatio imperfecta, ita ibi. Non est autem perfecta Humanitatis similitudo cum Deo in similitudinem naturæ. Item in Sanctis est imperfecta per gratiam qua in filios adoptantur. Alia præterea per creationem, quæ proprie loquendo non est filiatio, sed metaphorica atque lato modo sumpta, et tribuitur omnibus creaturis. Unde Iob. 38. 28. Deus vocatur *pluviæ pater.* Sic enim Deus Iob de turbine loquens ait: *Quis est pluviæ pater? Aut quis genuit stillas roris?* Sic se Deus patrem et matrem facit pluviæ. Gigno enim ibi pro concipio ponitur. Unde Origen. hom. 51. in Levit. *Nomen Patris*, inquit, *grande mysterium est: nomen Matris, grandis reverentia est.* Valerius Soranus apud S. August. lib. 7. de Civit. cap. 9. Iovem vocat Genitorem et Genitricem Deorum, atque rerum. Philo lib. de Temulentia, agens de vero Deo: Rerum, ait, opificem, Patrem quoque creaturæ eius iuste possumus dicere: Matrem autem scientiam ipsius, cum qua congressus Deus non humano more proseminavit creaturam. Hæc ipse vere, sed per metaphoram.

Tertia explicatio verborum psalmi nostri: *Filius meus es tu: ego hodie genui te,* est Aquilæ in catena, S. Ambrosii lib. 3. de Sacram. S. Hilar. S. Chrysostomi, et aliorum, qui de Resurrectione Christi explicant. Sensus itaque est: Ego *hodie*, in hoc tempore, in hoc die Paschatis resuscitavi te, ac de novo animam tuam corpori univi, et novo modo produxi te ad vitam immortalem, impassibilem, gloriosam, ut appareas alteri mundo, atque in eo domineris Rex hominum et Angelorum. Hic sensus est huius loci maxime proprius. Nam prius dixerat Christus gentes frustra in passione infremuisse, frustra populos inania meditatos, etc. 2. Excitaverat Apostolos ad dirumpenda eorum vincula et iugum excutiendum: nunc 3. proponit suam ipsius resurgentis gloriam, potestatem datam in omnes gentes, et in ipsos reges. Nota, hic psalmus a Davide scribitur, quasi a Christo dictus in die Paschatis, statim post Resurrectionem. Tunc enim gaudio triumphans potuit dicere: *Quare fremuerunt*, etc. q. d. Quid hostibus meis profuit fremitus, quid maligna in me machinatio, quid conventicula et omnis furor? Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: *Ego hodie genui te*, illi morte ignominiosa voluerunt nomen tuum extinguere, ego nova generatione et gloriosa te Orbis Regem ac Dominum propono adorandum, cum sis Filius meus mihi consubstantialis. 112. *III. David agit hic de Christi resur.*

Sic Act. 13. Paulus cum venisset Antiochiam Pisidiæ, et die Sabbatorum, id est die Sabbati, ingressus in synagogam, et rogatus a Principibus synagogæ, verba fecit, atque inter cætera dixit, v. 32. et *seq.* *Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad Patres nostros repromissio facta est,* (de Christi Incarnatione, et mundi redemptione:) *Hanc Deus adimplevit resuscitans Iesum, sicut et in Ps. 2. scriptum est: Filius meus es tu, Ego hodie genui te.* Ubi clare videtur loqui de Resurrectione Christi, et sic explicant S. Hilar. S. Chrysost. Iansen. Vatabl. Flamin. Varlenius in Ps. 2. S. Ambros. lib. 3. de Sacramentis cap. 1. ubi addit, eam ob rem vocari primogenitum a mortuis, Coloss. 1. 18. ait Paulus: *Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium,* id est fons, dux, et auctor resurrectionis et resurgentium ex mortuis, ut S. Ambros. S. Chrysost. Theodoretus et Theophylactus exponunt: vel principium cum S. Cyrillo sume pro principe et præcipuo: Græce enim est αρχη: quæ vox et principium seu initium, et principatum significat, sicut Ps. 109. 4. Tecum principium (Hebr. *nedabot*, id est principatus) in die virtutis tuæ, addit Paulus, *primogenitus ex mortuis*, id est qui primus ex mortuis resurrexit ad vitam immortalem: alii enim ab Elia et Eliseo ipsoque Christo suscitati, aut iam erant mortui, aut postea erant morituri. Nota, resurrectionem vocari generationem, aut sicut Matth. 19. 28. regenerationem: quia vere est mutatio substantialis, qua id quod prius extiterat, et corruptum erat, idemmet iterum producitur. Ubi adverte, cum sit mutatio, semper fieri ex præsupposito subiecto seu materia: creationem autem fieri ex nihilo. *Ut S. Paulus declaravit.*

Figura eximia Christi resurgentis est Ionas Propheta, ut ipse Christus ait Matt. 12. 40. *Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus: sic erit Filius* 113. *Christi resurgentis fi-*

Digitized by Google

gura fuit Ionas e ventro ceti prodiens. *hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus*, non quod tres dies integros et noctes in sepulcro fuerit, ac tantum resurrexerit in fine feriæ 2. ut censuit Alcuinus lib. de divinis afficiis cap. de cœna Domini: quod est erroneum. Non quod illi tres dies sint incipiendi a die Iovis, in quo sub vesperum instituens Eucharistiam, seipsum immolavit per sacrificium incruentum, ut voluit S. Greg. Nyssen. orat. 1. et 2. de Resurr. Sed per synecdochea pars diei et noctis pro die et nocte sumitur. Itaque fuit Christus in sepulcro, reliquo die Veneris qua passus est, toto sabbatho, et initio diei Resurrectianis: item nocte diei Veneris, Sabbathi, et diei Dominicæ, sed partialiter, quia Romani a media nocte in aliam dies computabant, ut tradit Macrab. lib. 1. Satur. cap. 3. Gellius lib. 3. cap. 2. Plinius lib. 2. cap. 77. et cæteri. De Iona autem dicitur Ian. 2. 1. *Erat Ionas in ventre piscis* (ceti, ut vertunt Sept. et habes Matth. 12. 40. censent Rondeletius lib. 13. de piscibus, cap. 12. Ulysses Aldrovandus lib. 3. de piscibus cap. 32. Pineda lib. 4. de rebus Salomon. cap. 12. et alii fuisse piscem, qui carcharias, et canis, atque ab Italis, Nicandro, et aliis nuncupatur Lamia. Est enim carcharias seu canis, galeonum omnium maximus, et in eius ventre solidum hominem reperisse se asseruerunt Rondeletio Nicenses: et hominem loricatum, Massilienses,) *tribus diebus et tribus noctibus*. Ubi nota, fuisse miraculum. 1. Quod calore coctionis non fuerit consumptus. 2. Quod ibi potuerit respirare. 3. Quod non sit exanimatus odore intolerabili. 4. Quod ibi mentis fuerit compos. Theophylactus sic allegoriam exponit: Ionas est Christus; navis, Synagoga Iudæorum: navarchus, Moses: nautæ, Prophetæ: mare, afflictianes nastris peccatis debitæ: sors valuntas Patris æterni: venter ceti, sunt secreta mortis, sepulcri, et Inferni, In quibus triduo fuit Christus, et post triduum inde resurgens, Gentibus pœnitentiam et Evangelium salutis annuntiavit per Apostolos: tunc venti, id est inspirationes et tentationes validissimæ dæmonum, sedati sunt: procellæ valuptatum maris, id est sæculi, prastratæ sunt: pax et tranquillitas corparibus æqua ac animis fidelium reddita, dicente Christo: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. v. 11. dicit: *Et dixit Dominus pisci, et evomuit Ionam in aridam*: quod in stomachum immisimus, inviti evomimus: hac itaque voce denatatur, ut ait S. Hieron. *quod ex imis vitalibus mortis victrix vita processerit*. Singula adaptat S. August. de symbolo ad Catechumenos, c. 6. Missus Ianas, ait, ad civitatem Niniven, ut eius finem prædicaret: missus est Christus a Patre, ut finem mundi omnibus demonstraret. 2. Fugit Ionas in Tharsis a facie Domini; fuga Ianæ, velux transitus Christi, de quo dicit Propheta: Exultavit ut gigas ad currendam viam. 3. Ascendit navem Propheta fugiens: Lignum Christus ascendit per mare huius sæculi transiens. 4. Irruit tempestas magna in mari; perturbatio maris, perfidia Iudæorum. 5. Data est sors ut Propheta fugitivus in mare mitteretur: sors data est super Christi vestimenta, ut unitas omni mundo prædicaretur. 6. Proiectus est e navi in mare Ionas: mors Christi in cordibus Gentium collocata est. 7. Susceptus est a bestia Propheta custodiendus, non comedendus: audi hic ipsius vocem Christi per sanctum David: Non derelinques animam meam apud inferos, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. 8. In ventre bestiæ marinæ positus aravit Ianas sanctus: In inferno Christus descendens mortuos suscitavit. 9. Tertio die Propheta littori incolumis est redditus: die tertio Christus de sepulcro surgens super cælos est exaltatus. 10. Ad prædicationem Ionæ Prophetæ per pœnitentiam salvata est civitas: per Christi prædicationem sancta Ierusalem redempta est civitas.

114. II. Vermis hederam erodens. Comparatur etiam Christus resurgens vermi matutino hederam Ionæ erodenti. Nan enim tantum a morte surrexit, sed ipsam martem occidit, Ionæ 4. 7. de illo vermicula habes: *Paravit Deus vermem* (erucam, ut censet Theophylactus: teredinem, ut Arias: vermem nostris mordaciorem et voraciorem, fortioremque, ut brevissima tempore hederam eroderet) *ascensu diluculi* (Chald. sub ascensum auroræ) *in crastinum: et percussit hederam, et exaruit:* producta fuerat hedera nocte, tota die texerat Ionam, nacte sequenti sub finem erosa est a verme, et Sole oriente exaruit: sic nan toto biduo duravit. Sanctus August. in illud Ps. 21. 7. *Ego sum vermis, et non homo*, sic ad allegoriam trahit: *Vermis est Christus propter humilitatem carnis, fortassis etiam propter Virginis partum. Nam hoc animal plerumque de carne vel de quacunque re terrena sine ullo concubitu nascitur. Matutinus est, quia diluculo resurrexit*. Nata titulum Ps. 21. esse *pro susceptione matutina*. S. Hieron. vertit,* *pro cerva matutina*, in caput 6. Oseæ vertit, *pro cervo*. Susceptio est illa matutina, cum Christus a Patre æterno susceptus est e Limbis ascendens et in corpus introiens, et quidem valde dilucula, ut ait Luc. 24. 1. valde mane: arta iam Sole, ut Marc. 16. 1. mane, cum adhuc essent tenebræ, ut Ioan. 20. 1. vespere lucescente in prima Sabbathi, id est, hebdomadæ. Matth. 28. 1. Susceptio, inquam, illa matutina, de resurrectione explicatur a S. Athan. S. Ambr. S. Basil. aliisque Patribus. Tunc Christus similis fuit cervo agili ætatem renovanti, serpentium hosti, ad aquæ fontes currenti, etc. Vide Ps. 41. v. 1. Alii vocem אילת *aieleth*, reddunt stellam. Maisius vertit, *præcentari super stellam matutinam*. Christus autem est lucifer, qui oritur in cordibus nostris, et in resurrectione ortus est mundo. Vide Ps. 21. in explicatione tituli.

Itaque illustriori comparatione Christum resurgentem confer Soli ex Oceano renascenti, et Ionæ hederam arefacienti in ipso suo exortu, id est, legis veteris umbras discutienti, et lucem veritatis hominibus reddenti. Zachar. 3. 8. *Ecce ego adducam servum meum Orientem*, in nativitate: et in ipsa morte gloriosius orientem per resurrectianem. Hebr. est צמח *tsemach*, germen, surculus quod per metathesim est משיח *masciach* Messias: nam tsade et scin sunt literæ affines, et pro 5. utraque sæpissime ponitur. Christus in resurrectione est germen, sed germen solare, sol germinans, et germinare Apostolos faciens. Arabs vertit: *Ecce ego ascendere faciam supra servum meum illustrationes*. Clemens Alex. in Protrept. *Fiunt*, ait, *omnia lux, quæ sopiri non potest: et occasus credidit Orienti, æque illustratus luce fidei, ac ipse Oriens. Omnia enim obequitat Sol iustitiæ. Is occasum traduxit in orientem, fecit æque splendentem, utpote in quo non occiderit lux fidei, imo orta fuerit*: sic ipse. 115. III. Sol resurgens ex oceano.

Illustris est locus Habacuc 3. 4. *Splendor eius ut lux erit*. Chald. habet: Splendor eius ut *splendor primigenius* apparuit, de fama Christi S. August. lib. 18. civit. cap. 32. exponit: de radiis eius mentes illustrantibus, imo et de carporis fulgore malim explicare. *Cornua in manibus eius*, Dei dantis legem in Sina, unde Moses legem illam accipiens factus est totus lucidus: de Christi cruce cornua illa, id est, robur ad dæmones aliosque hostes superandos, recte exponunt S. Hieran. S. August. Euseb. lib. 6. demonstrat. Evang. cap. 15. S. Cypr. lib. 2. contra Iudæos cap. 21. in manibus crucifixis et clavos et cornua habentibus fuit illa fartitudo; sed longe magis in manibus resurgentis, ubi corana, id est, radii lucis in formam cornu e stigmatibus sacris manus erumpentes, emicant. Aptissime ad hoc illustrandum afferetur Pagnini et Vatabli versio, *splendores de manu eius fuerunt ei*, et Chald. *Scintillæ a quadriga gloriæ eius prodierunt*. Quadriga gloriæ Christi resurgentis sunt quatuor dotes corporis gloriosi: nempe agilitas, subtilitas, impassibilitas, et splendor lucis seu claritas. Pergit Habacuc: *Ibi abscondita est fortitudo eius*. Tigurina editio habet, *ibi* (in illo splendore, in cornibus et manibus) *latibulum fortitudinis eius:* quod apte de passione dicitur, ubi latuit illa fortituda, neque est ab ipsis Apostolis fugientibus agnita: ad resurrectionem vero facit Vatabli versio, *ibi fuit revelata et detecta fortitudo eius, quæ prius erat abscondita*: fortitudinem illam interpretatur S. Cyrill. in catena, Christum. Sept. vertunt, *posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ*. Hanc dilectionem Christus declaravit in resurrectione, quærens oves errantes huc illuc, fratrum appellatione compellans, verbis sua-

Digitized by Google

vissimis recreans, fontem amoris aperiens cor suum; iubens Thomæ, ut in illud manum suam immittat: inde scilicet robur traeturus, sicut etiam in cornua, quæ erant in manibus eius: et cornua erant lucis ad illustrandum bonos operibus suis, et cornua roboris ad hostes proterendos. Sequitur v. 5. *Ante faciem eius ibit mors*, ipsum fugiens. Hebr. est דבר *deber*, id est, pestis, et mors inde consequens. Christus ipse morti insultans ait: Osee 13.14. Ero mors tua, o mors! Septuag. vero et Theodotio legerant, דבר *dabar*, id est, verbum, et verterunt: *Ante faciem eius erit verbum*, id est, prædicatio Evangelica, qua de morte et dæmone triumphavit, dicit Apoc. 1. 18. *Habeo claves mortis et inferni*, ut inde egrediar ad libitum, et deiiciam illuc, quos cupiam.

116. *IV. Phœnix e nido cineribus renascens.* Phœnici renascenti hæc quoque Christi regeneratio in resurrectione commode conferetur, Iob 29. 18. *Dixi: In nidulo meo moriar, et sicut palma* (Tertull. de Resurr. cap. 13. Sicut Phœnix) *multiplicabo dies*. Et Ps. 93. 13. ubi legimus: *Iustus ut palma florebit*, Tertull. etiam legit, *Florebit velut Phœnix*. De illa ave ait Mela lib. 3. cap. 9. *Putrescentium membrorum tabe concrescens, ipsa se concipit, atque ex se rursus renascitur*. Et S. Cyr. Ieros. catech. 18. ex S. Clement. Romano lib. 5. cap. 6. Narrant, ait, avem quamdam esse unigenam, quæ Resurrectionem optime demonstret. Hanc dicunt non maritari, et unice atque solitarie gigni: Phœnicem vocant. Qui etiam narrant quingentesimo quoque anno in Ægyptum ad aram solis, quam vocant, cum multo cinnamomo et cassio, ac xylobalsamo volare, et stantem ad orientem solem, ut aiunt, precari et sponte incendi, atque in cinerem redigi: ex cinere autem vermem renasci, atque ex eo tepefacto formari novum Phœnicem: et cum factus est volucris, ferri in Arabiam. Ita ibi. Adde ex Lactantio, Phœnicem in palmo nidum sibi construere, solem orientem venerari, cantare, mori, renasci.

Quod si dixeris allata de Phœnice esse fabulosa, cum nulla talis sit avis, de palma ipsa textum accipe. In nidulo suo Christus est mortuus, nempe in cruce: et per resurrectionem multiplicat dies. Sept. vertunt: *Sicut truncus palmæ, multo vivam tempore*: vivit Christus, et vivet in æternum, et viret sicut palma, semper Victor, semper Triumphator: Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, ut est insculptum nummis aureis regum nostrorum. In aliis etiam arboribus, post hyemem flores, et folia, ac fructus emittentibus, typus est resurrectionis.

117. *Omnes Christi excellentiæ fundantur in eo, quod sit Filius Dei. Inde enim est I. Summus Pontifex.* Nota: Fontem et radicem omnium Christi privilegiorum esse, quia est Filius Dei. Vocatur Rex, v. 6. Ego autem constitutus sum Rex ab eo. Hoc habet, (sive loquaris de regno spirituali, id est, summo Sacerdotio, sive de temporali) quia est Filius Dei.

Primo, Christus est summus Pontifex, quia est Filius Dei, Hebr. 5. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem: sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. Sic et Christus non semetipsum clarificavit*, (ἐδόξασε, glorificavit) *ut Pontifex fieret: sed, qui locutus est ad eum, Filius meus es tu*. Ipse est Primogenitus in multis fratribus, Rom. 8. 29. id est, inter omnes fideles, sanctos, amicos et electos. Dicitur autem Primogenitus: Primo, quia est Filius Dei naturalis, cum cæteri sint tantum adoptivi. Secundo, quia ante omnes prædestinatus fuit Christus ad hanc filiationem, et unionem cum Verbo, et consequenter ad omnem suam gratiam et gloriam. Tertio, quia Christus finis, scopus, et exemplar fuit, et est omnium prædestinatorum et electorum, ut docet ex hoc loco alisque S. August. l. de præd. Sanctorum cap. 15. Ita Cornelius.

Primogeniti in lege naturæ erant sacerdotes. Nota, Pererius in Genesim octo primogeniti prærogativas afferens, primam recenset sacerdotium. In lege naturæ primogeniti in singulis familiis erant sacerdotes; in lege autem Mosaica, pro omnibus primogenitis populi Israel, Levitis data est dignitas sacerdotalis, Num. 3. 12. apud eos autem primogeniti parentibus in Pontificatu succedebant, ut patet Num. 20. 28. et docent S. Hieron. S. Eucherius cap. 44. Rupertus et Abulensis. Hinc Hebr. 12. 16. Esau vocatur profanus, quia vendiderat primogenituram, cui erat annexum sacerdotium: et ideo simoniacum fuisse multi putant, negat Caietanus et Suarez.

De sacerdotio autem primogenitorum sic ait S. Hieron. epist. 126. ad Evagrium: Tradunt Hebræi, quod usque ad sacerdotium Aaron, *omnes primogeniti* ex stirpe Noe, cuius series et ordo describitur in Scriptura, fuerint Sacerdotes, et Deo victimas immolarint: et hæc esse primogenita, quæ Esau vendiderit fratri suo Iacob. Ita ibi. In traditionibus autem Hebraicis dicitur illos primogenitos habuisse vestem sacerdotalem, qua induti Deo victimas offerebant. S. Eucherius tradit ex Hebræis, hac veste Iacob indutum a Patre suo benedictionem fuisse suffuratum, Genesi 27. 15. Quomodo autem Christus fuerit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, dicetur Ps. 109. 4.

118. *II. Rex.* Secundo, Christus Rex fuit, quia Filius Dei, Galat. 4. 7. *Si Filius, et hæres per Deum*. Multi etiam vivente patre reges proclamantur, ut Salomon Davidis iussu unctus est in regem a Sadoc sacerdote, cum esset annorum viginti expletorum, ut Torniellus, Gordonus, et Salianus docent. Amor paternus maxime enituit in Ptolomæo Lagi filio, primo Ægypti Rege post mortem Alexandri. Cum enim adhuc prospera uteretur valetudine, non solum regno cessit minori natu filio, sed etiam cum illo tanquam stipendia faceret, inter vigiles eius fuit: maiori affectus gaudio, quod Regis pater, quam quod ipse Rex esset: item Artaxerxes Darium filium adhuc vivens regem constituit contra Persarum consuetudinem.

Mirus amor Ariobarzanis erga filium. Illustre est, quod Valer. Max. lib. 5. cap. 7. refert de Ariobarzane, qui filio suo Cappadociæ regnum cessit, in conspectu Cn. Pompeii: cuius cum ipse tribunal conscendisset, invitatusque ab eo in curuli sella sedisset: postquam filium in cornu scribæ humiliorem fortuna sua locum obtinentem conspexit, *non sustinuit infra se collocatum intueri: sed protinus sella descendit, et diadema in caput eius transtulit: hortarique cœpit, ut eo transiret, unde surrexerat*. Exciderunt lacrymæ iuveni, cohorruit corpus, delapsum diadema est: nec quo iussus erat, progredi potuit: quodque pene fidem veritatis excedit, lætus erat, qui regnum deponebat: tristis, cui dabatur: nec ullum finem tam egregium certamen habuisset, nisi patriæ voluntati auctoritas Pompeii affulsisset. Filium enim et regem appellavit, et diadema sumere iussit, et in curuli sella considere coegit. Hæc ibi.

Episcopi cuiusdam generosum et ingeniosum factum. Si tantus in rivulis amor exuberat, quid erit in illo fonte inexhausto Divinæ charitatis? Cum ipse Pater æternus Matth. 17. 5. testetur: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Lepidum et utile est, quod memorat Sozom. l. 7. hist. cap. 6. Episcopis, qui Constantinopoli versabantur, palatium Theodosii Imp. salutandi gratia, ut moris erat, frequentantibus: etiam senex quidam cum his una venisse dicitur, ignobilis oppidi sacerdos, simplex ac nullo rerum usu tritus, sed in divinis apprime cordatus. Cum autem cæteri candide admodum ac religiose Imperatorem salutassent, etiam sacerdos senex ipsum similiter salutavit: filio autem Imperatoris, qui patri assidebat, æqualem honorem non exhibuit, sed propius accedens, veluti puero, χαῖρε τέκνον, *salve fili*, ait, simulque caput illi digito demulcebat. Commotus igitur ira Imperator, et quasi iniuriam filio factam indignatus, quem ille non æqualiter honorasset cum patre, foras exturbari eum contumelia senem iussit. Illo vero, cum raptaretur, conversus clamavit: *Ad hunc modum, Imperator, existima, cælestem quoque Patrem excandescere in eos, qui Filium cum Patre*, ὁμοίως τιμῶντες, *non æqualiter honorant, genitore inferiorem nuncupare audent*. Delectatus hoc dicto Imperator, senem revocat: et veniam precatus, vere illum locutum esse confitetur. Firmior itaque factus, eos qui ab hoc diversum sentirent, non admisit: contentiones etiam et conventiones in foro haberi vetuit: et, ut de essentia ac natura Dei, more solito, disputare tutum deinde non esset, effecit: lata in eam rem lege, et constituta pœna.

Tertio, legislator Christus est, quia Filius Dei. Unde cum David dixisset v. 6. Prædicans præceptum eius, subte-

119. III. xuit v. 7. Filius meus es tu, et Marci 9. v. 7. Apostolis tribus, nempe Petro, Iacobo, et Ioanni, in monte Thabor transfiguratum Iesum contemplantibus, de nube Pater æternus intonat: *Hic est Filius meus charissimus, audite illum*. Et Matth. 17. 5. ubi noster interpres vertit: *Hic est Filius meus dilectus*. (Syr. habet, dilectissimus) additur, *in quo mihi complacui, ipsum audite*. Non Moysem, cuius lex iam evanescit, sed hunc Filium meum legis gratiæ institutorem, ac verum et perfectum legislatorem. Tertullianus, S. Leo, S. Damascenus docent hic declarari legis veteris abrogationem, et novæ institutionem. Sed ex Suarez et aliis docui, non obligasse legem gratiæ nisi in Pentecoste, cum solemniter et publice est promulgata. Huic tanto Doctori et legislatori Christo utraque auris mentis, nempe voluntas implendi præcepta, et voluntas sequendi consilia, est adhibenda, ut perfecte audiatur: item uterque oculus, tum ut ipsum, tum ut leges eius cognoscamus: duo etiam pedes, ut nunc ad eum, nunc ad proximum curramus: manus quoque ambæ, ad extirpanda vitia, et plantandas virtutes: denique duo labia, ut eum osculemur, cognoscendo atque amando veritatem. S. Bern. illud cap. 1. Cant. v. 1. Osculetur me osculo oris sui, explicans, sic ait: » Os Patris, intelligitur Filius. Ex huius osculi impressione suscipit anima rationalis ab ipso Sponso suo Verbo Dei, cognitionem et amorem veritatis: quæ duo quasi labia imprimit ei ipsa Dei virtus et Dei sapientia. Siquidem sapientia cognitionem, virtus confert amorem. Habet et ipsa anima similiter duo labia, quibus osculatur Sponsum suum, id est, rationem et voluntatem. Rationis est, percipere sapientiam; voluntatis, virtutem. Si sola ratio percipiat sapientiæ cognitionem, et voluntas non habet virtutis amorem, non est plenum osculum. Aut si sola voluntas obtineat amorem, et ratio minime percipiat cognitionem, nihilominus est semiplenum. Tunc vero plenum et perfectum est: quando et sapientia illustrat rationem, et virtus efficit voluntatem «. Legislatores terreni legem sancire possunt: sed neque intellectum ad eam percipiendam illustrant, neque voluntatem ad amandam inflammant, neque ad illam opere explendam iuvant. Sed legifer noster Dei Filius abunde hæc præstat omnia.

Christus est legislator, quia Filius.

120. IV. Quarto: Christus est Iudex omnium, quia est Filius Dei: unde Propheta noster, postquam dixit, eum esse Filium et hæredem omnium populorum, subdit v. 9. Reges eos in virga ferrea. Ioan 5. 22. dicitur: *Omne iudicium dedit Filio*. Est secundum argumentum, quo Christus probat se esse Deum, ut ait S. Chrysost. et S. Cyrillus. Data est etiam illi, ut homini potestas iudicandi visibiliter, Hebr. 10. 42 *Qui constitutus est a Deo Iudex vivorum et mortuorum*. Vide dicta Ps. 71. 1. *Deus iudicium tuum Regi da, et iustitiam tuam Filio Regis*, ubi Chald. vertit: *Deus sententiam iudiciorum tuorum da Regi Christo, et iustitiam tuam Filio Davidis Regis*: id est, Messiæ, qui et David, et Filius Davidis vocatur in Scriptura. Hoc iudicium (id est, iudicandi potestatem) datum Christo, cum carnis humanæ substantiam assumpsit, dicit in comm. S. Chrysost. et probat ex psalmo nostro: *Postula, etc. Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos*: dicitque vasis confractionem esse extremam damnationem. Ibi enim, ait, per iudicii severitatem quicumque confringitur, nequaquam ulterius per pœnitentiæ remedium reparabitur.

Iudex.

Ex his etiam sequitur, esse missum Angelis maiorem. Si enim, ait Paulus 1. Cor. 6. 3. *Nescitis, quoniam Angelos iudicabimus?* Malos iudicio condemnationis, ut explicat S. Chrysost. et S. Ansel. bonos etiam iudicio approbationis et laudis, ut Cornelius. Si id, inquam, Sancti præstabunt, quid faciet Christus? Hebr. 1. Fuse maior Angelis esse probatur, præsertim ob nomen Filii, v. 4. *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius* (Gr. διαφορώτερον, excellentius, præstantius a vulgari, appellatione magis distans) *præ illis nomen hæreditavit*, κεκληρονόμηκεν, sortitus est, sorte accepit, id est, hæreditate. Per sortes enim hæreditas dividebatur inter hæredes, ut nunc sæpe fit, prius ad æqualitatem partibus omnibus distributis. Citat deinde Apostolus locum psalmi nostri. S. Chrysost. hom. 2. in epist. ad Hebr. *Quia*, inquit, *est natura Filius, ideo Angeli illi, ut Domino famuli servierunt*. Et quidem concipiendum Mariæ nunciant, natum pastoribus prædicant, ab Herode quæsitum in Ægypto servandum Iosepho significant, victori in deserto ministrant: in passione, si optaret, innumera multitudine adessent, resurgentem honorant et laudant, ascendisse in cælum Apostolis nunciant post pompam illi exhibitam: in omnibus sunt administratorii spiritus, Ipse vero est Dominus. Unde Hugo a S. Victore quæst. 46. in epist. ad Hebr. *Angelus*, ait, *nomen est officii, ut miles: Christus vero, Filius est*. Hoc nomen omnia complectitur. Filius, ἀπὸ τῆς φιλίας, id est, ab amore dicitur, amor autem omnia sua in amatum effundit. Themistius lib. de moder. affect. recte docet, *liberorum amorem* ἄνωθεν φύσει ἐνδεδέσθαι, *cælitus naturæ alligatum esse*, et plane, χρυσῆς καὶ ἀρρήκτου σειρᾶς, ab aurea illa infractaque catena pendere, quam natura perpetuo contexens, et obeuntibus nascentia coniungens, ne in nihilum relabatur, sibi cavet. Iam audivimus post Baptismum Christi cælestem Patrem apertis cælis, velut thesauris suis, inclamantem, Matth. 3. 17. *Hic est Filius meus dilectus*. Hunc amorem perfectum habebat: unde dicebat, Ioan. 3 35. *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manibus eius*: ut ea scilicet conservet, vel abiiciat: arbitrio eius ac potestati tum corporea, tum spiritualia subdidit, omneque suum dominium in creaturas ad ea, quæ gratiam et naturam spectant: idque non tantum ut Deo, sed etiam ut homini. Tanquam Deus, ait Euthym. omnia habebat (omnia siquidem per ipsum facta sunt) hoc tamen etiam dedit ei, tanquam homini. Convenienti autem modo dictum est, diligit et dedit: sicut inter homines dicitur. Solent namque Patres diligere filios: eisque tradere, quæ sua sunt. Ita ipse. Per ipsum etiam sumus filii adoptivi, Iacobi 1. 18. *Voluntarie genuit nos verbo veritatis*. Ioan. 1. 12. *Dedit potestatem filios Dei fieri*. Vide dicta, Psal. 81. 6. *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes*: ne humi serpatis, excelsa est vestra hæreditas: cum Pater vester sit in cælis, et Altissimus super omnem terram eam calcat: est enim scabellum pedum eius, thronus eius in cælo est, et lucet sicut Sol et sicut Luna perfecta: nihil ad illum intrat coinquinatum et lutosum: luce carentibus dicitur: Nescio vos, filios tantum lucis agnoscit, cum habeat oculos lucidiores super Solem: non vult in conspectu suo habitare malignum, id est, male ignitum, et fumo tenebroso circumdatum.

ARTICULUS IV.

Christo datus est universus Orbis in hæreditatem: itaque eius Ecclesia est Catholica, id est, universalis.

VIDIMUS primo, Christum esse Regem totius Mundi. Secundo, esse Legislatorem universalem legis gratiæ. Vers. 8.
Tertio esse Filium Dei. Quarto, consequens est, ut Patris bonorum sit hæres. Hoc dicit Pater ipse æternus, et totam hæreditatem offert, Vers. 8. POSTULA A ME, ET DABO TIBI GENTES HÆREDITATEM TUAM, ET POSSESSIONEM TUAM TERMINOS TERRÆ. Nota, hæreditas ab hærendo dicitur: quia est stabilis magis quam alia bona, et in eadem familia perstat. Vel, quod qui hæres est, hæret, id est, proximus est illi, cuius est hæres. Alii ab herus deducunt, et per e simplex scribunt, quod dominium obtineat bonorum, quæ ad eum veniunt. Festus docet, priscis heredem dici dominum. Unde Iustinianus dicit tit. de hered. qualit. et differ. Pro herede gerere, est pro domino gerere. Possessio autem derivatur a pos, id est, potens: et sessio. Nam possidere dicitur is, qui potest in aliqua re sedere, hoc est, sedem atque habitationem constituere. Vel a pes et sessio, quod is possideat, qui pedem stabilem in aliquo loco posuit. Nota secundo, gentes ac terminos terræ dici hæreditatem et possessionem Christi, quia duplici titulo illos habet. Primo, quia Filius est in omnia paterna bona admissus ob unionem hypostaticam. Secundo, quia labo-

121. *Christus est hæres bonorum Patris æterni.*

Hæreditas unde dicatur?

Digitized by Google

ribus suis et obedientia usque ad martem illos acquisivit, expulso inde diabola invasare. Primum, est hæreditas, secundum, est possessia. Nata tertia, Hebr. נחלה *nachala*, hæreditas, quidam censent deduci a *nachal*, torrens: quod recto cursu derivetur ad filias, sicut tarrens alvea sua defertur, neque extra illum egreditur. Sed vide terrenas hæreditates esse tarrentes, qui, nisi pravideatur, mentem rapiant, et cita exsiccentur. Pra *possessio* autem in Hebr. est אחוזה *schuza*, sic dicta, quod, qui illam habet, eo teneatur in loca, ut ait Pagninus: vel potius, quod, qui illam habet, eam apprehendat ac teneat. Rad. *schas*, apprehendere, tenere. Tene tu possessianes tuas, et cave, ne ab iis tenearis, et ibi radices agas, ut duo socii Luciani a vitibus arrepti, quæ a renibus sursum erant virginea forma, ut ipse fingit in vera, id est, ficta histaria.

122. Gentiles sunt præcipue Christi hæreditas. Quæres prima: Quænam sint gentes illæ Christa promissæ? Respondeo primo, esse Gentiles et Iudæos, unde Arabs vertit *populos*, voce autem illa sæpe Iudæi denatantur: atque initia Psalmi nostri S. Hier. et S. Athan. dicunt, populos et gentes esse synanima, in hoc tamen ab illis disseutia, ut dixi ibi. Respondeo secundo, præcipue Gentiles intelligi, ut patet, cum statim pramittantur termini terræ, id est, hamines habitantes in extremitate totius Orbis. Est metonymia. Nam, ut ait ipse Pater æter-

Probatur 1. nus Filia, Isaiæ 49. 5. *Parum est mihi* (Hebr. נקל *nakel* leve, vile, contemptibile, indecarum ignominiosum) *ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Iacob*, duas tribus: nempe Iuda et Beniamin, *et fæces Israel convertendas*: id est, regnum Israel carruptissimum ab permixtianem idololatrarum. Nam Salmanasar Rex Assyriarum abductis Israelitis, id est, decem tribubus in captivitatem, et relictis tantum ibi paucis pauperibus, et vilissimæ sortis haminibus, misit de Babylone, de Cutha, de Avah, de Emath, et de Sepharvaim colonos, qui possiderunt Samariam, et habitaverunt in urbibus eius, 4. Reg. 17. 24. Hi sunt fæces permixtæ, singuli enim habebant suum idalum v. 29. et seq. Si placet insistere vaci Hebr. *nesure*, significat relictos et superstites: tum ab illa clade Salmanasar, tum a clade per Titum et Vespasianum illata, postquam fuera hactenus Iudæi fæces omnium natianum, a quibus velut Orbis quisquiliæ et purgamenta contemnuntur. Pergit Deus: *Ecce, dedi te in lucem gentium:* ut sis lumen ad revelationem, id est, illuminationem Gentium, sicut vidit Simeon Lucæ 2. 32. Statim atque artus est Sol iustitiæ, quem Zachar. pater S. Ia. Bapt. Luc. 1. 78. simpliciter vocat Orientem ex alta; nunquam enim occidit: *ut sis salus mea*, a me data. Sept. ut sit in salutem, *usque ad extremum terræ*: ut tata terra, et qui in ea sunt abiectissimi et extremi, illa percipiant; prius pastares illa lux circumfulsit quam principes, et ab Oriente rematos reges vocavit, ut et praximos et rematas illuminaturus videretur. S. Hier. in Isaiam: *Vole*, ait, *ut salus mea universum Orbem occupet*.

2. Isaias conversianem gentium prædicaturus, silentium postulat, ut tanta res bene percipiatur, cap. 41. 1. sic incipit: *Taceant ad me insulæ*, id est, insulani per mare dispersi et rematæ natianes. Hebræi enim vocant insulas, regiones trans mare positas, ut Italiam, Galliam, Hispaniam, etc. Licet sint terra contiuens, *et gentes mutent fortitudinem*, etc. Ratianem subdit vers. 2. *Quis suscitavit ab Oriente iustum, vocavit eum, ut sequeretur se?* Iustum, interpretatur Abrahamum Carnelius post S. Thomam, et Sanctium. Sed secunda, melius de Christa exponit S. Hieran. S. Cyr. et Procop. Nam 1. Proœmium illud est angustius, quam ut dicenda tantum conveniant Abrahamo. 2. Quæ sequuntur, illi etiam nan satis commode quadrant, præsertim v. 5. extrema terræ obstupuerunt, etc. Pergit Isaias, *dabit in conspectu eius Gentes, et reges obtinebit: dabit quasi pulverem gladio eius*, verbo Dei contritis cordibus et idalis, *sicut stipulam vento raptam arcui eius*. Quod autem hæc victoria Christi sit suavis et pacifica, patet v. 3. *Persequetur eos, transibit in pace*. Vatablus vertit, transibit pax. Christus est pax nastra, Ephes. 1. 14. Evangelium eius est Evangelium pacis, cap. 6. 15. per illud Orbem pertransit. *Semita in pedibus eius non apparebit*: tam facile et celeriter nationes amnes victariis suis pervadet, ut non ambulasse, sed valasse videatur, et Solis instar in ipso exartu sua terras omnes splendore complevisse, ut S. Hier. S. Cyr. et Theodar. exponunt. Hinc nomen ei assignat idem Propheta cap. 8. 4. Accelera spolia detrahere, festina prædari.

Alia simili fautis, late subiecta omnia irrigantis Ioel 3. Propheta explicat gratiam factam Gentibus, cap. 13. 18. *Fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem spinarum*, id est, vallem plenam spinis, atque arbaribus, quæ spinæ similitudinem referant. Nam Hebr. *nachal*, significat 1. Vallem angustam, in qua est alveus, quo tempore pluviæ raptim torrens defertur. 2. Ipsum quaque alveum, et metonymice torrentem, qui per eum defertur. Sept. vertunt, *torrentem funiculorum*, quod S. Hieron. de Christo sic exponit in apologia ad Pammachium pro lib. in Iovinian. Christus Virgo, ait, Mater virginis nostri, virgo perpetua, mater et virgo, etc. Hortus canclusus, fons signatus, de quo fonte ille fluvius manat iuxta Ioel, qui irrigat torrentem *vel funium vel spinarum*: funium peccatorum, quibus ante alligabamur: spinarum, quæ suffocant sementem patrisfamilias. Hæc ibi. In Ioelem vero, speciatim de spinis agens sic exponit, ut velit fontem de domo Dei exeuntem, esse gratiam Spiritus sancti, quæ a Dea pramanans, ex terra cordis spinas vitiorum evellit, et pra eis virtutes quasi arbores fructiferas inserit, ut spinas nastras et vitia atque peccata, quæ nullam frugem habuere iustitiæ, commutent in Domini novalia, et ariditatem nostram rigent aquis largissimis, *et pro spinis et vepribus flores virtutum multiplices germinemus*: et in eo loco, ubi quondam farnicatus est Israel, et initiatus est Beelphegor, *lilia castitatis et rosæ pudoris se virginitatis exuberent*. Hactenus Hieran. Erat autem Beelphegor, sive Phegor, aut Phogor Deus, quem Latini Priapum vocaverunt. Erat Deus præses et incentor obscœnitatis (significat vax Hebr. *Deum desiderii*, id est, cancupiscentiæ. Vel, Deum *nuditatis*, seu apertianis. Rad. פער *paar*, aperire, nudare:) ab pudendam nuditatem et idoli et Sacerdatum in eius sacris. Illud idolum adorarunt Israelitæ a Moabiticis et Madianiticis puellis invitati in valle Settim, quæ est trans lacum Asphaltidem in terra Moab Num. 25. Ad rem nostram explicat hunc textum Huga a S. Victore: *Torrens*, inquit, *spinarum est impetus, fervor et crudelitas Gentium*. Porra fons de doma Dei egressus tarrentem spinarum rigavit, quanda per Apostolos et eorum successores, Evangelica doctrina gentilem populum a crudelitate convertit, fide initiavit, et ad Baptismi gratiam perduxit. S. Greg. Naz. arat. 40. vertit, *torrens iuncorum*, et dicit sanctum Baptisma, de qua est tota illa aratio, esse fontem illum mirabilem. Iunci medulla carent, inanes sunt, ad omnem ventum mobiles, in paludibus et lutosis lacis nascuntur, ad amnia prope inutiles, tales erant Gentiles ante Baptismum: postea fiunt cedri *Settim*, ut est in Hebræo, quæ spinæ albæ colare et foliis sunt similes, et idea noster interpres vertit spinam, spinæ tamen nan sunt: sed ligna imputribilia, pulcherrima, saliditate, firmitate et levitate excellentia: ex quibus facta est a Mose arca fœderis, altare thymiamatis, tabernaculum, aliaque in eo posita. Fartum est per Christi fontem in gentes effusum, ut, *ubi abundavit delictum, superabundet et gratia*, Ram. 5. 20. quad dicit Apostolus de Iudæis occasiane legis datæ peccantibus: sed potest iure potiori applicari gentilibus in omne nefas ruentibus.

Quæres secundo, Cur Pater æternus velit Christum orare ad habendam illam hæreditatem, quæ ipsi ut Filio debebatur? Respondeo cum Suar. 3. parte, qu. 21. disp. 45. eum petiisse prima, quia ex divina providentia et ordinatione ita erat prædefinitum, conversionem Gentium dandam eius precibus, et nan aliter: sicut decretum erat, ut morienda nas redimeret, et ita intraret in glariam suam. Ideo dicit ipse peregrinantibus in Emmaus Lucæ 24. v. 26. Nonne hæc *oportuit* pati Christum, et ita intrare in gloriam suam? Illam rationem etiam affert sanctus Tho- 123. Christus orat pro hæreditate obtinenda, ob quatuor causas. 1.

Digitized by Google

2. mas. Secundo, oravit Christus petendo Gentilium conversionem aliaque, ut orandi nobis daret exemplum, sicut ait sanctus Ambrosius in Lucam, S. Augustinus tractatu 104. in Ioannem, et epist. 121. cap. 4. S. Damascenus lib. 3.
3. cap. 24. Tertio, ut ostenderet se esse a Deo Patre, ut ait S. Hilarius lib. 10. de Trin. *Ut ostenderet Patrem suum esse Auctorem, a quo et æternaliter processit secundum divinam naturam, et secundum naturam ab eo habet, quicquid boni habet.* Sicut loquitur S. Thomas 3. p. qu. 21. art. 3.
4. Quarto, Pater invitat ad petendum illam Mundi conversionem, ut denotet desiderium illam concedendi: *Postula a me, et dabo.* Sic Rex noster invitat Berzellai, a quo adiutus fuerat, cum fugeret Absalonem, ut quippiam a se postulet, 2. Regum 19. 38. Salomon matrem suam Bethsabee ad se accedentem, in throno iubet sedere, quicquid velit postulare, se daturum significans, 3. Regum 2. 20. Artaxerxes Persarum Rex, eadem invitatione ad petendum urget Esdram Scribam, 1. Esdræ 7. 21. Isaias Propheta urget Achaz regem Iuda, ut petat sibi signum a Deo, Isaiæ 7. 11. Zacharias impellit nomine Dei populum ad B aliquid ab ipso postulandum, Zachariæ 10. 1. Estherem Assuerus impellit etiam oblata vel dimidia regni parte, si postulet, Esth. 5. 3. quod promisit Herodes Antipas filius Ascalonitæ saltatrici Herodiadi, Matthæi 7. v. 7. Et Christus indignans, aut potius amice conquerens et adhortans, ait discipulis, Ioan. 16. 24. *Usque modo non petistis quicquam in nomine meo. Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum:* cum scilicet ea, quæ petieritis, a Patre et a me impetrabitis, ut Toletus, Iansen. et Ribera explicant.

124. Nota primo: In Christo fuit virtus religionis. Nam, ut ait Suarez, eum ut homo fuerit non solum subiectus, sed etiam servus: atque ad officium servi pertineat, cultum et reverentiam Domino exhibere: consequens necessario fit, Christum ut hominem perfectissime observasse hoc officium erga Deum: atque adeo cultum Deo debitum, scilicet latriæ et religionis illi exhibuisse: unde Matthæi 4. et Lucæ 4. tam de aliis, quam de seipso generalem sententiam protulit, dicens: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies; et Ioannis 4. Vos adoratis, quod nescitis, nos adoramus, quod scimus. Itaque, non est dubium, quin virtus religionis vere et proprie in Christum conveniat. Cum vero hæc virtus plures actus habeat, duo tamen sunt præcipui, ad quos cæteri revocantur: nempe oratio et sacrificium.

In Christo fuit virtus religionis.

125. Nota secundo: Tribus modis postulavit Christus pro nobis, voce, opere, suæ humilitatis repræsentatione. Primo, voce, cum dixit Ioannis 17. 9. *Ego pro eis rogo.* Secundo, opere, quando mortem sustinuit, Hebr. 9. 15. *Novi testamenti Mediator est, ut morte intercedente in redemptionem*
1. *earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento,*
2. *repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæredi-*
3. *tatis.* Tertio, suæ humilitatis repræsentatione quotidie interpellat pro nobis, cicatrices Patri ostendendo. Unde S. Bern. Securum habes accessum, o homo, ad Deum, habes ante Filium Matrem, Filium ante Patrem. Mater ostendit Filio pectus, et ubera: Filius ostendit Patri latus et vulnera. Nulla potest esse repulsa, ubi tot occurrunt charitatis insignia. Ita Ugo Card. in psalmum nostrum: Oremus itaque, si aliquid velimus impetrare. Nam, ut ait S. Thom. hic: Sicut in naturalibus formæ infunduntur secundum dispositionem materiæ: ita Deus gratuita dona largitur, Philipp. 2. 13. *Deus est, qui operatur in vobis et velle et perficere:* et ideo vult, ut recipiamus dona petendo et orando. Si autem oremus, dabit; dixit enim Matth. 7. v. 7. *Petite, et dabitur vobis:* cap. 21. 22. *Omnia quæcumque petieritis,* etc. Nihil excipit, itaque se per illas aliasque promissiones debitorem facit. S. Aug. in Ps. 83. Debitorem, inquit, Ipse se fecit; non accipiendo. S. Fulgent. in præf. lib. 21. ad Monimum: Seipsum, ait, sua largitate dignatus est facere debitorem: et S. Bern. tract. de gratia et libero arbitr. *Iustum est, ut reddat Deus, quod debet: debet autem, quod pollicitus est.*

Christus pro nobis oravit tribus modis.

Quæres tertio: Quam ampla fuit hæc Christi hæreditas A precibus eius obtenta? Respondeat David: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* 126.
Sic Ps. 71. 8. ait: *Dominabitur a mari usque ad mare.* Chald. ab angulo maris magni, usque ad angulum maris Oceani. Hebræi vocabant mare magnum, mare Mediterraneum, ad distinctionem Maris mortui, et maris Tiberiadis seu lacus Genesareth. Similis amplitudo regni Christi promittitur, Amos 7. 12. Michææ 7. 12. Zachariæ 9. 10. *et a flumine,* Iordane, in quo est baptizatus, et Filius Dei proclamatus, Matth. 3. *usque ad terminos Orbis terrarum.* Hoc obtinuit per prædicationem Apostolorum, de quibus Psal. 18. 5. *In omnem terram exivit sonus eorum,* Hebr. קַוָּם *Kavam,* linea eorum, ut exponit R. Abraham, id est, scriptura, q. d. scriptura eorum, nempe cælorum, ubique legitur. Secundo, extensio eorum, ut R. Salomon, q. d. cæli extensi sunt super universam terram. Tertio, ædificium ipsorum, ut R. David in comment. q. d. opus aut effectus cælorum ac stellarum exivit in Orbem terrarum. Quarto, Aquila vertit κανών, et significat regulam, normam, amussim, funiculum mensorium, perimetrum, structuram ad lineam confectam, directorium, perpendiculum, seriem, q. d. Orbis universus videt ac miratur cælorum structuram admirabilem. Quinto, Felix reddit: Exivit cursus eorum, quod et Apostolis Orbem decurrentibus apte convenit. Sept. legebant *Kolam,* ut putat Dulius, Rogerius, Nicolaus Ramus, Lindanus, Marcus Marinus, et alii: unde verterunt, sonus eorum: vel melius, sensum expresserunt, non verba: addit Propheta: *Et in fines Orbis terræ verba eorum,* quod est simile psalmo nostro. Vide ibi dicta. Magna est hæc hæreditas, et Apostolus ampliorem adhuc facit, Hebræis 1. 2. *Quem constituit hæredem universorum,* (Ioan. 13. 3. dicitur sciens Iesus, quia omnia dedit ei Pater in manus) *per quem fecit et sæcula:* id est, tempora et omnia temporalia: nempe Mundum et omnia, quæ in Mundo sunt. Cassiodorus in Ps. nostr. Terminos terræ sic interpretatur: Termini, ait, terræ sunt, qui tellurem eingunt atque concludunt: ut non solum arida, verum etiam totius aeris circumiecta substantia, et omnium creaturarum significaretur integritas. Sicut et ipse in Evangelio sub brevitate conclusit, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra. Et Apostolus: Ut in nomine Iesu, etc.

Christi hæreditas est totus Orbis.

Itaque hæreditas, et regnum Christi, longe superat omnes hæreditates et regna omnium. Tertullianus libro contra Iudæos hoc egregie prædicat: *Salomon, ait, regnavit, sed in finibus Iudæ tantum a Dan usque ad Bersabee. Babylonii et Parthis regnavit Darius, non ultra. Ægyptiis Pharao, sed illis tantum. Nabuchodonosor ab India, usque ad Æthiopiam habuit regni sui terminum. Alexander Macedo nunquam Asiam universam, et cæteras regiones, postquam devicerat, tenuit. Sic Germani, Britonni, Mauri, Romani, imperii sui habent terminos. Christi autem nomen et regnum ubique porrigitur, ubique creditur, ab omnibus gentibus colitur, ubique regnat, ubique adoratur, omnibus æqualis, omnibus Rex, omnibus Iudex, omnibus Deus et Dominus est.* D Ampla fuit quatuor Clodovæi filiorum hæreditas, cum in eos florentissimum Franciæ regnum divisum est, quod iam late fusum multos populos numerabat. Amplior quatuor item filiorum Ludovici Pii possessio, cum fines imperii Gallici longe lateque Carolus Magnus in omnem partem protendisset. Amplissima vero trium Constantini liberorum, qui Asiæ, Africæ et Europæ refertissimas, hominumque multitudine maxime florentes regiones inter se sortiti sunt. Sed longe maxima et admirabilissima Semi, Iapheti et Chami, quando Iapheto tota Europa et pars Asiæ, Chamo Africa cum parte etiam Asiæ, Semo reliqua Asia et America obtigerunt. Sed si hæc Christi imperio et hæreditati conferantur, mapalia instar ac tugurioli contemnentur. Nam et omnium hominum omni tempore existentium Rex fuit, et omnium Angelorum, et terræ ac cælorum omnium Dominus. Orbem Romanum admiratione complexit Pompeius, eique ob facta ingentia Magni nomen adhæsit, de quo Tullius in Pison. sectione 29. *Omnes omnium gentium partes tribus triumphis devicerat.* Quan- 127.

Itaque amplitudo eius longe superat latitudinem regni Salomonis, Babyloniorum, etc.

Clodovæi filiorum hæreditatem; Ludovici Pii. Et Constantini filiorum, ac Noemi.

*

Digitized by Google

tum imperio adiecerit, docet Plinius lib. 7. cap. 26. Ex Asia, inquit, Ponto, et Armenis, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberis, insula Cretæ, Basternis, et super hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphavit. *Summa summarum in illo gloria fuit, (ut ipse in concione dixit, cum de rebus suis dissereret) Asiam ultimam provinciam accepisse, eandemque mediam patriæ reddidisse.* Mediam Colchidem, Mesopotamiam, Phœniciam, Arabiam, et alias gentes addit Plutarchus. Sed quis percenseat provincias a Christo edomitas?

128. Amplitudinem regni Christi declarant Prophetæ.

Amos 9. Omnes gentes Christo subdit, ac primo dicit v. 6. *Qui ædificat in cælo ascensionem suam*, sphæras suas, ut vertit Paguinus, gradus suos, ut Vatablus, quasi tabernaculum, ut Arabs Antiochen. maiestatem gloriæ suæ, ut Chaldæus. Id convenit Christo in cælum ascendenti, eique attribuit R. Haccados apud Galatas lib. 7. cap. 15.
1. Via, ait, aquilæ in cælis, est Rex Messias, qui post passionem suam ascendet in cælum, sicut dictum est Amos 9. Qui ædificat, etc. in Hebr. est ascensiones; et tropologice, sunt viri sancti, quos in Ecclesia sua posuit Christus, qui tanquam virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris continuo in cælum ascendunt, a Sole iustitiæ elevati, et ponentes ascensiones in corde suo: per amorem in cælo habitantes, et crescentes de virtute in virtutem, donec videatur Deus deorum in Sion: *Et fasciculum suum super terram fundavit.* Chald. ad rem nostram aptissime reddit: Et Ecclesiam suam in terra decoravit. Arabs Alexand. pactum. Arab. Antioch. præparationem. Per fasciculum recte accipies legem, quæ non tantum dicitur a legendo, quod omnibus legeretur, ut esset nota; sed etiam a ligando, id est, obligando. Ad literam Vatablus, Clarius, Lyranus, et Cornelius fasciculum censent esse colligationem trium elementorum: nempe ignis, aeris et aquæ, quæ in terra quasi basi et centro fundata sunt. Malim dicere, intelligi omnes creaturas in terra existentes, homines scilicet, animalia, arbores, plantas, flores, cæteraque a terra sustentata, et in ea radicata, quæ cum terra colligata faciunt fasciculum in odorem suavitatis, et globum, quem tribus digitis Deus sustentat. Hebr. אגדה agudda significat aggregationem, congregationem, colligationem, fascem, fasciculum, conglobationem, globum, turbam, turmam. Vox autem Latina fasciculus est etiam idem quod ὀσφραντήριον, olfactoriolum, id est, fascis aromatum et florum: ut sumitur Cant. 1. 12. *Fasciculus myrrhæ Dilectus meus mihi.* Mundus enim hic totus ob pulchritudinem suam, et præcipue Ecclesia ob virtutum odorem est vicissim sponso fasciculus myrrhæ et omnis pulveris pigmentarii. S. Hier. in Amos: Fasciculus, inquit, una Domini religione constrictus est: unde et ipsa *religio a religando*, et in fascem Domini vinciendo nomen accepit.

2. Pergit Amos ad rem accommodatius v. 11. *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit*, id est, regnum Davidis: nempe, domum eius regiam, palatium et thronum regium *erigam*, ut vertit Syrus: resuscitabo, ut Sept. reædificabo, ut S. Iacobus Act. 15. 16. Illud tabernaculum Davidis est primo Christi corpus quod resuscitatum est, ut S. Cyrillus lib. 4. in Ioan. 2. 19. explicat: secundo, Ecclesia eius: *Et reædificabo aperturas murorum eius*, per tot incursiones Israelitarum, Syrorum, Philisthinorum, Ægyptiorum, Idumæorum, Moabitarum, Assyriorum, Babyloniorum, et aliorum: *Et ea quæ corruerant, instaurabo*, collapsa per hæreses, schismata, et varia scelera: *Et reædificabo illud sicut in diebus antiquis:* tempore Davidis atque Salomonis, ante schisma Ieroboami et decem tribuum: *Ut possideant reliquias Idumææ, et omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos:* id est, eo quod vocentur Christi grex, populus, Ecclesia: et Christus vocetur eorum pater, protector, pastor, rex et gubernator. Nota, Idumæa ponitur synecdochice pro quibuslibet provinciis idololatris, et a Christi cultu aversis: unde subditur explicationis gratia, *et omnes nationes.* Nota secundo, Idumæa significat sanguineam, a rad. דם *dam*, sanguis: vel terrenam, a rad. אדמה *adama*, terra.

A Sic est commodus typus totius regni diaboli, ubi sanguis sanguinem tangit, et terrena cogitatio deprimit sensum multa cogitantem. Hoc regnum subigit, et calcat Iesus, ac possidet, Ps. 59. 10. *In Idumæam extendam calceamentum meum.* S. Hieron. ad rem nostram apte convertit: super Idumæam incedam calceamento meo; ut victor scilicet, ac triumphator. Possessio, ut dixi supra, quasi pedis sessio dicitur: quia tunc res nostra est, quando in illa securi manemus. Calca tu Idumæos ab Esau prognatos, id est, carnales affectus, ne illi te conculcent et proterant, atque in luto defigant. Sis cælestis stellam sequens, de qua Balaam ait, Numerorum 24. v. 17. *Orietur stella ex Iacob*, Christus, qui est stella splendida et matutina, Apoc. 2. 28. 22. 16. et per stellam demonstratus est Magis, cum natus est, *et consurget virga de Israel: et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth*, id est, omnes homines, hi enim omnes a Seth nati sunt: ab eo enim Noe originem traxit, et omnes filii Cain diluvio mersi sunt. Vastabit autem Christus omnes homines, id ab eis auferen-
B do, quod in se ipsi posuerunt, nempe peccata שת *scith*, significat *positus*: quia repositus fuerat pro Abel occiso. Vastatis autem, id est, expurgatis a dæmone possidente hominibus, Dominus et Rex erit. Chaldæus vertit, dominabitur. *Et erit Idumæa possessio eius. Hæreditas Seir*, id est, Idumæa, quæ vocatur Seir, quia Esau, qui illam possedit, nuncupatus est Seir, hoc est, pilosus: sicut dicta est Idumæa, quod vocaretur Edom, id est, rufus: sive a colore sibi proprio, sive a coctione rufa, ob quam vendidit sua primogenita: *Israel vero fortiter aget. De Iacob erit qui dominetur, et perdat reliquias civitatis.* Romæ ethnicæ, ut ait Abulens. hæc enim κατ᾽ ἐξοχὴν dicebatur civitas, ut Athenæ ἄστυ: et erat idololatriæ arx, ubi colebantur ad quatuor circiter idolorum millia.

Amplitudo illa regni Christi, et occupatio, non tantum 3.
Idumæa, sed etiam omnium nationum idola colentium, declaratur per Abdiam v. 17. *Et in monte Sion erit salvatio, et erit sanctus*, ipse mons ob templum, et Deum in eo
C habitantem. Hebraice, *et erit sanctitas.* Ecclesia non tantum est sancta, sed etiam sanctos facit. *Et possidebit domus Iacob* (duæ tribus a captivitate Babylonica liberatæ) *eos qui se possederant.* Nempe Idumæos, Syros, Samaritas, qui agros earum invaserant tempore captivitatis, sicque suas hæreditates recipient. v. 18. et seq. addit: *Et erit domus Iacob ignis* (charitatis a Spiritu sancto accensi) *et domus Ioseph* (decem tribus in unam Ecclesiam coalescentes) *flamma; et domus Esau* (Idumæa) *stipula: et succendentur in eis, et devorabunt eos: et non erunt reliquiæ domus Esau, quia Dominus locutus est. Et hæreditabunt hi qui ad Austrum* (Iudæi Australes) *montem Esau* (Idumeam quæ ipsis est meridionalis) *et qui in campestribus, Philisthiim*, etc. Per illas autem septem gentes, omnes intelliguntur, et omnia vitia capitalia. Septenarius enim numerus, est numerus universitatis ac multitudinis. Vers. 21. concludit: *Et ascendent Salvatores in montem Sion iudicare montem Esau: et erit Domino regnum:* excluduntur servi, qui rebellaverant. Quod autem dicitur v. 18. *Et non*
D *erunt reliquiæ*, Aquila, Symmachus, Theodotio vertunt, non erit superstes. Septuaginta, πυροφόρος, id est, frumentarius, qui frumenta colligit, et curam habet annonæ advehendæ et admittendæ: vel melius, lege cum aliis πυρφόρος, id est, *ignifer*: nam prius dixerat domum Iacob fore ignem, et domum Ioseph flammam: contra vero, dicit apud hostes eorum, ne remansurum quidem igniferum, id est, primo, ut ait a Castro, nullum fore superstitem, qui posteris vitæ Lampada tradat: etiam in Scripturis lucerna sumitur pro posteritate. 3. Regum 11. v. 36. et alibi. Secundo, Luisius Legionensis et Delrio adagio 981. censent pyrophorum intelligi priscum antesignanum et legatum castrorum. Apud Græcos enim mos erat, ut quoties procinctæ acies congredi erant paratæ, ante prima signa staret vates Laureos ferens ramos et corollas, cui Pyrophoro dixere nomen, quoniam Lampada præferret, quem violare summum habebatur nefas, quod legati munere fungeretur. Cum igitur clades exercitus maxima dicebatur, ute-

Digitized by Google

batur hoc proverbio. Na ignifer quidem superfuit, ut Pollux et Hesychius testantur. Vastatæ sunt pleræque nationes recensitæ ab Abdia, per Machabæos, ut patet 1. Machabæorum 5. et 2. Machabæorum 10. atque ex Ioseph lib. 13. Antiquitat. 17. 18. 23. Hi autem etiam Christum figurabant. Nota porro, per Sareptam, Abdiæ 20. intelligi Sareptam Sidoniorum: Vatablum tamen, Ariam, Clarium, Pagninum, R. Salomonem, et R. David intelligere Franciam, quam etiam Hebræi vocant צרפת *tsarphath*, nec male, si etymon spectes צרף *tsaraph*, etiam significare urere, accendere, conflare, igni excoquere, purificare. Ardore animi satis se probant Franci, et omnia instar ignis pervadunt et excoquunt: videant, ut sint Galatæ, id est, lactei, et puri, et seipsos aliosque cælesti igne expurgent. Per Chananæos R. David, et alii citati accipiunt Alemannos, quod in eam regionem se receperint a Iosue et Israelitis domiti. Per ספרד *sepharad*, vero (quod noster interpres vertit *Bosphorum*, et alii de Thracio, alii de Cimmerio explicant, in quos dispersi sunt Iudæi in captivitate Assyriaca et Babylonica) Mariana, Burgensis, Chaldæus, Syrus, Arabicus, Alex. et Antioch. R. Salomon, R. David, Iosippus filius Gorionis lib. 3. historiarum cap. 15. aliique de Hispania exponunt. Hebraica seu Assyriaca vox *Sepharad* significat terminum. Est autem Hispania limes et terminus Europæ, et Mundi, Iudæis tunc cogniti. Quin etiam in Gallæcia iuxta Compostellam locus, qui dicuntur *Fines terræ*, quicquid sit de illis nominibus, vidimus cum gaudio Apostolos et Apostolicos viros Italiam, Franciam, Germaniam, Hispaniam, et inde prodeuntes, novum Orbem ad Christi leges adduxisse, eiusque sceptro subdidisse.

129. Magna felicitas sub Rege Christo. Quanta felicitate sub eo Rege vivant, et quam iucundo fiant Christi hæreditas, declarat Oseas Propheta cap. 14.6. *Ero quasi ros Israel*, id est, Israeli, ut vertit Syrus et Arabs. Sensus est, ut vult S. Hieronymus et Theodorus: Sicut ros herbas leniter humectat et fœcundat: ita ego lege, doctrina et gratia mea suaviter irrorans Israeli, eum virtutibus et bonis operibus fœcundabo. Israelem intellige spiritualem, id est, populum Christianum. Quid inde fiet? Sequitur: *Germinabit sicut Lilium, et erumpet radix eius ut Libani. Ibunt rami eius, et erit quasi oliva gloria eius, et odor eius ut Libani. Convertentur sedentes in umbra eius; vivent tritico, et germinabunt quasi vinea: memoriale eius, sicut vinum Libani.* Quæ omnia dilatationem Christianorum et felicitatem denotant in lege nova. Expende singula: Primo, germinant ut lilium, quod mirifice crescit et propagatur. *Albis liliis*, ait Plin. lib. 21. 5. nihil est fœcundius, una radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Hoc apte quadrabit regibus Christianissimis, qui pro insigni suo lilia gerunt alba, et fidem Christianam mire propagarunt suis armis et pietate, ut patet in Germania conversis Saxonibus et aliis per Carolum Magnum, variis regibus in Sarocenos Hispaniæ, Syriæ et aliarum regionum pugnantibus, et per diversas regiones Christi præcones iuvantibus, ut nunc in America faciunt, et eius insulis. Secundo, erumpit radix eorum ut Libani, id est, thuris, ut censet S. Cyrillus, aut potius montis Libani, in quo radix, hoc est, germen ex radice, ut explicat Sanctius, aut verius, ipsa radix cedrorum, et aliarum arborum odoriferarum, erumpit et dilatatur per varias fibras. Nota, cum *Lebona* Hebr. thus significet: inde mons thure, cedro, pino, aliisque arboribus resinosis et odoratis abundans dictus est Libanus. Tertio, rami in altum efferuntur, id est, filii spirituales: unde Chald. vertit, *Israelitæ crescent filiis et filiabus*. Hi promissi sunt Abrahæ instar stellarum et arenæ maris innumerabiles. Quarto, gloria eorum quasi oliva erit fœcunda bonorum operum, speciosa ob excellentem charitatem, gloriosa ob splendorem variarum virtutum, misericordiæ præsertim, atque benignitatis et mansuetudinis. Sic Ieremias de Israele loquens cap. 11. 16. ait: *Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum*. Hebr. olivam virentem, etc. Chald. in loco Oseæ citato vertit: *Splendor eorum sicut splendor candelabri sanctitatis*: templi scilicet, ut ardeat luce virtutum in conspectu Dei. Quinto, odor eorum ut Libani. Chald. de thure explicat, cum vertit: *Odor eorum, velut odor incensi aromatum*. In eadem est mente S. Cyr. Sexto, convertuntur sedentes in umbra eius, aut Libani, ut vult Arias: aut Israelis, ut a Castro: aut Christi ut S. Hieron. Ruper. et Lyranus. Conversio, ut ait Albertus, est conversio situs, ut quæ sinistra sunt, dextra fiant: et contra, sinistra, quæ dextra fuerant: quæ anteriora, posteriora; quæ superiora, inferiora. Nisi id fecerit pœnitens, non perfecte convertetur ad Deum: itaque divitias quæ in dextra posuerat, abiiciat ad sinistram et hœdis relinquat: honores quibus caput coronabat, abiiciat ad pedes Apostolorum et suos: si divitias habet, illas habeat, non ab illis habeatur et captivetur: non sit vir divitiarum et a divitiis possessus, ac in fine vitæ nihil inveniat in manibus suis: si honores habet, iis Christum coronet, ne sit stella absynthium dicta, et cadat in flumina, et omnis eius splendor extinguatur, et substantia defluat. Septimo, vivent tritico. Leo Hebræus vertit, *reviviscent, ut frumenta*. Arab. Antioch. *Et vivent et permanebunt sine peccato*. Arab. Alex. *Et vivent, et saturabuntur de tritico*. 1. Verbi Dei, ut explicat Chald. et S. Hier. 2. Eucharistiæ, ut Emmanuel Sa. De illo frumento ait noster Propheta Ps. 71. 16. *Erit firmamentum in terra*. S. Antonin. 3. p. tit. 14. cap. 5. erit panis triticeus. Chald. erit substantificus panis. S. Hieronymus erit memoriale triticum. Burgensis, placentula frumenti. R. Emmanuel, vola frumenti, id est, plena manus frumenti, *in summis montium*. R. Ionathan aperte vertit: *Erit placenta tritici in vertice sacerdotum*. Octavo, germinabit quasi vinea: et memoriale eius, ut vinum Libani, id est primo, ut vinum aromatibus Libani conditum, ideoque odoratum. Arab. Alex. vertit: *Et erit sicut incensum*. Secundo, ut vinum montis Libani, quod etiamnum est optimum et generosissimum.

Locus est pulcherrimus Isaiæ 2. v. 2. *Et erit in novissimo dierum* (Christi, quia nulla lex et religio erit post eius legem) *mons domus Domini præparatus*. Hebr. נכון *nacon*, 4.
id est primo, fundatus, firmatus, solidatus. Portæ inferi non prævalebunt adversus eum. Secundo, verus et certus: quia Ecclesia est firmamentum et columna veritatis. 1. Timoth. 3. 15. Tertio, rectus, et erectus, in cælum erigit Ecclesia, et nihil habet incurvum, per vias rectas ambulat. Quarto, præparatus, dispositus, atque ordinatus. Quæ a Deo sunt, ordinata sunt. Quinto, integer, perfectus: ideoque felix. *In vertice montium*, omnes leges et doctrinas superat, *et sublimis super omnes colles: et fluent ad eum populi*, miraculum est aquas in altum exurgere, et homines in terram ab adolescentia pronos ad cælum currere, *et properabunt gentes multæ*, etc. id est omnes: illæ autem omnes, sunt multæ. Nec tantum gentes, sed etiam Synagoga Iudæorum, quæ vocatur claudicans, quia claudicavit sæpe in utramque partem, ut ait Elias 3. Reg. 18. 21. modo Deum, modo idola colens. Lege totam locum, quem ad literam de Christi, Ecclesiæ, et legis Evangelicæ tempore intelligendum esse de fide est, cum omnes sancti Patres sic interpretentur. Lege etiam cap. 60. 1. et seq. *Surge, illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum, etc.*

130. Hinc sequitur, Ecclesiam Christi esse catholicam. Ex his vides: Ecclesiam Christi esse Catholicam, id est, universalem. Tert. lib. adversus Iudæos cap. 7. *Christi regnum et nomen ubique porrigitur, ubique creditur*. Et S. August. tom. 2. Epist. 162. contra pervicaciam Donatistarum, qui in Africæ angulo coarctati de vera tamen fide gloriabantur, ait: Non chartis veteribus, non archivis publicis, non gestis forensibus aut Ecclesiasticis agimus. *Maior liber noster Orbis terrarum est*, in eo lego completum, quod in libro Dei lego promissum. Dominus, inquit, dixit ad me: Filius meus es tu, etc. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, etc. Huic hæreditati qui non communicat, quoslibet libros teneat, exhæredatum se esse cognoscat. Hanc hæreditatem quisquis expugnat, alienum se esse a familia Dei satis indicat, etc. ita Augustinus. Atque hi pro Africa loquuntur. Secundo, Asia huius veritatis testem offert S. Ignatium Antiochiæ Patriarcham in epistola ad Philadelph. qui ait, unam esse Eccle-

Digitized by Google

siam, sicut est unus Christus et unus Deus. *Una*, inquit, *est caro Domini nostri Iesu Christi, unus illius sanguis, qui pro nobis effusus est, unus item panis omnibus confractus, et unus calix qui omnibus distributus est, unum altare omni Ecclesiæ, et unus Episcopus, etc. Unus est ingenitus Deus Pater, et unus unigenitus Filius Deus, Verbum atque Homo; unus Paracletus Spiritus veritatis. Una est prædicatio, et fides una, et unum baptisma, una Ecclesia, quam fundaverunt sancti Apostoli a finibus usque ad fines in sanguine Christi, propriis sudoribus ac laboribus*. Tertio Europa, unum nunc proponit S. Irenæum antiquitate venerabilem Lugd. Episc. qui Ecclesiam uni domui et corpori, atque Soli se solo Orbem totum illustranti componit, in hunc modum: Hanc, ait, prædicationem cum acceperit, et hanc fidem Ecclesia, et quidem in universum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans; et similiter credit iis, videlicet quasi *unam animam habens, et unum cor*, et consonanter hæc prædicat, et docet, et tradit, quasi *unum possidens os*: ita ipse. Neque enim in Germania, Gallia, Hispania, Asia, Africa, America, et tota Europa discors est Ecclesiæ opinio. Pergit deinde idem sanctus Pater: *Sicut Sol creatura Dei, in universo mundo unus et idem est: sic et lumen, prædicatio veritatis, ubique lucet, et illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire*. Ecclesia etiam est fons vitæ, e paradiso Dei profluens, et irrigans universam faciem terræ. Amplitudinem eius miraberis, si legas libellum Auberti Miræi de notitia Episcopatuum totius Orbis: et alterum, qui inscribitur Geographia Ecclesiastica, in quo alphabetico ordine episcopales omnes urbes, quas nosse potuit, collocavit. Multos tamen omisit, ut clarum est. Quarto, Americam quoque pene totam fides pervasit, ut cum gaudio videmus, et quotidie latius in ea diffunditur. Notat autem S. August. epist. 80. ut Ecclesia dicatur Catholica, non esse necesse in cunctis totius mundi hominibus eius fidem esse, sed sufficere, ut provinciis innotescat, in quibus sint aliqui de Ecclesia. Donatistæ in Africa suam solam contendebant Ecclesiam esse: periisse autem ex reliquo Orbe, in quo prius fuerat: eos irridet S. August. lib. toto de Unitate Ecclesiæ, præcipue cap. 8. et in Ps. 81. 101. 122. epist. 161. de agone Christi cap. 29. Ab Ecclesia se dividunt, qui esse Catholicam negant. S. Bernard. serm. 66. in Cant. arguens hæreticos, qui Apostolorum se esse successores iactabant, et nullum signum Apostolatus sui edebant, sed occulti latebant et pauci erant: *Itane*, inquit, *lapidem de monte abscissum sine manibus, montem factum, et implendum mundum, vestris creditis inclusum antris? Habet, et semper habebit integram Christus hæreditatem suam, et possessionem suam terminos terræ*: Ecclesiam scilicet, ut locum psalmi nostri exponit S. August. lib. de Unitate Eccles. cap. 8. aitque, nullum Christianum dubitasse hoc de Christo esse prædictum, aut hanc hæreditatem aliud esse quam Ecclesiam. Id promissum erat Abrahamo Gen. 22. 16. et 17. Per memetipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem (q. d. verba inania non amo) et non pepercisti Filio tuo unigenito propter me. Benedicam tibi, *et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cæli: et velut arenam quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas* (urbes, itaque est synecdoche) *inimicorum tuorum*. Et apertius v. 18. *Benedicentur in semine tuo* (Christo, non enim dixit in seminibus, ut notat Apostolus Galat. 3. 16.) *omnes Gentes terræ*.

Ante Christi adventum ros tantum erat in vellere, hoc est in populo Iudaico, qui olim divini Sacramenti gratia tanquam rore perfundebatur, sed *in vellere, id est in velamine, et quasi in nube secreti*, ut loquitur S. August. lib. de Unit. Eccles. nunc vero siccitas est in solo vellere, et ros in omni terra. Sic etiam explicant S. Ambros. lib. de Viduis, S. Chrysostomus in Ps. 71. Origenes, Procop. Rupertus et alii. Lege ipsum textum Iudicum 6. 36. et seq. ubi rorem illum postulat atque impetrat Gedeon.

Illa Ecclesia Catholica, etiam Romana est, sicque vere dixit S. Leo, imperium spirituale Romæ latius sese diffudisse, quam imperium eius temporale. Sic enim ait serm. 1. de Natal. SS. Petri et Pauli: *Isti sunt, qui te* (Roma) *ad hanc gloriam provexerunt, ut gens sancta, populus electus, civitas sacerdotalis et regia, per sacram B. Petri sedem caput Orbis effecta: ut latius præsideres religione divina, quam dominatione terrena. Quamvis enim multis aucta victoriis, ius imperii tui terra marique protuleris: minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax Christiana subiecit*. Lege illum locum.

ARTICULUS V.

Christus est Pastor omnium fidelium.

Vers. 9. I. Pars. 131. Christus regit virga ferrea.

QUINTUM Christo elogium a Propheta nostro datur, quod sit bonus Pastor, oves suas dirigens et protegens. V. 9. REGES EOS, Sept. ποιμανεῖς, pasces, et S. Ioan. Græce eodem est usus verbo, Apoc. 2. et 19. IN VIRGA FERREA, ET TANQUAM VAS FIGULI CONFRINGES EOS.

Quid illa? I. Sceptrum. 1. Assueri sceptrum aureum. Iovis et Apollinis. Sceptrum ferreum Plutonis. 3. Argenteum regum Siciliæ. 4. Indis ex ebeno; 5. Tarquinii Prisci eburneum. 6. Multorum ex oleastro.

Quæres primo: Quid sit illa virga ferrea? Primo responderi potest, esse Christi sceptrum. Hebr. enim שבט *sebet* virgam, baculum, sceptrum, significat. Sic sceptrum Assueri vocatur virga aurea, Esth. 4. 11. et 5. 2. et 15. 15. Sed neque agitur hic de Christo, ut Rex est, sed ut pastor: neque decet dare sceptrum ferreum Regi cæli et terræ, cum ethnici dederint aureum Apollini suo, et Iovi: vix ulli ferreum, nisi Plutoni. Sceptro utebantur argenteo Siculi Reges, quorum insigne erat argenteus baculus, et purpurea vestis cum diademate. Indorum Regibus nisi ex ebeno sceptra sumere non licebat, ut ait Solinus cap. 96. Tarquinio etiam Prisco Romæ fuit eburneum sceptrum, in summo figuram habens aquilæ, teste Dionysio Halicarn. lib. 3. Olim multis regibus sceptra fiebant ex oleastro, clementiæ symbolo, ut testatur Paschalis l. 6. de corona, cap. 19.

II. Stimulus.

Secundo: Polydor. Virgil. censet, metaphoram esse sumptam a boum dominatoribus, qui ferrata virga illos pungunt. Sed de pastore hic agitur.

III. Hasta. Hasta olim sceptrum. Thyrsus pro sceptro.

Tertio: Alii hastam intelligunt esse virgam illam ferream. Erant enim hastæ priscorum regum sceptra. Euripides in Hecuba de Polymnestore ait, λαὸν εὐθύνων δορί, *populum regens hasta*. Pausanias in Bœoticis de Regum Argivorum sceptro loquens, ait: Venerantur hoc sceptrum, hastam nominantes. Antigonus pro sceptro thyrsum, qui est hasta Bacchi, gerebat. Hinc factum est, ut apud aliquos populos hastæ divinis honoribus colerentur, ut docet Iustinus lib. 43. Per ea adhuc tempora, inquit, Reges *hastas pro diademate* habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. Nam et ab origine rerum pro Diis immortalibus veteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam adhuc Deorum simulacris hastæ adduntur: ita ipse. Sed nec de Christo Rege, ut dixi: nec de eo ut bellatore, sermo est.

IV. Gladius.

Quarto: Virga illa ferrea melius diceretur esse Christi gladius. Ad quod multum impellit locus Apoc. 19. 15. *Et de ore eius* (Christi) *procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat Gentes, et ipse reget eas in virga ferrea*. Ubi videtur virga vocari gladius. Sed respondeo hoc negando: gladius enim non regit Gentes, sed percutit.

V. Et optime pedum pastorale.

Quinto itaque dico: Virgam illam ferream esse pedum pastorale ferro armatum, sicque non esse virgam ex ferro solo constantem, sed ferratam ad terrendas oves sono, ad terram coniiciendam in errantes, et ad arcendas feras. Nam mentio hic est Christi pastoris destinati ad pascendas Gentes, ut oves errantes, easque in rectam viam dirigendas. Nota, alludit ad virgam Mosis, cum qua oves pascebat in Madian per annos quadraginta, et cum qua missus est ad oves; id est ad populum Israel, in Ægypto sub flagellis et cultris balantes. Virga enim illa miraculorum patratrix, qua vir ille divinus Hebræos primo eduxit ex Ægypto, ut ex ore luporum, et loco præcipiti; secundo, deduxit in via mirabili, per mare rubrum ac desertum: tertio, pavit in deserto et aquam dedit, fuit illa ipsa virga, qua solitus erat oves dirigere ac tutari.

Quæres 2. Ad quid refertur, τὸ *eos*, cum dicitur, reges *eos* in virga ferrea? primo, Pagn. et Felix, qui vertunt, conteres eos, deducendo *thersem* a רעע *rua*, conterere, de

Digitized by Google

solis impiis id accipere coguntur. Secundo tamen melius Bellarm. etiam ad regimen totius Ecclesiæ iustum et potentissimum deducit. Itaque τὸ eos, de omnibus fidelibus dicetur: seu, ut est in versu præcedenti, de omnibus terminis terræ, quod in idem redit. Termini enim terræ, ut dixi, ponontur pro habitatoribus, qui in illis sunt.

132. Symbol. virga ferrea denotat auctoritatem et potestatem.

Quæres 3. Quid symbolice significet virga ferrea? Respond. primo, Virgam denotare auctoritatem, potestatem, ducatum. Hinc videmus ducibus, Abbatibus, Episcopis dari virgas seu baculos insigne potestatis: talia erant etiam regum veterum sceptra, quibus se iam seniores fulcirent. Diis suis dabant virgam pagani, Mercurio quidem mirabilium effectricem, qua etiam animas orco evocaret, ut ait Maro lib. 4. Æneid. Minerva etiam Odyss. 16. multa facit, χρυσέῃ ῥάβδῳ, virga aurea, et Neptunus Iliad. 13. σκηπάνιῳ baculo suo. Hinc fortasse Phœnices virgas divinis afficiebant honoribus. Eusebius lib. 1. de præpar. Evang. citat Philonem ex Sanchoniatone Phœnicum historiographo, testantem eos, ῥάβδους αὐτοῖς ἀφιερῶσαι, θεοῖς, καὶ στήλας προσκυνεῖν, virgas diis consecrasse, et columnas adorasse. Hos honores virgis exhibitos puto ortum habere præsertim a virga Mosis, quæ tanta miracula patraverat: hinc dæmonem, qui est Dei simia, curasse ut Diis attribuerentur virgæ, quæ deinde adorarentur. Transiverunt postea virgæ in sceptra, quæ etiam adorata sunt. Nam Cheronei ex omnibus Diis sceptrum præsertim colebant, quod Vulcanum affabre fecisse Homerus scribit: datumque Iovi, a quo diu post ad Agamemnonem pervenerit. Appellabant autem δόρυ, id est hastam: Templum quidem publice nullum ei dicatum visebatur, nihilominus singulis diebus res illi fiebat divina, apponebatur et mensa omnifariam carnibus ac bellariis onusta. Babylonii autem tanto studio sceptra prosecuti sunt; ut, sicut ait Herodot. lib. 1. extra domum sine sceptro prodire, aut conspici nefas ducerent, in quibus diversas effictas effigies figurasque habebant: quippe mali, rosæ, vel lilii, aut aquilæ, alteriusve avis, in summo ferebant insignia. Nota tamen, ante Mosis tempora Iacob veneratus est virgam, quam manu tenebat Ioseph. Ubi enim legimus de eo morituro, Gen. 47. 31. *Conversus ad lectuli caput*. Septuag. et ex eis Paulus Hebr. 11. 21. verterunt, *adoravit fastigium virgæ eius*. Erat enim in Ægypto princeps, et post Pharaonem summam habebat auctoritatem, ideo ferebat virgam potestatis illius insigne. Iacob itaque cum ab eo peteret, ut corpus suum transferri curaret in terram Chanaan, ad ipsum se inclinavit, et ad virgam eius. Nota, prophetice videbat Iacob ex Ephraim filio Iosephi nascituros reges, sicque iam illam regiam auctoritatem venerabatur, ut ait S. Chrysost. et Theodoret. Secundo, intelligebat in Iosepho, et eius potestate, figurari Christum, quem adorabat iam tum mente prævisum. Sciebat enim nascituram virgam Iesse, quæ regeret populum Israel: sic explicant Sedulius et Procop. in Genesim. Ideo loco Gen. citato, dicitur: *Adoravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput*. Nota, diversitatem versionum oriri ex eo, quod Septuag. legerunt מַטֶּה *matte*, quod virgam significat: et S. Hieronym. מִטָּה *mitta*, quod significat lectulum: legebant enim sine punctis, quod necdum erant inventa; sunt autem eædem consonantes seu literæ in utraque voce: itaque facile fuit vario modo legere: sed idem est sensus, cum Ioseph esset situs ad lectuli caput, ut loco honoratiori. Christus vocatur *virga de radice Iesse*, Isaiæ 11. 1. et virga virtutum, Ps. 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*. S. Iustin. Apolog. 2. ex Ierusalem. Virga porro virtutis, seu fortitudinis, ut vertit S. Hieronym. est lex Christi, ut ait S. August. vel, eius crux, ut S. Chrysost. S. German. Const. orat. de Cruce in 3. Dominic. Ieiun. Gregentius Tephrensis contra Herbanum. Vel denique, Ipsa Humanitas eius, ut Arnob. et Procopius. Hæc enim est virga regia et auctoritatem habens in totam terram ob unionem hypostaticam cum Verbo divino.

133. 2 Denotat virga vigilantiam.

Secundo: Virga in manu Regis, Ducis, Prælati, pastoris, est signum vigilantiæ. Hinc Ægyptii, ut Dei providentiam et perfectam notitiam rerum declararent, pingebant sceptrum, cui oculus esset superpositus. Macrob. lib. 1. cap. 21. et Plutarch. de Iside et Osir. dicunt, eos pinxisse Osirim Regem veluti sceptrum, cui esset insculptus oculus, ut eius perspicacitatem et vigilantiam figurarent. Hoc sumpserant a Ieremia Propheta, qui inter ipsos versatus est, in Ægyptum deductus post Ierosolymam eversam: ait autem cap. 1. v. 11. *Virgam ego video*. Viegas noster in cap. 13. Apoc. comment. 1. sect. 4. virgam vigilantem exponit, oculatam: vel, oculos apertos et vigiles habentem, θεὸς dicitur a θεάομαι, video, aspicio, contemplor, vide Plat. et Macrob. Deum mundi moderatorem repræsentabant Phryges per virgam Sole exornatam.

134. Christus fuit Pastor vigil.

Nota: Vigilem pastorem dedit Deus Christum, qui nascens voluit primo annunciari pastoribus vigilantibus, et custodientibus vigilias noctis super gregem suum, Luc. 2. 8. Secundo, Regibus etiam vigilantibus et stellas contemplantibus, Matth. 2. De illo ait Deus ipse, Ezech. 34. 23. *Suscitabo* (ecce vigilantem) *super eas* (oves meas) *Pastorem unum*, (Argus non tantum centum, sed infinitorum oculorum sit oportet, qui unus omnibus omnium ætatum, regionum, conditionum et temporum hominibus sufficiat) *qui pascat eas*, (non vigilat in ruinam: sed vigilat, ut etiam nocte adversitatis pascat) *servum meum David*, id est, Christum. Nam, ut ait S. Ambrosius lib. 7. epist. 47. David Rex iam defunctus erat: et ideo verus David, verus humilis, verus mansuetus, verus manu fortis, Dei Filius, hoc annunciatur nomine. Sic ipse Ezech. dixerat cap. 37. 24. *Pastor unus erit omnium eorum*, ut in veram unitatem fidei et charitatis copulentur; et inter se et cum Deo uno spretis terrenis idolis. Ac postea ad rem nostram aptius ait Ezech. supra citatus cap. 34. 19. *Et suscitabo eis germen nominatum*. Septuag. *plantam pacis*. Hebr. *plantam in nomen*. Virgam scilicet Iesseam, quæ nomen et famam Israelitici populi, id est, fidelium, illustret. Sic Zach. 3. 8. Christus appellatur צֶמַח *tsemach*: hoc est *germen*, quod noster interpres vertit Oriens, qua de re alias. S. Antioch. hom. 3. dicit, pastorem animarum debere esse totum *oculum* et mentem. Debet esse Sol semper oriens, et novam lucem exempli fundens: et virga, sed illuminata, et illuminans: oculata, et quæ norit se aspici.

Iacob fuit eius figura.

Christi Pastoris vigilantis figura fuit Iacob, qui Genesis 31. 38. ait Laban socero suo: *Viginti annis fui tecum: oves tuæ et capræ steriles non fuerunt: arietes gregis tui non comedi, nec captum a bestia ostendi tibi*: cum tamen pastor partem ovis reliquam ostendens, a noxa eximeretur, nec teneretur eam domino solvere, quod sine ulla culpa a feris rapta esset. *Die noctuque æstu urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis*. Sic Ps. 120. 4. *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*. Ille est custos de nocte, id est, in adversitate, de quo Isaias 21. 11. De nocte vigilat et orat Iesus in monte, id est, in cælo, dum discipuli in mari fluctuant naufragio proximi, inde descendit auxilio futurus, Marc. 6. 48. *Videns eos laborantes in remigando*. Ex monte remoto, et per medias noctis tenebras lynceis oculis videt laborantem gregem bonus Pastor; *erat enim contrarius ventus, et circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans super mare*. Qui vigilat, vel ipsum mare turbulentum securus calcat, et tranquillat. In Græco ibi: et Matth. 14. 25. est φυλακῇ custodia. Christus vigilat, ut custodiat. Non dormit, qui custodit Israel. Quatuor habebant noctis vigilias Hebræi et Romani: ternis horis singulæ constabant. Quarta vigilia apparet Iesus, quia est Sol fugans tenebras noctis. Cum eris in nocte tentationis, hunc expecta. Ecclesia in mediis tenebris sibi constat, Michææ 4. 8. *Et tu turris gregis nebulosa filia Sion usque ad te veniet*: Christus scilicet, de quo mox dixerat fore, ut regnet in monte Sion. Nota, Ecclesia turris est, quia stat inconcussa supra petram solidam fundata. 2. Est turris gregis, ob pascua pinguia, figurata in turri Eder, id est, gregis, quæ erat in agris vicinis Bethlehem, prope quam Iacob pavit greges suos, Gen. 35. 21. ut ait S. Hieron. ep. 27. Adricum et alii, et prope quam apparuerunt Angeli pastoribus nato Christo, Luc. 2. 8. Erat enim locus pa-

Digitized by Google

seuis uberrimis abundans, et Bethlehem nomen habuit a fertilitate tritici, q. d. domus panis dicta est etiam Ephrata, id est, fructificans, crescens, fertilis, ab vinearum, pratorum, aliorumque fœcunditate. 3. Ecclesia est turris nebulosa, propter obscuritatem fidei, et horrorem persecutionum. 4. Est etiam turris filiæ Sion, id est, contemplationis, et cœli; in Sione erat porta turribus et propugnaculis munita, quæ vocabatur porta gregis, quod per eam greges ovium in templo offerendi, inducerentur in urbem et in templum. Nota 2. Ierusalem, quæ est Ecclesiæ typus, metaphorice ac metonymice vocari turrim gregis a Michæa: tum propter iam dictam portam gregis, tum propter turrim Ophel, id est, nebulosam, caliginosam. Nam propter altitudinem sic vocabatur, quod nubibus caput inferre videretur. Ecclesia vero, nubes ipsas et cœlum pervadit, ob excelsitatem vitæ et doctrinæ.

135. Christus gregem securum præstat. Pastor Christus vigil, in medio umbræ mortis, securum gregem ducit, et ad caulas illæsum reducit. Idem Michæas hoc vidit, ubi Pastor ipse loquitur, cap. 2. 12. *Congregatione congregabo Iacob totum te*, reducens a captivitate Babylonis per Zorobabelem: sed longe magis per Christum incarnatum, qui relinquet oves nonaginta novem in deserto, ut reducat errantem. De Christo hoc explicant S. Hieron. Rupertus, Clarius, Ribera, et alii. *Ponam illum quasi gregem in ovili*. Sept. in tribulatione. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum: legerant בצרה *botsara*, hoc est, in pressura, afflictione, angustia, tribulatione. Chald. sicut et vulgata habent *in ovili*, et quidem צרה *tsara*, significat etiam septum arctum et angustum, in quo greges ovium densantur et coarctantur. Ex quibus duo collige, primo designari fidelium multitudinem: secundo, compressionem per hostes fidei. Nunc habemus in Hebræo, *veluti pecus* בצרה *botsra*, quæ erat Idumææ metropolis ovibus abundans. Et Arias vult in ea Romam denotari. Botsra enim significat munitionem munitam. Roma autem dicitur a Græco ῥώμη, id est, robore, unde priscis temporibus dicebatur Valentia, ut ait Solinus cap. 2. Ad pastoris vero virgam magis spectat, quod sequitur. *Ascendet enim pandens iter ante eos*, virga lupos exterrens. Hebr. פורץ *porets*, id est, perruptor, ut editio Tigur. habet, fractor, ut Pagn. quod Hebræi apud Galat. lib. 8. de arcan. fidei, cap. 23. explicant etiam de Christo limborum portas effringente, et inde captivos in cœlum educente.

136. III. Virga notat severitatem. Tertio, virga symbolum est severitatis. Unde S. Paulus illam opponit spiritui lenitatis, 1. Cor. 4. 21. *Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate*, (cum charitate, circumdatus charitate et amore paterno) *et spiritu mansuetudinis?* Ut enim ait S. Greg. Naz. orat. 1. præsul Ecclesiasticus sedulum ac diligentem medicum imitetur oportet: qui interdum ignem et ferrum, et asperiora medicamenta adhibet: alias molliter ac leniter vulnera tractat; ita etiam ille nonnunquam lenitate ac mansuetudine animos demulcet; alias reluctantes et refractarios, pœna ac supplicio coercet. Verius Paulus alludit ad patres, qui filios rebelles castigant, bonos amplexibus et osculis stringunt. Deus agens de Salomone, dicit, si peccet, paterne puniendum. 2. Regum 7. 14. *Ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium. Qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum.* Id est, primo, ut explicant Abulensis, Caiet. Lyr. Dionys. Sanctius, Hebræi, gladio inimicorum suorum. Statim enim atque peccavit Salomon, suscitavit ei Deus adversarium Adad Idumæum de semine regio, 3. Reg. 11. 14. et Razon filium Eliada, v. 23. et Ieroboam filium Nabat, v. 26. Secundo, ac melius, virga virorum, est virga, qua viri solent filios castigare, non ut pereant, sed ut emendentur; unde additur: *Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea.* Illius eucam abiiciendo, ut ait Sanctius: seu verius, ab eo et eius familia auferendo regiam dignitatem, atque eum hostium furori permittendo etiam mortuum, et fortasse in æternum reprobando, cum se ipse occiderit. Hinc Burg. colligit, Salom. esse salvatum. Vide ea de re Pined. de rebus Salomonis.

137. Christi severitas est amabilis. Ideo dicebat David agens de Christo Pastore, Ps. 22. 4. *Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt:* sensi enim me castigatione fieri meliorem, et ab aviis et perditione ad caulas et umbram redire. Virga punitionem leviorem: baculo, graviorem denotari volunt. S. Aug. S. Chrysost. S. Hier. S. Thom. Stultitia alligata est collo pueri, et virga disciplinæ fugabit eam: ideo Sapiens in Prov. sæpe incitat, ut pueri corrigantur virga, præcipue cap. 13. 24. et 23. 13. ac seq. Deus Pater hanc virgam intentat Christianis, Ps. 88. 31. *Si dereliquerint filii eius* (Christi) *legem meam*, etc. subdit v. 33. *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus* (S. August. in flagellis) *peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam* (S. Hier. non auferam) *ab eo*, eius filios deserendo, q. d. propter ipsum filios eius non relinquam. Consulum Romanorum lictoribus fasces implicati erant; quia, ut ait Plutarch. problem. 158. *Cum vitiorum alia sint sanabilia, alia insanabilia, virgis corrigebantur, qui emendari poterant: securibus amputabantur, immedicabiles.* Ne tamen esset ira nimis præceps, fasces erant alligati; ut, quamdiu solverentur, posset animus mitescere. Lydiæ Reges pro sceptro securim gestabant, Labradeus etiam Iuppiter in Caria pro sceptro et fulmine habebat securim. Hæc erat virga ferrea. Lydiæ Regibus erat securis pro sceptro.

138. IV. Virga ferrea denotat inflexibilem disciplinam. Vindictam. Et robur. Quarto: *Virga ferrea* tria habet. Primo, quod sit recta et inflexibilis, sicque denotat inflexibilem iustitiæ disciplinam, ut ait S. Thom. Sic Ps. 44. 7. *Virga directionis* (Psalt. Gall. virga recta. Chald. regnum rectum; S. Cypr. lib. 2. contra Iudæos cap. 29. virga æquitatis) *virga regni tui*. Secundo, virga ferrea habet, quod dura sit, et omnia confringat, sicque et symbolum gravioris vindictæ in impios, atque hoc magis declaratur in sequenti hemistychio, et tanquam vas figuli confringes eos, ut dicetur art. seq. Tertio, Virga ferrea pastoris inservit ad oves tutandas a lupis, atque aliis feris, et denotat potestatem ac vires Christi ad protegendam Ecclesiam ac singulos fideles. Ezech. 19. 11. *Factæ sunt ei* (Ierusalem, quam viti comparat) *virgæ solidæ* (Hebr. virgæ עז oz, fortitudinis, ut vertit Arias: fortes, ut Pagn.) *in sceptra dominantium*: Christus habet potestatem solidam, nihil in ea est vacuum, et inane, atque infirmum. Sceptrum ex vite factum notat etiam fœcunditatem, et alacritatem, armatur ferro, ut non desit severitas, et sit maius robur.

Quomodo peccator sit ferreus, et virga ferrea conteratur, dicam art. seq.

ARTICULUS VI.

Deus Iudex et Vindex peccatores, ut vasa figuli, conterit.

Vers. 9. II. Pars. 139. Impios conterit Deus, velut vas figuli. SEXTUM tandem elogium Christi assignavimus, quod sit Iudex et Vindex in sceleratos insurgens, eosque puniens, vers. eod. 9. ET TANQUAM VAS FIGULI CONFRINGES EOS. Nota, τὸ, *eos* his in hoc versu positum, sumendum esse per distributionem accommodam: 1. Præsertim de bonis intelligi, cum dicitur: Reges *eos* in virga ferrea, id est, per potestatem invictam, constantem, fortem in hostes. Secundo, cum additur, et tanquam vas figuli confringes *eos*, de malis accipiendum esse.

Quod 1 est vile. Quæres primo: Cur impii vasi testaceo et figulino comparentur? Resp. id fieri ob 4. præsertim rationes. Primo, quia vas illud vile est: sic de Ioachin seu Iechonia Rege Iuda, qui post tres regni sui menses a Nabuchodonosore Rege Babylonis in captivitatem est abductus, dicitur Ierem. 12. 28. *Numquid vas fictile*. Hebr. pro vas fictile habetur עצב נבזה *etseb nibze*, id est, *idolum contemptibile*, ut vertit R. David: *sculptile contemptibile*, ut Pagn. Idolum vocatur *etseb*, quod causa sit doloris, tristitiæ ac perturbationis. Nam *atsab* significat dolere, turbare. Arias vertit *dolor*. Vatablus, truncus. Symm. purgamentum sive quisquiliæ. Ait itaque Ierem. *Numquid vas fictile atque contritum* (Hebr. נפוץ *naphuts*, minutim dispersum) *vir iste Iechonias. Numquid vas absque omni voluptate?* Nota, Hebr. non Iechoniam vocat, q. d. *Dei præparationem*, seu

Digitized by Google

firmitatem; sed Choniam, id est, firmitatem, præparationem. Omnis autem firmitas et omne studium, quod adhibemus ad aliqua nobis paranda, vanitas sunt sine Dei stabilimento. Possis etiam dicere, in voce Iechonias, ex utraque parte Dei mentionem fieri, sicque stabilitatem illam Deo undique septam esse firmissimam: sed peccatorem tollere Deum a principio spei suæ, et io postrema reiicere, ut in se magis, quam in illo confidat: et de Iechonia fieri Choniam, qui in se sperans Deum iu extremo reperiat, sed punientem. Adde, per contemptum nomina decurtari: ut vulgo Bastieo pro Sebastiano: Toinette et Toinon pro Antonia. Nota 2. Si ab alicuius nobis Deum abstuleris: sed longe magis, si a corde, esse vas absque omni voluptate: oec enim sibi, nec Deo, nec proximo est delectabilis. Hebr. חפץ chephets, significat voluntatem, complacentiam, seu voluntatem complacentem, suavem, iucundam. In peccatore sunt irrationabiles voluntates et anxietatum pleuæ. Iechonias porro deducitur a voce iah, id est, Deus: et cun, id est, præparare, firmare, stabilire.

II. Facile frangitur. Secundo: Vasi figlino impii comparantur, quia facile frangitur. Sic Isaias, ut declararet gravem et repentinam ruinam Iudæorum in umbra Ægypti sperantium, et sub illa spe legem Dei audire nolentium, ut se a Chaldæis tuerentur, offert duas comparationes. Primo, muri excelsi corruentis in eos, qui ad ipsius umbram refugerint. Sic enim cap. 30. 13. *Propterea erit vobis iniquitas hæc, sicut interruptio cadens* (Pagn. ædificium, Arios, ruptura cadens; id est, murus out paries, qui iam hiabat, et ruinam minabatur) *et requisita* (Hebr. נבעה nibbe, tamena, ut vertit R. Ionas, Forer. Vatabl. et sic ruinam minitans. Secundo, requisita, id est, resarcita exterius, sed intus ruinosa, ut explicat Ugo. Tertio, quam mirantur, et cuius causam homines quærunt, cum accidit, ut Adamus exponit. Quarto, et optime, requisita, id est, quæsita ab hominibus, ut prope eam aut apricentur, aut in umbra se recreent, aut loteant) *in muro excelso*, eo celerior et gravior est ruina, unde subdit: *Quoniam subito, dum non speratur*, (Hebr. *Subito ad momentum*. In puncto ad inferna descendunt) *veniet contritio eius*. Secundo, apte, ad rem nostram affert comparationem vasis figlini confracti, vers. 14. Et comminuetur, etc.

III. In minutas partes dividitur. Tertio: Vas fictile, non tantum frangitur, sed in minutas particulas, et in pulverem nullo negotio resolvitur, sicque est inutile ad omnem usum. Hoc notat Cassiodor. in Ps. nost. et vult, vitam luteam peccatoris denotari. Vide dicta Ps. 1. 4. *Et erit tanquam pulvis, etc.* Isaias mox citatus ait v. 14. *Et comminuetur, sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida: et non invenietur de fragmentis eius testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fovea.* Itaque et ignis et aqua illis deest: id est, et gloriæ lux, et suavitas delectationum. Nec charitatis ignem habeut, quo ardeant: nec pœnitentiæ aquam, ut se lavent. David dicit Ps. 30. 13. *Factus sum tanquam vas perditum.* Hebr. אבד obed, periens, ut vertit Arias, perdens, res scilicet, quas continet, qoia est fractum, ut ait Lorinus. Sed intransitivum verbum est abad in coniugatione Kal, in qua est Benoni obed: significat itaque, periens, seu perditum: hoc est, inutile. Chald. vertit, in *vas testaceum, quod frangitur*. A Christo fit illa contritio. Est enim lapillus de monte abscissus sine manibus, et statuam auream Nabuchodonosor in pulverem redigens, ut alias dixi. Est lapis, quem reprobaverunt ædificantes, quique eos conterit, Luc. 20. 18. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Omnis, qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum.* De Christo id intelligi patet, et sic explicant S. Basilius, S. August. Cassiodor. Abul. et omnes Patres. Vide Ps. 117. 22.

IV. Reparari fractum non potest. Quarto: Vasi figlino contrito assimilatur peccator: quia vas illud, si semel frangatur, reparari et uniri iterum non potest. Hac in figura Deus Ieremiæ imperat, ut ostendat populo extremam Ierosolymæ cladem. Primo, ut occipiat lagunculam figuli testeam a Senioribus populi, et a Senioribus Sacerdotum. Secundo, ut cum illis egrediatur ad vallem filiorum Ennom, Septuag. τὸ vallem, vertunt πολυάνδριον, id est, cœmeterium, locum sepulturæ destinatum, quo multorum virorum corpora mortua feruatur, ut ait S. Greg. Naz. id autem fiebat extra urbes: et quidem ordinarie Ierosolymis, in illa valle filiorum Ennom, quæ etiam dicebatur vallis Topheth. Et bene ducuntur peccatores ad cœmeterium, ut se pulverem meminerint. Et vallis illa erat iuxta introitum *portæ fictilis*, sive quod per eam eveherentur fragmenta fictilium vasorum, et urbis sordes, ut ait R. Salomon: sive quod figuli prope illam habitarent, ut ait Lyranus: sive quod terra illi portæ vicina esset apta ad vasa figlina conficienda. Tertio, iubetur Ieremias illis Senioribus exprobrare peccata admissa. Quarto, declarare gravitatem extremæ cladis, ita ut vallis illa non vocetur amplius Topheth, id est, amœna, pulchra, vel vallis toph, id est, tympani et chorearum, scilicet circa statuas, cum urebantur filii eorum, et lustrabantur in idolorum honorem: sed vocetur vallis occisionis, per Chaldæos multis ibi obtruncatis. Quinto, iubetur frangere lagunculam testeam in oculis virorum, qui cum ipso ivissent, ac dicere, v. 11. *Sic conteram populum istum, et civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.* S. Greg. in 4. Ps. Pœnit. de extrema damnatione hoc exponit: *Vas*, inquit, *figuli postquam semel confringitur, nullo modo postmodum reparatur. Quid ergo per confractionem vasorum figuli, nisi extrema damnatio designatur? Ibi enim per iudicii severitatem quicumque confringitur, nequaquam ulterius per pœnitentiæ remedium reparabitur.* Ad litteram, Ieremias intentabat eversionem Ierusalem per Nabuchodonosor Regem Babylonis, qui quater in Iudæam immisit exercitum, bis sub Ioakim Rege, quem prima incursione cepit anno Mundi 3428, ante Christum 625. Ipsius Nabuchod. primo, Ioachim tertio: sed remissum in regnum, deinde est aggressus anno octavo regni sui, Ioakim autem undecimo et ult. tunc enim occisus est, et sepultus sepultura asini, ut ipse Ieremias prædixerat cap. 22. 19. Tertio, post tres menses Ioachin seu Iechoniam in Babylonem abduxit, subrogans ei patruum Sedeciam, qui prius vocabatur Mathanias. Quarto denique, anno Mundi 3446. ante Christum 607. Romæ regnante iam per annos octo Tarquinio Prisco, ipsius Nabuchodonosoris 18. Sedeciæ 11. rediit, et misso Nabuzardan urbem captam et templum incendit. Tunc fuit lagena confracta, ita ut non potuerit reparari, nisi post 70. annos captivitatis, et aliquot postea. Hoc adhuc plenius accidit in eversione per Romanos facto, quia nunquam Iudæi urbem suam reparabunt, ut ibi dominentur.

Quæres 2. Quid symbolice significet hæc figlini vasis contritio? Respondent 1. S. Hilar. S. August. S. Gregor. lib. 7. Mor. cap. 7. Beda et alii, et in bonam partem accipiunt de contritione cordis humiliati, et spiritus contribulati, de qua vates noster agit Ps. 50. 19. 140 Vasis figlini confractio in bonam partem sumitur.

Secundo, noster Martinus de Roa lib. 2. singul. cap. 5. et 6. ait, vasis figlini confractione denotari, maxime facilitate tractandos a Christo subditos, et maxime prona voluntate obedituros.

Tertio, et melius, alii in malam partem accipiunt, et volunt denotari punitionem a Deo infligendam. Ac primo Bellarminus censet, non significari actum, sed potestatem; id est, non significari Christum confracturum omnes Gentes; sed ita subiectas et futuras omnes Gentes, ut possit eas pro arbitrio confringere, sive misericorditer confringendo in eis infidelitatem et peccata, et formando ex vasis contumeliæ, vasa honoris: sive iuste et severe confringendo eos æternis suppliciis propter eorum demerita: sicque redit ex parte ad sententias iam dictas. Secundo, Euseb. in catena, et Euth. in comm. explicant de materiali Iudæorum, et Gentilium per Romanos punitione et confractione. A Daniele comparatur Romanorum imperium bestiæ terribili, mirabili, et forti nimis, cap. 7. v. 7. *Dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans.* Pedes illi erant ferrei in statua Nabuchodonosoris, et per illos pedes ac per tibias ferreas S. Hier. et alii Romanum imperium sumunt, cap. Sed melius in malam.

Digitized by Google

2. 40. *et regnum quartum erit velut ferreum* (en virgam ferream; audi, quomodo confringet: sequitur enim) *quomodo ferrum comminuit, et domat omnia, sic comminuet et conteret omnia hæc.* Tertio, malim hærere Genebrardo, Vatablo, Emmanueli, Ioanni Campensi, et aliis generalem sententiam esse dicentibus, et contritionem illam ac punitionem ad omnes impios extendentibus. Nam et ipsi Romani, licet essent virga ferrea, tamen erant etiam vasa figlina. Sequitur enim apud Danielem v. 41. *Porro, quia vidisti pedum et digitorum partem testæ figuli, et partem ferream: regnum divisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur*, hoc est, ex radice pedis ferrei: unde Chald. vertit de plantatione ferri. Nam plantaria apud Maronem lib. 2. Georg. sunt ipsæ plantæ, quæ e semine ortæ, cum radicibus et terra propria transferuntur de loco uno in alium. Vernacule vocantur *pepinieres*. Illud ferri plantarium apud Romanos, erat eorum robur et fortitudo, ex illis enim orta est ambitio et discordia inter Marium et Syllam, inter Pompeium et Cæsarem: ex ambitione autem et discordia orta est imperii illius eversio. Additur itaque v. 42. *Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte fictiles: ex parte regnum erit solidum, et ex parte contritum.* Ait deinde, ne connubiis quidem coalituram inter eos amicitiam; ut patuit in connubio Pompeii cum Iulia Cæsaris filia, et M. Antonii cum Octavia sorore Octavii Augusti, atque in variis aliis. De lapide, id est, Christo, testam, ferrum, et æs, et argentum, et aurum comminuente agit postea: et S. Athan. ait, *virgam ferream* esse potestatem Christi, aut Crucem, cuius, licet materia lignum sit, ferrea virtus est. Christus figurabatur in Ieremia, cui dixit Deus cap. 1. 10. *Ecce, constitui te hodie super Gentes, et regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes.* Virga itaque ferrea, id est, Romanum imperium, ut ait S. Cyrill. Ieros. catech. 12. etiam a Christo Rege conteretur, et quidem in minutissimum pulverem redigetur. Sept. vertunt in psalmo nostro, *συντρίψεις*, *comminues.* Hebr. *confractos disperdes eos*, ut nulla ratione possint amplius uniri. Quod in Iudæis eversis patet, et prædictum est ab Isaia cap. 27. 9. *Cum posuerit* (Deus) *omnes lapides altaris, sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci et delubra*: hoc videmus in Iovis Capitolio Romæ, cui accidit, quod Titus fecit templo Ierosolymitano: idola enim inde evanuerunt.

141. Nota 1. Peccator omnis est ferreus, ac præsertim qui est obstinatus. De eius iugo ferreo, vinculis, lecto, et aliis aliqua dixi sect. 1. a. 2. huius psalmi. Adde habere cor ferreum, Ierem. 17. 1. *Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo* (Hebr. *Ketuba*, insculptum, et veluti stigmate notatum, inscriptum) *in ungue adamantino*, id est, ungue adamantino. Nam Hebræi instrumentum sæpe significant per Beth, hoc est, in: itaque in ungue, id est, ungue, stylo, calamo, cuspide. Clare vertit Syr. *Peccatum Iuda scriptum est calamo ferri, et ungue adamantis.* S. Hieron. S. Thom. et Rabanus per adamantinum unguem intelligunt tabulam vel lapidem, id est, cor adamantis duritia: sed prior explicatio est melior. Sequitur, *exaratum super latitudinem cordis eorum*, non tantum in angulo cordis, sed per totam eius latitudinem. Sept. tabulam cordis appellant: cor ferreum eget stylo ferreo, et adamantino. Iacobus Tressius renovavit artem ferro scribendi in adamante, quæ olim viguerat. Multi lucere volunt, ut adamas: sed adamante sunt duriores, et no ferro quidem incidi se patiuntur. Secundo, peccator habet collum ferreum, Isaiæ 48. 4. *Scivi, quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua,* (propter inobedientiam) *et frons tua ærea:* propter impudentiam. Agit in Iudæos. Tertio, ossa et cartilaginem (id est, partem illam similarem corporis, quæ neque est os, neque caro, sed quiddam intermedium, ut est tota auris, et extremitates ossium motoriorum) peccator habet ex ære et ferro. Deus agens de Behemoth, id est, elephanto, Iobi 40. 13. ait: *Ossa eius velut fistulæ æris: cartilago illius, quasi laminæ ferreæ.* Hebr. גרם *gherem* Pagn. Arias, Tigurina editio, aliique vertunt *os*: sed noster interpres nervosius et significantius vertit cartilago, quam nos ten*dron* vocamus. Nam si etiam quod tenerum est in aliis, est in elephanto durum instar ferri, quid erunt alia? Nota, per cartilaginem synecdochice intelligere nervos, fibras, arterias, venas, et ipsam carnem. Nota 2. Per Behemoth accipi ordinario dæmonem, per ossa vero et cartilaginem Philippus sumit pertinaciam inflexibilem, intus, et foris, in cogitatione atque opere. S. Greg. vero impios, partim duriores, ut ossa, partim molliores, ut cartilaginem. 4. Peccator medullam ipsam habet ferream, ut arbor in Iava insula maiore, quæ interiorem medullam ferream virgæ modo ab ima parte ad summum verticem continet, ut ait Marcus Polos lib. 3. cap. 16. Sceleratus misericordia utitur ferrea, ut animam perdat, sicut luxuriosus: aut bona externa, sicut usurarius, qui argentum mutuum dando, quod misericordiæ videtur esse, pauperes consumit: unde ferrea illi viscera SS. Patres tribuunt. Habent certe dentes ferreos, ut bestia terribilis, Dan. 7. v. 7. Et usura ab Hebræis vocatur *nesech*, id est, morsus. Quinto, appetitum inferiorem flammis ardentem iræ, et cupiditatis aliarumque commotionum peccator fovet, sed ferreum, Deut. 4. 20. *Vos tulit Dominus, et eduxit de fornace ferrea Ægypti.* Nemo potest esse continens, nisi Deus det. Sexto, totum corpus peccatoris est ferreum, Deut. 28. 23. *Sit cælum, quod supra te est, æneum*: id est, anima: ita ut nullos contritionis imbres emittat, *et terra, quam calcas, ferrea:* corpus, quod domari debet, ferreum est, cum non potest arari mortificatione. Septimo, peccatori sunt compedes et manicæ ex ferro, Ps. 149. 8. *Nobiles eorum in manicis ferreis.* S. Hier. In compedibus: manus et pedes ligat crudelitas plerisque nobilibus, ne sint liberales erga pauperes: idem vitium aliis sæpe divitibus adhæret. S. Hier. vertit, inclytos: Sept. *ἐνδόξους*. Chald. pretiosos, qui in pretio habentur. Apollinaris reddit, *ἐριτίμους*, valde pretiosos. Octavo, nobiles illi et divites peccatores curribus utuntur, sed ferratis; ut inopem conterant, et deiiciant, Iosue 17. 16. filii Ioseph, id est, viri tribus Manasse et Ephraim, dicunt Iosue: *Non poterimus ad montana conscendere*, (ad honores, vel excelsam virtutem) *cum ferreis curribus utantur Chananæi.* Id est, curribus falcatis, qui falcibus et gladiis armati in hostium acies immittebantur, et obvia quæque demetebant. Horum curruum auctorem facit Cyrum Xenophon lib. 6. Cyrop. Vide dicta Ps. 19. 8. *Hi in curribus, etc.* Nono, peccator habet loricam ferream, ut locustæ, Apoc. 9. v. 9. id est, obstinationem omni telo divino et humano impenetrabilem, ut cor dolore nullo tangatur, et amore solutis. Decimo denique, deiectos pauperes peccator dives conterit, Amos 1. 3. *Super tribus sceleribus Damasci* (Damascus est sanguinis saccus: nobiles gloriantur in avorum sanguine) *et super quatuor non convertam eum: eo quod trituraverint in plaustris ferreis Galaad.* Sept. In serris, Symm. In rotis, Tigur. in rastris, Vatabl. in tribulis. Hebræi, ut ait S. Hier. habebant genus plaustri, quod rotis subter ferreis, atque dentatis volvebatur, ut, excussis frumentis, stipulam in area contereret, et comminueret.

Peccator est ferreus.

Arbor in Iava habens medullam ferream.

Nota 2. Deus omnes prorsus peccatores conterit, ut vasa 142.
figuli, sed præcipue superbos, Isaiæ 10. 33. *Ecce Dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore*, 1.
id est, Sennacherib superbum et blasphemum, cuius exercituum confregit Angelus, cæsis una nocte centum octoginta militum millibus. Hebr. פארה *pura*, significat lagenam, lagunculam. Secundo, ramum, unde Arias vertit, *excidit ramum.* Tertio, gloriam: omnis gloria impii perit cum sonitu.

Deus conterit superbos.

Christus ipse superbos conteret, Isai. 41. 25. *Suscitavi ab Aquilone, et veniet ab ortu Solis:* sive Abrahamus e Mesopotamia, ut explicat Sanctius: sive Cyrus e Perside, quæ est Septentrionalis et Orientalis Iudææ, ut S. Thom. Uterque autem fuit typus Christi, de quo exponit S. Hieron. et S. Cyrillus, *vocabit* (id est, invocabit) *nomen meum et adducet* (Forerius, invadet) *magistratus.* Hebr. סגנים *seganim*, principes, ut vertunt Arias et Pagninus. Principes magnos, ut R. David in lib. radicum. In Misnah ait *sagan* esse Sacerdotem secundum a summo Pontifice, et Merce-

Digitized by Google

rus docet *signoia*, Dan. 3. dici de iis, qui essent secundi a Rege. Quomodo autem illos Magistratus Deus sit puniturus, patet, cum additur: *Adducet Magistratus quasi lutum, et velut plastes* (id est, figulus) *conculcans humum.* Chald. vertit: Et veniet, et calcabit potestates (aut dominos: vel, præfectos) gentium, sicut, qui calcat lutum; et sicut figulus, qui lutum præparat. R. David in Commentario, veniet super Reges gentium, sicut lutum, et sicut figulus super lutum, qui calcat illud pedibus suis: ut illud scilicet præparet ad vasa facienda. R. Abraham sensum reddit, cum ait: Et ingredietur terras, vel castra magnorum principum, et conculcabit eos.

Calcante Deo, quis nos conteretur? Isaias prius dixerat v. 14. *Noli timere vermis Iacob*, id est, gens Iudæorum ab Assyriis afflicta, ait S. Thomas. De Apostolis et Christianis etiam ad literam exponit S. Hier. et Adamus. De ipso Christo a Iudæis afflicto possis exponere: hic est enim tenerrimus ligni vermiculus, 2. Reg. 33. 8. in Iesbaam figuratur, et Ps. 21. 7. dicit: Ego sum vermis, et non homo. v. 15. additur: *Ego posui te quasi plaustrum triturans novum habens rostra serrantia*, dentatis et serrantibus rotis aut tribulis instructum et armatum ad conterendas segetes, ac triturandas, id est, excutienda grana, *triturabis montes, et comminues, et colles quasi pulverem pones.* (Dicetur superbo, instar montis et collis tumescenti: Pulvis es, et in pulverem reverteris, Gen. 3. 19. Similis Altissimo esse voluerat Lucifer, et deiectus est: Adam, sicut Deus esse optaverat, et in pulverem suum rediit) *Ventilabis eos, et ventus tollet, et turbo disperget eos.* De Rege Assyriorum Sennacherib dicit idem Propheta cap. 16. 4. *Finitus est pulvis.* Sic vocatur autem, primo, ob militum innumeram multitudinem. Secundo, quia levi Angeli flatu et exercitus ille periit, et ipse fugatus est in terram suam, ubi periit a filiis occisus.

Vere ait Rhianus: Qui secundam fortunam, et opes a Deo collatas habuerit, et regnum in multos: hic obliviscitur, quod, γαιαν ποσσιν επιβαίνει, terram pedibus calcet, et mortales ei sint parentes: sed arrogans, et animo peccans, επι Διι βρομει, *instar Iovis tonat*, et caput supra cervicem tollit, quamvis, καν ολιγος, parvus sit. Sed Ate levibus accurrens pedibus in vertice capitis insperata, nullique visa insistit: ita ipse. Atea finxit Homerus Deam esse, quæ homines malis implicat, mentesque seducit et perturbat. Est Dei vindicta sceleratos insequens. Lege cap. 36. et 37. Isaiæ, et superbiam Sennacherib, et punitionem videbis. Ad eam alludens cap. 30. v. 30. ait agens de impiis in inferos detrudendis: Auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ, et terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, et flamma ignis devorantis: allidet in turbine, et in lapide grandinis. Et ad rem v. 31. et 32. *A voce enim Domini pavebit Assur* (diabolus et tyrannus, atque oppressor quilibet, ut S. Hier. exponit) *virga percussus. Et erit transitus virgæ fundatus*, id est, ut ait Cornelius, virga hæc Dei transiens per reprobos, eosque percutiens, erit fundata: id est, fortis, firma, stabilis, et perpetua in inferno.

Michææ 1. 3. *Ecce Dominus egredietur de loco suo: et descendet, et calcabit super excelsa terræ.* super optimates Israel: *et consumentur*, נמסו *namassu*, liquescent, ut vertit Arias, *montes subtus eum: et valles scindentur sicut cera a facie ignis, et sicut aquæ, quæ decurrunt in præceps.* Isaiæ 37. 26. *Factum est in eradicationem collium compugnantium.* Id est primo civitatum in collibus Iudææ sitarum, et in Assyrios simul pugnantium. Secundo, S. Hieron. accipit de principibus simul inter se dissidentibus. Deus enim sæpe per mutuas discordias superbos destruit. De excisione, contritione, et eradicatione Amorrhæi, sub specie excelsæ cedri. Vide Amos 2. 9. Hebraice רמם *romam* significat exaltavit, excelsus et altus fuit. Hinc oritur רמה *rimma*, id est, vermis, nempe superbia. Ut enim ait S. August. Vermis divitiarum est superbia; sed ex illo alius oritur, de quo Isai. 14. 11. Subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes. Præterea ex *romam* descendit etiam ירם *iarum*, vermiculabit, Exod. 16. 20. ad distinctionem *iaram*, exaltabitur: minima punctuli differentia. In ipsa excelsitate vermis est corrodens, et medullam tollens, ita ut sequatur ruina.

Secundo: Avaros etiam conterit Deus, ut statuam au- 143. II Conterit avaros.
ream, Dan. 3. 35. *Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum et aurum, et redacta quasi in favillam æstivæ areæ*, (Chald. fuerunt quasi paleæ æstivarum arearum) *quæ raptæ sunt vento*, (cum segetes in areis excussæ agitantur, et ventilantur. Favilla est proprie scintilla igne destituta, sumitur tamen pro quovis cinere et pulvere) *nullusque locus inventus est eis:* ferrum, testa, æs, argentum et aurum in cineres redacta, nullo in loco consistebant: sed simul mixta in aere ludus venti hac illac volvebantur sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum. Idem accidit avaris deiectis ad ima fortunæ. Comparare possis idolis, de quibus Ribaden. in vita S. Iuliani mense Ia- S. Iulianus oratione redigit in pulverem idola plurima.
nuar. die 9. Cum enim Marciani iussu in templum idolorum S. Iulianus ductus esset, oraretque, plusquam quinquaginta idola aurea, argentea, et ex variis metallis conflata, corruerunt, et in pulverem redacta sunt. In aliud postea templum ductus est, ubi pavimentum erat aureum, et laqueare gemmis collucens: cum ibi orationem funderet, idola omnia in fumum abiverunt; templum vero ita corruit, ut, ne appareret quidem locus, ubi antea extitisset: circiter mille idolorum Sacerdotes occisi sunt. Avaritia est idololatria, Ephes. 5. v. 5. *Avarus, quod est idolorum servitus.* Ita est servus, ut sit ipsamet servitus. Avarum ibi sumi vult Benedictus Iustinianus pro eo, qui voluptates avide consectatur, easque in lucro ponit: quippe qui eas ad Deorum cultum referat. Sed melius S. Ambr. S. Chrysost. et S. Hier. de Avaritia proprie dicta explicant.

Hæc idola evertit Deus, Amos 9. 1. ait: *Vidi Dominum* (oculis corporis, ut vult Euseb. lib. 1. demonstr. Evang. cap. 18. et Albertus) *stantem super altare in* Ierusalem, ut placet S. Hier. et Lyrano, qui volunt esse prophetiam contra duas tribus; vel potius in Bethel, ubi Ieroboam vitulos aureos posuerat adorandos: nam contra decem tribus prophetat, ut ait Rufinus et a Castro, *et dixit: Percute cardinem* כפתור *caphtor*, quod Arias vertit sphærulam: R. David pomum, vel quod est instar pomi rotundum, et capitellum. Tigurina, limen. Sept. propitiatorium. Arab. Alex. rationale Pontificis. Sed Noster melius vertit cardinem: sive, quia factus est in modum sphærulæ: sive, quia sua vertebra tegitur. Rad. כפר *caphar*, tegere, operire, occludere. *Et commoveantur superliminaria.* Hebr. ספים *sippim* postes, ut vertit R. David, Pagn. et Arias, portæ extrinsecæ, ut Arabs. Nota, Euseb. lib. 1. demonstr. cap. 18. putat realem fuisse terræ motum. Cornelius vero fuisse imaginarium, sicut et visionem: utroque modo avarus concutitur: unde sequitur: *Avaritia enim in capite omnium*, divina vero et Deus, in, et sub pedibus. Nota, בצע *betsa*, significat 1. Vulnus. 2. Cupiditatem, concupiscentiam, quæstum, lucrum, avaritiam, rapinam, oppressionem, quæ gladii instar vulnus infligunt, ut ait Mercerus. Hinc נשך *nasciach*, quod proprie est mordere, ad usuram transfertur. Sept. verterunt, disseca in capita eorum. Tigurina, universorum capitibus vulnus infligo. Arias, concisio eorum in capite omnium, et caput avari dissecatur et conciditur per vana et inania desideria, et per afflictiones ab iis acceptas capita omnium torqueatur. Sic avarus torquet alios et seipsum, Mich. cap. 5. 1. *Nunc vastaberis filia latronis*, ad id potest applicari. Nam Hebr. *hithgodedi* significat, vastabis teipsam. Est enim octavæ coniug. quæ vocatur hithpael, in qua est idem agens et patiens, et actio denotatur eiusdem in seipsum. Nota, filiam latronis, id est, latrociniis dudum deditam, et adhuc latrocinantem, alii censent esse Ierusalem, tum ob pauperum oppressionem, tum ob Prophetas occisos, et Christum ipsum, ut dicunt S. Hier. Remig. Rupert. Albertus, Clarius, Vatabl. 2. Alii censent esse Babylonem, cuius Reges varia regna expilarunt et everterunt: ipsa per Cyrum est vastata. 3. Alii intelligunt Damascum et Syriam, unde latrunculi in terram Israel frequenter excurrerunt, expilata est per Salmanasar Regem Assyriorum. 4. Alii denique putant esse Assyriam, et castra Sennacherib, quæ ab Angelo vastata

Digitized by Google

sunt. Tropolog. filia latronis, est anima latrocinans, quod ad vanos sibi gloriam arrogantes transferre possis, aut simplicius ad avaros et filios avarorum. Timeant sibi, et liberis suis avari: In arena fluctuante ædificant.

Possis etiam adaptare, quod addit Michæas cap. 5. v. 5. *Cum venerit Assyrius in terram nostram, et quando calcaverit in domibus nostris*, (per avaritiam dona aliena occupando) *suscitabimus super eum septem pastores*, (Chald. reges) *et octo primates homines*. Septem et octo, id est, ingentem multitudinem: sicut Eccl. 11. 2. Da partem septem, nec non et octo. *Et pascent terram Assur in gladio, et terram Nemrod in lanceis suis*. Nota primo, Assur significat beatum, felicem. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Secundo, terra Assur est Ninive, et significat pulchram, speciosam, locum pascuis amœnum. Tertio, Nemrod significat rebellem, humiliatum, attenuatum; Qui in Deum rebellat, ut ditescat, ab eo deiicitur. Vidi impium superexaltatum, etc. Ac Ps. 48. 16. *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos*, id est, pascet. S. August. *Mors pastor est eis*. Sed ut eos depascatur, et tamen conservet, loco velleris dabit eis tineas et vermes rodentes. In hoc etiam Mundo bellis impii atteruntur, Isai. 25. 2. *Posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum*, (Sept. impiorum) *ut non sit civitas, et in æternum non ædificetur*. Hebr. ארמון *armon*, significat non domum quamlibet, sed domum superbam potentum et divitum palatium. Domum illam, quæ etiam civitas dicitur, vult Cornelius esse Orbem terrarum, quæ maiore sui parte est impiorum civitas, qui per vitia alieni a Deo facti sunt, cum prius per creationem, ac præcipue per regenerationem et sanctificationem in Baptismo, aut in Sacramento essent filii Dei.

144. III. Conterit voluptuosos. Tertio, conterit Deus ut vasa figuli deditos deliciis et voluptatibus, Eccl. 12. 5. *Excelsa quoque timebunt, et formidabunt in via, florebit amygdalus*, (Hebr. שקד *sciaked*, q. d. Vigilans, quod amygdalus prima omnium arborum floreat, unde sæpe flos eius perit ob gelu, est symbolum fructus præcoces huius vitæ amantium atque delicias) *impinguabitur locusta*, (cicada, ut Avenar. Buxtorf. et Tigurina habent: figurat saltibus et cantibus in voluptatum pratis vitam inutilem terentes) *et dissipabitur capparis* (voluptas, ut legit Schirvodus. 2. Voluntas, ut Marinus. 3. Appetitus, ut Avenarius et Campensis. 4. Aviditas, ut Arias. 5. Concupiscentia, ut Pagnin. Deduxerunt ab אבה *aba*, velle, concupiscere, desiderare. Noster vero qui vertit *capparis*, deduxit ab אב *eb*, arbor, arbustum, pomum, fructus, viror. Est autem Capparis, ut ait Plinius, firmioris ligni frutex, seminis et cibi vulgati. Adde, frutex est senticosus, et humilis, baccis oleæ, sed minoribus, quibus fatiscentibus emicat flos roseus, candidus odoratusque: qui postquam decidit, gians extuberat oblonga, seminis acinosi plena. Nota, Capparis excitat appetentiam cibi, et voluptatis concupiscentiam, ut tradit Ruell. de stirp. lib. 2. cap. 105. Vallesius de sacra Philosophia, cap. 66. Avicenna lib. 2. cap. 102. Itaque potest esse voluptatis symbolum. Vernacule vocamus *cappres*. Plin. lib. 13. cap. 23. agens de cappari monet *cavenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africanum gingivis inimicum, Marmaricum vulvis et omnium inflationibus, Apulum vomitus facit, stomachum et alvum movet*. Itaque, probabile est in Palæstina vicina Arabiæ capparim fuisse noxiam, cum Plinius velit vitari omnia genera peregrina. Omnis voluptas, quæ extra Deum est, aliena et peregrina est atque pestifera, et cito perit. Ubi habemus, et *dissipabitur capparis*, Caietanus vertit, *frangetur*. Campensis, periit. Vatablus, extinguitur. Symmachus, dissolvitur.

Ad rem nostram adhuc magis est, quod sequitur: *Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ*, (est periphrasis sepulcri) *et circuibunt in platea plangentes*; præficæ, quarum erat officium et domi et foris defunctum, cum efferebatur, luctu et planctu prosequi, atque cantu lugubri. Additur v. 6. *Antequam rumpatur funiculus argenteus, et recurrat vitta aurea*, (priusquam vitæ filum abrumpatur, et illa pulchritudo, quæ in corpore elucet, ac vestium ille splendor, atque opum et honorum radii evanescant: et anima, quæ instar diadematis aurei hominem coronat, ad locum suum evolet) *et conteratur hydria super fontem, et confringatur rota super cisternam*: corpus penitus dissolvatur in mediis deliciis. S. Hier. *Contritio*, ait, *hydriæ super fontem, et confractio rotæ super lacum, per metaphoram mortis ænigmata sunt. Quomodo hydria, quæ conteritur, cessat haurire: et rota, per quam de lacu et de puteis levantur aquæ, si confracta fuerit, sive (ut alii interpretes voluerunt) in suo funiculo convoluta, aquæ usus intercipitur: ita et cum funiculus argenti, si fuerit interruptus, et animæ rivus recurrerit ad fontem, interibit homo*. Itaque, Deus est prima vitæ scaturigo. Anima, qua corpus vivit, rivus est aut lacus ex fonte collectus. Vitæ functiones, et usus vitalis auræ, funiculus argenti. Corpus ipsum, hydria vel rota. Hanc si in funiculo convolvas; id est, si vitæ functiones corpus non possit obire, vel si hydriam et cadum confringas, vitam ex anima non accipiet fragile et caducum corpus istud.

Typus etiam divitis voluptuosi a Deo contriti est vitulus aureus a Mose combustus, contritus, et in aquam disiectus, Exod. 32. 20. *Arripiens* (Moses) *vitulum, quem fecerant, combussit*, in ignem certis herbis adiectis immisit, ut in massam difflueret, et velut in carbonem redigeretur, *et contrivit usque ad pulverem*, donec in pulverem minutum resolveretur: *quem sparsit in aquam, et dedit ex eo potum filiis Israel*: aurum potabant, sed in pulverem redactum, diffluens, et mixtum aqua, aut potius in aqua perditum. Mors vitam continuo rapit, atque divitias dissipat, et doloribus innumeris immiscet.

Inclama itaque amatori pietatis, quod dicebat Deus Ierem. cap. 2. *Descende in domum figuli*. Considera corpus tuum figlinum et luteum. Inclama autem sceleratis, quod ait Ioel cap. 3. 14. *Populi, populi* (id est, multi populi) *in valle concisionis: quia iuxta est dies Domini* (dies iudicii, est dies Dei, sed est nox impii: hæc vita est dies noster, in quo, dum lux est, licet operari) *in valle concisionis*: ubi conterentur et concidentur atque excidentur impii. Vertere possis, in valle excisionis aut consumptionis. Sept. in valle iudicii. Arab. Alex. in valle Iosaphat. Chald. in valle divisionis iudicii. In qua separabitur palea a tritico, et agni ab hædis. Tigurina, in valle excussionis. Ubi omnia peccata et virtutes excutientur, ut videatur, quid ibi sit solidum, quid inane, quid leve, quid pulvereum et vanum.

ARTICULUS VII.

Reges Christianos decet sapientia.

Versibus præcedentibus, Christo a Patre æterno collata sex vidimus. Primo, quod sit Rex totius Ecclesiæ et Orbis. Secundo, quod sit Legislator, legem Evangelicam sanciens. Tertio, quod Filius Dei ab æterno genitus. Quarto, Hæres omnium Dei bonorum. Quinto, Pastor virga æquitatis gregem Dei regens. Sexto, Iudex errantes corrigens. Nunc Propheta noster sex quoque a subditis tanti Regis exigit, ac præsertim a Regibus et Iudicibus: 1. Ut intelligant. 2. Ut erudiantur. 3. Ut serviant in timore. 4. Ut exultent cum tremore. 5. Ut apprehendant disciplinam. 6. Ut in eo confidant. Vers. 10. 1. Pars. 145. Sex a servis suis Christus requirit.

Ac primo, Reges monet, ut intelligant, v. 10. ET (id est, igitur) NUNC REGES INTELLIGITE, ERUDIMINI, QUI IUDICATIS TERRAM, q. d. Cum itaque videatis Christum esse Regem, Dei Filium, etc. ac punire et conterere sceleratos, intelligite. Septuag. Syr. et Magnetius, *sapite* S. Hieron. ut illationem hanc clarius denotaret, vertit: *Nunc ergo*, etc. 146. Reges vult intelligentes.

Quæres primo: De quibus Regibus sit sermo? Respondet primo Eugubinus, hæc ad sola tempora Antichristi pertinere, cum in fine agatur de iudicio. Sed id est angustius, cum omnes gentes paulo ante datæ dicantur Christo in hæreditatem statim atque Rex constitutus est. Quos reges? I.

Secundo, de solis impiis agi vult Vatablus: Alii magis adhuc restringunt ad eos Reges, qui in Christum astiterunt. II.

Digitized by Google

III. Tertio: Origenes suspicatur ad literam Sanctos intelligi, quia non dicuntur Reges terræ. *Proprie*, inquit, *Rex dicitur, qui novit innocentes imperare, et cui cælorum hæreditas obtingit, et futurus est in regno Dei, et sibi ipsi magno labore imperat, ne amplius vincatur o peccato, quod in nostro mortali corpore regnare nititur.* Sanctus etiam Augustinus interpretatur de iam contritis et renovatis, volentibus regere, quicquid in eis servile ac bestiale est. Bruno vocat Reges dominatores vitiorum. Hi sunt vere et perfecte reges, qui vero vitiis serviunt, sunt tantum principes picti. Philo lib. de agricultura, σοφοι μονοι, ait, προς αληθειαν βασιλεις εισι. *Sapientes soli, veri reges sunt.* Et alibi, cum regiam dignitatem a sapiente auferri posse negat. μονος ο σοφος ελευθερος τε και αρχων, καν μυριους τω σωματος εχει δεσποτας, *Solus sapiens liber est ac princeps*, licet *innumeros corporis dominos habeat.*

IV. Quarto: Censeo ad omnes prorsus reges et supremos principes omnium nationum, et omnium temporum, verba Prophetæ esse extendenda. Nulla enim est ratio, cur ad hos potius, quam ad illos ea coarctemus, et vult Rex regum omnes salvos fieri, et ad omnes misit legem suam et legatos. Petrus Blesensis serm. 41. quatuor regum genera distinguit. Primo, reges gentium. Secundo, reges tenebrarum seu dæmones. Tertio, reges animarum, qui sunt sacerdotes. Quarto, reges corporum, quæ sunt animæ. Ad omnes illos Davidem vult converti, exceptis secundis. Sed ad literam de solis regibus gentium, a quibus non excludo reges Iudæorum, intelligo: Tropol. de animabus id dici potest. Accommodatitie, de sacerdotibus spectando tantum potestatem spiritualem.

Et genuinæ.

147. Quæres secundo: Quid debeant intelligere? Respondet primo Lorinus, præsertim reges illos moneri, ut Christi sequantur exemplum, tum probos constanter tuendo, tum improbos dure coercendo. Respondeo secundo, incitari præcipue ut *nunc*, id est, tempestive, mature, quando opportunum est, dum pœnitentiæ locus et tempus conceditur, quamdiu licet, vel hoc tempore prædicationis Evangelicæ, *intelligant*, id est, sapiant, prudenter agant, resipiscant: Christo vero et supremo Regum omnium Regi sponte subiiciantur: et quia ordinarie, ex pravo iudicio sequitur pravus affectus, primum hortatur eos, ut corrigant iudicium, intelligant veritatem, et agnoscant hunc esse Regem, ita Genebr. et Bellarm. favet Aquila, cum vertit, *scientiam suscipite.* Quomodo sapientia, scientia et intellectus differant, vide apud S. Thom. 1. 2. q. 57. art. 2. et quæ dixi Ps. 140. v. 10. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Varias species prudentiæ refert idem S. Doct. art. 6.

Quid debeant reges intelligere.

148. I. Nota, Reges decet sapientia. Primo, ut se et alios illuminent. Reges enim sunt Soles regnorum: unde Alexander ille nomine et factis Magnus dixit, neque in cælo duos Soles, neque in uno regno reges duos esse posse. Innuebat scilicet, reges esse populorum suorum Soles, et quidem apud Persas Sol erat regum hieroglyphicum: Primus eorum Rex, qui victa Babylone fuit Asiæ monarcha, vocabatur Cyrus, id est, *Sol* lingua Persica, ut ait Plutarc. in Artaxerxe Mnemone. Hinc ferunt eum in somnis vidisse Solem ad pedes suos astantem, eumque cum Cyrus vellet capere, Solem aufugisse, idque tertio: rogati divini, quidnam hoc portenderunt, responderunt: portendi Cyrum per triginta annos regnaturum. Cum Nectanebus Ægypti rex in throno sederet, regia veste effulgens, et capite cidarim gemmeam gestans, principumque suorum flore circumseptus, ab Æsopo petiit, cui se suosque similes censeret? Tum ille: *Te, soli verno: hos autem spicis pretiosis similes iudico.* Quo dicto Rex summopere delectatus, eum regiis donis cumulavit. Etiam cum foras prodit rex, Solis instar emicat. Nicetas Choniates lib. 3. de Isaacio Angelo ait: *Ut sponsus e thalamo, aut ut Sol ab Oriente, ita ipse e palatio quotidie prodibat.* Ex regis benevoli vultu radii solares et vivifici emicant, Prov. 16. 15. *In hilaritate* (Hebr. Chald. in luce) *vultus regis, vita.* Quanto magis mens eius debet sapientia lucere? Hæc est lux oculorum mentis. Clemens Alex. l. 1. pædag. cap. 9. συνεσις

Reges decet sapientia, ut luceant. Sunt reges soles. Cyri etymon. Solem vidit ad pedes suos stantem. Nectanebus Soli comparatur.

A οψις εστι ψυχης, *intelligentia animæ oculus.* Eripe oculum corpori, et Mundo Solem, carceres erunt latumiis Siculis funestiores: sapientiam evelle ab anima, infernus est cavernis tartareis tenebricosior. Dives et nobilis insipiens est vasta mole Cyclops Polyphemus oculo orbatus, in omnes infrendens, omnibus terrorem incutiens, in rupes impingens, ad singulos gressus cespitans, et sibi subiectos in exitium trahens. Qui vero sapientiam habet, est similis Patriarchæ Iacob Principi Hebræorum, quem Ioseph vidit per Solem repræsentari, Gen. 37. 9. et omnibus lucem præfert. Hoc vidit Codinus Curopalata de offic. et officialibus aulæ Constantinopol. cap. 6. num. 37. *Lampadem*, ait, *præferunt Imperatori propter illud Christi: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Persæ id faciebant, quia ignem et Solem adorabant, et ut hosti terrorem inferrent, quod indicatur, Ioel. 2. 3. *Ante faciem eius ignis vorans*, etc. agit de igne, qui præferebatur regibus Chaldæorum, a quibus ritum illum Persæ acce-
B perunt.

Intelligentia animæ oculus.

Imperatoribus Lampas prælata. Regibus Persarum, et Chaldæorum, ignis præferebatur.

149. II. Secundo, Reges decet sapientia, ut regna sua stabiliant, Prov. 24. 5. *Vir sapiens fortis est*, (Aben Ezra, robore præditus invenitur) *et vir doctus* (Hebr. vir scientiæ) *robustus et validus.* Hebr. מאמץ *meammets*, fortificans, roborans, erigens, כח *coah*, potentiam, vires, robur, virtutem. Sapientia enim virtutem auget. S. Bern. tract. de vita solitaria ad fratres de monte Dei: *Quid est virtus?* ait, *filia rationis, sed magis gratiæ. Vis enim quædam est ex natura: ut autem virtus sit, habet ex gratia.* Syr. Chald. et Septuaginta rem adhuc adaugent, cum vertunt, præ robusto, legerant *me ammis.* Chald. Melior est sapientia robusto, et vir scientiæ magis, quam qui accinctus est fortitudine sua. Syr. et doctus gigante robusto. Sept. et vir prudentiam habens agricola magno. Hoc visum est in Iacob, qui supplantavit Esau verum agricolam, ad quem hic alludere eos arbitror. De iis habes, Gen. 25. 27. Factus est Esau vir gnarus venandi, *et homo agricola.* Hebr. *vir*
C *agri.* Sept. αγροικος, id est, rusticus, qui in agro vivit, apud Aristoph. pro imperito, illepido et inurbano usurpatur a Platone, sicut apud latinos agrestis. *Iacob autem vir simplex.* Hebr. תם *tom*, perfectus, integer, innocens, *habitabat in tabernaculis*, id est, domi. Nam domus Patriarcharum erant tabernacula, sive tentoria. Doctores Hebræorum illa tabernacula interpretantur scholas, quas Iacob frequentabat, ad sapientiam et Dei timorem perdiscendum. Una, inquiunt, erat schola Melchisedech, sive Sem (sed illis non assentior Sem et Melchisedech confundentibus) secunda Heber, tertia Abrahæ. Chald. Paraphrasis habet. Iacob erat vir integer, et *minister*, seu auditor, *domus doctrinæ.* Sed potius erat ibi Doctor, quam discipulus, natus iam tum annos septuaginta septem, cum a patre accepit benedictionem. Monet filium suum rex Salomon, Prov. 5. 15. *Bibe aquam de cisterna tua.* Septuag. et Arabs, de vasis tuis. S. Hieronymus Ezechielis 32. de tuis aquis, *et fluenta putei tui.* Syrus, ex fonte tuo. Fons exhauriri non potest. S. Ambrosius lib. de Isaac cap. 4.
D per puteum et fontem intelligit sapientiam et moralem doctrinam. Didymus autem in Catena Græca ait: Divinarum rerum cognitio, et puteus et fons est. Illis, qui ad virtutis studium primum accedunt, puteus est: fons vero iis, qui ad illius fastigium iam pervenerunt. Atque ita Christus Salvator noster super fontem sedisse scribitur: Samaritana vero, fontem illum puteum nominabat. Aiebat enim: neque, in quo haurias, habes, et puteus altus est: ita ipse. Dicebat Alphonsus rex Aragonum, perabsurdum est, reges ab aliis regi, et duci, ut ait Panorm. lib. 2. de eius rebus gestis. Ita studiosus fuit scientiæ, ut pedes ad lectionem veniret, licet satis longe distaret gymnasium: et scholas, præsertim Theologorum magnifice exornari curavit, ut idem tradit lib. 1. et 4. Carolus vero IV. Imperator post auditas Philosophorum disputationes quatuor horis continentibus in schola Pragensi, instantibus Proceribus, et tempus cœnæ esse dicentibus, ait: *Mihi minime tempus est: nam cœna mea hæc est*, ut testatur Æneas

Reges decet sapientia, ut regna firment.

Carolus Imp. amat scientiam.

Digitized by Google

Sylvius, postea Pius II. summus Pontifex lib. 4. comment. Regem Angliæ Henricum II. sic commonebat ad sapientiam, et ad propositum nostrum aptissime in ea regni vires sitas esse edocebat, epistola ad eum data Rothrodus Archiepiscopus Rothomagensis, atque ut filium humaniori literatura excoleret, hortabatur: *Scitis, quod totius prudentiæ compendium in literis continetur. Si Respublica regenda est, si prælia committenda sunt, si castra metanda, si machinæ erigendæ, si renovandi aggeres, si propugnacula facienda, denique si quies libertatis, si iustitiæ cultus, si reverentia legum, si finitimarum gentium amicitiæ sunt firmandæ, libri hæc omnia erudiunt ad perfectum. Rex equidem sine literis, navis sine remige, et volucris sine pennis.*

Prudentiæ compendium in scientia.

Hinc sapiens præfert sapientiam robori corporis, Sapientiæ 6. 1. *Melior est sapientia, quam vires, et vir prudens, quam fortis.* Ubi Robertus Holcoth, finis, inquit, sapientiæ est, hominem reddere dignum ad alios gubernandum et regendum: ita ipse. Hinc additur v. 2. *Audite ergo reges, et intelligite,* (Septuaginta, συνετε, sapite) *discite iudices finium terræ.* Præbete aures vos, qui continetis multitudinem, et placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est a Domino potestas vobis, etc. Seneca vires sapientis amplificat epist. 60. *Sapiens ad omnem incursum invictus et intentus est. Non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem refert: interritus contra illa ibit, et inter illa sapiens plenus est gaudio: hilaris et placidus etiam inconcussus cum diis ex pari vivit.*

Leo vigilans regis est symbolum.

Leo pervigil, regis et sapientis, et fortis est symbolum. Alexandrum illum Macedonem repræsentabant nummi quidam leonino spolio caput indutum: tum quod ab Hercule originem duceret, tum quod rex ille animalium somni sit parcissimi, et simul atque natus est, cernat, ἀναπεπταμένοις τίκτεται τοῖς ὀφθαλμοῖς, apertis oculis leo nascitur, ut ait Ælianus lib. 5. cap. 39. quod illi soli accidit inter animalia. Plinius vero lib. 37. Ferunt, ait, in Cypria insula in tumulo regali Hermiæ, iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos *ex smaragdis*, ita radiantibus etiam in gurgitem, ut thynni, cæterique pisces terrore afflarentur. Reges acutissimi visus esse oportet, ac plusquam Lynces, ut non parietes tantum, sed obiectos etiam montes penetrent, et dissitissimos populos circumspectent, atque modos, quibus eos in officio contineant, intelligant.

150. III. Sapientia est corona regum.

Tertio: Sapientia est regum corona, gemmis omnibus fulgidior, Prov. 4. 8. *Arripe illam*, sapientiam scilicet. Chaldæus, dilige. R. Abraham, lauda. Symmachus, porta. Pagninus, exalta, Aquila, ἀνάλαβε, suscipe, retine. Heb. viam ei sterne, *et exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus.* Quænam futura sit illa exaltatio et gloria, declarat ver. 5. *Dabit capiti tuo augmenta gratiarum*, Septuaginta, coronam gratiarum. Chald. pulchritudinem gratiæ. Syrus, pulchritudinem charitatis: per coronam illam gratiarum accipit multitudinem virtutum et divinorum charismatum auctor Catenæ Græcarum, *et corona inclyta proteget te.* Sept. corona deliciarum. Chald. corona decoris. Syrus, corona laudis. Symm. corona gloriæ. Ex omni parte eris gloriosus.

Prov. 14. 24. dicitur: *Corona sapientium divitiæ eorum*, non divitiæ Mundi. Sensus est, ut ait auctor Catenæ Græcorum: Opes vel gloria sapientum est prudentia. Et quidem dicebat Aristoteles lib. 11. Rhetor. *Quia regnare res suavissima est, etiam sapientem videri suavem: præditum enim esse sapientia, regium est.* Calanus Gymnosophista ait Alexandro Magno: Rex eris, si te rexeris: Rex eris, si te ratio rexerit.

Gemmis melior est illa lux sapientiæ, Prov. 8. 11. *Melior est sapientia cunctis pretiosissimis.* (Hebr. præ margaritis. R. Salomon, præ gemmis et lapidibus pretiosis. Syrus, auro purissimo et gemmis) *et omne desiderabile ei non potest comparari.*

151. IV. Sapientia est sceptrum regum.

Quarto: Sapientia est sceptrum aureum et gemmatum regum. Prov. 8. 15. ait Sapientia: *Per me reges regnant*, etc. ac v. 16. *Per me principes imperant.* Philo libro de creatione Principis, sic inducit loquentem bonum Principem: *Cum illi reges sceptro utantur pro gestamine: mihi pro sceptro erit hoc legum compendium, hoc insigni gloriabor, hoc me invictum reddit, et inculpabilem, summique Regis imitatorem.* Alludit ad morem Hebræorum regum, quos statim a sua creatione voluit Deus propria manu Deuteronomium sibi describere. Pyrrhus manu gestabat annulum et in eius palla Achatem, in quo novem Musæ cum insignibus suis singulæ, atque Apollo tenens citharam videbantur, non impressis figuris, sed ingenitis, ut ait Solinus. Rex manu foveat literatos, et ex sapientia suas actiones dirigat.

Annulus Pyrrhi regis mirabilis.

152. V. Est eorum purpura.

Quinto: Sapientia est paludamentum et chlamys regum. Apoc. 12. 1. mulier quæ erat stellis coronata, et consequenter regina, dicitur fuisse *amicta Sole*, de sapientia dicitur Sapientiæ 7. 29. *Est enim hæc speciosior Sole, et super omnem stellarum dispositionem, luci comparata, invenitur prior. Huic quidem succedit nox. Sapientiam autem non vincit malitia.* Et cap. 27. Ecclesiastici v. 12. *Homo sanctus in sapientia manet, sicut Sol*, in medio cælo: vel in radiis suis, quibus undique et diu noctuque vestitur, modo hos, modo illos illuminans lucentibus suis operibus. Omnia enim lucent in sapiente et cælesti homine, per dominium in seipsum supra nebulas collocato. Ecclesiastici 17. 6. de Israelitis, id est, viris Dei. Nam Israel significat, *virum excelsum Dei*, dicitur: *Creavit illis* (Deus) *scientiam spiritus* (scientiam et notitiam perfectam Dei et rerum spiritualium) *sensu implevit cor illorum.* Ex corde, ut solari fonte, radii quaqua versus emicant, et lux lucet, ut omnes videant opera bona. Unde sequitur v. 16. *Omnia opera eorum, velut Sol, in conspectu Dei*: quid erunt in conspectu hominum? Vestitur radiis solaribus, qui sapientiam æterni Patris habet in corde. Athen. lib. 12. ait: Demetrio Regi chlamydem fuisse, cui *intextus erat polus*, in quo erant stellæ ex auro, ac duodecim signa Zodiaci. Iob Rex dicit, iustitiam fuisse vestem suam et diadema. Vide initio art. sequentis.

153. VI. Custodia.

Sexto: Sapientia est regum fidelis custodia, vitam eorum servans et prorogans. Prov. 3. 16. *Longitudo dierum in dextera eius, et in sinistra illius divitiæ et gloria*, q. d. ait Vatablus, in potestate sapientiæ est longa vita, opes et gloria. Et cap. 4. 10. sapientia hortatur omnes ad se audiendum, ut multiplicentur anni vitæ. Cap. 3. iam dicto v. 18. sapientia vocatur arbor vitæ, *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam.* (S. August. in Ps. 32. possidentibus eam. Septuaginta, complectentibus eam. S. Hieron. in Ezechielem 47. credentibus in eam, et in Isaiam 65. omnibus qui accedunt ad eam) *et qui tenuerit eam, beatus.* Ad rem nostram maxime est Arabica versio: *Ipsa est lignum vitæ, custodiens omnes qui ea proteguntur*, (id est, qui ad eius tutelam fugiunt) *et qui nituntur ei, tanquam ille qui nititur Domino.* Primo, Arboris vitæ fructus servabat humidum radicale et calorem naturalem. Secundo, erat suavissimus. Tertio, servabat a morte: ita, et sapientia.

154. VII. Thesaurus.

Septimo: Sapientia est thesaurus regum. Prov. 3. 13. *Melior est acquisitio eius negotiatione argenti, et auri primi, et purissimi fructus eius.* Syrus vertit: Auro purgato atque probatissimo pretiosiores sunt fructus eius. Ad rem nostram aperte Septuag. *Melius est illam mercari, quam auri et argenti thesauros.* Pergit Salomon v. 15. *Pretiosior est cunctis opibus*, (gemmis, ut Vatablus vertit) *et omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari.* Plato in Phædro inducit Socratem a Diis petentem, ut solam sapientiam magni æstimet, atque in ea divitias omnes repositas putet. *Date mihi*, ait, *ut pulcher totus efficiar: et quæcumque extrinsecus habeo, intrinsecus sint amica.* πλούσιον δὲ νομίζοιμι τὸν σοφόν, *divitem autem sapientem solum existimem.* Ac paucis interiectis dicit, neque equum sine fræno, neque divitias absque sapientia posse gubernari. Brevius et nervosius ait Salomon, Prov. 20. 15. *Est aurum et multitudo gemmarum: vas autem pretiosum labia scientiæ*, q. d. ait Cornelius, aurum est pretiosum, et multitudo gemmarum est pretiosa: at longe pretiosiora sunt labia scientiæ, præsertim in regibus. Vide dicta Ps. 100. 2. *Psallam et intelligam in via immaculata.*

Digitized by Google

VIII Exercitus. Octavo denique: Sapientia est exercitus fortissimus, et invictos faciens reges. Satis de ea re supra, ubi diximus, sapientia augeri vires.

ARTICULUS VIII.

Iudicibus Christianis sapientia necessaria est ac virtutes.

Vers. 10. 2. Pars. 155. Iudicibus est necessaria sapientia. REGIBUS oculata opus esse sapientia vidimus articulo præcedenti, ut ex altissima specula despectantes subiectum populum iuvare, eique in omnibus prospicere possint. Optandum quidem esset, ut ubique locorum παντεπτι illi diversari possent, sed ob regnorum amplitudinem, curarumque molem, oculorum egent manuumque alienarum: ideo iudices sibi substituunt, qui vices suas suppleant: eos autem perspicaces et innocentes exoptans Propheta, ait v. 10. ERUDIMINI (Pagninus, erudite vos) QUI IUDICATIS TERRAM.

Quibus iudicibus I. Quæres, de quibus iudicibus hic agatur? Respondet primo, Beda intelligi eos qui in se et in aliis *terrenitatem* iudicant et condemnant. Quo sensu dixit S. August. serm. 94. de tempore, *terram iudicare, est corpus domare.* Sic etiam Salomon Prov. 12. v. 3. *Cogitationes iustorum, iudicia.* Ut enim ait S. Gregorius lib. 19. Mor. cap. 13. Iusti ab omni strepitu sæculari ad corda sua redeunt, ibique ascendunt tribunal mentis, atque ante oculos et proximum statuunt, et deducunt ad mediam regulam testamenti, qua dicitur: Quæ vultis, ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis. Transferunt in se personam proximi, et sollicite attendunt, quid sibi, si ita essent, fieri, vel non fieri, iuste voluissent. Bene ergo dicitur: Cogitationes iustorum iudicia: quia ipse eorum motus cordis, quasi quædam libra est iudiciariæ potestatis. Ita Gregorius, qui eodem in loco docet, iudicia illa iustorum a Iobo recte diademati comparari: quia per magni operis gloriam ad retributionis ducunt coronam. Verba Iobi sunt cap. 29. 14. *Iustitia indutus sum, et vestivi me, sicut vestimento.* Septuaginta, sicut diploide: id est, veste suffulta: vel, tam ampla, ut duplicari possit. Arias, tanquam pallio. Hebr. מְעִיל *mehil.* S. Hieron. nunc vestem, nunc tunicam, nunc pallium vertit. R. Kimchi vult esse vestem extimam, qua utebantur honoratiores, ut reges et Prophetæ, pallium nos vocamus. Pineda loco citato mavult de tunica explicare, ut significet iustitiam fuisse quasi vestem eius interulam, quæ nunquam ab illo deponebatur, sed intime adhærebat: pergit Iob, *et diademate iudicio meo.* Philo lib. de nominum mutatione, dicit intellectum hominis esse, δικαστὴν καὶ βασιλέα, *iudicem et regem*, ut sensus, et alia ipsi subiecta principe optimo ducente recte agant. S. Bern. lib. de interiori domo, cap. 14. omnia sigillatim ad illud iudicium facientia persequitur. *In domo propria,* inquit, *et in propria familia habeo accusatores, testes, iudices et tortores. Accusat me conscientia, testis est memoria, ratio iudex, voluptas carcer, timor tortor, oblectamentum tormentum: quotquot enim fuerunt oblectamenta mala, tot erunt tormenta dura in pœna. Nam inde punimur, unde delectamur.* Sed sensus hic est mysticus, ut patet.

II. Secundo: Bellarminus per iudices hic vult accipi etiam reges. Hi enim sunt iudices supremi populorum: sicque idem esse censet, erudimini, qui iudicatis terram, atque id, quod prius dictum est, reges intelligite.

III. Tertio, melius et distinctius S. Thomas iudices a regibus distinguit, et utramque vocem sumit in propria significatione.

156. Eruditio duplex necessaria iudicibus. Nota porro: *Eruditio* duplex iudicibus est necessaria.
I. Speculativa. Prima illustrat intellectum, estque perfecta cognitio rerum, iudiciale munus spectantium. Aristoteles lib. 5. ethicorum. Nicomach. ait, iudicem debere esse, δίκαιον ἔμψυχον, *ius animatum*, seu, legem animatam: eius enim ore lex loquitur. Itaque iudex debet esse templum sapientiæ, unde oracula sua reddat iustitia, Isaiæ 28. v. 29. *Ut mirabile faceret* (Deus) *consilium, et magnificaret iustitiam.* Chaldæus, sciens iustitiam et sapientiam esse sorores a se invicem indivisas, imo et indivisibiles, vertit, *et sapientiam* A *magnificaret.* Unde ipsa Sapientia dicit, Proverb. 8. v. 12. *Ego Sapientia habito in consilio, eruditis intersum cogitationibus.* Hebraice, Scientiam cogitationum ego invenio: bonas et sanctas cogitationes. Et v. 14. *Meum est consilium, et æquitas.* Hebr. תּוּשִׁיָּה *tuscia*, id est, 1. Essentia, ut vertit Arias. 2. Tutela, ut S. Prosper. lib. 1. de vocatione Gent. cap. 9. reddit. 3. Securitas, ut Septuaginta. 4. Statutum, ut Caietanus. 5. Cogitatio, ut Chaldæus. 6. Doctrina, ut Syrus. 7. Lex, ut Baynus. 8. εὐνομία, hoc est, bona legum institutio, ut Aquila. *Mea est prudentia.* Hebraice: *Ego sum intelligentia.* Et v. 15. expressius adhuc vim suam in reges, consiliarios et iudices declarat Sapientia et increata, et creata. *Per me reges regnant, et legum conditores,* etc. (Vatablus, consiliarii. Arias, consules: vertere possis, legisperiti. Hebraice, רוֹזְנִים *rozenim*, principes vertit S. Hier. Iudicum 5. 3. et Isaiæ 40. 23. R. David in lib. rad. vertit, reges. Mercerus ait, proximum a regibus gradum obtinuisse, viderique doctos ab intellectus subtilitate in rebus cognoscendis, et decidendis causis, qui leges etiam et iura conderent, et consultationibus gravioribus præessent. Recte applicabis curiis supremis seu parlamentis, et regum consiliariis. Pergit Sapientia v. 16. *Per me principes imperant, et potentes* (Syrus, iudices iusti. Chaldæus, iudicantes in rectitudine) *decernunt iustitiam.*

Secunda eruditio iudicibus necessaria spectat voluntatem. Eruditio scilicet ac scientia practica, id est, amor et desiderium iustitiæ, correptio et emendatio iniustitiæ tum in se, tum in aliis. S. Cyprianus lib. 3. legit, *emendamini.* Hebraice, הִוָּסְרוּ *hivaseru*, erudite vos, ut vertit Pagninus, castigate vos, ut Arias. Quis enim audeat aliter sacras purpuras et subsellia tangere? Iudex sibi ipsi esse lex debet et vindex. Syrus, *ethredau*, dominamini vobis ipsis. Ne turpe putent iudices se corripere, sic enim domini et reges fiunt. Quin etiam a Deo pœnas sibi inflictas tum internas, tum externas grato animo suscipiant, in hoc se filios eius agnoscentes, qui noxas virgula paterna aut censoria excutit. Septuaginta vertunt, παιδεύθητε, corripimini, ut pueri: quod Origenes *intelligit de flagellorum* disciplina, quam a parentibus παῖδες, pueri compelluntur tolerare. Ea suscipiebat lubens Rex noster, Ps. 37. 18. *In flagella paratus sum.* Vide eum locum. Michæas Propheta cap. 7. v. 9. ait: *Iram Domini portabo*, Syrus et Arabs, plagam a Domino inflictam, *quoniam peccavi ei.* Sic Mauritius Imperator videns iussu Phocæ tyranni ante oculos suos quinque filios trucidari, clamabat: *Iustus es Domine, et rectum iudicium tuum.* II. Practica.

Illustri emblemate possis iudicum intelligentiam seu sapientiam, ac virtutes delineatas intueri in Deo Iudice, Apocal. 4. 2. et seq. atque in eius assessoribus 24. Senioribus, qui ut Senatus cælestis Regem suum ac Præsidem ambiebant. v. 4. Nota, Deus ibi sedet ut Iudex, qui per Angelos suos exequatur omnia in lib. prius signato, deinde per Agnum aperto, contenta, et in septem eius sigillis: partim impios puniendo, partim pios iuvando et beando, tum in hac, tum in alia vita, quæ est tota materia Apocalypsis. 157. Deus iudex apparet S. Ioanni.

D Primo itaque, Deus videtur sedens super thronum in cælo collocatum, cap. 4. v. 2. *Et statim fui in spiritu,* (hæc non capiunt carnales: in spiritu esse, est in extasim rapi) *et ecce sedes posita erat in cælo, et supra sedem sedens.* Iustitia in cælo habitat, et iudicum conversatio in cælo esse debet, ut neminem cognoscant in terra, non habentes acceptionem personarum: atque ut iura, velut oracula a Deo data, ad homines deportent. I. In throno.

Secundo, per Deum recte Iudex exprimetur. Non enim solum Orpheus in hymno iustitiæ, iustitiam vocat θεὰν, deam: sed Deus ipse ait Exodi 22. v. 28. *Diis non detrahes.* Pagninus, *iudicibus non maledices.* Et Rex noster Ps. 81. v. 1. *Deus stetit in synagoga deorum.* Chaldæus, Deus, cuius maiestas commoratur in congregatione iustorum, qui potentes sunt in lege, *in medio autem Deos diiudicat.* Chaldæus: *In medio iudicum in veritate iudicat.* Vide sensum ibi et alia in eam rem. Philo considerans Mosem Exodi 7. v. 1. constitutum a Deo esse *Deum Pharaonis,* ait

Digitized by Google

lib. quod deterius potiori insidiari soleat. σοφος, λεγεται, θεος τῳ αφρονος. *Sapiens, dicitur Deus insipientis.* Et statim subdit: *Sapiens insipienti comparatus. Deus censebitur imaginatione et existimatione: non veritate atque essentia.* Plato id etiam vidit in Phædro: *Sapientis*, ait, *cognomen magnum est. Deoque soli videtur convenire.* Iudices sine intellectu sunt idola. Oculos habent, et non vident: cælum cogitatione et vita petant, ibi Deum et ab eo radios emissos reperient. Pausanias in Atticis pag. 3. ait, Athenis in curia, quingentorum, qui summæ rerum præerant, fuisse statuam, βουλαιου Διος, Consiliarii Iovis: ut scilicet vel hic aspectus eos officii commonefaceret, et opis divinæ implorandæ.

158. II. Color throni est iaspideus et sardinus.

Tertio: Deus in throno sedens apparebat colore iaspideo et sardino, Apocal. 4. v. 3. *Et qui sedebat, similis erat aspectui* (colori: metonymice ponitur potentia vel actus pro obiecto) *lapidis iaspidis et sardinis.* Nota, licet iaspides candidi, rubri et cærulei reperiantur, optimus tamen est viridis, cui alba linea transversa est, qui grammatias vocatur; itaque de eo hic est sermo: sardius vero est coloris rubri. Primo igitur Ribera, Andreas Cæsariensis, et Aretas censent, denotari splendorem et pulchritudinem divinitatis per Iaspidem, quod sit gemma firmissima, viridis, ac sæpe pellucens, ut ait Plinius lib. 37. cap. 8. Sardio autem, quod sanguinei et ignei coloris sit, atque, ut tradit Aretas, feris terrorem incutiat, figurari, partim igneam, id est, sublimissimam et efficacissimam Dei naturam: partim eiusdem iustitiam, terrorem, et vindictam in impios Antichristi præcursores et asseclas, de qua agitur in Apocalypsi. Secundo, per Iaspidis viriditatem, intelligit Richardus a S. Victore semper virentem Sanctorum gloriam in cælo: per Sardium vero incendium gehennæ, ad quæ duo novissima terminantur omnes hominum actiones. Tertio, per has duas gemmas repræsentari *iustitiam* et vindictam in peccatores censent Primasius, Rupertus, Victorinus et Beda; per Iaspidem quidem, qui coloris est aquei, denotari diluvium, quo tempore Noemi omnes peccatores submersi sunt. Per Sardium vero, qui rubicundus est, significari ignem conflagrationis mundi, qui peccata et peccatores exuret. Quarto, ad rem præsentem aptius Pererius et Viegas his duabus gemmis volunt repræsentari Dei *iustitiam et misericordiam.* His enim omnis Respublica et totus Mundus a Deo regitur, atque inter se sunt permiscendæ. Vide dicta Ps. 100. 1. *Misericordiam et iudicium cantabo tibi Domine*, ubi de ea re fuse. Misericordis porro recte figuratur in Iaspide, quod, ut ait Dioscorides lib. 5. cap. 160. omnes iaspides amuleta esse tradantur, id est, remedium adversus mala medicamenta, et contra veneficia: sanctus etiam Hieronym. in cap. 54. Isaiæ dicit: Iaspis est smaragdi habens similitudinem, quo *omnia phantasmata* fugari autumant, et vocatur grammatias. Plin. lib. 37. cap. 9. agens de iaspidum generibus, sic statim initio ait: *Totus Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex iis smaragdo similis est: et transversa linea alba media præcingitur, et grammatias vocatur: quæ pluribus polygrammos.* Ratio Physica, cur Iaspis fuget phantasmata, est, quia, ut ait Galenus lib. 9. Simplicium, confortat stomachum: qui autem languent stomacho, sæpe sibi inania fingunt, et putant se philtris ac veneficiis in eum languorem esse adductos. Misericordia autem est in vanos terrores malaque omnia amuletum certissimum. Iustitiam figurat Sardius: 1. Ob colorem rubrum, ut dixi. 2. Quod sanguinem undecumque fluentem miro modo sistit, ut ait Boetius gemmarius, tract. de gemmis. 3. Quia vulneribus ferro inflictis et tumoribus medetur, ut ait S. Epiphanius, lib. de gemmis. 4. Feris terrorem incutit, ut dixi ex Areta in cap. 4. Apoc. similiter iustitia cædes arcet, vulneratis atque iniuria affectis succurrit, sceleratos terret. Nota, Pererius censet in Dei a S. Ioanne conspecti corpore, hos duos colores (viridem scilicet ac rubrum) fuisse permixtos: et quidem, ut dicit Albertus Magnus, præstantissimus est iaspis viridis, habens maculas rubras, sive sanguineas. Plinius asserit, optimum esse, qui purpuræ quiddam habeat: secundum, qui rosæ, tertium, qui smaragdi. Miscenda est semper misericordia iudicio. Secundo, Alcazar et Cornel. censent hos colores iaspidis et sardinis, id est, lapidis sardii (sic dicti, quod, ut tradit Boetius lib. 2. de gemmis cap. 84. laudatissimus in Sardinia invenitur) in Dei corpore seu veste non fuisse permistos, sed separatos: nempe Corpus Dei ab imo ad lumbos usque fuisse simile iaspidi: a lumbis vero sursum, sardio. Tertio, rectius dices, potius contrarium extitisse: scilicet, Corpus Dei ab imo ad lumbos usque fuisse simile sardio rubro, indici iustitiæ: a lumbis vero sursum, iaspidi, quo denotetur eius misericordia, quæ est super omnia opera eius, et superexaltat iudicium, quæque semper in corde iudicum regnare debet: qui non nisi inviti descendere debent ad severitatem et flammam iustitiæ. Hinc Ezech. 1. 27. et cap. 8. 2. dicitur de Deo in forma hominis sedente super thronum illum mirabilem, quem Cherubini quatuor vallabant. Ab aspectu lumborum eius, et deorsum, *ignis*, et a lumbis, et sursum, ut visio electri.

159. III. Iris cingit thronum.

Quarto: Iris thronum Dei ex omni parte cingebat, Apocal. 4. 3. *Et iris erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdinæ.* Per Iridem, quæ, ut ait Ticonius, idem est, quod *supera* pax, et fuit signum reconciliationis ac fœderis inter Deum et homines post diluvium, arbitror cum Pererio denotari Dei misericordiam, quæ undique thronum eius circuandat. Vide dicta Ps. 35. 6. Domine *in cælo* misericordia tua, et veritas tua *usque ad nubes.* Iustitia tua sicut *montes Dei*: iudicia tua abyssus multa. Ubi vides solam misericordiam in cælo poni, cætera ut a Deo quodammodo aliena, infra reiici. Unde, cum Deus punit, Mich. 1. 3. dicitur, ecce Dominus *egredietur de loco suo*, (e throno et cælo, quod undequaque vallat misericordia) *et descendet*, (maior est gloria misereri) *et calcabit super excelsa terræ.* Putat Alcazar hanc Iridem colore tantum viridi extitisse, adeo ut smaragdo similis videretur. Verius tamen est habuisse illam Iridem tres suos colores: nempe cæruleum seu cælestem, quo fides figuratur: viridem, quo spes in Dei misericordia: rubrum, quo charitas erga Iesum crucifixum et suo sanguine rubentem. Secundo, Ribera per varios Iridis colores vult declarari varietatem, universitatem, ac multitudinem creaturarum omnium, quas in se Deus continet. Tertio, melius ad rem, sumemus perfectissimam diversarum scientiarum, et legum, ac consuetudinum notitiam in iudice. A qua expositione non multum recedit Pererius, cum docet: tres colores Iridis significare triplicem virtutem: nempe purgandi, illuminandi et perficiendi, quæ est in Deo et Angelis, quamque ab eo Doctores participant. Ea enim vis in iudicibus esse debet, qui sunt lux regnorum supra candelabrum posita. Quarto, Iride repræsentari varia et florida cælestium virtutum et ordinum ornamenta, diversaque eorum munera et officia, putat Andreas Cæsariensis. Quinto denique, *de iudicio universali* exponit Beda, quia Iris habet speciem arcus, ideoque belli signum et instrumentum ostentat: deinde, quia smaragdus partim viret, indicat bonorum mercedem: partim rubet, denotat malorum punitionem.

Quinto itaque, Iris apparet similis smaragdo in circuitu 160. IV. Iris est coloris smaragdini.
throni divini. Iris erat in circuitu sedis, *similis visioni smaragdinæ*, id est, colori smaragdi: metonymice enim actus ponitur pro obiecto, ut iam dixi. Itaque, color viridis in illa Iride erat eximius, et præ cæteris apparebat. Smaragdus enim superat herbas ipsas viriditate, atque aerem et res sibi vicinas illa imbuit. Primo, ut ait Cornelius, significat Dei misericordiam nunquam senescentem, sed semper virentem, quasi novam et recentem, mire nos consolari. Virorem enim suum smaragdus, neque in umbra, neque in Sole, aut coram lucernis, immutat. Tropol. ait, notare virginitatem, quæ semper viret, et suo virore splendescit instar smaragdi. Hæc castitatis virtus maxime necessaria est iudicibus et principibus, ut et res clarius iudicent, et non hebetentur atque ne iustitiam pervertant. In canonizatione S. Casimiri regis, qui mori maluit, quam virginitatem legitimo etiam coniugio perdere, (cum id valetudini eius necessarium medici assererent) Poloni hoc fecerunt anagramma, Casimirus, *sum quasi Iris.* Item,

Digitized by Google

cadit mirus, moriens scilicet pro virginitate. Secundo, in smaragdo Dei et creaturarum in ipso visionem denotari vult Ribera. Nam, ut ait Plin. lib. 37. cap. 5. Smaragdus suo virore *oculos implet, nunquam satiat*, et subinde pulcherrimi speculi vicem obit. Tertio, ad rem nostram dic: Smaragdo indicari cognitionem Dei et creaturarum in seipsis necessariam iudici, ut illa ornatus oculos et mentem civium suorum recreet, et luce sua omnibus gratus effulgeat. Hebraice dicitur ברקת *bareketh*, id est, fulgurans, sive ceraunius: quod smaragdi veterum fulgentiores essent nostris, ac speciem haberent fulguris: unde teste Plinio, loco citato, cum in Cypro, ut dixi, in tumulo regis Hermiæ, marmoreus Leo oculos haberet ex smaragdis, ita radiabant, ut territi thynni in ipso mari refugerent: donec piscatores rem admirantes, gemmas mutaverunt. Caveant iudices nostri, ne lux illa priscorum Gallorum in iis unquam extinguatur, ut toti Orbi, sicut olim, effulgeant.

161. VI. Habet suos assessores. Sexto: Dei Præsidis consiliarios et assessores. S. Ioannes describit Apocal. eodem 4. cap. v. 4. *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor: et super thronos viginti quatuor Seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, et in capitibus eorum coronæ aureæ*. Primo, ob prudentiam dicuntur Seniores: unde et senatus nomen habet. Putoque a S. Ioanne visos esse illos principes Deo assidentes in forma senili. Decet maxime iudicem senilis maturitas et prudentia, Eccl. 10. 1. *Iudex sapiens iudicabit populum suum, et principatus sensati stabilis erit*. Complut. legunt, τεταμενε, protensus: Roman. melius τεταγμένα, ordinatus, et Tigur. compositus. Ad rem nostram est, quod pro *iudicabit*, in græco est, παιδεύσει, docebit: ut Syrus habet: Iudex enim debet erudire populum, et illustrare, secundum leges iustitiæ et Dei. Nota, Senior sæpe non ætatis, sed dignitatis est nomen: unde nobiles vocamus *Seigneurs*. Morum maturitate nunc in plerisque iudicibus annos videmus compensari: et Danieles reperiri, qui senes ipsos iudicent scientia et vita. Nam, ut habes Sap. 4. 9. *Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis*. Græce: πολιὰ ἐστιν φρόνησις ἀνθρώποις: *canities est sapientia hominibus*, q. d. Ait Glossa: Ille bene sanus est, qui est bene sensatus, *et ætas senectutis, vita immaculata*, q. d. Ille vere senex est, qui caret peccati macula: unde dicunt Danieli annos tantum circiter 24. nato Dan. 13. 50. *Veni, sede in medio nostrum, et indica nobis: quia tibi Deus dedit honorem senectutis*, id est 1. Honorem iudicandi. 2. Prudentiam et maturam virtutem. Secundo, illi Dei assessores et consiliarii sunt multi: nempe 24. duodecim scilicet Patriarchæ veteris testamenti, ac duodecim Apostoli legis gratiæ, ut ait Aretas et Hieron. Prado in Ezech. sect. 11. Per illos autem intelliguntur insigniores Sancti utriusque testamenti. Hoc habemus in Conciliis Œcumenicis, ut Episcopi sibi assistentem infallibiliter habeant Spiritum sanctum, Prov. 8. 12. ait Sapientia increata: *Ego Sapientia habito in consilio*. In veteribus codicibus legitur, *in concilio*, per c. Multitudo ipsa Senatus dat auctoritatem decretis eius. Unde Tullius lib. 3. de legibus ait: *Senatori tria iussa sunt: adsit, nam gravitatem res habet, cum frequens ordo est: ut loco dicat, id est, rogatus: ut modo, ne sit infinitus*. Tertio, illi Seniores 24 sunt in circuitu sedis Dei sedentes super thronos 24. quod enim habemus sedilia, Græce est θρόνοι, id est, throni similes regum et principum sedibus. Sessio notat mentis tranquillitatem, quæ maxime est iudicibus necessaria: unde senes sunt ad iudicandum aptiores, quia habent passiones magis moderatas. Thronorum vero collocatio circa Dei thronum, in modum semicirculi, designat in conspectu Dei esse iudicandum, et iudices sibi semper proponere debere Deum præsentem, cum iudicant. Liber Evangeliorum ponitur in medio Conciliorum, ut Deus sit semper ab oculos Episcoporum, et cogitent, Deum sibi adesse, Dux celebris sedem unam vacuam in consiliis suis relinquebat Alexandro mortuo, quem ut Deum fingebat adesse deliberanti sibi, eoque commento milites in officio continebat. Quarto, Seniores illi 24. sunt circumamicti vestimentis albis, quibus vult 1. Alcazar notari eorum sacerdotium. 2. Cornelius, claritatem, et gloriam beatitudinis. 3. Hic explica de innocentia, quia nihil coinquinatum intrabit in regnum cælorum. Sed non intret etiam in cælum regnorum, id est, in consilia regum, in curias supremas, neque in ullas alias etiam inferiores. Quinto, in capitibus Seniorum illorum, erant *coronæ aureæ* ad declarandam eorum victoriam, triumphum, et regnum. Iudices etiam sunt reges secundarii: unde Rex eorum ore loquitur, imperat, absolvit, condemnat. Coronam quoque habent in capite, cum prudenti et modesta libertate recta iudicant, sine timore potentiorum. Sexto, ante thronum procidunt Seniores, et mittunt coronas suas ante eum. 1. Quia pietate excellere debent boni iudices, et spiritualibus atque ecclesiasticis civilia submittere. 2. Quia humilitate sese regibus acclinare, et iis gloriam omnem per subiectionem debent tribuere.

162. VII. De throno procedunt fulgura et tonitrua. Septimo, v. 5. *De throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua*, id est, voces tonantes. Est enim hendiadys, id est, unum per duo. Cum Rex aut Prælatus agit et imperat ex consilio prudentium, atque sceleratos damnat, tunc vox eius est fulgur et tonitru, cui nullus potest resistere, quodque omnes in admirationem et terrorem rapit.

163. VIII. Lampades sunt ante thronum. Octavo denique, v. eod. 5. *Erant septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei*. Id est, Angeli septem primarii, qui Deo adstant, ut ait Raphael Tobiæ cap. 12. 15. Iudices itaque sibi præsentes Angelos cogitent, et caveant, ne eis dicat Daniel, quod duobus Senioribus ac iudicibus damnationem Susannæ (quæ lilium significat, et est symbolum innocentiæ) procurantibus, Dan. 13. 53. *Recte mentitus es in caput tuum. Ecce enim Angelus Dei accepta sententia scindet te medium*. Et v. 59. Recte mentitus es in caput tuum: manet enim Angelus Domini, *gladium habens*, ut secet te medium, et interficiat vos. Per illas septem lampades Rupertus et Ansbertus dona Spiritus sancti intelligunt, quæ enumerantur Isaiæ 11. 2. nempe spiritum sapientiæ et intellectus, spiritum consilii et pietatis, spiritum scientiæ et virtutis, spiritum timoris Dei. Hi quam sint iudici necessarii, satis patet. Item per septem illas Lampades possunt accipi omnes scientiæ, quæ mirifice iudicem illustrant: septenarius enim est numerus multitudinis. Cætera, si placet adaptare, de quatuor animalibus quadriformibus et de mari vitreo, non deerunt symbola apta iudicibus et populo iudicato.

164. Symbolum iudicis, præsertim ecclesiastici est summus Pontifex Iudæorum. Alterum illustre emblema, in quo iudicum virtutes præsertim Ecclesiasticorum intueri possis, est Hebræorum summus Pontifex, habens Rationale suum in pectore, et in medio Sanhedrim sedens. Nota primo, erat summum Iudææ concilium, Sanhedrim, id est, συνέδριον, dictum; quod iudicabat de rege, lege et Propheta, ad illud appellabatur ab aliis iudicibus, ut nunc fit ad Parlamenta seu curias supremas. Conflatum erat ex 70. viris, qui partim ex sacerdotibus, partim ex primariis viris singularum tribuum sumebantur. Illis autem præerat summus Pontifex, non tantum in rebus sacris, sed etiam in civilibus. (Sanhedrim quid?) Sacerdotes enim apud Hebræos etiam de civilibus iudicabant, (Sacerdotes etiam de civilibus iudicabant. 1. Apud Hebræos. 2. Apud Gallos. 3. Persas. 4. Ægyptios. 5. Æthiopes. 6. Athenienses.) sicut Cæsar testatur libr. 6. de nostris Gallis et Druidis. Tullius lib. 2. de leg. de Romanis, et ipsorum auguribus. Agathias lib. 2. de Persis, et eorum Magis. Ælian. l. 14. de Ægyptiis. Strabo lib. 17. de Æthiopibus. Iosephus lib. 14. de Atheniensibus, et eorum Areopagitis. Et quidem Deut. 17. 9. ubi dicitur: *Venies ad sacerdotes Levitici generis, et ad iudicem*. Abulensis per iudicem accipit summum Pontificem, quod post auditas aliorum opiniones ipse solus proferret sententiam, etiam in causis criminalibus, ut patet in Caipha, qui sententiam mortis tulit contra Christum, Ioan. 11. 50. in Anania Pontifice præcipiente in concilio Paulum percuti, Act. 2. 32. in Pontifice Anano, qui Iacobum fratrem Domini in concilio mortis reum peregit, ut auctor est Iosephus lib. 20. 8. Nota secundo, illud concilium Sanhedrim originem sumpsit ab electione 70. virorum per Mosen in deserto, ut eum in causis populi diiudicandis adiuvarent. Ad rem nostram est maxime, quod de illis habetur Num. 11. 16. *Dixit Dominus ad Moy-*

Digitized by Google

sen: Congrega mihi septuaginta viros de Senioribus Israel, quos tu nosti, (non fidat princeps aliorum cognitioni, si fieri possit, in præcipuis iudicibus et consiliariis: imo ne in ullo quidem) *quod Senes populi sint ac magistri*. Non vult ignaros eligi, ac discipulos, sed magistros, qui alios doceant. Hebr. שׁוֹטְרִים *scioterim*. vertit Arias, præfectos. Pagnin. principes. Melius Noster, Magistros: sic 2. Paral. 26. 11. ubi est eadem vox, S. Hieron. vertit: *Sub manu Iehiel scribæ. Maasiæque doctoris*, Deut. 1. 15. Moses ait Israelitis: *Tuli de tribubus vestris viros sapientes et nobiles, et constitui eos principes, tribunos*, etc. ac שׁוֹטְרִים *scioterim*, quod vertitur, *quia docerent vos singula*. Sept. magistros. Nota, arbitror ab illa voce *soter*, princeps, præfectus, dominus, magister, doctor, deduci Græcum σωτὴρ, salvator: hi enim omnes, sunt populi et sibi subditorum salvatores, modo erudiantur et erudiant: illis inclama cum Rege nostro: *Erudimini, qui iudicatis terram*, facite illam cælum per lucem doctrinæ et virtutis, psal. 36. 6. *Educet quasi lumen iustitiam tuam, et iudicium tuum tanquam meridiem.*

165. Sapientia iudicum figurari potest rationali Pontificis.

Lux illa iudicum considerari potest in Rationali summi Pontificis, qui, ut mox dixi, erat caput totius supremi Parlamenti dicti Sanhedrim, licet alius infra ipsum vocaretur Princeps Senatus illius, ut dixi sect. 1.

I. Enim vocabatur rationale iudicii.

Ac primo, appellatur Rationale iudicii, Exod. 28. 15. 29. et 30. In iudice debet esse rationale iudicii, seu iudicium rationis, per quod omnia reddat oracula, ut non aberret, neque alios in errorem ducat. Nota, dicebatur rationale *iudicii*, id est, sententiæ divinæ. Nam sacerdos illo indutus dabat oracula populo, prout Deus inspirabat. Hoc ipsum facit Iudex, cuius ore et prudentia Deus populos dirigit, et in officio continet.

166. II. Factum erat opere polymito. Quod est prudentiæ symbolum.

Secundo, factum erat illud Rationale Pontificis *opere polymito*, id est, multis diversisque liciis et filis constans, Plin. lib. 8. cap. 48. Plurimis, ait, liciis contexere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit. Rationale porro polymitum, est symbolum prudentiæ, omnigena scientia et cognitione exornatæ. Hebr. *opere* חֹשֵׁב *choseeb, cogitantis*, et vertit Arias: excogitantis, considerantis, ratiocinantis. Omnia facta et decreta iudicis fiant opere cogitantis, id est, coagitantis, multa inter se conferentis atque expendentis legum et iurium statuta. Sic habebit rationale polymitum Aaronis, et tunicam polymitam Ioseph, Genes. 37. *Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios, eo quod in senectute genuisset eum*, erat filius prudentiæ: Hebr. eo quod esset filius senectutis, potest exponi cum Iosepho et Burgensi, eo quod esset præditus senili prudentia, modestia et moribus. Sic Danieli dicitur adhuc adolescenti, Dan. 13. 50. tibi Deus dedit honorem senectutis: et Chald. de Ioseph vertit: *Quia filius sapiens erat ei*, additur: *Fecitque ei tunicam polymitam*. Philo lib. de Ioseph, id est, de viro civili et politico, docet, polymitam illam tunicam esse multiformem principis prudentiam. Alius enim debet esse princeps in pace, alius in bello, alius cum hostibus, alius cum amicis, etc. Rupertus ait, polymitam tunicam esse variegaturam virtutum. Possis perfectam scientiarum omnium et rerum arcanorum notitiam interpretari. Sic Ioseph, dum constituitur a Pharaone princeps Ægypti, cuius imperio cunctus populus obediat, dicitur cap. 41. 38. *Spiritu Dei plenus*, et 39. neminem *sapientiorem* aut consimilem ei posse reperiri. De Daniele, Anania, Misaele et Azaria habes, Dan. 1. 20. *Omne verbum sapientiæ et intellectus, quod sciscitatus est ab eis Rex, invenit in eis decuplum super cunctos ariolos et magos, qui erant in universo regno eius*. Daniel paulo post ab ipso Nabuchodonosore constitutus est princeps super omnes provincias Babylonis, et præfectus magistratuum super cunctos sapientes Babylonis. Itaque: *Erudimini, qui iudicatis terram*, imitamini Danielem, ne vestra inscitia Reipublicæ noceat. Ut enim ait S. August. lib. 29. de civit. Dei:
167. *Ignorantia iudicis, plerumque est calamitas innocentis.*

III. Erat quadratum.

Tertio: Rationale summi Pontificis, qui erat etiam Iudex supremus, ut dixi, erat quadrangulum, id est, quadratum. Nam æquilaterum erat ex omni parte; constabat enim palmo sive spithama, id est, digitis duodecim in longitudine, totidem in latitudine. Iudex sit instar cubi quadratus et constans sibi semper similis et æqualis, in quamcumque partem vertatur.

Quarto: Rationale summi Pontificis erat *duplex*, id est IV.
duplicatum, factum ex duplici tela, ut gemmas posset sus- Duplex.
tinere 28. 16. *Quadrangulum erit, et duplex*. In iudice duplex sit scientia: sacra scilicet, ac prophana: sive sit iudex politicus, sive Ecclesiasticus, ut sit ambidexter pugnans utraque manu: uno oculo orbatus est, qui alterutra caret scientia.

Quinto: Rationale summi Pontificis *mensuram palmi* 168.
habebat, tam in longitudine, quam in latitudine. Palmo me- V.
nus mensuratur Rationale: quia iudices nihil præcipere Mensuram habebat palmi.
debent, quod non possit populus facile exequi, et quod ipsimet non exequantur: ne illis aptetur, quod Christus ait de Scribis, qui erant legis Doctores, ac de Pharisæis, Matt. 23. 4. *Alligant* (Syr. ligant. Græce δεσμεύουσι, colligunt: velut in cumulos acervant) *onera gravia et importabilia* (δυσβάστακτα, difficulter portabilia) *et imponunt in humeros hominum*. Arab. super colla hominum. Iugum scilicet legum grave) *digito autem suo nolunt ea movere*. Syr. *tangere*, tantum abest, ut movere et sublevare velint. Contra vero, ut ait S. Chrysost. in Matth. in optimo principe requiritur, ut adversus seipsum nulla utatur venia, sed *severum se iudicem* exhibeat: erga subiectos autem mitior, et ad dandam veniam sit pronior. Aristeas in hist. de 72. interpretibus quæst. 4. dicit, Ptolomæum Ægypti regem ab Eleazaro uno ex illis, petiisse: Quomodo in negotiis ac iudiciis delictisque puniendis famam consequeretur, eumque respondisse, id assecuturum fore, si omnibus se æquum præberet, nihil superbe, nihil pro potentiæ suæ viribus contra peccantes ageret, sed *Dei mansuetudinem* semper præ oculis haberet.

Sexto: Rationale summi Pontificis erat factum *ex auro*, 169.
hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta, VI.
id est, ex filis aureis, hyacinthinis, purpureis et coccineis. Erat factum ex auro, hyacintho, purpura, etc.
Stamen itaque erat byssinum: subtegmen vero trium colorum, nempe hyacinthini seu cærulei, coccinei, et purpurei, intermixtis aureis filis: et hoc est opus polymitum, quod appellatur a Septuag. opus textile variegatoris. In iudice, aurum denotabat sapientiam. Nam dicit Sapientia Prov. 8. 19. *Melior est fructus meus auro et lapide pretioso, et genimina mea argento electo*. Sicut aurum inter metalla, ita sapientia inter scientias et res terrenas eminet. Hebr. פָּז *paz*. Noster et Septuag. recte verterunt, *lapide pretioso*. Symmachus reddit, *præ auro Ophaz*, Chald. *præ conflato auro, et obrizo*, id est, præstantissimo et purissimo. A voce Hebr. *paz*. quæ aurum etiam significat, ab Arabibus vocata est urbs Africæ *fes*, id est, aurum: quod, cum illius urbis fundamenta ponerentur, auri cumulus repertus sit, sicut Ioannes Leo dicit in Africæ descript. l. 3. Hinc et totum regnum appellationem habet. Aurum est sapientiæ symbolum, sed aurum obrizum et defæcatum ac purgatum, quod nihil habet adulterinum admixtum. Secundo, color hyacinthinus ac cælestis sublimia omnia et divina repræsentat. Tertio, purpura charitatem erga Deum figurat, coccus bis tinctus charitatem erga Remp. et singulas personas: vel, erga pupillos et viduas, quæ præsertim a Deo Iudice commendantur: vel, corde et ore, non solis verbis: vel, erga divites et pauperes: amicos et inimicos: agrestes et urbanos. Quarto, byssus retorta, est innocentia stabilis ac frangi nescia. Chrysippus apud Gellium l. 14. cap. 4. *Iustitia virgo est, indicio eam incorruptam*, sive per munera, sive per vitia. Philo libro de iudice, sapienter docet, non minus contra rationem esse, iniustum esse iudicem, quam si ignis esset frigidus, aut nix calida. *Absurdum fuerit*, inquit, *eos in culpa hærere, qui iura præscribunt aliis: quando quidem ab his potissimum exemplum vitæ petendum est. Sicut enim ignis, quæcumque admoventur, calefaciens, ipse primum innata sibi vi calet: nix contra eumpte natura frigida, infrigidat et alia. Sic iudex ipse debet esse ἀνεπίληπτος δικαιοσύνης, plenus iustitia, si aliis ius administraturus est.*

Digitized by Google

170. VII. *In eo erant duodecim gemmæ.* Septimo: In Rationali summi Pontificis erant duodecim gemmæ, ut pectus eius esset fons lucis, id est, scientiæ et sapientiæ. Reges, principes, iudices sunt fontes publici, cælestes et vivifici, Prov. 16. 22. *Fons vitæ.* Hebr. fons vitarum: animæ scilicet atque corporis, *eruditio possidentis*, ipsam scilicet eruditionem. Hebr. Intelligentia habenti illam. Ionsenius legit, possidentibus. Pergit v. 23. *Cor sapientis erudiet*, (Hebr. 5. ישכיל iaschil, prudens reddet) *os eius addet gratiam.* Sept. *in labiis suis portabit doctrinam*, ut sacro apis mel cæleste. Nam additur, v. 24. *favus mellis composita verba.* Syr. verbum sapientis. Hebr. eloquia נעם *noam* iucunditatis, ut vertit Arias. Vertere possis, elegantiæ, pulchritudinis, decoris. Pagn. *eloquia dulcia.* Fons melleus est, iudex moderatus: vel, fons aquæ salientis in vitam æternam, omnesque reficiens et recreans. Philo l. de Iudice: *Ut velut e fonte dulci promanent fluenta potabilia sitientibus iustitiam.* Prov. 13. 14. *Lex sapientis* (Sept. Lex sapiens) *fons vitæ: ut declinet a ruina mortis.* Ubi R. Levi: Lex sapientis, inquit, est fons vitæ, quod ex illa vitæ immortalitas dimanet, mortisque ruina evitetur: præterquam quod Deo sapiens ob illam peculiari est curæ: sic ipse.

171. VIII. *In 4. ordines erant distributæ gemmæ.* Octavo: In Rationali summi Pontificis in quatuor ordines erant distributæ illæ duodecim gemmæ, v. 17. *Ponesque in eo quatuor ordines lapidum*: ita ut in singulis ordinibus essent tres lapides. Primo igitur, illi quatuor ordines gemmorum, ut ait S. Hieron. ad Fabiol. sunt 4. virtutes cardinales, quæ, dum invicem miscentur, duodecim efficiunt combinationes. Tres autem gemmæ in singulis ordinibus ut docet Beda, denotantes virtutes theologicas: nempe fidem, spem et charitatem. Vel declarant iudicem debere excellere in virtutibus theologicis, intellectualibus, et moralibus. Philo cit. de cardinalibus ait: *Qui ascendit tribunal ad iudicandum, iudicari se non minus, quam iudicare cogitet, et una cum potestate assumat prudentiam, ne decipiatur: iustitiam, ut suum cuique tribuat: fortitudinem, ne flectatur precibus aut misericordia, quo minus animadvertat in convictos sceleris. Nam cuicumque virtutes hæ cordi fuerint, bene meritus de Republica existimandus est: quippe qui more boni gubernatoris sedat tempestates negotiorum commissorum suæ fidei, ad salutem securitatemque eorum, qui pendent ab eius arbitrio.* Adde temperantiam a muneribus, de qua agetur Ps. 14. 5. et 25. 10. Munera enim vel ipsos sapientes excæcant: et ut est in proverbio, *ελκει λαγως λεοντα Χρυσεια βροχα*, *trahit Lepus Leonem aureo fune*, id est, rusticus aliquis, aut etiam sceleratus, iudicem potentem et illustrem. Iudex etiam sibi temperet a nimio potu et voluptatibus. Athen. lib. 4. pag. 148. refert, Caligulam instar Bacchi vestitum et ornatum, in publicum prodiisse, et iura reddidisse. Sapientius Græci, cum sacra faciebant Soli, mel libabant; quod censerent, ut explicat Philochorus lib. 12. Solem rerum omnium moderatorem, a vino et ebrietate esse alienissimum.

172. IX. *Erant variarum virtutum typus.* Nono: In primo versu, id est, ordine lapidum Rationalis erat sardius, et topatius, et smaragdus: in secundo, carbunculus, etc. Primus Sardius est iustitiæ symbolum, ut dixi supra. Iustitia autem est velut anima iudicis, et primum movens, a quo est omnis motus eius. Secundus lapis est Topazius: qui ut ait S. Isidor. lib. 16. c. 7. partim cæruleo, partim aureo est colore: imo omni colore resplendet, et cælestem iudicis animum rebus omnibus terrenis superiorem repræsentat, Ps. 118. 127. *Dilexi mandata tua super aurum et topazion.* Vide ibi dicta. Tertius lapis Rationalis erat Smaragdus: de illo iam dixi. Quartus Carbunculus, Græce *ανθραξ*, id est pruna ignita, hanc enim specie sua refert, nam rubet, unde etiam Rubinus appellatur: ignem non sentit, ideo dicitur apyrotus a *Plinio* lib. 37. c. 7. de nocte lucet. S. Isidor. lib. 16. cap. 13. *Carbunculi fulgor nec nocte vincitur: colore ignitus ut carbo lucet in tenebris.* Charitas iudicum lucet præsertim in nocte afflictionis, et miseros illustrat ac dirigit. Quintus lapis Rationalis est Sapphirus, qui cæruleus est, et aureis punctis quasi stellis collucet et scintillat, cælique speciem præ se fert, ut S. Hier. S. Isidor. et Plin. aliique dicunt. Abulensis in Exod. 24. 10. ait a veteribus dictum esse, *gemmam gemmarum*, et sine eo a diis Gentilium non esse data oracula. Rueius de gemmis, ait, sapphirum, *supremam* olim apud homines auctoritatem habuisse. Nunc non est in tanto pretio. Veritatis est symbolum, quæ nunc apud homines iacet, olim apud candidæ fidei maiores nostros prima e virtutibus censebatur, aut omnino ex primis. Iudicem et principem decet veritas vel maxime, quorum verba sunt aliorum iuramenta. Ægyptii ita eam iudicibus commendatam volebant, ut iusserint a Prætore gestari in collo ex aureo catena dependens e lapillis pretiosissimis simulacrum, cui *Veritas nomen*: hoc a iudiciorum principe assumptum auspicium disceptandi erat, ut ait Diodor. lib. 1. Idipsum recitans Ælian. lib. 14. variæ hist. cap. 34. subtexit: *Ego vero iudicem, non veritatem in lapide exsculptam circumferre, sed εν αυτη τη ψυχη, in ipso corde, defixam habere velim.* Ritum illum inventum esse arbitror ad imitationem Rationalis, quod summus Pontifex Hebræorum ferebat. Sextus lapis Rationalis erat Iaspis, de quo satis supra. Septimus, ligurius sive hyacinthus, et terrenorum contemptum atque amorem cælestium denotat. Octavus, Achates, qui, ut ait S. Isidor. lib. 16. c. 11. niger est, habens circulos nigros et albos, iunctos et variatos. Symbolum est pœnitentiæ, etiam in vita innocenti et lucida. Nonus lapis Rationalis amethystus, qui dicitur ex eo, quod vini colorem non integre accipiat. De eo Plin. lib. 37. cap. *Amethystus usque ad vini colorem accedit, sed in violam desinit*, et fulgor quidam purpuræ in eo cernitur, non ex toto ignitus, sed in vini colorem deficiens. Sobrietatem repræsentat: dicitur enim ab α privativo, et μεθυω, inebrio. Decimus lapis Rationalis est Chrysolithus, qui partim aurei, partim marini est coloris: unde ab Hebræis appellatus est Tharsis: id est, marinus. Symbolum est tranquillitatis mentis in medio tumultu, seditione, aut calamitate publica. Iudicem vel in media tempestate decet gravitas. Seneca l. 1. de ira cap. 16. *Etsi perversa induenda magistratui vestis, et convocando classico concio est, procedam in tribunal, non furens, nec infestus, sed vultu legis: et illa solemnia verba, leni magis gravique, quam rabida voce concipiam, et lege agi iubebo, non iratus, sed severus.* Nota cum Mureto, prætextati incedebant Magistratus, sed, cum civem quempiam capitis damnaturi erant, ponebant prætextam, eamque *perversam* induebant: id est, partem illius floridiorem ac nitidiorem introrsus ad se vertebant, mœroris significandi gratia. Itaque perversa vestis idem est, quod inversa. Seneca pergit paulo post: *Eo vultu animoque ero, quo serpentes et animalia venenata percutio.* Lege cætera. Undecimus lapis Rationalis est Onyx, sic vocatus ab unguis humani similitudine. Ungues iudicum sint gemmei, innocentes, ac lucidi, non rapaces, sanguinei, et in occulto munera quærentes. Non placent mihi Thebanorum iudicum imagines sine manibus: nec Prætoris eorum sine oculis, nec Iovis Cretensis sine auribus. Aures habeant iudices, sed quæ promissis non flectantur: oculos habeant, sed quos auri fulgor non perstringat: manus habeant, sed quæ visco non hæreant. Duodecimus denique lapis Rationalis est Beryllus, de quo Anselmus Boetius lib. 1. de gemmis cap. 69. Beryllus, inquit, gemma est, quæ aquæ marinæ colorem refert ex viridi cæruleum: Italis a colore *acqua marina* vocatur. Plinius lib. 37. c. 5. varias species refert, aitque poliri omnes sexangula forma artificum ingeniis: quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur: probatissimos esse, qui viriditatem puri maris imitantur. Subdit ad rem nostram aptissime. *Indi mire gaudent longitudine eorum, solosque gemmarum esse prædicant, qui carere auro malint.* Maxime iacet iudex, cum auri fulgorem fugit.

173. X. *In illo rationali erant nomina tribuum.* Decimo: In Rationali summi Pontificis Hebræorum erant nomina duodecim Patriarcharum, seu tribuum, quæ illorum nominibus appellabantur, Exod. 28. 21. *Habebant nomina filiorum Israel: duodecim nominibus cælabuntur singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus.* Noster Hier. Prados in cap. 1. Ezechielis, opinatur, in illis duodecim gemmis non fuisse inscripta ipsa nomina Pa-

Digitized by Google

triarcharum v. g. Ruben, Simeon, etc. sed stemma cuiusque tribus, sicut nobiles in annulis sua insignia et stemmata, quæ vocamus *armoires*, curant insculpi. Itaque in Smaragdo nnn fuisse scriptum hoc nomen Iudas, sed leonem sculptnm, qui erat stemma tribus Iuda, quod mnriturus Iacob eum illi comparasset. In sardio non fuisse scriptum nomen Ruben, sed stemma eius: nempe raput humanum, quod Ruben esset primogenitus et familiæ caput. In carbunculo exaratam aquilam, quæ unguibus arreptum gestaret colubrum, quia erat stemma tribus Dan. In Chrysolito fuisse stemma tribus Ephraim, scilicet caput vituli, et sic de cæteris. Verius tamen est, non stemmata ac notas speciales cuiusque tribus, sed nomina tantum fuisse scripta in gemmis Rationalis. Sic etiam bonus iudex non advertit notas nobilitatis et arma, sed nuda litigantium nomina snis ornamentis spoliata, sine acceptione personarum. S. Basil. hom. 21. hoc eximie docet: *Adsunt tibi ob oculos fratrum differentiæ. Hic pauper est, ille dives, alius hospes, alius domesticus, vel te iudice iadicandi, vel te largitore indigentes. Si iudicaveris, ne inæqualia videas. Ne videas divitem sublimem; pauperem, humilem et abiectum: ne dicas: Hic mihi amicus, hic propinquus: ille mihi utilis, aliae peregrinus, ignotus, alienus* ανωμαλα βλεπον, μη ελεησεις, *inæqualia si epectes, misericordiam apud Deum non invenies. Natura namque una est, homo hic et ille: una necessitas, penuria eadem in atroque.* Ostendit deinde, nobis esse cum omnibus sanguinis cnmmunionem: παντες, ait, συγγενεις, παντες αδελφοι, ενος πατρος εκγονοι παντες. *Omnes in Christo propinqui, omnes fratres, et ex uno patre nati sumus. Si spiritualem quæris, cælestis est Pater Deus: si terrenum quæris, mater terra est. Ex eodem luto omnes sumus constructi. Ex quo soror est natura secundum carnem: soror item generatio secundum spiritum.* Divites exterius fulgent auro, sæpe lutei intus, similes idolo Beli, Dan. 14. 6. Quod extrinsecus ære fulgebat, intrinsecus luteum erat, ut detexit *Daniel*: id est, *iudicium Dei*: homo enim videt in facie, Deus autem intuetur cor. Pauperes vero, sæpe intus snnt aurei, et ferunt thesaurum et lucem in vasis fictilibus. Itaque oculis divinis animas penetret iudex, et innocentiam aut pravitatem singulorum: e cortice non capiatur relicta medulla.

174. XI. Iungebatur cum superhumerali catenis aureis.

Undecimo: Rationali summi Pontificis Hebræorum iungebatur eius Ephod seu superhumerali catenulis et annulis aureis. Iudex loci scientiarum addat lucem operum, Matt. 5. v. 16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera*, ad hoc sit lux, ut, dum est, operentur, qui in populo nt cæli eminent; qui sicut cæli semper lucent, ita in continua sunt actione, et in se per motnm, et in aere, in aquis, ac terra, per influxum. Constantiam in virtute Iudices teneant. Vide, quot vinculis necteretur Superhnmerali Rationale, Exod. 28. 22. *Facies in Rationali catenas sibi invicem cohærentes ex auro purissimo. Et duos annulos aureos, quos pones in utraque rationalis summitate, catenasque aureas iunges annulis, qui sunt in marginibus eius: et ipsarum catenarum extrema duobus copulabis uncinis in utroque latere superhumeralis, quod Rationale respicit. Facies et duos annulos aureos, quos pones in summitatibus rationalis, in oris, quæ e regione superhumeralis et posteriora eius* (id est, interiora: pars enim anterior rationalis oculis patebat, nt erat exterior: posterior vero, erat occulta et interna) *aspiciunt. Nec non et alios duos annulos aureos, qui ponendi sunt in utroque latere superhumeralis deorsum, quod respicit contra faciem iuncturæ inferioris, ut aptari possit cum superhumerali.* Hebr. apertius et venustius habent, *e regione* iuncturæ eius, super texturam ingeniosam Ephod. Denique v. 28. additur: *Et stringatur rationale annulis suis cum annulis superhumeralis vitta hyacinthina, ut maneat iunctura fabrefacta, et a se invicem rationale et superhumerale nequeant separari.* Itaque, ut recte docent Iosephus et S. Hieronymus, rationale alligabatur proxime ad superhumerale quatuor annulis, qui erant in quatuor eius angulis; quia vero duodecim gemmarum pondus grave erat, additæ sunt duæ catenulæ, quæ exterius rationali in duobus eius annulis inserebantur: idque per occultas fistulas, ne apparerent: ita nt una rationalis et superhumeralis textura esse videretur. Bnna opera scientiæ famam augent, ac perennem faciunt; et nisi virtute scientia fulciatur, evanescit, aut in lotum cadit, ut docet de priscis Philosophis Apostolus Rom. 1.

Duodecimo: Illud Rationale, in quo nomina filiorum Israel erant insculpta, ferebat summus Pontifex in pectore, 175. XII. Illa nomina ferebat Pontifex in pectore.
v. 29. *Portabitque nomina filiorum Israel in rationali iudicii super pectus suum.* Hebr. *super cor suum.* Iudex est pater popnli, illum amet, et in corde gerat, Deoque sæpe nfferat, *quando ingreditur Sanctuarium* (hæc prælatos nt iudices Ecclesiasticos maxime spectant: accommodari aliis potest) *memoriale coram Domino in æternum*, id est, in memoriam vel monnmentum, quod coram Domino duodecim tribus in pectore gestet, et quidem semper: quando videlicet, et quoties ingressus est Sanctuarium, ut explicat Cornelius: vel potius, ferebat nomina filiorum Israel in Rationali Pontifex memoriale coram Domino, id est, ut et ipse recordaretur populum Deo offerre in precibus suis: et Deus ipse recordaretur eum esse populum sunm, et ortum ab illis magnis Patriarchis, quorum ipse nomina Deo ostendebat.

Decimn tertin denique: In Rationali summi Pontificis 176. XIII. In eo erant Urim et Thummim.
erant Urim et Thommim, v. 30. *Pones autem in rationali iudicii doctrinam et veritatem*, (Hebr. Urim et Thummim) *quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino: et gestabit iudicium* (id est, rationale iudicii: est enim metonymia) *filiorum Israel in pectore suo, in conspectu Domini semper.* Nota primo, nomen tribus Levi, apnd quam erat sacerdatium et potestas iudicandi, non fuisse scriptum in gemmis Rationalis. De illa enim tribu erat summus Pontifex; Prælatus autem, princeps et Iudex, plus de populo, quam de se debet cogitare. Nota secundo: Urim et Thummim, id est, ut Noster explicat *doctrinam et veritatem*, in rationali posita, spectare ipsum Pontificem et tribum Levi, quæ in sacerdotalibus et iudicialibus functionibus occupata, egebat præ cæteris doctrina et veritatis cognitione, tum in politicis, tum in sacris rebus. Triplicis veritatis, nempe mentis, oris, et operis, iam alias memini, omnis erat iis necessaria. Nota tertio: Urim proprie significat illuminationes: Thummim, perfectiones: Lux est vana scientia, nisi cor amore Dei perficiat, et manum amore proximi. Non bene alios illuminat doctrina, et statutis ac præceptis, qui sibi vita est tenebrosus: neque ratio patitur, eum aliorum sedere correctorem, qui virgula censoria egeat. S. Ambros. epist. 76. *Quid, ait, tam divinum quam ista sententia, ut is peccata puniat, qui peccati exors sit? Quomodo enim feras alieni ultorem, et proprii criminis defensorem?* Unde sic Cassiod. iudicem admonet lib. 6. var. *Esto vita continens, ut possis in alios esse iudex. Prima æquitas est, a se Præsules inchoare: ut debeant criminosi metuere, quem nequeunt similem reperire. Nullas in se culpas timet reus, quas in se habere perspexerit cognitorem. O quale est, liberum tribunalibus insidere!* Sic ipse. Nota quarto, Arias censet, Urim et Thummim fuisse duos lapides lucidissimos, immediate productos a Deo, et ab ipso datos Moysi. 2. S. Cyrill. in expositione symboli Nicæni, ait: Urim et Thummim fuisse duos lapides pretiosos in medio duodecim aliorum, in quibus essent inscriptæ illæ duæ voces Urim et Thummim, seu, nt ipse loquitur insistens versioni Septuaginta, manifestatio et veritas: verterunt enim δηλωσις και αληθεια. Probabilius cum Philone l. 3. de vita Mosis, S. August. q. 117. Radulpho lib. 6. in Levit cap. 1. Victorino, et aliis, videtur has duas voces *Urim et Thummim* fuisse opere Phrigionico ex auro, hyacinto, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta, contextas et inscriptas in medio duodecim gemmarum. Primo, ut indicarent Pontificem hoc Rationali indutum fore a Deo illuminandum, ita ut veritatem diceret ipsum interrogantibus. Itaque, Urim non erat ipsum nraculum, sed oraculi tantum index, neque enim Deus respondebat, aliquid novum ostendendn in illis vocibus Urim et Thummim, aut in 12 gemmis: sed respondebat per sacerdotem habentem rationale, in quo erant illæ voces scriptæ, et 12.

Digitized by Google

gemmæ radiantes. Urim aliquando sumitur metonymice pro toto rationali, et rationale pro ipso Pontifice: dicitur enim, quod Deus per Urim responderit, id est, per Pontificem ornatum rationali. Secundo: Urim et Thummim erant in medio gemmarum, quæ erant inscriptæ tribuum omnium nominibus, ut omnes intelligerent lucem suam omnem esse a Deo: ad quem, ut ad centrum, tendere deberent: et a quo, ut a Sole radii omnes spargerentur; eamque lucem ad morum perfectionem esse dirigendam.

ARTICULUS IX.

Timor Dei necessarius est regibus et iudicibus.

Vers. 11. 177. Timor Dei est necessarius regibus. ILLUMINATO per sapientiam intellectu regum atque iudicum, opus est, ut eorum voluntas Deo cognito subiiciatur per verum illi soli serviendi desiderium. Ideo addit Rex noster v. 11. SERVITE DOMINO (vos estis dominuli, si ei vos conferatis: aut verius mancipia, ac iumenta apud ipsum) IN TIMORE, ET EXULTATE EI. Chald. צלו *tsallu*, orate eum: sit vestra oratio cum exultatione: accEditis enim ad parentem, et ad fontem inexhaustum. Arabs, laudate eum. Syr. tenete eum CUM TREMORE. Quis tenens Christum in Eucharistia non tremat in tremendo mysterio? Sed quis non exultet cum tam amabili animæ Sponso? Quis non laudet Deum Dominum in servi stabulo decumbentem?

Sensus est: Vos, o reges, et qui sedetis iudices terræ post intelligentiam et eruditionem obtentam, cavete, ne superbiatis: sed scitote, hanc esse veram sapientiam, ut serviatis Deo Domino, et Regi ac Iudici vestro, et serviatis in timore, ita tamen, ut timor ille charitatem et veram mentis lætitiam non expellat. Ideo enim est, ut recte ait Bellarm. servite in timore, et exultate cum tremore, ac si diceret: *Timete cum amore, et amate cum timore.* Nam illud, *servite*, est proprium servorum timentium, præcipue secundum vocem Hebræam עבדו *hibdu*. Illud autem, *in timore*, significat proprie reverentiam filialem, seu pietatem: nam illa vox *iira*, quæ hic habetur, legitur etiam Isaiæ 11. ubi dicitur de Christo: *Replebit eum spiritus timoris Domini*. In Christo autem non fuit timor servilis: sed filialis reverentia, quæ et pietas dicitur, et passim in Scripturis accipitur pro pietate, seu timore filiali. Itaque *servite Domino in timore*, secundum vim vocum Hebraicarum significat, servite quidem Domino, sed servitute liberali, propria filiorum. Quod vero sequitur, *et exultate ei cum tremore*, idem significat, sed ordine, et vocibus variatis. Nam in priore parte versiculi posuit in verbo timorem servilem: in nomine, pietatem filialem: in posteriori parte, e contrario posuit in verbo exultationem filii amantis, in nomine autem, tremorem servi timentis.

178. Timor Dei alius est servilis, alius filialis. Nota, servilis timor ille est, qui pœnam timet: filialis, qui culpam. Ut enim ait S. Thom. 2. 2. q. 19. art. 2. Si aliquis convertatur ad Deum, et ei inhæreat propter timorem pœnæ, erit *timor servilis*. Si autem propter timorem culpæ, erit *timor filialis*. Nam filiorum est, timere offensam patris. Si autem propter utrumque, est *timor initialis*, qui est medius inter utrumque timorem.

179. Timor servilis est bonus. Nota secundo, timorem servilem esse bonum, et Deo gratum, ut definivit Concil. Trident. sess. 6. cap. 6. et patet cum Christus imperet timere Deum ex motivo pœnæ, Matt. 10. 28. *Timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam*. Arab. *in ignem gehennæ*. Ubi nota, gehennam derivari a גי *ghe*, vallis: est הנם *hinnom* seu Ennom, qui erat vir Iudæus, q. d. vallis Ennom. Erat autem amœna vallis prope Ierusalem, quæ etiam dicebatur vallis Tophet, id est, tympani: quod cremantes ibi filios suos in honorem idoli Moloch, hoc est, Saturni, pulsarent tympana, et choreas agerent cantando, ne vagitus puerorum audiretur. Hinc pro inferno ponitur, ubi est ignis æternus, et ad quem ducit voluptas. Sed si non delinitus tympanorum sono, crepitantes ignes advertas, timebis, et salvaberis igne evitato. S. Chryst. hom. 5. ad populum, ait: *Gehennam continue timens nunquam in gehennæ ignem decidet, continuo castigatus hoc metu*, et alibi hom. 15. Quid gehenna gravius? *Sed gehennæ metu* ουδεν χρησιμωτερον, *nihil est utilius*: Timor enim gehennæ, regni nobis affert coronam. Ubi timor est, ibi livor non est. Ubi timor, pecuniarum amor non vexat. Ubi timor est, extinctus furor est, cupiditas improba correpta, omnis irrationabilis passio exterminata. Ubi timor est, ibi et eleemosinæ studium, et orationis intentio, et lacrymæ ferventes, et continuæ et gemitus multam habentes compunctionem. *Nihil enim tantum*, κατασβει αμαρτηματα *peccata consumit* αρετην δε αυξεσθαι ποιει, *virtutum vero crescere facit et germinare, quantum continui timoris natura. Propterea, qui non vivit in timore, recte illum agere est impossibile* αδυνατον κατορθωσαι: *sicut vicissim cum timore viventem*, αδυνατον διαμαρτειν, *impossibile est peccare*. Sic ipse hom. 15. S. Ignatius, licet alumnos suos maxime hortetur, ut in spiritu amoris et cum timore filiali Deo serviant, æternarum tamen pœnarum timore etiam se iuvarent, admonebat: et ipse S. Paulus, licet ad tertium cælum raptus vidisset ea, quæ non licet hominí loqui, tamen adhuc gehennam timebat, 1. Cor. 9. 26. *Sic igitur curro, non quasi in incertum*, ad scopum aspicio, ut explicat S. Chrysost. non curro temere et inconsiderate: *sic pugno*, πυκτευω, percutio pugnis, ut legit S. Ambros. lib. de parad. cap. 12. pugilor, ut S. August. in Ps. 57. pugilari autem est pancratium facere, ut loquitur: sumere videtur cum Budæo pancratium et pancratiastem, απο παντων κρατειν, id est, ab omnibus viribus: quod totis viribus certaretur. Melius tamen sumitur, απο παντων κρατειν, id est, a vincendo omnia, et dicitur de eo, qui victor extiterit in quinque certaminibus usitatis apud Græcos: nempe in cursu, disco, saltu, lucta et pugilatu, in quo pugnis certabant: inde certamen illud Gymnicum dicitur Quinquertium, Pentathlum et Pancratium; dicit itaque Paulus: *Sic pugno, non quasi aerem verberans*: et addit v. 27. *Sed castigo corpus meum*, υπωπιαζω contundo, percussionibus lividum reddo. S. Paulin. epis. 58. inter epis. S. Augustini, ad quem scribebat, vertit, lividum facio corpus, *et in servitutem redigo*, serviebat in timore, Græc. δουλαγωγω, ago in servitutem, velut fugacem servum reduco ad officium, et in compedes deiicio, ac flagella sapere cogo. Ad rem nostram subtexit: *Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*. Gr. αδοκιμος, non probatus, non acceptus, a Deo reiiciendus, ut moneta adulterina. Origenes enim, S. Chrysost. et S. Ambr. ad Deum hanc vocem referunt. Unde infert cum S. Chrysost. Si Paulus hoc timuit, qui tam multos docuit, et timuit, postquam prædicavit, *et factus est Angelus*, et totius Orbis terræ defensio- 180.
nem suscepit, et patrocinium, quid nos dicemus? Clemens Est I. radix amara, sed salutaris.
Alex. lib. 1. pædagogi cap. 9. ait, timorem esse radicem amaram, sed salutarem. Verba eius sunt: Peccatorum proserpentes corrosiones sistunt, πικραι φοβου ριζαι, amaræ metus radices. Quamobrem salutaris est metus, licet amarus, σωτηριος, ει και πικρος.

Secundo, timorem servilem confer lapidi de monte exciso, qui statuam illam, per varia metalla quatuor monarchias repræsentantem, in cineres redegit: conterit enim, aut potius atterit, et ad pœnitentiæ cinerem impellit. II. Lapis excisus de monte statuam conterens.

Tertio, timor servilis est manus scribens in pariete, et Balthasarem a convivio sacrilego abstrahens, in quo cum principibus, uxoribus et concubinis voluptuose et impie se gerebat, Dan. 5. Manu enim illa emicante *contra candelabrum*, id est, e regione candelabri, ut lux ostenderet ea, quæ fiebant, Balthasar primo destitit a cibo et potu: Secundo, a laudatione deorum aureorum, argenteorum, ferreorum, ligneorum et lapideorum: Tertio, facies illius commutata est, id est, in pallorem versa sanguine ad cor recurrente: Quarto, variis cogitationibus mens eius agitari cœpit per considerationem divinorum iudiciorum: Quinto, compages renum eius solvebantur, timor enim omnem luxuriam excutit: Sexto, genua eius ad se invicem collidebantur, timor superbum humiliat, et erectum stare non patitur; Septimo, Danielem advocat, ut sensum Scripturæ ediscat, ad concionatores et viros pios ducit ti- III. Est manus scribens in pariete.

Digitized by Google

mor: Octavo, Danielem honorat, licet ab eo increpatus ob superbiam et idololatriam: Nono, fortasse conteritur aut atteritur de peccatis, sed hoc est incertum. Itaque, an fuerit eius timor mere humanus, an servilis, an initialis, an postea etiam filialis, non est nostrum definire.

181. IV. Est gladius flammeus ante paradisum terrestrem.

Quarto, timorem servilem comparat gladio flammeo, quo Cherub arcebat Adamum a paradiso terrestri, ne iterum peccaret comedens de fructu scientiæ boni et mali, Gen. 3. 24. *Collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, et flammeum gladium.* (Hebr. flammam gladii: sive fuerit flamma in modum gladii formata, sive gladius igne candens, fulgurans, et veluti flammas evomens) *atque versatilem*, qui continuo motu agitari videbatur quasi percussurus eos, qui accessissent. Omnia, ut sonant, videntur sumenda, et verum Cherubinum ibi, quamdiu paradisus stetit, id est, usque ad diluvium, vibrasse illum gladium. Itaque, non est credendum Theodoreto censenti gladium et Cherubim fuisse tantum spectra quædam terribili forma: nec Abulensi dicenti, fuisse ignem undique paradisum cingentem, et adhuc minus Tertulliano in Apol. id de zona torrida explicanti. Timor etiam servilis resecat amicitias periculosas, et occludit loca, in quibus est occasio peccati, et hortos voluptatis.

182. V. Est Angelus a Deo ad peccatores missus.

Quinto, timor servilis adhuc illustrius depingitur ab Angelo Danieli apparente. Timor enim ille est nuncius a Deo missus. Verba Dan. 10. 5. sunt: *Levavi oculos meos, et vidi: et ecce vir unus vestitus lineis*, veste linea et candida: timor innocentiam conservat. 2. *Et renes eius accincti auro obrizo*, id est, zona ex defæcato et purissimo auro: timor pellit luxuriam: 3. *Et corpus eius quasi chrysolithus.* Hebr. sicut Tharsis: id est, sicut mare, ut explicant Septuaginta: vel, sicut crystallus, ut R. Salomon et Maldonatus: De gemma Chrysolito malim explicare, quæ aureo colore translucet: eoque ita ardente, ut aurum cum eo collatum albicare videatur, ut dicit Plinius. Addit S. Isidor. Chrysolitus auro similis est, cum marini coloris similitudine. Anselmus vero Boetius lib. 2. de gemmis cap. 65. sic distinguit: Chrysoliti orientales purissimi auri instar rutilant: Europæi, crystalli instar molles, cum aureo colore vel multum vel parum nigricant, etc. Valent contra asthma et pectoris angustias: atque contra pusillanimitatem, melancholiam, molestias et timores nocturnos, sicut Cardanus et Rueius se expertos esse testantur. Timor inferni fugat nocturnas tentationes, et tristitiam ob res terrenas et temporales contractam excutit. Abulensis in cap. 28. Exod. v. 20. ait: Chrysolitum valere contra dæmones: quia videlicet valet contra melancholiam, per quam operari et tentare hominem solet dæmon. Pergit 4. Daniel: *Et facies eius velut species fulguris.* 5. *Et oculi eius ut lampas ardens.* 6. *Et brachia eius, et quæ deorsum sunt usque ad pedes* (tibiæ, ut ait R. Salomon, aut pedes. Mallem, dixisset, tibiæ et pedes: a renibus enim usque ad imos pedes omnia denotari arbitror) *quasi species æris candentis.* 7. *Et vox sermonum eius, ut vox multitudinis*, magna et confusa, ut ait Maldonatus. Tum v. 7. ostendit, quid in sociis suis acciderit, *terror nimius irruit super eos, et fugerunt in absconditum*: splendore et sonitu adventantis et loquentis Angeli exterriti: clare eum vidit solus Daniel, qui non fugit quidem, sed gravissimo timore correptus est ac pene exanimatus; dicit enim v. 8. non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est, et emarcui, nec habui quicquam virium. Et v. 9. Audivi vocem sermonum eius: et audiens iacebam consternatus super faciem meam, et vultus meus hærebat terræ. Postea ab Angelo erigitur in genua, et in articulos manuum: ac tandem iubetur stare. Hi sunt adhuc effectus timoris sancti, humilitatem et pietatem causantis.

183. VI. Est sagitta cor penetrans.

Sexto, timor servilis est sagitta divina, cor Davidis, aut Salomonis in Ps. 118. loquentis transverberans: aut clavos, manus, et pedes ac reliquum corpus defigens. Sic enim ait v. 120. *Confige timore tuo carnes meas.* S. August. S. Prosper, confige clavis a timore tuo, id est, per timorem. Secuti sunt Sept. interpretes, sanctus autem Hier. horripilavit a timore tuo caro mea. Quibus verbis ingens terror denotatur: addit causam, a *iudiciis enim tuis timui.* S. Hieron. iudicia tua timui. Hic autem timor est servilis, nempe timor pœnæ.

VII. Est vox conterens cedros.

Septimo denique, timor servilis est vox Dei conterens cedros Libani. Ps. 28. 5. *Vox Domini confringentis cedros: et confringet Dominus cedros Libani*, qui mons est Iudææ tantæ altitudinis, ut ab Hebr. diceretur mons montium. Cedri Libani, ut ait Procop. in cap. 2. Isaiæ figurant superbos, rebus externis tantum elatos. Timor iudicii deiicit superbiam vel potentissimorum principum. Iudicum 9. 15. *In iudicio exibit ignis, et devorabit cedros Libani*, scintillæ terroris emicant ex consideratione iudicii, atque omnem terrenorum curam et æstimationem absumunt.

184. Timor servilis quatenus manet cum charitate.

His positis, Quæres primo: An timor servilis maneat cum charitate, cum dicatur in psalmo nostro, *exultate cum tremore*, id est, amate cum timore, ut explicuimus? Respondeo cum S. Thoma 2. 2. q. 19. art. 6. substantiam servilis timoris cum charitate manere posse, sicut amor servi manere potest cum charitate, servilitatem ipsam non manere. Timor, inquit, servilis ex amore sui causatur: quia est timor pœnæ, quæ est detrimentum proprii boni. Unde hoc modo timor pœnæ potest stare cum charitate, sicut et amor sui. Eiusdem enim rationis est, quod homo cupiat bonum suum, et quod timeat eo privari. Amor autem sui tripliciter se potest habere ad charitatem. Uno enim modo contrariatur charitati, secundum quod aliquis in amore proprii boni finem constituit. Alio vero modo in charitate includitur, secundum quod homo se propter Deum et in Deo diligit. Tertio modo, a charitate quidem distinguitur, sed charitati non contrariatur: puta, cum aliquis diligit seipsum secundum rationem proprii: ita tamen, quod in hoc proprio bono non constituat finem. Sicut etiam et ad proximum potest esse aliqua alia specialis dilectio præter dilectionem charitatis, quæ fundatur in Deo, dum proximus diligitur ratione commoditatis, consanguinitatis, vel alicuius alterius conditionis humanæ, quæ tamen referibilis sit ad charitatem. Sic ergo et timor pœnæ includitur uno modo in charitate. Nam separari a Deo est quædam pœna, quam charitas maxime refugit. Unde hoc pertinet ad timorem castum. Alio autem modo contrariatur charitati, secundum quod aliquis refugit pœnam contrariam bono suo naturali, sicut principale malum contrarium bono, quod diligitur ut finis: et sic timor pœnæ non est cum charitate. Alio modo timor pœnæ distinguitur quidem secundum substantiam a timore casto quia videlicet homo timet malum pœnale, non ratione separationis a Deo, sed in quantum est nocivum proprii boni: nec tamen in illo bono constituitur eius finis: unde nec illud malum formidatur tanquam principale malum. Et talis timor pœnæ potest esse cum charitate. Sed iste timor pœnæ non dicitur esse servilis: nisi quando pœna formidatur, sicut principale malum. Et ideo timor in quantum servilis, non manet cum charitate. Sed substantia timoris servilis cum charitate manere potest, sicut amor servi manere potest cum charitate. Ita S. Thomas, qui art. 4. ostendit quomodo servilis timor bonus sit, et ipsa servilitas mala.

185. Timor filialis manet cum charitate.

Hinc patet, longe potiori iure cum charitate manere timorem castum seu filialem, qui est primum donum Spiritus sancti. Quin etiam timor ille augetur aucta charitate, sicut effectus crescit crescente causa. Eius autem duo actus sunt: nempe revereri Deum, ut parentem, timendo ipsius offensam: et timere separationem ab ipso. Itaque dicit Propheta noster, servite *Domino*, non vobis: quanto enim quis magis diligit, tanto minus timet pœnam: quia minus attendit ad bonum proprium et magis ad bonum amati: ideo addit, exultate *ei*, ad et ob eius gloriam. Timor ille filialis, est vox procedens de throno Dei, ac tonitru in ipso cælo, id est, in animabus perfectis et in ipsis beatis. Apocal. 4 v. 5. *De throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua.* Ticonius, Rupertus et Richardus tonitrua explicant de minis gehennæ, iudicii, et iræ Dei, et sic poterit de timore servili explicari: sed cum in cælo sit thronus ille atque 24 seniores et animalia, id est, angeli

Digitized by Google

primarii quatuor, auditis illis vocibus, et tonitruis procidant ante Deum, et ipsum laudent, malim de timore filiali explicare, qui vox dicatur ob distinctionem loquelæ: et tonitru, ob efficaciam maximam. Et quidem timor servilis non manet in beatis, ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. 67. art. 4. ad 2. et 2. 2. quæst. 19. art. 11. manet tamen timor filialis: quia procedit a charitate, quæ *nunquam excidit*. 1. Corint. 13. v. 8. et Propheta noster aperte id docet Ps. 18. v. 10. *Timor Domini sanctus*, (Sept. ἁγνός, castus, ut legit S. August. lib. 14. de civit. cap. 9. vel, mundus, ut vertit S. Hier. hic, et epist. 120. cap. 21.) *permanens in sæculum sæculi*. Actus illius timoris in cælo est revereri Deum. Alter vero, qui est timere separationem ab eo, non est ibi proprie, quia certi sunt quod nunquam ab ipso separabuntur: quia tamen absolute loquendo illa separatio esset possibilis, aliquo modo ibi est illius timor, sed sine dolore aut angore, ut in nobis: unde ait ingeniose S. August. lib. cit. mox de civit. *Ubi boni adepti amor immutabilis est: profecto si dici potest, mali cavendi securus est.* Trepidationem illam in Angelis ipsis expressit Iob, cap. 26. 11. *Columnæ cæli contremiscunt et pavent ad nutum eius*, Dei scilicet: qui angelos columnas cæli effecit, non ut iis illud sustentaret; sed ut, sicut ait Philippus, *ornaret regnum suum*: stabilitatem ergo permanentem in natura Angelorum intelligit nomine columnarum. S. Thomas vero sic vocari vult, quod cælos moveant.

186. Cum timore Dei stat perfecta lætitia. Quæres secundo: An lætitia possit esse cum timore, cum dicatur: *Exultate ei cum tremore?* Respondet affirmative auctor Eccl. cap. 1. 11. *Timor Domini, gloria et gloriatio, et lætitia et corona exultationis* ex omni parte succingens, et gloriosos ac lætos radios in animam et in vicinos dispergens. Syr. corona gloriæ. Pergit v. 12. *Timor Domini delectabit cor*: non est vana et inanis, sed solida et bene radicata et medullæ ac succi plena lætitia. *Et dabit lætitiam, et gaudium, et longitudinem dierum.* Arabs, *et est lætitia, et exultatio, et vita permanens.* Syr. et vita æterna. Varias deinde timoris Dei utilitates profert.

Solarem lætitiæ coronam, effectum timoris, expressius ostentat Propheta Malachias, cum ait cap. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ*, qui nec bona, nec mala, nec virtutes, nec vitia latere patietur, ut ait Glossa. *Et sanitas in pennis eius*, ut sanatos per pœnitentiam in humeris suis portet, ut eadem Glossa exponit: *Et egrediemini*, Tertull. legit, exibitis de sepulcris: cum scilicet vos Deus resuscitabit ad vitam gloriosam: *Et salietis, sicut vituli de armento.* Chald. pinguescetis, sicut vituli saginati. Sept. sicut vituli de vinculis relaxati. Vituli porro de armento, seu armenti, sunt illi, qui pascuntur iuxta matres suas, boves multos ac vitulos similes sibi, cum iisque late pleni in pratis exultant. De beatis in cælo hæc dicuntur proprie, qui illos timoris fructus in securitate percipiunt: transfer tamen etiam ad viros iustos hic in Deo suo exultantes.

187. Timendum est ut lætemur. Notabilis est loquendi modus Ps. 85. 11. *Lætetur cor meum*, (S. Hier. unicum fac cor meum. Cor divisum, dolorem et mortem cum vulnere) *ut timeat nomen tuum*: lætetur, ut timeat: non quærit lætitiam cor ut in ea quiescat otiosum, sed ut te unum timeat ac veneretur: sic viceversa, timeat te, ut lætetur sicut filius, non ut trepidet sicut mancipium. Vide illum Ps. ubi S. Aug. sic loquitur: *Ergo timor in iucunditate est. Et quæ iucunditas, si timor? Nonne timor amarus esse solet? Erit ergo aliquando iucunditas sine timore, modo iucunditas cum timore. Nondum est enim plena securitas, nec perfecta iucunditas.* Et S. Chrysost. hom. 18. de regib. speciatim, quos rex noster hortatur servire Domino in timore, et exultare ei cum tremore, dicit: *Tot regibus*, ἀθυμίας ἀνάγκαι, *tristitiæ necessitates sunt*, ὅσα θαλάττης κύματα, *quot in mari undæ*. Ac paulo post, perfecti gaudii inexhaustam scaturiginem esse docet Dei timorem. *Dei timor*, ait, βέβαιος καὶ ἀκίνητος, *stabilis est immotusque et tanta* βρύει χαρὰν, *scaturit lætitia quam effundit, ut nullus nos aliorum sensus malorum capiat. Deum enim sicut oportet timens, et in ipso confidens*, ῥίζαν ἐκαρπώσατο ἡδονῆς, *radicem voluptatis lucratus est, et habet omnem lætitiæ fontem: et sicut in mare decidens immensum scintilla exigua facile extinguitur: sic quantacumque Deum timenti illidantur, velut* εἰς πέλαγος ἀχανὲς εὐθυμίας, *in vastum lætitiæ pelagus incidentia extinguuntur atque perduntur.* Addit alia plurima, ubi nota eum loqui de hac vita, etiam calamitosa in speciem.

Nota, regem nostrum postulare mixtionem timoris cum lætitia, *exultate cum tremore*, ut moneat utrumque debere esse moderatum: cum hic necdum sit plena securitas, et aliunde Deum iuvantem et coronas ostendentem habeamus, Prov. 9. 5. *Bibite vinum, quod miscui vobis*, necdum est merum ac purum, adhuc aqua miscetur. Ps. 74. 9. *Calix in manu Domini vini meri plenus misto.* In manu Dei est vinum meracum, sed antequam inclinet ex hoc in hoc, illud miscet. S. Hieron. usque ad plenum mixtus: id est, nihil ibi prorsus est non mixtum, ne una quidem guttula, *et inclinavit ex hoc in hoc.* S. Aug. *in hunc*, S. Hier. *propinabit ex eo.* Ugo et Birkelius calicem vini meri, explicant de beatitudine cælesti: *Plenum misto*, ad sanctos referunt in hac vita, aut in purgatorio: quia gaudent, sed in spe: et inclinatur, seu effunditur ex calice gaudii aliquid in calicem tribulationis. Alludit David ad symposiarcham sive rectorem convivii, qui vini qualitatem et quantitatem cuique admetiebatur, et aqua diluebat, quam ætas, sanitas, et vires patiebantur. 188. Miscenda est lætitiæ timor.

Quisque statum huius vitæ cum S. Aug. in Ps. 85. consideret. *Nondum est plena securitas, nec perfecta iucunditas. Si nulla iucunditas, deficimus. Si plena securitas, male exultamus. Ergo et iucunditatem aspergat et timorem incutiat: ut de dulcedine iucunditatis perducat nos ad sedem securitatis. Dando timorem non nos faciat male exultare, et recedere de via. Ideo sic dicit psalmus: Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore.* Ita ipse S. Bern. serm. 3. in vigilia Nativ. Domini explicans modum, quo anima e sceleribus emergit. Iam, inquit, respirare incipit a tribulatione malorum et dolore, et timoris magnitudinem spirituali lætitia temperare, ne suorum enormitate scelerum, abundantiori tristitia absorbeatur, etc. Sic ardens et lucens nondum in domo se esse confidat, ubi sine omni timore ventorum accensum lumen soleat deportari, sed meminerit se esse sub dio, et utraque manu studeat operire, quod portat: nec credat aeri, etiamsi videat esse tranquillum. Ita Bern. Triplex enim ventus est, qui aut ubique perflat: aut, si quiescit nonnunquam, maiores deinde tempestates excitat. Hinc dæmon, inde caro, atque his intermixtus Mundus serunt prælia, et miseram mentis naviculam huc illuc fluctuantem agitant et evertunt. Itaque sapienter monet Michæas Propheta cap. 6. 8. Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te. Utique facere iudicium, et diligere misericordiam, et sollicitum (Tigurina, submissum) *ambulare cum Deo tuo*, qui primo est purissimus ac sanctissimus, et omnem iniquitatem odit: Secundo, vel levissima peccata est puniturus: Tertio, peccata tua omnia præterita novit ac præsentia: Quarto, infinitæ est maiestatis et excellentiæ, eique collati omnes Angeli et homines sunt quasi gutta cadi et roris antelucani, imo merum nihil, tanquam nihilum ante illum, ut ait Propheta: unde Chald. vertit: *Ut sis humilis ad ambulandum in timore Dei tui.* Inculcatur ille timor in Deuteron. cap. 6. 2. Hæc sunt præcepta Domini, *ut timeas*, etc. v. 13. Dominum Deum *timebis*, et illi soli *servies*, cap. 10. 12. Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi *ut timeas*, etc. cap. 13. 4. Dominum Deum vestrum sequimini, et *ipsum timete.* Cum eo tamen timore est lætitia. Qui enim cum Deo ambulat, in Deo ambulat: est lux vera, quæ illuminat omnem hominem, tenebræ in eo non sunt ullæ. Unde Lactantius l. 3. instit. cap. 3. iure reprehendit Anaxagoram Philosophum, qui rogatus, cuius rei causa natus esset, responderit, *cæli ac Solis videndi*: ipse vero subdit: *Si quis hominem, qui vere sapit, interroget, cuius rei gratia natus sit, respondebit intrepidus, ac paratus, colendi se Dei gratia natum: quia nos ideo generavit, ut illi serviamus. Servire autem Deo nihil aliud est, quam bonis operibus tueri et conservare*

Digitized by Google

iustitiam. Sic ipse. Dic itaque omnibus cum Iosue cap. 24. 14. *Nunc ergo timete Dominum*, (alii omnes sunt servi) *et servite ei perfecto corde, atque verissimo*, (non labiis tantum) *et auferte deos, quibus servierunt* (velis nolis, semper alicui servies) *patres vestri in Ægypto, ac servite Domino.* Sin autem malum vobis videtur, ut Domino serviatis, optio vobis datur: eligite hodie, quod placet, cui servire potissimum debeatis: utrum diis, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: *Ego autem et domus mea serviemus Domino.* Hactenus Iosue, lege cætera, videbis fervorem populi servire Deo exoptantis, et fœdus in eam rem cum Deo ferientis.

189. Timor Dei est sapientia. Quæres tertio: Quare cum præcedente versu dixisset Propheta, *erudimini*, qui iudicatis terram, subtexat: Servite Domino in timore? Respondeo cum Iob 28. v. 28. *Ecce timor Domini* (Sept. *cultus Dei*: hic a timore pendet atque oritur) *ipsa est sapientia: et recedere a malo, intelligentia*: cum enim ad Deum acceditur, ad fontem omnis luminis acceditur, Eccl. 1. v. 4. *Omnis sapientia* a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante ævum. (Gr. εις τον αιωνα, in sæculum, seu in æternum: semper cum eo perseverat. Et v. 5. *Fons sapientiæ* (est) *verbum Dei in excelsis.* Tigurina, verbum Dei, qui celsissimus est, lege cætera.

Et fons sapientiæ. Quod autem scientia et sapientia a timore Dei procedant, et ab ea conserventur et perficiantur, idem auctor Eccles. docet c. 1 v. 16. *Initium sapientiæ* (Heb. ראשית *reseith*, Vatablus vertit, caput, Palacius, summa *timor Domini*. Sapientiam porro intellige divinam et practicam: seu ethicam sacram. Vers. 17. additur: *Timor Domini, scientiæ religiositas.* Vatablus vertit, sanctitas est scientiæ, v. 20. *Plenitudo sapientiæ est timere Deum*, (Tigurina habet, revereri Deum, uberrima sapientia est) *plenitudo a fructibus illius.* Gr. μεθυσκει, inebriat eos a fructibus suis, id est, de fructu suo, et per fructum suum. Syr. *felicitas inebrians* præ multitudine frugum eius. Ebrietas denotat ubertatem cum delectatione. V. 22. pergit magis adhuc apte ad reges, quos David in psalmo nostro alloquitur. *Corona sapientiæ* (id est perfecta, gloriosa ac vere regia sapientia) *timor Domini, replens pacem*, plenam pacem afferens. Gr. αναθαλλων, germinans: est arbor vitæ et pacis fructus fundens: pax porro pro omni bono sumitur apud Hebr. *et salutis.* Gr. ιασεως, sanitatis, *fructum.* Ex his considera cum Cornelio, timorem Domini vocari coronam sapientiæ; non quod ipse sapientiam coronet: sed quod suos, nempe timentes Deum coronet, et ornet corona sapientiæ, ipsa scilicet sapientia, quæ instar coronæ hominem condecorat: ideoque timentes Deum facit locupletes et nobiles, imo Reges, iuxta illud 1. Petr. 2. 9. Vos genus electum, regale sacerdotium. Et illud Philosophi: *Rex eris, si ratio te rexerit: Reges multos, si sapientia regaris.* Unde Syrus vertit: Multiplicat pacem, et vitam, et sanitatem. Baculus est roboris, et locus recubationis gloriæ, et honor æternus omni, qui ambulat post eam, atque Arab. Ex ea sapientia multiplicatur doctrina, et vita, et sanitas: et est virga utilitatis, et sustentaculum laudis, et honor perpetuus cuilibet illam quærenti. Versu denique 25. habetur: *Radix sapientiæ, timere Deum, et rami eius longævi.* Gr. μακροημερευσις, longitudo dierum. Tigur. longævæ ætates. Timor Dei est causa longæ vitæ, vitam diuturnam producit, sicut radix ramum: id etiam in hac terra verum est, ut patet in S. Antonio, qui vixit annos 105. in S. Paulo eremita, qui 113. quorum 98. degit in spelunca per timorem Dei effugiens Mundum, in S. Pachomio, qui 118. in S. Simeone Episcopo Ieros. S. Arsenio Arcadii et Honorii Imp. præceptore aulam fugiente, et in Ægypti eremum secedente, in S. Romualdo fundatore Ordinis Camaldulensis, ac summa austeritate vivente, qui tres 120. annos vixere.

Sic ait Salomon Prov. 1. 7. *Principium sapientiæ, timor Domini*, quod S. Greg. Naz. orat. 28. contemplans ait: *Unam hanc sapientiam scio, quæ in timore Dei sita est. Nam et principium sapientiæ timor Domini: et finis sermonis* (omnia audi) *Deum time. Hæc sapientissimi illius Salomonis verba sunt.* Et cap. 15. 33. ait idem rex: *Timor Domini, disciplina sapientiæ*: Syr. fons vitæ. *Et gloriam præcedit humilitas.* Sept. commode ad psalmum nostrum vertunt, sicut habet auctor Catenæ Græcorum: Timor Domini parit disciplinam et sapientiam: utraque autem principium est gloriæ, quam humilitas antegreditur: et Arabs, *principium nobilitatis* est responsio eius, et gloria deambulat ante humiles. Faustinus presbyter in Arianos cap. 5. *Christi servum fieri summi decoris est, et quasi quædam Mundo supereminens nobilitas.*

Quæres quarto: Cur Rex noster reges incitat præsertim, ut serviant Deo in timore? Respondeo primo: Reges servire Deo debere. Primo ob accepta maiora beneficia ab ipso. Secundo, ob maiorem notitiam virtutis, et Dei ipsius. Tertio, quia Deo est gloriosius, ut, qui inter homines emicant, et super aliorum capita elevantur, in pulvere coram ipso iaceant, et venerabundi se ad eius altaria provolvant. Quarto, quia eorum exemplum plerique in omnem partem sequuntur. Respondeo secundo: Reges debere servire Deo in timore. Primo, ob graviorem punitionem, de qua dicetur cap. seq. Secundo, ob maiorem licentiam faciendi, quicquid placuerit, ideo egent timoris fræno. Tertio, quia versantur in loco alto et lubrico, et a multis impelluntur, ideoque sunt in summo peccandi periculo. Timor vero divinus primo ostendit paratas regibus ab hoste insidias. S. Ioan. Climac. in grad. 2. anacephal. *Sicut radius Solis per foramen egressus, omnia, quæ domi sunt, collustrat: ut vel minutissimus conspiciatur pulvis volitans: sic et metus Domini, cum iudicio in corde hærens, omnia ipsi peccata ostendit*: ita ipse. 190. Reges præsertim serviant Deo cum timore. 191. I. Timor Dei illis paratas insidias docet.

II. Efficit, ut illæ insidiæ vitentur. Secundo, timor Dei efficit, ut insidiæ vitentur, in quas reges eo absente incurrerent. S. Basil. in Psalm. 32. *Nisi timor instituendæ vitæ nostræ rudimenta iaciat, impossibile fuerit castitatem sanctimoniamque legitime observari.* Hinc Rex noster dicebat Psalm. 118. 120. ut iam monui: Confige timore tuo *carnes meas*, a planta pedis usque ad verticem capitis. Psalt. Rom. habet, infige timore tuo. Ambrosianum, infige clavis a timore tuo. Cassianus, affige de timore tuo. S. Cypr. lib. 2. cap. 20. confige clavis de metu tuo. Ut sim martyr castitatis, clavis timoris divini confixus in omni parte corporis, ut in nullo sentiam stimulum carnis, et additamentum Leviathan. De confixione martyrum in capita et toto corpore dixi suo loco. Pergit vero S. Bas. *Confige timore carnes meas: Nam, sicut qui corporis membra habent clavis transfixa, ad actionem quamlibet immobilia ea retinent: sic ii, quorum animam occupavit Dei timor*, πασαν εκ παθων αμαρτιας οχλησιν, *omnem prorsus importunam peccati ex perturbationibus occasionem vitant. Timenti itaque non est inopia: hoc est, nulla ad complectendam virtutem deest facultas, cum per timorem ab indecora omni et absurda actione revocatur, et impeditur.* Ita S. Doctor, qui alio loco timorem Dei vocat, καθαρσιον ψυχης, *animæ expiationem.*

III. Sapientiam edocet. Tertio: Timor Dei sapientiam reges edocet, ut quæst. præcedenti vidimus: adde S. Greg. Naz. Timor Domini initium sapientiæ, et velut, πρωτον σπαργανον *prima fœtus illius fascia est.* Tamerlanes commissurus prælium, Deum cum maximo tremore diu orabat: ideo omnia illi prospere cedebant.

IV. Facit ut virtutem colant. Quarto: Timor Dei efficit, ut reges virtutem colant. S. Cypr. lib. 3. ad Quirinum: *Fundamentum et firmamentum spei et fidei est timor*: imo, et charitatis. S. Ioan. Climac. grad. 30. *Timoris divini incrementum*, αρχη αγαπης, *principium charitatis. Charitas vero est*, πηγη πυρος, *scaturigo ignis cœlestis, qui quanto magis redundat, tanto magis sitientem adurit et absumit. Charitas est*, αγγελων στασις, *angelicus status.* De Iobo, qui fuit Rex in Arabiæ parte, habes Iob. 1. v. 1. *Vir erat in terra Hus nomine Iob: et erat vir ille simplex, et rectus, ac timens Deum.* Et Rex noster se timere ac timuisse Deum et eius iudicia asserit, Ps. 118. 120. *A iudiciis tuis timui*, et Ps. 9. 21. ait: *Constitue Domine legislatorem super eos.* Hebr. pone terrorem: ac Moses trepidantibus Hebræis prope montem Sinai, quod viderent, id est, audirent voces ac sonitum buccinæ, ac vere vide-

rent lampades ignemque fumantem, ait, Exodi 30. v. 20. *Nolite timere: ut enim probaret vos*, (experiretur vestram fidem, reverentiam et obedientiam) *venit Deus, et ut terror illius esset in vobis, et non peccaretis.*

V. Et salvantur. Quinto denique: Timor Dei efficit, ut reges salutem æternam consequantur, Eccl. 1. 22. *Timor Domini replens pacem, et salutis fructum*: salus et sanitas perfecta erit in cælo. Modum, quo timor salvat, aperit Tertull. lib. de cultu fœminarum cap. 2. *Timor*, inquit, *fundamentum salutis est, præsumptio impedimentum timoris. Utilius ergo, si speramus nos posse delinquere. Sperando enim timebimus, timendo cavebimus, cavendo salvi erimus. Contra, si præsumamus, neque timendo, neque cavendo, difficile salvi erimus. Qui securus agit, non est sollicitus, non possidet tutam et firmam securitatem. At, qui sollicitus est, is vere poterit esse securus.* Vide regum pietatem, Ps. 101. 23.

192. Terret Deus potentes, pauperes recreat. Nota cum S. Chrysost. hom. 5. de pœnitentia, Deum in dignitate potentes et insignes reges, principes, divites alloqui cum terrore, doctrinæ timorem sapienter miscendo: tenues lenius et clementius, eorum se patrem appellando. Vide Isaiæ 37. 29. quam severe increpet Sennacherib regem Assyriorum. *Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas: ponam ergo circulum in naribus tuis, et frænum in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti.* Agit veluti cum mulo, aut equo, aut bubalo. Animam vero, et Ecclesiam suam afflictam, suavissimis verbis consolatur cap. 54. eiusdem Prophetæ, v. 11. *Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Ecce, ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris*, etc. Vocatur pater orphanorum, Ps. 67. 6. fit refugium pauperi, Ps. 9. 10. parcit pauperi et inopi, et *animas pauperum* salvas facit, Ps. 71. 13. Dei severitatem contra potentes, et benignitatem erga afflictos videre potes Michææ 5. v. 6. ubi agens de septem, imo octo, id est, plurimis pastoribus et primatibus, hoc est, principibus, quibus evertet Assyrios et Babylonios longe lateque dominantes, ait: *Pascent terram Assur in gladio.* Vocat terram Assur Ninivem et Assyriam, cui regioni filius Sem, nomine Assur, suum nomen reliquit. Hebr. Assur significat felicem, beatum, fortunatum. Hinc Gallice *sur*, *assure*: securitatem illam et stabilitatem, ac felicitatem Deus gladio commovet, *et terram Nemrod in Lanceis suis.* Anno post diluvium 276. Mundi 1932. Nemrod, qui et Belus dictus est, tyrannide occupavit Babylonem: ideo eam urbem vocat terram Nemrod: ut etiam Deo rebellem ostendat. Nemrod enim significat rebellantem et rebellionem: ac præterea, ut S. Hieron. tentationem descendentem, qui cornua erigit in Deum per superbiam, sæpe per luxuriam *iniquitate calcanei* circumdatur, Ps. 48. 6. Contra vero, afflicti et humiliati a Deo eriguntur. Pergit Michæas v. 7. *Et erunt reliquiæ Iacob* (Iudæi et longe magis Apostoli pauperes et abiecti) *in medio populorum multorum, quasi ros a Domino, et quasi stillæ super herbam.* Chald. vertit, sicut guttæ imbris serotini super herbam. Sept. non verba, sed sensum reddentes, alia usi sunt similitudine, verterunt enim: sicut agni super gramen. Hinc Matt. 10. 16. Ecce, ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Michæas denique adiicit, eos futuros leones hostis sui victores. Oves fuerunt Apostoli, ut tonderi se patienter et alacriter ferrent: leones vero, ut rugirent, et prædam raperent.

193. Potentes et divites sine Dei timore læti esse non possunt. Divitiæ eorum sunt: 1. Urticæ. Nota secundo, potentissimos licet et voluptatibus omnibus affluentes carere lætitia, nisi habeant timorem Dei. De eorum divitiis ait Osea cap. 9. v. 6. *Desiderabile argentum eorum urtica hæreditabit.* Tropol. filii nequam et scelerati, qui sint instar urticarum cor parentum pungentium: ad literam vero Chald. vertit: *In domo desiderabili argenti eorum, urticæ degent*, q. d. evertentur a Salmanasar rege Assyriorum domus Samariæ, et in illis crescent urticæ. Nota, Samaria significat custodiam, sive custoditam. Divitiæ tanta cura custoditæ gignent etiam in domibus divitum florentibus urticas: id est, anxietates et dolores. 2. Lappæ. Additur, *lappa in tabernaculis eorum.* Lappa est herbæ genus, capita habens leviter hamata, ideoque vestibus adhærentia. Vocamus *bardane*: Hispani vero, yerva, amo del hortulano. Hebr. חוח choach, armilla, ut vertitur Iob 40. 21. carduus, ut Hieron. 4. Reg. 14. 9. spina, ut Pagninus, Iob. 31. 40. Hinc Septuag. loco allato Oseæ vertunt, *spina*: divitiæ a Christo comparantur spinis, Matth. 13. 22. et Luc. 8. 15. Lappa etiam est spinosa, ut docet Dioscorides lib. 3. cap. 98. dixit Christus Matthæi 7. 16. *Numquid colligunt de spinis uvas*, (de divitiis suavitatem) *aut de tribulis ficus?* Voluptatibus fœneo flore fallentibus veram et succi plenam delectationem. (3. Spinæ. 4. Tribuli.) Nota: Triplex est lappæ species, ut dicit Perottus. (Triplex est lappæ genus.) Prima dicitur canaria, quod canibus adhæreat, est autem exigua. Repræsentat luxuriosos, qui canum instar in libidine sunt impudentes, verbis, gestu, tactu etiam publice sese adiungentes mulierculis. Secunda maior est, et φιλάνθρωπος nuncupatur, quod hominum vestibus adhærescens, eos amare videatur: dicitur etiam aparine. Illa est adulatio, ad honores a potentioribus obtinendos: sed est aparine, in sola apparentia et non in corde, est amor ille adhærentium non ipsis hominibus, sed eorum vestibus, id est, bonis externis. Tertia lappæ species vocatur personata, quod ob magnitudinem possit usui esse pro larva, appellatur etiam a Græcis προσωπίς, id est, persona, larva: nascitur inter rivos et flumina. Symbolum est divitiarum semper fluentium, et fictam atque umbraticam ac personatam felicitatem ostentantium. Seneca vocat personatam felicitatem eam, quæ non est vera, sed simulata: quæ forinsecus est decora, intus vero deformata instar histrionum, qui inducta persona simulant, et imitantur quemcumque velint. Græci vocant σκηνικὴν εὐδαιμονίαν. Mors saltem personam et larvam detrahet e theatro descendentibus, ut Augusto ipsi, qui morti proximus petiit, an recte personam suam egisset.

Alio simili tristitiam impiorum declaraverat Oseas, cap. 9. v. 4. *Non libabunt Domino vinum*, sed idolis: bibent calicem dæmoniorum, 1. Cor. 10. 20. *Et non placebunt ei.* Hebr. non dulcescent ei. Non offerent iucunda et dulcia sacrificia: sed imperfecta ac sine vino, aut prorsus nulla. Quid inde sequitur? *Sacrificia eorum, quasi panis lugentium*, qui comedi solet in funeribus. Græci vocant νεκρόδειπνα, cœnas mortuorum; Latini parentalia, quod parentibus mortuis immolentur. Chald. vertit, instar panis abominabilis, id est, polluti: *omnes, qui comedent eum, contaminabuntur.*

Conclude igitur, et dic omnibus: *Servite Domino in timore, et exultate.* Servienti et timenti statim orietur exultatio.

ARTICULUS X.

Magna cura correctioni morum et amori Dei vacare debent reges et principes.

Vers. 12. 1. Pars. 194. Disciplina est apprehendenda. VIDIMUS cum rege nostro, reges et iudices terræ intellectu debere ornari sapientia, v. 10. Et nunc reges intelligite, etc. Deinde voluntatem eorum subiiciendam ipsi per timorem et lætitiam, v. 11. Servite Domino in timore, et exultate, etc. Nunc restat, ut manus operi admoveatur, id autem monet David, v. 12. APPREHENDITE DISCIPLINAM: NEQUANDO IRASCATUR DOMINUS, ET PEREATIS DE VIA IUSTA. Sept. vertunt, δράξασθε παιδείας, quod reddi potest, manu arripite disciplinam. δράσσω enim est manu apprehendo, Iliad. ✠ Hinc δράγμα, manipulus, Iliad. λ. et apud S. Chrysost. δρὰξ significat pugillum, id est, quantum pugno comprehendi potest.

Disciplinæ triplex notio. Nota, disciplina tria significat: 1. Artem et doctrinam, prout a doctore traditur, institutionem, instituendi rationem: et sic etiam sumitur παιδεία a Xenoph. et Arist. ac speciatim dicitur a Plat. et Herodiano lib. 5. institutio, ad bonas artes eruditio. Secundo, disciplina sumitur sæpe pro correptione et castigatione, ut videbimus ex Proverbiis, item παιδεία Hebr. 12. Tertio, disciplina sumitur a Tullio lib. 5. Tuscul. et de clar. orat. pro secta Philosophorum.

Sensus triplex huius loci. Sensus itaque triplex et bonus ac literalis huius loci esse potest. Primo, q. d. recipite doctrinam cælestem et di-

vinam vobis a Christo Rege et Legislatore datam. Secundo, q. d. recipite Christi monitiones et increpationes, et ex illis vitam emendate. Tertio, q. d. profitemini vos esse Christianos, et a tanti Regis voluntate et gubernatione, atque legibus et institutis pendere velle. Tres autem sensus illi pene coincidunt. De his omnibus verba veri Salomonis Christi potes sumere, Prov. 4. 1. *Audite filii disciplinam patris, et attendite, ut sciatis prudentiam.* Hebr. ut sciatis intelligentiam. Sept. ut faciatis cogitationem. Aquila, intellectum: ut scilicet, quæ prudentia dictat facienda, illa præstetis. Et cap. 1. v. 1. *Parabolæ Salomonis, filii David, regis Israel ad sciendam sapientiam et disciplinam.* Chald. et eruditionem. Tigurina, et castigationem. Vatablus, et mortificationem carnis. Iesus sine parabolis non loquebatur eis, Matth. 24. 34. Ænigma vero erat, cum dicebat, Luc. 14. 27. *Qui non baiulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus:* disciplina a discipulo deducitur, aut saltem est discipuli. Hoc unum disce, crucem post Christum ferre, in ea una gloriari cum Apostolo, illam apprehendere, et eris doctus Christi discipulus.

195. Nota 2. Quinque modos apprehendendi Christi disciplinam, colligi ex variis versionibus.

Quinque modis disciplina Christi accipienda.

I. Cum ardore. Primo, Christi disciplina arripienda est cum ardore. Hoc indicat vox Græca, δράξασθε. Nam δράσσειν seu δράττειν, est, plena manu capere, quantum pugnus continere potest, cum aviditate arripere, amplecti. Origo est δράω, facio, ago: unde δραστής acer ad agendum, strenue et acriter ac generose et ferventer res agens. Cum itaque Sept. vertunt, δράξασθε παιδείας, sensus est, q. d. accipite disciplinam, doctrinam et legem meam, ambabus eam manibus et ulnis amplectimini, ut opere impleatis, et ex eius præscriptis mores conformetis. Recipienda est, veluti donum cæleste, Eccl. 26. 17. *Disciplina illius* (uxoris bonæ: Alleg. Ecclesiæ) *datum Dei est:* eius Doctor est Deus. Doni excellentiam habes, Prov. 8. 33. *Audite disciplinam, et non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum.* Magnus est hic ardor.

II. Cum desiderio innocentiæ. Secundo, Christi disciplina est suscipienda cum magno innocentiæ, puritatisque et castitatis desiderio. S. Hier. vertit: Hebr. *adorate pure:* Possis reddere, *amplectimini puritatem:* Lex Domini immaculata, convertens animas, Ps. 18. 8. Itaque beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Vide ibi dicta. Puritatem porro amplecti, est legem Christianam, quæ est purissima, suscipere et passis brachiis stringere: vel ipsum Legislatorem Christum, qui pascitur inter lilia, Cant. 2. 16. Virgo natus de Virgine: in eam rem apte R. David vertit, *osculamini Puerum,* sic Deipara Puerum IESUM dedit B. Stanislao Kostkæ ægrotanti, quem ille complexus diu et suavissime osculatus est. In sacra Eucharistia id quotidie fit. Vertere etiam licet cum Tyrobosco, *osculamini frumentum:* aut cum Galatino, *fasciculum spicarum.* Hæc enim omnia aliaque significat vox Hebraica בַּר *bar.* Eucharistia est Zachar. 9. 17. *frumentum electorum.* Hebr. *bahurim,* iuvenum, ut vertunt Septuag. Syr. Arab. Pagn. *et vinum.* Hebr. תִּירוֹשׁ *thiros,* vinum novum. Vinum novum, amicus novus: *germinans virgines.* Septuag. εὐωδιάζων, odoratum ad virgines. Arab. ungens instar unguenti. Syr. delectans ac recreans. Pagnin. cantare faciens. Sanctius, florere faciens. Tigurin. succulentos et vegetos reddens.

III. Cum fortitudine. Tertio, Christi disciplina seu doctrina est suscipienda cum fortitudine. R. Salomon vertit: *Armamini munditia.* Hebr. נַשְּׁקוּ *nasciak* et osculari, et armare significat. Licet enim sit Iesus Salomon, id est, pacificus: est tamen *Deus fortis,* Isai. 9. 6. et 10. 21. ac servos suos vult fortes, cap. 19. 3. ait, *vocari fortes meos,* est *Redemptor fortis,* cap. 49. 26. et 60. 16. *Dominus fortis* et potens, Ps. 23. 8. *Adiutor fortis,* Ps. 70. 7. Fortitudo ipsa, Exod. 15. 2. ait Moses: *Fortitudo mea et laus mea Dominus,* et factus est mihi in salutem. Ipsa eius doctrina est clypeus adversus hostes, qui non desunt. Unde Cassiodorus in Ps. nost. *Magnificum verbum,* ait, *apprehendite disciplinam, quasi munimen clypei contra noxia vitia profuturum.* Vult etiam fortes alumnos, Cant. 7. 1. *Quid videbis in Sulamite,* (id est, sapientia) *nisi choros castrorum.*

Cum constantia. Quarto, Christi disciplina seu doctrina est suscipienda cum constantia. Id exigunt Arabica: *Adhærete disciplinæ.* Et Theodorus explicat ἀπρὶξ ἔχετε, firmiter apprehendite, ac tenete: Euthymius etiam exponit, *pugno constanter tenete.* Non facile effluit, quod pugno, id est, manu clausa tenetur ac stringitur. Sic Christi doctrina continenda est, ut gemma pretiosa, Prov. 4. 13. *Tene disciplinam, ne dimittas eam: custodi illam, quia ipsa est vita tua.* Hebr. ipsa est *vitæ tuæ:* tum hic per gratiam, tum in cælo per gloriam. Apte ad psalmum nostrum Arias vertit: *Apprehende eruditionem,* et Syrus ad rem præsentem, *persevera in disciplina.* Hebr. הַחֲזֵק *hachazek.* Verti item potest, robustus esto, teipsum robora, indura, fortifica.

Prov. 3. 11. *Disciplinam Domini, fili mi, ne abiicias.* S. Cypr. lib. de habitu virginum, *ne neglexeris;* ex negligentia fit, ut paulatim aliquid pereat, ac deinde tota abiiciatur disciplina. Tigurina, *ne averseris,* si eam aspexeris, sui miros amores excitabit, sicque eam conservabis ut pupillam oculi tui et lumen oculorum tuorum. Vatablus, *ne moleste feras,* velut grave iugum, alioquin tandem fatigatus illam a cervicibus excuties, ut sicut onager vivas tibi in solitudine, et liber haurias ventum amorum tuorum: sed fer doctrinam illam ut iugum suave et onus leve, et alia onera allevians, et teipsum portans in cælum, ut avem portant alæ, licet aliunde onus sint, sed leve atque iucundum. S. Hier. in cap. 20. Ezech. *Fili, ne contristeris ad disciplinam.* Tristitia cor contrahit, et via mandatorum non curritur, nisi dilatato corde, Ps. 118. 32.

Prov. 8. 33. ait Sapientia: *Audite disciplinam, et estote sapientes, et nolite abiicere eam.* Date illi vos totos. Primo, cor illi aperite, fiet thesaurus cælestis. Septuag. vertunt, μὴ ἀποφράγητε, *ne obstruamini,* ne obturemini, ne vos claudatis, et sepiatis, ac muniatis, ut doctrina mea non intret in cor vestrum, ut faciunt scioli, argutiis: obstinati, obiecto lapide et habitu obdurato: irrisores, nugis. Secundo, date oculos doctrinæ, et illi ut lampadi præduci intendite. Syrus vertit, *ne erretis ab ea.* Tertio, faciem totam requirit, in quam radios suos immittat, ut ipsa luceat in vobis, sicut in Mose legem ferente. Pagn. reddit, *ne postponatis eam.* Quarto, manus præsertim postulat doctrina Christi, ut instrumentum instrumentorum. Vatablus habet, *ne sitis ignavi.* Quinto denique, pedes caveant, ne illam proterant. Chald. *ne conculcetis eam:* ne illam terræ ac terrenis misceatis pede vestro, id est, affectu: est enim cælestis.

Radicanda est in animis nostris illa sacra doctrina, ut semen cadens in terram bonam et optimam, quod fructum afferat in patientia, Luc. 8. 15. Si hæc sapientiæ æternæ doctrina in te radices egerit, non facile evelletur, Sap. 3. 15. *Bonorum laborum gloriosus est fructus: et quæ non concidat* (Græce ἀδιάπτωτος, quæ non intercidit, nec dilabitur, nec intercipi potest) *radix sapientiæ.* Prov. 12. 3. *Non roborabitur* (Chald. non stabilietur) *homo ex impietate: et radix iustorum non commovebitur.* Sept. radices iustorum non auferentur. Et v. 12. Desiderium impii, munimentum est pessimorum: id est, ut pessimi et scelerati muniantur et stabiliantur: sed frustra, unde subdit: *Radix autem iustorum proficiet.* Syrus, germinabit. Tigurina, ferax est. Chald. magis commode ad rem nostram, *permanebit.*

Contra vero dicitur, Sap. 4. 3. *Multigena impiorum multitudo non erit utilis, et spuria vitulamina* (Græc. μοσχεύματα, surculi, qui ex arbore dempti feruntur, ut ait Theophrastus de cav. plant. libr. 3. cap. 17. Item propagines, apud Philonem de Mundo: stolones vertit Robertus Holcoth: possis vertere, adulterinæ plantationes) *non dabunt radices altas,* id est, profundas et firmas. Plantantur in petrosis: sic semen iactum in petras, Luc. 8. 13. non agit radices, et Sole exorto arescit. Cum gaudio suscipiunt verbum, et hi *radices non habent:* qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Habent sapientiam tantum superficialem, non vero internam et in mente radicatam. Itaque monet Democritus epist. ad Hippocratem:

Digitized by Google

Non oportet, o Hippocrates, te iis esse comitem, cum iisque versari, quibus ας ακροπλοος και αβεβαιος, mens est in superficie, ut ita dicam, navigans ac fluctuans. Sic ipse: unde, non est mirum, si tempestatibus iactati naufragium faciant, et aquis hauriantur. Vir probus est rupes, Dei gratia undequaque cincta, et in eam se immittens, firmisque hærens radicibus. Itaque stat immobilis, Ephes. 3. 17. *In charitate radicati et fundati.*

196. V. Cum amore. Quinto denique Christi disciplina seu doctrina suscipienda est cum amore, alacritate, delectatione et suavitate. Hæc omnia complectuntur, qui Hebr. *nasseku bar*, vertunt, *osculamini Filium*, ut Vatablus, Felix, Pagn. Arias, R. Abraham, Eugubinus, Caietanus, et alii: vel *osculamini Electum*, ut Galatinus. Hebr. enim vox בר *bar*, seu potius Chaldaica, ut putat Mercerus, significat proprie Filium delectum, et præ aliis dilectum. Itaque cum amore et ardore osculandus est et amplexandus, ut in osculo diutius et suavius hæreas. Campensis reddit, *amplectimini Filium*, non tantum Patris æterni, sed Virginis, qui cum affectatione, aut verius cum affectione toties se vo- B cat *Filium hominis*, id est, Virginis solius, non hominum, Matth. 8. 20. et 9. 6. et 10. 23. et 11. 19. et 12. 8. 32. 40. et 13. 37. 41. et 16. 13. 27. 28. et 17. 9. 12. 21. et 18. 14. et 19. 28. et 20. 18. 28. et 24. 27. 30. et 37. 39. 44. et 25. 31. et 26. 2. 24. 45. 64. atque sæpe apud alios Evangelistas: appellatur autem et vere a Centurione admirante gesta in passione, *Filius Dei*, Matth. 27. 43. a S. Petro *Christus, Filius Dei vivi*. Matth. 16. v. 16. ab ipso Patre æterno, *Filius meus dilectus*. post Baptismum quidem, Matth. 3. 17. in transfiguratione autem, cap. 17. 5. Ipse Christus vocat servos suos pacificos, *filios Dei*, Matth. 5. 9. dat omnibus potestatem *filios Dei* fieri, Ioan. 1. 12. Apostolos suos appellat *filios Sponsi*, Matth. 9. 15. iubet ut dicant cap. 6. 9. *Pater noster, qui es in cœlis*. Ipse vero se vocat Filium hominis, primo, ut se humiliet, et nos humum nostram aspicere doceat. Secundo, ut ostendat se amare homines, a quibus carnem acceperit. Tertio, ut magis ametur ab hominibus: quia similitudo est mater amoris, C ut ait Philosophus. Sit itaque tibi Filius dilectus, et nascentem osculare et complectere. Nam tibi donatur et offertur, Isaiæ 9. 6. *Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis*. Sibi regnat, et mihi militat, ut ait Euseb. Emissenus, aut potius S. Eucherius hom. 1. Per incarnationem osculatus est naturam nostram, illi se uniendo. *Felix osculum*, ait S. Bernardus serm. 2. in Cant. *ac stupenda dignatione mirabile, in quo non os ori imprimitur, sed Deus homini unitur*. Lege cætera. Per Nativitatem vero fit, ut eum cum Magis osculari possimus. Quod, qua ratione sit faciendum, videamus.

197. Osculo quatuor denotantur. In osculi symbolo quatuor nobis exhibenda Christo indicantur. Primo, amor. 2. Honor. 3. Subiectio. 4. Adoratio. Horum enim omnium signum et hieroglyphicum est osculum.

1. Christum esse amandum. Osculum fuit signum amoris. Primo itaque: Christus osculandus est cum amore. *Osculamini bar*, id est, *Filium dilectum*. Caietanus in hoc loco osculum explicat de solo amore. Osculum apud plerasque nationes est et fuit amoris et benevolentiæ signum. 1. Apud Græcos. Primo de Græcis id testatur Orpheus. 2. Apud Romanos. Secundo de Romanis constat ex lege Iustiniani l. 1. de domest. Ipsi Imperatores Rom. osculo amicos suos dignabantur, et hoc benevolentiæ indicio Galba Othonem fefellit, eo die, quo illum iussit occidi, ut tradit Sveton. in Othone c. 6. Oscula manuum ab Imperatoribus ob amoris signum, et quidem perpaucis concedebantur. 3. Apud Persas. Tertio apud Persas salutationis loco occurrentes se mutuo osculabantur, si pares essent: alter humilior paulo genas osculabatur: si multo inferior, adorabat honoratiorem. Assuerus Persarum Rex, quem auctores profani vocant Artaxerxem Longimanum, ut amorem suum Estheri testaretur, eam osculabatur, excusaturus tremorem, Esth. 15. v. 15. 4. Apud Syros. Quarto: In Mesopotamia osculum fuit etiam amoris indicium, cum Laban iratus Iacobo dicat, Gen. 31. 28. *Non es passus, ut oscularer filios meos et filias*. 5. Apud Ægyptios. Quinto: In Ægypto etiam, ubi Ioseph, qui iam ab annis novem erat Princeps totius regni illius A post Pharaonem, fratres suos omnes agnitos osculatur, ut trepidantibus amorem suum declararet, atque acceptæ ab eis iniuriæ oblivionem, Gen. 45. 15. Sexto: In Iudæa tunc temporis, et antea, fuisse morem eumdem, patet ex Isaaco osculante Iacobum filium, antequam illi benediceret, cap. 27. 26. Et in ipso Iacobo Iosephum exosculante, cap. 46. 29. Quod fecit irruens super collum eius, et amplexans, ut osculum firmius figeret ac diuturnius. Iacob etiam moriturus, osculatus est Ephraim et Manassem filios Iosephi, cap. 48. 11. Et Ioseph corpus ipsius mortui, c. 50. 1. David Absalonem filium osculatur, ut ostendat se ex animo delevisse iram conceptam ex cæde Ammonis, 2. Reg. 14. 33. Osculatur Berzellai Galaaditem octogenarium, a quo adiutus erat, cum esset expulsus regno per Absalonem, ibid. c. 19. 39. Hic mos etiam durabat Christi tempore; unde exprobrat Simoni Pharisæo de Magdalena murmuranti, Luc. 7. 45. *Osculum mihi non dedisti: hæc autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos*. Solebant Iudæi hospites et convivas osculo excipere etiam viros: in occursu quoque id fieri solitum fuisse, docet factum Iudæ, cui Christus ait, Luc. 22. 48. *Iuda! osculo Filium hominis tradis?* q. d. Cum osculum sit amoris signum, tu eo uteris ad scelus tuum explendum. Ubi S. Hier. si tamen auctor est illius comm. ait: *Dans signum osculi, cum veneno doli*. Non respuit autem osculum proditoris amantissimus Salvator, ut, sicut ait S. Ambros. *plus afficeret proditorem, cui amoris officia non negaret*, vel, ut loquitur S. Hilarius, ut doceremur inimicos omnes, eosque, quos scimus desævituros in nos esse, diligere, osculum eius Dominus non respuit. Hæc ipse. Quin etiam amicum vocat Iesus proditorem, v. 50. sed male periit, laqueo se suspendens, aere indignus, quem spirabat, et crepuit medius, atque effusa sunt viscera eius, qui charitatis ipsius armis charitatem prodidit; sicut in ipso altari misericordiam non reperit Ioab, qui osculans Amasam Principem, ut amicum, eum occidit. 2. Reg. 20. 9. *Dixit Ioab ad Amasam: Salve, mi frater! Et tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum*. Hic erat ritus salutationis apud veteres. Antiquis Græcis, ait Plinius lib. 11. cap. 5. in supplicando mentum attingere mos erat: apud veteres Gallos id etiam aliquando est factitatum, ut patet ex Annalib. *Porro Amasa non observavit gladium, quem habebat Ioab, qui percussit eum in latere, et effudit intestina eius in terram*: fuit Ioab proditor, figura Iudæ etiam proditoris per osculum. Nunc in Francia nonnulli etiam viros valde amicos in occursu, præsertim ob longam absentiam osculantur: passim vero fœminas. Sigismundus in commentario de rebus Moscoviticis tradit, hospites domum alterius subeuntes excipi porrectis et datis manibus mutuo osculo, et capitum inclinatione crebra.

S. Paulus monet Christianos, ut salutent se in *osculo sancto*. Romanos quidem, epist. ad ipsos cap. 16. v. 16. 198. Osculum sanctum Christianorum. Corinthios vero, 1. Cor. 16. 20. et 2. Cor. 13. 12. Thessalonicenses denique, 1. ad eos epist. cap. 5. 26. S. Petrus, 1. epist. 5. 14. ad idem sanctum osculum incitat Christianos Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ minoris et Bithyniæ, ad quos illam scribit, cum Galatæ sint orti ex veteri Gallia, nos etiam spectat illud *osculum sanctum*: hoc est, ut S. Chrysostomus et S. August. serm. 83. de diversis, non gentile, non carnale, non fictum; sed Christianum, et castum, syncerum, religiosum. Loquitur præsertim de osculo usitato ante sacram Synaxim: tunc enim viros viri, fœminæ fœminas osculabantur, ut darent communis reconciliationis, atque remissæ ex animo omnis iniuriæ, ac veræ et syncereæ charitatis symbolum, sicut ait S. Cyrill. catech. 5. mystagog. eam ob rem osculum nominat orationis signaculum. Verba ipsius sunt lib. de orat. c. 14. reprehendens eos, qui ob privatum suum ieiunium negabant osculum aliis, ait: *Alia iam consuetudo invaluit, ieiunantes, habita oratione cum fratribus, subtrahunt osculum pacis, quod est signaculum orationis. Quando autem magis conferenda cum fratribus pax est, nisi cum oratione commendabilior ascendit, ut ipsi de nostra operatione participent, quam auderent de sua pace fratri transigere? Quæ o-*

Digitized by Google

ratio cum divortio sancti osculi integra, quem Domino officium facientem impedit pax? Quale sacrificium est, a quo sine pace receditur? Post preces osculis se mutuis Christianos salutasse tradit S. Iustinus, Apolog. 2. et S. August. libello de Anima, cap. 6. vocat, Catholicæ unionis signum: et serm. 83. de diversis: *Post ipsam (orationem Dominicam) dicitur: Pax vobiscum, et osculantur se Christiani osculo sancto, quod est signum pacis: sicut ostendunt labia, fiat in conscientia: id est, quomodo labia tua od labia fratris tui accedunt, sic cor tuum a corde eius non recedat.* Id etiam S. Chrysost. hom. de proditione Iudæ eleganter exprimit: *Sanctum, ait, osculum teneamus, quod animos sociat, reconciliat mentes, et unum corpus ostendit: quia unum corpus omnes videmur esse sortiti. Et idea misceamus nos uno in corpore, non corporum commistione, sed animæ charitate devincti.* Quia tamen crescente fidelium numero aliqui furtim ad mulieres, licet locis distinctas atque separatas irrepebant, easque osculabantur, et propter hæreticos illo Pauli et Petri monito prorsus abutentes ad libidinem, ablatum est oris osculum, atque in eius locum substitutum est osculum tabellæ, quam vocant.

Dic præsertim Regibus: *Osculamini Filium*, id est amate Iesum, qui ab æterno est Filius Dei, et propter vos fieri voluit Filius hominis, et a Patre datus est vobis ob eximiam charitatem, qua dilexit vos, Ioan. 3. 16. *Sic Deus dilexit Mundum, ut Filium suum unigenitum daret.* Item, ob accepta dona specialia, ac præsertim, quod Reges sint *filii Dei*, ut eos appellat Dio orat. 4. de Regno. 2. *Deo similes*, sicut Themistius; loquens enim Theodotio Imp. in orat. 17. vocat θεοειδέστατον βασιλέα. 3. Dii terreni, ut S. Greg. Nazianz. eos nuncupat orat. 27. fol. 471. *Orbis universus*, inquit, *manui vestræ subiectus est, diadémate parvo, et*, βραχει ρακει κρατυμενος, *exigno panno retentus. Supera solius Dei sunt: infera autem, vestra etiam sunt. Subditis vestris*, θεοι γενεσθε, *Dii estote: liceat enim audacius aliquid dicere.*

199. II. Osculum est signum reverentiæ.

Secundo: Osculum est honoris et reverentiæ testimonium: unde, ut dixi, pro, *apprehendite disciplinam*, vertit S. Hier. *adorate pure*: et Symmachus, προσκυνησατε καθαρως: et Tyroboscus, *adorate pactum*, id est, legem Evangelicam. Sed nunc dicamus de honore simplici separato ab adoratione, Eccl. 29. 5. *Donec accipiant, osculantur manus dantis eum demisse honorantes.* Cum Proæresius Sophista de materia sibi proposita ex tempore orationem habuisset, et a publicis Notariis exscribi curasset, tum eamdem ne vocula quidem immutata retexuisset, honoris causa illum certatim auditores osculati sunt, ut tradit Eunapius, *etiam pectus Sophistæ* περιλειχησαμενοι καθαπερ αγαλματος, *circumlambentes, quemadmodum simulacri divinitate pleni: omnes, qui aderant, partim pedes, partim manus adorabant. Alii Deum vocabant, alii Mercurii sermonis præsidis simulacrum.* Persarum Reges et Principes osculo tantum excipiebant magnates, et eos, quos honorare plurimum volebant, ut refert Xenophon lib. 1. 5. Cyropæd. osculo aliquem honorari, aperte patet ex mandato Iustiniani Imp. lib. 1. de domest. et protect. lib. 12. Cod. titul. 7. *Domestici*, ait, *protectores Principis, osculandi, cum salutaverint Vicarios tui culminis, habeant potestatem. Pœna enim sacrilegii similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni habiti sunt.*

Proæresii memorabilis. — Eum o... venerantur. — Persarum reges.

200. Reges Deum honorent.

Reges honorent Deum, ut ipsorum decus semper magis ac magis in dies augeatur. Si enim virtuti se addicant, honoratiores semper existent. Basilius Imp. hoc videbat in exhort. ad Leonem filium: *Sola*, inquit, *virtutis dotatio plus ornamenti affert Regibus, quam universa, quæ Mundus hic habet grata et delectabilio. Nam forma, et decor, aut morbo, aut certe ætate flaccescunt. Opes, ignariæ et voluptatum plerumque sunt fomites. Robur corpus quidem victoriis honestat, sed animi luminibus obstruit. Virtutis autem acquisitio, quibus contingit, et divitiis et nobilitate generis est potior atque utilior: et quæ aliis fieri non posse videntur, illa cum Dei auxilio ad faciendum expedita subiicit oculis.* Ac paulo post, subtexit. Virtus omni principatu, omnique auctoritate præstantior est. Ne sis veluti *supposititius atque adulterinus dominus, cum te alius præstantior reperiatur; sed sis verus Imperator, cum cæteris omnibus virtute antecellas.* Ita ipse. Paradoxum fuit Diogenis, Regem non posse esse malum, q. d. Eum, qui sceleratus esset, non esse perfecte Regem, cum potius ipse a passionibus regeretur. Dio Chrys. orat. 4. de Regno, fol. 62. refert, ab Alexandro Diogenem illum interrogatum: *Quomodo quis bene regnare posset?* Eumque respondisse: Ουκ εστι βασιλευειν κακως. *Non est possibile, ut male quis regnet, non magis, ut quis male bonus sit.* Ο γαρ βασιλευς ανθρωπων αριστον εστι. *Rex enim est inter homines optimum: cum sit fortissimus et iustissimus, humanissimusque, et invictus ab omni labore, omnique concupiscentia. An tu putas eum, qui aurigare non possit, aurigam esse? Aut inexpertum navis regendæ, nauclerum? Aut mederi nescientem, medicum esse?*

Reges mali non sunt digni imperio.

201. III. Osculum est signum subiectionis.

Tertio: Osculum est subiectionis signum, ut patet in feudis, de quibus Petrus Gregorius in Syntagmate iuris, l. 6. c. 15. Forma, inquit, ex consuetudine Galliæ duplex, una pro feudo simplici, altera pro ligio. In simplici feudo, cliens seu vasallus auctoramentum accipit, seu hominium facit domino capite aperto, iunctis manibus, *cumque osculatur*. Qui autem hominium ligium debet, manibus iunctis sacrosanctis Evangeliis impositis, capite aperto, exarmatus et discinctus *dominum osculatur*, iuramento fidelitatis in utroque interposito: in consuet. Turonum tit. de pied. de fiefs et apanages art. 15. Sic enim humili supplicatione patrono se applicat, fidem pollicetur, et recipit a domino, offerens domino simul et semel, et manus auxiliares, et *os fidele*, et ea, quæ ex feudo commoda ei præberi debent ex lege clientelari: Et, ut me explicem, vasallus vel alius eius nomine admissus nudato capite, sedente domino, si ei videatur, debet cingulum vel *zonam*, si habeat, deponere, seponere ensem vel baculum, et geniculatus hæc verba proferre: *Domine vel domina ingredior vel ineo fidem et hominium vestrum, et me vestrum profiteor vasallum, ratione eius loci vel terræ, etc. quam accepi o te occasione vel ob causam, etc. polliceor et iuro, nunc et in posterum tibi servire adversus omnes, et implere capitula antiqua et nova fidelitatis.* Quæ, si dominus voluerit, leguntur: dominus autem postea respondet: *Recipio hominium tuum, salvo iure meo et alterius*: hocque dicendo, eum in mala deosculatur. Forma hæc descripta aux coutumes de marche tit. de fiefs et droits art. 129. et 190. Notat tamen Speculator tit. de feudis ff. quoniam vero, versic. forma, in Gallia ad osculum *a Rege non admitti* ignobilem vasallum, licet habeat feudum nobile: alia etiam in aliis observari in præstatione, et prælatos recipientes vel dantes fidem, stolatos esse debere præsentibus sacrosanctis Evangeliis, sequendamque consuetudinem. And. de Iser. et Chard. Alex. in ff. 1. de nova for. fidelit. Hactenus Gregorius: ex quibus vides, osculo testari vasallum se *os fidele* habiturum domino suo. In Ps. nostrum Eugubinus notat, plebem olim osculari solitam *genua* Imperatorum: Senatores autem, *pectus*. Nunc a nobis honorari principes, osculando eorum *manus*: Patres purpuratos admitti ad osculum *pectoris et manus* summi Pontif. cæteros vero, tantum ad *pedis* osculum. Ad eam subiectionem referre potes Magdalenæ oscula ad Christi cœnantis pedes effusæ, de qua ipse Christus ait Simoni Pharisæo, Luc. 7. 45. *Osculum mihi non dedisti: hæc autem, ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.* Manum etiam propriam olim osculabantur, alium venerantes, ut nunc etiam fit ab aliquibus. Tacitus lib. 16. de Nerone: *Postremo genuflexus, et cœtum illum manu veneratus.*

Hominium ligium. — Osculum vasalli. — Osculum domini. — Oscula apposita genibus, manibus, pectori Imperatorum.

202. Osculari pro venerari.

Osculari pro venerari, aperte sumitur Gen. 41. 40. *Ad tui oris imperium cunctus populus obediet.* Hebr. *Omnis populus ad os tuum osculabitur*, id est, oris tui præceptum exosculabitur, et venerabitur: eique statim se subdet, et libenter obediet. Sic Ps. 2. 12. *pro Apprehendite disciplinam*, Hebr. est, *osculamini Filium*, id est, Messiam Dei Filium veneramini: eumque reverenter, amanter et obedienter excipite, ac si illum exoscularemini. Ita Cor. in Genesim.

Digitized by Google

Osculum Samuelis Saulem ungentis in regem. Osculum vero, quo dominus vasallum dignatur, est signum collati honoris. Hoc explicari potest per osculum, quod Samuel dedit Sauli, quem in Regem ungebat, 1. Reg. 10. 1. *Tulit autem Samuel lenticulam* (vasculum sive lagunculam et gutturnium figura lentis) *olei, et effudit super caput eius, et deosculatus est eum.* Abulensis censet, osculum illud perinde atque unctionem fuisse ceremoniam, qua Saul Rex est constitutus. Sicut enim, cum quis creatur Doctor, inter alios ritus solet accipere osculum a Doctore, qui ipsum creat, et quasi osculo sibi æquat, et in cæterorum Doctorum numerum asciscit: sic Samuel Iudex et Princeps osculatur Saulem, quasi illum sibi æquans, et inter Principes constituens, imo Regem efficiens. Sic Isaac osculatus est Iacob, conferens ei benedictionem primogenituræ, et delati principatus. Aliam rationem moralem affert Procopius; aitque, illo Samuelis osculo notari gratiæ communicationem, et regalis ac sacerdotalis officii mutuam concordiam et operam: scilicet Reges cum Sacerdotibus et Pontificibus concordes esse debere: ac mutuo se invicem adiuvare, protegere ac propugnare. Id ad vasallum et dominum potes transferre, et mutuam eorum concordiam.

203\. *Reges sint Christi vasalli.* Reges itaque *osculentur Filium*, id est Christo se subiiciant, seque eius servos et vasallos profiteantur: et quidem ex animo ad eius pedes abiecti in eius fidem iurent. Professionem fidei in eam rem faciunt Reges Christiani, cum inaugurantur, lege dicta, Ps. 10. et 20. Basilius Imper. ad eam tenendam et tutandam fidem sic filium suum Leonem successorem futurum imperii adhortatur: *Amplectere sinceram in Christo fidem, quæ vitæ totius initium et fundamentum inconcussum est. Hoc est fides bonorum omnium summa, hæc virtutum omnium perfectio. Hanc habe penes te quasi depositum, quod nulla vi tibi eripi sinas.* Ac paulo post addit: Summo honore prosequere matrem tuam Ecclesiam, quæ te in Spiritu S. lactavit. Synesius etiam orat. de regno ait, pietatem et veram fidem esse regnorum stabilimenta: *Religio*, inquit, *et pietas*, κρηπὶς ἀσφαλής, *firma imprimis basis subiiciatur, in quo stabile et inconcussum Regis simulacrum perstet: neque unquam basi firmiter insidens, ullo vis tempestatis excutiat.* Fidei deinde cæteræ virtutes addendæ sunt, ut ipse prosequitur. Verbo rem dixerat Rex noster: *Servite Domino in timore*, in quod oculos intendens Agapetus in cap. parænet. ad Iustinianum Cæsarem cap. 67. fol. 372. tom. 2. bibl. Græc. *Imperator, ut est omnium dominus, ita cum omnibus*, δοῦλος Θεοῦ, *Dei servus existit. Tunc igitur demum vocabitur dominus, cum*, αὐτὸς ἑαυτοῦ δεσπόζῃ, *ipse sibi dominabitur: neque illicitis voluptatibus famulabitur, tanc adiutricem piam rationem assumens*, ἀκατάκτον αὐτοκράτορα λογισμὸν πάθων, *invictam imperatricem animi perturbationum rationis expertium, indomitas cupiditates armatura castimoniæ debellabit.*

Pietas est basis regum et regnorum.

204\. IV. *Osculum est symbolum adorationis.* Quarto denique, osculum est signum adorationis, Iob. 31. 27. *Si vidi Solem, cum fulgeret, et Lunam incedentem clare. Et lætatum est in abscondito cor meum, et osculatus sum manum ore meo.* Sic 3. Reg. 19. 18. dicit Deus Eliæ Prophetæ: Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curvata ante Baal, *et omne os, quod non adoravit eum, osculans manus:* tum idoli, si possent illud contingere; tum proprias, si ore non possent idolum tangere. *Idololatræ osculabantur manum suam.* Plin. lib. 28. c. 2. *Inter adorandum dexteram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus.* Silius Italicus etiam cecinit: *Et dextram, ut numen, adorant.* Minutius ait in Octavio: Cæcilius simulacro Serapidis viso, ut vulgus superstitiosum solet, manum ori admovens, osculum labiis impressit: ita ipse. Brissonius id specialius exponit l. 1. de formulis verborum. *Modus idola adorandi.* In salutandis, inquit, et adorandis diis stantes, capite operto, corpus ad dextram, sive dextroversum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque ori admoventes, osculum labiis premebant, tum deinde sedebant. Singula expendit. Lucianus autem lib. de saltatione ait: *Indi, postquam mane oraverint Solem, non ut nos* χεῖρα κύσαντες, *manum osculantes, preces suas absolutas et perfectos putant.*

Notabile est, quod advertit Cælius lib. 10. lect. antiq. c. 8. Neque ait, illud omiserim, divina, ut equidem reor, agente vi, fuisse in adoratione veterum *Crucis figuram* summe religiosam: quoniam in veneratione supplici, dum ori dextram admoverent, indicem super pollicem residentem (quod et tempestate hac a plerisque fit) exosculabantur. Apuleius l. 4. Metam. ait, *aliquos adorantes admoventes oribus dextram, priore digito in erectum pollicem residente.* 205. *Crucis signum in adoratione usurpatum.*

Idolum osculabantur adorantes. Non manum modo suam, sed præcipue, si possent, idoli ipsius statuam pagani osculabantur, vel in pedibus, vel in manibus, vel in ore, Eustath. 5. Odyss. putat προσκυνεῖν adorare, esse dictum παρὰ τὸ κυνεῖν ὅ ἐστι φιλεῖν, id est, ab osculando. Et ipsa vox *adorare* ab aliquibus dicitur esse, quasi ad os ponere: puta, manum vel idolum: alii ab ador, id est, frumento sacrificiis destinato, derivant. Nonnumquam ita osculis idola frequentabantur, ut vel ærea deterenrentur, quod testatur Tullius de Herculis simulacro ex ære apud Agrigentinos: *Rictus eius*, ait, *ac mentum paulo est attritius, quod precibus ac gratulationibus non solum id venerari, sed osculari solent.*

Ianuas templi osculabantur Christiani. Superstitionem in religionem vertit Ecclesia, cum reliquias Sanctorum, Imagines et statuas proponit osculandas et venerandas. Christiani olim ipsas templorum ianuas osculabantur, ex reverentia loci sacri, ut tradit Baronius.

206\. *Magi Christum osculantur.* Regibus inclamemus cum Rege nostro: *Osculamini Filium*, id est, ut ex S. Hier. iam dixi, *Adorate pure*: et ex Symmacho, προσκυνήσατε καθαρῶς, et ex Galatino, *odorate Electum.* Hic est enim Dilectus et Electus ex millibus. Magos imitentur, qui stella visa dicunt Ierosolymam ingressi, Matth. 2. 2. *Venimus adorare eum:* modus declaratur, cum de illis stabulum subeuntibus dicitur, v. 11. *Et procidentes adoraverunt eum:* ut pedes scilicet aut manus Infantuli Iesu osculis peterent, quibus et ipse os sacrum præbuit. Sponsa dicit Cantic. 1. v. 1. *Osculetur me osculo oris sui.* S. Bernard. id mystice explicans ser. 3. in Cant. *Christi osculandi modus.* Triplex osculum distinguit: nempe pedis, manus et oris: « Non temere, ait, ad os serenissimi Sponsi assurgat, sed ad pedes severissimi Domini mecum pavida iaceat, et cum publicano terram tremens non cælum aspiciat, ne confusa in luminaribus cæli facies assueta tenebris, opprimatur a gloria, etc. *1. Pedes.* Primo, ad pedes procidimus, et ploramus coram Domino, qui fecit nos, ea, quæ fecimus nos. *2. Manus.* *3. Os.* Secundo, manum quærimus sublevantis et roborantis genua dissoluta. Postremo, cum ista multis precibus et lacrymis obtinemus, tum demum audemus forsitan ad os gloriæ caput attollere, (pavens et tremens dico) non solum speculandum, sed etiam osculandum, quia spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, cui adhærentes in osculo sancto, unus spiritus ipsius dignatione efficimur, etc. »

Et serm. seq. In primo, ait, primordia dicantur nostræ conversionis: secundum autem proficientibus indulgetur. Porro, tertium sola experitur et rara perfectio, etc. Sunt hi tres animarum affectus, sive profectus, expertis duntaxat satis noti et manifesti: cum aut de actis malis indulgentiam, aut de bonis agendis gratiam, aut ipsius etiam indultoris et benefactoris sui præsentiam, eo quidem modo, quo in carne fragili possibile est, obtinet intueri, etc. Invenit profecto apud Deum et verecunda confessio, quo se humiliando deiiciat: et prompta devotio, ubi se innovando reficiat: et iucunda contemplatio, ubi excedendo quiescat. Ita ipse.

207\. *Reges decet pietas.* Pietas Reges decet; eorum est Deum adorare. De Regibus Ægypti Diodor. lib. 1. hæc refert: Sub auroram, experrecto Regi literæ, quæ undequaque mittebantur, acceptandæ erant: ut omnia rectius regeret, si regni negotia cognita haberet. Tum lotus et regni insignibus, ac splendida trabea indutus, sacrificatum ibat. Adductis tunc ad aram victimis, mos erat Principem Sacerdotum Regi astantem magna voce in conferta Ægyptiorum corona preces enunciare, ut Dii sanitatem cum bonis cæteris omnibus regi ius et æquum erga inferiora tenenti, largiantur. *Laudabilis mos regum Ægypti.* Singulæ etiam regis virtutes deprædicandæ tunc erant: nempe, quod πρὸς θεοὺς εὐσεβῶς, *piam erga Deos affectionem*, et mitissimam erga homines gerat, etc. Christianos reges

videmus quotidie Sacro interesse, quod Ludovicus XIII. Rex noster ita pie præstabat, ut non solum aspectu Catholicos moveret, sed vel hæreticos ipsos, qui ideo ad fidem aliquando conversi sunt, ut memini me alio loco narrare ex nostro Rousselet in sacro Lilio: apud varias nationes Reges ipsi erant Sacerdotes, ut apud Romanos, apud quos certa sacrificia non poterant fieri, nisi a Regibus: ideo illis eiectis creatus est Rex sacrorum, sive Rex sacrificulus, ut eorum vices suppleret.

ARTICULUS XI.

Reges et Principes scelerati graviter puniuntur a Deo.

Vers. 12. 2. Pars. POSTQUAM Propheta noster monuit Reges et iudices terræ, ut intelligant, erudiantur, serviant in timore, etc. pœnam ob oculos ponit, si illa non fecerint, v. 12. NEQUANDO IRASCATUR DOMINUS, ET PEREATIS DE VIA IUSTA: postea breve tempus assignat, ut mox videbimus, et remedium adiicit in fine.

208. Via iusta est 1. Christus. Quæres 1. Quænam sit hæc via iusta? Respondet 1. Cassiodorus, viam illam iustam Christum. *Via est*, inquit, *recte ambulantium, ad vitam dux euntium, iter ad beatitudinem festinantium: sicut ipse in Evangelio dicit: Ego sum via, veritas et vita. Via propter Incarnationem, per quam bonis vivendi præbet exemplum: Veritas propter iudicium: Vita propter Deitatem.* S. Eugendus adhuc puer, multorum religiosorum Abbas, vidit cælum aperiri, et choros Angelicos varia cantica concinentes audivit; illudque unum retinuit, quod reciproco cantu Angeli iterabant: *Ego sum via, veritas et vita*, ut habetur in eius vita. (Visio nobilis S. Eugendi.)

209. II. Virtus. Secundo, S. Thomas subtiliter interpretatur perire de via, esse, perire in æternum. Quando, ait, homo est in Mundo, est sicut in via: nam, si cadit, potest resurgere. Nec dicitur perire, quod reparari potest, etiam quod non cadit *de via*, sed *in via*. Sed, si perit de via, irreparabilis est, Iob. 4. Et quia nullus intelligit, in æternum peribunt: ita ipse. Sed hæc sunt subtiliora; nam primo, perire de via et in via idem est: sic Nahum. 1. 14. *De domo Dei tui* (id est, in domo, ut explicat Corn.) *interficiam sculptile*. Secundo, etiam in hac vita, de via iusta perit, qui ab illa excidit, et fertur in avia; atque periisse per horam vel diem ovis dicitur, cum per sylvas aberrat, licet per pastorem postea ad caulas inventa reportetur. Hinc in Evangelio gaudium in cælo ob conversionem peccatoris unius comparat Christus gaudio pastoris, ovem perditam reportantis domum, et advocatis amicis dicentis, Luc. 15. 6. *Congratulamini mihi, quia inveni ovem, quæ perierat*: idem pene dicitur de drachma perdita et inventa, v. 9. Perierat de via iusta prodigus, cum relicta domo paterna *peregre profectus est*. Ibid. v. 13. Arabs, peregrinatus est in regionem longinquam. S. August. lib. 2. qu. Evang. cap. 33. *Regio*, ait, *longinqua est oblivio Dei*: ibi perit peccator de via iusta: unde addit Lucas, *et ibi dissipavit substantiam suam*, omnia ornamenta naturæ, ait Euthymius: insitam animi lucem, temperantiam, veritatis notitiam, Dei memoriam, ut explicat Titus. Sic omnia perdidit, et ipsemet periit: utrumque complectitur Propheta noster Ps. 72. 27. *Omnes, qui elongant se a te*, (Chald. impii qui abhorrent a cultu tuo) *peribunt*. *Perdidisti* (Hebr. *hismattha*, possis vertere, succidisti, tabescere fecisti) *omnes, qui fornicantur abs te*: colendo res terrenas, velut idola. *Initium fornicationis est exquisitio idolorum*, Sap. 14. 12. Idololatria sæpissime fornicatio dicitur in Scripturis, quia per illam anima a Deo suo Sponso recedit, et dæmoni se substernit. Unde plebs Iudæorum, quamdiu in cultu Dei perstitit, vocata est *virgo*, cum vero idolis se subiecit, dicta est a Ieremia, cap. 2. 16. constuprata, ait enim: *Constupraverunt te usque ad verticem*. Id est, totam te ac principes tuos, filii Mempheos et Taphnes, id est, Ægypti, ad idolorum cultum traxerunt, eoque te polluerunt. Sept. reddunt, κατεπαιζον σε, illuserunt tibi. Hebr. nunc legimus, ירעוך *iruch*, regent, seu rexerunt te: pastores tui fuerunt: sed a via iusta abstrahentes, unde subditur v. 17. *Dereliquisti Dominum Deum tuum eo tempore, quo ducebat te per viam: mandatorum suorum*, ut exponit Chald. S. Hieron. et Rabanus; illa enim sola est via, cætera sunt avia et præcipitia. Unde in Ps. nostro, nec Hebr. nec Chald. est, ut pereatis de via iusta, sed tantum de via, et S. Hieron. vertit, *amittatis viam*, Syr. *pereatis a via eius*: recte tamen Sept. addiderunt, iusta, explicationis ergo: Pergit Ieremias v. 18. *Et nunc quid tibi vis in via Ægypti: et quid tibi cum via Assyriorum?* Iudæi ad Assyrios sese recipiebant: cum impetebantur ab Ægyptiis, et contra: sed hæc auxilia erant inutilia: unde addit, *ut bibas aquam turbidam*. Heb. שיחור *scichor*, nigram: fons divinus est fons lucis: fons Mundi est fons tenebrarum, cui præsident principes tenebrarum, qui dicunt: Hæc omnia tibi dabo, si *cadens* adoraveris me, Matth. 4. 9. Illud est perire de via iusta. Pergit Ierem. v. 19. *Arguet te* (Hebr. castigabit te) *malitia tua: et aversio tua increpabit te.* (aversio a Deo) *Scito, et vide, quia malum et amarum est, reliquisse Dominum Deum tuum.* Hoc expertus est Prodigus noster, qui consumpta sua substantia vivendo luxuriose (Græc. ἀσώτως, hoc est, prodigaliter, intemperanter, ac libidinose) adhæsit velut servus uni civium regionis illius a Deo longinquæ, id est, uni dæmonum, ut exponit S. Aug. lib. 2. quæst. Evang. quæst. 33. et S. Ambros. ac Glossa, qui misit illum in villam, ut pasceret *porcos*: ut, sicut ait S. Chrysost. in Catena, sordidas et immundas cogitationes in animo nutriret, et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, (inanibus folliculis et involucris fabarum, pisorum, aliorumque leguminum) quas porci manducabant, et nemo illi dabat. S. Chrysost. in Catena ait, siliquas intelligi res et voluptates carnales, quæ instar siliquarum appetitum hominis non satiant, sed inflant, distendunt et cruciant, ut animæ sint tormina et tormenta. Tandem Prodigus fame maceratus, 1. ad se redit. 2. Ad viam iustam eundo ad patrem. 3. In eam recipitur, et convivio excipitur: aitque de ipso pater, Luc. 15. 32. *Epulari et gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, et revixit: perierat, et inventus est.*

Tertio itaque: Perire de via iusta, est, perire de via, id est, de cœtu et societate iustorum, ut exponunt Theodoretus et Nicephorus Blemmida. Vel de bona operatione nostra, ad peccatum declinando, ut loquitur Ugo Card. 210. III. Cœtus piorum.

Quarto, præsertim pereunt de via iusta, qui ab Ecclesia ad hæreses aut schismata deflectunt. Ecclesia enim est sola via, quæ ducit *Bethsames*, id est, ad domum Solis, ferens arcam, id est, Christum, in quo et a quo est lex omnis, 1. Reg. 6. 12. *Ibant in directum* (in Ecclesia nihil obliquum) *vaccæ, per viam, quæ ducit Bethsames*, civitatem sacerdotalem in tribu Iuda, vicinam Philisthinorum regioni, ut habetur 4. Reg. 14. 11. non in tribu Dan, ut voluit Adrichomius, neque in tribu Beniamin, ut censuit S. Hier. in locis Hebraicis, *et itinere uno* (unus Dominus, una fides, unum Baptisma, Ephes. 4. 5. Nihil in Ecclesia Catholica est diversum) *pergentes et mugientes*. Homines et iumenta salvabis Domine, Ps. 35. 7. id est, peccatores, ut explicat Auctor Operis imperfecti in Matth. hom. 33. Sis licet vacca, vix perire potes in Ecclesia, si in fide non declines ad dexteram, neque ad sinistram: sed tandem venies usque ad terminos Bethsames, id est, in cælum, ubi manet IESUS: id aperte signatur v. 14. *Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamitæ*: (hoc est, IESU, hominis solaris) *et stetit ibi*. Cum ad IESUM veneris, ibi firmamentum et securitatem reperies, si ad eum arcam cum lege attuleris: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, Matth. 19. 17. (IV. Doctrina Ecclesiæ. Ecclesia est via quæ ducit Bethsames.)

211. 1. Illa via est lucida. Ecclesia est via Bethsames. Primo, lucida, Salvian. lib. 7. de provid. *Ecclesia Dei quasi oculus*: et quidem perspicax, Cant. 4. 15. *Oculi tui columbarum*, ubi Aponius notat, columbam esse acutissimi visus: per oculos autem Ecclesiæ intelligi Sacerdotes, qui corpori reliquo viam præmonstrant. Sunt præsertim duo oculi, S. Petrus et Paulus, ut eos vocat S. Leo, et Ecclesiam Rom. vocat Victor Uticensis, caput omnium Ecclesiarum. 2. Ecclesia non est tantum oculus a Sole illuminatus, sed et fons lucis. Paschas. Rathbertus lib. 3. in Lament. Ierem. *Ecclesia*, ait,

Digitized by Google

Dei sponsa duos gerit oculos: moralem et mysticum. Sed mysticus plenius videt, licet moralis dulcior videatur. Et hæc est litera, quæ fons vel oculus interpretatur: ut nec oculus sine fonte inveniatur, nec fons sine oculo dilectionis ex nobis et in nobis manare credatur: quatenus pro suis excessibus fonte reparetur lacrymarum: et fons iste nutriatur oculo sanctæ contemplationis. Ita ipse. 3. Fons ille lucis in Ecclesia magnus est, et cælestis. Philo Carpatiorum Episc. Cant. 6. v. 9. illud contemplans: *Pulchra ut Luna, electa ut Sol*, ait: Lunæ comparatur Ecclesia, propterea quod, quicquid habet luminis, id a iustitiæ Sole immobili atque divino, quemdiu sese illi recte offert, accipit, etc. Dicitur eadem Soli non absimilis, ob rectæ fidei splendorem, summumque decorem ipsius fulgentissimi atque optimi iustitiæ Solis, e quo solo, quicquid vitalis splendoris atque divinæ lucis, Sponsæ inest, et cuique fideli animæ enicat,
212. atque effulget. Ita Philo. Secundo, Ecclesia est via iusta,
2. Est odorifera.
id est, omnibus virtutibus plena, et earum odore suavissimo fragrens. Nicetas Choniata lib. 5. thesauri orthod. fidei, cap. 3. Ecclesiam vocat *paradisum alterum*: explicate Euseb. Gallicanus serm. de 8. Laurent. ait: *Paradisum terrestrem* fuisse Ecclesiæ typum, Cant. 4. 12. *Hortus conclusus soror mea.* Et cap. 8. 13. *Quæ habitas in hortis, fac me audire vocem tuam.* Isai. 58. 11. *Eris quasi hortus irriguus*: Ecclesiam alloquitur. Ibi deambulat verus Assuerus, id est, beatus et beans IESUS, Esth. 7. v. 7. Tertio, Ecclesie est via secura, ex omni parte muris cincta, Ps. 124. 2. *Montes in circuitu eius.* Et Euseb. Gall. serm. de Assumpt. B. Mariæ: *Ecclesia castellum est*, et non qualecumque, sed *forte et insuperabile*: utpote supra montem positum, muro circumdatum, turribus munitum et Angelorum exercitu, virtutumque præsidiis armatum. Ita ipse.

213. Quinto denique: Sensus est, q. d. David, *Apprehendite disciplinam*, id est, Christi doctrinam, *ne pereatis*, sive exterminemini *de via* iustitiæ. Hæc est gravissima pœna Principum, quando Deus ob eorum peccata tradit illos in reprobum sensum, ut dicitur Rom. 1. Et permittit, ut decipiantur a malis consiliariis, et faciant multa mala, ob quæ tandem pereunt in hac vita et futura, ut patet de Pharaone, Achab, et similibus, in quibus peccata gravissima fuerunt pœnæ aliorum peccatorum, ut disputat S. Aug. lib. 5. cap. 3. in Iulian. Hoc enim est non aliquantulum declinare a via recta, sed plane perire, et exterminari omnino a via iustitiæ, ita Bellarm. Hic sensus plenus est ac perfectus.

V. Via iusta est iustitia.

Irasci et punire in Deo sunt idem.

Nota 1. Deum irasci, idem esse, quod punire. Non enim perturbatur aliqua mentis commotione, sicut nos; sed irasci dicitur, cum punit: sicut misereri, cum benefacit ad se redeuntibus. Exerdet in via ut Leo, Amos 3. 4. *Numquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam? Numquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit?* Aristot. et Plinius docent, leonem solere bis rugire: primo, cum famet, et quærit prædam, atque illam conspicit: secundo, cum eam capit. Deus ibi comparatur leoni irato: populus Israel, id est, decem tribus, prædæ, quam per Assyrios et Salmanasar eorum regem Deus capiet: rugitus vero sunt minæ Prophetarum, q. d. Id quod vobis a Deo irato minitor, eveniet. Itaque attende ad verba Nahum Prophetæ, cap. 2. 1. *Ascendit, qui dispergat coram te, qui custodiat obsidionem* (Cyaxares Rex Medorum et Nabuchodonosor Magnus, seu iunior, Rex Babylonis, qui te, o Ninive, obsideat et capiat) *contemplare viam*, (per quam venit) *conforta lumbos, robora virtutem valde.* Hoc ad mores traducens S. Hier. qui putat agi de obsidione Ierusalem, ait: Tria præcipiuntur Iudæ: Primum, ut contempletur viam, et iter, per quod ambulaturus est, diligenter aspiciat, iuxta illud Ierem. 6. *State in viis*, et interrogate semitas æternas, et videte, quæ sit via bona, et ambulate in ea: ut, cum steterimus in viis multis, veniamus ad eam, quæ dicit: Ego sum via. Deinde dicitur ei, ut teneat lumbum, id est, ut post electionem vitæ mortificet corpus suum, et servituti subiiciat, ne *quasi Rex et magister* aliis prædicans, ipse reprobus inveniatur: quod virtus diaboli vel maxime sit in lumbis, Iob. 40. 11. Et quod Ioannes zona pellicea cingitur, Matth. 3. Et quod a Salvatore discipulis imperatur: Sint lumbi vestri præcincti, Luc. 12. 35. Et Apostolus Ephes. 6. 14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate: licet enim ασκησις, plurimum præstet, et vitæ continentia super mortificatione lumborum: tamen nihil eos ita mortificat, ut cognitio veritatis. Unde dicitur: Accingite lumbos vestros in veritate. Si enim veritas est Christus, qui tota in Christo mente credidit, lumbos suos mortificavit in Christo. Tertio præcipitur: Confortare virtute nimis. *Elegisti*, inquit, *viam*, tenuisti lumbum: assume virtutem, ut possis pugnare cum hostibus. Ita S. Hier.

Nota secundo: Severius et citius a Deo puniri principes 214.
et divites, quam privatos et pauperes, Sap. 6. v. 6. Horrende φρικτως, id est, horribili modo, *et cito apparebit vobis.* Venit, inquit Holcoth, vobis malis iudicibus. Primo, potenter cum incussione timoris, quia *horrende.* Secundo, repente cum exclusione torporis, quia *cito.* Tertio, evidenter cum declaratione vigoris, quia *apparebit vobis.* Horrendum est incidere in manus Dei viventis, Hebr. 10. 31. Nunc ei dici potest, vere tu es Deus absconditus, Isai. 45. 15. Tunc vero Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit, Ps. 49. 3. Videntes turbabuntur *timore horribili*, Sap. 5. 2. Dicit Propheta Habacuc 2. 3. Veniens veniet, et non tardabit. Et ipse Apoc. 22. 12. Ecce venio cito, et merces mea mecum est. Pergit Sapiens, *quoniam iudicium durissimum* (κρισις αποτομος, id est, iudicium incidens, dividens usque ad intima, severum, inexorabile) *his, qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur.* Hoc explicare possis symbolo ab Isaia allato, cap. 28. 27. *Non in serris triturabitur Gith.* Ruellius credit Gith esse semen illud, quod rustici in Gallia sua lingua vocant Poyuretum, quasi minutum piper: eo quod tenuiores hoc semine cibos condire soleant vice piperis: ex Græcis alii Melanthion, alii melanspermon vocant, ut ait Plin. lib. 20. cap. 47. Genus est seminis calidi et nigri, aliqui Nigellam Romanam in officinis nuncupant, *nec rota plaustri super cyminum circuibit.* Cyminum sive cuminum est herbæ genus cum semine eiusdem nominis: folio non dissimile fœniculo, radice subrotunda, semen ferens copiosum et canaliculatum: vernacule *du comin.* De plaustris ferreis ad triturandа frumenta adhiberi solitis in Palæstina, iam dixi: *sed in virga excutietur Gith, et cyminum in baculo. Panis autem* (id est, frumentum, ex quo fit panis) *comminuetur*, dentibus traheæ seu tribulæ, et rota plaustri ferrati. S. Hieron. id ad rem nostram explicat. Gith et cyminum, id est, populus rudis leniter baculo corripietur: at frumentum, id est, Sacerdotes et sapientes dura rota plaustri calcabuntur, atque potentes potenter tormenta patientur. 4. Reg. 13. 7. *Interfecerat eos Rex Syriæ*, (Asael Israelitas) *et redegerat quasi pulverem in trituram areæ*: plaustris illos ferreis conterendo: et Deus ait Amos 1. 5. *Conteram vectem Damasci*, (id est, robustos, qui instar vectis et repaguli portas eius muniebant) *et disperdam habitatorem de campo idoli, et tenentem sceptrum de domo voluptatis.*

Deus severius punit principes, quam privatas personas.

Gith.

Cyminum.

Spumæ in aqua fluitanti, et in præceps defluenti Regem 215.
Israelitarum Osee, in quo desiit regnum illud decem tribuum eversum per Salmanasar, comparat Deus apud Oseе Prophetam, cap. 10. 7. *Transire fecit Samaria* (regni illius Metropolis) *regem suum quasi spumam.* Arab. Antioch. quasi herbam: nempe algam, aut quid simile. 2. Syr. velut paleam. 3. Septuag. velut φρυγανον, id est, eremium, virgultum aridum: seu omne sarmentosum lignum, aridum et crematu facile, apud Theophr. hist. plant. l. 1. cap. 5. Possis etiam 4. cum Symmacho vertere, επιζεμα, id est, ut ait S. Hieron. ferventis ollæ superiores aquas, et in spumam bullasque surgentes, quas Græci πομφολυγας vocant. Addit Oseas, *super faciem aquæ*, ut videatur velocior transitus: pro, *transire fecit*, in Hebræo est *nidme*, quod Septuag. vertunt, *abiecit*, Vatabl. vero, *excindetur.* Et cap. 13. 11. eiusdem Prophetæ, ait Deus Israelitis: *Dabo tibi regem in furore meo, et auferam in indignatione mea.*

Osee Rex Israel spumæ confertur.

Digitized by Google

Primo, S. Hier. id explicat de Saule dato in Regem, eum populus murmuraret in Samuelem, ab eo Regem postulans: et de Sedecia Rege ultimo in regno Iuda, qui capta et eversa Ierosolyma in Babylonem est translatus. Secundo et verius, intelligitur de Ieroboam Rege decem tribuum dato ob peccata Salamonis et Roboami Regum Iuda: et de Osee Rege eorum ultimo, quem Assyriorum Rex Salmanasar vicit et occidit, regnumque funditus evertit. Et cap. 9. 15. Percussus est Ephraim, radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam facient. Per radicem intelligit Ruffinus fœcunditatem illi populo a Deo inditam. Secunda, Theodoret. et Theophylactus dicunt radicem populi esse regiam potestatem, sive Reges et Principes. Hi excisi et exsiccati sunt cum prole. Similiter Augustus, Tiberius, Caligula, Nero, Domitianus, Traianus, Adrianus, ac fere cæteri omnes Romani Imperatores ethnici, ob libidines et fastum sobole caruerunt, neque ullum ex se tanti imperii hæredem reliquerunt.

Imperatores sine libero.

216. Si principes ut Soles Mundi fulgeant, et vitiis tenebrescant, Deus lumen illud etiam maximum subtrahet, Amos 8. 9. *Occidit Sol in meridie*, id est, in summa prosperitate, ut explicat Rupert. et S. Greg. lib. 5. Mor. cap. 1. *Et tenebrescere faciam terram* (omnis homo humus est) *in die luminis*. Sæpe Deus non patitur sceleratos venire usque ad meridiem, sed in ipsa aurora eos obscurat et deiicit e cælo in cœnum, Osee 11. v. 1. *Sicut mane transiit*, (id est, sicut aurora) *pertransiit Rex Israel*: Osee ultimus Rex Israelitarum, qui in spem melioris fortunæ eos erexerat, et libertatis recuperandæ per auxilium Regis Ægypti, sed statim omnia evanuerunt rege exciso, et regno, ut S. Hieron. exponit, et S. Cyrillus: in Hebræo est, *in aurora plane excisus est Rex Israel*, anno scilicet regni 11. Apocal. 16. 8. *Et quartus Angelus effudit phialam suam in Solem*, Isai. 24. 21. *In illa die visitabit Dominus super militiam cæli in excelso, et super reges terræ.*

Rex malus est Sol tenebrescens in die luminis.

217. Quid dicemus de Iuliano Apostata, qui vix degustato imperio in Persas movens, et Orientem totum spe devorans, S. Mercurii hasta confossus misere interiit? Quid de Zenone hæretico Imp. qui ab Ariadna uxore vivus sepultus est? Quid de Basilisco, una cum liberis trucidato? De Anastasio, fulmine icto et ambusto? De Michaele Stratiotico, qui imperium deponere coactus est? De Isaacio Comneno, post ipsum imperante, cui idem contigit? De Romano Diogene, qui non imperio tantum, sed etiam oculis est privatus, quod etiam accidit Isaacio Angelo? Vide plures, Ps. 33. 22. in illud: *Mors peccatorum pessima.*

Punitur Iulianus Imp. 2. Zeno. 3. Basiliscus. 4. Michael Stratioticus. 5. Isaacius Comnenus. 6. Roman Diogenes. 7. Isaacius Ang. 8. Valens.

Magis proprie ad rem nostram est Valentis Imp. interitus, cum enim *de via iusta* periisset, bellum in Gothos hostes Imperii movit: euntem manu iniecta fræno equi retinuit Isaacius monachus magni vir nominis et sanctitatis: victoriam pollicitus est, si ad veram fidem converteretur, ac fideles quietos esse pateretur: contra vero, exitium prædixit, si eos persequi pergeret: sed bonum monitum impius irrisit, in hostem perrexit, a quo victus et fugatus est, atque in domuncula quadam, in quam sese abdiderat, concrematus: τον της αληθειας αντιπαλον κατετεφρωσαν, *veritatis hostem in cineres redegerunt*, ut ait Niceph. l. 11. cap. 50. En vas figlinum confractum, et paleam Dei igne concrematam, cum *exarsit ira eius*. Egregia est sententia Traiani Ducis victi a Gothis: cum enim Valens hoc in eius timiditatem et ignaviam reiiceret, ait, ut idem Auctor tradit cap. 49. *Non ego, o Imperator, victus sum; sed tu ipse*, νικην εκβαλλεις σεαυτη, *victoriam a te ipso reiicis, qui ita* θεομαχουμενος Θεω, *cum Deo bellum geris: auxilium quod ab eo provenit, in hostes repellens, ad eos potius transmittis*: νικα δε Θεος αει, *Deus autem semper vincit. Et victoria illis favere solet, qui auspicium ductumque eius sequuntur. Is nunc ab adversariorum partibus stat, quod eum tu bello persequeris. Non enim prorsus nescius es, quibus viris ex Ecclesiis eiectis, quos in eorum locum substitueris.* Hæc ita se habere non Traianus tantum, sed etiam Terentius, et Arintheus, et Victor Duces affirmarunt.

Traiano Ducis aurea sententia.

Vers. 13. 1. Part. Quæres 2. Quo tempore hæc punitio eventura sit impiis? Resp. Propheta versu ait. Cum exarserit in brevi A ira eius, Beati omnes, qui confidunt in eo. *To*, *in brevi*, vertit Felix, vel minimum. Melius S. Hieron. *post paululum*. Et S. Cypr. cito. S. August. explicat, *ex improviso*. Sept. εν ταχει, in celeritate, celeriter: et Hebr. *chimhat*, id significat. Nota 1. Dei iram esse ardentem, Deut. 4. 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est*: sive ut rubiginem peccati tollat, dum tempus est misericordiæ: sive ut illud puniat, cum tempus erit iustitiæ. Nota 2. cum Theodoreto hic, malitiam hominum velut materiam quamdam esse, quæ ardere facile possit, et instar ignis divinam accendat iram: et dum sensim maior fit, magisque disponitur materia, puncto temporis inflammatur. Nota 3. de punitione etiam in hac vita hic agi, sed præsertim de die iudicii, in quo ignis ille iræ divinæ sine ullo discrimine omnes peccatores devorabit, Ps. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet*, (S. Hieron. ante faciem eius ibit) *et inflammabit* (S. Hieron. exuret. Tertull. cremabit) *in circuitu inimicos eius*. Vide illum psalmum. Illius ignis ardorem nemo ferre poterit, ut declarat Isaias, cap. 30. 27. *Ecce nomen* B (maiestas et potentia) *Domini venit de longinquo*, (e cælo: aut, ut ait Corn. longo post tempore) *ardens furor eius, et gravis ad portandum, labia eius repleta sunt indignatione, et lingua eius quasi ignis devorans*. S. Cyrill. et S. Thomas hæc explicant de clade Babyloniorum per Cyrum, quæ post ducentos circiter annos ab hac prophetia erat eventura. Sed S. Hier. et idem S. Thomas ac Lyranus de die exponunt iudicii, in quo lingua Christi erit ignis, et torrentem igneum per sententiam extremam evomet in sceleratos, quo involuti in inferos cacident semper concremandi; unde subditur v. 28. *Spiritus eius* (id est, halitus ex eius ore procedens) *velut torrens inundans usque ad medium colli* (imo et supra caput: sed caput liberum relinquit Isaias, ut videant iudicem iratum, insultantes bonos et malos homines et Angelos) *ad perdendas gentes in nihilum*. Arias, ad agitandum. R. David ac Vatablus, ad cribrandas gentes cribro vanitatis: hoc est inutili concussio-C ne, non ad purgandum, sed ad torquendum: *et frænum erroris, quod erat in maxillis populorum*, quoque a dæmone equite in omnem partem movebuntur. Et v. 30. pergit: Auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ, et terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, et *flamma ignis devorantis*: allidet in turbine, et in lapide grandinis. A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus, (id est, diabolus et impius) et erit transitus virgæ fundatus. *Præparata est enim ab heri Topheth*, id est dudum, a longo tempore, a Mundi exordio præparatus est infernus, qui per Topheth, id est, vallem filiorum Ennom figuratur, quod ibi Iudæi liberos suos cremarent idolo Moloch, sive ille fuerit Iupiter, ut aliqui volunt; sive potius Saturnus, *a rege præparata, profunda et dilatata. Nutrimenta eius, ignis et ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam*: pro Topheth vertit Chald. gehenna. Sept. vallis profunda. Erat illa vallis prope Ierusalem, ubi fiet iudicium. Dicitur a תוף *toph*, tympanum, quod ibi ad tympanum saltarent, et canerent circa statuas idolorum. Cum D tibi tympana et voluptates obstrepent, ignem æternum cogita: ex illis sequitur.

In die iudicii erit ignis divinæ vindictæ.

Probatur 1. Ex David. 2. Ex Isaia.

Nota: Diem iudicii Prophetæ omnes ignitum faciunt, 3. Ex Amos. Amos 7. 4. *Ecce vocabit iudicium ad ignem Dominus Deus*: Arab. Vocavit in iustitia ignem. Syr. Vocavit ad iudicandum in igne. *Et devoravit abyssum multam*, pagorum, urbium, sylvarum, hominum, animalium. S. Greg. 33. Mor. cap. 6. id ad rem nostram aptissime expendit: *Iudicium*, ait, *ad ignem vocatur, cum iustitiæ sententia ad pœnam iam æternæ concremationis ostenditur. Et multam abyssum devorat, quia iniquas atque incomprehensibiles hominum mentes concremat, quæ nunc se hominibus etiam sub signorum miraculis occultant. Pars autem domus Domini comeditur: quia illos quoque gehenna devorat, qui nunc quasi in sanctis actibus de electorum numero se esse gloriantur.* Ioel. 3. 2. Congregabo omnes Gentes, et deducam eas in vallem Iosaphat. Ibi adverte, ab Ezechia et Iosia piis regibus idololatras cum idolis esse combustos: idem accidet impiis in fine Mundi per Christum, de quo Ps. 49. *Ignis in conspe-*

ctu eius exardescet, (S. Hier. coram eo vorabit) *et in circuitu eius tempestas valida*. S. Cypr. de bonu patientiæ legit, procella nimia. Aquila, ελαιλαπισθη, excitatus est turbo: vide illum locum et Isaiæ ult. 16. Ioel. 2. 3. Daniel 7. 9. et 2. Thessal. 1. 7. Apoc. 1. 14. Ezech. 1. 27. Malach. 4. 1.

4 Ex Michæa. Itaque, iure dixit Michæas cap. 6. 10. *Ignis in domo impii*, in ipsis eius penetralibus: ideo consumetur, Nahum. 1. v. 10. *Sicut spinæ se invicem complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium: consumentur quasi stipula ariditate plena*, per ignem iudicii id fiet. Pro, sic convivium, etc. Sept. vertunt, quasi *smilax* planta implicata comedentur. Smilax autem est herba spinosa, densis geniculata caulibus, fruticosa, ramis, folio hederaceo, flore candido olente lilium, infausta omnibus Sacris et coronis, dicitur a Græcis σμιλαξ τραχεια, etiam a Gallis vocatur Smilax aspera. Est etiam smilax levis, quam vocamus *liset*. Itali, voluchio maggiore, id est, convolvulus maior, foliis hederæ non dissimilibus, sed mollioribus, levioribus et tenuioribus, nullis horrens spinis. Circumvolvitur arboribus. Smilax repræsentat corymbos et coronas, quibus deliciosi convivæ se coronabant, et amicitiam peccatorum ad vanos honores et delicias umbratiles quærendas.

5. Ex Nahum. De Nabuchodonosore evertente Niniven dicit Nahum Propheta 2. 3. *Clypeus fortium* (Tigurina, heroum: Syr. et Arab. gigantum) *eius ignitus, viri exercitus in coccineis*, (Paga. induti vestibus vermiculatis: id est, vermiculo purpuratis) *igneæ habenæ currus in die præparationis eius*, etc. *Aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrentia*. Quid erit in dæmonibus impios cingentibus in die iudicii, et in eos ut certam prædam irruentibus? Christus quoque apparebit ibi tinctis vestibus de Bosra. Dicit enim Michææ 5. 14. *Faciam in furore et in indignatione ultionem in omnibus gentibus, quæ non audierunt*. Chald. quæ non receperunt doctrinam legis. Et Isaiæ 31. 9. *Dixit Dominus, cuius ignis est in Sion, et caminus eius in Ierusalem*. Ibi erit dies iudicii: severius puniet fideles, qui sunt Ierusalem, in qua notus est Deus, et in qua ignem amoris sui tamdiu reliquit in altari holocaustorum, atque ignem perpetuum esse optat, quem e cælo venit mittere in terram, ut de terra faciat cælum lucens et ignitum.

Una hora transit impius. Nota 2. Brevi erit interitus impiorum, Apocal. 17. 12. *Decem cornua, quæ vidisti, decem reges sunt: qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam una hora accipient post bestiam*, cum Antichristo, cui adhærebunt ac servient: sed cum eo transibunt una hora, id est, brevissimo tempore. Nam ipsa bestia, id est, Antichristus, dominabitur tantum per tempus et tempora et dimidium temporis: id est, per annum et duos annos et dimidium annum: hoc est, per tres annos cum dimidio. Itaque, non sibi fidat peccator, scelera addens sceleribus. Legat attente cap. 1. Amos v. 3. et seqq. *Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum*, etc. Fuse idem dicit eodem capite de Philisthæis, Tyriis, Idumæis et Ammonitis, et cap. 2. de Moabitis, regno Iuda et regno Israel. Sive sis fidelis, sive hæreticus, sive ethnicus, time iterationem peccatorum. Timeant præsertim reges, quos psalmus noster admonet.

Fulminantur excelsa. Artabanus ait Xerxi teste Herodoto lib. 7. *Vides, ut animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus insolescere sinit Deus; quæ vero parvula sunt, ne tantillum quidem vellicat. Vides, ut in maxima ædificia et arbores eiusmodi semper tela contorqueat? Amat enim Deus incidere omnia, quæ eminent. Neminem enim sinit magni quippiam de se sentire præter seipsum*. Quandonam sit futurus dies iudicii, dicetur statim, sed ut res sit clarior:

Vers. 13. 2 Pars. 219. Spes in Deum servat ab eius vindicta. Adverto, remedium adversus Dei iram ostendit a Propheta, cum psalmum concludit, versu eod. 13. BEATI OMNES, QUI CONFIDUNT IN EO. Qui in Deo, ut in portu tutissimo, figit anchoram, non timet tempestatem. S. Chrysost. hic: *Fieri non potest, ut is a proposito fine excidat, qui tota mente in Deo spem habet, et omnia sua illi offert*. Si enim vere dixit Plutarchus: Stabiles sunt sapientum spes, utpote εν λιμενι τω λογισμω, *in rationis portu* quiescentes: quanto verius dicemus cum Propheta nostro, Ps. 30. 1. *In te Domine speravi*. Hebr. חסיתי *chasiti*, tectus sum et occultatus, latibulum et hospitium quæsivi, presidium, tegmen, asylum, munimentum speravi, *non confundar in æternum*. Spes non confundit, ut ait Paulus Rom. 5. v. 5. quia, ut ait S. Bern. serm. 37. in Cant. infundit certitudinem. Per hanc enim ipse spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Ita ipse. Generale hoc esse docet Auctor Eccl. 2. 11. *Nullus speravit in Domino, et confusus est*. Et hortatur, ut ad hoc cognoscendum respiciantur nationes hominum. Græce, αρχαιας γενεας, antiquæ generationes, ut etiam S. Ephrem habet paræn. 30.

Spes in terrenis est fallax. Contra vero: Spes in terrenis posita omnes confundit: quia multa et certa promittit, ac cito mentitur, Isaiæ 1. 29. *Confundentur ab idolis*, (propter idola, ut explicat Corn. vel potius, per ipsa idola fallentia) *quibus sacrificaverunt: et erubescetis* (est personæ enallage) *super hortis, quos elegeratis*, ad colendum Beelphegor seu Priapum, et vacandum voluptati. *Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua*: ne gutta quidem datur diviti in inferis ardenti. *Et erit fortitudo vestra ut favilla stupæ*, (Hebr. ut stupa, vel, ut vertit Arias, in stupam) *et opus vestrum quasi scintilla*, (Arias in favillam) *et succendetur utrumque simul, et non erit, qui extinguat*: mittentur enim in ignem æternum, Matth. 18. 8. et 25. 41. Et quod terribilius est, in supplicium æternum, ibid. 46. S. Aug. legit, *in ambustionem æternam*: circumuret, ex omni parte uret ignis ille in tota æternitate.

Cito deficit. Spem in temporalibus positam cum illis defluere docet S. Greg. Naz. orat. 16. Cætera omnia, ρευστα και προσκαιρα, fluxa et fragilia sunt: et quemadmodum, εν παιδια ψηφων: in calculorum ludo, ad hos illosque subinde iactantur et transferuntur. Hæc vero εστωτα και μενοντα, certa et fixa sunt, nec unquam recedunt ac dilabuntur: nec spes eorum, qui in his fiduciam suam collocarunt, frustrantur. In rebus, εν το μονιμον, unum est permanens, spes, quæ in Deo habetur: cætera omnia natura non sunt, sed esse putantur.

220. Fides ad salutem non sufficit. Sed spes et charitas requiruntur. Notent hæretici fidem non sufficere ad salutem, sed saltem spem esse habendam, et opera adiungenda. Ut enim ait hoc loco Beda: Confidere *in Domino* dicuntur, qui talia iam fecerunt, aut adhuc facient, propter quæ æquum sit eos remunerari a Domino. Origenes trium sororum, id est, fidei, spei et charitatis nexum ad salutem necessarium sic declarat, in cap. 4. ad Rom. *Puto*, ait, *quod primæ salutis initia et ipsa fundamenta fides est. Profectus vero et augmenta ædificii spes. Perfectio autem et culmen ædificii charitas*. Et S. August. serm. 16. de verbis Apostoli: *A fide*, inquit, *incipit homo: sed quia et dæmones credunt, necesse est addere spem et charitatem*. Nota, To, necesse est. Et serm. 22. *Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur*. Theodoretus necessitatem illarum virtutum cum spe docet in expositione huius psalmi. Beati enim, qui confidunt in eo.

Funiculus triplex virtutum. Funiculus ille triplex difficile rumpitur. S. Ioan. Climacus gradu 30. spem in Deum vocat, κρατος αγαπης, *fortitudinem charitatis*, et ανενδοιαστον προ θησαυρου θησαυρον, *indubitatum thesaurum, ante thesaurum*: scilicet cælestem, ac postea subtexit: *Hæc est laborum requies*, αγαπης θυρα, *charitatis ianua, desperationis extinctio, absentium bonorum imago, et repræsentatio*. Cassiodor. hic. Confidere de illo, iam præmium est.

Ignis in Tolum urbem exit ens. Ignem vindictæ divinæ in Tolanos peccatores ardentem, et per spem in Deum mirabiliter extinctum, erit utile contemplari apud Nicolaum Orlandinum lib. 12. hist. Soc. Iesu. Qui, ait, Mauricas insulas incolebant, quorum ingens in oppido Tolo numerus erat, B. Xaverii, patrumque institutionis obliti, ab Ecclesia Christoque defecerant, templum solo æquarant, sacras cruces et Sanctorum effigies comminuerant, Geiloliique tyranno se dederant. Cuius tantæ perfidiæ impietatisque celeres dedere pœnas. Vindicta Dei terribilis. Primum ager totius regionis antea feracissimus, pristinæ suæ ubertatis oblitus repente exaruit. Conditæ in horrea fru-

Digitized by Google

ges tabe sunt carieque peresæ: aquæ salobres ac dulces noxiæ et amari saporis inventæ: fame denique ac pestilentia mortales multi cuiusque ordinis et ætatis absumpti. Nec tamen reliquos tam dura cælestis iræ experimento moverunt: sed in impietate nihilominus abstinati, cum compertum iam haberent, narum sibi bellum a Lusitanis instare, omni arte sese ad resistendum compararunt: collocarunt pro locarum apportunitate præsidia: cunctos aditus obstruxerunt, et quacunque trauseundum Lusitanis erat, præacutas taleas stimulosque, in quos se induerent, defoderunt. Sic armatis atque munitis Lusitani pauci numero superveniunt, et priusquam bellum inferant, blando per nuncios ac benigno sermone desertores ac perduelles interrogant: malintne sine ferro et sanguine ad Christi cultum, et Lusitani regis amicitiam scelus suum detestati redire, an experiri vim suam, et divini humanique violati fœderis pœnas dare? Com illi superbissime respondissent, se neque Christianos ullo moda futuros, neque diutius externi regis duminationem laturos, exercitum in eos ducunt, coutinuoque in amentes vindicta qooque cælestis apparuit. *Circa meridiem Sol repente subductus: et e vicini montis vertice crebris cum tonitribus et horreada mugitu toto triduo tetrum erupit incendium: ac tanta cinerum, pumicum lapidumque egesta vis, uti non modo insidias solo sparsas obrueret; verum etiam propugnacula et muri coronas æquaret.* Accessit terrarum ingens motus, quo et arbores evulsæ radicitus, et tecta omnio diruta præter unum pusillum templo nuper ererso contiguum, quod fuerat Societatis patribus diversarium. Locus etiam propinquus passuum millio fere duodecim late restagnante palude, multis cum incolis et domiciliis obrutus. Ita defensoribus exitio sublatis, terrore e dilapsis, egressi e navibus Lusitani potiti sunt arce, Geilalique tyrannum, una eum oppido totaque regione, vivum in suam potestatem sine certamine redegerunt. Hæc Orland. quæ, ut in scelerum pœnam illis obtigisse liquido constet, adverte, quid subtexat. His, ait, rebus cognitis Ioannes Beira, qui in eis iam populis desudarerot, illuc confestim ab Ternate transmisit: suavique oratione dispersos in unum locom congregatos admonuit, quom nefario se scelere per eam defectionem ostrinxissent, solemnique ritu per confessionem expiatos Ecclesiæ sacrosanctæ restituit. Inde nova rerum facies: *Simul ac omnibus recta mens, suus quoque sapor oquis atque dulcedo sua campis ogrisque fœcunditas rediit:* et inaudito miraculo noxii mures, qui sata per id tempus in ultionem illius gentis eroserant, aspersione aquæ sacræ repente fugati, ethnicorum migrarunt in arvo, *tam infesta* populatione frugum, tanto barbarorum domno, ut eum Christianis vulgo quererentur iniuriam. Ita ipse: ex quibus vim virtutis ex una parte eanspicis, ex altera vitii perniciem. Hoc moti prodigio barbari catervatim ad Beiram Baptismi gratia concurrebant, odeo ut uno eodemque die quina hominum millia, interdumque spatiu hebdomadæ quindena confluerent.

Anno 1565. Idem propemodum contigit in Maluccis insulis, ubi quatuer reges Mahometani ad sectam suam Christianos aliquot revocarant, ut constat ex epist. Molucc. illius anni.

ARTICULUS XII.

Quandonam est futurus dies iudicii?

221. Dies iudicii erit brevi. RESPONDEO primo cum Propheta nostro, futurum diem illum brevi. *Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes, qui confidunt in eo.* To. *In brevi* exponit prima S. Thomas de brevissimo tempore, quo duraturus est dies iudicii, de qua dixi alias. Secuuda, et melius, alii explicout de brevi tempore, quod a tempore Dovidis, *aut* patius Christi (qui in psalmo loquitur) erat futurum usque ad diem illum terribilem. Itaque, ut iam monui. Sept. vertunt εν ταχει, in brevi, et S. Hieron. apertius, post paululum. Arabs, paulo post. Petavius, statim. Nom, ut ait David Ps. 89. 4. *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterno,* (S. Isidor. de vocatione Gentium, cap. 15. tanquam dies uno) *quæ præteriit, et custodia* (vetus Ps. et sicut vigilia. S. Ambr. in cap. 13. Lucæ, et hora) *in nocte.* Totum tempus huius Mundi est dies una, aut potius una nox densis tenebris erroris ac vitiorum absita, una hora nocturna plena doloris et anxietatis atque insidiarum, sed citissime prætervolans. Hinc totum tempus a Christo usque ad finem Mundi vocatur hora. 1. Ioan. 2. 18. *Filioli, novissima hora est,* id est, tempus. Ideo conclude cum S. Paulo 1. Cor. 9. 29. *Tempus breve est.* Græce, καιρος συνεσταλμενος, tempus est contractum. Tertull. legit, tempus in collecto est: *Reliquum est, ut qui utuntur hoc Mundo, tanquam non utantur.* Syr. præter æquum usum non utantur. Græce, ως μη καταχρωμενοι, tanquam non abutentes. Qui nimis utitur, aut in malum finem utitur, aut iis, quæ nan debet, utitur, aut quamodo non debet, abutitur. *Præterit enim* (παραγει, id est, transversum agit, decipit incautum) *figura huius Mundi.* Græc. σχημα, id est, ut S. Ambros. et S. Anselmus exponuut, habitus, species ac status Mundi fallax. Unde S. Anselm. egregie concludit: *Nolite constanter Mundum diligere, quanda ipse, quem diligitis, non potest constare. Incassum cor, quasi manenter figitis, dum fugit ipse, quem amatis.* Ne figuram aspicias, sed rem. Chaldæi *horam* vocant שׁעה *scias*, q. d. aspectus, visio, contemplatio, a rad. שׁעה *scias*, respexit, contemplatus est. Horom possis deducere ab אור *or*, lux. Singulæ tibi horæ noros radios afferant, quibus terræ huius vanitatem et cæli pulchritudinem videas: scias te contemnere, et Deum magnificare atque amare.

Respondea secundo: *Diem iudicii extremi esse prorsus* 222. Tempus tamen est incertum.
incertum. Hoc ipse Christus asserit, Matt. 24. 36. *De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater.* Richard. Soto in 4. dist. 43. Suarez in 3. p. disput. 53. sect. ult. dicont, nec Angelos, nec Sanctos ullos, excepta fortasse Deipara, diem iudicii cognoscere etiam in Verbo. Difficile est, quod S. Marcus ait, cap. 13. 32. *Neque Filius.* Quis enim audeat dicere, Christa non fuisse perspectum diem indicii. Primo S. Cyrill. lib. 9. Thesauri cop. 4. S. Athan. serm. 4. contra Arianos. S. Greg. Naz. orat. 4. de Theol. S. Ambr. l. 5. de fide, cap. 8. dicunt, Christum non cognuvisse determinatum extremi iudicii tempus, ut homo est: sed ut homo Dens. Sive, ut loquitur Suarez, nan cognovit illud tempus scientia naturali, sed beata et infusa. Secundo, S. Chrysost. S. Hieronym. S. Aug. lib. 83. quæst. 61. respondent, non cognovisse ut legatum ad homines missum: nan enim scivisse, ut hominibus manifestaret. Legatus autem regis, qui de eius secretis interrogatur, patest respundere se illa nescire, licet probe habeat cognita, illa enim nescit ut legatus, nam ut legatus ea tautum dicit, quæ ipsi revelanda commissa sunt. Hinc dies ille Matth. cap. cit. v. 27. comparatur fulguri ab Oriente in Occidentem apparenti: ex improviso euim effulget; et Christus furi v. 33. Apoc. etiam 16. 15. ait: *Ecce venio sicut fur:* a furvo, id est, atro, fur derivator, quod per obscuras et atras noctes furetur, ut censet Varro. Unde recte concludit Christus Matth. 24. 44. *Ideo et vos estote parati, quia qua nescitis hora, Filius hominis veniet.* Lege totum illud caput. Salutis hoc munitum dabat Abbas Ammon, ut refertur in vitis Potrum lib. 5. libello 3. de compunctione, num. 2. Cogita, sicut faciunt iniqui, qui sunt in carcere. Illi enim interrogant homines: *Ubi est Iudex, et quando veniet?* Et in ipsa expectatione pœnarum suarum plorant. Ita et monachus debet semper suspectus esse, et onimam suam obiurgare, dicendu: *Væ mihi! quomodo habeo adstare ante tribunal Christi, et quomoda habea ei actuum meorum reddere rationem?* Si semper sic meditatus fueris, poteris salvus esse: ita ipse. Plura ibi reperies. Multi, ut in diebus Noe, incauti intercipiuntur, ac pereunt.

Zachar. 14. 5. *Et veniet Dominus Deus meus, omnesque Sancti cum eo:* Id etiam ad literam S. Hieron. S. Cyrill. et Sanctius exponunt de die iudicii: tunc enim veniet Dominus facere iudicium contra Gentes *in Sanctis millibus suis*, ut ait S. Iudas in epist. v. 14. *cum virtute multa et*

Digitized by Google

maiestate: Syr. et Araba, gloria, ut ipse Christus monet Matth. 24. 30. *In maiestate sua, et omnes Angeli cum eo*, cap. 25. 31. Probabile censet Suar. in 3. p. disp. 57. Angelos assumpturos corpora ex aere condensato, in lisque splendidis gloriose apparituros. Tunc videbitur IESUS esse Deus Sabaoth, id est, exercituum: id figuratum in curru Cherubico Ezech. 1. Sed ad rem nostram pergit Zacharias v. 6. *Et erit in die illa: Non erit lux, sed frigus et gelu.* Pagninus vertit, non erit lux pretiosa, sed nix coagulata: id est, lux diei illius non erit serena et clara, sed frigidis nebulis concreta, et velnti congelata: id est, dies illa erit tristissima et molestissima impiis trepidantibus, et præ terrore omni vitali calore destitutis, ac v. 7. *Et erit dies una, quæ nota est Domino, non dies, neque nox*: Id est, erit quid medium inter diem et noctem: erit dies, sed obscurus, caliginosus et tristis: *Et in tempore vesperi erit lux*, pro Sanctis in æternum. Hebr. vespere erit lux. Sponsa dicebat Cant. 2. 17. *Dilectus meus mihi, et ego illi*, (sum et ero) *qui pascitur* (Sept. ὁ ποιμαίνων, qui pascit) *inter lilia*, (Symm. inter flores) *donec aspiret dies*, æternitatis, in quo Sol iustitiæ est Christus, ut explicat Honorius) *et inclinentur umbræ*. Sept. κινηθῶσι, amoveantur. Hæc vita est umbra, ac dies nostri sicut umbra declinant, Ps. 101. 12. Et umbra mortis, Ps. 22. 4. Si præsertim miserabilis peccati status accedat, cum quis latet ab amoris divini notitia in oblivione, ut S. Gregor. 4. Mor. 17. et S. Bern. in declar. ad Guill. Abb. exponunt illam umbram mortis. Et quidem S. Gregor. illud Iob 3. v. 3. Pereat dies, in qua natus sum, sic elucidat: Pereat dies mortalitatis, et lux immortalitatis accedat.

223. 1. Futurum diem iudicii. Nota, ex illa certitudine, quod brevi sit futurus dies Iudicii, et ex incertitudine certi ac determinati temporis, quo sit eventurus, plurimi etiam sanctissimi et eruditissimi viri suo sæculo futurum crediderunt. Primo quidem sæculo

1. Christi sæculo aliqui putaverunt. non pauci Neronem pro ipso Antichristo sumpserunt. Ubi vero eo regnante finem Mundi non accidisse perspexerunt, finxere illum non esse mortuum, sed fore Antichristi adiutorem, quam opinionem postea S. Martino Severus affingit, lib. 2. dialog. in fine. Alii putarunt fore ipsum Antichristum, ut refert S. August. 20. de civit. 19. Secundo

2. Alii. Secundo sæculo. sæculo Iudas quidam de septuaginta apud Danielem hebdomadibus plenissime disputavit, et chronologiam superiorum temporum usque ad decimum Severi Imp. perduxit annum. In qua erroris arguitur, quod adventum Christi circa sua tempora futurum dixerit. Sed hoc ideo fecit, quia magnitudo persecutionum præsentem Mundi minitabatur occasum, ut ait Eusebius lib. 6. cap. 6. Tertio sæ-

3. Alii. Tertio. culo S. Cypr. epist. 56. hortatur Thibaritanos ad patientiam ac martyrii desiderium, Galli et Volusiani persecutione sæviente anno a Christi Nativitate 255. Scire debetis, inquit, et pro certo credere ac tenere, pressuræ diem super caput esse cœpisse, et *occasum sæculi*, atque Antichristi tempus appropinquasse, ut parati omnes ad prælium stemus, nec quicquam, nisi gloriam vitæ æternæ et coronam confessionis Dominicæ cogitemus: ita ipse. Anno Christi 259. Valeriano Imp. in Christianos grassante Dionysius Alex. vivebat, qui tunc finem Mundi instare

4. Alii. Quarto sæculo. credidit, et Antichristi tempora advenisse. Quarto sæculo S. Ephrem, qui circa annum 370. floruit, in eadem opinione fuisse videtur tract. de consumm. sæculi, et de Antichr. ubi vocat Antichristum impudentissimum ac sævissimum draconem, qui turbaturus adveniet omnem sub cælo regionem: et fortasse S. Gregor. Naz. qui floruit circa annum 380. ait enim orat. 14. vereri se, ne præsens rerum status esset *fumus ignis* illius in expectatione positi, et ne Antichristus superveniret, et lapsus ac morbos hominum sui temporis in principatus sui occasionem arripe-

5. Alii. Quinto sæculo. ret. Quinto sæculo S. Hier. epist. 11. ait, fines sæculorum iam decurrisse. Sexto sæculo S. Gregor. Papa lib. 9. epist. 60. ad Aldibertum regem Anglorum, ait: *Præsentis Mundi iam terminus iuxta est.*

6. Alii circa annum millesimum. Sed ne sim longior, ad annum millesimum transeamus: eo enim præcipue tempore finis Mundi futurus credebatur. Abbo Floriacensis in lib. Apologetico ad Hugonem et Robertum Reges Franciæ: *De fine Mundi*, ait, *coram populo sermonem in Ecclesia Parisiorum adolescentulus audivi, quod statim finito mille annorum numero Antichristus adveniret, et non longo post tempore universale iudicium succederet. Cui prædicationi ex Evangelio et Apocalypsi, et libro Danielis, qua potui virtute restiti. Denique et errorem, qui de fine Mundi inolevit, Abbas meus beatæ memoriæ Richardus sagaci animo protulit, postquam literas a Lothariensibus accepit, quibus me respondere iussit. Nam fama totum Orbem impleverat, quod, quando Annunciatio Domini in Parasceve contigisset absque ullo scrupulo finis sæculi esset*: ita ipse.

Annum a Christo 1001. nonnullorum vana assertione 7. Alii anno 1001.
præuunciatum Mundi postremum, vel ipsi propinquum refert Baronius. Hanc opinionem augere poterant ea, quæ acciderunt. Nam, ut ait Sigebertus, anno millesimo multa prodigia visa sunt, terræ motus factus est permaximus, cometes apparuit, Kal. Ianuar. circa horam nonam aperto cælo, quasi facula ardens cum longo tractu, fulguris instar illabitur terris tanto splendore, ut non modo, qui in agris erant, sed etiam, qui in tectis, irrupto lumine ferirentur. Qua cæli scissura sensim evanescente, interim visa est figura quasi serpentis, capite quidem crescere enim cæruleis pedibus. Erant præterea, ait Baronius anno 1001. ad hæc credenda de fine Mundi, et adventu proximo Antichristi, Romanæ Ecclesiæ tot sæpe iterata naufragia, ex quibus Gerbertus æque adventare Antichristi tempora iactitabat: sed et corruptio morum, quam magnam valde fuisse in hominibus, præsertim *Ecclesiasticis*. Glaber ea videns scriptis deplorat, lib. 2. cap. 6. Idipsum poterat suadere. Insuper et quod ferreum hoc sæculum ob malorum excrescentiam, auctore Ditmaro, diceretur, utique et esse pariter ultimum crederetur.

Circa annum 1106. rumor increbuit brevi Antichristum 8. Alii circa annum 1106.
venturum. Fuitque opinio non vulgarium virorum, atque inter cæteros S. Norberti, viri huius temporis fama celeberrimi, ut refert S. Bern. epist. 56. ubi eum vocat cælestem fistulam. Ne singula decurram sæcula, superiori sæ- 9. Impostor futurum dicebat iudicium superiori sæculo.
culo Campanus quidam Minister in ducatu Cliviensi rusticis iudicium ad certum diem prædixit certo eventurum, illisque, ut secum genio indulgerent, persuasit: ubi dies dicta adfuit, clam ipse in Campaniam suam fugit, ut narrat Lindan. lib. 1. cap. 9. et Gazæus noster eleganter expressit in piis Hilar. Ubi nota, sancti Patres, cum iudicium brevi eventurum prædicarent, omnes ad virtutem et pœnitentiam hortabantur: hæreticis vero usitatum est, inde potandi et helluandi occasionem sumere, ut de alio refert Florim. Ræmundus in tract. de ortu et progress. hæresis.

Quæres porro: Quandonam futurum iudicii diem coniectare possimus? Respondeo primo, anno 1644. quemdam 224. 10. Alius anno 1654.
Metis concionatum esse, diem iudicii fore anno 1654. Sed ipse in Deum, Virginem et Sanctos blasphemans mortuus est, cum prius se quatuor aut quinque cultri ictibus ad mortem vulnerasset, de salute desperans. Secundo, alius 11. Alius anno 1666.
hallucinator scripsit diem iudicii futurum anno 1666. Antichristum nasciturum anno 1626. sed falso principio nititur, quod censeat annum 1666. esse Mundi 6666. at neque sciri potest, utrum Mundi annus 6666. sit futurus ultimus. Tertio, aliqui censuerunt anno post Christum 12. Alii anno 1697.
natum 1697. extremum diem iudicii fore, quod Sibilla lib. 1. Deum ita loquentem induxerit:

Sunt elementa novem mihi, sum tetrasyllabus autem.
Percipe me, primæ tres syllabæ sufficiuntur,
Ex binis omnes elementis. Cætera restant
In reliquis, quorum sunt non vocalia quinque
Totius numeri bis sunt hecatontades octo,
Et ter tres decades, etc.

Quarto, Cusanus Cardinalis tractatu de hac re censet, 13. Alius anno 1700.
tot annorum Iubilæos in Christi corpore mystico, id est, in Ecclesia, futuros, quot ipse vixit annos: nempe 34. qui multiplicati per 50. (hic est enim Iubilæi numerus) faciunt annos 1700. Quinto, si licet etiam nobis divinare, putave- 14. Coniectura auctoris.
rim Christum instar Imperatoris in medio exercitus sui,

Digitized by Google

venisse in medio temporum, ut tot anni præcesserint, quat secuturi sunt. Sic Solis instar in media cælo, et Regis in media regno resplenduit. Iuvat Habacuc 3. 2. *Domine apus tuum, in media annorum vivifica illud.* Duraret itaque Mundus per octo circiter annorum millia. Et sic nonnulli hunc locum Habacuc explicarunt, ut refert S. Vincentius Ferrerius epist. ad Benedictum, et Adrianus Finus lib. 5. Flagelli cap. 8.

225. 45. Plurimi putant diem iudicii futurum anno Mundi 6000. Sexto, denique, longe plures opinati sunt Mundum per sex annorum millia duraturum. Ita S. Hieronym. S. Cyrill. S. Chrysost. S. Iustin. quæst. 71. ad Gentes, S. Iren. lib. 5. cap. ult. Lactantius lib. 7. cap. 14. S. Hilar. can. 17. in Matthæum, et alii multi. Convenientia maxime plausibilis est illa, quam affert R. Elias in Thalmud tom. 4. tract. 4. qui inscribitur Sanhedrim, id est, iudicium. 1. Convenientia. *Sex millia,* inquit, *annorum erit Mundus, et iterum destruetur; duo millia fuerunt inanitatis,* (id est, legis naturæ) *duo millia* B *legis Mosaicæ, duo millia erunt dierum Messiæ.* Hoc eius effatum quasi oraculum quoddam ibi celebratur. 2. Convenientia. Secunda convenientia est, quad Mundus sex diebus conditus est: dicit autem Prapheta noster Ps. 89. 4. *Mille anni ante oculos tuos, sicut dies hesterna, quæ præteriit.* Quem locum explicans S. Hier. in epist. ad Cyprianum: *Ega,* Inquit, *arbitror ex hoc loco mille annos pra una die solitos appellari: ut scilicet, quia Mundus in sex diebus est fabricatus, sex millibus tantum annorum credatur subsistere, et postea venire septenarium et octonarium numerum, in qua verus exerceatur sabbatismus: unde et octa beatitudinibus bonorum operum præmia proponuntur.* Et notabile est, quod Deus Apocal. 20. consignans ætatem et finem Mundi, sexies nominat mille annos, quasi innoens sex millibus annorum duraturum Mundum. Primo enim ait v. 2. ligavit C eum (Satanam) per annos mille. Secunda, v. 3. Danec consummentur mille anni. Tertio, v. 4. Regnaverunt cum Christo mille annia. Quarto, v. 5. Donec cansummentur mille anni. Quinta, v. 6. Regnabunt cum illo mille annia. Sexto denique, v. 7. Cum consummati fuerint mille anni. Sed hæc aliaque non multum probant. Dicamus itaque cum Christo Matth. 24. v. 36. *De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli cælorum.*

226. Omne tempus æternitati comparatum breve est. Concludamus cum S. Petro 2. epist. cap. 3. v. 8. *Unum hoc non lateat vos charissimi,* (cætera, licet ignoretis, non magnum sequetur incommodum) *quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus:* id est, ut explicat Gagneius, apud Deum mille anni sunt quasi dies una, et vicissim dies una quasi mille anni: quia apud Deum nulla, vel exigua est distantia inter diem unum et mille annos: mille enim anni apud eum, utpote immen- D sum et æternum, adeo sunt exigui, ut videantur esse quasi dies una: nam mille anni distant ab æternitate Dei quasi tantum, quantum distat dies una, puta in infinitum. S. Hieronymus in Ps. 89. *Quid, ait, prodest grande esse, quod finem habet?* Et Seneca lib. 7. natural. quæst. cap. 32. *Fluit tempus, et avidissimos sui deserit. Nec, quad futurum est, meum est, nec, quod fuit, in puncto fugientis temporis pendeo.* Addit S. Petrus v. 10. *Adveniet dies Domini ut fur* · Græca, et S. Paulus 1. Thessalanic. 5. v. 2. habent, sicut fur in nacte, (*in quo cæli magna impetu transient*) ῥοιζηδὸν, cum stridare, impetuose, stridenter et cum sibila, qualis ab igne flagranti edi solet. 2. Cum stridore, qualis est a sagitta excussa, sic ῥοίζημα, a luce, sumitur.

A 3. Cum stridore et impetu, velut a ventis vehementibus et procellosis: hinc Tigurina reddit: *In morem procellæ,* additur, *elementa vero calore solventur,* 61. καυσούμενα, id est, æstuantia: ob ignem scilicet, qui aerem et aquam purgabit: *Terra autem, et quæ in ipsa sunt opera, exurentur.* Hinc optime concludit S. Petrus v. 11. *Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales aportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, expectantes et properantes in adventum diei Domini?* Noster Iosephus Acosta lib. 6. historiarum novi Orbis, cap. 2. refert, Mexicanos opinari, 227. Ridicula consuetudo Mexicanorum. sæculum annis duobus et quinquaginta definiri, et annos singulos in unius rotæ ambitu vario colore depingere, quibus evolutis, postremo sæculi die, primis incedentibus se tenebris, omnem suam supellectilem solo affligere, comminuere, ac dissipare, quasi hora Mundi decretoria, Sole in perpetuum occidente, rebus ad exitium vergentibus, su- B pellectile non sint amplius usuri: ignem quoque extinguere solitos fuisse, et pervigiles ea nocte excubare, ut adverterent, utrum Sol esset rediturus, visa Auroræ prima luce plurima tympana pulsare, et buccinis, tibiis aliisque instrumentis perstrepere: quod ad unum sæculum tempus prorogatum crederent: tum novum ignem a supremo inter ipsos Sacerdotes petebant, et supplicatione solemni gratias agebant diis ob lucis reditum. Sic ibi. Tu cave sis, tuam supellectilem aliaque confringas, sed eam vel pecuniam eroga pauperibus. Audi monentem Christum Lucæ 16. v. 9. *Ega vobis dico,* (alia dicentem Mundum spernite) *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis,* (omnis dives, aut iniquus, aut iniqui hæres. Hoc dictum refert S. Hieronymus epist. 160. ad Hedibiam) *ut cum defeceritis,* (Syrus, *cum defecerit:* vestra scilicet pecunia, quæ vos in ne- C cessitate deseret ad iudicium euntes) *recipiant vos in æterna tabernacula.* Felix permutatio, ait Theophylactus, cum temporalia permutantur æternis, et S. Chrysostomus in Catena: *Ars artium peritissima est eleemosyna; non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam æternam* impendit. Ita ipse. Dives avarus ad Lazarum pauperem confugit, ut quid ab Abrahamo obtineat, Luc. 16. v. 24. sed tardius; aditum sibi comparare poterat per micas, *quæ cadebant* de mensa sua, sed cum eas perituras Lazaro denegasset, ab Abrahamo nihil obtinuit. Itaque sapienter S. Greg. hamilia 36. in Evang. dicit: *Sit res temporalis in usu, æterna in desiderio: illa in itinere, hæc in perventione.* Et lib. 6. epist. 26. incitans Andream ad Mundi contemptum, ait: 228. Mundus cito desiturus est contemnendus. *Cur, magnifice fili, non consideras, quia Mundus in fine est? Omnia urgentur quotidie, ad reddendas rationes æterna et tremenda Iudici ducimur: Quid ergo aliud, nisi de* D *adventu illius cogitare debemus? Vita enim nostra naviganti est similis. Is namque, qui navigat, stat, sedet, iacet, vadit: quia impulsu navis ducitur. Ita ergo et nos sumus, qui, sive vigilantes, sive dormientes, sive tacentes, sive loquentes, sive ambulantes, sive volentes, sive nolentes per momenta temporum, quotidie ad finem tendimus. Cum igitur finis nostri dies advenerit, ubi nobis erit omne, quod modo cum tanta cura quæritur, et cum sollicitudine congregatur?* Hæc sanctus Doctar, unde infert: Nan ergo honor, non divitiæ quærendæ sunt, quæ dimittuntur. Sed si bona quærimus, illa diligamus, quæ sine fine habebimus. Si autem mala pertimescimus, illa timeamus, quæ a reprobis sine fine tolerantur. Sic ipse.

Digitized by Google

PSALMUS TERTIUS.

Psalmus David, cum fugeret a facie Absalom filii sui.

1. DOMINE, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me.
2. Multi dicunt animæ meæ: non est salus ipsi in Deo eius,
3. Tu autem Domine Susceptor meus es: Gloria mea, et exaltans caput meum.
4. Voce mea ad Dominum clamavi: et exaudivit me de monte sancto suo.
5. Ego dormivi, et soporatus sum, et exurrexi: quia Dominus suscepit me.
6. Non timebo millia populi circumdantis me: exurge Domine, salvum me fac Deus meus.
7. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa: dentes peccatorum contrivisti.
8. Domini est salus: et super populum tuum benedictio tua.

PSALMI TERTII ANALYSIS.

David a filio suo Absalone eiectus regno proponit
- Hostes suos multos, 1. qui
  - Actionibus, illum proterant. 1.
  - Voluntate, in eum insiliant. 1.
  - Locutione, ad desperationem incitent. 2.
- Deum, adiutorem unicum, 3. qui
  - Suscipiat fugientem. 3.
  - Iuvet pugnantem. 3.
  - Coronet victorem. 3.
  - Audiat in oratione. 4.
  - Securum præstet
    - In quiete. 5.
    - In actione. 5.
  - Salvet in discrimine 6.
  - Hostes oppositos prosternat. 7.
  - Detractores malevolos confundat. 7.
  - Populum sibi subiectum benedicat. 8.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. PSALMUS DAVID, CUM FUGERET A FACIE ABSALOM FILII SUI.

1. Argumentum Psalmi. Ex Titulo, qui in omnibus libris Hebraicis, Græcis et Latinis idem habetur, clarum est psalmi huius argumentum. Est enim oratio Davidis a Deo opem deposcentis contra Absalonem rebellem filium, qui regnum invaserat, et contra omnes eius asseclas et fautores. Itaque, psalmus hic est de Davide. Alleg. de Christo, qui vocatur David, Ierem. 30. 9. Ezech. 34. 23. Oseæ 3. 5. Et hic sensus est præcipue intentus a Spiritu S. Nota, nomen David in titulo positum non est casus genitivi, sed dativi: nam in Hebræo est articulus, ל *le*, qui ordinarie dativo inservit. Aliquando tamen genitivo: sed Sept. semper verterunt τῷ, qui est articulus solius dativi, et prudentissime hoc fecerunt, ut significarent auctorem psalmorum præcipue non esse Davidem, sed Deum. Itaque sensus est: psalmus David, id est, psalmus inspiratus a Deo ipsi Davidi. Ita Bellarm. Est igitur auctor psalmi huius David noster, sicut et cæterorum.

2. Filii Davidis nati in Hebron. Quæres primo: Quis et qualis fuerit Absalom? Resp. Fuisse tertium Davidis filium, ex Maacha filia Tholmai regis Gessur. 2 Reg. 3. v. 3. Primus enim Davidis filius fuit Amnon, quem genuit de Achinoam Iezraelitide. Secundus vero eius filius fuit Cheleab, quem suscepit de Abigail uxore Nabal Carmeli. Tertius Absalom. Quartus Adonias, filius Haggith. Quintus Saphathia, filius Abital. Sextus Iethraam, de Egla genitus. Hi nati sunt Davidi in Hebron, A ubi regnavit per annos septem, 2. Reg. 3. 2. et seqq. Si mores Absalonis inquiris, fuit primo vafer et subdolus, ea, quæ animo coquebat, dissimulans. Cum enim Thamar soror eius etiam uterina fuisset constuprata a fratre Amnone, eius clamores compressit, et ne apud Davidem quidem est questus, remque tacitus animo versavit toto biennio, donec ultionis occasionem commodam reperiret. Nam Thamar est violata ab Amnone anno regni Davidis 21. et consequenter ætatis 51. Nam anno 30. expleto creatus est rex in Hebron: anno ante Christum 1073. Mundi 2980. Cædes vero Amnonis contigit anno regni Davidis 23. Secundo, Absalom fuit crudelis, et vindictæ cupidus. Nam, cum curaret oves suas tonderi in villa sua Baalhasor, quæ erat iuxta Ephraim sive Ephron urbem in tribu Iuda sitam, invitavit ad convivium omnes filios regis, et in eo Amnonem temulentum occidi curavit, animam perdens cum corpore, ut S. Chrysost. lib. 3. de Provid. Lyranus et Angelomus videntur sentire, et speciatim præceperat Absalom, ut occideretur, cum esset temulentus, 2 Reg. 13. 28. Tertio, Absalom fuit ambitiosus, cum enim per quinquennium ob cædem patratam ab aula paterna exclusus esset, in eam ope Ioabi admissus cœpit animos populi contra patrem suum et regem sollicitare. 2. Reg. 15. Quarto, fuit parricida, regno enim patrem expulit, et vita privare voluit. Quinto, turpissimo incestu se polluit concubinas de- Absalonis mores.

Digitized by Google

cem patris conspurcans, cap. 16. 22. Sexto, impudentissimus fuit, qui id fecit in oculis totius urbis regiæ, ibid.

3. *Tempus quo fugit David a facie Absalonis.*

Quæres secundo: Quandonam illa fuga Davidis evenerit, et qualis fuerit? Resp. fugam Davidis e Ierosolyma, ne incideret in manus Absalonis, contigisse anno quadragesimo a prima eius innnctione in domo paterna per Samuelem Prophetam, trigesimo autem anno ab unctione poblica in Hebron, ubi rex acceptatus est a tribu Iuda: inunctus est autem ibi per Abiathar summum Pontificem, aut per Gad aliumve Prophetam. Nam Salomon eius filius postea inuoctus est a Sadoch Pontifice, et a Nathao Propheta. Respondeo secundo, fugam illam Davidis a facie Absalonis fuisse luctuosissimam.

Fuga illa Davidi fuit molestissima.

Primo, quia pater fugiebat ante filium rebellem. Secundo, quia pater sexagenarius. Tertio, quia inopioata illa clades advenerat. Nam
1. iam per biennium in aula patri abblandieos Absalom ver-
2. satus erat, eius filiorum tunc natu maximus; Amnon enim
3. erat occisus: et Cheleab, qui etiam Daniel vocabatur, videtur Lyrano et Dionysio fuisse mortuus, cum Scriptura eius non meminerit amplius: deinde Absalom iverat in Hebron sub religionis prætextu vota ibi soluturus, quæ
4. exul in terra Gessur voverat. Quarto, fuga illa Davidi erat molestissima, quia subita, nec poterat secum deferre ea, quæ sibi essent necessaria, sed omnia cogebatur arbitrio furentis iuvenis permittere, atque ipsas decem
5. concubinas suas. Quinto, quia fugiebat regno spoliatus. Nam Absalom fuerat proclamatus et inunctus rex
6. in Hebron. Sexto, quia ab omnibus prope desertus fugiebat, 2. Reg. 15. v. 13. ait nuncius: *Toto corde uni-*
7. *versus Israel sequitur Absalom.* Septimo, quia, quo se reciperet, nesciebat: unde ait Ethai Gethæo, ibidem v. 20. *Ego vadam, quo iturus sum:* id est, ad locum, nescio
8. quem, ut exponunt Abulensis et Vatablus. Octavo, quia Deum peccatorum suorum ultorem sentiebat: ideo flens, et nudis pedibus incedens, atque operto capite ascende-
9. bat clivum montis olivarum. Nono, quia omnis populus, qui cum eo erat, operto capite eundem montem ascendebat plorans: relictam scilicet urbem, domos, familiam, supellectilem, opes omnes contemplans, et regis sui ca-
10. lamitatem. Decimo, qoia audivit David Achitophelem, consiliarium vaferrimum, a partibus Absalonis stare. Un-
11. decimo, quia Achimaas filius Sadoc, et Ionathas filius Abiathar monuerunt, Davidem ipsum ad necem quæri, et Achitophelem obtulisse se, ut duodecim millia viro-
12. rum ad hoc exequendum duceret, cap. 17, ibid. Duodecimo, quia Semei in eum fugientem maledicta congessit, et lapidibus appetiit, cap. 16.

Fugere a facie Absalonis quid?

Nota primo, Davidem dici fugere a facie Absalonis: id est primo, ab Absalone. Secundo, ab ira Absalonis. Tertio, ab aspectu eius, quem rebellem videre horruisset. Quarto, hæc locutio denotat fugam fuisse præcipitem, ac pene præsentem fuisse Absalonem, cum David aufugit: vias enim occluserat rebellis, ne eius defectio cognosceretur. Hic modus explicandi, et primus maxime probantur. Nota secundo, S. Hieronymus ait, fugam illam Davidis per sex menses durasse. Mihi satis difficile videtur præcise determinare, quot mensium illa fuga fuerit, eodem certe anno bellum terminatum est, occiso Absalone et viginti millibus hominum de eius exercitu, et initio anni sequentis David solio regio et urbi Ierosolymæ redditus est.

Nota tertio, Absalonem figuram fuisse, primo dæmonis Ecclesiam persequentis et Iudæ proditoris, ut dicunt Melito, Origenes et alii. Secundo, omnium Ecclesiæ persecutorum, ac præsertim Iudæorum Christo insultantium, de quibus ait Ps. 17. 46. *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt.* Tertio, præcipue est typus filiorum matrem Ecclesiam persequentium, ut ait S. Augustinus epist. 20.

Nota quarto, Absalom significat *patris pax*, patris consummatio seu retributio: fructus pacis, desiderium pacis. Sed contrarium fuit, ut discant parentes in Deo, non in filiis suam pacem et felicitatem ponere. Pax porro apud Hebræos pro omni bono ponitur. Ad illud Absalonis etymon alludit David Ps. 40. v. 10. *Homo pacis meæ*, (S. Hieronymus, homo pacificus meus, q. d. Absalom, per quem ego senex sexagenarius pacem habere debebam, qui natus circiter viginti novem annos, bella pro me gerere debebat) *in quo speravi*, (ut natu maximo filiorum meorum) *qui edebat panes meos*, (Hebr. panem meum, q. d. qui mecum in mensa mea comedebat. Ad mensam enim regum Iudææ admissos eorum filios patet in Saule, cum quo Ionathas filius et David gener sedebant in mensa, 1. Reg. 20. 5. et seqq.) *magnificavit super me supplantationem.* S. Hieronymus, levavit contra me plantam. S. August. ampliavit super me calcaneum. De Iuda hæc aptissime dicuntur, qui tamdiu Christo convixerat, et Eucharistiam ipsam ab eo perceperat, ut docent S. Dionys. Eccl. Hier. cap. 13. S. Chrysost. hom. 82. in Matth. et hom. 2. de Iuda proditore. S. Hier. in Ps. 54. S. Aug. tract. 62. in Ioan. S. Cyrill. Ierosol. catech. 13. S. Cyrill. Alex. lib. 9. in Ioan. cap. 19. S. Ambr. de Apol. David, et alii. 4. *Absalonis etymon.*

Nota quinto, licet dicatur in titulo: *Psalmus David, cum fugeret a facie Absalom filii sui*, non esse certum, an psalmum illum scripserit in ipsa fuga, an cum domi quietus esset, post victoriam, et post recuperatum regnum: tunc enim sibi in memoriam revocans varia pericula, in quibus fuerat, et affectus varios, quos tunc habuerat, psalmos componebat: non est enim credibile, omnes tunc compositos, cum a Saule, Absalone, aliisque acerrime urgeretur. Hunc tamen per otium potuit scribere tempore fugæ suæ, quæ duravit plures menses, ac pene annum totum.

5. *In Psalmis non servatur ordo rerum et temporum.*

Ex his collige, non servari in psalmis ordinem rerum gestarum et temporum: quia Absalonis rebellio contigit post alia multa, de quibus agitur io psalmis: scilicet post omnes Saulis persecutiones, post adeptum regnum, post varias de Philisthæis aliisque hostibus reportatas victorias, post adulterium cum Bethsabee commissum, aliaque Davidis gesta. Nota, distributionem et ordinationem psalmorum tribuunt primo S. Hilarius et Beda, Septuaginta interpretibus. Secundo, Remigius et Petrus Lombardus tribuunt Esdræ. Tertio, S. Hieronymus ipsi Davidi: res in incerto est, certum est tamen, quod S. Hilar. S. August. S. Greg. Nyss. annotant, in eo psalmorum ordine divinum consilium et mysterium latere. Sic enim S. Greg. Nyssenus tract. 2. in Ps. cap. 11. *Spiritui S. animorum nostrorum institutori παρεργα τα αλλα παντα, omnia alia parerga, et ad rem non pertinentia videntur, in id unum incumbenti, ut conservet eos, qui in hac vita vanitate oberrant, et ad verum vitam adducat.* Qua ratione autem id ordo psalmorum præstet, docet fusissime multis capitibus. Primum psalmum ait abducere hominem a cognatione, quam cum malo contraxit. Secundum ostendere, cui sit adhærendum, cum ob oculos ponit Christi in carne manifestationem. Tertium denique hunc imminentem ab hoste tentationem præmonstrare.

Digitized by Google

DIVISIO TOTIUS PSALMI

DUO CONTINET. PRIMO, DAVID AIT SE A MULTIS HOSTIBUS IMPETI. VERS. 1. ET 2. SECUNDO, SE ILLOS DEO AUXILIUM PRÆSTANTE NON TIMERE. VERS. 3. USQUE AD FINEM.

PARAPHRASIS.

1. Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me.

1. Cum Absaloni filio meo, Achitopheli consiliario mihi familiari et amico, omnibus Israelitis, aliisque nulla in re fuerim iniurius, quid est causæ, cur tam numeroso agmine certatim in me irruere moliantur, ut me obruant? Cur continuatis insultibus, et in dies magis ac magis augescentibus, novas in me copias immittunt?

2. Multi dicunt animæ meæ: non est salus ipsi in Deo eius.

2. Multorum voces et irrisiones auribus meis insonant, ita ut animam penetrent, et cor gravi dolore exulcerent, dum dicunt: Me frustra in te spem meam posuisse, nihil mihi inde sperandum esse præsidii.

3. Tu autem Domine Susceptor meus es: Gloria mea, et exaltans caput meum.

3. Tu tamen ab omnibus pene eiectum, et in fuga vix ullum certum asylum reperientem suscipis ac foves, tu victoriam mihi de hostibus concedis, et coronam capiti restituis.

4. Voce mea ad Dominum clamavi: et exaudivit me de monte sancto suo.

4. Summis in angustiis ad te cæli terræque Dominum confugi, teque ex intimo mentis sinu contenta voce inclamavi: atque ex cælesti tuo palatio gemitus meos exaudisti, ac voti reum fecisti.

5. Ego dormivi, et soporatus sum, et exurrexi: quia Dominus suscepit me.

5. Quamobrem circumstrepentibus licet hostibus somno me dedi, quietasque noctes traduxi, et securus nullis turbatus insomniis lætam faustamque mihi auroram aspexi, et surrexi: quia Deus rerum omnium Dominus me lapsantem firmavit, ruentemque paterno sinu excepit.

6. Non timebo millia populi circumdantis me: exurge Domine, salvum me fac, Deus meus.

6. Te Duce et comite confirmatus, non verebor innumeras infestarum cohortium turmas longa me indagine obsidentes: tu tantum in auxilium meum advola, et ab eorum me insidiis expedi.

7. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa: dentes peccatorum contrivisti.

7. Quid est porro, cur timeam, cum telis tuis percussos stratosque hostes meos videam? Os impiorum obstruxisti, eorumque pervicaciam contudisti, ut ne hiscere quidem audeant.

8. Domini est salus: et super populum tuum benedictio tua.

8. Tui unius est, Domine, salutem dare, et populo tuo benedictionem impertiri, eumque bonis omnibus cumulare.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM CERTUM ET SECURUM IUCUNDUMQUE PERFUGIUM DEUS IN EXTREMA CLADE!

CUM inopinato quassatus turbine Rex noster, ex omni parte hostibus se succinctum cerneret, neque in hominibus spem ullam præsidii stabilem cerneret, ad Deum voce, oculis, corde confugit.

6. *Christi hostes.* Ac primo, ei hostes suos ostendit. Primo, multos, licet a se non læsos, vers. 1. *Domine, quid multiplicati sunt?* Secundo, crudeles et impudentes, qui regiæ maiestatis rationem nullam habeant, sed sine causa sæviant, ibid. *Qui tribulant me.* Tertio, obstinatos ad nocendum, et novo semper ardore irruentes, ibid. *Multi insurgunt adversum me.* Quarto, petulantes, qui dicteriis impetant, et Deum ipsum ut impotentem rideant, vers. 2. *Multi dicunt animæ* B *meæ: non est salus ipsi in Deo eius.*

Dei auxilium. Secundo, gratulatur idem sibi Rex noster, quod in Deo auxilium optatum repererit. Primo, in fuga sua, eum paterno et amico sinu excipiendo, vers. 3. *Tu autem Domine Susceptor meus es.* Secundo, in bello, ipsum data victoria glorificando, ibid. *Gloria mea.* Tertio, in pace, coronam amissam reddendo, ibid. *Et exaltans caput meum.*

Triplici tempore datum. Tertio, tria illa sua tempora, fugæ scilicet, belli ac pacis resumens, declarat, quomodo in illis Deus fuerit Susceptor, Gloria et Exaltatio.

Primo enim, in fuga dicit duo sibi a Deo esse concessa: Primo, exauditionem orationis, vers. 4. *Voce mea ad Dominum clamavi: et exaudivit me de monte sancto suo.* Se-A cundo, securitatem datam in medio tumultu, vers. 5. *Ego dormivi, et soporatus sum, et exurrexi: quia Dominus suscepit me.*

Secundo, belli tempore duo quoque sibi concessa dicit a Deo: Primo, mentis fortitudinem ac perfectam securitatem in mediis hostium telis, v. 6. *Non timebo millia populi circumdantis me: exurge Domine, salvum me fac Deus meus.* Secundo, contritionem hostium per suos Duces ac milites, Deo ipsos corroborante, vers. 7. *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa: dentes peccatorum contrivisti.*

Tertio, pacis denique tempore duo etiam sibi a Deo concessa dicit: Primo, protectionem specialem a novis insidiis, vers. 8. *Domini est salus.* Secundo, bonorum affluentiam generalem, ibid. *Et super populum tuum benedictio tua.*

ARTICULUS I.

Multis calamitatibus et tentationibus homo, præsertim luxuriosus, subiacet in hac vita.

NEC Hercules contra duos: ideo David, qui in gigantem Goliath pene inermis magna cum alacritate concurrerat, visa hostium multitudine timet, atque exclamat, vers. Vers. 1.
1. DOMINE, QUID MULTIPLICATI SUNT, QUI TRIBULANT ME? Nota, Salmeron tom. 1. Prolegom. 16. negat, to *quid* esse admirantis: neque enim David admirari poterat, quod puniretur, cum sciret se peccasse. Verius tamen S. August. Cassiodorus, Nicephorus Blemmida et alii agnoscunt ibi admirationem. Nam, etsi non miraretur David se puniri: mirabatur tamen et deplorabat, quod in se filius re-

Digitized by Google

bellaret, quod Achitophel, cui maxime confidebat, esset fax et incentor seditionis, quod toto corde universus Israel eos sequeretur, quod primores urbis regiæ illis se adiungerent, neque ullo in loco securum sibi perfugium cerneret.

Quæres: Quid causæ fuit, cur tam cito tanta multitudo a Davide ad Absalonem transiverit? Respond. 1. Causam naturalem et physicam fuisse, quod plures Solem orientem, quam occidentem adorant. Tunc autem, ut dixi, David iam erat sexagenarius, variis bellis et calamitatibus ita fractus, ut post decennium ne calefieri quidem posset: Absalom vero erat natus annos circiter viginti novem, genitus enim fuit sub initium regni Davidis in Hebron, a quo tempore anni fluxerant triginta. Si animam autem Absalonis spectes, erat acer, vividus, audax, populo tamen et tenuissimis hominibus affabilis, iustitiæ in speciem tenax, iuvandi omnes cupidus, subdolus et vafer. Si corpus consideres, de eo dicitur, 2. Reg. 14. 25. Porro sicut Absalom, vir non erat pulcher in omni Israel, et decorus nimis: a vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula. Respond. secundo, causam moralem et præcipuam defectionis illius fuisse peccata Davidis, quæ Deus puniebat.

8. Pœnita est in Davide 1. Nimia indulgentia 1 Erga Absalonem.

Quæres igitur 2. Quænam erant illa peccata, quæ Deus in Davide tam graviter insequebatur. Respondeo 1. S. Petrus Damiani, punitam, ait, tunc fuisse nimiam Davidis indulgentiam in puniendo Absalone ob Amnonem fratrem occisum. Sic enim ipse loquitur lib. 1. epist. 2. ad Cadaloum Antipapam: *Qui non corripit puerum ova furantem, magnum postea latronem patitur, equorum stabula perfringentem. Si a corynthis* (id est, ancillis) *suis matrona potens negligit arcere petulcum: quid mirum, si in eam quoque ille postea vesaniæ suæ porrigat appetitum? Utque de Scripturis aliquid afferam: David Rex, qui in Absalom fratricidium non ulciscitur, ab ipsa deinceps eiectus, regalis solii dignitate privatur. Adonias filius Aggith, dum in superbiæ fastum protervus erigitur, dum connivente patre, paratis equis et curribus regnum sibimet pollicetur, ad hoc quandoque progreditur, ut Abisag Sunamitem in coniugium quærat, ac paternos incestare thalamos concupiscat.* Sed satis severus videtur fuisse David in Absalonem: post cædem enim factam fugere coactus est Absalom ad Tholmai filium Ammiud Regem Gessur, quæ regio erat alienigenarum in Syria, in terminis septentrionalibus dimidiæ tribus Manasse trans Iordanem, ex qua pristini habitatores nunquam expulsi fuerint. Tholmai porro, ut ait S. Hier. in Tradit. pater fuit Maacha matris Absalom: quam dicunt Hebræi in prælio captam, et cæsarie et unguibus præcisis secundum legem, Davidem sibi uxorem sociasse, et ex ea generasse Thamar et Absalom. Ita S. Hier. Apud illum Tholmai avum suum maternum toto triennio mansit Absalom a patria, uxore ac liberis semotus, et vix artificio Ioabi ac mulieris Thecuitis est revocatus, ea tamen lege, ut faciem patris non videret, et ad aulam non veniret, quæ pœna duos annos tenuit, et diutius durasset, nisi Ioab pro ipso iterum Regi supplex fuisset. Verius potest

2 Et versus erga Amnonem.

argui indulgentiæ nimiæ erga Amnonem post admissum stuprum et pollutam sororem suam Thamar: inde enim fons malorum extitit. Itaque Abulensis quæst. 9. in cap. 13. 2. Reg. docet, a Davide puniri debuisse hoc crimen incesti, quia iuri publico nocebat, cuius ipse iudex esset ac vindex, licet Thamar læsa ius suum non prosequeretur, et cedere iuri suo videretur: satis enim erat publice conquesta, et iudex rem ad se pertinere existimare deberet: quæstione autem 10. confert Davidis culpam cum Heli Sacerdotis nimia in filios suos indulgentia: imo Davidem maioris culpæ reum facit, quod Heli filios corripuerit, licet verbis mollioribus: de Davide autem habeamus: *Noluit contristare spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei:* quæ verba quidem non sunt in textu Hebraico, sed leguntur in Græcis, Romanis, Aldinis, Basileensibus, et in Latinis codicibus, atque apud Iosephum lib. 7. cap. 7. sub finem. Caietanus tamen ac Lyranus Davidem excusant, quod illi res non innotuerit ut iudici, sed ut patri: et Dionysius ac Salianus, ipseque Lyranus iure censent adhibitam loco ac tempore commodo correctionem paternam, etsi hoc non exprimatur in Scriptura.

9. Secundo eius luxuria Et crudelitas.

Respondeo secundo, præcipuam et radicalem huius belli ab Absalone gesti causam fuisse adulterium Davidis cum Bethsabæa, quod contigit anno regni eius 19. et consequenter anno ætatis 49. Secundam deinde causam subsecutam, nempe cædem Uriæ mariti Bethsabææ, ut crimen crimine celaretur, et posset Bethsabæa duci in uxorem: sed statim sequenti anno, post pueri nativitatem ex illo adulterio concepti, mittitur Nathan Propheta, qui varias clades Davidi intentet, ac præsertim dicat 2. Reg. 12. v. 9. Uriam Hethæum percussisti gladio, et uxorem illius accepisti in uxorem tibi, et interfecisti eum gladio filiorum Ammon: *Quamobrem non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum*, id est, diutissime. Hinc primo, occisus est Amnon ab Absalone: Secundo, Absalom a Ioab: Tertio, Adonias a Salomone; tres filii Davidis erant. In eodem quoque solario, id est, domus tecto plano, ex quo aspexerat Bethsabæam se lavantem, Absalom polluit decem concubinas eius in oculis Solis, quod amplificat Salvianus lib. 2. de providentia, et iure vocat feralissimum crimen.

10. Modus punitionis. Multi, id est, magni seu magnates.

Nota, gravia hæc duo crimina adulterii et homicidii Davidis graviter a Deo punita sunt in hoc bello Absalonis. Primo, iteratio adulteriorum per aliquot dies, aut saltem continuatio in eodem sine contritione, punitur hostium multitudine: *Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me.* Ubi adverte To *multi*, 1. Sumi posse pro magnis seu magnatibus ac primoribus populi: ita ut sit enallage quantitatis discretæ pro continua, id est, ut multi ponantur pro magnis, et hoc in voce Hebraica facilius dici potest: nam *rabbim* et multos et principes ac magistros significat: unde Hebræi suos Doctores vocant Rabbinos. 2. *Multi* usurpantur pro malis, et S. Hier. in cap. 66. Isaiæ ait, quod hic numerus *multi* semper in vitio est: affert locum Gen. 6. 1. *Postquam cœperunt homines multiplicari super terram;* sive, ut ibi legit, *multi* (id est, mali) *fieri super terram.* Nonius Marcellus: *Veterum*, ait, *memorabilis scientia, paucorum numerum pro bonis ponebat: multos contra malos.* Et Mamertinus in gratiarum actione, ait: *Cum boni, rari sint: improborum vulgus immensum: in campo autem numerus et turba præpollent, sine dubio intelligitur cum populi suffragiis magistratum capere, quem plures, id est, peiores probarunt.* 3. Denique melius et simplicius *multos* sumemus in propria significatione, plurimi enim sequebantur Absalonem, ut patet 2. Reg. 15. Cumque immolaret Absalom victimas in Hebron, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augebatur cum Absalom, unde nuntius veniens ad David, ait v. 13. *Toto corde universus Israel sequitur Absalom.* Et cap. 17. 11. Chusai dicit eidem Absaloni: *Congregetur ad te universus Israel, a Dan usque Bersabee.* Hi erant fines ac termini Iudææ, Dan a Septentrione, Bersabee vero a meridie: itaque, cum Hebræi dicebant, a Dan usque Bersabee, totam Iudæam intelligebant: *Quasi arena maris innumerabilis, et tu eris in medio eorum*, etc. Hoc consilium ei placuit, scienti a suis partibus prope omnes stare. Ubi adverte, Chusai mentem non fuisse, ut David tanto numero obrueretur, sed ut in ea mora posset in tutum locum fugere. Non enim tantum fugiebat ad Deum placandum, sicut censuit Abulensis quæst. 20. in cap. 15. lib. 2. Reg. sed quod vere timeret, ne esset impar hostibus. Sic enim ait David, ibid. v. 14. *Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium a facie Absalom; festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, et impellat super nos ruinam, et percutiat civitatem* (Ierusalem, quæ antonomastice civitas vocabatur ab Hebræis) *in ore gladii.* Quod deplorans Salvianus lib. 2. de providentia sic loquitur: *Quale illud fuit, cum tantus Rex, tanti nominis, cunctis Regibus altior, Mundo maior, omnes admodum suos cum paucissimis suis fugeret;* sed causam assignat S. Chrysostomus in Ps. nostr. Fugiebat, inquit, David filium suum, quoniam castitatem fugerat: fugiebat filium, quoniam matrimonium pudicum violaverat. Fugiebat filium, quoniam

2 Multi, id est, mali.

Digitized by Google

legem Dei, quæ dicit: Non occides, non adulterabis, fugerat, quoniam alienam agnam in domum suam introduxerat, et eius pastorem interfecerat: qui erat e domo sua agnus, pastorem cornu petebat. Alienæ domui bellum intulit, sed ex domo sua in ipsum bellum incitatur, etc. Annota tamen cum nostro Saliano anno Mundi 3009. regni Davidis 30. numero 12. In ea fuga quatuor Davidis virtutes. Primo, amorem boni principis erga populum suum, cuius salutem et incolumitatem honori proprio antetulit, dum elegit exprobrabilem fugam, qui in Sione, et in civitate David cum Cerethæis et Pheletæis, et lectissima sexcentorum militum manu ad multos annos obsidionem ferre potuisset. Secundo, timorem Dei, Vindicis peccatorum eius, quem non dubitavit hoc contra se flagellum quatere ac vibrare, et tyranno contra se victoriam largiturum, quibuscumque tandem copiis domi forisve cinctus esset. Tertio, eximiam demissionem animi, hanc pœnam et confusionem humiliter acceptantis, imo et augentis, ut qui pedes cum omnibus suis, imo et nudis pedibus abiret. Quarto, singularem patientiam et mansuetudinem vere Davidicam: qui in tam repentina perturbatione atque confusione rerum, in tam nefario filii scelere, in tam atroci iniuria sua, nullam impatientiæ vocem effudit: nullam contra ingratissimum, omnibusque suppliciis dignissimum filium querelam. Itaque notat Theodoretus quæst. 29. in 2. Reg. 19. Filium non vocari a Davide parricidam aut fratricidam, sed Regem.

Secundo, in hoc Absalonis bello Deus punivit crudelitatem Davidis in cæde Uriæ mariti Bethsabææ et delectationem in adulterio, per gravitatem calamitatis; unde dicit, Domine, quid multiplicati sunt, *qui tribulant me?* Hebr. צרי *tsarai*, id est, angustiatores, compressores, coarctatores mei, in angustias redigentes me, obsessores mei. Rad. *tsur*, obsidere, arctare, in angustias redigere. Syr. *olusai*, *oppressores mei*. S. Hier. *hostes mei*. Arab. *qui me contristant*. Sept. θλίβοντές με prementes, stringentes, elidentes me. Hinc uvæ apud Hesychium dicuntur θλίβεσθαι, comprimi in torculari et elidi: item Matth. 7. 13. τεθλιμμένη ὁδός, est via stricta. Vox autem latina *tribulo* dicitur a tribulis, id est, carduis, ut ait S. Thomas, quod aculeatis et mordentibus punctionibus atque urentibus ab hostibus David vellicaretur. 2. A stimulo ferreo, formæ tetragonæ, qui, quamcumque in partem incubuerit, aculeum semper infestum protendit. 3. Et melius, a tribulo instrumento rustico, quo frumenta olim terebantur. Varro l. 1. cap. 52. *Tribulum fit e tabula lapidis, aut ferro asperata, quod imposito auriga, aut pondere grandi trahitur iumentis iunctis, ut discutiat e spica grana.* Et S. Isidorus lib. 20. cap. 14. Tribula genus vehiculi, inde teruntur frumenta, ob hoc ita vocatur, et Columella lib. 2. cap. 21. ait: Et si pauca iuga sunt, adiicere tribulam et traham possis quæ res utraque culmos facillime comminuit. Nota, tribulum ipsum sive tribula ab aliquibus censetur ob tria latera sic appellari: sed melius a græco verbo τρίβω quod apud Demosthenem ac Dioscoridem significat terere, conterere, comminuere, contundere: sicque Aristoteles dicit, ἄλευρον τρίβειν, qui farinam subigit, ac pugno tundit, et Iliad. V. ad rem magis ait, boves τρίβειν, id est, triturare fruges. Sicut etiam tribulo per metaphoram ponitur pro affligo, vexo, dolore afficio et labore, ita quoque τρίβω sumitur a Thucidide lib. 8. ac Plutarcho.

11. Luxuria pene omnia regna evertit.

Moraliter nota 1. Omnia pene imperia atque regna ob luxuriam esse eversa. Hoc patet in imperio Assyrio, Babylonico, Persico, Græco, et Romano.

I. Imperium Assyriorum.

Primum imperiorum omnium et antiquissimum fuit imperium Assyriorum, quod incepit anno Mundi 1932. Post diluvium 276. ante Christum 2121. Duravit usque ad Sardanapalum, quem ethnici scriptores ultimum eius Regem ponunt, annos 1304. Nam Sardanapalus vivebat tempore Oziæ Regis Iuda, et Ieroboami XI. Regis Israel. Deiectus est solio per Arbacem Medorum Præfectum, qui alios ad defectionem incitavit, repræsentata ipsis vita eius effeminata. Rem sic narrat Iustinus lib. 1. « Postremus apud Assyrios regnavit Sardanapalus, vir muliere corruptior. Ad hunc videndum (quod nemini ante eum permissum fuerat) præfectus ipsius Medis præpositus, nomine Arbactus, cum admitti magna ambitione ægre obtinuisset, invenit eum inter scortorum greges purpuram colo nentem: et muliebri habitu cum mollitia corporis et oculorum lascivia omnes fœminas anteiret, pensa inter virgines partientem. Quibus visis indignatus tali fœminæ tantum virorum subiectum: tractantique lanam, arma portantes parere, progressus ad socios suos, quid viderit, refert. Negat se ei parere posse, qui se fœminam malit esse, quam virum. Fit igitur coniuratio, bellum Sardanapalo infertur: quo illo audito non ut vir regnum defensurus, sed ut metu mortis mulieres solent, primo latebras circumspicit: mox deinde cum paucis et incompositis in bellum progreditur. Victus in regiam se recipit, et extructa pyra se et divitias in incendium mittit, hoc solo imitatus virum ». Alii dicunt per regium ducem ter prælio fractos rebelles, sed adiuncto sibi Bactrianorum exercitu victores tandem extitisse. Nota autem ex Scripturis, certum esse, Ninivem non prorsus esse destructam illo bello: sed in ea regnasse Phul tempore Oziæ Regis Iuda, et illi Manahem Regem Israel fuisse vectigalem. 2. Theglath Phalasar, tempore Ioathan filii Oziæ ibi imperasse, et tribum Ruben, Gad, et dimidiam tribum Manasse, tribum Nephthali, Aser atque Zabulon in Assyrios traustulisse. 3. Salmanasar, tempore Ezechiæ filii Achaz, qui Samariam sedem Regum Israel evertit, et totius regni incolas in captivitatem Assyriacam deduxit. 4. Sennacherib, qui anno 46. Ezechiæ amisit una nocte in Iudæa 185. militum millia. 5. Asarhaddon, filium Sennacherib, in quo funditus periit illud imperium, quod duravit annos 1402. Nota 2. Dici tamen ab aliquibus in Sardanapalo periisse imperium Assyriorum, quia gloria eius intercidit. Nam Arbaces summo iure obtinuit Mediam, Belesus Babyloniam, Phul Assyriam: ipse enim etiam, ut probabile est, in Sardanapalum rebellaverat, atque, ut erat magni vir animi, cadens imperium erexit.

12. II. Imperium Babyloniorum.

Secundum imperium fuit imperium Babyloniorum, quod cœpit anno Mundi 3333. Ezechiæ Regis Iuda 25. Romuli et Urbis conditæ 32. ante Christum 720. Eius primus Imperator fuit Merodach, qui Asarhaddonem acie victum regno et vita privavit, et sedem imperii Babylonem transtulit. Cum illud imperium magno splendore in Asia pene tota viguisset annos 183. luxuria Balthasaris intercidit. De Balthasare iam 22. annos regnante habetur Dan. 5. Eum in convivio optimatum mille et concubinarum suarum sententiam mortis in se decretam vidisse, cum temulentus in vasis aureis et argenteis templi Ierosolymitani vinum concubinis suis propinaret. De verbis, Mane, Thecel, Phares visis in pariete, et a Daniele explicatis, vide v. 25. et seq. Modum, quo Babylon capta est a Cyro et Dario, refert Herodotus in Clio: « Revocato, ait, flumine Euphrate, alveum eius pristinum vado transibilem reddidit, etc. Ex inopinato Babyloniis Persæ astiterunt, et cum capti essent, quia media urbis incolebant Babylonii, propter eius magnitudinem non sentiebatur, ut fertur ab iis, qui circa extrema habitabant. Sed quod forte dies festus illis esset, exercendis choreis atque oblectationibus operam dabant, donec plane captam urbem resciverunt ».

13. III. Imperium Persicum.

Tertium fuit imperium Persicum, quod incepit anno Mundi 3516. Urbis conditæ 215. ante Christum 537. Eius primus Imperator fuit Cyrus, qui Solem significat: licet enim capta Babylone imperium præcipuum reliquerit Dario Medo socero suo et seni sexagenario: quia tamen Babylone ipse substitit, Darius in Mediam abiit, ibique eodem anno est mortuus, et Cyrus erat in Perside natus, primus Rex ordinarie dicitur illius imperii. Tunc maxima erat Persarum frugalitas et continentia, ut videre licet apud Xenophontem: per luxuriam vero eversum est. De ultimo eorum Rege Dario Arsami filio, qui prius dicebatur Codomanus, ut placet Iustino, et fuit frater Artaxerxis, ut censet Diodorus, pudet referre, quæ habet Athenæus ex epistola Parmenionis: ait enim inventas eius pellices psaltrias 329. Curtius lib. 3. cap. 7. *Cultus*, inquit, *Darii Regis luxuria notabatur.* Purpureæ tunicæ medium album

intertextum erat, pallam auro distinctam aurei accipitres velut rostris inter se corruerent, adornabant, et zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderat, cui ex gemma erat vagina, etc. Luxuria in vestibus inducit luxuriam in corpus, est tinea illud exedens, de impuritate portentosa subditorum Darii habes, Curt. lib. 5. cap. 5. ubi agit de conviviis Babyloniorum. Devicti autem sunt a castissimo Alexandro, ut ruinæ causa melius videretur. Plutarc. in vita eius: *Pulcherrimum, ait, et maxime rege dignum beneficium eius in fœminas generosas captivas et castas extitit, quod nihil neque audirent, neque supplicarentur, neque expectorent turpe: sed quasi non in hostium castris, sed, εν ιεροις και αγιοις παρθενωσι, in sacris et sanctis Vestæ templis servatæ, in abdito extra aliorum oculos agerent.* Et quidem perhibetur Darii coniux omnium reginarum fuisse venustissima, ut virorum ille pulcherrimus et eminentissimus: filiæ autem fuisse similes parentum. Sed Alexander profecto, τῳ νικαν πολεμιους, το κρατειν εαυτου βασιλικωτερον ηγουμενος, *temperare sibi, quam hostes vincere magis regium ducens, has non attigit.* Et paulo post subdit: Cæteras captivas, ut B vidit Alexander, specie et statura eximias, dixit ioco, quam magni, αλγηδονας ομματων, dolores oculorum sunt fœminæ Persicæ. Ad æmulationem vero illarum formæ, nitorem ostentans suæ continentiæ et moderationis, ωσπερ αψυχους εικονας αγαλματων, *sicut inanimitos signorum imagines eas transmittebat.* Vide alia ibi. Duravit illud imperium annos 208. a paucissimis copiis est eversum: nam in ultimo prælio ad Arbelam, censet Arrianus Alexandro tantum fuisse septem equitum millia et peditum millia quadraginta: Dario autem assignat, quadraginta equitum millia, peditum decies centena millia, currus falcatos ducentos et Indicos elephantos quindecim.

14. IV. Imperium Græcorum. Quartum imperium fuit Græcorum, quod incepit anno Mundi 3724. Olympiadis 112. Anno 3. Urbis conditæ 423. Ante Christum 329. Primus eius Imperator fuit Alexander, qui castitate imperium obtentum, luxuria perdidit, et quidem citissime: mortuus est enim septimo imperii sui anno: ætatis 32. expleto et 33. inchoato, de eo Curtius lib. 6. cap. 2. Ut primum, ait, instantibus curis laxa- C tus est animus, militarium rerum quam quietis otiique patientior, *excepere eum voluptates, et quem arma Persarum non fregerant, vitia fregerunt.* Intempestiva convivia et perpotandi pervigilandique insana dulcedo, ludique, et greges pellicum, omnia in externum lapsa morem; quem æmulatus quasi potiorem suo, ita popularium animos oculosque pariter offendit, ut a plerisque amicorum pro hoste haberetur. Tenaces quippe disciplinæ suæ, solitosque parco ac parabili victu ad implenda naturæ desideria defungi, in peregrina et victarum gentium mala impulerat. Hinc sæpius comparatæ in caput eius insidiæ, secessio militum, et liberior inter mutuas querelas dolor. Ipsius deinde nunc ira, nunc suspiciones, quas excitabat inconsultus pavor. Ita Curtius.

Omitto Antiochi mollitiem, qui Asiæ partem perdidit a Scipione Asiatico victus. Persei ultimi regis Macedonum, a Paulo Æmilio devicti, et in triumphum ducti, effœminatum animum ac scelera.

Ultima omnium, qui ab Alexandri ducibus ortum habuerunt, et regnaverunt, fuit Cleopatra Ptolomæi Auletis filia, Ægypti regina: hæc ita sese libidini dedit, ut ex C. Iulio Cæsare furtive susceperit Cæsarionem, ex Antonio autem duos alios liberos. Antonius illius blanditiis inescatus bellum Parthicum male gessit. Nam eum, ut ait Appianus in Parthicis, in exercitu haberet sexaginta peditum millia, ex aliis vero gentibus auxiliarium triginta millia, connumeratis equitibus, et levis armaturæ milite, prælmaturo tempore movit, et victus est, *quod mente sua alienatus, atque* απο φαρμακων τινων η γοητειας, *ex medicamentis et præstigiis*, illam perpetuo respectans, plus ad maturius revertendum, quam ad superandos intentus esset hostes. Euntem Antonium illius ipsius Cleopatræ insanus amor in Actiaca pugna de sana mente dimovit. Nam, ut ait Plutarch. in Antonio, nondum decreto, sed communi adhuc Marte, repente sexaginta Cleopatræ naves conspectæ

A vela ad discessum dare, ac per medios fugam arripere pugnantes; nam magnis navibus a tergo locatæ fuerant, perrumpentesque impetum cierunt. Hostes obstupefacti viderunt eos petentes secundo vento Peloponnesum. Antonius nec ducis, nec viri, nec suo ductus consilio, sed (quod ludens quidam dixit, amantis animam in alieno corpore vivere) *raptus a fœmina est*, ωσπερ συμπεφυκως και συμμεταφερομενος, *tanquam ei conglutinatus foret, et una cum illa moveretur.* Nam simul atque navem contemplatus est illius vela facientem, omnium oblitus, proditis et desertis illis, qui pro ipso certabant, atque animam profundebant, conscendit quinqueremem Alexandro Syro et Scellio solis comitibus, et secutus est, απολωλεκυιαν και προσαπολουσαν, *perditam, et perdentem ipsum.* De iis possis dicere cum Sophonia, cap. 2. 17. *Tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt, et effundetur sanguis eorum sicut humus,* (Tigurina ut pulvis) *et corpora eorum sicut stercora.* Dan. 8. 5. Alexander vocatur hircus caprarum, id est, hircus iuvenis: solent enim Hebræi expresso matris nomine in genitivo animalia iuvenilia exprimere. Danielis verba sunt: *Ecce autem hircus caprarum veniebat ab Occidente super faciem totius terræ, et non tangebat terram: porro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos.* Primo, hircus dicitur Alexander ob libidinem Græcorum, ut ait Rupertus: successorum eius scilicet. Secundo, hircus caprarum vocatur, quia incepit regnare iuvenis, viginti annos natus: et quia ea ætate maior est vis concupiscentiæ. Tertio, venit ab Occidente, id est, a corpore morituro, ut perdat animam immortalem. Quarto, currit super faciem totius terræ, luxuria enim est insatiabilis, et faciem tantum ac superficiem spectat, internam putredinem non intuetur. Quinto, non tangit terram, quia nihil habet solidi. Sexto, habet cornu inter oculos, quia luxuriosus præsertim percutit et perentitur aspectu. *Oculi sunt in amore duces.* Antonius, ut dixi, videns Cleopatram, ab ea divelli non potuit, et Actiacam illam pugnam amisit, postquam Augustus solus pacatus Romanum imperium possedit. Duravit autem Græcorum imperium annos 228. Occidit Olympiadis 174. Anno 4. Urbis conditæ 669. Ante Christum 83. Nota, imperio Alexandri assignari annos 19. licet ipse tantum regnarit 7. sed id fieri, quia familia Alexandri in Aridæo Rege Macedoniæ eius fratre, et in matre Olympiade aliquo modo stabat. Nota secundo, regnum seu imperium Græcorum inchoari anno Mundi 3743. Olymp. 117. Anno 2. Urbis conditæ 442. Ante Christum 310. Cum Seleucus recuperata Babylone dominari cœpit, et neminem superiorem agnoscere: itaque idem est initium æræ Seleucidarum et imperii Græcorum, quod sic duravit annis 228. id est, annis 20. plusquam Persicum: si ab Alexandro initium sumas, duravit annis 247. desiit in Philippo, sicut Macedonum gloria inceperat sub Philippo patre Alexandri: et Romanum, quod cœpit sub Augusto, desiit in Augustulo: a Caio quidem Cæsare incipere potes Rom. Imp. sed dictator tantum, non imperator fuit appellatus.

Quintum denique est Romanum imperium, quod virtus 15.
D amplificavit, luxuria perdidit, ac barbaris tradidit, ut fu- V.
se probat Salvian. lib. 7. de providentia, ubi ostendit Hi- Imperium Romanorum.
span. Romanos, Gallos, Afros fuisse impurissimos, cum traditi sunt hostibus. Notabilius est ad rem nostram, quod notat Vandalos non viribus suis, sed castitate Hispanias occupasse. » Quid, ait, Hispanias nonne vel eadem, vel maiora forsitan vitia perdiderunt? Quas quidem cælestis ira, etiamsi aliis quibuslibet barbaris tradidisset, digna flagitiorum tormenta toleraverunt puritatis inimici. Sed accessit huc ad manifestandam illic impudicitiæ damnationem, ut Vandalis potissimum, id est, pudicis barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captivitate Deus ostendere voluit, quantum et odisset carnis libidinem, et diligeret castitatem: cum et Vandalos ob solam maxime pudicitiam illis superponeret, et Hispanos ob solam vel maxime impudicitiam subiugaret. Quid enim? Numquid non erant in omni Orbe terrarum barbari fortiores, quibus Hispaniæ traderentur »?

Digitized by Google

16. *Reges ob luxuriam puniti.* Mitto in Francia Childericum ob impudicitiam regno a suis subditis expulsum: in Hispania Theudericum, sive Theodoricum ultimum regem Gothorum ob Cavam Iuliani Comitis filiam violatam, a Iuliano proditum, a Mauris victum et solio detrusum atque occisum. Mitto reliquorum regnorum innumeras clades, ab hac luxuriæ furia importatas. Satis sit de imperiis nunc egisse: de illa fusius agam, Ps. 37.

17. *Vita est certamen.* Nota 2. Vitam hanc esse continuum certamen in tentationes, quæ ex omni parte in hominem incurrunt, Ps. 55. 3. *Conculcaverunt me inimici mei* (S. Hieron. Insidiatores mei: Felix, absorbuerunt me tribulantes me) *toto die: quoniam multi bellantes adversum me.* S. Hier. vertit, multi, qui pugnant contra me, Altissime: ad rem nostram magis est Symmachi versio οἱ πολεμοῦντες μετεωρότεροι, qui impugnant me, sunt altiores, seu superiores me. Iunxerunt versum sequentem huic, sequitur enim v. 4. *Ab altitudine diei timebo*, id est, vel in ipsa luce meridiana et cælesti timebo, ne Sol occidat in meridie: et ipsa lux nimia oculos excæcet, atque in superbiam elatum in foveam præcipitet.

Origenes quoque, S. Aug. Euthymius et alii psalmum, quem versamus, exponunt de quovis, variis tentationibus iactato, potest enim dicere: *Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me.* Cæsarius quoque refert, dæmones ita hunc psalmum esse execratos, ut illum canentes ferre non possent, sed canentium choros perturbarent, ne concordes et consoni illum perficerent: itaque de se homines tentantibus intelligi arbitrantur. Eos conferre possis exercitui Chaldæor. (Hebr. Chaldæi vocantur כשדים *casdim*, id est, quasi dæmones) de quo Ioel 1. 6. *Gens enim ascendit super terram meam, fortis et innumerabilis: dentes eius ut dentes leonis: et molares eius ut catuli leonis.* Hunc exercitum prius comparaverat locustis: unde in metaphora pergens, subdit v. 7. *Posuit vineam meam in desertum, et ficum meam decorticavit:* locustæ arrodunt arborum cortices, qui succum caloremque arborum quasi vestes fovent et continent, additur: *Nudans spoliavit eam, et proiecit, albi facti sunt rami eius*, sicque arescunt.

18. *Tentationes sibi semper succedunt. 1. Sunt erucæ, locustæ, bruchi, rubigo.* Cum autem tentatio tentationem sequitur, exclama cum eodem Propheta Ioel cap. 1. 4. *Residuum erucæ* (Hebr. גזם *gazam*, succisoris, rosoris, vernacule *chenille*: Sept. κάμπη) *comedit locusta, et residuum locustæ comedit bruchus*, (Hebr. ילק *ielech, comestor*, ut vertit Aquila c. 3. Nahum: est parva locusta instar vermis: itaque, cum alis careat, omnia depascitur usque ad radicem) *et residuum bruchi comedit rubigo, sive rubigo, ærugo, seu aurugo*: est vitium segetum ex corrupto aere, et quasi earum morbus regius, quo videlicet culmi pallescunt in modum auri vel æris, sicque paulatim arescunt atque evanescunt. S. Hieron. ad rem nostram apte, erucam, locustam, bruchum, rubiginem, ait esse quatuor passiones, nempe gaudium, tristitiam, spem et metum, quibus continuo mens hominis agitatur. Sic enim ait: *Cavendum est, ne ægritudo quasi eruca nos comedat. 2. Ne locusta vastet in gaudio, huc illucque volitans, et gestiente lætitia per diversa se iactans. 3. Ne bruchus, id est, pavor et futurorum metus radices sapientiæ devoret. 4. Ne rubigo et desiderium futurorum res inutiles concupiscat, et nos perferat ad ruinam: sed ut in omnibus quatuor quadrigas, et quatuor cornua, et quatuor equos, rufos, et varios, et albos, et nigros: id est, vel adversa, vel prospera, vel ex utroque sociata frænis sapientiæ gubernemus.* Ac postea subtexit: *Ego reor erucam esse incipientem in animo passionem, quæ tarda est, et discurrere non potest: et mora ipsa ac pertinacia ebibit et exugit omnem vigorem: quam si non occiderimus, in nobis crescit, et avolat, et nunc devorat, quicquid attigerit, nunc semesa dimittens, pergit ad alia, revertensque ad pristinam sedem bruchus efficitur; ut non solum fruges, et folia, et cortices, sed et ipsam medullam devoret tarditate.* Ita S. Hieron. Secundo, erucam, locustam, bruchum et rubiginem, ait S. Gregor. lib. 33. Mor. cap. 27. esse luxuriam, inanem gloriam, gulam et iram, quæ continuatis erosionibus animam corrumpere moliuntur. *Quid, ait, per erucam, quæ toto corpore in terra repit, nisi luxuria designatur: quæ cor, quod tenet, ita polluit, ut in superioris munditiæ surgere amorem non possit? Quid per locustam, quæ saltibus evolat, nisi inanis gloria exprimitur, quæ se vanis præsumptionibus exaltat? Quid per bruchum, cuius pene totum corpus in ventrem colligitur, nisi edendi ingluvies figuratur? Quid per rubiginem, quæ, dum tangit, incendit, nisi ira innuitur? Residuum ergo erucæ locusta comedit: quia sæpe, cum luxuriæ vitium a mente recesserit, inanis gloria succedit. Nam, quia iam per amorem carnis non sternitur, quasi sanctam se ex castitate gloriatur. Et residuum locustæ bruchus comedit: quia sæpe cum inani gloriæ, quæ quasi ex sanctitate veniebat, resistitur, vel ventri, vel quibuslibet ambitionis desideriis immoderatius indulgetur. Mens enim Dei nescia, tanto atrocius ad quamlibet ambitum ducitur, quanto nullo vel humanæ laudis amore refrænatur. Residuum bruchi rubigo consumit: quia sæpe, dum ventris ingluvies per abstinentiam restringitur, iræ impatientia acrius dominatur, quæ more rubiginis quasi exurendo messem comedit: quia virtutum fructus impatientiæ flamma tabescit. Cum ergo vitia vitiis succedunt, agrum mentis alia pestis devorat, dum alia relinquit.*

2. Multitudinem quoque tentationum possis conferre locustis Ægypti, ranis, ciniphibus et cœnomiiæ, id est, muscæ omnis generis, de quibus agetur Ps. 77. et 104. et quidem Ps. 104. 34. *Dixit, et venit locusta et bruchus, cuius non erat numerus.* Exod. 10. 14. Dicuntur locustæ fuisse innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futuræ erant: addit David. v. 35. effectum tentationum non expulsarum. *Et comedit omne fœnum* (Hebr. עשב *eseb*, herbam virentem) *in terra eorum: et comedit omnem fructum terræ eorum.* Theodotio, κατέφαγε, devoravit. Herba virens, est bonum desiderium; fructus, est bonum opus: utrumque tollere nititur dæmon aut caro per tentationem. De luxuria possis interpretari, quæ carnem exedit et corrumpit. Omnis autem caro fœnum, Isaiæ cap. 40. 6. *2. Locustæ Ægypti, ranæ, etc.*

3. Tentationum multitudo, acerbitas, et fucata dulcedinis species apte exprimetur apum symbolo furentium, et undique hominem impetentium, Ps. 117. 12. *Circumdederunt me sicut apes*, aculeum parant, tu mel inde tibi compara. Vide illum locum: *Et exarserunt sicut ignis in spinis.* S. Hieron. *extinctæ sunt, quasi ignis spinarum:* qui tentare te volunt, in te ut in spinam incidant, et cito desinent tibi molesti esse: monet Auctor Eccles. 28. v. 28. *Sepi aures tuas spinis*, Græca habent, *vide, sepi possessionem tuam spinis.* Vide locum, quo singularis ferus in vineam tuam irrumpit, et illum obstrue spinis. S. Hilarius in Ps. 140. legit: *Ecce circumvalla* (id sonat περίφραξον) *possessionem tuam spinis*, id est, corpus tuum cilicio et continua mortificatione: sic bonam possidebis possessionem. Circumdant nos dolores mortis, id est mortiferi, Ps. 17. 5. Circumdant mala, quorum non est numerus, Ps. 39. 13. teipsum circumda, et murum hosti obiice. Michæas et Elias non timent 450. Pseudo-Prophetas Baal, neque Elisæus innumeros milites Benadad Regis Syriæ obsidentis eum in Dothan, et terrentes Giezi adhuc puerum: *vir esto*, non timebis: sed videbis pro te stantem Dei exercitum ignitum, id est charitatem Dei et Angelorum. *3. Apes furentes.*

4. Venti ex omni parte concutientes domum filiorum Iobi, Sabæi, boves et asinas deprædantes, ignis oves consumens, Chaldæi camelos invadentes; denotant et figurant tentationes et calamitates, alias ex aliis nascentes, et quietis nullam partem relinquentes. Ac primo, Sabæi qui irruerunt in terram Hus, ubi regnabat Iob et acceperunt eius boves et asinas, erant ex Arabia felici: eos enim solitos excurrere in Syriam et Arabiam Petræam tradit Strabo lib. 16. Nota, Saba modo scribitur per ש *scin*, et significat Arabiam Felicem, ut vult Iansenius, aut Æthiopiam Abyssinorum, ut Genebrardus; modo vero per ס *samech*, et significat Æthiopiam, ut placet Iansenio; aut Arabiam Felicem, ut Genebrardo, seu potius quocumque modo scri- *4. Venti evertentes domum filiorum Iob.*

Digitized by Google

batur nunc pro Æthiopia, nunc pro Arabia ponitur: scin enim et samech sunt literæ permutabiles. Nota secundo: Tropologice, si Sabæi per scin scribantur, significant captivantes, captivum abducentes, et sunt symbolum mundi divitiis ornati, aromatibus suave fragrantis, et ad se allicientis, atque Arabiam suam esse Felicem ostentantis, Matth. 4. 9. *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me:* sed si trahit imaginaria felicitas, cognosce illam esse in Arabia, quæ significat: 1. Amœnitatem, suavitatem, dulcedinem. 2. Vesperam, tenebras, obscuritatem. 3. Solitudinem, desertum. Mundus amœnus est, ac lucidus, sed in tenebris existenti et in rebus tenebrosis; lignum est luceas, sed in caligine et ob putredinem. Tota mundi amœnitas, cito fiet desertum et ariditas. Itaque nostrum Regem audi Ps. 4. 3. *Fili hominum usquequo diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Nota tertio, *Sabæi*, si per samech scribas, significant bibaces, ebrios, inebriantes, et sunt, ut vult Mercerus, Pagn. et iam nominatus Iansenius, *Æthiopes*. Hi sunt symbolum carnis, delicias gulæ quærentis; et sunt Æthiopes, id est ardenti et combusta facie: Amos 9. 7. ab αιθω, uro, et ωψ, facies, vultus, aspectus, oculus. Bacchi larvas iure dixeris ebriorum facies. Nota quarto, Sabæis illis etiam dæmones tentantes figurari. Nam tradit Origenes, et est valde probabile, hos non fuisse Arabes, sed dæmones formam eorum et habitum mentitos. Nota quinto, ignis oves in cinerem redigens, est caro per luxuriam perdens innocentiam; cadit ignis ille de nubibus, id est de aqueis humoribus: est ignis græcus, in aqua ardens, Ps. 148. 8. *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum*, (id est procellosus: S. Hier. vertit, ventus, turbo) *quæ faciunt verbum eius:* hæc Deum laudant; sed ignis sulphureus Sodomæ, male olet, et animam perdit, Ps. 10. 7. *Pluet super peccatores laqueos: ignis, et spiritus procellarum pars calicis eorum:* bibunt iniquitatem sicut aquam, sed postea tempestates et naufragia patiuntur. Nota sexto, Chaldæorum tres turmæ, quæ camelos furantur, sunt dæmones, qui in principio, medio, et fine actionis expectant et rapiunt prædam. Chaldæi Hebræis dicuntur כשדים *chasdim*, id est prædatores, vastatores, direptores, spoliatores, destructores: hæc sunt diaboli officia. In sacris Literis Babylonii et Chaldæi pro iisdem accipiuntur, ut patet Ezech. 12. 13. *Adducam eum in Babylonem, in terram Chaldæorum.* Ratio est, quia, ut ait Plinius lib. 6. cap. 26. Babylon erat Chaldaicarum gentium caput. Dæmones sunt etiam Babylonii, id est confundentes et confusi. Tres eorum turmæ possunt dici tentationes tres generales, sub quibus aliæ continentur. 1. Ioan. 2. 16. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Nota septimo: Ventus vehemens irruens a regione deserti, et concutiens quatuor angulos domus, est tentatio continua, quæ cuique magis est propria et naturalis, ac durat tota vita, agitans quatuor vitæ partes: nempe adolescentiam, iuventutem, virilem ætatem, et senectutem; vel, totum diem ac noctem: eas enim Hebræi et Romani dividebant in 4. partes. Iob ipse ait cap. 30. 17. *Nocte os meum perforatur doloribus*, (Nicetas vertit, ossa exusta. S. August. contusa. Sept. confracta) *et qui me comedunt, non dormiunt.*

19. Nota 3. Si tentationibus resistis, de illis noli tristari; sunt exercitium et cos virtutis, et signum amoris divini, ut in Paulo accidit, 2 Cor. 12. 7. Ventus est necessarius, ut portum teneas, malacia sæpe est peior ipsa tempestate: non tentari est quædam reprobatio, et, velut ignavi, neglectus, Sophon. 2. 1. *Convenite, congregamini gens non amabilis.* Arab. Antioch. *gens quæ non probatur*, id est, ut explicat Corn. gens quæ tentatione non examinatur. Syr. *gens non correpta.* Hinc enim fit primo, ut ad divina contemplanda, et modos belli gerendi, mentem non advertat. Sept. vertunt, *gens inerudita.* Arab. Alex. *gens insipiens:* Secundo, ut securam se videns ad Deum non aspiret, neque ex hac vita in cælum pergere exoptet. Tigurina reddit, *gens non desiderans.* Tertio, ab hoste se urgeri anima non sentiens, cum tanta celeritate viam mandatorum Dei non decurrit. Chald. habet; *Generatio nolens converti ad*

Tentationes sunt utiles, sicut ventus, ut portum teneamus. Non tentari est quædam reprobatio, et occasio torporis

A *legem.* Non prius David fit gener Regis, quam illi se opposuerit Goliath gigas, nec tanto ardore ad Deum recurrisset, nisi cum Saul, Absalon, aliique essent persecuti; cecidit cum deambulabat hostium victor supra solarium in meridie, id est in magna et summa rerum suarum prosperitate ac splendore. Iesus ipse tentari voluit, priusquam miracula faceret, et mundum converteret, ut tentatio videretur esse radix mirabilium operum ac virtutum, Matth. 4. 1. *Tunc Iesus ductus est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo*, Nota 1. Tempus quo ivit, *tunc*, id est statim a Baptismo, ut eodem die 6. Ianuar. ut intelligas etiam purissimos a diabolo tentari. Nota 2. Modum quo ivit, *ductus est*, ut non dubites te habere comitem qui adiuvet: Græce ανηχθη, subductus est, a turba scilicet populi; ut discas fugere post laudes et res illustres, sicut Christo in Baptismo contigerat. S. Marc. 1. 12. *Statim Spiritus expulit eum*, ut vim, efficaciam gratiæ, et promptitudinem atque alacritatem Christi videas. Nota 3. Eum qui ducit, a *Spiritu sancto* scilicet: vox enim Spiritus, cum B absolute ponitur, significat Spiritum S. ut Didymus, et S. Hier. notant. Syrus vertit, a *Spiritu sanctitatis*, hoc est sanctissimo. Nota 4. Locum, in quem ducitur, *in desertum*, quod Quarentana dicitur, ut Bredembachius, Saligniacus et Adrichomius dicunt, ut scias sicut in cælo tentati sunt Angeli, in paradiso Eva, ita te tentari posse vel in remotissimo deserto; imo S. Antonium plures vidisse dæmones, sed tristes, in monasterio quam in urbibus, quia plus est resistentiæ. Nota 5. Finem ob quem ducitur, *ut tentaretur a diabolo*, id est a Lucifero, qui tunc solutus est e vinculis, ut solvetur tempore Antichristi. *Diabolus* pro dæmonum principe Lucifero ponitur, Matth. 25. 41. Apocal. 12. 9. Sed adverte *To ut tentaretur*, non denotare tentationem directe esse intentam a Spiritu sancto, sed tantum permissam, et directe intentam esse victoriam Christi. S. Thomas 3. p. q. 41. a. 1. causas affert illius permissionis. Primo, ut nobis contra tentationes opem ferret; unde S. Gregor. hom. 16. in Evang. dicit: Non erat indignum C Redemptori nostro quod tentari voluit, qui venerat occidi. Iustum quippe erat, ut sic tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare. Secundo, propter nostram cautelam, ut nullus quantumcumque sanctus, se æstimet securum, et immunem a tentatione. Unde et post Baptismum tentari voluit: quia sicut ait S. Hilar. super Matthæum can. 3. *In sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassantur:* quia victoria magis est ei exoptata de Sanctis. Unde et Eccli. 2. 1. dicitur: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia, et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Tertio, propter exemplum: ut scilicet nos instrueret qualiter diaboli tentationes vincamus. Quarto, ut nobis fiduciam de sua misericordia largiretur. Hæc et alia S. Thomas. Advertit autem Auctor Operis imperfecti hom. 5. in Matth. quod non solum Christus ductus est in desertum a Spiritu, sed omnes filii Dei habentes Spiritum sanctum; non enim sunt contenti sedere otiosi, sed Spiritus sanctus urget eos aliquod magnum apprehendere opus.

Iesus tentatus est.

D Si tentationes frequentes sentis, cave consentias: omnis multitudo timenda est. Quid tenuius arenula? Multæ navem mergunt. Quid minus timendum aquæ guttula? Multæ omnia diruunt. Vel a muscis, muribus, cuniculis pulsos sedibus populos scimus. Dæmon, cui nomen est legio, (id est, cum sunt in homine multa dæmonia) manet multis temporibus in loco quem occupavit, et vestes omnes abripit, nec patitur possessum in domo manere, sed in fœtore sepulcrorum, Luc. 8. 27. Multitudinem dæmonum et vitiorum in anima possis describere emblemate Sophoniæ Prophetæ, qui agens de Ninive, quæ speciosam significat, destructione, ait cap. 2. 14. *Accubabunt in medio eius greges, omnes bestiæ Gentium*, id est ad literam, ut S. Hier. exponit, greges et pecora vicinarum nationum. 2. Sed mystice, gentes hostiles et sævæ, ut Clarius explicat. 3. Dæmones et peccata in anima peccatrice. *Et onocrotalus*, dæmon pigritiæ: nam onocrotalus, qui est avis cygno similis, ruditum edit instar asini: ονος enim 20.

Multitudo tentationum est timenda.

asinus: κροταλον, crepitaculum, sonitus, κροτεω, sonaro: A multi divitiis, honoribus, cultu exteriore sunt cygno similes: et putantur beoe cantaturi et esse moribus candidis; sed cum loquuntur, apparent asini, ut ille asinus in fabulis, qui Leonis pellem induerat. 2. Onocrotalus, si Hebræa spectes, est dæmonis gulæ hieroglyphicum: apud Hebræos enim dicitur קאת *Kaa* id est vomens; quia habet in faucibus ingluviem et sinom instar uteri, quo pisciculos cum aqua excipit: sed aquam revomens piscibus vescitur. Vide Plin. lib. 10. cap. 47. Addit Sophonias, *et ericius in liminibus eius morabuntur:* Ericius sive herinaceius, luxuriam denotat, cum vocetur Porcellus hortensis. 2. Iram, cum spinis horreat. 3. Avaritiam, cum sit pomorum, quæ spinis insertat, furunculus. Lege Plin. lib. 8. cap. 37. *Vox cantantis in fenestra*, id est, corvus canet in fenestra domorum Ninives desertæ, ut quidam explicant: vel melius, ut Chald. et Vatablus exponunt, aliæ aviculæ; nam de corvo statim postea dicitur, *corvus in superliminari*, id est supra portam. Corvus est symbolum invidiæ: aliæ aves cantillantes, vanæ gloriæ, iactantiæ et superbiæ. B Pro *corvo* Aquila reddit *gladius*, legerat *shoreb*, id est gladius: nunc est Hebr. חורב *choreb* quod Chald. Arias, aliique vertunt desolatio, vastitas, æstus, siccitas. Hæc ab invidia oriuntur. S. Hier. de hæreticis et schismaticis hunc locum Sophoniæ exponit. In hac vita trepidi, et semper de salute æterna solliciti, inclamemus cum Davide nostro: *Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me.* Et Ps. 24. *Unicus et pauper sum ego: Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessitatibus meis erue me.*

ARTICULUS II.

Ad desperationem impellit dæmon, sed qui spem suam in Christum coniecerit, securus est.

Vers. 2 Cum Davidem solio deiectum, urbe regia expulsum, terrenis prope auxiliis destitutum hostes cernerent, a cælesti quoque spe et ope abstrahere nitebantur, eum ad desperationem incitantes, Vers. 2. MULTI DICUNT ANIMÆ MEÆ (id est mihi, sed ita, ut animæ intimas medullas penetrent) NON EST SALUS IPSI IN DEO EIUS. S. Hier. non est ei redemptio in Deo *in æternum*. Sic vertit vocem Sela, quæ additur in textu Hebraico, et de qua dicitur infra.

21. *Quis ibi loquitur?* Quæres: Quinam id dicebant? Resp. cum Origeno et Euthymio, ipsum Absalonem et ministros eius hoc omnibus inculcare conatos esse, frustra Davidem a Deo auxilia petiturum, a quo ob peccata derelictus esset, ut ex tam unanimi totius populi ab ipso secessione constabat, quæ, nisi auctore Deo, contingere non potuisset. Secundo, præsertim arbitror Davidem alludere ad Semei et comites eius: de illo enim dicitur. 2. Reg. 16. 5. *Venit Rex David usque Bahurim*, oppidum et castrum in monte situm in tribu Beniamin, ut ait Adrichomius, unius fere horæ itinere ultra Bethaniam, Iordanem versus. *Et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei filius Gera*, cum esset Saulis Regis consanguineus, non erat sine magno comitatu: et quidem redeunti Ierosolymam Davidi venit in eius occursum cum mille viris de tribu Beniamin, ex qua erat sicut Saul, et eos illi obtulit, sicque veniam impetravit. Primo autem, tunc maledicebat Davidi. Secundo, mittebat lapides contra ipsum et universos servos eius. Tertio, vocabat virum sanguinum, id est homicidam, Uriæ scilicet interfectorem. Quarto, dicebat esse virum Belial, id est, divinæ legis contemptorem, exlegem, filium diaboli, hominem inutilem et abiiciendum, hominem nihili: alludit ad peccatum cum Bethsabæa commissum, Deut. 13. v. 13. *Egressi sunt filii Belial*, (Septuag. παρανομοι, exleges) *et averterunt habitatores urbis suæ*, a Dei cultu ad idola, Proverb. 6. 12. *Apostata homo Belial*, ut est in Hebraico. S. Hieronymus vertit, *inutilis*: sumpsit a *beli*, sine: *iaal*, utilitate: sed melius deriva a *beli*, sine: et, *ol*, iugum, q. d. sine iugo. Quinto, exprobrat, quod regnum Saulis occuparit. Sexto, insultat, quod eiectus sit a

Semei graviter Davidi fuit iniurius.

A filio Absalone, et prematur malis. Doctores Hebræorum tradunt a Semei quinque gravissima maledicta et convitia in Davidem esse coniecta. 1. Quod esset adulter. 2. Moabita. 3. Homicida. 4. Leprosus. 5. Abominabilis. Sed hæc non sunt certa. Nota, Semei significat audientem. 2. Congregantem. 3. Prædicantem seu personantem. Rad. שמע *sciama* quod in Kal significat audire, in Piel, congregare, in Hiphil, audire, facere, proclamare, prædicare. Qui detractores audit, vitia aliena in animo suo congregat, quæ deinde aliis diffundat. *Semei* proprie sonat, auditio mea, fama mea, rumor meus. Erat filius Ghera, id est primo ruminantis, seu ruminationis: a Rad. גר *gar* ruminavit, et גרה *ghera* ruminatio. Nam quod vir ille Ghera scribatur per Aleph, et hoc nomen per He, nihil est: illæ enim duæ literæ gutturales sæpe inter se commutantur. Secundo, Gera significat, succisorem, excisorem. Rad. גרר *garar* excidere, succidere. Tertio, Gera significat litigiosum, contentiosum, lites miscentem. Rad. גרה *gara* miscere litem, contendere, litigare, inde vox Gallica, *guerre*, B id est bellum, deducitur. Semei itaque, id est rumores captans, et apud se congregans, atque apud varios dissipans est filius Ghera, id est litium, contentionum, bellorum et excisionis: nec filius tantum, sed pater: sed dicitur filius litium, id est litigiosus: sicut impii dicuntur filii perditionis, id est perditi. Semei ut malediceret Davidi, egrediebatur *de Bahurim*, id est de electis: hoc enim illa vox significat. Non enim vult inter oves suas numerare convitiatores Iesus, qui mitis est et humilis corde. 2. Bahurim significat iuvenes: est enim iuvenilis animi ac præcipitis in maledicta et contumelias prorumpere.

Semei etymon.

Nota. 2. In Psalmo nostro cum dicatur: Multi dicunt *animæ meæ: non est salus ipsi*. το *ipsi* Hebraice poni in genere masculino, לו *lo*, quia ibi anima pro toto homine ponitur, per synecdochen adde, נפש *nephes* id est animam, reperiri aliquando in genere masculino, ut Num. 31. 28. et Genes. 46. 27.

Allegor. Dicebant Iudæi Christo, non est salus ipsi in C Deo eius, cum inclamabant Matth. 27. 42. *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si Rex Israel est* (id est Messias: Israel significat, dominans Deo) *descendat nunc de cruce, credimus ei:* id est, credemus eum esse Regem Israel. *Confidit in Deo, liberet nunc si vult eum* (Arab. si diligebat eum) *dixit enim, quia Filius Dei sum.* Sic Ps. 21. 8. *Omnes videntes me, deriserunt me.* (S. Hier. subsannant. Tertull. 4. contra Marcion. cap. 42. naso irridebant. Græce εμυκτηριζον, *locuti sunt labiis*, ea distorquendo, balbutiem simulando, quod est subsannationis genus. S. Hier. vertit, demittunt labium, *et moverunt caput*. Et v. 9. *Speravit in Domino*. S. Hier. confugit ad Dominum, *eripiat eum: salvum faciat eum, quoniam vult eum*, id est amat eum, et sibi in eo complacet, ut ipse iactitat. Vide Sap. 2. 16. verba illorum impiorum.

Tropol. Cavenda est desperatio de Dei auxilio, ad quam nos inducere, nititur dæmon, qui, ut ait Melitus Asianus, hic in Absalone figuratur. Hic, ut dicit S. Greg. Nyssen. tract. 2. in Ps. cap. 11. σε χρισθεντα εις βασιλειαν δια πιστεως, D *te iam unctum in Regem per fidem, et* τω αληθινω Χριστω συμβασιλευοντα, *cum Christo vero Rege uncto simul regnantem, deiicere conatur de tantæ dignitatis fastigio, non foris, sed ex teipso existens: non enim aliunde vim contra nos habet hostis*, q. d. sicut Absalom Davidem e throno expulit, ita dæmon tibi regiam dignitatem auferre conatur: et specialim S. Cyrillus in catena monet, eum primo insultu castra mentis irrumpere, ac postea per suos satellites, homines scilicet impios, desperationem animæ inferre. 22.

Desperatio est cavenda.

Comparare præterea dæmonem possis uxori Iobi, cum ad desperationem his verbis incitanti, Iob. 2. 9. *Adhuc tu permanes in simplicitate tua?* Id est in tua stupiditate et stoliditate, in tua superstitiosa et simplici pietate: *Benedic Deo, et morere*, q. d. blasphema, ut Deus cito te interficiat, et tamdiu non trahas miseram vitam, ut explicat S. Gaudentius Brixiæ Episc. 2. q. d. esto inconstans in fide et religione, esto in Deum iniurius, ut exponunt S. Thomas, et Lyranus. 3. q. d. Lacesse Deum, ut te inte- 23.

Dæmon ad desperationem incitans similis est. 1. Uxori Iob.

Digitized by Google

rimat: mortem tibi celerem desperantium impiorum more accerse, sicut S. Chrysost et S. Basil. interpretantur.

II. Cognatis Tobiæ. Secundo: Dæmonem ad desperationem incitantem compara parentibus Tobiæ, et eius cognatis, irridentibus cæcatum stercore hirundinum in oculos cadente, cum fatigatus in sepellendis mortuis iactasset se iuxta parietem et obdormisset; dicunt enim Tob. 2. 16. *Ubi est spes tua, pro qua eleemosynas et sepulturas faciebas?* Idem pene dixit Anna uxor eius, cum vir innocens præcepisset, ut hædum caprarum, id est parvulum, quem domi oudiebat, non retineret, si furtivus esset.

III. Rabsaci. Tertio: Adhuc commodius, dæmonem ad desperationem incitantem compara Rabsaci, cum valido comitatu sese ad Ierosolymæ muros applicanti, et in Deum blasphemanti, spemque in eius ope irridenti, atque tollere studenti, 4. Reg. 18. 32. *Nolite audire Ezechiam* (Regem vestrum, Ierosolymitæ) *qui vos decipit, dicens: Dominus liberabit nos. Numquid liberaverunt dii Gentium terram suam de manu regis Assyriorum? Ubi est Deus Emath et Arphad? Ubi est Deus Sepharvaim, Ano et Ava? Numquid liberaverunt Samariam de manu mea?*

24. Desperationis varia mala.
Mala desperationis contemplare. Primo est vehemens
telum diaboli, *μέγα ὅπλον διαβόλου*, ut eam vocat. S. Chry-
sost. hom. 10. de pœnit. Secundo, *mors est animæ*, ut ait
1. S. Ambrosius lib. 2. in Lucam. Tertio, auget peccata, ut
2. loquitur S. August lib. de utilitate pœnit. Quarto, *sibi o-*
3. *mnem malitiæ vindicat consummationem*, ut loquitur S.
4. Bern. hom. 37. in Cant. Quinto, æternæ civitatis ianuas
5. claudit, ut docet S. Chrysost. parænesi prima ad Theodorum.

Spes est catena aurea. Contra vero, ut ait ibid. *Spes σειρὰ χρυσῆ catena est aurea et firma, qua de cælo protensa subducimus animas nostras: quæ brevi sursum in illud summum fastigium retracta, eos qui ipsam fortiter manibus servant, evellit, et rapit supra fluctus præsentis vitæ, omnium longe periculosissimos.* Sexto, desperatio in inferos demergit. S. Isidorus lib. 2. de summo bono. Desperare, ait, est in infernum descendere. Itaque notat S. Laurentius Iustin. lib. de disciplina et perfect. monast. conversat. cap. 16. etiam in minimis cavendam esse desperationem, eo percussum a venia alienum esse, per eam delinqui, obstrui aditum accedendi ad Deum, et exoraudi: sagaci mente fraudes hostis videndas, qui transformans se in Angelum lucis, sub virtutis obtentu rudiores movet, ut scelera sua in memoriam revocent, illa plangant, atque inde salubri tristitio conterantur: sed scorpionis venenum delitescere in cauda, et in desperationis foveam incautos agere præcipites: quare pusillanimi et tristi valde perniciosam esse propriam considerationem, et frequentes lapsus.

25. Christi potestas spem tuam excitet. Audiendus est S. August. qui serm. 43. de Verbis Domini, cap. 12. advertit etiam Lazarum quatriduanum a Christo suscitari. *Iam*, ait, *supra se habet consuetudinis pondus, moles cum terrena multum premit. Multum enim exercitatus est in flagitiis, consuetudine sua nimium prægravatur. Clamat et Christus, Lazare veni foras.* Itaque non tantum excitat filiam Iairi archisynagogi, quæ in domo erat mortua, neque solum filium viduæ Naim in urbis porta: sed etiam Lazarum dudum in sepulcro iacentem et fœtentem. Hinc conclude cum eodem S. Doctore in alio sermone: *Nemo diffidat, nemo veterum conscius peccatorum præmia divina desperet, novit dominus mutare sententiam, si tu noveris emendare delictum.* Et S. Petrus Damiani opusc. 7. cap. 23. postquam monuit, cavendum esse *desperationis barathrum*, et non esse peccatorum desperare, sed impiorum, subtexit: *Si enim tantum diabolus potuit, ut te in huius vitii profunda submergeret: quanto magis te virtus Christi poterit ad eum, de quo lapsus es, verticem revocare?*

26. Selah quid. Nota denique, post hæc Davidis verba: *Multi dicunt animæ meæ: non est salus ipsi in Deo eius*, esse in textu hebraico vocem סלה *selah* de qua quid significet, non levis est controversia, neque a nobis omittenda, cum semel et septuagies in Psalmis reperiatur, quibus omnibus in locis Septuaginta interpretes semper verterunt διάψαλμα, quod, ut docet Suidas, significat melodiæ, et cantus modulationisque commutationem: in eadem est opinione S. Chrysost. et Hippolytus, et hoc verum arbitror: sive denotet mutationem chori totius, ut Agellius præfat. in Ps. putat, cum cantorum Præfectus in medio Psalmi, partem reliquam alteri choro canendam tradit: sive musici carminis, aut rythmi, vel sententiæ mutationem, sicut censet S. Chrysost. præf. in Psalmos: sive geminationem cantus, cum etiam alteri choro datur idem versiculus canendus, ut censet Lorinus: sive potius, ut R. David. Marinus, Pagninus, Mercerus, aliique docent, elevationem et exaltationem vocis. Rad. est סלל *salal* elevare, extollere. Itaque in Psalmo nostro duo primi versus, nempe, Domine, quid multiplicati sunt, etc. cum materiam tristem contineant, tristi et demissa voce erant cantandi: sequentes vero spei in Deum pleni et opem paratam ostendentes: Tu autem Domine, etc. voce erectiori et alacri. — 1. S. Chrysostomi.

2. Ex S. Gregorio Nysseno. Secundo, Probabilem puta esse opinionem S. Greg. Nyss. et Genebrardi: quorum ille et alii censent, *selah* indicare insignem aliquem affectum, quo David in Psalmo aliquo afficeretur: qui cum non sit in potestate hominis, ideo non potest videri ratio, cur in hoc vel illo loco ponatur, sed confuse interseritur: aut saltem causam sæpe assequi non possumus. Genebrardus autem ait, *selah* non tantum esse signum concentus musici, sed etiam exclamationis et attentionis: ut mens et cogitatio excitetur ad id quod canitur perpendendum et ponderandum.

3. Ex S. Hieron. Dices, S. Hieron. Chald. Aquila, R. Emmanuel, V. editio vocem *selah* vertunt, *semper*. Verba S. Hieron. sunt epist. 138. *Quidam diapsalma, commutationem metri, alii pausationem spiritus, nonnulli alterius sensus exordium, sunt, qui rythmi distinctionem: et quia psalmi tunc temporis iuncta voce ad organum canebantur, cuiusdam musicæ varietatis existiment silentium.* Tum nihil se horum probare asserit, ac subdit: *Ex quo animadvertimus hoc verbum superiora pariter inferioraque connectere, aut certe docere, sempiterna esse, quæ dicta sunt.* Resp. 1. vocem *selah*, a nostro Interprete, et ab Interprete Syr. et Arabico prorsus omitti: quod fieri non debuisset, si significaret *semper*. Deinde Sept. Theodotio, et Symmachus reddunt, διάψαλμα, id est, ut dixi, cantus mutatio. Resp. 2. neque ipsum S. Hier. velle vocem illam *selah*, ubique significare *semper*, ut patet ex eius verbis.

4. Et optimo. Hebræi quidem in epitaphiis suis defunctis bene precantur his aut similibus vocibus: *Sit anima eius in paradiso. Amen, amen: selah:* quod aliqui explicant, *semper*, aut in omnem æternitatem: Probabilius mihi est notam esse silentii, admirationis, meditationis, sicut in plerisque psalmis multi esse volunt. Sic deduces a סלה *sala*, æstimare, comparare, æquiparare: q. d. æstima quam vana et fluxa sint terrena, et cælestibus atque æternis illa compara, et ad Deum alacri et celeri cursu contende. Hæc satis, de re valde incerta, et in qua pene cuique licet abundare in suo sensu. Hebræi etiam in fine librorum suorum ponebant, vel אמן *amen*: vel שלום *scialom*: pax, vel *selah*: ut indicarent a Deo postulare se voti sui expletionem, nempe ut liber scriptus aliis prodesset et placeret: item optare se nullum lædi eo libro, sed pacem cum omnibus habere: denique, quæ scripta essent, egere diligenti meditatione et speculatione.

Remedium contra desperationem est consideratio potentiæ et bonitatis Dei nos tueri exoptantis, unde ait David, afflictus a filio Absalone, ac pene ab omnibus relictus, v. 3. TU AUTEM DOMINE SUSCEPTOR MEUS ES, GLORIA MEA ET EXALTANS CAPUT MEUM. q. d. Frustra hostes mei multiplicantur et insurgunt in me: frustra dicunt, non esse mihi salutem in te. Nam me fugientem suscipis, susceptum glorificas et exaltas, regio throno restituens et corona circumdans. — Vers. 3.

27. Deus nos suscipit quinque modis. Nota primo: Deus est susceptor quinque modis: nempe ut redemptor, ut protector, ut adiutor, ut advocatus, ut pater. 1. Ut redemptor. Primo enim hostium globo circumseptum, et supplices manus tendentem, Deus redemptor, e periculo eripit. Septuag. vertunt, ἀντιλήπτωρ μου, susceptor meus, ἀντιλαμβάνεσθαι autem est veluti manu porrecta retinere, ac prehendere alioqui collapsurum: opitulari, auxiliari. Sic

Digitized by Google

David Ps. 117. 13. ait: *Impulsus eversus sum, ut caderem* (S. August. S. Prosper et Cassiod. legunt, tamquam *cumulus arenæ* versatus sum: id est, agitatus: ad rem nostram explicat Chald. impulsione impulit me peccatum meum, ut caderem) *et Dominus suscepit me*. S. Hier. *sustentavit me*. Ac Ps. 143. v. 2. *Liberator meus*. S. Hieron. salvator meus mihi, id est, ad utilitatem et securitatem meam. 2. Ut protector. Secundo, suscipit Deus protector servos suos, ut illos tegat: 1. ut clypeus. S. Hieron. vertit: *clypeus meus circa me*. Hebr. מגן *maghen*, clypeus, בעדי *baadi*, pro me, ad mei tuitionem. Chald. *scutum super me*. q. d. Deus me de cœlo tegit: hostes vero sunt in terra et de terra, ideo non nocebunt. Sed suavius est, quod dicatur Deus esse circa nos: omnia enim sic in tuto sunt, infra, supra, a dextris et a sinistris, ante et retro. Ps. 90. 5. *Scuto circumdabit te veritas eius*, q. d. veritas eius, seu veracitas et fidelitas, qua tibi auxilium Deus promisit, te circumdabit et proteget: id est, Deus ideo te conservabit, quia id se facturum asseruit. S. Hieron. scutum et protectio veritas eius. Eam ob rem eris sine timore diu noctuque; unde additur: *Non timebis a timore nocturno*. Chald. a timore dæmonum, et v. 6. *A sagitta volante in die*. Chald. a sagitta angeli mortis, quam emittit interdiu: *a negotio perambulante in tenebris*. S. Hier. a peste in tenebris ambulante: *Ab incursu, et dæmonio meridiano*. Chald. a caterva dæmonum, qui grassantur meridie. Vide illum locum. 2. Deus tegit, ut arx munita. Ps. 143. 2. *Misericordia mea, et refugium meum*. Chald. *arx fortitudinis meæ*: in ipsa arce, quæ per se secura est, atque extra teli iactum et scalas hostium non timet iis altior, Deus tamen dat clypeum: ideo pergit David, *susceptor meus, et liberator* (S. Hieronymus, auxiliator) *meus, protector meus*, (S. Hieronymus, scutum meum) *et in ipso speravi*. Græce, ἐλπιῶ, sperabo. Ita in illo speravi, ut adhuc sperem et speraturus sim, *qui subdit populum meum sub me*. S. Hieronymus: Qui subiecit populos mihi. Populus noster, sunt sensus ac membra corporis, passiones et facultates animæ: Dei est, hæc omnia nobis subiicere: sine ipso rebellant et vincunt.

3. Ut adiutor. Tertio, non tantum Deus ab hoste nos protegit, cum appetimur: sed iuvat etiam cum illum aggredimur. Syrus et Arabs vertunt: *Sed tu Domine, adiutor meus*. In manu Dei suscipientis ad se fugientes robur est: cum aliquem tangit, robustum facit. Sic ait Habacuc 3. v. 2. *Cornua in manibus eius*. Id est, primo, radii lucis quos afflavit Deus Mosi legem accipienti, ut explicat Mariana, et Iansenius. 2. Cornua sunt radii lucis, qui a Deo ipso, et tabulis legis radiabant. Chaldæus vertit, Scintillæ a quadriga gloriæ eius prodierunt: et Pagninus, Splendores de manu eius fuerunt ei. 3. Cornua, id est, robur, vires, et arma Dei: q. d. Deus in manu sua habet cornua: id est, robur atque potentiam, quibus hostes confodiat et prosternat. Arias ad verbum ex Hebræo vertit: Cornua *de manu* eius ei, q. d. non tantum sunt illa cornua in eius manu, ut se suosque tueatur, sed inde etiam erumpunt et exiliunt, ut incautos penetret atque configat. Deuteronomii 33. 17. Moses benedicens Iosepho, qui erat typus Christi, tribui eius, quæ erat typus Ecclesiæ, ait: *Cornua rhinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ*. Est etiam Iesus Beniamin, id est, filius

4. Ut advocatus. dexteræ. Quarto, cum quid controversiæ incidit, suscipit Christus causam nostram, ut advocatus. Remig. in Ps. nostr. sic sumit susceptorem, cum ait: Susceptor dicitur, qui causam alterius suscipit ad defendendum. 1. Ioan. 2. v. 1. *Filioli mei, si quis peccaverit, advocatum habemus*. Græce, παράκλητον, patronum, mediatorem, intercessorem: 1. Voce interpretativa, se suasque plagas pro nobis Patri ostendendo, sic Asconius Pedianus patronum ab advocato separat. Qui, ait, defendit in iudicio, aut *patronus*, dicitur, si orator est: aut *advocatus*, si ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: ita ipse. 2. Christus est advocatus, voce proprie dicta pro nobis Patri loquendo, et sic est patronus stricte sumptus. Hæ tamen duæ voces patronus et advocatus sæpe confunduntur, quis et qualis sit et quam efficax hic Mediator, exprimitur in sequentibus: *Iesum Christum iustum*. Est Iesus, id est, Salvator: est Christus, id est, Messias a Patre æterno unctus unione hypostatica, et omni gratia: est iustus, id est, innocens et sanctus; unde quæ petit, evincit. v. 2. *Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*. S. Cyprianus lib. 4. epist. 2. vel 52. legit, deprecatio. Totus Christus a capite usque ad pedes oratio est pro nobis, se pro nobis passum ostendens: S. Augustinus lib. de fide et opere legit, *exoratio*, ita orat, ut exoret. Ipse orat, ipse est etiam propitiator, et exauditor. Quinto denique, Christus ut pater misericors 5. Ut pater.
etiam post lapsum redeuntes prodigos apertis brachiis suscipit. Luc. 15. v. 20. *Cum adhuc longe esset, vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est*, (ἐσπλαγχνίσθη, intimis visceribus commotus est) *et accurrens cecidit super collum eius, et osculatus est eum*. Cadere super collum, est humiliari in amplexum, ut ait S. Augustinus lib. 2. quæstione Evang. Samsoni capillos radere potuerunt Philisthæi, sed non evellere: ita inquit S. Pet. Damiani opus. 7. cap. 23. Iniqui spiritus, licet a te charismata S. Spiritus ad tempus excluserint, nequaquam tamen prævalent divinæ reconciliationis remedium irrecuperabiliter abnegare.

Nota secundo, To *gloria mea*, sumitur active, q. d. Deus, 28. Gloria Christianorum est Christus.
qui me glorificat, seu gloriosum reddit. Sic Ps. 117. v. 14. *Fortitudo mea et laus mea Dominus*, (qui me reddit laudabilem) *et factus est mihi in salutem*. Chaldæus in Redemptorem. Ab eo est omnis nostra redemptio, Rom. 7. 25. *Gratia Dei per Iesum Christum*. 1. Corinth. 15. 10. *Gratia Dei sum id, quod sum*. Ephes. 2. 8. *Gratia enim estis salvati per fidem*, (quæ per charitatem operatur, Gal. 5. 6.) *et hoc non ex vobis: Dei enim donum est*. S. August. epist. 143. et lib. 14. de civit. cap. ult. verba psalmi nostri usurpat contra Pelagianos, qui divinam gratiam negant, et in suis viribus gloriantur, et non in Domino. S. Hieronym. epist. 22. inde quoque Eustochium ad humilitatem hortatur. Et in cap. 3. Habacuc v. 19. illud explanans: *Deus Dominus fortitudo mea*, ait, *nullam aliam, nisi in Christo, habebo virtutem, et cunctas legis iustitias quisquilias computabo*. In Hebræo est: *Iehova noster Elohim*, id est, ut ait Cornel. noster Provisor, Gubernator et Rector, est, חילי *cheli*, hoc est, virtus mea, strenuitas mea, vigor meus, exercitus meus, vires meæ, robur meum. Itaque, sicut dicebat Apostolus 1. *Cor*. 1. 29. *Non glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem* (per Dei gratiam vocati estis ad fidem, et Christo creditis, ut explicat S. Anselmus) *vos estis in Christo Iesu: qui factus est vobis sapientia a Deo*, (1. Exemplariter. 2. Efficienter. 3. Finaliter) *et iustitia, et sanctificatio, et redemptio. Ut, quemadmodum scriptum est*, (Ieremiæ 9. v. 23. citat tantum sensum) *qui gloriatur, in Domino glorietur*, illi attribuendo omnem sapientiam, iustitiam, sanctitatem et salutem nostram. Ut enim ait S. Anselmus in eum Pauli locum: *Ille in solo Domino gloriatur, qui cognoscit non suum, sed illius esse, non solum ut sit, sed etiam, ut non nisi ab illo bene sit sibi, a quo habet, ut sit*. Dicebat Moses populo Israel Deuteronomii 8. v. 17. causam afflictionum a Deo immissarum fuisse, ne in se gloriaretur. Verba eius sunt: *Ne diceres in corde tuo: Fortitudo mea, et robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt: sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse vires tibi præbuerit*. Philippens. 2. 13. *Deus est, qui operatur in vobis velle et perficere*. Iacobi 1. 17. *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum*. Serapionis apud Cassianum Collat. 5. cap. 4. dictum est notabile: *Impossibile est*, ait, *de qualibet passione triumphum quempiam promereri, priusquam intellexerit, industria vel labore proprio victoriam certaminis semel obtinere non posse*. Et S. Basilius in institut. de vita perfecta docet, servos Dei a dæmone variis tentationibus agitari: sed eos vinci, qui plus æquo sibi confidunt. His applica prædictionem Sophoniæ superbos Ierosolymitas increpantis, et perituros monentis cap. 1. v. 13. *Erit fortitudo eorum* (Pagninus, substantia) *in direptionem*. Chaldæus, eorum divitiæ erunt in spolium, *et domus eorum in desertum*. Chaldæus, in desolationem. Cum

Digitized by Google

scilicet gratia atque virtutibus nudabantur, et cap. 2. 4. *Gaza destructa erit.* Gaza significat fortitudinem, robur, vires: qui innititur calamo quassato, et eum franget, et ab eo lædetur.

29. *Exaltare caput.* Nota tertio, *exaltare caput*, est lætum erectumque vultum ob partam victoriam *habere*, qui tristibus et victis concidere solet, Gen. 4. 6. Sic etiam levare capita iubentur, Luc. 21. v. 28. Hi, qui bene sperare, bonoque animo esse admonentur. Et Christus, postquam Ps. 109. v. ultim. de torrente in via bibit, patiendo, et inclinato capite tradidit spiritum, Ioan. 19. 30. exaltavit caput, vires redintegrando atque resurgendo, ascendendo, nominis celebritatem obtinendo, et David Ps. 26. v. 5. ait: *Nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.* Ita Lorinus. Secundo, præsertim a Davide arbitror per exaltationem capitis intelligi redditionem amissæ coronæ regiæ, q. d. Deus me iterum regio sublimem solio coronatum effulgere fecit. Evilmerodach lib. 4. Reg. capite ult. Ioachin Regem Iuda captivum in Babylone honorans, dicitur eius caput sublevare, et ponere thronum eius super thronum regum, qui erant cum eo in Babylone. Tropologice. Nota, cum Origene et Didymo, qui adhæret Deo, caput ac mentem alte sublatam habet, magnoque et excelso animo est. Non habet homines impositos super caput suum, sed solum Christum, qui est viri caput: et Deum, qui est caput Christi. 1. Cor. 11. 3.

Nota quarto: Alleg. Hæc omnia Christus ut homo dicit Patri æterno, ut S. August. S. Thomas, Burgensis et alii adverterunt.

30. *Deus Davidem tuvit in bello contra Absalonem.* Nota quinto: Historice hæc Deus præstitit Davidi eiecto per Absalonem. Nam primo incitavit domesticos eius, ut sese offerrent ad fugiendum cum ipso. 2. Reg. 15. dicunt: *Omnia, quæcumque præceperit Dominus noster Rex, libenter exequemur servi tui.* Itaque, egressus est cum legionibus Celethi et Phelethi, qui erant, ut ait Iosephus
1. lib. 7. antiquitate cap. 11. corporis regii custodes. Græci eos, quibus custodia regum credebatur, vocabant σωματοφύλακας, latini Prætorianos. David vocavit partim Cerethi, id est, excisores, interfectores, a rad. כרת *carath*, incidere, succidere: ut denotaret eorum vim, robur, et alacritatem ad hostem invadendum: partim vocavit Phelethi, q. d. liberatores, erutores, ereptores. Rad. פלט *palat*, eripere, eruere, evadere: ut denotaret eorum dexteritatem, vigilantiam et industriam ad liberandum regem, alios, et seipsos o periculis, vel q. d. mirabiles ob virtutem scilicet bellicam. Rad. פלא *pala*, fuit mirabilis. Vel potius, Cerethim erant populi terræ Philisthiim Meridionalis, inde dicti sunt Cerethi: Phelethi vero, quia erant Philisthini, quos David secum adduxit ex Geth, quando fugit ad Achis, et sibi fidissimos expertus est. R. David Kimhi putat eos fuisse Israelitas: sed ad Davidem redea-
2. mus. Secundo, eum secuti sunt omnes Gethæi sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth. Erant illi Iudæi, qui Davidem in omni persecutione fuerant secuti: eos Abulensis ait dictos esse Gethæos, qui cum Davide iverant ad Achis regem Geth, et inde rediverant cum ipso in Iudæam.
3. Tertio, ad eum venit Ethai. Quarto, venerunt Sadoc et A-
4. biathar, qui erant summi Pontifices simul, et putat Abulensis in 1. Paralipom. 6. vel melius, Abiathar erat summus Pontifex, et Sadoc tunc sacerdos maximæ auctoritatis, qui toto Salomonis tempore, id est, per annos 40. tenuit summum Pontificatum. Quinto, Levitæ universi iis
5. sese iunxerunt. Sexto, Deus ipse quodammodo egressus
6. est e civitate Ierosolyma, ut comitem se adderet Davidi fugienti. 2. Reg. 15. *Venit et Sadoc Sacerdos, et universi Levitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, et deposuerunt arcam Dei: et ascendit Abiathar*, in locum sublimem, ubi arcam posuerant Levitæ, ut consuleret Deum, qui nihil respondit, ut aiunt Abulensis, Caietanus, Dionysius, Lyranus et Angelomus: vel potius, ascendit in urbem, ut sua auctoritate eos ad exitum animaret, qui possent afflicto regi succurrere, sicut exponit Sanctius: *Donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de civitate:* sed illos et arcam David remisit in urbem, ne quid arcæ accideret, sicut tempore Heli, quando capta est a Philisthæis. Vide cætera cap. 15. et seqq. Poterat itaque David dicere: *Tu autem, Domine, Susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum.* Sic fugit Moses in solitudinem Madian a facie Pharaonis, Exodi 2. v. 15. fugit Iacob a facie Esau fratris sui, Gen. 28. 5. et perrexit in Mesopotamiam; fugit Elias Iezabelem, 3. Reg. 9. et abiit in montem Dei Oreb: sed Deus Mosem suscipit, ei apparet in rubo, eumque exaltat: apparet Iacob in scala, et opem pollicetur: apparet Eliæ in vento tenui, et eum replet. Deus est charitas, servis suis nunquam deest. Habacuc 3. v. 3. *Deus ab Austro veniet*, id est, a calore charitatis, *et Sanctus de monte Pharan.* Vox *Pharan* significat os aspicientis. Deus oculos suos ad Sanctos semper vertit, et eos luce sua recreat. *Operuit cælos* (viros cælestes) *gloria eius, et laudis eius plena est terra*, id est, anima humilis. *Splendor eius ut lux erit: cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.*

ARTICULUS III.

Oratio obtinet Dei auxilium in afflictione, utilis est etiam externa voce prolata.

DAVID fugiens Absalonem duo se considerasse dixit supra: Primo, multos in se insurgere. Secundo, oculos se coniecisse in Dei potentiam et bonitatem. Nunc addit 31.
se ad Deum confugisse per orationem, v. 4. VOCE MEA AD DOMINUM CLAMAVI, ET EXAUDIVIT ME DE MONTE SANCTO SUO. Vers. 4.
Nota primo, 2. Reg. 15. 30. de Davide secedente ex urbe regia ob inopinatum de Absalonis rebellione nuntium, dicitur: *Porro David ascendebat clivum olivarum* (id est, montis Oliveti) *scandens et flens, nudis pedibus incedens, et operto capite:* sicut solebant Iudæi in luctu, ut patet postea c. 19. 4. cum David ipse audita morte Absalonis operuit caput et exclamavit: Fili mi Absalom! Absalom fili mi! In lætitia autem et ordinarie nudo capite incedebant, quasi liberi et expediti. Exod. 14. 8. At illi egressi erant in manu excelsa: Chald. vertit, capite discooperto. Additur præterea de Davide v. 32. *Cumque ascenderet David summitatem montis, in quo adoraturus erat Dominum*, etc. Ubi nota, adorat in monte olivarum, ut se in Dei unius misericordia, non in propriis meritis notet confidere. 2. Quia sciebat ibi oraturum Christum, et inde ascensurum in cælum. Ibi dixit ea, quæ in Ps. 54. habentur: Elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique: Tu vero homo unanimis, etc. id est, Achitophel, eius consiliarius, cuius audita proditione, prius oraverat, 2. Reg. 15. 31. *Infatua, quæso, Domine consilium Achitophel.* *Nudo capite incedebant Iudæi.*

Nota secundo: Quatuor denotari in oratione Davidis. Primo, quod voce facta est. Secundo, quod cum clamore. Tertio, ad Dominum. Quarto, quod fuerit exaudita.

Ac primo, voce etiam externa factam orationem contra 32.
Achitophel, vix potest dubitari, cum ait: *Infatua*, etc. S. *David orat vocali oratione. Utilis est oratio*
Thomas 2. 2. quæst. 83. art. 12. tres affert rationes, ob quas oratione vocali est utendum. Primo, ad excitandum interiorem devotionem, qua mens orantis elevetur in Deum: 1.
quia per exteriora signa, sive vocum, sive etiam aliquorum factorum, movetur mens hominis et secundum apprehensionem, et per consequens secundum affectionem. Unde S. Augustinus epistola 121. capite 9. dicit ad Probam: quod verbis et aliis signis ad augendum desiderium sanctum, nos ipsos acrius excitamus. Et ideo in singulari oratione tantum est vocibus et huiusmodi signis utendum, quantum proficit ad excitandum interius mentem. Si vero mens per hoc distrahatur, vel qualitercumque impediatur, est a talibus cessandum. Quod præcipue contingit in his, quorum mens sine huiusmodi signis est sufficienter ad devotionem parata. Unde Ps. 29. dicebat: Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea. Et de Anna legitur 1. Regum 1. quod loquebatur in corde suo. Secun- 2.
do, adiungitur vocalis oratio quasi ad redditionem debiti, ut scilicet homo Deo serviat secundum illud totum, quod

Digitized by Google

ex Deo habet: id est, non solum mente, sed etiam corpore. Quod præcipue competit orationi, secundum quod est satisfactoria. Unde dicitur Oseæ ultimo: Omnem aufer iniquitatem, et accipe bonum, et *reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Tertio, adiungitur vocalis oratio ex qua-
3. dam redundantia ab anima in corpus ex vehementi affectione, secundum illud Ps. 12. Lætatum est cor meum, et exultavit lingua mea. Ita S. Thomas.

33. Oratio vocalis est gradus ad mentalem. Primo itaque,
Oratio vocalis convenit: 1. Incipientibus. decet eos, qui, ut ait S. Climacus gradu 15. nondum puritatem cordis obtinent: quibus dicit etiam convenire manuum extensionem, tunsionem pectoris, gemitus singultusque, iugem in cælos prospectum, perpetem genuum curvationem. *Tunc*, inquit, *experieris Altissimi virtutem, atque invisibiliter invisibiles hostes per invisibile persequeris*
2. Mæstis. *auxilium*. Secundo, vocalis oratio est utilis mœsto. S. Diadochus Episcopus Photices in centum capitibus, de perfectione spirituali cap. 73. *Cum*, ait, *multa mœstitia gravamur, oportet nos grandiori voce psalmos canere, edentes sonos animæ, lætitia spei, donec gravis illa caligo aura concentus discutiatur*. David nost. voce orat, quia erat tristis
3. Etiam perfectis. fugiens rebellem filium. Tertio, etiam perfectis et lætis convenit oratio vocalis. Cantic. 2. v. 14. Sponsam ad eam orationem invitat: *Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, et facies tua decora*: quæ Soli iustitiæ exposita in contemplatione lucet. *Oratio*, ut ait Bruno in Ps. 85. *dicitur quasi oris ratio*. In psalmo autem nostro adverte esse emphasim in pronomine *mea*: cum dicitur, *voce mea ad Dominum clamavi*. Primo, Cassiodorus vult denotari puritatem orationis. Secundo, Hugo a S. Victore, intentionem Deo, non aliis, placendi per se. Tertio, clarius Caietanus vult indicari proprium conatum, non alienas tantum preces. Clama ad Dominum, sed voce tua, non tui vicarii; tu magis es vicarius Domini, quam ille tuus.

34. Secundo, orationi clamor additur, ut alacrius et efficaOrationi clamor est addendus triplex: 1. Cordis. cius, cælos petat. Voce mea ad Dominum *clamavi*. Nota, triplex est clamor: primo, cordis; secundo, oris; tertio, operis. Primo, de cordis clamore locum psalmi nostri explicat S. August. et Patres Græci. Origenes: *Ingens sane*, ait, *ac vehemens clamor est, qui mente percipitur*. Hesychius: *Sciendum*, inquit, *quod precationis vox, est ipsa precantis compunctio*. Theodoretus clamorem hunc sumit pro animi alacritate, qualem Moses exhibens dicitur clamare ob sedulam mentis precationem, cum corporis vocem non ederet. S. Greg. Nyssen. hanc vocem mentis vocat ευηχον, sonoram. Secundo, et melius, S. Thomas, Euthymius,
2. Oris. Cassiodorus, et alii de clamore externo hic agi volunt. Vis illius explicari potest per clamorem totius exercitus Iosue, cum per septem dies in supplicatione orationem fudisset, arca ante omnes deportata. Clamoris illius efficaciam in obsidione Iericho aperit Iosue cap. 6. Ios. v. 5. *Cum insonuerit vox tubæ longior atque concisior, et in auribus vestris increpuerit, conclamabit omnis populus vociferatione magna, et muri funditus corruent civitatis, ingredienturque singuli per locum, contra quem steterint*: et hoc evenisse
Muri urbis cadunt Roberto Rege Franciæ orante. refertur v. 20. Sic, cum Franciæ Rex Robertus psalmos cum sacerdotibus decantaret, urbis Avellonis, vernacule *Avalon*, quam obsidebat, muri ceciderunt, et cives dedere se coacti sunt, ut referunt Annales Franc. Cum cantaretur ex hymno S. Spiritus, *Hostem repellas longius*, in eadem Francia victi sunt Albigenses hæretici, ut narrat historia Simonis Montisfortii: in Anglia autem, cum S. Germanus Episcopus Altisidio co missus a Cælestino Pontifice, anno Christi 429. iussisset exercitui Christiano, ut cantaret Alleluia, hostes in fugam versi sunt, et magna clade prostrati. Leo Imperator in Tacticis cap. 20. num. 204. ait: Ut robur exercitui afferas, præcipe, ut si hostes cum clamore contra tuos veniant, tui statim cum silentio et taciturnitate præcedant: sin illi silentes ac taciti ambulaverint, tum clamore ac stridore armorum tui illos invadant. Ita ipse. Nota porro, non bene clamari voce externa, nisi cordis clamor adiungatur. Beda in Ps. 76. *Ille voce sua clamat ad Dominum, cuius vox consona cordi est: scilicet, si et quod desiderandum est, desiderat, et voce ro-*

gat. S. Isidorus Hispal. lib. 3. de summo bono cap. 7. Bonum est, ait, corde semper orare, bonum etiam et sono vocis Deum spiritualibus hymnis glorificare. Nihil est sola voce canere, bonum etiam et sono vocis Deum spiritualibus hymnis glorificare. Nihil est sola voce canere sine cordis intentione. Sed sicut ait Apostolus Colossens. 3. v. 16. *Cantantes in cordibus vestris*: hoc est, non solum voce, sed et corde psallentes. Unde et alibi 1. Corinth. 14. 15. *Psallam spiritu, psallam et mente*. Ita Isidorus: psallere autem spiritu, est psallere voce corporea et halitu: psallere mente, est psallere intelligentia et animo. Nota secundo, cordi et ori clamorem operum esse adiungendum. Remig. in Psal. nostr. *Clamavi*, inquit, *id est, irremisse bona operatus sum*. S. Basilius, *honestarum actionum præsentia*, μεγαλοφωνια εϛι παρα θεω, *magna vox est apud Deum*. Vox est 3. Operis.
ac grunnitus suus, clamor impiorum apud Deum; et satius esset, eos vocem continere, quam clamore iram Dei vindicem excitare. Diogenes Laertius lib. 1. de vita philosoph. refert in Biante, cum navigasse cum sceleratis, coortaque procella, cum illi querulis vocibus et clamoribus preces ad Deos iacerent: *Silete*, inquit, *ne Dii vos hic navigare sentiant*. Nota tertio, Hebr. esse אֶקְרָא *ekra, clamabo*, et sic vertit S. Hieronymus. Septuaginta interpretes verterunt *clamavi*, in præterito: et sæpe mutant futura in præterita: Primo, propter certitudinem Prophetiæ: Secundo, quia Propheta post visionem faciebat psalmum, ideoque referebat ad visionem de præterito: Tertio, quia Sept. præviderunt spiritu, qualiter isti psalmi erant a fidelibus frequentandi in Ecclesia post adventum et passionem Christi, et post impletam Prophetiam: et sic pronunciamus omnia de præterito, quia iam sunt completa per Christum. Ita Iacobus de Valentia, sed ista tertia ratio non ita arridet, duæ primæ bonæ sunt. Adde, Hebræos, ut dixi, sæpe usurpare futurum pro præterito, et vice versa præteritum pro futuro.

Tertio, oratio ad Deum est dirigenda. Voce mea *ad Dominum* clamavi. Nota primo, per actum virtutis observan- 35. Sanctos orare bonum est.
tiæ erga homines dignitate aut virtute præstantes possumus petere opem intercessionis apud Deum. Hanc petierunt Iudæi Ierosolymitani a Ieremia Propheta, Ieremiæ 42. 2. Iudæi, qui erant in Babylone a Ierosolymitanis, Baruch, 1. 13. Ipse Apostolus Christianis Romanis, cap. 15. 30. Colossensibus cap. 4. v. 3. Thessalonicensibus, 1. epist. 5. 25. et 2. cap. 3. v. 1. Hebr. cap. 13. v. 18. Nota secundo, per actum virtutis observantiæ erga Angelos et homines sanctos in cælo gloriosos, licet ab ipsis petere, ut Deum orent pro nobis. Ratio est, quia possunt efficaciter, et benigne volunt, apud Deum pro nobis intercedere. De Angelis id patet, Tobiæ 12. v. 12. ubi Raphael ait Tobiæ seniori: *Quando orabas cum lacrymis, ego obtuli orationem tuam Deo*. Zachar. 1. v. 12. Michael totius populi Israel custos et protector, videns interturbari a Cambyse ædificationem templi Ierosolymitani, post reditum a captivitate, ait: *Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Ierusalem, et urbium Iuda, quibus iratus es? Iste iam septuagesimus annus est*, desolationis scilicet, cuius anni incipiunt anno undecimo et ultimo regis Sedeciæ, quo eversa est Ierusalem cum templo: et hi septuaginta anni desolationis finiuntur anno secundo Darii Hystaspis, quo Angelus Michael hæc petit a Deo: anni enim septuaginta captivitatis, de quibus meminit Ieremias, incipiunt anno undecimo Ioachim regis, quo occisus est a Nabuchodonosore, post tres menses eius filio Ioachin, sive Iechonia etiam rege in captivitatem ducto, et terminantur in anno, quo capta est Babylon a Cyro, et Iudæi in patriam remissi. Secundo, homines etiam sanctos in cælo orare pro nobis, patet 2. Machab. 15. v. 14. *Hic est, qui multum orat pro populo et universa sancta civitate Ierusalem, Propheta Dei*: agit de Ieremia dudum mortuo: si in limbis nondum aperto cælo orabant Sancti pro suo populo, quid fiet nunc in cælo? Apocal. 5. v. 8. *Quatuor animalia et viginti quatuor Seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas*, id est, pectora casta cum plectro linguæ laudes Dei personantia, ut ait Rupertus: vel potius, varia musica instru-

Digitized by Google

menta: cithara enim synecdochice pro aliis instrumentis ponitur: *et phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt* (Symbolice et figurative) *orationes Sanctorum:* oratio enim comparatur incenso, et odoramentis sacris, ac thymiamati, ut dicam Ps. 140. 2. satis fuse. Animalia porro ibi intelligunt quatuor Evangelistas, S. Augustin. tractatu 36. in Evang. S. Hieron. S. Gregor. in cap. 1. Ezech. S. Ambros. et alii.

36. *Præcipue tamen solus Deus est orandus, velut causa principalis donorum.*

His positis: Dico tamen primo, solus Deus est orandus, tanquam Auctor et principalis causa supernaturalium donorum gratiæ et gloriæ, quæ per orationem imprimis petimus; nam solus Deus dat gratiam et gloriam. Dico secundo, solus Deus (atque adeo etiam Christus Dominus, qui est verus Deus) est orandus per talem orationem, quæ sit vere ac proprie actus Religionis: quo nimirum ei, qui invocatur, exhibeatur divinus cultus, petendo ab eo opem, tanquam a summo bonorum omnium Auctore, etc. Nam sic orare aliquem alium præter Deum, manifesta esset idololatria: ita noster Gregorius de Valentia in 22. quæst. 83. disput. 6. quæst. 2. puncto 7.

37. *Oratio obtinet ea, quæ postulat.*

Quarto, oratio obtinet a Deo ea, quæ petit. *Et exaudivit me de monte sancto suo:* id est, de monte Sione, in quo erat templum, et in templo Deus sedens in propitiatorio, et orationes servorum suorum exaudiens. *Mons* itaque pro templo ponitur per metonymiam. Secundo, de monte sancto Deus exaudit, id est, cælo: sic erit catachresis: cælum enim abusive mons dicitur. De efficacia orationis sæpe dicetur, hæc est scaturigo sanctitatis. Vide Ps. 4. v. 1. *Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ.* S. Chrysostomus legit, *audivit Deus iustitiam meam:* audivit etiam peccatores, et iustos facit, ut patet in prodigo orante et suscepto, et annulo ac stola exornato: in tot cæcis, surdis, leprosis, et ægrotis aliis sanatis. Aggæi 2. v. 24. *In die illa* (luce gratiæ oriente) *dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel, serve meus: et ponam te quasi signaculum,* (id est, annulum signatorium) *quia te elegi.* Zorobabel est vir iustus, q. d. *dispergens seu dissipans Babylonem,* seu confusionem. Salathiel vero significat *petitionem Dei,* seu orationem divinam. Nemo nascitur Zorobabel, nisi habeat patrem Salathiel: oratio generat Deo filios per gratiam, quam obtinet: et vice versa virtus ditat parentem, nempe orationem, et eam regi gratam facit. Ut enim ait S. Chrysost. auditur oratio, cum ex puris labiis prodit.

38. *Mons sanctus est cor orantis.*

Tropologice: Mons sanctus, unde exaudit Deus, est orantis cor, quod oportet sanctum esse, ut explicat Hesychius: et velut in valle humilitatis sub Deo, ut ait Hugo a S. Victore de claustro animæ cap. 22. Cor viri iusti est primo *mons,* propter altitudinem virtutum supernaturalium et stabilitatem habituum; atque ob altitudinem charitatis, qua usque ad Deum pertingit: et ob stabilitatem humilitatis, qua se sub terram deiicit. Secundo, est *mons sanctus,* ob thesaurum gratiæ sanctificantis et habitualis: atque ob actus virtutum et dona Spiritus S. quibus stillat dulcedinem, et fluit lacte et melle. Ioel. 3. v. 18. *Et erit in die illa: stillabunt montes dulcedinem,* (vinum dulce) *et colles fluent lacte, et per omnes rivos Iuda ibunt aquæ.* Ubi Hugo a S. Victore: *Montes, ait, sunt contemplationum sublimia: colles, innocentiæ opera: rivi, pœnitentiæ exercitia: dulcedo est perfecta dilectio: lac est sancta devotio: aqua, devota compunctio. In illa ergo die, hoc est, in illa unionis felicitate, sponsa per gaudium contemplationis, dulcedinem accipit perfectæ dilectionis: a qua descendens, et ad se ipsam rediens, affluit lacte devotionis: unde sese præ amore supernorum crucians, immergitur aquis compunctionis: indeque egrediens, per pœnitentiam exercetur asperam. Post hæc, ad innocentiæ trahitur opera: demum ad contemplationis avolat fastigia, dicens: Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram?*

Alleg. totus hic locus est de Christo, ut S. Thomas, Cassiodorus, Euthymius, Haymo, Lyranus exponunt. Hebr. 5. 7. *In diebus carnis suæ,* id est, ut ait S. Thomas, dum in carne hac mortali et fragili inter homines viveret, *preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Græce, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, pro reverentia: tum activa, qua ipse reveritus est Patrem, erga illum reverenter et obedienter se gerendo: tum passiva, qua Pater vicissim reveritus est Filium, eum precibus offerentem sanguinem infiniti valoris. Agit enim Apostolus et de oratione Christi in horto, ut S. Thomas, Theodoretus et Oecum. exponunt: et de oratione in cruce, ubi ait: Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me! et præterea, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, ut interpretatur S. Ambrosius. Hoc enim ultimum dixit *clamans voce magna,* ut testatur S. Luc. 23. 46.

39. *Mons sanctus est Christi humanitas.*

Montem sanctum Remigius ait esse humanitatem Christi, *qui mons est propter eminentiam virtutum et stabilitatem fidei: sanctus, id est, sanguine unctus.* Vel mons ille est cognitio Dei, qua ad cælestia divinaque evehimur, ut ait Didymus. Vel potius est divinitatis excellentissima summitas, ut explicat Cassiodorus. Ut inde te Deus exaudiet, ad eum unum clama. Beda in psalmum nostrum: *Ego clamabo, non ad aurum, non ad argentum, sed ad te Domine: ut a te suscipiar, et te præmium habeam:* quod voce cordis melius, quam oris obtineri edocet, ac subtexit: *Hac voce clamat, qui corde clauso ab omni affectione terrena, tota mentis affectione, non ad aliquid terrenum, sed ad Deum aspirat, ut ipsum præmium recipiat. Ille vero non hac voce clamat, qui magis terrena, quam Deum desiderat.* Ita ipse. Solebant se Iudæi orantes ad montem Sionem convertere, ut Daniel etiam in Babylone existens, Daniel. 6. v. 10. et David hoc loco, ubi indicat se auditum a Deo in Sione sedente, ut denotet ab eo non approbari consilia Absalonis, et sequacium, licet Ierosolymam tenerent. Tu ad cælum oculos erige, hic est vetus mons *Sion,* et nos *speculans,* et a nobis *speculandus:* et civitas Dei viventis, Ierusalem cælestis. Hebr. 12. v. 22. Inde exaudit Deus Ps. 19. 7. *Exaudiet illum de cælo sancto suo: in potentatibus* (S. Hier. in fortitudinibus) *salus dexteræ eius.* In potentatibus, id est, in robore et viribus. De Christo Rege est ille psalmus.

Vers. 5. 40. *Securos facit Deus servos suos orantes.*

Securos Deus facit servos suos orantes. Hoc sibi accidisse David ait v. 5. EGO DORMIVI, ET SOPORATUS SUM, ET EXURREXI, (Psalt. Ambr. surrexi. S. Hieronymus, evigilavi. Septuaginta, ἐξηγέρθην) QUIA DOMINUS SUSCEPIT ME. Hebr. יסמכני *ismecheni,* fulciet me. S. Hieron. sustentabit me. Arabs, Adiutor meus. Petav. ἐμοὶ ἀντιλήπτωρ ἐστί, *mihi Auxiliator est.* Omni tempore iuvat Deus: unde Hebr. futurum notant, Petav. Arabs præsens ponunt. Interpres noster, Chald. Psalt. Æthiopicum præteritum, *suscepit me.* Sic etiam esse in textu Arabico dicit Lorinus, sed *naceri,* ut habeo in versione, qua utor, quamque excudi curavit Gabriel Sionita Edeniensis, et Victorinus Scialac Accurensis, significat adiutorem: fortasse aliam habuit versionem. Nota, *dormire et soporari,* seu somnum capere, sumi pro eodem, ut ait S. August.

41. *Sensus triplex.* 1.

Sensus autem triplex esse potest. Primo, q. d. incidi in somnum peccati, sed per emendationem surrexi. Ita S. Athanasius, S. Cyrillus, S. Thomas, Origenes, Nicephorus. *Dormivi socordia,* ait Theodoretus, *exurrexi pœnitentia.* Ps. 75. 6. *Turbati sunt* (S. Hieron. spoliati sunt) *omnes insipientes corde,* (S. Hieron. *superbi corde:* humilitas est vera sapientia: quia creaturæ nihil sunt Deo collatæ) *Dormierunt somnum suum,* (S. Hier. dormitaverunt somnum suum: peccatum non est securus somnus et quietus, sed somnium et insomnium) *et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis,* qui in capite multa versabant. Nota; peccatum est somnus: Primo, quia sensus interiores mentis ligat. Secundo, curam salutis tollit, et notitiam periculorum. Proverb. 23. 34. de ebrio dicitur: *Eris sicut dormiens in medio mari, et sicut sopitus gubernator amisso clavo.* R. Salomon, in vertice clavi, id est, gubernaculi navis. Arias, in capite rudentis. Pagninus, in capite, id est, in vertice mali navis: nempe in Carchesio, seu Gabia, ex qua excubitor hostes, scopulos, aliaque prospectat. Interpres noster, Septuaginta, Chaldæus; Syrus melius, amisso clavo, q. d. in summo eris periculo, et de eo non cogitabis, et tempore socordiæ tuæ ne somni tollentur a te o-

Digitized by Google

mnia præsidia et facultates, quibus tibi poteras providere, ut etiam, cum volueris periculum avertere, non possis. Tertio, somnia multa occurrunt, et phantasiam conturbant, et peccatorem decipiunt. Eccl. 34. 1. *Vana spes, et mendacium viro insensato, et somnia extollunt* (Græc. ἀναπτεροῦσι, volare faciunt, ut Roman. habent) *imprudentes*. Alii vertunt, *somnia pennas addunt amentibus*: facile sibi persuadent se obtenturos divitias, honores, delicias, de quibus somniaverunt. Syr. *somnium lætitia vana*: delectat, sed vanos et vane. Philo ex Platone ait, spes mortalium sunt somnia vigilantium. Quarto, excitatus a somno cognoscit se nec cibis, nec potu, nec auro, argento, gemmis, visis et gustatis esse satiatum aut ditatum: nihil invenit in manibus suis. Contra vero utilia sunt in manibus mulieris, id est, animæ fortis, quæ est vigilans. Proverb. 31. 18. *Gustavit, et vidit*, (non prius videt, quam gustet, audiverat: Gustate et videte) *quoniam bona est negotiatio eius*, (circuitio eius, ut vertit Arias) *non extinguetur in nocte lucerna eius*. Vers. 19. *Manum suam* (Septuaginta, cubitos suos: toto brachio laborat) *misit ad fortia*, (Septuaginta, ad utilia lungit honesto utile: non eurat dulcia. Theodotio, Aquila et Symm. ad virilia) *et digiti eius apprehenderunt fusum*. Inde additur v. 21. *Non timebit domui suæ a frigoribus nivis*: (Chaldæus, non timebunt filii domus eius a nive) *omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus*. Cassianus collat. 44. cap. 8. legit, *dupliciter*, singuli enim non tantum habent unam vestem æstivam, alteram hyemalem, sed præterea in hyeme duplicem, aut unam sed suffultam alio adhuc panno. Nota secundo, per dormitionem possis intelligere lapsum in peccatum: per soporationem vero, diuturnam in eo moram. Cave, ne sit sopor lethargicus. Nota tertio, peccator, dum vivit, dormit, excitari potest: post hanc vitam vero mortuus est, nec vita gratiæ illi redditur. In ipsa tempestate aliquando peccator dormit, ut Ionas cap. 1. 5. *Dormiebat sopore gravi*.

II. Secundo: Sensus est, q. d. in calamitate mea, et afflictione dormivi, et somnum cepi tot malis degravatus et oppressus: sed per recuperationem pristinæ dignitatis et lætitiæ exurrexi, atque a Deo susceptus sum. Ita S. Hieronymus et Euthymius. Sic de Iacobo Patriarcha audiente Iosephum filium sibi charissimum in Ægypto vivere et dominari, dicitur Genes. 45. 26. *Quo audito Iacob, quasi de gravi somno evigilans, tamen non credebat eis*. Afflictio est somnus, et somnus gravis et degravans. v. 27. *Cumque vidisset plaustra et universa, quæ miserat, revixit spiritus eius*. Afflictio est mors, et sæpe mors animæ: exurgendum est, et tunc Spiritus S. vivet in nobis: in pace enim et lætitia est locus eius. Chald. vertit: *Quievit Spiritus S. super Iacob patrem ipsorum*. S. Chrys. ait, Iacobi animum revixisse instar ignis lucernæ, qui oleo deficiente emoriens infuso oleo reviviscit.

III. Tertio, et melius: Sensus est, q. d. cum clamavissem ad Deum, et me exauditum sensissem, tantam animi quietem percepi, ut ob circumstantes hostes non angerer, sed crederem, fore, ut res prospere cederet: atque illud, quod speraveram, contigit, Deo me suscipiente et extollente. Ita S. Hieronymus, Arias, Genebr. Clarius, Eugubinus, et alii. Et quidem pro, *soporatus sum*, legit S. Isidorus in cap. 3. Gen. et Psalterium Ambros. *quievi*. S. Ambrosius, *requievi*. Prov. 3. 24. Sapientia pollicetur securum somnum servanti legem suam et consilium. *Si dormieris*, ait, *non timebis: quiesces, et suavis erit somnus tuus*. Vatablus vertit, iucundus. Hebr. *areba*, aliqui vertunt, *oppignoratus erit*, q. d. in pignus futuræ mortis tranquillæ, et beatæ resurrectionis, dabitur tibi somnus tranquillus, qui velut arrha erit beatitudinis; Ecclesiast. 5. 11. *Dulcis est somnus operanti*. Shirwodus, *negotianti*, (in nundinis et mercatu sumus: Hebr. et Arab. servo) *sive parum, sive multum comedat: Saturitas autem* (Brylinger translatio *impletio ditati*: Arab. aviditas in divitiis) *non sinit eum dormire*: semper enim timet, ne aliquid in thesauris, in supellectile, in villis, in vinetis, in sylvis, in agris, aliisque pereat.

Alleg. locum hunc de Christo exponunt S. August. S. Cypr. S. Isidor. Origenes, et alii pene omnes. Non consentio tamen Leoni a Castro, qui alios sensus de Davide reiicit. Primo igitur, dormitio Christi passionem, sopor mortem, surrectio et susceptio resurrectionem ac divinam virtutem, qua de sepulcro exiliit, denotant, ita S. Thomas, Beda, Remigius. Secundo, dormitio et sopor figurant Christi mortem, surrectio eius resurrectionem; unde Psalterium Romanum habet, *resurrexi*: susceptio denique elevationem Christi ad regnum, quando in cælum ascendit, et sedet ad dexteram Patris. Nota primo cum Origene et S. Chrysostomo hom. 67. in Ioan. sæpe in Scripturis passionem et resurrectionem simul poni: Dominus enim *mortificat et vivificat: deducit ad inferos, et reducit*, ut ait Anna mater Samuelis. Chald. vertit: ab inferis deducit ad vitas æternitatis, quod de animabus a Christo ereptis e Limbo exponit Theodoretus, de ipso Christo etiam dici potest. Nota secundo, mors Christi vocatur somnus, ut intelligas 1. Sedatam et securam fuisse eius mortem atque passionem. 2. Brevi surrecturum esse: ita Cassiodorus. 3. Ligatam quidem quodammodo fuisse eius potentiam, cum passus est; illam enim tunc non exeruit, ut se liberaret: in sepulcro tamen placide et sine tumultu iacuisse. Ita Haym. 4. Propria virtute sese excitaturum, quod facit, qui dormit: mortuus vero ab alio debet excitari, ut Lazarus, Ioan. 11. v. 43. Chald. in psalmo nostro vertit, אתערית *ittheareth*, *me ipsum suscitavi*, et Syrus, *ethieireth*, *evigilare me feci*. Utrumque enim est in coniugatione Ithpael, ubi actio denotatur in seipsum. S. Hieronim. *evigilavi*. Potestatem illam suam declarat Christus ipse Ioan. 10. 17. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam*, (hinc confuta Apollinarem negantem in Christo fuisse animam) *ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso: et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam*. Ut homo, ponit animam; ut Deus, illam resumit, ut ait S. Cyrill. Alexandrinus. Hoc figuratur in leone a somno excitante. Gen. 49. v. 9. Iacob benedicens Iudam, et ex eo nasciturum prævidens Christum, ait: *Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna, quis suscitabit eum?* q. d. nemo: sed quamdiu volet, dormiet: deinde vero evigilabit. Ad prædam ascendit Christus, animas dæmoni eripiendo: unde vocatur Isaiæ 8. v. 3. Accelera spolia detrahere, festina prædari: in morte accubuit et requievit, sed ut leo: mortem morte occidendo, et dæmonem triumphando in semetipso: seipse excitat a morte, cum sit Deus. Nota tamen tertio, et a Patre etiam Christum fuisse soporatum: quia præceptum acceperat moriendi: et a Patre esse suscitatum: unde in Græco est ἐξηγέρθην, *sum suscitatus*. Hoc figuratum est in somno Adami, Genes. 2. v. 21. *Immisit ergo Dominus Deus soporem* (Hebr. תרדמה *tardema*, somnam profundum, gravem et fortem, ut ait R. David) *in Adam: cumque obdormisset, tulit unam de costis eius, et replevit carnem pro ea: et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem*. Hoc contemplans S. August. in senteut. 328. *Dormit*, inquit, *Adam, ut fiat Eva; moritur Christus, ut fiat Ecclesia. Dormiente Adam fit Eva de latere: mortuo Christo lancea perforatur latus, ut supereffluant Sacramenta, quibus formetur Ecclesia*. Christi suscitatio per Patrem in leone notari potest. Physici enim docent, ut refert S. Eucherius, catulum leonis, cum natus est, triduum dormire, tertio die fremitu patris tremefacto cubili excitari: ita Christus tertio die per suam et Patris potentiam, qua simul terræ motum induxit, resurrexit.

42. Christus dormivit in passione, excitatus est in resurrectione.

Tropologice. Primo, somnus seu dormitio denotat contemplationem, qua cor a rebus omnibus terrenis abstrahitur, et Deo soli vigilat. Cant. 5. 2. Secundo, sopor designat profundiorem contemplationem, et a qua mens vix avelli possit: talis est in extasi, raptu, animæ volatu, de quibus fuse dixi Ps. 115. 11. Sponsus iubet Cant. 3. 5. *Adiuro vos filiæ Ierusalem per capreas cervosque camporum*, (Sept. in virtutibus et viribus agri) *ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit*. Ps. 4. 9.

43. Somnus animæ est contemplatio.

Digitized by Google

Anima sancta dicit: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Vide ibi dicta. Tertia, exurgit, qui animo supra se erigitur. Thren. 3. 28. *Sedebit solitarius, et tacebit: quia levavit super se:* Rupertus et Rabanus legunt, *levavit se super se:* a terra scilicet ac terræ desideriis et amare ad cælum et cælestium, Deique ipsius amorem. Ibi fit anima excelsior et fortior seipsa, Ps. 67. 28. *Ibi Beniamin adolescentulus* (S. Hieron. parvulus: sis Beniamin, id est, filius dexteræ: sed parvus in oculis tuis per humilitatem: ea enim sola sublevat) *in mentis excessu.* S. Augustinus, in ecstasi. Hanc humilitatem extollentem, et oculos in contemplatione aperientem vidit Propheta Sophonias cap. 1. v. 1. *Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filii Godoliæ, filii Amariæ, filii Ezechiæ, in diebus Iosiæ filii Amon regis Iuda.* Sophonias significat speculatorem Domini: item, absconditum Domini. Qui bene vult divina contemplari, se suaque abscondat, et clauso ostio oret Patrem in abscondito. Est filius Chusi, id est, humilitatis: sic enim S. Hieronym. in comment. interpretatur: *Sophonias,* inquit, qui erat in specula, *et in sublimibus constitutus, et noverat sublimia Domini, filius erat Chusi, qui interpretatur humilitas. Habebat quoque avum Godoliam, qui dicitur magnitudo Domini: et proavum Amariam, qui et ipse vertitur in sermonem Domini: et atavum Ezechiam, qui sonat fortitudo Domini. De fortitudine itaque Domini natus est sermo Domini, et de sermone Domini nata est magnitudo Domini, et de magnitudine nata est humilitas, ut, cum pervenerit aliquis ad perfectum, dicat: Quia non sum dignus vocari Apostolus. Et illud in psalmis: Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* Hæc Hieronymus.

ARTICULUS IV.

Etiam innumeros hostes superat, qui Deo servit, eoque innititur: Deus enim omnes conterit.

Vers. 6. 1. Pars. 44. Deus Davidem protegit. Non in fuga tantum David Deum Susceptorem experitur, in cuius ulnis secure dormiat, sed etiam in bello Protectorem et Victorem videt, qui undique affluentes hostes dissipet, v. 6. NON TIMEBO MILLIA POPULI CIRCUMDANTIS ME. Hebræus et Syrus, decem millia: hoc enim significat, *ribeboth.* Felix vertit, *prælia:* Chaldæus apud Nebiensem, *litem.* Legerant *riboth:* nam ריב *rib,* significat litem, contentionem, prælium. Arabs, *pluries decem millia:* seu, *multæ myriades;* secutus est Sept. qui habent *μυριάδων:* myrias autem sumitur pro decem millibus: sicut chilias, pro mille. Chaldæus etiam in bibliis regiis habet רבון *ribavan,* id est, myriades. Opem petit David, cum subdit: *Exurge Domine, salvum me fac Deus meus,* est catachresis. Deus enim nec sedet, nec iacet, nec surgit, nec stat, nec ambulat; est enim immensus, et omnem locum occupat, nullo conclusus loco. Dormire vero dicitur, cum non iuvat sensibiliter servos suos: Exurgere, cum incipit auxilio suo adesse. Ideo sæpe rogatur a Rege nostro afflicto, ut exurgat. Ps. 43. v. 23. *Exurge, quare obdormis Domine?* (Chaldæus: *Quare sicut obdormiens es Domine?*) *exurge, et ne repellas in finem.* S. Hier. vertit: Evigila: quare proiicies in sempiternum? Et v. 26. causam addit, cur velit eum surgere. *Exurge Domine, adiuva nos: et redime nos propter nomen tuum.* S. Hier. propter misericordiam tuam. Ubi nota, Dei nomen est misericordia: vocatur enim Iesus, id est, Salvator: et Christus, id est, unctus, oleo scilicet misericordiæ, quod a capite descendit in barbam, id est, in Prælatos, et in vestem, hoc est, in totam Ecclesiam et congregationem fidelium. Vide Ps. 67. 1. et seqq.

45. Multi Absalonem secuti sunt. Nota, multa millia, imo et myriades populi, cum Absalone rebellantis, circumsistebant Davidem: unde initio exclamavit: *Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? Multi insurgunt adversum me.* Vide illum locum, dixit nuncius, coniurationem in Hebron factam referens 2. Regum 15. v. 13. *Toto corde* universus Israel sequitur Absalom, quod Chald. in versu, quem enodamus, signanter expressit, cum vertit: *Non timebo a myriadibus populorum, qui,* חזור חזור *chazor, chazor, circumcirca coadunati sunt contra me.* 2. Ardorem et robur illorum hostium declarat Arabs. Non timebo myriadas gentium circumdantium me, et *insurgentium in me.* 3. Arrogantiam et iactantiam velut iam victorum, atque crudelitatem ut iacentem obterentium indicant Septuaginta, cum reddunt, *κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοι, in circuitu superpositorum mihi:* ut solent canes venatici in cervum, aut in leonem, aliamve prædam multitudine prostratam irruere, in eam insilire, pedibus illam calcare, dentibus proscindere: unde postea dicit, dentes hostium suorum a Deo contritos esse. Itaque, hic videtur alludere ad eam canum multitudinem, quæ prædam suam circumdat, ne evadat: et deiectam devorat. Aliis comparationibus multitudinem illam Absalonis partibus studentium exponit Chusai amicus Davidis, ut impediat eum, ne statim patrem persequatur, et ostentans exercitum immensum, quem citissime posset comparare, sicque Davidem secure aggredi et vincere. Hoc autem dicebat Chusai, ut daret tempus Davidi ad transeundum Iordanem, et fugiendum, sicut accidit; sed Absalom sciens affectum totius populi erga se, credidit monenti his verbis, 2. Regum 17. v. 11. *Congregetur ad te universus Israel, a Dan usque Bersabee* (a termino Iudææ Septentrionali usque ad meridionalem: id est, ex tota Iudæa, pro qua ibi sumitur Israel) *quasi arena maris innumerabilis, et tu eris in medio eorum,* eos regens, et tua præsentia animans Hebræus: Facies tua vadat in bellum, ut Pagninus vertit; vel facies tuæ euntes in conflictu, ut Arias, q. d. Tibi eundum est ad bellum, ut in medio exercitu collocatus videas, quid in omni loco geratur, et facies lucem det omnibus, et ardorem pugnantibus. Oculi regis sunt fulgetræ, hostes perstringentes: et suaves radii, eius ducibus ac militibus. 2. Similitudinem petit Chusai ab innumeris roris guttis, v. 12. *Et irruemus super eum, in quocumque loco inventus fuerit: et operiemus eum, sicut cadere solet ros super herbam,* (sic Maro Æneid. 7. vocat nimbum peditum. Silius lib. 12 telorum nimbum. Claudianus, belli nubem) *et non relinquemus de viris, qui cum eo sunt, ne unum quidem,* qui illo rore et pluvia non obruatur et demergatur, si in apertis campis se nobis opponant. 3. Subdit Chusai v. 13. *Quod si urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel civitati illi funes, et trahemus eam in torrentem, ut non reperiatur ne calculus quidem ex ea:* est hyperbolica et proverbialis locutio, q. d. Illum ibi facile concludemus, ita ut evadere non possit, et urbem facili negotio et brevi tempore ob multitudinem exercitus nostri funditus evertemus. Simili hyperbole ait Christus de Ierusalem et eius templo, Matthæi 24. v. 2. *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur:* Iosephus tamen ait lib. 7. de bello Iudaico, cap. 18. relictas turres, quæ magis eminebant, nempe Phasaelum, Hippicum et Moriamnem, et muri tantum, quantum civitatem ab Occidente cingebat. Sic de Tyro dicit Deus Ezechielis 26. 4. *Radam pulverem eius de ea, et dabo eam in limpidissimam petram:* id est in rupem, supra quam erat extructa civitas. Hebr. צור *tsor,* unde fortasse turris derivatur, petram significat, rupem, munitionem, propugnaculum: data est in petram limpidissimam: seu, ut vertunt Septuaginta, nitidissimam, cum omnia eius ædificia sunt eversa, et solo æquata.

Alleg. Christum circumdederunt hostes multi in horto Gethsemani, Matth. 26. 47. Ecce Iudas unus de duodecim venit, et cum eo *turba multa cum gladiis et fustibus.* Ioan. 18. 3. vocat *cohortem:* erat autem cohors decima pars legionis, continens ut plurimum milites 500. Christus autem non timuit millia populi circumdantis se, sed animo imperterrito obviam processit, et ait: *Quem quæritis?* Seque ipse hostibus furentibus manifestavit. De tota tempore Passionis potest etiam locus hic intelligi. Vide v. 1. *Domine, quid multiplicati sunt? etc.* non placet Valentia, qui explicat de tempore prædicationis Christi, et adhuc minus Dion. Carthus. qui de tempore Resurrectionis eius.

Digitized by Google

Tropolog. Deo iuvante non est timendum: 1. In bello corporali. 2. In bello spirituali.

46. In bello corporeo Deus adiuvat. Uni vel paucis dat aliquando victoriam, ut Samsoni.

Ac primo: In bello etiam corporeo iuvat Deus, est enim Deus Sabaoth, id est, exercituum, non modo cælestium, sed etiam terrenorum; et sæpe dat victoriam, vel uni, vel paucis in multos. De Davide id ostendetur versu seq. de amico eius Ionatha filio Saulis, habes 1. Reg. 14. Samson unus numerosa Philisthinorum agmina fudit, fugavitque, Iudic. 4. et seq.

1. Scævolæ viri ius. 2 Scævæ.

Unus Scævola scopulum Britanniæ proximum, acerrime pugnans diu servavit in plurimos hostes, et loco cedere coactus, natatu ad Cæsarem evasit. Valer. l. 3. cap. 2. qui alias meminit Scævæ militis castellum propugnantis, cuius clypeus fuit perfossus centum et viginti ictibus.

3. Titi. 4. Simonis.

Titus solus ex mediis hostibus se explicat in obsidione Ierosolymæ, ut refert Iosephus lib. 6. cap. 2. et 3. belli Iudaici. Simon Saulis filius in eodem bello frequenter integros Romanorum cuneos fudit, *ita ut totius aciei munimentum solus existeret*, ut ait idem auctor l. 2. cap. 19.

5. Horatii. 6. Achillini. 7. Baumkircheri. 8. Cynægiri.

Hotruscos duce Porsena Rege Romam invadentes solus Horatius Cocles in ponte sustinuit, donec extrema pars pontis frangeretur, ut ait Florus lib. 1. cap. 10. Achillinus Bellisarii miles, solus impetum Gothorum Romæ ad portam Pincianam repressit, teste Procopio. De Diogene eiusdem Bellisarii equite vide eundem Procop. lib. 3. de bello Vandal. Andreas Baumkircher solus etiam Romæ impetum Austriscorum pro mœnibus in ponte sustinuit, cum Fridericus II. Imp. coronam imperatoriam peteret, et rebelles Novam civitatem occupare vellent, ut tradit Bonfin. lib. 7. decad. 3. Quam fortiter se gesserit olim Cynægirus, docebit te Iustinus lib. 2. de Mellita, vide Sabel. l. 3. Ennead. 11. de Sigismundo, Æneam Sylv. lib. 3. comm. de rebus Alphonsi, de Siculo, Sabell. lib. 4. Enn. 3. de Catone iuniore, Plut. in vita.

47. Pauci sæpe multos vincunt.

Pauci sæpe in bello multos vincunt, ut Deus denotet, se esse datorem victoriæ, Deut. 32. 30. *Quomodo persequatur unus mille*, (unus hostis, unus miles ex hostili acie mille Israelitas peccatores) *et duo fugent decem millia?* q. d. quomodo id fieret, nisi quia, cum sit gens absque consilio et prudentia, Deus eos reliquit: unde sequitur: *Nonne ideo, quia Deus suus vendidit eos, et Dominus conclusit illos?* Contra vero, cum Israelitæ Deo serviebant, vel numero paucissimi pene innumeros fugabant, ut patuit in ingressu terræ promissæ, Iosue 6. et seqq. In Gedeone postea, qui cum trecentis tubas una manu, et lagenas fictiles altera tenentibus vicit Madianitarum exercitum, qui erat ut minimum centum et triginta quinque millium, ex quibus primo impetu cæsa sunt 120. millia, reliqua quindecim millia fugientia cum Zebee et Salmana regibus suis cæsa deinde sunt ab eodem Gedeone, eos cum suis 300. militibus persequente trans Iordanem, cap. seq. v. 10. et seq. Itaque iure dicebat Iudas Machabæus, lib. 1. cap. 3. 18. *Facile est concludi multos in manu paucorum: et non est differentia in conspectu Dei cæli, liberare in multis et in paucis.* Vide eius victorias variis in locis cum paucissimis copiis.

1. Patuit in Gedeone. 2. In Iuda Machab.

3. In Gallis equitibus. 4. In Pet. Daubesson. 5. In Netira et Philippo.

Triginta equites Galli, qui cum Caio Iulio Cæsare erant in Africa, duo Maurorum millia suo impetu averterunt, ut refert Sabellicus lib. 7. Enn. 6. Cum Mahomete Turcarum Imperatore Rhodum obsidente iam plurimi Turcæ per ruinas conscendissent muros, Petrus Daubesson Gallus, Rhodiæ religionis magister, cum duobus suis nepotibus et quatuor aliis militibus, eos ab ingressu in urbem prohibuit, ut tradit Fulgosus lib. 3. et urbem liberavit.

Iosephus lib. 3. de bello Iud. cap. 9. duorum fratrum Netiræ et Philippi fortitudinem mirabilem refert. Cum enim Iotapata a Vespasiano obsideretur, super milites decimæ legionis prosilierunt tanto impetu, ut et aciem Romanorum perrumperent, quique adversum ierant, omnes in fugam verterent.

Magni exercitus a parvis victi.

A parvis exercitibus fusos maximos in toto Orbe probavi in illud Ps. 32 16. *Non salvatur Rex per multam virtutem*; id est, per numerosos exercitus.

48. In bello spiritus vir fortis innumeros hostes vincit. Ionathas fuit eius symbolum. 1. Fide armatus erat.

Secundo, in bello præsertim spirituali et unus dæmon fugat, et sternit decem millia languidorum, et unus vir fortis mille millia dæmoniorum, ut Abraham muscas e sacrificio dissipat, et Moses ranas innumeras, muscas, sciniphes, locustas una prece occidit, aut ab Ægypto eiicit. Hoc in uno Ionatha figuratum intuere, lib. 1. Reg. 14. qui solus cum armigero suo integrum exercitum Philisthinorum dat in fugam. Primo, nota Ionathæ fidem, qui audet solus ad tot hostes transire: ait enim armigero, v. 1. *Veni, et transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum.* S. Bernardus serm. ad milites templi, cap. 4. ait: Imminente bello, *fide intus, foris ferro, non auro muniuntur*, quatenus armati, et non ornati, hostibus metum incutiant, non provocent avaritiam: Ita ibi. Monet S. Petrus 1. epist. 5. 9. dæmonem instar leonis circuire, et quærere, quem devoret; ac subdit: *Cui resistite fortes in fide.* De sanctis Patribus ait Paulus Hebr. 11. 34. Fortes facti sunt in bello. Secundo, non fide tantum, sed charitate armatus processit Ionathas, ut populo Dei succurreret, eumque in libertatem assereret, vers. 2. *Saul morabatur in extrema parte Gabaa sub malogranato*; inde egressus erat Ionathas, qui significat donum Dei. Malogranatum autem figurat charitatem, præsertim in Regibus et Principibus erga populum. Ut enim ait Franciscus de Mendoza malogranatum in suo flore elegantem habet purpuream coronam: in pomo autem, purpuram in granis, coronam in vertice: hæc autem reginæ virtutum in principe sunt symbola, et quidem Theodoretus dicit lib. 3. in Cant. *Malogranatum significat animorum charitatem, quam Reges suo in regno maxime curare et conservare debent:* ait quoque designare prudentiam gubernatricem, qua subditos in officio continent. S. Hieron. l. 1. contra Iovinianum, vult figurare concentum omnium virtutum. S. Ambros. lib. 3. Hexaem. cap. 13. docet significare multitudinem negotiorum et consiliorum, quæ a Regibus fido silentio occultantur. Transfer ad patresfamilias et ad Christianos omnes, quos virtus spirituales Reges facit. Tertio, spem suam erigit Ionathas, nec desperat ob difficultates obiectas, v. 4. *Erant inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philisthinorum, eminentes petræ ex utraque parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc inde prærupti: nomen uni Boses, et nomen alteri Sene.* Hebr. בוצץ *botsets* significat, *in eo flos:* q.d. בו *bo*, in eo: ציץ *tsits*, flos, Vel *lutosus*, a Rad. *baeas*, unde בוץ *bots*, lutum, cœnum. *Sene* autem significat rubum, desertum, terram aridam et siccam. Impeditur cursus noster florente Mundi fortuna, quia flores ponit in luto, ideo male olent: impeditur etiam adversitate, quia mentem curis pungit, et aridam facit. *Non minus*, ait Beda, *florente quam adversante et pungente Mundo, Sanctorum ascensus impeditur; et ut vel corpore, vel corde deficiat, ab infatigabili hoste pulsatur.* Ecce difficultatem, vide spem Deo fidentem, v. 6. *Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum: Veni, et transeamus ad stationem incircumcisorum horum*, (hostis est contemnendus) *si forte faciat Dominus pro nobis: quia non est Domino difficile salvare vel in multis, vel in paucis.* Quarto, prudentiam vide v. 8. et seqq. Quinto, constantiam et perseverantiam, v. 13. Sexto, fortitudinem, qua omnes obvios sternebat. Septimo denique, felicitatem facto in castris miraculo, terræ motu orto, et hostibus in fugam versis, vers. 15.

2. Charitate. 3. Spe. 4. Prudentia. 5. Constantia. 6. Fortitudine. 7. Felicitatem Deus dedit.

49. Circumdamur hostibus. 1. Mundo figurato in Roman. Ierosol. cingentibus.

Circumdant nos hostes. Mundus quidem figuratus in Romanis Ierosolymam obsidentibus; de ea Christus Luc. 19. 43. *Venient dies in te*, (id est tibi) *et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te.* Bis circumdabunt, id est, vallo duplici: 1. Corpus. 2. Animam: utrumque terra et terrenis cingent. Vallum enim est munimentum castrorum, quod fit ex vallis, id est, palis, aggesta simul *terræ*, cespitis et lapidum copia: unde et agger dicitur. Illa aggestione variorum actuum terrenorum fit malus habitus, animam totam ambiens et circumdans. Titus et Romani circa Ierusalem tres aggeres erexerunt: 1. Est Mundi agger. 2. Carnis. 3. Dæmonis: deinde Titus et Romani per triduum muro totam urbem cinxerunt: hoc faciunt hostes

Digitized by Google

1. Per cogitationem. 2. Per locutionem. 3. Per operationem: quarum in luce tota vita hominum decurrit, additur: *Et coangustabunt te undique*, (cor arctando doloribus et curis) *et ad terram prosternent te*, dicent: Isai. 51. 23. *Incurvare, ut transeamus*. Secundo, Caro mentem circumdat, ut Sodomitæ domum Loth, sed retine intus Angelos et angelicas cogitationes, et te liberabunt, Genes. 19. 4. *Prius autem, quam irent cubitum*, (sunt tenebrosæ imagines) *viri civitatis vallaverunt domum a puero usque ad senem, omnis populus simul*: a pueritia usque ad senectutem non sis securus. David puer et adolescens fuit castus, adulterium commisit natus annos 49. licet plures haberet uxores, quibus licite uti posset, 3. Reg. 11. 4. *Cum Salomon iam esset senex, depravatum est cor eius per mulieres, ut sequeretur Deos alienos*. Itaque vere idola eum coluisse docent S. Irenæus lib. 4. cap. 45. S. Iustin. contra Tryphonem. S. Basilius epist. ad Chelid. S. August. lib. 14. de Civit. Dei cap. 11. Inter cætera idola recensentur loco citato 3. Reg. Astarthe Dea Sidoniorum, id est, Venus. 2. Moloch, sive Melchom idolum Ammonitarum, quod alii Iovem, alii melius Saturnum fuisse dicunt. 3. Chamos idolum Moabitarum, id est, Bacchum: hinc καρος, temulentia, deducitur. Sed si vis hæc evitare, noli domo egredi, noli contendere et colloqui cum carnalibus, patere te ab Angelis intra mentis tuæ domum claudi, occlude ostium super te, cæcitate percussos deplora, effuge ad montem, id est, religionem, si Angeli incitant, et ibi salva animam tuam cum filiabus, id est, facultatibus eius. Tertio, dæmones armati circumstant, Iob. 16. 11. *Conclusit me Deus apud iniquum: et manibus impiorum me tradidit*: Et v. 14. *Circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos, etc.* Id de illusionibus lumborum per carnem commode dicetur. S. Greg. tamen de diabolo exponit lib. 13. Mor. cap. 6. *Antiquus*, ait, *hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte nos impetit. Sæpe enim, dum gula restringitur, ut libido subigatur, inanis gloriæ aculeus mentem pulsat. Si autem corpus abstinentiæ afflictione non atteritur, contra mentem libidinis flamma se excitat. Sæpe dum servare parsimoniam nitimur, ad tenaciam labimur: et sæpe dum possessa effuse tribuimus*, ad *avaritiam ducimur*. Quodque est periculosius, aliquando assultu generali dæmones undique invadunt, ut pene nulla spes evadendi relinquatur. Euthym. id declarat in ps. nostr. *Dæmones*, ait, ab anteriori parte *insidias ponunt, spes nimirum prosperi exitus suggerentes*. 2. *Et a tergo invadunt, quando antiquorum vitiorum memoria animam coinquinant*. 3. *Et a dextris, quando ad virtutem nobis opem ferunt, ut ad inanem nos gloriam impellant*. 4. *Et a sinistris, quando omni abiecto velamine manifestam nobis vim inferunt*. Hugo in cap. 3. Zachariæ, ubi dicitur Satan stetisse a dextris Iesu summi Pontificis et filii Iosedec, ait: diabolum esse a sinistris, iis quos persequitur in temporalibus: a dextris, quos in spiritualibus: ante faciem, qui versutias eius cavent: a tergo, qui non prævident: supra, quos conculcat: Infra et sub pedibus, qui eum conculcant.

2 Carne figurata in Sodomitis domum Loth vallantibus.

3 Dæmonibus.

Ab omni parte vellicantibus.

50. Timendum tamen non est, Deo nos adiuvante et cingente, Ps. 90. 5. *Scuto circumdabit te veritas eius*, id est veracitas, qua auxilium promisit, Prov. 30. 5. *Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se*. Et sermo Dei ignitus est, et murus ac clypeus ignis est in circuitu timentium eum. Ideo effectus additur: *Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, etc.* Vide illum locum. S. Bern. serm. 33. in Cant. ait: Hæ sunt quatuor tentationes, quibus undique circumdati, necesse habemus circumdari scuto Domini, ut sit nobis a dextris, et sinistris, ante, et retro. Hunc auxiliatorem habens S. Antonius non timebat integros dæmonum frementium exercitus: dicebat enim teste S. Athan. in vita: σφραγις ημιν και τειχος εις ασφαλειαν, η εις τον Κυριον ημων πιστις. *Sigillum nobis, et murus securitatis, est fides in Dominum nostrum*. Athletæ fortissimo suppar S. Hilarion, dignus tanti palæstritæ discipulatu: vel integras hostium stygiorum acies intrepidus ridebat. S. Hieron. in vita: Attenuatus, inquit, et in tantum exeso corpore, ut ossibus vix hæreret, quadam nocte cœpit infantum audire vagitus, balatus pecorum, mugitus boum, planctum quasi mulierum, Leonum rugitus, murmur exercitus, et prorsus variarum portenta vocum; ut ante sonitu, quam aspectu territus cederet: intellexit dæmonum ludibria, et provolutus genibus, Christi crucem signavit in fronte, talique armatus casside, et *lorica fidei circumdatus*, iacens fortius præliabatur, amodo videre desiderans, quos horrebat audire, et sollicitis oculis huc illuc circumspiciens: cum interim ex improviso, splendente Luna, cernit rhedam ferventibus equis super se irruere: cumque inclamasset Iesum, ante oculos eius repentino terræ hiatu, pompa omnis absorpta est. Tunc ille ait: Equum et ascensorem deiecit in mare, Exod. 14. Et: Hi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur, Ps. 19. Ita Hieron. S. Darium Episc. Mediolan. rugitibus Leonum, etc. dæmones terrere nitebantur, sed irrisi recedebant, ut S. Gregor. habet lib. 3. dialog. cap. 4. idem S. Sulpitio Bitur. Episc. occidit, ut refert Marullus lib. 2. S. Theodoræ Alexandrinæ, ut Ribad. in vita. S. Xaverio in Indiis, ut Tursell.

Hostes illi non sunt timendi quia Deus est nobis, 1 Clypeus.

2 Murus.

3. Lorica.

Conclude cum Sophonia Propheta cap. 3. 15. *Abstulit Dominus iudicium tuum* (peccata quibus condemnationem et pœnam merebaris; vel pœnam ipsam) *avertit inimicos tuos*, dæmones et vitia, Chald. extirpavit. Pagnin. evacuavit. Vel si fuerit in te legio, deiecta est in mare: Tigurina, averruncavit, id est, avertit runca, quæ erat instrumentum vinitorum, quo vitium sarmenta amputant. Deus est agricola et vinitor purgans palmites vineæ suæ, id est, Ecclesiæ. *Rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Ierusalem*: (animæ pacatæ) *Noli timere Sion, non dissolvantur manus tuæ*: ob tribulationes et persecutiones, sive internas, sive externas. *Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse salvabit: gaudebit super te in lætitia, silebit in dilectione sua*. Chald. abscondet delicta tua in misericordia sua. In corde suo aperto claudet misericors. Sept. reddunt, *innovabit te in charitate sua*; iniectum in fornacem illam amoris. *Exultabit super te in laude*. Tigurina vertit, gestiet de te cum iubilo, id est de tuis præliis et victoriis, ac faciet te triumphare in tubis et canticis. Vatabl. exultabit super te cum cantico: Ut pater de triumpho filii. Dic itaque cum Rege nostro Ps. 22. 4. *Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*. Vide ibi dicta.

ARTICULUS V.

Dentes peccatorum, ac præsertim detractorum, conterit Deus.

NON tantum conservat servos suos Deus sine timore in medio hostium, sed tandem hostes eorum interimit, 51. Vers. 7.
ut sit perfecta securitas, Vers. 7. QUONIAM TU PERCUSSISTI OMNES ADVERSANTES MIHI SINE CAUSA: DENTES PECCATORUM CONTRIVISTI. Hoc vere David dicit de suis inimicis. Nam omnes perierunt. Primo, Nabal qui in monte Carmelo morabatur, eique maledixerat, percussus est a Deo, et periit morte subita, 1. Reg. 25. 38. *Percussit Dominus Nabal, et mortuus est*. Nabal significat stultum: est stultus, qui detrahit Sanctis, eosque persequitur. Omnes opes Nabal cesserunt Davidi, et ipsa eius uxor Abigail, quæ significat, *patris mei exultatio*, a Rad. *ab*, pater, atque גיל *gul*, exultare, lætari. Lætabitur iustus, cum viderit vindictam. Si sumas a radice גאל *gaal*, redimere, matrimonio iungere, sonabit, *patris mei redemptio*; vel, *per patrem matrimonio iuncta*. Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua. Secundo, Saul hostis infestissimus et obstinatissimus Davidis, sine ulla causa eum persequens, et circumdans sæpe in montibus latentem, subita Philisthinorum irruptione revocatur, et ab illis vincitur, atque occiditur, et ignominiose suspenditur cum filiis in muro Bethsan, eius caput præcisum per totam Philisthæam circumducitur illudendum. Nonne illud est percuti in maxilla, et conteri? Ut dicetur infra. 1. Reg. 31. 1. et seq. Tertio, Abner Dux exercitus Isbosethi, qui toto se-

I Pars. Hostes Davidis attriti sunt a Deo. 1. Nabal.

2 Saul.

3 Abner.

ptennio in Davidem pro regno pugnaverat, occisus est a Ioab proditorie in eum irruente, 2. Reg. 3. 27. *Percussit illum ibi in inguine*. Ubi nota, eum perenti in inguine, qui concubinam Saulis polluerat. 4. Isboseth. Quarto, ipse Isboseth, qui significat *vir confusionis*, et regnum retinuerat decem tribuum per annos septem, occiditur a Baana et Rechab filiis Remmon Berothitæ, qui erant Principes latronum, *cum ipse dormiret super stratum suum meridie*, Chald. dormiens somnum regum. Cave tibi a dæmonio meridiano; ne ab eo peremptus, sis vir confusionis, et tradat te passionibus ignominiæ. 5. Philisthæi, etc. Quinto, de strage Philisthæorum, Moabitarum, Syrorum, vide cap. 8. de strage Ammonitarum cap. 10. de aliis alibi: de Goliath suo loco dicetur. 6. Achitophel. Sexto: Ac præcipue, in hoc ipso bello ab Absalone excitato, de quo est totus psalmus, hostes Davidis percussi sunt a Deo. Primo, Achitophel videns quod non fuisset factum suum consilium, de persequendo statim Davide cum 12. milibus armatorum, stravit asinum suum, surrexitque et abiit in domum suam, et in civitatem suam: et disposita domo sua, *suspendio interiit*, cap. 17. 23. ut fauces, quibus consilium nefarium dederat, punirentur. Chal. Vatabl. Lyran. et Abulensis, vertunt, *strangulavit se:* non poterat nequiorem invenire carnificem. 7. Absalonis milites. Secundo, viginti millia eorum, qui Absalonem in pugna iuverant, cæsa sunt, cap. 18. 7. et multo plures erant quos saltus consumpserat, quam hi quos voraverat gladius in die illa, ut additur v. 8. Itaque non placet Sanctius, qui per absumptos in saltu, intelligit ferro hostili cæsos in fuga, et extra campum certaminis; sed magis arrident S. Hier. et Caiet. qui per saltum intelligunt feras saltus: puta tigrides, leones, ursos, lupos, qui in trepidos et fatigatos irruerint: et Abulensis, Vatablus, aliique, qui interpretantur de præcipitiis et fossis occultis, in quas fugientes corruerunt: fortasse Deo ulciscente rebelles, aliquis terræ motus ortus est, qui iam trepidantes in præcipitia devolvit. 8. Ipse Absalom. Tertio, ipse Absalom pendens de quercu, tribus lanceis a Ioab est confossus, et postea a decem eius armigeris, qui cap. 18. 15. *Percutientes* interfecerunt eum.

52. Maxillæ percussio ignominiosa. Nota, pro *percussisti sine causa*, nunc in textu Hebraico esse, percussisti לחי *lechi*, id est, in maxilla: ponitur enim *lechi*, pro *ballechi*. Symm. vertit, κατα σιαγονος, *super maxillam*. R. Abraham, *percussione maxillæ*. Chald. *percussisti omnes auctores inimicitiæ meæ super genas eorum:* utramque maxillam denotat, ut in nullam partem possint se convertere sine rubore et confusione. Nota secundo, לחי *lechi*, probabiliter sumptum hic esse pro *lechinnam*, id est temere, gratis, immerito, sine causa: ideo Septuag. verterunt ματαιως, temere, sine causa: quod non refertur ad *percussisti*, ut male censuit Eugubinus; sed ad, *adversantes*: id enim faciebant a Davide non læsi. Sept. secutus est noster Interpres, et Arabs, more suo. Itaque temere Franciscus Georgius Venetus problem. in Ps. sect. 1. in 122. versionem nostram hic vocat mendosam. Satius enim est sequi Sept. interpretes, linguæ suæ peritissimos, quam ullos alios, ipsumque Hier. qui lingua Hebr. iam dudum corrupta floruit. Nota tertio, percussionem in maxillam fuisse apud Iudæos aliosque ignominiosam: unde R. Salomon hic vertit, *percussione contemptibili*. Hinc Iob querebatur cap. 16. 11. *Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes percusserunt maxillam meam*. Quo dolore Carolus Borbonius ob acceptam a Francisco I. Rege alapam tactus fuerit, docuit eius ad hostes transitio: quanti Galliæ steterit, ostendit eiusdem Regis captivitas in Papiensi pugna. 2. Cor. 20. *Sustinetis si quis in faciem vos cædit*, non alapis, sed contumeliis, ut ait Cornel. Itaque in faciem cædere, ibi sumitur pro contemnere: unde statim subditur: *Secundum ignobilitatem dico*, q. d. non dico quod vere vobis alapas infringant; sed quod vos ignominiose tractent, probris et convitiis onerando. Sic Ierem. 18. v. 18. scelerati sese excitant in Ierem. seu potius in Christum. *Venite, percutiamus eum lingua*. Et Thren. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam*, statim additur, *saturabitur opprobriis:* ut indicet percussionem in maxilla esse plenam confusionis et opprobrii. In domo Annæ percussus est Iesus alapa a milite, ut refertur Ioan. 18. 22. quod admirans S. Chrysost. hom. 83. in Ioan. ait: *Quid hoc impudentius* φριξον ουρανε, σεισθητι γη, *exhorreat cælum, contremiscat terra, de Christi patientia, et servorum impudentia*. Et S. Ephrem serm. de Passione Salvatoris: *Contremuerunt cæli*, inquit, *inhorruerunt fundamenta Orbis terrarum. Angeli et Archangeli omnes obstupuerunt, Gabriel et Michael vultum suum alis contexerunt. Cherubim in throno sub rota se absconderunt, Seraphim in se mutuo alas in illa hora concusserunt, quando ille impietatis ac tenebrarum minister alapam dedit Domino maiestatis et gloriæ*.

Quam gravis fuerit percussio in maxilla, denotat excussio dentium et comminutio. Deus non tangit molli bra- Vers. 7. II. Pars.
chio. Ideo additur vers. eodem 7. DENTES PECCATORUM 53.
CONTRIVISTI. Id est, maledicentiam illorum et opprobria Maledicorum dentes conterit Deus.
confudisti, mendaces eos ostendisti, ita ut ne mutire quidem audeant; est forma loquendi proverbialis, dicebant: Non est salus ipsi in Deo eius, tu vero me salvasti, et eos attrivisti. Ita S. August. S. Hieron. Remigius, Dionys. Carthus. et alii, sic est metonymia: dens enim pro morsu ponitur, causa pro effectu, morsus vero ponitur pro maledicto et convitio metaphorice. Secundo, Theodoretus sumit dentes peccatorum pro eorum viribus sumpta metaphora a feris, quæ maxime fortes sunt et terribiles dentibus: iis vero privatæ, sunt imbecillæ, et facile expugnabiles. ευκαταφρονητα και ευκαταγωνιστα. Tertio, Origenes ait, dentes peccatorum esse ipsorum cogitationes, quibus perniciem machinantur. Quarto, S. Hieron. censet, dentes peccatorum esse principes Iudæorum, vel hæreticos: sed hoc est mysticum. Primus et secundus sensus placent, sed præsertim primus.

Nota, detractio et detractor denti comparantur. Primo, 54.
quia albedinem dentes ostendunt, et detractor innocen- Detractor denti comparatur.
tiam et amicitiam simulat, ut ad sui amorem alliciat. Se- 1.
cundo, dentes cibos et carnem comminuunt, et detractor 2.
famam proximi. Dens, ut placet Cassiodoro, *a demendo*, id est tollendo deducitur: *Et ideo*, inquit, *pulchre nimis linguæ detrahentium dentes vocantur, quia sicut illi ciborum partes demunt; ita et isti opiniones hominum addita detractione corrodunt*. Unde Iob. 19. 22. ait: Quare persequimini me: *Et carnibus meis saturamini?* Ubi Nicetas: Probrosi, inquit sermones ad depascendos artus satis per seipsi valent. S. Paulus Galat. 5. 15. aperte loquitur: *Si invicem mordetis et comeditis*, (S. Ambros. legit, *criminatis*, pro comeditis) *videte ne ab invicem consumamini*. Et Propheta noster Ps. 26. 2. *Dum appropiant super me* (ut canes rabidi super iacentem prædam) *nocentes* (S. Hier. maligni) *ut edant carnes meas*. Vide ibi dicta Ps. 51. 6. Ait de Doeg eum apud Saulem Regem calumniante: *Dilexisti omnia verba præcipitationis* (S. Hieron. ad devorandum. Chald. voracitatis. S. Augustin. submersionis. Felix, depressionis) *lingua dolosa*. S. Greg. illam detractorum voracitatem declarat lib. 14. Mor. cap. 24. *Sciendum est, quia hi etiam, qui alienæ vitæ detractione pascuntur, alienis procul dubio carnibus saturantur. Unde per Salomonem dicitur. Prov. 23. 20. Noli esse in conviviis potatorum, neque comedas cum eis, qui carnes ad vescendum conferunt. Carnes quippe ad vescendum conferre, est in collocutione derogationis vicissim proximorum vitia dicere. De quorum illic pœna mox subditur: quia vacantes potibus, et dantes symbola consumentur, et vestietur pannis dormitatio. Potibus vacant, qui de opprobrio alienæ vitæ se inebriant. Symbolum vero dare, est, sicut unusquisque solet pro parte sua cibos ad vescendum, ita in confabulatione detractoris verba conferre*.
Tertio, dentes nec delectationem ex cibis commolitis per- 3.
cipiunt; carent enim sensu gustus: nec quicquam sibi inde retinent, aut in ipsis putrescit et fœtet, orisque halitum corrumpit. Ita detractio tantum dolorem et fœtorem affert detractori.

Nota 2. Dentes detrahentium sunt dentes leonum, Ioel. 55.
1. 6. *Gens enim ascendit super terram meam fortis et innu-* Detractoris dentes sunt dentes leonis.
merabilis: dentes eius ut dentes leonis: et molares (est substantivum: id est dentes maxillares, *dens mascheliere:* mola pro maxilla, quia cibos molit) *eius, ut catuli Leonis*.

Digitized by Google

Hebr. לביא *labi* significat leonem iuvenem, et, ut Sept. et Chald. intelligunt, grandiorem iam et provectum, cuius dentes sunt acutiores et firmiores. Quantum noceant, subditur v. 7. *Posuit vineam meam in desertum, et ficum meam decorticavit: nudans spoliavit eam et proiecit: albi facti sunt rami eius.* Ubi nota, vineam illam et ficum esse Iudæam, seu Ecclesiam, et animam fructu virtutum onustam, lætitia cælesti et suavitate plenam. 2. Gentem illam, ut ait S. Hieron. esse agmen locustarum, quibus Ioel viderat figuratos Chaldæos Ierosolymam et totam regionem vastaturos: detractor est locusta habens dentes leonis, ut locustæ Apoc. 9. 8. egredientes de puteo abyssi. 3. Locustæ illæ vineam racemis spoliant, ficum cortice: cum et domesticas actiones vellicant, et publicas reprehendunt, et famam ac bonum nomen tollunt, Eccl. 21. 3. de peccato quolibet dicitur: *Dentes Leonis dentes eius, interficientes animas hominum*: id verius est de detractione, quæ tres interficit uno ictu, ut ait S. Bern. iuvat nos versio Syriaca: *Sicut dentes leonis est mendacium, et corrumpit animas*
2 Sunt dentes ursi. *hominum.* Secundo, dentes detractoris compara dentibus ursi, Dan. 7. 5. *Ecce bestia similis urso in parte stetit,* (in unum latus, nempe in Chaldæos irruit: urso enim notatur Persarum imperium) *et tres ordines* (non carnium, ut vult Cornelius; sed dentium) *erant in ore eius,* (Theodor. legit, *tres alæ:* præceps est detractio) *et in dentibus eius,*
3. Sunt dentes bestiæ terribilis. *et sic dicebant ei: Surge, comede carnes plurimas.* Tertio, dentes detractoris assueti detrahere, confer dentibus ferreis quartæ bestiæ visæ a Daniele, ibidem v. 7. *Aspiciebam in visione noctis* (in hac vita tenebrosa) *et ecce bestia quarta terribilis, atque mirabilis, et fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, et reliqua pedibus suis conculcans.* Tria facit detractor. 1. Comedit, ut ex alterius damno repleatur. 2. Comminuit, ut alterius malo lætetur. 3. Reliqua pedibus calcat, ut ex ruina aliorum crescat, et maior appareat. Bestia illa est terribilis, Iob. 41. 5. de Leviathan habetur: *Per gyrum dentium eius formido.* Et Ps. 56. 5. *Filii hominum dentes eorum* (Hebraismus: id est, dentes filiorum hominum) *arma et sagittæ*: ut cominus feriant per maledicta et contumeliam: et eminus, per detractionem ac susurrationem: de quibus vide S. Thom. 2. 2. q. 73. 74. S. Ephrem tract. de virtutibus et vitiis ait, detractores esse *fratricidas*, crudeles atque immites: et S. Chrysostom. homil. 3. ad popul. Antioch. *detrahens ἀδέλφεια κρέα, fraternas carnes comedit.* Est igitur funestior antropophagis, qui alienigenarum tantum corporibus satiantur: detractor enim, ut plurimum in cives suos, vicinos, domesticos, consanguineos, parentes, superiores desævit. Vide Ps. 13. 3. Venenum aspidum sub labiis eorum. Ps. 37. 21. Exacuerunt *ut gladium* linguas suas.

56. Detractores punit Deus. Ultor tandem exurgit Deus, et detractores punit. *Dentes peccatorum contrivisti.* Hoc declaratur expressius Ps. 57. 7. *Deus conteret,* (S. August. contrivit, S. Hieronym. excute) *dentes eorum in ore ipsorum,* (eos percussa maxilla frangendo, et inde excutiendo) *molas leonum* (Apollinaris γαμφηλάς, *maxillas*: Suidas, molares dentes ait esse μύλας, et melius, et cum addatur) *confringet Dominus,* non enim malæ seu maxillæ, sed dentes confringuntur: de detractoribus hoc explicat Ugo. Eodem simili usus est Iob, cum ait cap. 4. 10. *Rugitus leonis, et vox leænæ, et dentes catulorum leonum contriti sunt.* Hebr. נתעו *nittehu*, evulsi sunt, ut vertit Pagnin. et Arias. Nollem autem cum Pagnino deducere vocem illam Hebraic. a לתע *Lato*, ad quid enim *Lamed* excideret? Sed a נתע, *nata*, quod sicut נתץ, *natats*, significet confringere, conterere. Videmus sæpe affines voces apud Hebræos esse eiusdem significationis.

57. Tribus modis eos punit. Punit autem detractores Deus: Primo, per illos ipsos. Secundo, per alios homines. Tertio, per seipsum.

1. Per ipsos detractores. Ac primo, detractor seipse conterit, Apocal. 16. 10. *Et quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ,* (super thronum et regnum Antichristi) *Et factum est regnum eius tenebrosum* (infelix, et calamitosum) *et commanducaverunt linguas suas præ dolore.* Est hyperbole, id est, maxime doluerunt: est etiam catachresis, qua manducare pro mordere sumitur. De detractore ait S. Chrysost. hom. 3. ad popul. *Detrahens continenter anxius est, suspicatur, et timet, pœnitentiam agit, et linguam suam mandit, κατεσθίει ἑαυτῆς γλῶτταν, timens, et tremiscens, ne forte aliis enunciatum verbum magnum sibi periculum afferat, et superfluam atque inutilem inimicitiam his qui dixere, operetur:* Et S. Ambrosius lib. 1. Offic. cap. 2. *Verberamur vocis nostræ verbere, cum loquimur ea, quorum sono cæditur animus noster, et mens consauciatur.* Terribile exemplum refert Thomas Cantipratensis lib. 2. apum. Huius rei, ait, vindictam horribilem valde, et mirabilem vidi. Novi ordine, non re: nomine, non actibus Sacerdotem, qui in tantum vitio linguæ deditus erat, ut potius de se pessima mentiretur, quam non socios vel cohabitantes sibi criminibus infamaret. Hic ante mortem *raptus in furiam, tanta in se debacchatus est cæde, ut propriis dentibus linguam maliloquam laniaret:* et palam cunctis ostenderet, quod lingua sua dolose egerat: Et venenum sub labiis eius, quasi sepulcrum patens guttur illius fœtorem teterrimum anhelaret. Et per quæ peccaverat, per eadem torqueretur. Ita Cantipr. Viperæ possis seipsam devoranti detractorem conferre. Et enim habes Eccl. 10. 11. *Si mordeat serpens in silentio,* (Syr. in latebris. Arab. in abscondito, id est, non edito sibilo, ut explicat Ugo Card. et Glossa, morsu furtivo et clandestino, ut S. Greg. Neocæs. occulte venenum infundendo, ut S. Bonaventura) *nihil eo minus habet qui occulte detrahit.* Vel confer detractorem viperæ limam rodenti, et rodendo dentes suos conterenti, quod iis præsertim evenit, qui de Principibus, Magistratibus, et ditioribus male loquuntur. Viperam illam sic depingit Poeta quidam:

Eos torquendo anxietate et timore.

Linguam suam detractor quidam laniavit.

Sunt viperæ se devorantes.

In officinam fabri venit vipera,
Hæc cum tentaret, si qua res esset cibi,
Limam momordit, illa contra contumax:
Quid me, inquit, stulta dente captas lædere,
Omne assueri ferrum quæ corrodere?

Manilius ait detractorem et calumniatorem nasci sub canicula, et in eius horoscopo dicit dentes illi concidere cum loquitur. Verba eius sunt:

Morsibus et crebris dentes in ore reliquit. Sunt canes rabidi.

Detractores sunt canes rabiosi in obvia quæque irruentes, et in petram Christum impingentes, Ps. 21. 17. *Circumdederunt me canes multi,* id est, calumniatores: a Deo eiiciuntur a cælesti convivio, Apocal. 22. 15. *Foris canes.* Itaque, dentibus suis frendent et tabescunt, Ps. 111. 10. Et famem patientur ut canes, Ps. 58. 7. et 15. Confer etiam detractorem ipsi limæ seu serræ, cum multo labore durissima et seipsas conterentibus. Symposius Poeta ænigmaticus serram, *uns seie,* sic loquentem inducit: Sunt limæ et serræ se exedentes.

Dentibus innumeris sum toto corpore plena,
Frondicomam sobolem morsu depascor acuto,
Mordo tamen frustra, quia respuo præmia dentis.

Quæ enim per serræ dentes ligno eripiuntur, in terram defluunt, neque in serra remanent: sed ipsa se tandem secando obtundit, consumit, et frangit, et modo hunc, modo illum dentem amittit. Ita detractor se et alios absumit. Eam ob rem monet Salomon Prov. 24. 21. *Cum detractoribus* (Chald. *stultis*: est stultis ipsis stultior, qui ut alios vellicet et pungat, seipsum excoriat et transfodit) *ne commiscearis: quoniam repente consurget perditio eorum.* Chal. interitus eorum.

Secundo: Deus conterit detractorem per alios homines, 58.
Prov. 24. 9. *Cogitatio stulti peccatum est: et abominatio hominum detractor.* Chald. astutia stulti peccatum est: abominatio viri sapientis, derisor: id est, irrisor, cavillator, contumeliosus, detractor, qui aliorum facta et dicta carpit, ridet, aliisque deridenda proponit. Nec mirum si illusor ille est toti populo abominabilis, seu potius ipsa abominatio: est enim totus ex malitia, ut ex felle et veneno conflatus; unde Syrus vertit: Improbitas stulti peccatum est, *et iniquae malitia reget:* ideo David ait, beatum esse virum qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, *et in cathedra pestilentiæ* (Hebr. לצים. *letsim,* derisorum, ut S. Hieron. vertit) *non sedit.* Vide ibi

II. Conteritur detractor ab aliis hominibus.

Digitized by Google

dicta: et sibi ita fuisse abominabiles detractores ait idem Rex, ut eos male mulctaret, atque ab aula sua eiiceret, Ps. 100. 5. *Detrahentem secreto* (S. Oriesis, sive Oriesiensis, sive Oriensis de instit. monast. legit, detrahentem in abscondo. Chald. *loquentem lingua triplici*: triplex vulnus infligit lingua detractoris, ut ait S. Bernar. se lædit, audientem, et eum de quo est sermo: itaque ait esse peiorem lancea, quæ Christi corpus mortuum fodit, hæc enim vivum occidit: et linguo trifida et trisulca serpentis) *proximo suo, hunc persequebar*. S. Anacletus epist. 2. legit, hunc interficiam. Vide ibi dicta.

Detractor est pestifer.

Detractor est communis pestis ac lues, aerem corruptum exhalans, et accedentes ad se putrefaciens, Ps. 5. 11. *Sepulcrum patens* (et consequenter fœtorem emittens) *est guttur eorum, linguis suis dolose agebant*. Felix et Vatablus, lingua sua blandiuntur. S. Hier. linguam suam lenificant. Ut scilicet plagam occultius et profundius infligant: de detractore id ibi exponetur. Eccl. 11. 32. *Sicut eructant præcordia fœtentium, et sicut perdix inducitur in caveam, et ut caprea in laqueum: sic est cor superborum*: supple, eructat fœtorem: nempe verba superba, iniuriosa, iniusta, et maledica, ait Cornelius: sed mercedem statim accipit, in caveam et in laqueum contrusum et strangulatum.

Fœtentia habet viscera.

Canis est rabidus omnibus execrabilis. Zoili mors, et maligna indoles.

Compara etiam detractorem cani rabido, quem certatim omnes lapidibus, fustibus, ferratis, contis, vectibus et fuscinis cum clamore persequuntur et confodiunt, sicut contigit Zoilo Amphipolitano, qui, ut ait Ælianus lib. 11. variæ hist. cap. 10. stylum in Homerum, Platonem, aliosque strinxit, et dictus est, κυων ῥητορικος, *canis rhetoricus*: tandem enim a Ptolomæo Philadelpho rege Ægypti cruci suffixus est: alii Smyrnæ vivum exustum volunt: alii in Olympia ad Scyronias petras præcipitatum asserunt, ut ait Gyraldus in hist. poet. Eius malignam naturam sic Ælian. describit, et ridiculos mores. Barbam, ait, submissam alebat, caput usque ad cutem radebat, pallium ei supra genua pendebat: *Studiosus male loquendi*, serendis litibus operam sedulo dabat, και ψογερος ην ο κακοδαιμων, contumeliosus denique, et ad reprehensiones proclivis erat miser ille. Nervosius vertetur κακοδαιμων, malus ille dæmon: διαβολος est dictus hostis hominum, id est, calumniator: vicissim calumniatores sunt diaboli, et eorum officio funguntur. Pergit auctor citatus: Cum rogaret ab eo quidam eruditus vir, quamobrem de omnibus male loqueretur? *Quoniam*, ait, ποιησαι κακως βουλομενος ου δυναμαι, *male facere, cum velim, non possum*. Nonne hæc est dæmonis natura? De quo Apoc. 12. 10. Audivi vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi eius: *Quia proiectus est accusator fratrum nostrorum*. Græce, κατηγορος, detractor, oblocutor, calumniator. Eiice calumniatorem, et tunc domus tua, et palatium erit cælum, et dicere poteris: Nunc facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri. Tunc est regnum Diaboli, cum viget detractio in Regum aulis: et regnum est Dei et potestas Christi, cum exulat. Detractor omnes sua nigredine inficit. Hinc Horatius *succum loliginis* vocat hominem invidum, parum candidum et detrahentem aliis. Sic enim 1. Serm. sat. 4. *Hic nigræ succus loliginis, hæc est ærugo mera*. Ubi Porphyr. ait: Ex loliginis succo livorem mentis vult intelligi: ex ærugine venenum. Loligo autem est genus piscis, quod vernacule vocamus *callemar*, aut, *taute*. Hispani, et calamar. Itali pesce calamaio. De illo Plin. lib. 32. cap. 2. *Trebius niger loligines evolare ex aqua tradit tanta multitudine, ut navigia demergant*: in aquis voluptotum et agitationum detractor nascitur et degit; inde evolat, ut aliam in aquam se immergat, et felici fortunæ vento portum petentes demergat: quod, si id solus non potest, id præstat allectis sibi sociis. 2. Loligines *coeunt linguis*, quemadmodum et sepiæ, componentes inter se brachia, et in contrarium nantes: pariunt autem ore. Hæc in detractore longe veriora: ore enim concipiunt dolorem, et pariunt iniquitatem. 3. Loligines habent duo ossicula, quorum alterum cisimi, alterum *gladioli* perspicui, pellucidique imaginem refert.

Detractor est succus loliginis.

Detractor semper in ore et dentibus gladium, aut potius pro dentibus gladios habet, Prov. 30. 14. *Generatio quæ pro dentibus gladios habet*, generatio, id est, genus hominum, *et commandit molaribus suis*. Plin. lib. 7. cap. 16. ait tricenos binos dentes viris singulis attribui, excepta Turdulorum gente, quibus plures fuere, longiora promitti vitæ spatia putant. Fœminis minor numerus. Quis ferat uno impetu tot in se gladios irruentes? Fœminæ dentes in detrahendo habent plures, et sæpe acutiores; sed vitam decurtant potius, quam augent, ut vidimus. 4. Loligines pisces cruorem habent nigrum atramenti similitudine. De peccatoribus Nahum 2. 10. *Facies omnium eorum sicut nigredo ollæ*. Ubi Rupertus: Olla atra, inquit, est diabolus, et omnes qui in eo spem reponunt: qui tandem similes fient illi quem coluerunt, dum in ollam Vulcaniam, puta in gehennam detrudentur, fientque aterrimi tam corpore, quam mente. Iaponios ferunt gaudere nigris dentibus, et apud eos videri dentes pulchriores, quo sunt nigriores, et ad hoc faciendum certo artificio uti: detractor Æthiops est, et alios denigrat quantum potest: et Æthiope tetrior est, quia est niger in ipsis dentibus, quos illi solos albos habent: de illis usurpa illud Sophoniæ 3. 12. *Sed et vos Æthiopes interfecti gladio meo eritis*.

Iaponii dentes suos nigredine inficiunt.

59. Tertio enim: Deus per seipsum detractores conterit. *Dentes peccatorum contrivisti*: detractores sunt *peccatores* antonomastice, et nigri præ cæteris, et gravibus pœnis obnoxii, et causæ innumerabilium peccatorum: unde S. Paulus Rom. 1. 30. ait: *Detractores Deo odibiles*. Græc. θεοστυγεις, duo significat. 1. Qui Deum oderunt, Deo exosi. 2. Quos Deus odit, Deo exosi, Deo odiosi; et in hoc secundo sensu usurpat Euripides. In primo etiam possis usurpare: Deum enim detractor contemnit, Iac. 4. 11. *Nolite detrahere alterutrum: qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, et iudicat legem*. S. Thomas 2. 2. q. 75. art. 2. ad 3. ait, legi detrahere detractorem, quia eam contemnit: sicut qui legem servat, illam honorat. 2. Salmeron, Cassian. collat. 16. cap. 16. Dionys. et Catharinus dicunt, detractorem legi detrahere, non in actu signato, sed in actu exercito: quia practice id esse faciendum dicit, quod lex vetat: vult enim detrahere, licet sciat hoc prohiberi: quod longe verius est in derisoribus, qui actus virtutum secundum legem factos irrident et male interpretantur; ignavum eum vocantes, qui inimicis parcit: hypocritam, qui pietati et Sacramentorum frequentationi studet, et sic de aliis.

III. Deus ipse conterit detractores.

Eos quos odit, et quibus est odio, conterit Deus, Ps. 71. 4. *Iudicabit pauperes populi*. Tertullian. lib. 4. contra Marcion. cap. 14. et Psalt. Æthiop. In iustitia iudicabit mendicos: *Et salvos faciet filios pauperum, et humiliabit* (S. Hieron. confringet) *calumniatorem*. Apollinaris, ψευδηγορον, falsiloquum.

60. Variis modis punivit Deus alienæ famæ prædones. Primo: Ignibus, ut qui S. Ignatium Soc. Iesu Fundatorem mendicantem igne dignum temere effutiit, eodem enim die exustus est igne subito, pulverem tormentarium ab eo in turri paratum præter expectationem corripiente, ut refert Ribadeneira in vita: sic qui S. Arnulphum Episc. Metensem dicere ausi sunt libidini deditum, sunt igne divino concremati, ut docet Baron. tom. 8. anno 615. et Ionas Abbas in vita. Secundo, detractores puniuntur lepra, ut Maria soror Mosis et Prophetissa, Num. 12. 8. illi dixit et Aaroni: *Quare non timuistis detrahere servo meo Moysi?* Additur v. 9. et 10. Deum iratum abiisse, et nubem, quæ erat super tabernaculum, recessisse: *Et ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix*: quam sæva autem fuerit lepra, patet ex verbis Aaronis ad Mosem clamantis v. 11. Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod stulte commisimus: et v. 12. *Ne fiat hæc quasi mortua, et quasi abortivum quod proiicitur de vulva matris suæ: ecce iam medium carnis eius devoratum est a lepra*. Hoc Deus permisit accidere Prophetissæ et amici sui Mosis sorori, ut intelligeret quam fœda mentis lepra sit detractio. S. Ephrem serm. de morbo linguæ: Ex teterrima, ait, Mariæ Prophetissæ lepra docemur, quam grave ac detestabile vi-

Et quidem eos punit 1. Ignibus. Ut detrahentes S. Ignatio Et S. Arnulpho. 2. Lepra, ut Mariam sororem Mosis.

Digitized by Google

tium sit obtrectatio. Corpus, quod lepra infectum cernebatur, *velut speculum quoddam fuit animæ*, quæ non perspiciebatur, cuius indicabat maculam. Ex illa carnis corruptione patefactum est, quomodo hominis detractoris corrumpatur animus. Nam sicut illa defecerat a fratre suo: ita et ab ipsa proprium corpus defecit, ut ex semet-
3. Linguam eorum putrefacit. ipsa charitatem oddisceret. Ita S. Ephrem. Tertio, detractorum lingua putrescit. S. Bern. in vita S. Malachiæ ait, nescio quem maledicentem et detrahentem sancto viro sic esse panitum. *Intumuit, et computruit lingua maledica, vermibus ex ea scatentibus et diffluentibus toto ore blasphemo: quos per septem ferme dies incessanter vomens tandem cum*
4. Reddit insanos. *illis miseram expuit animam.* Quarto, detractores Deus punit insania, ut idem S. Bern. ait accidisse alteri, qui eidem S. Malachiæ erat iniurius. Quinto, detractores pu-
5. Torquet per dæmonem. nit Deus per dæmonis possessionem, ut oblocutores contra S. Maurum, qui præstigiis miracula eius tribuebant, sicut habet Surius, in vita 15. Ianuarii. Detractio ipsa est dæmon animam possidens. S. Chrysost. in illud Ps. 100. *Detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar*, ait: *Grave malum est detractio*, καταςατον δαιμονιον, *turbulentus dæmon, nec unquam pacatum hominem reddens. Ex ea odia pullulant, iurgia conflantur, dissidia ortum trahunt, suspiciones malæ procreantur: sine ulla causa hostem reddit, qui paulo ante amicus erat, universas domos subvertit, et pacatas urbes ad bellum excitat: pulchræ pacis vincula dissolvit, magnæ charitatis nodum infringit. Qui detractioni studet, etc. utpote qui calumniæ opera exequatur. Quare de-*
6. Punit morte subita. *tractor tanquam mendax et fur est propellendus.* Sexto denique, detractores Deus punit subita morte, ut de Donato in S. Ambrosium vana iactante et falsa, refert Paulinus apud Baron. an. 347. Detractio ipsa est mors. Tullius in Officiis: *Detrahere alteri*, ait, *et hominis incommodo suum commodum augere, magis est contra naturam, quam mors, quam dolor, quam cætera, quæ possunt corpori accidere, aut rebus externis; nam tollunt convictum hominum et societatem.*

ARTICULUS VI ET ULT.

Omnis gratia, tum interna, tum externa, a Deo est, et sine illa nihil possumus.

Rex noster exposita, initio psalmi, multitudine hostium suorum; in decursu ope Dei declarata: nunc gratias agit, ei omnem victoriæ gloriam cum gaudio et gratulatione tribuens, vers. ult. DOMINI EST SALUS, ET SUPER
Vers. 8 POPULUM TUUM BENEDICTIO TUA. Supple, sit: nam S. Aug. S. Athan. Cassiod. et Theodorus censent hanc postremam partem esse deprecatoriam. 2. Commodius supple, *est*; nervosius enim et concinnius est, ut sub eodem verbo tota sententia contineatur, cum in priori membro exprimatur, et sit exultatio et gratulatio victoris, et gratias agentis, ut solet David facere in plerisque psalmis, ubi initia sunt tristia, finis lætus, et plenus gratiarum actionis. Hinc nota 1. maxime cordi nobis esse debere, ut
61. Bona omnia Deo ascribenda sunt. Deo bona nostra ascribamus: sic Paulus dicebat 1. Cor. 15. *Non ego, sed gratia Dei mecum.* Græc. ουκ εγω αλλ' η χαρις του θεου η συν εμοι: quod ad verbum vertit S. Hier. *Non ego, sed gratia Dei, quæ mecum est.* Et sensus est. q. d. non ego solus abundantius omnibus laboravi, sed id consecutus sum a gratia Dei, quæ mihi vires ad laborandum dedit: unde prius dixerat in eodem vers. *Gratia Dei sum id, quod sum*, nempe Apostolus et Doctor Gentium. Sic David noster prius dixit in Ps. nostro v. 3. *Tu autem Domine Susceptor meus es, Gloria mea, et exaltans caput meum.* Vide ibi dicta. Addo Hesychium, Susceptor meus, ait, suscipit enim eos, qui tentationibus affligantur, si utique se dignos præbeant, ut suscipiantur. 2. *Gloria mea*, quoniam post afflictiones gloria ornat eos, qui exerciti illis fuerint. 3. Exaltans caput meum: nam eos, qui tentati fuerint, excelsiores tentationibus postea ostendit. Ita ipse. Si Deus est gloria tua, id est, te glorificans: sit et gloria tua, id est, a te glorificetur. Origenes in Catena: *Alii, in-*

A quit, *aliud sibi quid gloriam putant, genus, formam, divitias, vires, artes, quorum sæpe gloria illorum est ignominia, ait Apostolus Philipp. 3. sed Sanctorum gloria Deus est.* Et Clem. Alex. lib. 2. pædag. *Mulieris*, ait, *corona vir est existimandus: viri autem, matrimonium: matrimonii autem flores, amborum liberi, quos quidem carnalium pratorum divinus colligit Agricola. Senum autem coronæ* 62.
sunt filiorum filii: filiis autem gloria, inquit, sunt patres. Christus est corona Ecclesiæ.
Nobis autem Pater universorum, συμπασης εκκλησιας ςεφανος ο χριςος, *et universæ Ecclesiæ corona Christus est.* Tertull. lib. de corona militis, ait: eum, qui in Mithræ sacris initiatur, coronam interposito gladio sibi oblatam deiicere, et dicere: *Mithram esse coronam suam*: atque ab eo tem- Mithram Persæ coronam suam vocabant.
pore nunquam coronari, dicitque nobis idem esse pro Christo faciendum. Mithra erat primus ac præcipuus Persarum Deus, ut docet Hesych. eoque nomine Solem appellabant, ut Strabo asserit lib. 15. Christus est Sol iustitiæ. Zachar. 6. 12. *Ecce vir oriens* (id est, Sol oriens, qui nunquam occidit) *nomen eius.* Et Malachias 4. 2. *Orietur vo-*
B *bis timentibus nomen meum Sol iustitiæ*, tum proprie dictæ, tum naturalis et symbolicæ; id est, salutis, gloriæ et felicitatis, ut ait Cornel. *Et sanitas in pennis eius.* Hebr. in alis, id est, in protectione: est enim misericors, ac sua luce misericorditer tegit ab hoste tenebroso et principibus tenebrarum, Ps. 83. 12. *Misericordiam et veritatem diligit Deus.* Hebr. ad verbum est: *Sol et scutum Dominus Deus*, atque S. Hieron. et Aquila sic verterunt. Additur ad explicationem, *gratiam et gloriam dabit Dominus*, fons est iugiter manans, et aquas semper fundens salientes in vitam æternam, *non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.* S. Hieron. in perfectione, hoc significat Hebr. תמים *thamim*, ac præterea sinceritatem, integritatem, simplicitatem, completionem, consummationem. Dicebat Paulus 1. Cor. 1. 31. *Qui gloriatur, in Domino glorietur*, Philipp. 3. v. 3. *Gloriamur in Christo Iesu, et non in carne fiduciam habemus.* Galat. 6. 14. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*: id est, in
C fide, grata memoria, meditatione, deprædicatione beneficii crucis. 2. In cruce, id est, in ipsa baiulatione crucis, in doloribus perpessis in cruce. Mithræ milites multo patiebantur, priusquam initiarentur, ut docet S. Greg. Nazianz. orat. 1. contra Iulianum, et Nicetas assignat duodecim genera suppliciorum, per quæ illis erat transeundum. Nonnus quoque in suis ad Gregorium notis eius rei mentionem facit. Rex noster dixit in principio psalmi, multiplicatos esse hostes suos, nec mansisse otiosos, sed contra se insurrexisse: deinde Susceptorem suum et Gloriam fuisse Deum ad extremum parta victoria exclamat: *Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua.*

Nota secundo, pro *Domini est salus*, in Hebræo est, *la-* 63.
donai ho iesua, quod verti potest, *a Domino salus.* Chald. A Deo est nostra salus.
reddit, *a facie Domini redemptio*: cum enim apparet, statim hostes fugiunt, et trepidi animos sumunt, ut instent fugientibus. S. Hier. habet, *Domino salus.* supple, debetur. Ut enim ait S. August. tract. 30. in Ioan. Quis alios Eliseus fuit Christi typus.
D salvos fecit, quam *ipsa salus*: qui illam salutem, quam dedit huic homini, dat et iumentis? Agit de paralytico, quem Christus sanaverat die Sabbathi. IESUS fuit nobis Eius etymon.
figuratus in Eliseo, qui significat *Dei salus*; vel, Deus meus salvans. אלי *eli*, Deus meus, et ישע *iascia*, salvavit: inde fit אלישע *eliscia*, Eliseus: hinc etiam Iesus, id est, Salvator, deducitur. S. Isidor. Hisp. in 4. Reg. 3. *Ipse*, ait, *Eliseus figuram Christi gessit. Denique vocabulum ipsum salus Dei interpretatur. Salus autem Dei, quis est alius, nisi et Filius eius qui et Salvator utique vocatur?* Eliseus ita erat salus regni Israel, detegendo insidias Benadad Regis Syriæ, qui non putavit quicquam sibi processurum feliciter, nisi eo trucidato: quare eum obsedit in Dothan, sed frustra, 4. Reg. 6. Secundo, fuit salus etiam hostium suorum, qui excæcati introierant Samariam, iugulandi a Rege Israelitarum Ioram, nisi ipse vetuisset. v. 21. Tertio, liberavit eamdem urbem regiam obsidione cinctam ab eodem Benadad, et iam ad tantam famem redactam, ut venumdaretur caput asini *octoginta argenteis*,

Digitized by Google

supple siclis: id est, 80. libris: et quarta pars cabi stercoris colnmborum quinque argeoteis. Cabus autem sive chœnix erat mensnra victus diurni, continens quatuor libras et quinqoe uncias: quarta igitur pars cabi erat libra cum uncia: consequenter qui uno die volnisset vesci stercore columbino, impendisset ad hoc viginti siclos argenteos: id est, viginti libras Gallicas seu Turonicas. Deinde mulier proprio filio iuguloto et devorato dicebat v. 26. *Salva me Domine mi Rex*. Qui ait: Non salvat Dominos: *unde te possum salvare? De orea, vel de torculari?* Id est, nec frumentum habeo in horreo, nec vinum in torenlari. Qoonta calamitas! orante tamen Eliseo solnta est obsidio, et modius similæ nno statere emptus est die sequenti, et duo modii hordei statere uno: id est, siclo uno: hoc est, vilissimo pretio. Quarto, Reges tres: nempe Iosaphat regem Iudo, Iorom regem Israel, et regem vel Proregem Idumææ siti pereuntes in bello Moabitico contra Mesa regem Moab Eliseus servaverat ontea cum eorum exercitibus, cap. 3. Quinto, moriens victoriam triplicem contra Syros Regi Israel Ioas idem Eliseus promittit, cap. 13. Plura vide variis locis lib. 4. IESUS et Iudæos, et Gentes salvavit: et moriens triplicem offert de carne, mundo oc dæmone victoriam, si velimos.

64. Benedictio dari solita a sacerdotibus Mosaicis.

Nota tertio, David illis verbis, *et super populum benedictio tua*, alludit ad benedictionem datam sibi ac militibns suis ab Abiathar snmmo Pontifice, cum in foga ex urbe regia ad eum attulisset arcam, quam præ modestia, et peccatorum suorum conscientia remisit, veritus, ne quid arcæ accideret, sicut olim tempore Heli. Secundo, alludit ad benedictionem dari solitam a Sacerdotibus ante prælium: sicut etiam nunc fit a Sacerdotibns nostris, et efficacius, dota absolutione de peccatis, quod illi facere non poterant. Formula benedictionis generalis præscribitur a Deo dicente Mosi, Num. 6. 23. *Loquere Aaron, et filiis eius*: (Eleazar et Ithamor; id est, summo Pontifici et Sacerdotibus) *Sic benedicetis filiis Israel, et dicetis eis: Benedicat tibi Dominus*, (id est, bonis te cumulet) *et custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui. Convertot Dominus vultum suum ad te*, (ut te illuminet, consoletnr, et adinvet) *et det tibi pacem*. Quænam verba essent speciolio ante prælium benedicentis, non satis constat. Efficacem fore eam benedictionem, Deus pollicetur, enm ait v. 27. *Et ego benedicam eis*. Rupertus notat in hac Sacerdotnm benedictione tripliciter formata, tertio inditum, et repetitum esse nomen Domini, ut sancta Trinitas, ex qua, per quam, et in qua sunt omnia bona, significetur: unde in lege gratiæ per invocotionem Trinitatis datur solemnis benedictio bis verbis: Benedicat vos omnipotens Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. Deus ipse servis suis benedictionem impertit, ut vere dicatur: *Et super populum tuum benedictio tua*. S. Eduardus Anglorum Rex vidit Iesum in ara consistentem, *sacra dextera super ipsum extensa, signum sanctæ crucis eum benedicendo depingentem*. Hoc ipsum vidit Leofricus Comes, qui, cum Regem tantæ visionis vellet facere participem, Rex accurrenti ait: Sta Leofrice! sta: quod vides, video et ipse. Sacrificio expleto Rex Leofrico imperavit, ne rem in publicum proferret, vitandæ elationis causa. Hoc refert Aelredus Rhievallus in eius vita. Quantæ autem esset efficaciæ illa benedictio, patet ex eo, quod alias refert eidem Eduardo accidisse idem auctor. Cum enim Danorum Rex exercitum navalem instruxisset, nt ferro flammaque Angliam, quæ servitutis iugum excusserat, vastaret, eamque sibi subderet: iamque plenis velis naves e portu solverent, Deus Eduardo suo subvenit. Nam Rex ille Daniæ e scapha in navem transcendens, *pede lopso inter utramque in mare corruit: et statim abyssus vallavit eum, et pelagus cooperuit caput eius*. Rege undis extincto in ventos omnis ille apparatus recidit. Quod nt a paterna Dei mann Eduardum suum protegente manare cerneretur, *hora elevationis Corporis Christi*, hæc illi in sacrificio ostensa sunt, dum gererentur: unde et modesto risu, præter morem, lætitiam suam Rex testatus est. Dicere poterat: *Domini est salus*, ab hoste liberatus: *Et super populum tuum benedictio tua*, benedictione a Christo percepta.

Benedictionis forma.

Christus in Missa benedicit S. Eduardum.

Nota quarto, dicitur: *Et super populum tuum benedictio tua*, ut nemo excludatur. Theodoretus, *Κηδεμαι και αυτων πολεμουντων*, *de ipsorum etiam hostium* salute suoi sollicitus: eteoim illis quoque tuus populus dicitur. Da igitur his et illis benedictionem. Ita ipse. Per benedictionem autem intelligitur bonorum omniom abundantia. S. Chrysost. hom. 1. de Davide eum vocat, mansuetudinis, *αρχετυπον εικονα*, et laudat *αποστολικην φιλοσοφιαν*.

Nota quinto, in fine psalmi est vox סלה *selah*. S. Hieron. vertit, *semper*. Syr. et Chald. *in sæculum*. Vide dicta v. 3.

65. Gratiæ effectus duplex.

Nota sexto, divinæ est gratiæ: Primo, a peccatis præservare. Secundo, ad acquisitiooem virtutum iuvare. Christus enim oit Ioan. 15. 5. *Sine me nihil potestis facere*.

Primnm dicitur prima parte versus: *Domini est salus*. Itaque iure dicunt Apostoli iactati tempestate, Matth. 8. 25. *Domine, salva nos, perimus*, q. d. omnia remedia humana adhibnimus ad evitandum naufragium, vela contraximus, aqnam exhaurire conati sumus, onera varia in mare abiecimus, onchoram sacram iecimus: sed nihil prodest, tu succurre, aut perimus pro certo. Arab. vertit: *Domine libero nos, profecto perimus*. David hoc sciebat, cum dicebat Ps. 68. 1. *Salvum me fac Deus*, (Chald. redime) *quoniam intraverunt oquæ usque od animam meam*, (per tentationes, ut explicat S. Aug.) *infixus sum in limo profundi*. Chald. in captivitatem, velut in profnndum lutum. Symm. *εις απεραντους καταδυσεις*, *in infinitas voragines*: peccati malitia est infinita, et qnidem simpliciter, ut docet Hurtadus, *et non est substantia*. Chald. neque est consistendi locus. Symm. nec possum consistere: id est, magis ac magis in dies et horas infigor; neque mihi est vis sufficiens, ut inde me extraham, aut ab adversariis impulsus possim novis tentationibus, quibus magis deiicior, resistere. Vide ibi dicta.

Alio belli simili rem explicat Ps. 32. 16. *Non salvatur Rex per multam virtutem*. S. Hier. in multitudine exercitus, *et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ*, id est roboris: etiam acquisitæ virtutes sunt imbecillæ, nisi Deus actuali gratiæ auxilio succurrat, v. 17. *Fallax* (S. Aug. mendax) *equus ad salutem*, promittit victoriam, et non præstat: *in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur*. S. Hieron. in mnltitudine roboris sui. Vide illum locum.

66 Deus dat salutem regibus

Deus autem dat salutem Regibus, Ps. 143. 10. *Qui das salutem regibus*; et populis, Isaiæ 46. 13. *Dabo in Sion salutem*. Est Dens salutis. Ps. 17. 47. *Exaltetur Deus salutis meæ*. 2. Reg. 22. 47. Exaltabitur *Deus fortis* salutis meæ. Homo est salus imbecilla, Ps. 59. 13. *Vana salus hominis*, ideo eam Deus suscipit, nt consolidet, Ps. 88. 27. *Pater meus es tu, Deus meus et Susceptor* (S. Hier. fortitudo) *salutis meæ*. Sic Ps. 139. 8. ait: *Domine, Domine virtus* (S. Hier. fortitudo) *salutis meæ: obumbrasti* (S. Hieron. protexisti) *super caput meum in die belli*: facit etiam, ut fortiter hostem aggrediamor. Ps. 17. 3. *Dominus firmamentum* (S. Hieron. petra. Chald. fortitudo) *meum, et refugium* (Hieron. robur) *meum, et Liberator* (Hier. Salvator) *meus. Deus meus Adiutor*. (Hieron. fortis) *meus, et sperabo in eum: Protector meus* (Hieron. Scutum menm) *et cornu salutis meæ*. Cornu salutis, ducta similitudine a bestia cornupeta, denotat robur, vires, arma, quibus hostes ventilentur, dissipentur, sternantor, frangantur. Chald. vertit: Quoniam a præsentia eius data est mihi fortitudo, et salus super auctores inimicitiæ meæ. Habe Deum præsentem, et nihil time. Venit ad nos, ut salvet nos: unde Zacharias de Christo nato ait, Luc. 1. 69. Erexit *cornu salutis* nobis in domo David pueri sui. Deuteron. 33. 17. illi assignaotur cornua rhinocerotis.

67. Milites suos vestit armis salutaribus.

Militem suum Deus ex omni parte circumdat salute, eaque ipsum vestit. Isaiæ 61. 10. *Induit me vestimentis salutis*, q. d. ut ait Sanctius, indnit me vestibus triumphalibus aut nuptialibus: vel, ut ait S. Hieron. ipso Salvatore me vestivit; ibi enim eum per salutem intelligit. Sic ait S. Paulus Galat. 3. 27. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*, id est, 1. Abundantem eius gra-

Digitized by Google

tiam, dona, et virtutes. 2. Eum ipsum, ut eo velut animentur, qui sunt baptizati, ut Christi spiritus sit quasi forma et anima eorum: et consequenter ad unam cum Christo cognationem, compositionem, et filiotionem reducantur: ut sicut Christus est Filius Dei per naturam, ita sint filii Dei per gratiam, ut S. Chrysost. Theophilactus, et Cornelius exponunt.

I. Galea. Primo, Galeam offert Ephesiis Apostolus c. 6. 17. *Galeam salutis assumite*, id est, galeam salutarem, quæ caput muniat, conservet, ac salvet, ut Theophyl. et Vatablus interpretantur. Græce, περικεφαλαίαν σωτηρίου. id est, galeam salutaris, nempe Salvatoris Iesu, ut explicat S. Hier. q. d. Iesus sit vobis in galeam, Iesum pro galea assumite, eum in capite vestro ad munimen ponite; de eo uno cogitate, et securi eritis. Clarius galeam salutis, spem salutis, ait esse ipse Apostolus 1. Thessal. 5. 8. *Nos qui diei sumus* (filii lucis, non filii tenebrarum) *sobrii simus, induti loricam fidei, et charitatis, et galeam spem salutis*: hæc sunt arma lucis. Spes, ait Cornelius, in epist. ad Ephesios, quasi galea caput nostrum symbolicum, puta finem et intentionem, armat et communit. Primo, quia facit ut ultimus noster finis et intentio sit Deus, fruitio Dei, salus, et beatitudo æterna; eoque refert omnes alios nostros fines et intentiones, ac consequenter reliqua omnia cogitata, dicta, et facta nostra. Secundo, quia facit ut homo cogitans bona illa immensa, quæ consecuturum se sperat, alios omnes cogitationes a diabolo suggestas repellat, hocque cogitatione et spe, ardua quævis aggrediatur, et animose cum hoste confligat, proponens sibi gloriam illam speratam, quæ victorem manet.

II. Clypeo. Secundo, Clypeum salutarem dat Deus servis suis. David hoc de se testatur 2. Reg. 22. 36. *Dedisti mihi clypeum salutis tuæ*. Hic est clypeus, quem Iosue, id est, Iesus, erectum tenens, vicit cives Hai, qui eo clypeo absente exercitum Dei in fugam verterant. Dicamus illi quod Ægyptii fame pereuntes dixerunt Iosepho, Genes. 47. 26. *Salus nostra in manu tua est*: respiciat nos tantum Dominus, et læti serviemus regi. Cætera arma vide Ephes. 6. ad hostes sustinendos.

III. Gladio. Tertio, Gladium etiam salutis dat Deus servis suis ad hostes cominus aggrediendos, et sagittam ad illos eminus impetendos. De gladio habes Ps. 19. 7. et 8. *Salvum fecit Dominus Christum suum*: (Regem Davidem a se unctum) *Exaudiet illum de cælo sancto suo: in potentatibus* (S. Hieron. in fortitudinibus) *salus dexteræ eius*, Dei scilicet, ut explicat S. Hieron. et Lorinus, a cuius forti dextera est salus, q. d. Deus dextera sua salvante aderit Regi. 2. Et melius ad rem nostram, To *eius*, refer ad Regem, qui dextera sua salvat se et populum suum; sed in potentatu et fortitudine divina ope sibi a Deo data: et melius videtur convenire cum præcedentibus: *exaudiet illum*, etc.

IV. Sagitta. Quarto, Sagittam denique salutis dat Deus servis suis, ut hostes etiam remotos suo fervore et ardore appetant et sternant. Hoc figuratum est in sagitta intorta a rege Ioas versus Syriam. Nam ut habetur 4. Reg. 13. 14. Eliseus ægrotabat infirmitate, qua et mortuus est: descenditque ad eum Ioas rex Israel, et flebat coram eo, dicebatque: Pater mi, currus Israel, et auriga eius, q. d. qui eras totum Israelis robur. Chald. clare: qui melior eras Israeli oratione tua curribus et equitibus. Et ait illi Eliseus: *Affer arcum et sagittas*, vult Deus cooperationem nostram. Cumque attulisset ad eum arcum et sagittas, dixit ad regem Israel: *Pone manum tuam super arcum*, principes laborent pro populo. Et cum posuisset ille manum suam, *superposuit Eliseus manus suas manibus regis*: Prælati et omnes Ecclesiastici iuvent reges suos. Et iecit, et ait Eliseus v. 17. *Sagitta salutis Domini, et sagitta salutis contra Syriam: percutiesque Syriam in Aphec, donec consumas eam*. Nota, olim solebant bellum hostibus denuntiantes sagittam aut hastam in agros hostiles iniicere. Hastam a Romanis solitam iaci tradit Servius lib. 9. Æn. Alexander statim ut ad Persarum fines venit, iaculum in eorum agros intorsit, ut ait Iustinus lib. 2. pugnæ initium face iniecta denotari ait Euripid. in Phœnissis. Et Statius lib. 4. iungit hastam cum face: nam ferro et flammis hostes nocent. Ad eum morem alludit Eliseus. Nota secundo, Eliseus significat *Deus salvans*, et est typus Christi, ut iam dixi. 2. Ioas significat, *Dei ignis*, et est symbolum charitatis ferventis. 3. Syria, quæ *Aram* dicitur, id est *excelsa*, denotat potentes, superbos, arrogantes, dæmones ipsos. Vincuntur sagitta salutis, id est oratione, directa a Iesu: quia quod petimus in nomine eius, obtinemus, ut ipse promisit Ioan. 14. 13. Vincuntur denique *in Aphec*: id est *in valle*, humilitatis scilicet: aut, in decursu vehementi aquæ: seu, *in rivo*, contritionis: denique, in forti mortificatione. Rad. אפק *aphac*, vim sibi facere, se continere, se reprimere et coercere, se impellere ad aliquid vel omittendum, vel præstandum, vel, אפיק *aphic*, fortis, vehemens, vallis rivus cum impetu decurrens. Illa salutis sagitta, est sagitta salutis Domini, id est datæ per Dominum servis. Ut enim ait S. Bern. lib. de amore Dei cap. 6. *Tu vere solus es Dominus, cuius dominari super nos, hoc est salvare nos: nostrum vero, servire tibi, nihil est aliud quam a te salvari.* Quantumcumque perfectus sis, tibi non confidas, cecidit Salomon, Iudas, Tertullianus, Hosius, Adam, Angelus, Ps. 36. 39. *Salus autem iustorum a Domino*. Isaiæ 45. 17. *Israel salvatus est in Domino salute æterna*. Rom. 8. 1. *Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu*: ob ea iustificati, eique per fidem, spem, et charitatem in Baptismo insiti. Proiice te intra Iesum et eius vulnera, ac securus eris. Contra vero Mich. 1. 11. *Planctum Domus vicina accipiet ex vobis, quæ stetit sibimet*, suis nixa viribus: Bethaetsel, ut est in Hebræo, erat urbs vicina urbi Saanan, et significat *Domus vicina*.

Omnes obiectas ab hoste difficultates superat Christus 68. Christus tollit omnes difficultates
Zach. 4. 7. *Quis tu mons magne*, Sanaballat et Samaritæ impedientes fabricam templi, ut ait Mariana. 2. Reges Persarum: nempe Cambises et Magi, qui eam vetuerant, ut Chald. et Clarius. 3. Dæmon, ut S. Hieron. et Remig. *coram Zorobabele?* Populi Iudaici principe, qui eum sub Cyro e Babylone reduxerat, et sub Dario Hystaspis templum extruebat. Chald. vertit: *Quid tu reputaris regnum stolidum coram Zorobabele? Nonne quasi vallis?* Zorobabel typus erat Christi, qui tollit difficultates omnes, Cant. 2. 8. *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*. Symm. Ascendens contra montes, prosiliens contra valles: id est obices omnes sibi suisque obiectos perrumpens: addit Zachar. *Et educet lapidem primarium*. Hebr. lapidem capitis: id est culminis, qui perfecta fabrica ponitur quasi clavis vel ornamentum fornicis aut ædificii. Sept. lapidem hæreditatis, id est, qui terminat agrum Ecclesiæ et separat a gentilibus: quod clare de Cristo Chald. exponit. Emerget Messias, cuius ab æterno nomen dictum, qui potietur imperio regnorum omnium: sic explicat quod adiungitur, *et exæquabit gratiam gratiæ eius*, q. d. gratiam tunc factam Iudæis exæquabit Deus gratiæ olim factæ Patribus eorum, ut ait S. Hieron. et Rupertus. 2. Gratia et felicitas perfecti templi ex æquo respondet gratiæ et felicitati qua cœptum est, ut ait Christophor. a Castro. 3. Templum Zorobabelis exæquabit, imo superabit gloria et splendore templum Solomonis, ob Christum qui in eo versabitur, ut explicat Gaspar Sanctius. Nam Christus sua lege gratiæ longe post se Salomonem et Mosem ipsum reliquit. Ut enim dicit S. Ioan. cap. 1. 17. *De plenitudine eius* (ut de iugi fonte, ait S. Cyrill. Alex.) *omnes nos accepimus: et gratiam pro gratia*. Id est. 1. In Christi gratia nos omnes sumus gratiam consecuti, et per eum grati facti Deo, ut ait Zacharias Chrysopolitanus. 2. Per Christum omnes gratiam accepimus, sed unus unam, alius aliam, ut ait Maldonatus. 3. Pro gratia Christi nos quasi eius successores et filii, vicariam et similem illi gratiam accepimus, ut exponit S. Chrysost. et S. Cyrillus. 4. Per, vel propter gratiam Christi, quasi fontem et originem, nos gratiam accepimus, ut Franciscus Lucas, Vatablus et Cornel. exponunt. 5. Gratiam vitæ æternæ, id est, gloriam accepimus pro gratia vitæ, ut S. August. 6. Legem Evangelicam Christi accepimus pro lege veteri Mosis: utraque enim fuit gratia, quia gratis data, ut S. Cyrill. S. Chry-

Digitized by Google

A sost. Theophylactus, Leontius, aliique explicant, et hic seusus mihi maxime appositus videtur: unde explicationis gratia additur, *quia lex per Moysen dato est, gratio et veritas per Iesum Christum facto est.* Gratia, ut ait S. August. lib. 17. contra Faustum cap. 6. pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletianem. Ita ipse: accede ad fantem, et gratiam salutaris accipe, Prov. 8. 35. *Houriet salutem a Damino.*

69. Nulla tentatio superari potest sine Dei gratia.

Quæres, an ita salus nostra, in hostili incursu, sit a Deo, ut sine gratia eius nullam prarsus vincere teutationem possimus? Respondet 1. Gregorius, Franc. Romæus, Gaspar Cassal. Catharinus, Anton. Panthus. Capreolus, aliique, qui nullum opus bonum fieri posse dicunt sine auxilio gratiæ proprie dietæ, non posse ullam vel levissimam tentotionem supeeari sine eadem gratia. Clare loquitur Theophylactus in 1. ad Corinthios: *Quævis tentatio vires nostras exuperat, nisi Deus auxilietur nobis.* Atque Oecumenius: *Quævis tentatio vos everteret, nisi Christus auxiliaretur.* S. Ambr. in Ps. 43. illud expendens: Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, ait: *Quis eet tam fartis, ut nequaquam in tentatione moveatur, nisi Dominue ei adiutor assistat?* Cælestinus Papa in sua epist. cap. 9. *Superbum est*, inquit, *ut quidquam sibi humano natura præsumat*, quod de victoria tentatianum eum intelligere patet B ex testim. Pauli, quod affert Rom. 7. Sentio aliam legem in membris meis. Quis me liberabit de corpore mortis huius? *Gratia Dei per Iesum Christum.* Innocentius 1. in epist. 25. od Concil. Carthag. et 26. ad Milevitan. ait: *Pares nos ad resistendum, non liberum arbitrium, sed Dei solum facere potest auxilium.* Et postea: *Necesse est, ut qua auxiliante vincimus, eo iterum non adiuvante vincamur.* Concilium Arausicanum cap. 4. ait: *Divini est muneris, quoties pedes nostros a falsitate et iniustitia tenemus.* Et cap. 11. addit: *Nullus miser de quacumque miseria liberatur, nisi qui Dei misericordia prævenitur.* Dicit Apostolus nihil excipiens Ephes. 6. 16. *In omnibus sumentes scutum fidei.* Vult enim, ut ait S. Hieron. nos in amni tentatiane et apere gestare clypeum fidei, eoque venientes diaboli sagittas et suggestiones excipere et retuudere: unde addit: *In quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Ipse Christus monet Apostolas in horto dormitantes, Matth. 26. 41. *Vigilate et arate, ut non intretis in tentationem.* Ne, ut ibi ait S. Hieron. tentatio nos superet, et peccato irretitos intra casses suos teneat: atque ad rem præsentem C ait: *Si libertas arbitrii satis esset ad vincendam tentationem, non fuisse Christum dicturum, vigilate, et orate.* Ita contra Pelag. dialog. 2. Respondeo 2. hoc esse longe verius in gravioribus tentationibus, Sap. 8. 21. *Scivi quoniam aliter non possem esse continens* (pudiens, castus, frænum voluptatibus iniiciens) *nisi Deus det.* Iacobi 3. 8. *Linguam autem nullus hominum domare potest.* S. Augustinus serm. 4. de verbis Domini secundum Matt. homo, ait, domat feram, non domat linguam: domat leonem, et non refrænat sermonem, *inquietum malum*, Græce, ακατάσχετον, incoercibile, ut explicat Vatablus: quod impediri non potest, ut Syrus: incontinens, id est, quod contineri non potest, ut S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. *Plena veneno mortifera.* Vide Suarez tomo de gratia lib. 1. cap. 24. David superavit Galiath, sed in nomine Domini, 1. Reg. 17. 45. *Dixit autem David ad Philisthæum: Tu venis ad me cum gladio, hasta et clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum.* Iosephus lib. 6. Antiq. cap. 10. sic eum loquentem inducit: Tu me invadis hasta tua confisus, et thorace et gladio: *Mihi vero pro armatura Deus est*, qui te ac tuum exercitum hodie nostris manibus deleturus est,

Præsertim si sit gravis.

A et S. Chrysostomus hom. de Davide et Goliath: *David dixit ad eum: Tu venis ad me fidens in gladio, ego in Deo: tu terrenis dimicas, ego cælestibus pugno: tu in lancea, ego in fide: tu in clypeo, ego in pace: tu venis ad me in armorum virtute, ego in potentissimo Genitore. Denique in te tua arma vertentur: in te tuus gladius exeretur. Dei est enim hæc pugna, Dei erit et ipsa victoria.* Nos longe magis pugnamus in Dei nostri nomine, nempe in nomine Iesu. Actor. 4. 12. ait S. Petrus coram principibus Iudæorum, et Senioribus, et Scribis in Ierusalem, et Anna principe sacerdotum, et Caipha, et Ioanne, et Alexandro, et quotquot erant de genere sacerdotali: *Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est, in quo oporteat nos salvos fieri.* Patri æterno dicebat Habacuc Propheta cap. 3. 13. *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo*, Mose, ut educeres ex Ægypto: Ciro, ut liberares e Babylone: sed longe magis, Iesu Domino, ut ab inferis redimeres. Sexta editio aperte loquitur: *Egressus es, ut salvares populum per Iesum Christum tuum*, de quo locum illum S. Hier. exponit, S. August. l. 18. civit. cap. 32. et ipsi Rabbini.

Quæres secundo: De qua benedictione loquatur David, 70.
B cum ait: *Et super populum tuum benedictio tua.* Resp. loqui de omni, Iudæis quidem præsertim, de pace et tranquillitate, et consequenter terrenorum bonorum ubertate et copia, data victoria de Absalone. Christianis vero, de omni gratia per Christum. Nicephor. Blemmida hoc loco: *Benedictio*, ait, *in homines a Deo, gratia est: Benedictio ab hominibus in Deum, laus et gloria: Benedictio ab hominibus in homines, pro illis oratio.* Remig. Benedictio, ait, est multiplicatio virtutum et bonorum operum. S. Hier. brevius dicit: Benedictio est consummatio perfectionis.

Christus est causa omnis benedictionis.

Omnis per Christum habetur benedictio. Ephes. 13. *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos*, id est, qui benefecit nobis, copiose cumulavit nos suis bonis et beneficiis; Dei enim dicere non est aulicum, sed simplex est, syncerum et efficax, ait Cornelius, *omni benedictione*, omni bono, beneficio, et dono, *spirituali in cælestibus in Christo.* Id est, per Christum, cuius gratia habemus dona cælestia. De Nephthali, qui significat luctantem, luctatorem, dicitur, Deut. 33. 23. *Nephthali abundantia perfruetur*, opum scilicet ac frugum. Hebr. *Satur erit voluntate*, ut Pagn. et Arias vertunt; id C est, habebit quicquid volet, additur ad explicationem, *plenus erit benedictionibus Domini, mare et meridiem possidebit*: sive in tribulationis tempestate, sive in luce et ardore prosperitatis benedicetur, et prævalebit. Agit ibi de tota tribu Moses: sis bonus luctator, et eris Nephthali benedictus. Nec laborabis, ut illas habeas benedictiones, tibi fluent e cælis sine labore: de Christi alumnis ait Ezechiel cap. 34. 26. *Ponam eos in circuitu collis mei* (Chald. sanctuarii) *benedictionem*, (non erunt tantum benedicti, sed ipsa benedictio, eam in alios derivantes) *et deducam imbrem in tempore suo: pluviæ benedictionis erunt:* non guttula tantum, sed maxima abundantia, et data gratis: erit fertilitas et fœcunditas doctrinæ, virtutum, gratiæ, donorum Spiritus sancti, lætitiæ spiritualis in lege Christi, Zach. 8. 13. *Sicut eratis maledictio in Gentibus: sic salvabo vos, et eritis benedictio.*

Tu vicissim eum benedic; ut enim ait S. Valerianus homil. 11. *Omnem modum sacrilegæ superstitionis excessit, qui in laboribus iustis partem Deo subtrahit.* Et infra, unam esse ait spem salutis nostræ, ut Deo bona nostra ascribamus: ac postea: *Stultitiæ genus est, ut, cum alii debeas vitæ beneficium, tibi ascribas ornamenta virtutum.*

PSALMUS QUARTUS.

1. *In finem in carminibus, Psalmus David.*

2. CUM invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi.
3. Miserere mei: et exaudi orationem meam.
4. Filii hominum, usquequo gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?
5. Et scitote, quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum: Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum.
6. Irascimini, et nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.
7. Sacrificate sacrificium iustitiæ, et sperate in Domino: multi dicunt, quis ostendit nobis bona.
8. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine: dedisti lætitiam in corde meo.
9. A fructu frumenti, vini et olei sui: multiplicati sunt.
10. In pace in idipsum: dormiam et requiescam.
11. Quoniam tu, Domine, singulariter in spe: constituisti me.

PSALMI QUARTI ANALYSIS.

David in deserto Maon a Saule rege obsessus, ita ut evasurus non putaretur, ait:

- Deum sibi ob innocentiam esse auxiliatorem: 1.
  - In afflictione præsenti
    - Exaudiendo preces. 1.
    - Et ex angustiis educendo. 1.
  - In miseriis futuris, faciles quoque aures præbendo. 2.
- Hostes suos hortatur ad virtutem, 3. ut scilicet
  - Voluntate 3.
    - Terrenis rebus futilibus non hæreant. 3.
    - Et bona fallacia non quærant. 3.
  - Intellectu 4.
    - Cognoscant se a Deo in regem consecratum exaltari. 4.
    - Et preces suas exaudiri. 4.
  - Appetitu 5.
    - Irascibili, in peccata abripi se non sinant. 5.
    - Concupiscibili, de admissis doleant. 5.
  - Opere 6.
    - Sacrificent sacrificium iustitiæ. 6.
    - Et bona inde oritura expectent. 6.
- Sua et sociorum bona ostendit 7.
  - Favorem divinum. 7.
  - Lætitiam cordis. 7.
  - Hostibus suis tantum esse opes externas, 8. sibi vero
    - Pacem suavem. 9.
    - Quietem. 9.
    - Et spem securam. 10.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. IN FINEM IN CARMINIBUS, PSALMUS DAVID.

1. ARGUMENTUM psalmi varium a variis assignatur. Primo,
Petrus Lombardus putat psalmum hunc scriptum es-
Argumentum Psalmi. se contra idololatras. Secundo, Dionysius, Titelmannus,
Eugubinus et Ludolphus arbitrantur esse moralem insti-
1. tutionem abstinendi a malis et vanis, amandi virtutem et
2. æterna bona, implorandi Deum in tribulatione cum spe de
3. Dei auxilio. Tertio, Eusebius, Asterius, Euthym. Ugo Car-
din. et alii, quos suppresso nomine refert Theodoretus,
censent psalmum hunc esse ἐπινίκιον, seu carmen victoria-
le, ob victoriam perfectam de rebelli Absalone obtentam.
4. Quarto, probabilius est, ut censet Caietanus, agi de per-
secutionibus Saulis et liberatione ab illis. Nolim tamen
cum Valentia arctare ad coniurationem Doeg Idumæi, qui
Saulem incitavit in Davidem, et occidit Achimelech sum-
mum Pontificem et plurimos sacerdotes in Nobe, eo quod
dati essent panes Propositionum ipsi fugienti. 1. Reg. 22.
5. Sed potius censeo factum esse psalmum, cum David a Zi-
phæis proditus lateret in deserto Maon, et Saul ac viri
eius in modum coronæ eum cingerent, ut eum caperent

A ac milites eius: porro *David desperabat se posse evadere a facie Saul*, viribus scilicet humanis, 1. Reg. 23. 26. liberatus itaque præter omnem spem Liberatori suo Deo gratias agit: ita sentit Lyranus, et recte. Nam primo, tunc poterat dicere, exaudivit me Deus *iustitiæ meæ*, cum adhuc esset innocens: in bello autem contra Absalonem id ita commode non usurpasset, iam reus adulterii et homicidii. Secundo, in bello Absalonis non fuit arctatus a rebellibus, sed statim eos fugit; a Saule autem in arctum compulsus, et ex illa arctatione ereptus canit: *In tribulatione dilatasti mihi.* Tertio, alludit ad timorem Saulis, ne David ei regnum eriperet v. 3. Filii hominum, etc. *Ut quid diligitis vanitatem?* Quarto, regnaturum se prævidet, v. 4. *Mirificavit Dominus Sanctum suum*, id est, a se sanctificatum et consecratum in regem. Quinto, furorem Saulis contra se reprehendit, v. 5. *Irascimini, et nolite peccare.* Sexto, felicitatem regni sui prædicit. Septimo, ea omnia asserit se ab uno Deo sperare, v. ult. *Singulariter in spe constituisti me.*

Digitized by Google

2. Alleg. de Christo est hic psalmus, quo prænunciat sui
Allegorice. Christus prædicit exaltationem suam per passionem. nominis exaltationem per Passionem, et dicit Ecclesiam
suam omnibus bonis gratiæ et virtutum abundaturam,
seque in æterna pace cum Sanctis suis quieturum. Sen-
sus est tantum accommodatitius Ruperti de gloria Trini-
tatis cap. 13. qui psalmum totum applicat missioni Spi-
ritus sancti in Pentecoste, dum orarent Discipuli, Actor.
1. et 2. nam dilatatum est cor eorum, exauditi sunt do-
nis acceptis, reprehenderunt interfectores Christi, hunc
prædicaverunt a Deo glorificatum: illos pœnitere iusse-
runt, convicerunt de mendacio, quod sepultum Discipuli
furati essent.

3. Nota primo, To in *finem*, ad literam significare primo,
In finem significat. quod μακροις ὕςερον χρονοις, longis post sæculis, quæ præ-
dicit, perficientur, ut ait Theodoret. Secundo, quod hic
1. psalmus est canendus, in finem, id est, perpetuo, sive fre-
2. quentissime: quod est signum, psalmum esse unum ex
3. utilioribus, ut loquitur Bellarminus. Tertio, denotat feli-
cem exitum vitæ David post peccatum, ut explicat Aste-
4. rius in Catena. Quarto, in *finem*, alii volunt denotare,
quod psalmus hic sit cantandus in fine sacrificii, aut fe-
sti, ut nunc in Ecclesia usurpatur in fine diei, nempe in
Completorio: ut oratione, humilitate, contemptu rerum
terrenarum occidentium, cognitione excellentiæ Christi,
tranquillitate passionum, examinatione et compunctione
peccatorum, oblatione nostri corporis et animæ in hostiam
acceptabilem, et emundatam, spe in Deum, expectatione
cælestium præmiorum, ad somnum tranquillum et san-
5. ctum, nos præparet, atque in hostes muniat. Quinto, *in*
finem, q. d. cantandum psalmum perfecta de Absalone vi-
ctoria, ut placet Eusebio, Euthymio, Ugoni, et ipsi Aste-
6. rio. Sexto denique, in *finem*, denotat cantandum hunc
Et optime. psalmum post liberationem ab obsidione Saulis in deserto
Maon, unde se evadere David suis viribus desperabat, ut
dixi supra: ad alias rationes adde, quod tunc vere dicere
potuerit, *dedisti lætitiam in corde meo*, cum in morte Absa-
lonis victoriam sibi lugubrem maxime censuerit, incla-
4. mans: *Absalom fili mi! fili mi Absalom! quis mihi tribuat,*
Alleg. Christus est finis legis. *ut ego moriar pro te?* 2. Reg. 18. 33. Allegorice vero, in
finem, id est, in Christum, ut explicat S. Thomas: ut enim
ait S. Paulus Rom. 10. 4. *Finis legis Christus: ad iusti-*
1. *tiam omni credenti.* Est finis legis, id est: 1. Perfectio le-
gis, quæ sine Christo perfici non potuit, atque compleri,
2. ut ait S. Anselmus. 2. *Finis*, id est, consummatio, quia
lex non poterat hominem facere iustum, et hoc fecit Chri-
3. stus, ut exponit S. Chrysost. 3. *Finis* est legis Christus,
quia legem terminavit, et cessare fecit, umbras mutans
in veritatem, ut S. Augustin. in explicat. lib. 2. contra
adversar. legis et prophet. cap. 7. *Finis, non qui consu-*
mit, sed qui perficit, ait S. Greg. hom. 16. in Ezech. *Tunc*
etenim legem perfecit, cum, sicut lex prædixerat, incarna-
tus apparuit. Erit et novi testamenti finis, cum et quæ de se
promisit, compleverit. Finietur vero testamentum novum,
4. *quia perficietur.* 4. Christus fuit *finis* legis, quia fuit eius
scopus; ad eum enim tota lex, velut ad finem, terminum
et scopum suum refertur, tendit, ducit, et vocat. Ita Theo-
doret. Sunt etiam, qui in *finem* explicent de tempore gra-
tiæ, quod ab Apostolo dicitur *finis sæculorum*, 1. Cor. 10.
11. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scri-
pta sunt autem ad correptionem (Græc. νουθεσιαν, admoni-
tionem) *nostram, in quos fines sæculorum* (ultima Mundi
ætas) *devenerunt.* S. Ioan. 1. epist. 2. 18. *Filioli! novis-*
sima hora est. Id est, tempus ultimum: per synecdochen
5. enim hora sumitur pro quovis tempore. Tropol. *in finem*,
Tropol. id est, ad perfectionem vitæ iustæ et virtutibus ornatæ, ut
Anagog. vult S. August. Anagogice denique, *in finem*, id est, ad
resurrectionem et beatitudinem vitæ æternæ, ut S. Hilar.
S. Greg. Nyss. Didymus, Euthymius, aliique interpretan-
tur. S. Gregor. Nyss. verba sunt tract. 2. in Ps. cap. 2.
Cum omnis certaminis victoria sit finis ad quem, qui certa-
men ingrediuntur, omnia sua referunt: eaque freti pugna-
re incipiunt, mihi plane persuadeo, finis nomine, velut bre-
vi quadam commotione excitari omnes illos, qui in huius vi-
tæ stadio per virtutis exercitationem decertant, ut finem re-

A *spicientes spe coronæ obtinendæ, certaminum laborem levent,*
et minuant. Corona enim præmonstrata iis, qui in palæ-
stris congressuri, manusque conserturi sunt, multum ro-
boris addit: et diligentiam ad victoriam obtinendam acuit,
molestiis illis, quæ in conflictu subeundæ sunt, sperata
gloria, multum extenuatis. Ergo cum omnibus ad certa-
men stadium apertum sit, ςαδιον δε ο κοινος ανθρωπων βιος
εςιν, *stadium autem est communis hominum vita*, etc. Ita
Nyssenus.

Nota secundo, Septuag. legerant in titulo psalmi nostri 6.
ל נצח *la netsach*, unde verterunt *in finem*, sicut Ps. 12. 1. Ob victoriam
Nunc legitur למנצח *lamnatseach*, et sic legisse videtur Psalmus
S. Hieron. qui vertit, *victori*. Felix, *vincenti*. Aquila, νι- est Deo
κοποιω, effectori victoriæ. Theodotio, εις το νικος, ad victo- canendus.
riam. Symmachus επινικιον, victoriale. Nota, item το לנצע
la netsa posset verti, *ad vincendum*, ita ut sit gerundium.
Nam *natsa* significat vincere: unde fortasse νικη, *victoria*,
deducitur. Sensus porro est primo, q. d. *victori*, id est,
cantorum præfecto dandus psalmus, ut volunt Titelma-
B nus, Ioan. Reuclinus in Psal. pœnit. et de rudim. Hebr.
Caiet. Vatabl. Eugubin. Iansen. Arias, Genebr. Secundo,
victori, q. d. psalmum hunc dari cantandum a Levitis cum
quodam conatu ad superandum chorum alterum, ut idem
Titelm. Clarius, Stapulensis, et Lyranus ac R. Salomon
exponunt. Tertio, *victori*, q. d. psalmum esse cantandum
præposito præmio ei, qui vocem magis contenderet: vel
absolute totum cantaret supremis tonis ac vocibus, ita A-
rias. Quarto denique congruentius, *victori* psalmus inscri-
bitur, quia est psalmus victorialis, non cantandus ob vi-
ctoriam de Absalone obtentam, ut censuit Ugo Card. sed
ob liberationem de manibus Saulis cum exercitu eum val-
lantis, ut iam dixi. Sicque *in finem* et *victori* idem signi-
ficant quoad rem. Indicatur enim utraque locutione, psal-
mum esse concinendum in fine liberationis de manibus
Saulis, velut victoria de eius invidia obtenta.

Alleg. Christus est et *finis legis* ac scopus, et finiens ac
finitor, id est, exterminator peccati, et *victor* ac triumpha-
C tor, cui Habacuc canit cap. 3. Deus Dominus fortitudo mea:
et ponet pedes meos quasi cervorum: *super excelsa mea*
deducet me victor in psalmis canentem: ibi est vox eadem,
quæ in psalmo nostro, nempe *Lamnatseach*: unde S. Hie-
ron. vertit *victori*, et sic legendum censent Ribera, Ianse-
nius, et alii multi: tamen est insistendum Vulgatæ, et *la-*
med ibi ponitur, ut nota nominativi: hi enim articuli He-
bræorum miro modo variant, et pro diversis casibus po-
nuntur.

Anag. Victori Christo hymnos cantaturi sunt Sancti in
cælis, ut vidit S. Ioan. Apoc. 5. 12. Remig. in cap. 3. Ha-
bacuc. *Deducet me*, ait, *super excelsa mea. Ipse autem de-*
ducet me, quia hæc non mea virtus efficiet, sed eius gratia.
Deducet autem canentem victori: id est, Christo Triumpha-
tori mortis et diaboli. Deducet ergo me super excelsa, hoc
est, ad beatam supernæ civitatis frequentiam, quæ ex An-
gelis et sanctis hominibus constat, ut illis admixtus atque
coniunctus canam victori cum Angelis: Gloria in excel-
sis Deo.

D Nota tertio, pro *in carminibus*, alii habent *in hymnis*, εν 7.
υμνοις, ut Theodotio: alii ut 70. in editione emendata, et Neghinoth quid.
Aquila, *in psalmis*: Symm. δια ψαλτηριων, *per psalteria*, id
est, instrumenta musica. Hebræa vox נגינות *neghinoth*,
significat, ut Hebræi docent, *pulsatrices fæminas*, vel ipsa
instrumenta. Lyranus et Valentia *organa* exponunt, di-
stinctum quoddam musicorum instrumentorum genus:
Caietanus ait, esse incertum, an sint instrumenta, an spe-
cialis modus musicæ: ideoque in genere melius verti, in
modulationibus: Eugubinus vocat lyrica instrumenta: Fe-
lix, vel chorum, vel canticum cum instrumento musico.
Titelmannus, et alii, instrumenta: nonnulli, cuiusdam car-
minis initium eo tempore noti, ad cuius similitudinem hoc
modo inscripti psalmi decantarentur, aut componerentur.
Est נגן *nagan, pulsare instrumentum musicum*: quod et-
iam per *psallere* nonnunquam vertitur, Ps. 32. 3. sicut
et נגינה *neghina*, per *canticum*. Thren. 3. 14. Iob. 30. 9.
Sept. per *citharam*. Ibid. in Iob. Sic Lorinus in psalmo

Digitized by Google

nostro. Septuaginta vertunt *in hymnis*, ἐν ὕμνοις. Et Ps. 61. etiam in titulo habent: *In finem, in hymnis David*. Ibi est vox *neghinath*, quam R. Abraham vult esse in regimine. R. David in lib. rad. et in commentario censet poni pro *neghina*. S. Hieron. vertit, *super organum* Chald. *super laudem*. R. Abraham censet esse instrumentum musicum. Arbitror ego *neghina* esse tam instrumentum musicum, quam ipsam eius melodiam, atque præsertim carmen illo instrumento suaviter sonante decantatum. Unde varie variis locis redditur. Thren. 3. 14. S. Hier. Pagn. Arias vertunt *canticum*. Alii reddunt, *pulsatio*: alii, *instrumentum musicum*.

Sensus itaque totius tituli est, q. d. Psalmus David inter hymnos et cantica concinendus in fine liberationis de manibus Saulis, me concludentis in deserto Maon.

8. Canticum, hymnus et Psalmus an differant. Nota quarto: Canticum, hymnus et psalmus sæpe confunduntur, et pro eodem sumuntur: in propria vero significatione sic distinguit, et recte, S. Gregor. Nyss. tract. 2. in psalmos cap. 3. *Psalmus est modulatio per instrumentum musicum: canticum est prolatio cantus cum verbis ore facta. Hymnus est benedictio reddita Deo ob bona nobis præstita*. In eadem sunt mente S. August. Beda, Cassiod. et alii. Nonnunquam dicitur *canticum psalmi*, ut Ps. 65. 1. et 82. 1. et 87. 1. nonnunquam vero, *psalmus cantici*, Ps. 47. 1. et 66. 1. ac 67. 1. item 74. 1. ac 91. 1. Nam, ut ait S. Thom. *in aliquibus psalmus cantabatur sine voce humana, et ad psalterium. Sed in aliquibus incipiebat unus vel multi voce humana sine instrumento, et unus respondebat cum psalterio, et hi intitulantur, canticum psalmi. In aliquibus vero unus cantabat psalmum cum psalterio, et alii respondebant sine psalterio, et hi intitulantur, psalmus cantici*. Ubi adverte, psalmum hunc nostrum, in quo ponitur *in carminibus psalmus*, sive, *in hymnis psalmus*, cum sit maximæ lætitiæ ob summum discrimen evitatum, videri cantatum esse partim voce, partim organo seu instrumento musico, ut David ostenderet, omnia se sua (nempe cor, manus et os) in gratiarum actionem laudem Dei Servatoris effundere.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

TRIA COMPLECTITUR. PRIMO, DAVID AIT ORATIONEM SUAM A DEO ESSE EXAUDITAM. VERS. 1. ET 2. SECUNDO, MONET HOSTES SUOS, UT RESIPISCANT VERS. 3. AD 6. TERTIO, EXPLICAT DILUCIDIUS, QUID A DEO SIT CONSECUTUS: NEMPE LUCEM, LÆTITIAM, ET SECURAM PACEM. VERS. 6. AD FINEM.

SECTIO PRIMA

Duo continet. Primo, David prædicat se per orationem liberatum esse a summa arctatione, qua conclusus tenebatur a rege Saule. Vers. 1. et 2. Secundo, ait hostes suos omnes vana quærere, se eorum manus evasurum, iram ab iis esse cohibendam, et sacrificium iustitiæ immolandum Deo. Vers. 5. 6.

PARAPHRASIS.

1. *Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ: in tribulatione dilatasti mihi.*	1. Deus Auctor et Fons omnis meæ iustitiæ, quique me in Saulem nihil peccasse cognoscis, exaudivisti me ad te suspirantem, et revocatis hostibus per adventum Philisthinorum, me ex angustis rupibus deserti Maon, in quibus prope de vita desperans latebam, in apertos campos liberum dimisisti.
2. *Miserere mei, et exaudi orationem meam.*	2. Miser tamen adhuc sum et infortunatus, rege meo necdum mihi placato, et statim contra me redituro: sed tu Deus miserere sortis meæ, atque orantem me perfecte exaudi, reddita tranquillitate et pace.
3. *Filii hominum usquequo gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?*	3. Vos vero fortunæ meæ invidi, quamdiu humanis tantum affectibus credentes gravato et in terram prono corde eritis? Quid est causæ, cur vanis et mendacibus Mundi honoribus ac divitiis inhærentes vana et mendacia confingatis, ut de meo ruina crescatis?
4. *Et scitote: quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum, Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum.*	4. Hoc pro certo cognoscite: veniet tempus, cum me iam per Samuelem Prophetam in regem consecratum et inauguratum, donis suis Deus locupletabit, exaltabit, atque mirabilem faciet: scio fore, ut me exaudiat, quoties ardenti ad eum oratione confugero.
5. *Irascimini, et nolite peccare: quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.*	5. Hactenus iniusta in me ira efferbuistis: nunc vero irascimini, sed vitiis vestris et inordinato furori, ut non peccetis amplius in me et in Deum: consilia de me perdendo, quæ mente agitatis, aliaque omnia interna scelera, quæ concipitis, a vobis depellite: et, cum ab aulæ tumultu liberi, in vestra vos cubilia recipitis, vera contritione eluite et expurgate.
6. *Sacrificate sacrificium iustitiæ: et sperate in Domino.*	6. Bonis operibus vos ipsos Deo iuge sacrificium exhibete, mactatis omnibus cupiditatibus, et orationis oblato libamine igneque charitatis; hoc enim iustum est præstare vitæ vestræ, et divitiarum, honorum, cæterorumque omnium Auctori. Tunc erit, cur in eo sperare possitis, atque ab eius liberalitate dona expectare, quæ desiderium vestrum explebunt.

QUÆSTIO UNICA

QUAM LIBERALI ANIMO OMNES ANIMI CORPORISQUE VIRES AC FACULTATES DEO SUNT CONSECRANDÆ.

10. Rerum terrenarum vanitas totos nos ad Deum debet ducere. DAVID necdum Rex, sed tantum gener regis Saulis, et profugus in deserto Maon, ut dixi, cinctusque undequaque ab exercitu eius, os suum aperuerat Deo, v. 1. *Cum invocarem*: nec sine fructu. *exaudivit me Deus iustitiæ meæ*. Totum itaque se illi volens rependit.

Primo, iterum os illi supplex aperit, et miseriam suam fatetur, v. 2. *Miserere mei, et exaudi orationem meam*.

Secundo, sibi aliisque rerum omnium vanitatem proponens, docet: Cor, id est, voluntatem, a terra ad Deum erigendum, v. 3. *Filii hominum usquequo gravi corde? Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?*

Digitized by Google

Tertio: Intellectum ait esse intendendum in bona ingentia, quæ Deus servis suis sibique ipsi impertitur: et de illis habendam scientiam, v. 4. *Et scitote, quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum: Dominus exaudiet me, cum clamavero ad eum.*

Quarto: Appetitum sensitivum a peccatis, in quæ inclinatur, docet esse removendum. Primo quidem, appetitum irascibilem, qui præterita peccata puniat, et sese intrudentia removeat, v. 5. *Irascimini et nolite peccare.* Secundo autem, appetitum concupiscibilem, qui tristitiam quam intensissimam concipiat de peccatis commissis, vel sola cogitatione, ibid. *Quæ dicitis in cordibus vestris compungimini.*

Quinto: Sensus omnes et actus nostros Deo in odorem suavitatis offerendos dicit, v. 6. *Sacrificate sacrificium iustitiæ.* Inde asserit oritura bona omnia, Deo abunde ea, quæ voluerimus, suppeditante, ibid. *Et sperate in Domino.*

ARTICULUS I.

Quanta vis orationis Iustorum?

Vers. I. 11. Tres orationis effectus. TRES effectus orationis proponit Propheta. Primo, quod exaudiatur a Deo, v. 1. *Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ.* Secundo, quod tribulationes Deus mitiget, ac penitus tollat, atque in consolationes vertat, ibid. *In tribulatione dilatasti mihi.* Tertio, quod misericordiam Dei ipsa impetret, v. 2. *Miserere mei, et exaudi orationem meam.*

I. Orationes Deus exaudit. Ac primo: Auditum se David prædicat, v. 1. CUM INVOCAREM, EXAUDIVIT ME DEUS IUSTITIÆ MEÆ. Nota, Deum alloquitur, ut patet, cum subdat, in tribulatione dilatasti mihi. Sæpe autem illi loquitur in tertia persona, honoris ac maioris reverentiæ causa, ut nos nunc regibus ac principibus. S. Hieronymus vertit, *exaudisti me.* Dum itaque dicitur: Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ, sensus est primo, q. d. Tu Domine exaudisti *iustitiam meam*, id est, ut ait Theodoretus, *δικαιαν μου αιτησιν, iustam petitionem meam.*

12. II. Deus iustitiæ cur dicatur. Secundo, sensus est, q. d. Tu Deus miserationis meæ, qui mei misereri soles in calamitatibus et periculis, exaudisti orationem meam. Ita Eugubin. qui *iustitiam* sumit pro misericordia. Non nego Hebr. צדק *tsedech*, quod hic ponitur, et pro iustitia, et aliquando pro misericordia sumi, ut Ps. 23. 5. Hic accipiet benedictionem a Domino, et *misericordiam a Deo salutari suo.* Hebr. *a Deo iustitiæ suæ.* Et Ps. 111. 9. Dispersit, dedit pauperibus, *iustitia eius* manet in sæculum sæculi. Ubi clare iustitia etiam misericordiam potest significare: sed nostro in psalmo plus dici arbitror, cum præsertim postea fiat misericordiæ mentio, v. 2. Miserere mei, etc. ut partim ex iustitia, partim ex misericordia exauditus videatur.

III. Tertio, sensus est, q. d. Tu Domine exaudisti me, quia coram te iustus sum, quia habeo gratiam sanctificantem, quæ me coram oculis tuis sanctum et iustum efficit. Ita S. Chrysost. Origen. et Hesych. Nota, nos non esse iustos iustitia, quæ sit in Deo vel in Christo, sed quæ nobis inhæreat. Ut enim dicitur in Trident. Concil. sess. 6. cap. 7. *Iustificatio non est sola peccatorum remissio: sed et sanctificatio et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ et donorum: unde homo ex iniusto fit iustus, et ex inimico amicus, ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ. Huius iustificationis causæ sunt, finalis quidem, gloria Dei et Christi, ac vita æterna: efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit et sanctificat, signans et ungens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ: meritoria autem, dilectissimus Unigenitus suus Dominus noster IESUS Christus, qui, cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sanctissima Passione in ligno crucis nobis iustificationem meruit, et pro nobis Deo Patri satisfecit: instrumentalis item, Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum fidei, sine qua nulli unquam contigit iustificatio: demum unica formalis causa est, iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donati, renovamur spiritu mentis nostræ: et non modo reputamur, sed vere iusti nominamur, et sumus, iustitiam in nobis recipientes, unusquisque suam, secundum mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cuiusque dispositionem et operationem.* Ita Trident. Itaque in psalmo nostro dicitur, *Deus iustitiæ meæ*, supple, auctor, fons, efficiens, effector.

Quarto, et commodissime, q. d. Tu Deus exaudisti me, cum videas *iustitiam meam*, id est, innocentiam meam erga hostes meos, a quibus sum sine causa lacessitus, cum eos nulla iniuria affecerim. Ita R. Kimhi, R. Abraham, Genebr. Iovita Rapicius, Gagneius, Campensis, Eugubinus, aliique. Et quidem Absalonem non læserat David, qui hunc psalmum cecinit, cum ab eo impeteretur, ut putavit Theodoretus: neque Sauli quicquam damni intulerat, quo persequente, et Deo eum iuvante, David hæc dixit, ut ostendi in procemio. S. Chrysost. in Ps. 7. legit: *Si audivit Deus iustitiam meam.* Non male etiam Genebr. *Deus iustitiæ meæ*, id est, iuris mei et causæ meæ Defensor et Tutor, Deus, qui me iustificat, absolvit et vindicat ab hostibus. IV. Et optime.

13. V. Mystice. Mysticum est, quod primo Origen. et Euthym. explicant *Deus iustitiæ meæ*, q. d. David, Deus Domini mei Christi: ait enim Apostolus, 1. Cor. 1. 30. *Ex ipso* (ipsius Dei dono) *vos estis in Christo Iesu*, (ei in baptismo insiti et incorporati) *qui factus est nobis sapientia a Deo, et iustitia, et sanctificatio, et redemptio.* Eo modo est iustitia nostra, quo sapientia: atqui sapientia inhæret, ergo et iustitia, quam in nobis producit. Dicitur itaque esse Christus iustitia nostra, id est, Auctor et Causa nostræ iustitiæ et sanctitatis, ut est causa redemptionis et sapientiæ. Ita S. Thom. S. Chrysost. S. Ambr. et S. Anselmus. Secundo, mysticum est, quod Asterius et Eusebius per *iustitiam* in psalmo nostro pœnitentiam intelligunt. Ubi nota, tunc Deus nos exaudit et parcit, cum nos ipsos iudicamus, et per pœnitentiam punimus, 1. Corinth. 11. 31. *Si nosmetipsos diiudicaremus*, id est, ut ait Caietanus, Gagneius, Vatabl. Iustinian. 1. Probaremus, examinaremus, discuteremus, ut quid sit in nobis peccati, videremus, et illud contritione et confessione expiaremus. 2. Condemnaremus, ut severi iudices. 3. Puniremus, ut vindices; *non utique iudicaremur*, a Deo scilicet.

14. Tres orationis bonæ conditiones. Nota primo, tres orationis conditiones, ut a Deo exaudiatur, hoc loco advertere possumus: nempe, ut sit fervens, ut a viro iusto, ut humilis.

I. Ut sit fervens. Ac primo: Orationis fervorem Hebraica ostendunt. Ubi enim habemus: *Cum invocarem*, est בקראי *be Kori*, cum *clamarem.* Clamor autem est signum fervoris. Vide dicta Ps. 3. v. 5. *Voce mea ad Dominum clamavi, et exaudivit me.* Ubi est eadem vox Hebræa. Adverte etiam vim vocis latinæ. Nam *invocare* est *intus vocare*, hoc est ex intimo cordis affectu, et pro internis præsertim bonis, ut meditantur Rufinus, Rudolphus, Richardus Pampol. Titelmannus, Dionys. et alii: sic Ps. 129. 1. ait David: *De profundis* (Symm. ἐκ βαθυτάτων, de profundissimis) *clamavi*, (Aquila vertit apte ad psalm. nostr. ἐπεκαλεσάμην, invocavi) *Domine exaudi vocem meam*, de profundis clamare, est ex animi penetralibus clamare, ut explicat noster Ioannes Crueius: psalmum porro nostrum S. August. tantis divini amoris flammis succensus proferebat, ut scintillis ardentiora verba evolarent, et candens facies interiorem ardorem loqueretur. Verba eius sunt lib. 9. Confess. cap. 4. *Quas tibi voces dabam in psalmis illis, et quomodo in te inflammabar ex eis, et accendebar, eos recitare si possem, toto Orbe terrarum, adversus typhum humani generis? Et tamen toto Orbe cantantur, et non est, qui se abscondat a calore tuo. Quam vehementi et acri dolore indignabar Manichæis, et miserabar eos rursus, quod illa Sacramenta, illa medicamenta* (nempe psalmos) *nescirent, et insani essent adversus antidotum, quo sani esse potuissent? Vellem, ut alicubi iuxta essent tunc ignorante me, utrum audirent, et me nesciente, quod ibi essent, intuerentur faciem meam, et audirent voces meas, quando legi quartum psalmum, in illo*

Digitized by Google

tunc otio, quid de me fecerit ille psalmus: Cum invocarem te, etc. Hactenus Augustinus.

Quod autem ardens, flammasque divinas concipiens oratio astris sese igneis cito inferat, divinumque cor occupet, atque ex illo thesauro novas flammas, et cælestes divitias ac delicias reportet, votique compos efficiatur, docet S. Bernar. serm. 4. in Quadrages. qui est de oratione et ieiunio. *Tertium*, ait, *periculum est, si sit oratio tepida, et non ex viva affectione procedens. Timida quidem oratio cælum non penetrat, quia restringit animum timor immoderatus, ut oratio, non dicam non ascendere, sed nec procedere queat. Tepida vero in ascensu languescit et deficit, eo quod non habeat vigorem: nam temeraria ascendit, sed resilit; resistitur enim ei: nec tantum non obtinet gratiam, sed et meretur offensam. Quæ vero fidelis, et humilis, et fervens oratia fuerit, cælum sine dubio penetrabit: unde certum est, quod vacua redire non poterit.* Ita Bernardus.

15.
II.
Ut fiat a viro iusto.
Secunda orationis conditio hic declarata est, ut ait a viro iusto. *Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ.* Petav. *Cui cura est nostra iustitia.* Syr. *Vindex iustitiæ meæ.* Magnet. Iustitiæ testem, præsidiumque meæ. Per iustitiam hic S. Chrys. intelligit virtutum omnium complexionem: quo sensu ait Christus S. Ioan. Baptistæ, eum in Iordane baptizare recusanti, Matth. 3. 15. *Sine modo,* (id est, permitte me nunc a te baptizari) *sic enim decet nos* (et me suscipiendo, et te dando Baptismum) *implere omnem iustitiam.* Syrus vertit, *omnem rectitudinem.*

Origenes dicit, solos iustos absolute dicendos *Dei invocatores:* hoc enim nomine peculiariter appellatum Samuelem et Aaronem, Mosemque, quod custodirent testimonia et præcepta Dei, Ps. 98. 6. *Moyses et Aaron in Sacerdotibus eius, et Samuel inter eos, qui invocant nomen eius,* id est, Ipsum: de Mosis et Samuelis sacerdotio et virtute ibi dicitur. De vi in voce *invoco*, facienda, diffusius sic ait Beda, discrimen ponens inter vocare Deum, et invocare Deum. *Ille*, inquit, *Deum invocat, qui ipsum Deum in se vocat: propter se eum, et non propter aliud, et qui adimplet, quæ præcipiuntur. Ille vero vocat, qui dicit: Domine, Domine, et non facit, quæ præcipiuntur: et Deum non propter Deum, sed propter aliud vocat:* atque Origenes illud Ioelis 2. 32. *Quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*, hoc loco contemplans, illatione necessaria concludit, eos, qui non salvantur, non invocare, licet magnis clamoribus perstrepant: *Siquidem, ait, invocatio non in voce, sed in recto mentis affectu et fidei firmitate posita est.* Quare sapienter David dixit, non Deus *orationis meæ;* sed *iustitiæ meæ:* ut videas, sicut ait Hesychius, *mores precantium precationem facere, et opera supplicantium pro verbis haberi.*

Levandæ sunt manus cum corde.
Monet omnes Propheta Ieremias, Thren. 3. 41. *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cælos,* aerem tantum verberat inanis oratio et bonis operibus vacua, et huc illuc fluctuans cito in terram recidit: quæ vero virtute, ut anima vivificatur, in cælos intimos penetrat. S. Chrysost. in Psal. nostr. Angelis annumerat iustum orantem: *Homo ait, qui cum Deo loqui didicit, ut par est, ἄγγελος εἶναι λοιπόν, erit deinceps Angelus, ita liberatur anima a vinculis corporis, ita ei ratio μεταπαζεται πρὸς οὐρανόν, in cælum tollitur, et in eo habitat: ita, quæ ad hanc vitam pertinent, despicit: ita, παρ' αὐτὸν ἑστᾶται τὸν θρόνον βασιλικόν, apud ipsum thronum regium sistitur: etiamsi sit pauper, sit famulus, privatus et indoctus.* Sic virtus orationem ducit in cælum, et oratio virtuti in ea domum stabilem reperit, et efficit, ut deinde in terram tantum descendat, et eam plantis conculcet. S. Isidor. illud Ieremiæ: *Levemus*, etc. meditans lib. 3. de summo bono, ait: *Cor cum manibus levat, qui orationem cum opere sublevat*, ut Eliam in curru igneo: et S. Greg. lib. 18. Mor. 3. *Corda cum manibus levat, qui orationem suam operibus roborat. Nam, quisquis orat, sed operari dissimulat, cor levat, et manus non levat: quisquis vero operatur, et non orat, manus levat, et cor non levat.*

Vir pius, est angelus in cælum volans.

Invocandus Deus in veritate.
Quod autem exaudiatur iusti oratio, docet Propheta noster, Ps. 144. 18. *Prope est Dominus* (S. Hieron. iuxta) *omnibus invocantibus eum in veritate.* Id est, primo, sine fuco et hypocrisi: cum, sicut ait R. Kimhi, labia et cor sunt æqualia. Secundo, *in veritate*, id est, in vera fide, ut explicat Rickelius. Tertio, *in veritate*, id est, vere, sincere, perfecte, cum intensa affectione, ut Bruno, et alii. Quarto, in veritate invocare, est petere ad salutem pertinentia, sicut dicit Lyranus. Quinto, in veritate, id est, in Christo et eius nomine, ut ait Arnobius. Sexto, præponendo Deum omnibus aliis bonis. Septimo denique, ad rem nostram aptius, *invocare in veritate*, est invocare in veritate vitæ, seu in conversatione, quæ placeat æquitati divinæ, quia peccatores Deus non audit, ut exponit etiam Rickelius. De Mose, Aarone et Samuele dicitur, Ps. 98. 6. *Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos.* Exod. 33. 17. ait Deus Mosi: *Verbum, quod locutus es, faciam: invenisti enim gratiam coram me, et teipsum novi ex nomine.* Septuaginta novi te præter omnes, id est, præ cæteris elegi, et amavi.

Locus est illustris Isaiæ, ad probandum ablato peccato preces exaudiri. Sic enim cap. 58. 6. *Dissolve colligationes impietatis,* (Sept. Dissolve obligationes violentarum cautionum, id est, obligationes et pacta usuraria. S. Cypr. ad Quirinum cap. 1. latius legit, solve omnem nodum iniustitiæ) *solve fasciculos deprimentes.* (Sept. omnem scripturam iniquam conscinde. S. Cypr. cit. resolve suffocationes impotentium commerciorum, id est, chirographa obligationum de usuris persolvendis) *Frange esurienti panem tuum*, etc. deinde additur v. 8. *Tunc erumpet quasi mane* (Hebr. sicut aurora) *lumen tuum: et sanitas tua,* Septuag. ἰάματα, medicamenta tua) *citius orietur: et anteibit faciem tuam iustitia tua, et gloria Domini colliget te.* Sept. circumdabit te gloria, id est, gloriosa liberatio e periculo. Et ad rem signatius v. 9. *Tunc invocabis, et Dominus exaudiet: clamabis, et dicet: Ecce adsum.* Lege cætera.

Pinguis est iusti victima.
Eccl. 35. 8. *Oblatio iusti impinguat altare:* id est, victimam pinguem et excellentem, atque eam ob rem Deo gratam efficit *iustitia*, et sanctitas, indeque devotio offerentis, ait Cornelius, *et odor suavitatis est in conspectu Altissimi.* Clemens Alex. lib. 3. pædag. cap. 12. legit: *Odor suavitatis Deo est cor, quod glorificat eum:* et attexit: Hæ sunt coronæ, et sacrificia, et aromata, et flores Dei. Ita Clem. Totum versum sic exprimit Syrus: *Oblationes iustorum oratio oris eorum, et opera eorum cælum effodiunt*, id est, magna vi penetrant, ut sacrum thesaurum, unde ditescant, effodiant. Pergit Eccl. v. 9. *Sacrificium iusti acceptum est,* (Tigur. commendabile) *et memoriam eius non obliviscetur Dominus*, id est, illius oblati sacrificii semper recordabitur Deus, ut eum donis continuis cumulet. S. Ambros. serm. 93. vim precum virtuti iunctarum his verbis aperit: *Oratio, quæ castitatis, iustitiæ, eleemosynarum operibus adiuvatur, excedit Mundum, penetrat paradisum, evolat usque ad ipsum summæ maiestatis Angelo conferente conspectum.*

Tertia conditio bonæ et efficacis orationis in psalmo nostro est, ut sit humilis, Deo bona omnia sua tribuens. 16.
Cum invocarem, exaudivit me Deus iustitiæ meæ, id est, III.
cui acceptam refero omnem meam iustitiam, virtutem, et innocentiam. Beda ait, hoc esse dictum sapienter a Propheta nostro, *ad retundendam superbiam nostram, qui a nobis præsumimus.*
Oratio sit humilis.

Quam accepta sit Deo humiliantis se oratio, docet David noster Ps. 101. 18. *Respexit in orationem* (una sufficit) *humilium.* S. Hieron. *vacui:* qui non est plenus opinione sui ipsius. Pagn. *myricæ*, quæ non extollit comas suas in altum, sicut cedrus in Libano: alii vertunt, *orationem cicadæ*, (humilis, bene et suaviter cantat) *et non sprevit precem eorum.* Hoc probat S. Augustin. hom. 50. exemplo Publicani, qui Luc. 18. 13. a longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori! descenditque *iustificatus* in domum suam. v. 14. Publicanorum erat vectigalia exigere, ideo erant abominabiles Iudæis, qui liberi esse volebant: *Deo autem ille placuit se humilians: Deus* enim, ut ait ibi Augustinus, *cum sit omnium Excel-*

Digitized by Google

sissimus, non elatione, sed humilitate contingitur, quod fit ob duas rationes. Primo, quia Deus se ad humilem acclinat, Ps. 137. 6. *Excelsus Dominus et humilia respicit*, (Græce ἐφορᾷ, *introspicit*: omnibus etiam occultis providens) *et alta a longe cognoscit*. Chald. vertit, *de cælis procul deiicit*. Secundo, quia, qui se humiliat, exaltatur, et sic Deo ad se venienti occurrit: eum amplexatur, ab eo consolationem percipit, et illustrationem, Eccl. 35. 21. *Oratio humiliantis se nubes penetrabit*, (Syr. super nubes ascendit) *et donec propinquet, non consolabitur*, (Græca Rom. correcta: Non revocabitur) *et non discedet, donec aspiciat Altissimum:* hoc epithetum est notandum: humilis ascendit ad Altissimum. S. Chrysost. in Ps. 9. v. 13. *Non est oblitus clamorem pauperum*, considerans, ait: *Orationis vehiculum est humilitas*. Superbus Lucifer voluit ascendere ad Altissimum, et cecidit: humilis vero infra omnes se deiiciens, erigitur. Prov. 30. 28. *Stellio manibus nititur, et moratur in ædibus regum*. Stellio est parvum animal simile lacertæ, multo tamen minus tergum habens lucentibus quibusdam guttis depictum ad modum stellarum. Symbolum est humilis, qui in sui æstimatione est inter minima terræ, stellis tamen lucet: in cælum, ac summi Regis domum manibus, id est, bonis operibus, sese inferens. Nota: Stellio dicitur Hebr. שממית *scemamith*, a rad. שמם *sciamam*, admirari, obstupescere, quod hominem stellulis suis et gestibus in admirationem rapiat: ab eadem radice שמים *scemaim*, cæli, deducuntur, q. d. admirabiles. Ad eos oratio humilis penetrat, et stellis sese inferens tota collucet virtutibus, ac salutem impetrat. Zachar. 10. 6. *Confortabo domum Iuda*, (Iuda significat laudantem et gratias agentem, quod est proprium humiliantis se) *et domum Ioseph salvabo*. Ioseph significat auctum, sive augmentum: et est typus eorum, qui donis Dei ac virtutibus suis semper augentur, donec veniant ad perfectum diem, et ad plenitudinem Christi.

Superbi oratio reiicitur.

Contra autem, oratio superbi reiicitur, ut patuit in Pharisæo se laudante, et cæteros contemnente, Luc. 18. Hoc illustri emblemate expressum est, Zach. 11. 1. *Aperi Libane* (Chald. *templum*: quia ex cedris Libani erat factum) *portas tuas: et comedat ignis cedros tuas*. Libanus mons est symbolum: 1. Superbi, quia excelsissimus in Iudæa. 2. Hypocritæ, quia nivibus candicat, unde nomen accepit: hypocrita lucet, sed frigidus est. 3. Aperit portam suam superbus et hypocrita, cum os Deo aperit, sed nihil obtinet, nisi pœnam, ut superbus Antiochus. 1. Mac. 9. 13. Pergit Zacharias, v. 2. *Ulula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt: ululate quercus Basan*, (Chald. satrapæ Provinciarum) *quoniam succisus est saltus munitus*, id est, Ierusalem, quæ est saltus et sylva plena feris, et munitionibus suis nimia confidit. Nota: Cedri appellantur summi Pontifices et Principes. 2. Abietes dicuntur Præpositi, Senatores, Consules et Præfecti minores. 3. Quercus sunt divites et fortes viribus, duces ac milites. Videant illi omnes, ut in oratione sua sint humiles, et vestitu, et gestu, motuque et conformatione corporis, ne oratio ipsorum sit ululatus luporum, qui pauperes ut oves diripiant, et eorum spoliis onusti Deo sistere se audeant, eique loqui, v. 3. *Vox ululatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum*. (Ierosolyma, et templum, et familiæ splendidæ, ac nobiles) *vox rugitus leonum, quoniam vastata est superbia Iordanis*, id est, sicrati sunt honores, deliciæ ac divitiæ. Chald. *Siccata est propter eos elatio Iordanis*: ad literam, q. d. eversa sunt magnifica eorum palatia, et villæ, ac possessiones, quas habebant iuxta ripam Iordanis ad maiorem proventum et delectationem.

17 *Deus cito exaudit bene orantem.*

Nota secundo: Orationem his tribus conditionibus dictis, nempe fervoris, innocentiæ seu iustitiæ, et humilitatis instructam et ornatam a Deo statim audiri, et postulata impetrare. Hoc declarat Propheta noster: *Cum invocarem*, exaudivit me Deus iustitiæ meæ, q. d. Non diu misericordiam suam Deus distulit: sed cum adhuc orarem, nec verba omnia protulissem; cum adhuc loquerer, me voti compotem fecit. Hebr. בקראי *be Kori*, verti potest, cum invocarem, cum invocem, cum invocabo, cum invoco: ita ut tempus præteritum, præsens, et futurum involvat. De prodigo ad patrem post tot scelera et dissipatam substantiam habes, Luc. 15. 20. *Cum autem adhuc longe esset*, (a patre) *vidit illum pater ipsius, et misericordia motus est*, (ἐσπλαγχνίσθη, intimis visceribus commotus est) *et accurrens cecidit super collum eius, et osculatus est eum*. Cum autem filius invocaret, et diceret: Pater, peccavi in cælum, et coram te; iam non sum dignus vocari filius tuus: Pater amoris, sancta et benigna impatientia abrupit orationem, quam facere filius statuerat, ut patet v. 19. et servis suis statim iussit, v. 22. cito proferte stolam primam, et induite illum, etc. Si hæc fiunt prodigo, quid continget iustis? Hoc Deus ipse declarat Isaiæ, 65. 23. *Electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione*. (Sept. in maledictionem. Hebr. בהלה *behala*, significat terrorem subitum et præcipitationem, agitationem, commotionem) *quia semen Benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis*, (cum illis vivent nepotes, id est, filii filiorum, et erunt benedicti. Tropol. opera Sanctorum, sunt filii eorum) *eritque: antequam clament, ego exaudiam*, (visa eorum necessitate succurram) *adhuc illis loquentibus exaudiam*.

Quæres primo: An omnis iustorum oratio exaudiatur? S. Thomas 2. 2. q. 83. a. 15. ad 2. ait: *Ponuntur quatuor conditiones, quibus concurrentibus semper aliquis impetrat, quod petit: ut scilicet 1. Pro se petat. 2. Necessaria ad salutem. 3. Pie. 4. Perseveranter.*

18. *Quatuor conditiones orationis, ut certo exaudiatur. I. Ut petat pro se.*

Prima conditio, ut certo quis impetret, debet petere pro se, Matt. 6. 7. *Petite, et dabitur vobis*. Eccl. 2. 11. *Respicite, filii, nationes hominum*, (Græc. ἀρχαίας γενεάς, *antiquas generationes*, ut S. Ephrem legit paræn. 30.) *et scitote*, (scientia oritur ex certis et infallibilibus principiis) *quia nullus speravit in Domino, et confusus est*. Et v. 12. rationem ad rem nostram aptam reddit: *Quis enim permansit in mandatis eius?* (Græc. ἐνέμεινε φόβῳ αὐτοῦ, mansit in eius timore) *et derelictus est? Aut, quis invocavit eum*, (intus ad se vocavit) *et despexit illum*. Christus ait Ioan. 16. 23. *Amen, amen dico vobis*, (verissime, certissime, in veritate vobis amicis meis assero ego, qui sum prima veritas) *si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. S. Aug. qui Amen censet esse iuramentum, (unde videtur adhuc magis certitudo promissionis) tract. 102. in Ioan. sic ait: *Sane intelligendum est, quod ait: Dabit vobis; ut ea beneficia significata intelligantur his verbis, quæ ad eos, qui petunt, proprie pertinent. Exaudiuntur quippe omnes Sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis. Quia non, utcumque dictum est, dabit; sed, dabit vobis*. S. Basil. in regulis brevioribus Reg. 261. putat eam promissionem fieri certam, sive pro nobis, sive pro amicis, aut inimicis oremus: unde S. Stephanus pro Saulo orans exauditus est. Et S. Greg. hom. 27. in Evang. ait: *Virtus veræ orationis est celsitudo charitatis. Et tunc quisque, quod recte petit, adipiscitur, cum eius animus in petitione nec inimici odio fuscatur. Sed plerumque reluctantem animum vincimus, si etiam pro inimicis oramus*. Cum itaque sit maior ibi charitas, non erit minor efficacia, nisi sit resistentia ex parte eius, pro quo oratur. Sed quia frequenter accidit, ut ait Gregor. de Valent. in 22. disp. 6. q. 2. puncto 4. ut is, pro quo petitur, sit indispositus, dicitur a S. August. ad efficacitatem orationis oportere, ut quis pro se petat; ac si diceretur: oportere, ut is, pro quo petitur, sit ad accipiendum dispositus.

19 *II. Ut petat necessaria ad salutem.*

Secunda conditio, ut certo quis impetret a Deo ea, quæ postulat, est, petere necessaria ad salutem, Ioan. 16. 23. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Primo dicitur: Si quid petieritis; nihil petit, qui vana, terrena et caduca petit: si præsertim cum æternis, cælestibus, ac divinis bonis conferantur. Vide v. 3. Ps. nostri: *Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem*, (Hebr. און *aven*, laborem, fatigationem, mendacium, luctum, idolum, nihil) *et quæritis* (sive a Deo, sive ab hominibus) *mendacium?* Secundo dicitur: Si petieritis in nomine meo, id

*

est, 1. ad literam. q. d. Si petatis per me et mea merita, ut virtutes gratiarum, dignitatem, auctoritatem. Hæc enim nomen etiam significat. Ita S. Chrysos. Theophylact. Toletus et Cornel. 2. Ad rem præsentem, in nomine Iesu petit, qui petit ad salutem necessaria. S. Greg. hom. 27. in Evang. *Nomen Filii Iesus est, Iesus autem Salvator, vel etiam Salutaris dicitur. Ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud petit, quod ad veram salutem pertinet. Nam si id, quod non expedit, petitur, non in nomine Iesu petitur Pater. Unde et eisdem Apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit: Usque modo non petistis quicquam in nomine meo; ac si aperte diceretur: Non petistis in nomine Salvatoris, quia nescitis quærere æternam salutem. Hinc est, quod et Paulus non exauditur, quia, si liberaretur a tentatione, ei non prodesset ad salutem.* Et S. Augustin. tract. 102. in Ioan. *Non petitur in nomine Salvatoris, quicquid petitur contra rationem salutis.*

S. Iacobus causam, cur non audiamur, assignat cap. 4. 3. *Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis: ut in concupiscentiis* (Græce ἡδοναῖς, voluptatibus) *vestris insumatis.* Syr. ut eas alatis. Cassianus recte expendit, in ea petitione fieri iniuriam liberalitati Dei. Sic enim Collat. 9. cap. 23. *Nihil caducum vult a se, nihil vile, nihil temporale æternitatum conditor implorari. Itaque magnificentiæ eius et munificentiæ maximam irrogabit iniuriam, quisquis sempiternis petitionibus prætermissis transitorium aliquid et caducum ab eo maluerit postulare, et offensam potius, quam propitiationem iudicis sui, vilitate orationis incurret.* Ita Cassianus.

20. III. *Ut pie postulet.* Tertia conditio, ut certo quis impetret a Deo, id, quod postulat, requiritur, ut *pie* postulet, id est, cum fide, spe et charitate actuali vel virtuali. Primo de fide habes, Matth. 21. 22. *Omnia, quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.* S. Iacobus fidem oraturo commendat, cap. 1. 6. *Postulet autem in fide nihil hæsitans,* μηδὲν διακρινόμενος, nihil diiudicans, nihil disceptans, nihil ambigens, nihil dubitans, nihil disputans, an sit, vel non sit obtenturus, quæ petit, cum sciat Deum omnia valentem, promisisse. Fides ibi potest sumi in propria significatione, qua credimus Deum promittentem nec falli posse, nec fallere. Sic Marci 11. 22. habetur: *Omnia, quæcumque* (nihil excipitur) *orantes petitis, credite, quia accipietis, et fient vobis.* Cassian. Collat. 9. 34. *Tantum quis exaudiri atque obtinere merebitur, quantum vel inspici se a Deo vel Deum crediderit posse præstare.* Et S. August. serm. 36. de verbis Domini: *Si fides deficit, oratio perit. Unde et Apostolus, cum ad orandum exhortaretur, ait: Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit: ut ostenderet fidem esse fontem orationis, nec posse ire rivum, ubi caput aquæ siccaretur, adiunxit: Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt?* Fidem petit a cæcis, quos erat sanaturus IESUS, Matth. 9. 28. Tu ergo oraturus fidem tuam excita. Secundo, ut pie oremus, spes requiritur. S. Thom. 2. 2. q. 83. a. 15. ad 3. *Oratio efficaciam merendi habet a charitate: at vero efficaciam impetrandi a fide et fiducia.* Hanc fiduciam postulavit Christus ab Hæmorrhoissa, Matt. 9. 22. *Confide filia! fides tua te salvam fecit.* Vim spei ipse Christus aperit, Ps. 21. 5. *In te speraverunt Patres nostri: speraverunt, et liberasti eos,* etc. Sic Noe cum sua familia liberatus est ab aquis diluvii, Gen. 7. *Varii a variis periculis per orationem liberati.* Abraham de Ur Chaldæorum, Genes. 11. 32. id est, de igne seu flamma fornacis in Chaldæa, ut Doctores Hebr. volunt non improbabiliter: vel, de urbe, quæ *Ur*, id est, ignis vocaretur, quod in ea sacer ignis servaretur, quem velut Deum adorabant Chaldæi, Persæ, Assyrii. Isaac liberatus est de gladio patris, cap. 22. 12. Iacob de manu fratris sui Esau, cap. 33. Ioseph, de manu dominæ et domini sui in carcerem coniicientis, cap. 41. 14. Populus Israel de potestate regis Pharaonis, Exod. 13. et 14. David de gladio et hasta gigantis Goliath singulari in eum certamine dimicantis, 1. Reg. 17. 49. Ionas de ventre ceti, Ion. 2. 11. Pueri tres de fornace Babylonica iussu Nabuchodonosoris succensa, Dan. 3. 49. Daniel de unguibus et dentibus leonum, Dan. 6. et 14. Ieremias de lacu, in quo non erat aqua, sed lutum, Ier. 38. 6. Tobias de pisce in Tigri fluvio, Tob. 6. 3. et de dæmone, cap. 8. 3. per Raphaelem ligato in deserto. Ezechias rex Iuda de instante morte, vita per 15. annos producta, Isa. 38. 5. et de rege Assyriorum Sennacherib volente obsidere Ierusalem. Susanna de supplicio, Dan. 13. 50. Machab. de tot exercitibus, Mach. lib. 1. et 2. ibi ait Matathias eorum pater, lib. 1. 2. 61. *Cogitate per generationem et generationem,* (id est, per omnes generationes) *quia omnes, qui sperant in eum, non infirmantur.* S. Bern. serm. 15. in Psal. 90. ait, spem nostram esse pedem nostrum, et eo nos progredi, quo spes nostra sese extenderit. *Sperate,* ait, *in eo omnis congregatio populi. Quemcumque enim locum occupaverit pes vester, vester erit. Pes vester, utique spes vestra est, et quantumcumque illa processerit, obtinebit: sic tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, et non titubet. Quid timeat aspidem, aut basiliscum? Quid leonis rugitus, aut draconis sibilos expavescat? Quoniam in me speravit, liberabo eum.* Vide dicta toto pene illo psalmo. Tertio denique, ut *pie* quis postulet, debet habere charitatem aut actualem, aut virtualem, Ioan. 15. 7. *Si manseritis in me,* (id est, si perseveretis in gratia mea et amore) *et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis.* Verba Dei in nobis manent. Primo, in memoria, eorum recordando. 2. In voluntate, ea diligendo. 3. In actione, ea exequendo. 1. Ioan. 3. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos* (καταγινώσκῃ, condemnaverit, ut habet Oecumenius) *fiduciam habemus ad Deum, et quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius custodimus: et ea, quæ sunt placita coram eo, facimus.* Ps. 118. 6. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Vetus psalterium, et S. August. dum inspicio in omnia mandata tua: velut in speculum scilicet actionum mearum. S. Isidor. Hisp. lib. 3. de summo bono, secure ait: *Si id, quod præcipit Deus, facimus, id, quod petimus, sine dubio obtinemus.*

Contra vero, oratio peccatoris a Deo reiicitur, Prov. 28. 9. *Qui declinat* (obturat) *aures suas, ne audiat legem, oratio eius fiet exsecrabilis.* Aquila, abominatio. Sept. nervosius: *Ipse orationem suam abominabilem fecit:* ut patuit in oratione Antiochi Epiphanis, 2. Mach. 9. 13. Ut enim ait S. Greg. lib. 9. epist. 45. *Inanis fit oratio, ubi prava est actio.* Oratio Iudæ, quomodo facta sit ei in peccatum, vide Ps. 108. 7. S. Ambr. lib. 1. de interpell. cap. 8. orantem et peccantem Caino comparat: *Sancti oratio nubes penetrat: peccatoris orationem, sicut a Deo Cain dictum est parricidæ, aperiens os suum terra in sanguine carnis abscondit.* S. Basil. in comment. super Isaiam cap. 1. *Veluti,* ait, *si quispiam filium alicuius unice dilectum tradiderit,* (qui peccat, iterum crucifigit Filium Dei) *isque manus sanguine filii cruentatas supplex porrigat ad patrem: An non responderemus, filii sanguinem in manibus interfectoris filii acrius exacerbare patrem, tali iniuria affectum?* Quomodo oratio peccatoris aliquando impetret postulata, vide 2. 2. q. 83. art. 16. apud S. Thomam.

Ultima conditio, ut certo petita obtineat qui orat, est perseverantia, Matth. 7. v. 7. ait Christus. *Petite, et dabitur vobis: quærite, et invenietis: pulsate, et aperietur vobis.* Hæc tria: petite, quærite, pulsate, ait S. Aug. lib. 1. Retract. cap. 19. denotare instantissimam petitionem. S. Bern. in Scala claustr. Quærite, ait, lectione: invenietis, meditatione: pulsate, oratione: et aperietur vobis, contemplatione. Remig. magis ad rem meam: *Petimus orando, quærimus recte vivendo, pulsamus perseverando.* Præmium illius perseverantiæ additur v. 8. *Omnis enim, qui petit, accipit: et qui quærit, invenit: et pulsanti aperietur.* Vim orationis perseverantis familiari parabola exponit Christus, Luc. 11. amici media nocte tres panes ab amico postulantis, licet enim initio recuset nolens surgere, tamen urgenti concedit, v. 8. *Et si ille perseveraverit pulsans: dico vobis, et si non dabit illi surgens, eo quod amicus eius sit, propter improbitatem* (Arab. importunitatem, Gr. ἀναίδειαν, inverecundiam et impudentiam) *surget, et dabit illi, quotquot habet necessarios.* Hoc S. August. serm. 5. 21. IV. *Ut perseveranter oret.*

de verbis Domini considerans, ait: Quid est propter improbitatem? Quia pulsare non destitit. Et lib. de salutar. monitis, (si tamen est libri auctor) cap. 28. *Oratio iusti, clavis est cæli: ascendit precatio, et descendit Dei miseratio.* Hinc monet Apostolus Rom. 12. v. 12. *Orationi instantes*, προσευχῃ προσκαρτερουντες, in oratione perseverantes, et in ea assidue perdurantes, 1. Thess. 5. 17. *Sine intermissione orate.* S. Ephrem. tract. de oration. *Nulla est alia in toto vita humana pretiosior oratione possessio.* Sed sit oportet perseverans, ut vim suam obtineat, Iac. 5. 16. *Multum valet deprecatio*, (δεησις, precatio in afflictione et indigentia facta) *iusti assidua*: ενεργουμενη, id est, εν εργῳ ουσα, operi intenta, sollicita, continua, donec suum opus perficiat, atque efficax reddatur. Talis fuit oratio Iacob Patriarchæ, cum ait Angelo postulanti, ut se dimitteret, quod iam aurora ascenderet, ait, Gen. 32. 26. *Non dimittam te, nisi benedixeris mihi.* Non curat iustus vanam spem, et lucem Mundi, ac promissa, a Deo vult in oratione benedici, nec prius discedit, quam id obtineat, ne ab irato Esau, id est, dæmone, impetatur. Si Ioas rex Israel perseverasset iaculo terram percutere, hostes omnes fregisset, 4. Reg. 13. 19. ait illi Eliseus Propheta: *Si percussisses quinquies, aut sexies, sive septies, percussisses Syriam usque ad consumptionem: nunc autem tribus vicibus percuties eam:* ter scilicet terram percusserat. Perseverantiam orationis disce a Christo in horto, Matt. 26. in monte tota nocte, Luc. 6. 12. ab Apostolis in cœnaculo expectantibus Spiritus sancti adventum, Act. 1. 14. a Christianis orantibus pro liberatione S. Petri in carcerem coniecti ab Herode, Act. 12. 5.

22. His informata virtutibus oratio victrix omnia permeat,
Orationi perfectæ omnia obediunt. illique velut reginæ suæ et imperatrici singula sese accliinant. Primo: Terra vel in ima sua viscera depressos montes dispellit ad eius nutum, sicut S. Gregor. Neocæsareæ
1. Terra. Episcopo orante, ut aream templo exædificando parem haberet, sicut ait S. Gregor. Nyss. in vita, et Euseb. lib. 7. cap. 25. Christus id futurum dixerat, Matth. 17. 19. *Dicetis monti huic*, (Thabor, ex quo post transfigurationem descendebat, ut ait Abulensis) *transi hinc illuc, et transibit*, additque promissum admirabile, *et nihil impossibile*
2. Mare. *erit vobis.* Secundo: Mare se orationi præbet calcabile, et currum triumphalem ei exhibet in S. Franc. de Paula et S. Raimundo: fluctus suos frænat ad vocem S. Hilarionis; cum enim exundans urbi Epidauro minaretur, sanctus vir tria crucis signa pinxit in sabulo, manusque contra tendens oravit, et mare diu fremens, et quasi ad obicem indignans, paulatim in semetipsum relapsum est, ut tradit S. Hieron. in vita. Mare scinditur ad orationem
3. Aer. Mosis, Exod. 14. 21. Tertio: Aer oranti Samueli obedit, et cum serenus esset, dedit in eo Dominus voces et pluvias, 1. Reg. 12. 18. clauditur cælum, id est, aer, ad vocem Eliæ per tres annos, quibus non modo pluviam, sed ne rorem quidem dedit, 3. Reg. 17. 1. aperitur vero ipso orante, cap. 18. 45. Sic S. Scholastica momento nimbum impetravit tantum, ut S. Benedictus eius frater cum ea de rebus spiritualibus loquens tota nocte discedere non
4. Ignis. potuerit. Quarto: Ignis e cælo cadit in holocaustum Eliæ orantis in monte Carmelo, 3. Reg. 18. et in quinquagenarios duos, ac milites eorum. 4. Reg. 1. 10. et seq. Quin-
5. Sol, Luna, Astra. to: Sol, et Luna, et omnes cælorum Orbes stant orante Iosue: ubi notabile est, quod simul orat Deum, et Soli ac Lunæ imperat, quasi pro certo habens ad quælibet orationem esse efficacem, Iosue 10. 12. *Tunc locutus est Iosue Domino*, (Chald. *laudavit Dominum*, ob victoriam, et simul orando petiit Solem sisti) *in die, qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel: dixitque coram eis: Sol contra Gabaon, ne movearis.* Hebr. *Sol tace.* Quod R. Salomon nugatorie exponit de Pythagoræ musica in cælo, q. d. Sol ne canas, sed tace, ac audi vocem meam, ac gradum siste. Sensus est, Sol quiesce, id est, noli moveri. *Et Luna contra vallem Aialon*, quæ erat urbs vicina urbi Gabaon, valle inter utramque civitatem interiacente, in qua factum erat prælium, q. d. Sol et Luna state ex adverso urbium Gabaon et Aialon. Nota, simul omnes cæli steterunt: ne constitutus a Deo inter illos ordo turbaretur, sicut docet Abulensis et Masius. Hoc etiam contigit, cum Isaias, ut certam Ezechiam Regem Iuda faceret obtentæ vitæ per 15. annos, imperavit Soli, ut decem lineis, id est, quinque horis, retrocederet in horologio Achaz Regis, patris eiusdem Ezechiæ, Isai. 38. 8. Sed ad efficaciam infallibilem orationis est vel maxime, quod additur, v. 14. *Obediente Domino voci hominis, et pugnante pro Israel.* Vide dicta Ps. 144. 19. *Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem* (S. Hieron. clamorem. S. Prosper, *orationem.* Non expectat semper clamorem, sed præparationem cordis eorum audit. Cassiod. Psalt. Rom. et Ambros. *orationes*, non unam tantum, sed omnes) *eorum exaudiet.* S. Ambros. ait lib. 1. Offic. cap. 40. Iesus Nave magnitudine mentis et fidei clamavit, et Sol stetit. S. Bern. ait, eum non tam orasse, quam imperasse; et precibus meritum esse tam Solis obedientiam, quam de hoste prostrato victoriam.

Sexto, animalibus ad nutum utitur oratio. Ut omittam 6. Animalia.
ranas, sciniphes ac muscas Ægyptias Mosis, ursos Elisei efferatos, leones Danielis mitigatos, Nisibim tibi civitatem ob oculos propone, et effusum undequaque Saporis Persarum Regis exercitum, qui belliris machinis omni ex parte dispositis, vallo in magnam altitudinem excitato, omni genere balistarum, telorum missilium et arietum, cives impetat, ac muros extundat. Sed hæc omnia in irritum cadunt: oratione armatus stat magnus ille S. Iacobus urbis illius Episcopus, qui iacturam omnem sarciat. Sapor ira doloreque exæstuans fluvium Mygdonium diu intumentibus undis per aggeres detentum, repentino impetu in muros immisit, qui eos diruit. Sed oratione sanctus vir obtinuit, ut divina virtute labes ea statim repararetur sine ulla humana industria. Ad primam auroram, ubi muros integros vidit, Rex ille iratus, hoc Constantii Imp. præsentia fieri putavit: sed miraculum edoctus in rabiem pene actus est, teloque in aerem excussit, velut Deum impetiturus. Tum precibus iterum exoratus Deus sciniphes et culices in Persarum exercitum immisit, qui in elephantorum proboscides, in equorum et iumentorum aures ac nares se densatim insinuantes, in effusam fugam omnes Regemque ipsum coniecerunt, atque inglorium in patriam compulerunt. Hæc fuse prosequitur Nicephor. lib. 19. cap. 28.

Septimo, oratione Angeli in auxilium evocantur, Matt. 7. Angeli.
26. 53. ait Petro Christus: *An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum.* Legio nomen est militiæ Romanorum, qui tempore Christi dominabantur Iudææ et Iudæis. Continebat autem sex millia militum, ut ait S. Hieron. hic, et Vegetius lib. 2. de re milit. cap. 2. sic duodecim legiones facerent 72. millia Angelorum. Alii censent legionem continuisse 12. millia et quingentos. Legio enim, inquiunt, continebat decem cohortes, cohors 50. manipulos, manipulus 25. milites: hoc computo duodecim legiones facerent centum et quinquaginta millia Angelorum, ita Corn. Iacob in oratione prævalet contra Angelum, Gen. 32. 28. ait illi Angelus: *Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis?* Israel deducitur a שׂרה *sara*, dominatus est, et אל *el*, Deus, q. d. dominans Deo, id est, Angelo vices Dei tenenti. Quantum possit in malos Angelos oratio, docet S. Macarius hom. 43. *Si fuerint*, ait, *dæmones fortes, robore montibus haud dissimiles, ob orationem comburuntur, velut cera ab igne.*

Octavo, Deus ipse oratione vinci se patitur, Exod. 32. 8. Deus ipse.
40. Deus oranti Mosi ait: *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos*, q. d. Licet populus adoraverit vitulum aureum, et dignus sit gravi pœna, tamen non possum illum punire, nisi permittas. Et quod notatu est dignius, cum Moses constans in sua oratione fuisset, Deus placatus est, ne puniret, ut erat comminatus.

Digitized by Google

ARTICULUS II.

Mentis latitudinem dat ipsa tribulatio.

Vers. 1. 2. Pars. 23. Hebræi ab una persona ad aliam transeunt in eadem oratione

Cum David dixisset orationem suam esse exauditam, ostendit, quam perfecte id factum sit, v. eod. 1. IN TRIBULATIONE DILATASTI MIHI, Græce, *ἐπλάτυνάς με, dilatasti me*, ut habet Vaticanum psalterium. Nota, dixerat David, cum invocarem, *exaudivit me Deus iustitiæ meæ:* nunc a tertia persona transit ad secundam, et ait, *Dilatasti mihi:* quam enallagen S. August. ait, aut *varietatis ac suavitatis causa* factam esse, aut quia cum hominibus auditum se aperuisset, statim exauditorem suum compellare voluit, ut ostenderet, quid sit corde dilatari, id est, *iam in corde habere infusum Deum, cum quo intrinsecus colloquatur*. Secundo, S. Thomas innuit id fieri metri causa: deinde cum S. Augustin. consentit id accidisse, quod præ magno animi affectu non valeret continere seipsum, quin pro tam benigna exauditione gratias ageret. Tertio, ut monui art. præced. id factum est, quia Hebræi Deum alloquentes sæpe utuntur tertia persona, honoris causa; et deinde in continuatione sermonis ad secundam personam redeunt, ut melius se explicent. Hinc fit, ut in versione S. Hieron. Syr. Chald. Arab. totus versus sit in secunda persona. Syrus plurium tribulationum facit mentionem: reddit enim, *in tribulationibus meis dilatasti mihi*. Nota 2. R. Kimhi sumit præteritum pro futuro, q. d. David spei plenus: Tu me Deus dilatabis, cum iam exauditum me sentiam. Sed non est necesse recurrere ad futurum.

24. Quid est in tribulatione dilatari?

I. Sensus ergo est primo: *In tribulatione dilatasti mihi*, q. d. in tribulatione latitudinem cordis et donum magnanimitatis mihi dedisti. Ita S. Chrysost. Euthym. et Didymus. Sic dicebat Apostolus, 2. Cor. 4. 8. *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur*. Græc. *οὐ στενοχωρούμενοι*, non in angustum et arctum redacti, non anxii et constricti cordis effecti. Syr. *premimur, sed non suffocamur*. Aperimus os, et attrahimus spiritum.

II. Secundo: *In tribulatione dilatasti mihi*, q. d. cor tristitia coarctatum, et in angustias contractum, lætitia infusa amplificasti, et latum effecisti. Ut enim recte notat Lorinus, physice loquendo, tristibus comprimitur cor, et in angustum contrahitur, ac obruitur noxio humore: lætis spargitur sanguis, ac laxantur quodam modo spatia cordi, quod indicat rubedo totius oris in ridentibus: et in affectis contraria perturbatione pallor, sanguine ad cor sese cogente.

III. Tertio: *In tribulatione dilatasti mihi*, id est, ampliorem potestatem dedisti, ut explicat S. Thomas: sic dicitur Genes. 9. 27. *Dilatet Deus Iapheth*. S. August. legit *lætificet*. Eugubinus et Caietanus vertunt, *condecoret*. Sensus est, q. d. posteri Iapheth occupent amplissimas et pulcherrimas regiones, quod accidit possessa ab illis tota Europa, et parte Asiæ Septentrionali ad occasum vergente, a Tauro et Amano monte usque ad Tanaim: Iapheth deducitur a rad. פתה *phata*, quod in Hiphil. dilatare significat. Unde in Hebræo est pulchra paranomasia seu annominatio, q. d. *Dilatet Deus dilatatum*: habenti dabitur, et abundabit: qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet: non patitur se Deus a nobis superari.

IV. Quarto, et convenientius: *In tribulatione* (Hebr. in צר *tsar*, angustia, arctatione, constrictione, compressione, conclusione, obsidione) *dilatasti mihi*. q. d. Eram in deserto Maon, exercitu Saulis undequaque conclusus, et pene iam captus, cum tu Deus mirabiliter me inde eduxisti. Nota, regni Saulis anno 11. David evadens e Ceila se recepit in desertum Ziph, hoc rescientes Ziphæi Saulem admonent, qui re comperta advolat, interim David se receperat in desertum Maon, quod male aliqui ponunt in Arabis: Abulensis qu. 28. in cap. 23. 1. Reg. ait: desertum Maon esse partem deserti Ziph, Melius Adrichomius ab eo illud dividit in tabella tribus Iuda. S. Hieron. in locis Hebraicis dicit: *Maon fuisse civitatem in tribu Iuda, sitam in campestribus ad dexteram Iesimon, contra Solis ortum Daromæ*: iuxta urbem desertum fuisse nemorosum,

A et cavernis plenum, in quo delituit David. Confine est deserto Carmeli et deserto Pharan. 1. Reg. 23. 26. dicitur: *Ibat Saul ad latus montis ex parte una; David autem et viri eius erant in latere montis ex parte altera*. Ut enim Salianus notat, veniebat Saul e Septentrione meridiem versus, et habebat a fronte montem, qui etiam vocatur, petra, id est, rupes, dividens: David autem eum habebat a tergo, fugiebat enim Saulem. Ubi enim habemus: *David desperabat se posse evadere a facie Saul*, in Hebræo est, festinavit David ire a facie Saul, ut Pagn. vertit: vel, festinavit David præcipitanter, ut effugeret ante Saul, ut habet Vatablus. Additur vero: *Itaque Saul et viri eius in modum coronæ cingebant David*, (cingere parabant, et iam ex parte cinxerant) *et viros eius, ut caperent eos*. Toti in eo erant, ut obliquando includerent eos: hoc est enim *παρεμβαλεῖν*, ut habent Sept. Complut. et Regia: vel quod alia, *παρενέβαλον*, id est, sese interiiciebant: ut scilicet eis exitum obstruerent. Illi festinabant includere, isti festinabant prævenire fugiendo clausuros. Nota 2. Sequitur

B modus liberationis, v. 27. *Et nuncius venit ad Saul, dicens: Festina, et veni, quoniam infuderunt se Philisthim super terram*. Satius itaque iudicavit Saul, ut loquitur Iosephus hos perpetuos ac germanos hostes ulcisci, agrisque suis, quo minus vastarentur, opem afferre, quam studio capiendi inimici, regionem illis populandam præbere: Ita ipse. Sive Saul putaret iam Davidem evasisse, sive nesciret extremum eius periculum, sive potius hoc fieret Dei singulari providentia. Unde id considerans S. Chrysost. hom. 46. in Genesim ait: *Maxima securitas et inexpugnabilis murus est gratia Dei. Videamus, quomodo David de loco in locum transiens, et quasi erraticus vagans, manu superna munitus fuerit: Saul autem, cum esset in mediis civitatibus, et tantum secum duceret exercitum: et satellites habens et armigeros, quotidie timebat et tremebat inimicorum insidias. Et ille quidem, qui solus erat, non indigebat humano præsidio: hic vero coronatus et purpura indutus, illius auxilio indigebat*. David ipse cantabat Ps. 117. 5.

C *De tribulatione* (Hebr. מצר *metsar*, angustia, arctatione) *invocavi Dominum: et exaudivit me in latitudine Dominus*: id est, ex loco angusto me in late patentem regionem eduxit, vernacule, *il m' a laissé la campagne libre*.

Alleg. In tribulatione dilatatus est Christus. Primo, quia habuit in omni afflictione constantiam, et animi magnitudinem ac latitudinem: tum fortiter ferendo adversa, tum hostes suos in corde retinendo, et pro eis orando cum ardenti charitate. Secundo, quia in tribulatione orans semper est exauditus. Hebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ* (cum his in terris viveret passibilis et mortalis) *preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia*. In horto et in cruce exauditus est, petens efficaciter et absolute resurrectionem suam a morte, et nobis salutem animæ, at corporis resurrectionem ac salutem.

25. Allegor. in tribulatione dilatatus est Christus. 1. 2.

Tropol. Nota: Tribulatio mentem iustorum dilatat. Primo, per mortificationem, abstrahendo eos a passionum vin-

D culis et rerum terrenarum, quæ prosperitas iniicit, ut iis captivos detineat. S. Chrysost. in Ps. nostr. Potest, ait, accipi dilatatio, quando anima a tentationibus oppressa liberatur a perturbationibus, et multis ægritudinibus: tunc enim *maxime libero et aperto campo* fruitur. Molti enim, quamdiu manent in rebus secundis, gravissimis ac turpissimis tenentur amoribus (qui affligunt eorum animam) pecuniarum, corporum, et eiusmodi aliorum, quæ sunt absurda et valde aliena. *Sed, postquam in afflictionem inciderunt, liberantur ab illis omnibus, καὶ γίνονται ἐν εὐρυχωρίᾳ, et in liberum atque apertum campum invadunt*. Ita ipse. Illustrat simili ab ægroto petito, qui febri laborans, si voluptatibus se dedat, gravius laborat: si sibi imperet, sanatur, οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνίησιν, εἴωθεν ὡς θλίψις, τῶν βιωτικῶν ἀπαρτίζει πάντων, *nihil æque relaxare consuevit, ut afflictio, quæ abducit ab omnibus, quæ ad hanc vitam pertinent*. Iudæi afflicti sapiebant, et in prosperis recalcitrabant. David ipse in tribulatione viam mandatorum

26. Tropol. Tribulatio mentem dilatat. 1 Tollendo vincula passionum.

Digitized by Google

currit: hostium victor, post prandium amore capitur et stringitur. S. Ambros. serm. 6. in Ps. 118. generatim loquitur: *Qui secundum mandata angustam et arctam graditur viam, ambulat in latitudine.* Hoc probat nostro versiculo, et Ps. 117. 5. ac pergit: *Sapiens in cordis sui ambulat innocentia, et de eius fonte superfluunt aquæ super eius plateas, qui mentem suam non intra corporalia et terrena concludit, sed dirigit ad cælestia, ut conversatio eius in cælo sit, etc. Improbus in seipso coarctatur, malitiæ suæ laqueis strangulatus.* Exemplo id avari omnia undequaque corradentis, et more fluvii præcipitis vicinas ripas admordentis et absumentis, explicat: *Constitue mihi, ait, avarum villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos: utrum is tibi dilatari, an coangustari videtur, quem terra ipsa non capit? Quantacumque spatia domus suæ porrexerit, clauditur angustiis opinionis suæ finibus, cui quod habet, non est satis.* Hoc patet Luc. 12. 17. *Quid faciam, quia non habeo, quo congregem fructus meos.* Erat scilicet dives ille coarctatus corde et horreis, quæ maiora facere statuit. Nova semper regna Alexander et Pyrrhus quæsiverunt, et brevi omnia amiserunt.

27. II. *Mentem elevando per orationem.* Secundo: Tribulatio mentem dilatat compellendo ad cursum in via mandatorum, et ad auxilium Dei petendum, qui in latos et amœnos campos educit per orationem, atque in ea instruit, Isai. 26. 16. *Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis.* Hebr. מוסר *musar*, quod ponitur hoc loco, et doctrinam: et, ut vertit Pagn. et Arias, correctionem significat; alia vox, sed hic non posita, מלמד *malmad*, doctrinam significat et stimulum. Impii, ut calcitrantes boves, stimulo docentur et aguntur. Sept. *In parva tribulatione doctrina tua nobis.* Si autem, ut ait S. Hier. parva tribulatio docet, et emendat, et corrigit; quanto magis magna, cum admonemur conditionis nostræ, et Dei potentiæ recordamur? Oratio mentem in tribulatione dilatat; quo enim magis cor comprimitur in terra, eo magis se dilatat in cælum, Ps. 91. 13. Vir iustus palmæ comparatur; illa in inferiore parte angustior est, ac magis nuda, superno vero latior. A terra exclusus, in cælis spatiatur, et dicit Ps. 30. 9. *Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos:* terra cælis collata punctum est, et puncto minor, Ps. 17. 20. *Prævenerunt me in die afflictionis meæ,* (in hoc vita ærumnosa) *et factus est Dominus protector meus,* (S. Hier. firmamentum meum) *et eduxit me in latitudinem.* Arctabat Pharao populum Dei, illi a tergo instans cum valido exercitu, a dextris et a sinistris erant rupes, ante oculos mare rubrum viam negabat, sed Deus facit latitudinem, Exod. 14. 21. *Cumque extendisset Moyses manum super mare,* (invocato prius Deo, ait Iosephus) *abstulit illud Dominus flante vento vehementi et urente tota nocte, et vertit in siccum.* Ubi nota, primo mare non dividitur, nisi percussum virga Mosis, afflictio dat latitudinem. Secundo, fundum maris siccat ventus vehemens, ut sit iter facile. Tertio, in nocte fit iter. Hebræi enim statim a media nocte ingressi sunt mare, et in prima aurora iam pervenerant ad aliud littus: cum tamen mare illud sex leucas habeat in latitudine: tribulatio dat alas a tergo insequens, ut Pharao faciebat. Quarto, Ægyptii insequentes pereunt in aurora, plures perdit felicitas.

Bethulia ab obsidione liberata, per orationem. In Bethuliæ obsessæ et liberatæ typo idem possis intueri; eam arctabat Holofernes cum centum viginti millibus peditum, et viginti duobus millibus equitum, præter eos, qui ex subactis provinciis adducti fuerant: iam commeatus et aqua ipsa deerat, sed oratio Iudithæ vim animo et brachio eius addens, cives educit in latitudinem. Nam, antequam generosum illud consilium perdendi Holofernis susciperet, induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum, et prosternens se Domino, clamavit ad Dominum, cap. 9. 1. e civitate exiens orabat, cap. 10. v. 10. in castris hostium orabat de nocte, id est, in summa tribulatione, cap. 12. 5. prope fontem Bethuliæ, v. 6. id est, in fletu et contritione servante puritatem cordis. Bethulia significat virginem seu virginitatem: deliciæ eam arctant et fœdant: afflictio lavat, et in apertos campos educit fontem ablatis canalibus subterraneis ab ipso hoste. Quanta fuerit latitudo civibus, et quanta præda, fusis Assyriis, vide cap. 15. et 16.

Notabile est, quod contigit Aureliæ ab Attila obsessæ, sed S. Aniano eius urbis Episcopo eam orationibus suis protegente et liberante. *Et Aurelia.* Sic rem narrat S. Gregor. Turon. lib. 2. hist. Franc. cap. 7. Attila, inquit, Chunorum Rex a Metensi urbe egrediens, cum multas Galliarum civitates opprimeret, Aureliam aggreditur, eamque maximo arietum impulsu nititur expugnare. Erat autem eo tempore beatissimus Anianus in supra dicta urbe Episcopus, vir eximiæ prudentiæ ac laudabilis sanctitatis, cuius virtutum gesta nobiscum fideliter retinentur. Cumque inclusi populi suo Pontifici, quid agerent, acclamarent, ille fisus in Deo, monet omnes in orationem prosterni, et cum lacrymis præsens semper in necessitatibus Domini auxilium implorare. Denique his ut præceperat deprecantibus, ait Sacerdos: Aspicite de muro civitatis, si Dei miseratio iam succurrat. Suspicabatur enim per Domini misericordiam Aetium advenire, ad quem et Arelatem abierat, prius suspectus futuri. Aspicientes autem de muro, neminem viderunt. Et ille: Orate, inquit, fideliter, Dominus enim liberabit vos hodie. Orantibus autem illis, ait: Aspicite iterum. Et cum aspexissent, neminem viderunt, qui ferret auxilium. Ait eis tertio: *Si fideliter petitis, Dominus velociter adest.* At illi cum fletu et eiulatu magno, Domini misericordiam implorabant. Exacta quoque oratione, tertio iam iuxta senis imperium aspicientes de muro, viderunt a longe quasi nebulam de terra consurgere. Quod renunciantibus ait Sacerdos: *Domini auxilium est.* Interea iam trementibus ab impetu arietum muris, iamque ruituris, ecce Aetius et Theudo Gothorum Rex, ac Thorismodus filius eius cum exercitibus suis ad civitatem accurrunt, versumque hostem eiiciunt repelluntque. Tum ad certamen descendentem fundunt, et ex Galliis fugant. Alii melius Regem Gothorum vocant Theodoricum, et filium eius Thorismundum, atque Hunnos, hostes. Narrat deinde Greg. Aetium fuisse servatum divinitus oratione uxoris eius. Tu ad orationem fuge in arcto positus, et dilataberis cum Davide nostro, qui ait: *Cum invocarem, exaudivit me Deus:* qualis fuerit exauditio, aperit, *in tribulatione dilatasti mihi.* Sic postea orans Eliseus in Dothain et in Samaria dilatatus est, ut dixi alias.

28. III. *Tribulatio per patientiam dilatat animum.* Tertio: Tribulatio dilatat per patientiam. Sancti sunt gemmæ: in afflictione insculpuntur, et insculpendo aperiuntur, ac dilatantur, ut magis luceant, Zach. 3. 9. agens de Christo ait: *Ecce lapis, quem dedi coram Iesu,* (filio Iosedec) *super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego cælabo sculpturam eius.* Hebr. *Ecce ego aperiam aperturam eius.* Pagn. vertit, cælo cælaturam: Arias, aperiens apertionem: Cælatura et afflictio, est apertio et latitudo. Nota, lapis ille est Christus, qui mittitur in Sion, et vocatur Isai. 28. 16. *Lapis probatus* (oportuit Christum pati: tentatus est per omnia absque peccato) *angularis, pretiosus in fundamento fundatus:* fert patienter omnes sibi impositos et in se stabilitos. 2. Lapis ille cælatur, sive per cælaturas intelligas ipsos oculos; nam tribulatio illuminat, ut virga Ionathæ: sive potius cælaturæ sint Christi vulnera et stigmata, quæ cor eius et manus pedesque aperuere latissima charitate. Syr. et Arab. Antioch. *Ecce ego aperiam portas eius.* Cor Christi ante passionem erat clausum, et ipsum cælum.

Sancti sunt arcus Dei per tribulationem extensi. Alio simili expone vim tribulationis mentem in speciem vincientis, sed reapse extendentis et roborantis, instar arcus distenti, et sagittis completi, Zach. 9. 12. *Convertimini ad munitionem,* ad legem gratiæ, quæ est arx munita, ut ait S. Cyrillus, vel ad Christum, et Ecclesiam, ut Cornelius, *vincti spei,* id est, in Babylone captivi, sed sperantes liberationem. 2. Et melius, spei vincti dicuntur, per spem ipsam Christo colligati, ut toti ab illo pendeant, ut Arias et Clarius explicant: *hodie quoque annuncians duplicia reddam tibi:* duplicia, id est, multiplicia. Si granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, multum fru-

Digitized by Google

etiam affert. 2. Duplicia, id est, duplo maiora, ut dicit S. Hier. 3. Vitam et libertatem, ut Theodoretus. 4. In anima et corpore gloriam cælestem, ut Lyranus. 5. In hac vita et in alia. *Quoniam extendi* (Hebr. דרכתי *durachti*, calcavi, unde *derech*, via calcata: extenditur arcus magnus pedibus eum calcando, ut nervus possit adduci; et iustus per tribulationem, ut sit aptus mittendis orationibus in cælum, et virtutibus ac monitis ad homines) *mihi Iudam, quasi arcum*. Hoc contigit in Apostolis, de quibus hæc S. Cyrillus et Theodoretus exponunt; et in Christo, de quo Remig. et Lyran. visum est. Sept. vertunt: *Tetendi te Iuda mihi arcum*. Pergit Zach. *Impleri Ephraim*, id est, Ephraimitas, nempe Apostolos, qui pene omnes erant ex Ephraim, hoc est, ex decem tribubus: ex tribu scilicet Zabulon et Nephthalim. Impleti autem sunt arcu, pharetra et sagittis, ut ait Mariana: vel potius tantum sagittis; nam ipsi comparantur arcui: iidem enim vocantur Iuda et Ephraim. Iuda, quia Dei laudes prædicabant, Ephraim, quia erant fructificantes, 2. Cor. 12. 9. *Virtus* (Græc. δύναμις, fortitudo, robur, potentia) *in infirmitate perficitur*. S. Gregor. Naz. orat. ad cives Nazianzenos: *Animo*, inquit, *morbo affecta, Deo propinqua est*. Vide S. Bern. epist. 2. 54. S. Chrysost. hom. 26. Apostolus de seipso ait, versu 10. *Cum infirmor*, (per afflictiones) *tunc potens sum*, per Dei auxilium, quo corroboror, ut ait S. Chrysostomus.

Martyres carcer non arctabat. Vincti spei erant sancti Martyres et Confessores in carceribus, qui ibi instar arcus a Deo extendebantur, ut hostes omnes vincerent. Tertull. lib. ad Martyres, cap. 2. hoc eximie describit. Eos enim ad constantiam animans docet, in arcto quidem positos, si corpus spectes: mente autem, cum Deo ac Cælitibus late spatiari, aliosque ipsis comparatos vitiis suis iacere concatenatos. Verba eius sunt: *Segregati estis a Mundo. Si enim recogitemus ipsum magis Mundum carcerem esse, magis exisse vos de carcere, quam in carcerem introisse intelligemus. Maiores tenebras habet Mundus, quæ hominum præcordia excæcant. Graviores catenas induit Mundus, quæ ipsas animas hominum constringunt. Peiores immunditias expirat Mundus, libidines hominum. Plures profecto Mundus reos continet, scilicet universum hominum genus. Iudicia denique non Proconsulis, sed Dei sustinet. Quo vos benedicti de carcere in custodiarium, si forte translatos existimetis. Habet tenebras, sed lumen estis ipsi. Habet vincula, sed vos soluti Deo estis. Triste illic expirat, sed vos odor estis suavitatis. Iudex expectatur de iudicibus, sed vos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic, qui fructum sæculi suspirat. Christianus etiam extra carcerem sæculo renunciavit, in carcere autem etiam carceri. Nihil interest, ubi sitis in sæculo, extra sæculum estis. Et si aliqua amisistis vitæ gaudia, negotiatio est aliquid amittere, ut maiora lucretis*. Et infra, magis ad rem nostram, liberos illos in ipsis manicis pedicisque esse ostendit: *Auferamus*, ait, *carceris nomen, secessum vocemus. Etsi corpus includitur, etsi caro detinetur, omnia spiritui patent. Vagare spiritu, spatiare spiritu, et non stadia opaca, aut porticus longas proponens tibi, sed illam viam, quæ ad Deum ducit. Quoties eam spiritu deambulaveris, toties in carcere non eris. Nihil crus sentit in ligno, cum animus in cælo est*, etc. Lege S. Cyprianum epist. 81. ad Rogatianum iuniorem et cæteros Confessores in carcere constitutos.

Adriani Papæ symbolum. Auro confer Sanctos afflictos, nullum est metallum pretiosius, nullum quod in plures laminas distendatur, ac dilatetur. Illis da symbolum Adriani Pontificis, qui variis ærumnis exercitatus, illud sibi sumpsit: *In malleo et incude dilatasti me*. Non fluit metallum, nisi in fornace. Tota Ecclesia persecutionibus est dilatata. Cassiod. in Ps. nostr. *Tribulatio est, quæ semper dilatat Ecclesiam: quando eodem tempore Confessores fiunt, Martyres coronantur: totaque turba Iustorum contritionibus semper augetur*. Herbæ sunt quædam, quæ pedibus calcatæ magis dilatantur, et melius crescunt.

29. IV. Charitas in tribulatione. Quarto: Tribulatio mentem dilatat per charitatem: cum enim nobis amaram terram reddit, ab ea amorem nostrum abstrahit, quo carere cum non possimus, in Deum illum transfert. Latitudinem charitatis pone primo, ut diligas etiam inimicos, quod docere nos solet tribulatio, a qua nonnisi hac conditione Deus liberat. Ita Haymo et Remigius. (Tribulatione mentem dilatat.) Secundo, ut eum fervore et ardore id facias, Ps. 118. 32. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*. Ubi S. Ambros. serm. 12. *O homo!* inquit, *quam latus es, si ad amplitudinem præceptorum cælestium sinum mentis tuæ expandas? Quam latum mandatum est charitas? Diligite*, inquit, *inimicos vestros. Omnes utique affectu charitatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cum recipiatur inimicus?* Vide illum psalmum. In ea latitudine sibi placet Deus, Prov. 1. 20. *Sapientia foris prædicat, in plateis dat* (Syr. exaltat) *vocem suam*. Sept. παρρησίαν ἄγει, cum libertate agit, ut vertunt Romana. In angusto loco trepida est sapientia, et dat vocem exilem, aut potius orctata silet: in plateis vero, id est, in corde amplo, et igne cælesti dilatato loquitur, et clamat, atque dominatur: ibi deambulat, suaque dona dispergit, Rom. 5. v. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*. Charitas Dei, id est, quæ est in ipso Deo increata, in nobis diffunditur per productionem gratiæ, charitatis, donorum et virtutum, ut sanctus Chrysost. S. Ambros. et Toletus exponunt. 2. *Charitas Dei*, id est, quam Deus in nobis produxit, quæ diffunditur extendendo se ad omnes motus et actus animæ perficiendos, ut S. Anselmus, S. Thom. S. August. de Spiritu et Litera cap. 32. et Concilium Trident. sess. 6. cap. 7. explicant. 3. S. Thomas, Origen. et Œcumenius de utraque charitate locum Apostoli intelligi censent, ac iure quidem. Una ex altera oritur. Cant. 1. 2. *Oleum effusum nomen tuum*, (id est, tu: es enim Christus seu Messias) *ideo adolescentulæ dilexerunt te*: animæ ferventes, quæ semper sunt in flore et vigore virtutis.

Quinto: Tribulatio dilatat mentem per lætitiam spiritualem, Rom. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus*, (propter 30.
Christum perpessis) *scientes, quod tribulatio patientiam operatur*, ut occasio, obiectum et excitamentum patientiæ, ait Cornelius: item ob gratiæ ubertatem in ea dari solitam, *patientia autem probationem*, id est, terminum probationis et experimentum: nempe ut innotescat, quanti Deum faciat is, qui tribulatur, ut explicat Toletus et Caietanus: *probatio vero spem*, id est, ut dicunt S. Chrysostomus, et S. Anselm. spei robur et vigorem: *spes autem non confundit*: infundit enim certitudinem, quod simus filii Dei, et mentem lætitia cumulat, ob immensa bona, quæ ostendit ex tribulatione oritura. S. Chrysostomus in eum locum: *Vidisti* εὐρυχωρίαν ἑώρακας, *ineffabilem latitudinem? vidisti*, λιμένα εὐφροσύνης, *portum lætitiæ? Quid enim homine fortissimo, et qui omnia facile ferre potest, patientius? Quid probato autem fuerit fortius? Quid autem conferri potest cum ea, quæ hinc oritur, delectatione? Dicit enim nobis tres voluptates, quæ hinc oriuntur: nempe patientiam, probationem, et spem futurorum bonorum*. (V. Lætitia etiam spiritualis.)

In dolore gaudet fortis. Gaudent in mediis doloribus animæ generosæ. Saræ prædicunt partum Angeli, et ridet, Genes. 18. 10. Ut enim ait Philo libro 2. allegoriarum legis, *insipiens moleste videt, audit, gustat, olfacit, et quocumque sensu utitur. E diverso virtutem invenies*, μετὰ χαρᾶς ὑπερβαλλούσης καὶ κυοφοροῦσαν, *cum ingenti gaudio etiam uterum gestantem ac parturientem: et bonum partum cum risu atque animi tranquillitate parientem, et fœtum hunc utrique parenti hilaritatem afferentem*. Sara genuit Isaac, id est, risum: hoc enim significat. (Sara genuit risum.) Notabile est, quod refert Favynus in historia Navarræ. Cum, inquit, Ioanna regina Navarræ, Henricum IV. postea Franciæ regem eniteretur, in ipsis partus doloribus, etiam hæretica, hymnum in Deiparæ honorem cecinit: ob sibi promisso, si id faceret, a patre testamento gauderet. (Ioanna regina pariens cantat.) Quantum erit igitur gaudium post dolores partus præteritos? Ioan. 16. 21. *Mulier, cum peperit puerum, iam non meminit pressuræ* (angoris, doloris, cruciatus tolerati) *propter gaudium, quia natus est homo in mundum*. Vide gaudium Annæ, quæ gratiam significat, nato Samuele et oblato in templo, 1. Reg. 2. 1. *Exultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo, dilatatum est os*

Digitized by Google

meum super inimicos meos: quia lætata sum in salutari meo. In Deo et Christo Salvatore lætitiam tuam statue, et numquam variabit. Samuel significat postulatum a Deo: quæ a Deo petieris, illa gaudium tibi parient, noli vanas delectationes a creaturis emendicare. *Dulcis et rectus Dominus.* Psalm. 24. 8. *Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini,* id est, in mandata, ut in Solem lucidum: vel respicere omnia, quæ eveniunt, intra Dei voluntatem, velut intra thesaurum, unde prodeunt.

Crux amara facit dulcia.

Cum filii Israel venissent in Mara, nec possent bibere aquas de Mara, eo quod essent amaræ: unde et Moses congruum loco nomen imposuit, vocans illum, *Mara, id est amaritudinem,* Exodi 15. 23. Deus ostendit Mosi lignum, quod cum misisset in aquas, *in dulcedinem versæ sunt,* v. 25. Eliseus aquas amaras Ierico sanat, ac dulces efficit iniecto in eas sale, 4. Reg. 2. 21. Vir fortis in tribulatione sese Dei causa immittens, ipsas dulces efficit, et tribulatio in eius animam ingrediens, amaritudinem suam perdit. Solitum est, ut aquæ amarorem aut suavitatem contrahant colatione per terras salsuginosas vel grati saporis. Hector Boethius in mirabilibus Scotiæ refert, in quadam Scotiæ rupe inventum fuisse lapidem porosum in formam spongiæ altera ex parte concavum, cui si marina infundatur aqua, *ea percolata dulcis potuique commoda effluat.* Cæterum communicatione amicorum, ut ferunt, per multas manus tandem ad Fast castellum, ubi et hodie esse aiunt, delatum esse. Talis est vir fortis, in seipso consistens, et omnia infusa concoquens et sua dulcedine afficiens.

Lapis mirabilis in Scotia.

Ioel. 3. 18. *Fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem spinarum,* id est, vallem, ut vertit Symmachus. Vallis spinarum, est pauper et humilis afflictus, hunc rigat fons gratiæ cælestis, et recreat.

Torrens spinarum.

Ezech. 47. 8. *Aquæ istæ, quæ egrediuntur ad tumulos sabuli Orientalis,* (quæ e templo exeunt in partem Orientalem, et ibi convolvunt tumulos arenæ) *et descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, et exibunt, et sanabuntur aquæ,* id est, dulcescent aquæ maris mortui, quod est mare Orientale Iudææ, infusis in illud aquis torrentis e templo fluentis. Tropol. Torrens ille est Dei gratia: afflictos recreat, qui sunt: 1. Arenæ ob exiguitatem et siccitatem, 2. Plana deserti, quia bonis terræ carent, et ab omnibus deseruntur. 3. Sunt mare mortuum, quia pleni sunt amaritudine, ac nihil in eis vivit. Nota, alludit Ezechiel ad aquas Iordanis, qui ingreditur una parte mare mortuum: alia vero ex eo egreditur, et eius aquas aliquatenus minus amaras reddit. Iordanis porro significat fluvium iudicii: hic, cum in animam viri iusti incidit, lætitiam affert, quia ostendit futuram mercedem: ideo arescentibus hominibus præ timore ob ea, quæ evenient ante iudicium, ait Christus Apostolis et Sanctis, Lucæ 21. versu 28. *His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra,* (ut securi et læti) *quoniam appropinquat redemptio vestra.*

Aquæ sanatæ.

Proverbiorum 21. 22. *Fons vitæ eruditio possidentis,* (sapientium) *doctrina stultorum fatuitas:* est aqua amara, et sterilem terram reddens, per quam fluit, ut aqua Ierico, 4. Regum 2. 19. Ierico Lunaticum significat. Sapiens vero est similis fonti, qui est in urbe Brielia; is, ut ait Georgius Bruin, aquam dulcem semper habet, licet circa ipsum omnes putei et fossæ salsam habeant. Notabile etiam est, quod habet Solinus pagina trigesima sexta, fluvium Himeræum, cum in Aquilonem fluit, esse amarum: cum vero in meridiem, esse dulcem. Doctrina, si in animum sapientem inciderit, suavis est: si in mentem stulti, amara. Item recta vel prava intentio res vel suaves vel molestas facit.

Puteus aquæ dulcis in medio amarum pararum. Himeræus fluvius amarus et dulcis.

Afflictio coarctat initio per tristitiam: sed in progressu dilatat per gaudium. Isaiæ 33. v. 21. *Locus fluviorum rivi latissimi et patentes: non transibit per eum navis remigum:* in cælo non erit percussio, sed perfecta et quieta latitudo: in terris fit dilatatio etiam in ipsa agitatione. Polycritus, qui res Siculas scripsit, ait, loco mediterraneo in Sicilia stagnum esse, ambitu suo scutum non excedens, aqua respiendente quidem, sed turbolentiore nonnihil: in quem si lavandi gratia quis ingrediatur, αὐξεσθαι εἰς αν ὕψος, *in latum extendi; quod si iteret,* μᾶλλον πλατύνεσθαι *amplius dilatari,* ut refert Aristoteles de mirabilib. auscultationibus.

Lacus in Sicilia certo modo se dilatans.

ARTICULUS III.

Terrena omnia sunt vanitas et mendacium.

POSTQUAM David primo versu gratias egit Deo de præteritis calamitatibus et periculis evitatis, et in secundo se munivit ad futuras clades declinandas, aut cum fructu perferendas: nunc ad hostes suos convertitur, v. 3. FILII HOMINUM, USQUEQUO GRAVI CORDE? UT QUID DILIGITIS VANITATEM, ET QUÆRITIS MENDACIUM? Vers 3. I. Pars.

31\. Filii hominum qui?

Quæres: Qui filii hominum intelligantur? Primo, amicos, affines, consanguineos et adiutores Davidis, qui ad eum iuvandum præsidiis terrenis et caducis nitantur, intelligunt Euthym. Caiet. et alii. Sed gravior videtur hæc reprehensio, quam ut amicis fiat. Secundo, accipiendos Absalonis fautores et Achitophelis insana consilia exquirentes, censent Asterius, et aliqui Hebræorum Doctores. Tertio, et melius, Lyranus ait sermonem dirigi ad eos, qui Sauli præsto erant contra Davidem, Dei auxilio fretum. De persecutione enim regis Saulis esse hunc psalmum, ostendi in proœmio. (1. 2. 3. Et genuinε.)

Sensus itaque est, q. d. Cur vos, o homines, humanis et incertis commoti rationibus, quæritis incassum me obterere: et vana atque mendacia Ziphæorum aliorumque capere me sperantium consilia creditis, et magis ac magis me quæritis? Sic, et bene, in filiis hominum ipse Saul includetur. Secundo: Sensus est, q. d. Quid vos aulici, et milites, vosque Ziphæi et omnes hostes mei, vanis promissis Saulis aures præbetis, eaque amatis et magni facitis, atque mendacio mentem pascitis? Nihil enim eorum, quæ obtruduntur, poteritis consequi. Nota, *filii hominum,* id est, homines, ut filia Babylonis, id est Babylon: et apud *Homerum sæpe* υἷες ἀχαιῶν, *filii Achivorum,* id est, Achivi. Sensus.

32\. Tropologice.

Tropol. Sensus est: *Filii hominum usquequo gravi corde?* Id est, quamdiu cor habebitis lapideum, durum, ad terram inclinatum, non cogitantes nisi bona terrena? Corda enim, ex sententia Domini, gravantur crapula, et ebrietate, et curis huius Mundi: et quia corda dura non recipiunt supernas cogitationes, sed solum terrenas et transitorias: ideo non diligunt, nisi terrena et transitoria: et quoniam ea sola quærimus diligenter, quæ ardenter diligimus, ideo subiungit Propheta, *ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Dicuntur autem bona terrena, vana et falsa: quia nec solida sunt, nec stabilia, quamvis talia esse videantur: et propterea merito falsa et fallacia dici possunt, præsertim si comparentur ad æterna. Additur in Hebræo, *sela,* id est, semper, quod recte ponitur hoc loco: id enim valde mirum est, quod homines non tantum initio Mundi, nec solum initio vitæ, sed in omni sæculo, et in omni ætate post tam longam experientiam, res humanas et fallaces tanto studio consectentur. Ita Bellarm. qui hunc vult sensum esse literalem, sed verius ad literam David alloquitur Saulem et eius asseclas, ut dixi. Secundo, *filios hominum* intelligunt idololatras Burgensis, Titelmannus, Cassiod. Remig. et Haymo. Hunc versum vocat Clemens Alex. in Proteptico, ῥυθμὸν ἐμβατήριον, carmen introductorium in navem Ecclesiæ, extra quam non est salus.

33\. Homines vocantur filii hominum. 1. Ut videant vilitatem suam ob peccata.

Nota primo, homines vocantur *filii hominum:* Primo, ut vilitatem et abiectionem suam ob peccata videant. Sic enim ordinarie in malam partem sumitur in Scriptura, cum ponitur sine adiecto. S. Chrysost. hic *filios hominum* censet vocari eos, qui vivunt in improbitate, et proclives sunt ad vitium. Ideo nos non esse vocandos filios hominum: licet enim natura id simus, gratia tamen sumus filii Dei, cuius si imaginem portemus, erit, ἀκήρατον δῶρον, perpetuum donum et integrum. Eam imaginem perdiderant, qui ante diluvium luxuriæ se dederant, Genes. 6. 2. *Videntes autem filii Dei* (Sethi posteri prius colentes Deum) *filias hominum,* (puellas impias de Caini posteritate) *quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas e-*

Digitized by Google

legerant. Statim postea Deus dicit: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum,* (per longum tempus) *quia caro est,* id est, carnalis, et in carnis vitia proclivis, ut S. Chrysost. ibi explicat. In eadem mente erat Beda in Ps. nostr. O vos filii! ait, non unius hominis, id est, Christi, quem imitari debetis: sed qui hactenus fuistis filii hominum, vel terrenorum parentum, portando scilicet imaginem illorum, et faciendo mala opera eorum.

II. Vilitatem, ob suam originem. Secundo, homines vocantur *filii hominum,* ut cogitent vilitatem suam et abiectionem ob originem terrenam et luteam. Ab humo enim homo ortum trahit: unde primus homo vocatus est Adam, id est, terrenus. Hoc notat Halitgarius Episcopus Cameracensis in tract. de vitiis et virtut. lib. 1. cap. 14. ubi subdit: *Omnis homo per peccatum nascitur, per laborem vivit, per dolorem moritur.* Nicolaus notarius S. Bern. epist. 49. O conditio! inquit, abiecta nascendi, vivendi dura, misera moriendi. Homo natus de muliere: quid enim abiectius? Brevi vivens tempore repletur multis miseriis: quid durius? Qui quasi flos egreditur et conteritur: quid miserius? Vides homo triplicem, sed infelicem funiculum, quo stringitur et cingitur omnis humana propago: qui non modo difficilis, sed etiam impossibilis sit ad rumpendum. Vis oculata fide videre, quia nihil est homine nascente abiectius? Omnium certe animalium et avium corpora multiplici naturæ valiantur præsidio, et eis quasi quodam patentissimo sinu pietatis occurrit. Denique bovi setam, volucri plumam, et dentes, et ungues, et cornua concessit, ut habeant, unde vim vel inferant, vel repellant. Sola hominis membra videas abiecta esse, non edita: quibus illa benignissima rerum nutrix quasi quodam indignationis oculo novercatur. Adde, quod profundissimis ignorantiæ tenebris homo obvolutus, veniat in locum hunc tormentorum, *ubi infeliciter nascitur, infelicius vivit, infelicissime moritur.* Ita ipse.

III. Quia sæpe decipiuntur in amore terrenorum. Tertio, homines in psalmo nostro vocantur *filii hominum,* quia fit mentio deceptionis, qua in rerum terrenarum amore et æstimatione falluntur. Id autem, quam sæpe homini accidat, docet sanctus Edmundus Cantuariens. Archiepiscopus in speculo Ecclesiæ. *Intellige bene,* inquit, *qualis es modo, quantum ad animam: quomodo habes modicum boni in te, modicum sensum, modicam potestatem: nam semper die ac nocte desideras illa, quæ tibi non prosunt. Quam sæpe fuisti deceptus, modo per dolorem nimium, modo per amorem inordinatum, modo per vanam gloriam, modo per indiscretionem et intemperantiam? Modo cexaris timore, modo elevaris falso spe. Ex alia parte, quod tu es tam mutabilis, quod illud, quod vis hodie, non vis cras: et sæpe es languidus propter plura, et cruciaris sæpe, si illa non habeas, et postquam habueris illa ad tuam voluntatem, tunc es de iisdem multipliciter angustiatus et tædio affectus.*

34. Nota secundo, pro *filii hominum* esse in Hebræo בני איש *bene is, filii viri,* ut ad verbum vertit S. Hieronymus hic: qui etiam in cap. 16. Matthæi notat, in versu nostro non esse hebraice *filii Adam,* sed *is,* id est, *viri.* Nam *is* significat quidem aliquando simpliciter hominem; sæpe tamen, sicut apud Latinos *vir,* denotat eius robur et vires tum animi, tum corporis. Sunt, qui ab אש *es, ignis,* deducant, q. d. igneum, ignitum; vigore igneo, ardenti et excelso pollentem. De eo etiam *is* dicitur, qui auctoritate, dignitate, gloria atque existimatione antecellit, et inter honoratiores connumeratur, ut latine vir, sicut docet Mercerus: et Græce ἲς, id est, robur, vis, inde mihi videntur derivasse.

Sumus filii. 1. Abrahami. Quæres: Cuius viri filios esse nos David intelligit? Primo, Abrahamum, cuius filios se esse Iudæi gloriabantur, accipiunt Felix et Lyranus. Secundo, et plenius, *filii viri,* id est, filii virorum, ut sit enallage numeri Hebræis solita. In ea mente videntur fuisse S. Chrysostomus, S. Thomas, Alcuinus et Bruno, qui filios viri interpretantur esse eos, qui ratione uti deberent. Ne simus filii bestiarum. *Filii hominum dicuntur hic, non bestiarum,* ait S. Thomas. Contra vero: *Homo, cum in honore esset,* (Chaldæus, homo sceleratus in tempore, quo subsistit) *non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Chald. *et redigitur in nihilum.* Vide illum locum, ubi peccatores brutis assimilari ostendetur. Nunc sufficiat Isaias Abbas in præceptis ad fratres, qui cum ipso vivebant, orat. 25. sub finem: *Qui,* ait, *brutorum instar sunt rationis expertes, aut sibi vicissim aliquid surripientes ferarum avaritiam imitantur, aut volucrum inconstantiam, aut venenum serpentium: horum animæ sponsæ Christi esse non possunt, quoniam illi sunt actione dissimiles.* 2. Christi. Tertio, in sensu Alleg. dicuntur homines *filii viri,* id est, filii Christi per gratiam, qua ab ipso adoptantur, Ps. 81. v. 6. *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi* (Hebraice עליון *elion,* Altissimi) *omnes.* S. Greg. lib. 4. in 1. Reg. cap. 4. speciatim ait nos esse Christi ipsius filios. *Redemptor,* ait, *generis humani quotquot fidei suæ et doctrinæ sacramentis instituit, ad immarcescibilem æternæ hæreditatis gloriam tot filios facit.* Hinc ab eo Christiani appellamur Ioan. 1. v. 12. *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri:* sic sunt fratres Christi, et imaginem Dei repurgatam ostentant. S. Theodorus Studita, in Catechesi ad discipulos in sacrum Pascha, catechesi 20. *Deus noster,* ait, *purus cum sit, seu potius Lux suprema, etiam puros asciscit: animoque nobis puro indito, purum eum quoque a nobis exiget. Nam ad imaginem divinam et effigiem creatus, dubium non est, quin, qui simulacrum sit diviaæ pulchritudinis, præditus sit et ipse pulchritudine. Atque id intelligens psaltes, ait Ps. 29. 8. Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem: hoc est, animi mei decori, ne ad fœdas peccati libidines pronus, deformis redditus, Deo ac præmiis excidat divinis.* Ergo explorate cognito talem nos animum tenere, pulchrum et formosum, quasique *depositum Deo reddituros* in suprema resurrectionis die, hortor et admoneo, amemus hanc pulchritudinem, hanc formositatem tueamur, nequaquam ad huius sæculi bella et carnis atque sanguinis venustates conversi. Neque enim sunt venustates, *sed venustatum simulacra:* seu, ut verius dicam, corruptela ac mutabilitas. Atque id rerum nos exitus docebit. Nam, qui hodie lepidus est et elegans, cras in sepulcrum coniectus, fœtidus atque omnibus dirus est. Adeo pulcrum est atque amabile nihil, solaque venerabilis virtus. Ita S. Theod. Vide S. August. tract. 2. in Ioan. et serm. 111. de tempore. Deus optat a nobis Pater vocari, Ieremiæ 3. 4. *Pater meus, Dux virginitatis meæ tu es.*

Nota tertio: *Filii hominum* aliquando cum laude homines dicuntur, si aliquod adiunctum sit, cui hæc appellatio opponatur. Sic Ps. 48. 3. ubi ad audiendum excitantur: *Quique terrigenæ et filii hominum.* S. Hieron. vertit: *Tam filii Adam, quam filii viri.* Chald. *Tam filii Adam antiqui, quam filii Iacob,* sumpsit Adam ut nomen proprium: melius sume, ut appellativum, q. d. filii hominis terreni: itaque filii Adam vocantur homines, ut suæ terræ recordentur, et se humilient.

Nota quarto, pro *gravi corde,* ut habet noster interpres: et Arabs, graves cordibus, ac τὸ βαρυκάρδιοι: nunc in Hebræo est: *Usquequo gloria mea* (est) *in ignominiam?* Chaldæus: Usquequo honor meus ad vituperium? S. Hieron. *Usquequo inclyti mei, ignominiose?* Syrus: Quousque gloriam meam celatis. Hæc varietas oritur a varietate punctationis. Nunc habemus כבודי *chebodi,* id est, gloria mea. S. Hieron. legisse videtur כבודי *chebodai,* in plurali cum affixo primæ personæ, ideo vertit: *inclyti mei.* Septuag. quibus magis, quam aliis omnibus credendum est ob maximam linguæ suæ peritiam, et codices emendatissimos, quos habuerunt, legerant כבודי *chebude,* graves, aggravati: est enim Paul. in Kal. Rursum nunc legimus לכלמה *liclimmo,* hoc est, in ignominiam. Lamed enim est ibi servile: et vox *chelimma* significat confusionem, probrum, vituperium, ignominiam. Sept. legerant לב למה *leb lamma,* id est, *corde: ut quid,* etc. Et quidem maxima est affinitas scriptionis inter caph et beth. Sensus autem longe est clarior secundum eos et nostram Vulgatam: *Filii hominum usquequo gravi corde?* Aliæ versiones habent sensum difficilem, aut verius non ita facilem. Nam, cum dicitur: *Usquequo gloria mea in ignominiam,* non est certum, de qua gloria sit sermo. Potuit, ait Lori- 35. Versionum varietas.

Digitized by Google

nus, honorem gloriamque suam David intelligere, vel vitæ innocentiam, vel regiam dignitatem, vel Deum ipsum. Arbitror intelligi de dignitate, quam habebat apud regem Saul: erat enim eius gener, sed præsertim de inauguratione in regem futurum; sed enim, licet Dei iussu per Samuelem Prophetam factum irridebatur ab aulicis Saulis, qui cum ipso fugientem et latitantem Davidem persequebantur.

36. *Gravi corde sunt. 1 Increduli. 2. Tardi et segnes. 3. Et melius, omnes peccatores.*

Quæres primo: Quinam sint gravi corde? Primo, Hypatius *graves corde* ait esse incredulos, qui nolint in Deum respicere, neque divinas dispensationes considerare. Secundo, alii dicunt, *graves corde* esse eos, qui obtusiori sunt ingenio, et ad Dei verbum segnes et tardi. Vel qui in tentationibus et afflictionibus commoventur et perturbantur; et quidvis potius agunt, quam divinum auxilium implorent. Tertio, et optime S. Chrysost. accipit locum hunc de omnibus peccatoribus. *Graves corde*, inquit, *sunt*, παχυκάρδιοι, σαρκικοί, τῇ γῇ προσηλωμένοι, *qui sunt crasso corde, carnales, affixi terræ, vitium persequentes, improbitatem exercentes, libidine et voluptate corrupti ac marcidi.* Ait autem, illum affectum et inclinationem ad terrena ac delicias, esse, πηγὴν ἀσεβείας, *fontem impietatis.*

Cor est vas amplum.

Adverte, cor est vas, et quidem amplum, in quo cælum aut terram possis ponere: Deum aut terrena: et consequenter potes illud grave vel leve efficere. S. Mac. senior homilia 43. oculi similitudine plurima sapientis id explicat: *Sicut oculus*, ait, *omnium corporis partium est minimus, et ipsa pupilla oculi, cum sit exigua, tamen est vas ingens, quoniam intuetur una cælum, astra, lunam, urbes et alias creaturas: et eodem modo, quæ in illa parva oculi pupilla cernuntur, simul et eodem momento formantur et effinguntur. Hoc pacto se mens habet in corde, ipsumque cor est quoddam VAS MAGNUM. Ibi sunt dracones, ibi leones, bestiæ venenosæ, ibi vitiorum cuncti thesauri, ibi asperæ et salebrosæ viæ, ibi præcipitia. Contra vero, ibi Deus est, ibi etiam Angeli, ibi vita et regnum, ibi lumen et Apostoli, ibi cælestes urbes, ibi thesauri gratiæ, ibi sunt omnia.*

37. *Cor grave efficiunt. 1 Terrena. 2 Peccata. 3 Eorum multitudo.*

Cor leve Deus efficit, atque eius præcepta. Imponit servis suis iugum suave, et *onus leve.* Matth. 11. v. 29. Cor grave efficiunt, primo terrena omnia etiam licita. Ut enim ait S. Gregor. *Terrena pondus sunt, non subsidium.* Secundo peccata omnia. S. Bern. sermone de quinque negot. *Omnis animi perturbatio pondus est.* Tertio, multitudo præsertim peccatorum degravat cor. Isaiæ 1. v. 4. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate!* qui, ut ait Cornelius, scelerum pondere et multitudine degravatur et incurvatur quasi in terram. Ibi vide quinque gradus impietatis ab Isaia assignatos. Vel arenulæ navem demergunt, si sint nimis multæ. Unde S. Chrysost. ait: Ne faciamus cor grave: *Ne, sicut navigia, quæ nimium habent saburræ demergatur.* In nostra hoc potestate situm est. Non est enim talis natura, sed levis et sursum tendens facta est: nos autem ipsam, vim inferentes, gravem efficimus. Ita Chrys.

4 Habitus peccaminosi.

Quarto, præsertim ea peccata degravant, quæ radices egerunt in anima per habitum. Illud est onus grave, de quo David noster Ps. 37. v. 5. *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum,* (a longo tempore crescentes) *et sicut onus grave* (S. Augustinus *sicut fascis gravis*) *gravatæ sunt super me*, id est, plusquam vires meæ ferre possunt, itaque vel invitissimum deiiciunt. Hi sunt fasciculi deprimentes, quos Deus dissolvi iubet, Isaiæ 58. v. 6. *Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes, et omne onus dirumpe.* S. Clemens lib. 2. Constit. Apost. cap. 53. Christianus esse vis, ait, sequere legem Domini: dissolve omne vinculum iniquitatis. Sic vocat inimicitias et desiderium vindictæ sanctus hic Pater. Cum cor Pharaonis esset *induratum.* Exodi 7. v. 13. fuit etiam *ingravatum*, v. 14. per frequentatos actus ipse *ingravavit cor suum*, ideo deiectus est in profundum maris. Exodi 15. v. 10. *Flavit spiritus tuus, et operuit eos mare: submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.* Si totum te plumbeum videas, ne tamen despera, liquescet illud plumbum divinæ charitatis igne. Sacchin. lib. 5. hist. Soc. Iesu, num. 65. Ægidius, ait, Montanus, dum vigilat, videt cubiculum, in quo iacebat totum magno iucundoque completum lumine: dein videre sibi visus cubiculi tecto patefacto, ita ut cælum pateret, in altum sustolli, et quasi *plumbea circumdatum veste,* quæ tanquam colliquescente sensim et *delabente plumbo,* quo ipse altius attollebatur, eo fiebat levior. Cumque evectus tandem usque ad solium Dei esset, nec auderet oculos ad eius conspectum erigere, conscientia cuiusdam peccati (quod fuisse creditum est illam ex monte Politiano fugam) iussum a Deo bono animo esse, seque intueri; iam condonatam noxam, cuius puderet. Cum igitur animo ex iis verbis sumpto, fixisset in Deum oculos, et eo spectaculo fruitus aliquando fuisset, cognovisse die Annuntiationis Deiparæ, hora diei suprema sibi moriendum. Ita ibi. Parandum itaque est Deo domicilium in corde nostro, ut illud ad se trahat, atque in eo habitet. S. Mac. homilia 15. paulo post medium: *Cum cor*, ait, βαθὺ ἔχει ἀπέραντον, *sit infinitæ profunditatis, ibi sunt triclinia, cubicula, fores, vestibula, ministeria multa et exitus: ibi est officina tum iustitiæ, tum iniquitatis: ibi est mors et vita, ibi bona negotiatio et contraria. Quemadmodum si palatium magnificum fuerit, quod deseratur, et omnis generis fætore repleatur, et cadaveribus multis, sic cor, quod erat* παλάτιον χριστοῦ, *palatium Christi, omnimodo impuritate refertum est, ac turbis plurimis pravorum spirituum. Ideo restaurandum illud ac reædificandum, suntque præparanda promptuaria et cubiculo. Nam Rex Christus cum Angelis et sanctis spiritibus venit illuc, ut ibi requiescat, habitet, inambulet, regnumque suum collocet. Itaque, quemadmodum, si navis apparatu multo fuerit munita, in qua sit gubernator, qui regat omnes, et moderetur, quibusdam timorem incutiens, alios vero dirigens: eiusmodi est cor, habens mentem pro moderatore, conscientiam arguentem, cogitationes accusantes ac defendentes.* Contra vero, sicut ait S. Chrysostomus in psalmum nostr. Quando est gubernator ebrius, et fluctuum ac ventorum imitatur inconstantiam ac perturbationem, quomodo fieri potest, ut navis servetur?

Ægidii Montani vestis plumbea.

Cor est ampla domus.

38. *Cor gravat. 1. Superbia.*

Speciatim cor grave reddit: Primo, superbia. Hoc est *onus vallis visionis.* Isaiæ 22. v. 1. de quo sic ait S. Bernard. tract. de undecim oneribus, serm. 9. *Visio refertur ad contemplationem, vallis ad humilitatem vel deiectionem. Est enim quorundam contemplatio humilis, quorundam deiecta. Humilis Sanctorum, abiecta peccatorum. Sancti autem, quo magis proficiunt, eo maiori onere vanitatis fatigantur: et sic ad altiora se erigunt, ut quandoque inviti et ad inferiora trahantur. Si enim virtus proficit, servatur humilitas: si onera, vanitas est. Scitis, fratres, qualem necesse est, ut sustineat pugnam mens proficientis, ne favor humanus subrepat, ne dissolvat adulatio, ne cor ambitu intumescat.* Ad literam vallis visionis, id est, prophetiæ, est Ierusalem parens et nutrix prophetarum et sacerdotum in templo lucem a Deo recipientium. Vallis dicitur, quod, ut vallis e monte imbres, ita ipsa divinas e templo et Deo ibi residente visiones et prophetias reciperet. δαίμων dicitur quasi δαήμων, id est, doctus et eruditus, ait Plato in Cratylo. *Scientia inflat.* 1. Cor. 8. 1. Græce φυσιοῖ, tumet, ac turget instar follis vento pleni; et nisi caveas, deiicit *in passiones ignominiæ.* Rom. 1. 26. ut superbos illos Philosophos. Dignitates sunt onus degravans. Moses ait num. 11. v. 11. *Cur imposuisti pondus universi populi huius super me?* Vocamus vulgo *charge* ipsas dignitates. Alphonsus Rex Aragonum in cœna importunius quodam instante ait: *Asinos regibus beatiores esse: Illis enim, dum comedunt, clitellas auferunt agasones, mihi vero senex iste cœnanti imponit.*

Alphonsi regis acroama.

39. *2 Avaritia.*

Secundo: Avaritia cor gravat, illud enim implet metallis et denso luto, Habacuc 2. v. 6. *Væ ei! qui multiplicat non sua: usquequo et aggravat contra se densum lutum.* Chald. Usquequo aggregaturus es in te gravitatem peccati. De avaritia explicat S. Gregor. 3. parte Pastor. cap. 21. *Avaro, contra se densum lutum aggravare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare.* Vide illum l. 31. Mor. 13. Quid sunt aurum et argentum, ait S. Bern. serm. 4. de Adventu, nonne terra rubra et alba, quam solus homi-

Digitized by Google

num error facit, aut potius reputat, pretiosam? Quid sunt gemmæ, nisi lapides terræ? Et Remig. Opes sunt densum lutum, quia sinceritatem mentis confundunt, et gravissimo pondere iniquitatis mentem premunt. Eodem simili utitur Zacharias cap. 9. 3. *Ædificavit Tyrus munitionem suam*, (est paronomasia inter צור *tsor*, Tyrus: et מצור *matsor*, arx, rupes, propugnaculum, munitio, q. d. extruxit Tyrus Tyrum, arx arcem, rupes rupem. Tropol. superbus et terrenus in terra sibi statuit præsidium) *et coacervavit argentum quasi humum, et aurum ut lutum platearum*, id est, ut ob copiam non pluris esset, quam lutum. Tropol. ita ut inficeret, ac pollueret instar luti. *Ecce Dominus possidebit eam, et percutiet in mari fortitudinem eius.* Chald. Proiiciet divitias eius in mare.

Quid est talentum plumbi.

Idem Propheta Zachar. cap. 5. 7. Avaritiam, ut censet S. Greg. plumbeam facit. *Et ecce talentum plumbi* (id est, massa plumbea ingens et maximi ponderis) *portabatur, et ecce mulier una sedens in medio amphoræ.* Talentum erat unicum apud Hebræos, continebat tria millia siclorum, uncias mille quingentas, duodecim millia drachmarum, minas Hebræas 60. atticas 120. Romanas libras 125. *Et dixit: Hæc est impietas, et proiecit eam in medio amphoræ, et misit massam plumbeam in os eius:* amphoræ scilicet, ut recte ait S. Hieron. et Albertus: vel mulieris, ut Theodoretus et Vatablus. Tropolog. avari habent in ore plumbum et aurum grave, semper de divitiis loquentes: habent in corde, semper de iis cogitantes. S. Gregor. 14. Mor. cap. 26. *Deus per imaginem amphoræ quasi patens os avaritiæ designavit. Avaritia quippe velut amphora est, quæ os cordis in ambitu apertum tenet. Et dixit: Hæc est oculus eorum in universa terra. Multos obtusi sensus homines cernimus, et tamen eos in malis actibus astutos videmus, etc. Quid est talentum plumbi, nisi ex eadem avaritia pondus peccati? Et ecce mulier una sedens in medio amphoræ. Quam mulierem, ne fortassis, quæ esset, dubitare possimus, illico Angelus innotuit. Nam illic mox sequitur: Et dixit: Hæc est impietas. Et proiecit eam in medio amphoræ. Impietas in medio amphoræ proiicitur: quia nimirum in avaritia semper impietas tenetur. Et misit massam plumbi in os eius. Massa plumbi in os mulieris mittitur: quia scilicet impietas avaritiæ, peccati sui pondere gravatur. Si enim ad ea, quæ deorsum sunt, non ambiret, erga Deum ac proximos impia nequaquam existeret.* Licinius Crassus apud Suetonium in Cn. Domitium Ænobarbum est iocatus, cum ait: Non esse mirandum, quod æneam barbam haberet, cui esset os ferreum, cor plumbeum. Idem dic de avaro.

40. *3. Luxuria. Quæ est iniquitas calcanei.*

Tertio: Luxuria cor degravat, est enim abiecta et in imis consistit. Ps. 48. 6. *Cur timebo in die malo?* (S. Hieron. in diebus malis: scilicet, in diebus mortis et iudicii) *Iniquitas calcanei mei* (Symm. vestigiorum meorum) *circumdabit me.* Hæc calcanei iniquitas est adulterium Davidis: quia, ut medici tradunt, a pedis planta inchoat vena, quæ concitat libidinem: ita ut ea de causa hieroglyphice aut symbolice dixerint, in solo calcaneo vulnerari Achillem potuisse, et Orpheo teste princeps libidinis locus talus est. Ita ibi Lorinus: id expendemus, cum ad illa venerimus. De Holoferne dicitur Iudith 16. 11. *Sandalia eius rapuerunt oculos eius*, (in terram flectit oculos, et in lutum luxuria) *pulchritudo eius captivam fecit animam eius.* Hinc rescisso capite cadaver eius in suo sanguine tabefactum *iacebat super terram*, cap. 14. v. 14. *Nihil facit adeo grave cor, ut libido*, ait S. Chrysost. in Ps. nostr.

Et facit cor luteum.

et ad ea, quæ pertinent ad hanc vitam affectio, et terræ affixum esse. Quod tale est, non erraverit, qui dixerit, πήλινον καρδίαν, esse cor luteum: ait deinde, debere nos, πτερῶν σάρκα, καὶ μετάρσιον ἐργάζεσθαι, carnem alatam et se in altum erigentem efficere.

41. *4. Ira. Quæ est gravior. 1. Saxo. 2. Multa arena. 3. Plumbo.*

Quarto: Ira cor gravat. Prov. 27. 3. *Grave est saxum, et onerosa arena, et ira stulti utroque gravior*, id est, intolerabilior. Dionys. Carth. id explicans Tropol. ait: Grave est saxum, ut lapis molaris, quodcumque mortale peccatum, quod suo mox pondere trahit ad aliud, et impœnitentem præcipitat in gehennam. Et onerosa arena, conglutinata seu multiplicata est venialium multitudo: sed ira stulti, id est, hominis vitiosi, utroque est gravior ad portandum hominibus, nisi sapientibus ac perfectis. Multis enim mortalibus peccatis, non omnibus, ira est gravior coram Deo atque hominibus. Ita ipse.

Sibi ipse est gravis, iracundus. De eo præsertim dic, quod habetur Eccli. 22. 17. *Super plumbum quid gravabitur? Et quod illi aliud nomen, quam fatuus?* Ira furor brevis est, ac v. 18. *Arenam, et salem, et massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem, et fatuum, et impium.* Mundi prudentia est arena sterilis et mobilis. Sal est prudentia carnis, de spuma maris formatur: massa ferri est robur diaboli.

5. Invidia. Quæ est onus Ægypti.

Quinto: Invidia cor gravat. Est onus Ægypti. Isaiæ 19. 1. *Onus Ægypti. Cor Ægypti tabescet in medio eius.* Ac v. 3. *Dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus eius.*

6. Gula.

Sexto: Gula cor gravat. Unde monet Apostolos aliosque Christus, Lucæ 21. v. 34. *Attendite autem vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate.* Crapula est, cum ex vinolentia vel ebrietate caput tremit, vertigine agitatur, gravatur, luctatur, fluctuat, dolet, ructat, vomit, etc. Omnia enim vini potusque damna significat crapula. Unde Galenus in Aphorismis scribit, omnem noxam a vino factam, a Græcis vocari κραιπάλην, id est, crapulam, παρὰ τὸ κάρα, id est, caput, πάλλεσθαι, id est, concuti. Proprie autem crapula dicitur de gravedine, et noxis iam dictis, ex hesterna ebrietate. Unde Plato in Symposio, Crapulam sentiens, ait, ex potitatione hesterna. Hinc Arabicus pro *crapula* vertit *satietate*. Ita Cornelius.

κραιπάλη

7. Pigritia.

Septimo denique: Pigritia cor gravat. Cor natura calidum superna debet petere, pigritia illud frigefacit ac deiicit. Zoroastres animum vocabat alatum, sed alis cadentibus præcipitem, dicebat ferri ad corpus. Pigritia alas abripit. Prov. 26. 15. *Abscondit piger manum sub ascella sua*, (Syrus, in sinu suo) *et laborat, si ad os suum eam converterit*: adeo gravis est pigritia torpens. Cor, nisi levetur in cælum, putrescit in terra, ut ait S. Augustinus in Ps. 118. et serm. 50. de tempore. De impiis ait Isaias 14. v. 19. *Descenderunt ad fundamenta laci, quasi cadaver putridum*: et cum illis dicitur descendisse segnis Balthasar, dum regia eius civitas obsidetur et capitur. Moschus in prato spirituali ait, monachum quemdam, cum paradisum videret, in eumque vellet ingredi, audivisse ab Angelo: *Nemo piger huc ingreditur. Ite, certate, contemnite vanitates sæculi.* Non ascendit piger, caret alis et calore sancto. Contra vero, ut ait Zach. 9. 16. *Lapides sancti elevabuntur*, ut iis ædificetur Ierusalem cælestis.

Piger monachus a cælo reiicitur.

42. *Terrena bona sunt vana.*

Quæres secundo: Cur bona terrena vocentur vanitas? Ait enim David: *Filii hominum, ut quid* (quare) *diligitis vanitatem?* Id est, bona terrena, ut explicat Bellarminus.

1. Quia non solida.

Primo, terrena sunt vana, quia non sunt solida bona, sed inania et vacua, quæ plus habent tumoris, quam succi et medullæ. Hoc enim proprie significat vanum: nempe quod est inane et vacuum. Sic ait Maro lib. 1. Georg. *Sed illos expectata seges vanis elusit avenis.* S. Thomas in psalmum nostrum: *Temporalia vana sunt*, inquit, *quia non continent solidum bonum.* In Hebræo est: Usquequo diligitis ריק *rich*, inanitatem, vacuitatem, vanitatem. Chald. inania. Recte a *rich* deduces *richesse*. S. Ambros. lib. 1. Off. cap. 49. *Quid est congregare opes, nisi vanum? Quia caduca quærere, vanum est satis.* Et infra concludit: *Quid vane araneam texis, quæ inanis et sine fructu est, et tanquam casses suspendis inutiles divitiarum copias, quæ, etsi fluant, nihil prosunt, imo exuunt te imaginem Dei, et induunt terreni imaginem?* Alludit ad Isaiam cap. 59. 4. de sceleratis dicentem: *Confidunt in nihilo*, (in rebus vanis et nihili: ut ait S. Thom. et Haymo) *et loquuntur vanitates, conceperunt laborem*, (peccatum homicidii et violentiæ in proximum, ut explicat S. Thom. et S. Cyr. vel quodlibet scelus: nullum est enim, quod doloris non sit causa, ut Hugo) *et pepererunt iniquitatem.* Et magis ad rem v. 5. *Ova aspidum* (viperarum, si Aquilæ credimus) *ruperunt, et telas araneæ texuerunt. Telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia.* Idem S. Ambros. lib. de fuga sæculi,

Digitized by Google

multa hominum opera enumerat, et vana atque inutilia esse pronunciat. *Vanitas circus est*, ait, *quia nihil prodest. Vanitas est equorum velocitas, quia mendax est ad salutem. Vanitas theatrum est, vanitas ludus omnis. Omnia vanitas*, inquit *Ecclesiastes, quæ in hoc sæculo sunt. Denique, qui salvus esse vult, supra Mundum ascendat* etc. Omnibus cum Salomone dicendum est, Prov. 1. 22. *Usquequo parvuli diligitis infantiam?* Res infantiles, parvas, nugatorias. R. Levi et Aben Ezra: Usquequo simplices seducti ab impostoribus diligitis infantiam? Chald. et Syrus. Quousque insipientes diligitis insipientiam? In psalmo nostro Eusebius vanitatem interpretatur insaniam. Et vero, quis sanæ mentis præferat lutum cælo, quisquilias Deo? Et tamen vere dicitur a Iona in ventre piscis orante, Ion. 2. v. 9. *Qui custodiunt vanitates frustra*, (alii vertunt, funes vanitatis) *misericordiam suam derelinquunt*: id est, Deum suum, qui est Fons misericordiæ et pietatis, ut S. Hier. Rupertus et Vatablus exponunt. Idola sibi inutilia ponunt pro Deo vanitates illas, sed audiant Habacuc cap. 2. 18. *Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus: conflatile, et imaginem falsam?* (Sept. imaginationem falsam. Non sunt bona realia, sed imaginaria) *quia speravit in figmento fictor eius, ut faceret simulacra*, (Septuag. εἴδωλα, idola) *muta*, quæ ne verbulo quidem possunt consolari

Idola argentata, intus putrida.

vers. 19. additur: *Væ! qui dicit ligno: Expergiscere. Surge, lapidi tacenti: numquid ipse docere poterit? Ecce iste coopertus est auro et argento? Et omnis spiritus non est in visceribus eius.* Nihil est in idolo intrinsecum, præter lignum putridum et cariosum, intra quod sunt vermes rodentes: in superficie extima est splendor ac pretium: facile pereunt hæc extrinseca. Sophon. 1. 11. *Disperierunt omnes involuti argento*, divites, nobiles, avari. Nahum 1. 9. *Diripite argentum, diripite aurum*, est vox Prophetæ hortantis Chald. et Medos ad direptionem Ninives, quam cepit et vastavit Nabuchodonosor: *Et non est finis divitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus.* Sept. ad psalmum nostrum apte reddunt: *Aggravata sunt super omnia vasa concupiscentiæ suæ.* Erant scilicet graves corde. Tigurina vertit: Onusta est rebus quibusque charissimis. Ut enim ibi recte ait S. Hieron. Tanto magis ipsa aggravabatur, quæ gravia diligebat. Ac v. 10. *Dissipata est, et scissa, et dilacerata*, ad rem præsentem faciunt Hebraica, in quibus est insignis annominatio: *buka, mebuka, mebulaka*, id est, *vacuitas, et evacuatio, et laceratio.* Hostis nihil relinquit in penetralibus, intima quæque diripit atque spoliat: unde additur, *cor tabescens.* (Chald. et Vatablus, *cor liquefactum*, diffluit ad exteriora, fit tamquam cera liquescens) *et dissolutio geniculorum.* Tigurina, tremor genuum. Pagninus, collisio genuum. Extrinseca non subsistunt, cum interiora enervantur et evacuantur.

Involuti argento pereunt.

43. Terrena omnia nihil sunt, et ad nihilum amatores suos redigunt, Isaiæ 41. 24. *Ecce vos estis ex nihilo, et opus vestrum ex eo, quod non est*: id, quod facitis, nihil est, nullius est valoris aut momenti. Hebr. מאפע *meapha*, ex nihilo, ut Pagninus et Arias vertunt. 2. Minus sibilo, seu *præ sibilo*, ut Fursterus et Forerius. 3. *Opus vestrum opus est serpentum, quæ lædunt proximos sibi*: ut vertit R. Moses, qui censet *epha* seu *opha* esse genus serpentis: et quidem אפעה *ephe* est genus serpentis. S. Hieron. transfert viperam et regulum. Itaque, qui sectantur vanitates, nihil sunt boni, sed sunt pleni veneno, et sibi et aliis pestifero. Addit Isaias v. 29. *Ecce omnes iniusti, et vana opera eorum*, (ex vano corde oritur vanum opus) *ventus et inane* (תהו *touh*, res informis, ut reddit Vatablus: desolatio, ut R. David in libro radicum) *simulacra eorum.* Pagninus totum versum sic reddit: *En omnes ipsi*, און *aven, vanitas sunt* אפס *ephes, nihil operis eorum: ventus et inane conflatilia eorum.* Idola sunt, non res, simulacra et apparentia tantum, non veritas conflata ex fluxis, non ex stantibus bonis. Itaque peccatores increpat Amos 6. 14. *Lætamini in nihilo.* Pagn. vertit, *in non aliquid*, id est, in eo, quod non est aliquid. Arias, *in non verbo*, id est, in non re, secundum phrasim hebraicam. Sumunt enim *dabar*, verbum, pro re, idque sæpissime. Symm. *lætamini, ἀλόγως, irrationabiliter.* Quid enim magis rationi contrarium, quam pro terra rubra Deum relinquere? Osee nos admonet cap. 4. 15. *Nolite ingredi in Galgala, et ne ascenderitis in Bethaven*, id est, in Bethel, ubi Ieroboam Rex Israel posuerat vitulum aureum adorandum, ut censent S. Hieron. S. Cyrill. Theophyl. Haymo et Lyranus. Nota, Bethel significat domum Dei, sic dicta est a Iacob ob visam scalam e terra in cælum pertingentem, in qua erat Deus et Angeli: Bethaven autem significat *domum idoli, domum vanitatis*, ob idola. Mundus hic est domus Dei, in qua providentiæ suæ scalam erigit, ut per eam Sanctos suos in cælum deducat: sed fit Bethaven, per amorem terrenorum idolorum, ac præsertim aureorum.

Secundo: Terrena bona sunt vana et ipsa vanitas, quia citissime illa ipsa species, quam ostentant, transit atque evanescit. Beda in psalmum nostrum: *Terrena*, inquit, *dicuntur vana, quia transitoria et labilia, velut umbra.* Ionæ 4. 5. *Egressus est Ionas de civitate* (de civium unitate. Ionas significat dolens: qui e corde suo ad exteriora egreditur, anxiatur) *et sedit contra Orientem civitatis*, (id est, Ninives: osculatur avarus et ambitiosus manum suam, et adorat Solem orientem et eius lucem: אור *or* lucem significat: auri splendorem omnes aspiciunt atque venerantur) *et fecit sibimet* (hic est amor proprius) *umbraculum ibi: et sedebat subter illud in umbra, donec videret, quid accideret civitati*, quam everti cupiebat, ne videretur mendax. Alios non curant avari et superbi, modo sint in umbra; et quia sunt in umbra, non in veritate. Sed cito illa umbratica disparent, licet multiplicentur. Versu quidem 6. nova umbra conceditur Ionæ. *Et præparavit Dominus Deus hederam*, (Syr. et Arabs, cucurbitam) *et ascendit super caput Ionæ*, (avaris divitiæ, non divitiis avari dominantur) *ut esset umbra super caput eius*, (sic lumen Solis eripit) *et lætatus est Ionas super hedera lætitia magna.* Sed verme matutino intus rodente, hedera seu cucurbita, id est, vana mundi gloria et voluptas, exarescit: et ventus calidus et urens, id est, dolor vehemens, Ionam ita affligit, ut mortem optet. Deus optimam rationem arefactionis reddit v. 10. *Sub una nocte nata est, et sub una nocte periit.* Hebr. filia noctis erat, et filia noctis periit. Hoc de voluptatibus commode dicetur: filii lucis amant lucem, filii tenebrarum eam fugiunt, et mærorem reperiunt, nec viam habent evadendi. De singulis mundi bonis, et de eorum vanitate, pauca dicamus.

44. II. Terrena vana sunt, quia cito transeunt.

Prima: Divitiæ fluxæ sunt, ut aqua. Nahum. 3. v. 8. Niniven alloquens ait: *Numquid melior es Alexandria populorum*, (hoc est, populosa) *quæ habitat in fluminibus?* Iuxta Canopicum Nili ostium sita ab ortu et occasu cingitur Nilo, qui in varios sectus rivos urbem interluit, atque in illa multas insulas efficit. Strabo lib. 14. vocat urbem potentem et populosam, *aquæ in circuitu eius: cuius divitiæ, mare*, (Tigurina, cuius propugnaculum. Pagn. antemurale, Chald. murus est mare) *aquæ muris eius.* Solinus cap. 35. Alexandria, inquit, insidioso accessu aditur, fallacibus vadis, cæco mari, tribusque tantum canalibus admittit navigantes. Ita ipse: pergit Nahum v. 9. *Æthiopia fortitudo eius, et Ægyptus*: a nigredine et caligine sibi vires quærit avarus: per fas et nefas lucrum captat. S. Bern. epist. 103. *Væ, væ*, ait, *vapor est ad modicum parens, quod æternæ felicitatis aditum intercludit, quod perennis luminis incircumscriptam claritatem abscondit.* Ægyptum aliqui tenebras interpretantur. 45.

1. Divitiæ sunt fluxæ, instar aquæ.

Secundo: Honor quoque, est aqua transiens. Oseæ 10. 46.
v. 7. *Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam* (Sym. ἐπίζεμα, ebullitio, fervefactio, ferventis ollæ superiores aquæ, bullæ surgentes in aqua bullienti: elatæ sunt, sed bulliunt, et cito cadunt, et aliquando in ignem et cineres aut in fumum abeunt) *super faciem aquæ.* Rex ille Samariæ fuit Osee, qui a Salmanasar victus est anno regni sui nono, quo totum regnum Israel funditus extinctum est. Arabs Antioch. vertit, despexit Samaria regem suum, *quasi herbam super aquas*: id est, ut algam in aquis fluitantem et spuma plenam: Syrus, quasi paleam. Vento scilicet agitatam. *Vide Ps. 1. v. 4.* Idem Propheta Oseas

2. Honor est aquæ bulla, cito decidens.

Digitized by Google

cap. 9. pseudoprophetas vanitatem sectantes vocat viros venti. Ubi enim habemus v. 7. *Scitote Israel stultum Prophetam, insanum virum spiritualem*. Hebraice est, *virum venti*, id est, ventosum, et vanum: dicimus *un venteur*, qui se suaque iactitat, ut laudetur. Syrus: *Virum qui amictus est spiritu stoliditatis*. Iactantia stultitiam ac levitatem mentis notat. Arabs, Sicut homo indutus spiritu malo. Hypocrita est dæmon cornua occultans et se transfigurans in Angelum lucis.

Iob. 20. v. 5. *Laus* (Septuaginta, lætitiæ) *impiorum brevis est, et gaudium hypocritæ ad instar puncti*. Septuaginta, gaudium iniquorum perditio. *Si ascenderit usque ad cælum superbia eius, et caput eius nubes tetigerit. Quasi sterquilinium* (Arias, velut stercus) *in fine perdetur*. (Ps. 82. 11. facti sunt ut stercus terræ) *Velut somnium avolans non invenietur: transiet sicut visio nocturna*.

47. Eruditi et vani sunt: 1. Cymbalum tinniens.

Doctos et vanos vocat Apostolus *æs sonans aut cymbalum tinniens*. 1. Corinth. 13. ἀλαλάζον, clamans alala, clamorem tollit superbus cum animi alacritate et exultatione sibi gratulans, id proprie est ἀλαλάζειν apud Plutarchum in Publicola. Isaias nuncupat cymbalum alarum, id est, alatum, in aere et vanitate volans, ventis subvectum et sonans, cap. 18. 1. *Væ terræ* (animæ terrenæ) *cymbalo alarum* (Hebr. צלצל *tsiltsel*, Pagninus vertit, umbram: *sel* enim umbram significat: *tsiltsel* itaque erit velut umbra geminata: Noster vertit cymbalum. Sept. reddunt, *væ terræ navium alarum*, id est, alatarum: R. David in commentario vertit, *o terra inumbrans alis*. Ob multitudinem enim navium, in quibus velut obumbrantia tenduntur, cum ambulant, similis erat terra avibus volantibus suis alis. Chaldæus vertit: *Væ terræ ad quam veniunt cum navibus e terra longinqua, et vela sua extendunt, ut aquila volans alis suis*. De ultima Æthiopum terra agi patet, pergit enim Isaias, *quæ est trans flumina Æthiopiæ*. Superbus non est in aquis Iordanis, id est, fluvii iudicii cum Christo et sancto Ioanne, ideo non baptizatur et lavatur, nec videt cælos apertos, neque columbam descendentem: sed cum Æthiopibus nigredinem contrahit, quæ lavari non potest. *Qui mittit in mare legatos et in vasis papyri* (in navibus ex frutice papyro factis) *super aquas*. Itaque omnia ibi fragilia sunt.

2. Cymbalum alatum.

48. III. Voluptas cito transit. Naves poma portantes.

Tertio: Voluptates quoque vanæ sunt, quia cito transeunt. Iobi 9. v. 26. *Dies mei pertransierunt, quasi naves poma portantes*. Hebraice, *quasi naves* אבה *ebe, voluntatis*: id est, voluntariæ, ultro et sponte currentes ac navigantes. Pagninus in Thesauro, *cum navibus concupiscentiæ*: id est, concupiscibilibus. Corpora nostra sunt naves et concupiscibiles et concupiscentes, ferunt poma, id est, fragilia bona, robur, pulchritudinem, agilitatem, aliaque cito transeuntia cum transeuntibus. Symm. vertit, *quasi naves festinantes*. Pagn. in sua versione, *cum navibus rapidissimi fluminis*; putavit etiam R. Salomon: *Ebe* esse nomen fluvii velocissimi, per quem naves celeriter currunt. R. Mithridates reddit, *naves piratarum*. Concupiscentia oculorum et carnis est pirata perniciosissimus. Alii vertunt, naves inimicitiarum, id est, inimicorum seu hostium: Alii, naves desiderii, id est, portum desiderantes. Naves illæ possunt assignari quinque, ob quinque sensus corporis, aut ob quinque vanitates. Prima est vanitas cordis, ut ait Ugo Ps. 2. 1. *Populi meditati sunt inania*. Ps. 93. *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt*. S. Cyprianus de bono patientiæ, legit: Cognavit Dominus *cogitationes sapientium, quia sunt stultæ*. S. Prosper ad Demetr. quoniam vanæ sunt. Tertull. lib. 5. contra Marcionem cap. 6. quod sint supervacuæ. Si id verum est de cogitationibus sapientium, quid erunt cogitationes aliorum? Ne sis sapiens apud temetipsum, et eris solide Deo plenus, non vento inani et exinaniente. Secunda vanitas est oris. Ps. 11. 3. *Vana* (S. Hier. frustra) *locuti sunt unusquisque ad proximum suum*. Tertia est vanitas operis. Isaiæ 47. 14. *Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos*. Quarta est vanitas essentiæ. Iob. 14. 2. *Qui quasi flos egreditur et conteritur*. Sept. tanquam flos efflorescens decidit. Quinta denique est vanitas cupiditatis temporalium. Eccle. 1. 2. *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas*. Arabs, universitas rerum vana. Ierem. 2. 5. *Ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt*. Peccatum, ut ait S. Thomas ibi, dicitur vanitas. Primo, quia phantasticum est in eligendo. Ps. 39. 5. Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius: et non respexit in vanitates et insanias falsas. Secundo, quia transitorium est in permanendo. Ps. 77. 33. Defecerunt in vanitate dies eorum. Tertio, quia fallax est in expectando. Eccli. 34. 1. Vana spes et mendacium viro insensato: et somnia extollunt imprudentes. Quarto, quia infructuosum est in consequendo, ut recte usurpent illud Isaiæ 49. 4. In vacuum laboravi, sine causa, et vane fortitudinem meam consumpsi.

49. Quintuplex in homine vanitas, 1 Cordis. 2 Oris. 3. Operis. 4 Essentiæ. 5 Cupiditatis.

Peccatum est vanitas. 1. 2. 3. 4.

50. Triplex est mendacium. Illud habent terrena 1. 2. 3.

Quæres tertio: Cur terrena bona dicuntur mendacium? Respondeo, triplex esse mendacium: 1. Materiale, cum falsum quis profert. 2. Formale, cum habet voluntatem proferendi. 3. Effectivum, cum habet voluntatem falsitatem, quam dicit, alteri persuadendi. Terrena autem, triplex illud mendacium habent. Nam prima, promittunt *quod non habent*. Secundo, *volunt falsum promittere*. Tertio, falsitatem illam nituntur persuadere asseclis suis. Ps. 61. v. 10. *Vani filii hominum* (S. Hieron. *vanitas filii Adam*. Sic Ps. 38. 6. dicitur, universa vanitas omnis homo vivens. Vide ibi dicta) *mendaces filii hominum, decipiant ipsi de vanitate in idipsum*. S. Hieron. *in stateris dolosis fraudulenter agunt simul*. Terrena non habent tantum formale mendacium, sed etiam effectivum; sed in hoc vana sunt. Chald. vertit: Si acceperint homines stateram ponderantes fata sua, illi quidem *ipsamet vanitate erunt leviores*. Itaque ait Iesus filius Sirach Eccli. 34. 1. *Vana spes, et mendacium viro insensato, et somnia extollunt* (Græce, ἀναπτεροῦσι alatos faciunt, sed alis Icari) *imprudentes. Quasi qui apprehendit umbram et persequitur ventum* (Syr. *et volare facit avem*, vento et aere elatam) *sic et qui attendit ad visa* (Græce, ἐν ὑπνίοις, ad insomnia) *mendacia*.

51. Mundus est civitas mendacii.

Mundus est *civitas Aczib*, id est, civitas mendacii, ubi omnes exponunt venales merces mendaces, ait enim David Ps. 11. 2. *Ego dixi in excessu mea*, (Psalt. Rom. Cassiod. S. Greg. S. Petrus Damiani legunt, in excessu mentis meæ, id est, in extasi mea, ut habet Psalterium vetus, S. Augustinus et S. Prosper) *omnis homo mendax*. Aquila vertit, διάψευσμα, *mendacium*, ut etiam reddit S. Hieron. Homo est ipsum mendacium, et ex eo totus est conflatus in corde, ore et opere: est vanitas vanitatum, id est, vanissima. Habitat urbem mendacii, nempe Mundum mendacem et vanum. Michææ 1. v. 14. *Propterea dabit emissarios super hæreditatem Geth*, (Hebraice *ad Maresa Geth*. Maresa fuit urbs Gethæis subiecta, et significat hæreditatem) *domus mendacii* (Hebraice, Aczib) *in deceptionem regibus Israel*: q. d. urbs Lachis mittet emissarios, id est, legatos, ad Maresa urbem sibi propinquam, quæ est hæreditas Gethæorum, ut ab ea auxilium petat contra Sennacherib: sed erit ipsi Aczib, id est, mendacium: promissa enim non præstabit. Alludit Propheta ad urbem Aczib, quæ erat in tribu Iuda. Iosue 15. v. 44. *Et Ceila, et Aczib, et Maresa*. Unde in Michæa vertit Arabs: *Domus deceptionis* factæ sunt deceptio regibus Israel. Syr. vero: *Domus vanitatis* factæ sunt in vanitatem regibus Israel. Tropol. reges Israel sunt ii, qui cupiditatibus suis dominantur, et sunt viri Deum videntes: qui tum actione, tum contemplatione excellunt: illis ipsis, nisi aquilarum oculis et columbarum res terreas intueantur, domus vanitatis fit domus deceptionis. Ibi *fallacia divitiarum* suffocat verbum, et sine fructu efficitur. Matth. 13. 22. In ea urbe manent, et concionantur Pseudo-Prophetæ, de quibus Deus, Ezech. 13. 9. Erit manus mea super Prophetas, *qui vident vana, et divinant mendacium*: unum ex altero sequitur: loquuntur enim id, quod vident. Agit de iis, qui decipiebant populum Israel in captivitate Babylonica. Hic nos in exilio Babylonis, id est, confusionis, vivimus.

In ea urbe mendacii varia sunt mendacia.

In ea urbe mendacii varii varia proponunt mendacia. Alii diversis fallaciis oculos fascinant, alii auribus illudunt, alii gustum fallunt, alii tactum, alii odoratum. Hi suavitatem, alii robur, scientiam alii, alii stabilitatem, alii alia, sed

Digitized by Google

omnes felicitatem pollicentur, nulli veritatem loquuntur, aut præstant.

52. I. *Delectatio promittitur ab amaris rebus.* Primo, delectationem et suavitatem in magicis quibusdam phialis ostentant, ad quas omnes bibituri advolant, sed vertigine statim laborantes pro suavitate amaritudinem percipiunt. Prov. 23. v. 31. *Ne intuearis vinum, quando flavescit, cum splenduerit in vitro color eius,* (Chald. splendor eius. Hebr. *oculus eius*, quo tibi blande arridet, te intuetur, ut te decipiat, et tu illum) *ingreditur blande. Sed in novissimo mordebit ut coluber: et sicut regulus* (Syrus, velut coluber. Chald. aspis. Sept. cerastes) *venena diffundet.* Versum integrum sic explicat Syrus, cogita mœstitias: quia finis vini est sicut plaga colubri, et sicut regulus, qui volat. Ioan. 2. 10. dicit Architriclinus (id est, mensarum atque convivii præfectus, qui modimperator apud Gentiles vocabatur) in Cana Galilææ. Omnis homo *primum bonum vinum* ponit, et cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Sed Mundus ne primum quidem vinum bonum ponit: sed vel offert poculum aureum meretricis Babylonicæ, *plenum abominatione et immunditia,* Apocal. 17. 4. vel vappam acidam. Oseæ 3. 1. *Ipsi respiciunt ad deos alienos,* (non tantum audiunt, sed quærunt mendacium) *et diligunt vinacea uvarum.* Vinacea sunt folliculi seu pelliculæ uvarum, quæ in torculari expressa uva vinoque defluente remanent. De illis Plinius lib. 14. v. 10. *Non possunt iure dici vina, quæ Græci deuterias appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur.* Ioel 1. 5. Monet severe, expergiscimini ebrii, et flete, etc.

53. II. *Stabilitas a fugacibus.* Secundo, bona terrena, et illa venditantes, promittunt stabilitatem, et sunt fugacissima. Oseæ 12. v. 1. *Ephraim pascit ventum,* (et vento ac ventosis pascitur. Ephraim, id est, fructificans, est avarus dives) *et sequitur æstum; tota die mendacium et vastitatem multiplicat.* Ad literam. Ephraim, id est, decem tribus Israel, pascit ventum, hoc est, pendit tributa Salmanasar regi Assyriorum, a quo ut vento vehementi conturbatur, et non recreatur. 2. Sequitur æstum, id est, fugit in Ægyptum, sitam in parte meridionali et calidiori, ut aliquam consolationem et opem reperiat in Sua rege Ægypti mira pollicente. 3. Mendacium multiplicat, mentiendo Assyriis initio suspicantibus eum quærere opem in Ægypto, et moliri defectionem: deinde prorsus eos deserendo contra fidem datam. 4. Multiplicat vastitatem, quia iam attritus a Phul et Teglathphalasar regibus Assyriis, funditus deletus est a Salmanasar. Hunc sensum aperit Oseas, cum subdit: *Fœdus cum Assyriis iniit, et oleum in Ægyptum ferebat:* ut scilicet donis suis ad se Ægyptios alliceret. Per oleum synecdochice alia dona intellige: olei autem fit mentio, quia eo carebat Ægyptus, abundabat Samaria urbs regia decem tribuum, et quidem optimo. Tropologice autem pascit ventum, qui ambitiosa sectatur: idem dicitur, reti aureo ventos venari, id est, maximo labore et sumptu inania sectari. 2. Sequitur æstum luxuriosus. Septuaginta vertunt: *Spiritus malus* (id est, voluntas mala, ait Theod.) *persecutus est* καυσωνα: hoc est, æstum, ardorem nimium; καυσων enim 1. Significat apud Dioscoridem, ardorem, æstum, calorem nimium. 2. Apud Hippocr. et alios, febrem ardentem; καυσων, ait Aristoteles, morbus est, quo pars extima corporis levicula febri calet, intima tamen ferventissimo calore æstuant. Febris nostra, ait sanctus Ambrosius, luxuria est. Vastitas ex his sequitur; unde tot naufragia et ruinas divitum vidimus: tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant. Seneca sapienter monet Epist. 84. *Præteri istos gradus divitum, et magno aggestu suspensa vestibula; non in prærupto tantum istic stabis, sed in lubrico.* S. Antonius sermone ultimo de vanitate Mundi: Multi potentium, inquit, ante præfinitum tempus, *more canum in infernum detrusi* sunt, et iudices ab infimis iudicati sunt, et divites eguerunt, et sapientes in stultitiam devoluti sunt. Potens invalidus effectus est: et qui incolumis erat, infirmatus est. Qui exultabat, lamentatur et plangit: et qui principatum obtinebat, eo privatus est; *nihilque firmum manet ac stabile,* quia nihil boni reperitur in Mundo, ita S. Antonius.

A Quatuor similitudines affert S. Barlaam, ut Iosaphato Regis filio vanitatem et instabilitatem bonorum Mundi declaret: *Non secus ac pulvis a turbine, ad alios atque alios subinde perflantur, et vicissim iactantur. 2. Aut fumi instar defluunt. 3. Ac velut insomnium homines ludificantur. 4. Atque ut umbra retineri nequeunt: ac denique ita natura comparata sunt, ut nec, cum absunt, ea se habituros homines desperent; nec cum adsunt, possidentibus certa et stabilia sint.* Ita S. Damasc. in eorum vita, cap. 15. Pereunt tandem omnia, Iob. 20. 15. *Divitias, quas devoravit,* (Sept. divitias inique congregatas) *evomet.*

Tertio, bona terrena promittunt requiem, et singulis diebus, quo magis crescunt, augent laborem: tum ut retineantur, tum ut augeantur, Oseæ 12. 7. *Chanaan, in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit,* id est, mendacium et oppressionem. Sept. καταδυναστευειν ηγαπησε, opprimere per potentiam amavit. Arabs, pro statera dolosa habet, *statera oppressionum* est in manu Chanaan, id est, Ephraim seu Israel et decem tribuum, quæ ab Osea vocantur Chanaan B ob impietatem, ut Ezech. 16. 3. Tropol. Chanaan sunt scelerati mercatores: unde Sept. reddunt: *Ne sitis sicut mercatores, in quorum manibus sunt bilances dolosæ, rapinæ studentes.* Sicut ergo servi vocantur Phryges; fures, Lacones; gulosi et deliciosi, Sybaritæ; infames, Ambrones: ita impii et iniusti mercatores vocantur Chananæi, ait Cornelius: et quidem Hebr. כנעני chenaani, mercatorem significat. Terribile est, quod dicit auctor Operis imperfecti hom. 38. in Matth. *Eiiciens Dominus vendentes et ementes de templo, significavit, quod mercator nunquam potest Deo placere; et ideo nullus Christianus debet esse mercator.* Hoc eget benigna interpretatione. Lege S. Thomam. 2. 2. quæst. 77. ubi docet, quomodo liceat negotiationem exercere, et locum illum, quem S. Chrysostomo tribuit, explicat: sed non arbitror S. Chrysostomum scripsisse Opus illud imperfectum in Matth. 54. III. *Quies a turbulentis.*

Inducit deinde Oseas avarum loquentem, et sibi ob lucra applaudentem, v. 8. *Et dixit Ephraim: Veruntamen di-* C *ves effectus sum, inveni idolum mihi.* Hebr. reperi און on, 1. Pagn. vertit, *divitias.* 2. Arias, *robur.* 3. Sept. *requiem.* 4. Chald. *rapinam*; dives aut iniquus est, aut iniqui hæres, ut est in parœmia, quod intellige ordinarie, non semper. 5. Inde etiam ipse sibi dolorem affert. Ex Chald. possis vertere *vim*, quam scilicet suo domino divitiæ inferunt. Nam, ut ait S. Gregor. Naz. orat. 24. χρυσος αφανης τυραννος: *Aurum est occultus tyrannus, per quem multa sursum deorsumque,* μεταρριπτεται και πεττευεται, *velut in talorum ludo iactantur.* Hinc, ut testatur Solinus cap. 36. A Susis Babytace oppidum centum triginta quinque millibus passuum distat, in quo mortales universi *odio auri* coemunt hoc genus metalli, *et abiiciunt in terrarum profunda,* ne polluti eius usu, avaritia corrumpant æquitatem. Ita ibi. Lege Plin. lib. 6. cap. 27. lib. 33. cap. 1. et 3. Quærunt tamen homines illud mendacium tanto ardore, ut Philosophus ille rogatus, cur palleret aurum, acute responderit: Ex metu, quia omnes ei insidiantur. *Facete quidam* D *diabolum pinxit argenteum, ad quem plurimi arcu intento tela dirigerent, et vernacule inscripsit: Tous tirent a ce diable d'argent,* sed vere aurum et argentum est diabolus plurimos tentans, attrahens, et perdens. *Aurum est tyrannus.*

Pergit Oseas in persona populi Israel: *Omnes labores mei non invenient mihi iniquitatem, quam peccavi.* Hebr. עון avan, iniquitatem. Lyranus vertit, expiationem iniquitatis, q. d. multum laborabo, nec tamen potero expiare scelera, sed ob illa puniar. Chald. reddit aptissime ad psalmum nostrum: *Omnes divitiæ vestræ non permanebunt vobis in die retributionis peccatorum.* Et Sept. omnes labores eius non invenientur ei propter iniquitates, quibus peccavit: sicut David ait Ps. 75. 6. *Nihil invenerunt omnes viri divitiarum* (a divitiis possessi, non eas possidentes) *in manibus suis.* Vide illum locum.

Addit idem Propheta Oseas, vers. 11. *Si Galaad idolum, ergo frustra erant in Galgal bobus immolantes.* Nota, Galaad erat urbs et regio trans Iordanem, quæ ad decem tribus pertinebat, et data fuerat a Mose tribui Ruben et Gad,

Digitized by Google

ac dimidiæ tribui Manasse, eam sibi deposcentibus. Ibi posuerant Israelitæ idola, immemores beneficiorum Dei: ideo ab Assyriis, quibus erant viciniores, primi in captivitatem abducti sunt. 4. Reg. 15. 29. devicti a Teglatphalasar Rege Assyriorum, qui fuit filius Phul; unde dictus est Phul-Assar: vel, Teglat Phul-Assar, et significat Hebr. ut ait Pagn. in nomine Hebr. *capticitas mirabilis legationis*. Assyriorum autem et Chaldæorum lingua ab Hebraica ducit originem, et est illi affinis. Galgal seu Galgala erat urbs cis Iordanem, et pertinebat ad tribum Iuda, ut ait S. Hier. ibi quoque idola collocata sunt, quod locus esset celebris. Nam ibi facta erat circumcisio generalis a Iosue in ingressu terræ promissæ. Nota, pro *idolum* esse Hebr. און *aven*, quod significat vanitatem, mendacium, laborem, fatigationem; unde Vatab. vertit: *Si in Galaad iniquitas vel vanitas fuit, utique vani facti sunt, qui in Galgal bobus sacrificarunt*. Nota etiam paronomasiam inter on, quo usus est in versu 9. et aven, quæ tria significant, et avem, et peccatum, et pœnam peccati. Denique Oseas habet vers. eod. 11. *Et* (id est, idcirco) *altaria eorum quasi acervi super sulcos agri*, q. d. eorum altaria diruentur, et erunt instar acervi lapidum in agro. Iudæi, cum haberent terram saxosam, lapides ex agris tollebant, ut arare possent: atque ex illis lapidibus acervos faciebant prope agros suos; et hoc vocant agricolæ exossare agros: quia lapides idem sunt in agris, quod ossa in hominibus. Symbolice lapis in corde peccatoris est gravitas obstinationis, et pondus doloris. Ut non recedas ab aratore et eius labore. Isaias dicit cap. 5. 18. *Væ! qui trahitis iniquitatem in vinculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* Et Oseas cap. 10. 11. *Ephraim vitula docta diligere trituram*, id est, grana excussa per triturationem. *Et ego transivi super pulchritudinem colli eius:* tumentes cervicum toros iugo imposito edomans, ut ait Hier. Et vers. 13. additur: *Arastis impietatem*, (Hebr. חרש *charas*, significat proprie arare: metaphorice vero, tacite et in silentio machinari, fabricari, cogitare. Itaque arare impietatem, est illam parare, versare mente, semen illius suscipere, retinere, germinare facere) *iniquitatem messuistis*, id est, pœnam iniquitatis, ut ait Theophylactus. 2. Iniquitatem in Deum et proximum fecistis, ut explicat S. Hieron. de peccato foras ad opus prodeunte hoc dicitur: *Comedistis frugem mendacii*, hoc est, mendacem et fallacem, quæ plus promittebat in germine, quam dedit in messe. S. Greg. hom. 36. in Evang. hanc dat differentiam deliciarum corporalium et spiritualium. In illis, ait, appetitus placet, experientia displicet: in istis appetitus vilis est, et experientia magis placet. In illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat. In istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Hæc Greg.

55. IV. Terrena promittunt felicitatem, quam non habent.

Quarto denique, bona terrena felicitatem pollicentur, et qui illa quærunt, se felicitatem quærere inclamant, et reperisse cum illa invenerint, Ps. 143. 15. *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt.* Vide ibi dicta. Sed quærunt et reperiunt mendacium, ut pie S. August. meditatur serm. 141. de Tempore, ubi asserit, nullum esse hominem etiam latronem, sceleratum, fornicatorem, maleficum, sacrilegum, omnibus vitiis inquinatum, omnibus flagitiis seu facinoribus obrutum, qui non velit beate vivere. Tum ad Auditores suos conversus, ait: *Scio, omnes vultis beate vivere; sed unde homo beate vivat, hoc non vultis quærere. Quæris aurum: quia putas te de auro beatum futurum, sed aurum te non facit beatum. Quare quæris mendacium? Quare vis in isto sæculo esse sublimatus? Quia honor hominum et pompa sæculi non te fecit beatum. Quare quæris mendacium? Et quicquid hic aliud quæris, cum sæculariter quæris, cum amando terram quæris, cum lingendo terram quæris: propterea quæris, ut sis beatus. Sed nulla res terrena te facit beatum. Quare non cessas quærendo mendacium?* Et postea subtexit: *Bonam rem quæris, sed terra ista non est regio eius rei, quam quæris. Quid quæris? Beatam vitam: sed non est hic. Aurum si quæreres in illo loco, ubi non est; ille qui novit, quia ibi non est, nonne diceret tibi: Quid fodis? Quid terram sollicitas? Fossam fodis quo descendas, non ubi aliquid invenias. Quid es responsurus admonenti te? Aurum quæro. Et ille: non dico tibi: Nihil est quod quæris: Sed non est ibi quod quæris. Sic et tu quando dicis: Beatus esse volo, bonam rem quæris, sed non est hic, etc.*

Hinc meditationem vanitatis mendacis rerum terrenarum utilem esse ita censebat S. August, ut lib. 9. Confess. cap. 4. dicat, optare, se psalmum nostrum ac similes recitare toto Orbe terrarum adversus typhum, id est superbiam generis humani. Et S. Chrysostomus hic ait: *Equidem vellem invenire,* σκοπιαν ὑψηλην, *sublimem quamdam speculam, quæ omnia mihi hominum genera subiecta monstraret. Vellem etiam dari mihi vocem eiusmodi, quæ ab ultimis usque totius Orbis terrarum finibus exaudiri,* παντα περιηχησαι τα περατα, *et ad omnium qui vivunt aures, pervenire posset: ut et gemens ac vociferans Davidicum illud summa contentione vocis ederem: Filii hominum usquequo gravi corde: ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* S. Petrus Damiani multus est passim in hac hominum deploranda cæcitate, ac præsertim opusculo 31. contra phylarg. et munerum cupiditatem.

ARTICULUS IV.

Deus Sanctos suos mirabiles per misericordiam efficit.

Vers. 4. 56. Deus Davidem mirabilem effecit.

Hostes suos David monuit præcedenti versu, frustra eos vana in se agitare consilia, causam affert, quia a Deo honoratur et exaltatur, Vers. 4. Et scitote quoniam mirificavit Dominus (S. Augustinus, magnificavit. S. Hieron. mirabilem reddidit) Sanctum suum: Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum. q. d. Tantum abest, ut me possitis deprimere, intercipere, in manus Saulis mactandum tradere: quin potius scire debetis me a Deo hactenus fuisse mirabiliter adiutum et exaltatum. 1. Ob donum prophetiæ mihi datum. 2. Ob unctionem per manus Samuelis Prophetæ. 3. Quod sim factus gener Regis propter Michol mihi datam in uxorem. 4. Ob varias pugnas feliciter in Philisthæos gestas. 5. Ob amorem Ionathæ primogeniti Regis. 6. Ob varias evasiones mirabiles ab ira Saulis per providentiam specialem, quam Deus constanter tenebit, donec ad sceptrum perveniam. Nota primo, loquitur hic David de se in tertia persona, quod sæpe efficit, cum præsertim aliquid ad laudem affert: id autem est animi modesti et inanem gloriam fugientis. Nota secundo, *sanctum* se vocat, id est Deo singulariter in unctione ad regnum per Samuelem sanctificatum et consecratum. Tunc enim mirabilis effectus est, et admirationem omnibus excitavit, quod Primo cum esset inter fratres suos adhuc viventes octavus, parvulus corpore præ illis, natus tantum annos viginti, illis prælatus sit absens et servans oves. 1. Frater erat Eliab. 2. Abinadab. 3. Samma, sive Semmaa, Samaa, Simaa, sic enim varie scribitur. 4. Nathanael. 5. Raddai. 6. Asom. 7. Nomen nescitur. 8. Fuit David. De septem primis illis Isai filiis ait Samuel 1. Reg. 16. 10. *Non elegit Dominus ex istis*: statim vero intrante Davide dixit Deus Samueli, v. 12. *Surge, unge eum, ipse est enim.* Sicque Deus Sanctum suum *mirificavit*: vel ut Chald. vertit, *segregavit*, 1. a gregibus eum ad coronam evocando. 2. a cæteris fratribus ad altiora provehendo. Syr. reddit: *Segregavit sibi Dominus electum suum cum admiratione.* Arabs, *Elegit iam electum suum cum admiratione.* Secundo, mirificavit Dominus Davidem in illa unctione regia non solum præ fratribus eius, sed etiam præ ipso Saule. 1. Quia illum eligebat virum secundum cor suum, Saulem reprobabat brevi percutiendum Philisthæorum manu. 2. Quia pleno cornu oleum fundendo in eius caput, eum Samuel consecravit: cum vero Saulem unxit, dicitur 1. Reg. 10. *Tulit autem Samuel lenticulam olei, et effudit super caput eius.* Lenticula erat vas parvum sive lagunacula lenticulari figura, sive instar lentis. Idem vasculum appellatur a Festo et Varrone guttur sive gutturnium, eo quod propter colli angustiam liquor ex eo guttatim effluat. Hoc considerans S. Greg. lib. 4. in 1. Reg. ait: *Lenticula est parvum vas: quid ergo est quod lenticula*

Eum Deus fecit mirabilem 1. Præ septem fratribus. 2. Præ Saule.

Digitized by Google

ungitur; nisi quia in fine reprobatur? Velut enim lenticula, olei parum habuit, qui spiritualem gratiam proiiciendus accepit. Et postea de Davide subficit: *Econtra autem, cum electus Rex David, ungi præcipitur, eidem Prophetæ Dominus ait: Imple cornu tuum oleo*, 1. Reg. 16. 1. Pene eadem habet Rupert. lib. 2. in Ioan. cap. 1. Unctus porro est David in Regem anno 8. regni Saul, regnaturus tamen tantum post eius mortem: qui ut Salianus censet, regnavit annis 18. Tertio, *mirificavit* Deus Davidem non tantum præ Saule, sed etiam præ omnibus futuris Regibus Iuda et Israel, et fortasse omnibus unquam regnaturis.

3. Præ regibus eum seculuris.

57. Multiplex Dei spiritus in Davidem dirigitur.

Dicitur enim 2. Reg. 16. 13. *Et directus est spiritus Domini a die illa in David, et deinceps.* Spiritus ille Domini fuit multiplex. 1. Spiritus prophetiæ, poeticæ, et musicæ: ante illud tempus David multos psalmos scripserat. 2. Spiritus fortitudinis: unde ex ea die ursos et leones in gregem insilientes deiecit et suffocavit atque discerpsit. 3. Ac præcipue, spiritus regius ac principalis, quo aptus regno gubernando et amplificando esset. Vide dicta Ps. 50. ubi de Spiritu sancto, recto et principali.

1. 2. 3. Spiritus illi datus est. 1. Cum abundantia. 2. Cum efficacia. 3. Cum felicitate. 4. Cum perseverantia. Davidis etymon.

Abundantiam doni illius declarant Sept. cum vertunt, *insiliit in eum Spiritus Domini*. 2. Efficaciam denotat Vatablus, qui reddit: *Agitare eum cepit Spiritus Domini*. 3. Felicitatem vox Hebræa ostendit, ותצלח *titslah* enim significat prosperavit, fortunavit, ad felicem effectum direxit. 4. Perseverantiam Chaldaica notant: *Mansit spiritus fortitudinis a Deo super David*. Ubi adverte, David significat, *manu fortis*, manu sufficiens, a יד *iad*, manus, et די *dai*, sufficit, sufficiens. Contra vero, illo ipso momento quo David per unctionem est a Deo mirificatus, eodem *Spiritus Domini recessit a Saul:* nempe Spiritus fortitudinis, magnanimitatis, prudentiæ, animi regii: et in priorem imprudentiam, pusillanimitatem ac vilitatem recidit: ex quo factum est, ut nihil præclari ab eo tempore gesserit; quin etiam eum spiritus malus agitarit, id est atra bilis, sive melancholia et mania, ut Iosephus, Delrio, Genebr. et Caiet. censent.

Spiritus malus Saulis.

2. Et verius, Spiritus malus ille, fuit dæmon, qui Saulem possedit, atque horrendis phantasmatis, anxietatibus ac tristitiis torsit, ut idem Iosephus, Theodoretus, S. Greg. 2. Mor. 6. S. Isidor. S. Eucher. Abulensis, et alii docent.

58. חסיד

Nota tertio: Hebr. חסיד *chasid*, significare: 1. Misericordem. 2. Pium. 3. Benefirum. 4. Probum, sanctum, ab *chasid* græca vox ὅσιος, id est sanctus, clare ducitur: inde etiam Essæi, aut Ossæi, vel Esseni dicti sunt; atque Assidæi, de quibus 1. Machab. 2. 42. et 17. 13. item lib. 2. 14. v. 16. Erant viri sanctissimi, atque ob singularem virtutem magnæ apud Iudæos auctoritatis: Abulensis in Matt. putat eos acquievisse Christi doctrinæ, cum eos numquam Christus legatur reprehendisse.

Esseni. Assidæi.

Utut sit: misericordia illustris fuit David. Chald. vertit: *Segregavit Dominus misericordem sibi:* crudeles Deus reiicit, est Pater pius et misericors, et miserationes eius super omnia opera eius. R. David reddit: *Segregavit sibi Dominus David misericordem ab omni Israel, ut esset Rex.* Unguntur Reges, ut meminerint misericordiæ: aliis supernatant sua dignitate, sint oleum quod aliis eminet liquoribus, et eorum misericordia defluat a capite in barbam, id est in Magistratus, atque in vestem, id est in populum, ut faciant regnum misericordiæ perfectum.

Misericordes Deus amat.

De misericordia David dicitur Ps. 131. 1. *Memento Domine David, et omnis mansuetudinis eius.* 1. Erga Saulem, in spelunca et campo, cum dormientem occidere potuit. 2. Erga Absalonem, cui parci iusserat. 3. Erga Semei maledicum, quem occidi voluit ab Abisai, et quem postea in gratiam recepit. 4. Erga Miphiboseth, aliosque: nunc sufficiat S. Bernard. lib. de modo bene vivendi ad sororem cap. 16. ubi eam hortatur, ut ad imitandum sibi proponat, atque a Deo petat humilitatem Christi, devotionem Petri, charitatem Ioannis, obedientiam Abrahæ, patientiam Isaac, tolerantiam Iacob, castitatem Ioseph, mansuetudinem Mosi, constantiam Iosue, benignitatem Samuelis, *misericordiam David*, abstinentiam Danielis, et cætera facta piorum Sanctorum.

David fuit misericors 1. 2. 3. 4.

Nota quarto: *Et scitote*, Τὸ *et*, Primo, cum est principium sententiæ ut hic, continuat ea quæ dicuntur aut scribuntur, iis quæ Propheta mente volvebat, ut censent S. Thom. S. August. S. Greg. *et* alii; unde Exodus, Leviticus, Numeri, Iosue, libri Iudicum, Ruth, omnes libri Regum ab illa particula in textu Hebr. incipiunt. 2. Et melius: *Vau* hebraicum, et consequenter Τὸ *et*, illi correspondens sæpe redundat in Scriptura, ut S. Aug. Orig. Euth. Oecumen. et alii viderunt: ponitur etiam ornatus gratia, ac fere pro omnibus particulis, in Ps. nostro est encliticum et emphaticum; vim enim et energiam addit orationi, *et scitote*, q. d. usquequo diligitis vanitatem, etc. Quin potius, quin imo scitote, quoniam *mirificavit* Dominus Sanctum suum.

59. Allegor. Christus a Patre sanctissimus mirificatus est. 1. Per unionem hypostaticam.

Allegor. Sanctus a Patre æterno mirificatus et clarificatus, est Christus Iesus, est enim *Sanctus Sanctorum*, id est sanctissimus, Dan. 9. 24. ipsum dæmonium immundum ait Luc. 4. 34. *Scio te quis sis, Sanctus Dei:* Cæteri collati sunt tanquam pannus menstruatæ: a Malac. 4. 2. vocatur *Sol iustitiæ*, id est omnis virtutis. Chald. vertit: *Sol puritatis*, id est purissimus, sanctissimus, iustissimus. Itaque est a Patre mirificatus primo per unctionem unionis hypostaticæ et omnis gratiæ, doni ac virtutis, de qua loquitur Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades* (annorum, id est, anni 490.) *abbreviatæ sunt* (Sept. concisæ, hoc est præcisæ ac definitæ: hoc enim est Hebr. *nechthac*; sed breves fuerunt ob preces Danielis, et aliorum Prophetarum, cum Deus potuisset decernere tempus longius) *super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur* (deleatur, aboleatur) *prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna*, (id est, Evangelium, quod docet omnem iustitiam, ait Pintus: vel, nostra iustificatio et iustitia per Christum accepta, ait Cornelius; vel denique ipse Christus, ut dicunt Doctores Hebræi: ipse enim est *iustitia sæculorum*, ut habent hebraica, id est Sol Iustitiæ omnibus sæculis lucens, *et impleatur visio et Prophetia*, id est, omnes visiones Prophetarum: hæ impletæ sunt in nativitate ac morte Christi) *et ungatur Sanctus Sanctorum*. Aquila vertit, sanctificatus sanctificatorum. Hebr. significantius habent *sanctitas sanctitatum*, ut Pagnin. et Arias reddunt: non enim Christus tantum sanctificatur, sed etiam alios sanctificat. Alii vertunt, *sanctuarium sanctuariorum*, hoc enim etiam significat *Kodes Kodasim:* et R. Barnahamam ait illud sanctuarium non esse aliud quam Messiam. et R. Moses Gerundensis dicit: *Messias vocatur sanctuarium sanctuariorum: quia futurum erat, ut in eo secundum humanitatem, omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei requiescerent: eratque ipse super omnem creaturam oleo gratiæ, ac beneplaciti Dei ungendus.* Christus ipse dicit Iudæis, Ioan. 2. 19. *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud:* ipse autem dicebat de templo corporis sui, ut ait idem S. Ioannes v. 21. Itaque, Christus id dicens manum ad pectus admovebat, sed hoc rudes et perversi aut non advertebant, aut ignorare volebant, ut calumniæ occasionem haberent. Templum autem vocabat corpus suum, *quia in ipso*, ut dicitur Coloss. 2. 9. *Inhabitat omnis plenitudo divinitatis* (id est plena et tota divinitas, ut S. Ambros. S. Chrysost. S. Thom. et alii exponunt) *corporaliter:* erat enim etiam corpori divinitas unita, ut docet S. Thom. 3. p. q. 5. et 6. S. August. et alii omnes Patres, et est de fide. Quomodo Christus sit unctus in Sacerdotem, Regem, Prophetam, Doctorem, legislatorem ac Redemptorem Orbis, dicetur Ps. 44. et aliis locis.

2. Per Resurrectionem, Ascens. etc.

Secundo, *mirificavit Pater æternus Sanctum suum per Resurrectionem, Ascensionem, exaltationem nominis, aliaque. Hoc ipsi pollicetur Ioan. 12. 18. Venit vox de cælo: et clarificavi* (per tot miracula) *et iterum clarificabo*, in Morte, Resurrectione, Ascensione, missione Spiritus S. Apostolorum prædicatione ac miraculis, per quæ agnoscetur Deus per totum mundum, ut S. Chrys. S. Cyrill. Leontius, Euthymius, aliique explicant. Clarificatus etiam erat a Patre per communicationem propriæ essentiæ ac divinitatis ab æterno, ut ait S. August. et in mundi creatione, et aliorum omnium, ut Rupertus. Nam Gen. 1. 1. *In prin-*

Digitized by Google

cipio (id est in Filio, ut S. Basil. et Ambr. in Hexaem. et S. Aug. 1. de Gen. ad literam cap. 1. explicant) *creavit Deus cælum et terram.*

60. *Sanctos suos Deus mirabiles efficit.* Moraliter nota: Deus mirificat et clarificat Sanctos suos, Ps. 67. 36. *Mirabilis*, (Hebr. נורא *nora*, terribilis: cum quodam sacro horrore et veneratione admirabilis) *Deus in sanctis suis:* in cælo Beatis, ut ait S. Hilar. 2. Etiam in terra pugnantibus, ut S. Bern. serm. 1. de Dedicatione Ecclesiæ. Sancti sunt mirabile illud templum Salomonis in Sion, id est in contemplatione fundatum, et in fide: erectum per spem, auro lucens ac gemmis per charitatem ac virtutes omnes. Hebr. *in, mikdascecho, sanctuariis suis.* Vide ibi dicta. *Ipse dabit virtutem*, Hebr. עז *oz*, δύναμιν: *robur, vires, potentiam, præsidium et fortitudinem.* Sept. κραταίωσιν, confirmationem, robur; ut patuit in Abrahamo contra quatuor Reges, Gen. 14. in Mose contra Pharaonem, cuius Deus constituitur, cum sæpius superaturus, Exod. 7. ac seqq. in Iosue contra Chananæos, Iosue toto libro: in Davide contra Goliath, 1. Reg. 17. 49. et contra tot hostes, 1. Reg. et 2. in Machabæis contra Antiochum et alios.

Eorum typus est Simon, Oniæ filius, qui. 1. Fulcit Dei domum. Hoc in uno Simone filio Oniæ symbolice expressum habes, Eccl. 50. ubi gloria eius mirabilis describitur, atque instar Atlantis constituitur ad sustentandum templum Dei. 2. Ut stella matutina. 3. Luna. 4. Sol, 5. Iris. 6. Rosa. 7. Lilium. 8. Thus. 9. Ignis. 10. Vas aureum. 11. Oliva. 12. Cypressus. Ac primo v. 1. dicitur: *Simon Oniæ filius* (id est, obediens filius afflictionis, vel mortificationis, aut humiliationis divinæ a Deo immissæ) *Sacerdos magnus, qui in vita sua* (virtute Prælato digna) *suffulsit domum, et in diebus suis* (in luce virtutum) *corroboravit templum*, ædificando templi substructiones, quibus extrema sustentabatur templi area, a Chaldæis dissipatas, et a Zorobabele prætermissas, sive properante, sive regiis parcente sumptibus, ne Regis Darii Hystaspis liberalitate abuti videretur, ut ait Salianus noster in Ann. veteris Testam. an. 3765. Agitur porro de Simone seniore, qui cognominatus est iustus ob virtutes suas insignes, et fuit filius Oniæ primi, atque mortuus est anno mundi 3765. ante Christum 288. Sextæ ætatis 249. Imperii Græc. et Seleuci I. 24. Olympiade 122. Urbis Cond. 464. vocatur hic a Syriaco interprete corona populi, id est gloria et decus. Sic enim vertit: *Maior fratrum suorum, et corona populi sui, Simon filius Nathaniæ* (Oniæ debuit dicere) *Sacerdos magnus, in cuius diebus ædificata est domus, et* (id est) *erexit opus templi.* *2. Est stella matut.* Secundo, Simon ille vocatur Lucifer seu Hesperus, quæ est stella diem revehens, et velut Solis prodromus, v. 6. *Quasi stella matutina in medio nebulæ*, du brouillart: Nebula enim est vapor e terra atque aquis surgens, sive statim evanescat, sive in altum sublevatus convertatur in nubem. Simon veluti post tenebras noctis, gratissimus fuit, effulgens post caliginem captivitatis Babylonicæ sub Regibus Chaldæis, et Ægyptiacæ sub Ptolomæo Lagi, qui Iudæos multa graviter afflixit. Sancti effulgent ut stellæ matutinæ in medio nebulæ, id est populi per infidelitatem et vitia tenebrosi, eum illuminando. *3. Est Luna.* Tertio additur versu eod. 6. *Et quasi Luna plena in diebus suis lucet*, noctem perfecte illuminans, ita ut ambulare et operari in ea homines possint. Dant Sancti lucem proficientibus, qui necdum ita calent ardore virtutum, et ob præterita peccata sunt adhuc nox. *4. Est Sol.* Quarto, Sol vocatur Simon v. 7. *Et quasi Sol refulgens, sic ille refulsit in templo Dei:* tunc est dies perfectus in civitate, cum in ea sunt tales Sancti: et sicut Abrahamus *in convalle Mambre*, hoc est in humilitate, ob visionem macularum suarum (nam etiam Sol suas habet maculas visibiles) *sedens in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei*, quem ipse efficiebat luce et ardore virtutum. Erat enim Sol, generans filios et stellas faciens, Gen. 15. 5. iam ut Sol ex Oriente emicabat exiens ex *Ur*, id est ex igne et flamma Chaldæorum; et relicta patria factus Hebræus, id est transitor, a terrenis ad cælestia. Idem promittitur Gen. 22. 17. Cum Sol esset meridianus in monte Moria, id est visionis Dei, cælo propior: aut cælum ipsum, luce Dei cinctus; et cælo maior, cum Angelum ad se rapiat, admirantem oblatum Deo Isaacum. Isaac etiam ipse per eam obedientiam factus est Sol, unde et filios habuit stellas circa se lucentes, Gen. 26. 4. Sancti omnes, sunt Soles divini et constantes ac nescientes occasum, Eccli. 27. 12. *Homo sanctus in sapientia* (in Christo) *manet sicut Sol*, in quo rursus Christus ponit tabernaculum suum, tanquam sponsus in thalamo suo, et ibi exultat ut gigas ad currendam viam: sic sanctus est in Christo, et Christus in sancto suo, ut in arca aut curru Cherubico: sunt enim penetrative, ac dicunt: Vivo ego, iam non ego: vivit vero in me Christus: In me lucet, in me urit et accendit. Tigurina vertit: *Narratio pii ut Sol perpetuo est sapientia:* est enim in Verbo, et Verbum in eo; itaque loquitur quasi sermones Dei. Quinto, Simon ille summus Pontifex, erat in templo Dei, *5. Est Iris.* v. 8. *Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ*, id est, instar Iridis fulgentis in nubibus gloriosis ac splendidis. Sexto, Simon erat rosæ similis pulchritudine et odore vir- *6. Rosa.* tutum, ibid. *Et quasi flos rosarum* (vernacule reddes apte, *comme un bouton de roses*) *in diebus vernis.* Anacreon carmine de rosa, eam vocat honorem decusque florum ἔαρος μέλημα, *veris curam*, cælitum voluptatum. Apud Achillem Tatium lib. 2. de Leucippe et Clitophonte, invenitur rosæ encomium, quod existimatur esse oda Sapphus. Est autem huiusmodi: *Si floribus vellet Iupiter regem imponere*, ῥόδον ἀνθέων ἐβασίλευε, *rosa inter flores regnum obtineret:* γῆς ἐστι κόσμος, φυτῶν ἀγλάισμα, ὀφθαλμὸς ἀνθέων, λειμῶνος ἐρύθημα, κάλλος ἀστράπτον. *Terræ est ornamentum, plantarum decus, oculus florum, prati rubor, pulchritudo coruscans. Amorem spirat, Veneris est conciliatrix, formosis foliis comata est, nobilibus frondibus luxuriat, calyx Zephyro ridet.* Septi- *7. Lilium.* mo, Simon Lilio confertur, v. eod. 8. *Et quasi lilia, quæ sunt in transitu aquæ.* Cum enim lilia sint calida et sicca, aquis delectantur. Et cap. 29. 19. habetur: *Florete flores quasi lilium, et date odorem, et frondete in gratiam, et collaudate canticum.* Syr. vertit, Sicut radix *lilii regii* attollite vocem, et laudate simul. Hoc adapta virginibus, in Francia præsertim, Dei laudes canentibus, additur enim: *Et benedicite Dominum in operibus suis:* et naturæ, et præcipue gratiæ. Rabanus in rosis martyrium, in liliis castitatem figurari putat. Lilium est hieroglyphicum stolæ candidæ, quæ singulis Beatis dabitur in resurrectione, et dotis claritatis, Apoc. 7. 9. *Amicti stolis albis.* Octavo, Simon est *8. Thus.* arbor thuris, v. eod. 8. *Et quasi thus* ὡς βλαστὸς λιβάνου, ut germen aut surculus thuris, id est thurifer, *in diebus æstatis*, cum ob ardorem Solis est fragrantius, cap. 24. 21. ait Sapientia, id est Christus: et B. Virgo: *Et quasi Libanus* (λίβανος, thuris arbor) *non incisus* (sed sponte sudans, et primam guttam distillans atque optimam) *vaporavi habitationem meam.* Locum in quo sum, replevi vapore odorifero. Alumnis vero suis ait eadem Sapientia, cap. 39. 18. *Obaudite me divini fructus, quasi Libanus odorem suavitatis habete.* Tigurina habet, odore suavi in mundo thuris fragrate. Nono, Simon igni comparatur et fumo odorato, *9. Ignis et fumus odoratus.* v. 9. *Quasi ignis effulgens, et thus ardens igne.* Græca iungunt ignem cum thure, et vertunt: Quasi ignis et thus in foculo. Syr. quasi odor thuris super thuribula. Non sumitur ibi thus pro arbore, sed pro aromate, oratio repræsentatur thure. Decimo, Simon confertur vasi aureo et gem- *10. Vas aureum et gemmeum.* meo, ob charitatem et varias virtutes, v. 10. *Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.* Vatab. omnigena gloria decoratum. Syr. quasi torques aureus, variegatus optime, et ornatus lapidibus pretiosis. Rabanus ait, in auro, splendorem sapientiæ, in lapidibus pretiosis virtutum decorem exprimi. Undecimo, Simon confertur oleæ *11. Oliva.* ob misericordiam, v. 11. *Quasi oliva pullulans.* Vide Ps. 51. 10. *Ego autem sicut oliva fructifera* (S. Hier. *virens:* ob spem et alacritatem) *in domo Dei.* S. Gregor. Nyssen. *Dei mei*, cui me totum debeo. Duodecimo denique, Simon *12. Cypressus.* comparatur cypresso, ob mentis excelsitatem et sublimitatem perfectionis, *et cypressus in altitudinem se extollens.* Gr. et quasi cupressus exaltata in nubibus. In his omnibus symbolis duo considera: 1. Simonis virtutes. 2. Deum servi sui gloriam augentem, sive luce, sive pulchritudine,

Digitized by Google

sive famæ bono odore, sive fœcunditate, sive elevatione concessa: Unde additur, *in accipiendo ipsum stolam gloriæ*, id est, gloriosam: nempe vestem hyacinthinam, quæ erat pulcherrimus ornatus Pontificis: ubi Ephod, rationale, malogranata, tintinnabula, aliaque: *et vestiri eum in consummationem virtutis*, hoc est, cum indueretur perfectum et consummatum ornatum Pontificis potestatis et auctoritatis indicem: nempe Ephod et Rationale, et Cidarim, in qua lamina, ubi erat scriptum nomen Iehova, quod est *Kodes Kodasim*, id est, sanctitas sanctitatum, seu sanctissimum. Ac v. 12. *In ascensu altaris sancti, gloriam dedit sanctitatis amictum*, id est, splendidus, et ornatus fuit amictu sanctitatis, tum interno in mente, tum externo in corpore. Hinc Vatablus vertit: *Insignis erat sanctitatis amictu*.

61. *In variis sanctis Deus mirabilis.* Mirabilem Dei erga servos suos providentiam ostendit Poiræus tract. de scientia Sanctorum; ubi Tract. 3. part. 2. cap. 9. Quisquis, ait, oculos mentis adverterit, cernet in Abrahami ductu providentiam Dei magnificam: in Isaaco, paternam: in Iacobo, fortem et efficacem: in Iosepho, tenerrimam: in Noe, fidelem: in Mose, potentem: in Iosue et Samsone, mirabilem: in Iobo, occultam: in Heli, severam: in Davide, regiam: in Salomone, adorabilem: in Tobia, maternam: in Enocho et Elia, stupendam: in Machabæis, bellicosam: in variis, multiplicem: Honores S. Danieli Stylitæ, S. Flaviano Patriarchæ Constant. et S. Chrysostomo ab omnibus delatos fusissime amplificat. Vide Pallad. Niceph. Zonar. Cedren. et Baron. de illis agentes. S. Bernard. serm. 68. in Cant. *Providentiam aliis creaturis non negamus, curam sponsa vindicat sibi.* S. August. medit. cap. 38. *Scio, et certus sum, quod vita nostra non temerariis motibus agitur, sed a te Domino nostro disponitur et gubernatur. Unde cura tibi est de omnibus, præcipue de servis tuis, qui totam spem suam posuerunt in sola misericordia tua.* Et quo quis est in virtute provectior, eo vigilantiori cura ei providet Deus. S. Ambros. lib. 4. in Luc. Dominus dormit tepidis, vigilat perfectis.

62. *Misericordia sanctos facit.* Nota secundo, misericordiæ est Sanctos efficere, conservare, et ad summam perfectionem perducere. Hebr. vox חסיד *chasid*, qua usus est David in psalmo nostro, significat proprie ac primario misericordem: a rad. חסד *chesed, misericordia*: consequenter pro sancto sæpius ponitur: unde interpres vertit: *Mirificavit Dominus Sanctum suum*. Cum misericordia vero avolat virtus, Mich. 7. 2. *Periit* (chasid) *Sanctus de terra, et rectus in hominibus non est*. Chald. periit misericors.

I. *Dat initium virtutis.* *Primo*: Initium virtutis ducitur a misericordia, ut patuit in S. Francisco et in Iobo, qui ait cap. 31. 18. *Ab infantia crevit mecum miseratio*, (Hebr. pro *miseratio* possunt verti, *tanquam pater*. Misericordia est pater et mater Sanctorum) *et de utero matris meæ egressa est mecum*. Arias vertit: *Deduxi illam*. Et ducit, et ducitur misericordia. Ostiorum primæ partis templi, quæ vocabatur Sanctum, postes erant ex olea in templo Salomonis. Per misericordiam ad Deum eundum est. Hinc pauperes ad valvas Ecclesiarum stant, qui illarum, sicut cæli sunt ianitores, ut audiantur nostræ orationes, 3. Reg. 6. 33. *Fecit in introitu templi* (Sancti) *postes de lignis olivarum quadrangulares. Et duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus*. Ita scilicet ut unum ostium esset ex uno latere, alterum ab altero, priori respondens et obversum: *Et utrumque ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur*. q. d. Utrumque ostium erat plicatile, et habebat vertebras, quibus una pars tenebat aliam, erantque in eis quasi duæ plicaturæ, ut vertunt Sept. Hebr. *Erant duæ* גלילים *ghelilim*, id est, *valvæ volubiles sive convolubiles*. Ita Cornel. ostium illud duplex, est symbolum charitatis mutuæ, et hominum se mutuo ad pietatem iuvantium: tu das pauperi nummum, ne furans aut desperans a templo ac Deo recedat: ille tibi preces, ne te divitiæ ad lustra et scelera rapiant. Cornelio Centurioni eleemosynæ aperuerunt ostium Ecclesiæ, Act. 10. 4. S. Laurentius Episcopus Novariensis vocat preces pauperum, Baptisma alterum; et eleemosynam,

A radicem virtutum. Sic enim hom. de Eleemos. *Radix malorum omnium quid est? Avaritia. Radix omnium bonorum est eleemosyna: os pauperum porrigitur tibi in Baptisma.* Si quid infirmitatis humanæ accidat, illud sanat misericordia. Pergit idem sanctus Pater: *Nulla est tam efficax, tam valida et velox nostrorum vulnerum medicina, quam præceptum eleemosynæ.* Et S. Cæsarius Episc. Arelatensis hom. de misericordia divina et humana, ait: *Miseria pauperum medicamentum est divitum.* Et S. Gaudentius Episc. Brixianus tract. 13. de Natali Domini, contra avaritiam Iudæ: *Eleemosynarum*, ait, *fluvio omnis ille concervatus post acceptam fidem peccatorum ignis extinguitur.*

Secundo: Progressus virtutis petitur a misericordia. 1. 63. II. *Dat progressum.* Lapsum impedit et peccata, Ps. 15. 10. *Non dabis Sanctum tuum* (חסיד *chasid*, misericordem) *videre corruptionem*. Hebr. שחת *sciachath* foveam. 2. Illuminat, et aditum aperit ad sanctitatem perfectam. In Sancto Sanctorum non tantum postes ostii, ut in Sancto, sed et ostia, et ostiola erant ex olea: ut nullus prorsus arcam posset videre ac B propitiatorium, nisi intrans in misericordiam. 3. Reg. 6. 31. *Et in ingressu oraculi* (id est Sancti Sanctorum, ubi Deus sua reddebat oracula) *fecit Salomon ostiola de lignis olivarum, postesque angulorum quinque.* (Ostiola pentagona, hoc est quinque angulos et totidem postes habentia, sunt quinque Christi vulnera, per quæ in Sanctum Sanctorum, nempe in cælum sanctissimum, intratur. *Et duo ostia de lignis olivarum, et sculpsit in eis picturam Cherubinorum et palmarum species, et anaglypha valde prominentia.* Anaglypha, sunt vasa, aliave opera, sculpturis aspera; quæ scilicet ita exsculpta sunt, ut in eis imagines emineant: vocantur a Martiali lib. 1. Anaglypta, et Plin. lib. 33. cap. 11. ait: *Nunc anaglypta in asperitatemque incisa, circa linearum picturas quærimus.* Vulgo vocamus, *choses taillées, ou relevées en bosse.* Ab ἀνὰ sursum vel supra, et γλύφω, sculpo. Tropol. postes, ostia, et ostiola, sunt opera, verba et cogitationes: vel, ostia sunt præcepta, quæ necessario transeunda sunt, ut salvemur: ostiola, sunt C consilia, quæ non est necesse omnibus aperiri: postes, sunt constantia et perseverantia tam in præceptis, quam in consiliis susceptis. Hæc omnia ex misericordia constent oportet, cum Deus dixerit, Matth. 9. 13. *Euntes autem* (a me recedentes: non enim possum vos Pharisæos amplius tolerare, qui non vultis me cum publicanis et peccatoribus versari) *discite, quid est, misericordiam volo, et non sacrificium*, id est malo misericordiam quam sacrificium: quamvis per se loquendo sacrificium, cum sit actus religionis, sit nobilius et excellentius misericordia. Verba sunt Oseæ cap. 6. v. 6. ubi Deus loquitur Ephraim, id est decem tribubus: et Iudæ, id est duabus tribubus. Itaque omnibus servis suis vult esse acceptiorem misericordiam quam sacrificia. Omnibus enim necessaria est misericordia. S. Laurentius Episc. Novar. hom. de Eleemos. *Si iustum invenerit misericordia, cumulat eum meritis: si peccatorem, absolvit a peccatis: si ægrotum, sublevat a doloribus.* Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. *Quis autem est sine miseria?*

D Tertio denique, consummatio virtutis per misericordiam obtinetur, Ps. 36. 28. 64. III. *Dat perfectionem.* *Dominus non derelinquet Sanctos suos*, (Hebr. *chasidav*, misericordes suos) *in æternum conservabuntur.* Hoc, ait Lorinus, potissimum de prædestinatis est verum, quos nemo de manu Dei potest rapere. Ioan. 10. 29. quorum vita abscondita est cum Christo in Deo, Coloss. 3. 3. et anima custodita, quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum, 1. Reg. 26. 29. quasi Deus habeat eam ligatam in fasciculo cum aliis viventibus, (exprimit Chaldæa paraphrasis, in vita æterna) cum e contrario anima inimicorum Dei, rotetur quasi impetu, et in circulo fundæ, omnibus exposita periculis. S. Bern. serm. 40. ad sororem: *Sicut avaritia mergit hominem in infernum, ita omnino largitas eleemosynarum levat ad cælum.* Et S. Laurentius Novar. hom. de Eleemos. *O commutatio! Panem dedisti esurienti, et percepisti regnum! Quantam pecuniam profundit homo in hoc mundo, ut aut mancipia, aut prædam comparet? Regnum supernum tibi vendit Chri-*

eius tam vilissimo pretio, et comparare dissimulos. Hæc Sanctorum dicta fundantur in Christi extrema sententia, Matth. 25. 34. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare, etc.* Vide Ps. 40. 1. et seqq. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Ps. 149. 5. *Exultabunt Sancti* (חסידים *chasidim* misericordes) *in gloria: lætabuntur in cubilibus suis.* S. Hieron. et S. Aug. in speculo, *laudabunt.* Deus enim sibi complacet in laude misericordium. Ibid. v. 1. *Laus eius in Ecclesia Sanctorum.* Hebr. *chasidim*, id est misericordium.

Complementum virtutis dat misericordia, Lactantius lib. 1. de Opificio Dei, cap. 7. *Innocentiæ proxima est misericordia; illa enim malum non facit, et hæc bonum operatur; illa inchoat iustitiam, hæc complet.*

65. Misericordia duabus alis cælum petit.

Alas illi duas dat S. Cæsar. Arel. quibus in cælum evolet: nempe pauperes iuvare, et inimicis veniam impertiri. Verba eius sunt hom. 14. *Ista duo eleemosynarum genera nobis quasi spiritualium alarum remedia præparemus, ut ad principalem patriam, et illam cælestem Ierusalem omnibus terrenarum cupiditatum spretis, hisque expeditis ac liberis virtutum pennis fulti, ac tanquam spirituales columbæ volare feliciter ac venire possimus.*

66. Misericordes sunt duo Cherubini oleagini Salomonis.

Aptissime misericordes ad summa virtutum evectos, et orationibus aliisque operibus sanctis Deo proximos comparobis cum duobus Cherubinis ex olea factis a Salomone, et positis in Sancto Sanctorum, ut starent prope arcam, eamque alis suis inumbrarent, 3. Reg. 6. v. 23. *Et fecit in oraculo* (in Sancto Sanctorum, quod postea vocatur templum interius) *duos Cherubim de lignis olivarum, decem cubitorum* (id est quindecim pedum; cubitus enim continet pedem cum dimidio) *altitudinis. Quinque cubitorum ala Cherub una, et quinque cubitorum ala Cherub altera: id est decem cubitos habentes, a summitate* (ab extremitate) *alæ unius usque ad alæ alterius summitatem. Decem quoque cubitorum erat Cherub secundus: in mensura pari, et opus unum erat in duobus Cherubim, id est altitudinem habebat unus Cherub, decem cubitorum, et similiter Cherub secundus. Posuitque Cherubim in medio templi interioris;* (id est Sancti Sanctorum) *extendebant autem alas suas Cherubim, et tangebat ala una parietem, et ala Cherub secundi tangebat parietem alterum: alæ autem alteræ in media parte templi se invicem contingebant, texit quoque Cherubim auro,* id est laminis aureis. Tropol. Cherubini ex olea, sunt viri misericordes, qui replentur scientia Dei. Secundo, sunt decem cubitorum altitudinis, et singuli habent alas duas decem cubitorum: quia ut ait Apostolus, Rom. 13. 8. *Qui diligit proximum, legem implevit,* id est, decalogum integrum. Deum enim amet, oportet, qui propter illum amat proximum. Græc. τον ετερον, *alterum.* Tertio, erant Cherubini in medio Sancti Sanctorum: quia ad cor usque Dei penetrat misericordia. Quarto, alis tegebant arcam: quia dicit Christus Matt. 25. 40. *Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Vestem a S. Martino datam pauperi Christus ostentat, eam indutus, et ait. v. 36. *Nudus eram, et cooperuistis me.* Quinto denique, Cherubini erant tecti auro: quia misericordia facienda est non ex sola compassione naturali, sed propter Deum, si vis esse Cherub extentus et Deo proximus, atque audire eius oracula, ac vultum intueri.

ARTICULUS V.

Ira frenanda est, ne nos in gravissima peccata impellat.

David hostes suos supra reprehenderat, quod diligerent vanitatem et mendacium: nempe se posse eum atterere, licet a Deo iuvaretur, et mirabiliter honoratus esset: Videns autem illos infrementes, quod desiderio suo frustrari se animadverterent, ait v. 5. IRASCIMINI, ET NOLITE PECCARE; QUÆ DICITIS IN CORDIBUS VESTRIS, IN CUBILIBUS VESTRIS COMPUNGIMINI.

Vers. 5. 1. Pars. 67.

Nota 1. *Irascimini* potest esse primo, indicativi modi, q. d. *Irascimini, et* (id est, sed) *nolite peccare,* ita ut sit sensus: Video vos irasci, sed videte, ut non peccetis. Ita S. Ambr. Orig. Hesychius et Theodoretus. Secundo, et melius, To *irascimini* est imperativi seu permissivi modi, q. d. Per me licet, ut irascamini, sed cavete, ne peccetis. Hoc patet ex verbo Hebr. *rigzu*, et Chald. *zuhu*, quod est tantum imperativus, non indicativus. Nota 2. Vocem Hebraicam רגזו *rigzu* significare 1. Tremere, contremiscere, 2. Subita ira commoveri. Item Chald. זוחו *zuchu*, contremiscite, turbamini. Aquila etiam vertit κλονεῖσθε tumultuose concutimini, q. d. tolerandum est, quod vos subita turbatio concusserit: sed videte, ut ratio modum adhibeat passioni, ut non peccetis.

Sensus est 1. Secundus et melius.

68. Quos hic alloquatur?

Quæres: Quosnam David hic alloquatur? Primo, Burgensis censet eum loqui Philosophis Gentilium, hortarique eos, ut acriter et efficaciter indignentur contra idololatras, Deo vero debitum cultum auferentes, et animalibus vilibusque creaturis contra ius omne ac rationem tribuentes. 1. Secundo, Dionys. Carth. et Iacobus de Valentia sermonem volunt dirigi ad Iudæos Christum persequentes; monerique, ut effrænatam et iniustam iram comprimant, atque a malignis machinationibus resiliant: aut saltem post eius mortem de tanto scelere pœnitentiam agant. Sed clarum est, hos duos sensus esse mysticos. 2.

Tertio: Alii volunt Davidem loqui omnibus hominibus, quos prius vocavit filios hominum. Ac primo quidem, Hesychius in Catena Græcorum ait, moneri omnes, ut irascantur voluptati. Secundo, Theophylactus, ut irascantur sibi ipsis, peccatis et vitiis suis, ea per pœnitentiam puniendo. Tertio, Bellarminus vult eos incitari, ut sancta quodam iracundia exardescant, et resistant pravis desideriis, et eo modo peccatum vitent. Quod, si peccaverint, continuo doleant et compungantur: neque contenti sint declinare a malo, sed etiam sacrificent sacrificium iustitiæ faciendo bonum. *Irascimini,* inquit, *et nolite peccare:* id est, cum surgunt pravi et rebelles motus, qui sunt initia et radices omnium peccatorum, irascimini naturæ vestræ corruptæ, et resistite, ut non peccetis. Ad hoc enim nobis data est ira a Deo, (ut docet S. Basil. oratione de ira) ut sit cos virtutis. Vox Hebræa, *rigzu*, significat etiam pavete, contremiscite; quod etiam recte quadrat in hunc locum. Debemus enim statim tremere et pavere, cum apparet caput serpentis, id est, mala suggestio. Ita ipse. Hic sensus pius est, sed est tropologicus, et potius David videtur iram velle comprimere, quam excitare, cum in eum hostes furerent.

3. Irasci debemus. 1. Voluptati. 2. Nobis ob peccata præterita. 3.

69. 1. David suos commilitones monet, ut modum iræ etiam iustæ ponant.

Quarto optius, et literæ conformius, Eusebius in Catena Græca putat verba hæc a Davide dirigi ad eos, qui pro ipso stabant contra Absalonem, q. d. Vos quidem commilitones mei, et honorati mei, iuste commoti indignatione ad bellum concitamini. Ego vos moneo, etiamsi ira vestra ratione non careat, quod non decet nostræ nos patientiæ in ferendis calamitatibus oblivisci: neque amplius incendi, ut in peccato prolabamur. Hæc ipse. 2. Theodoretus eosdem moneri vult, ut irascantur quidem et indignentur, videntes eos, qui iniuste insurgunt, felices esse; sed nolint malum malo cumulare, tentantes aliis persuadere, ὡς ἄτακτα πάντα καὶ ἀνώδευτα φέρονται, quod omnia sine ordine atque fortuito ferantur. 3. Lorinus generalius loquitur, et sensum adhuc affert duplicem. Cum, ait, tantis me decoratum a Deo muneribus non ignoretis, o socii! indeque coniecturam facere valeatis, imo vobis persuadere, me licet hostes premant, eiusdem opem impetraturum: desinite vehementius commoveri, subitaneo iracundiæ furori parere, mihique succensere, quod derelictus a Deo propter peccata, vos etiam in eandem calamitatem pertraxerim. Vel, ne tam anxii sitis de belli exitu: retractate præcipites cogitationes, consilia temeraria, sermones clandestinos adversus providentiam atque benignitatem Dei: et cum otio singuli apud vos ipsos in intimis penetralibus damnate insipientiam vestram, mendacium, vanitatem, et pœnitemini. Sed ostendi initio agi in psalmo nostro de persecutione Saulis, tunc autem non erat reus David gravium peccatorum.

Digitized by Google

70. 5. Alloquitur suos hostes iram eorum deprimens. Quinto itaque simplicius et verius: David ad Saulem A et alios ei adiunctos hostes suos convertitur, monetque, ut furentem et iniustam crudelemque ac sanguinis sitientem iram contineant, ne peccent, q. d. Si forte ex imbecillitate naturæ aut calumniatorum mendaciis ira subita excandescatis, illam cohibete, ut non peccetis in me a Deo unctum et destinatum Regem, sicut ex ira præcipites advolatis, ut peccetis me occidendo. Nota: Ex eo tempore, quo consecratus est a Samuele David in domo patris sui Isai in medio septem fratrum suorum, Spiritus Domini in eum directus est, ut explicui articulo præcedenti, et spiritus malus in Saul: quod contigit anno octavo regni Saul, post quod tempus regnavit decem annis, sed infortunatus, et a Deo derelictus ira sæpe in rabiem ac furorem agebatur. Spiritum illum nequam, quo exagitabatur, censent Hebræi, Iosephus, Caiet. Genebr. in chronico anno Mundi 3066. Delrio lib. 3. Mag. cap. 4. fuisse atram bilem, sive melancholiam et maniam, quæ Sauli tristes creabat imagines, suspiciones, invidias, mœrores, anxietates, B desperationes, furores, deliria, amentias: hæc enim concepit, ex eo, quod vidit se a Deo reiectum, et a Samuele regno privatum. Primo probatur, quia Sept. vertunt: *Suffocabat eum spiritus malus.* Chald. *terruit eum.* Secundo, quia a Iosepho spiritus hic vocatur perturbatio et morbus a dæmone inflictus, qui suffocationes et strangulationes illi creabat. Tertio, quia hoc spiritu agitatus invidit Davidi successionem in regnum: ideoque eum voluit occidere, cap. 18. 19. Quarto, quia morbus hic Saulis levabatur per musicam Davidis pulsantis citharam; quia scilicet musica exhilarat, itaque fugat tristitiam. Ita Cornel. in 3. Regum 16. ubi recte addit, hoc verum quidem esse, sed non sufficere: et spiritum illum nequam esse diabolum, qui non tantum exterius vexavit Saulem, ut vexavit S. Iob; sed etiam interius eum possedit, eumque diris phantasmatibus, tristitiis, mœroribus, anxietatibus, doloribus afflixit, et per vices agitavit. Hic enim proprie est, et vocatur *spiritus nequam:* ab eo ergo possessus fuit Saul, C factusque energumenus et dæmoniacus; ita ut per vices eo agitatus deliraret, insaniret. Ita censent Iosephus, Rupertus. S. Isidor. S. Eucherius, Lyran. Hugo, Abulensis, Dion. Vatabl. Serarius, Sanctius, et S. Gregor. l. 2. Moral. 6. ac Theodoretus q. 38. in 1. Reg. *Cum,* ait, *divinus recessisset Spiritus, locum est sortitus malignus spiritus: sic, cum Apostolica gratia Iudam reliquisset, in eum ingressus est diabolus.* Nota 2. Davidem hic alludere ad furorem illum Saulis, cuius tam funesta iam habebat experimenta. Primo in se, quem conatus fuerat hasta transfigere anno 11. regni, cum victo Goliatho et occiso anno 10. invidia æstuans iterum possessus esset a dæmone, quem David citharam pulsans expulerat anno 9. sed ictum effugerat bis, cap. 18. 11. et cap. 19. 10. Secundo in Ionatham filium suum Davidi faventem, in quem lanceam arripuit, ut percuteret eum, cap. 20. 33. hoc accidit anno 12. regni, cum David fugisset noctu percutiendus, nisi Michol uxor ingenioso stratagemate ei succurrisset. Tertio, in Achimelech summum Pontificem, et in omnes D Sacerdotes ac Levitas in Nobe commorantes, quos omnes occidi iussit per Doegum, et cum iis cives omnes ac iumenta et pecora ipsa, 22. 18. et seqq. quod anno 13. regni Saulis ponit Salianus. Mitto alias omnes molitiones furentis in Davidem et fautores eius, reliquo vitæ tempore, ex quibus patet, quam diabolicum malum sit invidia et ira præceps, quæ spiritum nequam in animam inducit, et Spiritum sanctum effugat. Guerricus Abbas Igniacensis serm. de Purificat. ait, iram gradatim ducere ad gehennæ puteum, et Hermas discipulus S. Pauli lib. 2. Pastoris, mandato 5. *Si,* ait, *iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus, qui in te est, angustiabitur, et quæret discedere. Suffocatur enim aspectu nequissimo, et non habet locum apparendi Domino, sicut vult. Tribulatur enim ab iracundia,* ait deinde, æquanimitatem, in qua nidum sibi constituit Spiritus sanctus, melle esse dulciorem.

Quæres 2. An tantum sit periculum peccandi per iram, ut necesse sit, cum dixerit David, *irascimini,* statim velut frænum addere hoc monitum, *et nolite peccare?* Respondeo id colligi posse ex loco psalmi nostri, ubi verbum Hebr. est רגזו *rigzu,* tremite, contremiscite, irascimini, quod tribuitur etiam sono tonitrui ac terræ motus, ut ait R. Ionas. Iram vero fulmini ac procellæ comparat Seneca lib. 3. de ira, cap. 1. quod præcipue verum est in Rege, qualis erat Saul. Quale fulmen ira Cambysis Regis, qui, ut ait idem Auctor, filium Præxaspis unius ex intimis amicis sua sagitta confodit, cap. 14. Quale Astyagis, qui Harpago filium epulandum dedit, cap. 15. Quale Darii, qui in Scythas movens, rogatus a Cebazo sene, ut ex tribus liberis unum in solatium patri relinqueret, duorum opera uteretur: plusquam rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum, et occisos in conspectu parentis abiecit, cap. 16. Quale Xersis, qui Pythio quinque filiorum patri, unius vacationem petenti, quem vellet eligere, permisit: deinde, quem elegerat, in duas partes distractum ab utroque viæ latere posuit, et hac victima lustravit exercitum, cap. 17. Quale Alexandri, qui Clitum charissimum sibi et una educatum, inter epulas transfodit; et manu quidem sua, parum adulantem, et pigre ex Macedone ac libero in Persicam servitutem transeuntem. Nam Lysimachum æque familiarem sibi leoni obiecit. Numquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc, cum ipse regnaret, mitior fuit? Telesphorum Rodium amicum suum undique decurtatum, cum aures illi nasumque abscidisset, in cavea velut novum animal aliquod et inusitatum diu pavit, cum oris detruncati mutilatique deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames, et squalor, et illuvies corporis in stercore suo destituti, callosis super hæc genibus manibusque, quas in usum pedum angustiæ loci cogebant: lateribus vero attritu exulceratis, non minus fœda, quam terribilis erat forma eius visentibus, factusque pœna sua monstrum, misericordiam quoque amiserat: tamen, cum dissimillimus esset homini, qui illa patiebatur: dissimilior erat, qui faciebat. Vide plura de Romanis cap. 18. et seq. Sed ut a comparatione tonitrui et fulminis non recedamus, ac procellæ iis adiunctæ et insonantis, iram illis comparemus. 71. Ira est tonitru et fulmen. 1. Cambysis ira furiosa. 2. Darii. 3. Xerxis. 4. Alexandri.

72. Ira habet 1. Suos vapores. Primo, ut excitetur tonitru aut fulmen, *vapores et exhalationes* ex aquis et terra elevantur in aerem, atque ibi condensantur. Ira, ut ait S. Ioannes Damascenus lib. 2. cap. 16. componitur *ex tristitia et desiderio:* quod explicans S. Thomas 1. 2. qu. 46. art. 3. ait: quod ira dicitur componi ex tristitia et desiderio: non sicut ex partibus, sed sicut ex causis. Et 3. p. q. 15. 9. ait iram componi ex tristitia et appetitu vindictæ. Tristitia est velut vapor obscurus: exhalatio vero est desiderium seu appetitus ardens vindictæ. Exhalationes enim sunt tenues spiritus, qui per æstum maximum terra diffusa exhalantur, et sursum in aera feruntur. Vapor ex aquis præsertim educitur. Aristoteles quoque lib. 2. Rhetor. dicit, iram esse cum tristitia, et cum spe, et cum delectatione; sed eodem modo dic, non continere multas passiones, sicut genus species, nec sicut causa suos effectus, sed sicut effectus suas causas.

73. II. Nubes. Secundo, excitatis vaporibus et exhalationibus nubes condensatur, et fiunt tenebræ. Cum iræ cursum permiseris, innumera menti obiicit, ut opacas nebulas et fumos, qui rationis, sapientiæ, veritatis, virtutum omnium, ac Dei ipsius Solem tollunt. S. Greg. lib. 5. Moral. cap. 30. in illud Iobi 5. 2. *Vere stultum* (Hebr. אויל *evil,* audacem, temerarium, imprudentem, affectu immoderato, insania, impatientia aut ira affectum, et multa temere per furorem effutientem) *interficit iracundia, et parvulum occidit invidia.* (Ubi S. Thom. et Caiet. per iram et invidiam, quæ sunt quasi extremæ passiones atque vitia, omnia alia vitia, quæ media sunt, accipi volunt.) Sanctus, inquam, Gregorius ait: *Quanta sit iracundiæ culpa, pensemus, per quam, dum mansuetudo amittitur, supernæ imaginis similitudo vitiatur. Per iram sapientia perditur: ut quid, quove ordine agendum sit, omnino nesciatur, sicut scriptum est, Eccli. 7. 10. Ira in sinu stulti requiescit, quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permovendo con-*

Digitized by Google

fundit. Per iram vita amittitur; et si sapientia teneri videatur, sicut scriptum est: Ira perdit etiam prudentes; quia scilicet confusus animus nequaquam explet, etiamsi quid intelligere prudenter valet. Per iram iustitia relinquitur, sicut scriptum est: Ira viri iustitiam Dei non operatur: quia, dum perturbata mens iudicium suæ rationis exasperat, omne, quod furor suggerit, rectum putat. Per iram lux veritatis amittitur, sicut scriptum est, Eph. 4. 26. *Sol non occidat super iracundiam vestram: quia, cum menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cognitionis abscondit. Per iram sancti Spiritus splendor excluditur, qua contra, iuxta vetustam translationem scriptum est, Isaiæ* 66. *Super quem requiescet Spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos? Cum enim humilem diceret, quietum protinus adiunxit. Si ergo ira quietem mentis substrahit, suam sancto Spiritui habitationem claudit, cuius recessione animus vacuus ad apertam mox insaniam ducitur, et usque ad superficiem ab intimo cogitationum fundamento dissipatur. Nam iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, et nequaquam recognoscuntur noti. Ore quidem clamorem format, sed sensus, quid loquatur ignorat.* Sicque ira est causa vitiorum omnium per accidens: scilicet removendo prohibens, id est, impediendo iudicium rationis, per quod homo retrahitur a malis, ut docet S. Thomas 2. 2. quæstione 158. art. 6. ad 3. Guerricus Abbas serm. de Purif. Ira, inquit, stultorum oculos extinguit, sapientum oculos nonnunquam turbat. S. Chrysost. in Ps. nostr. vocat illam ῥίζαν καὶ πηγὴν τῆς κακίας, *radicem et fontem omnis mali.* S. Ambros. in Ps. 36. *Ira gravis est magistra peccati*: ea proportione docet peccatum, qua lucem tollit rationis.

74 III. Ignes. Tertio, nube densata vaporibus *frigidis* et exhalatione *calida* inter se pugnantibus ignis accenditur. Ira, ut ait S. Thomas 1. 2. quæst. 46. articulo 2. in corp. respicit unum obiectum secundum rationem boni, scilicet vindictam, quam appetit: et aliud secundum rationem mali, scilicet hominem nocivum, de quo vult vindicari: et ideo est passio quodammodo *composita ex contrariis passionibus.* Ignem vero in ira dominari ostendit, quæst. 48. artic. 2. Motus, inquit, appetitivus iræ causatur ex aliqua iniuria illata, sicut ex quodam contrario iacente, et ideo appetitus potissime tendit ad repellendum iniuriam per appetitum vindictæ: et ex hoc sequitur magna vehementia et impetuositas in motu iræ. Et quia motus iræ non est per modum *retractionis*, cui proportionatur *frigus*: sed per modum *insecutionis*, cui proportionatur *calor*, consequenter fit motus iræ *causativus cuiusdam fervoris sanguinis et spirituum circa cor*, quod est instrumentum passionum animæ: et exinde est, quod propter magnam perturbationem cordis, quæ est in ira, maxime apparent in iratis indicia quædam in exterioribus membris. S. Gregorius mox cit. Iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, *facies ignescit, etc.*

75. IV. Discissiones. Quarto: Ignis tandem in nube victor emicat, atque eam dividit, ut viam sibi faciat, et ad nocendum præceps cadat. Sic iræ flamma domos, urbes, provincias dividit unione charitatis disrupta, ut strages faciat. Proverb. 15. v. 18. *Vir iracundus suscitat rixas.* Hebr. *vir*, חמה *chema*, excandescentiæ, ut vertit Arias: vir caloris, ardoris, æstus, id est, præceps, et flammas cito per iram concipiens. 2. Pro suscitat est Hebraice יגרה *iegare*, miscebit, ruminabit, attrahet: q. d. innumeris dolis, fraudibus, mendaciis, negotia intricabit, et velut in prælio miscebit lites, quas ruminando et acceptam iniuriam concoquendo attrahet, non contentus iis, quibus necessitas ac iustitia ipsum implicabit, 3. Pro *rixas* Hebraice est מדון *madon*, contentionem, ut vertit Arias: lites, ut Pagninus. Sumi etiam potest active pro reprehensione. Rixa est lis, contentio, pugna, deducitur a ringendo, quod est proprie canum: est enim ringere, os torquere, quod canes faciunt, cum latraturi sunt, vel cum ex ira in rugas deducunt os. Metaphorice sumitur a Terentio in Phorm. pro irasci. Possis ringo derivare a græca voce ῥιν naris, quasi sit narem ago, id est, torqueo. Ad rem nostram apte Festus: Rictus, inquit, rixæ, rixosæ, ringitur, dici videntur: quia *in diversum rumpantur*, contrariaque sint recto. Ardore autem excitari rixas habes Proverbiorum 26. v. 21. *Sicut carbones ad prunas* (incendendas valent) *et ligna ad ignem, sic homo iracundus* (Septuaginta, λαρις, conviciator. Aquila, susurro. Theodotio, murmurator. Symmachus, dolosus. Hebr. vir contentionum, id est, contentiosus) *excitat rixas.* Theodotio, *ad succendendam litem*, est enim ignis et carbo omnis ira. Ignis autem ille divisionem affert, tollendo charitatem. S. Gregor. 5. Moral. 30. *Per iram gratia vitæ socialis amittitur, sicut scriptum est* Prov. 22. 24. *Noli esse assiduus cum homine iracundo, ne discas semitas eius, et sumas scandalum animæ tuæ. Et idem* 18. v. 14. *Quis poterit habitare cum homine, cuius spiritus facilis est ad irascendum? Quia, qui se ex humana ratione non temperat, necesse est, ut bestialiter solus vivat. Per iram concordia rumpitur, sicut scriptum est Prov.* 15. 18. *Vir animosus parit rixas, et vir iracundus effundit peccata, iracundus quippe peccata effundit, quia etiam malos, quos incaute ad discordiam provocat, peiores facit.* Rixam ex ira oriri docet S. Thom. 2. 2. q. 41. 2.

Quinto: Nube diffracta sonus tonitrui auditur. Ira non expletur, nisi insonet, præsertim in muliercuIis. Vociferatio est filia iræ. Ut enim ait sanctus Doctor 2. 2. quæstione 158. art. 7. Ira potest tripliciter considerari. Uno modo, secundum quod est in corde: et sic ex ira nascuntur duo vitia. Unum quidem, ex parte eius, contra quem homo irascitur, quem reputat indignum, ut sibi tale quid fecerit. Et sic ponitur indignatio. Aliud autem vitium est ex parte sui ipsius, in quantum scilicet excogitat diversas vias vindictæ, et talibus cogitationibus animum suum replet, secundum illud Iobi 15. v. 2. *Numquid sapiens implebit ardore stomachum suum?* Et sic ponitur tumor mentis. Alio modo consideratur ira, secundum quod est in ore. Et sic ex ira duplex inordinatio procedit. Una quidem, secundum hoc, quod homo in modo loquendi iram suam demonstrat, sicut dictum est de eo, qui dicit fratri suo, racha. Et sic ponitur *clamor*, per quem intelligitur inordinata et confusa locutio. Alia etiam est inordinatio, secundum quod aliquis prorumpit in verba iniuriosa: quæ quidem, si sint contra Deum, erit blasphemia, si autem contra proximum, contumelia. Tertio modo consideratur ira, secundum quod procedit usque ad factum. Et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumenta, quæ facto proximis inferuntur ex ira. Iræ vox in rege vocatur fremitus leonis. Prov. 19. v. 12. 76. V. Sonus.

Sexto: Fulmen decidit maximo impetu, et strages edita videtur. Iræ impetus est fulmineus: 1. Quia celerrimus. 2. Quia efficacissimus. 3. Quia illi resisti sæpe non potest. Seneca in Proverbiis: *Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia.* Hoc fuse declarat lib. 3. de ira cap. 1. » Cæteri, ait, affectus dilationem recipiunt, et curari tardius possunt: huius incitata, et se ipsa rapiens violentia, non paulatim procedit, sed, dum incipit, tota est. Nec aliorum more vitiorum sollicitat animos, sed abducit: et impotentes sui cupidosque vel communis mali exagitat: nec in ea tantum in quæ destinavit, sed in occurrentia obiter furit. Cætera vitia impellunt animos, ira præcipitat. Cæteris etiamsi resistere contra affectus suos non licet, at certe affectibus ipsis licet stare: hæc non secus quam fulmina procellæque, et si quæ alia irrevocabilia sunt, quia non eunt, sed cadunt, vim suam magis ac magis tendit. Alia vitia a ratione, hæc a sanitate desciscit: alia accessus leves habent, et incrementa fallentia: in iram deiectus animorum est. Nulla itaque res urget magis attonita, et in vires suas prona; et, sive successit, superba: sive frustratur, insana: ne repulsa quidem in tædium acta, ubi adversarium fortuna subduxit, in seipsam morsus suos vertit: nec refert, quantum sit, ex quo surrexit. Ex levissimis enim in maxima evadit. Nullam transit ætatem, nullum hominum genus excipit. Quædam gentes beneficio egestatis non novere luxuriam: quædam, quia exercitæ et vagæ sunt, effugere pigritiam, quibus incultus mos, agrestis vita est, 77. VI Celerem impetum

Digitized by Google

circumscriptio ignota est et fraus, et quodcumque in foro malum nascitur: nulla gens est, quam non ira instiget, tam inter Graios, quam barbaros potens: non minus perniciosa leges metuentibus, quam quibus iura distinguit modus virium. Denique cætera singulos corripiunt: hic unus affectus est, qui interdum publice concipitur. Numquam universus populus unius fœminæ amore flagravit: nec in pecuniam aut lucrum tota civitas spem suam misit: ambitio viritim singulos occupat. Impotentia non est malum publicum: sæpe in iram uno agmine itum est: viri, fœminæ, senes, pueri, principes, vulgusque consensere: et tota multitudo paucissimis verbis concitata, ipsum concitatorem antecessit. Ad arma protinus ignesque discursum est, et indicta finitimis bella, aut gesta cum civibus. Tota cum stirpe omni cremata domus ». Hæc Seneca, etc. Quod fulmen tot ignes excitavit, quot ira? S. Bernardus serm. 12. in Ps. 90. eam vocat draconem, qui flatu igneo, quicquid attigerit, necat: non modo bestias terræ, sed et volucres cæli. S. Cyrillus lib. 6. contra Iulianum nuncupat pessimum animæ morbum. S. Thomas 2. 2. quæstione 158. art. 4. inquirens, an ira sit gravissimum omnium peccatorum, fatetur quidem, si ira spectatur secundum indebitum appetibile, eam non esse maximum peccatum, cum appetat malum pœnæ alterius sub ratione boni, nempe iustæ vindictæ: sed quantum ad inordinationem, quæ est secundum modum irascendi, iram habere quamdam excellentiam propter vehementiam et velocitatem sui motus, secundum illud Prov. 27. v. 4. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, et impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* S. Ioannes Damascenus lib. 2. de fide cap. 16. assignat tres species iræ: scilicet fel, maniam et furorem: quod explicans S. Thomas 1. 2. quæst. 46. artic. 8. Tres species iræ sumuntur secundum ea, quæ dant iræ aliquod augmentum, quod quidem contingit tripliciter. Uno modo ex facultate ipsius motus, et talem iram vocat *fel*: quia cito accenditur. Alio modo ex parte tristitiæ causantis iram, quæ diu in memoria manet, et hæc pertinet ad maniam, quæ a manendo dicitur. Tertio, ex parte eius, quod iratus appetit, scilicet vindictæ, et hæc pertinet ad furorem, qui nunquam quiescit, donec puniat. Unde Philosophus lib. 4. Ethic. cap. 5. quosdam irascentium vocat acutos, quia cito irascuntur: quosdam amaros, quia diu retinent iram: quosdam difficiles, quia numquam quiescunt, nisi puniant. S. Chrysostom. serm. de mansuetudine tom. 5. *Ira*, inquit, *est quasi fulmen et tempestas magna in anima, servientemque sibi amentem reddit.*

78. VII. Dæmonium. Septimo, sæpe fulmini immiscetur dæmon, et iracundiæ. Prov. 16. 14. *Indignatio regis nuncii mortis.* R. Salomon vertit, *velut nuncius mortem afferens.* Chaldæus, *Angeli mortis sunt.* Aben Ezra: Regis ira est velut angelorum mortis indignatio, qui impios internecioni dedunt. Septuaginta: *Ira regis est Angelus mortis.* Angelus autem mortis, ait Cornelius, in Scriptura dæmonem significat, qui solet mortis esse nuncius, imo carnis, q. d. *Ira regis est Angelus mortis*, id est, ira in rege dæmon quidam est voluntarius, illum ad sævitiam et crudelitatem impellens. Et sane multi locum illum 1. Regum 19. *Et factus est spiritus Domini malus in Saul*, de iracundia interpretantur, quæ Saulem tam vehementer concitabat, ut similis arreptitio cuidam fureret. Rursum S. Basilius homil. de ira: *Neque enim ensis acies, neque horrendum aliquid animum ira intumescentem satis compescere valebit*, η μαλλον, η τῃς υπο δαιμονων κατασχεθεντας, *non magis, quam a dæmonibus detentos, a quibus irati nec forma, nec animi affectu differunt.* Et rursus iram vocat voluntarium dæmonem. Abbas Isaac in Lyco civitate Thebaidis in Ægypto habitans vidit diabolum, qui asseruit se præsidere iræ et memoriæ iniuriarum, sibi dicentem: *Propter lenticulam iratus es vicino tuo, et ego sum, qui præsum iræ et memoriæ iniuriarum,* απ' αρτι εμος ει, *es amodo meus.* His auditis, mox egressus cellulam, abiit ad fratrem, et prostratus ab illo veniam petiit, et illi reconciliatus est. Tu damna iræ atque sævam eius tyrannidem advertens fac similiter, ne te dæmon possideat, ut alias accidisse nolentibus iram mitigare, et hostibus parcere ostendi.

Quæres secundo: An aliquando licitum sit irasci, cum dicat David, *irascimini.* Respondeo affirmative cum S. Thoma, qui ait 2. 2. art. 1. quæst. 158. cum quis irascitur secundum rationem rectam, tunc irasci esse laudabile, et argumenta in contrarium obiecta confutat, et ait, iram per zelum esse bonam: iram vero per vitium esse malam. Quinimo art. 8. toto docet, defectum iræ consequentis iudicium rationis, vitiosum esse. Tenemur enim aliquando irasci, ad propulsanda mala vel nobis vel proximo impendentia, et ad iustam vindictam de aliis sumendam ob impietatem. 79. Licitum est aliquando irasci.

Primo enim, ira sæpe necessaria est ad passiones reprimendas ac vitia. S. Basilius sermone de ira ait, eam esse militem fortem, qui in hostem insiliat ad vocem regis sui. *Ira*, inquit, *veluti*, στρατιωτης παρα στρατηγῳ οπλιζομενος, *miles apud ducem arma sumens, paratus est eius iussu auxilium præbere, et subsidio venire adversus vitia.* Plato. l. 4. de Republica asserit, iram, εν ψυχης στασει τιθεσθαι οπλα προς λογιστικου, *in seditione animæ pro ratione arma capere.* S. Isidorus Pelus. lib. 3. epist. 338. ad Orionem monet, voluptates præstigiis animam illicere, ac rationem e principatu disturbare, sed *si ira*, καθαπερ υπερασπιστης βασιλει ακουοι, ραδιως εκειναι καταγωνισθησονται, *tamquam stipator regi obedientem se præbeat, facili negotio illæ opprimuntur.* Ira per zelum, est ardens Phinees stricto pugione in lupanar ingrediens, et occidens Zambri filium Salu, ducem de cognatione et tribu Simeonis, et Cozbi filiam Sur principis nobilissimi Madianitarum, Num. 25. 8. et seq. ideo cessavit plaga divina a filiis Israel, quia iam viginti quatuor millia perierant ob fornicationem cum filiabus Moab et Madian: et ipsi ac posteris eius promittitur sacerdotium sempiternum, *quia zelotus est pro Deo suo, et expiavit scelus filiorum Israel*; sanguine eorum duorum simul peccantium. S. Petrus Damiani epist. 12. vel, ut alii distinguunt 11. cap. 2. ad Nicolaum II. Papam, putat in præmium tam præclari facinoris Phinees non esse mortuum, sed esse eundem cum Elia, qui translatus est in cælum igneis equis, et in fine Mundi pugnabit cum Antichristo: nititur promisso sacerdotii sempiterni. Sed hoc est improbabile.

I. Enim ira passiones reprimit. 1. Est miles fortis. 2. Seditiones compescat. 3. Stipator est regius. 4. Est Phinees zelo ardens.

Ira sancta est Elias igneus et fulmineus, strictum gladium tenens in medio Israelitarum omnium in monte Carmelo, districtis etiam gladiis in 450. Pseudo-Prophetas Baal irruentium, et omnes occidentium in oculis ipsius Achab. Ex eius ore hæc epigraphe egreditur: *Apprehendite Prophetas Baal, et ne unus quidem effugiet ex eis*, 3. Reg. 18. v. 40. recte de eo ait S. Bern. lib. 4. de consid. ad Eugenium Papam: *Elias forma iustitiæ, sanctitatis speculum, pietatis exemplar, assertor veritatis, fidei defensor, doctor Israelis, magister insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatus, iudex viduarum, oculus cæcorum, lingua mutorum, ultor scelerum, malorum metus, bonorum gloria, virga potentium, malleus tyrannorum, regum pater, sal terræ, Orbis lumen, propheta Altissimi, præcursor Christi, Christus Domini, Deus Achab, Baalitarum terror, idololatrorum fulmen.* Si ira fulmen est, decidat in caput impiorum militum Ochoziæ, 4. Reg. 1. 5. Est Elias igneus.

Secundo: Ira necessaria est ad acquisitionem virtutum, præsertim difficilium: removet enim hostem sese opponentem, ut lictor Consulem præcedens securi armatus ac virgis, aut armiger ac satelles regem armatus adiuvans. Ab Aristotele vocatur cos virtutis, a S. Basilio cos fortitudinis, a S. Isidoro Pelus. lib. 1. epist. 180. βοηθος ψυχης ολιγωριας και χαυνοτητας νευρων σωματος, animæ opitulatrix, ut corporis ignaviam ac mollitiem corroboret. S. Chrysostomus in psalmum nostrum nuncupat οργανον χρησιμον, utile instrumentum, ινα το υπνηλον ημων διεγειρῃ, ut nostram excitet somnolentiam et animum nostrum incendat, viresque et robur addat. 2. Ira virtutum acquisitarum est fortis et vigil custos. Isaias Abbas orat. 2. eam vocat *virtutum custodem, sine qua castitas homini non constat.* Iuditham nostræ Campaniæ ira servavit, quæ, ut castitatem suam servaret, duci Campaniæ vim inferre volenti, id fe-

80. II. Ira ingerat ad virtutes acquirendas. 1. Est cos virtutis. 2. Animæ adiutrix. 3. Instrumentum utile. 4. Custos strenuus.

Digitized by Google

Christianæ Iudithæ factum generosum.

cit, quod Iudith Holoferni, ut suum honorem, et suæ *Bethuliæ*, quæ significat *virginitatem*, tueretur. Quod factum ipse Dux approbavit lethaliter saucius, eamque tutam et illæsam servavit, animo vere generoso et Christiano, ut est in Anual. Franc. Denique 3. Ira virtutes conservatas auget, vocat illam, φιλοσοφιαν και κηδεμονιαν, *Philosophiam et curam*. Id sumpserat a S. Chrysost. in psalm. nostr. qui nuncupat, φιλοσοφιαν, κηδεμονιαν, και οικονομιαν, si quis morbus animæ accidat, statim medetur: ideo ibi etiam appellatur, παθων φαρμακον, *perturbationum remedium*. Sed cave, ne medicamentum in venenum vertas, et clavum, quo navem gubernare debes, in cautes ac scopulos immittas.

5. Virtutes auget.

6. Pharmacum mentis.

III. Ira afflictos iuvat et protegit.

Tertio: Ira necessaria est, ut incitemur ad subveniendum iniuste oppressis et afflictis: quod præsertim verum est in Prælatis ac Principibus. Hic aculeus erat in S. Malachia Hiberniæ Episcopo, de quo S. Bernardus in vita sic ait: *De quacumque tribulatione clamaretur ad eum, propriam reputabat, nisi quod in sua patiens, in aliena compatiens erat, plerumque et impatiens.* Hoc tamen ita præstabat, ut iræ ipse dominaretur, non subiiceretur, unde subnectit: *Non ira illi, sed ipse animo dominabatur. Erat suimet potis. Sane victor sui ira superari non poterat. Ira eius in manu eius. Vocata veniebat: exiens, non erumpens: nutu, non impetu ferebatur: non urebatur illa, sed utebatur.* Iisdem prope verbis moderationem S. Wilhelmi Eremitæ commendat Theobaldus Episcopus in eius vita, cap. 21. *Ira eius in manu eius, iussa, non excussa progrediebatur: movebatur ea, non turbabatur. Interioribus animi motibus præsidebat ut dominus: nulli subiacebat, ut mancipium.* Audi S. Ambr. sapienter monentem lib. 10. epist. 82. *Et si irascimur, affectus noster motum recipiat secundum naturam. Quis enim ferat, si ipse gubernare nequeat, qui alios gubernandos receperit?* Iratus est Christus, Matthæi 15. 7. et 22. 18. et 23. 7. Ioannis 2. 27. S. Petrus, Actorum 5. 4. et 8. 20. Paulus, Actorum 13. 10. et 23. 3. Moses 32. 26. eos cæterosque Sanctos imitemur.

ARTICULUS V.

Sub vesperam examen conscientiæ est instituendum, præsertim de iis, quæ per iracundiam admissa sunt.

MONUIT hostes David, ut si de die irascerentur, illi modum ita imponerent, ut non peccarent. Nunc etiam hortatur, ut quæ de nocte cogitaverint, excutiant, et de

Vers 5. 2 Pars. 81. Cogitationes nostræ sunt excutiendæ.

iis dolentes emendent, versu eod. 5. QUÆ DICITIS (*cogitatis*) IN CORDIBUS VESTRIS, IN CUBILIBUS VESTRIS (*de iis*) COMPUNGIMINI. Nota primo, pro *quæ dicitis*, in Hebr. est אמרו *imru*, *dicite*: ut S. Cypr. de orat. Domin. et S. Augustin. lib. de Magistro cap. 1. legunt. *Loquimini*, ut S. Hieron. q. d. si in corde dixeritis, ut ait Genebrardus: sicut prius dixerat: *Irascimini*, id est, si irascamini, etc. Nec verum est, quod ait Lorinus, posse legi *ameru*, et subaudito *aser* exponi, *quæ dixistis*, vel *dicitis*. Nam *ameru* est tertiæ personæ pluralis, et significat *dixerunt*: non vero, dicitis, aut dixistis. Nota secundo: Cubilia sumi possunt: 1. Pro cordibus, et sic sumit S. August. et Alcuinus. 2. Pro locis desertis et saltibus, ut facit Lyranus: ita vocamus cubilia ferarum loca, in quibus feræ degunt. Tullius 2. de natura deorum: Delitescunt, inquit, cubilibus bestiæ. Et Quintilianus lib. 2. cap. 16. moliri cubilia ferarum. 3. Cubilia proprie sunt lecti, quod in eis cubetur: et optime vocem Hebraicam משכב *mischab*, exprimit: a rad. *sciacab*, cubare, decumbere, dormire, requiescere: et hæc acceptio est optima hoc loco. Nota tertio, pro *compungimini* in Hebræo est דמו *dommu*, *tacete*, ut S. Hieronymus, Pagnin. et Arias reddunt. Aquila ἡσυχάσατε, *quiescite, expectate, tacete*. Itaque agitur de compunctione et contritione interna cordis, quæ facilius habetur cum silentio in nocte, remoto omni curarum et hominum tumultu. Additur vox *sela* in Hebræo, quam S. Hieron. vertit *semper*: sed de vi eius vocis dixi, Ps. 3. vers. 3.

82. Sensus huius loci.

1. His positis: Primus sensus est, q. d. Quæ dicitis in cordibus vestris, quæ corda sunt cubilia vestra, quorum clausis ostiis orandus est Deus, Matth. 6. 6. compungimini de illis per voluntariam punitionem peccatorum vestrorum, et excitationem tanquam stimulis ad videndam lucem Christi. Ita S. August. S. Thomas, Alcuinus, Glossa, aliique.

2. Secundus sensus est Lyrani, q. d. De cogitationibus, quas habetis in cordibus vestris: et de sermonibus in tentoriis, ac desertis locis, contra me compungimini.

3. Et optimus.

Tertius sensus, et genuinus est, q. d. Quæ de nocte in corde versatis super lectum vestrum, machinantes contra me, et varios dolos in me excogitantes, abiicite, de illis dolete, ac pœnitentiam agite. Ira vestra diurna in me apparuit, quam videns, monui, ut non peccaretis: nunc sciens etiam nocturnas invidias, rancores, amaritudines, malas nocendi mihi voluntates, moneo, ut ab illis desistatis, et qui me vultis configere, cor vestrum vero et sancto dolore configatis, ut omnis malitia et malevolentia inde exeat, et Deo reconciliemini ab omni sorde emundati. Alludit David ad nocturnum suum periculum: cum enim Saul anno regni sui 11. filiam suam Michol dedisset ipsi in uxorem, statim anno insequenti eius invidia hactenus tecta foras erupit, et quem non potuit occulte perdere Philisthæis obiectum, quos semper debellabat, conatus est per Ionatham filium suum conficere: qui rem dissuasit sapienter atque generose, natus tunc circiter annos 40. ut docet Salianus. Sed post iterum debellatos a Davide Philisthæos, iterum Saul invidia rumpitur, a dæmone possidetur, lanceam torquet in Davidem cithara psallentem, ut dæmonem fugaret, aut dolorem leniret: curat fugientem domi suæ noctu obsideri, ut mane captus in suo conspectu occidatur, ne amplius regnum sibi ab eo eripiendum esse metuat: sed Michol eum per fenestram demisit, statuam in lecto posuit apposita pelle villosa caprarum ad caput eius, quæ hominis iacentis cæsariem repræsentaret, et operuit eam vestimentis: sicque David fugit ad Samuelem in Naioth in Ramata. Adrichomius dicit Naioth locum fuisse iuxta urbem Ramatha seu Rama, tribus Beniamin, sex milliaribus distantem ab Ierusalem versus Bethel, ubi David et Samuel manserunt, ac postea Saul ipse prophetavit. Tropologice. Si vis salvari a Mundi periculis, et esse David, id est, *amabilis*, fuge in *Naioth*. Chaldæus vertit, *domum doctrinæ*. Ibi enim erat Ecclesia, ut dicit Iosephus: hoc est collegium Prophetarum: virorum scilicet religiosorum Deo vacantium. David primo fugit in Rama, ubi tunc erat Samuel. *Rama* significat excelsum, sublimem, eminentem: talis est domus religiosa et contemplatin; est civitas supra montem posita. Ex Rama iverunt Samuel et David in *Naioth*, quod significat extensionem, expansionem, dilatationem. Religiosi veri et perfecti conversatio in cælis est, non clauditur eius animus angustis Mundi terminis, intrat amplam Dei domum ac Deum ipsum immensum, in eoque et cum eo inambulat ac dilatatur corde, fitque *Samuel*, id est, audiens Deum, obediens Deo: ac prophetat, toto corde et ore intentus Dei laudibus, 1. Reg. 19.

Tropologice: Sensus psalmi nostri est. Tempore nocturno, cum soli estis in lectis vestris, ab omnibus aliis curis liberi: tunc in cordibus vestris errata omnia expendite, et de illis dolete. Ita Orig. Theodoret. S. Chrysost. Bellarm. et alii, qui putant hunc sensum esse literalem; sed verius est tropologicus, cum hic de Saulis persecutione agatur. Itaque primario David illum et satellites eius monet, ut a concepto in ipsum facinore desistant. Pia tamen atque utilis est hæc expositio. Alleg. agitur de consiliis contra Christum, de quibus Valentia psalmum explicat.

83. Conscientiæ examen est instituendum.

Conscientiæ examen serotinum commendant Patres omnes. Eius materiam, iudicem, tempus, locum, modum cum Propheta nostro videamus.

1. Eius iudex assignatur.

Primo: Iudices sui ipsorum vult omnes esse. *Quæ dicitis in cordibus vestris*, (in illud aditum nemo præter vos penetrat) *in cubilibus vestris compungimini*. Apostolus monet 1. Corint. 11. v. 31. *Si nosmetipsos diiudicaremus, etc.* Id est, ut Gagneius et Caietanus explicant, examinare-

Digitized by Google

mus, excuteremus: ut si quid errati reperiamus, illud sedula et ferventi contritione et confessione expiemus. Hoc significat διακρίνειν apud Demosthenem et Platonem. Seneca tradit Sextium consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogasse animum suum: *Quod hodie malum tuum sanasti? Cui vitio obstitisti? Qua parte melior es?* etc. Laertius refert Pyrrhonem Eliensem, qui solus secum loquebatur, ac vitæ a se reposcebat rationem, cum rogaretur, quid ageret, dixisse: *Meditor bonus ut sim.* S. Chrysostomus hoc inculcat in psalmum nostrum. Post cœnam, ait, quando is dormitum, quando es decubiturus, et nullo præsente multa quies et silentium, ac nemine interturbante profunda tranquillitas, τὸ δικαστήριον ἔγειρον τῆς συνειδότος, *excita iudicium tuæ conscientiæ*, ab ipsa rationem exige, et quæ interdiu mala cepisti consilia, vel dolos construens, vel propinquum circumveniens, vel prava desideria suscipiens: ea cum in medium adduxerit, et improbis illis cogitationibus *conscientiam iudicem dederis, eas fodica et lancina, etc.* Ita ipse. Iudex ille non fallitur, cum sit etiam testis: nec parcit, cum sit continuus carnifex, præsertim de nocte. Iob in persona peccatoris dicit cap. 30. v. 17. *Nocte os meum perforatur doloribus.* Nicetas vertit, ossa exusto ut irruentium cruciatuum. Sept. ossa confracta. S. August. ossa contusa. Per ossa autem Nicetas intelligit animi nervos. *Et qui me comedunt, non dormiunt.* Complut. habent, fugantes mei, id est, persecutores et hostes mei, ut explicat Algarbiensis Episcopus, et Philippus, qui tam de hominibus, quam de dæmonibus accipit. 2. Et proprie, *qui me comedunt*, id est, vermes, qui depascuntur membra mea, ut S. Gregor. S. Thomas, Philippus, aliique exponunt. 3. Vermes conscientiæ longe sunt diriores in peccatores, qui sunt vermes diluculi percutientes Ionæ hederam, id est, vanitatem sæculi, et in media luce honoris non sinentes sincerum et purum gaudium haberi; sunt autem vermes nocturni, acrius mordentes in putredine voluptatum.

84. II. Materia. Secundo, examinis materia non sunt tantum dicta et facta, sed etiam cogitata. *Quæ dicitis in cordibus vestris.* S. Fulgentius lib. 3. ad Monim. cap. 4. advertit, hoc loco et aliis *dicendi* verbum idem valere, quod cogitandi. Arabs clare vertit: *Eius quod cogitatis in cordibus vestris, pœniteat vos in cubilibus vestris.* Cogitatio mala est ignis animam devorans, nisi cito excutiatur. Isaiæ 33. v. 11. *Concipietis ardorem, parietis stipulam, spiritus vester ut ignis vorabit vos.* Id est primo, vos Assyrii concipitis animo incendium Ierosolymæ, sed cum Sennacherib vestro peribitis: vos enim estis stipulæ incendio destinatæ. Ita Forerius, Delrio adag. 758. et Sanctius. Cogitatio prava est bitumen: polluit, et accendit. Esther 14. v. 16. cogitationes ambitiosas pannum menstruatæ reputabat, atque omnem ostentationem mundanam capiti, quod est mentis symbolum, impositam. *Tu scis* (dicebat Deo) *necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ et gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, et detester illud quasi pannum menstruatæ, et non portem in diebus silentii mei.* Tempus silentii nostri est nox: unde Hebr. habent in versu nostro: *Dicite* (cogitate) *in cordibus vestris super cubilia vestra: et tacete:* nunquam tacet avarus, aut ambitiosus, aut delicias amans, sed in ipsa nocte, dicit se horrea ampliora facturum, nullum pratum fore, quod non pertranseat luxuria sua, coronas e rosis et gemmis quærendas. Sed Rex noster posito diademate sordes abluebat, Ps. 6. 7. *Lavabo* (S. Hieron. *natare faciam*: ob ubertatem fletus) *per singulas noctes* (quia singulis diebus pulverem contrahimus) *lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo.* Illis aquis ignis concupiscentiæ extinguitur, et sordes abluuntur, Isa. 16. *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis*, etc. Additur v. 18. *Si fuerint peccata vestra ut coccinum* (S. Basil. legit, *ut phœnicium*, et putat peccatum comparari lepræ: quod hic morbus vocetur etiam Græce φοινίκη, quod sit colore rufo instar palmæ, quæ φοῖνιξ dicitur, ait Galenus: sed vox Hebr. שני sciani, non lepram, sed *coccinum* tantum significat) *quasi nix dealbabuntur, et si fuerint rubra sicut vermiculus, quasi lana alba erunt.* Apuleius lib. 1. Florid. memorat ab Gymnosophistis, id est, Philosophis Indorum, solitos esse interrogari discipulos sub vesperam: quod factum a lucis ortu ad illud diei, bonum fecerint. Laertius in Pythagora ait, eum inclinante die voluisse hæc a singulis auditoribus suis exquiri: πῇ παρέβην, τί δ' ἔρεξα, τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη: *Quid prætergressus? Quid gestum in tempore? Quid non?* Indi facta volebant expendi. Pythagoras etiam omissa. Tullius etiam dicta et audita. Sic enim lib. de Senectute: *Quid quoque die feceris, audiveris, dixeris, vespere commemorandum:* sed ad cogitationum arcem, ad cordis aditum non penetrant, *Dominus autem intuetur cor.* Sept. videbit in cor: id est, in cordis intima, descendit in profundum abyssi. Hebr. est: *Homo videt* (et videndo iudicat) *secundum oculos*, (oculorum apparentiam) *Deus autem videt secundum cor*, cætera pro nihilo ducit, nisi a corde ut radice et fonte procedant. Cum itaque mundi sint oculi eius, ut non videant, id est, approbent, malum, cor est quotidie emundandum, ne ab eo oculos et radios avertat.

85. III. Locus. Tertio, examinis conscientiæ locus assignatur, *in cubilibus vestris.* Hebr. אל *el, super, iuxta* cubile vestrum: 1. Non in ipso lecto, sed prope lectum genuflexus examen breve institue: si totum diem cum hominibus tanto studio, dexteritate, civili prudentia, honestate ac decentia egisti, cum Deo ne ages eo habitu et corporis situ, quo ne mediocris quidem conditionis hominem velles alioqui? Ioel invitans ad pœnitentiam ait, cap. 2. 16. *Egrediatur sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo*, ut Deo se sistant, et pœnitentiæ ac lacrymis vacent. In ipso cubili nuptiis est contritio de peccatis, et affectus emendationis ac propositum: ait meretrix Prov. 7. 17. *Aspersi cubile meum myrrha, et aloe, et cinnamomo. Veni, inebriemur uberibus.* Tu myrrha tantum asperge ac lacrymis. Invidus, et inimicorum osor aspergit cubile suum veneno, Isa. 34. 13. *Orientur in domibus eius* (Idumææ, id est, sanguinariæ, q. d. animæ sitientis sanguinem) *spinæ, et urticæ, et paliurus* (genus spinæ asperæ, quod agrifolium dicitur) *in munitionibus eius: et erit cubile draconum.* Avarus conspergit lectum suum ossibus mortuorum, et fit leonum cubile. Ierem. 4. 7. agens de Nabuchodonosore, ait: *Ascendit leo de cubili suo, et prædo* (Hebr. משחית *maschith*, interfector) *se levavit.* Voluptuorii aspergunt lectum suum lacte, et floribus, atque, ut modo dixi, odoriferis unguentis, et fit cubile Babylonis, id est, confusionis: in prole, coniugio, et mente, ac tota vicinia, atque ipso corpore, Ezech. 23. 17. *Cumque venissent ad eam* (Ierusalem: animam prius videntem pacem) *filii Babylonis ad cubile mammarum*, (Hebr. דודים *dodim*, amorum, seu mammarum: cubile ergo amatorium indicat, ait Vatablus) *polluerunt eam stupris suis, et polluta est ab eis, et saturata* (usque ad nauseam et fastidium satiata) *anima eius ab illis.* Ut enim recte S. Hieronymus: Voluptas non est perpetua, sed cito satiat. Tu lectum tuum asperge lacrymis: lavant enim, et animam roris instar divini refrigerant, recreant, fœcundant. Vide Ps. 6. v. 7. Orationem præmitte, quæ lectum componat. Chald. *Dicite orationem vestram in ore vestro, et petitionem vestram in corde vestro, et orate super cubile vestrum, et mementote diei mortis semper*: sic reddunt versum, quem consideramus. Lectus est instar sepulcri: in eo sepultus, cogita de operimento vermium in inferio, de pulvere in morte, de tremore in die iudicii.

86. IV. Tempus. Quarto, examinis conscientiæ tempus aptissimum est nocturnum. In Areopago iudicabant de nocte: ne reorum aspectus in alterutram partem animos inflecteret. Sis, oportet, severus tui ipsius censor et iudex. Secundo, tunc, ut ait S. Chrysostomus: *Neque amicus interturbat, nec famulus irritat, nec turba negotiorum urget.* Tertio, luce corporis subducta lux mentis est vehementior, sensibus magis collectis, et imaginatione. S. Athanasius: *Nocte consilia purgatiora sunt.* Vulgo dicitur, nox dabit consilium. Vide dicta Ps. 1. 2. *Et in lege eius meditabitur die ac nocte.* S. Hieron. epist. 99. ad Asellam agens de S. Paula, ait: lugens atque ieiunans, squallens sordibus, fletibus pe-

ne cæcata, quam continuis noctibus misericordiam Domini deprecantem Sol sæpe deprehendit.

87. V. *Utilitas. Est animæ medicina.* Quinto, examen illud nocturnum vocat hic S. Chrysostomus medicinam vulnerum diurnorum. *Hac,* inquit, *utamur medicina, quæ nihil habet difficultatis.* Secundo, amuletum contra futura peccata, pergit enim: *Sin autem non sustinet anima meminisse peccatorum, erubescens, et pudore suffusa, dic illi: Nihil lucrifacis, si non memineris, tunc ante omnium oculos tua statuentur peccata. Sin autem nunc ea supputaveris, et ab illis cito liberaberis, et in alia non facile incides. Anima enim hesternum verita iudicium, ne eadem rursus subeat sententiam, si torqueatur, et flagelletur, reddetur ad peccatum tardior.* Tertio, examen illud ait esse medium efficacissimum ad consecutionem perfectionis. *Ex ea re tantum erit emolumentum, quod si id una solo mense fecerimus, in perfecto virtutis habitu nos ipsos constituemus,* εν ἑξει λοιπον αρετης αυτης καταστησομεν. Quarto, examen illud impedit, ne a Deo iudicemur et condemnemur: *Ne tantum itaque bonum neglexerimus. Qui enim hoc iudicium hic statuerit, acerbas illic pœnas non dabit. Si enim nos ipsos iudicaremus, non utique iudicaremur. A Domino autem iudicati erudimur, inquit, ne cum mundo condemnemur. Ne ergo condemnemur, hoc faciamus.* Hactenus Chrysostomus. Habitum virtutis stabilem ea ratione acquirendum docet Origenes: Si hoc, ait, accurate ac sedulo fiat, nos in statu collocabit, ut ab honestis numquam abduci aut delabi possimus.

88. *Ira ante Solis occasum extinguenda.* Quamvis porro de singulis vitiis diurnis sit habenda compunctio, cum hoc in versiculo mentionem iræ faciat Propheta, videtur id maxime præcipere, ut si quid per iram præcipitem acciderit, hoc defleamus: si quid sit odii contractum, hoc ex animo funditus eradamus ante noctem. S. Paulus hoc præcipit Ephes. 4. 26. *Sol non occidat super iracundiam vestram.* Ira est passio indifferens, et modo bona, modo mala secundum actus suos; iracundia vero est excessus iræ, et proprie opponitur mansuetudini, ut ait S. Thomas 2. 2. quæst. 157. artic. 1. ad 3. Græca vox παροργισμος, hæc declarat, ad iram concitatio præter rationem. Sol autem non debet occidere super iracundiam, id est: Primo, iracundia reprimenda est, quam citissime fieri poterit: est enim forma proverbialis, q. d. Si non potestis reprimere omnem iracundiam, sed aliquo motu subito sinitis vos abripi, saltem cum mens erit sibi reddita, hoc præstate. Secundo, si tota die ira vestra et indignatio duraverit, illam prorsus extinguite ante noctem. Et hic sensus magis convenit psalmo nostro, in quo sic S. Chrysost. ad id omnes impellit: et Homil. 14. in epist. ad Ephes. ait, cavendum esse, ne, si vapor et exhalatio ignea per noctem duraverit, cogantur in nubem fulmineam: *Reconciliare,* ait, *ante noctem, et recens malum extingue. Nam si nox apprehenderit, non poterit dies sequens malum noctu quoque coactum et congregatum extinguere. Sed et si maiorem partem resecuerit, totum autem non possit, dat rursus sequenti nocte ex eo, quod relictum est, maiorem rogum faciendum: et quomodo Sol, si quod est aeris in nubem coactum et condensatum per noctem, non poterit calore diurno mollire et dispergere, occasionem præbet tempestatis, dum nox reliquias apprehenderit, et eas rursus aliis vaporibus aluerit: ita etiam in ira, etc.* Hoc S. Isidorus Pelusiota dilatat lib. 2. epist. 189. Quoniam cum iracundia, ηνιας αποχωσας λογισμω, rationis, quæ aurigæ munere fungitur, habenas infregit, hominis mentem extra naturæ terminos plerumque transversam agit: idcirco Paulus huiusmodi lapsui excogitata, non modo optima, sed etiam ταχιστην ιασιν, celerrima medicina, his verbis usus est: *Sol non occidat super iracundiam vestram,* hoc est, antequam Sol in occasum vergat, naturam agnoscite, furorem extinguite, arrogantiam comprimite, cognationem ac propinquitatem, quæ etiam feris dominatur, complectimini. *Ne nox interiecta,* ανιατον εργασηται το παθος, *morbum immedicabilem efficiat. Nam tum diabolus idoneum tempus nactus, ea, quæ contigerunt, magis inflammat, ad ultionem irritat, ad inimicitiam stimulat, ad accusationes excitat, iniuriarum memoriam parit, atque innumera hinc mala procreat.* Id moniti symbolice tradidit Plutarchus: *Ubi ollam a cinere sustuleris, turbandum est vestigium.* Hoc est, cum primum deferbuerit et resederit primus iræ impetus, mali præteriti et damni accepti recordatio ex animo delenda est, atque vel levissimum iracundiæ vestigium est auferendum.

Ioannis Abbatis mira mansuetudo. Felix ille Ioannes Abbas monasterii in Scythia, qui, cum ad Pesium Anachoretam visendum venisset, ab eoque inquisivisset, quantum in solitudine per quadraginta annos profecisset; idque responsi ab eo accepisset: Sol omnia lustrans numquam me aspexit manducantem, statim subiecit, neque me iratum. *S. Ioannis Patriarchæ monitum salutare.* Felix S. Ioannes Patr. Alexand. cognomento Eleemosynarius, qui non tantum iram propriam, sed etiam alienam sedare contendebat ante Solis occasum: Cum quadam die contra Nicetam Patricium, ira, licet iusta commotus fuisset, ut se ante vesperam ei reconciliaret, ad eum misit Presbyterum suum, qui ei diceret: *Sol iam est in occasu, vir maxime venerande!* quo stimulo compunctus Nicetas ad S. Ioannem accurrit, et uterque ante Solis occasum in mutuos ruerunt amplexus, ut ait Leontius in eius vita.

89. *Modus duplex iram et alias passiones coercendi in examine.* Modus denique iram de die contractam, aliasque infirmitates tollendi per nocturnum examen, duplex hoc loco indicatur. Primus est, fervens severitas. Secundus, prudens consideratio. Græca et Interpres noster primum remedium offerunt. Nam *compungimini,* seu *transpungimini,* ut legit S. Cyprianus, et κατανυγητε, id est, pungendo penetramini, compunctione cordis lanciamini, ut sumitur Act. 2. denotat stimulis agendum, ut restitantem animam in viam vitæ adigamus. Anima, quæ de die peccavit, est: 1. Vellicanda. Origen. in Ps. nostr. *David docet,* ait, *cubitum euntes rationem a seipsis repetere de perpetratis malis, et animam suam iustis vellere increpationibus.* 2. Si non moveatur anima vellicatione, verborum est mordenda punitione. Nicephor. *Quæ,* inquit, *in animis vestris male cogitatis, hæc decubitus et quietis tempore mordete,* hoc est, plectite. 3. Si necdum anima peccatrix ad se redit, est cum ipso corpore fodienda. S. Athanas. *Est compunctio sensus quidam velut animæ stimulus et aculeus.* Et S. Chrysost. significantius et nervosius dicit: *Eas cogitationes improbas fodica et dilania, et de eis pœnam sume, torque cogitationem, quæ peccavit. Id enim sibi vult,* κατανυγητε, *compungite: pro eo, quod est, pungite, stimulate, quæ in cordibus vestris dixistis interdiu. Cogitationem, quæ peccavit, condemna,* αναρτησον ως επι ξυλου, και βασανισον, *velut in eculeo suspende et torque: et iube, ne amplius ea aggrediatur.* Sic Sol iustitiæ Christus, atque Sol rationis non occidet super iracundiam tuam. Secundus modus iram reprimendi, et nubes omnes excutiendi, est prudens in silentio nocturno consideratio. Hebr. ut dixi, est דמן *dommu,* id est, silete. Hinc Felix vertit: *Cogitate in corde vestro super cubili vestro, et silete, Sela.* Et S. Hieron. *Loquimini in cordibus vestris super cubilia vestra, et tacete. Semper,* tacete hominibus, loquimini Deo. Qui rivum cordis ad os et in terram defluentem claudit, illud erigi cogit, Thren. 3. 28. *Sedebit solitarius, et tacebit: quia levavit se super se.* Sibi factus superior et iudex, et velut in tribunali sedens seipsum reum existimans; vel, ut explicant Rupertus, Rabanus ac Lyranus: *Levavit se super se,* id est, a terrenis ad cælestia. Ut enim ait S. Petrus Damiani epist. 130. *Solitarius plane, dum tacet, se elevat super se: quia mens humana, dum intra silentii claustra undique circumcluditur, in superiora sublimis erigitur, ad Deum per cælestis desiderium rapitur, et in amore eius per ardorem spiritus inflammatur, et tamquam fons vivus, dum per verborum circulos fluere hinc inde non sinitur, undis excrescentibus in altiora cumulatur: templum ergo tui pectoris nunc per silentium crescat, virtutum structura consurgat, uti supernus ille Sponsus, quem totis visceribus diligis, velut in thalamo suo delectabiliter requiescat, in cubili et cubiculo nuptiali.*

Digitized by Google

ARTICULUS VI.

Actionum omnium perfectum Deo sacrificium est faciendum.

Non satis est recedere a malo, sed bonum etiam faciendum est: ideo post admonitionem ad passiones frænandas et terrena bona contemnenda, admonet David esse offerendum Deo sacrificium, v. 6. SACRIFICATE SACRIFICIUM IUSTITIÆ, ET SPERATE IN DOMINO.

Vers. 6. 90. Iustitiæ duplex acceptio.

Nota: Iustitia proprie dicta est una specialis virtus, quæ attendit perfectam rationem debiti, quod secundum æquivalentiam potest restitui, ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. 6. art. 3. ad 4. Nota secundo, ut idem docet in corp. art. Omnes virtutes morales, quæ sunt circa operationes, conveniunt in quadam generali ratione iustitiæ, quæ attenditur secundum diversas speciales rationes: cuius ratio est, quia in operationibus exterioribus ordo rationis instituitur: non secundum proportionem ad affectionem hominis, sed secundum ipsam convenientiam rei in seipsa, secundum quam convenientiam accipitur ratio debiti, ex quo constituitur ratio iustitiæ. Ad iustitiam enim pertinere videtur, ut quis debitum reddat: unde omnes huiusmodi virtutes, quæ sunt circa operationes, habent aliquo modo rationem iustitiæ: sed debitum non est unius rationis in omnibus: aliter enim debetur aliquid æquali, aliter superiori, aliter minori, et aliter ex pacto, vel ex promisso, vel ex beneficio suscepto: et secundum has diversas rationes debiti sumuntur diversæ virtutes: puta, religio est, per quam redditur debitum Deo: pietas est, per quam redditur debitum parentibus, vel patriæ: gratia est, per quam redditur debitum benefactoribus, et sic de aliis.

91. Sacrificium iustitiæ duplex.

His positis: *Sacrificium iustitiæ* duplex esse potest. Primo, sacrificium iustitiæ est omne opus virtutis, ita S. Chrysostomus, Euth. Bellarminus hic explicant. Speciatim hoc accipit de eleemosyna Origenes. 2. De mortificatione passionum Chaldæus. 3. De pœnitentia S. Augustinus, et Alcuinus, ac Remigius. Iuvat Hebr. *sacrificate*, זִבְחוּ *zibche*, *sacrificia iustitiæ*, q. d. multa sunt sacrificia, quæ Deo offerre possitis, cur ad eum non advolatis plenis manibus? Tunc enim beneficentiam ac liberalitatem expectare poteritis. Sed hic sensus est tropologicus, de quo infra fusius.

Secundo, pressius et signantius iustitiam hic David stricte sumit: *Sacrificate sacrificium iustitiæ, et sperate in Domino*, q. d. irascimini, et multa cogitatis in cordibus vestris contra *me*, o Saul! et duces ac milites: sed frustra, cum erga me innocentem sitis iniusti, persequendo et quærendo ad mortem. Iustitiam exercete, mihi ablatum honorem, familiam, quietem, cæteraque restituite, hoc sacrificium in odorem suavitatis acceptabit Deus, et quæ ab ipso petetis, obtinebitis. Alludere mihi videtur ad Doeg Idumæum, qui erat potentissimus pastorum Saul, id est: 1. Potentissimus iudicum, et præpositorum populo, ut vult Lyranus. 2. Princeps inter sapientes vel interpretes Saulis, ut alii apud Abulensem. 3. Et melius erat præpositus regiis pastoribus, qui regia armenta aut pecora servabant: Reges enim Hebræorum greges aluerunt, et plures sub se magistros pecorum habuerunt. De Ozia id habes 2. Paralip. 26. 10. de Ezechia cap. 32. 29. de Iosia cap. 35. 7. Sept. et Iosephus habent, *pascens mulas Saulis*. Hic porro Doeg erat in tabernaculo, quando fugiens David furentem Saulem venit ad Achimelech summum Pontificem, a quo panes propositionis accepit in cibum, et gladium Goliathi, quem ibi David Deo consecraverat, id est, dono dederat, et in loco sacro appendi curaverat, ad sui conservationem. Quod ille advertens renunciavit Sauli, et eo iubente occidit Achimelech, et octoginta quinque Sacerdotes, ac Nobe civitatem Sacerdotum percussit in ore gladii: viros et mulieres, et parvulos, et lactentes, bovemque et asinum, et ovem in ore gladii. Hæc autem summa fuit iniustitia, et hæc innocentium mactatio, ac desiderium idem faciendi Davidi innoxio, erat veluti sacrificium iniustitiæ Sauli, Doego, aliisque satellitibus, ideo res eorum omnes in deterius labebantur: monet igitur eos, ut ad sanam mentem redeuntes, ira cohibita ne peccent, et compunctione excitata eorum, quæ dixerant in cordibus, et fecerant, sacrificent sacrificium iustitiæ, reparando damna sibi et aliis: sic fore ut Deus liberalem se illis præstet. Nota, non prius ait: *Sperate*: ac postea, *sacrificate*: sed primo, sacrificate; deinde, sperate. Ut enim Origenes dicit: *Non cuiquam fas est cum oratione sperare, priusquam iuste faciat: iuste porro facientem confidere licet, et Domini bona expectare. Spes enim est προσδοκια αγαθων, expectatio bonorum.* Ps. 113. 11. *Qui timent* (id est, reverentur et colunt) *Dominum, speraverunt in Domino, Adiutor eorum est*: sive sint Gentiles extra populum Hebræum, ut exponit Lyranus, et Caietanus: sive Proselyti, id est, gentiles, sed ad Iudaismum conversi, de quibus explicant S. Chrysostomus, et S. Basilius: sive Iudæi populares, et Sacerdotes, ut Origen. in cap. 7. Ezech. et Cassiodorus. Offert Deus liberalitatem suam iis, qui fuerint erga se liberales. Malac. 3. 10. *Inferte omnem decimam in horreum, et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc, dicit Dominus*, (saltem proba, et experire) *si non aperuero vobis cataractas cæli*, (aperiuntur cæli, cum pluit: clauduntur, cum non pluit: sed aperiuntur cataractæ eorum, cum magna copia et ubertate effunditur pluvia, velut rupto omni obice. Sunt enim cataractæ in fluviis obices et repagula, quibus aquæ retinentur, quæ si removeantur, aquæ ex alto ruunt cum impetu, ac fragore, magnaque abundantia) *et effudero* (Pagnin. *evacuavero*, usque ad fundum, q. d. nihil reservabo, ubertim fundam) *vobis benedictionem* (imbrem copiosum) *usque ad abundantiam*. Sept. usque dum sufficiat. Chald. adeo ut dicatis, satis est. Hebr. supra sufficientiam daturum Deum denotant. Nam בְּלִי דָי *beli doi*, *præter sufficientiam*, potest significare. Hinc vertit Arias, *ultra sufficiens*: exundabit, redundabit Dei erga liberales magnificentia et liberalitas. Vocatur Saddai, non tantum quia est αυταρκης, id est, *sibi sufficiens*: sed etiam, ut ait R. Saadias, eo quod ipse abundet adeo, ut sua abundantia omnes omnium creaturarum defectus expleat. Aperit manum suam, et implet omne animal benedictione: quid fiet si utramque expandat, si os aperiat, oculos, cor. Pergit v. 11. Deus: *Et increpabo pro vobis devorantem* (locustam, bruchum, erucam, etc. in segetes grassantem cohibebo) *et non corrumpet fructum terræ vestræ: nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. Et beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra desiderabilis.* Tigurina vertit, *terra optata*, q. d. omnes optabunt manere in terra vestra, ob eius fertilitatem. 2. Septuag. reddunt, sicut terra *voluntaria*: id est, sponte profundens pinguem et opimam messem. 3. Hebr. habent, *terra*, חֵפֶץ *chephets*, *voluntatis*, desiderii, complacentiæ. q. d. Deus complacebit sibi in vobis, et vos bonis omnibus cumulabit: sicut sibi placet in terra bona et fructus fundente, eamque exultantibus aquis irrigat. Chald. vertit: *Habitabitis in terra domus maiestatis meæ, et fiet in ea voluntas mea, dicit Dominus*: fiet in ea voluntas mea, tum a vobis in me sperantibus, et me amantibus et orantibus; tum ab iis creaturis, quibus imperabo ut vos adiuvent et recreent. Nonnulli in psalmo nostro, cum dicitur: *Sacrificate sacrificium iustitiæ, et sperate in Domino*, censent το *et*, esse exegeticum, hoc est, explicatorium, ita ut significet, *id est*, atque idem sit, sperate in Domino, et sacrificate sacrificium iustitiæ: iis tamen non assentior; sed fructus et effectus ferventis sacrificii, et cum virtute facti ponitur spes: aut potius monet David spem fervori iungendam, et tunc fore efficacem. Est autem in Deo ponenda: quia, ut ait S. Chrysostomus: *Terrena omnia similia sunt ονειρασι και σκιαις, somniis et umbris, et illis imbecilliora: spes autem in Deum est αθανατος, ατρεπτος, ακινητος, immortalis, immutabilis, immobilis.*

Alleg. Sacrificium iustitiæ, est sacrificium, quod Christus obtulit in cruce. Est enim ipse iustitia nostra, et obtulit illud sacrificium, quod satisfecit ad æqualitatem, imo ad superabundantiam; est enim infiniti valoris: et si mun- 92. Allegor. Sacrificium crucis

2

Digitized by Google

est sacrificium iustitiæ.

dus et homines per totam æternitatem dararent, ut nunc pro amnibus sufficiens pretinm obtulit. Illud autem sacrificinm sacrificamus in Eucharistia, quæ est idem cum sacrificio crucis; ab eo solum differens, qaod unum est incruentum, alterum cruentum. S. Thomas 3. p. q. 22. artic. 3. ad. 2. *Sacrificium quod quotidie in Ecclesia offertur, non est aliud a sacrificio, quod ipse Christus obtulit, sed eius commemoratio.* Unde S. Augustin. dicit lib. 10. de civit. cap. 20. *Sacerdos ipse Christus offerens, ipse et oblatio: cuius rei sacramentum quotidianum esse voluit Ecclesiæ sacrificium.* Eucharistia, est sacrificium iustitiæ: quis Primo continet Christum omnis iustitiæ fontem. Secundo, quia non debet percipi nisi a iustis: est enim sacramentum vivorum. Tertio, quia auget iustitiam beno dispositorum, et per accidens aliquando dat primam gratism. Illud sacrificium Deus Pater suscipit in odorem suavitatis a Noe iusto, id est, Christo, oblatum, Ps. 50. 21. *Tunc acceptabis* (S. Hieron. suscipies) *sacrificium iustitiæ, oblationes, et holocausta.* Ibi S. Ambrosius, Mazarinus discursu 99. in eum psalmum, Salmeron tom. 9. tract. 30. Petrus Vega, Paulus Burgensis, Genebr. et alii, sacrificium iustitiæ esponunt de Eucharistia. Illam et nos offerre debemus in iustitia, ut sit uobis hostia iustificans. Iacobus de Valentia censet in psalmo nostro moneri Iudæos, ut reiectis iam inutilibus sacrificiis, amplectantur sacrificium Eucharistiæ, in quo Christus offertur, qui iuste pro omnibus satisfecit. Arbitror potius ad Geutes sermonem dirigi, aut potius ad omnes; nam dicit Deus Malac. 1. 11. *Ab ortu Solis usque od occasum, magnum est nomen meum in gentibus,* (q. d. in augustis Iudææ finibus est parvum) *et in omni loco sacrificatur et offertur* (loquitur prophetice: id est, sacrificabitur et offeretur) *nomini meo oblatio mundo.* Sept. *Sacrificium mundum,* et alios mundans. Non oblatio mystica: id est, cultus Dei per fidem, spem, charitatem, orationem, invocationem, et laudem, atque opera pia, præsertim charitatis et eleemosynæ, aut conversionis animarum, at Calvinus et hæretici esponunt, et Clarius ac Vatablus. Non oblationes et victimæ, quas in toto Orbe homines tunc Deo vero cælorum motori, et Orbis rectori offerebant, ut putavit Arias. Non oblatio, quam Proselyti offerebant Deo in Ierusalem, ut voluit Hugo: sed oblatio illa mundo est Eucharistia, et de ea locum bunc Malachiæ esse intelligendum est de fide, et sic explicat Concil. Trid. sess. 22. cap. 1. S. Hieron. S. Chrysost. in Ps. 95. S. Cyprianus lib. 1. contra Iudæos, cap. 16. S. August. lib. 18. de civitat. cap. 35. et omnes Patres ac Doctores. Mundat Deus servos suos, ut sacrificent sacrificium in iustitia. Unde idem Propheta cap. 3. 2. *Ipse enim quasi ignis conflans.* Tigurina vertit, ignis excoquens. Christus est ignis consumens, et in manu eius ignea lex, sed in corde longe ardentior: ideo in Eucharistia se in cor nostrum, aut potius, in se cor nostrum ut in fornacem, immittens: illud 1. Emollit, tollens obstinationem. 2. Liquefacit, dissolvens in amoris lacrymas. 3. Ab terrenis ac fæce secernit. 4. Expurgat, et splendidum reddit. 5. Accendit. 6. Format in quam vult figuram, *et quasi herba fullonum.* Syr. quasi sulphur dealbans. Arabic. Alex. quasi sulphur exardescet. Hebr. *Sicut borith lavantium,* id est, fullonum pannos abluentium. Borith est herba saponaria ad eluendas sordes et maculas e pannis. Christus in Eucharistia tollit cicatrices vulnerum, quæ sunt animæ maculæ. Additur v. 3. *Et sedebit conflans et emundans argentum,* fideles, qui sunt per veram fidem et innocentiam argentei: 1. Quia candidi. 2. Quia pretiosi. 3. Quia resonantes eius laudes. Sedebit conflans et emundans: id est, separans veras virtutes a fictis, quasi discretor et iudex, idque per otium serio et accurate, non cursim et perfunctorie. Qui enim manducat indigne, iudicium sibi manducat et bibit. *Et purgabit filios Levi,* Sacerdotes novi testamenti, qui successerunt sacerdotio filiis Levi successoribus Aaronis, ut ait S. Hieron. Rupert. et Remigius. Eucharistia est calculus, id est, carbunculus ignitus, quem forcipe tollit de altari Seraph, ut tangat os et labia Isaiæ, auferat iniquitatem, ac peccatum mundet: *Et colabit eos quasi aurum.* Pagn. conflabit. Chald. expurgabit. Sept. effundet. Colare est proprie per linteolum aut vas angustum liquorem aliquem transfundere, ut quod est purum, transeat, fæces vero non transeant, sed remaneant ut abiiciantur. Colat Deus Sacerdotes: 1. Per afflictiones. 2. Per confessionem præviam. 3. Per intentatas interius minas: *Et quasi argentum: et erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia;* iuste, pure, sancte, ut ait Cornelius, iuxta illud Zachariæ Luc. 1. 14. Serviamus illi in sanctitate et iustitia *coram ipso,* omnibus diebus nostris. *Et placebit* (Hebr. ערבה *areba,* dulcescet, ut Pagnin. et Arias reddunt, suscipietur voluntarie, ut Chald.) *Domino sacrificium Iuda et Ierusalem,* (id est, Ecclesiæ et animæ Deum laudantis, atque in eo pacem reperientis) *sicut dies sæculi, et sicut anni antiqui,* id est, sicut sacrificia Abelis, Noemi, Melchisedeci, Abraham, Mosis, Aaronis, Salomonis, Ezechiæ, Iosiæ, et aliorum. Dies sæculi sunt dies præcedentium sæculorum: in iis erat tantum aurora: Dies vero Evangelii, est perfecto dies Sole ascendente ad summum cælorum, et nemine occultante se a calore eius.

Et sacrificium Eucharistiæ.

Herba Borith.

93. Tropol. Sacrificium iustitiæ est omnis virtus.

Tropol. Sacrificat sacrificium iustitiæ, qui aliquod opus virtutis exercet: eo enim se suaque offert Deo, quæ oblatio excellentior est ove, agno, bove ac cæteris, quæ erant signum oblationis huius interioris et a Deo expetitæ præ omnibus aliis, ut patet Isaiæ 1. 11. et seqq. Michææ. 6. 7. et 8. ubi sacrificia externa despicit præ cordis munditia, misericordia, iustitia et aliis virtutibus, quarum opera vocantur sacrificia Ps. 46. 14. 23. Ps. 50. 19. Ps. 145. 15. Oseæ 14. 3. 9. Eccli. 53. 2. et alibi. Generatim S. Thomas ait 3. p. q. 22. art. 2. *Omne illud quod Deo exhibetur; ad hoc quod spiritus hominis feratur in Deum, potest dici sacrificium.* Et 2. 2. q. 85. art. 2. ait, sacrificium exterius significare sacrificium interius, quo anima seipsam offert Deo, secundum illud Psalmistæ: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Quia actus exteriores religionis ad interiores ordinantur. Anima autem se offert Deo in sacrificium: *Sicut principio suæ creationis, et sicut fini suæ beatificationis.* Illud perfectum sacrificium omnes virtutes coniunctæ offerunt.

Singularum virtutum officium in sacrificio Deo oblato.

Sacras et cælestes virgines videamus in templum intrantes et vultu modesto totaque corporis compositione pietatem spirantes. Fides altare erigit, spes ligna componit, ignem iniicit charitas, victimam offert liberalitas, eam pelle nudat mortificatio: in frusta dividit discretio, ut quæ sint Dei, quæ sacerdotis, quæ offerentis, cognoscatur: lavat illam contritio: in altare erigit fortitudo, similam dat castitas, oleum misericordia, vinum temperantio, salem prudentia, thus denique oratio, thuribulum religio, in cineres hostiam redigit humilitas. Sed de his infra.

1. Fides in Enos figurata.

Primo: Divinis radiis effulgens et totum templum luce complens fides ingreditur. Iste est Enos, *qui cœpit invocare nomen Domini,* publice scilicet, per sacrificia, aliosque ritus sacros. Videtur enim iste filius Seth cœtus hominum instituisse, et in Ecclesiam congregasse ad preces publicas, conciones et catecheses. Cassiodorus in psalm. nostro vult moneri Gentiles, ut sacrificent sacrificium iustitiæ, id est, cessent a profanis sacrificiis, seque ipsos Deo sacrificium offerant, cum pro nobis immolatus sit Christus, 1. Corint. 5. Hoc autem fecerunt per fidem, de qua S. Ambrosius lib. de fuga sæculi, cap. 8. *Bona est hostia fides.*

II. Spes in Noeme.

Secundo: Spes vultu modeste erecto et explicato, oculisque ridentibus, velut post naufragii pericula ad portum contendens, ad matrem manus sinumque expandentem filia, ad Deum advolat, suumque munus votivum offert. Iste est Noe post diluvium meliori spe concepta sacrificans, Genes. 8. 20. *Tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit holocausta super altare:* (hoc est primum altare quod in Scriptura erectum legimus, licet certum sit alia prius fuisse erecta: sed certum est, nisi spes adsit, nihil gratum Deo fieri; si adsit, omnia placere: unde sequitur) *Odoratusque est Dominus odorem suavitatis,* id est, ut ait R. Abraham: Suscepit holocaustum et pla-

Digitized by Google

cuit in oculis eius, sicut homo qui odoratur odorem bonum ac suavem. Novatianus lib. 1. de Trinitate legit: *Odorem bonæ fragrantiæ*: sacrificium enim est quasi Dei cibus, cuius odore veluti delectetur: sic Plato et Homerus inducunt deos gentium nidore carnium oblatarum gaudentes. Ad rem nostram dicit S. Chrysost. in Genes. γνωμη τα προσαγοντος, καπνον, κνισσαν, πολλης της ευωδιας εποιησε. *Iusti Noemi virtus fumum et nidorem victimæ, Deo fecit odorem fragrantiæ*. Et Theodoretus in psalmo nostro, πασης εκατομβης και χιλιομβης της δικαιοσυνης η κτησις θυμηρεστερα τω Θεω, συνημμενης αυτη δηλονοτι της εις αυτον ελπιδος. *Omni vel centum vel mille boum sacrificio, iustitiæ possessio gratior est Deo: si tamen cum illa spes in Deum coniuncta sit.*

III. Charitas in Salomone. Tertio: Charitas ornatu regio effulgurans ad altare accedit, et victimam eius statim ignis e cælo lapsus consumit. Hoc est sacrificium Salomonis, id est pacifici, qui etiam appellatus est *Idida*, sive *Iedida*, hoc est *amabilis Domino*: unde S. Hier. initio commentarii in Ecclesiasten, ait: *Pacificus et dilectus Domini, ab eo quod in regno eius pax fuerit, et eum Dominus dilexerit, appellatus est.* Cum autem Salomon innumeras victimas paravisset in dedicatione templi, et arca illata esset in locum suum, in oraculum templi, id est in Sanctum sanctorum, subter alas Cherubim, *nebula implevit domum Domini*. 3. Reg. 8. hoc est, ut explicat Abulensis, totam aulam sanctam, et vestibulum, et atrium sacerdotum: post orationem vero regis, ignis cecidit in victimas, 2. Paral. 7. 1. *Cum complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo, et devoravit holocausta, et victimas, et maiestas Domini* (id est splendida nubes alia priore densior atque splendidior) *implevit domum*. Hic autem ignis tam hostias, quæ erant in altari, quam quæ in atrio circumfusæ iacebant, inflammavit atque consumpsit, ut recte ait Salianus, Anno mundi 3030. Salom. regis 11.

94. Charitatem sequuntur aliæ virtutes. Reginam charitatem sequitur reliquus virtutum comitatus, dona sua deferens: singulas deducit ad altare Religio, cuius officium est reddere debitum honorem Deo, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 60. 3. et 2. 2. q. 80. ac q. 81. 2. habet actus proprios et immediatos, quos elicit, per quos homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare, et alia huiusmodi, 2. 2. q. 81. 4. ad 1. præeminet inter alias virtutes morales, quia magis de propinquo accedit ad Deum, in quantum operatur ea, quæ directe et immediate ordinantur in honorem divinum, cap. 6. Aliquos actus habet, quos producit mediantibus virtutibus: *Quibus imperat ordinans eas ad divinam reverentiam*: quia scilicet virtus, ad quam pertinet finis, imperat virtutibus, ad quas pertinent ea, quæ sunt ad finem. Et secundum hoc, actus religionis per modum imperii ponitur esse, visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, quod est actus elicitus a misericordia. Immaculatum autem se custodire ab hoc sæculo, imperative quidem est religionis, elicitive autem temperantiæ, vel alicuius huiusmodi virtutis.

1. Iustitia. 1. Iustitia prima procedit, quæ propriissime sacrificat *sacrificium iustitiæ*, unicuique suum reddendo. Licet enim in his quæ sunt ad nos ipsos, primo aspectu sui dominus quisque appareat, et quilibet possit facere ea quæ ipsi placent: in iis tamen quæ sunt ad alterum, obligatur unicuique reddere quod debet. Ideo, ait S. Thom. 2. 2. q. 122. art. 1. præcepta Decalogi oportuit ad iustitiam pertinere. Unde tria prima præcepta sunt de actibus religionis, quæ est *potissima pars iustitiæ*. Quartum autem præceptum est de actibus pietatis, quæ est pars iustitiæ secunda. Alia vero sex dantur de actibus iustitiæ communiter dictæ, quæ inter æquales attenditur. Ita Tullius etiam, qui ponit sex virtutes adiunctas iustitiæ, primam ponit *religionem*, deinde pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam et veritatem. Macrobius septem assignat: nempe, *religionem*, pietatem, innocentiam, amicitiam, concordiam, affectum, et humanitatem. Sed hæc examinare non est huius loci, tantum dico cum Nicephoro in psalmo nostro: *Tanquam hostiam Deo facite iustitiam, et ab eo auxilium suscipite.* Hoc est sacrificium Abrahami, cum Anno mundi 2119. Abrahami anno 81. ante Christum 1934. promissa Chananitide, et filiis instar stellarum, Gen. 15. 6. *Credidit Abram Deo, et reputatum est illi ad iustitiam.* Id est, ad maiorem sanctitatem et gratiæ augmentum: in eo etiam iustus fuit, quia reddidit Deo quod debuit: nempe submissionem intellectus sui per fidem. Imperat autem illi Deus petenti, unde scire posset, quod possessurus esset terram promissam, v. 9. *Sume mihi vaccam triennem, et capram trimam*, (id est triennem) *et arietem annorum trium*, (quia Trinitatem adoras cogitatione, locutione, opere) *turturem quoque et columbam*. (et unitatem essentiæ agnoscis) *Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium*, (gladio iustitiæ, dando cuique suum) *et utrasque partes contra se* (e regione sibi singulas respondentes) *altrinsecus posuit*, id est ex utraque parte, ita ut spatium esset intermedium, per quod lampas ignis transiret, hoc est ardor charitatis: *Aves autem non divisit*. Quia licet Deo te ac negotiis dividas, tota mens tamen ad Deum debet evolare, et tota illi soli unita divino igne concremari, sicut fecit hæc lampas ignis (id est fax seu titio ardens) a Deo immissa, Deumque repræsentans.

95. 2. Misericordia. 2. Iustitiam sequitur misericordia, quam sacrificio præfert Christus, Matth. 9. 13. dicens Pharisæis: *Euntes discite*: (per vicos et domos quærentes afflictos et pauperes) *Misericordiam volo, et non sacrificium*, id est præ sacrificio, plusquam sacrificium: agnorum scilicet, arietum, boum, et similium, quæ per se inefficacia erant: de operibus vero misericordiæ ait Paulus Hebr. ult. 16. *Beneficentiæ et communionis* (Syr. *communicationis*: bonorum scilicet) *nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur* (ευαρεστειται, conciliatur et placatur, ut explicat S. Chrysostomus, Theophylactus et Erasmus) *Deus*, Syr. שפר *sciaphar*, pulchrescit Deus: se nobis iucundum et delectabilem, ac vultu sereno Deus ostendit. S. August. lib. 10. de civ. 5. *Misericordia verum sacrificium est. Talibus sacrificiis placatur Deus.* Michæas Propheta cap. 6. v. 6. inquirit: *Quid dignum offeram Domino?* (Chald. in quo serviam coram Domino?) *Curvabo genu Deo excelso? Numquid offeram ei holocaustomata, et vitulos anniculos? Numquid placari potest Dominus in millibus arietum, aut millibus hircorum pinguium?* (Hebr. nunc est, in *myriadibus*, נחלי שמן *nachale sciamen, torrentium olei*, ut Chald. et Arias vertunt) *Numquid dabo primogenitum meum pro scelere meo?* (sicut faciunt idolo Moloch, id est Saturno, eius cultores) *Fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?* Tunc respondet sibi, et ad populum convertitur: *Indicabo tibi, o homo! quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te: Utique facere iudicium*, id est. 1. Satisfactionem pœnitentiæ, ut vult Rupertus. 2. Discretionem et prudentiam, ut S. Hieron. et Remigius. 3. Iustitiam stricte sumptam, ut Theodoretus et Arias. 4. Omne debitum virtutis, ut ait Cornelius: id est, quicquid debemus proximo, nobis, et Deo: sive id debeamus ex iustitia, sive ex pœnitentia, sive ex religione, sive ex gratitudine, sive ex charitate, sive ex qua alia virtute: *Et diligere misericordiam.* Per iudicium et misericordiam Scriptura complectitur omne virtutis officium, et omne bonum: omne enim vel debitum est, vel indebitum: si debitum, est iudicium: si indebitum, est misericordia. Ita Ps. 100. Misericordiam et iudicium cantabo tibi Domine. Quod autem hæc sint sacrificium, docet S. Thom. 2. 2. q. 188. art. 2. *Sicut, ait, ex charitate diligitur proximus propter Deum, ita etiam obsequium delatum in proximos redundat in Deum, secundum illud Matth. 25. Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Unde et huiusmodi obsequia proximis facta, in quantum ad Deum referuntur, dicuntur esse sacrificia quædam.*

96. 3. Obedientia. 3. Obedientia animam offert in sacrificium, sicut misericordia bona fortunæ. 1. Reg. 15. 22. ait Samuel regi Sauli redeunti ex pugna contra Amalecitas, quos non funditus deleverat, ut Deus iusserat: *Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini?* (id est suæ voci) *Melior est enim obedientia quam victimæ: et auscultare magis quam offerre adipem arietum.*

Digitized by Google

Id est, arietes pinguissimos et selectissimas: primo, quia obedientia animam offert Deo: *Inter virtutes autem morales*, ait S. Thom. 2. 2. q. 104. art. 3. *tanto aliqua potior est, quanto aliquis maius aliquid contemnit, ut Deo inhæreat. Sunt autem tria genera bonorum humanorum, quæ homo potest contemnere propter Deum, quorum infimum sunt exteriora bona, medium autem sunt bona corporis, supremum autem sunt bona animæ. Inter quæ quodammodo præcipuum est voluntas, in quantum scilicet per voluntatem homo omnibus aliis bonis utitur. Et ideo, per se loquendo, laudabilior est obedientiæ virtus, quæ propter Deum contemnit propriam voluntatem, quam aliæ virtutes morales, quæ propter Deum aliqua bona contemnunt.* Hinc S. Greg. dicit lib. ult. Moral. cap. 12. quod obedientia victimis iure præponitur: quia *per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria mactatur.* Hoc diffusius considerat S. August. lib. 10. de civit. Dei cap. 6. *Ipse homo, Dei nomini consecratus et devotus, in quantum mundo moritur, ut Deo vivat, sacrificium est, corpus etiam nostrum cum temperantia castigamus, si hoc, quemadmodum debemus, propter Deum facimus, ut non exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed arma iustitiæ Deo, sacrificium est. Si ergo corpus, quo inferiore tanquam famulo vel instrumento utitur anima, cum eius bonus et rectus usus ad Dominum refertur, sacrificium est: quanto magis anima ipsa cum se refert in Deum, ut igne amoris eius accensa, formam concupiscentiæ sæcularis amittat, eique tanquam incommutabili formæ subdita reformetur: hinc ei placens, quod ex eius pulchritudine acceperit, fit sacrificium.* Sic Augustinus.

Inauris data Iobo ab amicis.

Hoc symbolice vult expressum S. Gregor. in oblata inaure Iobo ab amicis eius. Iob. 42. *Et dederunt ei unusquisque ovem unam, et inaurem auream unam.* Sic enim ait lib. 35. Moral. 11. Quid per ovem nisi innocentia, quid per inaurem nisi obedientia designatur? Per ovem quippe simplex animus: per inaurem vero, ornatus humilitatis gratia auditus exprimitur. Et cap. 12. ostendit, obedientiam esse meliorem victimis, atque inter cætera, ait: Tanto quisque Deum citius placat, quanto ante eius oculos repressa arbitrii sui superbia, gladio præcepti se immolat. Ita ipse. Notabile est, eos qui conflaverunt vitulum aureum in deserto, ut eum adorarent, abiecisse inaures suas, et ex iis illum conflari curasse. Qui obedientiam abiicit, est idololatra. Exod. 32. 2. *Dixitque ad eos Aaron: Tollite inaures aureas, de uxorum filiorumque et filiarum vestrarum auribus, et afferte ad me.* Hoc cum fecissent, ex illis formavit opere fusorio, et fecit vitulum conflatilem: id est Apim bovem, qui ab Ægyptiis adorari consueverat, alio nomine dictus est Serapis. S. Cypr. lib. de bono patientiæ vocat *bubulum caput*, inde aliqui Serapim dici a *sor*, bos: et *appaim* sive *appim*, facies: q. d. bovis facies. Qui est inobediens, adorat vituli caput: nempe suum, et proprium iudicium vitulinum et vitulari cupiens. Alii volunt, non caput tantum, sed totum corpus vituli formatum esse. Quod pertinet autem ad idololatriam protervi, ait Samuel Sauli, 1. Reg. 15. 23. *Quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere.* Pagnin. vertit. *Idolum et Theraphim transgredi* הַפְצַר haphtsar, rebellare, ut vertit Chald. transgredi, supple, voluntatem Dei, ut R. David. Alii, cogere, compellere, vim facere, abrumpere, vi avellere: inobediens est bos calcitrans, et iugum excutiens, et ut tollatur, cogens, ne diffringat. S. Gregor. in eum locum: *Nolle acquiescere, idololatriæ sceleri simile dicitur, quia nimirum in inobedientiæ suæ obstinatione nemo persisteret, si propositi sui figmentum, quasi idolum non gestaret. Dum enim agenda in corde concipit, quasi idolum facit. Et dum conceptum mentis propositum se acturum deliberat, quasi ad adorandum simulacrum se inclinat. Quasi ergo scelus idololatriæ est, nolle acquiescere: quia, quisquis in propria deliberatione obstinatus est, idcirco foris in maiorem contemptum erigitur: quia intus sis, quæ fingendo statuit, propositi sui simulacris incurvatur.* Hæc Gregorius.

4. Castitas corpus innocens offert in sacrificium, sicut agnum Abel, qui fuit virgo, ut docent S. Basil. S. Ambr. S. Hieronym. et alii, quibus temere contradicit Calvinus. Virginitatis et castitatis victimam commendat Paulus Rom. 12. 1. *Obsecro itaque vos fratres, per misericordiam Dei*, δια των οικτιρμων, per miserationes, per viscera misericordiæ, per commiserationem ex intimis visceribus, *ut exhibeatis* (παραστησαι, sistere et offerre: vult Deus voluntarie sibi sacrificari) *corpora vestra hostiam viventem, sanctam* (id est, puram et illibatam) *Deo placentem.* Hostia sancta, ait Corn. est corpus impollutum et incontaminatum, ipsaque corporis castitas, puritas, integritas. Sic virgo dicitur sancta, id est, pura et corpore et spiritu, 1. Cor. 7. 34. Illam hostiam statim post Martyrum oblationem ponit Origenes. Prima, inquit, post Apostolos hostia est Martyrum: secunda, Virginum: tertia, continentium: quarta, coniugatorum. S. Isidor. Pelus. lib. 3. epist. 75. sacrificii illius sacerdotem assignat. Εκαστος, ait, οικειου σωματος ιερευς κεχειροτονηται, *Unusquisque corporis sui sacerdos est creatus: non ut citra ordinationem et institutionem subditorum imperium arripiat: sed ut vitiis imperans corpus suum*, τεμενος η ιερον αγνειας κατασκευαση, *castitatis delubrum aut templum efficiat.* 97. 4 Castitas.

5. Mortificatio corpus in officio continens, et passiones Deo mactans, sensusque omnes offerens, sacrificium est. Chald. versum psal. nostri: *Sacrificate sacrificium iustitiæ*, sic reddit: *Domate concupiscentias vestras, et reputabitur vobis sicut sacrificium iustitiæ.* Hoc est sacrificium Abrahami in monte Moria, id est, in monte Dominus videt, in quo arietem e spinis ereptum sacrificat loco Isaaci, Gen. 22. 13. *Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres* (Hebr. in implexu veprium) *hærentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio*: aries ereptus e medio spinarum est corpus extractum a tentationibus, et spinis atque aculeis voluptatum et passionum, quæ aliquando implexæ sibi invicem fortius stringunt, atque vix avelli a se captivum suum sinunt. Origen. in epist. ad Roman. *Si*, ait, *superbiam corporis tui vincas et reseces, immolas Deo vitulum: si iracundiam, arietem: si libidinem, hircum: si vagos et lubricos cogitationum volatus, columbam et turturem.* Et in psal. nostr. generatim ait: *Sacrificium iustitiæ, est rationabilis animæ ab affectibus solutio.* 98. 5. Mortificatio.

6. Pœnitentia aquam victimis affundit, ut puriores oculis offerantur, Ps. 50. 19. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Hebr. *nisbera*, contritus, confractus. Hoc de frequenti tribulatione exponit Cassiodorus. 2. Et melius, S. Gregor. S. Thom. et Alguan. de mœrore interna, concepto ob peccata omnia. S. Thom. in psal. nostrum: Sacrificium iustitiæ, est sacrificium satisfactionis et pœnitentiæ. S. Bern. in sentent. *Tria*, inquit, *sunt sacrificia: 1. Pia contritio, habens butyrum humilitatis et absynthium indignationis. 2. Digna operatio, habens oleum discretionis, et acetum confusionis. 3. Gratiarum actio, habens balsamum devotionis, et vinum gratitudinis.* Placet Deo illud sacrificium, et illud semper acceptat. Unde Ps. 50. cit. additur: *Cor contritum et humiliatum Deus non despicies.* Septuag. ουκ εξουδενωσει, non spernet, ut S. Augustinus 10. de civit. 5. legit: proprie, non pro nihilo ducet, non parvi pendet, magni faciet. S. Augustinus ibi: *Non vult Deus sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis.* Hoc est sacrificium Eliæ in monte Carmelo cum populo peccatore, et dudum adoranti idolum Baal: symbolice ostensurus victimas nostras pœnitentiæ lacrymis lavandas esse, ait, 3. Reg. 18. 34. *Implete quatuor hydrias aqua*, (voluntatem ac memoriam intus: et duos oculos foris) *et fundite super holocaustum, et super ligna*: quod cum secundo ac tertio iussi fecissent, currebant aquæ circum altare, et fossa aquæ ductus repleta est, atque ad Eliæ orationem ignis e cælo delapsus *voravit holocaustum, et ligna, et lapides, et pulverem quoque, et aquam, quæ erat in aquæ ductu lambens.* Etsi lapis sis, per diuturnum habitum et obstinationem: etsi pulvis, per nimium affectum ad terrena, si aqua contritionis aspergaris, igne Domini accenderis cum omnium admiratione et stupore. 99. 6 Pœnitentia.

Digitized by Google

100. 7 Oratio. 7. Oratio dona virtutum omnium protensis in cælum manibus, ut sacerdotes Aaronici victimas populi et suas, offert. Ad eam invitat Propheta, Ps. 49. 14. *Immola* (Tert. contra Iudæos cap. 5. sacrifica) *Deo sacrificium laudis*, (S. Hieron. laudem: laus est sacrificium) *et redde* (si retines, furaris) *Altissimo vota tua*. S. August. preces tuas, Ps. 55. 12. *In me sunt* (Chald. *in me recepi*. Trevetus, concepi in corde) *Deus vota tua: quæ reddam laudationes tibi*. Cassiod. laudes tibi. Chald. ad rem nostram aptius vertit, *sacrificia confessionum*. Ionas 2. 19. pollicetur se in voce laudis immolaturum Deo, Oseas 14. 3. ait: *Reddemus vitulos labiorum*. Chald. reddit, fructus labiorum. Et S. Paulus Hebr. 13. 15. *Per ipsum* (Christum) *offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius*. S. Ambros. lib. 5. epist. 28. Simplex oratio, ait, sacrificium est. S. Gregor. lib. 4. 1. Reg. *Sacrificium populi est devotio electæ plebis*. Hoc est sacrificium Nehemiæ, qui significat consolationem, 2. Mach. 1. 21. *Utque hoc factum est, et tempus affuit, quo Sol* (divina illustratio) *refulsit, qui prius erat in nubilo*, (ob mentis obscuritatem et agitationem) *accensus est ignis magnus*, (fervoris) *ita ut omnes mirarentur. Orationem autem faciebant omnes sacerdotes, dum consummaretur sacrificium*, (usque ad finem vitæ) *Ionatho* (Dei donum significat) *inchoante, cæteris autem respondentibus*. Nehemiæ deinde oratio attexitur.

101. 8. Denique omnis virtus. 8. Ne te diutius morer, cælestem hunc virtutum chorum ad altare accedentium contemplantem, verbo concludam, virtus omnis sacrificium est. S. Bas. epist. 80. Θυσια πολυτελης η ευσεβης και δικαια γνωμη, *Sacrificium pretiosum et acceptum Deo est, pius ac iustus animus*: tunc est iustitiæ sacrificium, quod Deo placet. S. Isidor. Pelus. lib. 3. epist. 75. Θυμα καλλιστον, το την γνωμην εχειν ευαγη και την σαρκα αγνην. *Pulcherrima est victima piam mentem et castam carnem habere*. Et S. Bern. serm. 3. de Purific. *Duo*, ait, *minuta habeo, Domine, corpus et animam dico. Utinam hæc tibi perfecte possim in sacrificium laudis offerre*. Alludit ad pauperem viduam, quæ in Gazophylacium, id est, in arcam, in quam coniiciebantur donaria populi in atrio templi, *misit duo minuta, quod est quadrans*. Marc. 12. 42. Est autem quadrans, quarta pars assis, hoc est, unciæ tres: vocatur etiam a Plinio triuncis, triunx, a tribus unciis. Conclude generaliter cum S. Hilar. in Ps. 133. *Non in tauris et hircis, sed in operibus bonis Deo hostia est*.

102. In eo iustitiæ sacrificio. Ut perfectius illud sacrificium iustitiæ sacrifices, considera: 1. Quis et qualis sacerdos esse debeat. 2. Quale templum. 3. Et altare. 4. Qualis victima. 5. Ritus. 6. Locus. 7. Tempus.

1 Christianus quilibet est sacerdos. Ac primo, in hac immolatione quilibet Christianus sacerdos est. S. Chrysost. seu potius alius Auctor Operis imperfecti in Matth. hom. 43. ait: *Omnis Sanctus, est sacerdos*. Et S. Petrus eo anno, quo Romam appulit, atque eo urbe Antiochia Pontificiam cathedram transtulit, id est, sub annum Christi 45. scribens electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ et Bithyniæ, 1. epist. 2. 5. eos vocat *Sacerdotium sanctum*, (Syr. estote sacerdotes sancti) *offerre* (ad offerendum) *spirituales hostias acceptabiles Deo per Iesum Christum*, qui cum sit Redemptor noster, et pretium pro nobis solverit: est etiam noster Mediator, per quem omnia offeramus, ut placeant Deo, et sint meritoria et impetratoria. Et v. 9. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium*. Syr. vertit: *Vos estis sacerdotium ad regnum*. Moses Iudæorum synagogam nuncupat regnum sacerdotale, Exod. 19. 6. In Hebræo est, *regnum sacerdotum*. Hic autem S. Petrus regale sacerdotium vocat advenas dispersionis Ponti, etc. id est, Proselytos, ut vult Lyranus. 2. Gentiles, ut Maldon. 3. Iudæos ad Christi fidem conversos, ut S. Hier. S. Athan. Dydimus. 4. Et melius, Iudæos Christianos e Iudæa dispersos in varias provincias ob persecutionem excitatam post mortem S. Stephani, Act. 8. 1. Omnes in hoc Mundo sunt exules, non ei hæreant, sed ab eo dispergantur non habentes manentem civitatem, et erunt sacerdotes, unctione Spiritus sancti in amore cælestium consecrati. S. Leo serm. 3. in annivers. die assumpt. suæ ad summi Pontificis dignitatem: *Omnes*, ait, *in Christo regeneratos Crucis signum efficit reges: sancti vero Spiritus unctio consecrat sacerdotes. Quid enim tam regium, quam subditum Deo animum corporis sui esse rectorem? Et quid tam sacerdotale, quam vovere Domino conscientiam puram, et immaculatas pietatis hostias de altari cordis offerre?* S. Ambros. lib. 4. de sacram. cap. 1. Unusquisque, ait, ungitur in sacerdotium, ungitur in regnum; sed spirituale regnum est sacerdotium spirituale. Vide Lact. lib. 6. instit. cap. 24. et 25. Unde oritur illud mysticum sacerdotium, docet S. Thom. 3. p. q. 82. art. 1. ad 2. Laicus iustus, inquit, unitus est Christo unione spirituali per fidem et charitatem, non autem per sacramentalem potestatem. Et ideo habet spirituale sacerdotium ad offerendum spirituales hostias, de quibus Ps. 50. 19. Et Rom. 12. 1. et 1. Pet. 2. 5. Ita ipse. Sacerdos a Deo specialiter consecratus, sit etiam sacerdos mysticus, si vult Deo placere, Ps. 98. 6. *Moyses et Aaron in sacerdotibus eius, et Samuel inter eos, qui invocant nomen eius. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos*, non semel tantum, sed sæpius. Est enim tempus imperfectum, denotans continuationem actionis. Chald. *Et ipse respondebat eis*, prout illis placebat interrogare, oraculum semper habebant in promptu. Sym. Theodotio, et Aquila, *exaudiet*, non lassatur Dei bonitas oratione iustorum, et donorum in eos effusione. Sis 1. In vita purgativa *Moses*, id est, extractus: ab aquis Nili fluvii turbidi traiicientis Ægyptum, id est, Mundi turbulenti et caliginosi. 2. In vita seu via illuminativa sis *Aaron*, hoc est, *montanus*: carnis ut vallis Sodomæ, ubi sunt putei bituminis, cœno altior; et cum Lotho, ad Angeli monitum, salvans te in monte: sed in eo monte sis Aaron, non Loth, qui ibi peccavit, quia in montem, non ad vocem Angeli, sed ob trepidationem inanem ascendit. In montem Sinai ascende cum Aarone, in comitatu Seniorum, Exod. 24. 9. *Et videbis Deum Israel: et sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, et quasi cælum, cum serenum est*. Vers. 10. Loth ascendit cum filiabus iuvenibus, et non potuit ibi videre, nisi favillam de terra ascendentem quasi fornacis fumum, Sodoma et Gomorrha aliisque urbibus succensis, Gen. 19. itaque ibi lapsus est. Nulla tibi celsitudo virtutis det securitatem in societate fœminarum. 3. Sis in via unitiva *Samuel*, id est, *audiens Deum*, et ad vocem tuam Dominus dabit voces inspirationum, et pluvias gratiarum, 1. Reg. 12. 19. *Et timuit* (reveritus est ac veneratus) *omnis populus nimis Dominum, et Samuelem*: et proprie loquendo, timuit audito tonitru. 4. In omni vita sis præsertim *Melchisedech*, id est, *Rex iustitiæ*, ut sacrifices sacrificium iustitiæ. In vita purgativa reddens tibi, quod debes, nempe punitionem ob peccata. In vita illuminativa, proximo benevolentiam et auxilium, ob naturæ et gratiæ communionem. In vita denique unitiva, amorem Deo propter infinitam eius bonitatem et excellentiam, et propter innumera dona tibi ab eo concessa. Corpus tuum fræna, et deprime ad tuam utilitatem, bona temporalia proximo effunde ad eius necessitatem, animam in Deum eleva ad eius voluntatem, ut fias sacerdos Angelicus et divinus, id est, purus et immaculatus. S. Isidor. Pelus. lib. 3. epist. 75. *Qui*, ait, *divino sacerdotio redimiti sunt, ac præfecturam digne consecuti, si corporis quoque castitatem custodiant*, ουτως ιερων εισιν ιερωτεροι, *vere sunt plusquam sacrosancti*. Contra vero ait, sceleratos sacerdotes quodammodo e gradu suo seipsos deiicere. Ut enim prius ratiocinatur: Si castitas et pudicitia laicos facit esse sacerdotes, libido procul dubio ac lascivia sacerdotibus dignitatem abrogat, ιερεας αποχειροτονει, atque hoc quidem Ecclesiastica instituta sanciunt. Ita ipse: varii enim Canones præcipiunt, ut ab officio et aliquando a beneficio sacerdotes suspendantur, atque aliis modis puniantur: non quod non sint sacerdotes, sed quod sint indigni, qui tam sanctum munus exerceant.

203. 2 Templum est mens iusti. Secundo: Templum, in quo sacrificium iustitiæ faciendum est, mens est hominis Deo consecrata. S. Aug. tom. 1. lib. de Magistro cap. 1. *Ubi putas sacrificium iustitiæ*

sacrificari, nisi in templo mentis, et in cubilibus cordis? Est templum Salomonis, ob tranquillitatem: et Zorobobelis, ob fortitudinem. *Zorobabel* enim significat dispersorem Babylonis, id est, peccati confusionem adducentis. Rad. זרר *zur*, dispergere, ventilare, frangere, comprimere, constringere: et *Babel*, id est, Babylon, seu confusio, 1. Petr. 2. 5. *Et ipsi tamquam lapides vivi superædificamini* (Beda ait quosdam legere *sursum ædificamini:* Sursum corda. S. Ambros. in cap. 3. Luc. vocat lapides vivos, viros robore formatos) *domus spiritualis.* S. Aug. in Ps. 86. et alii legunt, *in domum spiritualem.* 1. Cor. 3. 16. *Nescitis, quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis?* Vide S. Bern. de dedicatione Ecclesiæ. S. Ambr. cap. 12. in Luc. sic ait: libidinum volutabrum commutatur in Dei templum, diversoriumque vitiorum sacrorium incipit esse virtutum. Ita Ipse. Tu esto Iudas, id est, laudans: Deum scilicet, et templo ac civitate recepta, oras, quas alienigenæ per plateas extruxerant, ac delubra demolieris, et *purgato templo, altare extrues:* et de ignitis lapidibus igne concepto sacrificia offeres, et incensum, et lucernas, et panes propositionis pones, 2. Mach. 10. 1. et sequent. S. August. tom. 5. lib. 10. de civit. 4. *Dei templum sumus omnes, et singuli templa sumus: quia et omnium concordiam, et singulos inhabitare dignatur: non in omnibus, quam in singulis maior, quoniam nec mole distenditur, nec partitione minuitur.*

104. 3. Altare est cor e-ius. Tertio: Altare est cor nostrum, in quo sacrificium iustitiæ sacrificatur, Exod. 20. 24. *Altare de terra* (de corde humili: super quem enim requiescit Spiritus Dei, nisi super humilem) *facietis mihi, et offeretis super eo holocausta et pacifica vestra,* id est, sacrificia pro pace, incolumitate, salute, conservatione et amplificatione Reip. familiæ, domus, propriæ personæ: et pro gratiarum actione de iisdem. Factus est in pace locus eius. Quamdiu in mortificatione passionum versaris, et iugulas animalia, id est, passiones brutas, sit altare tuum de terra. Si vero accedis ad Sanctum Sanctorum, interiecto tantum velo mortalitatis, tunc fac altare de lignis Setim, Exod. 27. 1. Ait Deus Mosi: *Facies et altare de lignis Setim,* (sic dictis a loco eius nominis: erant autem incorruptibilia ea ligna) *quod habebit quinque cubitos in longitudine, et totidem in latitudine, id est, quadrum,* ut constanter ad quinque sensus et eorum obiecta extendatur. Et altare holocaustorum, ubi victima in atrio sub dio offerebatur: et altare thymiamatis, ubi in Sancto, id est, in prima parte templi, incensum adolebatur, cor iusti repræsentat. Utrumque ottigit S. Aug. lib. 10. de civit. 3. *Cum ad illum sursum est, eius est altare cor nostrum, eius unigenito Sacerdote eum placamus: ei cruentas victimas cædimus, quando usque ad sanguinem pro eius veritate certamus: ei suavissimum adolemus incensum, cum in eius conspectu, pio sanctoque amore flagramus.* Ita Augustinus.

Itaque, numquam carere possumus altari, in quo immolemus Deo, si volumus. S. Greg. Naz. orat. in Maximum, qui eum sede sua Constantinop. extrudere moliebatur, ait: *Quid postea? Ab altaribus arcebunt. Sed altare scio, cuius figuræ non sunt ea, quæ nunc oculis cernimus: super quod nec ascia, nec manus ascendit, nec ferrum, nec ullum artificum instrumentum auditum est. Sed mentis solius est totum opus hoc, eoque per contemplationem subvehimur. Huic altari sistar, in hoc victimas Deo gratas et acceptas immolabo, sacrificium, et oblationem, et holocausta: tanto iis, quæ nunc offeruntur, utiliora,* οσα κρειττον σκια; αληθεια, *quanto veritas umbram dignitate antecellit.*

S. Lucianus suo pectore utitur pro altari. Hoc sciebat S. Lucianus Martyr, qui, cum in carcere desiderio faciendi sacrificii æstuaret, nec altare aut mensa ulla adesset, pro altari usus est pectore suo: *Mensa,* inquit, *erit vobis hoc pectus meum: non, ut arbitror, minus honesta futura ea, quæ fit ex inanimo materia. Templum autem sanctum vos mihi eritis, me omni ex parte circumdantes.*

105. 4. Victimæ sunt affectus nostri. Quarto: Victima Deo grata est affectus noster, et actiones. In corde, ut altari, piæ affectiones Deo sunt offerendæ, ut Isaac, id est, risus, ab Abrahamo, Genes. 22. 2. *Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis,* (ad lumen fidei et gratiæ, ut supra naturam videas) *atque ibi offeres eum in holocaustum* (ut nihil ex eo reserves) *super unum montium,* (ascendendum est supra teipsum) *quem monstravero tibi.* Auctor tract. de quatuor virtut. Charitatis tom. 9. apud S. August. hoc ad rem nostram applicat: *Quid a te Deus expetit? Quod Abraham illi dictum est. Da mihi unicum dilectum filium tuum, tibi dicit Sapientia: Da mihi fili cor tuum, Prov. 23. 26. Ipse est dilectus unicus. Quid metuis offerre cor tuum, offer sacrificium, contritionem cordis Domino Deo tuo, et dic ei cum Propheta, Ps. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernit. Nihil metuas tali sacrificio oblato: et tibi acceptum erit, et quod obtuleris, integrum permanebit.* Excellentiam illius oblationis extollit S. Greg. Naz. ad Vitalianum: *Præstat,* inquit, *Deo cum exiguo munere victimam cordis offerre, quam cum impuro ac sordido animo sacrificiis omnibus eum honorare.* Et postea: *Solius animæ purum est sacrificium:* vult nunc Deus adoratores in spiritu, non amat sacrificia mortua. Vivens vivens ipse confitebitur ei.

Adeps victimæ est devotio, Ps. 62. 6. *Sicut adipe et pinguedine* (id est, adipe pinguissimo) *repleatur anima mea:* 106. Adeps est devotio.
anima, non corpus. Nam corpus arvina distentum, est Agag pinguissimus, qui mactandus est iustitiæ Dei, ut pereat, 1. Reg. 15. 32. Anima vero pinguis, est sacrificium et holocaustum medullatum ac suavissimum Deo, ut accidit in Abelis victimis, Gen. 4. 4. *Abel quoque obtulit de primogenitis gregis et de adipibus eorum,* id est, selectissima et pinguissima pecorum: quia ingenti fide, reverentia et amore prosequebatur Deum, ut ait S. Ambr. lib. 1. de Cain et Abel, cap. 7. *Et respexit* (Symmachus, ἐτέρφθη *delectatus est.* Aquila, *consolationem accepit.* Chald. *cum beneplacito suscepit*) *ad Abel et ad munera eius,* id est, ad eius interiorem devotionem et orationem, atque ad eius victimas exteriores. S. Greg. lib. 6. in 1. Reg. cap. 15. *Quid est,* ait, *adeps arietum, nisi pinguis et interna devotio? Adipem ergo arietum offert, qui in studio secretæ conversationis devotæ orationis affectum habet.*

Quinto, gladius victimam Deo immolans, est fervor, 107. 5. Gladius est fervor.
Genes. 22. 6. *Tulit quoque Abraham ligna holocausti, et imposuit super Isaac filium suum: ipse vero portabat in manibus* (in operibus) *ignem et gladium.* Qui gloriam Deo dat eum laudans, cum fervore facit opus Dei, et non negligenter, Ps. 149. 6. *Exaltationes* (Chald. Felix, Campensis, Laudes) *Dei in gutture eorum: et gladii ancipites* (Psalt. vetus, et S. August. frameæ bis acutæ) *in manibus eorum:* secant a dextris et a sinistris: in adversis et prosperis. Licet tristes iusti cum Christo, orant tamen cum fervore in Gethsemani, id est, in torculari oleo, torqueri sciunt se a Patre misericordi et ad uberiores gratias exprimendas.

Sexto, ritus sacrificii spectandus est: 1. In excoriatione 108. 6. Ritus sacrificii.
victimæ. 2. In divisione. 3. In ablutione. 4. In oblatione et elevatione coram Deo manibus sacerdotum. 5. In libamine. 6. In concrematione. Aliqua tangit S. Gregor. lib. 9. Mor. cap. 31. in illud 10. 14. Iob. *Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?* Sic autem loquitur: *Membra hostiæ per frusta concisa super ignem ponimus, cum vitæ nostræ opera virtutibus distinguentes immolamus. Caput, atque ea, quæ iuxta iecur continentur, incendimus, cum in sensu nostro, quo omne corpus regitur, atque in occultis desideriis flammo divini amoris ardemus. Et tamen præcipitur, ut pedes atque intestina hostiæ laventur. Pedibus enim terra tangitur, intestinis vero stercora gestantur: quia plerumque iam ex desiderio in æternitatem succendimur: iam toto devotionis sensu ad appetitum nostræ mortificationis inhiamus: sed quia adhuc terrenum præ infirmitate aliquid agimus, nonnulla etiam, quæ iam subegimus, illicita in corde toleramus. Cumque cogitationes nostras immunda tentatio inquinat, quid aliud, quam intestina nostræ hostiæ stercus portant? Sed ut comburi debeant, laventur, quia nimirum necesse est, ut immundas cogitationes timoris fletus diluat, quas in acceptione sacrificii supernus amor incendat.* Hæc Gregorius.

109. 7. Libamen. De Libamino, quod consistit in simila, vino et oleo, dicetur alias: satis ad hunc locum applicare poteris ex v. 8. huius psalmi: *A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt.*

8. Ignis est charitas. Ignis est charitas, quæ semper ardere debet, Lev. 6. 12. *Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens ligna mane per singulos dies, et imposito holocausto, desuper adolebit adipes pacificorum.* (victimæ pacificæ, id est, oblatæ, ad aliquid obtinendum, vel ob aliquid obtentum) *Ignis est iste perpetuus, qui numquam deficiet in altari.* Ignis ille e cælo descendit postea, Levit. 9. 24. A cælo nostrum expectare debemus. S. Ambros. 3. Off. 14. post expositum Eliæ holocaustum, igne e cælis deciduo perfectum, ait: *Hostia illa tu es, considera tacitus singula: In te descendit vapor Spiritus sancti: te videtur exurere, cum tua peccata consumit.*

110. 9. Sal est prudentia. Sal quoque in omni sacrificio adhibebatur. Sacrificium enim erat veluti convivium, in quo caro, panis, vinum, oleum et sal, Marc. 9. 48. *Omnis victima sale salietur.* Levit. 2. 13. *Quicquid obtuleris sacrificii, sale condies, nec auferes sal fœderis* (id est, huius legis particularis, quam tibi de sale ponendo in sacrificiis constituo: lex enim sæpe vocatur fœdus) *Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua* (in sacrificio farreo, quod mincha dicebatur, sicut in carneo) *offeres sal:* illud sal est cælestis sapientia, sine qua nec Deo, nec offerenti est sapida oblatio. S. Chromatius Episc. Aquileiæ conc. 2. in cap. 5. Matth. *Omne,* ait, *sacrificium offerendum Deo, sale saliebatur, quod ipsum Evangelista Marcus commemoravit, dicendo: Omne sacrificium sale salietur. Ostendens eum hominem dignum esse sacrificium Deo fieri, qui cælestis Sapientiæ virtute esset infusus.*

111. 10. Thus est oratio. Thus quoque in omni sacrificio adhibebatur, excepto sacrificio pro peccato. Symbolum est orationis, sicut etiam thymiama oblatum in altari aureo, quod erat in Sancto, et vocabatur altare thymiamatis. Unde dicitur Psal. 140. 2. *Dirigatur oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo.* Vide ibi dicta. S. Ambros. lib. de Abraham: *In Apocalypsi legimus,* ait, *quod ascendit fumus incensorum ex orationibus Sanctorum, cap. 8. 4. Quæ incensa referuntur per Angelum: Sanctorum orationes scilicet super altare illud aureum, quod est ante sedem: et tanquam piæ precationis fragrat unguentum: quia de æternorum et invisibilium, non de corporalium petitione compositum est. Præcipue tamen myrrham redolet et thus, eo quod peccatis mortua sit, et Deo vivat.*

Septimo, locus omnis ad illud sacrificium est accommodatus. S. Chrysost. in psal. nost. *Ei nec paupertas obstaculum, nec mendicitas impedimentum, non locus, nec aliquid eiusmodi: sed ubicumque fueris, id offerre poteris:* αυτος και ο ιερευς, και θυσιαστηριον, και μαχαιρα, και ιερειον γινομενος, *cum ipse sis et sacerdos, et altare, et gladius, et hostia.* 112. 11. Locus sacrificii.

Octavo denique, tempus oblationis apud Iudæos erat matutinum et vespertinum: tunc enim agnus anniculus et immaculatus Deo offerebatur in holocaustum, Exod. 29. 38. Nunc vero in hoc sacrificio mystico et spiritali, omnis dies et hora tempus aptum est. S. Dorotheus doctrina 22. *Sancti viri,* ait, *dum primitias viventes seipsos offerunt, quotidie Domino sacrificant.* Et Propheta noster ait Ps. 43. 22. *Propter te mortificamur tota die,* id est, tota vita, ut explicant Cassiodor. et Rufinus: censent enim hic agi non de occisione ac momentanea morte, sed de mortificatione passionum, quæ ex amore Dei oritur. S. Antiochus ait, voluntatem propriam exscindere, perinde esse, ac si proprium fundas sanguinem, atque imputari pro victima. Cassian. Collat. 29. cap. 8. dicit, Monachi finem esse mortificare et crucifigere omnes suas voluntates, *æstimati sumus, sicut oves occisionis.* S. Cypr. de exhort. Martyr. cap. 6. *Ut oves victimæ.* 12. Tempus.

Quam gratum sit Deo hoc mentis sacrificium, habes Ps. 49. 14. et 50. 19. Nunc unus loquatur Oseas, qui verba Dei refert: *Misericordiam volui,* (volo: utuntur Hebr. sæpe præterito pro præsenti, quo carent) *et non sacrificium: et scientiam Dei plusquam holocausta.* Et sacrificio pacifico, et ipso holocausto gratius est sacrificium mentis humanæ. S. Chrysost. in Ps. nostr. *Hoc est,* μεγιστον θεω δωρον, *maximum Deo donum, hoc est, acceptum sacrificium.*

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

113. *Duo continet. Primo, ait David se lætari in mediis calamitatibus, quod sciat Deum sibi facere. Vers. 6. ad 8. Secundo, se tandem bello hoc feliciter terminato in pace quieturum ob spem, quam in uno Deo collocavit. Vers. 8. ad finem.*

PARAPHRASIS.

6. *Multi dicunt: quis ostendit nobis bona?*	6. Plurimi tum ex hostibus meis, tum ex militibus mihi adhærentibus importune identidem obtrudunt: Quis tibi, o David! et amicis tuis opem afferet, teque ex tot periculis explicatum bonis cumulabit?
7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: dedisti lætitiam in corde meo.*	7. His ego respondeo: Deus benigno vultu nos intuetur, ac nobis favet, quod variis signis declaravit: mihique afflicto licet, lætitiam interiorem affudit, quæ nubes illas omnes excutiat.
8. *A fructu frumenti, vini, et olei sui, multiplicati sunt.*	8. Hostes mei frumento, vino, oleo, rebusque omnibus terrenis, quibus adhærent, et quas magno ardore expetunt, abundant, ideoque feliciores me esse sese iactitant.
9. *In pace in idipsum dormiam et requiescam.*	9. Ego vero pacem et tranquillitatem brevi obtinebo, et in ea simul cum sociis meis laborum consortibus, securum somnum et quietem capiam.
10. *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.*	10. Deus enim animo meo hanc spem indidit; in qua velut in arce tutissima collocatus, tempus liberationi et exaltationi meæ præfixum expecto.

QUÆSTIO UNICA.

QUANTAM LÆTITIAM ANIMO SANCTORUM INGENERAT COGNITIO DIVINÆ PROVIDENTIÆ, ET SPES IN ILLAM.

114. PRÆCEDENTI sectione David exauditum quidem se esse dixerat, et hostes monuerat, ut ira posita sacrificarent sacrificium iustitiæ: sed cum necdum hæc Dei promissio ipsi facta effectum suum sortita esset, non desinebant illi molesti esse, tum adversarii, tum aliqui pusillanimes et impatientes, qui cum eo affligebantur. Verba itaque eorum refert, v. 6. *Multi dicunt: quis ostendit nobis bona?*

Respondet huic obiectioni primo, certis se signis cognovisse favorem Dei erga se ac suos, v. 7. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Secundo, iam se in animo lætitiam, ut futurorum bonorum arrham, sentire, ibid. *Dedisti lætitiam in corde meo.* Tertio, bona hostium

suorum esse extrinseca et bona fortunæ, v. 8. A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt. Quarto, sibi vero promissa bona quietem et pacem allatura, v. 9. *In pace in idipsum, dormiam et requiescam.* Quinto denique, vel in mediis periculis spe in Deum securum se vivere, v. 10. *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.*

ARTICULUS I.

Singulari amore Sanctis suis providet Deus, eosque illuminat.

Vers. 7. 1. Pars. SANCTOS suos amat Deus, iisque favorem suum impertitur: neque hoc tantum, sed etiam id illis ostendit, ut maiori lætitia officiantur, v. 7. SIGNATUM EST SUPER NOS LUMEN VULTUS TUI DOMINE: DEDISTI LÆTITIAM IN CORDE MEO.

115. Quæres: Quodnam sit illud lumen vultus Dei, et quomodo signetur in nobis? Ad resolutionem nota, pro, *signatum est,* in Hebr. nunc esse נסה *nesa,* id est, signa, vexillum aut signum elevo. Itaque, licet vox latina *signa* aut *signatum,* possit sumi pro impresso seu insculpto, probabilius tamen hoc loco sumitur pro ostenso, declarato, significato. Et quidem Tertull. l. 5. in Marcion. cap. 11. vertit: *significatum est.* Sept. *ἐσημειώθη, significatum est.* Symmach. *ἐπίσημον ποίησον, insigne fac.* Arab. *illuxit.* Syr. *extendit.*

116. Lumen vultus Dei est favor erga Davidem. Dico autem, lumen illud vultus Dei, esse favorem eius erga Davidem: qui favor, fuit veluti radius emanans ab oculis et facie Dei, id est, a cognitione ipsius et affectu, illum recreans, et aliis illustrem faciens, atque ab eo in socios eius et adiutores sese diffundens, q. d. *Signatum est super nos lumen vultus tui,* id est, speciali nos providentia protegis, et iuvas ex alto, efficisque ut et nos illam paternam curam et opem ac benevolentiam videamus, amemus, amplexemur, ob eam gaudeamus, atque in mediis cladibus exultemus: hostesque nostri illam agnoscant, admirentur, conatus suos inanes futuros advertant. Cernunt enim nos sub Dei vexillis et signis militare. Nota, alludit ad columnam lucis, quæ resplenduit super castra populi Israel ex Ægypto, quæ et eum illustravit, ac lætitia complevit, et a Pharaone insequente ac pene assequente protexit. Nam hæc columna fuit veluti vexillum Dei, sub quo militabant ei omnes, qui in eum populum coalescebant. 2. Erat vexillum luminosum. 3. Lumen illud egrediebatur e vultu Dei, id est, Angeli Vicarii eius. Gloria enim Dei, id est, lux magna ibi emicabat ob præsentiam Angeli. 4. Erat in aere elevatum illud vexillum. Itaque poterant dicere: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, Exod. 14. 19. *Tollens se Angelus Dei,* (in nube lucida delitescens) *qui præcedebat castra Israel,* (ut dux) *abiit post eos,* (in castrorum extremitate, velut murus se interponens inter eos et Ægyptios) *et erat nubes tenebrosa, et illuminans noctem,* (Chald. erat nubes, et obscuritas Ægyptiis: Israeli autem erat lux tota nocte) *ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non valerent.* Nota secundo, fortasse etiam alludit ad splendorem, qui emicuerat ex Rationali Abiathar pro Davide Deum consulentis. Cum enim anno regni Saulis duodecimo, ut computat Salianus, David fugisset noctu obsessus domi suæ, ut dixi, et adiutus esset ab Achimelech summo Pontifice rei inscio: Saul Achimelechum cum 85. sacerdotibus et civibus omnibus urbis Nobe trucidari præcepit. Abiathar autem, filius Achimelech, fugit ad Davidem, et iure naturæ et legis successit patri in Pontificatu. Ut enim ait Abulensis q. 31. in cap. 22. 1. Reg. *Iuvenis Abiathar, quia erat filius summi sacerdotis, de iure pertinebat ad eum summum sacerdotium; nunc autem, quia perierant omnes de urbe Nobe, sive fuisset maior inter filios Achimelech, vel minor, habiturus erat sacerdotium, eo quod nullus alius manserat, ad quem de iure pertineret. Et sic accepit istum David pro summo sacerdote.* Fugiens autem tulerat secum Ephod, in quo erat Rationale. Hoc docet idem Abulensis quæst. 11. in cap. 23. *Abiathar tulit secum Ephod specialiter, ut ex hoc significaretur ipsum esse summum sacerdotem. Nam mortuo Achimelech, patre Abiathar, succedebat ipse in sacerdotio, cum nullus esset maior inter filios eius, quia omnes mortui erant: vestes pontificales pertinebant ad solum summum sacerdotem, qui debebat consecrari in eis, et uti illis. Abiathar ergo tulisset secum omnes vestes sacerdotales, si potuisset; quia tamen velociter fugiebat, tulit eam, quæ præcipua erat inter pontificales vestes, etc.* Illo Ephod usus est Abiathar ad consulendum Deum, et quidem statim pene atque ad eum venit in urbem Ceilam: tunc enim ait ei David, 1. Reg. 23. 9. *Applica Ephod,* q. d. assume Ephod, hoc est superhumerale, ut illud indutus respondeas mihi, an Saul sit venturus in hanc urbem, ut me capiat: deinde, an eo veniente Ceilani me sint ipsi tradituri. Quod cum fecisset *Abiathar,* qui significat *patrem explorationis,* vel contemplationis, utrumque eventurum didicit, si maneret. Denique, in hac obsidione in deserto Maon Davidem, et antequam adveniret Saul cum exercitu, et postquam accedentem intuitus est, consuluisse Dominum in Urim et Tummim, hoc est per Ephod, in quo erat rationale, ubi hæ voces erant scriptæ, quis dubitet? Probabile autem est tunc ex gemmis rationalis splendorem emicuisse, qui felicem rei exitum præsagiret, et lumen vultus Dei in Davidem eiusque socios spargeret. Iosephus enim lib. 3. antiq. cap. 9. ait, duodecim gemmas Rationalis tempore belli solere fulgere, et fulgore suo prænuntiare victoriam Hebræorum: ideoque *Essen,* id est, Rationale, a Græcis appellatum esse *λόγιον,* hoc est, oraculum, eo quod contineret has gemmas suo fulgore victoriam prænuntiantes: Iosepho assentiuntur Abulensis, Ribera, Lyranus, Lipomanus, aliique non pauci. Hoc, si verum est, iure David potuit dicere: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine,* Sic orat etiam David Ps. 30. 17. *Illustra faciem tuam* (Psalter. Rom. et Ambrosianum, illumina) *super servum tuum, salvum me fac in misericordia tua.* Ps. 79. 8. *Ostende faciem tuam, et salvi erimus,* (Hebr. est האר *aer,* illumina. Ps. 33. 6. *Accedite ad eum.* S. Hieron. respicite ad eum) *et illuminamini: et facies vestræ non confundentur.* S. August. vultus vestri non erubescent. Vel hæc dicuntur per catachresin: Deo velut homini vultum attribuendo, sic Daniel cap. 2. 18. oravit Ananiam, Misaelem, et Azariam socios suos, *ut quærerent misericordiam a facie Dei cœli super sacramento isto:* id est, super somnio regis Nabuchodonosor, qui viderat in somnis statuam illam mirabilem ex auro, argento, ære, ferro et luto conflatam, et oblitus somnii curabat interfici sapientes Babylonis, quod illud sibi indicare non possent.

117. Deus est Sol amicorum. Moraliter disce; Providentiam Dei instar Solis consulere servis suis, eosque illustrare. Qui itaque eum hostibus Davidis, aut cum amicis eius trepidis dicunt: *Quis ostendet nobis bona?* Perinde faciunt, atque si in luce media Solem quærerent. S. Chrysostom. verba sunt hic: *Perinde faciunt, ac si quis in ardentissimo et clarissimo meridie,* ἥλιον ἰδεῖν ἐπιζητοῖ, *quærat Solem videre, et dubitet de luce.* Dei oculi sunt lyncei, et omnia penetrant, Eccli. 23. 28. *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super Solem,* (Syr. maiores sunt decies millies Sole) *circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes.* Isaias cap. 60. 19. Deum nuncupat, Ecclesiæ ac fidelium lucem et Solem. Et Cant. 5. 14. dicitur: *Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.* Alii vertunt: *Sicut circulus medius, in quo sunt similitudines siderum.* S. Augustinus in Soliloq. cap. 14. *Totus tu, inquit, in toto tempore, sine tempore, totum me simul semperque consideras, ac si nihil aliud considerare habeas. Sic igitur super custodiam meam stas, sicut omnium oblitus sis, et mihi soli intendere velis: semper quippe te præsentem exhibes, semper te paratum offers, si me paratum invenis. Quocumque iero, tu me Domine non deseris, nisi prior ego te deseram. Ubicumque fuero, non recedis, quoniam ubique es, et quocumque iero, inveniam te, per quem possim esse, ne peream sine te, cum sine te esse non possim. Fateor quidem, quia, quicquid facio, et quæcumque facio, ante te facio: et illud, quicquid est, quod facio, me-*

Digitized by Google

lius tu vides, quam ego, qui facio. Quicquid enim semper operor, tu pariter semper præsens assistis: utpote perpetuus inspector omnium cogitationum, intentionum, delectationum, et omnium operationum mearum. Omnia enim subsunt divinæ providentiæ, ut docet S. Thomas 1. p. q. 8. artic. 3. et 2. 2. q. 2. artic. 3. ac quæst. 23. artic. 1. et quæst. 104. artic. 5. Sed rationalis creatura speciali modo illi subest, ut idem S. Doctor ait 1. p. quæst. 22. artic. 2. ad 4. et quæst. 103. art. 5. ad 2. et 1. 2. quæst. 91. art. 2. boni quidem propter se ei subsunt: mali vero, propter alios tantum, ut bruta, 1. p. quæst. 22. artic. 2. ad 4. et quæst. 23. art. 7. Omnibus Deum providere, eaque regere, sic docet S. August. in speculo cap, 4. Deum ipsum describens his verbis: *Immutabilis mutans omnia, immortalis, illocalis, interminatus, incircumscriptus, nusquam finitus, ineffabilis, inexistimabilis, indicibilis, inscrutabilis, immotus, tangens omnia, investigabilis, metuendus atque terribilis, venerandus atque verendus, honorandus atque horrendus, numquam novus, numquam vetus, omnia innovans, in vetustatem perducens superbos, et nesciunt: semper agens, semper quietus, colligens et non egens, omnia portans sine onere, omnia implens sine inclusione, omnia creans et protegens, nutriens, et perficiens.* Atque postea subiicit: *Qui ubique præsens es, et inveniri vix potes, quem stantem sequimur, et apprehendere non valemus. Qui tenes omnia, imples omnia, circumplecteris omnia, superexcellis omnia, sustines omnia.* Quis est, qui se abscondat a calore et lumine eius?

118. *Providentia est lux.* Nota: Providentia illa lux iure dicitur, aut potius *Lumen*, id est, fons lucis: *et Lumen vultus Dei*, id est, divini intellectus, qui est velut oculus ac vultus Dei. Nam, ut ait S. Thomas 1. p. quæst. 22. art. 1. ad 3. *Providentia est in intellectu, sed præsupponit voluntatem finis. Nullus enim præcipit de agendis propter finem, nisi velit finem.* Et in corpore eiusdem articuli dicit: Cum Deus sit Causa rerum, *per suum intellectum:* et sic cuiuslibet sui effectus, oportet rationem in ipso præexistere, necesse est, quod ratio ordinis in finem, in *mente* divina præexistat. *Ratio autem ordinandorum in finem proprie providentia est. Est enim principalis pars prudentiæ, ad quam aliæ duæ partes ordinantur: scilicet memoria præteritorum, et intelligentia præsentium:* prout ex præteritis memoratis, et præsentibus intellectis coniectamur de futuris providendis. Prudentiæ autem proprium est secundum Philosophum in 6. Ethic. ordinare alia in finem: sive respectu sui ipsius, sicut dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos ad finem vitæ suæ: sive respectu aliorum sibi subiectorum in familia, vel civitate, vel regno: secundum quem modum dicitur Matthæi 24. Fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam. Secundum quem modum prudentia, vel providentia Deo convenire potest. Nam in ipso Deo nihil est in finem ordinabile, cum ipse sit finis ultimus. Ipsa igitur ratio ordinis rerum in finem, providentia in Deo nominatur. Unde Boetius lib. 4. de consol. prosa 6. dicit, quod providentia est *ipsa divina ratio in summo omnium Principe constituta, quæ cuncta disponit.* Dispositio autem potest dici, tam ratio ordinis rerum in finem, quam ratio ordinis partium in toto.

119. *Tropolog. Signatum est super nos lumen vultus Dei: 1. Quia divinam erga nos providentiam cernimus.* Tropologice: Signatum est super nos lumen Dei. Primo, quia lumine naturali innotescit nobis illa Dei providentia, quæ instar Solis omnes aspicit, et radiis suis manifestam se facit. S. Chrysostomus in Ps. nostr. sic explicat: *Quemadmodum* φῶς σεσημειωμένον· τοῦτ' ἔστιν, κεχαραγμένον, καὶ ἐγκεχαραγμένον ἐν προσώπῳ, *lux signata, hoc est, impressa et insculpta, est manifesta omnibus: ita etiam providentia lux benignitatis.* Ac Beda idem dicit: Vultus Dei, ait, expresse est in anima nostra, sicut in aliqua statua est alicuius vultus imago. Nam, ut docet S. Thomas 1. p. quæst. 12. art. 12. Ex sensibilium quidem cognitione non potest tota Dei virtus cognosci: et per consequens nec eius essentia videri. Sed quia sunt eius effectus a causa dependentes, ex eis in hoc perduci possumus, ut cognoscamus de Deo, an est, et ut cognoscamus de ipso ea, quæ necesse est ei convenire: secundum quod est prima omnium causa excedens omnia causata. Unde cognoscimus de ipso habitudinem ipsius ad creaturas, quod scilicet ipsa non est aliquid eorum, quæ ab eo causantur: et quod hæc non removentur ab eo propter eius defectum, sed quia superexcedit. Ita ipse: et S. Basilius explicatius de ipsa Dei providentia agens, et de donis ab illa acceptis aut promissis, homil. de gratiis agendis dicit: *Consideremus parumper, quod cum nihil quandoque essemus, homines facti sumus ad imaginem Dei, mente ac ratione præditi: per quam et Deum cognoscimus, et creationis pulchritudinem artificiosam apprehendimus, ac velut,* διὰ γραμμάτων τινῶν, *per litteras quasdam maximam Dei circa omnia providentiam ac sapientiam legimus.* Litteræ illæ ipsis stellarum radiis scribuntur. Propheta noster, postquam Ps. 18. dixit, cælos enarrare gloriam Dei, diem diei eructare verbum, neque esse ullas nationes, quæ non audiant voces eorum, subdit vers. 5. *In omnem terram exivit sonus eorum.* Hebr. קוָם *Kavam*, linea eorum, ut vertit R. Emmanuel, id est, primo, ædificium eorum, seu structura mirabilis, et ordinatio atque compositio sphærarum ac stellarum tum errantium, tum fixarum, ut R. David exponit. Secundo, *linea earum*, id est, *scriptura ipsorum*, ut ait R. Abraham: quia cælorum scriptura ubique legitur. Sic linea eorum seu regula, norma, directorium, ad quod sunt ædificati cæli, ita literas singulas ordinavit ut cæcus sit oportet, qui eas legere non possit. Ad bruta ablegat S. Ambrosius lib. 1. Offic. eos, qui negant providentiam; ait enim eos *bestiarum habendos numero.* Quis enim nauclerus navem facit, quam undis ac ventis permittat, nec ductu suo et vigili cura dignetur? Quis parens filios gignit, quos oculis fugiat, et hostium furori obiiciat? Quæ nutrix pupulum alendum suscitat, ut eum in terram abiiciat, aut struthionis instar in arena relinquat? Et tu Deum, cuius natura bonitas, cuius opus potentia, id facturum arbitraris?

Secundo: *Signatum est super nos lumen vultus Dei*, quia lumine naturæ prima principia practica sunt per se nota, 120. II. *Quia natura docet nos prima principia practica.*
et consequenter sunt omni homini, sive Græco, sive Scythæ, sive aliis quibuslibet nota. Hunc sensum assignat Bellarmin. ut literalem. Verba eius sunt: Respondet Propheta viam iustitiæ nobis a Deo demonstratam esse, et nos habere magistrum intra nos, qui nos doceat verum bonum, lumen videlicet rationis naturalis. Hoc enim lumen signatum est, et impressum indelebiliter super nos, id est, in suprema parte hominis. Habemus enim partem inferiorem, corpus: partem superiorem, animam: et in ipsa anima partem inferiorem, qua vivimus, et sentimus: et superiorem, qua ratiocinamur et sapimus. In hac igitur suprema parte est lumen, quo distinguimur a bestiis: estque hoc lumen derivatum a vultu Dei, quia id nos facit esse ad imaginem et similitudinem Dei. Et ex hoc lumine possumus intelligere primum viam iustitiæ. Lex enim naturalis scripta in corde, quam ne ipsa quidem delet iniquitas, docet non faciendum alteri, quod nobis ab illis fieri nolumus: proinde non furandum, non mœchandum, etc. Ita Bellarm. Idem est sensus S. Aug. 3. de Gen. ad literam. et Valentiæ hoc loco. In speculativis primum principium omnibus notum est: non contingit idem simul esse et non esse. Omne totum est maius sua parte. Quæ uni et eidem sunt æqualia, sibi invicem sunt æqualia. In practicis autem est: Bonum est prosequendum, malum vero est fugiendum. S. Thomas 1. 2. quæst. 94. art. 2. et 2. 2. quæst. 1. art. 7. Item 2. 2. q. 47. art. 6. ait: *Sicut in ratione speculativa sunt quædam ut naturaliter nota, quorum est intellectus: et quædam, quæ per illa innotescunt, scilicet conclusiones, quarum est scientia: ita in ratione practica præexistunt quædam ut principia naturaliter nota. Et huiusmodi sunt fines virtutum moralium: quia finis se habet in operabilibus, sicut principium in speculativis.* Et quædam sunt in ratione practica, ut conclusiones. Et huiusmodi sunt ea, quæ sunt ad finem, in quæ pervenimus ex ipsis finibus. Et horum est prudentia, applicans universalia principia ad particulares conclusiones operabilium.

Tertio: *Signatum est super nos lumen vultus Dei*, per 121. III. *Quia gra-*
gratiam, qua renascendo recuperatur ratio imaginis per

...ta signat in nobis Dei imaginem.

Baptismum, qui vocabatur φῶς, lumen, seu φωτισμὸς, illuminatio: peccatum enim abscuraverat sua caligine illam imaginem, lux cælestis gratiæ eam restituit. Ita S. Augustinus hic, qui ait nos fieri instar denarii signati Regis imagine, S. Bonav. in cap. 20. Lucæ, Alcuinus, Glossa. Gratia est, primo, signum Thau impressum in frontibus Sanctorum, ut libere Deo serviant. Ezech. 9. 4. *Signa Thau super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in media eius.* Hebræi, teste S. Hieronymo, autumant, quia lex apud eos appellatur תורה *tora*, quæ hac litera in principio nominis sui scribitur, id est, Thau, quod illi accepere signaculum, qui legis præcepta compleverant. Signum hoc imprimit Spiritus sanctus, Apocal. 7. 2. *Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu Solis, habentem signum Dei vivi.* S. Ambr. id exponit de Christo, qui crucem suam ostentat. Alcazar ad rem præsentem aptius putat Angelo illo figurari Spiritum sanctum, qui signat se ipso suaque gratia electos. Quicquid sit de illo Ioan. loco, ait Paulus Ephes. 1. 13. *Signati estis* (Gr. ἐσφραγίσθητε, id est, sigillo obsignati estis) *Spiritu promissionis* (id est promisso, Ezech. 36. 26. Ioel 2. 28. et apud alios Prophetas) *sancto, qui est pignus,* (ἀρραβὼν, *arrha* quæ datur in contractu vendentis et ementis) *hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis,* (ut redempti regnum cæleste acquiramus) *in laudem gloriæ ipsius.* Sic sumetur *signatum* pro impresso et insculpto. Secundo, si nobiscum sumis signatum pro vexillato, et ostenso ac splendente, gratia illa recte figurabitur in luce ex facie Mosis emicante, Exod. 34. 29. *Cumque descenderet Moyses de monte Sinai* (humilibus dat Deus gratiam) *tenebat duas tabulas testimonii,* (id est, legis: si vis, ut facies tua coram hominibus luceat, tene legem, et quidem utramque, id est, Deum et proximum spectantem, manibus) *et ignorabat* (qui vere lucet, ad hoc non advertit animum) *quod cornuta esset facies sua* (in iustorum luce est robur) *ex consortio sermonis Domini.* Sancti ad Deum semper oculos ac vultum levant, neque in terram deiiciunt. Iob. 29. 24. *Lux vultus mei non cadebat in terram.* Quod S. Greg. lib. 20. Mor. cap. 4. sic explicat: *Scriptum est Prov. 17. 24. Oculi stultorum in finibus terræ. Rursumque per eundem Salomonem dicitur, Eccli. 2. 14. Oculi sapientis in capite eius. Paulus quoque ait: Caput viri Christus. Oculi ergo sapientis in capite eius sunt, dum Redemptoris sui semper opera, quæ imitari debeat, contemplatur. Lux ergo vultus eius in terram non cecidit: quia ea quæ terrena sunt, per concupiscentiam non aspexit.* Tertio, si tibi non sufficit signari in fronte et facie, gratia Dei præveniens et cooperans est signaculum cordis et brachii sponsæ, Cant. 8. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum:* pro signaculo Willeramus reddit, *sigillum.* S. Ambr. lib. de Isaac cap. 8. id sic exponit: *Signaculum Christus in fronte, signaculum in corde, signaculum in brachio. In fronte, ut semper confiteamur: in corde, ut semper diligamus: in brachio, ut semper operemur.* Et Honorius in Cantica ait: Christum ponit super cor suum ut signaculum, quia eius doctrinam et vitam in corde ita servat, quasi eum præsentem semper videat. Super brachium ponit eum, ut signaculum: dum exempla operum Christi semper inspicit, et ea imitari cupit. In tali homine fortis est ut mors dilectio: quia, sicut mors corpus interimit, et insensibile reddit; ita vera dilectio animam concupiscentiis Mundi perimit, et ad cuncta desideranda insensibilem facit. Et in ea dura est, sicut infernus æmulatio: quia, sicut infernus duriter, quos absorbuerit, tenet; ita anima imitationem virtutum, quam cœpit, fortiter tenet, nec propter aliqua dura Mundi eam deserit. Hæc anima est *lampas charitatis*, in qua ardet ignis divini amoris, et foris lucet flamma boni operis. Ita ipse. Æneas Sylvius in hist. Bohem. cap. 14. refert, S. Venceslaum Bohemiæ regem et martyrem, cum adolescens in aula Othonis Imp. vitam ageret angelicam, ideoque a Principibus cæteris despiceretur, *Cruce aurea divinitus signatum*, ab Angelis in conspectum Imp. adductum esse: quo viso commotus ei assurgens Otho in consessum suum amanter recepit, et S. Viti brachio, magnisque muneribus donavit. Quamdiu putas in corde illud signum latuisse, antequam foras erumperet? Deus vult in iustorum esse cordibus, et ipsos vicissim sibi assumit in signaculum cordis, aut manus: sicut dicit de Zorobabele, Aggæi 2. 24. *In die illa* (in luce virtutum tuarum) *dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serve meus, dicit Dominus: et ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.* Ter promissio Dei ut Domini repetitur, ut opus hoc totius Trinitatis intelligatur, et gaudeat servus, quod non tantum oculus habeat in manibus Domini sui, sed totus ab eo portetur ad ornatum et decus: aut assumit Deus iustum in signaculum cordis, ut S. Ioannem, qui requievit in pectore Iesu super cor eius, Ioan. 13. 23. *Erat recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus:* in ipsum cor penetraverat, et in eo impressus et insculptus erat.

S. Venceslaus apparet cruce signatus.

122\. Allegorice Christus est lumen vultus Dei.

Allegorice: *Signatum lumen vultus Dei*, est, primo, Christus, qui, ut ait Paulus Hebr. 1. 3. *Est splendor gloriæ, et figura* (χαρακτὴρ, character, signum, sigillum, impressa, et expressa, exsculptaque imago) *substantiæ eius,* id est, Patris æterni, a cuius vultu, id est, intellectu procedit. Sapient. 7. 26. dicitur: *Candor lucis æternæ.* Pater est Sol, Filius est radius et Soli consubstantialis: signatur ille radius, quia imprimitur super nostram naturam, assumpta Christi humanitate, quæ per eum subsistit. S. Athanasius Ps. nostrum de Christo explicat, qui est Lumen Mundi, et Ioan. 1. 9. dicit: *Lux vera,* (aliæ sunt imaginariæ) *quæ illuminat* (ecce cælestem adsignationem per gratiam!) *omnem hominem venientem in hunc Mundum.* Et S. Cyrillus: *Quis,* ait, *est vultus Dei Patris, cuius lumen signatum est super nos, nisi immutabilis imago Filius Dei? Propterea dicit Ioan. 14. 9. Qui videt me, videt et Patrem. Nos autem illa insignivit, cum nos ipse sibi conformes effecit, et sui Spiritus splendorem tanquam imaginem nobis in eum credentibus impressit.* Signum illud datum est regi Achaz, Isa. 7. 11. et seq.

2\. Spiritus sanctus.

Secundo: *Signatum lumen vultus Dei*, est Spiritus sanctus. Vultus enim et imago Patris est Filius, a quo etiam sicut a Patre procedit Spiritus sanctus, ut radius ardens amoris, qui radius signatur in cordibus Sanctorum in iustificatione: tunc enim realiter et physice illis unitur, sed unione accidentali. Psalmi nostri locum applicat ad donum Spiritus sancti in Pentecoste Rupertus. de gloria Trinit. cap. 11. Eodem modo ait S. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 17. *Quod est lumen signatum, nisi illius signaculi spiritalis, in quo credentes signati sunt?* Sic Paulus ait Ephes. 1. 13. *In quo* (Christo) *et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto*, ut explicui supra. Sic cor innovatur, et de carnali fit spirituale, Ezech. 36. 26. *Dabo vobis cor* (mentem et voluntatem) *novum, et spiritum novum ponam in medio vestri.*

123\. Anagogice. Lumen vultus Dei est lumen gloriæ.

Anagogice: *Signatum lumen vultus Dei* super iustos, est lumen gloriæ in cælo, quo elevatur intellectus Beatorum ad Deum videndum, ad quod non potest pertingere viribus naturæ. Ita videntur explicare S. August. tract. 40. in Ioan. et S. Hieron. in cap. 2. Nahum. Et quidem, cum in homine sit triplex lumen, quod non participant bruta: scilicet lumen naturæ, gratiæ et gloriæ, ut docet S. Thomas 1. p. q. 12. art. 2. cum lumen naturæ atque gratiæ possit dici lumen signatum vultus Dei, cur non idem diceretur de lumine gloriæ? Signatum est, quia, ut ibi dicit sanctus Doctor: *Ad videndum Dei essentiam requiritur aliqua similitudo ex parte visivæ potentiæ: scilicet lumen divinæ gloriæ confortans intellectum ad videndum Deum: de quo dicitur in Ps. 35. 10. In lumine tuo videbimus lumen.* Signatum lumen illud est super nos, id est, super vires totius naturæ, ibid. artic. 5. ad 3. *Lumen gloriæ,* inquit, *non potest esse naturale creaturæ, nisi creatura esset naturæ divinæ, quod est impossibile. Per hoc enim lumen fit creatura rationalis deiformis.*

124\. Symbolice Lumen...

Symbolice: Signatum super nos lumen vultus Dei, est crux Christi, ut explicat Cassiodorus, et Hesychius, qui ait: *Vultus Patris, Christus est: quem, qui videt, Patrem*

Digitized by Google

Christi. est crux. *videt. Lumen autem Christi, crux est, per quam Orbem illuminavit, quo nos in fronte signavit.* Regis imaginem fert eius nummus: characterem pastoris, ovis. Characterem Christi, nempe crucem, in qua impressus est Christianus. De cruce Christi et eius sanguine exponunt S. Isid. in Exod. cap. 45. Hugo a S. Vict. Instit. lib. 1. Beda lib. 3. cap. 2. in Samuel. Robanus.

2 Lumen vultus Dei est modestia piorum. Secundo: Signatum illud lumen vultus Dei super iustos, est eorum notabilis modestia, qua dignoscantur ab impiis, quorum in frontibus imprimitur impudentia, ut ait Aretas in Apoc. cap. 65. Vide, ne hunc characterem Antichristi suscipias, sed per modestiam ambula digne Deo, et induere Iesum Christum, et luceat lux tua coram hominibus. Paulus dicit Philippensibus. cap. 4. 5. *Modestia vestra nota sit* (non potest abscondi lux sub modio) *omnibus hominibus.* Modestiæ est moderari exteriorem hominis vitam in incessu, habitu, et huiusmodi, 2. 2. q. 120. art. 2. ad 3. Ad rem nostram est vel maxime, quod de S. Bernardi modestia refert Goufridus eius Notarius lib. 3. vitæ cap. 1. *Apparebat in carne eius gratia quædam spiritalis: in vultu claritas præfulgebat, non terrena, sed cælestis: in oculis Angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris eius hominis pulchritudo, ut evidentibus quibusdam indiciis foras erumperet, et de cumulo internæ puritatis et gratiæ copiose perfusus homo quoque exterior videretur.* Modestia non faciem tantum, sed totum exteriorem hominem condecorat. In eam rem aliquo modo conveniet versio aut lectio Tertulliani lib. 5. contra Marcionem cap. 12. ubi pro *lumen vultus* habet *lumen personæ tuæ.* Lumen Dei primo iuvenibus affulgens, vocat S. Diadochus cap. 67. *Theologiæ charisma, et gratiæ Dei fœtum matutinum*: ad omnes virtutes ducit lux illa, sed præcipue modestiæ radios effundit, hi sunt maximus splendor iuventutis. Tunc dicent, ut est in textu Arabico: *Iam illuxit nobis lumen vultus tui, o Domine mi!* id est, lumen Christi, qui modestia sua vel milites furentes compescebat, et omnes in admirationem rapiebat.

ARTICULUS II.

Iusti a Deo illuminati lætitia complentur.

Non lucem tantum intellectui communicat Deus, qui est Sol infinitæ claritatis et virtutis; sed etiam calorem ingenerat, quo dilatata mens in lætitiæ cantus erumpat,

Vers. 7 2 Pars. vers. eodem 7. DEDISTI LÆTITIAM IN CORDE MEO. Ubi duo dicuntur. Primo, quod Deus det lætitiam. Secundo, quod det illam in corde, id est, in voluntate.

125. Lætitia oritur ex lumine de vultu Dei emicante. Ac primo, lætitia cælestis oritur a lumine emicante ex Dei vultu, sive per lumen intelligas favorem totius Trinitatis: sive Christum ipsum, aut Spiritum sanctum: sive gratiam in hac vita, aut gloriam in alia: sive ipsam Christi crucem: sive lumen rationis.

1. Lux providentiæ et favor Dei dat lætitiam. Primo, lux providentiæ specialis et favor divinus dat gaudium, nec potest dux aut miles Regis sui faciem amicam, et faventes arridentesque oculos sine lætitia intueri, Prov. 16. 15. *In hilaritate vultus* (Hebr. in luce facierum) *Regis, vita:* supple, est, q. d. Rex læto vultu subditos suos aspiciens eos recreat, reficit, ac vivificat. Bayous censet sumi comparationem ab aurora, quæ tenebras noctis discutiens lætificat homines. Salazar melius ab ipso sole vult eam similitudinem peti. Sol enim sereno die explicans vultum suum pulchritudine ac luce oculos recreat, et calore corpus vivificat. Rex est Reipub. Sol, ut ait Plutarchus in moral. lib. ad princip. in doct. *Quemadmodum Deus in cælo,* περικαλλες ειδωλον εαυτω ανιδρυσε, *pulcherrimum ac iucundissimum sui simulacrum constituit Solem; sic in Republica Principem, qui prudentia, iustitia, benignitate se erga omnes repræsentet. Diem serenum efficiat, ac nubes dissipet, ut delectet ac prosit.* Seneca lib. de clementia: *Utrum,* ait, *Mundi status gratior oculis pulchriorque sit sereno et puro die: an cum fragoribus crebris cuncta quatiuntur, et ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies est clementis ac moderati imperii, quam sereni cæli atque nitentis.* De Deo ait Propheta noster, Ps. 144. 8. *Miserator* (S. Hier. clemens) *et misericors* (Hebr. רחום *rachum.* q. d. visceraliter misericors) *Dominus; patiens, et multum misericors.* Et v. 9. *Suavis* (S. Hieron. bonus) *Dominus universis, et miserationes eius super omnia opera eius.* Misericordia Dei est Sol, iustitia est tonitru et fulgur: itaque misericordia eminet, et oritur super bonos et malos, sed præsertim bonos lætitia complet: his enim blandius arridet, et lætius ac plenius lucet. Unde Origenes in Ps. nostro ait: *Quid aliud est lumen vultus tui Domine, quam cor lætitia plenum?*

Secundo, Christus vera lux cælestem Ierusalem illustrat et recreat: ait enim Ioannes Apoc. 21. 23. *Lucerna eius est Agnus:* unde fit, ut neque Solis, neque lunæ lumine egeat. Lucet etiam hoc in Mundo, idem Ioannes Evangelii cap. 1. 5. *Lux in tenebris lucet.* Est lux vera et perfecta iustos læto splendore illustrans, Ps. 109. 3. *Tecum principium* (αρχη, principatus) *in die virtutis* (S. Hieron. fortitudinis) *tuæ: in splendoribus sanctorum* (Chald. splendoribus sanctitatis) *ex utero ante Luciferum genui te.* S. Hier. ex Hebr. de vulva orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. Chald. apud Nebiensem, misericordiæ Dei præsto erunt tibi, tanquam ros sedebunt confidenter nati tui. Aquila, a vulva, ab aurora tibi oriente ros pueritiæ tuæ. R. Salomon censet, aurora et rore defluente denotari mentis vultusque Christi suavitatem, hilaritatem et dulcedinem. De eo possis explicare illud Prov. 16. 15. *In hilaritate vultus Regis, vita.* Sept. in eam rem apte vertunt: *In luce filii Regis, vita.* De Christo habet Ioan. 1. 4. *In ipso vita erat, et vita erat lux hominum.* Et 1. epis. 5. ult. *Ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus, et vita æterna.* Et Ps. 35. 10. *Apud te est fons vitæ,* (Hebr. *vitarum*: temporalis et sempiternæ) *et in lumine tuo videbimus lumen,* id est, in Filio; et per Filium, teipsum. Unde ait Philippo, Ioan. 14. 9. *Philippe, qui videt me, videt et Patrem,* in tot et tantis luminibus, cui poterit deesse lætitia? 126. II. Christus est vera lux nos recreans.

Tertio, Spiritus sanctus in animam infusus suo lumine eam signat, et signando lætificat. Galat. 5. 22. *Fructus autem* (actus at opera) *Spiritus est charitas, gaudium, pax.* S. Chrysost. serm. de Pentecoste: *Spiritus sanctus,* inquit, *nostræ imaginis est reformatio, mentis perfectio, spiritalis mentalium oculorum nostrorum Sol, interni nostri hominis lumen, lucifer in pectoris cælo, etc. Spiritus sanctus est copula unionis nostræ in Christo, animarum exultatio, cordis tripudium, ignis, fons roruleutus.* Hæc Chrysost. 127. III. Spiritus sanctus.

Quarto, lumen rationis naturalis, et lumen gratiæ, quo a vitiis retrahimur, lætitiæ fons est uberrimus. Ut enim ait S. Cyprianus lib. de disciplina, et bono pudicitiæ: *Voluptatem,* ait, *vicisse voluptas est maxima.* Prov. 15. 15. *Secura mens* (Hebr. bonus corde) *quasi iuge convivium.* Hebr. *iuge convivium,* non ponitur *quasi:* imo est plusquam convivium perpetuum. Ut enim ait S. Chrysost. 45. in Matt. *Cum nullis stimulis conscientiæ animus pungitur, magno semper fruitur gaudio, adeo ut nemo id ratione possit exponere. Quid enim tibi videtur in præsenti vita iucundum atque suave? Mensane deliciosa? Sed hæc illi voluptati, quæ virtutem consequitur, collata, amara, et tristitiæ plena videtur.* Convivæ illius convivii, ut ait Ugo. sunt virtutes, quæ omnes propriis ferculis reficiuntur. Plutarchus lib. περι ευθυμιας, id est, de tranquillit. animi, ait: ανηρ αγαθος πασαν ημεραν εορτην ηγειται, *vir bonus omnem diem festum arbitratur.* 128. IV. Lumen rationis naturalis.

Quinto, lumen gloriæ, præsertim fontem lætitiæ inexhaustum aperit, Ps. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* (Sic ait Ieremias cap. 23. 9. Factus sum quasi vir ebrius, et quasi homo madidus a vino a facie Domini) *et torrente voluptatis tuæ potabis eos:* simpliciter gaudium vocatur paradisus et visio Dei, Matth. 25. 21. ubi servo bono et fideli, qui talenta sua studio et labore multiplicaverat, ait: *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca* (talenta quinque, id est, sexaginta aureorum millia, pro nihilo reputat) *fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.* Per laborem ad gaudia pervenitur, oleum de saxo, et mel de petra est eliciendum. S. 129. V. Lumen gloriæ.

Digitized by Google

Bernard. serm. 4. in Epiph. *Studeamus, obsecro, fratres, adimplere omnem iustitiam. Ipsa est enim via, per quam ad lætitiam venitur. Nam præmium est, iustitia vero meritum et materia. Nam de ipsa iustitia nostra erit lætitia nostra, quando Christus apparebit vita nostra, et nos apparebimus cum ipso in gloria. Quoniam ipse est, qui factus est nobis a Deo Patre iustitia. Beati vero, qui etiam nunc de iustitia lætantur, et exhilarantur in conscientiis suis, sugentes mel de petra, oleumque de saxo durissimo,* Christo crucifixo, et ab ipsa cruce.

130. VI. Crux Christi. Sexto enim: Ipsa crux, quæ est lumen Christi, parit lætitiam, et tollit amaritudinem, aquæ Mara, Exod. 15. 25. *Dominus ostendit ei* (Mosi) *lignum: quod cum misisset, in dulcedinem versæ sunt.* Vi partim naturali ligni, ut indicatur Eccli. 38. 4. partim supernaturali, ut citissime ageret, atque in maiorem quantitatem aquæ, quam potuisset solo vi naturali. Crucem figurabat illud lignum, ut S. Ambr. lib. de iis, qui mysteriis initiantur, cap. 3. S. Cypr. lib. de zelo et livore, aliique explicant. Crucem vocat Cassiodorus in psal. nostro, vitam iustorum. Rabanus de laude Crucis, eam appellat desperatorum securitatem, infortunatorum felicitatem. S. Chrysost. Lignum vitæ æternæ, arborem resurrectionis. S. Damascenus lib. 4. de fide, cap. 12. *Crux,* inquit, *salus animæ et corporis, omnium malorum aversio, bonorum omnium datrix.* In mediis doloribus et martyrio Deus dat gaudium interius, Dan. 3. 50. *Angelus Domini fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem.* Ipsa flamma in rorem convertitur, ut alias ostendi: et afflictio in lætitiam. S. Basilius hom. de gratiis agendis: *Quamvis mediis in flammis agant, qui Deo coniuncti sunt, sicut tres pueri apud Babylonem, et si cum leonibus fuerint inclusi, et a cetis monstrisque marinis devorati: fas est a nobis,* μακαρίζεσθαι, καὶ αὐτοὺς ἐν χαρᾷ διάγειν, *felices ac beatos esse iudicari, et in perpetua lætitia agere: non quidem præsentibus turbatos malis, sed eorum quæ continuo sperant expectatione lætos.* Si enim Pindarus ait, eos qui vitam pie et iuste traducunt, habere spem dulcem eis καρδίαν ἀτάλλουσαν γηροτρόφον, *cor alentem, et senectutis altricem:* quid erit in Christiano Dei promissis freto? Euripid. epist. ad Archelaum dicit, conscientiam recte factorum, neque parvam esse possessionem, neque parvum fructum, sed valentem, ἐν δυσπραγίαις ἡδονὰς παρέχειν, in mediis adversitatibus voluptates exhibere.

131. Lætitia divina cor penetrat. Secundo: Lætitia cælestis a Deo ad iustum demissa non manet in oculorum aut vultus superficie, vel in labiorum primorumque dentium ac linguæ extremitate, sed ad intima penetrat, et ipsas animi medullas pervadit, vers. eodem 7. *Dedisti lætitiam in corde meo.* Græce εἰς τὴν καρδίαν μου; *in cor meum.* Infunditur enim 1. In cor. 2. Ubi est in corde, augetur ac dilatatur ob amoris fervorem. Arabs, dedisti lætitiam *cordi meo,* ut ea ad libitum utatur et fruatur tanquam Dominus, et aliis dividat pro arbitrio. Nota, cor hic sumi commode potest pro voluntate: in ea enim est lætitia, sicut omnes aliæ affectiones: lumen vultus Dei signatur in intellectu per illustrationem, reflectitur ad voluntatem, et illam accendit, et calore suo vivificat ac recreat. S. Chrysost. in psal. nostr. iure præfert illud internum gaudium aliis, aitque: *Dedisti lætitiam in corde meo: non esse in rebus externis, nec in auro, nec in argento, nec in vestibus: non in lauto et opipara mensa, non in potentiæ magnitudine, non in domus laxitate. Hæc enim lætitia non est cordis,* ἀλλ' ὀφθαλμῶν μόνον, *sed tantum oculorum.* Candelabri aurei canales occulti. Lucernæ quæ erant in templo coram altari thymiamatis, ut lucerent coram Deo, habebant occultos canales, per quos reciperent oleum e vase superiori lampadis, Zachar. 4. 2. *Et dixit ad me Angelus: Quid tu vides Zacharia? Et dixi, et ecce candelabrum aureum totum, et lampas eius super caput ipsius,* (Hebr. גלה *gulla,* vas concavum et sphæricum ad capiendum oleum, vas rotundum instar globi, et ovale ad modum lenticulæ. Tigurina vertit, discus rotundus. Pagnin. et Arias, lenticula. In medio illius conchæ olei, erat etiam vera lampas, ut ait Ribera, Sanctius, et Fernandius) *et septem lucernæ eius super illud: et septem infusoria* (calami concavi) *lucernis, quæ erant super caput eius:* id est, iuxta caput candelabri in circulum dispositæ, ac veluti illud coronantes. Lucerna primaria, quæ erat super ipsum hastile candelabri, erat typus Christi: ex quo omne oleum, id est, omnis gratia, et omnis lætitia atque suavitas in omnes Sanctos derivatur. Vel etiam potest esse symbolum voluntatis, quæ suam lætitiam interiorem in alias potentias diffundit.

Anima sancta hortus est odore virtutum suave fragrans, 132. Anima pia est hortus.
sed clausus, ne flores ventus excutiat, aut odorem minuat, Cant. 4. 12. *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Quem locum de interna mentis lætitia sic exponit S. Gregor. in commentario: *Unaquæque,* ait, *anima sancta etiam hortus conclusus esse intelligitur: quia dum virtutes nutrit, flores gignit: et dum virtutum exhilaratione se reficit, fructus, quos genuerat, eadem custodit. Conclusus enim hortus esse dicitur, quia dum bona sua intentione vitæ æternæ abscondit, dum humanas laudes omnino contemnit, ipsa bona intentione se circumsepit, ne ad interiora rapienda hostis antiquus irrumpere possit. Fons etiam dicitur: quia dum cælestia assidue cogitat, dum scientiam scripturarum in ventrem memoriæ congregat, quasi aquas viventes mens in se gignere non cessat, quas sitientibus proximis præbere, ut reficiantur, valeat.*

Contra vero, impius est similis Ætnæ monti, variis in locis vernat floribus, et odores suaves spargit, quibus attrahaturis, sed intus ardet atque absumitur, ac fœtet sulphure et bitumine. (Impii sunt mons Ætna.) S. Chrysost. in psal. nostr. de divitiis atque deliciis agens, dicit: *Multi eorum qui hæc possident,* ἀβίωτον βίον εἶναι νομίζουσι, *vitam non esse vitalem existimant, et* κάμινον ἀθυμίας, *angoris fornacem in animo circumferunt, a curarum multitudine exhausti, et continuis timoribus oppressi.* Mercurius Trismegistus hos sceleratorum cruciatus considerans, exclamat: *Quis maior esse potest animæ cruciatus, o fili! quam impietas? Quis ignis tantam flammam habet, quantam impietas? Quæ fera bellua tantas corpori clades et laniatus afferre possit, quantas animæ impietas? Annon vides quot mala mens impia patiatur exclamans et eiulans, ardeo, uror. Quid dicam, quid faciam, nescio, dilanior infelix a malis quæ circumstant, neque video, neque audio,* etc.

ARTICULUS III.

Iusti neglectis terrenis bonis, quæ tamen Deus illis deesse non patitur, in pace et quiete mentis sibi gratulantur.

Cum quæstioni hostium suorum: *Quis ostendit nobis bona?* Primo David responderit: SIGNATUM EST SUPER NOS LUMEN (id est, favor) VULTUS TUI DOMINE: DEDISTI LÆTITIAM IN CORDE MEO. Secundo adiicit, hostibus suis tantum esse data bona externa, sibi vero pacem: v. 8. A FRUCTU FRUMENTI, VINI, ET OLEI SUI MULTIPLICATI SUNT. V. 9. In pace in idipsum dormiam et requiescam. Vers. 8. 133.

Nota Primo: Per frumentum, vinum, et oleum, synecdochice cætera bona externa intelligi. Unde sæpe in Scriptura hæc simul iunguntur, ut Num. 18. 12. cum Aaroni ait Deus: *Omnem medullam* (Hebr. pinguedinem) *olei, et vini, et frumenti tibi dedi.* Et speciosius, rerum omnium abundantiam promittens populo Israel, ait Deuter. 11. 13. et 14. *Si diligatis Dominum Deum vestrum, et serviatis ei toto corde vestro, et in tota anima vestra, dabit pluviam terræ vestræ temporaneam* (id est in autumno mense Octobri, statim iacto semine in terram: quæ pluvia etiam dicitur matutina) *et serotinam,* (in vere mense Aprili, cum maturescunt segetes, ut augeantur) *ut colligatis frumentum, et vinum, et oleum:* sub his alia omnia comprehendit. Et cap. 12. 17. et 14. 23. et 18. 4. ac 2. Paral. 31. 5. et 32. 28. Ierem. 31. 12. Oseæ 2. 8. Ioel. 2. 19. et 24.

Nota Secundo: In Hebræo nunc non fieri *olei* mentionem: sive exciderit illud nomen, sive sub frumento et vino per synecdochen intellectum Sept. interpretes expresserint, quod sæpe hæc tria iungantur. Non inepte suspicatur Richardus Cenomanus, olim fuisse in Hebr. תירוש

שמן *tiros sciamen*, nunc vero legi תירושם *tirosciam*, uno scin perdito, et litera nun. Hoc tamen est incertum.

Nota tertio: Pro a *fructu*, id est, fructu: vel, ob fructum, nunc in Hebræo esse, *in tempore*, Psalt. Rom. et Ambr. S. Aug. S. Ambros. Cassiodorus habent, a *tempore*. Sed in idem redit, q. d. fructus tempore commodo illis ortus est.

Nota quarto: Pro *multiplicati sunt*, nunc in Hebr. esse, ut S. Hieronymus vertit, *multiplicata sunt*. Sic enim habet: In tempore frumentum eorum, et vinum eorum multiplicata sunt. Quæ verba denotant eos commodo et opportuno tempore messem uberem fecisse vini, olei, frumenti, et aliarum rerum.

134. [Sensus huius loci.] Sensus versionis nostræ, cui magis hærendum, est: q.d. Hostes mei sunt multiplicati, id est, aucti, et magnificati, ob fructum, quem in triticea messe, et vindemia, atque olivatione perceperunt. Secundo, numero etiam aucti sunt, quod viderent eos, qui mihi obsisterent in terrenis bonis, felices esse, partim ex eorum agris provenientibus, partim datis aut promissis a Saule, ut bello me lacesserent: ego autem in pace, iis invitis, conquiescam. Tertio, Trevetus, Gagneius, Arias, Votablus, Eugubinus censent Davidem denotare, se Dei ope fretum, ex rebus prosperis hostium suorum nihil doloris cepisse, sed potius sperare eos inde capturos ocrasionem conversionis. Quarto, alii dicunt, multiplicatos asseri hostes Davidis a fructu, id est, præ fructu frumenti, vini, et olei, q. d. plures esse quam sint spicæ in messe, aut uvæ in vitibus, aut olivæ in oleis. Sed prima explicatio magis arridet. Vide paraphrasim meam.

Quinto: Asterius censet Davidem de se ac sociis suis loqui, et apertius declarare, quod in psalmi principio posuerat: *In tribulatione dilatasti mihi*. [Davidi necessaria providit Deus.] Nam ut patet 2. Reg. 16. 1. cum David fugiens Absalonem transisset paululum montis Oliveti verticem, Siba servus et curator Miphiboseth filii Ionathæ, attulit ducentos panes, et centum alligaturas uvæ passæ, id est, quæ in siccando passa est Solem: et centum massas palatharum, id est carycarum, sive ficuum aridarum, et utrem vini. Et cap. 17. v. 27. dicitur: *Cum venisset David in castra, Sobi filius Naas de Rabbam filiorum Ammon, et Machir filius Ammihel de Lodabar, et Berzellai Galaadites de Rogelim, obtulerunt ei stratoria, et tapetia, et vasa fictilia, frumentum, et hordeum, et farinam, et polentam*, (id est, farinam hordei ad ignem siccati et tosti) *et fabam, et lentem, et frixum cicer, et mel, et butyrum, oves, et pingues vitulos, dederuntque David, et populo qui cum eo erat, ad vescendum: suspicati enim sunt, populum fame et siti fatigari in deserto*. [Deus S. Benedicto et aliis succurrit mirabiliter.] Sic Deus providet Sanctis suis in necessitate. Ducenti farinæ modii ante fores cellæ S. Benedicti inventi sunt, cum domi nihil frumenti superesset, ut refert S. Greg. lib. 2. dialog. cap. 21. S. Sanctulus presbyter provinciæ Nursiæ, pane unico per miraculum reperto, decem diebus plures opifices abunde refecit, ut ait idem lib. 3. cap. 37. tunc autem S. Laurentii martyris Ecclesiam a Longobardis incensam reparabat. Cum S. Homobonus plurimos panes egenis distribuisset, non est imminutus eorum numerus, sed tot reperti sunt, quot erant prius. In eius vita 13. Novembris. Cum S. Germanus Abbas, ac postea Parisiorum Episcopus, omnia pauperibus distribuisset, et Religiosi murmurarent, duo plaustra cibis onusta divinitus advecta sunt, ut esset quo se reficerent, ut tradit Ribadeneira in vita.

[Vinum Deus dat S. Bonifacii precibus.] Vinum etiam servis suis mirabiliter Deus suppeditavit. S. Bonifacius, qui adhuc puer oratione sua horreum tritico compleverat, iam grandior benedictione sua effecit, ut e Gothorum duorum vasculo, longo tempore vinum non deficeret, ut docet S. Greg. lib. 1. dialog. cap. 8. Contra autem vinum in lagena furis in serpentem vertitur, ut habet lib. 3. cap. 18. [Et S. Homoboni charitate.] S. Homobonus, cum vinum, quod fossoribus ferebat, egenis in via occurrentibus distribuisset, lagenas aqua implevit: et benedictione facta fossoribus distribuit, qui vinum suavius se gustasse nunquam, exclamarunt, ut Cremonæ Canonici testantur in eius vita, quam scripserunt.

[Oleum dat Deus per Eliam viduæ.] Oleum quoque dedit Deus servis suis petentibus et in eorum gratiam multiplicavit, ut accidit viduæ Sareptæ Sidoniorum (erat hæc urbs sita inter Tyrum et Sidonem) Eliam Prophetam nutrienti in fame publica, de ea dicitur 3. Reg. 17. 16. *Hydria farinæ non defecit, et lecythus olei non est imminutus*: quod recte Abulensis docet factum esse, non per rarefactionem, sed per additionem novæ farinæ, et olei continuam: ita ut inde sustentaretur Elias, et vidua, ac filius eius. S. Eucherius id considerans, ait: *Facta est igitur manus viduæ perenne torcular, et mola iugiter fundens. Ecquid dico mulieris manum? In verbo Prophetæ toto domus viduæ piorum cellarium facta est. Non ibi ros, non pluvia, non veris aura, non calidi Soles, non nimbus necessarius, non aratrum, non agricola, non colonus: sed omnia, et in omnibus sermo Prophetæ affatim viduæ ministrabat*. [Et per Elisæum.] Elisæus oleum egentis viduæ multiplicat, ut debita exolvat, 4. Reg. 4. 1. et seq. Nonnosus oleum multiplicat, ita ut per annum monasterio sufficiat, ut ait S. Gregor. lib. 1. dialog. cap. 7. S. Benedictus cum petenti oleum omne monasterii dari curavisset, oratione fusa oleo dolium totum implevit. Ibidem lib. 2. cap. 29.

135. [Mirabilis est in agris quotidiana multiplicatio frumenti.] Hæc miramur, et multiplicationem annuam frumenti, vini, et olei, aliarumque rerum copiam, ex vili ligno, ac terra productam non miramur, quam iure S. Chrys. vocat πελαγος τȣ Θεȣ προνοιας, *pelagus providentiæ Dei*: miracula pro particularibus personis sunt rivi aut fontes illius beneficæ providentiæ: sed iuge illud miraculum, quo tot hominum milliones aluntur, et sine quo annuatim renovato perirent, est inexhaustus bonitatis, sapientiæ, ac potentiæ oceanus, iure suo perennem gratiarum actionem exigens. Cum Christus quinque virorum millia, exceptis mulieribus et parvulis, aluisset quinque hordeaceis panibus, et duobus piscibus, volebant rapere eum, ut Regem facerent, Ioan. 6. 15. nos Regem nobis cum non eligemus tot bona quotidie largientem? Vide S. Basilium homil. 5. hexaem. Dei sapientiam et potentiam in frumenti productione admirantem, ubi ait, unam herbam posse occupare, διανοιαν σȣ πασαν, *omnem mentem tuam*, ad eius artis rationes perspiciendas, ex quo prodiit. S. Ambros. lib. 3. hexaem. agens de prima terræ germinatione in creatione, dicit: *Miramur quod tam cito terra germinaverit: quanto maiora miracula sunt, si spectes singula, quemadmodum vel iacta in terram semina resolvantur, ac nisi mortua fuerint, nullum fructum offerant: si vero fuerint quadam sui morte resoluta, in uberiores fructus resurgant. Suscipit igitur granum tritici putris gleba, et sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fovet et comprimit. Inde cum se granum illud resolverit, herbam germinat*, etc. fuse. In vitibus quoque mirabilem Deum ostendit S. Basil. ibid. et S. Ambr. lib. 3. cap. 12. ac Tullius lib. de senectute, n. 51. De oleo vide Plin. lib. 15. octo primis capitibus.

Caveamus, ne verum sit, quod ait S. Ambros. cap. 17. *Surdiora corda hominum sunt, quam dura saxorum. Terra indebitos fructus nobis ministrat, dum obsecundat auctori: nos debitum munus negamus, dum non veneramur auctorem. Vide in parvis, quæ sit providentia Dei, etc.* Quis ferat sceleratos Dei donis abuti: atque, ut loquitur S. Chrysostomus, πλȣτον πονηριας ειναι υπηρετιν, divitias esse ministras iniquitatis, quod tamen accidere videmus et lugemus: cum e contrario paupertas sit, φιλοσοφιας μητηρ, philosophiæ mater.

[Dagon an Iupiter Aratrius.] Nota, e voce דגן *dagan*, quod frumentum significat, aliqui deducunt Dagon idoli nomen, ut vult Eusebius lib. 1. de præpar. Evang. cap. 7. dicitque creditum ab Ethnicis, frumenti et aratri inventorem, atque ideo Iovem Aratrium nuncupatum. Idolo Dagon arcam Dei subiiciunt, cum terrenis divina posthabent. Sed Deus caput, pedes, manusque idoli conterit, atque comminuit, cum grandine, litibus, bellis, aliisque cladibus bona eorum diripit. Alii Dagon dictum volunt a דג *dag, piscis*, quod pars inferior idoli in piscem desineret, ut quibusdam placet. Alii putant fuisse Deum piscium, qui ventris causa, aut ad fœcunditatem impetrandam coleretur, ad quos alludit Paulus Philipp. 3. 19. *Quorum Deus venter est*. Hoc plerum-

que accidit iis, qui vino, aliisque abundant: sed idolum evertitur, cum morbis corpus propter intemperantiam cruciatur. S. August. advertit in psalmo nostro non dici simpliciter, a fructu frumenti, *vini*, et olei multiplicati sunt, sed a fructu frumenti, vini, et olei *sui*: ut denotetur deficere ab eo, quod est Dei et Christi, qui est *panis de cælo descendens*, Ioan. 6. 41. *Et granum frumenti*, Ioan. 12. 24. de quo habemus Ps. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ.* Et Ps. 22. 5. *Impinguasti in oleo caput meum: et calix meus inebrians quam præclarus est!* Vide ibi dicta fuse, videbis Christum in Eucharistia esse *cibum*, potum, et oleum.

136. Alleg. Eucharistia est frumentum electorum. Allegorice. Primo Cassiodorus etiam in psalmo nostro, per frumentum intelligit Eucharistiam sub specie panis: per vinum, eandem sub specie vini: per oleum, gratiam. Secundo, Beda accipit in frumento, Eucharistiam: in vino, calicem passionis: in oleo, spiritualia dona. Tertio, Genebrardus frumento et vino vult notari Eucharistiam; oleo autem, Chrisma, cuius usus est maximus in Sacramentis, ex Dionysio Areopagita in Eccl. Hierarchia, et ex Arnobio. Non assentior Burgensi censenti ad literam agi de Eucharistia; et Davidem gratias agere, quod Ecclesia creverit de fructu frumenti et vini consecrati.

137. Tropol. Oleum est symbolum. 1 Consolationis 2 Misericordiæ 3. Gratiæ. 4 Adulationis. Tropologice: Dionysius Carthusianus dicit, oleo figurari spiritualem consolationem. 2. Lyranus, opera misericordiæ. 3. Remigius, gratiam Spiritus sancti. 4. Richardus Pampolitanus, favorem adulantium, et honores mundi. Morale quoque est quod S. August. Alcuinus, Lombardus, Glossa, Cassiodorus notant, *multiplicati sunt*, non significare ubertatem, sed perniciosam in multa distractionem. Tu contra unias omnia in Deo, et ad Deum, eiusque gloriam omnia revoces, sicut ipse ad utilitatem tuam atque delectationem unit omnes creaturas: ait enim Oseæ 2. 21. *Et erit in die illa*, (cum e Babylone rediverint Iudæi captivi) *exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cælos*, (qui appetitu naturali suis influentiis, nubibus, et pluvia optant terram fœcundare) *et illi exaudient terram*, (sinum aridum expandentem ad pluvias suscipiendas) *et terra exaudiet triticum, et vinum et oleum*, (succum ad alimentum exugentia) *et hæc exaudient Iezrahel*, id est Israel, in cuius regno erat insignis urbs Iezrahel, quæ significat semen Dei. Vota autem populi Dei sunt, habere bonorum terrenorum sufficientiam, et spiritualium abundantiam. Omnes creaturæ Deo servientes iucundam melodiam efficiunt: unde ait Sapiens Sapient. 19. 17. *Sicut in organo omnia suum sonum custodiunt.* Et Deus ipse ex amore infinito tibi succurrens carmen concinit. In Hebr. pro *exaudiam*, est אֶעֱנֶה *ehene*, respondebo, cantabo. Itaque verti potest: *Illis præcinentibus succinam.* Ne solus tuis moribus discordes.

Decinentis hostium suorum bonis terrenis et externis,

Vers. 9. sua maiora aperit David, v. 9. **In pace in idipsum dor-**

138. **miam et requiescam.** Nota, pro *in idipsum*, in Hebræo est, יַחְדָּו *iachdav*, et significat *simul*, ut vertit S. Hier. Felix, Syr. et Eugubinus. *Pariter*, ut Pagn. et Arias: deducitur a יָחַד *iachad*, unire. Græce, *una pariter*, ut explicat Euthymius. Qui uniti non sunt charitate, in pace esse non possunt.

In idipsum. Sensus est Primo: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* q. d. Una et dormiam et requiescam: utrumque faciam: non tantum dormiam, sed etiam requiescam. Ita Euthymius.

Secundo, et melius, *in idipsum* refertur non ad res uniendas simul, nempe somnum et quietem, sed ad personas, q. d. David: *In pace in idipsum dormiam et requiescam*: id est, ut ait Genebrardus, secure, sine metu, et quasi in utramque aurem in idipsum, hoc est, simul cum eis, quantumvis hostibus, pacifice et quiete dormiam inter eos quamvis impios et atheos, maleque de providentia sentientes, securus Dei defensione cubabo et dormiam.

Tertio adhuc accommodatius, *in idipsum*, non ad hostes Davidis, sed ad eius socios et periculorum participes refer, q. d. *In pace in idipsum dormiam et requiescam*: id est, illi hostes mei ob fructum et ubertatem frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt, et multitudine sua securos sese esse putaverunt: *ego quoque in societate amicorum meorum dormiam et requiescam*: non in bello ac tumultu, ut illi: sed in pace, quam Deus mihi et amicis meis dabit, ut certo scio. Et quidem dicitur 2. Reg. 7. 2. *Factum est, cum sedisset Rex* (David) *in domo sua, et Dominus dedisset ei requiem undique ab universis inimicis suis*: pax illa generalis accidit anno regni Davidis undecimo, ante Christum 1063. postquam Saule mortuo, et gesto cum Isboseth filio eius bello septennali, fuit Rex non tantum tribus Iuda et Beniamin, sed etiam aliarum decem, ac postea devicit Iebusæos, erepta eis Sionis arce, et Philisthæos variis præliis, ita ut terrore cæteris iniecto pacifice regnaret. Non est tamen necesse, pacem, de qua agitur in psalmo nostro, tamdiu differre: debet enim accipi statim a Saulis morte, cum factus est Rex in Hebron: nam licet tunc bellum gereret cum Isboseth, persecutio tamen cessarat, cum quo collatum bellum illud ludus putabatur, præsertim Davidi: habes enim 2. Reg. 3. 1. *Facta est longa concertatio inter domum Saul* (cum Isboseth) *et inter domum David: David proficiscens, et semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie.* Porro post periculum in deserto Maon aditum a Davide, usque ad Saulis mortem fluxerunt quatuor anni circiter: contigit enim anno 14. regni Saulis: regnavit autem annos octodecim.

Allegorice, 8. Isidorus de resurr. Dom. cap. 53. explicat de Christi morte, sepultura, et resurrectione: tunc enim dicere potuit Christus: *In pace in idipsum dormiam et requiescam*: ac præterea versum qui sequitur: *Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me*; solus enim ita requievit, ut statim post mortem resurgeret. Idem sentit Dionysius Carthusianus, qui recte monet, cum Christus viveret, animam eius vidisse semper faciem Patris, atque in summa semper et tranquillissima pace versatam absque distractione et inquietudine. 139. Allegorice.

Anagogice, *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* 140. Anagogice. q. d. Quieta morte defungar, non violenta: et expectans resurrectionem, timore omni abiecto, etiam in hac vita conquiescam. Ita Euthym. et Theodoret. qui ait, ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως θάνατον δέξομαι, *in spe resurrectionis expectabo mortem.* De ipsa beatitudine pacem exponit S. Augustinus hic et lib. 9. confess. cap. 4. tunc enim erit perfecta pax et quies, Apocal. 14. 13. *Audivi vocem de cælo dicentem mihi: Scribe, beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo* (ex nunc et usque in æternum) *iam dicit Spiritus* (id est, 1. Angelus, ut vult Pannonius. 2. Sanctissima Trinitas, ut Ansbertus. 3. Spiritus sanctus, ut Cornelius) *ut requiescant a laboribus suis.* Vox ad quietem e cælo est expectanda: in his terris voces plenæ sunt tumultus, et bellum spirant. S. Bernard. eam iustorum quietem considerans, ac pacem æternam, sic illos alloquitur serm. 2. in festo omnium Sanctorum: *Quanta*, inquit, *est felicitas eorum, quam immensa lætitia, qui nimirum triplici gaudio, de recordatione transactæ virtutis, de exhibitione præsentis quietis, de certa delectatione futuræ consummationis exultant! Dicunt enim singulæ animæ, quibus iam datum est ad hanc requiem pervenire: In pace in idipsum dormiam et requiescam, quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me. Et ex Ps.* 114. 7. *Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Quia eripuit animam meam a morte, oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu. Hoc est suavissimum animæ stratum, quod nullis iam lavet aut riget lacrymis, quando absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eius.* Et epist. 105. ad Romanum: O quam beati mortui! ait, qui in Domino moriuntur, audientes a Spiritu, ut requiescant a laboribus suis. Non solum autem, sed et succedit iucunditas de novitate, ac de æternitate securitas. Bona proinde mors iusti propter requiem, melior propter novitatem, optima propter securitatem. E contra mors peccatorum pessima. Et audi, unde pessima. Mala siquidem est in Mundi amissione, peior in carnis separatione, pessima in vermis ignisque duplici contritione. Ita Bern. Hic autem agi de cælesti beatitudine, probat S. Au-

Digitized by Google

gustinus ex ipsis verbis, quæ futuri sunt temporis. Non enim dictum est, aut obdormivi, et somnum cepi: aut obdormio, et somnum capio: sed abdormiam, et somnum capiam. Tunc incorruptibile hoc induetur incorruptione, et mortale hoc induetur immortalitate. Tunc absorbebitur mors in victoriam. De Sanctis habetur Sap. 3. 2. *Visi sunt oculis insipientium mori: et æstimata est afflictio exitus illorum: et quod a nobis est iter, exterminium: illi autem sunt in pace.* Pax perfecta non habetur, nisi in cœlo, ut ait S. Thom. 2. 2. q. 29. art. 2. ad 4. Ps. 147. 3. *Qui posuit fines tuos* (Hieron. terminum tuum) *pacem.*

141. Tropol. In Deo est quiescendum. Tropol. ait David: *In pace in idipsum dormiam, et requiescam,* q. d. Quicquid sit de aliis, quos ad amicitiam cum Deo exhortatus sum, ego omnino in Deo confidere, ac penitus conquiescere volo. Ego in pace, id est, cum tranquillitate animi, *in idipsum,* hoc est, coniunctim, pariter, simul, dormiam et requiescam, id est, securus cubabo ad dormiendum, et re ipsa quietissime dormiam. Ita Bellarm qui hunc sensum putat esse literalem, nec multum contradico: magis literalem tamen censeo, quem supra attuli de quiete habenda post Saulis mortem. S. Bernard. serm. 51. in Cant. hunc psalmi locum tropol. exponit de maxima quadam præsentis vitæ pace, quando charitas propter perfectionem excludit timorem. Tunc dormit anima, et requiescit *in idipsum,* id est, *in Deum* sese conciiciens, et abstrahens a terrorum tumultu. S. August. in Ps. 121. 3. *Ierusalem, quæ ædificatur ut civitas, cuius participatio eius* (τὸ *eius,* per Hebraismum redundat) *in idipsum,* per illam dictionem, *idipsum,* vult Deum, sive Christum, se nomen Dei essentiale, ego sum, qui sum, intelligi: *Quid est ergo idipsum, ait, nisi quod est? Quid est, quod est? Quod æternum est. Nam quod semper aliter atque aliter est, non est: quia non manet. Non omnino non est, sed non summe est. Et quid est, quod est, nisi ille, qui, quando mittebat Moysen, dixit illi: Ego sum, qui sum?*

142. Pax mentis est in quiete appetitus. Quæres: In quo consistat illa pax mentis? Respondet S. Thomas 2. 2. q. 29. art. 2. ad 3. consistere *in quietatione et unione appetitus.* Et art. 1. in corp. hoc diffusius explicat, assignans differentiam, quæ est inter pacem et concordiam, ubi definit concordiam proprie sumptam esse ad alterum, pacem vero esse diversorum appetituum unionem in eodem homine: *Contigit,* ait, *unius hominis cor tendere in diverso. Et hoc dupliciter: Uno quidem modo secundum diversas potentias appetitivas, sicut appetitus sensitivus plerumque tendit in contrarium rationalis appetitus, secundum illud ad Galat. 5. 17. Caro concupiscit adversus spiritum. Alio modo, in quantum una et eadem vis appetitiva in diversa appetibilia tendit, quæ simul assequi non potest. Unde necesse est, esse repugnantiam motuum appetitus. Unio autem horum motuum est quidem de ratione pacis. Non enim homo habet pacatum cor, quamdiu non habet id, quod vult. Et si habeat aliquid, quod vult, tamen adhuc restat ei aliquid volendum, quod simul habere non potest. Hæc autem unio non est de ratione concordiæ. Unde concordia importat unionem appetituum diversorum appetentium. Pax autem supra hanc unionem importat etiam appetituum unius appetentis unionem.*

Pax est tantum in appetitu veri boni. Ex his apparet, veram pacem non posse esse, nisi circa appetitum veri boni; impiorum autem pacem nihil esse præter larvam et speciem falsam pacis. Isa. 48. 22. *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Et cap. 59. 8. *Viam pacis nescierunt.* Ierem. 6. 14. *Dicentes: pax, pax, et non erat pax.* Sapient. 14. 22. *In magno viventes inscientiæ bello, tot et tam magna mala pacem appellant.* Deus autem servis suis dat pacem, Aggæi 2. 10. *Magna erit gloria domus istius novissimæ,* (templi Zorobabelis) *quam primæ,* (templi Salomonis) *dicit Dominus exercituum.* Maior illa gloria fuit, quod Christus sua præsentia et concionibus honoravit secundum illud templum: nam in cæteris longe erat Salomonico inferius. Etenim agens de materia a se Sumptus ad ædificandum templum Salomonis. præparata ad extruendum primum templum, ait David sub regni sui anno 38. lib. 1. Paral. 22. 14. *Ecce ego in paupertate mea præparavi impensas domus Domini auri talenta centum millia, et argenti mille millia talentorum: æris*

A *vero et ferri non est pondus: vincitur enim numerus magnitudine.* Adiungit præterea cap. 29. tria millia talenta auri, et septem millia talentorum argenti. Quæ duæ summæ efficiunt, bis mille sexcentos septuaginta duos milliones, centum et viginti quinque millia nummorum aureorum. His adiiea septuaginta duos milliones, nongenta et viginti sex millia, sexcentos et sexaginta sex aureos, qui a populo dati sunt, invenies in universum ad templi fabricam assignatos bis mille septingentos quadraginta quinque milliones, quinquaginta et unum millia, sexcentos et sexaginta sex aureos. Vix in tota Europa tantam pecuniæ summam reperires. Præterea Salomon in templi structura habuit septuaginta millia eorum, qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte, id est, lapicidarum qui exciderent lapides ex monte. Hi non erant Israelitæ, sed Proselyti. In summa, tam onera portantium, quam latomorum erant centum quinquaginta millia. His adde primarios operarios et artifices, aut præfectos operum ad triginta millia, efficies summam 180. millium. Id certum B est, 3. Reg. 5. 13. et seq. Adiunge Tyrios et Sidonios, atque Ægyptios, facile reperies ducenta millia. Eupolemus apud Euseb. lib. 9. de præpar. ait, fuisse trecenta quadraginta millia: ab Hiramo enim rege Tyri et Sidonis missa 80. millia, a Pharaone rege Ægypti ob uxorem Salomonis suam filiam, parem numerum datum. Zorobabel vero in summa paupertate populi e Babylonica captivitate redeuntis templum extruxit, itaque senes, qui Salomonicum viderant, ob eius tenuitatem et abiectionem flebant. Sed Messias fuit eius gloria: unde addit Aggæus: *Et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Alleg. S. Cyrill. Alexandrinus putat Aggæum loqui de templis Christianorum, in quibus est pax nostra, nempe Christus in Eucharistia. Infert eam in animam, intrat post pœnitentiam per confessionem factam: sic est maior gloria domus secundæ, id est, animæ pœnitentis; quam primæ, id est, quam animæ innocentis. Cum venit in Mundum, dicitur ab Angelis, Luc. 2. 14, *Gloria in altissimis Deo, et* C *in terra pax.* Cum intrat in animam, eam pace cumulat superante omnem sensum, Philip. 4. 7. *Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat* (φρουρήσει instar custodiæ militaris tuebitur) *corda vestra et intelligentias vestras,* id est, intellectus et voluntates. Pax Dei, ut explicat S. Ambrosius, est illa, quam habet anima cum Deo, id est, tranquillitas conscientiæ. 2. Ea, qua Deus in seipso pacatus et quietissimus est, ut ait S. Anselmus. 3. Est reconciliatio, quam fecit Deus cum hominibus, cum per Christum eis est placatus: addit enim Apostolus, *in Christo Iesu,* id est: 1. per Christum, ut placet Oecumenio. 2. In fide et gratia Christi, ut Cornelio. 3. Intra ipsum Christum, qui est instar arcis et ducis regentis in Eucharistia, qui sensus est accommodatitius.

Templum Zorobabelis ob maius ob Messiæ præsentiam. Et ob pacem.

Septuaginta interpretes amplificant id, quod Aggæus dixit: *Dabo pacem,* et ad rem nostram aptissime, sic enim vertunt: *Dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, et pacem animæ in acquisitionem omni credenti, ut suscitet templum istud.* Huius pacis animæ excellentiam ostendit S. Am- D brosius, dum ait: eam esse gloriam illius. Sic enim scribit in hanc Aggæi sententiam tom. 2. in fine: *Pax et tranquillitas animæ super omnem domus gloriam est, quia pax superat omnem sensum, Philip. 4. Hæc est pax super pacem, quæ dabitur post tertiam commotionem cæli, maris, terræ, deserti, quando destruet omnes potestates et principatus: in die scilicet iudicii. Et sic erit pax per omnia, ut nullis obsistentibus corporis passionibus, aut incredulæ mentis impedimentis, fiat in omnibus omnia Christus subdita Patri exhibens corda universorum. Unde et ad ipsum solum mystice dicitur: Assumam te Zorobabel, et ponam te sicut signaculum, quia te elegi. Etenim cum fuerit anima nostra pacifica, tunc accipiet in se sicut signaculum Christum, id est, imaginem Dei, ut sit ad imaginem. Quoniam qualis cælestis, tales et cælestes. Et oportet nos portare imaginem cælestis, id est, pacem.* S. Thom. 2. 2. quæst. 29. artic. 3. ad 1. definit, sine gratia gratum faciente non posse esse pacem animæ veram: quia alioqui appetitus eius non in-

Digitized by Google

hæret principaliter vero finali bono. S. Isidorus Pelus. lib. 1. epist. 85. ait, pacem esse, θρεπτον και θεω πλησιαζουσαν, divinam, et Deo vicinam. S. Augustinus de civitate Dei ait, tale esse bonum, ut in rebus creatis nil gratiosius soleat audiri, nil delectabilius concupisci, et nihil utilius possideri; quod præsertim verum est de pace interna mentis, de qua idem S. Doctor serm. de verbis Apostoli, cap. 158. *Pax est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis.* S. Thomas loco citato art. 3. et 4. probat, pacem esse proprium effectum charitatis, Ps. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam.*

143. [Pacis symbolum est in hoc loco triplex.] Triplici symbolo hanc mentis pacem possis ex hoc psalmi nostri loco exprimere. Primo, est fructus frumenti, vini et olei melior eo, quem etiam impiis David attribuerat, de quibus dixerat: *A fructu frumenti, vini et olei sui multiplicati sunt,* cui opponit pacem sibi datam a Deo, q. d. sed ego fructum habeo meliorem et suaviorem: non dispersum per res externas et bello expositum, sed interiorem et unitum. Secundo, pax illa interna est animæ somnus: *Dormiam.* Tertio, est animæ quies, *et requiescam.*

I. [Oliva.] Primo: Oliva est pacis hieroglyphicum, et Spiritus sanctus est columba, *portans ramum olivæ* in arcam, id est, pacem in animam piam, Gen. 8. 11. De illa anima possis dicere cum Osee Propheta 14. 7. *Ibunt rami eius, et erit quasi oliva gloria eius, et odor eius ut Libani,* id est, thuris. Chald. vertit: *Splendor eorum sicut splendor candelabri sanctitatis, et odor eorum velut odor incensi aromatum.* [Ac frumenti et vini ubertas.] De frumenti et vini abundantia, ut effectu et symbolo pacis, habes Zachar. 8. 12. *Semen pacis erit: vinea dabit fructum suum, et terra dabit germen suum, et cæli dabunt rorem suum.* Semen pacis possis vertere, *semen perfectionis:* nam שלום *scialom,* pacem et perfectionem significat. Rad. *scialam,* perficere. Hinc reddit Vatablus, semen plenum et perfectum erit: itaque censet semen pacis dici fruges copiosas et securas; quales in pace perfecta proveniunt. Hoc animæ accidit, cum suos omnes appetitus unit Deo: tunc enim est plena pax, et rerum omnium abundantia, Ps. 121. 7. *Fiat pax in virtute tua.* Hebr. in חילך *chelech muris tuis,* ut vertit S. Hier. 2. In exercitu tuo. 3. In populo tuo. 4. In possessione, substantiis et divitiis tuis. 5. In munitione tua. 6. In vallo et fossa tua. 7. In antemurali tuo, ut alii vertunt: *Chail* enim hæc et alia significat, *et abundantia in turribus tuis.* Muri et turres Ierusalem, id est, animæ pacificæ, sunt eius potentiæ Deo atque eius divitiis plenæ. Ut enim ait S. Cyprianus tract. de orat. Domin. *Cum Dei sint omnia, habenti Deum nihil deerit, si Deo ipse non desit.* Vel Deo uno contenta est mens pacata, ardens charitate. S. Augus. in Soliloq. cap. 19. *Minus te Domine amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat.* Qui autem omnia in Deo amat, omnia in ipso unit: sic nulla est divisio, et nullum bellum.

144. II. [Somnus.] Secundo: Pax interna mentis, est somnus eius. *In pace in idipsum dormiam.* Cant. 5. 2. Sponsa ait: *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Pax illa est mentis tranquillitas. Hugo a S. Victore lib. 3. de claustro an. cap. 9. *Potest mentis tranquillitas vitæ dormitorium per similitudinem nuncupari: in qua ponitur lectus conscientiæ, substernitur fœnum carnis, carpitur pacis somnus. In his siquidem dormit anima, dormit et quiescit.* Huic lecto partes singulas accuratius assignat S. Bernar. serm. 2. in festo omnium Sanctorum: *Hæc est animæ suavissima et saluberrima requies, conscientia munda, quieta et secura: Sit ergo beatæ animæ culcitra, conscientiæ suæ puritas: sit capitale, tranquillitas: sit opertorium eius, securitas: ut in hoc interim strato dormiat delectabiliter, feliciter requiescat.* Etiam in mediis periculis dormit anima sancta, et virtutibus cælestibus exornatur, Ps. 67. 14. *Si dormiatis inter medios cleros* (S. Ambros. in Ps. 118. Octon. 14. legit, inter cleros medii, id est, in medio periculorum: κληρος enim sortem significat, dormit autem in periculis, qui in Deo confidit, ut mox dicetur) *pennæ columbæ deargentatæ,* (vobis erunt per innocentiam et fidem) *et posteriora dorsi eius in pallore auri,* id est, instar auri pallidi: quia charitas huius Mundi necdum est penitus defæcata et secura; sed adhuc pallet, atque aliquid adulterinum habet.

Hostem ridet, qui in sinu Iesu cum *Ioanne,* id est, *gratiosa seu gratiam habente,* dormit, Ioan. 13. 23. *Erat recumbens unus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.* 1. Amore amicitiæ humanæ, quod esset ætate minimus, ut placet Toleto. 2. Et melius, amore charitatis teneriori, ob virginitatem et morum suavitatem, ut S. Cyrillus et S. Chrysost. Cum Sandrocottus fugiens Alexandri sævitiam per vastas solitudines curis et insomniis fatigatus iaceret, solusque obdormisceret, leo horribilis sudorem dormienti lingua sua abstersit: et nos in sinu Christi timebimus? Is postea Indorum rex fuit: nos cælorum regnum expectat. [Sandrocotto dormienti sudorem leo abstersit.]

Tertio: Pax interna, est quies mentis: *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Etiam cum somnus abiit, manet quies, et quietus optatur somnus nullis turbatus insomniis, Iosue 11. 23. *Quievit terra* (anima humilis et constans) *a præliis.* S. Chrysost. in psal. nostr. hanc animæ pacatæ quietem amplificat, his verbis: *Qui, ait, hanc pacem habet, non solum barbarum et hostem, sed ne ipsum quidem diabolum extimescit: sed universam,* καταγελᾳ δαιμονων φαλαγγος, *ridet dæmonum phalangem, et est,* παντων ανθρωπων ευθυμοτερος, *omnibus hominibus tranquillior et animo alacrior; ut qui non paupertate prematur, non morbo et mala valetudine gravetur, non aliquo eorum, quæ humanitus inopinato accidunt, perturbetur: propterea quod animam habet,* ερρωμενην και υγιαινουσαν, *valentem et sanam, quæ hæc potest præclare et facillime administrare.* Contra vero, describit miseriam illius animæ, quæ pacis bono careat. Si quis, inquit, hac pace non fruatur, etsi nullus eum hostis invadat, omnium est, qui in terra vivunt, miserrimus. Neque enim Scythæ, nec Thraces, nec Sarmatæ, nec Indi, nec Mauri, nec quæcumque gentes efferatæ tam atrox bellum gerunt, quam improba et nefaria cogitatio, quæ versatur in penetralibus animi, et quæ non castigatur, intemperans libido, et amor pecuniæ, et potentiæ vehemens desiderium, et in res, quæ ad hanc vitam pertinent, affectio. Ita Chrysostomus. 145. III. [Quies animi.]

Deus ait Abrahamo, Gen. 26. 2. *Quiesce in terra, quam dixero tibi.* Impius et turbulentus in mari est, et quidem agitato, Isaiæ 58. 20. *Impii autem quasi mare fervens* ([illegible] *nigras,* impulsum) *quod quiescere non potest: et redundant fluctus eius in conculcationem et lutum.* Vatablus reddit: Impii instar Euripi fremunt, qui nescit quiescere, cum eius limo et luto turbatur: id est ut explicat, cuius aquæ propellunt ad littora cœnum et lutum. In deliciis est turbatio: 1. Quia aquæ sunt mobiles. 2. Quia ibi est cœnum. In littore stat IESUS, et ad illud Apostolos Petrum, Thomam, Iacobum et Ioannem, aliosque discipulos invitat. Ioan. 21. 4. ibique eis prandium parat. S. Chrysost. *Qui, ait, liber est a perturbationibus, in tranquillo portu sedet, se studii sapientiæ voluptatibus explens.* Donec ad portum veneris, agitaris et remigas: in portu vero, cessas ab opere et securus es, quod optasti consecutus. S. Thomas 1. p. quæst. 73. artic. 2. ait requiem dupliciter accipi, uno modo pro cessatione ab opere, alio modo pro impletione desiderii. Tunc itaque perfecta quies habetur, cum non sunt in multis actus nostri huc illuc fluctuantes, sed in uno Deo, animæ vero portu solidamur et manemus. S. Ambros. lib. 2. de Iacob et vita beata, cap. 6. *Perfecta virtus,* ait, *habet quietis tranquillitatem et stabilitatem. Perfectorum est enim non facile mundanis moveri, non turbari metu, non agitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari: sed quasi in littore tutissimo adversum insurgentes fluctus sæcularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamentum Christianis mentibus Christus invexit, pacem internam invehens animis probatorum, ut non turbetur cor nostrum, neque exagitetur animus.* Ita Ambros. [Abraham quiescit in terra. Impii sunt in mari agitato.]

Genes. 28. 12. *Vidit Iacob in somnis scalam stantem super terram,* (ibi habet somnum, et quietem) *et cacumen illius tangens cælum,* (si tua intuitio et contemplatio tan- [Iacob in quiete videt Angelos.]

git cœlum, stat actio in terra, non titubat nec codit. Septuag. vertunt *scalam firmatam*) *Angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam.* Animam pacificam tutantur Angeli. S. Augustin. lib. de salutaribus documentis, cap. 22. *Homo pacificus*, ait, *securam possidet mentem: totus est ab Angelorum agmine munitus, et fructu iucunditatis repletus, gaudens et delectans in Domino, omnia eius in pace versantur. Discordiam fugat, secreta mentis illuminat, consortium Angelorum merebitur, et regnum æternæ beatitudinis perpetualiter obtinebit.*

Et Deum ipsum. Non Angelos tantum habet vir pacificus, sed Dominum Angelorum, quem in se retinet, nec dimittit. Gen. 28. 13. additur: *Et Dominum innixum scalæ:* non tantum eam firmat Deus, sed illa quodammodo firmatur: id est stabiliter in ea animo retinetur, Ps. 75. 3. *Factus est in pace locus eius.* S. Augustin. mox citatus: *Qui*, ait, *amplectitur pacem, in mentis suæ hospitio mansionem præparat Christo, quia Christus pax est, et in pace requiescere vult.* Zachar. 9. 10. ait: *Disperdam quadrigam ex Ephraim:* ab anima fructificante in operibus virtutum. Ephraim enim significat fructificantem. Sit in anima tua radix pacis, et bonos fructus virtutum feres: sit radix pax, et virtutes atque gaudium habebis. S. Cæsarius Arelat. hom. 12. *Verum gaudium non possidetur, nisi pax et iustitia teneatur. Prima est quasi radix iustitia, secunda pax, tertia gaudium. De iustitia nascitur pax, de pace gaudium generatur. Iustitia et pax quasi bona opera esse videntur. Gaudium vero fructus esse bonorum operum intelligitur.* S. Thomas 1. 2. quæst. 70. artic. 3. in corpor. agens de fructibus Spiritus sancti docet: sequelam charitatis esse gaudium: perfectionem autem gaudii esse pacem, quantum ad duo. Primo quidem, quantum *ad quietem* ab exterioribus conturbantibus: non enim potest perfecte gaudere de bono amato, qui in eius fruitione ab aliis perturbatur: et iterum, qui perfecte cor habet *in uno pacatum*, a nullo alio molestari potest, cum alia quasi nihil reputet: unde dicitur in Ps. 118. pax multa diligentibus legem tuam; et non est illis scandalum: quia scilicet ab exterioribus non perturbantur, quia Deo fruantur. Secundo quantum ad sedationem desiderii fluctuantis: non enim perfecte gaudet de aliquo, cui non sufficit id, de quo gaudet. Hæc enim duo importat pax: scilicet, ut neque ab exterioribus perturbemur; et ut *desideria nostra conquiescant in uno:* unde post charitatem et gaudium tertio ponitur pax, Galat. 5. 22. Ita sanctus Doctor, qui 2. 2. quæst. 29. 3. ad 3. et quæst. 180. 2. ad 2. docet, pacem causari ex iustitia, subtrahendo occasiones litigiorum et tumultuum; tamen 2. 2. quæst. 29. art. 3. et 4. tradit, pacem non esse virtutem, sed effectum virtutis, nempe charitatis.

Ne tamen nimis confidas paci et quieti huius vitæ, memento esse somnum cito avolantem, nisi caveas, ne quis excitet dilectam et diligentem. Ierem. 31. 26. *Quasi de somno* (pacis et contemplationis) *suscitatus sum: et vidi, et somnus meus dulcis mihi*, supple erat. Hugo a S. Victore lib. 3. de claustro animæ, cap. 9. clare loquitur: *Pax ipsa sicut somnus ab oculis, ita evanescit ab intuitu mentis. Quatuor igitur sunt attendenda, quæ solent inquietare pacis somnum, videlicet: 1. Hostis. 2. Servus. 3. Uxor. 4. Et vicinus. Hostis, est diabolus: servus, mundus: uxor, caro: vicinus quilibet proximus diligitur. Quid aliud agitur, nisi quod pax ex omni parte stabilitur?*

Vers. 10. 146. Lectus quoque inveniendus est, in quo somnum pacis et quietem anima capiat, hunc David assignat, spem in Deum. Vers. 10. QUONIAM TU DOMINE SINGULARITER IN SPE CONSTITUISTI ME. Nota primo, Euthymius putat, vocem *quoniam* hic redundare, ut sæpe fit apud Hebræos: aut idem significare quod, *vere*, ac poni pro adverbio confirmandi. Sed licet non diffitear, Hebr. כי *chi*, id est quia, quoniam, sæpe Hebræis esse encliticum et emphaticum, et tantum ad orationis ornatum positum, tamen in hoc loco est causale, atque in propria significatione ponitur: q. d. In pace dormiam et requiescam: et illius somni et quietis causa est: *Quoniam*, etc. Nota secundo, pro *singulariter*, esse in Hebræo לבדד *lebadad*, quod aliqui sumunt ut nomen, et volunt poni pro בדד *badad*, solus, sic reddit hoc loco Pagn. et Arias. 2. Ut sit adverbium, et significet solitarie, seorsum, sic 70. reddunt κατὰ μόνας, *seorsum*, ut Synesius sumit epist. 135. et alii. 3. Hieron. vertit, *specialiter*. 4. Petavius, ἐξόχως, *excellenter*. Alii, *solummodo*, sic κατὰ μόνας accipit Thucydides lib. 2. R. David 5. sumit *le badad*, pro *in solitudine* seu ad solitudinem: ita ut *badad*, non sit Toar, id est adiectivum, sed nomen substantivum. Hæc autem omnia Davidi in deserto Maon a Saule obsesso et in Deum speranti conveniunt.

Sensus enim esse potest. Primo. q. d. *Tu Domine singulariter*, id est solus, omnibus aliis me deserentibus, *in spe constituisti me.* Secundo, q. d. Etiam me solitarium et in solitudine errantem, securum per spem in te positam effecisti. Tertio, q. d. Me specialiter et præ cæteris protexisti, ob spem quam in te habeo, et tranquillitatem mentis cum securitate dedisti. Nam Hebr. לבטח *labetach*, quod Sept. vertunt ἐπ' ἐλπίδι, id est *in spe*, ut Noster reddit, proprie est adverbium, et significat confidenter, fiducialiter, ut patet Levit. 25. 18. et Ierem. 23. 6. Hinc S. Hieron. habet, *securum habitare fecisti me.* Caietanus, *in securitate habitare facies me.* Ubi adverte Hebr. תושיבני *toscibeni*, esse futurum in Hiphil cum affixo, itaque significare *constitues me*, habitare facies me: vel, ut habet Felix, *in spe collocabis me.* Recte tamen a Sept. reddi, κατῴκισας *constituisti me.* Tum quia Prophetæ res futuras ob certitudinem futuritionis, atque ut iam geri visas, in extasi sua, velut iam præteritas efferunt; tum quod sæpe Hebræi futurum pro præterito et præsenti usurpant. Vatablus vertit, *in tuto collocas me.* 147. Quod est in spe constitui singulariter. 1. 2. 3.

Allegorice, S. Isidorus de resurr. Dom. cap. 53. ait, Christum singulariter in spe constitutum, quia modo quodam singulari post tridui dormitionem resurrexit, quam resurrectionem non corpus exanime, sed eius anima sperabat. Ut enim docet S. Thom. 3. p. quæst. 7. articul. 4, *Christus habuit spem respectu aliquorum, quæ nondum erat adeptus*, licet non habuerit fidem respectu quorumcumque: quia licet plene cognosceret omnia, per quod totaliter fides excludebatur ab eo: non tamen adhuc plene habebat omnia, quæ ad eius perfectionem pertinebant, puta immortalitatem et gloriam corporis, quam poterat sperare. Ita ipse, et bene. Nam licet proprium ac principale obiectum spei sit beatitudo æterna, secundarium tamen sunt etiam alia bona, 2. 2. quæst. 17. artic. 2. ad 4. et quæst. 18. 2. ad 3. *Singulariter* porro, id est singulari prorsus modo Christus in sepulcro iacuit, de quo S. Aug. serm. 133. de tempore: *Ut quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cælis? Ut quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio non tam in sepulcro mortuus iacuit, quam velut in lecto conquievit?* Prophetia Isaiæ impleta est, quia ait cap. 11. 10. *Et erit sepulcrum eius gloriosum.* Hebr. *Et erit requies eius gloria*, quod maxime ad psalmum nostrum facit, ubi habemus: In pace in idipsum dormiam et requiescam, etc. Sept. vertunt: *Et erit requies eius honor.* Chald. *Et erit locus mansionis eius in gloria.* In sepulcro enim Christus resurrexit; unde locus ille a S. Helena et omnibus Christianis adeo est honoratus. Sic Pater æternus omnes Christi labores et humiliationes illustravit, atque ipsi gloriosas, nobis utiles effecit. S. Ambros. lib. de fide cap. 2. id notat: *Fatigatur*, inquit, *ex itinere Iesus, ut reficiat fatigatos: petit bibere, sitientibus potum spiritalem daturus: esurit, cibum salutis esurientibus traditurus: moritur, vivificaturus: sepelitur, resurrecturus: tremulo pendet in ligno, confirmaturus trementes: cælum caligine obducit, ut illuminet: terras tremefacit, ut solidet: maria conturbat, ut mitiget: reserat tumulos mortuorum, ut ostendat domicilia esse vivorum. Creatur ex Virgine, ut ex Deo natus esse credatur: nescire se simulat, ut scire faciat nescientes: adorare quasi Iudæus dicitur, ut quasi verus Dei Filius adoretur.* Secundo etiam Allegorice Hesychius in spe constitui singulariter ait esse in solo etiam Christo sperare, de quo Isaias ait cap. 35. 4. *Dicite pusillanimis*: id est Apostoli Gentibus, ait Cornelius: *Con-* 148. Allegor.

fortemini, et nolite timere: ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, (qua Christus diabolo, qui vos oppressit, par pari referet illum opprimens) *Deus ipse veniet, et salvabit vos.* Hunc etiam David desiderabat, et venturum ex se certo sperabat.

Anagogice. Iusti in spe collocati expectant gloriam animæ suæ et corporis. Ut enim ait S. Thom. 2. 2. q. 17. art. 5. ad 1. et q. 18. art. 2. ad 4. Obiectum principale spei, est gloria animæ; secundarium vero, est gloria corporis.

149. Tropol. Spes divini auxilii facit animam securam.

Tropol. In pace in idipsum dormiam et requiescam: *Quoniam tu Domine singulariter in spe, constituisti me:* q. d. Quia me securum per spem in te positam effecisti, nihil timentem, cum sciam te mihi esse auxiliatorem. Nam spes habet duplex obiectum: nempe primo, bonum expectatum: secundo, auxilium Dei. Unum sicut *obiectum quod*, alterum sicut *obiectum quo*. Ut enim ait S. Thom. 1. 2. q. 40. art. 7. Quia bonum speratum est *arduum possibile*, aliquando autem fit aliquod arduum possibile nobis, non per nos, sed per alios; ideo spes etiam respicit illud, per quod fit nobis aliquid possibile. Illud autem est auxilium Dei: ut enim ait Christus Ioan. 15. 5. *Sine me nihil potestis facere.*

In illa spe auxilii Dei et gratiæ ac gloriæ habendæ secura quiescit anima et gaudet. Cant. 3. 1. *In lectulo meo per noctes quæsivi, quem diligit anima mea:* quem locum explicans Gillebertus serm. 2. in Cant. spem in Deum, ait, esse illum lectulum, in quo habetur quies et gaudium. *Utrumque*, inquit, *complectitur spei nomen et lectulum et gaudium: quia in spe gaudemus, et in spe requiescimus. Sed unde spes nisi de securitate conscientiæ? Iure lectulum dixerim mentem securam et liberam. Securam, propter conscientiæ bonum. Liberam autem a tentatione, liberam ab exteriore occupatione, liberam a levi cogitatione.* Sed recte postea annotat, iure hanc quietem spei dici lectulum, non lectum: quia non multum durat, subdit enim: *Quanta tamen esse potest in hoc corpore quies, et libertas mentis? Brevis et exigua, et lectulo similis angusto. Multum inde decerpit reficiendi necessitas corporis, multum conquirendi quæ necessaria sunt, cura etc* Est adhuc anima inter medios hostes et inter turbatores. S. Bern. serm. 51. in Cantica dicit, spem huius vitæ, esse columbam illam deargentatam et deauratam, de quo Ps. 67. 14. *Est locus*, ait, *inter timorem et securitatem, tanquam inter lævam et dexteram, media videlicet spes, in quo mens et conscientia, molli nimirum supposito charitatis strato suavissime requiescit.* Epictetus alterc. cum Adriano, vocat spem, vigilantis somnium. Pindarus vero Ode 8. Pyth. ait, homines quidem esse σκιας οναρ, *umbræ somnium*: sed cum lux a Iove concessa effulserit, esse λαμπρον φεγγος ανδρων και μειλιχον αιωνα, *splendidum lumen hominum, et suavem vitam.* Appian. lib. 2. de bello civili: *Nihil*, ait, *est efficacius spe, ad sublevandam hominum lassitudinem.* Unde ait Sapiens Prov. 16. 20. *Qui sperat in Domino, beatus est.* Et auctor Eccl. 2. 8. *Qui timetis Dominum, sperate in illum*, (Græce, *sperate in bona*, et in bono: quia nemo bonus, nisi solus Deus) *et in oblectationem veniet vobis misericordia*: id est, res quam speratis vos habituros per misericordiam Dei. Sic erit metonymia, cum ponatur potentia pro obiecto. 2. Ipsa Dei misericordia vos delectabit, etiam antequam obtineatis quod desideratis: quia spes certitudinem rei futuræ ex voto vestro ostendet. Arabs in ps. nostro vertit: *Quia tu quiescere facies super spe tutum.*

150. Ad habendam pacem secedendum est ab improbis. 1 Nam in mundo est pestilentia.

Notat S. Chrysostomus, ut pax perfecta et spes habeatur, secedendum esse *singulariter*, id est seorsum ab improbis: sunt enim pestilentes. Hinc dixit David Ps. 1. v. 1. *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit.* Vide ibi dicta. Syr. in Ps. nostr. vertit: *Me solum in quiete habitare facies.* Et Petavius, *excellenter magnam in spem fecisti me illæsum:* non eris illæsus, si in aere pestilenti commoreris. S. Chrysost. *Quemadmodum corpora sæpe a corrupti aeris lue infecta pereunt: ita anima sæpe damnum accipit ex malorum congressione: et quemadmodum sanus oculus quando laborantem aspexerit, officitur: et qui scabie refertus est, iis etiam qui sani sunt, eam impertit: ita etiam sæpe contingit consuetudine improborum hominum.* Ου γαρ ουτω θηρια πληττειν ειωθεν, ως πονηροι ανθρωποι: *neque enim feræ ita pungunt, ut hominum improbitas. Illæ enim venenum aperte præ se ferunt: hi autem insensibiliter, et absque ullo strepitu virus quotidie immittunt, de animi robore quotidie paulatim detrahentes.*

151. II. In mundo est bellum et turbatio. Draco ante mulierem.

Secundo, in mundo non est tantum pestilentia, sed etiam bellum. Draco non tantum virus aspirare tentat, sed etiam indicit bellum mulieri Sole vestitæ et stellis coronatæ, ac lunæ insistenti, id est animæ sanctæ: et eius proli, id est operibus bonis. Apoc. 12. 4. *Draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cum peperisset, filium eius devoraret.* Cum autem peperisset filium masculum, id est actus generosos, fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum a Deo; vocat enim eam et ducit Spiritus sanctus in solitudinem, ut loquatur ad cor eius. Additur v. 14. *Et datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum.* Alas duas. Primo, vult esse vitam activam et contemplativam Rich. a S. Victore. Secunda, prædicatores veritatis et sapientiæ, ut Victorinus et Ticonius. Tertia, duo testamenta sacræ Scripturæ, nempe vetus et novum, Primasius. Malim ad rem nostram explicare de cognitione seu contemplatione Dei, et eius amore, ut intellectus et voluntas illis alis in Deum ferantur. Vel, esse cognitionem sui et cognitionem Dei: hæ enim sunt duæ alæ, quæ nos a mundi tumultu abstrahunt, et in desertum rapiunt: ut non rapiamur per flumen emissum a dracone, sed torrente voluptatis potemur a Deo nos consolante, Philo lib. quod Deus sit immutabilis: *Totus*, inquit, *Orbis habitabilis nonne susque deque turbatus et concussus*, ωσπερ ναυς θαλαττευουσα, *ut navis iactato marinis fluctibus, nunc secundis ventis, nunc adversis utitur.* Sed semper in agitatione est. Si mundus terra est, plenam puta omni ferarum genere et quidem truculentissimarum, adeo ut ipse Phalaris epist. 34. ad Pollucem: *Cum omnia miseriarum plena videam*, αοικητον ερημιαν εν Λιβυη, *desertam Lybiæ solitudinem, et feris patentes Numidorum habitationes consuetudini vitæque anteponendas censeo. Minori enim periculo inter leones, omneque serpentum genus, quam cum huius sæculi mortalibus habitare, somnumque capere possem.* Etsi nullus sceleratum aggrediatur, ipse in se armatur. S. Chrysost. in psal. nostr. *Ipse*, inquit, αυτω πολεμει, *cum seipso bellum gerit*, παντος ξιφους οξυτερας, *quovis ense penetrantiores in se cogitationes acuens, in omnibus quæ videntur offendens: et in singulis qui occurrunt hominibus seipsum sauciens, in nullum benevolo et grato animo præditus, sed omnes illos tanquam hostes intuens, etc.* Æstus deinde pugnasque avarorum ostendit, quos ait *sibi conflare*, μυριους πολεμους, *innumerabilia bella, pugnas, et seditiones in suam animam.* Avarus enim et ambitiosus nunquam quiescunt, quod explicari potest aviditate Pyrrhi regis in acquirendis regnis, et facilitate in perdendis: quod Themistius considerans in oratione de pace ad Valentem, concludit: *Nullus terminus stabiles facit, et continet eos qui maiora semper appetunt: nullus limes, licet mare Atlanticum dixeris; qui enim in animo suo nullum finem habent, ne in terra quidem habere ullum queunt.*

Impius secum pugnat.

152. III. Fames est in mundo.

Tertio, in mundo fames est cum bello et peste. Gen. 47. v. 13. *In toto Orbe panis deerat, et oppresserat fames terram, maxime Ægypti et Chanaan.* In deserto autem filii Israel abundaverunt, et quidem pane cœlesti. Ps. 104. v. 40. *Pane cœli* (id est, manna) *saturavit eos.* Et Ps. 77. v. 25. *Panem angelorum* (S. Hier. *fortium*: qui se a sæculi laqueis expedit, fortis est) *manducavit homo, cibaria* (Hebraice צֵידָה tseda, *cibum venatione partum*: vigilantibus iura subveniunt) *misit eis in abundantia.*

Conclude itaque cum Propheta nostro: In pace in idipsum dormiam et requiescam: quoniam tu Domine, *singulariter*, id est, seorsum ab improbis, in spe constituisti me.

Digitized by Google

PSALMUS QUINTUS.

1. *In finem, pro ea quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.*

2. VERBA mea auribus percipe Domine: intellige clamorem meum.
3. Intende voci orationis meæ: Rex meus et Deus meus.
4. Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam.
5. Mane astabo tibi et videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.
6. Neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.
7. Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium.
8. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus: ego autem in multitudine misericordiæ tuæ.
9. Introibo in domum tuam: adorabo ad templum sanctum tuùm in timore tuo.
10. Domine deduc me in iustitia tua: propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.
11. Quoniam non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est.
12. Sepulcrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant, iudica illos Deus.
13. Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam irritaverunt te Domine.
14. Et lætentur omnes qui sperant in te: in æternum exultabunt et habitabis in eis.
15. Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum: quoniam tu benedices iusto.
16. Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ: coronasti nos.

PSALMI QUINTI ANALYSIS.

David in deserto Maon a Saulis exercitu circumcinctus ac pene captus, petit a Deo

- Liberationem a periculo. 2. ob.
  - Orationem suam
    - Multiplicem. *Verba mea.* 2.
    - Fiduciæ plenam. *Auribus percipe, intellige, intende.* 2.
    - Humilem. *Domine.* 2.
    - Ferventem. *Intellige clamorem meum.* 2.
    - Devotam. *Intende Rex meus et Deus meus.* 3.
    - Intentione recta factam. *Ad te.* 4.
    - Perseverantem, *Orabo.* 4.
    - Efficacem. *Exaudies vocem meam.* 4.
    - Vigilem. *Mane astabo tibi.* 5.
    - Illuminatam. *Et videbo.* 5.
  - Dei iustitiam. 4. qua
    - Impios affectu detestatur. 5.
    - Corpore aversatur. 6.
    - Oculis fugit. 6.
      - Sive peccent opere. 7.
      - Sive locutione. 7.
      - Sive cogitatione dolosa. 8.
  - Pietatem suam. 1. qua
    - In Dei misericordia confidat. 8.
    - Domum eius frequentet. 8.
    - Maiestatem adoret. 8.
    - Mandata observet. 8.
      - A Deo iusto ductus. 9.
      - A Deo sapiente illustratus.
  - Hostium suorum scelera. 10. qui
    - Ore mendaces. 10.
    - Corde vani. 10.
    - Gutture fœtidi. 11.
    - Lingua dolosi. 11.
- Et illam prædicit 11.
  - Impiis
    - Iudicatis a Deo. 11.
    - Causa cadentibus. 11.
    - Expulsis ob scelera. 11.
  - Iustis
    - Animo, lætantibus. 12.
    - Corpore, exultantibus. 12.
    - Corde, Deum recipientibus. 12.
    - Ore, in eo gloriantibus. 13.
    - In bonis cæteris, a Deo benedictis. 13.
    - Protectione cælesti vallatis. 13.
    - Corona gloriæ micantibus. 13.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. In finem, pro ea quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.

1. Nechiloth. Dixi Psalmo præcedente quid significet, *in finem*. Nota, in hebræo pro Tó *pro ea quæ hæreditatem consequitur*, est, אל הנחילות *el hannechilot* quod ad verbum reddit primo Arias, et R. Salomon, *super exercitus*. Secundo, Chald. *super choros*. Tertio, Pagninus, *super hannechilot*: qua versione indicat sentire se *nechilot*, seu ut ipse legit, *nechilot*, esse nomen instrumenti musici: in ea opinione fuit R. David, R. Emmanuel, et aliqui alii. Et R. Hai derivat hanc vocem a *nehil*, quod significat apum sibilum, eo quod sonus illius instrumenti esset similis apum sibilo. Sed recte monet Bellarminus sic interpretantes esse omnino a Catholicis reiiciendos. Quarto, Septuaginta vertunt *el hannechilot*, ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης, id est, *pro hærede*: seu, *pro ea quæ hæreditatem consequitur*. Quinto denique, S. Hieron. R. Issachar, R. Simeon, R. Iosue filius Levi, R. Samuel, reddunt, *super hæreditatibus*.

2. Sensus tituli. I. Sensus tituli est primo, carmen cantandum summa voce alternatim, per distributos Levitarum choros, qui vices suas peragant, et tanquam hæreditatum partes colant. Ita Arias. Hæc explicatio videtur violenta, et parum apta.

II. Secundo, tituli sensus est: *Pro hæreditatibus*, id est, pro duodecim tribubus Israel, quibus terra Chanaan in hæreditatem a Deo data est atque funibus distributa. Ita R. Salomon. Sic erit metonymia, ponendo possessionem pro possessore: hæreditatem pro hærede. Sed neque hæc explicatio placet.

III. Tertio, Sensus est, Psalmus David pro recuperanda hæreditate et regno integro. Cum enim victus est Absalon, et David a tribu Iuda reductus in urbem regiam Ierusalem, decem tribus honorem illum reducendi regis sibi ablatum moleste tulerunt. Hac occasione arrepta vir Belial, nomine Seba, filius Bochri, vir Ieminæus, arma sumpsit in Davidem, et tribus illas ad defectionem concitavit. Sed a Ioab obsessus est in Abela, id est, in Betmaacha, (urbs enim illa duplex nomen habuit) et caput eius ad ipsum ex muro proiectum est, sicque seditio cessavit, 2. Regum 20. Sicut igitur præcedens Psalmus scriptus fuit, ait sanctus Thomas, pro victoria contra Absalonem: ita hic pro extinctione defectionis ortæ ad instigationem Seba. Sed ostendi Psalmum præcedentem non de Absalonis persecutione, sed de Saulis obsessione in deserto Maon et Davidis liberatione agere.

IV. Ex optimæ. Quarto, itaque probabilius, hic agitur de eadem obsidione Davidis in deserto Maon, cum Saul et viri eius in modum coronæ cingebant David et viros eius, ut caperent eos, 1. Regum 23. 26. Sed illam circumsessionem Saulis evasit, quod a Deo undique cingeretur. Hinc Psalmum concludit: *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos*. Petit etiam viam suam dirigi, cum fugeret insequentem Saulem cum exercitu.

Sensus itaque tituli, et argumentum Psalmi est: Psalmus Davidis *pro hæreditatibus*, id est, pro hæreditate, tum sua, tum fratrum, affinium et amicorum suorum, qui secum in montibus ac desertis errabant, recuperanda. Nota. Ipse iam erat gener regis Saulis, et a Samuele fuerat sacra unctione dudum in regem designatus. Ab annis sex scilicet: unctus enim est anno 8. regni Saulis: factus est eius gener anno 11. erat in deserto Maon anno 14. ab anno octavo ad 14. anni sex sunt. Iansenius ait, Psalmum hunc esse orationem, cum se David moleste ferret non posse cum piis colere Deum, quod exul ab hæreditate Dei exagitaretur a Saul, et ab eius adulatoribus gravia expectaret. Solari se divina providentia, describendo hostium dolos et vim, quæ certus esset Deum eversurum. Conqueritur David 1. Regum 26. vers. 19. quod sit eiectus, ut non habitet in hæreditate Domini.

3 Allegor. Allegorice: Psalmus hic compositus est in persona Ec- A clesiæ, quæ hæreditatem salutis æternæ quotidie in suis membris consequitur, et in fine Mundi tota consequetur. Quia vero Ecclesia pro meliore sui parte similis est columbæ, quæ perpetuo gemit, et innocentiam custodit: ideo in hoc Psalmo columbæ officium exercens, partim orat, partim peccatum detestatur. Quod ipsum facere debent omnes, qui pertinent ad columbam: sic enim unimur Deo, in quo consistit hæreditas, si oratione trahimus Deum ad nos, et puritate vitæ propinquamus ad Deum. Ita Bellarminus, qui putat hunc sensum esse literalem, sed verius est allegoricus, præcipue tamen intentus a Spiritu sancto, ut sæpe contingit in Psalmis, qui licet scripti sint occasione alicuius afflictionis aut prosperitatis Davidis, et regni eius, præsertim tamen Christum respiciunt et eius Ecclesiam. Septuaginta hoc nobis declarare videntur, cum Psalmum inscribunt: *pro ea, quæ hæreditatem consequitur*, ut noster interpres vertit, id est, pro Ecclesia, cuius est hæreditas B cum sit filia libera, et Sara, hoc est, princeps ac domina, cum Sponso regnatura, Gal. 4. v. 26. *Illa autem, quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra*: est Ierusalem, quia in ea lata est lex nova, et ibi cœpit esse Ecclesia Christiana, atque inde per omnes gentes disseminata, ubi est mater fœcunda ex omnibus populis multos pariens Christo filios spirituales. Hebraicus etiam textus, *pro*, vel, *super hæreditatibus*, explicari potest de Synagoga Iudæorum, quæ fuit prima Dei hæreditas, et ipsius Christi. Iudæi enim etiam ipsius regnum conflabunt: et erunt de Ecclesia, quæ est eius perfecta et consummata hæreditas ad finem Mundi duratura.

Anagogice; Psalmus hic spectat hæreditatem cælestem, 4. Anagog.
quam quilibet iustus possidebit in gloria: de illa S. Petrus 1. epist. 1. v. 3. et 4. *Regeneravit nos* (per gratiam a peccatis suscitans) *in spem vivam*, (S. Hieron. lib. 1. in C Iovinian. *in spem vitæ*: alii apud S. August. lib. 1. de peccat. merit. cap. 21. *In spem vitæ æternæ*, id est, *in*, seu *ad vitam æternam speratam*, et per spem consequendam,) *per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis*. q. d. regenerati sumus ad vitam æternam possidendam per Christi resurrectionem, quæ fuit etiam causa exemplaris et effectiva resurrectionis nostræ tam quoad corpora, quam quoad animas per gratiam, tamen virtute principalis causæ, scilicet iustitiæ, ut docet S. Thomas 3. p. q. 54. art. 2. et q. 56. 1. 2. ac q. 59. artic. 2. et q. 62. 5. ad 1. *In hæreditatem* (regeneravit) *incorruptibilem et incontaminatam* (Græce, ἀμίαντον, impollutam. Pagn. et Tigurina vertunt, incontaminabilem) *immarcescibilem*, (Græc. ἀμάραντον, quæ nequit marcescere. S. August. lib. 1. de peccat. meritis cap. 27. legit florentem) *conservatam in cælis in vobis* (Græce, εἰς ὑμᾶς *in vos*. Syr. clare, quæ parata est vobis.) Quibus autem sit parata, explicat v. 5. *Qui in vir-* D *tute* (δυνάμει, potentia et robore) *Dei, custodimini per fidem in salutem*: Græce φρουρούμενοι, veluti præsidiariis militibus custoditi; φρούριον, enim est præsidium, seu locus, arx et munitio, cui milites ad custodiam apponuntur, apud Thucydidem: et φρουρὸς est miles præsidiarius, apud. Xenoph. in Cyrop. Anima itaque iustorum instar arcis est, circa quam Deus milites suos stationarios et custodes ponit, id est, S. Angelos, Ps. 33. 8. *Immittet* (S. Hieron. et Eutychianus Papa epist. 2. ad Episcop. Siciliæ, circumdat. Hebr. חונה *chone*, castrametatus) *Angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos*, ut patuit in Elisæo, obsesso iussu Benadab regis Syriæ in Dothain, 4. Reg. 6. 17. mons enim apparuit plenus equorum et curruum igneorum, id est, Angelorum ad eius defensionem paratorum. Deus ipse suos servos custodit armatus, Ps. eod. 33. 21. *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur*. Et apertius Ps. 9. 5. *Scuto circumdabit te*

Digitized by Google

veritas eius, (S. Hieron. scutum et protectio veritas eius) A *non timebis a timore nocturno*. Chald. a timore dæmonum, qui ambulant in nocte. Nota cum Asterio, non tam nunc absoluta nominandi sumus hæredes, quam *hæreditatem consequi*, sicut habetur in titulo. Hæredes erimus in cælo, cum dicetur, Matth. 25. 34. *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum.*

Tropolog. Anima sancta est ea, quæ consequitur hære- 5
ditatem novi Testamenti, id est, gratiam per Christum Tropol.
datam, Ps. 60. 6. *Dedisti hæreditatem* (id est, terram promissionis, quæ erat typus Ecclesiæ et bonorum in ea existentium) *timentibus nomen tuum*, timore hæredis ac filii, ut ait Lorinus in eum psalmum.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

DUO FACIT. PRIMO, MEDIA OSTENDIT, QUIBUS SPERAT SE A DEO OPEM OBTENTURUM, UT EX ANGUSTIIS LIBERATUS IPSI SERVIAT IN TABERNACULO, VERS. 2. AD 9. SECUNDO, POSTULAT OBIECTA SIBI AB HOSTIBUS IMPEDIMENTA TOLLI, UT IN DEO LIBERATORE SUO GAUDERE POSSIT, VERS. 9. AD FINEM.

SECTIO PRIMA

Quatuor proponit. Primo, orationis suæ qualitatem, vers. 2. et 3. Secundo, tempus illius, vers. 4. et 5. Tertio, personæ oraturæ conditiones, vers. 6. 7. et 8. Quarto, locum aptissimum ad orationem faciendam, vers. 8. et 9.

PARAPHRASIS.

2. *Verba mea auribus percipe Domine: intellige clamorem meum.*

2. Frequentem orationem meam, pro me mihique adiunctis sociis fusam ne reiice, sed faventi aure ac benevolentia suscipe: doloris acerbitas et extremum periculum a pereunte clamorem expresserunt, tu eum considera et suscipe.

3. *Intende voci orationis meæ: Rex meus et Deus meus.*

3. Cum sis Rex meus et Deus meus, tui est unius preces meas attendere, exaudire.

4. *Quoniam ad te orabo Domine: mane exaudies vocem meam.*

4. Et quidem de pietate tua confido, fore, ut me quam citissime exaudias; quoniam ad te unum vota mea dirigam, tibi uni supplex accedam, in quo certum mihi firmumque asylum statui.

5. *Mane astabo tibi, et videbo: quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.*

5. Summo diluculo tibi me in oratione sistam, ubi statim intelligam impios tibi non placere. Nam motus precibus meis sceleratos hostes meos exscindes.

6. *Neque habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.*

6. Neque Doeg Idumæus, qui cum esset in tabernaculo in Nobe, et mihi panes datos ac gladium vidisset, me accusavit apud Saulem, diu incolumis coram te perstabit, neque Saul aliique Sacerdotum et aliorum iniuste fuso sanguine polluti, et me meosque ad necem persequentes, diu manebunt in terra tua, in qua dignaris morari, et tabernaculum habere.

7. *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem: perdes omnes, qui loquuntur mendacium.*

7. Ea sanctitate es, ut et iniqui omnes, et eorum iniquitas, tibi odio sint maximo. Eosque omnes in idem exitium trahas, quo innoxios mendaciis suis perdere moliebantur.

8. *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus: ego autem in multitudine misericordiæ tuæ.*

8. Doeg præsertim cum satellitibus suis summi Pontificis Achimelech, Sacerdotum octoginta, et civium omnium Nobe interfector, et dolis nefariis me atque alios innoxios circumvenire moliens, abominabilis erit coram te Deo meo, et a tuo tabernaculo eiicietur non exauditus. Ego autem per misericordiam tuam liberatus ex hac persecutione.

9. *Introibo in domum tuam: adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.*

9. In hanc domum tuam, ubi arcæ et propitiatorio insidens morari dignaris, ingrediar: et in atrio sancto tuo victimas offeram, internoque cultu te adorabo ut Deum meum, corpusque etiam incurvabo te reveritus.

QUÆSTIO UNICA

QUALIS ORATIO DEBEAT ESSE, UT A DEO EXAUDIATUR.

QUATUOR ex hoc loco Prophetæ nostri reperiri possunt in perfecta, et numeris omnibus absoluta oratione.

Primo, illius qualitas: scilicet, ut sit fiduciæ plena, etc. v. 2. *Verba mea auribus percipe Domine*, etc.

Secundo, illius tempus: matutinum scilicet, tunc enim facilius Deus exaudit, v. 4. *Mane exaudies vocem meam:* et qui orat, magis illustratur, v. 5. *Mane astabo tibi, et videbo.*

Tertio, personam impollutam ad Deum accedere oportet: quare impietas ex corde removenda est, cum ore sup- B plices Deo sumus, v. 5. *Et videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es*, etc.

Quarto, locus orationis maxime idoneus, est templum Dei, v. 8. *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ. Introibo in domum tuam: adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.*

ARTICULUS I.

Octo proprietates orationis bonæ ad Deum fusæ.

6. Octo bonæ orationis proprietates.

QUALITATES orationis octo, duobus aut tribus ex versibus Prophetæ nostri eruere possumus. 1. Fiduciam. 2. Reverentiam. 3. Multiplicitatem. 4. Attentionem. 5. Devotionem. 6. Fervorem. 7. Perseverantiam. 8. Efficaciam.

Digitized by Google

1. Sit plena spei, ut filii ad parentem.

Primo: Fiduciæ plena sit oratio, necesse est, ut filii ad parentem. Quam autem fiduciam in precatione maiorem prodere, quis possit, quam David his verbis, v. 2. VERBA MEA AURIBUS PERCIPE DOMINE, INTELLIGE CLAMOREM MEUM, INTENDE VOCI ORATIONIS MEÆ. Velut totum Deum sibi deposcit: 1. Aures eius, ut audiat. 2. Intellectum, ut intelligat. 3. Voluntatem et omnipotentiam, ut intendat voci orationis suæ. Est autem catachresis, neque enim Deo sunt aures. Sed mira est libertas a Deo petere, ut verba nostra percipiat, intelligat, iisque intendat, quod vix ab ullo homine alicuius auctoritatis petere possemus. Unde Asterius in psal. nostr. exclamat: *O ingentem Prophetæ libertatem! o miram Dei benignitatem! Cum prudentem virum alloquimur, non audemus dicere, intellige, quæ dico, ne ille tanquam hebes et crassus mente reputetur. Deo autem, qui cogitationes etiam inspicit, antequam postulet Propheta, dicit, intellige.* Hac in petitione advertit Bellarminus, Prophetam miro artificio postulare, ut detur ei sic orare, sicut opus est, ad hoc, ut Deus non repellat orationem, sed percipiat sonum, intelligat clamorem, et intendat orationi: Deus enim, ait, orationem contemnit, ac si *non percipiat* sonum verborum, quando is, qui orat, ita distrahitur, ut nec ipse verba sua percipiat: vel ita frigide orat, ut oratio aursum ascendere non possit. Tunc vero Deus ita se habet, ac si *non intelligeret*, quod petatur, quando is, qui orat, nescit, quid petat, petens ea, quæ sibi non sunt utilia, etsi attente ac ferventer oret, atque adeo clamet. Tunc denique Deus similis est *non attendenti*, quando orans non est dignus, qui audiatur; vel quod sine debita humilitate, fiducia, aliisque circumstantiis oret, vel quod sit peccator, et de pœnitentia nondum cogitare inceperit.

Maiestatem augentia.

Fiducia quoque orantis iuvatur, quod ad Regem, Deum ac Dominum ferantur eius voces. Nam regis est sapientia, Dei bonitas, Domini potestas. S. Thom. hoc loco ait: *Regis est gubernare, Deus Finis est voluntatum nostrarum et Conservator.* Itaque Regis est ac Dei audire supplicum preces. Arabs aperte habet: *Ausculta vocem supplicationis meæ, quia tu es Rex meus et Deus meus.* Ubi particula causalis ostendit, proprium esse Regis ac Dei, orationibus intendere. Hinc Esther Regina orans pro Iudæis neci destinatis, sic incipit orationem suam, Esth. 14. 3. *Domine mi, qui Rex noster es solus, adiuva me solitariam.* Iudith vero in obsessa ac pene capta sua Bethulia supplex, ab aliis verbis incipit, Iudit. 9. 2. *Domine Deus patris mei Simeon, etc. Subveni, quæso te Domine Deus meus, mihi viduæ.*

7. II. Fiat cum reverentia servi ad Dominum.

Secunda orationis bonæ conditio est, ut fiat cum reverentia, sicut servi ad Dominum, vers. eod. 2. *Verba mea auribus percipe Domine.* Nota, in hac voce Domini sibi complacere Rex noster videtur, ut servum se declaret. Nam plusquam septingenties et quadragies Deum vocat Dominum, in centum et quinquaginta psalmis. Itaque si per singulos psalmos id distribueretur, plusquam quinquies in singulis Deus vocaretur Dominus; Domino autem debetur timor, id est, cultus ac reverentia. Ugo Card. hic: *Domino debetur timor, Regi honor, Deo amor. Ad timorem Domini pertinet vocalis laudatio, Ps. 21. 24. Qui timetis Dominum, laudate eum. Ad honorem Regis spectat intellectus applicatio. Ad amorem Dei pertinet affectio.* Servum se Dei sæpe etiam vocat David, Ps. 35. 1. titulum hunc ponit: *In finem servo Domini ipsi David,* supple, hic psalmus est inspiratus, qui usque in finem sæculorum sit canendus, et ad Christum pertinet, qui est legis et Prophetarum finis. Ps. 115. 7. *O Domine! quia ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ.* Magna humilitas, ait S. Hieron. magna simul dignitas, servum Dei nominari, et esse, et non servum peccati. Et S. Laurentius Iustinianus de Discipl. monast. cap. 5. *Christi servitus vera ingenuitas esse probatur.*

8. III. Sit multiplex sicut pauperis ad divitem.

Tertia orationis bonæ conditio est, ut sit multiplex, sicut pauperis ad divitem. Non sis contentus uno verbulo, et iaculata in cælum imploratione, sed horas præstitutas prius exple, quam a Deo discedas, v. eod. 2. *Verba mea auribus percipe Domine.* Pagn. *eloquia mea.* Sis eloquens coram Deo: id facit amor, cor torrentis instar effundens, ac dolor in calamitatis fluctibus, quibus, cum sæpe tundamur et iactemur, sæpius ad Deum est recurrendum. Theodoretus hoc considerat in Ps. nostr. πολλαῖς καὶ παντοδαποῖς βαλλομένη τρικυμίαις, *multis undique et maximis fluctibus Dei Ecclesia agitata, atque etiam unaquæque anima, quæ piam vitam amplectitur, superior evadit, et* κλύδωνος ὑπερανέχεται, *tempestati supernatat,* θείαν ἐπικουρίαν καλοῦσα διηνεκῶς, *divinam opem continue implorans,* Ps. 41. 9. *Abyssus abyssum invocat,* (abyssus miseriæ ad opem vocat abyssum misericordiæ) in *voce cataractarum tuarum:* id est, cum audit e cataractis, id est, e portis nubium aut fluminum Dei, afflictiones ut aquarum montes ac torrentes decurrentes. Symm. a sono aquæductuum tuorum. Alia similitudine frequentis orationis necessitatem explicare possis, hominis scilicet ex omni parte hastatis et irruentibus militibus cincti, in omnem enim se partem convertens, opem viatorum implorat. S. Paulus mediis in carnis stimulis ad Deum sæpe se supplex convertit, 2. Cor. 12. 7. *Datus est mihi stimulus* (Græce σκόλοψ, palus, stipes, aculeus, spiculum, stimulus. Tertull. lib. de Fuga in persecut. cap. 2. habet, sudes), *carnis meæ, angelus satanæ, qui me colaphizet:* id est velut infringat colaphos, ruborem ac dolorem incutiendo. Angelus satanæ vocatur per metonymiam, motus concupiscentiæ carnalis, et tentationes libidinis, quæ a dæmone excitantur, commovendo humores ac sanguinem et spiritus generationi servientes, atque imaginationem phantasmatis turpibus implendo. Addit vero ad rem nostram Paulus v. 8. *Propter quod ter* (id est sæpe et frequenter: multitudinis enim symbolum est numerus ternarius) *Dominum rogavi, ut discederet a me.*

9. IV. Fervens velut rei ad iudicem.

Quarta orationis bonæ conditio est, ut sit fervens, tanquam rei ad iudicem: salutis enim ac vitæ periculum est, si causa nostra excidamus: nervi mentis intendendi sunt, rationes ut omnes congeramus, acrique et erecto animo omnia proponamus, quæ ad misericordiam concitandam faciant. Fervorem suum declarat David, cum ait, v. eod. 2. *Intellige clamorem meum,* Hebr. הֲגִיגִי *haghighi* id est,

Haghighi significat

1. primo, *meditationem meam,* ut vertit Arias et Syrus. Sed in ea ardens sis oportet, sicut David Ps. 38. 4. *Concaluit* (Chald. ebulliit) *cor meum intra me: et in meditatione mea exardescet ignis.* Psalt. Roman. et Ambrosianum, Haimo, Remigius, *exardescit:* statim flammam emittit. S. Hier. *incensus sum igni.*
2. Secundo, *haghighi,* reddit Pagn. *locutionem meam.* Sit quoque ardens, Eccli. 48. *Surrexit Elias Propheta quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Græce, sicut λαμπάς lampas, fax, candelabrum. Syrus *quasi clibanus succensus.* Ardorem illum orationis explicat S. Bern. hom. de duobus Discipulis euntibus in Emmaus illa verba Luc. 24. 32. *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via,* ruminans: ait enim in die afflictionis et tentationis revocandum ad memoriam, quid aliquando in oratione senserimus, quid in meditatione gustaverimus, ac subdit. *O dulcis ardor, dulcis splendor, dulcis amor! Ardor confortans, splendor illuminans, amor inebrians! Quam dulciter ardes, quam mirabiliter splendes, quam sufficienter totum cor hominis imples! Quis poterit habitare de nobis cum igne devorante?* Cum IESU scilicet, qui est ardor, splendor, et amor, et in orantem immittit linguas igneas, sicut Spiritus S. Act. 2. 3.
3. Tertio, *haghighi,* Sept. vertunt κραυγήν, id est clamorem, vociferationem: a κράζω clamo, quod Eustachius ait esse proprie corvorum crocitantium: ad homines transfert Aristophanes. Clamemus ad Deum, ut pulli corvorum, de quibus Ps. 146. 9. *Qui dat iumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum.* S. Hier. vertit, filiis corvi *clamantibus.* In psalmo nostro vicissim ubi Noster habet *clamorem,* Arabs reddit, *invocationem.*
4. Quarto, *haghighi* Pagninus vertit, *rugitum meum:* et si fortis sis ut Leo, tamen Deum invoca, et quidem rugitu magno, ut te adiuvet: rugit Leo, cum videt prædam suam, velut a Deo illam deposcens, Ps. 103. 21. *Catuli leonum rugientes, ut rapiant et quærant a Deo escam sibi:* sic Iob de se ait cap.

3. 24. *Antequam comedam, suspiro: et tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus.* Hebr. rugitus mei. Iteranda est oratio, et semper ardenter facienda. Quinto, *haghighi* Chaldæus reddit, *desiderium meum*. Hic est fons ardoris: sicut enim desideria occidunt pigrum, Prov. 21. 25. ita desideria vivificant et animant diligentem et amantem. Sic mittitur Gabriel, id est fortitudo Dei, ad Danielem, quia *vir desideriorum* erat, ut ipse Angelus ait Dan. 6. 23. et David noster ait, Ps. 20. 3. *Desiderium cordis eius tribuisti ei*: viro pio, et orationem cum ardore fundenti.

Nota, quam accurata debet esse oratio nostra; ad quam petimus Dei intellectum omniscium et perspicacissimum applicari, cum dicimus, *intellige* (intus lege, ne respicias corticem) *clamorem meum*. Hoc advertit Origenes hic, Considerare, inquit, nos oportet, qualem habere necesse sit intellectualis vocis magnitudinem, qua Dei attentionem et intelligentiam advocemus, ut huiusmodi verba auribus Domini conveniant. Ita ipse. Singula verba, velut iudex iustitiæ suæ libra expendit ac trutinat. Hoc prius ab eo petimus, cum diximus: *Verba mea* האזינה *haazina, auribus percipe*, ponderanda scilicet atque examinanda. Nam *izzen* significat primo auscultavit, audiendo perpendit. Secunda, ponderavit, libravit. Itaque *ozen*, auris, est veluti quædam libra ponderans, quæ accipit in vase suo: et utraque auris est instar bilancis: unde dicimus, accusato semper aurem unam esse reservandam, ut scilicet pondere opposito possit ad æquilibrium rem totam revocare. David verba sua a Deo sic expendi cupiebat, et ponderari cum verbis et obiectionibus Saulis et hostium suorum, quos vana atque mendacia sciebat contra proferre.

10. V. Amoris plena, velut sponsæ ad sponsum.

Quinta orationis bonæ conditio est, ut sit devota et amans, sicut oratio sponsæ Reginæ ad sponsum Regem, v. 3. *Intende voci orationis meæ.* Hebr. Syr. clamoris mei. *Rex meus et Deus meus.* Nota, Ecclesia et anima sancta est Regina; de qua Psal. 44. 10. *Astitit Regina a dextris tuis*, (in loco honoratissimo) *in vestitu deaurato*, (S. Hier. *in diademate aureo*: virtutum scilicet omnium charitate fulgentium) *circumdata varietate*. S. Cypr. lib. 2. cap. 29. S. Isidor. in 3. Reg. cap. 5. S. Ambros. lib. 1. de Virg. legunt, circumamicta varietate: id est, multiplici virtute ac donis gratiæ. Primo illius Sponsæ aspectu Rex cælestis delectatur, longe magis, quam Assuerus suæ Estheris, Esth. 5. 2. *Cumque vidisset Esther Reginam stantem, placuit oculis eius, et extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu*: erat induta regalibus vestimentis; ne accedas ad Deum sine veste nuptiali, ne Deo oculos in te coniicienti non placeas, et eiiciaris in tenebras exteriores et interiores. Secundo, vocem quoque illius Reginæ libenter audit Deus. Dicebat Estheri Assuerus, id est Artaxerxes Longimanus Rex Persarum, Esth. 5. 3. *Quid vis Esther Regina?* (Anima quæ passionibus tuis dominaris) *Quæ est petitio tua? Etiamsi dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi*: Deus dat non dimidiam partem regni, sed totum regnum, et quidem cæleste ac seipsum orantibus, si prius ut Esther osculentur summitatem virgæ eius, id est adorent eius iustitiam ac providentiam erga se et alios, eique se submittant, tunc obtinebunt misericordiam. Christus animarum sanctarum Sponsus invitat Sponsam ad loquendum sibi, et apparendum coram se, Cant. 2. 13. *Surge amica mea, speciosa mea, et veni, columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, et facies tua decora*, Cant. 8. 13. ait: *Quæ habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam*, audiens exaudit, ut se expertum ait David Ps. 65. 19.

Nota 2. Non simpliciter vocat regem, sed *Regem meum*, ut amorem suum et fiduciam Sponsa declaret; rege enim suo effecto, ac sui quodammodo iuris, facile est credere omnia quoque sua cum eo obtenturam. S. Chrysost. *Non dixit, Rex absolute: sed Rex meus et Deus meus*, ερωτα ενδεικνυμενος τον ερωτα, *amorem suum indicans*. S. Hier. Non est venter meus, Deus meus, non aurum, non libido, Exod. 3. 15. ait Deus ipse: *Dices, Deus Abraham, Isaac et Iacob misit me ad vos.* Ut enim ait Theophylactus in cap. 11. ad Hebr. Deus ob eximiam quorundam sanctitatem tanti eos facit, ut, cum sit Mundi totius Dominus ac Deus, et visibilis, et invisibilis, non erubescat peculiariter vocari eorum Deus: perinde quasi ipsi omnibus creaturis sint æquiparandi. Hebr. 11. 13. ait Apostolus: *Non confunditur Deus vocari Deus eorum*, egerat de Abel, Henoch, Noe, Abraham, Sara, et eorum posteris.

Nota 3. David dicens: *Rex meus et Deus meus*, alloquitur Deitatem, non advertens primario ad diversitatem personarum: 1. Regem vocat, adorans eius providentiam. 2. Deum, implorans bonitatem et liberalitatem: Deus a dando dicitur. Caietanus notat in voce *Rex*, agi de iis, quæ spectant ad proprium regnum, et hostium deiectionem: in voce *Deus*, agi de pertinentibus ad cultum eius sacrum.

Nota tamen 4. S. Cypr. lib. 2. cap. 29. in Orat. Domin. duo hæc, *Rex meus*, *Deus meus*, tribuere Christo. Cum autem in præcedenti versu vocem *Domine* usurpaverit, in his tribus, *Dominus, Rex et Deus*, Trinitatem sanctam considerant Patres: et Regem de Filio, Deum de Patre, Dominum de Spiritu sancto exponunt, S. Augustin. Cassiod. Glossa ordinaria, Haymo, Remig. et alii. Sed, ut dixi supra, hæc omnia David Deo uni dicit, non attendens hoc loco personarum distinctionem.

Nota 5. advertit S. Chrysostom. hoc loco non προσευχὴν, quæ *simplex oratio est*, *sed* δέησιν positam, quæ supplicationem ac supplicem precationem designat, q. d. τοῦ δεομένου, id est, eius, qui se agnoscat egentem, et qui simul pavens petat, et Deum timeat: quem nonnulli, inter quos hoc in versu Remigius a Græco δέος, *timor*, deducunt: ita ut Θεὸς dicatur quasi timendus: sic Iacob loquens Laban socero suo vocat Deum *timorem patris sui Isaac*, Genes. 31. 42. Paulus enumerans distincte orationem, cum gratiarum actione et petitionibus, Philip. 4. 6. primam Græce vocat προσευχὴν: secundam δέησιν. Ubi putant, primam ad bonarum rerum petitionem, secundam spectare ad deprecationem malorum. Legit in isto psalmo S. Augustin. *Intende voci obsecrationis meæ.* S. Hieron. *Adverte ad vocem clamoris mei.* Hebr. vox שׁוע *sceva*, proprie clamorem significat. Hinc fit, ut orationem quoque significet, quæ cum clamore, gemitu et vociferatione est, ad opem implorandam. Hæc ferme Lorinus.

Vers. 4. 1. Pars. 11. VI. Oratio fiat cum bona intentione, ut creaturæ ad Creatorem.

Sexta orationis bonæ conditio est, ut fiat recta intentione, unum Deum spectans, et ad idola se non convertens, sicut decet creaturam se convertere ad Creatorem, v. 4. QUONIAM AD TE ORABO DOMINE. Ubi Beda: *Ego orabo non ad aurum, non ad argentum, non ad aliquid obtinendum, sed ad te solum: ut te hæreditate habeam.* Ideo mortuus est Ochozias Rex Israel filius Achab, quod cum cecidisset per cancellos cœnaculi sui, (id est, per fenestras cancellatas et reticulatas tabulati, ut ait Vatablus, aut per murum seu peribolum reticulatum et cancellatum solarii seu tecti, ut censet Sanctius) quod habebat in Samaria urbe regia, misit nuntios ad Beelzebub Deum Accaron, quæ erat urbs Philisthinorum, ad consulendum, an esset convaliturus de illa infirmitate: ideo Eliam misit Deus, qui occurrens illis nuntiis dixit, v. 3. *Numquid non est Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? Quamobrem hæc dicit Dominus: De lectulo, super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris*, sicut accidit. Nota, omnes mundani in auro, argento, deliciis, honoribus spem suam reponentes consulunt *Beelzebub*, id est, *Deum muscam*: diligunt vanitatem, et quærunt mendacium: dicunt cum Ochozia: Ite, consulite Beelzebub Deum Accaron, utrum vivere queam *de infirmitate mea hac*: per ipsam infirmitatem, et in infirmitate vires quærunt, ideo pereunt. Sept. vertunt: *Consulite Baal muscam.* Iosephus dicit, idolum illud vocatum esse Myodem: μυῖα enim significat muscam. Baal vero, Beel ac Bel, dominum seu Deum. S. Gregor. Nazianz. lib. 2. in Iulian ait, illud idolum efformatum fuisse instar muscæ. Marius de Calasia tom. 4. ait, eundem dictum fuisse Beelphegor seu Priapum. Serarius ait, fuisse libidinis deum. Muscarum aculeus, et importuna impudentia, carnis stimulum et importunam tentationem, etiam vel ipso Abrahamo et

Paulo muscas in sacrificio suo ipsorum abigentibus, denotare potest. Philastrius hæreticis annumerat *Myolatras*, id est, *muscæ adoratores*: sed time, ne sicut olim, Luciano teste, lib. de sacrificiis, *dæmones victimarum sanguini muscarum instar inhiabant*, ita tuum exugant, et exsanguem te atque enervem perdant.

Christus ad se nos trahat, ut magnes ferrum, et dicamus illi: *Ad te orabo Domine*, tu unus in omnes sufficis, ait Matth. 11. 28. *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos*: ferro est et durior et gravior, qui has amaris voces non audit, iisque se rapi non patitur. Salvian. lib. 4. de providentia: *Sicut illas*, inquit, *naturæ admirabilis gemmas ferunt, quæ ferra propius admotæ durissimum licet chalybem affectu quasi spirante suspendunt: ita etiam ille, summa et clarissima regnorum cælestium gemma, hoc scilicet voluit, ut, dum se licet durissimis nobis descendens e cælo propius adiungeret, affectu sua nos quasi amoris sui manibus admoveret*. Nunc est exaltatus, omnia ad se sursum trahit.

12. VII. Sit perseverans, velut clientis ad patronum. Septima orationis bonæ conditio est, ut sit perseverans, sicut clientis ad patronum. Quoniam ad te (Chald. coram te) *orabo* Domine. In verbo futuri temporis post orationem præcedentem, illius perseverantia denotatur, ut S. Aug. et S. Thom. advertunt. Oratio perseverans, et vis orationis perseverantis optime in Chananæa conspicitur, Matt. 15. 22. et seq. Nam primo a finibus suis egreditur, et clamat: Miserere mei Domine Fili David. Christus vero non respondet ei verbum. Secunda, ad Apostolos accedit, et clamat post eos. Apostolis pro ea orantibus, ait Christus: missum se esse ad oves tantum, quæ perierunt, domus Israel. Tertia, nec sic in via reiecta desistit, sed intrat domum cum Christo, et ad eius pedes procidit opem implorans, ut Marcus notat, cap. 7. 2. ab eo spernitur, et canis vocatur. Quarto, non desinit orare, sed in numero canum se reponens, hanc gratiam pro filiæ sanitate postulat, ut micam det de mensa Domini cadentem. Victus tandem Christus exclamat, Matth. 15. v. 28. *O mulier! magna est fides tua, fiat tibi, sicut vis*: nihil determinat, ad nihil restringit, in eius voluntate suam omnipotentiam ponit. S. Chrysostom. dicit, eam repulsam fuisse a Christo, *ut fulgente corona mulierem ornaret*. Decem virtutes in Chananææ oratione advertit Cornelius: 1. Humilitatem, quod se canem agnoscat. 2. Fidem, quod Christum vocet Filium David, id est, Messiam. 3. Modestiam, quod lus canum et suam miseriam proponit Christo, non tamen ex eo conclusionem inferat, ut Christus sanet filiam, sed hoc Christo faciendum relinquat. 4. Prudentiam, qua Christum verbis suis comprehendit, ex canum simili ab eo velut Domina postulata expectans. 5. Reverentiam, quod genuflectit. 6. Resignationem, qua non dicit, sana filiam, sed tantum *adiuva me*, eo scilicet modo, quo tibi placuerit. 7. Fiduciam, qua Gentilis licet, nempe Syrophœnissa, ut ait Marcus, certo speravit, se a Christo exauditum iri. 8. Ardorem, quo clamavit ad Christum. 9. Charitatem, qua pro filia quasi pro se ipsa sollicita intercessit, dicens: *Miserere mei*. 10. Constantiam et perseverantiam, qua, licet a Christo repulsa persistit, et vehementius orando institit.

Octava denique orationis conditio est, ut sit efficax. Qui enim bene petat, pro certo obtinebit, quod petit, aut aliquid melius, sicut dixi psalmo præcedente. Unde addit hic
Vers. 4. II. Pars. 13. VIII. Sit efficax. David. vers. eod. 4. MANE EXAUDIES VOCEM MEAM. Hebr. Chald. Hier. *Domine mane audies vocem meam*. Mane, id est, cito, sicut explicat Dionysius Carthus. vel mane, id est, matutino tempore, sed in idem redit sensus, q. d. cum orabo mane, non expectabis usque ad meridiem, aut vesperam, ut me exaudias, sed statim ipso tempore matutino id facies. Ps. 45. 6. *Deus in medio eius* (civitatis Dei, id est, animæ sanctæ, in qua est Deus Rex, et civium unitas) *non commovebitur: adiuvabit eam Deus mane diluculo*. Symm. circa diluculum. S. Hieron. in ortu matutino. Græce, in multis codicibus, το προς πρωι πρωι *ad mane mane*. Id est, valde mane, valde cito, quamprimum, et sic habet codex, quo utar. Alterius versionis Græc. meminit S. Ambros. S. Thom. S. August. S. Cyrill. et alii, A *adiuvabit eam Deus*, τω προσωπω αυ, *vultu suo*. Figura huius rei sunt mulieres *valde mane una sabbatorum*, id est, prima die Sabbati seu hebdomadæ, nempe Dominica, venientes ad monumentum, ut venientes ungerent Iesum, Marci 16. et eum a mortuis suscitatum ac fulgentem videntes, Matth. 28. 5. Diebus festis ac dominicis oratio tua matutina Christum in Eucharistia adoret, se ille aperiet gloriosum. Tunc canent omnes tuæ potentiæ, Ps. 89. 14. *Repleti sumus* (Chald. satia nos) *mane misericordia tua*, (ipsa Eucharistia et oleo inde fluente) *exultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris*; et cum Isaia. 33. 2. *Esto brachium nostrum in mane*. Hebr. in matutinis, id est, singulis diebus mane. Non brachium tantum et robur erit oranti Iesus, sed oculus et lux. Locum Ps. 45. modo allatum, Adiuvabit eam Deus mane diluculo, Apollinaris sic reddit in paraphrasi: Εξ της επικουρον εχει πανεπισκοπον ομμα. *Ex aurora auxiliarem habet providum oculum*. Est Sol oriens et oculus Mundi, cui dicamus Ps. 79. 4. *Ostende faciem tuam, et salvi erimus*. Chald. *Splendescere fac* B *splendorem aspectus iucunditatis tuæ super nos, et redimemur*: est Redemptor noster, luce sua hostes tenebrosos, qui nos vinciunt, fugabit, et liberi erimus.

Tropologice. Mane exaudit Deus voces nostras, id est, 14. Tropol. Gratia est matutinum tempus.
per illustrationem gratiæ, quæ est mane propter novem rationes. Primo, quia, sicut mane latrones fugiunt, sic in infusione gratiæ fugiunt dæmones, Exod. 14. 24. *Iamque advenerat vigilia matutina*, (ultima noctis vigilia, cum aurora incipit) *et ecce respiciens Dominus* (Angelus Dei I.
vicarius) *super castra Ægyptiorum per columnam ignis et nubis, interfecit exercitum eorum*, (partem exercitus deiectis fulminibus et lapidibus ignitis) *et subvertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptii*: (dæmones caliginosi) *Fugiamus Israelem. Dominus enim pugnat pro eis contra nos*.

Secundo, quia mane se abscondunt feræ, id est, cogita- II.
tiones pravæ, Ps. 103. 22. *Ortus est Sol, et congregati sunt*. (S. Hieron. oriente Sole recedent) *Et in cubilibus suis col-* C *locabuntur*. S. Hier. in speluncis suis cubabunt.

Tertio, sicut mane alleviantur infirmitates; sic in ortu III.
gratiæ tentationes mitigantur, Iob. 8. 5. *Si diluculo consurrexeris ad Deum, et Omnipotentem fueris deprecatus. Si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te*. Sept. exaudiet deprecationem tuam, *et pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ*, fugato bello nocturno, et dæmonio ambulante in tenebris.

Quarto, mane cantant aves, ita in ortu gratiæ anima IV.
sanctificata. Deus ait Iob. 38. 7. *Ubi eras, cum me laudarent simul* (unico consensu et concentu) *astra matutina*, stellæ matutinæ, ut vertit Pagn. et Arias. Stella matutina est, qui a nocte peccati transit ad lucem Christi.

Quinta, mane excitantur homines a somno corporis, V.
Rom. 13. 11. *Hora est* (legis et gratiæ Christi) *iam nos de somno surgere*. Græce εγερθηναι, excitari de somno scilicet peccati. Ut enim ait S. Chrysost. hom. 62. ad populum Antioch. *Nemo dormit Solem cernens*. Et S. August. illud D Ps. 62. 1. explicans, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo*, sic loquitur: Illuminat animas Christus, et facit eas vigilare. Unde Apostolus v. 12. addit: Nox præcessit, etc.

Sexto, mane se accingunt homines operari, Cant. 7. 2. VI.
Mane surgamus ad vineas, videamus, si floruit vinea, si flores fructus parturiunt. Quod expendens Philo Carpathiorum Episc. ait: Diluculum seu mane interpretatur beneficium Dei, quo anima a tenebris ignorantiæ Dei et cæcitate mentis, et a nocte delictorum, vocatur in admirabile lumen religionis et pietatis. Et tunc vult florere vineam, quando ex odore sanctitatis, veræ fidei præbet argumenta, quæ quidem opera sunt honesta, iusta et sancta. Fidelis enim Christianus omnis ex operibus iustitiæ, qualis sit, agnoscitur. Nam fides sine operibus mortua est, ut corpus sine anima: Ita Philo. Angelus excitavit Eliam dormientem, ut iter cœptum prosequeretur usque ad montem Dei, 3. Reg. 19.

Septimo, mane homines egrediuntur e lectulis, id est, VII.
a carnalibus desideriis, Cant. 3. 1. *In lectulo meo per no-*

Digitized by Google

etem quæsivi, quem diligit anima mea: quæsivi illum, et non inveni. Surgam. Philo mox citatus, ibi ait: eos, qui gravantur peccatis in anima, velut in lectulo dormire: idque in noctibus, hoc est, sceleribus et tenebrosis desideriis corporis et voluptatum: hos sponsum quærere, et non invenire: quia tunc peccata dividunt inter Deum et hominem. Sed qui vult quærendo invenire, et inveniendo possidere, et possidendo frui, eum debere abstrahere se ab omni cupiditate rerum humanarum: nihil nisi necessarium vitæ, idque bono modo et iusto, appetere, honores fugere, divitias aspernari, curiositates evitare, et quoad fieri potest, in meditatione futuræ vitæ et despectione præsentis commorari.

VIII. Octavo, mane gratiæ fugat tenebras ignorantiæ, Iob. 17. 12. *Noctem verterunt in diem, et rursus post tenebras spero lucem.*

IX. Nono, mane incipiunt homines præparare necessaria ad prandium, Exod. 16. 21. *Colligebant autem mane singuli,* (ex manna e nubibus deciduo) *quantum sufficere poterat ad vescendum,* (gomor, seu chœnicem, id est, mensuram capientem id, quod sufficit ad cibum unius diei) *cumque incaluisset Sol, liquefiebat.* Vigiles amat, et iuvat Deus, somnolentos deserit.

ARTICULUS II.

Matutina oratio est Deo acceptissima.

Vers. 5. 1. Pars. ORATIONIS suæ qualitate exposita, tempus illius assignat Propheta noster, v. 5. MANE ASTABO TIBI, ET VIDEBO, QUONIAM (quod) NON DEUS VOLENS INIQUITATEM TU ES.

Nota primo, pro *astabo*, Hebr. est אערך *eherech*, id est, ordinabo, suo ordine disponam. Unde Chald. vertit, *ordinabo coram te.* 2. Arias, disponam tibi. 3. S. Hier. Præparabor ad te, et Pagnin. Præparabo tibi: supple, me vel meam orationem: atque Vatablus, accommodo me tibi, vel ordino me ad te. 4. S. Cypr. de Orat. Domin. et lib. 2. cap. 29. assistam tibi: et Arabs, ut adstem coram te in matutino, et videas me.

15. Mane astandum Deo: 1. Velut gratiæ Datori. Nota 2. Mane astandum est Deo: Primo, ut Liberatori, et multarum gratiarum Donatori. Sic faciebat hoc loco David noster, tum ut gratias ageret de obtentis beneficiis, tum ut nova postularet. Secundo, astabat Deo David ut amico, fiduciam capiens ex sua innocentia et hostium se persequentium erudelitate. Ita S. Hier. Dydimus et alii.

2. Velut Amico. Sic Elias ait, 3. Reg. 17. 1. loquens Achab Regi Israel impio: *Vivit Dominus* (id est, iuro per vitam Dei) *Deus Israel, in cuius conspectu sto.* Septuag. coram quo astiti. Chald. ante quem ministro, *si erit annis his ros et pluvia* (si ponitur pro *non*) *nisi iuxta oris mei verba.* Unde vides viri iusti fiduciam et potestatem, cum Deo se præsentem sistit, eumque intuetur.

3. Velut Iudici. Tertio, astabat Deo David, ut litigans iudici: hine Arias deduci vult similitudinem, quod qui in iudiciis primum locum occupat, primus etiam auditur, maxime, si intento in iudicem vultu, habitu et gestu se hoc agit, quod censet denotari illis verbis, *et videbo,* ut Iudicis oculos ac mentem ad se convertat.

4. Velut Regi. Quarto, astabat Deo David, velut servus Domino, et subditus Regi, ad omne obsequium præparatus, Theodoretus, *excusso*, ait, *a palpebris somno* οὐχ βασιλεῖ καὶ δεσπότῃ, *tanquam Regi ac Domino adsto, deprecationem tibi offerens.* Hunc sequantur Remig. Lyranus et alii.

5. Velut Duci exercitus. Quinto denique, David astabat Deo, velut miles suo Imperatori, eius ductu in hostes impetum facturus, et eius prudentia ac fortitudine ab ipsorum multitudine et dolis ac furore liberandus. Et quidem Hebr. ערך *orach* est vox militaris, ac significat ordinare aciem, militum ordines ad pugnam disponere, militare. Sic Iob. 6. 4. dicit: *Terrores Domini militant contra me,* id est, instar aciei ad prælium ordinatæ sese mihi ostentant, et in me irruunt. Ibi est verbum *arach*: sicut Ps. 49. 21. *Existimasti inique,* (Cassiodorus, iniquitatem) *quod ero tui similis, arguam te, et statuam* (teipsum peccatorem) *contra faciem tuam.* Ps. Ambrosian. sive Gallicanum habet: *Statuam contra faciem tuam peccata tua,* velut aciem monstrorum terrificam, omni telorum genere instructam, flammantes faces tenet luxuria, hastam ira contorquet, arcum dolosum tenet sese occultans invidia, et sic de aliis. Vide prudentiam in bello virtutum et vitiorum. Ab *arach* deducitur מערכה *maaracha*,, acies, locus prælii atque eius ordinatio, ut patet 1. Reg. 4. 2. ac v. 12. Vox Græca παραστάσομαι, est etiam militaris, unde παραστάται dicuntur, qui latus alicuius cingunt armati ad eum protegendum et tutandum apud Herodotum et Xen. Item in prælio, ut ait Hermolaus, parastata nomen est officii, quoniam adiuncti sunt prostatis, hoc est, iis, qui præsunt cornibus: sicut epistatæ, qui tertium in regendis his locum tenent. Vox etiam latina *adstabo* est militaris: Unde *adstites* dicti sunt auxiliares milites ad pugnandum et defendendum.

Armatus itaque David summo mane in oratione se Deo sistebat, Ps. 100. 8. *In matutino* (S. August. Cassiod. in matutinis. S. Hier. mane) *interficiebam omnes peccatores terræ,* motus omnes terrenæ concupiscentiæ. Vide ibi dicta. Apostolus Rom. 13. 12. ait: *Nox præcessit, dies autem* (legis gratiæ) *appropinquavit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis.* Id est, opera fidei, gratiæ et virtutum, quibus veluti armis contra hostes tres, mundum, carnem, dæmonem bello tam offensivo, quam defensivo depugnamus, ut ait Cornelius. Censet etiam Clemens Alex. lib. 4. Stromat. splendidissima et pulcherrima Dei præcepta vocari a Paulo arma lucis: eum vellet, inquit, significare nos, καθαρὰς καὶ λαμπρὰς *mundos et splendidos ad sacrificia et precationes ire debere.* Hoc denotat ignis, qui in altaribus nostris lucet, eum sacrificamus. Ephod seu Superhumerale Pontificis Iudæorum non erat absimile loricæ. S. August. hom. 42. nos exhortatur, ut symbolum Apostolorum quotidie dicamus, cum surgimus, illudque vocat *vestem animæ, quæ et tunica sit, et lorica: 1. Tunica, contra confusionem. 2. Lorica, contra adversitatem.* Qui his orationis armis munitus egreditur domo, victoriam de suis passionibus toto die obtinebit. S. Simeon Sales sapienter stultus, sæpe tota nocte in matutinum usque tempus perseverabat in oratione, humum lacrymis rigans: et mane egrediebatur, secabatque vel frondes oleæ, vel herbas, et coronam sibi texebat, eamque gestabat, manu quoque tenebat ramum unum, et clamabat: *Victoriam Imperatori et civitati.* Dicebat autem civitatem, animam: Imperatorem, rationem, quæ mentis perturbationibus dominatur, ita Metaph. in vita. Toto die reliquo armatus incede per orationes iaculatorias, ut imparatus non invadaris ab hoste. Seneca epist. 12. *Sic,* inquit, *ordinandus est dies omnis, tanquam cogat agmen, et consummet atque expleat vitam.*

Arma lucis munda. S. Simeonis factum notabile.

Symbolice, vox *astandi* quatuor denotat, 1. Munditiem. 2. Erectionem. 3. Perseverantiam. 4. Fiduciam et amorem. 16. Astare Deo denotat: 1.

Nam primo, qui stat, non iacet in terra, non volvitur in eius luto ac pulvere, sed pedibus terram premens toto corpore ab ea extat, ac vestium munditiem servat, liberamque et puram auram captat. S. August. in Ps. nostr. *Astare,* inquit, *est non iacere, non terræ affigi, non terrenis voluptatibus inhiare.* Sic stabant coram Deo Seraphini, Isai. 6. 2. *Seraphim stabant super illud:* nempe super solium Dei excelsum et elevatum. *Seraphim* dicuntur, ait Cornelius, quasi ardentes et incendentes, ob substantiam eorum: 1. *Purissimam* et maculæ omnis expertem. 2. Pervigilem. 3. Mire excitatam. 4. Agillimam. 5. Vi atque efficacia singulari præditam. 6. Splendeotem instar ignis. 7. Et maxime, ob charitatis ardorem. Hæc est calculus, quo tangunt labia Isaiæ atque fidelium orantium, ut mundeatur. Munditiem mentis.

II. Contemplationem cælestium. Secundo, qui stat, erectus est, ac situ erecto cælum contemplatur, terram despicit, ad facienda ardua paratus et expeditus est, oculos habens in manibus Domini, ut, quo placuerit, evolet. Sic Cherubini Ezechielis stabant coram Deo, eius ad nutum stantes et volantes, cap. 1. 25 *Cum fieret vox super firmamentum,* (id est, cælum sphæ-

ricum expansum coloris aerei, disphanum atque effulgens instar crystalli, quod super currum Dei et capita Cherubinorum apparebat, et cui Dei thronos insidebat, et Deus in throno) *quod erat super caput eorum, stabant, et submittebant alas:* extentas tamen retinendo et paratas ad volandum, ut patet v. 11. sed submittunt, obedientiam suam testantes. S. Chrysost. *Astabo tibi, non loco, sed factis. Qui enim est eiusmodi, is prope Deum esse potest. Ut enim prope simus, vel procul, ex eo evenit: Deus enim est ubique.* Sic Sancti stant ante Deum in cælo, Apoc. 7. 9. *Stantes ante thronum, et in conspectu Agni, amicti stolis albis,* (corporibus mundis) *et palmæ in manibus eorum,* ob virtutum opera, quibus erecti stetere victores tentationum. Sponsus sponsæ suæ ait, Cant. 7. v. 7. *Statura tua assimilata est palmæ:* pro *statura* Hebr. est קוֹמָה *Kuma*, id est. altitudo seu statura erecta et excelsa. Statura porro Sponsæ, id est, animæ Deo gratæ est, ut ait Honorius in Cant. *perfectio virtutum*, quæ a primis fidei rudimentis cœpit, et proficiendo crescit in virum perfectum, id est, in omnimodam et absolutam perfectionem.

III. *Perseverantiam.* Tertio, situs standi perseverantiæ est symbolum: Astare, inquit Cassiod. hic, est semper assistere. Per hoc autem verbum *devotionis continuitas* indicatur. Ille enim bene dicitur Deo astare, qui dignus potest eius conspectibus apparere. Ita ipse. Sic stabat ille Angelus, Apocal. 10. 1. *Facies eius erat ut Sol, et pedes eius tanquam columnæ ignis.* Quam firmæ essent illæ ac stabiles columnæ, subdit v. 2. *Et posuit pedem suum dextrum super mare,* (calcans adversa, et immotus in tentatione ut tempestate) *sinistrum autem super terram,* calcans omnes delicias et prosperitates terrenas.

IV. *Spem et charitatem.* Quarto, qui stat coram aliquo constanter et perseveranter aliquid petens, aut amat, aut sperat. Sic stabat Abraham coram Deo orans pro Sodoma et tota Pentapoli, cuius instans exitium audiverat, Gen. 18. 22. *Abraham vero adhuc stabat coram Domino,* in oratione, ut addit Chald. et patet ex toto reliquo capite, ubi iterata Abrahæ pro perituris oratio ponitur. Sic stetit Moses cum Deo in monte Sinai, Exod. 34. 5. *Cumque descendisset* (in eum montem) *Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, invocans nomen Domini:* id est, Dominum, quo transeunte dixit, v. 6. Dominator Domine, Deus misericors, etc. Neque enim placet Cornelius, qui ea vult dicta ab ipso Domino, id est, Angelo eius vices tenente.

17. *Tropol. Iuvenes pii mane astant Deo.* Tropol. Mane astat Deo, qui vitæ probitatem sectatur, et abstrahit se a terrenis rebus in prima iuventute. Ideo Iesus intuitus iuvenem, qui dicebat se præcepta omnia observasse a iuventute sua, Marc. 10. 21. *dilexit eum,* et hortatus est eum, ut se venditis omnibus sequeretur; sed qui steterat, sequi noluit: sunt enim consilia difficiliora præceptis. Saltem ita sta, ut non iaceas in luto. S. Aug. in Ps. nostr. *Astabo, quid est, nisi non iacebo? Quid est autem aliud iacere, nisi in terra quiescere, quod est in terrenis voluptatibus beatitudinem quærere? Astabo, inquit, et videbo. Non est ergo inhærendum terrenis, si volumus Deum videre, qui mundo corde conspicitur.*

18. *Anagog. Mane perpetuum est æternitas beata.* Anagogice. *Mane astat Deo,* qui ei in æternitate astat, eum videns facie ad faciem: ibi enim est mane perpetuum, die non inclinante in vesperam. Ita S. Thomas et Remigius. Sol Ierusalem cælestis, nempe Christus, semper stat, Apoc. 21. 23. *Civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei illuminat eam, et lucerna eius est Agnus, et ambulabunt gentes in lumine eius.*

19. *Matutina oratio est utilis ob 6. rationes:* Moraliter nota, utilissimam esse orationem matutinam, propter sex rationes. Primo, quia nocte exacta gratiæ sunt Deo referendæ de bonis acceptis et incommodis evitatis, atque quod Deus diem nobis concedat ad operandum, Ps. 58. v. 17. *Exultabo mane* (exultans laudabo) *misericordiam tuam.* S. Hilar. Psalter. Gallican. et Cassiodor. *Exaltabo.* Hebr. אֲרַנֵּן *arannen*, clara voce et cum iubilatione laudabo. S. Ambros. serm. 43. id dat præcepti. Cum,

1. *Ad gratias agendas de nocte transacta.* ait, diluculo surgimus, debemus, priusquam procedamus e cubiculo, gratias agere Salvatori, et ante omnes actus sæculi, actus habere pietatis, qui nos quiescentes et dormientes in lectulis custodivit. Quis enim nisi Deus dormientem custodit hominem? Qui ita resolutus in somnum, et oblitus sui vigoris humani, a se alienus efficitur, ut nesciat, quid ipse sit, ubinam demoretur, adesse sibi ipse certe non possit. Ita ipse.

Secundo: Matutina oratio prodest ad expiandas illusiones nocturnas, ad fuganda e memoria et imaginatione insomnia, et labes contractas eluendas, tenebrasque mentis effugandas, Amos 5. 8. *Quærite Dominum convertentem in mane tenebras:* tum corporeas, tum spirituales. Pagnin. vertit: *Qui convertit in mane umbram mortis.* Est Iesus Sol oriens, Zachar. 3. 8. *Ecce ego adducam servum meum Orientem.* Hebr. צֶמַח *tsemach*, germen, solare scilicet. Huic fac, quod veteres Ethnici Soli, ut refert Sophoclis interpres: *Mos, ait, veteribus, ut viso aliquo gravi insomnio, statim summo mane illud Soli narrent: ut is, qui contrarius est nocti,* αποτροπην εργασεται τετε, infortunium averruncaret. II. *Ad peccata, et quæ acciderunt, expianda.*

Tertio: Matutina oratio est optima sementis, ut toto die opera bona feliciter germinent, Eccl. 11. 6. *Mane semina semen tuum.* 2. Matutina oratio potest dici cum S. Chrysostomo reliquorum diurnorum operum, καλον θεμελιον, bonum fundamentum. 3. Est omen prosperum sequentium actionum. Appian. lib. 5. bellorum, refert: cum exercitui Romano exeunti e castris Æthiops occurrisset, subito a militibus fuisse interfectum, velut οιωνισμα φαυλον, *inauspicatum prodigium.* Nobis primo mane semper occurrat Deus, hunc Solem primum intueamur. Tyrius quidam servus, Stratonis heri sui industria orientem Solem primus intuitus est, ac Rex acclamatus. Vicissim servi sui commento Darius Rex Persarum est renunciatus, quod equus eius ad aspectum Solis, quem pro Deo colebant, primus adhinniisset. III. *Ut bona opera tota die fiant.* *Stratonis industria dat regnum servo suo.*

Quarto: Matutina oratio fugat peccata totius diei, lucem invehens, Cant. 6. 9. de Anima proficiente in virtutibus dicitur: *Quæ est ista, quæ progreditur* (de virtute in virtutem: Pagn. quæ videtur) *quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna, electa ut Sol.* Aurora est initium lucis, Luna est quoddam eius incrementum: Sol vero est lucis plenitudo. S. Gregor. in Cant. Sunt, ait, nonnulli, qui, dum se peccasse cognoscunt, et per hoc ire ad tormenta pertimescunt, subito tenebras iniquitatis derelinquunt, et luce iustitiæ accendi concupiscunt: mox ad sanctam operationem consurgunt, et per bona, quæ faciunt, clarere quibusque proximis incipiunt. Hi procul dubio velut aurora consurgentes progrediuntur, quia subito noctem peccati evacuantes, ad lucem magis ac magis dilatantur. Sic anima, quæ prius erat in tenebris, nunc splendens apparet, et quæ etiam in semetipsa obscurabatur, nunc aliis lumine sanctæ operationis resplendet. Ita Gregor. Qui deinde ait, eam animam fieri Lunam, dum exemplum boni operis præbet peccatoribus: Solem vero, eum in iustitia crescens ipsis Sanctis lucet, eosque suis virtutibus permovet. IV. *Ut muniat contra tentationes diurnas.*

Quod autem ad hoc iuvet oratio mane facta, docet S. Ephrem serm. de orando Deo: *Si,* inquit, *orationem operi præmiseris, et surgens e lecto primorum motuum tuorum initia ab oratione duxeris, aditus peccato in animam non patebit.* Hoc deinde declarat inductione, et per orationem virtutes acquiri et conservari ostendit, ait enim: *Oratio temperantiæ est custodia, iracundiæ frænum, animi elati repressio, et ad modestiam revocatio, odii ob acceptas iniurias medicina, invidiæ destructio, impietatis correctio. Oratio corporum robur, rei familiaris administratio, recta iuris legumque constitutio, regni potentia, trophæum atque vexillum belli, tutela pacis. Oratio virginitatis sigillum est, fides nuptiarum, etc.* Si vel hostes irruant, tutabitur nos oratio matutina: suppeditans arma. S. Chrysost. hom. 41. ad popul. Antioch. *Armis,* inquit, *nobis opus est: Magna vero armatura oratio; opus est ventis a puppi, opus omnia discere, ut diei spatium absque naufragiis et vulneribus transigamus. Multi namque per dies singulos scopuli, et frequenter illiditur scapha, atque submergitur: propterea nobis opus est oratione, matutina præsertim et nocturna.* Hæc Chrysost.

20. V. *Est oblatio primitiarum.* Quinto: Oratio matutina est oblatio primitiarum totius diei Deo gratissima, Exod. 35. 5. *Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius et prano animo offerat eas Domino: aurum et argentum, et æs, hyacinthum et purpuram, coccumque bis tinctum, et byssum, pilos caprarum, etc.* Agit de iis, quæ orant offerendo ad fabricationem et ornatum tabernaculi: per hæc outem figurari possunt variæ virtutes, quibus templum animæ est decorandum in oratiane. *S. Ægidii prudens admonitio.* S. Francisci socius B. Ægidius dicebat: Si gratiam in precibus sentis, ora, ut augeatur: si noo sentis, ne cesses idcirco a precibus: gratos enim habuit Deus etiam caprarum pilos, qui ei iuxta præceptum legis offerebantur. Ita ipse. Exod. autem 23. 19. præcipitur. *Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui.* Hoc adapta Missæ quotidie audiendæ.

Non tantum primitiæ frugum, sed etiam animalium primogenita Deo offerebantur, Exod. 13. 12. *Separabis* (Hebr. *haabarta*, hoc est, transire facies: ad Deum scilicet, illi offerendo) *omne, quod operit vulvam, Domino, et quod primitivum est in pecoribus* (capris, ovibus, et bobus. Hebr. enim *behema*, hæc omnia includit) *tuis.* Glossa ibi exponit, esse offereoda Deo primordia bonorum operum. Et S. Ambros. lib. 3. de Virgin, ait: *Primitias vigiliarum tuarum Christo dicato, primitias actuum tuorum Christo immola.* Et in Ps. 118. serm. 19. Grave est, inquit, si te otiosum in stratis radius Solis orientis inverecundo pudare conveniat, et lux clara feriat ocuios somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium, siuo ullius devotionis munere, ac sacrificii spiritalis oblatiane feriata transmissum. An nescis, o homo! quod primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiaoa tibi messis, quotidiaous est fructus. Occurre ergo ad Solis ortus, ut te oriens inveniat iam paratum. Ita Ambrosius.

Propheta noster ait Ps. 87. 14. *Mane oratio mea præveniet te*, id est, præcedet omnia dooo, quæ mihi toto die daturus es, q. d. summo mane arabo te, ut bonis tuis me in diei decursu cumules, Sap. 16. 28. *Oportet prævenire Solem ad benedictionem tuam, et ad ortum lucis te adorare.* S. Nilus hanc esse perfectam orationem docet de Oratione, cap. 121. *Hic orat, qui primordia cogitationum et notitiarum mentis suæ Deo dedicat.* Ab illa oratione benedictionem Dei ariri tradit S. Greg. Nyssenus orat. de scopo Christiani: ait enim in memariam revocandum esse, Abrahamum benedictione Melchisedecis lætum et mirabilius excitatum fuisse, quod non consecutus esset, nisi prius απαρχας και τα καιρια, *primitias et præcipua Dei*, Sacerdoti obtulisset; καιρια autem ait dici, ακροθινια των υπαρχοντων, *primitias manubiarum*, hoc est, inquit, *animam ipsam atque mentem:* sicque uobis figurari et præcipi, non anguste nec sordide, sed ultro et copiose, laudationes atque preces summo mane Deo sacrificare.

Est holocaustum. Oblationem hanc matutinam holocaustum vocat Cassianus, collat. 21. cap. 26. Cum, inquit, expergefacti a somna, et quasi rediviva post soporem alacritate surgentes, priusquam motum sensus ullius corde concipiant, vel memariam aut curam rei familiaris admittant, *cogitationum suarum ortus atque principia divinis consecrant holocaustis: quid nisi primitias fructuum suorum, per summum Sacerdotem IESUM Christum, pro usu vitæ huius, et imagine quotidianæ resurrectionis exolvunt?* Singulas deinde holacausti partes expendit, ac primum in lingua. Qui, inquit, a somno excitati *hostiam iubilationis suæ* Deo similiter offerentes, primo linguæ suæ motu ipsum invocant, ipsius nomen laudesque concelebrant, atque ad canendos ei hymnos, primo labiorum claustra reserantes, *immolant Deo sui oris officia.* Secundo, oblatiooem maouum et pedum declarat. Cui, ait, etiam pari deferunt moda, *prima manuum gressuumque Libamina*, cum e cubilibus consurgentes, in oratione consistunt, et priusquam in propriis causis membrorum suorum fungantur afficio, nihil sibi de ministeria eorum ante decerpunt, sed ad ipsius honorem promovent gressum, atque in eius laudatiane defigunt, et ita *cunctorum motuum suorum primitias* protensione manuum, incurvatione genuum, et totius corporis prostratione persolvunt. Concludit deinde paucis ioterpositis: *Idcirco si placitas et acceptabiles Deo primitias ex fructibus nostræ mentis optamus afferre, non mediocrem sollicitudinem debemus impendere, ut omnes nostri corporis sensus, matutinis præcipuæ horis, tanquam sacrosancta Domini holocausta, in omnibus illibata atque intacta servemus.* Docet quoque, dæmones primitias illas diei ambire. Suggestiones, ait, subtilissimas inimicus oobis adhuc quiescentibus, ac sopore demersis, per phantasias inanium somniorum ouferre conatur, quibus nos mox evigilaturos occupet et involvat, ut *primitiarum nostrarum apima deflorans primus ipse decerpat.* Hactenus Cassianus.

Sexto denique, ut iam art. præced. vidimus, oratio matutina exauditur: *Mane exaudies vocem meam.* Vide ibi dicta, in fine. Adde, textus Arab. causam exauditionis ostendit esse, quod mane fiat: *Quia ad te orabo in matutinis meis, audi o Domine mi! orationem meam.* Mane Deus dabat manna Israelitis in deserto, Exod. 16. 13. *Mane ros iacuit per circuitum castrorum.* Ros vocatur manna, quod rori et crystallinæ guttæ in Coriandri seminis formam conglobatæ esset simile, ut docet Philo, Iosephus et S. Gregorius Nyssenus. Id autem mane cecidisse ait Salomon, Sap. 16. 28. *Ut notum omnibus esset, quoniam oportet prævenire Solem ad benedictionem tuam,* (active, id est, ut te laudemus. Græc. επ ευχαριστιαν σου, id est, in agendis gratiis tibi, ut vertit Holkot. 2. Passive, ut a te benedicamur) *et ad ortum lucis te adorare.* Græce εντυγχανειν σοι, *occurrere tibi*, ut idem reddit. Statim, ut evigilamus, Deus venit ad nos, et gratiam suam offert, venienti occurrendum est. Noster etiam interpres recte habet, *adorare te.* Nam εντυγχανω cum dativo personæ significat adire, convenire, colloqui, et sic usurpat Plato, et ipse Paulus Rom. 11. 2. *Elias interpellat Deum*, εντυγχανει τω Θεω. 21. VI. *Optata obtinet oratio matutina.*

Eas igitur ob causas Rex noster ait: *Mane astabo tibi.* Et Ps. 118. 147. *Præveni in maturitate, et clamavi.* Hebr. נשף *nesceph*, id est: 1. *In crepusculo*, ut Pagn. et Arias vertunt. Crepusculum autem matutinum est lux dubia, quæ fit ante Solis ortum, cum aurora incipit tenebras fugare. 2. S. Hieron. *in tenebris*, id est, antequam sit lux perfecta. Psalt. vetus, *intempesta nocte.* Sept. εν αωρια, id est, ante horas, ante tempus, ut S. Ambrosius exponit, q. d. ante tempus, quo homines laborare, et ad opera sua discurrere solent. S. August. *in immaturitate*, q. d. cum necdum tempus est maturum ad omnia, præveni et clamavi: præveni omnes homines et res, quibus animus occupari posset. 2. Præveni etiam tentationes dæmonis. 3. Præveni ipsa Dei beneficia, indignum censens ipsis frui ante orationem. 4. Præveni præsertim Solem et eius lucem. Notabile est, quod refert de Carolo V. Imp. Surius in commentario, 1558. Carolus V. quotidie, ait, suas *mane horas canonicas*, ut vocant, legebat, easque ita extendebat, ut bis tantum fere, quantum Presbyteri, semper mane legerit. *Carolus V. diu orabat.* A cæna semper redibat ad longissimas preces suas, quæ duarum plerumque erant horarum, sicut et matutinæ. Et hinc tanta illi in rebus gerendis felicitas, insignes victoriæ: adeo ut ob multa fortissime gesta, Galli eum Herculi, Germani Carolo Magno, Itali Davidi, Siculi Africano, Hispani Alexandro Magno, Turcæ Iulio Cæsari, Afri Annibali compararent. Plurimi de eo dicebant, Carolus sæpius cum Deo, quam cum hominibus loquitur. In singulas bellorum expeditiones, novas sibi preces ipse et componebat, et sua manu conscribebat, quæ prolixitate fere æquarent septem illos psalmos usitatissimos, easque prius examinandas dabat suis confessariis, et ab eis approbatas quotidie etiam in agmine et acie dicebat: et nonnumquam ab agmine secedebat, ut prolixius et ferventius oraret: Ita Surius. De pietate Regum nostrorum dicam fusius ex instituto Ps. 19. et 20. ac 21. Veteres Christiani matutinas Deo orationes fundebant. Tertull. in Apolog. cap. 2. *Plinius Secundus*, inquit, *cum provinciam regeret damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc Traianum Imper. allegans præter* *Christianorum primorum preces matutinæ.*

Digitized by Google

obstinationem non socrificondi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quom cœtus ontelucanos ad caaeadum Christo et Deo, ad confœderandam disciplinam, homicidium, odulterium, fraudem, perfidiam, et cætero scelera prohibentes. Traianus tunc vetuit illos quæri. Iudæis præceperat Deus socrificium matutinum. Exod. 29. 38. et 39. *Hoc est, quod facies ia altori: Agnos onaiculos duos per singulos dies iugiter. Unum agnum mone, et alterum vespere.* Persæ Solem orientem quotidie adorabont. Procopius lib. 1. de bello Persico narrat Perosam eorum Regem, Euthalitarum insidiis circumventum fuisse: eique capto has salutis expediendæ, et libertatis adipiscendæ leges Regem Euthalitarum tulisse, ut se tanquam Dominum adoraret, fidemque iureiurando solemni daret, Persas non amplius cuai bello persecuturos. Qua de re Magos, quos in comitatu babebat, consuluit. Illi autem ei responderunt, quod od iusiurandum ottineret, liberum ei esse facere, quod vellet: at, quod adorationem spectaret, astu doloque fallendum hostem; *esse enim Persis legem*, τας ηλιῳ ανατολας προσκυνειν, *Solem orientem singulis diebus venerori.* Eam ob rem tempus hac in re observandum esse, ut mone Regem Euthalitarum conveniret, ac tum ad Solem orientem conversus eum adoraret: atque hoc modo more servoto, facti ignominiam eum vitaturum: sicque hac fallacia evosit Perosas.

22. Ad matutinam orationem incitamur: I. Galli vigilantia et cantu.

Monet nos ad manc orandum, præter utilitatem nostram, primo galli vigilantia Deum suo cautu in aurora prima adorantis. Iob ideo vocat gallum iatelligentem cap. 38. 36. *Quis dedit gallo intelligentiam?* Plin. lib. 10. cap. 21. vocat gallos vigiles nocturnos, qui quarta castrensi vigilia ad curas laboresque revocant, nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere. S. Chrysologus eam nobis vigilantiam ob oculos ponit, serm. 21. *Vigila homo*, inquit, *vigila, habes exemplum, ut, quod tibi gallus impendit hospiti, tu tuo exhibeas Creatori, præsertim cum tibi ille insonat profuturus, cum te ad opus suscitat, cum diem nuntiat iam viciaum: quanto magis hymnis cælestibus te Deum de superno sede tuam suscitare convenit ia salutem?*

II. Stellarum luce.

Secundo: Stellorum odhuc in primo crepusculo lucentium nos ad Deum laudandum hortatur chorus. Deus a Iobo petit, cap. 38. 7. *Ubi eras, cum me loudarent astra matutina?* Id est, initio mundi facta: A te vero postulat, ubi es, eum me quotidie laudant astra matutina? Ubi es? In lecto, in deliciis, in otio et torpore. S. Chrysost. hom. 42. ad popul. *Vide*, ait, *stellarum choream, altum silentium, multom quietem, Domini tui dispensationem admirare. Anima tunc est purior, levior, et subtilior, magis sublimis et agilis. Ipsæ tenebræ, multumque silentium ad compunctionem inducere possunt. Si vero cælum respexeris, sideribus tamquam iaaumeris oculis distinctum: si cogitaveris, quod interdiu clamantes, ridentes, lascivientes, salientes, inferentes iniuriam, opprimentes, minantes, intentontes innumera mala, nunc hi nihil o mortuis differunt, omnem humanam damnabis insolentiam.* Stellæ tuæ sunt oculi tui, tum corporis, tum animi. Dic cum Propheta et vidente nostro Ps. 118. 148. *Prævenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditorer eloquia tua.* S. Hier. prævenlebant oculi mei vigilias, artificum scilicet, qui summo manc surgunt ad sua opera. Sic Demosthenes eos præveniebat ad studendum. Accedit Deus ad vigiles. Iob. 8. 6. et 7. Si diluculo consurrexeris ad Deum, et Omnipotentem fueris deprecatus, *statim evigilabit ad te*, (Sept. deprecationem exaudiet tuom) *et pacatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ*, id est habitaculum tuum iustam, domum tuam sanctam, et piam faciet pacatam, eam pace, felicitate, et bonis omnibus cumulabit.

III. Solis orientis fulgore.

Tertio denique: Solis orientis radii terris infusi te ad Dei laudem excitant, Eccli. 43. 2. *Sol in aspectu* (in ortu suo, cum terras aspicere incipit) *onnuncians in exitu* (in egressu ex alio hemisphærio, in sua aurora) *vas admirabile opus excelsi*: annunciat autem Sol oriens hominibus, ut Deum laudent. Unde Arabicus textus habet: *Creavit Solem, ut eo illuminentur, et glorificent eum patres: admiratio* (est) *ars Excelsi*. Memnonis statua statim atque Solis radio tangebatur, voces edebat: Dionysius Thrax lib. 3. diæres. *Antiquorum*, ait, *templa*, ηλιον υπερκυψαντα ευθυς υποδεχεσθαι ειωθεσαν, *statim orientem Solem solebant excipere, et statim orto lumine fenestris ac foribus patefactis repleri, ubi sacrificia fiebant.* Apollonii interpres l. 1. Argonaut. *Diis*, inquit, *maaibus socra fiunt, Sole obeunte*: ουρανιοις υπο την εω ανατελλοντος τῳ ηλιῳ: *Cælestibus mane Sole oriente.* Populi præsertim qui sub polis habitaut, quod longiores habeant dies, et noctes, magna festivitate adventum Solis celebrant.

Conclude igitur eum Rege nostro: *Mane astabo tibi, et videbo.* Tunc Sol mentis et corporis oritur. Sap. 6. 15. de sapientia dicitur: *Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit* (ad eam requirendam) *assidentem enim illam foribus suis inveniet*: ut scilicet venientes excipiat, iisque se tradat. Et ipsa dicit Prov. 8. 17. *Ego diligentes me diligo: et qui mane vigilant ad me, invenient me.* Complut. invenient gratiam. S. Ignotius in epist. od Mariam Cassabolitem, *invenient pacem:* id est, felicitatem, prosperitatem, perfectionem, bona omnia. Contra vero, qui ad eam non vigilaverint, invenient bellum et miserias. Nimius somnus bella intestina, et gravia commovet. De surrectione et oratione matutina lege nostrum Ioan. Suffren. tom. 1. part. 2. cap. 1.

ARTICULUS III.

Oratio detegit odium Dei in omaes peccatores, præsertim in mendaces ac dolosos.

PRIMO articulo qualitates varias bonæ orationis vidimus; in secundo, tempus eius commodissimum. Nunc eius causam efficientem videamus: nempe contemplationem divinæ sanctitatis, omne peccatum, et peccatorem aversantis. Vers. 5. ET VIDEBO, QUONIAM (quod) NON DEUS VOLENS INIQUITATEM TU ES. Vers 5. 2. Pars.

23. Contemplatio Dei est attenta et sedula.

Nota primo, *pro videbo*, Hebraice est אצפה *atsope*, speculabor, ut vertit Pagn. Arias, Vatabl. Caiet. Muisius, et alii. Aquila, σκοπευσω, id est, speculabor, dispiciam, intuebor. Sept. εποψομαι, *introspiciam*, denotat speculationem atteatam, penetrontem, intima quædam pervadentem, mysteria altissima cognoscentem, ac Dei ipsius naturam, essentiam, et attributa. S. August. tract. 34. in Ioan. et 1. de Trinit. cop. 8. S. Cyprian. de orat. Domin. et lib. 2. cap. 29. S. Hier. hic vertunt: *Contemplabor.* Psalterium Æthiopicum: *Contemplabor te.* Contemplatio autem, est consideratio seu meditatio rerum occultiorum, ut ait Tullius 4. de finibus, sed perfectissima est illa quæ in Deo considerando et inspiciendo occupatur. S. Thom. 2. 2. quæst. 180. art. 4. Principaliter ad vitam contemplotivam pertinet contemplatio divinæ veritatis: quia huiusmodi contemplatio est finis totius humanæ vitæ. Unde S. August. dicit in primo de Trinit. cap. 8. circa med. tom. 3. quod contemplatio Dei promittitur nobis, ut actionum omnium finis otque æterna perfectio gaudiorum: quæ quidem in futura vita erit perfecta, quando videbimus Deum facie ad faciem, unde et perfecte beatos faciet. Nunc autem contemplatio divinæ veritatis competit nobis imperfecte, videlicet per speculum et in ænigmate. Unde per eam fit nobis quædam inchootio beatitudinis, quæ hic incipit, ut in futuro continuetur. Unde et Philosophus in lib. 10. Ethic. cap. 6. 7. et 8. tom. 5. in contemplatione optimi intelligibilis ponit ultimam felicitatem hominis. Sed quia per divinos effectus in Dei contemplationem manuducimur, secundum illud ad Rom. 1. Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: inde est quod etiam contemplatio divinorum effectuum secundario ad vitam contemplativam pertinet, prout scilicet ex hoc manuducitur homo in Dei cognitionem. Unde S. August. dicit in lib. de vera relig. cap. 29. parum a princip. tom. 1. quod in creaturarum consideratione non vana et peritura curiositas est exercenda, sed gradus ad immortalia et semper permanentia faciendus. Richardus a S. Victore lib. 1. de contempl. cap. 6. sex

Digitized by Google

species contemplationum distinguit. Quarum prima est secundum solam imaginationem, dum ottendimus res corporales. Secunda autem est in imagiuatione secundum *rationem*, prout scilicet sensibilium ordinem et dispositionem consideramus. Tertia est in ratione secundum imaginationem, quando scilicet per *inspectionem rerum visibilium* ad invisibilia sublevamur. Quarta autem est in ratione secundum *rationem*, quando scilicet animus intendit invisibilibus, quæ imaginatio non novit. Quinta autem est supro rationem, quando ex divina revelatione cognoscimus ea, quæ humana ratione comprehendi non possunt. Sexta autem est supra *rationem*, et præter *rationem*: quando scilicet ex divina illuminatione cognoscimus ea, quæ humanæ rationi repugnaro videntur: sicut ea, quæ dicuntur de mysterio Trinitatis. Vide dicta Ps. 115.2. *Ego dixi in excessu meo*, (Psalterium vetus, S. August. S. Prosper. *in extasi mea*. Sept. εν τῇ εξϛασει μȣ) *omnis homo mendax*. Ibi non pauca et de contemplatione et de variis nominibus alus reperies.

Nota secundo: S. Basil. Theodoretus, Enthymius, Complut. Regia, ot varii codices Græci, habent, *εποψει με*, id est, videbis me: ut scilicet me in tribulatione positum, et a Saule ad necem sine ulla causa quæsitum, iuves. q. d. Mane astabo tibi, tuque faciem a me non avertes, sed ridentibus oculis et faventi benignoque vultu me aspicies, radiis tuis collectum tot ærumnis dolorem abstergens, et opem appromittens. Sed melius emendati codices habent *εποψομαι*, aspiciam, intuebor, contemplabor, intro et intima aspiciom: cor ipsum divinum, et amorem, propter quem affligi me patitur, et quo me liberabit, videbo.

24. David mane astans Deo, videbat.

Quæres: Quænam mane astans Deo videbat David? Primo, Valentia, cum dicitur: *Mane astabo tibi, et videbo*, putat agi de visione mysteriorum novæ legis.

I. Mysteria legis gratiæ.

Secundo, S. Hier. S. Aug. S. Greg. lib. 10. mor. cap. 27. et lib. 23. cap. 21. putant mentionem fieri visionis et contemplationis beatitudinis. *Non est adhærendum terrenis*, oit S. August. *si volumus Deum videre, qui mundo corde conspicitur.*

II. Suavitatem beatitudinis.

Tertio: Caietanus vult denotari perspicacem notitiam rerum agendarum, quibus Deo serviotur cum cauto quadam cura et exorcitatione, qualis est illius, qui de specula prospectat. Et quidem Hebr. צפה *tsapha*, seu *sapa*, undo et speculor deducitur, significat non tantum specu-

III. Rerum agendarum varietatem.

lari, intueri, contemplari, aspicero, prospicere: sed etiam expectare et sperare. Sic Michæas Propheta dicit cap. 7. 7. *Ego autem ad Dominum aspiciam.* (Hebr. *atsape*, in Domino specnlabor, ut vertit Arias: Dominum expectabo, ut Pagn.) Unde magis explicans, subdit: *Expectabo Deum Salvatorem meum*, id est, qui me a captivitate Babylonica liberet: loquitur enim in persona Ierusalem, ut ait S. Hieron. et Rupertus. 2. Alleg. Salvatorem intelligit, Iesum.

IV. Efficaciam orationis.

Quarto, *videbo*, id est, certo sperabo meam orationem esse exaudiendam, et hostes meos puniendos esse: ita R. Salomon et Lyranus.

V. Et genuine, Dei summum odium in peccata.

Quinto denique, et optime, Caietan. Bellorm. Titelm. Dionys. Carthus. et alii: *Videbo*, id quod sequitur: nempe, quod non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit iuxta te malignus, etc. Unde vidit, et sibi esse vacandum pietati, et hostes suos iniustos a Deo esse proterendos.

Materia itaque contemplationis Prophetæ nostri fuit Dei summa sanctitas et bonitas, qua detestatur omne vitium et vitiosos. vers. eod. 5. QUONIAM NON DEUS VOLENS INIQUITATEM TU ES.

Vers. 5. 3. Pars.

25. Deus non vult peccata, quomodo?

Nota, non dicitur, quod Deus sit nolens iniquitatem: quia, cum sit omnipotens, si efficaciter nollet esse ullum peccatum, nullum esset: non dicitur etiam, quod sit volens iniquitatem, quia, cum sit ipsa prima et essentialis Bonitas, hoc est prorsus impossibile: sed dicitur, quod sit non volens iniquitatem, quod est negativum, non positivum: vult tamen positivo actu voluntatis suæ permittere peccata, permissio enim illo bona est: itaque ad eam potest terminari actus divinæ voluntatis.

Dices: Mala fieri et non fieri, sunt contradictorie opposita: *sed Deus non vult mala non fieri, quia, cum mala quædam fiant, non semper voluntas Dei impleretur. Ergo Deus vult mala fieri.* Resp. cum *S. Thoma* 1. *p. q.* 19. art. 9. ad 3. quod, licet malo fieri et mala non fieri contradictorie opponantur: *tamen velle mala fieri, et velle mala non fieri, non opponuntur contradictorie, cum utrumque sit affirmativum. Deus igitur neque vult mala fieri, neque vult mala non fieri, sed vult permittere mala fieri. Et hoc est bonum.*

Quod autem Deus non possit velle iniquitatem, *patet*: quia voluntas omnis non est, nisi boni. Ut enim ait S. *Thom.* 1. 2. q. 8. art. 1. Voluntas est appetitus quidam rationalis: omnis autem appetitus non est, nisi boni. Cuius ratio est, quia appetitus nihil est aliud, quam quædam inclinatio appetentis in aliquid. Nihil autem inclinatur, nisi in aliquid simile et conveniens. Cum enim omnis res, in quantum est ens et substantia, sit quoddam bonum, necesse est, ut omnis inclinatio sit in bonum, et inde est, quod philosophus dicit lib. 1. *Ethic.* in princ. lib. tom. 5. quod bonum est, quod omnia appetunt. Sed considerandum est, quod, cum omnis inclinatio consequatur aliquam formam, appetitus naturalis consequitur formam in natura existentem: appetitus autem sensitivus vel etiam intellectualis seu rationalis, qui dicitur voluntas, sequitur formam apprehensam: sicut igitur id, in quod tendit appetitus naturalis, est bonum existens in re: ita id, in quod tendit appetitus animalis vel voluntarius, est bonum apprehensum. Ad hoc igitur, quod voluntas in aliquid tendat, non requiritur, quod sit bonum in rei veritate, sed quod apprehendatur in ratione boni: et propter hoc Philosophus dicit in l. 2. Phys. text. 31. tom. 2. quod finis est bonum, vel apparens bonum. Deus autem videt res, ut sunt, nec fallitur apparentia: itaque non potest velle malum culpæ, cum in eo nullo sit ratio veri boni. S. Dionys. Areop. lib. de divinis nominibus ait, Dei sanctimoniam esse, *παντος αγης ελευθεραν και παντελη, omnis labis expertem, et numeris omnibus absolutissimam.* Et S. Greg. Naz. serm. 1. in Annunciat. Deum vocat, *αγιασμȣ κυριον, sanctificationis Dominum.* Itaque omnes horruerunt Marcionem asserentem duos esse Deos: malum unum, qui hæc visibilia creaverit: et bonum alterum, nempe Christum, qui invisibilia produxerit. De eo sic Tertull. lib. 1. in ipsum: *Nihil tam barbarum ac triste apud Pontum, quam quod illic Marcion natus est, Scytha tetrior, Hamazobio instabilior, Massageta inhumanior, Amazonia audacior, nubilo obscurior, hyeme frigidior, gelu fragilior, Istro fallacior, Caucaso abruptior. Quidni? Penes quem verus Prometheus Deus omnipotens blasphemiis lancinatur.*

Noto secundo: Cum dicit David: *Non Deus volens iniquitatem tu es*, alludere ad idola, eaque perstringere, q. d. Non es Deus idolis similis, quæ delectantur iniquitate, modo homines ad crudelitatem, modo ad luxuriam, modo ad alia incitando, et vitiorum cultores, inventores ac fautores amando ac fovendo. Nicephorus in Psal. nostr. illam allusionem vidit ad Deos gentium, quos, ut ait, idololatræ erroris ministri colunt omni improbitate lætantes. Nota, sunt Iovis, Veneris, Martis et aliorum Deorum scelera. Terentianus iuvenis ad fœda se excitat exemplo Iovis sui. S. Augustin. id ob oculos ponit lib. 1. Confess. cap. 16. *Nonne legis tonantem Iovem et adulterantem? Et utique non posset hæc duo, sed actum ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falso tonitruo. Quis penulatorum magistrorum audiat aure sobria, ex eodem pulvere hominem clamantem, et dicentem: Fingebat hæc Homerus, et humana ad Deos transferebat: divina mallem ad nos. Sed verius dicitur, quod fingebat hæc quidem, sed hominibus flagitiosis divina tribuendo, ne flagitia, flagitia putarentur: et ut quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed cælestes Deos videretur imitatus.* In libris de civitate Dei sæpe id inculcat. Et lib. 2. cap. 10. illa portentosa de Diis mendacia nuncupat *retia*, quibus homines induerent, et ad prædestinatum supplicium secum traherent. S. Catharina Alexandrina hoc Imperatori Maximino exprobrat, et Philosophis. Hoc Tertull. omnibus

26. Idola amant et causant peccata.

idololatris, Apolog. ad Gent. *Quid damnatis*, inquit, *quorum collegas adoratis?* Multi id passim Martyres usurparunt. Unum propono S. Alexandrum, qui, ut refert Metaphr. 13. Maii, ait Tyberiano Præsidi: Iovem Deum nominasti: at ille talis est, quales et cæteri, qui dæmones sunt valde fallaces, cum eos, a quibus coluntur, circumvenire, atque omnino perdere soliti sint: quemadmodum et vos asseritis illum ipsum Iovem mulierem appetivisse, et cum illam iuxta mare invenisset, ipsam deceptam corrupisse. Tum sanctus Martyr, quam hæc sint absurda, et a veritatis specie abhorrentia, declarat: *Quis*, ait, *vestrum unquam vidit, aut aliquando audivit, Deum impuris facinoribus labefactari? Noster Deus corporeis oculis non cernitur, qui cœli et terræ Effector est: neque iis indiget sacrificiis, quæ vos impuris dæmonibus offerre consuevistis: sed sacrificium postulat purum, et sine sanguine.*

27. Doegi impietas. Nota tertio: pressius, et signatius, cum dicit David: *Non Deus volens iniquitatem tu es*, alludit ad Doegum Idumæum, qui erat in Nobe civitate sacerdotali, et quidem in tabernaculo Dei: cum Saulem fugiens David panes propositionis et gladium Goliathi accepit a summo Pontifice Achimelech, 1. Reg. 21. et postea proditus est ab illo scelerato Doeg, qui eam ob rem Saule iubente irruit in Sacerdotes, et trucidavit in die illa 85. viros vestitos Ephod lineo, id est, Sacerdotes, qui ius habebant ferendi Ephod; vel certe, etiam tum vestitos cum trucidarentur, quod audito sceleratorum adventu fugissent in tabernaculum, ut fieri solet capta urbe, et ad sistendum furorem sacras vestes sumpsissent. Nobe præterea civitatem Sacerdotum percussit in ore gladii, viros et mulieres, et parvulos, et lactentes, bovemque, et asinum, et ovem in ore gladii, cap. 22. Sensus itaque est: *Videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es*, q. d. quod non delectaris illa Doegi proditione, et crudelitate: non es enim similis Diis idololatrarum, qui hæc sæpe permittunt, et nonnunquam imperant, ad vindictam, et alia scelera cultores suos incitantes.

28. Summo odio Deus aversatur peccata. Nota quarto: Quanta sit Dei aversio ab iniquitate, et quomodo totus ab illis abhorreat, optime hic ostendit David. Primo, mente illos aversando: *Non Deus volens iniquitatem tu es.* Secundo, contubernium eorum fugiendo: *Neque habitabit iuxta te malignus.* Tertio, ne aspectu quidem ipsos dignando: *Neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Hoc autem facit, sive opere peccent: *Odisti omnes qui operantur iniquitatem:* sive locutione: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium:* sive sola cogitatione fraudulenta: *Virum sanguinum, et dolosum abominabitur Dominus.* Iam vidimus Deum non velle iniquitatem, nunc videamus iniquos a se repellere.

Vers. 6. 29. Malignus hic intelligitur. Hoc testatur Propheta noster v. 6. NEQUE HABITABIT IUXTA TE MALIGNUS, NEQUE PERMANEBUNT INIUSTI ANTE OCULOS TUOS. Quæres primo, De quo maligno hic agatur? 1. Diabolus. Primo, Remigius intelligit diabolum. Hic enim antonomastice est malus, malitiæ fons, auctor et promotor, ac dux at antesignanus, est malignus, id est, male ignitus, igne invidiæ et furoris contra homines, qui ignis est funestior et tetrior ipsis inferni flammis. 2. Idololatra. Secundo, S. Chrysost. et Euthym. malignum volunt intelligi idololatram. Nam cultus idolorum ac veri Dei abnegatio est apex malitiæ. S. Thom. 1. 2. q. 102. art. 3. ad 11. et 2. 2. q. 94. art. 3. docet, eam esse gravissimum peccatorum. 3. Iudæus. Tertio, Remigius et Bruno malignum hic sumunt Iudæum. Christus Iudæos vocat *genimina viperarum*, Matth. 23. 33. et S. Ioannes Baptista cap. 7. 3. *Progenies viperarum*: venenum enim a parentibus hauserunt, et illud retinebant. 4. Doeg. Quarto, speciatim hunc malignum arbitror accipi Doegum Idumæum, qui obvius factus Davidi in Nobe urbe in tabernaculo Dei, eam, ut dixi, Sauli prodidit et cives Nobe cum sacerdotibus trucidavit. 5. Et proprie, omnis impius. Quinto, licet hunc Doegum maxime intelligi putem, sententiam tamen generalem esse arbitror de omnibus sceleratis, quibus iure amicitiæ non propinquat Deus, ut ait Bellarm. sed præcipue fugit malevolos contra proximum, de quibus hunc locum explicant Glossa interlin. Alcuinus et Haymo. Et quidem malignus, ut ait Nonius, ille dicitur, qui malo est et depravato animo et consuetudine malevolus, parum gratus et memor in referenda gratia. Malignus etiam, et vernacula *malin* sumitur pro eo, qui malitiam habet occultam, atque contra id quod verbis aut specie externa promisit, agit, ac nocet. Sic maligna lux a Marone Æn. 6. vocatur, quæ est subobscura.

Sensus itaque est, q. d. nullus iniquus ac præsertim maligne et malevole mihi nocens, tecum o Deus meus! manebit tibi amicus, neque Doeg, Saul, et alii hostes mei a te in hac terra sancta diu tolerabuntur, sed cito peribunt. 30. Sensus huius loci.

Nota, pro *habitabit*, in Hebræo est יָגֻרְךָ *iagur*, id est, conversabitur, commorabitur, habitabit, incolet, hospitabitur, peregrinabitur. Cum igitur David ait: *Non habitabit iuxta te malignus:* Sensus est, q. d. Ne in modum quidem hospitis et peregrini apud et iuxta manebit: in statim velut hospitem ad te venientem effugabis. Sept. οὐ παροικήσει, non erit accola, non iuxta incolet. E cœlo eiectus est lucifer, et quia peccator mansit, in profundum laci deiectus est. Ex paradiso terrestri eiectus est Adam: sed quia conversus est ad Deum, ideo ut accola, si non incola, habitavit e regione Eden, id est, voluptatis et deliciarum: horti scilicet illius pulcherrimi et iucundissimi. Ubi enim habemus Gen. 3. 23. *Emisit eum* (Hebr. *iesallehehu*, expulit seu eiecit ipsum) *Dominus Deus de paradiso voluptatis.* Sept. addunt, et collocavit eum e regione ἀπέναντι, ex opposito, in conspectu paradisi: ut illo aspectu se ad cælestem paradisum virtute comparandum excitaret, et terrestrem peccato perditum doleret. Aquila in psalmo nostro vertit, οὐ προσηλυτεύσει σοι, id est, *non habitabit tecum velut proselytus:* quæ versio iuvat explicationem nostram de Doeg Idumæo, qui maligne Davidem accusaverat Sauli, et in crimen traxerat hospitalitatem Achimelech ei exhibitam. Proselyti enim dicebantur, qui a Gentilibus ad Iudaismum accedebant, et circumcisionem ac eorum sacra suscipiebant. Vox est Græca, q. d. advenæ, adventitii, a verbo προσέρχομαι, id est, accedo, advenio, adiungor fit προσήλυτος, id est, advena. Cum igitur Doegus esset natione Idumæus, erat proselytus apud Iudæos: nam in tabernaculo Dei erat, cum ad illud venit David in Nobe, et erat princeps pastorum Saul: quod non potuisset fieri, si adhuc in idololatria perstitisset. Non poterant enim Hebræi servos habere, qui idolo colerent.

Quæres secundo, de quibus iniustis agat David, cum ait: *Non permanebunt iniusti ante oculos tuos.* 31. Iniusti hic intelliguntur. Primo Gentiles hic intelligi vult Lyranus; sunt enim iniusti, quod debitum Deo vero cultum negent, et ad ligna, et lapides, hominesque vitiosos ac dæmones transferant. I. Gentiles. Non permanebunt autem in terra promissionis, *quam*, ut dicitur Deuter. 11. 12. *Dominus Deus semper invisit, et oculi illius in ea sunt a principio anni usque ad finem.* Ammonitas enim, Moabitas aliosque idololatras impedivit David, ne in ea terra pedem figerent, et ab illa exterminavit Iebusæos capta Sione, Philisthæos variis prœliis, et alios Chananæos. Sed de illis non est hic psalmus.

Secundo, *iniustos*, hic accipit Iudæos S. Aug. II. Iudæi. Hi non permanebunt ante oculos Dei: quia, ut loquitur, oculi eorum, id est, mens eorum reverberatur luce veritatis propter tenebras peccatorum, quorum consuetudine fulgorem rectæ intelligentiæ sustinere non possunt. Ergo, et qui vident aliquando, id est, qui verum intelligunt, tamen adhuc iniusti sunt: *Non ibi permanent, amando ea quæ avertunt a vero.* Gerunt enim secum suam noctem, id est, non solum consuetudinem, sed etiam amorem peccandi. Quæ nox si transierit, id est, si peccare destiterint, ipse amor atque consuetudo fugata fuerit, fit mane: ita ut non solum intelligant, sed etiam inhæreant veritati. Ita ipse. Sed hoc est mysticum, ut patet. S. Hieron. ait, eos permansisse iniustos, dum expectabantur ad pœnitentiam: sed quia permanserunt iniusti, non permansuros ante oculos Dei, quia damnabuntur. Sed hoc est anagogicum.

Tertio itaque melius Trevetus ait, iniustos quoslibet tollendos de medio vel in seipsis, vel in suis posteris. III. Omnes peccatores.

Digitized by Google

IV. *Specialium Doeg. Saul, et eius satellites.* Quarto, licet non negem hanc propositionem: *Nan permanebunt iniusti ante oculos tuos*, esse generalem; specialius tamen a Davide censeo innui, tum Doegum, quem malignum appellaverat, tum Saulem et omnes fautores atque incentores iniustæ iræ contra se innocentem susceptæ. Non permansuros autem ait *ante oculos Dei*, id est, non esse aspiciendos ab eo oculis benignis et faventibus, Deum ab iis ut hostibus suis faciem aversurum, et consequenter ipsos misero et brevi perituros, quod accidit post annos quatuor. Hunc enim psalmum scripsit David anno 14. regni Saulis, in deserto Maon ab eius manibus fugiens, anno autem 18. Saul cum exercitu suo victus est a Philisthæis in monte Gelboe, ab armigero suo occisus, et ab hostibus suspensus in muro urbis Bethsan, capite præciso et per totam eorum ditionem ad ludibrium circumlato. 1. Reg. v. ult.

32. *Moralit. Ad Deum accedens seipsum sanctificet.* Moraliter nota: Omnes cum puritate et sanctitate in oratione, in templis, in altaribus præsertim se sistant. Hoc enim iubet Deus Levit. 11. 44. *Sancti* (id est, mundi) *estote, quia ego sanctus sum*, (mundus et purus et amans B puritatem) *ne polluatis animas vestras* (omnes Iudæos alloquitur) *in omni reptili, quod movetur super terram*, (illud comedendo. Tropol. reptile sunt res omnes terrenæ, quæ humi repunt et ibi animam detinent) *Ego enim sum Dominus* (Iehova, prima essentia, per se existens: prius dixerat: *Ego sum* Iehova Eloim) *Deus vester*: *Iehova* dicit Dei essentiam ab omnibus independentem, et in eo infinitam: *Elohim* vero, eius providentiam et gubernationem.

Deut. 23. 14. ait Moses populo eidem Hebræorum: *Dominus Deus tuus ambulat in media castrorum, ut eruat te, et tradat tibi inimicos tuos, sint castra tua sancta*, id est, pura et munda, cum Deus fons puritatis fugiat omnes sordes: unde addit: *Et nihil in eis appareat fœditatis*, (peccata præsertim scandalosa sunt fugienda) *ne derelinquat te*, ut facere voluit post varias murmurationes et scelera. Sic post reprehensionem Aaron et Mariæ sororis Mosi, quod in Mosen murmurassent propter uxorem eius Æthiopissam, nempe Sephoram, quæ erat ex regione Ma- C dian. (Madianitæ autem dicuntur Æthiopes 2. Paral. 14. 10. et 12. Habacuc 3. 7. Volebat scilicet illa, utpote uxor Mosis totius populi ductoris, et Prophetæ Deo charissimi se Mariæ præferre, Maria vero et Aaron ab ea suscitatus non solum Sephoræ, verum etiam Mosi se exæquare moliebantur.) Post reprehensionem, inquam, eorum: *Iratus Dominus contra eos, abiit. Nubes quoque recessit, quæ erat super tabernaculum: et ecce Maria apparuit candens lepra, quasi nix*. Num. 12. 9. et 10. Non potuit Deus purissimus, id est, Angelus eius legatus, manere cum leprosa: quin etiam iussit eam eiici e castris, donec sanaretur, numquam fortasse sananda, nisi Moses oravisset pro ea. Aaron vero non est lepra percussus, quia et minus peccaverat a sorore incitatus, et quia erat Pontifex, qui ad Deum accedere debebat in tabernaculo: itaque, decebat eum summa mentis et corporis munditia. Unde habebat in fronte laminam auream, in qua scriptum erat: *Kodes Iadonai*, sanctitas Domino: sive, sanctum Domino. D q. d. Sum totus Deo dedicatus et consecratus. Clemens Alex. lib. 7. Strom. dicit, animum eius, qui Dei consortio uti velit, debere esse, αχραντον και αμιαντον, purum et impollutum. Ut enim ait S. Paulus 2. Cor. 6. 14. *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conventio*, (τις συμφωνησις, *quæ consonantia*, quæ concordia: hoc apte dicetur de iis, qui in choro, aut etiam privatim horas canonicas recitant, et de accedentibus ad Eucharistiam) *Christi ad Belial?* Id est, diabolum, qui est Belial, hoc est sine iugo, et sine utilitate. Vocatur etiam Belial, impius, rebellis et inobediens: imo et impietas, et ipsa rebellio et inobedientia. De Deo habes Ps. 84. v. 10. *Verumtamen* (Chald. certe, profecto) *prope timentes eum salutare* (Hebraic. ישע *iescio*, salus, et Salvator, Iesus: est enim etiam salus ipsa) *ipsius. Ut inhabitet gloria* (Eucharistia) *in terra nostra*, in nostro corde et corpore. Contra vero, ut habes Ps. 118. 155. *Longe a peccatoribus* (S. Hieron. ab impiis. Hebr. *resaim*, in- A quietos, rebelles, contumaces, et omnes peccatores includit) *salus*. (Hebraice, *iescia*, salus, Iesus) *Quia iustificationes tuas non exquisierunt*. Non reperitur rex sine suo comitatu: Iesu comitatus est iustitia et omnis virtus, ideo, *non permanebunt iniusti ante oculos eius*. Stultum est, cum Iusto velle manere iniustos. Unde Hebr. est: Non permanebunt, sive *non stabunt*, est enim *itiasebu*, id est, non consistent, non perstabunt, הוללים *holelim*, id est: 1. Iniqui, ut vertit S. Hieron. 2. παρανομοι, legum prævaricatores, exleges, legis iugum excutientes, sicut Sept. 3. ατασθαλοι, id est, iniusti, magnorum damnorum auctores, ut Petavius, quod aptissime Doego et asseclis convenit Nobe civitatem ferro flammaque vastantibus: hæc vox ducitur ab ατω id est, lædo, noceo: vel ab ατη, noxa, damnum, ac θαλλω, pullulo, scateo. q. d. Noxis scatentes: vel etiam, per illata aliis damna virere ac florere contendentes. 4. Proprie *holelim* significat *vesani*, ut vertit Arias: seu *stulti*, ut Pagninus: seu, *insipientes*, ut Felix: sive, *illusores et insanientes*, ut Chaldæus 5. Alii vertunt, gloriabundi, iactabundi, de malitia scilicet sua, quales fuisse Doegum Idumæum et aulicos insanæ Saulis iræ abblandientes, et in Davidem insanientes, non est dubium. De eodem Doeg habes Ps. 51. 3. *Quid gloriaris* in *malitia*, (Chald. in lingua iniqua: vel, lingua iniquitatis: vel lingua perversa) *qui potens es in iniquitate?* Chald. specialius eius scelus aperit, cum vertit, *potens ad effundendum sanguinem iustum*, id est, innocentium sacerdotum et aliorum.

Exempla si poscis, quibus probes ad Deum cum munditia accedendum esse, vide Primo Exodi 3. Mosem cum 33. I. *Moses ad Deum appropinquans monetur ut tollat calceos e pedibus.* grege ascendentem ad interiora deserti et penetrantem usque ad montem Dei Horeb, ibi apparet ei Dominus, (Hebr. angelus Domini: id est, Filius Dei, ut vult Theodoretus: seu potius, verus Angelus Dei legatus, ut docet S. Dionys. cœl. Hier. cap. 4.) *In flamma ignis* (nihil impurum secum esse patitur ignis) *de medio rubi*, v. 2. Cumque Moses exultabundus diceret, Vadam et videbo visio- C nem hanc magnam, iamque accurreret, ait Angelus v. 5. *Ne appropies huc, solve calceamentum de pedibus tuis*, ut veluti servus nudis pedibus ambulans cum humilitate et reverentia ad Deum accedas, ut explicant Caietan. Hugo a S. Vict. ac Rupertus, et Eusebius. Hinc sacerdotes in tabernaculo nudis pedibus ministrabant, ut cogitationes et affectiones terrenas ad Deum accedenti Moses sciret esse abiiciendas. Ratio redditur, *locus enim, in quo stas, terra sancta est*.

II. *Et Iosue in terra promissionis.* Secundo, Iudicum 5. 13. et seq. dicitur: Cum esset Iosue in agro urbis Iericho, levavit oculos, et vidit virum stantem contra se, id est, e regione et ex adverso sui, evaginatum tenentem gladium, ut paratum ad pergendum in hostes eius se ostenderet, ac futurum ubique auxiliatorem. Cum vero ad eum Iosue stricto etiam gladio accurrisset, ut videret quis esset, ait v. 14. *Sum princeps exercitus Domini*, id est, dux, præses ac princeps synagogæ et totius exercitus populi Dei, tam in cælo quam in D terra, ut exponunt Abulensis, Theodoretus et Lyran. Sic S. Michaelem dici Principem gentis Iudæorum Dan. 10. 21. censet Suarez tract. de angelis lib. 6. cap. 19. num. 22. Ad rem autem nostram dixit S. Michael Iosue v. 16. *Solve calceamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, sanctus est*. Hebr. *Kodes hu*, sanctitas ipse, supple est: hoc est, ob Dei præsentiam, tibi in me suo legato apparentis, est sanctissimus.

III. *Sacerdotes ad Deum accedentes iubentur sanctificari.* Tertio, Exodi 19. 20. Descendit Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, et vocavit Mosen in cacumen eius. Monet deinde populum, ne transcendat terminos ad videndum Dominum, et pereat ex eo plurima multitudo. Tum addit v. 22. *Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos*. Caietanus et Lipoman. recte advertunt, sacerdotes hic accipi eos qui iure naturæ erant sacerdotes, nempe primogenitos familiarum. Nam Aaron et filii eius needum erant consecrati in sacerdotes. Iubet autem Deus, ut accedentes ad Deum, qui orent et sacrificent pro populo, se ob omni ma-

cula mentis et corporis custodiant, ne pereant. Et quod est magis notandum, cum esset descensurus Deus, id est, Angelus vice Dei, in montem Sinai, iussus est populus per tres dies sanctificari: 1. Abstinendo ab uxoribus. 2. Lavando corpora et vestes. 3. Purgando castra. 4. Cum reverentia Deum venturum expectando, et pœna lapidationis proposita populus montem ascendere est vetitus aut fines eius tangere.

IV. *Puniuntur 250. Proceres superbe ad altare properantes.* Quarto, cum ducibus Core, Dathan, et Abiron 250. proceres populi cum thuribulis in tabernaculum venissent, et ex altari holocaustorum prunas caperent, quibus thymiama imponerent, atque offerrent in altari thymiamatis, igne ex illo altari holocaustorum egresso occisi sunt, antequam ingrederentur Sanctuarium, ut vult Cornelius: vel potius, cum iam illud essent ingressi et incensum offerrent. Dicitur enim Num. 16. 35. *Ignis egressus a Domino, interfecit 250. viros, qui offerebant incensum.* Cum malignitate et iniustitia accedebant ad Deum invidia in Aaronem tumentes, eique datum a Deo honorem eripere molientes. Dic itaque Deo: *Non habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.*

V. *Duo filii Aaronis occiduntur, quod ignem alienum acciperent.* Quinto, Levit. 10. 1. mors funesta duorum filiorum Aaronis ponitur his verbis: Arreptis Nadab et Abiu filii Aaron thuribulis, posuerunt ignem, et incensum desuper, offerentes coram Domino: *Ignem alienum, quod eis præceptum non erat.* Ignis alienus ille erat ignis profanus et communis, qui erat in atrio tabernaculi ad coquendas carnes hostiæ pacificæ et hostiæ pro peccato, ut eas comederent in atrio sacerdotes et offerentes laici: debebant autem ad incensum uti igne sacro e cælis delapso, qui fovebatur in altari holocaustorum, ut serviret ad cremandas oblatas victimas, et ad incensum adolendum. Vers. 2. additur: *Egressusque ignis a Domino devoravit eos, et mortui sunt coram Domino*: extincti igne egresso ex altari holocaustorum.

VI. *Ophni et Phinees ob peccata in suo ministerio facta mactantur.* Sexto, 1. Reg. 2. Ophni et Phinees filiorum Heli peccata recensentur, quibus indigni ad altare accedebant. Pœna ponitur cap. 4. primo, cæso populi numeroso exercitu, desideratis triginta quatuor millibus militum in duplici prælio: secundo, Ophni et Phinee pereuntibus: tertio, Arca capta: quarto, Heli summo Pontifice cadente de sella suo retrorsum, et fractis cervicibus mortuo: quinto, uxore Phinees mortua in partu.

VII. *Dagon deiicitur ob viciniatem arcæ.* Septimo, 1. Reg. 5. v. 2. Tulerunt Philisthiim arcam Dei, intulerunt eam in templum Dagon, et statuerunt eam iuxta Dagon, cumque surrexissent diluculo Azotii altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Domini: et tulerunt Dagon, et restituerunt eum in locum suum. Rursumque mane die altera consurgentes invenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram arca Domini, caput autem Dagon, et duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen. Porro Dagon solus truncus remanserat in loco suo. Vide plagam Betsamitarum cap. 6. Ozæ mortem arcam tangentis. 2. Reg. 6. Heliodori castigationem in templum temere intrantis. 2. Machab. 3.

VIII. *Maria Ægyptiaca peccatrix a templi aditu prohibetur.* Octavo, Notabile est, quod de S. Maria Ægyptiaca scribitur in eius historia. Cum enim adoratura Crucem templum Ierosolymitanum vellet ingredi, ter quaterve a manu invisibili repulsa est, aliis facile intrantibus. Nec prius illi patuit aditus, quam corde compuncta, et meliorem vitam pollicita, opem Deiparæ imploraret.

Conclude cum Davide: *Non habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti* (Arabs, inobedientes. Syr. superbi) *ante oculos tuos.*

Causam affert David, cur coram Deo maligni et iniusti non sint permansuri: quia scilicet illos odit. Vers. 7. O-

Vers. 7. 1. Pars. DISTI OMNES QUI OPERANTUR INIQUITATEM: PERDES OMNES QUI LOQUUNTUR MENDACIUM.

34. *Odium quid.*
Nota, Odium est inveterata ira, et est mala voluntas ex
ira proficiscens, ut definit Albertus Magnus in topicis. Vel
1. odium est alienatio et reiectio, dum videmus vel audimus
2. rem, quæ nobis est odio, vel quocumque modo in eam in-
3. cidimus, ut Eustratius 2. Ethicorum cap. 1. Vel potius,
odium est dissonantia appetitus animalis, vel appetitus rationalis ad apprehensum ut disconveniens: sicut amor est consonantia eius ad conveniens, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 29. art. 1. Deus igitur odit peccatorem: Primo, quia videt in eo malitiam peccati, et suæ, et naturæ hominis disconvenientem, eamque aversatur et detestatur, atque ex consequenti ipsum hominem, in quo est, et qui eam malitiam libere conservat. Sap. 14. 9. *Similiter* (Gr. ἐν ἴσῳ, æqualiter) *odio sunt Deo, impius et impietas eius.* Prov. 15. 9. *Abominatio est Domino via impii,* (plena est serpentibus) *qui sequitur* (Hebr. מרדת persequens, id est, ardenter et studiose sequens) *iustitiam, diligitur ab eo.* Habacuc. 1. v. 13. *Mundi sunt oculi tui* (sunt lucidiores super Solem) *ne videas malum* (id est, ut non approbes) *et respicere ad iniquitatem non poteris*: est lepra a castris tuis eiicienda, et horrorem aspectu ingenerans. S. Thom. 1. p. q. 20. art. 2. quærit, utrum Deus amet omnia, ait autem in corpore articuli Deum omnia existentia amare: quia ipsum esse cuiuslibet rei quoddam bonum est, et similiter quælibet perfectio ipsius: in resp. vero ad 4. ostendit qua ratione peccatorem tamen Deus oderit. Nihil, ait, prohibet unum et idem secundum aliquid amari, et secundum aliquid odio haberi. Deus autem peccatores, in quantum sunt naturæ quædam, amat. Sic enim et sunt, et ab ipso sunt. In quantum vero peccatores sunt, non sunt, sed ab esse deficiunt. Et hoc in eis a Deo non est. Unde secundum hoc, ab ipso odio habentur. Hoc ipsum dixerat S. Aug. in Ioan. Quia iniquitas nostra, inquit, opus Dei non omni ex parte consumpserat, noverat simul in unoquoque nostrum et odisse quod feceramus, et amare quod fecerat. Secundo, ex illo odio Dei interno, quo prosequitur peccatorem, sequitur ut eum reprobet, atque illi non velit vitam æternam. Unde S. Thomas 1. p. q. 23. art. 3. ubi inquirit, utrum Deus aliquem reprobet, ait in resp. ad 1. In quantum Deus quibusdam non vult hoc bonum quod est vita æterna, dicitur eos *odio habere*, vel reprobare. Hæc est plaga inimici, qua percutit impios per totam æternitatem. Ieremiæ 30. 14. *Plaga inimici percussi te castigatione crudeli: propter multitudinem iniquitatis tuæ dura facta sunt,* (Hebr. עצמו atsemu, invaluerunt, ut vertit Arias. 2. Multiplicata sunt, ut Pagn. 3. Consolidata, compacta, roborata, obfirmata: per obstinationem. 4. Clausa: tempore gratiæ præterito, et obstructo putei sulphurei ore. 5. (Gravia et incurabilia) *peccata tua. Quid clamas* (ut dives epulo Luc. 15. 24.) *super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus.*

35. *Deus non est auctor peccati.* Ex his infertur: Deum non esse auctorem peccati, nihil enim odit eorum quæ facit. Sap. 11. 25. *Diligis enim omnia quæ sunt* (peccatum est nihil, et illud nihil sine Deo factum est) *et nihil odisti eorum quæ fecisti*: vidit enim Deus quod erant valde bona. οὐδὲν βδελύσσῃ nihil abominaris. Cum igitur hoc in versu dicat Propheta: *Odisti omnes* (sive sit rex, sive servus, sive Scytha, sive Græcus) *qui operantur* (etsi ante fuerint iusti) *iniquitatem*: et postea dicat, quod abominatur virum sanguinum et dolosum, patet eum non esse peccati auctorem. Tu porro trepida, Deum tibi sciens esse inimicum: et, si in eo statu, in quo es, si peccator es, moriaris, velle tibi pœnam æternam. Reprobat enim Deus omnem sceleratum. Reprobatio autem non est causa eius quod est in præsenti, scilicet culpæ: sed est causa derelictionis Dei, et eius quod redditur in futuro, nempe pœnæ æternæ. Culpa autem provenit ex libero arbitrio eius qui reprobatur, et a gratia deseritur. Atque cum S. Chrysost. in Ps. nostr. animo tuo infige: *Grave, et,* γεέννης χεῖρον, *gehenna deterius est, odio haberi a Deo.*

Ad peccata specialia descendens Propheta: Primo malorum fontem et arcem aggreditur mendacium. Vers. 7. *Vers. 7. 2. Pars.* PERDES (Hebr. תאבד teabbed, in Piel significat, perire facies. Septuag. ἀπολεῖς) OMNES QUI LOQUUNTUR MENDACIUM.

36. *Mendaces sunt. 1.* Quæres: Quinam hic dicantur loqui mendacium? Primo, Mendaces intelligit omnes peccatores Valentia, quia violant promissionem factam in baptismo, in quo abre-

Digitized by Google

Peccatores omnes. nunciant mundo, carni et dæmoni. Sed hoc promissum est valde generale, neque de illo hic agitur. S. Chrysost. mendaces, ait esse omnes peccatores, quia res vanas et fallaces amant, sequuntur et amplectuntur, iisque se rapi sinunt. Vide dicta Ps. 4. 3. *Filii hominum usquequo diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?*

II. *Idololatræ.* Secundo, loquentes mendacium hic sumit idololatras Trevetus. Nam mendaciter adscribunt idolis ea quæ Dei sunt.

III. *Hæretici.* Tertio, de hæreticis mentionem fieri volunt S. Hieron. Origen. Euseb. Cassiod. et alii: hi enim pravis opinionibus a veritate desciverunt, et falsa docent. Sed hæ explicationes sunt mysticæ.

IV. *Et proprie, qui contra mentem loquuntur.* Quarto ad literam, censeo esse generalem sententiam contra omnes mendaces proprie dictos: id est, qui mendacio formali volunt falsum dicere, ac præsertim tamen designari Doegum, et illi similes aulicos, qui calumniis et mendaciis odiosum Davidem Sauli regi, toti aulæ ac populo reddere moliebantur. Unde postquam in spelunca Engaddi, Sauli, quem in potestate habuerat, pepercit, ait 1. Reg. 24. 10. *Quare audis verba hominum loquentium, David quærit malum adversum te?*

37. *Mendacium triplex.* Nota, Mendacium triplex est. Primo, officiosum, quo intenditur alicuius adiumentum, aut remotio nocumenti. Secundo, iocosum, per quod quæritur bonum delectabile. Tertio, perniciosum, quo intenditur alterius nocumentum.

Nunquam licet mentiri, et cur. Nota secundo, Non tantum David ait perdendos esse loquentes mendacium, sed *omnes*. Primo, quia Deus nullam habet rationem personarum, cum totus Orbis ante illum sit tanquam stilla cadi et merum nihil. Secundo, ac præsertim, quia omne mendacium per se et ex genere suo semper peccatum est, etiamsi sit iocosum et officiosum, ut docet hic S. August. et libro de mendacio cap. 5. et libro contra mendacium cap. 1. In enchiridio: atque alias sæpe. In enchiridio quidem cap. 22. ostendit, non esse licitum mentiri propter emersuram inde commoditatem. Nam et ex furto et ex adulterio percipi aliquæ utilitates possent, et tamen nunquam sunt licita. Aristot. 4. Ethicorum 7. dicit, mendacium esse *per se* malum et fugiendum. Unde infert S. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 3. omne mendacium esse peccatum. Quod enim, ait, est secundum se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum, et licitum: quia ad hoc quod aliquid sit bonum, requiritur quod omnia recte concurrant. Bonum enim est ex integra causa, malum vero est ex singularibus defectibus, ut Dionysius dicit 4. cap. de divinis nominibus. Mendacium autem est malum ex genere. Est enim actus cadens super indebitam materiam. Cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum, innaturale est et indebitum quod aliquis voce significet id quod non habet in mente. S. Gregorius omne mendacium ait esse peccatum, quia semper repugnat virtuti veritatis. Sic enim lib. 18. Moral. 4. *Omne*, ait, *mendacium iniquitas est, et omnis iniquitas mendacium: quia profecto ab æquitate discrepat, quicquid a veritate discordat.*

Est ex diabolo S. Basilius ex eo quod mendacium *ex diabolo* esse dicitur, generatim concludit in regul. breviorib. quæst. 76. nunquam licitum alicuius utilitatis prætextu mentiri. Verba Christi ad Iudæos sunt Ioan. 8. 44. *Vos ex patre diabolo estis* (imitando, non nascendo, ait S. Aug.) *et desideria patris vestri vultis perficere. Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit.* (In veritate cordis, oris, operis,) *quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis* (ex propria inventione, cum sit inventor mendacii, et sit illi proprium et solitum mentiri: mendacium enim est vitium diabolicum) *loquitur: quia mendax est, et pater eius*, mendacii scilicet: quod primum invenit, ac quotidie gignit: tum ad illud alios incitando, tum pene semper mendacia effutiendo. Idem S. Basilius epist. 79. ad Eusthatium Sebastenum vocat mendacium, γεννημα διαβολου, *fœtum diaboli.* Et in procem. tractatu de Spiritu sancto, ait: Κρατιστον αγαθων, *potentissimum bonorum omnium est veritas: et*, εσχατος ορος πονηριας, *ultimus malitiæ terminus est mendacium.*

Et dæmon alter. Non tantum diaboli fœtus est mendacium, sed est ipse dæmon qui animam possideat. S. Cæsarius Arelat. hom. 16. *Omnis*, ait, *qui superbiam diligit, diabolo plenus est. Et si cum superbia invidiam habere voluerit, duobus dæmonibus subditus erit. Et si cum invidia, etiam adulterium fecerit, a tribus dæmonibus possidetur. Et si cum his mendacium amare voluerit, ab integra quadriga dæmonum subiugatur et premitur. Nam quot vitia habuerit homo, tot habet dæmones.* Sed nota auxesim, superbia primo loco ponitur, deinde invidia, postea adulterium, ad extremum denique mendacium, quod est quodammodo omnia vitia, eorum tegmen, et arx, atque propugnaculum, omnibus inserviens, tum ad aggrediendum, tum ad protegendum. Unde S. Basil. ep. 8. ad Eustathium vocat mendacium, πονηρον οπλον, *pessimam armaturam.* S. Climacus grad. 12. ait esse charitatis exterminationem. Hoc fieri tripliciter docet S. Thom. 2. 2. q. 110. art. ult. et ostendit quando sit peccatum mortale. Dicitur Sap. 11. *Os quod mentitur, occidit animam.* Apoc. 21. 8. *Omnibus mendacibus, pars illorum* (το *illorum* redundat per pleonasmum Hebraicum) *erit in stagno ardenti igne et sulphure: quod est mors secunda.*

Moraliter hinc disce, quam studiose sit vitandum mendacium omne. Eccli. 7. 13. *Noli arare* (aliqui male corrigunt, amare) *mendacium adversus fratrem tuum: neque in amicum similiter facias.* Hebr. חרש *caras*, significat arare et fabricare, machinari, moliri, concinnare: itaque arare mendacium est illud adornare et componere. Hinc Sept. vertunt: *Ne fabrices.* Vatabl. *Ne machineris, ne cogites.* Pergit auctor v. 14. *Noli velle mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona:* hoc est, valde est mala. Syr. quia finis eius non est bonus. Arabum proverbium est Centur. 1. num. 72. *Veritas magnificentia est, mendacium vilitas: veritas sanitas est, mendacium infirmitas.* Kennethus Scotiæ Rex, gladii iure, ut infames, privabat mendaces, teste Hectore Boethio lib. 10. histor. Scotiæ, ubi eius legem hanc refert: *Qui mendacii in proximi perniciem fuerit convictus, ei gladium adimito, eiusque congressus exinde devitato:* ne scilicet pestis illa te inficiat, si prope steteris. Salomon a Deo postulat Prov. 38. *Vanitatem et verba mendacii longe fac a me.* Per vanitatem intelligit Chald. detractionem. Est hic fons pestifer mendaciorum venenatorum. 2. Pagninus, verbum otiosum. 3. Auctor Catenæ Græcæ, verbum stultum, id est, stultiloquium. Ex eo enim, ut percusso silice, mendacia, iræ, contentiones, vindictæ oriuntur. Climacus gradu 12. *Ex lapide*, inquit, *ac ferro excutitur ignis: ex loquacitate autem ac iocis mendacium nascitur. Mendacium est charitatis exterminatio: periurium vero, Dei abnegatio. Nullus recte sentientium parvum esse mendacii peccatum existimet. Quippe contra nullum vitium terribiliori sententia Spiritus sanctus usus est: sicut ait David ad Deum: Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Vide dicta Ps. 118. 29. 38.

38. Vitandum est studiose mendacium.

Kennethi severitas in mendaces.

S. Carilephus presbyter et monachus fratres suos monuit morti proximus, ut est in eius Actis apud Surium 1. Iulii: *Omnis sermo mendax non proficiscatur ab ore vestro, ne forte sententia illa prophetica feriamini: Perdes omnes qui loquuntur mendacium.* *S. Carilephi monitum.*

Perdit Deus mendaces, quia eos detestatur, ut sibi contrarios. Prov. 12. 22. *Abominatio est Domino labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei.* Hebr. factores veritatis. Tigurina, qui veritati student. Ut enim ait S. Ioannes 1. epist. 5. 6. *Christus est veritas.* Græce, πνευμα εστιν η αληθεια, spiritus est veritas: et sic habet Syrus. Sed melius Noster, nam de Christo agitur, qui etiam ait Ioannis 14. 6 *Ego sum via, veritas et vita.* De tota Trinitate dicitur Deuteronomii 32. 4. *Deus fidelis* (Hebraice, *el emuna*, Deus veritas) *et absque ulla iniquitate iustus et rectus.* Eam veritatem effudit Deus in Christum, ut in thesaurum bonorum omnium. Ephes. 4. 21. *Sicut est veritas in Iesu.* Quem locum S. Hieron. interpretans ait in templo corporis Christi habitavisse veritatem. Mendacium autem, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 110. art. 1. *Directe et formaliter opponitur virtuti veritatis:* Et consequenter *Mendaces Deo sunt contrarii.*

*

Digitized by Google

Persæ maxime oderant mendacium. *Deo et Christo, qui sunt veritas. Cum Persarum sapientes Orosmadem deorum suorum supremum figurarent, dicebant corpore quidem esse luci persimilem: anima autem, veritati: itaque mendacium in maximis peccatis ponebant.*

40. Mendacium licitum esse censuit. 1. Plato. 2 Xenophon. 3. Alii, sed errant. Erravit itaque Plato lib. 3. de Rep. cum ait: mendacium utile nonnumquam esse instar medicinæ. Revera, inquit, diis quidem est inutile mendacium: utile autem est hominibus, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, *tanquam aliqua medicina.* Erravit etiam gravius Xenophon lib. 4. memorabil. Socratis, ubi sic loquitur: Quid igitur, o Socrates! si quis belli dux videns exercitum animo concidisse, mentiens dicat auxiliares accedere, et hoc mendacio desperationem militibus excutiat, ad utrum huiusmodi fraudem referemus? δοκεῖ μοι, ἔφη πρὸς δικαιοσύνην, *ad iustitiam, ut arbitror, inquit Euthydemus.* Licitum esse aliquando mendacium censent Orig. lib. 6. Strom. Clemens Alex. lib. 7. Strom. Beda in 1. Reg. 21.

De mendacio obstetricum Ægyptiarum. Dices, Mentitæ sunt obstetrices Ægyptiæ, cum iussæ Hebræorum mares occidere, idque non facientes, dixerunt furenti Pharaoni, Exod. 1. 19. *Non sunt Hebrææ sicut Ægyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam: priusquam veniamus ad eas, pariunt.* Targum Ierosolymitanum habet: Quoniam vivificant ipsæ, antequam veniat ad eos obstetrix: orant coram Patre suo cælesti, et exaudit eas, atque ita pariunt. Ibi mentiri eas clarum est, quia mares conservabant ipsæ, ut patet v. 17. Et tamen additur v. 20. *Bene ergo fecit Deus obstetricibus. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit eis domos*, id est, auxit eis rem familiarem, dedit eis divitias, et copiam rerum ad vitam hanc cum honore et iucunditate transigendam, ut S. August. et Theodoretus explicant. Vel, *fecit eis domos*, id est, dedit eis prolem et progeniem numerosam, honoratam, insignem, longævam et diuturnam, ut ait Cornelius. Ex hac Dei remuneratione et ex motivo charitatis obstetricum infert Rupertus, hoc mendacium fuisse licitum. Sed recte S. Aug. lib. contra mendacium, cap. 10. et seq. docet, hoc præmium eis datum esse, non quia mentitæ sunt, sed quia in homines Dei misericordes fuerunt. Non est itaque in eis remunerata fallacia, sed benevolentia: benignitas mentis, non iniquitas mentientia: et propter illud bonum Deus etiam huic malo ignovit. Charitas porro nunquam movet ad ullum peccatum. Itaque errat Abulensis in caput secundum Iosue, quest. 30. Et Rahab. cum ait: Rahab a Deo motam esse ad mendacium officiosum, quod esset peccatum veniale. Deum enim posse movere hominem ad peccandum venialiter, propter magnum bonum, quod inde sequitur, et ne in maiora peccata incidat. Sed, ut dixi, est error. Nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona. Neque Deus est ullius peccati Auctor. Non nego Rahab esse mentitam. Cum enim duo exploratores a Iosue missi eius domum intrassent, et quærerentur a civibus Iericho, ubi ipsa manebat, ait Iosue 2, v. 4. *Fateor, venerunt ad me*, (erat enim meretrix, id est, cauponaria hospita. Hebraice, *Zona*, utrumque significat) *sed nesciebam, unde essent. Cumque porta clauderetur in tenebris, et illi pariter exierunt.* Hæc autem omnia sciebat esse falsa, domi enim suæ eos occultaverat. Laudatur autem Hebr. 11. 31. Iacobi 2. 25. non ob mendacium, sed ob fidem et charitatem hospitibus exhibitam. S. Ambros. lib. 3. epist. 25. *Hospitalitatem*, ait, *diligite, per quam S. Abraham invenit gratiam, Christum hospitio excepit, filium Sara meruit effœta iam senectute, Loth quoque Sodomitani excidii evasit ignem: et tu potes suscipere Angelos, si advenientibus hospitium tuum afferas. Quid de Rahab dicam, quæ hoc munere invenit salutem?*

An mentitus sit Iacob benedictionem petens. Dices: Origenes, Cassian. et S. Chrysost. putant, Iacob licite mentitum esse, ac sine peccato, cum natus annos 77. a patre suo Isaac nato 140. benedictionem obtenturus, Gen. 37. 19. Ego sum primogenitus tuus Esau. Resp. S. Aug. lib. contra mendacium cap. 10. non esse mendacium, sed figuratam locutionem. Nam sicut Raphael Archangelus dicit se esse *Azariam*, id est, *adiutorem Dei*, filium *Ananiæ*, id est, *gratiæ Dei*. Tob. 5. 18. et S. Ioan. Baptista vocatur Elias, non quoad personam, sed quoad spiritum, Matth. 11. 14. Ita Iacob dicit se esse Esau, non quoad nomen et personam, sed quoad ius et primogenituram a Deo sibi datam cap. 25. 23. Resp. 2. Abulensis, Caietan. Perer. Lipom. fuisse mendacium, sed veniale: quia nemini faciebat iniuriam. Adde, fortasse ignorantia invincibilis eum excusavit, quod censeret in illis circumstantiis licitum esse mendacium.

41. Vers 7. 3. Pars. Versiones variæ. Post mendaces seu calumniatores constituit David crudeles et fallaces, vers. eod. 7. VIRUM SANGUINUM ET DOLOSUM ABOMINABITUR DOMINUS. Syr. aspernabitur. Arabs, contemnet. Sed nervosius Noster extulit, *abominabitur*, id est, execrabitur, abhorrebit, tamquam rem mali ominis et exitiosam fugiet ac detestabitur. Petavius bene expressit, χερσὶ μισῶν, id est, ex animo detestans. Græce, βδελύσσεται, id est proprie, aversabitur ob fœtorem, exhorrebit ut rem impuram, execrabitur; nam βδέω, est, flatum ventris emitto, fœteo. Chald. vertit, ירחק *ierachek*, longe fugiet. Hebr. יתעב *istaheb*, id est, ut ait Mercerus, aversari, dedignari visu aut alio sensu. Nota, vocem latinam, *abominabitur* aptam esse dicit S. Aug. quia solent *abominati* dici *exhæredati*: hic autem psalmus pro ea est, quæ hæreditatem accipit. Cassiodorus idem innuit, docens significari radendos extraneos a regno Dei: et Remigius, quod exhæredabuntur. Haymo vim in etymologia faciens, explicat a bono omine removendos: vel, scribendo scilicet abhominor cum aspiratione, a consortio rationalium, nempe hominum. Quod S. August. tradit, non ita diserte apud alios invenio: sed *abominatum* pro sacris interdicto, et excommunicato dici observavit Alciatus L. Pecuniam 36. ff. Si certum petatur: et pro abdicato a magna matre. L. Reddentes. Pro extorri ab Ecclesia, Budæus in Forensibus: ita Lorinus. Recte S. Thom. ait, denotari odium irreconciliabile Dei in sanguinarios et dolosos.

42. Vir sanguinum est. 1. Omnis peccator. Quæres: Quis intelligatur hic vir sanguinum? Primo, S. Aug. et qui eum sequi solent, censent virum sanguinum sumi pro peccatore, et idem esse cum eo, quem prius David vocavit operantem iniquitatem. Et quidem sæpe pro peccato *sanguis* sumitur in Scriptura, Ps. 50. 16. *Libera me* (S. August. *erue me*, velut lapsum in lutum aut voraginem) *de sanguinibus*, ab omni corruptione culpæ et pœnæ, ut explicat S. August. et Lombardus. 2. A fomite peccati, seu concupiscentia, ut Alphansus a Castro hom. 20. 3. A peccato homicidii et adulterii, ut alii. Sic clare sanguinem pro peccato sumit Oseas 4. 2. *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit:* id est, peccata adiecta sunt peccatis, ut exponunt S. Hier. S. Cyrill. Chald. et Haymo, ac S. Gregor. qui ait hom. 14. in Ezech. *Sanguis sanguinem tangit, quando peccatum peccato additur, ut ante Dei oculos adiunctis iniquitatibus anima cruentetur.* Chald. vertit, aggregant peccata peccatis.

II. Et proprie homicida. Secundo et melius, *vir sanguinum* est vir sanguinarius, qui est homicida, *effusor sanguinis innocentis*, ut reddit Chald. licet generalis sit sententia, qua abominationi esse Deo homicidas declarat David, tamen speciatim cum Caietano arbitror intelligi Saulem, qui tot iussit occidi sacerdotes, 1. Reg. 22. 16. Adde Doegum *Idumæum*, id est, sanguineum, seu sanguinarium, et socios, qui cædem illam patraverunt. Maledictionem intentat Nahum Ninivitis, ob cædes in variis gentibus factas. Sic enim ait cap. 3. 1. *Væ civitas sanguinum!* seu, ut Chald. reddit, væ civitati sanguinum! id est, plenæ homicidiis: vel quæ per cædes et strages ubique editas crevit divitiis et potentia. Sanguis enim metonymice ponitur pro homicidio: quia obiectum ponitur pro actu: nempe sanguis pro eius effusione. Eamdem maledictionem interminatur Babyloniis, Habac. 2. 12. *Qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat urbem in iniquitate.* Hebr. pro *præparat* est כונן *conen*, id est, constituens, ut vertit Arias: qui stabilivit, ut Pagninus: cito cadit murus sanguine, ut cæmento firmatus.

Mystice, *virum sanguinum*, seu viros sanguinum su-

43 mit: Primo, pro Iudæorum hostibus Lyranus. Secundo,
Mystice. pro persecutoribus Ecclesiæ Theodoretus; sed eam supe-
1. rare non valentibus, secundum ipsius Dei et Salvatoris
2. nostri promissum. Matth. 16. Portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Hos persecutores peculiariter putat Lyranus esse Mahumetanos, quorum secta a gladio cœpit, per gladium tenetur, per eundem terminabitur. Remigius vero illos persecutores Ecclesiæ ait esse hæreticos, qui fundunt sanguinem animarum, id est, fidem, qua vivunt animæ iustorum, Habacuc 2. 4. *Iustus in fide sua vivet*: id est, incipit vivere per fidem, ut radicem iustificationis: et perfecte per illam vivit, et in vita conservatur, si sit charitate formata et vivificata: atque ut loqui-
3. tur S. Paulus Galat. 5. 6. *Per charitatem operetur*. Tertio, *viri sanguinum*, ut exponit Didymus, sunt ii, qui le-
4. gem transgrediendo, aliis sunt auctores mortis. Quarto, *viri sanguinum* sunt dæmones, ut ait Clemens Alex. l. 1. pædag. cap. 1. sunt enim crudeles et in crudelitate consummati, ut viri per frequentatos actus, Ioan. 8. 44. de diabolo ait Christus: *Ille homicida* (Græce ἀνθρωποκτόνος, Arabs, occisor hominum) *fuit ab initio*. Adamum impellendo ad peccatum, per quod mors intravit in Mundum: Caino suadendo cædem Abelis fratris: in Iosephum, fratres exacerbando, et sic de aliis, ut S. Augustin. lib. 2. contra literas Petiliani cap. 13. et Euthymius interpretantur.

44. Denique odio et execrationi dolosum esse Deo dicit
Vers. 7. 4 Pars. Propheta, vers. eod. 7. ET DOLOSUM ABOMINABITUR DOMINUS.

Nota, ad astutiam pertinet assumere vias non veras, sed simulatas et apparentes ad aliquem finem prosequendum, vel bonum, vel malum. Assumptio autem harum viarum potest dupliciter considerari. Uno quidem modo, in ipsa excogitatione viarum huiusmodi, et hoc proprie pertinet ad astutiam, sicut etiam excogitatio rectarum viarum ad debitum finem pertinet ad prudentiam. Alio modo potest considerari talium viarum assumptio secundum executionem operis, et secundum hoc pertinet ad dolum. Et ideo *dolus importat quamdam executionem astutiæ*. Ita S. Thomas 2. 2. quæst. 55. art. 4. In articulo autem quinto ponit differentiam doli et fraudis. Sicut dolus, ait, consistit in executione astutiæ, ita etiam et fraus. Sed in hoc differre videntur, quod dolus pertinet universaliter ad executionem astutiæ, sive fiat per verba, sive per facta. Fraus autem magis proprie pertinet ad executionem astutiæ, secundum quod fit per facta.

45. Nota secundo, in hoc psalmo *dolosum* non distingui a
Dolosi sunt reiiciendi. fraudulento: quia per dolosum David intelligit Saulem, qui variis dolis conatus est ipsum Davidem occidere, modo gladiis Philistinorum, modo lancea ter in eum coniecta, modo integris exercitibus, et furtim immissis sicariis et populis in ipsum excitatis. Hebr. est, *virum* מרמה *mirma*, id est, *doli*, ut vertit Arias: *fraudulentum*, ut Pagninus, *abominabitur Dominus*. Ubi obiter adverte, *rama*, unde deducitur *mirmo*, significare, proiicere et fraudare, seu dolose agere, q. d. virum dignum ob fraudes, qui oiiciatur ac repellatur, abominabitur Dominus, et abominando reiiciet ac reprobabit. Quod autem dolus ad facta extendatur, patet Ps. 104. 25. *Et dolum facerent in servos eius*, et ad cogitationes atque affectiones, Eccl. 19. 23. *Est, qui nequiter humiliat se, et interiora eius plena sunt dolo*, Græce, *in interioribus suis plenus dolo ignito*, δόλῳ πυρώδεις, id est, igneo, inflammante, torrente. Qui enim dolum animo versat, ut hosti noceat, velut ignem in corde agitat: unde tota fornax flammis impleatur, quas deinde ex improviso in incautos eiaculetur: sic flammis dolus furit, ferro etiam grassatur. Hinc dicit David Ps. 51. 4. Doegum ipsum alloquens: *Tota die iniustiam cogitavit* (coagitavit, meditata est) *lingua tua: sicut novacula* (culter rasorius seu tonsorius: synecdochice pro quovis cultro: et per catachresin pro pugione, sica et gladio) *acuta fecisti dolum*. Et Ps. 56. 5. Lingua impiorum aperte gladius nuncupatur. *Filii hominum dentes eorum arma et sagittæ*, id est, filiorum hominum dentes sunt arma et sa-

A gittæ, *et lingua eorum gladius acutus*. Non tantum prope gladio feriunt dolosi, sed procul sagittis impetunt, Oseæ 7. 16. *Reversi sunt, ut essent absque iugo*, id est, ut essent filii Belial et exleges. Chald. aversi sunt, ut deficerent a lege: *facti sunt quasi arcus dolosus*: qui cum videatur emissurus sagittas in unum locum, in alium detorquet. Hoc de omni peccatore, hypocrita præsertim ac fraudulento dici potest: sicut illud Ps. 77. 57. *Conversi sunt in arcum pravum*. Septuag. στρεβλὸν, id est, tortuosum, obliquum, flexuosum, ut Homerus et Aristot. usurpant. Suidas exponit metaph. perversum, callidum, versutum. S. Greg. lib. 27. Mor. cap. 27. reddit, *in arcum perversum*. Psalt. Illyricum, converterunt se *in arcum inversum*. Arabs, *ut arcus tortuosus*. Ps. 10. 3. Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. Vide ibi dicta.

Vir dolosus est monstrum, habet enim duplex cor. Ps. 46.
11. 3. *Vana* (Hebr. שוא *sciav*, mendacium, ut Pagn. et Dolosus est monstrum, quod habet duplex cor.
Arias vertunt. Hoc etiam significat Chald. שקרא *scikra*)
B *locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa* (Chald. adulationes: ponitur enim labium pro ipso verbo per labium prolato, per metonymiam) *in corde et corde* (Symm. in corde alio et alio) *locuti sunt*, hoc est, locuti sunt duplici corde, velut corde diviso, unum proferente, et aliud occultante. Paphlagoniæ perdices cor duplex habere tradunt Plin. Ælian. Gellius, secuti Theophrastum. Perdices habent cor duplex in Paphlag.
Unum cor hominis dolosi est cor hominis: et cor eius alterum, est cor lupi: primo blanditur, altero devorat. S. Chrysost. in Psal. nostr. *Dolosus est, qui aliud habet in ore, aliud in pectore: qui mansuetudinis quidem et comitatis personam induit*, τὰ δὲ λύκων ἐπιδεικνύμενος, *sed se factis lupum ostendit*.

Nota, recte David sanguinario et mendaci subiecit do- 47.
losum, cum ait: *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus*. Hæc Dolosus et sanguinarius fratres sunt.
enim sibi maxime connexa sunt: qui enim male agit, odit lucem, et dolos suos tegit mendaciis, et mendacia do-
C lis, *Ut*, sicut dicitur Ps. 10. 3. *sagittent in obscuro*, (Græce, ἐν σκοτομήνῃ, in obscura Luna: Symm. ἐν ζόφῳ, in caligine) *rectos corde*. Habet in se inclusum fontem mendaciorum dolosus. S. August. tract. 7. in Ioan. Quando, ait, aliquis aliquid in corde tegit, et aliud loquitur, dolus est, et *tanquam duo corda habet*. Unum quasi sinum cordis habet, ubi videt veritatem: et alterum sinum, *ubi concipit mendacium*. Dolum vero sanguinarium symbolice tibi repræsenta in Ioab duce exercitus Davidis sicam occultante, qua traiicit Abnerem non cogitantem, 2. Reg. 3. 27. *Cumque rediisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Ioab ad medium portæ, ut loqueretur ei in dolo: et percussit illum ibi in inguine*, (Tropol. posset traduci ad eos, qui dolose ad turpia inducunt) *et mortuus est in ultionem sanguinis Asael fratris eius*, quem Ioab occiderat in prælio, sed invitus ut vitam suam tueretur. De cæde Amasæ per eumdem Ioab facta, vide ibi cap. 20. 19. ubi eum fratrem appellat, osculum offert, et dolose occidit. Ioab significat
D concupiscentem, desiderantem. Radix omnium malorum est cupiditas.

Nunc in Ioab considera, quomodo Deus abominetur do- Ioab dolo occidens Abnerem maledicitur.
losum sanguinarium. Statim atque cognovit David Abnerem eo modo esse transfossum, prophetice mala ob id eventura prædicit, velut imprecans, 2. Reg. 3. 29. *Nec deficiat de domo Ioab fluxum seminis sustinens*, (et consequenter sterilis) *et leprosus, et tenens fusum*, (id est, effœminatus, et ad officia muliebria deiectus: Græce, σκυτάλην, id est, flagrum loreum seu coriaceum, flagellum, scuticam, ut habent bubulci et agasones: vel saccum coriaceum, quo utuntur mendici, vel denique virgam et baculum, quo se sustentant cæci et podagrici) *et cadens gladio: et indigens pane*. Morti proximus David ob hanc Abneris cædem et alias, iussit Salomoni, ut occideret Ioabum, 3. Reg. 2. 33.

8. Anastasius Episc. Nicænus q. 73. ait, dolosos esse Deo odiosos et hominibus inimicos. Et iure quidem, cum sint humani generis pestis, præsertim quando cum dolo

Digitized by Google

Feuellæ dolus crudelis.

accedit crudelitas. Hoc exprime Feuellæ invento, quod refert Cardanus de rerum varietate, lib. 12. cap. 56. Cum enim illa statuam mira arte fabricari iussisset, in cuius manu pomum aureum gemmis refertum erat, quod, quicumque tetigisset, statim multis iaculis confodiebatur: eo regem nihil suspicantem in Festicarii oppido occidit.

Fallax et ingeniosum Trapezitæ cuiusdam iuramentum.

Mendacem vero et dolosum, qui sanguinem, id est, pecuniam aliorum exugat, efforma in Tauromeniensi trapezita, de quo Conon apud Photium. Hic enim excavatæ arundini depositum auræ fidei aurum imposuit, qua pro baculo utebatur: et apud iudicem vocatus ab adversario, repente baculum, in quo latebat aurum, tantisper eidem committit, donec sublatis manibus iurasset se depositum reddidisse, quod fecerat: mox baculum simul cum auro in eo incluso recipit. Sed similibus Reipub. pestibus, dic cum Alcuino tract. de virtut. et vitiis ad Comitem Guidonem: *Dic cupide, dic avare, dic scelerate, quid acquisivisti? Forte dices, aurum acquisivi, et verum dicis. Ecce aurum acquisivisti per fraudem, et fidem perdidisti iniustitia. Si in mercato fidem invenires venalem, si bonus esses, quomodo comparares eam? Quare non times eam perdere, quam Deus voluit habere in corde? Aurum habes et argentum, vel aliquid pretiosum in arca, sed damnum in corde. His omnibus meliores divitias perdidisti, fidem et iustitiam, et dilectionem Dei et proximi.* Ita Alcuinus.

Impostor se Alphonsum regem mentiens suspenditur. Impostores alii puniti.

Adde, fraudulentos ac dolosos sæpe suis laqueis capi. Impostor quidam Alphonsum se Hispaniæ Regem dicebat post 28. annos a victoria, postquam visus amplius non fuerat: cum Petronilla de regno contendit, sed publice suspensus est, ut ait Favynus, lib. 4. hist. Navarræ. Alter se Constantinum Ducæ filium mentiebatur, multos decepit, capto præcisa est manus: æream sibi manum cum assumpsisset, ac defectionem fecisset, iterum datus est in vincula, atque concrematus, ut refert Zonaras in Romano. Manuelis filium fingebat se Pseudo-Alexius, ad Sultanum fugit, octo Turcarum millia in fines Romanos immisit, sed occisus est, ut ait Nicephorus lib. 3. Non absimilem necem sortiti sunt Pseudo-Persei, Pseudo-Nerones, Pseudo-Alexandri, Pseudo-Antonini, Pseudo-Balduini, aliique, Ps. 11. 4. *Disperdat* (Hebr. disperdet. S. Basil. exterminabit) *Dominus universa labia dolosa*. Id est, omnes labiis dolosis utentes. Est enim metonymia, Prov. 29. 6. *Peccantem virum iniquum involvit laqueus*. Sept. vertunt, peccanti viro magnus laqueus. Peccatorem ibi sumit Salazar pro desperante. 2. R. Aben Ezra, rebellem accipit. 3. R. Levi, scandalosum. 4. Ad rem nostram apte Baynus intelligit fraudulentum et dolosum.

ARTICULUS IV.

Templa adeunda sunt cum timore et reverentia.

48. ORATIONIS qualitatem, tempus, ac personas ad illam idoneas, cum Davide nostro vidimus: nunc locum eius

Vers. 8. aptissimum videamus, v. 8. EGO AUTEM IN MULTITUDINE MISERICORDIÆ TUÆ INTROIBO IN DOMUM TUAM, ADORABO AD TEMPLUM SANCTUM TUUM IN TIMORE TUO.

Nota primo, David in deserto Maon profugus opponit se hostibus suis, ac speciatim Sauli et Doeg, qui sacerdotes occiderant, tabernaculum sanguine eorum polluerant, ac civitatem Nobe, in qua erat, everterant, ita ut necesse esset transferre in Gabaonem. Contra vero pollicetur se cum timore tabernaculum illud intraturum: et, sicut putat Caietanus, declarat voluntatem, quam iam conceperat templi extruendi, regno adepto ac dilatato, quam clarius manifestavit Nathan Prophetæ, 2. Reg. 7. 1. anno regni sui 11. Mundi 2990. cum dedisset ei Dominus requiem undique ab universis inimicis suis. Hostem autem. 1. Vocaverat *virum sanguinum*, se misericordem fore pollicetur: *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ*. 2. Dixerat: *Non habitabit iuxta te malignus*. De se ait: *Introibo in domum tuam*. 3. Dixerat: *Neque permanebunt iniusti ante oculos tuos*. De se ait: *Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo*. Melior etiam erit antithesis in primo parallelo, si dicamus Davidem posuisse: Perdes omnes, etc. Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus: quæ ad iustitiam pertinent Dei. Se autem ad eius misericordiam recurrere, eamque invenire: Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo, etc.

Nota 2. Quadrupliciter ibi sumi potest misericordia: 49.

Misericordia hic quadrupliciter sumpta.

Primo, ea quam Deus menti Davidis infuderat: *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam*. Ita ut sit sensus, q. d. tu Saulem crudelem et virum sanguinum a te et a regno abiecisti, me autem suscepisti, et in tabernaculum tuum introduxisti, infusa mihi mansuetudinis et benignitatis virtute etiam erga hostes meos. Et eam mihi gratiam e periculis evadendi, atque ad te accedendi dedisti ob mansuetudinem, quam erga Saulem aliosque exercui. Secundo, et melius, misericordia ipsius Dei hic sumitur, quæ in Deo ipso est, et sese patefacit per varios miserationis actus. Sic accipi potest primo, misericordia seu potius miseratio præterita, qua ex tot periculis eductus David fuerat, q. d. introibo in domum tuam innumeris a te cumulatus beneficiis, iisque ex omni parte succinctus, ut de iis tibi gratias agam. Secundo sumi potest misericordia, quam tum poscebat in deserto Maon, q. d. si nunc liberer ab isto viro sanguinum et doloso, sistam me tibi, ut meo Liberatori, cuius unius ope salvus possum evadere. Hic sensus mihi maxime placet. Tertio, potest intelligi misericordia futura, qua tunc Deus liberatum ad se accedere patietur in templum tantæ maiestatis conspectu et colloquio indignum, q. d. Miser quidem sum, et ab omnibus desertus in montibus errare cogor, Saule me dolis et furore invadente, sed eo reiecto me Deus suscipiet, et in domum suam introducet exaudiendum, ungendum et coronandum in Regem. Tropol. Intrant templa in multitudine misericordiæ, qui in ingressu templi multis pauperibus se cingentibus dant eleemosynam: si pauperum est introducere in æterna tabernacula, longe magis sunt ianitores templorum terrenorum, et aperiunt fontes misericordiæ peccatoribus, qui eleemosynis redimunt peccata, Luc. 16. 9. *Et ego vobis dico: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*, (id est, de divitiis ac thesauris ad iniqua moventibus) *ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Hoc considerans Theophylactus, ait: Felix permutatio, cum temporalia permutantur æternis. Et S. Chrysost. in Catena: Ars artium peritissima, inquit, est eleemosyna: non enim nobis domos fabricat luteas, sed vitam æternam impendit.

Nota 3. Tempore Saulis non erat ullum templum veri 50.

Tabernaculi Mosaici variæ mansiones.

Dei in Iudæa, sed Deus in tabernaculo Mosaico colebatur, et ibi victimæ offerebantur. Cum autem David agitabatur a Saule, erat illud tabernaculum Mosaicum non in Silo, ut vult hic Lorinus, sed in Gabaone. Nam tabernaculum illud in Galgalis urbe distante 50. stadiis a Iordane, et decem a Iericho, constitutum est a Iosue anno primo transitus in terram promissionis, in primo ingressu: fuit enim primus hic castrorum locus, ubi facta est generalis circumcisio in deserto per annos 40. Erat autem hic annus Mundi 1584. In Galgalis autem illud Sanctuarium per septem annos mansit: inde ab eodem Iosue translatum est in Silo anno Mundi 2590. Iosue principatus 7. ante Christum 1463. Hoc autem fecit Iosue, quod Silo esset in tribu Ephraim, ex qua ipse erat: locus munitus in monte et amœnus: Masius ait, trium horarum spatio Hierosolymis abfuisse. In Silo mansit tabernaculum et arca per 350. annos usque ad mortem Heli Pontificis, et cæsum a Philisthæis Hebræorum exercitum, atque arcam captam. Translatum est autem a Samuele in Nobe urbem, ne, si relinqueretur in Silo, arca velut suo præsidio nudatum, a Philisthæis victoribus raperetur, aut profanaretur. Mansit autem in Nobe toto tempore Samuelis, et usque ad annum 13. Saulis, quo urbs illa eversa est a Doego eius iussu. Inde transtulit tabernaculum in Gabaonem Saul, civitatem Beniamin tribus suæ, ibique mansit usque ad tempora Salomonis. Unde 3. Reg. 3. 4. dicitur: *Abiit Salomon in Gabaon, ut immolaret ibi. illud quippe erat excelsum maximum*. Maius scilicet, quam excelsum Caria-

Digitized by Google

thiarim, ut ait Salianus, quam Ramathæum, quam quod in Bethel, in Maspha, in Galgala, quam in Gabaa Beniamin, et Silo, et Hebron, et omnibus religiosis locis, in quibus hactenus sacrificatum fuerat Deo. Eo quod scilicet ibi esset tunc tabernaculum Mosis. Ibi mille hostias sacrificavit Salomon, et sapientiam petiit a Deo, atque obtinuit.

51. Tabernaculum Mosis et Davidis aliquando templum vocatur.

Nota 4. Tabernaculum illud Mosaicum, et tabernaculum ipsum, quod David in Hebrone excitavit cum altari per septennium, quod ibi fuit Rex Iuda, vocatur templum, *adorabo ad templum sanctum tuum*, late sumendo vocem templi, pro loco ad sacrificia offerenda ac preces publicas destinato et conservato. Vox Hebraica היכל *hecal*, qua Rex noster utitur, ædem, palatium, aulam significat. Deus enim in tabernaculo fœderis tanquam Rex ac Dux populi Israel sedem sibi specialem fixerat, ubi responsa sua et oracula redderet, ac mandata intimaret. Sunt, qui *hecal*, ut ait Mercerus, propter iod reducant ad radicem יכל *iacol*, potuit, quod hoc nomine Basilica seu Regia Aula, Atrium, Palatium significetur, ubi Rex aut Dominus aliquis prævalet, potenter regnat aut dominatur. Hinc et tabernaculum fœderis seu Conventus, et postea templum Salomonis hoc nomine dictum est, quod ibi tanquam in Aula peculiarem Deus Maiestatis suæ præsentiam et potentiam exhiberet et declararet. Hinc etiam templa nostra Basilicæ, id est, domus regiæ, dicuntur, et S. Hieronym. inter monstra numerat Vigilantium, qui templa Martyrum negabat adeunda. Sic enim epis. ad ipsum ait: *Multa in Orbe monstra generata sunt: Centauros et Sirenas, ululas et onocrotalos in Esaia legimus. Iob Leviathan et Behemoth mystico sermone describit. Cerberum et Stymphalidas, aprumque Erymanthium, et Leonem Nemæum, Chimæram atque Hydram multorum capitum narrant fabulæ Poetarum. Cacum describit Virgilius, triformem Geryonem Hispaniæ prodiderunt. Sola Gallia monstra non habuit, sed viris semper fortissimis et eloquentissimis abundavit. Exortus est subito Vigilantius, seu verius Dormitantius, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum, et Martyrum neget sepulcra veneranda.* Quid dicas nostris Calvinistis, qui tot templa everterunt? Concilium Gangrense Can. 5. ait: *Si quis docet domum Dei contemptibilem esse, et conventus, qui in eo celebrantur, anathema sit.* S. Chrysost. hom. 2. vocat templa λιμενα πνευματικον, spiritalem animæ portum. Eusebius lib. 1. de Vita Constantini, cap. 46. vocat illa, σεμνα της αρετης διδασκαλεια augustam virtutum scholam: et S. Cyrillus in Ioan. num. 14. ait, templum adire, esse, τριποθητον και πολυευκτον ολβον, vere studio incredibili et amore optandum, et expetendum multis votis. Hinc tanto ardore et pietate Reges ac Principes Christiani Deo templa erexerunt, ut Mariana lib. 4. hist. cap. 2. dicat, a Iacobo Rege Aragonum duo templorum millia aut de novo extructa, aut reparata: Paulus Diaconus ait, prædictum fuisse Constanti Imper. non posse eiici Longobardos ab Italia, quod S. Ioanni templum erexissent: cum autem a Carolo Magno postea victi sunt, templum illud viris indignis datum erat. Ipsis feris sua templa voluit Deus asyla esse. Sanctius enim Rex Hispaniæ aprum in sylvis usque ad aram templi diruti sequens, cum eum perfodere vellet, manum obriguisse sensit: S. Antonini opem implorans sanatus est, templum reparavit, et urbem Palentiam de novo excitavit, ut narrat Mariana lib. 8. Hist. Hispan. cap. 8. et Favynus lib. 3. hist. Navarræ, fol. 132.

52. David Rex non ingrediebatur Sanctum, nec atrium Sacerdotum, sed tantum atrium mundorum.

Nota 5. Licet dicat David: *Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum*, non intrabat tamen etiam Rex factus Sanctum seu Sanctuarium, sed tantum atrium mundorum, id est, populi Israel, qui nulla labe aut immunditia legali arcebatur ab ingressu tabernaculi. Itaque per domum et templum sanctum intelligitur illud atrium: sic Christus in templo Salomonis bis ex eo atrio, aut potius ex atrio gentium, eiecit vendentes boves, oves et columbas, et numularios, id est, trapezitas, ut Syrus vertit; collybistas, ut habetur Græce, hoc est, qui ex pecuniæ permutatione quæstum faciunt: et proprie, qui argenteos aureosve nummos permutant minutis, quales sunt oboli ac teruntii, ut ait Pollux ex Lysia. Est enim κολλυβος Hesychio, species numismatis, seu æreus numulus, cui bovis imago impressa erat, et Pollucei ipsi est permutatio illius numoli. Hoc porro accidit primum initio prædicationis Christi, ut refert Ioan. 2. 14. et paulo ante passionem, ut Matt. 21. 12. ait autem ibi v. 13. *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Arabs, speluncam latronibus; quia ibi usuris, venditione et variis modis fraudulentis Sacerdotes ipsi peregrinos et pauperes expilabant. Sic a Davide hic atrium tabernaculi fœderis vocatur domus Dei, et templum sanctum. Nam in Sanctum Sanctorum, id est, in Sanctuarium sanctissimum, ac velut in chorum tabernaculi illius, et postea templi Salomonis non intrabat nisi summus Sacerdos, et quidem ordinarie semel in anno: nempe in die expiationis, Levit. 16. 12. in Sanctum, id est, in primam tabernaculi partem, velut in eius navem, non intrabant nisi Sacerdotes, ut panes ponerent supra mensam auream panum propositionis, ut accenderent lucernas in aureo candelabro, ut adolerent incensum in altari aureo mane et vesperi tempore immolationis agni in holocaustum. In atrium Levitarum, quod erat sub dio ob altare holocaustorum in eius medio positum, non intrabant nisi Sacerdotes, et Levitæ, velut eorum Diaconi, id est, ministri. Erat autem illud atrium proximum tabernaculi vestibulo. Prope illud atrium Levitarum erat sedes regia, sed in atrio populi loco honoratissimo et Sacerdotibus proximo, ut facilius videret omnia, quæ gerebantur in altari holocaustorum, et in ipso tabernaculo. Hæc declarantur Ezech. 46. *Hæc dicit Dominus Deus: Porta atrii interioris, quæ respicit ad Orientem,* (id est, porta atrii Levitarum, quod erat prope tabernaculum in parte Orientali) *erit clausa sex diebus, in quibus opus fit: die autem Sabbati aperietur, sed et in die Calendarum* (primo scilicet die mensis, erat enim festum Neomeniæ, id est novæ Lunæ) *aperietur. Et intrabit Princeps per viam vestibuli portæ de foris, et stabit in limine portæ, et facient* (offerent, sacrificabunt) *Sacerdotes holocaustum eius, et pacifica eius,* (hostias pacificas ab eo oblatas) *et adorabit super limen portæ, et egredietur: porta autem non claudetur usque ad vesperam. Et adorabit populus terræ* (foris post principem) *ad ostium portæ illius in Sabbatis, et in Calendis coram Domino.*

Regis Iudæorum locus in templo.

Sedes regia prope atrium Levitarum posita, vocabatur Musach Sabbati, de quo 4. Regum 16. 18. *Musach quoque Sabbati, quod ædificaverat in templo, et ingressum Regis exterius, convertit* (Achaz Rex) *in templum Domini, propter Regem Assyriorum.* Musach Hebraice significat operimentum, ut vertit Arias: velum, ut Pagnin. opertorium, tectum, tentorium, conopæum, ut alii. Rad. נסך *nasach*, tegere, operire. Musach ergo Sabbati erat solium opertum, seu tentorium conopæo splendido coopertum, quod erat iuxta atrium Sacerdotum, sed extra illud, in quo Rex in Sabbatis et festis orabat, et sacrificia spectabat, et Sacerdotes ac Levitas cantantes audiebat. In hoc solio positus est Ioas a Ioiada Pontifice, cum creatus est Rex Iuda, 4. Regum 11. 14. Achaz autem illud Musach *convertit in templum Domini*, id est, intulit in ipsum atrium Sacerdotum et Levitarum, ut gratificaretur Regi Assyriorum, et contra legem omnem eum induceret aut principes ab eo missos in atrium illud ad spectanda sacrificia tum in altari holocaustorum, tum in Sancto: vel potius, ut a vulgo magis separatus, et inter Sacerdotes sedens augustior appareret Regibus Assyriis, et maiori in honore haberetur.

53. Tres Virtutes necessariæ templum ingredienti.

Nota 6. Tres virtutes esse necessarias templum ingredienti. Primo, spem in Dei misericordia: *Ego autem in multitudine misericordiæ introibo in domum tuam.* Secundo, humilitatem: *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Tertio, timorem: *In timore tuo.*

I. Spes.

Ac primo, quomodo sit explicanda illa Dei misericordia, dixi supra notando secundo, illa est nostræ spei basis, et radix, et fons.

II. Humilitas.

Secundo: Humilitas externa, et interna declaratur in

Digitized by Google

Adoratio interior et exterior.

voce adorabo. Ut enim ait S. Thomas 2. 2. quæst. 84. artic. 2. ad 3. Adoratio Dei duplex est, scilicet interior devotio mentis, et exterior humiliatio corporis. Prima est principalior, ad quam et propter quam secunda fit. Est actus latriæ, ibid. art. 1. ad 3. quæ latria debetur Deo propter propriam et singularem rationem dominii: ratione item principii, creationis et gubernationis. Ubi nota, adorationem in Scriptura sumi tripliciter: Primo, generice pro quacumque veneratione, quæ alteri exhibeatur, ob præstantiam aliquam dignitatis: sive is sit Deus, sive Angelus, sive homo, Genes. 18. 2. de Abrahamo in convalle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in fervore diei, id est, sub meridiem et tempus prandii, dicitur: *Cumque aperuisset oculos, apparuerunt ei tres viri* (tres Angeli specie virorum: nempe, ut volunt Hebræi, Michael, Gabriel et Raphael; sed id non est certum) *stantes prope eum: quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit in terram.* Id est, adoravit pronus in terram, ut dicitur de Loth duos ex illis Sodomæ adorante, cap. 19. 1. Secundo, adoratio etiam generice sumpta sumitur pro quocumque actu religionis interno vel externo, quo divinus honor Deo deferatur. Sic sumitur Exod. 23. 24. *Non adorabis Deos eorum.* (Chananæorum) *nec coles eos.* Sic etiam Deum Angeli adorant, Ps. 96. 7. *Adorate eum omnes Angeli eius.* S. Hieronym. vertit: *omnes Dii.* Sunt enim et filii excelsi, et Dii per participationem sicut homines. Ille actus adorationis est actus latriæ seu servitutis debitæ soli Deo tanquam rerum omnium Domino. Tertio, speciatim, et proprie, adoratio est actus externus religionis, quo per convenientem aliquem corporis gestum protestamur nostram subiectionem erga Deum, sicut erga summum omnium Dominum, atque adeo tribuimus ei divinum honorem. Cum enim corpore constemus, et animo, par est ratio, ut utrumque Deo subiiciamus, et utroque eum honoremus: deinde illa exterior veneratio pietatem auget ac devotionem. S. August. lib. de cura pro mortuis agenda, cap. 5. *Nescio,* inquit, *quo pacto cum hi motus corporis non possint nisi motu animi præcedente fieri, eisdem exterius visibiliter factis, ille interior invisibilis, qui eos fecit, augetur: ac per hoc cordis affectus, qui, ut fierent ista, præcessit: quia facta sunt, crescit.* Sic Magi intrantes domum, invenerunt Puerum Iesum cum Maria Matre eius, *et procidentes adoraverunt eum,* Matt. 2. 11. Arabicus textus habet, prociderunt eum adorando. Deum esse eum cognoverunt, ut tradunt S. Iren. lib. 3 cap. 10. S. Leo serm. 1. de Epiphania. Unde Græci diem illius adorationis vocant non tantum Epiphaniam, sed etiam Theophaniam. In psalmo nostro vox Hebraica אשתחוה *estachave,* proprie significat, incurvabo me, humiliabo me totius corporis incurvatione et prostratione, quæ reverentiæ causa etiam fiebat hominibus, maxime principibus aut magnis viris apud Orientales: hinc pro adoratione Deo debita sumitur. Rad. שחה *sciacha,* incurvatus est, humiliatus est, incurvavit, et humiliavit seipsum. Græcum προσκυνεω est, venerabunde salutare, venerando osculari, a κυω osculor. Sic *adoro* significat ad os pono, osculo exhibeo venerationem, osculando veneror et honoro. Solebant enim statuas Deorum suorum osculari Ethnici, vel si esset statua remotior, manum suam osculabantur, deinde illa statuam tangebant, vel contra. Aliquando ne idolum quidem manu tangebant, sed illam tantum osculabantur, et ad illud conversi signum venerationis exhibebant. S. Hieron. in Rufinum: *Qui,* ait, *adorant, solent deosculari manum, et capita submittere.* Sic Solem et Lunam venerabantur, ut patet Iob. 31. 27. *Si vidi Solem, cum fulgeret, et Lunam incedentem clare, et osculatus sum manum meam, quæ est iniquitas maxima.* Vide dicta Ps. 2. 12. Apprehendite disciplinam, ubi Hebr. est, *osculamini Filium:* S. Hier. vertit, *adorate pure.*

Adoratio exterior iuvat interiorem.

Sancti Deum adorantes visi a S. Ioanne.

Corporis eam incurvationem, et exteriorem reverentiam docent nos in templo cælesti Seniores, id est, principes, visi a S. Ioanne circa thronum Dei, circumamicti vestimentis albis, et coronis aureis illustres. Cum enim 4. animalia, id est, 4. Angeli darent gloriam, et honorem, et benedictionem sedenti super thronum, et viventi in sæcula sæculorum, additur v. 10. *Procidebant viginti quatuor Seniores ante sedentem in throno, et adorabant viventem in sæcula sæculorum, et mittebant* (Arab. dimittebant, relinquebant, Syr. abiiciebant) *coronas suas ante thronum.* Adorationem illam explicat Aleazar de sacrificio Missæ: ait enim Seniores illos esse Sacerdotes Ecclesiæ, qui per mare vitreum, id est, per pœnitentiam, se parant ad hoc sacrificium, quod præstantissimam Dei adorationem et sanctissimæ Trinitatis glorificationem continet, ob victimam pretiosissimam et Deo gratissimam, quæ ibi offertur. Sed hoc est mysticum. Angelos ipsos venerabundos esse visos ante altaria refert S. Chrysostom. Et S. Chrysolog. serm. 5. ait: *Pavent Angeli, potestates metuunt, in faciem proruunt cæli Seniores.* S. Iustin. in Tryph. ait Deum μειλισσεσθαι, demulceri oratione, quæ funditur, τω εν πρηνει κατακλισει, και εν γονασι, *submissa in terram vultu, et flexis humi genibus.*

Theodosii Imp. sen. poenitentis humilitas.

Theodosii senioris Imp. illustris ad exemplum est animi demissio. Cum enim ob cædem Thessalonicæ a militibus eius factam, exclusus a templo fuisset, ac post menses octo aditum obtinuisset a S. Ambrosio, ut narrat Nicephorus lib. 12. cap. 12. *Non stans ille, neque genibus flexis rerum universarum Dominum placavit,* sed. πρηνης επ εδαφους ερριμμενος, *pronus in solum abiectus.* miserabilem illam Davidis emisit *vocem:* (Ps. 118. 25) *Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum.* τιλλων τριχας, και μετωπον, τυπτων, *et comam insuper vellens, caputque diverberans, et solum lacrymis madefaciens, delicti veniam ad eum modum petiit.*

Theodosii iunioris pietas.

Qua modestia Theodosius iunior Imper. senioris nepos in templa versaretur, ipse testatur in Concilio Ephes. cap. 21. et refert Baronius tomo 5. an. 398. *Nos,* ait, *qui legitimis imperii armis nunquam non circumdamur, quosque sine armatis stipatoribus esse non convenit, Dei templum ingressuri foris arma relinquimus, et ipsum etiam diadema regiæ maiestatis insigne humiliter deponimus, et sacra altaria munerum tantum offerendorum causa accedimus, quibus quoque oblatis ad extimum communeque atrium mox nos recipimus, nec quicquam ex propinqua divinitate nobis arrogamus.* Turcæ in templorum aditu calceos ponunt ad maiorem reverentiam. Ethnicos id quoque præstitisse docet S. Iustinus Apol. 2. pro Christianis ad Antonin. Imper. Fana, inquit, ingredientes, calceos deponunt, et cultores eorumdem idem facere Sacerdotes iubent. Nudis pedibus etiam Sacerdotes Hebræi solebant sacrificia afferre in altari holocaustorum: unde lavabant pedes, ut Sanctum, id est, primam tabernaculi, seu templi partem, intrarent. Totius corporis modestam compositionem declarat Seneca lib. 7. natural. quæst. *Intramus templa compositi, ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, in omne argumentum modestiæ fingimur.*

Tertio, templum ingredienti necessarius est Dei timor: 54.
ideo David ait: Adorabo ad templum (Pagninus, in templo) sanctum tuum *in timore tuo:* id est, tui, q. d. adorabo te timens, te venerans et reverens, hoc est, cum pietate et devotione, sed tremens velut filius coram patre, et subditus coram rege, et reus coram iudice. Petav. signate expressit, τω υπο χαρτει πτωσσων, *tuo sub rubore tremens.* Arab. optime, *indutus timore tuo.* Hanc vestem hyacinthinam ad talos usque demissam ferant Sacerdotes ad altare, ut sint Sancti Domino, et ferant Rationale in pectore, sintque oracula viva populorum, habeant in extremitate vestis illius tintinnabula, quæ, ut S. Hieron. tubam illam iudicii extremi semper in memoriam revocent, Exodi 28. 33. *Deorsum vero ad pedes eiusdem tunicæ per circuitum quasi mala punica facies, ex hyacintho, et purpura, et cocco bis tincto, mistis in medio tintinnabulis. Ut audiatur sonus, quando ingreditur et egreditur Sanctuarium in conspectu Domini, et non moriatur.* S. Thom. 1.2. quæst. 102. art. 5. ad 10. explicans, quid symbolice vestes Pontificis Iudæorum significent, ait per tunicam hyacinthinam denotari conversationem cælestem per opera perfectionis. Unde et tunicæ hyacinthinæ adiunguntur in

III.

Timor templum adeunti est necessarius.

Tintinnabula in veste Pontificis.

Digitized by Google

extremitate tintinnabula aurea: per quæ significatur doctrina divinorum, quæ debet coniungi cælesti conversationi Pontificis. Adiunguntur etiam mala Punica, per quæ significatur unitas fidei et concordia in bonis moribus: quia sic coniuncta debet esse eius doctrina, ut per eam fidei et pacis unitas non rumpatur. Ad rem nostram apte S. Gregor. Nyss. per hæc tintinnabula videtur intelligere novissimam tubam Archangeli, qua intonabit: Surgite mortui, venite ad iudicium, ait enim: *Per hæc sua tintinnabula monetur sacerdos, ut corpus habeat leve et aereum ex cibi potusque tenuitate, ut exiliat ad novissimam tubam, feraturque sublimis per aera obviam Christo venturo ad iudicium.* Origenes quoque hom. 9. ait, Pontificem habere hæc tintinnabula in extremitate vestis, ut de extremis temporibus et fine Mundi nunquam sileat: sed inde semper sonet, inde loquatur, inde disputet, secundum eum, qui dixit: Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.

Sit timor tuus filialis. Sit tamen timor tuus filialis, cum templa ingrederis. *Adorabo* ad templum sanctum tuum *in timore tuo.* Quod Beda versans, ait: *Adorabo, non in elatione, sed in timore: non servili, sed tuo, id est, filiali, pertinente scilicet ad custodiam sanctitatis.* De eo timore vide S. Thom. 2. 2. qu. 19. art. 2. et 8. ac seq. Castus etiam hic timor vocatur art. 2. ad 3. Sic Cassiodor. in Ps. nostr. dixit: *Tunc fides solida est, quando amore casto formido divinitatis adhibetur.* Non repugnat charitati ipse, imo ea aucta augetur, et imminuta minuitur, 2. 2. q. 19. art. 10.

Effectum illius timoris et orationis in templo cum eo factæ declarat hic S. Chrysost. *Adorabo,* ait, *ad templum sanctum tuum in timore tuo: non sicut multi, qui orant fricantes, hiantes, torpescentes: sed cum metu et tremore. Qui enim sic orat,* πασαν κακιαν αποτιθεται, προς πασαν αρετην χειραγωγειται, *omne vitium deponit, ad omnem virtutem veluti manu ducitur, Deum sibi reddit propitium.*

55. Trepidant in templo: 1. Sancti. Ipsi Sancti in templorum aditu trepidant. S. Hieron. in epistola contra Vigilantium: *Ego,* ait, *confiteor timorem meum, ne forsitan de superstitione descendat. Quando iratus fuero, et aliquid mali in animo meo cogitavero, et me nocturnum phantasma deluserit, basilicas Martyrum intrare non audeo, ita totus et corpore et animo pertimesco.* S.
2 Angeli. Gregorius Nyssenus oration. de occursu, docet, Angelos ipsos Christo in templis, δουλικως αυχενα υποκλινειν, humilium more famulorum cervicem flectere. Ethnici ipsi mi-
3 Pagani ipsi. ra veneratione templa sua ingrediebantur. In Azoto quidem, fani Dagonis limen *non calcant Sacerdotes* eius, nec omnes, qui ingrediuntur templum eius, quod Arca Dei prope Dagon posita, die altera mane invenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram Arca Domini: caput autem Dagon et duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen, 1. Reg. 5. 4. et 5.

56. Templa sunt adeunda religiose. Motiva trium illarum virtutum necessariarum in templorum aditu: nempe spei in Dei misericordia. 2. Humilitatis externæ et internæ. 3. Timoris filialis, ex Propheta nostro eruere potes. Primo, quod templum sit domus Dei: *Introibo in domum tuam.* Secundo, quod sit domus sancta et consecrata: *Adorabo ad templum sanctum tuum.*

I. Quia sunt domus Dei. Ac primo, templa sunt Dei domus et alterum cælum, in quo Angeli illi serviunt. S. Thom. 2. 2. qu. 85. art. 2. ad 3. docet: Templa et altaria soli Deo dedicari, licet nominentur in honore Sanctorum. S. Chrysol. hom. 36. in primam ad Corinthios, ex eo, quod Ecclesia sit Dei domus, inde recte concludit cum tremore ad illam accedendum:
Sunt cælum terrenum. *Non tonstrina,* inquit, *aut unguentaria taberna Ecclesia est, aut officina forensis: sed* τοπος αγγελων, τοπος αρχαγγελων, βασιλεια θεου αυτος ο ουρανος. *Locus Angelorum, locus Archangelorum, regia Dei aula, cælum ipsum.* Causam deinde sciscitatur, cur mensa altaris ponatur, aitque id fieri ad Christum recipiendum. Quare si in solio regi considenti assurgimus, longe potiori iure id præstandum est Regi omnium Dominatori. Ex quo infert: *Et tu igitur ante illud tempus,* φριξον, διαναστηθι, *animo tremisce, animo commovere, priusquam velo reducto, et chorum Angelorum progressum vides, in ipsum ultro cælum ascende. Sed ista profanus ignorat, etc.* Dignissimus est locus, qui legatur, fuse invehitur in eos, qui nugacitate Ecclesias profanant ac polluunt.

Finge tibi animo, scissum cælum patere, vela illa Divinitati obiecta esse reserata: tum autem ductante Angelorum choro, cælestem te aulam hanc subire, undique affusos cælites videre, voces Deum laudantium audire, oculis Christum ipsum ac Deiparam, Sanctosque omnes et Angelos intueri: quid tibi tunc esset animi? Quis ardor mentis? Quis contemptus terræ ac terrenorum? Idem mente reputa, cum Ecclesiam subis, Ps. 65. 13. ait David; *Introibo in domum tuam in* (cum: beth enim sæpe significat, cum) *holocaustis: reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt* (S. Hier. promiserunt) *labia mea.* Ubi S. Basilius ait: *Qui est in templo Dei, non vana, scurrilia aut probrosa loquetur verba, sed in templo eius omnes dicent gloriam. Assistunt* απογραφομενοι ρηματα αγιοι αγγελοι, *verba describentes sancti Angeli, adest et Dominus,* διαθεσεις εισιοντων επιτηρων, *affectus intrantium contemplans.*

Si Romæ in foro boario ædes Herculi rotunda fuit, ad quam nec canes, nec muscas ingredi opinio esset, sic nec in ædem Achillis ante Borysthenem ullam alitem, ut ait Plinius lib. 10. cap. 29. quid facies in Dei veri templis? De templo cælesti dicitur, Apoc. 22. 15. *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes, et omnis, qui amat et facit mendacium.* In templis etiam materialibus purus sit animus. Seneca epist. 94. *Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum, Deorumque simulacra ex vicino cernentibus, et alicuius oraculi opperientibus vocem.* *In ædes Herculis nec canes, nec muscæ intrabant.*

Secundo, templa ob suam sanctitatem requirunt reverentiam et pietatem: *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Nota, tabernaculum fœderis seu Mosaicum, et templum Salomonis duabus partibus proprie constabant. Prima et maxima augusta vocabatur Sanctum Sanctorum, id est, sanctissimum. Secunda dicebatur Sanctum, ut iam dixi. Tertia enim pars, nempe atrium, erat sub dio. *57. II. Templa sunt sancta.*

Nota secundo, templa sunt sancta: Primo, quia sunt divino cultui applicata, ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. 81. art. ult. sanctum enim est, quod est ab usu communi et profano segregatum. Secundo, templa sancta sunt, quia puritatis sunt domicilium, et eam dant sæpe accedentibus. Tertio, quia adversus iniuriam et vim religione quadam muniuntur, et ut ait Donatus, sancta loca sunt, quæ omni observatione inviolata sunt. Sanctum proprie dicitur, ut Martianus de rerum divisione loquitur, quod ab iniuria hominum defensum atque munitum est. Quarto, templa sancta sunt, quia in iis specialiter habitat Deus, qui est Sanctus Sanctorum, id est, Sanctissimus. S. Ambros. lib. 3. Hexaem. cap. 1. *Templum,* ait, *sacrarium Trinitatis, sanctitatis domicilium, Ecclesia sancta, in qua refulgent aulæa cælestia.* *Ob 4. rationes: 1. 2. 3. 4.*

Sacerdotes itaque, præsertim templum intrantes, sibi dictum putent illud Levit. 21. 6. *Sancti erunt Deo suo,* (remoti ab omni immunditia et contaminatione, ac profanis et turpibus ceremoniis ac moribus) *et non polluent nomen eius,* (famam et decus sacerdotale et Dei, cuius sunt ministri) *incensum enim Domini.* (In altari thymiamatis in Sancto posito) *et panes Dei sui offerunt,* (in mensa panum propositionis) *et ideo sancti erunt.* Et v. 8. *Sint ergo sancti, quia et ego Sanctus sum, Dominus qui sanctifico eos:* id est, sanctos esse iubeo, et in Sacerdotes consecro, oleo sancto eos perfundendo, et a profanis ipsos segregando.

Hinc lineas vestes Sacerdotes et Levitæ in templum ad res sacras peragendas ferre iubebantur. De summo Pontifice habes, Exod. 28. 4. *Hæc erunt vestimenta, quæ facient: Rationale, Superhumerale, tunicam et lineam strictam, etc.* Per tunicam intelligitur tunica hyacinthina, quæ ob excellentiam tunica absolute appellatur: Linea stricta, id est, tunica linea instar interulæ, corpus stringebat, et inde nomen habuit: eandem Lineam strictam habebant etiam alii Sacerdotes, v. 40. ac fœminalia etiam Linea, v. 42. et 43. Causam Philo affert lib. 1. de monarchia: *Pontifex,* ait, *iubetur vestem lineam sumere, quando adyta* *In veste Linea Mosaici Sacerdotes ministrabant. Cur non in lanea:*

Digitized by Google

subit, quia Lintea non conficiuntur a mortali materia, sicut vestes laneæ, quæ a pecoribus capiuntur. Et fusius S. Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 45. ait: Aaronem ac filios eius Sacerdotes, iussos esse lineis, non laneis uti in templa, ut discerent, *των εξωθορυβων επιλησομενων, externos tumultus de memoria deponendos. Nam qui rei sacræ causa ad Deum accedit, nihil alienum, nec ullam rerum ex materia constantium sarcinam secum afferre debet. Quamobrem si post eiusmodi signa, temeritate ductus veritati vim afferre conaris, confusiones ac nugas templis, quibus omne silentium debetur, et colloquia turpia et præpostera, nefariasque manuum impositiones: hoc persuasum habe, quod, εις εσχατον κατακρισεως κινδυνον, in extremum condemnationis et exitii periculum, te ipsum impelles.* Exclusio vestium lanearum tam pro Sacerdotibus, quam pro Levitis expresse habetur, Ezech. 44. 17. *Cumque ingredientur portas atrii interioris,* (id est, atrii Levitici, in quo erat altare holocaustorum) *vestibus lineis induentur: nec ascendet super eos quidquam laneum, quando ministrant in portis atrii interioris, et intrinsecus:* id est, in Sancto.

58. Tropol. Tropol. Innocentius III. serm. de Dedicat. templi, etiam templum sumit pro anima iusti. Itaque adorare Deum ad templum sanctum est, adorare illum in mente sua, ibi victimas immolando, et incensum afferendo, lucernas accendendo, panes propositionis ponendo, primitias et oblationes dando, et alia præstando. Origenes in Psal. nostr. *Præclara,* inquit, *virtutis conditio et sancta vita, Domus Dei est, quam quidem virtutem qui possident, cum fiducia et libertate magna loquuntur. Christus vero, tanquam Filius, venit in templum suum, cuius templum sumus nos, iis, qui nobis similes sunt, dicentes: Templum sanctum estis, et corpora vestra templum sunt Spiritus sancti.* S. Ephrem serm. de Virginitate sæpius appellat virgines templum Dei, et ostendit per bona opera templum nos posse Dei effici. Cupis, ait, esse castum et immaculatum templum Dei? Imaginem eius in corde tuo semper habeto: Imaginem, inquam, non colorum varietate in ligno, aliave materia deformatam, verum illam, quæ per bona opera, uti ieiunia, vigilias, honestas actiones, continentiam et orationes, mirabili quodam modo, pure iugiterque depingitur in anima: colores vero imaginis illius cœlestis Domini, recte facta sunt et cogitationes mundæ, ac terrenarum rerum nuditas cum lenitate ac vita sancta omni tempore.

Anima iusti est Domus Dei.

De S. Zacharia patre S. Ioannis Baptistæ ait S. Chrysologus serm. 87. *Ipse erat Deo familiarius templum, portans in sui pectoris puritate tota legis arcana: et apponens non tam thuris, quam puræ supplicationis incensum. Gratius namque Deus in suo, quam in hominis opere requiescit: et non tam libenter odoratur Arabicæ arboris guttam, quam sinceri cordis et pectoris sanctitatem.*

Illustre est effatum S. Gregorii Thaumaturgi Neocæsareæ Episcopi, qui, cum Neocæsaream ingressus, domum, ad quam diverteret, non reperiret, ob Paganorum mores efferatos: eiusque domestici tumultuarentur, eos blandis vocibus in hunc modum affatus est: *Quid hic dubitatis, tanquam sitis extra Dei tegumentum, ubinam membra vestra quieti daturi sitis? Vobisne parva domus videtur esse Deus: siquidem in ipso vivimus, movemur, et sumus? An angustum dicitis cœli tegumentum, et ab eo quæritis aliud diversorium? Sit vobis studio una domus, nempe sua unicuique vita, quæ per virtutes ædificatur, et in altum erigitur. Hoc solum vobis sit curæ, ne tale habitaculum sit nobis imparatum. Terrestrium enim murorum ambitus non afferunt lucrum iis, qui vivunt in virtute: potius autem ab iis, qui vitio inquinantur, parietum usus iure requiratur, quoniam occultarum probrorum domus sæpe est operculum. Qui autem ex virtute vitam gerunt, non habent parietes quid domi occultent.*

S. Gregor. Thaum. generosus animus. Deus est domus sanctorum.

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Duo a Deo postulat David: Primo, in ipso periculo deduci et dirigi, ob malitiam hostium suorum, quam describit. Secundo, extra periculum petit, pro se suisque, lætitiam securam et gloriam, eamque dandam prævidet.

PARAPHRASIS.

9. Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos: dirige in conspectu tuo viam meam.

9. Domine in his montibus errantem me ac pene perditum, et a toto Saulis exercitu vallatum, ex tanto discrimine extrahe, atque securum in locum deduc propter iustitiam tuam, qua innocentes tueris. Incertum, quo me recipiam, dirige, et tua luce illustrato fave, ut eam viam ineam, in qua servari possim.

10. Quoniam non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est.

10. Hostes enim mei calumniis me suis apud Saulem Regem in dies singulos maioribus onerant, et vanitatibus intenti me ex aula eiicere moliuntur, ut inanibus honoribus me depresso fulgeant.

11. Sepulcrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant: iudica illos Deus.

11. Fauces eorum purulentæ, sepulcri instar fœtentis, teterrimam mendaciorum, calumniarum et blasphemiarum mephitim inhalant: sermonibus suis fraudulentis dolos nectunt, ut incautum me stringant: sed tu Iudex et Vindex eorum astutiam elude, atque ulciscere.

12. Decidant a cogitationibus suis secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos: quoniam irritaverunt te Domine.

12. Spe præcaucepta excidant, atque a via tua et conspectu eiiciantur, ut sceleribus suis sunt meriti: quia te Deum meum ad iram concitaverunt scelerati.

13. Et lætentur omnes, qui sperant in te: in æternum exultabunt, et habitabis in eis.

13. Contra vero, facilem lætamque decurrant viæ huius vitam, qui spem in te suam stabiliunt. Cum felicem viæ terminum attigerint, in te per omnem æternitatem exultabunt, atque eorum in medio Rex bonitatis triumphabis, eosque omni gaudio cumulabis.

14. Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum: quoniam tu benedices iusto.

14. Et omnes, qui amore tui inardescunt, in te clare viso gloriabuntur in cœlis, tuamque unius gloriam in terra perquirent, teque Duce ac Protectore lætis successibus exultabunt. Nam benedictionem tuam pietati deditis impertieris.

15. Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

15. Domine Deus, nos servulos tuos telis undequaque impetitos, benevolentia tua, veluti clypeo impenetrabili, omni ex parte succingis, ne lædi ulla ratione possimus.

Digitized by Google

QUÆSTIO UNICA.

QUAM UTILE EST IUSTIS DIVINÆ SE PROVIDENTIÆ DUCENDOS COMMITTERE.

Superiori sectiane exandiri se postulaverat, et ostenderat, quanto studia at ardore oraret. Nune exponit, quid petat, et eventurum illud prædicit.

59. Deus Dux nobis necessarius.

Ae primo, duo postulat: Primo, dueatum securum, v. 9. *Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos.* Secunda, directionem certam, ibid. *Dirige in conspectu tuo viam meam.* Necessitatem utriusque ostendit, ab hostiles machinationes, quas everti petit, ibid. *Decidant a cogitationibus suis.* Nequitiam corum omnimodam ponit, cum sint: 1. Ora mendaces, v. 10. *Quoniam non est in ore eorum veritas.* 2. Corde vani, ibid. *Cor sarum vanum est.* 3. Gutture fœtidi, v. 11. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* 4. Lingua dolasi, ibid. *Linguis suis dolose agebant.* 5. Opere impii, v. 12. *Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.* 6. Omni modo iniurii Deo ipsi, ibid. *Quoniam irritaverunt te Domine.*

Secundo, evitato periculo felicitatem suam ae sociorum suorum, et Sanctorum in iis figuratorum ostendit: quod 1. Animo lætentur, v. 13. *Et lætentur omnes, qui sperant in te.* 2. Corpore exultent, ibid. *In æternum exultabunt.* 3. Corde Deum recipiant. *Et habitabis in eis.* 4. Ore in Eo uno glorientur, v. 14. *Et gloriabantur in te omnes, qui diligunt nomen tuum.* 5. In bonis cæteris benedictione cumulentur, ibid. *Quoniam tu benedices iusto.* 6. Protectione cœlesti circumcingantur, v. 15. *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.*

ARTICULUS I.

Deus est Dux necessarius in vita spirituali.

Vers 9. 60. Sensus huius loci.

DAVID in deserto Maon Saulem fugiens, Ducem sibi deposcit Deum, v. 9. DAMINE DADUC ME IN IUSTITIA TUA. Id est, propter iustitiam tuam. Prima, qua in te iustus es, et iustitiam exerces, puniens sceleratos, favens innocentibus, q. d. Scis Saulem esse iniustum aggressorem, a me nulla iniuria lacessitum furere, et in rabiem insanam agi, me vero modis omnibus eniti, ut ipsum mitigem: itaque secundum tuam iustitiam salitam me tuere, at in loca secura perductum conserva, et hic sensus est optimus. Secundo tamen sensus esse potest, q. d. deduc me ob iustitiam tuam, id est, ob iustitiam, quam in me posuisti, et qua me iustum effecisti: banora in me tua dona. Iustitiam autem illam habitualem in Davidis anima fulgentem, et actualem, exterius radios vibrantem, intellige vel cum S. Chrysost. omnem virtutem, late sumpto iustitiæ nomine, ut fieri patet Matth. 3. 15. et docet S. Thomas 1. 2. q. 60. art. 3. et qu. 113. art. 1. vel eum S. August. accipe Iustitiam, qua se in hostes quidem tueri possit, sed non animo vindictæ; vel intellige iustitiam stricte sumptam, qua unicuique reddat, quod suum est: Deo scilicet, Regi, sociis suis, et aliis omnibus. Tertio, non male etiam sumetur hic Hebr. צדקה *tsedaka,* pro misericordia: et vox ipsa latina, *iustitia,* sic aliquando sumitur, Ps. 30. 1. *In te Domine speravi, non confundar in æternum, in iustitia tua,* (Symmachus, ἐν τῇ ἐλεημοσύνῃ σου in tua misericordia) *libera me,* Ps. 34. 24. *Iudica me secundum iustitiam tuam.* Cassiodorus legit, secundum misericordiam tuam, Ps. 70. 2. *In iustitia tua* (Bruno de misericordia explicat) *libera me, et eripe me.* Ps. 142. 1. *Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua iustitia.* Theodotio reddit, ἐν πάσῃ ἐλεημοσύνῃ σου, in omni misericordia tua. Et in editione ipsa vulgata, Ps. 23. 5. *Hic accipiet benedictionem a Domino et misericordiam* (Hebr. est sedaka, id est iustitiam) *a Deo Salutari suo,* qui vocatur Malach. 4. 2. *Sol iustitiæ.* Chald. Sol puritatis, id est, qui

A purissimis radiis suis misericorditer et liberaliter effusis omnia expurgat. Quæres, cur iustitia dicatur misericordia? Ratio est, quia Deus misericordiam illam promisit, est igitur fidelitatis et iustitiæ eam exhibere, si præsertim ex parte nostra ea facimus, quæ Deus a nobis exigit.

Nota, cum David psalmum hunc dicebat, erat in deserto Maon ita conclusus ab exercitu Saulis, ut *desperaret se posse evadere a facie Saul,* 1. Reg. 23. 26. viribus scilicet suis et suorum. Deinde, licet potuisset inde exire, nesciebat, quo se reciperet, ut tutus esset. Nam fugiens prius ad Achis Regem Geth, apud eum proditus at accusatus insaniam simulaverat, ut effugeret, cap. 21. 12. et seq. licet Ceilam urbem liberasset a Philisthæis, monitus est tamen divino Oraculo per Abiathar Pontificem, vestitum Ephod, reddito: fore, ut eum Ceilani traderent Sauli, si eo, ut destinarat, se contulisset cum exercitu, cap. 23. 12. Ideo Ducem sibi Deum postulat: *Domine deduc me.* Primo, Theodorus Antiochenus vult Davidem petere a Deo, ut revertatur in montem Sionem, ubi Deus specia-

B liter in arca habitat. Sed eo tempore adhuc mons Sion tenebatur a Iebusæis: agitur enim hic de persecutione non Absalonis, sed Saulis. Secundo, Caietanus opinatur a Davide postulari, ut deducatur ad regnum possidendum sibi promissum adhuc vivante Saule, qui erat sceleratus, et consequenter odio habebatur a Deo, et non poterat diu iuxta eum habitare. Sed David non erat unctus a Samuele in Regem, nisi ut regnaret post Saulis mortem, quam ne accelerare quidem voluit David, cum posset postea in spelunca Engaddi, et in mediis castris. Tertio itaque petit hic præcipue, ut ex illo periculo humanis viribus inevitabili eruatur a Deo, et in locum securum deducatur, q. d. Domine, quo pergam, nescio, tu esto Dux et protector meus, quam in partem duxeris, non curo, modo a nobis non recedas; sed radios nobis in tanta caligine exhibeas, et nobis præire digneris.

Nota 2. pro: *Dirige in conspectu tuo viam meam.* Hebr. et Chald. habetur, *viam tuam,* et sic vertit S. Hieronym.

C eamque versionem præfert Vulgatæ Eugubinus, sed temere. Est enim idem sensus in utraque versione. Via enim Davidis erat via Dei, id est, in qua Deus eum sua providentia posuerat, in qua exultabat et pergebat ut a Deo sibi data, licet multas in ea spinas et præcipitia cerneret, in qua Deum unum sequi valebat: itaque dixerat prius: *Domine deduc me.* Deus autem primo dirigit viam, id est, rectam facit, brevem et expeditam, in qua non possis aberrare. Secundo dirigit, plana omnia præstando, aspera deprimendo, et eiecta erigenda: ita ut facile et cum iucunditate decurratur. Tertio, Deus viam dirigit, id est, prosperam facit, efficienda, ut in ea bona nobis occurrant, et mala a nobis deflectant, neque curranti sese opponant.

Moraliter nota: Primo, via est vita nostra, Ps. 1. v. 1. 61.
Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum. et in via peccatorum (Hebraice, חטאים *chattaim, peccatorum* eorum, quos ἄτη, pœna, noxa, damnum, clades, Nemesis sequitur: qui contraxerunt pravum habitum, et ex eo operan-

Vita nostra est via.

D tur) *non stetit.* Vide ibi dicta. Peregrini sumus, ad patriam ambulamus, necdum metam attigimus. Hæc est via Abraham ex Ur Chaldæorum venientis in terram, quam Deus illi monstrabat, Gen. 12. v. 1. et seq. Hæc est via Angelorum in scala terram tangente et ad cælum pertingente, quam Iacob vidit in Bethel, id est, in domo Dei, cap. 18. v. 12. Hæc est via ipsius Iacob cum uxoribus, et prole numerosa ac multis opibus ad domum patris sui Isaac adhuc viventis, ex Mesopotamia, id est regione inter duos fluvios Tigrim et Euphratem posita, redeuntis, et Angelos obvios ad se tutandum habentis, cap. 32. 1. et 24. et seq. Hæc est via Hebræorum ex Ægypto exeuntium, et per terrificum desertum in terram promissionis multo cum labore per 40. annos tendentium, Exodi 13. et seq. Hæc est via Tobiæ iunioris de Rages (significat tumultum) civitate Medarum, adducentis uxorem suam Saram, quæ dominam sonat, ad matrem suam Annam, id est, ad gratiam: et ad patrem Tobiam, qui significat bonitatem Dei,

Digitized by Google

in Ninivem, id est, ad habitaculum amœnum et pulchrum: nempe in cælum, Tob. 11.

62. II. *Est via aspera.* Secundo nota: Via hæc, nempe vita nostra, est difficilis et aspera, ac montosa, Cant. 6. v. 8. ait Sponsus animarum Iesus: *Veni de Libano Sponsa mea, veni de Libano, veni: coronaberis.* Hebr. legerat, תשורי *tasuri*, cum sin in cornu sinistro, id est, dominaberis, eris princeps et regina, et consequenter coronaberis: hinc regem vocamus *sire*. Nunc in Hebræo est *tasciuri*, cum scin in dextro cornu, et primo Vatablus, R. David vertunt, *aspicies:* Pagninus et Arias, *prospicies*. Secundo, Syrus et Arabs ad rem nostram apte, *venies et transibis*. Septuaginta, *transibis de vertice fidei*. Nam Amana significat veritatem et fidem. Tertio, adhuc psalmo nostro conformius alii reddunt, *dirigeris*, a *iasar* dirigere, rectum esse, æquum et planum, *de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon* (sunt montes Libano vicini) *de cubilibus leonum, de montibus pardorum:* in illis enim montibus erant leones et pardi. Adrichomius putat, montem esse distinctum a præcedentibus, qui dictus sit mons pardorum et leonum: sed hoc non videtur verum, in his enim iam nominatis leones erant et pardi: itaque ad quid alius quæretur? S. Gregorius leonibus putat figurari dæmones: superbos et potentes, Beda: pardis vero maculosis, hypocritas, fraudulentos, et dolosos, quales sunt hæretici, quod etiam psalmo nostro conveniet, in quo prius David dixerat v. 7. *Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus.* Generatim per leones et pardos possis accipere hostes spirituales, qui viam ad cælum decurrenti insidiantur, atque molestiam exhibent. S. Ambros. lib. 3. de Virginibus post medium, ait: *Audisti, quia vocavit te, dicens: Veni de Libano: transibis et pertransibis a principio fidei. Transibis in sæculum creatura, pertransibis ad Christum triumphatura de sæculo. Audisti, quia te a leonum et pardorum, id est, a spiritualium nequitiarum incursionibus separavit.* Simonides apud Clementem Alexandrinum lib. 4. Strom. ait: Fama est virtutem, δυσαμβάτοις ἐπὶ πέτραις, *inaccessis in scopulis* habitare. Itaque opus est ductore. S. Chrysost. in psalmum nostrum: Præsens vita via est, quæ opus habet, τῆς ἄνωθεν χειραγωγίας, *ut e manu superna dirigatur*. Si enim in aliquam civitatulam nobis ignotam non progredimur sine ductore, præsertim si cæcus sit callis et perplexus: quid faciemus in hac flexuosa pendentique via? Deum orandum docet idem sanctus Pater, ἵνα δείξῃ, στηρίξῃ, χειραγωγήσῃ, *ut indicet, ut confirmet, ut deducat. Multæ enim sunt semitæ, quæ divertunt. Propterea,* ἐχώμεθα δεξιᾶς Θεοῦ, *dexteram Dei teneamus*, ut Theseus filum Ariadnes, ne nos in varios labyrinthi flexus induamus. S. Bern. serm. 77. in Cantic. considerans, cur a Sponsa sola sine duce Sponsus non potuerit inveniri, deplorat eorum lapsum, qui *sine duce* et præceptore vias vitæ ingredi non formidant, quique in arte spirituali esse volunt et discipuli, et magistri, et quod deterius est, coacervant sibi discipulos cæci duces cæcorum: unde mirum non sit, si aberrent, et in foveam cadant.

63. *In hac vitæ via Deus se Ducem præbet.* Ducem se Iusto præbet Deus, eique ostendit viarum compendia, Sap. 10. v. 10. *Iustum deduxit Dominus per vias rectas*, (Græce ἐν τρίβοις εὐθείαις) *et ostendit illi regnum Dei*, (in scala illa mirabili ostensa, agit enim de Iacob) *et dedit illi scientiam Sanctorum: honestavit* (εὐπόρησεν, locupletavit) *illum in laboribus, et complevit* (ἐπλήθυνεν multiplicavit) *labores illius*, qui Deum Ducem sequitur, non aberrat, et felix est. Christus ait, Ioannis 14. v. 6. *Ego sum via, veritas et vita.* S. Bern. id considerans serm. 7. in cœna Domini, sic eum loquentem inducit: *Ego sum via, per quam est eundum: et veritas, ad quam veniendum: et vita, in qua permanendum. Ego sum via sine errore, veritas sine falsitate, vita sine morte. Ego sum via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.* Atque ad rem nostram accommodate paucis interiectis subtexit: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me: nemo venit ad me veritatem, nisi per me viam. Et nemo venit ad me Deum, nisi per me Hominem assumptum*, etc. *S. Procopii oratio.* S. Procopius Martyr mediis in tormentis Deum amica voce compellabat, his verbis: Deus, qui es Dux errantium, Adiutor eorum, qui sunt in afflictionibus, confirma me ad conculcandum maligni stimulos, ad gloriam tui nominis et maiestatis tuæ incomparabilis, ut est in eius Actis.

Per columnam nubis et ignis populum duxit Deus in deserto, Exodi 13. v. 21. per Angelos duos, Gabrielem et Raphaelem, ut aliqui Rabbini volunt, Loth eduxit ex Sodoma, Gen. 19. v. 15. per Raphaelem deduxit Tobiam iuniorem, Tobiæ 5. et seq. Raphael sibi tunc sumpserat nomen Azariæ, id est, auxilii Dei. Deus enim per eum iuvabat. Per Angelum liberat S. Petrum e carcere, ubi erat vinctus catenis duabus, Act. 12. 6. Et prius omnes Apostolos, cap. 5. 19. Per Angelum duxit S. Honufrium in desertum, ubi per 60. annos mansit. Per seipsum vero Iesus sæpe Apostolos duxit, ac speciatim etiam post resurrectionem duos discipulos euntes in Emmaus, eos inflammans et illuminans, Luc. 24. 15. *Ipse Iesus appropinquans ibat cum illis.* Cum aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum, statim dixerunt v. 32. *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum loqueretur in via?* Delectat cælesti sermone eos, quos secum ducit. Cant. 1. 3. ait Sponsa in persona sua et adolescentularum: *Trahe me, post te curremus in odorem unguentorum tuorum.* Chald. Aponius et Iustus Orgelitanus legunt: *Trahe me post te*, deinde posita interpunctione addunt: *Curremus*, etc. Sed melius Hebr. Septuag. Vulgata τὸ *post te*, referunt ad curremus. Unguenta porro illa explicat S. Bernard. sermone 31. in Cant. fragrantiam morum et sermonum Sponsi, cum ait: *Facundus comes, qui in sermonum et morum suavitate suorum, tanquam in quadam suaveolentia spirantium unguentorum, post se currere faciat universos. In odorem unguentorum tuorum curremus.* Chaldæus Paraphrastes hoc more solito ad Iudæos transferens, nobis apte et commode vertit: *Quando egressi fuerunt populus domus Israel de Ægypto, maiestas Dominatoris sæculi erat Dux eorum in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem: Dixerunt iusti illius generationis: Dominator totius sæculi, trahe nos post te, et curremus post viam bonitatis tuæ.*

1. Duxit Israelitas per Angelum. 2. Loth. 3. Tobiam. 4. S. Petrum. 5. S. Honufrium. 6. Apostolos et discipulos.

Trahe, notat: 1. Infirmitatem Sponsæ. 2. Tarditatem. 3. Renitentiam cupiditatis; David vero ait: *Domine deduc me*, quod ostendit primo familiaritatem; secundo, cooperationem nostram. S. Chrysost. in psalmum nostrum: *Ut in via deducamur, Dei est: ut autem digni simus, ut illa manu teneamur,* ἡμετέρας γενέσθω σπουδῆς, *nostræ sit diligentiæ. Si fueris immundus, non te tenet illa manus, si fueris avarus, si aliquam aliam habens maculam.* Tertio, τὸ *deduc* denotat patientiam et constantiam in virtute paulatim acquirenda, non petit poni super alas aquilarum, ut sine labore et statim summa pervadat, sed duci. Beda hic: *Domine deduc, id est, de virtute in virtutem gradatim duc.* Non ascendebatur in templum Salomonis sine gradibus: unde ob 15. eius gradus sunt 15. psalmi graduales, quorum primus est Ps. 119. de ea re ibi agetur. Thronus Salomonis, id est, perfecta quies animæ, sex gradus habet, et duo leones stant iuxta manus singulas, et duodecim leunculi stant super sex gradus hinc atque inde 3. Reg. 10. v. 19. et 20. per medias difficultates ad summam perfectionis pedetentim ascenditur. S. Bern. homilia de duobus discipulis euntibus in Emmaus: *Non leviter, ait, ad perfectionis culmen attingitur, sed paulatim virtutum gradibus ad apicem charitatis per violentiam pervenitur.* Erat thronus ille ex ebore, et auro vestiebatur; Innocens sis, et habe charitatem, et rex esto tuis cupiditatibus imperans, ac Salomon aliis ac tibi pacificus, atque ad gloriam ductante Dei gratia pervenies. Ut enim ait S. Thomas 1. 2. quæst. 111. art. 3. Effectus gratiæ est quintuplex; scilicet sanitas animæ. 2. Velle bonum. 3. Efficaciter operari. 4. Perseverantia in bono. 5. Et perventio ad gloriam.

Deductio divina notat: 1. Familiaritatem. 2. Cooperationem. 3. Constantiam.

65. *Deductione Dei egemus ob hostes.* Ratio maxime urgens, cur deduci debeamus a Deo, et id ab eo postulare, est hostium nostrorum vigilantia, vafrities et crudelitas. *Domine deduc me in iustitia tua* (vel ut in curru bellico, aut lectica) *propter inimicos meos.* He-

Digitized by Google

I. Vigiles. braice שׁוֹרְרָי *sciorerai*, quo denotatur primo hostium vigilantia. Nam *sciorerai* Caietanus et Tyroboscus vertunt, *inspectores*. Rad. שׁוּר *sciur* cum puncto in dextro cornu significat aspicere, intueri, prospicere, aciem oculorum intendere, Iobi 30. v. 17. *Qui me comedunt, non dormiunt*. Hostis vigilat, et dormis tu. Complutenses legunt, *fugantes mei*, id est, qui me persequuntur.

II. Insidiantes. Sunt occultæ foveæ in deliciis. Secundo *sorerai* vertit S. Hieronym. *insidiatores meos*. Et S. Chrysost. hoc loco notat, ἐπιβουλὰς καὶ ἐφόδους, insidias et invasiones, 4. Reg. 6. v. 8. *Rex autem Syriæ* (Benadad) *pugnabat contra Israel, consiliumque iniit cum servis suis dicens: in loco illo et illo ponamus insidias*. Benadad 1. significat filius sonitus vel clamoris. Rad. בֵּן *ben*, filius: et הֲדַד *hadad* seu *hedad*, id est, clamor calcantium, quo alter alterum incitat, celeusma seu clamor nautarum: nobis dæmonem figurat aperto Marte bello maritimo fluctibus iactatos impetentem: vel etiam in prosperis ac deliciis aperte ad ebrietatem et ad alia vitia manifesta incitantem. 2. Benadad exponitur *filius dilecti*. Rad. ben, et יָדַד *iadad*, diligere: et est dæmon amore carnali parentum aut aliorum decipiens. 3. Benadad est filius patrui, vel *filius mamillæ*. Rad. *ben*, et דּוֹד patruus et mamma: sic figuratur dæmon inescans sub specie lactis innocentis aut deliciarum. Secundo, Benadad ille erat rex Syriæ. Hebr. אֲרָם *aram*, id est, *maledictionis eorum*. Rad. אָרַר *arar*, maledixit: vel, superbiæ. Rad. רוּם *rum*, exaltare. Tertio, Israel, significat *vir videns Deum*, per gratiam scilicet: et hic eget Dei luce et ope, ut vitet insidias. Nam S. Thomas 1. 2. quæst. 109. artic. 9. ait, hominem in gratia existentem, indigere auxilio Dei movente ad recte agendum, non autem alia gratia habituali. Quarto, offert se Eliseus, id est, Dei salus: Iesus scilicet Salvator et Salus nostra, qui dicat regi Israel Ioram, qui animæ excelsæ est typus, v. 9. *Cave, ne transeas in locum illum: quia ibi Syri in insidiis sunt*. Ioram exponitur Domini celsitudo. Rad. יָהּ *iah*, Deus, vel Dominus: et רוּם *rum*, exaltare.

Salvianus lib. 6. de providentia iure hostes nostros exercitui cæcos calles obsidenti comparat. *Sicut*, inquit, *exercitus pugnaturi ea loca, per quæ venturas hostium turmas sciunt, nunc foveis intercidere, aut sudibus præfigere, aut tribulis infestare dicuntur: scilicet, ut, etiamsi non in omnia ea quispiam incidat, nullus tamen penitus evadat: ita etiam dæmones tam multas in vita ista humano generi illecebrarum insidias prætenderunt, ut, etsi plurimos earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur*. In psalmo nostro per hostes intelligit Euthymius etiam homines. Nam sæpe sunt ipsis dæmonibus infestiores. Hi nobis semper sunt obvii. Aquila vertit, ἐφεδρεύοντας, insidiantes in via.

III. Tribulantes. Tertio, *sorerai* vertit Felix *tribulantes*, ut denotet hostium nostrorum crudelitatem, qui, quos tenent, conterunt et conficiunt, Amos 1. v. 3. *Hæc dicit Dominus: super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum*, (tria et quatuor scelera, sunt septem, id est, multa scelera: nam septenarius est symbolum multitudinis et universitatis) *eo quod trituraverint in plaustris ferreis Galaad*: id est, Galaaditas, qui ultra Iordanem positi erant iis viciniores. Hebraice, הָרוּץ *haruts* significat concisionem et ipsum instrumentum, quo fruges in area conciduntur et triturantur. S. Hieron. clare ait, est genus plaustri, quod rotis subter ferreis atque dentatis volvitur, ut excussis frumentis, stipulam in area conterat et comminuat. Tribulam vocamus a terendo, unde Vatablus vertit, *in tribulis ferreis*. Symm. in rotis ferreis. Tigurina, in rastris ferreis. Septuaginta, in serris ferreis. Azael rex Syriæ sic contrivit Israelitas, ut ei prædixerat Eliseus: Damascus autem est metropolis Syriæ, et pro ea ponitur. Significat autem דַּמֶּשֶׂק *dammesech*, id est, Damascus: Primo, sanguinis saccum. Rad. דָּם *dam*, sanguis: et שַׂק *sak*, saccus, et denotat crudeles, qui devorant bona pauperum in conviviis, ut se eorum divitiis, quæ sunt ipsorum sanguis, saginent. Secundo, *Dammesech* significat *sanguinis poculum*, et sic denotat eos, qui deliciis vacant, vel ebrios, qui se et alios potando occidunt, vitam breviando. Tertio, *dammesech* exponitur *sanguis famoris*, sic est symbolum luxuriæ. Quarto, *sanguis incendii*, et iram figurat. Quinto, *sanguis procuratoris*, et avaros repræsentat. Hi omnes triturant Galaad, id est, *acervum testimonii*, hoc est, fideles et iustos, qui sunt segetes Dei et granum legis gratiæ acervandum in horreo cælesti. Deducitur a גָּלַל *galal*, volvere, revolvere, circuire, עֵד *ed*, testis.

Dæmones sunt piratæ. S. Maximus Episcopus Taurinensis vocat dæmones, barbaros, piratas, qui nos vexent. Explicat illud Iobi 7. v. 1. *Militia* (Græce, πειρατήριον, id est, tentatio, ut aliqui vertunt: locus piratarum, vel ipsa piratica et piratarum prædatio, ut alii. S. Maximus reddit piraterium) *est vita hominis super terram*. Verba sancti illius Patris sunt: Piraterium vita nostra dicitur, sive quod homines in hac vita *omnia experiantur mala*; Piraterium enim latine experimentum dicitur. Seu certe piraterium, quod in hac vita *circa homines diabolus tanquam pirata deseviat. Piraterium enim est habitaculum piratarum*. Itaque in hoc mari docet necessarium esse Ducem Christum, qui, si adsit, nihil est timendum: *Si*, ait, *auferunt patrimonia, non possunt auferre iustitiam: si aurum tollunt, Christum tollere non possunt: si diripiunt argentum, non possunt diripere Salvatorem. Quis igitur non festinat habere sibi Christum, quem non possit ab eo nec prædo diripere, nec hostis auferre, nec captivitas separare? Qui enim habet Christum, hominem non veretur inimicum*. Exemplum alias retuli memorabile de eo, in cuius navi se Christus Gubernatorem exhibuit in tempestate velis diffractis et malo, idque per multos dies, donec eum in Italiam ad securum portum deduxit.

Nota, pro *deduc me in iustitia tua propter hostes meos*, in textu Chaldaico est, *propter laudem meam*, ut intelligas, si modo perstes in iustitia, hostes ipsos laudem tuam futuros, dum ob pugnam tibi erunt causa victoriæ et triumphi.

Quos Christus ducit, eos dirigit. Unde addit David: *Dirige in conspectu tuo viam meam*. Primo, viam dirigit, tramitem lucis, oculorum suorum ac vultus radiis ostendens. **66. Deus viam nostram dirigit: 1. Lucem dando.**
S. Chrysost. hic ait: *Dirige viam meam, hoc est, fac mihi eam*, δήλην, σαφῆ, γνώριμον, *claram, apertam, notam: fac, ut ea sit apud me certa et recta*. In multis itineribus sæpe se intersecantibus facile est errare. S. Bern. serm. 11. in Ps. 91. Multæ, ait, sunt viæ, et genera multarum viarum: magnum profecto periculum viatori. Quam facile in multarum occursu errabit in via sua, qui viarum discretione caruerit. Hæc prima directio fit per fidem. Nam, ut ait S. Augustin. epist. 107. *Via Dei quid est, nisi fides recta?* Radiis illis fidei, cor penetrat Iesus, et ad se trahit. S. Bernardus serm. 31. in Cant. *Verbum est non sonans, sed penetrans: non loquax, sed efficax: non obstrepens auribus, sed affectibus blandiens. Facies est non formata, sed formans: non perstringens oculos corporis, sed faciem cordis lætificans: grato quippe amoris munere, non colore, etc.* Hæc sunt arma lucis, de quibus Paulus Romanorum 13. v. 12. S. Paulinus epist. 2. ad Severum: *Habeo armamentarium Christi, de quo arma lucis usurpem, quibus principes tenebrarum et agmina noctis expugnem in cælestibus mihi adversantia*.

II. Viam ipsam complanando. Secundo, Deus viam nostram dirigit, cum non tantum eam ostendit, ne aberremus: sed illam etiam complanat, ne corruamus. Symmachus vertit ὁμάλισον, id est, complana, planam fac et æquabilem, nec asperitatibus tumentem, nec deiectionibus molestam et lubricam, Iosue 4. v. 13. dicitur de militibus tribus Ruben, Gad et dimidiæ tribus Manasse, Duce Iosue in bellum sacrum pergentibus: *Et quadraginta pugnatorum millia per turmas et cuneos, incedebant per plana et campestria urbis Iericho*. Ruben exponitur videns filium: et est vir contemplativus, qui præ oculis suis habet Ducem et Directorem Filium Dei Iesum, qui est verus Iosue, in cuius adventu, ut ait Isaias 40. 4. *Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur; et erunt prava*, (obliqua, distorta) *in directa et aspe-*

ra in vias planas. Gad accinctum ac felicem significat, et est typus eorum, qui sibi vim faciunt, ut per pugnam triumphent. His difficultates complanat Christus, et in Deo suo transgrediuntur murum. Tertullianus lib. 5. in Marcion. *Christus*, inquit, *colles æquabit vallibus, et obliquo diriget in rectitudines et campos: quia omnes legis difficultates in Evangelii facilitates et æquitates convertet.* Manasse denique obliviosum sonat, et est is, qui sui suorumque oblitus Christum cum Apostolis sequitur, Ps. 44. v. 11. *Obliviscere populum tuum et domum patris tui:* id est, vitia, et peccata, ac Mundum, ait S. Ambros. serm. 44. divinus amor similis dicitur vino, quod inebriando priorum oblivionem inducit, ut dicit S. Augustinus in Ps. 22. et 35. Ruben itaque, Gad et Manasse, id est, vir contemplationi cælestium, mortificationi sui ipsius, et terræ contemptui addictus, ambulat per plana *Iericho*, quæ explicatur *odor eius*, vel *odoratus*, ut currant in odorem Sponsi, et ad civitatem palmarum (sic etiam vocabatur Iericho) per vias complanatas a præeunte Christo. S. Bernar. sermone de verbis libri Sapientiæ. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, sic ait: *Viæ Domini, viæ rectæ, viæ pulchræ, viæ plenæ, viæ planæ. Rectæ sine errore, quia ducunt ad vitam. Pulchræ sine sorde, quia docent munditiam. Plenæ multitudine, quia totus iam Mundus est intra Christi sagenam. Planæ sine difficultate, quia donant suavitatem. Iugum enim eius suave est, et onus eius leve.*

Concludo cum Tobia seniore cap. 4. v. 20. id moniti dante filio suo: *Omni tempore benedic Deum, et pete ab eo, ut vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in ipso permaneant.* Nam, ut additur in textu Hebraico: Quoniam non est in hominis manu consilium aliquod, sed in manibus Dei, qui est benedictus: quia omnia, quæ volet, faciet: illumque humiliabit, et illum exaltabit. Sic 2. Corinth. 3. 5. dicitur: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Si non possumus ex nobis aliquid boni cogitare, longe minus possumus nostra virtute aliquid boni operari, ut concludit inde Concil. Arausic. can. 7. et S. Augustin. de præd. sanct. cap. 2. Hominis quidem est in potestate *vias suas* curvas et malas facere, rectas tamen et bonas non potest facere sine divina gratia, ut definit Concil. Trident. sess. 6. can. 6.

ARTICULUS II.

Hostes in via Dei ambulantibus occursantes, monstrosis formis eos terrere moliuntur, præsertim calumniatores et detractores.

Vers. 10. 1. Pars. 67. Calumniatorum monstrosa species.

REPEATO Duce Christo, ut vidimus articulo præcedenti, hostium, qui calles obsident, arma ac pugnandi ratio est advertenda. Horrifico enim specie, animoque effero monstra sunt, quibus os vulpis, guttur leonis, lingua viperæ: cordis loco, follis: pro manibus, ungues harpyiorum. Has in larvas impetus faciendus est, nihil invium Christo Duce, sed animis opus est.

1. Habent os vulpis.

Ac primo: Hostes viri iusti, qualis erat David, os vulpis habent ob mendacia, fraudes et calumnias, quibus iniuriam non cogitanti inferre nituntur, v. 10. QUONIAM NON EST IN ORE EORUM VERITAS. Nota, τὸ *quoniam*, potest primo referri ad sequentia, q. d. quia non loquuntur vera, ideo cor eorum vanum est: paulatim enim aerem pestilentem haurit, eoque impletur ac tumet, et virtute ac solidis bonis vacuatur. Secundo, et melius, *quoniam*, reddit rationem orationis præcedentis, q. d. Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos, et propter illos dirige in conspectu tuo viam meam: alioquin ipsi me in avia, tenebrosa, lubrica et præcipitia loca deducent, quia mendaces sunt ac fallaces. Vel potius, q. d. deduc me, ac dirige propter inimicos meos, ne ipsi me capiant tanquam læsæ maiestatis reum, Saulique mactandum tradant. Nam omnia, quæ mihi obiiciunt, sunt mera mendacia et calumniæ: itaque, cum sim innocens, dignus sum, qui luce oculorum et faciei tuæ, id est, favore tuo ac benignitate, ex his periculis eripior, tibique semper præsens tuo lumine et calore cælesti gaudeam.

Nota secundo, pro *veritas* in Hebræo est נְכוֹנָה *necono*, id est, firmitas, stabilitas, rectitudo, veritas. Quia per veritatem firmatur anima et virtutum domus ac templum. Hæc est columna Iachin, quæ erat in vestibulo templi Salomonis, de qua 3. Reg. 7. 21. *Et statuit duas columnas Salomon in porticu templi.* (Id est, in vestibulo Sancti, ut illud sustentaret) *Cumque statuisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Iachin*, (id est, directionem, rectitudinem, firmitatem, veritatem) *similiter erexit columnam secundam*. (a sinistra parte) *et vocavit nomen eius Booz.* Sept. ἰσχὺν, id est, robur. Has duas columnas petiit David a Deo, cum dixit versu superiore: Domine *deduc me* in iustitia tua, et *dirige* in conspectu tuo viam meam. Directio, est Iachin, deductio, est Booz. Duo enim viatori sancto necessaria sunt, lux veritatis ac sapientiæ, et robur gratiæ, Ps. 118. 5. *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas !* id est, legem tuam iustam, et a nobis iusta deposcentem, ut deducamur in iustitia, ut reddatur nobis corona iustitiæ a recto Iudice, et Ps. 89. 17. *Opera manuum nostrarum dirige super nos*, (ea in cælum elevando) *et opus manuum nostrorum dirige*. S. Hier. *confirma*. Gratia requiritur non tantum præveniens sed etiam comitans et subsequens. Deus dirigit, sed operantes: deducit, sed ambulantes, segnes in luto deserit, et transit.

In ore iustorum, ut in templi vestibulo, est veritas, sicut Sacra Vestalis et chori virtutum Antistita, ostium pandit accedenti, et omnes ad se invitat, atque omnibus venerationi est, Ps. 36. v. 30. *Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium.* Quod ad rem nostram exponit S. Ambros. in Lucam lib. 2. cap. 1. Os iusti, ait, mendacium nescit, et lingua eius loquitur iudicium. Iudicium eius loquitur veritatem. Ita ipse. Omni laude celebrandus est Ferdinandus regis Lusitaniæ frater, qui *nunquam mentitus* fuisse censetur, ut ait Mariana lib. 22. hist. cap. 1. Veritas enim est omnis virtutis exordium et ornamentum. Clemens Alexandrinus lib. 6. Strom. *Merito*, ait, *a Græcis quoque acclamatum est: Principium magnæ virtutis est regina veritas.* Illa virtus cæteras stabiliet, Prov. 12. 19. *Labium veritatis firmum erit in perpetuum.* Sept. vertunt, labia veracia dirigunt testimonium. Non tantum dirigunt, sed etiam a Deo diriguntur. Chald. *Labium veritatis dirigetur in sæculum.*

In ore piorum est veritas.

Ferdinandus nunquam est mentitus.

In ore autem improborum inest mendacium, velut in vestibulo cauponæ satelles, ut ianuam virtutibus occludat, vitiis pandat, iisque merces pestiferas per totum Orbem vendendas distribuat, Eccli. 20. 26. *Opprobrium nequam*, id est, probrum et vituperium pessimum. Græce, μῶμος πονηρὸς, macula pessima, *in homine mendacium, et in ore indisciplinatorum* (Syrus, in ore stulti. Tigurina in ore imperito. Græce, in ore indoctorum) *assidue erit.* Improbus mendacium in ore gerens, diaboli imaginem in se repræsentat: unde S. Thomas opusculo de erudit. Principis, mendacium comparat falsæ monetæ, quam omnes reiiciunt, et subdit: *Qui loquitur mendacium, diaboli figuram gerit et imaginem, hic mendax est ab initio. Aliquando ergo auditurus est Princeps mendax, qui denarius falsus est, verba illa: Cuius est imago hæc et superscriptio? Et cum responsum fuerit, diaboli, dicetur statim: Reddite ergo, quæ sunt diaboli, diabolo.* In psalmo nostro dictum est prius v. 3. *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* Vide ibi dicta, et adde Prov. 20. 27. *Potior* (id est, melior. Tigurina, tolerabilior. Græce, αἱρετὸν, eligibile, id est, eligibilius. Est Hebraismus: apud Hebræos enim positivus gradus sæpe ponitur pro comparativo) *fur, quam assiduitas viri mendacis*, (id est, quam multa mendacia, quia tollunt omnem humanam societatem) *perditionem autem ambo hæreditabunt.* Et v. 28. *Mores hominum mendacium sine honore, et confusio eorum cum ipsis sine intermissione;* id est, mendaces apud omnes erunt sine honore et in perpetua confusione. Tigurina habet: Familiaris homini mendaci est ignominia, summque dedecus comitatur eum assi-

In ore perversorum est mendacium.

Digitized by Google

due. Alii vertunt: *Sedes et natale solum mendacis est infamia.* Syr. Finis hominis mendacis est maledictio. Aristot. in Ethicis ait, mendacium esse vitium servorum. Fœtent ut vulpes, qui dolosi sunt, Luc. 13. 32. sic Herodem vafrum vocat Christus: *Dicite vulpi illi.*

Vers. 10. 2 Pars. 68. II. Cor calumniatoris et mendacis est instar follis.

Secundo: Cor mendacis et calumniatoris est instar follis, vers. eodem 10. COR EORUM VANUM EST. Id est, vacuum, inane, vento et ventosis plenum. Hebr. הוות havot. Primo vertit S. Hier. *insidiæ*: cor enim, aut interiora, ut ipse reddit, viri mendacis, sunt cavernæ tenebrosæ, in quibus latent prædones: aut in quas sese insinuant venti, ut omnia disiiciant. Syrus: *Iniquitas in intimis præcordiis eorum.* Alii, contritio, infortunium, clades. A corde malum defluit in totum corpus. Hinc Chald. vertit: *Corpora eorum pleno sunt tumultu*, cum pro spiritibus vitæ calentibus frigidus ventus in arterias et venas immittitur, unde totum corpus intremat et agitetur, Proverb. 12. 20. *Dolus in corde cogitantium* (Hebr. fabricantium) *mala; qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium*: ubi gaudia pacificorum opponitur malitiosorum at malignorum dolus, id est, dolor at anxietas, quam affert dolus: sicque est metalepsis seu transumptio, in qua sumitur antecedens pro consequenti: nimirum dolus pro dolore eum consequente. Sic Cain in dolo dixit Abeli fratri, egrediamur foras, cumque occidit, ideo fuit vagus at profugus in terra, et signum tremoris datum est ei in corpore, cum longe magis tremeret in corde. Hugo a S. Victore id egregie aperit: Vagus, ait, et profugus in terra homo propter peccatum suum a facie Domini proiectus ab intima contemplationis illius luce foras venit, eo quod profundius ad terrena desideria mentem inclinat, quo magis supernorum dulcedinem, quorum iam gustum perdidit, incipit oblivisci: sicque fit vagus et profugus super terram. Vagus scilicet per inordinatam concupiscentiam, profugus per peccatricem conscientiam, cuius etiam voce illud apte subiungitur: Quisquis invenerit me, occidet me: quia mentem divino desertam auxilio, quæcumque tentatio impetierit, subvertet. Cor autem hominis, quod prius amori divino affixum, stabile persistit, at unum amando, unum permansit, postquam per desideria terrena diffluere cœpit, quasi in tot divisum est, quot sunt ea, quæ concupiscit: *Ecce morbus hominis, cor scilicet inquietum et fluctuans. Causa morbi, amor Mundi: remedium morbi, amor Dei.* Ita Hugo. Cor vero Deum amans est cor succi plenum, cor solidum ac stabile. Richard. de gradibus charitatis cap. 1. *Charitas non tam virtus potens, quam virtutum potentia dicenda est: eo quod ab illa omnes accipiant, ut veræ virtutes sint. Hæc vita fidei, spei robur, et omnium intima vis et medulla virtutum.* Hanc qui non habet, cor plenum et opera plena non habet, sed vanus et vacuus est, Apoc. 3. 2. Christus curat per Ioannem scribi Episcopo Sardicensi, id est, S. Militoni, ut censet Antiochus Bronchus Sardus: aut Lucifero Calaritano, ut Erasmus: aut potius Episcopo hactenus ignoto: *Non invenio opera tua plena coram Deo meo.*

Tertio: Guttur mendacis et calumniatoris est guttur leonis omnia obvia devorans et consumens. v. 11. SEPULCRUM PATENS EST GUTTUR EORUM, q. d. David, aulici Saulis hostes mei nunc me in deserto Maon fugientem circumcingunt, ut canes hiantibus faucibus prædam pene captam, atrocia in me congerunt, ut virum sanguinum in me concitent, meque ac bona mea consumant. Ier. 5. 16. *Pharetra eius* (gentis Chaldæorum, id est, quasi dæmonum: talis est calumniator. Nam a calumnia dicitur *διάβολος*) *quasi sepulcrum patens*, q. d. ait Vatablus, Chaldæi plurimos suis sagittis conficient. Sepulcrum apertum clamat, affer, affer, Proverb. 1. 11. Deglutiamus iustum sicut infernus viventem, et integrum quasi descendentem in lacum.

Vers. 11. 1. Pars. 69. 3. Guttur eius est guttur leonis.

70. Tropologice Sepulcrum patens est.

Tropol. Sepulcrum patens est primo ipse mendax, calumniator et detractor, qui fœtorem exhalat et vitia aliorum. Vide Ps 100. 5. *Detrahentem secreto proximo suo hunc persequebar.* Et Ps. 3. 8. *Dentes peccatorum contrivisti.*

I. Mendax et detractor.

Secundo, sepulcrum apertum est os gulosi, ut S. August. et S. Thomas explicant. Vorax est commune totius Orbis sepulcrum, in quod omnium generum olera, animalia, aves ac pisces inferantur, ut ex quo nihil præter fœtorem, et, ut loquitur S. Chrysost. sentinam inexhaustam, expectare debeas. Quale sepulcrum et quam apertum Theagenes athleta, qui taurum una die solus devorabat? Quale sepulcrum Phago, qui adhibitus mensæ Aureliani, aprum integrum, centum panes, vervecem et porcellum uno die comedit, bibitque vini orcam? Quale sepulcrum Milo Crotoniates, qui in Olympia solus quadrimum taurum absumpsit, quem per stadium retento anhelitu portaverat suis humeris? Quale Clodius Albinus, qui tam profunda fuit ingluvie, ut quingentas ficus, centum Campana persica, melones Ostienses decem, uvarum Labicanarum pondo viginti, ficedulas centum, ostrea quadraginta, una devoravit cœna? Quale Astidamas Milesius, qui a Persa Ariobarzane vocatus ad convivium, solus voravit, quicquid convivis omnibus fuerat præparatum? Quale Maximinus, qui bibebat sæpe in die vini Capitolini amphoram, comedebat quadraginta libras carnis: ut autem dicit Cordus, etiam sexaginta, teste Iulio Capitolino in Maximino, num. 4. Firmus tyrannus struthionem die uno comedisse fertur, ut ait Vopiscus in vita, num. 4. provocatus ad bibendum duas situlas mero plenas ebibit, ibid. De Bonoso dicebat Aurelianus Imp. non ut vivat, natus est, sed ut bibat: accepit imperium in Germania, sed a Probo victus laqueo vitam finivit, tunc iocus factus est, Amphoram pendere, non hominem, ut Vopiscus refert. Neque enim tales pestes illustri hominis nomina dignari convenit, neque Deus illis parcit. Zeno Imper. gulæ et ebrietati indulgens, errore mentis affici solitus erat, a mortuo non dissimilis. Cum vero Ariadnæ uxori invisus esset, sic inebriatum pro mortuo in sepulcrum coniecit, lapideque maximo imposito texit: sobrius factus diu sanum se esse vociferatus est, sed frustra, nemine illum ob scelera curante, ut docet Zonaras in Zenone. Voraces etiam in odia populorum incurrerunt, eos et ebrietati deditos Scoti veteres flumini, iusta certe pœna, immergebant, ut ait Hector Boethius lib. 5. hist. Scot. Argadus regni eorum gubernator in Scotia omnes publica obeuntes munera, ab omnium usu, quibus inebriari vis esset, abstinere iussit, ne plebi præfecti plus cæteris opus haberent custodibus, capitali pœna in non obtemperantes statuta, ibid. Constantinus Scotiæ etiam Rex, iussit, ut adolescentes semel tantum in die comederent, et ab omni ebrietate abstinerent, ebrietas illis esset crimen capitale, culinarii, popinones, etc. exularent: si non facerent, suspenderentur, ita regnum floruit. Ibid. lib. 10. Galli certa pecuniæ summa mulctabant adolescentes, quorum zona certam mensuram excederet, ut ait Scipio du Pleix hist. Gallicæ lib. 1. cap. 9. Heliogabalus plerumque in cubiculo parasitos sibi familiares et amicos claudebat ebrietate sopitos, et nocte leones, leopardos atque ursos unguibus et dentibus præcisis exarmatos immittebat: ita ut expergefacti in cubiculo eodem oriente luce, aut quod gravius erat, in ipsa noctis caligine eos ex improviso reperirent: mortui sunt multi præ timore, ut ait Lamprid. in Heliogabalo cap. 25.

II. Gulosus. Prodigiosa voracitas Theagenis. Phagonis. Milonis Croton. Clodii Albini. Astidamantis. Maximini. Firmi. Bonosi. Zenonis. Voraces puniti in Scotia. In Gallia. In Italia. Vis magna ferorum.

Tertio, sepulcrum patens, ut ait S. Hier. est os avarorum, Ps. 108. 1. *Os peccatoris* (S. Hier. impii) *et os dolosi super me apertum est*: agit ibi de Doeg, et ad omnem sceleratum iustis insidiantem traduci potest. Speciatim avarum comparat Leoni prædam insidiose quærenti, Ps. 9. 30. *Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito quasi Leo in spelunca sua. Insidiatur ut rapiat pauperem, rapere* (ut rapiat) *pauperem, dum attrahit eum*, ad rete scilicet suum, ut deinde ore aperto involet. Unde subditur v. 31. *In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, et cadet*, (S. Hieron. irruet) *cum dominatus fuerit pauperum.* Et Ps. 16. 12. alludens ad oris leonini apertionem in prædæ arreptione et devoratione, ait: *Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in abditis.* Sophonias Propheta principes et iudices

III. Sepulcrum patens sunt avari.

Digitized by Google

Ierosolymæ avaros comparat leonibus et lupis vespertinis, qui ob inediam totius diei sunt særiores, cap. 3. v. 3. *Principes eius in medio eius, quasi leones rugientes: iudices eius lupi vespere, non relinquebant in mane.* S. Chrys. in Psal. nostr. avaros clare vocat sepulcra: *Sunt*, inquit, *avarorum ora, sepulcra aperta, quando nihil aliud proferunt, quam cædes et rapinas.* Μη ἔστω τάφος στόμα σου, ἀλλὰ θησαυρός, *ne sit ergo os tuum sepulcrum, sed thesaurus. Multum enim thesauri a sepulcris differunt: quod illa quidem corrumpunt, quod acceperint: isti vero conservant. Habe ergo tu quoque* πλοῦτον φιλοσοφίας ἀεὶ μένοντα, *divitias studii sapientiæ, quæ perpetuo permanent: sed non maleolentiam aliquam et putrefactionem.*

Dux noster illos quoque iustorum hostes perdit. Iacobi 5. 1. *Agite nunc divites, plorate ululantes* (Syr. plorate et ululate) *in* (ἐπὶ super, propter) *miseriis vestris, quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt,* (Syr. opes vestræ corruptæ sunt, et fœtuerunt) *et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. Aurum et argentum vestrum æruginavit,* (id est æruginem contraxit in orca vestra nimis diu servatum) *et ærugo eorum in testimonium vobis* (Syr. contra vos) *erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus.*

IV. Sepulcrum sunt verba inhonesta et fœtentes.

Quarto, sepulcrum patens, et tetrum odorem exhalans, sunt ii, qui verbis inhonestis aerem et aures atque cor audientium corrumpunt, ut in psalmo nostro explicat S. Chrysost. cuius verba sunt: *Non aberraverit quispiam, si etiam eorum, qui obscœna verba loquuntur, ora, patens sepulcrum appellaverit. Ille enim fœtor est sensibili multo gravior, qui ex animæ putrefactione oritur.* Ac paucis interiectis suadet, ut illius farinæ homines a nobis eliminemus. *Si enim*, inquit, *corpora mortua extra urbem sepelimus: multo magis eos qui*, νεκρὰ ῥήματα, *mortua verba, et qui talia proferunt, et ne tegere aut adumbrare quidem volunt, longe amandare oportet.* Rationem affert, et verissimam, et pulcherrimam. *Huiusmodi enim ora sunt*, κοινὴ πόλεως λύμη, *communis civitatis pernicies.* De eo qui tales pestes fugerit, recte cum Davide nostro dixeris Ps. 1. 1. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit: *Et in cathedra pestilentiæ non sedit:* hoc illud est sepulcrum patens ac fœtidum, unde teter odor exalat. Eccli. 11. 32. *Eructant præcordia fœtentium.*

Dux noster hostes illos vultu suo exterminat sibi odiosos, nec secum eos in castris suis manere patitur. Ephes. 5. 3. *Fornicatio autem, et omnis immunditia* (tactuum, verborum, aliorumque) *aut avaritia, nec nominetur* (μηδὲ ὀνομαζέσθω ne nominetur quidem) *in vobis, sicut decet sanctos*, id est Christianos, sic eos vocat Rom. 16. 15. 1. Cor. 1. 2. et 16. 15. item 2. Cor. 13. 12. et alibi passim. q. d. qui vocatione, baptismo, et professione sancti sunt; hoc est, esse debent. *Aut turpitudo* (Syr. *obscœnitas*, verborum scilicet) *aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio.* Et rationem reddit, quod hi omnes a Dei regno eliminentur. Vers. 5. Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. Vers. 6. concludit: *Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hæc enim* (fornicationem et immunditiam) *venit ira Dei in filios diffidentiæ*: id est, diffidentes et incredulos, Græce ἀπειθείας. id est, contumaciæ, ut legit S. Cypr. 2. insuasibilitatis, ut S. Hier. 3. incredulitatis, 4. inobedientiæ.

Vers. 11. 2. Pars 71.

IV. Calumniatori est lingua vipera.

Quarto, mendaci et calumniatori præsertim, lingua est viperæ veneno plena, qua blandiantur et blandiendo occidant. Vers. eod. 11. LINGUIS SUIS DOLOSE AGEBANT, legit Remigius, *aiebant*, sed vulgata lectio est retinenda: non iactant verba inania, sed efficacia et nociva, quia venenata: linguis suis, non tuis, id est *venenatis* linguis agebant, ait Beda, Deum alloquens.

Nota Hebr. יַחֲלִיקוּן *iacholikun*, quod habet nun paragogicum pro *iacholiku*, significat primo divident, partientur. Secundo, et ordinarie, in hiphil significat blandiri: unde Felic. Pagn. Arias vertunt, *blandiuntur*, sæpe usurpant Hebr. futurum pro præsenti, si præsertim denotetur constantia et duratio actionis, ut hic, quam durationem declarat præteritum imperfectum apud Latinos. Chald. et Hieron. *Lenificant.* Tertio, per metaphoram *iachaliku* significat, *dolose blandiuntur*, ut vertit Flaminius: σκολιὰ τεκταίνονται, id est furtiva moliantur, ut Petavius. ἐδολιοῦσαν, dolose agebant, ut Sept. dolosæ sunt, ut Arabs; perversæ sunt, ut Syrus, quod eleganter expressit Magnetius: Blandum lingua furit, cæcaque in fraude triumphat. Linguam, ut gladium, calumniator hypocrita blandis verbis, ut oleo, expolit et extergit, ut melius penetret ac dividat. Ps. 54. 22. *Divisi sunt ab ira vultus eius.* Pro, *divisi sunt*, in Hebr. est *halaku*, quod significat dividere et blandiri, Lene esse ac nitidum, unde Chald. vertit: *Leniora quam pinguedo caseorum sunt verba oris eius.* S. Hieron. *nitidius butyro os eius:* pergit David, *et appropinquavit cor illius.* Chald. sicut arma bellica cor illius. S. Hieron. pugnat cor illius: id est uniuscuiusque eorum, ut clare exponit Symmachus, qui vertit, πολεμεῖ δὲ ἡ καρδία ἑκάστου αὐτῶν, pugnat vero cor uniuscuiusque eorum. Hinc v. eod. sequitur: *Molliti sunt sermones eius super oleum, et ipsi sunt iacula.* S. Hieron. cum sint Lanceæ. Vide illum locum.

Fugiendæ sunt illæ viperæ dolosæ, et occulta ac venenata tela iaculantes; in his latet serpens antiquus, qui parentes primos dolo decepit ac mendacio. Eccli. 11. 31. *Non omnem hominem inducas in domum tuam*, (ut in ea familiariter ac diu versetur, ait Palacius) *multæ enim sunt insidiæ dolosi.* Complutenses codices habent, διαβόλου, diaboli, calumniatoris. Est calumniator diabolus humanam formam indutus. Quatuor ibi comparationes affert, quibus multas esse insidias dolosi ostendat, v. 32. *Sicut enim eructant* (vapores maleolentes) *præcordia fœtentium*, fœtidorum et intus putrefactorum. Lucius Papa epist. 1. legit fœtantium, id est gravidarum mulierum, quarum anima formando, nutriendo, et augendo fœtui intenta, non potest ita perfecte cibos concoquere. Secundo, comparat dolosum perdici, *et sicut perdix* (Græce πέρδιξ θηρευθεῖς, perdix capta: vel, perdix venatrix: nam captis et mansuefactis perdicibus et columbis utuntur ad alias capiendas: perdix a perdendo inde deducitur, ut ait S. Ambrosius epist. 48.) *inducitur in caveam*, ut scilicet alias illiciat. Tertio, *Et ut caprea in laqueum*, etc. Amat caprea perdicem, et perdix illam, atque cum ea capitur et illaqueatur ab aucupe, teste Oppiano lib. 2. de venatione: ita qui se fraudulento amico iunxerit, per eum capietur et interibit. Caprea est capra sylvestris: Græce δορκὰς dicitur, ἀπὸ τοῦ δέρκειν, a videndo, quod sit acutissimi visus: ita dolosus est in modum Argi oculatus, ut sunt prudentiores, id est cautiores, filii tenebrarum etiam in caliginosis et condensis sylvis, quam filii lucis. Unde quarto additur, *et sicut prospector* (κατάσκοπος, id est speculator) *videns casum proximi sui.* In textu Syriaco additur Quinta similitudo, nempe canis. Sicut, ait, canis qui in omnem domum ingreditur, et rapit: sic iniquus in omnem domum ingreditur, et tumultuatur. Sed est canis ille rabidus, mordet antequam allatret, ac venenum infundit, atque demorsos in rabiem agit.

Nota secundo, Hebr. לְשׁוֹן *Lascion*, *Lingua*, significat etiam flammam. Isaiæ 5. 24. *Sicut devorat stipulam lingua ignis*, (id est flamma ignis, quæ suo rubore et acumine linguam refert, unde dicitur, Lambere flamma comas apud Virgil.) *et calor flammæ exurit: sic radix eorum* (impiorum) *quasi favilla erit, et germen eorum ut pulvis ascendet*, ut a vento dissipetur ac pereat. Speciatim igni omnia voranti dolosus componitur, Eccli. 11. 32. *A scintilla una* (Græce ἀπὸ σπινθῆρος μικρᾶς, a scintilla parva) *augetur ignis* (ἀνθρακιά, id est strues et congeries carbonum ac prunarum, ut Homerus et Athenæus usurpant: et fornax carbonaria, ut Theophrastus) *et ab uno doloso augetur sanguis*, id est sanguinis effusio, cædes, homicidia: dum calumnia, mendacio, delatione veluti scintilla rixas accendit in aliqua domo, familia, civitate, ut in camino et fornace. Græce est: *Et homo peccator εἰς αἷμα ἐνεδρεύει, usque ad sanguinem insidiatur.* Syrus vertit: Ex parva stupa accenditur ignis: sic homo iniquus effundit

Lingua est flamma.

Digitized by Google

sanguinem, sicut aquam. Vers. 35. adiungitur, dolosum esse pestiferum. *Attende a pestifero* (απο πανουργου, a vafro, et malitioso, ac per malitiam operante. Tigurina, ab homine malefico) *fabricat enim mala*, (ut arma iniquitatis) *ne forte inducat super te subsannationem*. (Græce μωμον εις τον αιωνα, *maculam sempiternam*: qua fias risus et ludibrium hostium tuorum.) Denique concludit v. 36. *Admitte ad te* (εισαγαγου, introduc in domum, in domo colloca, in familiam tuam insere atque inocula ut surculum) *alienigenam* (αλλοτριον, alienum, allophylum, alterius fidei ac morum: id est hominem non satis tibi notum) *et subvertet te in turbine* (id est, instar turbinis: vel, εν ταραχαις, id est ob turbas et tumultus, quas derepente in te ac domo tua excitabit) *et abalienabit te a tuis propriis*. Tigurina, exuet te tuis possessionibus. Syrus reddit, ne adhæreas iniquo, ne forte pervertat viam tuam, et convertat te a statu tuo.

Lingua est scolopendra, seu millepeda.

Zenodotus et Suidas lepidum et utilem apologum referunt de lingua, quæ speciei scolopendræ, id est, vermis pilosi, quam ob multitudinem pedum vocant multipedam, centipedam, millepedam, nos *chenille* dicimus, per humum reptans, a philosopho obvio rogata est, quo pergeret: cui illa, *urbem ædificare*. In reditu eandem linguam ille ipse Philosophus interrogavit, unde rediret: tum illa subiecit, *ab urbis quam condidi, destructione*: adeo linguæ varium est ac versatile noxiumque ingenium: modo blanda, modo aspera: modo utilia, modo pestifera effundit, semper timenda ob dolos et fraudes, quibus consuta est. In omnes se omnium animalium formas transmutat ac voces imitatur, atque per omnia discursat, ut singula devastet: cum præsertim a diabolo, id est a calumniæ spirito, possidetur. Explicari id potest terrifica historia, quam refert P. Massæus in Chronico, et Henricus Spondanus Episcopus Mauleosolensis in Annal. Ecc. anno 1492. Eo anno enim, inquiunt, cœperunt dæmones habitare et possidere monasterium monialium Quercitensium in agro Cameracensi, quas annis quatuor et mensibus totidem miserabiliter vexarunt. Crebro per agros, *velut canes*, discurrebant, instar avium volabant per aera, sicut feles in arboribus repebant, secreta pandebant, futura prophetabant. Ita calumniator et detractor ac susurro dolosus secreta aperit, innumera fingit, voces omnes imitatur, sed ferarum et feralium hominum.

72. Detractio est vitium diabolicum.

Diabolicum vitium est detractio. Prius dixerat David, *sepulcrum patens est guttur eorum*. Hebr. קבר *Keber*, sepulcrum, vertit Chald. שׁאול *sceol*, quod et sepulcrum et infernum significat: unde Interpres reddit: *Sicut infernus guttur eorum*. Hesychius quoque in commentario psalmi nostri, ait, detractorem doli plenum inferno posse comparari. S. Chrysost. hom. 3. ad populum: *Fugiamus dilecti*, ait, *fugiamus detractiones, docti quod insidiarum eius sessio est*, διαβολικον βαραθρον, *diabolicum barathrum*. Cum detractorem pingis, efforma ingentem hiatum Averni, aut craterem seu os flammans Ætnæ aut Vesuvii, atque hanc epigraphem appone, Prov. 1. 12. *Deglutiamus eum sicut infernus* (Tigurina, barathrum) *viventem, et integrum*, (Chald. et Syr. Immaculatum) *quasi descendentem in lacum*. Vatablus, *in voraginem*.

73. I. Detractor est sepulcrum vacuum.

Sepulcro detractorem paulo attentius comparemus. Primo, possis eum comparare sepulcro vacuo, quod cenotaphium vocant. Ita Salazar illud Prov. 30. 8. *Vanitatem et verba mendacii longe fac a me*, considerans, ait: Olim in usu fuerunt sepulcra quædam vacua et inania, quæ cenotaphia appellabantur. Hæc autem moles erant, sepulcrorum in morem erectæ et inscriptæ: sed tamen cadaver ibi nullum erat. Eiusmodi aliquod sepulcrum inane prorsus ac vacuum depingere videtur Vates Ps. 5. Sepulcrum patens est guttur eorum: nimirum guttur eorum sepulcri quandam similitudinem exterius præ se fert: sed tamen cor eorum vanum est, inane videlicet ac vacuum. Sed quorsum hæc ad detractionem? Sane hoc significat detractorem sæpius mentiri, et aliter dicere quam mente et animo sentiat. Mirum sane est quanta architectetur, et moles verbis suis construat: credet aliquis rem verbis subesse, atque ita habere, quemadmodum ab ipso A serio affirmatur: sed tamen cenotaphium est sermo illius, et sub illo nihil omnino illius rei latet, quam exterius repræsentat: *Cor eorum vanum est*. Ergo cum audis detractorem, ne statim indices famam proximi demortuam esse, et sub illius verbis delitescere, verius est illam vivere, et superstitem esse, atque sermonem eius, cenotaphii in morem, vacuum esse et vanum. Ita ipse.

74. II. Est sepulcrum plenum cadaveribus, et fœtens.

Secundo tamen, verius dicemus, detractorem, calumniatorem, mendacem, præsertim noxium, conferri sepulcro pleno cadaveribus fœtentibus et tetrum odorem exhalantibus, idque triplicem ob causam. Primo, quia, sicut sepulcra patentia, detractores expetunt audire et recipere sermones mortuos, id est discere peccata proximorum, quæ memoriæ committant et apud se retineant. S. Greg. id innuit in Psal. quintum pœnitentialem, cum ait: *Mortui sumus, quando implemur ossibus mortuorum. Mortuus est sermo malus, qui ex ore nostro procedit. Scriptum namque est: Sepulcrum patens est guttur eorum*. Vel certe, cadaver est ille, de quo detrahitur, qui peccato mor- B tuus est aut dicitur, atque ut talis devoratur ab eo, qui eius peccata attenta aure audit ac memoriæ commendat. Secundo, sic immissum cadaver consumitur a vermibus, id est a dentibus detractoris. Hesych. in psal. nostr. *Sepulcra*, inquit, *guttura eorum David appellat: dentes, vermes: verba, mortuorum ossa, sermones circumferentia*. Detractores in Anthropophagorum numero ponit S. Chrysost. hom. 3. *Ieiunet*, ait, *os a verbis turpibus et convicio. Quæ enim utilitas, cum avibus et piscibus abstineamus, fratres vero mordeamus et comedamus? Detrahens fraternas carnes comedit, proximi carnem momordit: propterea et Paulus terruit, dicens Galat. 5. 15. Quod si invicem mordetis et comeditis*, (S. Ambros. legit, criminatis) *videte ne ab invicem consumamini. Non infixisti dentes carni, sed animæ maledictum, improbam suspicionem infixisti, vulnerasti, innumeris affecisti malis, et teipsum, et illum, et alios plures*. Fusissime probat, detractionem nocivam esse

75. Detractor est homicida. Dente sævientes Scoti in pugna.

audienti, Ecclesiæ atque illi de quo est sermo. S. Petrus C detractorem dicebat homicidam esse, ut ait S. Clemens Romanus epist. 1. ad S. Iacobum. Detractorum sævitiam in se mutuo irruentium possis comparare pugnæ Scotorum et Romanorum, de qua Hector Boethius lib. 3. hist. Scot. ubi refert, Scotos cum Vespasiano pugnantes, etiam præcisis manibus dente sæviisse in hostes, super quos ipsi vel qui supra ipsos ceciderant, ut non tam viribus quam odio ea die certatum plenissime appareret.

Detractor est fera in theatro.

Multos vero detractores in unum hominem eiusque famam irruentes compara feris in theatro in aliquem Martyrem involantibus: cum modo leo, modo ursus, modo tigris, aut leopardus, vel etiam canis in iacentem ac prostratum involaret.

A mensa eos removet S. August.

S. August. hanc bestiariam pugnam sæpe fieri sciens in mensa, et carnes humanas misceri carnibus animalium, etiam propositis versibus a sua mensa detractores arcuit ut canes rodentes. Quod tanta constantia præstitit, ut cum familiarissimos sibi Episcopos alienam famam vellicantes semel audiret, dixerit: Aut delendos esse illos de mensa versus, aut se de media refectione ad suum cu- D biculum surrecturum. Detractor in seipsum potius dentes convertit, quam a mordendo desistat, haud absimilis domesticæ bestiæ, quam habere se dicebat Matreas.

Matreas domestica bestia.

Iactabat ille se habere domi pessimum animal, quod devoraret seipsum: intelligebat autem seipsum parasitum, qui cum a nemine ad offam invitabatur, similis limaci vivebat succo suo. Seipsum etiam consumit dolore detractor ob mala, quæ timet ab iis, quos læsit. S. Chrysostom. hom. 3. *Detrahens deinceps in agonia est, suspicatur, timet, pœnitentiam agit, et*, κατεσθιει αυτου γλωτταν, *linguam suam mandit timens, et tremens: ne forte aliis enunciatum verbum magnam sibi perniciem ac periculum offerat, et superfluam atque inutilem inimicitiam his qui dixere, operetur. Apud seipsum vero continens, in multa securitate, cum maxima voluptate vivit*. Tertio, pleno cadaveribus sepulcro detractor est similis, ob fœtorem quem exhalat, quo primo se inficit; secundo, auditorem; tertio, eum de quo detrahit.

Primo enim, mentem suam lepra teterrima inquinat

Digitized by Google

76. Detractor. I. Est leprosus. detractor, seu calumniator ac murmurator. Num. 12. v. 10. *Et ecce Maria* (soror Mosi, quæ in eum insurrexerat, eique cum Aarone detraxerat) *apparuit candens lepra, quasi nix.* Quod meditans S. Ephrem tractans de morbo linguæ, sapienter inde colligit fœditatem detractionis: *Ex teterrima,* ait, *Mariæ prophetissæ lepra docemur, quam grave ac detestabile vitium sit obtrectatio. Corpus, quod lepra infectum cernebatur, velut speculum quoddam fuit animæ, quæ non perspiciebatur, cuius indicabat maculam. Ex illa carnis corruptione patefactum est, quomodo hominis detractoris corrumpatur animus. Nam sicut illa defecerat a fratre suo: ita et ab ipsa proprium corpus defecit, ut ex semetipsa charitatem addisceret. Discamus igitur et nos concordiam et mutuam benevolentiam.* Hæc Ephrem.

77. II. Fœtore audientes necat. Secundo, detractionis quoque fœtor audientem interimit. Ierem. 9. 21. *Ascendit mors* (id est miles Chaldæus omnes occidens) *per fenestras,* id est per ruinas murorum, arcium, turrium, ac per domorum fenestras et aperturas. Ad hoc alludens S. Ephrem citatus mox, ait: *Potest improbus dæmon* (Chaldæi, id est quasi dæmones) *per os loquentis tacentem occidere, et quem proprio lædere nequiret ore, per auditum interficit.* Ab hac peste fugiendum edocet, ne pereamus. *Cur fumum,* ait, *fugis, mendacem autem cum voluptate ac sedulitate auscultas? A fœtore abhorres, et apud maledicum sedes? Magna est auris fenestra, quippe per quam mors in mundum ingressa, cunctas devoravit gentes ac nationes, et insatiabilis adhuc remanet. Seris igitur ac vectibus obstruendæ sunt tibi aurium fores, ne maledicentia et obtrectatio subintrare possit.* S. Bern. serm. 24. in Cant. detractionem vocat pestem. Est pestis aurium, sicut pigritia brachiorum, et luxuria inguinum. Periculosissima est pestis aurium, quia cerebro proxima. Itaque sæpiendæ sunt aures spinis. Saluberrimum monitum dat S. Chrysost. hom. 3. *Dic proximo,* inquit, *habes aliquem quem laudes et commendes?* ανοιγω τας ακοας, ινα δεξωμαι τα μυρα, *aures aperio, ut unguenta suscipiam: si vero male velis dicere, verbis ingressum obturo. Non enim stercus et cœnum suscipere patior. Quod mihi lucrum, si didicero quod ille improbus est?* Folio deinde interiecto, subdit: *Non enim sic commotum stercus illum fœtorem suscipientem,* πληττει τον εγκεφαλον, *cartilaginem percellit, sicut aliena peccata excussa, et vita impura audientium animos prodito contristare et exturbare solent.* S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 4. docet, graviter peccare eum, qui audit detractionem, quam posset impedire.

78. III. Sibi ipsi nocet. Tertio, quod est quantum sibi noceat detractor, vide Ps. 3. 8. in illud: *Dentes peccatorum contrivisti.* S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 2. ostendit, detractionem esse peccatum mortale, quia inter res temporales fama est res pretiosissima. Art. 3. docet eam ex genere suo esse graviorem quam furtum. Ugo Card. in Ps. nostr. detractorem comparat: Primo, crabronibus, quia deserunt flores, super stercora resident: id est, virtutes aliorum et bona opera tacent, peccata loquuntur et ruminant. Secundo, hyænæ, quia sicut hyæna extrahit corpora mortuorum de sepulcris, et comedit: sic et isti peccata hominum: unde Ierem. 12. *Numquid avis discolor hæreditas mea mihi?* Ibi alia litera habet, *spelunca hiænæ?* Tertio, comparat detractorem milvo, qui semper circuit ut devoret, Is. 34. 15. *Illic congregati milvi alter ad alterum.*

Quarto denique, muribus, de quibus 1. Reg. 5. dicitur: *Et ebulliebant villæ et agri in medio regionis illius, et nati sunt mures.*

Quinto, detractori et calumniatori manus sunt Harpyiæ. Vers. eodem 11. *Quoniam irritaverunt te Domine.* Hebr. rebellarunt. S. August. inamaricaverunt te.

ARTICULUS III.

Deus, confusis hostibus, servos suos lætitia cumulat, spe, et charitate.

Vers. 11. 3. Pars. EXPOSITA sceleratorum hostium suorum Saulis, Doegi, et similium perversitate, quadruplicem eorum pœnam A prædicit David. Primo, quod a Deo iudicabantur et condemnabuntur. Secundo, quod spe sua excident. Tertio, quod a Deo expellentur. Quarto denique, perpetuum hostem Deum experientur. 79. Variæ pœnæ hostium Davidis.

Ac Primo: Cum rubore sistentur Dei tribunali condemnandi, Vers. eod. 11. IUDICA ILLOS DEUS, id est, eos iudicabis: est enim prophetia, non imprecatio, ut advertit S. August. S. Thomas, Ludulphus, et alii. Nota, Hebr. האשימם *haascimem.* Primo vertit S. Hieron. et Chald. *condemna,* et idem significat *iudica,* quod per metonymiam ponitur pro condemna, causa scilicet pro effectu. Secundo, R. David vertit *haasimem,* delinquere fac eos, in consiliis suis scilicet et molitionibus contra me, ne quod in me cogitant, perficere possint: unde mox additur, decidant a cogitationibus. Tertio, *haasimem* vertit Arias, *desola eos,* et Pagninus, *desolare fac eos,* id est, cura ut desolentur, ut in calamitatem et cladem incidant. Primus explicandi modus est optimus. Nota secundo, *asam,* unde in Hiphil oritur *haasim,* et cum affixo tertiæ personæ pluB ralis *haasimem,* significat peccare, et reum peragi ac desolare; quia culpam pœna premit comes, et pene omnia nomina, quæ apud Hebr. significant peccatum, significant etiam peccati pœnam: nempe dolorem, calamitatem, afflictionem, ut און *aven,* iniquitas, vanitas, idolum, ærumna, fatigatio, afflictio, dolor, luctus. און *on,* rapina, violentia, luctus, contritio, labor. חטא *cheth,* atque חטאת *chattat,* peccatum, et aliquando pœna peccati. Item עון *avon,* pravitas, perversitas, pœna peccati, ac punitio. 3. Reg. 1. 21. ait Davidi Bethsabee, cum Adonias filius David Regem se curasset proclamari: *Erimus ego et filius Salomon* חטאים *chataim, peccatores,* id est, rei mortis. q. d. Adonias nos interimet, ut pacifice et securo regnum teneat. Posset tamen simpliciter exponi, q. d. censebimur, et dicemur peccatores: ego quidem adultera, ille vero spurius. Itaque S. Hieron. in Tradit. Hebr. legit, *erimus manzeres,* id est, spurii et infames. Sic עמל *amal,* malum, peccatum, et dolorem significat. C πονηρια a πονος, labor, dicitur.

Secundo, Hostibus suis David prædicit, fore, ut spe sua excidant, vers. eod. 11. DECIDANT A COGITATIONIBUS SUIS. Hebr. *mimmoasothehem,* id est, a consiliis suis, ut S. Hieron. Syrus, Felix, Pagnin. et Arias vertunt. Nota, Hebr. מן *min,* sumi potest pro, *per.* 2. Pro, *propter.* 3. Pro, *de.* Itaque triplex est sensus. Primo, q. d. decidant a cogitationibus seu consiliis suis, id est, propter consilia et cogitationes suas cadant. Beda: Ita Domine, ait, iudica illos, ut graviorem casum in maiora vitia patiantur a cogitationibus suis: id est, propter cogitationes suas pravas, a quibus resipiscere nolunt. Ita ipse. Qui in loco lubrico in alterum insilit, ut eum deiiciat, sæpe præceps corruit, et in præcipitium labitur quod alteri paraverat, Ps. 7. 16. *Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam,* (S. Hieron. in interitum) *quam fecit.* Vide ibi dicta. Vers. 17. *Convertetur dolor eius* (active, id est, dolor, quem alteri inferre cogitat) *in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* Prov. 26. 27. *Qui fo*D *dit foveam* (Symmachus διαφθοραν, corruptelam, corruptionem, ut usurpat Aristot. stragem, cædem, perniciem, ut Thucy.) *incidet in eam: et qui volvit lapidem,* (per trochleas et rotas in altum) *revertetur ad eum,* id est, sæpe in eum decidit. Septuag. reddunt, *super seipsum devolvit eum.* Sic consiliis suis ut laqueis capitur, ut fovea tenetur, ut pondere obruitur, qui prudentiam carnis, quæ mors est, sequitur. Iob. 5. 13. *Qui apprehendit* (S. Ambros. S. Cypr. et Olympiodor. reprehendens) *sapientes in astutia eorum:* 1. Apprehendit, id est, capit, velut in flagranti delicto. 2. Apprehendit, ut reos ad tribunal trahendos. 3. Apprehendit ut venatores iniustos, suis laqueis captos et detentos: aut veluti feras. 4. Apprehendit, ut cursor servos fugitivos iniecta et stricta manu.

Vers. 11. 4. Pars. 80. II. Spe sua excidunt.

Secundo: *Decidant a cogitationibus suis,* id est, per cogitationes et propriam conscientiam et iudicium, ut explicat S. August. Decidant, ait, accusantibus se cogitationibus, testimonium perhibente conscientia sua, sicut A-

Digitized by Google

postolus dicit Rom. 2. 15. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus* (Græce λογισμῶν, ratiocinationibus) *accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, cum iudicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum per Iesum Christum.*

Tertio, simplicius et melius: *Decidant a cogitationibus suis*, id est, de cogitationibus, consiliis, machinationibus, spe præconcepta me deiiciendi, adinventionibus, ut me in deserto Maon a Ziphæis proditum caperent et perderent. q. d. Elevati sunt suis cogitationibus, intumuerunt contra me, arrogantia elati se mihi superiores fore crediderunt, me suis pedibus calcandum speraverunt: sed ipsi cadent, et spe sua frustrabuntur. Mea morte Saul vult sceptrum suum firmare, Doeg divitiis atque honoribus florere, sed decident ab illa cogitatione et expectatione; me enim non capient et ipsi peribunt. Theodor. in Psal. nostr. *Discutiantur iudicio tuo Domine, et frustrentur in his quæ in nos parant, et experientia discant, quod τῶν ἀράχνης ὑφαίνουσι, telam araneæ texunt, et pœnas suis conatibus dignas perferent.* Montes sibi aureos gemmeosque ambitiosi animo efformant, qui vertice nubes tangant, sed omnia sunt cavernosa, ventosa, et evanida, atque tremore continuo labentia. Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus. Psal. 7. 15. *Ecce parturiit iniustitiam* (Chald. mendacium) *concepit dolorem*, (Hebr. amal, et peccatum, et dolorem significat: hæc non separantur) *et peperit iniquitatem.* שקר *seeker*, mendacium, ut S. Hieron. Pagn. et Arias vertunt. Mira promittit iniustitia et iniquitas, sed mentitur, et nihil præstat, atque promissis dat contraria. Vide Ps. 4. v. 3. David ab Eliphaz sumpserat, qui de hypocrita, id est, omni peccatore, sed præsertim doloso, qui externa specie mentitur, dicit Iobi cap. 15. 35. *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem, et uterus eius* cor, mens, pectus. Hebr. enim a collo usque ad inguina vocant בטן *beten*, id est, ventrem) *præparat dolos.* cap. 5. 12. dixerat Eliphaz ipse de Deo: *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod ceperant.*

Vers. 11. 5 Pars. 81. III. A Deo reiiciuntur.

Tertio hostibus suis David prædicit fore ut a Deo reiiciantur, Vers. eod. 11. SECUNDUM MULTITUDINEM IMPIETATUM EORUM EXPELLE EOS. Primo, ab hoc deserto Maon, ad quod accurrunt, ut invadant: sicut enim tu me in iustitia tua dirigis et deducis sperantem in multitudine misericordiæ tuæ, ita tu illos reiice in suo robore et arrogantia, atque vitiis spem collocantes. Secundo, *expelle eos*, a Sanctuario tuo, quod cæde Sacerdotum, et eversione urbis Nobe profanarunt, et inglorium reddiderunt. Tertio, *expelle eos*, a te, non audiendo preces eorum contra me factas. Quarto, *expelle eos*, ab honoribus et potestate, ipsoque regno, cum me in populi tui Regem inunxeris.

Nota Primo, præsumptionem, arrogantiam, et impudentiam impiorum, qui instar Pharisæi superbi erecto collo ad Deum accedunt, atque se propinquos illi sistunt, cum confidentia stantes, ac veluti suo iure, quæ petunt, sibi arrogantes. Luc. 18. v. 11. *Pharisæus stans hæc apud se orabat: Deus, gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum.* Pro *stans*, Græc. habetur σταθεὶς, id est, *consistens, erectus*: quod notat confidentiam nimiam, securitatem in suis meritis, cervicem, et vultum erectum et arrogantem. Prope altare accesserat. De similibus hypocritis ait Isaias 58. 2. *Me de die in diem quærunt* (simulant quærere) *et scire vias meas volunt*, (velut in ius vocant, ut rationem reddam, cur hoc vel illud agam) *quasi gens quæ iustitiam fecerit, et iudicium* (rem iustam et æquam) *Dei non dereliquerit: rogant me iudicia iustitiæ*, (examinent an agam iuste) *appropinquare Deo volunt*, quasi quidam Dii terrestres esse volunt, ex æquo res disponere.

Nota secundo, Hebr. הדיחם *hediach*, denotat expulsionem sceleratorum cum impetu. Rad. נדח *nadach*, expellere. 2. Propellere. 3. Impellere. 4. Dispergere. Hinc *heddiach*, expelle. Primo, Deus a se cum vehementia expellit, atque eiicit impios. quod vox Græca ἔξωσον, notat: ὠθεῖν enim est motu violento a se dimovere, apud Homer. Aristophanem, et Platonem, et ἐξωθεῖν, ex cœtu aut civitate hominum eiicere, apud Sophoclem: extrudo, vi eiicio, apud Aristot. sedibus expello et extermino, Act. 7. Deus ait sceleratis Matt. 25. 41. *Discedite a me maledicti.* Hæc est pœna Domini, nempe privatio visionis Dei. Dicit impius quilibet cum Cain, Gen. 4. 14. *Ecce eiicis me hodie a facie terræ*, (a patria mea suavissima et fœcundissima, ut explicant Pererius et Oleaster) *et a facie tua abscondar*, id est destituar cura tua, favore et tutela, ut ait S. Chrysost. et Caiet. atque ut reus latibula quæram, conspectum iudicis timens, ut dicit S. Ambros. et Oleaster. Dicent impii montibus, cadite super nos: et collibus, operite nos. Secundo, Deus peccatores *propellit*, id est, procul a se pellit, Matth. 25. *Discedite a me maledicti in ignem æternum.* Hæc est regio longinqua, in quam prodigi obstinati pergunt. In Chaldæam remotam missus est populus Israel in captivitatem, procul a templo, et civitate sancta. Tertio, Deus peccatores a se proiectos *impellit*, ut cadant, Matth. 25. 30. *Inutilem servum eiicite in tenebras exteriores*: ibi cæcus in foveam decidit. v. 46. *Et ibunt hi in supplicium æternum.* Ps. 72. 18. *Deiecisti eos dum allevarentur.* S. Hier. vertit: Deiecisti eos ad interitum. Deus superbis resistit: ipsa elevatio est lapsus et ruina. Chald. ad rem nostram aptissime: *Deiecisti eos in foveas*, cum vellent esse similes Altissimo. Quarto, Deus sceleratos *dispergit*, ne securi ullo in loco consistant, aut quietis partem ullam inveniant, Luc. 1. 51. *Fecit potentiam* (Arabs virtutem. Syr. victoriam) *in brachio suo. Dispersit superbos mente cordis sui*, id est, a spe et expectatione atque cogitatione cordis sui. Græc. αὐτῶν, *ipsorum*, ut habet textus Syriacus, atque Arabicus. Sunt pulvis, quem proiicit ventus a facie terræ, Ps. 1. 4. Vide ibi dicta. Deus iubet Ezechieli, ut sumat sibi gladium acutum, radentem pilos, eoque comam et barbam radat, assumptaque statera in tres partes dividat, ut tertiam partem comburat in medio Ierusalem, tertiam partem concidat in circuitu eius, et tertiam partem dispergat in ventum, et dicat cap. 5. 12. *Tertia pars tui peste morietur, et fame consumetur in medio tui: et tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam vero partem tuam in omnem ventum dispergam* (in omnem regionem, ubi vivent vagi et profugi) *et gladium evaginabo post eos*,

Nota tertio, quantitatem delicti esse mensuram repudii. *Secundum multitudinem impietatum eorum.* Hebr. פשע *pescia*, peché, vertit: Primo, Caiet. fallaciam, sed plus significat. Secundo, scelus, S. Hier. Tertio, impietatem, Arabs, et Septuag. ἀσεβειῶν. Ubi nota, ut plurimum Arabicum interpretem ad verbum sequi Septuag. Interpretes. Quarto, Chald. vertit, rebellionem, et bene. Nam advertit R. David differentiam inter עון *aron*, id est, iniquitatem, quæ ex destinatione et determinatione voluntatis fit, et פשע *pescia*, cum non tantum sit iniquitas cum deliberatione, sed etiam cum defectione et rebellione, seditione, perfidia, aut contemptu.

Deus hæc omnia ponderat, et pœnam pro merito admetitur. Apoc. 18. 7. de Babylone meretrice, id est, Roma ethnica, atque anima peccatrice dicitur: *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit*, (Syr. Quantum complacuit sibi in deliciis esse) *tantum date illi tormentum et luctum.* Syr. totum hoc date illi corruption emet mœrorem. Arab. vertit, Gloriam in qua facta est, et lusum, date illum ei dolorem cordis et luctum. Noster Greg. de Valentia 3. par. de beat. et damnat. corporibus, *disp.* 1. qu. 5. puncto 3. hinc infert, corpora damnatorum in singulis sensibus crucianda esse, quia in singulis suas habuerunt lethiferas delicias. Proportio illa et commensuratio pœnæ cum culpa in omni bene ordinata Republica servatur. Deus per Moisen Iudæis iudicibus imperat, Deuter. 25. 2. Sin autem eum qui peccavit, dignum viderint plagis, prosternent, et coram se facient verberari. *Pro mensura peccati erit et plagarum modus.* Cassiodorus in Ps. nostr. eam æquationem pœnarum cum culpa, et reiectionem a Deo illi proportionatam advertit, ait enim: *Per hanc sententiam discimus, quod tantum unusquisque a divinitate repellitur, quantum eius peccata cumulantur. Quantitas enim delicti*

Digitized by Google

mensura repudii est: dum tantum ab illo reus longior redditur, quantum numeroso crimine dilatatur.

Vers. 11. 6. Pars. 82. IV. Quarto denique, David prædicit hostibus suis fore, ut a Deo eiecti eum hostem perpetuum sint habituri, Vers. eod. 11. QUONIAM IRRITAVERUNT TE DOMINE.

Nota, Hebr. מרו *maru*, deduci potest: Primo, a verbo מרה. *mara*, quod significat præceptum infringere, non obsequi voluntati Superioris, ab ea deficere et rebellare: et consequenter per rebellionem irritare, et iracundiam concitare. Ideo Chald. vertit: *Rebelles fuerunt verbo tuo.* Clarius: *Rebelles fuerunt contra te*: Neglectis et contemptis Dei verbis, ipsum postea contemnunt peccatores. Felix, *defecerunt a te*, castris tuis se subducentes, et arma in te moventes. Secundo, eo impudentiæ veniunt scelerati, ut non tantum a Deo deficiant, et in eum rebelleant, nolendo obedire: sed etiam sublatis vexillis in eum milites cogant, et bellum inferant. Hoc innuit S. Hier. cum vertit: *Provocaverunt te*, velut ad singulare certamen et conflictum. Hinc paternum pectus dolore transverberatur, et felleo amarore conficitur.

Hoc declarat altera significatio Hebr. מרו *maru*, quod secundo deduci potest a verbo מרר *marar*, amarus fuit, Hinc S. August. legit, *inamaricaverunt te Domine.* Quod dupliciter exponi potest. Primo, q. d. quoniam tibi amarorem et dolorem pepererunt maximum, ob maximæ et acerbissimæ iræ concitationem, visis tot eorum sceleribus: et hic est verus et germanus sensus. Ideo Syrus, et Psalt. Vaticanum et Ambrosianum vertunt: *Exacerbaverunt te Domine.* Secundo, inamaricat et exacerbat peccator Deum, id est, sibi amarum reddit et acerbum: 1. ut cibum, de quo licet optimo et suavissimo, nolit gustare, quod ob corruptum palatum, esse sibi amarum sentiat. S. Hier. sic exponit: *Tu Domine, per naturam dulcis es: sed quicumque peccatores sunt et hæretici, naturam tuæ dulcedinis vitio suo vertunt in amaritudinem.* Et S. August. instar fellis, ait, impio esse fontem omnis suavitatis: *Amaricaverunt*, inquit, *Deum, qui peccando in eam ægritudinem devenerunt, ut cibum veritatis, quo sanæ animæ gaudent, tanquam felleum sustinere non possint.* Sed hoc est mysticum. 2. Magis ad literam, exacerbat impius Deum, ut medicum, eum efficit ut sibi amara et acerba remedia præscribat, ut inveteratam ægritudinem tollat. Ea similitudine utitur Cassiodorus: *Exacerbaverunt*, ait, *ægroti mali medicum bonum, qui remedia salutis suæ insensibili duritia respuerunt*: cuius mortali peccato irascitur Deus, ait Lorinus, aliquibus magis irritatur, et quodammodo bile excitata amaricatur et exacerbatur. Sunt in hoc genere, quæ dicuntur clamare ad Deum, vel in cælum, ut homicidium voluntarium, Genes. 4. 10. sodomia, Genes. 18. 20. oppressio pauperum, Exod. 22. 23. merces operariorum fraudata, Deuteron. 24. 15. Iacobi 5. 4. cultus falsorum Deorum, Deut. 32. 6. inobedientiæ et rebellio contra Principes, Ps. 77. 4. Ps. 94. 8. et sequ. negatio providentiæ et iustitiæ Dei, Ps. 9. 25. et sequ. simulatio et calliditas. Iob. 36. 13. superbia, Iob. 46. 6. Ps. 118. 21. impœnitentia. Rom. 2. 4.

Vers. 12. 1. Pars. Declarata hostium suorum miseria, David ostendit lætitiam amicorum suorum, et iustorum in eis repræsentatorum, Vers. 12. ET LÆTENTUR OMNES QUI SPERANT IN TE, IN ÆTERNUM EXULTABUNT, ET HABITABIS IN EIS, ET GLORIABUNTUR IN TE OMNES QUI DILIGUNT NOMEN TUUM.

83. Lætitia triplex piorum. Occasione suæ persecutionis, de qua agit, præcipue intendit Propheta declarare omnes Dei servos in æternum perfectissima lætitia fruituros. Ostendit autem: Primo, qualis sit illa lætitia. Secundo, quæ sit illius causa. Lætitia illa sentietur: 1. In animo. 2. In corpore. 3. In omnibus aliis bonis.

1. In animo. Primo quidem, in animo; *Lætentur omnes* (textus Arabicus atque Æthiopicus addit, *in te*) *qui sperant in te.* Lætitia est de gaudio interiori: exultatio, de exteriori. Hebræo est futurum, ישמחו *ismechu*, id est lætabuntur, et sic vertit Felix, Pagn. Caiet. et Arias. Rad. שמח *samach*, gavisus sum: proprie, interius et in animo: unde iungitur cordi, Exod. 4. 14. Ps. 15. 9. Prov. 15. 13. vel exultationi, quæ exteriorem lætitiam notet, Ps. 9. 3. et 30. 8. atque alias sæpe. Sept. in psalmo nostro vertunt εὐφρανθείησαν, id est, in mente lætentur, exhilarentur: deducitur enim a φρήν, mens, prudentia. Ubi nota, iustos lætari, sed lætitia prudenti, moderata, et cælesti, quæ domi maneat et conservetur, non temere effundatur et pereat. Nota Secundo, ut firma et stabilis sit lætitia, esse figendam in Deo, qui solus est immutabilis, et possidentem se nunquam fastidio afficit. Arab. et Æthiop. ut dixi, vertunt, *lætentur in te omnes*, unus Deus omnibus sufficit, et omni tempore, est fons inexhaustus, semper fluens, omnes impleas, et semper plenus manens; alia autem omnia cito siccantur et arescunt. 3 Reg. 17. 7. de torrente Carith, prope quem erat Elias, habes: *Post dies autem siccatus est torrens, non enim pluerat super terram*: cum Deus pluit super terram, nihil siccatur; cum non pluit, etiam lætitia Sanctorum innocens in rebus mundi sterilescit et exsiccatur. Torrens Carith descendit de montibus Ephraim iuxta urbem Phaselum: multæ enim ibi erant speluncæ, in quibus se occultare posset Elias a rege Achab quæsitus, ut auctor siccitatis. Nota, Carith significat excisionem, succisionem, confessionem, exterminationem. Rad. *carath*, excidit, etc. Ephraim vero significat frugiferum, crescentem. Torrens lætitiæ, qui fluit a montibus Ephraim, id est, ab honoribus et divitiis superborum, est torrens Carith, id est, excidens et exterminans: pietatem scilicet ac verum gaudium; unde Deus permittit illud siccari, ut ad fontem verum cum Davide curramus instar cervi, Ps. 41. 2. Vide dicta S. Chrysost. in versu nostro: *Alia*, inquit, *gaudia nihilo sunt stabiliora, quam* ποταμῶν ῥεύματα. *fluviorum fluenta, quæ simul ac videntur, præterfluunt. Quæ autem est ex Deo lætitia*, μένει καὶ πέπηγε, *manet, ac firmis hæret radicibus, et est sufficiens, perpetuo ac stabilis, quæ nullis inopinatis atque inexpectatis casibus interrumpitur: sed per ea quæ prohibent, maior et sublimior redditur.* Hæc Chrysostomus.

Illud est gaudium, de quo Apostolis suis dicebat Christus, Ioan. 15. 11. *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit*, (gratia mea et salus, ait S. Augustin. tract. 83. in Ioan.) *et gaudium vestrum* (illud est vestrum, quod in animo est, et ab extrinseco non pendet mutabili) *impleatur*, a fonte infinito, Ps. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate* (S. Hieron. de pinguedine) *domus tuæ: et torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te* (S. Hier. tecum) *est fons vitæ*, id est, vivus et vivificans: non est torrens Carith, nec exterminat, nec exterminatur. S. Ambr. legit, *torrentem voluptatis tuæ potabis*, non dat de torrente, sed totum torrentem Deus, nempe seipsum totum in animum Beatorum infundendo, cum summa eorum lætitia, Ps. 67. 4. *Iusti epulentur et exultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia.* S. Hilar. pro *delectentur*, legit *epulentur in lætitia*, id est, cum lætitia: vel, intra lætitiam, hoc est, Deum ipsum, qui est vera et solida mentis delectatio. Sept. τερφθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ, oblectentur in exhilaratione, quod accedit ad εὐφρανθήτωσαν, psalmi nostri.

Causa lætitiæ illius interioris, mentem piorum afficientis, additur vers. eod. 12. ET LÆTENTUR OMNES QUI SPERANT IN TE. Vers. 12. 2. Pars. 84. Spes est lætitiæ causa. Nota, Hebr. חוסים *chosim*, significat sperantes cum certitudine quadam et securitate: unde Felix vertit, *confidentes in te.* Petavius, θαρροῦσι πεποιθότες, *confidunt audaces.* Nam rad. *chasa* significat: Primo, sperare, confidere. Secundo, tegere. Itaque *chosim*, unde fortasse ὅσιος, sanctus, dicuntur hic qui sub Dei tegmine atque umbraculo hostes rident, et in suavissima umbra quieti, certi sunt de auxilio sibi affuturo, et bonis affatim dandis, quibus iam frui incipiunt in hac vita. Hoc expressit Magnetius, cum cecinit:

At fretos opibusque tuis et amore beatos,
Æterna augusti nominis umbra teget.

Deus tegit et obumbrat Sanctos suos, Ps. 26. 5. *Abscondit me in tabernaculo suo*, (S. Hieronym. in umbra sua. Chald. in scena sua) *in die malorum* (dum lucent et prosperantur mali) *protexit me, in abscondito tabernaculi sui*, id est: 1. In Ecclesia sua. 2. In gratia sua. 3. In cælo.

Digitized by Google

4. In seipso: quod apertius ait Ps. 30. 21. *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ* (S. Hieron. in protectione vultus tui. Psalt. Rom. et Ambr. in abdito vultus tui: id est, intra pupillam oculorum: unde qui tangit eos, tangit pupillam oculi Dei) *a conturbatione hominum*, (Chald. a viris exercitus: id est, etiam ab armatis. S. Hieron. a duritia viri: id est, etiam ab obstinate turbantibus,) *a contradictione* (Hebr. ריב *rib*, id est, contentione, rixa, iurgio) *linguarum*. Vide Ps. 90. 4. Isaias ait cap. 4. 5. *Super omnem gloriam* (id est, super omnem Ecclesiam, familiam, et animam sanctam) *protectio: et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu*, (ardoris et concupiscentiæ) *et in securitatem et absconsionem a turbine, et a pluvia*, id est, a tentationibus vehementibus, et penetrantibus, atque irruentibus. Christi plagæ sunt illud etiam umbraculum. Chald. vertit in Ps. nostro: Lætentur omnes qui sperant in verbo tuo: id est, promisso, vel Christo.

Ordo militaris Ludovici Borbonii. Spes dat nobis illud præsidium Dei in rebus arduis et molestis. Ludovicus Borbonius Dux cognomento Bonus, id declaravit Ordine militari instituto, cui a Carduo B. Virginis nomen fecit. Torques equitum erat aureus, seu argenteus ex liliis, et quatuor foliis aut floribus cardui, crucem in eodem statuentibus, cum hac epigraphe: *Esperance*, id est, *spes*. Quo emblemate, ut ait Franciscus Mennenius tr. de equestribus sive militaribus Ordinibus pag. 143. carduis et liliis adtextis animi sui magnitudinem contra omnes fortunæ impetus expressisse videtur Ordinis huius conditor. Unicaulis enim carduus simul ac scolymon in calicem apparuerit, florem perpetuum mittit, inter medios aculeos celeriter canescentem et abeuntem, cum aura, perinde ac spes nostra, plurimum evanescit, et minima quaque de causa homines plerumque concutiuntur.

Et Scotiæ Regum. Scotiæ item Reges, ut ait Fauynus in hist. Navarræ lib. 8. carduum Ordinis sui insigne sumpserant, torquem habebant carduis intertextum, ex quo bulla dependebat semicirculi formam habens, bullæ appicta erat S. Andreæ effigies, cum hoc elogio lingua Scotica circumposito: *Dominus Protector meus*. Spes in adversis est lux in medio rubo. Exod. 3. 2. *Apparuit ei* (Mosi) *Dominus in flamma ignis in medio rubi*. Iob dicebat in summa calamitate cap. 13. 15. *Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo*. Sept. vertunt: Licet opprimat me qui potens est, in ipso sperabo. Innocentia hanc tibi spem dabit. In Nummo Alexandri Imp. videbatur Dea quædam lilium dextera prætendens cum hac inscriptione: *Spes publica*.

Spes in rebus terrenis posita ab impio, quatuor comparationibus optime explicatur, Sap. 5. 15. *Spes impii tanquam lanugo est*, (Græc. χνοῦς, id est: 1. Maris spuma. Odyss. ζ. 2. Pulvis, ut Ps. 1. 4. vertitur. Vide ibi plura. 3. Et magis proprie, lanugo, id est, veluti tenera quædam lanæ mollities in plantis) *quæ a vento tollitur. 2. Et tanquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur. 3. Et tanquam fumus, qui a vento diffusus est. 4. Et tamquam memoria hospitis unius diei, prætereuntis*. Græce, μονοημέρου, qui uno die manet. Vento ipsi spes illas vanas comparat. Q. Smyrnæus Poeta Græcus l. 8. Paralip. v. 40. ubi inani spe lactatum irridens ait: illum spes ἀναλέγοιος αὔρῃ μαψιδίῃ, similis auræ seu vento inani, excitat: Parcæ vero adstantes rident vana corde credulo versantem. Galenus autem in Protreptico ait, navem reponentium spes suas in huius vitæ bonis regi a fortuna, et sæpe in cautes adigi, cum sit cæca. Verba eius sunt: Cum hic in permultis ædibus graviora fiant naufragia, quam scaphis accidant in mari, non recte iudicarit, qui semetipsum in tantis negotiis undique circumstantibus ac vallantibus commiserit τυφλῇ δαίμονι, μηδ᾽ αὐτῇ βεβαίως ἐστηριγμένῃ, *cæcæ Deæ, neque huic satis stabili*. Iure spes illas fallaces vocaveris folliculos vento turgidos, qui ad acus punctum detumescentes tumorem illum mendacem prodant. Lucianus vocat folles deauratos, χρυσᾶς ἐλπίδας, ait, οὐδὲν ἄλλο ἢ φύσας τινὰς ἐπιχρύσους: *Aureæ spes nihil aliud sunt, quam aurati quidam folles*. Aristoteles adhuc brevius et significantius ait, spes illas deceptrices esse ἐγρηγορότος ἐνύπνιον, *vigilantis insomnium*. Spem vero in Deum vocabat Philo, *gaudium ante gaudium*.

A Secundo, Iustorum lætitia ab animo in corpus exundat, vers. eod. 12. In æternum exultabunt. Nota, vox Hebraica, *ierannenu*, denotat lætitiam oris. Arias enim: 1. Vertit *præconia canent*. 2. Pagnin. et Chald. laudabunt. Syr. addit *te*. Sic enim vertit, *in æternum laudabunt te*. Rad. רנן *ranan*, significat clamare fortiter, sive ob laudem, sive ob gaudium: unde Muisius vertit, *ovabunt*. q. d. Sperantes in Deo cantus triumphales pleno ore ob gaudii vehementiam concinent. Ovatio porro erat triumphus minor, cum belli dux rebus bene gestis, sed ita magnis ut iusto dignæ triumpho essent, ex Senatusconsulto pedites, vel (ut alii sentiunt) equites urbem intrabant, myrteam coronam (quæ ideo ovalis dicebatur) capite gestantes, universo Senatu subsequente. Ovatio datur sperantibus adhuc in Deum, et nondum penitus domito hoste gratiam Dei consecutis, et præclara opera virtutum facientibus: Triumphus vero, cum capti ligatique hostes non possunt amplius nocere cælestem Ierusalem subeuntibus. Vers. 12. 3. Pars. 85. 11. Piorum lætitia in corpus redundat.

Nota secundo: Græca et Latina denotant lætitiam to- Exultatio.
B tius corporis. Nam *exultare*, proprie est gaudio gestire et subsilire: præ lætitiæ internæ copia eam intus non claudere, sed foris ostendere in gestu et totius corporis motu. Idem significat ἀγαλλιᾶν, quod adhuc melius conveniet Beatis. Si enim stricte sumas ἀγαλλιᾶν, est, lætitia gestire et exultare ob decus et ornatum, quem in nobis esse sentimus, miramur, et gaudemus: deducitur enim ab ἀγάλλω, id est, orno, decoro, insignio, ut sumit Plato de leg. 11. In cælo autem mirificus erit animæ ornatus, qui in corpus redundabit. Ut enim docet S. Thomas 1. 2. quæst. 4. artic. 6. ad beatitudinem omnibus modis perfectissimam requiritur perfecta dispositio corporis, et antecedenter, et consequenter: antecedenter quidem, quia ut S. Aug. dicit lib. 12. super Gen. ad literam, cap. 35. si tale sit corpus, cuius sit difficilis et gravis administratio, sicut caro quæ corrumpitur, et aggravat animam, avertitur mens ab illa visione summi cæli. Unde concludit, quod cum hoc corpus iam non erit animale, sed spirituale, tunc An-
C gelis æquabitur, et erit ei ad gloriam, quod sarcinæ fuit. Consequenter vero, quia ex beatitudine animæ fiet redundantia ad corpus, ut et ipsum sua perfectione potiatur. Unde S. August. dicit tom. 2. epist. 56. ad Dioscorum: Tam potenti natura Deus fecit animam, ut ex ipsius plenissima beatitudine redundet in inferiorem naturam incorruptionis vigor.

Nota Tertio: Illa lætitia corporis erit etiam æterna. *In æternum exultabunt:* id est: Primo, tota vita præsenti, ut explicat Caietanus. 2. Gaudio continuo et non interrupto, ut Trevetus. 3. Et proprie, per totam æternitatem: hoc enim loco עולם *olom*, cum vau scribitur. Docet autem S. Hieron. quod *olam*, si cum vau scribatur, significat æternitatem: si vero sine vau ponatur, significat tempus diuturnum: quod licet non sit perpetuum, frequens tamen est in Scripturis. Rad. *alam*, abscondit, latuit: quod æternitas sit incomprehensibilis, eiusque terminus reperiri non possit. Æternitatem lætitiæ Sanctorum in cælo
D prædicat Isaias cap. 51. 11. *Qui redempti sunt a Domino*, (Christiani a servitute diaboli liberati) *revertentur, et venient ad Sion laudantes*, (relicta Babylone mundi) *et lætitia sempiterna super capita eorum*, (ob immarcescibilem gloriæ coronam, de qua 1. Petr. 5. 4. *Gaudium et lætitiam tenebunt*, (ut sceptrum manu, reges in æternum creati) *fugiet dolor et gemitus*, ut hostes triumphati. Tullius id ex parte vidit, cum ait in oratione pro Sextio: *Cogitemus corpus virorum fortium magnorumque hominum esse mortale: animi vero motus, et virtutis gloriam sempiternam*. Et Lysias in oratione funebri: Ego vero, inquit, eos et beatos prædico ob mortem, et invideo, iisque solis mortalium nasci bonum arbitror, qui quoniam mortalia corpora sortiti sunt, ἀθάνατον μνήμην διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν κατέλιπον, *immortalem virtutis suæ memoriam reliquerunt*. Sed lætitia inde orta non est intrinseca.

Vers. 12. 4. Pars. Causa lætitiæ est habi- Causa veræ, constantis, et æternæ lætitiæ, tum in animo, tum in corpore, assignatur a Propheta nostro, inhabitatio Dei in anima iustorum, vers. eod. 12. In æternum

Digitized by Google

Habitatio Dei in Sanctis. exultabunt: Et (id est, *quia*: sic sæpe ponitur vau) HABITABIS IN EIS.

86. Duobus modis in iis habitat 1. Per gratiam. 2 Per gloriam.

Dupliciter habitat Deus in Sanctis suis. Primo, inchoate in hac vita per gratiam. Secundo, complete et perfecte in cælo per gloriam. De utraque habitatione potest esse hic sermo, sed præsertim de secundo. Levit. 26. 11. ait Deus Iudæis: *Ponam tabernaculum meum in medio vestri, et non abiiciet vos anima mea. Ambulabo inter vos, et ero Deus vester, vosque eritis populus meus.* Quod S. Paulus ad allegoriam atque anagogiam trahens 2. Cor. 16. ait: *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis,* (ut rex in throno, ut pastor in grege, ut anima in corpore, ut Deus in templo suo) *et inambulabo inter eos,* (ut pater inter filios, et custos in circuitu arcis) *et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* S. Bern. serm. 27. in Cant. illud meditans: Formosa sicut pelles Salomonis, ait: Cælum mihi sedes est, de qua Scriptura commemorat. Anima iusti sedes est sapientiæ. Qui ex doctrina sapit Salvatoris spiritum esse Deum, atque in spiritu adorandum, etiam sedem ei non ambigit assignare spiritualem. Ego vero fidenter id fecerim, non minus in hominis iusti, quam in Angelico spiritu. Confirmat me in hoc sensu maxime illa fidelis promissio: *Ego,* ait Filius, Ioan. 14. *et Pater ad eum,* id est, ad sanctum hominem, *veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Prophetam quoque de non alio dixisse cælo arbitror. Ps. 21. 4. *Tu autem in sancto habitas laus Israel.* Manifeste autem Apostolus Ephes. 3. dicit, habitare Christum per fidem in cordibus nostris. Nec mirum si libenter inhabitat cælum hoc Dominus Iesus, quod utique non quomodo cæteros dixit tantum ut fieret; sed pugnavit ut acquireret, occubuit ut redimeret. Ideo et post laborem voto potitus ait, Ps. 131. *Hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam elegi eam.* Et beata cui dicitur: *Veni electa mea, et ponam in te thronum meum.* Quid tu tristis es nunc, o anima mea, et quare conturbas me? Ita Bern. qui postea ostendit vacuandam esse rebus terrenis animam, ut fiat cælum atque habitatio Dei: deinde ait, oportere eam crescere ac dilatari, ut sit capax Dei. Porro latitudo eius est dilectio eius, sicut dicit Apostolus 2. Cor. 6. 13. Dilatamini charitate. Postea subdit, homines spirituales in hac vita esse cælos, vita et opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, latos charitate, contemplatione suspensos, etc. Ibi habitat Deus ut in cælo suo, licet sint in oculis suis viles. Idem S. Pater paulo post addit: *O humilitas! o sublimitas! Et tabernaculum Cedar, et sanctuarium Dei: et terrenum habitaculum, et cæleste palatium: et domus lutea, et aula regia: et corpus mortis, et templum lucis: et despectio denique superbis, et sponsa Christi.* Ita ipse. Ibi Sol, est intellectus fide et sapientia cælesti conspicuus: luna, voluntas charitate Dei et proximi collucens: astra fixa, virtutes contemplativi: planetæ, virtutes actioni et zelo salutis animarum propriæ. Per illud cælum Deus inambulat, cum ab intellectu illustrato ad voluntatem ardentem, et a voluntate ad opus transit: ibique habitat, nec unquam egreditur: *Ut sit Deus omnia in omnibus,* ut ait Paulus. Arabs in psalmo nostro vertit: *Habitabit in eis benedictio tua.*

87. Deus in Sanctis habitans eos obumbrat.

Nota, cum ait David Deo, *habitabis in eis,* in Hebræo esse תסך *tasech,* id est, obumbrabis, ut vertit Chald. 2. proteges, ut S. Hieron. 3. habitabis, ut Syrus. Rad. *sacach,* texit, operuit, obumbravit, protexit. Alludit autem Primo, ad columnam nubis et ignis, per quam, et in qua Deus tegebat ab ardoribus Solis diurni, et a nocturno frigore populum suum. Secundo, et melius, alludit hic ad tabernaculum Mosis, quod erat in medio populi Israel, et consequenter Deus in eo habitans, et reddens oracula, ac victimas suscipiens accedentium, eorumque preces exaudiens. Hæc Græca vox, κατασκηνώσεις, clare denotat. Significat enim, tentorium seu tabernaculum defiges, et sic usurpat Plato, et S. Gregor. Naz. 2. quiesces, ut Ps. 15. 3. velut in tabernaculo obumbrabis, σκηνὴ significat ipsum tabernaculum. Adverte autem, Davidem prius dixisse Deo: non habitabit iuxta te malignus, neque permanebant iniusti ante oculos tuos, velut excludens A hostes suos a Dei protectione. De se vero: *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.* Postea petierat contra hostes suos: Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos. Denique de iustis sociis suis et amicis in uno Deo sperantibus, *In æternum exultabunt, et habitabis in eis.*

Nota secundo: recte ista simul iungi: *Exultabunt, et habitabis in eis.* Ex illa enim habitatione Dei in animis oritur vera et perfecta lætitia, et cæleste mentis robur etiam in mediis adversitatibus, Aggæi 2. 5. *Et nunc confortare Zorobabel,* (significat alienum a confusione: rad. זור *zur,* premere, comprimere, ventilare, dispergere, alienare; et בלל *balal,* confundere, miscere, permiscere. Is, in quo habitat Deus, premit, dispergit, ventilat, abalienat a se confusionem. Nihil vult Deo admiscere: solus potest Deus cor eius implere, non amat mixtionem, qui ex toto corde Deum amat) *et confortare Iesu fili Iosedec,* (Iosedec significat Dei iustitiam: rad. יה *iah,* Deus: et צדק B *tsedech,* iustitia: q. d. si sis filius divinæ iustitiæ, et exercens iustitiam, eris fortis et Iesus, id est, salvator: non tantum salvaberis, sed etiam alios salvabis: id faciunt boni Prælati, qualis erat ille Iesus: et Principes, qualis erat Zorobabel) *et confortare omnis populus terræ,* (humilis tuæ terræ memor) *dicit Dominus exercituum: et facite, quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum.* Hæc ratio fortificat et animat Sanctos, nempe Deus in medio eorum: unde addit v. 6. *Spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere.* Spiritum hunc volunt: Primo, esse prophetiam Rabbini: unde Chald. vertit, Prophetæ mei docebunt vos, ne timeatis. Secundo, Cornelius ait accipi spiritum providentiæ, fortitudinis, *alacritatis,* et artis architectonicæ, quo vegetati opus fabricæ templi alacriter, fortiter, provide, æque ac sapienter et affabre suscipiant et peragant. Tertio, Albertus intelligit spiritum sapientiæ, virtutis, et fortitudinis, quem Deus aspiravit Mosi, C et per eum 70. Senioribus ad iudicandum, dirigendum et regendum populum Israel, Num. 11. 25. Quarto, denique, ad rem nostram congruentius: *Spiritus meus erit in medio vestrum.* q. d. Ego ero in medio vestrum, ego vobiscum habitabo, ero in mente vestra. Spiritus in Deo est duplex. Primus est communis toti Trinitati: nempe spiritus essentialis, qui est ipsa mens et essentia Dei. Secundus, est Spiritus notionalis, id est, Spiritus sanctus, qui est tertia Trinitatis persona, et cui attribuitur sanctificatio animæ. De eo hunc locum explicant S. Athanas. epist. ad Serapionem, S. Cyrill. catech. 19. et alii. Spiritus sanctus est in nobis variis modis, ut docet S. Basil. lib. de Spiritu sancto contra Arianos. Nam Primo, Spiritus sanctus est in nobis, *tanquam forma in materia.* Ipse enim in nobis est quasi forma divina, a qua spirituales dicimur. Secundo, Spiritus sanctus in nobis est, *quasi habitus, vel ars in artifice:* sic enim ipse adest Sanctis ad opera virtutum et miraculorum exercenda. Tertio, Spiritus sanctus in nobis est, *velut totum in partibus:* quia Spiritus sanctus totas suas gratias partialiter in suos fideles D distribuit. Quarto, Spiritus sanctus in nobis est, *ut locatum in loco:* Spiritus enim sanctus in sanctis suis est, quasi in templo suo.

Permansionem Dei cum hominibus aperit Ezechiel sub hoc tabernaculi simili. Sic enim Deum loquentem inducit cap. 37. 26. *Percutiam illis fœdus pacis,* (id est, novum testamentum, quod nihil spirat et affert præter pacem, quietem, et tranquillitatem, charitatem, concordiam) *pactum sempiternum erit eis,* (sic in æternum exultabunt, sed digne Deo: sequitur enim) *et fundabo eos, et multiplicabo, et dabo sanctificationem* (Hebr. מקדש *mikdas,* sanctuarium, seu templum, ut Chald. vertit: sive *sancta* in plurali, ut Sept. quia erat duplex pars tabernaculi seu templi: nempe Sanctum Sanctorum, ut chorus: et Sanctum, ut navis eius. Primo, figuratur cælestis Ecclesia: Secundo, adhuc militans in terra) *meam in medio eorum in perpetuum,* usque ad consummationem sæculi, ut Christus se promisit futurum cum suis servis, Matth. 28. 20. Primo,

Digitized by Google

per auxilium iuge, gratiam, robur, consolationem, directionem, et liberationem, ut explicat S. Chrysost. Secundo, per Eucharistiam, in qua verus est Emmanuel, id est, nobiscum Deus: et quam ab Ezechiele intelligi per sanctificationem vult Hector Pintus: ea enim ad se accedentes facit sanctos. Addit Ezech. v. 27. *Et erit tabernaculum meum in eis: et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Et scient gentes quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea* (Hebr. sanctuarium, id est, Ecclesia. 2. Sanitas. 3. Christus ipse, et Spiritus sanctus sanctificator animarum) *in medio eorum in perpetuum.* Ad hunc locum alludit, cumque citat S. Ioan. Apoc. 21. 3. agens de Sanctis in cælesti Ierusalem beatis. Christus, ait
88. Cornel. Matth. 28. est in anima sancta: Primo, *politice*, quasi *rex* in regno suo, quod secundum leges iustitiæ recte dirigit et moderatur: et quasi *dux* in exercitu, cum roborans, ut hostes omnes, puta mundum, carnem, ac dæmonem superet et debellet. Secundo, Christus, *œconomice* est in anima sancta, quasi *pater* in domo et familia, quam sapienter ille regit, protegit, et ditat. Rursum ipse in ea quasi *navarchus* in navi, eam per undas et fluctus huius maris procellosi, id est, per tentationes huius vitæ periculosæ, secure dirigit ad portum felicitatis æternæ. Ipse est in ea id quod *auriga* est in curru, ut nos quasi dormientes vehat in urbem et patriam cælestem. Unde ei iugiter acclamare debemus, quod Eliseus succlamabat Eliæ, dum curru igneo raperetur in cælum: Pater mi, currus Israel et auriga eius, 4. Reg. 2. Tertio, *ethice* Christus in anima est quasi *ratio et prudentia*, quæ omnes actiones prudenter dirigit iuxta normam rationis divinæ et legis æternæ, quæ est in mente Dei, ut anima non errores suæ concupiscentiæ, sed dictamina veritatis divinæ ac rationes æternas, quæ sunt in mente Dei, eiusque sanctam voluntatem in omnibus, et ubique sequatur. Quarto, *physice* Christus est in anima, id quod *animo* est in corpore: ipse enim est quasi animæ anima, ipsam vita gratiæ vivificans, ut anima vivat vitam non animalem et carnalem, sed spiritualem et divinam, utque omnes eius actus in operatione sint non naturales, sed supernaturales et divini, ideoque meritorii vitæ et gloriæ æternæ. Denique ipse est quasi *ignis* divinus, animam flamma charitatis ignitens et inflammans. Ipse est in anima quasi *Sol cælestis*, totum animæ orbem luce gratiæ suæ illustrans, vivificans, calefaciens, et bonis virtutum omnium operibus fœcundans, iuxta illud: *Operatur in nobis velle et perficere*, Philipp. 2. Et: *Qui operatur omnia in omnibus secundum propositum voluntatis suæ*, Ephes. 1.

Deus est in anima sancta.
1. Politice, velut rex.
2. Œconomice, velut paterfamilias.
3. Ethice, velut ratio et prudentia.
4. Physice, velut anima.

Lætitiam vero, et mentis quietem, ac tranquillitatem ob habitationem Dei in Sanctis suis declarat Isai. 32. 15. *Donec effundatur super nos Spiritus de excelso* (Spiritus sanctus e cælo die Pentecostes, et in cuiusque sanctificatione) *et erit desertum in charmel.* Gentiles peccatores ac steriles abundabunt gratia et virtutibus. Carmelus est mons in Iudæa fertilis. Et v. 18. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis*, (in pace animæ pulcherrima) *et in tabernaculis fiduciæ:* id est, in Christi vulneribus. 2. In Eucharistia. 3. In protectione et umbra Dei. 4. In templis. 5. Tandem in cælo *et in requie opulenta*, id est perfectissima, et opes cælestes causante. Placet in pauperrimo opulentam illam requiem videre et mirari? Considera quæ scribit Doctor Taulerus in colloquio Theologi et mendici pag. 685. Fuit, inquit, olim insignis quidam Theologus, qui annis octo precibus continuis a Domino id cupiebat obtinere, ut ipsi hominem quendam ostenderet, qui eum *viam veritatis* edoceret. Cumque vice quadam vehementissimo huius rei flagraret desiderio, vox quædam cælitus lapsa ita ipsum allocuta est: Exi foras ad limina templi, et offendes illic hominem, qui te viam veritatis edoceat. Exiens igitur invenit mendicum quemdam diruptis, sordidis, lutosis pedibus, cuius vestes in universum vix tribus obolis supputares, quem salutans ita affatus est: Det tibi Deus prosperum mane. Respondit mendicus: *Non memini me unquam adversum mane habuisse.* Et Magister: Eia, inquit, ut fortunatum te faciat Deus, quid ita loqueris? Respondit mendicus: sed nec infortunatus aliquando fui. Et ille: Felix esto, ait, quid sibi hæc tua verba volunt? Et pauper: *Numquam*, ait, *infelix fui.* Rursus itaque Magister: Salvet, inquit, te Deus, iam nunc apertius loquere; neque enim capio quid dicas. Tum pauper respondit: Id faciam libenter. Optabas mihi, Magister, prosperum mane, et ego me nunquam adversum mane habuisse respondi: quando enim fame premor, Deum laudo: si frigus patior, si grando, si nix, si pluvia cadit, si aura serena est vel turbulenta, Deum laudo: si miser sum atque despectus, Deum similiter laudo, et ideo nunquam triste mane mihi contigit. Optabas etiam me fortunatum fieri, et ego nunquam me infortunatum fuisse respondi: *Novi enim cum Deo vivere*, certusque sum, quicquid ille facit, non posse non esse optimum. Unde quicquid ipse vel dabat, vel evenire mihi permittebat, sive gratum id esset, sive contrarium, dulce vel amarum, *lætus* id tanquam optimum ab ipso suscepi, et ideo nunquam infortunatus fui. Dicebas præterea, ut me felicem faceret Deus, ad quod ego similiter, nunquam me infelicem fuisse subiunxi: soli namque divinæ voluntati inhærere statui, in quam sic integre omnem meam transfudi voluntatem, ut quicquid ille vult, et ego velim, et meam ipsi voluntatem ex integro resignarim. Hæc cum mendicus ille retulisset, ita eum rursus Magister affatus est: Quid obsecro dicturus esses, si te Dominus maiestatis in abyssum demergere vellet? Et ille: In abyssum, inquit, me demergeret? Et revera si id faceret, duo mihi brachia sunt, in quibus eum amplexarer. Unum est vera humilitas, et hoc illi suppono, atque per ipsum sacratissimæ humanitati ipsius unitus sum. Alterum, idemque dexterum, est amor, qui divinitati ipsius unitus est, atque per hunc ipsum circumplector. *Optatius autem mihi foret in inferno cum Deo esse, quam vel in cælis sine illo.* Ex his igitur Magister ille didicit veram resignationem cum humilitate profunda compendiosissimam ad Deum semitam esse. Dehinc iterum ex illo mendico percunctatus est, unde venisset? Cui ille: a Deo se venisse respondit. Cumque Magister, ubi eum reperisset? sciscitaretur: Ibi, inquit, ubi creaturas omnes dereliqui. Et Magister: ubi vero, ait, Deum reliquisti? Respondit pauper: *In mundis cordibus, et hominibus bonæ voluntatis.* Et Magister: Quisnam es tu? Respondit ille *se Regem esse.* Sciscitante Magistro: ubinam esset regnum ipsius? In anima sua id esse respondit: sic enim, ait, et externos, et internos sensus meos regere novi, ut cunctæ affectiones et vires animæ meæ mihi subditæ sint. Quod profecto regnum cunctis mundi huius regnis præstantius esse nullus ambigit. Et rursus Magister: Quid, inquit, ad hanc te perfectionem perduxit? Respondit pauper: Nimirum silentium meum, sublimes meditationes, et unio cum Deo: *In nulla re, quæ Deo minor foret, quiescere potui. Iam vero Deum meum inveni, et in ipso pacem et quietem habeo sempiternam.* De similibus viris iure dices cum Propheta nostro: Exultabunt, et (id est, quia) habitabis in eis.

Sancti pauperis virtus et lætitia ex Taulero.

In cælo illa habitatio Dei in Sanctis erit perfectissima 89.
et æterna, ideo lætitia erit summa et æterna. S. Bernardus in Meditat. cap. 4. *Præmium*, ait, *erit videre Deum, vivere cum Deo, vivere de Deo, esse cum Deo, qui erit omnia in omnibus: habere Deum, qui est summum bonum. Et ubi est summum bonum, ibi est summa felicitas, summa iucunditas, summa libertas, perfecta charitas, æterna securitas, et secura æternitas. Ibi est vera lætitia, plena scientia, omnis pulchritudo, et omnis beatitudo: ibi est pax, pietas, bonitas, lux, virtus, honestas, gaudia, lætitia, dulcedo, vita perennis, gloria, laus, requies, amor, et concordia dulcis.* Vide S. August. lib. Meditat. cap. 22. et 25. tom. 9. Tunc vere Sancti in æternum exultabunt, quia Deus habitabit in eis, et hoc gaudium nemo tollet ab eis, Ioan. 16. 22. *Gaudebit cor vestrum:* (non tantum labia) *et gaudium vestrum* (1. Vestro labore partum. 2. Vobis intrinsecum. 3. Rationale et spirituale vestræ naturæ proprium) *nemo tollet a vobis.*

In cælo perfecte habitabit Deus in Sanctis suis.

Tertio: Sancti non tantum in animo et corpore, sed et-

Digitized by Google

iam in omnibus rebus habent lætitiæ occasionem, ita ut *de præstito sibi auxilio Dei*, et de eius *benevolentia possint gloriari*, vers. eod. 12. ET GLORIABUNTUR IN TE OMNES QUI DILIGUNT NOMEN TUUM.

Vers. 12. 5. Pars.

90\. Nota, pro *gloriabuntur*, Hebr. est יעלצו *ialetsu*, id est:
111\. Primo, lætabuntur, ut S. Hieron. vertit: *iucundabuntur*, ut Felix. 2. *Corroborabuntur*, ut Syrus, id est in gaudio confirmabuntur, non significat enim aliud robur, ac vires. 3. Ac proprie, *exultabunt*, ut Pagnin. Arias, et Muisius reddunt. 4. Et optime, gloriando exultabunt. *Nam alas significat tanto gaudio intus cumulari, ut exundet, lætitia gestire, ob lætitiæ abundantiam se glorianter circumspicere, ostentare cum gaudio id quod obtinueris et possideas.* Itaque *samach*, quod primo loco David posuit, poterit *numi* de lætitia prorsus interna: *Lætentur in te omnes qui sperant in te.* רנן *ranan*, quod secundo loco usurpatur, notat lætitiam verbis expressam, *in æternum exultabunt.* עלץ *alats*, denique declarat foris se omni modo per opus ipsum prodentem lætitiam.

Sancti etiam in bonis exterioribus habent lætitiæ occasionem.

Nota Secundo: quadruplex qualitas et proprietas divini gaudii Sanctis dati a Propheta exprimitur in nostro vers. Primo, certitudo declaratur per verba futuri temporis: *Exultabunt, et gloriabuntur.* Lætentur poterat poni in futuro; nam *ismechu*, est futuri: sed sic denotatur non debere nos ita fidere certitudini illius gaudii, quin sæpe illud a Deo, ut eius fonte postulemus. Secundo, gaudii illius æterna duratio aperitur: *In æternum exultabunt.* Tertio, securitas: *Habitabis in eis.* Quarto, ut ait S. Thom. plenitudo gaudii ostenditur: *Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum.* Nam 1. Plenitudo eius patet ex gloria inde concepta, *gloriabuntur:* quia non gloriatur de re, nisi qui eam habet excellenter. 2. Ex materia, quia gloriantur de re plenissima, et de omni bono. Petavius reddit: σοι δ' επι κυδιοωντες, *de te gloriantes.* Ioan. 16. 24. *Usque modo non petistis quicquam in nomine meo:* (per me ac mea merita) *petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum*, obtentis omnibus gratiis, quibus indigetis, ut Ribera, Toletus, Iansenius, et alii exponunt. Maior adhuc plenitudo denotatur cap. 15. 11. *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur:* cum habueritis Deum ipsum in vobis per charitatem, ut mox dicam. Ideo dicit hic *in te.* 3. Ex societate gaudium augetur cum amicis, *omnes*, Ps. 68. *Sicut lætantium omnium.* 4. Ex perfectione: *Qui diligunt.*

Nota Tertio: sicut antea, cum dixit, in æternum exultabunt, et habitabis in eis, David allusit ad tabernaculum, quod erat Dei domus, et in quo habitabat Deus in medio populi, sive in deserto, sive in terra promissionis, ut ostendi: ita nunc cum ait: *Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum*, alludit ad arcam in eo tabernaculo positam, quæ erat, et dicebatur gloria populi Israel, quia: Primo, in ea erant duæ tabulæ lapideæ, in quibus digito Dei, id est, Angeli eius legati, lex erat scripta in monte Sinai. Secundo, quia Deus sedens in propitiatorio, quod erat arcæ operculum ex auro solido cum duobus Cherubinis etiam aureis, reddebat oracula. Iusti itaque gloriabantur in Deo reddente responsa, et populum Israel sua speciali præsentia præ aliis nationibus honorante, et preces eius exaudiente. Unde capta arca illa a Philisthæis anno 40. et ult. Pontificatus et Principatus Heli: quartæ ætatis 476. mundi 2929. regn. Assyr. 1008. ante Christum 1114. uxor Phinees vicina partui, præ dolore incurvavit se, et peperit, 1. Reg. 4. 21. *Et vocavit puerum Ichabod, dicens: Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei:* quod sæpius eam repetiisse ex v. 23. conicitur. Ichabod significat *ubi gloria?* Græce vertitur, αδοξος, *inglorius.* q. d. Capta arca, quæ est gloria nostra, nihil est amplius in quo possimus gloriari. Heli audita strage totius exercitus Israelitici, et duorum filiorum suorum, nempe Ophni et Phinees, morte, nihil doloris ostendit. Sed statim atque nuncius dixit arcam Dei esse captam, v. 18. *Cecidit de sella retrorsum iuxta ostium* templi, id est, tabernaculi, ut censet S. Chrysost. lib. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ, et Tertul. lib. de ieiuniis, cap. 10. vel potius, iuxta ostium, seu portam urbis Silo. Solebant enim apud Hebræos in portis urbium sedere iudices et iudicare. Heli autem erat supremus totius populi iudex. Adde, quod avidissime prælii exitum expectaret, *et fractis cervicibus mortuus est.*

Moraliter disce: In uno Deo esse gloriandum, Ps. 3. 4. 91.
Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, id est obiectum et causa gloriæ meæ. Nam gloria est clara notitia cum laude, ut ait S. Ambros. Vide S. Thom. 1. 2. q. 2. art. 3. et 2. 2. q. 103. art. 1. ad 3. et q. 132. art. 1. *Et exaltans caput meum.* Ps. 39. 13. *Cantet tibi* (ut avis paradisi, nulli alteri cantans) *gloria mea.* Hoc faciunt Sancti. Chald. ibi vertit: ut laudent honorabiles mundi. Isaias in se gloriantes Samaritas graviter increpat cap. 28. 1. *Væ coronæ superbiæ*, (id est, Samariæ metropoli regni Israel, hoc est, decem tribuum: erat enim ædificata a rege Amri in monte Somer, quem pulcherrimis ædificiis et muris coronabat) *ebriis Ephraim* (Israelitis) *et flori decidenti, gloriæ exultationis eius*, etc. Deinde v. 5. ad rem nostram: *In die illa* (eversionis regni Israel, capto Osee anno regni sui nono per Salmanasar) *erit Dominus exercituum corona gloriæ, et sertum exultationis residuo populi sui*, id est, regno Iuda, in quo iam per sex annos imperabat Ezechias, qui significat fortitudinem Domini, sive apprehensionem Domini. Deum cape pro fulcro tuo et corona, et eris fortis atque gloriosus. Syrus in Ps. nostro pro *gloriabuntur in te*, vertit, *corroborentur*, seu corroborantur *in te.* Et S. Chrysost. in eundem versum dicit, in Deo utraque insigniter concurrunt, gloria et securitas. Contra vero de terrenis hominibus ait: *Qui de iis, quæ ad hanc vitam pertinent, gloriatur, ac sibi placet, is nihil differt* των εν ονειρω τρυφωντων, *ab iis, qui in somno voluptate fruuntur*, qui v. g. putant thesaurum reperisse, ad honores evehi, cibis delicatis abundare. Hæc enim brevi momento evanescunt, et in fine velut insomnia fatigationem et mœrorem relinquunt. Seneca id vidit epist. 59. *Inter honores, ait, gaudium, id est, inter sollicitudines quæris? Ista quæ sic petis datura lætitiam ac voluptatem, causæ dolorum sunt. Omnes, inquam, tendunt ad gaudium: sed unde stabile magnumque consequantur, ignorant. Ille ex conviviis, et luxuria: ille ex ambitione, et circumfusa clientum turba: ille ex amica, alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, et nihil sanantibus literis. Omnes istos oblectamenta fallacia et brevia decipiunt: sicut ebrietas, quæ unius horæ hilarem insaniam longi temporis tædio pensat: sicut plausus et acclamationis secundæ favor, qui magna sollicitudine et partus est et expiandus.* Ostendit deinde, sapientem in perpetuo gaudio esse, ob virtutes quas habet. *Hoc ergo*, ait, *cogita*, *hunc esse sapientiæ effectum, gaudii æqualitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super lunam, semper illic serenum est. Habes ergo quare velis sapiens esse, quia numquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans.* Itaque Palladius in Lausiaca cap. 52. refert Apollinem Abbatem, cum quem ex alumnis tristem videret, solitum dicere: Non oportet esse tristes propter salutem, cum futuri simus hæredes regni cælorum. Tristentur mundani, tristentur Iudæi, tristentur peccatores, qui aliam spem non habent: nos vero qui tanta spe cælestis gloriæ digni habiti sumus, πως ουχι διηνεκως ευφρανθησομεθα, quomodo non perpetuo lætabimur? S. Bern. serm. 6. de Ascensione notat, ex fervore maxime nasci gaudium, ex tepiditate tristitiam.

In uno Deo est gloriandum

Conclude cum Propheta nostro Ps. 99. 1. *Iubilate Deo* 6. Pars.
omnis terra: *Servite Domino* in lætitia. Vide plura ibi.

Causa gloriationis in Deo exultantis est charitas erga Vers. 12.
ipsum, vers. eod. 12. *Et gloriabuntur in te omnes qui di-* 92.
ligunt nomen tuum, id est, te: nomen enim Dei sæpissime pro Deo ipso ponitur. Secundo, qui diligunt *nomen tuum*, hoc est, qui amant te esse Dominum ipsorum, qui libenter dominio tuo subiiciuntur: prius enim appellaverat Deum Dominum, et in sequenti versu ita vocat. Sic S. Hieron. Euseb. Remig. Bruno, ac Beda, qui ait: *Qui di-*

Charitas efficit ut in Deo gloriemur.

Quid est diligere

Nomen Dei? *ligunt nomen tuum, non suum: sicut Adam fecit, qui sibi*
hoc nomen Deus exoptavit; sed diligunt nomen tuum, id est,
I. *volunt ut tu iudiceris Dominus eorum, et ipsi servi tui sint.*
II. *Ille enim diligit nomen Dei, qui se non vult substrahere o servitio Domini, et qui mavult pendere a Domino, quam ex se esse. Quod quia Adam noluit, damnationem incurrit.* Sed ad illud solum nomen Domini non est necesse Prophetam restringere.

III. Tertio itaque: *Qui diligunt nomen tuum*: q. d. qui cupiunt te habere dominum, patrem, pastorem, amicum, ducem, regem, sponsum, omnia: illi in te gloriantur et exultant, cum vocantur servi tui, filii, oves, amici, milites, subditi, sponsæ et cætera. Hic sensus est plenior et suavior. Sic Galat. 6. 14. *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini*. S. Agata, et alii Martyres in nomine Christiani gloriabantur.

IV. Quarto: *Qui diligunt nomen tuum*, etiam in aliis, qui amant Iudæos alios quod sint populus tuus: et melius de Christianis dicetur, qui Christi nomen gerunt, et hoc habent signaculum non tantum sicut Sponsa Cant. 8. 6. super cor, et super brachium; sed etiam super frontem, signati signo Thau salutari, Ezech. 9. 4.

V. Quinto: *Qui diligunt nomen tuum:* id est, famam tuam et gloriam. Et hic sensus cum primo maxime placet. Gloriantur enim in Deo, et ipsi omnium suarum actionum laudem tribuunt, qui ipsum amant, et eius gloriam, eius admirabilia opera, et collata sibi aliisque beneficia cum gaudio, iubilatione et exultatione recitant, et cum Mose dicunt per eum liberati, Exod. 15. 1. *Cantemus Domino*, (non nobis) *gloriose enim magnificatus est*. Et cum rege nostro agente de eodem exitu ex Ægypto Ps. 113. 9. *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam:* vide illum locum. Item Ps. 105. 47. ait: *Salvos nos fac* (Chald. redime nos, q. d. esto Iesus noster) *Domine Deus noster, et congrega nos* (in unam Ecclesiam, ut sit unum ovile et unus pastor) *de nationibus* Hebr. *min haggoim*, id est de gentibus, de gentilibus, ubi velut inter Ægyptios, Assyrios et Chaldæos idola gentium colebamus, et lutea ac servilia opera faciebamus, *ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude* tua, id est tui, de te facta, et de mirabili redemptione tua. Ps. 65. Cuius titulus est, canticum psalmi resurrectionis statim incipit: *Iubilate Deo* (Chald. coram Domino: sed significantius est: *Deo*, id est eius unius gloriam spectantes et amantes) *omnis terra*, (Chald. omnes habitatores terræ) *Psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius*, id est, ut explicant Euthym. ac Nicephorus, gloriose ac magnifice laudate. Non tantum ut redemptor, atque ut sanctificator in resurrectione: sed etiam ut creator, et gubernator, ac tutor laudandus est Christus. De tota sanctissima Trinitate ait Paulus Rom. 11. 36. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæculo. Amen.* Hinc ex Apostolorum institutione atque usu, ut docet S. Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 7. 27. 29. et ex eo Baron. tom. 3. anno Christi 325. cepit a tempore Apostolorum hæc doxologia S. Trinitatis: *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto:* cui, ut habet Concilium Vasense cap. 5. Concilium Nicænum addidit: *Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.* Idque ut per hoc retunderet Arianos: *Erat quando, non erat*: id est erat tempus, quando non erat Filius. Gloria ergo Patri, *ex quo omnia: gloria* Filio, per quem omnia: gloria Spiritui sancto, in quo omnia. Gloria Patri, ex quo paternitas in cælo et in terra: gloria Filio, per quem omnis filiatio: gloria Spiritui sancto, in quo omnis sanctitas et sanctificatio. Gloria Patri, ex quo æternitas: gloria Filio, per quem omnis species et pulchritudo: gloria Spiritui sancto, in quo omnis felicitas et fruitio. Gloria Patri, ex quo omnis unitas: gloria Filio, per quem omnis æqualitas: gloria Spiritui sancto, in quo omnis amor et concordia. Gloria Patri, ex quo omnis potentia: gloria Filio, per quem omnis sapientia: gloria Spiritui sancto, in quo omnis bonitas. Gloria Patri, qui me creavit: gloria Filio, per quem redemptus sum: gloria Spiritui sancto, in quo iustificatus sum. Gloria Patri, qui me prædestinavit: gloria Filio, per cuius sanguinem ablutus sum: gloria Spiritui sancto, in quo glorificabor in æternum. Ita ibi pie Cornelius. Nam licet tria hæc, ex quo, per quem, et in quo sint tribus personis communia: tamen *ex* appropriatur Patri, sicut primo omnium principio, a quo omnia promanant, et a quo omnis potestas, actio et effectio profluit. *Per* vero appropriatur Filio; *per* significat originem a Patre, et sapientiam, per quam facta sunt omnia. *In* denique appropriatur Spiritui sancto: ei enim attribuitur bonitas, amor, unio et perfectio. Est enim Spiritus sanctus amor notionalis Patris et Filii. Ita S. August. lib. 1. de Trinit. cap. 6. et Theologi. Vide S. Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 5. et 26.

93. Charitas solius amici gloriam quærit. Perfecta charitas efficit, ut solius amati gloria quæratur. Cant. 2. 16. ait sponsa: *Dilectus meus mihi, et ego illi*, (supple, ait Theodoretus) *qui pascitur inter lilia*, hoc est, in splendore sanctorum, ut dicit S. Ambros. in Ps. 118. sermon. 14. More suo id amplificat Chaldæus Paraphrastes, et ad Iudæos transfert in hunc modum. In illo tempore conversi sunt in pœnitentia. Tunc stetit Moses Propheta, et oravit coram Domino, et Iosue Minister eius accinctus est, et egressus est de sub *alis gloriæ* nubium Domini, et cum eo viri iusti, qui similes sunt rosæ in operibus suis, et inierunt prælium contra Amalec, et confregerunt illum et populum eius in nomine Domini, qui occidit et contrivit eos in ore gladii. Ita Chald. sub alis gloriæ Dei latent iusti, et conservantur, et in sua conservatione eam unam gloriam augere student. S. Bern. eum locum meditans serm. in Cantica: *Ille mihi*, ait, *quia benignus et misericors est: ego illi, quia, non sum ingrata. Ille mihi gratiam ex gratia, ego illi gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori.* 1. Cor. 5. 13. *Charitas non est ambitiosa, non quærit, quæ sua sunt*, quomodo quæreret aliena, et Deo uni debitam gloriam, cum sciat dictum esse ab ipso Deo, Isaiæ 48. 11. Gloriam meam alteri non dabo, et 1. Paral. 29. 12. *Tuæ sunt divitiæ, tua est gloria.* Apocal. 21. 2. ait S. Ioannes: *Vidi civitatem sanctam Ierusalem*, (Animam cælestem, in qua, ut ait S. Bern. serm. 27. in Cant. Sol intellectus, Luna fides, astra virtutes,) *novam descendentem de cælo* (per humilitatem) *paratam, sicut sponsam ornatam viro suo*, id est: 1. A viro suo Christo. 2. Cuius ornamentum est vir suus ei proximus, et corona sceptroque ac fulgore vestium et maiestate oris emicans. 3. Digne viro suo. 4. Ad rem nostram, *viro suo*. q. d. Ad laudem et gloriam viri sui, ut eius unius oculis placeat, et in ipsius moribus et virtutibus sponsus laudetur. S. Chrysost. in Ps. nostr. *In Deo*, ait, *gloriari, et in amore*, erga ipsum κοσμος απαντων μειζων, *ornatus est omnium maximus*, και λαμπροτης υπερβαινουσα μυρια διαδηματα, *et splendor qui innumerabilia superat diademata, etiamsi sit quis in captivitate.* Sic anima sancta dum radios suos ad Sponsi pedes ponit, et spretis omnibus sum unum aspicit, ut Solem suum solum, ab ipso aspicitur, et fulget ut luna radiis ex eius divino vultu resilientibus: sic quo a Sponsi gloria se magis subtrahit per humilitatem, et videtur ab eo remotior, magis lucet: quia *humilia respicit* (Tertull. prospectat) *in cælo et in terra*, id est, in perfectis et imperfectis: in contemplativis et activis. Huic loco aptissime ait S. Ioan. Climacus grad. 30. *Fidem* ακτινα, *ut Solis radium: spem* φως, *ut lumen: charitatem* κυκλον, *ut plenum Orbem seu circulum contemplor.* Et infra: *Charitas ex natura suæ qualitatis est*, ομοιωσις θεου, *similitudo Dei, quantum mortales assequi possunt: secundum efficaciam autem, est quædam*, μεθη ψυχης, *ebrietas animæ: secundum proprietatem denique est* πηγη πιστεως, *fons fidei, æqui ac patientis animi profundum*, θαλασσα ταπεινωσεως, *pelagus humilitatis.* Ita Climacus.

94. Charitas est causa perfecti gaudii. Charitas perfecta, et Deum unum amans verum, solidum, constans, perfectumque ac plenissimum gaudium in amante parit. Ioan. 15. 9. *Manete in dilectione mea*, ut in fornace divina, modum dat id præstandi: nempe observationem mandatorum, ac subdit v. 11. se id dixisse, *ut gaudium meum* (est infinitum) *in vobis sit*, (S. Ephrem et

S. Xaverius in angustiis humani cordis illud continere non poterant) *et gaudium vestrum impleatur:* Gaudium creaturarum, est aqua danaidum, quæ iacitur in vas pertusum, sic nunquam implet pectus: sed neque si omnes fontes, fluvii ac mare deliciarum totius mundi in cor unicum immitterentur: illud cor Dei capax, quicquid Deo minus est, non implet. S. Bernar. epist. 114. ad quandam sanctimonialem ait: *Revera illud verum et solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur: et quod cum possederis, nemo tollet a te. Cui comparata omnis aliunde iucunditas mæror est, omnis suavitas dolor est: omne dulce amarum: omne decorum fœdum: omne postremo quodcumque aliud delectare possit molestum.*

95. Qui etiam diligunt nomen Christi, cum gaudio fratres suos Christianos iuvant. S. Paulus Rom. 12. 8. *Qui miseretur in hilaritate,* supple, id facit; vel faciat: 1. Cum animi gaudio. 2. Cum vultus alacritate. 3. cum verborum affabilitate opera misericordiæ sunt exhibenda: illa hilaritas est flos charitatis, eam exornans et suavi fragrantia iucundam omnibus efficiens. Hoc fiet, si, ut addit Paulus vers. 9. simus *charitate fraternitatis invicem diligentes.* Tertull. legit lib. 5. in Marcion. cap. 14. invicem *affectuosi.* S. Ambros. S. Hieron. *Benigni.* Græca signatius φιλόστοργοι, affectu magno amantes. Nam στέργω apud Isocratem in Panath. et Plutarchum, significat naturali charitate complector, qualis est amor parentum erga liberos, liberorumque vicissim erga parentes et consanguineos. Ama itaque tuos inferiores, ut filios: æquales, ut fratres: superiores, ut patres. Inde tibi orietur gaudium. Philipp. 4. 1. *Itaque fratres mei charissimi* (ἀγαπητοί, amati, ut vertit Vatablus: amabiles, ut Erasmus. Sed prima versio est melior, et suavior, et Paulo dignior) *et desideratissimi* ἐπιπόθητοι, desiderabiles, ut vertit Erasmus: desiderati, ut Vatablus et melius. Ex illa charitate oritur lætitia: unde addit, *gaudium meum et corona mea.*

Qui Christum amant, proximos etiam amant.

ARTICULUS IV.

Deus benevolentiæ suæ scuto servos suos tegit, et coronat.

Vers. 13 Hostium suorum malitia et ruina, atque amicorum suorum lætitia declarata, aperit David causam lætitiæ illius esse protectionem Dei singularem erga se ac suos, at
96. omnes iustos, quorum erant figura. Vers. ult. Quoniam tu benedices (benefacies: nam dicere Dei est efficax) iusto. 1. Mihi, qui nihil iniqui feci contra Saulem. 2. Sociis meis iuste et pie me sequentibus. 3. Omnibus iustis.) Domine ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. q. d. Quia tu soles iustis benefacere, et mihi meisque de facto favere vis, nosque tuis benedictionibus cumulare: ideo tu nos scuto bonæ voluntatis tuæ corouas et circumcingis.

Nota Primo: David hunc psalmum composuit ac cecinit in deserto Maon, aut saltem se postea velut ibi constitutum collocans. Tunc vero, ut habetur 1 Reg. 23. 26. ibat Saul ad latus montis ex parte una: David autem et viri eius erant in latere montis ex parte altera: porro David desperabat (viribus humanis scilicet) se posse evadere a facie Saul: itaque *Saul et viri eius in modum coronæ cingebant David* (id est cingere cœperant) *et viros eius, ut caperent eos.* Servatus est autem, quia Deus sese interposuit, ut scutum bonæ voluntatis, inter exercitum Saulis et Davidem atque eius cohortem, et ita illum texit, ut non caperetur: immissis in Iudæam Philisthæis, ad quos reprimendos et repellendos coactus est Saul accurrere.

Locus in quo David psalmum hunc fecit.

Nota Secundo: Hebraice est *cassinna rason,* id est, *ut scuto bona voluntate,* nam צנה *tsinna* est in statu absoluto, non autem in regimine: tunc enim esset dicendum *sinnat.* Itaque Pagn. et Arias vertunt, *ut scuto voluntate coronabis eum.* Nam Dei voluntas est causa rerum, ut docet S. Thomas 1. p. q. 19. art. 4. Hæc autem voluntas Dei nihil extra se vult, nisi ratione suæ bonitatis, ut habetur, 1. p. q. 39. art. 2. et q. 19. art. 4. ubi ait: *Deus*

A *autem sicut uno actu omnia in essentia sua intelligit, ita uno actu vult omnia in sua bonitate.* Bonam porro illam Dei voluntatem, id est benevolentiam, benignitatem, favorem, amorem, curam, quæ scutum est iustorum eos coronans, ait S. Thomas in Ps. nostr. esse prædestinationem eorum æternam. Secundo, Cassiodorus ait, bonam illam voluntatem, esse gratiam vocantem non meritos. Tertio, et melius dixeris, eam bonam voluntatem, seu ut S. Hieronym. vertit, *placabilitatem,* ut Felix, *dilectionem:* ut alii, benevolentiam, beneplacitum, favorem, gratiam, propensum animum, quæ omnia רצון *ratson,* significat: melius, inquam, dixeris, illam bonam voluntatem includere, tum ipsam prædestinationem æternam iustorum, tum eorum primam vocationem ad fidem et sanctitatem, tum electionem ad iustificationem, et ordinationem omnium mediorum ad finalem perseverantiam, et electionem completam ad gloriam per opera obtinendam; quæ omnia in protectione Davidis et sociorum ab exercitu Saulis figurabantur. Paulus totam illam prædestinationis et glorificatio-
B nis concatenationem explicat Rom. 8. 30. *Quos autem prædestinavit,* (id est ab æterno destinavit et decrevit absolute salvare) *hos et vocavit:* (in tempore, per collationem gratiæ prævenientis) *et quos vocavit, hos et iustificavit. Quos autem iustificavit,* (per gratiam sanctificantem finaliter perdurantem) *hos et glorificavit.* Hæc est corona *bonæ voluntatis.* Primo in radice: nempe in æterna prædestinatione, quæ est præparatio gratiæ in præsenti, et gloriæ in futuro, 1. p. q. 23. art. 2. ad 3. et 2. 2. q. 174. artic. 1. Voluntas autem Dei est causa efficiens, et finis prædestinationis, ex parte totius effectus eius, 1. p. q. 23. art. 5. Secundo, vocatio ad fidem et iustitiam per primam gratiam, id est per gratiam prævenientem, est effectus bonæ voluntatis Dei erga nos: quia prima gratia non cadit sub meritum. In vocatione autem illa est auxilium Dei moventis interius, et excitantis mentem ad deserendum peccatum: iden non est remissio peccatorum: nec iustificatio, sed causa eius, 1. 2. qu. 113. art. 1. ad 3. Tertio,
C gratia sanctificans est effectus bonæ voluntatis Dei erga nos: quia non possumus illam mereri de condigno: nam iustificatio impii est motus mentis, quo anima a Deo movetur de statu peccati, ad statum iustitiæ, 1. 2. qu. 113. art. 1. ad 5. et 6. originaliter consistit in infusione gratiæ: quia per eam, et per liberum arbitrium anima movetur, et culpa remittitur, 1. 2. qu. 113. art. 7. Impium iustificare est maius ratione termini, quam condere cælum et terram. Ibid. art. 3. Maius item, secundum quantitatem proportionis, quam dare gloriam in cælo. Ibid. art. 9. Adde non posse ullum mereri perseverantiam de condigno: itaque tota concatenatio, ordinatio et attemperatio gratiarum secundum varias tentationes, affectiones, loca, tempora et personas, est effectus bonæ voluntatis, id est benevolentiæ et amoris Dei erga nos. Quarto denique, ipsa Sanctorum glorificatio licet sit corona iustitiæ, quia datur meritis condignis: est tamen etiam corona misericordiæ ac bonæ voluntatis, quia poterat Deus non acceptare opera eorum tam exigua ad tantam gloriam: un-
D de ait S. Paulus Rom. 8. 18. *Non sunt condignæ* (S. August. *indignæ sunt:* si scilicet in se spectentur, et ut sunt a nostro libero arbitrio) *passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Et Apocal. 21. 6. ait Christus: *Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ, gratis.* Datur enim gloria meritis vim suam trahentibus a Christi passione et Dei acceptatione: sed datur eadem gloria gratuito, si opera respiciantur in se et in suo valore intrinseco, seclusis Christi meritis et Dei promissione.

97. Quoniam bona Dei voluntas est scutum iustos coronans.
1.
2.
3.
Et melius.

Nota Tertio, תעטרנו *taterennu,* significare, *coronabis nos,* ut Pagnin. et Arias vertunt, item, *coronabis eum,* ut vertit S. Hieron. affixum enim nu in verbis Hebr. significat et *nos* et *eum.* Sensus autem est idem. Nam vel referri potest ad iustum, cum prius sit dictum, *benedices iusto:* vel intelligi potest generatim de Davide et sociis, et iustis omnibus; quod autem illud futurum vertatur a nostro interprete per præteritum, id frequens est apud Hebr. qui sæpissime utuntur hac enallage temporum,

Digitized by Google

præsertim præteriti pro futuro et vicissim.

Nota Quarto, duo hic divinæ protectionis et bonæ voluntatis effectus denotantur. Primo quidem, quod sit scutum in pugna. Secundo, quod sit corona in triumpho. *Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.*

98. Scutum Dei iustos coronans ob quinque est magni faciendum.

Ac Primo, Scutum illud quinque habet, propter quæ a nobis plurimi fieri debet. Est enim: 1. Gratuitum. 2. Utile. 3. Necessarium. 4. Delectabile. 5. Honestum seu resplendens.

I. Est gratuitum.

Primo quidem, est gratuitum: id est non debitum, sed nobis gratis datum. Est enim Dei *bona voluntas*, id est νοῦς εὐμενής, ut vertit Petavius, hoc est, *mens benevola*: εὐδοκία, hoc est, *benevolentia gratuita*, affectus benevolus, beneplacitum, ut reddunt Septuag.

99. II. Est utile.

Secundo, Scutum illud divinæ benevolentiæ ac bonæ voluntatis est utile, ut ab hoste non lædamur undique nos impetente. Syr. vertit: *Domine, ut scutum opportunum cinges me*. Et Flaminius: *Domine, tanquam scuto bona voluntate tua circumdabis eum*, iustum scilicet, cui Deus benedicit. Vox Latina *coronasti*, et Græca ἐστεφάνωσας, significat etiam circumdari et circumcingi, apud Philonem, Plutarchum, Homerum et Hesiodum. Nota, τὸ צנה *tsinna*, scutum, seu clypeum maiorem significat, qui totum fere hominem tegat, ut Mercerus docet. *Scutum* quoque maius erat clypeo, licet Servius contrarium doceat. Nam Polybius scribit, scutum Romanorum fuisse latum pedes duos et semis. Itaque pede integro fuit latius quam ipse miles, cum hominis unius latitudo fere sit pedis unius et semis, aut non multo secus. Longitudo autem ordinaria scuti fuit pedum quatuor: aut ad summum, pedum quatuor, et quatuor digitorum. Itaque totum fere hominem tegebat, cum vix homo maior *sit* quinque pedibus: quare scuto tecti milites minima corporis inclinatione tela hostium vitare poterant. Hinc Livius lib. 31. ait: Missilibus Macedones pugnabant, a quibus se magnitudine scuti, perfacile Romanus tuebatur miles. Et lib. 9. comparans Macedones et Romanos milites, dicit: *Arma, clypeus et sarissæ illis: Romano scutum, maius corpore tegumentum*, saltem quoad latitudinem, ut dixi: ex verbis autem Livii colligitur scutum fuisse maius clypeo. Ovali aut quadrata figura instar portæ erat scutum, unde a Græc. θυρεός vocabatur. Nam θυρεός significat etiam ianuam, et apud Homerum, saxum claudens speluncæ ingressum. Sed quantumcumque scutum fuerit latum et longum; tamen: 1. Tantum anteriorem hominis partem tegebat. 2. Penetrari telis poterat. 3. Poterat eripi. 4. Grave erat onus et impedimentum ad cursum, saltum, irruptionem in hostes. At Deus nec onerat, nec impedit, sed iuvat, nec penetrari aut eripi potest, et ex omni parte coronat, Ps. 90. 5. *Scuto circumdabit te* (S. Hier. scutum et protectio) *veritas eius*, id est veracitas ipsius: seu Deus ipse verax, q. d. circumdabit te, quia id promisit et verax est. Abstractum ponitur pro concreto more Hebraico. Arabs vertit: *Circumdabit te iustitia eius armis*. Est enim iustum, ut subditos suos rex tueatur, et pater filios. Ex illa tutela oritur securitas: unde additur: *Non timebis a timore nocturno*, id est, a tentationibus dæmonis. Chald. reddit, a *timore* dæmonum, qui ambulant in nocte, *a sagitta volante in die*. Chald. a sagitta Angeli mortis, quam emittit interdiu: id est palam et aperte. Vide ibi dicta. S. Augustin. bonam Dei voluntatem nos coronantem, vocat *invictissimum scutum, quo repellitur inimicus*, quod Cassiodorus dilatans, ait: Munimen est, quod nullus ictus irrumpat. Arma, per quæ nullum intret exitium: per quæ mors victa succubuit, et salus hominis desperata surrexit.

100. III. Est necessarium.

Tertio, Scutum illud bonæ voluntatis Dei non tantum est utile, sed etiam prorsus necessarium. Nam sine gratia Dei non possumus repellere tentationes, graves præsertim. Petavius omnem prorsus aditum hosti a Deo claudendum esse declarat, cum vertit: *Sicut instar mentem benevolam*, αὐτὰρ περὶ προβάλῃς· πάντοθεν ἄλκαρ, *circumundique prætendas nobis, contra hostes munimentum*. Gratiæ necessitatem ex illo versu etiam deducunt S. Aug. Cassiodor. Haymo, et alii. Non enim debetur illud auxilium et protectio, sed gratis datur, ut pulchre ait Propheta noster Ps. 102. *Qui redimit de interitu* (Psalt. vetus, S. Hieron. S. Aug. S. Prosper. *de corruptione*: peccati scilicet. Chald. *de gehenna*, ad quam ducit peccatum. Hebr. *de fovea*, id est, malo habitu, et permansione in peccato, ex quo propriis viribus non possumus exire) *vitam tuam*. *Qui coronat te in* (cum: id enim Beth sæpe significat) *misericordia et miserationibus*. Ps. 58. 11. *Deus meus misericordia eius* (id est Dei mei misericordia. Chald. vertit, bona voluntas) *præveniet me*. Et S. Aug. in Psal. nostrum ait: *Bona voluntas Dei præcedit bonam voluntatem nostram, ut peccatores vocet ad pœnitentiam. Et ipsa sunt arma, quibus expugnatur inimicus*. S. Bernard. serm. 5. in Ps. 90. *Quia*, inquit, *undique sic circumdatus es tentationibus, scuto circumdabit te veritas eius: ut quemadmodum undique bella, ita undique sint et præsidia.*

101. IV Est delectabile.

Quarto, Scutum bonæ voluntatis Dei erga nos est delectabile. Arabs vertit: *Velut armis lætitiæ coronasti nos*. Quis enim non exultet, videns Deum sibi proximum, et ex omni parte circumfusum instar muri, et clypei igniti in circuitu, cum Eliseus, et ipse prius trepidans Giezi exultaverit a Syris obsessus in Dothan, ubi vidit Angelos in monte unius partis civitatis? Ideo Moses lætabundus, et gloriabundus dicebat Deut. 33. 29. *Beatus es tu Israel: Quis similis tui popule? Qui salvaris in Domino*, (per Dominum, ope Domini, intra Dominum positus ut intra arcem fortissimam) *scutum auxilii tui* (id est tibi auxilians: supple est) *et gladius gloriæ tuæ*, id est tibi gloriosus, per quem tuam gloriam extendis. Non tantum te obumbrat in hostes irruentes, sed etiam roborat, ut eos appetas, et penetres ac demetas. Id autem facit ex bona voluntate, et amore tenerrimo, suavissimo, et paterno. Felix vertit: *Sicut scuto, dilectione coronabit eum*. Quis intra amorem positus, et undique amore cinctus, *et coronatus*, non amet, et gaudeat? Monet Paulus Rom. 13. 14. *Induimini Dominum Iesum Christum*; in pace, virtutibus eius fulgendo, et in bello eius armis, et protectione vincendo. Hinc vera, secura, solida, constans, et perpetua oritur lætitia. Isaiæ 61. 10. *Gaudens gaudebo in Domino*, (per Dominum, et intra Dominum) *et exultabit anima mea in Deo meo* (ut Anna mater Samuelis. 1 Reg. 2. 1. et Deipara Luc. 1. 47.) *quia induit me vestimentis salutis*, (id est salvantibus, et ab hoste tegentibus: nempe auxilio suo, et gratia actuali) *et indumento iustitiæ* (habitu gratiæ sanctificantis) *circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis*. Et hoc est scutum bonæ voluntatis suave, et gloriosum.

Quinto enim, gloriosum est illud divinæ voluntatis scutum, circumdans iustos, ut infra fusius dicetur. Sufficiat nunc S. Chrysost. Quod est, inquit, scutum bonæ voluntatis? Scutum optimum, scutum secundum Dei voluntatem, ὅπλον κάλλιστον, scutum pulcherrimum. Quid enim fortius, quid rursum formosius eo viro, qui a superna dextera munitur? Non est tantum inter Argyraspides, id est clypeis argenteis munitos, Alexandri Magni reponendus: sed etiam inter Chrysaspides Salomonis, id est Christi. V. Est gloriosum.
3. Reg. 10. 16. *Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo*. Lib. 2. Paral. 9. 15. dicitur, *fecit ducentas hastas aureas*. Sed per hastas ibi intelligit scuta acuminatos umbones habentia, quibus ut hastis possent hostem avertere. Hebr. צנה *tsinna*, et scutum, et hastam et loricam, et contum significat: a radice צנן *tsanan*, acuere, acutum seu acuminatum esse, licet eam significationem Mercerus non admittat verbi *tsanan*. Scuta autem illa aurea, seu clypei maiores, magis erant ad ornatum, et magnificentiam, quam ad pugnam: additur enim: *Sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti unius*, id est 25. libras. Nam siclus est semuncia, sexcenti ergo sicli sunt sexcentæ semunciæ, quæ 25. libras efficiunt: *Et trecentas peltas* (scuta exigua lunæ semiplenæ imaginem referentia: unde Maro agens de Amazonibus Æneid. 1. dat eis lunatas peltas) *ex auro probato: trecentæ minæ* (id est sicli, non libræ) *auri, unam peltam vestiebant*: trecenti porro sicli efficiunt 12. libras cum dimidia. Dei scutum, et

ad ornatum ac magnificentiam est, et ad bellum ac victoriam, nec patitur se commutari scutis æreis, sed totum semper est aureum ex perfecto amore amicitiæ.

Virtus Roboam scuta aurea perdidit. *Vide tu ne sinas te vinci a rege Ægypti, ne perdas scuta aurea, sicut fecit Roboam*, qui antea fuerat causa divisionis *regni* Iuda a regno Israel. In schismate, charitas cum suo virtutum comitatu facile amittitur. 3. Reg. 14. 25. *In quinto anno regni Roboam, ascendit Sesac* (Diod. l. 1. vocat Sesoosim. Herod. apud Iosephum, Sesostrim) *rex Ægypti in Ierusalem* (cum sexaginta millibus equitum, et innumerabili peditatu) *et tulit thesauros domus Domini, et thesauros regios, et universa diripuit.* Sesac significat: 1. Lætitiæ osculum. 2. Lætitiæ poculum. 3. Lætitiæ femur. Lætitia ob libidinem, ebrietatem, et assentationem ac vanum mundi applausum mentis thesaurum diripit, ac præcipue charitatem; unde additur: *Scuta quoque aurea,* (diripuit) *quæ fecerat Salomon*, id est pacificus. Habe cum omnibus pacem, et auro divini amoris abundabis. *Pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea.* Roboam significat, dilatans populum: Ambitiosus, charitatis auro caret, aut cito illi eripitur.

102. Charitas secum ad bellum omnes virtutes ducit. Nota. Charitas regina virtutum est, ad bellum sola non procedit, sed virtutes omnes ducit, scutis cælestibus ornatas et munitas.

1. Fidem. Primo, Fides in prima acie emicat, Ephes. 6. 16. *In omnibus* (in omni tentatione) *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi* (diaboli) *ignea* (ignis instar penetrantia et inflammantia) *extinguere.* 1. Ioan. 5. 4. *Hæc est victoria* (id est causa victoriæ) *quæ vincit mundum, fides nostra:* hoc est, fides est victrix mundi. Sic Hebr. 11. 33. dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna* (Chananæorum, Ammonitarum, et aliorum) *operati sunt iustitiam,* id est iusta et sancta opera. Sed fides requiritur, quæ per charitatem operatur. Galat. 5. 6. Itaque habet scutum aureum.

2. Spem. Secundum agmen ducit Spes, et clypeum aureum gerit, divini Solis radiis in eum cadentibus, radiantem. Proverb. 30. 5. *Omnis sermo Dei ignitus* (צְרוּפָה *tserupha*, id est conflatus, conflando excoctus, purgatus, defæcatus, purus: supple autem est:) *Clypeus est sperantibus in se*, nempe Deus. Sic ipse ait Abrahamo Gen. 15. 1. *Noli timere Abram,* (significat patrem excelsum: qui elevatur a terra, non timet) *Ego protector tuus* (Hebr. מָגִנִּי *maghinni*, id est, scutum tuum) *et merces tua magna nimis:* si tui et tuorum operum in se spectatorum, et infinitæ meæ maiestatis ratio habeatur, illa merces est nimia. Vim porro et lucem cælestis clypei a spe in aciem deportati sic explicat Salonius in Proverbia: *Omnis*, inquit, *sermo divinæ auctoritatis idcirco igneus clypeus dicitur, quia corda electorum, qui spem suam in Deo ponunt, igne charitatis accendit, et scientia veritatis illuminat, et sordes vitiorum, quas in eis reperit, consumit et purgat, atque ab insidiis hostium cunctisque defendit adversitatibus.* De scuto secundæ classis vide Livium lib. 1.

3. Patientiam. Tertium agmen ducit Patientia, quæ crucem Christi pro clypeo præfert, et cordi suo signaculum apprimit. D *Scutum bonæ voluntatis*, crucem esse dicunt Enthymius et Dydimus. De illo ait Ieremias Thren. 3. 65. *Dabis eis scutum cordis* (Sept. ὑπερασπισμὸν καρδίας, id est protectionem cordis. Hebr. מְגִנַּה *meghinna*, scutum deducitur a גָּנַן *ganan*, texit, protexit, circumclusit, circummunivit, circumcinxit) *laborem tuum.* Id est passionem tuam et crucem, quem qui cordi suo circumponit, cum S. Elzeario comite Ariani, omnia etiam acerbissima lætus et sine ullo iræ, impatientiæ aut tristitiæ vulnere tolerat, sic armatum cor nulla tela pervadunt. Hinc S. Petrus ait, 1. epist. 4. 1. *Christo igitur passo in carne* (cum esset in hac carne mortali) *et vos eadem cogitatione armamini.* Græce, τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε, id est, *eandem cogitationem armamini*, id est, pro armis et munimento ac scuto cordis assumite: hanc enim habentes nullas afflictiones et dolores fugietis, omnibus impenetrabiles eritis.

4. Fortitudinem. Quartum agmen ducit fortitudo, clypeum gerens, flammas vomentem, et viam sibi quaquaversus aperientem, A Nahum 2. 3. *Clypeus fortium* (Tigurina, heroum: Syr. et Arabs, gigantum) *eius ignitus*, (Hebr. *meoddam*, id est rubefactus, ut Arias reddit: rubeus, ut Chald.) *viri exercitus in coccineis.* Id est, induti vestibus vermiculatis, ut vertit Pagn. hoc est purpureis, quæ vestes sunt nobilium. q. d. In eorum exercitu erunt multi reges, principes et nobiles. Tigurina vertit, militares viri purpurati sunt. Nota, agit de Chaldæis et Medis Ninivem sceleratam evertentibus: ideo typus sunt Apostolorum et sanctorum evertentium mundum, sed vitiosum: mundus sic vocatus est ob ornatum: Ninive autem significat pulchram, speciosam, pulchrum et speciosum habitaculum. Sancti porro sunt fortes, gigantes, heroes: ardent igne charitatis, atque eius purpura effulgent.

Quintum agmen ducit Perseverantia, quæ clypeum ita brachio suo illigat, ut eripi sibi numquam patiatur, sed cum eo et per eum obvios hostes deiiciat et victoriam reportet. Hic est clypeus Iosue, id est Iesu Salvatoris, de quo Iosue 8. 18. *Dixit Dominus ad Iosue: Leva clypeum,* B (super hastam, ut ab omnibus conspici possit) *qui in manu tua est, quoniam tibi tradam eam.* Perseverantiam eius in erectione clypei, et extensione manus habes v. 26. *Iosue non contraxit manum,* (per pusillanimitatem) *quam in sublime porrexerat,* (cælestia animo versans) *tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* Clypeus in hasta, est Iesus in cruce: qui est clypeus, quia tegit: hasta, quia hostes sternit. Cum semel hunc clypeum apprehenderis, ei in cruce confixus, ne illum deseras contrahens manus, id est te a cruce retrahens. Illum imitare, qui descendere de cruce hortantibus, et conversionem suam pollicentibus, non annuit. Datur corona perseveranti, quæ pugnanti promittitur. Scutum in pugna amittere præcipuum Germanis flagitium fuit, sacris et consilio excidebant ea clade affecti. Multi tali ignominiæ superstites vitam laqueo finierunt, ut ait Boemus Aubanus lib. 3. de mor. Gent. 5. Perseverantiam.

Secundum ex propositis de scuto bonæ voluntatis Dei, 103.
C erat, quod esset corona in triumpho. Cum itaque primum viderimus, nempe quod illa bona voluntas seu benevolentia Dei, sit nobis scutum in pugna, de hoc secundo breviter agamus, cum Propheta noster dicat: Scuto bonæ voluntatis tuæ *coronasti nos.* Hebr. עָטַר *atar*, proprie significat cingere diademate seu corona: unde Cant. 3. 11. *Atoro*, diadema seu corona, appellatur corona Salomonis. Hinc vernacule *ataur*, est ornatus, præsertim capitis. Bona voluntas Dei est corona iustorum.

1. In hac vita coronat Deus gratiis suis et virtutibus. 1.
Prov. 4. 9. *Dabit capiti tuo augmenta gratiarum.* Chald. pulchritudinem gratiæ. Hebr. copulam gratiæ. Syr. pulchritudinem charitatis. Vatablus, sertum elegans. Sept. *Coronam gratiarum*, una enim non sufficit, sed una uni addenda est, ut tota vita coronetur et omnes eius actiones: *Et corona inclyta proteget te.* Hebr. et Chald. corona decoris. Septuag. corona deliciarum. Symmachus, *corona gloriæ:* Iustitia enim seu gratia sanctificans, cum sibi adiunctis virtutibus, est corona gloriæ omnem mundi gloriam superans, et nihil in anima non gloriosum et coronatum relinquens, cui deinde corona gloriæ æterna in cælo tanquam cumulus et ultimus splendor sit addenda. Datur iusto corona lucis, ut Doctori a Deo illuminato. Eccli. 25. 8. *Corona senum multa* (Tigurina, multiplex) *peritia:* πολυπειρία, id est, multarum rerum experientia: *Et gloria* (Græce καύχημα, gloriatio, ut Tigurina habet) *illorum timor Dei.* De illa corona iam dixerat cap. 1. 22. *Corona sapientiæ, timor Domini, replens pacem,* (id est plenam pacem afferens, Græce, ἀναθάλλων, id est, germinans pacem) *et salutis fructum.* Secundo, coronat Deus iustum, ut amicum et convivam corona florea lætitiæ. Eccli. 1. v. 11. *Timor Domini gloria et gloriatio, et lætitia et corona exultationis.* Syr. corona gloriæ, q. d. ne putes timorem Dei afferre trepidationem, anxietatem, dolorem, frigus et coarctationem cordis ac palpitationem, et linguæ titubationem et impedimentum: dat enim gloriam, gloriationem et totius corporis exultationem. Hæc est coro- Per gratiam et virtutes in hac vita.

Digitized by Google

na legis, de qua agit R. Simeon, cum ait tres esse coronas. 1. Legis. 2. Sacerdotii. 3. Imperii. S. Chrysost. ait: *Nihil æquale Deum timenti*. Hac corona Dei timoris et legis ornatus est Mardochæus, sed aurea ab charitatem erga Deum, legem ac populum. Esth. 8. 15. *Mardochæus autem, de palatio, et de conspectu regis* (Assueri) *egrediens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet et æreis, coronam auream portans in capite, et amictus serico pallio atque purpureo. Omnisque civitas exultavit*, (corona exultationis sanctorum dat lætitiæ radios omnibus eum aspicientibus) *atque lætata est. Iudæis autem* (id est laudantibus Deum) *nova lux oriri visa est, gaudium, honor, et tripudium*. Tertia, iustum coronat Deus, ut sponsam. Isai. 61. 20. Quarto, ut sacerdotem, Eccl. 45. 14. *Corona aurea super mithram eius expressa signo sanctitatis*, id est his verbis inscriptis, *kodes ladonai*, id est sanctitas Domino, q. d. Pontifex vestibus sanctis indutus, est sanctus et consecratus ad Dei cultum. Corona porro aurea erat lamina aurea cingens frontem illius et affixa mitræ seu cidari. De Sanctis dicitur 1. Petr. 2. 9. quod sint, *regale sacerdotium, gens sancta*. Quinto, coronat Deus iustum, ut regem corona gemmea, qualem gessit David Ps. 20. 4. *Prævenisti eum* (per gratiam prævenientem) *in benedictionibus dulcedinis*, id est dulcissimis, a bona Dei voluntate ut bonitatis et suavitatis omnis fonte manantibus. S. Hier. vertit *bonitatis*. Chald. *bonis*. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretiosa*. Sexto tamen præcipue hic agitur de corona victoris et triumphatoris, cum scuti fiat mentio, atque in eo cum Arab. qui vertit *arma*, possis per synecdochen armaturam reliquam intelligere. Armis omnibus coronat Deus Eccli. 45. 9. *Coronavit eum in vasis virtutis*. Hebr. חיל *chail*, id est, roboris, potestatis, maiestatis, auctoritatis, fortitudinis, opulentiæ. Græce ἐν σκεύεσι ἰσχύος, id est in vasis roboris, aut fortitudinis. Syr. in vestibus roboris. Agit enim de vestibus Aaronis. Vasa autem apud Hebr. pro instrumentis quibuslibet apparatu', et ornamentis sæpe ponuntur, ac pro vestibus, ut patet Deut. 22. 5. *Non induetur mulier veste virili*. Hebr. *Chelcis*, Græce, σκεῦος ἀνδρός, id est *vasis viri*: hoc est vestibus. Et Aaronis vestes erant vasa virtutis, seu fortitudinis: baltheus eius, et Ephod quod non erat absimile loricæ, ac mithra quæ galeæ loco erat, bello spirituali destinatum et iam accinctum et consecratum figurant.

Cruce sua servos suos Christus coronat. Dydimus in Psal. nostr. *Scutum et corona crux est: scutum ob pugnantes: corona ob vincentes. Scutum ob milites compatientes: corona ob victores conregnantes*. Hanc sibi coronam imponebat, et in ea triumphabat Paulus, cum dicebat Gal. 6. 16. *Mihi autem* (alii quærant, quæ voluerint) *absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*. S. Augustin. serm. 20. de verbis Apostoli ait: Poterat Apostolus gloriari in sapientia Christi, et verum diceret: poterat in maiestate, poterat in potestate, et verum diceret: sed dixit, in cruce. Ubi mundi Philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit: ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Quo Domino? Christo crucifixo: Ubi humilitas, ibi maiestas: ubi infirmitas, ibi potestas: ubi mors, ibi vita: si vis ad illam venire, noli ista contemnere, noli erubescere: ideo in fronte, tanquam in sede pudoris signum crucis accepisti. Sic S. Augustin. Christus crucifixus debet esse corona Christiani, longe magis quam Mithras, id est Sol, Persarum, a quibus ut Deus colebatur. Rem notabilem, et ad rem nostram, accipe a Tertull. lib. de corona militis cap. 15. *Mithræ miles*, inquit, *cum initiatur in speleo, in castris vere tenebrarum, coronam interposito gladio sibi oblatam, quasi mimum ageret martyrii, dehinc capiti suo accommodatam, monetur obvia manu capite depellere, et in humerum si forte transferre, dicens: Mithram esse coronam suam. Atque exinde nunquam coronatur: id quod in signum habet probationem sui, sicubi tentatus fuerit de sacramento: statimque creditur Mithræ miles, si deiecerit coronam, si eam in Deo suo esse dixerit. Agnoscamus ingenia diaboli, idcirco quædam de divinis affectantis, ut nos de suorum fide confundat et iudicet.*

104

II. Per gloriam in cælo.

2. In cælo præsertim Deus ornat corona incorruptionis et gloriæ. 1. Petr. 5. 4. *Cum advenerit princeps pastorum*, (Christus) *percipietis immarcescibilem gloriæ coronam*. Græce ἀμαράντινον, id est quæ non μαραίνω, marcet, flaccescit, marcida seu flaccida efficitur, tabescit, elanguescit, sicut alii flores, qui citissime marcescunt. Plin. lib. 16. 25. flores vocat *gaudium arborum*: sed illud gaudium est breve, cito enim flores illis defluunt: alios etiam *flores odoresque in diem natura gignit: magna admonitione hominum, quæ spectatissime floreant, celerrime marcescere*. Ut ait idem lib. 21. cap. 1. De flore autem Amaranto dicit lib. 21. cap. 8. provenit Augusto mense, durat in Autumnum. *Mirumque postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reviviscit: et hybernas coronas facit*. Sed pie et sapienter Clemens Alexandr. monet lib. 2. Pædagogi. cap. 8. in terris perfectum Amarantum non reperiri, sed in cælis. *Pulchra*, inquit, *Amaranti corona illi reposita est, qui recte se gesserit: hunc florem terra ferre non potest, cælum tantummodo eum ferre potest*. Coronam myrtheam ferebant Romani in ovatione, id est in minori triumpho, ut ait Plin. l. 15. cap. 29. Lauream in triumpho maiore, cap. 30. lib. 15. cui postea addita est corona aurea, ut ait Festus Pompeius lib. 18. quæ a servo sustinebatur in curru triumphali, teste Plin. lib. 33. cap. 1. Gemmeis etiam coronis usus est Constantinus Imp. teste Baronio tom. 3. Annal. Eccles. anno 337. num. 28. sed hæ omnes corrumpuntur: cælestis vero semper odorem suum, decus et fulgorem servat. 1. Cor. 9. 25. *Omnis autem qui in agone contendit* (in certaminibus Olympicis, Isthmicis, Nemæis, et Pythiis) *ab omnibus se abstinet*, (πάντα ἐγκρατεύεται, id est, per omnia temperans est: atque sicut S. Cypr. legit, continens) *et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant*: (in certamine Olympico Iovi sacro, præmium erat corona ex oleastro: in Pythio, quod fiebat in Apollinis honorem, dabatur laurea corona: in Nemæo in memoriam Archemori Lycurgi filii, dabatur corona ex apio: in Isthmio, in honorem Palæmonis, quem Portunum vocant latini, dabatur corona ex pinu.) *Nos autem incorruptam*.

De corona illa cælesti psalmum nostrum intelligendum censet S. Gregor. lib. 33. Mor. cap. 24. cum ait: *Scuto nos Dominus coronare perhibetur: quia quos protegens adiuvat, remunerans coronat*. S. Thom. *Hic*, inquit, *Deus est ut scutum protegens: in patria, ut scutum coronans*, ait inde apud Romanos aliquando in usu fuisse rotunda scuta, quibus milites in triumpho coronarentur. Unde Sanctos putat pingi cum scuto rotundo in capite, quia de hostibus suis triumphum sunt adepti. Hoc subindicare videtur Cassiodorus: *Clypeus*, ait, *capiti impositus, corona est: aptatus cordi, defensio*. Postea vero, militibus in 105.

Variæ coronæ victorum. 1 Obsidion. 2. Civica. 3. Muralis. 4. Navalis.

triumpho variæ dabantur coronæ. Obsidionalis quidem, quam liberati ab obsidione dabant ei qui ipsos liberaverat, fiebat ex gramine decerpto in eodem loco, ubi obsessos servaverat. Civica, quam civis civi, a quo servatus fuerat, ex quercu erat, quod ante inventas fruges, arboris eius glandibus homines victitarint. Muralis erat, qua donabatur ab imperatore, qui primus murum ascendisset, et in oppidum hostium venisset: erat aurea. Navalis quoque aurea, quibusdam quasi rostris navium insignita, qua donari consueverat qui primus maritimo prælio in navem hostium vi transiliisset.

In cælo tres sunt aureolæ. 1. Martyrum. 2. Virginum. 3. Doctorum.

In cælo præter communem auream, id est coronam gloriæ essentialis, erunt etiam aureolæ: Primo, Martyrum, repræsentatæ per coronam auream altaris aurei seu incensi aut thymiamatis in sancto, id est in prima parte tabernaculi. Exod. 30. 3. Secundo, aureolæ Virginum figuratæ in corona aurea Arcæ, quæ erat in Sancto sanctorum. Exod. 25. 11. Tertia, aureolæ Doctorum, expressæ in corona aureola mensæ panum propositionis, quæ erat in sancto. Exod. 25. 25. Alia corona est civica, ob cives servatos: alia obsidionalis, ob solutam tentationem et fugatam: alia muralis, ob superatas difficultates et fidem amplificatam: alia navalis, ob felicem conflictum cum afflictionibus et calamitatibus.

Hæc corona gloriæ, qualiscumque sit, est etiam corona misericordiæ. Ps. 102. 4. *Qui coronat in misericordia et miserationibus.* Vide ibi dicta de S. Thoma Aquinate, S. Varo Martyre, S. Fructuoso, S. Opportuna Abbatissa, aliisque Sanctis, qui fulgentes corouis apparuerunt. C. Caligula Imp. *Comites et participes victoriæ, novo genere ac nomine coronarum donavit, quas distinctas Solis ac Lunæ, siderumque specie, exploratorias appellavit.* Ut tradit Svetonius.

106. Olim reges in clypeo elevati. *Clypeo misericordiæ Deus Sanctos elevat per gratiam,* ut faciat reges in gloria. Olim electi reges et Imperatores in clypeis imponebantur, et iu iis collocati erigebantur et circumferebantur per exercitum, ut ab omnibus adorarentur. Hoc de regibus nostris priscis omnes Annales clamant: id quoque inter Caninefates nationem Hollandicam et apud plerasque nationes servabatur. De Græcis Imperatoribus idem asserit Pachymerius in fragm. l 2. hist. *Imperatorio*, ait, *clypeo insidet is qui imperio destinatur: ac pedibus primum Imperatoriis insignibus ornatis, et manibus hinc Pontificum, inde procerum elatus, Imperatoriis hymnis et plausibus ab omnibus celebratur.* Et Niceph. Gregoras lib. 3. hist. cap. 1. Theodorus, ait. Lascris totius populi suffragiis creatus est imperator, in clypeo sedens, κατα το εν τυτοις επικρατην εθος, iuxta morem constanter observatum, et a maioribus acceptum. Elevantur sancti in cælum divinæ misericordiæ clypeo tecti et securi, ibique reges fiunt. Apocal. 4. v. 4. *Et in capitibus eorum coronæ aureæ.* S. Villhelmus Abbas Roschildeusis in Dania, visus est in stola candida cælum scandere: cumque is qui videbat, Nicolaus nomine, eius religiosus, miraretur, vir adfuit ignotus, qui diceret: *Hic homo quem vidisti in cælum recipi, Abbas tuus est, qui multa patientia vicit sæculi persecutiones: nunc autem coronatur, quia fideliter permansit in mandatis Domini sui:* ut ait Surius Sexto Aprilis. Nos itaque in mediis mundi, carnis, et diaboli bellis, sursum caput oculosque attollamus, et generoso certamine coronam acquiri cogitemus, neque terrificos licet hostes timeamus: offert se Deus, qui scuto bonæ voluntatis suæ nos coronet.

PSALMUS SEXTUS.

1. In finem, in carminibus, Psalmus David pro octava.

2. Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me.
3. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.
4. Et anima mea turbata est valde: sed tu Domine usquequo?
5. Convertere Domine, et eripe animam meam: salvum me fac propter misericordiam tuam.
6. Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?
7. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo.
8. Turbatus est a furore oculus meus: inveteravi inter omnes inimicos meos.
9. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.
10. Exaudivit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam suscepit.
11. Erubescant, et conturbentur vehementer omnes inimici mei: convertantur et erubescant valde velociter.

PSALMI SEXTI ANALYSIS.

David animo versans peccatum suum,

- Iustitiam Dei timet
  - Ne in furore arguat. 2.
  - Et in ira puniat. 2.
- Misericordiam eius implorat. 3. ut
  - Infirmi misereatur. 3.
  - Sanitatem det. 3.
  - Ossa consolidet. 3.
  - Animam tranquillet. 4.
    - Vultus radiis. 5.
    - Manus auxilio. 5.
  - Vitam conservet. 6. eum
    - Corpus mortuum Deum non laudet. 6.
    - Nec anima in inferis. 6.
- Contritionem suam ostendit 7. et eius.
  - Modum duplicem
    - Internum, cum gemitu. 7.
    - Externum, cum lacrymis. 7.
  - Tempus præcipuum, nocturnum. 7.
  - Locum, lectum, in quo peccaverat. 7.
  - Causam duplicem
    - Dei parentis iram. 8.
    - Malorum habituum inveterationem. 8.
  - Effectum triplicem.
    - In se, propositum non peccandi. 9.
    - In Deo, exauditionem pœnitentis. 10.
    - In hostibus, confusionem et fugam. 11.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. In finem, in carminibus, Psalmus David pro octava.

Psalmi huius argumentum.

I. ARGUMENTUM psalmi: Primo, censet Nicolaus Trevetus esse orationem Davidis pro liberatione a persecutionibus inimicorum. Secundo, speciatim Caietanus vult agi de persecutione per Absalonem filium, quæ
II. contigit post eius adulterium et homicidium. Nam anno regni sui 19. et consequenter ætatis 49. peccavit cum Betsabæa, et Uriam occidit, eum exponi iubens Ammonitis in obsidione Rabba, quæ erat eorum metropolis. Post annos undecim in eum rebellavit Absalon: nempe anno regni Davidis 30. ætatis eius 60. mundi 3009. ante Christum 1044. Troiæ excisæ 138. Imperii Assyriorum 1078. Cum Saul ipsum persequebatur, necdum peccaverat: itaque illi tempori non congruit psalmus noster. In ultima autem afflictione ob numeratum populum anno regni sui 38. exitus ab Ægypto 474. et arcæ in Sione positæ 28. David non deprecatur mortem aut morbum ut hic: sed potius postulat, reum se esse inclamans, et populum innocentem, 1. Paral. 21. 17.

III. Tertio, probabilius Hebræi, Arias, Osorius, Vatablus opinantur psalmum hunc compositum in morbo, ex quo crederent inimici eum moriturum.

IV. Quarto, Bellarminus, Haymo, Lorinus, Engubinus volunt esse generalem orationem peccatoris timentis divinum iudicium et iam sentientis pœnas, præsertim spirituales ob peccatum inflictas, atque ad reconciliationem cum Deo suspirantis.

V. Et optime. Quinto, plenius et melius dixeris, esse orationem Davidis peccatoris, qui ex occasione periculosi morbi ob peccatum inflicti, sive eius dolore contracti, deplorat ægrotantis animæ infirmitatem, curam, anxietatem, laborem atque hostes: atque ex hoc misero statu ob Dei misericordiam, et interiorem dolorem suum fletumque exteriorem liberari postulat. Neque refert, quod illius morbi non fiat mentio in Scriptura, neque enim minutissima quæque persequitur.

Nota, S. Chrysost. negat lib. 2. de compunctione cordis, a Davide editum esse hunc psalmum propter peccatum suum: quod titulus eius sit *pro octava*, hoc est pro die iudicii. Sed potius contrarium inde colligitur, sive legas, ut pene omnes *pro octava*: sive *de octava*, ut S. August. sive *super octava*, ut est in Hebræo textu.

2. Octava quid. Quæres igitur, quid sit octava, pro qua et hic et undecimus psalmus inscribuntur? Respondeo cum Abulensi q. 25. in 1. Paral. 15. Titelmanno, Lyrano, Treveto, Bellarmino, et Hebræis, *octavam*, fuisse citharam octo chordarum. Sic Chald. aperte vertit, *ad canendum super citharam octo chordarum, hymnus Davidis*. Et 1. Paral. 15. 21. habetur: *Porro Mathatias, et Eliphalu, et Macenias, et Obededom, et Iehiel, Ozaziu, in citharis pro octava* (id est, habentes octo chordas. Aliæ enim erant tetrachordæ, aliæ heptachordæ, aliæ decachordæ) *canebant epinicion*. Hebr. נצח *nesach*, id est carmen triumphale, sive victoriale: hinc deducitur, νικη, victoria, ex qua fit ἐπινίκιον: hoc est, carmen quod in victoria et triumpho cantatur.

Sensus itaque tituli est: psalmus Davidis, seu Davidi a Deo inspiratus, ut cantetur *in carminibus*, seu hymnis, ut legit S. August. hoc est inter sacra cantica et hymnos *pro* (sive *supra*, ut est in Hebr.) *octava*, idque *in finem*, id est semper: vel, in Christum, a quo fluit omnis gratia, et remissio atque sanatio peccatorum. Vide dicta in titulo psalmi quarti, ubi quid significet *in finem*, dixi fusius.

3. Anagogice. Octava est dies æternitatis. Anagogice, psalmus *pro octava*, supple die, vel ætate, est psalmus agens de die iudicii, de statu ultimæ resurrectionis, atque de æternitate, ut explicant S. Greg. Niss. tract. 2. in Ps. cap. 5. et hom. in hunc psalmum S. Greg. Papa hom. 16. in Ezech. Rabanus in Gen. Beda lib. 3. in Marc. cap. 9.

A Et quidem Primo Beda, sex laboris dies huic vitæ mortiferæ destinat, septimam diem ait esse illud tempus, quod a morte uniuscuiusque decurrit usque ad extremum iudicium, octavam denique diem esse in æternitate interminabili: in ea enim erit tantum dies unus nulla nocte interruptus. Apoc. 22. 5. *Et nox ultra non erit*. Paulo aliter S. Gregor. in proœmium primi psalmi pœnit. id est psalmi huius, ait: Omne præsentis vitæ tempus septem diebus evolvitur, et ideo æterna dies, quæ expleta horum dierum vicissitudine futura est, octava vocatur. Et quia pro consideratione extremi iudicii psalmus iste concinitur, recte pro octava intitulatur. Ita Greg. Quod de iudicii die agatur, statim patet initio: *Domine ne in furore tuo arguas me*, etc. Eamdem convenientiam octonarii septenarium sequentis habet S. Greg. Niss. tract. 2. in Ps. cap. 8. Duplici die octava, quæ fuerit celebris, id præsertim figuratum esse possis dicere. Primam affert S. Thomas
B diem octavam festi tabernaculorum: de illa habetur Levit. 23. 36. *Septem diebus offeretis holocausta*, (singulis diebus assignantur. Num. 29. 12.) *Dies quoque octavus erit celeberrimus atque sanctissimus, et offeretis holocaustum Domino: est enim cœtus atque collectæ*, (non pecuniæ, sed populi, qui illo die octavo congregabatur in tabernaculo, et postea in templo, ut gratias ageret Deo, quod post vagationem in deserto per 40. annos, ubi in tabernaculis velut peregrini habitaverant, ad terram promissam salvi et incolumes pervenissent) *omne opus servile non facietis in eo*. Omne non, id est nullum. Est Hebraismus. In cœlo porro fiet: 1. Perfectum holocaustum. 2. Cœtus et collecta gratias agentium de peregrinatione exacta in deserto. 3. Nullum opus servile, id est peccaminosum vel ex timore servili, fiet. Secundo octava nobis felicem nostram resurrectionem in æternitate et omnis labis expertem de-
C clarans, est dies octava, in qua iussit Deus omnes circumcidi Abrahæ posteros. Gen. 17. 12. In cælo erunt omnes filii Abrahæ, id est Patris excelsi, et tunc exuentur carnis corruptione, et omnia mala ab iis resecabuntur. Adde: Octava dies quælibet sequens requiem sabbati, est operatio æternæ felicitatis, perfectam consonantiam diapason habens, et est reditus in Deum, sicut in prima die est egressio a Deo, ut fiat circulus: et est quies media, quæ inter motus contrarios datur, et est in puncto reflexionis. Ita S. Greg. Nyss. in Ps. S. Greg. Papa in Ezec. Glossa interlin. in Gen.

Non ex Scriptura tantum, sed etiam ex Platone, diem octavam pro felici æternitate sumptam symbolice, reperies apud Clementem Alexand. lib. 5. Strom. pag. 600. *Diem*, ait, *Dominicum, in decimo de Republica Plato his divinat. Postquam autem iis qui fuerint in prato, septem dies transierint, surgentes hinc oportet octavo proficisci, et*
D *quarto die venire. Atque per pratum quidem oportet intelligere*, ἀπλανῆ σφαῖραν: *Sphæram inerrantem, utpote locum mitem, placidum et benignum, piorumque ac sanctorum locum. Septem autem dies, unumquemque motum septem errantium, et omnem operandi artem, quæ tendit ad finem quietis. Iter autem quod fit post errantes, deducit ad cælum: hoc est, octavum motum, et diem. Quarto autem die dicit abire animas, significans iter, quod fit per quatuor elementa.* Corpus enim nostrum ex quatuor elementis coalescit, et vita nostra conservatur per eorum debitam proportionem, et inter sese commixtionem atque attemperationem: perditur vero, per nimium excessum unius supra alterum, et per continuam ipsorum pugnam, atque alterationem. Quatuor illis elementis si tres animæ potentias addideris, velut arboris ramis fructus, aut candelabri calamis lampades, efficies septenarium huius vitæ, cui succedat octonarius æternitatis. S. August. attigit in Psal. nostr. *Transacto*, ait, *quaternario in corpus, ternario in*

Digitized by Google

onimum distributo, veniet octavus iudicii dies, qui meritis tribuens quod debetur, iam non ad opera temporalia, sed od vitam æternam sanctos transferet, impios vero damnabit in æternum. Et S. Gregor. in Ps. nostr. Caro, ait, ex quatuor constat elementis, anima tribus vegetatur naturis. Est enim rationalis ad discernendum, concupiscibilis ad virtutes appetendum: irascibilis, ad vitia aversandum. Ita ipse.

4. Octava ætas erit in cælo.

Secundo, *octava*, supple, ætas, erit in cælo. Idem S. Gregor. pergit, vel secundum quosdam octava dicitur: quia sequitur sex ætates in hoc sæculo viventium, et septimam dormientium iustorum. Hæc ipse. Aut, si placet, melius dixeris, octavam ætatem in æternitate secuturam septem ætates mundi. Nam Prima ætas fuit ab Adamo usque ad diluvium, et duravit an. 1636. Secunda mundi ætas, a diluvio usque ad Abrahami an. 1. imp. Assyriorum 408. duravit an. 382. Tertia ætas, ab Abrahami nativitate usque ad nativitatem Mosis, qui natus est an. 533. imperii Assyriorum, moræ Iudæorum in Ægypto 136. servitutis 14. duravit 425. annis. Quarta ætas, a Mose usque ad primum annum principatus Samuelis, qui Heli successit anno mundi 2940. diluvii 1284. datæ legis 397. excidii Troiani 70. imperii Assyriorum 1009. ante Christum 1113. duravit annis 476. Quinta mundi ætas, a Samuele usque ad liberationem ex captivitate Babylonica, quæ contigit anno primo Cyri monarchiæ, primo regni Persarum, Romæ conditæ 216. Servii Tullii Rom. regis 41. duravit annis 577. Sexta ætas, usque ad Christum duravit annis 536. natus est enim anno mundi 4052. Romæ conditæ 751. Septima ætas, a Christo usque ad finem mundi, quantum duratura sit, vide ex dictis Ps. 2. 13. in illud: *Cum exarserit in brevi ira eius.* Octava itaque ætas sequetur in cælo per totam æternitatem. Prima ætas, quæ Adami fuit ac primorum Patriarcharum, est mundi infantia: Secunda ætas, quæ fuit Noe et posteriorum Patriarcharum, est mundi pueritia: Tertia ætas, quæ Abrahæ et Hebræorum, est eius adolescentia: Quarta ætas, quæ Mosis fuit ac Iudicum populi Dei, est mundi iuventus: Quinta ætas, quæ fuit regum Iudæorum, est veluti virilis ætas. Sexta ætas, quæ fuit Zorobabelis, ac cæterorum in Iudæa principum ac sacerdotum, est senectus. Septima denique ætas, quæ est Christi et legis eius, est mundi ætas decrepita: unde S. Ioan. 1. epist. 1. 18. vocat *novissimam,* id est ultimam, *horam.* S. Petrus 1. epist. 1. 20. *Novissima tempora.* Paulus Ephes. 1. 10. *Plenitudinem temporum.* Octava denique, instar phœnicum omnes iustos renovabit, qui vivent in sæcula sæculorum. Nam, ut ait S. Ioan. Apoc. 21. 4. *Mors ultra non erit.* Et cap. 20. 14. *Infernus et mors missi sunt in stagnum ignis.* Est prosopopœia, per quam inducuntur velut personæ tragicæ mors et infernus, quæ post iudicium in terræ cavernas deiicientur, ab aliis locis exclusæ. *Hæc est mors secunda.* Vide dicta Ps. 48. 15. *Mors depascet eos*, id est erit veluti pastor impiorum. Sic vita erit pastor Sanctorum in cælo.

5. Allegorice. Octava, est dies resurrectionis.

Allegorice. *Octava* hic intelligi potest dies resurrectionis Christi, quæ spem facit fore, ut post afflictiones et calamitates vitæ, quæ per dies septimanæ semper recurrentes decurrit, ad beatam resurrectionem veniamus. Resurrectio enim Christi est causa efficiens et exemplaris resurrectionis corporum nostrorum et animarum. Secundo, *Octava*, est lex nova Christi, ut ait Arnobius in Ps. nostr. quia addit unitatem super septem, propter resurrectionem eius, quæ secuta est sabbatum. In ea proponuntur nobis octo beatitudines in monte, Matth. 5. 3. velut octo gradus portæ orientalis templi Salomonis. Ezech. 40. 37. *Et cælatura palmorum* (si vis ascendere, vince passiones, et te incide per mortificationem, ut habeas victoriam) *in fronte eius*, (ex ipso aspectu Christiani appareat eius virtus) *hinc et inde* (in prosperis et adversis) *et in octo gradibus ascensus eius.* Octo primates a Michæa assignati denotant Apostolos, qui Ecclesiam in lege gratiæ adiuvent. Sic ait Michæas cap. 5. v. 5. *Et erit pax*, (per Christum, qui est pax nostra) *cum venerit Assyrius* (dæmon) *in terram nostram, et quando calcaverit in domibus nostris*, (in corporibus et animabus nostris) *et suscitabimus super eum septem pastores, et octo primates homines.* S. Hieron. per septem pastores intelligit Sanctos veteris testamenti: per octo primates, accipit Sanctos novi. Ad literam, agitur ibi de Sennacherib rege Assyriorum, cui generose obstiterunt Eliacim, Sobna, Ioahe, et alii plures principes Ezechiæ regis, cum Ierosolymam obsidere voluit, et per Rabsacem aliosque blasphema in Deum effutiit scripsitque: atque ideo per Angelum cæso exercitu fugit, et diripienda illis principibus ac populo sua castra dereliquit. Nota, septem et octo, id est plurimi. Nam septenarius est numerus multitudinis et universitatis: cum autem octonarius adiungitur, maximam multitudinem denotat.

6. Tropologice. Octava, est perfecta mortificatio et circumcisio.

Tropologice, psalmus *pro octava*, id est pro perfecta vitæ circumcisione, mortificatione, purificatione et perfectione. Nam in octava die fit innovatio septimanæ, id est vitæ spiritualis renovatio in die Domini et Solis, nos Deo nostro Soli vero afferendo et consecrando. Hæc est dies quam fecit Dominus. Circumcisio infantis et nominis impositio apud Hebræos fiebat octavo die post nativitatem. Gen. 17. 12. *Infans octo dierum circumcidetur in vobis*, ait Angelus Abrahamo: non poterat tempus illud anteverti, quod infans tener esset, sed si in periculo vitæ versabatur, poterat illi succurri per remedia ritusque solitos in lege naturæ, sicut in feminis fiebat. 2. Purificatio perfecta leprosi fiebat die octavo, ut præcipitur Levit. 14. 19. *Die octavo assumet* (leprosus) *duos agnos immaculatos, et ovem anniculam absque macula, et tres decimas similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, et seorsum olei sextarium.* Sacerdos autem de sanguine agni immolati pro delicto ponebat super extremum auriculæ leprosi qui mundabatur, et super pollices manus dextræ et pedis, ut intelligeret audiendam et faciendam Dei legem, si vel moriendum esset eam ob causam: sed ut intelligeret sibi gratiam Dei non defuturam, eædem partes auris, manus et pedis oleo ungebantur, atque ipse sanguis illis partibus intingebatur, ut dolores ipsos suaves fore adverteret: caput denique oleo ungebatur, licet sanguine non esset tinctum, ut appareret, quod ubi abundavit delictum, superabundaret gratia. Ut autem sciretur ab uno et solo Deo illam gratiam fluere, sacerdos oleo oblato aspergebat coram Domino, id est versus ad tabernaculum coram ostio tabernaculi. Aspergebat autem sacerdos septies versus ad tabernaculum, ut gratiæ copia cerneretur danda purificato. 3. Purificatio seminifluui fiebat die octavo, nempe die quo resurgit a peccato, Lev. 15. 14. *Die autem octavo sumet duos turtures*, (contritionem et confessionem) *aut duos pullos columbæ*, (humilitatem et sinceritatem, extra sacramentum petendo consilium et auxilium) *et veniet in conspectum Domini ad ostium tabernaculi testimonii*, (id est in quo est testimonium, hoc est, lex in arca, qua Deus suam voluntatem populo testificabatur. Peccator debet habere propositum legis servandæ, si vult purgari) *dabitque eos Sacerdoti, qui faciet unum pro peccato*, (id est, unum sacrificabit pro immunditia legali,) *et alterum in holocaustum*, (ut testetur se velle Deo uni servire,) *rogabitque pro eo coram Domino, ut emundetur a fluxu seminis sui*, ab amissione suæ substantiæ, et donorum cælestium, vivendo luxuriose et nefarie.

Aaron et filii per octo dies in tabernaculo manent post consecrationem.

Non iis tantum qui purgantur, sed iis etiam, qui proficiunt, psalmus canendus est *pro octava*. Hoc figuratur in Aarone et filiis eius. Primo, sacrificantibus die octava post suam consecrationem in Sacerdotes, Levit. 9. 1. et seq. Hircum offer, id est pœnitentiam pro peccatis. 2. Vitulum et agnum in holocaustum, te offerendo ad iuge martyrium castitatis, et vitulum, ut serves innocentiam. 3. Bovem et arietem pro pacificis, id est, ut pacifice vivas, et dona Dei obtineas: offer et sacrifica Deo tuos labores, et in aliis regendis ac ducendis curam. Octo mensæ in porta Aquilonari templi positæ ad iugulandum super eas victimam, quæ erat in holocaustum, vel pro peccato, vel pro ignorantiæ delicto, erant figura mortificationis quinque sensuum, et trium animæ potentiarum. E-

Digitized by Google

rant de lapidibus quadris extructæ ad denotandam constantiam propositi. S. August. in Ps. 86. ait: *In omni opere conquadramini, ad omnes tentationes parati: quicquid impulerit, non evertat.*

7. Octonarius est numerus cubicus.

Octonarium numerum appellant cubum, ut ait S. Gregor. Nyss. de beatitud. Quod etiam ad viros perfectos, et in virtute stabiles, ac per diuturnum habitum immobiles transferre possis. Ut enim ait Macrob. lib. 1. in somnium Scipion. cap. 4. Octonarius numerus *plenus* dicitur, propter corporeæ soliditatis effectum. Nam efficit cubum, seu tesseram. (Et plenus.) Sed ad ipsam cæli harmoniam, id est, continentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est. Cum sphæræ ipsæ octo sint, quæ moventur, omnes quoque partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur. Est enim aut de his qui neque generantur, neque generant, de monade et septem: aut de duplicato eo, qui et generatur, et generat, id est, quatuor, qui et nascitur de duobus, et octo generat: aut componitur ex tribus et quinque, quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. (A Pithagoræis dicebatur iustitia.) Pythagoræi octonarium numerum *iustitiam* vocarunt, quia primus omnium ita solvitur in numeros pariter pares: hoc est, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares divisio quoque ipsa solvatur in bis bina. Eadem quoque qualitate contexitur, id est, bis bina. Cum ergo contextio ipsius pari æqualitate procedat, et resolutio æqualiter redeat usque ad monadem, quæ divisionem arithmetica ratione non recipit, merito propter æqualem divisionem iustitiæ nomen accipit: et quia ex his apparet quanta et parium suorum, et seorsum sua plenitudine nitatur, merito plenus vocatur. Angelus, qui Ezechieli apparuit in specie viri, cuius species erat quasi species æris, ut se constantia vitæ delectari ostenderet et sono doctrinæ, mensus est vestibulum portæ atrii interioris, id est, atrii Levitarum et Sacerdotum, et octo cubitorum esse reperit. Sit firma semper intus animi constantia, et ad te Angeli accedent, ac tuarum virtutum mensuram Deo et aliis cum gaudio ostendent.

8. Septem diebus vitæ est agenda pœnitentia.

Nota, psalmus hic, qui inscribitur *pro octava*, est primus septem pœnitentialium, ut intelligas: Primo, septem vitæ diebus agendam esse pœnitentiam, si vis pervenire ad octavam beatitudinis. Secundo, in pœnitentiæ doloribus semper præ oculis esse habendam illam octavam, velut eorum finem ac terminum, ad cuius aspectum omnis acerbitas mitigetur. Hinc omnes pœnitentiales psalmi, id est, hic, 31. 37. 50. 101. 129. et 142. a luctu incipiunt, et in lætitiam terminantur: quia, ut ait S. Thomas, per planctum pœnitentiæ pervenitur ad regnum gloriæ. Nota secundo, divisionem illam in psalmos septem pœnitentiales esse priorum temporum, cum eius meminerint S. Gregor. Cassiodor. Innocentius III. Radulphus Tungrensis, Abulensis, et alii.

9. Septem sunt Psalmi pœnit. 1. Vis quædam remissionis est in septenario numero. 1 Christus iubet remitti peccata septuagies septies.

Quæres, cur septem psalmi pœnitentiales sint assignati? Respondeo primo cum S. Gregor. Nysseno orat. 2. in verba: *Faciamus hominem*, etc. vim quamdam remissionis in septenario numero contineri. Ideo inquirenti Petro, Matt. 18. 21. Domine, quoties in me peccabit frater meus, et dimittam ei? Usque septies? Dixit Iesus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*: hoc est, sine ullo termino aut numero, pœnitentibus volo ut peccata condones. Septuagenarius enim numerus decies continet septenarium, qui tamen est symbolum universitatis, quod septem diebus creatus, et ornatus, atque consecratus fuerit mundus. Ad rem apte Nyss. *Observaverat*, inquit, *Petrus ex antiqua traditionis norma septenario numero contineri* τινα αφεσιν αμαρτηματων, *quamdam vim remissionis peccatorum, quietis perfectæ, cuius indicium sabbatum est, dies septimus a mundi creatione.* Innocentius III. in Psal. nostr. ait: Septenarius universitatis, et quietis, et perfectionis, et sanctificationis est numerus specialis, quia septem diebus agitur et repetitur omne tempus. Ita ipse. Septem sunt Ecclesiæ Sacramenta, quæ per se primo, vel per accidens sunt remissiva peccati. Exod. 29. 37. *Septem diebus expiabis altare* (animam Deo servire volentem: nam etiam septies in die cadit iustus) *et sanctificabis, et erit sanctum sanctorum*, id est, sanctissimum, per gratiam sanctificantem, et fervorem charitatis.

Cum leprosus mundabatur, aspergebatur septies, Lev. 14. 2. *Hic est ritus leprosi, quando mundandus* (purgandus legaliter) *est: Adducetur ad Sacerdotem, qui egressus de castris, cum invenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, ut offerat duos passeres vivos pro se, quibus vesci licitum est, et lignum cedrinum, vermiculumque et hyssopum, et unum ex passeribus immolari iubebit in vase fictili super aquas viventes*: (fontanas, vel fluviatiles, quæ decurrunt, est catechresis) *alium autem vivum cum ligno cedrino, et cocco, et hyssopo tinget in sanguine passeris immolati, quo asperget illum qui mundandus est, septies, ut iure* (iuxta legem et ritum præscriptum) *purgetur.* 2. Leprosus septies aspergebatur. Aspersio in his lustrationibus septies solebat fieri, ut in peccato Sacerdotis, cap. 4. 6. et totius populi, v. 17. tunc enim aspergebant septies coram Domino contra velum Sanctuarii, id est, Sancti Sanctorum, ubi præsentiam suam Deus exhibebat in propitiatorio. Nota etiam, in leprosi mundatione septem concurrebant. 1. Sacerdos, Christus scilicet in eo repræsentatus. 2. Hyssopus, id est, gratia Christi, et fides nostra. 3. Cedrinum lignum, nempe crux eius et spes nostra. 4. Coccinum, id est, sanguis Christi, et charitas ex parte nostra. 5. Passer vivus, hoc est Christi divinitas et nostra humilitas. 6. Passer moriens, Christi scilicet humanitas et mortificatio nostra. 7. Aquæ vivæ, id est, baptismus, aut lacrymæ pœnitentis. De immersione Naaman septies facta in aquas Iordanis dixi alias: de ea habes 4. Reg. 5. 14. Naaman significat pulchrum et decorum, a נעם *naam*, pulcher fuit. Lavare, sed septies: in anima scilicet tribus constante potentiis, et in corpore constante quatuor elementis, et pulcher eris. Naaman etiam significat *motum præparans*, a rad. נוע *nua*, movere, et מנה. *mana*, quod in Piel pro parare, præparare, destinare ponitur. Animæ motum atque actiones lava in Christi sanguine, et propria contritione, sine quibus nulla meritoria est actio post lapsum, nisi attritioni addas Sacramentum.

In fine septem hebdomadarum post Pascha erat Pentecoste, et tunc missus est Spiritus sanctus. 3. Septem hebd. a Pasch. ad Pent.

Septimus etiam mensis erat mensis remissionis peccatorum: in eo enim fiebat festum expiationis generalis sacerdotum et populi, Levit. 16. 29. *Mense septimo, decima die mensis, affligetis animas vestras*, (ieiunio) *nullumque opus facietis, sive indigena, sive advena, qui peregrinatur inter vos. In hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini.* 4. In septimo mense erat festum expiationis. Ipsum tabernaculum, id est, tam Sanctum, quam Sanctum Sanctorum mundabatur eo die: victimæ et aspersiones recitantur in illo capite. Præterea nota, mensem septimum prope totum fuisse sacrum et festum, ut patet Levit. 23. Septimus porro mensis anni sacri apud Hebræos erat September, nam incipiebat a Nisan, id est, Martio.

Septimus item annus Deuter. 15. 9. vocatur *annus remissionis*. 5. Septimus annus erat annus remissionis. Fiebat eo anno remissio omnium debitorum Iudæis debitoribus, non autem peregrinis et Gentilibus, ut dicitur ibid. v. 2. Item fiebat remissio et solutio servitutis. Nam Exod. 21. 2. præcipitur ut Hebræi servi manumittantur. Lege illud caput.

Post septimanam annorum erat annus Iubilæi quolibet anno quinquagesimo apud Iudæos. 6. Annus iubilæi erat post annorum septimanam. Nam septies septem anni 49. Itaque annus sequens erat quinquagesimus, Levit. 25. 8. *Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta novem, et clanges buccina, mense septimo, decima die mensis, sanctificabisque annum quinquagesimum.* Erat hic annus maximæ remissionis. Unde dicitur. v. 10. *Et vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: ipse est enim iubilæus.* Hebr. Ipse est Iobel. Significat enim Iobel remissionem. 2. Annum, quo fiebat illa remissio. 3. Buccinam seu clangorem buccinæ, quæ cum remissio-

Digitized by Google

nem annuntiabat, et eo anno insonabat. Fiebat autem: Primo, remissio omnium debitorum, in iis qui essent genere Iudæi. Secundo, servi Iudæi manumittebantur cum uxore etiam et liberis, quod non fiebat anno septimo. Tertio, avitæ possessiones redibant ad legitimos et primos hæredes sine ullo pretio aut compensatione. Deus peccatorem gratis iustificans, efficit etiam mere gratuita benevolentia, ut merita per peccatum mortificata reviviscant.

10. II. *Septem peccata capitalia remittuntur.* Secundo, septem sunt psalmi pœnitentiales, quia septem sunt peccata capitalia, quæ remittantur: et figurantur, Primo: In septem diebus, quibus immunda mulier post partum masculi ab omni consortio separabatur, ita ut nulli, ne marito quidem, cum ea vesci, aut versari liceret, Levit. 12. 3. Secundo, figurantur in septem diebus, quibus Maria soror Mosis et Aaron leprosa fuit ob murmurationem in Mosem, et toto illo septiduo eiecta e castris, Num. 12. 15. Tertio, figurantur illa septem peccata animam devorantia, et eius omnes divitias, septem annis famis, qui Ægyptum et vicinas terras afflixerunt, Gen. 41. 27. repræsentati erant illi anni Pharaoni regi Ægypti per septem boves tenues atque macilentas, et per septem spicas tenues, et vento urente, id est, Euro corrumpente percussas. Peccatum et cibum animæ aufert, et laborandi vim ad animæ agrum arandum, ut segetes virtutum fundat. Quarto, septem sunt anni, quibus populus Israel servivit Madianitis, Iudic. 6. 1. Quinto, et melius, septem peccata capitalia sunt septem capita draconis, et septem eius diademata, Apocal. 12. 3. *Ecce draco magnus rufus* (vir impius et crudelis: vel, dæmon) *habens capita septem, et cornua decem* (ut in decem præcepta Dei impetum faciat) *et in capitibus eius diademata septem.* Cum eo venit perversitas, ut in peccatis glorietur. Alcazar auspicatur, illa capita fuisse leonis, tigridis, ursi, viperæ, lupi, serpentis, et asini. Dæmon enim dum tentat, nunc caput et vultum superbi leonis nobis ostendit, nunc serpentis invidi, nunc viperæ iratæ, nunc asini ignavi, nunc lupi gulosi, nunc tigridis avaræ, nunc ursi luxuriosi. Sexto denique, peccata septem capitalia figurantur in septem dæmoniis, quæ in Maria Magdalena fuerant, et a Christo eiecta sunt, Luc. 8. 2. et sic illa dæmonia explicant Beda, Theophil. et S. Greg. hom. 33. Sed ad literam fuerunt veri dæmones, ut docet Euthym. Iansen. ac S. Ambros. lib. de Salomone, cap. 5.

11. III. *Sunt 7. modi expiationis peccatorum.* Tertio: Septem sunt psalmi pœnitentiales, quia septem sunt modi, ut ait Cassiodorus, quibus erratorum admissorum fit expiatio. Primo, per baptismum. Secundo, per passionem martyrii. Tertio, per eleemosynam. Quarto, per hoc quod remittimus peccata fratribus nostris. Quinto, cum converterit quis peccatorem ab errore viæ suæ. Sexto, per abundantiam charitatis. Septimo, per pœnitentiam.

IV. *Per 7 gradus ad pœnitentiam perfectam venitur.* Quarto: Septem sunt psalmi pœnitentiales, quia veluti per septem gradus in pœnitentiæ scala, quæ terræ affixa est ob afflictionem corporis, ad Deum pervenitur. Primus gradus seu affectus pœnitentiæ, est timor pœnæ, qui primis exprimitur verbis huius primi pœnitentialis psalmi. Secundus, confessio culpæ, in secundo: *Dixi, confitebor,* etc. Tertius, spes veniæ, in tertio: *Quoniam in te speravi Domine, tu exaudies me Domine Deus meus.* Quartus, odium turpitudinis peccati, in quarto: *Amplius lava me. Asperges me. Cor mundum crea.* Quintus, amor patriæ cælestis, in quinto: *Quoniam ædificabit Dominus Sion, et videbitur in gloria sua. Ut annuntient in Sion nomen Domini, et laudem eius in Ierusalem.* Sextus, diffidentia propriæ virtutis, et fiducia misericordiæ Dei, in sexto: *Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit? Quia apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te Domine.* Septimus, desiderium melioris vitæ, in septimo: *Notam fac mihi viam, in qua ambulem. Domine ad te confugi, doce me facere voluntatem tuam. Spiritus tuus bonus deducet me.* Quanquam non unicus uno in psalmo, sed varii miscentur affectus: ita Lorinus. Hos septem gradus pœnitentiæ compara septem gradibus portæ Aquilonaris templi Salomonis, Ezech. 40. 26. *In gradibus septem ascendebatur ad eam, et vestibulum ante fores eius, et cælatæ palmæ erant* (ascende gradus pœnitentiæ, et palmas reperies tibi a Deo traditas in manus) *una hinc, et altera inde in fronte eius:* sive dextera tibi, sive sinistra eveniant, palma et victoria non deerit, si per pœnitentiam ad templum et Deum oraturus accedas, et septem gradus generose conscendas.

Quinto: psalmos septem pœnitentiales nobis proponit Ecclesia, propter septem dona Spiritus sancti, per quem nos pœnitet, ut ait S. Thom. in Psal. nostr. Hæc impetrantur septies petita. Sacerdos offerens hostiam, nempe vitulum pro peccato suo, hauriebat de sanguine eius, inferens illum in tabernaculum testimonii. Cumque intinxisset digitum in sanguine, aspergebat eo septies coram Domino contra velum Sanctuarii, Lev. 4. 5. Idem faciebat immolans vitulum pro peccato populi, v. 16. Secundo, hi septem psalmi impetrantes septem dona Spiritus sancti, sunt septem tauri, et septem arietes, quos Iob in holocaustum obtulit pro amicis suis, quibus ita movit Deum, ut conversus sit ad pœnitentiam ob eius preces, Iob. 42. 8. et seq. Tertio, figurantur in septies repetito aspectu ad mare, cum oraret Elias, ait enim 3. Regum 18. 43. ait puero suo: *Revertere septem vicibus, ut aspicias versus mare,* scilicet mediterraneum, id est, ad amaritudinem pœnitentiæ, ut nubes gratiæ videas et recipias. Quarto, cum transieris ex vita purgativa, ne desinas illos psalmos usurpare, in vita illuminativa tibi fient septem dona Spiritus sancti, lucernæ septem candelabri Mosaici, quod ex solido auro conflatum stabat a parte meridionali altaris thymiamatis seu incensi in sancto, Exod. 25. 37. Num. 8. 3. Et fient illa dona septem candelabra aurea, in quorum medio Christus ambulat, ut lucernas adornet, accendat, et emungat, Apocal. 1. 12. et 13. et quidem ibi Christus apparet vestem sacerdotalem indutus, quia ad pœnitentem venit sanctificator et propitiator, eumque totum aureum facit. Stellæ quoque septem, quas manu tenet, septem dona sunt Spiritus sancti, quæ servis suis offert, ut alacres ad se accedant, eaque illis distribuit, ut explicant Victorinus, Seraphinus, et Arias Montanus. 12. V. *Ad 7 dona Spiritus sancti.*

Sexto: Septem assignantur psalmi pœnitentiales, ob septem ætates, in quas tota hominis vita distribuitur. Totum autem vitæ tempus, est tempus pœnitentiæ, ac gemitibus destinatum, ut ait S. Ambros. epis. 36. Hæ sunt septem spiræ pullulantes in culmo uno plenæ atque formosæ, Gen. 41. 5. imbre pœnitentiæ crescunt et implentur. Hæ sunt septem sportæ plenæ de fragmentis, quæ superfuerant post multiplicationem septem panum, quibus Christus nutrivit quatuor millia hominum, extra parvulos, et mulieres, Matth. 15. 38. Hi sunt septem dies, quibus comeduntur azyma in paschate, id est, in transitu vitæ. Qui comederit fermentatum, *peribit anima illa de Israel.* Israel significat, *vir videns Deum.* Nihil coinquinatum intrat in regnum cælorum. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Cavendum est a fermento Scribarum et Pharisæorum. 13. VI. *Ob septem ætates hominis.*

Septimo denique: Septem psalmi pœnitentiales assignantur, quia septenarius erat Hebr. numerus sacratus, et est symbolum universitatis, plenitudinis, et perfectionis. Hæc ratio solidior videtur ac verior. Innocentius III. eam assignat in psal. nostrum: *Septimus dies,* ait, *septimo hebdomada, septimus mensis, et septimus annus sacrati erant in lege, præsertim Pentecostalis solemnitas, quæ post septimum dierum septenarium sequebatur, et post septimum annorum septenarium observatio Iubilæi. Septenarius enim universitatis, et quietis, et perfectionis, et sanctificationis est numerus specialis, quia septem diebus agitur et repetitur omne tempus. Unde Dominus ait: Non dico tibi septies, sed septuagies septies, id est, semper.* 14. VII. *Quia septenarius est symbolum perfectionis.*

Digitized by Google

DIVISIO TOTIUS PSALMI

TRIA FACIT. PRIMO, A DEO SUPPLEX DAVID PETIT, NE IN RIGORE IUSTITIÆ IUDICETUR, SED MISERICORDITER SANETUR, VERS. 1. AD 6. SECUNDO, PŒNITENTIAM SUAM PRÆTERITAM CUM DOLORE INTERNO, ET AFFLICTIONE EXTERNA FACTAM OSTENDIT, VERS. 6. ET 7. TERTIO, IMPIOS A SE IN TEMPUS FUTURUM ARCENS, MISERICORDIAM SE CONSECUTUM GAUDET, VERS. 8. USQUE AD FINEM.

SECTIO PRIMA

Duo postulat. Primo, a terrore et severitate iudicii liberari, vers. 1. Secundo, a mortis et inferni suppliciis eripi, vers. 2. usque ad 6.

PARAPHRASIS.

2. Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me.

2. Deus meus, ne in die iudicii, et particularis, et extremi, multorum scelerum reum me ad æterna supplicia condemnes.

3. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.

3. Miserum misericordia tua sustenta. Nam et animi et corporis infirmitates ac morbos sentio, quibus prægravor. Sanitatem mentis et corporis impertire. Etenim ossa mea virtutesque pristinæ elanguerunt.

4. Et anima mea turbata est valde: sed tu Domine usquequo?

4. Et mens præ scelerum horrore, et pœnarum asperitate concutitur ac perturbatur. Tu vero, Domine, ad quod usque tempus misericordiam tuam differs? Usquequo angi me ac torqueri pateris?

5. Convertere Domine, et eripe animam meam: salvum me fac propter misericordiam tuam.

5. Quid tamdiu benignos vultus tui radios iratus a me avertis? Convertere ad me, et suavi gratiæ tuæ aspectu me refice, animamque meam a tot augustiis exime. A iudicio et morte me libera, non ob merita mea, sed ob tuam unius infinitam misericordiam.

6. Quoniam non est in morte, qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?

6. Corpus enim per separationem animæ exangue relictum in morte, qua ratione voces in laudes tuas formore poterit? In inferis vero, quo mea me scelera pertrahunt, nisi misertus fueris, quis anima sua tibi laudes concinet?

QUÆSTIO UNICA.

QUANTUS TERROR DIVINI IUDICII OMNIBUS PECCATORIBUS?

Petitiones Davidis iudicium timentis. DAVID proposita sibi scelerum suorum gravitate iudicium Dei horrescens, duo a Deo postulat: ut scilicet malo non infligat, sed bona concedat.

Primo, malorum omnium supremum a se amoliri nititur, nempe condemnationem in die iudicii, v. 2. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.*

Secundo, bono sibi deposcit. Primo misericordiam Dei, quæ est fons donorum omnium, v. 3. *Miserere mei.* Rationem affert a sua miseria petitam: ea enim est misericordiæ obiectum, ibid. *quoniam infirmus sum.* Secundo, sanitatem mentis et corporis petit, vers. eod. 3. *Sana me Domine.* Rationem profert duplicem. Unam quidem desumptam a corporis infirmitate: *Quoniam conturbata sunt ossa mea.* Alteram, a mentis infirmitate ac trepidatione, v. 4. *Et anima mea turbata est valde.* Tertio, flagitat celerem conversionem Dei ad se, ibid. *Sed tu Domine usquequo?* Et v. 5. *Convertere Domine.* Ex illa Dei conversione bona duo derivantur: nempe, exemptio a malis, *et eripe animam meam:* et salus secura, ibid. *Salvum me fac propter misericordiam tuam.* Rationem autem, cur salus ei a Deo danda sit, duplicem quoque affert, a Dei gloria desumptam. Primo, quia corpus in sepulcro Deum non laudat, v. 6. *Quoniam non est in morte, qui memor sit tui.* Secundo, quia anima ad inferos in iudicio damnata Deum etiam laudare non potest, ibid. *In inferno autem quis confitebitur tibi?*

A

ARTICULUS I.

Quam horrendum est argui a Deo, et corripi in ira et furore, tum in hac, tum in alia vita.

MANUM Dei vindicem, ob adulterium cum Bethsabæa, Vers. 2.
et ob cædem Uriæ, David sentiens in periculoso mor- 16.
bo, supplex fit Deo, v. 2. DOMINE NE IN FURORE TUO ARGUAS ME, NEQUE IN IRA TUA CORRIPIAS ME. Nota, in Deo nec est ira, nec furor; sed tunc dicitur irasci et furere, cum punit. S. Chrysolog. serm. 45. Ira Dei, est delinquentium pœna: furor Dei, est supplicium peccatorum. Argui in ira et furore, quid? I.

Quæres: Quid sit argui in furore, et ira? Primo, S. Hieron. S. August. S. Ambros. in Ps. 118. Theodoretus, et alii, hoc intelligunt de vita præsenti, in qua petit David B non puniri instar impœnitentis, et in peccato suo obstinati, cum pœnitentem se profiteatur et polliceatur. Sic Ierem. 10. 24. petit Ierusalem a Deo: *Corripe me Domine, veruntamen in iudicio,* (id est, moderate, cum modo et mensura, leniter et discrete) *et non in furore tuo,* (non ut adversarius et inimicus, verum ut pater, ait S. Hier.) *ne forte ad nihilum redigas me.* Hoc pollicetur Deus cap. 30. 11. et Ezech. 24. 14.

Secundo, argui in furore, et corripi in ira, explicant alii de alia vita, et melius. Non enim tam timebat David morbum et mortem, quam in Dei tribunali vindictam, cuius iam initia et umbram aliquam experiebatur. Ut enim ait Eliu filius Barachiel Buzites, id est, ex Buz filio Nachor fratris Abrahami ortum ducens, ut vult S. Hieronymus, Beda, et Philippus: vel, Buzites, id est, ex urbe Idumææ, ut ait S. Thomas, et S. Gregorius: vel, provin- II.

cia, ut Pinedo, Buz vocata: de cognatione Ram, hoc est, Abraham, ut censet S. Hieron. Beda, Philippus, Albertus Magnus, et Chald. qui clare vertit, *de cognatione Abraham*. Eliu, inquam, ait Iobi 35. 15. *Nunc non infert Deus furorem suum*. Sept. Non est visitans iram suam. Tigurina, non animadvertit iratus. Pagn. Paululum visitavit eum ira: *Nec ulciscitur scelus valde*. Sept. vertunt, non cognovit delictum vehementer. Arias, *et non cognovit in copia valde*. Pagn. non cognovit multitudinem peccatorum suorum: id est, quæ debet eius iustitia punire. David itaque non videtur timere pœnas huius vitæ, cum ait: Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Primo, igitur censet S. Bernard. serm. 69. in Cant. intelligi *furorem*, quo Deus Luciferum in cælo se Deo opponentem, et in ipsum erigentem arguit: *Iram* vero, qua hominem in paradiso corripuit. Secundo, S. Gregor. Alcuinus, Remigius, et Haymo, per *furorem* intelligunt æternam damnationem: per *iram* purgatorii pœnas. Tertio, *furore* censet comprehendi damnationis æternæ sententiam: *Ira* autem post diem furoris permanente, mortem æternam et infernum. *Ira*, inquit Cassiodorus, *longa indignatio est; furor, repentina mentis accensio.*

III. Et melius. Tertio, plenius et verius. David deprecatur iram et furorem Dei, tum in hoc sæculo, tum præcipue in æternitate, quam illi terrificam ostendebat morbus præsens, et peccata præterita. Ex morbo enim sibi inflicto iudicem Deum et vindicem sentiebat: cum itaque per se et proprie peccato pœna æterna debeatur, hanc timet David, non quidem præcise ob adulterium et homicidium admissum: audiverat enim a Nathan propheta: Transtulit quoque Dominus peccatum tuum: sed quod nesciret, an alia peccata occulta haberet, unde Ps. 18. 13. orat ab occultis et alienis mundari: item, ignorabat, utrum esset in virtute et gratia Dei usque ad finem perseveraturus.

17. Deum sæpe vocat Dominum David. Nota Primo, humilitatem et prudentiam Davidis, qui ut Dei benevolentiam sibi conciliet, seque ei subiectum ostendat, et ad omnia obsequi paratum, in quatuor primis versiculis quinquies eum Dominum vocat: q. d. ut ait S. Greg. Tu Domine, cuius me servum esse non obnego, cuius imperiis obtemperare desidero, cuius suave iugum ferre non recuso, ne arguas me, etc. Domini enim est servum olere, non negligere: delinquentem corrigere, non necare: fugientem requirere, non abdicare. S. Ambros. lib. 1. de fide, cap. 1. *Dominus*, ait, *nomen magnificentiæ, nomen est potestatis*. Deos olim dominos vocatos fuisse; et Deas dominas, ac præcipue matrem Deorum, tradit Brissonius lib. 1. de formulis: ad imperatores postea id nomen delapsum est, ut ait l. 3. pag. 351. Id sibi tribui vetuit Tiberius Imp. teste Svetonio: *Domini*, ait, *appellationem, ut maledictum et opprobrium semper exhorruit. Cum spectante eo ludos, pronunciatum esset a mimo, o Dominum æquum et bonum! et universi quasi de ipso dictum exultantes comprobassent, statim manu vultuque indecoras adulationes repressit, et insequenti die gravissimo corripuit edicto dominumque se posthac appellari, ne a liberis quidem, aut nepotibus suis, vel serio, vel ioco passus est: atque huiusmodi blanditias etiam inter ipsos prohibuit.*

18. Utile est a Deo corripi. Nota Secundo, non postulat David a Deo non argui et corripi: sed non argui in furore, et non corripi in ira. Nam cæteroquin bonum est a Deo argui, id est, verbis corripi, ut ad viam redeamus, et ab ea amplius non aberremus: bonum est etiam factis corripi, ut percepta pœna pro præteritis peccatis satisfaciamus, eaque magis detestemur et horreamus, Psal. 93. 12. *Beatus homo quem tu erudieris* (S. Hieron. vel auctor epist. ad amicum ægrotum, tom. 9. *emendaveris*. S. Cyrill. Alex. lib. 10. in Ioan. cap. 14. exponit de doctrina per castigationem divinam) *Domine: et de lege tua* (S. August. et vetus Psalt. ex lege tua) *docueris eum*. Eliu id cognoscens ait Iob. 33. 16. *Tunc aperit aures virorum, et erudiens eos instruit disciplina*; id est, correptione et castigatione. Unde Arias vertit, in vinculo suo obsignabit. Nom mosar, et vinculum, et disciplinam seu correptionem significat: eruditio

A enim severa, sive correptio erudiens est vinculum et frænum peccatoris, ne iterum labatur, et in officio contineatur. Caietanus vertit, in eruditione sua sigillabit. Tigurina apertius, disciplinam eorum velut impresso sigillo consignat. Hebr. *hatham*, significat obsignare, sigillare, sigillum imprimere. *Ut avertat hominem ab his quæ fecit, et liberet eum de superbia*. Hebr. ut abscindat ab homine superbiam. Castigatio Dei humiliat, ut videmus in Davide nostro, qui ægrotans se servum vocat, cum Dominum vocat Deum, et se infirmum fatetur. Origenes in cap. 1. Ezech. putat, diluvio mersos, et flammis Sodomæ crematos, atque Ægyptios in mari rubro mersos, corporali hoc supplicio ad mentem revocatos, salutem æternam esse consecutos: hoc de aliquibus verum censeo, non de omnibus. Quicquid sit de illis, bonum est a Deo, sed ut patre, non ut domino corripi et argui. S. Chrysolog. serm. 45. *Argue me*, ait, *sed non in ira: corripe me, sed non in furore. Argue me, ut pater, non ut iudex. Corripe me, non ut Dominus, sed ut parens. Argue me, non ut perdas, sed*
B *ut corripias. Corripe me, non ut interimas, sed ut emendes*. S. Greg. aperte, in furore argui, de alia vita explicat, et hoc timendum ostendit: optandum vero esse in hac vita flagellari, cum ait: Hic me potius argue: dum tempus est misericordiæ, corripe: dum dies salutis est, exerce. Quisquis in hac vita flagellis atteritur, in mansuetudine corripitur, quia correptionibus emendatur. In illo autem tremendo examine iniquus omnis in furore arguitur: quia pœnam interminabilem venia nulla comitatur. Hæc Gregorius.

Nota Tertio, quam horrendum sit in furore Dei argui, 19. Horrendum est a Deo argui in furore.
et in ira corripi, cum eius ira et furor sint ignis devorans. Hoc indicatur: Primo, voce Hebr. אף *aph*, quæ hic primo loco ponitur, quam et Arias *nasum* interpretatur. S. Chrysol. serm. 45. Psalt. Roman. et Ambrosian. sive Gallicanum, *iram*. Noster interpres, *furorem*. Deducitur ab אנף, *anaph*, irasci, flare naribus, sicut irati solent ob iræ flammas et incendium, quo succensi irati fu-
C mum efflant naribus. Itaque *aph*, significat: 1. Nasum vel narem, per quam flatus emittitur. 2. Ipsam emissionem flatus in ira. 3. Ipsam iram, idque metonymice ponendo causam pro effectu, quia ira velut ignis intus latens causat illum fumum et flatum ardentem, ut ignis Ætnæ aut Vesuvii occultus se foris prodit per fumum et scintillas. Secundo, vox Hebr. חמה *chema*, quæ secundo loco ponitur, adhuc apertius ignem illum iræ declarat. Nam derivatur a יחם, *iacham*, incaluit, excanduit, calore exarsit, ira efferbuit. Itaque *chema* est ira effervescens et ebulliens: q. d. ait Mercerus, ardorem, seu æstum, seu incandescentiam iræ. Noster interpres simpliciter reddit iram. Arias, excandescentiam. Ex his satis apparet, iram et furorem hic pro eodem sumi, et hoc vult S. August. Apparet 2. iram Dei esse ignem terrificum, et hoc iam ostendi fuse Psalm. 2. 5. *Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos*. Ubi vides, iram prius poni, deinde furorem, cum in Ps. nostro sit contrarium. Isa. v. 42. 25. simul utrumque iungitur: *Et effudit su-*
D *per eum* (super populum regni Israel, id est, decem tribuum, ut ait Cornel. duarum tribuum, id est, Ierusalem, ut Forerius,) *chema affo, indignationem furoris sui*, (Arias vertit, fervorem nasi. Pagnin. et melius, iram furoris) *et forte bellum*. Quam efficax sit ac timendus ignis ille iræ Dei, aperit, cum subdit: *Et combussit eum in circuitu, et non cognovit: et succendit eum et non intellexit*: Israel scilicet a Salmanasar everso, atque flammis vastato regno, et Samaria ipsa. Iuda per Nabuchodonosor, aut Titum incensa urbe Ierusalem ac templo, et aliis urbibus. De flamma autem et ardore iræ Dei in die iudicii agit idem Isa. cap. 30. 27. ut explicant S. Hieron. et Lyran. Sic autem loquitur: *Ecce nomen* (maiestas et potentia) *Domini venit de longinquo*, (post longum tempus) *ardens furor eius* (irati videntur ardere, fumante naso, et oculis scintillantibus, ac facie flammata) *et gravis ad portandum*, (in oratione Manassis apocrypha dicitur, insustentabilis est ira divinæ comminationis super peccatores) *labia eius repleta*

sunt indignatione, (ut pharetra telis ardentibus) *et lingua eius quasi ignis devorans*, (est gladius flammeus atque versatilis arcens peccatores a paradiso, Gen. 3. 24.) *spiritus eius* (halitus ab ore emissus) *velut torrens inundans*: (1. Ob copiam fumi ignei. 2. Ob celeritatem ac rapiditatem. 3. Ob impetum et vehementiam. 4. Ob stragem et eversionem omnium occurrentium) *neque ad medium colli*, (est catachresis) *ad perdendas gentes in nihilum*, Arias, ad agitandum. Pagn. ad elevandum. R. David et Vatabl. ad cribrandum gentes in cribro vanitatis: id est, ventilatione inutili, in qua nihil est frumenti, sed omnia sunt reiectamenta, pulvis, aut paleæ, quæ ad ventum avolant et pereunt. Vanitas agitat, turbat, inquietos facit, dissipat, et ad omne bonum inutiles facit. De illo igne iræ dixi aliqua Ps. 2. v. 13. *Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes qui confidunt in eo*. Ubi agit Propheta de die iudicii, quem S. Chrysost. ait lib. 2. de compunctione cordis, esse terribilem, ὡς κλίβανον καιόμενον, *ut clibanum ardentem*.

Ex his consequens est, sapienter Davidem suorum peccatorum sibi conscium petiisse: *Domine, ne in furore tuo arguas me*, etc. Quis enim fluvios illos igneos iræ Dei poterit sustinere, et quis in illis velut sicca stipula non consumatur? Malach. 3. 2. agens de illo die terribili, ut S. August. censet lib. 18. de civit. cap. 35. Lyran. Remigius et Hebræi: *Quis poterit cogitare* (longe minus ferre. Arias, quis sustinens? Pagn. quis ferre poterit? Septuag. *quis sustinebit?* Potius montes et colles sibi impositos ferre se posse impii sperabunt, quam iram Dei: unde illis obrui optabunt) *diem adventus eius?* Angeli testamenti, id est, Christi, qui legatus, internuncius, et conciliator est novi fœderis, quod Deus iniit cum hominibus: *Aut quis stabit ad videndum eum?* Quasi securus, et non timens ob peccata sua. Sept. quis stabit in visione eius? Chald. cum revelatus fuerit. Pagnin. cum apparuerit. *Ipse enim quasi ignis conflans*, (Tigurina, quasi ignis excoquens. S. Iustinus orat. ad Gentiles dicit: Platonem censuisse in ignea substantia esse Deum) *et quasi herba fullonum*. Arias reddit tanquam borith fullonum, id est, eorum qui purganda aut polienda vestimenta accipiunt. Pagn. tanquam sapo. Sept. melius, sicut herba lavantium. Nam ut ait S. Hieronym. Ierem. 2. 22. R. Salomon, R. Ionas, et Theodoret. borith est herba ad eluendas sordes et maculas pannorum. Arab. Alex. qui legerat *gophrith*, vertit, *quasi sulphur exardescet*. Pergit Malachias v. 3. *Et sedebit* (quasi discretor et iudex) *et emundans argentum, et purgabit filios Levi*, id est, Sacerdotes, et Levitas, qui leviorum criminum rei invenientur. Hic sensus est anagogicus; nam ad literam agit de primo Christi in terram adventu, ut docent S. Cyrillus, Theodoret. Rupertus, Ribera, et alii.

20. *Sancti diem iudicii timuerunt.* Vel sanctissimi viri eum iudicii diem timuerunt: de S. Hieron. alias dixi. S. Ephrem de seipso id testatur serm. de iudicio extremo, et compunctione: *Cor meum contremuit, et renes immutantur, dum cogito de actuum manifestatione, cogitationumque ac sermonum exacta discussione, quæ ibi fiet*. Tum vero Christi irati, et omnia collata dona exprobrantis orationem ponit: *Dicet ad nos ipse: Propter vos incarnatus sum*, etc. Si hæc in viridi ligno fiunt, in arido quid fiet? Si *columnæ cæli contremiscunt*, (id est Angeli, ut S. Th. et Philippus volunt. 2. Sancti, qui cælum, hoc est, Ecclesiam fulciunt) *et pavent ad nutum eius*: Iob. 26. 11. sceleratus quanto tremore quatietur. Vide dicta Ps. 1. 5. *Ideo non resurgent*, (Hebr. non stabunt, non consistent) *impii in iudicio, neque peccatores in concilio*, (S. Hieron. in congregatione) *iustorum*. In eorum aspectu confundentur, quod se peccatorum confusione, ut veste indutos conspecturi sint. David de suis adversariis dicit Ps. 108. 29. *Induantur*, (Hebr. *induent se*. Ex te enim perditio tua) *qui detrahunt mihi, pudore: et operiantur sicut diploide* (Hebr. operiuntur tanquam מְעִיל *meil*, pallio, ut vertit Arias: duplici pallio, ut Apollinaris: chlamyde duplicata, ut Euthym. et Nicephor. veste suffulta, ut alii) *confusione sua*. Est prophetia, non maledictio, aut imprecatio. S. Gregor. generatim de sceleratis ait lib. 8. Mor. cap. 32. Iustorum hostes in extremo examine confusio induit: quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos mentis aspexerint, suus eos undique reatus vestit. Ita ipse. S. Gregor. Naz. orat. in plagam grandinis, ait, peccata ipsis fore πικροὺς κατηγόρους, acerbos accusatores. S. Greg. Nyss. in Ps. In conscientia sua, inquit, peccator, σπαράσσεται, agitatur et convellitur, atque terrore angoreque constringitur: in iudicio scilicet, de quo agit. Tremorem illum tempore tentationis considerandum esse, docet S. Basil. Conc. 14. Quando, ait, tibi peccandi libido incessit, veniat, quæso, in mentem φρικτὸν καὶ ἀνύποιστον, horrendum atque intolerandum Christi iudicium, ubi celso sublimique in solio ille quidem iudex præsidet: creatura vero ad gloriosum illius adventum tremebunda omnis adstat. Conversionem Bogoris regis Bulgarorum visa iudicii extremi pictura alias retuli.

ARTICULUS II.

Peccatum est animæ morbus periculosissimus, medicus est Christus, eam sanans.

FINE postulato, ut scilicet in extremo iudicio ad ignem æternum non condemnetur, petit David media sibi concedi ad illum finem obtinendum. Tria autem assignat. Primo, ut eripiatur ab infirmitate per Deum Patrem misericordem. Secundo, ut sanetur per Deum medicum potentissimum. Tertio, ab animæ tumultu eximatur per Deum salvatorem optimum.

Vers. 3. 21. *Misericordia Dei imploranda.* Ac Primo, petit misericordiam paternam David, v. 3. MISERERE MEI, (Hebr. חָנֵּנִי, *chonneni*, da gratiam mihi) DOMINE, QUONIAM INFIRMUS SUM. Hinc S. August. probat necessitatem gratiæ, epist. 106. quod etiam Græca vox ἀσθενής, id est, sine robore, melius adhuc ostendit. Vere ait Christus Ioan. 15. 5. *Sine me nihil potestis facere*. Palmes debet a vite sustentari, ei uniri, et ab illa succum trahere, si vult fructificare: ita nos a Christo.

De qua infirmitate est sermo? Quæres, de qua infirmitate loquatur David? Primo, de infirmitate et morbo corporis explicant Innocentius III. Theodorus Antiochenus, Lyran. Caiet. et favet vox Heb. אֻמְלַל, *umlal*, debilis, infirmus, exhaustus viribus, enervatus, succisus, quæ de corporis infirmitate proprie dicuntur. Secundo, S. Aug. hic et epist. 106. interpretatur de infirmitate mentis, idem sentit Bellarm. et alii. Tertio, plenius et commodius, David de utroque morbo ac debilitate loquitur. Nam *umlal* ad utrumque applicari potest, et occasione morbi sui mentem elevans considerabat animi sui lapsum, et ex lapsu ortam debilitatem, infirmitatem, et enervationem. Variæ enim sunt hominis infirmitates. Prima, naturæ, Gen. 3. 19. *Pulvis* (Sept. terra: sed *ophor* proprie significat pulverem) *es, et in pulverem reverteris*. Hominem vocat Aristoteles, corruptionis speculum, temporis spolium. Seneca vero, imbecillum corpus et fragile, nudum, inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum. Secunda, est infirmitas culpæ, Rum. 5. 6. *Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est*. Ibi infirmos Paulus vocat peccatores. Nam ob peccati morbum infirmantur, et fiunt impotentes ad bona opera facienda suis viribus, et ad consequendam salutem, ut ait Theodorus. Tertia, est infirmitas pœnæ, Iob. 6. 4. *Sagittæ Domini in me sunt*, (Sept. in corpore meo sunt) *quarum indignatio* (Hebr. חֵמָה, *chema*, venenum, ut Arias, Pagn. Vatabl. vertunt. 2. Fervor, ut Tigurina. 3. Furor, ut Sept. 4. Iram recte verteris: est enim eadem vox in v. 1. psalmi nostri, ubi Noster reddit, neque in ira tua corripias me) *ebibit spiritum meum*, id est: 1. Vitalem facultatem, q. d. vulnera mea sunt mortifera, ut explicat Vatabl. 2. *Spiritum*, id est, respirationem, ut sensus sit, vix possum respirare. 3. *Spiritum*, id est, robur ac vires. q. d. ita ut infirmus prorsus remaneam, et maxime loco nostro conveniet. 4. *Spiritum*, id est, mentem ac iudicium, et internas vires. 5. Denique *spiritum*, id est, sanguinem, ut reddunt Sept. Per sagittas autem Domini intelligit: 1.

Digitized by Google

Ægritudines ac dolores S. Thomas. 2. Ulcera corporis ac vermes, Philippus. 3. Generalius Olympiodorus et Polychronius pœnas divinitus inflictas. Quorto, est infirmitas perversi habitus, Ps. 30. 11. *Infirmata est in paupertate* (S. Hieron. In iniquitate. Symm. ἐν κακώσει) *virtus mea*, (Sept. ἰσχύς μου, robur meum) *et ossa mea* (habitus boni, et bona indoles, atque inclinatio ad virtutem) *conturbata sunt.* S. Hier. contabuerunt. Pagn. computruerunt. Arias, corrosa sunt. Aquila, αὐχμώδη, squaluerunt. Symmach. εὐρωτίασαν, putruerunt. Quinto, est infirmitas tentationis, et afflictionis, 2. Cor. 12. 9. *Virtus* (Gr. δύναμίς μου, robur meum) *in infirmitate* (in tentatione et stimulo carnis, de quo mox egerat) *perficitur:* Primo, quia tentatio cautiores et exercitatione fortiores facit. Secundo, quia fortitudo nostra est infirmitatis in veritate cognitio, et in humilitate confessio, ut dicunt S. August. lib. de gratia Christi cap. 12. et S. Anselmus. Tertio, quia ubi abundat tentatio, superabundat et gratia: non patitur enim Deus nos tentari supra id quod possumus. Unde addit: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis,* (in doloribus et afflictionibus) *ut inhabitet in me virtus* (δύναμις, id est, fortitudo) *Christi,* (ut dux in arce obsessa) *propter quod placeo mihi in infirmitatibus*, id est, *in contumeliis, in necessitatibus*, (*in fame, frigore, nuditate, etc.*) *in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor* (affligor, et per afflictiones debilitor) *tunc potens sum*, id est, per gratiam Dei fio robustior ad exercendas virtutes, ut explicat S. Chrysostomus ad facienda miracula, ut Oecumenius.

22. Miseria nostra est obiectum Dei misericordiæ. Nota, motivum misericordi Deo obiicit David miseriam suam: est enim obiectum misericordiæ: *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.* Deum nostra miseria moveri ad miserendum, docet Ps. 102. 13. *Quomodo miseretur pater* (Deus patri se comparat, Malach. 3. 17. imo matri, quæ non potest oblivisci infantis uteri sui, Isai. 49. 15.) *filiorum suorum, misertus est timentibus se.* Rationem dat v. 14. *Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum.* S. Hieron. plasmationem nostram. Chald. concupiscentiam pravam, quæ in errorem abripit nos: vel, ut est apud Nebiensem, fomitem pravum, qui peccatum suggerit. Hebr. יֵצֶר ietser, significat, ut docet R. David in libro radicum, cogitationem et desiderium cordis humani, sic vocatum, quod multa formet atque effingat in corde: q. d. ait Mercerus, fictionem aut figmentum a *iatsar* formavit, cogitavit, finxit. Possis naturam aut propensionem dicere. Hebræi vocant peccatum originale *ietserra*, id est, figmentum malum, seu depravatam propensionem, inclinationem ad malum: sed sic melius appellaretur fomes relictus a peccato originali, de quo movente Dei misericordiam et compassionem habes Gen. 8. 21. ubi post diluvium Noemo sacrificanti Deus ait: *Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines*, (mittendo diluvium propter peccata hominum) *sensus enim et cogitatio* (יֵצֶר, *ietser*, id est, figmentum: hoc est, intentio et machinatio, ut ait R. David. 2. Figulino et officina, ut Cornelius) *cordis humani, in malum prona sunt.* (Sept. incumbunt in mala) *ab adolescentia sua.* David Ps. 102. mox citato addit: *Recordatus est, quoniam pulvis sumus.* In Psalt. Æthiopico, Arabico, et aliis Latinis, atque apud S. August. S. Prosp. S. Hier. S. Isidor. S. Greg. habetur, *memento quoniam*, etc. q. d. vel hæc sola cogitatio te flectet ad misericordiam. Sic dicebat Iob. cap. 10. 9. *Memento quæso, quod sicut lutum* (Hebr. חֹמֶר *chomer*, lutum, cæmentum. Sept. lutum figuli) *feceris me.* Pulvis enim, ex quo fuit Adami corpus formatum, fuit aqua mixtus, ut partes velut statuæ inter se coalescerent ac firmarentur, et tota massa pedibus insisteret, sicque ante spirationem animæ erat lutum ac limus terræ. Eliphaz quoque Themanites, id est, rex Themanorum, amicus Iobi, ait cap. 4. 18. *Ecce qui serviunt ei, non sunt stabiles, et in Angelis suis reperit pravitatem.* (Symmachus, vanitatem.) *Quanto magis hi qui habitant domos luteas,* (corpus sordidum et ignobile, quod Sap. 9. 15. vocatur terrena inhabitatio) *qui terrenum habent fundamentum.* (id est, pulverem levissimum, et tenuissimum, cui innitantur, ut statua aurea Nabuchodonosor pedibus luteis) *consumentur velut a tinea.* Non requiritur leo, vel ursus, aut aliquod robustum animal, ad interimendos et corrumpendos homines, sola tinea et vermes sufficiunt.

Hanc hominis infirmitatem, aliasque egregie exponit oculis S. Chrysol. in Ps. 45. *Quid infirmius homine*, ait, *quem sensus fallit, ignorantia decipit, circumvenit iudicium, pompa lædit, tempus deserit, mutat ætas, hebetat infantia, iuventus præcipitat, senectus frangit? Huic ergo Deum irasci in ira, indignari in furore non est Creatoris pii, qui novit figmentum nostrum, et recordatur quia pulvis sumus.*

Moraliter nota Primo, peccata sunt causa morborum. 23. Peccata sunt morborum causa.
Primo, Deo illos infligente, ut patet hic in Davide ob adulterium et homicidium. 2. In Ægyptiis, et eorum magis, Exod. 9. 10. *Facta sunt ulcera vesicarum turgentium* (Arias et Pagn. ulcus inflationem germinans, hoc est, ulcera ardore et sanie turgida et tumentia) *in hominibus et iumentis.* 3. In Hebræis profectis de monte Hor, per viam quæ ducebat ad mare rubrum, ut circumirent terram Edom, id est, Idumæam. Tædere enim cœpit populum itineris ac laboris, locutusque est contra Deum et Mosen, *quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes*, id est, qui morsu suo tantum calorem immitterent, ut ab illis morsi viderentur sibi comburi, Num. 21. 6. Vatablus vocem Hebr. Seraphim vertit, urentes. Plinius vocat Presteres lib. 20. cap. 20. et alibi. 4. Morbum immittit Deus in Philisthæos, qui arcam posuerant in templo Dagon, et eam per urbes suas circumducebant, 1. Reg. 5. 9. *Illis autem circumducentibus eam* (arcam) *fiebat manus Domini per singulas civitates interfectionis magnæ nimis: et percutiebat viros uniuscuiusque urbis a parvo usque ad maiorem, et computrescebant prominentes extales eorum*, id est, exta seu viscera eorum putrefacta per anum eorum cum summo dolore et cruciatu defluebant: sicut accidit Ario, cum esset Constantinopoli ad hæresim suam in Constantini aula et imperio stabiliendam. Secundo, peccatum est etiam naturalis et physica causa morborum. Seneca hoc declarat epist. 95. ad Lucilium, ubi sic loquitur: *Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paulatim, deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem: nec est mirum, tunc illam minus negotii habuisse, firmis adhuc solidisque corporibus, et facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, et inventæ sunt mille conditurræ, quibus aviditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, et nervorum vino madentium tremor, et miserabilior ex cruditatibus, quam ex fame macies: inde incerti labantium pedes, et semper qualis in ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admissus distentusque venter, et decolor vultus, tabesque in se putrescentium, et retorti digiti articulis obrigescentibus, nervorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? Quid oculorum auriumque tormenta, et cerebri æstuantis verminationes, et omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia prætereo febrium genera, aliarum impetu sævientium; aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore et multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ?* Hæc Seneca.

Secundo, moraliter nota: Peccatum ipsum est morbus. 24. Peccatum est morbus gravissimus.
Et de illo loquitur etiam David, cum ait: *Miserere mei, quoniam infirmus sum.* S. Bernard. serm. 6. de adventu: *Peccatum*, ait, *est morbus animæ, et corruptio mentis.* Nam sicut in corpore sublata debita humorum proportione, morbus est; ita in mente commotionum atque affectionum debita symmetria impedita, ægritudo contrahitur. Seneca epist. 85. Vitia mentis humanæ inveterata et dura morbos ait vocari, ut avaritiam, crudelitatem, impotentiam, impietatem, atque initiis remedio esse adhibenda. Nam ista quantumvis exigua sint, in malus excedunt, nunquam perniciosa servant modum. Quamvis levia initio morborum serpunt, et ægra corpora minima interdum mergit accessio.

Digitized by Google

Peccator est insanus. Hinc recte infertur, peccatores non esse sanos, et consequenter esse insanos. Tullius lib. 3. Tuscul. quæst. *Nomen insaniæ*, ait, *significat mentis ægrotationem et morbum, id est insanitatem, et ægritudinem animi, quam appellarunt insaniam. Omnes autem perturbationes animi morbos Philosophi appellant, negantque stultum quemquam his morbis vacare: qui autem in morbo sunt, sani non sunt, et omnium insipientium animi in morbo sunt, omnes insipientes igitur insaniunt. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadam, constantiaque censebant. His rebus mentem vacuam appellarunt insaniam: propterea quod in perturbata anima sicut in corpore, sanitas esse non possit.* David noster post peccatum admissum in numeratione populi, pœnitens ait, 2. Reg. 24. 10. *Stulte egi nimis.* Et Theodoretus dicit in Ps. nostrum, tunc non esse timendum a passianibus, quamdiu ratio sana erit. Si ratio, inquit, in nobis non ægrotabit, perturbationes nequaquam tumultuabuntur. ερρωμενς γαρ ηνιοχȣ: Quaniam si auriga validus fuerit, et eqnos scienter flexerit, et moderatus fuerit, insultus non habebunt locum.

25. Morbus ob peccatum est in tota anima. 1. In visu spirituali. Marbus mentis potest esse in omnibus sensibus spiritualibus. Primo quidem, in visu est mentis cæcitas. Isaiæ 42. 16. *Quis cæcus, nisi servus meus?* (Populus Iudaicus et Christianus) *et surdus, nisi ad quem nuncios meos misi? Quis cæcus, nisi qui venundatus est?* (Primo, qui se tradidit et vendidit diabola et peccato. 2. Et melius, qui Christo venditus est pretio sanguinis persoluto. 1. Cor. 6. 20. Empti estis pretio magno) *et quis cæcus, nisi servus Domini?* Tullius 3. Tuscul. Acute, inquit, animi affectionem lumine mentis carentem, nominaverunt amentiam, eandemque dementiam. Ex quo intelligendum est eos, qui hæc rebus nomina posuerunt, sensisse hoc idem, quod a Socrate acceptum Stoici retinuerunt, omnes insipientes esse non sanos. Qui enim animus est in aliquo morbo, non magis est sanus, quam id corpus quod in morbo est: ita fit, ut sapientia sit sanitas animi. Insipientia autem quasi insanitas quædam, quæ est insania, eademque dementia. Ita ipse, atque infra subdit, *furorem esse rati sunt mentis ad omnia cæcitatem.* Cæcitas animi cælestia non videntis, neque æstimantis, figuratur in Sodomitis aditum ad Angelos in domo Loth manentes non reperientibus, Genes. 19. 11. et in Syris non cernentibus Eliseum, qui significat Dei salutem, 4 Reg. 6. 18. et in urbem hostium intrantibus, ubi occidi facile potuissent, v. 20. et sequ. Peccatares ad divina cæci, ad terrena lynces sunt, eaque semper præ oculis habent ac mirantur. Hoc S. Chrysost. deplorat hom. 9. ad Hebræos: *Quid sunt*, ait, *humanæ res? Cinis et pulvis, tanquam pulvis ante faciem venti. Fumus, et umbra, et folium quod circumfertur, et flos, et somnium, et fabula, ventus et aer mollis temere diffluens, penna non consistens, fluentum prætercurrens, et quæ sunt quam hæc magis nihili? Qui huiusmodi res sitiunt, nonne cæci sunt?* Non modo cæcus, sed etiam lippus ad Deum non accedit: apud Hebræos erat irregularis, et ab altari arcebatur. Levit. 21. 20. *Nec accedet ad ministerium eius* (Dei) *si gibbus, si lippus*, (Hebr. דק dak, minutus, ut vertit Arias: 2. Pelliculam habens, ut R. David. 3. Qui tenerioribus est oculis, atque attenuatis, ut alii. Rad. דקק dukak, attenuare. 4. Lippus, id est qui est oculis lacrymantibus, putri inde humore defluente) *si albuginem* (maculam) *habens in oculo.* Hebr. תבלל *theballul*, significat maculam sive albuginem in oculo: et sic vocatur: Primo, quod, ut ait Pagninus, sit mista cum nigro pupillæ: Secunda, ut dicit R. David, quod confundat ac perturbet aspectum nigredinis pupillæ. Rad. *balal*, miscere, confundere: Tertio, ut docet Mercerus, aliqui lusciositatem interpretantur, vernacule, *une maille dans l'œil*, ex qua fiat ut confusi sint oculi, non uniformes. Iudæi quoque ad rem nostram apte, eum qui alienata et confusa sit mente, vocant *mebulbal*, q. d. confusum. Etenim a *balal* formant verbum quadratum, id est, quatuor literarum, *bilbal*, confundere. Isychius lib. 6. in Levitic. cap. 21. tropologice interpretans, ait: *Qui oculos læsos et infirmum visum habent, dicimus esse eos, qui habent Dei scientiam, sed corruptam, quales sunt quidam qui inflantur.* Et postea: *Quemadmodum suffusio visum pupillæ tegit: sic arrogantia et elatio circumfusa animæ, obscuram scientiam facit.* Albuginem vero ait esse in vita et conversationis pravitate: quia omnibus oculis aperte hæc inest passia: sicut et vitæ pravitas latere nan potest. Hæc ad hæreticos et sciolos præsertim transfer.

Secundo, in auditu spirituali est surditas per inobedientiam et obstinatianem. Ps. 57. 5. *Furor illis secundum similitudinem serpentis*, (Chald. secundum interius venenum) *sicut aspidis* (S. Hieron. reguli) *surdæ, et obturantis aures suas.* Vide ibi dicta, quomoda audiet qui iam surdus est ob multos malos habitus, et adhuc suas aures abturat per actus impios, quibus reiicit a se inspiratianes atque externos monitores? *Quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefici incantantis sapienter.* S. Hier. nec incantatoris incantatiaacs callidas. Clarius, nec medicamenta medicata a sapiente. Apollinaris appellat, φαρμακοις αλκαρ, medicatum remedium. Hac aperte dixit Zacharias cap. 8. 11. *Noluerunt attendere, et averterunt scapulam recedentem.* (Tigurina, obverterunt humerum rebellem. Sept. dederuat dorsum contemnens. Sic servi protervi et inobedientes faciem ab heris avertunt, et contempto præcepto abeunt) *Et aures suas aggravaverunt*, (velut iniecto plumbo abstinationis: Tigurina, aures suas hebetarunt) *ne audirent*: tantum abest, ut exequi velint mandata. Zacharias Chrysopolitanus Episcopus lib. 2. cap. 109. Surdus inquit, apud Deum dicitur, qui nan audit quæ Dei sunt, sed quæ diaboli: et S. August. lib. 1. qu. Evang. q. 19. Surdi, ait, qui non obtemperant, etiamsi intelligant. 26. II. In auditu.

Tertio, in gustu spirituali est pravitas, cum suavitas cælestis et amaritudo terrena non percipiuntur, sed contrarium potius iudicatur. Isaiæ 5. 20. *Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum.* (Aquila vertit: *Væ qui dicunt malo, bonus es, et bono, malus es.* Vide S. Maximum serm. de malis, ubi vituperat adulatores, qui laudant vitiosos: sed melius malum pro malitia et bonum pro bonitate sumes. Vide S. Gregor. hom. 8. in Ps. 100. ubi reprehendit eos qui nomina vitiorum dant virtutibus, et contra) *ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum.* Aquas mundi fuge, ut aquas Mara. Exod. 15. 23. et aquas Iericho, id est lunetici, 4. Reg. 2. 19. Salomon agens de meretrice Prov. 5. 4. ait: *Novissima illius amara quasi absynthium.* (Hebr. לענה *laana*, amarituda, toxicum, venenum, absinthium) *et acuta quasi gladius biceps*, q. d. cor dolore transverberant statim post peccatum admissum: experto illi crede, tanti pœnitere non emas. Salaman id sciebat propria edoctus experientia. 27. III. In gustu.

Quarto, in odoratu spirituali est morbus, cum odores cælestes nan bene percipiuntur, et terrestres nimis placent. Levit. 21. 18. *Nec accedet ad ministerium eius* (Dei) *si cæcus fuerit, si claudus, si parvo, vel grandi, vel torto naso*, id est si vel simus sit, vel nimis aquilino naso. Heb. חרם *charum* significat simum, id est eum qui pressis est naribus et parvo naso, q. d. excisum, succisum: vel, ut ait Mercerus, anathematizatum naso. Rad. *charam*, excidere, succidere, anathematizare, devovere, a communi usu tollere, corrumpere. Tropol. parvo naso est, qui magna non percipit ac divina. Vox vero שרוע *sarua*, quam Noster vertit, *grandi vel torto naso*, id est, in terram inflexo, proprie significat *excrescentem*, ut vertit Arias. 2. Monstrosum, ut Pagnin. Radix, *sara*, excrescere, superfluere, redundare. Monstrum est, hominem facie ad cælum elevatum, ut cælestia videat, audiat, gustet, odoretur, et currat in odorem unguentorum cum Sponsa et adolescentulis eius, Cant. 1. 3. nasum ad terram incurvare ac protendere, ut lutum ac fimum cum scarabæis, qui inter bonos odores moriuntur, et in fæce exultant, sentiat et sibi attrahat, in eoque demoretur. Ezech. 8. 17. Deus ait de Iudæis idola colentibus: *Replentes terram iniquitate conversi sunt ad irritandum me, et ecce applicant ramum ad nares suas.* Illum osculantes atque odorantes, 28. IV. In odoratu.

Digitized by Google

in signum quod Solem adorarent, eique gratias agerent, ut auctori boni odoris lauri, cuius ramum ut arboris ei dicatæ gestabant et venerabantur. Hebr. זמורה *zemora*. 1. Significat ramum, palmitem præcisum. Rad. זמר *zamar*, præcidere, amputare. 2. Commode ponitur ibi pro ramo qui tenebatur, et ad nares applicabatur in adoratione Solis et eius laudibus. Nam *ramar* in coniugatione Piel, significat cantare, psallere, psallendo celebrare. 3. Ad rem nostram apte *zemora* significat *fœtorem*, ut vertit R. David et R. Salomon; est autem contra naturam bona Dei odore spreto quærere fœtorem idolorum, id est terrenorum, quæ ut idola adorantur. Syr. reddit: Ipsi vim inferunt in naribus suis, id est, naribus suis. Est enim Beth contractus. Nec mirum est, si id a multis fiat, quia naso ægrotant. Isychius lib. 6. in Lev. cap. 21. Naso, ait, proprium est odorari. Hoc ergo sano, bene quis odoratur: terebrato autem vel truncato, non bene quis odoratur: quales sunt quidam quibus mala placent, propter hoc quia malum habent cogitationum odoratum.

29. V. In tactu. Quinto denique, in tactu spirituali est morbus varius. Primo, in corde, quod nihil sentit. Zachar. 7. 12. *Cor suum posuerunt ut adamantem*, (Chald. addit, durum) *ne audirent legem, et facta est indignatio magna a Domino*, ἀδάμας; dicitur quasi indomabilis, quia aliqui adamantes conteri non possunt. Iisdem Iudæis ait Deus Isaiæ 48. 4. *Sciri quia durus es tu* (populus) *et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea*: itaque ictus Dei ad ianuam pulsantis non percipit. Secundo, in variis corporis partibus particulares morbi sunt vel deformitates: unde ab altari Iudæorum, ut habetur Levit. 21. 18. removebatur claudus: ubi Isychius, Claudus, ait, est viam Dei corrumpens, qui ex parte divina mandata et legem subvertit, de quo in Ps. 17. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveteraverunt et claudicaverunt a semitis suis. Quemadmodum enim claudi pes unus sanus esse videtur, alter autem claudicat: sic et huius unum quippiam interim sanum esse videtur, gloriatur enim se servire Deo: aliud autem infirmum est, dum corrumpit prævaricatione legem mandatorum, quæ transgreditur intentionem. Ita ipse. Brevius S. August. lib. 1. Evang. qu. 19. *Claudi sunt, qui præcepta non implent*. 2. Reiiciebatur ab altari, qui fracto erat pede vel manu, v. 19. Manu contrita est is qui eam ad egenos extendere non potest, contrito pede est superbus: ideo orat David Ps. 35. Non veniat mihi pes superbiæ. Ita Isych. Aut potius fracto pede, est segnis ac piger in rebus divinis. 3. Gibbus sive gibbosus reiiciebatur ab altari. Gibbus est grave ferens pondus peccatorum, quasi onus Babylonis et talentum plumbi, quod portatur in terram Sennaar: et illud non considerans, quia post tergum suum reiicit, horrens eius aspectum atque in tempus futurum pœnitentiam differens. 4. Reiiciebatur etiam, qui iugem scabiem habebat aut impetiginem in cute, v. 20. Est autem impetigo fœdatio cutis serpens cum pruritu: alii putant esse scabiem siccam, asperam et prominentem: alii morbum similem scabiei squamosum corpusque deturpantem: Vernacule vocamus feu volage, galle, gratelle. Celsus lib. 5. eius species quatuor assignat. Serenus id nomen deducit ab impetu, quod celeriter vicinas partes petat; unde a Lucilio vocatur petigo, et olim dicebatur impetrix, ut Festus ait. Laborat impetigine detractor; quia facile in omnes insilit et morbum suum audientibus affricat: laborat iugi scabie, quia pene semper detrahit et vix sanari potest, nec valet pruritum loquendi et scalpendi superare. Tertio, in toto corpore est febris ardens, quæ medici eget misericordia. Deut. 28. 22. ait Moses populo Israel: *Percutiat* (Hebr. percutiet: est enim prophetia) *te Dominus egestate, febri et frigore, ardore et æstu*. De socru S. Petri dicitur Luc. 4. 38. *Tenebatur magnis febribus*. Christus eam sanavit. Febris est æstus concupiscentiæ. Beda in cap. 8. Matthæi. Unaquæque, ait, anima quæ carnis concupiscentiis militat, quasi febribus æstuat, sed ad tactum divinæ misericordiæ convalescens, per continentiæ fræna lasciviam carnis constringit, ut ipsis membris, quibus servierat immunditiæ ad iniquitatem, serviat iustitiæ in vitam æternam. Mitto cæteros morbos, quos esse plurimos docet Plutarchus tract. quod animi quam corporis afflictiones sint peiores, et apologum affert vulpis cum panthera litigantis, et plures animi sui variegationes quam sint in pantheræ corpore, esse iactantis: tum ait homini Plutarch. *Si teipsum intus aperias*, πολυπαθές κακῶν ταμιεῖον εὑρήσεις καὶ θησαύρισμα, *varium aliquod et multis affectum modis penu malorum invenies: atque, ut ait Democritus, thesaurum: non extrinsecus affluentium, sed insitos et indigenas fontes habentium, quos pravitas aperit, copiose largiterque varias fundens affectiones.*

Nota Tertio, moraliter, recte Davidem ad animi sui morbos respectantem dicere: *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum*. Maxima enim miseria eget maxima misericordia. Morbi autem animi sunt longe maior et periculosior miseria quam morbi corporis. Primo, quia hi vitam temporariam et ærumnosam tollunt, et brevem mortem afferunt: illi vero tollunt vitam æternam et mortem æternam inducunt. Secundo, quia morbi corporis facilius cognoscuntur, per motum arteriæ, cutis inflammationem et carnis, sanguinis corruptionem, aliaque. Animi autem morbus nullo sensu percipitur, et ab animo ipso ægrotante vix sentitur. Plutarch. loco cit. Ratio sana, inquit, corporis morbos sentit: de animi morbis συννοσοῦν *simul laborans* ferre iudicium non potest. Proinde inter morbos animi, primus maximusque est censendus dementia, quæ facit ut multis pravitas insanabilis per totam vitam inhæreat atque commoriatur: ἀρχὴ γὰρ ἀπαλλαγῆς νόσου μὲν αἴσθησις; *Principium enim profligandi morbi est sensus eius*, qui male affectum ducit ad usum eius quod opitulatur. Ita ipse. Eandem rationem attulerat Tull. 3. Tuscul. Tertio, pro morbo corporis sanando diligentius laboratur. Unica Magdalena reperitur ad Christum venisse pro sananda mente, cum plurimi accederent ad sananda corpora sua et suorum. Maria soror Mosis laborabat lepra mentis, murmurans contra Mosem et illi detrahens, nec Aaron curabat nec ipsa: statim vero ut tacta est lepra corporis, orat Aaron pro ipsa. Num. 12. 12. Sic Ezechias pro suo morbo. Isaiæ 38. David pro morbo populi, 2 Reg. 24. 17. et Moses pro percussis a serpentibus ignitis in deserto ob murmurationem, Num. 21. 7. Quarto, morbus animæ est perniciosior morbo corporis: quia corpus tantum afficitur male, animus et afficitur male et afficit. Quinto denique, pene omnes animi morbi pestilentes sunt. Ps. 1. 1. beatus prædicatur *qui in cathedra pestilentiæ non sedit*, id est in peccato. Vide ibi dicta. Varro lib. 3. de vita populi Romani, peccatum vocat gangrænam. Demosthenes oratione de falsa legatione, νόσημα ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα; Morbus, inquit, Græciam invasit, et is quidem difficilis. Neque ibi stetit, sed Arcadiam invadens ibi omnia sursum deque evertit. ἄνω καὶ κάτω; huc illuc in orbem incedens progressus est hic morbus. Sic ipse. Et quidem patet Chaldæorum vitia seu animi morbos ad Persas transiisse, post captam a Cyro Babylonem: a Persis transiisse ad Græcos, post victum ab Alexandro Darium: a Græcis ad Romanos superato Antiocho in Asia per L. Scipionem Africani fratrem, et Perseo rege Macedoniæ per Paulum Æmilium, atque Cleopatra regina Ægypti extincta post pugnam Actiacam. A Romanis deinde fluxisse in totum Occidentem; qua de re vide Salvianum in libris de providentia. Hinc ruina regnorum per Alanos, Gipedes, Vandalos, Gothos, Longobardos, aliosque barbaros est exorta. Prov. 29. 8. *Homines pestilentes dissipant* (Symm. incenderunt, Vatablus, illaqueant. Alii fluctuare faciunt) *civitatem*, in rebus terrenis, sed maxime in spiritualibus.

30. Morbi mentis sunt graviores morbis corporis. 1. 2. 3. 4. 5. Vitia ab una natione ad aliam transivere.

Vers. 3. 2. Pars. Morbo cognito et declarato, opem Medici David implorat. Vers. 3. SANA ME DOMINE: QUONIAM CONTURBATA SUNT OSSA MEA. Quæres, quænam ossa intelligat? Respondeo, cum infirmitatem versu superiori intellexerimus tum corporis, tum animi, hic etiam ossa utriusque esse intelligenda.

31. Primo, itaque, ossa corporis accipe: sive sumas illa proprie et stricte: sive synecdochice, cum Iansenio et R. David, pro reliquis membris; sive proverbialem dicas ex-

se sententiam: q. d. *coaturbato sunt ossa mea*, id est magno dolore urgeor, qui tantus est ut intimas medullas pervadat. Ossa quidem non sentiunt nec dolent, sed est dolor maximus in membranis ot aliis partibus prope ossa, et vocatur οστεοπονος, q. d. ossium dolor et labor, ut Galenus docet lib. 3. de sanitate tuenda, cap. 5. et 2. de locis affectis cop. 7. Ossium porro sive membrorum hanc conturbationem Trevetus ioterpretatur de lassitudine in fugiendo et vigilando, et propter redundantiam doloris in corpus ex tædio mentis, qua ratione evadat, quo pacto se gerat in tanta persecutiooe: et quidem quam in eum vel Saul, vel Absalon, vel quilibet alius excitaverot. Sed melius de morbo explica, in quo sæpe dolor est in extremitatibus et iuncturis ossium ot membranis adiunctis.

32. *Ossa mentis sunt: 1. Cogitationes.* Secundo, de ossibus mentis etiam sermo est. *Conturbata sunt*. Syr. tremefacta sunt. Chald. obstupuerunt. Alii territa suot. Quæres, quænam sint ossa mentis? Primo, Theodoretus ossa mentis ait esse eius cogitationes seu ratiocinationes. Quia, inquit, ossa densiorem habent naturam, et ipso corpus ferunt, tropice cogitationes per quas homo dirigitor, ossa nuncupavit. Idem sentit S. Gre-
2. Virtutes. gor. Nyss. tract. In psalm. cap. ult. Secundo, et melius, Hesychius ossa mentis censet poni pro virtutibus, quæ ad intellectualem virtutem evehunt. Et S. Greg. pro omnibus virtutibus. *Charitas, ait, confunditur, humilitas impingitur, fortitudo deiicitur, castitas impugnatur. Per ossa virtutes accipimus, per quas nimirum aaimom sustentamus. Sicut enim in ossibus est fortitudo corporum, ita in virtutibus robur invenitur animarum. Et plane debilis omnis comprehenditur anima, nisi quæ fuerit virtutum fortitudine*
3. Et melius, ipsæ potentiæ. *falto.* Tertio, malim intelligere de ipsis animæ facoltatibus: nempe intellectu, voluntate, et memoria: hæc enim et animam sustentant, et proprie conturbantur, et terrentur, atque obstupescunt in peccatore. Intellectus quidem, variis cogitotionibus pœnæ præsentis et futuræ, Dei irati, famæ perditæ, difficoltatis maioris io exercitio virtutum et aliis huiusmodi. Voluntas vero, ob bellum maius dæmoois atque passionum, et timores varios sibi obiectos. Memorio denique agitator peccoti recordatione et amissionis status præcedeotis, in quo virtutibus florebat. S. Chrysol. serm. 45. *Turbaotur ossa*, fratres, *peccatorum pondere*, metu mortis, terrore iudicii.

33. *Ossa mentis, ob peccatum I. Exarescunt.* Nota, mentis ossa, id est facultates seu vires: Primo, per orationis, ut vivifici succi, subtractionem exarescunt, Ps. 101. 4. *Defecerunt* (S. Hieron. consumpti sunt) *sicut fumus dies mei*, (dum fumum vanitatis capto et ebibo) *et ossa mea sicut cremium aruerunt*, id est, sicut tenue et minutum lignum siccum, quo ignis accenditur et fornax. Id enim cremium significat, teste Columella lib. 12. cap. 19. *Cremii aliam acceptionem mox ponam infra.*

II. Nudantur. Secondo, ossa *mentis* nudantur per amissionem virtutum. *Cum enim quis peccat, charitatem amittit, ot consequenter virtutes omnes morales infusas, sine quibus esse non potest, ut docet S. Thom. 1. 2. q. 65. art. 3. qui etiam ait art. 4. fidem quidem et spem manere, sed non in rotione virtutis perfectæ. Sic evenit, quod dicit Eliu, sive amicus sive consanguineus Iobi, cap. 33. 21. Tabescet caro eius* (hominis scilicet. Septuag. donec putruerint eius carnes) *Et ossa, quæ tecta fuerant, nudabuntur.* Vatablus et Tigurino, et promineant ossa eius, quæ prius non videbantur. Superbus dum eminere vult, se virtutibus spoliat, et ridiculum facit atque horribilem: sicut ossa quæ carnem et cutem, quibus tegebaotur, disiiciunt aut perrumpunt, ut protuberent et appareont.

III. Conteruntur. Tertio, ossa mentis nudato conteruntur per multiplicem in res terrenas incursum, et Dei vindictam. Is. 38. 13. *Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea:* morbus scilicet, aut Deus per morbum. Unde ibi S. Cyrill. Alex. ait: *Qui tandem leo? Morbi dolor, et tantum non mors in speciem infremens, et insultum minitans.* Nam in febri ignis internus intimos ossium medullas instar leonis depascitur, et succum omnem consumit.

IV. ...at. *Quorto, ossa hæc contrita tremunt. Eliphaz Themanites Iobi amicus ait cop. 4. v. 14. Pavor tenuit me, et tremor, et omnia osso mea perterrita sunt.* Chold. membra.

Quinto, ossa confringuntur per amissiooem constantiæ et fortitudinis, unde fit peccotor ludibrium hostium suorum ac præda. Ps. 41. 11. *Dum coafringuntur ossa mea.* S. Hieron. cum me interficiuot in ossibus meis. Chald. dum occidunt me, et excorioot membra mea. *Exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei.* Psalt. Rom. qui tribolont me. V. *Franguntur.*

Sexto, ossa *mentis* in peccatore confracta, comburuntur per internos concupiscentiæ æstus. Thren. 1. 13. ait Ierusalem: *De excelso* (e cælo) *misit ignem in ossibus meis*, id est: 1. Iram et vindictam iu principes meos, qui me sustentant *ut* ossa corpus, sicut explicat S. Thom. et Olympiodorus. 2. Ignem Chaldæorum misit in ossa mea, id est in arces, turres, templum, palatio, quæ me quasi ossa roborabant, ut exponit S. Thom. S. Booaventura, et Origenes. 3. Ad rem nostram, misit ignem, id est acrem cruciatum in ossa mea seu ioteriora et viscera. *Et erudivit me*, ignis ille scilicet. Hebr. וירדנה *irdeano, dominatus est ei:* supple, ossi: Est autem enollage numeri: nam posuerat ossa in plurali. Noster aperte vertit, et erudivit me. David ignem illum senserat Ps. 101. 4. *Osso mea sicut cremium* (Hebr. מוקד *moked*: 1. Focus, *ut* Chald. R. David, Arias et Pagnin. vertunt. 2. Incendium, exustio, ut Aquila, qui reddit καυσις) *oruerunt*. Symm. sicut incendium torres facta sunt. S. Hieron. quasi frixa contabuerunt. Cremium enim quidam putant: 1. Ipsum frixorium seu vas in quo frigitur. 2. Alii censent, esse carnem frixam in frixorio, quæ quo magis torretur, eo magis virtus et homor evacuatur. Græci φρυγανον vocaot, nos *une fricassée*. 3. Alii dicunt, cremium esse durum illud quod io frixorio remanet, eique odhæret. VI. *Comburuntur.*

Septimo, ossa mentis combusta, et in cineres, et inutilem ariditatem redacta, a dæmone disperguntur et dissipantur per inanes atque noxias sollicitudines atque desideria rerum terrenarum et impiarum. Ps. 140. 7. *Dissipata sunt ossa nostra* (Psalt. Arab. ot Æthiopicum, ossa eorum) *secus infernum*. Chald. in ore sepulcri. S. Hier. melius: *In ore inferni*. Tu hære Deo, ne non modo per universam faciem Ægypti dissiperis quærens paleas, sed etiam ut vilis palea deiiciaris in infernum comburendus in æternum. VII. *Disperguntur.*

Octavo denique, non est ulla pax in ossibus peccatoris. Ps. 37. 4. *Non est sanitas* (Hebr. מתום *metom*, integritas, ut Arias vertit: alii, perfectio) *in carne mea a facie iræ tuæ*, id est propter iram tuam, cum te vultu flammato in me irruentem conspicio. Symm. et Aquila, απο προσωπου εμβριμησεως σου, a facie fremitus tui, q. d. cum te video in me frementem, *non est pax ossibus* (Chald. membris) *meis a facie peccatorum meorum*, propter peccatum meum, ut Arabs reddit, q. d. cum cerno peccata mea, ut monstra terrifica, me stipantia et in me sævientia, totus horreo et nullam quietis partem capio, sed totus usque ad osso concutior et cooturbor. Hic versus maxime congruit nostro quem versamus: *Sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea*, et psalmus uterque idem prorsus habet initium, Domine ne in furore, etc. Turbatis autem ossibus, quæ pax ot quies esse potest in reliquis membris corporis? S. Chrysol. serm. 4. *Totam*, ait, *structuram corporis ossa portant, et si ossa turbantur, quæ membrorum firmitas? Quæ fortitudo nervorum? Ubi carnis miseranda substantia?* VIII. *Non quiescunt unquam.*

Nota Secundo, Medicus animæ est Deus. Itaque dicit David: *Sana me Domine:* nullus alius lapso in peccatum gratiam sive actualem qua resurgat, sive habitualem qua vulnus obducatur, dare potest. *Quæ impii iustificatio est maius Dei opus quom suscitatio mortuorum, cum detur ius ad vitam æternam, et a morte æterna liberetur anima. Quomodo sit opus miraculosum et quando, vide apud S. Thom. 1. 2. q. 113. ort. ultimo. In ea prior est ordine naturæ infusio gratiæ: Secundo, motus fidei in Deum: Tertio, motus contra peccatum: Quarto, remissio culpæ, licet omnia sint in eodem instaoti, ib. art. 8. et q. 85. 6. ad 3.* Itaque Deus sanat, sed cooperantem: ne aliunde 34. *Deus est animæ Medicus.*

Digitized by Google

quæras sanitatem: ideo sanatus est Naaman leprosus, quia in Deo vero sperans venit ad regem Israel *Ioram*, qui significat *Dei celsitudo*: rad. יה *iah* Deus, et רום *rum* elevare, extollere: et sanatur ab Eliseo, qui significat *Dei salus*, vel, Deus salvans, ab אל *el*, Deus, et ישע *iascia* salvare. 4. Regum 5. Primo, magnam fidem habe de Dei potestate et sublimitate. Deinde ad eum accede, et Iesus, id est Salvator te sanabit, et quidem perfecte. Ut docet S. Thom. 3. p. q. 44. art. 3. ad 3. quos in corpore sanabat etiam in mente, ut patet in paralytico Matt. 9. 2. et S. August. tract. 30. in Ioan. tradit de eo, qui Ioan. 7. 23. totus sanus factus est: de paralytico alio qui iam per triginta octo annos ægrotabat, et iacebat in piscina probatica, id est, ovina. Nam προβατον, Græce est ovis. In ea enim piscina, ut censent S. Hieronymus, Theophylactus et Beda, quotidie mane et vesperi oves Deo sacrificandæ lavabantur. Mane in piscina probatica lavare, in humilitate scilicet et simplicitate, et sanabit te Iesus: ab θεραπεύεσθαι, id est, sanare quidam deducunt ἰατρόν. Primo, medicus ille bonus est, offert se non petenti. Matth. 4. v. 23. *Circuibat Iesus omnem Galilæam* (Galilæa significat volubilem aut rotam. Omnis homo nunquam in eodem statu permanet, sed semper volvitur, sed sæpe ut versatilis rota post multos cursus non multum profecit in suo itinere et desiderio) *docens in Synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni*, (id est, bonum, lætum et faustum nuncium de regno cælorum brevi aperiendo, et de via ad illud ducente) *et sanans omnem languorem* (νόσον, id est, ait Euthymius, morbum iam habituatum, et radicatum etiam insanabilem) *et omnem infirmitatem* (μαλακίαν, mollitiem, debilitatem, virium imminutionem ac deperditionem, lassitudinem et morbi prænunciam, et morbi effectum) *in populo*. Tollit peccata venialia et mortalia. Secundo, Iesus est medicus potens; cito sanans. Matth. 8. v. 8. ait Centurio, id est, qui centum militibus præerat: *Dic tantum verbo, et sanabitur puer meus:* hoc est, servus, ut habet Lucas c. 7. v. 3. deinde ait morbos illi obedire, ut sibi suos milites, qui eunt redeuntque ad verbulum imperantis. 2. Sanabat sine difficultate. Luc. 6. v. 19. *Virtus* (δύναμις, potestas, vis) *de illo exibat*, (ut a Sole radius, a fonte aqua, ab unguento odor, a magnete vis attractiva) *et sanabat omnes*. Virtus de Iesu egreditur, et vitia tollit. 3. Sanabat Iesus sine medicamentis, vel verbo, vel tactu manus, vel attactu vestis, vel contrariis remediis, ut luto ad illuminandum cæcos, vel rebus de se inutilibus, ut saliva ad reddendum linguæ usum, Marc. 7. v. 33. Denique sanabat Iesus etiam absentes, ut filium reguli, Ioan. 4. v. 52. Tertio, Iesus est medicus sapiens, sciens, et aperiens causam morborum, et ægrotis monita optima tradens, ut sanentur; sicut cæco nato, quem misit ad natatoria, id est ad stagna, Siloe, qui erat fons ad radices montis Sion, ut ibi oculos lavaret, Ioan. 9. v. 7. et leprosis decem, quos misit ad sacerdotes, et obedientes in via mundavit, Lucæ 17. v. 14. Illi misericordiam petierant, Iesu præceptor, miserere nostri, sicut David in psalmo nostro ait: Miserere mei, quoniam infirmus sum, sana me Domine: dat etiam Iesus monita saluberrima, ut sanati non ægrotent iterum, sicut paralytico per 38. annos languenti, Ioan. 5. v. 14. *Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.* Ab illo petierat, vis sanus fieri? Qui enim diu in peccato perdurat, aut sæpe in illud relabitur, vix habet emendationis propositum, cum confitetur, nisi sedulo advertat; vel habet tam debile, ut statim deterius corruat ob Sacramentorum abusum. 1. Cor. 11. 30. Paulus agens de male sumentibus Eucharistiam, ait: *Ideo inter vos multi infirmi.* Sic hodie multi post Pascha variis morbis corripiuntur, quia indigne Corpus Domini acceperunt, ut ibi dicit S. Anselmus.

Cum tam bonum, potentem, sapientem habemus Medicum, videns tot ægrotos, et plerosque ad mortem, exclama cum Deo, ut censet S. Hieron. vel melius cum Ieremia, ut vult S. Thomas, Chald. et Theodoretus. Ier. 8. v. 21. *Super contritione filiæ populi* mei (id est, Ierosolymæ) *contritus sum, et contristatus, stupor obtinuit me.* Causam dat suæ admirationis, v. 22. *Numquid resina* (Chaldæus, balsamum. Vatablus theriaca. Græc. ῥητίνη, id est, quicquid fluit, vel stillat ab arboribus odoratis: a ῥέω fluo: præcipue intelligitur terebinthina, id est, lacryma seu gutta stillans e terebintho. Ex hac enim arbore distillat laudatissimum resinæ genus. Vide Plinium lib. 25. v. 6.) *non est in Galaad? Aut medicus non est ibi? Quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei?* Galaad significat acervum testimonii: et est Ecclesiæ typus, in qua est lex nova, quæ est testificatio divinæ voluntatis. 2. Resina, ibi sunt sacramenta. Ut enim resina mitigat dolorem, astringit vulnera, et cicatricem obducit: ita ad animæ vulnera persananda nihil est efficacius sacramentis. 3. Medicus est Christus. 4. Terebinthus est crux eius sanguinem distillans. Sanans Christus crucifixus in serpente æneo demorsos a serpentibus ignitis figuratus etiam est, de quo Sapientiæ 16. v. 10. *Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: misericordia autem tua* (Christus tuus, id est, unctus oleo misericordiæ) *adveniens sanabat illos.* Et v. 12. *Etenim neque herba, neque malagma* (fomentum seu emplastrum emolliens: id est, hominum blanditiæ et deliciæ) *sanavit eos: sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia.* Verbum divinum omnibus morbis medetur. Tullius dicebat, medelam animorum esse philosophiam. Sic enim Tusculan. 3. *Est profecto animi medicina philosophia: cuius auxilium, non ut in corporis morbis, petendum est foris: omnibusque opibus viribusque, ut nosmetipsi nobis mederi possimus, elaborandum est.* Dicebat S. Ephrem. et bene, contritionem esse mentis medicinam. Sic enim sermone de iudicio extremo et comp. *Compunctio, illuminatio est mentis, et sanitas animæ. Compunctio remissionem peccatorum nobis iugiter conciliat. Compunctio unigenitum Dei Filium in nobis habitare facit, dum eum desideramus ac quærimus. Compunctio Spiritum sanctum ad se invitat et attrahit.* Sed vera sapientia est Christus, qui lucem dat errantibus, et compunctis ad se accedentibus dat vim et efficaciam. Flere potuit Magdalena, solus Iesus potuit vim fletibus dare, ac dicere Luc. 7. v. 48. *Remittuntur tibi peccata.* Hæc considerans S. August. lib. 50. homiliarum, homilia 23. *Accessit*, inquit, *ad Dominum immunda, ut rediret munda: accessit ægra, ut rediret sana: accessit confessa, ut rediret professa.* Non in unam Magdalenam illud unguentum effusum spargitur, in omnes defluit pœnitentes. S. Ambros. lib. 3. de Virginibus: *Omnibus locis omnibusque temporibus non est prætermittenda medicina. Intra domum Maria ab Angelo benedicitur, intra domum David ungitur in Prophetam. Ubique Iesus curat, ubique sanat, in itinere, in domo, in deserto. In itinere curatur, quæ fimbriam tetigit. In domo principis synagogæ filia resuscitatur. In deserto turba sanatur.* S. Pantaleoni medico Iesus ipse nomen mutavit, et Panteleemonem, id est, omnibus et erga omnes misericordem appellavit. Quarto, magis Iesus est Panteleemon, de quo dicitur Cantic. 1. 2. *Oleum effusum nomen tuum.* Arabs vertit: Nomen tuum unguentum suave effusum. Nomen illud est Christus, id est, unctus, et hoc Hebræis significabat Messias. S. August. conc. 3. in Ps. 30. *Nec*, inquit, *unguentum misericordiæ tuæ in Ierusalem quasi in vase tenuisti: sed tanquam confracto vase, unguentum diffusum est per mundum: ut impleretur quod dicitur: Unguentum effusum nomen tuum: et ita mirificasti misericordiam tuam in civitate circumstantiæ: id est, in omnibus gentibus diffundens misericordiam tuam.* Secundum, et præcipuum nomen Sponsi est Iesus, quod nomen est effusum, seu ut Septuag. vertunt, ἐκκενωθὲν, evacuatum et exinanitum. 1. In circumcisione, ubi meruit hoc nomen dans primitias sui sanguinis. 2. In cruce, ubi totum fontem exhausit, et per Orbem eius fragrantiam et efficaciam dispersit, ut peccatorum morbos et fœtorem tolleret. S. Ambros. lib. de Isaac et anima, cap. 3. *Aspirat*, inquit, *in Verbo odor gratiæ et remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, omnia tanquam exinanito repleverit unguento: quia per universos gravis vitiorum colluvies detersa est.*

Contritio est mentis medicina.

Vers. 4. Concussis et conturbatis ossibus, id est, animæ facultatibus, vel ossibus etiam corporis in morbo, animæ ipsius substantia concutitur et conturbatur, ut ramis agitatis truncus etiam movetur. Vers. 4. *Et anima mea turbata est* (Arabs, contristata) *valde: sed tu Domine usquequo?* Supple, iratus eris? Ut supplet Caietanus. 2. Conteres me, ut Pagninus. 3. Turbaris contra me, ut S. Greg. et Cassiod. q. d. Anima mea turbatur ob peccata mea, et tu in me agitaris et furore concitaris propter illa, sed quamdiu id durabit?

35. Seipsum turbat peccator. Nota Primo: Peccator seipsum conturbat. Ubi Hebraice habemus, *anima mea turbata est.* Syr. vertit, *etheziath*, seipsam concussit: est enim in coniugatione Hithpael, quæ significat actionem eiusdem in seipsum. S. Chrysol. serm. 45. hoc expressit, cum ait: *Inter Dei præcepta, et cordis passiones, inter virtutes et vitia, inter prospera et adversa, inter pœnas et præmia, inter vitam et mortem, stans in acie, bella sustinens, suscipiens vulnera, raro stans, occumbens sensu, turbatur anima, turbatur valde: quia carnis impedita ponderibus, priusquam ad virtutes veniat, vitiorum fit ante captiva.* Comparat S. Chrysost. eam mentis perturbationem tempestati, quam ex ira et luxuria vehementissimam excitari docet. 2. Perturbatam animam comparat aurigæ turbato. *Sicut*, inquit, *perturbato auriga equi insolenter feruntur; ita etiam conturbata ratione omnia confunduntur, omnia invertuntur, et proprium locum amittunt.* Varias perturbationes mentis affert Innocentius III. Est, ait, turbatio timoris et commotionis, de qua legitur Luc. 2. Audiens Herodes rex turbatus est. 2. Turbatio furoris et confusionis. Ps. 106. Turbati sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum deglutita est: sic ipse legit. 3. Turbatio laboris et occupationis, de qua Dominus ait Lucæ 10. Martha, Martha sollicita es, et turbaris erga plurima. 4. Turbatio doloris et compunctionis, de qua Sponsa in Cant. cap. 6. Anima mea turbata est propter quadrigas Aminadab. 5. Turbatio mœroris et compassionis, de qua legitur Ioan. 11. quod Iesus turbavit seipsum, et lacrymatus est. 6. Turbatio stuporis et admirationis, unde Lucæ I. Maria turbata est in sermone Angeli, et cogitabat qualis esset ista salutatio. Denique omnes tentationum species ad quatuor capita revocat: nempe Primo, ad turbationem miseriæ in ossibus conturbatis: Secundo, ad turbationem culpæ, in anima turbata: Tertio, ad turbationem pœnæ, in turbato præ furore oculo. v. 8. Quarto denique, ad turbationem gratiæ in conturbatis inimicis, v. eod. 8.

Quod autem S. Gregor. *Lyranus*, Richardus Pampolitanus et *alii*, de turbatione ad pœnitentiam et contritionem hæc verba referunt, *anima mea turbata est valde*, verum esse non arbitror: agit enim David de timore æternorum suppliciorum peccatis præteritis debitorum, ut recte Rupertus exponit lib. 8. in *Matth*. cap. 7. seu de tormentis conscientiæ, quam cogitationes de peccatis tanquam *Lictores flagellarent*, ut *loquitur* S. Basilius. Non *dubito* tamen *inde Davidem sumpsisse occasionem* dolendi ex animo, *quod Deum offendisset*, et proponendi emendationem, *sed* de hoc *præcise non agit.*

Nota Secundo: In defunctorum Officio, Ecclesia hoc psalmo utitur: unde Lutherus priusquam Purgatorium negaret, inferebat, animas ibi detentas desperare et peccare, quod hic dicatur, Anima mea turbata est valde. *Et Ps. 114. 3. qui in eodem Officio defunctorum usurpatur: Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me. Resp. 1. Hos psalmos per quamdam adaptationem applicari, cum agimus de animabus Purgatorii, licet de illis non sint ad literam. Resp. 2. Non esse necesse, ut totus psalmus et eius omnes versiculi illis conveniant, sed satis est si aliqui.*

ARTICULUS III.

Peccatum est mors animæ et infernus, a quo solus Iesus extrahit.

Vers. 5. 1. Pars. *Deo sibi irato et faciem avertente, conturbari ossa sua et animam David sentiebat: itaque petit, ut et ad se* benevolam faciem placatus convertat, seque ab ea tristitia et turbatione eripiat, sicque liberatum ad salutem æternam perducat. Vers. 5. CONVERTERE (Græce ἐπίστρεψον, converte, supple teipsum, ait Lorinus. 2. Et melius, ἐπίστρεψον, sumitur neutraliter, id est, revertere, pedem refer, redi, ut apud Aristophanem, et Matth. 12. 44. Marci 13. 16. Hebr. שׁוּבָה *sciuba*, convertere, revertere) DOMINE, ET ERIPE ANIMAM MEAM, id est: 1. meipsum: per synecdochen. 2. Et melius, animam proprie sumptam. *Salvum me fac propter* (per) *misericordiam tuam.* 36. Conversio Dei ad nos est expetenda.

Sensus porro est Primo: *Convertere Domine*, id est, ut ait S. August. fac me converti. Nam perfecta nostra conversio paratum invenit Deum, sicut Propheta dicit: (Oseas cap. 6. secundum Sept.) Tanquam diluculum paratum invenimus eum. Quoniam ut eum amitteremus, non eius absentia qui ubique adest, sed nostra fecit aversio. In hoc mundo erat, inquit Ioan. 1. 10. et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit. Si ergo in hoc mundo erat, et mundus eum non cognovit, nostra immunditia non fert eius aspectum. Dum enim nos convertimur, id est, mutatione veteris vitæ resculpimus spiritum nostrum: durum sentimus et laboriosum ad serenitatem et tranquillitatem divinæ lucis a terrenarum cupiditatum caligine retorqueri. Et in tali difficultate dicimus: Converte Domine, id est, adiuva nos, ut perficiatur in nobis conversio: quæ te paratum invenit, et fruendum te præbentem dilectoribus tuis. Hæc August. quem sequitur Innocentius.

Secundo, et melius ac simplicius, sensus est, *convertere Domine*, q. d. aversa a me facie irasceris et indignaris, meque doloribus et animæ et corporis punis, revertere ad me, ac Solis instar radios faciei tuæ explica, tristitiæ tenebras dissipa, et pœnitentis miserere. Ita S. Gregorius, Bruno, Remig. Haymo, Bellarminus et alii. Syr. vertit, *manifestum te fac Domine.* Peccator inter se ac Deum nubes interponit: non mirum est, si inde erumpant tonitrua, et sequatur caligo, neque Deus ad nos veniat, neque nos ad Deum. Iudæi dicunt, sive Ieremias in eorum persona, Threnorum 3. 43. *Operuisti in furore*, (id est, furore, nos scilicet velut caligine furoris tui texisti et undique cinxisti, ut sic excæcati ab hoste capiamur et conteramur, ut Chaldæus, Origenes et Vatablus exponunt. 2. Ad rem, et melius, te et faciem tuam ira et furore operuisti ac texisti nobis, ut te non videremus, neque a te iuvaremur) *et percussisti nos: occidisti, nec pepercisti. Opposuisti nubem tibi* (id est, inter te et nos) *ne transeat oratio*, ad te scilicet Patrem nostrum. Deo se avertente et removente a peccatoribus, magnum chaos inter eos ac Deum interiacet. Luc. 16. 26. ait Abraham diviti Epuloni opem imploranti: *Et in his omnibus* (Græce, ἐπὶ πᾶσι τούτοις, præter hæc omnia) *inter nos et vos chaos* (confusio, et incondita rerum congeries) *magnum firmatum est*, (nempe totum Purgatorii spatium inter limbum Patrum et inferos damnatorum) *ut hi qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Longe maius chaos est inter Deum et peccatores. Ps. 118. 155. *Longe a peccatoribus salus*, et salvator, et ipsa salus. Inter terram et Firmamentum seu cælum stellarum fixarum est spatium octoginta millionum milliarium, ut ait Clavius in sphæra: par eius dicitur altitudo a concava superficie ad convexam, et inde ad empyreum longe maior. Quis huc evadet hostis Dei, cum in via ardua sint obstacula, et Deo se occultante sit caligo et cæcitas? Alio sartaginis simili Deus repræsentari curat peccati inter se et homines oppositionem, quæ eius gratias et scelerati preces penetrare non sinat. Ezech. 4. v. 3. *Et tu sume tibi sartaginem* (Arabs Ant. *patellam*, in qua carnes, pisces et alia friguntur) *ferream, et pones eam in murum ferreum inter te, et inter civitatem*, (Ierusalem, quam in latere pinxisti a Chaldæis obsessam) *et obfirmabis faciem tuam ad eam*, id est, ait R. David et Polychronius, faciem minacem et iratam averte ab urbe: vel potius, velut inexorabilis iudex flammante et implacabili vultu et urbem et sartaginem aspicies. Nota, Deum repræsentat Ezechiel;

Digitized by Google

Ierusalem, peccatores: sartago, peccata quibus impius fit: Primo, durus ac ferreus. Secundo, ardens et succensus. Tertio, niger et fuliginosus, *signum est domui Israel:* futuræ vindictæ præsagium et figura. Sola Dei misericordia potest opem præbere: itaque David ait: Convertere Domine. Arabs vertit, *propitiare mihi, o Domine mi!* Sic Ps. 59. v. 3. dicit: *Deus repulisti* (ἀπώσω, eiecisti eum indignatione et impetu) *nos: et destruxisti* (Hebraice, פרצתנו paratsta, fregisti, discerpsisti, scidisti) *nos: iratus es, et misertus es nobis.* Chaldæus vertit, *convertere in gloria tua ad nos.* Gloria Dei est misereri, hoc est illi proprium.

Hanc conversionem misericordem Dei David postulat Ps. 89. 16. *Respice in servos tuos et in opera tua,* (S. Hieron. appareat apud servos tuos *opus tuum,* id est, misericordia tua: iustitia est opus alienum ab eo, ad eam a nobis cogitur) *et dirige filios eorum,* (S. Hieron. et gloria tua super filios eorum, id est, misericordia ut columna nubis et ignis) *et sit splendor* (Hebr. נעם *noam,* decor, ut S. Hieron. et Pagninus vertunt. Sept. λαμπρότης, excellens et illustris pulchritudo. 2. *Noam,* id est, iucunditas, ut Felix et Arias, suavitas, dulcedo, ut alii,) *Domini Dei nostri super nos,* (illuminans radiis supernaturalibus) *et opus manuum nostrarum dirige super nos,* dans gratiam ad opera quæ vires naturæ superant. Et v. 13. conformius ad psalmum nostrum: *Convertere Domine, usquequo?* Est aposiopesis seu ellipsis, quam supplet Chald. cum vertit, usquequo affliges nos? Psalt. vetus, quousque? *Et deprecabilis,* (S. Hier. exorabilis) *esto super servos tuos,* eis dominans, et eos ab omni hostium tuorum servitute liberans, et in servos tuos recipiens.

Allegorice, Conversus est ad nos Christus per Incarnationem. Hoc attigit S. Chrysologus serm. 45. *Convertere Domine. Unde? Ubi? De Deo in hominem, de domino in servum, de iudice in patrem, ut pium conversio te demonstret, quem potestas terribilem comminatur.*

Vers. 5. 2 Pars. Conversus ad peccatorem Deus manum auxiliatricem offert. Hoc petit David vers. eodem 5. ET ERIPE ANIMAM MEAM: 1. A peccato, ut explicat Bruno. 2. A supplicio debito errantibus, ut Cassiodorus et Alcuinus. 3. Ab afflictionibus, ut Euthymius. 4. Ac potissimum, a potestate et continuis agitationibus hostium.

37. *Peccator est captivus.* Moraliter, anima peccatoris captiva trahitur ad inferos. Primo, hærens deliciis per delectationem et cupiditatem. Ps. 43. 25. *Humiliata est* (Aquila, κατεκύφη, procubuit. Symm. κατεκάμφθη, incurvata est) *in pulvere anima nostra: conglutinatus est,* (S. Hieron. Felix, Pagn. et Arias, adhæsit) *in terra venter noster.* Adhæret venter in terra, cum quis in terrena negotia immergitur, et instar serpentis humi repit ac terram comedit, gulæ, fornicationi, aliisque voluptatibus adhærescens, ut S. Chrysost. et S. Basil. exponunt.

I. *Enim hæret terræ per cupiditatem.*

II. *Infigitur per actus iteratos.* Secundo: Anima peccatoris infigitur in lutum per scelerum frequentationem. Psal. 68. 3. *Infixus sum in limo profundi,* (supple maris. Symmach. vertit, ἐβαπτίσθην εἰς ἀπεράντους καταδύσεις, id est, mersus sum in interminatas et profundissimas voragines. Apollin. in fundum cœnosum. Chald. ad rem nostram apte, demersus sum in captivitatem, tanquam in lutum profunditatis) *et non est substantia.* S. Hieron. et non possum consistere.

III. *Ligatur per longam moram.* Tertio: Anima peccatoris ligatur per diuturnam in peccato moram. Iob. 18. v. 8. ait Baldad Suhites amicus Iob. *Immisit in rete pedes suos, et in maculis eius,* (id est, in foraminibus et plagis) *ambulat,* q. d. sese ex una retis macula seu foramine in aliam implicat, ac magis magisque involvit. S. Thom. exponit de progressu ex uno peccato in aliud. 2. Hugo de consuetudine pravæ vitæ: unde additur v. 9. *Tenebitur planta illius laqueo, et exardescet contra eum sitis,* q. d. Ibi sitiet, et torrebitur desiderio semper maiori voluptatum, neque unquam satiabitur. 2. Sitis, id est, sitibundi latrones, id est, dæmones, aliique hostes eius sanguinem sitientes ac spolia. Arias vertit: *Roborabit super eum sitibundos.* Pagn. prædones. Vatab. grassatores. Septuag. sitientes. Vide cætera.

IV. Quarto: Anima peccatoris ligata trahitur in exitium desperationis. Ps. 17. v. 6. *Circumdederunt me dolores,* (S. Hieron. *funes,* ut Achitophel et Iudam) *mortis,* (id est mortiferi,) *torrentes iniquitatis,* (S. Hieron. torrentes diaboli. Felix, congregationes Belial. Chald. caterva peccatorum) *conturbaverunt me. Dolores* (Hieron. funes) *inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis:* id est, deceptoriæ facies mundanæ gloriæ, ut explicat S. Bern. in sententiis: sed patere latius arbitror, et ad gravissimas tentationes spectare, et ad habitus inveteratos, ex quibus explicare se peccator pene desperet. *Trahitur in desperationem.*

Ex his mortis et inferni funibus et laqueis eripit Deus, Coloss. cap. 1. 13. *Eripuit nos de potestate tenebrarum,* id est, tenebrosorum dæmonum. Ps. 85. 13. *Misericordia tua magna est super me,* ut clypeo tuo cælesti me tegas a telis hostium: *Et eruisti animam meam ex inferno,* (Arias foveo) *inferiori.* S. Hieron. de inferno extremo, id est, de inferno ad ignem æternum damnatorum, a quo misericorditer Deus liberat remittendo peccata, ut S. Hier. et S. Aug. explicant. S. Bern. serm. 2. de Assumptione ait, infernum inferiorem esse, ubi nemo confitetur Domino, et unde non datur regressus.

Misericordia Christi ex inferni faucibus, in quas peccator immersus est, extrahentis, vix commodius explicari potest, quam visione S. Carpi Episcopi Cretensis: illam sibi ab eo narratam et certam refert S. Dionysius Areopagita epis. 8. ad Demophilum monachum. Cum, inquit, quidam ab Ecclesia alium ad impium idolorum cultum abduxisset, media nocte orans Carpus dicebat, non esse æquum impios viros vivere, qui vias Domini rectas perverterent: atque a Deo precabatur, ut amborum vitam sine misericordia, πρηστῆρί τινι, *turbine aliquo igneo* abrumperet. Quæ cum dixisset, commemorabat sibi visum esse videre repente domum in qua staret, agitari primum, deinde a vertice in duas partes dimidias dividi, et ante se rogum quemdam magni luminis, eumque (sub dio enim locus ille esse videbatur) a cælo usque ad seipsum deferri: cælum vero apertum, et in convexa cæli superficie Iesum assistentibus innumerabilibus Angelis, hominum figura et specie. Atque hæc quidem a cælo videri summa cum sua admiratione. Cum autem ipse deorsum oculos convertisset, cernere se dicebat etiam terram ipsam ita discessisse, ut obscurus quidam et tenebricosus hiatus existere videretur; atque homines quidem illos, quibus male precatus esset, ante se ad os hiatus stare trementes et miseros, et qui fere præ pedum suorum instabilitate demergerentur; ab inferiore autem loco ex hiatu angues sursum serpere; atque ad eorum pedes, cum sensim moverentur, interdum quidem trahere complicatos simul et deprimentes atque detrahentes: interdum autem dentibus aut caudis incendentes, vel demulcentes, omnique ratione agentes, ut eos in illam immensam voraginem præcipites darent: fuisse etiam viros quosdam in medio, qui una cum serpentibus in homines illos invaderent, exagitatione, pulsu, et percussione: visos autem esse viros illos decidere, partim invitos, partim sponte, quod a malo sensim cogerentur. Narrabat porro Carpus se voluptatem capere solitum, cum inferiora aspiceret, superiora vero negligeret: graviter autem ferre, quod nondum decidissent: atque in hanc rem cum sæpe incubuisset, nec profecisset, et acerbe tulisse, et male precatum esse: cum vix tandem cælum aspexisset, vidisse quidem illud rursum, quemadmodum etiam ante viderat: Iesum autem, quem *ad misericordiam* id quod gerebatur commovisset, surrexisse ex cælesti solio, et cum ad eos descendisset, χεῖρα ἀγαθὴν ὀρέγειν, manum benignam porrexisse, et angelos qui una auxilium ferrent, viros alium alia ex parte retinuisse, dixisseque Carpo Iesum porrecta adhuc manu, παῖε κατ' ἐμοῦ λοιπόν, feri me iam, ἕτοιμος γάρ εἰμι καὶ αὖθις ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνασωζομένων παθεῖν, *paratus sum enim rursum salutis hominum causa mortem perpeti: mihique hoc pergratum est, dummodo alii homines non peccent. Sed vide, num tibi utile sit hanc in hiatu et cum serpentibus mansionem, mansione cum Deo, et benignis,* καὶ φιλανθρώποις ἀγγέλοις, *et hominum amantibus angelis anteponere.* Huic salvatori dic cum

38. *Carpi zelus indiscretus arguitur.*

Digitized by Google

nostro Davide: Convertere Domine, et eripe animam meam; (cætera pro nihilo duco) salvum me fac propter misericordiam tuam: 1. Dando gratiam prævenientem, mere gratis. 2. Multas gratias iudebitas in vitæ decursu. 3. Perseverantiam finalem, quæ non cadit sub meritum condignum.

David, qui v. 2. a sua infirmitate, v. 3. 4. a sua perturbatione, Deum commovere moliebatur ad opem ferendam, nunc excellentiori Dei ipsius gloriæ motivo et proprio ipsius bono, eum impellit. Vers. 6. QUONIAM NON EST IN MORTE QUI MEMOR SIT TUI: IN INFERNO AUTEM QUIS CONFITEBITUR TIBI?

Vers. 6. 39. *Mors varia.* Quæres Primo, de qua morte hic agatur? Primo, S. Thomas, et bene, de morte corporis sermonem esse censet. Secundo, S. Ioannes Damascenus mortem æternam intelligit. Tertio, mors metonymice accipi potest pro loco et statu mortuorum, id est, damnatorum: Hebræi enim appellant sæpe mortem, statum mortuorum in altero sæculo; mortuos autem intelligunt eos qui sunt in perditionis statu. Nam sanctos, quorum animæ in manu Dei sunt, dormientes vel viventes appellant, non mortuos: vel hoc ipso, quod afficiis multis magnam utilitatem conferant in Ecclesiam. Quarto, mors potest sumi metonymice pro statu mortuorum, et tempore quo in sepulcris iacent eorum corpora, abstrahendo ab eorum damnatione aut salute. Quinto, arbitror mortem hic accipi, tam de morte corporea, quam de morte animæ æterna. Nam de morte per peccatum dicetur infra in sensu tropologico.

40. *Infernus varie sumptus.* Quæres Secundo, quid per infernum hic intelligitur? Primo, Eugubinus, Emmanuel Sa, et Trevetus intelligunt sepulcrum, et sic vertunt Pagn. et Arias: sed melius S. Hieron. Campensis, Nebiensis, Pellicanus, Felix, Petavius, Arabs et Syrus, inferni vocem retinuerunt. Nam שאול *sceol*, et ᾅδης, ut habent hic Septuag. pro inferno proprie dicto semper dicuntur, ut alias probavi. Secundo itaque, infernus sumitur, vel pro limbis ad quos necdum aperto cælo descendebant etiam sanctissimi Patriarchæ et Prophetæ, ibique erat Abraham ipse: unde ille locus vocatus est sinus Abrahæ, quia omnes fideles et Sancti dicuntur, et sunt filii Abrahæ, qui in fide, charitate, hospitalitate præ omnibus excelluit, cuique hæc beatitudinis promissio facta est, et fidelibus omnibus in ipso, Gen. 22. v. 18. itaque in eo loco, ut in parentis sinu, erant Sancti expectantes adventum Messiæ et liberatoris. Vel 2. infernus sumitur pro Purgatorio, quod probabiliter erat chaos interpositum inter limbos et locum damnatorum. Vel 3. et melius, infernus hic propriissime sumptus intelligitur, nempe locus ad ignes æternos condemnatorum. Nam David ægrotus, et mortis in periculo constitutus, peccatorum suorum memor, pœnam illam æternam præ oculis habebat ac timebat.

41. *In morte nullus est Dei memor.* I. Quæres Tertio, qua ratione verum sit, nullum in morte esse memorem Dei? Primo, et maxime proprie nemo in morte est memor Dei, si corpus spectes, sive integrum et incorruptum in sepulcro, sive in cineres redactum. Et de hoc præsertim est intelligendus David, quod apertius dicit Ps. 29. 10. *Quæ utilitas* (et tibi, et mihi) *in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* (Hebr. in foveam) *Numquid confitebitur tibi* (S. Cypr. 3. contra Iudæos cap. 114. exomologesim facit tibi) *pulvis? Aut annunciabit veritatem tuam?* Chald. fidelitatem tuam. Promissorum scilicet tuorum de regno mihi dando, aliisque conferendis beneficiis, fidelem executionem. Vide dicta Ps. 113. 17. Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui vivimus, benedicimus Domino.

II. Secundo, etiamsi de anima defunctorum agamus, vere dicitur: *Non est in morte qui memor sit tui*, nempe, ad meritum: quia tempus omnis meriti in morte concluditur et finitur: hæ sunt nostræ nundinæ, dum vivimus, post vitam nullæ merces prostant venales. *Ecce*, ut ait Apostolus 2. Cor. 6. 1. *nunc tempus acceptabile*, maxime acceptandum, ambabus ulnis suscipiendum, *ecce nunc dies salutis*: postea veniet nox, in qua nemo poterit operari. In eam rem Christus Is. 61. 1. et 2. ait se unctum esse Spiritu S. ut mederetur contritis corde, et prædicaret captivis indulgentiam, et clausis apertionem, et prædicaret *annum placabilem Domino*, id est tempus legis novæ, quæ est annus רצון *ratson*, id est voluntatis, ut vertunt Pagn. et Arias, hoc est divinæ benevolentiæ, ac liberalitatis, et gratiæ. Est etiam annus et tempus voluntatis: quia vult voluntarie et ex amore sacrificari sibi, et nos non iam vocat servos, sed amicos, sed fratres, sed filios. Voluntarie enim genuit nos, ut simus initium aliquod creaturæ eius. Annum hunc decurremus usque ad finem mundi, sed singulis finitur in morte. Ut enim ait S. August. in Ps. nostr. Cum ista vita transierit, non restat nisi retributio meritorum. Unde S. Thomas 1. p. qu. 62. artic. 9. agens de Angelis beatis asserit eos amplius non mereri, quia in unoquoque motu intentio motoris fertur in aliquid determinatum, ad quod mobile perducere intendit. Deus itaque movens creaturam ad beatitudinem movet illam ad certum modum visionis, et determinatum gradum beatitudinis: unde consecuto illo gradu ad altiorem transire non potest. Itaque ad actum meritorium requiritur: 1. Ut sit liber. 2. Bonus. 3. Supernaturalis ex gratia profectus. 4. Ad Deum aliqua ratione spectans. 5. A viatore factus. Nam sine promissione Dei non est meritum, viatori autem tantum promissio facta est. Unde concludo cum Auctore Eccli. 17. 26. *Ante mortem confitere: a mortuo enim quasi nihil perit confessio:* Et cum Salomone Eccle. 11. 3. *Si ceciderit lignum ad Austrum* (in gratia et ardore charitatis) *aut ad Aquilonem*, (ubi est frigus peccati, et mors frigidus, ubi dæmon thronum suum vult ponere) *in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Quia post hanc vitam non est amplius tempus merendi, ut exponunt S. Greg. 12. Mor. cap. 13. S. Bern. serm. 43. et 49. ex parvis.

Quæres Quarto, quomodo verum est, quod in inferno nullus confitetur Deo, cum dives Epulo petat ab Abrahama misericordiam et refrigerium: et quod notabilius est, postulet mitti aliquem, qui fratres suos a peccatis avertat, ne et ipsi veniant in locum tormentorum, Luc. 16. 24. et seq. Resp. Primo, certum esse, damnatos Deum non laudare, sed blasphemare, ut docet S. Thomas 2. 2. qu. 13. art. 4. quia retinent perversam voluntatem, aversam a Dei iustitia, in hoc quod diligunt ea, pro quibus puniuntur: et vellent eis uti si possent, et oderunt pœnas, quæ pro huiusmodi peccatis infliguntur. Dolent tamen etiam de peccatis, quæ commiserunt: non quia ipsa oderint, sed quia pro eis puniuntur. Sic ergo talis detestatio divinæ iustitiæ est in eis interior cordis blasphemia. Quod etiam post corporum resurrectionem sint vocaliter Deum blasphematuri, est credibile. Dives autem Epulo Deum non laudat, sed timet, ne fratribus suis ob mala sua exempla et monita in inferos cadentibus gravius puniatur. Resp. 2. Etiam in inferno, id est in limbis Patrum, et in purgatorio dicebat David a nemine Deum laudari, voce scilicet corporea, et quæ a viventibus perciperetur, qualis erat laus publica in tabernaculo, ubi Deus præsentiam suam exhibebat in arca et propitiatorio. Sic Baruch cap. 2. 17. ait: *Non mortui qui sunt in inferno* (id est in sepulcro, ut Rabbini volunt. 2. In loco damnatorum, ut Delrio adagio 197. 3. In Limbo Patrum, ut Lyranus. 4. In qualibet loco inferorum, ut Cornelius) *quorum spiritus acceptus est a visceribus suis*, (id est, separatus a corpore) *dabunt honorem et iustificationem Domino;* id est non extollent Dei gloriam aut iustitiam. 42. *In inferno nullus Deo confitetur.* 43. *Neque in limbo, et quomodo id est verum.*

Nota moraliter Primo: Peccatum est mors animæ: Genes. 2. 17. ait Deus Adamo: *De ligno scientiæ boni et mali*, (id est, ut ait S. Augustin. lib. 14. de civit. cap. 17. S. Cyrillus lib. 3. in Iulianum, ex qua disceret homo per experientiam quid sit bonum, et quid sit malum) *ne comedas. In quocumque enim die comederis, morte morieris*, id est certissime marieris. Est Hebraismus. 2. Mortis certæ sententiam ac necessitatem incurres, ut S. Hieron. S. Augustin. explicant. 3. Duplicem mortem subibis: Prima, animæ, et quidem ea ipsa die et hora. Secundo, corporis, sed 44. *Peccatum est mors animæ.*

Digitized by Google

postea. Ezech. 18. conquerentibus Indæis, quod patres A uvam acerbam comedissent, et dentes filiorum obstupescerent, ait Deus v. 4. *Anima* (id est homo, per synecdochen) *quæ peccaverit, ipsa morietur*. 2. Anima proprie sumitur, per peccatum amittit Spiritum sanctum, qui est velut anima animæ, ipsi per gratiam intime et physice unita modo admirabili, sed accidentali, ut alias dixi fusius. Hinc S. Maximus vere et proprie loquitur Centuria 2. de Charit. num. 93. *Mors animæ credenda est Dei discessio, at stimulus mortis peccatum est*. Et S. Greg. in Ps. 7. pœnitent. *Quid est peccatum, nisi mors? Mors est quæ animam a Deo separat, sensuum internorum intercludit officia, divinam deturpat imaginem, lucis non admittit claritatem. Denique, qui in Christo moritur, in sepulcro concupiscentiæ tumulatur, ligatur concupiscentiarum institis, a conspectu Dei proiicitur, duritis operitur, lapide iniquitatis intus clauditur*. Alludit ad Lazari fascias et sepulcrum, Ioan. 11. 43. et seq. fuit in eius morte, sepultura et suscitationa symbolice repræsentata mors peccatoris, mora in peccato, et resurrectio, ut S. August. notat B tract. 49. in Ioan. S. Bern. serm. 4. de Assump. S. Gregor. 4. Mor. cap. 25.

Mors illa in arcem mentis irrepit per portas, id est per sensus. Eius custodiam dat voluptati. Unde S. Bern. sermon. 3. in Natali Domini: *Fuge voluptatem, quia posita est mors secus introitum voluptatis*.

45. Anima peccato mortua est sepulcrum fœtens. Anima sic mortua non laudat Deum, sed est sepulcrum fœtens, verba turpia, blasphema, et impia exhalans. Vide dicta Psal. 5. 11. *Sepulcrum patens est guttur eorum*. S. Hieron. in cap. 14. vocat peccatum cadaver diaboli: sic etiam possis vocare peccatorem. S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 12. *Vides*, ait, *convivium peccatoris: interroga eius conscientiam. Nonne gravius omnibus fœtet sepulcris? Intueris lætitiam eius, et salubritatem miraris corporis, filiorum atque opum abundantiam: introspice ulcera et vibices animæ eius cordisque mœstitudinem*. Hinc orationem sceleratorum a Deo reiici docet lib. 2. de Cain et Abel, cap. 9. Avertit se, inquit, Deus a precibus impiorum, quoniam etiamsi videantur vivere, miseriores tamen sunt omnibus mortuis, carnem suam sicut tumulum circumferentes, cui infelicem infoderunt animam suam. Quid enim aliud est, quam sepulta, quæ intra humum volvitur, et terrenæ avaritiæ cupiditatibus cæterisque vitiis includitur, ut gratiæ cælestis auram spirare non possit? Hæc Ambr.

S. Catharina et S. Birgitta sentiunt fœtorem peccati. Fœtorem ex anima peccatrice exeuntem sentiebat S. Catharina Senensis, et tantum quidem, ut manu nares obducere cogeretur. S. Birgitta domum Latini de Ursinis ingrediens, statim admota naribus manu, ne verbulum quidem ei loquebatur. Rem admiranti ait Confessarius ipsius sanctæ, id oriri ex aliquo peccato, quod mente necdum sanata tegeret, itaque se excuteret, atque ex animo doleret: tum ille animum evolvens reperit se cum subditis suis lite quadam vehementius contendisse. Alias uxorem Iordanis de Ursino eadem S. Birgitta conviseus, tam tetro ex sceleribus eius odore affecta est, vix ut illum ferre posset. Hoc miratus Magnus, cappellanus eius, atque a Petro Sanctæ confessario causam inquirens, accepit id illi D esse perpetuum, ut *immodicum sulphuris fœtorem* sentiret, cum quis lethifero peccato mortuus coram ea staret. Si illi ipsi incautæ verbum aliquod excidisset, aut actio aliqua seculares mores saperet, ingentem fœtorem sulphureum, atque in lingua amaritudinem, et in gutture sentiebat. Atque ut sibi provide magis consuleret, amarissimam herbam ore volvebat, quod singulis sextis feriis semper faciebat, ob Christi passionem, et fel ab ipso degustatum. Surius in vita 23. Iulii.

Et S. Philippus Nerius. S. Philippus Nerius fœtorem animæ in luxuriæ cœnum prolapsæ sentiebat. Unde fiebat, ut pœnitentibus, qui præ pudore nefas aliquod reticebant, diceret: Quid celas noxam? Sentio ex te fœtorem, qui vulnus animæ indicet, ut testatur Antonius Gallonius in vita.

46. Anima per Dei gratiam suaviter olet. Qui vero in gratia Dei est, vivit, et orationes eius suavem odorem Deo exhalant. De Noemi sacrificio dicitur Genes. 8. 21. *Odoratus est Dominus odorem suavitatis*, id est, odorem bonæ fragrantiæ, ut vertit Novatianus lib. de Trinitate, q. d. ut reddit Chald. Suscepit Dominus cum beneplacito oblationem eius. Etiam extra sacrificium iustorum confessio est boni odoris Deo, Cant. 2. 13.

Vineæ florentes comparatur. *Ficus protulit grossos suos*, (id est primas ficus. Sept. germina sua) *vineæ florentes*, (κυπρίζουσαι instar cypri florentes et redolentes. Cyprus est arbuscula, quæ a Latinis ligustrum vocatur, in Cypro mira odoris suavitate præstat: inde illi nomen) *dederunt odorem suum*: quod Chald. paraphrastice ad rem nostram adaptat populo Israel Deum oranti, cum terram promissionis intraret: *Cœtus Israel*, ait, *qui comparatus est præcocibus ficubus, aperuit os suum, et dixit canticum super mare rubrum, et etiam pueri et infantes laudaverunt dominatorem sæculi linguis: illico dixit eis dominator sæculi: Surge tibi congregatio Israel, dilecta mea et formosa mea, vade hinc ad terram, quam iuravi patribus tuis*. Non in oratione tantum, sed et in conversatione vivens anima suavem odorem Angelis et hominibus afflat. S. Bernard. serm. 60. *Dico autem per gratiam Dei quæ in nobis est, et ficus nos habere et vineas. Ficus quidem, quia suaviores in moribus sunt: vineas vero, quia spiritu ferventiores*.

47. E corporibus ipsis piorum suavis odor exilt. Ut enim ait S. Hieron. in cap. 14. Isai. Virtus boni odoris est. Ex ipsis Sanctorum corporibus suavis odor expirat, ut, sicut peccator etiam in vita mortuus est, ita ipsi morte vivere videantur, et Dei memores esse eiusque gloriam extollere.

1. E corpore Theophanii Comitis. S. Gregor. lib. 4. dialog. cap. 27. hoc de Theophanio Comite testatur: Tanta, inquit, ex corpore ipsius fragrantia odoris emanavit, ac si putrescente carne illius pro vermibus aromata ferbuissent.

2. Meruli monachi. Et cap. 47. de Merulo monacho, cuius ex oculis perennis lacrymarum rivus, e manibus misericordiæ fons, ex ore, sacrum psalmodiæ fluentum iugiter emanabat, refert, de nocte visionem illi oblatam esse, quasi ex albis floribus corona in caput illius descenderet. Brevique postea ad superos evolasse, et lapsis iam annis 14. effosso eius sepulcro tantam fragrantiam suavitatis emanasse, ac si illic florum omnium fuissent odoramenta congrega- C ta.

3. E corpore S. Friderici Episcopi. Illustre est quod recitat Surius 18. Iulii de S. Friderico Episcopo Traiectensi, qui populo suo in Ecclesia fausta apprecatus, vivus in tumulum intravit, psalmosque in funeribus cantari solitos, cygnæa voce incepit, illumque versum: In manus tuas Domine commendo spiritum meum, iteratis vocibus ingeminans, ad cælum oculos ac mentem erigebat; cumque illud adiecisset: Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam, Deo felicem animam reddidit. Clericis autem corpus eius humantibus, suavitas odoris totam complevit Ecclesiam.

4. E corpore S. Margaretæ filiæ Regis. Notabile quoque est, quod Garinus refert in vita S. Margaretæ filiæ Regis Hungarorum: aspersum scilicet fuisse demortuæ tantum virginei oris decorem, ut Archiepiscopus Strigoniensis sororibus diceret, non esse lacrymis prosequendam velut mortuam, cuius in corpore ipsa beatitudinis gloria, et resurrectionis insignia emicarent. Addit ex eius corpore manasse odorem suavissimum aromata superantem universa, cumque dies multos perdurasse.

48. Moriendum est peccato, et vivendum Deo. Murere itaque peccato, et vive Deo, ut sis memor eius in morte tua. Sic mortuus erat, et morte vivebat Paulus, et Christiani in primitiva Ecclesia. Romanis ait Rom. 6.3. *An ignoratis fratres, quia quicumque baptizati sumus in Christo Iesu*, (per Christum, ut ait Pererius. 2. In virtute, nomine, et meritis Christi, ut Origenes, et S. Anselmus. 3. Græce εἰς χριστὸν, hoc est, ut Christo inseramur, ei uniamur, et in eo vivificemur) *in morte* (εἰς τὸν θάνατον in mortem, hoc est in similitudinem et repræsentationem mortis) *ipsius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem*, id est ut moriamur peccato; sed illa mors dat vitam, unde sequitur: *Ut quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris*, id est: 1. Ad gloriam Patris, ut Syrus vertit. 2. Per virtutem Patris. 3. Per propriam suam divinitatem, quæ est eadem cum divinitate Patris, ut ait Theodor. et Theophylactus. 4. Per vitam gloriosam et immortalem, quam Christus resurgens accepit a Patre: *Ita et nos in novitate vitæ ambulemus*. Ratio affertur v. 5. *Si enim complantati*

Digitized by Google

Christo consiti sumus insiti, qui est vita nostra.

(συμφυτοι, *consititii*, ut ramus insertus arbori) *facti sumus similitudini*, (id est in similitudinem et conformationem. Est Hebraismus) *mortis eius: simul et resurrectionis erimus*, supple, similitudini complantati; lege cætera. Crux Christi occidendo vivificat. Ruffinus apud Baronium anno 389. asserit, signum crucis apud Ægyptios inter literas ἱερατικας, id est sacerdotales et symbolicas censeri, eiusque literæ hanc esse interpretationem: *Vita ventura*. Enitere, ut cum Apostolo dicas Galat. 2. 20. *Christo confixus sum cruci*, (Græce, συνεσταυρωμαι *concrucifixus sum*: per Baptismum scilicet ac mortificationem passionum) *vivo ego iam non ego; vivit vero in me Christus.* Ut enim ait S. Dionysius de divinis Nominibus, cap. 4. Amor est virtus faciens unionem. Clemens Alex. lib. 4. Stromat. docet, cætera esse negligenda, Christum vitam nostram esse, aliis esse rebus moriendum, ait ab Aristophane homines vocari imbecillos, πλασματα πηλου. ceræ figmenta, σκιοειδεα φυλα, genus instar umbræ evanidum, involucres, unius tantum diei vitam habentes: et ex Epicharmo, ipsam hominum vitam esse ασκους πεφυσημενους, utres inflatos, ac deinde sibi in Christo, qui est via, veritas, ac vita, applaudens, ait: *Christus est in nobis. Corpus quidem mortuum est propter peccatum: spiritus autem vivit propter iustitiam.* Mortis illius ac vitæ utilitatem et suavitatem aperit S. Bern. epist. 105. *Bona mors, si peccato moriaris, ut iustitiæ vivas. Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis, Deo vivere incipias.* S. Antiochus medicus sub Adriano capite truncatus, lac emisit pro sanguine, ut est in Roman. Martyrologio die 15. Iulii. Hoc etiam S. Paulo, S. Catharinæ Alexandrinæ, S. Pantaleoni medico contigit, et aliis. Christus est *nutritius Ephraim*, id est in virtute crescentium, Oseæ 11. 3. Crucifixus ex cordis vulnere non tantum sanguinem et aquam, sed etiam cœleste lac fundit, quod offerens omnibus ait, quod S. Petrus dicebat advenis dispersionis (id est dispersis) Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, et Bithyniæ, hoc est Gentilibus per totum Orbem dispersis, ut ait Maldonatus. 2. Advenis, id est proselytis ad Iudaismum venientibus, ut Lyranus explicat. 3. Iudæis ad Christum conversis, ut S. Hieron. et S. Athanas. 4. Advenis, id est Iudæis in persecutione post necem S. Stephani dispersis per Pontum, etc. ubi non erant incolæ et inquilini, sed hospites et advenæ. Omnibus, inquam, ait Christus: *Sicut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite.* Clemens Alex. lib. 1. pædagog. *lac verbale*, sic ipse legit, intelligit esse Verbum incarnatum, nempe Christum: unde subdit S. Petrus: Si tamen gustatis, quoniam suavis est Dominus. S. August. tract. 3. in epist. 1. S. Ioannis: *Lac nostrum*, ait, *Christus humilis est.* In cruce fundit sanguinem, lac autem sanguis concoctus est, non corruptus, ut ait Aristoteles lib. 4. de Gen. animal. cap. 8. Ridiculum est quod de Aristino narrat Plutarchus in quæstionibus Romanis: Cum Græci, inquit, inter profanos recenserent eos, quibus fuissent iusta persoluta, cum mortui essent crediti: neque ad sacrificia illos admitterent, quibus factum fuerat funus et sepulcrum, velut mortuis; Aristinus quidam ea obstrictus religione, Delphos misit, qui pro se deprecaretur, et quo modo difficultatibus, in quas legum auctoritate compulsus esset, sese extricaret, rationem ostendi peteret. Et sic a Pythia responsum ferunt,

His peragit quæcumque puerpero rite peractis
Omnibus, ad superum tua dona altaria sistes.

Cætera sunt umbra et vanitas.

Eumque oraculo probe intellecto, *mulieribus sese quasi renatum præbuisse lavandum, vinciendum, lactendum*, idque reliquos, quos idem casus excepisset, imitatos fuisse omnes, nomenque iis factum, ὑστεροποτμοι, id est quibus etiamnum vivis funus erectum est, ait Hesychius, quod a credito exitio, quasi postliminio revertissent. A morte peccati resuscitati lac rationabile, id est Christi sapientiam bibamus, ut in eo vivamus, et novi homines simus.

49. *Peccatum est infernus.*

Nota moraliter Secundo, Peccatum est infernus. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Propositionem meam clare habet S. Bern. serm. 5. de Assumpt. B. Virginis: *Infernus quidem et carcer animæ, rea conscientia est.* Et S. Ioannes Abbas Raythu. Infernus, ait, est ignorantia, perditio, et oblivio Dei: ex ignorantia enim Dei, est infidelitas: ex infidelitate est inobedientia: ex inobedientia, impatientia: ex impatientia, superbia, quæ est inventio dæmonum. Ita ipse.

In peccati inferno sunt ignis tartareus, catenæ flammeæ, dæmon, carcer, vermes, serpentes, tenebræ, blasphemiæ, voracitas, æternitas misera.

50. I. *In peccato est ignis tartari.*

Ac Primo: In inferno est ignis omnia devorans mentis bona, et mentem ipsam, ut templum et Ierusalem ignis Chaldæorum, qui, ut iam monui, significant quasi dæmones, 4. Reg. 25. 8. *Mense quinto* (id est Iulio; nam Hebræi annum sacrum incipiebant a mense Martio) *septima die mensis, ipse est annus nonus decimus Regis Babylonis*, (regni Nabuchodonosor) *venit Nabuzardan*, (dæmon, vel tentatio vehemens. Nam Nabuzardan interpretor, germinatio extranei iudicii) *Princeps exercitus, servus Regis Babylonis*, (id est confusionis) *in Ierusalem. Et succendit domum Domini*, (templum voluntatis, ubi sunt virtutes) *et domum Regis*, (aulam intellectus, auro et gemmis scientiæ radiantem) *et domos Ierusalem*, (sensus et appetitus antea pacatos) *omnemque domum combussit igni*, concupiscentiæ depravatæ, in qua sæpe exigua scintilla magnum incendium excitat. Unde S. Chrysost. tom. 1. homil. de S. Babyla monet, principiis obstandum esse tentationis, et cito restinguendam esse, φλογα αρχομενην, subnascentem flammam: et hom. de S. Bar. æstuantis cupiditatis ardores vocat, φυσεως πυραν, naturæ pyram, et rogum: nec dubitat eos, qui fornacis illius incendium sopiverint, Martyribus in igne triumphantibus æquiparare. Si iuvenis es, et flammis cingeris, memento tres pueros, id est adolescentes Sidrach, Misach, et Abdenago, hoc est Ananiam, Azariam, et Misaelem missos in fornacem ignis ardentis illæsos evasisse, ne odore quidem ignis in vestibus remanente, licet ministri Nabuchodonosor non cessarent succendere fornacem naphtha, id est bituminis flore tenuissimo, in quem statim flamma transilit, et stuppa, et pice, et malleolis, id est fasciculis ex pice, sulphure, aliisque ignis fomitibus confectis, ad incendendum domos, aut alia, et effunderetur flamma super fornacem cubitis quadraginta novem. Hunc ignem luxuriæ accendit *Nabuchodonosor, qui significat, crescens sicut rogus reconditus.* Rad. נוב *nub*, crescere, augeri. כ sicut: דור *dur*, rogum incendere אצר *atsar*, recondere, vel significat, germinans sicut generatio coarctans. Rad. *nub*, fructificare, germinare דור *dor*, ætas, generatio, progenies, צרר *tsarar*, coarctare. Sed hæc tibi etiam iuveni non nocebunt, si sis Ananias, id est Domini gratia, vel donum aut misericordia: id est si sis erga alios misericors, et misericordiam Dei implores, et necessariam tibi esse credas, sciens, quod sicut ait Salomon, Sap. 8. 21. *Scivi quoniam aliter non possem esse continens*, abstinens ab omni delectatione venerea: continentia enim virtus maxime est circa illam, ut ait S. Thomas 2. 2. q. 155. art. 2. *Nisi Deus det.* Secundo, esto etiam Azarias, id est *Auxilium Domini*. Non enim tibi sufficit חן *chen*, id est misericordia, gratia, donum Dei, nempe gratia præveniens; sed requiritur etiam עזר *Ezer*, id est auxilium, adiutorium: scilicet gratia cooperans. Itaque in tentatione clama, Ps. 34. 2. *Apprehende arma, et scutum*, (ut possim tecum aggredi hostem, et me tueri) *et exurge in adiutorium* mihi, Ps. 69. 2. *Deus in adiutorium meum intende.* Vide ibi dicta. Tertio, esto *Misael*, id est, *per aquam postulans*, si tentatio est gravior, fletu benedictionem impetrabis, licet per malos habitus sis pilosus, et hispidus sicut Esau, irrugi clamore magno Gen. 27. 34. Rad. מים *maim*, aqua, et שאל *seial*, petiit, rogavit, flagitavit. De vi lacrymarum dicam sect. seq. v. 6. satis fuse. Quid sit fomes peccati, vide D. Thomam 1. 2. quæst. 82. artic. 3. inde ignis oritur, sed extingue lacrymis.

51. II. *Catenæ.*

Secundo: In peccati inferno sunt catenæ flammeæ, id est mali habitus facti ex variis actibus, ut catena ex variis, et sibi innexis annulis. Hæ sunt catenæ Samsonis excæcati a Philisthæis, cum eum ceperunt in gremio Da-

Digitized by Google

liæ, Iud. 16. 21. *Quem cum apprehendissent Philisthiim, statim eruerunt oculos eius*, (hoc primum facit dæmon, tollens oculum dextrum lucis supernaturalis, et sinistrum lucis naturalis) *et duxerunt Bazam vinctum catenis, et clausum molere fecerunt*. In hac catena gemebat S. August. ante conversionem lib. 8. Confess. cap. 5. Ego, ait, suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa, facta est libido: et dum servitur libidini, facta est consuetudo: et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi annulis sibimet innexis, unde catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus. Ita ipse. Quomodo habitus vitiosus sit causa peccati, habes 2. 2. qu. 14. art. 1. apud D. Thomam.

52. III. Dæmon. Tertio: In inferno peccati est dæmon. Nam ut docet S. Thomas 3. p. qu. 48. art. 4. per peccatum dupliciter homo est obligatus: Primo, servituti diaboli addicitur, a quo victus est. Secundo, fit reus pœnæ subeundæ. Dæmones itaque sunt in anima peccatrice, ut in domo sua, et ingressi habitant ibi, Luc. 11. 26. ibi autem tyrannice dominantur, et peccatorem torquent, sicut Saulem invidum, quem faciebant prophetare, id est insanire, ut vertit Chald. in medio domus suæ, id est in proprio corpore, 1. Reg. 18. 10. Dæmoniacis comparat avarum S. Chrysost. hom. 29. in Matth. iram dicit esse furiam. Seneca lib. de ira. c. 25. Qualia, inquit, Poetæ inferna monstra finxere, succincta serpentibus, et igneo flatu; quales ad bella excitanda, discordiamque in populos dividendam, pacemque lacerandam, teterrimæ infernorum exeunt furiæ, talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, sibilo mugituque et gemitu, et stridore, et si qua his invisior vox est, perstrepentem, tela manu utraque quatientem, etc. Hic iræ dæmon et furoris tyrannos possidebat. Unde S. Cucuphates Maximianum, cuius iussu torquebatur, et ad negandam fidem incitabatur, vocabat linguam et fœtum diaboli. Cum enim assaretur, ambustusque sinapi, et aceto perfunderetur, cantabat Ps. 16. 1. Exaudi Domine iustitiam meam, etc. Quo decurso sanatus est, et tortores eius eadem flamma extincti. Tum Maximianus inclamat, præstigiis, et incantationibus id fieri. Cui vir sanctus: *O virulenta*, inquit, *lingua diaboli, quid ita procaciter absque opere minaris? Age, quid acturus es: prorsus enim nullius apud me ponderis sunt minæ tuæ. Te plane obtinet insania, qui patris tui diaboli iussa capessis, nec vis cognoscere verum Deum, tecumque pariter hanc multitudinem perdis*, ut ait Sur. die 25. Iulii.

Contra vero, dæmon peccatum appellatur, Rom. 7. v. 11. *Peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit nos, et per illud occidit*. S. Ambros. ibi per peccatum intelligit diabolum. Ipse certe peccator est et homicida ab initio, Ps. 100. 8. *In matutino*, (S. Hier. *mane*, et vitæ, et diei) *interficiebam omnes peccatores terræ*, hoc est dæmones, ut ait Bruno, quod alios faciant peccatores. Sic vides peccatum veluti dæmonibus infusum, et vicissim peccatori superfusum dæmonem, cuius formam, figuram ac mores peccator induat.

53. IV. Carcer. Quarto: In inferno peccati est carcer, ipsa scelerata conscientia, 4. Reg. 17. 4. *Cumque deprehendisset Salmanasar Rex Assyriorum, quod rebellare nitens misisset nuntios ad Sua Regem Ægypti, ne præstaret tributa Regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, et vinctum misit in carcerem*. Typus dæmonis est Salmanasar, qui significat, perfectionem nunc removens. Rad. שלם *scialam*, perfecit. *Na*, nunc, סור *sur*, recedere, removere. Osee est typus Christiani vel Religiosi, aut Concionatoris et Prælati, qui vult et non vult ab eo recedere. Durum enim iugum diaboli sentit, sed ab eo ad Ægyptum id est mundum fugit, et eius auxilium, id est voluptates ambit; et *Sua* qui significat velamen, id est hypocrisim, amat, ut se tueatur. Itaque statim capitur, et in carcerem mittitur. S. Bern. ser. 2. de Assumpt. Virg. *Erat illi* (peccatori) *conscientia carcer: erant tortores, ratio et memoria: atque hi quidem crudeles, austeri et immisericordes.*

54. V. Vermes. Quinto: In inferno peccatoris sunt vermes, Is. 66. 24. *Vermis eorum non moritur*: de damnatis ibi agitur, quos realis et materialis ignis uret, ut sentiunt S. Anselmus in elucidario, Guilielmus Parisiensis, Serarius in cap. 16. Iudith. qu. 2. Probabilius tamen Sanctius, et alii, vermem hunc interpretantur conscientiæ angorem seu morsum: qui, ut ait S. Chrysost. ad Theodorum lapsum, non minus exagitat et cruciat damnatorum animas, quam quodlibet aliud gehennale flagellum. Ad rem nostram S. Eucherius Lugdun. lib. formul. spirit. cap. 5. vermem illum explicat de peccati conscientia, vel de inquietudine pravæ cogitationis. Quod tristitia vermis sit, docet Salomon, Prov. 25. 20. *Sicut tinea vestimento, et vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi*. S. August. lib. 21. de Civit. Dei, cap. 9. legit, sic mœror excruciat cor viri. S. Antiochus, homil. 25. Tristitia, inquit, vermis est cordis, suammet exedens matrem: et S. Chrysost. epist. 3. ad Olympiad. Tristitia, ait, animarum crudele tormentum est, dolor quidam inexplicabilis, et iudicium omni iudicio vindictaque deterius. Nam et σκώληκα μιμεῖται ἰοβόλον, *vermi similis est venenato*, non solummodo carnem, sed et animam ipsam perimens. Et tinea non solum ad ossa, sed et corda pertingens, et δήμιος διηνεκής, *perpetuus quidam carnifex* non animam dilacerans, sed vires animæ consumens, et iugis nox ac tenebræ profundæ, et tempestas, et turbo: febris non apparens, omni igne validius incendens, et pugna requiem non habens. Ita Chrysost. Quod autem tristitia cor peccatoris exedat, S. Nilus Abbas docet orat. 5. adversus vitia. Qui, ait, capiuntur a barbaris, ferreis compedibus vinciuntur: et qui superantur a cupiditatibus, tristitiæ vinculis coercentur. Ac deinde addit, Virum probe armatum minime lædunt ictus iaculorum: et qui adversus cupiditates munitus est, a tristitiæ aculeis non vulneratur. Clypeo miles, et civitas muro defenditur; monachus autem victis cupiditatibus, utroque munitior est. Clypeus enim plerumque sagitta transfigitur, et oppugnantium multitudine murus suffoditur. At tristitiæ vis nihil in eum potest, qui domuit cupiditates. Qui vero succubuit voluptati, is tristitiæ vincula non effugiet. Qui mundum diligit, sæpe tristitia afficietur, qui autem contemnit ea, quæ in mundo sunt, in perpetua lætitia versabitur. Ac postea: *Tristitia, Leonis est os, quod hominem mœstum facile devorat. Animi vermis tristitia est, qui parentem exedit*. Infernus ᾅδης vocatur per antiphrasim, ab ᾄδω, cano; quod perpetua tristitia sepulti, ab omni cantu et tripudio damnati sint alienissimi. Sic, ut ait Siracides Eccli. 38. 22. *Cor pravum* (Græce καρδία στρεβλή, cor distortum) *dabit tristitiam*, veluti fructum sibi proprium.

55. VI. Serpentes. Sexto: In inferno peccati sunt serpentes, Genes. 3. 1. *Sed et serpens erat callidior*, (Hebr. verti posset, erat in multas spiras et gyros complicatus et involutus) *cunctis animantibus terræ*. Per serpentem intelligit dæmonem Caietanus. 2. Serpentem apparentem in quo dæmon loquebatur, S. Cyrillus Alex. lib. 3. contra Iul. Sed melius 3. Sume serpentem verum, in quem ingressus est dæmon, qui, ut ait S. Augustin. tentat ut Leo, tentat ut draco. Symbolice, serpens ille est sensualitas nostra, ut docet idem S. Aug. lib. 12. de Trinit. cap. 12. et 13. tom. 8. quia inclinat ad peccatum: et S. Thomas 1. p. qu. 81. art. 1. ad 3. Serpens, ait, non solum ostendit et proposuit peccatum, sed etiam inclinavit in affectum peccati. Et quantum ad hoc sensualitas per serpentem significatur. Ita ipse, quem lege per totam quæstionem, quæ est de sensualitate. De illa dic cum Eva loco Gen. citato, v. 13. *Serpens decepit me*. Facto peccato serpentes ferociores insurgunt in sensualitate, nempe appetitus irascibilis, et concupiscibilis, Eccli. 10. 13. *Cum enim morietur* (per peccatum) *homo, hereditabit serpentes, et bestias, et vermes*. Hæc est peccati merces certa.

56. VII. Tenebræ. Septimo: In inferno peccati sunt tenebræ, quæ rationis et sapientiæ Solem eripiunt, Ps. 34. 6. *Fiat* (Hebr. יהי *iehi*, erit, est enim prophetia) *via illorum* (peccatorum, alludit ad Pharaonem et Ægyptios in mari rubro

mersos. S. Gregor. 19. Moral. cap. 14. vel 20. legit, *viæ illorum*, nulla excipitur. Viæ hominis, sunt actiones eius et agendi modus) *tenebræ et lubricum*. Quod Ieremias Propheta imitatus dixit cap. 23. 12. *Via eorum erit quasi lubricum in tenebris*. S. Ioan. agens de eo qui fratrem suum odit, ait eum in caligine versari, 1. epist. 2. 9. *Qui dicit se in luce esse*, (Evangelii, fidei, gratiæ et charitatis Christi) *et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc*. Idem magis urget v. 11. Generatim loquitur Iesus Sirach Eccle. 11. v. 16. *Error et tenebræ peccatoribus concreata sunt*, id est, congenita et cognata. S. August. in psal. nostr. per infernum intelligit cæcitatem mentis, quæ peccantem, id est morientem excipit et involvit. S. Innocentius in illud v. 6. *Lavabo per singulas noctes lectum meum*, noctes ait esse peccata. Et quidem peccatum non potest esse in voluntate, nisi cum ignorantia intellectus, 1. 2. qu. 58. art. 2. et q. 77. art. 2. docet vero 1. p. q. 63. art. 1. ad 4. Peccatum in actu liberi arbitrii contingere dupliciter: nempe 1. Eligendo malum ex ignorantia. 2. Eligendo inordinate bonum ex inconsideratione.

57. VIII. Blasphemiæ. Octavo: In inferno peccati est blasphemia, quæ est maxima inferorum pœna. In omni enim peccato est implicita quædam blasphemia. Omnis enim qui peccat implicite, et virtualiter dicit, esse ailquid Deo præferendum. Unde Is. 1. 4. dicitur: *Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel*. Vel hac sua derelictione. Nam blasphemare Deum, est attribuere ipsi quod ei non convenit, vel detrahere ab eo quod ei convenit, ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 13. artic. 1. Divitem avarum vocat, S. Chrysol. blasphemum, quod non iusserit dari eleemosynam pauperi, ideoque sit eum gravius in lingua, quam in aliis torqueri, eam enim petit refrigerari potius, quam alia membra. Sic autem serm. 66. *Lingua plus ardet, quæ misericordia ut fieret, iubere neglexit. In lingua maius sentit incendium, quæ maledixit pauperi, misericordiæ contradixit: lingua in tormentis prima est, quæ derogando pauperi, pauperis blasphemavit Auctorem*. Dic cum nostro Davide, in inferno quis confitebitur tibi? id est in vitiorum profundo, ut explicat Beda, Prov. 18. 3. *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit*. Profundum peccatorum est: 1. Peccandi consuetudo, ut explicant S. Chrysost. 2. Cæcitas mentis, ut S. Athan. serm. 4. contra Arianos. 3. Obduratio in peccato, ut S. Hieron. in cap. 1. Ezech. 4. S. Bernard. de gradibus humilitatis intelligit Dei contemptum. 5. Beda desperationem. 6. Cornel. infernum et vitam infernalem, quam parit desperatio. Hæc pene omnia ad rem nostram faciunt.

58. IX. Voracitas. Nono: In inferno peccati est quædam aviditas, voracitas et insatiabilitas. Unde in ea aviditate Salomon luxuriam, avaritiam et iram æquiparat inferno, Prov. 30. 15. *Sanguisugæ* (id est inexplebilis aviditatis) *duæ sunt filiæ*, (velut duo ora hirundinis) *dicentes: Affer, affer. Tria sunt insaturabilia, et quartum quod nunquam dicit, sufficit. Infernus, et os vulvæ* (Septuag. et Arabes, amor mulieris) et terra (avarus) *quæ non satiatur aqua: ignis vero* (ira) *nunquam dicit, sufficit*. Infernus dicitur *seol* ab Hebræis. Rad. שאל *saal*, petiit, postulavit. Eum describit Isaias ut feram carnivoram ore diducto prædam expectantem, cap. 5. 14. *Dilatavit infernus animam suam*, (id est os aperuit, ut Sanctius: 2. Animam, id est desiderium suum, appetitum, aviditatem) *et aperuit os suum absque ullo termino*. S. Chrysost. homil. 29. in Matth. avarum inferno recte comparat: *Avarus*, inquit, *in omnes ut mors insiliens*: ωσπερ αδης παντα καταπινων, *omnes ut infernus deglutiens, communis generis hominum hostis: quippe qui vellet nullum hominem esse, ut omnia possideret. Neque hic tamen sistit gradum, sed cum omnes perdiderit cupiditate sua, etiam terræ substantiam cupit abolere, atque ipsam aurum factam iuvaret aspicere: nec solum terram, sed et montes, et valles, et fontes, et breviter quicquid in rerum natura extat*. Non absimilia dicere possis de superbo, qui semper vult in honore crescere.

59. X. Æternitas. Decimo denique: In inferno peccati est æternitas. Nam sine gratia Dei suis viribus nunquam resurgeret in peccatum lethiferum lapsus: unde S. Thom. 1. 2. quæst. 87. art. 3. probans peccatores incurrere reatum pœnæ æternæ, ait ad rem nostram: *Semper defectus quo subtrahitur principium, irreparabilis est*: sicut si corrumpitur principium visivum, non potest fieri visionis reparatio, nisi sola virtute divina. Ideo si per peccatum corrumpatur principium ordinis, quo voluntas hominis subditur Deo, erit inordinatio quantum est de se irreparabilis, etsi reparari possit virtute divina. Principium autem huius ordinis est ultimus finis, cui homo inhæret per charitatem: et ideo quæcunque peccata avertunt a Deo charitatem auferentia; quantum est de se, inducunt reatum æternæ pœnæ. Ita ipse. S. Bern. de convers. ad cleric. cap. 15. Non transeunt, inquit, opera nostra, ut videtur: sed temporalia quæque velut *æternitatis semina iaciuntur*. Et Remigins in Ps. Sept. *Temporaliter peccat, qui peccare sponte desinit: æternaliter peccat, qui, si semper viveret, semper peccaret*. Vide Caussinum nostrum tom. 3. Aulæ sanctæ, ubi agit de æternitate pœnæ debitæ peccato, Iob 14. 12. *Homo cum dormierit*, (cum mortuus fuerit per peccatum) *non resurget* (propria virtute) *donec atteratur cælum*, (id est numquam: quia cælum est incorruptibile) *non evigilabit: nec consurget de somno suo*. Dicta Amos 8. 14. ad luxuriosos et gulosos atque avaros transfer: *Qui iurant in delicto Samariæ*, (id est regni Israel, adorando vitulum aureum) *et dicunt: vivit Deus tuus Dan*, (Ieroboam posuit vitulum unum in Beth, civitate meridionali regni sui, et in Dan civitate septentrionali) *et vivit via Bersabee*, (ubi erant multæ aræ ac sacella ad colenda idola varia) *et cadent, et non resurgent ultra*.

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Duo David aperit. Primo, perfectam suam pœnitentiam, Vers. 6. Secundo, Exauditionem orationis suæ. Vers. 10.

P A R A P H R A S I S.

7. Laboravi in gemitu meo: lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.

7. Internis gemitibus atque suspiriis animam meam agitavi, tuam ut, o Domine Deus! misericordiam commoverem. Tantamque vim lacrymarum singulis noctibus effudi illis, ut lectus meus totus immaduerit.

8. Turbatus est a furore oculus meus: inveteravi inter omnes inimicos meos.

8. Ob severitatem vindictæ tuæ hostiumque in me irruentium furorem conturbatus sum: tamque copiosas lacrymas profudi, ut oculi caligent. Hostibus undequaque allatrantibus et insultantibus succinctus contabui, atque ante tempus præ mœrore consenui.

Digitized by Google

9. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem: quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.

9. Irrito conatu scelerati omnes a me recedite, qui et iniurii, et mihi noxii insidiatores agitis: Deus enim pro sua in servulum sibi devotum pietate gemitus meos precesque fletibus intercisas exaudit.

10. Exaudivit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam suscepit.

10. Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus S. una atque indivisa Trinitas orationi meæ subscripsit et favit.

11. Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei: convertantur, et erubescant valde velociter.

11. Pudore suffusi hæreant horreantque hostes mei, qui spe sua exciderunt: consternati contabescant, quod sanitati sim redditus, ut eorum conatibus me opponam. In fugam dati terga obvertant, et spe vana lactati continuo erubescant.

QUÆSTIO UNICA

QUANTA VIS POENITENTIÆ, ET LACRYMARUM.

Tres pœnitentiæ partes hic innui vult Iorgius Cardinalis: Contritionem et confessionem, *in gemitu*; satisfactionem, *laboravi*.

60. II. Pœnitentiæ partes. Secundo, Ugo Cardinalis sex enumerat ærumnas pœnitentis et pœnas. Primo, in satisfactionis labore: *Laboravi*. Secundo, in cordis contritione, *in gemitu meo*. Tertio, in lacrymarum effusione, *lavabo*. Quarto, in bonorum operum ubertate, *rigabo*. Quinto, in timoris anxietate, *turbatus est a furore oculus meus*. Sexto, in peccatorum confessione, *inveterari*. Sic enim fatetur se in peccato perseverasse.

61. III. Contritio perfecta. Tertio, commodius dicemus delineari hic contritionem perfectissimam, et numeris omnibus absolutam. Primo quidem ostendit modum contritionis duplicem: 1. Mere internum, v. 7. *Laboravi in gemitu meo*. 2. Externum ab interno prodeuntem: *Lavabo, lacrymis rigabo*. Secundo, aperit contritionis præcipuum tempus, *per singulas noctes*. Tertio, locum, *lectum meum, stratum meum*. Quarto, causam duplicem: 1. Dei offensi iram, v. 8. *Turbatus est a furore oculus meus*. 2. Longam in peccato moram, ibidem: *Inveterari inter omnes inimicos meos*: prima est causa formalis, secunda est materialis. Quinto denique, huius suæ contritionis triplicem effectum aperit. 1. In se, propositum non peccandi amplius, vers. 9. *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem*, ob Dei bonitatem erga se. Ibid. *Quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei*. 2. Effectus contritionis est in Deo, exauditio pœnitentis, v. 10. *Exaudivit Dominus deprecationem meam: Dominus orationem meam suscepit*. 3. Effectus est in ipsis hostibus, confusio et fuga, v. 11. *Erubescant et conturbentur vehementer omnes inimici mei: convertantur et erubescant valde velociter*.

ARTICULUS I.

Lacrymæ nocturnæ iram Dei mitigant, et animam lavant.

Sectione præcedenti a Deo irato veniam postulaverat David pœnitens; in hac ostendit se ex animo de peccatis admissis dolere, ut non videatur ea venia indignus,

Vers. 7. 62. Versiones variæ. Vers. 7. Laboravi in gemitu meo: Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Nota 1. Pro *laboravi* Hebr. est יָגַעְתִּי *iagati*, laboravi, fatigatus sum. Syr. et Chald. vertunt, lassatus sum. Petavius, κεκμηκα μεγα, laboravi multum. Sept. εκοπιασα, labore ac molestia confractus sum, dolore conscissus sum; deducitur a κοπτω, scindo, seco. Nota 2. S. Cyrillus Ierosol. Catech. 2. Illumin. censet hic præteritum *laboravi* sumi pro futuro, cum duo verba sequentia *lavabo et rigabo*, sint in futuro. Contra vero, S. Hieron. verba illa duo sumit ut præterita. Et quidem apud Hebræos sæpe futurum trahitur ad significationem præteriti, quando præteritum præcessit. Denique tria illa verba per

Omni tempore est agenda pœnitentia. tempus futurum exponit Campensis, ut intelligas omni tempore in hac vita esse agendam pœnitentiam de admissis peccatis. S. Thom. 3. p. q. 84. art. 8. inquirit, an pœnitentia debeat durare usque ad finem vitæ? Et respondet

A duplicem esse pœnitentiam, scilicet interiorem, et exteriorem. Interiorem quidem pœnitentiam esse, qua quis dolet de peccato commisso. Et talem pœnitentiam debere durare usque ad finem vitæ. Semper enim debet homini displicere quod peccavit: si enim ei placeret peccasse, iam ex hoc ipso peccatum incurreret, et fructum veniæ perderet. Displicentia autem causat dolorem in eo, qui est susceptivus doloris, qualis est homo in hac vita: post hanc vitam autem, Sancti non sunt susceptivi doloris. Unde displicebunt eis peccata præterita sine omni tristitia, secundum illud Isai. 65. Oblivioni traditæ sunt angustiæ priores. Ita S. Doctor, qui etiam docet pœnitentiam exteriorem non debere durare usque ad mortem.

Nota 3. Laboravi *in gemitu meo*: id est, ne de die gemerem, ut exponit S. Ephrem. 2. Et melius, *in gemitu*, id est oh gemitum. Ubi diuturnum et continuum gemitum indicari vult Innocentius. Vox ipsa gemitus, laborem denotat, sed gratum tamen ob utilitatem. Nam, ut ait Cassiodorus: *Gemitus dictus est quasi geminatus luctus, quem*

B *merito fideles appetunt, quoniam lugentes consolatur, pœnitentes emundat, diabolum fugat, Christo conciliat amaritudo dulcis, lacrymæ felices, salutaris afflictio*. אנחה *anacha*, gemitum, suspirium, eruptionem soni lugubris præ animi angustia significat. Chald. et Arab. vertit, *in suspirio meo*. Græca vox, στεναγμος, gemitus, suspirium, apud Athen. Euripid. et Plutarch. deducitur a στενω, gemo, ingemisco, quod corde angustato et arctato ob dolorem gemitus erumpat: nam στενος angustum et arctum significat. Quantus porro in Davide fuerit gemitus, ipse aperit Ps. 37. 9. *Rugiebam a gemitu cordis mei*. Simili modo Iob dicebat cap. 3. 24. *Antequam comedam, suspiro: et tanquam inundantes aquæ sic rugitus meus*. Et Ierem. cap. 45. 3. ait Baruch: *Væ misero mihi, quoniam addidit Dominus dolorem dolori meo, laboravi in gemitu meo, et requiem non inveni*. Placet sibi castus animæ Sponsus in voce lugubri turturis, Cant. 2. 12. *Vox turturis audita est in terra nostra*. S. Gregor. Nyssen. ait, turturem hunc

C solitarium et gementem fuisse S. Ioannem Baptistam, cuius vox et vita non aliud fuit quam gemitus, et prædicatio pœnitentiæ, Matth. 3. 2. *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*: quo Deus regnet in fidelibus suis per gratiam, et postea per gloriam. Sed in eam gloriam intrant ii qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Regnum Dei non est esca et potus. E cubilibus leonum et pardorum ad coronam ascenditur.

Nota 4. Pœnitenti laborandum est, *Laboravi* in gemitu meo. Ps. 101. 10. de se pœnitente ait David: *Cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fletu miscebam*. Vide ibi dicta. Esther Regina uxor Assueri, id est Artaxerxis Longimani, sibi et suis Iudæis morti destinatis timens, cap. 14. 2. *Cum deposuisset vestes regias, fletibus et luctui apta indumenta suscepit, et pro unguentis variis, cinere et stercore implevit caput, et corpus suum humiliavit ieiuniis, omniaque loca, in quibus antea lætari consueverat, crinium laceratione complevit*.

Dolor internus non se prodit tantum gemitu, sed etiam Vers. 7. 2. Pars.
lacrymis, vers. eod. 7. Lavabo per singulas noctes 63.
lectum meum. Lacrymis meis stratum meum rigabo. Lacrymæ cum
Nota, pro *lavabo* est אשחה *asche*, id est natare faciam, humilitate
ut vertit S. Hier. Ponitur autem futurum pro præsenti, pro-
ut sæpe apud Hebr. qui carent tempore præsenti, unde sunt.

Digitized by Google

Vatablus reddit, *natare facio*. Pagnin. vero, *natare feci*, quia præcesserat præteritum, *laboravi*. Hæc omnia denotant et continuationem, et ubertatem fletus. Adverte autem שחה *sacha* cum puncto in cornu sinistro significare in kal, natare: in hiphil madefacere, perfundere, rigare, natare facere. *Sacha* vero cum puncto in dextro cornu significare, humiliare seipsum, incurvare. Utrumque verbum simul iunge, et bonam pœnitentiam efficies, cum humilitate plora cum Magdalena abiectus ad Christi pedes, Luc. 7. 38. *Stans retro secus pedes eius* (recumbentis in lecto convivali, seu triclinio) *lacrymis cœpit rigare pedes eius, et capillis capitis sui tergebat.* S. Cyprianus tract. de ablutione pedum: *Usa est*, inquit, *capillis pro linteo, oculis pro catino, lacrymis pro Baptismo: cor contritum erupit in lacrymas, fides lavit, charitas unxit: caput pro suppedaneo stravit, crinibus circumfusis pedes sacros involvit et tersit. Nihil sibi de se retinens, totam se tibi devovit: et tu affectum potius, quam factum attendens, ungebas ungentem, abluebas lavantem, tergebas intrinsecus pœnitentem.* S. Hilarius de Trinitate, vocat lacrymas sudorem pœnitentis. Sed in Davide non sudor, sed fluvius fuit, Ps. 118. 136. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.* S. Hier. vertit: Rivi aquarum fluebant de oculis meis. Vide ibi dicta. Hunc fontem sibi deposcebat Ieremias cap. 9. 1. *Quis dabit capiti meo aquam* (Hebr. *quis det caput meum aquas*, vel totum in fluvios et maria converti) *et oculis meis fontem lacrymarum?* (Hebr. et oculum meum fontem lacrymæ) *et plorabo die ac nocte interfectos* (quos certo video interficiendos a Chaldæis) *filiæ populi mei.* Ierusalem vero eversam monet, ut tota torrente fleat ob cladem acceptam. Thren. 2. 18. *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui* id est, ne cesses a lacrymis.

64. Oculis peccans David debebat flere.

Nota Secundo, Sapienter oculis lacrymas fundit David, qui oculis peccaverat aspiciendo Bethsabeam, cum surgens de strato suo post meridiem, ubi a prandio quieti se dederat, deambularet in solario domus regiæ, id est, supra tectum palatii sui, quod pro Iudææ more erat planum, et peribolo cingebatur. Vidit autem illam Bethsabeam lavantem se, *ex adverso super solarium suum*. id est, de solario suo, ut est in Hebræo, et apud Septuaginta. Non enim lavabat se illa super suum solarium, ut censuit Abulens. 2 Reg. 11. q. 4. hoc enim et incommodum et prorsus indecorum fuisset, sed in horto ad fontem, qui adhuc ostenditur, ut dicit Adricomius. Erat enim Uriæ domus palatio regio vicina. Hoc autem accidit anno regni Davidis 19. ætatis eius 49. arcæ in Sione 9. ut nec ætati tuæ, nec sanctitati et familiaritati cum Deo fidas. Fortasse ad illum Bethsabeæ fontem alludit hic David, cum ait: *Lavabo per singulas noctes lectum meum.* S. Cyrill. Ierosol. catech. 2. Illum, dicit, cum lacrymis vindicasse concupiscentiam oculorum, et eum proponit in perfecti pœnitentis exemplum: sicut S. Aug. serm. 58. de tempore. S. Ambros. 3. de Virg. 2. de pœnit. cap. 8. et 11. in Ps. 118. serm. 7. Oculi Davidis sicut Sponsæ recte dicentur fuisse piscinæ sacræ. Cant. 7. 4. *Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis.* Adrichom. in descrip. terræ sanctæ pag. 137. numer. 32. notat iuxta portas urbis Hesebon fuisse piscinas insignes, seu stagna, ut vertit S. Ambros. hic, et fontes aquarum. Oculi sunt in capite, quod sunt fontes in terra: unde Hebr. עין *oin*, et fontem et oculum significat. Hi fontes oculorum fluunt per cogitationem peccatorum. Hebr. Hessebon significat cogitationem, ruminationem, computationem, supputationem, æstimationem. Considera et gravitatem seu pondus, et multitudinem scelerum tuorum, et aquæ diffluent lacrymarum. Sed sint piscinæ tuæ calidæ, ut sint salubres. Arabs in Ps. nostr. vertit: *Calefacio singulis noctibus lectum meum.*

65. Lacrymæ animam lavant.

Nota Tertio, proprius effectus lacrymarum est animam lavare, *Lavabo per singulas noctes lectum meum.* Lacrymæ sunt alterum baptisma. Marci 1. 4. *Fuit Ioannes* (id est, gratia) *in deserto baptizans* (in Iordane, id est, in fluvio iudicii, ob oculos ponens Dei iudicium, et securim ad radices arboris positam) *et prædicans baptismum pœnitentiæ* (id est, lacrymas) *in remissionem peccatorum.* Baptismus Ioannis erat baptismus pœnitentiæ, figurans Christi baptismum, qui erat baptismus gratiæ: et baptismum lacrymarum, qui est baptismus gloriæ. Lacryma enim vel centies relapsis cælum aperit. S. Bernard. tract. de modo bene vivendi ad sororem, lacrymas baptismo æquat. *Lacrymæ*, ait, *pœnitentis, pro baptismate reputantur apud Deum.* S. Io. Climacus lacrymas baptismo præfert grad. 7. μειζων βαπτισματος μετα το βαπτισμα δακρυων πηγη. *Post baptisma potentior baptismate, si ita fas loqui, fons est lacrymarum. Baptismo quippe tantum præteritas peccatorum sordes repurgat, luctus autem noxas post baptismum contractas diluit. Baptisma, quo infantes tincti sumus, omnes postea inquinavimus: per fontem autem lacrymarum etiam baptismum nitori suo restituimus.* Fluvius hic Iordanis tollit præsertim luxuriam, quæ est lepra Naaman, id est, *sat pulchri*. Hanc baptismi secundi vim extollit S. Laurentius Novariensis Episcopus hom. 1. de pœnitentia. Sicut, inquit, peccatum, quod extra corpus est, eleemosyna *fulminat* et extinguit: sic vitium libidinis, quod membra incestat, lacrymarum ubertas extirpat. Ergo peccatum, quod extra corpus est, proprium habet fontem eleemosynæ: et flagitium, quod intra corpus committitur, *suum habet fontem ex oculis profluentem.* Sic oculus qui sæpe est causa mali, fit fons salutis et origo remedii. Hæc ipse.

Vers. 7. S. Pars. 66 Nox est apta fletibus.

Tempus assignat David, quo præcipue fletibus vacabat
nempe nocturnum. Vers. 7. **LAVABO PER SINGULAS NO-**
CTES LECTUM MEUM: quia nox est aptior luctui, ob te-
nebras et solitudinem: sic Ieremias ait de Sione capta et
vastato a Chaldæis, quæ est animæ peccatricis figura,
Threnorum 1. 2. *Plorans ploravit* (id est, vehementer et 1.
continue ploravit) *in nocte, et lacrymæ eius in maxillis*
eius: supple sunt, hærent ac perenniter fluunt. Plorans
etiam plorat pœnitens, quia et animam et corpus peccata
infecerunt. Secundo, per noctem flebat David, quod in 2.
nocte peccasset cum Bethsabæa. Tertio, ut fugeret inanem 3.
gloriam, sicut ait S. Ephrem tomo 3. serm. de pœniten.
Quarto, perspicacior tunc est anima, et mundanis tumul- 4.
tibus non turbata. Dei maiestatem melius videt ac peccati
horrorem. Danielis 2. 19. *Danieli mysterium per visionem*
nocte revelatum est, mysterium statuæ aureæ a Nabucho-
donosor conspectæ, in qua figurabantur regna mundi per
Christum Iudicem evertenda, cap. 7. idem Propheta vidit
nocte in leæna, urso, pardo, et quarta bestia terribili,
quatuor imperia repræsentata, ac deinde iudicem omnium
Christum venientem, v. 13. *Aspiciebam ergo in visione no-*
ctis, et ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat,
etc. Nox oculos claudit corporis, et oculos aperit mentis.
S. Cyr. Ieros. catech. 9. Illum. *Quid est*, ait, *ad sapien-*
tiam nocte commodius? In hac enim persæpe de Deo cogi-
tamus, in hac lectioni et contemplationi divinarum scri-
pturarum vacamus. Quando magis in psalmodiam et ora-
tionem mens nostra componitur? Numquid non noctu?
Et peccata nostra sæpe in memoriam revocamus. Ita ip-
se. Quinto denique, de nocte oratio liberior ad Deum evo- 5.
lat, ut peccatorum veniam impetret. Unde Sionem vasta-
tam, id est, animam peccatricem monet Ieremias Thren.
2. 19. *Consurge, lauda* (Sept. clama) *in nocte, in princi-*
pio vigiliarum, (initio singularum vigiliarum noctis: erant
autem quatuor, singulæ trium horarum) *effunde sicut a-*
quam cor tuum, (nihil in eo celando) *ante conspectum Do-*
mini. Chald. vertit, effunde per pœnitentiam, sicut aquam
perversitatem cordis tui. Paschas. exponit, effunde ex in-
timo corde lacrymas compunctionis. S. Hieron. eleganter
ait Eustochio virgini: *Esto cicada noctium, lava per sin-*
gulas noctes lectum tuum, lacrymis tuis stratum tuum riga.
Vigila, et fias sicut passer in solitudine. Vim orationis no-
cturnæ admiratur S. Bern. serm. 86. in Cant. Illud me-
ditans cap. 3. 1. *In lectulo meo per noctes quæsivi quem*
diligit anima mea. Verba eius sunt: Quam secura ascen-
dit de nocte oratio, solo arbitro Deo sanctoque Angelo,
qui illam superno altari suscipit præsentandam! Quam
grata et lucida verecundo colorata rubore! Quam serena

et placida nulla interturbata clamore vel strepitu! Quam denique munda atque siacera nullo respersa pulvere terrenæ solicitudinis, nulla aspicientis laude seu adulatiane tentata! Hæc Bern. Tempus ad arationem aptissimum esse noctem ostendi Ps. 1. v. 2. Ps. 118. v. 62. Ps. 133. 2.

67. Fletus sit diuturnus. Nata, cum ait David, lavisse se lacrymis lectum suum *per singulas noctes*, indicat: Prima, ut ait S. August. et S. Greg. se distiuctum habuisse de singulis peccatis dolorem. Secunda, aperte declarat continuationem et perseverantiam in suo fletu: sive Hebr. *col laila*, vertas cum S. Hieron. *tota nocte*, id est, maxima noctis parte: est hyperbole: sive cum Sept. καθ' εκαστην νυκτα, *per singulas noctes*. Utrumque verum fuisse arbitror. Nam et singulis noctibus flebat, et semper diu in qualibet nocte. Idem et nas in hac vita faciamus, hæc enim est locus flentium iis qui ab Angelo illuminantur, ut sua peccata videant. Iudicum 2. S. Michael tutor et præses Synagogæ Israelitas increpat ab idola culta, apparens eis iuxta Ierusalem a parte Occidentali, in sylva sita ultra vallem Raphaim, quæ a tergo babebat Philisthæos, vindictam Dei illis intentat, idea ut dicitur v. 4. *Elevaverunt vocem suam, et fleverunt. Et vocatum est nomen loci illius, Locus flentium, sive lacrymarum, immolaveruntque ibi hostias Domina.* Erat quidem ibi tunc tabernaculum in Silo, et extra illum locum ordinarie non licebat sacrificare: sed ab causas extraordinarias hoc fecerunt Iudæi, ut Samuel in Bethlehem, 1. Reg. 16. 4. et 5. cum Davidem unxit: et David in area Ornam Iebusæi, 2. Regum 24. 28. visa Angelo, qui cædebat populum in Ierusalem peste cum interficiens. Oblatum sacrificium Deo in loco flentium, est acceptissimum. S. Antioch. hom. 107. *Rorulentæ aspergines lacrymarum*, ως μελιγλυκαζον, *ut dulcor mellis sunt cordi:* θυμιαμα ευωδες παρα τω θεω, *suave fragrans thymiama apud Deum*. Angelis etiam maxime placent. S. Bernard. serm. 30. in Cant. illud degustans cap. 1. 6. Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi, sic ait: *Gaudent Angeli in canversione et pœnitentia peccatorum, salutem hominum sitientes. Lacrymæ pœnitentium vinum eorum, quod in illis vitæ odor, sapor gratiæ sit, indulgentiæ gustus, recanciliationis iucunditas, sanitas redeuntis innocentiæ, serenatæ suavitas conscientiæ.* S. Ioannes Climacus gradu 5. stupendam pœnitentiam aliquorum et compunctionem refert, de qua agam alias. Quomodo debeat et possit esse continua pœnitentia, docet S. Thom. 3. p. q. 84. art. 9.

68. Tropologice. Tropol. per noctes in hoc psalmo intelligit S. Gregor. tenebrosas cogitationes. 2. S. Aug. *noctes* sumit pro delectatiane carnis, quam bamo licet spiritu promptus, et lucem veritatis percipiens, cogitur experiri cum Paulo, qui, ut ait Ram. 7. mente serviebat legi Dei, carne autem legi peccati, id est, concupiscentiæ matus invaluntarios excitantis. Si in ea nocte polluaris, lacrymis te lava ad Sacramenti prabaticam piscinam, et ad aquas Siloe prepera, ibi lotus sanaberis. Hoc iterari Sacramentum posse docet S. Thom. 3. p. qu. 84. artic. 10. Antipatro Olympiadem ab multa per epistolam accusante, ait Alexander, videri Antipatrum ignorare, quod una *matris lacryma* deletura esset multas epistolas. Idem coram Deo facit una filii etiam prodigi lacrymula et suspirium, Lucæ 15. 22. Cum tempore Samuelis Israelitæ idola Baalim et Astaroth coluissent, pœnitentes iussit Samuel ascendere in Masphath. Erat enim Maspha locus editus, regni sedes, quod ibi supremus populi iudex et princeps Samuel ius diceret, 1. Regum 7. 6. *Et convenerunt in Masphath, hauseruntque aquam, et effuderunt in conspectu Domini, et ieiunaverunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccavimus Domina:* fructus illius pœnitentiæ et lacrymarum, quas effusa aqua denotabat, statim apparet: cum Philisthiim audientes Iudæos esse congregatos in Maspha, exercitum in eos duxissent, additur v. 10. *Intonuit Dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, et exterruit eos, et cæsi sunt a facie Israel:* Maspha significat speculam, in aratiane, speculatione seu contemplatiane effunde cor tuum Deo per lacrymas tuas. Chald. vertit, *effuderunt cor suum in pœnitentia*. Doctores Hebræi explicant: Hauserunt lacrymas e puteo cordis sui. Et S. Greg. pie et ingeniose ait: Quid est aquam haurire, nisi de profunda anima pœnitentis confusione, lacrymarum fluenta producere? Velut enim aquam haurimus, dum quam profunda iniquitate cecidimus, considerantes plangimus. Ita ipse. Sed ut placeas Deo, tolle ex corde Baalim et Astaroth, id est, superbiam et avaritiam.

Locum lacrymarum suarum præcipuum tempori adiungit David pœnitens, Vers. 7. LAVABO PER SINGULAS NOCTES LECTUM MEUM: LACRYMIS MEIS STRATUM MEUM RIGABO. Vers. 7. 4. Pars.

69. Quomodo David lectum lacrymis lavabat? Nata, Lectus, Græce κλινη, Hebr. מטה *mitta*, stratum, στρωμνη, et ערש *eres*, dicitur. S. Thom. licet pro eodem sumantur hæc dua, ait, secundum proprietatem, (quod prior annotaverat Cassiodorus) stratum esse pannos, qui sternuntur in lecto: lectum, id quod subtus ponitur, ut stramina et similia. Lavare lectum, esse surgere, ac iuxta lectum appodiando se plorare: rigare stratum, iacenda in lecto, perfundere pannos lecti lacrymis. Ex Hebr. *mitta* nata videtur vox *matta*, vulga *materazzo*, et aliter culcitra, et natatio Hebrææ vocis est a *nata*, id est, extendo, quod quis se super lectum extendat. Lectus, sive ab alliciendo ad quietem: sive quod lectis herbis, frondibus, straminibus, etc. fieri soleat: a Græco quoque vetusto λεκτρον, deduci potest. Stratum pro stragula, quod insternitur, ut in lecto iacente operiat, sumitur, licet pro lecto etiam ipsa usurpetur: quem lectum interpres aliquanda ponit loco vocabuli Hebræi eres, aut grabatum, στρωμνη, vero, stragulam vestem, vel aperimentum significat. Ita Lorinus. Arbitror hæc duo esse synonima: lavabo per singulas noctes lectum meum: et, lacrymis meis stratum meum rigabo. Sæpe enim in psalmis secundum hemistichium est explicatio præcedentis, idque fit ob affectus vehementiam, et ad res melius inculcandas, et exprimendas.

70. In omni corporis situ bona est oratio. Secundo nota: Hinc sequi, Deum arari posse in omni corporis situ, et in omni loco. Et quidem Elias in monte Carmelo sedens aravit posita facie inter genua sua, et pluviam impetravit Israelitis, post siccitatem trium annorum et sex mensium tempore Achab regis scelerati, 3. Regum 18. 42. Secundo. Publicanus stans oravit in templo, et descendit iustificatus in damum suam, Lucæ 18. 11. et quidem Iudæi in templo vel stantes, vel genuflexi arabant, nulla enim erat ibi sedes nisi Pontificis et Regis. Tertia, S. Stephanus pro suis lapidatoribus positis genibus in terram aravit, Actorum 7. 59. et Paulum convertit, ut ait S. Augustin. Quarta, fugatis tribus pugnatorum millibus ab incolis urbis Hai, Iosue scissis vestibus iacens et pronus in terram cadens coram arca Domini usque ad vesperam oravit cum amnibus senibus Israel, et misericordiam ac victorias atque occupationem pramissæ terræ impetravit, Iosue 7. 6. et sequ. Ut enim ait S. August. tom. 4. lib. 2. ad Simplicianum quæst. 4. *Gignit sibi mentis intentio solitudinem, et sæpe obliviscitur se vel ad quam cæli partem, vel in qua positione corporis membra illud tempus invenerit.* Et S. Ignatius in exercitiis spiritualibus docet, in eo corporis situ esse acquiescendum, in quo voti compos fias, et affectus elicias quos aptas.

71. In lecto optimum est orare. Tertia nata, aptimum esse in lecto orare et flere. Primo, ut amnia peccata ibi admissa abluas. Secunda, ut tentationes vincas aut impedias. Ut enim ait S. Chrysost. in Psal. nostr. παση κακια και ασελγεια αβατος εστιν εκεινη, *omni vitio et libidini impenetrabilis est lectus eius, qui lacrymas in oratione fundit. Qui tales lacrymas fundit, nihili ducit quæ sunt in terra, sed liberat animum ab omni obsidione, mentemque reddit*, ηλιου λαμπροτεραν, *Sole clariorem.* Lectum Salomonis ambiebant sexaginta fortes, et tamen ad eum luxuria penetravit, et victrix miserum captivavit: sed lectum pœnitentis fossa lacrymis plena ab omni hoste liberat. 1. Ad peccata abluenda. 2. Ad tentationes vincendas.

72. Lacryma Mentis Quarto nota: Lacryma animam rigans, eam fœcundat. *Lacrymis meis stratum meum rigabo*, velut artum sponso flores producturum. Prima enim, pluvia illa cælestis ari-

Digitized by Google

aridita- tem tol- lit. ditatem mentis tollit. Ps. 104. 41. *Dirupit petram* (animam per malos habitus obduratam) *et fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina,* id est, in arido deserto Arabiæ. S. Hieron. vertit, cucurrerunt in aridam flumina. Chald. ambulaverunt per aridam, sicut flumen. Versus videtur pœnitens in flumen lacrymarum. Dicebant Iudæi murmuratores in deserto, Num. 11. 6. *Anima nostra arida est.* Sed si ex corde doleas, fiet tibi quod ait Isaias cap. 35. 7. *Quæ erat arida, erit in stagnum, et sitiens in fontes aquarum.* Unde exclamat S. Petr. Damiani opusc. 13. cap. 12. O lacrymæ deliciæ spirituales, super mel videlicet et favum atque omni nectare dulciores! Quæ mentes ad Deum erectas iucunda saporis intimi suavitate reficitis, et arida ac tabescentia corda haustu supernæ gratiæ medullitus irrigatis. Sapor divinæ contemplationis omnia interiora nostra replet, vegetat, abdulcat. Ita ipse. Secunda, pluvia

2. Mentem fœcundat. cælestis mentem fœcundat. Ut enim ait S. Gregor. in Psal. nostrum: *Caro lacrymarum fluentis rigata, bonorum operum et iustitiæ germen emittit.* S. Bern. in sententias, fructus illos multos et perpetuos fore asserit. *Stillicidia,* inquit, *lacrymarum, dum venas intentionis atque propositi suo rore irrigant et infundunt, ne lignum moriatur, perseverantiam inducunt. Qui iuxta hæc fluenta radicatus fuerit, per menses singulos faciet fructum, et folia ligni illius ad suavitatem gentium.* S. Isaac Presbyter lib. 1. de mundi contemptu, duplicis generis lacrymas ponit: alias adurentes, impinguantes alias. Ustionem necessariam faciunt, quæ scelerum lolium urticasque extirpant et consumunt. Pinguefaciunt vero, quæ terram excultam et purgatam intrant, et de cælo deducta per intelligentiam supernarum rerum sponte fluunt: hæ, ut loquitur, *corpus decorant pariter et impinguant, et sine violentia per seipsas emanant.* A Deo petenda et expectanda est illa pluvia. Zach. 10. 1. *Petite a Domino pluviam in tempore serotino,* (paulo ante messem tempore Aprili ad segetes maturandas et impinguandas) *et Dominus faciet nives,* (nives in Libano, Carmelo et aliis montibus collectas dissolvet, et in campos vestros decurrere faciet) *et pluviam imbris* (id est, copiosam) *dabit eis* (id est, vobis: est enallage personæ frequens apud prophetas) *singulis herbam in agro.* Chald. ut det eis frumentum ad comedendum, et herbam iumentis in agro. Symbolice, tempus serotinum, est tempus peccati; nix, est frigus tepiditatis, illud in oratione Deus dissolvit et lacrymas charitate cælesti calidas in animam decurrere facit. Pluviam præterea voluntariam segregat hæreditati suæ, et dat pluvias benedictionis.

73. Tropologice Stratum et lectus quid? Tropol. *Lectum* pro conscientia: *Stratum,* quod vilius est, pro carne sumit S. Gregor. 2. *Lectum,* voluptatem et omnem sæcularem delectationem intelligit S. Aug. a qua qui se conatur extrahere, lavare lectum lacrymis censetur. Verba eius sunt: *Quod ait David, per singulas noctes, hoc fortasse accipi voluit, quod ille qui spiritu promptus fuerit, sentit aliquam lucem veritatis, et tamen in delectatione huius sæculi per carnis infirmitatem aliquando requiescit, tanquam dies et noctes alterno affectu cogitur pati. Ut cum dicit Paulus Rom. 7. Mente servio legi Dei, tamquam diem sentiat. Rursus cum dicit: Carne autem legi peccati, inclinetur in noctem, donec omnis nox transeat, et veniet unus dies, de quo dicitur Ps. 5. Mane astabo tibi, et videbo. Tunc enim astabit, nunc autem iacet, quando in lecto est. Quem lavabit per singulas noctes, ut tantis lacrymis impetret efficacissimam de Dei misericordia medicinam.*

Causam lacrymarum efficientem duplicem aperit David. Primam quidem, iram Dei offensi. Secundam, inveteratos habitus malos in anima sua, et tentationes.

Vers. 8. 1. Pars. 74. Ira Dei movet lacrymas peccatoris. Ac Primo: Iram Dei veretur. Vers. 8. TURBATUS EST A FURORE OCULUS MEUS: INVETERAVI INTER OMNES INIMICOS MEOS. Furorem, ob quem turbatus sit David, sumit Primo, S. Gregor. Nyss. de ira nimia, qua ipse in adversarios exarserit. Sed hic sensus non ita placet, quia alia graviora peccata sua protulisset, ab quæ turbaretur. Secundo, Dionysius Carthusianus furorem et iram intelligit contra sua peccata. Sed hic furor non turbat, sed reficit. Tertio, S. Thom. furorem accipit Absalonis et consiliariorum eius contra se. Sed de Absalonis persecutione non est hic psalmus. Quarto, itaque melius idem S. Thomas, S. August. S. Hieron. S. Chrysost. et alii, furorem hunc de ira Dei contra se peccatorem, intelligere Davidem volunt. Quis enim tam marmoreo et adamantino est pectore, ut patris et iudicis Dei iustum furorem ac fulmen non extimescat, atque ob scelus in se conspectum non horreat? Innocentius in psal. nostrum id vidit: *Saxeum,* inquit, *pectus, lapideum cor, et ferreum habet is animum, qui pro se non tam in corpore morituro, quam forsan in mente iam mortua, gemitus non producit, suspiria non emittit, et lacrymas non effundit. Sciat ergo se culpabiliter durum, et dure culpabilem, qui corporalem amici sui mortem deplorat, et spiritualem animæ suæ mortem non deflet.* Avis paradisi hoc sortita nomen ob variegatam pennarum pulchritudinem, et perpetuam in arboribus commorationem laqueis irretita non cessat a gemitu, donec moriatur, vel pristinæ libertati reddatur.

Nota, pro *turbatus est,* Hebr. habet, עָשְׁשָׁה *ascescia,* id est: Primo, caligavi, ut vertit Vatablus, et Flaminius, ab vehementem enim fletum oculorum acies obtunditur. Secundo, doluit, ut Syrus: hoc enim significat *cheab,* unde *chaeb* dolens, ægrotans, 1. Cor. 12. 26. et *cheebaia,* infirmi, Ezech. 34. 4. *chib* seu *chibo,* dolor, morbus, ægritudo, infirmitas, passio, affectio, perturbatio. Colos. 3. 5. Rom. 1. 26. Tertio, *asesa,* erosus est, ut vertit Arias: corrosus, ut Muisius: tineavit, ut Caiet. Cum enim lacrymæ sint calidæ et salsuginosæ, nocent oculo et illum erodunt et conficiunt. Quarto, *asesa,* id est, computruit, ut reddit R. David.

Tropol. Oculus qui turbatur, est mens Davidis timentis indignationem Dei, ut ait Theodoretus: et ideo unius tantum oculi mentionem fieri putat. Sed hæc ratio non multum probat: cum enim dicitur, *turbatus est oculus meus,* perinde est ac si diceretur, turbati sunt oculi mei: unde Arabs vertit, languerunt propter indignationem oculi mei: et Petavius, oculi mihi præ afflictione tristi minuuntur: duos item mentis oculos hic assignat S. Chrysostomus, nempe διορατικον και λογικον, *perspicacitatem et ratiocinandi facultatem.* Mens porro recte oculus dicitur, quia, ut ait Euthymius, velut itineribus omnibus dux est. Id dixit Christus Matth. 6. 22. *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Salomon item Prov. 4. 25. *Oculi tui recta videant,* cap. 23. 26. *Oculi tui vias meas custodiant.*

Moraliter nota cum S. Chrysost. in Psal. nostrum, ex hac turbatione animi pœnitentis oriri securitatem et pa- 75. Pœnitentiæ timor dat securitatem.
cem. *Talis conturbatio,* inquit, γαλήνης μήτηρ ἐστι, *est mater tranquillitatis: talis metus est* ἀδείας ὑπόθεσις, *fundamentum securitatis. Qui ita est conturbatus, omnem tempestatem expellit. Qui tali non est animo præditus, graves fluctus subibit. Qui horret, tremit et perturbatur, quietam reddit suam cogitationem: qui autem socordiæ somno seipsum tradidit, efficit ut cymba obruatur.* Nauta somnolentus in cautes navem coniicit, sollicitus vero ad portum adducit, Eccli. 1. 13. *Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suæ benedicetur.* Tigurina vertit, in die obitus sui beabitur. Vide dicta Ps. 111. 1. Beatus vir qui timet Dominum, etc.

In die iudicii, ignes terrifici impios involvent. Ps. 96. 3. 76. Ignis iudicii impios involvet.
Ignis ante ipsum (Christum iudicem) *præcedet, et inflammabit* (S. Hieron. exuret) *in circuitu inimicos eius.* Chald. pro *præcedet,* vertit, flammescet: erit enim ignis horrendus, et in omnem partem flammas eiaculans, hunc ignem extinguit imber lacrymarum, ut sæpe contigit in igne parato martyribus, quem e cælo repente decidens pluvia penitus extinxit. S. Laurentius Iustin. tract. de ligno vitæ cap. 9. hoc prædicat: *O lacryma humilis!* inquit, *tua est* Illum extinguit lacryma.
potentia, tuum est regnum. Tribunal iudicis non vereris, amicorum tuorum accusatoribus silentium imponis: non est qui te ad Deum accedere vetet. Si sola intras, vacua non redibis. Quid plura? Vincis invincibilem, ligas omnipotentem, inclinas Virginis Filium, aperis cælum, fugas diabolum. Tu cibus animarum, roboratio sensuum, abolitio deli-

ctorum, vitiorum exterminium, virtutum prævia, gratiæ socio, refectio mentium, et lavacrum culparum: tu odor vitæ, sapor spiritus, gustus indulgentiæ, sanitas redeuntis innocentiæ, reconciliationis iucunditas, serenatæ conscientiæ suavitas, et electionis æternæ spes calido. De Christo iudice dicit Propheta noster Ps. 17. 9. *Ascendit fumus in ira eius, et ignis a facie eius exarsit:* (S. Hieron. ignis ex ore eius devorans) *carbones succensi sunt ab eo.* Et Ps. 88. 47. *Usquequo Domine avertis in finem, exardescet* (Hieron. succenditur) *sicut ignis, ira tua?* Hunc ignem lacryma extinguit: quod sciens Petrus Cellensis lib. de panibus cap. 12. ait: *Lacryma iudicis emollit iram, iam intentatæ iræ humili ausu flectit minas, vibratas evaginat acies, erecta iam resupinat supplicia, exundantes irrorat flammas, profundit de silice aquas.* Et paulo post: *Quandoque sententiam rapis ab ore iudicis. Audes, ubi timet Angelus. Non est, qui te perturbet ob ingressu secretorum, ab interpellatione pro culpis reorum. Reatuum indulgentiam refers, innocentiam deperditam reparas, exules revocas, innocentes coronas.* Eandem veritatem pluribus prosequitur S. Petr. Damiani opusc. 43. ubi postquam professus est, se non posse die integro omnem lacrymarum vim exponere, et exempla in medium afferre, subdit: Lacrymæ cum in conspectu iudicis supplicant, nihil hæsitant: sed sic misericordiam tanquam rem quamlibet proprii iuris sibimet vindicant: et impetrasse se quod petierant, confidenter exultant. Lacrymæ sunt in fœderanda inter Deum et homines pace, sequestres: et veraces sunt, atque doctissimæ in qualibet humanæ ignorantiæ dubietate magistræ. Et S. Ephrem serm. 3. de compunct. O lacrymarum vis! ait, quousque pertingis, quæ multa cum fiducia nullis impedita retinaculis, ipsum cælum penetras! O vis lacrymarum, quæ si velis, ante sanctum atque excelsum immaculati Domini thronum cum gaudio assistere potes! O vis lacrymarum, in cuius præsentia atque confidentia Angelorum ordines, cælestesque omnes virtutes semper exultant! O lacrymarum potentia! quando in ictu oculi, quasi præpetibus sublata pennis, in cælum revehis atque ascendis, et postulata a Deo sancto obtines. Ita ipse.

77. Lacryma est orator admirabilis.

Lacrymæ sunt oratores mirabiles, nihil dicunt, et omnia persuadent. Flet Maria Magdalena, lacrymis pedes rigat, et cor Christi tangit, et os aperit, Luc. 7. et remissionem peccatorum obtinet, et iudicem sibi facit advocatum contra Simonem Pharisæum, quem S. August. lib. 2. de consensu Evang. cap. 79. putat esse Simonem leprosum. S. Petrus *flevit amare* Matth. 26. 75. Arab. *amaro fletu*, ne verbulum quidem dicit, et tamen veniam impetrat, ei resurgens Christus apparet, Luc. 24. 34. eum principem Ecclesiæ constituit, et pastorem non agnorum tantum, sed etiam ovium, id est, prælatorum, qui sunt matres populorum fidelium, Ioan. 21. 17. S. Maximus homil. de pœnitentia Petri, vim lacrymarum eius sic expendit: *Lacrymæ verecundiæ consulunt pariter et saluti: nec erubescunt in petendo, et impetrant in rogando. Lacrymæ tacitæ quodammodo preces sunt. Veniam non postulant et merentur: causam non dicunt, et misericordiam consequuntur.* Concio hæc integra habetur in operibus S. Ambrosii sermon. 46. Itaque aut huic aut illi non bene tribuitur.

78. Lacryma infernorum ignem extinguit.

Non iudicii tantum, sed etiam inferorum ignem lacryma extinguit. S. Chrysost. in Psal. nostrum: *Lacrymæ possunt, ἄσβεστον πῦρ inextinguibilem ignem extinguere, fluvium illum qui trahitur ante tribunal*, qui velut a tribunali Dei iudicis exortus damnatos in inferis obvolvet.

Si dæmon corpus tuum et mentem igne tartareo succenderit, vel una lacryma flammas illas tollet, ac dæmonem in specum suam recludet. Petrus Abbas Cellensis lib. de panibus cap. 12. *Satan*, inquit, *tolerabilius sustinet flammam suam quam lacrymam nostram, acriusque contriti cordis lacryma, quam flamma infernalis incendii torquetur. Dum fundit peccator lacrymam, recludit adversarium in flammam. Flumina absorbet omnia, sed hanc tamen aquam non sorbet. Rumpuntur namque ventris eius interiora, si conspersa fuerint hac aqua. Dentes excutiuntur, fauces perforantur, venæ inflantur, et nervi eius solvuntur.* Ut tamen lacryma sit utilis, necesse est ut ex piscina humilitatis decurrat, secumque eam deportet: sitque, ut loquitur idem auctor, *humilitas procedens ad publicum navigio lacrymarum.*

Causa lacrymarum secunda in Davide erat morbus corporis, ac præcipue morbus mentis inveteratus. Versu eodem 8. INVETERAVI INTER OMNES INIMICOS MEOS, ne unus quidem mitior et benignior fit, sed in eodem semper odio contra me insurgunt: inde fit, ut ante tempus consenescam, hoc præsertim morbo quo exagitor pene consumptus. Vers. 8 2. Pars. 79.

Nota, pro *inveterari*, in Hebræo est עתקה *atecha*, id est: Primo, *inveteravit*, ut Felix, Pagnin. Arias, Caietan. Est enim tertiæ personæ fœminini generis et refertur ad *ain*, id est, oculus. Secundo, *atecha*, id est, consumptus est, oculus scilicet præ nimio fletu.

Nota Secundo, quia non solum Septuaginta, sed etiam S. Hieron. vertit in prima persona, inveteravi, sive consumptus sum, credibile est lectionem Hebraicam, nonnihil ab eo tempore immutatam, ut in voce, עתקה *atheca*, desit unum iod in fine, et ה debeat esse ת, et legendum sit *atachti*, quæ mutatio facillime accidere potuit. Sensus igitur est: *Turbatus est a furore oculus meus, inveteravi inter omnes inimicos meos*: id est, quia inveteravi inter omnes inimicos meos: et clarius, oculus meus caligavit præ fletu ex indignatione, quam concepi, ex eo quod tamdio in peccatis hæserim, ut inveteraverim inter omnes inimicos meos. q. d. Non possum non vehementer mihi ipse indignari, quod nullum vitium adhuc perfecte vicerim, nullumque hostem animæ meæ debellaverim, sed consenuerim inter omnes hostes meos. Vocat autem hostes omnes qui eum ad peccandum impulerunt, sive dæmones, sive homines, sive ipsa vitia, et habitus malos. Ita Bellarminus, et bene. Nam inimici nostri sunt homines et vitia, ut ait S. August. occulti alii, alii manifesti, ut monet S. Thom. Atque inter illos præsertim composita, qui, ut loquitur Cassiodorus, *feraliter blandiuntur*, cum sensim ac sine sensu nos conducant in tartarum.

Nota Tertio, vetustatem illam facile nasci peccatoribus. 80
S. Chrysost. in Psal. nostr. *Nihil facit adeo inveterascere, ut natura peccati.* Succum enim omnem exsorbet animæ corporisque tartarea sanguisuga, venasque permeat, et stupore sensus afficit: caput vertigine contortum, et in obvia quæque impactum conterit, cerebrumque communit. Nihil est vegetum firmumque, ubi furia lethalis omnia pro nutu moderatur. Vetustatis illius malum deplorat Innocentius: *O quam gravis*, inquit, *est vetustas peccati, quam grave vetustatis peccatum, ex qua culpa quasi vertitur in naturam, et natura quasi transit in culpam!* Vetustatis illius spiritualis incommoda considerare possumus in omnibus sensibus spiritualibus, per comparationem ad omnia quæ senectus corporalis efficit in sensibus corporalibus.

Vetustas peccati est perniciosa.

Primo, senectus corporis aciem oculorum obtundit, et lippitudinem inducit. Sic Isaac natus annos 137. ita caligabat, ut Iacob filium pro Esau benedixerit, mortuus est autem anno ætatis suæ 180. Itaque per annos 44. passus est illud cæcitatis incommodum. Senectus etiam peccati excæcat. Ps. 39. 13. *Comprehenderunt me iniquitates meæ*, (ut Philisthæi Samsonem: vel, ut vela capiti circumposita, sicut Thamar obvolvit se theristro, id est, velo æstivo, in æstu, scilicet concupiscentiæ, ad peccandum cum Iuda socero suo,) *et non potui ut viderem.* S. Hier. vertit, *non potui videre*: gravitatem scilicet peccati, et pœnam capiti impendentem. De impiis dicitur Ps. 67. 9. *Sicut cera quæ fluit* (S. Hieron. quasi vermis tabefactus. Chald. sicut reptile limax) *auferentur. Supercecidit ignis*, (ardor malarum concupiscentiarum, ait S. August.) *et non viderunt Solem*, id est, Christum et eius gratiam, longe minus alia lumina. S. Hier. vertit: *Quasi abortivum mulieris, quod non vidit Solem.* Chald. ad rem nostram aptissime reddit: *Sicut abortivum et talpa cæca, quæ non vident Solem.* 81.

In peccato senescent per habitum fit. I Cæcus.

Digitized by Google

82. II. Surdus. Secundo: Senectus corporis inducit surditatem: unde Berzellai Galaadites regi Davidi urgenti, ut ad aulam secum veniret, ait 2. Reg. 19. 35. *Octogenarius sum hodie: numquid vigent sensus mei ad discernendum suave aut amarum? Aut delectare potest servum tuum cibus et potus? Vel audire possum ultra vocem cantorum atque cantatricum?* Senectus animi, id est, inveterata consuetudo peccandi, surditatem quoque inducit, Ps. 57. 5. *Furor illis secundum similitudinem serpentis*, (id est, instar serpentis) *sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas. Quæ non exaudiet vocem incantantium*, (concionatorum suaviter adhortantium) *et venefici incantantis sapienter*. S. Augustinus legit, et medicamenti medicati a sapiente. Vide ibi dicta.

83. III. Sine gustu. Tertio: Senectus corporis gustum depravat, ut in Berzellai vidimus. Senectus mentis idem facit. Eccl. 12. 3. *Tenebrescent videntes per foramina*, id est, oculi, *et obsurdescent omnes filiæ carminis*, id est, aures: *Et dissipabitur capparis*, id est, ut ait Pineda, appetentia spiritualis alimoniæ ita languebit, ut dissipata et perdita prorsus videri possit, ac frustra tentes ullum rerum ad salutem animæ conducentium incitamentum nauseabundo apponere peccatori: quin illi stomachum moveas, quamvis speciosos amygdali flores, et sapidissimos fructus, animique omnes delicatiores cupedias offeras. Vide locum integrum a versu 1. Ibi mala senectutis exprimuntur pulcherrimis emblematis.

84. IV. Sine odoratu. Quarto: Senectus corporis suavem fragrantiam florum et aromatum insuavem facit: aut prorsus ne sentiatur, impedit. Solon eam vocabat *vitæ hyemem*: et Diogenes rogatus: *Quid est senectus?* Ait: *Est vita brumalis, tempestatibus obnoxia.* Senectus mentis odoratum spiritualem penitus tollit. Ezechielis 23. v. 25. ait Deus Ierusalem sub nomine Oolibæ meretricis: *Nasum tuum et aures tuas præcident.* Ooliba significat, tabernaculum meum in ea. Deus enim habebat templum suum in Ierusalem, sicut habet in anima sancta: sed si recesserit ab ea, Chaldæi, id est, dæmones omnia evertunt et perdunt.

85. V. Sine tactu. Quinto: Senectus corporis tactus vim hebetat, ac delectationem magna ex parte tollit. Qui in senectute est mentis, non sentit lenitatem virtutis ac suavitatem, nec asperitatem vitiorum: dicunt bonum malum, et malum bonum, et unum pro alio amplectuntur aut reiiciunt.

VI. Sine pulchritudine. Sexto: Senectus corporis tollit faciei pulchritudinem, et corpus rugis exarat. Idem facit senectus spiritualis. Iobi 16. v. 9.: *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me.*

VII. Tremit. Septimo: Senectus corporis inducit tremorem. Idem facit senectus mentis. Psalmo 13. v. 5. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* Psalmo 31. v. 5. *Inveteraverunt ossa mea.* S. Hier. attrita sunt.

86. VIII. Mentis aciem perdit. Octavo: Senectus corporis aciem mentis hebetat, sed longe magis senectus mentis. Romanorum 1. v. 28.: *Tradidit illos Deus in reprobum* (ἀδόκιμος, id est, minime probus, non probandus, perversus, probans non probanda et probanda improbans ac reprobans) *sensum: ut faciant ea, quæ non conveniunt.* Ut enim ait sanctus Gregorius lib. 25. Moralium cap. 9.: Qui errant in Dei cognitione, iuste traduntur, ut errent pariter in agendis.

IX. Morti est proximus. Nono denique: Senectutem corporis vicina mors premit. Inveteratam in peccando consuetudinem mors æterna consequitur. Danielis 13. v. 55. *Inveterate dierum malorum, ecce Angelus Dei accepta sententia ab eo, scindet te medium.*

87. Lacrymæ morbos animæ sanant. Aquæ salubres. Nota quarto, lacrymæ morbos illos omnes animæ sanant, et mortem impediunt. Varios aquarum salubrium effectus refert Plinius libr. 31. c. 1. *Aquæ fontium*, inquit, *fluviorumque generatim nervis prosunt, pedibusve aut coxendicibus, aliæ luxatis fractisve. Inaniunt alvos, sanant ulcera, capiti auribusque privatim medentur, oculis vero Ciceronianæ, quæ in villa post eius mortem eruperunt. In Ænaria insula calculosis medentur. Cutiliæ in Sabinis suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimæ stomacho, nervis, universo corpori. Lacus Alphion vitiligines tollit. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur. Tungri civitas Galliæ fontem habet insignem ferruginei sa-* A *poris, quæ purgat corpora, tertianas febres discutit, calculorumque vitia. Theopompus in Scotussis lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. In Campania Sinuessanæ aquæ sterilitatem feminarum, et virorum insaniam abolere produntur. Custodit partum Linus fons in Arcadia, abortusque fieri non patitur. Theophrastus ait in Thuriis Crathin candorem facere in hominibus ex eo bibentibus. In Bœotia ad Trophonium Deum fons est qui memoriam afferat, in Sicilia apud oppidum Iusgum fluit rivus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit. Zamæ in Africa fontem esse, quo canoræ fiant voces. Theophrastus vero, Lycos in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Isidorus libro 13. Origin cap. 13. Cyzici fontem amorem Veneris tollere.* Aristoteles in admirandis cap. 28. ait, in Sicilia fontem reperiri, in quo aves suffocatæ, reliquaque animalia immersa reviviscant.

Magna hæc quidem sunt, sed lacrymæ morbos omnes animæ sanant. Proverbiorum 14. versu 27. *Timor Domini fons vitæ.* Ezechielis 47. v. 9. *Vivent omnia ad quæ* B *venerit torrens.* Vim suam lacryma sumit a Christi sanguine, quod figuratum est in aqua leprosum mundante, cui sanguis immolati passeris iniiciebatur. Levit. 14. v. 7. *Sacerdos asperget illum, qui mundandus est, septies, ut iure purgetur.* David itaque, oculo in Bethsabæam iniecto pollutus, ab eodem oculo per lacrymas sibi remedium quærit. Hoc ut faciamus, monet sanctus Laurentius Novariensis Episcopus homilia 1. de pœnitentia: *Fiat*, inquit, *caput tuum fons remissionis et fluvius indulgentiæ; et exinde non solum per dexterum oculum, sed et per sinistrum gemini rivi currant, fluantque tibi ambo oculi pariter sanitatis rorem ac indulgentiæ imbrem. Cecidisti per oculum? Contaminavit te aspectu suo? Abluat te aqua sua. Dic illi: Ocule ad te recurro, tibi imputo, exue quod implicasti. Tu me vulnerasti, tu me sana; tu me polluisti, tu me purifica. Ablue quod inquinasti, erige quod elisisti, corripe quod evertisti.* Medicamenta animæ a Deo vendi lacrymis docet sanctus Ephrem sermone 3. de compunctione. Nullo, inquit, æsti- C mari vendique possunt pretio remedia atque medicamenta cælestia atque sancta. Sed lacrymis illa Salvator fletuque amaro indulget omnibus. Hæc ipse, ubi etiam lacrymas propter Deum fusas vocat panem salutemque animæ: easque psalmis, hymnis, canticis spiritualibus, lectionibus sacrarum scripturarum, ieiuniis ac vigiliis anteponit.

Medicinæ corporeæ mortem aliquando differunt, sed tandem moriendum est. Lacryma vero mortem prorsus tollit, et hominem ad vitam æternam sine interitu perducit. Ioannis 4. v. 14. *Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*: loquebatur Christus Samaritanæ peccatrici, quæ egebat gratia ad contritionem et perfectas lacrymas eam excitante: hic est fons Iacob, id est, luctatoris cum vitiis. Est etiam fons perfectorum, et iam in paradiso huius vitæ ob excellentes virtutes demorantium. Genesis 2. v. 6. *Fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ*: dum adhuc terra es, eges irrigatione lacrymarum, in quibus sanctus Petrus, sanctus Paulus, sanctus Augustinus, aliique ad mortem usque D perstiterunt. Si arbor es paradisi, lacrymæ succum tibi vivificum infundent, interiorem medullam augebunt, truncum extendent, et ramos, foliorum viriditatem servabunt, et virtutum fructus dabunt. Petrus Abbas Cellensis hoc cognovit, cum dixit libro de panibus cap. 12. *Aqua lacrymarum paradisum irrigat: Ecclesiam, ut sit sine macula, lavat: aut facit, aut invenit paradisum. Cum enim profusione lacrymarum tota irrigatur conscientia, ligna producuntur fructum vitæ facientia. Numquam virtutes veniunt, aut diu vivunt, sine cordis irrigatione.* 88. Lacrymæ mortem impediunt animæ.

ARTICULUS II.

Lacrymarum vocem exaudit Deus.

MISERIAM suam ob peccatum ortam, et lacrymas ad Deum fusas, ut animam et corpus sanaret, hactenus aperuit David: nunc ostendit desiderium suum, ac firmum Vers. 9.

Digitized by Google

propositum bene serviendi Deo spreta omni impietate, ob misericordiam sibi exhibitam per condonationem scelerum. Vers. 9. DISCEDITE A ME OMNES QUI OPERAMINI INIQUITATEM: QUONIAM EXAUDIVIT DOMINUS VOCEM FLETUS MEI.

89. Triplex est fletus. 1. Cordis. Nota primo, triplicem esse fletum. Primo, cordis ut in Anna matre Samuelis patet. 1. Reg. 1. v. 10. *Cum esset Anna* (gratiam significat: et Deo gratam animam figurat) *amaro animo* (ob miserias vitæ et leves imperfectiones, aut ariditatem ac desolationem) *oravit ad Dominum, flens largiter*: intimi cordis compunctione et profusis lacrymis preces armabat, ut ait sanctus Gregorius et Origenes. Quod in corde fuerit hæc oratio, ostenditur v. 13. *Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius movebantur, et vox penitus non audiebatur*, ex doloris vehementia hoc aliquando fit in peccatore, ut totus in lacrymas diffluat, nec loqui possit. Vide Cassian. Collat. 9. cap. 26. et sanctus Chrysostomus homilia 2. de Anna. 2. Oris. Secundus fletus est oris, ut patet Matthæi 2. v. 17. *Tunc adimpletum est, quod dictum est per Ieremiam Prophetam dicentem*: (cap. 31. v. 15.) *Vox in Rama* (erat urbs sita in tribu Beniamin, iuxta Gabaa et Bethel: sic dicta, quod esset in loco excelso) *audita est, ploratus et ululatus multus. Rachel* (id est, Bethlehem, ubi fuit Rachel sepulta. Est metonymia, cum persona pro loco ponitur) *plorans filios suos* (erat mater Beniamin, cuius tribus erat permixta tribui Iuda: itaque ex utraque tribu cæsi sunt ab Herode innocentes, de quibus ad literam est hic locus, ut ait Theodoretus, Hugo, Lyranus, et alii) *et noluit consolari, quia non sunt*, id est, quia occisi et mortui sunt, atque et quoad corpus non sunt amplius inter vivos, in domo et sinu matrum. 3. Operis. Tertius denique, est fletus operis, ut in Magdalena, Lucæ 7. 38. *Stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes eius, et unguento ungebat*. Instrumenta peccati, ut ait Euthymius, facit instrumenta virtutis: et sanctus Gregorius homilia 33. Quod, ait, sibi turpiter exhibuerat, hoc iam Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat, sed hoc iam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed iam capillis lacrymas tergebat. Ore superba dixerat: sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. Convertit ad virtutum numerum, numerum criminum, ut totum serviret Deo in pœnitentia, quidquid ex se Deum contempserat in culpa. Ita Gregorius.

Nota Secundo: Lacrymis cordis et oculorum est vox sua, verso 6. psalmi nostri, ubi habemus: *Lavabo per singulas noctes lectum meum*. Chaldæus vertit: *Loquor in dolore meo tota nocte super lectum meum*. Vocem illam cordis et lacrymarum noverat Ieremias, et ad eam incitabat Ierusalem a Chaldæis eversam, id est, animam per peccatum a dæmonibus prostratam. Thren. 2. vers. 18. *Clamavit cor eorum* (Iudæorum victorum) *ad Dominum super muros* (pro muris) *filiæ Sion*: *Deduc* (o filia Sion! id est, Sion) *quasi torrentem lacrymas per diem et noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi*. Pupilla est velut os oculi, cuius verba sunt lacrymæ.

90. Vox lacrymarum est magna apud Deum. Nota Tertio: Magna est vox illa lacrymarum et orationum in auribus Dei, et magnæ efficaciæ apud parentem amantissimum. Psal. 101. v. 18. *Respexit in orationem humilium, et non sprevit precem eorum*. Ubi adverte, in Psalterio Romano legi: *Respexit in orationes pauperum*: itaque, pauperes ama et time. 2. Sanctus Hieronymus vertit, respexit ad orationem *vacui*. 3. Felix, *solitarii*. 4. Pagninus, *eorum qui sunt veluti myricæ*. Alii, myricæ. 5. R. David, *iuniperi*, aut, myricæ. 6. Symmachus, *ligni infructuosi*. Qui per morbos, vel alia incommoda, minus apti sunt ad agendum, sæpe coram Deo sunt potentiores in oratione. 7. Chaldæus, *desolatarum*. 8. Ad rem nostram Anonymus quidam vertit: *Respexit in orationem cicadæ*. Unde sanctus Hieronymus epistola ad sanctam Eustochium, eam ad orationem soli Deo notam sic adhortatur: *Esto cicada noctium*. Noctu enim cicadæ canunt non ore quo carent, sed corde et pectore, quo cibum etiam capiunt, ut notavit Plinius libro 11. cap. 26. *Unum hoc*, ait, *ex his quæ vivunt, sine ore est. Pro eo quoddam aculeatum linguis simile, et hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum, hoc canunt*. Sanctus Cyprianus libro de oratione Dominica de Anna matre Samuelis ait: *Loquebatur non voce, sed corde: quia sic Deum sciebat audire*. Hoc orationis genus indicat Christus, cum iubet nos clauso ostio orare. Non audit Deus clamantes in monte cultores Baal. 3. Reg. 18. 26. et seq.

Vel abiectissimos non despicit Deus, si fleant. Eccl. 35. v. 17. *Non despiciet preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus. Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, et exclamatio eius*, (viduæ) *super* (contra) *deducentem eas*, id est, eum qui est in causa per suam iniustitiam aut crudelitatem, ut decidant. *A maxilla enim ascendunt usque ad cælum*, (instar vaporis a terra elevati) *et Dominus exauditor non delectabitur in illis*: id est, vehementer indignabitur contra oppressores viduæ et pupilli, efficiet enim ut vapores illi tonitrua, fulmina et grando fiant, quibus divites impii pereant. Est itaque miosis, id est, imminutio. Nam parum dicitur, et plus significatur. Cum lacrymis oravit Tobias cap. 3. v. 1. Daniel. 10. v. 2. Ezechias, Isaiæ 38. 2. Raguel, Tob. 7. 6. 13. Iudith. 8. 14. et exauditi sunt. Et David dicebat Psal. 38. 13. *Auribus percipe lacrymas meas*. S. Hieronymus vertit: *Ad lacrymam meam* (vel unica auditur) *ne obsurdescas*: tanta est vox lacrymæ, ut surdus sit oportet, qui eam non audit. Itaque in nostro Psalmo ait v. 9. *Exaudivit Dominus* (Pater Æternus) *vocem fletus mei*. v. 10. *Exaudivit Dominus* (Deus Filius) *deprecationem meam, Dominus* (Spiritus sanctus) *orationem meam suscepit*: nec suscipere desinet. Sanctus Hieronymus vertit, *suscipiet*. Unde rideas hostes suos concludit: Erubescant, (Sanctus Hieronymus, confundantur) et conturbentur vehementer omnes inimici mei: convertantur (Sanctus Hieronymus, revertantur. Cassiodorus et Innocentius, avertantur retrorsum) et erubescant valde velociter. S. Hieron. subito. Hebraice, *rega*, possis vertere *in momento*; impii enim in puncto ad inferna descendont. Iob. 21. 13. et gaudium hypocritæ adinstar est puncti, cap. 20. 5. 91. Fletus numquam despicit.

Hic bona hostibus Davidem apprecari sunt qui putent, sed ad tropologiam id reiice. Nam ad literam est prophetia malorum peccatoribus impendentium. Primo itaque, ait Innocentius hic, tres Confessionis partes reperiri: 1. Contritionem cordis, in conturbatione. 2. Confessionem oris, in erubescentia. 3. Satisfactionem operum, in conversione.

Secundo: S. Thomas hic quatuor pœnitenti necessaria adnotat: Primo, erubescentiam de peccatis, quæ est stimulus primus, qui peccatorem pungit, et erigit ad emendationem vitæ. Eccl. 4. 25. *Est confusio adducens peccatum: et est confusio adducens gloriam et gratiam*. Syrus, est confusio, cuius honor gratia est. Græce, est confusio *gloria et gratia*. De peccato confundi est gratia Dei et gloria peccatoris. Secundo, advertit hic dolorem de admissis peccatis, qui dolor est instar angeli piscinam conturbantis, ut sanitas per aquarum turbatarum vim reddatur. Ps. 59. 4. *Commovisti terram, et conturbasti eam*, (sanctus Hieronymus, dirupisti eam) *sana contritiones eius, quia commota est*. Tertio, conversionem ad Deum, *convertantur*. Sic dicit Isaias cap. 31. v. 6. *Convertimini, sicut in profundum recesseratis, filii Israel*. Quarto, ruborem, *erubescant*, ob peccata admissa in tam beneficum largitorem. Est enim, ut ait S. Thomas, erubescentia principium et finis emendationis. 92 Quatuor pœnitenti necessaria.

Tertio: Ugo Cardinalis quinque hinc eruit: 1. Erubescentiam exteriorem. 2. Timorem. 3. Contritionem. 4. Conversionem. 5. Erubescentiam interiorem.

Digitized by Google

PSALMUS SEPTIMUS.

1. Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi, filii Iemini.

2. DOMINE Deus meus in te speravi: salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me.
3. Nequando rapiat ut leo animam meam: dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.
4. Domine Deus meus si feci istud: si est iniquitas in manibus meis,
5. Si reddidi retribuentibus mihi mala: decidam merito ab inimicis meis inanis.
6. Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam: et gloriam meam in pulverem deducat.
7. Exurge Domine in ira tua: et exaltare in finibus inimicorum meorum.
8. Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti: et synagoga populorum circumdabit te.
9. Et propter hanc in altum regredere: Dominus iudicat populos.
10. Iudica me Domine secundum iustitiam meam: et secundum innocentiam meam super me.
11. Consumetur nequitia peccatorum, et diriges iustum: scrutans corda et renes Deus.
12. Iustum adiutorium meum a Domino: qui salvos facit rectos corde.
13. Deus iudex iustus, fortis et patiens: numquid irascitur per singulos dies.
14. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, et paravit illum.
15. Et in eo paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit.
16. Ecce, parturiit iniustitiam, concepit dolorem: et peperit iniquitatem.
17. Lacum aperuit, et effodit eum: et incidit in foveam, quam fecit.
18. Convertetur dolor eius in caput eius: et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.
19. Confitebor Domino secundum iustitiam eius: et psallam nomini Domini altissimi.

PSALMI SEPTIMI ANALYSIS.

David sub Saulis regis iniusta persecutione ingemiscens.

- Auxilium Dei postulat. 2. ob
  - Dei
    - Maiestatem, *Domine Deus.* 2.
    - Bonitatem, *in te speravi.* 2.
    - Potestatem, *salvum me fac ex omnibus.* 2.
    - Sapientiam, *et libera me.* 2.
  - Saulis
    - Crudelitatem. *Nequando rapiat ut leo.* 3.
    - Terrorem, omnes a se avertentis. 3.
  - Sui ipsius
    - Innocentiam
      - Qui regnum non ambiverit. 4.
      - Nihil iniqui gesserit in Saulem. 4.
      - Ne hostibus quidem iniuriam rependerit. 5.
    - Humilitatem
      - Obiicientis se iustæ Dei vindictæ, si peccavit. 5.
      - Et hostium furori. 6.
        - Ut persequantur. 6.
        - Capiant. 6.
        - Conculcent. 6.
        - Inglorium reddant. 6.
    - Fiduciam.
      - Sperantis Dei vindictam. 7.
      - Et hostium confusionem. 7.
  - Populi
    - Exemplum, videntis Deum iuste iudicare, sicut a iudicibus vult fieri. 8.
    - Et lætitiam, ad Deum accurrentis, ut illi serviat. 8.
- Adfuturum prædicit in Dei iudicio. 9. cuius
  - Personas assignat. 9.
  - Modum æquissimum. 9.
    - Secundum iustitiam Dei. 9.
    - Et actiones hominum. 9.
  - Exitum duplicem. 10.
    - Impiis infelicem. 10.
    - Iustis faustissimum. 10.
      - Iuvante eos Deo. 11.
      - Et salvante. 11.
  - Iudicis virtutes. 12.
    - Iustitiam 12.
    - Fortitudinem. 12.
    - Longanimitatem. 12.
    - Severitatem. 12.
  - Pœnarum acerbitatem. 13.
    - Cominus, feriendo gladio. 13.
    - Eminus, arcu et sagittis. 13. 14.
  - Causas punitionis. 15.
    - Scelera mente concepta. 15.
    - Foras prodeuntia. 15.
    - Dolores præsertim 16. quib.
      - Impii ipsi capiuntur. 16.
      - Et conteruntur 17.
- De obtento gratias agit. 18.
  - Voce, ob iustitiam Domini. 18.
  - Psalterio, ob misericordiam Salvatoris. 18.

Digitized by Google

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. PSALMUS DAVID, QUEM CECINIT DOMINO PRO VERBIS CHUSI FILII IEMINI.

1. Quis hic vocatur Chusi? I.

QUÆRES: Quis sit iste Chusi? Primo, S. Augustin. S. Basil. S. Chrysost. Eugubinus, Lorinus et alii hunc Chusi volunt esse Chusi Arachitem amicum Davidis, qui dissipavit consilium Achitophelis de persequendo Davide cum duodecim millibus militum: sicque eum a certo exitio servavit, et desperabundum Achitophelem ad suspendium adegit, 2. Reg. 17. Ubi adverte, vocari amicum Davidis, quod singulari cum benevolentia David prosequeretur, et sibi familiarissimum haberet. Septuag. vocant ἑταῖρον, id est, socium, sodalem: aut melius familiarem, nos vernacule dicimus *mignon*. Sic Araspes Medus vocatur a Xenophonte lib. 5. pædiæ, ἑταῖρος, id est, familiaris Cyri regis, et Demosthenes in orat. ad Phil. regum familiares vocat eorum ἑταίρους. Sed contra hanc opinionem est. Primo, quod ille amicus Davidis vocabatur Chusai, hic vero in psalmo nostro vocatur Chusi. Secundo, quod ille fuerit Arachites, id est, filius Arachi, ut placet S. Hieronymo hic: vel ex civitate Arach, ut censet Lyranus et Dionysius, quæ civitas erat aut in terra Sennaar, Genes. 10. v. 10. quam aliqui Cœlesyriam putant, et S. Hieronymus in Genesim, Edessam esse: aut in Phœnicia ultra Tripolim sita, ad radices Libani et Antilibani, ut dicit Adrichomius. Erat enim is Davidis zelus, ut proselitos, id est, ad Iudaismum conversos apud se multos haberet, ut patet in Ethai Gethæo, filia Regis Achis, in Obededom Gethæo, Uria Hethæo, aliisque. Chusi autem psalmi nostri, dicitur filius Iemini. Tertio, contra hanc opinionem quoque est, quod David refellit hic verba Chusi, cum ait, *si feci istud*, at ille Arachites erat amicus Davidis et consiliarius, qui in eius eiectione a Ierusalem, cum eo fugere volebat conspersus cinere, et scissa veste, atque ab eo ad Absalonem est remissus, ut consilia adversariorum dissiparet, 2. Regum 15. 32. et sequ. sicut fideliter et feliciter fecit, cap. 17. 7. Adde hunc psalmum non esse de persecutione Absalonis, ut mox dicetur. Quarto, ille Chusi amicus Davidis scribitur per literam Heth, hic vero per Caph.

II. Secundo, Burgensis et Bellarminus opinantur, cum Arnobio hic Chusi appellative dici de Semei, qui Davidi maledixit, cum fugeret a facie Absalom filii sui, dicebat autem 2. Reg. 16. 7. *Egredere, egredere vir sanguinum, et vir Belial. Reddidit tibi Dominus universum sanguinem domus Saul: quoniam invasisti regnum pro eo.* Vocatur hic Semei filius Iemini, v. 11. id est, de tribu Beniamin et cognatus Saulis, nam proprie erat filius Gera, ut habetur v. 5. Hæc opinio esset probabilissima, si ageretur in hoc psalmo de persecutione Absalonis, sed ut ostendam, agitur de persecutione Saulis.

III. Tertio, Arias et Agellius per Chusi intelligunt Cis patrem Saulis, et censent eum filii et domesticæ gloriæ studiosum multa molitum esse contra Davidem. Sed hæc dicuntur sine fundamento in Scriptura.

IV. Et optime. Quarto denique, S. Hieron. Beda l. 1. in Iob, cap. 10. Iansenius, Lyranus, Bredembachius, Emmanuel, Varlenius, Genebrardus, et alii multi, per *Chusi* accipiunt Saulem, qui unum e maioribus habuit Iemini, itaque iure dicitur filius Iemini. Vel, vocatur filius Iemini, id est, de tribu Beniamin. Nam *ben* significat filium, et *iamin* dexteram: per aphæresim autem *Beniamin* abbreviatum est *Iamin* ac *Iemini*. Simili modo ex *Ben-ammi* deductum est nomen Ammon, Gen. 19. 38. et Chald. 2. Reg. 9. 1. pro viro Iemini vertit ex tribu domus Beniamin, hanc secundam expositionem sequuntur Mariana, Caietanus et Salianus. Sed prima magis placet, quæ dicit Iemini fuisse virum celebrem in tribu Beniamin, cuius posteri dicti sunt filii Iemini, ideoque in eo finitur genealogia Regis Saulis, qui fuit filius Cis, filii Abiel, filii Seror, filii Bechorath, filii Aphia, filii viri Iemini.

Quæres 2. Cur Saul dicatur Chusi? Resp. vocatum esse Chusi, sive Chus, id est, Æthiopem, ut Aquila et S. Hier. vertunt, ob mores atros et malos. Nam Æthiops in Scriptura semper in malam partem sumitur. Sic Amos 9. v. 7. habes: *Numquid non ut filii Æthiopum vos estis mihi, filii Israel, ait Dominus?* Sic Ier. 13. 23. *Si mutare potest Æthiops pellem suam, et pardus varietates suas: et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.* De obstinatis in peccato hoc dicit. Unde S. Hier. In omnibus, inquit, Scripturis Æthiopes dicuntur, qui penitus in vitia demersi sunt. Hinc Diogenes Cynicus cum argueret improbum, rogatus quid faceret, ait: *Æthiopem abluo, ut candidum reddam.* Proverbium quoque est: *Æthiopem lavas*, id est, rem impossibilem aggrederis, incorrigibilem niteris emendare, sed frustra. In malam porro partem sumitur Æthiops ob nigredinem: dicebat Pythagoras, ne gustaremus de his, quibus nigra est cauda, id est, ut vitaremus consortium eorum, qui essent nigris moribus. Ieremias Propheta volens declarare Nazaræos ipsos depravatos esse, ait eos fuisse denigratos, cum prius ob virtutum splendorem essent candidi, Thren. 4. 7. *Candidiores Nazaræi eius nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores. Denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis.* De anima scelerata sub typo Ninives civitatis a Medis et Chaldæis direptæ duce Nabuchodonosore eversore Ierusalem, qui est dæmonis figura, dicitur, Nahum. 2. 10 *Dissipata est, et scissa, et dilacerata*, (Hebr. vacuitas, et evacuatio et laceratio. Sept. concussio, et excussio, et ebullitio) *et cor tabescens, et dissolutio geniculorum*, (Tigurina, tremor genuum. Pagnin. collisio genuum) *et defectio in cunctis renibus*, (Tigurina, ægritudo in omnium lumbis) *et facies omnium eorum, sicut nigredo ollæ.* Hebr. contraxerunt ollam, id est, ollæ speciem, ut Tigurina vertit. Vel, contraxerunt fuliginem, ut reddit Arias: redactæ sunt in nigredinem, ut Pagnin. explicate autem exponit Chald. Paraphr. *Omnes vultus operientur nigredine, instar ollæ denigratæ:* Intus bullit animus impii per varios æstus concupiscentiæ, et exterius niger est ob scelerata opera. Nota, David Saulem vocat Chusi, ut hoc nomine symbolico et obscuriore non videatur in unctum a Deo Regem liberius loqui. Tanta debet esse vel in sceleratissimos Principes reverentia et modestia. 2. Saul vocatur Chusi, etc. cur?

Argumentum itaque psalmi est oratio Davidis ad Deum ut se tueatur contra Saulem et omnes eius satellites, cum sit innocens a calumnia, quam passim iactabant: nempe, quod Saulem throno deiicere vellet. Postulat itaque a Deo iudice rem discuti, ac prædicit fore, ut ab eo adiuvetur, et adversarii spe sua frustrati ea sentiant, quæ in se devolvere moliti erant. Quod autem agat potius de persecutione Saulis, quam de persecutione Absalonis, patet primo ex v. 3. *Nequando rapiat ut Leo animam meam, dum non est, qui redimat;* Fuit enim tunc ab omnibus desertus, et noctu e propria domo fugere compulsus: in bello autem contra Absalonem habebat integrum exercitum quo eum superavit; nec filium vocaret leonem. Secundo, id apertius adhuc constat ex v. 4. *Domine Deus, si feci istud.* Nihil autem obiiciebat Absalom, quod in se pater moliretur: Saul vero iactabat eum vitæ suæ ac regno insidiari. Tertio, ex v. 5. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.* Absalonem, licet iuste, David eiecerat e regno, et coegerat exulare a- 3. Psalmi argumentum.

Digitized by Google

pud avum suum Tholomai Regem Gessur per triennium: vixque victus precibus Ioab Ducis exercitus sui eum revocaverat in Iudæam, ea conditione, ut ob aula abesset: nihil autem prorsus Sauli fecerat, quod eum irritare posset: sed potius, cum eum occidendi potestatem haberet in spelunca Engaddi, et in castris, id facere noluit; ad id autem videtur alludere.

4. Sciggaion quid? I. Nota, in titulo psalmi huius pro *psalmus*, ut verterunt Septuag. in Hebr. est שִׁגָּיוֹן *sciggaion*, quæ vox significat primo errorem et ignorantiam, a rad. *sciaga*, id est, errore, ignorare. Unde S. Hier. sicut est in Bibliis Regiis, et Lyranus asserit, vertit, *pro ignoratione*, seu, ignorantia, *David, qui cecinit Domino super verba Æthiopis, filii Iemini*. Aquila etiam reddit, ὑπὲρ ἀγνοίας, pro ignorantia. Quæres, de qua ignorantia agat? Primo censet Trevetus intelligi ignorationem Davidis, quod audita morte Saulis Canticum fecerit. Sed potius laudabilis fuit in eo lugubri carmine, in quo dolet de Saulis morte, et hic psalmus scriptus est, cum adhuc Saul viveret, et eum persequeretur. Secundo, Euthym. et Nicephorus volunt Davidem accusare se, quod velut amisso et intermissa spe in Deum, magis fretus fuerit consilio Chusi. Sed hic non agitur de persecutione Absalonis, in qua Chusi, seu potius Chusai, amicus et consiliarius Davidis ei profuit. Tertio, S. Hier. et Burgensis volunt Davidem purgare se, quod ipsi Saulis mortem imputasset Semei, 2. Reg. 16. 7. Semei maledixit Davidi in rebellione Absalonis, de qua hic non est sermo. Quarto itaque, si *pro ignorantia* interpreteris, *sciggaion*, dic Davidem asserere se non esse conscium ullius criminis in Saulem, ac præsertim de regno illi auferendo et vita non cogitasse, ut Doeg Idumæus et alii mentiebantur, ita Valentia, Coietanus, Lyranus, et alii.

Secundo, Lorinus opinatur Septuag. legisse הִגָּיוֹן *higgaion*, quæ vox significat meditationem, sermonem, cantilenam, psalmum. Sed non est necesse ad hoc recurrere. II.

Tertio itaque, *sciggaion* significat psalmum, ut recte verterunt Septuag. In ea opinione est R. Abraham et R. David, qui censent esse speciem psalmodiæ, concentus, et carminis. 2. R. Manahem, qui dicit esse nomen cantus sic appellati ab instrumento, quo canebatur. 3. Vatablus, qui ait tonum esse et cantilenæ modulum, similem ei, quæ inchoabat o Sciggaion. In ea mente videtur fuisse Pagninus, qui hanc vocem non explicatam reliquit. 4. Felix vertit, *exercitatio David*, et Chald. Paraphr. *interpretatio confessionis*, id est, laudis. 5. Alii dicunt esse cantum hilarem, iubilationem, lætam exclamationem, pæanismum ob evitatum scilicet periculum maximum. R. Emmanuel dicit, *sciggaion* significare lætitiam, iucunditatem, complacentiam. Arias vertit, *delectatio David*, id est, psalmus delectans et lætus. Erit delectatio etiam tibi, si psalmum illum cantes *Domino*, id est, ad laudem et gloriam Dei, ipsi tribuens liberationem tuam a peccatis: vel, *coram Domino*, id est, Deum tibi præsentem ob oculos ponens, ut vertit Chaldæus. Nota, S. Hieron. in editione Mariani Victorii, et in psalterio, quo utor, habet: *Psalmus David, quem cecinit super verbis Chus filii Iemini*; Chus autem fuit filius Cham filii Noe, ab eo orti sunt Æthiopes, qui se sua lingua vocant Chusim, ut Septuag. S. Hieronym. S. Isidor. et alii dicunt. Cur autem *Chus*, id est, Æthiops sive *Chusi*, id est, Æthiops meus, dictus sit Saul, supra dictum est. III. Et bene.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

Tria hic præstat David. Primo, auxilium Dei postulat in Saulem, iniustum aggressorem. Vers. 2. Secundo, adfuturum illud sibi pollicetur. Vers. 8. Tertio, de obtento gratias agit. Vers. 18.

SECTIO PRIMA

Tria facit. Primo, Dei opem obsecrat. Vers. 2. Secundo, suam innocentiam testatam facit. Vers. 4. Tertio, hostium punitionem requirit. Vers. 7.

PARAPHRASIS.

2. Domine Deus meus in te speravi: salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me.

2. Neque in arcus mei robore, neque in amicorum militumve præsidio: sed in unius tui ope, Domine Deus meus, spes meas omnes repositas habeo. Hostium meorum ex unguibus, in destinatam sibi prædam involantibus, explica me, et in tuto collocatum ab eorum impetu libera.

3. Ne quando rapiat ut leo animam meam: dum non est, qui redimat, neque qui salvum faciat.

3. Ne forte a Saule in rabiem acto, furentisque instar leonis diducto rictu ad prædam inhiante, dilanier. Dum trepidi omnes desertum me ab omni humano subsidio destituunt, et potestati Regis irati obiectum deserunt.

4. Domine Deus si feci istud: si est iniquitas in manibus meis.

4. Si Sauli Regi insidias posui, eiusque regnum, ut inclamat, ambivi: Si quid iniusti in eum molitus sum, ut de solio illum deturbarem, vel molestia afficerem.

5. Si reddidi retribuentibus mihi mala: decidam merito ab inimicis meis inanis.

5. Si illatas mihi iniurias mutuis iniuriis compensavi: id mihi damni imprecor, ut prius conatum meum hostes occupent, quam ullos ad honores aut divitias evadam.

6. Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam: et gloriam meam in pulverem deducat.

6. Hostis meus Saul a tergo instet, fugitantem laqueis suis implicet, stratumque humi proterat, et quicquid mihi nominis et gloriæ pristinæ de Goliatho aliisque relatæ victoriæ pepererunt, id omne in nihilum redigat.

7. Exurge Domine in ira tua: et exaltare in finibus inimicorum meorum.

7. Ira succensus in pedes exili Deus meus, ne tot doloribus meis indormias: hostium meorum in exercitu emica, te ut scelerum tantorum vindicem experiantur, et inspiciant.

8. Et exurge Domine Deus meus in præcepto, quod mandasti: et Synagoga populorum circumdabit te.

9. Et propter hanc in altum regredere.

8. Et iuxta præceptum, quod omnibus iudicibus fixisti, ut innoxios protegant, et cuique ius reddant, exurge iratus, meque liberato in hostes impressionem facere, ne graveris. Iusto hoc iudicio tuo excitata populi universi multitudo tibi venerabunda accedet, atque divinam æquitatem tuam prædicabit.

9. Huius multitudinis causa excelsum gloriæ tuæ iustitiæque solium conscende, omnes ut te collaudent.

QUÆSTIO UNICA.

QUANTA RABIE DÆMON IN ELECTOS INSILIT. ET QUIBUS PRÆSIDIIS FUROR ILLE CONTUNDITUR.

5. Emblema Ovidis a Saule impetiti.

PROPHETA noster spirantem nobis casus sui imaginem repræsentat, quando Saulis in mensa amicis curialibus convescens, et iucundo sermone animum reficiens, leonis instar flammatum in se Saulem vidit, et lanceam in se contorquentem. Ex altera vero tabellæ parte, Deum pingit e solio exurgentem, et clypeum obtendentem, ne vulneri pateat locus; ac telum intortum in proximum parietem deflectentem. Tropolog. Tabella hic sacra proponitur, in qua, velut in medio campo, vir iustus cum affusa turba divinis operibus occupatur: Tum ecce tibi e propinquæ sylvæ fruticetis erumpens leo, id est, Dæmon, virum hunc exitio suo natum occupare ac discerpere nititur: fuga se imbellis popellus proripit, unus ille imperterritus athleta perstat, et furibundi monstri fauces elidere molitur. Sed dum cauda, dentibus, unguibus, tota corporis mole veterator tartareus dimicat, vir ille fortis præsidiarium suum ex altera tabellæ parte in throno sedentem Deum, et lætis ac ridentibus oculis pugnam spectantem, videt, atque invocat: qui tandem exurgit, iaculoque in cor leonis transmisso, pestem illam conficit.

Et iusti a Dæmone lacessiti.

Quatuor autem hac in sectione spectat David: 1. Deum. 2. Hostes. 3. Seipsum. 4. Socios suos.

Ac primo, throno divino quatuor Principes adstantes ponit, nempe: 1. Maiestatem, v. 2. *Domine Deus meus.* 2. Bonitatem, quæ spem pugnantium erigit: *In te speravi.* 3. Potestatem, qua hostibus circumseptos in opertum campum ac liberum educit: *Salvum me fac ex omnibus persequentibus me.* 4. Sapientiam denique, qua periculo subductos a peratis taleis, stimulis et compedibus eximit: *Et libera me.*

Secundo, in hoste Saule crudelitatem horret, v. 3. *Nequando rapiat ut leo animam meam.* 2. Terrorem, quo amicos omnes a ferendo auxilio impedit, ibid. *Dum non est, qui redimat, neque qui salvum faciat.*

Tertio, in se ipso David tria ostendit esse: 1. Innocentiam, qua nec regnum ambiverit, v. 4. *Domine Deus si feci istud*, crimen scilicet, quod mihi hostes mei obiiciunt, neque ullo alio scelere Saulem lacessiverit: *Si est iniquitas in manibus meis.* Neque vel læsus, pilam ferream in eos retorserit, v. 5. *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* 2. Humilitatem declarat, cum iustæ se Dei vindictæ obiicit puniendum, si lapsus est, ibid. *Decidam merito ab inimicis meis inanis*, et hostium tela rabiemque non subterfugit, v. 6. *Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, etc.* 3. Fiduciam suam profitetur, cum ad Deum solum fugit, v. 7. *Exurge Domine, etc.*

Quarto, in plebe sibi adiuncta, ducibusque ostendit ex hoc Dei iustitia eventurum, ut ad Deum cum alacritate et amore convolet, v. 8. *Et exurge, etc. Et Synagoga populorum circumdabit te.*

ARTICULUS I.

Dæmon instar leonis sævit in homines.

DAVID agnoscens et sentiens Saulem sibi infensum, et cum exercitu se ex uno loco in alium compellentem, opem a Deo implorat, eum inclamans *Dominum* suum ob potentiam, et *Deum* ob creationem: deinde ait, se in eo, seu ut Chald. vertit, *in verbo eius*, sperasse: denique, multos esse hostes suos, sed præsertim Regem iratum,

A qui leonis instar infrendeat, et diripere exoptet, v. 3. NEQUANDO RAPIAT UT LEO ANIMAM (id est, vitam) MEAM, DUM NON EST, QUI REDIMAT, (id est, liberet, sive cum pretio, sive sine pretio) NEQUE QUI SALVUM FACIAT: non modo nemo potest me prorsus liberare, si caperer, et impedire, ne capiar: sed ne vitam quidem salvam et incolumem in carcere servare. Vers. 3.

Nota, Rex iratus similis est leoni obvia quæque discerpenti, et rugitu exterrenti, Prov. 20. 2. *Sicut rugitus leonis, ita et terror Regis:* (Septuag. minæ Regis. Syr. furor. R. Salomon, ira) *qui provocat eum, peccat in animam suam:* id est, in vitam suam, ut expertus est Clitus amicus licet Alexandri, ab eo irato occisus. Et cap. 19. 12. *Sicut fremitus leonis, ita et Regis ira: et sicut ros super herbam, ita et hilaritas eius.* Syr. Pagn. Arias, benevolentia eius. Chald. beneplacitum. Aquila et Symm. gratia. Sic Paulus 1. ad Timoth. 14. 17. Neronem leoni confert his verbis: *Liberatus sum de ore leonis.*

6. Rex iratus similis est Leoni.

I. B Regis irati ac leonis parallela sunt: Primo, Leo facillime et sæpe irascitur. Plinius lib. 8. 16. *Crebrior*, ait, *iracundia leonis.* In principio terra verberatur, incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Ita ipse. Reges quoque facile irascuntur; cum enim supremam habent potestatem, nihil sibi non deberi censent. Seneca Trag. 6. *Gravis ira Regum est semper.*

II. Secundo: Leonis rugitus alia animalia sic percellit, ut sicut loquitur S. Basil. complura longe ipso celeriora solo sæpe rugitu capiantur. Regum edicta et imperia quis effugiet?

III. Tertio: Leonis rugitus est necis prænuncius: statim enim post rugitum in prædam insilit, eamque lacerat, perimit ac devorat. Eodem modo, ut ipse Salomon docet, Prov. 16. 14. *Indignatio* (Heb. ira, furor) *Regis, nuncii mortis.* Seneca in proverbiis, fulmen est, ait, ubi cum potestate habitat iracundia. Et Beda: Tempestas grandia est indignatio Regis. Ad rem est maxime locus Ezechielis, qui Ioakim Regem Iuda comparat leunculo et leoni C prædanti, et Ierusalem leænæ, cap. 19. 5. *Quæ* (Ierusalem) *cum vidisset, quoniam infirmata est*, (orbata Ioachaz Rege, quem victum in Ægyptum abduxerat Pharao Nechad Rex Ægypti) *et periit expectatio eius*, (spes, quam conceperat de Ioachaz feroci) *tulit unum* (alterum, nempe Ioachim fratrem eius) *de leunculis suis, leonem constituit eum*, (Rex cum consensu populi creatus a Pharaone) *qui incedebat inter leones*, (alios Reges, ut Nabuchodonosor et Pharao) *et factus est leo*, (per undecim annos regnans) *et didicit prædam capere, et homines devorare. Didicit viduas facere, et civitates eorum* (enallage est numeri, nam transit a singulari ad pluralem, ut sæpe fit apud Prophetas, cum agunt de populo; quia unus est populus, sed multi in eo sunt homines) *in desertum adducere: et desolata est terra, et plenitudo eius a voce illius.* Idem possis dicere de Domitiano Imp. de quo sic loquitur Plinius in Panegyrico Traiani: In occursu, ait, visuque terribilis, superbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in D ore impudentia multo rubore suffusa: non adire quisquam non alloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem, nec unquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret. Ita Plin. Nonne hoc leonis est imperium? Seneca lib. 1. de clementia, cap. ult. *Quod istud*, inquit, *dii boni malum est, occidere, sævire, delectari sono catenarum, et civium capita decidere: quocumque ventum est, multum sanguinis fundere, aspectu suo terrere ac fugare. Quæ alia vita esset, si leones ursique regnarent? Si serpentibus in nos ac noxiosissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, et a nobis immanitatis cri-*

Digitized by Google

mins damnata abstinent suis, et tuta est inter feras similitudo morum. Apud homines tamen nec a necessariis quidem rabies temperat sibi. Hactenus Seneca.

7. *Dæmon est similis leoni.* Moraliter nota: Leo est dæmon in homines, præsertim iustos, desæviens, 1 Petr. 5. 8. *Adversarius* (Satan Hebr. id significat) *vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Octo in leone et dæmone reperio parallela: nempe superbiam. 2. Iram. 3. Audaciam. 4. Terrorem. 5. Crudelitatem. 6. Voracitatem. 7. Fœtorem. 8. Vigilantiam.

I. *Ob superbiam.* Ac primo: Leo fastu præturgidus erecto capite iubisque, per aperta camporum regifico gressu sese ostentat: si canum catervæ affluxerint, contemptim pedem refert, interdum subsistens, et occursantes respectans, ancipiti recessu timorem dissimulat. Quod, ut ex arrogantiæ tumore subnasci videas, notat Solinus cap. 30. in patenti, nudaque planitie pedetentim gradatimque recedere, sed, ubi densam se opacamque in sylvam condiderit, tum saltu cursuque, quanto potest maximo, fugam arripere. Clare loquitur S. Ambros. lib. 6. Hexaem. cap. 3. *Leo,* inquit, *naturæ suæ vi superbus.*

Superbia dæmonis nota est, oh quam deiectus, cum ait, Isai. 14. v. 14. in typo Balthasaris Regis Babylonis: *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo,* id est, Deo supremo: non quod speraret posse se Deum esse, aut Deo æqualem: sed quod sibi in sua pulcritudine nimia complacens nollet Deo et eius legibus subiacere quasi sibi sufficiens: deinde excæcatus fortasse etiam æqualitatem cum Deo ambivit, ut homunciones eam desiderasse legimus. Sed probabilius videtur Lucifero revelatam fuisse Verbi incarnationem, eamque ambivisse, et humanitati unitæ hypostatice Verbo Dei subiici noluisse. S. Thom. 1. p. q. 63. art. 2. docet, secundum affectum primum peccatum Angeli aliud esse non potuisse, quam superbiam: an vero appetiverit esse, ut Deus, explicat artic. 3.

8. *Humilitas eum vincit.* Remedium in superbi dæmonis tentationes est humilitas, ut revelatum est S. Antonio, cui sæpe dæmones leonum, tigridum, ursorum, aliarumque ferarum specie apparebant. Cum in B. Borgiæ lectulum diabolus porci forma se deiecisset, vir ille in sui notitia excellens facto applausit, præclareque eum facere exclamavit, quod unius tantum sceleris reus in lecto quiesceret, par esse, ut ipse multorum flagitiorum conscientia stimulante, sub eo reperet. Tum his dictis abiectam in humum procidit, lectoque se subiicit. Humilitatem hanc ferre superbus tenebrio non potuit, sed fumidos olidosque fœtores cubiculo inspergens evanuit. Adeo nullum est illi cum animi deiectione commercium. Leonum capiendorum rationem in Africa refert Oppianus lib. 4. Cynegeticon, id est, de venatione, fossam prægrandem faciunt venatores, quam ramis arborum, herbis ac cæspitibus tegunt, in medio agnum statuunt, ad cuius balatum accurrens Leo insilit, et in fossam cadens vivus capitur. Humilitas dæmonem captivum efficit. Contra vero, dæmon superbis dominatur, Iobi 41. 25. de Leviathan, id est, balæna, aut pristi, aut carcharia, agens Deus, et sub eo describens diabolum ait: *Omne sublime videt,* id est, despicit: sic videre sumitur Mich. 7. 10. cernere, Ezech. 28. 17. inspicere, Ps. 21. 18. considerare, Cantic. 4. 6. *Ipse est Rex super omnes filios superbiæ,* id est, superbos: Nam, ut ait Pineda, Hebræi appellant filium rei alicuius eum, qui illam amat, colit, sequitur, qui illius studio addictus est, qui in illa exercenda versatur, qui suis moribus, studiis illius imaginem gerit. Hinc dicuntur milites, *filii exercitus.* 2. Paral. 25. 15. Fortis, *filius fortitudinis.* 1. Reg. 18. 17. 2. Regum 2. 7. 1. Paral. 26. 7. Et dicitur pulcherrima, *filia fœminarum.* Dan. 11. 17. Vir dexteritate valens et robore, dicitur *filius dexteræ,* Ps. 79. 18. Et maxime impius, *filius iniquitatis.* Ps. 88. 23. Plebeius, *filius populi.* 2. Paralip. 35. 5. Ierem. 20. 23. Et dignus plagis dicitur, *filius plagarum,* aut, *verberum.* Deuter. 15. 2. Vir sagittarius vocatur, *filius arcus.* Iob. 41. 19. Sagitta, *filia pharetræ.* Thren. 3. 13. Triticum, *filius areæ.* Isai. 21. 10. Sacerdotes uncti, *filii olei.* Zachar. 4. 14. Collis consitus olivis, *filius olei.* Isai. 5. 1. Cucurbita una nocte nata, *filia noctis.* Ionn. 4. 10. Scintillæ, *filii carbonum,* aut prunarum. Iob. 5. 7. Qui annum vixit, vel munus aliquod administravit, *filius anni.* Exod. 12. 5. 1. Regum 3. 1. Et sic de aliis.

Secundo: Leo, cum sit igneæ naturæ, statim ira exardet, ut dixi supra. Ita et diabolus, Apocal. 12. v. 12. *Væ terræ et mari!* (id est, habitatoribus terræ et maris) *quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens, quod modicum tempus habet,* scilicet tres annos cum dimidio; quia terribilis illa potestas Antichristi eo tantum tempore durabit, et de ea præsertim ibi agitur. Item, modicum est tempus vitæ uniuscuiusque hominis, cum mille anni sint tanquam dies hesterna, quæ præteriit. Ferunt, accipitres in Norvegia celerrime ad prædam involare, eo quod tres tantum lucis horas habeant, quibus venari possint. Et Abbas Sisoius in vitis Patrum, lib. 7. cap. 25. ait, dæmonem nunc magis homines insequi, quam prius, quod sentiat tempus pœnarum suarum appropinquare. Remedium est mansuetudo, de qua Psal. 131. 1. fuse. II. *Ob furorem.* *Norvegia accipitres.*

Tertio, ex ingenita leoni arrogantia oritur audacia, ubi præsertim vindictæ appetens læsum se viderit, Plin. lib. 8. cap. 16. asserit leonem vulneratum observatione mira percussorem suum nosse, *et in quantalibet multitudine appetere.* Quod Iubæ Regis socio exitium attulit. Cum enim telo leonem in sylva petiisset, atque ex vulnere convalescentem longo post tempore obvium habuisset, in eum solum cæteris intactis sociis irruit, eumque discerpsit, multitudine non territus. Hinc viros infracti animi vocamus θυμολέοντας, id est, leonino animo præditos. Alexander Asiæ domitor exuviis leonis, Herculis in morem, sibi abblandiebatur. Simandius Ægypti Rex magni nominis visebatur in sepulcro leonis pelle vestitus hostes dans in fugam. III. *Ob audaciam.*

Dæmonis audacia et robur vel audacissimis terrorem potest incutere. Ipse vero neminem timet, Iob. 41. 17. de Leviathan, id est, de dæmone, ait Deus Iobo: *Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit,* (id est, retundetur) *neque hasta, neque thorax.* (lorica ei irruenti non resistet.) *Reputabit enim, quasi paleas, ferrum: et quasi lignum putridum, æs. Non fugabit eum vir sagittarius: in stipulam versi sunt ei lapides fundæ. Quasi stipulam æstimabit malleum, et deridebit vibrantem hastam. Sub ipso erunt radii Solis,* (id est, cutem habet impenetrabilem radiis Solis, ab illis non potest calefieri et lædi) *et sternet sibi aurum, quasi lutum,* id est, omne pretiosum proterit et conculcat. *Fervescere faciet, quasi ollam, profundum mare.* (Nam, ut ait Ælianus lib. 10. cap. 2. Ceti tanto robore respirant naribus, et tantopere in sublime marinos fluctus iactant, ut hæc imperitis maximo maris tempestates esse videantur.) *Post eum lucebit semita,* (ob splendorem cutis, ut in aliquibus piscibus squamatis videmus) *æstimabit abyssum, quasi senescentem.* Id est, excitabit in mari canitiem spumarum, ut Pineda explicat. 2. Et melius, quasi senescentem, id est, ut imbellem, q. d. non curabit furentis maris impetum et agitationem. Denique concludit v. 24. *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei. Qui factus est, ut nullum timeret.* Quomodo hæc ad mores deduci possint, vide apud S. Greg. lib. 34. Mor. cap. 8. et seqq.

Remedium est mentis fortitudo et fervor, in principio tentationis præsertim. Solinus tradit, leoni vim summam in pectore esse, *firmitatem in capite præcipuam.* Ita et dæmon initio est pene intolerabilis, sed resistentes timet. Omnis operatio inimici, ut ait Auctor Operis imperfecti in Matt. *Talis est, in primis gravis, et fere intolerabilis est eius impetus, quem si forti animo sustinuerit, in secundo inveniet infirmiorem, et in tertio adhuc infirmiorem: et quanto plus repercussus fuerit, magis frigescit: quia diabolus non tantum habet in se virtutis, quantum terroris.* S. Chrysostom. in Ps. nostr. Dæmon est, ait, πολύτροπον θηρίον, bellua multiplex: sed si sapuerimus, *hic leo et dra-* 9. *Mentis robur opponendum.*

Digitized by Google

eo, erit, παντὸς πηλοῦ εὐτελέστερος, *quovis luto vilior:* et nec A adversus nos quidem diriget aciem, sin autem duxerit, coacuknabitur. Et v. 1. dixerat: Vitium, licet secum habeat universum Orbem terrorum, est omnium maxime imbecillum. Virtus autem, etsi sola sit, est πάντων δυνατωτέρα, omnium potentissima. Habet enim Deum secum stantem. Ita ipse. Audiendus itaque est S. Petrus, qui scribens advenis dispersionis Ponti, Galociæ, Cappodociæ, Asiæ et Bithyniæ, ait, 1. epist. 5. 8. *Cui resistite fortes in fide.* Samson ad sponsam vadens, leonem obvium sterait, Iudicum 14. v. 6. Tu ad felicitatem aahelaas, languebis. David in pecudem iavolantes leones et ursos iugulat, 1. Reg. 17. 35. Tu in te tuosque irruentem dæ-

Banaias duos leones sternit. monem aon reprimes? Banaias filius Ioiadæ viri fortissimi percussit *duos leones Moab* (qui sunt Indicis fortiores et ferociores, ut ait Albertus, Avicenna, Gesnerus, et ipse descendit, et percussit leoaem ia media cisterna) *in diebus nivis,* quo tempore leo, cum sit igneæ naturæ, est fortior: homo vero, obtorpescit. Tempus nivis et frigoris erat tempus legis, tempus ardoris est tempus gratiæ: Tu B id noa facias Christi radiis incalescens, quod illi in noctis

Lysimachi mira fortitudo. Et Pepini. frigore effecerunt? Lysimachus in arena iussu Alexondri obiectus leoni inermis, in hiantis os immisit brachium, et manu linguam avellit, postea Rex factus est. Pepinus Franciæ Rex, qui ob corporis parvitatem Brevis est nuncupatus, ubi se non tanti fieri ab exercitu suo vidit, leonem, qui cum cone luctabatur, e solio desiliens confodit, et regio gressu intrepidus sedem suam repetiit, admirantibus vel fortissimis Ducibus. In Publicii numo signatum erat fortitudinis simulacrum, in quo videbatur leonem suffocare, elava pedibus substrata, et pharetra cum sagittis.

10. IV. Ob rugitum. Quarto: Leonis rugitus est terribilis. Ita et minæ dæmonis, Euseb. lib. 4. Præpar. Evang. cap. 3. censet dæmonem dici a δειμαίνειν, id est, *timere:* quia timorem incutit, Ioel. 2. 6. *A facie eius* (exercitus Chaldæorum) *cruciabuntur populi: omnes vultus redigentur in ollam.* Chald. *Nigrescent quasi olla,* ob timorem et pavorem. Timor enim sanguinem od cor cogens, ut illi provideat, extremæ partes sanguine destitutæ pallescunt, ac pavore aucto nigrescunt. Dæmon itaque sibi similes focere vult trepidantes.

Fervore opus est. Remedium est fervor animi et robur. S. Chrysost. in Psal. nostr. *Circuit,* ait, *diabolus cum multa ira, tanquam leo; si vero eos invaserit, qui Christum habent, et crucem in fronte, et ignem spiritus, et lampadem, quæ nunquam extinguitur, ne quidem attollere oculos contra poterit; sed verso tergo recedet, ne converti quidem audens.* Oppianus lib. 4. Cyneg. leonis capiendi modum hunc od fluvium Euphratem describit: Longa, inquit, tenduntur retia loco accommodo, aliam viam multi occupant, faces ardentes manu tenentes, quibus emicantibus leo terreatur, reliquum iter obsident equites, qui clamoribus, equorum fremitu, clangoribus tubarum, et subito cursu impressionem faciant, ex quo fit, ut ignem veritus leo atque equitum agmen evitans, in casses se induat. Si dæmon ferventem te viderit, fugiet. Lege S. Bernard. serm. 13. in D Ps. 90. ubi docet leonem magis terrere rugitu, quam ferire morsu; adeoque animalia, quæ morsui resistunt, imo leonem deinde superant, non sustinere eius rugitum: deinde minas dæmonis pro nihilo esse ducendas admonet.

V. Ob crudelitatem. Quinto: Leo est crudelissimus, unde sæpe dicitur λέων ἄγριος, id est, ferus, immanis, atrox. Hoc in psalmo vocatur אריה *aria:* id est, prædæ captor, a rad. ארה *ara,* id est, carpere, decerpere, avellere. Est præsertim θυμώδης, ut ait Philetas, hoc est, iracundus et furiosus, cum fa-

Philetas Poeta græcus. me urgetur. Nomadum totam gentem, felicem fortunatamque in Africa a leonibus funditus deletam testatur Ælianus lib. 17. de Animal. cap. 27. Furorem eorum auget. quod osse solido constaat, et perexiguum medullæ habent: præterea, teste Aristot. lib. 2. de part. animal. cap. 9. *Leonum ossa adeo dura sunt, ut ex iis percussis ignis quasi ex silice eliciatur.*

De diabolo ait Ierem. 6. 23. et de eius satellitibus sub typo Chaldæorum Ierosolymam diripientium: *Sagittam et scutum arripiet: crudelis est, et non miserebitur: vox eius quasi mare sonabit: et super equos ascendent, præparati quasi vir ad prælium* (Sept. quasi ignis ad bellum: quod apte quadrat dæmonibus. Legerant אש *es,* ignis: non איש *is,* id est, vir) *adversum te filia Sion,* id est, anima contemplativa. Dæmon prorsus caret medulla, longe magis, quam Leo: totus ex crudelitate compactus est. Deus eum in specie Behemoth describens ait, Iob. 40. 13. *Ossa eius velut fistula æris: cartilago æris, cartilago illius, quasi laminæ ferreæ.* Vide S. Gregor. lib. 32. Mor. a cap. 14. usque ad finem.

Remedium est charitas mutua, si enim nos mutuo amaverimus, etiam insuperabilem vincemus. Oppian. lib. 4. Charitate vincitur. Cyneget. refert leonis invadendi in Æthiopia modum singularem et admirabilem. Nam robustissimi viri quatuor, umbones ex vimine bubulis pellibus tegunt, corpus integrum lana pingunt, galea caput occultant, tum flagellis aerem verberantes contra leoaem pergunt: ille in unum ex venatoribus insilit, sed cum pellibus cinctum non possit confodere, ab alio irritatus in secundum irruit: tum ab alio subinde provocatus iterum secundum relinquit: sicque tandem ab illis trucidatur. Adeo potens est etiam in ferocissimum hostem perfecta voluntatum consensio, Prov. 18. 19. *Frater, qui adiuvatur a fratre, quasi civitas firma et iudicia,* (id est, decreta fratrum conformia, et unanimi consensu facta, ut explicat Baynus, Iansenius, et Lyranus, aliique) *quasi vectes urbium,* id est, repagula, quibus portæ urbium firmantur, et hosti clauduntur. Septuag. vertunt: Frater a fratre adiutus, quasi urbs munita et excelsa: invalescit autem, tanquam fundatum regnum. Cum Lacedæmonii in periculo civitatem muris cingere meditarentur, Isæus Sofista illud Homericum recitavit: *Scutum hæsit scuto, galeæ galea, atque viro vir.* Addi- Milites sunt urbi civitatum. ditque: *Sic mihi state Lacedæmonii, et muris cincti estis:* sic refert Philostratus in Sophistis. Etiam in aggredien- C do potens est charitas: ideo ad evangelizandum discipulos mittebat binos ante faciem suam, Luc. 10. 1. *Post hæc autem designavit Dominus* (sex mensibus ante mortem) *et alios septuaginta duos,* (tot erant præcise, sicut et senatores 72. dedit Deus Mosi, ex singulis tribubus sex) *et misit illos binos ante faciem suam* (id est, ante se) *in omnem civitatem et locum,* (Iudææ) *quo erat ipse venturus.* Charitas ignis est omnia pervadens, sed cælestis ignis est. S. Chrysost. hom. 72. in Ioan. *Magnum,* ait, *charitas bonum* πυρὸς ἐστι σφοδρότερον, *igne est promptior et vehementior, et ad ipsum cælum ascendit: neque est, qui obsistat, et vehementem eius impetum possit retardare.*

Sexto: Leo voracissimus est, Plin. lib. 8. cap. 16. tra- 11. VI. Ob voracitatem. dit, leones habere gravem odorem, nec minus halitum: raros in potu, vesci alternis diebus: a saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, *in mandendo solido devorare:* nec capiente alvo, coniectis in fauces unguibus extrahere, ut si fugiendum sit, non in satietatem abeant. Polybius in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam Senes leones in hominem irruunt. ad persequendas feras vires non suppetant. Tunc obsidere Africæ urbes, eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa. Ita ibi. Cameli carnem præsertim amat, ut ait Philo de propriet. animalium: in deliciis quoque simiam habet, ut ait Salazar in cap. 10. Prov. n. 93.

Dæmon est longe voracior. Nam, ut ait Aristot. lib. 8. hist. anim. cap. 5. Leo cibo fartus per biduum triduumve inediam tolerat. At dæmon uno devorato semper plures appetit: *Devorat diabolus,* ut ait Lyranus, *et veluti sibi per mortalem culpam incorporat.* Vel fluvios integros absorbet, iisque absorptis siccas fauces novis fluentis ostendit, Iob. 40. 18. *Ecce absorbebit fluvium,* (genus humanum, ut ait S. Gregor. et Philippus, inconstantes præsertim, ut S. Thom.) *et non mirabitur: et habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius,* id est, Dei populus atque electi: agit ibi Deus de Behemoth, id est, dæmone. Simiis præsertim, id est, hypocritis pascitur; et camelos gibbosos,

hoc est, dolosos et gravi peccatorum onere pressos devorat.

Mortificatione superatur. Leontophoni. Remedium est mortificatio passionum. Solinus cap. 30. ait, Leontophonos, q. d. leonis occisores, esse modicos bestias, quæ captæ exuruntur, ut earum cinere aspersæ carnes, et per compita iactatæ leones enecent: si enim vel tantillum ex iis degustarint, moriuntur: propterea eas bestias oderunt leones, et unguibus discerpunt. Omnis amaritudo in cibis oliisque est mors dæmonis, Ps. 101. 10. ait David pœnitens: *Cinerem tanquam panem manducabam*. Vide ibi dicta.

12. VII. Ob fœtorem. Septimo: Leo est fœtidus. Ita ut ait Euthym. in Psal. nostrum, os dæmonis eructans blasphemias male olet. Remedium est accedere ad Christum, et currere in odorem unguentorum eius, Cant. 1. 3. de eo etiam ait Sponsa, Cant. 7. 8. *Dixi: Ascendam in palmam*, (in crucem Christi, ut ait S. Gregor. Honorius, S. Cypr. et alii) *et apprehendam fructus eius: et erunt ubera tua sicut botri vineæ: et odor oris tui sicut malorum*, id est, pomorum, sive punicorum, ut vult S. Greg. quod in Canticis sæpe fiat eorum mentio, sive citriorum et aliorum. Odor porro oris est anhelitus fragrantia. Ex ore Christi insufflantis in faciem Apostolorum et aliorum fidelium Spiritum sanctum mira suavitas egreditur: item cum aperit os suum, et docet eos in monte perfectionis, Matt. 5. 2.

VIII. Ob vigilantiam. Octavo denique: Leo est pervigil, dicitur a λάω, *video*: Manethon omnino insomnem esse reputat, sed verius hoc negat Aristot. qui teste Solino cap. 30. tradit, leonem solum ex eo genere animalium, quod dentatum vocant, videre protinus, atque nascitur. Ob brevem somnum a Plutarcho appellatur solare animal.

Diabolus semper vigilat. Opponenda quoque illi est vigilantia. S. Petrus 1. epist. 5. 8. *Fratres, sobrii estote, et vigilate: quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens, quem devoret*. Per virtutum exercitium est vigilandum. S. August. ser. 23. cap. 10. *Corde vigila*, inquit, *fide vigila, spe vigila, charitate vigila, operibus vigila*. Lege S. Hieron. epist. 1. ad Heliodorum, et S. Basil. in illud: Attende tibi. Nauta somnolentus facile in fluctus et scopulos excutitur, et pugil dormituriens deiicitur. Leonem terret gallus, ut ait Lucretius, est symbolum vigilantiæ. Proclus ait, a gallo leonem terreri, quod plus solaris virtutis sit in gallo, quam in leone: Sed quis credit? Tu ad verum Orientem convertere, et vespertiliones a te diffugient.

ARTICULUS II.

Magna vis ad superandum dæmonem in amore inimicorum sita est.

Deo in auxilium invocato, et periculo sibi ab ira Saulis Regis imminente declarato, innocentiam suam David aperit, v. 4. Vers. 4. DOMINE DEUS MEUS, SI FECI ISTUD, SI EST INIQUITAS IN MANIBUS MEIS. Lorinus hæc connectit præcedentibus: Nequando rapiat ut leo animam meam, si feci istud. Sed clarius et significantius iunge cum sequentibus: *Si feci istud*, etc. *Decidam merito ab inimicis meis inanis*. Ita ut sit iuramentum execratorium et imprecatorium, quo sæpe utuntur Hebræi per particulam, *si*, suppressa per euphemismum execratione ut plurimum, quam tamen aliquando exprimunt.

13. Quæres: Quid est *istud*, quod David dicit se non fecis-
Quid hoc loco dicit David se non fecisse? se? Primo, de omni peccato hoc accipiunt, et sequens he-
mistichium: *Si est iniquitas in manibus meis* S. August.
Cassiod. et Remigius. Sed David sciebat nullum esse, qui
non peccet. Secundo, de peccato superbiæ intelligunt Glos-
1. sa et S. Thomas. Sed hoc est generalius. Tertio, *si feci*
2. *istud*, id est, ut explicat S. Basilius et S. Chrysost. si ita
3. me ego gessi erga patrem, ut se erga me meus filius Ab-
salom. Sed ut ostendi supra, non agitur de illius persecu-
4. tione in hoc psalmo, sed de persecutione Saulis. Quarto,
si feci istud, q. d. ait Petavius, si simili, qua me appetit,
5. iniuria illum provocavi. Quinto denique, et melius, *si feci*
istud, q. d. si id feci, propter quod Saul me persequitur, Et optime.
et quod fecisse me dicit, nempe si de vita illi auferenda,
aut de regno mihi vindicando cogitavi.

Hoc ipsum explicat verbis sequentibus: *Si est iniquitas in manibus meis*; iniquitas scilicet antonomastice: nempe sceleris læsæ maiestatis, si Saulis sanguine manus meas polluere volui, cum id potuerim, nec fecerim, in spelunca et in castris. Ad hoc enim videtur alludere, et ex eo probare omnimodam innocentiam suam erga Saulem, quem nunquam læserat. 14. Quomodo innocentem se David dicit? Nota 1. Cum se innocentem David asserit, non velle dicere, se non peccavisse contra Deum; sed tantum intelligere, se nihil mali admisisse contra eos, a quibus lacessebatur. Nota 2. Hebr. עול *avel*, significat violentiam, rebellionem, iniuriam, iniustitiam, omne quod fit contra leges et ius, ἀδικίαν, ut vertunt hic Sept. Ubi adverte *avel*, sive *evel* deduci ab *acal*, vel *ul*, id est, lactare: quia iniquitas alumnos suos inani spe lactat, et hiantes deludit: aut, quia Mundus, caro, dæmon lac primo obtendunt, deinde venenum instillant, Prov. 16. 29. *Vir iniquus* (Hebr. vir violentiæ, id est, violentus, ut vertit Vatablus: raptor, ut Chaldæus) *lactat amicum suum*, (Sept. ἀποπειρᾶται: id est, ut Biblia Rom. habent, palpat: vel, tentat, ut Complutensia) *et ducit eum per viam non bonam*. Itaque monet, cap. 1. v. 10. Salomon Roboam filium suum: *Fili mi, si te lactaverint* (Chald. si tibi blanditi fuerint. Syr. si te adulando deceperint) *peccatores, ne acquiescas eis*. Nota 3. *Si est iniquitas in manibus meis*, in Hebr. est vox *cappai*, id est, volæ meæ, palmæ meæ, ut vertit Felix Pratensis, manus meæ, ut Noster: pro parte totum accipitur, כף *caph*, enim volam manus aut pedis proprie significat, et in universum curvitatem seu incurvationem. Raptores, violenti, avari, manum velut styginum uncum, incurvant, ut aliena corradant: liberalis vero manum extendit, ut sua aliis proiiciat. יד *iad* Hebr. manum significat, a Rad. ידה *iada*, id est, proiicere. De liberali dicitur, Psal. 111. 9. *Dispersit*, (ut semen cæleste) *dedit pauperibus*. Adverte, vocem *iada*, quæ proiicere significat, simul etiam significare laudare, gratias agere, confiteri: quia 1. Laus Dei maxima est in divite, sibi a Deo data distribuere eius filiis pauperibus; et se non ut divitiarum dominum, sed ut œconomum gerere. 2. A populis liberales multum laudantur. Nota 4. David non præsumptione virtutis elatus, sed, ut notat S. Chrysost. necessitate compulsus, ea dicit, quæ recte gessit. Sic in deserto Engaddi, cum in spelunca Sauli pepercisset, quem socii eius confodere volebant, et vel ipse solus facile potuisset, exclamavit, 1. Reg. 24. 12. *Pater mi, vide, quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te: Tu autem insidiaris animæ* (id est, vitæ) *meæ, ut auferas eam*. S. Chrysost. hom. 2. de Davide ait, cum ex ea spelunca exivisse micantiorem tribus pueris, qui in fornace Babylonica illæsi fuerunt. Iræ enim flammam omni igne æstuantiorem extinxerat; et S. Antiochus hom. 52. eius exemplo nos hortans, ait: *Si Christi cohæredes esse cupimus, mansueti Davidis lenitatem imitemur*.

Pergit David explicatius se innocentem declarare, et ab omni in adversarios iniquitate purgare, v. 5. Vers. 5. 1. Pars. SI REDDIDI RETRIBUENTIBUS MIHI MALA, DECIDAM MERITO AB INIMICIS MEIS INANIS.

15. Sensus duplex esse potest: Primus, q. d. si reddidi malo retribuentibus, id est, tribuentibus mihi: nempe bona, id est, si Sauli, qui me in suum generum assumpsit, quicquam damni intuli, aut inferre molitus sum, cadam penitus ab omni spe mea, et ab inimicis deiiciar. Ubi nota, *retribuere*, sicut et Græcam vocem ἀνταποδιδόναι in Scriptura non tantum poni pro compensatione accepti beneficii, sed poni etiam pro prima donatione, ut Ps. 118. 17. *Retribue servo tuo*. S. Hier. apud Trevetum et Fabrum, vertit, *tribue*, apud Victorinum tamen et in Bibliis Regiis, habet, *retribue*. Sed recte ait Paulus de Deo, Rom. 11. 35. *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Ipse elegit nos, et non nos illum, prædestinat, vocat, adiuvat, et tandem certantes coronat. Hanc porro explicationem iuvat textus Hebraicus: *Si reddidi* שׁלמי *sciolemi*, id est, *pacifico meo*,

Digitized by Google

sicut reddit Arias; habenti pacem mecum, ut Flaminius et Felix; pacifice degenti mecum, ut Paguin. Legerant Sept. שלמי *Sciolemi*, ideo verterunt *ανταποδιδουσι μοι retribuentibus mihi*. Nam *scialam*, significat: 1. Pacificare, pacatum facere. 2. Retribuere, reddere. Saul tribuerat bona Davidi, vel etiam proprie loquendo, retribuerat, id est, dederat in compensationem victi Goliathi et Philisthinorum, quorum ducenta præputia ei attulerat. Itaque ait David: *Si reddidi retribuentibus mihi mala*, q. d. Si Sauli me in domum suam ac familiam asciscenti data filia sua Michol, et me ut generum suum regia mensa excipienti, aliaque præstanti, reddidi quicquam mali, decidam merito ab inimicis meis inanis.

Secundus sensus excelsiorem Davidis virtutem denotat: *Si reddidi retribuentibus mihi mala*, q. d. Si reddidi mala iis, qui mala mihi pro bonis reddunt; ut Sauli, qui, postquam ei vitam donavi, me ad mortem insequitur; et variis aulicis, quos in aula adiuvi, et ad honores provexi, cum fortuna arridebat. Ita S. Chrysost. et S. August. qui in Davide notant perfectionem Evangelicam, transilientem legis severitatem de talione. Præcipitur enim Levit. 24. 19. *Qui irrogaverit maculam* (id est, cicatricem aut mutilationem) *cuilibet civium suorum: sicut fecit, sic fiet ei. Fracturam pro fractura*, (si fregerit manum aut pedem, similiter manus aut pes illi frangantur) *oculum pro oculo, dentem pro dente restituet: qualem infixerit maculam, talem sustinere cogetur.* Sed post sententiam iudicis, et a ministro publico. Itaque hanc legem talionis Christus non sustulit, sed ad patientiam perfectiorem nos excitavit, ut sicut ait S. Chrysologus serm. 38. in ipsis scintillis extinguatur ira; et Matt. 5. 39. id consilii dat: Audistis, quia dictum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente. *Ego autem dico vobis: Non resistere malo.* Græce, *τω πονηρω*, id est, homini malo, et tibi iniurio: *Sed si quis percusserit dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram.* Primus exemplo prævivit Christus ipse, crucem portans, et in cruce pro inimicis orans, Luc. 23. 34. Unde S. Basilius hom. 9. de ira, et S. August. serm. 2. de Sanctis, eo nobis ut exemplari præ oculis posito ad omnem nos conformant patientiam. Decet enim sub crucis vexillo certantes crucis esse memores. S. Hier. epist. 8. ad Demetriadem: *Et irasci*, inquit, *hominis est: et finem iracundiæ imponere, Christiani.* Illustre est, quod Papyrius Massonus refert de Francisco a Lotharingia Duce Guysiæ, in eius vita. Cum enim urbem Rothomagum obsideret, percussoremque in castris sui occidendi causa esse accepisset, confessum crimen interrogavit, quid causæ eum impulisset, ut id exequi moliretur: Tum ille: *Religio*, ait, *quam profiteor*, id est, sectæ Calvinianæ hæresis. Vir autem magnanimus, et vere Christianus: *Catholica igitur religio melior est, quæ mihi imperat, ut tibi, quem habeo confitentem reum, sponte tamen ignoscam*: eumque salvum et incolumem e castris iussit statim excedere. Pie quidem et christiane, sed satius est has publicas pestes tormentis omnibus mactare, ut cæteri exemplo territi, sacras Principum personas ne verbo quidem appetere audeant.

Francisci Guysii factum heroicum.

Vers 5. II Pars. Imprecatur autem sibi David, si hostibus mala retribuat, eum ait: DECIDAM MERITO (S. August. legit, *ergo*, in Græco est *αρα*, id est, igitur, utique, profecto tandem) AB INIMICIS MEIS INANIS: id est, discedam re infecta, nec valens vel tantillum hostes lædere, sed potius robore omni priver ad eis resistendum, ut explicant Euthymius, Theodorus Antiochenus, Lyranus et Titelmanus. Secundo, *decidam ab inimicis inanis*, id est, ut dicit Theodoretus, subditum inimicis me dedas, sic, ut non solum gloria et regno a te mihi dato me privent, sed ridiculæ morti tradant. Explicat autem hoc de Absalone rebellante, et sceptrum occupante, a quo David petat se atteri. Tertio, et melius, *decidam ab inimicis inanis*, id est, omni honore privatus, sine domo, sine stabili sede, in montibus oberrans corruam, et spes omnis, quam conceperam de regno post Saulis mortem habendo, fiat inanis, vacua et frustranea, et ab inimicis, id est, per inimicos, eorum arte et manu concidam miser, atque in præcipitium aliquod devolvar.

Tropol. Decidit ab inimicis inanis, qui ex gratiæ Christi plenitudine cadit. Ita S. Basilius, et Euseb. Secundo, qui prostratus et iacens non valet adversario spirituali resistere, nec ullum bonum in se habet, quo possit tandem erigi, et assurgere, atque iterum congredi.

Nota, pro *decidam merito ab inimicis meis inanis*, habetur nunc in Hebr. אחלצה *achalletsa*, id est, *dimisi hostes meos vacuos*, ut S. Hieron. vertit, q. d. si reddidi malum ei, qui mecum pacificus erat: et si ipsos hostes meos a me dimisi non donatos aliquo beneficio, persequatur inimicus animam meam, ut sequitur postea. Secundo, *achalletsa*, alii vertunt *erui*: et quidem Pagninus reddit: *Qui erui angustiatorem meum gratis.* Arias: *Et erui angustiatorem meum inaniter*, q. d. Qui eripui gratis, sine ullo pretio aut mercede Saulem a periculo vitæ in spelunca Engaddi, ubi ventrem solus purgabat: et in castris, ubi dormiebat. Vatablus supplet *non*, et vertit: *Et si non erui hostem meum sine causa*, id est, nulla causa aut beneficio ab eo provocatus, q. d. Si hoc non feci, tunc mihi veniant imprecationes, quæ sequuntur: *Persequatur*, etc. Tertio, *achalletsa*, alii volunt significare, afflixi, oppressi, spoliavi. Chald. vertit: *Et afflixi eos, qui me angebant frustra*, id est, a me non provocati aliqua iniuria. Felix Pratensis: *Et oppressi tribulantes me sine causa.* Campensis denique: *Si hostem meum temere spoliavi.*

Nota 2. Noster interpres recte vertit, *achalletsa*, *decidam*, q. d. *halas*, significat etiam recedere. Idem autem est, recedam ab inimicis inanis, et, *decidam ab inimicis inanis*; qui enim cogitur fugere et recedere a facie hostis, cadit ante illum, et efficitur inanis, miser atque spoliatus.

Moraliter nota, ab hoste inanis decidit, qui inimicis non 17.
vult parcere, ut patuit in Sapricio, qui iam proximus martyrio, lauream amisit, quod S. Nicephoro veniam petenti dare recusaverit: a vera enim fide defecit, et eius coronam meruit ille ipse S. Nicephorus, qui mox gladio carnificis subiecit caput, ut refert Surius 9. Febr. Miratur, nec sine causa S. August. serm. 168. de tempore, aut S. Cæsarius Arelatensis serm. 11. qua fronte, vel qua conscientia proferre hæc psalmi nostri verba possit, qui inimicis suis mala pro malis retribuit, sibi enim gravissima mala imprecatur. Idem possis dicere de verbis illis orationis datæ a Christo, Matth. 6. 12. *Dimitte nobis debita nostra*, (Arabs, peccata nostra) *sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Arabs, his, qui peccaverunt in nos. Hoc est veluti pactum cum Deo initum, ut dimittat nobis, cum dimiserimus; et non parcat, cum non pepercerimus; sicut declaratur in parabola miseri illius, qui ob crudelitatem in debitorem suum, coactus est solvere usque ad novissimum quadrantem: id est, omnia prorsus, sicut dicimus, solvere usque ad ultimum denarium, Matt. 5. 26. et cap. 18. 34. Notabile est factum S. Ioannis Eleemosynarii, qui ut Principem in ira et odio perseverantem flecteret, Missam eo præsente celebrans, dicensque: *Dimitte nobis debita nostra*, statim conticuit, idque de industria: prosecutus ergo Princeps addidit: *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Tum Patriarcha ad eum conversus: *Vide*, ait, *in quali terribili hora quid dicas Deo: Quoniam sicut ego dimitto, ita et tu dimitte mihi:* qua voce quasi fulmine ictus Princeps: *Quæcumque iusseris Domine*, inquit, *faciet servus tuus*, et statim inimico est reconciliatus, ut habet Leontius in eius vita, cap. 38.

Vincitur, qui inimico non parcit. Saprícii lapsus.

Ioannis Eleemosynarii ingeniosa industria.

Ad rem nostram adhuc accommodatius est exemplum Roberti Burgundionum Ducis, quo facile apparet eos, qui iniuriam sibi factam non condonant, esse in Dæmonis potestate, et ab eo regi, et ad crudelitatem incitari. Baronius anno Christi 1055. num. 22. sic refert ex Actis S. Hugonis: Dux Burgundiæ Robertus Haganonem Heduorum Episcopum nimia infestatione gravabat, ad Concilium Heduense multi Episcopi, Abbates et Proceres pro pace in- 18.
ter Ducem atque Episcopum concilianda affluxerant. Adveniens ipse Dux Heduam intravit, sed fastu maligno interesse conventui recusavit. At pater Hugo Abbas Cluniacensis fervore charitatis permotus adiit tyrannum, eumque vehementer increpans, cunctis mirantibus tanquam

Hugonis Abbatis factum notabile.

Digitized by Google

18. *Hugonis Abbatis factum notabile.* ovem mitissimam secum adduxit. Episcopis autem supplicantibus, ut pater Hugo pro pace componenda loqueretur, turbis undique reticentibus, et ab eius ore pendentibus, sic ait: *Qui pacem quærunt, qui Deum diligunt, nos audiant, nobiscum agant. Qui vero filius pacis non est, qui non est ex Deo, sed adversarius est, huic ex parte omnipotentis Dei præcipio, ut a nobis exeat, et operi divino non noceat.* Vix dicta compleverat, cum ecce quidam statura procerus, facie truculentus, multis eum sequentibus, egressus disparuit. Non fuit in tanta multitudine hominum, qui aliquem nosset ex iis, qui egrediebantur. Mirabantur singuli, stupebant universi. His ita depulsis, tantam mox efficaciam prædicatio Sancti habuit, ut eo iubente Dux ipse sui necem filii interfectoribus condonarit, et Ecclesia pacem receperit. Res equidem mira, sed altiori miracula cumulata. Quamdiu enim in conventu vir ille sanctus perdocuit, sicut *columba candida* super caput eius apparuit. Quibus id videre datum est, Deum glorificaverunt: non enim omnes hanc videre gloriam meruerunt.

19. *Vincit, qui hosti benefacit: 1. Vincit hostem suum.* Victoriam de hostibus reportat, qui vindictam ab acceptas iniurias non quærit, sed iis benefacit. Romanorum 12. 19. *Non vosmetipsos defendentes* (Græce ἐκδικοῦντες, id est, vindicantes, ulciscentes) *charissimi: sed date locum iræ*, ut torrenti et fulmini, vos subducendo ab irato, sicut fecit Iacob a fratre Esau. Et v. 20. subdit: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum*, (ψώμιζε, id est, humaniter et indulgenter pasce, et quasi minutatim diviso cibo, sicut matres pupulis suis faciunt) *si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens carbones ignis congeres*, (S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, legit, *superfundes:* Sunt enim e cælo sumpti carbones) *super caput eius*: hoc est, ardorem charitatis in illa erga te excitabis, ut explicant S. Hier. epist. ad Edib. quæst. 1. S. Aug. lib. 3. de doctr. Christ. Tandem concludit Apostolus apte ad psalmum nostrum v. 21. *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*: id est, ut ait noster Benedictus Iustinianus, ne patiaris te ab iniuria seu contumelia superari, ut par pari referas: sed da operam, ut bene de inimico merendo, malefacta benefactis compenses, eiusque malitiam tua vincas bonitate. Et S. Ambros. in eum locum ait: Multum proderit nobis, si malitiæ cedamus. Vincit enim malum, qui ad tempus vinci videtur ab illo. Et Salvator sic vicit malum, dum non restitit. Contra se enim agit malitia: et dum vincitur, vincere se putat. Ita ipse. Et S. Basilius in reg. brev. qu. 176. negat tantum boni nobis ab amicis, quam ab inimicis posse proficisci, et S. Greg. hom. 35. in Evangel. refert Stephanum quemdam Abbatem, cui morienti Angeli astiterunt, amicos sibi credidisse eos, qui molestiæ aliquid irrogassent, reddidisse contumeliis gratias: damnum illatum censuisse maximum lucrum. Omnes suos adversarios, nihil aliud, quam adiutores æstimasse. S. Chrysost. ad popul. *Non es*, inquit, *iniuria affectus, sed coronatus.* Et homilia 85. in Matth. *Illa*, inquit, *fulgentissima victoria est, quia inferentem iniurias patiendo superasti.* Sic ait Salomon Proverb. 16. 32. *Melior* (id est, potior ac præstantior) *est patiens* (Hebr. longus naribus, hoc est, tardus ad iram) *viro forti*, (vide S. Thomam id probantem 2. 2. quæst. 123. artic. 6. ad 1.) *et qui dominatur animo suo*, (id est, suæ animositati) *expugnatore urbium.* Nam, ut ait S. Greg. p. 3. Past. admon. Minor est victoria urbium, quia extra sunt, quæ subiguntur: valde autem maius est, quod per patientiam vincitur: quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subiicit, quando eum patientia intra se frænari compellit. Audiant impatientes, quod electis veritas dicit: In patientia vestra possidebitis animas vestras, Luc. 21. Sic enim conditi mirabiliter sumus, ut ratio animam, et anima possideat corpus. Ius vero animæ a corporis possessione repellitur, si non prius anima a ratione possidetur. Ita Gregor. Postquam in spelunca David pepercit Sauli, id agnoscens Saul exclamavit, 1 Reg. 24. 21. *Nunc scio, quod certissime regnaturus sis, et habiturus in manu tua* (quæ se inimici sanguine cruentare noluit) *regnum Israel:* sceptra digna est manus clemens.

20. *2. Vincit dæmonem.* Ipsum dæmonem vincit, qui hosti parcit. S. Chrysost. homil. 78. ait, Iobum, licet in stercore iacentem, de diabolo triumphasse, eique comparat eum, qui hosti condonet illatam iniuriam: *Si*, ait, *pertuleris iniuriam, victor es: pecuniis quidem carens, non autem victoria.* Et homil. 51. Omnia, ait, sunt umbra, et umbra viliora, supernæ charitatis vinculum habentibus. Hoc ergo servemus indiruptum, et malorum nullum vitiorum unitatem dividentium subrepere poterit. Nihil vero rursus ita Deum reddit propitium, sicut inimicos diligere, et calumniantibus benefacere. Cum igitur aliquis infestat, ipsum ne respicias, sed dæmonem instigantem, et omnem in illum iram effunde. Non enim Christianorum sunt scommata. Ita ipse, quod S. Aug. distinctius aperit in Ps. 54. *Duos*, ait, *inimicos constitue tibi ante oculos, unum apertum, alterum occultum. Apertum, hominem: occultum, diabolum. Homo ille hoc est, quod tu secundum naturam humanam: secundum fidem autem et dilectionem, nondum quod tu, sed poterit esse, quod tu. Cum ergo sint duo, unum vide, alterum intellige: unum dilige, alterum cave.*

Vers. 6. 1. Pars. 21. *Ab hoste vincitur, qui non parcit.* Secundo, non tantum e perfectionis vertice decidit ab inimicis inanis, qui vindictam appetit et quærit, sed etiam ab hoste superatur, v. 6. PERSEQUATUR (Hebr. ירדף *irdoph*, persequetur) INIMICUS ANIMAM MEAM, ET COMPREHENDAT, ET CONCULCET IN TERRA VITAM MEAM, ET GLORIAM MEAM IN PULVEREM DEDUCAT. Dæmon venator aut dux armatus peccatorem persequitur, per continuas suggestiones malas. 2. Comprehendit illum per consensum. 3. Conculcat per actum. 4. Gloriam eius in pulverem deducit, per consuetudinem. Sed longe crudelissimo bello, et ἀσπόνδῳ, persequitur eum, qui adversus inimicos furit. S. Chrysost. in Ps. nostrum: *Qui*, ait, *odio habet, et non reconciliatur*, τήκεται, διαφθείρεται, διηνεκεῖ συζῇ πολέμῳ, *colliquatur, tabescit, et in perpetuo bello versatur.* Quis enim numeret timores, tristitias, spes inanes, vana desideria, calumnias, indignationes, furorem, verba aspera, undas nadis reciproco fluctu assultantes in anima eius, qui ultionis desiderio exæstuat, eiusque modum dies noctesque versat, et pericula atque damna inde oritura. Contra vero, securum tranquillumque portum tenet, qui concordiam amat, et omnibus auxiliatricem manum porrigit. S. Aug. in Ps. 54. *Ille*, ait, *calcat fluctus huius sæculi, qui diligit inimicos: Christus in mari ambulabat intrepidus, cuius omnino de corde auferri non poterit inimici dilectio, qui pendens in cruce dicebat: Pater ignosce.* Tunc fluctuanti Petro comparat eum, qui odit inimicum.

Vers. 6. 2. Pars. 22. *A dæmone capitur, qui hosti non parcit.* Tertio, ita persequitur dæmon vindictæ sectatorem, ut eum assequatur et capiat, v. eod. 6. ET COMPREHENDAT. Laqueis suis animam eius implicat, ut est clarum: et aliquando corpus, ut per exteriorem punitionem innotescat, quid agatur interius. S. Volstanus Vigorniensis in Anglia Episcopus, ubi vidit ad concordiam quemdam se revocare non posse, in mediam concionem deducto ait: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Constat ergo, quod pacifici sunt filii Dei, et beati: et discordantes sunt miseri, et filii diaboli. Illi igitur, cuius es, te committo, et trado carnem tuam Satanæ.* Ille vero, mancipium hostis effectus, cepit dentibus atridere, spumas agere, caput rotatu furibundo distorquere. Sanatus deinde, cum adhuc obstinate pacem abnueret, iterum ac tertio arreptus est ab eodem dæmone, donec ex animo factam sibi iniuriam condonaret, ut refert Bravonius in eius vita.

A dæmone quidam possessus ob pertinax desiderium vindictæ. Idem pene præstitit Iacobus de Vitriaco Cardinalis. Cum enim ad Ierosolymitanam expeditionem in Brabantia populum excitaret, et ad virtutem omnes impelleret, quemdam in ulciscendæ iniuriæ desideria nimis pervicacem, primo verbis supplicibus oravit, ut condonaret: deinde ad eius pedes abiectus iterum ac tertio in frequenti populi turba hoc ipsum enixe petiit, sed cum nihil proficeret: *Palam*, ait, *contestor vos, quia, qui spernit nos, spernit eum, qui mittit nos. Rogate ergo Dominum, ut tale signum ostendat* in *hominem obstinatum, quo cunctis præsentibus pateat eum hostiliter contra se* in *retentione odii contra proximum hoc egisse.* Nec mora, ubi vir sanctus orationem explevit, miser ille eversis oculis in terram corruit, oreque cruorem

Digitized by Google

spumans et saniem, horroris maximum spectaculum et piaculum cunctis præbuit. Sed sancti viri precibus sanatus cum lacrymis veniam petiit, ruensque in hostia oscula, ad lacrymas et Christi laudem omnes commovit, ut ait Thom. Cantiprat.

Contra vero, qui inimicis parcit, a Deo tegitur, et in eo spem certam auxilii habet. Ideo David, qui non reddebat retribuentibus sibi mala, ut in hoc Psalmo testatur, initio eius audacter posuit: *Domine Deus meus*, (non est Deus iracundorum et implacabilium, eos arcet a suis altaribus, Matth. 5. v. 24.) *in te speravi*. Hebr. חָסִיתִי *chasiti*, id est, hospitatus sum, velut ad asylum me recepi, ut ibi tegerer. Nam *chasa* significat tegere, sperare, fidere, hospitari, latibulum seu protectionem quærere, vernacule, se heberger. S. Gualbertus Ordinis Vallis umbrosæ Fundator, cum ante conversionem suam interfectori cognati sui vitam, quam eripere poterat, donasset in Christi cruci affixi memoriam, ad eum in oratione se prostravit ingressus Ecclesiam obviam, ubi vidit Christi caput e cruce pendentis ad se inclinari, quasi gratias ageret, atque ab eo momento in virum alterum mutatus a liberiore vita sese recepit. Crux illa adhuc visitur in Ecclesia S. Miniatis prope Florentiam, ut tradit Blasius Melanesius Vallis umbrosæ Generalis in eius vita, apud Sur. die 12. Iulii.

Oratio contra inimicos fusa a Deo reiicitur, et fit oranti in peccatum. S. Chrysost. hic: *Quando contra inimicos petimus, non solum non exaudimur*, ἀλλὰ παροξύνομεν, *sed irritamus*. Ideo monet S. Antiochus hom. 53. ne quis acceptæ contumeliæ memor Deo supplex fiat. Oratio autem postulantis pro inimico, est Deo acceptissima. Hoc revelatum est S. Elisabethæ filiæ regis Hungarorum, cum enim ardenter a Deo peteret, ut pro irrogatæ sibi iniuriæ magnitudine singulos inimicos singulari quopiam dono locupletaret, cœlitus accepit: Nullam unquam orationem a se fusam, Deo fuisse acceptiorem, ipsique eam ob caussam omnia peccata condonari, ut eius Acta testantur. Eam Dei voluntatem cognoscentes sancti viri generose in id incumbebant, ut hostibus suis benefacerent. S. Cyprianus Carthaginis Episcopus et Africæ Primas, carnifici, a quo erat obtruncandus, 25. aureos dari præcepit, ut est in eius Actis. S. Lupus Archiepiscopus Senonensis, inimicis suis plus, quam cæteris benevolentiæ testabatur, convivio eos excipiebat, rebus necessariis instruebat, variis muneribus afficiebat, ad officia provehebat, ut eos posset Deo lucrari, et eius amore inflammare. Non mirum, si in eius sacrificantis calicem gemma *radio micante pulcherrima* cecidit, diu apud Senones conservata. Ut enim ait S. Chrysost. homil. 78. ad popul. *Si iniuriam facienti peperceris, habebis apud Deum fiduciam, possessionem innumeris thesauris digniorem.*

S. Elisabethæ pro inimicis petentis oratio placet Deo.

S. Cypriani invictus animus.

S. Lupi mansuetudo.

Vers. 6. 5. Pars.

24. Quarto, quem persequendo cepit dæmon vindictæ cupidum, hunc in terram deiicit, et calcatum proterit, v. eod. 6. ET CONCULCET IN TERRA VITAM MEAM, id est, me viventem, ita ut me conculcando occidat, et in sanguine meo fuso gloriabundus exultet. Hoc sibi timebat David a Saule furibundo.

Dæmon conculcat vindictæ cupidum.

Nota, moris fuit antiqui, ut victores colla subiugatorum pede calcarent. Id pollicetur Deus per Mosem populo suo, Deuter. 33. 29. *Beatus es tu Israel. Quis similis tui popule, qui salvaris in Domino? Scutum auxilii tui, et gladius gloriæ tuæ* (id est, quo tibi comparabis gloriosam victoriam) *negabunt te inimici tui*. Hebr. *mentientur tibi*, id est, ut ait Cornelius, omnino subiicientur tibi hostes tui, hoc est, fidem tibi datam frangent, in te rebellabunt, sed tu eos vinces: unde additur: *Et tu eorum colla calcabis*. Hoc paulo post fieri curavit Iosue quinque regibus Chananæorum a se devictis prope Gabsonem, cum cursum Solis et Lunæ et cælorum omnium retardavit, ut populi Dei pedibus hostes calcatos viderent. Iosue 10. v. 23. *Eduxerunt ministri ad eum quinque Reges de spelunca, Regem Ierusalem, Regem Hebron, Regem Ierimoth, Regem Lachis, Regem Eglon. Cumque educti essent ad eum, vocavit omnes viros Israel, et ait ad principes exercitus, qui secum erant: Ite, et ponite pedes super colla Regum istorum. Qui cum perrexissent, et subiectorum colla pedibus calcarent, rursum ait ad eos: Nolite timere, nec paveatis, confortamini, et estote robusti: sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis.* Aristides tom. 2. orat. 2. de pace, ait: Usus victoriæ honestus, non minorem, quam victoria, laudem affert. Ita ipse, hoc autem faciebat Iosue, ut et ducibus suis fiduciam adderet, et contemptum atque odium Chananæorum ingeneraret. Cedrenus in histor. fol. 416. notat more dudum recepto ab Imperatoribus, consuetudine confirmato, Thomam læsæ maiestatis reum, iussum a Michaele Balbo porrectum iacere in pavimento, eius autem cervicem pedibus suis calcavisse: tum pedibus manibusque mutilatum, asinoque impositum, spectaculi loco per castra circumductum, nihil aliud vociferantem, quam: *Miserere mei, qui verus es Rex*. Subdit deinde, Anastasium Thomæ filium postea eodem, quo patrem, modo esse tractatum.

Victores solebant colla subiugatorum calcare.

Iosue id fieri iubet.

Et Michael Balbus.

Tropologice: Conculcat dæmon, quos premit: tyrannus enim crudelis est, et μισάνθρωπος: atque conculcat in terra, id est, in terrenis desideriis et lutosis voluptatibus, Eccli. 9. 10. *Omnis mulier*, (anima effœminata) *quæ est fornicaria*, (a Deo Sponso recedens ad idola vana et mendacia) *quasi stercus in via ab omnibus conculcabitur*. Ob fœtorem, fœditatem, vilitatem et abominationem mentis et corporis, Dæmon ita conculcat, ut conculcando occidat; unde dicitur: *Conculcet in terra vitam meam*, ita ut vitam finiam in medio luto et stercore, sicut Scarabæus in suo fimo, quem volvit. Baldad Suhites ait Iobi 18. 14. agens de impio: *Calcet super eum quasi Rex interitus*, q.d. Mors eum victum ab hoste proterat, id est, misere moriatur sub pedibus hostium. Est prosopopœia, qua morti persona tribuitur, ut exercitus duci et tyranno. Per mortem etiam recte intelliges dæmonem, ut in Apocal. 6. 8. Sed hoc animum recreat, quod nemo calcatur, nisi volens. Unde de Ierusalem, id est, peccatore, habes Isaiæ 51. 23. *Dixerunt animæ tuæ*, (quæ cœlestis est, et cælum petere debet) *incurvare, ut transeamus*, (supra te et dorsum tuum) *et posuisti ut terram corpus tuum, et quasi viam transeuntibus*.

Dæmon est crudelis.

Speciatim, qui inimicum lædere molitur, se ipsum iugulat et occidit. S. Chrysost. hom. 8. in epist. ad Rom. agens contra eum, qui iniuriam iniuria ulciscitur, ait: *Ille corpus tuum vulneravit, tu vero contra in animam tuam gladium acuisti*.

In corpore quoque gravia sæpe patitur, et mortem sibi 25.
accersit, qui est avidus ultionis. Unum aut alterum exemplum profero. Nicephorus imperator, aut verius Tyrannus, Græcorum, qui Irenen Imperatricem solio expulerat, bellum Bulgaris intulit, Crumique regis aulam cepit. Crumo supplicante, ut genti parceret, et quibus vellet conditionibus, pacem daret, successu elatus nullas conditiones admisit. Crumus igitur desperatis rebus sibi iam de ipsa vita dimicandum ratus, coactis suis copiis castra Romanorum noctu invadit, omnibus sine excubiis dormientibus statimque in tabernaculum Imperatoris facto impetu Nicephorus est occisus. Direptum universum Imper. instrumentum, totumque Romanorum vallum. Crumus Nicephori caput amputatum, per aliquot dies crucibus suffixum spectandum præbuit, et rei bene gestæ pompam celebravit. Deinde osse verticis resecto, cute direpta, capite argento inducto pro calice usus est, infusoque vino suis ex eo propinavit, ut ait Zonaras in Nicephoro. Sic qui crudelior in hostes esse voluit, misere victus occubuit, et ludibrium hostium fuit.

Nicephorus Imp. parcere hosti nolens periit.

Aliud exemplum non minus miserandum recitat Baro- 26.
nius anno 1071. de Romano Diogene Imperat. qui merito fortunæ ludus dictus est: utpote qui statim ex imo ad summum, rursusque ex summo ad imum magno impetu venit. Is cum pugnans adversus Turcas oblatam pacem ab Asam Sultano per legatos magno arrogantiæ supercilio reiecisset, tandem in manus hostis incidit. Cumque aliquando, inquit Curopalates, Sultanus eum interrogasset: Quid mihi fecisses, si me in tua potestate habuisses? Simpliciter et sine adulatione respondit Imperator: Multis plagis bene notis tuum corpus confecissem. Cui Sultanus: At

Soltani Turcarum laudabilis mansuetudo.

ego tuam severitatem et crudelitatem non imitabor: *Verumtamen audio vestrum vobis præcipere Christum pacem et oblivionem malorum, superbisque resistentem humilibus gratiam dare*, præstititque ex anima Rex barbarus, quod promisit. Nam inito cum ipso fœdere facta pace perpetua, habita filiorum ratione, et successorum omnium, numquam amplius Ramanum imperium a Turcis invadendum, labefactandumque fore pollicitus, captivos etiam relaxari præcepit, ipsamque per suos legatos deduci iussum, amplexatum dimisit. Sed Deus crudelem hunc Imperatorem, qui barbarorum gladio non occubuerat, subditorum furori abiecit. Perlato enim Constantinopolim de clade nuncio, mox alium subrogarunt Imperatorem, Michaelem Constantini Ducæ filium, coegeruntque exulare Eudociam Imperatricem, atque in monasterium detruserunt. Et Andronicus missus in occursum Diogenis Imperatoris eumdem captum, nigraque veste indutum super mulum, humanæ miseriæ spectaculum factum, toto illo perlongo itinere perduxit: cui et iussit novus Imperator oculos effodi: sed vulneribus ex oculorum suffossione non curatis, cum eius caput intumuisset, vermibusque scateret, graveolens, horribilis visu, ut humanum ostentum expositus omnium oculis, finem vivendi fecit, luens hic pœnas, ne æternas incurreret. Sed quæ Dei est benignitas, forti anima casum tantum pertulit. Nam, ut ait Curopalates, in talibus et tot malis nullum maledictum protulit, neque aliquid nefarii locutus est: sed Deo gratias agere perseverabat, casus æqua animo ferens.

Diogenis Imp. crudelis ruina.

Vers. 6. 4. Pars. Quinto, infamiam sibi quoque David imprecatur, si reddidit retribuentibus sibi mala: addit enim v. eod. 6. ET GLORIAM MEAM IN PULVEREM DEDUCAT. Hebr. יַשְׁכֵּן habitare et manere faciat, ut vertunt Arias, Syrus, Arabs.

27. *Sensus huius loci.* Sensus est. Primo, gloriam meam, id est, animam meam, deiiciat. Anima enim est hominis gloria. Secundo: caput potest dici gloria corporis, quia est eius maxime excelsa pars et præstans. Sensus est, cum conculcabit in terra vitam meam, corpusque pede proteret, etiam caput meum verset in pulvere ac luto, ita ut facie conspurcata et capillis sordidatis hostium ludibrio exponar. Sed hæ explicationes sunt coactiores. Tertio itaque melius S. Chrysost. Theod. Orig. Theod. Antioch. et alii: *Gloriam meam in pulverem deducat*: id est, regno a te mihi data, omnique honore me privet, ita ut infamis et prole omni destitutus moriar, nullaque mei amplius supersit memoria.

28. *Abiecti animi est iniurias ulcisci.* Moraliter nota: Pusilli et abiecti est animi iniurias sibi factas ulcisci, et pungentem vellicare. Seneca lib. 2. de ira cap. 34. *Pusilli hominis et miseri est, repetere mordentem. Mures et formicæ, si manum admoveris, ora convertunt. Imbecilla se lædi putant, si tanguntur.* Plutarc. tract. περι αοργησιας, id est, de cohibenda ira infirmæ et ægrotantis animæ dicit esse, facile irasci: *Ut*, inquit, *tumor in corpore, magni vulneris effectus est: sic in mollissimis quibusque mentibus, propensa ad dolorem natura, maiorem a maiore infirmitate iracundiam exsuscitat.*

Mansuetudo est causa gloriæ. Contra vero, ex patientia et longanimitate ac mansuetudine gloria enascitur, Prov. 19. 11. *Doctrina viri per patientiam noscitur*. Symm. et Theod. vertunt: *Prudentia longanimitas eius*. R. Salomon, si vir iram cohibebat, mente præstabit. *Et gloria eius* (Hebr. תִּפְאַרְתּוֹ *tipharto*, id est, decor eius, ornatus, splendor, gloria) *iniquo prætergredi*: id est, sibi illatas iniurias contemnere, pertransire, et eum hoste non morari eum lacessendo et impetendo, sed animo excelso relinquere, ac dicteria eius despicere. S. Chrysost. in Ps. nostrum ait: φιλοσοφου ψυχης, *sapientis est animi, non ulcisci eum, qui facit iniuriam*. S. Greg. Nazianz. orat. 2. in Iulianum Apostatam, eo nomine nos esse sublimiores iis, a quibus iniuriam accepimus, si eis condonamus, Christumque ex eo victoriam reportasse, quod in ulciscendi potestate iniuriam in caput adversantium sibi non retorserit. De illo S. Petrus 1. epist. 2. 23. *Cum malediceretur, non maledicebat*, (ουκ αντελοιδορει, id est, non remaledicebat, ut legit S. Ambr. in Ps. 37. S. Hieron. lib. contra Iovinian. S. August. tract. 21. in Ioan.) *cum pateretur*, (S. Prosper ad Demetriadem legit, percutienti se) *non comminabatur: tradebat autem iudicanti se* (Pilato) *iniuste*: unde ipse Pilatus Matth. 27. 24. innocentem fatetur. Olim in Græcis codicibus fuisse αδικως, id est, iniuste, est probabile: nunc habetur, δικαιως, id est, iuste. *Tradidit autem iudicanti iuste*, id est, Deo Patri ultro se ac liberaliter ad mortem et crucem obtulit. Syrus vertit: *Tradebat iudicium suum Iudici iustitiæ*. Sed nostra versio est planior et magis apposita. Christus Apostolis suis imperat, Matth. 5. 44. ut bene se gerant erga hostes suos: prima, corde eos amando: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros*. Secundo, opere iis benefaciendo: *Benefacite his, qui oderunt vos*. Tertio, ore pro iis orando: *Et orate pro persequentibus vos*. Græce, επηρεαζοντων, id est, vexantibus, apud Demosth. iniuria afficientibus, apud Plutarch. Syrus, cum militari insultu et violentia vexantibus. In textu Græco additur, ευλογειτε τους καταρωμενους υμας, id est, benedicite iis, qui vobis maledicunt. Rationem dat Christus, qua ostendit magnam esse gloriam in condonatione iniuriæ: *Ut sitis*, inquit, *filii Patris vestri, qui in cælis est, qui Solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super iustos et iniustos*. Ut enim ait S. Chrysost. hom. 44. in Acta: *Non ulcisci Deo facit æqualem*; et S. Isidorus lib. 2. Soliloq. Magna est virtus, inquit, si non lædas eum, a quo læsus es: magna est fortitudo, si etiam læsus remittas: *magna est gloria*, si cui potuisti nocere, parcas. Ita ipse.

Sapientiæ laudem præsertim, ac fortitudinis gloriam obtinet, qui inimicis parcit. Primo, Sapiens est, Prov. 14. 29. 29. *Sapiens æstimatur, qui parcit.*
Qui patiens (μακροθυμος, longanimis) *est, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens est*. (Græce ολιγοψυχος, *pusillanimis*: est parvi, abiecti, pusilli et contemnendi animi, qui est impatiens: qui vero est patiens, habet magnum, amplum atque excelsum animum) *exaltat stultitiam suam*, id est, eam altis vocibus et clamoribus, agitatione manuum et brachiorum ostendit. S. Hieron. in cap. 5. epist. ad Galatas, vertit: *Pusillanimis vehementer insipiens: qui vero patiens est, et universa sustentat*, (supportantes invicem in charitate) *vir sapiens*. Plutarc. ob Xenophontis illud dictum, τῳ νουν εχοντος, mentis præditi et cordati hominis est, etiam ab inimicis utilitatem capere, tractatum integrum fecit de utilitate ab inimicis capienda. ubi inter cætera ostendit, tanta commoda ab ipsis feris desumi, ut non iniuria metuendum sit, ne si feræ deficerent, vita humana esset futura belluina, inops et fera, arbores sylvestres nobis esse utiles, aquam marinam et salsam pisces suppeditare: rosas et violas suavius spirare, si prope illas allia et sepas conseveris, quod, quicquid in terræ succo amarum et fœtidum est, in ea excernatur. Idem de inimicis dicendum esse. Patientia tibi radios dabit, ut videas, quid et quo modo a singulis lucrari possis. Contra vero, ut ait S. Antioch. hom. 53. Iniuriæ recordatio menti densam oppandit caliginem, et Salomon Eccl. 7. 10. ait: *Ira in sinu stulti* (in media eius mente, ut ibi dominans: sinus enim in Scriptura pro intimo et medio rei ponitur) *requiescit*, diu et obstinate perseverat, in eo pedem figit, atque radices agit, ibi moratur et cubat, ut in spelæa suo fera, ibi hæret per modum habitus. Ita S. Bonaventura, Olympiodorus, David de Pomis, Lyranus.

Secundo, qui patienter iniurias tolerat, fortis est et bene loricati pectoris. Plato lib. 4. de Republica οσῳ γεννικωτερος ῃ, *quanto quis est generosior, tanto minus potest irasci*. Et Seneca lib. 2. de ira, cap. 32. Multi, ait, leves iniurias altius sibi demisere, dum vindicant. Ille magnus et nobilis est, qui more magnæ feræ latratus minutorum canum securus exaudit. Hinc Aristoteles, ut placaret Alexandrum iratum, ad eum scripsit. Excandescentia et ira non erga pares, sed erga meliores esse solet, tibi vero nemo par est, ut refert Ælianus lib. 12. variæ hist. cap. 5. Patientem viro forti præfert Salomon, et eum, qui dominatur, anima suo meliorem, id est, præstantiorem ait esse expugnatore urbium, Prov. 16. 32. Et David de se dicebat, Ps. 118. 109. *Anima mea in manibus meis semper*, id est, in mea potestate, non egreditur a me temere per iram, quæ deducitur ab eundo, seu ire, quod, qui irascitur, extra se eat. S. Chrysost. S. Hilar. S. August. Psalt.

30. *Et fortis habetur.*

Arabicum, Æthiopicum et Illyricum habent, *in manibus tuis*, pono animam tuam in manibus Christi crucifixi, et pro inimicis orantis, tunc addes cum Davide: *Et legem tuam non sum oblitus*. Quam legem? *Discite a me, quia* (quod) *mitis sum et humilis corde*. Matth. 11. 29. corde, id est, cordis affectu, id est, voluntate, ut explicat S. Bern. serm. 42. in Cantica. Vel, lex Christi est illa, quam dat Ioan. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem: sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem*: ut discamus amare usque ad mortem; ut enim ait S. Ioan. epist. 3. 16. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. 2. Diligendo etiam inimicos, Rom. 5. 10. Cum inimici essemus Deo immortali, per mortem filii eius reconciliati sumus. Regium itaque ac divinum est iram cohibere, et sibi temperare. S. Ambr. in Ps. 118. Quicumque, ait, proprium corpus subegerit, nec ab ira et aliis passionibus turbari animam suam rector sui congrua vi permiserit, *is bene regia quodam potestate se cohibens Rex dicitur*, quod regere se noverit, et arbiter sui iuris sit, nec captivus trahatur in culpam.

31. Hinc ipsi Ethnici, in quibus nervorum animi plus fuit, gloriæ sibi duxerunt, malefacta acerbius non ulcisci. Agesilaus, magnæ Rex mentis Lacedæmonios suos identidem monebat, ne captivos cruciatu afficerent, sed eos potius sui similes homines esse meminissent. Lycurgus vero, qui eorum Rempublicam primus legibus stabilivit, ne voluit quidem eos tergo cedentium hostium instare: et procedentes ad bellum, non Marti, sed Musis, Clementiæ et Amicitiæ victimas offerre præcepit.

Moderati erga hostes fuere: 1. Agesilaus. 2. Lycurgus.

3. Phocion. Phocion, Atheniensium decus et ornamentum, Philippo Rege Macedonum, hoste suo et Reip. totius infensissimo, mortuo, vetuit, ne lætum ob nuncium immolaretur.

4. Pericles. Pericles quoque in tolerandis inimicorum iniuriis fortem se præbuit, de eo tradit S. Basil. hom. 24. cum toto propemodum die convitiatorem maledicta congerentem patienter tolerasset, vesperi iam discedentem cum lumine deduxit, ne quid sibi in virtutis exercitatione deperiret.

5. Euclides. Euclidi Megareusi quidam iratus, iuravit mortem se ei illaturum: ille vero iuravit, se ἀνέξεσθαι, id est, patienter laturum, placatumque, et ei quamvis infesto se conciliatum iri, ut ait idem S. Basilius, qui addit: Quidam vehementi impetu Socratis faciem cecidit, hic autem minime commotus furentem bacchari, et iram satiare permisit, ex quo eum totum ex plagis tumidum atque contusum reddidit. Ubi vero ille cedendo destitit; nihil aliud Socrates fecisse dicitur, quam fronti propriæ inscripsisse: *Talis fecit* ὥσπερ ἀνδριάντι τὸν δημιουργόν, perinde quasi statuæ cuidam auctoris nomen inscripsisset. Quid tu ad hæc o Christiane! post Christi patientis tot vulnera, et tot amoris insignia? Cum eo inclama in ipsa cruce tua, Luc. 23. 34. *Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt*, q. d. mihi nocere volunt, se ipsos cruentant. Ut enim ait S. Chrysos. in Ps. nostrum ὥσπερ ἐλιγγι τινι καταιγίδι, id est, *tamquam turbine et procella quadam agitatus submergitur, qui in iræ naufragium incidit: tu autem, qui fers fortiter, et in portu, et in littore agis suaviter*. Tu manus exhibe naufrago, ne eum in maiores fluctus conice: condona, etiam cum ulcisci potes, te quoque ad cæli portum trahet Christus. Memorat Seraphinus Raius, cuidam nobili, qui hosti suo pepercerat, die Veneris sancto Christum apparuisse de nocte, dixisseque: Quoniam amore mei inimico tuo condonasti, noveris me fratris tui ab eo trucidati animam, hoc ipso temporis puncto, a flammis purgantibus eruisse, patrisque tui animam pari benevolentia ab eodem supplicio exemisse, mecumque ambos in aulam cælestem deduxisse. Te invito in octavum diem, ut relicta huius Mundi miseria, possis gloria mea frui. Post octiduum in cælos abiit. Viam illam certissimam brevissimamque teneamus.

6. Socrates. Christus dat cælum misericordi.

ARTICULUS III.

Per Incarnationem Christus dæmonem vicit.

DECLARATA innocentia sua David et magna benignitate erga Saulem, cui bis pepercit, cum eum posset occidere, imbecillitatem tamen suam ad resistendum, sentiens, Dei auxilium implorat, vers. 7. EXURGE DOMINE IN IRA (Symm. ἐν χόλῳ, in bili seu indignatione. Theodotio, ἐν θυμῷ, in furore. Aquila, ἐν ἀνυπερθεσίᾳ, in celeritate, sine mora, sine dilatione, ut sumit ἀνυπερθέτως, Phal. epist. 8.) TUA, ET EXALTARE IN FINIBUS INIMICORUM MEORUM.

Vers. 7. 1. Pars.

32. Nota, dicitur iacere, sedere, dormire Deus, cum dissimulat, et punitionem differt. Exurgere, et evigilare, atque expergisci, cum punit. Est catachresis, de Deo enim loquimur ἀνθρωποπαθῶς. Nota secundo, rogatur exurgere, vel ut tribunal conscendat iudicaturus et condemnaturos peccatores: vel, lata iam sententia, e tribunali ut surgat elata manu fulgur excussurus, aut fines nefariorum populaturus, sicut ostensum est Ezechieli Prophetæ cap. 1. in curru illo igneo versus Ierusalem directo, et vastationem eius per Chaldæos præsagiente. Vehementer incitat Deum David Ps. 43. 23. *Exurge, quare obdormis* (S. Hier. dormitas. Chald. et Sept. sicut qui dormit) *Domine? Exurge*, (S. Hier. evigila) *et ne repellas in finem*. S. Hieron. Quare proiicis in sempiternum? Sept. Numquid ería quasi homo dormiens, et quasi vir, qui salvare non possit? Nota tertio: Non petit simpliciter David, ut Deus exurgat: sed ut exurgat *in ira*, id est, per et propter iram conceptam in hostium suorum scelera, propter quæ Deus interminatus fuerat Sauli exitium et amissionem, misso ad eum Samuele, cum Agag Regi Amalecitarum pepercisset, atque aliis, 1. Reg. 15. ex quo tempore scelera sceleribus cumulavit, et nihil gessit, quod rege tanto dignum esset. 2. *In ira*, id est, cum ira, servans iram, quam in eum concepisti. Nota quarto, Davidem etiam loqui Prophetice, et sic *exurge*, posse sumi pro exurges. Sæpe enim apud Prophetas imperativus usurpatur pro futuro. Nota quinto, iacere aut dormire videbatur Deus, qui tamdiu sinebat Davidem innocentem pati, et Saulem impium regnare. Nam Saul Rex anno 11. regni sui, ætatis Davidis 23. bis in eum lanceam contorsit invidia exæstuans, quod puellæ Israeliticæ pluris Davidem ob cæsum Goliathum, quam eum fecisse viderentur, eodem item anno filiam suam Michol dedit ei in uxorem, non tam, ut promissa compleret, quam ut illius perdendi occasionem quæreret, anno sequenti in generum iam suum hastam iterum coniecit, sed Deo ipsum tutante, sine noxa. Misit, qui de nocte eum obsiderent: sed Michol uxor, quæ eum amabat, monitum servavit. Regnavit autem Saul annos 20. itaque si ab anno 11. regni eius persecutionem incipias, duravit annos 8. si tantum a fuga e domo, duravit annos 7. Urget itaque David Deum, ut exurgat *in ira*: aut ut vertisse dixi Aquilam, in, id est, cum *festinatione*: ut Chald. *in fortitudine*. Vox enim Chald. תוקפא *tucpha*, qua hic utitur, significat firmitatem, robur, fortitudinem, potentiam, gravitatem, vehementiam animi, iram, furorem, excandescentiam, Isaiæ 23. 11. *be thucpha*, id est, vehementer, cum vehementia, fortiter, violenter. In Hebr. est אף *aph*, id est, nasus, ira, furor, fumans et a naribus ignes emittens.

Deus dicitur iacere, sedere, dormire, et cur?

Anagogice, et maxime proprie, hæc pertinent ad iudicium extremum, in quo exurget Deus in tribunal sublime, infra se habens omnes impios, velut scabellum pedum suorum et super eos exaltabitur. Tunc exurget iudicaturus secundum leges et præcepta a se data. Sanctorum sinagoga eum circumdabit, et propter eam in cælum ascendet, aperta illi regni ianua, quod paravit a constitutione Mundi. Neque erit ullus populus, qui iusti iudicis sententiam non subeat. Vide sect. sequentem. Anagog.

33. Allegorice, exurgit Christus: 1. In resurrectione sua. 2. In ascensione. 3. Tamen etiam dici potest exurgere in Incarnatione et Nativitate, et de hac surrectione nunc agam. Sedebat enim Verbum æternum in cælesti solio suo in medio Angelorum, aut potius in sinu Patris dormiebat ei consubstantialis, exurgit voce Prophetarum et Patriarcharum excitatus ac sponsæ suæ Ecclesiæ dicentis, Cant. 1. v. 1. *Osculetur me osculo oris sui*. Osculum illud est unio hypostatica. Unde S. Bern. ait serm. 2. in Cant. Osculans est Deus, osculatus est homo, osculum est utriusque unio, per quam fit una utriusque persona, quæ simul est

Allegorice.

Digitized by Google

Deus Homo. Non sunt eius verba. Origenes vero: quousque Sponsus meus, ait, mittit oscula per Mosen, mittit oscula per Prophetas? Iam ipsius cupio ora contingere, ipse veniat, ipse descendat. Sponsam Sponsi Pater exaudit, mittit filium suum. Ita ipse. Sponsa vero cubantem in cælo Sponsum facit, vers. 12. *Dum esset Rex in accubitu sua*, (Symm. ἐν ἀναπαύσεσιν, in requietibus, aut cessationibus, id est, in sinu Patris conquiescens) *nardus mea* (id est, humilitas, quam respexit in ancilla sua) *dedit odorem suavitatis*, ut eum inde extraherem. Quomodo autem Sponsus exurgat, habes cap. 2. 8. *Vox Dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles*, id est, sublimes Angelorum ordines, ut incarnaretur. Surrexit sicut gigas ad currendam viam, a summo cælo egressio eius, et occursus eius usque ad summum eius, Ps. 18.

Nota primo, Propheta noster causas, locum, modum, et effectus Incarnationis hic aperit. 1. Causas duas: nempe, ut dæmonem scelerum omnium primigenium auctorem puniat et proterat, vers. 6. *Exurge Domine in ira tua*, etc. Deinde modum, ut homines servet, sicut per varios Prophetas erat pollicitus, v. eod. 6. *Et exurge Domine Deus in præcepto, quod mandasti*. 2. Locum ostendit, quem victoriæ suæ ac triumpho destinet, ibid. *Et exaltare in finibus inimicorum meorum*. 3. Affectum seu fructum Incarnationis triplicem ostendit. Primo, ad hominum salvandorum utilitatem, v. 8. *Et synagoga populorum circumdabit te*. Secundo, ad Christi gloriam, ibid. *Et propter hanc in altum regredere*. Tertio, ad impiorum punitionem, vers. 9. *Dominus iudicat populos*.

34. Incarnatio est amabilis et utilis. Nota secundo: Incarnatio hominibus fuit amabilis, unde Cant. 1. statim post osculi, id est, unionis hypostaticæ, mentionem dicitur, v. 2. *Oleum effusum nomen tuum*, nempe Iesus, id est, Salvator: sed eadem Incarnatio fuit dæmoni terribilis: ideo David ait hic: *Exurge Domine in ira tua, et exaltare in finibus inimicorum meorum*. Et eam ob rem fuit Incarnatio dæmoni exitialis, quia hominibus salutaris. Nam nostra miseria est eius felicitas. Hoc declarat ipse hostis, Marci 1. 14. ubi in energumeno ait: *Quid nobis et tibi Iesu Nazarene, venisti perdere nos?* (hoc est, torquere, sicut habet Matth. cap. 8. 29. et ex hominibus eiicere) *Scio, qui* (quis) *sis* (nempe) *Sanctus Dei*, ὁ ἅγιος Θεοῦ, hoc est, ille Sanctus, ille fons et origo omnis sanctitatis, ille Messias promissus populo Dei. Alludit ad cap. 9. 24. *Septuaginta hebdomades* (annorum scilicet, id est, anni 490. qui ab ea revelatione fluxerunt usque ad Christum) *abbreviatæ sunt super populum suum, ut ungatur Sanctus Sanctorum*: ut scilicet Spiritu sancto consecretur Christus in sanctissimum Sacerdotem, Regem, Prophetam, Doctorem, Legislatorem et Redemptorem Orbis, ut ait Cornelius. Hanc dæmonis subiugationem et hominum liberationem per Incarnationem et passionem suam apertius declarat Christus Ioan. 12. 31. *Nunc iudicium est Mundi*. (id est, absolutio hominum. Est metonymia, in qua ponitur iudicium pro effectu eius) *nunc Princeps Mundi eiicietur foras*; id est, ex hominum corporibus et mentibus, ex totius Orbis regionibus, ubi dominatur et reddit oracula. S. Prosper in dimidio Tempor. cap. 2. legit: *Nunc Princeps huius Mundi missus est deorsum*, deiectus in inferos, ubi ligatus est catenis igneis et rudentibus inferni: solvetur autem tempore Antichristi per tempus, et tempora, et dimidium temporis, id est, per unum annum, et duos annos, et dimidium anni, hoc est, per tres annos cum dimidio, quo tempore florebit Antichristus, et sæviet: nunc Lucifer non agit in homines per se ipsum, sed per suos satellites. Est fortis armatus, qui custodiebat atrium suum, sed fortior eo superveniens, universa arma eius abstulit, in quibus confidebat, et spolia eius distribuit. Ut enim ait S. Basil. episc. Seleuciæ: *Incarnationis œconomia fuit morte valentior*, δαιμόνων ἰσχυροτέρα, *dæmonibus fortior, idololatriæ everriculum, parens libertatis*, ἀθανασίας ἀκρόπολις, *arx immortalitatis, servitii depulsio, gratiarum distributio*, βασιλείας στολή, *regni stola, cælestis conversatio, successionem nullam sperans*. Adest enim, ut loquitur S. Maximus hom. 3. de Natali Domini, cæli terræque Iudex, qui rescisso chirographo decreti, nostrum reatum miseratus absolvit. Adest Dominus, qui iugum captivitatis antiquæ nostris a cervicibus solvens, mœrorem Mundi æterna liberatione lætificat. Adest Rex mansuetus, qui per spatia totius Orbis cælestis Iustitiæ gressibus incedens, superbientem furentis inimici contrivit tyrannidem. Hæc Maximus.

35. Exurgit Christus per resurrectionem a mortuis. Victo et triumphato hoste exurgit Christus per Ascensionem, et libertate donat captivos. Psal. 67. 1. *Exurgat Deus, et dissipentur inimici eius, et fugiant, qui oderunt eum a facie eius*: vel ipse conspectus Christi, dæmonem fugat. S. Aug. S. Hilar. et Græci Patres psalmum illum exponunt de eius adventu in terram ad diabolos debellandos, et ad rem nostram v. 19. ait: *Ascendisti in altum*, (id est, in cælum) *cepisti captivitatem*, (Hebr. שְׁבִית *sciabita*, id est, reverti fecisti, captivitatem, id est, captivos. Abstractum pro concreto sæpe ponunt Hebræi) *accepisti dona in hominibus*, Deo Patri offerenda, q. d. selegisti ex hominibus selectissimos captivos, quos liberatos, et corpore animoque fulgentes Deo Patri donum offerres: vel, accepisti illos se totos ex animo in gratiarum actionem donantes, ut te per totam æternitatem laudent, qui eos morte tua vivificaveris dracone confosso. S. Cyr. Ieros. catech. 12. Illumin. *Esca mortis*, ait, *factum est corpus Christi, ut, cum eum speraret se devoraturum draco, evomeret etiam illos, quos devoraverat: devorabat enim mors prævalens*. S. Leo serm. 2. de Nativitate: *Fortis ille nectitur suis vinculis, et omne commentum maligni in caput ipsius retorquetur. Ligato Mundi principe, captivitatis vasa rapiuntur. Redit in honorem suum ab antiquis contagiis purgata natura, mors morte destruitur*. Figurabatur dæmon in Sennacherib rege Assyriorum volente perdere Ierusalem, id est, Ecclesiam et animam sanctam; ait enim Deus Isaiæ 37. 29. *Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas: ponam ergo circulum* (omnipotentiam meam æternam) *in naribus tuis, et frænum in labiis tuis: et reducam te in viam, per quam venisti*, id est, in Assyriam et in inferos.

Locum certaminis, in quo certaturus est Filius mulieris cum dracone in Apocal. hoc est, Christus cum dæmone, assignat Propheta noster hunc Mundum, v. eod. 7, Vers. 7. II. Pars.
ET EXALTARE IN FINIBUS INIMICORUM MEORUM. Ita le- 36.
gunt S. August. Theodoretus, Dydimus, Hebr. Syr. Arab. Mundus est locus certaminis.
Æthiop. Psalt. Sed in Psalterio Romano et Ambrosiano, apud Sept. et Euthymium habetur *tuorum*. Idem est sensus: nostri enim inimici sunt inimici Dei: unde eos timere non debemus, sed sub ducis nostri vexillo et scuto securi dimicare. Nota, pro *in finibus*, est Hebr. בעברות *Beabrot*, *Ebra* autem significat iræ ardorem, excandescentiam, furorem pervadentem ignis more. 2. Transitum. 3. Campum, per quem transitur. Unde primo Chald. vertit in *furore*, in commotione iræ, in excandescentia et indignatione. Hæc enim significat *rugza*, a Rad. רגז *ragaz*, commoveri, concuti, commoveri ira, effervescere, excandescere, indignari. *Abroth* autem denotat iram celerem: Secundo itaque Aquila vertit, ἐν ἀναπερθέσεσιν ἐνδεσμευόντων, id est, in celeritatibus illigantium. Tertio, Sept. vertunt, ἐν τοῖς πέρασι, id est, *in finibus*, ut Noster vertit et Arabs, hoc est, in agris hostium, in ditione, quam ut suam sibi vendicant. Nam *abroth* campos etiam significat. Ut patet 2. Reg. 15. 28. ubi David fugiens Absalonem ait Sadoc Sacerdoti: *Ecce ego abscondar in campestribus* (Heb. be abroth) *deserti*. Syrus non tam verba, quam sensum secutus est, cum vertit: *Exaltare super cervicem hostium meorum*. Alludit ad morem victorum, de quo supra, qui stratos humi hostes pede calcabant, ex uno in alium cum exultatione pedem iniiciendo, et celeriter omnes decurrendo, ac sine ulla difficultate.

Sensus itaque est primo: *Exaltare in finibus inimicorum meorum*, q. d. Exaltare et elevo te, superiorem te ostendens propter *abroth*, id est, indignationes et furorem hostium meorum. Ita S. Athan. Arias et Dydimus.

Secundo, sumendo *abroth* pro transitibus, ab *abar* transivit. Sensus est, ut ait S. Chrysost. q. d. occupa terminos inimicorum, fines, transitus, vada undique cingendo, ne quis evadere et effugere valeat, πέρατα possunt va-

Digitized by Google

da et transitus significare, απο τυ περαν, id est, transire, transvadare. Exaltatus est Deus in transitu maris rubri, ubi profligavit Pharaonem, qui est figura dæmonis, Exod. 14. et 15. Id quoque adumbratum habes, Iudicum 12. ubi Ephratæi ad vada Iordanis cæduntur a Iephte et eius exercitu.

Tertio, sumendo, ut debemus, *abroth* pro finibus, terminis, regione. Sensus est: *Exaltare in finibus inimicorum meorum*, q. d. 1. Occupa fines ipsorum, et ditionem tuam dilata, iis exclusis. Ita S. August. S. Thom. S. Bruno. 2. Ibi eos doma, et de illis victoriam reporta, ita ut omnibus superior et potentior appareas, neque ullus sit, qui tibi resistere audeat.

Hæc ad literam Davidis hostibus applica: secundum allegoriam, dæmoni, qui Ioan. 12. 31. ab ipso Christo vocatur *princeps huius Mundi*. Figuratus est in Nemrod, qui idem est atque *rebellis*, voluit esse similis Altissimo. Rad. מרד *marad*, id est, rebellare: fuit præcipuus auctor condendæ Babylonis, id est, confusionis per hæreses, schismata, idololatriam et alia peccata. 2. *Erat robustus venator* (ferarum, ut ait Aben Ezra: hominum, ut S. August. et Abul. et quidem verius) *coram Domino*; εναντιον κυριυ, *contra Dominum*, sicut legit S. August. et maxime convenit diabolo. 3. Nemrod primus fuit Rex, post diluvium regnum suum incepit in Babel sub annum 170. civitate et turre extructa ante divisionem hominum per universum Orbem. 4. Nemrod, ut tradit S. Isid. lib. 9. Etymolog. subditos suos ad idololatriam adegit, et ignem ut Deum colere compulit. Eum Ninus filius ut Deum coli voluit: ideo, cum etiam Belus vocaretur, Hebræi, Chaldæi, Syri, Phœnices idola vocant Bel, Baal, Baalim. Dæmon quoque figuratur in Pharaone, Phul, Teglatphalasar, Salmanasar, Sennacherib, Nabuchodonosor, Antiocho Epiphane, aliisque hostibus populi Dei: nempe Chananæis, Philisthæis, Idumæis, Ammonitis et cæteris.

Vers. 7. 3 Pars. Modum incarnationis aperit David v. eod. 7. ET EXURGE (Hebr. עורה *ura*, evigila, ut Vatablus, *evigila*, q. d, quare obdormis Domine) DOMINE DEUS MEUS IN PRÆCEPTO, QUOD MANDASTI.

37. Nota, Septuag. legerant אלי *eli*, ideo verterunt: Domine Deus meus: sed nunc in Hebr. est אלי *elai*, id est, ad me: ea propter Syr. reddit, invigila mihi. Caietan. expergiscere ad me. Felix, exurge ad me. Pagnin. et Arias, suscita te ad me. Chald. accelera mihi. Nota secundo, pro *in præcepto*, Hebr. est משפט *misphat*, quæ vox significat: 1. Iudicium, et sic vertunt S. Hieron. Felix, Arias, Pagnin. Caiet. Vatabl. Syr. et alii. 2. Pœnam et supplicium iudicio determinatum, et quidem vindictam interpretatur Campensis. 3. Mensuram, normam, regulam, præceptum, legem. Septuag. vertunt προσταγμα, id est, præceptum, iussum, mandatum, imperium. Arabs de more insistens Sept. vertit אמרון *amron* id est, imperium, iussio, decretum, edictum. 4. *Misphat*, significat modum, conditionem, statum, qualitatem, dispositionem.

38. Quæres: Quodnam præceptum hic David intelligat?

Dosi I hoc loco intelligit præceptum.

I. Primo, S. Basil. S. Chrysost. Euthym. et alii accipiunt de præcepto honorandorum parentum, q. d. Exurge, ut punias Absalonem hostem meum, qui me patrem suum aggreditur, tu in eo præcepto vitam longam promisisti bonis et piis filiis, surge, et te ipsum excita, ut rebellem plectas. Sed nec agitur de Absalone, nec cupiebat David eum puniri.

II. Secundo, Arias præceptum hic intelligit omnes Dei leges, q. d. *Exurge in præcepto, quod mandasti*, id est, cura leges tuas servari, quas hostes mei violant, et nisi id faciant, eos puni; Sed hoc est generalius.

III. Tertio, *præceptum* hic intelligit Folengius legem charitatis a Deo datam, qua ut Eccli. 17. 12. dicitur, unicuique mandavit de proximo suo, q. d. *Exurge in præcepto*, (id est, secundum præceptum) *quod mandasti*, hoc est, miserum me adiuva, sicut nobis imperasti, ut afflictos et miseros iuvaremus, atque a sceleratorum manibus eriperemus.

IV. Quarto, *præceptum* sumunt S. Thomas, Burgensis, Agneius, Clarius, Vatablus, imperium, quo Deus, 1. Regum 13. declaravit Sauli per Samuelem elegisse se virum iuxta cor suum, cui *præcepit, ut esset super populum suum*. Unxit postea Davidem Samuel cap. 16. 13. Sensus autem est, q. d. *Exurge in præcepto, quod mandasti*, id est, ita me conserva a Saule, ut ei possim in regno succedere, sicut præcepisti, et Samueli et mihi, cum iam sim in regem consecratus.

V. Et optime. Quinto denique, pressius et magis apposite, *præceptum* accipitur, quod Deus dedit Magistratui, ut reos puniat, q. d. *Exurge in præcepto, quod mandasti*, id est, tu imperasti regibus, principibus et iudicibus, ut innocentium persecutores et oppressores coerceant et puniant, tu idem præsta, cum sis iudex æquissimus et potentissimus. Ita Theodoretus, Theodorus Antiochenus, Euseb. Ludolphus, Iovitta Rapicius, Pintus, Ioannes a Pastura, Flaminius, et alii.

39. Exurgit Christus in præcepto. Allegorice: *Exurge in præcepto, quod mandasti*, id est,

I. Primo, q. d. cura, ut evangelium omni creaturæ prædicetur, sicut præcepisti. Ita Rufinus. Secundo, q. d. everte Iudaismum et Ierusalem: Gentiles vero ad veram fidem converte, sicut prædixisti. Ita Dionys. et Valentia.

II. III. Tertio: *Exurge in præcepto, quod mandasti*, q. d. surge a mortuis, o Christe! et peccata ulciscere, ac Spiritum S. largire, qui scelera deleat, et ad legem implendam vires suppeditet. Ita S. Hier. Cassiod. Arnob.

IV. Et optime. Quarto: *Exurge in præcepto, quod mandasti*, q. d. excita te ipsum, et egredere e sinu Patris, in quo quiescis, et cui es consubstantialis, atque in honore et gloria prorsus æqualis: sed exurge secundum præceptum humilitatis et charitatis, quod imperasti nobis. Favent S. Thom. S. August. Rufinus, Beda et alii, qui præceptum humilitatis hic intelligunt: et S. Bruno, et Richardus Pampolitanus, qui de charitatis præcepto exponunt. Nam charitas et humilitas maxime in Incarnatione apparent. Nunc pauca de humilitate dicam. Sponsa inclamat Cant. 8. 1. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris*, (εν αγρῳ, In agro, ut habet Scholiastes) *et deosculer te?* Magna Christi humilitas fuit: 1. Quod se fratrem nostrum fecit, et os de ossibus, et carnem de carne nostra, qui est splendor paternæ gloriæ et imago substantiæ eius. 2. Quod suxit Matris ubera, qui et sidera et Angelos pascit, totumque Orbem. 3. Quod in terris visus, et habitu inventus ut Homo, inter agrestes velut Agrestis. 4. Quod osculari nos dignatur sua gratia et benignitate. De Patriarchis Christi Incarnationem optantibus et flagitantibus exponunt S. Athan. In Synopsi, S. Gregor. et Beda, ac S. Ambros. qui de instit. Virg. cap. 1. ait: *Foris factus est, qui erat intus, vide illum intus, quando legis, quod in sinu est Patris: cognosce illum foris, quando nos quærit, ut redimat. Foris tibi factus est, ut mihi intus esset, et fieret Medicus noster. Ibi ergo simus, ubi Christus Medicus est radicatus et fixus in cordibus nostris.* Figura Christi fuit Iacob exiens de domo patris sui Isaac, qui significat risum, ut iret in Mesopotamiam Syriæ. Heb. ארם *Syria*, dicitur, id est, decipiens, a Rad. רמה *rama*, decepit, et est dæmon. 2. Maledictio eorum, ab ארר *arar*, maledixit, et est caro. 3. Celsitudo, excelsitas, a רום *rum*, id est, elevare: et est Mundus gloria fulgens, sed vana. Perrexit ad domum Bathuel, qui idem est, quod filiatio Dei, mensura Dei. Nam humanitatem, quam assumpsit, univit sibi in unitatem personæ: ita ut sit verum dicere, hic Homo est Filius Dei, ut docet S. Thom. 3. p. qu. 16. art. 4. Item, Homo est Deus, art. 2. Ibi duas uxores sibi sumpsit filias Laban, qui significat album seu candidum, dealbat enim suo sanguine eos, ad quos accedit, et Mundum hunc universum, qui ab ornatu eius gratiæ rite, κοσμος, id est, ornamentum, ornatus, decus. Primam uxorem habuit Liam, nempe Synagogam, quæ erat lippis oculis ob defectum cognitionis mysteriorum et umbras legis: alteram Rachelem decora facie et decoro aspectu. Possis et hunc descensum Christi in terras et in speluncam Bethlehem conferre egressui Iosephi e domo patris sui Iacob, et descensui in cisternam veterem, quæ non ha-

Digitized by Google

bebat aquam, nude extractus perrexit in Ægyptum, ibique servivit, ac postea imperavit, Gen. 37. et seq.

40. *Incarnatio est admirabilis.* Hanc Christi humilitotem ræteris omuibus rebus admirabiliorem censet S. Cyprianus serm. de Nativitate: Non Muudi huius *staturam* admirar, inquit, nau *stabilitatem*, cum eam complectatur valubile firmamentum: nou singulos dies, non Lunæ defectum et incremeutum, uon Solem semper integrum et laborem eius perpetnum: nou temporum vicissitudines, in quibus quædam arent, quædam virent, et quæ mortuo moda videntur, deineeps revirescunt: *Miror Deum in utero Virginis, miror Omnipotentem* in cuuabulis, *miror, quo moda Verbo Dei caro adhæserit, quo moda incorporeus Deus corporis nostri tegumentum* induerit: *miror in hac tanta dispensatione tanti dispendia temporis, et tam lentos processus ad obedientiam Salvatoris.* Est David iam unctus in Regem, qui inter oves versatur, lege S. Beru. serm. 4. hebd. pœnosæ, ubi de humilitate Christi patientis agit.

41. *Eduardi Regis gloria inter duos Reges victos sedentis.* Mirata est Auglia Eduardum Regem suum festum Christi Nolivitatis transegisse inter Iouuuem Franciæ et Davidem Scotiæ Reges a se in bello captos, ut ait Hector Boethius hist. Scot. lib. 15. Sed longe admirabilior est Christus in medio duorum animollum, ibi agnoscitur ab omnibus, qui in siuu Patris solis Augelis innotescebat, Habacuc 3. 2. *Domine opus tuum*, (redemptianis Mundi e captivitate diaboli) *in medio annorum*, (intra annos a te præfixos) *vivifica illud*, id est, exeita et effice. Est metaphora dans vitam rei inanimatæ, ut sæpe facinut Hebræi. *Christus inter duo animalia iacet.* *Illud* vero etiam per Hebraismum redundat. Sept. vertunt: *In medio duorum animalium cognosceris:* duo illa animalia intelligit duos populos, nempe Iudaieum et Gentilem. S. Hieron. iis enim hinc et inde eingentibus agnitus est Salvator. Theoph. 2. duos Cherubim, qui erant super arcam in propitiatorio, ibi enim per umbram et figuram Christus est cognitus. Est euim verum Mundi propitiatorium. 3. Melius S. Hieron. epis. 27. ad Eustoch. S. Gregor. Naz. orat. in Christi nativitatem, S. August. orat. contra Iudæos et Paganos cap. 13. duo illa animalia, in quorum media Christus est manifestatus, dicunt esse bovem et asinum, in quorum medio natus est in Bethlehem humilis in oculis hominum, sed sublimis in oculis Angelorum. Ibi clamat: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* S. Bern. serm. 6. de Assumpt. B. Virg. Collactaneæ, ait, sunt humilitas et mansuetudo, in eo confœderatæ germauius, qui dicebat Matth. 11. 29. Discite o me, quia mitis sum et humilis corde. Sicut euim mater præsumptionis elatio: sic mansuetudo vera nonnisi ex vera humilitate procedit. Ita ipse, et S. Cyprian. serm. de Nativit. *Humilitas basis sanctitatis.* *Fundamentum sanctitatis*, ait, *semper fuit humilitas. Nec in cælo stare potuit superba sublimitas. Hanc primam gratiam ingrediens Mundum noster parvulus attulit: et a cunabulis nos sibi conformes fieri volens, teneri voluit in vita, quod exhibuit in persona.* Hæc Cypriouus.

42. *Xenophontis prudentia humilis.* Frontinus lib. 4. refert illustre Xenaphontis factum. Cum enim equo insideret, et quædam gravia duraque præcepisset, militum unus obmussitando subiecit: Facile est sedentem tam laboriosa imperare. Quod audiens Xenophon ex equo desiliit, eumque militem in equum subvexit, ipso duce ad destinatum iugum præpeti cursu properonte. Sed miles rubore suffusus, et commilitouum scommatis perstrictus, statim ex equo desiliit, vixque multis precibus obtiuuit, ut iterum Xenophon equo suo nteretur quæ res militum animos non parum recreavit, et amorem erga ducem auxit: Tantum est roboris in exemplo. Tu humilem Christum venerare, ne sis peior brutis, Isa. 1. 3. *Cognovit* (solet coguoscere) *bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui*, (est hypallage, id est, dominum præsepis) *Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.* Orig. hom. 13. S. Ambros. lib. 2. in Lucam cap. 2. S. August. contra Iudæos cap. 13. hoc explicant de bove et asino, inter quos Christus natus est, quos S. Bonaventura opinatur extraordinaria et miraculosa reverentia Deum suum ibi adorasse, sicut fecerunt asini in Eucharistia, ut alias retuli, et agnellus S. Francisci facere solebat. Agnilum vero Christum imitare, ut illi nascoris. S. Cypr. serm. de Nativit. *Hic est*, ait, *primus religionis introitus, sicut* in *Mundum primus Christi ingressus: ut, quicumque pie vult vivere, humiliter de se sentiat.*

Post explicatam causam Incarnationis, locum eius et modum, David tres illius effectus aperit. Primo, laudem Christi. Secundo, eius ascensionem. Tertio, potestatem iudicandi.

Ac primo, osserit totius Orbis notiones occursuras, ut eum celebrent, v. 8. ET SYNAGOGA POPULORUM (S. Augustin. cougregatio populorum. S. Hieron. *tribuum:* sic vocabantur partes duodecim, in quas distributi erant Iudæi: sed hoc est angustius. Arobs bene vertit, omues populi) CIRCUMDABIT TE. Nata, Iudæi solebaut laudes Dei coucinere, sacras choreas agentes circa tabernaculum et altare, qua de re dicam Ps. 25. 6. *Circumdabo altare tuum Domine*, (S. Telesphorus epist. 2. et S. Hierou. circuibo) *ut audiam* (Hebr. לשמע *lasmia*, ut oudire faciam, sicut vertit Pagniu. id est, ut alacri et elata voce prouunriem) *vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua.* Et Ps. 26. v. 6. *Circuivi et immolari* (S. Gregor. hom. 17. iu Ezec. circuibo et immalabo) *in tabernacula eius hostiam vociferationis.* S. August. S. Hilar. in Ps. 65. Psalt. Rom. et Ambr. hostiam iubilationis. S. Hier. hostias iubili. Chald. sacrificia acceptabilia eum iubilatione. *Vers 8. l. Para.* 43. *Ad Christum omnes confluunt.*

Sensus literalis est, q. d. Si me a manibus Saulis eripueris, ego cum omni populo, qui circumstat, tabernaculum tuum adibo, et de accepto beueficio gratias agam, et tota Iudæa meam innocentiam cognoscens idem præstabit.

Allegor. Ob Incarnationem Christi, omnes non tantum Iudæi, sed etiam Gentiles ad eum affluunt, ut succino attractæ paleæ, et ad magnetem accurrens ferrum, licet natura sua grave. S. Bern. serm. 20. in Caut. præcipuam causam, cur Deus visibilis apparuerit, ait, esse, ut od suæ carnis salutorem amorem affectiones retraheret, atque ita gradatim ad omorem perduceret spiritualem. Sponsa, id est, anima sancta, aut Ecclesia, postquam dixit Cant. 1. v. 1. Osculetur me osculo oris sui, id est, Spousus meus meæ naturæ uniatur unione hypostatica, quæ est osculum Christi physicum, sicut morale osculum est eius amor, pergit v. 2. *Oleum effusum* (unguentum evacuatum, ut vertunt Septuag. et Vatablus) *nomen tuum:* (quia exinanivit semetipsum formam servi accipiens) *ideo adolescentulæ* (Hebr. עלמות *alamoth, virgines:* illis suavius spirat virginum Sponsus) *dilexerunt te.* Vel, adolescentulæ sunt animæ imperfectæ. Ut enim ait Rupertus: *Nisi oleum effusum fuisset, nisi Verbum caro factum esset, animæ imperfectæ ousæ non fuissent diligere Deum: imo nec ausæ fuissent illum audire*, unde *et dicebant: Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur, Exod. 19.* Et postea eadem Sponsa pergit, v. 4. *Introduxit me Rex* in *cellaria sua.* Hebr. חדר *chadar* significat cubiculum secretum, adytum, penetrale, locum absconditum, qualis est is, in quo opes ac thesauri, et viuo servantur. Arabs vertit, in cubiculum secretum. Syr. iu thalamum. Cellaria a celando, id est, occultando dicuntur. Cellaria Sponsi, iu quæ anima sancta introducitur, oit S. Ambros. serm. 4. in Ps. 118. esse mysteria Incarnationis, Passionis, Crucis et Resurrectionis Christi. Et Philo Carpathiorum Episcopus, qui circa annum Christi 374. floruit, in Cant. ait: Cellarium sive promptuorium Christi primum est corpus illud, in quo sibi domicilium fabricavit. Verbum enim in carne quasi in cella inhabitavit, iuxta illud Ioan. 1. 14. *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Unde hæc Christi cellaria explicans Apostolus Coloss. 2. v. 2. *Instructi*, ait, *in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei et Patris Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* Ita Philo. *44. Ob incarnationem omnes.* Ex hac autem introductione in mysterio Incarnotionis fit ut omnes animæ piæ cum pastoribus et Magis ad Christum confluant, ut nascentem adorent: unde sequitur in Cantico: *Exultabimus et lætabimur in te memores uberum*

Digitized by Google

tuorum super vinum, (Vatablus vertit, prædicabimus amores tuos vino præstantiores) *recti diligunt te.*

45. Illum circumdant populi: 1. Velut lineæ centrum.

Nota, Christum incarnatum et natum circumdat populorum synagoga, id est, congregatio et Ecclesia, ut lineæ centrum, ad quod accedunt, ut illi uniantur, in eo radicentur, atque suum inde succum et robur trahant. In Trinitate Verbum divinum est medium inter Patrem et Spiritum sanctum: in terris est medius Christus inter bovem et asinum, hoc est, inter populum Iudaicum et Gentilem. Sic mori voluit in Ierusalem, ut in centro Iudææ, Ps. 73. 12. *Operatus est salutem in medio terræ:* id est, Iudææ, quod accipe moraliter, non mathematice: non est enim Ierusalem præcise in Iudææ medio. Item Iudæa est veluti centrum Asiæ, Africæ et Europæ, tribus illis partibus proxima. Præterea posuit se Iesus in medio discipulorum, ut Doctor et Consolator, Matth. 18. 20. *Ubi sunt duo vel tres consentientes in nomine meo,* (propter me, et mei amorem atque gloriam, ait S. Chrys. et Euthym.) *ibi sum in medio eorum.*

2. Velut filii parentem.

2. Christum incarnatum et natum circumdat synagoga populorum, ut multitudo filiorum famelicorum parentem et eius mensam spiritualem, et sponsa sponso abblandiens, Psal. 127. 3. *Uxor tua sicut vitis abundans* (S. Hieron. fructifera. S. August. fertilis. Pacianus epist. 3. fœcunda) *in lateribus domus tuæ.* (S. Hieron. in penetralibus domus tuæ.) *Filii tui sicut novellæ olivarum,* id est, novellæ olivæ, νεαραὶ ἐλαῖαι, id est, novæ olivæ, ut vertit Apollinaris: germina olivarum, ut S. Hieron. *In circuitu mensæ tuæ,* ut inde succum trahant, ut oleæ surculi ex primario trunco, ex quo pullulant. Mensam porro Christi, ait S. Bern. serm. 2. in cœna Domini, esse eius incarnationem: *Mensa,* inquit, ad *quam resident fideles epulaturi cum eo, incarnatio ipsius est. Regio ibi sumuntur fercula, et accuratiori arte diligentius præparata, delitiosa multum ad saporem, solida ad nutrimentum, efficacia vero ad medicinam.* Tria ibi fercula offerri, ait: 1. Obedientiam filialem in qua sit humilitas in corde, patientia in ore, perseverantia in bono opere. 2. Paupertatem spiritualem, quam tria constituunt, depositio rerum et contemptus, vilitas et abiectio sui ipsius, abdicatio propriæ voluntatis in omnibus. 3. Mortem Christi reverendam, in qua pietas magis enituit, gratia plus refulsit, charitas amplius radiavit.

3. Velut fluvii mare.

3. Christum incarnatum et natum circumdat synagoga populorum, sicut fluvii mare, ad quod accurrunt, ut quod ab eo per occultos meatus acceperunt, id ei cum fœnore reddant publice. S. Chrysost. in Ps. nostr. *Circumdabit te,* id est, canet tibi, laudabit te, bonis et honorificis te verbis prosequetur. Nam, ut docet S. Thom. 1. p. q. 8. artic. 1. omnis gratiæ influxus in nos descendit a Christi plenitudine: unde et caput Ecclesiæ dicitur. Est ille fons paradisi, qui irrigat universam superficiem terræ, Genes. 2. 6.

4. Velut planetæ Solem.

4. Christum incarnatum et natum circumdat synagoga populorum, sicut planetæ et radii suum Solem, a quo splendorem suum acceperunt, et continuo accipiunt. Unde eo nato pastores statim circumfulsit lux de cælo, Luc. 2. 9. *Et ecce Angelus Domini* (in corpore assumpto, ut ait Titus) *stetit iuxta illos,* (ut iam se eorum conservum ostenderet) *et claritas Dei* (id est, divinum Lumen, ait Euthym.) *circumfulsit illos.* Arabs: *Gloria Domini orta est super illos.* Statim cum muneribus pastores accurrerunt ad orientem Solem, et reversi sunt glorificantes et laudantes Deum in omnibus, quæ audierant et viderant. Qui enim videt Solem, statim excitatur ad Deum laudandum, Eccl. 43. 2. *Sol in aspectu* (id est, primo aspectu suo ac radiis) *annuncians* (et) *in exitu,* in primo ortu suo. Quid autem annunciat? Id quod sequitur: nempe esse se *opus admirabile, opus excelsi:* ideoque, Deum tanti operis Architectum esse laudandum. Arabs vertit, creavit Solem, ut eo illuminentur, et glorificent eum Patres: Admiratio, ars excelsi. S. Dionys. cap. 4. de divinis nominib. dicit Solem esse *claram et expressam divinitatis imaginem.* Circa verum Solem Angelorum et hominum, cælestes choreas agunt omnes populi eum circumdantes, Ps. 106. 2. *Dicant, qui redempti sunt a Domino,* (a Christo, ut explicat S. Gaudentius Brixiensis Episcop.) *quos redemit de manu inimici* (Arnob. legit, de manibus inimicorum. A multis inimicis et multis eorum manibus tenebamur) *et de regionibus* (a Chaldæa, Assyria, etc. ubi erant aut captivi, aut vagi) *congregavit eos.* (Ierem. aperte 29. 14. congregabo vos de universis gentibus.) *A Solis ortu et occasu, ab Aquilone et mari,* id est, a meridie. Nam mare rubrum et Oceanus sunt in parte meridionali Iudææ. Sæpe tamen mare in Scriptura ponitur pro Occidente, quia Iudæa terminatur in ea parte, mari mediterraneo.

Secundus Incarnationis fructus est Christi gloria æterna in cælo, vers. eodem 8. ET PROPTER HANC (synagogam populorum scilicet) IN ALTUM REGREDERE, id est, tribunal tuum conscende, ut inde feras sententiam condemnationis contra hostes meos, et populi tui synagoga seu congregatio id videns te laudet. 2. *In altum regredere* q. d. magis conspicua fac potentiæ tuæ vindicis opera, ut omnes populi te colant atque venerentur, ut bonum, qui malos oderit; potentem, qui punire possit: sapientem, qui puniendi modum norit. Ita S. Chrysost. Folengius, Genebr. Burgensis, Ioannes a Pastura, Bellarminus. Hi duo sensus sunt literales. Vers. 8. II. Pars. 46.

Ascensionem Christus est meritus per humilitatem.

Allegor. Agit David de Christi Ascensione, quam Christus meritus est per humilitatem Incarnationis et Passionis, Ephes. 4. 9. *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ?* id est, ad terram, quæ omnium corporum simplicium est infima, ut explicat S. Augustin. et Theophylact. atque alii: vel potius, in sepulcrum et inferos, ut S. Hieron. S. Chrysost. S. Ambros. *Qui descendit, ipse est, et qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia:* id est, omnia, quæ fuerant prædicta a Prophetis. Ubi nota cum Theodoreto: Aliter descendit Christus, et aliter ascendit. Cum enim descendisset incorporeus, ascendit cum corpore: descensus autem non significat aliquam a loco ad locum transitionem, sed docet dispensationis magnitudinem: quod, cum esset Altissimus, se adeo abiecerit, et tantam humilitatem sustinuerit.

Quod autem ad Ecclesiæ suæ utilitatem Christus ascenderit, Propheta declarat: *Et propter hanc in altum regredere.* Chald. ad domum maiestatis tuæ. Nota, regredere, id est, iterum gradere, revertere: inde enim descenderat. Utilitatem ascensionis suæ sæpe inculcat in sermone facto Apostolis in ultima cœna: inter cætera dicit, Ioan. 16. 7. *Expedit vobis, ut ego vadam, si enim non abiero, Paracletus* (id est, Spiritus sanctus Consolator et Exhortator vester) *non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Alias rationes vide ibi, et apud S. Thom. 3. p. q. 57. art. 1. ad 3. et art. ult. Tunc Synagoga populorum Christum circumdedit, triumphantem, et in regnum suum intrantem, Ephes. 4. 8. *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem,* id est, Patres antiquos e limbis extractos, ubi captivi tenebantur. Abstractum ponitur pro concreto: nempe captivitas pro captivis, more Hebræo: duxit autem eos, non ut captivos retineret, sed ut æterna libertate donaret, Mich. 2. 12. *Congregatione congregabo Iacob totum te,* in gregem unum et Ecclesiam sub uno pastore Christo, sub quo fiet unum ovile, et unus pastor. Ita S. Hieron. Rupertus, Ribera: ac deinde cum ipso in cælum, ut in securas caulas deducam. Ita S. Hieron. et Remigius: *Ponam illum quasi gregem in ovili,* (Hebr. in Bosra, quæ erat Metropolis Idumææ, et significat munitam) *quasi pecus in medio caularum, tumultuabuntur a multitudine* (ob multitudinem) *hominem,* fidelium scilicet. Est catachresis: id est, erit magna eorum multitudo: non enim erit ibi tumultus, aut seditio, aut commotio, quæ ex hominum frequentia oriri solet: *Ascendet enim pandens iter ante eos,* (ne quis hostis eos impediat, id enim facere nititur dæmon, ut S. Antonio apparuit) *divident,* (id est, perrumpent, perfringent) *et transibunt portam, et ingredientur per eam: et* (quia) *transibit rex eorum coram eis, et Dominus in capite eorum,* id est, dux agminis ascendentis erit Chri-

stus, Rex et Dominus, qui primus cælestem aulam intrabit, ut ibi sit in æternum Rex gloriæ, Psal. 23. 7. et sequ.

Si cum Rege tuo vis ascendere, cum ipso descende. Cum illo enim non ascendit superbia: quia Lucifer ab ascensu incipere voluit, in perpetuum cecidit. Est lex a Deo sancita, Matth. 23. 12. *Qui se exaltaverit, humiliabitur: et qui se humiliaverit, exaltabitur.* S. Bern. serm. 2. de Ascensiane docet, humilitatem esse cæli viam et scalam. Verba eius sunt: Dilectissimi, perseverate in disciplina, quam suscepistis, ut per humilitatem ad sublimitatem ascendatis; quia hæc est via, et non est alia præter ipsam. Qui aliter vadit, cadit potius, quam ascendit: quia sola est humilitas, quæ exaltat, sola, quæ ducit ad vitam. Ita ipse: et hoc verum esse docet exempla Christi se humiliantis in incarnatione, passione et morte: ac S. August. in Ps. 50. ait: *Esto humilis in humili Deo tuo, ut sis excelsus in glorificato Domino Deo tuo. Aspergeris hyssopo, humilitas Christi te mundabit.* Sermone autem 212. de tempore, fusissime probat, viam gloriæ et evectionis ad magnos cæli honores esse submissionem mentis. Aliquot flosculos ex eius horto decerpamus. Primus sit: *Humilitatis passibus ad cæli culmina conscenditur: quia Deus excelsus non superbia, sed humilitate attingitur.* Secundus: *Per superbiam mirabilis Angelorum creatura cecidit de cælo: per humilitatem Dei, fragilitas humanæ naturæ ascendit in cælum.* Tertius: *Quantum humilitate inclinatur cor ad ima, tantum proficit in excelso.* Quartus, descende, ut ascendas, humiliare, ut exalteris, ne exaltatus humilieris. Quintus, qui sibi vilis videtur, ante Deum pulcher est. Qui sibi displicent, Deo placent. Sextus, esto parvus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris apud Deum pretiosior, quantus fueris ante oculos tuos despectior. Septimus, in summo honore summa tibi sit humilitas. Honoris laus est, humilitatis virtus. Ita August.

47. Humilitas Sanctos gloriam cumulavit. Hanc humilitatis semitam angustam, sed brevem tutamque triverunt viri sanctitate illustres, et per eam clari evasere, et in cælo radios sibi æternos comparavere. S. Athanasia lucidam nubem Solis splendore radiantem anima in Deum suspensa vidit, et in eius media virum summo formæ decore fulgentem. Hoc in viso, cum defixa hæreret, vocem audiit acclamantem: *Virum hunc, cuius tu speciem admiraris, humilitas et mansuetudo ita splendidum reddiderunt.* Vir, qui nubis in concava tanta luce coruscabat, **1. Matthias monachus.** erat Matthias monachus paucis a diebus vita functus. Sanctæ quoque ipsi Athanasiæ ob humilitatem et mortificationem summa gloria concessa est, quæ pie meditanti **2. S. Athanasia.** cuidam post eius abitum ostensa est: duos inter viros habitu fulgentes apparuit, ab iisque ad altare ducta vestem purpuream pretiosis lapidibus ac margaritis lucentem induta est: corona ornata cruce duplici, quarum una frontem, altera occiput signaret, capiti eius est imposita: sceptrum gemmis coruscum in manus datum. Ita S. Simeon Metaphrastes in eius vita, 14. Augusti.

3. S. Goar presbyter. 4. S. Fiacrius regis filius. Ex ea notitia ortum est hanaris omnis et dignitatis odium in cordibus Deo consecratis. Febrim ardentibus a Deo precibus multos in annos impetravit S. Goar, dum animam efflaret, ne in Archiepiscopum Trevirensem eligeretur. S. Fiacrius Eugenii Scotiæ Regis filius patriam suam deseruit, et in Galliam, latibulum quærens, se clanculum subduxit. A S. Pharone Meldensium Episcopo agelli portiuncula donatus, lætos serenosque paupercula in casa dies agebat. Patre ex humanis erepto sceptris, legatos miserunt Scoti, Fiacrium ut reducem populo suo sisterent, coronæque redderent. Id periculi subolens vir sibi et caducis rebus emortuus, ad Deum recurrit, ut sibi in eo momento adesset, atque a suis humeris tantum onus removeret: statim lurida lepra fœdatus taboque diffluens legatis sese ostentavit, qui ad triste fœdumque spectaculum horrescentes et nauseabundi, pedem statim retulerunt, et infecta re in patriam redierunt: ut narrat Hector Boethius lib. 9. hist. Scotorum.

Contra vero, ex quo Eva aures aperuit voci serpentis: **48. Superbi pereunt.** *Eritis sicut Dii*, et inanis gloriæ cupiditate in esum pomi prorupit, hæc pestis in eius filios sese diffudit, ex qua vix pauci multis laboribus sanantur. Sed sæpe honores nimios ambientes, illis ipsis, quos habent, privantur. Hoc videmus in Scotia, in qua Waltherus Atholiæ Comes regis **1. In Scotia.** Iacobi Primi in Scotia patruus, audierat a saga se publice coronandum, sperans se hac prædictione ad regnum esse evehendum, execranda scelere Regem occidi curavit. Sed concepta spe excidit: nam variis affectus suppliciis curru per urbem vectus, populo in ludibrium ostensus est nudus, corona candente capiti imposita, ut ait Hector Boeth. lib. 7. In Hispania iussit Wamba Gothorum Rex, ut Pau- **2. In Hispania.** lus quidam, qui Regis nomen et insignia occuparat, sibi cum pompa redeunti præiret, ludibrii causa corona ex nigro corio facta capiti imposita. Ita Mariana lib. 6. hist. Hisp. cap. 13. In Sicilia, cum quidam in Regem Ammer- **3. In Sicilia.** gium rebellasset, regnumque affectaret, iussit illi coronam æneam fieri cum quatuor foraminibus, quam eius capiti totidem magnis clavis affixit, atque ita hominem abire iussit his verbis: *Habes coronam, quam venatus es, nemo tibi invidet, fruere usque adeo desiderata re.* Is vero vertigine aborta, humi prolapsus, paulo post in miserabili illa diademate expiravit. Nic. lib. 2.

Tanta tamen est in appellatione honorum insania, ut **49. Insana gloriæ cupiditas in Humela.** Humelas quidam, qui a Cordubensibus militibus Rex creari postulabat, excusantibus, quod sæpe male cessisset regnum ambientibus, dixerit: *Hodie Regem dicite, cras perimite*, ut tradit Mariana lib. 8. hist. Hisp. cap. 10. Generatim ait Iesus Siracides, Eccli. cap. 13. 24. *Abominatio* (Tigurina, execrabilis) *est superbo humilitas.* Sed sapienter monet, cap. 21. 5. *Substantia superbi eradicabitur:* tantum abest, ut fructus sit habiturus superbus, ut ne radicis quidem, vel minima fibra sit ei relinquenda. Græce, ἐρημωθήσεται, id est, in sterile desertum redigetur. Vide dicta Ps. 36. 35. Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani. Et transivi, et ecce non erat. Sic Iob vanitates mundi despiciens, et inania superborum studia deplorans, dicebat cap. 24. v. 24. *Elevati sunt ad modicum, et non subsistent, et humiliabuntur sicut omnia, et auferentur: et sicut summitates spicarum conterentur.*

Tertins Incarnntianis fructus est iudiciaria potestas **Vers. 9.** Christo a Patre æterna tradita. Unde subdit Propheta noster, v. 9. DOMINUS IUDICAT POPULOS. id est, tu o Domine! qui per incarnationem exurgis e sinu Patris, ut nos adiuves: et qui per Ascensionem ad Patrem regrederis, iudicas omnes populos, constitutus Iudex vivorum et mortuorum. Est enallage personæ: a secunda enim transit ad tertiam, quod sæpe fit apud Prophetas, et solemus facere, cum loquimur Regibus, Principibus ac Nobilibus, quibus honoris causa dicimus: Dominus imperat, ambulat, loquitur, id est, tu imperas, ambulas, loqueris. De Christo Iudice vide sequentem sectionem.

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Tria prædicit. Primo, iudicium futurum improbis funestum, iucundum probis, vers. 9. Secundo, incertam illius horam incautos impios occupaturam, vers. 13. Tertio, dolores ab impiis iusto paratos, in eorum caput recasuros, vers. 15.

PARAPHRASIS.

9. Dominus iudicat populos. Iudica me Domine secundum iustitiam meam: et secundum innocentiam meam super me.	9. Tuum est, o Domine Deus! nationes Orbis universi iudicare, et singulis hominibus ius reddere. Cum itaque nullius sceleris in Saulem admissi conscientia mordear, neque mihi coronæ ambiendæ fulgor oculos perstrinxerit: obsecro, ut in æquas bilances innocentiam meam cum illius furore statuas, et pro tua iustitia me absolvas.
10. Consumetur nequitia peccatorum, et diriges iustum: scrutans corda et renes Deus.	10. Æquitatis te ita tenacem esse, certo scio, ut sceleratus paulatim contabescat et pereat: iustus autem recto securoque tramite ad optatam metam ductante te perveniat; cum intima mentis arcana, et nemini pervias cogitationes et affectiones cognoscas.
11. Iustum adiutorium meum a Domino: qui salvos facit rectos corde.	11. Itaque Iustum est, ut tu, Domine, qui impiorum fluctibus et procellis iactatos pios ad portum deducis, mihi innocenti succurras.
12. Deus Iudex iustus, fortis et patiens: numquid irascitur per singulos dies?	12. Verum quidem est, Deum singulis diebus fulmina non decutere in sceleratos. Licet enim sontes puniturus sit, cum sit iustus: licet hoc facile possit, cum sit fortis, non tamen semper facit, cum sit patiens.
13. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit: arcum suum tetendit, et paravit illum.	13. Non est tamen, o Saul, et adversarii mei, cur nimium eius benignitati confidatis: nisi enim a vestris sceleribus recesseritis, velut rebelles gladio bicipiti, arcuque iam intento, vos impetet ac transfiget.
14. Et in eo paravit vasa mortis: sagittas suas ardentibus effecit.	14. Ignitas arcui suo sagittas implicuit, quibus ira odioque in me innoxium ardentes confoderet.
15. Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem.	15. Impietate et barbarie infamis Saul malesanam in me iracundiam diu coxit animo, firmataque mente fixum habuit dolores mihi inferre, iamque se ad impium opus accingit, et cassibus incautum obvolvere molitur.
16. Lacum operuit, et effodit eum: et incidit in foveam, quam fecit.	16. Neque me aperto tantum Marte aggreditur, sed occultis quoque insidiis foveam parat, in quam præceps devolvat: Deus vero ea sapientia rem transiget, ut se ipse suas in pedicas induat.
17. Convertetur dolor eius in caput eius: et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.	17. Tempestas, quam in caput meum effundendam collegit, grandinatim in eum revolvetur: fractasque eius cervices conteret, soloque affliget.
18. Confitebor Domino secundum iustitiam eius: et psallam nomini Domini Altissimi.	18. Itaque in Dei mei supremi Iudicis laudes erumpam, eique grates rependam, quod mira æquitate omnibus debita secundum meritum eorum reddat. Et in honorem Domini mei super omnia eminentissimi, Psalmos contexam et concinam.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM IUSTUM ET SEVERUM DEI IUDICIUM IN SCELERATOS.

Sectione præcedenti ad Deum Iudicem David accesserat, ut æquo animo causam suam et Saulis se vexantis disceptaret. 1. Dei maiestatem, bonitatem, potestatem, sapientiamque prædicarat. 2. Hostium crudelitatem atque multitudinem exposuerat. 3. Sui ipsius innocentiam, humilitatem, in Deo fiduciam ostenderat. 4. Populi futuram lætitiam, ac vitam meliorem, si æquitati consuleretur.

50. David aperit in die iudicii: Nunc vero, quod erat precatus, eventurum asserit, ac ponit iudicii: 1. Reos. 2. Modum. 3. Exitum. 4. Iudicem. 5. Tempus. 6. Pœnarum acerbitatem. 7. Causas punitionis. De hac vita, ac præsertim de alia accipi hæc possunt, ut patebit.

I. Reos. Primo, assignat Propheta personas iudicandas, v. 9. *Dominus iudicat populos.*

II. Modum iudicii. Secundo, modum iudicii æquissimum, rem exacta trutina librantis, ibid. *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, et secundum innocentiam meam super me.*

III. Eius exitum. Tertio, exitum iudicii duplicem. Impiis quidem infelicem, v. 10. *Consumetur nequitia peccatorum*, iustis vero faustissimum: *Et diriges iustum*, etc. Quos ad salutem securos perducit, sententia pro illis pronunciata, v. 11.

A *Iustum adiutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.*

Quarto, Iudicis ipsius declarat virtutes quatuor, quibus ut basibus, thronus eius innititur: 1. Iustitiam, v. 12. *Deus Iudex iustus.* 2. Fortitudinem, *fortis.* 3. Longanimitatem, *et patiens.* 4. Severitatem, *numquid irascitur per singulos dies?* IV. Iudicis virtutes.

Quinto, tempus iudicii incertum, v. 13. *Nisi conversi fueritis.* V. Tempus iudicii.

Sexto, pœnarum acerbitatem, quam Iudex intentat, partim armis, quibus cominus ferimus, v. eod. 13. *Gladium suum vibrabit*: partim quibus eminus percutimus: *Arcum suum tetendit, et paravit illum.* Et quidem certa et non errante manu telum intorquet, v. 14. *Et in eo paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.* VI. Pœnarum atrocitatem.

Septimo, causas punitionis et condemnationis aperit: 1. Scelera mente tantum concepta, v. 15. *Ecce parturit iniustitiam, concepit dolorem.* 2. Foras prominentia: *Et peperit iniquitatem.* 3. Præsertim si aliis sint noxia, v. 16. *Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam, quam fecit.* Quod amplificat, v. 17. *Convertetur dolor eius*, (active sumit, id est, dolor, quem mihi parat) in *caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet.* VII. Causas punitionis.

Octavo denique concludit, se laudaturum Iudicem suum Deum, ob eius æquitatem, v. 18. *Confitebor Domino secundum iustitiam eius.* Atque ob eius maiestatem et supre-

Digitized by Google

mam in omnes potestatem, ibid. *Et psallam nomini Domini Altissimi.*

ARTICULUS I.

Deus Judex intimas hominum cogitationes et affectiones expendit, et punit, præsertim in Christianis.

INCARNATUM vidimus sectione superiori Christum exurrexisse, et in terris apparuisse, ut dæmonem prosterneret, ac servos suos servaret; sed eum non minus sit iustus, quam misericors, in rebelles sententiam feret. v. 9.
Vers. 9. 1. Pars. DOMINUS IUDICAT POPULOS. IUDICA ME DOMINE SECUNDUM IUSTITIAM MEAM, ET SECUNDUM INNOCENTIAM MEAM SUPER ME. Et v. 10. CONSUMMETUR NEQUITIA PECCATORUM. Hæc quomodo ad Davidem pertineant, vide in paraphrasi.

51. *Omnes homines a Christo iudicabuntur.* Nota primo, omnes prorsus a Deo sunt iudicandi: *Dominus iudicat populos:* 1. Successive, unum post alium. 2. Simul, in die iudicii: nec tantum populos collective sumptos, sed singulos eorum homines. Nec Reges purpura, nec densatum satellitium teget: non corrumpetur Iudex immensis auri gazis, non gemmarum fulgore perstringetur, plebeiorum in classem Principes ipsi compingentur. Unde communi nomine omnes involvit Propheta: *Dominus iudicat populos.* Coram Domino Deo omnes homines servi sunt, et abiecta mancipia. Itaque stabunt ante ipsum omnes trepidi, Rom. 14. 10. *Omnes stabimus ante tribunal Christi.* Tribunal, ut ait S. Isidorus, locus erat sublimis et editus, in quo considentes Magistratus ius dicebant. Trepidationem iudicandorum ostendit Malachias cap. 3. 2. *Quis poterit cogitare diem adventus eius, et quis stabit ad videndum eum?* Septuag. vertunt: *Quis stabit ad visionem eius?* Pagn. aperte: quis poterit stare, cum apparuerit? Vide dicta Ps. 2. 10. ac seq. *Et nunc Reges intelligite,* etc. *Cum exarserit in brevi ira eius, beati omnes, qui confidunt in eo.* Ideo vel maximi et potentissimi Reges tremunt in morte. Carolus Siciliæ Rex extremum vitæ efflans halitum in hæc verba tremula voce erupit: *O vanas,* ait, *hominum cogitationes! quid mihi regnum prodest? Quam præstaret iam pauperem fuisse, non Regem!* Philippo etiam III. Hispaniarum Regi, cuius ad vocem Antipodes ipsi intremuerant, mortem expectanti iudicium Dei recursabat; eamque ob rem in gemitus ac singultus erumpens, exclamabat: *O quam modo felix existerem, si qui iam duobus et viginti annis tot regna rexi, privatus in solitudine vixissem! Quæ nunc distinctio Regis et rustici, nisi quod ille in suprema vitæ periodo graviora patitur tormenta? O utinam nec unum quidem diem fuissem Rex!* ut refert P. Florentia in eius oratione funebri.

52. *Regibus hoc in memoriam est revocandum.* Hunc extremum iudicii diem ob oculos Regum posuerunt viri fortes. Cum Anastasius Dicorus Imp. pium quemdam Episcopum a vera fide abducere niteretur, atque ad Eutychetis vesanum dogma transferre, ille contra infracto animo ait: Quinimo Imperator, tu esto orthodoxus, impiumque Eutychem abiice, simulque apprehensa Imp. chlamyde: *Hæc vestis,* inquit, *post mortem, o imperator! te non sequetur: sed sola te comitabitur pietas et habitus virtutum: satis tibi sit dignitatis, quod Imperator es, Antistites Ecclesiæ vexare noli,* ut tradit Zonaras in Anastasio. Si vis esse rex sine periculo in iudicio, bene vive, et te ipsum sancte rege. S. Ambros. in Ps. 118. serm. 14. *Quicumque,* ait, *proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbari animam suam rector sui congruo vivacitate permiserit, is bene regia quadam potestate se cohibens rex dicitur, quod regere se noverit, arbiter sui iuris sit, non captivus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. Huius anima non perit in æternum, nec quisquam rapit eam de manu Patris omnipotentis, aut Filii. Manus enim Dei, quæ solidavit cælum, quos tenuerit, non amittit.* S. Chrysost. in Ps. nostr. vocat divitias iustorum, πλοῦτον μόνιμον καὶ πεπηγότα, divitias stabiles et firmas.

Modus iudicii divini est æquissimus, iudicat enim se-
Vers. 9. cundum opera singulorum. Unde ait David vers. eod. 9.
2. Pars. IUDICA ME (Sept. κρῖνόν μοι, id est, Iudica mihi: hoc est, ad utilitatem meam) DOMINE SECUNDUM IUSTITIAM MEAM, ET SECUNDUM INNOCENTIAM MEAM SUPER ME, id est, quam habui non meis viribus, sed per Dei iuvantis gratiam, ita S. Aug. S. Thom. Remig. Ludolphus, Bruno, Ruffin. Sed hoc est mysticum. Secundo, *super me,* id est, quæ est in me, ut vertit S. Hier. et Pagn. Nam præpositio Hebr. על *ol,* significat in, super, supra. Quod est autem super animam, ut vestis, et splendor, ac pulchritudo eius, est in anima, sicut color, qui est in facie, sive super faciem. Tales autem sunt habitus virtutum, qui veluti animam involvunt, ornant, illustrant, et in ea manent.

Nota, ut iam monui, David cum prædicat iustitiam suam et innocentiam, non loquitur de iustitia et innocentia respectivo ad Deum, apud quem, ut ait Isaias cap. 64. 6. *Quasi pannus menstruatæ universæ iustitiæ nostræ:* sed loquitur de iustitia sua et innocentia respective ad Saulem, quem non læserat. Unde ait ipsi Sauli, 1 Reg. 24. 12. *Animadverte, et vide, quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccaci in te:* et hoc elata voce Saul professus est.

Nota secundo cum S. August. veram esse innocentiam, quæ nec inimico nocet. Hebr. תֻּמִּי *tummi,* vertit Arias et Pagnin. *perfectionem meam,* et hoc proprie significat Rad. thamam, perficere, complere, consummare: unde *thom,* perfectio omnimoda, integritas, consummatio. 2. Arabs vertit, *mansuetudinem meam:* per illam maximos et heroicos actus David exercuit, unde dicitur Ps. 131. 1. *Memento Domine David, et omnis mansuetudinis eius:* in ea enim virtute maxime excelluit. 3. Thummi S. Hieron. et Felix vertit, simplicitatem meam. Intelligit autem simplicitatem non mentis et intellectus, quæ sit sine solertia et industria: sed voluntatis, quæ sit sine fermento et immixtione malitiæ. Sic sæpe sumit simplicitatem S. Paul.

Moraliter nota, te in iudicio esse iudicandum secundum opera bona vel mala. Apud Persas nemo etiam criminis reus prius ad mortem damnabatur, quam vita eius omnis examinaretur. Si enim id primum labis contraxerat, venia humanæ imbecillitati dabatur: sin aliis iam coopertus erat criminibus, nullius obtentu excusationis, aut interventu personæ, reus plectebatur. Sic de Balthasare rege Babyloniorum dicitur Dan. 5. 27. *Appensus es in statera, et inventus es minus habens,* bonitatis scilicet ac virtutis. Itaque Arab. Alex. habet, inventus es minus habens de bono, q. d. omnia opera vitæ tuæ expendit Deus in libra iustitiæ suæ in una lance, et mala opera posuit in altera lance: sed peccata reperta sunt graviora, et præponderarunt: virtutes vero leviores, ac paucæ, quæ vindictam impedire non poterunt. *Persarum in iudiciis consuetudo.*

Exitus iudicii divini duplex est pro diversitate eorum, 53.
qui iudicabuntur. Nam, ut ait Christus Matthæi 25. 46. *Ibunt* (ἀπελεύσονται, *abibunt,* a Deo scilicet, Christo et Sanctis eiecti) *hi in supplicium* (Syr. cruciatum. S. August. Ambustionem, id est, circumustionem, ustionem in toto corpore, et tota anima) *æternum, iusti autem in vitam æternam.*

Primo, scelerati condemnabuntur, et spectantibus Sanctis in ignem æternum præcipitabuntur cruciandi, v. 10. Vers. 10. 1. Pars.
CONSUMMETUR NEQUITIA PECCATORUM, id est, Achitophelis, cuius interitus prædicitur, ut vult Theodor. 2. Et melius, *peccatorum,* id est, Saulis, et satellitum, ut exponit Burgensis, Lyranus, Caietanus. 3. Plenius Genebrardus, *peccatorum,* id est, omnium. Mos enim Davidis est ab hypothesi revocare rem ad thesim. v. g. a Saule aut Absalone ad omnes peccatores: et a se, ad omnes iustos.

Nota: *Consumetur nequitia peccatorum,* est hypallage: id est, peccatores ob nequitiam et perversitatem consumentur, et perdentur. 2. Nequitia peccatorum consumetur, id est, finietur. Sept. vertunt, συντελεσθήτω, hoc est, finiatur. Non enim poterunt amplius nocere iusto, Psal. 111. 9. *Iustitia eius manet in sæculum sæculi, cornu eius exaltabitur in gloria. Peccator videbit, et irascetur,* (Chald. super eum) *dentibus suis fremet, et tabescet. Desiderium peccatorum peribit,* quo scilicet desiderant deprimere iustum, et illi eminere.

Digitized by Google

Nota secundo: Hebr. verti possunt, *consumet malum impios*, malitia est ignis devorans, et impios in pulverem redigens, Isa. 9. 18. *Succensa est quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit: et succendetur in densitate saltus, et convolvetur superbia* (elatio, sublimitas) *fumi*. Igne corripiente excelsas arbores, id est, ipsos Nobiles et Magistratus. Et cap. 33. 11. ait Assyriis tempore Sennacherib de eversione et incendio Ierosolymæ cogitantibus: *Concipietis ardorem, parietis stipulam*, q. d. ignis vester non Iudæos, sed vos instar stipulæ exuret, *spiritus vester, ut ignis vorabit vos. Et erunt populi* (milites vestri ex variis populis collecti) *quasi de incendio cinis*, (mortui igne pestifero, ab Angelo percussi) *spinæ* (quasi spinæ) *congregatæ igni comburentur*. Pro, erunt de incendio cinis, vertit Arabs, erunt ut incendia calcis, id est, similes lapidibus in calcem redactis, qui ardent intus, et in pulverem rediguntur. Secundo, impios consumit ut stipulam ignis Iusti Iudicis, tum mysticus et spiritualis, id est, ira: tum materialis, id est, ignis realis, qui erit in die iudicii, et impios involvet, eosque sequetur descendentes ad infernum, Malach. 4. *Ecce enim dies* (iudicii extremi) *veniet succensa quasi caminus: et erunt omnes superbi, et omnes facientes impietatem, stipula*, (id est, quasi stipula. Hebræi notas similitudinis sæpe supprimunt) *et inflammabit eos dies veniens*, (nunc latent in nocte) *dicit Dominus exercituum, quæ non derelinquet eis radicem, et* (id est, nec) *germen*: q. d. eos omnino exscindet ac perdet sine spe reditus ad gratiam et amicitiam Dei ac felicitatem.

Nota tertio: pro *consumetur*, Psalt. Rom. S. Hieronym. S. August. Bellarm. et alii non pauci legunt, *consummetur*, q. d. ait Bellarm. perficiatur, et ad summum perveniat nequitia peccatorum, tamen iusto non nocebit: non enim eum inflectet ad dexteram, vel ad sinistram: quia tu *diriges* iustum, id est, per tuam providentiam aderis iusto, ne declinet ad dexteram vel ad sinistram. Symm. vertit, ἀπαρτισθήτω, id est, compleatur. Sed lectio nostra, *consumetur* nequitia peccatorum, est aptior et significantior. Sic dicitur Ps. 1. v. ult. *Iter impiorum peribit*. Vide ibi dicta. Sept. in Psal. nostr. habent συντελεσθήτω, hoc est, finem inveniet. In Hebr. est יִגְמָר igmor, quod significat: 1. Consummare et perficere. 2. Consumi, deficere, finiri, cessare. Utriusque lectionis sensus idem est, si enim legas, *consummetur*, seu compleatur, *nequitia peccatorum*, sic explica, q. d. compleatur malum adversus peccatores, ut Arabs et Syr. vertunt. Nequitia enim seu malitia sæpe ponuntur pro pœna nequitiæ et malitiæ. Et vox Hebr. רַע ra, tam malum culpæ, id est, malitiam, quam malum pœnæ, id est, afflictionem significat.

54. *Nihil est stabile in sceleratis.* Moraliter nota, nihil esse stabile in impio, sed omnia eius bona, ipsumque absumi, Iob. 4. 19. ait Eliphas Rex Themanorum: *Qui habitant* (qui non se censent peregrinos, nec ad patriam aspirant) *domos luteas*, (corpora ex luto facta) *qui terrenum* (Hebr. בֶּעָפָר beaphar, in pulvere) *habent fundamentum, consumentur velut a tinea*. Hebr. ante faciem tineæ, id est, non ut vertit Vatablus, ante tineam, sed in præsentia tineæ. Pagn. reddit, *donec fuerit arcturus*, id est, in æternum. Sed melius Noster, *velut a tinea*: עָשׁ as enim tineam significat. Repentinam autem fore illud exitium, docet v. 20. *De mane usque ad vesperam*, (id est, uno die; quia mille anni ante oculos Dei tanquam dies hesterna) *succidentur*, (ut tela a texente, ut ait Ezechias Rex, Is. 38. 12.) *et quia nullus intelligit, in æternum peribunt*. Hebr. *Non ponunt cor ad intelligendum*. Itaque sicut oves in inferno positi sunt, Ps. 48. 15. stulte in illum currentes unus post alium, et ibi addensati in caulis igneis, atque in laniena excoriati, et omnibus divitiis et deliciis spoliati, ac miserrimis miseriores. Apollo Pythius Gygi post invasionem iniustam regni Lydorum roganti, num quis mortalium se esset beatior? Sapienter respondit: Aglaum Psophidium ei esse præferendum. Erat ille Arcadum pauperrimus, qui parvuli ruris sui fructibus contentus innoxiam vitam agebat, iamque senior agelli sui terminos nunquam excesserat.

Christiani præsertim gravius punientur in iudicio: eorum enim peccata sunt graviora, Ioan. 15. 22. ait Christus de Iudæis: *Si non venissem, et locutus fuissem eis, peccatum* (incredulitatis et odii, vel obstinationis) *non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato*. M. Cato Censorius dictitabat: Oportere veniam aliis dari, si peccassent: sibi non item. Nam ea, quæ deliquissent, vel inscitiæ, vel impotentiæ affectuum videri imputanda, in quorum potestate adhuc essent: se vero si peccasset, malitiæ esse, non ignorantiæ, aut animi concitati. Christi fidem edoctis quid dicetur, nisi cum Propheta nostro: *Consumetur nequitia peccatorum*, id est, qui sunt antonomastice peccatores, quia peccant ex malitia et post tot beneficia. Hebr. רְשָׁעִים resciaim, id est, impiorum, ut Noster vertit, Ps. 1. v. 1. ubi de vi illius vocis dixi. Hic S. Hieron. reddit: *iniquorum*. Est enim iniustitiæ, malum pro bono reddere: unde Deus petit, Mich. 6. *Popule meus, quid feci tibi*? Et recensens sua dona amplificat scelera illius populi, et nostra. Felix vertit: *impiorum*; est contra pietatem et religionem in Deum et parentem insurgere. Arabs reddit, flagitiosorum, probrosorum: הַטִּיוֹן chation, enim significat peccatorem, flagitiosum, iniquum, reum, probrosum.

Dicas Christiano impœnitenti, quod Christus dixit urbibus, ad quas venerat, Matth. 11. 21. *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaidæ!* (erant duæ primariæ civitates Galilææ) *quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes*, (miracula et prodigia) *quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent*, ut Ninivitæ prædicante iis Iona, Ion. 3. olim autem, id est, dudum, iamdiu. *Verumtamen dico vobis, Tyro et Sidoni remissius erit* (Arabs, remissio erit maior) *in die iudicii, quam vobis*, id est, minus punientur, quam vos. Nota, Corozain, Chald. significat, hic secretum. 2. Hebr. Bethsaida, domum venationis, seu piscationis. 3. Capharnaum, emporium totius Iudææ celeberrimum, cuius deiectionem prædicit Christus, v. 23. significat agrum iucunditatis. Christianis Deus aperit: primo sua secreta et mysteria: secundo, eos ponit in loco venationis, ut labore sibi virtutes et præmia conquirant: tertio, collocat eos in agro fertili, in quo cum delectatione flores et fructus colligant in sacramentis et contemplatione. Hic est triplex status: nempe incipientium, proficientium et perfectorum. Sed si in quocumque statu sis, non perseveres, et loquentem tibi Christum non audias, peribis, et graviter punieris. Salvianus sæpe amplificat Christianorum peccata, et ostendit ob illa barbaros, scilicet Gipedes, Vandalos, Alanos, Gothos, vastavisse provincias imperii Romani. Sic inter cætera ait lib. 4. *Omnis Christianorum culpa divinitatis iniuria est. Nam cum illa, quæ facere a Deo vetamur, admittimus, vetantis iussa calcamus.* Prius dixerat, peccatores esse similes iis, qui urbes obsident, atque firmissimas arces urbium capere et subruere conantur. Omni enim telorum machinarumque genere muros conquassant, turritasque moles emovent: ita, inquit ipse, plerique ad expugnandam misericordiam Dei omni peccatorum immanium scelere, quasi omni telorum genere pugnamus, et iniuriosum nobis Deum existimamus, cum ipsi iniuriosissimi Deo simus. S. Basilius in Ps. nostr. ait, ipsos Iudæos gravius a Deo esse puniendos, quam Scythas Nomadas, quod hi legem ignorent: illi vero eius notitia glorientur. S. Anastasius Sinaita q. 94. petit: Quare sæpe plures sint manci, podagrici, leprosi, epileptici, aliique ægroti apud Christianos, quam apud infideles? Respondet primo, aliquos censere hoc fieri ex singulari erga ipsos propensione, ut caducis non hæreant. Secundo, ipse oriri id dicit ex temulentia et voracitate. Tertio, opinor id accidere, quia peccata eorum magis displicent Deo, atque ut excitentur ad celerem emendationem.

Secundo, condemnatis impiis in iudicio Christus Sanctos sententia sua possessores regni cælorum in æternum futuros declarabit, et ad illud eos ducet, v. eod. 10. ET DIRIGES IUSTUM. Primo, Davidem, quem Saul persequitur. Secundo, in sensu anagogico, et præcipue intento, omnem iustum. Nota in Hebr. est וּתְכוֹנֵן uconen, id est primo, stabilies, firmabis, roborabis. Unde quidam apud 55. *Christus Sanctos in cælum ducet.* *Vers. 10. 2. Pars.*

Digitized by Google

S. Chrysost. vertit *εἰρηνεύσεις*, id est, stabilies. S. Hieron. confirmetur. Sensus est, q. d. *diriges iustum*, id est, eum ita ædificabis, et tam firmum illi fundamentum substrues, ut eius domus stabilis sit atque æterna. Est enim metaphora sumpta ab architectis, qui ut domum firmam et durabilem faciant, eius parietes ad perpendiculum dirigunt: qui enim recti sunt, non corruunt; qui vero sunt incurvi, statim mole sua deiiciuntur. Sic Deus ad perpendiculum ædificat animam piorum, ut sint recto corde, Zach. 1. 16. *Revertar ad Ierusalem in misericordiis*, (est Pater non unius misericordiæ, sed misericordiarum) *et domus mea ædificabitur in ea, ait Dominus exercituum, et perpendiculum extendetur super Ierusalem*, id est, animam pacificam cum Deo, proximo, seipso. Perpendiculum est fabrorum instrumentum, quo plumbo a filo et gnomone pendente rectitudo sive obliquitas operis perpenditur, id est, examinatur. Vernacule vocamus, *le plombe d'un masson ou charpentier.* Vitruvius, lib. 7. ait, longitudines ad regulam et lineam, altitudines ad perpendiculum anguli ad normam respondentes exigantur. Rectitudo autem morum ad Dei regulam et legem exigatur, Ps. 32. 4. *Rectum est verbum Domini.* Ps. 18. 9. *Iustitiæ Domini rectæ.* S. Hieron. vertit: *Præcepta Domini recta.* Secundo, תכונן *teconen*, ordinabis, rectificabis, rectum facies, diriges, veritatem ostendes. Sic alia erit metaphora sumpta a viatoribus, qui in via ignota, ardua, præcipiti, flexuosa, prædonibus infesta, tenebrosa, indigent aliquo duce, directore et protectore. Sic Proverb. 16. 3. *Revela Domino opera tua, et* יכנו *iconu*, id est, *dirigentur cogitationes tuæ*, ordinabuntur per viam rectam, alioquin sæpe aberrant. Diriget autem Sanctos Christus in die iudicii, cum eos secum in cælum ducet, Matth. 25. 34. *Venite Benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione Mundi*, id est, a Mundi creatione. Nam primo die creatum est cælum empyreum, ut esset sedes Beatorum. Tertio, תכונן *teconen*, et *diriges*, sumitur metonymice, pro prospere agere, feliciter rem exequi, felicitate donare: quia quæ recta linea decurruntur, non habent oppositum obstaculum, et sunt faciliora atque expeditiora: quæ vero flexuosa sunt ac tortuosa, plus habent periculi, curæ et molestiæ, ac timoris. Deus itaque dirigit iustum, id est, efficit, ut facilem viam inveniat, et ad metam perveniat, Sap. 10. 10. *Iustum deduxit per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei.* Hoc petit Rex noster, Ps. 26. 11. *Dirige me in semitam rectam* (rectior est, quam lata via, et brevior) *propter inimicos meos.*

Libri, qui in iudicio aperientur, Apocal. 20. 12. Dan. 7. 10. sunt conscientiæ singulorum, quæ semper divinis
Vers. 10. 3. Pars. oculis patent, vers. eod. 10. SCRUTANS CORDA ET RENES DEUS. Vesalius lib. 5. cap. 10. notat, magnam esse inter has duas partes consensionem. Substantia enim carnea, densa, admodum solida et dura constant renes, parumque a cordis substantia variante.

Quæres primo: Quid per cor et renes hic intelligat David? Primo, Cassiod. S. Chrys. et Lorin. censent cor et renes esse hoc loco sinonyma, et denotare animi arcana, seu secretas tum mentis, tum voluntatis actiones. Secundo, alii melius dividunt, ac S. Thomas et Remig. per cor intelligunt intentiones et cogitationes: per renes vero appetitus seu affectiones.

56. Quæres secundo: Cur cogitationum symbolum est cor?
Cor est cogitationum symbolum et cur?
1. Primo, quia cor omnium partium corporis primum formatur in utero, deinde cerebrum, tardissime oculi: sed hi primum emoriuntur, cor novissime, ut ait Plinius lib. 11. cap. 37. idem de corde Solinus ait cap. 4. Sic cogitatio in animo est primum vivens et ultimum moriens. Nam omnem affectionem præcedit cogitatio, et affectione iam emortua adhuc cogitatio palpitat, et velut igniculus fumans conatur eam succendere et vivificare, ut ipsa se conservet. Est radix arboris, quæ prima vivit, ultima moritur, ac sæpe excisa arbore repullulat, Dan. 4. 11. et 12. *Succidite arborem, et præcidite ramos eius: excutite folia eius, et dispergite fructus eius: fugiant bestiæ, quæ subter eam sunt, et volucres* (Angeli) *de ramis eius. Veruntamen germen radicum eius in terra sinite:* gratias excitantes et prævenientes, quæ sunt cogitationes sanctæ animam ad dolorem de peccatis, et opera virtutis moventes. S. Basil. in Ps. nostr. ῥίζα, inquit, τῶν διὰ σώματος ἐνεργειῶν, *radix omnium corporis actionum est cordis consilium.*

Secundo, cor est symbolum cogitationum, quia cor semper palpitat, et quasi alterum movetur animal. Ita intellectus semper est cum aliqua cogitatione. Sine corde etiam nullum animal est sanguine præditum, ut docet Aristot. de partib. animal. lib. 3. cap. 4. et de somn. ac vigil. cap. 3. et de generatione animal. lib. 4. cap. 4. Asclepiades tamen ait quasdam capras reperiri sine corde, ut refert Tertullianus lib. de anima cap. 15. Sed nemo homo vivit sine cogitatione. Semper aliquid mente agitat homo, sive bonum, sive malum, Prov. 19. 21. *Multæ cogitationes in corde viri.* II.

Tertio, cor est symbolum cogitationum, quia cor est principium vitæ et omnis motus et sensus, ita Aristot. de part. animal. lib. 3. cap. 3. De generat. animal. lib. 2. c. 1. S. Thom. de somno et vigil. cap. 11. Mich. Ephes. 3. de part. anim. c. 3. Albertus Magnus de somn. et vigil. lib. 1. tr. 1. c. 7. Galenus censet cor non esse principium motus, sed caput: hunc refutat Averroes phys. 7. text. 4. dicitque vidisse se arietem, postquam fuit abscissum ei caput, ambulare huc et illuc multoties. Cor quoque venarum esse principium, et vim sanguinis creandi primam obtinere, ait Arist. de part. anim. 2. c. 1. et Albert. Magn. de somn. et vig. lib. 1. tr. 2. cap. 6. Cor quoque est principium arteriarum, secundum esse et substantiam, a qua ramificantur, Albert. lib. 3. de anim. tr. 1. cap. 6. Sic cogitatio est principium vitæ spiritualis, et omnis motus ac sensus animæ. Sine luce intellectus nihil in microcosmo crescit, movetur, ac vivit. Cognitio est Sol calore suo omnia vivificans, Eccl. 43. 3. *Sol in meridiano*, in tempore gratiæ et fervoris, *exurit terram, et in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Fornacem custodiens* (nunc Græce est φυσῶν, id est insufflans) *in operibus ardoris, tripliciter* (in affectione, locutione et operatione) *Sol exurens montes*, id est, viros in perfectione sublimes, stabiles et maxime illuminatos. Sol ab Hebræis aliquando vocatur חמה *chamma*, ob calorem, quem rebus omnibus communicat, quo eas vivificat. Vocatur vers. 2. *vas admirabile.* Ubi Cornel. a Lapide dicit, vocari posse *cor universi.* Sol enim est velut cor cæli et mundi suam vim distribuens singulis, motum, sensum et vitam: et cor est tamquam Sol corporis, in quo anima thronum sibi posuit: *Ibi mens habitat*, ait Plin. lib. 11. cap. 37. Stoici censebant totam animam in toto corde habitare, vel in spiritu cordis. Hippocrates in sinistro cordis sinu collocat, vel, ut ait Soranus, in capite. Herophilus totam animam in cerebri ventriculo. Democritus in toto capite. Erasistratus in pericranio, sive cerebri membrana. Strato in intermedio superciliorum. Parmenides et Epicurus in pectore. Empedocles in sanguine. Diogenes in arteriis: alii in pericardio, alii in septo transverso. Pythagoras partem animæ vitalem cordi, rationalem capiti assignabat. Plato autem rationalem capiti, iecori concupiscibilem, irascibilem cordi. Tota est anima in toto corpore, et tota in qualibet parte. Monet tamen Salomon, cor fontem vitæ esse præcipue custodiendum, Prov. 4. 23. *Omni custodia* (Chald. omni monitione. Syr. cautione. Vatabl. cura) *serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit.* Vita naturalis scilicet ex corde naturali, vita moralis ex corde morali. Hebr. ex ipso procedunt exitus vitæ, id est, vitæ emanatio, nempe spiritus vitales, ex ipso, a quo formantur, in sinistro sinu præsertim per totum corpus distributi. Tertull. lib. de resurr. carnis, c. 15. vocat cor arcem animæ: In carne, inquit, et cum carne, et per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc denique carnis speciem, arcem *animæ* etiam Dominus in suggillatione cogitatuum taxat. Quid cogitatis in cordibus vestris nequam? Ita ipse, et Clemens Alex. lib. 5. Strom. Anima, inquit, per allegoriam dicitur cor, ζωὴν χορηγοῦσα, quæ vitam suppeditavit. Ingeniose et pie S. Bern. serm. 46. ex parvis: Duobus, ait, modis vita a cor- III.

Opiniones Philosophorum de loco animæ in corpore.

de procedit. Aut quia corde creditur ad iustitiam, et iustus ex fide vivit, et fide mundatur cor, et mundo corde Deus videtur, id est, agnoscitur: et hæc est vita æterna, ut cognoscast te unum Deum, et quem misisti Iesum Christum: aut quia Christus vita nostra, qui nunc per fidem habitat in cordibus nostris, erit, cum apparebit, et nos cum ipso apparebimus in gloria; et qui nunc latet in corde, tunc quasi de corde ad corpus procedet, quando reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Unde et alius Apostolus ait: Nune filii Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus, 1. Ioann. 3. Ita Bern.

IV Quarto, ut ait Plin. lib. 11. 37. Ex hoc fonte (cordis) duæ grandes venæ in priora et terga discurrunt, sparsæque ramorum series per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Sic a cogitatione duo rami existunt: nempe volitio et actio, in quas omnis vita spiritualis dividitur. A Nilo omnis Ægypti ubertas emanabat, ob eius inundationem, qua per agros omnes aquas suas effundebat: hinc illum Ægyptii per cor humanum sanguinem per totum corpus dispertiens figurabant.

V. Quinto, cor est symbolum cogitationum, quia cor læsum mortem illico affert. Cæteris corruptis vitalitas in corde durat: ait Plin. mox citatus. Corde infrigidato moritur animal, ut docet Aristot. de iuvent. senect. vita, mort. et respir. cap. 2. Est enim principium digestionis et nutrimenti, quæ fiunt per calorem, ut ait Albert. Magn. de anim. lib. 3. tract. 1. c. 5. Sic cogitatione depravata mors sequitur, et separatio a Deo, qui est animæ vita, Sap. 1. 3. *Perversæ cogitationes separant a Deo*, et Christus id docet Matth. 15. 18. *Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes.* Quomodo mors eas cogitationes sequatur, statim adiungitur, *homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem.* Ex mala et corrupta radice mali fructus et succi pestiferi prodeunt. Cogitationes autem, ut ait S. Antioch. hom. 81. sunt radices peccatorum. 2. Sunt fontes salsuginosi et venenati. Ioan. Carpathiorum Episc. ad monachos ex India, docum. 34. *Fons ac fundamentum corruptionis per carnem est cogitatio implicita affectui.* 3. Sunt illæ cogitationes serpens, qui mordet in silentio, et virus insinuat. S. Theod. Studita catech. in Sacrum Pascha, cap. 1. *Nescitis*, inquit, *pravas cogitationes, serpentum instar, mordere, immisso in animum veneno, quod omni studio eximendum est, simul atque exortum est, ne ulcus difficile mora reddat.* Cor in homine declinat ad sinistram partem, in omnibus aliis animalibus positum est in medio pectore, ut notat Albertus Magn. de anim. lib. 1. tract. 3. cap. 4. qui hoc in homine fieri ait, ut det hepati locum, et ut frigiditas ex splene sinistræ partis temperetur, et ne comprimat venam concavam, quæ inter ipsum et hepatis gibbum est. De corde spirituali dicitur a Deo, Gen. 8. 21. *Sensus et cogitatio* (Hebr. יצר *ietser*, figmentum, id est, figulus et officina) *humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.*

VI. Sexto denique, cordi tria accidunt, saltus, pulsus et respiratio, ut monet Arist. de iuvent. senect. mor. vit. et respir. cap. 15. Cor si mundum spiritum, clarum, subtilem, calidum et humidum temperatum habet, aptissimum est gaudio et delectationi, et non tristatur, nec angustiatur, nisi ex magna causa, et hæc est optima dispositio, quæ quasi vitam florentem facit. Cor si est pauci spiritus et tenuis, et non clari, ut spiritus convalescentium et macilentorum siccorum hoc non gaudet de facili; quia vix spiritus sufficit principio vitæ, et sic retinetur is corde, nec diffunditur in delicias corporis. Cor, si habet spiritum grossum, calidum, obscurum, aptissimum est ad fortissimam iram, et diu in ea permanebit, nec de facili sedabitur, nec de facili delectabitur. Cor, si habet spiritum paucum et non clarum, sed subtilem, calidum, aptum est ad iram brevem et ferventem, sed non diu tenet eam, et propter spiritus paucitatem, et propter subtilitatem eiusdem, nec de facili gaudet. Cor, si habet spiritum paucum, grossum, obscurum

A et frigidum, hoc erit de conditione senii et melancholiæ: et in tantum potest excedere, ut numquam gaudeat, sed semper tristetur, atque ex quavis causa pavidum sit. Ita Albertus Magnus de mot. anim. lib. 1. tract. 1. cap. 3. Sic ex varietate cogitationum sequitur varietas affectionum et operationum, vel sese in cælum extollentium per diastolen, id est, dilatationem thoracis, quæ fit, cum spiritum attrahimus, et hanc habebat Propheta Ps. 118. 131. *Os meum aperui, et attraxi spiritum*, vel in terram depressarum per systolen, id est, per cordis thoracisque contractionem, quæ fit inter expirandum. Deus Gen. 2. 7. inspiravit in faciem Adami *spiraculum vitæ*, id est, animam rationalem viventem, ex qua oritur respiratio. Tropol. spiraculum vitæ est gratia. Tu eam ne expira, sed semper retentam auge, dicit Deus Ps. 80. 11. *Dilata* (S. August. et Arnob. S. Hieron. aperi: sed aperi totum, et non partem) *os tuum, et implebo illud*, me ipso, qui sum immensus et infinitus, et mea gratia. Si Spiritum sanctum in corde tuo habeas, hic erit optimus Spiritus vitalis atque Fons veræ lætitiæ, Gal. 5. 22. *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas*, de his duodecim fru-
B ctibus vide S. Thom. 1. p. q. 70. art. 3. Cave, ne a te recedat Spiritus hic, sicut a Saul Rege, 1. Reg. 16. 14. tunc enim intrabit in te spiritus nequam, qui te ut ipsum exagitabit, et faciet prophetare, id est, insanire.

Quæres tertio: Quare symbolum affectionum dicantur 57.
renes? Resp. quia in renibus sedes est voluptatis: unde in Renes
Ps. nostro Euthymius per cor sumit iræ et indignationis sunt
germen: per renes, radicem concupiscentiæ. In eis est ori- symbolum affe-
go seminis. Unde Varro renes dictos vult, quod ab eis rivi ctionum.
seminalis humoris oriantur. Semen autem est spuma probatissimi sanguinis, qui ab hepate ad renes immittitur: inde flexuoso tramite per meatus ad genitalia deducitur. Hebr. vocantur כליות *chelaiot*, q. d. desiderantes aut perficientes, Rad. כלה *cala*, id est, desiderare. 2. Perficere, consummare. Veneri erant renes sacri, sicut splen Satur- Veneri
no, hepar Iovi, Marti sanguis, Mercurio cerebrum, et cor renes
C Soli, stomachus Lunæ. Si amas spiritualia et affectiones erant sacri, cor
habes spirituales, benedictum erit semen tuum, et prolem vero
Deo dabis virtutes omnes. Angelus ait Agar ancillæ Abra- Soli.
hæ, id est, animæ pœnitenti et adhuc imperfectæ atque in solitudine erranti, Gen. 16. 9. *Revertere ad dominam tuam*, (Sarai, id est, ad rationem) *et humiliare sub manu illius*; (qua te ducit et corrigit) *multiplicans multiplicabo* (id est, certo et valde multiplicabo) *semen tuum, et non numerabitur præ multitudine.* Agar significat primo advenam sive peregrinam, a גר *gur*, peregrinari: secundo, ruminantem, a גרר *garar*, ruminare: tertio, succidentem, id enim etiam *garar* significat: quarto, timentem, a יגר *iagur*, sive iagur, timere. Initio vitæ spiritualis: 1. Time. 2. Succide per mortificationem succrescentes affectus. 3. Rumina per meditationem novissima tua. 4. Peregrinum te cogita, et ad Abrahæ domum reduceris. Perfectioribus datur semen perfectius, et filii sicut stellæ cæli, ut Abrahamo ex Sara promittitur. Gen. 15. 5. et 22. 17. Abraham significat pa-
D trem excelsum multitudinis. Non sis tantum pater multorum actuum, sed sis pater excelsus eorum, id est, cælestes illos fac et divinos.

Moraliter nota, Deum esse timendum, et cogitationes 58.
atque affectiones nostras esse ad eum dirigendas, cum Deus vi-
eas videat et scrutetur, ut iudicet et præmio aut supplicio det ani-
afficiat. mæ co-
Primo, quod Deus cogitata et affectus mentis humanæ gitatio-
intuitive cognoscat, nemo ambigit. Eius perspicaciam non nes cor-
impediunt obiecta montium, abstrusa tectorum, et semo- dis.
ta terrarum, Ierem. 23. v. 23. *Putasne Deus e vicino ego sum*, (qui non videam, nisi quæ sunt in cælo) *dicit Dominus, et non Deus de longe?* (Qui per meam omniscientiam ea, quæ in terra fiunt, cognoscam) *Si occultabitur vir in absconditis: et ego non videbo eum? Dicit Dominus. Numquid non cælum et terram ego impleo, dicit Dominus?* Pater scilicet, Filius et Spiritus, qui tres sunt unus Dominus: unde ter repetitur hæc vox: *Dominus*. Illa cognitio

Digitized by Google

cordis est propria Dei, 1 Reg. 16. 7. Deus monet Samuelem, ne ungat *Eliab* filium Isai et fratrem Davidis in Regem, et hanc rationem dat: *Ne respicias vultum eius, neque altitudinem staturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico: Homo enim videt ea, quæ patent, Dominus autem intuetur cor.* Sept. vertunt, homo videbit in faciem, Deus autem in cor. Hebr. Homo videt secundum oculos; Deus autem secundum cor, q. d. *Hoc* illi est proprium, Rex est, qui solus intrat in penetrale: *Scrutans corda et renes* Deus. Scrutari ait S. Chrysost. esse, ἀκριβῶς ἐπίστασθαι, perfecte cognoscere. Clemens Alex. lib. 5. Strom. vocat Deum καρδιογνώστην, id est, cordium Inspectorem, et refert dictum Thaletis philosophi, qui rogatus: An Deum lateat homo aliquid agens, ait: πῶς, ὅς γε μηδὲ διανοούμενος: Quomodo, qui nec cogitans quidem? Et S. Eucherius in epist. paræn. ad Valerianum: *In secretis tuis*, ait, *quod velis hominem nescire, ne feceris: quod Deum ne cogitaveris.* Vide Ps. 32. 15.

59. *Deus est Lux perfecta.* Deus est Lux, et tenebræ in eo non sunt ullæ, 1. Cor. 4. 5. *Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum*, (ea, quæ fiunt et occultantur in tenebris) *manifestabit consilia cordium*, quod de Deo Patre intelligit Tertull. lib. 5. in Marcion. cap. 7. Sed de Christo melius explicat Iustinianus, hic enim erit Iudex. Deus dicitur a Græcis Θεός, q. d. videns, a θεῶμαι, video, contemplor. Illi nox sicut dies illuminatur. Marcus Antonius Sabellicus, dum Græce disceret, de se affirmabat, quoties noctu excitaretur, aliquamdiu et libros et instrumentum cubiculi universum discernere solitum. Unde colligit esse aliquid lucis in oculis. Dio. l. 57. testatur de Tiberio Imper. quod πλεῖστον τῆς σκοτίας βλέπειν, ἐλάχιστα τῆς ἡμέρας ὁρᾷ, in tenebris plurimum, minimum interdiu videbat: id autem accidebat, διαβλέποντας, ob visus imbecillitatem, sicut in vespertilionibus et bubonibus accidit. Deus vero Sol est, qui tenebras omnes removet. Solem vocat Pisidas, τὸ κοινὸν ὄμμα, τὴν πανόπτριαν κόρην, id est, communem oculum, pupillam omnia videntem. Æschylus, πανόπτην, hoc est, circumspectantem singula. Artemidorus, ἐπόπτην καὶ φύλακα πάντων, Inspectorem et Custodem omnium. Ægyptii vero mystæ per oculum insidentem sceptro, Deum providentem et Regem omnium figurabant.

Tiberius Imp. in tenebris videbat.

Munditics cordis quærenda. Hic Dei aspectus nos admonet providendum nobis esse, ut simus mundo corde, non solum, quia Deum videmus, sed quia semper a Deo videmur. Socrates apud Clementem Alex. lib. 5. Strom. ait: *O Pan et Dii alii*, δότε μοι τἄνδοθεν εἶναι καλόν, *date mihi, ut intus sim pulcher et honestus.* S. Chrysost. homil. 12. in 1. ad Corinth. increpat libidinosos, quod ea faciant Deo spectante, quæ in oculis hominum facere non auderent, etiam in æstu ardentissimo cupiditatis: et S. Ambr. Eugenium tyrannum, qui Italiæ partem invaserat, monet, ut Deum omnium Inspectorem timeat, in epistola ad ipsum data: *Etsi, Imperator, potestas magna sit, tamen considera, quantus sit Deus, qui corda omnium videt, conscientiam interiorem interrogat, novit omnia, antequam fiant, novit intima pectoris tui. Ipsi falsi vos patimini, et Deum vultis celare quicquam?*

60. *Scrutatur Deus corda, ut iudicet.* Secundo, Deus scrutatur corda et renes, non ut eo aspectu contentus sit, sed ut ad iudicium procedat. Contuitus enim eius non est iners ac segnis: sed acer, sed vividus, sed minax, sed qui iustitiæ ipsius conspecta sistat crimina, ut expendantur et puniantur. Vox Hebr. בחן *bacan*, significat proprie, probare, periculum facere, experiri, tentare, examinare. Græca autem ἐτάζω id signantius exprimit. S. Basil. hic ἐτασμός, ait, id est, *scrutatio*, proprie est omnibus torturis et argumentis inquisitio, quæ a iudicibus adhibetur torturæ admotis, ut si conscii rerum sunt arcanarum, quæ in quæstionem positæ sunt, vi tormentorum adacti, eas prius delitescentes in apertum constituant. Hinc scrutationi operum S. Ioannes statim compensationem eorum attexuit, Apoc. 2. 23. *Et scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans corda et renes: et dabo unicuique vestrum secundum opera sua.* Et Ier. 17. 9. Deus ipse ait: *Pravum est cor omnium.* Hebr. עקב *akob*, id est, seductorium, deceptivum, dolosum, fraudulentum, astutum, supplantans. 2. Pravum, distortum, obtortum, obliquum, tortuosum, multos anfractus et sinus habens, varios recessus et labyrinthos, innumeras cogitationes et affectiones flexuosas et imperscrutabiles. Chald. et R. David in commentariis vertunt: Fraudulentum est cor præ omnibus; et quidem in Hebr. est מכל *miccol*, id est, præ omnibus. Pagnin. et Arias vertunt: Supplantativum est cor præ omnibus, *et inscrutabile*, (Hebr. אנוש *anus*, id est: 1. Ægrum, calamitosum, graviter affectum, ut ait Mercerus. 2. Anxium, ut Arias. 3. Perversum, ut Pagn. 4. Præfractum, obstinatum, ut Vatablus. 5. Desperabile, ut S. Hieron. in commentario: desperatum, ut Mercerus in thesauro linguæ sanctæ) *quis cognoscet illud?* Cum ob perversitatem ita sese obvolvat, ut sit inscrutabile. Respondet v. 17. 10. *Ego Dominus scrutans cor et probans renes*, (Arabs, sciens, quod est in renibus: et statim addit se mercedem daturum operum) *qui do unicuique iuxta viam suam, et iuxta fructum adinventionum suarum.* Hoc crebro inculcatur in Scriptura, 1. Reg. 16. 7. 1. Paral. 28. 9. Ierem. 11. 20. et 20. 12. Act. 1. 24. 1. Cor. 4. 5. 1. Ioan. 3. Ea meditatione ad mentem lapsos in idololatriam S. Cyprianus exterret, cum eorum oculis obiicit non actiones tantum et verba, sed corda et pectora singulorum in iudicis librum ventura. Annales hi in cordis membrana scripti, in die iudicii ab omnibus legentur, iudice eos omnibus explicante. Sedulius Hibern. in epist. ad Rom. cap. 2. Cogitationes nostræ, ait, erunt in die iudicii ante oculos nostros *tamquam quædam historia cognoscendæ:* sicut scriptum est Ps. 49. Arguam te et statuam contra faciem tuam. In corde nostro tam bonarum, quam malarum cogitationum *notæ quædam et signa* relinquentur, quæ in occulto nunc pectoris posita, in illa die revelari dicuntur. Ita ipse.

Christus iudicans in extremo illo et decretorio examine hominum omnium, vocatur a Malachia Propheta Sol iustitiæ. Cum enim dixisset, diem illam succensam fore quasi caminum, omnes superbos et omnes facientes iniquitatem futuros instar stipulæ comburendæ, subdit cap. 4. 2. *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ*, id est ait Christus, qui in primo suo adventu fuit Sol luce sua omnem hominem venientem in hunc Mundum illuminans: et Sol iustitiæ eos, qui voluerint, iustificans: in secundo autem adventu erit Sol iustitiæ: quia, sicut Sol obscura illuminat, et videnda atque conspicua oculis omnium exhibet: ita Christus piorum virtutem et iustitiam, quæ in hac vita ab impiis obscurabatur et deprimebatur, in die iudicii illustrabit, et clarificabit, et toti Orbi conspicuam et gloriosam exhibebit. Ita S. Hieron. et Cornelius, qui sex alias rationes affert, et locum illum fuse et erudite tractat, tibi illum relinquo. Veteres iustitiam Soli commendabant, eique sacrabant, ut cælesti lumine facem iudicibus præferret. Orpheus vocat Solem, ὄμμα δικαιοσύνης, *oculum iustitiæ*: tenebras enim fugat, efficitque, ut occulta et obscura pateant. Theologi veteres prodidere, ut ait Proclus, e medio Solis throno per cuncta iustitiam propagari: omniaque veluti Sol ipse est omnium moderator, dirigere. 61. *Christus in iudicio est Sol iustitiæ.*

Bithyni iudicia sua ex adverso Solis exercebant, teste Arriano, eum veluti testem æquitatis suæ appellantes; Sol enim, πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει, id est, omnia videt, atque omnia audit, ut ait Poeta. Deus ipse indignans contra eos, qui cum filiabus Moab et Madian peccantes, coluerant Beelphegor, id est Priapum, sicut placet S. Hier. vel Chamos, hoc est, Bacchum, ut vult a Castro, et Adrichomius, iussit Mosi Num. 25. 4. *Tolle cunctos principes, et suspende eos* (principes scilicet, qui etiam peccaverant, sicut putat Vatablus) *contra Solem*: id est, ex adverso Solis, ita ut facies eorum Solem aspiciat. Quo mandato vult S. Cyrill. Alex. lib. 14. de adoratione denotari, quod nemo possit effugere manum vel oculum supremi Iudicis, qui instar Solis lucidissimi omnia etiam occulta, in cubilibus et lectis facta, introspiciat, et in apertum educat. Plato lib. 9. de legib. iustitiam nuncupat *speculatricem et vindicem.* Diphilus in comœdia dicit, θεοῦ ὀφθαλμόν, ocu- *Bithynorum iudicium mos.*

Digitized by Google

lum Iustitiæ cuncta intueri. Iustitiæ tenacem Ægyptii repræsentabant per oculum patentem, et Chrysippus iustitiæ dat oculos acres, rectos atque immotos. Dei Iudicis oculos nihil latet. Hebr. 4. 13. *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu eius*, (etiam Archangeli, Cherubim et Seraphim, ut ait S. Chrysost. et Ambros.) *omnia autem nuda et aperta* (τετραχηλισμένα, id est, aperta, dissecta, perinde ut scissa per medium victima et excoriata, eius intima viscera cernuntur. τραχηλίζειν proprie est, a collo initium ducendo secare et dividere, et S. Chrysost. metaphoram ait sumi a victimis, quibus pellis detrahetur) *sunt oculis eius*, id est, sapientiæ et potentiæ. Vel, oculo dextro bonitatis pro iustis, et sinistro severitatis pro impiis.

62. *Virga vigilans.* Oculum illum iustitiæ vigilem ostendit Deus Ieremiæ Prophetæ in virga, cui oculus insideret, cap. 1. 11. *Factum est verbum Domini ad me, dicens: Quid tu vides Ieremia? Et dixi: Virgam vigilantem ego video*, id est minantem, librantem se et agitantem, ut ictum inferat, sicut explicat Rupertus. 2. Ad rem nostram Viegas in Apocal. 15. commentario 1. sect. 1. *vigilantem* proprie exponit *oculatam*, vel oculos apertos et vigiles habentem. Huius providentiæ Divinæ oculatæ et cernentis omnia illustre symbolum sunt Cherubini, conspecti a S. Ioanne prope thronum Dei, Apoc. 4. 6. *In medio sedis, et in circuitu sedis quatuor animalia* (id est, quatuor Cherubini in figura animalium: nempe aquilæ, leonis, bovis et hominis) *plena oculis ante et retro.* Videt Deus futura et præterita velut præsentia. Ezechiel vidit illos oculos in ipso Dei curru, cap. 1. 18. *Totum corpus* (rotarum) *oculis plenum in circuitu ipsarum quatuor.* Christo ipsi multitudo illa oculorum assignatur, Apocal. 5. 6. Et vidi, et ecce in medio throni et quatuor animalium, et in medio Seniorum, *Agnum stantem, tanquam occisum*, (in die iudicii plagas manuum, pedum et lateris ostendet ipsis reprobis: visus est stans ad opitulandum, dicit Ansbertus. 2. Ut velut advocatus pro nobis interpellet, ait S. August. in quæst. Novi Testam, q. 88. Denique 3. apte huic loco, stabat ad iudicandum, ut vult Pannonius) *habentem cornua septem, et oculos septem*, et eos sub cornibus in modum coronæ caput eius cingentibus. Nam videt sceleratos, ut eos feriat et prosternat.

63. *Christus oculos habet in occipitio.* Vel in ipso occipitio oculos habet Christus Iudex. S. Petrus Damiani Cardinalis refert opusculo 42. Iesum in vestitu mendiculi apparuisse cuidam furi prolixo crine deformem: cumque hunc ille forcipibus attonderet, duos in occipitio sub crinibus oculos latitantes advertisse. Ad aspectum miser ille exalbuit, cui mox pauper: *Ego Iesus vocor, qui undique cuncta contemplor: et isti sunt oculi, quibus etiam suem vidi, quam nuper in cavea conclusisti:* moxque mirantis a conspectu se subduxit: tantumque gratiæ eius animo affudit, ut benignitatem Dei erga se suscipiens, virtuti sectandæ se dederit. Non dispar est, quod *Et in vertice.* Thomas Cantipratensis in Actis S. Lutgardis lib. 2. commemorat: Admiserat, inquit, nescio quis, scelus abditissimo in loco, atque id aperire sacerdoti verebatur. Non multum temporis intercurrerat, cum peregrini specie apparenti Christo, vel Angelo, caputque ut lavaret roganti, in vertice oculum lucidissimum inesse advertit. Cuius ad intuitum exclamavit: *O hominem contra naturam in vertice oculatum!* Tum vero peregrinus: *Hic oculus te in abscondito peccantem vidit, quem nulla possunt secreta latere.* Vix verba compleverat, cum in auras abiens disparuit.

Angelus in occipitio oculatus. Thomas Messinghamus in vita S. Patricii cap. 23. refert, sancto viro Angelum unum in occipitio oculatum astitisse. Cumque ille quid rei esset, animo volveret, subiecisse Angelum: *Minister Dei sum ego, oculisque in fronte fixis, quæ in conspectu sunt, video: atque oculis in occipite positis intueor monachum in dolio carnes occultantem, ut satisfaciat ventri suo.* Iuniori adhuc Patricio id obrepserat. Expalluit vero, illoque monitoris amici aculeo punctus, maiori carnem suam abstinentia coercuit.

64. *Solus Deus novit cogitationes et affectiones hominum.* Quæres quarto: An solus Deus cognoscat cogitationes et affectiones internas hominis? Resp. affirmative cum S. Thoma 2. p. q. 57. art. 4. Cogitationes, inquit, prout sunt in intellectu, et affectiones, prout sunt in voluntate, solus Deus cognoscere potest. Cuius ratio est: quia voluntas rationalis creaturæ soli Deo subiacet, et ipse solus in eam operari potest, qui est principale eius obiectum et ultimus finis: Et ideo ea, quæ ex voluntate sola dependent, vel quæ in voluntate sola sunt, soli Deo sunt nota. Manifestum est autem, quod ex sola voluntate dependet, quod aliquis actu aliqua consideret: quia cum aliquis habet habitum scientiæ, vel species intelligibiles in eo existentes, utitur eis, cum vult. Et ideo dicit Apostolus, 1 Cor. 2. 11. *Quis hominum scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est?* Clare Salomon in dedicatione Templi stans ante Altare Domini in conspectu Ecclesiæ Israel, et expandens manus suas in cælum, ait Deo, 3. Reg. 8. 39. *Tu solus nosti cor omnium filiorum hominum.* Duplex est ibi DEI excellentia: Primo noscit omnia corda. 2. Noscit solus. Itaque Deus ipse est testis contra peccatores: unde Iob ait cap. 16. 20. *Ecce in cælo testis meus, et conscius meus in excelsis.* Ipse Deus ait Malach. 3. 5. *Accedam ad vos in iudicio*, (Tigurina vertit, appropinquabo vobis ad iudicium. Chald. Revelabor super vos, ut faciam iudicium) *et ero Testis velox* (Tigurina, festinus, Vatablus, promptus) *maleficis, et adulteris, et periuris, et qui calumniantur* (Chald. et Sept. qui auferunt violenter. Hebr. עשק *asciach* significat, auferre per vim, calumniam et dolum) *mercedem mercenarii, viduas, et pupillos, et opprimunt peregrinum, nec timuerunt me.* Quis non timeat eum, quem scit esse iudicem simul ac testem? Ier. 29. 23. *Ego sum Iudex et testis, dicit Dominus.*

S. Cyrill. Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 19. ex loco psalmi nostri concludit: Deo soli patere hominum cogitationes. Nulli alii, inquit, sed divinæ tantummodo naturæ Propheta attribuit illud: Scrutans corda et renes Deus, et S. Chrysost. hom. 30. in Matt. *Solius est Dei*, ait, *mentem atque animos hominum cognoscere.*

Nota tamen, Angelis esse infusas a Deo cogitationum et affectionum humanarum species, sed illarum manifestatio per liberam hominis voluntatem est conditio requisita ad hoc, ut illæ species repræsentent actu illas cogitationes et affectiones internas, ut sunt in se ipsis, alioquin licet de se sint repræsentativæ earum, si tamen desit illa conditio, de facto non repræsentabunt. Sicut Angeli habent species rerum futurarum contingentium, eas tamen non cognoscunt naturaliter, antequam existant. Unde Origen. lib. 6. contra Celsum dicit: *Divini sermonis characterem esse prædictionem futurorum.*

Magnum ad virtutem incitamentum est illa cordis humani scrutatio. Eniti enim debemus, ut nihil in nostro Deus reperiat, quod oculos eius offendat. Sic nos adiuvabit, v. 11. IUSTUM ADIUTORIUM MEUM A DOMINO, QUI SALVOS FACIT RECTOS CORDE. Itaque primo iuvat pugnantes: secundo, salvat victores. Hostes perpetuo nos impetunt, Deus servis suis pro scuto est impenetrabili in pugna. Hebr. מגני *maghinni*, id est, *clypeus meus super Deum servantem*, ut vertit Arias: Vel, ut suavius reddit Pagn. *Clypeus meus est Deus, qui servat:* ab eo pendent mille clypei, et turris fortissima est nomen Domini, vel ipse aspectus eius tueri potest. Arab. *A conspectu Dei auxilium meum vere*, ipsius conspectum non ferunt tenebriones tartarei. Orat David Psal. 34. 2. *Apprehende arma et scutum*, (S. Hieron. *Scutum et hastam:* iuvat protegendo, et ad aggrediendum armat) *et exurge in adiutorium mihi.* Vide dicta Psal. 5. 13. *Domine ut scuto bonæ voluntatis* (S. Hier. placabilitatis) *tuæ coronasti nos.* Coronat Deus in misericordia et miserationibus, Ps. 102. 4. Sed eo misericordiæ oleo non ungit segnes, sed athletas pugnatores, Isa. 22. 18. *Coronans coronabit te tribulatione.* Et in Psal. nostr. ait S. Chrysost. *Afflictio*, μάλιστα πρὸς φιλοσοφίαν ἀλείφει, *maxime nos ad studium sapientiæ inungit, et fortiores reddit.* — 65. *Deus est [illegible] clypeus. Vers. 11.*

Nota primo, in textu Hebraico post *saddich*, id est, iustus, ponitur accentus soph pasuch, qui terminare solet periodum, aut saltem membrum. Itaque S. Hier. sic iungit: *Probator cordis et renum Deus iustus.* Postea sub-

Digitized by Google

dit: *Clypeus meus in Deo, qui salvat rectos corde.* Eandem distinctionem servant Pagnin. Felix, Arias, Chald. Syr. Psalt. Ambr. Et quidam apud S. Chrysost. habet, examinator cordium et renum Deus iustus, et Protector meus. Sept. vero, Arabs, S. Augus. et alii nostri interpretis habent interpunctionem. Sensus non est diversus.

66. Auxilium Dei misericors et iustum.

Nota secundo cum S. Aug. ei, qui est in peccato, præstari auxilium misericors: ei autem, qui est in Dei gratia, dari auxilium *iustum;* ipsi enim debetur, cum sit filius Dei et hæres. Verba sancti huius Patris sunt: *Duo sunt officia medicinæ: unum, quo sanatur infirmitas: alterum, quo sanitas custoditur. Iuxta illud primum dictum est in superiore psalmo: Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum: iuxta hoc alterum in hoc psalmo dicitur: Si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Ibi infirmus ut liberetur, hic iam sanus ne corrumpatur, orat. Iuxta illud ibi dicitur: Salvum me fac propter misericordiam tuam. Iuxta istud hic dicitur: Iudica me Domine secundum iustitiam meam; ibi enim, ut a morbo evadat, remedium: hic autem, ne in morbum recidat, tuitionem petit. Iuxta illud dicitur: Salvum me fac propter misericordiam tuam. Iuxta hoc dicitur: iustum auxilium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde. Et illa enim, et ista salvos facit. Sed illa ex ægritudine ad salutem transfert, hæc in ipsa salute conservat. Itaque ibi misericors auxilium est, quia nullum habet meritum peccator, qui adhuc iustificari desiderat, credens in eum, qui iustificat impium. Hic autem iustum auxilium est, quod iam iusto tribuitur.*

67. Rectitudo cordis requirit: 1 Bonum opus. 2 Bonam intentionem.

Nota tertio, ut quis sit rectus corde, debere primo bona operari: secundo, illo operari ex bona intentione. Rectos corde ait esse S. Thomas eos, qui tendunt intentione in Deum, præcipue enim intentio rectificat actionem. Intentio est velut acus nauticæ cuspis sese ad polum obvertens, et numquam quiescens, quin recta linea illum aspiciat. Est noster Raphael recto itinere paterna domo educens ad utilitatem proximi per actionem: et nos ad paternam domum reducens per contemplationem. Est scala illa mirabilis, quam vidit Iacob in cælum ducentem, ubi Angeli recto tramite ascendebant ad Deum, et descendebant ad homines, Genes. 28. 12. Rectos corde ait S. Basil. et Euth. esse eos, qui non deflectunt a rectitudine virtutis. Et vero, ut ait S. Aug. lib. 2. de libero arbitrio cap. 18. et cap. 19. tom. 1. Virtus est bona qualitas mentis, *qua recte vivitur*, qua nullus male utitur, quam Deus in nobis sine nobis operatur. Quæ definitio bona est, cum in ea continentur omnes causæ virtutis. Primo quidem causa formalis, quæ accipitur ex genere et differentia, cum dicitur bona qualitas; nam qualitas est genus, bona differentia: melius tamen diceretur habitus bonus, quia habitus est genus proximum, qualitas est genus remotum. Secundo, loco causæ materialis ponitur eius subiectum, cum dicitur bona qualitas mentis: Virtus enim non habet materiam ex qua, sicut nec alia accidentia: sed habet materiam circa quam, et materiam, in qua scilicet subiectum: materia autem circa quam est obiectum virtutis, quod non potuit in prædicta definitione poni, eo quod per obiectum determinatur virtus ad speciem: hic autem assignatur definitio virtutis in communi. Tertio, finis virtutis, cum sit habitus operativus, est ipsa operatio, ideo dicitur virtus bona qualitas mentis, qua recte vivitur. Quarto denique, causa efficiens est Deus, ideo additur, quam Deus in nobis sine nobis operatur, quod ad virtutem infusam pertinet; si autem tollas τὸ sine nobis, definitio illa erit communis omnibus virtutibus, et acquisitis, et infusis.

68. Iustitia et rectitudo sunt synonyma.

Nota quarto cum S. Anselmo, dialogo de veritate cap. 13. synonymum iustitiæ sæpe esse rectitudinem. Sic autem iustitiam definit: *Iustitia est rectitudo voluntatis propter se servata:* dicitque, quod invicem sese definiunt veritas, et rectitudo, et iustitia: ut, qui unam earum noverit, et alias nescierit, per notam ad ignotarum scientiam pertingere possit: imo qui unam noverit, alias nescire non possit. Itaque in psalmo nostro cum Propheta agat de iusto Iudice dante iustum adiutorium, recte ait ab eo salvari rectos corde. *Sed S. Thomas 1. 2. qu. 55. artic. 4. ad 4. dicit, in iustitia esse rectitudinem propriam, quæ constituitur circa res exteriores, quæ in usum hominis veniunt, quæ sunt propria materia iustitiæ.* In omni vero virtute esse rectitudinem quandam communem, quæ importat ordinem ad finem debitum, et ad legem divinam, quæ est regula voluntatis humanæ, ut docet qu. 19. artic. 4. et 8. S. Anselmus loquitur de illa rectitudine communi, sicut loquitur de iustitia et veritate sumptis in lata significatione: alioqui iustitiam non bene definiret, cum iustitia stricte sumpta sit virtus ad alterum, ipse autem eam definiat sine ordine ad alterum. Guilielmus Alvernus Episcopus Parisiensis, lib. de virtutibus cap. 12. expendens definitionem datam a S. Aug. Virtus est bona qualitas mentis, qua recte vivitur, etc. ait: *Rectum est, cuius media non exeunt ab extremis: extrema autem vitæ nostræ sunt Deus, principium a quo est: et Deus Finis ad quem, vel propter quem est. Quare recta vita est ex necessitate, quæ in nullo exiit ab huiusmodi extremis, et hoc est, quod supra diximus, quæ nec habet reflectionem, neque recurvationem.* Quæ enim habet recurvationem, exit ab altero istorum extremorum, videlicet a Deo: hæc est vita, qua multi sibi vivunt, quæ sua sunt solummodo quærentes, intentiones et operationes suas in Dei honorificentiam nullatenus extendentes: imo eas in se vel in ea, quæ sunt sua, penitus recurvantes, ac in se ipsis easdem retinentes. Ita Guilielmus. Anima, quæ non habet cor rectum, sed inflexum ad se et ad terram, diu manet in suis peccatis, Luc. 13. 11. *Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis* (infirmitatem immissam a spiritu malo, ut ait Lyranus et Euthym. id est, quæ a spiritu malo erat incurvata, ut sequitur: Euthym. vocat dæmonium imbecillitatis, non sinens eam vivere) *annis decem et octo, et erat inclinata,* (id est, cernua, incurva, capite, dorso, pectore, corde versus terram inflexis) *nec omnino poterat sursum respicere:* abiectæ, viles, luteæ sunt cogitationes cordis inclinati in terram.

69. Natura nos monet ut cor erigamus.

Nota quinto, a natura docemur rectum et erectum cor habere. Nam, ut advertit Plin. lib. 11. 37. Cor animalibus cæteris in medio pectore est: hominis tantum infra lævam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Hoc ab Arist. sumpserat lib. 3. de part. animal. cap. 4. ubi hominis cor ait positum esse in medio corporis, ita tamen, ut, μᾶλλον ἐν τοῖς ἄνω ἢ κάτω, καὶ ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν, *magis superius, quam inferius*, et parti priori vicinius, quam posteriori. In eam vero formam cor effictum est, ut in parte superiori latius rorem cælestem defluentem pleno et toto vase recipiat: in ima autem sui parte in conum pyramidis desinit, non tangit terram nisi in puncto, ut eam tangendo transfigat, et dividat. Quid enim terram et fimum curet vas Dei capax? S. Ambros. serm. 10. in Psal. 118. *Grande cor est a Domino creatum, quod recipiat verbum de cælestibus virtutibus ac potestatibus. Grande cor, quod recipiat ipsum Dominum dicentem: Inhabitabo in illis, et deambulabo in ipsis.* Levit. 26. 11. ait Deus Israelitis: Ponam tabernaculum meum in medio vestri, et non abiiciet vos anima mea. Ambulabo inter vos, et ero Deus vester, vosque eritis populus meus. Hoc paulo aliter habetur, Ezec. 37. 27. 2 Cor. 6. 16. Philo quoque apud Stob. serm. 118. Οἶκος θεοῦ, σοφὴ διάνοια. *Domus Dei est cogitatio sapientis, atque huius proprie vocatur Deus, qui universorum est, ut ait Propheta, quod Deus tanquam* ἐν βασιλείῳ, *in regia, in ea ambulet.* Illa Dei domus, nempe cor, dilatatur, cum recta surgit ad Deum: fit vero angustior, cum dorso et pectore in terram incurvato comprimitur et coarctatur: sicque Deum capere non potest. Ad ventrem cor inclinatum, et in ventre positum, habent gulosi similes pisci asino, de quo Clemens Alex. lib. 2. pædag. Τὸν νοῦν ἐγκατορύξας τῇ κοιλίᾳ, *qui mentem ventri infoderit, admodum similis est pisci, qui Græce* ὄνος, *id est, asinus, dicitur: quem quidem Aristoteles solum ex aliis animalibus ait habere cor in ventre.* Tale cor in medio stercore positum, et luxuriæ fœtorem respirans et expirans, non est aptum Deo domicilium. Piscibus solis, ut ait Plin. lib. 11. cap. 37. ad os spectat

cor. Id quoque ad gulosos transfer: tu cor gere in pectore, ut in sacrario mentis, et Deo uni illud aperi, cæteris rebus clausum.

70. Cur dicuntur salvari recti corde, non vero recti renibus. Nota sexta, Propheta noster dicit salvos fieri rectos corde: et non dicit, salvos fieri rectos renibus. Rationem reddit S. Aug. in Psal. nostr. quia, ait, cogitationes et malæ sunt in pravo corde, et bonæ in recto corde. Delectationes autem non bonæ ad renes pertinent, quia inferiores sunt atque terrenæ: Bonæ vero, non ad renes, sed ad ipsum cor. Propterea non ita dici possunt recti renibus, sicut dicuntur recti corde: cum iam, ubi cogitatio, ibi et delectatio est. Quod fieri non potest, nisi cum divina atque æterna cogitantur. Dedisti, inquit, lætitiam in corde meo, cum dixisset: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Nam phantasmata rerum temporalium, quæ sibi animus fingit, cum spe vana mortalique iactatur, quamvis inanibus imaginationibus afferant sæpe *deliram insanamque lætitiam*, non tamen cordi hæc delectatio, sed renibus tribuenda est: quia illæ omnes imaginationes de inferioribus, hoc est, terrenis carnalibusque rebus attractæ sunt. Ita fit, ut scrutans corda et renes Deus, et perspiciens in corde rectas cogitationes, in renibus nullas delectationes, iustum auxilium præbeat rectis corde, ubi mundis cogitationibus supernæ delectationes sociantur. Et ideo in alio psalmo, cum dixisset: *Insuper et usque ad noctem increpuerunt me renes mei*, subiecit de auxilio, dicens: *Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear.* Ubi ostendit suggestiones tantum se a renibus passum, non etiam delectationes: quas si pateretur, utique commoveretur. Dixit autem: A dextris est mihi Dominus, ne commovear; deinde subiungit: *Propter hoc delectatum est cor meum*: ut renes cum increpare potuerint, non delectare. Non itaque in renibus, sed ibi facta est delectatio, ubi adversus renum increpationem provisus est Deus a dextris esse: id est, a corde. Ita Augustinus. Ut renes in officio contineantur, modus ille est optimus, ut provideamus Dominum in conspectu nostro semper. Vide dicta Ps. 15. et provideamus scrutantem corda et renes. Ut enim ait S. Aug. soliloq.

Doctoris Hebræi suspicax vigilantiam. 11. *Nobis magna indita est necessitas iuste recteque vivendi, quia cuncta facimus ante oculos Iudicis cuncta cernentis.* Doctor quidam Hebræus dicebat, ad peccata e terris eliminanda, hoc unum esse necessarium, ut homines considerarent oculum semper vigilem actionibus nostris intentum: aurem semper apertam, quæ omnia audiat: manum opera omnia scribentem. Ut enim ait S. Cypr. lib. de spectaculis: *Erubescunt videri etiam, quæ pudorem perdiderunt.* Et Seneca lib. 1. natur. quæst. cap. 16. *Scelera conspectum suum reformidant. In perditis quoque, et ad omne dedecus expositis tenerrima est oculorum verecundia.* Susanna, quæ idem est ac lilium, puritatem suam servat, oculum Dei vigilem considerans. Dan. 13. Perdita muliercula ad pudorem et virtutem revocatur a S. Ephrem, qui ab ea ad scelus invitatus, in speciem annuit, modo, ut hoc in platea publice fieret, quod cum illa immurmurans et infrendens velut impudentiæ plenum reiiceret, tum vero ille tam apte et efficaciter de Dei cognitione omnia secretissima loca pervadente disseruit, ut eam statim converteret. Plato dicebat, et bene, lib. 2. de Rep. Sic se gerere debet anima, ut iustitiam exerceat, sive Gygis annulum habuerit, sive non, sive præter istum annulum habeat, *τὴν ἄιδος κυνέην, Galeam Plutonis.* Quid vero nos Christianos facere convenit, quorum Dominus de cælo prospicit super filios hominum, ut videat, si est intelligens aut requirens Deum? Ps. 13. 2. *Qui scrutatur Ierusalem in lucernis.* Sophon. 1. 12. Et de omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, de eo repetiturus est rationem in die iudicii, Matth. 12. 36.

ARTICULUS II.

Deus est Iudex prudens, iustus, fortis, et temperans.

POSTQUAM David, ait, a Deo iustum sibi adiutorium affore, rationem spei suæ affert, quod Deus sit iustus Iudex, qui, licet patienter ferat impios probis iniurios, fortiter tamen suo tempore eos punit, v. 12. DEUS IUDEX IUSTUS, FORTIS, ET PATIENS, NUMQUID IRASCITUR PER SINGULOS DIES? Et v. 13. *Nisi conversi fueritis*, etc. Deum itaque nobis Rex noster depingit, ut supremum Iudicem, cælesti quadriga Orbem decurrentem, virtutibus quatuor cardinalibus effulgentem. Primo, prudentiam eius in disquirendo et examinando notavit v. 10. *Scrutans corda et renes Deus.* Secundo, iustitiam: *Deus Iudex iustus.* Tertio, fortitudinem: *fortis.* Quarto denique, temperantiam: *et patiens.* Patientia quidem est pars fortitudinis, ut ait S. Thom. 1. 2. q. 66. art. 4. ad 2. Et est pars eius potentialis, ut docet 2. 2. q. 136. art. 4. Atque in responsione ad 2. ostendit, non esse partem temperantiæ, licet sit subiective in appetitu concupiscibili sicut temperantia: fortitudo vero sit in appetitu irascibili, sicut in suo subiecto: quia adiunctio virtutis ad virtutem non attenditur secundum subiectum, sed secundum obiectum, utriusque autem idem esse obiectum, dicetur infra. Sed cum *patiens* dicatur Deus, id est, clemens, ut ostendam, recte hic ponuntur quatuor virtutes cardinales, veluti quatuor bases tribunalis, in quo sedet Deus. Clementiam esse partem temperantiæ, docet Seneca lib. 2. de clementia, cap. 3. circa princip. *Clementia*, inquit, *est temperantia animi, in potestate ulciscendi.* Et Tullius lib. 2. de inventione etiam ponit, clementiam esse partem temperantiæ, et S. Thom. 2. 2. qu. 157. artic. 3. rationem affert, quia partes assignantur virtutibus principalibus, secundum quod imitantur ipsas in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modum, ex quo principaliter dependet laus virtutis, unde et nomen accipit: sicut modus et nomen iustitiæ in quadam æqualitate consistit: fortitudinis autem in animi quadam firmitate: temperantiæ vero, in quadam refrænatione: in quantum scilicet refrænat concupiscentias vehementissimas delectationum tactus. Clementia autem et mansuetudo similiter in quadam refrænatione consistunt: quia scilicet clementia est diminutiva pœnarum, mansuetudo vero est mitigativa iræ, et ideo tam clementia, quam mansuetudo adiunguntur temperantiæ, sicut virtuti principali. Et secundum hoc ponuntur partes temperantiæ. Sed ad rem veniamus.

Vers. 12. 71. Dei Iudicis virtutes.

Prima, Deus est Iudex iustus: *Deus Iudex iustus*, q. d. certus sum, quod consumetur nequitia peccatorum, et iustus dirigetur, et iustum mihi erit adiutorium a Domino, quia est Iudex iustus. Sic Ps. 10. 8. dicitur: *Iustus Dominus, et iustitias* (commutativam et distributivam) *dilexit, æquitatem vidit vultus eius.* Æquitatem, id est, iustitiam, Deus videre, id est, approbare, dicitur: quia iustitia quoad legem regulantem, est in ratione, seu intellectu: sed quoad imperium, quo opera regulantur secundum legem, est in voluntate, ut ait S. Thom. 1. p. q. 21. artic. 2. ad 1. Esse autem in voluntate subiective dicit, q. 21. art. 1. ad 1. ac. 1. 2. q. 56. art. 6. et 2. 2. q. 55. art. 8. Habacuc Propheta agens de Deo Iudice, dicit cap. 1. 13. *Mundi sunt oculi tui, ne videas*, (id est, approbes, est metalepsis: quæ enim approbamus, ea libenter aspicimus, et in iis nobis complacemus: quæ animo odimus, ea oculis aversamur. Ponitur itaque consequens pro antecedenti) *malum, et respicere ad iniquitatem non poteris*; ita tibi oculos et cor vulnerat. Vide dicta Ps. 5. 6. *Non Deus volens iniquitatem tu es, neque habitabit* (Hebr. hospitabitur, sive peregrinabitur: hoc enim est יְגֻרְךָ *iagur*: unde *gur* peregrinus) *iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.* Iustitia enim est habitus, secundum quem aliquis constanti et perpetua voluntate ius suum unicuique tribuit, ut habetur 2. 2. q. 58. artic. 1. Duplex autem est species iustitiæ: Una, quæ consistit in mutua datione et acceptione, ut puta, quæ consistit in emptione et venditione, et aliis huiusmodi communicationibus, vel commutationibus, et hæc dicitur a Philosopho in 5. Ethic. cap. 4. Iustitia commutativa, vel directiva commutationum, sive communicationum: et hæc non competit Deo, quia, ut dicit Apostolus Rom. 2. Quis prior dedit illi, et retribuetur ei? Alia, quæ consistit in distribuen-

72. Primo, est iustus.

Digitized by Google

da, et dicitur distributiva iustitia, secundum quod aliquis gubernator vel dispensator dat unicuique secundum suam dignitatem. Sicut igitur ordo congruus familiæ, vel cuiuscumque multitudinis gubernatæ demonstrat huiusmodi iustitiam in gubernante: ita ordo universi, qui apparet tam in rebus naturalibus, quam in rebus voluntariis, demonstrat Dei iustitiam. Unde dicit S. Dionys. cap. 8. de divin. nomin. non procul a fine: Oportet videre in hoc veram Dei esse iustitiam, quod omnibus tribuit propria, secundum uniuscuiusque existentium dignitatem: et uniuscuiusque naturam, in proprio salvat ordine et virtute. Ita idem S. Doctor. 1. p. qu. 21. art. 1. in Creta erat Iovis simulacrum sine auribus, teste Plutarcho in Iside et Osiride. Deus est inexorabilis, reddit unicuique suam, verbis oratorum aut supplicum non flectitur, cum est tempus iudicii. Rationes tamen omnes diligenter attendit. Pausanias in Atticis pag. 3. ait: Athenis in curia quingentorum, qui summæ rei præerant, statuam fuisse, βυλαιυ διος, id est, consiliarii Iovis. Iudicat Deus, sed cum ratione et prudentia, scrutatur corda et renes prius, ut diximus supra.

Iovis statua sine auribus.

Iudices sunt iusti.

Hinc moraliter discant iudices iustitiam exacte observare, quia Dei iudicium est. Hanc rationem affert Moses Deut. 1. 16. *Audite illos, et quod iustum est, iudicate; sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum: nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est.* Deus autem est Pater omnium, et Iudex, de quo Salomon ait, Prov. 16. 11. *Pondus et statera iudicia Domini sunt*, (Septuag. momenta stateræ, iustitia apud Deum. Hebr. פלס *peles*, quod noster vertit *pondus*. Pagn. et Arias reddunt, *statera*. R. David vult significare rectitudinem stateræ: Cornelius ait esse æquilibrationem stateræ, ligulam, amussim, regulam in bilance: vel id, quod libripens manu tenet, dum libra rem ponderat. Rad. est פלס *palas*, librare, ponderare, dirigere, rectificare, regulare. R. Emmanuel ait in commentaria, *peles* esse virgam ferream, quæ est apta atque disposita ad ponderandum magna pondera: sed *moznaim* esse instrumentum ad ponderandum parva. Sæpe illæ dictiones confunduntur, et pro tota libra etiam ponuntur per synecdochen.) Salomon addit: *Et opera eius omnes lapides sacculi*. Chald. et Syr. opera eius omnia pondera veritatis, id est, vera, æqua et iusta: hoc ad rem nostram explicat Aben Ezra: Præcepit Deus, ait, ut equo pondere ac trutina iustum unicuique tribuatur. A Deo ad reges descendit idem Rex, et monet eos, ut sint tenaces iustitiæ, si regnum stabile sibi, suisque habere velint, v. 12. *Abominabiles regi*, (Hebr. abominatio regum, ut vertit Arias) *qui agunt impie: quoniam iustitia firmatur* (Chald. dirigetur) *solium*. Et v. 13. *Voluntas* (Hebr. רצון *ratson*, id est, benevolentia) *regum labia iusta*; (Arias, labia iustitiæ) *qui recta loquitur, diligetur*, a Deo et a Rege bono. Et Prov. 20. 26. *Dissipat impios Rex sapiens, et incurvat super eos fornicem*, id est, curvaturam rotæ, hoc est, rotæ canthum atque extimam superficiem. Habeat Hebræa אופן *ophan* id est, rotam, et Sept. τροχον sive sumas rotam pro genere supplicii, quæstionis, aut torturæ, quæ erat in usu apud veteres: nam torquebant reos rota, ut veritatem extorquerent: sive alludi velis ad currus et rotas, quibus segetes in Syria, Palæstina et Iudæa triturabant ad excutienda ex eis grana, quæ in Gallia et Germania excutiuntur flagella, q. d. Rex sapiens dissipat impios sua terrore in fugam datos: aut, si eos arripiat, severe punit.

74. Iustitia est primum elementum iudicis.

Iustitia est velut primum elementum Iudicis, quod in ea prædominari debet, seu potius iustitia est velut eius forma et anima ipsum distinguens ab omni alia, et efficiens eum asylum publicum, ad quod omnes veniant, et thesaurum ac fontem publicum, unde pauperes, viduæ, pupilli solatium et opem hauriant. Philo lib. de iudice: *Iudex debet esse*, ακακιας δικαιοσυνης, *plenus iustitia, si aliis ius administraturus est, a qua ceu fonte promanant fluenta dulcia legum, et potabilia sitientibus iustitiam.*

Dicebat S. Iacobus Christianis omnibus cap. 2. epistolæ suæ v. 1. *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi gloriæ*, id est, gloriosi: Est enim Rex ac Dominus gloriæ, tam in se, quam in electis maxime. Vetat autem S. Iacobus, ne fidem coniungamus cum acceptione personarum, id est, ne, cum in unum Christum credamus, pauperes contemnamus, et divitiarum splendore excæcari nos sinamus, ita ut solis divitibus amorem atque honorem exhibeamus. Longe magis id iudices debent curare, Lev. 19. 15. *Non consideres personam pauperis*, (ut vel miseratione nimia flectaris, vel eum contemnas) *nec honores vultum potentis. Iuste iudica proximo tuo*. Chrysippus apud Gellium, lib. 4. cap. 4. Iustitiam sic depingit: *Dicitur virgo esse*, ait, indicio eam esse incorruptam, improbis numquam concedere, non orationem modestam, non precationem, non adulationem, non denique quicquam aliud pati. Quas ob res merito tristis etiam et contracta fronte pingitur, vultu gravi, aspectu contenta et torvo, ut iniustis terrorem incutiat, iustis fiduciam præbeat: quando huiuscemodi facies iustis grata, iniustis molesta est. In Pontificis Hebræorum pectore erat *Rationale iudicii*, quod etiam vocatur *iudicium*, Ex. 28. 30. Et ornatum erat duodecim lapidibus, id est, virtutibus pretiosis: et habebat hæc duo inscripta nomina: *Urim et Thummim*, id est, doctrinam, et veritatem, seu Iustitiam, ut, sicut ait Philo lib. 1. de vita Mosis, δυο αρετας αγαλματοφορα, id est, duas virtutes depictas haberet. Vide dicta, Ps. 2. 10. art. 8. ubi satis fuse illud Rationale iudicii et gemmas eius adapto iudicum virtutibus, in illud: *Et nunc Reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram.*

75. 2. Deus Iudex fortis

Secundo, Deus est Iudex fortis: *Deus Iudex iustus* (et) *fortis*, Arias vertit, et Deus. Nam אל *el*, et fortem et Deum significat, adeo est Deo identificata fortitudo, Psal. 23. 8. dicitur: *Dominus fortis et potens*. Ps. 70. 7. *Adiutor fortis*. Isaiæ 1. 24. *Dominus Deus exercituum fortis Israel*. Fortis etiam est in iudicio, et omnes reos punit, ita ut nemo possit irrogata supplicia declinare. Iob. 9. 13. ait: *Deus cuius iræ nemo resistere potest*. S. August. legit, Ipsius inavertibilis ira. Symmachus, cuius inflexibilis ira. Deus non habet iram: sed dicitur irasci, cum punit: *Et sub quo curvantur, qui portant Orbem*: id est primo, dæmones, ut explicant Caietanus et Didymus: hi enim dicuntur rectores tenebrarum harum, hoc est, huius Mundi. Secundo, qui portant Orbem, id est, boni Angeli, qui res inferiores movent ac promovent, ut S. Thomas et S. Gregor. exponunt. Tertio, qui portant Orbem, id est, homines sancti, qui coram Deo in oratione curvantur, et portant Orbem suis precibus eum iuvando et conservando, ut dicunt Philippus et Beda. Quarto, et melius, sub quo curvantur, id est, incurvantur, deiiciuntur, prosternuntur, qui portant Orbem, hoc est, Reges et Principes ac Magistratus, quorum humeris est impositum onus populi, sicut Moses Princeps et Ductor populi Dei, dicebat Num. 18. 21. *Cur imposuisti pondus universi populi huius super me?* Hinc Rex a Græcis dictus est βασιλευς, id est, βασις λαου basis seu fulcrum populi, vel βασις ελεος, id est, *basis misericors*: est enim regum et principum per misericordiam miserias populi ferre; similes sunt lapidi, quem Iacob unxit oleo, et Deo consecravit. Genes. 28. 18. ideo et ipsi inunguntur, et sunt *Christi Domini*, 1. Reg. 27. 7. et 11. item 26. 9. 11. et 16. ac 23. Sub Deo curvantur etiam, qui erecta cervice caput in cælum Deumque ipsum attollebant, ut patet in Nabuchodonosore, cuius cor erat elevatum, et oculi in aspectu Babylonis, quique sibi ut Deo fecerat statuam auream, id est, inauratam (in Mundi honore est tantum extrinsecus splendor) altitudine cubitorum sexaginta, latitudine cubitorum sex, et curaverat se adorari a Satrapis, Magistratibus, Iudicibus, Ducibus, Tyrannis, id est, ærarii Præfectis, qui tributa exigebant, hoc est, a Quæstoribus, ut vertit Arias, et ab Optimatibus ac toto populo: tota enim illa celsitudo primum visa est ipsi Nabuchodonosori in somnis curvari sub specie excelsæ arboris, quæ deiiceretur, Dan. 4. 17. *Arborem quam vidisti sublimem atque robustam, cuius altitudo pertingit ad cælum, et aspectus illius in omnem terram, etc. Tu*

Digitized by Google

se Rex, qui magnificatus es, et invaluisti, et magnitudo tua crevit, et pervenit usque ad cælum, etc. Succidite arborem, etc. Eiicient te ab hominibus, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua, et fœnum ut bos comedes, te scilicet incurvans cum brutis, qui Deo æqualis caput cælo inferre voluisti. Secundo, id revera contigit, v. 30. cum superbia tumens dixisset: Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ et in gloria decoris mei? In loco Iob citato mox pro *Orbem* habetur רהב *rahab*, quod significat: 1. Fortitudinem, robur: unde Tigurina vertit, ei succumbunt conspiratores potentissimi. 2. *Rahab* significat excellentiam: ideo R. Abraham et R. Aben Ezra reddunt, viri dominii, id est, dominatores. 3. Significat superbiam, tumorem, elationem. Pagn. freti superbia. Arias, adiutores superbiæ. 4. Ægyptum significat, et hic est Mundus, qui est impositus humeris divitum, et est iliis *mesraim*, id est, compressio, angustia, coarctatio, eosque facit gemere sub pondere et curvari. Quomodo Reges portent Orbem? Dixi secundum literalem sensum. *Rahab* autem Orbem significat per metonymiam, id est, gloriam, excellentiam, superbiam Orbis, seu homines fortes, potentes, superbos.

76. Iudices habeant mentis robur. Moraliter nota, Iudices decet fortitudo, ne leges eorum velut araneæ telas, muscæ maiores perrumpant et dissipent, Eccli. 7. 6. *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere* (perfringere. Græce ἐξᾶραι, id est, tollere) *iniquitates*, omnes et quaslibet. Plato lib. 2. de legibus ait: Princeps ac Magistratus quilibet debet esse prudens et fortis. Prudens, ne ex imperiti vulgi iudicio pendeat: fortis, ut, quæ salutaria sunt, constanter exequatur. Ita ille. S. Bern. lib. 3. de consid. ad Eugenium, c. 6. dicit: Pontificem esse debere virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, Deum Pharaonis, Ps. 138. 16. *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum*. S. Hieron. quia fortes pauperes eorum. Caiet. capita eorum, id est, ut explicat, primates et ipsorum potentia. Hinc S. Isid. Pelus. lib. 2. epist. 290. ait: *Imperiorum robur ac firmitas Dei amicitia est. Ex quo sequitur, eum, qui robuste imperium gerit, Dei amicum esse. Mihi enim, ait Scriptura, nimis honorati sunt amici tui Deus: nimis confortatus est principatus eorum. Quocirca si Dei amicus esse studes, fac robuste præsis: hoc est, nec muneribus, nec amicitia, sed dignitate ac merito ius præbeas*. Eos, qui robuste præfuerunt, miraculis et aliis rebus illustravit Deus, ut S. Chrysost. Ambrosium, Basilium, Athanasium ac similes.

Suidas in voce μονητα refert, cum populus Romanus bellum adversus Phyrrum gereret, magna æris inopia pressus, Iunonem consuluisse, quid facto opus esset: Deam iussisse, ut armis iustitiæ pugnaret, hoc pacto numquam pecuniam ei defuturam; Romanos autem dicto audientes victores evasisse, et Pyrrhum ex Italia expulisse. Unde est institutum, ut Iuno Moneta diceretur, et in eius templo nummi cuderentur. Iustitiæ arma sunt potentia. Tiberius Imperator gladium dabat magistratui, quem constituebat dicens: *Cape ferrum hoc, et si imperium recte gessero, pro me: sin male, contra me utere*, ut ait Sveton. in Tiberio. Iustitia est ερμα πολεων, id est, fulcrum, stabilimentum, columen urbium, ut loquitur Plato.

Armis iustitiæ pugnans vincit.

Wilhelmus Rex Scotiæ dictus leo. Alexander Fers, id est, fortis. Wilhelmus Rex Scotiæ ob infractum iustitiæ rigorem leo dictus est, ut docet Hector Boethius lib. 12. hist. Scoticæ, ubi notabile factum memorat Alexandri Fers, id est, *fortis*, Regis item Scotiæ: qui, cum id nominis haberet ob virtutem in latrones, huic eiulans mulier exposuit a Comitis Merviæ filio maritum suum filiosque esse occisos, quod illum *in ius* ob debitum vocassent: incanduit ob facinus vir fortis, et iustitiæ amans equo desiliit: nec prius in eum se retulit, quam nobilem illum suspensum videret.

77. 3. Deus est Iudex patiens. Tertio, Deus est Iudex patiens et clemens. Deus Iudex iustus, fortis, *et patiens*, (Græce μακροθυμος, id est, longanimis, ut legit S. Augustin. Psalt. Roman. et Ambrosianum. Nota, pro *patiens* nihil esse in Hebræo: ideo tantum videri explicationem verborum sequentium: *Numquid irascitur per singulos dies?* In Psalt. Ambros. habetur, et non iram adducens per singulos dies. Et Titelmanus, non irascetur per singulos dies. Ac Bellarminus censet Septuag. interpretes non legisse אל *el*, id est, fortis, sed illam vocem *fortis* addidisse, sicut et vocem *patiens*: sed legisse *al*, hoc est, *non*: ideoque vertisse, non irascitur seu comminatur per singulos dies. Nota secundo, S. Hier. vertit, comminans tota die. Pagn. Deus indignans in omni die. Caiet. Irascens. Ratio varietatis est, quia legerant *el*, id est, fortis, ut nunc legimus, et Sept. legerant *al*, id est, *non*, ut dixi.

Sensus autem nostræ lectionis duplex esse potest: Primo, ita ut neget iram quotidianam in Deo, q. d. *Numquid irascitur per singulos dies?* Id est, non irascitur quotidie, hoc est, non semper punit. Non semper mittit Iupiter fulmina. Secundo, ita ut *numquid* sumatur pro nonne, et sic iram quotidianam in Deo esse affirmet. Numquid irascitur, id est, nonne irascitur, q. d. est quidem patiens, sed tamen sæpe punit. Uterque sensus bonus est: et Græca particula μη, id est, *non*, sæpe sumitur pro *nonne?* Sic alias versiones cum nostra posse concordare advertis.

Nota secundo, Græcum μακροθυμος, id est, *longanimis*, dicere excellentem patientiam. Nam ut ait S. Thom. 2. 2. qu. 136. artic. 5. Sicut magnanimitas dicitur, per quam habet aliquis animum tendendi in magna: ita etiam longanimitas dicitur, per quam aliquis habet animum tendendi in aliquid, quod in longinquum distat. Et ideo sicut magnanimitas magis respicit speciem tendentem in bonum, quam audaciam, vel timorem, sive tristitiam, quæ respiciunt malum: ita etiam et longanimitas. Unde longanimitas maiorem convenientiam videtur habere cum magnanimitate, quam cum patientia: potest tamen convenire cum patientia duplici ratione. Primo quidem, quia patientia, sicut et fortitudo, sustinet aliqua mala propter aliquod bonum. Quod, si ex propinquo expectetur, facilius est sustinere. Si autem in longinquum differatur illud bonum: mala autem oporteat in præsenti sustinere, difficilius est. Secundo, quia hoc ipsum, quod est differri bonum speratum, natum est causare tristitiam, secundum illud Prov. 13. Spes, quæ differtur, affligit animam. Unde et in sustinendo huiusmodi afflictionem potest esse patientia, sicut et in sustinendo quascumque alias tristitias. Sic ergo secundum quod sub eadem ratione mali contristantis potest comprehendi et dilatio boni sperati, quæ pertinet ad longanimitatem: et labor, quem homo sustinet in continuata executione boni operis, quod pertinet ad constantiam: tam longanimitas, quam etiam constantia sub patientia comprehenduntur. Unde et Tullius lib. 2. de invent. definiens patientiam, dicit, quod patientia est honestatis ac utilitatis causa voluntaria, ac diuturna perpessio rerum arduarum ac difficilium. Quod dicit arduarum, pertinet ad constantiam in bono. Quod dicit difficilium, pertinet ad gravitatem mali, quam proprie respicit patientia. Quod vero addit, diuturna, sive diutina, pertinet ad longanimitatem, secundum quod convenit cum patientia. Ita S. Thomas.

Nota tertio, hic per patientiam posse intelligi clementiam, quam Seneca lib. de clementia cap. 3. definit, lenitatem superioris in inferiorem in constituendis etiam pœnis. S. Clemens lib. 2. Constit. cap. 56. ait, solitos iudices veterum protestari se invitos trahi ad sententiam capitis ferendam, ac tollendo in cælum manus inclamare, se esse a sanguine innocentes. Nero initio imperii allatam chartam, ut subscriberet, et mortem, et causas contra duos milites, cum aliquoties reiecisset, ac distulisset, et tandem non ultra esset effugium, tristis accepit, dixitque: *Quam vellem nescire literas!* Clementiæ libris a Seneca scribendis hæc occasio fuit. Apprecati sunt in publicis sacris Lacones, ut possent iniuriam pati, quod intelligerent statum turbari exiliendo propere ad vindictam. Unus multa exempla David noster suppeditat. Ciconia in summo Ægypti Regis sceptro Clementiæ erat symbolum. Ita Lorinus, qui etiam advertit, iudicem debere esse patientem in cognoscendo: hoc de se ait Iob cap. 29. 16. *Causam,* 78. Patientia sumpta pro clementia.

Digitized by Google

quam nesciebam, diligentissime investigabam. Augustus Imper. ius dixit assidue, et in noctem nonnumquam: si parum corpore valeret, lectica pro tribunali collocata, vel etiam domi cubans, ut ait Svetonius in Augusto. Carolus Magnus diem saltem in hebdomada ad audiendas causas dabat. Carolus VIII. Franciæ Rex, dies duos. Basilius Macedo ipse iudicabat, ut Imperator cum esset, oppressos videret, iuvaretque: cumque semel nemo esset, qui subsidii quid postularet, ab aliquibus abiectæ sortis homines arceri arbitratus, satellites suos per urbem misit, qui postularent, utrum Imperatoris ope quis indigeret? Cum vero ne unus quidem repertus esset, fluentibus præ gaudio lacrymis Deo gratias egit, teste Zonara in Basilio. Idem prope S. Ioanni Eleemosynario sedis Alexandrinæ Patriarchæ accidit, ut in eius vita refertur.

Carolus Magnus audit causas.

Præceps iudicium cavendum est, depravati enim est animi, Prov. 28. 5. *Viri mali non cogitant iudicium: qui autem inquirunt Dominum, animadvertunt omnia.* Deuteron. 17. 8. Deus præcipit, ut, cum causa difficilis fuerit, Iudex recurrat ad sacerdotes, qui indicent iudicii veritatem. Etiam in causis civilibus id fiebat. Daniel arguit populum, quod nimis præcipitasset iudicium contra Susannam, quam cum lapidandam ut adulteram duceret, ait cap. 13. 48. *Sic fatui filii Israel, non iudicantes, neque quod cerum* (Græce σαφες, clarum, evidens) *est, cognoscentes; condemnastis filiam Israel? Revertimini ad iudicium*: quod cum fecissent, ex ipso duorum senum ore eam accusantium patuit veritas. Cum unus diceret inventam esse cum iuvene sub schino, id est, lentisco, quæ arbor est in Chio præcipue nascens, magnitudine roboris, sorbi folio, therebinthi odore, acinis, dum maturescunt, rufis: ubi maturuerint, nigris: mastichen exudans in modum gummi, perpetuo viret, et ter in anno fructus profert: alter vero senex diceret, inventam esse sub prino, quæ arbor est species ilicis. Itaque ipsi accusatores calumnia detecta lapidati sunt. Nicodemus furorem Pontificum et Pharisæorum, qui miserant ministros, ut Iesum caperent: et in eos, quod ipsius eloquentia moti mandata non fecissent, irascebantur furorem temperat his verbis, Ioan. 7. 51. *Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit, quid faciat?* S. Ambrosius præscripsit Theodosio Imper. seniori, quem post Thessalonicensium cædem in Ecclesiam pœnitentem recipiebat, ut in causa capitis cognoscenda spatium triginta dierum daretur, ut ait Paulin. in vita S. Ambrosii, hoc antea Valentinianus decreverat. Ptolomæum Ægypti Regem sapienter reprehendit uxor eius Berenice: cum enim is ad tesseras sederet, aleaque luderet, assistens quidam condemnatorum nomina recitabat, et crimina in eos collata referebat, ut ille, quinam mortis supplicium meruissent, decerneret: Berenice uxor eius accepto libello e pueri manibus, non permisit, ut ad finem usque legerentur, cum diceret: non sic obiter advertendum esse animum, cum de hominis salute quæritur, sed altius cogitandum, et ludiera relinquenda. Ου γαρ ομοιον ειναι πτωσιν κυβων και σωματων, *non enim esse similem casum tesserarum et corporum.* His auditis delectatum Ptolomæum ferunt, neque postea unquam inter ludendum de capitalibus causis audivisse. Ita Ælian. l. 14. hist. variæ cap. 43.

Lex sapiens a Theodosio sancita.

Berenices factum laudabile.

Vers 13. 1. Pars.

Severitatem Iudicis Dei declarat Propheta tribus symbolis: nempe gladii, arcus et sagittarum, v. 13. NISI CONVERSI FUERITIS, GLADIUM SUUM VIBRABIT, (Heb. ילטוש *iltos*, id est, acuet, ut vertit S. Hier. 2. Per metonymiam sumitur pro vibrare et eiaculari: quia acuminatum gladium sibi parat miles, ut illum vibret, et illo hostem feriat) ARCUM SUUM TETENDIT, ET PARAVIT ILLUM.

79.

Gladius Dei est. 1. Christus.

Quæres: Quid per gladium et arcum hic intelligatur? Primo, S. August. per gladium interpretatur Christum, qui primo in adventu velut in vagina reconditus latuit in carne mortali; in secundo autem manifestus apparuit ad feriendos sceleratos. Verba eius sunt: *Potest ipse Homo dominicus gladius Dei intelligi bis acutus, id est, framea, quam non vibravit primo adventu, sed tanquam in vagina humilitatis abscondit. Vibrabit autem, cum in secundo adventu veniens iudicare vivos et mortuos, in manifesto splendore claritatis suæ, iustis suo lumine, et terrore impiis coruscabit.* Notat deinde in aliis exemplaribus, pro eo, quod est, gladium suum vibrabit, esse, *frameam suam splendificabit*: quo verbo convenientissime significari arbitratur ultimum Dominicæ claritatis adventum. Christus est gladius ille Gedeonis, qui castra Madian subvertit, Iudic. 7. v. 13. et 14. Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo: et in hunc modum referebat, quod viderat. Vidi somnium, et videbatur mihi quasi subcinerius panis ex hordeo volvi, et in castra Madian descendere: cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud, atque subvertit, et terræ funditus coæquavit. Respondit is, cui loquebatur: *Non est aliud nisi gladius Gedeonis filii Ioas viri Israelitæ,* (Gedeon idem est atque conterens aut confringens. Rad. גדע *gada*, fregit. 2. Abscissio iniquitatis, a Chald. גדד *gadad*, excidit, succidit, et עוה *aeva*, Hebr. iniquitas. Ioas vero significat ignitum, urentem, ab אש *es*, id est, ignis. Christus est Gedeon conterens et abscindens peccata, Filius Patris æterni, qui ignis consumens est. Hebr. 12. 23. Unde additur) *tradidit enim Dominus in manus eius Madian, et omnia castra eius.* Christus in Eucharistia panis est, fiet gladius in iudicio. Hebræi gladium vocant מאכלת *maachelet*, q. d. comedens: quia veluti comedit et consumit, quos occidit: et bellum appellatur מלחמה *milchama*, q. d. comestionem sive devorationem hominum, quod, sicut ait R. Kimhi, in bello gladius circumquaque incidat ac devoret velut cibum. Nam לחם *lechem*, significat panem. Scythæ acinacem genus gladii pro Deo colebant, ut tradit Ammian. Marcellin. lib. 31. Arnob. lib. 6. Clemens Alexandrinus in adhort. ad Gentes. Ochum Persarum Regem ob crudelitatem Ægyptii vocabant gladium, nos vero Christum ob severitatem in die iudicii. Sed hæc sunt mystica.

Secundo itaque sumitur gladius symbolice pro supplicio impiis a Christo Iudice irrogando. Sic dicitur Deuter. 31. 40. *Levabo ad cælum manum meam,* (id est, iurabo) *et dicam: Vivo ego in æternum. Si acuero, ut fulgur gladium meum,* (ut fulgeat, terreat, omnia pervadat) *et arripuerit iudicium manus mea,* (id est, cœperit exequi sententiam datam in sceleratos) *reddam ultionem hostibus meis, et his, qui oderunt me, retribuam.* Nunc gladium illum, quem se arrepturum minatur, habet in ore, id est, minas illorum suppliciorum intentat, Apoc. 1. 16. *De ore eius gladius utraque parte acutus exibat.* Et cap. 2. 16. ait se pugnaturum cum Nicolaitis hæreticis in gladio oris sui. Et cap. 19. 15. habetur: *De ore eius procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes, et ipse reget eos in virga ferrea,* id est, in, seu, cum gladio suo, statim rebelles sternendo. Ioannes Bohemus de ritu Gentium refert, in Asia Principem, cum primum Rex inauguratur, dicere solitum: *Oris mei sermo de cætero gladius meus erit.* Scythis quoque gladius erat hieroglyphicum mortis, et iuramentum omnium maximum censebant esse per ventum et acinacem: per hunc, interitum ac salutem: in illo, animam, hoc est, vitam, intelligentes. Cum iratus Caligula Romam peteret, ac legati amplissimi Ordinis, ut maturaret, orarent, quam maxima voce ait: *Veniam, veniam, et hic mecum, capulum gladii verberans, quo cinctus erat.* Intra quartum mensem est mortuus, cum decrevisset interimere utriusque Ordinis electissimum quemque. Quod, ne cui dubium videatur, in secretis eius reperti sunt duo libelli diverso titulo: *Alteri gladius, alteri pugio index erat.* Ambo notas et nomina continebant morti destinatorum. Ita Svetonius in Caligula cap. 49. De Galba autem ait, cum Neronem occisum cunctosque in verba sua iurasse cognovisset, deposita legati appellatione, Cæsarem se nominasse, iterque ingressum esse paludatum, *et dependente e cervicibus pugione ante pectus*: nec prius usum togæ recuperavisse, quam oppressis, qui res novas moliebantur. Ita ipse in Galba, cap. 11. Sed quid hæc sunt, si cum gladio Dei conferantur, quem tenens Angelus una nocte occidit omnes Ægypti primogenitos, alia nocte in castris Sennacherib centum octoginta quinque hominum

80. II.

Punitio impiorum.

Ritus in creatione Regum Asiæ.

Gladius a Scythis Deus existimatus.

Caligulæ crudelitas.

Galbæ severitas.

Digitized by Google

millia? De ipso Dei populo alius Angelus occidit tribus diebus septuaginta millia virorum ob numeratum populum iussu Davidis Regis sanctissimi, 1. Paralip. 21. 16. *Levans David oculos suos, vidit Angelum Domini stantem inter cælum et terram, et evaginatum gladium in manu eius, et versum contra Ierusalem: et ceciderunt tam ipse, quam maiores natu vestiti ciliciis, proni in terram.* Ita in terram cade de Dei gladio cogitans. Vidit B. Iosephus Ordinis Præmonstratensis Christum tenentem malleum (etiam hunc חרב *chereb* significat) ut monasterium quoddam ob scelera dirueret, sed precibus veniam impetravit. Visus est Romæ Angelus bonus, singulis noctibus vicos inambulans, dæmonique imperans, ut venabulo, quod gestabat, domorum variarum ostia perenteret: quoties autem ictum iterasset, tot in ea domo sequenti die moriebantur, ut narrat Paulus Diaconus lib. 6. hist. Longob. cap. 5. et Baron. anno 680. num. 51.

[Malleo Christus impios conterit.]

81. [Gladius a clade dictus.] Nota prima, *gladius* e clade dicitur quasi cladius, quod cladem hostibus inferat, ut docet Varro. Hebraica autem vox חרב *chereb*, qua Propheta utitur, a desolando dicitur. Rad. *charab*, desolavit, destruxit. Variis aliis nominibus Hebræi gladium nominant, quæ omnia consumptionem significant: 1. *Maacheleth* vocatur, q. d. devoratio, comestio. Rad. *acal*, comedit, devoravit, consumpsit. Hinc datur ns gladio, quo omnia conficiat, Deuter. 13. 15. et 20. 13. Iosue 6. 21. et 10. 28. et alibi passim. 2. Gladius vocatur רצח *retsach*, q. d. homicidium, occisio. 3. Vocatur פתח *petach*, q. d. apertio, quod vulnere corpus aperiat. Rad. פתח *patach* operuit. 4. Vocatur משלחת *mislachat*, q. d. emissio, quod in hostem emittatur et contorquentur.

Nota secundo, pro *vibrabit*, in Hebræo est *iltos*, id est prima, acuet: secunda, poliet, expoliet; tertia, quia ferramenta polita splendorem emittunt, Soli præsertim obiecta, ideo *iltos* significat etiam irradiabit, splendescet, fulgebit, scintillabit, vibrabit, sumptum neutraliter, id est, micabit, ut Tullius 4. Academ. sumit, ubi agens de mari ait: Quodque nunc, quia a Sole collucet, albescit et vibrat, dissimileque est proxima ei continenti; quarto, *iltos* significat agitationem gladii, ex qua splendor in hostis oculos incurrens, eum exterret, q. d. gladium Deus movebit, quatiet manu, rotabit, circumaget, ut primo rodiis minacibus territi, sapiant hostes eius, et omnes mortales: deinde pereant nisi mores mutaverint. Et hanc agitationem gladii proprie significat τὸ *vibrabit*, ordinarie enim sumitur active. Sic Tull. lib. 2. de oratore: Atque eiusmodi, ait, illa prolusio debet esse non ut Samnitum, qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando non utuntur.

82. [Cur gladius et arcus simul iunguntur.] Nota tertio: Arcum gladio iungit David: *Gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit*: quia tunc temporis in Syria, Assyria, Chaldæa, Iudæa, aliisque pene omnibus regionibus hæc erat sola aut præcipua armatura. Hinc idem Rex ait Ps. 43. 4. *Non enim in arcu meo sperabo*, (S. Hieron. confidam) *et gladius meus non salvabit me:* q. d. nulla me arma humana servare possunt, ideo in nullis spem meam ponam, sed in Dei auxilio. Aliqui etiam tum utebantur funda, ut David ipse in Goliath, quem prostravit lapide in fronte eius infixo, 1. Reg. 17. 49. Aliqui etiam habebant hastas, ut Goliath, qui ad Davidem veniebat cum gladio, et hasta, et clypeo: hastile hastæ eius erat quasi liciatorium (Chald. et Vatabl. iugum, id est, lignum, cui licia et fila implicantur) texentium: ipsum autem ferrum hastæ eius, sexcentos siclos habebat ferri. Ordinaria tamen arma erant gladius et arcus, quæ etiam arma fuerunt antiquissima. Iacob enim ait Gen. 48. 22. Iosepho filio suo, morti proximus: *Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi, in gladio et arcu meo*: id est, non tantum in oratione et precibus, ut putarunt Chald. et Aben Ezra. 2. Non tantum in pecunia multo labore parta, ut censuit Hieronymus, sed etiam. 3. In gladio et arcu meo, id est, armis meis, cum post Sichimitas a filiis meis Levi et Simeone cæsos secessissem ex agro Sichimensi, quem emeram ab Hemor, et Amorrhæi illum occupassent, postea rediens, inde eos eieci. Sicut gladius et arcus fuerunt arma antiquissima, ita fuerunt universalissima: omnes enim nationes illis aut utuntur, aut usæ sunt, donec alia arma haberent commodiora.

Nata quarto: Primo per gladium acerbitas pœnæ, per arcum, eius celeritas denotatur, ut ait S. Chrys. Secundo, per gladium præsentes pœnæ: per arcum, futuræ designantur, ut vult S. Greg. Beda et Philippus: arcus enim ex loco remoto ferit. Tropologice, Deus gladio vicinos petit, qui punitionis causam vident: arcu, remotos, id est, eos, qui eam notitiam non habent, ut explicat S. Thom. Ægyptii tumultum bellique principium, per hominem armatum, qui arcu telum intenderet, atque ad feriendum paratus videretur, sapienter figurabant: et qua nocte Attila Orbis terror et flagellum Dei sanguinis eruptione suffocatus est, Angelus apparuit Imp. Martiano apud Constantinopolim agenti, eique fractum arcum Attilæ ostendit: vel, ut aliis placet, relaxatum, q. d. nihil ipsi esse ab eo hoste metuendum, eius vim concidisse.

Arcum suum Deus non tenet otiosum: sed tendit illum, et sagittis implet, quibus impios feriat et occidat, v. eod. [Vers 13. 2. Pars.] 13. ARCUM SUUM TETENDIT, ET PARAVIT (Hebr. יכוננ iecconea, parabit, præparabit: Prophetice, per præteritum, vertitur ob rei certitudinem. Syr. instruxit. Felix, direxit. Arabs, firmavit: id enim significat etiam כון cun, stabilire, fundare) ILLUM: v. 14. ET IN EO PARAVIT VASA MORTIS, (id est, mortifera, mortem certam afferentia) SAGITTAS SUAS ARDENTIBUS EFFECIT. [Vers 14.]

83. [Arcus intentus est symbolum potentiæ Dei.] Nota primo, per arcum intentum, et sagitta armatum symbolice intelligitur potentia Dei iam ad puniendum parata, ac mox punitura, nisi interveniat pœnitentia. Sic Isaias ait cap. 5. 28. *Sagittæ eius acutæ, omnes arcus eius extenti:* ut per Chaldæos puniat Ierusalem, sicut explicat Sanctius: vel, ut per Titum et Romanos, sicut Cornelius. Eversionem per Nabuchodonosor et Chaldæos deflens Ieremias Thren. 2. 4. ait: *Tetendit arcum suum*, (vim suam ultricem, ait Origenes) *quasi inimicus*, (non inimicus, sed quasi inimicus, quia ex amore punit) *firmavit dexteram suam*, (ad emittendam fortiter sagittam) *quasi hostis: et occidit omne, quod pulchrum erat visu in tabernaculo filiæ Sion*, id est, omnes pulchros iuvenes, virgines, et sacerdotes, ut Chald. et Olympiodorus explicant: *Effudit quasi ignem* (ut fulgor) *indignationem suam.*

Nota secunda, vocem Hebr. כלי, *cheli*, id est, vas, sumi pro quolibet instrumento, seu re qualibet quæ usui nobis est ad agendum. Itaque *vasa mortis* vertit Arabs, *instrumenta mortis*. Chald. *arma mortis*. Sic Ezech. 19. 1. dicitur: *Appropinquaverunt visitationes* (id est, visitatores, ultores, vindices: nempe Chaldæi) *urbis*, (Sion) *et unusquisque vas interfectionis*, (id est, instrumentum ad interficiendum: nempe gladium, arcum, aut hastam, aut securim. Arabs vertit, *instrumentum perditionis*.) Et v. 2. additur: *Sex viri* (id est, sex dæmones, ait S. Hieron. 2. Et melius, sex Archiduces Nabuchodonosor: nempe Neregel, Sereser, Semegarnabu, Sarsachim, Rabsares, Rebmag. 3. Magis apposite, sex Angeli boni, qui stricto gladio eos duces præibant, et dirigebant) *veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad Aquilonem*, prope quam templi portam Iudæi peccaverant idololatria, cap. 8. 3. *Et uniuscuiusque vas interitus* (Pagn. instrumentum ad perdendum. Chald. securim reddit: malim dicere eos habuisse gladium) *in manu eius*. Sic a Iacob vocantur Simeon et Levi, Genes. 49. 5. *Vasa iniquitatis bellantia*, hoc est, Instrumenta iniquitatis, seu instrumenta iniqua, et iniquum atque iniustum bellum inferentia Sichimitis ob Dinam raptam, cum eam iniuriam condonassent fœdere inito. Sic S. Paulus a Christo apparente Ananiæ, vocatur *vas electionis*, id est, singulariter electum. Primo, ob sapientiam et gratiam, qua plenum fuit, ut ait S. Ambros. serm. 11. et Origen. 3. periarchon. Secunda, et verius, vas electionis, id est, instrumentum electum specialiter ad promulgationem Evangelii inter Gentes: unde mox additur: ut portet nomen meum coram Gentibus et Regibus: Agrippa scilicet Iudææ Rege, Nerone Imp. et aliis.

Nota tertio, pro *ardentibus* in Hebr. est לדלקים *ledolekim*. id est, primo, in ardentes: secundo, in persequen-

Digitized by Google

tes. Nom *dalak* significat: 1. Ardere, succendere, inflammare. 2. Sequi, persequi, *le dolechim* est benoni in dotivo casu: itaquo recte Noster vertit, *ardentibus*. Sept. καυμένοις. 2. Pogn. et Caiet. *persequentibus*. S. Hilar. in Ps. 2. et 29. et 126. *arsuris*.

84. Ardentes intelliguntur: I. Ipsæ sagittæ.

Quæres: Quid per *ordentes* hic intelligatur? Primo, aliqui intelligunt ipsas sagittas, quas Deus igne iræ suæ accenderit, ut focilius impios velut stuppam et stipulam consumant. Unde S. Aug. notat plures codices habuisse, *sagittas suas ordentes aperatus est*. S. Hier. etiom sic accipere videtur, cum vertit: *Sagittas suas ad comburendum aperatus est*. Sagittis in cuspide ardentibus aliquando pugnabatur. Sed Dei sagittæ, id est fulmino, totæ sunt ignis, et quidem inextinguibilis.

II. Hostes Saulis.

Secundo, *ordentes* magis apposite intelliguntur hostes Saulis, nempe Philisthæi, qui eum transfoderunt in monte Gelboe, q. d. *Sagittas suas ardentibus effecit*, id est, Deus paravit sagittas suos, et tradidit Philisthæis, odio et furore in Soulem ardentibus et succensis, ut eum certo ictu transfigant, sicut occidit 1. Regum ult. 3. *Totum pondus prælii versum est in Saul*, (occisis eius filiis, nempe Ionotha, Abinadob et Melchisuo) *et consecuti sunt eum viri sagittarii, et vulneratus est vehementer a sogittoriis*.

III. Et melius, hostes Davidis.

Tertio, *ardentes* magis apposite intelliguntur ipsi hostes Davidis: nempe Saul, Doeg Idumæus, et alii, qui in eum iro et odio inflammoti præcipites ferebantur ad necem illi inferendam: Sensus itoque est: *Sagittas suas ardentibus effecit*, id est, effecit, fabricovit, operatus est, ac direxit sagittos suos in, id est, contro ardentes, ut eos percutiat et prosternat. Felix vertit: *Sagittas suas in persecutores fabricabitur*. Chald. *Sagittis suis in persecutores iustorum operabitur*, non sunt inefficocia Dei tela, non aberrant o scopo, in quem feruntur, hunc feriunt. Arias vertit, in ardentes. Arabs et Flaminius, in persequentes.

85. Tropolog. Ardent cupiditate peccatores.

Tropologice, *ardentes* sunt, qui inflammantur cupiditate, avoritia, voluptote et cæteris. Hi o Deo comburuntur, ut materia, quæ facile ignem concipit, cum sint gehennæ filii, et tela ignea inimici prius in se admiserunt. Ita S. Cyrillus, S. Basilius, Hier. Chrysost. Thomas, Eccli. 21. 10. *Stuppa collecta synagoga peccantium, et consummatio* (id est: 1. Consumptio. 2. Finis. Septuag. συντέλεια,) *eorum, flamma ignis*, id est, 1. Ignis iræ Dei. 2. Vindictæ. 3. Conflagrationis mundi. 4. Iudicii. 5. Gehennæ: unde Complutensia Biblia addunt, *in perditionem*: et Tigurino: *Stuppa collecta cœtus est nefariorum, flammaque ignis exitialis eorum exitus*. Pharetra sceleratorum est eorum cor: arcus, os et labia: sagittæ, consilio et cogitationes, ac verba et opero.

Alleg. *ardentes* sunt primo Iudæi, qui in Christum furebant, et ipsum crucifixerunt. Recte etiam eos noncupabis sagittas ardentes, et comparabis sagittis transfigentibus cor Regis Parysadæ, de quo Diodor. Siculus lib. 20. Sotyrus, ait, Eumelus et Prytanis, Parysadæ Bosphori Cimmerii Regis filii de regno contendebant. Ariopharnis Thracum Regis consilio usi, patris cadaver ex sepulchro eruunt, arbori alligant, orcu contendunt, ut qui parentis cor sagitta transfixisset, verus regni hæres iudicaretur. D Maior, mediusque natu directis arcubus, ille quidem guttur, hic vero pectus medium illæso adhuc corde transfigit. Natu minimus Eumelus tantam barbariem execratus, ait: Malle se regno fratribus cedere, quam in patris cadaver impie sævire. Hoc intellecto Rex ille barbarus dignum iudicovit, qui solus patri in regno succederet, cum ex virtute et paterno benevolentia cæteris duobus se superiorem esse hoc facto aperte ostendisset. Quod iudicium, cum fratres non odmitterent, Eumelum eo usque iuvit, donec Sotyro et Prytani occisis, solus regnaret. Iudæi Christum Parentem suum confixerunt. Unde conqueritur, Malach. 3. 9. *Me vos configitis gens toto*. Et certius de ea transfixione loquitur, Zach. 12. 10. *Aspicient od me*, (in cruce. 2. In die iudicii, ubi ostendam plagas manuum, pedum, lateris) *quem confixerunt*. Christus est ille egenus et pauper, qui configitur o tauris, unicornibus, vitulis, leonibus, canibus, Psal. 9. 21. Cuiusque iniurias ulciscitur

Pietas Eumeli illum Regem facit.

A Deus sagittis suis ardentibus, Prov. 22. v. 22. *Non facias violentiam pauperi*, (Hebr. דל *dal*, id est, tenui, ut Arias vertit. 2. Exhausto et evacuato. 3. Arefacto, exsiccato: usuræ et violentiæ sunt veluti febres siccantes, et omne humidum radicole absumentes, et hominem extenuantes et emaciantes adipe omni consumpto et carne) *neque conteras egenum in porta. Quia iudicabit Dominus causam eius, et configet* (Chald. ulciscetur. Votabl. spoliabit. Symm. torquebit) *eos, qui confixerunt animam eius*, Dei scilicet, id est, pauperem, quem amat ut animom suam, in quem se veluti transfudit, ut, qui dat pauperi, det Deo: qui illi negat, Deo neget, Matt. 25. 2. animam eius, id est, Christum. 3. Animam eius, id est, ipsum Deum, Zach. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei*. Hebr. Chald. Sept. S. Hieron. in commentario habent, *oculi eius*: vel, *oculi sui*: quia Deus sagittas reflectit in auctores, et corniculum configit oculos. 4. Et proprie, onimom eius, id est, pauperis, nempe Christi, cuius iniurias ulciscitur Deus.

86. Allegorice. Ardent zelo. Apostoli.

B Secundo: Allegorice etiam *ardentes* sagittæ Dei sunt Apostoli et Concionatores, qui corda ardentia populorum transfigunt. S. August. in Psal. nostr. *Arcum istum, ait, Scripturas sanctas libenter acceperim: ubi fortitudine novi Testamenti quasi nervo quodam, duritia veteris flexa et domita est. Hinc tanquam sagittæ emittuntur Apostoli, vel divino præconia iaculantur. Quas sagittas ordentibus operatus est, id est, qui percussi divino amore flagrarent. Quo enim alia sagitta percussa est, quæ dicit Cant. 2. Inducite me in domum vini, constituite me inter unguenta, constipate me inter mella, quoniam vulnerata charitate ego sum? Quibus aliis sagittis accenditur, qui redire ad Deum cupiens, et ab ista peregrinatione remeare adversus dolosas linguas petit auxilium? Et ei dicitur, Psal. 115. Quid detur tibi, aut quid odiiciatur tibi adversus* linguam *dolosam? Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis: id est, quibus percussus atque inflammatus tanto amore ardeas regni cælorum, ut omnium resistentium, et a proposito revocare volentium*, C *linguas contemnas, et persecutiones eorum derideas, dicens, Rom. 8. Quis me separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum*, an *gladius? Certus sum enim, inquit, quia neque mors, neque vita, neque Angelus, neque principatus, neque præsentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro*. Sic ardentibus sagittas suas operatus est. Nam in Græcis exemplaribus ita invenitur: sagittas suas ardentibus operotus est. Latina autem, *ordentes*, pleraque habent. Sed sive ipsæ sagittæ ardeant, sive ardere faciant, quod utique non possunt, nisi et ipsæ ardeant, integer sensus est. Ita Aug. Qui deinde notat ipsos Apostolos non tantum esse sagittas ordentes ad exercitationem fidelium, sed etiom *vasa mortis* od perniciem infidelium, sicut Paulus dicebat, 1 Cor. 2. Aliis sumus odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem.

Quæres secundo: Quandonom Christus sit illas sagit- D tas evibraturus contra impios, ut illos perimat, aut puniat? Respondeo, id unum, quod habet Propheta noster: *Nisi conversi fueritis, gladium*, etc. tempus autem est in incerto. Sic Christus occasione sumpta ob Galilæos, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificiis eorum; id est, quos tempore sacrificii sui occiderat in monte Garizim, ubi Samoritani templum erexerant, ut populus non veniret Ierosolymam: eos outem Galilæos, id est, sequaces Iudæ Galilæi, Pilatus Iudææ præses peremit, quod rebellarent in Cæsarem, et negarent ei esse tributa persolvenda: occasione inquom inde sumpta ait Christus Lucæ 13. v. 2. *Putatis, quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint? Non, dico vobis; sed nisi pœnitentiam habueritis*, (Græce, μετανοῆτε, id est, pœnitentiam egeritis) *omnes similiter peribitis*, id est, simili morte, clade et vindicta Dei. Nam capta Ierosolyma multi occisi sunt in ipso templo a Romanis, in loco, ubi sacrificio fiebant: et antequam caperetur, o zelotis ibi multæ cædes patratæ

Digitized by Google

sunt. ita S. Cyrillus in Catena, S. Thomos et alii. Sie etiam eum retulisset Christus prope foatem seu piscinam Siloe, quæ erat inxta Ierusalem, turri cadente octodecim homiaes esse occisos, ait ibidem v. 5. *Si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.*

Itaque omnibus cum Propheta nostro est inclamandum Ps. 94. v. 8. *Hodie si vocem eius* (Hebr. *in voce eius.* Vnx enim Dei revelat mysteria, et pœnas se præmia ob oculos ponit) *audieritis, nolite obdurare* (Hieroaymus, *indurare*: a vestra voluntate hoc peadet) *eorda vestra. Sicut in irritatione* (Psalter. Rom. et Cassiodorus, in exacerbatione: Psalterium vetus, et S. August. in illa amaricatioae. Peccator est Deo uva aecrba) *secundum diem tentationis in deserto*, id est, sicut in die, id est, in tempore, quo me sæpius patres vestri tentaverunt in deserto per annos quadraginta, et sæpius puniti sunt. Dies enim per synecdochen pro tempore ponitur. Christianus Thanatophrastus in arte artium part. 1. cap. 1. de præparotione ad mortem, refert de quodam dynasta, qui, eum pridie Peatecostes ad immane quoddam facinus perpetraadum pergeret, tribus famulis comitantibus, diviuæ sono vocis attonitus substitit, atque iu proximi famuli brachia repente decidit. Divina autem vox erat eiusmodi: *Quo pergis? Quid agis? Quod od scelus effrænata te iactat oudacia? Moriturum te esse, quam primum non sentis? Exigendam a te vitæ rotionem confestim non vides? Muta mentem, contractas animi sordes elue, ac de placando Deo, quam de lacessendo diligentius cogita.* Tuuc enim vero vociferari ille: *Confessionem, Confessionem.* Quid multa? domum redux, de peccatis multa lacrymarum vi fusa confitetur, multasque in egenos eleemosynas partitur: denique ad Deum serio convertitur, et felicissime moritur, uaiversa Regis earia tanti viri exitum non admirante taatum, sed etiam propemodum invidente.

87. Non fuit par felicitas Zambri Principis in tribu Simeon, qui peccans cum Cozbi, filia Sur Principis nobilissimi Modianitarum, occisus est a Phiaee filio Eleozari filii Aoron, Num. 25. v. 8. Non par Conradi Svevorum Ducis, Durlaci a eive, cuius uxore abutebatur, transfixi. Non Rodoaldi Longobardorum Regis, qui pari in flagitio noa disparem pœnam sortitus est. A Deo ipso occisi sunt Her et Onan filii Iuda, quod matrimonio obuterentur, et ia eius actu se retraherent, et semen perderent, Genes. 38. Saræ filiæ Raguelis septem maritos occidit dæmonium nomine Asmodæus, mox ut ingressi sunt od eam, Tobiæ 3. v. 8. ob effrænem scilicet eorum libidinem. Non luxuriam tantum, sed olia etiom vitia subita morte punit Deus. Anacreon Poeta, dum largius vino sese ingurgitaret, acino uvæ passæ strangulatus est. Andebuntus Rex Anglorum, nimio mero in cœna sumpto interiit. Domitius Afer cibi superfluitate redundans iu cœna periit. Childericus Saxo, nimio cibo fartus, iu lecto repertus est mortuus.

1. Zambri punitus in ipso flagitio. 2. Conradi. 3. Rodoaldi. 4. Onan et Her. 5. Maritorum Sara. 6. Anacreontis. 7. Andebunti. 8. Childerici.

Maiolus mortis memor.

Mortis itaque semper imminentis memor te od virtutem amplectendam excita. Maiolus Episcopus Vulturariensis, ut ipse testatur tom. 1. colloq. 23. vix ephebis egressus, in tantam se futuræ mortis cogitotioaem erexerat, ut depictos ad omnia conclavis sui latera, mortis imagines appenderit, ut hoc aspectu magis od cælestia animaretur. Hanc primæ imogini epigraphen adiunxerat: *Vivens semper morere, ut mortuus semper vivas.* Ut vero mortis contemptum disceret, alteri imagini hunc versiculum addiderat: *Ne moriare, opus est, mortem prævertere morte.* Ter-

88. tia effigies, ut omnium voluptatum, dignitatum, divitiarumque contemptum obtineret, hanc habebat gnomam: *Semina nequitiæ languidiora facit.* Si te scelerum conscientia non mordet, ne tamen sis securus, sed mortem semper expecta. Canutus tertius Anglorum Rex moderato in convivio inter potandum repente cecidit: idem accidit Casimiro secundo Poloniæ Principi. Alexander secundus Scotiæ Rex equo excussus cervice fracta repente obiit, ut ait Hector Boethius lib. 13. histor. Scot. Ioannes Castellæ Rex equum in vervacto, seu agro semel proscisso in vere, od cursum incitans eodem modo interiit, ut tradit Mariana lib. 18. histor. Hispan. cap. 13. Garcias Ramirus Navarræ Rex petens Pompeiopolim ab equo ob rubam attonito, et in caput se reflectente suffocatus est, teste Fauvno lib. 4. histor. Navarræ, qui etiam lib. 5. refert, Ferdinandum fratrem Sancii Fortis equo excussum, ob porcum se intra equi pedes immittentem, esse repente extinctum, eademque rotione Philippum filium Ludovici Crassi Regis Francorum in ipsa urbe regia esse mortuum.

Morte repentina sublatus.

1. Canutus in Anglia. 2. Casimirus in Polonia. 3. Alexander in Scotia. 4. Ioannes in Castella. 5. Ramirus in Navarra. 6. Philippus in Francia.

Omnibus dic cum Christo Matt. 24. v. 42. *Vigilate ergo, quia nescitis, qua hora Dominus vester venturus sit.* S. Morcella, ut ait S. Hier. epist. 16. ad Principiam: Laudabat illud Platonicum, qui *philosophiam meditationem mortis* esse dixit. Et præceptum Satyrici: *Vive memor lethi, fugit hora.* Sic ergo vixit, ut semper se crederet esse morituram: sic induta est vestibus, ut meminisset sepulcri, offerens se hostiam rationabilem vivam, placentem Deo. Ita ipse. Et S. Barloom dicebat discipulo suo S. Iosaphat filio Abenner Regis Indorum, qui spreto regno religiosam vitam erat omplexatus: *Hodie te vitom religiosam inchoasse cogita, hodie finiturum*: furi se comparat Christus ex improviso venienti, et ait Matth. 24. 44. *Et vos estote parati, quia, qua nescitis hora, Filius hominis veniet, ad iudicium scilicet*: *Apoc.* 16. 15. ait: *Ecce venio sicut fur*: cavendum, ne incauti intercipiamur, velut a fure, ut monet Paulus 1. Thessalonic. 5. 4. Time oculos Iudicis, qui similis est capreæ acute videnti, quique scrutatur corda et renes, eius iudicium iudicio præveni, et pœnitentia. Vide S. Bern. serm. 55. in Cant.

Iosaphato inculcatur mortis meditatio.

ARTICULUS III.

Magnus est peccatoris dolor in conceptione, parturitione, et partu peccati.

Cum dixerit Propheta gladium, arcum et sagittas Dei parari contra Saulem, nunc dicit Deum ita rem sua providentia dispositurum esse, ut suis ipse artibus capiatur, et dolorem sentiat, quem alteri paraverat. Hoc tribus versibus sequentibus explicat, ac primo eius malitiam aperit, v. 15. ECCE PARTURIIT INIUSTITIAM, CONCEPIT DOLOREM, ET PEPERIT INIQUITATEM. Noto, parturio est verbum desiderativum, et significat desidero parere, laboro et enitor, ut pariam: partus dolores sentio, et contendo, ut ex utero fœtum ia lucem educam, eiusque onere me liberem, et gaudeam, quod homo natus sit in Mundum. Concipere vero, est, simul capere et apprehendere: unde mulier concipere dicitur, cum genitale semen vulva apprehendit od fœtum faciendum. Itaque prius est concipere, quom parturire: cum conceptio sit semine accepto prima fœtus formatio: parturitio autem sit, postquam multis mensibus fœtus perfectus est, et omplius utero contineri non potest, sed vult et molitur foras erumpere et viam sibi aperire: unde dolor maximus sequitur ob angustias transitus: S. Bernordus oit mirandum esse, quomodo non omnes in partu discerpamur et suffocemur. Vox Græca ὠδίνω, *parturio*, qua usi sunt Sept. hic, deducitur ob ὀδύνη *dolor*, proprie corporis, apud Homer. Xenoph. Platon. et transfertur ad moximos dolores, qui etiam ex partu non oriuntur. Nam Odyss. 1. de Polyphemo, cui Ulysses oculum effoderat, dicitur: ὠδίνων ὀδύνῃσι. Nota secundo conceptionem, parturitionem, et partum ad animum transferri. Conceptus mentis, ἔννοιαι, dicuntur ea, quæ comprehendimus et imoginamur. Vel, ut ait Ammonius in lib. de interpret. 4. v. 10. conceptus mentis, sunt imagines rerum animæ insitæ. S Thom. in lib. periherm. ait, conceptiones intellectus esse rerum similitudines. Proprie dicimur aliquid concipere, cum illud perfecte cognoscimus et apprehendimus. Sic apud Geometras, communes animi conceptiones vocantur ea, quæ omnes tanquam manifesta et indubitata profitentur: ut, omne totum est maius sua parte: item illud: Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent inter se, æqualia sunt. Concepta vero mente parturimus, cum modos explicandi out exequendi rem conceptam cogitamus. Parimus denique, cum aut

Vers. 15.
89.
Conceptio.
Parturitio.

locutione conceptianem nostram aperimus, aut apere conpiemus.

Quæres prima: Quid sit parturire iniustitiam, concipere dolorem, et parera iniquitatem? Respandeo primo: Lipomanus *parturitionem* esse diligentem consideratianem et discussionem de iniustitia committenda: *conceptionem*, anxiam esse dispositianem mediorum: *partum* denique, rei executionem per productionem in actum. Secundo Arias censet, *parturitionem* esse primam sententiam pravam: *conceptionem* illius canservationem et promotionem: *partum* denique, eius executionem. Tertio, Glossa interlinearis et Alcuinus *nate* parturitianem canceptionem ordine naturali callocaut in hunc modum: Conceptia est prima suggestia: parturitia est consensus: partus est opus. Ludolphus vera conceptionem statuit pra consensu: parturitionem pro conatu: partum pra opere.

90. Ponitur prius parturitio, quam conceptio, ob quatuor rationes: Quæres secundo: Cur ordine præpostero Prapheta prius posuerit parturitionem, quam conceptiunem?

I. Prima, Didymus hunc ardinem esse præposterum agnoscens, ait, hunc esse positum, ut perturbatio et perversitas peccati sic innotescat. Cassiodarus vero causam affart, ut intelligamus malitiam nan ex alieno malo esse conceptam, sed esse propriam.

II. Secundo, S. Hieron. non admittit ordinem esse inversum, vertit enim: *Ecce parturiit iniquitatem concepto dolore, peperit mendacium*, q. d. postquam dalorem concepit, parturiit iniquitatem: sic præit canceptio, et parturitio seqoitur. Felix etiam reddit: *Ecce enixus est iniquitatem, postquam concepit afflictionem, et peperit falsitatem.* Sed sic parturitia non tantum canceptionem, sed etiam partum sequeretur, si Felicem sequamur. Expositia S. Hier. est bona et facilis; tamen particula vau, id est, et ab ipso amittitur, deinde debuisset etiam secundum Heb. eandem syntaxim etiam vertere, *et parto mendacio*; sicque in Felicis difficultatem incideret.

III. Tertio, Bellarminus negat esse inversum ardinem, quia *parturiit*, nan est aliquid diversum a voce peperit, sed omnino idem. Igitor parturiit iniustitiam dictum est in summa, et breviter: deinde explicatum est per illa, concepit dolorem, et peperit iniquitatem. Ita ipse. Sed difficile videtur non distinguere parturitianem a partu, ut patet ex dictis.

IV. Et optime. Quarto denique, magis apposite et plane. Saul, qui Davidi occidenti Goliathum promiserat filiam suam, parturiit iniustitiam; valuit enim contra iustitiam ea illum privare, exponendo eum gladiis Philisthinorum, eam tamen iniustitiam non peperit. Post datam Davidi victori Michal filiam suam veluti fructum illarum nuptiarum, Saul concepit dolorem; et sumptum passive, id est, quem ipse in animo pateretur; et active, id est, qua Davidem vellet affligere: et peperit iniquitatem, cum lanceam in eum cantorsit, et misit, qui eum domi occiderent, ac fogientem et in montibus ac desertis eriantem cum exercitu persecutus est. Sic nan erit ullus ordo præposterus. De Saule enim Davidem persequente hunc esse psalmum probavi in eius initio. Quomodo in foveam, quam ipsi paraverat, inciderit, dicetur articulo sequenti.

91. Peccatum affert dolorem: Moraliter nata, in conceptiane et parturitiane et partu peccati esse dolorem et anxietatem. De quolibet impia hunc locum exponunt S. Thomas, Alcuinus, Remig. et Glassa.

I. Cum concipitur. Ac primo: In conceptione, id est, prima farmatiane et consensu peccati, dalor est, v. 15. Ecce parturiit iniustitiam, *concepit dolorem*. Hebr. עמל *amol*, id est: 1. Laborem, ut vertit Arias: sic πονον, id est, laborem, reddunt Septuag. 2. Afflictionem, ut Felix. 3. Metapharice, mendacium, ut Syr. et Arabs reddont: hinc sæpe in Scriptura iungitur cum און *aren*, id est, vanitate: et Aben Ezra dicit idem esse cum eo. 4. *Amol* etiam metaph. sumitur pro perversitate, ut vertit Pagnin. sic πονηρια, iniqnitas a πονος, id est labor deducitur. Rad. *amal* praprie est laborare cum malestia et defatigatione. 2. Perverse et inique agere. Itaque *amal* partim passive sumi potest pra molestia, ærumna, anxietate, fatigatiane, quam quis patitur: partim active, pro labore, molestia et dolore, quem alteri infert. Hinc *malum* a Latinis ductum videtur.

Locus hic Davidis sumptus est a cap. 15. 35. Iobi, ubi Eliphas Themanites ait de impio: *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem, et uterus eius præparat dolos*: et aliis, ut eos fallat, et sibi, quia abartum faciet, nec suis opibus male partis frui poterit. *Uterus eius*, ut ait Pineda, id est, mens, pectus, præcardia, vis cagitandi. Sic dicitur Prov. 22. Sapientia conservari in ventre: sed videtur metaphora duci ab utero fœcundissimæ alicuius mulieris, quæ vix, cum peperit, denua cancipit fœtum alium; sic impii uterus et cogitatia numquam cessat ab iniquitate. Nam, cum cancupiscentia, postquam unum aliquod facinus conceptum peperit et excludit, aliud denuo præparat, farmat et fingit.

Ad conceptionem semen requiritur, id est, suggestia serpentis. Unde Halitgarius Episcap. Cameracensis lib. 5. de octo principalibus vitiis cap. 17. ait: *In suggestione peccati, semen est; in delectatione, fit nutrimentum; in consensu, perfectio.* Hoc semen serpentis, id est, diaboli, efficit, ut peccataris et peccati pater sit diabolus. Ideo Christus ait Iudæis, Iaan. 8. 44. *Vos ex patre diabolo estis: et* (id est, quia, ait Cornelius) *desideria* (Græce, επιθυμιας, concupiscentias, cupiditates) *patris vestri vultis perficere.* Semen serpentis est tentatio. S. Basilius in Psal. nostr. quem de Absalone in patrem nefaria rebellante explicat, ait: Hunc diabolus parturiit per iniustitiam, et concepit, hoc est, in penitissimos recessus, υπο τα σπλαγχνα της ιδιας διαθεσεως, *sub intestina suæ offectionis viscera pertraxit, ipsumque gestavit diabolus in utero.* Denique eundem peperit, eius iniquitate palam traducta. Ita ipse: ubi ab eo vides diabolum proponi velut matrem peccatoris, quem utero gestet ac pariat: rectius Christus ait, diabolum esse patrem eius, matrem assignat ignarantiam Marcus Eremita in præceptis salutaribus. Ubi, ait, velata fuerit anima, mala prorsus abitione, perniciosa pigritia, και παντων κακων μητρος και τροφης, *et omnium malorum matre* et nutrice ignarantia, cuique rei visæ, conceptæ, vel auditæ miser animus atque obcæcatus adhærescit. Ita Marcus: in impia rectius matrem dices esse malitiam aut concupiscentiam. Nam ait S. Iacobus cap. 1. epist. 15. *Concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum:* Pater ibi est diabolus, mater est voluntas, sine cuius cansensu non est unquam peccatum formale, sed tantum materiale. S. August. hom. 42. inter 50. cap. 8. ait: *Noli consentire concupiscentiæ tuæ. Non est, unde concipiat, nisi de te.* Et postea subdit: *Noli dare consensionis amplexum, ne plangas partum: quia, si consenseris, si amplexatus fueris, concipis.* Ioannes Alba Electorum cap. 95. Concupiscentia, inquit, peccatum concipit, cum illud cogitat: conceptus enim phantasiæ et mentis, est ipsa eius cogitatio. Nam concupiscentia primo tentat suggerenda homini illecebras. Deinde homo sic tentatus concipit: id est, cogitat et versat animo id, ad quod invitatur a cancupiscentia, nunc cogitans illud amplecti, nunc cogitans illud refutare: itaque secum luctatur, et animo fluctuat, peccatque semipleno consensu: ac tandem victus illecebrarum appetitu deliberate eis consentit, et plena voluntatis consensu peccatum cansummat.

Seminis viperei susceptio et peccati conceptia dalorem parit, quia, ut ait hic S. Chrysost. in Psal. nostr. ου κατα φυσιν η αδικια, *non est secundum naturam nostram iniustitia.* Quæ autem sunt cantra naturam, sine dolore esse non possunt.

Nota. Arist. lib. 7. de hist. animal. cap. 4. docet, mulieres a conceptu: 1. Toto corpore gravari. 2. Ocularum caligine labarare. 3. Et dolore capitis, et fere decima die hoc accidere. 4. Naoseas quoque et vomitus plurimas capere. Hæc omnia in conceptione et formatiane peccati eveniunt. 92. Dolores mulierum post conceptionem.

Prima enim, peccatum ŏnus est, ferentes in terram degravans. Hoc est, *onus iumentorum Austri*, Isaiæ 30. 6. id est, hominum belluinarum ardenti sua concupiscentia calefactarum et ardentium. S. Iulianus Archiepiscopus Taletanus in cap. 1. Nahum, tria *onera asorum* consti- Peccatum est onus.

tuit, primo vanitatem, secundo iniquitatem, tertio calamitatem: *Tria,* inquit, *sunt onerum onera: vanitas, iniquitas, calamitas. Vanitas Mundi, iniquitas animi, calamitas orci. 1. Vanitas excæcat, iniquitas præcipitat, calamitas crucint. 2. Vanitas Mundi cælestium aufert contemplationem: Iniquitas animi Dei et proximi dilectionem: Calamitas tartari, affectum boni, et animi devotionem. 3. Vanitas Mundi facit vitiosum: iniquitas animi reddit odiosum: calamitas orci suppliciosum. 4. Vanitas facit incestum, iniquitas reddit infestum, calamitas perpetuo mæstum. 5. Vanitas deprimit, iniquitas enervat, calamitas frangit.*

Offundit caliginem.

Secundo, peccatum conceptum offundit menti caliginem; Mens enim nostra est speculum, quod divinos radios excipit, iisque lucet: Peccatum terram iniicit ac lutea, quæ radios illos hebetant, et imaginem cælestem reddere non possunt. Deinde halitus serpentis speculum mentis offuscat, ac nubes conglobat, quibus Solem ipsum prorsus oculis eripit. Theophilus Patriarcha Antiochenus l. 1. ad Autolycum hac speculi similitudine utitur: ὥσπερ ἔσοπτρον ἐξεσμένον, οὕτω δεῖ τὸν ἄνθρωπον ἔχειν καθαρὰν ψυχήν, *sicut speculum splendidum,* inquit, *ita hominis animum purum et mundum esse oportet: Si rubigo invaserit speculum, quod illud tunc patitur, idem et tu experieris, ubi te peccatum occupaverit. Talis Deum cernere nequaquam valebit.*

Capitis dolorem parit.

Tertia, peccatum conceptum causat dolorem capitis, id est, mentis, cum videt miseram animam amore incalescere, desiderio rapi, spe subrigi, deiici desperatione, timore contrahi, audacia dilatari, titillari gaudio, cruentari mœrore, ira tabescere, aliisque affectionibus sursum deorsum per spineta ac dumos rapi. Cum puer Sunamitidis ivisset in agrum ad messores in magno æstu, ait, 4. Regum 4. 19. *Caput meum doleo, caput meum doleo,* et ex eo dolore in sinu matris est mortuus. Iahel fœmina volens occidere Sisaram dormientem, ut cantat Debbora capite 5. Iudicum v. 26. Sinistram manum misit ad clavum, et dexteram ad fabrorum malleos, percussitque Sisaram, *quærens in capite vulneri locum, et tempus valide perforans.* Dæmon conatur caput percutere, id est, intentionem: aut saltem gravedinem ei inducere, ut terram respiciat. Iulian. Arch. Toletan. in cap. 1. Nahum. *Onus aliud,* ait, *portatur in capite, aliud in brachiis, aliud in humeris. Onus in capite, vanitas in mente: Onus in brachiis, iniquitas in opere: Onus in humeris, calamitas gehennæ. Prima fœdat affectum, secundo inhonestat actum, tertia mortificat subiectum.*

Est causa nauseæ.

Quarto, peccatum conceptum causa est nauseantis et vomentis animæ, Isaiæ 28. 8. *Omnes mensæ repletæ sunt vomitus sordiumque, ita ut non esset ultra locus.* Seneca consol. ad Salvinam. *Vomunt, ut edant: edunt, ut vomant. Epulas, quas toto Orbe conquirunt, nec concoquere dignantur.* Vomitus omnium peccatorum est fœda et exitialis locutio de peccatis, ut in alios effusa, fœtorem et maculas iis relinquens.

93. Post conceptionem peccati sequitur parturitio. Secundo

II. itaque de illa cum Propheta nostro dicendum: *Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem,* id est, si S. Hier. sequimur, parturiit iniustitiam concepto dolore, hoc est, post peccati conceptionem, quæ est doloris causa. Nota, pro *iniustitiam,* Hebr. est אָוֶן *aven,* id est: 1. Mendacium, ut vertit Chald. 2. *Iniquitatem,* ut S. Hieron. Pagnin. Arias. 3. Possis vertere laborem, ærumnam, fatigationem, molestiam, afflictionem, vanitatem, luctum: hæc enim omnia significat *aven,* et iuncta sunt peccato. 4. Arabs reddit, *tyrannis parturiit tyrannidem.* Legisse videtur אוֹן *on,* id est, vis, robur, violentia, concitia. Peccatum est tyrannus, et sibi ipsi et aliis tyrannidem inducit.

Peccati parturitio est cum dolore.

94. In hac peccati parturitione dolor est, Eccli. 34. 5. *Di-*

III. *vinatio erroris,* (tropol. est hæresis, ait Rabanus) *et auguria mendacia,* (spes inanes) *et somnia malefacientium, vanitas est,* (en tuum *aven*) v. 6. addit: *Et sicut parturientis, cor tuum phantasias patitur,* ut illas cum dolore pariat. Vide Galenum in lib. 1. Hippocratis de morbis vulgar. Commentar. 3. et lib. de præsagio insomniorum. Etiam in somnis homo laborat, ut id exequatur, quod optat, sed evigilans nihil habet reliqui præter fatigationem capitis et corporis: thesaurus enim v. g. quæsitus et erutus avolavit, et viri divitiarum nihil invenimt in manibus suis.

Peccati partus est plenus dolore.

Denique post peccati parturitionem anxiam et molestam sequitur partus funestior, tetrior et laborum ac dolorum plenior: *Et peperit iniquitatem.* Hebr. שֶׁקֶר *secker,* id est, mendacium, ut S. Hieron. Pagn. Flamin. Arias, Muisius vertunt: eadem voce usus est Chaldæus. 2. Syr. reddit, dolum. 3. Septuag. ἀνομίαν, id est, iniustitiam. 4. Arabs, dolorem. 5. Felix, falsitatem. Hæc omnia sunt in peccato: nempe falsitas materialis, falsitas formalis, id est, mendacium, dolus, dolor, iniustitia seu iniquitas. Non enim it peccator per vias planas et æquas, sed asperas et iniquas ac tortuosas, spinisque horrentes.

Ob peccatum Evæ dicitur, Genes. 3. 16. *Multiplicabo* (Hebr. multiplicando multiplicabo, id est, certissime et plurimum multiplicabo) *ærumnas tuas, et conceptus tuos,* (id est, ærumnas conceptuum: est Hendiadys, id est, unum per duo) *in dolore paries.* Hic dolor in muliere maior est, quam in ullo animali, propter continuarum partium difficiliorem divulsionem, ut ait Aristot. lib. 7. de historia animalium, ubi docet cætera animalia gravida minus infestari, cum pariunt: at mulieribus, inquit, dolores incidunt vehementissimi, præsertim sedentariis et sellulariis, et quibus non bona latera sunt, neque facultas retinendi spiritus suppetit. Ita ipse. Nec Pæantides lapis, qui conceptum partumque adiuvat, ut dicit Solin. cap. 14. ipsis reginis et principibus fœminis dolorem omnem tollit. Stratonicus apud Athenæum lepide atque acute Timothei Atheniensium Ducis uxorem in partu laborantem perstrinxit: *Si,* inquit, *operarium et non ducem peperisset, quales voces emisisset?* Hac cavillatione declarans, neminem ab hac lege esse immunem.

Peccatoris animus est effeminatus, dolor eius in partu peccati comparatur dolori parturientium, ut declaretur, ait S. Chrysost. in Ps. nostr. esse ἀφόρητον, καὶ ἀπροσδόκητον, id est, intolerabilem et inopinatum atque ex improviso abruentem, δημίου παντὸς χαλεπώτερον, *quovis carnifice gravius perturbationes hæ mentem excruciant.* Ait deinde, peccatum esse partum viperinum, qui matrem perimat: *Non talis partus,* inquit, *qualis in mulieribus: sed quemadmodum in viperis, quæ uterum discerpunt, et latera dilaniantes fœtus producunt: ita etiam in fraudibus et in iniustitia. Sed quantumvis contendamus, non poterimus explicare molestiam ac dolorem, quem improbi sustinent.* Prudentius in hamartigenia, hoc est, in peccatorum origine, post fuse descriptum viperæ partum, ei comparat partum peccati, v. 610.

Non dispar nostræ conceptus mentis ab ore
Vipereo, infusum sic combibit illa venenum
Coniuge Beliade (Belial, id est, dæmone) *sic oscula*
devorat haustu.
Interiusque rapit, sic felle libidinis ardens
Impletur vitiis, perituro mixta marito:
Tunc prægnans lethale genus concepta maligni
Fert opera ingenii, de semine complicis hydri.

Victor Giselinus commentaria in Prudentium, narrationem illam de vipera, fabulam vocat: Plin. tamen lib. 10. cap. 62. ait viperam singulos singulis diebus parere, viginti fere numero. Itaque tarditatis impatientes, perrumpere latera, occisa parente. Herodot. lib. 3. contingere hoc dicit in pœnam occisi maris: patrem, inquit, ulciscentes matricem ambedunt, eiusque alvo ambesa, ita partum faciunt. Aristot. id neque asserit, neque negat. Herodot. porro ait, viperam marem in coitu caput insertare in os fœminæ, quod illa abrodit, nec prius dimittit, quam devoraverit. Caveant sibi osculis fœminarum adolescentes: viperæ sunt et lamiæ: devorant, cum blandiuntur.

At ut sit de vipera, peccatoris partus longe molestior est. Vipera catulos edit viginti, peccator scelera innumera. 2. Vipera parit singulis diebus fœtus singulos, pecca- 95.

Partus peccatoris est

Pene partu viperæ.
tor actus plurimos. 3. Viperæ sola latera corroduntur;
peccatori totus animus et totum corpus. 4. Vipera vipe-
1. ras parit, homo serpentes; sic monstra sunt, et contra
2. naturam. Quantus inde dolor enascitur. Alcippe in Thes-
3. salia fertur peperisse elephantum; altera in Thessalia,
4. hippocentaurum: tertia inter Marsos, serpentem, ut re-
fert Plin. lib. 7. cap. 3. Quarta tempore Michaelis Ducæ
Imp. puerum Byzantii edidit caprinis pedibus, uno oculo
in fronte, ut memorat Zonaras in Michaele. Quinta sub
Constantino tertio Scotiæ Rege, peperit in Scotia Herma-
phroditum porcino capite, thorace, supra quam humanus
esset, eminente, ventre obeso, pedibus pene anserinis,
cruribus humanis, setosum undique, teste Hect. Boethio
in histor. Scotic. Sexta ab incubo concepit monstrum, un-
dequaque fœdum aspectu, quale nusquam antea, ut fere-
bant, visum fuerat: quod obstetrices, ne servatum in con-
tumeliam esset familiæ, accensa ingenti pyra citissime
concremarunt, ut idem auctor refert. Sed nullum est mon-
strum, quod a peccato non superetur fœditate et horrore:
unde Prudentius hymno 2. prudenter canit:

Alcippe parit elephantum. Alia hippocentaurum. 3. Serpentem. 4. Monstrum caprinis pedibus. Aliæ alia monstra.

Peccante nil est tetrius,
Nil tam leprosum aut putridum,
Cruda est cicatrix criminum,
Oletque ut antrum tartari.

Est enim peccator locus et sedes, ac nidus et vulva dæmonis, ubi fœtus suos excludit, Luc. 8. 2. *Maria, quæ vocatur Magdalene*, (domina Magdali, quod erat oppidum situm iuxta Bethsaidam et Capharnaum, ubi Christus habitabat et docebat: erat soror Lazari et Marthæ) *de qua septem* (vel præcise septem; vel septem, id est, multa) *dæmonia exierant*, id est, veri dæmones, ut censet S. Ambros. Iansenius, Roffensis lib. de una Magdalena, et bene. 2. Septem dæmonia, id est, septem peccata capitalia, ut ait S. Greg. hom. 33. Beda et Theophilactus: illa peccata aditum aperuerunt veris dæmonibus, a quibus liberata ad Christum accessit de peccatis contrita, et veniam obtinuit. Ducissa quædam provinciæ nobilissimæ splendorem generis morum fœditate polluebat, vidit in somnis S. Bernard. de utero suo septem horrendos serpentes propriis manibus extrahentem, unde ad Deum conversa gloriabatur, se esse eam, a qua vir sanctus septem dæmonia eiecerat, ut ait Wilhelmus Abbas S. Theodorici in vita S. Bern. lib. 1. cap. 14.

Dolor a peccato tantus est, ut sit lethalis, S. Iacobus 1. 14. *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus*, (δελεαζόμενος, hoc est, inescatus, delinitus) *deinde concupiscentia, cum conceperit*, (per consensum voluntatis) *parit peccatum: peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem*. S. August. hom. 28. de verbis Domini, ait, ideo Deum felicitates terrenas amaritudine miscuisse, ut alia quæratur felicitas, cuius dulcedo non est fallax; et subdit: *Quid strepis, o munde et immunde! te teneri vis periens? Quid faceres, si maneres? Quem deciperes dulcis, si amarus alimenta blandiris?* Melle vix quicquam est dulcius, sed Sardum amarum est propter absynthii copiam: aliud est mel, quod, ut Xenophon refert, insanos facit. De illo vide Strabonem lib. 12. pag. 377. n. 30. Quæ maior est insania, quam scelerati, qui, ut ait S. Chrysost. in Ps. nostr. cum possit ex Dei præceptis et concipere, et parere, id non vult, sed improborum mavult prosequi congressiones.

36. Quamcumque in faciem peccatum verteris, semper tibi horrorem faciet, cum virtus vultu virgineo ac cælesti suavitatem et delectationem menti aspiret. Aspice universam peccati generationem, infantiam, et adolescentiam, ubique molestiam, dolorem, tumultum ac perturbationem cernes.

Universa peccati generatio est

I. Primo, effœminatam animam in otio stertentem diabolus alloquitur per suggestionem, quod figuratum est in Vagao eunucho Holofernis, qui Iudithæ ait, c. 12. v. 12. *Non vereatur bona puella introire ad dominum meum, ut honorificetur ante faciem eius, ut manducet cum eo, et vinum bibat in iucunditate*. Rem Deus in contrarium vertit, servato Iudithæ pudore, et Holoferne occiso. Sed Gen. 34. Dina est corrupta a Sichem.

Dæmon animam sollicitat per suggestionem.

Secundo, Animam delinitam et aures aperientem dæmon amicis stringit amplexibus, quando rationibus variis mentem irretit et implicat. Sic per os meretricis loquens multos illaqueat, Prov. 7. 21. *Irretivit eum* (meretrix iuvenem. Hebr. הטתהו *hittahu*, id est, declinare fecit eum, ut vertit Pagnin. et Arias. 2. Seduxit, ut Sept. 3. Flexit, ut Tigurina) *multis sermonibus, et blanditiis labiorum protraxit*. Hebr. נדה *niddah* significat compellere, ut vertit Arias. Attrahere, ut Sept. Abripere, ut Syrus. In ea dæmonem loquentem intuere et fuge. Sic S. Wolstanus Episcop. Wigorniensis in Anglia, qui a nobili pulchraque fœmina ad scelus invitatus, facto signo crucis, ait: Fuge fomes lasciviæ, mortis filia, *vas Satanæ*, et simul alapam impudenti ita impegit, ut sonus tota domo audiretur; ita eam procul a se fugavit, ut refert Sur. in vita 29. Ianuarii. II.

Eam amplectitur per varias rationes.

Tertio, Dæmon mollia figit oscula, cum animæ abblanditur, eamque promissis demulcet, et iam morosam cogitationem fovet, et delectationem blande insinuat, sed ut occidat: Ioab osculans Abnerem Ducem exercitus Miphiboseth filii Saul, eum peremit. Ioab per metathesim deducitur ab איב *aiab*, id est, odio habuit, et significat dæmonem, qui sub osculi obtentu mentem iugulat. Ab illis tibi osculis cave. Nam, ut dicitur, Prov. 27. 6. *Meliora* (Hebr. fidelia. Sept. fideliora. Chald. pulchra) *sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta* (Sept. spontanea) *oscula odientis*, id est, diaboli, ut ibi ait Glossa. III.

Eam osculatur per delectationem morosam.

Quarto, Dæmon animæ commiscetur per consensum, Ierem. 2. 20. *In omni colle sublimi, et sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix*: ut idola et dæmonem in idolis coleres. Nam idololatras vocat meretrices, ut sæpe fit apud Prophetas. Hunc congressum evita, et animæ virginitatem serva. Nam Sap. 3. 13. dicitur: *Felix est sterilis, et incoinquinata, quæ nescivit thorum in delicto*: Sponso tuo te serva, et virginem castam Christo exhibe. IV.

Ei miscetur per consensum.

Quinto, Concipit anima per propositum et deliberationem peccandi, sed in suam perniciem. Isaias dicit Assyriis, Duce Sennacherib Rege, obsidere volentibus et incendere Ierusalem, cap. 33. 11. *Concipietis ardorem*, (proponetis in anima vestro comburere templum, et urbem regiam) *parietis stipulam*, (erit labor vester irritus) *spiritus vester ut ignis vorabit vos*. Trop. animus ardens peccatoris totum corpus eius adurit, et inflammat rotam nativitatis eius, id est, totum vitæ cursum. V.

Anima concipit per propositum peccandi.

Sexto, Anima peccatoris parturit, cum varios modos cogitat operis sui explendi, Isai. 37. 3. *Dies tribulationis, et correptionis, et blasphemiæ dies hæc: quia venerunt filii usque ad partum, et virtus non est pariendi*. Agit de tempore, quo Rabsaces minas intentabat Ezechiæ Regi. VI.

Parturit per varias machinationes ad opus explendum.

Septimo, Anima peccatoris parit fœtum suum in operis expletione: figuratur in uxore Phinees filii Heli Pontificis Iudæorum, quæ moriendo peperit, 1. Reg. 4. 19. *Incurvavit se*, (anima ad terram se curvat, ut scelus faciat) *et peperit: irruerant enim in eam dolores subiti*: Et puer dictus est Ichabod, id est, ubi gloria, væ gloriæ! Iosephus reddit ἀδοξία, hoc est, ignobilitas, abiectio, vilitas, q. d. hic puer vocetur ἄδοξος, id est, inglorius, quia natus est, cum gloria populi Israel accidit. Cum quis peccat, tunc gloria eius, et sæpe totius domus perit. VII.

Parit operando.

Octavo, Dæmon, seu potius anima peccatoris ab eo gravidata, lactat et fovet scelus admissum, Thren. 4. 3. *Lamiæ* (תנין *tannin*, id est, draco) *nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos*. Non unam tantum dat mammam, sed utramque. Primo, spem receptionis in gratia, licet quis procrastinet conversionem, Sophon. 2. 14. *Accubabunt in medio eius* (Ninives a Nabuchodonosore vastatæ et animæ peccantis, quæ antea erat Ninive, id est, pulchra et habitaculum speciosum, nempe Dei) *greges, omnes bestiæ Gentium* (peccata et dæmones) *et onocrotalus*, (avis similis cygno. Sept. aliud animal ponunt, cum vertunt: chamæleon) *et ericius* (spinis hispidus est, ac dicitur Porcellus hortensis. Rabbini vertunt, *testudo*) *in liminibus eius morabuntur: vox cantantis in fenestra* (supple, audietur, VIII.

Lactat et fovet admissum scelus per consuetudinem.

Digitized by Google

id est, aves multæ libere ibi cantabunt, nullo domos desertas incolente) *corvus in superliminari.* Ubi adverte nunc in Hebr. est חורב *choreb*, cum ched, ideo Pagn. et Arias vertunt, *desolatio erit in limine.* Aquila vero reddit, *gladius.* Legerat חרב *chereb*. Sept. denique, cum legisset עורב *oreb*, per ain, verterunt, *corvus*. Peccator est corvus, dicens: cras, cras: et onocrotalus vomens, et ericius pungens, et chamæleon humi repens, ac vento se pascens, et tardigrada testudo: hinc vastitas oritur, desolatio, et gladius omnia demetens.

IX. Peccatum post peccatum concipit.

Nono, Anima peccatoris non removet a lacte, id est, delectatione carnali, unum peccatum, nisi ut novum concipiat, et quidem sæpe gravius, Oseæ 1. 8. *Ablactavit eam,* (filiam suam) *quæ erat absque misericordia*, (sic vocabatur) *et concepit, et peperit filium.* (Peccatum audacius) *Et dixit: Voca nomen eius: Non populus meus, quia vos non populus meus, et ego non ero vester.* Agit Oseas de sua uxore, nempe Gomer filia Debelaim, quæ erat uxor fornicationum, v. 2. Et ex qua iussus est facere sibi filios fornicationum. Fuerat scilicet illa multis fornicationibus polluta, et procreatura erat liberos salaces, et ad fornicandum proclives, ut explicat Pineda l. 1. de rebus Salomon. cap. 4. et Sa, ac Mariana in Oseam.

X. Peccatum grandius factum per vicinas domos discurrit.

Decimo denique, ablactatum peccatum pedibus suis ambulat, et per vicinas domos discurrens cum obviis loquitur, et amicitiam contrahit, Isai. 3. 9. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt: væ animæ eorum! quoniam reddita sunt eis mala.* Deus non tolerat peccata scandalosa: unde additur, v. 11. *Væ impio in malum!* destinatu scilicet, ut explicat Adamus. 2. In malum, supple effuso, malitiam effuse, et sine fræno sectanti: *Retributio enim manuum eius fiet ei.*

ARTICULUS IV.

In sceleratos ea sæpe recidunt mala, quæ aliis parant.

Vers 16. 1 Pars. 97. Lacus seu fovea.

PECCATI funestam generationem vidimus, nunc illius finem et exitum contemplemur, initiis, progressionique ex æquo respondentem, v. 16. **LACUM APERUIT, ET EFFODIT EUM, ET INCIDIT IN FOVEAM, QUAM FECIT.** Pro *lacum*, Hebr. est בור *bor*, id, cisterna, ut vertit Pagnin. et Arias. 2. Sepulcrum. Sept. vertunt, λακκον, id est, fossam, foveam, sicut Plutarchus eam vocem usurpat. 2. Cisternam, sicut Aristoteles. Latina vox *lacus*, qua etiam S. Hieron. hic usus est, significat proprie locum profundum cum aquis perpetuis ibidem natis, qui efficiat rivos et flumina. A stagno differt lacus, quod stagnum ad tempus habeat aquam immotam et aliunde venientem, quæ plerumque hyeme colligi solet, æstate siccari: lacus vero sit aqua perpetua et perennis. Sic Virgil. 4. Georg. vocat speluncas lacus clausos, et 8. Æneid. lacum altum. Transfertur tamen vox lacus ad fossam, quæ exciditur ad colligendam aquam, et vocatur cisterna, id est, locus, in quo colligitur aqua pluvia per euripos et canaliculos sub stillicidio positos ad imbres suscipiendos. Sumitur etiam lacus pro fossa, in qua non est aqua, Ier. 37. 15. *Ingressus est Ieremias in domum laci:* id est, in carcerem, qui quia teter, tenebricosus, fœtidus, cœnosus, profundus et horridus erat, hinc similis erat lacui, foveæ, sepulcro et inferno. Sic Ioseph descendisse dicitur in foveam, id est, in lacum carceris, Sapien. 10. 13. Et Daniel cap. 6. dicitur proiectus in lacum leonum. Ita Cornelius. Lacus itaque erat ergastulum profundum, seu fossa obscura, depressa, et tetra in carcere, per synecdochen tamen sumitur pro toto carcere: et per metaphoram pro sepulcro et inferno. A voce Hebraica *bor*, id est, ut dixi, cisterna, fossa, potest deduci vox Græca βαραθρον, qui erat carcer horridus Athenis: unde etiam infernus barathrum vocatur. Nota 2. cum S. Basilio, lacum sæpius in Scriptura sumi in malam partem; puteum vero, in bonam. Hoc tamen non est perpetuum. Nam Ps. 54. 24. dicitur: *Deduces eos in puteum interitus,* id est, ut Euthymius et Nicephorus exponunt, in vastas quasdam ac veluti ob loci profunditatem inevitabiles pœnas. Et in Psal. nostr. Felix vertit pro lacu, puteum, ait enim: *Puteum effodit, et altissimum fecit illum.* Syrus etiam et Arabs puteum interpretatur.

Quæres: Quem lacum hic seu foveam (sunt enim hæc duo synonyma hoc loco) David intelligat? Resp. Primo, Esse occultas fraudes omnium sceleratorum. Secundo, speciatim hic intelliguntur fraudes Saulis, et insidiæ variæ Davidi paratæ. Illum lacum et foveam aperuit, cum intus in animo suo mala in eum consilia agitavit, ac nocendi modos: effodit vero, quando per Doeg Idumæum, per Ziphæos, aliosque conatus est eum concludere, intercipere, et in sepulcrum indigna morte trucidatum deiicere. Fraudes et tendiculæ hosti occulte apparatæ possunt explicari per factum Hunnorum, de quibus Georgius Cedrenus in Zenone: Perozas, ait, Persarum Rex expeditionem adversus albos Hunnos, qui vocantur Nephtalitæ, suscepit. Hunni, cum egesta terra profundam fossam egissent, eamque calamis constravissent, superne terra iniecta intra eam se continuerunt, paucis emissis, qui hosti occurrerent, moxque fuga facta per angustias sibi notas evaderent. Persæ ergo insidiis non animadversis, eos insecuti, universi cum Rege Peroza filiisque eius in voraginem istam incidentes perierunt. Barbari deinde biennium Persas tributarios habuerunt. Perozas unionem, quem gestabat, (id est, margaritam, sic dictam, quod in conchis nullæ duæ reperiantur indiscretæ) λευκοτατον και μεγαν τῃς ὑπερβολῆς ὑπερτιμον, *candidissimum, et ingentem, et maximi pretii,* a dextra aure detractum abiecit, ne quis eum post se gestaret, aut ipsum Regem agnosceret, erat autem, ἀξιοθεατος ὑπερφυῶς, spectatu dignissimus. 98. Hunni fossis occultis Persas intercipiunt.

Tropol. Lacus, quem fodit peccator, est ipsummet eius peccatum, et pœna illud consequens. Primo enim, peccatum est lacus seu fossa, propter profunditatem, qua separat a Deo in infinitum, Prov. 22. 14. *Fovea profunda os alienæ,* (id est, meretricis loquentis, blandientis, osculantis. Generalius R. Levi vertit, os iniqui) *cui iratus est Dominus, incidet in eam.* Ut enim ait Beda, qui verba vel oscula meretricis libenter amplectitur, quasi ianuam iam gehennalis pulsat abyssi. 99. Tropol. Peccatum est fovea. I. Propter profunditatem.

Secundo, peccatum est lacus seu fossa, propter obscuritatem, Ps. 142. v. 3. *Quia persecutus est inimicus* (Matt. 13. 28. Dæmon dicitur inimicus homo) *animam meam,* (alia non curat, sicut Rex Sodomæ animas solas petit, Gen. 14. 21.) *humiliavit* (S. Hieron. confregit) *in terra* (nervosius Sept. εἰς γῆν, in terram) *vitam meam,* (quæ cælestis esse debebat, facta est lutea) *collocavit me in obscuris* (S. Hieron. et Chald. in tenebris) *sicut mortuos sæculi.* S. Hier. sicut mortuos antiquos, id est, qui dudum sunt mortui, sepulti et putrefacti, ac secundum animam sub terra latent et gemunt. Ac Ps. 87. 7. ait idem David, sub persona peccatoris: *Posuerunt me in lacu inferiori,* (S. Hier. novissimo) *in tenebrosis,* (S. Hier. in tenebris) *et in umbra mortis.* S. Hier. in profundo. II. Propter obscuritatem.

Tertio, peccatum est lacus seu fossa, ob fœtorem, Ioel. 1. 17. *Computruerunt iumenta in stercore suo.* S. Gregor. lib. 24. Moral. cap. 6. Iumenta, ait, in stercore suo computrescere, est carnales homines in fœtore luxuriæ vitam finire. Non enim esse homines, sed iumenta declarantur, de quibus per Prophetam (Ierem. cap. 5.) dicitur: Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Et de quibus Propheta alius (Ezech. cap. 23.) dicit: Ut carnes asinorum carnes eorum, et fluxus equorum fluxus eorum. Ita Greg. In eo lacu lutoso se fuisse David sentiebat, cum dicebat, Ps. 39. 3. *Eduxit me de lacu miseriæ,* (S. Athanas. Apolog. de fuga legit, de lacu infimo. S. Hieron. de lacu sonitus) *et de luto fæcis,* id est, fæculento, fæcibus ac sordibus pleno, et consequenter male olente. S. Aug. legit, de luto limi. S. Hier. de luto cœni. S. Thom. citat ex editione S. Hier. de luto fimi. III. Propter fœtorem.

Quarto, peccatum est lacus seu fossa, ob exeundi difficultatem, Proverb. 2. v. 19. *Omnes, qui ingrediuntur ad eam,* (meretricem, quæ cap. 23. 27. vocatur fovea profunda) *non revertentur, nec apprehendent semitas vitæ,* ibi morientur ut iumenta in stercore. Nam luxuria facit ho- IV. Ob exeundi difficultatem.

Digitized by Google

minem bestialem: equum scilicet ac mulum, quibus non est intellectus: itaque non invenit *semitas rectas*, ut Septuag. vertunt, deinde appetitus concupiscibilis maxime est inclinatus ad *carnalia*, ideo difficile ab iis emergit. Tertio, dæmon species voluptatis præteritæ subinde animo ingerit. Quarto denique, meretrix innumeris artibus ac blanditiis eum, quem semel dementavit, illaqueat, et ad pistrinum compingit, ibi usque ad mortem hæsurum, et in circulum cæco gressu multum laboris sine fructu exhausturum, ut Dalila Samsonem.

Dupliciter autem impius in fossam, quam iusto paraverat, incidit. Primo, proprio pondere ac desiderio. Secundo, a Deo in eum compulsus.

Vers. 16. II Pars. 100. In fossam, quam aliis parat, cadit impius proprio pondere. Ac primo, se ipsum in ruinam præcipitat sceleratus, v. eod. 16. INCIDIT IN FOVEAM, QUAM FECIT. Arabs, quam præparavit, ut scilicet alterum perderet. Sic Psal. 56. 7. *Laqueum* (S. Hilar. *laqueos*: uno non sunt contenti. S. Hieron. rete. S. August. muscipulam) *paraverunt pedibus meis, et incurvaverunt animam meam. Foderunt ante faciem meam*, (cognovi eorum fraudes, ideo non perii. Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum) *et inciderunt in eam*; cadentes retrorsum, et non videntes, ubi concidant. Generatim loquitur Salomon, Prov. 26. 27. *Qui fodit foveam*, (Aquila et Symmachus, *διαφθοράν*, id est, corruptelam, perniciem) *incidet in eam. Et qui volvit lapidem, revertetur ad eum.* Sophar Naamathites, id est, Regulus urbis Naamath, quæ erat in terra Hus, agens de impio ait, Iobi 21. 10. *Manus* (hoc est, actiones, ait Nicetas) *illius reddent ei dolorem suum*, id est, dolorem, quem aliis intulit, ut explicat Pineda.

Sensus psalmi nostri est, Saul *incidit in foveam*, (id est, in interitum, ut S. Hieron. et Chald. reddunt) *quam fecit*: mortem enim, quam Davidi parabat, sibi ipsi intulit, victus a Philisthæis in monte Gelboe. Cum enim dixisset armigero suo: Evagina gladium tuum, et percute me, et noluisset armiger: *Arripuit Saul gladium, et irruit super eum*, 1. Regum ult. 4. Itaque, sponte se in foveam et sepulcrum, seu interitum et exitium coniecit, quod Davidi toties et per se, et per suos paraverat. Peccasse Saulem se occidendo, docet Serarius, et quidem certum est, nemini licere se occidere, sicut docet S. August. lib. 1. de Civit. cap. 26. Plato in Phædone Tull. 1. Tusc. hoc fuisse imbecillia animi in Catone docet S. August. ibid. cap. 23. An vero Saul in foveam ignis semper arsuri ceciderit, est incertum; potuit enim actum contritionis uno momento elicere, et hoc censent Rabbini et Lyranus. Contra vero, damnatum esse putant S. August. lib. 2. ad Simplicianum, qu. 2. S. Bern. serm. 26. in Cant. S. Eucherius, Beda, Abulensis, S. Birgitta lib. 5. Revel. interrog. 13. ad qu. 1. Pineda lib. 8. de rebus Salomonis, cap. 4. n. 8. et satis urget locus 1. Paralip. 10. 13. *Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas*, (Hebr. et Sept. in iniquitatibus suis) *eo quod prævaricatus sit mandatum Domini, quod præceperat, et non custodierit illud: sed insuper etiam Pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino: propter quod interfecit eum, et transtulit regnum eius ad David filium Isai.*

101. Nocet sibi qui aliis nocet. Tropol. Nocet sibi, qui aliis nocere cupit. S. August. in Psal. nostr. *Lacum aperire*, inquit, est in *terrenis rebus*, id est, tanquam in terra fraudem parare, quo alius cadat, quem vult decipere iniustus. Aperitur autem hic lacus, cum consentitur malæ suggestioni terrenarum cupiditatum. Effoditur vero, cum post consensionem operationi fraudis instatur. Sed unde fieri potest, ut iniquitas prius lædat hominem iustum, in quem procedit, quam cor iniustum, unde procedit? Itaque fraudator pecuniæ, verbi gratia, dum cupit alium damno lacerare, ipse avaritiæ vulnere sauciatur. Quis autem vel demens non videat, quantum inter hos distet, cum ille patiatur damnum pecuniæ, ille innocentiæ? Ita August. Herodem cupidum necis Christi sic insectatur S. Chrysol. serm. 152. *Herodes stridet cadens in laqueum, quem tetendit, magister mali, minister doli, iræ artifex, inventor sceleris, impietatis auctor, pietatis prædo, inimicus innocentiæ, hostis naturæ,* *malus omnibus, suis peior, pessimus sibi.* Sceleratum propriis pereuntem dolis, et in lacum, quem aliis paraverat, incidentem, si placet pingere, Maxentium tyrannum depinge in Tiberim fluvium cadentem. Maxentius suis artibus perit. Cum enim pugnaturus in Constantinum illius decipiendi gratia naves dolose connexas Tiberi imposuisset, pontibusque dolosis instravisset, ipse incautus e pugna se proripiens, pontesque decurrens, dissoluta compage, submersus interiit, *ἔδυσαν ὡσεὶ μόλυβδος ἐν ὕδατι σφοδρῷ*, *ut plumbum in rapidum aquæ gurgitem descenderunt*, ipse scilicet atque eius satellites. Ita Eusebius lib. 9. hist. cap. 9. et subdit, iuste potuisse occini, *lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam, quam fecit.* Idem posset dici de Pharaone et Ægyptiis, qui, cum mersissent pueros Hebræos in Nilo, Exod. 1. 22. ipsi se in mare rubrum præcipitarunt, quo hausti sunt ne uno quidem residuo, Exod. 14. 28. Dixerat Pharao cap. 1. *Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen proiicite*: nolebat vel unicum reservari; ideo cap. 14. habetur: *Reversæque sunt aquæ, et operuerunt currus et equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare: nec unius quidem superfuit ex eis.*

Si vitiorum lacus et foveas latebrosas inspexeris, ibi strictos in proprium iugulum enses videbis, ibi propriis laqueis innexas cervices, ibi propriis manibus cor sectum dentibusque laniatum, ibi sese magis in lutum mersantes miseros atque illud devorantes. 102. Omnia vitia auctoribus suis nocent.

Invidiæ quidem emblema vulgare est furia cor suum manu tenens, et dente proprio lacerans. Unde Philemon Poeta Græcus ait: *Invidia in sese hoc solum*, *ἐπιεικῶς ποιεῖ*, *probe facit, quod, qui mores illius diligit, illum*, *λυμαίνεται μάλιστα*, *imprimis lædit, semper conversans sibi.* 1. Invidia.

Luxuria est fovea lacertis, bufonibus et colubris plena, in quam lascivus toto corpore morsibus eorum compunctus infoditur: cancroque in ore, oculis, auribus, reliquisque partibus mirum in modum erosus eiulat: neque inde tamen compedibus astrictus divelli potest. S. Chrysost. hom. quod nemo læditur, nisi a se ipso, id fuse deplorat, et ait: *Vita ad voluptates, divitias et potentiam attenta, turpis, deformis, multa fœditate referta, molesta, gravis, amaritudine plena*, *μυρίων γέμον κακῶν, κινδύνων, ἁμαρτιῶν, κρημνῶν, σκοπέλων*, *infinitis malis plena, capitis discriminibus, præcipitiis, scopulis, cædibus, timoribus, terroribus, invidia, livore, insidiis, perpetua cura et sollicitudine: quodque nullum lucrum, nullum tantorum laborum fructum afferat, nisi pœnam ac supplicium, et æternos cruciatus.* 2. Luxuria.

Avaritia quoque profundus gurges est, in quem, qui coniectus fuerit, vix enatabit. S. Chrysost. ibid. *Avaritia*, *ὡς τύραννος ἀπηνής, ὡς πόρνη πάνδημος καὶ πολυτελής*, *tanquam sævus tyrannus, tanquam meretrix publica et pretiosa dedecorat, conficit, et sexcentis obiicit periculis ac pœnis eos, qui illi servire in animum induxerunt. Cumque sit terribilis, acerba, crudelis, sæva, vultu barbarico, quin potius ferino*, *καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγριωτέρα*, *et quam lupus ac leo tetrior ac trucior: mansueta tamen et expetenda, et* *μέλιτος γλυκυτέρα*, *melle dulcior esse videtur captivis eius.* Et ad psalmum nostrum aptissime, subnectit: *Cum etiam gladios et arma quotidie contra eos cudat*, *καὶ βάραθρα κατορύττουσα, καὶ ἐπὶ κρημνοὺς ἄγουσα, καὶ σκοπέλους· καὶ μυρία αὐτοῖς πλέκουσα κολάσεως δίκτυα*, *ac barathra effodiat, ad præcipitia ducat, et scopulos et infinita supplicii retia texat: beatos tamen illos præstare censetur, tum ab ipsis captis, tum a cupientibus capi.* Idem de ira, invidia, superbia, aliisque mentis agitationibus dici potest. 3. Avaritia.

Secundo, sceleratus, qui alios in foveam deiicere molitur, a Deo in eam proiicitur tanto impetu, ut in caput cadens illud sibi elidat, v. 17. CONVERTETUR DOLOR EIUS (active sumptus, id est, dolor, quem iusto parat) IN CAPUT EIUS, ET IN VERTICEM IPSIUS INIQUITAS (Hebr. חמס *chamas*, hoc est, violentia eius, ut Arias vertit, tyrannia, ut Arabs. 2. Perversitas, ut Pagn. *ἀδικία*, id est, iniustitia, ut Sept.) EIUS DESCENDET. Vers. 17.

103. In caput impii do- Quæres: Unde ducit David similitudinem? Cum ait: *Convertetur dolor eius in caput eius.* Primo, Hesychius

tor vertitur, quo alios torquere vult:

censet desumi a lapide, qui ex alto cadat in caput impii. Qui enim lapidem proiicit in hostem in fastigio turris stantem, aut in avem in arboris vertice sedentem, sæpe ab ipso suo lapide læditur resiliente in caput suum aut vultum. Posset quis comparationem a funda petere, in qua lapidem circumagens, ut in altum iaciat, aliquando læditur ab eo ipso lapide, quem iacere moliebatur, Eccli. 27. 28. *Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet: et* (hoc est: sic, eodem modo) *plaga dolosa, dolosi dividet vulnera.* Syrus vertit, qui percutit in occulto, perditioni traditur. Et Tigurina, ictus clandestinus vulnus infligit, v. 29. *Et, qui fodit foveam, incidet in eam,* dum circa oram eius inambulat, illius profunditatem aspiciens, in ea sibi complacens, eam adornans, aut ramis fallacibus contegens, ut feras vel homines capiat: *Et qui statuit lapidem proximo, offendet in eo: et qui laqueum aliis ponit, peribit in illo.* v. 30. *Facienti nequissimum consilium,* (dolos scilicet) *super ipsum devolvetur.* Tigurina, qui molitur mala, malis involvetur. *Et non agnoscet, unde adveniat illi.* Adverte autem, dolorem sumi metonymice pro obiecto dolorifico.

I. Velut lapis in altum iactus.

Aut e funda excussus.

II. Secundo, Caietanus censet esse continuationem metaphoræ de fovea, in quam aliis paratam cadit impius, q. d. *Convertetur dolor eius in caput eius,* id est, in foveam a se effossam, ut in eam pedes aliorum defluant, ipse capite prono et præcedente cæcus concidet.

104.
III. Velut terra aggesta supra foveam, quam aliis fodit.

Tertio, et convenientius, sensus est, q. d. *Convertetur dolor eius,* id est, terra e fossa extracta, rami arborum et cæspites, quibus fossam texerat, ut non pateret, et sic facilius in eam iusti caderent, *in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius,* hoc est, inique ab eo præparata, *descendet,* q. d. suis ipse fraudibus capietur et obruetur. Speciatim autem id Sauli contigit Davidem persequenti. Nam in caput eius dolor, quem Davidis capiti paraverat, cecidit. Victo enim a Philisthæis caput præcisum, est, 1. Regum ult. 9. *Et præciderunt caput Saul, et spoliaverunt eum armis, et miserunt in terram Philisthinorum per circuitum, ut annunciaretur in templo idolorum* (qui non poterat ferre Davidis laudes virtute Dei vincentis) *et in populis. Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan.* Trop. dolosus suspenditur in Bethsan, id est, *in domo tumultus,* a בית *beth,* id est, domus, et שאון *sciaon,* id est, sonus. 2. Bethsan, idem est, ac *domus opulentiæ,* in eam libenter involat fraudulentus. 3. Bethsan, id est, *domus eboris,* ne innocentiæ quidem ipsi parcit nefarius. 4. Bethsan, *domus mutationis,* in Mundo nihil est præter versipelles animos. 5. Bethsan, *domus dormitionis,* cave tibi a somnolentia, si vis cavere ab iniuria. Quin etiam in miseriarum cumulum tres eius filii: nempe Ionathas, id est, Dei donum: et Abinadab, id est, Patris mei liberalitas: et Melchisua, id est, consilium salutis, vel Rex Salvator, Rex magnificus in eodem muro Bethsan suspenduntur. Dolosus et malignus aliis exitium parans, et Dei dona, et propria bona, atque omne consilium, salutem et splendorem perdit. Adde post annos aliquot Gabaonitæ traditos sibi Dei iussu septem Saulis alios filios, ut fames cessaret, crucifixerunt, 2 Reg. 21. 8. *Tulit itaque Rex* (David Deo iubente) *duos filios Respha filiæ Aia, quos peperit Sauli, Armoni et Miphiboseth: et quinque filios Michol filiæ Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi,* (illi quinque filii erant Merob sororis Michol, cum maritus Merob fuit Hadriel, et maritus Michol fuit David, sed eos adoptaverat Michol, itaque eius filii vocantur. Ita Chald.) *et dedit eos in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos coram Domino:* nimirum ad placandum Dominum, vel in honorem Domini, ut eius iustitiæ vindicativæ, et offensæ a Saule et familia eius, per hanc familiæ eius crucifixionem, quasi per publicum piaculum et hostiam, pro peccato satisfieret. Ita Cornelius: Addit autem Iosephus id Deo placuisse, et confestim placato Deo terram posito squalore ad pristinam fertilitatem rediisse. Hebræi vero dicunt, hæc corpora in cruce mansisse, saltem filiorum Respha, quæ illa ab avibus servabat per sex menses, scilicet a mense Martio usque ad Septembrem.

Saul mors misera.

Bethsan etymon.

Ionatha etc. etymon.

Resphæ pietas, et miseria.

Moraliter nota, eam esse Dei providentiam et iustitiam, ut damna, quæ scelerati aliis parant, in eos recidant, Ps. 9. 16. *Exultabo in salutari tuo,* (S. Augustin. *super salutare tuum.* Ibi non est timor cadendi aut pereundi) *infixæ* (S. Hieron. demersæ) *sunt gentes in interitu,* (in fovea, ut vertunt Vatabl. Campens. Caietan. Pagn. Arias) *quem fecerunt* (id est, aliis paraverunt) *in laqueo,* (S. Hieron. in reti, S. August. in muscipula) *quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Unico sunt pede, sibi soli innitentes impii, ideo facile cadunt et capiuntur, v. 17. addit: *Cognoscetur* (S. Hieron. et Chrysost. cognitus est) *Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.* S. Hier. corruit impius. Trevetus ex editione Hier. quam sequi se asserit, sic refert: In opere palmarum suarum corruit impius sonitu sempiterno. Itaque et pedibus, id est, affectibus: et manibus, id est, operibus, capitur.

Proverb. 22. 8. *Qui seminat iniquitatem, metet mala,* (Hebr. און *aven,* hoc est, vanitatem. 2. Calamitatem, ut reddit Vatablus; damnum, ut Aquila. 3. Iniustitiam, ut Symmachus) *et virga iræ suæ consumetur.* Pagnin. vertit, deficiet. Virgam porro iræ intelligit Aben Ezra ipsam iram qua iratus veluti virga sævit et percutit. 2. Virga iræ est potestas, cui ira et sævities adiungitur. 3. Denique, virga iræ est flagellum, quo segetes verberantur ad grana excutienda, q. d. Qui seminat mala, metet illa, et flagellabitur ac triturabitur ab aliis, qui, quicquid in eo fuerit, expriment ac dissipabunt.

In caput impiorum recidisse eorum malignitatem, probari potest tum in persecutoribus Ecclesiæ ac martyrum, tum in persecutoribus aliorum Sanctorum. 105.

Persecutores Ecclesiæ puniti.

Ac primo de Ecclesiæ insectatoribus ait S. Cyrillus Alex. in Zachariam: *Semper persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, et tangunt suammet pupillam.* Quod de facto accidit Rictiovaro crudelissimo Christianorum persecutori, cum enim in urbe Suessionensi generosos Christi athletas S. Crispinum et S. Crispinianum in ferventis plumbi dolium coniecisset, plumbi bullientis gutta in eius oculum involans eum excæcarit: itaque ira succensus illæsos cernens Martyres, ipse se in flammas proiecit, et iis combustus est, ut Surius refert 25. die Octobr. Idem contigit Sanctorum Cosmæ et Damiani tortoribus, cum enim viderent eos non lædi in mediis flammis, lapidibus eos appetere cœperunt, sed in ipsorum capita lapidea reflectebantur divina virtute: Tum Lysias iussit sagittas expediri, et nervum intendi, sed in iacientes retorquebantur, eosque configebant, ut ait Ado 27. Septembris. Sic sudes acutæ e digitis S. Crispini et Crispiniani exilierunt in carnifices, eosque partim occiderunt, partim vulnerarunt.

1. Rictiovarus.

2. Tortores SS. Cosmæ et Damiani.

Inundantibus Hispaniam, diraque clade vastantibus Mauris, lugendi naufragii reliquias collegit Pelagius, postea Galliciæ Rex, atque in Ausenam montem, quo necdum tantæ diluvionis fluctus evaserant, se recepit; et quo tutior receptus esset, in spelæum cum mille militibus condidit. Advolant ad prædam Mauri, et locum odorati, missilibus, tum telis, tum lapidibus latitantes obterere moliuntur: sed cautes tela lapidesque in auctores reiiciunt, plurimosque sternunt. Pelagius, cui animos præsens Dei manus faciebat, velut ex insidiis emicat e latebra, et fulminis modo medias irrumpens acies hominum viginti millia iræ Dei Vindicis mactat, cæteri montis allapsu in Devam fluvium præcipites acti sunt, teste Mariana lib. 7. Hist. Hispan. cap. 2. Rota, in S. Pantaleonem medicum, in S. Catharinam Alexandrinam regio sanguine ortam virginem, aliosque comparata, comminuti tortores sunt.

3. Mauri.

4. 8. Pantal. et S. Cathar. tort.

Secundo, singulorum sæpe iustorum et aliorum etiam persecutores iniusti et crudeles suis artibus afflicti sunt. Quis non miretur fratres Iosephi ad læsi fratris genua abiici supplices, cuius afflicti gemitus non audierant, et eos in carcerem detrudi, qui ipsum in cisternam aqua carentem præcipitarant? Genes. 42. 17. Notabilis est pœna Adonibezec Regis Bezec, quæ erat urbs in tribu Iuda. Nam 106.

Singulorum iustorum persecutores puniti.

1. Fra-

tres Iosephi. 2. Adonibezec. tribus Iuda et tribus Simeon simul iunctæ pugnaverunt contra eum, et percusserunt Chananæum et Pherezæum, Iudic. cap. 1. 6. *Fugit autem Adonibezec: quem persecuti comprehenderunt, cæsis summitatibus manuum eius ac pedum. Dixitque Adonibezec: Septuaginta Reges, amputatis manuum ac pedum summitatibus.* Hebr. בהנות *behonot*, id est, pollicibus, ut Pagnin. Arias, Chald. Caiet. et alii vertunt. Nam pollices in manu summi sunt ac potissimi, et S. Isidor. ait pollicem dici, quod inter cæteros digitos virtute polleat, et a Græcis vocatur ἀντίχειρ, quod solus tantum valeat, quantum reliqui quatuor digiti, teste Vall, seu quod quasi altera manus sit, quippe quo dempto manca futura sit manus, et mancus eius usus: *Colligebant sub mensa mea ciborum reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Adonibezec idem est, quod Domini fulgur, seu Dominus fulguris; id sibi nominis probabiliter sumpserat, quia tot Reges, id est, regulos seu principes instar fulminis terrore sua et potentia prostraverat, iam sibi ipsi fulmini imperare, et nubes sub pedibus habere videbatur,

Eius etymon. sed non advertebat. *Adonibezec* etiam significat *dominum in compedibus*, ab אדון *adon*, id est, dominus, et זקק *zacac*, fundere: unde זקים *zicchim*, compedes, manicæ, בזק *bezec* vero, significat fulmen. Vel fulminis ocyores alis a Deo sistuntur et captivantur.

3. Nabuchodonosor satellites. Nabuchodonosoris satellites conflagrant Babylonicæ fornacis incendia, in quod tres pueros proiecerant: nempe Sidrach, Misach et Abdenago, id est, Ananiam, Azariam et Misaelem, Dan. 1. v. 6. Chlisthenes Ostracismi Athenis auctor, ea lege primus ex urbe eiectus est. Perillus vaccam æream triste munus Phalaridi tyranno obtulerat, ad comburendos reos, hoc illi primum contigit perire supplicio, ac tandem ipsimet Phalaridi. Aruntius Patereulus spe præmii propositi iis, qui nova supplicia excogitassent, equum æreum Æmilio Censorino tyranno abtulit, eoque primus Æmilio iubente interiit. Galeacius Vicecomes in Modoetiana arce, carcere, quem adversarum partium captivis paraverat, primus detentus est. Aman pependit in patibulo, quod paraverat Mardochæo.

(Margin: 4. Chlisthenes. 5. Perillus. 6 Arunt. 7. Galeacius.)

8. Euthymius. Cum Iustina Imperatrix Arriana in exilium deportari optaret S. Ambr. Mediolani Episcopum, qui contra hæresim stabat murus pro domo Dei, et nemo id scelus patrare vellet, quidam Euthymius prostitutæ famæ et conscientiæ, dicta die, currum prope Ecclesiam collocavit, ut ex ea egredientem sanctum virum ex improviso adortus concitatis equis abriperet. Sed Deus eius conatum elusit, et anno vertente eadem ipsa die, ipso eodem in curru, ex eadem ipsa domo, in exilium deportatus est, ut narrat Paulinus in vita S. Ambrosii, et ex eo Baron. anno 386.

Sagittatoris cuiusdam mors mirabilis. Lepidum est, quod refertur lib. 1. Anthol. cap. 22. Aquilam telo cuiusdam Cretensis confixam, in eum cadentem eodem iaculo ipsum peremisse.

107. Tropol. Tropol. Convertitur dolor et iniquitas in impii caput, id est, in eius mentem, quod vulnus est gravissimum. In Scriptura cum dicitur pœna in alicuius caput converti, ingens supplicii genus denotatur et calamitas gravis, ut Ps. 109. 6. Levit. 24. 14. Dan. 13. 55. et 59. Ios. 2. 19. Nulla maior esse pœna potest, quam cum in mentem ipsam incidit, et super nos fit, ad terrena et ima nos deiiciens. S. August. in Psal. nostr. *Convertetur*, ait, *dolor eius in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Non enim voluit ipse peccatum evadere, sed factus est sub peccato quasi servus, dicente Domino, Ioan. 8. 34. Omnis, qui peccat, servus est. Erit ergo iniquitas eius super ipsum, cum ipse iniquitati suæ subditur; quia non potuit dicere Domino, quod innocentes et recti dicunt, Ps. 3. 4. Gloria mea, et exaltans caput meum. Ita ergo ipse inferior erit, ut eius iniquitas sit superior, et in illum descendat, quia gravat illum et onerat, et ad requiem Sanctorum revolare non sinit.*

Concludit David psalmum, promittitque se Deum laudaturum ob iustitiam, qua scilicet et se peccatorem afflixerat, ut ait *Remigius*, et se pœnitentem iuverat, ut S. Thomas explicat: aut potius, qua se innocentem servaverat, Saule prostrato. Non enim agitur hic de persecutione Absalonis, sed Saulis, ut supra ostendi. Dicit itaque

Vers. 18. 108. v. 18. Confitebor Domino secundum (Hebr. *be* in, seu propter) iustitiam eius, psallam nomini Domini Altissimi, id est, supra omnes creaturas Eminentissimi, omnes sapientia, potentia, bonitate, iustitia superantis, sed immenso intervallo: in cælo sibi thronum statuentis, unde mortales omnes, etiam potentes et nobiles, velut pygmæos et locustas formicasque despectet. De eius nomine dicam, psal. seq. v. 1.

Crudeles reiiciendi. Moraliter nota, crudelitatem esse quidem ad Caucasi feras, aut Atlantis Nomades, aut Ætnæ cyclopes ablegandam: nec probandum Edgarum Angliæ Regem, qui Scotiæ et Hyberniæ Reges captos remigare cogebat in cymba, qua animi relaxandi causa vehebatur; nec Sesostrim Regem Ægypti, qui quatuor domitos Reges iugo subiectos currui suo trahendo adhibebat: nec Saporem Regem Persarum, qui Valeriano Rom. Imper. ut scabella, ad inscendendum equum utebatur: nec Tamerlanem Regem Tartarorum, qui Baiazethum Imper. Turcarum cavea inclusum, ut feram circumducebat, eoque ad abiectissima quæque utebatur. Prædico in Syracusana clade lacrymas Marcelli Rom. Ducis: in Carthaginiensi, Scipionis Africani: in Ierosolymitana, Titi Imperatoris. Lætandum tamen est ob Dei iustitiam in strage sceleratorum, unde ait David: *Confitebor Domino secundum iustitiam eius: et psallam* (adhibendo musica etiam instrumenta) nomini *Domini Altissimi*, supple, secundum iustitiam eius. Sic Ps. 57. 11. generatim de omnibus iustis ait: *Lætabitur iustus, cum viderit vindictam.* S. Chrysost. hom. 3. in epist. ad Philemon. addit: *impii.* S. Ambros. in Ps. 118. sermon. 7. S. Isidor. in sententiis lib. 3. cap. ult. addunt: *impiorum*, emendati codices Græci ἀσεβῶν. Hebr. tamen id non habent: *Manus suas* (Hebr. פעמיו *peamav*, pedes suos, ut vertit Hieron. Pagnin. Arias, plantas suas, ut Felix: per eorum scilicet strata cadavera ambulans, et ea calcans) *lavabit in sanguine peccatoris.* Psalt. Gallicanum, Arnobius et Cassiod. habent: *peccatorum*, quicumque scilicet ii sint: sive amici antea, sive affines, sive consanguinei, sive cives. Deum unum præ oculis habent Sancti. Vide ibi dicta.

(Margin: 1. Edgarus. 2. Sesostris. 3. Sapores. 4. Tamerlanes. Laudandi lacrymantes in aliena clade. 1. Marcellus. 2. Scipio. 3. Titus. 109. Exultandum tamen ob Dei iustitiam. Hoc faciunt Sancti.)

Et Angeli. Angeli sancti Deum ob iustitiam laudant. Hoc expressit S. Ioannes, Apocal. 16. cum enim vox Dei magna de templo, id est, de cælo, dixisset septem Angelis: Ite, et effundite septem phialas iræ Dei in terram; primus Angelus effudit (id est, visus est effundere, hæc enim sunt symbolica) phialam suam in terram, et factum est vulnus sævum et pessimum in homines, qui habebant characterem bestiæ, id est, Antichristi, diaboli, propriæ suæ concupiscentiæ: et in eos, qui adoraverunt imaginem eius. Et secundus Angelus effudit phialam suam in mare, et factus est sanguis tanquam mortui, id est, quasi sanguis occisorum et mortuorum, hoc est perinde, ac si multæ ibi cædes factæ essent: et omnis anima vivens mortua est in mari. Et tertius Angelus effudit phialam suam super flumina, et super fontes aquarum, et factus est sanguis. Quid autem faciunt Angeli Præsides, aliique, tantam Dei vindictam cernentes? Ex duobus collige v. 5. *Et audivi Angelum aquarum* (certis creaturis et singulis elementis a Deo assignati sunt Angeli Præsides, ut docet S. Aug. lib. 83. quæst. q. 79. S. Thom. 1. p. quæst. 110. art. 1. Vasq. 1. p. tom. 2. disp. 213. Aretas, Plato, Origenes, aliique) *dicentem: Iustus es Domine, qui es, et qui eras, sanctus,* (Syr. *pius*, seu misericors. Cum iratus fuerit, misericordiæ recordabitur) *qui hæc iudicasti. Quia sanguinem* (sanguis pauperum est substantia eorum et pecuniola) *Sanctorum et Prophetarum effuderunt, et sanguinem eis dedisti bibere: digni enim sunt.* Huius Angeli vocem alter Angelus excipit, et iustitiam etiam Dei laudat ab altari egrediens, sub quo erant conditi Martyres vindictam exposcentes, v. 7. *Et audivi alterum ab altari dicentem: Etiam Domine Deus omnipotens, vera et iusta iudicia tua,* id est: 1. Sententiæ in impios latæ. 2. Iudicia, id est, supplicia et pœnæ per iudicium seu sententiam iudicialem decretæ.

(Margin: Phialæ iræ Dei.)

110. Lætitia cælestis ob Babylonem eversam. Si Angeli de iustitia sceleratos puniente lætantur, quanto magis homines sancti, qui per eorum mortem se a tot periculis liberatos vident? Apocal. 18. 21. miseræ Babylonis, id est, Romæ ad idololatriam relapsæ in fine Mundi, clades describitur, additur deinde cap. 19. v. 1. *Post hæc audivi quasi vocem turbarum multarum in cælo dicentium: Alleluia, salus, et gloria et virtus* (Græce δύναμις, hoc est, potentia et robur) *Deo nostro est. Quia vera et iusta iudicia sunt eius, qui iudicavit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua,* (id est, in sua idololatria et sceleribus) *et vindicavit sanguinem servorum suorum de manibus eius. Et iterum dixerunt: Alleluia. Et fumus eius* (Babylonis incensæ) *ascendit in sæcula sæculorum,* id est, durabit in æternum; quia Babylon, id est, eius cives impii flammis æternis punientur, v. 4. et 6. additur Alleluia, ut Alleluia quadruplex denotet perfectam ac solidam hanc esse lætitiam, et in omni parte Mundi sibi Sanctos respondere laudantes Deum ob iustitiam. Notant Alcazar, Ribera et Viegas, Alleluia continere acclamationem cum exhortatione *halelu,* laudate: *ia,* Deum: est enim diminutivum Iehova. Imperatoribus Constantinopolitanis victoria reportata in urbem redeuntibus olim coronam imponebat Patriarcha, plaudente populo ob victos et attritos hostes, sicut Basilio Imperat. post Saracenos superatos, iisque aliquot Syriæ urbes ereptas, fecit Patriarcha Photius, teste Zonara in Basilio. Sic Romæ antiquæ Ducibus et Imperatoribus triumphantibus, et corona laurea capiti imposita, et aurea, quam servus curru etiam triumphali vectus sustentabat; coronatis, populus universus applaudebat, de calcatis, subiugatis, et catenatis hostibus exultans, metu omni deposito, et regno tranquillato: ita dicunt Sancti, v. 6. ibid. *Alleluia: quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens:* regno scilicet securo reddito post excidium Babylonis, quæ longe lateque dominans, veneficiis suis, id est, idololatris, et sceleribus, homines dementabat. Illa vox dicitur quasi aquarum multarum, quia erit maxima: et quasi tonitruorum magnorum, quia terribilis erit impiis.

Alleluia.

Corona Imp. victori data.

Et Ducibus exercitus.

111. Voluntati Dei conformantur Sancti, etiam in punitionibus. Deum unum præ oculis habentes Sancti, eius unius voluntati adhærebunt, cætera pro nihilo ducent: carebunt illa imbecillitate et mollitie muliebri, quæ, ut ait Seneca lib. 2. de clementia, cap. 5. *Est vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pessimo cuique familiarissima misericordia est.* (Si de virtute misericordiæ loquitur, errat.) *Anus et mulierculæ sunt, quæ lacrymis nocentissimorum moventur, quæ, si liceret, carcerem effringerent.* Virilis animus generositatem amat, et mentis firmitatem: in cælo ea mollities non erit. S. Bernard. Ps. 90. 8. *Procul erit infirmitatis humanæ ista mollities, qua tamen interim pro tempore charitas utitur ad salutem, amplissimo quodam videlicet expansæ sagenæ sinu, et bonos et malos colligens pisces, id est, affectus iucundos pariter et molestos. Verum hoc quidem in mari. Nam in littore solos eliget bonos, sic videlicet gaudens cum gaudentibus, ut ex hoc iam cum flentibus flere non possit.*

112. Etiam in hac vita. Etiam in hac vita lætantur iusti de clade impiorum, ut est effectus iustitiæ vindicativæ Dei. Cum Israelitæ viderunt Ægyptios mortuos super littus maris, et manum magnam, quam exercuerat Dominus contra eos: *Tunc* (non ante) *cecinit Moyses et filii Israel carmen hoc Domino, et dixerunt: Cantemus Domino,* (non nobis. Tunc apparet Dominus, cum domat rebelles) *gloriose enim magnificatus est,* (Hebr. magnificando magnificatus est, ut Pagnin. et Arias vertunt, hoc est, mirum in modum magnificatus est) *equum et ascensorem* (Pharaonem præsertim) *deiecit* (Pagnin. proiecit, id est, procul iecit, fluctibus iactatum) *in mare. Fortitudo mea,* (non formalis, sed effectiva) *et laus mea* (materia laudis: est metonymia) *Dominus, et factus est mihi in salutem,* id est, Salvatorem. Iste Deus meus, et glorificabo eum: Deus Patris mei: *Et exaltabo eum,* id est, ut ait Cornelius, eum Altissimum palam confitebor, et quantum potero, prædicabo, quod aptissime quadrat psalmo nostro, ait enim David: *Et psallam nomini Domini Altissimi.* Hebr. עליון *elion,* id est, Altissimus, unde quidam ἥλιον, id est, Solem deducunt, quod in excelso throno sedens, Orbem illustret: Est unum de decem Dei nominibus, quæ S. Hieronym. explicat, epist. 136. Deus porro est Altissimus. Primo, altitudine substantiæ, quia omnes essentias rerum in immensum transcendit, easque omnes eminenter in se continet. Secundo, altitudine scientiæ, hæc enim in Deo est incomprehensibilis, Rom. 11. 33. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! *Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius,* et investigabiles viæ eius. Tertio, altitudine potestatis, quia omnia, quæcumque voluit, fecit in cælo et in terra. Quarto, altitudine maiestatis et dominationis, eo quod omnia eius imperio sint subdita, ipsumque omnes adorare et venerari debeant: Mihi, inquit, curvabitur omne genu, Isai. 45. Quinto, altitudine habitationis, quia habitat in cælo empyreo, quasi throno gloriæ suæ, ubi eum celebrant omnes Angeli et Beati. Hinc monet Iesus filius Sirach Auctor Eccli. cap. 43. 32. *Glorificantes* (id est, glorificate. Hebræi enim aliquando ponunt Benoni seu participium pro imperativo) *Dominum, quantumcumque potueritis, supervalebit enim* (est Altissimus. Græce, ὑπερέξει, excedit, ut vertit Tigurina) *adhuc, et admirabilis magnificentia eius.* (Supple, est: aut, supervalebit.) vers. 33. *Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis;* (S. Bernard. tract. de dilig. Deo: Causa diligendi Deum, Deus est. Modus diligendi Deum, est sine modo diligere) *maior est enim omni laude. Exaltantes eum replemini virtute,* (Græce, πληθύνατε ἐν ἰσχύι, multiplicate in viribus, id est, vires: vel eum viribus) *ne laboretis,* id est, ne laborando lassescatis: est metalepsis. Græce, μὴ κοπιᾶτε, ne lassescatis, ut vertit Tigurina) *non enim comprehendetis,* id est, semper aliquid laudandum restabit. Ut enim ait S. Greg. Nazianz. orat. Talis est Dei natura, *tantum recedit, quantum capitur.* Sicut cælum eo altius apparet, quo magis ei approximas montem ascendens, cum in pede montis tibi proximum et facile capi posse et penetrari crederes.

Altitudinem Dei Iudicis, atque ob iustitiam laudati re- 113. Iudicis Dei celsitudo ab Isaia ostenditur.
præsentat Isaias cap. 6. 1. *In anno, quo mortuus est Rex Ozias, vidi Dominum* (unum et trinum, in specie humana, non tamen oculis corporeis, sed imaginationis, aut potius mentis) *super solium excelsum et elevatum,* (quia in cælo. 2. Ab ipsius cæli pavimento elevatum, *et ea, quæ sub ipso erant,* (Symmach. et Theodotio reddunt, quæ sub pedibus eius erant. Hebr. שוליו *scilav,* id est, fimbriæ eius, ut vertit Pagnin. hoc est, fimbriæ seu oræ vestium eius) *replebant templum,* in cælo visum simile Salomoniaco. Hebr. היכל *hecal,* palatium, ut Arias reddit. 2. Templum, et melius, ut etiam Pagn. habet. Licet autem hechal sit proprie pars templi secunda, quæ dicebatur Sanctum, et erat velut navis Ecclesiæ, tamen, cum solum ponitur, designat totum templum, id est, tam Sanctum, quam Sanctum Sanctorum, quod erat velut chorus templi, in quo erat arca et propitiatorium, atque Cherubini ex auro a Mose, et Cherubini ex oleis facti a Salamone. Isaias itaque vidit Deum in Sancto Sanctorum templi illius cælestis. Cornelius ad rem nostram ait: Solium hoc fuisse Dei *Iudicis,* et significasse definitam esse Dei contra Iudæos sententiam de eorum excæcatione et reprobatione. Iustitiam illam Dei, seu Deum secundum iustitiam suam laudant *Seraphim,* id est, *ardentes,* charitate scilicet Dei, et zelo gloriæ eius, ac dicunt v. 3. *Sanctus, Sanctus, Sanctus* (Pater, Filius et Spiritus sanctus) *Dominus* 114. Nimia benignitas in Charillo arguitur et in Sciraphida.
Deus exercituum, debellat impios suis exercitibus, quia Sanctus est, neque habitat iuxta eum malignus, neque permanent iniusti ante oculos eius. Archidamidas iure Charillum redarguit, quod erga omnes æqualiter benignitatem et mansuetudinem exhiberet. Ephori Lacedæmone iustam Sciraphidæ mulctam indixerunt, quod a multis passus esset iniuriam. Viri sancti sunt Seraphim, ut igne divino ardeant, ad eos non accedit impius, qui non ardeat eodem igne, si convertatur; aut igne vindictæ, si impœnitens obdurescat, Ps. 103. 4. *Qui facis Angelos tuos spiritus,* (Chald. Qui facit nuncios suos veloces sicut spiritus, id est, ventos) *et ministros tuos ignem urentem.* Græ-

Angelorum zelus igneus. ce, πυρος φλογα, id est, ignis flammam: in emendatis codicibus πυρ φλεγον, id est, ignem lucentem, splendentem, fulgurantem, micantem. 2. Urentem, flammantem, ardentem, incendentem, flagrantem. Aquila vertit, πυρ λαβρον, id est, ignem vehementem, impetuosum, voracem. Talis ignis erat Elias, de quo dicitur, Eccli. 48. 1. *Surrexit*
Et Eliæ. (non iacet vir fortis) *Elias Propheta quasi ignis*, (semper alta petens, ut cum Deo altissimo et iustissimo fulgeat et ardeat) *et verbum eius quasi facula* (λαμπας, id est, fax) ar- A *debat*. Græce, εκαιετο, ardebat et urebat. Complut. habent, quasi fax urebat. Syr. quasi clibanus succensus. Cum scilicet deiecit verbulo ignem e cælo in holocaustum suum præsente Achab Rege Israel et toto populo, 3. Reg. 18. v. 38. et in duos quinquagenarios ad se capiendum missos ab Ochozia Rege Israel, et filio Achab, 4. Reg. 1. 10. et 12. Conclude itaque cum Davide: *Confitebor Domino secundum iustitiam eius, et psallam nomini Domini Altissimi*, et quidem secundum iustitiam eius.

PSALMUS OCTAVUS.

1. In finem pro torcularibus, Psalmus David.

2. Domine Dominus noster! quam admirabile est nomen tuum in universa terra?
3. Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.
4. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos: ut destruas inimicum et ultorem.
5. Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum: Lunam, et stellas, quæ tu fundasti.
6. Quid est homo, quod memor es eius: aut filius hominis, quoniam visitas eum?
7. Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria et honore coronasti eum: et constituisti eum super opera manuum tuarum.
8. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves et boves universas: insuper et pecora campi.
9. Volucres cæli, et pisces maris: qui perambulant semitas maris.
10. Domine Dominus noster! quam admirabile est nomen tuum in universa terra?

PSALMI OCTAVI ANALYSIS.

David in festo tabernaculorum de nocte cælum terramque contemplans, adorat

- Deum, ob creationem totius Orbis.
  - In terra, admirabilem. 2.
  - In cælo, magnificum. 2.
  - Ubique, ab homine laudandum. 3. contemplante.
    - Cælos. 4.
    - Lunam. 4.
    - Stellas. 4.
- Et præsertim hominis. 5. qui
  - Dei amicus. 5. a quo
    - Cura peculiari conservatur. 5.
    - Et donis cumulatur. 5.
  - Angelis suppar. 6.
    - Gloria. 6.
    - Et bonore. 6.
  - Creaturarum omnium Dominus. 7. cui
    - In terra, subiecta
      - Domestica. 8.
      - Sylvestria. 8.
    - Sunt animalia 8.
    - In aere, aves. 9.
    - In mari, pisces. 9.
    - In omni loco, cæteræ creaturæ, quas illi Deus mirabiliter subiecit. 10.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. IN FINEM PRO TORCULARIBUS, PSALMUS DAVID.

1. Psalmo quarto explicui, quid significet in finem. Nunc, quid sit *pro torcularibus*, est exponendum, ad quod nota, in Hebræo esse עַל *al*, id est, pro, vel super גִּתִּית *ghittit*, pro quo Bellarminus legi vult *gattot*, id est, torcularia: et Mariana ghittot, eadem significatione; sed arbitror esse retinendam vocem *ghittit:* unde Pagninus eam inexplicatam relinquens vertit: *Vincenti super Haghitit*. Quid sit autem *ghittit*, non levis est controversia.

I. Ghittith quid? Primo, multi volunt *ghittit* esse citharam, vel a Gethæis *inventam, vel a Davide allatam ex Geth, cum fugit ad Achis Regem Gethæorum, ut Saulis furorem effugeret:* eam citharam opinantur, a nobis inde etiam *guittarram* nomi- B nari. Sensus itaque erit, q. d. psalmus Davidis concinendus in finem, id est, semper et in honorem Christi, super citharam Gethæam. Chald. reddit: *Psalmus canendus super citharam allatam de urbe Geth.*

Secundo, et melius, *Ghittit* significat torcular: unde Sept. verterunt, *in finem pro torcularibus.* S. Hieron. *Victori pro torcularibus.* Felix, *vincenti super torcularia.* Ad verbum erat vertendum, pro torculari, sed hoc parum refert: sciebant enim Davidem non de uno torculari agere, sed de omnibus. Sensus itaque erit, q. d. psalmus hic Davidis cantatus est pro torcularibus, id est, pro et in uberi, et copiosa vindemia, ut de illa gratias ageret in festo tabernaculorum, quod celebrabatur die 15. Septembris II. Argumentum Psalmi.

Digitized by Google

atque per septem dies durabat, ut memores essent Iudæi protectionis divinæ in deserto per quodraginta annos, et de fructibus terræ collectis Deo gratias referrent. Hinc dicit Deus Mosi, Exod. 23. 16. *Solemsitatem quoque in exitu anni* (illo 15. die Sept.) *custodies, quando congregaveris omnes fruges tuas in agro.* In regione calida, vindemia etiam erat perfecta, eo tempore. Itaque David hunc psalmum composuit, quem omnes od illud tabernaculorum festum couffuentes coueincrent. Ter enim in anno, nempe in Paschate, in Pentecoste, et in festo tabernaculorum omnes mares in Iudæa habitontes tenebantur venire Ierosolymam in templo oraturi, et sua dona oblaturi, Deuteron. 16. 16. Non placent autem Hebræi, qui censent hunc psalmum a Davide foctum, cum versaretur profugus in torcularibus Philisthinorum, apud quos erat Geth nomen loci. Nec plocet Burgensis, qui opinotur *ghittit* vocari cithoram, seu aliud instrumentum musicum, quod haberet formam torcularis.

2. Allegorice. Allegorice, de Christo hunc psalmum esse, nullus potest negare, cum Christus Matthæi 21. v. 17. Principes Sacerdotum et Scribas videntes mirabilia, quæ fecerat, et pueros clamantes in templo, ac dicentes: Hosanna filio David, atque eam ob rem indignantes, his verbis compescuerit: *Numquam legistis, quia* (quod) *ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Et Paulus 1. Cor. 15. 26. et Ephesiorum 1. 22. Christo tribuit v. 8. psalmi nostri: *Omnia subiecit,* ait, *sub pedibus eius.* Hebr. 2. 6. 7. 8. de eo explicat Ps. nostr. v. 5. 6. 7. et 8. *Quid est homo,* etc. Anastasius Sinaita 4. anag. contemplat. ait: totum hunc psalmum esse de Christo. Hunc sensum arbitror a Spiritu sancto esse præcipue intentum, ut magis patebit in decursu, et esse etiam literalem.

Sic autem sensus erit primo, psalmus in finem, id est, in Christum, qui est finis legis, scopus, ad quem tota refertur et tendit, et psalmus *pro torcularibus,* seu pro Gethæis (in Hebr. enim est *ghittit*) aut Philisthæis, hoc est, pro Gentilibus, quorum conversio futuro prævideatur et decantetur. Ita Theodorus Antiochenus et Felix.

3. Crux fuit torcular Christi. Secundo, pro *torcularibus,* id est, pro cruce, coronatione, flagellatione, atque aliis Christi tormentis, et sanguine in illis fusu, ad salutem hominum: per hanc enim humiliationem et passionem meruit exaltationem sui nominis, Philipp. 2. 9. de quo ait Vates noster: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Ideo elevata est magnificentia eius super cælos, ideo gloria et honore coronatus est, etc. Hic sensus maxime placet. Sic Isaiæ 63. Cum inquirerent Angeli admirantes Christi ascensionem in cælum, ut S. Hieronymus, Ambrosius, Cyrillus et Augustinus exponunt, v. 1. *Quis est iste, qui venit de Edom* (id est, de Idumæa, quæ idem est atque sanguinea) *tinctis* (S. Hier. fulvis. Hebr. rubricatus) *vestibus de Bozra?* Quæ erat metropolis Idumææ, et significat *vindemiam,* et munitionem: erat enim sita in rupe. *Iste formosus* (Hebr. הדור *hadur,* decoratus, ut Arias vertit) *in stola sua* (in veste et paludamento regio. Stola est vox Græca, a στέλλεσθαι, hoc est, ab induendo) *gradiens in multitudine virtutis suæ.* Hebr. כחו *cocho,* id est, potentiæ suæ, ut vertit Pagnin. q. d. gressu regio, generoso, magnifico, maiestatis pleno, et vividum animi corporisque robur denotante ambulans, et de hostibus triumphans. Ad hanc Angelorum interrogationem respondet Christus: *Ego qui loquor iustitiam, et Propugnator sum ad salvandum.* Cum iterum peterent Angeli, v. 2. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Respondet idem Christus, v. 3. *Torcular calcavi solus.* Quod de cruce explicant, et de Christi passione, S. Cyrill. S. Cyprian. lib. 2. epis. 3. S. August. hom. 178. de tempore, et S. Gregor. hom. 13. in Ezech. Torcular, inquit, Christus calcavit solus: quia solus torcular, in quo calcatus est, calcavit: quia sua potentia eam, quam pertulit, passionem vicit, et ex morte cum gloria surrexit: ita ipse. Sic de Christo patiente in cruce agens Iacob Patriarcha, ut explicant S. Ambrosius S. Chrysost. Cypr. August. ait, Genes. 49. 11. *Lavabit in vino* (in sanguine suo ardenti charitate effuso) *stolam suam* (id est carnem suam, quæ est velut vestis animæ et divinitatis eas occultans) *et in sanguine uvæ* (in eodem vino) *pallium suum,* id est, Ecclesiam, qua amicitur et ornatur. Huc alludit S. Ioannes, Apoc. 19. v. 13. cum Christum describens ait: *Vestitus erat veste aspersa sanguine.* Hoc de eius cruore in passione explicat noster Martinus de Roa lib. 1. Singularium cap. 2. Nam etiam ad pugnam procedens eam ob rem veste purpurata gaudet, atque equo rufo insidet. S. Hieron. in cap. 66. Isaiæ: Equo rufo, ait, sedebat Dominus atque Salvator, humanum corpus assumens, cui dicitur: Quare rubra sunt vestimenta tua? etc. Ita ipse. Suum quoque sanguinem quotidie fundit Christus in altaribus nostris, velut in sacris torcularibus, unde iugis fons sanguinis et gratiarum in omnem Ecclesiam effundatur: tu os tuum aperi, et Christus implebit illud.

4. Tropologice. Tropologice. Torcularia seu vinum ex torculari expressum et diffluens sunt primo, expressiones doctrinæ, ac verbi divini per prædicatores. Ita August. Remig. ac Titelmanus. Secundo, variæ expressiones operum spiritualium ex animæ nostræ vinea. Ita S. Greg. Nyss. tract. 2. in psalmos cap. 5. Apollinaris et Dydimus.

5. Symbolice. Symbolice. Torcularia sunt variæ Ecclesiæ, in quibus boni sunt vinum regiæ Christi cellæ in cælo præseruandum: mali vero, sunt vinacia segreganda et eiicienda: sicut ex area reiiciuntur paleæ, et frumentum defertur in horreum. S. August. hic: *Vina recondet in apothecis, vinacia vero pecoribus proiiciet: ut ventres pecorum pœnis gehennarum per similitudinem intelligere liceat.* Et aliquot interiectis, subdit: Psallitur ergo pro torcularibus, pro Ecclesiæ constitutione, cum Dominus noster, postquam resurrexit, ascendit in cælos. Tunc enim misit Spiritum sanctum, quo impleti discipuli, cum fiducia prædicaverunt Verbum Dei, ut Ecclesiæ congregarentur. Ita ipse, quem sequuntur Cassiodorus, Euthymius, et alii. Secundo: Torcularia Ecclesiæ sunt martyres. Solent, ait S. August. accipi torculario etiam martyria, tanquam afflictione persecutionum calcatis eis, qui Christi nomen confessi sunt: cum mortalia eorum tanquam vinacia in terra remanserunt, animæ autem requiem cælestis habitationis emanaverunt. Ita Augustinus, quem sequitur Remigius et Titelman. qui etiam includit alios, qui persecutionem patiuntur.

6. Psalmi habentes titulum pro torcularibus, monent nos esse in hac vita patiendum. Nota, Ps. 80. habet idem omnino prooemium, seu titulum cum nostro: nempe, *in finem pro torcularibus, Psalmus David:* psalmus vero 83. hunc titulum habet, *pro torcularibus filiis Chore,* id est, filiis Christi, ut explicat S. August. sunt enim Christiani filii Christi crucifixi, idque præsertim obtinent per tribulationes, in quibus velut in torcularibus comprimuntur, ut fiant vinum cæleste ac divinum. Verba eius sunt in enarr. Ps. 83. *Uva pendet in vitibus, et oliva in arboribus: his enim duobus fructibus solent torcularia præparari. Et quamdiu pendent in fructetis suis, tamquam libero aere perfruuntur: et nec uva vinum est, nec oliva oleum ante pressuram. Sic sunt et homines, quos prædestinavit Deus ante sæcula conformes fieri imaginis Unigeniti Filii sui, qui præcipue in passione magnus botrus expressus est. Huiusmodi ergo homines, antequam accedant ad servitutem Dei, fruuntur in hoc sæculo tanquam deliciosa libertate, velut uvæ aut olivæ pendentes. Sed quoniam dictum est,* Eccles. 2. v. 1. *Fili accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem: accedens quisque ad servitutem Dei, ad torcularia se venisse cognoscat, contribulabitur, conteretur, comprimetur, non ut in hoc sæculo pereat, sed ut in apothecas Dei defluat. Exuitur carnalium desideriorum integumentis, quasi vinaciis: hoc enim ei contingit in desideriis carnalibus, propter quæ et Apostolus dicit ad Colossenses* 3. v. 9. *Exuite vos veterem hominem, et induite novum. Hoc totum non fit de pressura. Propterea torcularia nominantur Ecclesiæ Dei huius temporis, et in torcularibus positi qui sumus, filii Chore. Sic enim additum est, pro torcularibus filiis Chore. Filios Chore interpretatos habemus*

Digitized by Google

filios Colri, quantum nobis, qui illam linguam noverunt, per ministerium, quod Deo debuerunt, interpretari potuerunt. Ait deinde: Chore, id est, calvum gessisse personam Domini, quia in Calvariæ loco crucifixus est: Elisæum quoque, qui calvus erat, eius fuisse typum: cavendumque esse, ne crucifixum in Calvaria Iesum irrideamus, ne sicut pueri irridentes Elisæum ab ursis devorati sunt; ita etiam nos pereamus.

Tres sunt numero. Nata secundo, tres psalmi, in quibus est titulus pro torcularibus, ad amorem Dei maxime pertinent, cumque inflammant, ut primo patebit in huius decursu. Secundo, Ps. 80. continens Dei beneficia plenus est iubili spiritualis, v. 1. *Exultate Deo Adiutori nostro*, (S. Hieron. laudate Deum Fortitudinem nostram) *iubilate Deo Iacob. Sumite psalmum, et date tympanum*, (Chald. erigite vocem in laude) *psalterium iucundum cum cithara.* Tertia, Ps. 83. continet desiderium ardens amantis animæ, et ad cælestem domum anhelantis, v. 1. *Quam dilecta* (S. Paulinus epistola 36. amabilia) *tabernacula tua Domine virtutum*, (S. Hieron. exercituum, in Hebr. enim est צבאות *tsebaot*) *concupiscit et deficit* (Græce ἐκλείπει, deliquium patitur: languens scilicet præ amore) *anima mea in atria* (S. Cyprianus de mortalitate legit, ad atria) *Domini;* alludit ad tabernaculum Mosis, ubi erat Sanctum Sanctorum, locus arcæ ac propitiatorii: Sanctum, in quo altare thymiamatis; atrium Levitarum seu Sacerdotum, in quo altare holocaustorum erat sub dio: et alia atria, in quibus arabat populus.

Nata tertio, tres sunt psalmi pro torcularibus, ut discas in initio vitæ, in media, et in fine tolerandas esse afflictiones. Secundo, ferendas esse a tribus hostibus: Mundo scilicet, carne, dæmone: vel, a Deo, a te et a proximo. Tertia, futuras illas partim in bonis animi, partim in bonis corporis, partim in bonis fortunæ. Sed inde bonum vinum exprimendum esse sanctissimæ Trinitati gratissimum, et Angelis et hominibus: in tua cogitatione, locutione et operatione. Ut in principio, medio et fine vitæ fortiter afflictiones expectemus.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

David duo admiratur. Primo, summam Dei potentiam et magnificentiam in cæli terræque creatione, vers. 1. Secundo, eius Dei erga homines beneficentiam et amorem, quod donis omnibus ornatum Orbis Regem constituerit, vers. 5.

SECTIO PRIMA

Duo continet. Primo, Deum esse admirabilem in cæli et terræ creatione, vers. 1. Secundo, propter illam creationem ab omnibus esse laudandum, vers. 3.

PARAPHRASIS.

2. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra! Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.

2. O supreme rerum omnium, Angelorum præsertim et hominum, Domine! quam admirabilis es in omnibus operibus, quæ in terra elucent: neque in terra tantum, sed etiam in cælis, ubi potentia tua et magnifica liberalitas et maiestas effulget, sequa visendam et admirandam omnibus exhibet.

3. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.

3. Adeo hæc opera tua nota sunt atque illustria, ut vel illiterati ipsi et agrestes ex cæli terræque conspectu te laudent: sicque cessare faciant impiorum et Diaboli, tibi tuisque insultantium, stultam sapientiam.

4. Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum: Lunam et stellas, quæ tu fundasti.

4. Vel ex me ipso hoc adverto, qui, cum rudis sim et imperitus, ad laudes tamen tuas incitari me sentio cæli contuitu, quod, licet tam vastæ molis sit, magna tamen facilitate industriaque effarmasti. Ad easdem laudes movet Lunæ stellarumque mirabilis cursus, ac multitudo et ordo, quæ in cælo fixæ ac stabiles perstant tua unius potentia.

QUÆSTIO UNICA.

QUANTA DEI GLORIA ELUCET IN MUNDI CREATIONE.

Rex David in festo tabernaculorum sub frondosis tentoriis noctem traducens, et identidem cælum Luna micante et stellis fulgentibus admirabile contemplans, indeque in subiectam sibi planitiem oculos reflectens, rerum omnium Conditorem et Gubernatorem Deum admiratur.

Primo, in terra tot plantarum, animalium, hominumque fœcunda parente ac nutrice suspiciendus est Deus. v. 2, *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!*

Secundo, in cælorum creatione. Ibid. *Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.*

Tertio, in affusa sui notitia hominum mentibus, qui ex horum mirabilium contemplatione Creatorem extollant. Partim simplices et imperiti, v. 3. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.* Partim excultiores, et rerum divinarum scientia illustrati, qualis erat David, v. 4. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quæ tu fundasti.*

ARTICULUS I.

Mirabilis est Deus in terræ, cæli, Lunæ, et stellarum productione.

Psalmum præcedentem his verbis David terminaverat: *Confitebor Domino secundum iustitiam eius, et psallam nomini Domini Altissimi.* Itaque promissa sua complens, ut censet S. Chrysost. hunc incipit a laude et admiratione Vers. 2. 7.

Digitized by Google

Dei, v. 2. **Domine Dominus noster, quam admirabile** (Hebr. אדיר *addir*, grande, ut S. Hieron. et Pagn. vertit. 2. Illustre, ut Arias. 3. ἀκρα, ut quidam apud S. Chrysost. 4. Excelsum et laudabile, ut Chaldæus. 5. ἀγαστὸν, ut Petovius, id est, admirabile, sicut vertit etiam Felix, et Sept. qui θαυμαστὸν reddunt. Proprie *addir* significat magnificum, amplum, excellentem, præpotentem, prævalidum, ab *adar* magnificatus et roboratus est) **est nomen tuum in universa terra.**

Nota cum Cassiodoro, contra usum et ordinariam syntaxim vocativo *Domine* adiungi per Syllepsim nominativum casum *Dominus*. Clarius et syntaxi conformius S. Hieron. vertit: *Domine dominator noster*. Est autem psalmi exordium ad captandam Dei benevolentiam, cum enim Deum Dominum vocat David, se consequenter servum eius profitetur: unde hac voce gaudet in suis psalmis, ut Deum extollat, se humiliet, ut iam alias dixi. Rupertus l. 1. de operibus Spiritus sancti c. 12. ostendit, in hoc psalmo, absolutissimæ argumentationis partes iuxta præcepta Rhetorum: nam in eo est primo propositio: secundo, propositionis ratio: tertio rationis confirmatio: quarto, exornatio: quinto, complexio. Et S. Ambros. lib. 6. de sacram. cap. 5. docet, in uno hoc psalmo omnes orationis bonæ partes a Paulo quæsitas 1. Timoth. 2. v. 1. reperiri. Primo, orationem: Domine Dominus noster, etc. Secundo, obsecrationem: Quoniam videbo cælos tuos, etc. Tertio, postulationem: Quid est homo, etc. Quarto denique, gratiarum actionem: Omnia subiecisti, etc.

8. *Cur dicatur Domine Dominus.* Nota secundo, hanc conduplicationem ac geminationem: *Domine Dominus* denotare: 1. Vehementiam affectus. 2. Excellentiam dominii divini. Cum enim Hebræi careant superlativo, sæpe illud exprimunt per eiusdem vocis geminationem, ut Ps. 67. v. 13. *Rex virtutum* (Hebraice, צבאות *tsebaot*, id est, exercituum. Symmac. στρατιωτῶν, militum) *dilecti, dilecti*, hoc est, dilectissimi: scilicet Filii sui, vel populi, ut explicat Emmanuel, et Pradus in Ezechielem de prima visione Ezechielis part. 2. sectione 12. ubi sic interpretatur: *Imperator exercitus dilectissimi sui Israelis*. Et magis ad rem nostram in eodem Ps. 67. v. 21. *Deus noster, Deus salvos faciendi* (Chald. Deus nostra fortitudo et redemptio) *et Domini Domini* (id est, Domini supremi et potentissimi) *exitus mortis*, id est, liberatio a morte, ut exponit Bellarm. vel etiam interfectio, ius occidendi, ut Chald. qui sic vertit: Et a conspectu Domini concertant in impios mors, et exitus animæ in suffocationem.

9. *Nomen Dei ponitur. 1. Pro ipso Deo.* Nota tertio, nomen Dei sumi aliquando pro ipso Deo. Sic Isaiæ 60. 9. *Me enim insulæ* (insulani) *expectant, et naves maris* (Hebr. naves Tharsis, id est, gentes transmarinæ) *in principio* (id est, in Oriente, ait Sanchez, inde enim magi venerunt adoraturi natum Christum, qui hic loquitur. 2. In principio, hoc est, *in primis*, ut Septuag. vertunt, præcipue ac principaliter, gentes enim vincent Iudæos pietate erga Christum. 3. In principio, id est, statim ut audierint de Christo, ad eum advolabunt, ut ait S. Hieron. hoc fecerunt Magi visa stella) *ut adducam filios tuos de longe: argentum eorum, et aurum eorum cum eis* (supple adduram: ut patuit in tribus Magis) *nomini Domini Dei tui, et Sancto Israel*, id est, ipsi Domino, qui est Sanctus Israelis, quem scilicet sancte colit Israel. Sic enim nomen et vox sæpe pro re vocata et nominata ponitur, ut annotat Cornelius. Quin etiam, ut alias probavi, Hebr. nonnunquam absolute et sine addito שם *scem*, id est, nomen, pro Deo ponunt. *2. Pro efficacia divina.* Secundo, nomen in psalmo nostro potest poni pro virtute, et efficacitate divina, ut ait Lorinus. *3. Pro gloria nominis divini.* Tertio, nomen Dei sumit hoc loco Bellarm. pro gloria et bona fama nominis divini, quæ diffusa est per omnem terram, cum ingenti admiratione omnium qui illam considerare satagunt. Hic sensus est maxime literalis. *4 In propria significatione.* Quarto nomen sumi potest in propria significatione. Proprie autem nomen dicitur, teste Nonio, proprium vocabulum singulorum: hoc est, quo res singulæ appellantur. Festus nomen dici vult, quasi novimen, quod notitiam faciat rei cui imponitur. De duobus autem Dei nominibus admirabilibus potest esse mentio: scilicet vel de Iehova, vel de nomine Iesu, de iis agam artic. 2. et 3. satis fuse.

10. *Deus admirabilis est in terra.* Moraliter igitur adverte Primo, Deum esse admirabilem in terra. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum* (id est, tu ipse nominatissimus et laudatissimus, et omni laude superior) *in universa terra*. Et vero, quis, nisi cæcata prorsus animi et corporis acie, si montis e vertice subiectam in planitiem oculos circumferat, si ridentia aspersis undique floribus prata videat, si late fusos campos segetibus albentes, si fluvios longo tractu totam convallem irrorantes, si vestitos vineis colles, onustos et ornatos sylvis montes contempletur, quis, inquam, in cælum oculos mentemque non referat, ut tantam Dei erga homines, quibus hæc conduntur, liberalitatem et magnificentiam demiretur ac prædicet?

I. *Ob eius stabilitatem.* Mirabilis est Deus in terra: Primo, ob eius situm ac stabilitatem in medio aere, de quo dicitur Ps. 23. 2. *Domini est terra, et plenitudo* (Apollinaris, κόσμος, id est, ornatus: ob rerum scilicet copiam) *eius: Orbis terrarum* (Hebr. תבל *tebel*, id est, terra habitabilis) *et universi qui habitant in eo. Quia ipse super* (Hebr. על *al*, super, iuxta, prope) *maria fundavit eum, et super flumina præparavit* (יכוננ *iecenen* id est stabilivit, ut S. Hier. vertit) *eum*. Eccl. 1. 4. *Terra autem in æternum stat.*

II. *Ob mineralia.* Secundo, mirabilis est Deus in universa terra, ob mineralia, aliaque in eius visceribus contenta: unde tantæ divitiæ regum et principum ubique eruuntur. Isaias ait cap. 2. 7. *Repleta est terra argento et auro: et non est finis thesaurorum eius*. In ipsa Islandia regione frigidissima sunt auri mineræ, ac sparsim per varias Orbis regiones, ut populis omnibus consulatur.

III. *Ob fecunditatem.* Tertio, mirabilis Deus in terra est, ob eius fœcunditatem in productione herbarum, florum, segetum, vitium, fruticum, et arborum. Nunquam enim cessavit tot diversas species gignere et alere, ex quo Deus ait Genesis 1. v. 11. *Germinet* (materiam subministrando prima illa vice, postea etiam effective concurrendo) *terra herbam virentem et facientem semen et lignum* (arbores) *pomiferum faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram*, aut aliquid loco seminis: nam semine carent variæ plantæ, ut salices, ulmi, populi, gramen, menta, crocus, allium, arundo, etc. Sed in radicibus suis aut ramis habent vim sui propagativam ad speciei conservationem. Vide S. Basil. et Ambr. in Hexaem.

11. IV. *Ob multitudinem animalium et hominum, quos alit.* Quarto, mirabilis est terra ob multitudinem animalium tum sylvestrium, tum cicurum et domesticorum, atque hominum quos alit et sustentat. Miramur Xerxem Persarum regem, cum centum septuaginta militum myriades, hoc est, decies septies centena millia, sub signis numeraret, cibos et pecuniam iis abunde suppeditasse: priusque, si vera refert Herodotus, Scamandrum, Melana, Lyssum, Chidorum fluvios, et lacum quemdam triginta stadiorum, ob eius exercitu exsiccatos, quam thesauros exinanitos. Sed quid hæc si cum infinita animalium et hominum multitudine et varietate conferantur? Omnibus autem Deus summa benignitate et facilitate varios cibos, pro diversarum naturarum exigentia, affatim sufficit. Psal. 144. 15. *Oculi omnium in te* (unus omnibus satis es) *sperant Domine, et tu das escam illorum* (S. Hier. suam, id est, singulis propriam et convenientem) *in tempore opportuno*. (S. August. et Psalter. vetus, in opportunitate; S. Hier. in tempore suo. Apollinaris, κατὰ χρέος ἄρμενον εἶδαρ, id est, pro necessitate convenientem cibum. *Aperis tu manum tuam* (vel unicam, ut des abunde omnibus: vel, utramque: unde S. Hieron. reddit, manus tuas) *et imples omne animal* (etiam vilissimum, et venenatum) *benedictione*. S. Hieron. et Biblia Complut. ac Regia, habent, refectione. S. Paulus Act. 14. 16. ait: Implet Deus cibo et lætitia corda nostra. *S. Ioann. Patr. Alex. alebat 7. millia pauperum.* S. Ioannes Patriarcha Alex. quotidie septem pauperum millia aliquando aluit: dicebatque, se vel totius Orbis homines aliturum, si Alexandriam confluerent opem et cibum petituri: ita in Dei potentia et bonitate confidebat. Christus Matthæi 14. acceptis quinque panibus et

Digitized by Google

duobus piscibus olit quinque millio virorum, exceptis mulieribus et parvulis: id prædixerat Sibylla, cuius versus refert Lactant. lib. 4. cap. 15. Apostoli autem tulerunt reliquias duodecim cophinos fragmentorum plenos, quos in templo duodecim Apostolorum o Constontino Mogno ædificato, esse repositos tradit Cedrenus. Et hæc miramur: sed ut recte admonet S. August. tract. 24. in Ioan. cap. 6. *Maius miraculum est gubernatio totius mundi, quam saturatio quinque millium hominum.* Et posteo subtexit: *Opera Dei mira et stupenda in quolibet seminis grano: sed illa assiduitate viluerunt, ita ut pene nemo dignetur attendere.* Hanc Dei erga omnes homines profusam liberalitatem aliquotenus possis explicare liberalitate Cimonis Atheniensis, qui, ut oit Theopompus lib. 10. Philippicorum, in ogris suis et hortis qui fructus custodirent, nullos esse permisit, nt o civibus, qui vellent, ingressi fructus legerent: et, si quo egerent quod proveniret lo suis possessionibus, asportarent, nt collibuisset. Præterea domum snom *omnibus communem* exhibebot, parata semper frugali cœna, quæ multis hominibus satis esset, ut tenuis fortunæ cives et inopes accedentes et ingressi cœnarent. Illis etiam favebat, qui quotidie ab eo quicquam poscerent, et eum per civitatem ambularet, duo vel tres adolescentes eum comitori solebant, cum minutis nummulis, quibus imperabat, si quis obvius egeret, ei stipem ut erogarent. Eum quoque tradunt mortuis sepeliendis pecuniom contulisse, ac sæpe cum ex civibus aliquem male vestitum aspiceret, adolescentum euipiom ex iis qui sequebantur, mondavisse, ut suom eum eo vestem commutaret, ἐκ δὲ τούτων ἁπάντων εὐδοκιμεῖ, καὶ πρῶτος ἦν τῶν πολιτῶν, id est, ea munificentia et liberolitate inclaruit, et civitatis princeps habitus est: ita Theopompus.

Cimon agros suos et hortos omnibus communes esse volebat.

12. Multitudinem vero eorum, quos tot seculis et in tot late fusis regnis Deus alnit, considera vel ex uno regno Sinarum: asserit enim noster Nicolaus Trigautius lib. 1. expeditionis christianæ apud Sinas, cap. 2. legisse se in quodam Sinarum libro, cui Sinarum regni descriptio titulos est, excuso anno 1579. hæc quæ sequuntur: In regno illo duæ sunt provinciæ curiales et regiæ: Nanquinum, quod regiom australem: et Pequinum, quod regiam borealem sonat: præter has aliæ sunt tredecim. In his quindecim provinciis (regna eas iure dixeris) alia divisione centum quinquoginto octo regiones, aut potius provinciæ minores (ipsi Fu vocant) numerantur, quarum pleræque duodecim quindecimve urbes bene magnas, præter villas, pagos, castello et oppida comprehendunt. In his regionibus ducentas quadraginta septem urbes maiores titolo Cheu insigniuot, tametsi a reliquis urbibus sæpe dignitate potius quam celebritate vel amplitudine distinguuntur. Vulgares urbes reliquæ, quas ipsi Hien vocant, mille supra centum et quinquaginta duæ numerontur. Adultorum porro capita, a quibus vectigal regi singulotim penditur, ad quinquaginta octo milliones (vulgus Su vocat) quingento quinqooginta millio octingento ot unum, eo tempore quo liber excusus erat, numerabautur. Sed in his neque muliebris sexus includitur. Et, e virili pueri adolescentesque, eonuchi, milites, propinqui regis, literati, et alii multi excipiuntur. Et militum quidem, tametsi olto et decrepita pax est (exceptis Tartarorum insultibus) supra decies centena millia, stipendio regio aluntur, et perpetuo sunt in armis. Quid sunt porro Sinæ, si eum omnibus aliis Asiæ, Africæ, Europæ et Americæ populis conferantur? Omnes autem quotidie olit, vestit, fovet, recreat et vivificat Deus. Quid vero sunt homines, qui nunc vivunt, si comparentur eum omnibus qui tot retro lapsis sæculis vixerunt, et terram unam parentem et altricem agnoverunt, Deo illi vires et fœcunditatem suppeditante?

Sinarum regnum populosissimum.

Cum itaque Deus unus vim omnibus rebus sufficiat, ipse unus laudandus est, et omnia od eum referenda sunt. Epictetus ad Arrianum: *Oportet ut omnia principia quasi converso Orbe, redeant ad unum principium, omnia pulchra ad unum pulchrum, omnia vera ad unum verum, omnia bona ad unum bonum, omnia divina ad unum Deum, omnia una ad unum ter unum. Nam unitas, principium, bonum, verum, Deus, eadem sunt, unum sunt.* Trismegistus, dum derivat omnio ex mundo in Deum, ex Deo in mundum: dum colligit ex effectis facultatem, ordine divinitatem, ex multitudine unitatem, hunc Architectum appellat *mundi Patrem*, principem, gloriam, noturam, finem, necessitatem, *actionem omnis facultatis, facultatem omnis actionis*, solum Sanctum, solum non natum: solum, in quo sola æternitas: solum, per quem solus mundus, *soli totum, toti solum, expertem nominis, meliorem omni nomine.* Itaque dicamus ei cum Vate nostro: Domine Dominus noster, quam odmirabile est nomen tuum in universa terra?

Non in terro tantum, sed vel moxime in cælo mirabilis est Deus. Hoc vidit David, cum ait: QUONIAM (Hebraice, אשר ascer, id est, ut ait Franciscus Ribera in cap. 3. Habac. num. 24. *imo.* Mariana hoc loco, *quinimo.* Petavius vertit, καὶ, id est, saue) ELEVATA EST MAGNIFICENTIA TUA SUPER CÆLOS. Vers. 2. 2. Pars.

13. Magnificentia Dei.

Nota, pro *magnificentia* Hebr. est הוד *hod*, id est, primo, gloria. S. Hieron. et Pagn. vertit: *Qui posuisti gloriam tuam super cælos.* Secundo, *hod*, significat laudem, confessionem. Syrus: *Ut dederis laudem tuam super cæ-* 1.
lum. Felix vero, quæ dedit confessionem tuam super cæ- 2.
los. Tertio, *hod* idem est atque species, pulchritudo, de- 3.
cor, splendor. Chaldæus: *Qui constituisti splendorem tuum super cælos.* Arabs: Iam elevata est magnificentia splen-
doris tui super cælos. Quarto, *hod*, significat robur, po- 4.
tentiam, fortitudinem, dignitotem, maiestatem. Hinc Noster vertit, *elevata est magnificentia tua super cælos.* Nam magnificentia est quasi magna efficientia. Hanc virtutem sic definit Tullius lib. 2. de inventione: Magnificentia est rerum magnorum et excelsorum cum animi amplo quadam et splendida propositione cogitatio, atque administratio, id est, executio: ut scilicet amplo proposito administratio non desit. Virtus illo est in moximis donis et sumptibus, liberalitas, in mediocribus, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 134. ortic. 2. et 3. et quæst. 152. artic. 3. otque quæst. 160. ort. 1. Per magnificentiam fit Deus admirobilis, et nomen eius admirabile in cælo et in terra. Ut enim oit Aristot. lib. 4. ethicor. cap. 4. Magnificum quod est, admirabile est. Vox Græca in psalmo nostro est μεγαλοπρέπεια, q. d. in rebus magnis decentia. Nam ut habet Aristoteles ibidem Magnifici viri sumptus, μεγάλαι καὶ πρέπουσαι, *magni et decori* sunt. Talia quoque sunt eius opero. Sic enim sumptus magnus erit, si ad opus accommodatus ac *decorus* fuerit: ita ut et opus sumptu dignum sit, et opere sumptus, aut etiom superior. Hæc etiam talia vir magnificus impendet honesti gratia. Hoc enim omnium virtutum commune est. Et præterea iucunde ac prolixe. Nam subtilius rationes subducere, et omnia ad calculum revocare, hominis est parsimoniam indecoram consectantis. Atque etiam quo modo opus, κάλλιστον καὶ πρεπωδέστατον, *quam pulcherrimum et quam maxime decorum* potius, quom quanti, et qua ratione minimo efficiatur, cogitobit. Ita ille. Hæc outem Deo per catachresim applicari possunt: non enim facit ullos sumptus: sed totum hunc mundum, velut mognificum palatium extruxit, cuius pavimentum est terra: cælum, tectum: homines illud inhabitant: animalia iis ad famulatum sunt, cæteræ creaturæ od ornatum et vorios usus: illa omnia Deus alit, et conservat, ac promovet miro potentia, liberalitate, bonitate et sapientia. Prov. 3. 19. *Dominus sapientia fundavit* (Syrus, fundamenta posuit *terram: stabilivit* (Syrus, ordinavit, Græce, ἡτοίμασεν, subito expedivit: vel citra laborem produxit, ut ait auctor Catenæ Græcæ, cælos prudentia.

Nota secundo, τὸ *super cælos* exponi posse. Primo, in cælis. Nam על *al* etiam pro *in* sumitur. Secundo, supra cælos.

14. Magnificentia Dei quomodo est super cælos?

Sensus itaque est primo: *Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos*, id est, quia magnificentia Dei est altior, et nobilior, atque præstantior cælo, neque eo capitur, q. d. tanta est, ut totus mundus eam capere non possit. Ita S. Thom. et Bellarm. Sic Ps. 112. 4. dicitur: *Excelsus super omnes Gentes Dominus, et super cælos* (S. Hieron. supra cælum) *gloria eius.* Ps. 56. 6. et 12. *Exaltare*

Digitized by Google

super cælos Deus (Chald. super angelos cælorum) *et in omnem terram gloria tua.* Habac. 3. v. 3. *Operuit cælos gloria eius, et laudis eius plena est terra.*

II. Secundo, Lorinus vult esse parœmialem formam, q. d. David. *Elevata est magnificentia tua super cælos*, id est, fama nominis tui et gloriæ ad cælum usque pervenit. Sic dicit Homerus Odyss. 9. μεν κλεος ουρανον ικει, id est: mea gloria ad cælum pervenit. Et Virgil. 7. Æneid. fama super æthera notus; et David ipse Ps. 35. 6. *Domine in cælo* (Chald. in cælis cælorum) *misericordia tua, et veritas tua* (S. Hieron. fides tua) *usque ad nubes.* Ps. 56. 11. *Magnificata est* (S. Hieron. magna) *usque ad cælos misericordia tua.* Ps. 107. 5. magis ad psalmum nostrum: Magna est *super cælos* misericordia tua.

III. Tertio et apertius, sensus est: *Elevata est magnificentia tua super cælos*, id est, in cælis, q. d. admirabile quidem est nomen tuum in universa terra, sed præcipue in cælo, ubi ostendis maiorem potentiam ac magnificentiam: ibi enim sunt magis magnifica et illustria opera regiæ tuæ potestatis et maiestatis. Deinde, q. d. ideo tuum nomen est in terra admirabile, quia in cælo tanta gloria effulges, quia tam fulgentia, pulchra et stupenda corpora, et tam efficacia in cælis posuisti, quibus et producantur ea quæ in terra te admirabilem ostendunt, et producta videantur. Unde postea additur: *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum: Lunam et stellas quæ tu fundasti*, q. d. In his apparet tua magnificentia. Nota, τo *quoniam* refertur ad sequentia, ut sensus sit: Quoniam elevata est, etc. ideo ex ore infantium perfecisti laudem.

15. Allegorice: *Magnificentia* hoc loco est Christi humanitas, ut S. Augustinus, Hieronymus, Bruno, Cassiodorus, Remigius, Ludolphus, Dionysius, Haymo, Didym. et alii exponunt. *Elevata est* illa magnificentia, quia ut ait Euthymius, transcendit omnem intellectum, etiam Angelorum, Incarnationis sublime mysterium. Secundo, et melius, *elevata est* illa magnificentia, cum ad cælos ascendit. Ut S. August. S. Hieron. S. Athanasius de communi essentia Patris, etc. S. Gregor. hom. 29. in Evang. Drogo Cardinal. de sacram. Dominicæ passionis. Anastasius Sinaita 4. anagog. contempl. In ea Humanitate sunt omnes thesauri Patris, ideo est magnifica. Coloss. 2. 3. *In quo* (Christo scilicet) *sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi.* Græce, αποκρυφοι, id est, occulti et arcani. Est arca aurea continens tabulas legis et Deum sustentans. Est templum Salamonis auro, gemmis, et lignis pretiosissimis ac lapidibus exornatum summa cum magnificentia.

Allegorice Magnificentia Dei est Humanitas Christi.

Vers. 3.

16. Occultam esse hanc magnificentiam suam in tot tamque illustrium creaturarum productione Deus noluit, sed ita omnium oculis et tanto fulgore obiecit, ut vel infantibus appareret, eorumque mentem in admirationem atque laudem Opificis raperet v. 3. EX ORE INFANTIUM ET LACTENTIUM (id est, eorum qui lac sugunt; perperam Remigius legit *lactantium*, id est, lac dantium) PERFECISTI LAUDEM PROPTER INIMICOS TUOS, (Hebr. צורריך *tsorerecha*, id est, angustiatores tuos) UT DESTRUAS (Hebraice, להשבית *lehasbit*, id est, ad cessare faciendum, sicut Arias vertit: ad compescendum, sicut Pagninus: ut resolvas, sicut Pacianus legit serm. de baptismo: ut quiescat, sicut S. Hieron. ut aboleatur, sicut Syrus: dissolvetur, sicut Arabs,) INIMICUM ET ULTOREM. Hebr. pro *ultorem* est מתנקם *mitnakem*, id est, ulciscentem seipsum: est enim in coniugatione hithpael. VI editio etiam habet, ως παυσαι εχθρον και τιμωρητα εαυτου id est, ut cessare faciat inimicum, et eum qui seipsum ulciscitur. Psalter. Roman. Vaticanum, et Ambrosianum, S. Aug. S. Greg. 11. Moral. c. 19. vel 13. legunt *defensorem*. Qua lectione utebantur Ecclesiæ Galliarum ætate S. Martini, ut constat ex admirabili eius in Episcopum electione, cui præ cæteris Episcopus nomine defensor sese opponebat. Nam turbatis omnibus, ac lecto libro sacro, sorte hæc occurrit sententia ex psalmo nostro: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, *ut destruas inimicum et defensorem.* Quo audito, velut Dei oraculo, rubore suffusus Defensor continuit, et exultabundus populus et clerus Martinum in Episcopali throno collocavit, ut refert Sulpitius in eius vita, cap. 7. Et quidem defendere nonnumquam usurpatur pro ulcisci, ut Roman. 12. 19. *Non vosmetipsos defendentes*, (Græce εκδικουντες, id est, vindicantes) *sed date locum iræ.* Et Deuteron. 32. 35. ait Deus: *Mea est ultio, et ego retribuam.* Tertullian. lib. 2. contra Marcion. cap. 18. legit: *Mihi defensam, et ego defendam*: hoc est, ulciscar.

Infantibus nota est magnificentia Dei.

17. Quæres: Quinam hic intelligantur infantes et lactentes? Respondeo primo, intelligi posse omnes homines, qui angelis comparati sunt meri infantes et balbutientes in Dei laudibus, et intelligentia rerum cælestium atque divinarum. Sensus itaque erit, q. d. universarum creaturarum ornatus in cælo et in terra efficit, ut homines te Deum suum laudent: ut inimici tui, nempe angeli mali confundantur: et luciferi specialis hostis tui, et ulcisci se molientis ob deiectionem e cælo, sapientia destruatur, atque nulla esse ostendatur. Secundo, et melius infantes et lactentes sunt: Primo simplices et imperiti, ac rudes et agrestes, qui ex terræ et cæli contuitu Deum laudant. Secundo, humiles et in sui notitia exercitati, qui omnia sua ad Deum referunt, his oculos emundatiores tribuit Deus, ut in creaturis ipsius introspiciant; superbis vero caliginem offundit, ut media in luce cæcutiant, et videntes non videant. Matth. 11. v. 25. ait Christus, *Confiteor tibi* (laudo te) *Pater, Domine* (Syrus, dominator) *cæli et terræ; quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus*, (qui sibi et mundo sapiunt) *et revelasti ea parvulis*, puerulis, ut vertit Syr. νηπιοις, id est, infantibus, ut vertit Arabs: hoc est, indoctis et humilibus: nempe Apostolis, discipulis et fidelibus.

Infantes et lactentes qui? 1. 2. Et melius.

18. Moraliter nota: Tanta est creaturarum omnium, quas cæli et terræ nomine vates noster complectitur, varietas, multitudo, atque pulchritudo, ut nullus sit tam barbarus et rudis, qui ex earum aspectu et usu Deum cognoscere et laudare non possit ac debeat. Zaleuchus Locrensium legislator in ipso legum suarum exordio sic edicit: *Omnes qui urbem ac regionem inhabitant, persuasos esse oportet, et existimare deos esse, quod manifestum fit ex cæli et totius mundi inspectione, rerumque in ipsis dispositione pulcherrima, et ordine. Haud enim fortuita, aut humana eiusmodi opera putare convenit.* Tullius lib. 2. de natura deorum: Quis, ait, hunc *hominem dixerit, qui cum tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa et apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus.* Ita ipse. Ulterius pergit Arnob. lib. 1. adversus Gentes: *Ipsa denique, ait, hiscere si animantia muta potuissent: si in linguarum nostrarum facilitatem solvi: imo et arbores, glebæ, saxa, sensu animata vitali vocis sonitum quirent, et verborum articulos integrare, ita non duce natura et magistra, non incorruptæ simplicitatis fide, et intelligerent esse Deum, et cunctorum Dominum solum esse clamarent.*

Mundi aspectus excitat ad Dei laudem.

Toti homini creaturæ Deum prædicant et ingerunt vel oscitanti, et ita oculos eius, aures, mentem, aliaque feriunt, ut eum agnoscere et venerari cogatur, nisi prorsus desipere et in brutum transformari velit.

19. Primo: In oculos hominis incurrunt creaturæ multiplicitate sua, distinctione, ordinatione, splendore, conformatione, productione, augmentatione, aliisque creatorem et gubernatorem suum, in speculo repræsentantes. 1. Cor. 13. v. 12. *Videmus* (Deum ac divina) *nunc per speculum* (per creaturas, ut ait S. Thom.) *in ænigmate* (in obscura oratione, cogitatione, phantasia, ut explicat S. Anselmus) *tunc autem facie ad faciem*, radiis non amplius reflexis et obscuris, ut fit in speculo: sed directis et claris, re ipsa ante oculos posita. Creaturæ sunt speculum: seu, ut est in Græco εσοπτρον, id est, inspectorium: hoc est id quod inspicimus, quasi medium alicuius rei videndæ, ut sunt perspicilla senum, speculum oculare, sive vitrum viride, quod scripturæ superponitur, ad oculos debiles in lectione confortandos. Sicut igitur per illud Inspectorium intermedium videtur id, quod est in libro vel alia re nobis

1. Enim creaturæ sunt speculum, in quo videtur Deus.

Digitized by Google

abiecta, ita per medias creaturas ad Deum usque penetramus, qui retro illas sese velut occultat, ac velut per cancellos animam fidelem, ut sponsam, intuetur. Est quoque Deus intra ipsas creaturas, ut in speculo facies hominis, et ibi videtur obvelatus illis et implicitus, aut potius eas omnes involvens, penetrans, conservans, movens, adaugens, et ex omni parte continens. Phædrus Augusti libertus vocabat Solem *speculum cæli*, rectius dixisset *speculum Dei*. Eccl. 43. v. 2. vocatur *vas admirabile, opus excelsi*. Itaque qui illud intuetur, debet dicere: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum!* Non in terra solum, sed in cælo, ubi est illa Dei magnificentia, de qua idem auctor Ecclesiast. subdit v. 5. *Magnus Dominus, qui fecit illum*. Omnes creaturas esse divinitatis speculum, ait Pisidas in Hexaemero, v. 584. ubi Deo loquens ait: Tu præstantiam obtines, *ανερμηνευτον*, nulli explicabilem, teque in rebus conditis indicas, *εν κατοπτρω*, *velut in speculo*: ut omnes discendi cupidi, *τας σας εμφασεις*, tuas imagines et repræsentationes in creaturis, quantum licet, requirerent. Non vero rationes supra mentem atque intellectum suum. Ita Pisidas.

20. II. Creaturæ sunt echo, Dei laudes resonans. Secundo: Auribus insonant creaturæ, et sacrum echo efficiuntur, ut voces laudantium in cælo angelorum et sanctorum audiamus, et cum illis Deum veneremur. Suavem illam harmoniam etiam in terra, mari, et aere efficiunt, quam in cælo Pythagoras et alii agnovere; sed tumultus curarum mundanarum, inordinatarum passionum, atque obstrepentium vitiorum illam musicam impedit. Tandem sibi redditus Hilarius illam audivit, et ab idolorum cultura se ad verum Deum convertit: illam audivit Augustinus, et ab hæresi Manichæorum resiliit. Sic autem ait lib. 11. Confessionum cap. 4. *Ecce sunt cælum et terra, clamant quod facta sint, mutantur enim atque variantur. Clamant etiam quod seipsa non fecerint: ideo sumus, quia facta sumus. Non ergo eramus antequam fieremus, ut fieri possemus a nobis. Et vox dicentium est ipsa evidentia.* Ita Augustinus. Cælum itaque et terra duos choros efficiunt Deum laudantium, et sibi mutuo respondent: idem faciant homines, Angelorum vocibus se conformantes, atque Dei voluntatem facientes in terra, sicut in cælo, ubi Seraphim simul clamant *sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum*, (cælestium et terrenorum) *plena est omnis terra gloria eius*: in cælo canunt, ut in sacra templa, et Dei maiestatem in terra prædicant, atque ad eam evolare parati, ad Dei voluntatem exequendam, alas extendunt. *Et commota sunt superliminaria cardinum* (intellectus et voluntas hominis) *a voce clamantis*, utriusque scilicet Seraphini. Isaiæ 6. 3. clamabat enim alter ad alterum. Et nobis clamantes omnes creaturas audiamus. Ipse fecit nos, et non ipsi nos.

21. III. Sunt vestigia a Deo impressa. Tertio: Pedibus hominum sunt creaturæ omnes Dei vestigia, quæ advertentes eum sequi possint et assequi. De homine ipso dicit sancta Trinitas, aut Deus Pater duabus aliis personis, Gen. 1. v. 26. *Faciamus hominem ad imaginem* (Hebr. צלם *tselem*, id est, umbram, seu adumbrationem) *et similitudinem nostram*. Rabbini quidam vertecunt, *faciamus hominem ad vestigium nostrum*. Pedem Deus impressit rebus omnibus, ea sua sigillo imprimens, ut in singulis appareat, velut causa in effectu, et per eas in via præceptorum ambulantes deducat, lucem etiam affundens ne in umbra et caligine aberrent. Eccl. 50. v. 24. *Et nunc orate* (Græce, *ευλογησατε*, id est, benedicite; Vatablus vertit, laudes agite) *Deum omnium, qui magna fecit in omni terra*. Vatablus, Deo per omnia magnifico. Et v. 31. *Si enim hæc* (omnia virtutis præcepta a me data) *fecerit, ad omnia valebit: quia lux Dei, vestigium eius est*. Vestigium, hoc est, gressus viri iusti, (est enim Metonymia) ponitur in luce Dei, nempe in eius lege atque mandatis, et in bono usu creaturarum. In nube adducente pluviam Iudææ ad orationem Eliæ postulantis eam in monte Carmelo Deus sua impressit vestigia. 3. Reg. 18. v. 44. *Ecce nubecula parva quasi vestigium* (pedis) *hominis ascendebat de mari*. Chald. de Occidente: id est, de mari Mediterraneo, quod erat Occidentale Iudææ. Et statim Elias ibi Deum pluviæ datorem et fertilitatis agnoscens ait puero suo: *Dic Achab: iunge currum tuum et descende, ne occupet te pluvia*: quæ tam subita fuit, ut statim deciderit, antequam pervenirent in urbem Iezrahel, licet propinquam. Et quasi Deus in vestigia pedis visus ad Eliam descenderit, additur v. 46. *Et manus Domini* (est catachresis, id est, vis, robur, agilitas et alacritas ut curreret sine noxa) *facta est super Eliam, accinctisque lumbis currebat* (cum castitate curre per creaturas) *ante Achab*. Sed multi illa vestigia Dei non cognoscunt. Psal. 76. v. 20. *In mari via tua* (S. August. est via tua: Septuag. *αι εξοδοι*, viæ tuæ, ut etiam habet Psalt. Illyricum) *et semitæ tuæ in aquis multis*, (idem dic de aliis creaturis) *et vestigia tua non cognoscentur*. S. Hieron. vertit, non sunt agnita: perfecte scilicet, ita ut comprehendantur, et consequenter longe minus Deus ipse comprehenditur. Ex creaturis tamen aliquatenus eius maiestas apparet. Quidam Mathematicus viso Herculis vestigio, totius corporis molem agnovit. Constantinus Porphyrogenitus conspecto pollice pedis sinistri Colossi Rhodii, ex quo pollice duæ statuæ æneæ conflatæ fuerant solita statura maiores, dixit triginta camelorum millia necessaria fuisse ad colossum illum avehendum: sed deceptus est. Nam, ut refert Baronius anno 653. n. 11. cameli nongenti suffecerunt. Hoc sumpsit ex Theophane.

22. IV. Sunt scalæ ad eum ducentes. Quarto: Creaturæ omnes sunt manibus hominum scalæ, quas arripientes ad Deum evadant. Hæc est scala Iacob Patriarchæ Gen. 28. v. 12. *Vidit Iacob in somnis scalam stantem* (Sept. firmatam) *super terram, et cacumen illius tangens cælum. Angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scalæ*. Hanc scalam Theodoretus et Aben Ezra dicunt esse providentiam Dei et ordinationem omnium creaturarum: unde illi scalæ Deus innititur, quasi prima causa et primum omnium movens. Secundo, Angeli ascendunt et descendunt, quasi ministri et executores providentiæ. Tertio, a cælo ad terram pertingit, quia Deus inferiora gubernat per superiora. Quarto, duo latera scalæ sunt suavitas et fortitudo providentiæ: attingit enim a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Quinto, varii gradus scalæ, sunt variæ creaturæ. Sexto, per illos gradus ad Deum est ascendendum, omnes enim creaturæ etiam minimæ et vilissimæ ad eum nos erigunt, ut S. Ignatius Societatis Iesu Fundator suis inculcabat, atque in seipso experiebatur, identidem ex aspectu vermiculi, aut flosculi, alteriusve rei quamvis exiguæ mentem ad Deum ipsum evehens. Ut enim aiebat Optatus, annuli non sunt minus annuli, sive sint ex auro, sive ex ferro. Philo tractatu de præmiis et pœnis, argumenta ex mundi creatione desumpta *scalas* vocat: noster Theophil. Raynaudus in libello qui inscribitur, Scalæ a visibili creatura ad Deum, gradus huius scalæ duodecim assignat: Bellarminus vero quindecim, in lib. de ascensione mentis in Deum.

23. V. Sunt literæ attributa Dei declarantes. Quinta denique: Menti hominis, creaturæ omnes sunt literæ, ut dicebat S. Antonius, in quibus Dei potentiam, sapientiam, bonitatemque, aliaque attributa possit cognoscere et amare, atque venerari. Rom. 1. v. 18. de antiquis Philosophis ait: *Veritatem Dei* (id est, cogitationem de Deo vero mundi opifice) *in iniustitia detinent*, (non colentes nec aliis manifestantes, quem cognoscebant) et v. 19. *Quia quod notum est Dei*, (Græce, *γνωστον του Θεου*, quod de Deo naturaliter cognoscibile est) *manifestum est in illis*, (in illorum mente, intellectu et conscientia) *Deus enim illis manifestavit*. Et v. 20. *Invisibilia enim ipsius* (attributa eius, ut sapientia, bonitas, æternitas, etc.) *a creatura mundi* (per ipsum mundum, qui est creatura Dei: per res creatas in mundo existentes) *per ea quæ facta sunt, intellecta* (necessarius est discursus, non enim ea sunt per se nota et ex solis terminis) *conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus* (Græce, *δυναμις*, potentia, per quam Deus est causa rerum, eas creans et gubernans) *et divinitas*, id est, essentia Dei ac maiestas. Sic Sapientiæ 13. v. 5. habetur, *a magnitudine speciei creaturæ* (hoc est, speciosæ creaturæ: est hendyadis *cognoscibiliter* (*αναλογως*, per analogiam et proportionem) *poterit Creator horum videri*. S.

Prosper Aquitanicus, Episcopus Rhegiensis ait, inexcusabiles esse Gentiles omnes, quod Deum non coluerint, cum ut ait lib. 5. de vocatione Gentium, cap. 5. Propheticas voces et præcepta legalia convincerentur *in elementorum obsequiis ac testimoniis* accepisse. Pisidas in Hexaemero suo v. 587. ac seqq. dicit, mundum hunc scholam esse: hominem, discipulum; creaturas vero, esse syllabas et verba, quæ Creatoris nomen formant. *Sicut*, inquit, *iuvenis traditus præceptori, atque ad prima rudimenta procurrens, inferioribus disciplinis informatur. Sic tu studio creaturarum omnium te applicans*, και συλλαβας μεν εμφρονως τας ουσιας, *et Syllabas quidem sapienter substantias inter sese rite complexas perdiscas. Ac Solis et lunæ positiones*, ως των χρονων ευτακτα σημεια, *velut distincta rite puncta temporum, signes.* Pergit deinde, ostenditque omnes scientias et artes edisci contemplatione creaturarum. Et communem, inquit, atque catholicam Poesim edoctus, animum advertet ad oratorios dicendi modos, atque facunda oratione celebrabit creaturas, legumque mundi peritus evadet. Tum multa peragens, ac longius progressus, ad altarum rerum contemplationem viam sibi faciat, ibique statutum ordinem animo volvat, et sumat illam, μεγιστων πραγματων παιδοτριαν, *maximorum negotiorum magistram.* Hoc pacto Grammaticam, Poesim, Rhetoricam, Iurisprudentiam, Philosophiam, et Theologiam a creaturis edisces: brevique, si mentem adverteris, Doctoris laurea donaberis.

24. Allegorice. Allegorice hunc nostrum versum: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem*, esse intelligendum de Christo et pueris eum laudantibus in triumphali ingressu Ierosolymam, et clamantibus: *Hosanna Filio David*, Matthæi 21. 15. nemo dubitare potest. Nam Christus indignantibus eam ob rem Principibus sacerdotum, id est, qui singularum 24. classium et familiarum erant primi; et Scribis, id est, legis Doctoribus, ait v. 16. *Numquam legistis, quia* (quod) *ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem?*

Nota primo: Christus non adiecit, quæ ex versu psalmi supererant, ne nimis irritaret adversarios suos, de quibus ista intelliguntur: et, ut doceret nos cum hostibus nostris modeste ac pacifice agere. Populus Iudæus, ac præsertim Pharisæi, Scribæ, et Sacerdotes, erant inimici Christi, et *ultores*, quia eum persequebantur, quasi Deum Patrem ulturi, cuius se Filium contra ius et fas iactabat, et legem tuentes Mosis, quam evertere ipsum clamabant. Ita S. Chrysost. Cassiod. Euthym. Remig. Haymo. Secundo, *ultor* potest dici diabolus, quia peccatores punit, est carnifex vindictam sumens de sceleratis. Ita S. Athanas. S. Hier. in cap. 5. Oseæ, Euseb. Theodor. Theodorus Heracleotes et Valentia.

25. Infantes tanquam miraculo Christum laudarunt. Quæres primo: An pueri, qui Christo acclamarunt: *Hosanna* (id est, salva quæso) *Filio David* (q. d. salus nostra est a te Messia Davidis Filio) fuerint vere infantes, id est non fantes naturaliter, an vero iam grandiores? Resp. S. Hilar. Auctor Operis imperfecti in Matth. et Titelman. per infantes intelligunt pueros iam fari et loqui potentes. Quod si urgeas: Quomodo igitur dicuntur lactentes, id est, lac sugentes? Caietanus respondet apud Hebræos lac usque ad triennium pueros suxisse: ea autem ætate pueri et loquuntur et ambulant. Vallesius quoque philosoph. sacr. cap. 83. ex medicorum veterum præscripto docet, perfectam lactationem triennio absolvi: ac S. August. in Ps. 30. ait, eos qui diutius lactentur, vocari μαμμοθρεπτους, id est, ad mamamas et mollius enutritos. Resp. secundo, et verius, S. Chrysost. Euthym. et Theophylactus, pueros qui Christo dixerunt, Hosanna Filio David, benedictus qui venit in nomine Domini, et similia, fuisse infantes prorsus, qui necdum per ætatem loqui possent: quibus non nego alios etiam grandiores fuisse admixtos, qui divina virtute, non quidem loqui, sed Christum laudare didicerant. Quod aliqui ibi loqui non potuerint naturaliter, probatur primo, quia Græce vocantur νηπιοι, id est, non valentes fari, a νη, hoc est non, et επω, *loquor*. Secundo, quia maior inde laus est Christi, et apertius miraculum Pharisæos confundens, et divinitatem Christi probans. Unde S. Chrysost. vim magnam facit, quod nihil tale contigerit in veteri testamento, in quo tamen Ioseph, Samuel, Daniel, et alii pueri Deum laudaverunt. Tertio, murmuratoribus ait Christus Luc. 19. 40. *Si hi tacuerint, lapides clamabunt*, q. d. sicut illi prorsus infantes mea virtute verba in laudes meas formant; ita pari facilitate præstare possem, ut lapides loquerentur. Dices עולל *olel*, sumitur non de infante, sed de puero grandiore. Resp. etiam accipi de infante a rad. עול *ul*, id est lactare.

Quæres 2. An illis pueris in ingressu illo Ierosolymitano acceleratus fuerit usus rationis? S. Chrysost. videtur respondere negative. Notat enim dici: *Ex ore* infantium perfectum esse illum Christi, quia non ex mente illorum ea verba procedebant, sed virtute divina tenera illorum lingua ad formanda hæc verba ducebatur. Lyranus vult eas voces in ore puerorum formatas esse ab ipso Spiritu sancto, et illos mere passive se habuisse, sicut cum Angelus verba formavit in ore asinæ Balaam, Num. 22. Resp. tamen probabilius videri, acceleratum esse illis infantibus usum rationis: Dei enim perfecta sunt opera. Sic S. Ioan. Baptistæ acceleratus est, cum exultavit infans in utero, ut Iesum adoraret, Luc. 1.

Quæres 3. Quomodo dicatur per illos infantes Deus laudem suam perfecisse, id est perfectam reddidisse? Resp. cum Haymone, perfectam fuisse et omnibus numeris absolutam eam laudem, quia non ex humano ingenio, sed ex operatione divina erat, neque vel inimicissimi hoc poterant negare. Secundo, perfecta laus illa dicitur, ut ait S. Bern. serm. de Innocent. quod perfectior horum puerorum et Martyrum Innocentium laus videatur, quam solorum Angelorum canentium: *Gloria in altissimis Deo*, Luc. 2. 14. et quod laus Angelorum in cælo Deo exhibita, istius laudis accessione perficiatur. Prima explicatio est magis literalis. Nota, pro *perfecisti laudem*, in Hebr. est יסדת עוז *issadta oz*, id est ut explicat Pagn. fundasti fortitudinem. εθεμελιωσας κρατος, fundamenta iecisti potentiam, ut Aquila. συνεστησω ισχυν constituisti robur, ut VI. editio. Secundo, *expedivisti laudem*, ut legit Tertull. lib. de Anima, cap. 19. direxisti laudem, ut Syrus: parasti laudem, ut Arabs. Tertio, utramque expositionem simul iungens Petavius vertit εμπεδον ετρεψας κλεος, id est, *firmum perfecisti decus*. Hebr. עוז *oz*, proprie significat fortitudinem, a rad. עזז *azaz*, fortificare, roborare. 2. Tamen significat honorem et laudem. Sic Ps. 28. 2. *Afferte Domino gloriam et*, עוז *oz*, *honorem*. Psal. 67. 35. *Date gloriam* (Hebr. *oz*, Cassiod. vertit, honorem) *Deo super Israel*. Oz itaque est laus, sive honor, et gloria orta ex potentia et fortitudine, sive data ob potentiam in aliqua re declaratam v. g. in illa locutione puerorum, et in miraculis a Christo ostensam.

26. Per infantes Deus laudem suam perfecit.

Allegorice, per infantes et lactentes intellige Apostolos, et primos Christi discipulos, qui ex piscatoribus et imperitis ac rudibus facti sunt doctores Orbis, eumque ad verum fidem et virtutem converterunt: unde eluxit summa Dei, עוז oz, id est fortitudo et gloria, *propter inimicos*, id est, propter idololatras, hæreticos et schismaticos, qui Ecclesiam impugnant atque veritatem: et *ultores* se esse clamitant, defendere severitatem simulantes, et ideo insurgere in Evangelii præcones, quasi illius eversores. Sic Iulianus apostata Ecclesiam persequebatur, et tamen illius obsequi legibus videri volebat, ut ait S. Gregor. Nazianz. orat. 1. in Iulianum. Trevetus et Ricardus Pampolitanus censent *inimicos* Christi esse eos accipiendos, qui quolibet peccato peccant: *ultores* vero eos, qui illatas sibi iniurias ulciscuntur non expectato Dei, qui ait Deut. 32. 35. *Mea est ultio, et retribuam in tempore.* Unde monet Paulus Roman. 12. 19. *Non vos defendentes* (ulciscentes, ut legit Tertull. et Syr.) *charissimi: sed date locum iræ.* (quasi torrenti, ut explicat S. Basil.) *Scriptum est enim: Mihi vindictam* (reserva aut reservate) *et ego retribuam, dicit Dominus.* Quod porro Apostoli et discipuli possint dici infantes, patet Luc. 10. ubi ad Christum reversi sunt 72. discipuli cum gaudio, dicentes: Domine,

27. Symbol. Infantes fuere Apostoli indocti, ex quibus laus Christi perfecta est.

Digitized by Google

etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis: Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, et scorpiones, et super omnem virtutem *inimici*, et nihil vobis nocebit. Et ad rem nostram magis, v. 21. *In ipsa hora exultavit Spiritu sancto* (per Spiritum sanctum et eius dona sibi infusa) *et dixit: Confiteor tibi Pater, Domine cæli et terræ, quod abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus* (Angelis apostatis, qui cum lucerent ut fulgur, ceciderunt ob superbiam, et Philosophis arrogantibus et vanis) *et revelasti ea parvulis.* Volebat discipulos suos Christus in oculis suis esse parvulos: unde statuens parvulum in medio eorum, S. Martiolem scilicet, ut aliqui volunt, ait Matth. 18. 3. *Amen* (id est vere) *dico vobis: nisi conversi fueritis* (ab hac ambitione et æmulatione vestra) *et efficiamini sicut parvuli*, (Syr. sicut pueruli) *non intrabitis in regnum cælorum.* Eius porta angusta est, non recipit nisi parvos.

Sensu accommodatitio. Christus ex ore infantium et lactentium perfecit laudem, propter inimicos et ultorem, quando Innocentes Martyres ab Herodis satellitibus sunt occisi. Iudæi erant inimici, Herodes ultor, qui Christum ut regni sui invasorem persequebatur, et ab eo se tueri volebat. Ita S. Chrysost. hom. 2. ex variis. S. Prosper, 3. part. cap. 9. Tert. de Anima, cap. 19. S. Bern. serm. de Innocent. Quin etiam ipsa Ecclesia in festo SS. Innoc. iis hunc versiculum adaptat.

28. Christo placent infantes.

Moraliter nota: Christus sibi complacet in infantibus, ac pueris, et in eorum laude, Matth. 19. 13. *Tunc oblati sunt ei parvuli* (Græce, παιδία, hoc est pueruli, Luc. 18. 5. βρέφη, id est infantes, fœtus recens editi, ut usurpat Plut.) *ut manus eis imponeret, et oraret* (eis benedicendo et bene precando, ut facere solebant Hebr. et fecit Iacob manus imponens Manasse et Ephraim filiis Iosephi, Gen. 48. 14.) *Discipuli autem increpabant eos*, quod a rebus gravioribus, nempe ab iis docendis, qui adultiores essent, eum avocarent. Sed subditur v. 14. *Iesus vero ait eis: Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire; talium* (Syr. eorum qui sunt sicut isti) *est enim regnum cælorum.* Philippus Ferrarius in catalogo Sanctorum Italiæ, die 4. Feb. refert, quod Gelasius puer Placentinus, cum S. Opilium fraterculum suum in cubiculo orantem invenisset, Angelorum multitudinem cum eo colloquentem propriis oculis vidit, vocemque audivit: *Sinite parvulos venire ad me, talium enim est regnum cælorum.* Statim atque conceptus est Christus, movit Matrem, ut iret in montana (vel Hebron, ut ait Baronius: vel Iudææ, ut vult Brochard. et Adrichomius) cum festinatione, et intrans in domum Zachariæ, quæ una milliaria distabat ab Emaus, iuxta montana, ut tradit Bredembachius, salutaret Elisabeth, Luc. 1. 41. *Et factum est, ut audivit salutationem* (Syr. pacem: nam in salutatione dicebant Hebræi, pax tibi) *Mariæ Elisabeth, exultavit* (Græce ἐσκίρτησε, subsiliit, exiliit, ut agni solent subsultare cum ludunt et lætantur) *infans in utero eius, et repleta est Spiritu sancto Elisabeth;* sed prior Ioannes puer puerum Iesum salutavit et cognovit, deinde Elisabeth repleta est sancto Spiritu: amat Iesus laudem parvulorum. Vide dicta Ps. 112. 1. *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini.* De S. Ioanne rationis usu donato et Christum laudante in Matris utero ait S. Irenæus l. 3. cap. 18. *Cognovit Dominum in utero, et salutavit exultans.* S. Leo serm. de Epiphania: *Nondum natus Ioannes, prophetica exultatione commotus est, quasi etiam intra matris viscera clamaret: Ecce Agnus Dei.* Et S. Gregor. lib. 3. Moral. cap. 5. *Intra matris uterum, Spiritu prophetiæ repletus est.*

29. Christus per infantes destruit: I. Dæmonem.

Christus amat laudes puerorum *propter inimicos suos et ultorem*, id est dæmonem, qui damna sibi per Christi crucem illata, ulcisci molitur.

Prima, dæmonem Deus per pueros superat. Simeon Metaphrastes in vita S. Porphyrii Episcopi Gazensis 26. Febr. et ex eo Baron. in Ann. refert, quod cum S. Porphyrius celeberrimum templum idolorum, Marnium dictum, Gazæ totis viribus et artibus evertere non posset, omnesque Christiani ieiuniis et orationi vacarent, repente puer septem annos natus exclamavit: Comburite templum usque ad solum. Facta sunt enim in eo multa gravia scelera, et maxime hominum sacrificia. Id vero hoc modo comburite: Afferte picem humidam, sulphur, et sevum porcinum, et hæc tria commiscete, et ungite portas æneas, ignemque in eas iniicite, sicque totum templum comburetur. Non potest enim aliter fieri. Id autem quod est exterius, sinite cum ambitu: et postquam fuerit combustum, purgantes locum ædificate illic sanctam Ecclesiam. Hoc quoque puer ille septennis iterabat: *Testificor vobis coram Deo, ne fiat aliter. Neque enim ego sum qui loquor, sed Christus qui in me loquitur.* Id primo dixit Syriaca, deinde Græca lingua, quam non callebat, resque felicem exitum sortita est. Sic destructus est inimicus et ultor, nempe diabolus.

30. II. Tyrannos.

Secunda: Ex ore infantium et lactentium Deus perfecit laudem, cum pueri pro fide moriuntur, et inimicos atque ultores, id est tyrannos destruunt, cum eorum vim et conatum faciunt irritum, et exemplo suo ad veram fidem amplectendam et conservandam adultiores permovent. Ut enim ait Lyranus, pueri Deum laudant: 1. Morte, non ore, ut Innocentes ab Herode cæsi. Ore, non morte, ut qui cecinerunt Christo Hosanna. 2. Ore et morte, ut Pancratius duodecim annorum. 3. Regina et Agapitus quindecim annorum. 4. Agnes tredecim, quæ Symphronio Præsidi infantiam obiicienti ait: Noli *infantiam corporalem* ita in me despicere, ut putes me te velle habere propitium. *Fides enim non in annis, sed in sensibus invenitur:* et Deus omnipotens mentes magis comprobat, quam ætates. Ita S. Amb. serm. 90. qui totus est de S. Agnete. Vide plura exempla Ps. 43. qui est de Martyribus. Nunc aliquot Iaponiæ flores liceat excerpere.

Pro Christo infantes mortui. 1. Innocentes. 2. Pancratius 12. annorum. 3 Regina et Agap. 13. ann. 4. Agnes 13. ann. 5. Iapones varii.

Iacobus et Iustus pueri Iaponenses pro Christo capite
truncati sunt, cum in eo mortis articulo Iacobus *annos*
novem natus Iesum et Mariam tertio inclamaret: Iustus 1.
vero, *annorum undecim* sacra illa nomina primo pronun- 2.
ciaret, ut recitat noster Trigautius lib. 2. Martyrum Iapon. cap. 3. Nonne hoc est ex ore infantium et lactentium
Iesu laudem perficere. Exempla ardoris maximi in tenera
octo annorum ætate vide lib. 1. cap. 17. Vincentius puer 3.
sexennis in eadem Iaponia cum ab avo audivisset in cru- 4.
cem agendos esse Christianos, maneretque ut ad eam
se mortem compararet, ait: Parens uterque sibi, mihique, ac familiæ universæ vestes ad eam mortem decenter subeundam compararunt; sed mora nobis molesta est, cuperem iam horam advenisse. Infert avus, viginti cruces a metropoli mitti. Tum puer: *Nihil*, ait, *mihi lætius dici potuit, spero unam quoque minorem mihi esse comparatam:* tantaque lætitiæ signa edidit, ut ipsi ethnici mirarentur, lib. 1. cap. 21. in fine.

De puero *quatuor annos* tantum nato audi eundem Trig. 5.
lib. 5. cap. 14. Casæ, inquit, in regno Bungensi, Christiani novem intra saccos arctissime alligati abiecti sunt in desertum locum, additis custodibus qui prohiberent quemquam ad eos ex urbe divertere: ergo sine cibo potuque lupis expositi, quos in ea regione ferunt esse permultos, dies quatuor, noctes quinque, mortem læti præstolabantur, seque invicem hortabantur non solum viri et fœminæ, sed etiam pueri, quos præ cæteris scribitur fuisse continuos hortatores, e quibus unus *quadriennium* tantum vixerat: ut verum esset, quod scribitur: *Ex ore infantium
et lactentium perfecisti laudem.* Verba sunt Trigautii, qui 6.
etiam lib. 2. cap. 4. refert, infantulos lacrymis extarsisse, ut pro fide cum aliis Martyribus in saccos immitterentur fame torquendi, et omnium ludibrio exponendi.

31. III. Calumniatores.

Tertio: Ex ore infantium et lactentium perficit Deus laudem, et destruit inimicos et ultorem, cum per infantes aperit calumnias Sanctis suis impositas. Surius die 1. Febr. in vita S. Brigidæ, ait, quod cum famæ et conscientiæ prostitutæ quoddam vile infameque scortum mentiretur se ex Episcopo Broone, qui erat S. Patricii discipulus, concepisse et peperisse, B. Brigida ad se infantem adduci imperavit, et manu linguam eius consignans, dixit: Dic nobis infantule, quis est tuus pater? Cui ille: *Episcopus*

S. Bronis innocentia per in-

fantem detegitur.

Broon non est parens meus, sed deformis ille et vilis homuncio, qui in populo extremo sedet loco. Non minus illustre factum reperies apud Wandelbertum in vita S. Goaris presbyteri.

32. IV. Per pueros Deus docet Ecclesiam. Quarto denique: Speciatim Deus ex ore infantium et lactentium perficit laudem, cum per eos Ecclesiam suam docuit modum laudandi Dei. Nicephor. lib. 14. hist. Eccles. cap. 66. ait: Cum tantus esset terræmotus per sex menses, ut pene tremore continuo Orbem universum succuteret, pluresque insulæ cum incolis submersæ essent, pagique absorpti, παλλομενης, και ωσανει κυματιζομενης της γης, et terra veluti fluctuans concuteretur aliquando, atque a fundamentis civitatem Constantinopolim extirpatum iri crederent, in medio campo omnes precibus cum Theodosio Imper. et Patriarcha Proclo insistebant. Subito e medio inspectantium divina quadam vi puer in aerem sublimis ad cælestem usque tractum, ita ut iam non appareret, sublatus, divinam vocem, qua Angelis Deum laudibus ferre mos est, audivit: eaque voce percepta, rursum priore per aerem via reversus descendit, aitque ab Angelis canentibus se audivisse hoc canticum: Αγιος ο Θεος, αγιος ισχυρος, αγιος αθανατος, ελεησον ημας. *Sanctus Deus, Sanctus Fortis, Sanctus Immortalis, miserere nobis.* Quæ ubi Proclus intellexit, statim ad eum modum psallere iussit, terræque motus statim consistit, omninoque conquievit. Imperator Theodosius statuit, ut per urbem omnem divinus hymnus iste caneretur. Atque ex eo tempore Ecclesia Christi eum acceptum, non quolibet tantum die usurpat, sed etiam cuiuslibet carminis et laudis Dei initio ante omnia pleno ore præmittit. Puer autem verborum eorum ministerium executus, statim vita functus est. Ita Nicephorus.

Hinc sequitur, infantiam Deo esse consecrandam, ut totam vitam Dei laudibus impendamus, et in nobis destruamus *inimicos*, id est passiones inordinatas, et peccata, *et ultorem*, id est dæmonem, 1. Corinth. 14. 20. *Fratres nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote.* Græce, νηπιαζετε, hoc est, ut vertit Syrus, *infantes* in malitia estote; et, sicut S. August. legit, lib. 83. quæstionum, qu. 61. Sicut *infantes* sitis expertes malitiæ. Sis in malitia infans, de illa non fans, Ephes. 5. 3. *Fornicatio autem, et omnis immunditia*, (tactuum et operum) *aut avaritia nec nominetur* (μηδε ονομαζεσθω, id est, ne nominetur quidem) *in vobis, sicut decet Sanctos*, (hoc est Christianos, qui vocatione, baptismo et professione sunt, id est, esse debent, sancti, atque eo nomine appellantur) *aut turpitudo.* Syr. obscœnitas, verborum scilicet. Pueri a puritate dicti sunt. Clemens Alex. lib. 1. pædag. cap. 6. ait: Νηπιος μεν, ως βρεφος τω Θεω, κεκαθαρμενος πορνειας και πονηριας. *Infans est, tanquam pupulus Dei, quicumque a fornicatione et improbitate est expurgatus.*

33. Laudavit Deum 1. A conceptione sua B. Virgo. Optandum esset primo, ut a primo conceptionis nostræ puncto ad Deum mente converteremur, sicut accidit Deiparæ, de qua Psal. 86. 1. canit Propheta: *Fundamenta* (S. Hieron. fundamentum) *eius in montibus sanctis.* Græce, αγιασμενα, id est sanctificati, nempe Dei. Posuit fundamentum perfectionis ac sanctitatis B. Virgo, ubi alii verticem statuerunt. Plus enim gratiæ et virtutis habuit primo Conceptionis instanti, quam quilibet perfectissimus Seraphinus.

2. In utero post aliquot a concept. menses S. Ioannes. Secundo, optandum esset saltem Deum laudare in utero, sicut fecit S. Ioannes, Luc. 1. Narrat Titus Liv. lib. 24. infantem in utero matris in Marrucinis clamavisse, *io triumphe!* id perfectius fecit Ioannes, cum usu rationis donatus Salvatorem in utero adhuc positum cognovit et adoravit.

3. A prima infantia S. Nicolaus. Tertio, saltem a prima infantia laudandus Deus, ut fecit S. Nicolaus, postea Myræ Episcopus, qui diebus singulis Mercurii et Veneris ita sibi temperabat, ut ad mammæ suctum nonnisi semel accederet. S. Thomas Aquinas adhuc infans dato sibi libro lachrymas sistebat, et ablatam sibi chartam, in qua erat salutatio Angelica, deglutivit.

4. In prima pueritia S. Meletius. Quarto, saltem in prima pueritia laudandus est Deus. S. Meletius, postea Antiochenus Patriarcha, cum ad *quintum annum* pervenisset, literarum figuras a S. Spiritu edoctus, sacras orationes plerasque earum, quas Sacerdos dicit sacris in mysteriis, pronunciabat, resque ipsas imitabatur, panem proponens manuque thuribulum tenens. Quinto denique, saltem est laudandus Deus in paulo grandiori ætate, et ad actiones idonea. Vox Hebr. עללים *alelim*, quam per το *infantes* expressit noster, deduci potest ab עלל *alal*, id est agere, moliri, conari, meditari. Vel, עולל *olel*, derivari etiam potest ab עול *ol*, id est, iugum. Ætas enim hæc est iugo legis Dei subdenda, aut in præceps devolvetur per avia. Hinc Thren. 3. 27. dicitur: *Bonum est viro, cum portaverit iugum Domini ab adolescentia sua.* Chald. vertit, Bonum est viro, si docuerit animam suam, ut portet iugum præceptorum Domini a iuventute sua. Plato in dialogo qui dicitur Eutyphron, ait: Consentaneum est primam de ipsis iuvenibus curam suscipere, ut quam optimi evadant: sicut decet agricolam novellarum plantarum primam curam gerere.

Infantibus se Deum Creatorem cæli et terræ laudantibus adiungit David, pergit enim v. 4. QUONIAM VIDEBO (VI editio, οψω, id est video) CÆLOS TUOS (non tantum unum cælum, ut ponere videtur Euthymius: non solum empyreum, ut Burgensis) OPERA DIGITORUM TUORUM, LUNAM ET STELLAS, QUÆ (Psalt. Vaticanum et Cassiodorus habent, *quas*) TU FUNDASTI. Hebr. pro *fundasti*, est כּוֹנַנְתָּה *conanta*, cum he paragogico: id est præparasti, ut vertit Pagn. ητοιμασας, id est parasti, ut Aquila, ηδρασας, hoc est, stabiliter collocasti, ut VI editio. Rad. כּוּן *cun*, significat parare, præparare. 2. Firmare, stabilire, fundare, fundamentis firmis munire, immobilem, stabilem et firmum reddere. Particula causalis: *Quoniam* ad præcedentia potest referri. Vide Paraphrasim. Vers. 4. 34.

Quæres 1. Quare cæli cum suis planetis et stellis fixis dicantur fundati, cum non sint fundamentum mundi, sed potius tectum? Cur cæli dicuntur fundati? Resp. 1. Cæli dicuntur a Deo esse fundati et firmati, id est perpetua lege et immutabili ordine constituti. Ita S. Cyrill. Alex. S. Ioan. Damasc. l. 2. cap. 7. Nicetas Choniata lib. 1. thesauri, cap. 17. quam legem et ordinem vocat ειρμον, id est consecutionem, quam a Deo acceperunt, cum soliditate nulli mutationi obnoxia in cursu motuve, et designandis annis ac temporibus. Marsilius Ficinus hoc explicat per comparationem ad animam rationalem. Cælum est velut mundi anima. Sic enim ait in Platon. 2. lib. 1. cap. 3. Cælum cogitando *mundi animam* cogitabis. Primo, illa est forma simplex, cælum est corpus simplex. Secundo, illa non habet partes, hoc nunquam separatur in partes. Tertio, illa unico actu, id est animadversione sui, præcipuum complet officium: hoc perpetua in seipsum conversione omnia peragit. Quarto, anima immutabilis est essentia, quamvis mutabilis quodam modo sit quadam discursionis sphæricæ mutatione formali; cælum similiter substantia non mutatur, dum actione revolvitur. Quinto, anima semper similiter agit, atque in ipsa etiam formarum suarum dissimilitudine, revolutionum vices restituit similes; cælum movet quoque immutabiliter, ac dum configurationes quasdam, et extrinsecus habitus mutare videtur, interea centrum circumferentiamque conservat, eisdemque curriculis temporum, et repetit eadem et similia recreat. Sexto, in anima prius est intelligentiæ lumen, deinde quasi calor est voluntatis affectus, in cælo lumen præcedit ubique calorem: et sicut ibi voluntas est quasi terminus intellectus, et intelligere et velle: ita hic calor est quasi quidam lucis terminus, et lucere, calere: sed quam pure lucet, et late, tam calet innoxie. Hinc fit ut in materiis cælo similibus, id est diaphanis et translucidis calefactionem præcedat illuminatio, in opacis vicissim. Ita Ficinus. Errat tamen Averroes 2. de Anima, text. 15. cum cælo tribuit animam intelligentem. Cælum enim non est animatum ulla anima, ut forma informante; sed habet intelligentias, id est Angelos, sibi assistentes, a quibus tam admirabili et constanti motu agitatur.

Secundo: Cæli sunt a Deo fondati, et omnis eorum ornatus: quia deorsum cadere non possunt, nec loco suo dimoveri, licet quodammodo suspensi videantur, ut ait Euthymius. II.

III. Tertio, et melius: Cæli a Deo fundati et firmati sunt, quia sunt incorruptibiles, Iob 37. 18. ait Eliu: *Tu forsitan cum eo fabricatus es cælos*, (Tigurina et Regia, æthera; unde Pineda exponit de aerea regione: sed melius S. Greg. S. Thom. Symmach. Nicetas, et R. Gersonites de cælorum orbibus intelligunt) *qui solidissimi, quasi ære fusi sunt*. Chald. *sicut speculum fusile*. Pagnin. *sicut* ראי *rei, speculum fusum*, quod ex ære levigato et polito fiebat. Sept. ως ορασις επιχυσεως, id est, sicut aspectus effusionis. Cælum etiam ab Homero Iliad. ε. appellatur πολυχαλκος, id est æratum, firmum, validum, stabile, q. d. multum æris, id est soliditatis habens. Cælestia corpora nil prohibet alterari alteratione perfectiva, quæ fit cum aliquod ab alio perficitur, absque alterius abiectione: ut Luna a Sole alteratur: alteratione autem passiva non alterantur, ut ait S. Thom. in 1. de cælo lib. 7. text. 22. per alterationem passivam intelligit alterationem corruptivam. Ratio est secundum Albertum Magnum, quia cæli proprie non habent materiam. Cælum, inquit, et elementa ex eadem materie fieri nihil prohibet, si materia sumatur generaliter, ut materiæ ultimæ sunt dimensiones quantitatis, alioquin non est compositum ex materia proprie loquendo. Ita ipse lib. 1. de cælo, tract. 1. c. 8. Unde tract. 3. cap. 8. ait, cæli materiam significari per potentiam ad ubi: materiam autem generabilium determinari per potentiam ad ubi; ad motum et formam; et lib. 2. de cælo, tract. 1. cap. 1. cæli materia, inquit, est *æquivoce* materia, ad materiam generabilium et corruptibilium. Vide S. Thom. 1. p. qu. 66. art. 2. Sic Averroes in prim. Metaph. text. co. 4. ait cælum habere *materiam localem*, tamen non habere materiam generabilem, et de subs. Orbis, cap. 1. dicit, cæli materiam, habere esse medium inter materiam quæ est in potentia, et actum purum, scilicet tres dimensiones, in quibus non est potentia omnino. Alexander de Alex. in 5. Metaph. text. 17. docet, ideo cælum esse incorruptibile, quia eius formæ non est iuncta cum privatione: et in 4. Metaph. text. 6. ait, cælum, nec substantias separatas componi ex contrariis. Zabii dixerunt, quod cælum non incepit per generationem, nec finem habebit per corruptionem. Stoici quod per generationem incepit, et quod per corruptionem non finietur. Pythagorici, et per generationem incepisse, et per corruptionem desiturum. Saraceni quidam, quod per generationem non incepit, per corruptionem tamen desiturum. Sed de ea re dicetur Psal. 101. 27. Qui in cælis ponunt materiam eiusdem rationis cum elementari, dicunt tamen esse incorruptibiles, quia carent contrario, a quo corrumpi possint.

IV. Quarto: Cæli possunt dici fundati, id est constituti velut fundamenta, non terræ, cuius sunt auratum tectum, sed palatii Beatorum, nempe cæli empyrei, de quo Psal. 86. 1. *Fundamento eius in montibus sanctis*, id est in cælis.

35. Quæres 2. Quare cæli dicuntur *opera digitorum* Dei.
Cæli sunt opera manuum Dei.
I. Primo, Enthymius, Engubinus, Lorinus et Petavius, qui vertit χειρος εργα, opera manus, censent idem esse opus digitorum et opus manuum, nam ipsi cæli dicuntur Psal. 101. 26. opera manuum Dei: et quando Magi Pharaoni dicunt, Exod. 8. 19. *Digitus Dei est hic*, nihil aliud per digitum Dei intelligunt, quam eius potentiam, quæ etiam per manum et brachium significatur, et Luc. 11. 20. cum ait Christus: *Si in digito Dei eiicio dæmonia*, eamdem potentiam Dei intelligit.

36. Secundo tamen, melius dicemus aliquid speciale spectari, quod cæli dicantur hic potius opus digitorum, quam manuum Dei.
II.
Sunt opera digitorum Dei.
Causam primo assignat Elias Cretensis in orat. S. Gregor. Naz. de rectæ doctrinæ sent. ut ostendatur quam prompta et expedita sit efficacitas Dei, sicut digitos facile movemus: et, ut ait S. Thom. quando quis facit elevari quod est grave, supponit humerum: quando quod leve, digitum. Sic Isai. 40. 12. habetur: *Quis mensus est pugillo* (parvo pugno, seu pugno: est autem pugnus, manus clausa et in condylos, id est nodos articulorum, contracta. Aquila vertit, minimo digito) *aquas, et cælos palmo* (hoc est, manu extenta ab extremo pollice, usque ad extremum digitum) *ponderavit? Quis appendit tribus digitis* (id est facillime, ait Cornelius, est enim catachresis, cum Deus careat membris) *molem terræ*, (Heb. pulverem terræ, q. d. instar pulvisculi supra digitos positi sustentat totam terram) *et libravit in pondere* (id est in statera et bilance qua pondera ponderentur) *montes, et colles in statera?* S. Chrys. Didymus et Eusebius considerant digitorum exiguitatem, et cælorum molem, dicuntque eos dici opus digitorum Dei, ut res tantæ a minima quadam divinæ potentiæ particula factæ intelligantur. Secundo, et melius, cæli vocantur opus digitorum Dei, non tantum ut ostendatur in eis creandis ipsius potentia, sed vel maxime ut eius elucescat sapientia, sicut opifices ac statuarii subtiliora opera digitis efformant, Prov. 3. 19. *Dominus sapientia* (tum essentiali, quæ est communis toti Trinitati; tum notionali, id est Verbo suo seu Filio) *fundavit terram: stabilivit* (Syr. ordinavit) *cælos prudentia*, id est eadem sapientia. Si itaque vere dixit S. Hieronym. in
B Ezech. cap. 1. *Unaquæque res fulgurat Dei cognitionem:* quanto magis id faciet cælorum amplitudo, ordinatio, situs, pulchritudo, et splendor? Unde cælum contemplans, dic cum Siracide Eccli. 1. 5. *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis*. Id est Verbum seu Filius Dei in excelsis cælis habitans, et in Sole ponens tabernaculum suum, est fons sapientiæ. Et v. 6. *Radix* (Syr. radices. Arab. fundamenta) *sapientiæ, cui revelata est? Astutias* (Syr. arcana. Græce πανουργευματα, id est calliditatem, ut Vatablus vertit, solertiam malim reddere) *illius quis agnovit?* Plutarchus et Proclus referunt hanc singularem et prorsus incomprehensibilem Dei sapientiam repræsentatam fuisse ab Ægyptiis symbolo Isidis, sive Minervæ Saitanæ, cuius in templo hæc esset inscriptio: *Ego sum omne quod fuit, est, et erit: et meum peplum nullus adhuc mortalium evolvit: quem peperi fructum, Sol est*. Nullo in loco Orbis dilucidius apparet ea Dei sapientia, quam in cælo. Theophil. Antiochen. lib. 1. ad Autolycum: *Vide*, ait, *cæli imprimis*
C *admirandum motum, Luciferum exorientem, et perfecti sideris* (id est Solis) *adventum prænunciantem. Suspice Pleiadum et Orionis coniunctionem, Arcturum, et reliquorum astrorum processum, qui in cæli peragitur circulo*, ως η πολυποικιλος σοφια τη Θεω πασιν ιδια ονοματα εκαλεσεν, *quibus omnibus excellens Dei sapientia nomina imposuit*. Vide Ps. 18. v. 1. ubi ait Propheta noster: *Cæli enarrant gloriam Dei*. (Chald. vertit, qui suspiciunt cælos, enarrant gloriam Domini) *et opera* (S. Hieron. *opus*, per excellentiam scilicet) *manuum eius annuntiat firmamentum*, id est, cælum stellatum. S. Chrysost. ait ibi hanc cælorum vocem esse σαλπιγγος λαμπροτεραν, id est, tuba sonantiorem, ανθρωπινης ευσημοτεραν, και σαφεστεραν, και ευτονωτεραν, hoc est, insigniorem, clariorem, et acriorem humana.

Quæres tertio: Cur David tantum lunæ et stellarum, non vero etiam Solis faciat mentionem? Resp. primo Agellius, negando non esse factam Solis mentionem: ait enim, magnificentiæ nomine expressum v. 2. *Quoniam elevata est magnificentia* (Chald. habet, constituisti splen- 37.
Solis non fit hic mentio, sed lunæ, et cur?
I.
D dorem tuum) *super cælos*, id est, præ cæteris cælis, quibus omnibus lucem impartitur omnem, ut quidam volunt. S. Ambros. lib. 4. Hexaem. cap. 1. ait: *Sol oculus mundi, iucunditas diei, cæli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Sed quando hunc vides, Auctorem eius considera: quando hunc miraris, lauda prius ipsum Creatorem. Si tam gratus est Sol, qui consors et particeps est creaturæ: quam bonum est Sol ille iustitiæ! Si tam velox iste*, etc.

Secundo: Solis mentionem non fieri specialem in hoc psalmo, est probabilius, ut patet in explicatione Versus primi, ubi diximus quid per magnificentiam intelligatur. Itaque S. Chrysost. et Euthym. dicunt, Solis hic explicite Davidem non meminisse, quia satis innuitur implicite per lunam, quæ ab illo lumen mutuatur, et dicitur luminare minus, Genes. 1. 16. per habitudinem ad luminare maius, id est, Solem. Et quidem Plato lunam vocat solem alterum, et minorem, aitque σεληνην dici, qui lu- II.

Digitized by Google

men a Sole habet; σελήνη enim, teste Hesychio, deducitur a σέλας, id est, fulgor, lumen, sicut luna a lucendo vocatur. Aristot. lib. 4. de gener. animal. lib. 4. cap. 4. Luna, inquit, est principium generationis propter Solis societatem receptumque luris: fit enim quasi *alter Sol minor:* ideo conducit ad omnes generationes et perfectiones.

III. Tertio: Lunæ tantum fit mentio, non Solis, ait Arias, quia vulgo magis notabiles sunt ex menstruo celerique lunæ cursu concursus, discursus, aspectusque astrorum.

IV. Quarto, quia aliqui a Dei opificio noctem separabant, ut ait S. Chrysost.

V. Quinto denique, et melius: David hic solius lunæ et stellarum, non Solis meminit; quia, ut dixi supra in titulo, psalmum hunc composuit in festo Tabernaculorum, ubi sub dio nocte fulgens et serenum contemplans cælum, stellas mirabatur velut οὐράνια γράμματα, id est, literas cælestes, ut vocat Pisidas in Hexaem. quibus Dei potentiam, bonitatem et sapientiam legebat, et lunam contemplabatur, quæ est regina cæli. Sub eo nomine a Iudæis idololatris postea summo studio ut Dea culta est. Ierem. 7. 18. *Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem* (id est, pastam seu placentam butyro commistam, et confertam pinguedine et adipe. Hebr. *subigentes conspersionem*, ut vertit Arias: id est, farinam aquæ, sali, butyro immixtam) *ut faciant placentas reginæ cæli*. Chald. sideri cæli. Sept. et Vatabl. militiæ cæli. Pagnin. stellæ cæli. Sed melius Noster et Arias vertunt, *reginæ cæli*. Nam etiam hoc significare potest מלכת שמים *melechet sciamaim*. Nam Melech, Moloch, Melcham, id est, Rex, probabiliter ab idololatris vocabatur Sol, aut Saturnus: et stella Solem præcedens dicebatur Rempham, quam esse luciferum censent S. Hier. in cap. 4. Amos prophetæ, Albertus, Beda, Remig. Lyran. Remphan idem est ac *celsitudo oris*, quod fortasse huic idolo esset magnum os, aut quod velut os magnum Dei potentiam initio diei et noctis (dicitur enim etiam Hesperus) hominibus prædicaret. Lunam vero a Iudæis quoque dictam Melcham, seu Melechet, id est, reginam, est pro-

38. Luna est regina cæli. babile. Huic sub nomine *reginæ cæli* sacrificabant, ut ibi et cap. 44. v. 17. 18. 19. 25. patet. Philo lib. de mundi opificio, pag. 9. dicit, universum tempus a Deo in duas partes sectum esse, in diem scilicet, ac noctem: diem attributum Soli, ὡς μεγάλῳ βασιλεῖ, *tamquam magno regi:* nocti vero, lunam præfectam esse cum cæterarum stellarum multitudine: velut reginam scilicet, quæ dimidiatæ temporis parti imperaret, et lib. 1. de monarchia, ait, Lunam ὑπηρέτιν καὶ διάδοχον ἡλίου, ministram Solis, et absentis vicariam, cum noctu præsit rebus, quibus Sol interdiu. Albertus Magn. de propr. elem. lib. 1. tr. 2. cap. 4. dicit, eam vocari reginam cæli, quia regit humiditates corporum inferiorum, et de iuventut. et senect. tract. 1. cap. 2. Luna, inquit, maxime *principatum habet* in corporibus terrenis, ut ait Ptolomæus. primo, propter vicinitatem: secundo, quia in ea congregatæ sunt omnes virtutes moventium superiorum, et quia ex lumine a Sole accepto efficitur *quasi alter Sol*. Sic est etiam regina terræ, et maris quoque, ut patet ex fluxu, et refluxu eius, quod maxime per lunæ influentias fit, ut docent Philosophi.

39. Deus est in luna laudabilis. Si vel in maxima nocte sinans, luna Deum nobis in ipsa caligine mirabilem ostendet, ita ut canamus: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* in qua nocte cæca esset omnia sine ipsa. A Pindaro ode 3. Olympica dicitur: ἑσπέρας ὀφθαλμός, id est, *noctis oculus:* et a Petavio in psalmo nostro: μέγα νυκτερινὸν ὄμμα, *magnus oculus noctis.* Plinius lib. 1. cap. 9. illam admirabilitatem aperit: *Omnium admirationem, ait, vicit novissimum sidus, terrisque familiarissimum, et in tenebrarum remedium ab natura repertum, luna. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, et proximum ignorari sidus maxime indignantium, crescens semper aut senescens. Et modo curvata in cornua, modo æqua portione divisa, modo sinuata in Orbem, maculosa, eademque subito prænitens, immensa Orbe pleno, ac repente nulla: alias per-*A *nox, alias sera, et parte diei Solis lucem adiuvans: deficiens, et in defectu tamen conspicua: quæ mensis exitu latet, cum laborare iam creditur. Iam vero humilis et excelsa, et ne id quidem uno modo, sed alias admota cælo, alias contigua montibus; nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta.* Hactenus Plinius.

Stellæ quoque caligineam nostram in Deo cognoscendo discutiunt. Trismegistus eas vocat ὀφθαλμοὺς θεῶν, id est, deorum oculos, quibus scilicet homines, et alia aspiciant; sunt et oculi hominum, quibus Deum videant. Sunt stellæ instar vestis Dei, quam cum induit, admirabilis prorsus apparet. Athenæus lib. 12. ait, Demetrio regi chlamydem fuisse, cui intextus erat polus, in quo erant stellæ, ac duodecim signa zodiaci. Sed hæc erant tantum umbra, et vilis atque abiecta repræsentatio cælestium illorum corporum, et regiæ Dei maiestatis. Stellæ sunt flores paradisi mirabili sua varietate et splendore oculos recreantes, et animam ad Deum rapientes. S. Ambr. lib. 4. Hexaem. *Lunæ*, inquit, *stellarumque fulgorem cælum, vel*B *ut quibusdam floribus, coronatum: ita ignitis laminibus micat, ut paradiso putes vernante depictam, spirantium rosarum viris monilibus retinere.* Albertus Magnus de veget. lib. 2. tract. 2. cap. 7. Stellas, inquit, *flores terræ* esse dixerunt Pythagoras, et qui eum secuti sunt, et convenientiam omnem stellam cum aliquo flore habere, ut parentem cum prole: ac in 2. de cælo tract. 3. cap. 4. ait, stellam esse digniorem Orbis partem, in qua est cui præsidet motor Orbis, et per ipsam influit motum in totum Orbem. Cum itaque stellam spectas, in ea existentem et præsidentem Angelum venerare, sed longe magis Deum ipsi Angelo vim et sapientiam necessariam ad tam multos, et tam mirabiles, constantes, et celeres motus suppeditantem, et clama: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* 40. Et in stellis. Demetrii vestis stellata.

Symbolice, S. Aug. per cælum et stellas intelligit sanctam Scripturam, et varias eius partes atque præcepta, quæ luce sua homines illuminant: per lunam vero, acci-C pit Ecclesiam, sicut Psal. 10. 3. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra* (Symmach. ἥδρασαν βέλος αὐτῶν ἐπὶ τὰς νευράς, id est, firmaverunt sagittam suam super nervum, id est, funem arcus) *ut sagittent in obscuro* (Septuag. ἐν σκοτομήνῃ, id est, ut legit S. Aug. *in obscura luna*) *rectos corde*. Verba S. Aug. in Ps. nostro sunt: *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum:* id est, cernam et intelligam Scripturas, quas operante Spiritu sancto per ministros tuos conscripsisti. Possunt etiam superius cæli nominati, iidem libri accipi, ubi David ait v. 1. Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos: id est, super Scripturas, quia transit et superat omnium verborum linguarumque præconia. Inclinavit ergo Scripturas Deus usque ad infantium et lactentium capacitatem, sicut Ps. 17. canitur: Et inclinavit cælos et descendit: et hoc fecit propter inimicos, qui superba loquacitate inimici crucis Christi, etiam cum vera aliqua dicunt, parvulis tamen et lactentibus prodesse non possunt. Ita destruitur inimicus et defensor, qui sive D sapientiam, sive etiam Christi nomen defendere videatur; ab huius tamen gradu fidei oppugnat eam veritatem, quam promptissime pollicetur. Ita Aug. Digitum quoque Dei, quo Scripturæ scriptæ sunt, hic S. Hieron. intelligit Spiritum sanctum. Lunam vero, esse Ecclesiam, et Doctores eius. Iacob Carpentarius in Alcinoum cap. 12. ait: stellas omnes intelligentia non solum assistente, ut placet Peripateticis, præditas esse, sed etiam informante, et cuiusque stellæ essentiam constituente et perficiente, eo modo quo nos perficit anima nostra, quæ intelligendi et ratiocinandi facultate prædita est. Iamblichus item et Porphyrius, una cum Plotino, voluntatem electionemque stellis, tribuunt, ut ait Ficinus in Plot. Enn. 4. lib. 4. cap. 42. sed errant: neque enim cælum, aut astra, sive errantia, sive fixa sunt animata ulla anima. Verum id est de Ecclesiæ Doctoribus, de quibus illud Baruc 3. 34. recte usurpes: *Stellæ autem dederunt lumen in custodiis* (id est, statione et loco sibi assignato a Duce suo et Imperatore

41. Symbolice, Scriptura est cælum.

42. Luna est Ecclesia: stellæ, Doctores.

Digitized by Google

Christo. Sunt enim militia cœli) *suis, et lætatæ sunt,* hoc est, cum gaudio obedierunt, et dederunt splendorem suum. *Vocatæ sunt, et dixerunt, adsumus: et luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas. Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum.* Græc. *προς αυτον, ad eum:* id est, qui ipsi nempe Deo, comparari possit. Stellæ itaque sint Doctores, luceant Deo, cui debent esse proximi per contemplationem: descendant quoque per actionem in terram, sed caveant ne eius luto inficiantur. *Stellarum radii*, ait Marsil. Ficin. in Plot. Enn. 2. lib. 3. cap. 1. nec corpora sunt, ut liquores: nec qualitates in corporibus, ut naturæ liquorum; sed actus quidam stellarum vitales et sensuales, ceu visibiles quidam radii ex stellis, ut ex argi cælestis oculis emicantes, et conspicientes mirabiliter omnia, qui in nullo foris subiecto qualitatum mora suscipiuntur, ideoque nec inficiuntur, nec e priori habitu permutantur. Ita ibi. Sed male appellantur radii actus vitales et sensuales stellarum: nam stellæ carent vita et sensu.

43. Doctores mali sunt vermes lucentes. Impii atque eruditi non sunt stellæ cœli, sed vermiculi terræ, lampyrides dicti ob splendorem, sed exiguum et inutilem: lux sunt aliis, sibi vermes, sania et tabo pleni. Plin. lib. 11. cap. 28. Vermiculi quidam *lucent ignium modo noctu, laterum et* clunium *colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc vero compressu obumbratæ, non ante matura pabula, aut post desecta conspicuæ.* Illi doctorculi non prius lucem dant, quam pabulum sibi paratum sentiunt. Sed, quod est notandum magis, exterius splendent, intus cæci sunt. Plinius lib. 11. cap. 37. ait: lumbricos carere oculis, et omne vermium genus. De Pharisæis et Scribis, qui erant Mosaicæ legis Doctores, dicit Christus ipse, Matth. 15. 14. *Cæci sunt, et duces cæcorum.* Stellæ omnes ubique calefaciunt, non solum motu, sed etiam et præcipue luminis natura, ait Ficinus in Plot. Enn. 2. lib. 3. id faciunt sancti Doctores, ac boni Concionatores; vani vero, qui inanem splendorem sectantur, auditores infrigidant frigore lethifero. Albertus Magnus de animal. lib. 26. Stellæ figura, inquit, est vermis, qui nocte, ut stella lucet: sed nunquam nisi post magnas nubes, cum prædicit serenitatem: huic vermi dicitur tantum frigus inesse, ut extinguat ignem, sicut glacies: et si eius sanie caro hominis contacta fuerit, omnes decidunt capilli, et quod tactum fuerit, mutatur in virorem, et ex putredine generatur. De hæreticis id commode dixeris, qui mendacem et terrenam lucem quærunt ventri incubantes, et mortem afferunt contactu. In Ecclesia Christi est vita et lux, de illo Ps. 35. 10. *Apud te* (S. Hieron. tecum) *est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.* Ubi S. August. ait: Quis est fons vitæ, nisi Christus. Venit ad te in carne, ut irrigaret fauces tuas sitientes. Satiavit sperantem, qui irrigavit sitientem. Quod est fons, hoc est et lumen. Fons est, quia satiat sitientes: lumen, quia illuminat cæcos: ibi non fatigaberis, quia fons est: non tenebraberis, quia lumen est. Ita ipse. S. Iustinus Philosophus et Martyr sub annum Christi 130. cum quærens sapientiam varias Philosophorum sectas pererrasset, et nullibi eam invenisset, a sene quodam sibi apparente audivit: *Id quod tam anxie quæris, nonnisi in schola Christi fas est reperiri. At tu votis et precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri apta: neque enim ab aliquibus perspiciuntur, aut intelliguntur: præterquam si Deus et Christus eis concesserit indulgentiam.* Huic credens et obediens Iustinus, et Christianus et martyr effectus est. Ita refert in dialogo cum Tryphone.

ARTICULUS II.

Nomen Dei est admirabile: ac primo de nomine Iehova agitur.

44. Nota primo, articulo præcedenti admonui in hoc versu: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* nomen accipi posse tripliciter. Primo, pro Deo ipso, et eius fama et gloria, q. d. o Domine, quam tu es admirabilis in universa terra. Secundo, nomen illud in propria significatione sumptum, posse accipi יהוה *iehova*. Et quidem ab ea voce psalmus incipit: nam pro *Domine*, est *iehova*: et pro *Dominus*, est *adonai*. Ubi adverte Bellarminum in exercitatione in Ps. 33. docet יהוה *iehova*, quando cum *adonai* iungitur, habere puncta nominis *elohim*: cum vero est solum, habere puncta eadem, quæ *adonai* tribuuntur. Sed hoc loco id verum non est: nam et in *iehova*, et in *adonai* sunt puncta, quæ ordinarie dantur adonai.

Nota secundo, nomen *Dei* inscriptum et insculptum est omnibus creaturis, et in iis legi potest. Literæ illius nominis Dei, sunt in cælo stellæ: in terra, montes: in regnis, urbes: in urbibus, domus: in domibus, singuli homines: in hominibus, partes singulæ. Idem dic de animalibus terrestribus, aquatilibus, et aereis: de herbis, floribus, segetibus, fruticibus, et arboribus. Hæc omnia Deum loquuntur, sine quo ne flosculus quidem in prato, aut gluma in acervo, aut arenula in littore, aut pulvisculus in plano possit consistere. Hic itaque accidit, quod in figuris quibusdam mathematicis, quas si spectes, nihil præter dissoluta, vaga, incomposita, informia, inculta, et oculis ingrata respicias: si vero vitrum polygonum adhibueris, collecta illa omnia sic inter se iunguntur, ut pulcherrimam faciem Christi, aut Deiparæ, aut alicuius Sancti repræsentent, vel eorum nomen. Pari enim modo, si creata hac illac veluti neglectim aliquando, et sine ordine disiecta atque dispersa in mente colligas, et faciem, et nomen Dei potentissimi et sapientissimi tibi figurabunt. Eccl. 1. 8. *Unus est altissimus Creator omnipotens, et Rex potens, et metuendus nimis,* (Syr. terribilis solus) *sedens super thronum illius,* (suum: nam pronomen absolutum et reciprocum unum et idem est apud Hebræos) *Ipse creavit* (Syr. et Arabs. *manifestavit*) *illam* (sapientiam scilicet, de qua agit) *in Spiritu sancto,* (id est, per Spiritum sanctum et amorem summum, quo voluit bona sua communicare creaturis, et in omnibus vestigia suæ sapientiæ infinitæ relinquere. 2. *In Spiritu sancto*, id est, per spiritalem, sanctamque suam divinitatem. Pater enim etiam est spiritus, et sanctus, *et vidit, et dinumeravit, et mensus est;* (illam eandem sapientiam, ut omnia fierent in mensura, et numero, et pondere) *Et effudit* (liberaliter, aperta manu) *illam super omnia opera sua, et super omnem carnem secundum datum suum* (prout eam dare singulis ipsi placuit. Vatabl. pro sua munificentia) *et præbuit* (Syr. et Arabs. multiplicavit) *illam diligentibus se.* Impressa est hæc Dei sapientia rebus omnibus melius, quam Phidiæ facies statuæ Minervæ, nec potest ab illis revelli, quin omnia dissolvantur. De Phidia ait Aristot. lib. de mundo cap. 6. Fama est, ait, Phidiam statuarium, cum Minervam illam, quæ est in arce Atheniensi, coagmentaret, in medio eius scuto faciem suam expressisse, oculosque, *δια τινος αρρητου δημιουργιας*, occulto quodam artificio ita devinxisse simulacrum, eximere inde ut ipsam si quis cuperet, minime posset, aliter quidem certe, quam ut ipsum solveret simulacrum, opusque eiusmodi compactile confunderet. Hoc deinde Deo sic applicat: *Hanc eandem rationem Deus habet in mundo, utpote qui universorum coagmentationem cohærentem cohibeat et coarctet, incolumitatemque universitatis conservet: nisi quatenus non medio ille loco, in terra scilicet, ubi turbida regio est: sed in excelso situs est, purus ipse in puro loco.* (Errat, Deus enim ubique est, sed ubique purus.) *Quem locum tum ουρανον, απο του ορον ειναι των ανω: Uranum ab origine vocis dicimus, quasi terminum extimum supremarum corporum: tum etiam ολυμπον, οιον ολολαμπη, Olympum, ut usquequaque lucidum, ab omni caligine secretum, motuque omni incondito, cuiusmodi sunt qui apud nos venti fiunt et tempestates.* Hæc Aristoteles.

Nota tertio: Res omnes creatæ cum sint finitæ, nomine aliquo exprimi possunt: Deus vero cum sit infinitus, nullius nominis angustiis illigari et coarctari potest. Est enim incomprehensibilis, et consequenter innominabilis. Nam non est prius verbum oris quam verbum mentis. Eccli. 43. 34. *Exaltantes eum replemini virtute* (Græc. *εν*

45. Nomen Dei inscriptum est omnibus creaturis.

Phidiæ Minerva.

46. Deus nullo nomine satis exprimi potest.

ισχυι, in viribus) *ne laboretis* (id est, no in labore fatigemini et lassescatis. Græca μη κοπιατε, hoc est, ne lassescatis, ut vertit Tigurina) *non enim comprehendetis*. Et v. 35. *Quis magnificet eum, sicut est?* A Trismegisto vocatur Deus, ο ων ανωνυμος, id est, *ens sine nomine*. Rationem petit S. Dionysius ab ipsius infinitate. Sic enim ait lib. 1. de divinis nominibus, cap. 1. *Ut*, inquit, *neque ea quæ ratione intelliguntur, ab iis quæ sub sensum cadunt, comprehendi capique possunt: nec ab iis quæ ficta figurataque sunt, eorum quæ corpore vacant, formæ vacuitas, quæ nec tractari, nec figurari potest. Sic et essentias vincit et superat, quæ termino caret immensitas: et mentes, quæ mente superior est, unitas: et unum quod cogitationem superat, in cogitationem nullam cadere: et bonum quod orationem vincit, nulla oratione exprimi potest*, ενας ενοποιος απασης εναδος, και υπερουσιος ουσια, και νους ανοητος, και λογος αρρητος, αλογια και ανοησια, και ανωνυμια, κατα μηδεν των οντων ουσα; *Unitas unitatis omnis effectrix, essentia superior, et mens quæ mente concipi non potest, et verbum quod exprimi nequit, verbi, intelligentiæ, nominisque vacuitas et privatio, quæ nullo modo est quo ea quæ sunt*. S. Maximus in Scholiis ad S. Dionys. ait, Deum uno nomine comprehendi non posse, quod ipse unus sit omnia: Ανωνυμος ο Θεος, ait, δια το παντα ειναι, και μηδεν των οντων ειναι, αλλα παντα εξ αυτου ειναι; *Nomine caret Deus, quia est omnia, et nihil est eorum quæ sunt, sed omnia ex ipso sunt*.

47. Hominum varia nomina ob sapientiam, etc. data.

Nota quarto: Homines cum sint finitæ et limitatæ admodum virtutis, alii ob sapientiam dicti sunt Cati et Catones, et Catuli. Catus enim callidum et sagacem significat: alii ob humanitatem dicti sunt Æmylii: αιμυλος, id est, blandus, affabilis: alii Lepidi, ob facetias, elegantiam, urbanitatem. Piso dictus est Frugi, a temperantia. Scipio a charitate erga patrem, cui erat scipio aut baculus, vocatus est. Nasica, corculum nominatus est propter amorem omnium erga ipsum. Alphonso Castiliæ regi castitas casti nomen dedit. Ludovico XIII. regi nostro iustitia nomen iusti.

48. Deo omnia simul nomina danda sunt.

Deus vero, cum sit infinitus, omnibus nominibus appellari debet. Nam omnes rerum omnium perfectiones continet. Itaque S. Dionysius lib. 1. de divin. nomin. cap. 1. iam citato: *Theologi divinitatem*, ait, και ως ανωνυμον υμνησι, και εκ παντος ονοματος, *laudant, et ut nomine carentem, et ex omni nomine*. Manuæ patri Samsonis apparens Angelus, S. Michael si Serario credimus, ait: *Cur quæris nomen meum, quod est mirabile*. 1. significatione, quia naturam Angeli mirabilem, et dotes illud nomen designat. 2. modo significandi, nempe spirituali, et immateriali, et hominibus incognito. 3. efficacitate. 4. repræsentatione. Angelus enim repræsentabat Deum et Christum: imo S. August. opinatur hunc Angelum mirabilem, fuisse Christum; sed verius est fuisse verum Angelum. Pro *mirabile* Chald. vertit, *arcanum*. Si autem nomen Angeli est mirabile et arcanum, quid de Dei nominibus dicetur? Dicebant Platonici, nomina esse οχηματα της ουσιας; id est, *vehicula essentiæ*, quibus scilicet abstrusa, et in latebris recondita essentia foras educta ad oculos auresque primum, deinde ad animum cognoscenda deportaretur. Philoque recte ait, rem esse eo nobiliorem in sua essentia, quo pluribus nominibus potest nuncupari. S. Dionysius multa nomina coacervat, quæ de Deo dicuntur, sive in concreto, sive in abstracto. Vocatur enim vita, lux, Deus, veritas, bonus, pulcher, sapiens, diligendus, Deus deorum, dominus dominantium, sanctus sanctorum, æternus, qui est, sæculorum auctor, vitæ largitor, sapientia, mens, verbum, cognitor, vis, potens, Rex regnantium, antiquus dierum, immutabilis, salus, iustitia, sanctificatio, redemptio, qui omnibus magnitudine antecellit, in quo sunt thesauri universæ sapientiæ, sol, stella, ignis, aqua, spiritus, ros, nebula, lapis, etc. παντα τα οντα, και μηδεν των οντων, *omnia quæ sunt, et nihil eorum quæ sunt*. In his et similibus nominibus, quæ Deo S. Dionysius tribuit, et pag. 157. et 158. atque Aristotel. lib. de mundo, cap. 7. id notandum est, quod ait S Thom. 1. p. q. 13. art. 3. In nominibus, inquit, quæ Deo attribuimus, est duo considerare, scilicet perfectiones ipsas significatas, ut bonitatem, vitam, et huiusmodi: et modum significandi. Quantum igitur ad id quod significant huiusmodi nomina, *proprie* competunt Deo, et magis proprie, quam ipsis creaturis; et per prius dicuntur de eo. Quantum vero ad modum significandi, non proprie dicuntur de Deo: habent enim modum significandi, qui creaturis competit. In art. vero 4. docet, nomina, quæ proprie de Deo dicuntur, non esse synonima, licet significent unam rem, quia significant eam sub rationibus multis et diversis. Licet enim divina natura sit ens simplicissimum, continet tamen infinitas perfectiones.

49. Decem Dei nomina.

Nota quinto, Hebræi decem nomina præsertim Deo tribuebant. Primum erat, אל *el*, id est, fortis. Aquila, ισχυρον, id est, robustum, validum, potentem vertit. Septuag. sæpe θεον, *Deum*. Secundum erat, אלוה *eloha*, quod de- 1.
ducitur ab אל *el*, et אלה *ala*, adiuravit, obligavit, astrin- 2.
xit, q. d. *fortis, adiurans*, et astringens, eo quod Deus potentiam suam, virtutem, et bona omnia det et conservet creaturis: et per hoc eas sibi quasi iuramento obstringat ad sui cultum, obedientiam, timorem, fidem, spem, invocationem, gratitudinem. Eloah itaque Deum significat providentem, gubernantem, iudicantem, et vindicantem. Tertium Dei nomen est אלהים *elohim*, quod est 3.
plurale nominis eloah. Quartum est צבאות *tsebaot*, id 4.
est, exercituum, vel copiarum, ut reddit Aquila. Ubi adverte, hoc non esse Dei nomen, sed cognomen, et eam ob rem cum alio Dei nomine semper coniungi. Nam dicitur *adonai tsebaot*, id est, Dominus exercituum. Quintum est 5.
עליון *elion*, id est, excelsus, Gen. 14. 22. In Deo autem est triplex celsitudo atque sublimitas. 1. entis, Deus enim est primum et summum ens. 2. causalitatis, quia Deus est prima causa, a qua omnes aliæ causæ dependent. 3. perfectionis, quia Deus est summa et infinita perfectio. Sextum Dei nomen est אהיה אשר אהיה *eie ascer eie*, 6.
id est, sum qui sum. R. Salomon et Burgensis exponunt, *ego ero*, supple, vobiscum in hac tribulatione; id enim dicit Deus Mosi per Angelum, Exod. 3. 14. proprie ad verbum redderes, *ero qui ero*. Sed Hebræi futuro sæpe utuntur pro tempore præsenti, quando continuatio, duratio, et constantia rei denotatur. Septimum nomen est אדני 7.
adonai, id est, Domini mei: seu potius, Dominus meus, aut, Dominus: licet enim sit plurale et cum affixo, uni tamen Deo tribuitur honoris causa, et tamquam absolutum ab affixo: sicut in plurali sæpe principes viros alloquimur, et in lingua Gallica pene omnes etiam mediocris fortunæ homines: non enim dicimus, *tu as fait cela*; sed quasi multis loqueremur, *vous avez fait cela*. Octavum est 8.
יה *iah*, quod est abbreviatum *iehova*. Arias in illud. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, advertit, infantes in quacumque gente vocem יה *iah*, sonare: sicque nominis sui admirabilis initia et fundamenta, vel ab ipsa infantium ore firmiter iacta, Deum sibi vendicare. Nonum est שדי *sciaddai*, id est, munificus, liberalis, 9.
omnipotens, sibi et aliis sufficiens, mammeus. Decimum 10.
denique est, nomen tetragrammaton et Ineffabile *Iehova*.

50. Iehova est nomen maxime proprium Dei.

His positis, Dico nomen maxime proprium Dei esse *Iehova*. Non enim significat contritorem, ut voluit Oleaster, qui deducit a rad. הוה *hava*, id est, conterere: sed significat *qui est*. Non *qui est* gloriosus, terribilis, et miraculorum patrator, ut opinantur Rupertus et Burgensis. Non *qui est* constans et verax in suis promissis, ut censent Vatablus, et R. Salomon. Non *qui est* redemptor Israelis de manu Pharaonis et Ægyptiorum, ut voluit noster Hier. Pradus in Ezech. cap. 1. pag. 47. Sed *qui est*; id est, *ipsa essentia*, qui per se est, qui est independenter ab omni alio, qui est suum esse. Nam *Iehova* est nomen substantivum, et proprie essentiam significat in abstracto. Hoc modo Aristoteles lib. 1. de cælo vocat Deum αιωνα, quasi αει οντα, id est, semper existentem: et lib. 2. cap. 3. θεου ενεργεια, αθανασια, τουτο δε εστι ζωη αιδιος, *Dei operatio, immortalitas est: hoc autem est perpetua vita*. Et Trismegistus: Deus unus nomine non eget: est enim ο ων ανωνυμος, id est, ens sine nomine. Deus ipse Mosi, Exod. 3. postulanti quid responsurus esset Israelitis, si peterent

Digitized by Google

nomen eius: ait v. 14. *Ego sum qui sum:* sive, ut est in textu Hebræo, *ero qui ero:* id est, sum æternus, ut explicat S. Greg. Nazianz. 2. sum immutabilis et stabilis, ut S. Greg. Papa homil. 2. in Ezech. 3. et melius, *sum qui sum*, id est, solus sum, qui a me habeo esse independenter ab omni alio, ut ait S. Hieronym. in cap. 3. ad Ephesios. Deum vocari *ens*, vel *esse*, potius quam quidlibet aliud, docet S. Dionys. cap. 5. de divinis nominibus. Primo, quia esse advenit primum cuilibet rei, et ultimum ab ea recedit. Secundo, quia esse est maxime intimum cuilibet rei. Tertio, est maxime independens. Quarto, est maxime necessarium. Quinto, est universalissimum. Sexto, est simplicissimum. Septimo, est quodammodo infinitum. Octavo, cætera sunt participatio entis et esse, ens vero nullius est participatio. Nono, est perfectissimum: quia eminenter et virtute continet alias perfectiones. S. Thomas etiam 1. part. quæst. 13. art. 11. *qui est*, ait esse maxime proprium Dei nomen. Primo propter sui significationem. Non enim significat formam aliquam, sed ipsum esse. Unde, cum esse Dei sit ipsius essentia, inter alia nomina hoc maxime proprie nominat Deum. Unumquodque enim denominatur a sua forma. Secundo, propter eius universalitatem. Omnia enim alia nomina vel sunt minus communia: vel si convertantur cum ipso, tamen addunt aliqua supra ipsum secundum rationem. Unde quodammodo informant et determinant ipsum. Intellectus autem noster non potest ipsam Dei essentiam cognoscere in statu viæ secundum quod in se est: sed quemcumque modum determinet circa id quod de Deo intelligit, deficit a modo quo Deus in se est. Et ideo quanto aliqua nomina sunt minus determinata et magis communia et absoluta tanto magis proprie dicuntur de Deo a nobis. Unde et S. Damascenus lib. 1. orthod. fidei cap. 12. dicit, quod principalius omnibus quæ de Deo dicuntur nominibus, est, *qui est*: totum enim in seipso comprehendens, velut quoddam pelagus substantiæ infinitum et indeterminatum. Quolibet enim alio nomine determinatur aliquis modus substantiæ rei: sed hoc nomen, *qui est*, nullum modum essendi determinat, sed se habet indeterminate ad omnes. Et ideo nominat ipsum, pelagus substantiæ infinitum. Tertio vero, ex eius significatione: Significat enim esse in præsenti. Et hoc maxime proprie de Deo dicitur, cuius esse non novit præteritum vel futurum, ut dicit S. Aug. lib. 5. de Trinit. cap. 2. tom. 3. et lib. 83. quæst. 17. tom. 4. *Iehova* autem est idem Dei nomen atque *qui est*, et, *ego sum qui sum*, ut patet Exod. 3. et 6. non enim duo nomina sua revelavit Deus Mosi, quæ ante non revelasset Prophetis et Patriarchis: in cap. autem 3. v. 14. ait, *ego sum qui sum*, et Mosem monet, ut dicat filiis Israel, *Qui est* misit me ad vos, cap. autem 6. v. 3. ait: *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, et Iacob, in Deo omnipotente* (id est declarans et ostendens me esse Deum שַׁדַּי *sciaddai*, id est munificum, liberalem, omnipotentem, mammeum) *et nomen meum* יהוה *iehova*) *Adonai* (sic semper legitur Iehova, ut mox dicam) *non indicavi eis*. Abulensis quæst. 8. in cap. 3. Exodi probat hoc Dei nomen, Iehova scilicet, esse perfectissimum. Inter omnes formas, inquit, perfectissima et simplicissima est esse: quia in qualibet alia forma includitur: In hoc enim quod est esse omnipotentem, includitur esse: et in hoc quod est esse sapientem, bonum, æternum, infinitum, immensum, immortalem etc. Dicendo igitur simpliciter, Deus est qui est, attribuitur ei esse sine aliqua limitatione aut restrictione esse, quod includit eminenter omnium perfectionem; et S. Aug. *Esse*, ait, *nomen est incommutabilitatis. Omnia enim quæ mutantur, desinunt esse quod erant, et incipiunt esse quod non erant. Esse verum, esse syncerum, esse germanum non habet, nisi qui non mutatur. Ille habet esse, cui dicitur: mutabis ea, et mutabuntur: tu autem idem ipse es. Quid est, ego sum qui sum, nisi æternus sum? Quid est, ego sum qui sum, nisi mutari non possum.* Neque æternitatem tantum et immutabilitatem Dei dicit ego sum qui sum, sicut etiam Iehova; sed etiam ipsius Dei essentiam ab omni alio independentem et per se subsistentem: et hoc proprie significat, ut dixi.

Hinc crediderim in templo Delphico scriptam esse hanc Græcam vocem ει, id est, es, q. d. tu Deus vere et solus existis, cætera nihil sunt. In hunc modum hoc exponit Plutarch. opusculo de syllaba ει, aitque eam de Deo dici, ως αληθη, και αψευδη και μονην μονω προσηκουσαν, προσαγορευσιν, *quasi veram, ac propriam, adeoque solam, eique soli convenientem appellationem*, ημιν γαρ οντως τη ειναι μετεστιν ουδεν. *Nos enim vere nullo modo sumus, sed omnis omnino natura mortalis, in quodam interitus ortusque medio constituta, umbram sui dumtaxat aliquam, exilemque ac lubricam opinionem ostendit: quam si incumbente in eam animo comprehendere volueris, tum vero quemadmodum aquam si manu vehementius retinere coneris, dum premis, dum in unum cogis, effluit illa penitusque dilabitur, etc.* Deus itaque est essentia ipsa, nos ex innumeris non entibus constamus. Homo enim non est Sol, non est Luna, non stellæ, non cælum, etc. Deus vero est hæc omnia. In templo Apollinis inscriptum ei.

Quæres, Qua ratione sit nomen illud Dei tetragramma- 51. Quomodo est pronuntiandum nomen יהוה
ton pronuntiandum? Primo, Græci quidam, ut ait S. Hieron. ad Marcellam, in Græcis libris hoc nomen Hebræum legentes, iuxta Græcas literas, quibus hæ quatuor Hebr. similes sunt, pipi legerunt. Secundo, S. Iustinus contra Tryphonem fol. 58. pro nomine tetragrammaton nomen
Iesus legit et intelligit. Tertio, S. Isidor. hoc nomen pro- 1.
nunciat *Iodiod*: ait enim hoc nomen confici ex duplici li- 2.
tera *iod*. Verum hi omnes a literis Hebraicis nominis te- 3.
tragrammati vel abeunt, vel aberrant. Quarto, S. Irenæus 4.
illud effert *Iaoth*: quod inquit ipse, significat præfinitam mensuram; vel, si per omicron scribatur, eum qui dat fugam malorum. Sic et Gentiles hoc nomen pronuntiasse videntur: unde Diodorus Siculus lib. 3. ait, Mosem legem accepisse a Deo *Iao*: et Apollo Clarius rogatus, quis esset Deus Iao? respondit:

Summum cunctorum divum tu dicito Iao.

Testis est Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 18. Quinto Theod. 5.
in Exod. q. 15. Nomen tetragrammaton, ait, a Samaritis
vocatur *Iave*, ab Hebr. *Ia*. Sexto, recentiores aliqui a cen- 6.
tum annis, hoc nomen iuxta puncta ei a Massoretis subiecta, pronunciant *Iehova*. Verum hæc puncta non sunt puncta nominis tetragrammati, sed nominis Adonai: unde et ipsi Massoretæ, omnesque Hebræi, pro nomine tetragrammato legunt Adonai. Errant ergo qui a *Iehova*, sive *Iova* (per crasim) Iovem summum Gentilium Deum deducunt: hic enim Latinum habet nomen, non Hebr. at a iuvando dicitur. Erravit et Varro, qui teste S. Aug. lib. 1. de consensu Evangel. cap. 22. putavit Iudæos coluisse Iovem Deum Romanorum: putavit autem id Varro, non quod ab Hebræis audisset Deum appellari Iehova, vel Iovem: sed quia censuit a Iudæis coli summum Deum, quem ipse non alium esse putabat, quam Iovem. Ita Pererius in cap. 3. Exod. Bellarmin. in exercit. in Ps. 34. Genebrard. præfat. in psalmos Cornel. in Exodum, qui censent non *Iehova* esse pronuntiandum, sed יהוה *iaive*, vel יהוה *ieheve*, et Cornel. postea legit *iehova*; sed opinor esse legendum *Iehova*. Non enim tantum a centum annis sic legitur, cum ipsi Massoretæ sic puncta posuerint. Non quod immutaverint modum priorem legendi, sed quod ante ipsos sic legeretur. Unde *Adonai* efferunt, qui ipsum *Iehova* pronuntiant: quia sunt eadem utriusque puncta, nisi quod sub iod in voce *Iehova* est seva simplex: sub Aleph vero in voce *Adonai* est chateph patach, quod est seva compositum ex patach et seva, quia Aleph est litera gutturalis.

Quæres secundo, Quid sit admirabile in nomine Iehova, ut de eo dicatur *Domine* (Hebr. est יהוה iehova) *Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra?* Primo, Iehova est maximum Dei nomen, ut ostendi, et perfectissimum. Secundo, varia continet mysteria admirabilia. R. Haccados in prima petione libri qui גלי רזייא *gale razaia*, id est revelator arcanorum, inscribitur, expresse hoc docet. *Animadverte*, ait, *nomen quatuor literarum, prout scriptio eius est: Sic enim scribitur in lingua nostra hebraica* יהוה *iehova, ipsum Deum generantem* 52. Quænam miranda in nomine Iehova? I. II. Mysterium Trinitatis.

Digitized by Google

significare. Et quia non potest esse generans absque generato, necessario amor a generante in generatum, et e converso procedere debet: quoniam si hoc non esset, non generaret. Et si non procederet amor a generato in generantem, distingueretur que generatus a generante, duæ substantiæ essent. Ideo nos volumus generantem et generatum unam esse substantiam. Idcirco necesse est, ex altera in alterum procedere amorem. Ita ille: Generans porro est Deus Pater: generatus, est Filius: Amor, est Spiritus sanctus. Galatin. lib. 2. de arcanis cathol. verit. cap. 10. notat, inepte Iehova vocari nomen tetragrammaton uno sensu: neque enim ibi sunt nisi tres litteræ: nempe *iod, he*, et *vau*: sed *he* bis repetitur. Per tres autem has literas, tres in Trinitate hypostases seu personæ denotantur. Nam prima, *iod* scilicet, quæ principium interpretatur, rectissime Patrem in divinis insinuat. Secunda vero, nempe ה *he*, quæ *esse* vel vivere significat, Filium in divinis aptissime innuit, per quem omnia quæ facta sunt, esse cœperunt: et quicquid factum est, in ipso vita erat. Ioan. 1. Tertia litera, scilicet ו *vau*, quæ est copulativa dictio, atque significat *et*, denotat Spiritum sanctum: qui cum sit amor Patris et Filii, qui se invicem amant, recte copula, id est nexus utriusque, nuncupatur. Secunda porro huius nominis litera, nempe ה *he*, geminatur, ad insinuandum solum Filium, qui secunda est in Trinitate persona, duplicem habere respectum. Nam Pater solum est producens, Spiritus sanctus est solum productus. Filius vero et productus a Patre, et cum Patre producens Spiritum sanctum, vel certe, quod Deus sit et homo.

Trinitas personarum et unitas essentiæ. In antiquis quoque Hebræorum codicibus, hoc nomen tetragrammaton per tria iod scriptum reperitur, quæ et circulo clauduntur, et eis camets punctum supponitur, hoc modo (יְיָי) ut denotent trinam et unam esse Deitatem. Nomina autem tria quæ formant ex nomine Iehova sunt primo יה *iah*, id est Deus seu Dominus: et Patrem designat, qui est totius Trinitatis fons, et cui attribuitur potestas in omnia. Deinde הו *hu*, id est *ipse*: et Filium significat, ille enim erat venturus. Denique, והו *vehu*, *et ipse*, atque Spiritum notat, qui post Filium venit.

Ex nomine *Iehova* rursus Hebræi formant tria tempora. 1. præteritum היה *haia*, id est fuit: 2. præsens הוה *hove*, id est existens 3. futurum יהיה *iye*, id est erit, ad innuendam Dei æternitatem, quæ omnia tempora complectitur.

Omnes literæ quiescentes sunt in Iehova. Notabile etiam est, quod omnes huius nominis literæ sunt quiescentes, quod in Deo solo sit vera et perfecta quies, et beatitudo æterna a qua tumultus omnis exulat. Hæc negligenda non sunt, licet nonnihil Rabbinismum oleant.

53. Tertio nomen Iehova est admirabile, quia ineffabile:
III. unde vocatur a S. Hieron. ουκ εκφωνητον, id est non effabile: a Theodoreto αφραστον, id est non explicabile: a S. Damasceno αρρητον, id est non eloquibile. Plato in Parmenide ait Deo nullum inditum est nomen, Deus non potest definiri, non scientia capi, non in sensus nostros incurrere, nulla de eo haberi opinio: quo circa neque nominari, neque dici, neque cogitatione comprehendi, neque cognosci, neque ab ullo ente sentiri potest. Ita ipse, et Synes. orat. de regno. Οὐδεν ὄνομα πω παρ᾽ αυτοις ονομα της ουσιας απτομενον τη θεου. *Nullum nomen usquam inventum est, quod Dei naturam assequeretur: sed cum ab ea exprimenda homines aberrarent, per ea quæ ab illo fiebant, ipsum attingere conati sunt.* S. Chrysost. iure comparat Deum immenso et infinito oceano, cuius nec littora nec fundum possit quis pertingere. *Sicut*, inquit, *qui innavigabilem Oceanum navigare se usurpat, dum non potest eum transire, necesse est per eandem viam redeat, ubi ingressus est. Sic antiqui Philosophi de Dei natura quærere contendentes victi sunt ingenio, defecerunt sermone, in ultimo nihil se amplius invenire potuisse con-*
Deus per ciconiam et crocodilum figuratus. *fessi sunt. nisi quod Deus sit incognoscibilis.* Et consequenter innominabilis. Ægyptii Deum signabant per Ciconiam, quia hæc caret lingua: item per Crocodilum, propter eamdem rationem. Illis Symbolis significabant et Deum tacito silentio omnia perficere, et non debere nos de eo loqui, quem nulla vis humani ingenii possit satis admirari. Iudæi nunc non audent expresse iurare per nomen tetragrammaton, sed hac formula per illud iurant, et quidem raro. *Iuro per iod, he, vau et he* (hæ sunt quatuor literæ nominis יהוה *iehova*) illudque iuramentum apud eos summum et sacratissimum habetur. Philo lib. de vita Mosis pag. 529. olim id quoque fuisse vetitum docet. *Si quis*, inquit, *non dico blasphemaverit hominum deorumque dominum, sed ausus fuerit vel nomen eius intempestive promere, noxam luat capite.* Id illustrat hac similitudine. Parentes non appellamus proprio nomine, sed patrem matremque nuncupamus, non vero aut Iacobum, aut Isaacum, etc. tum subdit. *Quomodo igitur*, συγγνωμης ηξιωθησαν, *veniam merentur, qui temere abutuntur sanctissimo Dei nomine tantum ad explendum sermonem, non aliter quam profanis vocibus?* In eodem libro etiam docet, solis sacerdotibus licitum fuisse sacrum illud nomen *Iehova* effari, et quidem in sacris, puta in sacrificiis, et in solemni benedictione populi, maximeque in ingressu in Sancta Sanctorum.

ARTICULUS III.

Nomen Iesu est admirabile in cælo et in terra.

VERSUM hunc quem contemplamur, *Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra*, de Christo dici censet S. Athanasius tract. de communi essentia Patris, et Filii, et Spiritus sancti: indeque probat esse magnum Deum, non minus quam Patrem, de quo habetur Ps. 75. 2. *notus in Iudæa* (Chald. in domo Iuda) *Deus: in Israel magnum nomen eius.* et S. Ambros. lib. de Spiritu sancto dicit, Christi nomen ante eius adventum in Israelitico populo, quasi in vase, clausum, postea per omnem creaturam se extendisse, repiens vacua, ut esset admirabile nomen eius in universa terra. Christum ipsum vocat *admirabilem* Isaias cap. 9. 6. Quomodo autem sit admirabilis in sua nativitate, proficiens ætate, docens, tacens, agens, patiens, resurgens, ascendens, iudicans, vide apud S. Bonaventuram in cap. 2. Luc. Illum admirata est in templo inter Doctores respondentem et interrogantem B. Virgo cum S. Ioseph. Luc. 2. 33. et mutos, cæcos, claudos, debiles, Græce κυλλας, id est, mancos, membris captos) et alios multos sanantem miratæ sunt turbæ, Matt. 15. 30. et concionantem Nazareni concives eius, cap. 13, 54. ubi illud, *ita ut mirarentur*, vertit Arabs, ita ut obstupescerent. Pilatus miratur eum inter innumeros accusatores silentem, cap. 27. 13. et S. Athan. serm. de pass. et cruce vocat illud silentium, magnum et mirificum. Nomen eius est admirabile, hoc est nomen Iesu, ut hoc loco explicat S. Chrysost. 54. Iesus est toti mundo admirabilis.

In nomine etiam suo: nempe in nomine Iesu, Salvator noster est admirabilis. Primo in terra: *Domine Dominus noster* (Chald. apud Nebiensem habet, Deus præceptor) *quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Secundo, in cælo ibid. *Quoniam elevata est magnificentia tua super cælos.* Tertio, in inferis, quibus est terribile et funestum hoc nomen. Vers. 3. *Ex ore*, etc. *ut destruas inimicum et ultorem.* Quarto. Mirabile est nomen Iesu, non tantum ratione loci, in quo laudatur aut timetur, sed etiam ratione personarum, a quibus laudatur: nempe, ab infantibus et imperfectis in virtute, *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem*: et a perfectis. Vers. 4. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas quæ tu fundasti.* 55. Nomen Iesu est admirabile 1. In terra 2. In cælo 3. In inferis

Primo, Nomen Iesu maius est, gloriosus, et admirabilius omni nomine hominibus attributo. *Ioves* se nuncupabant plerique paganorum reges: unde trecentos aut quadragentos Ioves agnovit antiquitas. *Dominum universitatis ac cæli filium* Rex Sinarum se nuncupat, ut refert noster Trigautius in tract. de expedit. Christiana ad Sinas. Reges vero Persarum se Fratres Solis et Lunæ indigitabant. Modestius ob præclare gesta Constantinus Imp. Carolus 56 Homines varia sibi honoris nomina imposuerunt. 1. Se vocarunt Ioves.

2. Domini orbis. 3. Celsi. 4. Solis et Lunæ fratres. 5. Magnos et max. 6. Præliatores. 7. Urbium domitores. 8. Armorum diluvium. Commodi Imp. varia cognomina. Et Canazzai Gauri.

et Henricus Franciæ reges, Alphonsus Rex Hispaniæ, aliique, dicti sunt *Magni*. Fabius vero qui prudentia sua et longanimitate Annibalem in Italia fregerat, appellatus est *Maximus*. Iacobus Aragoniæ Rex *Præliatoris* nomen obtinuit, quod tricies cum Mauris prospere signa contulisset, ut memorat Mariana lib. 11. histor. Hispan. cap. 2. Demetrius rex teste Plutarcho in Demetrio, dictus est πολιορκητης, id est urbium expugnator. Qui Sinas a Tartarorum iugo liberavit, ideoque regnum obtinuit, curavit vocari se *Hamru*, id est, *armorum diluvium*, ut ait Trigautius lib. 4. cap. 6. de exp. Chr. Nomina nonnunquam hominibus, ut montes montibus, inepti gigantes et cælo se exæquare cupientes imponunt. Commodus unus in titulis suis et inscriptionibus se vocabat Amazonium, invictum, felicem pium, Lucium, Ælium, Aurelium, Commodum, Augustum, Herculem Romanum, Superantem. Putabat, quod scripsit Philo, eo rem esse præstantiorem, quo pluribus appellationibus nuncupari potest. Lege (et risum contine, si potes) titulos quos sibi arrogat Ægypti Sultanus Canazzaus Algaurus (sive Gaurus, ut alii volunt) scribens Iulio II. Pontifici anno 1504. ut refert Barrius, qui se literarum exemplar vidisse dicit. Huiusmodi autem tituli sunt. *Magnus Rex, dominus dominantium, nobilis, excelsus, sapiens, iustus, et victor: Rex Regum, gladius mundi, princeps fidei Mahometicæ, et illorum qui ei adhærent: vivificator toto orbe: successor regnorum, Rex Arabiæ, Gemiæ, Persiæ, et Turciæ: umbra Dei in terris, cunctorum bonorum operator, sive sint ab eo præcepta, sive non: alter in hoc mundo Alexander, a quo multa bona procedunt: Rex eorum qui sedent in tribunali, et ferunt coronam: dator regionum, terrarum, civitatum: persecutor rebellium et hæreticorum infidelium: conservator duorum locorum peregrinorum, summus sacerdos templorum sacrorum, quæ sunt sub suo imperio, et continent fidem Mahometis: sparsor iustitiæ et bonitatis, splendor fidei, pater victoriæ, Canazzaus Algaurus, cuius imperium Deus perpetuet, sedemque supra planetam Geminorum exaltet.* Eadem refert Spondan. Eccle. hist. anno 1504. num. 8. aitque hunc Canazzaum a pluribus vocari Campsonem, eumque in Scythia ortum, ex humili fortuna per omnes militiæ gradus ad eam dignitatem invitum evectum esse.

57. Vel unicum Iesu nomen his omnibus eminet. Philipp.
I. 2. 9. *Donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Psal.

Iesu nomen his omnibus eminet.

71. 19. vocatur nomen maiestatis. *Benedictum nomen maiestatis* (Sept. δοξης, id est *gloria*, ut S. Hier. S. August. et Tertull. lib. 5. contra Marcion. cap. 9. legunt) *eius in æternum, et replebitur maiestate eius.* (Chald. splendore gloriæ) *omnis terra.* Guidacerius ibi per nomen maiestatis intelligit Filium Dei, quem S. Paulus Hebr. 1. v. 3. vocat *splendorem gloriæ Dei.* Sed commodius sumetur pro eiusdem filii nomine, nempe pro nomine Iesu. De Iosue, qui erat typus Christi dicitur Eccli. 46. 1. *Fortis in bello Iesus Nave* (id est filius Nave, sic eum vocant Sept. nam in Hebr. Chald. et Latin. bibl. est filius Nun cap. 13. Numer. 18. et alibi passim) *successor Mosi in Prophetis* (id est inter Prophetas, sæpius enim cum Deo locutus est, et ab eo directus ut patet Iosue 1. 2. et seq.) *qui fuit magnus secundum nomen suum. Maximus in salutem electorum Dei, expugnare* (expugnando) *insurgentes hostes, ut consequeretur hæreditatem Israel*, id est, populus Israeliticus. Nam Israel est ibi in nominativo. Nomen autem primum Iosue filii Nun erat *Osee*, id est *salva*, sed Moses addita una litera e nomine tetragrammato sumpta vocavit eum יהושע *iehoscua*, id est Dei salus, q. d. Iaho sua ut ait S. Hier, in cap. 1. Aggæi, et Euseb. 4. demonstr. Evangel. cap. ult. nomen enim tetragrammaton putat fuisse *Iaho*. Mutationis illius causa fuit, ut certius ostenderet Moses, et ipsi Iosue et populo, per eum dandam esse salutem et reportandam de Chananæis victoriam: deinde, ut eum esse typum venturi Messiæ demonstraret. Nam Iosue et Iesus idem sunt prorsus. Magnus fuit Iosue dando salutem temporalem, sed maior fuit Iesus dando spiritualem. De eo prædicit Deiparæ Gabriel Angelus Luc. 1. 31. *Ecce concipies in utero* (Arabs, recipies gravidationem) *et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur.* Hoc considerans S. Bern. ser. 3. super *Missus est*, ait, *Magnus*, qui magnus Deus erat, magnus homo futurus est, magnus Doctor, magnus Propheta, imo Messias mundi Salvator. Ita ipse. Magnum est nomen Iesu, Primo significatione, quia *salvatorem* significat. Ut autem ait Seneca lib. de Clementia. *Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriusque est, quam illa corona, ob cives servatos: non hostilia arma detracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc divina potentia est, gregatim et publice servare: multos autem occidere, incendii ac ruinæ potentia est.* Et Tullius C. Iulio Cæsari, pro Ligario causam agens dicit: *Nulla re propius ad Deum accedes, quam salute hominibus danda.* Romanis et Græcis in pretio fuerunt Iuppiter Soter, Iuppiter Eleutherius, Minerva Soter, Minerva Sospita, Salus Dea: quin etiam, teste Strabone lib. 17. Æsculapium et Herculem σωτηρας appellarunt. Vide Giraldum de diis Gentium, Syntagmate primo pag. 35. et Synt. 2. pag. 106. et 107. et Synt. 3. pag. 121. Secundo, Iesu nomen magnum est efficacitate. Ps. 53. 3. *Deus in nomine tuo* (per nomen Iesu) *salvum me fac* (Chald. redime me) *et in virtute tua* (S. Hieron. in fortitudine tua) *iudica me*: sed ut condemnes hostes meos, ac me liberes ab eorum tyrannide. Cassiodor. Psalt. Rom. et Ambros. vertunt, *libera me*. S. Chrysost. in psalmo nostro virtutem ac potestatem nominis Iesu exponit his verbis: Εν τω ονοματι τουτω θανατος ελυθη, δαιμονες εδεθησαν, ουρανος ανεωχθη, παραδεισου θυραι ανεπετασθησαν, πνευμα κατεπεμφθη, etc. *In nomine isto mors victa et fracta est, vincti sunt dæmones, cælum apertum est, fores paradisi patuerunt, spiritus demissus est: servi, facti sunt liberi: inimici, filii: alieni, hæredes: homines, Angeli. Quid dico, Angeli? Deus homo factus est, et homo Deus: cælum accepit naturam e terra sumptam, terra eum suscepit, qui sedet super Cherubim cum exercitu Angelorum, quæ intercedebat maceria diruta est, sublata est sepes: quæ divisa et disiuncta erant unita sunt: tenebræ sunt extinctæ, lux resplenduit, mors absorpta est.* Itaque hoc unum Iesu nomen prævalet aliis omnibus triumphantium regum et principum, quæ sibi a devictis nationibus sumunt: sunt enim illa nomina egena elementa: Iesu nomen est efficax. S. Chrysol. serm. 57. de symbolo. Sicut inquit reges triumphorum suorum titulis nuncupantur, subiectarum gentium nominibus conquirunt numerosissima cognomenta, Christus bonorum suorum titulis nuncupatur; a Chrismate enim vocatus est Christus, qui divinitatis unguentum aridis iam mortalium membris pius medicator infudit: et ut a chrismate Christus; sic Iesus vocatus est a salute, qui ob hoc nos divino infudit unguento, ut ægris certam salutem, perditis perpetuam redderet sanitatem. Ita ipse.

1. Significatione.

2. Efficacitate.

Secundo, Iesu nomen non tantum excellentius est omnibus hominum nominibus, sed etiam omnibus nominibus 58. II.
Dei, et Christi ipsius: quia nomen Iesu est nomen proprium Verbi incarnati. sicut meum nomen est Thomas, alterius Matthæus, vel Ioannes. Itaque continet universam œconomiam Incarnationis et redemptionis Christi. Unde dicitur Philipp. 2. 9. *Propter quod exaltavit* (Græce significantius υπερυψωσε, id est superexaltavit) *illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen.* Quod fuse amplificat S. Bern. serm. 15. in Cant. Omnia, inquit, nomina Dei aut pietatis gratiam, aut potentiam maiestatis sonant. Nomen potentiæ est Emmanuel, nomen pietatis est Iesus. Rursum Propheta inquit, Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius. Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Primam, tertium, quartum maiestatem sonant, reliqua pietatem. Quid horum ergo effunditur? Profecto maiestatis ac potentiæ nomen in id, quod est pietatis et gratiæ. quodammodo transfunditur, ipsumque effunditur abunde per Iesum Christum salvatorem nostrum. Et serm. 2. de Circumcisione, cum multa recensuisset Christi nomina, subtexuit. *Magna quidem nomina, sed ubi est nomen quod est super omne nomen, nomen Iesu in quo omne genu flectitur? Fortassis in his omnibus unum illud*

Iesu nomen est excellentius Dei ipsius nominibus.

invenies, sed expressum quodammodo et effusum. Hebræi
decem nomina Dei in Scripturis reperiunt, ut retuli art. 1.
illis omnibus præstat nomen Iesu.

59. Tertio, Iesu nomen est præstantius ipso nomine tetra-
III. grammato, id est *Iehova*, quod hic subindicat Propheta
noster, cum ait: *Domine Dominus noster* (Hebr. est *Ieho-*
va, adonenu) *quam admirabile est nomen tuum in universa*
terra: veluti substernit *Iehova* et Adonai nomini admira-
bili, id est nomini Iesu. Nomen enim illud admirabile in-
telligi nomen Iesu vult S. Chrysostomus, ut iam dixi. Ex-

Iesu nomen est excellentius ipso Iehova.

1. cellentia autem nominis Iesu supra Iehova est: Primo, quia
Iehova significat eum qui est. *Iesus* vero, eum qui perdi-
2. tos salvat, vivificat, iustificat, et beatos facit. Secundo,
Iehova est fons et principium entis. Iesus est immensus
gratiæ et gloriæ oceanus. Rom. 7. 24. *Infelix* (Græc. τα-
λαιπωρος, id est ærumnis oppressus) *ego homo, quis me li-*
berabit de corpore mortis huius? Id est, de corpore mor-
tali, seu obnoxio morti corporali, ut explicat S. Hieron.
et mortem spiritualem inducenti, ut ait Photius: *Gratia*
B *Dei per Iesum Christum*, supple, me liberabit, dando cor-
pus immortale et gloriosum in futura resurrectione, et
3. per totam æternitatem. Tertio, *Iehova* deiecit ac protrivit
variis plagis Ægyptios, atque Pharaonem in mare rubrum
deiecit, velut plumbum in aquis vehementibus. *Iesus* Lu-
ciferum impune per orbem grassantem in tartarum deie-
cit, ibique alligavit catenis flammeis, et exercitus eius vi-
4. res infregit virga crucis. Quarto, *Iehova* paucos Hebræos
per mare et desertum ac Iordanem deduxit in terram Cha-
naan, ut eam excolerent et possiderent. *Iesus* omnes o-
mnium gentium et sæculorum homines per mare sangui-
nis sui, per desertum mortificationis et contemplationis,
per aquas compunctionis et gratiam sacramentorum ad
terram cælestem fluentem lacte et melle deportat. Apo-
cal. 7. 17. *Agnus qui in medio throni est* (id est inter thro-
num, in quo vidit S. Ioannes Deum sedentem: et inter
quatuor animalia, id est quatuor angelos primarios, qui
sub forma leonis, vituli et aquilæ atque hominis appare-
bant, sicut Ezechieli) *reget* (Græc. ποιμανει, pascet) *illos:*
C *et deducet* (ὁδηγησει, per viam ducet) *eos ad vitæ fontes*
aquarum (ad fontes aquæ vivæ et vivificantis, id est gra-
tiæ omnis et gloriæ. Et ipse Christus ait: cap. 2. 7. *Vin-*
centi (mundum, carnem et dæmonem, qui sunt Chananæi
Iebusæi, Philisthini, et aliæ gentes peccatrices Chananiti-
dis) *dabo edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei*,
id est, in cælo, quod est hortus Dei, in quo sunt poma o-
5. mnis generis, et omnia vivifica. Quinto, *Iehova* Hebræos
suos collocat in Chananæa, quæ erat exigua terræ laci-
nia, quam ab Occidente mare mediterraneum tundebat et
corrodebat, ab Oriente mare mortuum et mare Tiberia-
dis. Tempestatibus variis non caruerunt, cum ex omni
parte hostes haberent. Ab Occidente quidem Philisthæos:
ab Oriente Syros, Ammonitas, Moabitas: a Meridie Idu-
mæos: a Septentrione Tyrios, Sydonios, Assyrios, Chal-
dæos, a quibus sunt eversi et mactati. *Iesus*, quaquaver-
sus imperium suum per totum orbem ad ultimos usque
Sinas, et regnum Presteiannis, atque Iaponiorum insulas
D extendit, et omnes hostes sibi obstantes sternit, ut mox
dicam. Itaque Iehova est adumbratio, typus et imago quæ-
dam nominis Iesu, et quasi quoddam ænigma, ac vicissim
nomen Iesu est declaratio nominis Iehova. Nam illud con-
tinet, et aliquid aliud. Et quidem יהושע *iehoscua*, id est
Iesus, continet tres literas nominis Iehova: nempe *iod*,
he, *et vau*, aliasque sibi et proprias superaddit. Ubi obiter
nota errare Valentiam, qui censet Iesum et Iehova esse
idem, quod verum esse non potest. Nam Iehova deduci-
tur ab היה *haia*, vel הוה *hoca*, fuit: Iesus vero a ישע
iascio, salvavit. Cuius salutis admirabilitate sic afficieba-
tur S. Franciscus, *ut* teste S. Bonaventura in eius vita,
cum nomen Iesu exprimeret vel audiret, *iubilo quodam re-*
pletus interius totus videretur exterius alterari, ac si mel-
lifluus sapor gustum, vel harmonicus sonus ipsius immu-
tasset auditum. Cum etiam *Domini* nomen in psalmis oc-
curreba t præ suavitatis dulcedine labia sua lingere vide-
batur. Quanta igitur suavitate replebatur, cum legebat

S. Francisci fervor in pronuntiatione nominis Iesu.

A in Davide nostro. *Domine Dominus noster quam admira-*
bile est nomen tuum in universa terra!

Vel in sola Bethlehem spelunca (ubi in Circumcisione 60.
octavo die impositum est Iesu nomen a Deipara, ut ipsi ab
Angelo erat prænunciatum) vel in sola Iudæa, fuisset Ie-
su nomen admirabile: sed longe magis augetur admiratio,
quod per orbem universum sacri instar unguenti sese effu-
derit, ut ab omnibus ubique adoraretur, et omnes refice-
ret. *Admirabile est nomen tuum in universa terra.* Hoc post-
ea expressius declaravit Propheta Malachias, id est ange-
lus Domini c. 1. v. 11. *Ab ortu Solis usque ad occasum, ma-*
gnum est nomen meum (Arabs, nomen meum glorificatur)
in Gentibus, et in omni loco sacrificatur (loquitur Prophe-
tice de futuris sicut de præsentibus) *et offertur nomini meo*
oblatio munda. Sept. Sacrificium mundum: nempe sacri-
ficium Eucharistiæ incruentum, quod fit in memoriam
sacrificii cruenti in cruce oblati, in quo Christus perfecta
et complete fuit Iesus, id est redemptor et Salvator. Opus
enim redemptionis humanæ non est completum, nisi in
B morte: unde in cruce ait Christus Ioan. 19. 30. *Consum-*
matum est, id est omnia tormenta quæ debeo perferre, et
omnia misteria quæ debeo complere, sunt consummata et
perfecta: nihil restat, nisi ut morte totum cursum con-
summem. Itaque paulo post dixit: In manus tuas etc. et
inclinato capite tradidit spiritum.

Iesu nomen in toto orbe adoratur.

De Iehova olim dicebatur Psal. 75. 2. *Notus in Iudæa*
Deus (Chald. in domo Iuda: ad unam Iacobi familiam: et
ex illa familia ad domum Iuda quæ etiam continebat tri-
bum Beniamin sibi permixtam, fuit Dei cognitio restricta
statim ac diviserunt se decem tribus a Roboam filio Salo-
monis. Nam Ieroboam rex duos vitulos aureos proposuit
adorandos in Dan et in Bethel) *in Israel magnum nomen*
eius. (Itaque magnum illud nomen valde arctabatur, in
tam angusta terra: præsertim cum Israel proprie dictus,
id est decem tribus, idola coluerint) *Et factus est in pace*
(Hebr. בשלם *besciulem*, hoc est in Salem, ut vertit
Hieron. Felix, Pagn. id est in Ierusalem, ubi David extru-
C xit tabernaculum Arcæ, et Salomon templum) *locus eius,*
et habitatio eius (S. Hier. habitaculum) *in Sion*, id est in
monte Sion, cuius pars erat mons Moria, ubi templum est
extructum.

Nunc vero de Iesu dicitur Ps. 112. 3. *A Solis ortu usque*
ad occasum (quod spatium magis habitatur quam a meri-
die ad septentrionem ob zonas frigidas prope polos: ideo
synecdochice pro tota terra sumitur, *laudabile* (Hebr.
מהלל *mehullal* id est laudatum) *nomen Domini. Excel-*
sus super omnes gentes Dominus. Sinarum Rex *Dominum*
universitatis se nuncupat. Ante sex annos, priusquam Lu-
sitani regem sibi proprium crearent, prædicabant Hispani
orbem integrum decurrere se posse nullos alienæ ditionis
portus subeundo. Nam Olysippone in Lusitania solventes 61.
pergebant ad Fortunatos insulas et Africæ varios portus,
illesu deinde ad Spei promontorium admirabili Mozambi-
cum tenebant, inde Goam et Malacam: tum per Philippi-
nas Moluccasque insulas ad mare pacificum pergentes in-
trare poterant fretum Magellanicum, ac postea devictam
D totam pene Americæ oram radendo, Olysipponem unde
solverant redire. Pompeius de Asia, Africa et Europa,
tribus orbis partibus, triumphavit, Romani in Asia pos-
sidebant Asiam minorem, Pontum, Galatiam, Cappado-
ciam, Lyciam, Ciliciam, Pamphyliam, Syriam, Arabiam,
Mesopotamiam, Iudæam, etc. In Africa Ægyptum, Cyre-
nem, Carthaginem, Barbariæ universum tractum. In Eu-
ropa Italiam, Hispanias, Gallias, Angliam, Hyberniam,
Scotiam, Germaniæ partem, Pannonias, Thraciam, Ma-
cedoniam, Græciam, Epirum, Illyricum, et insulas Ægei
ac Mediterranei maris. Sed hæc si cum Iesu imperio con-
ferantur, nihil sunt. Nam 1. Pompeius de paucis populis,
et quidem paucis diebus tres triumphos egit. 2. Hispani
paucas arces in littoribus vel insulis habebant in Africa,
Asia, et America. In ipsa continente ad mediterranea non
penetrarant, vel in paucis regionibus. 3. Romani Americam
ne noverant quidem, et maximam Asiæ et Africæ partem
non lustraverant, nedum domuerant. At vero Iesu nomen

Principes qui late diffusum habuere imperium.

longe lateque per omnes orbis universi nationes sese effudit, ubique regnat et dominatur Iesus. Isaiæ 24. 15. *In doctrinis* (Hebr. באורים *beurim*, id est in luminibus, seu in ignibus: scilicet in luce Evangelii et doctrina per orbem deportanda) *glorificate Dominum in insulis maris* (Hebræi insulos vocant omnio regna, od quæ debent novigio pergere, v. g. Græciam, Italiam, Hispaniam etc.) *nomen Domini Dei Israel* (nomen Iesu) *A finibus terræ* (ab extremis Indis, Sinis, Iaponibus, Brasiliis, Peruanis) *Laudes* (Sept. miraculo) *oudirimus gloriam iusti.* Christus est sol iustitiæ, Malac. 4. 2. qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum Ioan. 1. 8. apud eum non est Iudæus, neque Græcus (id est Gentilis: quia post Alexandrum Græci late in Asio et Ægypto dominati sunt, otque in ipsa Iudæa, et erant idololatræ) *Omnes vos unum estis* (unitate fidei et charitatis, ait S. Anselmus) *in Christo Iesu.* Gol. 3. 28. *Non est qui se obscondat o calore* (id est charitate) *eius.* Ps. 18. 7 Hoc calore excitatæ et luce illustratæ nationes omnes ad Ecclesiam Christi venient, sub nomine Iesu militaturæ, out potius in pace quieturæ. Ierem. 3. 17. *In tempore illo vocabunt Ierusalem* (spiritualem scilicet: id est Ecclesiam) *Solium Domini: et congregabuntur od eum omnes Gentes in nomine Domini in Ierusolem, et non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.*

62. Deus Abraham, Isaac et Iacob. Moses a Deo in Ægyptum destinatus, et nomen *Iehova* edoctus audit illum esse Deum trium virorum. Exod. 3. 15. *Dixit Deus od Moysem. Hæc dices filiis Israel. Dominus* (Hebr. est Iehovo) *Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob*) quorum alius doctrino, alius natura, alius meditatione quæsitæ virtutis est regula) *misit me ad eos. Hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum* (id est, quo mei recordabuntur, et me laudabunt atque invocabunt) *in generationem et generationem.* Hebr. in sæculum sæculi, id est per omnia sæcula singulis sæculis. Cum vero Angelus revelat Deiparæ nomen Iesu, declarat eum foro Deum et Dominum totius orbis. Luc. 1. 31. *Ecce concipies in utero* (itaque fuit Mater Dei, quod negabat Nestorius: nec attulit carnem phontasticam, ut asserebat Manes) *et paries filium, vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius.* (erat e tribu Iudo, et de familia regis Davidis) *et regnabit in domo Iacob* (id est, in Ecclesia ut ait Beda et Titus) *in æternum, et regni eius non erit finis.* Sedes seu thronus Davidis, sicut et domus Iocob spiritualiter ibi accipitur: nempe Ecclesia, per Davidis regnum figurabotur, et est thronus Christi: ibi enim regnat atque dominatur. Is. 9. 7. *Multiplicabitur eius imperium* (Hebr. למרבה *lemarbe*, id est ad multiplicandum, ut Pagnin. vertit. Ubi nota, *marbe*, præter morem scribi per mem quadrotum: primo, ut denotetur virginitas Deiparæ, clauso enim utero Christus exiit. Secundo, ut per quatuor orbis partes Christi imperium dilatandum denotetur. Tertio, ut imperii illius stabilitas pateot: cubus enim semper eadem soliditate et constantia manet, *et pacis* (spiritualis in mentibus iustorum, ut S. Cyrill. Alex. et S. Basil. explicant) *non erit finis: super solium David, et super regnum eius sedebit:* (id est, semper in hoc regno rex permanebit, ut oit S. Chrysost.) *ut confirmet illud, et corroboret* in *iustitia* (id est, iusto iudicio, est enim Hendyodis) *amodo et in sempiternum.*

63. IV. Iesu nomen admirabile. *Admirabile* itaque est nomen Iesu, et ipse Iesus in terra. Primo, amplitudine imperii, *in universa terro.* Secundo, duratione, in sempiternum, in æternum, ut Isaias et Angelus dicunt. Tertio, miraculorum multitudine, adeo ut etiam scelerati illo invocato mira operentur. Matth. 7. 22. dicent impii in die iudicii: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo dæmonia eiicimus* (nunc ipsi ethnici in Martiniqua insula Iesu nomine invocato dæmonem sibi infestum fugant, ut docet noster Iacobus Bouton in epistola anni 1640.) *et in nomine tuo virtutes* (miracula) *multas fecimus.* Quarto, admirabile est nomen Iesu in universa terra, ob morborum curationem. Act. 3. v. 6. ait S. Petrus cuidam claudo ex utero matris suæ, quem ponebant quotidie ad portam templi Ierosolymitani, quæ dicitur Speciosa ob pulchritudinem, et a Iosepho vocatur Corinthia quod ex ære Corinthiaco præstantissimo et laudatissimo facta esset: eam in atrio Gentium collocat Adrichomius, et ait extimam fuisse, alii putant fuisse interiorem in atrio Iudæorum mundorum. Quicquid sit, ait mendicanti claudo Petrus: *Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo* (non per habitum quia nullus habitus est Physice productivus quorumlibet miraculorum: sed instar habitus, quia assistentiam Dei habebat, ut quoties vellet miracula faceret) *hoc tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni* (id est floridi et floridos efficientis) *surge et ambula:* statim sanatus, et in templum intravit exiliens, et est ad fidem conversus: omnesque repleti sunt stupore et extasi: Tigurina vertit, *admiratione* et stupore. Extasis enim ibi significat odmirotionem maximom, quo ottoniti et perculsi, quasi emotæ mentis extra se fiunt. Cum idem S. Petrus venisset Lyddam urbem inter Ioppen et Ierusalem ad mare sitam, quæ erat una ex undecim Iudææ toparchiis, invenit ibi hominem quendam, nomine Æneam (Syr. Aniam) ab annis octo iacentem in lecto, qui erat paralyticus, et ait illi: *Ænea, sanat* (S. Gregor. legit, sanet) *te Dominus Iesus Christus: surge, et sterne tibi;* (id est stratum tuum collige et tolle, opta grabatum et complica ut illud hinc auferas) *et continuo surrexit:* Sunt, qui ιησῦν ab ιασασθαι id est, mederi, et sanare deducant, Clemens Alex. lib. stromat. ο ιωμενος ημων, ait, και σωμα και ψυχην, τον ιδιον ανθρωπον, ιησῦς: *Qui medetur et corpori et animæ nostræ, proprio nostro homini, Iesus:* alii a voce Syriaca אסא *asa* id est, sanavit, derivont. Sed ab Hebr. ישע *iascia*, id est salvavit, oritur, ut iam dixi. Serarius noster in Iosue eam vult esse vim nominis Iesu, ut vivifica illa nuncupatio morbos ex opere operato, sicut loquuntur, expellat, quod ex eo, infert, quia in ore etiam impiorum vim suam obtinet otque efficaciam, licet non tam infallibili pacto quam in sacramentis. S. August. lib. 83. quæst. 79. ait, nomen Iesu etiam ab infidelibus usurpatum voluisse, propter honorem excellentissimi Imperatoris. Plin. lib. 28. cap. 2. quærit, utrum medendi vis oliqua subsit verbis quibusdam, voreque subiicit, sapientissimi cuiusque fidem id respuere, atque ad aniculas amandare: energiam vero illam omnem ab invocatione nominis, ut bonorum omnium originis, fluere. Multa deinde acervat, quæ sine dubio accidebant maleficio dæmonum: unum refero. Attalus affirmat, scorpione viso si quis dicot *duo*, cohiberi, nec vibrare ictus. Potuerit hoc dæmon: id vero non possit Iesus? Poterit vero: S. Chrysost. homil. 8. in cap. 4. ad Rom. Τῦτο το ονομα και δαιμοσι φοβερον, και παθεσι, και νοσημασι. *Hoc nomen et dæmonibus terribile, et perturbationibus, et ægritudinibus.* Et de corpore opertius. ταις νοσοις επιτασσομενον φοβερον το ονομα, *morbis imperat reverendum illud nomen.*

1. Ob amplit. imperii.

2. Ob durationem æternam.

3. Ob miraculorum multitudinem.

4. Ob morborum curationem.

64. Nomen Iesu ex opere operato agere putat Serarius.

65. V. Iesu nomen est admirabile ob curationem morborum mentis. Quinto, non morbos tantum corporis, sed otiam morbos mentis sanat hoc Iesu nomen, Cant. 1. 2. *Oleum effusum* (Syr. unguentum myrrhæ. S. Ambros. in Ps. 118. unguentum exinanitum) *nomen tuum.* Sic autem ait S. Ambros. serm. 1. in Ps. 118. *Unguentum exinanitum nomen tuum: hoc est, totus immundis impuritatibus diversorum facinorum fœtebat hic mundus. nunc spirat ubique suavitate pudicitiæ unguentum fidei, flos integritatis.* Idem lib. de Isaac et anima cap. 3. *Aspirat in verbo odor gratiæ et remissio peccatorum, quæ in totum diffusa mundum, tanquam exinanito replevit unguenta: quia per universos gravis vitiorum colluvies deterea est.* Et S. Bern. serm. 15. in Cant. *Nomen Iesu*, ait, *est et medicina. Tristatur aliquis nostrum? veniat in cor Iesus, et inde saliat in os, et ecce ad exortum nominis lumen, nubilum omne diffugit, redit serenum. Labitur quis in crimen, currit insuper ad laqueum mortis desperando? Nonne si invocet nomen vitæ, confestim respirabit od vitam?* Et infra addit. *Nihil ita iræ impetum cohibet, superbiæ tumorem sedat, sanat livoris vulnus, restringit luxuriæ fluxum, extinguit libidinis flammam, sitim temperat avaritiæ, ac totius indecoris fugat pruriginem.*

*

Digitized by Google

Imitara itaque Davidem spiritu Prophetico vim illius nominis cognoscentem. Ps. 62. 5. *Benedicam te in vita mea; et in nomine tuo levabo manus meas*, tam dextram, quam sinistram, ut nihil vel in prosperis vel in adversis fiat, nisi invocato Iesu nomine. Ps. 32. 21. *In eo lætabitur cor nostrum, et in nomine sancto eius* (in nomine Iesu) *speravimus*. Bibliothecam multis instructam libris vocat Diodorus Siculus lib. 1. ψυχης ιατρειον, id est, *medicamentorum animæ officinam*. In uno Iesu nomine tibi bibliothecam repræsento, in quo et de Dei trini et unius natura atque perfectionibus, et de omnibus fidei mysteriis, infinita et admirabilia reperire possis.

66. VI. Est admirabile, quia dat virtutes. Sexto, Admirabile est Iesu nomen in terra, quia dat virtutes, et ad eas conservandas et augendas gratiam infundit. 1. Cor. 1. 2. *Sanctificatis in Christo Iesu* (per Iesu, id est Salvatoris, merita) *vocatis sanctis* (qui vocatione sunt sancti) *cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Iesu Christi*. Et dilucidius v. 4. et 5. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei* (επι τῃ χαριτι, id est, propter gratiam) *quæ data est vobis in Christo Iesu* (per Iesum.) *Quod in omnibus divites* (in donis spiritualibus) *facti estis in illo* (per illum) *in omni verbo* (prædicationis Evangelii) *et scientia*, et spiritali eius intelligentia. Ipsum Iesu nomen sæpe pronunciatum ad virtutum acquisitionem multum iuvat. Origenes lib. 1. contra Celsum: *Nomen Iesu miram quamdam mansuetudinem, morumque honestatem, humanitatem, bonitatem, placiditatem dat omnibus, qui non propter vitæ curas, humanasve alias necessitates ficate, sed ex animo amplectuntur prædicationem Dei Christique atque futuri iudicii.*

67. VII. In cælo ipso est admirabile nomen Iesu. Non in terra tantum, sed etiam in cælo, est admirabile nomen Iesu: *Quoniam elevata est magnificentia tua* (id est nomen Iesu, ad quod acquirendum, sanguinem fudit in Circumcisione, et in cruce. Sine sanguine enim non fit remissio, neque ullus est Salvator) *super cælos*. Huic enim nomini divino sese inclinant cæli, id est cælestes spiritus. Philipp. 2. 9. *Ut in nomine Iesu omne genuflectatur* (ut omnes Iesu nomen, hoc est Iesum, cum summa humilitate adorent. Est catachresis, nam Angeli et dæmones non habent genua) *cælestium, terrestrium* (επιγειων, id est, hominum in terra viventium) *et infernorum*, καταχθονιων, id est degentium sub terra, sive, ut ait S. Anselmus, sint homines, sive dæmones. *Et omnis lingua* (in cælo, terra et inferis) *confiteatur, quia* (quod) *Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris:* æquali, ut Deus est: maxima, ut homo est: sedet enim ad dexteram Patris, id est præcipuis donis cumulatus. Exultabundus Propheta noster invitat cæli principes, ut regem suum ac Dominum Iesum adorent. Psal. 96. 7. *Adorate eum omnes Angeli eius.* Sic melius vertes, quam cum S. Hieron. omnes dii. Nam Elohim non tantum deos aut Deum, sed etiam Angelos significat. De Iesu hunc locum explicat S. Paulus Hebr. 1. 6. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli eius.* Primum, in Incarnatione et Nativitate introductus est in mundum Iesus: iterum introductus est in Resurrectione, atque introducetur in die iudicii. Verbum æternum semper quidem adoraverunt Angeli, sed nunc incarnatum sub Iesu nomine adorant, ut docet S. Athanas. orat. 2. in Arianos. *Gloria nostra est, nostraque sublimatio, quod cum Potestates, Angeli, Archangeli eum semper adoraverint, nunc adorent sub nomine Iesu Christi, eo quod Filius Dei homo sit factus.*

Choros duos efficiunt Angeli et homines Iesum laudantes, et sibi respondentes. Ps. 150. 5. *Laudate Dominum in cymbalis benesonantibus* (Hebr. שמע *scema*, id est auditus, ut Arias vertit: sonoris, ut Pagn. *tantummodo ipsum resonantibus*, ut Chald. apud Nebiensem. Tunc bene sonabis, cum Iesum sonabis) *Laudate eum in cymbalis iubilationis.* Hebr. תרועה *terua*, id est orationis, ut habet Arias: alte sonantibus, ut Pagnin. Angeli iam triumphant et alte sonant in cælo, hic etiam nos illis iungamus, si non alte, saltem bene resonantes: in cælo hæc duo cymbala ad Iesu honorem gratissimam efficiunt melodiam. S. Gregor. Nyss. tract. 1. in psalmos. *Cymbalum unum, ait, est cælestis illa Angelorum natura: alterum cymbalum, est rationalis humana creatura. Cantabunt hæc cymbala*, επινικιον, *carmen victoriale, tanquam parta victoria, ob communem iam concordiam, abolito, et profligato omni bello.*

68. VIII. Iesu nomen est inferis terribile. Inferos et dæmones nomen Iesu exterret, ac vincit, v. 3. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem, ut destruas inimicum et ultorem*, id est dæmonem, ut dixi articulo primo. Nomen Iesu superat dæmones. Primo, ne impetendo nos superent. Secundo, ut a nobis impetiti prosternantur et fugiant.

I. Est clypeus in dæmones. Primo itaque, nomen Iesu est Clypeus, qui hostilia tela frangat, et servum Christi a vulneribus liberet. Ps. 19. 2. de rege, id est affectiones suos regente, dicitur: *Exaudiat te* (clamantem scilicet atque orantem) *Dominus in die tribulationis* (Tertull. 5. contra Marcion. cap. 14. in die pressuræ. Cum scilicet maxime premit tentatio, et succum exprimit ut in torculari, et tribulat ut triticum ferreo carpento aut boum pedibus) *protegat te nomen Dei Iacob*, id est, sola invocatio nominis Dei Iacob, ut ait Eusebius. Deus Iacobi dicitur, id est, quem coluit et adoravit Iacob, hoc est supplantator vitiorum. Succumbere non potest tentationi, qui hunc clypeum obtendit hosti. Psal. 39. 5. *Beatus vir, cuius est nomen Domini* (nomen Iesu) *spes eius; et* (ideo) *non respexit in vanitates* (cum habeat veritatem: S. Hieronym. ad superbias) *et insanias falsas.* S. Augustin. legit, mendaces. S. Hieron. vertit, pompas mendacii. Non respicit vana, qui in luce est veritatis et radiis eius ut clypeo cingitur, et tenebriones stygios fugat. Est in fabulis principem quendam virum extitisse, qui secum singulari certamine pugnare cupientes miro artificio superabat. Scutum enim crystallinum gestabat, sed semper obtectum, donec in arenam descenderet: tum vero tegmen auferebat, et inopinato lumine excæcatum hostem aut iugulabat, aut sibi supplicem ad genua accidere cogebat. Christus est lux vera. Ioan. 1. hac te arma et sine difficultate dæmonem deteges et vinces.

69. II. Est lorica. Secundo, Nomen Iesu est lorica, qua munitus Christi athleta est impenetrabilis hostium globis igneis. Mich. 6. 9. *Vox Domini ad civitatem* (ad Samariam, ut ait Remig. vel potius ad Ierusalem, ut S. Hieron. et Rupertus) *clamat, et salus erit timentibus nomen tuum.* Sept. vertunt nomen eius, nempe Dei. Sensus est idem: nam potest ibi Propheta loqui Deo, q. d. Vox domini, id est, vox tua, ô Domine, clamat, et salus erit timenti, id est reverenti et colenti, nomen tuum: vel potest Propheta loqui populo Israel, et tunc clarius erit, si ponatur, *nomen eius.* David de Israelitis Pharaonem persequentem fugientibus ait Ps. 105. 8. *Et salvavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam* (S. Hieron. fortitudinem) *suam*, ne exercitus quidem integer dæmonum ei nocebit, qui nomine Iesu armatur, ut sæpe patuit in S. Antonio, S. Hilarione, et aliis. Cæsarius lib. 12. cap. 38. refert, eos qui terrificam illam Hiberniæ specum, quæ vulgo purgatorium S. Patricii dicitur, ingredi vellent, præmoneri solitos esse ab antistitibus loci illius, fore ut intendentibus se noctis tenebris, graves hostis tartarei insultus sentirent, cruciatusque viderent horrificos: nihil esse tamen cur timerent, modo ab ore et corde nomen Iesu non discederet, sed semper in eo hæreret. *Non poterunt*, inquiebant, *te lædere dæmones, si nomen Iesu semper habueris in ore. Quod si dæmonibus blandientibus sive terrentibus consenseris, et Iesum invocare neglexeris, peribis.* (S. Patricii purgatorium intrantes, Iesu nomine servantur.)

70. III. Est murus et turris. Tertio, Nomen Iesu est murus et turris, ubi secure non tantum lateas; sed etiam hostem despicias et rideas. Proverb. 18. 10. *Turris fortissima* (Hebr. turris fortitudinis. Aquila potentiæ) *nomen Domini* (Hebr. nomen Iehova) *ad ipsum* (Dominum scilicet. Chald. et aliqui alii, *ad ipsam*, supple turrim) *currit iustus, et exaltatur.* Syr. et fortis erit. Tigurina, extra telorum iactum est. Nomen Domini est primo, ipse Dominus: sic dicitur, *sanctificetur nomen tuum*, id est, tu, q. d. fac ut sanctus esse cognoscaris, atque ut talis adoreris. S. Aug. in illud Psal. 60. 4. Turris fortitudinis a facie inimici, sic ait: Christus nobis factus

est turris a facie inimici, cave ne feriaris a diabolo, fuge ad turrim. Secundo nomen Domini, id est robur et omnipotentia Dei: sic dicimus. *In nomine* (id est in virtute et potentia) *Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Tertio, nomen Domini est nomen Iehova, quod exprimitur in Hebr. Quarto, et præcipue, est nomen Iesus, quod est nomen proprium Verbi incarnati, ut dixi supra, et significat Salvatorem. S. Abramius a dæmone agitatus dicebat, ut ait S. Ephrem, *pro muro munitissimo atque tutissimo est mihi nomen Domini mei et Salvatoris Iesu Christi, quem dilexi ac diligo: in quo te nomine increpo immundissime canis ac miserabilissime.* Tunc fumi instar omnis nequissimi hostis machinatio evanescebat.

S. Abramius Iesu nomine no turbatur.

71. IV. Est carmen sacrum.

Quarto, Nomen Iesu est sacrum carmen quo viperas, scorpiones, et basiliscos tartareos sepimus, ne mordeant, aut venenum aspirent. Rom. 10. 13. *Qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Ps. 123. 8. *Adiutorium nostrum in nomine Domini.* Ps. 118. 55. *memor fui nocte* (in rebus adversis, et tentationibus nocturnis, ut ait Dydimus. 2. nocte, id est, in canticis nocturnis, ut S. Chrysost.) *nominis tui Domine, et custodivi legem tuam,* nemo eam mihi eripere potuit de corde, id est affectu: et de manibus, id est operibus. S. Chrysost. homil. 8. in cap. 4. epist. ad Rom. *Sunt nobis,* ait, επωδαι πνευματικαι, *incantationes spirituales ipsum nomen Domini nostri Iesu Christi, et ipsius Crucis potentia.*

72. V. Castra hostium invadit.

Quinto, Nomen Iesu non tantum a muris animæ nostræ arcet hostem, sed etiam castra eius invadit, eum fugat et iugulat. Matt. 7. 22. etiam impii in die iudicii dicent: *In nomine tuo dæmonia eiecimus,* Malac. 1. 14. *Nomen meum horribile.* (Hebr. נורא nora, terribile, ut vertit Pagnin. Septuag. επιφανες, id est illustre) *in Gentibus,* quæ vident quanto terrori sit dæmonibus, ideoque illud cum tremore reverentur. Ps. 110. 9. clare. *Redemptionem* (Iesum, qui, ut ait Paulus 1. Cor. 1. 30. factus est redemptio nostra) *misit Dominus populo suo, mandavit in æternum testamentum suum* (legem novi testamenti, id est, fœderis et pacti sancivit, et durare semper faciet, ei enim alia non succedet. S. Hier. et Pagnin. vertit, pactum) *sanctum et terribile nomen eius.* Sanctum est Christi nomen, ait Euthymius, quia per illud innumera effecta sunt miracula: terribile vero ac timendum, quia dæmones expellit et ægritudines. Figuratum est hoc in Davide Goliathum deiiciente atque iugulante. Armatus gigas ille procedebat, omnibus stupendus: erat enim altitudinis sex cubitorum et palmi, et cassis ærea super caput eius, et lorica squamata, id est squamis æreis contecta et munita induebatur, ocreas habebat in cruribus, et clypeus æreus tegebat humeros eius, hastile autem hastæ eius erat, quasi liciatorium texentium, id est sicut lignum crassum cui textores telam iungunt, unde iugum vocant, et circa quod telam convolvunt. Ipsum ferrum hastæ eius, sexcentos siclos habebat ferri, id est 25. libras; nam siclus est semuncia, id est dimidia uncia, libra autem continet uncias duodecim. David vero adolescens annorum viginti duorum, in hanc turrim carneam, aut ferream potius, inermis prodibat, manu pastoritiam fundam ferens. Quis non iudicet cum Goliatho, Davidem abiiciendum volatilibus cæli et bestiis terræ? Sed ipse ait 1. Regum 17. 45. *Tu venis ad me cum gladio, et hasta, et clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti.* Lapides deinde quinque accepit de torrente, et primo iactu deiecit gigantem; lapis enim infixus est in fronte eius. Philo ait primum eorum lapidum fuisse inscriptum nomine Abrahami: secundum, nomine Isaaci: tertium, nomine Iacobi: quartum, Mosis: quintum denique quo usus est, habuisse nomen Iosue: id est, Iesu. Nam, ut dixi, Iosue et Iesus idem sunt. Salvatoris est dæmonem superare. S. August. serm. 197. *David,* inquit, *gessit typum Christi. Quis enim contra Goliath, id est diabolum, pugnare poterat, antequam Christus Dominus genus humanum de potestate diaboli liberaret? David enim interpretatur manu fortis. Quid eo fortius, fratres, qui universum mundum vicit armatus non ferro, sed ligno? Stabant ergo filii Israel contra adversarios quadraginta diebus. Quadraginta dies propter quatuor tempora et quatuor partes orbis terræ, vitam præsentem significant, in quo contra Goliath et exercitum eius: id est, contra diabolum et angelos eius, Christianorum populus pugnare non desinit.* Hæc Augustinus.

73. VI. Prosternit hostes.

Sexto denique, Nomen Iesu prosternit eius inimicos, nempe idololatras et hæreticos, aliosque Ecclesiæ hostes. Memini me alias retulisse exempla de hæreticis, qui obmutuerint nomine Iesu adiurati a rudioribus, ut verum sit psalmi nostri dictum: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem,* id est dæmonem eorum ducem et instigatorem: Nunc de Paganis agamus. Nicephor. lib. 8. cap. 15. Alexander Patriarcha Constantin. ait, argutum philosophum ethnicum uno verbo perculit, garrienti enim dixit: Εν ονοματι Ιησου χριστου επιταττω σοι μη λαλειν, id est. *In nomine Iesu Christi præcipio tibi ne loquaris.* Tum miser ille statim conticuit, nec prius linguæ usum recepit, quam veræ fidei aggregaretur. Idem fecisse S. Spiridionem Episcopum celeberrimo in Nicæno Concilio, refert. Cum enim sophista quidam acri ingenio ac vivido, logicæ fallaciis omnia argumenta eruditorum dissolveret aut implicaret, Spiridion licet omnis doctrinæ expers impetrata ob ætatem et sanctimoniam loquendi facultate, ait: Εν ονοματι Ιησου χριστου φιλοσοφε ακουσον, id est, *In nomine Iesu Christi, philosophe, audi. Unus est Deus cæli et terræ, visibiliumque et invisibilium omnium conditor, qui universa hæc virtute Verbi produxit, et sustinet, et sanctitate Spiritus eius stabilit et confirmat. Id Verbum quod a nobis Filius Dei nominatur, errorem et seductionem generis humani miseratum, natum est ex muliere, et humanum substantialiter recepit corpus: mortuum etiam est pro nobis, et resurrexit: et veniet primo quoque tempore, factorum cuiusque quæsitor et iudex. Hæc sic se habere citra curiosam inquisitionem dignosces: ita credimus. Nec tu quomodo hæc sint quære; neque rationem eorum arguere aut explorare aude. Superant enim hæc rationem et cognitionem omnem longe antecedunt. Et paululum conticescens, dixit, Credis hæc? responde.* Ad hæc primum ille hianti ore consternatus ne verbum quidem reddebat: deinde credere se, victumque esse statim professus est, et omnia quæ divinus ille senex, sentire se quoque asseruit: atque ut alii eundem reciperent animum, operam dedit, iureiurando confirmans omnibus, religionem Christianam non sine divino numine se esse complexum, sed, αρρητω βια επι τα χριστιανων μεταστηναι, *arcana quadam vi ad sacra Christianorum esse traductum.*

74. Iesu nomen adorant infantes, id est: I. Pueri, qui fari non possunt.

Locis expositis, in quibus nomen Iesu adoratur, et potestate ipsius explicata, restat ut de personis, a quibus honorandum est eum Davide, agamus. Ac primo, ait v. 3. *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem.* Infantes et lactentes intellige primo eos, qui prorsus fari non possunt, et eos, qui lac matrum adhuc sugunt. Illi venienti Christo Ierosolymam diebus sex ante Passionem dixerunt, Matth. 21. 9. *Hosanna filio David: benedictus, qui venit in nomine Domini; hosanna in altissimis.* Hosanna interiectionem gaudentis et obsecrantis, qualis est euge, eia, S. August. ait tract. 51. in Ioannem. Significare laudem putat Euthymius: ita ut derivetur ab עוז oz, id est, fortitudo, laus ob fortitudinem: et חן chen, id est, gratia. Græci efferunt Hosanna per duas dictiones: 3. et melius, Hosanna, ut docet S. Hieron. Franciscus Lucas, et Caninius, significat, *salva quæso:* vel, *salva nunc,* ab הושע hoscia, id est, *salva,* salutem da: est enim imperativus in coniugatione Hiphil, a radice iascia, salvavit, a qua *Iesus deducitur:* et נא na, id est, nunc: vel, quæso. Sensus autem est, q. d. Hosanna filio David, id est, sit salus et prosperitas Messiæ nostro, qui deinde eam in nos refundat, et sit Salvator noster. Sic Regi urbem intranti acclamatur: *Vivat Rex.* Videant parentes, ut ab ipso lacte nomen Iesu pueri pronunciare discant, ut fecerunt parentes B. Francisci Borgiæ: unde notatum est prima hæc verba ore formasse, *Iesus Maria.* S. Augustin. lib. 3. Confess.

S. Augustinus amat nomen Iesu

cap. 4. de se ait: *Hoc nomen Salvatoris mei, filii tui, in ipso adhuc lacte matris tenerum cor meum pie biberat, et alte retinebat, et quidquid sine hoc nomine fuisset, quamvis literatum, et expolitum, et veridicum, non me totum rapiebat.* Aruit postea in eo hic succus pietatis, sed ab ea radice novi subinde surculi, Ecclesiæ felicissimam et fœcundissimam arborem progerminarunt. Dic itaque omnibus ex Psal. 134. 1. *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini.* Vide ibi fuse dicta.

75. II. In fide simplices.

Secundo, per infantes et lactentes intelligi possunt in fide simplices, non eruditi, non ita pridem conversi, plebeii, et in Scripturæ, et Sacramentorum, aliorumque mysteriis non versati, neque de iis loqui et disserere valentes. Franciscus Solier lib. 10. historiæ Eccl. Iapon. cap. 29. ait: tantum esse in Iaponia nominis Iesu cultum, ut quidam illud nunquam pronunciaret, quin sese profunde in terram inclinaret. Illustre est quod Poiræus refert in lib. de triplici corona Deiparæ, tract. 4. cap. 8. Annales nostri, ait, testantur anno 1624. aquis salutaribus baptismi tinctam fœminam Iaponem, quæ ita cultui Amidæ Iaponiorum Dei addicta fuerat, ut in eius honorem, quod prope incredibile videtur, nomen ipsius centies et quadragies millies singulis diebus proferret, summo mane lecto se proripiens: quod ut commode posset exequi, a dæmone ut plurimum excitabatur. Cum sacris fidei nostræ mysteriis est imbuta, superstitionem devotione commutavit: seque ex pio in Deum affectu, acceptique beneficii notitia, astrinxit, toties quotidie sacra Iesu et Mariæ nomina iterare, quoties prius Amidæ nomen efferebat: quæ pietas ita placuit Angelo eius custodi, ut dum vixit, eam quotidie excitaverit summo mane, ut penso persolvendo satis esset temporis. Ubi advertis, quod ait Salomon Prov. 3. 32. *Et cum simplicibus* (Syr. cum iustis. Chald. cum rectis) *sermocinatio eius.* Hebr. סודו *sodo*, id est, secretum eius. David Ps. 70. 15. ait: *Os meum annuntiabit* (S. August. legit, pronuntiabit. S. Hier. vertit, narrabit) *iustitiam tuam: tota die salutare tuum*, id est, salutem a te datam: quod tu sis Iesus, id est, Salvator noster. *Quoniam non cognovi literaturam.* Sept. literaturas. Sept. γραμματείας: id est, scientias seculares, ait Bruno. Vide ibi dicta. Hæc etiam, et fortasse melius, possunt iungi sequentibus, q. d. Quoniam non cognovi literaturam, *introibo in potentias* (S. Hieron. in cap. 2. ad Galat. vertit, in fortitudinem) *Domini*, id est, adhærebo penitus omnipotentiæ Dei, in illa confidam, in illa quasi in arce munitissima abscondar, ut explicat Bellarminus, qui optima censet literaturam poni pro humana sapientia et astutia, quali abundabat Achitophel.

Iaponicæ fœminæ mira pietas.

76. Ecclesia iubet nomen Iesu honorari præ cæteris nominibus.

Ecclesia universalis nomen Iesu præ cæteris Dei nominibus honorari vult. *Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum: lunam et stellas quæ tu fundasti.* S. Aug. hic intelligit per lunam, Ecclesiam universalem: per stellas, Ecclesias particulares. Quod Ecclesia nomen Iesu coli velit, habes in Concilio Lugdunensi, ut refertur cap. Decet, de immunitate Ecclesiarum, lib. 6. ubi præcipitur, ut, cum sublime illud nomen Iesus pronunciatur, omnes illud veneremur, saltem capita inclinando. Tostatus in cap. 20. Exodi cap. 6. ait: Non debes nomen Salvatoris nostri accipere, sine reverentia: sive in vanum, quia valde magnum peccatum est: imo maius peccatum est accipere istud nomen Iesus in vanum, quam nomen istud Deus. Et ratio est, inquit, quia *Ecclesiæ communis et laudabilis consuetudo magis honorat istud nomen Iesus, quam istud nomen Deus:* unde audito isto nomine Iesu devoti fideles aut caput inclinant, aut genua flectunt: sed audito isto nomine Deus non flectimus genua, nec capita inclinamus: qui ergo contra hoc offendit dehonorando, magis peccat, quam si dehonoret illud nomen Deus. Ita ipse: qui cap. 7. causas maioris honoris in hoc nomine Iesus, quam in hoc nomine Deus, affert. Primo, quia hoc in privilegium donatum est a tota Trinitate, propter duram obedientiam, quam complevit, Philip. 2. 8. et seq. *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen. Ut in nomine Iesu flectatur omne genu cælestium, terrestrium, et infernorum*, etc. Secundo, quia istud nomen Iesus est solum nomen, in quo salvamur. Act. 4. 12. ait S. Petrus principibus sacerdotum, et senioribus Scribis congregatis Ierosolymæ contra Apostolos captos, atque in carcerem deiectos: *Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Tertio, quia istud nomen Deus importat nobis Deum per modum creatoris, istud nomen Iesus importat nobis Deum, cum sit nomen suppositi divini, et hoc quantum ad opus redemptionis, de quo ait S. Greg. in Past. et recitatur in benedictione cerei Paschalis: *Nihil nasci profuit, nisi redimi profuisset.* Quarto, nomen Iesus significat Deum sub pluribus perfectionibus, quam istud nomen Deus.

Sancti quoque summam venerationem exhibuerunt nomini Iesu. Primo, Sancti veteris testamenti, qui eius excellentiam prævidebant. Habacuc 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo*, (אעלוזה, *heeloza*, unde deducitur Græcum ἀλαλάζω, q. d. clamabo alala, quod fit in victoria, et magna exultatione: hic Pagn. vertit, *exultabo*, et Sept. ἀγαλλιάσομαι, id est, exultabo, cum gaudio iubilabo,) *et exultabo*, (Hebr. אגילה *aghila*, id est, agiliter subsiliam, exiliam, exultabo. Pagn. vertit, lætabor: sed *aghila* est lætari cum insolita et magna alacritate, ita ut excitatis et calefactis spiritibus vitalibus et animalibus corpus ipsum subsultet, ac veluti tripudiet) *in Deo Iesu meo*: qui se meum fecit, 1. ad me veniens per incarnationem; 2. se mihi ostendens per nativitatem; 3. me docens per vitæ exempla et prædicationem; 4. se in meos usus totum expendens in cruce; 5. se mihi donans in sacramento Eucharistiæ; 6. me quærens perditam, et ad caulas reducens per pœnitentiam; 7. se mihi uniens per gloriam, ubi erit salus consummata. Arab. Alex. vertit, *Exultabo in Deo salutis meæ.* Syr. *Exultabo in Deo salvatore meo.* 77. Nomen Iesu venerati sunt. I. In veteri testamento Prophetæ.

Ab eo Salvatore opem expectans dicebat David Ps. 37. 23. *Intende* (Hebr. חושׁ *chus*, id est, festina, ut vertit S. Hieron. et Pagninus. Chald. reddit זריז *zariz*, id est, accingere, velut ad bellum scilicet) *in adiutorium meum, Domine Deus salutis meæ*, hoc est, Deus salvator meus. Arias vertit, salus mea. Quam efficax sit in hoc spirituali bello Iesus, aperit idem Propheta Ps. 139. 8. *Domine, Domine* (id est, maxime, optime, verissime Domine. Hebræi enim superlativum aliquando per geminationem eiusdem vocis exprimunt. S. August. ait denotari, quod sit verissimus, non quales Domini qui emunt sacello, sed qualis Dominus, qui emit sanguine) *virtus* (Hebr. עוז *oz*, fortitudo, ut vertit S. Hieron.) *salutis meæ. Obumbrasti* (velut galea aut clypeus, aut hyperaspistes toto corpore. S. Hieron. reddit, protexisti) *super caput meum in die belli*, in est, in tota hac vita, quæ est tantum velut unus dies, et dies belli continui. Militia enim est vita hominis super terram.

Secundo, in cæca nocte Gentilitatis fuerunt Sibillæ instar stellarum, sed sublunarium et erraticarum. Hæ tamen ostenderunt Iesum. Erythræa quidem Sybilla de fine mundi quædam carmina conscripsit, ex quorum primis literis huiusmodi verba eruuntur: Ἰησοῦς χρειστὸς θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, σταυρὸς, *Iesus Christus Dei Filius, Salvator Crux.* Extant hæc carmina lib. 8. oracul. Sybill. quæ sic incipiunt: 78. II. Iper Sybillæ inter paganos.

Ἱδρώσει δ' ἐχθὼν κρίσεως σημεῖον ὅτ' ἔσται,
Ἥξει δ' οὐρανόθεν, etc.
Iudicii signum tellus sudoribus edet,
Exque polo veniet Rex tempus in omne futurus.

Tertio, in lege gratiæ Sancti, velut stellæ lucidissimæ, Iesum ut solem suum coronant, eiusque nomen venerantur, ut divina eius luce ardeant et splendeant. Hoc maxime patuit in S. Ignatio martyre, qui nomen illud sanctissimum semper in ore habebat: neque id erat mirum, cum illud gereret in corde inscriptum literis aureis: erat eius thesaurus, quem in corde absconderat, ut eripi non posset, nisi cum vita. Hic ardor erga Iesum, et eius nomen etiam patuit in S. Ignatio Societatis Iesu Fundatore, qui 79. III. Sancti in lege gratiæ. S. Ignatii … tabula.

Digitized by Google

en nomine a se institutam Societatem appellari valuit divinitus edoctus, et animatus mirabili visione cum Romam pergeret. Tunc enim ipsi apparuit Iesus cruce onustus, et Pater æternus, qui ei Ignatium, et socios in peculiarem tutelam commendaret, quod mandatum benigne suscipiens, et vultum ad Ignatium convertens, ait: *Ego Romæ vobis propitius ero.* Rationem aliam, cur Societas Iesu dictus sit Ordo a S. Ignatio institutus affert Orlandinus lib. 2. hist. eiusdem Soc. num. 63. *Omnes,* inquit, *ut huius disciplinæ asseclæ intelligant, non in cœtum Ignatii, neque ad suæ dumtaxat studium salutis, sed in filii Dei peculiarem quamdam Societatem ac militiam se vocari ad gestandam post eum crucem, ad bellum, ad aciem, contra vitia et Satanam: atque ad illud urgendum divinissimum opus, propter quod Iesus ipse lapsus e cælo vitam et sanguinem fudit: sub illis militandum augustissimis signis, illa omnibus inferenda terrarum gentibus. Auspice et Præside Iesu audendum, confidendumque,* etc.

80. An congregatio aliqua dici iure debeat Societas Iesu. Probatur, a simili.

Dices, hoc esse arrogantis animi, Societatem Iesu vocare cœtum aliquem particularem, cum sit hæc appellatio communis omnibus Christianis: iniuriam itaque fieri cæteris, qui hac ratione ab hoc sancto nomine reiiciantur. Resp. negando esse arrogantiam, sed esse demonstrationem peculiaris affectus erga sanctissimum nomen Iesu, quod S. Ignatius voluit alumnis suis semper in oculis, et corde. Sic S. Ioan. Columbinus est Fundator *Iesuatorum,* nec sine singulari Dei providentia factum arbitror, ut eo ipso die, quo festum S. Ignatii celebratur, nempe 31. Iulii, fiat quoque memoria ipsius. Sic enim habetur in Martyrol. Rom. 31. Iulii: *Senis in Tuscia natalis B. Ioannis Columbini Institutoris Ordinis Iesuatorum, sanctitate ac miraculis clari.* Gesta ipsius scripsit Phæus Belrarius.

1. S. Columbini relig. vocantur Iesuatæ in Italia.

2. In Lusitania sunt equites Christi.

In Lusitania etiam, tempore Ioannis XXII. Papæ, eiusque auctoritate Ordo militaris *sub Christi nomine* institutus est, rubram crucem auro finitam in pectore ferens, cuius milites etiamnum *Equites Christi* nuncupantur. Eodem in regno Ordo est *Fratrum militiæ Christi reformatorum.*

3. Fratres militiæ Iesu Christi.

4. In Hispania, Ordo de militia Iesu Christi.

In Hispania S. Dominicus adversus grassantes hæreticos instituit Ordinem militarem *de militia Iesu Christi cruce signatorum,* probatum a Pontificibus, ferentium super vestes quibusdam diebus crucem albam et nigram desinentem in lilia, et deauratam.

5. In Italia, Canonici regulares Salvatoris.

In Italia, Gregorius XII. anno 1407. Lucæ ex Ordine Eremitarum S. Augustini assumpsit Stephanum Senensem, aliosque sex eiusdem familiæ Patres, eosque Canonicos regulares instituit habitu mutato, vocavitque eum Ordinem *Canonicorum regularium Salvatoris.* Ravennæ quoque est Collegium, seu sodalitas religiosa *sub nomine boni Iesu.*

6. In Francia sunt amici Dei. Filiæ Dei. Equites Spiritus sancti. In tota Ecclesia religiosi Trinitatis.

In Francia, Religiosi sunt Parisiis, qui *Amici Dei* nuncupantur. Moniales ibidem, quæ *Filiæ Dei* dicuntur. In toto regno Ordo est *Equitum Spiritus sancti,* in quem non admittuntur, nisi Rex ipse, Principes, aut Nobiles præ cæteris familiæ splendore, virtute bellica, aut Regis peculiari amicitia illustres.

In tota Ecclesia, sunt Religiosi Trinitatis, qui redimendis captivis sunt destinati, aliisque piis operibus.

81. Iesu nomen cordi, ori, et manui est inscribendum.

Ex his sequitur, cordi, ori, manui debere nos illud sacrum nomen veluti signaculum et characterem apprimere, ut in hostes tueatur, et gratiores faciat cœlo, et præsertim ipsi Iesu, qui ait Cant. 8. 6. *Pone me ut signaculum* (Hebr. חותם *chotam,* id est, signum, sigillum, annulum: signatorium proprie, ut ait Cavallerius) *super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.* Primo, *signaculum* idem est quod sigillum, q. d. Iesus animæ sanctæ sponsus. *Pone me ut signaculum,* id est, ut ait Guilielmus: Imprimere mihi intus me iugiter cogitando: imprimere mihi foris, propter me strenue operando, ut pia cordis interna cogitatio in externam brachii operationem emanet. Ita ipse. Secundo, *signaculum* significat stigma et signum, quo servi, milites, oves, boves, panni, et alia notantur ab earum rerum domino. Antichristus servis suis imprimet characterem suum, et ab illis gestari volet, ut habetur Apocal. 13. 16. quem characterem putat Alcazar fore nomen vel numerum nominis bestiæ. 2. Viegas fore imaginem Antichristi. 3. Ribera fore formam draconis. 4. S. Hippolitus lib. de consummatione sæculi, fore αρνȣμαι, id est, nego, 5. Primasius Ansbertus, et Cornel. hunc Antichristi characterem dicunt fore hunc ☧ ubi duæ lineæ transversæ efficiunt χ Græcum, tertia linea recta inter duas transversas media est I *iota* Græcum: litera superposita ρ est ρ Græcum, hæ autem sunt literæ initiales nominis χριϛος id est, Christus, unctus, Messias; hæc enim tria idem sunt. Se autem Antichristus prædicabit esse Messiam Iudæis promissum, et ut talis ab eis recipietur: contra vero, servi Christi ferent nomen Iesu, et illo gloriabuntur, atque signo Crucis; Apocal. 7. ascendit ab ortu Solis Angelus, id est, 1. Constantinus Magnus, qui Maxentium vicit conspecto signo Crucis, ut vult Aureolus. 2. S. Franciscus, magnus amator Crucis, ut ait S. Bonaventura in prologo vitæ eius. 3. Spiritus sanctus, qui fideles signat seipso, et sua gratia, ut Alcazar. 4. Elias in fine mundi prædicator crucifixi, ut Victorinus. 5. Et verius Angelus, hic erat verus Angelus, ut Pererius, et Ribera docent. 6. Ad rem nostram, hic Angelus est Christus, qui ab Isaia cap. 9. iuxta Septuag. dicitur *magni consilii Angelus,* ac sua cruce et suo nomine Iesu signat fideles, ut pastor oves: unde fit, ut eas cognoscat, et cognoscibiles omnibus faciat. De illo igitur dicit S. Ioannes v. 2. *Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu Solis, habentem signum Dei vivi* (id est, crucem, aut nomen Iesu) *et clamavit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terræ et mari, dicens; Nolite nocere terræ et mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum.* Græce σφραγιδα, id est, signum, sigillum, nota, quæ rei imprimitur, ut dignosci queat. Sæpe sumitur pro signo, quod annulo signatorio epistolæ imprimitur, sicut apud Thucydidem lib. 1. Iapones in æstu ipso persecutionis nonnunquam ferro candenti nomen Iesu, aut crucem inscripsere, ut Christiani apparerent. Ita nomen Iesu in corde et ore habebant, ut Matthiæ Xiquirobiaye martyris caput præcisum ter illud clara voce protulerit, ita ut tertia vice clarius resonaret.

Cave ne vita tua sit dedecus Iesu. S. Cyrillus Ierosol. catech. 10. *Credens in Dominum Iesum Christum, agnoscat cuius habet appellationem: Christianus vocatus es,* φειται τȣ ονοματος: μη δια σε βλασφημειϑω ο κυριος ημων Ιησȣς χριϛος, ο υιος τȣ ϑεȣ. *Parce huic nomini, ne propter te blasphemetur Dominus noster Iesus Christus filius Dei.*

Nomen denique Iesu studiosissime venerare. Seneca dicit epistol. 64. *Si consulem videro, aut Prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam, equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, et Lælium sapientem, et Socratem cum Platone, et Zenonem Cleanthemque, in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, et tantis nominibus semper assurgo.* Quid vero faciemus Iesu nostro, et eius nomini? Imitare Davidem Ps. 7. 18. *Psallam* (adhibitis etiam musicis instrumentis) *nomini Domini Altissimi,* et consequenter nomini Altissimo. Unde dicit Psal. 33. 4. *Magnificate Dominum mecum* (non sufficio solus) *et exaltemus nomen* (voce et verbis magnum pronuntiemus) *eius in idipsum,* id est, simul, ut vertit S. Hieron. ομοθυμαδον, id est, unanimiter, ut Aquila vertit. Hoc a nobis sibi deposcit Iesus. Hinc Propheta monet Ps. 95. 8. *Afferte Domino gloriam, et honorem* (S. Hieron. et fortitudinem) *afferte Domino gloriam nomini eius.* Et Ecclesiastici 39. 20. *Date nomini eius magnificentiam.* Sed cum nos Pygmæi Herculem exaltare non possimus, dicamus ipsi Iesu, Ps. 113. 1. *Nomini tuo da gloriam:* tu solus nostri quantam mereatur, et solus potes illam dare. 82.

82. Magnorum virorum nomina veneranda sunt.

Digitized by Google

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Duo diversissima in homine David prædicat. Primo, illius vilitatem si cum Deo comparetur, v. 5. Secundo, maximam eius dignitatem, si cum animalibus conferatur, v. 6. usque ad finem.

PARAPHRASIS.

5. *Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quia visitas eum?*

5. Cum tanto fulgore, Domine Deus, nomen tuum, et maiestas cælo, terris, ipsisque inferis longe lateque infusa splendescant: quid est, cur de vilissimo pulvisculo sollicitus, hominem paterna cura providentiaque foveas? eumque tanto donorum offluxu, ac præsertim Incarnationis mysterio visites?

6. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis: gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum.*

6. Hominem terrena molo abiectum ad infimo, onimæ præstantia supparem Angelis præstitisti: ac Regis instar, pulchritudine, maiestateque radiontis orbi universo præfecisti, eiusque in usum et commodum effectas creaturas cæteras ei subiecisti.

7. *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves, et boves universas: insuper et pecora campi.*
8. *Volucres cæli, et pisces maris, qui perambulant semitas maris.*

7. Eius dominio subduntur omnia, eique subserviunt, præsertim onimalia, tum domestica, tum sylvestria.

9. Nec non aperto cælo spatiantes aves, atque maris, in profundo latitantes, securoque cursu vagantes pisces.

9. *Domine Dominus noster, quam admirobile est nomen tuum in universa terra!*

10. Omnibus in creaturis tuis, Domine, tua elucet potentia, sapientia, et bonitas: nihilque est, quod odmirationem maximam non excitet tuo opera contemplanti.

QUÆSTIO UNICA

QUANTA HOMINIS VILITAS ET DIGNITAS?

83. Hominis vilitas et celsitudo.

PRIMA in Sectione, in terra, cælo, et orbe reliquo admirabilem Deum esse dixit David: nunc ad hominem, qui est præcipuum Dei opus, delabitur, quem in eoqua Deum esse admirabilem prædicat. Eum autem depingit velut imoginem, quæ faciem duplicem prorsus variam, a diverso loco spectantibus, ostendit.

Primo quidem ait, nihil esse homini obiectius, si humum, unde deducitur, spectes, v. 5. *Quid est homo?* Sic abiectum tomen amat et complectitur Deus: 1. animo bona eius versando, ibid. *quod memor es eius.* 2. Opere illum iuvando, ibid. *aut filius hominis, quoniam visitas eum?*

Secundo, homine nihil est excelsius, si animam donis Dei radiantem consideres. Nam mente comparatus homo sibi superioribus, proxime od cæli Principes accedit, v. 6. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis:* imo ad Deum ipsum quodammodo oscendit. Hebr. est, מאלהים, *meelohim*, id est, a Deo, ut S. Hier. Felix, et Arias vertunt. Secundo, si ipsa anima in se spectetur, regina est, omni gratiarum decore exornata, vers. eodem 6. *Gloria et honore coronasti eum.* Tertio, si comparetur homo cum sibi inferioribus, orbi universo ut Rex præsidet, v. 7. *Et constituisti eum super opera manuum tuarum*, etc. Nam 1. in terra dominus est animalium, partim cicurotorum et domesticorum, v. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves, et boves*, partim sylvestrium et efferatorum, ibid. *insuper et pecora campi*. 2. In aere, dominus est avium, v. 9. *Volucres cæli*. 3. In mari, dominus est piscium, ibid. *et pisces maris, qui perambulant semitas maris.* Et quidem ex hoc hominis dominio in omnia, Dei gloria et maiestas elucescit. Unde Propheta psalmum concludit, v. 10. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!* Quid enim est mirabilius, quam quod homo sine plumis, cornibus, unguibus, aliisque pene omnibus naturæ præsidiis, omnia tamen domet, atque in suos usus converlat, solius rationis beneficio.

ARTICULUS I.

Quanta hominis vilitas?

A PEDES statuæ Nabuchodonosoris erant lutei, licet capite aureo, pectore argenteo, et brachiis, ventre, et femoribus æreis, ac tibiis ferreis fulgeret, atque in pretio esset. Ita homo licet innumeris dotibus naturæ et gratiæ ornatus, tamen est luteus ima sui parte, nempe corpore. Unde exclamat Propheta v. 5. QUID EST HOMO, QUOD MEMOR ES EIUS, AUT FILIUS HOMINIS QUIA VISITAS EUM? Vers. 5.

84. Quid homo et filius homine.

Nota primo, per *hominem*, et *filium hominis*, David intelligit seipsum, cuius Deus fuerat memor, data victoria de Goliatho gigante; ita Guillielmus Scepriuss. Secundo, et melius, de toto hominum genere mentionem fieri vult. S. Chrysost. et S. Anastasius 5. Hexoem. per *hominem* I. autem Arias opinatur Adamum iam lapsum sumi: per *filium hominis*, Adami posteros, eidem damnationi obnoxios: qui, ut ait Bellarminus, ita sunt homines, ut sint etiam filii hominis, nempe Adami: cum Adam sit *homo*, sed non filius hominis, qui immediate sit a Deo productus. 2. Dydimus opinatur *hominem* dici, secundum ani- II.
B mam, quæ a solo Deo creatur: et *filium hominis*, secundum corpus, quod ab aliis hominibus producitur. 3. S. Thomas, Caietan. et Titelman. *homine* volunt designari abiectam conditionem naturæ secundum se: *filio hominis* autem denotari vilitatem originis et nativitatis eius. 4. Chald: idem omnino in prima parte et in secunda intelligit, cum ubique vertat, בר נש *bar nas*, id est, *filius hominis.*

III. Tertio, S. Augustin. S. Cyrill. S. Hieron. S. Chrysost. S. Thom. S. Bonav. S. Bern. serm. 12. in Ps. 90. et alii multi de Christo id sumunt: quorum plerique *hominem* hic dicunt esse Adamum, qui est terrenus et verus homo: filium vero hominis esse Christum, qui est novus homo, et filius veteris. S. Augustini verba sunt: *Novus homo ex vetere nascitur, quoniam spiritualis regeneratio vitæ terrenæ atque secularis inchoatur, et ideo iste filius hominis nuncupatur.* Et postea subdit: *Filius hominis pri-*

Digitized by Google

mus visitatus est in ipso homine Dominico, nato ex Maria Virgine. De quo propter ipsam infirmitatem carnis, quam sapientia Dei gestare dignata est, et passionis humilitatem recte dicitur: Minuisti eum paulo minus ab Angelis. Itaque Christus dicitur filius hominis, id est, filius Adami primi omnium hominum, qui simpliciter et absolute, atque κατ' ἐξοχὴν, vocatur homo, cum ab eo omnes homines originem duxerint. Et quidem אדם *Adam*, etiam appellative sumptum idem est quod homo. Et hic habetur בן אדם *ben Adam*, id est, filius Adam. Theophilactus censet Christum vocari filium hominis, id est beatæ Virginis, sed Matth. 8. v. 20. est articulus masculini generis, ubi Christus se vocat υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου id est, filium hominis, et dicit non habere se ubi caput reclinet: cum vulpes, hoc est, divites, astuti et rapaces: foveas, Græc. φωλεοὺς, cavernas, et speluncas habeant: et volucres cæli, id est, nobiles superbi, et scioli arrogantes, nidos, Græce κατασκηνώσεις, id est, umbracula ex ramis et foliis arborum facta. S. Cyprianus lib. 1. ad Quirinum cap. 11. vertit, diversoria. Voluit Christus homo factus humanitatis nostræ suscipere miserias et abiectionem: unde summæ humilitatis ac benignitatis est: ut qui non rapinam arbitrabatur esse se æqualem Deo. toties se filium hominis appellet: nempe in sola Evang. Matth. saltem trigesies, cap. scilicet 8. 20. cap. 9. 6. cap. 10. 23. et sic de cæteris. De eo dicit Paulus Philipp. 2. 6. *Qui cum in forma* (in natura. Forma enim dat esse rei) *Dei esset, non rapinam arbitratus est* (se scilicet facere Deo Patri, si diceret ac sentiret) *esse se æqualem Deo* (nempe Patri) *sed semetipsum exinanivit*, (ἐκένωσε, id est proprie, evacuavit. Tertull. legit, exhausit) *formam servi* (id est, naturam humanam, per quam fuit homo, et filius hominis) *accipiens, in similitudinem hominum factus*, (id est similis substantialiter cæteris hominibus) *et habitu* (Græce σχήματι, id est, figura et specie externa) *inventus ut homo*. Huius humiliationis Christi Domini typus fuit Elias Propheta se corpori pueruli adaptans, quem suscitavit, 3. Regum 17. 21. *Et expandit se, atque mensus est super puerum* (Chald. apte ad rem nostram vertit, coarctavit se super puerum) *tribus vicibus*. Elias idem est atque *fortis Dominus*: est typus Christi incarnati, qui ab Isaia cap. 9. 6. vocatur fortis. Vide S. Augustin. serm. 204. de tempore, et S. Prosperum part. 2. Prædict. cap. 31. Eliseus, id est, Dei salus, vel Deus salvans, idem fecit 4. Regum 4. 34. ubi expressius dicitur: *Incubuit super puerum: posuitque os suum super oculos eius, et manus suas super manus eius, et incurvavit se super eum, et calefacta est caro pueri*, etc. S. August. serm. 11. de verbis Apostoli id de Christo humanato sic exponit: *Quid significavit mortuus puer, nisi Adam? posuit baculum supra mortuum, non surrexit. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, omnino ex lege esset iustitia. Non ergo potuit lex vivificare. Venit ipse grandis ad parvulum, Salvator ad salvandum, vivus ad mortuum, venit ipse. Et quid fecit? Iuvenilia membra contraxit, tanquam seipsum exinaniens, ut formam servi susciperet. Iuvenilia ergo membra contraxit, parvum se parvo coaptavit, ut efficeret corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. Itaque in isto typo Christi prophetice expressa suscitatus est mortuus, tanquam iustificatus est impius.* Vide illum ser. 106. de tempore, et S. Bern. serm. 16. in Cant.

Nota secundo, Deum *memorem* esse hominis, et eum *visitare*, est idem nisi quod visitatio dicit specialem quamdam, et magis sollicitam curam eius. Deus dicitur *memor* esse alicuius, cum ei benefacit: memoria enim ipsius non est sterilis: sicut dicitur oblivisci, cum bonis privat, et patitur in afflictione et calamitate permanere. *Visitat* quoque sicut amicus amicum, rex subditum, pastor oves, medicus ægrotum, pater filium, cum curam habet et singularem providentiam erga aliquem, ut eum a peccatis, servitute, calamitate, morbis liberet. Est Metalepsis, ponitur enim antecedens pro consequente: nempe visitatio pro liberatione. Secundo, memoria illa Dei et visitatio recte intelligetur de Incarnatione, in qua naturam humanam assumpsit, et supra naturam Angelicam evexit, sibi uniendo. Sic ait David Psal. 143. 3. *Domine, quid est homo, quia innotuisti ei?* (per legem datam Mosi, ut explicat Caietanus; per Incarnationem, ut S. Hilarius; et melius, per hanc enim tota Trinitas innotuit, ut docet S. Bonaventura) *aut filius hominis, quia reputas* (S. Hieron. computas, S. August. S. Prosper, et vetus Psalter. habent æstimas) *eum*, scilicet, velut rem magni pretii, quam proprio sanguine redimis, pro ove perdita exponens te lupis, et pro margarita in terra et terrenis defossa, dans omnia tua, ut eam emas, et in thesauros cælestes in æternum conservandam deportes. Typus huius liberationis fuit visitatio Dei in Ægypto, ubi captivi tenebantur Israelitæ vilissimis in ministeriis occupati. Exod. 3. 16. ait Deus Mosi: *Vade, congrega seniores* (senatores et principes) *Israel, et dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Iacob, dicens: Visitans visitavi* (studiose, et cum magno amore et desiderio iuvandi. Chald. *recordatus sum vestri*: sed non satis exprimit visitationem) *vos: et vidi omnia, quæ acciderunt vobis in Ægypto. Et dixi* (statui, decrevi) *ut educam vos de afflictione Ægypti* (non potest Deus visitare filios suos afflictos, quin manu paterna eos e fornace Babylonica et Ægyptiaca, atque e lacu leonum eripiat: sicut non visitat peccatores, quin confundat eorum linguam in Babel: evertat ut Sodomitas et Homorrhæos) in *terram Chananæi, et Hethæi, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Hevæi, et Iebusæi, ad terram fluentem lacte et melle*, id est, fertilissimam: est enim locutio proverbialis. Chananæa abundabat melle etiam in ipsis sylvis et rupibus, ubi apes mellificabant: et habebat optima pascua, ubi oves et vaccæ abundabant lacte.

Tertio, notat Cassiodorus S. August. insistens, hemistichium primum: *Quid est homo, quod memor es eius?* esse pronunciandum cum despectu: secundum vero, *aut filius hominis quoniam visitas eum?* esse efferendum cum voce magis elata, et veluti assurgendo. Malim tamen Remigium sequi, qui censet totam hanc sententiam cum admiratione et gaudio legendam esse.

Moraliter nota, hominem esse vilissimum, sive corpus, sive animam post Adami lapsum spectes. Primo, corporis miserias clare exprimit τὸ *homo*, q. d. *Quid est homo*, nisi vilis humus et lutum, nisi vas fictile et contritum, nisi saccus pulveris et stercorum, nisi esca vermium et serpentum? Eamdem quæstionem proponit et solvit Seneca lib. de consolatione ad Marciam cap. 11. *Quid est homo? quodlibet quassum vas, et quodlibet fragile: iactatu, non tempestate magna ut dissiperis, opus est. Ubicumque arietaveris, solveris. Quid est homo? imbecillum corpus et fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opis indigens, ad omnem fortunæ contumeliam proiectum: cum bene lacertos exercuit, cuiuslibet feræ pabulum, cuiuslibet victima, ex infirmis fluidisque contextum, et lineamentis exterioribus nitidum: frigoris, æstus, laboris impatiens, ipso rursus situ et otio iturum in tabem, alimenta metuens sua, quorum modo inopia, modo copia rumpitur: anxiæ sollicitæque tutelæ, precarii spiritus, et male hærentis.* In secundo hemistichio homo vocatur filius hominis. Hebr. filius אדם *Adam*, id est, terreni, e terra producti. Nam אדמה *adama*, est terra rubra: ex ea formatus est primus homo, et eam ob rem dictus est Adam. 86. Homo est abiectissimus. I. In corpore.

Secundo, animæ humanæ miserias vox Hebraica exprimit: *Quid est* אנוש *enos*, id est, obliviosus, ut ait Eusebius lib. 11. de Præparatione Evangelica, cap. 4. q. d. David: Quid est homo, Dei beneficia, ipsumque Deum obliviscens, ut tu Deus memor sis eius, eumque cures, et ei provideas, etiam cum tui non recordatur, sed ad vilia et abiecta mentem suam convertit? Tu ubertim dona cælestia illi affundis: ipse vero dolium est Danaidum, ex quo vix ingesta diffluunt. Tu fons es salubres aquas continenter ubere alveo largiens: ipse arena est bibula, atque ad exortum ardoris tartarei siccescens: aut verius, homo obliviosus est cisterna hians et divulsa, quæ continere non valet aquas e cælo cadentes, et solo luto completur ac fœtore voluptatis et iniquitatis. Ier. 2. 13. *Duo mala fecit* 87. II. In anima.

populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ (semper fluentis, limpidæ, salubris, vitam dantia et conservantis. Arab. aquæ dulcis et laudabilis) *et foderunt sibi* (ad suas delicias, non mihi) *cisternas, cisternas dissipatas* (Syr. conquassatas. Arab. scissas) *quæ continere non valent aquas*, gratiæ scilicet divinæ et consolationis. Cisternæ illæ dissipatæ sunt primo, animus ad vana dissipatus, atque desideriis futilibus hians, et in multa divisus. Secundo, res ipsæ vanæ et idola cupiditatum, quæ nihil habent solidæ delectationis, sed in se ingredientes mergunt in cœnum luti, et sitientem misere cruciant. Theophylactus in cap. 12. Matth. homines nuncupat σκευη δαιμονων, id est, *vasa dæmonum*. Clemens Alexandrinus de vera pulchritudine, hominem comparat Proteo mutabili, et chimeræ multiformi. S. Bern. lib. 3. de consid. cap. 9. varia tempora hominis considerat, et in omnibus miserum esse proclamat: *Homo*, inquit, *natus de muliere, et ob hoc cum reatu: brevi vivens tempore, ideoque cum metu: repletus multis miseriis, et propterea cum fletu. Et vere multis, quia corporis et animæ simul. Quid enim calamitate vacat nascenti in peccato, fragili corpore, et mente sterili? Vere ergo repletus, cui infirmitas corporis, et fatuitas cordis cumulatur traduce cordis, mortis addictione.* Considerato itaque cum S. Gregor. Naz. carm. 11.

Τις γενομην; τις δ' ειμι; τις δ' εσομαι, η μετα δερον.
Quis fui prius? quis sum? quis mox ero?

88. Et quidem per totam. Totam vitam tuam ab initio usque ad finem decurre, et continuum miseriæ fluxum contemplaberis.

I. In conceptione. Primo, Homo miser est ac vilis in conceptione, cuius fœditatem, si corpus attendis, nemo ausit considerare: in ea quoque summa est miseria animæ, quæ in peccato originali statim a primo suæ creationis instanti iacet. De corpore ait Plinius lib. 7. cap. 7. *Miseret atque etiam pudet æstimantem, quam sit frivola animalium superbissimi origo.* De anima autem Propheta noster dicit, Ps. 50. 7. *Ecce enim in iniquitatibus* (parentum, qui sæpe peccant in actu generationis. 2. et melius, in iniquitatibus, id est, in peccato originali, quod est quodammodo omnia peccata: est enim omnium veluti semen, radix, fons, et parens. S. Hieron. vertit, *in iniquitate*. S. August. 4. contra duas epist. Pelag. cap. 10. in facinore, et in Enchirid. cap. 44. monet esse enallagen numeri: nempe pluralis pro singulari, et quidem Hebr. est בעון *beavon*, id est, in iniquitate) *conceptus sum, et in peccatis*, (Hebr. בחטא *becket*, id est, *in peccato*, ut S. Hieron. Felix, et Pagn. vertunt, nempe in peccato originali) *concepit me mater mea.* Vide ibi dicta.

89. II. In nativitate. Secundo, homo miser est in nativitate, et quidem præ cæteris animalibus, quæ natura ut parens statim a partu vestit, testis, coriis, spinis, villis, setis, pilis, pennis, squamis, velleribus: hominem vero videtur ut noverca nudum et omni ope destitutum abiicere, ut fœtum abortivum et reiectaneum. Salomon Sap. 7. 1. de se Rege felicissimo et ditissimo ait: *Sum quidem et ego mortalis homo* (ανθρωπος, quam vocem Gonsalvus Cervantes deducit ab ανθραξ, id est, carbone accenso; 2. carbunculo gemma; 3. ulcere quodam, sive exulceratione simili eis quæ usta sunt, ut est apud Paulum Ægin. et Galenum. Sis ανθρωπος, id est ανω αθρων, hoc est, sursum aspiciens, et eris carbunculus gemma radiis cælestibus et divinis ardens ac lucens in manu Seraphim, et in altari thymiamatis et holocaustorum: si vero terram spectes, eris ulcus teipsum inflammans, corrodens, putrefaciens, et alios ad te accedentes) *similis omnibus, et ex genere terreni* (Græc. γηγενους, id est, terrigenæ, ut Pagnin. Iansen. Vatabl. et Petrus Nannius vertunt: nempe Adami ex terra a Deo formati) *illius qui prior factus est*, et in *ventre matris figuratus sum* (Græc. εγλυφην, id est, exsculptus, cælatus instar sculpturæ, figuræ, ac statuæ mysterii plenissimæ, et summo artificio atque sapientia Dei tot membris et organis, nervis, venis, arteriis, tendinibus, fibris, aliisque tum intus, tum in extrema superficie distinctæ, sed tamen) *caro. Decem mensium tempore coagulatus sum* (Gr. παγεις, id est, compactus, effictus, efformatus. Sed cum, sicut ait Galenus

A lib. de semine, *prima ac recens fœtura lacti recenti coagulato*, id est, constricto et fixo, *similis sit*, vertit noster interpres, *coagulatus sum*. Sic Iob. 10. v. 10. *Sicut caseum me coagulasti*. (Coagulum a cogendo, id est, densando sive stringendo, dicitur illud, quo ad densandum lac utimur, *pressure*, et per metaphoram, quicquid connectit atque coniungit) *in sanguine, ex semine hominis, et delectamento somni* (S. Ambrosius, et S. Bonav. *somnii*, voluptas est somnium, et ut somnium avolat, et ex ea natus homo est σκιας οναρ, id est, umbræ somnium, ut vocat eum Pindarus ode 8. Pythiorum) *conveniente*. Nannius vertit, voluptate cum somno congrediente. Vatablus, voluptate concubitus comitante. Concubitus, præsertim illicitus, est merum insomnium sibi delectationem fingit ac sperat, et dolorem ac morbos generat, et filios miseros et plorantum edentes. Ad rem vero nostram accommodatius Salomon subdit v. 3. *Et ego natus accepi communem aerem, et in similiter factam decidi terram* (Græc. ομοιοπαθη, id est, similiter passam, id est, similibus obnoxiam passionibus B æqualiter plenam miseriis, pro rege, et pro pauperrimo homuncione) *et primam vocem similem omnibus emisi plorans.* Tertull. lib. de anim. cap. 19. ac prima voce, inquit, auguratur infans incommoda. Et S. August. lib. 21. de civit. cap. 14. ait: infantia non a risu, sed a fletu orditur hanc lucem, quo quantum sit ingressa malorum nesciens prophetat quodammodo. Ita ipse. Plinius id deplorat lib. 7. cap. 7. *Hominem tantum natura nudum, et in nudo humo natali die abiicit ad vagitus statim et ploratum, nullum tot animalium aliud ad lacrymas, et has protinus vitæ principio. At hercule risus præcox ille et celerrimus ante quadragesimum diem nulli datur.* Nota Aristot. lib. 7. hist. anim. cap. 10. ait: Primis quadraginta diebus infantes vagire quidem, sed non lacrymari; sed Salomon filius Regis potentissimus, et Rex futurus eo potentior et ditior et in pace pene perpetua quietior, flet in ipso vitæ exortu et lacrymas fundit, ut Principum et Regum magis quam cæterorum deploranda conditio videatur.

C Tertio, homo miser est in infantia. Nato a carcere ventris materni in fasciarum carcerem et compedes atque manicas incidit. Sap. 7. v. 4. ait idem Salomon. *In involumentis* (Græc. εν σπαργανοις, id est, in fasciis) *nutritus sum, et curis* (Gr. φροντισι id est, cogitationibus, φρονειν, aliquando est cogitare. Latina signatius, nam *cura* dicitur, quasi *cor urens* et excoquens) *magnis*, tum parentum ac nutricum, et pædagogorum, tum meis. Ac subdit v. 5. quod cor fastum et arrogantiam omnem debent rescindere. *Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium*: cum ipsæ pecudes in tanta miseria non educentur, ut advertit Plin. lib. 7. cap. 7. *Ab hoc lucis rudimento, quæ, ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, et omnium membrorum nexus. Itaque feliciter natus iacet manibus pedibusque revinctus animal cæteris imperaturum, et a suppliciis vitam auspicatur, unam tantum ob culpam, quia natum est. Heu dementiam ab his initiis existimantium ad superbiam se genitos.* Ita Plinius. 90. III. In infantia.

Quarto, homo miser est et abiectus in pueritia. Quis 91. IV.
D enim eius in ea ætate nugas, ineptias, errores, ignorantiam, inclinationem ad cibos atque inania non rideat, aut In pueritia.
verius defleat? De puero ait Salomon Prov. 22. 15. *Stultitia colligata est* (Sept. Complut. et Regia, *suspensa est*: sed significantius, colligata: denotatur enim pertinax adhærentia, et quæ totum eius animum involvat et explicet) *in corde pueri, et virga disciplinæ* (non ratio Septuag. Vaticana, *virga et disciplina*, id est, correptio, castigatio, eruditio) *fugabit eam*. Syr. vertit: Stultitia evolare facit cor pueri, et virga disciplinæ longe est ab eo, id est, eam fugit, quantum potest. Volatica atque erratica est mens pueri, instar aviculæ huc et illuc volitantis, quam tamen stultitia vinculis variis colligatam tenet, ut ab eius potestate non recedat, sed ubique garrulitatis suæ et ineptiarum aliqua relinquat vestigia. Itaque per multos annos homines stulti sunt, et in stultitiæ castris militant. Quis est ergo qui sanior factus superbiat, cum non pennarum suarum oculos in virili ætate aspicit, sed abiectus pueri-

Digitized by Google

tiæ et infantiæ pedes ut pavo se vel invitus humilians?

92. V. In adolescentia. Quinto, homo miser est ac vilis in adolescentia sua: tunc enim maxime vigent passiones et efferantur. Genes. 8. 21. *Sensus et cogitatio humani cordis* (Hebr. יצר *ietser*, desiderium, concupiscentia, figmentum, fictio, efformatio, excogitatio) *in malum prona sunt* (Sept. *incumbunt in mala*. Hebr. tantum habetur, *sunt mala*, sed causaliter, non formaliter) *ab adolescentia sua*. Est hæc ætas maxime plena periculis, et plena naufragiis. S. August. 246. de temp. *O iuvenes*, inquit, *flos ætatis periculum mentis!* Ratio est primo, quia magno ardore feruntur adolescentes ad ea quæ amant; ideo dæmon timet, ne si semel navis scopulos evaserit, ad thesauros gratiarum veniat, et gazis cælestibus repleatur; 2. quia in ea ætate ob calentes spiritus vitales et animales ac sanguinem bullientem magni excitantur fluctus; 3. quia nautæ carent experientia, ut iter securum teneant, aut a periculis sese expediant. S. Ambros. lib. 1. de interpell. Iob. cap. 7. *Adolescentia sola est invalida viribus, infirma consiliis, vitia calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis*. Quis igitur eam ætatem non iudicet esse miserrimam? In adolescentia vita hominis instabilis comparatur navi, aquilæ, et colubro, Prov. 30. 18. et 19.

93. VI. In virili ætate. Sexto, homo miser est in virili ætate, ob uxoris et negotiorum impedimenta et agitationes. S. Paul. 1. Corint. 7. 28. *Si acceperis uxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit. Tribulationem tamen carnis* (quæ circa carnem et carnalia versatur, onera coniugii, liberorum, et familiæ) *habebunt huiusmodi*. Neque tantum in coniugio, sed etiam extra coniugium negotia torquent mentem. Eccl. 40. 1. *Occupatio* (Græc. ἀσχολια, id est, inquietudo, quietis perturbatio, molestia, ærumna, negotium interturbans et exagitans sine intermissione) *magna creata est* (Tigurina vertit, destinata est) *omnibus hominibus, et iugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturæ* (Septuag. Rom. habent ἐπιταφης, hoc est, sepulturæ. Complut. autem, ἐπιστροφης, id est, reversionis) *in matrem omnium*, id est, in terram. Nam viventium omnium mater est terra, et ita explicat S. Gregor. lib. 2. Mor. cap. 11. Addit Siracides v. 2. *Cogitationes eorum, et timores cordis, adinventio expectationis* (Græc. ἐπινοια προσδοκιας, id est, imaginatio expectationis, hoc est imaginatio expectans, et diu rem amatam desiderans. Rom. habent, consideratio expectationis: hoc est, rerum expectatarum et desideratarum: idem est adinventio, id est, excogitatio studiosa et solers) *et dies finitionis*, hoc est, dies mortis. Ista omnia sunt iugum grave super filios hominum, nunquam discedens a cervicibus eorum, in quocumque sint officio. Unde subditur v. 3. *A residente super sedem gloriosam* (Syr. in sedibus regiis) *usque ad humiliatum in terra et cinere. Ab eo qui utitur hyacintho* (id est, veste hyacinthina et purpurea. Nam hyacinthus *paciet, ou oignon de chien*, est genus violæ vernæ, colore obscuræ purpuræ, quam ait Dioscorides a Romanis vocari vaccinium) *et portat coronam* (et est Rex) *usque ad eum, qui operitur lino crudo*, id est, lino recenti, rudi, crasso, duro. Græce, ὠμολινον, id est, lino crudo. Linum autem non accipio hic pro herba notissima, quæ cannabis modo in lanæ mollitiem contusa, netur in usum intimarum vestium, et vernacule vocatur *du lin*. Nam hoc lino non utuntur pauperrimi. Sed linum simpliciter pro filo accipio, sicut Celsus lib. 7. cap. 14. Miserias hominis pergit recensere Siracides v. 4. et 5. *Furor* (Græce θυμος, id est, indignatio, excandescentia, quæ homines velut in furorem agit) *zelus* (id est, æmulatio et invidia) *tumultus* (Græce ταραχη turbatio) *fluctuatio* (Græce σαλος, hoc est, agitatio et commotio mentis in varias partes) *et timor mortis, iracundia perseverans, et contentio, et in tempore refectionis in cubili* (Syr. vertit, in tempore quo quiescunt in stratis suis. Græce est ἐν καιρῳ ἀναπαυσεως, id est, in quietis tempore, cum spiritus vitales et animales reficit quies nocturna) *somnus noctis immutat scientiam eius*, id est, hominis imaginationem et cognitionem, varia et dira phantasmata ei proponens, quibus terreatur, et a spe præconcepta excidat. Lege cætera. S. Greg. Papa, licet singularis esset virtutis et zeli, tanto tamen tædio rerum variarum et negotiorum afficiebatur, ut diceret lib. 11. epist. 26. ad Rusticiam: *Ego in tanto gemitu et occupationibus vivo, ut ad dies quos ego, pervenisse pæniteat: solaque mihi consolatio sit mortis expectatio. Unde peto, ut pro me debeatis orare, qualenus de hoc carnis carcere citius educar, ne tantis laboribus diutius torquear*. Ita Greg.

Septimo, miser est homo et vilis in senectute, quæ tota est morbus. De sene præsertim dicas cum Propheta nostro: *Quid est* אנוש *enos*, id est, ægrotus, infirmus, desperatæ valetudinis, morti addictus, ærumnosus, afflictus non sanabilis. A morbo senectutis ne ipse quidem sanet Æsculapius, aut Apollo. De Isaac qui idem est, ac risus, ait Scriptura Gen. 27. 1. *Senuit autem Isaac, et caligaverunt oculi eius, et videre non poterat*. In pueritia et adolescentia erat flos atque ocellus ridens parentum, sed in senectute flos ille emarcuerat, et ocellus clausus fuit, saltem per 44. totos annos, qui fluxerunt ab anno 137. vitæ eius, cum benedixit Iacob et Esau filios suos, usque ad annum 180. quo est mortuus. Chald. reges sceptrum ferebant, in quo rosa vel flos similis esset exsculptus, ut appareret cito speciosissima marcescere. 94. VII. In senectute.

Octavo denique, miser est homo, et vilis in morte, Ps. 143. 2. *Homo vanitati* (Theodotio, ἀτμιδι, Symm. ἀτμῳ, id est, vapori) *similis factus est: dies eius sicut umbra prætereunt*. Hebr. כצל עובר *chetsel ober*, id est, sicut umbra pertransiens. Ne quidem est umbra permanens, sed semper fugit velut umbra. Vide ibi dicta, et Ps. 38. 6. *Ecce mensurabiles* (S. Hieron. hic, et 2. contra Pelag. vertit, breves, Chald. leves. Hebr. טפחות *tephachot*, id est, mensuram quatuor digitorum simul iunctorum. Digitus unus deest, itaque operatio manca est) *posuisti dies meos, et substantia* (S. Hieron. vita) *mea tanquam nihilum ante te*, etc. Iob. 25. 6. *Homo, putredo: et filius hominis, vermis*, id est, res vilissima, fœtidissima, et esca vermium, et humi reptans velut vermiculus. Hebr. filius Adam. Utere itaque consilio S. Vincentii Ferrerii tract. de vita spir. *Qui vult*, ait, *fugere laqueos, et tentationes diaboli, sentiat de seipso sicut de uno corpore mortuo, pleno vermibus et male olenti, et sicut de uno cadavere, quod dedignatur videre et intueri, imo super quod claudit nares propter eius pessimum odorem et fœtorem, et a quo avertit faciem, ut non videat talem abominationem. Sic oportet, charissime, facere semper mihi et tibi: sed plus mihi, quia tota vita mea fœtida est, totus fœtidus sum, et corpus meum, et anima mea, et omnia quæ intra me sunt, fæce et putredine peccatorum et iniquitatum fœtidissima et abominabilissima sunt: et quod deterius, quotidie hunc fœtorem in me sentio recentius et angustius revocari*, etc. fuse. R. Levitat in Pirke avoth cap. 4. *Curvo admodum*, ait, *et demisso spiritu ambules, expectatio enim omnis hominis, vermes*. 95. VIII. In morte.

ARTICULUS II.

Quanta hominis, præsertim Christi, dignitas et excellentia, si cum Angelis et rebus aliis conferatur.

Post declaratam hominis abiectam conditionem, et Dei bonitatem, qui memor est eius, et eum visitat dona sua conferendo, ostendit David nunc eius dignitatem ac nobilitatem. Primo, illum considerando secundum ea, quæ supra ipsum sunt. Secundo, considerando secundum ea, quæ habet in se præcise spectatus. Tertio, considerando secundum ea, quæ ipsi inferiora sunt. Sacrum itaque illud numisma contemplemur in facie magis fulgenti et amabili, magis oculos et animum rapiente. 96. Vers. 6. 1 Pars. Summa est hominis dignitas.

Primo, Propheta hominem comparat Angelis, v. 6. MINUISTI EUM PAULO MINUS (Hebr. מעט *meat*, id est, paululum, ut Pagn. Arabs. Ubi adverte, *meat*, sicut Græcum βραχυτι, et Syriacum קליל *kalil*, denotare parvitatem tam temporis, quam quantitatis: itaque aliqui vertunt, paulisper, seu parvo tempore: alii, et melius, in parva re)

*

AB ANGELIS, sic habet Chald. Arab. Syr. Psalt. Æthiopicum, et Rabbini omnes.

Nota, pro *ab Angelis*, in Hebr. est מאלהים *meelohim*: vox autem *elohim* ordinarie significat Deum ut gubernantem, iudicantem, præsidentem orbi, et eius curam gerentem: sicut apud Chald. et Syr. *elaha*: ideo Theodotio et V. editio vertunt, παρὰ θεοῦ, id est, *a Deo*, ut S. Hieron. Felix, et Pagn. etiam reddunt. Secundo tamen, *elohim*, significat Angelos, principes, iudices, Psal. 81. 1. *Deus stetit in synagoga deorum* (Chald. in congregatione iustorum) *in medio autem deos diiudicat*. Chald. in medio iudicum in veritate iudicat. Exod. 22. 28. *Elohim*, id est, *diis* (nempe iudicibus, ut Chald. vertit) *non detrahes*. Ps. 96. 8. *Adorate eum omnes Angeli* (elohim, S. Hier. vertit, dii) *eius*. Psal. 143. 1. *In conspectu* (elohim) *Angelorum* (Chald. coram iudicibus, S. Hier. et Felix, in conspectu deorum) *psallam tibi*. Ubi vides, vocem *elohim*, et pro Deo, et pro Angelis, et pro iudicibus ac principibus sumi.

Nota secundo, eiusdem loci Scripturæ duos posse esse sensus literales, potissimum quando unus est alteri subordinatus, et res una in altera continetur quasi species in suo genere, aut individuum in sua specie.

Hoc posito, dico, primum sensum literalem huius loci, *Quid est homo* etc. *Minuisti*, etc. esse de quolibet homine. Cum enim Propheta Dei creatoris præstantiam atque magnificentiam ostendat initio psalmi, ex contemplatione cæli et terræ, postea delabitur ad hominem, ut ex eius consideratione idem probet, ut S. Gregor. Naziaz. Euseb. Theodor. Apollinar. Petavius, et Magnetius exponunt. Dico secundo, secundum sensum literalem, ac præcipue intentum, esse de Christo. Ita S. Cyrill. Hieron. August. Chrysost. Cassiodor. Remig. Rupertus, Haymo, Ludolphus, et alii: nec dubitari potest, cum Paulus Heb. 2. 6. textum illum de Christo citet, esse de eo saltem sensu allegorico, ex quo argumentari licet: sed malo dicere esse literalem.

97. Christus est minoratus ab Angelis. 1. In incarnatione.

Quæres, Quomodo Christus sit minutus seu minoratus ab Angelis, id est, præ Angelis, seu infra Angelos? Primo, ob incarnationem præcise, quia corpus humanum est minoris excellentiæ, quam sit substantia Angelica, quæ est immortalis et gloriosa; unde ait Paulus Philipp. 2. 7. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam* (id est, naturam) *servi accipiens*. Exinanivit se, ait Cornel. id est, inanem et vacuum effecit, ut qui erat plenus maiestate, gloria, robore, adeoque plenitudo totius entis, ea se evacuarit, et ex omni quasi ad nihilum se redegerit: factusque sit ex Domino servus, ex Deo homo, ex creatore creatura: sicut enim nomen creatoris est, *Ego sum, qui sum*, sive τὸ ens, et oceanus ipsius esse: ita creaturæ nomen est, *non sum*: ex se ipsa enim creatura nihil est: nam omne esse quod habet, a Deo habet, illudque assidue a Deo accipit, adeo ut si Deus in illam desinat influere suum esse, et subtrahat manum suam, statim creatura in nihilum, unde venit, recidat, et evanescat: perinde ut sole abeunte, vel radios retrahente lux omnis in hoc aere evanescit.

98. 2. In Passione.

Secundo, in Passione præsertim est minoratus ab Angelis, qui sunt impassibiles et immortales. De Christo autem ait Isaias cap. 53. 4. *Vere languores nostros ipse tulit*, (id est, extulit, exportavit, eiecit, ut explicat Forerius; 2. et melius. *tulit*, id est, portavit, gestavit tanquam onus grave. Languores autem intelligit *peccata*, ut Septuag. vertunt, et eorum pœnas, ærumnas scilicet, afflictiones, morbos, et alia. Non quod ægrotaverit Christus: nam id non decebat corpus divinum, et perfectissime formatum; sed quod tanta sit passus, ut meritus sit ut illa abolerentur vel in hac vita, vel saltem in altera) *et dolores nostros ipse portavit. Et nos* (Iudæi) *putavimus eum quasi leprosum* (id est, immundum, abominabilem, horribilem aspectu, a nobis eiiciendum) *et percussum* (Theodotio, *flagellatum a Deo*) *et humiliatum*.

3. Tertio, in anima etiam Christus fuit minor Angelis, quoad naturam. Lege S. Bern. serm. 1. de S. Michaele.

99. Nota, minoratus est Christus præ Angelis, sed *paulo minus*, seu βραχύ τι, id est, primo, paulisper, parvo tempore, nempe in hac vita; secundo, in parva re, nempe in natura humana. Sed in aliis multis, Christus est Angelis superior.

Christus est Angelis præstantior. 1. Ob Deitatem.

Primo, quia Deus est, ita enim sese deiecit infra Angelos, ut altitudinem et maiestatem suam priorem non amiserit: semper enim Deus fuit, Verbum, et Filius Patris æterni ipsi consubstantialis. S. Athan. in Symbolo. *Æqualis Patri secundum divinitatem*.

2. Ob unionem hypostaticam.

Secundo, maior et præstantior est Angelis ratione unionis hypostaticæ. Nam cum per illam natura humana subsistat subsistentia Verbi, ideo est Filius Dei naturalis etiam ut homo: quia etiam ut homo involvit suppositum divinum. Unde Hebr. 1. 4. *Tanto melior* (κρείττων, præstantior, dignior) *Angelis effectus, quanto differentius* (Græc. διαφορώτερον, excellentius, ut Syr. vertit) *præ illis nomen* (scilicet filii Dei) *hæreditavit*. Græc. κεκληρονόμηκε, id est sortitus est, hoc est hæreditate accepit. Nam hæreditas dividebatur sorte inter plures hæredes: hinc sors sæpe ponitur pro hæreditate. Angeli autem sunt administratorii spiritus et servi Christi, et ipsi ministraverunt post superatum dæmonem, Matthæi 4. 11.

3. Ob gratiam.

Tertio, Christus ratione gratiæ sanctificantis, donorum Spiritus S. virtutum omnium est longe excellentior Angelis: habet enim illa omnia, ut fons et radix: Angeli, ut rivi et rami. Nam omnis eorum gratia a Christo profluit et ideo est caput Angelorum, ut docet S. Thomas 3. p. quæs. 8. art. 4.

4. Ob dominium.

Quarto, ratione dominii, quod habet Christus in omnes creaturas, est maior Angelis. Ps. 8. 7. *Constituisti eum* (Hebr. dominari eum facies) *super opera manuum tuarum*. Et v. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius*. Vide ibi mox dicenda.

5. Ob gloriam.

Quinto, maior est Christus Angelis ob gloriam in cælo, etiam in corpore glorioso, quod ascendet super omnes cælos et Angelos: Unde ait Paulus Hebr. 1. 13. *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis*, id est in summa Patris gloria et excellentissimis bonis, in loco cælorum honoratissimo. Vide Ps. 109. 1.

6. Ob iudiciariam potestatem.

Sexto, Christus maior est Angelis, ob iudiciariam potestatem. Iacobi 4. 12. *Unus est legislator et iudex* (nempe Christus qui est Deus homo) *qui potest perdere et liberare*. Ioan. 5. 22. Christus probat se esse Deum ob illam iudicandi potestatem. *Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio*, Angeli vero iudicabuntur etiam ab Apostolis aliisque selectissimis sanctis in die iudicii. 1. Cor. 6. 3. *Nescitis quoniam Angelos iudicabimus?* malos scilicet Angelos, ut ait S. Chrysost. S. Anselm. Theophylactus et Theodoretus, eos proprie condemnando, ut reos: et exprobrando, quod cum essent iam in cælo, et incorporei, totque donis ornati, lapsi sint: cum homines fragili corpore et mente in mediis tentationibus victores evaserint: Sed etiam boni Angeli a Christo et sanctis eius assessoribus iudicabuntur iudicio approbationis, Laudis et glorificationis. Angelis autem sanctis non competit iudicare: quia cum Christus secundum humanam naturam sit iudex, oportet assessores eius habere humanam naturam, in qua possint ab omnibus, bonis et malis, videri, ut habetur in Supplem. S. Thomæ qu. 89. art. 3.

100. Homo minoratus est ab Angelis.

Quæres secundo, In quibus rebus homo sit minoratus ab Angelis?

1. Quia post eos creatus est.

Primo, in tempore creationis. Nam homo primus, nempe Adam, creatus est die sexto. Gen. 1. 26. post producta eodem die animalia terrestria: Evam septimo die productam ex costa Adami, putat Catharinus, sed perperam: eodem sexto die, et quidem in paradiso formatam docent S. Basil. Ambros. et Thomas. Angeli vero creati sunt ante cælum et terram, ut docet Origen. homil. 4. in Isaiam, S. Basil. hom. 1. Hexaem. S. Gregor. Nazianz. orat. 38. de Nativit. et orat. 42. in Pascha. S. Chrysost. lib. 1. de Provid. S. Ambros. lib. 1. Hexaem. S. Hilar. lib. 12. de Trinit. Seu verius, creati sunt Angeli cum ipso mundo corporeo, quia Deus creavit hoc universum per modum unius perfecti artificii, ex variis partibus constantis. Ita S. Thom. 1. par. quæst. 61. art. 2. S. Aug. lib. 11. de Civit. cap. 6. et 9. et 33. et omnes Theologi moderni cum Magistro in 2. dist. 2.

II. Secundo, Angeli excellentiores sunt hominibus, ob mo-

Digitized by Google

In modo productionis. dum productionis eorum. Primo quia amnes facti sunt immediate a Dea, hamines autem abiectissima moda a se invicem generantur, unus vero tantum est a Dea ipso productus. Secundo, per creationem, id est productianem ex nihila, facti suat Angeli, Adami corpus ex præexistente vili subiecto. Tertia, amnes Angeli cum sua amni perfectione naturali producti sunt: homines, præter Adamum, infantes nascuntur cum magnis et multis defectibus.

III. *In loco.* Tertio, Angeli excellentiores sunt hominibus, ob locum in quo produrti sunt. Nam Angeli in aere creati sunt, ut putat Rupertus lib. 1. in Genes. cap. 11. Eugub. lib. 7. de perenni philosophia cap. 38. Vel, et prababilius, in cæla siderea, aut in eo quod empyreo proximum est, ut censet Suarez tract. de Angelis lib. 1. cap. 4. et Larin. in 2. Petr. 2. Vel, in cæla ipso empyreo, ut S. Thom. 1. part. quæst. 61. art. 4. Magister in 2. d. 2. Alensis 2. p. quæst. 19. membr. 3. art. 2. cum Glossa initia Genesis. Adam vero in terra creatus est, et quidem extra paradisum, sive iuxta Hebron, ut volunt Hebr. et ex eis S. Hier. in quæst. hebraicis: sive in alio loca. Nam dicitur Genes. 2. 15. *Tulit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis,* id est voluptuoso, delicioso. Ergo extra illum erat creatus, cum in eum fuerit translatus.

IV. *In natura.* Quarto, Angeli sunt excellentiares hominibus in natura et substantia sua. Hamo enim canstat materia corporea et furma incorporea. Angelus vero, est substantia omnina spiritualis et incorporea: id est, in sua naturali et intrinseca constitutione compositionem substantialem ex corpore, et parte incarporea nan habens, ut definitum est in Concilio Lateranensi sub Innoc. III. et refertur in cap. Firmiter, de Trinit.

V. *Ob incorrupt.* Quinto, Angeli sunt haminibus excellentiores: quia homo est ab intrinseca corruptibilis ab pugnam cantrariarum qualitatum, et ab appetitum materiæ varias furmas desiderantis. Angelus vera est ab intrinseco incarruptibilis, cum careat materia, et qualitate amni carporea et contraria. Itaque postquam productus est, caunaturalis ei est immutabilitas, seu perpetuitas in esse, seu necessitas essendi, ut docet S. Tham. 1. p. qu. 50. art. 5. Caietan. Ferrar. Durandus, et alii.

VI. *Ob species infusas.* Sexto, Angeli suat hominibus excellentiares: quia paulatim hamines acquirunt species rerum quas cognoscunt: Angelu autem sunt cancreatæ et infusæ in primo suæ creationis instanti: et species illæ, farmæ sunt cannaturales Angelu: ita ut sine miracula, et aliqua vialentia naturali eis negari non possint de rebus intelligibilibus ordinis naturalis.

VII. *Ob actualem intellig.* Septimo, Angeli ex quo extiterunt, semper fuerunt, sunt, et erunt actu intelligentes. Hamines vero tot rebus ab intelligenda ea quæ vellent, cousiderare impediuntur: marbis scilicet, samno, et innumeris nugis.

VIII. *Ob locutionem in distans.* Octavo, Angeli loqui possunt distantibus a se Angelis, quod sentit etiam Suarez, licet velit laqui sibi mutuo per impressianem speciei in intellectu audientis: quia, inquit talis actia ad medium nullam habet habitudinem. Lege illum lib. 2. cap. 28. de Angelis. Hamines vero non loquuntur nisi præsentibus.

IX. *Ob celeritatem res cognoscendi.* Nono, Angeli sunt haminibus perfectiares in potentia sua intellectiva; quia homa cognoscit etiam naturalia cum discursu: Angelus vero non discurrit in cognitione rerum naturalium, quas evidenter et prout in se sunt, cognoscit: in materia tamen supernaturali, et in omnibus quæ nan evidenter sed per coniecturam cognoscit, vere discurrit.

X. *Ob constantiam in deliberatis.* Decimo, Angeli volunt efficaciter, eligunt non quidem omnino immobiliter, sed non ita fluctuant et variant in sua electione sicut homines, qui instar fluctuum maris nunc huc nunc illuc feruntur, nunc fluunt nunc refluunt, nunc elevantur, nunc deprimuntur, et fere nunquam in eadem voluntate consistunt.

XI. *In potentia motiva.* Undecimo, Angeli sunt hominibus perfectiares in potentia mativa, tum ut seipsa moveant celerrime, tum ut cælos aliaque moveant summa facilitate, velocitate, constantia, et admirabilitate. Hamines vera tarde et cum difficultate atque fatigatiane mavent se et alia a se distincta. Hæc potentia mativa in Angelis est distincta ab eorum intellectu, ut tradit Suarez metaphys. disput. 35. sect. 6. n. 21. et seqq. Aureolus in dist. 8. qu. unic. art. 3. Henric. quod lib. 13. qu. 6. Gafredus quod lib. 1. quæst. 4. Mairo in 1. dist. 43. quæst. 5.

XII. *Ob innocentiam.* Duodecima, Angeli præsunt rebus variis et speciebus, atque ipsis haminibus. Denique, quod maximi faciendum est, Angeli beati nunquam peccarunt: omnes autem homines peccarunt, vel actuali peccata, ut Adamus: vel saltem habent ariginale peccatum, ut parvuli: vel habent et ariginale et actuale, ut grandiares. Excipe semper Christum, qui ab intrinseco fuit impeccabilis ab uniauem: et Deiparam, quæ per singularem Dei pravidentiam et benevalentiam liberata est ab amni prorsus peccata.

101. *Homines virassim sunt Angelis præstantiores.* Quæres tertia, In quibus rebus homines sunt Angelis superiores? Resp. Sicut in naturæ perfectianibus hama superatur ab Angelo: ita in statu gratiæ, Angelus ab homine superatur in multis.

I. *Ob unionem hypostaticam Christi.* Prima, Humana natura in Christo unita est Verbo, et elevata supra choros omnium Angelarum, ut dixit quæsito primo. Secunda, Deipara est Mater Dei et Regina Angelarum, de qua vide Ps. 44. 10. Sancti sunt fratres Christi. Matth. 28. 10. Christus ipse glaria resurrectianis refulgens ait mulieribus: *Nolite timere: ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.* Fratres vocat, quia sunt filii eiusdem patris, sed adoptivi per gratiam, cum ipse sit filius naturalis per Deitatem, quam ab eo accepit, ut Deus: et per unionem hypostaticam cum Deitate, quam ab eo accepit, ut hama. Nam ut hama includit etiam persanam divinam, in qua et per quam subsistit natura humana, quæ caret propria subsistentia; et sic nan subsistit in se, sed in Verbo. Angelis autem hoc namen fratrum Christi non canvenit, neque sic appellati reperiuntur, quia non habent eandem naturam.

II. Deipara est regina Angelorum.

III. *Homines dant remissionem peccati et gratiam.* Tertia, Hamines peccata remittunt, et cælum auctoritative aperiunt, sententiam absolutianis ferendo: aut claudunt, cam negando. Vel etiam sententiam condemnationis ferenda per excammunicatianem. Matth. 18. v. 18. *Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælis: et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælis.* Inde potestatem sacerdotum remittendi peccata per Sacramentum pœnitentiæ et contumaces excommunicandi colligunt S. August. S. Hilar. S. Chrysost. et alii. Concilium autem Basileense in oratione Henrici adversus 3. artic. Bohemarum notat ex S. Thoma triplicem ligandi et solvendi potestatem. Prima, potestatem auctoritatis, quæ soli Deo competit. Secundo, potestatem excellentiæ, quæ Christa est propria. Tertio, potestatem ministerii, quæ solis sacerdatibus, nan item Angelis cancessa est. Malachias Propheta ait de sacerdote cap. 2. 7. *Sacerdos Angelus Domini exercituum est.* Sept. ad rem nostram apte reddunt, *Angelus Domini amnipotentis est*, q. d. sacerdos non est quilibet Angelus, sed qua, et per quem Deus amnipotentiam suam probat.

IV. *Homines consecrant Christi Corpus.* Quarta, Hamines sunt præstantiores et potentiores Angelis, quia habent potestatem in ipsum Christi carpus, quad consecrant, ubi, quando, et quoties volunt, quod Angeli amnes simul iuncti facere non possunt. Vero itaque S. Greg. Nazianz. Apolog. 1. *Veritatis Antistes et propugnator, cum Angelorum classe atque ordine est; cum Archangelis Deum celebrat, ad supernum altare sacrificia transmittit, simulque cum Christo fungitur sacerdotio, figmentum instaurat, imaginemque Creatori sistit, et supernum mundi opificem agit, et, ut quod maius est, dicam, Deus est, aliosque deos efficit.* Ita Gregor.

V. *Conferunt alia Sacramenta.* Quinta, hominum etiam est, nan Angelorum, Sacramenta Baptismi, confirmatianis, extremæ unctianis, et cætera ministrare, in quibus gratia datur ex apere aperata; cum Angelis suis monitianibus et illustrationibus tantum excitent ad actus virtutum, quibus gratiam acquirimus, canservamus et augemus.

VI. *Faciunt miracula.* Sexto, hominibus quoque data est virtus miraculorum,

Digitized by Google

v. g. mortuos suscitandi, illuminandi cæcos, leprosos mundandi, etc. quod Angelis non videmus sæpe esse concessum.

VII. Per Virginitatem gloriosius vincunt. Septimo, per virginitatem, et alias virtutes, homo fit superior Angelis, ut patet in B. Virgine, et quibusdam sanctis excellentibus, qui multos Angelos in gloria superabunt. S. Thomas vocatus est Doctor Angelicus; S. Bonaventura Doctor Seraphicus: de aliis omnibus pie viventibus dicit S. Greg. Naz. carm. 14.

Magnus homo est, imo novus Angelus, ipse senecta
Si posita, ut serpens, sidera summa petat.

Neque tamen approbo Origenis opinionem, dicentis corpus terrenum non habituros beatos in cælo: Dixit Christus Matth. 22.30. *In resurrectione* (hoc est in futuro sæculo, ut exponit Luc. cap. 20. 35. *neque nubent* (viri) *neque nubentur* (fœminæ) *sed erunt sicut Angeli* (instar Angelorum, ut reddit Arabs) *Dei in cælis*. Sed hoc intelligendum est primo de puritate: secundo, de vita spirituali: tertio, de incorruptione et immortalitate: quarto, de felicitate et gloria. Etiam in hac vita virgines Angelis etiam præstantissimis æquiparat S. Basil. de Virginitate cap. 79. *Hi*, ait, *qui continentiam servant, profecto Angeli sunt, qui viventes in carne corruptibili mortalium vitam illustrando tuentur. Sunt autem Angeli non ex infimo quovis ordine, sed certe illustrissimi et nobilissimi. Illi enim carneis nexibus liberi integritatem suam in cælis servant, et loco et natura inviolabiles, et apud summum regem omnium Deum constituti. At vero illi in terra carnis illecebris et voluptatibus diu reluctantes, ac diaboli tentamenta perpetua exercitatione vincentes, incorruptionem Angelicæ puritati parem, virtute præcipua ante Creatoris oculos custodierunt.*

VIII. Mysteria norunt. Octavo, aliqua mysteria didicerunt Angeli per Ecclesiam, ut habetur Ephes. 3. 10. Nono denique, Apostoli

IX. Erunt assessores in die iudicii, et Angelos iudicabunt. aliique excellentissimi sancti in die iudicii erunt assessores Christi, ut iam dixi, et Angelos tam bonos quam malos iudicabunt. 1. Cor. 6. 3. Igitur vitam vivamus Angelicam. Angeli immateriales pinguntur forma humana et corporea, cuius rei causas fuse et pie prosequitur S. Dionys. lib. de cælesti hier. num. 141. nos in humano corpore mentem et ardorem lumenque Angelorum conquiramus.

102. Homo est Deo similis. Angelorum et Seraphinorum alis assumptis homo altius evolat, in Deum sese immittit, et in eum transformatur, fitque similis altissimo. Hoc etiam a Propheta nostro discimus: *Minuisti eum paulo minus* מאלהים *meelohim*, id est *a Deo*, ut vertit Theodotio, S. Hieron. Felix, Pagn. Arias; sed perperam Caietan. Eugubin. et Clarius hanc versionem Vulgatæ præferunt: et longe deterius Faber et Cæcus Burgensis nostram de codicibus et ore nostro tollendam putant.

Est parvus Deus. Moraliter hinc disce, hominem esse non solum parvum mundum, sed etiam parvum Deum, si recte vivat. S. Gregor. Naz. orat. 16. de pauperum amore, hominem vocat, μοιραν Θεου, id est *partem Dei:* atque, ανωθεν ρευσαντα, id

Pars Dei et cur. est, *qui superne fluxit*. Quæ Nicetas explicans, ait, nos

1. dici portionem Dei. Primo, quod nostri rationes in Deo prius extiterint: superne vero defluxisse, quod non secundum rationem eam, quæ in Deo prius erat, et secundum

2. quam facti sumus, moti sumus. Secundo, quod Dei verbum virtutis illius, qua præditus est, essentia est, per

3. virtutem vero particeps est Dei vir pius. Tertio quia propter eam animæ partem, qua intelligimus, ipsius proprie sumus: siquidem Deitatis propriæ sunt eæ naturæ quæ

4. intelligentia præditæ sunt. Quarto, principatus ratione, per quem scilicet ad Dei imaginem facti fuisse dicimur: superne fluere anima dicitur apertius, quod a Deo solo infusa sit, et creata. Vide quæ dixi Ps. 81. 6. *Ego dixi, dii estis, et filii excelsi omnes*. In quo consistat ratio imaginis et similitudinis cum Deo vide apud Cornel. Genes. 1. 26. in illud. *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* S. Epiphanius hominem vocat lib. 2. adversus hæreses μιμημα της ιδιας εικονος φερων, id est, simulacrum quoddam ad Dei effigiem effictum. S. Basil. Seleuciæ Episc. orat. 2. vocat eum, εικονα τω πλασσαντος, id est animatum fictoris signum. S. Gregor. Nyss. orat. in eos qui ægre ferunt reprehens. ait: *Vere divina et sacra res est ratio*. Et Philo in Cosmopœia pag. 11. *Dicitur*, ait, Est imago Dei.
homo imago Dei, iuxta mentem rectricem animæ: ad illud enim singulare seu archetypon, in unoquoque mens effigiata est, quodammodo Deus eius qui ipsum circumfert, ut statuam. Sicut enim se habet magnus ille Imperator ad universum mundum, ita se habere videtur humana mens ad hominem. Invisibilis enim est videns ipsa omnes res. Imago Dei est in donis naturalibus, similitudo in gratuitis. De similitudine ait S. Ambros. lib. de dignitate humanæ conditionis cap. 3. *Sicut Deus creator, qui hominem ad similitudinem suam crearit, est charitas, est bonus et iustus, patiens atque mitis mundus et misericors, et cætera sanctarum virtutum insignia, quæ de eo leguntur. Ita homo creatus est, ut charitatem haberet ut bonus esset et iustus, ut patiens atque mitis, mundus et misericors foret. Quare virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto proprius est Deo, et maiorem sui conditoris gerit similitudinem.*

Secundo, Propheta noster postquam consideravit hominem comparatum Angelis et Deo ipsi a quibus est minoratus, spectat eum ut in se est. Vers. eod. 6. GLORIA ET 103. Vers 6.
HONORE (Hebr. הדר *hadar*, id est decore, ut vertit S. 2 Pars
Hier. 2. gloria, ut Syr. 3. pulchritudine, ut Sept. reddunt Homo in se spectatus,
Ps. 95. 6. 4. magnificentia, ut Sept. Ps. 110. 3. denique gloria coronatur.
S. Chrysost. refert in Ps. nostro legentes auctoritate) CORONASTI EUM, id est cinxisti, ut vertit Syrus. Hoc enim etiam significat Hebr. עטר *ator*, unde vernacule dicimus *entourer*, hoc est cingere, circumdare. 2. et melius, Noster, S. Hieron. Felix, et plerique reddunt *coronasti*, et alii apud S. Chrysost. coronabis, et Pagnin. coronaturus es. Unde ab עטר *atar*, etiam deducimus *attour*, id est, ornatus quo collum, brachium, ac præcipue caput decoratur.

Nota. Guilielmus Sceprius censet, posse Davidem vide- 104.
ri loqui de seipso propter victoriam de Goliatho reporta- Præcipue
tam. 1. Regum 17. Secundo, certum est maxime proprie Christus
agi hic de Christo, cum Paulus hunc de eo locum citet cuius.
Hebr. 2. Tertio etiam agitur de omni homine, qui est a Deo gloria et honore coronatus. 1. quia factus est ad Dei imaginem et similitudinem, ita S. Cyrill. S. Chrysostom. S Thomas; 2. quia mentem habet libertatis, ratiocinationis, gratiarum, beatitudinis, et Dei ipsius capacem; 3. quia constituit eum Deus super opera manuum suarum, ut dicetur infra.

Quæres, Quot coronis coronatus sit Christus, cum di- Coronæ sunt variæ.
catur Apocal. 19. 12. *In capite eius diademata multa* διαδειν significat obligare, circumligare: hinc διαδημα est redimiculum et obligaculum: diadema itaque regium erat fascia candida, quæ Regum capitibus obligabatur: postea mutata est illa fascia in coronam auream et gemmatam.
Respondeo. Primo, Christum coronatum esse stola huma- 105.
næ naturæ: hanc enim sibi Verbum divinum circumpo- 1.
suit, ut coronam, in primo Incarnationis puncto. Hac co- Christi corona est eius Humanitas.
rona donatus est a matre sua Deipara. Cant. 3. 11. *Egredimini et videte filiæ Sion* (animæ sanctæ) *Regem Salomonem* (Iesum pacificatorem cæli et terræ) *in diademate quo coronavit illum mater sua in die desponsationis suæ* (In Incarnatione cum se univit naturæ humanæ per unionem hypostaticam: solebant autem a matribus coronari filii, cum fierent Sponsi in nuptiis) *et in die lætitiæ cordis eius.* Proverb. 8. 3. ait Sapientia increata, id est Verbum divinum, *deliciæ meæ esse cum filiis hominum*. Hanc coronam quomodo dederit Virgo exponit S. Ambr. de instit. Virg. cap. 16. *Beatus*, ait, *Mariæ uterus, qui tantum Dominum coronavit, quando formavit: coronavit eum, quando generavit, quia etsi eum sine aliqua operatione sui formaverit, quia Spiritus sanctus supervenit in Virginem: unde et ipse in Ps. 138. ait: Inoperatum meum viderunt oculi tui, tamen hoc ipso quod ad omnium salutem eum concepit et peperit, coronam capiti eius æternæ pietatis imposuit, ut per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus*. Si hunc in caput nostrum sumamus, eique nos uniamus et subiiciamus, habebimus caput coronatum.

Digitized by Google

106. II. Est corona spinea. Secunda Christi corona, fuit corona spinea, qua coronatus est a malis, seu potius a noverca sua synagoga: nempe a Iudæis, per quorum invidiam, malitiam et calumnias est ea corona cinctus et appensus cruci, quæ eius thronus fuit, ut dicam Ps. 9. Hæc vero spinarum corona, etiam gloriæ et honoris corona fuit Christo. Theodoretus in cantica: *Matrem*, ait, *appellat Salomon Iudæam quantum pertinet ad Christi humanitatem, quæ charitatis coronam illi invita imposuit: spinis enim illum contemptus causa coronavit*, αυτος δια των ακανθων τον της αγαπης εδεχετο στεφανον, *ipse vero per spinas suscepit diadema charitatis.* Dixerat Deus Adamo post admissum peccatum Genes. 3. 17. et 18. Maledicta terra in opere tuo, *spinas et tribulos* germinabit tibi. Christus, qui in hunc mundum venerat, ut languores nostros et dolores ipse portaret, spinas ipsas vertit in gloriam et coronam. S. Isidor. Pelus. lib. 1. epist. 95. id viderat, cum dicebat: Quia execratione illius, qua terra post mandatum a nobis violatum mulctata est, seges spinea erat: Dominus autem, ut omnem in seipso morbum curaret, advenerat, idcirco corona spinea, ως νικηφορος, *ut victor*, redimitus est: quemadmodum scilicet clari ac celebres victores faciunt, qui ipsum telum aut instrumentum, cuius ope victoriam consecuti sunt, in triumphum gestant. Confidite, ait Dominus, ego vici mundum. Ita Isidor. Infigebatur autem capiti illa corona, ut Christi regnum stabile atque æternum declararet. Dies erat desponsationis, tunc enim dealbabat sponsam suam in sanguine suo, eam osculans, ut efficeret sibi eam sponsam non habentem maculam neque rugam.

107. III. Corona gloriæ in resurr. et ascens. Tertia Christi corona, fuit corona gloriæ in resurrectione et ascensione, cum de morte et diabolo triumphans sedit ad dexteram Patris omni honore decoratus. De illa præsertim corona hic agit David, cum ait: *Gloria et honore coronasti eum.* Et Hebr. 2. 9. *Eum autem qui modico* (id est paulominus) *quam Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis* (quia passus et mortuus est) *gloria et honore coronatum, ut gratia Dei* (gratuita Dei misericordia) *pro omnibus* (Græc. υπερ παντος, id est, pro omni, pro quolibet) *gustaret mortem*, q. d. videmus Iesum coronatum ob passionem suam et mortem, quam non ex necessitate, sed ex mere gratuita charitate gustavit paulisper, mox postea resurgens gloriosus: sic non erat necessarium hyperbaton, quod admittit Cornelius, verba transposita esse asseverans.

IV. Corona dominii. Quarta Christi corona, est corona dominii et regni, qua etiam est coronatus eo ipso die, quo sedit ad dexteram Patris in throno regio: et constitutus est Rex hominum et Angelorum, qui statim illi homagium exhibuerunt; et, ut sic loquar, in verba eius iurarunt. Die pentecostes misso Spiritu S. cepit in terris corona illa magis clarescere, et in dies singulos magis magisque per orbem universum dilatari: Paulus Thessalonicensibus, quos Deo lucratus erat, ait 1. epist. 2. 19. *Quæ est nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ?* (id est corona gloriosa, splendida et illustris) *nonne vos ante Dominum* (id est, in conspectu Domini, coram Domino) *nostrum Iesum Christum in adventu eius?* hoc est, in die iudicii. Sic tota Ecclesia est corona Christi, et gemmæ illius coronæ sunt omnes Christiani et eorum virtutes. S. Ambr. serm. 13. in Ps. 118. Quæ est corona qua coronatur Christus nisi corona gloriæ? Ioseph coronam habuit castitatis, Paulus iustitiæ, Petrus fidei, singularum virtutum coronæ sunt: solus Christus habet coronam gloriæ, qua eum Ecclesia coronavit. In hac corona omnes coronæ sunt: quia gloria non portio unius coronæ, sed præmium omnium coronarum est. Ita Ambr. Illa Christi corona erit perfecta post diem iudicii, cum omnes electi corpore et animo gloriosi eum circumstabunt, laudabunt, et coronas suas ad pedes eius abiicient. Apoc. 4. 10.

V. Corona sacerdotalis. Quinta Christi corona, est corona sacerdotalis. Est enim summus Pontifex, qui solus intravit in sancta sanctorum propria potestate, et illa aperuit omnibus velo rescisso. De eo sub typo Iesu filio Iosedec habes Zach. 3. 5. *Et dixit* (Angelus Michael) *ponite cidarim* (mitram, sive tiaram pontificiam) *mundam super caput eius. Et posuerunt cidarim mundam super caput eius, et induerunt eum vestibus, et Angelus Domini stabat*, ut servus ante regem. Nota, in tiara Pontificis erat Lamina aurea annexa, cui erat insculptum nomen Iehova. Iesus autem cum sit Verbum divinum, est etiam Iehova, et per se existens. 2. Illa tiara erat facta in formam triplicis coronæ; ut denotaretur, ait Philo, pontificem esse eminentiorem omnibus regibus. Vide plura de variis Christi coronis. Psal. 20. 4. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.*

Quæres secundo, Quomodo puros homines gloria et honore *coronavit* Deus in hac terra? Resp. Corona regia est ornatus: coronavit Deus hominem, cum eum orbis Dominum ac regem constituit. Genes. 1. 28. ait Deus Adamo et Evæ: *Crescite, et multiplicamini, et replete terram, et subiicite eam* (illam colite eiectis ac domitis feris) *et dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli, et universis animantibus quæ moventur super terram.* S. Epiphan. hominem vocat *mundi mundum alterum*, in se enim continet omnes perfectiones rerum creatarum: est enim corpus, ut in anima: vivit, ut plantæ: sentit, ut animalia: intelligit, ut Angeli. Philo clare regem hominem appellat in Cosmopœia. *Homo*, inquit, ηγεμονικον φυσει ζωον, *animal ad imperandum natum, non natura tantum et re, sed et verborum auctoritate*, απαντων βασιλευς, *omnium rex constitutus est existentium sub Luna: terrestrium, aquatilium et volucrum.* Deinde addit, οια τις υπαρχος τη πρωτη και μεγαλη βασιλεως, *tanquam subpræfectus quidam primi et magni Imperatoris.* Hinc S. Gregor. Nyss. lib. de hominis opificio cap. 2. ait, hominem fuisse productum a Deo post productionem cæli, terræ, solis, lunæ, stellarum, animalium omnium et rerum cæterarum; ut palatium in quo quiesceret, et populum cui præsideret, extructum et paratum sibi reperiret. Neque enim decens erat, ut omni satellitio destitutus, princeps solus crearetur. 108. Homo est rex orbis.

Primo itaque, Aula regia hominis est universus hic mundus: Pavimentum aulæ, est terra herbis, floribus, et plantis ornata et sua mole firmata. Parietes in altum erecti, sunt montes cacumen nubibus inferentes. Laqueare ac tectum sunt cæli stellis tum errantibus tum fixis radiantes. Ierem. 10. 11. *Qui facit terram in fortitudine sua, præparat* (Hebr. מקים *mechin*, id est stabiliens) *orbem in sapientia sua, et prudentia sua extendit cælos.* Palatium illud homini paravit Deus. S. Epiph. lib. 2. adversus hæreses: προετοιμασας, ait, ως οικον αυτω καλλιστον το παν. *Totum hunc mundum velut egregium quoddam prætorium præstruens, hominem Deus tanquam simulacrum quoddam ad sui effigiem expressum in orbem induxit, ac velut exquisitum signum manibus suis elaboratum præclaro in templo constituit.* S. Gregor. Nyssenus signantius ad mentem nostram. Idcirco, inquit, universitatis Creator ei qui imperaturus erat, τινα βασιλειον κατεσκευασε, *quandam ædem regiam* præstruxit. Ea vero terra erat, et insulæ, et mare, et ipsum cælum, quo hæc omnia tanquam tecto concamerantur. 109. Eius palatium est totus mundus.

Secundo, Non est illa aula inanis et vacua, sed peristromatis, tapetibus, auro, argento, gemmis, omnique regia supellectile exornata: nempe herbis, floribus, arboribus, vineis, avibus, piscibus, cæteris animalibus et rebus in imis vallium, in summis montium, in medio aeris, in penetralibus terræ, in planitie camporum, in fundo maris. Hæc omnia Dei sunt, et ea dat homini, Psal. 23. 1. *Domini est terra, et plenitudo eius* (id est, rerum omnium copia, quibus terra et mare, quod cum ea unum globum efficit, implentur. Apollinaris vertit, κοσμος, id est, ornatus) *orbis terrarum* (οικουμενη id est terra habitata) *et universi qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundavit eum: et super flumina præparavit eum*: hominibus scilicet, et quidem constanter duraturum: pro *præparavit* Hebr. est יכוננ *ieconen*, id est, stabilivit, ut vertit S. Hieronym. firmavit, præparavit, instruxit. S. Greg. Nyssen. lib. de homin. opific. regias opes in mundo esse advertit, atque claudi in terræ sinu, καθαπερ τισι βασιλικοις θησαυροις, id est, *velut in thesauris regiis.* 110. Eius supellex sunt omnes res mundi.

Digitized by Google

111. III. Hominis forma est regia. Tertio, Homini Deus dedit formam regiam, erectam in cælum, feris ipsis et aliis animalibus venerandam, Eccl. 17. 1. *Deus creavit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit illum*, ut etiam dicitur Gen. 1. 16. Imago illa Dei est in homine sive species animam secundum perfectiones naturales, sive secundum supernaturales. Naturalis imago Dei in anima est, quod sit spiritualis, habeat intellectum, voluntatem, memoriam, libertatem, dominium in cætera animalia et creaturas: imago autem supernaturalis consistit in gratiæ habitualis pulchritudine, in virtutibus tum Theologicis, id est fide, spe, et charitate, tum intellectualibus, tum moralibus, sive a Deo infundantur, sive labore acquirantur. Sic homo suo exemplari Deo similis fit, quantum creaturæ ratio patitur. S. Epiphan. lib. 2. adversus hæreses ait, hominem esse Divinitatis venerandum simulacrum, quod Deus hoc in orbe, velut in templo, ponit, ut ab omnibus creaturis honoretur. Αγαλμα, inquit, εν τω ναω φαιδρω καλον ταις εαυτης χερσι κατασκευασας. *Velut exquisitum simulacrum manibus suis elaboratum præclaro in templo constituit.* S. Chrysost. in Ps. 9. dicit, hominis fabricam immensum pelagus narrationum suppeditare. Plotinus omnia verba concludit, cum ait: *Homo tam pulchrum opificium est, quam pulchrum esse potest.* S. Gregor. Nyssenus de homil. opific. cap. 5. animæ pulchritudinem statuit in immunitate a perturbationibus, beatitudine, conditione, omnis mali experte, ac similibus, δι ων μορφουται η προς το θειον ομοιωσις, *per quæ similitudo et* conformatio cum Deo efficitur. Ad rem præsentem apte hominem vocaverat cap. 4. σκευος εις βασιλειας ενεργειαν επιτηδειον, id est, *vas et instrumentum regno administrando idoneum.* In corpore hominis non est quidem Dei similitudo; sed ipsa corporis conformatio, maiestas, vultus, sermonis facultas, cæteraque, regium nescio quid spirant.

112. IV. Thronus est regius. Quarto, Thronus in quo regia ratio residet, atque unde reddit oracula et leges sancit, caput est: quod celsissimo in loco corporis posuit natura, ut inde cætera circumspectans omnibus provideret. Ploto in secunda Timæi parte appellat caput *membrum divinissimum, reliquorumque membrorum princeps, cui totum corpus connexum Deus subesse et parere iusserit.* Cassiodorus vocat *animæ tribunal.* In capite enim omnes sensus vigent, qui instar satellitum thronum hunc ambiunt, ac tuentur, et ad principem ac Regem animum, et ad reginam rationem omnia deferunt, quæ foris adveniunt, eiusque mandata omnibus perferunt. Hinc caput pro toto homine sumitur. Proverb. 10. 6. *Benedictio* (affluentia bonorum omnium) *Domini super caput iusti*, id est super iustum; supple, defluet.

113. V. Vestis regia. Quinto, Chlamys regia et paludamentum hominis, est in corporis et animæ pulchritudine. De fœmina forti, id est anima sancta, ait Salomon Prov. 31. 22. *Stragulatam vestem* (id est vestem diversis figuris, coloribus, liciis variegatam et ornatam per variam sive texturam, sive acupicturam, sive incisuram, etc. Hebr. מרבדים *marbaddim.* R. Levi ait esse ornamenta pulchra lecti. R. Emmanuel clarius dicit esse pannos aut cortinas lecti. Syr. vertit, lectum, id est lectisternium, seu lecti stragula. Chald. strota. Symmach. tapetes. Theodotio, peristromata. Noster hoc loco bene reddit, stragulatam vestem) *fecit sibi:* (per varietatem omnium virtutum) *byssus* (id est pudicitia) *et purpura* (id est amor seu charitas) *indumentum eius.* Sic non timet sibi a frigoribus nivis. Non est ornatus eius mollis, sed virilis v. 25. additur: *Fortitudo et decor indumentum eius*, (Sept. fortitudinem et honestatem induit; decor enim ibi significat morum honestatem, decus et gratiam) *et ridebit in die novissimo:* etiam in eo retinebit decorem et alacritatem, ac maiestatem vultus manantem ex interiori mentis fortitudine. Syr. *Exultabit in die extremo*, id est in senectute, et ipsa morte. De Christo dicitur Ps. 44. v. 3. *Speciosus forma præ filiis hominum, etc.* Chald. vertit, *Pulcher es animo et corpore, Rex Messia, præ reliquis hominibus.* Hebr. יפיפית *iophiaphito*, proprie significat valde pulcher extitisti, pulchritudine maxime excelluisti. Hebræi enim per geminationem primæ et secundæ literæ radicalis denotant intensionem, corroborationem ac præstantiam rei alicuius, et cum careant superlativo, nonnunquam per illam iterationem eum exprimunt. De Sanctis cæteris habes, Eccl. 44. 6. *Homines divites in virtute* (id est in fortitudine et robore, omnibusque virtutibus) *pulchritudinis studium habentes, pacificantes* (a pace mentis oritur pulchritudo et decor vultus totiusque corporis) *in domibus suis* (in animæ potentiis, et in sua familia) *Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, et in diebus suis*, (id est, dum vivunt) *habentur in laudibus.* S. Gregor. Nyss. lib. de Opificio hominis, docet virtutes esse animæ, instar vestis purpureæ, sceptri Regii ac diadematis. Sic enim cap. 4. ait: Αντι της αλουργιδος την αρετην ημφιεσμενη, ου παντων βασιλικωτατον ενδυματων εστιν. *Pro purpura, hæc Dei imago* (homo scilicet) *amicta est virtutibus, quo cultu nihil magis regium esse potest. Pro sceptro, immortali beatitate suffulta. Pro regio fascia iustitiæ corona exornata. Denique de omnibus, quæ maiestati regiæ conveniunt, opparet unam hanc imaginem*, δι ακριβειας προς το αρχετυπον καλλος ομοιωθεις, *pulchritudinem principis exemplaris accurate referre.* Ita Nyssenus.

114. VI. Arma regia, sunt rationis inventa. Sexto, Hominis regis arma regia sunt: non cornua, ut tauro: non ungues, ut aquilæ: non venenum, ut serpentibus; non velocitas, ut cervis; non proboscis, ut Elephantis; non dentes, ut canibus; non pennæ, ut volucribus; non pinnulæ, ut natantibus; sed ingeniosa rationis inventa, quibus et taurorum infringat cornua, et aquilarum ungues implicet, et venena colubri eximat, cervorum cursus elidat, proboscidem elephanti suos in usus convertat, canes ad famulitium suum adhibeat, celeri volatu aerem sulcantes aves, et in mari remigantes pisces, laqueis, retibus, globis æneis, aliisque innumeris modis præveniat, occupet, invadat et absumat, ab iisque omnibus in terra, aere, et mari dispersis, tanquam Rex omnium, debitum vectigal reposcat. In ipsa creatione hanc solertiam Deus indidit Adamo et Evæ, de quibus dicitur Eccl. 17. 5. *Cor dedit illis excogitandi: et disciplina intellectus* (id est scientia intelligentiæ, ut alii vertunt: id est cognitione rerum naturalium) *replevit illos. Creavit illis scientiam spiritus* (id est rerum spiritalium; nempe Dei, Angelorum, virtutum, gratiæ, beatitudinis æternæ, mysteriorum cæterorum. Syr. reddit, sapientiam: Tigurina, ingeniosam scientiam) *sensu* (id est prudentia. Syr. consilio) *replevit cor eorum, et bona et mala ostendit eis.* Hæc una perspicacitas et industria, ac sapientia pro omnibus armis est. Lactantius lib. 1. de Opificio Dei cap. 2. *Hominem*, ait, *Deus statuit nudum et inermem, quia et ingenio poterat armari, et ratione vestiri. Hominem quoniam æternum animal atque immortale fingebat, non forinsecus ut extera, sed interius ornavit: nec munimentum eius in corpore, sed in animo posuit.* Et cap. seq. fuse eos arguit qui novercam homini naturam fuisse effutirent.

115. VII. Satellites regii, sunt sensus omnes. Septimo, Hominis regia satellites, sunt sensus omnes, tum interni, tum externi, et membra corporis, atque appetitus cum suis passionibus, Eccl. 17. 1. *Consilium* (hoc est, vim et facultatem consultandi, deliberandi, eligendi. Tigurina reddit, iudicium) *et linguam, et oculos, et aures dedit illis.* Adamo Deus scilicet et Evæ, et postea eius posteris. Consilium seu iudicium mentis est veluti prima horologii rota, ad cuius motum ac nutum cæteræ vertantur: vel, est primus princeps in regno, vel moderator in aula, cuius gubernationi ac voluntati manes nobiles, custodes ac milites subsint. Voluntas est regina aut gubernatrix imperans secundum iudicium prævium, ad eius imperium clauduntur et aperiuntur oculi, aures eriguntur, manus operantur, pedes ambulant, lingua loquitur, et cætera fiunt. Ita autem apte Deus in corpore humano omnia disposuit, ut non tantum ornamento, sed etiam securitati providerit. Id accurate et ingeniose ostendit Theodoretus lib. 3. de Providentia: Εγκεφαλος, ait, οιον τις θησαυρος εν τη κεφαλη, καθαπερ εν ακροπολει, φυλαττεται. *Cerebrum instar thesauri in capite, tamquam in arce, custoditur.* (*Sandoquidem autem arcis præfecto, menti scilicet, specul dori-*

Digitized by Google

bus opus erat, simul et hos oddidit rerum conditor. Nec uni solum hanc speculam concredidit, sed binos excubitores constituit out vigiles: et hunc quidem ea, quæ ad sinistram sunt, alterum outem, quæ a dextra consistunt, observare et speculari iussit. Quia vero iidem illi custodibus simul ac pinnis otque propugnaculis, et vallo opus habebant, nec in his constituendis urbis huius conditor negligentior visus est; sed quibus videndi sensus commissus erat, pinnarum et propugnaculi loco, *superciliorum castello* imposuit, quibus hi protecti, ea quoque quæ longius distant, tuto prospiciunt. Illis ipsis autem vel pinnis vel propugnaculis, tecti loco, quod superne delabentes pluvias arceat, tenues quosdam, et ad exteriores faciei partes vergentes pilos insevit, qui a fronte defluentem sudorem excipiant, et inter se divisum per tempora distillantes, hac quoque molestia vel damno oculos liberent. Porro cum *armatura* quoque muniendi essent illi custodes, palpebrorum tunicis illos induit, illisque ceu *hastilia quædam et tela*, pilos et cilia vocant, dedit: qui nequaquam ut superciliorum pili inflexi sunt, ne ex propugnatoribus hostes, vel insidiatores reddantur. Nec etiam secundum rectam lineam extenduntur, ne in palpebrarum coniunctione sese invicem alterant; sed foras nonnihil extenduntur, ut ea quoque, quæ ex tenuissimis corporibus damna occidunt, oculis arcerent. Cum enim ventus vehementiori flatu obruitur, non tenuior modo, sed et crassior pulvis, tum festucæ etiam, et si quæ sunt alio huiusmodi excitantur, imo culices quoque et quæcunque sunt his similia animalculo in oculos involant: ubi vero cilia, instar palorum et sudium, præfixa conspexerint, retro fugiunt. Ita Theodoretus de oculis: per alios sensus excurre. Descriptionem partium corporis et admirationem habet S. Ambr. in Hexaem.

Restat denique, ut hominis regis subditos videamus,
Vers. 7. quos illi attribuit Propheta noster v. 7. Et constituisti
(Hebr. תמשיל *tamscil*, id est dominari facies, ut vertit
Pagninus, constituisti dominatorem, ut Felix, dabis ei
potestatem, ut S. Hieron.) eum super opera manuum
tuarum, id est, super omnes creaturas in hoc psalmo recensitas, si de puro homine agatur: super omnes omnino, si agatur de Christo, ut dicetur infra.
116. Considerando est multitudo illorum subditorum, v. 8.
Vers. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. oves et boves,
insuper et (id est, item, Hebr. est וגם *vegam*. hoc est,
Vers. 9. et prætereo) pecora campi. Et Vers. 9. Volucres cæli
(hoc est aeris) et pisces maris, qui perambulant semitas maris. Noto. pro *oves* Hebr. esse צנה *tsoae*, quæ vox, sicut etiam צאן *tson*, ut docet R. David, Pagn. Mercerus, sumitur proprie de minutis et pascualibus animalibus; puta de ovibus, agnis, capris, ac similibus. 2. Pro *boves* Hebr. est אלפים *alophim*, id est armenta, ut S. Hieron. et Arias vertunt. Armentum, ut ait Festus, id genus pecoris dicitur, quod est idoneum od genus armorum, ut sunt equi et boves. Nam equis in bellum curritur, clypei vero boum coriis armantur. Varro autem boves, armenta vocari volnit, quasi aramenta, tertia litera sublata, quod eorum præcipue opera in arandis ogris utamur. Unde Columella lib. 7. ait, iumenta et armenta nomen a re traxere, quod nostrum laborem vel onera subvectando, vel arando iuvarent. Proprie itaque armento boves et equi vocantur, quamvis etiam alia maiora onimalia eo nomine dici possint, quamvis sint ad arandum, aut ad gestanda arma inutilia, sic cervos inter armenta computat Maro lib. 1. Æneid. melius in armentis numerantur cameli, muli, asini, et si quæ sunt maiora animalia pascualia. 3. Pro *pecoro campi* Hebr. est בהמות שדי *bahamot sadai*, hoc est, animalia campi, ut vertit S. Hieron. quadrupedes campi, ut Felix θηρας αγριαδας, id est, *feras agrestes*, ut recte Patavius: Pagn. etiam vertit, bestias ogrestes. Et quidem cum David prius mentionem fecisset pecorum sub nomine ovium, armentorum sub nomine boum hoc unum inter animalia terrestria supererat, ut nominaret feras. Vox Hebraica בהמה *behemo*, ut docet Mercerus, significat bestiam terrestrem sive domesticam out cicuratam, sive feram et agrestem, recta pedibus gradien-

A tem, quadrupedem dicere potes: nec aves, nec reptilia complectitur. De bestiis montanis et agrestibus usurpatur Ps. 49. 10. de domesticis Prov. 12. 10.

Notat 2. S. Basil. epist. ad Amphilochium coniunctim nominori aves et pisces; quia ex eadem materia, id est 117. Aves et pisces ex aqua creavit Deus.
ex oqua, facti sunt. Idem docent S. Hieronym. Cyrillus, Augustin. Damascen. S. Thom. 1. p. quæst. 71. artic. unico, et Philo lib. de mund. opif. vocat aves, *αδελφας των παρ' υδατος, piscium germanas et sorores*, atque S. Ambr. lib. 1. Hexaem. cap. 14. ait magnam esse avium et piscium cognationem: quod enim avibus sunt alæ, hoc piscibus sunt pinnæ et squamæ, quodque est natatus piscibus, hoc volatus est avibus: ito ut videantur pisces esse aves aquatiles, et vicissim aves videantur esse pisces aerii: Præterea tam aves, quam pisces cauda suum iter et cursum dirigunt: ita ut ab iis, ac nominatim a milvo, navigandi artem homines didicisse videantur, ait Plinius lib. 10. cap. 10. Adde, multas oves esse oquatiles, ut cygnos; anseres, anates, fulicas, mergulos, alcyones. Ita Pe-
B rerius, Cornel. et alii, in illud Genes. 1. 20. *Producant* (Hebr. ישרצו *isretsu*, hoc est, ebulliant et scaturiant in magna copia; hoc verbum est proprium piscium et ranarum) *reptile animæ viventis* (hoc est, reptila habens animam viventem: pisces autem reptile vocantur, quia non habent pedes, sed ventre aquis incubant, quasi repentes et remigantes) *et volatile super terram sub firmamento cæli*, id est, in aere. Hebr. enim est רקיע *rakia*, id est expansio, extensio: seu res extensa et distenta, pro oere sumit Aben Ezra. Hoc loco Pagn. et Arias vertunt, *super facies expansionis cælorum.*

Nota denique, τo *qui perambulant semitas maris*, in Hebræo haberi in numero singulari, *perambulans semitas maris*: itaque Aben Ezra vult intelligi de homine maria transeunte. Sed hoc od rem non videtur, cum referantur ea quæ subsunt homini. 2. Chald. apud Nebiensem id explicat de balæna sive aquatico dracone, cum vertit, *Leviathan transeuntem semitas maris*. 3. Melius Bellarminus
C sensum esse putat, q. d. Non solum pisces proprie dictos, sed omne perambulans, sive omnia perambulantia (Græce est in neutro genere, τα διαπορευομενα) semitas maris, id est, quicquid movetur in mari, sive sint pisces, sive monstra, sive quid aliud. Hæc sententia est probabilis. 4. Tamen conformius nostro interpreti dicemus τo *qui perambulant semitas maris*, esse epithetum et explicationem piscium, qui per omnia maria (Hebr. enim est ימים *iammim*, id est, maria) discurrunt, vagantur, nutriuntur, et hominum recreationi utilitatique deserviunt. Pisces quoque fluviatiles, et pisces stagnorum et lacuum hic includuntur: nam Hebræi congregationes omnes aquarum vocant maria: ot fluvii sunt velut maris semitæ, id est semiliter, quod in mare aquas suas deportent, et in eos refluat mare tum aperte infusis aquis in suo fluxu et refluxu, tum præsertim per occultos meatus: sunt quoque fluvii semitæ seu viæ maris, quia per fluvios in mare descendunt naves, et ex mari in terram ascendunt.

Quæres, Cur serpentium non sit facta mentio? Resp. 118. Cur hic non sit mentio serpentium.
D per synecdochen satis intelligi recensitis aliis animalibus: nam etiam in serpentes homo dominium habet, et ex iis varias utilitates desumit, ut suo loco dicetur. Specialis tamen eorum non est facta mentio, quod sub specie serpentis a dæmone homo deceptus amiserit ex parte usum dominii sui in varia animalia. Secundo, quod non sit magnæ dignitatis sub se habere serpentes, bufones, aliaque reptilia. Tertio, quia non ita subsunt homini serpentes, sed ei insidiantur, et veneno conantur nocere, estque specialis antipathia et inimicitia inter homines atque serpentes. Dixit enim serpenti Deus Genes. 3. 15. *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum, et semen illius; ipsa*, (sic legit S. Ambros. Chrysost. Aug. Greg. Bern. et pene omnia Biblia Latina. 2. Pagnin. et Arias, Lipoman. imo et S. Leo legunt *ipsum* nempe semen. 3. Sept. et Chald. habent *ipse*, nempe homo) *conteret caput tuum*. Experientiam mirabilem refert Rupertus lib. 3. cap. 20. scilicet quod serpentis caput difficillime gladiis, vectibus et mal-

leis ita conteri possit, ut totum corpus enecetur: si tamen mulier dentem serpentis nuda planta prævenerit, et caput eius presserit, statim cum capite totum corpus plane interire. Aristot. lib. 8. hist. animal. cap. 29. tradit, salivo hominis cruciari multos serpentes.

Nec herbarum, florum, arborum? Quæres secundo, Cur David mentionem non fecerit herbarum, florum, fruticum et arborum? Respond. cum S. Chrysost. ex parte tatum significari: et studiosis, de aliis quid dicerent relinquere. 2. Ea pertexuit quæ Gen. 1. 28. naminatim dicuntur esse sub hominis daminio et potestate. 3. Plantæ et arbores serviunt onimalibus ad cibum, ad nidos, ad umbram, aliaque: et consequenter homini mediate subserviunt, cum animalibus daminetur. 4. Non poterat esse dubium de plantis et arboribus, sicut poterat esse de animalibus terrestribus, aereis, et aquatilibus: nam loco movere se non possunt, et hominis daminio subducere, sicut faciunt animalia. Itaque non fuit necessarium illa exprimere. 5. Quia, ut ait S. Thom. 1. p. q. 96. ort. 2. homo dominatur plantis et rebus inanimatis, non per imperium, vel immutationem, sed absque impedimenta utendo eorum auxilio. Nam non sunt capacia imperii, quæ non sunt capacia cognitianis.

Nec Angelorum? Quæres tertio, Cur David non fecerit mentionem Angelorum? Respon. quia ne in statu quidem innocentiæ fuerunt Angeli sub dominio haminis, cum sint altioris ordinis et naturæ. Neque id fuisset consentaneum divinæ Providentiæ, quæ inferiora gubernat per superiora, non contro. Dices Hebr. 1. 14. vocantur ministri. Dicitur enim: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi* (etiam Cherubin, ut Gen. 3. 24. Seraphini, Is. 6. 2. imo S. Michael, qui a multis putatur esse primus Angelorum, Dan. 10. 13. et 21.) *propter eos qui hæreditatem capient salutis*, id est, qui salvabuntur: non quod Angeli non invent reprobos, sed quod eorum opera maxime appareant in electis. Resp. Angelos vocari ministros, sed Dei, non haminum ad quos a Deo mittuntur, ut eos moneant, dirigant, gubernent, puniant, protegant, ut pædagogi et tutores atque curatores.

119. Dominium hominis in animalia, quale nunc durat? Tria sunt in dominio.

Quæres quarto, An adhuc duret idem daminium in animalia, quad habuit Adamus in statu innocentiæ? Resp. Tria posse in hoc dominio distingui: Primo, capacitatem dominii, quæ homini competit ex eo quod sit factus ad imaginem Dei, et sit ratiane ac libertate præditus. Genes. 1. 26. ait Deus: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, et præsit* (Hebr. וירדו *veirdu*, id est, *præsint*, Pagnin. *et dominentur*: nempe Adam et Eva) *piscibus maris, etc.* q. d. faciamus eos ad imaginem
1. nostram, ut præesse possint: quæ enim animalia carent ra-
2. tione et libertate, non sunt capacia dominii. Secunda, in dominia est potestas utendi rebus; et in illa potestate est proprie situm daminium. Definitur enim dominium ius utendi aliqua re. Dominium, ait Barthol. est ius de re corporali perfecte disponendi, nisi lege prohibeatur. Ex vi creatianis et naturæ suæ homo quilibet habet potestatem et dominium in omnia onimalia, et res alias in terra et mari positas, iisque uti potest in quemcumque honestum usum. Illa potestas seu dominium mansit etiam post peccatum Adæ. Unde Aristoteles lib. Polit. cap. 5. ait: Naturam omnia inferiora, hominum causa fecisse: ideoque venatianem, piscatianem, et omnem aliam similem rerum acquisitianem ex natura rei iustam esse. Ut enim ait S. Thomas 1. p. qu. 96. artic. 1. in Carp. Sicut in generatiane rerum intelligitur quidam ordo, quo proceditur da imperfecto ad perfectum: nam materia est propter farmam, et forma imperfectior propter perfectiorem, ita etiam est in usu rerum naturalium. Nam imperfectiora cedunt in usum perfectiorum. Plantæ enim utuntur terra ad sui nutrimentum, animalia vero plantis, et homines plantis et animalibus unde naturaliter homo dominatur ani-
3. malibus. Tertio, in dominio est usus, qui est dominium in actu secunda, seu redactum ad actum. Hic usus multum est imminutus per peccatum: idque, ut advertit Hugo, maxime circa animalia extrema: scilicet maxima, ut leones: et minima ac vilissima ut culices, pulices, etc. Illum tamen usum ex parte recuperarunt sancti viri, ut Noemus in omnia arcæ animalia, Elisæus in ursos, Daniel in Leones, Paulus in viperam, S. Franciscus Assisias in pisces et aves, S. Franciscus de Paula, et B. Iosephus Anchieta pene in omnes creaturas. Subiectia hæc animalium, ut advertit Caietanus, in statu innocentiæ, et in statu naturæ lapsæ naturalis est: tamen in executione, seu in modo obedientiæ, aliquid supernaturale erat in statu innocentiæ, quia nunc est cum aliqua contradictione et repugnantia, tunc autem nihil hamini repugnaret, quod ei naturaliter debet esse subiectum. Cum autem instatur, ait Suarez lib. 3. de Opere sex dierum, cap. 16. numer. 2. quia hoc fuisset perpetuum miraculum, respondemus, si per miraculum dicatur quicquid est quoad modum supernaturale, verum quidem esse, privilegium illud supernaturale fuisse, tanquam naturæ non debitum, nec consequens puram naturam ipsorum animalium. Nihilominus tamen tunc non potuisset vocari miraculum, quia non esset rarum, nec præter communem et consuetam legem illius status. Tunc enim non quidem per inhærentem habitum, ut probabilius videtur, sed per providentiam peculiarem Deus induxisset phantasiam brutorum ad eam apprehensionem, et appetitum eorum ad eam inclinationem, quæ ad parendum homini sine contrarietate, vel repugnantia magis esset accommodata. De dominia quod acquiritur iure gentium: nempe occupatione, inventiane, alluvione, traditione, etc. et de daminia quod acquiritur iure civili: scilicet usucapione, præscriptiane, legato, aditione hæreditatis, arrogatiane, et aliis modis, dicetur fortasse alias: quæ dixi, spectant tantum daminium naturale præcise sumptum, cuius vi singuli homines habent non tantum capacitatem daminii, sed etiam dominium in omnia et singula animalia, et in res inanimatas in terra, vel mari, positas. Unde ait S. Chrysost. ham. 7. ad populum Antiochen. ωσπερ ουδεις ανωτερος θεου εν ουρανω: ουτω ουδεις εστιν ανωτερος ανθρωπου επι της γης. *Sicut nullus in cælo est Deo superior: ita super terram nullus est homine superior.*

Dominium S. Francisci et aliorum in animalia.

120. In dominio hominis est admirabilis.

In hoc autem admirabili daminio contemplare primo multitudinem subditarum v. 8. *Omnia subiecisti* (nihil excipit) *sub pedibus eius: oves et boves, etc.* Secundo, supremum esse illud dominium cum iure vitæ et necis, et omnis usus honesti. Hoc declaratur illis verbis, *subiecisti sub pedibus eius*, 1. quasi vilia respectu haminis Regis. 2. Quasi non repugnatura, nec curatura quibus in rebus serviant, sed in omnibus etiam abiectissimis servitura. 3. Quasi ad Deum elevatura, sed hoc ultimum est mysticum. Omnia itaque sunt veluti scabellum pedum hominis in rationis throno quiescentis atque dominantis. Possessia, ut aliquibus placet, est quasi pedis sessio, seu positio in aliqua re. Seu melius, possideo, ut habetur in Pand. est, in dominio seu potestate mea habeo: ex antiquo nomine pos, quod potentem significabat, et verbo sedeo: ut possidere dicatur, qui potest sedere: id est, sedem atque habitationem suam aliqua in loco collocare. Possessia, ait Bartholus, est ius insistendi rei prohibitæ possideri. Dominium vero, ut ait Apelius, est ius de re corporali perfecte disponendi, si rei copiam habeas: si minus, vindicandi, nisi vel lege, vel conventione prohibearis. Est enim dominium ipsissima causa rei vindicatianis, cum videlicet alius quispiam nobis invitis vel possidet, vel detinet, ut ait Iacabus Spiegelius. Ubi vides dominium a possessione differre.

I. Multitudo subditorum. *II. Excellentia potestatis.*

III. Diuturnitas. Tertio, perpetuum est illud haminis dominium in creaturas, neque ab eo tollitur, dum vivit. Unde S. Chrysost. homil. 7. illud præfert sceptris et coronæ Imperatorum, quia facile defluunt. Ut enim ait, Τοιαυτα τα μη φυσει προσοντα, ραδιως δεχεται την μεταβολην και μεταπτωσιν. *Talia existunt, quæ non natura adsunt, ut facile admittant mutationem et translationem.*

IV. Tributi præstantia. Quarto, obediunt animalia, et homini ut Regi, tributum pendunt: lanam suam, pellem, carnem, laborem offerunt. Philo lib. 2. de mundi opific. *Assuefacta*, ait, sicut *urbes ac oppidi*, ετησιον αποδιδοναι δασμον τω βασιλει φυσει, *annuum tributum pendere suo Regi a natura imposito.* Si

Digitized by Google

quæ rebellant, ab ipso homine iuste puniuntur, et nonnunquam ab ipso Deo. Philo sapiens, tract. de Animal. propriet. cap. 5. ait esse album serpentem, superbum ob caput cornutum, qui, δακνων ανδρα τας πνοας υπεξαγει, ubi momordit hominem, moritur. S. Ambr. lib. 6. Hexaem. cap. 6. merito admiratur, qua ratione elephanti et Leones obediant hominibus. Sic vero ait: *Videbatur nihil elephantis creatura habere robustius, nihil tam terribile vel procerum: nihil tam ferum quam leones et tigrides sunt: et hæc serviunt homini, et naturam suam humano institutione deponunt: obliviscuntur quo nato sunt, induunt quod iubentur. Quid multa? Docentur ut parvuli, serviunt ut infirmi, verberantur ut timidi, corriguntur ut subditi, in mores transeunt nostros: quoniam motus proprios perdiderunt.* Ita Ambrosius.

121. Allegorice. Omnia Christo sunt subiecta.

Allegor. Imo etiam literaliter, de Christo intelligi debent. *Constituisti eum super opera manuum tuorum.* Et de eo solo perfecte explicari potest et adæquate, quod sequitur. *Omnia subiecisti sub pedibus eius:* 1. enim est Dominus rerum inanimatarum; 2. animalium omnium; 3. ho-
minum; 4. angelorum. Et quidem Paulus etiam angelis
1. Christum esse præpositum docet ex hoc loco: ait enim
2. Hebr. 2. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ideo enim*
3. *quod omnia ei subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc*
4. *autem needum videmus omnia subiecta ei.* q. d. sunt quidem subiecta ipsa, sed hoc adhuc non videmus, multa enim tolerat, quæ obscurant hanc nostram cognitionem, et obvelant quodammodo eius potestatem. De Christo ad literam locum psalmi nostri debere explicari censent S. Basil. S. Chrysost. Apollinaris, Didymus, Theodorus Heracleotes, Theodoretus, Iansenius, Caiet. Genebr. et multi alii interpretes: item S. Ambros. 1. offic. cap. 28. lib. de Noe et arca cap. 10. S. Gregor. 4. Mor. cap. 31.

122. Christus est caput Angelorum.

Quæres, An Christus, ut homo, sit caput Angelorum? Resp. esse, quia, ut ait S. Thom. 3. p. q. 8. art. 4. ubi est unum corpus, necesse est ponere unum caput. Unum autem corpus similitudinarie dicitur una multitudo ordinata in unum secundum distinctos actus, sive officia. Manifestum est autem, quod ad unum finem, qui est gloria divinæ fruitionis, ordinantur et homines et Angeli. Unde corpus Ecclesiæ mysticum, non solum consistit ex hominibus, sed etiam ex Angelis. Totius autem huius multitudinis Christus est caput: quia propinquius se habet ad Deum, et perfectius participat dona ipsius, non solum quam homines, sed etiam quam Angeli: et de eius influentia non solum homines recipiunt, sed etiam Angeli. Ita S. Thom. deinde illud probat ex loco psalmi nostri. S. Anselmus in Epist. ad Ephes. cap. 2. 1. ait, *omnia subiecisti sub pedibus eius*, id est, sub humanitate eius. Remig. Haymo et Bruno in psalmo nostro omnia subiecta sub pedibus interpretantur, sub mysterio Incarnationis et Humanitatis, quia per hanc Divinitas ad nos descendit: et Suar. in 3. disp. 23. sect. 1. ait, Christum ut hominem, id est, secundum humanitatem specificative (ut loquitur) esse caput Angelorum: hoc est in ipsa humanitate habere hanc dignitatem, et per eam munus capitis exercere. Probari id potest ex cap. 2. ad Coloss. v. 10. *Estis in ipso* (per Christum) *repleti* (omni gratia et donis) *qui est caput omnis principatus et potestatis*, ac cæterorum Angelorum. Et Eph. 1. 21. *Constituens* (Christum) *ad dexteram suam in cælestibus, supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem* (Græc. δυναμιν, id est, potentiam, robur, fortitudinem) *et dominationem*, et consequenter supra omnes choros Angelorum: est enim synecdoche. Non enim ibi tantum docet eum esse supra omnes principes, potentes, dominantes, et supra omnia quantumvis potentia et eminentia, ut putavit Adamus: sed etiam superiorem esse quatuor illis ordinibus Angelorum quos principatus, id est, principes: potestates, id est, potestate præditos: virtutes, id est, robustos ac fortes: dominationes, id est, dominantes, vocamus. Nam pro concretis ponuntur sæpe abstracta apud Hebræos. De illis Angelis hunc locum exponunt S. Dion. Areop. S. Chrys. S. Hieron. S. Gregor. S. Thom. et alii. Pergit Paulus, *Omnia subiecit sub pedibus eius*, ergo et angelos, ait S. Chrysost. et Theophylact. *et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam* (ex hominibus et Angelis conflatam) *quæ est corpus ipsius, et plenitudo eius* (πληρωμα, id est, complementum. Tunc enim completum est caput, cum habet omnia corporis membra sibi unita, ut dicit S. Thom. et S. Anselmus) *qui omnia* (id est, quoad omnia: hoc est, quoad omnes gratias, virtutes. Est Græcismus) *in omnibus adimpletur.* Nam dum singuli suis virtutibus corpus Ecclesiæ perficiunt, ornant, et complent, etiam caput cuius est corpus, adimplent, nempe Christum. S. Hieronym. hoc illustrat ducis comparatione. Sicut, inquit, adimpletur Imperator, si quotidie eius augeatur exercitus, et fiant novæ provinciæ: ita et Christus. Et Theophylactus. Christus, inquit quoad manum, impletur in homine misericordi: quoad pedem, in eo qui Christi amore peregrinatur, vel visitat ægros: quoad linguam, in Doctore, ita ipse. Sed præsertim Christus in cælo quoad omnia in omnibus adimplebitur, cum thronis Angelorum rebellium repletis una voce homines et Angeli, una Ecclesia et Respublica effecti, triumphatori Christo dicent gloriam, atque cum Davide canent: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra:* et in terra sublunari, et in cælesti: et ubique in tota earum amplitudine et vastitate. Hebr. כל *col*, et totum, et omne potest significare.

123. Symbolice. Per oves boves, etc. Quid intelligitur?

Symbolice. Primo S. Athanasius per *oves et boves* ait innui eos, qui ex Israel crediderunt: per cætera, indicat intelligi eos qui ex Gentilibus. Secundo, Hesychius, *oves*, explicat esse innocentes: *boves*, qui mandata observent: *pecora*, peccatores qui per pœnitentiam subdi Deo possunt: *volucres*, contemplantes cælestia: *pisces qui perambulant semitas maris*, qui in negotiis mundi natantes, per
baptismum et pœnitentiam vias tantum eius pertrans- 1.
eunt. Tertio, Euthymius *oves* attribuit his qui credunt 2.
Evangelio de Gentilibus, quos errantes in collibus et mon- 3.
tibus pastor Christus invenit, Luc. 15. 4. et in ovile reduxit: *boves*, qui de Iudæis grave iugum legis trahentibus: *pecora*, qui in idolorum cultu perseverant: et proni iuxta etymologiam των κτηνων, voluptati terrenæ vacant: *volucres cæli*, angelos; *pisces maris*, dæmones qui inter fluctus præsentis vitæ subsiliunt, atque in amara pravarum actionum salsugine vivunt, omnes tandem subiiciendos Christo, ut ei omne genuflectatur cælestium, terre-
strium et infernorum. Quarto, Iacobus de Valentia, *oves* 4.
sumit populos, et status inferiores hominum: *boves*, reges, principes et maiores: *pecora campi*, gentes barbaras, ut Schytas, Æthiopes, Nomades, etc. per campos, deserta et nemora vagantes: *pisces maris*, habitantes in insulis maris: *qui perambulant semitas maris*, navigan
tes: *volucres cæli*, Angelos tum bonos, tum malos. Quin- 5.
to denique S. August. ait: *Oves et boves intelligamus animas sanctas, vel innocentiæ fructum dantes, vel etiam operantes, ut terra fructificet: id est, ut terreni homines ad spiritualem ubertatem regenerentur. Hos ergo animas sanctas non hominum tantum, sed etiam omnium Angelorum oportet accipere: si volumus hinc intelligere, omnia esse subiecta Domino nostro Iesu Christo.* Probat autem Angelos etiam vocari posse oves, cum dicatur Luc. 15. 4. Christus reliquisse nonagintanovem oves in montibus, id est, in cælis: et descendisse propter unam, id est, humanam animam. Posse etiam Angelos vocari boves ait: quia homines non ob aliud boves dicti sunt, 1. Corint. 9. v. 9. nisi quod Evangelizando verbum Dei Angelos imitantur. Pergit deinde, *Pecora campi congruentissime accipiuntur homines in carnis voluptate gaudentes: ubi nihil arduum, nihil laboriosum ascendunt. Campus est enim etiam lata via, quæ ducit ad interitum. Et in campo Abel occiditur, Genes. 4. Quare metuendum est, ne quisque descendens a montibus iustitiæ Dei (Iustitia enim, inquit, tua velut montes Dei) latitudines et facilitates voluptatis carnalis eligens a diabolo trucidetur. Vide nunc etiam volucres cæli superbas, de quibus dicitur Ps. 72. 9. Posuerunt in cælum os suum. Vide quam in altum vento portentur, qui dicunt, Ps. 11. 5. Linguam nostram magnificabimus, labio nostro nobiscum*

Digitized by Google

sunt, quis noster Dominus est? intuere etiam pisces maris: hoc est, curiosos: qui perambulant semitas maris: id est, inquirunt in profundo huius sæculi temporalia. Quæ tanquam semitæ in mari tam cito evanescunt et intereunt, quam rursus aqua confunditur, postquam transeuntibus locum dederit vel navibus vel quibuscunque ambulantibus aut natantibus. Non enim tantum ambulant semitas maris, sed perambulant dixit: ostendens pertinacissimum studium, inania et præterfluentia requirentium. Hæc autem tria genera vitiorum, id est, voluptas carnis, et superbia, et curiositas omnia peccata concludunt. Quæ mihi videntur a Ioanne Apostolo enumerata, cum dicit 1. ep. 2. 15. Nolite diligere mundum. Quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et ambitio sæculi. Per oculos enim maxime curiositas prævalet. Reliqua vero quo pertineant, manifestum est. Et illa Dominici hominis tentatio tripartita est. 1. Per cibum, id est, per concupiscentiam carnis: ubi suggeritur Matt. 4. Dic lapidibus istis, ut panes fiant. 2. Per inanem iactantiam, ubi in monte constituto, ostenduntur omnia regna huius terræ, et promittuntur, si adoraverit. 3. Per curiositatem, ubi de pinna templi admonetur, ut se deorsum mittat: tentandi *gratia*, utrum ab Angelis suscipiatur. Hactenus S. August. in psalmo nostro: lib. autem 5. Confessionum cap. 3. arguit eos qui non se occidant Deo, et trucident exaltationes suas sicut volatilia cæli: et curiositates suas sicut pisces maris, quibus perambulant secretas semitas abyssi: et luxurias suas, sicut pecora campi, ut Deus ignis edax consumat mortuas curas eorum recreans eos immortaliter.

124. Vers. 10 Ex his omnibus consequens est, ut omnes inclamemus cum Propheta nostro v. 10. et ultimo. DOMINE DOMINUS NOSTER QUAM ADMIRABILE (Chaldæus quam excelsum et laudabile) EST NOMEN TUUM IN UNIVERSA TERRA. Quis enim cælum, terram, lunam et stellas et cæteras creaturas, ac præsertim homines et Christum, Dei potentiam, sapientiam et bonitatem non prædicet? Vide dicta v. 1. Est enim omnino idem versus, ut discas ab initio vitæ usque ad finem Deum cognoscere in creaturis, admirari, amare, colere atque venerari, et prædicare. Dei operantis notitiam vocat Pisidas in Hexaemer. ἄφραστον καὶ θεῖον γνόφον, id est, inexplicabilem et sacram caliginem. Si tamen sæpe mundum contempleris, lux tibi aderit, et intelliges, quod ait Trismegistus, sicut mundus propter hominem, ita homo est propter Deum. S. Basilius Seleuciæ recte admonet. *Non frustra homo vectigal de creatura legere doctus est, neque sine causa mundus universus huius usibus subservire iussus. Nam si Solem loquaris, ideo cursus sui peragenda mandata cepit. Si terram, ideo fructum homini sufficere iussa est. Si mare, hominum cursibus substratum est. Si aerem, suas auras sursum ventilatas offert, quo creatura fruens homo, creatorem agnoscat, et gratitudine creatori respondeat.*

125. Homo Deum laudet ex sui ipsius consideratione Ex sui præsertim consideratione, Deum laudet homo. Theodoretus serm. 3. docet, eos qui providentiam Dei omnem in corporibus humanis notare velint, perinde facere atque eum qui *arenas maris* in littore velit numerare. S. Ambros. lib. de dignitate conditionis humanæ dicit, hominem tanto artificio esse factum, *ut tanto ardentius amaret conditorem, quanto mirabilius se ab eo esse conditum intelligeret.* Seneca lib. 2. de benefic. cap. 29. iure eos reprehendit qui conqueruntur, quod non magnitudine corporis æquemus elephantos, velocitate cervos, levitate aves, impetu tauros: quod solidior sit cutis belluis, decentior damis, densior ursis, mollior felibus: quod sagacitate nos narium canes vincant, quod acie luminum aquilæ, quod spatio ætatis corvi, multa animalia nandi facilitate, etc. Sed recte subdit: *Quanto satius est ad contemplationem tot tantorumque beneficiorum reverti, et agere gratias quod nos in pulcherrimo domicilio voluerunt dii secundas sortiri, quod terrenis præfecerunt? Proinde quisquis es iniquus æstimator sortis humanæ, cogito quanta nobis tribuerit parens noster? quanto valentiora animalia sub iugum miserimus, quanto velociora consequamur? quam nihil sit mortale, quod non sub ictu nostro positum? Tot virtutes accepimus, tot artes, animum denique cui nihil non eodem quo intendit momento pervium est, sideribus velociorem, quorum post multa sæcula futuros cursus antecedit: tantum denique frugum, tantum opum, tantum rerum aliarum super alias acervatarum. Circumeas licet cuncta: et quia nihil totum invenies, quod esse te malles, ex omnibus singula excerpas, quæ tibi dari velles. Ita bene æstimata naturæ indulgentia confitearis necesse est, in deliciis te illi fuisse.* S. Basil. Seleuciæ Episcopus oratione 2. Deum in homine, velut regem in sua imagine aut statua admirandum esse ait: Sicut enim qui imaginem videt regis aut imperatoris, et conformationem membrorum eius, vultus pulchritudinem, diadematis, sceptri vestisque splendorem oculos ac mentem refert in eius exemplar: *Ita, inquit qui hominem in media rerum universitate, tanquam animatum creatoris signum, ambitiose decoratum, intuentur, mirari quidem existimo signi recenter effecti dignitatem,* ἐκπλήττονται δὲ τὴν τοῦ δημιουργήσαντος δεξιάν: πανσόφως ἅμα καὶ φιλοστόργως τεχνησαμένου τὸ ἄγαλμα, *sed creatoris magis obstupescere dexteritatem, qui cum omni sapientia, parique benevolentia, variæ artis opus fabrefecerit.* S. Chrysost. hom. 7. ad populum, dicit: hominem fuisse a Deo conditum regem orbis, περιουσίᾳ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας, id est, superabundantia divinæ dilectionis et providentiæ. Hinc sapienter David Deum admirans et laudans dixit in Ps. nostr. *Quid est homo*, etc.

Imitemur itaque S. Trophimum, qui mediis in cruciatibus animo ad Deum elevato, cum nervis cæderetur, aceto et sinapi nares opplerentur, latera sulcarentur, clara ac libera voce intonabat: *Obliviscar citius esse homo, quam meum ignorarerim Dominum et creatorem*, ut narrat Metaphrastes 49. Septuag. Finxere veteres iubente Minerva scientias in unum congregatas variis modis hominem definivisse. 126. S. Trophimi fervor et charitas. Scientiæ vario modo hominem definiunt. Primo, Dialectica ait: *Homo est breve quoddam enthymema*: hoc est, velut brevis oratio, in qua nihil est præter antecedens et consequens: antecedens, est eius nativitas: consequens, est mors, quæ omnia terminat et concludit. 1. Secundo, Astrologia dixit: *Homo est mutabilis sicut Luna.* Hæc enim sua habet incrementa et decrementa. 2. Tertio, Physica adiecit: *Homo est animal rationale mortale.* 3. Mathematica tandem, sic definivit: *Homo est velut figura sphærica*, hanc definitionem præ cæteris Minerva approbavit: 4. sicut enim figura sphærica in idem quo incipit, punctum, desinit et terminatur: ita homo incipiens ex terra esse, ut dicitur Gen. 2. in terram tandem desinit. Genes. 3. v. 19. *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Deinde hominis anima a Deo incipit, eiusque est veluti quædam portio, ad eum redire debet, et sic efficere amoris circulum æternum, et indissolubilem. Præter dicta ab illis veteribus, adde Musicam, quæ sic hominem aptius definiat. *Homo est animal ad Deum amandum, colendum, et laudandum natum.* Hoc declaratur Ecclesias. 17. v. 7. ubi de hominibus dicitur: *Posuit oculum suum* (id est, curam et providentiam suam Deus) *super corda illorum ostendere illis magnalia operum suarum* (in creatione, et gubernatione mundi, in redemptione et cura speciali hominum) *ut nomen sanctificationis* (Syrus, nomen sanctitatis. Tigurina, nomen sanctum) *collaudent, et gloriari* (ut glorientur) *in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum eius.* Nonne id noster David faciebat, cum dicebat. Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra? Pisidas in Hexaemero dicit, corpus hominis esse σαρκικὴν λύραν, id est, *psalterium carneum*: quid vero de anima dicemus, nisi esse lyram angelicam et divinam? Corpus hominis est lyra. Utroque auctorem et parentem celebremus, velut utraque manu.

PSALMUS NONUS.

1. *In finem pro occultis filii, Psalmus David.*

2. CONFITEBOR tibi Domine in toto corde meo: narrabo omnia mirabilia tua.
3. Lætabor et exultabo in te: psallam nomini tuo, altissime.
4. In convertendo inimicum meum retrorsum: infirmabuntur, et peribunt a facie tua.
5. Quoniam fecisti iudicium meum et causam meam: sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.
6. Increpasti gentes, et periit impius: nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi.
7. Inimici defecerunt frameæ in finem: et civitates eorum destruxisti.
8. Periit memoria eorum cum sonitu: et Dominus in æternum permanet.
9. Paravit in iudicio thronum suum, et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate: iudicabit populos in iustitia.
10. Et factus est Dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus in tribulatione.
11. Et sperent in te qui noverunt nomen tuum: quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.
12. Psallite Domino qui habitat in Sion: annuntiate inter gentes studia eius.
13. Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est: non est oblitus clamorem pauperum.
14. Miserere mei Domine: vide humilitatem meam de inimicis meis.
15. Qui exaltas me de portis mortis: ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.
16. Exultabo in salutari tuo: infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.
17. In laqueo isto quem absconderunt: comprehensus est pes eorum.
18. Cognoscetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.
19. Convertantur peccatores in infernum: omnes gentes quæ obliviscuntur Deum.
20. Quoniam non in finem oblivio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.
21. Exurge Domine non confortetur homo: iudicentur gentes in conspectu tuo.
22. Constitue Domine legislatorem super eos: ut sciant gentes quoniam homines sunt.
23. Ut quid Domine recessisti longe: despicis in opportunitatibus in tribulatione?
24. Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur in consiliis quibus cogitant,
25. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ: et iniquus benedicitur.
26. Exacerbavit Dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non quæret.
27. Non est Deus in conspectu eius: inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.
28. Auferuntur iudicia tua a facie eius: omnium inimicorum suorum dominabitur.
29. Dixit enim in corde suo: non movebor a generatione in generationem sine malo.
30. Cuius maledictione os plenum est, et amaritudine, et dolo: sub lingua eius labor et dolor.
31. Sedet in insidiis cum divitibus in occultis: ut interficiat innocentem,
32. Oculi eius in pauperem respiciunt: insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua,
33. Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum.
34. In laqueo suo humiliabit eum: inclinabit se, et cadet cum dominatus fuerit pauperum.
35. Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus: avertit faciem suam ne videat in finem.
36. Exurge Domine Deus, exaltetur manus tua: ne obliviscaris pauperum.
37. Propter quid irritavit impius Deum? dixit enim in corde suo, non requiret.
38. Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras: ut tradas eos in manus tuas.
39. Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adiutor.
40. Contere brachium peccatoris et maligni: quæretur peccatum illius, et non invenietur.
41. Dominus regnabit in æternum et in sæculum sæculi: peribitis gentes de terra illius.
42. Desiderium pauperum exaudivit Dominus: præparationem cordis eorum audivit auris tua.
43. Iudicare pupillo et humili: ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

Digitized by Google

PSALMI NONI ANALYSIS.

David varia Redemptionis nostræ per Christum contemplans mysteria.

- Gratias de illis agit 2.
  - Cordis confessione. 2.
  - Oris narratione. 2.
  - Voluntatis lætitia. 3.
  - Corporis exultatione. 3.
  - Manuum plausu psalterium assumentium. 3.
- Laudat Christum in hac vitæ militia. 4,
  - Vincentem in Cruce 4.
    - Impiis
      - In fugam versis. 4.
      - Concisis. 4.
      - Deletis funditus. 4.
    - Iustis
      - A iusto iudice adiutis. 5.
      - A iusto rege protectis. 5.
  - Triumphantem in fidei propagatione. 6.
    - Apostolis
      - Idololatras increpantibus. 6.
      - Dæmonem extrudentibus. 6.
      - Idolorum cultum destruentibus. 6.
    - Dæmone
      - Armis omnibus spoliato. 7.
      - Civitatibus expulso. 7.
      - Oblivione æterna sepulto. 7.
  - Regnantem in Ecclesiæ pace. 8.
    - Ubi ipse
      - Populorum iudex iustus. 8. 9.
      - Pauperum asylum securum. 10.
      - Tribulatorum adiutor opportunus. 10.
    - Populi
      - Sperant in eum numquam suos deserentem. 11.
      - Laudant secum habitantem in Eucharistia. 12.
      - Prædicant varias gratias largientem. 12.
      - Timent pœnas ab impiis repetentem. 13.
      - Amant pauperes iuvantem. 13.
- Prædicat in æterna retributione. 14.
  - Iustos iuvantem. 14.
    - Miserias eorum sublevando. 14.
    - Hostes atterendo. 14.
    - A morte præservando. 15.
    - Ad cælestem patriam ducendo. 15.
    - Lætitia æterna complendo. 16.
  - Condemnantem impios. 16. qui
    - Puniuntur in hac vita. 16. in qua
      - In foveam cadunt a se paratam. 16.
      - Laqueo capiuntur quem absconderunt. 16.
      - Aperta omnibus vindicta puniuntur. 17.
      - Artibus suis et fraudibus irretiuntur. 17.
      - Brevi morientur Dei obliti. 18.
      - Iustorum felicitatem irati videbunt. 19.
      - Iudicem et vindicem sentient. 20. 21.
    - Peccant in hac etiam vita.
      - Contra Deum
        - Per superbiam et vanitatem. 23. 24.
        - Per blasphemias et infidelitatem. 25. 26.
        - Per scelera et oblivionem iudicii. 26.
      - Contra proximum 26. quem
        - Animo superbo conterere appetunt. 26.
        - Corde vano, pro nihilo ducunt. 27.
        - Ore,
          - Maledictis proscindunt. 28.
          - Amaris verbis irritant. 28.
          - Minis et contumeliis affligunt. 28.
        - Sensibus venantur, ut occidant. 29.
        - Passionibus leoninis, rapiunt, etc. 30. 31.
        - Cogitatione, a Deo negligi putant. 32.
    - Puniuntur in alia vita. 33.
      - Cum exurget Deus. 33.
        - Memor pauperum. 33.
        - Vindex impiorum. 34.
      - Videbit
        - Malitiam impiorum, quos puniet. 35.
        - Miseriam pauperis et orphani quos invabit. 35.
        - Potentiam peccatorum, quos damnabit. 36.
      - Regnabit
        - E regno suo impios extrudens. 37.
        - Pauperes exaudiens in illud assumens. 38.
      - Iudicabit
        - Orphanis et pauperibus favens. 39.
        - Superbos et divites humilians. 39.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

IN FINEM PRO OCCULTIS FILII, PSALMUS DAVID.

Pro occultis filii, varie explicatur.

1. **N**OTA in Hebraico textu nunc habetur על מות לבן *al mut labben*, quod Pagninus non interpretatur, sed simpliciter non explicatum relinquit, quo indicat se per τὸ מות *mut*, intelligere instrumentum musicum, q. d. psalmus cantandus in finem, id est, semper, super musicum instrumentum, quod *mut* appellatur, et A inventum est; vel nunc pulsatur a Labben. Secundo, Aquilas vertit *super mortem Laban*, et Symmach. περὶ θανάτου τοῦ υἱοῦ, id est, *de morte filii*. Nam לבן *labben* etiam significat τὸ *filii*. Lamed enim est articulus genitivi aliquando, ut patet in variis titulis psalmorum, ubi מזמור לדוד *mizmor Ledavid* redditur, *Psalmus David*. Labben porro II.

Digitized by Google

dicitur pro *leabben*, ideoque lamed habet punctum He demonstrativi, nempe pathach: olioqui dicendum fuisset לבן *leben*, cum *scevà*.

III. Tertio, Aquila legerot unica voce על מות *al mut*, id est pueritia, adolescentio. Unde vertit, νεανιοτητος τȣ υιȣ, id est, *iuventutis filii*, ot Theodotio oc V. editio υπερ ακμης τȣ υιȣ, id est, *pro vigente ætate filii*. Et ideo de Davide victore in iuventute hunc psalmum explicat Burgensis.

IV. Quarto, et melius, R. Salomou, at R. David Kimhi legunt una voce עלמות *alamot*: et hoc modo legerant Septuaginto, seu potius *al alamot*, unde et hic et in Ps. 45. titulo, ubi adhuc est *ol alomoth* verterunt eodem modo, υπερ των κρυφιων, id est, *pro occultis*. Itaque videtur, in psalmo nostro excidisse prepositio על *ol*, id est, *pro*, quia similis est initio vocis *alamot*: itoque facile fuit decipi omanuenses. Sept. autem interpretum, qui erant linguæ suæ peritissimi, et in regione suo spectatissimi, codices emendatissimos fuisse quis dubitet?

Quis est ille filius? Quæres primo, quis sit ille filius, cuius fit mentio hic? Respondet primo Trevetus, filium illum esse populum Is-

I. rael, qui liberatus est ab Ægypto cæsis omnibus Ægyptiorum primogenitis. Sed, ut videbitur in decursu, psolmus hic altiora continet mysterio.

II. Secundo, filium hunc esse Laban putat Eugubinus, cum habeotur לבן *Labben*, in Hebr. Eum autem fuisse principem, qui bellum contro Israelitos gesserit, et super cuius morte psalmus cantatus sit. Sed hoc gratis dicitur: neque enim illius Laban, vel belli ab eo gesti, vel mortis eius meminit Scriptura.

III. Tertio, Richardus Cenomanus, Arios, Titelmanus, Felix, Genebrardus, Drusus observat cop. 7. et 8. filium illum volunt esse *Nabal*, qui per metathesim, id est, transpositionem literarum vocatur *Laben*, sive *Labben*. Sed durior est hæc metathesis: ot hic non agitur tantum do morte unius hominis, sed de fugato atque profligato exercitu universo hostium.

IV. Quarto, R. Ioseph censet Lamed in *Labben* esso servile, et *Ben* esse nomen cantoris. In id quoque aliqui inclinant, qui illum *Ben*, cantorem putant etiam esse vocatum Beniomin: aut fuisse filium Heman, qui erot princeps inter filios Core, sive Coritarum, et curabat ab illis hunc psalmum cantari. Et confirmant ex titulo Ps. 45. ubi habetur: *Vincenti filiorum Core super occultis canticum*, ut Felix vertit: Vel, *Victori filiorum Core pro iuventutibus canticum*. Sed hæc coniectura levis est: et cum expositione Septuaginta interpretum hæc expositio stare non potest.

V. Quinto, filium hunc aliqui volunt esse Saulem, qui 1. Regum 13. v. 1. vocatur filius unius onni. Sed nec beno Saul Socer, a Davide genero suo diceretur filius, nec de morte eius canticum triumphale sed lugubre cecinit, 2. Reg. 1. v. 18. et Amolecitam, qui a se occisum Saulem esse dixerot, curavit statim interfici.

VI. Sexto, S. Thomas opinotur filium hunc intelligi Absalonem, qui occisus est fuso etiam eius exercitu. Sed in eius morte David non exultavit, ut hic dicitur: sed maxime luxit, 2. Reg. 18. v. 33. et 19. v. 1. etc.

VII. Septimo, filium illum vult Caietanus occipi Hanon regem Ammonitarum, ad quem post mortem Naas patris officii et consolationis causa David miserat legatos, quos ille ignominio affecit: rasit enim dimidiom partem barbæ eorum, et præscidit vestes eorum medias usque ad nates 2. Reg. 10. v. 4. ideo Dovid bellum gessit contro Ammonitas, et variis præliis eos attrivit. Sed non apparet Hanon fuisse in illis præliis occisum, neque est satis magna ratio cur simpliciter vocetur filius.

VIII. Octavo, Agellius de Goliothi nece, et fuso Philisthinorum exercitu vult hic agi, et favet Chald. qui vertit apud Nebiensem, *Ad laudandum super morte viri, qui egressus est de medio castrorum*. De Goliatho enim dicitur 1. Regum 17. v. 4. Et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum, nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum et palmi: stansque clamabat adversum phalongas Israel. Hunc occidit Dovid, unde secuta est de toto exercitu victoria. Itaque filium in psalmo nostro intelligi volunt illum gigantem: occasionem forson, ut ait Lorinus, sumentes ex eo, quod in historio Regum, qui *vir spurius* latino dicitur, vocatur Hebr. איש בנים *is benim*, quasi esset *banim*, id est, *vir filiorum*. Sed non odvertit Lorinus ibi non esse *benim*, sed בנים *benaim*, id est, primo intermedius, ut Arias vertit: *stans inter duas acies*, ut Pagn. reddit. Secundo, *benaim*, id est, *instar duorum*, q. d. æquivalens duobus ob robur et molem corporis: ideo Septuag. habent, δυνατος, id est, potens. Tertio, *benaim* id est, *inter duos*, patres videlicet, conceptus, q. d. conceptus ex patre incerto: Nam *benaim* est duale: ideo recte Noster interpres vertit *spurius*, *un bastard*. Modest. Iureconsul. spurios eos dici affirmot, quos et vulgo conceptos appellamus: eos videlicet qui incerto patre nati sint: vel qui oum hobeant patrem, quem habere non liceot. Plutarch. in quæst. Romanis de hoc verbo loquens ita ait: Spurius proprium nomen est opud Romanos, ut Sextus, et Decimus, et Caius. Prima autem nomina non tota scribunt; sed out una litera, ut T. Titum: aut duabus, ut Cn. Cneum: aut tribus, ut Sex. Sextum. Sic Spurius Sp. scribebatur. Eos autem, qui sine patre eront, qui απατορες Gr. dicuntur, S. et P. designabant, quasi *sine patre*. Hoc errore factum est, ut Spurii, qui sine patre sunt, dicerentur. Itaque non apparet cur in hoc psalmo Goliath possit dici filius.

IX. *Et vere ille filius est Christus.* Dico itaque cum S. Hieron. S. August. S. Gregor. Nyssen. tract. 2. in Ps. cap. 5. S. Ambr. in Ps. 45. Euseb. Theodoreto, Didymo, Euthym. Cassiod. Bellorm. Lorino, et oliis permultis, filium hic antonomastice intelligi Christum. Nam, ut ait S. Aug. hic: *Ipse Dominus cum sine additomento ponit filium, seipsum unigenitum vult intelligi, ut ait Ioan. 8. v. 36. Si vos filius liberaverit, tunc vere liberi eritis. Non enim dixit, filius Dei: sed tantum dicendo filius, dat intelligi cuius sit filius. Quam locutionem non recipit nisi excellentia eius, de quo loquimur: ut etiamsi non eum nominemus, possit intelligi. Ita enim dicimus: Pluit, serenat, tonat, et si qua sunt olia, nec oddimus quis id faciot: quia omnium mentibus sponte sese offert excellentia facientis, nec verba desiderantur.* Itaque Lyrano et Valentiæ hunc psalmum od literam de Christo explicantibus assentior.

Occulta filii, id est, Christi, sunt, Quæres secundo, Quænam sunt occulta filii, pro quibus cantatur hic psalmus? Resp. primo, illa occulta seu mysteria, esse mysteria Incarnotionis Domini et totam eius œconomiam. Incarnationem vocot Paulus μυστηριον, id est, rem sacram, orcanam, et paucis cognitam, neque communicandam nisi initiatis, ut usurpat Herodian. lib. 8. a

1. Mysteria Incarnationis. μυω, id est, doceo ea quæ od res sacras seu divinas pertinent: vel a μυω, id est, claudo. Unde Eustath. dicit mystas, id est, qui initiantur sacris, dici απο τȣ μυειν τομα, id est, a claudendo os, quod arcana suæ religionis occultarent, nec illa docerent nisi paucos, qui sacerdotes vel sapientiores erant. Paulus autem oit 1. Corinth. 2. v. 7. *Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est quam prædestinavit Deus ante sæculo in gloriam nostram. Quam nemo principum huius sæculi cognovit.* Sapientia in mysterio, id est, sopientia mysterii: illius scilicet magni et orcani consilii divini de Verbi incarnatione et redemptione hominum per Christum, ut intelligitur o S. Amb. S. Hieron. et S. Leone: nec enim cognosci potest ratione naturali ab homine, aut etiam ab Angelo, 1 Timoth. 3. v. 16. ait idem Apostolus Verbum incarnotum, seu Deum hominem nascentem, conviventem hominibus, patientem etc. esse magnum sacramentum, id est, rem sacram et mysticam seu arcanom. Non enim sumit ibi sacramentum pro signo rei sacræ, sed pro ipsa re sacra et arcana. Verba alus sunt: *Manifeste* (Græce, ομολογȣμενως, id est, citra controversiam, ut vertit Erasmus: omnium confessione, ut S. Ambrosius) *magnum est pietatis* (id est, misericordiæ. 2. Dei cultus et religionis id proprie sonat Græca vox ευσεβειας, *quod manifestatum est in carne*, (Græco Θεος εφανερωθη εν σαρκι, id est, Deus apparuit in carne) *iustificatum est in spiritu*, id est, declaratum est per Spi-

Digitized by Google

ritum S. illud Dei de Verbi sui incarnatione consilium esse iustum, sanctum, sapiens, Deoque dignum) *apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in glorio.*

II. Passionis. Secunda, præcipue occulta filii Dei, seu Verbi incarnati est eius Passio et mors. Hoc illud est incomprehensibile mysterium: ut Deus qui est suum esse, moriatur. Unde nunc pro עלמות *alamot*, id est, occultis habetur על מות *al mut, super morte*, id est, de morte, *filii*. Et S. Hieron. vertit, *Victori super morte filii canticum David*. Et in suo commentario dicit, Septuaginta interpretes, Christi passionem et resurrectionem, quæ ignota prius mundo fuit, per verbum absconsionis celare voluisse, ne a Gentibus illo tempore facile nosceretur. Ipsis Apostolis erat passio Christi absconditum mysterium, *Luc.* 18. 31. cum Christus dixisset: Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de filio hominis: tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur, et postquam flagellaverint, occident eum, et tertia die resurget, additur v. 34. *Et ipsi* (Apostoli) *nihil horum intellexerunt, et erat verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur*: *ter*, id est, omnimode, erat illis occultatum, triplex velam illis erat oppositum, ne illis pateret hoc mysterium: 1. imbecillitas suæ naturæ; 2. excellentia Christi; 3. abiectia admirabilis patientis. Deus lucem habitat inaccessibilem ob excellentiam Deitatis incomprehensibilem: sed caligo sub pedibus eius, Ps. 17. 10. propter deiectionem et humilitatem humanitatis Christi. Ibi apparet Deus in caligine nubis, et quodammodo difficilius id cognoscitur, quam eius divinitas. Dixerat Petrus Matth. 16. v. 16. *Tu es Christus* (ὁ χριστὸς, id est, ille Christus, nempe Messias a Deo promissus) *filius* (Græc. ὁ υἱὸς, id est, ille filius, q. d. filius Patri consubstantialis, et eius unigenitus) *Dei vivi*, in se vita increata formaliter viventis, et res omnes extra se vivificantis. Est fons vitæ ac lucis. Hæc tamen tam sublimis aquila Petrus in passionis Christi contemplatione caligat. Cum enim Christus dixisset v. 2. *Quia* (quod) *oporteret eum ire Ierosolymam, et multa pati a senioribus et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi*, statim v. 22. habetur: Assumens eum (seorsum scilicet ab

A alliis) Petrus, cepit increpare eum, dicens: *Absit a te Domine* (Græce ἵλεώς σοι, id est, propitius sit tibi, nempe Deus. Syrus, parce tibi) *non erit tibi hoc*, id est, non tibi eveniet mors tam indigna, cum sis Dei filius. Unde a Christo vocatur satanas, hoc est adversarius.

Tertia denique, occulta seu mysteria Verbi incarnati, sunt iudicia eius pro bonis, et contra improbos, de quibus fuse agit in psalmo nostro. Sic Ps. 35. v. 7. dicitur: *Iudicia Dei abyssus multa*, id est sine fundo, et consequenter abscura et impenetrabilia Eccl. 24. v. 39. *A mari* (hoc est, præ mari) *enim abundavit cogitatio eius.* (Syrus, præ mari magno multiplicata est sapientia) *et consilium illius ab* (præ) *abysso magna.* Sic Paulus Roman. 11. 33. *O altitudo divitiorum* (o altas divitias, ut S. Ambros. et S. Augustinus explicant) *sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia* (Tertull. contra Hermogen. in inventibilia) *sunt iudicia eius, et investigabiles* (Gr. ἀνεξιχνίαστοι, id est non vestigabiles, inscrutabiles) *viæ eius*, id est, modi operandi. Cur hunc vocet, illum non vocet, saltem efficaciter: cur hunc puniat, non illum, etc. De illis iudiciis Psal. nostr. explicant S. Hieron. et S. August. Et III. Iudiciorum.

B quidem S. Hieron. sic loquitur: *Scimus duos adventus, primum et secundum. In primo adventu, et manifestus et occultus venit. Manifestus carne, occultus divinitate. Et in secundo adventu, et occultus et manifestus veniet. Occultus, quia nescimus diem neque horam. Manifestus, quia videbit eum omnis oculus. Et alio modo occultus, quia nescimus occultum iudicium Dei: hoc est, quia repudiati sunt Iudæi, electæ sunt Gentes. Aliter. Videmus sanctos tribulari, et nescimus an pro probatione, aut pro emendatione, ut ad melius crescat eorum gloria. Videmus alios tribulari quorum pœna hic incipit, et in futuro cum ipsis permanet. Videmus alios nec tribulari, nec iniuriam pati: sed sanos corpore, lætitia temporali omnibus abundare. Isti tales periculosi sunt: quia credimus quod ipsos Deus non visitat, quia non sunt digni visitari, ut postmodum sine fine puniantur.* Lege S. August. pie et ingeniose ista tractantem.

Argumentum itaque psalmi est gratiarum actio de Incarnatione, Passione, et aliis humanæ saluti subvenientibus mysteriis, ac præsertim de occultis Dei iudiciis ad tutelam iustorum, et ad punitionem impiorum. Psalmi argumentum.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

Hebræi Psalmum hunc duos in Psalmos nunc dividunt: sed magis est credendum Septuaginta interpretibus, utpote antiquioribus, et codices meliores habentibus, qui non diviserunt illum: et Ecclesiæ, quæ eos secuta est, patebitque in decursu, nihil esse cur illa fiat divisio.

Duas itaque in partes præcipuas, et sibi coniunctas, Psalmus hic secari potest. Primo, a vers. 1. usque ad 13. gratias agit David ob accepta beneficia, præsertim in Passione et morte filii Dei, in promulgatione Evangelii, in quotidiano iudicio contra impios. Secunda, a vers. 13. usque ad finem. auxilium sibi adversus præsentes futurasque angustias deposcit. Plures in Sectiones perspicuitatis gratia dividemus.

SECTIO PRIMA

Duo facit. Pollicetur David se laudaturum Christum, ut Salvatorem, et nomen eius Iesum, quod in Cruce altissimus factus adæquate meritus est, v. 1. et 2. Secundo, Victoria Christi in eadem Cruce reportata, hostes eius fugatas esse docet v. 3. et 4.

PARAPHRASIS.

1. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua.*	1. Toto mentis affectu tibi Domine gratias agam: et contendam pro viribus omnia opera tua admirabilitatis plenissima ac præsertim in Cruce, quæ mirabilium tuorum compendium, et fons salutis humanæ extitit, prædicare.
2. *Lætabor et exultabo in te: psallam nomini tuo Altissime.*	2. Non in vanis terræ nugis et quisquiliis, sed in te uno lætabor interius, et exterius subsiliam: tumque in honorem, et nominis IESU, Psalmos, contexam et concinam.

Digitized by Google

4. *In convertendo inimicum meum retrorsum: infirmabuntur et peribunt a facie tua.*

5. *Quoniam fecisti iudicium meum, et causam meam: sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.*

3. Cum tua virtute, o Salvator, inimicus meus diabolus in fugam conversus fuerit, tua cruce et morte contritus: tunc omnes eius milites, nempe mundus et caro, debiles reddentur, dilabentur, atque evanescent, ad solum tui et tuæ crucis conspectum.

4. Quidni vero diabolus et totus eius exercitus diffugeret, quia tu absolvisti iudicium, litemque et controversiam diremisti, pro me satisfaciens, quem captivum suum diabolus asserebat: In throno crucis considens iustissime iudicasti, me liberans, hostem vero præda spolians.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM VENERANDUM CRUCIS ET PASSIONIS MYSTERIUM, ET QUANTÆ AB EO IN NOS UTILITATES DIMANANT.

1. Agi hic de Christi Passione, probatur DAVID varia narraturus Christi mysteria reliquorum fontem aperit, nempe Passionem eius ac Mortem. Quod autem initio de illa agatur, patet primum ex titulo, qui nunc est in Hebr. codicibus, scilicet: *Victori* עַל מוּת לַבֵּן *al muth labben*, id est, *super morte filii* (Christi, ut probavi ibi fuse) *canticum David*. Secundo, colligitur ex
1. vers. 3. *Psallam nomini tuo altissime*, agit enim de no-
2. mine Iesu, cuius in laudes effusus psalmo præcedenti, cum finierat his verbis: Domine Dominus noster, *quam admirabile est nomen tuum* in universa terra: Quod dixerat admirabile, hoc nomen Iesu nunc laudat. Non fuit autem Christus complete et perfecte Iesus, id est, Salvator, nisi in cruce et morte. Tunc enim pretium oblatum pro
3. salute nostra a Patre æterno acceptatum est. Tertio, quæ habentur v. 4. et 5. *In convertendo*, etc. exponit Bellarmin. et alii, de victoria Christi in cruce, ut videbitur.

2. Ordo Sectionis primæ. Ordo autem Sectionis huius est: Primo, Propheta noster ex vehementi animi ardore erumpit in gratiarum actionem, quam ait præstiturum se,
I. 1. Corde, v. 2. *Confitebor tibi in toto corde meo.* 2. Ore, ibid. *Narrabo omnia mirabilia tua.* 3. Opere, v. 3. *Lætabor, et exultabo in te. Psallam nomini tuo Altissime.*

II. Secundo, Effectus mirificos Passionis recenset tres: 1. Fugam dæmonis, v. 4. *In convertendo inimicum meum retrorsum.* 2. Infirmationem eius, ac totius exercitus, ibid. *Infirmabuntur.* 3. Deletionem eius omnimodam, ibid. *et peribunt a facie tua.*

III. Tertio, Causam horum effectum in dæmones, et exultationis in seipso, notat esse Christi passionem, per quam absolvit Christus litem, quæ erat inter Deum et hominem: item inter hominem et dæmonem. Tunc enim pretium persolvit ad captivos liberandos, Vers. 5. *Quoniam fecisti iudicium meum, et causam meam*, atque ut victor super thronum crucis sedens pœnam debitam remisit, et dæmonem condemnavit ad prædam reddendam, ibid. *Sedisti super thronum, qui iudicas iustitiam.*

ARTICULUS I.

Gratiarum actio Christo debita ob Passionem, et qualis.

Vers. 2. 1 Pars. CUM tribus rebus homo valeat: nempe mente, locutione, et operatione, tria hæc Christo crucifixo sunt consecranda, v. 2. CONFITEBOR TIBI DOMINE (Chald. *coram Domino*: præsentia Dei in oratione et Dei laude maxime iuvat) IN TOTO CORDE MEO, NARRABO OMNIA MIRABILIA TUA.

3. Quis hic loquitur? Quæres primo. Quis hic loquitur? Respond. 1. Remig. Euseb. Asterius, et alii, Christum ipsum loqui Patri æterno. Sic Matth. 11. 25. *Confiteor tibi Pater* (qui me Filium tuum unice amas) *Domine cæli et terræ*, et Angelorum hominumque in iis contentorum. Idem habetur Lucæ 10. 21. Secundo, S. Hieron. et Rupertus dicunt esse vocem Ecclesiæ. Tertio, et melius, Theodoretus, Origen. et Didymus, ac Bellarm. censent Davidem loqui, et se ad ipsum Christum convertere. Hoc tamen et singuli fideles et tota Ecclesia potest usurpare, et in eorum persona David loquitur.

Triplex est confessio.
1. Quæres secundo. De qua confessione agitur, cum dicitur: *Confitebor tibi.* Ad responsionem Nota cum S. Thoma 2. 2. qu. 3. artic. 1. ad 1. quod triplex est confessio quæ in Scripturis laudatur. Una est confessio eorum, quæ sunt fidei: et ista est proprius actus fidei, utpote relata ad fidei finem. Alia est confessio gratiarum actionis, sive 2.
laudis: et ipsa est actus latriæ; ordinatur enim ad honorem Deo exterius exhibendum, quod est finis latriæ. Ter- 3.
tia est confessio peccatorum: et hæc ordinatur ad deletionem peccati, quæ est finis pœnitentiæ; unde pertinet ad pœnitentiam. Dico itaque in hoc psalmo agi de confessione laudis, ut patet ex sequentibus; nempe: *Narrabo omnia mirabilia tua:* et ex v. 3. *Lætabor et exultabo in te*, quæ non sunt propria pœnitentium, quorum est lugere et flere, non vere lætari et exultare ac psallere; unde pia magis quam solida est annotatio S. Hier. qui ait hic contineri trinam confessionem: *Trina*, inquit, *confessio hic sonat; id est, peccatorum, Martyrum, Confessorum.* B Nisi forte omnia de Dei laude accipit, addit enim: *Gratiarum actio, sive laus, ut in Evangelio: Confiteor tibi Pater Domine cæli et terræ. Et hic trina dilectio intelligitur, id est, diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex totis viribus tuis.* Heb. est, אודה *ode*, id est, laudabo, ut Arias vertit; hinc ᾠδή, id est, *oda*, canticum. Syr. et Arab. *gratias agam tibi.* Rad. ידה *iada*, id est, proiicere: in Hiphil facit הודה *hodo*, id est, gratias agere, confiteri, laudare, prædicare, celebrare. Iunge utramque significationem Kal et Hiphil: scito Dei laudem et gratiarum actionem esse tela acutissima et maxime penetrantia cor Dei, si illas proiicias ut oportet, et animo ardenti, ut et ipsæ ardeant, alta petant ut centrum suum, ac Deum inflamment in eius sinum advolantes, et ibi quiescentes.

4. Confiteri toto corde est.
1. Quæres tertio. Quid est confiteri, id est, laudare Deum in toto corde, cum dicitur: *Confitebor tibi Domine in toto* C *corde meo?* Respondet primo S. Augustin. eum confiteri toto corde, qui *omnia ad divinæ providentiæ regimen refert*, quæ stulti quasi casu et temere, et nulla divina administratione fieri putant. Ita ipse, ubi monet eruenda esse occulta sapientiæ Dei, cum Paulus dicat Rom. 5. 3. Gloriamur in tribulationibus: et considerandum, omnes cruciatus corporaliter inferri, ut aut exerceant conversos ad Deum, aut ut convertantur, admoneant, aut iuste damnationi ultimæ præparent obduratos. Insistit S. Aug. Remig. eum dicit eos confiteri toto corde, qui divinæ dispositioni in nullo contradicunt.

II. Secundo, confitetur *toto corde*, qui id facit quantum potest, ait S. Thomas.

III. Tertio, qui confitetur omni tempore, nempe in prosperis et adversis, ut explicant S. Chrysostomus, et S. Basilius.

IV. D Quarto, qui nullis mundanis cogitationibus fluctuat, ut dicunt Bruno, Haymo et Cassiod.

V. Quinto, *confitetur toto corde*, qui cor suum non dividit Deo et creaturis, sed totum uni consecrat et eius cultui, ut exponunt Origen. Didymus Remig. Lyran. Theodoretus, qui ait, τῶν τελείων ἴδιον, *proprium est perfectorum hominum, totum cor Deo*, ἀνατιθέναι, *dedicare*, (ut sit scilicet anathema Iesu) *et omnem mentem ipsi consecrare. Qui autem*, μερίζει, *partitur cogitationes in mammonam et Deum, in Christum et aurum, in præsentem vitam et futuram, non potest vere dicere: Confitebor tibi Domine in toto corde meo.* Quid est humani cordis angustiis contractius? quid Deo diffusius et maius: cum non modo cælum et terram impleat, Ierem. 23. 24. sed etiam sit excelsior cælo, et profundior inferno? ut ait Sophar Naamathites Iob. 11. 8. Itaque Deus indignans Iudæis quod secum idola cole-

Digitized by Google

rent, amarent, et adorarent, dicit Isa. 28. 20. *Coangustatum* (Pagnin. brevius) *est stratum, ita ut alter decidat* (vel ego, vel idola, non manet arca cum Dagone) *et pallium breve* (Pagn. operimentum angustum, id est, stragula et lodices lecti: hoc est, affectus, et præcipue amor animæ, ut sponsæ) *utrumque operire non potest*. Sponsum scilicet Deum, et adulterum, nempe dæmonem. Ausonius vere dicit: *Duo socios non recipiunt: amor et principatus*. Deus solus vult rapere totum cor. Vetitum olim erat, Deut. 22. 10. *Non orabis in* (id est, cum) *bove et asino*. 1. Quia vires eorum sunt inæquales. 2. Quia bos erat animal mundum atque aptum oblationi in holocausto et aliis sacrificiis: asinus erat immundum animal, et a sacrificiis exclusum. Ne Deum iungas in eodem iugo cum diabolo, ut te simul trahant: probrosa est et stulta hæc coniugatio. Quæ conventio Christi ad Belial? Neque etiam munda et immunda cogitatione ad Deum accedas; quia non habitabit iuxta eum malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos eius. S. Antioch. hom. 81. arationem illam in bove et asino explicans tropologice, ait: *In munda et immunda cogitatione non offeres orationem*.

VI. Sexto denique confitetur Deo *ex toto corde*, qui et tota intensione cordis seu affectus, et tota extensione confitetur; ita ut neque ullum actum exerceat anima nisi propter Deum, et actus illos quos propter Deum exercet, perfectissime et ardentissime exerceat.

VII. Fi ap- tius

Septimo denique, et pressius, atque psalmo accommodatius, confitetur *toto corde* Christo crucifixo, de quo hic agitur, qui eum laudat ex animo, omnes gratias, virtutes, dona, bene vivendi et tentationes superandi vires, aliaque ei accepta referendo, omniaque ad eum ut ad fontem refundendo, se suaque omnia illi uni consecrando et offerendo, de eo uno cogitando, eum unum magnificiendo, cætera despiciendo et pro nihilo ducendo, eum amando, et per amorem intime cordi uniendo et imprimendo: ita ut ab eo numquam discedat. Apollinaris vertit: *Confitebor tibi Domine*, ἀόκνητα κραδία, id est *indesinenti corde*: sic Christus crucifixus occupabit longitudinem cordis, sed latitudinem quoque et profunditatem atque altitudinem teneat, ut sive alta, sive demissa cogites, semper sis memor illius, eumque laudes. Cant. 8. 6. ait sponsus, id est, Christus animæ sanctæ: *Pone me ut signaculum super cor tuum*. Hæc verba tribuunt sponsæ Chald. et Arabs, sed malim cum S. Ansel. S. Ambr. Cassiod. Beda, Iusto, Ugone Cardin. et aliis, tribuere sponso, id est, Christo, qui, ut ait Ugo, vult ut sui pro nobis crucifixi memoriam faciamus. S. Ambr. lib. de Isaac, cap. 8. *Signaculum*, ait, *Christus in fronte est, signaculum in corde. In fronte, ut semper confiteamur: in corde, ut semper diligamus. Signaculum in brachio, ut semper operemur. Luceat ergo imago eius in confessione nostra: luceat in operibus et factis: ut fieri potest, tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia caput viri Christus: ipse oculus noster, ut per eum videamus Patrem: ipse vox nostra, per quam loquamur ad Patrem: ipse dextera, per quam Deo Patri sacrificium nostrum offeramus: ipse quoque est signaculum nostrum, quod est perfectionis et charitatis insigne, qua diligens Pater signavit Filium, sicut legimus: Quem Pater signavit Deus*, Ioan. 6. Nota sunt stigmata S. Francisci, in manibus, pedibus, et pectore sigillata. Hoc ipsum S. Catharinæ Senensi, B. Helenæ virgini Hungaricæ, ex Ordine S. Dominici; Gertrudi de Oesten, Luciæ virgini Narniensi tempore Alexandri VI. contigit. In sancto tamen Francisco magis conspicua et illustria fuerunt hæc stigmata quam in aliis. Thomas Cantipr. lib. 2. Apum asserit, absolutissimam Iesu Christi imaginem, *instar sigilli*, cordi Martyris cuiusdam infixam fuisse repertam. Bozius lib. 15. de signis Eccl. cap. 33. ait, vidisse se cor S. Claræ virginis e Montefalcone, in eoque insculptum Christum cruci suffixum: ex eadem carne flagella, quibus cæsus est: columnam, cui adstrictus est: omnia denique simulachra, quibus eius perpessiones referuntur. Serarius noster lib. 5. rerum Moguntiacarum, Archiep. 33. fol. 837. recitat, osseam crucem cum liliis in pectore Volerandi viri pietatis studiosi e familia S. Dominici repertam esse. Eam vero se vidisse ait Thomas Cantipr. qui erat eiusdem familiæ, et citatur a Serario, qui subdit: *Quid in signo corporeæ crucis in osse pectoris nisi mortis Christi, in mente prius habita stigmata Passionis? Et quid in foliis repandi lilii in crucis extremitatibus designatur; nisi mundissimæ castitatis insigne, quod cum memoria mortis Christi fundatissime gerebat in carne?* Notat autem Volerandum illum sive sederet, sive ambularet, solitum esse signum crucis frequenter sibi in pectore depingere.

Stigmata varia Sanctis impressa.

Imago Christi in corde Martyris. Christus cruci affixus in corde S. Claræ

Ossea crux in corde Volerandi.

5. Moraliter nota, nihil esse Deo acceptius, quam memoria et amore Christi crucifixi cor nostrum sigillare, et ibi cruce defixa nos in perpetuam victimam et iuge holocaustum immolare, ut fecit pro nobis Christus in ipsa cruce. Ex eius vulneribus sanguis defluens in totum cor, et omnes mentis potentias, et corporis totius venas, arterias, tendines, fibras, cutem, membra omnia, sensus et appetitus, te in alterum Iesum convertet, et candidum simul et rubicundum præstabit per innocentiam et charitatem. S. Leo serm. 8. de Passione Christi, vocat eius crucem, *aram mundi*, quod in ea omnis labis expers Agnus oblatus, totum mundum expiarit. Cor tuum sit *ara ipsius Christi*, ut in te iugiter immoletur. Exod. 29. 38. *Hoc est quod facies* (id est, immolabis, sacrificabis) *in altari* (holocaustorum) *Agnos anniculos duos per singulos dies iugiter: unum agnum mane, et alterum vespere*. Et illud agni sacrificium matutinum et vespertinum semper primum fiebat ante omnia sacrificia neomeniæ, id est, primæ diei mensis, sabbati, aut cuiuscumque alterius festi etiam Paschatis. Prima cogitatio tua mane, et in prosperitate: et vespere, atque in adversitate sit de Agno pro te immolato, ut tu te illi tuaque in ara cordis tui immoles. S. Aug. lib. 10. de Civitate Dei, cap. 4. *Dei altare*, inquit, *cor nostrum: eius unigenito cum Sacerdote placamus, ei cruentas victimas cædimus, quando usque ad sanguinem pro eius veritate certamus: ei suavissimum adolemus incensum, cum in eius conspectu pio sanctoque amore flagramus; ei dona eius in nobis, nosque ipsos vovemus et reddimus; ei beneficiorum eius solemnitatibus festis, et diebus statutis, dicamus sacram usque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat oblivio: ei sacrificamus hostiam humilitatis et laudis in ara cordis igne fervidæ charitatis.* Quam grata sit præsertim memoria Passionis Christo ipsi, disce ex Ludolpho a Saxonia tract. de vita Christi, cap. 58. ubi refert, Iesum cuidam Eremitæ sanctissimo astitisse mendici habitu, vili vix contectum veste, ac præ frigore rigescentem, intremen temque, et crucis magnæ pondere degravatum. Cumque vir pius rogaret, quis esset, eum dixisse: Iesum se Christum esse, qui optatis eius satisfacturus venisset. Cum ille instaret. Quid sibi esset iucundius? ait: *Nihil se optare magis, quam ut quis iuvet se portare crucem meam, et vulnera, et passionem in corde suo*. Deinde dicit Ludolphus ex S. Bern. quotidianam lectionem Christiani debere esse recordationem Dominicæ Passionis. *Nihil enim ita accendit cor nostrum*, ait S. Bernardus, *quemadmodum sæpe et sedulo recogitata Passio et Humanitas Salvatoris*.

Memoriam Passionis Christi est cor signandum.

6. Non solum corde, sed etiam ore laudandus est Christus. Unde David addit v. eod. 2. *Narrabo* (Hebr. אספרה *asappera*, id est, sigillatim recensebo. Petavius, καταλέξω, catalogum instituam) *omnia mirabilia* (Caietan. separata: quia quæ ab hominum captu sunt segregata, mira sunt: sed nostra versio est melior) *tua*. Hanc oris laudem aliqui iam volunt expressam esse in primo hemistichio: *Confitebor tibi in toto corde meo*. Sic dicit Paul. Coloss. 3. 16. *Verbum Christi habitet in vobis abundanter* (πλουσίως, id est, opulenter, copiose) *in omni sapientia docentes, et commonentes vosmetipsos, in gratia* (id est, cum gratia et venustate, ut explicat Theophylactus. 2. Ex gratia et afflatu Spiritus S. ut S. Chrysostom. 3. Magis ad rem nostram: cum gratiarum actione) *cantantes in* (id est, ex) *cordibus vestris Deo*. Sed melius et in psalmo nostro, et apud Paulum, *in corde*, sumetur proprie: nisi enim intus Deo et Angelis cantetur, ingrata est ipsis omnis exterior melo-

Vers. 2. 2 Pars. Christus est ore laudandus.

dia. Cor est fons et abyssus, lingua est canalis et rivus.

1. David mirabilia Dei se narraturum dicit, et quænam illa sint.

Quæres 1. Quænam Dei mirabilia narraturum se dicit David? Resp. primo, ait se narraturum mirabilia creationis et gubernationis mundi, de quibus etiam vult hic agi S. Chrysost. qui iure queritur, quod terra, ὥσπερ μαστοὺς ἐκτείνει τῆς ποταμὰς καὶ τὰς πηγὰς, *fontes et fluvios, velut mammas lac fundentes immittit*, et vix ullus est, qui Deum largitorem laudet. In augis enarrandis innumeri tempus

I. contriverunt, de Solis, Lunæ, stellarum, cælorum pulchritudine, amplitudine, admirabilitate, de nubibus, tonitru, fulmine, ventis, tot terræ frugibus, plantis, gemmis, mineralibus et metallis, aliisque, vix ullus sermonem instituit, ut de iis Deum laudet. Ea tamen de causa Deus cor hominis intelligentia replevit, ut a corde in linguam laus dimanet, ob tot mirabilia eius causa confecta, Eccli. 17. 7. et 8. *Posuit oculum suum super corda illorum* (hominum scilicet) *ostendere* (ut ostenderet) *illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis* (id est sanctum) *collaudent: et gloriari in mirabilibus illius ut magnalia enarrent operum eius*. S. Ambros. lib. 6. Hexaem. cap. 9. linguam vocat plectrum loquentis, et Tull. lib. 2. de Natura Deorum, linguam ait esse plectrum oris: chordas vero, dentes. Optime sonat os tanquam Dei cithara, cum plectrum, id est, linguam tangit ac movet cor Spiritu sancto animatum et exultans. S. Ambros. in illo Hexaemer. loco: *Soli homines*, ait, *ore exprimimus quæ corde sentimus: itaque cogitationes tacitæ mentis oris sermone signantur. Quid est igitur os hominis, nisi quoddam sermonis adytum, fons disputationis, aula verborum, promptuarium voluntatis. Absolvimus velut quandam humani cordis regiam, in qua licet sit quædam quantitas portionis, forma tamen universitatis est.* Hæc Ambros.

II. Secundo, Trevetus censet per *omnia mirabilia* Dei, quæ David narraturum se ait, intelligi plagas Ægypti, submersionem Pharaonis, et Ægyptiorum in mari rubro, et alia opera stupenda, de quibus dicit Deus Mosi quem legatum mittebat ad Pharaonem, ut populum suum liberaret, (de qua liberatione psalmum nostrum Trevetus explicat) *Extendam manum meam* (id est, magna potentia faciam opera admirabilia, q. d. vires exeram et ostendam: vel gravi plaga feriam, velut elevato ex ira brachio. Est catachresis) *et percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio eorum*. Possis addere ad Trevetum, agere Davidem de mirabilibus in deserto, et cum lex dabatur in monte, de quibus Eccl. 17. 10. et 11. habes, *Testamentum æternum* (id est, pactum et fœdus duraturum dum lex Mosis staret) *constituit cum illis, et iudicia sua* (id est, leges iudiciales) *ostendit illis. Et magnalia honoris* (id est, honorificam et gloriosam Dei Legislatoris magnificentiam et honorem) *eius vidit oculus illorum, et honorem vocis* (id est, maiestatem vocis divinæ. Syrus honorem sermonis) *audierunt aures illorum*. Græca habent μεγαλεῖον δόξης, id est, magnitudinem seu magnificentiam gloriæ viderunt oculi eorum, et, δόξαν φωνῆς, gloriam vocis eius audivit auris illorum.

III. Tertio, generatim loquitur Remigius, et per *omnia mirabilia*, quæ David ait se narraturum, intelligit omnia tam visibilia, quam invisibilia: tam spiritualia, quam corporalia. De illis explicat Eliphaz Themanites. Iob. 5. 8. et 9. *Ad Deum ponam eloquium meum. Qui facit magna* (cælos amplissimos) *et inscrutabilia* (abyssos impermeabiles) *et mirabilia absque numero*, in cælo, terra, aquis, ubique: in operibus naturæ, et gratiæ, et gloriæ, quæ etiam sunt magna et inscrutabilia.

IV. Et optime. Quarto, et melius, atque ad totum psalmum accommodatius, *omnia mirabilia*, quæ David ait se narraturum, sunt ea quæ continentur in toto mysterio redemptionis nostræ. Vere, ait Bellarmin. quasi *compendio* quodam comprehendit omnia opera mirabilia Dei redemptio generis humani, opus summæ misericordiæ, in quo recapitulantur omnia beneficia Dei. Et quidem Ephes. 1. 7. *In quo* (per quem Christum) *habemus redemptionem* (passivam scilicet: id est, per quem redimimur) *per sanguinem eius* (et) *remissionem peccatorum* (supple, habemus) *se*-

A *cundum divitias gratiæ eius, quæ superabundavit* (thesauro aperto in cruce, et e plagis copiose fluente) *in nobis* (id est, in nos, super nos pedi crucis hærentes) *in omni sapientia et prudentia* (id est, cum omni Dei sapientia (*ut notum faceret Sacramentum* (arcanum consilium et decretum) *voluntatis suæ* (de vocandis ad fidem gentibus: de quo mysterio mirabili etiam agit psalmus noster) *secundum beneplacitum eius, quod proposuit* (statuit, decrevit) *in eo* (hoc est, per illum: supple exequi) *In dispensatione plenitudinis temporum* (id est, donec tempora, quæ ante Christum debebant præcurrere, plene essent dispensata: hoc est, ordinata, evoluta, expensa. *Instaurare* (Græca ἀνακεφαλαιώσασθαι, id est, in summam et compendium ac recapitulationem redigere: recapitulare, ut legit S. Hieron.) *omnia in Christo*. Est enim summa et recapitulatio omnium operum Dei tam visibilium quam invisibilium. Christus, ut ait Theophylactus, est verbum consummans, et abbrevians in iustitia. Unde addit Paulus, *quæ in cæ-*

B *lis, et quæ in terra sunt, in ipso*. Nota, τὸ, *in ipso*, redundare per pleonasmum hebraicum. Solent enim Hebr. repetere pronomen cum suo antecedente: itaque sine iactura ulla sensus posset tolli τὸ *in ipso*. Sed, ut notat Cornel. ita nomine Christi non poterat Paulus satiari, ut eum ut ita dicam, superflue, et singulis sæpe versibus nominaret. Hinc nomen IESU in parvis et paucis quatuordecim epistolis suis repetit ducenties decies novies, Christi nomen quadringenties et semel.

Quæres. Quænam mirabilia sunt in Christi Passione et Morte? Respondeo primo, nihil in ea non esse admirabile et stupendum. Secundo, Abiectionem ipsam et humilitatem deiicientis se Dei ad tam dira tormenta esse vel ipsis Angelis inscrutabilem. Tertio, tantam in tam horrendis suppliciis patientiam, constantiam, charitatem, perseverantiam. Quarto, mirabilis fuit eversio Iudæorum capere volentium Christum in monte Oliveti, et Malchi sanatio, impressio faciei suæ in linteo Veronicæ. Quinto, mirabilis fuit latronis, centurionis et aliorum conversio. Sexto,

8. In Passione sunt mirabilia. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

C mirabilis fuit Solis eclipsis, in qua septem miracula recenset S. Dionysius Areopag. epis. 7. ad Polycarpum, et ex eo Cornel. in cap. 27. Matth. v. 15. præsertim quod per tres horas duraverit, cum eclipsis Solis parum duret, et facta sit in plenilunio primi mensis Nisan. In plenilunio autem non potest fieri eclipsis Solis, quia tunc Luna a Sole longissime distat, imo est in opposito Solis: quare eclipsis Solis non fit nisi in coniunctione Solis cum Luna, quæ fit in novilunio: tunc enim Luna Soli vicina facile se illi supponit, ipsumque eclipsat. Septimo, mirabilis fuit 7.
terræ motus, concussio et confractio rupium, apertio sepulchrorum, et suscitatio mortuorum. Octavo, mirabile 8.
fuit, imo miraculum, quomodo Christus ob tristitiam et agoniam summam in monte Oliveti, sudorem sanguinis, plagas et dolorem flagellationis, coronationis, crucifixionis et aliorum tormentorum non fuerit citius mortuus. Hæc aliaque mirabilia expende, iugiter contemplare et enarra. S. Franciscus sæpe dicebat alumnis suis, ut librum crucis instar librorum omnium haberent, idque u-

D num maxime attenderent, ut Christum crucifixum laudarent, et eum imitarentur, ut ait S. Bonaventura in eius vita. S. Cyrillus Ierosolym. Catech. 13. crucem vocat, καύχημα καυχημάτων, id est, *gloriationem gloriationum*. Ex Paulo id sumpsit, qui dicebat Galat. 6. 14. *Mihi autem* (alii iactent quæ volent) *absit gloriari nisi in cruce* (hoc est, in fide crucis, in grata memoria, contemplatione, narratione et exaltatione ac prædicatione per totum orbem) *Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus*, id est, mortuus) *est, et ego mundo*, scilicet sum crucifixus et mortuus; itaque nec mundum curo plusquam cadaver putridum, neque ille me. S. Ignatius epistol. ad Romanos dicebat: *Amor meus crucifixus est, non mihi placet cibus corruptionis, neque voluptas vitæ huius: panem Dei volo, panem cælestem, qui est caro Christi, Christo concrucifixus sum.* Ut bene crucem laudes, eam adora: id est, ad os tuum pone cum interno cultu et reverentia, ibi cælestis apicula mel divinum suge ex arbore vitæ defluens.

Digitized by Google

Tunc erit mel et lac sub lingua, et favus distillans erunt labia tua, et diffundetur gratia in labiis tuis. Andreas Cretensis oratione de Exaltatione Crucis, ait: *Adorate crucem, quia per ipsam Dominum cognovimus. Adoranda Crux, quia per ipsam benedictionem accepimus et a maledictio liberati sumus. Adoranda crux, quoniam per ipsam, cum amarum ligni inobedientiæ evomuissemus cibum, suavitatem salutis degustavimus.*

9. Vers. 3. Toto corpore est in Deo exultandum. A corde et ore transit ad totum corpus Propheta, et ait se totum illud expensurum in Christi sui honorem, v. 3. LÆTABOR ET EXULTABO Hebr. אעלצה, *eeltsa*, id est, subsiliam, subsultabo IN TE (Chald. vertit, in verbo tuo, id est 1. in promissione tua. 2. In Christo tuo ac filio unigenito) PSALLAM NOMINI TUO (Nomini Iesu) ALTISSIME. Tu es Altissimus. 1. Substantia. 2. Personalitate Verbi. 3. Attributis divinis. 4. Unione hypostatica. 5. Gratiis et virtutibus. 6. Potestate excellentiæ. 7. Gratia capitis. 8. Exaltatione nominis. 9. Elevatione in crucem. 10. Ascensione super omnes cælos. 11. Sessione ad dexteram Patris, ubi habes sub pedibus omnes hostes tuos.

Tria autem in corpore designat David se consecraturum Christo. Primo, faciem, in qua velut in speculo elucet mentis lætitia, ad hoc dicit *Lætabor*. Secundo, membra cætera, cum ait, *Exultabo*. Septuag. ἀγαλλιάσομαι, quod deduci potest 1. ab ἀγάλλειν, id est, orno, insignio, decoro, ut apud Plat. de Leg. lib. 11. 2. ab ἀγάλλομαι, glorior, me iacto, ut apud Herod. Thucid. item, lætor, exulto, ut apud Xenophontem; 3. ab ἄγαμαι, id est, demiror, Homer. Odyss. π 4. ab ἀγαλλιάω, exulto, derivatur ab ἄγαν, hoc est, valde, vehementer, ut usurpat Xenoph. et ἅλλεσθαι, id est, saltare, subsilire, apud Xenoph. eundem. Et vox latina exultare, saltum quemdam et motum denotat, Primo cordis. Virg. lib. 5. Æneid. *Exultantiaque haurit corda pavor.* Tull. lib. de Rep. *Est igitur quoddam turbulentum in hominibus singulis, quod vel exultat voluptate, aut molestia frangitur.* Secundo, exultatio motum aliarum corporis partium ostendit: qui enim exultat, gestit, id est gestus quosdam facit ob delectationem et lætitiam vehementem. Tull. lib. 1. offic. *Aut voluptate nimia gestiunt: quorum omnium vultus, voces, motus, statusque mutantur.* Tertio, exultare est aliquando gloriari, ut usurpat Tull. in Catone: *Annibalem iuveniliter exultantem patientia sua molliebat*, Fabius scilicet Maximus. Tu in Christo, et quidem crucifixo, gloriare cum Paulo, qui ait: Absit mihi gloriari, etc. ac 2. Corinth. 12. 9. ait: *Libenter gloriabor in infirmitatibus* (id est, afflictionibus) *meis, ut inhabitet in me virtus Christi*, id est crux.

Tertium, quod in corpore suo consecraturum se Deo David indicat, est manus, cum subdit, *et psallam nomini tuo altissime.* Hebr. אזמרה *azammera*, vertit Paguin. cantabo: Arias, et S. Hieron. canam. Nam *zamar* proprie significat amputare, incidere, putare. Unde metaphorice volunt sumi pro cantare cum incisione musica et modulatione vocis, et distinguunt שיר *scir* a *zamar*, quod *scir* significet quaslibet cantilenas vulgares et solutas: *zimmer* vero in coniugatione Piel significet cantare cantica arte elaborata, quæ suos numeros habent et cæsuras. Secundo tamen Sept. *azammera* reddunt ψαλῶ, id est psallam. Nam *zimmer* proprie ad instrumenta musica refertur, ut docet Mercerus, et sic usurpatur Psal. 91. 2. et 46. 7. atque aliis locis.

10. In uno Deo lætari magnum est. Nota primo, magnum est in uno Deo lætari, et illi uni psallere, neque est cuiusvis dicere cum Davide nostro, *Lætabor et exultabo in te: psallam nomini tuo Altissime.* Hoc declarat S. Chrysost. hic Οὐ μικρὸν, inquit, τοῦτο φιλοσοφίας εἶδος, τὸ εὐφραίνεσθαι ἐπὶ τῷ Θεῷ. *Non est parvum Philosophiæ genus, in Deo lætari. Omnem enim secularem voluptatem expellit, qui in Deo suam omnem reponit lætitiam. Hæc sublimem et excelsum hominem efficit. Hæc animam liberat a corpore: hæc efficit, ut ad cælum aspiret; hæc terrenis et iis quæ ad victum pertinent, altiorem constituit: hæc a vitiis liberat.* Cæteros omnes voluptatum pruritus et inescationes atque larvas iure vocat idem sanctus Pater, ὀνόματα μόνον ἡδονῆς, *sola vocabula voluptatis*: sunt nomina, non res. Deliciæ vero in Deo fixæ, sunt solidæ et succi plenæ ac medullæ, iisque dæmon expellitur et conficitur, atque anima studio sapientiæ et cognitione completur. Lege eum locum. Hinc S. Paulus ita inculcat Philippensibus, id est, civibus Philipporum primæ urbis Macedoniæ, sic appellatæ a Philippo Rege Patre Alexandri, cum prius Dathos diceretur: inculcat, inquam, ut semper in Deo gaudeant, Philipp. 4. v. 4. *Gaudete in Domino* (in fide, cultu, et amore tanti Domini, et ob eius promissiones et protectionem) *semper; iterum dico, gaudete.* Bis gaudete, nempe anima et corpore.

Nota secundo, non tantum in Deo glorioso et glorificante atque prosperitates dante lætandum est, et psallendum, sed etiam in Christo crucifixo, et in cruce instar cælestis citharæ distento, atque intra eius vulnera est exultandum et cantandum. 11. In Christo crucifixo est lætandum.

Crux ergo, ut divinum psalterium, manibus, id est operibus, capienda est. Primo cum fide, quæ virtus primam chordam pulsans cantabit cum centurione admirante prope crucem ea quæ in ipsa fiebant, et in toto orbe, ac dicet Matt. 27. 54. *Vere filius Dei erat iste.* Baronius, Metaphr. Surius, aliique censent hunc centurionem fuisse S. Longinum, qui relicta militia secesserit in Cappadociam, ibique Deo serviens et Christum laudans, a Iudæis martyrio sit coronatus. Magnam in eo fidem esse oportuit, qui etiam pro crucifixo mori voluerit. S. Hieron. id admirans ait: *Considerandum quod Centurio in ipsa scandala passionis vere Dei Filium confiteatur, et Arius in Ecclesia prædicat creaturam.* Et S. Bern. serm. 2. de Epiphon. ingeniose et pie: *Videte*, ait, *quam oculata sit fides, cognoscit Dei Filium lactentem, cognoscit in ligno pendentem, cognoscit morientem. Siquidem latro in patibulo, Magi in stabulo cognoscunt. Centurio vero agnovit vitam in morte, latro Regem, Centurio Dei Filium simul et hominem pronunciat.* Ita Bernardus. Crucis psalterium ut bene resonet, est accipiendum. I. Cum fide.

Secundo, Crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum Spe, quæ secundam chordam pulsans cantabit cum Propheta nostro Ps. 26. 3. *Si consistant* (S. Cyprian. in Exhort. Mart. cap. 10. legit: Si directa fuerint) *adversum me castra* (Chald. Si castrametabitur adversus me exercitus impiorum) *non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc* (meo corde, ut ait Euthymius. 2. In Deo. 3. In hac spe, ut Theodoretus. 4. In hoc petitione, ut S. August. 5. In hac re, ut alii. 6. et melius, in hoc prælio) *ego sperabo.* Cum S. Martinus peteret a Iuliano apostata missionem a militia, et Iulianus interpretaretur metum pugnæ, quæ cum Barbaris erat ineunda sequenti die, vir sanctus ait: *Si hoc ignaviæ ascribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis astabo, et in nomine Domini Iesu, signo crucis non clypeo protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus*, id refert Sulpit. in eius vita, cap. 3. Et vero, si, ut ait Salomon, Prov. 30. 5. *Omnis sermo Dei ignitus* (Hebr. צרופה *tserupha*, conflatus, conflando excoctus) *clypeus est sperantibus in se*, quid erit ipsum Dei Verbum in conflatorio crucis? Hoc se clypeo et totum corpus muniant Christiani. Totum corpus cruce signabat S. Maximinus Martyr in tyrannos et tormenta pugnaturus. Est signum Thau, quod reperiens in fronte, ut in domus superliminari, vastator Angelus nocere non potest. Dic sub brachiis crucis cum Maria et Ioanne stans, Ps. 56. 2. *Miserere mei Deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea* (non tantum labia mea) *et in umbra alarum tuarum sperabo.* id est, ut ait Ugo Cardin. in protectione crucis contra diabolum. Alæ enim expansæ crucem faciunt et umbram, et Dominus alas suas expandit in cruce, sicut dicit Is. 65. 2. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum:* et Sponsa id sciens ait Cantic. 2. 3. *Sub umbra illius quem desideraveram sedi.* Arabs vertit, concupivi obumbrari umbra illius, et sedi. Tunc poteris sedere et quiescere, cum in crucifixi eris umbra et protectione. In ipso enim bello te servabit, Ps. 139. 8. *Domine, Domine, virtus* (S. Hieron. fortitudo) *salutis meæ* (id est virtus me salvans. Est Hebraismus) *obumbrasti super caput meum* (es enim in 12. II. Cum spe.

cruce exaltatus, et altissimus. 8. Hieron. vertit, protexisti caput meum) *in die belli*: id est, in hac vita, quæ tota est bellum, militia, et prælium. 2. In afflictione corporali. 3. In afflictione spirituali, id est, in die et hora tentationis, præsertim carnalis, cui maxime crux opponitur, sua umbra refrigerans ardores tartari.

13. III. Cum charitate. Tertio, crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum charitate, quæ decachordi psalterii tertiam chordam pulsans cantabit cum Apostolo Rom. 8. 38. et 39. *Certus sum* (Gr. πεπεισμαι, id est confido, ut legit S. Ambros.) *quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia* (id est præsentia bona vel mala, ait S. Anselmus) *neque futura, neque fortitudo, neque altitudo* (id est cœli) *neque profundum* (id est inferi) *neque creatura alia poterit nos separare a charitate* (sed ut illa charitas, aut charitate ordens anima, possit hoc dicere, oportet ut teneat crucem Christi, eique adhæreat; unde additur) *quæ est in Christo Iesu* (intra eius latus et cor, patens in cruce,) *Domino nostro*. Tunc ibi anima sancta, ut columba divina, responsat Sponso dicenti, Cant. 2. 14. *Columba mea in foraminibus petræ* (Hebr. in scissuris petræ. Orig. in velamento petræ. Syr. *in velamine sæpis*, id est coronæ spineæ) *in caverna maceriæ* (in vulnere lateris, ut explicat Rupertus: in abscondito gradus, ut vertit Pagninus: in recessu scalarum, ut Vatablus: iuxta præmunitionem, ut S. Ambr. serm. 6. in Ps. 118. iuxta promurale, ut Sept. Vatican. inhærens antemurali, sicut Complut. Nostrum antemurale est cor et amor Christi crucifixi, qui est maceria, id est paries seu murus ex lapidibus, id est, virtutibus solidis et firmitate impenetrabili factus.

14. IV. Cum religione. Quarto, Crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum religione, quæ quartam decachordi illius Psalterii chordam pulsans cantabit cum Mose patratricem miraculorum virgam, id est crucem, tenente supra litus maris rubri, id est, mundi vitiis pleni, Exod. 15. 2. *Fortitudo mea* (causalis scilicet, id est causa fortitudinis meæ, non autem formalis) *et laus mea* (Hebr. est tantum זִמְרָת *zimrat*, unde tantum vertit Pagn. *laus*; sed arbitror Mosem dixisse cum affixo primæ personæ *zimrati*, id est canticum meum: hoc est materia et obiectum mei cantici) *Dominus, et* (id est, quia) *factus est mihi in salutem* (est enim Iesus, id est, Salvator) *Iste Deus meus* (Heb. אֵלִי *eli*, id est Deus meus: vel, fortis meus) *et glorificabo eum* (Hebr. אַנְוֵהוּ *anvehu*, hoc est, decorabo eum, ut reddit Vatablus. 2. Habitabo eum, ut Caietan. intro eius vulnera manebo constanter. 3. Tabernaculum faciam ei, ut Pagnin. *in corde* scilicet meo crucem et Iesum crucifixum deligens, ut in loco sancto, et per eius sanguinem consecrato atque purificato. Chald. vertit, ædificabo ei sanctuarium. Hebr. *navo* significat construere habitaculum, habitare, decorare, et glorificare. *Deus Patris mei, et exaltabo illum*, me ei supponens atque subiiciens, ut homini Deo.

15. V. Cum patientia. Quinto, Crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum patientia, quæ quintam chordam tangens caniat cum Iesu filio Sirach. Eccl. 2. 4. *Omne quod tibi applicitum fuerit* (Græc. επαχθες, id est adductum et impactum fuerit) *accipe* (Græce, δεξαι ασμενως, hoc est, accipe libenter: Arabs, tolera cum gratiarum actione, *et in dolore*, (id est, cum doles, cum cruciaris doloribus) *sustine* (ut columna firma et stabilis) *et in humilitate* (hoc est, humiliatione, deiectione, calamitate. Syr. in paupertate. Arab. in languore et necessitate. Græc. αλλαγμασι, id est in mutatione: fortunæ scilicet) *tua patientiam habe*. Syr. longanimis esto. Tigurina, fortem te præbens. Ad hoc autem ut patientiam teneas, tene, et brachiis stringe Iesum crucifixum, qui est patientiæ causa exemplaris et efficiens, Eccl. ibid. v. 3. *Sustine sustentationes Dei*, hoc est afflictiones tibi a Deo impositas, ut explicat Palacius: vel expecta Dei auxilium. Tigur. vertit, Deum sustine patienter, *coniungere* (Gr. κολληθητι, id est, conglutinare) *Deo, et sustine* (Græc. μη αποστης, id est, ne apostates, ne sis apostata. Apostata cito fit, qui crucem abiicit: sicut nemo potest venire post Iesum nisi crucem suam tollat, *ut crescat in novissimo* (hoc est in extremo, in eo quod sequitur. Tropol. in loco abiectissimo) *vita tua*, tum præsens, tum futura. Hanc patientiam exercuit B. Coleta, singulis enim diebus hora meridiana, qua Christus cruci appensus est, doloris morsum sentiebat vehementissimum: idque feria præsertim sexta a primo diluculo antemeridianis horis, usque ad horam sextam vespertinam, ut docet Stephanus Iuliocensis in eius vita. Philippa autem Gueldria ex Ducissa Lotharingiæ religiosa monasterii S. Claræ Mussiponti, adeo crucis amore et patiendi desiderio æstuabat, ut si inter prandendum de cruce verbulum inaudisset, statim velut extra se rapta, cibo potuque abstineret, confectaque lacrymis deliquium animi pateretur: annis vero septem vitæ eius extremis, a vespera diei Iovis, usque ad crepusculum diei sequentis acerbissimos dolores perferebat, sicut habet noster Christophorus Merigot lib. 11. vitæ eius. Volt Deus patientiam Sanctorum coronare, quia patientia opus perfectum habet. B. Coleta Christo crucifixo compatitur.

Sexto, crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum fortitudine, quæ sextam chordam manu pulsans cantet cum Paul. 1. Cor. 1. 23. et seq. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Ipsis autem vocatis* (ad fidem) *Iudæis atque Græcis* (id est Gentilibus) *Christum Dei virtutem* (Græc. δυναμιν, id est potentiam) *et Dei sapientiam. Quia quod stultum est* (id est, putatur esse, esse dicitur) *Dei sapientius est hominibus: et quod infirmum est Dei* (nempe humanitas, mortalitas, passio, crux) *fortius est hominibus*, quia fastum humanum contrivit. 2. Dæmonem superavit. 3. Homines a captivitate eius liberavit. Tu quoque fortiter crucem stringe, eaque ut gladio spiritus et telo potentissimo utere, et teipsum cruce edoma. Dicit idem Apostolus per crucem securus, Galat. 6. 17. *De cætero nemo* (Iudæorum, ait Cornel. 2. et melius, omnium) *mihi molestus sit. Ego enim stigmata* (plagas et cicatrices ex vulneribus pro Christo susceptis impressas) *Domini Iesu in corpore meo porto*. Vide de S. Francisco Bonaventuram cap. 13. vitæ. 8. Radegundis Regina Franciæ flammantes carni cruces imprimebat. Iapones noviter conversi, irrisione aut natione, etiam fronti insculpebant crucis notas, ut a tyrannis ipsis Christiani cognoscerentur. Olim non Martyres tantum, sed alii omnes, ita fortes erant in ferendis adversis, et tanto robore crucem ferebant, ut eos appellet Tertull. in Apolog. num. 238. *Religiosos crucis*. S. Eustachius Dux et martyr fortissimus, cum inter cervi cornua vidisset e cruce pendentem Salvatorem, conversus ad fidem iacturam bonorum, uxoris, ac liberorum, diu forti et infracto pectore toleravit, tandem uxore et liberis repertis, cum iis mortem acerbissimam constanter pertulit, tauro æreo ardenti inclusus, in quo expiravit, ut habetur in eius Actis die 20. Septembr. Si Æthiopes Reges aliquod membrum truncatum haberent, eorum familiares illud sibi statim resecabant, et se eorum amicitia indignos putabant, nisi id facerent, et cum morientibus occumberent, ut ait Diodor. Sicul. lib. 3. Cum Mahumetes III. Princeps Turcarum circumcisus est, quatuor iuvenum millia se obtulerunt, ut circumciderentur, ut ait Baudier in Descript. aulæ Imper. Turc. Ut amatam a se Dinam filiam Iacob Patriarchæ retinere Sichem posset in uxorem, circumcidi se passus est, et ad id patrem suum Hemor, et omnes cives suos impulit, Gen. 34. tu pro amore Christi præeuntis tibi, hoc non facies? 16. VI. Cum fortitudine. S. Radegundis generosa mortificatio. Christiani sunt religiosi crucis Christi, ut ait Tertull. Æthiopum mira consuetudo.

17. VII. Cum tranquillitate mentis. Septimo, Crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum mentis tranquillitate, quæ septimam chordam pulsans cantabit, Ephes. 2. 13. *Nunc autem in Christo Iesu* (per Christum Iesum) *vos, qui aliquando eratis longe* (a Deo, 2. a spe promissæ beatitudinis, 3. a testamentis et pactis, 4. ab Ecclesia Iudæorum, 5. a Christo, et salute, eratis enim Gentiles) *facti estis prope, in sanguine* (per sanguinem et mortem) *Christi. Ipse enim est pax nostra* (causalis, non formalis: id est, causa pacis nostræ) *qui fecit utraque unum* (ex Iudæis et Gentibus unam Ecclesiam) *et medium parietem maceriæ solvens* (Gr.

μεσοτοιχον τυ φραγμυ, id est insiertitium maceriæ, id est septi aut muri: hoc est, septum, murum qui medius erat, et dividebat parietem unum ab oltero: deinde qui esset illo murus intermedius exponit, eum oddit: *Inimicitias in carne sua*; pec carnem suam et moetem tollens inimicitios et mutuum contemptum, et odium Iudæorum et Gentiiium, quæ inimicitiæ eos ab invicem dividebant, nec patiebantur eos in unam fidem, legem et gentem convenire. Turbari a nemine potest, qui cruci innititur. S. Macarius homil. 47. σταυρος, inquit, εχθρων εςι θανατος, crux *hostium est mors; spirituum nempe malitiæ.* Των δε ψυχων βακτηρια, και εδρασμα ασφαλες και ζωη, εφ ην αναπαυονται. *Animarum vero nostrarum baculus, sedes tuto et vita, in qua conquiescunt.* Vel in mediis fluctibus maris rubri, quibus mergitur Phacoo cum exercitu Ægyptiorum, Moses et populus Dei securus et tranquillus ambulat, quia fert virgam symbolum crucis Christi.

18. VIII. Cum lætitia. Octavo, Ceucis psalterium, ut bene resonet, aecipiendum est cum lætitia et alacritate spirituali, quæ octavam chordam pulsans cantet eum Habacuc 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo* (Septuog. αγαλλιασομαι id est, iubilabo, exultobo) *et exultabo*, (Tigur. gestiom) *in Deo Iesu meo.* Vatablus *in Deo salute mea*, et Salvatore, quod nomen perfecte implevit in cruce; unde dixit, consummatum est; Chald. reddit, *in Deo factore redemptionis meæ.* Syr. *In Deo Salvatore.* Arab. Antioch. *in Deo Domino dominorum* (*Deus Dominus fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervorum*) supec montem Caivariæ: montes enim excelsi eervis, Ps. 103. 18. *et supec excelso mea deducet me victor* (in cruce triumphous de dæmone) *in psalmis canentem.* Chald. vertit, coram eo ego fides pulso cum hymno meo. Origen. ad eam spiritualem lætitiam omnes hoctatur homil. 8. de diversis: *Christi humilitas, ait, nostra sublimitas est; illius crux nostra victoria est: illius patibulum noster triumphus est. Gaudentes levemus hoc signum: in humeris nostris victoriarum vexilla portemus. Immortale lavacrum portemus in frontibus nostris.* Et Guarcicus Abbas Igniocensis secm. 2. in comis palmorum: *Vade securus*, inquit, *vade gratulabundus, ubi iudex tuus est advocatus tuus: tantummodo signum crucis mortificationem Iesu quam circumfers in corpore tuo, secum deferat spiritus tuus.* Et ad locum Habacue et psalmi nostri optius oit Andreas Cretensis orat. 2. de Exalt. S. Crucis: *Moveamus labia ut cinyram: assumamus psalterium, et cytharam; psallamus Deo, psallomus sapienter*, ob victoriam scilicot in cruce reportatam. In ea crucis recordatione lætabantur Sancti inter medios morborum et mortyriorum dolores, inter contumelias et opprobria.

S. Lydwina amans crucem. S. Lydwinæ nihil erat iucundius memoria vulnerum Christi, et lacrymas Iesu in cruce pendentis vocabat *cosas suas*, ut ait Ioann. Brugmauus in eius vita, ea meditatione suffulto morbos varios per annos plurimos fortissime, et magna mentis alacritote toleravit. Hac crucis contemplatione Religiosum quemdam in summam tristitiam deiectum ita ut nec orare, nec meditari posset, od mentis lætitiam revocatum esse tradit Ludolphus de Saxonia part. 2. do vita Christi, cap. 58. S. Elzearius ita confortabatur memoria Passionis Christi, ut cum menti recursabat, eo plus lætaretur, quo gravioribus iniuriis afficiebatur.

19. IX. Cum desiderio conformandi se Christo. Nono, Crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum desiderio et aviditate patiendi, ut conformes Christo patienti reddamur. Anima hoc desiderio æstuans cantat cum Sponsa, Cant. 1. 6. *Indica mihi, quem diligit anima mea, ubi cubes* (S. Ambros. lib. de Isaac et anima cap. 4. ubi manes) *in meridie*; id est, in æstu tribulationum, ac præsertim in cruce. Ut enim ait Philo Carpathius, *Aurora vitæ Christi, fuit in Nativitate; dies, in prædicatione: meridies, in cruce: vespera, in sepulchro.* Lege epistolam S. Ignatii martyris scribentis ad Romanos, ibi ardentissimum patiendi, et pro Christo moriendi desiderium reperies, loca varia alias attuli. Cum S. Xaverius vidisset sibi a Deo oblatos omnes labores, quos in India erat perpessurus, exclamavit: *Amplius Domine, amplius.* De eodem et Simone Rodericio uno e decem primis S. Ignatii alumnis, in Lusitania concionantibus summo omnium Ordinum applausu et gratulatione ait Oclandinus l. 2. histor. Soc. Iesu, n. 105. *Dum in Lusitania eis ingenti populi plausu ad voluntatem fluunt omnia, unum illud crucis amatores angebat, quod in sectationibus nullis exercerentur: quibus si diu careret, dicebat Xaverius, videri sibi nequaquam fideliter militare.* Crux enim est character Christi et Christianorum. 1. Thessol. 3. v. 3. oit Paulus: *Nemo moveatur in tribulationibus istis: ipsi enim scitis, quod in hoc* (id est, ad hoc: nempe ut tribulemur) *positi sumus.* Syr. ad hoc destinati sumus. Qui Ducem et Regem suum coronatum spinis, clavis terebratum aspicit, a se omnes mundi delicias et voluptates reiicit, at crucem omat ac dolores. Hoc accidit S. Elisabethæ Thuringii Peincipis uxori, quæ in Ecclesiam ingrediens, viso crucifixo a se obiecit omnia mundi ornamenta et ex animis concidens, posteaque sibi reddita severum sibi vitæ genus præscripsit ac servavit, ut narrat Hieron. Platus tract. de Dignit. Caedin. Lecto titulo crucis votum castitatis et paupertatis emisit Catharina Godines, et in claustrum se coniecit, variis conflictata morbis plurimum in iis lætabatur, eratque ei summus dolor nullo dolore torqueri, ut ait Ribera l. 3. Vitæ S. Teresiæ cap. 3. Et ipsa S. Teresia sæpe dicebat: *Aut pati, aut mori.*

Decimo denique, Crucis psalterium, ut bene resonet, accipiendum est cum magnanimitate, qua in ipsa cruce gloriemur aliis omnibus despectis. Philip. 3. v. 3. ait Paulus: *Nos enim sumus circumcisi* (id est, circumcisi spiritu) *qui spiritu* (πνευματικως, ut oit S. Chrysost. id est spirituali fide, spe, charitate, et virtutibus aliis) *servimus Deo* (Græc. λατρευοντες, id est, latria colentes) *et gloriamur in Christo Iesu* (Messia Salvatore et Redemptore nostro, ait Cornel.) *et non in carne* (in rebus carnalibus v. g. carnis circumcisione, nobilitate, legis scientia, pharisaismo, et similibus) *fiduciam habentes.* Reges et Pontifices crucis insignibus gloriantur, atque omnia sua ornamenta cruce exornari arbitrantur. S. August. *Reges, ait, signum crucis Christi in fronte iam portant, pretiosius signum quam quælibet gemma diadematis.* Pectus quoque lorica muniendum est et exornandum. Et quidem Ecclesiæ primipili Apostoli palliola crucibus intexta ad humeros et pectus gestabant, ut patet in nummis Fulvii Ursini, ubi sic pinguntur S. Ioannes, et S. Philippus Apostoli. A tergo quoque vallum illud hosti obiiciendum est. Rabanus Maurus ait olim in summorum Pontificum palliis a tergo et pectore fuisse cruces purpurei coloris. Omni denique ex parte corporis crux nobis est circumponendo, ut illæ religiosæ, quarum vestis omnibus pene in locis est signata crucibus, de iis alias dicam. Constantinus Imper. ubique signum crucis insculpi cucabat: nempe in galea sua, diademate, clypeo, labaro, globo imperatorio, et aliis: quasi nihil vere Imperatorium et regium esse censeret, quod summi Regis Christi charactere non fulgeret. Hic character nostris actionibus est imprimendus, si cum Christo regnare volumus, Rom. 8. 17. *Si filii* (Dei sumus) *et* (id est, igitur) *hæredes*: supplo, sumus Dei, *si tamen compatimur* (id est simul patimur cum Christo) *ut et conglorificemur.* Ad imitandum Iesum patientem hortatur Guarricus Abbas Igniacensis serm. 2. in comis palmarum: *Ut, ait, exemplum Crucifixi ad iustificationem suam imprimant moribus, qui signum crucis ad munimen sui imprimunt frontibus, ut illius vivant lege, cuius armantur fide. Alioquin fallaciter miles characterem Regis gestat, cuius præscriptum non observat: nec recte se tuetur illius signo, cuius non paret imperio.* S. Leo serm. 4. de Passione docet nos ita debere vivere, ut Iesum habitare in nobis ipsa conversationis nostræ probitate monstremus. — 20. X. Cum magnanimitate.

Dic itaque cum Davide agente de morte Filii Dei hic: *Psallam nomini tuo Altissime.* Psalmus, ut notat S. Thomas, est opus manuale, et symbolum est operationis bonæ. Pulsa psalterium decachordum crucis, in singulis Christi vulneribus duas chordas ponens, singulas in singulis extremitatibus, id est, virtutes decem a me recensitas exerce in contemplatione crucifixi. Gaude in torcu-

Digitized by Google

lari crucis, unde suave mustum diffluit. Sonum suavem ede laudis divinæ, cum instar cælestis psalterii pulsaris. Auctor imaginis primi sæculi Societatis Iesu toto lib. 4. Societatem illam sub Ducis IESU vexillo patientem fuse describit, in fine ponit ad rem nostram aptissimum anagramma: *Ignatius*, *Xaverius* (hi duo in oriente et occidente Sole multa passi sunt) *gavisi sunt vexari*. Ubi nulla prorsus litera est mutata. Deinde ponitur in emblemate id illustrante Angelus, qui pulsat clavatum cymbalum, quod non sonat nisi percussum. Adduntur hæc verba, ut anima emblematis, *Multo fit plausus ab ictu*, et hi versus subiiciuntur:

Cymbala pro pulsu plausum clovata refundunt:
Verbera si cesses ingeminare, silent.
Ars ibi naturam, sed virtus vincit utramque,
Sub multo quoties verbere dulce sonat:
Hoc IGNATIUS, hoc XAVERIUS, hoc simul ambo.
Nomine cum factis conveniente notant.
Gavisi sunt vexari, lætique paternos
Ad mores socii composuere suos.
Nempe solent fortes forti de stirpe creari,
Imbelles aquilis non generantur oves.
Euge Iapon gelida distentum percute corpus,
Ut subito ruptis bulliat illa labris.
Si tantum hoc, age districta mete colla securi,
Innexumve trabi cuspide fige latus.
Quo ropior; strictis vicina stat hæresis armis;
Ni ferit his, rabido, quo valet, ore ferit.
Aude, et utrisque feri, feriendo cymbalo pulsas?
Subsilit ad pulsus orbis uterque tuos,
Nempe nihil tali valet esse suavius ictu,
Quod neque, plus cunctis qui dolet, ille dolet.

Concludere etiam potuisset, *Quo gravius cunctis, qui dolet, ille canit.* Aliud deinde ibidem ponitur emblema, ubi pastor utrem pastoritium premens oves circumpositas suavi sono demulcat. Epigraphe est, *Pressus dulce sonat.* Vide ibi versus, et alia multa emblemata, quibus utilitas et suavitas tribulationum depingitur.

ARTICULUS II.

Cruce dæmon fugatur, et cum suo exercitu superatur.

21. Triplex effectus Crucis. Vers. 4. DAVID post præmissam gratiarum actionem, et declarationem internæ suæ lætitiæ, eius rationem affert: nempe triplicem crucis effectum. Primo enim crux hostem ipso aspectu fugat, vers. 4. IN CONVERTENDO INIMICUM MEUM RETRORSUM. Secundo, fugatum enervat, ibid. INFIRMABUNTUR. Tertio, enervatum sternit et confodit, ET PERIBUNT A FACIE TUA.

1. Dæmonem fugat. Ac 1. Crucis virtute dæmon in fugam vertitur, *In convertendo inimicum meum retrorsum.* Nota, Converti retrorsum est 1. cadere retrorsum, id est, non in faciem, ut videas ubi cadas; sed in dorsum et occiput, ut quo præceps feraris et corruas, non possis cernere, nec te brachiis ac manibus sustentare, ne collidaris: atque hic casus et conversio semper in malam partem sumitur. Sic Iudæi, qui venerant Christum capturi, licet armati, ad unicam eius vocem, *Ego sum: abierunt retrorsum*, Ioan. 18. 6. eius voce, ut fulmine repulsi, retroacti et supini in dorsum prostrati. Iusti vero proni in faciem suam cadunt. S. Gregor. lib. 13. Mor. cap. 10. id tropologice explicans ait: *In faciem cadere est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pænitendo deflere. Retro vero, quo non videtur cadere, est ex hac vita repente decedere, et ad quæ supplicia ducatur ignorare.* Secundo, converti retrorsum, est fugere ex acie, hosti victori terga dare, et hic sensus est magis proprius huius loci, in quo describitur victoria et triumphus Christi per crucem et mortem. Sic dicitur Ps. 128. 4. *Dominus iustus concidit cervices peccatorum* (ambulant in Deum erecto collo) *confundantur* (qui impudenter ei in faciem resistunt) *et convertantur retrorsum* (id est, fugiant) *qui oderunt Sion.* De Ammonitis et Syris devictis et fugatis, id explicat Caietanus.

Nota secundo το *in convertendo* posse sumi pro tempore futuro, q. d. cum convertentur, infirmabuntur, etc. Unde Chald. vertit, *Quando revertetur Dominus auctor inimicitiæ meæ retrorsum.* Secundo, et melius, *in convertendo*, est sumendum pro tempore præterito, gratias enim agit David, quasi victoria iam per Christum in cruce parta, et sibi in visione repræsentata, q. d. Cum iam dæmon hostis meus primarius sit debellatus et in fugam coniectus, omnes eius milites erunt infirmi, corruent, et victoris Christi ad aspectum interibunt. Hinc S. Hieron. vertit: *Cum ceciderint inimici mei retrorsum.* Et Symm. απο τραπεντων των μου εχθρων εις το οπισω, id est, cum reversi sint inimici mei retro.

Quæres, de quo inimico David loquitur? Resp. primo, Eugubinus censet agi de Laban. Secundo, Trevetus de Pharaone. Tertio, Arias de Nabal. Quarto, Caietanus, de Hanon Rege Moabitarum, qui legatos Davidis ignominia affecerat. Quinto, Cassiodorus, et Genebr. de Saule. Sexto, Agellius, de Goliath prostrato. Septimo, S Thomas, de Absalone domito, et eius exercitu fugato. Sed hæc refutavi in titulo huius psalmi. Octavo denique, cum S. Hieron. S. Augustin. S. Chrysost. Asterio, Euseb. Euthym. Rufin. Remig. Haymone, Glossa, Lombardo, Lyrano, Ioanne a Pastura, Genebrardo, Bellarmino, et aliis, inimicum hunc, qui a Christo fugatur, censeo esse diabolum, qui Matth. 13. 28. *Inimicus homo*, et 1. Petr. 5. 8. *adversarius:* hoc significat vox satan. Hunc Christus e mundo fugavit sua morte, Ioan. 12. 31. *Nunc iudicium* 22 Est inimicus hominis.
(id est condemnatio, ut explicat S. Chrysost. 2. et melius, absolutio et liberatio. In utraque expositione est Metonymia) *est mundi* (id est omnium gentium in toto orbe) *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.* 1. E multis hominum corporibus. 2. Ex animabus. 3. Ex aris et templis ei dicatis. 4. Ex tota terra in inferos detrusus, et ibi religatus rudentibus inferni. A tempore enim Christi Passionis Lucifer non egreditur ex tartaro, neque egredietur nisi per tempus et tempora et dimidium temporis, id est per duos annos cum dimidio, quibus in fine mundi dominabitur et sæviet Antichristus. S. Prosper in Dimidio temporis cap. 2. legit: *Nunc princeps huius mundi missus est deorsum:* nempe, in tartara, id est, infimum locum inferorum. Iam cum a se fugaverat Christus post varias tentationes in deserto, cum illi ait Matt. 4. v. 10. *Vade Satana*, id est, discede a me, facesse hinc. Græce υπαγε, id est apage, recede, te hinc proripe: et additur, οπισω μου, id est, *post me.* Quam efficacia fuerint hæc pauca verba, declaratur vers. 11. *Tunc reliquit eum diabolus* (virtute Christi excussus, ut ait S. Chrysost.) *et ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei.* Et tu generose certa in tentatione. Orig. homil. 31. in Lucam, et Abulensis censent, dæmonem de uno vitio tentantem, semel ab aliquo perfecte victum, de eo amplius ipsum non tentare. Probabilius est hostem illum infestissimum recedere tantum ad tempus. Unde Lucæ 4 v. 13. dicitur: *Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo usque ad tempus.* Et figuratur Matth. 12. v. 43. et seq. In dæmone, qui cum exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, et non inveniens, assumit septem spiritus nequiores se, et intrantes habitant ibi. Itaque nunquam securum te crede, donec ad portum perveneris: venti qui sedati sunt, momento possunt excitari.

Moraliter disce, quanta sit crucis in dæmonem potentia, ut eum effuget. Nam furcam aspiciens prædo intremit. Iugum, sub quod missus est, contemplans miles exhorret. Stridor catenæ, cui reus ad transtra et remos ducendus, illigatus est, ei intimas medullas commovet: ita Crucem timet dæmon. Christum cruce eum superantem depinge per Mosem manibus in formam crucis in oratione extensis populum Dei roborantem, et Amalecitas fugantem et prosternentem. Exodi 17. v. 10. *Fecit Iosue ut locutus erat Moyses, et pugnavit contra Amalec: Moyses autem et Aaron et Hur* (avus Beseleel illius, qui plurima 23. Crucem videns dæmon fugit. Sicut 1. Amalec orante Mose in modum Crucis erectis brachiis.

Digitized by Google

tabernaculi ornamenta perfecit cap. 31.) *ascenderunt super verticem collis* (in Raphidim) *Cumque levaret Moyses manus* (tenens virgam Dei intra illas, ut colligitur ex v. 9.) *vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec.* Qua de re agens Gregentius Archiepiscopus Tephrensis in disputatione cum Herbano Iudæo, ait: *Cum Moses Crucis in modum manus extendens Amalecum in fugam vertebat, nonne Crucem forma quadam præmonstrabat.*

II. Sicut Madianitæ Gedeone lagenas frangente.

Secundo, Gedeon cum trecentis militibus manu tubam portans et lagenam testaceam, in cuius media lampas ardebat, figurat Christum cum martyribus, qui corporum suorum confractione dæmones fundunt, Iudic. 7. v. 20. *Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, et hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades et dextris sonantes tubas, clamaveruntque: Gladius Domini et Gedeonis.* Lagena Christi terrea erat eius corpus, quod in cruce contritum est: Lampas ardens, erat eius Divinitas, quæ emicans hostes exterruit. De martyribus id explicat S. Gregor. lib. 30. Mor. cap. 3. 17. B *Cecinerunt tubis*, inquit, *ut lagenæ frangerentur: lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparerent; apparuerunt lampades, ut hostes in fugam verterentur: id est, prædicaverunt Martyres, donec eorum corpora in morte solverentur: corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent: coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina Luce prosternerent; quatenus nequaquam Deo erecti resisterent, sed eum subditi formidarent.* Ita Greg.

III. Sicut Philisthæi Ionatha in montem ad repente.

Tertio, figura Christi montem Calvariæ scandentis, et inde hostes superantis est Ionathas filius Saul, qui solus cum armigero integrum Philisthinorum exercitum fugavit, 1. Reg, 14. 4. *Erant autem inter ascensus per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philisthinorum, eminentes petræ ex utraque parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc et inde prærupti: nomen uni Boses* (id est, cœnum vel *in ipso flos*: flores in spinis quærendi sunt) *et nomen alteri Sene* (hoc est, rubus.) Chald. vertit, Nomen unius lucubratio, et nomen alterius canculeatio. C *Unus scopulus prominens ad Aquilonem* (qui est symbolum afflictionis) *ex adverso machmas* (id est, percussoris, id enim machmas, significat) *et alter ad meridiem contra Gabaa* (hoc est, e regione urbis Gabaa, quæ idem est atque excelsitas, seu collis) vers. vero 13. additur: *Ascendit autem Ionathas et manibus et pedibus reptans, et armiger eius post eum, Itaque alii cadebant ante Ionatham, alios armiger eius interficiebat sequens eum.* Hasta Christi fuit eius crux, qua solus etiam sine alio armigero dæmones prostravit. S. Athanas. citatus in 7. synodo habita imperantibus Constantino et Irene matre, ait: Τιμωμεν τον ςαυρον, ως καθαιρετην τȣ διαβολȣ, *honoramus crucem, ut diaboli victricem.* Quod ea est admirabilius, quod antea lignum Crucis esset probrosum, nunc vero, ut idem sanctus Pater subdit, sit ζωοφορον οπλον, βασιλικωτατον τε και φοβερωτατον τοις εχθροις, *vitalis armatura, imperiosissima, et hostibus maxime formidanda.* Origen. quoque hom. 8. de diversis: *Cum, ait, dæmones crucem viderint, contremiscent. Qui murata Capitolia non timent, crucem timent.* D *Qui contemnunt sceptra regalia et purpuras Cæsarum et dapes, Christiani sordes et ieiunia pertimescunt.* Illustrem victoriam beneficio Crucis obtinuit Constantinus Magnus, qui antequam cum Maxentio decertaret in Italia, eumque pugna decretoria superaret, vidit ingentem crucem in aere, cum hac inscriptione, εν τȣτω νικα, *in hoc vince*: seu, in hoc signo vinces. Illustre est, quod noster Antonius Vasconcellius refert in historia Lusitaniæ anacephal. 2. de Alphonso primo, Lusitaniæ rege, qui celeberrimam ope crucis de quinque Saracenorum regibus victoriam retulit, cum mille tantum equites, pedites vero decies mille sub signis numeraret: hostium vero tantus esset numerus, *ut indubitata fides fuerit singulis Christianis centenas mauros congressuros.* Summo mane a tentorio exiit Alphonsus a pio eremita admonitus, ut id faceret. Ecce porro tibi prodigium: *aspicit e cælo Christum optimum, ea specie qua olim fuerat in Crucem actus*, qui eum benevole A afflatus, ac singulari munere prosecutus, *scuto quinis vulneribus interpuncto*, quale postea Lusitaniæ reges in regium stemma cooptarunt, monuit ut deinceps Regis titulo uteretur, id etiam petentibus, ac bene faventibus civibus. Hoc animatus viso pugnam cum hostibus conseruit, eosque ingenti clade prostravit et fugavit. Thomas Bozius lib. 17. de signis Ecclesiæ pro scuto vexillum ponit, et dormienti ostensum a Christo putat fuisse, ac datum. Idem tibi eveniet, sive nocturno sive diurno prælio cum dæmonibus dimices: clypeum Crucis obtende, et securus eris. Tunc cum gaudio dices duci tuo Christo: *In convertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur* (Hebr. יכשלו iccascelu, id est, deficientur, præcipitabuntur, detrudentur. Est enim passivum in Niphal. S. Hieron. vertit, corruerint. Felix, corruent. Pagninus impingent. Et ipsi hostes fugati præ trepidatione in saxa occurrentia impingent, et ab insequentibus a tergo victoribus impellentur, itaque corruent) *et peribunt a facie tua*: id est, ante te, ut explicat Mariana, coram te, ut Emmanuel B Sa, aspectum tuum non ferentes, ut S. Chrysostom. ideo vertit Syrus, *a conspectu tuo.* Solis enim aspectum noctua non sustinet. In Hebr. est מפניך *mipaneca*, id est, a *faciebus tuis*, id est, Primo, sive humanitatem tuam, sive divinitatem obiicias dæmonibus peribunt. Gregentius Archiepiscopus Teph. præfert Christum Iosue ducenti Israelitas in terram promissam, et Chananæos vincenti, quod Iosue homines a Deo perterrefactos vicerit, Christus dæmones in orbe dominantes: Iosue habuerit magnum exercitum, Iesus vero solus id fecerit, *Iesus*, ait, απετεφρωσε δαιμονας, *cacodæmones in cinerem redegit*, μονος μαλλον δε διπλȣς κατα τε θεοτητα και ανθρωποτητα. *Solus existens, imo vero duplex: nempe, et secundum divinitatem et secundum humanitatem.* Deinde, peribunt *a faciebus tuis*, q. d. in quamcumque te faciem verteris, peribunt, sive sumas faciem iudicis, sive regis, sive domini, peribunt iudicio condemnationis et pœna merita imposita: si sumas personam et faciem patris, medici, pastoris, amici, etc. peribunt, C sed peccatores, remanebunt vero homines ad pœnitentiam conversi. Hic ultimus sensus est tropologicus, et eum sequitur S. August. *Qui, ait, infirmabuntur et peribunt, nisi iniqui et impii? Infirmabuntur, dum nihil valebunt. Et peribunt, quia non erunt impii: a facie Dei, id est, a cognitione Dei: sicut periit ille, qui dixit ad Galatas 2. Vivo autem iam non ego, vivit autem in me Christus.* Ionas Aurelianensis Episcopus lib. 2. de cultu imaginum, et utilitatem Crucis pro hominibus, et terrorem in dæmones exprimit his verbis: *Crux est humilium invicta tuitio, superborum deiectio, victoria Christi, perditio diaboli, infernorum destructio, cælestium confirmatio, mors infidelium, iustorum vita.* S. Athanas. tractatu de Incarnatione Verbi, vocat crucem, κατα τȣ θανατȣ τροπαιον, id est, *de morte excitatum trophæum.* Et S. Leo dicit, clavis in cruce confixum esse dæmonem. Augustus Cæsar subacta Ægypto crocodilum pingi curavit palmæ alligatum, cum hac epigraphe, nemo antea religavit: id fecit Christus dæmoni D ad crucem ligato: aut prope crucem mortuo, ut sic loquar: ut contigit Leoni vastatori agrorum, ad crucem a S. Chrysost. positam iacenti. Cum enim, ut in illius sancti Patris vita legitur, Leo quidam efferata rabie omnes discerperet, neque ullis humanis remediis impediri posset, crucem ille erigi curavit, quam cum Leo esset intuitus, est mortuus, et mane prostratus prope illam repertus.

Quarto, figura Christi hostes in morte et cruce superantis fuit Samson, qui plures occidit moriens quam vivens. Cum enim Gazam convenissent principes Philisthinorum, ut immolarent hostias magnificas Deo suo Dagon, id est, levi Aratrio, seu frumentario, id est, frumenti præsidi, ut putat Lilius Gyraldus de diis Gentium Syntagm. 2. pag. 109. seu potius Dagon, id est, Veneri, quæ etiam Dercete vocabatur, et instar Nereidum, Tritonum et Sirenum pingebatur, hoc est, media ex parte forma humana, et media parte piscis. Cum, inquit, sic convenissent Philisthini principes, et tria millia plebis confluxi- IV. Sicut Philisthæi Samsone moriente.

Digitized by Google

sent, Samson populi Israelitici Iudex, id est, princeps, excæcatus cogebatur coram iis ludere, id est, saltare, ac veluti morionem agere. Hoc indigne ferens vir fortis rogavit puerum, a quo ducebatur, ut eum ad modicam quietem applicaret columnis quibus fulciebatur domus, hoc est, templum: nam dicuntur immolasse victimas Deo suo v. 22. et teste Philone solebant convivari in templis: deinde domus privata non potest capere tria millia spectantium Samsonem saltantem. Versu autem 29. habetur: *Et apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alteramque earum dextera, et alteram læva tenens* (sic extensis manibus erat conformatus in modum Crucifixi) ait: *Moriatur anima mea* (id est, ego. Est synecdoche, anima enim ponitur pro toto homine) *cum Philisthiim; concussisque fortiter columnis, cecidit domus super omnes principes, et cæteram multitudinem quæ ibi erat: multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat.* Quod longe verius est de Christo, cuius mors fuit mors mortis, et diaboli, atque omnium eius satellitum. S. Paulinus epist. 4. *In Christi passione zaboli* (hoc est, diaboli: Æolice enim zabulus idem est quod diabolus: nam Æoles pro δια dicunt ζα) *domus cecidit, et regnum mortis solutum est. Itaque mortem ipsam moriendo destruxit, solvens inimicitias in carne sua, et faciens utraque unum, id est, hominem et Deum, quem in seipso connexuit Deus et homo Christus Iesus.* Mahumetani ipsi, in Tarich Persici procemio hoc Christi elogium ponunt: *Propheta Isai, super quem salus;* ubi Vitus Marrhtoler fol. 79. annotat, Isai ibi intelligi Iesum, et quidem utrumque deducitur a rad. ישע iascia, id est, salvavit. Illud autem elogium et Alcorano petitum est.

ARTICULUS III.

Christus in cruce Iudex est supremus, et Rex orbis.

24. SUPERIORI articulo David nobis Christum exhibuit, ut ducem exercitus, qui de hostibus victoriam reportet, et hæc prima fuit causa gratiarum actionis. Nunc nobis eum proponit, ut iudicem devictorum hostium, quibus prædam male raptam eripit, et ut regem iustorum liberatorum per crucem, et hæc est secunda ratio gratiarum actionis: recte enim postquam dixit David, Confitebor tibi Domine, etc. addit causam vers. 5. QUONIAM FECISTI (Hebraice עשית asita, perfecisti, absolvisti) IUDICIUM MEUM ET CAUSAM MEAM, SEDISTI SUPER THRONUM, QUI IUDICAS IUSTITIAM.

Vers. 5. 1. Pars.

Sensus est primo, *fecisti iudicium meum, et causam meam:* id est, iudicium illud in quo iudicari visus sum, meum fecisti. Et causam illam in qua me iustum et innocentem homines damnaverunt, meam fecisti: sicut et nautæ dicunt ventum suum, quo utuntur ad bene navigandum. Ita S. August. Sed hoc est paulo subtilius. Secundo itaque clare, sensus est, *fecisti iudicium meum et causam meam*, q. d. pro me iudicasti, mihi causam adiudicasti. Unde Arabs vertit, *iudicasti mihi* (id est pro me, ad meam utilitatem) *et vindicasti me*, et quidam apud S. Chrysostom. υπερεδικασας με, id est, iudicasti pro me. Ut enim ait S. Thomas, Christus functus est pro nobis officio iudicis, advocati, et testis. Adde et solutoris ac redemptoris: persolvit enim pretium, quod debebamus, atque ex iustitia satisfecit: deinde tulit sententiam contra dæmonem adhuc captivos retinere volentem.

25. Nota, Lis erat, et quidem gravissima, homines inter ac dæmonem: cum hic genus humanum in servitutem suam assereret, suumque sibi vindicaret: homines vero nativæ atque ingenitæ libertatis in primævo parente memores, iugum illud grave excutere molirentur, Christus in Crucis bilance examen ad libellam sustinens, misericordiæ pondus ad nos acclinat, severitatis momento in diabolum devoluto. Ibi causa pro nobis iudicata schedulas omnes obligatorias perfregit, ut liberi prorsus essemus, Gal. 4. v. 31. *Itaque, fratres, non sumus ancillæ* (synagogæ) *filii, sed liberæ* (Ecclesiæ, in Sara uxore Abrahæ figuratæ) *qua*

Lis inter homines et dæmones.

libertate Christus nos liberavit. Tertullianus legit, *nos manumisit*, cum antea essemus captivi dæmonis et mortis. Liberationem illam et manumissionem fecit Christus in cruce, ut docet idem Apost. ad Coloss. 2. 13. *Et vos cum mortui essetis in delictis* (ob peccata vestra) *et præputio carnis vestræ* (id est, gentilismo, et in circumcisione carnis sequendo eius effrænes concupiscentias) *convivificavit cum illo* (id est, cum Christo) *donans* (Græc. χαρισαμενος, id est, condonans) *vobis omnia delicta.* Modum autem assignat v. 14. *Delens, quod adversus nos erat chirographum decreti* (hoc est, reatum et obligationem ac debitum pœnæ æternæ, perinde certum atque si manu propria illud chirographo et schedula obligante scripsissemus. Ad illud enim tenebamur secundum decretum et sententiam Dei latam in Adamum et omnes eius posteros) *quod erat contrarium nobis. Et ipsum tulit de medio* (ipsum chirographum abstulit) *affigens illud cruci;* illud cassans et annullans, et cruci velut trophæo fractum appendens, ut tanquam crucifixum et abolitum esse omnes sciant et videant. *Et expolians principatus et potestates*, id est, dæmones spolians omni dominio in homines, eisque prædam suam auferens. Qua ratione iudicium nostrum et causam fecerit Christus apud Patrem pie et ingeniose exponit Hugo a S. Victore. Fecerat diabolus, inquit, iniuriam Deo, hominem fraudulenter abducendo, et violenter tenendo: homo, præceptum contemnendo, et se alienæ servituti subdendo: rursus diabolus homini, falsis præceptis decipiendo, et mala postea inferendo. Hominem iuste subiectum diabolo, propter culpam, licet iniuste ob diaboli fraudulentiam, nullus a servitute potuit liberare nisi Deus. Deus causam hominis suscipere noluit, adhuc ei pro culpa iratus: Deo ablatum damnum restituere, et pro contemptu ei satisfacere homo non poterat. Dedit homini Deus iustitiam, tribuens ei hominem, quem pro homine sibi redderet, priore maiorem: nempe simul Deum, ut digna recompensatio fieret: et pro contemptu pœnam sponte subivit moriendo. Iudicium denique nostrum factum est, quando hic homo Christus descendens ad inferos, et portas mortis frangens, captivitatem, quæ ibidem tenebatur, liberam eduxit. Hæc ferme Hugo. Ubi adverte, iudicium factum esse in cruce, sed executionem illius iudicii factam in hac liberatione animorum e limbis et purgatorio, atque in apertione cæli, aliisque. Hoc iudicium in Cruce agnovit S. Leo, cum ait serm. 8. de Passione: *O admirabilis potentia Crucis! O ineffabilis gloria Passionis! in qua et tribunal Domini, et iudicium mundi, et potestas est Crucifixi.* S. Augustin. tract. 31. in Ioan. *Ipsa crux*, ait, *si attendas, tribunal fuit: in medio enim iudice constituto, unus qui credidit, liberatus; alius* (Latro) *qui insultavit, damnatus est; iam significabat, quod facturus est de vivis et mortuis, alios positurus ad dexteram, alios vero ad sinistram.* Sed hoc iudicium est terribile, iudicium vero de quo loquimur, est suave, et optabile, ac favorabile.

Secundo, non iudex tantum, sed etiam Rex apparuit Christus in Cruce, ut iam probavi Ps. 2. v. 6. satis fuse, ubi ostendi in Nativitate, vita, passione, resurrectione, etc. regnum illud Christi apparuisse. Nunc vero etiam declaratur vers. 5. SEDISTI SUPER THRONUM, QUI IUDICAS IUSTITIAM, id est, iuste, q. d. qui ex iustitia et æquitate iudicas, tu es iudex iustus. Nota Hebr. כסא chisse, sumitur pro tribunali iudicis Ps. 121. 5. unde hic Syrus vertit *tribunal*. Secundo, *chisse* significat thronum regis, 1. Reg. 10. 18. 1. Paral. 29. 23. Genes. 41. 40. Ps. 88. 37. Hinc Septuag. Noster, et Arabs, vertunt *thronum*, et melius: Primo, ut dignitas regia Christi melius denotetur. Secundo, ut evitetur hyperbaton, quod admittit Lorinus. Sedit prius, inquit, deinde fecit iudicium et causam, ita ut sit hoc loco hyperbaton. Ita ipse. Sed aptius et concinnius erit, si dixerimus, prius Christum a Davide fuisse declaratum iudicem, deinde facto iudicio etiam regem apparuisse, qui liberatos a diabolo regeret atque tueretur, et donis locupletaret. Vers. 5. 2. Pars.

Crux autem est thronus regius Christi, ibi enim sedens

Digitized by Google

27. merult dominium totius creaturæ. Hinc a S. Ambr. lib. 10. in Lucam vocatur *patibulum triumphale*. Illud est ferculum seu thronus triumphalis veri Salomonis, de quo Cant. 3. 9. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani*. Ferculum a ferendo dicitur. Tria porro significat. Prima lecticam, id est, gestatorium vehiculum, quod vel ob equis et mulis, vel a baiulis succollantibus defertur: unde S. Ambros. lib. 3. de Virginibus legit, *Lectum fecit sibi Rex Salomon*. R. David vertit, lectum qua deferuntur Sponsæ. Secundo, ferculum significat gestamen ad pompam compositum: hinc R. Salomon reddit, *thalamum honorificum*. Tertia denique ad rem nostram ferculum, et Græce φορεῖον, quod a φέρω vel φορέω, gestare dicitur, significat currum et thronum triumphalem: et in eo sensu exponunt S. Gregor. Nyss. Theodoretus, atque alii Græci Patres, et Syrus vertit, *Thronum*. Currum vero illum triumphalem Salomonis et thronum ait Aponius esse crucem Christi. *Ferculum crucis*, inquit, *de lignis cedrinis factum, in cuius columnis argenteis verum immaculatumque a contagio peccati corpus candescit, et gloriosæ animæ auri rutilat fulgor, in qua usque nunc Dei sermo reclinatorium habere probatur, et corporeus regalisque Deitatis coruscat sensus*. Varias Christi virtutes in hoc Crucis ferculo et throno possis advertere. Prima, constantiam et perseverantiam. Est enim factum de lignis Libani imputribilibus, a vermibus ac tineis tundi potest, penetrari non potest. Clamabant Iudæorum quisquiliæ et plebs infima Matth. 27. 40. *Vah* (est interiectio irridentis, abiurgantis, insultantis, exprobrantis, et detestantis) *qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas* (iactas te posse ædificare) *Salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de Cruce*. Similiter et principes sacerdotum illudentes cum scribis et senioribus dicebant v. 42. *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei*. Sed voces impiorum, ut morsus tinearum, non sensit arbor vitæ, perstitit in throno suo rex Christus. Nam sicut monet S. Bernard. serm. 1. in die Paschæ. *Quid consequentiæ videtur habere, ut descendat de Cruce si rex Israel est, et non magis ascendat? Sic tibi, Iudæe, excidit quod audisti, quia Dominus regnavit a ligno; ut regem abneges, quia manet in ligno? Imo quia rex Israel est, titulum regni non deserat; virgam imperii non deponat, cuius imperium super humerum eius. Si Pilatus quod scripsit, scripsit, Christus non perficiet, quod incepit?*

Crux est thronus Christi.

Crux est ferculum Salomonis et quomodo?

I. Ob constantiam.

II. Secunda, de throno illo gestatorio, ait Salomon ipse capite eadem 3. v. 10. *Columnas eius fecit argenteas*. Columnæ illæ in Christo crucifixo argenteæ fuerunt, summa eius sapientia, quæ per admirabile hoc medium attigit a fine usque ad finem fortiter: et iustitia, qua Patri ad æqualitatem satisfecit. Vel, columnæ illæ pondus tormentorum sustinentes fuerunt eius humilitas et obedientia, ad Philipp. 2. v. 7. *Habitu* (σχήματι, id est, figura et specie externa) *inventus ut homo* (apparens verus homo, sicut internam etiam hominis formam et animam habebat) *humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Acceperat enim a Patre præceptum moriendi; alioqui non fuisset in hoc obediens; quia formale obiectum obedientiæ, est præceptum superioris. Non obedivit autem qua Deus, sed qua homo.

Ob columnas argenteas.

III. Tertio, in throno illo gestatoria Salomonis, est *reclinatorium aureum*. Septuag. vertunt ἀνάκλιτον, id est, acclinatorium, nempe posterior pars in lectica, vel curru, vel throno, ubi dorso suo acclinati Sponsus et Sponsa, decore et suaviter recumbunt. Hebr. רפידה *rephido*, id est, stratum, ut Pagnin. Arias, Syrus, Vatablus vertunt. Illud reclinatorium in cruce erat invicta Christi patientia, quæ tot tormenta molliebat, et in iis ut perstaret, faciebat. Ut enim ait S. August. tract. 37. in Ioannem. In cruce Christus *patientiam docebat*. Et S. Gregor. hom. 21. in Evang. *Si tunc de Cruce descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret; sed exspectavit paululum, toleravit opprobria, irrisiones sustinuit, servavit patientiam, distulit admirationem: et qui de cruce descendere noluit, de sepulchro surrexit. Plus igitur fuit de sepulcro surgere, quam de cruce descendere. Plus fuit mortem resurgendo destruere, quam vitam descendendo servare*. Ita Gregor.

Ob reclinatorium aureum.

Quarto, in throno illo gestatorio Salomonis erat, *ascensus purpureus*, id est, gradus, per quos ad thronum illum ascenditur, ut explicat S. Gregor. et Hortulanus. Unde Septuag. vertunt, ἐπίβασιν αὐτῆς πορφυρᾶν; 2. *ascensus*, id est, throni tegmen seu cœlum et pars superior, quæ supra columnas argenteas eminet, et ex purpura est. Unde Syrus et Arabs vertunt, velum purpureum; 3. *ascensus*, id est sella, locus in quo sedetur. Hebr. מרכב *mercab*, proprie significat sellam, ut R. David vertit, et Septuaginta vertunt stragulum Levit. 15. v. 9. S. Hieron. Sagma. Ascensus autem ille seu sella, ad quam ascendit, et in qua sedit Christus in cruce, est summa mentis pax et tranquillitas, quæ mollem ei sessionem et gratam præstabant in tot tormentis. Sive erat filialis fiducia in Patris auxilio. Ideo ait Lucæ 23. 46. *Pater in manus tuas commendo* (veluti depositum. Arabs vertit, pono. Tertull. lib. contra Prax. cap. 25. *depono*. Hæc erat mollis culcitra, sonus et amor patris) *spiritum meum*. IV.

Ob ascensum purpureum.

Quinto, in throno illo gestatorio Salomonis, suppedaneum quoque ipsum seu pavimentum erat purpureum: additur enim *media* (Hebr. תוכו *tocho*, id est, medium eius) *charitate constravit* (Hebr. רצוף *ratsup*, id est, succensum, ut vertit Arias: et quidem רצף *retseph*, significat prunam seu carbonem ignitum) *propter filias Ierusalem*, id est, ob animas sanctas, ob quas Christus mortuus est per infinitam et inexplicabilem charitatem. Nam, ut ipse ait Ioan. 15. v. 13. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat pro amicis suis*, id est, pro iis, quos diligit, sive ipsum redament et sint amici: sive oderint, et sint ex parte sua inimici. Omnes enim amavit Christus, et pro omnibus mortuus est, ac specialim dicitur Romanor. 5. v. 6. *pro impiis mortuus est*. Et quidem ex charitate, unde additur v. 7. et 8. *Vix enim pro iusto* (id est, pro iustis, ut explicat S. Hieron. 2. Pro viro sancto, ut Catharinus, et melius) *quis moritur: nam pro bono* (id est, benefico: sic accipitur, 1. Regum 25. v. 15. Ps. 72. v. 1. ad Gal. 5. v. 22. Liberalitas enim amorem conciliat) *forsitan quis audeat mori* (sed hoc adhuc fit raro, et tantum a viris audacibus, id est, generosis et fortibus) *commendat autem charitatem suam Deus in nobis* (in nos, erga nos) *quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est*. Iesus est totus amor, sed præsertim in Cruce: unde S. Ignatius dicebat, *Amor meus crucifixus est*, et locus Cantic. verti potest. *Medium tenet ipse incensus amore filiarum Ierusalem*. Hinc Hebræorum Glossa in ea verbo Genes. 2. germinare fecit Dominus de terra, sic habet. In medio thalami Messias filius David, qui est diligens filios Israel, sicut dictum est Cantic. 3. medium charitate constravit propter filias Ierusalem. 2. Verti potest cum Sato maiore, *medium eius stratum amori*, id est, Christo ipsi Sponso, vel animæ Sponsæ eius dilectæ et diligenti. Amor enim debet amore compensari: et iure illa dolens clamabat, amor non amatur. 3. Septuag. reddunt: *medium eius gemmis constravit ad amorem a filiabus Ierusalem*, supple obtinendum. Vel, sic verti possunt verba Sept. *In medio eius posuit amorem, sive charitatem:* id est, effigiem, sive picturam aut statuam amoris aut charitatis, ut semper ipsi esset præ oculis ac Sponsæ, ut diceret: Dilectus meus mihi et ego illi. 4. Hebraice verti possunt: *Medium eius constravit lapidibus amoris*, id est gemmis ardentibus et scintillantibus, quales sunt carbunculi et pyropi, quibus amor figuratur. Sept. reddunt, λιθόστρωτον, hoc est, lapidibus tessellatis constratum. S. Ambros. gemmatum stratum. V. editio, e calculis compositum. Omnia sunt in charitate pretiosa. Throni itaque gestatorii Salomonis materia erant ligna Libani, Latera exornabant columnæ argenteæ, reclinatorium erat ex auro, Sella ex purpura, pavimentum ex lapidibus pretiosis. Thronus autem Christi ex virtutibus totus est confectus, quarum basis et sustentaculum est charitas, qua prior di- V.

Ob pavimentum.

Digitized by Google

lexit nos, et quæ eum ad tam ignominiosam mortem deiecit. Ut enim ait Apanius in Cant. *Est firma charitas inter medium humanitatis et maiestatis constrata, ut assumendo hominem, paradiso redderet, quod homini tulerat hostis, media charitate constrarit humiliando se charitas Dei, usque ad ignominiam crucis, pro suæ maiestatis imagine reparanda; media charitate constrarit resurrectionis acceleranda mysterium, ne inter moras electi etiam eius, incredulitatis offendiculo colliderentur. Hæc sunt procul dubio tapetia charitatis, quæ media humanæ naturæ et maiestatis consternuntur, propter sanctarum animarum salutem, et gaudia filiarum illius supernæ Ierusalem. Hæc est utique constrata charitas, quæ omnia sustinet, secundum Apostol. Paulum 1. Corinthior. 13. quæ calcata nunquam cadit, sed allisos erigit suæ humilitatis exempla.* Hæc Apanius.

28. Crux Christi est sceptrum. Crux non tantum est thronus regius, sed etiam sceptrum, Ps. 44. 7. *Virga directionis virga regni tui.* S. Hieron. vertit; Sceptrum æquitatis sceptrum regni tui. Andreas Cret. orat. de exalt. crucis, ait crucem esse illam virgam directionis regni. Et S. Leo serm. 8. de passione sic loquitur: *Cum Dominus lignum portaret Crucis, quod in sceptrum sibi converteret potestatis, triumphi sui portabat tropharum, et invictæ patientiæ humeris signum salutis adorandum regnis omnibus inferebat.* Ita Leo.

Et corona regis. Præterea crux est corona regis. S. Cyrillus Ierosolymitanus catech. 13. Στέφανος ἐστιν ὁ σταυρός οὐκ ἀτιμία, *Crux est corona, non ignominia:* ibi probat nullum Christi miraculum esse maius iis, quæ in cruce facta sunt, omnes homines redimendo. Vide illum. Gillebertus serm. 20. in Cant. illud adducens Galat. 6. 14. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, ait: *Crux ipsa corona est, et diadema regni.*

29. Ex crucis throno Christus orbi dominatur. Ex illo suo throno, sceptro et corona decoratus, Iesus orbem totam sibi subiicit, quod quatuor Crucis cornua denotant. Ionas Aurelianensis Episcopus lib. de cultu imaginum: *Crucis ipsius, ait, positio talis erat, ut pars eius superior cælos spectet, inferior terras non deserat: fixa, ima contingat, et velut quibusdam brachiis extensis, latitudo eius totius partes oppetat mundi: iacens vero, quatuor cardines*

A *orbis designat. Sic in parvo posita, cuncta videtur esse complexa.* Paulo aliter Sedulius cecinit lib. 5. Carm.

Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis,
Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
Occiduo sacræ lambuntur sidera plantæ:
Arcton dextra tenet, medium læva erigit axem,
Cunctaque de membris vivit natura creantis.
Et Cruce complexum Cristus REGIT *undique mundum.*

Spectabat quippe Iesus in cruce Occidentem, itaque dextera porrigebatur versus Septentrionem, læva versus Meridiem, ut illis velut palis totus orbis niteretur et volveretur. Crux quoque commode in medio terræ sita est, ut ex omni parte imperium regis facilius audiatur, et facies atque amor spectetur, sicque vitia fugentur; ut enim ait Salomon 20. 8. *Rex qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Vatablus vertit, intuendo. Sed oculos ne claudas Soli te illuminanti, et purganti. S. Athan. vocat crucem, θεραπείαν τῆς κτίσεως, id est, medelam atque remedium omnium creaturarum.

In cruce regem Christum omnes venerantur. Regem suum Christum in cruce omnes creaturæ agnoverunt. Sol, scilicet, Luna, terra, homines, Angeli. S. A-
B thanasius tractatu de Incarn. Verbi. *In morte, vel potius in trophæo de morte* (*Crucem intelligo*) *universa rerum fabrica confitebatur eum, qui in corpore apparebat et supplicia patiebatur, non hominem simpliciter, sed Dei filium ac Salvatorem esse omnium:* terra enim tremuit, sol obscuratus est, etc. omniaque hæc vociferantur, ut loquitur, κτίσιν πᾶσαν τούτῳ δούλην εἶναι, id est, *rerum naturam omnem eius ancillam esse.* Crux etiam ipsa, ut regis Thronus, ab omnibus Christianis adoratur. Nicolaus Trigaut. tractatu de Christiana exped. apud Sinas, docet thronum regis Sinarum etiam absente rege honorari. Sic enim ait lib. 1. cap. 7. pag. 75. Magistratus omnes, in urbe sua quisque in unum locum conveniunt, in quo regius est thronus, regiaque insignia, cælati dracones et inaurati cum aliis ad elegantiam cælaturis; coram eo sæpius inclinantur, et genua incurvant gentis ritu, et peculiari quadam compositione corporis, ad modestiam ac venerationem aptissima: quo tempore regi decem annorum millia succlamant. Idem quoque fit in die natali regis.

SECTIO SECUNDA.

Devicto per Crucem dæmone, missos per orbem Apostolos ait Propheta, qui victoria usi reliquias belli profligarent, versu 6. Secundo, arma victis eriperent, versu 7. Tertio, arces impietatis destruerent, ibid. Quarto, veram Dei fidem plantarent, versu 8.

PARAPHRASIS.

6. *Increpasti gentes, et periit impius: nomen eorum delesti in æternum et in sæculum sæculi.*

6. Domine Iesu, Crucis in curru subactis hostibus, duces Apostolos in omnes orbis nationes sparsisti, qui immersas in lutulenta scelera nationes arguerent, atque impietatem omnem delerent a dæmone transfusam. Collectam enim multis laboribus tam dæmonis quam idololatrarum famam et splendorem sustulisti, ostensis eorum erroribus atque sceleribus.

7. *Inimici defecerunt framex in finem, et civitates eorum destruxisti: Periit memoria eorum cum sonitu.*

7. Hostis illius stygii retusus est gladius, quo per orbem cruentus grassabatur: excussus est ex eius manibus in æternum. Civitates enim idolorum ipsi addictissimas tuum ad cultum convertisti, eiecta inde impietate: et omnium dæmoni militantium memoria deleta est, et magnus ille sonus, quo obstrepebant Deo eiusque servis, in auras abiit, ac prorsus evanuit.

8. *Et Dominus in æternum permanet.*

8. Tua vero fides mentibus insculpta semper manebit, et tuum nomen et gloria per totam æternitatem durabit.

QUÆSTIO UNICA

QUAM PERFECTE PER APOSTOLOS IDOLOLATRIA DESTRUCTA EST?

PROPHETA noster superiori sectione Imperatorem nostrum Iesum in cruce, velut in curru bellico, hostes
C fugantem et proterentem, atque velut in throno servos suos victores regentem et tutantem descripsit. Nunc fructum victoriæ colligentes Apostolos describit: eos enim tanquam selectos duces Iesus per orbem misit, ut hostem suum et totius humani generis, ex omni sua ditione, quam tyrannice invaserat, expellerent.

Primo itaque David ait, missos Apostolos, qui scelera arguerent atque sceleratos v. 6. *Increpasti gentes.*

*

Digitized by Google

Secundo, Apostolorum prædicationem, licet asperam, efficacem fuisse ostendit, dæmone profligato, ibid. *Et periit impius.*

Tertio, Sigillatim totius exercitus cladem enucleat. Primo Idolorum et idolis ac dæmoni servientium fama detrita, ibidem. *Nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi.* Secundo, armis ablatis rebellibus v. 7. *Inimici defecerunt frameæ in finem.* Tertio, propugnaculis ipsorum dirutis, ibidem. *Et civitates eorum destruxisti.* Quarto, memoria omni ablata idolorum, ibidem. *Periit memoria eorum cum sonitu.* Quinto, fide Christi stabiliter fundata, v. 8. *Et Dominus in æternum permanet.*

ARTICULUS I.

Magnitudo victoriæ et perennitas.

30. Vers. 6. 1. Pars. UTRUMQUE declaratur v. 6. INCREPASTI GENTES, ET PERIIT IMPIUS (dæmon præcipue; 2. omnis impius idololatra. S. Hier. reddit, perdidisti impium, et hoc sonant Hebræa: sed Noster interpres indicat ab ipso impio oriri eius perditionem) NOMEN EORUM (et gentium et impii) DELESTI IN ÆTERNUM, ET IN SÆCULUM SÆCULI, id est, in totam æternitatem. S. Hier. vertit, *in sempiternum et iugiter.* Felix, *in sæculum et semper.* Pagn. *in sæculum et in sempiternum.* Ut enim ait Mariana: Quoniam vox עולם *holam*, pro qua Noster *æternum* posuit, non semper æternitatem significat, quæ nullis finibus circumscribitur, sed sæpe longum tempus: cum volunt sacri scriptores veram æternitatem significare, vocem alteram ועד *vaed*, adiungunt ut hic, pro qua Noster *sæculum sæculi* posuit, ita Mariana. Origenes quoque in illud Exod. 15. 18. *Dominus regnabit in æternum et ultra.* Sic ait hom. 6. in Exod. Quando *in sæculum* dicitur, notatur quidem aliqua temporis diuturnitas, sed finis tamen futurus est. Si vero in aliud sæculum dicatur, aliquis sine dubio, longior quidem, sed tamen determinatur finis et quoties *sæcula sæculorum* nominantur, fortasse licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliquis terminus indicatur. Quod vero addit in hoc loco, *et adhuc*, nullus sensus termini aut finis alicuius relinquitur. Semper enim quicquid mente revolveris, restat dicendum, *et adhuc.* Ita Origen. sed paulo subtilius: nam cum dicitur, in sæculum et in sæculum sæculi: vel in sæcula sæculorum, censeo æternitatem denotari.

In sæculum sæculi quid significet.

B

C

31. Gentes a Deo redarguuntur. *Gentes* porro et impius qui hic increpandi dicuntur (nam *increpasti* ponitur prophetice: id est præteritum pro futuro) sunt Ægyptii, et impius Pharao, ut censet Trevetus; 2. qui in diluvio perierunt, et Sodomitæ, ut vult A-
1. rias; 3. Philisthæi, et impius Goliath, ut Chald. paraphr.
2. apud August. Iustin. Episc. Nebiens. 4. Iudæi sicut opi-
3. natur S. Chrysost. 5. et plenius atque augustius, gentes
4. intelliguntur omnes, in quibus vigebat idololatria. Notus
5. enim in sola Iudæa Deus; 6. adæquate et plenissime, per
6. *gentes* et Gentiles idololatræ, et Iudæi sceleribus cooperti intelliguntur. Hi enim omnes egebant expurgatione per Iesu Christi sanguinem et eius Evangelium.

D

Increpavit autem Deus Gentes, non puniendo et castigando, ut S. Chrysost. Lorin. Emman. et Mariana exponunt. Sed prædicatione verbi Dei, ut S. Thomas et Bellarminus.

32. Idololatriæ per Apostolos eversio figuratur. Nota primo, Apostolos pro armis omnibus linguam Spiritu S. plenam habuisse. *Increpasti* Gentes, verbis scilicet eorum scelera et idolorum abominationes arguendo, et solo tubæ sono muros Iericho, exercitum Madianitarum, et Moabitarum regionem evertendo. His tribus symbolis eversio idololatriæ figuratur.

1. Per eversionem urbis Iericho tubis sonantibus. Ac primo, Iosue 6. v. 20. *Omni populo vociferante* (qui arcam aut præcedebat, aut sequebatur. v. 9.) *et clangentibus tubis*, Vatabl. vertit, cornibus: erant enim tubæ Iubilæi, in quo pro tubis utebantur cornibus, non arietum, ut censet Chald. sed boum, ut S. Hieron.) *muri corruerunt.* Sept. vertunt. Cecidit murus circumquaque. Hebr. est, cecidit murus, תחתיה *tuctah*, id est, *sub se*, ut vertit Pagn. et Chald. Unde suspicatur Caietanus, quod vel in fossam circumcirca, vel maiori miraculo sub terram casurus erat murus, ut Israelitæ non impedirentur a ruinis muri, sed liberum haberent ingressum circumcirca in civitatem. Notat autem S. Ambros. in cap. 10. Luc. v. 10. sacerdotes tunc usos esse tubis Iubilæi, id est, quibus utebantur tempore Iubilæi anno 50. quia *Religionis insignia, arma sunt sacerdotum.* Et S. August. serm. 106. de tempore, ut denotetur tuba conversio peccatorum futura per Apostolos. *Tuba*, inquit, *peccatoribus necessaria est, quæ non solum aures eorum penetret, sed et cor concutiat: nec delectet cantu, sed castiget auditu, et strenuos quosque hortetur in bonis, et remissos terreat pro delictis. Nam sicut in prælio tuba formidolosi militis mentem deiicit, et animum fortis accendit: ita sacerdotalis tuba mentem peccatoris humiliat, animum viri sancti corroborat: nec parcit voci, ut parcat saluti, et una eademque sono isti adhortationem dat, quemadmodum sit fortior ad vincendum, illi terrorem incutit, quemadmodum sit tardior ad peccandum.* Addam aliqua art. seq. commodius, ubi ostendam ab Apostolis civitatem mundi esse destructam, tuba prædicationis Evangelicæ.

II. Per stragem Madianitarum tubis et facibus Gedeonis. Secunda de Gedeone Israelitici populi Iudice, id est, principe dicitur Iudic. 7. 16. *Divisitque trecentos viros* (qui lingua lambuerant aquas, sicut solent canes lambere, manu aquam in os iniiciendo, sicut canes lingua sua faciunt: non vero os aquæ applicando ad eam sugendam, ut faciunt equi et boves) *in tres partes* (ut maiori terrore ex tribus partibus tubali sono hostes terrerent) *et dedit tubas in manibus eorum lagenasque vacuas, ac lampades in media lagenarum:* lagenis autem fictilibus fractis, luce lampadum apparente, et tubarum sono perstrepente Madianitarum castra ita turbata sunt, ut ex 135. millibus militum 120. millia ceciderint, ac postea reliqua quindecim millia quæ fugerant ultra Iordanem. Ibi autem tria symbola sunt Apostolorum. Primo fractio lagenarum, id est, corporum mortificatio necessaria est viro Apostolico. 2. Corinth. 4. v. 7. de seipso ait Paulus: *Habemus autem thesaurum istum* (Evangelii ministerium et prædicationem nobis creditam a Deo) *in vasis fictilibus* ὀστρακίνοις, testaceis; hoc est, corpore luteo, fragili, caduco, ut explicat S. Chrysost. tales erant lagenæ a Gedeone datæ) Et v. 10. fractionem vasorum per mortificationem declarat v. 10. *Semper mortificationem Iesu* (Græc. νέκρωσιν, id est, mortem, ut legit S. Ambr. 2. melius Noster vertit mortificationem, quæ est longa et viva mors, sic Suidas etiam exponit) *in corpore nostro circumferentes* (velut insigne ac stigma domini Iesu, ut per illum servus eius et ovis agnoscatur) *ut et vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.* Tum futura, ut nimirum cum Christo resurgamus ad gloriam v. 14. tum præsens, ut scilicet ad instar resurrectionis Christi, corpora nostra, licet afflicta, vegetiora fiant ex Spiritu ob spem resurrectionis et opem Dei, qua nos a tot periculis liberat et roborat. Ita Cornelius. 2. ad rem nostram; ut ipsa corpora nostra manifestent omnibus vitam Iesu doloribus et afflictionibus fuisse plenam: ut corpora nostra plagis livida et confossa vulneribus repræsentent corpus eius flagellatum, spinis coronatum, atque clavis et lancea confossum: ut quot sunt in corporibus nostris vulnera et cicatrices, tot sint ora Deum laudantia et Iesum Christum prædicantia. Secundo, lux lampadum in oculos Madianitarum incurrens, eosque terrens recte denotat lumen Evangelii peccatores illustrans, et ostensa scelerum fœditate et suppliciorum æternorum atrocitate perterrefaciens. Ubi obiter adverte, lampades illas non fuisse similes nostratibus, quæ iniecto oleo ardent: nam per complosionem lagenarum et agitationem fuissent extinctæ: sed fuisse taedas ligneas ex pino, cupresso, cedro aut simili oleaginosa et pingui arbore, quæ ignem concipere, fovere ac diu conservare posset, vento obluctante excitandum augendumque potius quam extinguendum. Et quidem vox Hebr. לפיד *lappid*, unde Gr. λαμπάς deducitur, significat potius tædam aut facem, quam lampadem nostratem, ut ait Pagninus. Et quidem

Arias vertit titiones; R. David in lib. radicum linum ardens. S. Gregor. 3. Moral. 17. meditatur milites illos tenuisse sinistris manibus lagenos et lampades, et dextris sonantes tubas: quia Christi martyres pro magna habent prædicationis gratiam, corporum vero vilitatem pro nihilo. Tertia, tubæ denotant Evangelii sonum. Origenes vim facit in eo quod essent buccinæ, id est, tubæ factæ ex recurvis animalium carnibus, sic enim Christi crucem designare, de quo in hoc psalmo agitur: est enim nobis cornu salutis. Verba Origen. sunt homil. 7. in lib. Iudicum. *Quæ sunt autem buccinæ corneæ, ex quibus tuba canunt? Qui de cœlestibus loquitur, qui de spiritualibus disserit, qui mysteria regni cœlorum revelat, ille buccina concinit, ille de tuba loquitur, qui de magnis et maximis loquitur, qui scientiam Christi humanis auribus pandit. Sed cur et cornea dicitur buccina? Quia et de sancto dicitur Ps. 111. v. 9. cornu eius exaltabitur in gloria. Unde et uniuscuiusque buccina dicitur cornea, in eo quod multiplicem scientiam Christi, et crucis eius, quæ in cornu designatur, disserit sacramenta. Cum hac ergo buccina militantes, et cum hac pugnantes vincimus alienigenas, et hostes in fugam vertimus, etiamsi fuerit multitudo eorum sicut locustæ. Locustis enim comparata est dæmonum multitudo, quibus neque in cœlo, neque in terris sedes. Præcedat ergo et nos hoc bello operum lux, scientiæ virtus, divini verbi prædicatio.* In nocte sumus huius vitæ, et peccatores in nocte ignorantiæ et vitiorum. Concionator lucernam bonorum operum manu teneat, et tuba prædicationis somnum excutiat. Nota etiam Gedeonem suo exemplo alios animasse, dicitur enim v. 19. *Ingressusque est Gedeon, et trecenti viri qui erant cum eo, in partem castrorum* (Hebr. Sept. et Chald. habent: Venit Gedeon, et centum viri, et qui erant cum eo. Cum enim in tres turmas illos trecentos divisisset, Gedeon cum sua turma primus in hostium castra penetravit. Id Prælatus imitetur, omnes præeuntem sequentur) *incipientibus vigiliis noctis mediæ* (etiam in media nocte, et summa caligine ac somno, non desperet de emendatione) *et custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere, et complodere inter se lagenas*, etc. Magna vis est mortificationis et prædicationis, cum a sancta communitate fit unanimiter, et nemo sibi parcit, si vel sit morbis et dolore corpus atterendum: vel in ipsa confractione anima magis lucebit et ardebit, atque alios illuminabit et inflammabit, ut in S. Bern. patuit, in S. Paula, in S. Greg. in S. Ignatio et aliis. Corpore luteo lux animæ velatur, eo fracto morbis et vulneribus, veluti per rimas splendor apparet.

III. Per cladem Moabitarum in clangore tubæ.

Tertio, lignea peccatorum tuba prædicationis et igne Spiritus sancti ardentium et excitatorum, sunt Moabitæ vastati per Nabuchodonosor et Chald. Amos 2. v. 2. *Mittam ignem in Moab* (Moab idem est quod a *patre*, etiam Gentiles a patre æterno creati, et ad ipsum pertinebant: ideo eis succurrit Christus) *et devorabit ædes Carioth*, id est, urbium Moabiticæ provinciæ; nam קריה *Kiria*, significat urbem; in plurali קריות *kiriot*, seu Cariath, urbes: sicque posset dici Carioth esse nomen appellativum; 2. et melius, est nomen proprium urbis unius: sive ob magnitudinem et divitias dicta sit *Carioth*, quasi ea una esset instar multarum urbium, sive quod ex pluribus urbibus conflata esset, ut Parisii, Praga, Cracovia, Leodium) *et morietur in sonitu Moab, in clangore tubæ*, solus tubæ clangor multos exanimabit; 2. clangor ille denotat validum, potentem, intrepidum et victorem exercitum hostium; 3. diffusionem cladis longe lateque per varias regiones. In Evangelii prædicatione vastatur Moab, occiduntur peccatores, et fiunt iusti. Sic in psalmo nostro explicat S. August. id quod dicitur: *Increpasti gentes, et periit impius*: sic enim loquitur: *Increpatione periit impius: quia iustificatus est impius, et factus est pius. Nomen eorum delesti in sæculum, et in sæculum sæculi. Deletum est nomen impiorum. Non enim appellantur impii, qui Deo vero credunt.*

33. Paulus fuit tuba Evangelica. Variæ eius laudes.

Talis Evangelica tuba fuit Paulus, de quo S. Chrysost. tom. 6. pag. 977. Ecloga de eius laudibus Και τοξα, και δορατα, και βελη, και παντα η γλωττα Παυλου: *pro arcubus vero, et sagittis, et hastis, atque omnibus, lingua Pauli erat. Non tantummodo loquebatur, et expugnationes*, πυρος σφοδροτερον, *quovis igne vehementiores, in hostem incidebant.* Leoni deinde ipsum confert frendenti, et, φλογα απο της γλωττης αφιεντι, *et flammam ex lingua emittenti.* Neque enim ullus erat, qui illius impetum sustineret: cum triumphator modo has, modo illos transiliret atque subiugaret. Athletam postea vocat cum aliis pugilibus in arena certantem, aliosque sternentem. Denique dicit esse militem generosum nunc in hostium mœnia assultantem, nunc aperta in campo pedem pede, et manum manu prementem, atque concludit, ενι σωματι καταλαμβανων την οικουμενην, και μια γλωττη παντας τροπουμενος, *unico corpore totum orbem terrarum invadebat, et lingua una omnes in fugam vertebat.* Eum iure possis vocare Asiaticum, Arabicum, Phrygium, Macedonicum, Achaicum, etc. S. Ambrosius lib. 2. de pœnitentia, cap. 6. vocat Apostolos *os Christi*, atque S. Chrysost. in eorum ore a Spiritu sancto formatam esse vocem, πασης σαλπιγγος λαμπροτεραν, *omni tuba clariorem et penetrabiliorem.* Ideo idola concussa subverterunt, atque ad fibras ultimas cultum eorum fanaticum extirparunt: neque id fecerunt humana nixi industria, sed unico Iesu, ut monet S. Ambros. lib. 1. de fide cap. 5. Qui eos in hymno qui ab Ecclesia canitur in eorum festis, vocat *belli triumphales duces.* Poloni in principio prælii nomen Iesu inclamant laudabili consuetudine, sicut Hispani nomen sancti Iacobi: unde illis sæpe causa victoriæ extitit. Paulus nomen Iesu in suis quatuordecim epistolis non magnis, repetit ducenties decies novies: Christi vero nomen, quadringenties et semel. In concionibus vero, quoties? Hinc tanta illi vis in hoste sternendo. David Goliathum stravit cum lapide, in quo erat nomen Iosue, id est, Iesus: sed hæc victoria, ut ait S. Chrys. mox citatus, si cum victoria S. Pauli de dæmonibus et eius asseclis conferatur, est, παιδος εργον, *opus puerile*: και οσον ποιμενος και στρατηγου το μεσον, τοσουτον κακεινου το διαφορον: *et quantum distat pastor ab imperatore: tantum et ille ab hoc abest*; και καθαπερ μιαν οικιαν, η πλοιον εν, την οικουμενην απασαν κυβερνων, etc. *et sicut unicam domum, aut navim unam, totum orbem terrarum regebat, eos qui mergebantur eripiens, hæsitantes stabiliens et confirmans, nautas adhortans, in gubernacula sedens, proram circumlustrans, funes tendens, remum ducens, velum protrahens, in cœlum aspiciens. Omnium ipse unus vicem subibat, et nauta erat, et rector navis, et proreta, et velum, et navis, et omnia ferens, ut omnia dissolveret.* Ita Chrys.

34. Evangelium Christi vocat ad aspera.

Nota secundo, eo mirabiliorem esse dilatationem Evangelii, quod ad aspera vocet, atque a deliciis abstrahat, et quidem non blandiendo, sed arguendo et increpando. *Increpasti gentes, et periit impius.* Sic ait Christus Apostolis suis Ioan. 16. v. 8. de Spiritu sancto, quem ascendens ad cœlum erat illis missurus, ut per os eorum converteret totum orbem. *Cum venerit ille* (in die Pentecostes) *arguet*, increpabit, reprehendet; 2. arguendo convincet) *mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio.* Quæ explicans subdit v. 9. et sequent. *De peccato quidem, quia non crediderunt in me:* eorum infidelitatem redarguet, ut S. August. et S. Chrysost. exponunt; 2. omnia peccata, ex quibus non possunt surgere, sine fide in Iesum redemptorem. *De iustitia vero* (per me perfecta et consummata, et omnibus alumnis meis danda) *quia ad Patrem vado, et iam non videbitis me*: itaque ex hac ascensione mea, patebit mea iustitia et virtus, atque spes firmabitur donorum per me obtinendorum. *De iudicio autem* (per me sceleribus omnibus faciendo) *quia princeps huius mundi iam iudicatus est*, hoc est, condemnatus, ut per Apostolos ex idolis, aris et templis, ubi adorabatur, eiiciatur et compellatur in inferos: quod cum populi viderint, ad fidem veram a suo principe, id est, dæmone convertentur.

Et peccatores increpat.

I. Hoc fecit S. Petrus

Primo, S. Petrus, os Apostolici senatus et eius caput, ipso die Pentecostes plenus Spiritu S. ait Iudæis; audito sono facto de cœlo confluentibus, Actor. 2. 23. *Hunc definito consilio* (Dei decreto passionem Christi futuram determi-

Iudæos exhortatus. nante) *et præscientia Dei traditum* (ἐκδοτον id est, datum, a Patre æterno Romanor. 8. 32. a seipso, Galat. 2. 20. a diabolo, Ioan. 13. 2. a Iuda, Iudæis et Pilato, Matth. 26. 15. et seq.) *per manum iniquorum affligentes interemistis*. Et v. 40. *Salvamini a generatione ista prava*, id est, a Iudæis et Gentilibus infidelibus et impiis. Increpans tamen verbis tam asperis ita fuit efficax, ut hac una concione appositæ fuerint ad numerum fidelium, *animæ*, circiter tria millia. Itaque dici tunc poterat: *Increpasti gentes, et periit impius*. Ita perierat in iis impietas, ut facti essent toti anima: ut nihil in illis nisi anima restare videretur, sicque vocari possent animæ, veluti corporibus carentes.

II. *S. Stephanus.* Secundo, S. Stephanus formam Concionatoribus et Prælatis dans libere vitia increpandi, et tamen misericorditer pro increpatis orandi, præbens: in medio concilio Iudæorum cinctus accusatorum multitudine qui erant de synagoga, id est, de synagogis libertinorum, hoc est, eorum Iudæorum, qui a Pompeio aliisque Romam abducti in servitutem, fuerant postea donati libertate: et Cyrenensium, id est, eorum qui a provincia et urbe Cyrene, quæ est in Africa venerant: et Alexandrinorum, qui ex Alexandria Ægypti orti erant: et eorum qui erant a Cilicia atque Asia, minori scilicet, quæ Ciliciæ est proxima, et nunc vulgo Turcia nuncupatur, libere ait Act. 7. 51. *Dura cervice* (qui collum et caput non potestis subiicere iugo Dei, ob duritiem et obstinationem vestram) *et incircumcisis cordibus et auribus*, quibus infidelitatis pellem obduxistis, quam tollere et amputare non vultis, ut verba Dei vos tangant, *vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut Patres vestri, ita vos. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri?* (Isaiam serra medium dissecuerunt, Ieremiam lapidaverunt, Zachariam peremerunt inter templum et altare holocaustorum, etc.) *et occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu Iusti* (id est, Christi: qui a Dan. 9. v. 24. dicitur, Sanctus sanctorum, et iustitia sempiterna. Nullus enim nisi per ipsum fit aut est iustus) *cuius vos nunc proditores et homicidæ fuistis*: eum enim prodidistis Pilato, quem coegistis ut mortis sententiam ferret. Illi severæ correctioni attribuit ex parte efficaciam orationis S. Stephani pro suis inimicis, S. Fulgentius serm. de S. Stephano: *Ideo* inquit, *in oratione quam postea pro eis fudit audiri meruit lenitas eius, quia sine charitate non fuit in correctione severitas: et Ecclesiasticum dispensatorem erudiit, ut ad corrigendum cuiuslibet peccati errorem non desit in ore correptio, et ad Deum pro eo supplex effundatur oratio: ut qui malum fecit, per increpationem de malis operibus confundatur, et per orationem apud Deum adiuvetur*. Hæc Fulgentius. Orbem decurramus, et Sanctorum intrepidam in arguendis vitiis fortitudinem videamus.

35. III. *S. Germanus in Gallia Regem Germaniæ arguens.* Tertio, In Francia nostra, S. Germanus Altisiodor. Episcopus verbis ardentibus increpavit Eochnrich Regem Germaniæ populantem Britanniam: cumque ille rapinam sitiens ulterius pergeret, dicta pro nihilo pendens, in equi frænum vir fortis insiliit, atque eum subsistere coegit, iram Dei interminatus, nisi mentem illam deponeret. Armatus barbarus in vestigio hæsit, et retro iter flexit, exercitumque prædæ avidum alio deduxit, ut docet Sur. in eius vita. S. Lambertus acriter reprehendit Pepinum ob Alpaidem concubinam.

IV. *S. Dunstanus in Anglia.* Quarto, In Anglia, S. Dunstanus Archiep. Cantuar. Ethelstano Regi a se coronato, infaustum regni exitum prædixit, ob fratris cædem. S. Thom. Arch. item Cant. fortiter obstitit Henrico II. Angliæ etiam Regi. Thomas Morus regni Cancellarius non dissimili vigore se opposuit Henrico VIII. se ab Ecclesia separanti.

V. *Iacobus Arch. in Polonia.* Quinto, In Polonia, Iacobus Arch. Gnesnensis Uladislaum XI. Poloniæ Principem, fratres suos regno paterno excludere molientem diris devovit, exercitumque eius universum execratus, inde excessit innoxius. Nam neque ipse Uladislaus præferoci ingenio vir, neque ullus alius e tanto exercitu, quidquam ei iniuriæ aut molestiæ intulit. Adeo forte ac virile robur, hostium etiam ardentissimorum iram frænat. Vide Cromerum in hist. Polon.

VI. *S. Chrysost. in Græcia.* Sexto, In Græcia, S. Chrysost. se opponit Arcadio Imperat. et Eudoxiæ præsertim eius uxori. Polyeuctus Patriarcha etiam Constant. arcet templo Ioan. Zimiscam Imp. ob Phocam occisum. Mares Episc. Chalcedon. acriter Iulianum apostatam increpavit. S. Isaacius monachus, Valentem Imp. Arianum.

VII. *S. Ambrosius in Italia.* Septimo, In Italia, S. Ambr. obiurgavit Theodos. Imper. et alios. S. Benedictus Totilam Regem Gothorum, qui Italiam vastabat. S. Romualdus Othonem Imp. Vide plura Ps. 118. 46. *Loquebar de testimoniis tuis*, (id est de lege tua, qua testaris quid fieri exoptes, et contestaris omnes, ut tibi serviant) *in conspectu regum, et non confundebar*. Syr. vertit, non erubescam.

36. *Deorum prodigiosa multitudo.* Nota tertio, Illa increpatione mundum esse dignissimum, ob scelera, ac præsertim ob multitudinem idolorum. Trecentos Ioves fuisse Varro asserit. Memini me legere in una urbe Roma ad quatuor Deorum millia esse numerata. Oenomaus dicit summam Deorum tantam ad triginta millia excrevisse, quem portentosum numerum affirmat quoque Hesiodus in Theogonia.

[illegible]
[illegible]
Tres sunt myriades, in *terra fertili*,
Deorum immortalium, qui homines mortales custodiant.

Ibi ait Oceani ter mille filias esse ac totidem filios, qui veluti Dii et Deæ colantur. Volve S. August. lib. de Civ. Dei, ac præsertim 4. cap. 8. quænam verborum et numinum portenta ibi comperies? Cluaciaam, Volupiam, Libentinam, Vaticanum, Cunioam, Rusinam, Iugatinam, Collatinam, Vasoniam, Sciam, Segetiam, Tutilinam, Proserpinam, Nodotum, Volutinam. Patelenam, Hostilioam, Fioram, Lacturciam, Maturam, Runcinam, plures uni rei vel minimæ illigatos?

His monstris deformata erant omnia, nullusque erat pene locus, qui ab his sese spurcitiis liberum indemnemque vindicaret. Tertull. lib. de Spectaculis cap. 18. hoc deplorat: *Et plateæ*, ait, *et forum, et balnea, et stabula, et ipsæ domus nostræ sine idolis omnino non sunt: totum sæculum satanas et Angeli eius repleverunt*. Ideo omnes gentes erant increpandæ, ut ubique periret impietas: *Increpasti gentes, et periit impius*.

37. *Deorum veterum nomen deletum est.* Nota quarto, Nomen idolorum deletum est in æternum. Nomen potest sumi pro fama, excellentia, præstantia. 2. In propria significatione. Quis enim iam scit nomina veterum idolorum, et quæ sciuntur quis honorat? Ubi sunt Veneris fornices? Ubi Martis fana, Iovis delubra, Apollinis oracula, Cereris mysteria, Bacchi orgia? Hæc omnia desierunt. Nomina ipsa ex omnibus ædibus erasa sunt, et quæ restant Iesu aut Sanctorum nomine sunt expiata. Ubi adverte morem hunc fuisse et esse victorum Regum et Imperatorum, ut de suo et suorum nomine populos et urbes nuncupent. Hungaria ab Hunnis nomen accepit, cum prius Pannonia diceretur. Anglia ab Anglis Saxonibus est appellata, quæ Britannia vocabatur. In Francia, Italia, Sicilia, et plerisque populis hoc notari potest. Triumphatorum vero Principum insignia et stemmata, nominaque ipsa, ex urbium portis, templorum altaribus, arcuum triumphalium frontibus, palatiorum propylæis eraduntur, eorumque loco nomen victoris insculpitur. Hoc in historia Augusta: hoc est in Svetonio, Spartiano, Lamprid. Capitolin. Vopisco, et aliis sæpe reperies. Heliogabali cognomen, propter impuros mores, Senatus consulto erasum est ex omnibus publicis operibus, vetitumque est ne ullus princeps postea Antonini nomen assumeret. Maximiani Imper. nomen ex ædibus publicis erasum est, statuæ eius atque imagines ablatæ, ob insidias Constantino genero suo factas. Nomen autem et memoriam alicuius interire, gravis est pœna. Omnes enim immortalitatis desiderio tenemur. Senatorum Romanorum nomina tabulis æneis inscripta erant, et quidem aureo charactere, ut ait hic Thomas Anglicus Cardinalis, ut ob dignitatem literæ essent aureæ: ob æternitatem vero, tabulæ æreæ. De idololatris et eorum idolis ait David noster: *Nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi*.

Digitized by Google

ARTICULUS II.

Civitas impietatis describitur, evertitur regno Christi per Apostolos stabilito.

Non est satis hostem vicisse, rebellio impedienda est. Hoc facit Christus primo ei arma eripiendo. Secundo, urbes eius evertendo. Tertio, memoriam eius delendo. Quarto regnum suum firmiter stabiliendo.

Vers. 7. I. Pars. 38. Dæmoni arma detrahit Christus. Ac primo, dæmonem spoliat Christus, neque ei vel gladium relinquit, v. 7. INIMICI DEFECERUNT (Hebr. תמו *tammu*, id est completæ, ut vertit S. Hieron. 2. Consummatæ ut Arias. 3. et melius, finitæ, ut Pagnin.) FRAMEÆ IN FINEM (id est Christum, ut indicat S. Augus. sed hoc est mysticum. 2. In finem, id est usque ad finem in sempiternum, penitus. Hebr. לנצח *lanetsach* hoc est in æternum, ut Felix: in sæculum, ut Pagn. vertit) ET CIVITATES EORUM DESTRUXISTI: PERIIT MEMORIA EORUM CUM SONITU.

B Nota τὸ *inimici* censet primo Folengius esse numeri pluralis. Sed est difficile sensum adaptare. Secundo, Campensis, Caietanus, Clarius, Vatabl. Felix, Pagnin. Arias, volunt τὸ *inimici* esse vocativi casus, q. d. o inimici, defecerunt frameæ vestræ in finem, id est in æternum, ut dixi, et quidem R. David Kimhi ait נצח *netsach*, denotare veram æternitatem. Tertio, et melius, S. Aug. Cassiod. Mariana, Emmanuel, Bellarmin. Genebrard. Petav. Magnet. dicunt τὸ *inimici* esse genitivi singularis, et clare ostendunt Septuag. cum vertunt τοῦ ἐχθροῦ, hoc est inimici, adversarii, hostis. Quæres. Quis hic sit hostis? Respondeo breviter esse dæmonem, ut ostendi supra, reiiciendo contrarias sententias, et de eo explicat Chald. qui vertit, *Dum caderet auctor inimicitiæ* (sic sæpe vocat dæmonem) *destructi sunt*: a dæmone incepit omnis inimicitia: serpens est, antiquum venenum invidiæ et odii Caino et aliis infundens.

39. Nota 2. Pro *frameæ* habetur Hebr. חרבות *charabot*, quæ vox secundum variam punctationem varia potest significare. C Nam si cum S. Hier. Vatabl. Pagn. et cum codicibus hodiernis legas חרבות *charabot*, verte cum iisdem *solitudinis*. Symmachus vertit ἐρείπια, id est collapsi ædificii reliquiæ, rudera, ut usurpat Pausanias. Vertere possis *chorabot*, deserta, solitudines, desolationes, vastitates, ita ut sensus sit: *Inimici defecerunt frameæ in finem*, id est, cessaverunt desolationes quas afferre solebat hostis diabolus: non poterit amplius vastare, desolare, et in solitudinem redigere servientes Deo, cum sit cruce Christi victus, et in inferis religatus, unde per se non exibit Lucifer ante tempus Antichristi, per satellites vero suos non poterit tanta mala inferre, cum fractum sit eorum robur per crucem. Secundo, et melius, Septuaginta legerant חרבות *charabot*, id est gladii: *chereb* enim *gladius* habet in plurali terminationem fœmininam. Sensus autem est, *inimici defecerunt frameæ in finem*. q. d. Inimicus diabolus amisit gladios suos, neque unquam illos recuperabit: fortior enim eo supervenit Christus, qui eum semper catenatum retinebit. Tertio, dicere quis posset Sept. etiam D legisse *chorabot*: et *chorabot* significare gladios, cum ab eadem radice oriatur atque *chereb*, et gladii sit proprium desolare.

40. Framea est telum germanicum, et quale? Nota 3. *Framea* est vocabulum germanicum, quo hastam significabant. Sic enim ait Cornelius Tacit. lib. de moribus Germanorum. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladiis, aut maioribus lanceis utuntur: hastas, vel ipsorum vocabulo *frameas*, gerunt angusto et brevi ferro: sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel comminus, vel eminus pugnent: et eques quidem scuto *frameaque* contentus est. Ita ipse. Secundo tamen, framea sumitur etiam pro gladio, ut a Iuvenale Satyr. 13. qui Marti frameam tribuit, cuius insigne erat gladius. Ulpianus ff. de vi, et de vi armata lib. 3. §. Armis, ait romphæam et frameam idem esse. S. Isidorus etiam hoc asserit, aitque *frameam* esse gladium utraque parte acutum, quam vulgo spatam

A vocant: et ita dici quod *ferrea* sit. Malim dicere cum Cassiodoro frameam esse vocem Hebræam. Neque hoc Lorino debet videri mirum. Nam *romach* significat hastam, lanceam, pugionem, gladium. Num. 25. 7. de Phinees Eleazari Pontificis filio sequenti Zambri fornicari volentem cum Cozbi filia Ducis Madian, quos uno ictu interfecit simul peccantes, dicitur: *Et arrepto* רומח *romach pugione* ingressus est post virum Israelitam in lupanar. Septuag. ibi habent, et accipiens σιρομάστην, id est pugionem, vel lanceam cum ferro. Ex *romach* autem fit *framea* adiectione unius radicalis פ id est f, sicut ab eodem vocabulo *romach* formatur græcum ῥομφαία, additione eiusdem literæ in medio. Nam sæpe in derivatis ab Hebr. lingua additur vel perit una radicalis, etiam ex iis quæ perire vel addi non solent, cum Hebr. vocabula ab Hebræis derivantur, v. g. ex שכב *sciacab*, deducitur *cubo*, per aphæresim ש ablato quod perire non solet apud Hebræos; ab חבט *chabat*, excutere, cædere, fit *battre*, amisso ח; ab צנין *tsenin*, fit *spinæ*, addito p: a כוס *cos*, fit *calix*, et gallice *calice*, B addito l. Et sic de plurimis. Septuag. autem hic usi sunt voce ῥομφαία. Ut autem ait Gellius lib. 10. cap. 25. *Romphæa genus teli est Thracæ nationis, positumque hoc vocabulum in Q. Ennii Annal. 14.* Multi pro gladio sumunt. Vide Ps. 34. 3.

Quæres, Quænam sunt istæ frameæ et romphææ (sive tela velis, sive gladios) quas Christus dæmoni eripuit in 41. cruce moriens? Respond. cum Bellarm. esse tentationes, Quænam sunt dæmonis frameæ? sive suggestiones, et quasi verba diaboli, sicut *gladium spiritus* vocat Apostolus verbum Dei, et tentationes diaboli ait esse *tela ignea*. Dicuntur autem istæ frameæ defecisse, quia nihil possunt nocere armatis fide Iesu Christi. Unde dicitur Ephes. 6. 16. *In omnibus* (in omni tentatione et opere, ut ait S. Hieron.) *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi*) τοῦ πονηροῦ, id est illius mali vel scelesti, nempe diaboli) *ignea extinguere*: in Christi scilicet sanguine, et in oleo misericordiæ eius, cum sit Salvator: iis enim hic clypeus ungitur, itaque ignes C tartari extinguit. Non clypeo tantum, sed etiam gladio suos armat Iesus: unde additur v. 17. *Et galeam salutis assumite, et gladium spiritus* (id est, spiritalem) *quod est verbum Dei*. S. Antonius probare volens, tentationes diaboli facillime repelli signo crucis, ait visum a se dæmonem fuisse qui diceret: Cur mihi frustra imputant monachi? cur mihi omnes Christianorum populi maledicant? Tunc illi a se responsum esse: Iuste faciunt, tuis enim frequenter molestantur insidiis. Rursus vero dæmonem addidisse: Nihil ego facio, sed ipsi se invicem conturbant: nam ego miserabilis factus sum. Rogo, nonne legisti, quia *defecerunt inimici frameæ in finem, et civitates eorum destruxisti?* Οὐκέτι τόπον ἔχω, οὐ βέλος, οὐ πόλιν, πανταχοῦ χριστιανοὶ γεγόνασι. En nullum iam habeo locum, nullam possideo civitatem: *iam mihi nulla sunt arma*: ubique Christiani sunt, solitudines quoque ipsæ monachorum implentur choris. Ipsi se, quæso, tueantur, et me sine causa non lacerent. Ita S. Athanasius cap. 20. in vita eius: ubi subdit sancti viri responsum, mirantis cum ala- D critate Dei gratiam, et adeo commodam psalmi explicationem tam novam, et tam inauditam, non illius virtuti, quæ nulla fit, adscribentis; sed quod, cum falaciæ caput sit, hoc sine mendacio coactus sit confiteri. Dæmon hæc dicens ipsi apparuerat, ut gigas habens porrectum caput usque ad cælum.

Christus in hunc mundum veniens, in eum, velut in dæmonis arcem, intravit. (Erant enim dæmones κοσμοκράτορες, id est mundi principes) atque inde eum expulit armis spoliatum. Arabs vertit: Tu perdidisti arma inimici. Syr. *Hostes mei defecerunt gladio in sempiternum*: in finem, ut habet noster, id est in Christum, qui est finis et scopus legis Mosaicæ: sed hoc est mysticum. De eo dicitur Matth. 12. 29. *Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis*, (Syr. strenui) *et vasa* (id est arma et spolia, ut S. Lucas explicat cap. 11. 21.) *eius diripere, nisi prius alligaverit fortem, et tunc domum illius diripiet*. Ut a S. Antonio non recedam, dicebat teste Athan. cap. 6. vitæ eius:

Diabolus hamo crucis, ut draco aduncatus a Domino est, et capistro ligatus, et quasi mancipium fugitivum vinctus, et circulo et armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium devorare permittitur. Nunc miserabilis ut passer ad ludum irretitus a Christo est. Nunc comites suos, quasi scorpiones et serpentes, calcaneo Christianorum substratos gemit. Ille qui universa maria a se deleta plaudebat, ille qui orbem terrarum manu sua teneri pollicebatur, ecce a vobis vincitur, ecce me adversum se prohibere non potest disputantem.

42. Draconis barbara machina. Ablatio illa gladii, id est potestatis vulnerandi animas per tentationes explicari potest per ereptionem gladii de ore draconis, qui Romæ satanico artificio puellas sibi oblatas trucidabat. Rem sic narrat S. Prosper lib. 3. de Promiss. et Prædict. cap. 38. *Apud urbem Romam*, inquit, *specus quidam fuit, in quo draco miræ magnitudinis mechanica arte formatus, gladium ore gestans, oculis rutilantibus, gemmis metuendus ac terribilis apparebat. Huic annuæ devotæ virgines floribus exornatæ, eo modo in sacrificio dabantur. Quatenus inscia munera deferentes, gradum scalæ quo tota illa diaboli arte draco pendebat, contingentes, impetus venientis gladii perimeret, ut sanguinem funderet innocentem.* Deinde modum, quo fraus detecta est, aperit. *Hunc*, ait, *quidam monachus bene ob meritum cognitus Stiliconi tunc patricio, eo modo subvertit. Baculo, manu singulos gradus palpando, inspiciens, statim ut illum tangens fraudem diabolicam respexit, eo transcenso descendens, draconem scidit misitque per partes. Ostendens et hic Deos non esse qui manu fiunt.* Ita Prosper.

Direptis hostilis aciei armis, posset tamen oriri rebellio, fugiente victo Duce atque eius militibus in civitates populosas, et ipso situ, murorumque et munitionem excelsitate, atque hominum multitudine inexpugnabiles. Itaque, ut ne hiscere quidem dæmones audeant, Christus
Vers. 7. 2 Pars. civitates eorum evertit, v. 7. Et civitates eorum destruxisti. Hebr. נתשת *natasta*, id est eradicasti, exstirpasti, funditus et stirpitus convellisti. Syr. עקרת *acart*, id est evellisti, exstirpasti, eradicasti. Nom Syr. *echaro*, radicem et stirpem significat.

43. Civitates a Christo destructæ. Quæres, Quænam sint hæ civitates a Christo destructæ? Respond. primo, S. Gregor. Nazianz. orat. 2. in Iulianum, intelligi impias civitates partim mari obrutas, partim terræ motu prostratas: ut si quis earum instau-
I. rationem aggredi audeat, multo tempore ad eam rem opus futurum sit. Cum Christus in cruce penderet, ut ait Matth. 27. 51. *Et terra mota est, et petræ scissæ sunt.* Phlegon libertus Adriani Imper. quem citat Eusebius ad ann. Christi 33. et Orig. in Matth. scribit illo terræ motu, extra Iudæam multas domos Nicææ in Bithynia fuisse eversas. Plinius etiam lib. 2. cap. 84. tradit, sub Tiberio Imperat. (sub quo passus est Christus) terræ motu eversas fuisse multas urbes. *Maximus terræ*, ait, *memoria mortalium extitit motus, Tiberii Cæsaris principatu, duodecim urbibus Asiæ una nocte prostratis*: fortasse noctem vocavit tempus tenebrarum, cum esset in cruce.

II. Secundo melius, has dæmonia civitates dices esse urbes idola colentes, quorum eversis aris, fanis ac delubris, atque funditus ex toto propemodum orbe exterminatis, civitates dæmonis et arces destructæ sunt, et factæ sunt civitates Dei, ædificatis ibi templis et aris ad eius cultum, vel templis idolorum expurgatis, consecratis, cruce Christi insignitis, ipsius imaginibus et Sanctorum, eiectoque inde dæmone et omnibus eius sacrificulis, et omni superstitione atque abominatione. Sic eversum est templum Dianæ Ephesi, Serapidis Alexandriæ, Marnæ in urbe Gaza, et alia passim.

Nota, in Hebr. et Græc. habetur tantum, *civitates destruxisti*: supple inimici, id est dæmonis, de quo prius erat dictum, *inimici defecerunt frameæ in finem*. Noster tamen addidit τὸ *eorum*, ut indicaret dæmonem milites multos secum ductare, et integrum exercitum, et ipsum simul cum servis suis et satellitibus periisse: itaque nihil esse amplius timendum. Et quidem in Hebr. statim sequitur, *periit memoria eorum cum sonitu*. Ubi adverte, Hebr. facillime transire de numero in numerum, nempe a plurali in singularem, et contra.

Civitates impietatis eversas esse non est satis, expungenda est hominum ex mentibus earum recordatio, ne qua illas reparandi oriatur cupiditas. Ideo addit Vates noster, Periit (id est peribit: semper enim loquitur prophetice) memoria eorum cum sonitu. Nota, pro *cum sonitu* Hebr. nunc est המה *hemmo*, id est ipsis, ut vertit Arias, cum ipsis, ut S. Hieron. Chald. Felix, Pagn. Quidam apud S. Chrysost. Sed melius Sept. vertunt *cum sonitu*. Nam המה *hama*, significat sonare, resonare, strepitum et tumultum facere. Hinc המה *hema*, sonitus, strepitus, tumultus. Adverbialiter autem Hebræi sæpe sumunt nomina: itaque *hema* effertur commode, *cum sonitu*. Vers 7. 3. Pars. 44. Periit memoria. 1. 2.

Quæres, Quid sit perire memoriam cum sonitu? Resp. primo, *Perire memoriam, et deleri nomen*, quod præcedente dictum est versu idem esse videtur. Ita Lorin. favet Syr. qui vertit: Perdidisti nomen earum. Secundo, alii per memoriæ interitum intelligunt posteritatis obscuritatem et paucitatem. Unde Isai. 26. 14. ubi habemus: *Morientes non vivant, gigantes* (tyranni potentes) *non resurgant: propterea visitasti et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum.* Septuag. vertunt, ηρας παν αρσεν αυτων, sustulisti et perdidisti omnes mares eorum. Ibi est *zecher*, id est memoria, et Symmach. vertit μνημην. Aquila et Theodotio, μνημοσυνον. Obiter nota, masculum ab Hebr. vocari זכר *zachar*, q. d. memoriale, vel, in memoriam revocans, memoriam retinens et conservans, a rad. *zachar*, recordari: quod, ut ait S. Hieron. et Mercerus, in genealogiis et numerationibus fiat masculorum mentio, non fœminarum. Tertio, et melius, perire memoriam non 3. est tantum deleri nomen, nec tantum interire mares, sed omnem omnino recordationem tolli earum civitatum dæmonis: id est cultus dæmonis et sacrificiorum in civitatibus, ita ut nullus sciat amplius quinam ibi ritus sacrilegi et impii viguerint.

Respond. 2. *Perire cum sonitu memoriam*, esse primo, 45. Perit memoria cum sonitu. et ipsam memoriam, et strepitum impiorum simul interire. Ut, sicut loquitur S. August. pereat memoria impiorum etiam ipso strepitu pereunte, in quo tumultuatur impietas. Arabs vertit, *præterire fecisti memoriam eorum*. 1. q. d. Impii sunt instar torrentis ex alta rupe desilientis, et cum fragore et strepitu omnia vastantia, sed brevi simul cum suo sono et fremitu absorpti, et in voragines deiecti, Iob. 21. 13. *Ducunt in bonis dies suos* (ecce sonitum) *et in puncto ad inferna descendunt*, ecce sonitus et memoriæ perditionem. S. Hieron. sonum illum accipit de doctrina idololatrarum vel hæreticorum, quam inaniter resonant.

Secundo, *perire cum sonitu*, est perire ita ut celebris, II. clarus, conspicuus, evidens, publicus, admirabilis sit interitus. Ita Bruno, S. Chrysost. S. Athanas. et S. Gregor. Nazianz. orat. 20. cum plausu, fama, et admiratione orbis. Septuag. habent μετ ηχυ quod verti potest *cum echo*, ita ut echo per vicinas urbes, atque ab illis ad alias resonet, id est, ita ut omnes de hac clade cum stupore loquantur. Sic ait Deus Samueli de excisione familiæ Heli Pontificis ob peccata Ophni et Phinees filiorum eius, 1. Reg. 3. 11. *Ecce ego facio verbum* (Hebr. דבר *dabar*, id est rem) *in Israel, quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures eius.* Id est, totus exhorrescet et subito horrore percellatur, velut audita ingenti bombarda vel tonitru. Rem illam ait esse filiorum eardem, Abulensis. 2. Omnia enarrata cap. 2. per alium Prophetam ad Heli missum, Angelomus. 3. Areæ, per Philisthæos cæso Israelitarum exercitu. captivationem, Lyranus. 4. Et melius, omnia illa simul. Tale echo declaratur civitatum Moab vastatarum per Nabuchodonosor, Isai. 16. 7. *Ululabit Moab ad Moab* (id est cives unius civitatis ad cives alterius civitatis) *universus ululabit.* De eversione idolorum vide S. Prosperum de promiss. et prædict. Dei p. 3. cap. 38. ubi præclara affert exempla, et locum psalmi nostri.

Tertio, *perire cum sonitu*, idem est atque perire cum III. gemitu proprio, clamore et ululatu. Theodoretus ait peti

metaphoram a domibus, quæ terræmotu concidunt, πολυν ἐργαζομενοι κτυπον, *et magnum strepitum efficiunt.* Nam, ut dicitur Isai. 9. 5. *Omnis violenta prædatio cum tumultu*, quod S. Basilius, S. Hier. Rupert. Sanchez aliique explicant de Christi victoria in dæmones, quibus prædam ex unguibus eripiet, eosque ad inferos detrudet. Sic in psal. nostr. S. Tham. at Euthym. *perire cum sonitu*, dicunt esse perire cum clamore, quem eiecta emittebant dæmonia. Marc. 9. 26. Luc. 4. 41. vel cum quo falsi sacrificatores vociferabantur. 3. Regum 18. 28. Sed melius dicetur de ululatu dæmonum et idololatrarum in eversione suorum templorum, ararum, at universæ superstitionis. Figuratum hoc cum vastata est Moabitis Is. 15. 2. *Ascendit domus* (id est familia regia, vastata urbe Ar, quæ erat metropolis Moab: *ir* enim significat Hebraice urbem, et *ar* moabitice, sic autem dicta est antonomastice sicut Roma apud Romanos) *et Dibon* (urbs alia) *ad excelsa in planctum super Nabo, et super Medaba, Moab ululavit.* Et v. 3. *super tecta eius* (quæ erant plana in Iudæa) *et in plateis eius omnis ululatus descendit in fletum.* Vers. 4. pergit: *Clamabit Hesebon, et Eleale, usque Iasa audita est vox eorum: super hoc expediti Moab* (id est milites ad pugnam parati et expediti) *ululabunt: anima eius* (id est singulorum in particulari) *ululabit sibi:* id est, in sinu suo, ob peculiarem suam cladem, q. d. nulla domus carebit calamitate, nullus evadet illæsus et indemnis. Vide cætera.

IV. Quarto, peribit idololatria *cum sonitu*, id est cum prædicationis Evangelicæ sono. Ps. 18. 5. *In omnem terram exivit sonus eorum: et in fines orbis terræ verba* (Tertull. 3. contra Marcian. cap. 22. voces) *eorum.* De Apostolis id explicat Paulus, Rom. 10. 18. De hoc Evangelii sono mox dixi, et de eius efficacia. v. 5. *Increpasti gentes, et periit impius.* Quatuor istæ expositiones bonæ sunt, prima est maxime litteralis. De eo sono Evangelii, Is. 27. 13. et de conversione populorum per illum, habes.

Vers 8. 1. Pars. Idolis ex orbe disiectis, Christus Rex pacatus manet, quod inchoate fiet in hac terra, perfecte in cælo, v. 8. ET DOMINUS IN ÆTERNUM PERMANET. Magnetius explicate ait: *At Domini manet imperium, æternumque manebit.* Non est contentus destructione civitatum inimicarum, victor de suo nomine, aut de novo condere aut indigitare exoptat, ut patuit in Alexandro, Cæsare Augusto, et aliis. Christus autem civitatem sibi condit novam, Ecclesiam scilicet suam, Ioan. 21. 2. *Et ego Ioannes vidi sanctam civitatem Ierusalem novam* (id est Ecclesiam militantem, ut censent Primasius et Beda: vel triumphantem, ut alii, et melius. Utriusque typus fuit vetus Ierusalem) *descendentem de cælo, a Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.* Huius at Babylonis, id est civitatis diaboli antitheses habet Pannonius: Illa civitas sancta facta est ex vivis lapidibus, hoc est hominibus. S. August. lib. de Civ. cap. 24. *Ædificatur*, inquit, *domus Domino civitas Dei, quæ est sancta Ecclesia in omni terra: post eam captivitatem qua illos homines, de quibus credentibus in Deum, tanquam lapidibus vivis, domus ædificatur, captos dæmonia possidebant.* Ex iis itaque libertate donatis eam civitatem Christus composuit. In Ecclesia etiam militante Christus est Rex orbis. In nummis antiquis una cum cruce sæpe reperiuntur hæ literæ C. O. N. V. O. id est, *Civitates omnes nostræ venerationi obediant.* Nonnunquam hæ tantum quatuor scribebantur C. O. N. O. hoc est, *Civitates omnes nobis obediant.* Iure hæc Christo aptabuntur, qui ipsis Regibus et Imperatoribus dominatur, quique orbi quem insigne potestatis gerunt, crucem appingunt, ut sub ea se suosque militaturos designent. In ea Christus civitate, nempe Ecclesia, omnem potestatem Apostolis suis commisit. Prima S. Chrysost. tom. 5. ser. 50. eos vocat, ὑπατειαν πνευματικην, id est, *Consulatum spiritualem.* Secundo carcerem eis concedit, ac debitorum solutionem Christus, Ioan. 20. 23. cum dat ligandi et solvendi auctoritatem. Tertio, gladio eos succingit, nempe verbo Dei, Ephes. 6. 16. atque S. Chrysost. ait ipsis, αντι της χειρος γλωτταν, τα ρηματα αντι της μαχαιρας, id est, pro manu iis linguam

A esse, verba loco gladii. *Quarto, baltheum eis dat, quo* succingantur, cum a fide vera non possint in œcumenicis Synodis aberrare, nec Pontifex ex cathedra, id est auctoritate Pontificia aliquid decernens. *Quinto*, carnifices iis subiecit, nempe dæmones, quibus per excommunicationem reos obiiciant excarnificandos, ad imitationem Pauli. Sexto denique, Apostoli pro præcone non vocalem quemdam hominem, sed Spiritum sanctum habebant: qui, ut S. Chrysost. πασης σαλπιγγος λαμπροτεραν ἐρισε φωνην, *quavis tuba clariorem vocem mittebat, atque ita viam illis ubique faciebat.*

Tropolog. Civitates diaboli, quæ a Christo crucifixo destruuntur, sunt homines infideles, in quibus diabolus libere regnat. Hunc sensum putat esse literalem Bellarm. sed verius est moralis. Civitatem in singulis sceleratis reperit et ostendit S. Augustinus in Ps. nostr. *Civitates in quibus diabolus regnat, ubi dolosa et fraudulenta consilia tanquam curiæ locum obtinent: cui principatui quasi satellites et ministri adsunt officia quorumcumque membrorum, oculi ad curiositatem, aures ad lasciviam, vel si quid est* B *aliud quod in malam partem libenter auditur, manus ad rapinam vel quodlibet aliud facinus aut flagitium, et membra cætera in hunc modum tyrannico principatui, id est perversis consiliis militantia. Huius civitatis quasi plebs est omnes delicatæ affectiones et turbulenti motus animi, quotidianas seditiones in homine agitantes. Ergo ubi Rex, ubi curia, ubi ministri, ubi plebs invenitur, civitas est. Neque enim talia essent in malis civitatibus, nisi prius essent in singulis hominibus, qui sunt tanquam elementa et semina civitatum. Has civitates destruit, cum excluso inde principe dictum est, Ioan. 12. Princeps huius sæculi missus est foras. Vastantur hæc regna verbo veritatis, sopiuntur maligna consilia, turpes affectiones edomantur, membrorum et sensuum ministeria captivantur, et ad iustitiæ et bonorum operum militiam transferuntur: ut iam, sicut Apostolus dicit Rom. 6. Non regnet peccatum in nostro mortali corpore.* Hactenus August. 46. Tropol. 1. Homines infideles sunt urbes diaboli.

C Ex illis civitatibus particularibus, id est ex singulis hominibus, fit una civitas totalis diaboli, hoc est multitudo omnium sceleratorum, quam vocamus mundum. Ab Isaia appellatur civitas vanitatis, cap. 24. 10. *Attrita est*, ait, *civitas vanitatis*, id est Tyrus, ait Sanchez. 2. Babylon, nempe Roma ethnica in fine mundi, ut explicat S. Hier. et S Thomas. 3. Ipse immundus, de quo ait Salomon, Ecclæ. 1. v. 2. *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Nihil enim est in mundo solidum aut durabile, longe minus in impiis. Unde ait Isaias cap. 25. 2. *Posuisti civitatem in tumulum*, id est, orbem terrarum redegisti in acervum lapidum, ante diem iudicii. *Posuisti* porro, hoc est pones, apud Prophetas, ut iam monui, *urbem fortem in ruinam, domum alienorum*, eundem orbem, qui factus est domus impiorum, sicut reddunt Septuag. Impii autem dicuntur alieni, quod a Deo se alienaverint, et præcipue quod Deus eos a se reiecerit) *ut non sit civitas, et in sempiternum non ædificetur.* Hæc D mundi civitas figurata est in urbe a Caini filiis impiis extructa, Gen. 4. 17. in Sodoma et Gomorrha, Gen. 18. et 19. in Babylone, Isai. 14. et 21. aliisque. 47. 2. Civitas diaboli sunt omnes simul impii.

Huius abominandæ civitatis breviter videamus, 1. Conditorem. 2. Situm. 3. Fundamenta. 4. Muros. 5. Fossas. 6. Turres. 7. Portas. 8. Domos. 9. Plateas. 10. Forum. 11. Delubrum. 12. Leges. 13. Cibos. 14. Regem.

Ac prima, Conditor civitatis illius est amor sui, qui magno studio solum deliciosum eligit, selectos lapides convalit, vicos, plateas, fora, domos delineat et describit, operas urget, et omnia provehit. S. August. lib. 14. de Civit. Dei, cap. 18. hoc asserit: *Fecerunt*, ait, *civitates duas, amores duo, terrenam scilicet, amor sui usque ad contemptum Dei: cælestem vero, amor Dei usque ad contemptum sui.* Utramque deinde variis ornat elogiis. Vide lib. 11. 12. 13. 14. in quibus fuse agit de exortu illarum, lib. 15. 16. 17. 18. de progressu, lib. 19. 20. 21. 22. de fine earundem. In Angelis malis, et in Eva atque Adamo primis hominibus initium ædificandi fecit amor sui, per 48. 1. Civitatis conditor est amor sui.

universam deinde hominum seriem progreditur, nec ante finem mundi desinet.

49. II. *Situs est incommodus.* Secundo, Situs civitatis illius malæ est paludosus, lutosus, fœtidus, in eo 1. Aer est pestilens. 2. Aquæ veneno infectæ. 3. Terra frequenti concussu tremit. 4. Venti tanto impetu bacchantur, ut omnia in horas emoturi videantur, Isai. 13. 2. *Super* (hoc est, contra) *montem caliginosum levate signum*, id est, elevate vexillum Persæ et Medi duce Cyro et Dario contra Babylonem quæ mons videtur ob excelsitatem turrium, murorum, palatiorum, et hortorum, præsertim pensilium, quos fecerat Rex Nabuchodonosor in gratiam Nitocris uxoris suæ. Caliginosus vero mons ille dicitur. 1. Id est calamitosus, ait Sanchez. 2. Plenus tenebris errorum et idololatriæ. 3. Ob confusionem rerum omnium. Babel enim significat confusionem. 4. Ob palustre solum, et inde exhalantes nebulas. De ventis in ea mundi civitate omnia turbantibus habes Isai. 21. 1. *Onus* (id est onerosa et minax prophetia) *deserti maris*, hoc est Babylonis, quæ dicitur mare. 1. Quia omnium opes absorbebat, ut mare flumina, et non redundabat, nec dicebat, sufficit. 2. Ob multitudinem incolarum et advenarum, opum, et aliarum rerum. 3. Præsertim propter varias agitationes atque fluctus bellorum, quibus iactabat cæteros populos, et iactabatur) *Sicut turbines ab Africo* (Austro, qui flat a parte meridionali) *veniunt* (ita: nota enim similitudinis sæpe intelligitur) *de deserto venit* (illud onus veniet a Perside, inter quam et Babylonem est desertum) *de terra horribili:* turbo autem ille ortus a Perside Babylonem evertet.

50. III. *Fundamenta eius in arena fluitant.* Tertio, Fundamenta illius civitatis diabolicæ, quam iure Poniropolim appellaris, id est malorum aut malitiæ civitatem, non in rupe quapiam inconcussa, aut in stabili aliquo loco plano sunt posita: sed in argento vivo, aut in mobili arena fluitant, unde facile muri, palatia, curia, domus, templa corruunt, Matth. 7. 26. comparatur perversus et sceleratus legem Dei non audiens, et non faciens, viro stulto ædificanti domum in arena, et additur v. 27. *Et descendit pluvia* (id est tentationes mundi, ex alto, id est a divitibus venientes, et terram fœcundantes) *et venerunt flumina* (tentationes carnis: ex ipsa terra, id est ex corpore, orientes, et circumlambendo blandientes) *et flaverunt venti* (tentationes vanæ et superbi dæmonis invisibiliter, et ad latus insufflantes) *et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna.* Sicque tota domus in pulverem et arenam ex magna mole recidit, Ierem. 9. 11. *Dabo Ierusalem* (animam ante piam) *in acervos arenæ* (in arena sunt innumera grana, sic in peccatore infinita desideria, et omnia instabilia, et ad minimum ventum hac illac volitantia) *et cubilia draconum: et civitates Iudæ dabo in desolationem, eo quod* (id est, ita ut) *non sit habitator.* Hebr. absque habitatore.

51. IV. *Muri sunt lutei.* Quarto, Muri illius Poniropolis in speciem aurei, sed advertenti sunt paleacei ac lutei, vilique ex glarea, cui viscus tenax adhæsit, totique ex sanguine sunt coagmentati: omnis enim materia pro aqua infusum sibi habet sanguinem. Idem puta de parietibus singularum domorum qui de sanguine pauperum surgunt, eoque turgescunt. Ezech. 22. 2. ait Deus Ezechieli cessanti ab increpatione Ierosolymitarum proximi bona rapientium: *Et tu fili hominis nonne iudicas* (id est reprehendis, increpas: nam iudicare pro omni actu iudicis usurpatur) *civitatem sanguinum?* cuius cives fundunt sanguinem innoxium inopes occidendo, et eos expilando. Sed fortunis suis ipsi evertuntur quod explicatur cap. 24. 6. *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Væ civitati sanguinum, olla cuius rubigo* (impietas tenax et cum obstinatione ollam ipsam excedens) *in ea est* (habet hostem in anima intus) *et rubigo eius non exivit ab ea: per partes suas* (modo hunc, modo illum civem mortuum, aut ad inopiam redactum) *eiice eam, non*
52. V. *cecidit super eam sors:* ita ut aliqui sortito ad mortem aut servitutem deputentur aliis servatis, sed omnes peribunt.

Fossæ tetros odores exhalant. Quinto, Fossæ Poniropolis illius fæcibus, et limo fœtido, et cadaverum tabo oppletæ tetram mephitim, et fumidos olidosque et exitiales vapores inhalant, ac per totam civitatem et domos singulas effundunt: unde fit, ut morbi, languores, deliquia cordis et pestes oriantur. Ezech. 32. 6. ait Deus de Pharaone Vafre, seu Aprie, rege Ægypti: *Irrigabo terram fœtore sanguinis tui super montes, et valles implebuntur ex te:* id est cadaveribus militum tuorum, qui prosternentur ab exercitu Nabuchodonosoris Regis Babyloniorum. Ubi adverte pro *fœtore* Hebr. צפה *tsapha*, id est inundans, ut vertit Pagnin. 2. Natatio ut vertit Arias. Inter impios omnia natant sanguine et tabo ac sanie occisorum iusta Dei vindicta, sicut ipsi sanguine innocentium pascuntur.

Sexto, Turres Poniropolis illius sunt in immensum us- 53. VI. *Turres sunt ruinosæ.*
que ad nubes erectæ: sed cum ad libellam et perpendiculum factæ non sint, ruinam minantur: et in ima eius parte multi operarii lapides tollunt, et fundamenta concutiunt, ut ruinam accelerent. Turrim Babylonicam a Nemrod auctore factam ante hominum per varias terras dispersionem ferunt in altitudine quatuor passuum millia tenuisse. Arphaxad Medorum Rex in civitate Ecbatanis fecit muros cubitorum septuaginta, et in altitudinem cubitorum triginta: turres vero in altitudinem cubitorum centum, ut habetur cap. 1. Iudith, v. 2. Sed brevi fastus hic detumuit, quia Arphaxad, id est Arbaces ut putat Serarius: vel Diocles sive Deioces, ut Bellarminus, victus est a Nabuchodonosore, non illo magno in Babylone dominante, sed alio qui Rex Assyriorum regnabat in Ninive: unde Bellarm. censet esse Merodach Baladan, quem Ptolemæus in Almagesto vocat Mardocempad. 2. Nabuchodonosorem hunc putat Serarius fuisse filium Asarhaddonis Sarphedonis, ut vocant Sept. id est Sardanapali. 3. Cornelius opinatur, Nabuchodonosorem hunc fuisse aliquem e principibus et præfectis Xerxis, qui ob merita, robur, et potentiam Xerxes, vel potius pater Xerxis Darius Hystaspis regnum Ninives et Assyriæ concesserit, sed sub vectigali et tributo: qui videns Xerxem victum a Græcis, tributum hoc negavit, seque Regem absolutum effecit, ac sensim crescens armis, viribus, et gentibus, Arphaxad Regem Mediæ invasit atque superavit. De urbe Tyro Deus ait Ezech. 26. 4. *Dissipabunt muros Tyri, et destruent turres eius,* (Chald. qui post obsidionem tredecim annorum eam ceperunt) *et radam pulverem eius de ea* (domos eversas in mare proiiciendo iussu Nabuchodonosoris magni) *et dabo eam in limpidissimam* (Sept. in altissimam) *petram*. q. d. Nihil ibi remanebit præter rupem: omnis terra ad turres, muros, domos, hortos aliaque, evertetur. Est hyperbole.

Septimo, Portas habet bifores, et amplissimas Poniro- 54. VII. *Portæ semper patent.*
polis, sed convulsis cardinibus nullo fulcimento sustentantur, nullis repagulis firmantur, nulla sera occluduntur, atque bipatentem aditum omnibus feris et monstris pandunt. In eas vero nihil præter fæces et stercora, atque tabo et sanie fluentia cadavera, importatur. Plutarchus ait Romæ fuisse quasdam portas dictas ἀποφράδας, id est sceleratas, quod per illas emitterentur ii qui ad supplicium ducebantur, execrationis ac maledictionis hostiæ, atque sordes urbis: nihil vero mundum aut sacrum per illas importaretur. Sed impiæ huius civitatis sceleratiores sunt portæ, quia per Romanas efferebantur scelerati et alia immunda, per has autem inferuntur. Ierosolymis quoque erat porta sterquilinii. 2. Esdr. 3. 13. Impii sunt stercorei, aut potius stercus, et omni stercore fœdiores et fœtidiores, Ps. 82. 11. *Facti sunt stercus terræ.* Chald. sicut stercus conculcatum in pulvere. Ipsa gloria eorum est stercus, 1. Machab. 2. 62. ait Mathathias pater Machabæorum moriens, et filios ad virtutem animans: *A verbis viri peccatoris* (Antiochi Epiphanis impii Regis) *ne timueritis: quia gloria eius stercus* (fœtet Deo et Angelis) *et vermis est.* Ipsum pungens et mordens atque absumens.

Octavo, Domus Poniropolis illius ex funerea cupresso 55. VIII. *Domus male sunt compactæ.*
et taxo factæ sunt, sed male coagmentatæ, et omni ex parte hiulcæ et fatiscentes atque ruinosæ. Cubicula omnia plena sunt lupis, tigridibus, leonibus, aliisque feris: fenestras, areas, hortos corvi, ululæ et aliæ ferales aves incestant.

Digitized by Google

stant, humum colubri, scorpii, basilisci, aliique serpentes infestam reddunt. Quare si iure Philostratus lib. 7. vitæ Apollonii, urbes ac mœnia nuncupavit, δεσμωτηρια κοινα id est *communes carceres*. Domos vero privatas, *ergastula*, quid de illa Babylone dices? De Ninive eversa habes Sophon. 2. 14. *Accubabunt in medio eius greges, omnes bestiæ gentium* (animalia gentium vicinarum, ait Christophorus a Castro) *et onocrotalus* (Sept. hic vertunt Camæleon, in Ps. 103. 7. pellicanus. Vide ibi dicta) *et ericius in liminibus eius morabuntur: vox cantantis* (avicularum cantantium, id est adulatorum) *in fenestra, corvus in superliminari. Hæc est civitas gloriosa habitans in confidentia*, quæ sibi confidebat, antequam destrueretur. Sed talis est adhuc stans civitas superbiæ. Ninive significat pulchram, speciosam, vel habitaculum. Talis etiam est civitas carnalis voluptatis, id est Babylon, quæ significat confusionem doloris a *Babel*, id est confusio, et on, hoc est, dolor.

56. IX. *Plateæ sunt monstris plenæ.* Nono, Plateas vicosque Poniropolis illius Harpiæ, Gorgones, Lamiæ, et Chimæræ obsident, et albentes ossibus et putridis occisorum cadaveribus occupant, ut nullus eorum ungues, dentes, aut venena effugiat. Vide pulcherrima de Idumæa, quæ est typus mundi, a Nabuchodonosore vastata, Isai. 34. 11. et seq.

X. *Forum in labyrinthi formam factum est.* Decimo, Forum in trium labyrinthorum formam implexum involutumque tria hominum genera circumcursant. In primo labyrintho sunt avari, qui massam auri fugacem insequuntur, et iam manu prehensam sibi effluere, aut ab alio rapi inclamant: ibi sunt fontes argentei et gemmei, sed cum se ad potandum aperto ore et exerta lingua incurvant in medio luto, aqua sese abscondit, et eorum attactum refugit, sicque semper sitibundi anhelant. In secundo illius fori labyrintho sunt superbi, qui volatilis honoris fatuos ignes sectantur; sed cum ad eos accesserint, diffugiunt, eosque inopinantes in lacus cœnosos adducunt, ubi merguntur. In tertio labyrintho sunt luxuriosi, qui per iter lubricum et luti plenum ambulant, prata deinde pererrant, sed serpentibus sub herba latentibus periculosa. S. Ioan. 1. epist. 2. 16. *Omne quod in mundo* (id est in hoc orbe. 2. In mundana concupiscentia. 3. In mundanis hominibus et amatoribus mundi vitiosi) *est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Illius mundi quatuor elementa assignat S. Antonius de Padua. Terra, inquit, est avaritia: aqua, est luxuria: aer, est inconstantia; ignis, est superbia.

57. XI. *Cibi sunt venena.* Undecimo. Cibi venales Poniropolis, sunt venena et aconita, primo gustu suavia, sed quæ intima depascantur, et summam amaritudinem ingenerent. S. Cyprianus epist. ad Donatum: *Malorum*, inquit, *blandientium virus occultum est, et arridentis nequitiæ facies quidem læta, sed calamitatis abstrusæ illecebrosa fallacia: instar cuiusdam veneni, ubi in lethales succos dulcedine aspersa calliditate fallendi sapore medicata, poculum videtur esse quod sumitur: ubi epotaveris, pernicies hausta grassatur.* Ps. 13. 3. *Venenum aspidum sub labiis eorum.* Aspis pungendo dolorem non facit, sed tamen morsus est insanabilis.

XII. *Centaurorum forma sunt cives.* Duodecimo, Cives Poniropolis illius biformi centaurorum habitu horrorem ingenerant, cutem habent Pantheræ instar variegatam, ungues Harpyarum, dentes lupi, cor Leonis, et quidem geminatum, naso omnes carent. Crederes cives esse rhinocoluræ urbis in extremitate Ægypti, sic dictæ ob grassatores, quos eo in exilium præsecto singulis naso deportari iussit Actisanes Rex Æthiopum, ut dicit Diodor. Sicul. lib. 1. Bibliothecæ.

XIII. *In templo tria sunt idola.* Decimo-tertio, Templum illius Poniropolis tribus idolis est sacrum: nempe honori, voluptati, et divitiis; ibi innumeri homines cernuntur plena manu thus, sed stigium et tetros fumos atque odores intolerabiles exhalans, offerentes, et modo huic, modo illi idolo humanos victimas mactantes. Is. 13. 22. *Respondebunt Sirenes* (Hebr. תנים *tannim*, id est dracones, ut Pagnin. Arias, et Chald. vertunt. 2. Ericii, ut Sept. ibi sunt venena et spinæ) *in delubris voluptatis*; agit de urbe Babylone eversa.

Decimo-quarto, Leges illius Poniropolis sunt e diametro legibus Christi oppositæ: ait Christus Matth. 5. 39. *Ego autem dico vobis: Non resistere malo* (τω πονηρω, id est, homini malo et verbis iniurio) *sed si quis percusserit dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram.* Dæmon ait, infer omnibus iniuriam, nullam vel levissimam ab ullo tibi illatam tolera, sed triplicatam, aut si potes centuplicatam redde, ut discat sapere, et sibi temperare. Secundo, dicit Christus, ut avaritiam coerceat, et nimiam opes aggerandi cupiditatem, ibid. v. 40. *Et ei, qui vult tecum in iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium:* id est vestem extimam da ei, qui petit interiorem. S. Lucas optime ordinem illum invertit cap. 6. 29. et ait: *Ab eo qui aufert tibi vestimentum* (Gr. ιματιον, id est pallium) *etiam tunicam noli prohibere:* hoc est, petenti a te minora bona, da etiam maiora et chariora. Dæmon vero ait: Tibi provide, tua bona tibi serva, rape potius aliena, quam des tua. Tertio, dicit Christus Matth. 5. 44. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; et orate pro persequentibus* (Græc. υπερ επηρεαζοντων, id est, pro vexantibus, et damno atque incommodo afficientibus) *et calumniantibus vos.* Græce adiungitur, ευλογειτε τους καταρωμενους υμας: hoc est, benedicite iis qui vobis maledicunt. Alia Christi, et diaboli, seu mundi axiomata et leges vide apud Caussin. in Aula sancta, tom. integro. 58. XIV. *Leges sunt Christi legibus oppositæ.*

Decimo-quinto, Rex Poniropolis illius est dæmon, qui in spelunca tenebrosa, et hydris atque draconibus horrifica, manet. Throno in ferreo flammantique residet, flammas ore naribusque effundit, monstrosa cornibus fronte, crinibus in angues desinentibus, et colla humerosque allambentibus. Astant ferrata tricuspide armati cyclopes, fuliginoso flammantique vultu terribiles, qui accidentes impios tyranni poplitibus pede proterant, et fustibus contendant. Cæci tamen sceleratæ urbis cives turmatim advolant, ut monstro huic sese inclinent, Iob 41. 25. de Leviathan, id est dæmone, dicitur, *Ipse est Rex super universos filios superbiæ:* hoc est, super omnes superbos. Nam Hebr. vocant filium alicuius rei eum, qui illius amore tenetur, et eius studio et exercitio addictus est. Hinc 2. Par. 25. 13. milites dicuntur filii exercitus, 1. Reg. 18. 17. vir fortis vocatur, filius fortitudinis, Ps. 88. 23. sceleratus, filius iniquitatis. 59. XV. *Rex ibi est dæmon.*

Sed finis huius civitatis impiæ est interitus cum sonitu. *Civitates eorum destruxisti, periit memoria eorum cum sonitu.* Apocal. 18. 21. *Et sustulit unus Angelus fortis lapidem quasi molarem* (Græc. ως μυλον, velut molam) *magnum, et misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon* (Arabs, sic casu cadet Babylon, et proiicietur in lacum profundum) *civitas illa magna, et ultra iam non invenietur. Et vox citharœdorum, et tibia canentium, et tuba non audietur in te amplius: et omnis artifex, omnis artis non invenietur in te amplius: et vox molæ non audietur in te amplius*, etc. Beda, Aretas et alii censent ibi agi de toto mundo et cœtu impiorum, quia additur, in eius veneficiis, id est illecebris peccandi, erravisse omnes gentes, et sanguinem Prophetarum, Sanctorum et omnium qui interfecti sunt in terra ibi esse inventum. Scipio du Pleix tom. 2. Hist. Franc. anno 1023. ait, in pago Porcheria prope Aureliam in aere visam esse urbem muris suis, turribus et propugnaculis militibusque munitam, quæ momento evanuit, hoc contigit Rege Roberto. Quicquid est in mundo, est aereum et nebulosum: transivi et ecce non erat. Cave tu nitaris reædificare Iericho a Iosue, id est Iesu eversam. Ios. 6. 26. ait ipse Iosue: *Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit et ædificaverit civitatem Iericho. In primogenito suo* (intellectu, qui excæcatur) *fundamenta illius iaciat, et in novissimo liberorum ponat portas eius:* in sua voluntate, quæ per peccata moritur. Vel, duo illi liberi, sunt appetitus corporeus, et spiritualis: seu pars inferior et superior: aut corpus et anima. Iericho reædificavit Hiel. 3. Reg. 16. 34. *In diebus eius* (Achab impii Regis Israel) *ædificavit Hiel de Bethel, Iericho: in Abiram primogenito suo fundavit eam* (id est mortuus est Abiram 60. *Perit cum sonitu civitas diaboli.*

*

Digitized by Google

initio ædificationis eius) *et in Segub novissimo suo* (ultimo filiorum) *posuit portas eius* (civitate extructa) *iuxta verbum Domini quod locutus fuerat in manu Iosue*: id est, per Iosue. Ubi adverte, Iericho Lunam seu lunaticum significat. 2. Hiel, vitam Dei, seu viventem Deo. 3. Bethel, Domum Dei. 4. Abiram, patrem celsitudinis. 5. Segub, fortificatum vel exaltatum. 6. Iosue, seu Iesus, Salvatorem. Hiel itaque de Bethel ædificans Iericho contra mandatum

A Iosue, et amittens Abiram et Segub filios suos, est religiosus, qui prius vivens vita divina in religione et domo Dei, proprio se iudicio abduci sinit, et fingit, ut dicitur, castella in Hispania, officia et occupationes sibi mente destinans, aut per egressum ex ordine dignitates quærens et honores: is enim omnem quam collegerat gloriam, perdit, et robur omne quod habebat ad animas salvandas, dum IESU præcepta sibi imperantis sequebatur, amittit.

SECTIO TERTIA

8. *Paravit in iudicio thronum suum.*

8. Christus qui Rex æternus est, in cælum victor ascendit, ibique thronum suum stabilivit ad Patris dexteram, ut inde regat et iudicet subditos suos.

9. *Et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate: iudicabit populos in iustitia.*

9. Inde universum orbem terræ, et singulos eius populos cum iustitia æquissima iudicabit.

10. *Et factus est Dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus, in tribulatione.*

10. Ad eius tribunal, velut ad tutissimum asylum, confugient, ibique securi erunt Apostolici viri, omnesque pauperes: ipse enim adiuvat, cum res exigit, et aliqua urget calamitas.

11. *Et sperent in te, qui noverunt nomen tuum: quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.*

11. In eo sperabunt Christiani omnes, qui sub vexillis eius militant, ipsiusque nomine gloriantur: neque enim eos deserit, qui ex animo ipsum requirunt, et Dominum sibi exoptant.

12. *Psallite Domino, qui habitat in Sion: annunciate inter gentes studia eius.*

12. Laudes itaque, omnes Christi servi, ipsi ut Domino vestro in Ecclesia præsidenti accinite: annunciate Gentilibus omnibus Incarnationem eius, Passionem, aliaque mysteria, et sollicitam curam qua pauperes tuetur.

13. *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum.*

13. Si enim quis hæc ignorans aut contemnens, Apostolos illo prædicantes occiderit, Deus eorum sanguinem ulciscetur: et orationes exaudiet, contra persecutores et Evangelii cursum impedientes, effusas.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM SEDULUS PAUPERUM ADIUTOR CHRISTUS.

PRIMA sectio huius psalmi, Passionis Christi victoriam extollit. Secunda, illius et cæterorum mysteriorum prædicationem per Apostolos. Nunc in hac sectione tertia, præconum suorum aliorumque pauperum protectorem Christum Propheta depingit.

Primo itaque, Iudicem statuit Christum, qui sibi in cælum ascendens thronum ponit, v. 8. *Paravit in iudicio* (ad iudicium) *thronum suum.*

Secundo, contemplatur eum e throno illo iudicantem, v. 9. *Et ipse iudicabit orbem terræ in æquitate: iudicabit populos in iustitia.*

Tertio, Litigatores duos proponit, Apostolos scilicet seu Apostolicos viros pauperes, et tyrannos potentes ac divites. Primo, Apostolos aliosque pauperes ait, in Christi tribunali asylum reperire, v. 10. *Et factus est Dominus refugium pauperi*: et ab eo obtinere auxilium in necessitate, ibid. *Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Quorum in compensationem exigit, ut pauperes Christo serviant, 1. Mente, in eum sperando, v. 11. *Et sperent in te, qui noverunt nomen tuum.* Causam adiicit: *Quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.* 2. Opere, illi gratas actiones alacriter faciendo, v. 12. *Psallite Domino, qui habitat in Sion.* Psallere, est opus manuale. 3. Sermone, illius benignitatem, amoremque, et beneficia laudando, ibid. *Annunciate inter gentes studia eius.* Secundo, punitionem attexit potentum ac divitum, qui pauperes oppresserint, v. 13. *Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum.*

ARTICULUS I.

Christus iudex pauperes adiuvat.

Vers. 8. 2. Pars. THRONUM, seu tribunal assignat David Christo Iudici, v. 8. PARAVIT IN IUDICIO (Hebr. למשפט *lammi-*

B *spat*, id est ad iudicium) THRONUM SUUM. Hebr. כסא *chisse*, Psalt. Roman. S. August. habet, *sedem*; Septuag. θρονον. Hebr. vox tam de throno Regis, quam de tribunali Iudicis usurpatur. Syr. et Arabs vertunt, paratum est tribunal ad iudicium.

Quæres, de quo iudicio agitur? Primo, S. Aug. Cassiod. Ruffin. Bruno, Beda, Remig. Ludolphus, et Haymo dicunt, Christum sibi paravisse thronum patientiæ sub iniquo iudice, atque sententia. Verba Augustini sunt: *Paravit cum iudicatus est, sedem suam. Per illam enim patientiam homo cælum acquisivit, et Deus hominibus credentibus profuit. Et hoc est occultum filii iudicium.* Sed τὸ *in iudicio*, idem est atque *ad iudicium*, ut patet ex Hebr. itaque non est mentio illius iudicii, in quo est Christus condemnatus, non enim ad illud paravit thronum suum. Secundo, S. Chrysost. agi putat de iudicio extremo, ad illud enim sibi paravit thronum Christus. Tertio, et melius, Bellarminus explicat de iudiciaria Christi potestate, quam exercuit post mortem ac resurrectionem, ait enim 61. Iudex Christus parat suum tribunal.

C ipse Matthæi ultimo: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.* Quarto denique plenius et adæquate, τὸ *in iudicio* intelligitur tam de iudicio, quod exercet Christus in hac vita iuvando afflictos, puniendo impios, quam de iudicio extremo, in quo præsertim in throno conspicuus toti orbi apparebit.

Nota, pro *paravit*, Hebraice est כונן *conen*, id est 1. stabilivit, ut vertit S. Hieron. 2. direxit, ut Felix. 3. paravit, ut etiam vertunt Pagninus et Arias. Nam rad. כון *cun* significat primo, præparare: secundo, firmare, stabilire: hic Symmachus et Aquila vertunt ἥδρασε, id est, firmavit: tertio, dirigere, rectificare. Tropolog. adverte primo, præparationem illam throni monere nos prudentem, maturam, et iustam a Christo ferendam esse sententiam, non præcipitem, non temerariam ac tumultuariam: præparat iudicium atque illud meditatur. Licet peccata Sodomitarum cælos penetrarent et vindictam celerem exposcerent, dicit tamen Deus per Angelum suum Abrahamo Gen. 18. v. 20. *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam et videbo* (per duos Angelos quos ipse tertius Ab- 62. Iude momentum. 1. Christum sapienter iudicaturum.

Digitized by Google

gelus nobilior Deum repræsentans eo misit) *utrum clamorem, qui venit ad me* (1. per Angelos, 2. per vicinos populos de illis murmurantes, 3. per ipsa peccata clamantia in cælum) *opere compleverint: an non est ita ut sciam.* Primo, ut dicit Abrahamo, ut apponat pro Sodomitis, si quid sciat. 2. ut aret pro illis. Secundo, visitat Sodomam ipsam, ut contempletur rem omnem studiosius ante punitionem, ne quid temere factum putetur.

II. Iudices non debere temere iudicare. Secundo, hinc debemus discere, præparandum esse thronum iudicii, et ipsum iudicium iudicibus, ut stabiliatur, neque sine magna consideratione ferendam esse sententiam. Seneca lib. 2. de ira: *Veritatem dies aperit, potestque pœna dilata exigi, exacta revocari non potest.* Iob de se dicebat cap. 29. v. 16. *Causam* (id est, litem. Sept. vertunt, *iudicium*, id est, contentionem forensem) *quam nesciebam, diligentissime investigabam.*

III. De nullo esse temere iudicandum. Tertio, S. Hieronym. S. Chrysost. et S. Ioannes Damascenus lib. 1. de fide cap. 18. docent, *præparationem* hac throni Dei *in iudicio*, seu *ad iudicandum*, ut vertit Hieronymus moneri nos, ne ante tempus iudicemus, sed relinquamus Christo iudicium, qui secundum proprium et conveniens tempus et locum reddet unicuique quod suum est. Hoc ait Apostolus 1. Corinthior. 4. v. 5. *Nolite ante tempus iudicare, quoad usque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum:* hoc est, tenebrosas et absconditas hominum cogitationes, affectiones, et actiones, omnibus faciet esse manifestas.

IV. Providendum ut parati simus ad comparendum in die iudicii. Quarto, præparatio illa throni divini ad iudicandum, vicissim nos admonet debere nos paratos esse ut ab eo iudicemur. Lucæ 12. v. 40. *Et vos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis* (Christus filius Virginis: timete luxuriosi) *veniet.* Nemo itaque sibi fidat, aut adulatoribus applaudentibus. Isaias cap. 3. v. 1. ait: *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt* (Plato in Phædra adulatorem vocat bestiam humano generi pestilentem) *et viam gressuum tuarum* (id est, vitæ tuæ rationem et agendi modum) *dissipant. Stat ad iudicandum Dominus, et stat ad iudicandos populos* (1. per Titum exscindendo Ierusolem, 2. in extremo iudicio, omnes gentes iudicando) *Dominus ad iudicium veniet cum senibus* (id est, senatoribus, nempe cum Apostolis, Patriarchis, Prophetis et aliis sanctis selectioribus, qui erunt assessores eius, 2. contra senes et senatores, ut explicat S. Hieronym.) *populi sui et principibus eius.* Si illis non parcit, quid aliis fiet?

Throno iudicis præparato et firmato, sistendi sunt rei. Vers 9. Hos ait David fore omnes homines totius orbis, vers. 9.
63. Rei coram Christo stabunt omnes homines. ET IPSE IUDICABIT ORBEM TERRÆ (id est, homines orbis. Est metonymia) IN ÆQUITATE, IUDICABIT POPULOS (id est, eosdem homines) IN IUSTITIA. Nota, in æquitate et in iustitia, id est, in æquitate iusta, sive in iustitia æqua. Est enim hendiadis: id est, unum per duo. Nam pro *æquitate* est Hebr. צֶדֶק *tsedech*, id est, iustitia, ut vertit S.
Æquitas quid? Hier. Felix, Pagn. et Septuag. habent ἐν δικαιοσύνῃ, id est, cum iustitia. Pro *iustitia* Hebr. est בְּמֵישָׁרִים *mesciarim*, id est, *rectitudinibus*, ut Arias reddit; *rectitudine*, ut Pagn. et Felix. *æquitatibus*, ut S. Hier. ἐν εὐθύτητι, ut Sept. id est cum rectitudine. S. Aug. legit, cum iustitia. *Ex his patet in præsenti versu æquitatem et iustitiam pro eodem prorsus accipi. Si stricte velis sumere, æquitas est lenis interpretatio aut remissio summi iuris et benignitas. Æquitas*, ut ait S. Thomas eth. 5. lib. 16. est directio iusti legalis. Vel, ut ait *Boeth.* in topic. lect. 3. æquitas est, quod naturalis ratio persuasit. *Æquum*, ut dicit Aristoteles lib. 1. Rhetor. est rebus humanis ignoscere: *nec legem*, sed legislatorem spectare: *non verba, sed sententiam: nec actionem, sed præelectionem: nec partem, sed totum: nec qualis nunc, sed qualis semper, aut plerumque extitit: et memoria tenere potius commoda, quam incommoda: et quæ accepit commodo, quam quæ attulit: et ad arbitrum, quam ad iudicem accedere malle: æquum enim arbiter intuetur, index legem: et ideo arbiter inventus est, ut æquum valeat. Ita ipse. Iustitia* itaque est strictior, atque exactior, æquitas laxior et moderatior, et interpretationi dans locum; itaque non sequitur morose summum ius, sed utitur ἐπιεικείᾳ: aut verius, æquitas est ipsa ἐπιείκεια, id est summi iuris temperatio prudens et bona. Quia enim, ut docet S. Thom. 2. 2. quæst. 120. humani actus, de quibus leges dantur, in singularibus contingentibus consistunt, quæ infinitis modis variari possunt, non fuit possibile aliquam regulam legis institui, quæ in nullo casu deficeret. Sed legislatores attendunt ad id quod in pluribus accidit, secundum hoc legem ferentes: quam tamen in aliquibus casibus servare est contra æqualitatem iustitiæ, et contra commune bonum quod lex intendit. Sicut lex instituit, quod deposita reddantur: quia hoc, ut in pluribus, iustum est. Contingit tamen aliquando esse nocivum; puta, si furiosus deposuit gladium, et cum reposcat dum est in furia: vel si aliquis reposcat depositum ad patriæ impugnationem. In his ergo et similibus casibus, malum est sequi legem positam. Bonum autem est prætermissis verbis legis, sequi id, quod poscit iustitiæ ratio, et communis utilitas. Et ad hoc ordinatur epiikio, quæ apud nos dicitur æquitas, ita S. Thomas. Unde concludit epiikiam esse virtutem, et in art. 2. esse partem subiectivam iustitiæ. Pars autem subiectiva alicuius virtutis est illa, de qua essentialiter prædicatur totum.

Symbolice, per *orbem terræ* intelligit Enthymius et Origenes fideles; per *populos*, alios; 2. *orbe terræ*, bonos et perfectos; *populis*, malos ac tumultuantes figurari vult Beda. Sic enim loquitur: Ego Dominus et iudex omnium, iudicabo manifesto iudicio in fine *orbem terræ*: id est, illos qui *cum prius essent terra, id est, terreni, fient per bona opera orbis, id est, perfecti:* illos iudicabo *in æquitate*, id est, in æqualitate, conformando eos scilicet mibi in gloria ibi: quia hic se mihi conformaverunt per bona opera: *et populos*, id est, malos, tumultus et seditiones agitantes, iudicabo *in iustitia*, id est, in comparatione iustitiæ perfectorum: quia hic ipsis perfectis se non conformaverunt, non associabuntur illis ibi in gloria. Non enim ibi erit iudicium, nisi in conscientia, quo se quisque sociabit ibi sive bono sive malo, cui se hic conformavit. Hæc Beda. 64. Symbolice, orbis terræ et populi, quid.

Nota, Christus non iudicat secundum allegata et probata, quia intuetur cor: ideo iudicat *in*, id est, cum *iustitia*: et, ut Hebræa sonant, *in rectitudinibus*, hoc est, cum omni rectitudine, rectissime, non oblique, non deflectendo a vero, aut ob ignorantiam, aut ob pravam affectionem: habet rectitudinem intellectus, rectitudinem voluntatis, rectitudinem operationis. Ps. 98. v. 4. et 5. *Honor* (Hebr. עֹז *oz*, dignitas, maiestas, auctoritas, sanctitas) *regis iudicium diligit*, q. d. tua maiestas, o rex, est iustissima: id est, tu es iustissimus, et iustitiam ex solo amore iustitiæ, non ob tuam utilitatem diligis. *Tu parasti directiones* (S. Aug. et Cassiodorus, æquitatem. S. Hieronym. tu fundasti æquitates) *iudicium et iustitiam* (hoc est, iudicium iustum. Est hendiadys) *in Iacob tu fecisti*, inter Iacobitas, id est, Israelitas tam corporales seu Iudæos, quam spirituales seu Christianos, qui filii sunt Abrahæ, Isaac et Iacob per fidem et consequenter expectant repromissiones iis factas, et a iusto iudice reddendas.

Assessores duos throno iudicis Christi proximos assignat Propheta: nempe misericordiam, qua iniuste oppressos suscipiat et tueatur: atque iustitiam, qua sceleratos condemnet: illo dextram, hæc lævam eius occupat. De iustitia dicetur v. 13.

Misericordia sese offert vel pauperrimis, et ab omni humana ope destitutis, eisque præsidium est et asylum tutissimum. Vers. 10. ET FACTUS EST DOMINUS REFUGIUM PAUPERI: ADIUTOR IN OPPORTUNITATIBUS IN TRIBULATIONE. Vers 10. 1. Pars. 65. Misericordia astat Christi iudicio.

Nota, perfugium illud et asylum Dei est pauperibus primo necessarium. Secundo, gloriosum. Tertio, semper paratum. Hæc est asylum.

Primo est necessarium, quia pauperes patent iniuriis, contumeliis, vexationibus, oppressionibus, rapinis poten- I. Necessarium.

tiorum. Hoc denotat vox Hebraica *dach*, quæ hic ponitur. *Factus est Dominus refugium* לדך *laddach*, id est, *tenui*, ut vertit Arias; 2. fracto, ut aliqui apud S. Chrysostomum; contrito, ut Caietanus; 3. oppresso, ut S. Hieronymus. Hæc omnia est pauper: est enim tenuis, quia eius sanguinem, adipem, medullam suxit et devoravit avarus dives: est appressus, fractus et contritus, quia in eius caput omne pondus dignitatis, auctoritatis et divitiarum devolvit, ut eum deiiciat sub pedibus suis et eius ruina magis increscat. *Dach* deducitur a rad. דוך *duch*, id est, contundere. Pauperes a potentioribus, velut in mortario, contunduntur, ut succus omnis exprimatur. Vox Syriaca מסכנא *mischena*, id est, *pauper*, quæ hic habetur, derivatur a rad. סכן *sacan*, id est, periclitari, tentare, probare, experiri. Itaque *meschina*, significat eum qui probatur et tentatur; tales autem sunt pauperes: sunt enim positi in paupertate, velut in fornace probatoria, et in igne tentationis. Diacula præfectus Hungariæ omnes mendicos lauto convivio exceptos comburi iussit, ut refert Bonfinius lib. 10. decad. 3. rerum Hungar. Tamerlanes quoscunque leprosos nactus erat, velut lucem orbis, mactari curabat, ut ait Chalcochondylas lib. 3. hist. Turcicæ.

66. II. Gloriosum. Secunda, asylum illud Christi est gloriosum pauperibus. *Factus est Dominus refugium pauperi*. Sed refugium in arce excelsa, firma, secura, inaccessibili, ornatissima. Pro *refugium* Hebr. est משגב *misgab*, id est, exaltatio, elevatio; 2. locus exaltatus, elevatus, munitus: hoc est arx, propugnaculum, munitio. Rad. *sagab*, elevare, exaltare. S. Hieron. vertit *elevatio*. Pagninus, *exaltatio*. Felix, *munimentum*. Syrus, בית גוס *bet gus*, id est, domus refugii, a rad. גוס *gus*, confugere, refugere. Ps. 45. v. 8. ubi habemus, *Susceptor noster Deus Iacob*, pro *susceptor*, est Hebr. *misgab*, id est, elevatio, ut vertit Pagninus et Arias, vel protector, ut S. Hieron. et v. 12. ubi idem habetur verbum, idem Hieronymus vertit, fortitudo. Deus dedit veræ paupertati magnum robur mentis, ut tantum det spiritualium divitiarum, quantum tollit temporalium. Archesilaus dicebat, paupertatem esse quidem duram instar Ithacæ, sed αγαθην κουροτροφον και γυμνασιον αρετης εμποιητον, præclaram adolescentum nutricem et gymnasium virtutis efficax. Diogenes dictitabat esse, αυτοδιδακτον αρετην, virtutem per se doctam. Minutius Felix in Octavio ait proprium esse paupertatis sublevare: divitiarum autem, auri pondere deprimere. Unde Æneas Gazæus in Theophrasto, id est, in lib. de animarum immortalitate, ait: *Socrates in paupertate quasi superbiebat, eamque divitiarum nomine dignam dicebat*, και φιλοσοφιας φιλην, *et philosophiæ sociam atque amicam appellabat*. S. Chrysost. in psalmum nostrum, ait, afflictionem esse φιλοσοφιας μητερα, *philosophiæ et sapientiæ matrem*. Et Minutius citatus: *Fortitudo infirmitatibus roboratur, et calamitas sæpius disciplina virtutis est*. In Christi latus se facilius pauper iniicit, levior est et promptior, atque magis similis pendenti in cruce, et omnibus bonis spoliato: ibi arx eius est, ibi domus, ibi familia. Ut enim quidam veterum Patrum dixit, πας πενης αδελφος εστι τε Χριστε, *omnis pauper frater est Christi*; nec frater tantum, sed *filius*, ut ait S. Franciscus. In corde eius generatur, et gestatur, velut in divino utero.

67. III. Semper paratum. Tertio, asylum illud Christi semper paratum et apertum est pauperibus. Hoc enim promisit Matth. 11. v. 28. *Venite ad me omnes qui laboratis* (Syrus, qui fessi estis. Arabs, labore attriti) *et onerati estis, et ego reficiam vos*. (Græce, αναπαυσω, id est, requiem dabo, ut vertit Syrus. Et in Ps. nostro dicitur: *Et factus est Dominus* (Chald. reddit, מימרא דאדני *memera dadonai*, id est, verbum Dei) *refugium pauperi*. Verbum illud Dei, vel potest intelligi Christus, vel promissum Dei. Sequitur in psalmo, *Adiutor in opportunitatibus* (id est) *in tribulatione*; est enim hendiadys, est tunc maxime tempus opportunum adiuvandi, cum tribulamur. Secundo tamen, non est prorsus reiiciendus Euthymius, qui *in opportunitatibus*, explicat *in prosperitatibus*. Neque enim, ait, solum auxilio indigent, qui in calamitatibus sunt: sed illi etiam qui in

A prosperitatibus, ut felicitatem suam conservent, et ne in ignaviam *calamitatum matrem* decidant. Græca vox ευκαιρια, et opportunitatem, et felicitatem significat. Aquila vertit, εις καιρον, id est, in tempus opportunum. Symmachus, ευκαιρως, id est, opportune. Hebr. עתות *itoth*, in tempore, id est, in tempore commodo et opportuno: illud autem tempus maxime opportunum est adversitas. Unde clare vertit S. Hieron. *Elevatio* (pro *adiutor* est vox *misgab*) *opportuna in angustia*: qui est in tribulatione et angustia, deiicitur, conteritur, deprimitur, sub pedibus iacet, iisque calcatur: sed statim invocatus Deus accurrit, elevat et exaltat sibi eum uniens, et quodammodo incorporans in cruce, sibi redditum similem per afflictiones. Itaque primus sensus est melior et suavior. S. Ioan. Chrysost. in psalmum nostrum ait: *Sicut est artificis ædificare, et gubernatoris navem dirigere, et Solis illuminare; ita etiam tuum est, Domine*, ορφανων προιστασθαι, πτωχοις χειρα ορεγειν, *subvenire orphanis, manus præbere pauperibus. Nemo est qui eorum curam gerat, sed tu solus*. Iuvat autem

B præsertim in opportunitate, et necessitate, cum deest omne humanum auxilium. Sic sæpe pecuniam, cibos et alia suppeditavit servis suis egentibus, S. Dominico, Francisco, Ignatio, cæterisque, ut ostendam fuse Ps. 54. v. 23. et 144. v. 15. Item a periculis castitatis et mortis S. Martyres sæpe liberavit, leonibus, ursis, tigribus, variisque feris; et quod deterius erat, lenonum et petulantium impuritati et libidini obiectas. S. Lucia ad Lupanar iussu tyranni trahebatur, sed a Deo in tempore opportuna facta est immobilis. S. Theodora in ipsam usque turpitudinis locum deducta, sed a milite vestes cum ea commutante erepta est. Sancta Daria etiam locum illum intravit, sed a leona ab amphitheatro elapso conservata est, et illæsa in tutum receptum educta.

ARTICULUS II.

Pauperes Christo adiutori suo servire oportet.

C CHRISTUS pauperes iuvat, ut vidimus, vicissim cultum ab iis reposcit. David tria ab illis postulat. Primo, ut habeant spem in corde. Secundo, diligentiam et alacritatem in opere. Tertio, laudem in ore.

Ac primo, Spes est anchora, pauperes Dei throno illigans, ut in tempestate non fluctuent, et in scopulos a portu abrepti non propellantur. Vers. 11. ET SPERENT (S. Hieron. *confidant*. Hebraica, יבטחו *ibtechu*, id est, sperabunt: sed futurum sæpe ponitur pro imperativo) IN TE, QUI NOVERUNT NOMEN TUUM DOMINE: QUONIAM NON DERELIQUISTI (Psalt. Ambros. *non derelinques*, in tempore futuro. Psalt. Rom. *non derelinquis*, in tempore præsenti: Omni tempore adest Deus alumnis suis) QUÆRENTES TE (non sua, qui sunt vere pauperes, et Deum unum amant) DOMINE. Græce, εκζητουντας, id est, studiose perquirentes, quærentes, σπουδη και προθυμια, id est, cum studio et animi promptitudine, ut ait S. Chrysost. qui sic quærentes, dicit a Deo non relinqui, sed effici ut non angantur. 2. Vers. 11. 68. Spes est anchora.

D non relinquuntur, quia bona spiritualia iis largitur Deus ut explicat S. August. 3. adest illis in morte, ut exponit Dydim. 4. non relinquuntur in die iudicii, ut Eusebius; 5. in nulla horum relinquuntur, sed semper illis præsto est Deus. Sed ut auxilium illud obtineas spera in Deo, et in oratione persevera, in ea enim perseverantes non relinquit, cum dixerit: *Petite et accipietis, quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis. Omnis enim qui quærit accipit*, etc. Matth. 7. v. 7. Deo et patre: id est, potente et amante, digna promissia. Eccli. 2. v. 11. *Respicite filii, nationes hominum* (Græce αρχαιας γενεας, hoc est, antiquas generationes, et sic legit S. Ephrem.) *et scitote quia nullus speravit in Domino, et confusus est. Quis enim permansit in mandatis eius* (Græce in timore) *et derelictus est? aut quis invocavit eum, et despexit illum? Quoniam pius* (οικτιρμων, id est, clemens) *et misericors* (Complut. addunt, μακροθυμος και πολυελεος, id est, longanimis et multæ miserationis) *est Dominus*.

Digitized by Google

69. Quæres primo, de quo nomine Dei hic loquitur? Primo, Hoc potest accipi de omni Dei nomine ab Hebræis usitato. Hæc enim omnia spem erga Deum fovent et accendunt. Nam si voces Deum אל *el*, id est, fortem, potest iuvare: si אדני *adonai*, hoc est, Dominus, servos suos iuvat: si voces שדי *sciaddai*, id est, qui sufficit: sibi scilicet atque aliis: vel, mammeum, vult iuvare. Vide cætera nomina Ps. 8. sect. 1. art. 2.

Dei nomen est cognoscendum

I. Omne.

II. Secundo, S. Aug. dicit nomen Dei esse *Dominus*, et ego sum qui sum, illa esse cognoscenda, ut bene in eo speretur. Verba eius infra afferam.

Dominus.

III. Tertio denique, S. Thomæ, Valentiæ, Richardo Pampolitano me adiungo, nomen illud Dei de nomine Iesu intelligentibus, de quo S. Bernard. serm. 15. in Cantica: *Cui, quæso, in dubiis æstuanti et fluctuanti, non cubito ad invocationem clari nominis emicuit certitudo? Cui in adversis diffidenti, iamiamque deficienti, si nomen adiutorii sonuit, defuit fortitudo? Nimirum morbi et languores animæ isti sunt, illud medicina.* Lege totum illum sermonem. Plura dixi de illo sacro nomine Psal. 8. sectione 2. artic. 3.

Et optime, nomen Iesu.

70. Quæres secundo, de qua notitia nominis Dei est sermo? Respond. cum dicitur: *et sperent in te, qui noverunt nomen tuum*, hoc potest intelligi primo de notitia speculativa excellentiæ nominis Dei, et ipsius Dei (Nam nomen Dei sæpe pro Deo ipso ponitur, ut alias annotavi.) Etenim illa cognitia spem in Deum cæterasque virtutes excitat: sicut contra ignoratia Dei spem et virtutes alias tollit. Ut enim ait Boethius 5. de consolat. prosa 3. Qui Dei non agnoscunt providentiam, sed necessitati omnia fatoque adscribunt, auferunt unicum illud inter homines Deumque commercium, sperandi ac deprecandi. Impii timent lucem et ardorem illius cognitionis, ne si illam habeant Deo servire cogantur, ideo dicunt Iobi 21. 14. 15. *Recede a nobis* (ne mentibus ultro insinua divinum lumen, sed aliorsum diverte, ut ait Pineda) *et scientiam viarum tuarum* (præceptorum tuorum) *nolumus. Quis est Omnipotens, ut serviamus ei: et quid nobis prodest, si oraverimus illum.*

Nomen Dei cognoscere oportet.

I. Notitia speculativa

II. Secundo, cum dicitur, *et sperent in te, qui noverunt nomen tuum*, præcipue hoc intelligendum est de notitia practica, id est de iis, qui Deum colunt, de iis qui fidem Christi sequuntur eique serviunt, de eo enim est hic psalmus, ut vidimus initio. Debent enim et possunt præ cæteris Christiani in eo sperare, cum eius vestigia sequuntur, et cum semper præ oculis habent, ut Iesum, id est, Salvatorem suum, cuius mores ac vitam imitentur, et voluntatem cognoscere, et exequi enitantur. Trismegistus pietatem dicebat esse cognitionem et scientiam Dei, practicam scilicet. Oseæ 4. v. 6. *Conticuit* (Hebraice נדמו *nidmu*, id est, succisi sunt ut Arias vertit, succisus est, ut Paguinus; recte etiam vertit Noster, conticuit) *populus meus, eo quod non habuerit scientiam. Quia tu scientiam* (nempe scientiam Dei practicam, id est, virtutem: unde Chald. vertit, quia tu repulisti timorem Dei. Arabs vero, quia tu es qui dilexisti sæculum, et consolationem eius) *repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Ubi agit de vero ac divino sacerdotio, ut recte colligit noster Christophorus a Castro ex particula *mihi*: non de falso et idololatrico, sicut censuit Albertus. Ablato autem sacerdotio a populo perit fides, cultus Dei atque religio. Ne itaque in hæc mala incurramus, Dei scientia amanda, quærenda, postulanda, et ad praxim redigenda est. De illa cognitione practica sermonem hic institui sic ostendit S. Augustinus: *Dictum est, Dominus nomen est illi. Quapropter qui se libenter Deo famulum subdit, cognorit hoc nomen. Et sperent in te, qui cognoscunt nomen tuum. Item Dominus dicit ad Moysen, Ego sum qui sum. Et dices filiis Israel: Misit me qui est, Exodi 3. Sperent ergo in te, qui cognoscunt nomen tuum: ne sperent in his rebus, quæ temporis volubilitate præterfluunt, nihil habentes nisi erit et fuit. Quoniam quod in illis futurum est, cum venerit, fit statim præteritum. Et expectatur cum cupiditate, amittitur cum dolore. In Dei autem natura non erit aliquid, quasi nondum sit, aut fuit, quasi iam non sit: sed est tantum id quod est, et ipsa est æternitas. Qui eum quærunt, iam transeuntia et moritura non quærunt.* S. Iohannicius sæpe dicebat, Spes mea Deus, refugium meum Christus, protectio mea Spiritus S. ut refert Metaphrastes 4. Novembris. Veri pauperes spiritu Deum unum quærunt, quia unum amant, et vident unum esse necessarium, cætera pro quisquiliis habent. S. Ioannes Climacus grad. 16. *Nuditas*, ait, *rerum omnium, curarum est depositio, securitas vitæ, viator omnibus impedimentis liber, mæroris alienatio, mandatorum fidee. Nudus monachus, mundi totius est dominus. Deo enim curam sui credidit, et per fidem omnes possidet servos.* Qui novit Deum et eius nomen, scit hoc nomen *Deus* dici *a dando*, vel a די *dai*, id est, abundantia, sufficientia: itaque sibi nihil esse defuturum, si Deum quærendo invenerit. Othomannus Imperator Turcarum per Prusiam urbem inambulans, dicebat: qui fame aut siti premitur, aut vestibus indiget, aulam petat, ubi omnia abunde accipiet sibi necessaria. Ob eam magnificentiam ita charus fuit suis subditis, ut etiamnum in coronatione Imperatoris Turcarum ab eorum Pontifice, quem Mupliti vocant, dicatur, *Det tibi Deus Othomanni bonitatem?* Vespasianus Imperator Romanorum, cum esset in Ægypto, dicebat: *Haurite a me tamquam ex Nilo.* Quære Christum crucifixum, perforatas habet manus, ex quibus dona et fluenta gratiarum iugiter fluunt, Is. 12. v. 2. *Ecce Deus Salvator meus* (Hebraice *iesciuati*, id est, salus mea, ut vertit Arias et Pagninus: vel Iesus meus, ut alii) *fiducialiter agam, et non timebo: quia fortitudo mea* (causalis: id est, dans robur) *et laus mea* (obiectum ac materia laudis) *Dominus* (cui servum me esse gaudeo et profiteor) *et factus est mihi in salutem. Haurietis aquas* (Sacramenta, ut ait S. Ambros. in Ps. 37. doctrinam evangelicam, ut Procopius in cap. 1. Genesis, gratias omnes, ut alii, et melius) *in gaudio de fontibus Salvatoris*; Iesu scilicet in cruce pendentis, de quo agitur in psalmo nostro. Quinque fontes ex eo iugiter manant ex eius vulneribus. Vide S. Bernardum serm. 1. de Nativit. ubi varias aquas inde fluentes recenset, et serm. 66. inter parvos, ubi varios fontes exponit.

Notitia practica.

Deus de dicitus.

Othomanni benignitas et liberalitas.

Et Vespasiani Imperatoris.

Secundo, Cordi iungenda est manus. Et quidem primo cum diligentia: secundo, cum alacritate. Utrumque nos docet Propheta.

71. Vers. 11. 2. Pars.

Primo enim, de diligentia et studio serviendi Deo et eius voluntati obsequendi, ait: QUONIAM NON DERELIQUISTI QUÆRENTES TE DOMINE, Græce, ut iam monui, habetur ἐκζητοῦντας, id est, perquirentes, studiose et naviter quærentes. Quod Euthymius expendens ait: Non dixit ζητοῦντας, id est, quærentes, sed ἐκζητοῦντας, id est, exquirentes: *ut investigationem quandam ex tota anima faciendam esse denotaret.* Non per seipsos solum, sed etiam aliorum ope, ut ait S. Chrysostomus: animum avertendo, ut qui ante oculos nostros est, intra nos, et ubique præsens Deus, propter inconsiderantiam, et occupationes in alienis rebus, ne videatur quidem a nobis, sicut accidit circumcursanda, ut ante oculos posita non percipiantur. Nota secunda, Syr. בעא *bea*, significare, primo quærere, requirere, petere, postulare, orare, obsecrare. Secundo esse necessarium; Deum tu quære, ut tibi necessarium. Quære illum, ut cervus vulneratus dictamum, ut cervus sitiens fontes, ut puer matris mammam, ut avarus nummos, ut ambitiosus dignitates, ut delicatus voluptates. In uno Deo hæc omnia, sed solida, certa, stabilia, æterna, casta et sancta reperies, Lucæ 10. v. 4. Respondens *dixit illi Dominus: Martha, Martha* (repetitione indicat dilectionem, ut ait S. Augustinus sermone 26. de verbis Domini, vel excitat attentionem) (*sollicita es et turbaris* (Græc. τυρβάζῃ, id est, tumultuaris) *erga plurima.* Arabs, circa res plurimas. *Porro unum est necessarium.* (Græce, ἑνὸς ἐστι χρεία, hoc est, uno est opus. Illud unum 1. est unus cibus, q. d. Christus, quid turbaris, ut multa fercula mihi appares, unus mihi et facile parabilis cibus sufficit. Ita S. Basilius in reg. fusius disp. et S. Hieronymus epistola ad Eustochium, ac Theophylactus; 2. unum, id est, unius Dei cognitio, cultus et amor. Ita Eu-

Quo studio quærendus Deus.

thymius, Beda, S. Augustin. sermone 26. de verbis Domini. Ad locum psalmi nostri aptissime vertit Syr. Æthiop. Ægypt. Persicus interpres, *At unum est quod requiritur.* Et quidem animos addit Arabs, cum reddit, *Quod autem necessarium est, facile est.* Quid igitur sudas et angeris in non necessariis? Nota tertio, paupertatem et afflictionem esse acerrimum stimulum, ut ab hominibus et creaturis aliis relicti ad Deum fugiamus, et ad eum cum Mose curramus in rubo et sentibus lucentem et ardentem Deuteron. 4. v. 19. *Cum quæsieris Dominum Deum tuum, invenies eum, si tamen toto corde quæsieris, et toto tribulatione* (id est, in vera contritione et conversione) *animæ tuæ.* Hebraice, in tota anima tua, ut vertit Pagninus. Sed anima tribulata sit oportet. Sponsus vocat Sponsam suam, et rogat ut veniat ad se de cubilibus leonum, de montibus pardorum, Cantic. 4. 8. De monte Calvariæ clamat spinis coronatus et cruce extensus: in cruce, et ab iis qui crucem ferunt, et in ea fixi sunt, reperitur, non est ei locus in diversorio, Luc. 2. 7. non inter cognatos et notos invenitur, ibid. vers. 44. non in terra suaviter viventium, Iob. 28. 13.

Secundo, quæri se vult Deus, et sibi serviri cum alacri-
Vers 12. 1. Pars. tate: hilarem datorem diligit. Unde addit Propheta v. 12.
72. PSALLITE DOMINO QUI HABITAT IN SION, ANNUNCIATE IN-
Quærendus est Deus cum alacritate. TER GENTES STUDIA EIUS. Nota, Psal. est opus manuale, plectro enim per manum directo chordæ feriuntur, sicque est symbolum actionis; 2. sonus iucundus ex psalterii pulsatione oritur, ideo psalmus symbolum est alacritatis, seu actionis cum gaudio ex alacritate factæ.

s Pauperes. Moraliter nota, Pauperes rebus terrenis non gravati,
I. Facile canunt. Primo facile et suavissime canunt et psallunt. Nam semper læti sunt, nihil habent quod timeant. Charmides apud Xenophontem in Convivio rogatus, quanam re se potissimum efferret, *Paupertate*, ait: tum Socrates: *Iucundam certe*, inquit, *gratamque ob causam.* De Christiana autem paupertate quid dices aut senties. Audi S. Chrysostomi verba aurea et suavissima, homil. de avaro. *Paupertas est tutum asylum, portus tranquillus, perpetua securitas, deliciæ periculorum expertes, voluptas syncera, vita turbationum nescia, fluctuum ignara, copia inexpugnabilis, philosophiæ parens, frænum intemperantiæ, supplicii sublatio, radix modestiæ.* Hæc Chrysostom.

73. Secundo, Pauperes non sibi psallunt, se enim abnega-
II. Deo canunt. runt et sua, sed Deo psallunt, cui psalmus eorum gratus est. Nudi erant Seraphini Isaiæ 6. 2. et pro vestibus alas tantum habebant: omnia quæ sibi circumponunt pauperes spiritu, alæ sunt, ut ad Deum, quem unum quærunt, ferantur, et ei cantent v. 3. *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum:* miles non quærit vestes pretiosas, sed loricam impenetrabilem: Sanctus a Græcis dicitur hic ἁγιος, id est, sine terra, non recipit eos qui se involvunt denso luto, sic vocat divitias Habacuc 2. 6. mundi sunt oculi eius cap. 1. 13. non possunt aspicere lutosos, et lutum ore, corde, manibus, pedibus, toto corpore versantes. Manus lutea non bene pulsat et resonare facit psalterium. Seneca divine ait epist. 18. *Nemo alius est Deo dignus, quam qui opes contemnit.* Quid si crucifixum nudum, et pro nobis nudatum vidisset? Ad nudum nudus evola, te Evangelii lectio spoliet. Idem Seneca epist. 20. multa congerit ad voluntariæ paupertatis laudem, eumque Deo proximum esse dicit, qui seipso contentus vivat. Xenophon vero l. 1. memorabil. fact. et dict. Socratis, sic loquentem inducit Socratem: *Videris, Antipho, felicitatem deliciis atque sumptuoso apparatu metiri:* εγω δε νομιζω, το μεν μηδενος δεισθαι, θειον ειναι, το δε ως ελαχιςων, εγγυτατον τῳ θειῳ. *Ego vero arbitror, nulla re indigere, divinum esse, quam paucissimis vero egere proximum Dei naturæ: ac divinum quidem quod sit, præstantissimum esse: quod autem divino proximum id etiam a præstantissimo proximum esse.* Itaque vere Salomon ait Prov. 12. 9. *Melior est pauper* (Hebr. נקלה *nikle*, id est, abiectus, ut vertit Chaldæus et Vatablus 2. obscurus, ut Tigurina. 3. *qui floccipendit se*, ut Pagninus. 4. despectus, ut Arias) *et sufficiens* (Hebraice, עבד *ebed*, id est, servus) *sibi* (sed ita ut sibi sufficiat, nec plura quærat: ut aliis non egeat, sed sibi sit fons vitæ. Syr. qui sibi usui est, et servit) *quam gloriosus, et indigens pane.* Semper avarus eget, ut est in parœmia. Contra vero, ut ait S. Leo ser. 4. de quadrages. *Semper dives est Christiana paupertas.* Nam, ut ait Plato apud Clement. Alex. 2. Strom. Ου πενια ποτε η ολιγοχρηματια αλλ' η απληςια. *Non est paupertas parcitas pecuniæ, sed insatiabilitas: quæ si recesserit, qui bonus est, dives fuerit.*

Tertio, pauper spiritu psallit Deo, qui habitat in Sion, hoc est in cælo. Ut enim dicitur Matthæi 5. vers. 3. *Beati pauperes spiritu* (libera voluntate et affectione a Spiritu sancto inspirata) *quoniam ipsorum est regnum cælorum*, id est, beatitudo cælestis, conveniens enim est, ut qui terram contempserunt, cælum possideant: et qui hic esse contemptibiles voluerunt, ibi regnent. Lege Cornelium a Lapide in illum locum. Paupertate emitur regnum: unde S. Augustinus sermone 29. de verbis Apostoli, ait: *Felicitas magna Christianorum, quibus datum est ut paupertatem faciant pretium regni cælorum.*

Quarto, pauper spiritu psallit Deo, qui habitat in Sion: id est, qui eum contemplatur et continuo aspicit, et aspectu illuminat, recreat ac reficit. Sion enim significat speculam sive speculationem. Et Christus sibi in aspectu pauperis, velut speculi sui, sibi complacet. S. Gregorius Naz. orat. de amore pauperum, vocat pauperes leprosos *speculum Christi:* in iis enim se Christus patiens repræsentat, eos aspiciens, et in illis commorans, sub ea specie apparuit S. Francisco et aliis. Similis est pauper martyribus cum dolore, tormentis, carnifice, tyranno congredientibus et Dei conspectu recreatis. Minutius Felix in Octavio: *Quam pulchrum*, ait, *spectaculum Deo, cum Christianus cum dolore congreditur? cum adversum minas, et supplicia, et tormenta componitur? cum strepitum mortis et horrorem carnificis irridens inculcat? cum libertatem suam adversus Reges et Principes erigit? Soli Deo cuius est, cedit.* Hæc Minutius.

Tertio, Lingua cordi et manui addenda est, ut pauperes perfecte Deo se gratos exhibeant, eique serviant. Versu
eodem 12. ANNUNCIATE INTER GENTES STUDIA EIUS. Hebr. Vers 12.
בעמים *baammim*, id est, *in populis*, ut vertit S. Hiero- 2. Pars.
nymus, Felix, et Pagnin. unde Lorinus putat per gentes 74.
etiam accipi Iudæos cum aliis nationibus. 2. Tamen cum S. Thoma censeo, cum Haymone, et Remig. specialiter hic intelligi Gentiles, q. d. etiam Deo in Siona ob arcam inter Iudæos habitanti, et iam inter eos annunciato, laudes dicite inter Gentiles, iisque mysteria iam revelata Iudæis et studia Dei prædicate.

Nota, pro *studia* Hebr. est עלילות *alilot*, id est 1. actiones: unde Petavius vertit εργα *opera*, ut etiam reddit Pagn. Felix, Vatabl. Caietan. 2. *alilot* non sunt quælibet actiones, sed cum consilio, et meditatione et conatu factæ. Nam עלל *alal* significat agere, moliri, conari, meditari: ideo S. Hier. vertit cogitationes. Campensis, consilia. Noster, studia: id est, actiones cum studio et affectione factas: quidam apud S. Chrysostom. μηχανηματα, hoc est molitiones, machinationes. Magnetius eleganter exprimit, cum canit:

Arcanasque artes et inextricabile mentis
Consilium ignotis alacres evolvite regnis,

3. quia quæ cum consilio, studio, meditatione et contentione fiunt, præclara sunt, ideo Psalt. Rom. et Amb. et S. August. habent, *mirabilia.*

Quæres, Quænam sunt illa Dei studia? Voce *studiorum* 75.
Propheta significat non solas voluntates, ut voluit Remi- Studia
gius: non solam sollicitudinem curamque ut S. Thomas: Christi
non tantum affectiones charitatis in redimendo ac præ- quæ?
miando, adhibendo ad id magnum studium ac potentissimam rationem, ut Bruno: non mandata Dei quibus studendum sit nobis, ut Ludolphus: non legem Evangelicam, et triumphos Martyrum, ut Valentia: non virtuosa opera et beneficia Dei, ut Dionysius: non dispensationes, ut aliqui apud Titelmanum, et Genebrardus declarant: sed ista omnia, et opera mirabilis ac solertis providentiæ divinæ, in liberandis suis de varia tribulatione, ut et ipsi veram

Digitized by Google

religionem amplectantur tanta bonitate allecti, tantæ potentiæ cognitione convicti. Eandem vim habent, ut Sept. vertunt, επιτηδευματα, significat enim illa vox, quæcumque studiose sectamur, instituta, mores, consilia, quæ profitemur dedito studio et opera. Sed etiam Cicero l. 3. de Inventione, *Studium* definit, animi assiduam, et vehementem ad aliquam rem applicatam magna cum voluptate occupationem. Delectatus videtur Ieremias nomine simili Hebræo *maalal*, quod perpetuo interpres per *studium* vertit, et Septuaginta per επιτηδευμα, nempe cap. 7. v. 3. c. 11. v. 18. et 18. 11. et 21. 12. aliisque, ita Lorinus. Malim per hæc Dei studia præsertim hic intelligi totam humanæ Redemptionis œconomiam, et post Ascensionem specialem providentiam ad conservandos, iuvandos et animandos pauperes Apostolos, ut toto orbe discurrentes fidem in Christum Gentilibus prædicarent et persuaderent.

Notat Theodoretus pro επιτηδευματα, id est, *studia*, Symmachum vertisse μηχανας, id est, *artes*, (sic etiam vertit Arabs) Aquilam vero, αλλαγας, id est, *commutationes*. Ac deinde pie et ingeniose ostendit a Christo per crucem factas esse in toto orbe mirabiles mutationes. *Qui*, ait, *quondam inimici erant, amici sunt: qui longinqui, propinqui: qui servi, filii: qui in ignorantia erant, in cognitione sunt: qui in tenebris, in luce; in spe vitæ, qui mortui erant: pauperes, hæredes regni cælorum: Iudæi procul, et gentes prope; filii* και αι μηχαναι τε σωτηρος θεωρητικαι. *Et hæ Salvatoris artes decoræ. Immortalitas per mortalitatem donata est, et per mortem vita, per dedecus decus, benedictio per maledictionem*, δια σταυρα σωτηρια, *per crucem salus. Hæ sunt artes, hæ sunt Dei nostri studia.* Hæc Theodoretus.

Concludamus, Deum ob hæc omnia esse laudandum, et cum Propheta omnibus dicamus: *Annunciate* (Syrus חוא *chovà*, significat indicare, annunciare, ostendere, demonstrare, q. d. ita annunciate, ut ostendatis et demonstretis, atque ipsæ videant) *inter gentes studia eius*. Syrus, artes, eius. Instituit Iesus moriens universitatem misericordiæ, in quo omnes artes docentur hominibus hactenus incognitæ, et ab eo solo adinventæ: unde ab Isaia vocantur adinventiones eius cap. 12. v. 4. *Confitemini Domino, invocate nomen eius* (nomen Iesu), *notas facite adinventiones eius* (Hebraice sicut hic, est *alilot*, id est, opera, ut vertit Pagnin. studia, ut Arias: varie possis vertere, ut supra vides) *mementote quoniam excelsum est nomen eius*, supra crucem scriptum, et ab Angelis in cælo adoratum. Adinventiones eius, ut explicat Cornelius, sunt consilia, cogitationes, viæ et molimina eius in redemptione generis humani. Sept. vertunt *gloriosa eius*, scilicet opera eius miraculosa, et *maxime* a nobis glorificanda.

ARTICULUS III.

Oppressores pauperum punit Deus.

Vidimus articulo primo pauperes a Deo iuvari. Articulo secundo pauperes Deo gratos debere esse, eique servire. Nunc videndum est, quomodo se gerat Deus erga eos, qui pauperibus sunt iniurii.

Illos Deus in homicidarum loco reponit, ut David declarat v. 13. QUONIAM REQUIRENS SANGUINEM EORUM (Chal. sanguinem mundorum et iustorum) RECORDATUS EST, NON EST OBLITUS CLAMOREM PAUPERUM. Hebr. in textu est עניים *aniim*, id est, pauperum, ut Noster et S. Hier. et Pagnin. vertunt; 2. afflictorum, ut Arias; 3. humilium, ut Felix. In margine autem est ענוים *anavim*, et sic legendum esse denotat circulus oppositus supra τὸ *aniim* in textu. Nam circulus ille ostendit esse aliam diversam lectionem. Hæc autem lectio ut plurimum ad marginem scribitur supposita litera ק id est, קרי *Keri, lectio: sic enim vox illa in margine vocatur. Quæ autem in ipso textu est cum hoc circulo o dicitur* כתיב *chetib*, id est, *scriptio*, quod nempe, licet ita scripta sit ea vox, non est tamen ita legendo, sed sicut est in margine. *Anavim* porro significat primo pauperes; secundo, mites, mansuetos, modestos; tertio, pauperes modestos, mansuetos et humiles: tales enim esse eos decet, et Deus clamorem eorum qui tales sunt exaudit, et ad eos iuvandos statim accurrit.

Vers. 13. 76. Pauperum oppressores sunt homicidæ.

Quæres, de quo clamore pauperum hic est sermo? Respondeo primo, clamorem posse intelligi ferventem orationem, preces in afflictione effusas. Unde Cassiodorus legit, *orationem*. Vel unicam Deus audit: longe magis si plures fundant. Psalterium Romanum habet, *orationes inopum*. Græca Sixtiana, δεησεως, id est, indigentiæ et egestatis, ut usurpat Antiph. secunda, et melius hic δεησεως, id est, orationis in egestate et indigentia effusæ. Hanc enim exaudit Deus, et ad opem ferendam accurrit. Sic postea dicit in Psalmo nostro vers. 39. *Desiderium pauperum* (ut ait S. Bernardus serm. 9. in Cant. Non expectat Deus verba, sed solis cogitationibus advocatur) *exaudivit Dominus. Præparationem cordis eorum audivit auris tua*: cum se præparant ad preces, antequam illas ore proferant, iam postulatis annuit. Pro præparationem Symmachus vertit propositum: Cassiodorus, concupiscentiam. Psalterium Romanum, desideria.

77. Clamor pauperum quis? I.

Secundo, clamor pauperum intelligi possunt eorum maledicta et imprecationes cum ira et vociferatione coniectæ in crudeles avaros et illiberales. Hæc enim maledicta sæpe Deus immittit in divites tenaces ac duros. Eccli. 5. vers. 4. *Rogationem contribulati* (Tigurina, afflicti, Syrus, pauperis) *ne abiicias* (gemma est pretiosa tibi oblata) *et non avertas faciem tuam ab egeno. Ab inope ne avertas faciem tuam propter iram* (Dei et pauperis; 2. propter iram, id est, per iram, nempe tuam) *et non relinquas* (causam iustam) *quærentibus tibi* (a te eleemosynam petentibus) *retro maledicere. Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ suæ* (Arabs, præ iracundia enim maledicit de extremis cordis sui) *exaudietur deprecatio illius* (τὸ *illius* redundat per pleonasmum Hebraicum) *exaudiet autem eum qui fecit illum*, q. d. tenetur quodammodo eum audire ut pater filium, ut creator creaturam: eius est enim qui creavit, providere, ut qui est creatus habeat necessaria ad victum, vestitum et alia. Lege cætera. Neque fidas tuis divitiis, dignitati, potestati. Nam ut habetur ibidem cap. 35. v. 16. *Non accipiet Dominus* (supremus et ab omnibus independens) *personam* (divitis et potentis) *in pauperem, et deprecationem læsi* (ηδικημενου, id est, iniuria affecti) *exaudiet*. Syr. vertit: Non est coram eo acceptio personarum. Ingreditur coram eo oratio pauperis, et deprecationem merentium, eorum qui merentur exaudiri, audit. Illustre est exemplum quod refert Hadrianus Iunius in Batavia, cap. 20. Meyerus in Annal. Flandriæ, Gaufredus Villariensis monachus epistola ad Sanctam Idam: nempe Margaretam Comitissam Hollandiæ, cum pauperculam feminam gemellos enixam et lactentem, a se petentem eleemosynam reiecisset et adulteram vocavisset, ab ea maledictam peperisse 364. infantes vivos, qui baptizati sunt ab Episcopo Guidone, et statim cum matre mortui tam mares quam feminæ. Oraverat illa paupercula his verbis. *Si casta sum non adultera, sicut sum, precor ut tot paries filios, quot sunt dies in anno.* Aliud exemplum refert Sigebert. in Chron. anno 605. et Baronius de nautis quibusdam, qui cum pauperi eleemosynam postulanti fatue dixissent se in navi nihil nisi lapides habere, respondens ille imprecando subiecit: *Verum esto, quod dicitis. Vix ea protulerat, cum omnia prorsus in lapides versa sunt, colore tamen pristino et forma eadem in singulis remanente.* Mitto Deo ultore, avaro cuidam, et crudeli in pauperes quinque millia modiorum tritici in horreo germinasse, et inutilia esse reddita, ut ait Sophronius cap. 85. a dæmonibus absumpta alteri avaro frumenta in horreo, ob quam iacturam inciderit in amentiam, ut narrat Martin. Delrio tom. 2. a muribus alium avarum pauperibus iniurium, fuisse occisum et devoratum ut ait Genebrard. in Chron.

II. Irrisores pauperum graviter puniti. Avarorum bona perdita.

Tertio, clamor pauperum intelligi potest, et melius, gemitus eorum partim internus, partim externus, et querimoniæ vi doloris expressæ. 2. Ipsa afflictio et calamitas: ipsis enim etiam silentibus clamat et cælos penetrat, piique parentis viscera concutit. Sic Gen. 4. v. 10. dicitur a Deo ipso: *Vox sanguinis* (Chald. sanguinum. Hebr. enim ad emphasim vocant homicidium effusionem sangui-

III. Et optime.

Digitized by Google

num, id est, sanguinis.) *fratris tui clamat ad me de terra*, ut scilicet vindictam sumam: terram illam in qua est Abel occisus iuxta Hebron, ubi etiam creatus est ac vixit Adam, dictam inde fuisse Damascum, q. d. sanguinis saccum, volunt Borchardus et Adrichomius, et Abulensis. Instar enim sacci impleta est Abelis sanguine. Ita sanguis pauperum et miseria ad Deum clamat iudicem et vindicem, ut puniat iniuste affligentes.

78. Sanguis pauperum et vita ab impiis opprimitur.

Quæres secundo, De quo sanguine pauperum est sermo, cum dicitur: *Requirens sanguinem eorum recordatus est?* Respondeo primo, et maxime literaliter, sanguinem ibi in propria significatione sumi. Agit enim Propheta præcipue de pauperibus Apostolis et Apostolicis viris, qui Christi legem promulgantes multas plagas percipient, et sæpe occidentur. Locum Ps. 43. v. 23. attribuit sibi et aliis Apostolis Paulus. *Propter te mortificamur* (S. Cypr. legit, occidimur) *tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis*. Tertull. iugulationis, q. d. sicut oves neci destinatæ et in laniena iugulandæ et excoriandæ. Deus vero recordatur eorum. Primo vires, patientiam, alacritatem suppeditando, et victoriam illustrem de tormentis et tyrannis. Unde addit v. 37. *Sed in his omnibus superamus* (Græce, ὑπερνικῶμεν, id est, supervincimus, illustrem scilicet victoriam obtinemus. 2. *supervincimus*, hoc est, ita victores sumus de iis quæ toleramus, ut possimus adhuc maiora tolerare et vincere, ut in campo victoriæ manentes, hostes alios deposcamus cum quibus pugilatu et pancratio, id est, omni genere certaminis dimicemus) *propter eum* (Græc. et Syrus habent, *per eum* per eius gratiam) *qui dilexit nos:* et dilectionem ostendit nos in arenam compellendo, ut post pugnam coronemur, et ei similes evadamus. Secundo, recordatur pauperum afflictorum et sanguinis eorum, puniendo eorum carnifices et hostes, ut patuit in Nerone, Diocletiano, Maximiano, Maximino, Iuliano Apostata, et aliis, qui omnes miserrime perierunt.

79. II. Sanguis pauperum est pecunia eorum.

Secundo, sanguis pauperum potest sumi pro eorum substantia, et pecuniula qua se suosque sustentant. Metonymice enim id quod sustentat vitam appellatur vita: deinde sanguis pro vita ponitur, in eo enim maxime consistit, et eo fuso statim deperit. Hinc monet Eccli. cap. 34. v. 24. *Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat* (Græca tollunt *quasi* et absolute habeat, θύων, id est, mactat, victimat, sacrificat) *filium in conspectu patris sui*, id est, Christum coram patre eius, ut explicat noster Salazar in Proverb. 21. 27. q. d. admittit Christicidium: nam Christus est et vivit in paupere, et pauper Christum repræsentat, et tibi velut alter Christus proponitur: ideo quod illi fit, ipse sibi fieri dicit Matthæi. 25. 40. Secundo, et simplicius, *quasi qui victimat filium in conspectu patris*, id est, ipsum pauperem, qui est filius Dei, ab eo specialiter adoptatus. Nam ut ait David Ps. 9. 35. *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.* Et Ps. 67. 6. vacatur *pater orphanorum*. Itaque Cornelius in hac victima de substantia pauperum oblata notat quinque crimina: 1. rapinæ; 2. homicidii, quia eripiens bona pauperi, vitam eripit; 3. parricidii, quia occidit in oculis patris filium in quo vivit; 4. deicidii, quia pauper est filius Dei, et consequenter in eius nece Deus tangitur atque violatur; 5. Sacrilegii, quod de iniustitia holocaustum offerat. Ratio additur vers. 25. *Panis egentium, vita pauperum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est.* Tigurina vertit, vir sanguinarius est. Idem dicitur v. 26. et 27. *Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Qui effundit sanguinem, et qui fraudem facit mercenario* (Græce, qui fraudat mercedem mercenarii) *fratres sunt*, hoc est, similes ac pene pares in scelere, ut explicant Rabanus et Lyranus. Syrus vertit: *Qui effundit sanguinem innocentem, Deum orbat suo filio atque hærede* (talis est vir iustus, imo homo est hæreditas et peculium Dei ut ait Sapiens.) Qui fraudat mercedem mercenarii, fraudat creatorem suum, et ipse recepit retributionem malam.

80. Tributa nimia

Quod pauperum substantia et pecunia sit eorum sanguis, Deus ostendere voluit Ferdinando regi Neapolitano. Cum enim S. Franciscus de Paula illum moneret, ut novum tributum tolleret, pecuniam iniuste extortam esse *sanguinem subditorum*, qui divinam vindictam accerseret nec vanos metus inilcere videretur, nummum aliquem ad se afferri curavit, quem cum fregisset, sanguis inde profluxit: eo miraculo rex attonitus in exigendis tributis moderatior extitit. Ludovicus d'Attichy hist. minim. fol. 87.

Sanguinem pauperum exhauriunt. Sanguis e pecunia profluens.

Temerarius tamen et impudens fuit miles ille qui Manueli Imperatori insultavit ob nimias exactiones. Cum enim ad Myrocephalam luctuosa cruentaque clade exercitum prope omnem amisisset, et labore tædioque fractus aquam peteret, vix primis admotam labiis abiecit, quod sanguine tinctam sensisset, altaque ducens suspiria, ait: *Infeliciter Christianorum sanguinem gustavi*; tum vero miles quidam importunus ac temerarius subiecit: *Non nunc primum, sed et olim sæpe, et ad ebrietatem usque, Christianorum sanguinem hausisti, dum pauperes subditos exactionibus vexas et deglubis?* Vocem pressit Imperator, et maioris acerbitatis clade perculsus, ad verba illa mentem non advertit. Ita Nicetas Choniata lib. 6. Sed quid respondebunt populi sanguisugæ, cum in die iudicii circa se positam videbunt multitudinem innumeram pauperum quos exhauserunt, et a quibus sanguinem suxerunt: quid vero dicent, cum eos videbunt suos esse iudices? S. Ambros. lib. 1. offic. cap. 11. pauperes vocat *communes iudices:* eosque conciliandos monet, ut sint culparum intercessores atque advocati. Vide Psal. 41. Sed quale supplicium non sustinebunt feræ illæ belluæ, quæ Iosephum vendiderunt, et tunicam eius sanguine tinxerunt? S. Asterius homilia de divite et Lazaro: *Is quem alterius inopia atque ægritudo commiseratione non tangit, fera sane est rationis expers, perperam humanam indutus formam, ipsamque naturam prava voluntate fallens, ac denique feris ipsis atque belluis immanior.*

Quæres tertio, Quomodo requirit Deus sanguinem pauperum? Respondeo primo, *requirit*, sanguinem, id est, inquirit modum quo effusus est sanguis, et omnes videt circumstantias aggravantes tum ex parte occidentis vel expilantis, cum verbi gratia esset dives, neque esset læsus ulla iniuria, neque præcipiti ira abriperetur, sed ex malitia deliberata in omnes involaret: tum ex parte occisi aut depauperati, qui verbi gratia, erat placidis moribus, plures habebat liberos et uxorem qui eius labore sustentabantur, et eo deiecta in maximas angustias inciderunt. Secundo, *requirit sanguinem* Deus, id est, punit ob fusum sanguinem, vel ob mortem etiam sine sanguinis effusione illatam, aut ob gravem et atrocem iniuriam aut damnum causatum. Est enim Metalepsis, in qua ponitur antecedens pro consequente: requirere scilicet, pro punire. Alludit autem ad morem Iudæorum, quo interfecti consanguineus occisorem persequebatur fugientem, ut de illo vindictam sumeret. Hic vocatur ultor sanguinis, Num. 35. v. 27. licebat porro cognatis occisi interficere homicidam quocumque in loco extra urbes refugii. In urbibus autem refugii non licebat eum interficere ante sententiam iudicum, qui homicidam innocentem et involuntarium prorsus tutari debebant; nocentem vero et voluntarium tradebant cognatis et propinquis occisi, ut ab illis iugularetur, ad satiandam eorum iram et offensam Numer. 35. v. 19. dicitur: *Propinquus occisi, homicidam interficiet* (id est, interficere poterit; non est enim consilium, sed permissio) *statim ut apprehenderit eum, interficiet.* Quam severe Deus requirat, id est, puniat, ob fusum sanguinem humanum, patet v. 31. *Non accipietis pretium* (pecuniam, qua vitam suam redimat) *ab eo, qui reus est sanguinis* (id est, homicidii: est metonymia) *statim et ipse morietur. Exules et profugi ante mortem pontificis nullo modo in urbes suas reverti poterunt* (etiam innocentes homicidæ si egressi fuissent ex urbe refugii seu asyli, occidi impune poterant a propinquis et cognatis occisi) *Ne polluatis terram habitationis vestræ, quæ insontium cruore maculatur, nec aliter expiari potest, nisi per eius sanguinem; qui alterius sanguinem fuderit. Atque ita emundabitur vestra possessio, me commorante vobiscum. Ego enim sum Dominus qui habito inter filios Israel.*

81. Sanguinem pauperum requirit Deus. Ultor sanguinis erat consanguineus in Iudæis.

Digitized by Google

SECTIO QUARTA.

Duo docet. Primo, A Deo liberandos esse pios a periculo cadendi in inferos, et felicitate æterna beandos, vers. 14. Secundo, sceleratos vitæ huius variis molestiis et cladibus exercitos, tandem deiciendos esse in infernum, vers. 16.

PARAPHRASIS.

14. *Miserere mei Domine: vide humilitatem meam de inimicis meis.*

14. Mei in promulgatione Evangelii tui desudantis miseratio te tangat: ab hostibus legi tuæ meæque saluti infestis pratritum aspiee et iuva.

15. *Qui exaltas me de portis martis: ut annunticm omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.*

15. Qui me ex variis, ae præsertim æternæ mortis periculis eripis: ut dum vivam, laudes tuus prædicem in media Ecclesiæ tuæ, et eum e vivis excessero, me choris cœlestibus adiungam, laudes tuas tata æternitate cantaturis.

16. *Exultabo in salutari tuo: infixæ sunt gentes in interitu, quem fecerunt. In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.*

16. Ibi solutus tat vitæ huius periculis, in te uno Iesu meo ob concessam salutem exlliam, et gaudium æternum possidebo. Hostes mei in eam fossam iuciderunt, quam mihi aperueraat; Et in acultas pedicas, quas mihi præparaveront, ita sese induerunt, ut pedem inde avellere nan possint.

17. *Cognoscetur Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.*

17. Ex hae sapienti severaque implarum punitione, Dei sapientia, potentia, et iustitia innotescet: eum iis ipsis quæ plexuerant, tetenderantque, retibus scelerati teneantur.

18. *Convertantur peccatores in infernum: omnes gentes quæ obliviscuntur Deum.*

18. A suis deliciis et honaribus abstracti peccatores in inferos canvertentur, et in eos contrudentur: quacumque ex natiaae sint, si Dei fidem reiieiant, aut receptam sceleribus polluant, ae Deum pro nihila ducant.

19. *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis: patientia pauperum non peribit in finem.*

19. Non enim semper patietur Deus affligi iustos, et impiorum hostes exultare: sed patientia sanctorum, licet pauperum, præmia æterna sibi debita percipiet deiectis scelerotis.

20. *Exurge Domine, non confortetur homo: iudicentur Gentes in conspectu tuo.*

20. Sed quid tamdiu præstolaris? assurge in tribunal tuum, et dextera vindice nefariarum vires infringe, ne in te tuosque robur obtineant. A te iusto Iudice scelerumque exploratore impii illi contemnentur.

21. *Constitue Domine legislatorem super eos: ut sciant gentes, quoniam homines sunt.*

21. Ostende Domine, te legis Evangelicæ auctorem esse, teque tanquam supremum Regem a te sancita præcepta curavisse illis pramulgari, et te Iudicem totius orbis iis exhibe, ut intelligant amnes se viles atque abiectos esse homulos, qui insulse Deo bellum eiusque legi indixerint.

QUÆSTIO UNICA

QUAM SECURA DEO TUTANTE VIRTUS, ET INFELIX DEO CONTRARIA SCELERATORUM CALLIDITAS?

PROPHETA prius explicavit Christi victariam in cruce, Evangelii per Apostolos promulgationem, iudicii etiam in hac vita severitatem erga impios, æqualitatem et facilitotem erga iustos. Nunc in hac Sectiane quarta aperit, quid in fine vitæ accidat piis et impiis.

Ac primo, Deum totum in usus piorum intentum describit, qui primo misericordiam corde exhibeat, v. 14. *Miserere mei Domine.* Misericurdia est veluti cardis miseria: qui est misericors, alienam miseriam ponit in sua corde. Secundo, oculis aspiciat eorum afflictionem, ibid. *Vide humilitatem*, id est humiliationem, *meam.* Tertia, Manu erigat lapsantes, atque ab æterna ruina impediat, v. 15. *Qui exaltas me de portis mortis.* Quarta, Pedibus prosequatur euntes, danec videant Deum Deorum in Sion, vers. ibid. *Ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.* Quinto denique, Aures suavi eorum æternæque melodiæ inteadat, v. 16. *Exultabo in salutari tuo.*

82. Totum se Deus expendit in usus iustorum

Secundo, Impios in omnimodum exitium ruentes depingit. Nam primo, Corpore tata in foveam a se paratam lapsos proponit, v. eod. 16. *Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.* Secundo, pedibus in laqueum a se occultatum innexos, ibid. *In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Tertia, lingua omnibus inclamantes, Deo se iuste vindice puniente scelera sua, hoc perpeti, v. 17. *Cognoscetur Dominus iudicia faciens.* Quarto, manibus vinctos, ne evadant, ibid. *In operibus ma-*

A *nuum suarum comprehensus est peccator.* Quinto denique, finis illius captivitatis impiarum est æternus carcer, v. 18. *Convertantur peccatores in infernum: omnes gentes quæ obliviscuntur Deum.*

Tertia, Causas et effectus punitianis impiarum declarat, quia Primo mente recordabitur Deus iustorum, v. 19, *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis.* Secundo, Manu præmia illis debet rependere, ibid. *Patientia pauperum non peribit in finem.* Tertia, Pedibus, in eorum auxilium assurgere, v. 20. *Exurge Domine, non confortetur homo.* Quarto, Lingua, sceleratas ipsorum hostes condemnabit, ibid. *Iudicentur gentes in conspectu tuo.* Quinta denique, finis litigatianis erit in die iudicii extremi, ubi impii a Christo Iudice canterentur, v. 21. *Constitue Domine legislatorem super eos, ut sciant gentes, quoniam homines sunt.*

B Nota, Quod mox optantis, mox imperantis, mox indicantis moda utitur Propheta, in psalmis frequens est, neque sensum immutat, sed elegantiam affert et motum cantico. Deinde apud Hebræos est frequens enallage modorum, quæ apud eos non variantur nisi certis adhibitis particulis.

ARTICULUS I.

E portis mortis ad vitæ portas iusti perveniunt.

PAUPEREM Evangelicum ad cælos tendentem aliosque ducentem multæ calamitates impetunt, ideo suis viribus diffidens, ad Deum clamat, Vers. 14. MISERERE MEI (יְהוָה Iehova) DOMINE. Sept. κύριε, id est, *Domine:* sic

Vers 14. I. Pars. 83.

enim semper reddunt vocem *Iehova*, sicut Iudæi pro ea legunt *adonai*, hoc est *Domine*. Nomen enim tetragrammaton erat ineffabile, ut dixi Ps. 8. sic etiam Romani teste Plinio lib. 3. cap. 5. et lib. 28. cap. 2. Solino cap. 2. Plutarch. quæst. Rom. q. 61. nolebant Dei sui tutelaris nomen sciri, et quoddam etiam aliud magis arcanum civitatis suæ. Petavius vertit ἄναξ, id est, *Rex*, Magn. *parens:* sensum, non vim vocis attendentes. Nota, Vox Syr. et Arabica רחם *recham*, quæ hic ponitur, significat amare, diligere, et quidem proprie amare magno affectu, ex intimis animi visceribus. 2. Misereri, misericordia commoveri. 3. Clementem esse, parcere, clementia uti. 4. Gratiosum esse. Hæc omnia in hoc loco quadrare possunt. Miseretur Deus, ut potet: id est ex summo amore et cordis penetralibus. Vox vero Hebr. חנן *chanan*, significat misereri. 2. Parcere, in gratiam recipere. 3. Largiri, donare, beneficum esse. 4. Gratiosum esse. 5. Rem gratam facere. 6. Gratis dare. Ut advertas primo misericordiam Dei esse mere gratuitam: non enim potest peccator mereri de condigno suam iustificationem: secundo, misericordiam illam non esse inanem et sine fructu, sed per eam peccata remitti, dona conferri, et Deum nobis amicum fieri. Domini est gratis misereri: potentis et benigni Domini est misereri, et dona elargiri servo in gratiam recepto, quod facit Deus in iustificatione: numquam enim remittit peccata per solam condonationem extrinsecam, sed per gratiæ novæ infusionem qua homo fit amicus Dei, filius, et hæres. Pauper Evangelicus dicit, *Miserere mei Domine*, primo ut purgetur a peccatis. Ut enim ait S. Ioannes 1. epist. 1. 6. *Si dixerimus* (licet simus Apostoli) *quoniam* (quod) *peccatum non habemus* (non fecimus aliquando saltem leve ac veniale) *ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est*. De peccatis venialibus explicat Concilium Milevitanum can. 6. Concil. Trident. sess. 6. can. 23. S. August. de perfect. iustitiæ, cap. 21. S. Hieron. dialog. 3. contra Pelag. et alii. Secundo, dicit *miserere mei*, ob afflictiones corporales, tormenta a tyrannis inflicta, paupertatem, morbos, fatigationem, et cætera, et hic secundus sensus est melior. Non deest Dei misericordia. Aquila legit, *Misertus est mei Dominus*.

Misericordia Dei est gratuita.

Vers. 14. 2 Pars. 84. Unde subditur vers. eod. 14. VIDE (Aquila legit, vidit) HUMILITATEM MEAM (id est, virtutem humilitatis quam habeo, me servum, te Dominum agnoscens, et tui unius non meam gloriam quærens. Ita S. Gregor. epis. 24. lib. 2. S. Thomas, Remigius, et Richardus Pampolitanus. Secundo, et melius, *vide humilitatem*, id est humiliationem meam. S. Hieron. afflictionem meam. Arabs, contemptum. Syrus, servitutem) DE (מן *min*, id est ob, ut vertit Pagnin. et Arias, *ex*, ut S. Hieron. et Felix) INIMICIS MEIS: hoc est, quæ orta est ab iis qui me oderunt. Vox Hebr. עני *oni*, proprie significat afflictionem, oppressionem, deiectionem, humiliationem, et Mercerus recte negat sumi pro virtute humilitatis. Græca vox ταπείνωσις, et de abiectione, depressione, deiectione atque humiliatione dicitur, et de ipsa virtute humilitatis: sicut etiam latina dictio humilitas, quam Cicero Tuscul. 5. opponit altitudini, et lib. 1. Offic. sumit pro obscuritate. Patres Græci et Latini volunt hic Prophetam loqui de afflictione ac depressione. Ita S. Chrysost. S. Aug. Didymus, Theodoretus, Cassiod. S. Thomas, et alii. Vox Syriaca שועבדא *sciuabdà*, significat subiectionem, servitutem, a rad. שעבד *sciaabed*, subiicere, servire facere. Vox denique Arabica דלי *dolli*, significat dedecus, ignominiam, vilitatem, contemptum, humilitatem, abiectionem, ærumnam. Hæc omnia passi sunt Evangelici præcones. Vide quid de se dicat Paulus 1. Cor. 4.

Rationem desumit David a potentia Dei, ut eum flectat

Vers. 15. 1 Pars. 85. ad opem ferendam, vel ab eius bonitate et amore, V. 15. QUI EXALTAS ME (id est exaltare potes, et nullus alius: vel qui iam exaltasti et nunc exaltas, ut sentio per auxilium mihi datum et robur animo meo inditum) DE PORTIS MORTIS (id est mortiferis) UT ANNUNTIEM OMNES LAUDATIONES (Psalt. Rom. et Ambros. S. Hieron. S. August. laudes. Est metonymia, ponitur enim actus pro obiecto: nempe laudatio pro re laudanda) TUAS IN PORTIS FILIÆ SION.

Quæres primo, Quænam sunt portæ mortis? Resp. 1. Remigius censet portas mortis esse iniquos iudices. Sic erit metonymia, cum portæ, in quibus sedebant iudices et ius reddebant, pro ipsis iudicibus sumantur. Cur autem in portis urbium redderentur iudicia, dixi alias. Secundo, S. Cyrill. Alex. et Cassiod. portas mortis aiunt esse persecutores et hostes, vel corporis, vel animæ. Tertio, et melius, Marinna et Emmanuel, portas mortis aiunt esse summa pericula et morti vicina. Ab iis exaltat Deus eum a periculo liberat. Quarto, simplicius ac verius, portæ mortis dicuntur ipsa mors, seu ipse transitus hominis per mortem, quæ est veluti porta qua transitur ab hac vita ad aliam. Ab ea porta exaltat Deus, cum efficit ut generose et fortiter cum victoria, alacritate et perseverantia finali transeatur. Sic sensus plenus est: *Qui exaltas me de portis mortis, ut* (post mortem scilicet) *annuntiem laudationes tuas in portis filiæ Sion*, id est, cæli, ut infra videbitur.

Portæ mortis sunt. 1. Iniqui iudices, 2. Persecutores, 3. Media pericula, 4. Ipsa mors.

86. Tropol. Portæ mortis sunt animæ interitus, atque peccata, quæ nos ad mortem animæ adigunt, cæteraque pericula, et occasiones, et prava doctrina. Ita Lorinus, qui hunc sensum putat esse literalem, sicut etiam Bellarm. sed est moralis. *Mors est iam*, ait S. August. *ipsa lætitia in perfruendo, cum quisque adipiscitur, quod perdite concupivit. Radix est enim omnium malorum cupiditas*, 1. Timoth. 6. 10. *et propterea porta mortis est, quia mortua est vidua quæ in deliciis vivit. Ad quas delicias per cupiditates tanquam per portas mortis pervenitur*. Exaltat autem Deus de portis mortis suos alumnos, id est, ut ait Bellarm. solet eos longe facere a portis mortis: et quia portæ illæ intelliguntur esse in loco inferiori, et eædem cum portis inferi, ideo exaltare dicitur, ut longe fiant ab illis. Per portas mortis sive inferi videtur intelligenda multitudo infernalium hostium nostrorum. Quia enim multitudo populi ad portas convenire solebat apud Hebr. sive ad iudicium, ad alia publica negotia, ideo multitudo nomine portarum significatur, Matt. 16. *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*. Eccli. ult. *De portis tribulationum, quæ circumdederunt me*. Ita ipse, et Cassiod. ac Glossa. Exaltat etiam Deus a portis mortis, cum quos liberat admirabiles, insignes, clariores reddit: et, ut addit Hoymo, elevat ad portas Sionis.

Tropol. Portæ mortis sunt peccata.

Duas porro assignat portas mortis Hugo a S. Victore lib. 1. Miscellan. tit. 133. nempe concupiscentiam et timorem. Tres vero profert Bruno in Ps. 22. scilicet superbiam, cupiditatem et avaritiam, et in Ps. 106. dicit portas illas esse æreas, cum obduruerint assuetudine scelerum; vectes vero ferreos, esse spiritus immundos, qui clausas eas teneant, ne pia confessione aperiantur. Plures portas ostendit S. Ambros. lib. 6. in Lucam cap. 9. nempe singula peccata, quæ mortis et inferorum portas nuncupat.

87. Symbolice, portæ mortis sunt sensus corporis. Ita S. August. et Ugo Card. per eos enim mors insidiatrix irrepit, aut violenta irrumpit, Ierem. 39. 2. de irruptione Chald. in urbem Ierusalem dicitur: *Undecimo autem anno Sedeciæ mense quarta* (id est mense Thammuz, qui nostro Iunio ex parte respondet) *quinta* (die) *mensis, aperta est civitas* (rupto muro per crebram arietationem. Chald. significant, quasi dæmones: arietatio, est tentatio: frangitur animæ murus per consensum) *Et ingressi sunt omnes Principes Regis Babylonis, et sederunt in porta media* (quæ erat inter duas alias portas: nempe inter portam muri extimi, et portam templi: Nam ea parte urbs cingebatur duobus muris) *Neregel, Sereser, Semegarnabu, Sarsechim, Rabsares, Neregel, Sereser, Rebmag, et omnes reliqui Principes Regis Babylonis*. Ubi nota, quod Neregel idem est atque explorans. 2. Pedester a רגל *reghel*, id est pes. 3. Lucerna discooperta, a נר *ner*, hoc est lucerna, et גלה *gala*, detegere, discooperire. Symbolum est superbiæ, quæ aditus explorat, et est lucerna, et lux volatica et omnibus aperta, et splendore suo nititur illudere. De illa

Symbol. Portæ mortis sunt sensus.

Digitized by Google

habetur etiam Ps. 35. 12. *Non veniat mihi pes superbiæ.* Alta loquitur et ambit: sed est pes, id est infima. Secundo, Sereser idem est ac princeps thesauri vel cellarii, a שׂוּר *sur* dominari, imperare, principem esse. Inde *sar* Hebr. *sir* Arab. *ser*, Chald. princeps dicitur, et ab אוֹצָר *otsar*, thesaurus, cellarium. Itaque Sereser repræsentat avaritiam solis thesauris intentam. 2. Sereser idem est atque castrametatio angustiantia, ex Chald. et Syr. שְׁרָא *scera* seu שְׁרִי *scere*, id est habitavit, mansit, castra posuit, et Hebr. ac Chald. צוּר *tsur*, id est obsidere, arctare, angustiare, oppugnare, ligare, colligare. Avaritia semper in armis stat, et se et alios coarctat. Tertio, Semegarnabu, id est desolans peregrinum fructificantem: Avaritiam quoque figurat omnia vastantem et expilantem, præsertim ab iis, qui ope humana sunt destituti. Quarto, Sarsachim, significat præpositum unctionum. Quinto, Rabsares, præpositum eunuchorum. Sexto, denique Rebmag, magistrum liquefactionis, principem liquoris, principem liquefactum aut tabefactum. Symbolum luxuriæ sunt istæ tres. Nam luxuria delicias sectatur et unguenta, effœminat et enervat. Obstrue itaque portas sensuum tuorum, ne per eas in urbem mentis tuæ irrumpant principes Babylonis, et per eos confundaris, atque potentiæ tuæ. Hoc admonet Isaias cap. 6. 20. *Vade populus meus* (est vox Dei ad Sanctos, qui in Domino moriuntur, ait Cornel.) *intra in cubicula tua* (Tertull. lib. de Resurr. carn. 27. legit, *cellas promas*: id est cellaria sive penuaria) *claude ostia tua super te.* S. Gregor. lib. 4. Moral. cap. 24. *Cubicula*, inquit, *ingredimur, cum secreta mentis nostræ intramus. Ostia autem claudimus, cum desideria illicita coercemus.* Clauso ostio orandus est Deus, id est, clausis sensibus corporis, ne ad inania mens vagetur.

88. *Urbes dolo captæ per portas. 1. Ambianum. 2. Carnutes. 3. Patavium.* Ut intret hostis, sensibus nostris illudit obiecta delectatione. Ambianum capitur ab Hispanis, dum custodes portæ *nucibus* colligendis intendunt. Carnutum portam curru *piscibus* onusto Franci impediunt, et urbem invadunt, ut refert Paulus Æmylius lib. 20. Andreas Grittus Venetiarum postea Dux, curribus *frumento* oneratis Patavii portam implevit, et urbem occupavit, ut ait Bembus lib. 8. Hist. Venetæ currus fœno plenos in speciem, sex militibus singulos oppleverat Maxius, ut Taurinum reciperet: dolo detecto irritus et noxius conatus extitit. Ezechiel Propheta inducit Gog principem terræ Magog, et principem capitis, id est principem capitalem sive supremum regni Mosoch, hoc est Cappadociæ, et regni Thubal, hoc est Iberiæ regionis Aquilonaris iuxta Pontum, dicentem cap. 38. 11. *Ascendam ad terram* (ad animam terream) *absque muro* (protectionis divinæ) *veniam ad quiescentes* (per pigritiam) *habitantesque secure* (per præsumptionem) *hi omnes habitant sine muro: vectes et portæ non sunt eis.* Non est firmum resistendi propositum, sed omnia sunt aperta et pervia. Gog autem est typus diaboli, qui cum ingressus fuerit in animam, omnia ibi vastat; unde subditur: *Ut diripias spolia*, etc.

89. II. *Portæ mortis sunt hæretici.* Secundo, Portæ mortis sunt hæretici. Origen. lib. 1. in Iob: *Hæretici*, ait, *sunt veræ ianuæ mortis, et vix inferi. Ibi est multitudo et robur irruentium in Ecclesiam*: sed, ut dicitur Matth. 16. 18. *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi* (id est potestas et principes inferorum. 2. Hæretici, schismatici, etc.) *non prævalebunt adversus eam*, hoc est, eam non superabunt, sed ipsa illos. Est enim Miosis: nam parum dicitur, et plus significatur. Recte S. Chrysost. ait hom. 4. de verbis Is. *Facilius est Solem extingui, quam Ecclesiam obscurari.* Portæ enim mortis aut inferi nihil possunt in singulos Ecclesiæ filios; quia ut dicit Theophylact. ἔϛι καὶ ἕκαϛος ἡμῶν ἐκκλησία οἶκος Θεοῦ γινόμενος: *Est unusquisque nostrum Ecclesia, cum sit domus Dei.* Vide alios sensus apud Bedam.

Finis exaltationis e portis mortis assignatur, ut scilicet in excelsa Sione Deus laudetur, vers. eod. 15. UT ANNUNCIEM OMNES LAUDATIONES (laudem, ut Felix: laudes ut S. Hier. et Pagn. Vide initio versus. Mirabilia, ut Syrus) TUAS IN PORTIS FILIÆ SION. *Vers. 15 2. Pars.*

Quæres, Quid sunt portæ filiæ Sion, id est Ierusalem? Resp. Primo, hic intelligi Sionem, id est Ecclesiam cælestem: unde bene opponuntur eius portæ portis mortis. 1. Quia portæ mortis sunt depressæ, illæ excelsæ. 2. Portæ mortis sunt tenebrosæ, illæ sunt portæ lucis non desituræ. 3. Portæ mortis auferunt vitam et bona omnia vitæ: illæ sunt portæ vitæ æternæ. Respond. secundo, Portas Sionis cælestis dici ipsum aditum paradisi. Exaltat autem Deus de portis mortis, ut quis annunciet laudes eius in portis filiæ Sion: quando efficit, ut per generosam mortem transeat ad possessionem beatitudinis in aula cælesti. Tertio itaque, adhuc melius, portæ Sionis usurpantur pro tota illa sanctissima civitate, per synecdochen: pars enim ponitur pro toto. Neque enim in portis et ingressu tantum laudatur ibi Deus, sed *per vicos eius alleluia cantabitur*, Tob. 13. 22. 90. *Portæ Ierusalem cælestis, quid. 1. 2. 3.*

In portis tamen dicuntur annunciari laudes Dei primo, quia ob admirabilitatem tantorum bonorum, gloriæ, splendoris, civium, domorum omnium, in tantæ civitatis ingressu statim Sancti in laudes Dei erumpent: secundo, non tantum ob bona præsentia Deum exaltabunt, sed etiam ob evitata pericula: cum oculos retro flectentes videbunt præcipitia, per quæ ad securitatem pervenerunt; tertio, allusio semper fit ad portas urbium in Iudæa, prope quas erant fora, mercatus et tribunalia iudicum, et consequenter fiebant conciones et iudicia, ad quæ maxima multitudo confluebat et civium, et advenarum ex agris vicinis. Itaque annunciare *in portis*, est annunciare in frequentissimo populo. Nota, esse *portas Sionis*, id est contemplationis, seu contemplatricis; 1. Quia inde nos Deus et Sancti aspiciunt oculis semper in nostras actiones et cogitationes intentis, 2. Reg. 18. 24. *David sedebat inter duas portas*, (ut e prælio redeuntes exciperet, ac præmiis afficeret) *speculator vero erat in fastigio portæ: et aspiciebat currentem Achimaas*, id est fratrem consilii, q. d. virum prudentem, qui nunciabat victoriam de rebellibus partam: de eo ait David, vir bonus est: itaque admissus est ad colloquium Regis: aspiciebat etiam Chusi, id est Æthiopem, seu nigrum, currentem. Sic currite ut comprehendatis, et Dei oculis placeatis. Chusi potest esse symbolum peccatoris, tum ob nomen, tum quia triste nuncium attulit de morte filii, nempe Absalonis. 2. Portæ Sionis id est contemplationis monent nos, ut eo nostros oculos sæpe erigamus, ut sicut dicitur Ps. 52. 3. *Dominus de cælo prospexit* (διέκυψε, aspexit capite exerto, ut est apud Xenoph. item, inclinavit se ad respiciendum, attente ex alto despexit) *ut videat si est intelligens aut requirens Deum. Omnes declinaverunt.* Chald. conversi sunt retrorsum. Ut uxor Loth: ideo non aspicit urbem asyli sibi assignatam, neque intrat in eam. Dic cum Davide Ps. 136. 4. *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* (Hebr. נֵכָר *necar*, id est, alienigenæ.) *Si oblitus fuero tui, Ierusalem, oblivioni detur dextera mea.* Psalt. vetus, Rom. Ambr. S. Prosper habent, obliviscatur me dextera mea: hoc est, omnes vires meæ, robur, potentia, efficacia, resistendi et aggrediendi vis concidat. Dic, sed vere cum eodem Ps. 24. 15. *Oculi mei semper ad Dominum*: supple intenduntur: tunc poteris vere addere: *quoniam ipse evellet* (evellere potest; 2. evellet de facto) *de laqueo pedes meos.* S. Hieron. vertit, educet de rete. Sive sit magnus laqueus, sive parvus: sive opus sit eductione facili, sive avulsione, inde eripieris, si Deum patrem optimum oculis filialibus aspicias. 91. *In portis illis laus Dei annunciatur, et cur. 1.*

Tropolog. Portæ Sionis, sunt omnes virtutes; et ut loquitur S. August. omnia optima studia, per quæ venitur ad visionem pacis in sancta Ecclesia, id est omnes studiosæ actiones, per quas in cælestem Ierusalem quis ingreditur. Duas virtutum portas assignat Hugo a S. Victore, tom. 1. qu. 27. in epist. ad Philippenses: nempe primo timorem; secundo, amorem eiusdem. Item lib. 3. Miscellan. tit. 91. cæli portas ait esse duas, scilicet. 1. Humilem potentiam, quæ est porta ferrea ducens ad civitatem. 2. Amoris concordiam, quæ est porta orientalis: sicut duas inferorum portas profert: cæcam nimirum desperationem, et duram obstinationem. Duas item portas 92. *Tropol. Portæ Sionis sunt virtutes omnes.*

mundi: sensualitatem corruptam, et inceStam cupiditatem.

93. 3. Cæli portæ sunt fides, spes, charitas. Tres cæli portas S. Gregor. dat homil. 19. in Ezech. Primo fidem, quæ stat ad Orientem, et lucem invehit. Secundo spem, quæ ad Septentrionem, et gelidos Aquilones infringit, et urbem subire non sinit. Tertio charitatem, quæ est ad Meridiem, atque amorem Dei recipit; lege ipsius: *Porta, ait, in Oriente est fides, quia per ipsam lux vera nascitur in mente. Porta ad Aquilonem spes, quia unusquisque in peccatis positus, si de venia desperaverit, funditus perit. Unde necesse est, ut qui per suam iniquitatem extinctus est, per spem misericordiæ reviviscat. Porta ad Meridiem charitas, quia igne amoris ardet. In meridiano etenim parte Sol in altum ducitur, et quia per charitatem lumen fidei in Dei et proximi dilectione sublevatur.* Hæc Greg.

94. 4. Cæli porta a Hug. Quatuor cæli portas affert Hugo a S. Victore, lib. 1. Miscellon. tit. 21. Primo pœnitentiam. 2. Obedientiam. 3. Constantiam. 4. Puritatem. Ianitorem pœnitentiæ esse compunctionem: Obedientiæ, cornis mortificationem: Constantiæ, devotionem: Puritatis gaudii cælestis recordationem. Septem portas cæli, nempe septem Sacramento, cum S. August. in Ps. nostr. potes assignare.

12 Cæli portæ a S. Joann. visæ. Duodecim cæli portas assignat S. Ioan. Apoc. 21. 12. hoc est duodecim Apostolos, ut S. Hieron. in cap. 48. Ezech. S. August. et Rupertus explicant. Secundo, portæ cæli duodecim, sunt duodecim signo Zodiaci spiritualiter intellecta, ut ait Georg. Ven. Cant. 1. tom. 8. cap. 12. Tertio, et melius per cæli portas duodecim, intellige universitatem virtutum, et universitatem salvandorum; quia ter quatuor sunt duodecim: totus autem mundus in fide Trinitatis salvatur. Apostoli quidem portæ sunt, quia per eorum doctrinam patet aditus in cælum. Iure eos voces *portas doctrinæ*, sicut se vocant Iudæi Sinenses lingua Sinensi; nempe *kia muen*: ut ait noster Alvares Semedo in hist. Sinarum, sed tamen sine virtutibus nemo intrabit in regnum cælorum. Hæ sunt portæ iustitiæ, Ps. 117. 19. *Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino.*

Quæres 2. Quare Ierusalem vocatur filia Sion? Resp. primo Trevetus, quod sit intima monti Sion: quo pacto, inquit, *filius mortis* dicitur, qui obnoxius est morti. Sed hoc videtur longe petitum. Secundo, Ierusalem, ut ait Caiet. et Cornel. in cap. 1. Isaiæ, dicitur *filia Sion*, id est Sionis: quod urbs Ierusalem monti Sion subiecta sit, ut ex eo quasi filia descendere et nasci videatur. Sed ipsamet Ierusalem dicitur filia Ierusalem, Zach. 9. v. 9. *Exulta satis* (Chald. vehementer) *filia Sion: iubila filio Ierusalem.* Ubi Sion et Ierusalem clare non sunt in genitivo, sed in nominativo per appositionem. Tertio itaque melius, Ierusalem vocatur Sion per synecdochen: nam proprie civitas David sita in monte Sion, dicebatur Sion; pars vero urbis inferior, dicebatur Ierusalem: sed hæc sæpe confunduntur. Sion autem vocatur filia, primo ob decorem et pulchritudinem, unde pictores sæpe pingunt urbes formo puellarum: secundo, quia Deus eam civitatem tenerrimo amore dilexerat, ut pater, aut mater potius filiam suam. Eadem de causa vocatur Isaiæ 37. 22. *Virgo filia Sion.* Ac præterea, quod Deus vellet eam in fide ac moribus maxime impollutam servari sibi, cum in ea habitaret manens in templo et propitiatorio.

ARTICULUS II.

Impii laqueis suis irretiti et artibus, pereunt.

Quinque pauperum instorum commoda David supra protulerat. Primo, misericordiam Dei erga ipsos. 2. Sedulam eorum curam. 3. Eductionem e portis mortis. 4. Deductionem ad cælestis vitæ portas. 5. Denique. exultationem æternam. Nunc vicissim quinque miserias et punitiones affert eorum divitum et potentum, a quibus persecutionem passi sunt pauperes Evangelii præcones.

Ac primo, In foveam quam paraverant pauperibus, in-

A cidunt, V. 16. INFIXÆ SUNT GENTES IN INTERITU QUEM FECERUNT. Vers. 16. 1. Part.

Nota, pro *infixæ sunt*, Hebr. est טבעו *tobeu*, 1. demersæ sunt, ut vertit S. Hieron. immersæ sunt, ut Felix. ἐβαπτίσθησαν, hoc est, submersæ sunt, ut quidam apud S. Chrysost. 2. *tabes*, id est infixæ ac defixæ sunt: hoc est ita immersæ sunt, ut non tantum in aquam ceciderint qua ex omni parte operiantur, sed etiam sua gravitate in lutum inciderint, ab eoque se avellere non possint, sed ibi fixæ hæreant. Sept. ἐνεπάγησαν, id est impactæ, depactæ, compactæ, immissæ, coagmentatæ, insertæ, implantatæ sunt. Itaque *infigo* non sumitur hic pro configo, pungo, transfodio, neque enim id patitur Hebr. et Syr. *taba*, ut patet, neque Gr. ἐμπήγνυμι. 95.

Nota 2. pro, *in interitu* Hebr. est בשחת *besciachat*, id est in foveam, ut Syr. et Pagn. vertunt: in fovea, ut Felix. 2. Sciachat, significat etiam corruptionem, perditionem, interitum: unde Noster et S. Hieron. Petav. vertunt in interitu. Septuag. ἐν διαφθορᾷ, hoc est, in corruptione, B interneciοne, strage, cæde, pernicie. Unde Arabs et S. August. reddit. In corruptione. 3. Itaque *sciachat* est fovea disperdens, fossa in quam fera concidens, perimenda sit. Sumitur enim hic metaphora a venatoribus, qui feræ alicui foveam præparaverint ad eam capiendam et iugulandam: sed dum illam clamoribus, armis, canibus, equis incitatis urgent, præcipites et incauti in fossam suam cadunt fera evadente. Hæc fossa vocatur Ps. 54. puteus interitus. Sic enim ait David v. 23. *Non dabit* (Dominus) *in æternum fluctuationem* (Hebr. מוט *mot*, id est nutationem. Sept. σάλος, id est, iactationem in tempestate, agitationem in mari) *iusto. Tu vero Deus deduces eos* (Hebr. תורדם *toridem*, descendere facies eos: Alii, præcipitabis eos) *in puteum interitus.* Pagn. in puteum foveæ: hoc est, ut explicant Euthym. et Nicephorus, in vastas atque ab loci profunditatem inevitabiles pœnas.

Secundo, Cum impii in foveam, quam iusto pauperi foderant, inciderint, laqueo etiam quem ibi paraverant, ca-C pientur, vers. eod. 16. IN LAQUEO ISTO QUEM ABSCONDERUNT, (Hebr. in reti, ut S. Hieron. et Pagnin. habent: vel, in rete, ut Felix: in muscipula, ut S. August. legit: sceleratus, est mus omnes arrodens, muscipula fœdis deliciis illita capitur,) COMPREHENSUS EST PES EORUM. Impius, avis est per superbiam alta petens, et per gulam ac luxuriam ad ima se deiiciens, laqueum abscondit dæmon et escam offert: imprudens sceleratus, dum toto corpore et animo in escam devolat, capitur et confringitur, atque a Deo punitur. Vers. 16. 2. Part. 96.

Tropolog. Itaque, laqueus peccatoris sunt divitiæ, honores, blanditiæ, voluptates, quibus ab hosto stygio detinetur, ut mactetur. S. Ambros. lib. 4. in cap. 4. Lucæ: *Multi*, ait, *laquei quacumque progredimur. Laquei in corpore, laquei in lege, laquei in planis templorum, in crepidinibus parietum tenduntur a diabolo, laquei in Philosophia, laquei in cupiditatibus, etc.* Ea autem difficilius est laqueos illos evitare, quo nobis sunt propiores: nam in nobis ipsis enascuntur. S. Laur. Novar. Epist. hom. 1. D de pœn. *Quis est*, inquit, *iste laqueus, nisi caro, quæ animam suam in proposito suo bene currentem urget semper, currit iugiter, capit frequenter? Est enim unus stimulus per membra insidians.* Singultim deinde cuncta pertexit. *In oculis est laqueus gravis.* etc. De lingua specialiter ait S. Asterius, *Lingua tua laqueus est inenodabilis.* Laquei varii peccatorum

97. In laqueis illis animæ *pes*, id est affectus, illigatur: cum is hæserit, cætera constringuntur et capiuntur necesse est. Venerem Lacones sedentem pingebant cum periculo et compedibus, ut habet Pausanias in Laconicis: quo declarabant statarios et sedentarios fœminas esse oportere, firmasque et immota ergo viros suos fide: seu verius, ut ostenderent facile et proclive esse amore captivari, sed eum in eius laqueos incideris, perdifficile esse te expedire. In dies funis fit crassior et fortior. fila enim filis innectuntur, atque de funiculis iunceis ferrati tandem rudentes fiunt, adeo ut infringi nisi summa vi et contentione non possint. S. Chrysost. in Ps. nostr. docet, pec- Venus compedita apud Lacedæmonios

Digitized by Google

catorem, nisi sibi mature consulat, stringi δεσμοῖς ἀλύτοις, id est, vinculis quæ solvi nequeunt, et in quibus situ pædoreque vincta mens conficiatur et putrescat. Vim facit in voce, διαφθορά, id est corruptio, sicut legit S. Aug. ut dixi, unde ait: οὐδὲν γὰρ διαφθείρει, ὡς κακία. *Nihil æque corrumpit*, ut vitium.

Moraliter nota, Laqueis propriis sæpe homines capi, si aliqua se rapi passione permittant. Hoc expertus Carolus, cognomento Audax, Dux ultimus Burgundiæ, qui post occupatam Lotharingiam, Helvetios durum a stirpe genus, gentem rusticam, omniumque tunc rerum inopem nullis prope de causis, nisi ambitionis, aggressus est. Si- (Caroli Burgundorum.) bi enim finxerat animo non solum totum regnum Burgundiæ et Arelatense, asserere, verum etiam subactis Helvetiis in Insubres evadere (cum Dux Mediolani Galeatius fœdere ei coniunctus esset) atque in Italiam penetrare: denique vanissima læsi iam cerebri hallucinatione universam Europam amplectebatur. In eos movens, capto castello Gransonio, cunctos eius propugnatores, numero circiter quingentos, ad unum laqueo necavit. Sed cum a B paucis Helvetiis in obsessorum auxilium venientibus victus esset fugatusque, amisit ipse omnia bellica instrumenta, sarcinas omnes, supellectilem copiosam, vasa aurea et argentea, monilia, gemmas, uniones pretiosissimas: qui vero Gransonium defendebant Burgundii omnes, *iisdem laqueis* suspensi sunt, quibus prius Helvetii pependerant. Ita Spondan. tom. 2. Annal. anno 1476. n. 7.

(Aquitimus rebellis in laqueos cadit.) Bestioles affectus, quibus peccator tenetur, recte compares laqueis ferorum, in quos incidit Aquitimus filius Regis Congi. Cum enim Rex Congi Ioannes nomine, fidem Christianam suscepisset, eum secutus Alphonsus filius divino zelo mirandum in modum ardebat, adeo, ut patre in veteres errores prolapso, in fide vera constans permanserit, aliosque multos præ timore fluctuantes in ea confirmarit. Sed Pansa Aquitimus frater eius minor natu, qui ab impietate revelli ne paterna quidem auctoritate et exemplo prius potuerat, ita calumniis egit apud Regem, ut Alphonsus crederetur regnandi cupiditate insaniens, Regi ipsi necem moliri. Itaque in regni angulum reiicitur, omnibus dignitatibus et reditibus privatus. Sed brevi detectis calumniis in aulam revocatus est, ardentior Dei novo munere effectus, edictum in cultores idolorum in terris sibi attributis promulgat, eisque cultum omnem impiam prohibet. Rex indignatur, sed brevi moritur. Aquitimus interim regnandi cupidine æstuans, Proceres multos suas in partes trahit, exercitumque cogit. Alphonsus in urbe regio Rex acclamatur: sed ob armis imparatus, omnique pene præsidio nudatus a fratre invaditur: tum temporis armatos tantum triginta sex milites habebat, et plebeculam quæ timore consternata, in arcem confugerat: hostiam autem tanta offulserat copia, ut tela immissa nubis instar, umbram facerent. Nihil his territus vir fortis, cum suis Iesum Christum, et S. Iacobum ex Lusitanico disciplina ingeminat. Tam crederes ad hanc vocem trepidontes hostes ictos fulmine: vix restiterunt, sed in fugam effusi sylvas petierunt, in quibus Aquitimus Deo sic providente, *in laqueos a venatoribus ad feras capiendas paratos se induit*: ibique hærere coactus ab Alphonsi Ducibus repertus est in omnibus corporis partibus vulneratus, paucisque post diebus in sceleribus obstinatus, ex vulnerum dolore interiit. Ita Petrus du Iarric. 2. part. hist. Ind. Orient. lib. 3. cap. 3. Rem eandem narrat Petrus Maffæus lib. 1. hist. Ind. pag. 17.

Tertio, In foveam deiectos, et laqueis suis constrictos peccatores, omnium oculis deridendos exponit Deus, v. (Vers. 17. 1 Pars. 98.) 17. Cognoscetur Dominus (S. Hieron. agnitus est. Pagnia. notus est: in præterito. Sept. γνωσθήσεται, cognoscitur: in tempore præsenti. Hebr. נודע noda, est temporis præteriti in Niphal; sed apud Hebræos sæpe fit enallage temporum, et eorum verba pro omni temporis differentia sumuntur) iudicia faciens, id est puniens iuste: iudicium enim hic metonymice accipitur pro punitione per iudicium decreta. Cognoscitur autem Deus iuste puniens, et cum id facit, et postea. Quidam apud S. Chrysost. vertit, *co-*

A *gnitus est iudicium fecisse*, q. d. Tanta et tam iusta erit punitio, ut omnes cogniturí sint eam a Deo venisse. Secundo, q. d. Hæc punitio oculos aperiet peccatori et aliis qui Dominum cognoscent tum speculative eius potentiam, sapientiam, iustitiam admirantes, tum practice ipsi servientes, eumque adorantes, eum pœnam inflictam ob scelera perspexerint. Isai. 28. 18. dicit Deus Iudæis: *Flagellum inundans* (per Chaldæos et Romanos urbem Ierosolymam vastantes) *cum transierit, eritis ei in conculcationem. Quandocumque pertransierit, tollet vos: quoniam mane diluculo* (id est celerrime) *pertransibo in die et in nocte* (et diu perseverabit) *et tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui*: id est, efficiet ut audita per Prophetas credatis, et Deo uni, non idolis serviatis. Et quidem post captivitatem Babylonicam non coluerunt Iudæi principes idola. Plato in Symposio ait: Stultus post acceptam plagam sapit. Sic cap. 26. 9. ait Isaias Deo: *Anima mea desideravit te in nocte*, (id est in tribulatione et cruce ut explicat Sanchez) *et spiritu meo in præcordiis meis de mane* (quod nox præcessit) *vigilabo ad te. Cum feceris iudicia tua* (vindictam publicam in impios, ait S. Thomas et Adamus) *in terra, iustitiam discent habitatores orbis.*

Marium est, ac formicarum, et pulicum, clandestinis morsibus vellicare: clarum lucentemque meridiem amat Leo, ut in hostes insiliat. Peccator odit lucem, sed in luce sunt opera Dei. Nathan Propheta Dei legatus ad Davidem post adulterium missus, ait 2. Reg. 12. v. 12. *Tu enim fecisti abscondite: ego autem faciam verbum istud* (rem hanc) *in conspectu omnis Israel, et in conspectu Solis*, ut narratur cap. 16. Iussit Deus suspendi peccatores Soli obversos, Num. 25. 4. ut qui cum Moabiticis et Madianiticis puellis fornicati fuerant in umbra et caligine papilionum, punirentur in oculis Solis, et in omnium conspectu.

Anagog. Hæc longe veriora erunt in die extremi iudicii. Tune enim maxime cognoscetur ab omnibus Deus iudicia faciens, et iudiciorum eius iustitia apparebit.

C Quarto, Nihil erit excusationis impio, cum propriis artibus se irretitum videbit, vers. ead. 17. In operibus manuum suarum comprehensus est peccator. Syr. vertit, *in opere*. Aliquando peccator in primo peccato graviter punitur, et quidem pœna etiam æterna. Qui enim promisit pœnitenti misericordiam, non promisit peccanti pœnitentiam; sed qui peccaverit captivatur, et sæpe perit penitus. S. Hieron. reddit, *corruit impius*. (Vers. 17. 2. Pars. 99.)

Quæres, De quonam peccatore agitur? Resp. primo, Trevetus et Foiengius interpretantur de Pharaone et submersis Ægyptiis in mari rubro: cum enim exitium Israelitis pararent, perierunt. 2. Caiet. explicat de Ammonitis, qui ea passi sunt, quæ contra Davidem meditabantur. 3. De quolibet peccatore, sed præsertim in pauperes Evangelicos sæviente, agitur, ut patet ex præcedentibus.

Nota, pro *comprehensus est* Hebr. est נוקש *nokes*, id est, illaqueatus est, ut Pagn. et Felix vertunt. Efficaciam (Peccator sibi laqueos texit.) vero laquei aperiunt Sept. cum reddunt, συνελήφθη hoc est, comprehensus est, simul prehensus et captus est, ex omni D parte et a toto laqueo captus et constrictus est. Ubi adverte, peccatorem sua sibi vincula atque retia texere, iisque se obvolvere et intricare. Arabs vertit, *retribuet peccatori id quod operatæ sunt manus eius*. Itaque, si facit laqueos, et laquei reddentur et carcer æternus, ubi laqueis suis vinciatur, 10. 7. *Pluet* (Deus) *super peccatores laqueos* (Chald. pluvias vindictæ spirantes igneas) *ignis, et sulphur, et spiritus procellarum* (id est ventus procellosus) *pars calicis eorum*: id est pars supplicii illis debiti. Quid faciet miser pluviis laqueorum ignearum, aut igne saltem superfuso ardentium et sulphure fœtentium, et vento huc illucque agitatorum, circumdatus? laqueum habebit in collo ob libertatem nimiam detrohendi: in manibus, ob rapinas, cædes, etc. in pedibus, ob desidiam, torporem, aut ad impia discursum: in renibus, ob luxuriam. Ut enim ait Salomon, Prov. 5. 22. *Iniquitates suæ capiunt impium* (velut lictores et tortores) *et funibus peccatorum suorum constringitur*: Primo, capitur: unde Symmach.

Digitized by Google

vertit, comprehenditur. Secundo, captus vincitur. Arab. ligatur. Tertio, ligatos magis in dies arctatur. Sept. implicatur. Vatabl. irretitur. Quarto, providetur ne funes et retia rumpantur. Pagnin. tenetur. Quinto, dolore afficitur et torquetur. R. Salomon suspenditur. Hebr. est יתמך *ittamech*, id est fulcietur, tenebitur in alto ne cadat. Superbia ipsa in alto eum liget, causat dolorem: non potest enim terra teneri in sublimi sine violentia: homo humi se eum humilitate teneat, et inveniet requiem animæ suæ.

Nota 2. Peccata vocantur proprie et accommodate, opera manuum nostrarum, quia vere nostra sunt, et a nobis oriuntur, et non a Deo. Deus enim non est auctor peccati, sed nos soli, Ps. 27. 4. *Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum* (id est meritum. 2. Pœnam debitam. Nam actus ponitur pro obiecto, nempe retributio pro re quæ est retribuenda) *ipsis*. Thren. 3. 64. *Reddes eis vicem, Domine, iuxta opera manuum suarum.*

Nota 3. Post hæc verba, In operibus manuum suarum comprehensus est peccator, addi in textu Hebræo, הגיון סלה *higgaion selah*, quod primo S. Hieron. vertit, *meditatio semper*, q. d. Hæ impiorum pœnæ sunt tota vita meditandæ, ut evitentur. Secundo, Felix vertit, *Conticum, Sela*. Græca in Sixtianis Bibliis, ᾠδὴ διαψάλματος, *canticum diapsalmatis*. Est autem διάψαλμα, ut ait Suidas, melodiæ et cantus modulationisque immutatio. Symmachus vertit, μέλος διαψάλματος, id est concentus seu melodia diapsalmatis, q. d. cantum et melodiam eo in loco esse immutandam. Syr. et Arab. eas voces prorsus omittunt. Vide dicta de Sela Psal. 3. Tertio, Aquila vertit, ᾠδὴ ἀεί, *canticum semper*, supple, cantandum: quod magis exprimit Chald. *exultabunt iusti in æternum*: cum scilicet visa impiorum se persequentium ruina, securitatem suam æternam intelligent.

100. Nota 4. Ubi habemus v. 19. *Patientia pauperum non peribit in finem*, id est, in æternum, textus Hebræus caret τῷ *non*, sed ex alio membro est repetendum. Hoc enim frequens est apud Hebræos, ut negatio posita in præcedente sententia vel parte, ad sequentem extendatur, sicque sit vice duarum, ut Ps. 1. v. 5. *Non resurgent impii in iudicio, et* (pro, *et non*: sive, neque) *peccatores in concilio iustorum*. Ps. 44. 19. *Non est conversum retro cor nostrum, et* (pro, *et non*: sive, neque) *declinasti semitas nostras a via tua*. Dicitur Eccli. 1. 29. *Usque in tempus sustinebit patiens* (Græc. ἀνέξεται, id est perferet, tolerabit) *et postea redditio iucunditatis*. Græc. ἀναδώσει εὐφροσύνη, id est, pullulabit seu germinabit ei lætitia. Ibi enim ἀναδίδωμι id est reddo, capitur pro ἀναβλαστάνω, id est pullulo, germino, ait Cornelius. Est itaque, inquit, metaphora apposita et elegans ab arboribus, quæ in hyema patiuntur gelu, nives, frigora, quæque spoliatæ foliis et frondibus quasi canescunt et emoriuntur; sed tunc introrsum vires suas recipiunt, ut omnis calor cogatur in radicem, qua a terra humorem sugant: itaque radix fœta et gravida, in vere quasi radiis Solis vivificata germinet, et in lætas frondes, flores et fructus erumpat. Pari enim modo patiens in adversis, quasi in hyeme, introrsum per patientiam se recipit in animæ penetralia, ibique vires succumque patientiæ, humilitatis, cæterarumque virtutum colligit, quæ mox pariunt ei meritos lætitiæ et gloriæ fructus. Hisce enim Deus remunerabitur et præmiabit dolores, et patientiam. Iustus est ergo instar palmæ plantatæ secus decursus aquarum, quæ fructum dabit in tempore suo, id est in tempore novissimo, ait S. August. in Ps. 1. Unde Tigurina vertit: *Qui patiens est usque ad tempestivitatem, præstabit tolerantiam, et postea exorietur ei lætitia*, q. d. Vir iustus afflictus et tentatus patiendo sustinebit, usquequo transeat afflictionis tempus, tunc pro illa succedat tempus hilaritatis: sicut enim nocti succedit dies, hyemi ver, tempestati tranquillitas, pluviæ et caligini serenitas: ita tentationi iucunditas. Expectandum est itaque tempus consolationis et serenitatis, ut monet Habacuc Propheta c. 2. v. 3. *Adhuc visus* (id est visio, prophetia enarrata) *procul, et apparebit in finem*, (tandem et in fine sæculi) *et non mentietur: si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet*, (pro certo veniet) *et non tardabit. Ecce qui incredulus est* (Nabuchodonosor, ut ait Vatablus. 2. Sedecias, vel Iechonias, ut R. Moses. 3. Quilibet peccator non habens fidem de extremo iudicio, in quo sua cuique reddentur pro ratione operum, de quo iudicio S. Hieron. Rupert. et Ribera exponunt hunc locum) *non erit recta anima eius in semetipso: iustus autem in fide sua vivet*, id est ut ait Christoph. a Castro, iustus fide bonorum sibi a Deo promissorum animatus, omnes perferet ærumnas, omnes calamitates superabit, et ita victor evadet. De patientia Martyrum et illius fructibus vide Ps. 43. integrum. De patientiæ floribus et fructibus vide Ps. 91. 15.

Exempla porro peccatorum, qui in operibus manuum suarum sint comprehensi, vide Ps. 7. 17. in illud: *Convertetur dolor eius in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius descendet*. Duo tantum addo. Primum suppeditabit Paulus Diaconus l. 2. c. 14. qui necem refert Rosimundæ, Reginæ Longobardorum, quæ cum iam per Helmigem interfecisset Alboinum Regem maritum suum, ipsum Helmigem veneno tollere volens veneno interiit a se oblato. Verba auctoris sunt: *Longinus Præfectus, qui missus ab Imperatore Iustino Iuniore Hexarchus morabatur Ravennæ, suadere cœpit Rosimundæ, ut Helmigem interficeret, et ipsius se nuptiis copularet. Illa ut erat ad omnem nequitiam facilis, cum affectaret Ravennatium domina fieri, ad tantum facinus perpetrandum, assensum præbuit: atque dum Helmigis se in balneo abluerat, egredienti mortis poculum, quod salutare asseruit, propinavit. Ille ubi sensit se mortis poculum bibisse, Rosimundam (evaginato super eam gladio) quod reliquum erat bibere coegit. Sicque omnipotentis Dei iudicio Regis interfectores nequissimi uno momento perierunt*. Alterum exemplum sumam a Cardano l. 11. de rerum varietate, c. 53. Cum, ait, Simon Turca simultatem in Baptistam Deodatum coqueret Antuerpiæ, illum in amœnum viridarium invitat. Cathedram illic seu sellam collocarat, eo artificio factam, ut, quamprimum aliquis sessum se recepisset, sella sponte clauderetur, et sessorem arcte undique constringeret. Hospitem perfidus ille prius honoris causa sedere compulit, moxque vinculis ferreis constrictum, multis vulneribus confodit. Sed diutinam moram gloriandi vindex Deus non dedit. Deprehensus, in eadem omnino cathedra, totidem confectus vulneribus, supplicium quod excogitavit, sustinuit.

PSALMUS DECIMUS.

Secundum Hebræos.

SICUT omnes in Decalogo agnoscunt esse decem præcepta, illum tamen denarium numerum varie aliqui constituunt, sicut docet R. Abraham Aben Ezra in cap. 20. Exod. et Deut. 5. eodem modo omnes conveniunt in numero centum et quinquaginta Psalmorum; in modo autem eos partiendi inter se dissentiunt. R. David Kimhi scribit partem Rabbinorum docuisse, ex primo, et secundo psalmo, nempe ex *Beatus vir*, et ex sequenti, *Quare fremuerunt*, non esse constituendum nisi unum psalmum, atque notatum esse cunctas sectiones antiquas Davidi charas incipere a beatitudine, et desinere in beatitudinem, sicque duos illos Psalmos in unum iunctos habere initium *Beatus vir*, et finem, *Beati omnes qui confidunt in eo*. Psalmum etiam 41. id est, *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum*, et quadragesimum secundum, id est, *Iudica me Deus, et discerne causam meam*, non distingui apud Hebræos docet Lyranus natione Iudæus, neque hoc negat Paulus Brugensis, ex Iudaismo similiter conversus, qui Lyranum solet in levissimis reprehendere. Nunc tamen, psal. 41. et 42. a se invicem Hebræi, sicut nos separant, sicut Ps. 1. et 2. Sed hunc nonum dividunt, ut Ps. 113. nempe, *In exitu Israel*; alium enim inchoant ab illis verbis: *Non nobis Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam*. Contra vero coniungunt Ps. 114. et 115. nempe: *Dilexi quoniam exaudiet*, et, *Credidi propter quod locutus sum*. 101.

Digitized by Google

Denique etiam coniungunt Ps. 146. et 147. nempe: *Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus. Et Lauda Ierusalem Dominum.* Sic æqualem psalmorum numerum nobiscum habent, nempe 150. cum duos psalmos, quos coniungimus, in quatuor dividant: et vicissim quatuor alios in duos uniant.

102. Quæres. A quo tempore facta est illa divisio? Resp. Genebrardus, quod certe constitutum hoc non erat tempore R. David Kimhi, id est, ante annos circiter trecentos. Sed longe antiquior est divisio saltem huius Psal. 9. sic enim ait Theodoretus in proœmio ps. 115. nempe: Credidi propter quod locutus sum. *Hebræus, cæterique interpretes, atque etiam Syrus, hunc psalmum præcedentibus connectunt: quandoquidem eumdem sensum habet, et nonum psalmum bifariam dividentes, horum duorum psalmorum coniunctione æqualem psalmorum numerum conservant.* Chaldaica etiam paraphrasis habet eamdem distinctionem, et textus Hebræus in Exaplis Origenis, et S. Hieron. illam sequitur in sua versione: item scolion græcum in Catena Græca, et aliud scolion Græcum insertum notationibus Bibliorum Sixtinorum editionis 70. ad Ps. 113. Septuaginta tamen interpretes hunc Ps. 9. non dividunt, nec 113. sicut alios non coniungunt cum Hebræis, sed nostra lectio latina cum illis convenit in tota illa partitione. Manifestum etiam est S. Chrysost. non fecisse ex psalmo nostro duos, cum nuncupet illum *psalmum longissimum:* Ubi cum ipso nota, ex sapientiæ Spiritu proficisci, ut aliqui Psalmi sint longi ad excitandam longitudine socordiam: quidam breves, ad levandum laborem.

Quæres 2. Quare Hebræi hunc psalmum in duos dividunt? Resp. quia materiam dicunt esse diversam. Nam in iis quæ iam decurrimus, Ecclesia exultat ob victoriam de hostibus suis reportatam; in sequentibus vero gemit, quod hostes eius prosperentur, adversus quos auxilium implorat. Sed respondeo, non esse hic variam materiam, sed varia Ecclesiæ tempora designari. Nam initio exultat David in persona Ecclesiæ ob occulta Filii Dei in cruce morientis mysteria, qui passione sua et morte, dæmonem contrivit, et idololatriam pessumdedit: in posteriori parte explicat eiusdem Ecclesiæ persecutiones per tyrannos aliosque hostes, in quibus tamen ei Deum adiutorum, et victoriam daturum promittit, v. 37. et seqq. *Dominus regnabit in æternum, etc.* Sit itaque. 103.

SECTIO QUINTA

Tria proponit. Primo, Impios tyrannos pauperum Christianorum oppressores diutius tolerari, vers. 22. Secundo, eos in omnibus animæ et corporis facultatibus esse corruptos, vers. 26. Tertio, crudelitatem eorum ostendit, et comparat ipsos leoni sævienti, vers. 29.

PARAPHRASIS.

22. vel 1. *Ut quid Domine recessisti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione?*

22. Quid est causæ, cur tibi consecratos Christianos, ab impiis furiis tamdiu laniari patiaris, neque in auxilium advoles? Cur cum maximus est persecutionis æstus, et gravissima tempestas bacchatur, te subducis, præsentissimam licet opem res exigere videantur?

23. vel. 2. *Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur in consiliis quibus cogitant.*

23. Dum fluentibus e voto rebus turgescunt scelerati tyranni et barbari, fidei tuæ sectatores, et præsertim Evangelicæ paupertatis et pœnitentiæ præcones incendio tribulationum concremantur. Sed impii cogitationibus suis implicantur et illaqueantur, dum felicitatem sibi deberi putant, et ob illam in sua malitia obstinatiores fiunt.

24. vel 3. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur.*

24. Cum præcipue fortuna arridente felices impii, in omnibus quæ facere voluerint, ab adulatoribus laudentur, beatique prædicentur.

25. vel 4. *Exacerbavit Dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non quæret.*

25. Ideo inani mendacium laude subvecti, te ipsum Domine impetunt, et blasphemiis, sacrilegiis, omni impietate ad iram concitant: tantaque in scelus et barbariem rabie feruntur, ut ne quidem iudicem te atque ultorem curent, aut quid tibi sit placitum inquirant.

26. vel 5. *Non est Deus in conspectu eius: inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.*

26. Oculis mentis Deum operum omnium et cogitationum spectatorem non proponunt: eam ob rem omnes eorum actiones et consilia, atque machinationes affectionesque, semper scelerata voluntate peccandi polluuntur.

Auferuntur iudicia tua a facie eius: omnium inimicorum suorum dominabitur.

Extremi iudicii diem, et illata nefariis supplicia etiam viventibus, a sua memoria, quantum possunt excludunt: inde fit, ut metu soluti, hostes suos omnes, et idolis bellum indicentes, pro viribus conterere moliantur.

27. vel 6. *Dixit enim in corde suo: Non movebor a generatione in generationem, sine malo.*

27. Apud se enim reputarunt, te non esse tantæ potestatis, ut eos de sua felicitate deiicere possis, neque credunt post vitam esse ullum supplicium reservatum sceleratis: sicque se tota vita beatos fore, et tota æternitate nihil mali experturos, opinantur.

28. vel 7. *Cuius maledictione os plenum est, et amaritudine et dolo: sub lingua eius labor et dolor.*

28. A corde ad os impietas evolat: Deum enim blasphemiis, conviciis homines impetuat: amari omnibus, per supplicia quæ iis inferri iubent: et dolosi ut variis artibus eos ad idolorum cultum trahant, aut sese occultantes intercipiant. Non loquuntur, nisi ut sæviant: adeo ut labor et dolor in eorum ore habitare, et ad singula verba erumpere videantur.

29. vel 8. *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem.*

29. Adiungunt se potentioribus, ut occultis insidiis innocenti vitam eripiant.

30. vel 9. *Oculi eius in pauperem respiciunt: insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua, insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum.*

30. Leonis instar oculis voracibus pauperem prædæ suæ destinant, dolis occultisque artibus perversam mentem tegunt. Ideoque fraudibus res agitur, ut incautus tunc maxime iuguletur, cum illectus fallacibus blanditiis tuta omnia arbitratur.

31. vel 10. *In laqueo suo humiliabit eum; inclinabit se et cadet, cum dominatus fuerit pauperum.*

31. Retibus suis implicitum atterunt, celerique motu ad capiendam prædam sese acclinant, in eamque irruunt, cum variis artibus dolisque illam sibi subiecerint.

32. vel 11. *Dixit enim in corde suo, Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat in finem.*

32. Arbitrantur enim Deum humanis de rebus parum sollicitum, priora sua scelera iam oblitum esse: neque futura unquam in ius vocaturum.

QUÆSTIO UNICA.

QUANTA AVARORUM IN DEUM IMPIETAS, ET HOMINES FUROR.

104. In prima huius psalmi sectione fructum Passionis Christi nobis Propheta prædixit. In secunda, Evangelii per divinos præcones promulgationem. In tertia, Iudicium severum etiam in hac vita contra sceleratos tyrannos, et de Christianis pauperibus paternam curam. In quarta, Punitionem impiorum in alia vita, et iustorum licet pauperum felicitatem. In hac autem sect. 5. amanter conqueritur, quod hæc scelestorum supplicia tamdiu Deus differat, licet tanta cum impietate grassentur in servos eius. Vides hæc esse connexa, nec psalmo novo opus esse.

Ordo sectionis.

Primo, petitionem suam per filialem expostulationem aperit, v. 22. *Ut quid Domine recessisti longe: despicis in opportunitatibus, in tribulatione?*

Tria autem motiva affert, quibus probet celeritate vindictæ opus esse, contra illos tyrannos, crudeliter sævientes in Christianos.

Ac prima quidem, id videtur esse a re Christiana, cum inde quilibet impius occasionem sumat insurgendi contra proximum, ac præsertim contra pauperes Evangelii præcones, v. 23. *Dum superbit impius, incenditur pauper, etc.* Secundo, seipsum suamque impietatem extollit, v. 24. *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur:* ab aliis scilicet et a seipso. Tertio, Deum ipsum aggreditur, v. 25. *Exacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret.*

Secundo, Ostendit omnibus modis sceleratos illos peccare. Primo, mente tum intellectum excæcando, Deumque præsentem non cogitando, aut ne credendo quidem Deum esse, v. 26. *Non est Deus in conspectu eius:* tum voluntatem fœdis affectionibus polluendo. Ibidem, *Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore:* tum denique, e memoria iudicium Dei expungendo. Ibidem, *Auferuntur iudicia tua a facie eius.* Secundo, opere peccant impii, proximum suum opprimendo, vers. eod. 26. *Omnium inimicorum suorum dominabitur*, id est, dominari contendet, superbe et crudeliter se erga eos geret. Superbiam eius et arrogantiam declarat v. 27. *Dixit enim in corde suo: non movebor a generatione in generationem sine malo.* Tertio, locutione peccant impii, seipsos execrationibus implicando, dirisque devovendo, v. 28. *Cuius maledictione os plenum est.* Deum blasphemiis acerbando, *et amaritudine.* Proxima laqueos tendendo, *et dolo.* Unde in asperrima quæque illum seque induat, ibid. *Sub lingua eius labor et dolor.*

Tertio, Rem totam illustri leonis venatoris similitudine ob oculos ponit, ut nefarii iusto insidias molientis pateat: Prima obstinatio, qua diu insidiatur, donec noceat in mala sua voluntate obfirmatus. v. 29. *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis.* Secunda, crudelitas, cum occidere cupiat, *Ut interficiat innocentem.* Tertio, vigilantia, dum huc illuc respicit, ne præda evadat, v. 30. *Oculi eius in pauperem respiciunt.* Quarto, arrogantia, quod leonino se fastu circumagat, ibidem, *Insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua.* Quinto, calliditas in blanditiarum illecebris et fallaci aucupio, v. eod. 30. *Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem, dum attrahit eum.* Sexto, robur, quod nullus sit qui pedicas eius frangere valeat. v. 31. *In laqueo suo humiliabit eum.* Septimo, celeritas in executione, statim atque se dat opportunum insiliendi tempus, ibid. *Inclinabit se, et cadet, cum dominatus fuerit pauperum.*

Denique, radicem malorum istorum adiicit: inanem scilicet ac stultam perditorum opinionem, Deo humana curæ non esse, v. 32. *Dixit enim in corde suo, oblitus est Deus: avertit faciem suam, ne videat in finem.*

ARTICULUS I.

Divitum arrogantia pauperibus exitialis est, sed punitur.

Antequam Propheta in personæ Ecclesiæ, et iusti cuiuslibet, afflictionis suæ vehementiam et acerbitatem declaret, implorat Dei auxilium, et conqueritur quod differatur, v. 22. UT QUID (Hebr. למה *lamma*, id est, quare) DOMINE RECESSISTI (Hebr. תעמוד *taamod*, ut vertit Arias: stas, ut S. Hieron. manes, ut Pagninus: stetisti, ut Syrus: permanebis, ut Felix: id est, diu et constanter manebis. Auxilium suum sensibile, et sensibilem præsentiam aliquando subtrahit Deus: sed stat tamen, ut spectet, et cum tempus erit, advolet) LONGE: DESPICIS (Hebraice תעלים *talim*, id est, abscondes te. Chald. *absconderis in habitaculo sanctorum.* Ab eo non recedit, sed respicit per cancellos, et in nube, atque videtur in ænigmate, et in caligine. Syrus, *avertisti aspectum tuum* (posteriora tantum eius aspiciuntur.) IN OPPORTUNITATIBUS, IN TRIBULATIONE. Vers. 22. 105.

Quæres. Quid sit Deum longe recedere? Resp. primo certum esse Deum ubique esse præsentem, nec posse ullum locum relinquere, cum per suam immensitatem per omnia spatia realia et imaginaria in infinitum diffundatur. Hinc Suphar Naamathites, ait Iobi 11. v. 7. *Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum* (id est perfecte) *omnipotentem reperies? Excelsior cælo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? longior terra mensura eius, latior mari.* Respondeo secundo, Deum tunc dici longe esse a nobis, cum non magis iuvat quam si longe abesset. Est metalepsis. Cum enim non detur actio in distans, est consequens, ut qui non est prope saltem contactu virtutis, non iuvet. Dicitur vero longe recedere, cum qui antea sensibiliter iuvabat, desinit iuvare: tunc enim velut ex arena vel acie videtur se subducere, et suis viribus pugilem et militem suum relinquere. Humano autem more hæc dicuntur. Sic Christus ait Ps. 21. v. 1. *Deus Deus meus respice in me: quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.* שאגתי *sciaagati*, id est, rugitus mei, q. d. Instar leonis vulnerati quanta possum voce rugio, et tamen ita longe es a me, ut etiam salus mea procul a me recedere videatur, nec eam possint preces meæ obtinere.

Quomodo recedit Deus a nobis.

Quæres secundo. Quid est, Deum despicere in opportunitatibus? Respondet S. August. despicere in opportunitatibus, esse despicere opportune, ita ut inde anima magis ad Deum quærendum et amandum inflammetur. *Despicis, ait, in opportunitatibus, in tribulationibus: id est, opportune et despicis, et facis tribulationes ad inflammandos animos in desiderio adventus tui. His enim iucundior est fons ille vitæ, qui multum sitierint.* Illum sequuntur S. Thomas, Alcuinus, Remigius, Ludolphus, et alii. 106.

Despicere in opportunitatibus, quid?

Secundo, et germanius, Titelman. Euthymius, Faleng. Bellarm. Turrecremata, Cassiod. Haymo, Dionysius, dicunt *despicere in opportunitatibus* esse, Deum dissimulare, ac veluti non attendere ut adiuvet, cum maxime tem-

Digitized by Google

pus urget, et afflictio est vehemens, quæ eius præsens auxilium requirit. Itaque, *despicis in opportunitatibus, in tribulatione*, est Hendyadis: id est, unum per duo: unde S. Hieron. Chald. Syrus vertunt, *in temporibus angustiæ*. Arabs, *in tempore tribulationum*. Aquila, εις καιρον, id est, ad tempus et opportunitatem. Notat Agellius, aptissime dici a Septuag. υπεροραις, hoc est, *super vides*, quasi oculos a nobis avertis. Sed hæc notatio est subtilior. Proprie υπεροραν est ultra seu ulterius aspicere, et consequenter contemnere, negligere, et quasi ad maiora oculos convertere. Ps. 118. v. 126. David petit auxilium in opportunitate, cum ait: *Tempus faciendi* (id est, hostes conterendi) *Domine: dissipaverunt* (S. Hieron. prævaricati sunt) *legem tuam*: legem charitatis, te despiciendo, et me persequendo. Vel, totam legem a Deo sancitam, et omnia eius præcepta.

Auxilii implorati necessitatem aperit David, cum ait pauperem, id est, seipsum, seu potius pauperem evangelicum, in cuius persona loquitur, ardere. Itaque veluti

Vers. 23. 1. Pars. 107. clamans ad ignem, ad ignem dicit v. 23. DUM SUPERBIT (id est, bonis fortunæ abundat, et illis in superbiam erigitur) IMPIUS, INCENDITUR PAUPER. Pro *incenditur* Hebraice est *iidlach*, quod duo significat. Primo, accendere, succendere, inflammare, ardere: unde S. Hieron. vertit, *In superbia impii ardet pauper*. Syrus et Arabs, incenditur pauper. Septuag. εμπυριζεται. Aquila, εκκαιεται. Symmachus, φλεγεται. Secundo, *iidlach* significat ardenti et infesto animo insectari, eum ira et furore persequi, sicut apud latinos dicimus ira in aliquem inflammari. Hinc Felix vertit, *In superbia impii persecutionem patietur pauper*. Arias, *in superbia impius persequetur afflictum*. Hebraice עני *ani*, et pauperem et afflictum significat: inde Græc. fit ανια mœror, tristitia: ανιαω, molestia et dolore afficio, lædo, dolorem infero.

108. Superbiente impio pauper incenditur, et quomodo. Quæres, Quo igne incenditur pauper, dum superbit impius? Respondet primo Ugo Cardinalis, *incenditur pauper* spiritu, id est, purgatur. Vel incenditur amore Dei, sicut pugil inflammatur, dum pugnat. Ita ipse. Ignis itaque illo erit charitas, de qua Cant. 8. v. 7. *Aquæ non potuerunt* (Hebraice, non poterunt: Syrus et Arabs, non possunt, q. d. nullo tempore poterunt) *extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*: potius augetur illa ignis charitatis per frigus et impetum persecutionum. Chaldæus ad rem nostram apte. *Dixit dominator sæculi populo suo domui Israel: quamvis congregentur omnes populi, qui comparati sunt aquis maris, quæ sunt multæ, non poterunt extinguere miserationes meas a te* (Charitas Dei erga nos est incendium inextinguibile) *et si congregati fuerint omnes Reges terræ, qui comparati sunt aquis fluminis, quod defluit cum impetu, non poterunt avellere te a sæculo*. Charitas etiam sanctorum orga Deum est ignis, qui victor ad cælum tendit, et viam sibi facit, atque per antiperistasim contrariorum augetur; lampades eius lampades ignis atque flammorum, vento ipso lampas bene accensa magis accenditur. S. Thomas et Didymus incendi hic volunt pauperem zelo pio.

I.

II. Secundo, et melius, ignis illo quo pauper accenditur dum superbit impius, a S. Thoma sumitur de qualibet tribulatione et a quolibet illata: angustius enim ad Philisthæos coarctat Agellius: ad Pharaonem atque Ægyptios Trevetus: ad Antichristum Lyranus, Dionysius, Valentio, et S. Hieronym. Quod autem afflictio sit ignis, habes Ps. 16. v. 3. *Probasti cor meum et visitasti nocte: igne me examinasti* (S. Hieron. conflasti me: sicut Abraham in Ur, id est, in flamma Chaldæorum: et Hebræos in fornace ferrea Ægypti, Deut. 4. 20.) *et non est inventa in me iniquitas*. Vide dicta Ps. 65. 10.

III. Tertio, aptissime Bellarminus, Petavius et Magnetius, *incenditur pauper*, id est, scandolizatur et uritur æstu cogitationum, et ira atque indignatione succenditur, dum superbit impius dives et insano se fastu iactat ob potentiam suam et dignitates atque opum copiam. Ps. 72. v. 2. *Mei autem pene moti sunt pedes* (S. August. commoti, id est, valde moti. Septuag. εσαλευθησαν, fluctuaverunt, quasi A in salo et fluctu maris agitati sunt) *pene effusi sunt* (ut in lubrico loco) *gressus mei quia zelavi super* (S. Hieron. contra) *iniquos* (Hebr. הוללים *holelim*, insanos, ut vertit Pagninus, insipientes, ut Felix, irrisores ut Chald. Superbit impius in felicitate, et miseros despicit) *pacem peccatorum videns*. Pax ab Hebr. pro felicitate et omni bono sumitur.

Quarto, plenissime *incenditur pauper*, 1. afflictione externa morborum, paupertatis, ignominiæ; 2. propriis cogitationibus ac dolore interno; 3. irrisione et intolerabili fastu et arrogantia potentiorum, qui iam deiectum calcant ac vulneratum transfodiunt. Sic ex omni parte miseriis circumdatur, sive supra se aspiciat, sive intra, sive circa, sive infra. Ps. 17. v. 5. *Circumdederunt me dolores* (S. Hieron. funes) *mortis et torrentes iniquitatis* (torrentes diaboli, ut reddit S. Hieron. congregationes Belial, ut Felix; caterva peccatorum, ut Chaldæus) *conturbaverunt me; dolores* (S. Hieron. funes) *inferni circumdederunt me, præoccupaverunt* (Psalterium Romanum, et B Ambros. prævenerunt) *me laquei mortis*. S. Bernard. in sententiis, ait, Torrentes iniquitatis, de temporalium pressurarum molestiis: dolores mortis, de corruptilibus carnis angustiis: dolores inferni, de occultis hostis insidiis: laqueos mortis, de deceptoriis faciebus mundanæ gloriæ esse accipiendos. Sed hoc est mysticum. IV.

Moraliter nota primo, facile superbit dives, et per suam superbiam fit impius in Deum ipsum. S. Gregor. lib. 2. in Ezech. homil. 19. *Abundantia*, inquit, *superbiæ vicina est*. S. Cyrillus Alexandrinus in cant. Habacuc num. 46. εν υπεροψιαις, ait το πλεονεκτημα, *ubi fortunæ maiores sunt, ibi superbia*. Marcus eremita in disputatione cum causidico, ολαι και κενοδοξιας και ηδονης φιλαργυρια, *pecuniæ cupiditas et coacervatio est vasæ gloriæ et voluptatis materia*. Pavo pennis lucentibus oculatus facile se circumspicit, rotat, et aliis ostentat. S. Iacobus cap. 4. v. 16. *Nunc autem exultatis* (Græc. καυχασθε, id est gloriomini) *in superbiis vestris*, hoc est, in divitiis quæ faciunt superbos, C et in quibus superbitis, ut Glosso et Thomas Angelicus explicant. Et vero, ut ait S. Asterius hom. in avaritiam. Quis eorum palatia, *parvarum instar urbium* sine mussitatione perferat? Quis epularum vestiumque luxuriam, atque assecluarum pompam? Clemens Alexandrinus lib. 2. pædog. cap. 3. non sine stomacho reprehendit divitum vanitatem, qui ad virorum usum habeant, υροδοχους αργυρους, argentea urinæ receptacula, et ad mulierum scotinam exhauriendam, χρυσας ποιεισθαι των εκκριτων τας υποδοχας, ex auro excrementorum facta receptacula: quas inanes et ridiculas pecuniæ profusiones iure S. Basilius vocat homilia contra ditescentes μεθοδειαν τω διαβολω, *diaboli methodum*. 109. Dives facile superbit.

Nota, Superbia divitis ignis est, Primo, quia sicut ignis ascendit semper, ita etiam superbia, quia maiora semper et altiora quærit: item maiora et graviora semper facit scelera, et ascendit ut Deum ipsum appetat instar Luciferi ascendere volentis semper altitudinem nubium. Psal. D 73. v. 23. *Superbia eorum qui te oderunt ascendit semper*. Græce δια παντων, id est, *per omnia*, seu in omnibus. S. Augustinus et Cassiodorus legunt. *Ascendit semper ad te*. Secundo, sicut ignis omnia quæ assequi potest, devorat, et in cineres redigit; ita avarus dives absorbet quæcunque tangit, et alios ad paupertatem reducit. Ætnæ flammanti eum comparat Boethius lib. 2. consol. Philosoph. metro 5. *Sævior ignibus Ætnæ, Fervens amor ardet habendi*. Tertio, sicut ignis quo plura iniiciuntur, plura desiderat: et quo altior flamma cernitur, eo maius esse incendium scitur, et capax plura absorbendi: ita quo excelsior est dives avarus, eo pabulum copiosius appetit et devorat, neque unquam saturatur. Proverb. 30. 16. *Ignis nunquam dicit sufficit*. Igni inferni avarum comparat S. August. lib. de salutaribus documentis, cap. 30. *Avarus vir inferno est similis. Infernus enim quantoscumque devoraverit, nunquam dicit, satis est. Sic si omnes thesauri confluxerint in avarum, nunquam satiabitur*. Egregie etiam S. Theophilus Alexandrinus epist. 3. de digna paschæ ce- 110. Superbia divitis est ignis.

*

lebratione, ait: *Infernus est avaritia, semper immensa, semper immodica, ardorem peccatoris opum magnitudine non restinguens, etc. Non est compos mentis, sed quasi ebria fluctuat, unam habens mensuram, extra mensuram semper inquirere.*

Internus ille superbiæ, avaritiæ, et furoris ignis in animo sceleratorum permixtus eos primum vorat et absumit,
Vers. 23 2. Pars. vers. eod. 23. COMPREHENDUNTUR (Chald. capientur. Felix, capiantur) IN CONSILIIS QUIBUS COGITANT, id est quæ cogitant. Est enim Græcismus, ponendo relativum in casu sui antecedentis.

111. Sensus est primo. Tam impius gloriosus, quam iustus pauper comprehenditur et illaqueatur consilio, et cogitatione sua. Nam impius cogitat sibi deberi illam felicitatem, et ipse se decipit: iustus vero videns impium prospere agere, cogitat quid hoc sibi velit, et magis se involvit. Ita Bellarm. Suis ambo consiliis ἥμαρτον, id est, aberrarunt, ait Petavius. Hæc expositio est probabilis. Sic enim nulla est enallage seu mutatio numeri, quæ non est ponenda sine causa. Secundo tamen, probabilius de solo impio hæc explicant S. Hier. S. August. Cassiod. Titelm. Genebr. Magnetius, et alii, q. d. *comprehenduntur in consiliis quibus cogitant*, id est, impii suis ipsis consiliis quæ in sanctos et pauperes meditabantur, irretiuntur. *Malæ cogitationes eorum vincula illis fiunt.* Suis fraudibus iusto Dei iudicio pereunt, ait Genebrardus: proprio gladio interficiuntur, sicut Goliath. 1. Reg. 17. ait Ugo Card. *pannis quasi quibusdam uncis apprehenduntur*, ut loquitur Cassiod. comprehenduntur, illaqueabuntur, atque irretientur *quasi vinculis quibusdam damnationis suæ*, in sceleratis cogitationibus suis atque consiliis, quibus cogitaverunt de pauperum oppressione, ut dicit Titelm.

Nota, pro *consiliis*, in Hebr. est מזמות *mezimmot*, id est, Primo *cogitationes*, et sic sumitur etiam in bonam partem *mezimma*. Prov. 2. 11. et Iobi 42. 2. Unde Pagn. vertit: *Capiantur in cogitationibus quas cogitaverant.* Secundo, *mezimmot*, id est, abominationes, scelera, cogitationes pravæ. Ps. 36. 7. Prov. 12. 2. Unde hic S. Hieron. vertit. *Capiantur* (Felix, comprehendantur) *in sceleribus quæ cogitaverunt.* Tertio, *mezimmot*, id est, consilia, meditationes, excogitationes solertes, calliditas, prudentia, solertia. Unde noster vertit, in consiliis. Arabs et Syrus, in consilio. Chaldæus, in *versutia, quam moliti sunt patrare.* Rom. 8. 6. ait Apostolus: *Prudentia carnis* (id est, carnalis. Græce, φρόνημα τῆς σαρκὸς; hoc est, sapere carnalia) *mors est.* Græca vox psalmi nostri, nempe διαβούλιον sumitur: 1. pro consilio; 2. pro consultatione et deliberatione; 3. pro temerario consilio. Suidas enim ait, διαβούλια esse τὰ ἐκ λογισμῶν ἀτόπων πταίσματα, id est, offensiones et lapsus ex absurdis ratiocinationibus. Tales sunt ratiocinationes et cogitationes avarorum sua semper augere cupientium, et de temporalibus perinde stabiliendis cogitantium, ac si æterni forent, cum sæpe sint unius brevis horæ flosculi. Lucæ 12. iure stultus vocatur dives, qui nocturna secum versans consilia cogitabat intra se dicens: *Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea, et maiora faciam* (Græce, maiora ædificabo. Nunquam est contentus stultus) *et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi.* Sed illi ait Deus vers. 20. *Stulte hac nocte* (est in perpetua nocte peccator) *animam tuam* (hæc sola tua est) *repetent a te* (Deus scilicet atque Angeli, et quidem ab invito, velut exactores) *et hæc quæ parasti cuius erunt?* nihil tibi dabunt auxilii. Itaque pro *comprehenduntur*, in psalm. nostro quidam vertunt *conducantur* in consiliis quæ cogitant, quæ Folengius explicat de huius vitæ prosperitate: sed magna miseria est quæ ad flammas æternas ducit, et vinculis æternis ligat. Vere ait Deipara, Lucæ 1. v. 51. *Dispersit* (Syrus, dissipavit) *superbos mente cordis sui.* Græce, διανοίᾳ, id est, per cogitationem ipsorum: quin, ut ait Corn. superba eorum consilia et machinationes in ipsorummet exitium retorquet, ut eos dispergat iuxta illud Iob 5. 13. *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum.* Psalmo nostro quadrat, quod quidam *superbum* deducunt a Græca voce ὑπέρβιος id est, *superviolentus*, hoc est, valde violentus. Sic enim vere dicemus, *Dum superbit impius, incenditur pauper.*

Moraliter, nota divitem avarum et superbum iis ipsis comprehendi consiliis quæ cogitat. Nam unde sibi gaudium et exultationem sperabat, inde mœrorem et luctum percipit. Palladas lib. 1. Anthologiæ cap. 66. facit aurum assentatorum patrem, sed ὀδύνης καὶ φροντίδος υἱόν, id est, doloris et curæ filium. Mallem doloris et curarum parentem dixisset, cum S. Gregor. Nyss. lib. de vita Mosis fol. 21. 2. sic loquatur. Δεσπότις ἡ πλεονεξία, μηδεμίαν ἀνάπαυσιν τῷ δουλεύοντι παρεχομένη. *Crudelis domina avaritia: quippe nullam unquam requiem servientibus præbere assolet.* Alios, et præsertim pauperes, in domunculis suis, ut cavernulis, latitantes, avarus diripit, sed præda sua non gaudet: eum iure compares felibus Africis, quibus Gymnesiarum incolæ os ligant, cum eos ad cuniculos capiendos adhibent, et in cavernas ipsorum immittant, ut ait Strabo lib. 3. pag. 135. Avarum vero qui simul superbiat, confer ranis in luto coaxantibus: magnum enim strepitum edunt, et lutum suum non relinquunt, id est aurum, quod est lutum, et sæpe voluptatibus et sceleribus fœtidum. Habacuc 2. v. 6. *Væ ei* (Nabuchodonosori aut Balthasari regibus Babylonis) *qui multiplicat non sua: usquequo et aggravat* (id est, multiplicat: est enallage quantitatis continuæ pro discreta) *contra se densum lutum*, id est, numerosam opum et pecuniarum multitudinem, ait Christophorus a Castro; Arias Montanus per densum lutum intelligit negotia, in quibus laboris multum absque ullo fructu insumatur, ut Ezech. 13. v. 10. *Ipse* (primus pseudo propheta) *ædificabat parietem, illi autem liniebant eum luto absque paleis.* Tullius negotia laboriosa et infrugifera, lutea vocat. Talia erant opera Israelitarum in Ægypto, id est, in mundo corrupto Pharaoni servientium. Divitiæ porro lutum sunt, et lutum platearum; 1. ob vilitatem; S. Bern. serm. 4. de Adventu. *Quid sunt aurum et argentum? nonne terra rubra et alba, quam solus hominum error facit* (aut magis reputat) *pretiosum?* 2. divitiæ sunt lutum, quia animam inquinant. Chald. Væ qui multiplicas divitias non tuas, usquequo aggregaturus es in te gravitatem peccatorum? Sunt vero divitiæ lutum densum; 1. quia avari conantur aurum auro addere; 2. quia non facile penetratur divinis radiis qui illa cupiditate circumdatur; 3. quia degravat et deiicit. Septuag. vertunt, *Usquequo aggravat torquem suam graviter?* ex suo auro sibi avarus superbus parat monilia quibus luceat, et funes facit atque vincula quibus constringatur. Remigius, Opes, inquit, sunt densum lutum, quia sinceritatem mentis confundunt, et gravissimo pondere iniquitatis mentem premunt. Dei est solius ex eo luto eripere. Habacuc 3. v. 15. *Viam fecisti in mari* (rubro: id est, in avaritia, in auri colore rubro sibi applaudente) *equis tuis* (Apostolis) *in luto aquarum multarum.* Vide S. Gregor. lib. 31. Mor. 10. et lib. 34. cap. 13. Ipsi mari omnia flumina in se recipienti, et inde non ditescenti avarum comparat S. Antiochus homil. 8. et πηγαῖς βατραχίοις ἐχούσαις, id est, fontibus ranas habentibus, Pallad. hist. Lausiacæ cap. 95.

Causam et efficientem primo, et conservantem postea divitum avarorum et superborum scelera, assignat David adulationem, versu 24. QUONIAM LAUDATUR PECCATOR IN DESIDERIIS ANIMÆ SUÆ (id est, animalitatis suæ, appetitus sui inferioris: sic sæpe animus ab anima distinguitur, ut pars superior ab inferiori) ET INIQUUS (S. Augustinus et Psalter. Rom. atque Ambr. qui iniqua gerit) BENEDICITUR.

Nota primo, τὸ *quoniam* potest referri ad præcedentia et ad subsequentia. Nam primo potest reddere causam cur superbiat impius, et in consiliis suis comprehendatur. Utriusque enim causa est laus falsa et fallens adulatorum, ut patuit in Roboamo filio Salomonis, cui applaudentes iuniores et iræ eius in Israelitas abblandientes, ab eo decem tribus abalienarunt nunquam postea ipsius regno unicndas. 3. Reg. 12. v. 16. Patuit etiam in Herode Agrippa, qui cum a Iudæa descendisset Cæsaream, quæ

112. Consilia sua avarus et superbus capiuntur.

Avari comparantur felibus Africis.

Vers. 24 113. Adulatio fovet scelera potentum.

Digitized by Google

prius Stratonis turris dicebatur (ubi solemnes ludos celebravit pro salute Cæsaris, eo confluente magna multitudine nobilium et procerum ex tota provincia, ut ait Iosephus lib. 19. Antiquit. Iudaic. cap. 8.) ob adulationes populi, et superbiam inde enatam, ab Angelo percussus interiit. Actorum 12. v. 21. *Statuto autem die* (Syrus, die percelebri: nempe, ut ait Iosephus, die secundo ludorum) *Herodes vestitus veste regia* (sceptrum etiam manu tenens et corona effulgens, his enim ornati in signum supremæ potestatis reges iudicabant) *sedit pro tribunali* (ut causam Tyriorum et Sidoniorum sibi supplicum definiret, quibus erat iratus) *et concionabatur ad eos. Populus autem acclamabat: Dei voces, et non hominis. Confestim* (Syr. eadem hora) *autem percussit eum Angelus Domini*, plaga scilicet lethali. Plaga hæc fuit dolor viscerum et tormina ut tradit Iosephus: item corporis putrefactio et fœtor: inde enim vermes ebullierunt, sicut in primo Herode Ascalonita, seu Idumeo dicto, qui innocentes pueros iugulavit, et filium habuit Herodem Antipam, cuius hic Agrippa fuit ex fratre nepos, et filium habuit Herodem Agrippam Iuniorem, de quo Actorum 25. v. 16. Quatuor enim Herodes fuerunt. Causa percussionis additur, *eo quod non dedisset honorem Deo*, ei suam eloquentiam, potestatem et maiestatem regiam tribuendo, et se Deum negando.

Secundo, τὸ *quoniam* potest respicere sequentia, q. d. *Exacerbavit Dominum peccator, quoniam laudatur in desideriis animæ suæ*, et iniquus benedicitur, inde enim præsumptio et fastus oritur: atque præceps, insana, et furibunda quidlibet faciendi audacia. Hinc τὸ *et iniquus benedicitur*, multi iunxerunt, cum *exacerbavit Dominum*. Campensis quidem vertit, Laudatur prædo, quique Dominum blasphemat. Secundo, quod hæc laus sit causa execrationis et maledictionis exprimit Chald. cum vertit, Qui bene precatur homini perverso, abominatur verbum Domini; et Vatablus, Qui avarum beatum dicit, blasphemat Dominum. Tertio, avarus ipse hoc maxime facit sibi blandiens et se palpans. Unde Eugubinus vertit, *Avarus benedicens munera, blasphemat Deum*: et cum Aben Ezra et Caietano sumens benedicere pro maledicere, ut accipitur Iobi 1. v. 5. reddit, Avarus maledixit seu exprobravit, blasphemavit, aut sprevit Deum. Felix vero, Iniquus benedicit blasphemanti Domino. Quarto, vicissim adulator in se concitavit Deum. Pagnin. vertit. Avaro benedixit, irasci fecit Dominum. Ut enim ait S. August. *Adulantium linguæ alligant animas in peccatis. Delectat enim facere in quibus non solum non metuitur reprehensor, sed etiam laudator auditur.* Ob eas laudes oit peccatorem comprehendi in cogitationibus suis. Hinc Deus ait Isaiæ 3. v. 12. *Popule meus, qui te beatum dicunt* (et a Deo benedictum ob aliqua dona et sacrificia oblata) *ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum* (vitæ tuæ rationem et actiones) *dissipant*. Plutarchus libro de discrimine adul. et amici vocat adulatorem, patriæ et virtutis inimicum, et Diogenes ait esse mellitum laqueum: putatur enim blandiri, et occidit. Ps. 34. v. 19. et seq. *Qui oderunt me gratis* (Hebr. חִנָּם *chinnam*, id est, sine causa) *et annuunt oculis*. S. Hieron. connivientes oculo, q. d. *me* oderunt, et tamen videntur amice annuere et approbare ea quæ facio) *Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, et in iracundia terræ* (id est, terrena, q. d. quam habent homines terreni et terram solam spectantes) *loquentes dolos cogitabant*, etc. Vide illum locum, ubi probavi adulatorem esse monstrum portentosum, cui sint 1. corpus draconis; 2. cor Lupi; 3. oculi crocodili; 4. lingua Sirenum; 5. vultus Lamiarum; 6. rictus Leonis; 7. dentes canis; 8. anima dæmonis. Plato in Menexeno ait, similem esse præstigiatoribus: possis dicere, esse deteriorem Circe, quæ oleo suo et unguento magico illitos homines in porcos, lupos aliasque feras commutat, sed in externa tantum specie, ipse vero id facit in mente interius. Vide etiam dicta Psal. 140. v. 6. *Corripiet* (S. August. *emendabit*, correctio iusti emendat ac meliorem facit) *me iustus in misericordia* (corripere delinquentes est magna misericordia. Hinc quidam apud S. Chrysost. vertit, misereatur mei iustus misericordiæ)

A *oleum autem peccatoris non impinguet* (S. Cyprianus epistola 70. non ungat. Optatus Milev. lib. 4. contra Parmenianum, *non unget*. Hoc enim non patiar. 2. Quia oleum illud non ungit, sed lacerat et excoriat, ac succum omnem pietatis absumit) *caput meum*.

Nota secundo, Pro *laudatur* Hebr. est הִלֵּל *illel*, in 114.
coniugatione tertia, quæ maxime actionem significat. Itaque S. Hieron. vertit, *laudavit impius desiderium animæ suæ*; 1. apud se sibi applaudens de inventione nova, fraude, artificio reperto ad pecunias corradendas; 2. aliis aperuit cum gloriatione et ostentatione. Syrus, *gloriatur impius* (Arabs, *impii*, nullum excipit) *in libidinibus animæ suæ*. Probabile est quod ait noster Umfridus in commentario manuscripto, et Bellarminus, legisse Septuag. הֻלַּל *hullal*, laudatus est. Nam est in coniugatione quarta, id est, Pual, quæ est coniugatio passiva correspondens activæ Piel. Dicere enim Piel aliquando reperiri in significatione passiva non placet, cum verba quæ in Kal sunt neutra, ibi sint activa: et quæ in Kal sunt activa, B vehementiorem actionem ibi denotent, ut *scibar* in Kal significat fregit: שִׁבֵּר *scibber* in Piel significat confregit, penitus fregit: *masar* in Kal, tradidit; מִסֵּר *misser* in Piel, diligenter tradidit. Vertunt igitur Septuag. ἐπαινεῖται ὁ ἁμαρτωλὸς, id est, *peccator laudatur*, etc. Primo a se, q. d. laudat seipsum. Secundo, ab adulatoribus, qui eum laudando peccatorem faciunt. Ut enim ait S. Greg. 4. Mor. 29. *Crescit culpa favoribus nutrita; curari vulnus negligitur, quod dignum præmio laudis videtur.* Applausus hic currum malitiæ in omnes invehit omnia vastaturum, sed ipsum Pharaonem in mare rubrum, excussurum. S. Bern. serm. 19. in Cantica, hunc currum sic describit, et locum psalmi nostri attexit. *Accipe*, inquit, *quales his suis principibus Pharao præparaverit currus ad persequendum populum Dei. Habet namque malitia currum suum rotis quatuor consistentem, sævitia, impatientia, audacia, impudentia. Valde etenim velox est currus iste ad effundendum sanguinem, qui nec innocentia sistitur, nec patien*C*tia retardatur, nec timore frænatur, nec inhibetur pudore. Trahitur autem duobus admodum pernicibus equis, et ad omnem perniciem paratissimis, terrena potentia, et sæculari pompa. Tunc namque quadriga ista malitiæ currit valde velociter, cum hinc quidem potentiæ effectus subest eius adimplendis malitiosis conatibus, inde plausus pompæ arridet perpetratis sceleribus, ut sermo impleatur qui scriptus est, Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur.* Hactenus Bern.

Nota tertio, *Desideria animæ* sunt, quæ ex appetitu 115.
proficiscuntur cum brutis communi. Ita Lorinus. Et quidem Chald. vertit: *Iactat se improbus ob concupiscentiam animæ suæ*. Hebraice vox נֶפֶשׁ *nephes*, *anima* quæ hic usurpatur, ut ait Mercerus, sæpe anhelitum tantum sonat, ut Isaiæ 3. initio Genesis omnes animæ facultates significat. Pro præcipua hominis parte quæ et Spiritus vitalis est, sæpe sumitur. Item pro facultate appetente seu concupiscente: atque ita pro voluntate, animo, affectu, desiderio, appetitu, concupiscentia, anhelatione, ospira-D tione ad aliquid ponitur pro loci differentia. Dicitur et hoc nomine promiscue sanguis et vita, Genes. 9. Lev. 17. et passim alias, etiam in novo testamento. Item pro altera parte hominis ex utraque compositi, corpore scilicet in quo est spiritus. Sic sumitur affligere animam, et alias: etsi ad animæ facultatem etiam refertur. Aperte ubi animam mori dicitur Iobi 36. v. 14. vernacule potest reddi per id quod dicimus *personne*. Interdum ergo ponitur per catachresim pro corpore exanimi, in Levitico. Denique pro toto composito, animante, vel homine, a nobiliori parte. Sic Paulus, *Omnis anima potestatibus superioribus sit subdita*. Et interdum collective, Gen. 11. Hæc pro locorum ratione discernes. Ita Mercerus. Differt *nephes* a *nesciamo*, ut multi Doctores Hebræi volunt, quod נְשָׁמָה *nesciama*, specialiter animam rationis participem, id est, τὸν significet, ut cum nomine שָׁמַיִם *sciamaim*, id est, cæli, habeat similitudinem, נֶפֶשׁ *nephes* autem sensitivæ animæ nomen sit. Utramque designatam quidam volunt A-

Digitized by Google

ctorum 17. v. 25. ubi Paulus in Areopago disserens, ait: *Cum ipse* (Deus) *det omnibus vitam et inspirationem*. Græce, πνοην, id est, halitum, spiritum, Syrus, animam sensitivam, et 1. Corinth. 15. v. 45. *Factus est primus homo Adam in animam viventem* (id est, Adam factus est anima, id est animal vivens vita sensitiva et vegetativa: ac proinde cibo, potu, aliisque fomentis alendum, et in animali hac vita sua conservandum. Est synecdocha. Contra, *novissimus Adam*, id est, Christus, *factus est in spiritum vivificantem*, ut scilicet haberet post resurrectionem animam gloriosam, quæ instar vivifici spiritus corpus plane vivificaret, illudque redderet spirituale, id est, instar spiritus gloriosum, cibi expers, impassibile et immortale: corpus inquam tum suum, tum nostrum. Est rursus hic synecdoche: Christus enim dicitur factus in spiritum vivificantem: id est, factus est spiritus vivificans, quia recepit spiritum, id est, animam vivificantem, tam se quam suos. R. Abraham Gen. 2. collocat רוח *ruach*, in corda: נשמה *nesciama* in cerebro, נפש *nephes*, in hepate. Hæc sæpe confunduntur.

116. Nota quarto. Pro *inique* Hebr. est בצע *botsea*, quæ vox significat: 1. vulnerantem, in frusta concidentem: 2. opprimentem, vim facientem; 3. calumniantem; 4. concupiscentem, desiderantem, avarum, quæstui sordido inhiantem. Unde Pagnin. vertit, *avara benedixit*. Vatablus, avarum beatum dixit. Secundo, Campensis reddit, Laudatur prædo; Nebiensis, raptorem benedicens; Arabs, oppressor benedicitur. Tertio, generatim Noster reddit, *iniquus benedicitur*, q. d. avarus tam multa habet vitia, ut antonomastice possit dici iniquus, velut ex vitiis totus conflatus, *le mechant*; S. August. legit, *qui iniqua gerit*: per fas enim et nefas pecuniam corradit; Syrus, *auuala*, id est, iniquus, perversus, qui alios defraudat. Itaque avarus et iniquus sunt synonima. 1. Tim. 6. 9. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli* (id est, in superbiam, ut aliqui explicant; 2. in infidelitatem, ut S. Chrys. 3. in damnationem æternam, ut Haymo; 4. in captivationem mentis, quæ ad cælestia et divina evolare non potest; 5. in desideria innumera acquirendi hoc, deinde illud sine ulla termino: unde sequitur) *et desideria multa* (Hebr. ut dixi, *bosea*, avarum et concupiscentem ac desiderantem significat) *inutilia et nociva*, *quæ mergunt* (Græce, βυθιζουσι, demergunt in profundum. q. d. εις βυθον, deiiciunt) *homines in interitum et perditionem*. Et maxime ad rem nostram subdit causam. Vers. 10. *Radix enim omnium malorum est cupiditas*; Græce φιλαργυρια, id est, amor et cupiditas argenti, hoc est, pecuniæ: et sic ibi cupiditas pro avaritia propriissime dicta accipitur a S. Ambros. S. Chrysost. et Theophylacto in eum locum. Et quidem S. Ambros. ait: Avaritia, quia omnia mala potest admittere, ideo radix omnium malorum est: quia ut *desideria sua* expleat (quod tamen impossibile est, ut reipsa assequatur) et maleficia, et homicidia, et obscœnitatem, et quicquid sceleris est, perpetrat. Eam vocat Bias, κακιας μητροπολιν, *metropolim omnis malitiæ*. Et Timon adhuc psalmo nostro conformiter, ubi habemus, *Dum superbit impius* (id est, avarus) *incenditur pauper*. Dicit, duo esse malorum elementa, απληστιαν et φιλοδοξιαν, id est, inexplebilem opum cupiditatem, et gloriæ appetentiam. Avaritia gladius est in manu dæmonis, omnes animæ facultates vulnerans et confodiens. *Bosea*, avarum et vulnerantem significat, quomodo etiam sit oppressor videbitur infra.

Avarus est iniquus.

Non tantum proximo nocet avarus, dives ac potens præsertim, sed etiam Deo est iniurius, et eum ad iram concitat, vers. 25. EXACERBAVIT (S. August. irritavit, Pagn. irasci fecit) DOMINUM PECCATOR SECUNDUM MULTITUDINEM IRÆ SUÆ NON QUÆRET. Quis non quæret, aut quid non quæret? Primo, de Deo id explicant S. Hieron. S. August. Ugo, Enthym. Agellius, sed variis modis. Nam id in bonam partem sumit Euthymius, q. d. Deus secundum multitudinem iræ suæ non quæret, id est, *non exiget Deus pœnas iræ suæ condignas*, quod Didymus ait verum etiam fore in die extremi iudicii, ubi miscebit severitati et furori misericordiam: in ipsis item inferis punit

Vers. 25.
117.
Avarus est Deo iniurius.

A citra condignum, ut loquuntur Theologi. Ps. 129. 3. ait David: *Si iniquitates observaveris* (Hebr. תשמור *tismor*, id est, cum cura, sollicitudine et diligentia investiges; 2. in memoria tua accurate et studiose retineas) *Domine, Domine quis sustinebit?* Græce, ὑποστησεται, subsistet, consistet, stabit, q. d. nemo poterit stare coram te, omnes corruent, et peribunt. Secundo, Euthymius aliter etiam explicat, *secundum multitudinem iræ suæ non quæret*, Deus scilicet, q. d. Deus per pœnitentiam non exquiret, qui ita eum irritavit, ita ipse. Hæc autem maxima pœna est. Nam sicut ait S. Petrus 1. epistol. 2. 25. sumus sicut *oves errantes*, converti debemus ad pastorem animarum nostrarum, nisi velimus a lupis devorari, sed id facere non possumus, nisi prius nos quærat et ad caulas suas reportet. Lucæ 15. Unde David ait Ps. 118. 176. id est versu ultimo illius psalmi longissimo, in quo totius vitæ spiritualis cursus continetur. *Erravi sicut ovis*. Hebraice, שה *se*, agnus, hœdus) *quæ periit* (agnus perditus minus scit viam ad stabulum quam ovis grandior: itaque sine ulla spe est perditus, ni-

B si a pastore reportetur) *quære servum tuum* (non statim tibi occurret, quia te fugit: opus est ut quæras) *quia mandata tua non sum oblitus*: licet pars inferior erret per deserta cum feris, tamen pars superior tui memoriam retinet: priusquam omnia pereant, et tui perdam imaginem et characterem, qua agnoscar esse tuus, accurre ut me possis recuperare. Tertio, Theodoretus sic dispungit: *Exacerbavit Dominum peccator secundum multitudinem iræ suæ: non quæret*, et arbitratur, Τὸ *non quæret* esse verba peccatoris, qui dicat Deum non quæsiturum, id est, non puniturum sua peccata, μανεις, ait, και λυττη χρωμενος, *furore atque rabie utens, tanquam nemine prospiciente, in omnem iniquitatem fertur, non putans iudicem ea quæ patrantur inquirere*. Sententiam hanc sequitur Agellius, sed videtur violenta, ut patet ex contextu, et interpunctione nostra. Quarto denique, S. Augustinus et Ugo Cardinalis etiam de Deo non quæsituro, id est, non punituro, impios in hac vita, explicant: sed id fieri dicunt ob summam Dei

C iram, ne corrigantur, quæ punitio summa omnium est. Hinc enim licentia maiori accepta sine fræno ad inferos currunt. Eccles. 8. v. 11. *Etenim quia non profertur cito contra malos sententia* (Hebr. פתגם *pitgam*, id est, negotium, res, verbum, sententia cum executione eius. Pagninus vertit etiam *sententia*. Arabs reddit, quia non fit contra operantes malum insultatio conversationis cito. Symmach. αποφασις, sententia et decretum. Septuaginta, αντιρρησις, contradictio) *absque timore ullo filii hominum perpetrant mala*. Aquila, ετολμησαν, id est, ausi sunt. Symmachus αφοβω καρδια, id est, intrepido corde, q. d. non modo illis non tremit manus, sed ne cor quidem palpitat. Isaiæ 26. v. 10. *Misereamur impio et non discet iustitiam*: in *terra sanctorum*, iniqua gessit, id est, in terra tota, in qua sunt multi sancti, ut Adamus explicat; 2. et bene, in Iudæa ubi Prophetæ sunt et Dei notitia, ut Forerius; 3. ad rem præsentem apte vertit Vatablus, in *terra* נכחות *nechochot*, *rectitudinum*, hoc est, recta, plana, expedita: in qua nihil est asperum, nihil salebrosum. Oseæ 4. v. 16. *Sicut*

D *vacca lasciviens declinavit Israel*, in prata voluptatis, ubi rident omnia. Chaldæus vertit. Sicut bos qui saginatur et recalcitrat. Deuter. 32. v. 15. *incrassatus est dilectus*, *et* (id est, ideo) *recalcitravit*. Causa, vel occasio saltem recalcitrationis est saginatio. S. Bernard. serm. 42. in Cant. hanc Dei iram in eius patientia et misericordia agnovit. *Tunc magis irascitur Deus, cum non irascitur: misereamur, inquit, impio, et non discet iustitiam. Misericordiam hanc ego nolo, super omnem iram miseratio ista, sepiens mihi vias iustitiæ. Satius profecto mihi iuxta Prophetæ consilium apprehendere disciplinam, nequando irascatur Dominus, et peream de via iusta*. Lege cætera. Ventus necessarius est, ut portum teneas: malacia summum est in mari malum. Maxima Dei ira fuit, cum desiit punire adulteras per aquas maledictionis apud Iudæos.

Secundo, et simplicius ac verius, *non quæret*, supple peccator, idque secundum, id est, propter multitudinem, id est, magnitudinem (est enallage quantitatis discretæ

pro contiuua) iræ suæ, hoc est, quia furibundus, et rabio magna correptus. S. Hierouymus vertit: *Impius secundum altitudinem* (hoc significot Hebraice גבה *goba*) *furoris sui*(Hebraice אפו *appo*, id est, uasi sui, ut vertit Vatablus) *non requiret*. S. Augustiuus serm. 37. de verbis Domiui: *Præ magnitudine iræ suæ non exquiret*, id est, uou quæret sollicite et diligenter, imo ue quæret quidem: aut potius etiam ioventa reiiciet atque conculcabit, omnia enim præ se contemnit. Vatablus reddit, *Impius in altitudine nasi sui* (vertit alius, *propter superbiam*, id enim etiam significat *goba*) *nihil pensi habet*. Soperbia, ut ait Genebrardus, sicut latiue dicitur supercilium, metaphora ab oculorum superioribus pilis: ita hic altitudo nasi, o uasi elevatiooe ot motu, q. d. Palam et externis signis suam contra Deum impudentiam sceleratus ostendit. Syrus habet. *Impius in superbia sua non perpendit*. Est maio libra, omuia illi imposita defluunt ex alto.

Petes, Quid uon quærit peccator, id est, avarus, superbus, de quo præcipuo est quæstio? Respoudeo primo, præ B nimio suo fastu et ea quæ ex fastu oritur in teoniores sævitia, non quæret quid sit licitum, quid nou. Ita Iansenius. Secundo, non quæret Deum ipsum, ueque curabit illi se per pœnitentiam recoucilliare: imo eum contemnet ac pro nihilo ducet. Ita Bellarm. Foleng. Iansen. Lyr. Petav. Titelm. Magu. S. Thomas, S. Chrysostomus. Et quidem pro *exacerbavit Dominum peccator*, avarus scilicet, cum immediate aote vocaverit *bosea* id est, concupiscentem, ovarum, etc. ut dixi. Eusebius refert Aquilæ versionem, *conviliatus est Dominum impius*, et Hebr. נאץ *niete*, quod Noster reddit, *exacerbavit*; proprie significat spernere, cootemuere, flocci facere, reprobare, coutumeliis et convitiis irritare, blasphemare, exprobrare, negare: uudo vernoculom *nier*. Avarus negat Deum, est enim idolorum servitus, ut oit Apostolus, et dicetur articulo sequeoti. De Antichristo hæc omnia explicant S. Hieron. S. Augustin. Cassiod. Valent. Diouys. Ugo Card. sed latius patent.

ARTICULUS II.

Avaritia intellectum, voluntatem, memoriam, linguam et actiones corrumpit.

In Deum et proximum iniurios esse avaros vidimus articulo superiore, nunc quantum sibi ipsi uoceant displiciamus.

Primo, Intellectus, qui est luminare maius et fax cælestis virtutum, in ovaro extinguitur. Vers. 26. Non est
Vers. 26. 1. Pars. 118. Avaritia totum hominem corrumpit. I. Eius intellectum.
Deus in conspectu eius, id est, Deum non aspicit, Deum sibi ob oculos uon pooit, oculos suos Deo ubique præsenti, ut Soli, claudit, ne lucem eius videat, et ea admissa incalescat. Hebr. *Non Deus omues cogitotiones eius*, id est, nullæ eius cogitatiaues Deum, ut characterem sacrum præferunt. Ubi adverte, *non omnis* apud Latinos idem est atque, *aliquis non*: apud Hebræos vero idem est ac *nullus*. Sic Ps. 49. 18. dicitur, Cum interierit nou sumet omuia: hoc est nihil sumet, uihil secum dives auferet. Arabs vertit, *Non est Deus ante eum*, illi enim tergum obvertit ut seoes illi fatui altari ipsius Ierosolymitano, ut odorarent Solem orientem, id est, spes mundauas semper orientes, sed nunquam ad perfectum diem pervenientes. Ezec. 8. v. 16. *Et introduxit me* (Angelus) *in atrium domus Domini interius* (in atrium Levitarum, ubi erat altare holocaustorum sub dio) *et ecce in ostio templi Domini* (in vestibulo Sancti, id est, primæ partis templi, inter vestibulum et altare holocaustorum) *quasi viginti quinque viri dorsa habentes contra templum Domini* (et consequenter coutra arcam, et Deum sedentem io eius propitiatorio) *et facies ad Orientem* (cum altare thymiamatis et arca esseut in parte occidentali templi) *et adorabant ad ortum Solis*, more scilicet Gentilium, qui Solem Orientem adorabant, ut ait Trismegistus in fine Asclepii, et patet Iobi 31. 26. Lucem et radios auri amat avarus, et eos solos aspicit. S. Basil. homil. in ditescentes fol. 388. ἀκαμπτος και ἀμείλικτος παντα χρυσον βλεπεις: *inflexibilis et duri cordis, omnia aurum vides*. Læsa A est phantasia avari, in omnibus aurum videre se et eius acquirendi occasionem, arbitratur: vel ipsam terram, maria, ot Solem sibi iu ourum verti optaret, uti ait S. Chrysostomus.

Secundo, Avarus Deum uou videt ante se in omnibus positum, quia cæcus est. S. Ambros. serm. 59. *Avaritia cæcitas est*. Aureos quidam se oculos habere somnians, excæcatus est. Antiphanes poeta Græcus ait: *Divitiæ*, καθαπερ ιατρος κακος, *tanquam malus medicus*, τυφλους βλεποντας παραλαβων παντας ποιει, *quos acceperint videntes, excæcare consueverunt*. Si aspiciantur, fascinant, et excæcant. Menander id scripsit, et experientia quotidiana edocet. *Cæcæ*, ait, *divitiæ sunt*, και τυφλους, εμβλεποντας εις αυτον, δεικνυσιν, *atque eos qui se intuentur, cæcos reddunt*. Sic excæcati miseri in torram se infodiunt, ut talpæ, ne vel quædam saltem maligua lux cæcutientibus oboriatur, aut a cæcitate sanati cælum videre possint. S. Ægydius S. Francisci socius dicebat: Hominem avarum iure comparaveris talpæ, nam hoc solum putot bouum, evertere humum, et B in ea demorari, cum sint multa alia louge potiora, quæ is ignorat.

Tertio, Avarus excæcatus, omues sibi similes esse putat ac Deum ipsum, a quo se videri uou credit. Chaldæus iu psalmo uostro vertit: *Dicit in corde suo, quod non sint manifesti ante Dominum omnes cogitatus sui*. Sicque avarus est infidelis. S. Maximus homil. 2. de avoritia. *Qui*, oit, *pecuniam appetit, fidem perdit*. Et S. Ambrosius ser. 59. *Avaritia cæcitas est, errorem religionis inducit*. S. Petrus Damiani avarum vocat *nummicolam*, opusculo 12. cap. 6. et virtutis amantes appellat Christicolas. S. Gregorius Nazianzenus orat. 15. in plagam grandinis. *Altare Dei*, ait, *est cor nostrum, cum aurum illi argentumve superponimus, Baal et Astarten, et execrandum illum Chamos adoramus*. Nicetas in orat. 39. eiusdem S. Patris ait, aurum ab avaris recondi, quasi sacrum quoddam donarium. Ephesiorum 5. 5. ait Paulus clare: *Hoc scitote intelligentes* (intus legentes, exteriori luce auri non cæcati) *quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus* (Græce, εἰδωλολάτρης, idololatra, idolorum servus. C Sed Noster signatius avarum vocat servitutem idolorum, quia ad idololatriam ollos impellit, instar Nabuchodonosoris cogeotis populum ad statuam auream adorandam) *non habet hæreditatem in regno Christi et Dei*: et iuste quidem, ut qui cælum præ terro contempsit, a cælo contemnatur, atque ab eo reiiciatur. Ingeniose Theophylactus in locum illum Pauli ait: Quod David dixit Ps. 113. *Simulachra Gentium argentum et aurum, hoc magna sapientia invertit Paulus, dicens: Argentum et aurum sunt simulachra et idola avarorum.*

Secundo, abscurato iutellectu, ut Sole: voluntatem quoque, ut Lunam, avaritia obscurat et terra interposita eam efficit fuliginosam, cineream, et ingrati coloris. Aut potius, voluntas excæcata in lutum se ac sordes præcipitat, versu eodem 26. Inquinatæ sunt viæ illius in omni
Vers. 26. 2. Pars. 119. II. Voluntatem inficit avaritia.
tempore. De diabolo id explicat Didymus. Nam diabolus semper peccat, saltem nunquam bonam facit actionem. D Secundo, de Antichristo, S. Aug. S. Hier. Cassiod. Dion. et alii multi. Hic enim vocatur 2. Thess. 2. 3. homo peccati, ait enim Paulus non fore iudicium extremum, *nisi venerit discessio primum* (id est, Antichristus, ut ait S. August. qui legit, *refuga*: sed Græce est ἀποστασία, id est, discessio, rebellio, apostasia: illa scilicet generalis plurimarum gentium rebellantium contra Romanum imperium, ut ait S. Ambrosius: et contra Papam, ut S. Anselmus) *et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis*, id est, perditissimus, et veluti totus conflatus ex peccatis, adeo ut tota peccati universitas in eo habitatura sit, ut ait S. Irenæus. Suares 3. p. tom. 2. disp. 54. sect. 3. Thomas Malvenda 2. de Antichr. c. 19. Viegas in cap. 1. Apocal. 13. com. 3. sect. 4. Pererius 14. in Dan. in eam sententiam inclinant, ut dicant Antichristum nullum prorsus unquam opus bonum facturum, sic bene illi psalmi nostri verba congruent, *inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore*, infantiæ scilicet, pueritiæ, adolescentiæ, iuventutis,

Digitized by Google

virilis ætatis, prosperitatis, adversitatis, privatæ vitæ et regiæ, de die et nocte. Dionysius ait, a primo instanti quo cœperit uti ratione, per totam vitam peccaturum esse, quia Lucifer descendet in eum in utero matris, et diriget eum in omnibus. Sed hoc dicitur sine fundamento.

Tertio, generatim loquitur de omni peccatore, sed præsertim de avaro. Cum autem dicitur, *Inquinatæ sunt viæ eius omni tempore*, est hyperbole, id est, sæpissime, pene semper q. d. est sordidissimus et inquinatissimus; actiones eius (sunt enim viæ per quas ambulat) et agendi modi, polluuntur et fœdantur innumeris peccatis. Divitiæ enim terrenæ sunt sordes. Oseæ 5. 11. *Calumniam patiens est* (Hebr. עָשׁוּק *ascuc*, oppressus, ab Assyriis scilicet et eorum rege Salmanasare) *Ephraim* (decem tribus Israelitarum) *fractus iudicio* (Hebr. רְצוּץ *retsuts*, id est, concussus, conculcatus, prostratus Dei iudicio iusto, et iniusto Assyriorum) *quoniam cœpit abire post sordes*, id est post idola, ut explicant S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Lyr. Dionys. secundo, post avaritiam: unde Chaldæus vertit: Oppressus Ephraim, oppressus iudiciis, quia se verterunt iudices eorum, *ut errarent post mammona iniquitatis*. Nec iudices tantum, sed populus adorans vitulos aureos a Ieroboamo positos in Dan et in Bethel, id est, apud sæculares qui sunt Dan, id est iudicium, aut iudicans: et apud Sacerdotes, qui sunt Bethel, id est domus Dei. Pagn. vertit, *cœpit abire post præceptum*, de adorandis scilicet illis vitulis aureis, ut explicant Vatabl. Arias, et Clarius.

Sophon. 1. 12. eorum turpitudo et pœna ponitur: *Scrutabor Ierusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in fæcibus suis*: Hebr. קֹפְאִים *Kopheim*, id est coagulatos, ut vertit Arias, seu incubantes fæcibus suis; hoc est, ut explicant R. Kimhi, Vatabl. Isidorus, Robertus, qui summo otio et tranquillitate potiuntur in divitiis et deliciis suis. Et quidem aperte Chald. vertit: *Animadvertam in viros, qui summa tranquillitate fruuntur in divitiis suis*: ibique figuntur toto corde et corpore; Hebr. *Kapha*, significat coagulare, condensari, compingi, concrescere, congelari. Avarus est Tantalus in luto aquarum multarum. S. Chrysost. in Ps. 4. 3. in illud, *Filii hominum usquequo gravi corde, etc.* vocat cor avari, πήλινον καρδίαν, cor luteum. Descendit in Ægyptum, ut bibat ibi aquam turbidam. S. Zeno Veron. Episc. ser. 1. de avaritia, dicit ab ea fundi *criminum fusata*. S. Valerian. hom. 20. vocat criminum sylvam, a S. Paulo vocatur immunditia. Ephes. 4. 19. *Semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis in avaritiam*. Græc. ἐν πλεονεξίᾳ, id est in avaritia; hoc est, ut explicat Cornelius, avarissime, cupidissime, et censet avaritiam ibi sumi pro insana cupiditate libidinis; sed melius sumetur in propria significatione, quia avaritia est etiam sordida; et S. Ambrosius legit, in operationem immunditiæ omnis et avaritiæ. Et cap. 5. v. 3. simul iunguntur fornicator, immundus, et avarus: mulus mulum fricat. S. Ioan. Climacus grad. 16. ait, avaritiæ esse multicipitem spiritum: quia scilicet ex ea omnia vitia pullulant.

Nota, pro *inquinatæ sunt*, Hebr. est, יָחִילוּ *iachilu*, id est primo polluuntur, ut legit Cassiod. contaminantur, ut S. August. et quidem sicut inquinantur mulieres quæ pariunt. Hinc S. Hieron. vertit, parturiunt. Caietan. parturient; 2. *iachilu*, id est, dolore afficient, ut reddit Pagninus: dolore afficiunt, ut Vatablus: molestæ sunt, ut Arias; 3. *iachilu*, id est, prosperabuntur, ut Felix habet: prosperantur, ut Chald. Hæc omnia significat *chol*: ex quo in Hiphil fit iachilu. A prosperitate porro ipsa oritur inquinatio. R. David de Pomis notat עַבְטִיט *abtit*, apud Hebræos significare lutum multum, et divitiarum copiam. Ex abundantia auri et opum sæpe fit vita lutea et sordida.

Nota 2. Ex variis illis versionibus, et in tempore præterito, et in præsenti, et in futuro, ostendi in divitiis esse inquinationem et dolorem, ut de avaro possis dicere: *Inquinatæ sunt viæ illius omni tempore*. Deinde divitiæ primo dum acquiruntur molestiam et peccata afferunt, et in locis lutosis habitantes accipi vix possunt, nisi te inquines. S. Asterius hom. de divite et Lazaro: *Divitias*, ait, *accumulare sine peccato impossibile*. Secundo, divitiæ cum retinentur, manum et cor inquinant, et illud grave reddentes in lutum demergunt. Ps. 4. 3. *Filii hominum, usquequo gravi corde* (Chald. usquequo honor meus ad vituperium?) *ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* id est, fallaces divitias, ut eas vocat Christus, Matth. 13. 22. Vide illum psalmum. S. Hieronymus epist. 13. ad Paulinum, et epist. 33. ad Iulianum refert Cratem Philosophum ingens auri pondus in mare abiecisse, dicentem: *Mergo illud, ne mergat me*. Et S. Chrysol. ser. 29. *Aurum*, ait, *natura grave, cælestes animos ad inferna deponit, obscurat sensus semper, alta mentium semper in terram demergit*. Tertio, divitiæ cum recedunt ab avaro, illi causa sunt doloris maximi et peccatorum. In discessu enim, instar servi fugitivi, ne in fuga retineantur, possessorem suum variis vulneribus confodiunt, et humi prostratum in pulvere et luto relinquunt. S. Chrysostomus hom. in illud: Astitit Regina a dextris tuis, sic ait: *Videte divitias, quas semper vocabam servum fugitivum: nec fugacem modo dixerim, sed et homicidam: non enim eos possidentes deserunt solum, sed et ipsos iugulant: Cum enim eas quis solerti magis studio coluerit, tunc vel maxime proditionem moliuntur in sui cultorem*. Sic ait Salomon Prov. 21. 7. *Rapinæ* (divitiæ rapto quæsitæ) *impiorum detrahent eos* (Rabbi Aben Ezra vertit, *serrabunt*, id est serra divident, qui dolor est maximus: Hebr. יְגוֹרֵם *iegorem* si sumatur a גָּרָה *gara*, id est, detrahere, attrahere, serrare, significat detrahent eos, vel serrabunt eos. 2. Si a גּוּר *gur*, id est, peregrinari, habitare, parere, contrahere, significat terrebunt, etc. eos, vel, habitabunt cum eis, ut vertit R. Salomon. 3. Si a גָּרַם *garam* id est exossare, significat exossabunt eos: ne unum quidem os integrum illis relinquent, omne robur auferent iis, *qui noluerunt facere iudicium*, hoc est, præstare id quod iustum est. Ubi adverte etiam, quod pro *rapinæ*, in Hebr. est שֹׁד *sciod*, id est 1. Rapina. 2. Vastitas, vastatio, perditio, pernicies: unde Septuag. vertunt, ὄλεθρος, hoc est perditio: vel, pestis et exitium, ut vertit auctor Catenæ Græcæ. Qui itaque divitias malo partas asserunt, pestem et mortem domi habet. In Catena enim illa sic vertit totum versum; *Pestis apud impios morabitur, ut qui æquum et iustum facere non velint*.

Itaque recte concludes cum Davide: *Inquinatæ sunt viæ illius omni tempore*; et cum S. Ioanne Climaco grad. 16. *Neque fluctus unquam deerunt mari, neque avaro iracundia et mœror deesse poterunt*.

Nota tertio, ex hoc antecedenti, *non est Deus in conspectu eius*, bene sequi illam consequentiam. Ergo, *inquinatæ sunt viæ illius omni tempore*. Sicut enim Ps. 15. 8. in illud, Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, *ne commovear*, fuse ostendi, a Deo in virtute conservari eos, qui se præsentem ubique spectent; ita qui Deum non considerant ubique adesse, facile commoventur, et in præceps ruunt. Cain dicebat Deo Gen. 14. *Ecce eiicis me hodie a facie terræ*, id est, a patria mea iucundissima et fertilissima, ait Oleaster et Pererius, *et a facie tua abscondar*, cura, favore, et tutela tua destituar, ut dicit S. Chrysost. et Caietanus; atque ego veluti reus præsentiam tuam, ut iudicis mihi irati, fugiam, ut ait S. Ambrosius. Et v. 16. dicitur: *Egressusque Cain a facie Domini, habitavit profugus in terra ad orientalem plagam Eden*. Hebr. est, habitavit in terra נוֹד *nod*, id est, agitationis et commotionis, et quidem vehementis. Nam *nod*, et נוּעַ *nua*, in hoc differunt, quod *nua* sit generaliter moveri: *nod* vero, moveri cum crebriori agitatione et concussione. Ridiculum est quod quidam Rabbini somniarunt, terram in qua habitavit Cain, ideo dictam esse terram nod, id est agitationis, quod quæcumque terra Caini pedibus calcaretur, fluctuaret et tremeret: Dicta est *nod*, quod in ea terra Cainus ipse contremisceret a Deo reiectus. Signum enim in eo posuerat Deus quo cognosceretur: nempe continuum tremorem mentis corporis vultusque consternationem: timebat autem ne occideretur, ut dicitur vers. 14. *Omnis igitur qui invenerit me*,

Digitized by Google

occidet me, cum scilicet ero remotus a te. Hoc in peccatore verum est, qui a Dei præsentia separatus, o quocumque tentatione transfoditur. Didymus vocat Cainum huius impietatis patrem, qua homo se a Deo avertit.

Primo, Aversio illa a Dei conspectu causa est superbiæ, Ps. 53. 5. *Alieni* (Chald. זדנין *zedanin*, id est, superbi) *insurrexerunt adversum me, et fortes* (Hebr. עריצים *aritsim*, id est, violenti, formidabiles) *quæsierunt animam meam: et* (id est, quia) *non proposuerunt Deum ante conspectum suum*. Arnob. legit, ante oculos suos. Eum non spectant, sed se et sua: id patuit in Pharaone et Nabuchodonosore superbientibus, quod Deum nescire vellent, et eam ob rem pereuntibus, postquam populum eius afflixerunt.

Secundo, Aversio illa a Deo, est causa luxuriæ, et totalis ruinæ animæ, ut apparet in prodigo recedente a domo et oculis patris, Luc. 15. 13. *Congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam* (S. August. l. 2. qu. Evang. c. 33. *Regio*, ait, *longinqua est oblivio Dei*) *et ibi dissipavit substantiam suam* (dono naturæ et gratiæ) *vivendo luxuriose* (ασωτως, id est, cum libidine et cum luxu) *postquam omnia consummasset* (Græc. δαπανησαντος, id est consumpsisset) *facta est fames valida in regione illa, et cœpit egere*. Ubi Deus est, ibi abundantia et vita est: ubi Deus non est, ibi fames est et mors. Ps. 72. 27. *Ecce, qui elongant se a te*, (Chald. impii qui abhorrent a cultu tuo. Unum ex altero sequitur: Nam, ut dicitur vulgari paræmio: procul ab oculis, procul a corde) *peribunt: perdidisti* (Hebr. הצמת *hitsmatta*, id est tabescere fecisti, succidisti, occidisti) *omnes qui fornicantur abs te*, per idololatriam, quæ, ut ait S. Thomas, est fornicatio spiritualis. Christus enim est Sponsus animæ; quæ ad idola vertitur, adulterum quærit. Et sæpe utraque fornicatio erat simul iuncta; ut patet in populo Israel peccante cum puellis Moabiticis, et eorum idolo colentibus, nempe Beelphegor, id est Priapum, qui fuit Bacchi et Veneris filius, et præses obscœnitatis, atque hortorum Deus. Sic enim habetur Num. 25. 3. *Initiatusque est Israel Beelphegor*, id est, consecravit se illi, et addixit. Vatablus vertit, *Coniugatus est Israel ipsi Beelphegor*, q. d. coniugium cum eo iniit, eum in sponsum accepit relicto Deo. Nam idololatra, ut ait Cornelius, quasi coniugium et copulam init cum idolo, præsertim Priapo. Ibi enim colebatur copula meretricia. Facile se alteri iungit, quæ a Sponsi conspectu sæpe recedit. De muliere mala, id est concupiscentia, vel mala et erratica voluntate, dicitur Eccli. 25. 35. *Si non ambulaverit ad manum tuam* (secundum directionem tuam, et imperium) *confundet te in conspectu inimicorum*, et cum eos aspiciet, et cum ab iis aspicietur. Et accommodatius huic loco adulteram describens Salomon, quæ irretire iuvenem stultum conatur, eam sic loquentem inducit, Proverb. 7. 19. *Non est vir in domo sua: abiit via longissima. Sacculum pecuniæ secum tulit, in die plenæ Lunæ reversurus est* (eius secum referens cornua. Paguln. in die statuti temporis. Sept. in neomenia, sive novilunio. Noster, in die plenæ Lunæ, id est in plenilunio) *in domum suam*. Tunc peccat adultera, cum virum suum præsentem non videt: ita animo, cum Deum velut longe a se positum spectat. Cætera vitia percurre.

A voluntate ad memoriam gradum facit David. Nam avarus nititur Dei iudicia oblivisci, et Deum ipsum, ut liberius grassetur, vers. eod. 26. AUFERUNTUR IUDICIA TUA A FACIE EIUS. Sensus est primo, beneficia tua non recordatur, ut explicat S. Thomas; secundo, leges tuas penitus despicit, ut Theodoretus: Longe sunt ab illius animo atque cogitatione præcepta tua, nil minus quam tuas leges cogitat, ut loquitur Agellius: iura, præcepta tua, et leges tuas, negligit, neque considerat, ut Genebrardus. Hæc omnia aliquando significant iudicia Dei; sed tamen tertio melius hic iudicia sumemus in propria notione cum S. Hieron. S. Augustin. Cassiodor. Titelm. Petav. Magn. Bellarm. sic autem sensus erit. Primo, ut ait S. Augustin. *Animus male sibi conscius, dum sibi videtur nullam pœnam pati, credit quod non iudicet Deus: et sic auferuntur iudicia Dei a facie eius, cum hæc ipsa sit magna damnatio.* Secundo, cum in Hebræo pro *auferuntur* sit מרום *marom*, id est altitudo; Arias Montanus vertit: *Altitudo iudicia tua e regione eius*; Felix, excelsa iudicia tua a conspectu eius; Vatabl. et Campensis: Alte sublata sunt iudicia tua a facie eius. Eugubinus, qui hæc iungit cum præcedentibus, In omni tempore longe sunt iudicia tua a facie eius, id est, ut ait Folengius, ardua illi sunt tua iudicia, quæ minime apprehendere potest: quid de se statuas, ignorat prorsus. Tertio, et simplicissime, sensus est, non meminit tuorum iudiciorum, sive condemnationum et pœnarum, ut ait S. Basilius, præsertim extremi iudicii, quo sceleratorum omnes actiones examinabuntur, omnium oculis exponentur, reprobabuntur, condemnabuntur, et ad ignem æternum eos præcipitabunt, hanc memoriam a se quam longissime potest, impius reiicit, ut liberius peccet; ideo S. Chrysostomus notat, eius actiones esse inquinatas omni tempore. Contra vero David ait, ea se memoria iudiciorum Dei suam innocentiam conservasse, Psal. 17. 23. *Quoniam omnia iudicia eius* (iudicia id est præcepta, ait Lorin. 2. Remuneratio Sanctorum, et damnatio peccatorum in alia vita, ut S. August.) *in conspectu meo: et iustitias eius* (præcepta eius, ut S. Hieronymus vertit. 2. Pœnas impiis illatas) *non repuli a me* (a Deo, ab Angelis, a Concionatoribus animo nostro obiiciuntur) *et* (id est, ideo) *ero immaculatus cum eo* (Chald. Et fui perfectus in timore eius) *et observabo me* (Pagn. et custodivi me) *ab iniquitate mea*: adulterii scilicet et homicidii, quæ iterum vellet in arcem mentis meæ penetrare, ut hostis infensus quod e suo domicilio est expulsus. Quarto, et optime, *Auferuntur iudicia tua a facie eius*, q. d. tolluntur et a Deo, et ab ipso peccatore, et a dæmone cogitationes de iudiciis divinis ex eius memoria. Hoc significat Græcum ανταναιρονται, id est, vicissim auferre, q. d. peccator vult non meminisse illorum, et vicissim Deus tollit gratias suas, quibus ablatis animo eius non occurrunt, dæmon vero fit potentior, ut penitus ea deleat ex eius phantasia. Paulo aliter explicat Hesychius: cum, ait, Deus iudicii comminatione peccatum velit auferre, diabolus ex adverso aufert memoriam illius comminationis. Itaque non dicitur, Aufert iudicia tua a facie sua, sed *auferuntur*.

Vers. 26. 3 Pars. 120. 3. Avaritia memoriam corrumpit.

Moraliter nota, Avaritia tollit memoriam iudiciorum Dei. S. Chrysostomus tom. 6. Ecloga de Avaritia ex eius scriptis excerpta, *Pecuniæ cupidis est*, υπεροψια των μελλοντων απαντων, *futurorum omnium contemptio*, et in psalmum nostrum, cæcitatem hanc demiratur, τα κλεη, ait, φανερωτερα συσκιαζει δια πηρωσιν εαυτης διανοιας, *Sole clariora obnubilat, propter mentis suæ orbitatem*. S. Basilius inculcat hom. in ditescentes oblivionem illam divinorum per avaritiam.

Actiones impii corruptionem sequuntur intellectus, voluntatis et memoriæ eius. Unde subdit David. vers. eod. 26. *Auferuntur iudicia tua a facie eius* (ideo) OMNIUM INIMICORUM SUORUM DOMINABITUR, id est, dominari contendet. Secundo, vere omnium aut pene omnium hostium suorum colla calcabit. Sic explicari videtur Theodoretus, qui ait: Tamen et hæc faciens felix erit. Sed primus sensus magis placet.

Vers. 26. 4. Pars. 121. 4. Avaritia depravat actiones.

Nota, pro *dominabitur* Hebr. est יפיח *iaphiach*, id est, primo sufflabit, q. d. flatu prosternet, ut vertit Felix: id est, tantæ erit arrogantiæ, ut iactet se omnes hostes suos posse deiicere, et fugare uno flatu, id est, uno verbo, unico imperio: ut ille qui iactabat si pede terram percussisset, totam Italiam pro se in armis fore: qui tamen advenienti Cæsari eam sine prælio reliquit. Secundo, *iaphiach*, id est, sufflabit, præ ira: in hostes suos fumabit. Hinc Chald. vertit in omnes inimicos suos irascetur. Tertio, *iaphiach*, potest deduci a פח *pach*, id est, laqueus, unde R. Abraham reddit, illaqueabit. Quarto, *iaphiach*, S. Hieron. et Syr. vertunt, *despicit*: id enim est necessarium, ut putet se eos posse solo halitu et flatu, velut homines plumeos aut paleaceos et pulvereos dispergere atque dissipare. Quinto, *iaphiach*, Sept. et Arabs vertunt *dominabitur*, Est id consequens ex deiectione eorum.

Digitized by Google

122. Antichristus an toti orbi imperaturus

Nota S. August. Cassiodor. Remig. Ludolphus, et alii, hoc intelligunt de Antichristo, qui vere et proprie sit futurus domitor atque dominator omnium inimicorum suorum. Quæres an sit futurus totius orbis monarcha? Resp. S. August. in eam sententiam videtur inclinare, ait enim psalm. nostr. *Traditur quod Reges omnes superaturus sit, et solus regnum obtenturus: quando etiam secundum Apostolum, qui de illo prædicat, in templo Dei sedebit, extollens se super omne quod colitur, et quod dicitur Deus.* 2. Thess. 1. Dicitur Dan. 11. 43. *Dominabitur thesaurorum auri, et argenti, et in omnibus pretiosis Ægypti: per Lybiam quoque et Æthiopiam transibit.* Sunt qui hæc de Antiocho Epiph. explicent, qui spoliata Ægypto videtur in Lybiam et Æthiopiam excurrisse: sed veriora sunt in Antichristo, de quo ait S. Anselmus, in Elucidario, quod dæmonum industria, omnis pecunia occulta, erit ei manifesta. Et S. Hier. et Theodoretus censent tres Reges ex decem ab Antichristo superandos et occidendos, fore Regem Lybiæ, Regem Ægypti, et Regem Æthiopiæ. Ope dæmonum posset quidem Antichristus universum omnino orbem domare, non per se, sed per duces suos, et toti prorsus orbi imperare, sed hoc non videtur credibile: cum dicitur itaque toti orbi dominaturus, hoc intellige de Romano Imperio, et provinciis Asiæ, Europæ, et Africæ, in quibus diu fides et Ecclesia floruit. Vide Suarez 3. p. tom. 2. disput. 54. sect. 5. Dan. 7. 24. *Cornua decem ipsius regni, decem Reges erunt, et alius consurget post eos, et ipse potentior erit prioribus, et ipse tres Reges humiliabit:* decem Reges illi erunt subditi Romano Imperio, sed Antichristus veniens post eos, tres ex illis vi domabit, alii territi sponte se illi subdent. Unde id totum obtinebit, quod olim Romani possidebant, et fortasse aliquid amplius, non vero totum omnino orbem, cum sit regnaturus tantum per tempus, et tempora, et dimidium temporis vers. 25. id est per annum, et duos annos, et dimidium annum, hoc est per tres annos cum dimidio. De illo etiam agitur Apocal. 17. 16. et 17. Collige autem, quam pro nihilo sint reputandæ divitiæ et honores, quos Deus homini omnium pessimo dare velit, sed brevi tempore: unde sit magis cruciandus in æternum.

Moral. Nota, ex illo antecedenti, *auferuntur iudicia tua a facie eius*, sequitur illa consequentia, *omnium inimicorum suorum dominabitur*, id est, dominari cupiet atque contendet. Itaque cum quis hostes suos odit, deiicit, conterit, signum est quod Dei iudicia præ oculis non habet. Ut illos igitur ames, et iis benefacias, tibi extremam illam horam et terribile tribunal propone, in quo nisi peccatis tuis ignoscat Deus, sed omnia in rigore iudicet et condemnet se puniat, quid de te fiet? et tu fac aliis, quod tibi tunc fieri cupies.

Secundo nota, dives avarus, et superbus et crudelis est. Constantinus Manasses, *O aurum*, ait, *tyranne crudelis, hominum persecutor audacissime, fraudulente, arx malorum omnium, castellum perniciei, vastator urbium, propugnaculorum eversor, qualibus malis immortales divexas?* S. Basilius hom. 10. ο δε πλεονεκτης, inquit, ουκ εστι λυκος αρπαξ, *avarus nonne est lupus rapax?* Et S. Gregor. Nyss. hom. 1. in ea verba, Genes. 1. 26. Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ait: *Quid avarus ipse? Nonne lupus est rapacissimus?* ac Marcellus Palingenius id versibus sic expressit?

Avarus

Heu quid non audet sceleris? Lupus iste cruento
Ore furens nulli non insidiatur ovili.
It præceps, quocumque rapit scelerata cupido.

Sed illa cupiditas scelerata qua omnibus dominari contendit, eum sibi servum facit, et ut servum vilissimum sub se comprimit. S. Chrysostom. homil. 14. in Ioan. *Gravis ait, morbus est avaritia; gravis, inquam, et qui oculos excæcat, et aures obstruit, et feris sæviores reddit: non conscientiam, non amicitiam, non consuetudinem, non propriæ animæ salutem cognoscere sinit: sed semel ab omnibus diriniens, in servitutem sibi, quos cepit, more sævissimi tyranni, vindicat.* Clemens Alex. lib. 2. pædag. cap. 2. eam insanam auri cupiditatem vocat, ακροπολιν κακιας, id est, *arcem vitii.* Diogenes Cynicus apud Laertium, μητροπολιν παντων κακων, *metropolim omnium vitiorum.* Quam vilis igitur ac dura est servitus eius, qui scelerum omnium parenti, et consequenter ipsius filiis, servire debeat?

Ostendit David, quomodo auferantur iudicia Dei a cognitione et memoria impii, et cur obstinate hostes suos opprimere cupiat: quia scilicet non putat se ob sua scelera esse puniendum, vers. 27. DIXIT ENIM IN CORDE SUO (non ausus dicere ore, ne in eum ultrices creaturæ irruerent) NON MOVEBOR (ibi pone virgulam: nam in Hebr. et Græc. est ibi distinctio) A GENERATIONE IN GENERATIONEM SINE MALO, supple *ero*, ut addit Hieron. Sic sensus clarus est, q. d. impius apud se dixit et credidit, fore ut nunquam a sua felicitate moveretur, sed stabilis in ea perseveraret multos annos vivens eodem fortunæ prospero flatu subvectus, sine timore ullius tempestatis. Ita Iansen. Titelm. Foleng. Bellarm. Agell. Euthym. Genebr. Bruno, Lyranus, Ludolph. Dionysius, Theodoretus, S. Thomas. Nota, *Tò a generatione in generationem* sumit S. Hieron. pro, ab una gente in aliam. Secundo, Didymus, ab una ætate hominum in aliam. Tertio, et melius, Euthymius, Hesychius, S. Augustinus, Beda, et alii ab hac præsenti vita ad aliam. Quarto, optime Lorinus, *Tò a generatione in generationem* sumit pro longa duratione, tum finita, tum infinita, q. d. impius: nulla rerum mearum conversio erit, nullam subibo adversam fortunam, nullum experiar malum: fixum obtinebo ac florentem statum, semper potens, semper felix, q. d. Nullus est qui velit, aut etiam possit, me deiicere de meo statu tam bene firmato. Clare vertit Symmachus: Ου περιπατησομαι εις γενεαν και γενεαν ουτε εσομαι κακωσει. *Non conculcabor in generationem et generationem, neque ero in afflictione.* Vers. 27. 123.

Secundo, *Non movebor a generatione in generationem sine malo*, id est sine malitia, q. d. nisi malitiam fecero non movebor, id est non promovebor, non proficiam et amplificabor divitiis, et honoribus, nominisque fama per omnes gentes et ætates consequentes. Hoc optime congruit Antichristo, de quo id explicant S. August. S. Hieron. Beda, et alii. Verba August. sunt: Fama mea, et nomen meum de hac generatione in generationem posterorum non transiet: nisi artibus malis adipiscar tam excelsum principatum, de quo posteri tacere non possint. Animus enim perditus et expers bonarum artium, atque a iustitiæ lumine alienus, malis artibus sibi aditum molitur ad famam tam diuturnam, ut apud posteros etiam celebretur. Et qui non possunt bene innotescere, cupiunt vel male de se homines loqui, dummodo nomen eorum latissime pervagetur. Quod hic arbitror dictum esse, non movebor de generatione in generationem, sine malo. Ita S. August. quem sequitur Beda, et Arabs vertit: *Non movebor a generatione in generationem absque malitia.* Hoc de avaro apte dicetur, qui videt se non posse ditescere sine rapina, et ideo statuit furari, et inimicorum suorum spoliis ditescere per fas et nefas. Sed primus sensus est melior, nam moveri hic non significat promoveri, sed agitari, concuti, prosterni, ut patet ex versione Septuag. ου μη σαλευθω, id est, non vacillabo, non fluctuabo, non agitabor salo et tempestate, non patiar naufragium: et Hebr. מוט *mot*, significat nutare, titubare, labi, cadere.

Tertio, alium sensum dat S. Augustin. de generatione mortali ad æternitatis generationem se venire non posse, vanus et erroris plenus animus arbitratur, nisi artibus malis; ita ipse: quod probat exemplo Simonis Magi, qui magicis artibus in cælum evolare tentavit. Idem faciet Antichristus, sed a Christo deiicietur et occidetur, 2. Thessal. 2. 8. *Tunc revelabitur ille iniquus* (Græc. ο ανομος, ille singulariter iniquus, et Rex iniquorum, nempe Antichristus) *quem Dominus* IESUS *interficiet* (Græc. αναλωσει, id est absumet, consumet, perdet) *spiritu oris sui:* id est adventu suo, ut ait Lactantius lib. 7. cap. 19. vel melius, per S. Michaelem, cui id Christus imperabit, ut explicat S. Thomas. 3. *Spiritu oris sui,* id est suo imperio, iussu, sententia: sed modus est incertus. *Sufficiet solum iubere,*

Digitized by Google

ut ait S. Chrysost. homil. 4. in 2. ad Thessalon. Additur a Paulo, *et destruet illustratione* (Græce ἐπιφανεία, id est revelatione aut apparitione, ut vertit Syrus. 2. Claritate, ut Vatablus. 3. Illuminatione, ut legit S. Augus. lib. 20. de Civit. cap. 19.) *adventus sui*, id est, ait Suarez in 3. part. disp. 54. sect. 6. aliquo signo et præsagio, quod erit quasi splendor quidam appropinquantis adventus ipsius. Vel potius vero splendore et fulgore luceati, quo perstrictus impius cadet; hæc autem lux erit prænuncia adventus et potestatis Christi, omnes malos in iudicio puniturì, ita ut *solo timore* Christi adventantis, moriatur pestifer ille, ut ait S. Anselmus. Ibi adverte, causam ruinæ fore eius superbiam, ut accidit Babyloni obliviscenti Dei iudicia, et hostibus suis dominanti, Isai. 47. 7.

Quarto, alium sensum dat Beda, *non movebor a generatione in generationem sine malo*, id est, ut ait, non movebor a pravo proposito meo, id est, semper male agam: quia sicut sum in hac generatione sine malo, ita etiam transibo ab hac generatione in futuram generationem sine malo, id est nullam in futuro pro peccatis patiar pœnam. Chald. adhuc apertius, sed paulo aliter vertit, *Non movebor de generatione in generationem a male agendo*. Sed primus sensus supra allatus est magis literalis et naturalis.

Vers. 28. 1 Pars. 124. Denique, postquam ostendit David cogitationes et affectiones impii esse corruptas et eius actiones, aperit linguæ etiam corruptionem, v. 28. CUIUS MALEDICTIONE OS PLENUM EST, ET AMARITUDINE ET DOLO: SUB LINGUA EIUS LABOR ET DOLOR.

Linguæ mala quinque. Quinque mala linguæ hic vides. Primo, maledictionem. Secundo, amaritudinem. Tertio, dolum. Quarto, laborem. Quinto, dolorem.

1. Maledictio. Ac primo, per maledictionem intelligit Caietanus contumeliam, imprecationem, detractionem, susurrationem, etc. 2. Lorinus, sumit pro maledictione et execratione atque conviciis in homines, et in Deum ipsum quem impius blasphemat. Bellarminus etiam idem sentit. Ubi recte notat Folengius non abs re positum esse τὸ *implet*, sive plenum est: cum is mos et consuetudo illis sit, qui Deo et hominibus infensi sunt, quod non tantum deierare contenti sunt, nisi pleno ore multaque obtestatione præ se ferant sese ex animo, et vere deierare. Vocem Heb. אלה ala vertit ipse Folengius, *periurio*. Arias, *execratione*, id est, iuramento execratorio. Nam ut docet Mercerus, *ala* significat imprecationem, et iusiurandum, quo quis astringitur ad pactum vel aliquid servandum cum devotione et imprecatione. Magnet. eleganter reddit, *Os putre exhalat diras*. Syriaca vox לוותא *levatto*, significat maledictionem, execrationem, diras. Sed hæc maledictio in caput impiorum recidit, ut tela in Lunam aut Solem coniecta. Zachar. 5. 1. ait: *Et conversus sum* (ab Angelo excitatus ad videndam novam visionem) *et levavi oculos meos: et vidi, et ecce volumen volans* (Hebr. מגלה *meghilla*, id est charta, membrana, volumen, id est, liber convolvilis, sicut Syr. et Arab. Antioch. vertunt. 2. Symmachus reddit, κεφάλαιον, id est capitulum, initium, summa, compendium. 3. Sept. et Arab. S. Cyrill. Theodor. vertunt *falx*, legerant *maggal*) *et dixit ad me* (Angelus) *Quid tu vides? Et dixi: Ego video volumen volans: longitudo eius viginti cubitorum, et latitudo eius decem cubitorum. Et dixit ad me: Hæc est maledictio* (Hebr. אלה *ala*, id est execratio, ut vertit Arias: maledictio seu execratio, id est condemnatio, supplicium, et omne malorum genus, ut explicat Theodoretus) *quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur* (id est, condemnabitur et punietur) *et omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur*. Recte iungit furem iuranti, quia avari periuriis sibi opes comparant. S. Theophilus Patriarcha Alex. epist. 3. de Paschæ celebratione, ait: *Fraudibus et periuriis divitiarum iaci inexplebilia fundamenta*. Sed hæc iurandi consuetudo, et peierandi maxima Deo displicet, eamque falce vindictæ suæ demetit. S. Chrysostomus ad populum: Falx, inquit, volans velocissimum ultionis incursum significat, iuramentum sequentem: multorum vero

A cubitorum longitudo et latitudo vehementiam indicat et magnitudinem malorum. At, ex cælo volare, significat e superno tribunali iudicium ferri: *falcata vero forma*, inevitabilem supplicii sortem. Sicut enim quocumque falx incurrerit, non solum secum arripit, verum et caput amputat: ita et pœna iurantibus ingruens est difficillima, nec prius absistit, quam quod suum est, perfecerit. Ita ipse. Etenim si vapulabat apud Romanos, qui per genium Principis iurasset falsum. L. si duo D. De Iureiur. quid fiet ei qui per Deum et eius attributa audet iurare et peierare? Pericles ab amico rogatus, ut pro re causaque ipsius falsum iuraret, ait: *Oportet me commodare amicis, sed usque ad aras*, ne scilicet amici causa peierem, vel inhonesti quid agam, quo numinis reverentiam violem et offendam. Olim enim iurantes aram manu contingebant. Consule Gellium lib. 1. noct. Attic. cap. 3.

Secunda depravatio in lingua impii est amaritudo. CUIUS MALEDICTIONE OS PLENUM EST, ET AMARITUDINE, Vers 28. 2. Pars. 125. II. Amaritudo. id est amarulentia, ut ait Iansenius, et aperte Euthym. B et Genebr. iracundia: cum scilicet iracunde ad omnes loquitur. Secundo Remig. intelligit voces contra Deum iactatas. Tertio, planissime et plenissime Bellarminus, ad amaritudinem, ait, pertinent detractiones, murmurationes, et alia, odium et rancorem testantia. Nihil est illis amarum magis: sive Deum ultorem spectes, quem, ut loquitur Beda, impius plenario facit sibi *amarum* et *asperum*: sive naturam rancoris et odii, ex quibus illa verba detractoria, et alia, promanant. Sunt radices absynthii. Hinc S. Paulus Hebr. 12. 15. monet sedulo videndum, ne hæ malæ plantationes in animo nostro oriantur. *Contemplantes* (ἐπισκοποῦντες, id est, invigilantes, et aliis intendentes) *ne quis desit gratiæ Dei* (quæ ut mel cæleste cor humanum implet) *ne qua radix amaritudinis* (id est, amara seu amaricans, id est, peccatum quod per remorsum conscientiæ, et reatum pœnæ animam amaritudine replet ut ait S. Chrysostomus) *sursum germinans* (semper augetur amaritudo, si peccatum crescit) *impediat, et per* C *illam inquinentur multi*. Generatim ibi amaritudo sumitur pro omni peccato. Aptius ad psalmum nostrum gradus iræ assignat idem Apostolus Ephes. 4. 31. *Omnis amaritudo* (cum cor incipit ægrescere, et amarescere, id est non ita dulcem et sapidum gustum habere de actibus alicuius) *et ira* (θυμός, excandescentia et effervescentia animi) *et indignatio* (ὀργή, tota ira accensa, qua iratus vindictam quærit: furor, inde per metathesim *rage*) *et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia*. S. Petrus Simoni mago dolenti, quod per impositionem manuum Apostolorum descenderet visibiliter Spiritus sanctus in fideles, ait Actor. 8. 23. *In felle amaritudinis* (Græc. πικρίας, id est, acerbitatis) *et in obligatione* (Syr. in vinculis. Græce, εἰς σύνδεσμον, id est in colligatione: sæpe enim εἰς ponitur pro ἐν) *iniquitatis video te esse*. Illud fel amaritudinis alii de quolibet peccato, alii de hypocrisi, alii de simonia explicant. Vatablus ad rem nostram de ira et invidia sumit. Iræ enim sedes et materia est fel. Indignabatur scilicet, quod videret fore ut destitutus illa D potestate quam habebant Apostoli, despiceretur præ illis, et ab omnibus desereretur. De impiis ait David Ps. 13. 3. *Venenum aspidum sub labiis eorum*.

Nota, pro *amaritudine* nunc in Hebr. est מרמות *mirmot*, id est dolis, ut S. Hieron. Pagnin. fraude, ut Felix, legerant Sept. מרימות *merimot*, unde verterunt πικρίας, id est acerbitate, amaritudine. Et Petavius, πικραίνων μύθων, id est amaris sermonibus. Magn. sensum secutus non vim verbi vertit, *rixae*.

Tertia depravatio in ore et lingua impii est dolus, v. eod. 28. *Cuius maledictione os plenum est, et amaritudine*, ET DOLO. Vers 28. 3. Pars. 126. III. Dolus. Pro dolo Hebr. est תך *toch*, id est pravitate, ut vertit Felix; fraude, ut Pagninus; avaritia, ut S. Hieronymus. Ad rem nostram, cum de avaro maxime totum hunc locum explicem, verti poterit, *usura*: eam enim significat etiam *toch* unde a Græcis appellatur τόκος, licet alii a τίκτω, id est pario, eam vocem derivent, quod usura statim ut nata est pariat fructum ei qui dat ad usu-

Digitized by Google

ram, et luctum ac damnum pauperi. Neque refert quod τοχος non scribatur per χ cui æquivalet caph Hebræum. Nam sæpe caph non redditur per chi ut patet in voce Cyllus, Cappadores, Cozbi, Carith, Carmel, Cethim, et aliis.

Moraliter nota, sub doli vulpina pelle latitant crescuntque calumniarum, mendaciorum, periuriorum portenta et monstra, et alia peccata, quibus armata avaritia pugnat et sævit, atque in orbem pestes innumeras invehit, ut refert Aurel. Prudentius in Psychomachia, his versibus:

Cura, fames, metus, anxietas, periuria, pallor,
Corruptela, dolus, commenta, insomnia, sordes,
Eumenides variæ monstri comitatus aguntur.
Nec minus interea rapidorum more luporum
Crimina persultant toto grassantia campo,
Matris avaritiæ nigro de lacte creata.

Avari divitiis inhiantes et moribus perditi, ut ait Clemens Alexand. vulpes sunt illæ, de quibus ait Christus Matth. 8. 20. *Vulpes foveas* (φωλεούς, id est cavernas, speluncas) *habent, et volucres cæli nidos* (κατασκηνώσεις, id est, umbracula ex ramis et foliis arborum apte composita) *filius autem hominis* (ego filius virginis) *non habet ubi caput reclinet*: cum enim sit columba, non invenit simplicitatem in terra, sed fraudes et dolos, velut erosa et tabida cadavera: itaque ad arcam Noe, id est in sinum Patris ac cælum revolat, ut ibi quiescat. Noe significat requiem, et quietem.

Quarta et quinta depravatio linguæ et oris impii declaratur vers. eod. 28. Sua (Pagn. vertit, in) LINGUA EIUS LABOR ET DOLOS, sive passive, sive active sumptus. Sensus itaque est primo: His memoratis, nempe maledictione, amaritudine et dolo linguam suam, ut felle sibi ipsi amarissimo, aspergit impius. Sic explicat S. Aug. cum ait: *Nihil laboriosius iniquitate et impietate: quem laborem sequitur dolor: quia non solum sine fructu, sed etiam ad perniciem laboratur*. Beda ipsum sequens de more, ait: *Labor et dolor tantum est sub lingua eius, quia tantum tractat de terrenis, quæ sunt labor in acquirendo, et dolor in amittendo, ut in his dolose cum proximo agat sub lingua sua*. Sic labor et dolor sumuntur passive, id est labor et dolor, qui in ipsis sceleratis manent, et a quibus patiuntur.

(Vers. 28. 4. Pars. 127. IV. Labor. V. Dolor.)

Secundo, et melius, *sub lingua eius labor et dolor*, id est, ea loquitur, quæ laborem et dolorem iis pariunt, quibus insidias tendit, ut loquitur Euthym. eo eius verba referuntur, ut male faciat, sicut ait Marinus. Lingua effrænis in ipso laborem et dolorem mortalibus noxium concoquit, ut Petavius. Subest eius linguæ labor et dolor, quibus alios vexat: habet hæc perpetuo in ore, hoc unum loquitur, hoc unum meditatur, ut explicat Genebr. Sub lingua eius latet afflictio et dolor, dum per linguam suam illa in pauperes loqui meditatur, quibus eos affligat et cruciet: hoc est blasphemias, convicia, improperia, aliaque eiusmodi, ut exponit Titelmannus. Quæ omnes explicationes in idem redeunt, et laborem ac dolorem active sumunt, sicut Bellarm. Iansen. et alii.

Tertio, Folengius utramque expositionem sic coniungit: Iniquus nihil non molestum, et *quod prius in se, in aliis postea*, laborem doloremve pariat, loqui potest. Hebræi habent: Sub lingua eius molestia et pravitas, seu iniuria; nam quicquid lingua eius profert, iniuria est ac pravitas. Linguæ eius tam præsentaneum virus per se admodum exitiale est, ut merito serpentibus illis comparari queat, qui in siticulosis Africæ littoribus enutriuntur: quique, ut scribit Plinius, solo sibilo cæteros serpentes fugant, frutices nec contactos necant, afflatos vero exurunt. Ita ipse. Addere poterat venenum illud esse exitialius veneno serpentium, quod serpentibus non nocet, sed iis prodest: virus vero illud maleficæ linguæ, et domino suo et aliis perniciem lethalem affert.

Nota 1. Linguam hic pro corde sumi censet Vatablus, et quidem S. Hier. vertit, *sub corde*. Sed constanter Septuag. Syr. Chald. Arabs, S. August. Cassiod. Euthym. Theodor. et alii *sub lingua* reddunt. Nec bene lingua pro corde sumitur. Quod autem Ps. 36. v. 30. dicitur: *Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium*, non satis probat os aut linguam pro corde poni, quod illi tribuatur meditatio. Sensus enim est tantum, quod os eius nihil proferet, nisi prius in corde seu animo fuerit expensum, nihil illi effluet, est vas sapiens et fidele os iusti, nihil illi excidit, rimas non habet.

Nota 2. Dicitur *sub lingua*, et non *in lingua*, ut dolus scelerati pateat, et quisque sibi ab eo etiam blandiente præcaveat, Prov. 16. 29. *Vir iniquus* (Hebr. vir violentiæ, ut Arias vertit, id est violentus: vir raptor, ut Chald. et hoc apte quadrat avaro) *lactat* (Hebr. יפתה *iephatte*, id est decipit, allicit, seducit. Sept. αποπειρᾶται id est, ut Complut. habent, tentat; Ram. palpat.) *amicum suum, et ducit eum per viam non bonam*. Et cap. 10. 18. dicitur: *Abscondunt odium* (Syr. inimicitiam) *labia mendacia*. Theodotio vertit, labia iniusta. Talia sunt labia avari de illaqueando paupere semper cogitantis, Ps. 13. 3. *Sepulcrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebant: venenum aspidum sub labiis eorum*. Vide ibi dicta. Habere produntur, sicut ait Lorin. in eo loco, animalia venenosa in vesica *subtus linguam* venenum, quæ vesica rumpatur, cum mordent, ac mordendo illud infigunt. Gyllius scribit in Additione sua ad Ælianum, ex tunica, quæ *quatuor maxillæ dentes contegit*, virus aspidem evomere.

Nota 3. *Sub lingua* impii labor est ac dolor, in eius cogitatione, in pectore, ut S. Gregor. Agellius. Ludolph. Bruno, Remig. Cassiod. exponunt: ita ut lingua sit clavis arcæ malitiam cordis occultam aperiens vel claudens. S. Gregor. eam fallacem suavitatem linguæ sceleratæ expendit in illud Iobi 20. 12. Cum dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua. Sic autem loquitur: *In ore hypocritæ malum dulce est: quia ei est iniquitas suavis in mente. Os quippe cordis, cogitatio est: de qua scriptum est, Ps. 44. 3. Labia dolosa in corde, et corde locuta sunt mala. Sed hoc malum quod in hore hypocritæ dulce est, sub lingua eius absconditur, quia asperitas malitiæ quæ latet in mente sub tegmine blandæ locutionis aperitur. Malum namque in lingua, et non sub lingua esset, si loquens hypocrita malitiam suæ pravitatis operiret. Sed sicut plerique iustorum, cum quosdam agere perverse conspiciunt, qui duris sunt increpationibus feriendi, lingua asperitatem sumunt, sed sub lingua mentis suæ benignitatem contegunt. Unde et sanctæ Ecclesiæ sponsi voce dicitur Cant. 4. 11. Mel et lac sub lingua tua. Qui enim mentis suæ dulcedinem aperire infirmis nolunt, sed loquentes quadam eos asperitate feriunt, et tamen inter verba aspera quasi latenter quiddam dulcedinis intermittunt, hi videlicet non in lingua, sed sub lingua habent dulcedinem: quia inter dura quæ proferunt, emittunt quædam blanda et dulcia, quibus contristati mens possit ex benignitate refoveri. Ita perversi quique quia malum non in lingua, sed sub lingua habent, sermonibus dulcia prætendunt, et cogitationibus perversa moliuntur. Hinc est enim quod Ioab Amasæ mentum dextera tenuit, sed sinistram ad gladium latenter mittens, eius viscera effudit. 2. Reg. 20. 10. Dextera quippe mentum tenere, est quasi ex benignitate blandiri. Sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit. Hinc de ipso quoque eorum capite scriptum est: Sub lingua eius labor et dolor. Qui enim non aperte mala quæ cogitat ostendit, laborem ac dolorem eorum, quorum mortem appetit, non in lingua exerit, sed sub lingua premit.*

Moraliter nota. In peccato laborem esse et dolorem. Quod enim noster vertit, *Sub lingua eius dolor et labor*. (128. In peccato est labor et dolor.) Folengius reddit, molestia et pravitas. S. Hier. dolor et iniquitas. Arias, et Caiet. labor et iniquitas. Vatablus, afflictio et vanitas. Chald. iniquitas et falsitas. Pagn. perversitas et iniquitas. Nam pro labor Hebr. est עמל *amal*, id est labor, fatigatio, afflictio, transgressio, perversitas, iniquitas, malum. Unde deducitur hæc latina vox *malum*, et vernacula *mal*: quæ de culpa et pœna eam sequente dicuntur. Sic Ps. 7. 15. *Concepit dolorem*. R. David vertit, iniquitatem, mendacium. R. Emmanuel, et Pagnin. perversitatem. R. Salomon, prævaricationem, transgressio-

Digitized by Google

nem. Arias, laborem. Vide ibi dicta. Isaiæ 10. 1. *Væ qui condunt leges iniquas: scribentes, iniustitiam scripserunt.* Pro *iniustitiam* est *amal*, quod R. David vertit iniquitatem. Alii, mendacium. Arias, laborem. Vox Chaldaica ליעות *leut*, quæ est in psalmo nostro, significat laborem, fatigationem: et metaphorice iniquitatem. Rad. *Lea*, fatigari, laborare: unde vernaculum *Lasser Las*.

Pro *dolor* Hebr. est און *aven*, id est labor, fatigatio, ærumna, afflictio, luctus, vanitas, pravitas, perversitas, mendacium, iniquitas. Hæc omnia est peccatum. Vide dicta Ps. 4. 3. *Filii hominum, usquequo diligitis vanitatem?* Syrus reddit hic, *sub lingua eius scelus atque dolus*. Chald. *iniquitas, et* שקר *secher*, id est, mendacium, dolus, perfidia, falsitas. Anatomici asserunt, cor et linguam nervo unico colligata esse, sibique mutuo respondere. Cum itaque impiorum cor sit dolosum, lingua etiam est dolosa. Nam, ut ait Christus Matth. 15. 19. *Ex abundantia cordis, os loquitur*. Et Iesus Syrach Eccli. 21. 29. *In ore fatuorum cor illorum.*

ARTICULUS III.

Leoni et aucupi avarus comparatur.

Vers. 29. 129. Avari varia vitia. A Corde et lingua avari transit David ad eius opera, in quibus ostendit primo patientiam et perseverantiam, donec præda potiatur, *Sedet*. Secundo, calliditatem et malitiam fraudulentam, *in insidiis*. Tertio, prudentiam carnalem, *cum divitibus*, ut hac societate sit securus. Quarto, timiditatem et abiectum animum, *in occultis*. Quinto, crudelitatem, *ut interficiat*. Sexto, iniustitiam contra *innocentem*. Septimo, perspicacitatem et diligentiam, *Oculi eius in pauperem respiciunt*. Octavo, sordidam mentem, *in pauperem*. Nono, feritatem et rabiem, *Insidiatur in abscondito quasi Leo*. Decimo, morositatem, *in spelunca sua*. Undecimo, solertiam et industriam, *In laqueo suo*. Duodecimo, superbiam, *humiliabit eum*, omnes vult videre infra se. Decimo tertio, aviditatem prædæ, et celeritatem in rapiendo, *Inclinabit se, et cadet, cum dominatus fuerit pauperum.*

Ac primo, v. 29. dicit: SEDET IN INSIDIIS CUM DIVITIBUS IN OCCULTIS, UT INTERFICIAT INNOCENTEM. Nota, pro *divitibus*, in Hebr. est חצרים *chatserim*, *atria*, vestibula, loca subdialia ante domos magnatum, Principum et Regum, villæ absque muro, caulæ et septa ovium. Hinc primo vertit Vatab. *Sedet in atriis insidians*. Et S. Hier. *Sedet insidians iuxta vestibula in absconditis*; et Syr. *Sedet in insidiis in atrio*. Secundo, Felix reddit, Sedebit in insidiis pagorum. Caietanus et Pagn. villarum. Campensis, versatur foris circum cortes ad insidiandum. Ubi adverte cohors sive cors, *cour*, est locus cinctus parietibus, quo gallinas, anates, et id genus reliqua habere solemus. Illis avarus insidiatur, ut vulpes. Cohors porro dicebatur locus ille, quod circa eum coerceretur pecus, ne lupus illud invaderet. Avarus est lupus in cortes et caulas irrum-
130. Cohors quid. peas, ut oves iugulet innocentes ac rapiat. Tertio, Noster, Sept. Arabs, Petavius vertunt, *cum divitibus*, non quod, ut censet Bellarm. legerint Sept. עשירים *ascirim*, id est, divitibus, pro *otserim*, vel אצרים *otserim*, id est, thesaurizantibus, ut opinatur Lorinus: aut *charitsim*, *aritsim*, *pharitsim*, *phoratsim*, aut quid simile, ut alii; sed quod *aterim*, id est atria seu vestibula essent in domibus divitum prima pars earum, et in illas aditus. Metonymice itaque ponitur locus pro iis qui erant in eo loco: ibi divites avari excubant ut videant transeuntes per viam, eosque ad se alliciant, ac usuris, fraudibus, iniquis contractibus illos spolient. Hæc est ipsorum spelunca, in cuius ore insidiantur, ut in prædam insiliant. Hæc prima pars domus, quæ atrium dicebatur, continebat mediam aream in quam collecta ex omni tecto pluvia descendit, et in qua prisci, ut ait Cato, aperto ostio epulabantur, ubi etiam pecunias et cætera pretiosiora servabant, servosque quibus tanquam honoratioribus earum rerum custodiam committebant, Atrienses vocabant. Avari pauperes rusticos, in mensa præsertim liberalius bibentes, decipiunt, et ab iis vili pretio coemunt, aut caro pretio illis vendunt. Atrium dictum esse ab Atriatibus Hetruriæ populis, pu- Atrium
tat Varro lib. 1. de lingua latina, quia id genus ædificii quid.
Atriæ primum in Hetruria sit institutum: vel quod oriatur a terra, quasi aterrium: vel quod atrum esset ex fumo culinæ. Nam in atrio tria erant habitacula: vestibulum, locus sportularum, qui et ipse sportula dicebatur, ubi proponebantur eo die quæ dono danda erant, et culina. Avarus terreus est ac fuliginosus. Vestibulum proprie locus erat ante ædium ianuam, inter ædes ipsas et viam relictus, eum in usum, ut qui ædium dominum salutatum venissent, neque in via starent, neque in ipsis essent ædibus. Plaut. in Most. *Vident vestibulum ante ædes hoc, et ambulacrum cuiusmodi sit.* Dictum est autem vestibulum a ve et stando, quod multum in eo staretur. Græci vocabant πρόθυρον, licet autem extra ianuam domus sit, ædibus tamen adscribi, et ceu earum membrum existimari debet, ut docet Alciatus L. fin. de Verb. signif. Quid sentiat Bart. vide in L. Inter quos ff. de Dam. infect. Ex his facilis sensus elicitur versiculi nostri, *Sedet in insidiis* in atriis, ut est in Hebr. seu *cum divitibus*, ut est apud Septuag. et in Nostro, *ut interficiat innocentem*. In atriis enim illis principum, divitum, nobilium stant harpyiæ, quæ advenientes pauperes ac rudes decipiant, emungant, spolient.

Secundo, Oculos lynceos avarus habet, v. 30. OCULI Vers. 30.
EIUS IN PAUPEREM RESPICIUNT. Hebr. חלכה *chelecho*, id 1. Pars.
est, inopem, humano auxilio destitutum, ægrotum, infir- 131.
mum, imbecillum, ut aliqui volunt: itaque est crudele ei malum moliri. 2. Contrario prorsus sensu vertit Hieron. robustum: *Oculi eius robustos circumspiciunt*: itaque eos non debellabunt, aut si corpus atterant, apud Deum preces robustas et potentes fundent, quibus dives deiiciatur et pereat. Deduxit חלכה *chelecho*, a *chail*, id est exercitus, fortitudo, robur. Quot gemitus et lacrymas emittit pauper, tot sunt tela avarum fodientia, et milites eum prosternentes, et nudum in terram abiicientes, in eaque defodientes. Unde monet Salomon Prov. 22. v. 22. *Non facias violentiam* (Hebr. non deprædèris) *pauperi, quia pauper est: neque conteras egenum* (Septuag. imbecillum) *in porta* (id est, in iudicio: in portis enim urbium lites dirimebantur) *Quia iudicabit Dominus causam eius, et configet* (en telum) *eos, qui confixerunt animam eius*: cor pauperis confodit, qui ei substantiolam suam eripit. Chald. vertit, Ulciscetur ultiones animarum eorum. Vatablus, Spoliabit spoliatores eorum vita: Et Iesus Sirach Eccli. 35. 18. et 19. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxilla descendunt, et exclamatio eius* (gemitus viduæ) *super* (id est contra) *deducentem eas* (per illatas iniurias et rapinas.) *A maxilla enim ascendunt* (Tigur. redundant) *usque ad cælum, et Dominus exauditor non delectabitur in illis*, iis visis in oppressores irascetur: lacrimæ calidæ ascendunt in cælum, a Deo, ut misericordiæ Sole, attractæ per fiduciam quam dat viduis, orphanis, pauperibus, qui ipsi relicti sunt: sed ubi in altum illi vapores venerint, a iustitia Dei formantur in nubes, tonitrua, fulgetras, fulmina, grandinem, quibus obscurentur, terreantur, excæcentur, feriantur et conterantur avari divites et iniusti raptores.

Nota secundo, pro *respiciunt*, Hebr. est יצפנו *itsponu* 132.
id est, respiciant abscondite, insidiabuntur. Cum maxime Avarus
oculos apertos habent, ut pauperem deglutiant, se abscon- occulto
dunt, et in abscondito loco ponunt, et fingunt se de illo nocet.
ne cogitare quidem. Arias vertit *abscondent se*; Syr. *intenti sunt*; Felix, *Oculi eius ad pauperem innuent*, velut illi applaudentes et opem pollicentes, dum se parant ad invadendum et ex improviso spoliandum ipsum. S. Hieron. Oculi eius robustos *circumspiciunt*, ut quæ via sit minus custodita advertant, eaque se insinuent: deinde ut cum circumquaque respexerint, nihil eorum manus et ungues evadat. Ubi adverte cum S. Chrysost. avarum esse pauperrimum, cum insidias struat pauperibus, et horum egeat peculiola: et crudelem, cum nec illis parcat. S. August. in Psal. 32. *Non sunt illæ divitiæ, sed mendicitas:*

Digitized by Google

quia quanto magis abundant, tanto magis crescit inopia. Et serm. 212. de tempore: *In carne crepat, et in corde mendicat. Inflatus est, non plenus. Utres autem duos si videris, unum plenum, alterum inflatum: in utroque eadem est magnitudo, sed non in utroque eadem est plenitudo: si attendis, falleris: si appendis, invenies.* Alienis noli quærere ditari, tua habe in animo tuo, velut in thesauro, et dives eris. Claude concupiscentiæ fontem, et tuis contentus eris. Hebr. עין *ain*, oculum et fontem significat: oculos domi contine, et bona vicinorum non devorabunt suis desideriis. Sed, proh dolor, vere ait S. Ioan. 1. epist. 2. v. 16. *Omne quod in mundo* (in mundana vita) *est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Oculi, ut ait S. Augustinus in Ps. 41. membra carnis sunt, fenestræ sunt mentis. Ita ipse, claude fenestras, et hostis non intrabit. Oculus concupiscat omnia concupiscibilia, nihil poterit ipse oculus sibi retinere, si vel micam auri, vel argenti in eum inieceris, statim dolebit, et lacrymas fundet, nec prius a dolore et lacrymis desistet, donec aurum inde et argentum extraxeris. Nihil avaro remanet sine dolore, et tandem omnia effluunt, et aliena rapiens, sua perdit: itaque pauperrimus. S. Chrysost. t. 6. homil. in terræmotum: *Ait dives, deinceps vero pauper, imo vero tum cum opibus abundabat, pauper erat. Quid enim prodest homini, si aliena habeat, et sua non habeat? Quid prodest homini, si pecunias possideat, virtutem vero non possideat: cur ea quæ sunt aliorum accipis, et tua perdis?* Vilia habet avarus et lutea, cælestia et divina perdit, et in iis contemplandis talpa est: itaque nunquam ea poterit reperire. S. Maximus hom. 2. de Avaritia: *Cæca est,* ait, *avaritia: sed diversis fraudum oculata ingeniis, non videt quæ divinitatis sunt, sed quæ cupiditatis.* Deinde pauper est avarus, in sua opinione ac desideria; semper enim ampliora desiderat, et quæ habet, parva aut nulla ei videntur. S. Ambros. serm. 6. in Ps. 118. *Quantacumque,* inquit, *spatia domus suæ porrexerit, clauditur angustis opinionis suæ finibus, cui quod habet, non est satis.* S. Basilius in ditescentes. Avem Seleucidem ait a Deo inexsaturabilem esse conditam ad hominum usus: at vero avarum esse inexplebilem ad hominum exitium: *Quæcumque enim oculis avarus aspicit, hæc concupiscit. Neque visu expletur oculus, neque acceptione auris satiatur. Avarus, velut infernus, nunquam dicit, sufficit.* Ut ab oculo non recedas, Lyncei similis est avarus; nam non meminit acquisitorum bonorum, ad nova semper pergens cum aviditate et rapacitate. S. Hieron. ad Chrysogonum epist. 44. *Natura,* inquit, *lynces insitum habent, ne post tergum respicientes meminerint priorum, et mens perdat quod oculi videre desierint:* aliter tamen applicat; nempe ad immemorem amicitiæ pristinæ: deinde ait, lynces meminisse prædandi dum venter vacuus siccum fame guttur exasperat: ubi vero sunt saturæ, non recordari venationis. Sed avarus nunquam prædarum obliviscitur, quia nunquam satiatur.

Vers. 30. 2 Pars. 133. Tertio, Avari naturam Propheta exprimit, Leoni illum comparans, vers. eod. 30. INSIDIATUR IN ABSCONDITO QUASI LEO IN SPELUNCA SUA. Hebr. in סכה *succo*, tugurio suo, ut vertit Arias et Felix: in cubili, ut S. Hieron. et Pagn. εν σπηι, in spelæo, ut Petavius; εν μανδρα, in spelunca, ut Sept. *Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere* (id est ut rapiat Græcismus est) *pauperem, dum attrahit eum,* addit S. Hier. *ad rete suum,* sed melius hæc pertinent adversum sequentem, ut patebit ibi.

Leoni avarus comparatur. 1. Ob visum. Avarus recte comparatur leoni. Primo, ob acutum visum. Nam de avaro mox vidimus, *Oculi eius in pauperem respiciunt.* Leo autem a Græcis dicitur λεων a λαω, id est video; unde αλαος cæcus, ut censet Manethon in lib. ad Herodot. et Varinus. Est enim acutissimi visus. Præfulgidas habet, et quodammodo igneas pupillas. Dormit apertis oculis. Avarus etiam in somnis aurum videt: quod oculis aspexit, hoc in cineres redigit instar ignis. Leoni, ut ait Plinius lib. 8. cap. 16. *Omnis vis constat in oculis:* unde fit, ut si pallium eius capiti iniicias, statim feritatem deponat, *vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamvis levi iniectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans.* Claude oculos, ne te splendor auri efferatum faciat, ut monui in prima hemistichia. Sunt qui ארי *ari*, id est leo ab *ur*, id est flamma, deducant. אור ur habet vau pro iod.

Secunda, Avarus leoni similis ob insidias. Leonem ait S. Cyrillus, etiam in insidiis. Tectus enim latet, donec commode minores feræ approximent, tunc saltu in eas irruens et rugitu intonans illas invadit atque discerpit. Innumeras avarorum technas et fraudes nemo non luget. Caius Caligula hæredem se a multis scribi curabat, deinde veneno illos tollebat, a quibus esset renunciatus, derisores eos vocans quod post declarationem illam ac testamentum vivere perseverarent. Alexius Comnenus Imp. Orientis falsos creditores contra quosdam inducebat, qui suas res illis auferrent, cum iis nihil deberetur. II. Ob insidias.

Tertio, Avarus leoni similis est ob aviditatem prædæ, de illa dicam Ps. 21. 14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Ubi etiam dicetur de rugitu. Minis etiam et clamoribus sternuntur pauperes a divite. III. Ob aviditatem prædæ.

Quarto, Avarus similis est leoni ob crudelitatem. Hebr. leonem hic vocant אריה *aria*, q. d. rapientem, discerpentem. Rad. *ara, rapere*, carpere, colligere, decerpere, proprie fructus, ut ait Mercerus. Avarus pauperum fructus omnes statim rapit, et ipsum discerpit, Proverb. 28. 15. *Leo rugiens, et ursus* (Hebr. דוב *dob*, lupus, ut vertunt Septuag.) *esuriens*, (Hebr שוקק *sciokec*, id est frendens, ut Reddit R. Salomon; clamans, ut Chald. avidus, ut Pagnin. esuriens, ut Noster; sitiens, ut Sept. cum fremitu discurrens, ut Vatabl. et quidem ait Mercerus esse proprie excurrere, et ut quidam volunt ad prædam grassari: a שוק *sciock*, id est crus, q. d. crus assidue movere, cursitare. R. Aben Ezra ad rem nostram apte vertit, more ferino diripiens) *princeps impius super populum suum.* Ubi vides ex hoc loco posse te avarum comparare leoni, urso et lupo. Nam, ut ait. S. Chrysost. tom. 6. eclog. de Avaritia: Ουκ αφιησι ανθρωπους ειναι τους ανθρωπους ο πλουτος, αλλα θηρια και δαιμονας. *Divitiæ* (nimis amatæ scilicet) *non sinunt homines esse homines, sed feras atque dæmones.* Avarus pauperem devorat instar hinnuli aut capreæ vel onagri, id est asini sylvestris. Eccli. 13. 23. *Venatio leonis onager in eremo: sic et pascua divitum sunt pauperes.* Hoc pathetice et ad nostra tempora non inepte, Salvian. amplific. lib. 4. de providentia. Venatio leonis, inquit, onager in eremo, sic pascua sunt divitum pauperes. Quamvis tyrannidem, hanc non pauperes tantum sed pene universitas patiatur generis humani. Quid enim omnium aliud dignitas sublimium, quam proscriptio civitatum? aut quid aliud quorumdam, quos taceo, præfectura, quam præda? Nulla si quidem maior paupercularum est depopulatio, quam potestas. Ad hoc enim honor a paucis emitur, ut cunctorum vastatione solvatur. Quo quid esse indignius, quid iniquius potest? Reddunt miseri dignitatum pretia, quas non emunt. Commercium nesciunt, et solutionem sciunt. Ut pauci illustrentur, mundus evertitur. Ita Salvianus. Avarorum barbariem considerans S. Chrysolog. serm. 29. ait: *Avarus crudelitatis dominus sævus hostis, amanda lædit, nudat vitanda, ipsum etiam captivat aspectum, fidem frangit, violat affectum, vulnerat charitatem, turbat quietem, adimit innocentiam, docet furtum, suadet fraudes, imperat latrocinium.* IV. Ob crudelitatem.

Quin etiam deteriores sunt avari leonibus et crudeliores. Primo, quod leones in sylvis et solitudinibus grassentur, vix unquam pagos vel urbes adeant: at vero avarus in mediis civitatibus et oppidis sine pudore sæviat. S. Cyprian. ad Demetrianum. *Prædandi,* ait, *dissimulatio nulla, nulla cunctatio, nulla formido est: quasi oporteat, quasi ille qui non rapit, damnum et dispendium proprium sentiat: sic unusquisque rapere festinat. In latronibus est ut cumque aliqua scelerum verecundia, avias fauces et desertas solitudines deligunt: et sic illic delinquitur, ut tamen delinquentium facinus tenebris et nocte veletur. Avaritia palam sævit, et ipsa audacia sua tuta, in fori luce abruptæ cupiditatis arma prostituit.* Secundo, Avarus est leone tru- 134. Avari sunt deteriores leonibus. 1. 2.

culentior, quia nunquam mitescit aut cicuratur. Iulius vera Capitolinus ait, sub Gordiano iuniore Imper. Romæ fuisse leones mansuetos sexaginta, decem arcbilcantes. Egnatius leones iubatos esse putat, Gesnerus leonum genus forma grandiore. Paulus Venetus ait, Magnum Cham Imp. Tartarorum leanes moximos otque pulcherrimos habuisse, quibus monsuefactis ad venandum uteretur. Leones in Iudia, ut ait Ælianus, si capiuntur, mansuescunt, modo ne maximi sint: tunc autem adeo illos assuefaciunt loro, ut facile similiter atqua caues ad veuaudos cervos, apros, tauros et asinos sylvestres duci queant. Hanno Carthagiuiensis leonem, quo ad vectionem sarcinarum utebatur, habuit unaque cum Berenice monsuefactus leo vivebat, linguaque eius faciei blandiebatur, leniter obstergens, oc complanans rugas, demulcebat, cum caque iu mensa convivabat, humouiter et opte comedens. Onamarchus Catanæ tyrannus etiam leones habuit convictores. Muliebribus verbis leones iu Mauritania repelluntur o pagis, ut ait idem Ælianus. Sed avarus præsertim viduarum bona exbaurit. Apollinem fingit Ovid. lib. 6. Metam. fuisse mutatum iu leonem, et Hippomenem, de quo idem lib. 10. et Atalantam, quam ibidem dicit in leænam fuisse mutatam: sed Apollo formam recuperavit humauam, illi in feræ farma remanseruut. Si leonina tibi forma placet, ut Empedocli, qui post vitam hanc transmutatiaaem in leonem præstaatissimam esse sentiebat, imitare Amasim Ægyptiarum regem, quem fabulæ iu leonem deformant, sed mansuefactum, qui loro instar cauis duceretur.

Leones varus in locis mansuefacti.

Vers 31. 135. A ferarum simili David transit ad venatorem vel ovibus vel potius feris ipsis laqueo iasidiantem, vers. 31. IN LAQUEO SUO HUMILIABIT EUM (uempe pauperem: itaquo male vertit Arias, atteret se: et Pognin, contritum bumilemque se ostendet, licet anim apud Hebr. idem sit pronomen reciprocum et absolutum, tamen eas versiones sensus non patitur) INCLINABIT SE, ET CADET (id est irruet cum præcipitatiane et ardare) CUM DOMINATUS FUERIT PAUPERUM, id est, huius pauperis; est enollage uumeri. Petavius vertit. Tune autem pronus incumbet, cum captum sub monu tenebit. S. Hier. cum versu præcedenti iungens sic reddit. Rapiet pauperem, cum attraxerit eum ad rete suum. Et confroctum subiiciet, et irruet viribus suis valenter. Secundo, τὸ *cum dominatus fuerit pauperum*, sic explicare possis, q. d. cum sciat iam antea se sic coptos pauperes oppressisse: vel, cum videot se in uno patrefamilias, aliove capto, multos tenere, et eorum bona obtiuere posse. Sed primus sensus magis plocet.

Nota pro *in laquea suo* S. August. legit *in muscipula sua*. Nam dives pro nihila reputat pauperes, ut viles mures despicit, irridet, aggreditur, copit, occidit. Sanctus bic Poter qui locum nostrum de Antichristo expanit, sic ait: *Cum signa illa facere ceperit, quanta mirabiliora videbuntur hominibus: tanto illi sancti qui tunc erunt, contemnentur, et quasi pra nihilo habebuntur.* Sed o muribus corroduntur, qui pauperes instar murium babent, ut exemplis patuit.

Nota secundo, avarus dives dominando cadit: concidit, ut daminetur, et per suam illam ipsam excelsitatem, quia pedibus premit guttur pauperis, humiliatur. Pro *inclinabit se* S. August. legit *inclinabitur*. Euthym. quoque ait: *Inclinabitur et cadet, cum dominatus fuerit pauperum, id est: Ubi potens iste pauperum dominatus fuerit, tunc et ipse humiliatus inclinabitur et peribit. Nam qui cadunt, prius inclinantur. Hæc autem omnia fient, ut immedicabile eius vitium pateat, et Dei pariter longanimitas, et pauperum oppressorum patientia, et eorumdem demum vindicta.* Ita ipse. Ubi uunc est Froto IV. Danorum Rex, qui tam duro Saxaues victos premebat iugo, ut primum pro quolibet homine, deinde pro cubitalium membrorum quolibet, indicem servitutis pecuniom, exigeret: ut oit Saxo Grammaticus. Ubi Pescennius Niger qui Iudæis rogantibus, ut tributi aliquid remitteret, ait: Vos terros vestras levare vultis, ego otiam aerem vestrum censere cuperem? sicut tradit Ælius Spartianus. Quid contigit stulto Raboamo regi Iudææ dicenti 3. Reg. 12. 10. *Minimus digitus meus grossior est dorso patris mei* (id est, longe sum Salomone patre meo excellentior et fortior. Chald. vertit: Debilitas mea fortior est robore potris mei) *Pater meus cecidit vos virgis, ego cædam eas scorpionibus*, id est, flagris aculeatis, oit Vatablus? Excidit potestate sua in decem tribns, ueque eam recuperare unquam potuit, neque ulli posterorum.

SECTIO SEXTA ET ULTIMA.

Tria proponit. Primo, Rationes affert Propheta, cur Deus pauperibus debeat succurrere, vers. 33. Secundo, Postulat pauperum oppressores conteri, vers. 36. Tertio, Prædicat fore, ut Deus pauperes iuvet, et impios alterat, vers. 37.

PARAPHRASIS.

33. *Exurge Domine Deus, exaltetur manus tua: ne obliviscaris pauperum.*

33. Tu vero, Domine Deus, in iram vindictamque celerem assurge, potentiæ tuæ maiestatisque dexteram subrige, ut hasta tua et fulmine impios atteras. Ne pauperculos laudum tuarum præcones a nefariis tyrannis comminui diutius, velut eorum oblitus, patiaris.

34. *Propter quid irritavit impius Deum? dixit enim in corde suo: non requiret.*

34. Quid enim tantæ est audaciæ impius, te ut ad iram concitet? Una hæc est causa quod sibi penitus persuaserit, scelerum te suorum ultorem non futurum.

35. *Vides, quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.*

35. Sed decipitur sceleratus. Tu enim omnia intueris, pauperumque afflictionem consideras, ut pro afflictionis et iniuriæ illatæ gravitate illum eiusque satellites et scelerum participes punias. Ab omnibus deserti pauperes, tuæ unius curæ paternæque providentiæ relinquuntur: ideoque tu illorum ac præsertim orphanorum eris adiutor.

36. *Contere brachium peccatoris et maligni: quæretur peccatum illius et non invenietur.*

36. Potentiam sceleratorum sua vi et auctoritate pauperibus Apostolis resistentium, et malevolentia illis insidiantium, infringe. Hoc si feceris, idolorum cultus, omnisque ex eo venenato fonte malitia profluens, evanescet: neque idololatrarum posteri, licet id tentaverint, ea iu usum inducere poteruat.

37. *Dominus regnabit in æternum et in sæculum sæculi: peribitis gentes de terra illius.*

37. Tu vero, Domine Deus, subrutis dæmonum aris unus orbi universo imperabis, ac leges æternas sancies. Gentilitatis omnia prorsus vestigia a tua Ecclesia eliminabis, et ex hoc orbe, qui tuus est, idolorum amatores et cultores fautoresque exterminabis, atque e terra cælesti, ubi servos tuos beas.

Digitized by Google

38. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus : præpationem cordis eorum audivit auris tua.*

38. Apostolorum tuorum, cæterorumque fidelium preces audivisti: adeoque promptum te ad eorum vota præbuisti, ut orotionibus annueris, cum primum eas animo conceperunt.

39. *Iudicare pupillo et humili : ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.*

39. Ad indicondum in favorem pupillorum, id est, omni ope destitutorum, et afflictorum: ne homines, qui sunt vilis pulvisculus, magnum quid sibi orrogent, seque plusquam par est efferant.

QUÆSTIO UNICA

QUANTA CURA DEUS PAUPERUM ET ORPHANORUM REBUS PROVIDET.

Cum superiori Sectiono conquestus esset David, quod Deus tamdiu Evangelii sui præcones a tyronnis opprimi pateretur; nunc monet auxilio ipsis pro certo affuturum. Hoc autem facit more suo eleganter, venusta figurarum harmonia, sibi mutuo correspondentibus omnibus, ut patebit.

Ordo Sectionis. Primo itaque, petit a Deo, ut pauperibus subsidio sit: quod in tria postulata dividit. Primum est, ut exargat alacer od bellandum, vers. 33. *Exurge Domine Deus.* Secundum, ut hostem dextra feriot. *Exaltetur manus tua.* Tertium ut sinistræ clypeo præcones suos et pauperes tegat. *Ne obliviscaris pauperum.*

Tribus his postulatis tres rationes subiicit, miro artificio singulas singulis respondentes. Primo enim, cum a Deo petiisset, ut exurgeret, rationem ad id moventem attexit, quod impii cum dicerent humonis rebus indormiscere, vers. 34. *Propter quid irritovit impius Deum? dixit enim in corde suo: non requiret;* cum petiisset, ut Deus manum ad hostes feriendos erigeret, causam addit, quod servos eius ottererent, vers. 35. *Vides, quoniam tu laborem et dolorem consideras, ut tradas eos in manus tuas.* Tertio denique, cum petiisset, ut Deus pauperi succurreret, causam profert, quod ab omnibus expulsus ad Deum remittatur, veluti peculiarem pauperum protectorem, versu eodem 35. *Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adiutor.*

Secundo, a Deo petit Dovid, ut sceleratos prorsus obterot, vers. 36. *Contere brachium peccatoris et maligni.* Rationem attexit, ut illis deletis idolatria prorsus pessumdetur, atque ex hominum memoria excidat, ib. *Quæretur peccatum illius, et non invenietur.*

Tertio denique, quatuor illas petitiones a Deo exaudiendas esse prædicit. Primo, Deum surrecturum, ut regnet, vers. 37. *Dominus regnobit in æternum, et in sæculum sæculi.* Secundo, manum in hostes exaltaturum, ibid. *Peribitis gentes de terra illius.* Tertio, Deum recordaturum pauperis, vers. 38. *Desiderium pauperum exaudicit Dominus: præparationem cordis eorum audicit auris tua.* Quarto denique, effecturum, ut contrito peccatore, peccatum illius non inveniatur, vers. ult. *Iudicare pupillo et humili, ut non apponot ultra magnificare se homo super terram.*

ARTICULUS I.

Pauperes Deus iuvat.

Postquam egit Prophota de iudicio occulto in persecutores Apostolorum et virorum Apostolicorum, atque fidelium, nunc agit de iudicio manifesto et punitione o-
Vers. 33 mnibus manifestanda, vers. 33. Exurge Domine Deus.
1. Pars. Primo, exurge velut a somno, putant impii te veluti dor-
137. mientem non invigilare rebus mortalium, sed in cælo tua beatitudine contentum, cætera negligere, aut etiam non videre: exurge et te illis ostende vigilem et sedulum provisorem etiam in his terris. Ita Bellarmin. Folengius, Titelmannus, Iansen. Beda et alii. Secundo. *Exurge*, id est, cum hactenos summa patientia toleraveris afflictiones servorum tuorum et scelera impiorum, velut spectator existens certaminis, nunc assurge, ut athletas pro te certantes adiuves et pro iis pugnes. Ubi nota, pro *Deus* Hebr. est אל *el*, id est, *fortis*, q. d. fortis es, robur illud exere; Aquila vertit, *ισχυρε*, id est, fortis, potens. Deinde nota, Septuag. et Syrus addunt *meus*, q. d. Tu te nostrum fecisti per Incarnationem, adiuva nos, quia etiam tui sumus et tibi perimus. Arabs bis ponit το *meus*, vertit enim: *Surge o Domine meus, et Deus meus*, q. d. tu es bis meus: primo, per creationem; secundo, per recreationem. Vel, meus es, per redemptionem omnibus communem: deinde, meus es, per vocationem particularem ad tuam Ecclesiam et religionem. Itaque bis servus tuus sum: primo, anima; secundo, corpore. Vel, ut creatura, deinde, ut Christianus aut religiosus. Tertio, *Exurge*, ad iudicium, q. d. conscende tribunal iudicii, ut rei tibi sistantur scelerati et puniantur.

Non est satis exurgere, ut regia maiestate impius territus fugiat aut sapiat: nimis enim efferotus est atque impudens: a sæviendo non desistet, nisi percussus. Ideo additur: Exaltetur manus tua. S. Hieron. *Leva* (Pagnin. Vers. 33.
elevo; Felix, exalta; Petavius, attolle) *manum tuam.* Pri- 2. Pars.
mo, Beda *manum* interpretatur Christum, ait enim, *Exur-* 138.
ge, id est, oltus eis appare in tuo manifesto iudicio: et exaltetur manus tua: id est, ego quem tu misisti ad debellandas aereas potestates, prius missus in humilitate: exalter nunc missus ad iudicandum in maiestate, cum frequentia angelorum atque sanctorum. Ita Beda. Sed hoc est mysticum. Secundo, *exaltetur manus tua*, id est, tu Christe, elera dexteram tuam gladio tuo et fulmine armotam, ut vehementiorem plagam inferas: quo enim altius brochium erigitur, eo maius vulnus infligitur. Ita Bellarm. Iansenius, Lorinus, Ugo Cardinalis, Titelmannus, Folengius, Euthym. qui recte ait, per manum Dei eius potentiam intelligi. Ingeniose S. Augustinus de more ostendit, agi hic de punitione manifesta nefariorum. Superius, ait, dixerat, Exurge Domine, non prævoleat homo, iudicentur gentes in *conspectu tuo, id est, in occulto, ubi solus Deus videt.* Hoc factum est, cum impii od magnam quæ videtur felicitatem pervenerunt, super quos constituitur legislator qualem habere meruerunt. De quo dicitur, constitue Domine legislatorem super eos: sciant gentes, quoniam homines sunt. Nunc autem post illam occultam pœnam atque vindictam dicitur. Exurge Domine Deus, et exaltetur manus tua, non utique in occulto, sed in manifestissima gloria. Ita Augustinus. Nota, non sapiunt obstinati, nisi Deus extenta manu feriat. Exodi 3. v. 20. *Extendam manum meam, et percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio eorum, post hæc* (non prius) *dimittet vos.* Doctrina recalcitrantium est stimulus. Unde Heb. dicitur מלמד *malmod*, q. d. doctrinale, instructorium, eruditio. Idem est in obstinatis. Non sapiunt, nisi purgantur.

Causam addit illius surrectionis, ot exaltationis manus; ut scilicet ostendat Deus se curam gerere pauperum afflictorum, vers. eod. 33. Ne obliviscaris pauperum. In Vers. 34.
Psalterio Romano additum est, ne obliviscaris pauperum in finem. Urget Deum, quod impius fide careat. Vers. 34. Vers. 35.
Propter quid irritavit (Pagninus, Syrus, Arabs, ira- 1. Pars.
sci fecit. S. Hieronymus, quare blasphemavit) impius 139.
Deum. Dixit enim in corde suo: non requiret. Hebraice, non requires: seu, non inquires, id est, non punies. Est enim Metalepsis, in qua ponitur antecedens pro consequente. Syr. vertit, *non retribuet;* Petavius, *ουκ ανοδωσει*, id est, *non vindicabit.* Deinde ait, *impius non solum fide, sed etiam charitate destitui, et bonos affligere.* Vers. 35. *Vides quoniam*, (Hebr. כי *chi*, id est, quippe,

Digitized by Google

ut vertit Arias; τὸ *chi*, potest esse causale, et significare *quia*, q. d. Vides, nam consideras eorum actiones et mala quæ aliis faciunt) TU LABOREM ET DOLOREM CONSIDERAS, UT TRADAS EOS IN MANUS TUAS: ut potentiæ et iustitiæ tuæ, quæ sunt manus tuæ, eos puniendos committas: non sufficit una manus ad tantum scelus expiandum, utraque feriendi sunt. Nota τὸ *laborem et dolorem*, potest primo sumi passive, q. d. tu attente contemplaris labores et dolores quos servi tui ac præcones Evangelici pauperes patiuntur. Hunc sensum maxime videtur exigere latina versio, et sequuntur Bellarm. Petavius, Magn. Iansen. et alii, et ego secutus sum in paraphrasi. Secundo, tamen magis apposite et concinne, τὸ *laborem et dolorem* sumemus active, id est, pro labore et dolore quem impii inferunt: unde statim sequitur, *ut tradas eos*, impios scilicet, a quibus hic labor et dolor emanat. Hunc sensum petunt Hebraica. Primo enim loco pro *laborem* est עמל *amal*, id est, labor, perversitas, iniquitas, iniustitia: de ea voce dixi supra v. 28. Secundo loco pro *dolorem* est כעס *caas*, id est, ira, indignatio, provocatio, irritatio, extimulatio. Itaque S. Hieronymus vertit, *Quia tu laborem et furorem respicis.* S. Augustin. legit: *Quoniam tu laborem et iram et dolorem consideras.* Arias vertit: *Quippe tu laborem et iram respicies.* Pagninus, perversitatem et iram. Syrus, crimen et indignationem. Chaldæus, dolorem et iracundiam. Arabs, *Et tu Domine, vides iniquitatem eius, et malitiam operis eius.* Et addit dictum notabile, *Si agnovisset animam suam, invenisset stultam* (nam ira furor brevis est, et sibi dolorem parit, aliis volens illum inferre) *et scivisset se traditum esse in manus tuas.*

Tertio, plenissime, τὸ *laborem et dolorem* sume tam active quam passive, id est, pro labore et dolore, tam prout procedit ab impiis furentibus et in pios agentibus, quam prout recipitur in piis patientibus. Sic Folengius explicat, Vides, ait, laborem doloremque hominum omnium iniuria affectorum conspicis: iramque et furorem illorum, qui iniurias inferunt, optime consideras. Et quidem *amal* significat etiam fatigationem, laborem, malum passive sumptum: *Caas* mærorem, molestiam, perturbationem, afflictionem, perturbationem, dolorem passive acceptum.

Rationem maxime urgentem affert, quæ Deum veluti cogat succurrere pauperi, quia nullus præter ipsum eius
Vers. 35 curam gerit, vers. eod. 35. TIBI DERELICTUS EST PAU-
2. Pars. PER. Primo, derelictus est ab aliis. Cum enim divitiæ af-
140. fluunt, turba amicorum circumstat, et multi ad radios
Pauperi solus honorum accedunt, ut iis luceant: atque ubi sunt escæ
Deus auxilio est. multæ, corvi advolant, ut iis saginentur: sed ubi te fortuna destituerit, omnes avolant et sibi consulunt, a ruinosa domo tua recedunt, ne ea obruantur: nec fulcra quærunt, ut eam sustentent: in naufragio tuo, etiam sibi quæ possunt rapiunt, et te nudum in arena, aut etiam in fluctibus periclitantem relinquunt. Salomon Proverb. 14. v. 20. *Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici autem divitum multi.* Phocion apud Maximum serm. 11. Delphinis comparat amicos fugaces. Delphini, ait, quamdiu unda subest, navigia comitantur natantes, in littus vero numquam egrediuntur. Sic adulatores in secunda fortuna manent, in adversa deserunt. Tullius lib. 4. ad Herennium, eos confert hirundinibus in hyeme deserentibus domum hospitis sui. *Ut hirundines,* ait, *æstivo tempore præsto sunt, ita falsi amici sereno vitæ tempore præsto sunt: simul atque fortunæ hyemem viderint, avolant.* Eleganter etiam Epictetus in altercatione cum Adriano Imperatore, pauperem comparat puteo derelicto. *Quid est*, inquit, *homo pauper? quem ut puteum desertum omnes aspiciunt, et suo loco illum relinquunt.* Ad quos hoc pauperis nomen in psalmo nostro extendatur, dicetur art. seq.

141. II Secundo, Non tantum ab aliis pauper Deo relinquitur, sed ipse pauper ad unum Deum fugit, cum se ab aliis desertum videt. Unde clare Syrus vertit: *Tibi se committet inops.* Pagninus, *Tibi relinquit causam suam pauper.* Ad verbum Arias reddit, *Super te relinquet pauper*, supple seipsum et sua omnia, ut super brachio et sinum matris suæ ac nutricis. Dicit enim Deus Oseæ 11. v. 3. *Et ego quasi nutritius* (תרגלתי *tirgalti*, pro *hirgalti* in Hiphil, id est, ambulare feci, sumunt R. Salomon, R. Abraham, Vatablus et Arias; sed 2. melius R. David Kimhi, et R. Moses accipiunt pro pedatione seu assuefactione ambulationis; 3. optime *tirgalti* est idem atque תרגלת *tirghelet*, id est, nutrix, quæ puerum docet ambulare, iod enim ibi est paragogicum; deducitur a רגל *reghel*, id est, pes) *Ephraim, portabam eos in brachiis meis.* Sed illi Iudæi stupidi erant: ideo conquerens subdit: *Et nescierunt quod curarem eos.* Non deserit tamen insipientes et se subducentes pia et sedula mater, sed eo sollicitius filios stringit brachiis, petit osculis, ad mammas premit. Vers. 4. addit Deus. *In funiculis Adam* (Septuaginta, Symmachus et Syrus in funiculis hominis) *traham eos, in vinculis charitatis.* Chaldæus vertit, sicut moris est trahi filios dilectos, traxi eos fortitudine charitatis. Hoc in Iosepho Patriarcha, cum ab ipsis fratribus esset derelictus et venditus, videre possis Gen. cap. 37. et 39. et seq. Ps. 79. 2. *Qui deducis velut ovem Ioseph*, hoc est, eius posteros. Synecdochice per eos deinde intelligit decem tribus Israel, quia Ieroboam primus rex decem illorum tribuum fuit ex tribu Ephraim filii Ioseph. Constantinopoli quidam iuvenis malens Christum tutorem quam patris divitias, ab eo uxorem ditissimam accepit ut refert Ioan. Moschus in prato spirit. cap. 21.

Moraliter hic disce. Si dives es, non relinquere pauperem. Nam, ut ait Propheta noster Psal. 40. v. 1. *Beatus* 142. Divitum est pauperes iuvare.
qui intelligit super egenum et pauperem. Chald. qui cogitat de rebus pauperis) *in die mala* (Theodoretus, ἐν ἡμέρᾳ κακώσεως, in die afflictionis) *liberabit eum Dominus, etc.* Vide ibi dicta. Contra vero habes Prov. 14. v. 31. *Qui calumniatur egentem* (Pagninus, qui aufert quid a paupere. Tigurina, vim faciens pauperi) *exprobrat factori eius: honorat autem eum qui miseretur pauperis.* S. Chrysost. hæc interpretaus in Catena Græcorum: Duo, inquit, peccata hoc loco assignat, nempe pauperum calumniam, at Dei offensionem. At quomodo conviciator pauperum irritat Deum qui fecerat illum? Quia Deus non modo secundum animam et corpus condidit illum: verum etiam condidit talem, nempe pauperem et miserum, eoque modo comparatum, qui lingua maledica facile capi corripique posset. Dices rursum: Si Deus quosdam creat inopes, inopemque et miseram vitam ducere illos pro sapientia sua ordinat, quorsum nos eorum misereamur? Etenim audivi non paucos, qui ita dicerent: Quo iure obligamur nos in pauperes liberales et misericordes esse? si Deus illos amasset, pauperes non fecisset. Quousque contra salutem nostram ludimus? quousque de his ridemus, propter quæ merito nos tremere, formidare, et horrere oportebat? sordidumque, ac mille malis repletum ludibrio habemus? utrum Deus magis amabat Lazarum mendicum et ulcerosum, an vero divitem epulonem? Nimirum hoc nos perdit, quod divina quoque eloquia in facetias et dicteria vertamus. Ita Chrysost.

Secundo, Si pauper es, disce Deo te totum credere, tibi enim providebit. Primo, te in anima roborando. Arabs vertit, *In te confortatur pauper.* Et S. Hieron. *Tibi relinquuntur fortes tui.* Sic v. 30. ubi habemus, oculi eius in pauperem respiciunt, reddit ipse: *Oculi eius robustos circumspiciunt.* Vide illum locum, et time dives robur illud, quia divinum est: potes humanas vires deiicere, divinas non potes. Secundo, pauperi succurrit Christus, etiam in corporis et fortunæ bonis. Salvianus lib. 4. de prov. *Sunt quibus et si desint multa, non desunt omnia. Christus tantummodo solus est, cui nihil est quod in omni humano genere non desit. Nullus servorum suorum exulat, nullus frigore ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum esurientibus esurit, solus cum sitientibus sitit.* Itaque iis ut sibi succurri optat, et illis providet cum humana desunt auxilia, ut ostendi Ps. 54. v. 23. et supra v. 13. *Non est oblitus clamorem pauperum.*

Digitized by Google

ARTICULUS II.

Orphanorum curam suscipit Deus.

Vers. 35. 3. Pars. INTER pauperes maxime opis indigent orphani, ideo Deus iis præsertim providet, vers. eod. 35. ORPHANO TU ERIS (Hebr. הייתָ *haita*, id est, fuisti: S. Hieron. tu es factus; Syrus, tu es; Septuaginta, συ ησθα, tu eras; omni
143. scilicet tempore) ADIUTOR. Arabs, *adiutorium*. Nota,
Orphanus et pupillus quis? Græca vox ορφανος, et Hebraice, יתום *iatom*, quæ hic usurpantur, redduntur *orphanus*, infra versu ultimo, *pupillus*, et sic passim in Scripturis permixtim mox una, mox altera earum vocum exprimuntur: atque hæ duæ dictiones synonime sunt in illis, et in aliis etiam auctoribus sæpissime. Sic definit orphanum et pupillam Spiegelius in lexico iuris. Orphanus est, qui caret patre præsidioque paterno, et qui summopere desiderat illius opem, cum sine eo male habeat. Pupillus dicitur proprie is qui cum impubes est, desiit in patris potestate esse, vel morte vel emancipatione. Vide Ant. Fumæum in Tractatu de Subst. Masculus usque ad 14. Puella vero usque ad 12. sic vocatur. Ea autem ætate finitur tutela secundum ius commune, sive sit in potestate patris, sive extra. l. fi. paragrapho pupillus. de ver. Obli. D. et l. sin infanti. paragrapho penultimo de Iure delibe. lib. 6. C. orphanus caret etiam præsidio paterno, id est, tutore: et sic appellatur post dictam ætatem. S. Hieron. in psalmi nostri commen. pupillum et orphanum definit. *Pupillus dicitur, qui non habet patrem: orphanus, qui nec patrem nec matrem habet.* Sed magis placet definitio Spiegelii supra allata. Ingeniose S. August. tractatu 75. in Ioan. et S. Isidorus lib. 11. orig. cap. 2. pupillum dictum volunt a pupilla, q. d. sine pupilla, id est, sine oculis: unde etiam dicitur orbatus parentibus. Terent. Adelph. Hæc virgo orba est patre. Simpliciter quoque orbus pro pupillo sumitur. Idem Terent. in Phormione. *Lex est, ut orbæ qui sint genere proximi, his nubant.* Et vere quidem oculi liberorum sunt parentes, illis illuminari, ambulare, dirigi, promoveri, pericula evitare, et ad utilia quærenda duci debent. His privati sunt orbi, id est, oculis privati, quasi amissis orbibus. Verius pupillus deducitur a *pupus*, quæ vox significat puerum parvulum et tenellum: unde etiam pupilli vocantur minores. Hebr. יתום *iatom*, pupillus, orphanus q. d. consumptum: vel cuius parentes sunt consumpti. Rad. *Thamam*, consumere. Hinc in futuro *iithom*, consumetur.

Quæres, Quis hic pauper et orphanus intelligitur? Resp.
144. primo S. Augustin. pauperem eum vocat hic, qui omnia huius mundi temporalia bona contempsit, ut Deus sit tantum spes eius. Orphanum vero, cui pater mundus est mortuus, ei adhærent Bruno et Cassiodorus. Verba autem S. August. sunt: *Pupillo tu eris adiutor: id est, ei cui moritur pater hic mundus, per quem carnaliter genitus est, et iam potest dicere. Mundus mihi crucifixus est, et ego mundo. Talibus enim pupillis pater fit Deus. Docet quippe Deus pupillos fieri discipulos suos, quibus dicit, Matthæi 23. v. 9. Ne vobis dicatis patrem in terris. Cuius rei exemplum præbuit prior ipse dicendo: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Matthæi 12. v. 48. Unde volunt quidam perniciosissimi hæretici asserere, non eum habuisse matrem: nec vident esse consequens si hæc verba attendant, ut nec discipuli eius patres habuerint. Quia sicut ipse dixit, quæ mihi mater est: sic illos docuit, cum ait: Nolite vobis dicere patrem in terris.* S. Hieronymus pupillum ait dici, qui patrem *diabolum* non habet. Beda duos patres impiorum assignat, mundum scilicet atque diabolum. Sunt enim nati ex adulterio. *Pauper*, inquit, *derelictus est a seipso tibi: id est, abnegavit se et mundum propter te, et ideo tu eris adiutor ipsi facto propter te orphano. Orphanus proprie dicitur, qui caret patre in pupillaribus annis: tamen ad hanc similitudinem dicitur orphanus, quicumque se pro Deo abnegat: quia iam spoliatus est priore patre, mundo scilicet, iuxta quem carnaliter genitus est: et diabolo, qui eum in concupiscentiis carnalibus generavit.*

A *Unde dictum est. Vos ex patre diabolo estis.* Ugo Cardinalis et patrem et matrem esse relinquendum edocet, ut simus veri orphani. Sic autem loquitur: *Orphanus est, cui pater mundus, et concupiscentia mortui sunt. De quibus Ezechielis 16. Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethea, Amorrhæus interpretatur amaricans. Hic est mundus, qui multis amaritudinibus et doloribus suos afficit. Cethea interpretatur tenebrescens, et signat carnem sive carnalem concupiscentiam, quæ lumen rationis absorbet, et obtenebrat. Ps. 57. Supercecidit ignis (concupiscentiæ) et non viderunt Solem iustitiæ.* Sed hæc esse tropologica planum est.

Secundo, Iansenius *pauperem* intelligit virum pium ab omnibus desertum, *orphanum* vero eum qui omni humana ope destitutus est. Ut enim ait Folengius, pauper, orphanus, pupillus, vidua, in Scripturis pro quocumque ab omnibus destituto, et qui omnibus omnium iniuriis facile obnoxius est, accipi solet. Et quia Deus his potissimum, qui ab hominibus prorsus deseruntur, citius consulere
B opemque ferre consuevit, Scriptura prope adagii loco, eum iudicem esse viduarum, pauperum orphanorumque, omnium scilicet afflictorum, iactitat.

Tertio, Titelmanus, Euthym. et Ioannes a Pastura per *pauperem* sumunt fidelium populum: per *orphanum* vero, ope humana destitutos.

Quarto denique, pauperes et orphani possunt in propria significatione accipi. Sed præsertim arbitror intelligi Apostolos, qui orbati Christo patre suo, in cælos abeunte in magna paupertate orbem decurrebant, omnium tyrannorum crudelitati, et nationum ferocitati expositi. 1. Corinth. 4. v. 11. ait Apostolus: *Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus* (Græce, αστατουμεν, id est, certam et fixam sedem non habemus, incertis sedibus erramus et vagamur) Et v. 13. *Tanquam purgamenta* (Græce ως περικαθαρματα, id est, tanquam sordes undique everrendo col-
C lectæ. Syrus, tanquam stercus) *huius mundi facti sumus, omnium peripsema*, περιψημα, id est, ut S. Chrysostom. Theoph. et Anselm. exponunt, abiecta scobs, ramentum, resque vilissimæ, quæ abiiciuntur et calcantur ab omnibus. Quomodo Deus illos adiuverit, ipse sæpius inculcat. Philipp. 4. 13. ait: *Omnia possum* (nihil excipit) *in eo* (per eum) *qui me confortat.* Græco ενδυναμουντι, id est, qui me interius corroborat, qui per gratiam suam validum me ac robustum facit. Et 2. Corinth. 4. v. 8. *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur* (Græce ου στενοχωρουμενοι, id est, non coarctati, non anxii redditi. Syrus, premimur, sed non suffocamur) *aporiamur* (Græce, απορουμενοι, ad angustias detrusi inexplicabiles hæsitamus, animo fluctuamus nescii quo nos vertamus) *sed non destituimur:* id est ut ait S. Chrysost. Oecum. Theophylactus, non desperamus, sed in Deo consilium, auxilium, remedium malis nostris, et felicem in rebus exitum speramus et invenimus, sicque victores evadimus. *Persecutionem* (ut a tergo instantem hostem) *patimur, sed non derelinquimur.* Deus enim nobis semper adest dux et comes, qui
D vires suppetit, ut persecutio non sit assecutio, sed tantum ad hoc prosit, ut gradum in cælum urgeat. Adrianus Papa VI. in eo sibi præsidii spem reponens, id sumpsit Symboli: *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.*

Moraliter hic disce, Deum esse adiutorem: sive ut Arabs vertit, *adiutorium* ipsum orphanorum et pupillorum. 145. Deus est orphanorum.
Primo, est eorum pater. *Ps.* 67. 6. dicitur pater orphanorum (S. Hieronym. vertit, pupillorum) et iudex viduarum. I. Pater.

Secundo, *Mater* est etiam orphanorum. *Ps.* 145. v. 9. II. Mater.
Pupillum et viduam suscipiet, in ulnas scilicet suas, ut mater pupulum. Hebr. יעודד *ieoded*, id est, *eriget*, ut vertit S. Hieron. confirmabit, fulciet, sustentabit, ut alii) *et vias peccatorum disperdet.* S. Hilar. legit, exterminabit. S. Hieron. conteret. Chald. יטלטל *ietaltel*, id est, amovebit, auferet. Velut *benigna* et amore saucia *mater, non potest Deus lacrymas pupi* seu *pupilli* sui fer-

re, quin statim eum exaudiat. Eccli. 35. 17. *Non despiciet preces pupilli.*

III. Tutor et curator. Tertio, Deus est tutor orphanorum, atque curator, *Orphano tu eris adiutor.* Aptissime ad rem nostram vertit Magnetius, *tueberis orbos.* Oseæ 14. 4. *Assur non salvabit nos* (id est, spem salutis non reponemus in Assyriis) *super equum non ascendemus* (ab Ægyptiis qui equitatu valebant, opem non petemus) *nec dicemus ultra: Dii nostri opera manuum nostrarum: quia eius, qui in te est, misereberis pupilli,* q. d. ait Cornelius, Misereberis, o Domine, Israelis, qui quasi sine patre et matre, ac ab omnibus derelictus, quasi pupillus *est in te*, id est, tuus est, ac *tuæ curæ* relictus et creditus, ideoque in te uno omnes spes suas reponit. Vides Deum fieri a Magn. tutorem orphanorum, a Corn. autem curatorem. S. Chrys. locum eximium in eam rem mox afferam.

IV. Nutrix. Quarto, Deus est orphanorum nutrix. Psal. 146. v. 9. *Qui dat iumentis escam ipsorum, et pullis corvorum* (qui a parentibus velut orphani deseruntur) *invocantibus eum.* S. Hier. vertit, filiis corvi clamantibus. Se profitetur Deus Oseæ 11. 3. nutritium Ephraim, id est, populi Israel derelicti ab omnibus, ut dixi supra.

V. Patronus. Quinto, Deus est patronus orphanorum. Philo tractat. de victimas offerentibus. *Pupillorum, ait, atque viduorum patrocinium profitetur Deus, quia hæ maritis, illi parentibus, orbati sunt: quibus humana ope destitutis nullum præterea relinquitur auxilium.* Διο τες μεγιςες ελπιδος κε αμοιρησι τυ Θευ, δια την ιλεων φυσιν αυτυ, την προνοιαν και επιμελειαν μη αποςραφεντος των ουτως ερημων. *Ideo maxima in divino spes superest. Quia propitium numen non aversatur huius generis patrocinium.* Hæc Philo.

Vers 39. 146. VI. Deus est iudex favorabilis orphanis. Sexto, Deus iudex est favorabilis orphanis, v. 39. huius psalmi ait David: IUDICARE (ut iudices) PUPILLO ET HUMILI, id est, in gratiam pupilli et afflicti, orphanis victoriam adiudicans et eorum adversarios et oppressores condemnans, qui hoc unum intendunt, ut malitia sua, violentia, litibus, et variis artibus miseros atterant. Pro *humili* S. Hieron. vertit *oppresso*, alius apud S. Chrysost. τεθλασμενω, id est, *confracto*, Arias, *tenui*. Pagninus, *pauperi*. Hebr. et Chald. דך *dach*, proprie significat contusum, contritum, comminutum. Hinc Hebr. מדכה *medoca*, et Chald. מדוכתא *meduchta*, mortarium significat. Mortarium itaque ferreum, est paupertas insuperabilis et inevitabilis, in ea pauper clauditur et arctatur velut granum aromaticum; divitis potentia et crudelitas est pistillum ferratum, quo conteritur granum illud, sed suavem odorem fundit Deo et hominibus verus pauper, per orationes et pios affectus in mediis tribulationibus: unde fit ut exaudiatur, sicut vers. 38. dixerat David. *Desiderium pauperum exaudivit Dominus: præparationem cordis eorum audivit auris tua.* Præparationem porro cordis intelligit, sive qua præparamur a Deo, sive qua per gratiam eius præparamus nos: ita ut desiderium illud bonum sit ex præparatione Dei, ut ait S. Thomas, præter communiorem sensum de oratione, ut petamus quæ sunt illi grata, et ad quæ libenter attendat, seu ut quam cito quis velit petere, tam cito Deus dignetur exaudire: patientem expectationem divinæ opis ac iudicii interpretantur S. Augustin. Remig. Ruffinus, Ludolphus, iuxta illud Ps. 58. v. 6. et Ps. 107. v. 2. *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.* Euthymius, cor rectum, nullo vitio impeditum: vel Prophetarum desiderium de Incarnatione, et promptos animos ad suscipiendam fidem Christi. Beda, bonam affectionem: iterum Remigius, meditationem: Haymo id, ad quod omni conatu virium nititur quis orando assequi. Rupertus in lib. 1. Reg. cap. 11. cogitationes sanctas, quæ præcedant petitionem, quod etiam innuit S. Bern. serm. 9. in cantica, tractans de piis sermonibus euntium in Emaus Lucæ ult. 1. et seq. Dionysius, promptitudinem adhærendi Deo in adversis fideliter. Valentia, cum desiderio rerum cælestium præparationem operum bonorum, quibus obtineantur. Ita Lorinus. Adhæreo autem Genebrardo, Bellarmino, Magn. Petavio, qui *præparationem cordis* interpretantur de præparatione ad orandum. q. d. antequam orent, Deus exaudiet: statim atque videbit eos habere alicuius rei obtinendæ desiderium, et se parare ut illam petant, eam dabit. Isaiæ 65. 24. *Antequam clament, ego exaudiam.* Prov. 10. 24. *Quod timet impius, veniet super eum* (Syrus, Impius ad perditionem trahetur) *desiderium suum iustis dabitur:* Septuag. desiderium iusti acceptabile; interpres Catenæ Græcæ, desiderium iusti Deo est gratum et acceptum. Psal. 144. 19. *Voluntatem* (S. Hieron. placitum) *timentium se faciet, et deprecationem eorum* (δεησιν, indigentiam, preces expulsionem mali petentes) *exaudiet, et salvos faciet eos.* S. Augustinus, *solvabit eos.* S. Bern. sermone 9. in Cant. Non expectat Deus verba, sed cogitationibus advocatur. Nota rem pauperi iucundissimam et facillimam. Non tantum Deus illam præparationem cordis exaudit, sed etiam facit. Hebræis insistens S. Hieron. vertit. *Præparasti cor eorum.* Pagnin. *parare facies*, per Angelos scilicet, concionatores, gratias. Chaldæus, *aptabis*, velut lyram et cytharam, ut bonam faciat concordantiam et consonantiam. Felix, *diriges*, ut cor non aberret a scopo, non vagetur per inania, non petat insulsa et ingrata Deo. Sicque voti fit compos, non tantum unius sed omnium. Arabs vertit, *Intendit aurem suam voluntatibus cordium eorum.* Non audit solum sed avide et attente audit, ne quod desiderium non exaudiatur.

Septimo, Deus est legislator favorabilis orphanis, et iis sollicite providens. Ut enim ait S. Chrysost. in Ps. nostr. subvenire pupillis est, εργον εξαιρετον, id est, *opus egregium et palmarium:* additque, esse Dei proprium et singulare. *Sicut enim*, inquit, *artificis est ædificare, et gubernatoris navem dirigere, et Solis illuminare:* ουτω και Θεω το ορφανων προιςασθαι, το πτωχοις χειρα ορεγειν. *Ita etiam tuum est subvenire orphanis, manus præbere pauperibus. Nemo est, qui sic eorum curam gerat, sed tu solus.* 147. VII. Deus est legislator favorabilis illis.

Hebræis, et omnibus, præcepit Deus, Exod. 22. v. 22. *Viduæ et pupillo non nocebitis.* Quo præcepto negativo semper et pro semper obligante, miserabiles illas personas maxime munit, velut muro inexpugnabili. Et Ecclesiastici 4. v. 10. *In iudicando esto pupillis misericors ut pater* (Arabs vertit, esto orphanis loco patris) *et pro viro matri illorum.* Statim mercedem exquisitissimam attexit v. 11. *Et eris tu velut filius Altissimi obediens* (Arabs et Syrus, et eris Deo veluti filius) *et miserebitur* (Græce αγαπησει, id est, diliget) *tui magis quam mater.* Complut. a μητηρ σε *quam mater tua.* Principem dat Deus, ut dicebat ille, qui erga hominum genus vice sua fungatur; et S. Gregor. Naz. orat. 16. de pauperibus fovendis ait: *Nihil adeo divinum habet homo, quam benefacere. Fac calamitosis sis Deus, Dei misericordiam imitando, etc. Neque enim ullo omnino res est, quæ Dei benevolentiam perinde conciliet, ac misericordia.* Clemens Alex. lib. 1. Stromat. *Dei*, ait, *imago est homo benefaciens.* Enitantur itaque iudices, principes, reges divinitatem hanc consequi. Theodoricus Gothorum Rex apud Cassiod. lib. 3. variar. cap. 20. ait: *Inter gloriosas Reipublicæ curas, quas perpeti cogitatione Deo auxiliante revolvimus, cordi nostro est levamen humilium, ut contra potentiam superborum nostræ pietatis erigamus obstaculum, nec liceat quicquam apud nos audaciæ cuius est propositi superba calcare.*

Non tantum leges sancivit Deus pro pupillis, sed etiam violatores earum graviter punivit, ut patet in Heliodoro, qui missus fuit a rege Seleuco Philopatore, fratre seniore Antiochi Epiphanis, ad expilandum templum Ierosolymitanum: Cum enim ab Onia summo Pontifice audivisset, ea quæ erant in templo, deposita esse, et *victualia viduarum et pupillorum*, ab impietate sua non destitit, sed quæ habebat in mandatis a rege exequi per fas et nefas volens in illud irrupit, et iam cum satellitibus ærarium cœpit exhaurire. Quid vero acciderit, refertur 2. Mach. 3. 24. *Spiritus omnipotentis Dei magnam fecit suæ ostensionis evidentiam, ita ut omnes, qui ausi fuerant parere ei, ruentes Dei virtute, in dissolutionem et formidinem converterentur. Apparuit enim illis quidam equus terribilem* (armis suis fulgentibus, vultu et gestu minaci atque truculento) VIII. Vindex est eorum.

Digitized by Google

habens sessorem (Angelum scilicet, probabiliter templi custodem) *optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit.* Hoc est, illisit, impegit. q. d. prioribus pedibus in eum impactis illum attrivit. Græce habetur, Invectus autem cum impetu concussit in Heliodorum priores ungulas, *qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. Alii etiam apparuerunt duo iuvenes* (duo Angeli forma iuvenum) *virtute decori* (qui decorem et robur præ se ferebant, ac cælestem indolem ostendebant) *qui circumsteterunt eum* (Heliodorum) *et ex utraque parte flagellabant* (habentes scuticas seu flagella in manibus, ut ait Iosephus Gorionides) *sine intermissione multis plagis verberantes.* Erant hi boni Angeli, sunt enim pupillorum et viduarum defensores. Seleucus ipse Rex occisus est ab eodem Heliodoru, eique successit frater iunior Antiochus Epiphanes.

148. Variæ nationes favent orphanis, et leges pro eis tulerunt. Deus præterea inspiravit omnibus populis, ut leges pupillis favorabiles sancirent, eosque sollicite tuerentur.

I. Lacedæmonii. 1. Apud Lacædemonios, Quinqueviri, Bidiæi dicti, curæ orphanorum præficiebantur.

II. Athenienses. 2. In Attica, Rex sacrificulus orphanis pro tutore et curatore erat, qui tuitioni eorum atque patrocinio intenderet.

III. Romani. 3. Apud Romanos, si cui nullus omnino tutor fuit, ei dabatur a Prætore in urbe, aut a maiore parte Tribunorum plebis: in provinciis autem a Proconsule, ab eius legato, a Præsidibus, a Præfecto Ægypti: et in municipiis ab omni magistratu, ut Imperatoriæ leges variis in locis edirunt. Et quia nonnumquam absentes tutores nominabantur, ne pupillo interim id fraudi esset, dandum temporarium tutorem, qui tutela fungeretur, ex rescripto divi Pii Ulpianus censuit. Quin etiam præterea inducti sunt honorarii tutores, honoris videlicet causa non oneris, ut eruditissimi homines dicunt, qui otiosi observarent gerentes tutelam. Ut quoniam pupilli ipsi in teneritudine annorum, et ingenii imbecillitate providere sibi non possent Dei nutu et legum instinctu, multi oculos intenderent, ad eos tuendos atque iuvandos. Nam præclare Theodoricus Rex apud Cassiod. lib. 4. epist. 9. *Adolescentia*, inquit, *pervia videtur incommodis, cum facile possit surripi, vel iuvenibus destitutis.* Unde etiam circumscriptio adolescentium Lectoria lege fuit prohibita. Viduæ et pupilli apud Iurisconsultos inter personas miserabiles, id est, miseratione dignas numerantur. Earum causas sibi principes vindicant L. un. C. quando Imp. ita noster Crrsolius lib. 3. Mystag. cap. 47.

IV. Plato. 4. In Republica illa perfecta, cuius ideam Plato delineavit, quanta cura provisum vellet pupillari ætati, declarat lib. 11. de legibus circa medium. Vult enim quindecim Senatores aut Magistratus cæteris seniores omnium orphanorum per quinquennium ita curam habere, ut terni pro dignitate singulis annis eos curent: et exacto quinquennio similiter quindecim alios, atque sic deinceps. Illorum autem prudentiæ vult relinqui certitudinem singulorum tutorum, quos vult, primo habere pietatem erga Deum, πρωτον, inquit, τηις ανω θεηις φοβεισθαι, *deos superos primum revereantur, qui pupillarum curam habent.* Secundo, amare parentes defunctos eorum pupillorum quos dirigunt et tuentur. *Deinde etiam mortuorum manes*, ait, *quibus natura inest, ut præcipua illorum cura teneantur, qui ab eis geniti sunt: adeo ut honorantibus eos propitii, contemnentibus infensi sint.* Tertio, ut existiment seniorum voluntati obsecundandum, qui summis in civitate funguntur honoribus. Quarto, ut putent παρακαταθηκην ειναι μεγιστην και ιερωτατην, *orphanos esse maximum et sacratissimum depositum.* Quinto, ita pro viribus disciplinæ atque educationi orphanorum providere, ως ερανον εισφεροντα εαυτωτε και τοις αυτω, *ut sibi et suis providere videatur quilibet.* Sexto denique, ut eos ament veluti proprios filios. *Qui feminam*, inquit, *moremve tutatur*, μη χειρον αγαπατω των εαυτη τεκνων, *non minus eos diligat quam si genuisset: neque res illorum peius quam suas gubernet, imo etiam affectu animi melius.*

5. In Francia nostra semper summæ curæ fuit pupillorum tuitio. eorum specialem curam olim habebant Episcopi. Definitum est in Concilio Matisconensi 11. can. 12. ne Magistratus prius viduas et pupillos aggrediantur, quam Episcopo, aut eius vices gerenti eo absente, nuntiarint. Verba canonis sunt. *Decernimus, ut iudices non prius viduas et pupillos conveniant, quam Episcopo nuntiarint, cuius sub velamine degunt. Quod si is qui iudex est, aut impetitor, eis aut iniuriam aliquam ingesserit, aut definitionem tanti Concilii transgressus fuerit, a communione suspendatur.* Celebratum est illud Concilium anno Christi 585. Gontramni Regis iussu, anno regni eius 24. Pelagii II. Papæ anno 8. Leges etiam politicæ plurimæ favent pupillis. V. Francia.

6. In Ecclesia universa sapientissimi iuxta ac piissimi Præsules orphanis subvenerunt. S. Iguatins Martyr Episcopus Antiochenus, epist. 10. ad Heronem Diaconum, inquit, ορφανων προιστασο, *pupillis assistito*, Θεος γαρ πατηρ εστι ορφανων, *Deus enim est pater orphanorum.* S. Iustinus Martyr apol. 2. ait piorum Antistitum, qui singulas Ecclesias moderabantur, fuisse munus, επαρκειν ορφανοις τε και χηραις, *opitulari pupillis et viduis.* S. Ambros. Episcopus Mediolanensis epis. 56. generatim loquitur, et omnibus prorsus curam orphanorum et viduarum præferendam docet. *Quos*, ait, *Episcopi magis, quam pupillos debemus tueri? Scriptum est enim: Iudicate pupillo, et iustificate viduam, et eruite iniuriam accipientem.* Et ne rem putaremus esse exigui momenti, ait S. Augustinus, sermone 10. de verbis Apostoli. *Pro magno commendantur Episcopis patrimonia pupillorum.* Quare cum in Canonibus Apostolorum prohiberentur Clerici in sæculi rebus negotiisque occupari, in Concilio Chalcedonensi, can. 3. excipiuntur tutelæ pupillorum, et viduarum cura: non spe lucri, aut inanis gloriæ cupiditate: sed, δια τον φοβον τȣ Θεȣ, *propter timorem Dei.* Ubi etiam tutela nominatur, απαραιτητος επιτροπη, inexcusabilis cura, et non defugienda sollicitudo. 149. VI. Sancti.

Digitized by Google

PSALMUS DECIMUS.

1. In finem, Psalmus David.

2. In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer?
3. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum: paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.
4. Quoniam quæ perfecisti destruxerunt: iustus autem quid fecit?
5. Dominus in templo sancto tuo: Dominus in cælo sedes eius.
6. Oculi eius in pauperem respiciunt: palpebræ eius interrogant filios hominum.
7. Dominus interrogat iustum et impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.
8. Pluet super peccatores laqueos: ignis, et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.
9. Quoniam iustus Dominus, et iustitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius,

PSALMI DECIMI ANALYSIS.

David invitatus a Gad Propheta, ut in Iudæam rediret, describit,
- Tentationem suam gravem, 2. ob
  - Amicos, 2. qui
    - Cor suum emovent querelis suis. 2.
    - Et timores varios ingerunt. 2.
  - Et hostes, 2. qui
    - Arcum in ipsum intentum tenent. 3.
    - Sagittas acervant ad sæpius feriendum. 3.
    - Innocentis bona et honores destruunt. 4.
- Fiduciam suam generosam, 5. ob
  - Maiestatem Dei. 5.
    - In cælo habitantis. 5.
    - Indeque in omnes dominantis. 5.
  - Providentiam eius. 5.
    - Aspicientis iustos, ut eos iuvet. 5,
    - Et impios, sibi ipsis nocentes. 5. 6.
  - Et iustitiam. 7. qua
    - Impios variis suppliciis afficit. 7.
    - Et secundum opera iudicat. 8.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. In finem, Psalmus David.

I. Argum Psalmi. I. Titulum hunc explicui Psal. 4. Argumentum vero huius psalmi vult esse Eugubinus, de laude Dei res humanas iuste gubernantis, maxime puniendo iniustos.

II. Secundo, Caietanus censet, nihil aliud agi nisi de utilitate iustitiæ divina spe formatæ.

III. Tertio, Dionysius Carth. intelligit de Davide prævidente legem Evangelicam, a qua perversi Iudæi conarentur avertere, et ad montem Sina revocare, ubi lex vetus data fuerat, Ex. 20.

IV. Quarto, et verius ad literam, David a Saule exagitatus, et ab amicis ad fugam in securiores montes incitatus, spem suam in Deo fixam et stabilitam declarat: itaque nullo se terrore concuti. Deum enim iudicem sanctissimum et potentissimum e cælo contemplari omnes actiones, et tela inevitabilia in caput impiorum deiecturum. Ita Hebræi, S. Thom. Arnob. Lorin. Valentia, Iansen. Magn. Genebr.

V. Quinto, et maxime apposite, Lyranus opinatur psalmum hunc esse de Davidis reversione ex fuga in persecutione Saulis. Hanc enim reversionem in Iudæam dissuadebant amici, sed Gad Propheta, auctore Deo imperabat. Dei itaque voluntati parere volens David ait, se Deo fretum nulla hostium tela, nullas insidias vereri, Deum e cælo excubantem, et hominum intimas cogitationes, et occultissimas molitiones intelligentem rebus suis invigilaturum et provisurum. Pro quo nota. Cum Saul dedisset Davidi Michol filium suam in uxorem, anno regni sui undecimo, statim anno sequenti misit satellites de nocte, qui eum domi suæ confoderent, sed uxoris ope elapsus, et de ira obstinata Saulis ab amico suo Ionatha monitus, fugit ad Samuelem in Ramatha et Naioth. Inde in speluncam prope Gabaa, postea ad Achis, deinde se recepit in speluncam Odollam (erat autem Odollam vicus in terra Iuda, ad dexteram euntibus ex Ierusalem in Hebron) Quod cum audivissent fratres eius, et omnis domus patris eius, descenderunt ad eum illuc. Et convenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, et oppressi ære alieno, et amaro animo: et factus est eorum princeps, fueruntque cum eo quasi quadringenti viri. Et profectus David in Maspha, quæ est Moab, id est, quæ est civitas regionis Moabiticæ (hoc autem dicit ad distinctionem urbis Maspha in tribu Beniamin, ubi Samuel conventum populi habuit, lib. 1. Reg. 7. 6.) Et dixit ad Regem Moabitarum: Maneat, oro, pater meus et mater mea vobiscum, donec sciam quid faciat mihi Deus. Illis benigne a Rege admissis, ut tradit Iosephus, David aliquamdiu mansit in præsidio, id est, in aliqua arce vel urbe munita Moabitarum (Vatablus suspicatur fuisse ipsam urbem Maspha) deinde Gad Propheta ait Davidi, 1. Reg. 22. 5. *Noli manere in præsidio, proficiscere, et vade in terram Iuda.* Itaque tunc probabile est multos, timore Saulis adhuc furentis exterritos dissuasisse illum reditum in Iudæam; Davidem vero confidentem Deo, statim obtemperasse Prophetæ; additur enim, *Et profectus est David, et venit in saltum Haret*, qui locus desertus erat, invius et incultus, nonnisi sentibus et vepribus perhorrescens. R. Salomon ait, adveniente in eum locum Davide ac sociis, divina virtute factum esse abundantem fructibus, et animalibus, et irriguum fontibus, ut Davidem et viros eius non solum sustentaret, sed etiam mirifice recrearet. In Moabitide mansit David diebus multis, ut ait Abulensis: per paucos menses, ut Toraiellus: aliquot menses, ut Salianus, qui putat esse mortuos ibi patrem et matrem eius prius quam

exiret, et veniret in saltum Haret. Iosephus lib. 6. cap. 14. ait, venisse in nppidum Sarim. Sept. vocant Sarec. Complut. et regia Hebræum sequuntur, ut soleat. Existimat Abul. Hareth fuisse quandam civitatem, quæ Mareth quoque diceretur, ad quam densæ erant sylvæ, quæ nomen ab oppido acceperant, sicut spelunca Odolla habuit sibi cognominem civitatem. Erat proprie in tribu Dan; sed dicitur in tribu Iuda, quod, iuxta primariam terræ divisionem, tota illa terræ pars, quæ Simeoni et Dan attributa est, Iudæ fuerit assignata. Adrichomius tamen saltum Hareth a civitate Sareth sive Sarim et Saraim valde disiungit. Psalmus itaque hic mihi videtur factus et cantatus in ipso præsidio Moabitarum, cum hinc Gad urgeret profectionem in terram Iuda, inde amici trepidi obiectarent certa pericula: hinc Gad Dei opem promitteret, inde vero amici potestatem Saulis et rabiem proponerent. David enim se totum in Deum coniiciens, et eius amore et spe plenus dixit et cecinit: *In Domino confido: quomodo dicitis*, etc. Vix ullum tempus isti psalmo accommodatius reperiri potest.

B

Tropol. Vir iustus a se malignorum dæmonum, atque perversorum noxias suggestiones, quibus eum a Deo revellere moliuntur, reiicit, et se totum in eius sinum conlicit, et uni fidens, cæteros Deo tutus contemnens. Ita Titelmanaus, Iansen. Bellarm. Foleag.

Allegorice. De Christo in passione posito explicat Ugo Cardin. quem Iudæi ad fugam in montem, id est ad cære-

A

monias legis invitarent. Mallem dixisset, quem Pharisæi et Sacerdotes, aliique invitabant, ut de cruce descenderet, Matth. 27. 40. Marc. 15. 29. et seq. Secundo, Iansenius et Valentia commode exponunt de Christo, cui suadebant Pharisæi, ut ob furorem Herodis Antipæ, Regis Galilææ, fugeret ex Galilæa, sive ex Peræa, quæ etiam illi parebat, Luc. 13. 31. quem contra discipuli monebant, ne peteret Ierosolymam ad paratam sibi necem, Matth. 16. 22. Ioan. 11. 8.

Symbolice, invitatus Catholicus, ut ad hæreticorum montes e Dei domo avolet, ibique vagus, instar passeris e nido suo deiecti, huc illuc per varias opiniones oberret, stat in Dei sui fide constans et immotus, et voces sibi hæc inspirantium, ut serpentis flatum, fugit atque execratur, omnibusque palam profitetur se in Ecclesia, ut sanctuario et asylo divino, securum et vivere et mori exoptare. Ita S. Aug. S. Hieron. S. Thom. Cassiod. Lomb. Remig. Bruno, Ugo Card. Dionys. Rupert. Haymo, Ruffin. Turrecrem. Beda, Ludolphus.

Nota, S. Hieron. et S. August. videri hunc psalmum explicuisse de hæreticis, potissimum ob illa verba, *quomodo dicitis animæ meæ; Transmigra in montem sicut passer?* Eorum enim tempore vigebant et furebant hæretici Donatistæ, qui etiam dicti sunt Montenses, Campenses et Rupitani, ut dicam pluribus in illum versum. Hieronym. autem et Augustinum secuti sunt cæteri.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

DUO CONTINET. PRIMO. DAVID OSTENDIT HOSTES SUOS OMNIBUS VIRIBUS ENITI, SIBI UT NOCEANT, IDEOQUE SE AB AMICIS INCITARI AD FUGAM, VERS. 2. SECUNDO. SE TAMEN DEO IUSTO ET POTENTE IUDICE ATQUE SCELERUM ULTORE FRETUM EOS NON TIMERE.

SECTIO PRIMA

Tria dicit. Primo, refert timidorum amicorum verba, vers. 2. Secundo, Hostium cogitata crudelia contra se, vers. 3. Tertio, Facta in Deum impia, vers. 4.

PARAPHRASIS.

2. *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer?*

3. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum: paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.*

4. *Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt? iustus autem quid fecit?*

2. Quid amici et domestici mei intempestivis hortationibus obstrepitis, ut instabilis aviculæ in morem per montium variorum cacumina huc illuc vagus circumvolitem? Deo circumseptus ubique locorum præsente quid verear? in eo uno spes omnes meas defixi.

3. Terrent vos contento arcu præsentem mortem intentantes hostes: movet animumque labefactat, sagittarum in pharetra conditarum multitudo: quæ ubi semel aberraverint, ictum iterent, et clandestinis insidiis eos occupent, quas luce palam nocere non valent.

4. Mentem concutit, quod ea ipsa quæ fecit Deus de mea in Regem electione, impii disturbare moliantur, et leges divinas, destructa Nobe cæsisque Sacerdotibus, polluerint: Sed cum nullius me sceleris conscium mens mordeat, oculum illum vindicem causæ meæ advigilare sentio.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM EFFERUM ET PERICULOSUM HÆRETICORUM IN FIDELES BELLUM.

2. FINGE tibi animo virum fortem in arcis medio stantem de hostium exercitu advenlante nuncium accipere, atque interim dicere, vers. 2. *In Domino confido.* Secundo, amicos et milites metu consternatos fugam in avia et prærupta montes suadere, ipsum vero hilari et serenato vultu primum, deinde severiori, sed amico semper, itera-

C

re, *Quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer?*

Tertio, hostes circumfusos castello arcus suos et sagittas apparare, et in præsidiarios pro muris stantes iaculari, vers. 3. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde.*

Quarto, Villas et viculos adiacentes, et iam maturas segetes ferro flammisque vastare, v. 4. *Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt.* Idque nulla provocatos iniuria. *Iustus autem quid fecit?*

Digitized by Google

ARTICULUS I.

Ecclesia est arx Deo tutante inexpugnabilis.

3. Ecclesia in petra fundata est. APERTA fœcundaque in planitie rupem, et in ea rupe arcem defixit Deus, quæ molliter aminens oculos sui admirabilitate pascit: ex omni parte eam circumdat fluvius leni murmure et iucundo per prata circumflexu spectabilis. Oculos recreat hinc pratorum sebiectorum florea amœnitas, inde clivi fœcuedis vitibus divites, iede abundaetes segetes, et palmis, olivis cæterisque erboribus frugiferis cousita pomeria. Unicum Aquilonis iatus vulpeculæ infestant, quæ in asprotis passim obviis cavernulas decurrunt, quas si excusseris acrius, in salebrosos et obscuros montes non ita dissitos cursu se proripiunt.

Instar arcis munitissimæ. Arx hæc, Ecclesia est Catholica, supra petram Christum fundata, quæ nulla erietatione conquassari aut diffiodi, nullis suffodi cuniculis potest. Muris ambitur celsissimis, qui scalas omnes rideent. Propugnacula eius quatuor impenetrabilia reperio. Primo, Dei Maiestatem. B 2. Eius Potestatem. 3. Sapieetiam. 4. Fidelitatem. Quæ omnia in uno verbulo ex variis versionibus reperio, v. 2. *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in moutem sicut passer?*

Vers. 2. 1. Pars. 4. Propugnaculum. I. Est Dei maiestas. Primum propugnaculum Hebr. nobis osteudunt, nempe Dei meiestatem, v. 2. IN DOMINO CONFIDO. Heb. יהוה *iehova*, significat essentiam ipsam, essentiam ab omni alio independeetem, per se existentem, eum qui est. Vide dicta Ps. 8. sect. 1. art. 2. *Domine Dominus noster, quam admirabile* (Chald. quam excelsum et laudabile) *est nomen tuum in universa terra!* id est in tota Ecclesie. Illud nomee radiis divinis micens aspicere non possunt tenebriones tartarei: itaque, cum inscriptum sit ubique in illo primo ercis nostræ propugeaculo ex parte Meridionali, de occupatione eius per eam partem, desperant. Fidelis vero iustus ibi securus gaudet, Ps. 61. 7. *Ipse Deus* (S. Hieron. fortis) *meus, et Salvator meus: adiutor meus* (S. Hieroe. eltitudo mea) *non emigrabo* (frustra dicitis ani- C mæ meæ, Transmigra in montem, sicut passer) *In Deo salutare meum, et gloria mea: Deus auxilii mei* (Hebr. צור *tsur*, Deum, rupem, petram, arcem, significat. S, Hieron. robur fortitudinis meæ) *spes mea in Deo est*: non in homine. Et Ps. 60. v. 4. *Factus es* (S. Hieron. fuisti: sed *factus es*, denotat Incarnetionem) *spes mea: turris fortitudinis* (id est muoitissima, ut S. Hieron. vertit) *a facie inimici*, ut ne aspicere quidem audeat, Vide ibi dicte, et Ps. 90. 1. ubi Deus dicitur altissimum refugium. Spe ille in Deum Daniel in medio leonum quiete dormivit. S. Chrysost. in Ps. nostr. *Magnæ*, inquit, *sunt vires spei in Deum*, φρουριον αχειρωτον, τειχος αμαχον, συμμαχια ακαταγωνιστος, λιμην ευδιος, πυργος ακαταμαχητος, *præsidium quod superari non potest: murus inexpugnabilis, aries impenetrabilis, portus tranquillus, turris invincibilis*, οπλον αηττητον, δυναμις αμαχος, *arma insuperabilia, vires invictæ, et quæ in rebus difficillimis et impeditissimis exitum inveniunt. Per eam, inermes armatos, et fœminæ viros supera-* D *verunt: et pueri, iis qui in rebus bellicis exercitati fuerunt, facile superiores fuere. Quid mirum autem si hostes vicerunt, quando ipsum quoque mundum superaruut? Elementa enim propriam superantia naturam, ad id quod erat illis utile mutata sunt: et feræ, nou amplius feræ: nec fornax fornax. Omnia enim componit spes in Deum. Dentes erant acuti, et arctus carcer, naturæ immanitas, et fames naturam irritans: nusquam autem erat, quod eas arceret septum, et ora Prophetæ carceri erant proxima: sed spes in Deum quæ est* χαλινου παντος ισχυροτερα, *quovis fræno potentior, in eorum ora irruens, eas retrotrahebat.* Saraceni multi symbolis suis testari voluerunt, se in Deo spem suam ponere, quid facient Christiani? Georgius Elmacinus in historia Saracenica Arabice scripta l. 1. ait, Symbolum Suleimam decimi quarti Chalifæ fuisse, *Credo in Deum Salvatorem nostrum*. Lib. 2. cap. 2. dicit Abdallam Saffahum Abulabbam 22. Chalifam in sigillo suo exprimi voluisse, *Deus fiducia est Abdallæ, atque in eum credit.*

A Secundum Ecclesiæ propugnaculum Syri offerunt, nempe Dei Domini potestatem, hoc etiam Noster ostendit, *In Domino confido.* S. Hieron. *In Domino* חסיתי *chasithi*, *sperari*, ab *asa* etiam commode derivabis Gallicum *oser*, id est, audere. Qui in Deo sperat et confidit, nihil non audet. Felix, *in Domino confisus sum.* Syriaca vox מריא *moria*, dominum significat: sicut מר *mor*, et מרא *mare*. Maria vero, Dominam: Marue, maruath, et marvetha, dominium, principatum, sicut etiam Chaldaice. Ubi autem Dominus est armatus, iratus, missilia poma igniaria eiaculans, et tormenta bellica displodens, quid faciat servus inermis, et ad omnem gressum cæspitans? S. Athanasius Patriarcha Alex. in mediis periculis dicebat sæpe cum Davide nostro, Ps. 26. 1. *Dominus illuminatio mea*, (S. Hieron. lux mea) *et salus mea* (Sept. σωτηρ μου, id est Salvator meus, ut vertit S. Hieron. in cap. 51. Isaiæ: salutaris meus, ut hic legit S. August.) *quem timebo? Dominus protector vitæ meæ* (Aries ad verbum Hebr. exprimens vertit, fortitudo vitarum mearum: corporis scilicet B et animæ) *a quo trepidabo? Si consistant* (S. Cypr. Exhort. ad Martyres cap. 10. legit, *Si directa fuerint*, etiam eum prudentia carnali, versutia, et diuturna experientia) *adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo.* Musa Alhadis filius Mahadis 25. Chalifa hanc sententiam pro symbolo eleg. *Deus est Dominus meus*, ut ait Georg. Elmacinus hist. Sar. lib. 2. cap. 5. Illius Domini potestatem agnovit Abugiafar Haron Rasiidus. 26. Chalifa, qui hoc symbolum habuit in suo sigillo: *Magnitudo et potentia Dei sunt.* lib. 2. cap. 6. Quæ vero spes Christiano esse debeat in Deo ac Domino suo præclare probat S. Chrysostomus in Ps. nostr. cum ostendit, Deum omni exercitu esse potentiorem, et consequenter Deo undique circumseptum minus debere timere, quam eum qui est in medio exercitu militum. Verba eius sunt: *In Domino confido: quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem, sicut passer? Quid dicis? Eum qui est orbis terræ Dominus, habeo* C *adiutorem: eum qui ubique omnia facile facit, habeo ducem, et a partibus meis stantem, et me mittis ad terram inhabitabilem, et ex solitudine cautionem comparas? Maiusne fuerit ex solitudine auxilium, quam ex eo qui omnia potest quam facillime? Quid me pulchre armatum, tanquam nudum et inermem ad fugam incitas, et transmigrare iubes? Deinde eum quidem qui habet exercitum, murisque et armis munitus est, non iuberes fugere in desertum, sed videreris ridiculus esse si hæc consuleres. Eum autem qui habet secum orbis terræ Dominum, exterminas, et mittis in exilium, et iubes transmigrare propter bellum, quod peccatores inferunt? Cum his enim quæ dicta sunt, hæc etiam alia causa est, cur non fugiam. Quando enim et Deus fert auxilium, et peccatores sunt ii, qui bellum gerunt, quomodo non longe est omnium stultissimus, qui iubet imitari avium timiditatem? Non consideras quomodo exercitus, qui contra me stat in acie, est,* αραχνης ευτελεστερον, *vilior aranea? Si enim Imperatoris terreni inimicus, ubicumque fuerit, in periculo vivit, timet, et contremiscit: multo magis* D *Dei universorum. Quocumque enim venerit, omnes habet inimicos, atque adeo ipsam etiam creaturam.* Hactenus Chrysostomus.

Tertium Ecclesiæ propugnaculum aperiant nobis Arabes, nempe Dei sapientiam. *In Domino confido*, Arab. *rabbou*, Dominum et præceptorem significat: Hebræi doctores suos, Rabbinos vocant. q. d. magnos doctrina, scientiæ multitudine præstantes. Syriace loquens Magdalena Christum post Resurrectionem vocavit, Ioan. 20. 16. *Rabboni, quod dicitur Magister*, proprie significat *magister mi*. Arabs etiam reddit, *magister*. Chald. quoque *Rabba*, significat magnum, maiorem, amplum, magistrum, præceptorem, doctorem, Dominum, Ducem, principem. Caninius in Nomin. Hebr. cap. 6. ait. *Rabboni* significare magistrum, Dominum, principem, esseque nomen augustius quam Rabbi. Ideo nonnisi post resurrectionem a Magdalena Christo glorioso tributum fuisse, cum ante eam Christus vocaretur tantum Rabbi, Ioan. 1. Sed diffi-

Marginal notes (right): 5. II. Est Dei potestas. — 6. III. Est Dei sapientia.

Digitized by Google

elle est probare, Rabboni esse augustius quam Rabbi: Unde Buxtorfius simpliciter, Rabboni vertit magister, in suo Lex. Chald. et Syr. Vox etiam Rabbi vertitur *præceptor* a nostro interprete, Luc. 5. v. 5. et 8. 24. et 9. 13. et 17. 13. Eius luce egemus in nocte huius vitæ, Luc. 5. 5. S. Petrus a Christo monitus, ut navem duceret in altum, et laxaret retia in capturam, ait: *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus, in verbo autem tuo laxabo rete*, q. d. in nocte fuimus, ideo nihil cepimus: tu lux es, tecum spero fore, ut aliquid capiamus. Magis apto ad arcem nostram et propugnaculum fulgentis sapientiæ Dei, ait Deus ipse de Ierusalem, quæ est typus Ecclesiæ, Zachar. 2. 5. *Et ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu.* Chald. vertit, *Verbum meum* erit ei, dicit Dominus, velut murus igneus illam per circuitum ambiens. Primo, *Verbum* interius et immediate a Deo ipso inspiratum est murus, quia tuetur animam, et totam Ecclesiam: est ignis, quia intellectum illustrat, voluntatem accendit, memoriam et imaginationem purgat, cor dilatat, renes exurit, frigus totius corporis pellit, et flammas cælestes in omnes venas, arterias, musculos, tendines, fibras immittit, quibus ardens vir iustus lucet, ardet, currit, volat, omnia perrumpit et penetrat. Secundo, *Verbum*, per Angelos nobis immissum etiam est murus ignis in circuitu, Hebr. 1. 7. Qui *facit Angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.* Tertio, *Verbum* per Concionatores nobis immissum murus est igneus, et magno fulgore coruscans. S. Petrus epist. 2. cap. 1. 19. *Habemus firmiorem* (id est firmissimum, ut explicat Gagneius. Sic 1. Cor. 13. Maior (id est maxima) horum est charitas) *propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes* (Græc. προσέχοντες, id est, intendentes, sicut legit S. Aug. tract. 23. in Ioan.) *quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco* (Græc. ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, id est, in loco squalido, horrido, obscuro, tenebroso. *Donec dies* (æternæ beatitudinis, ubi non erit nox,) *et Lucifer* (id est stella matutina, seu Phosphorus in aurora lucens. Syrus vertit, *Sol*, et Suidas ait φωσφόρον, id est Luciferum, significare etiam Solem, quia φωσφορεῖν est illucescere, et diem inferre. Tull. 2. de Nat. Deorum vocat Lunam, Luciferam) *oriatur in cordibus vestris*, per lumen gloriæ in cælo. Vide Ps. 118. v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis.* Ibi plura de splendore verbi Dei reperies. Iob ait cap. 9. v. 9. *Qui facit Arcturum.* Hebr. עש *as*, id est congregationem stellarum, scilicet. Septuag. *Pleiades* vertunt; alii, Vergilias. R. Mardochai ait esse caudam Arietis. R. Aben Ezra, esse ursam seu plaustrum. Mercerus esse totum sidus Septentrionum, seu septem Trionum, id est septem stellas, ex quibus quasi iuncti Triones figurantur (Varro autem ait triones dici boves, quasi teriones a terra aranda) Græci vocant ἅμαξαν, id est plaustrum, quia sidus illud figura sua videtur esse simile plaustro. Alii dicunt, esse stellam in signo Bootæ post caudam maioris Ursæ: dicitur Arcturus, παρὰ τὴν ἄρκτου οὐρὰν, id est, ab ursinæ caudæ similitudine) *et Oriona*, (Orion est constellatio in signo Tauri vel Geminorum, alii in Cancro constituunt) *et Hyadas* (Hebr. *chima*, alii dicunt esse Vergilias, quæ sunt ante cornua Tauri, vel in capite: alii Suculas, vel hædos appellant: alii constellationem septem stellis pertinentem ad plaustrum) *et interiora Austri.* Pagn. vertit, *et plagas Australes;* Arias, *penetralia Austri*, id est stellas quæ sunt in polo Antarctico, seu Australi, qui est oppositus Arctico, qui ab ursa nomen habet. S. Greg. lib. 9. cap. 7. tropologice hæc ad rem nostram explicat. Nam per Orionas intelligit Martyres; per Hyadas, Doctores, qui Martyribus successerunt. Oriones enim in hyeme, Hyades vero post hyemem initio veris oriuntur, et quasi evigilant. Verba Gregorii sunt: *Qui ita post Orionas Hyadum nomine, nisi Doctores sanctæ Ecclesiæ designantur? Qui subductis Martyribus eo iam tempore ad mundi notitiam censurgunt, quo fides clarius elucet, et repressa infidelitatis hyeme altius per corda fidelium Sol veritatis calet.* Vide cætera.

7. Quartum Ecclesiæ propugnaculum nobis declarant

A Chaldæi, nempe Dei fidelitatem in promissis. *In Domino confido.* Chald. vertit, *In verbo Domini speravi.* In verbo Domini, id est 1. in Christo, qui est Verbum Dei in excelsis, et Patri consubstantiale. 2. In verbo, id est in promissis, quæ mihi in lege sua, et per Filium atque Apostolos, aliosque declaravit, Psal. 18. 8. *Testimonium Domini fidele.* Lyranus id sumit proprie de Prophetarum libris, quorum, ait, dicta fideliter implentur. De tota Scriptura potest intelligi, quæ, ut ait Lorinus, testatur nobis Dei voluntatem, continetque divina promissa et minas. Ps. 88. 38. *Thronus eius* (Christi) *sicut Sol in conspectu meo, et sicut Luna perfecta in æternum: et testis in cælo fidelis:* in cælo Sol et Luna sunt testes fideles, et dant testimonium clarum, et apertum, atque indubitatum de Dei sapientia, bonitate, et potentia, ut Vatablus, et alii explicant. 2. Et melius, testis in cælo fidelis, et certus, et in fide constans est Christus, qui similis est Soli et Lunæ statos atque constantes cursus habentibus, ut Theodoretus, Euthymius, atque Rickelius exponunt. Illa fidelitas B declaratur etiam Ps. 110. 8. et 144. 13. Sed adhuc magis fidelis est Deus in verbis, quam Sol, Luna, et alia astra in suis radiis, Matth. 24. 35. *Cælum et terra transibunt* (ab uno statu in alium: id est mutabuntur) *verba autem mea non præteribunt:* sunt cælis ipsis solidiora et firmiora, et in sua luce constantiora.

IV. Est Dei fidelitas.

ARTICULUS II.

Ab arce Ecclesiæ ad montem hæresis transire fideles incitantur a fictis amicis.

David a Propheta Gad, ut vidimus in titulo, incitatus ut abiret in terram Iuda, et obedire desiderans, reiicit a se timidos amicos ad montes varios secedere cupientes, vers. eod. 2. QUOMODO DICITIS ANIMÆ MEÆ, TRANSMIGRA IN MONTEM SICUT PASSER? Nota, dicitis animæ meæ, id est mihi. Est synecdoche, pars enim, nempe anima, ponitur pro toto homine. Hoc est frequens in Scripturis, ut homo intelligat, se præsertim esse animam, corpus pro nihilo esse reputandum, atque ut nihil conculcandum. Secundo, *dicit animæ*, qui verbis suis, precibus, rationibus, querelis, monitis, terriculamentis cor et animam penetrat atque concutit. Tales sunt amicorum trepidorum admonitiones, instantiæ, obiectiones, conatus importuni, narrationes fictæ, periculi commemorationes. Cum enim illis displicere non vult vir fortis, et aliunde a Deo, vel bono publico et ratione, ad aliquid agendum impellitur, dolet, et in angustias redactus gemit. Sic Paulus Cæsareæ admonitus ab Agabo Propheta sibi pedes et manus ligante, et prædicente fore ut si ascenderet Ierosolymam, in vincula coniiceretur, ac traderetur in manus gentium, Christianis rogantibus ne eo pergeret, dicebat, Act. 21. 13. *Quid facitis flentes, et affligentes* (Syr. contundentes: Græce, συνθρύπτοντες, id est contribulantes, simul tribulantes, confringentes, conterentes, contundentes, discerpentes) *cor meum: Ego enim non solum alligari, sed et mori in Ierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu.* Ita David mortem non timens, Deum monentem, ut in terram Iuda pergeret, sequi volebat periculorum securus.

Vers. 2. 2. Pars. 8.

Nota secundo, pro *Transmigra* Hebr. in textu est נודו *nudu*, id est transmigrate: sed est manifestus error, ideo in margine ponitur נודי *nudi*, et sic legendum esse denotat ק adscriptum, id est *Keri*, seu lectio. *Nudi* autem significat *transvola*, ut vertit S. Hier. et Arias; *transmigra*, ut Noster, Felix, et Septuag.: φεῦγε, id est, *fuge*, ut Petavius; μετανάστευε, id est, *transmovere*, ut quidam apud S. Chrysostom. Hinc consequenter alius vertit, ἀνάστατει, id est, *exula.* Quæ versio recte exprimit statum Davidis, qui tunc erat in Maspha urbe Moabitarum exul, q. d. satius esset te apud Moabitas, vel in ipsis montibus latere, et ab uno in alium transmigrare et ibi exulare, quam Iudæam, ubi Saul vitæ tuæ insidiatur redire.

Nota tertio, alludit hic David ad frequentes suas muta- 9.

Digitized by Google

Varia in loca fugit David. tiones e loco in locum, ex quo aufugerat noctu se proripiens, et mortem certam evitans Michol uxoris suæ auxilio, anno 12. regni Saulis, suæ vero ætatis 24. motrimo-

I. nii cum Michol initi primo, aut ad summum secundo, inde obiit ad Samuelem, a quo fuerat inauguratus in Regem post mortem Saulis. Samuel tunc erat in Ramatha: inde ambo secesserunt in Naioth. Enm locum, ut notat Salianus, Sept. appellant ναυιώθ, Comestor Nabaioth, Iosephus Galboath, non sine suspicione mendi. Cumque Scriptura dicat aliquoties Naioth fuisse in Ramatha, Abulensis putat Naioth non fuisse locum distinctum a Ramatha, uisi ut partem a toto, et contentum a continente: sicut Gabaa fuit collis intra urbem Cariathiarim, et Rama in Gabaa Beniamin. Idem sentit Dionysius, et ante utrumque Comestor, qui ait Naioth fuisse collem in Ramatho. Vatablus, cui consentit Serarius, ex Hebræis refert hunc locum situm fuisse in agro urbis Ramatha, quæ utique Iosephi mens est, et significare locum studiosorum, ut mirum sit Adrichom. Naioth versus Ierosolymam transferre. Amœnum fuisse locum cum horto et pomorio suspicatur Caietanus. Chald. interpretatur, domum doctrinæ, ubi Samuel doceret eos, qui mox dicuntur prophetasse: eorumque collegio agnoscit Abul. et Serarius.

II. Secundo, cum Saul post missos tertio satellites ad capiendum Davidem, ipsemet in Naioth venisset, fugit David ad Ionatham amicum suum, per quem reconciliatus est Sauli. Sed mox ad ingenium Saul rediit, et Davidem morti destinavit per aliquot sicarios.

III. Tertio itaque, David occultavit se in spelunca iuxta urbem Gabaa, ubi erat Rex Saul, ibi a Ionatha rescivit Saulis irom et furorem esse implacabilem, 2. Reg. 20.

IV. Quarto, David vix ab ounico Ionatha avulsus, venit in Nobe ad Achimelech summum Pontificem, a quo accepit panes propositionis (id est, qui per totam hebdomadam ponebantur super mensam auream in Sancto, prope altare thymiamatis) et Goliathi gladium, quem Deo post victoriam consecraverat. Inde adiit Achis Regem Gethæorum Philistinum, ubi furorem et amentiam simulare coactus est, ut evoderet, 2. Reg. 21.

V. Quinto, inde fugit in speluncam Odollam, a Gath urbe fere itinere bidui distantem, quam Iosephus statuit in tribu Iuda. Temporibus Iosue, ut patet Iosue 12. v. 15. erat urbs regia illius nominis, cuius Rex peremptus est ab ipso. Temporibus etiam Machabæorum urbs illa durabat, lib. 2. Machab. 12. 38. Inde factum est speluncæ nomen. Nota, quantæ Davidis angustiæ in tot et tam frequentibus ac periculosis mutationibus? Uno enim anno hæc omnia contigerunt.

VI. Sexto, anno sequenti, id est regni Saulis 13. ætatis David 25. ex spelunca Odollam fugit ad Regem Moabitarum, qui Sauli videtur infensus fuisse, quod ab eo esset bello appetitus et vexatus. Vide dicta in argumenti explicatione. Nam in Mospha urbe Moabitica psalmum hunc videtur scripsisse.

VII. Septimo, ex Mospha recedens venit in saltum Hareth, qui erat in terra Iudæa, eo modo quo ibi explicui. Atque hæ transmigrationes essent tantum huic psalmo necessariæ. Utile tamen erit reliquas attexere, usui sæpe futuras.

VIII. Octavo, cum David in saltu Hareth innotuisset Sauli, et Philisthæi oppugnarent Ceilam urbem tribus Iuda, eo se contulit bis consulto per Prophetam Deo, et vicit Philisthæos. 2. Reg. 23. Docent S. Hieron. in locis Hebraicis, et Adrichomius in topographia Iudæ, Num. 78. Ceilam dissitam fuisse octavo milliari ab urbe Hebron, septimo ab Eleutheropoli.

IX. Nono, cognito quod Saul venturus esset ad eum capiendum, et quod tradendus esset a Ceilanis (habebat enim tunc Abiatharem summum Pontificem filium Achimelech occisi in Nobe, per quem consuluerat Deum) Ceilam deseruit, et post varias vagationes venit cum sexcentis circiter viris in desertum Ziph, anno regni Saulis 14. ætatis suæ 26. Notat Adrichomius in tribu Iuda, Num. 246. et seq. eodem nomine Ziph dictam fuisse civitatem, montem, desertum et sylvam. Ex lib. Iosue cap. 15. 24. patet eum locum fuisse Idumææ, modo Iudææ. Ibi erat collis Hachila, ut clarum est, 2. Reg. 23. 19.

Decimo, a deserto Ziph abiit David in desertum Maon X.
ad dextram Iesimon. Adrichomius illa duo deserta, Ziph nempe et Maon, locis discernit in tribu Iudo, Abulensis vero censet Maon fuisse partem aliquam latius patentis deserti Ziph. Ibi cinctus a Saulis exercitu desperabat David se posse evadere.

Undecimo, Dei singulari ope evadens cum suis ex de- XI.
serto Maon, fugit in desertum Engaddi. Erat porro Engaddi olim urbs nobilissima, dicta Hasasonthamar, ut ait S. Hieronymus in tradition. Hebraicis: id est urbs palmarum, quod nimirum palmis floreret et balsamis, non longe a mari mortuo. Brochardus, Breidenb. et Adrichomius dicunt eam civitatem habuisse desertum eiusdem nominis, frequens altissimis montibus præruptisque, imo ita prominentibus, ut ruinam minari viderentur, et iter agentibus metum afforrent, ne in se subiectasque valles immania saxa præcipitarent.

Duodecimo, Saule ad eum intercipiendum cum tribus XII.
hominum millibus advolante, ex Engaddi fugit David cum suis militibus in desertum Pharan, quod est desertum maximum, ut ait Salianus, cuius extrema in terram Iuda, ac tribum Simeonis se porrigunt: reliqua pars per longissimos tractus tenditur Ægyptum versus, et in multa partialia deserta distribuitur, puta desertum Cades, Sin, Sinai, etc. prior autem illa pars continet desertum Ziph, et in eo desertum Maon: pro Pharan Sept. habent Maon. In deserto autem Maon erat Carmelus mons et civitas, in quo habitabat Nabal, multumque distat a Carmelo monte tribus Issachar, qui ad mare usque mediterraneum protenditur. Ea migratio contigit anno regni Saulis 16. ætatis Davidis 28.

Decimo-tertio deniquo, ex deserto Maon secessit David XIII.
ad Achis filium Maoch Regem Geth. 2. Reg. 28. 2. Comestor et Dionysius censent illum Achis fuisse diversum a superiore, quem dudum adiarat David, et apud quem periculum vitæ adierat. Sed cum sex tantum anni intercesserint ab eo tempore, rectius Abulensis, Serarius, et Emanuel Sa opinantur Regem eundem esse. Migratio illa facta est anno ætatis Davidis 30. regni Saulis 18. et ultimo, eo enim occisus est Saul a Philisthæis in monte Gelboe, fuso et cæso eius exercitu et occisis filiis. Quis non miretur tot sanctissimi Prophetæ, et innocentis vagationes, et pericula? Sic Deus athletas et pugiles suos exercet, ut coronet. Vides ex his, per sex præsertim annos Davidem huc illuc vagatum esse.

Nota quarto, pro *sicut passer*, in Hebr. esse tantum, *passer*. Ratio est, quia textus Hebr. corruptus est: habet enim, *transvola* הרכם צפור *harchem tsippor*, id est, *in montem vestrum passer*, pro, transvola in montem כמו צפור *chemo tsippor*, id est, *sicut passer*. Itaque *chem* nunc est pro *chemo*, et iungitur cum *har*, id est mons, a quo debet separari, sicut Septuag. S. Hieronym. Felix, Arabs, Syrus, et alii. Coniunxit tamen Chald. Paraphrastes, qui vertit, *Migra ad*, טורכון איך צפורא *turechon kech tsippora*, id est ad *montem vestrum sicut passer*. Itaque legerat, *harchem chemo*, sed vel erat tantum *har*, vel nunc excidit *chemo* ob inscitiam amanuensium, et vocum similitudinem.

Sensus porro est, Quomodo vos amici mei dicitis animæ 10.
meæ, id est mihi, et ita dicitis ut dolor et angor vester pe- Sensus huius loci.
netret animam meam, cum trepidi hæc verba timoris pleno iteratis: Transmigra de loco tuo in montem aliquem I.
sicut passer, aut quævis avicula, cui insidias et laqueos tendunt aucupes, cuique tutum et securum locum ad nidulandum non relinquunt, q. d. Nusquam consiste, sed de loco in locum, de monte in montem semper demigra, ut Saulem tibi per se suosque semper insidiantem evites. Ita Agellius, Iansen. Lorinus. Et quidem *tsippor*, etiam pro minutis aviculis sumitur.

Secundo, et profundius, sensus est: Quomodo dicitis II.
animæ meæ: Transmigra in montem sicut passer? id est, Et melius.
quare mihi dicitis: Cur ex hoc optimo præsidio apud Moa-

bitas vis discedere unius Gad monitu, hic quieti et securi sumus in urbe Maspha cum Rege amico, tu in Iudæam redire vis, ubi Rex Saul mille oculis te quærit, et mille manibus te tuosque confodiet. Si in ea mente perstas, *transmigra in montem sicut passer*, q. d. oportet sis passer, aut avis alia, ut per aerem voles, et ex monte uno statim in alium exilias; nam in terra nullus locus est, in quo sine vitæ præsenti periculo figas pedem. Est itaque permissio ironica et indignabunda. Hic sensus magis placet. Unde sequitur, *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, etc.* q. d. Nonne vides in te ex omni parte intentos Saulis satellites, ut te nosque omnes confodiant?

II. Tropol. Transmigrant in montem. Tropol. *Transmigra in montem sicut passer*, id est primo, ut ait Folengius in proprium sensum, in proprium consilium, in proprium amorem. Secundo, Titelmann. explanatius de amore gloriæ vanæ et amore deliciarum accipit. Vos nunc, inquit, O tentatores mei, sive blandientes amici, sive sævientes inimici, quomodo adhuc mihi mala suggeritis quæ semel abdicavi, dicentes animæ meæ per iniquas suasiones vestras, ut relicta Dei servitute (quæ arcta videtur) transvolet, seque conferat ad eam quam reliquit gloriam sæculi, quæ est veluti mons altus, latus, amœnus, et spatiosus, utque ad mundi celsitudinem, pompam, delicias et voluptates denuo revertatur: ad eum modum quo avis instabilis, et passer libidinosus, per instabilitatem concupiscentiæ suum locum facile deserit, et in alium transvolat, ubi id quod sensui gratum est, forte conspexerit. Frustra enim omnino ista suggeritis animæ meæ, quæ ut casta turtur in Domino sibi nidum fixit, mansionem stabilem elegit, non emigratura in perpetuum. Ita ipse, et bene. S. Hieronym. de Transmigratione ad superbiam explicat.

1. Sui ipsorum amatores.

II. Amatores inanis gloriæ.

III. Vagi et instabiles. Tertio, aliter Bellarm. interpretatur de vagis et instabilibus, in hunc modum, *Transmigra in montem sicut passer*, id est, ait, desere vocationem, et hominum consortium, et abi ad locum, ubi nulla sunt pericula, nullæ tentationes. Passeres enim, cum timent aucupes, volant ad cacumina montium, ad quæ aucupes ascendere non possunt. Tales montes respectu tentationum nulli sunt, nisi *in imaginatione* hominum: qui, cum tentantur graviter, imaginantur mutatione locorum posse molestiam illam declinari: et qui desperant, ipsam etiam violentam mortem eligunt, ad quam fugiant, tanquam ad montem. Iustus autem constans est, et locum suum non deserit, sciens ubique tentationes, et ubique adiutorium Dei esse. Ita Bellarm. Recte dicebat Seneca epist. 2. *Nusquam est, qui ubique est: in peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hospitia habeant, nullas amicitias. Non prodest cibus, nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur: nihil æque sanitatem impedit, quam remediorum crebra mutatio: non coalescit planta, quæ sæpe transfertur. Nihil tam utile est, quod in transitu prosit.* Sed adhuc ad psalmum nostrum accommodatius dixit Salomon, Prov. 27. 8. *Sicut avis transmigrans* (Hebr. נודדת nodedet, id est vagans, ut vertit Arias; fugiens, celeriter transiens, ut alii) *de nido suo: sic vir qui derelinquit* (Hebr. נודד *noded*, id est vagans) *locum suum.* Arab. nidum suum. Vatablus vertit, Homo qui de loco suo migrat, similis est passerculo derelinquenti nidum suum. Septuag. vero reddunt, Sicut cum avis devolarit a proprio nido, sic homo servus fit, cum peregrinatus fuerit a propriis locis. Auctor Ecclesiastici fuse exagitat homines vagos cap. 29. v. 29. et seqq. *Melior est*, ait, *victus pauperis sub tegmine asserum*, (Syr. sub umbra trabium suarum) *quam epulæ splendidæ in peregre* (apud exteros) *sine domicilio.* Syr. quam divitiæ multæ in peregrinatione. Lacedæmoniis non erat licitum per varias regiones peregrinari, ne mores peregrinos addiscerent, et patriam disciplinam corrumperent. Peregrinos præterea ex urbe expulerunt, ne paulatim adventantes magna copia, malis institutis cives inficerent. Quemlibet autem civem, qui liberos non institueret secundum patrios ritus, iure civium privabant, ut ait Plutarchus in Laconicis. Cum invitaretur Diogenes Cynicus a Cratero Alexandri Magni Præfecto, respondit:

Lacedæmoniis non licebat peregrinari.

A Malo Athenis salem lingere, quam apud Craterum opipara frui mensa. Sanctus quidam senex Ægyptius dicebat: *Quoniam magnam habent impudentiam dæmones, et ipsi rursus clamant dicentes, Transmigra in montem sicut passer. Idcirco et nos ad illos dicere debemus: Nam et ipse Deus meus et Salvator meus; adiutor meus, non emigrabo.* Dicebat quidam senex. Sicut arbor fructificare non potest, si sæpius transferatur, sic nec monachus frequenter migrans potest fructificare. In Vitis Patrum lib. 5. libello 7. n. 36. Additur autem n. 38. Dixit senex: Cella monachi est caminus ille Babylonius, ubi tres pueri Filium Dei invenerunt, sed et columna nubis est, ex qua Deus locutus est Mosi. Vide libello 11. n. 51. et passim alibi varia de custodia cellæ. Illustre est exemplum, quod refert Cyrillus in vita S. Ioannis, qui ob silentium perpetuum vocatus est Silentiarius. Hic enim dum Alamundarus cum suis Saracenis invaderet Palestinam, cæteris fugientibus, solus ipse in monasterio remansit, dicens: *Si Deus mei curam non gerit, ut quid vivo?* Nec cum spes aut B Deus fefellit. Misit enim illico leonem, qui Ioannem custodiret die ac nocte, cumque ubique comitaretur, et contra Saracenos tutaretur. Eius rei testis fuit oculatus ipse Cyrillus, qui hoc refert. Poterat dicere cum Salomone, Proverb. 28. 1. *Iustus quasi leo confidens* (Arab. domans, semper victor est, qui cum Deo est) *absque terrore erit.* Et cum Davide nostro: In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem, sicut passer? Et cum Iesu Sirach Eccli. 34. 19. *Dominus protector potentiæ* (id est, potens: quia servos suos defendit a malo) *firmamentum virtutis* (hoc est roboris: robustum, forte, quia stabilit in bono) *tegimen ardoris* (Græc. σκεπη απο καυσωνος, id est, tegumentum ab æstu, ut vertit Tigurina) *et umbraculum meridiani* (Græc. σκεπη απο μεσημβριας, umbraculum a meridie,) *Deprecatio offensionis* (απο προσκομματος, ab offensione: Deus autem dicitur deprecatio, id est obiectum deprecationis, is quem deprecamur: Est metonymia. 2. Deprecatio, id est deprecator, hoc est depulsor ac propulsator offensionis, lapsus, ruinæ, casus, C offensæ) *et adiutorium casus*, (απο πτωσεως, id est, a casu). *Exaltans animam* (per gratiam suam) *et illuminans oculos* (per sapientiam) *dans sanitatem, vitam et benedictionem.* Syrus vertit, *Est sanitas vitæ et benedictionis:* id est omne bonum, tam præsentis vitæ, quam futuræ.

Cellæ custodia necessaria.

Allegorice. Valentia existimat, cum vellent Iudæi Iesum apprehendere, et is exivisset de manibus eorum, abiisse trans Iordanem, ubi solebat Ioannes baptizare, Ioann. 10. 41. iuxta speluncam Odollam, ad quam olim fugerat David a facie Saul, et hinc iussu Gad Prophetæ redierat in Iudæam, quamvis amici dehortarentur, 2. Regum 22. 1. et sequ. atque ita Christum, discipulis licet dissuadentibus, revertisse in Iudæam, ubi sciebat sibi parari mortem, Ioan. 11. 8. et 9. Secundo, Christo applicabitur satis commode, cum esset in Galilæa, sicut censet Maldonatus, aut in Peræa Iudææ vicina, ut vult Franciscus Lucas. Nam tunc ad eum accesserunt quidam Pharisæorum dicentes illi: *Exi et vade hinc, quia Herodes* D *vult te occidere*, sicut occidit Ioannem Baptistam præcursorem tuum. Sed Christus noluit transmigrare in montem sicut passer, sed ait v. 32. *Ite et dicite vulpi illi* (Herodi, ut Beda explicat. 2. Pharisæo prope existenti, quem Christus ostendebat, ut Cyrill. et Theoph. 3. Illi qui mendacium hoc finxerat, ut Emmanuel Sa. 4. Ei qui ipsos miserat, ut Christum terreret, et ad fugam impelleret) *Ecce eiicio dæmonia, et sanitatem perficio* (id est perficere pergam sanationes et miracula) *hodie et cras*, (id est, aliquot diebus, aliquanto tempore) *et tertia die consummor*, id est, brevi postea consummabor.

12. Allegor. Christus ad fugam incitatur.

1.

2.

Symbolice. Mons est hæresis: ad montem invitatur, qui ad hæresim ire promissis, donis, fallaciis, terrore, minis, tormentis compellitur. Primo, monti est similis hæresis ob altitudinem superbiæ: *Transmigra in montem;* id est ad nos, qui sumus magni et literati, ut explicat Ugo Cardin. qui ait: *Mons significat elevatam superbiam mentis, qua sola hæresis incurritur, dum hæretici humili-*

13. Symbol. Hæresis est mons.

1.

Digitized by Google

bus consentire nolentes, super Ecclesiam se erigere conantur. S. Ignatius epist. ad Ephes. hæreticorum spiritum ait, τυφȣ ειναι μεςον, fastu et tumore plenum esse. Tertull. de Præscriptionib. cap. 41. *Omnes tument*, inquit, *omnes scientiam pollicentur.* Hoc nunc videmus apud Calvinistas apud quos cerdones, sartores, opifices, mulierculæ altissima mysteria et Scripturarum arcana abstrusissima se intelligere, et aliis explicare posse gloriantur. S. Chrysostomus hom. 3. de incompreb. natura Dei, confert hæresim Anomæorum arbori a superbia irrigatæ. *Hanc*, inquit, *arborem non Paulus plantavit, non Apollo rigavit, non Deus auxit, sed*, εφυτευσε λογισμων ακαιρος περιεργια, εποτισεν απονοιας τυφος, ηυξησε φιλοδοξιας ερως, *plantavit rationum intempestiva scrutatio, rigavit superbia stolida, auxit ambitiosa cupiditas. Itaque flamma Spiritus sancti opus est, ut non solum extrahamus pessimam istam radicem, sed etiam perurames.* Hæc Chrysost.

II. Secundo, hæresis mons est præcipitiis intercisus, ob insanas opiniones et confragosas, in quibus nihil consequens, nihil planum, nihil rectum, sed omnia prærupta, lubrica, devia, et ad lapsum prona. Lactantius lib. 4. instit. cap. ult. *Deserto*, ait, *itinere cælesti, vias sibi devias per anfractus et præcipitia condiderunt.*

III. Tertio, hæresis mons est cavernis plenus ob fraudes.

IV. Quarto, Leonum, tigridum, ursorum, luporum, et cæterarum ferarum receptaculum, ob crudelitatem.

V. Quinto, semper tremens, ob ventos inanis gloriæ intus latentes.

VI. Sexto, ignes internos alens et flammas eructans, ob concupiscentiam in animo et corpore ardorem suum ubique prodentem.

VII. Septimo, hæresis est mons Gelboe infrugifer, in quem neque ros, neque pluvia cælestis decidit, quia ibi ceciderunt fortes Israel. Theophil. Antiochenus lib. ad Autolycum, hæresim comparat *saxosis insulis*, quibus ne ad potum quidem aqua dulcis suppetit. S. Cyprian. lib. de unitate Eccl. docet apud hæreticos esse omnia infructuosa et inutilia, ipsum quoque martyrium. *Ardeant licet flammis*, ait, *et ignibus traditi, vel obiecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona, sed pæna perfidiæ: nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest.* Hæretici fructus sunt poma Sodomæ, pulchra in speciem, sed plena cineris, et fætore sulphureo ingrata. Montes Gelboe post mortem Saulis et Ionathæ occisorum a Philisthæis, sic maledicuntur a Davide, 2. Reg. 1. 21. Montes Gelboe nec ros, nec *pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum*, (id est, sint infrugiferi, ita ut ex nullis agris ibi consitis possint ullæ frugum primitiæ Deo offerri) *quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo.* Brochardus, Bredembachius et Adrichomius dicunt montes Gelboe multis in locis esse petrosos, aridos et steriles, idque ob ea Davidis maledictione contigisse, ait Rabanus et Glossa, cum antea essent maximæ fertilitatis: sed probabilius est fuisse etiam antea steriles. Neque enim serio David illis montibus maledixit, sed hac loquendi forma dolorem animi sui declaravit, q. d. digni essetis, qui ob tantam cladem populi Dei omni fertilitate privaremini. Et quidem Abulensis tradit se cognoscere viros, super quos pluvia ceciderit in monte Gelboe. Ad

Gelboe etymon 1. rem nostram, Gelboe significat primo revolutionem investigationis, vel scrutationis. Rad. גלל *galal*, volvere, revolvere, et בעה *baa*, quærere, inquirere, investigare, scrutari. De hæreticis bene dixerim cum Paulo. 2. Timot. 3. 7. *Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes*, id est, pervenire valentes: in Græco enim est δυναμενα. Itaque labor ille est infrugifer. Gnostici hæretici qui se sapientes et scientes vocabant, veritatem et pietatem non percipiebant, neque suis instillabant. De iis

2. Paulum explicat S. Epiphanius, hær. 26. Secundo, *Gelboe* significat acervum tumoris. Rad. גל *gal*, acervus, cumulus, et בעה *baa*, bullire, fervere, tumere, inflare. *Vel* revolutionem inflationis. Nihil enim est inconstantius et volubilius cogitationibus superbi hæretici, qui ne in laqueos apertos et inevitabiles incidat, huc illuc se versat et convolvit, et ab uno Scripturæ loco ad alium transilit, errorem errori immiscet atque implicat. Vel, Gelboe est cumulus fervoris, aut ardoris. Sed bulla est, et ampulla, quæ in aqua bullienti ascendit, volvitur, cito detumescit, et in ollam recidit aut in cineres. Hebr. illa bulla dicitur הבבוע *ababua*, ab eadem radice *baa*. Hæreticus ollam amat, in ea ardet, saltat, stridet, cadit et evanescit. De illo die cum Ierem. 1. 13. *Ollam succensam* (Nabuchodonosorem) *ego video, et faciem eius* (id est ipsam; est synecdoche: facies enim pro toto homine, vel alia re ponitur) *a facie Aquilonis*, id est, ab Aquilone, a Babylone, quæ est Orientalis et Septentrionalis Ierosolymæ: Ab Aquilone, id est a diabolo, venit globus hæreticorum, de quibus affer illud, Ioelis 2. 6. *Omnes vultus redigentur in ollam*, id est respicient culinam: unde hæreticus non admittit abstinentiam a cibis, nec Quadragesimam. Sensus hic est accommodatitius, literalem alias attuli. Sed illa olla erit illis olla vulcania in monte Æthna, et ignibus æternis.

Nota, pro *transmigra in montem*, legit S. Augustin. in 14. Hæretici sunt superbi.
montes, et applicat hæreticis, hoc modo: *Unum montem teneo in quo confido, quomodo dicitis, ut ad vos transeam quasi multi sint Christi. Aut si vos montes esse dicitis per superbiam, oportet quidem esse passerem pennatum virtutibus et præceptis Dei. Sed ea ipsa prohibent volare in istos montes, et in superbis hominibus spem collocare. Habeo domum ubi conquiescam, quia in Domino confido. Nam et passer invenit sibi domum. Et factus est Dominus refugium pauperi.* Huic insistens Beda, ut assolet, ait: Unum montem teneo. In Domino, qui mons montium est, confido. Quomodo vos ergo dicitis: id est, qua fiducia dicere præsumitis animæ meæ. Transmigra in montem, id est, relinque vallem humilitatis in qua es, et appone nostram eminentiam, cum vos potius omnium infimi sitis. Animæ meæ dico quæ est sicut passer, id est, cauta a laqueis et pennata virtutibus et divinis præceptis: et quæ iam sibi certam domum, id est Ecclesiastica instituta, invenit. Ita Beda: Transmigra in montem, id est, ait Remig. transi ad nos, ubi est mons, ubi est Christus, *quasi de valle* et de humili loco, de simplicitate fidei illius quam tenes, in qua facile potes decipi. Apud nos bene instrueris, ubi est mons: id est celsitudo virtutum, et perfecta vita, ubi nemo valet te seducere. Non omnium est fides, nos soli habemus eam: *Soli iustificari possumus, quia iusti sumus.* Sic ipse. Hæc applica Calvinistis, et fidei eorum iustificanti. Sed fac illis secundum Christi præceptum, Matth. 24. v. 23. *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere.* Ioannes Bocoldus Rex Anabaptistarum, occupato Monasterio, urbe Westphaliæ, ibi se Christum regem constituit, ac duodecim Apostolos creavit, quos ad omnes vicinas urbes misit, ut ad suum Christum omnes adducerent: sed a Catholicis obsessus et captus, vivus in crate viminea ex apice turris suspensus, a muscis, apibus et vespis corrosus interiit anno 1537. Vide Spond. anno 1534. Arnold. Meshovium lib. 6. et 7. Roverum Pontanum lib. 3. rerum memorabilium huius temporis, et alios. Fuerat is Bocoldus sartor seu sarcinator Leidensis: polygamiam induxit, uxores sexdecim sibi habuit, titulum sibi indidit, *rex iustitiæ huius mundi.*

Passer quoque hæretici est symbolum. Primo, quia pas- 15. Passer est hæretici symbolum.
ser admodum libidinosus est, ut ait auctor de natura rerum, unde Proverbium, passere salacior. Athenæus et Eustathius referunt perdices mares, sicut etiam passeres, semen emittere, non tantum visis fæminis, sed sola illarum voce percepta. Orus ait passerem pyrgitem, id est, I. Ob libidinem.
turricolam, quem Galen. ait in turribus seu locis excelsis nidulari, septies in hora coire cum femina, et copiosum confertumque semen effundere. Albertus dicit, adeo salacem esse, ut in una hora forte vigesies fæminam ineat. Ursinus asserit aliquos dicere, trecenties uno die id facere, quod creditu est difficile. Terpsiles et Marcellus eos qui passeribus vescantur, procliviores in Venerem fieri. De passere asso hoc confirmat Kiranides, de eius ovis, A-

Digitized by Google

vicenna, Antonius, Gazius, Hali; de eorum cerebellis, Sylvius. Hinc a salacioribus inventum est passeres pinguiusculos manducare, ut ait Alexander Benedictus. Eustatius dicit, passerem a Græcis vocari στρυθὸν, ex eo quod μετὰ οἴστρου, cum furore feratur, in libidinem scilicet. Hæreticis nihil est salacius, hoc œstro omnes incitati insaniunt, unde semper secum greges mulierenlarum habuerunt. S. Hieronymus ad Ctesiphontem. *Simon magus*, ait, *hæresim condidit Helenæ meretricis adiutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor, choros duxit fœmineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Apelles Philumenem suarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi spiritus prædicator multas Ecclesias per Priscam et Maximillam nobiles et opulentas fœminas primum auro corrupit, deinde hæresi polluit.* Iovinianum gulæ addictum, ieiuniorum osorem acerrimum ac virginei pudoris, vocat, idem sanctus Pater, *Epicurum Christianorum*. Non est necesse recurrere ad Gnosticos, Carpocratem, Basilidem, et priscos hæreticos, quis non horreat eum legit Lutheri spurcitias, Calvini, Bezæ et sectariorum nostrorum, præsertim Adamitarum et Anabaptistarum. His chartam non inquinabo, aliqua referunt Spondan. in Annal. tomo 3. Prateolus in elencho hæretic. Florim. Remund. in ortu hæresis, et alii plurimi. Sappho ait, a passeribus trahi currum Veneris, hæretici eam in orbem inducunt votorum religiosorum solutione, et sacerdotali puritate contempto.

16. II. *Ob brevem vitam.* Secundo, passer est brevissimæ vitæ ob salacitatem. Mares negantur anno diutius durare, argumento, quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit, fœminis longiusculum spatium. Ita Aristoteles de historia animalium et Plinius. Hunc vitæ annum computat a tempore nativitatis Ephesius, a tempore autem coitus, tantum petendum initium illius anni opinatur Albertus. Hæc non mediocris est hæresis nota, quod cito perit, vel in aliam mutatur. Ubi sunt nunc Simones, Carpocrates Nestorii, Eutychetes, et similia portenta? Imo ubi Lutheri, Zuinglii, Calvini? cum enim eorum libri afferuntur, statim a sectariis reiiciuntur: et quot sunt capita, tot sensus.

17. III. *Ob fœcunditatem.* Tertio, passer in anno bis aut ter parit, in singulas vices septena ut plurimum, ut minimum quaterna ova, ut ait Albertus: ad summum octona parere tradit Athenæus et citat Aristotelem. Hæresis dum vivit fœcunda est. A Luthero, ut Stygis fonte, aut Hydra multicipite, plusquam ducentæ sectæ diversæ prodiisse feruntur. De confessione Augustana refert Spondanus tomo 3. Annal. anno 1561. miram fuisse varietatem: unde, inquit, vocabant ipsimet Protestantes hanc Confessionem, *cothurnum*, calceamenti scilicet genus utrique pedi aptum. Alii porro *Isidem*, Magnam matrem, tot filiorum procreatricem. Zuingliani vero et Calviniani *Sphingem*, monstrum olim apud Thebas, cuius caput et manus puellæ, corpus canis, alæ avis, vox hominis, ungues leonis, cauda draconis. Secti vero fuere Confessionistæ in tres quasi cohortes: *Mollium*, quorum decem: *Rigidarum*, quorum quatuordecim: et *Extravagantium*, quorum septem sectæ numerabantur, quas omnes diligentissime adnotavit Andreas Fabritius Leodius in Harmonia sua Evangelica, ubi Augustanæ Confessionis exemplaria omnia contulit, et quam magno intervallo, et in quibus capitibus una dissideat ab altera explicavit. Ita Spondan. Vide etiam Gretserum de libr. proh. lib. 2. cap. 11. Variæ deinde novitates inter illos exortæ sunt.

Confusio magna sectarum inter Lutheranos.

IV. *Cæcos parit pullos.* Quarto, ex hac passeris fœcunditate oritur, ut cæcos pariat pullos. Nam Aristoteles a Gesnero citatus, sic ait: Aves nonnullæ imperfectos et cæcos pariunt pullos, videlicet quæ cum parvæ corpore sint, multos progenerant, ut passer et hirundo. Cæca est hæresis, et cæcos parit, sine iudicio, sæpe sibi ipsi contrariis sententiis oculos configens. Hoc in in Luthero fuse probat Coccius in suo Thes. Cathol. ubi ostendit pene omnes fidei articulos eum asserere et negare, verbi gratia, purgatorium esse et purgatorium non esse, reliquias esse honorandas, et non esse honorandas, et sic de cæteris.

18. V. *Ob furorem.* Quinto, passeres in furorem cito concitantur, ut ait Auctor de natura rerum. Quis hæreticorum furorem et rabiem explicet, nulla sæpe de causa sævientium? Lutheri scriptis Germanica editis pro libertate Evangelica coierunt rustici magno numero passim in Svevia, ad Danubium, ad Lacum Constantiensem, in Franconia, Lotharingia, Thuringia, aliis provinciis: eratque per Germaniam tristis rerum facies: hominibus efferatis ferro flammaque vastantibus omnia, et exempla edentibus horrendarum atque inauditarum crudelitatum. Memorantque, in uno Franconia monasteria et castra nobilium ultra ducenta, vel ut quidam habent, trecenta diripuisse ac diruisse, præter oppida occupata. Ubi autem ventum est ad Barones, Comites et Principes (quorum unus Comes Hesfensteinius, qui in matrimonio habebat filiam notham Maximiliani Imperatoris Lancearum ictibus expositus misere periit) tum vero de iniuriis vindicandis cœptum est cogitari. Feruntur que paucis mensibus a diversis Principibus cæsa supra centum, vel etiam centum triginta, aut centum quinquaginta, ut diversi numerant, eorum millia. Ita Spond. anno 1525. num. 11.

19. VI. *Ob rixas.* Sexto, passeres etiam inter se certant. Hoc longe verius in hæreticis, ut patet in Luthero, Carolostadio, Zuinglio, Osiandro, Melanchthone, Calvino, et cæteris. Sunt vulpes Samsonis, segetem Ecclesiæ comburunt, et se mutuo mordent et inflammant.

VII. *Venatur muscas.* Septimo, passer vermiculis vescitur, ut Aristoteles et Albertus notant, et muscas venatur, et monet Obscurus, et oculis cernitur. Hæretici terræ hærent et vana atque inania conquirunt. Vitulo aureo a Ieroboam posito in Bethel possis conferre, de quo Oseæ 8. v. 6. dicitur: *In aranearum telas erit vitulus Samariæ*, id est, a decem tribubus Israel cultus. Pro *telas araneorum*, Heb. est שבבים *scebabim*, id est, contritiones, ut vertit Arias in frusta, in fragmenta, in scissilia, ut R. David Kimhi, Vatablus, et Rob. in asseres, seu scobinas tabularum, ut Chaldæus, instabilis, ut Symmachus, vagus et fluctuans, ut Quinta Editio; πλανῶν, id est, seducens, decipiens, ut Septuag. R. David, R. Abraham, et ex eis Pineda in Iob 18. v. 5. vertunt, in scintillas, q. d. Samaritæ fecerunt vitulum aureum, splendentem et scintillantem: sed scintillæ splendoris in suos cultores desævient, velut scintillæ statim peribunt et extinguentur. Moraliter peccator per usuras, fraudes, etc. parans sibi opes, præbendas, dignitates magnis laboribus et molestiis, quid nisi telas aranearum texit? quæ mox vento casuum humanorum, ac præsertim mortis, difflabuntur et evanescent, nec eum in Dei iudicio tegere aut vestire poterunt: imo quæ quasi scintillæ ignem gehennæ illi succendent. Ita Cornelius. Fient *in aranearum telas*, ait Christophorus a Castro, id est, in aranearum fila per aerem volantia, quæ dum videntur intereunt: et in atomos atque in nihilum dissolvuntur. Ita a Castro. Vel, *in aranearum telas* erunt: id est, ad nihil aliud conducent, nisi ut muscas captent et inutilia, atque mox vento auferenda. Unde sequitur apud Oseam v. 7. *Ventum seminabunt, et turbinem metent: culmus stans non est in eo, germen non faciet farinam:* Hæc hæreticis adapta, quæ suis seditionibus sæpe pereunt, in quorum doctrina nihil stat, sed omnia iacent, et nihil mentem solide nutrit.

20. VIII. *Ob levitatem.* Octavo denique, passeris et hæretici levitatem, inconstantiam, instabilitatem considerant Glossa, Cassiodorus, Beda, Ioannes a Pastura, et alii, et maxime convenit verbis amicorum Davidis: *Transmigra in montem, sicut passer.* Nota Hebraice, צפור *tsippor*. Chaldæus, *tsippara*. Syrus, *tsefforo*. Arabicus, *atsphur*, alii male legunt *azbar*: de qualibet ave minuta dici speciatim de passere. In aviculis autem illis recte levitas et inconstantia figuratur. Et ad rem Bruno ait: *Passer hæreticum signat, qui ad nequissimas prædicationes inconstantis animi levitate transfertur. Instabilis enim avis passer, et alii in foraminibus petrarum, alii in roscidis vallibus, nonnulli in squalidis montibus habitant.* De passere in bonam partem accepto dixi Ps. 83. v. 4.

Digitized by Google

Nota, S. August. et S. Hieron. hunc psalmum aptissime exposuerunt de hæreticis, ob Donatistas, qui etiam Montenses dicebantur, et eorum ætate tanta erant copia, ut in Conciliabulo Carthaginiensi contra Cæcilianum Episcopum Carthaginensem (cui Maiorinum Episcopum opposuerant in eius sede collocatum) convenerint eorum Episcopi ducenti et septuaginta, sicut tradit S. Augustin. epist. 48. Dicti sunt Donatistæ a Donato dicto a Casis nigris, sicque filio tenebrarum, sed quod constaret a Melchiade Papa esse damnatum, maluerunt ipsi dicere se nomen accepisse a Donato Episcopo Carthaginensi, qui Maiorino ab ipsis intruso successit: eum enim tanti faciebant, ut dicat S. August. tomo 6. edit. Plant. in fragm. cap. 6. *Donatum Donatistæ pro Christo habent: si audiant aliquem paganorum detrahentem Christo, forsitan patientius ferant, quam si audiant detrahentem Donato.* Per suum ipsius nomen, tanquam numen, suos iurare docuerat idem Donatus, ut ait Baronius anno 348. num. 23. Quod ad nomen spectat vocati sunt Montenses a S. Hier. epist. 133. Gennadio de Script. Eccl. cap. 5. quod ab Urbe Roma exclusi in montibus proximis agerent, atque conventicula celebrarent. Dicebant itaque suis: *Transmigra in montem sicut passer*; quasi prudens et pennatus virtutibus, et gaudens locis altis atque cælestibus. Nam, ait idem S. Hieronymus in psalmum nostrum, *sæpe passerem loco prudentiæ poni legimus.* In lib. adversus Luciferianos, vocat Donatistas seu Donatianos (ut eos maluit vocare Cresconius) Campitas, quod in campis suos colligerent. S. August. de unitate Eccl. c. 3. eos præterea vocat Rupitanos, a rupe scilicet: inter cæteras hæreses Donatus dicebat, minorem patre filium, et minorem filio Spiritum sanctum rebaptizans ea de causa Catholicos, qui ab Ecclesia ad eius sectam deficiebant, dicens eos prius non suscepisse baptisma, ut refert Prateolus in Donatistis.

ARTICULUS III.

Hæreticorum arma et furor.

POSTQUAM David declaravit fiduciam suam in Deum, et amicorum aperuit monita, periculum suum exponit
Vers. 3. 21. v. 3. QUONIAM ECCE PECCATORES (Heb. רשעים *resciaim*, id est, impii, inquieti, perturbatores) INTENDERUNT (Hebraice, ידרכון *idrecun*, id est, omnibus viribus intenderunt. Syrus, impleverunt) ARCUM (Syrus, *arcus suos*: uno non sunt contenti. Magn. flexo minitatur ut impius arcu. Petavius, καμπυλα τοξα, curvos arcus. Ubi fraus denotatur, est enim obliqua et flexa. PARAVERUNT SAGITTAS SUAS IN PHARETRA, ut multis in ea spatiis possent sæpius iaculari. Nota, pro *pharetra* in Hebræo est יתר *ieter*, id est 1. chorda, funis, nervus, virga; 2. pharetra. Nam, ut recte notat Bellarminus, licet in dictionariis non ponatur, quod *ieter* significet pharetram, tamen auctoritas Septuaginta interpretum, qui verterunt φαρετραν, illis prævalet. Erant enim doctiores omnibus, qui scripserunt dictionaria Hebraica. Arabs quoque reddit: *Paraverunt sagittas suas in pharetris suis*, singuli saltem suam habent. Primæ significationi insistens, S. Hieron. vertit: *Posuerunt sagittam super nervum*, id est, super funem arcus. Felix vero, præparaverunt sagittam eorum super nervum. Syr. Aptarunt sagittas suas ad nervum. Pagn. paraverunt sagittam suam super chordam. Utramque versionem complexus Petavius recte vertit:

Ἐκ δ' ἐρυσαν φαρετρῆς, νευρῇ τ' ἐπέλασσαν οἰστον,
Extraxerunt autem e pharetra, nervoque admoverunt (sagittam.

Non ut otiosam et innoxiam ibi relinquant, pergit enim causam addere Propheta, *ut sagittent in obscuro rectos corde.* Nota, pro *in obscuro* Septuaginta habent, ἐν σκοτομήνῃ, id est, *in obscura Luna*, ut legit S. Augustinus, hoc est, in nocte illuni. Hebraice est במו אפל *bemo ophel*, id est, in ipsa caligine, ut vertit Arias. Vox *ophel*, densas tenebras et caliginem significat. Iob 3. v. 6. et 10. v. 22. Ps. 90. v. 6. Isaiæ 29. v. 18. Idem sonat Chald. קבלא *Kobla* a rad. *kebal*, id est, obscurari, obtenebrari, tenebrescere, tenebris inhorrere. Et Syriacum עמטונא *amtono*, caliginem et spissas tenebras significat. Sagittant autem impii iustos in obscuro, id est, Primo, iustos, qui se occultant in Dei præsidio, ubi latent. Secundo, et potius, *τὸ in obscuro*, ad impios refertur, q. d. impii in obscuro, id est, occulto, existentes, sese occultantes, per fraudem et dolum agentes, sagittant, hoc est, sagittare nituntur pios. Unde Arabs vertit, *ut iacularentur clam in rectos cordibus.* Alludit ad venatores, qui sese in condensas alicuius sylvæ arbores abdunt, ut feras aut aves iaculis impetant: aut ad grassatores, qui mercatoribus aliisque viatoribus insidiantur, eosque incautos telo conficiunt.

Secundo ostendit, impios non tantum hominibus, sed etiam Deo esse iniurios, vers. 4. QUONIAM QUÆ PERFECISTI (Hebraice, השתות *asciatot*, id est, fundamenta, ut vertit Flaminius: alias versiones afferam commodius infra) DESTRUXERUNT. Tertio, declarat se esse innocentem. *Iustus autem quid fecit?* Nota, pro *asciatot*, id est, fundamenta, legerunt Septuaginta, השתות *asciatota*, id est, posuisti, disposuisti, concinnasti, perfecisti, in coniugatione Hiphil, a verbo שתת *sciatat*, quod significat idem quod *sciat*. Illos etiam secutus est Syrus, et vertit. *Quoniam quod parasti, destruxerunt*; et Arabs, *ipsi destruxerunt quod aptasti.* Vers. 4.

Quæres? Quis loquitur ab illis verbis, Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum? etc. Resp. primo, David ipse loquitur, et reddit rationes tres cur in Deo confidat: nempe quia illi qui ipsum aggrediuntur, nempe Saul et satellites eius, sunt peccatores. Secundo, quia destruxerunt ea quæ Deus perfecit, leges scilicet quas servandas constituit, ut ait Iansenius: vel sacerdotes in Nobe illos interficiendo, ob datum panem Davidi, eos intelligit Agellius et Davidem ipsum per rectos corde: vel potius ea quæ Deus perfecerat, puta honores ac dignitates Davidis in aula, coniugium eius cum Michol filia regis Saulis: data est enim alteri viro, nempe Phalti, filio Lais, qui erat de Gallim civitate tribus Beniamin, de qua mentionem facit Isaias cap. 10. v. 30. Ab illo Phalti intactam esse conservatam opinantur non pauci Hebræi, quos sequuntur Abulensis et Lyranus: sed repugnant lacrymæ eius, cum illam coactus est reddere Davidi. Saul in eo re peccavit dando filiam alteri viro, priore adhuc vivente. Nam illam non repudiaverat David, nec Michol repudiare poterat Davidem, id enim non licebat uxoribus: peccavit etiam Phalti et Michol, et mori potius debebant, quam scelus illud patrare. Tertio, quia David non læserat ulla in re Saulem itaque ait, *Iustus autem quid fecit?* Ubi nota eius modestiam, quid de se in tertia persona loquitur in re sibi honorifica. Iustum autem se dicit, non respectu Dei, sed respectu Saulis, quem iniuria nulla affecerat. Hoc secutus sum in paraphrasi. 22. Quis hic loquitur.

Secundo Resp. probabilius amicos Davidis hic loqui, et reddere rationem cur sit fugiendum, q. d. *Quomodo dicitis animæ meæ: Transmigra in montem, sicut passer*, et quomodo hanc rationem datis, *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, paraverunt sagittas suas in pharetra*, etc. Ubi nota cum Euthymio et Folengio, per arcum, sagittas et pharetram, totum belli apparatum intelligi, quia olim ordinaria arma erant arcus et sagittas. Est itaque Synecdoche. Ea de re dixi Ps. 7. Vel certe, adverte cum Agellio, apte ad similitudinem passeris subiici similitudinem arcus et sagittarum. Nam ut volantem passerem, quia apprehendere manu nequeunt, aucupes iaculis deiicere moliuntur: ita Saul, et cæteri Davidis hostes, cum eum vi capere propter eius vigilantiam et prudentiam non possent, artibus et dolis circumveniebant, et quo vires pertingere nequibant, astu et fraudibus pervenire conabantur. Quod autem *in pharetra*, dixerunt Septuaginta, hoc Hebraizantes plerique vertunt *in nervo*, id est, in funе arcus, ut periculum magis augeant, et præsens esse ostendant. II.

Tropolog. Bellarminus rationem esse putat, cur sit fugiendum ad montem, id est, deserenda vocatio præ nimio 23. Tropologice.

Digitized by Google

timore, quem tentatio suggerit: videlicet quia mali homines assidue persequuntur iustos sive calumniis, sive alia ratione. Comparat autem calumnias, sive alias persecutiones sagittis, quæ iaciuntur in obscuro, ut significet eas calumnias, vel persecutiones, non solum graviter ferire, sed etiam vix posse caveri. Ita ipse, et putat esse sensum literalem, sed verius est moralis, ut patet ex dictis. Per ea autem quæ Deus *perfecit*, intelligit leges Dei perfectissimas, nec non consilia et ordinationes eius omnes, quas posuit in populo suo. Illas enim scelerati destruunt, dum non solum non reddunt bona pro malis, ut Deus iubet: sed reddunt mala pro bonis, sine ulla causa calumniando, et persequendo iustos. Titelmannus autem sic explicat, q. d. Maligni dæmones eorumque ministri homines perversi parati existunt ad perimendas simplicium animas, ad modum eius qui arcum tensum manu tenet, ad aves sagittis perfodiendas: occultaverunt sub boni qualibet specie pestiferas et noxias suasiones suas, ut sic in occulto ac velut latenter per insidias interficiant animas innocentum, eorum qui bona et recta sunt voluntate: quemadmodum qui ad aves perimendas exeunt, sagittas in pharetris absconditas gestant, ut in promptu habeant, cum opportunitatem viderint nocendi. Et quidem illa quæ tu veluti ad perfectum adduxisti, per benignum favorem tuum et salutarem tuam gratiam (quibus adiumentum præbes servis tuis) ipsi suis pravis machinationibus per invidiam ad nihilum deducere conantur, semper laborantes quæ per gratiam tuam in hominibus plantantur atque ædificantur, suis pravis suggestionibus inficere, aut eradicare, aut destruere, proque bono seminato tritico mala superseminare zizania. Et hunc literalem sensum putat esse Titelm. sed est etiam moralis.

Sic autem impii iustis iniurii, non sunt timendi, quia sunt peccatores, et legem Dei destruunt. Hoc fuse amplificat S. Chrysost. atque sibi obiicit. *At habent arcus, et pharetram, et eis parata sunt omnia. Paraverunt enim, inquit, ea in pharetra: sed nullæ sunt eorum vires, nec ea propterea timemus. Nam neque si viderem quempiam qui haberet ἐκλελυμένον τόξον, solutum arcum, timerem. Quid enim iuvant arma, si non sit virtus? Neque hic ergo, si non adsit Dei benevolentia. At dolos struunt, et non recto aggrediuntur, et propterea eos maxime rideo, quod ἐν σκοτομήνῃ βάλλουσιν, sagittant in tenebris. Nihil enim imbecillius viro qui struit insidias. Non opus habet ut armis aliorum capiatur: sed cadit manu propria, et sua ipsius fraude evertitur. Quid ergo possit esse eo imbecillius quando capitur a propriis machinationibus. Cum his autem possumus etiam aliud dicere, quod non solum bellum gerunt adversus eos quibus Deus fert auxilium, sed quod etiam adversus innocentes, et qui eos nulla affecerunt iniuria: Hoc autem eos non parum reddit imbecilles. Quemadmodum enim qui adversus stimulos calcitrant, illos quidem non lædunt, sed suos pedes cruentant: ita hi etiam.* Deinde ostendit aliam impiorum imbecillitatem, nempe quod in Deum gerant bellum, destruendo ea quæ perfecit, nempe legem eius ac præcepta; itaque negligendam esse nec timendam sceleratorum potentiam, gloriam, opulentiam: hæc enim omnia esse, τῆς ἀσθενείας, genera imbecillitatis. *Quid est ergo, ait, quod multi vincunt, qui tales sunt? Quoniam tu recte pugnare nescis. Quoniam tu quoque de eis decertas, ex quibus illi fiunt imbecilliores, nempe de gloria et potentia. Fuge causam certaminis, et alia parte feri eos qui te invadunt, arrogantem moderatione ac lenitate, avarum paupertate, incontinentem continentia, invidum humanitate, et ita eum vinces facile. Vide etiam quomodo iusti quoque dicit armaturam. Subiungit enim, Iustus autem quid fecit? Hoc est, Cum illi autem sic instruerent aciem, quæris undenam se iustus armaverit? Audi. Dominus in templo sancto suo: Dominus in cælo sedes eius. Vides quam paucis narravit eius auxilium? Quid fecerit, rogas? Ad Dominum confugit, qui est in cælis, qui est ubique præsens. Non arcum intendit, nec pharetram paravit sicut ille, nec aciem instruxit in occulto: sed his omnibus spem in Deum in omnes obiecit, et eum illis opposuit, qui nullo horum indiget, non loco, non tempore, non armis, non pecuniis, sed solo nutu omnia peragit. Vidisti, συμμαχίαν ἄμαχον, auxilium inexpugnabile, et expeditum ac facile.*

24. Symbolice. Hæretici hic intelliguntur Ecclesiam persequentes. Bruno sic explicat. Ecce peccatores, id est, hæretici, intenderunt *arcum*, id est, verba sua contra Ecclesiam. Intenderunt arcum, id est, potentiam verbositatis suæ. Paraverunt *sagittas*, id est, verba venenosa. *In pharetra*, id est, in corde, *ut sagittent*, etc. id est, cum viderint in Ecclesia obscuratos imperitia vel simplices, laqueis dolosis vel occultis illiciant. *Recti corde* sunt dicti, qui nullo iniqua persuasione decipi poterunt: vel *in obscuro*, id est, obscuris et ambiguis sententiis eorum, vel cum persecutionibus tetris perturbatur Ecclesia. Quando timore periculi carnalis homines creduntur facilius immutari. Ita Bruno, qui secutus est Hier. Melius tamen cum Dionysio Carthusiano per arcum intelliges flexuosum et contortum hæretici ingenium: per sagittas vero, eius verba.

Symbolicæ. Hæreticorum arcus et sagitta. I. Verba venenata.

25. Secundo, Cassiodorus, Remigius, Ugo Cardinalis, et alii sequentes S. Augustin. per arcum accipiunt Scripturam: per sagittas, eius sententias. Et quidem Remigius, peccatores, ait, qui se iustos faciunt, et montes nominant *intenderunt arcum:* Scripturæ sacræ rigorem, sinistræ interpretationis nervo incurvaverunt. *Sagittas suas*, id est, toxicatas sententias, paraverunt perverso intellectu: in pharetra, id est, in corde: ad hoc, *ut sagittent rectos*, id est, simplices, et ad regulam fidei directos, *in obscuro* positos, id est, in ignorantia, non valentes adhuc illa altiora discutere. Paulo aliter Ugo Cardinalis: Ecce peccatores, inquit, id est, hæretici, intenderunt *arcum*, id est, sacram Scripturam ad se distorserunt, id est, ad voluntatem suam exponendam sumpserunt, ut vos inde decipiant. Unde addit, *Paraverunt sagittas suas*, id est, verba venenosa et acutas sententias, et argumentationes sophisticas, *in pharetra*, id est, in abscondito. Et hoc, *ut sagittent in obscuro*, id est, in ambiguis Scripturæ, quia obscuritate Scripturæ decipiunt minores, eam prave exponendo. Vel, in obscuro, id est, in simplici sensu, quia simpliciores decipiunt.

II. Arcus est Scriptura: verba sunt eius sententiæ.

26. Nota primo, Hæretici crebra Scripturarum mentione fucum multis facere solent. Eorum voces refert S. Ignatius epistola ad Philadelphios. Nisi, inquiebant, Evangelium invenero in archivis, non credo, sanctus autem hic Pater ait: *Talibus ego dico, quia Iesus* (a Iesu dimanans traditio) *mihi pro archivis est.* Sed ut recte annotat Vincentius Lirinensis, ita de Scriptura loquuntur, ut in uno loco pedem non figant, sed subsultim ab uno in alium evolent. Sic enim loquitur in Commonitorio 1. pro Catholicæ fidei antiquitate. *Viden eos volare per singula quæque sanctæ legis volumina, per Mosi, per Regnorum libros, etc.* His ait dæmon, Transmigra *in montes* sicut passer, ut legit S. August.

Hæretici crebra Scripturæ mentione decipiunt.

27. Nota secundo, Hæretici destruunt Scripturam, quam ita inflectunt, et Dei legem. *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt. Te* quæ perfecisti, Beda, Cassiodorus, Remigius, Ugo, Bruno, de Scripturis et præceptis Dei explicant. Acute Remigius. *Quæ perfecisti, destruxerunt, præcepta illa quæ tu o Domine perfecisti, id est, digito tuo scripsisti immutabilia et indissolubilia: quia quod semel iustum est apud te, nunquam erit iniustum, et e converso.* Secundo, Te *quæ perfecisti*. S. Hieronym. de Ecclesia exponit, quam Deus in unitate perfecit. Hæretici autem eam destruere volunt et in se et in aliis, quia unitatem scindunt. Quod vero additur, *Iustus autem quid fecit?* De Christo qui simpliciter et absolute atque κατ᾽ ἐξοχὴν iustus est, et quem nemo potest arguere de peccato, explicant Cassiodorus, Beda, Remigius, Hieronym. Ugo, et alii. Sed nonnihil variant in expositione. Primo ait Hier. *Iustus quid fecit?* hoc est, mundum redemit et seipsum dedit pro mundo, q. d. vos intenditis arcum, et sagittas ponitis in vestra pharetra, id est, in corde maligno, ut sagittetis rectos corde et Ecclesiam perdatis: non estis imitatores Christi, qui pro illa et singulis hominibus sanguinem

Eam depravant et corrumpunt.

suum fudit. Secundo, Ugo Card. *Iustus autem quid fecit?* id est, quid faciet? Et respondet, quia reddet bona bonis, et mala malis. Dominus in templo suo, etc. Tertio, Beda planissime, Iustus autem quid fecit vobis? id est, quid Christus commeruit apud vos, propter quod vos depravantes Scripturas, unitatem quam ipse reliquit, destruxistis.

Nota tertio, pro *quæ perfecisti*, in Hebræo est שתות *sciatot*, id est, leges, fundamenta, retia, doctrinæ, traditiones. Primo, *sciatot* proprie significat positiones, fundamenta. Rad. *sciut*, ponere. Itaque Aquila, R. David, R. Abraham, Chaldæus, Felix et Arias vertunt *fundamenta*. Secundo, *sciatot* significat concinnationes, compositiones, dispositiones: ideo aliam R. David in lib. rad. et in comment. Flamin. Pagnin. reddunt *retia*. Tertio, metaphor. S. Hieronymus vertit, *leges* dissipatæ sunt. Sexta editio, *διαδοχαι, traditiones*. Hoc commune est hæreticis, ut traditiones reiiciant. Quidam apud S. Chrysostomum, *διδασκαλιαι συντριβησονται*, doctrinæ conterentur. Ubi nota, leges Dei esse retia, quibus a mari peccatorum nos Apostolici piscatores ad portum adducant. Marci 1. v. 17. *Faciam vos fieri piscatores hominum*: deinde easdem leges esse fundamentum fidei et virtutis; supra quod domus fundata non diruitur ventis flantibus, et pluvia in eam irruente. Quarto, *sciatot* symbolica sacerdotes esse ait R. Solomon, cum sic vertit: *Quoniam per manus vestras occisi sunt sacerdotes Domini, qui sunt fundamenta mundi*. Sunt dii fortes terræ, Ps. 46. v. 10. Hoc præcipuum fuit Calvinistarum studium, ut sacerdotes deiicerent, perverterent, conterrerent, atque occiderent. Ablato pastore, pereunt oves: ablato fundamento ruit domus.

28. Hæretici occulte grassantur.

Nota quarto, Hæretici clandestinis insidiis Ecclesiam Dei et fideles eius aggrediuntur. Ut sagittent *in obscuro* rectos corde, id est, clam, ut vertit Arabs, S. Augustinus legit, *in obscuro Luna*, ut, sicut ait sanctus hic Pater, cum senserint Ecclesiæ lumine propter multitudinem imperitorum et carnalium obscurato, non se posse convinci, corrumpant bonos mores colloquiis malis. Lunam autem ait esse symbolum Ecclesiæ: sive Luna habeat lumen a seipsa, sed unica tantum parte sit lucida, sive habeat totum lumen suum a Sole, quod est longe probabilius. Primo modo sentiendo sic Ecclesiæ applicat. *Luna in allegoria significat Ecclesiam: quod ex parte spiritali lucet Ecclesia: ex parte autem carnali, obscurata est. Et aliquando spiritalis pars in bonis operibus apparet hominibus: aliquando autem in conscientia latet, ac Deo tantummodo nota est, cum solo corpore apparet hominibus: sicut contingit, cum oramus in corde, et quasi nihil agere videmur, dum non ad terram, sed sursum cor habere iubemur ad Dominum.* Secundo autem modo lumen Lunæ a Sole mutuatum esse sentiendo, id facile applicat Ecclesiæ, quæ suum lumen non habet, sed ab unigenito Dei filio, qui est Sol totius orbis. Vide Ps. 18. v. 6. *In sole posuit tabernaculum suum.* Nota autem cum Ugone Cardinali, quod Luna tribus modis fit obscura. Primo, per eclipsim. Secundo, per interpositionem nubium. Tertio, finitis mensium decursibus. Quod Ecclesiæ triplici statui congruit, quia in *tempore persecutorum fuit cruenta, fraude hæreticorum rubiginosa, corruptione falsorum fratrum lutosa. Et est sensus. Ut sagittent in obscuro Luna, id est, in Ecclesia cruentata, rubiginosa, lutosa.* Ita Ugo, quod paulo aliter S. Augustinus exponit, qui sagittantes illos interpretatur Martyrum persecutores, qui sagittare volunt in obscura Luna rectos corde. *Sive*, ait, *adhuc in Ecclesiæ novitate, quia nondum terris maior effulserat, et gentilium superstitionum tenebras vicerat: sive linguis blasphematorum, et Christianorum nomen male diffamantium, quasi nebulis cum terra obtegeretur, videri perspicue Luna non poterat: id est, Ecclesia: sive ipsorum Martyrum cædibus, et tanta effusione sanguinis, tanquam illo defectu et obscuratione, quo cruentam faciem Luna videtur ostendere, a nomine Christiano deterrebantur infirmi. In quo terrore verba dolosa et sacrilega iaculabantur peccatores, ut etiam rectos corde perverterent. Potest et de his peccatoribus intelligi, quos Ecclesia continet, quod tunc inventa occasione huius Lunæ obscuræ, multa commiserint, quæ nobis opprobria nunc obiiciuntur ab hæreticis, cum eorum auctores ea fecisse dicantur.* Ita Ugo.

Isaias cap. 27. v. 1. vocat diabolum, *serpentem vectem*, id est, ut vertit Theodotio, serpentem robustum, qui scilicet instar vectis ferrei firmus est, et frangi non potest: vel, serpentem concludentem, ut vertit Symmachus: vel serpentem fugientem, ut Septuaginta, vel denique serpentem subsilientem, ut Syrus, aut teretem sive lubricum, ut Forerius. Robur enim dæmonis per fraudes evenit: quod melius declarat Propheta, cum eundem diabolum vocat *serpentem tortuosum*, id est, insidiosum et callidum, ut vertit Arabs. Venenum illud suum et fraudes, quo non tantum Evam, sed quamlibet fidelem animam decipiat, hæreticis infundit virulentus serpens, sicut per eunuchum Vagao conatus est decipere Iuditham illam pudicam et fortem fœminam, quæ operata consilio manuum suarum salutem attulit Bethuliæ, quæ virginitatem sonat: animi scilicet, per fugam fornicationis cum idolis et erroribus; atque corporis per castitatem. Serpenti se occultanti Valentinianos comparat Tertullianus, lib. in Valentinianum cap. 2. *Abscondat se*, ait, *serpens quantum potest, totamque prudentiam in latebrarum ambagibus torqueat, alte habitet, in cæca detrudatur, per anfractus seriem suam evolvat, tortuose procedat, nec semel totus, lucifuga bestia. Nostræ columbæ domus simplex, etiam in editis semper et apertis, et ad lucem: amat figuram Spiritus sancti, nihil veritas erubescit, nisi solummodo abscondi.* Et cap. 1. dixerat. Valentiniani nihil magis curant, quam occultare quod prædicant, si tamen prædicant qui occultant. Ita ipse. In umbra Scripturæ sese occultat serpens ille vafer, ipsum enim paradisum intrat, at cum filiis Dei reperitur, sed larvatus, et humano voce loquens, ut decipiat. Vincentius Lirinensis commonitorio 1. pro catholicæ fidei antiquitate cap. 33. Tanto magis, ait, cavendi, et pertimescendi sunt, quanto occultius sub divinæ legis umbraculis latitant. Sciunt enim suos fœtores nulli fere cito esse placituros, si nudi ac simplices exhalentur, atque idcirco eos cælestis eloquii velut quodam aromate aspergunt. Ita Vincentius. Hæreticorum spiritum vocat S. Ignatius epist. 14. ad Ephesios, *ψευδολογον, απατηλον, θωπευτικον, κολακευτικον, υπουλον, ραψωδον, φλυαρον*, etc. *mendacem, fraudulentum, assentationis et adulationis amantem, subdolum, cersutum, consarcinatorem, nugacem, etc.* Lupi quidem sunt hæretici, sed sub pelle ovium. Matthæi 7. v. 15. *Attendite* (Syrus, custodite vos. Græce, *προσεχετε*, id est, cum attentione cavete) *a falsis Prophetis* (id est, Doctoribus. Nam Propheta in Scriptura sumitur pro Doctore, cantore, patratore miraculorum, viro pio et sancto) *qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Vulpes sunt hæretici, et vineam Ecclesiæ vastant. Cant. 2. v. 15. *Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur* (Septuaginta, exterminant. Symmachus, corrumpunt) *vineas: nam vinea nostra floruit.* Septuaginta, Vineæ nostræ *κυπριζουσι*, id est, germinant et florent instar cyprorum. S. August. in Ps. 80. Vulpes, inquit, insidiosos, maximeque hæreticos fraudulentos significant, dolosos, cavernosis anfractibus latentes, et decipientes, odore tetro putentes. Contra quem odorem dicit Apostolus 2. Corinthior. 2. 14. Christi bonus odor sumus Deo in omni loco. Istæ vulpes significantur in Canticis Canticorum, ubi dicitur: Capite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, latentes in cavernis tortuosis. Capite nobis, convincite nobis; capis enim eum, quem de falsitate convincis. Sic August. Ut a mari etiam simile petamus. Hæretici similes sunt sepiis, quæ infuso prius atramento, quod pro sanguine illis est (ut ait Plinius l. 9. c. 29.) aquas commaculant, quum venationi piscium insistant. Tunc enim cæca in caligine stupentes invadunt ac devorant. Denique a serpente cum cœperimus, per serpentem desinamus. S. Epiphanius hær. 65. Paulum Samosatensem, comparat serpenti qui Drynas appellatur. *Viperæ*, ait, *quoddam genus*

Diabolus serpens vectis.

Et serpens tortuosus.

Digitized by Google

est, Dryinom vocant, illi hæresis conditori quam simillimum. Quod ut plurimum in herbis, out quercubus delitescit: unde ei Dryinæ nomen est, eo quod arbores consectetur, atque inter folia quæ ex arbore decidunt, iacens, cuiuequè in se viriditotem exprimat. Ac licet non *adeo acerbum dolorem inurat hoc animol, tamen si diutius virus adhxserit, lethum offert. Eodem prorsus modo hæreticus iste cum secta sua ad omnia sese genera institutorum applicans, σαυτον απεικαζεται, se quam simillimum efficit. Nam et Christi sibi appellationem imposuit, et Iudæorum dogmata profitetur, etc.* Hæretici sese omnibus insinuant pro eorum moribus, ut facilius impellant incitatos. Mahometes se attemperavit Arebibus, Lutherus Germanis, Calvinus Gallis, cæteris nationibus et singulis hominibus quibuscum versantur, ut sagittent in obscuro. Hæc icenletio serpentina et in obscuro vix melius potest exprimi, quam per Iaculum serpentem in erboris opacæ foliis latentem, et inde in viatores desilientem ex improviso. De illo Plinius l. 8. c. 23. *Vulgatum est Iaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantum porendas serpentes, sed et miseili volare tormento.* Prius dixerat Cerastis in corpore eminere cornicula sæpe quadrigemina: quorum motu, *reliquo corpore occultato*, sollicitent ed se aves. Geminum caput amphisibænæ, hoc est, ad caput et caudam. Hæc quoque hæreticorum freudis esse possunt symbola. Labia enim dolosa in corde, et corde loquuntur, modo rem unem asserunt, modo prorsus oppositam.

29. I. Hæretici gladius est mendacium. Itaque si arcui et sagittis placet alia arma dare hæretico. Prima, assigno mendecium pro gladio ancipiti, quo omnes fallens omnes perimit, qui illi aures et ingulum præbent. S. Cyprianus epist. 49. ad Cornelium Papam agens de Novato, sic eum depingit. *Curiosus semper, ut prodat: od hoc adulatur, ut fallat: nunquam fidelis, ut diligat: fax et ignis ad conflanda seditionis incendia: turbo et tempestas od fidei faciendo naufragia, hostis inquietus, tranquillitatis odversarius, pacis inimicus.* Gladius spiritus, id est, spiritalis, est verbum Dei. Ephesior. 6. v. 17. gladius carneus et tartareus est verbum dæmonis, id est, mendacium 3. Reg. 22. v. 22. ait dæmon. *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius*, id est, Pseudoprophetarum Achab regis Israel. Medacium antem diabolicum gladius fuit, nam miser ille rex eo deceptus interiit, et exercitus cæsus et fugatus est a Benadab rege Syriæ. Mendacium primum dæmonis omnes homines occidit, in mundum

A mortem inducens. Ioan. 8. 44. *Ille homicida* (Arabs, occisor hominum) *fuit ab initio* (mundi) *et in veritate non stetit*, (id est, 1. in veracitate non mansit, fuit mendax, ut Toletus et S. Irenæus lib. 5. cap. 22. et 23. exponunt; 2. in veritate, id est, in integritate, rectitudine et perfectione: nempe in gratia, in iustitia et sanctitate, ut S. Augustinus, S. Chrysostomus, et S. Leo explicont; sed Irenæum sequere) *quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur* (1. ex iis quæ invenit, ut Origenes et S. August. volunt; 2. extrinsecis et intimis animæ suæ penetralibus, summa onimi propensione, ut Cornel.) *quia mendox est, et pater eius*, nempe mendacii.

30. II. Galea eius est præsumptio. Secundo, Galea salutis, id est, salutifera, vitam et caput animæ servans (hoc est, finem et intentionem) est spes in Deo: galea autem orci ae Plutonis, qua te occultes ne nocens aliis et ipse pereas, est hæretica præsumptio. Hoc vitium est innatum hæresi, ut olla sapiat. Leontius lib. in Nestor. et Eutych. *Seipsos*, Inquit, *sopientes esse iubent, et sunt tanquam ex iussione et edicto prudentia præditi, quos eruditos esse effecit velle tantum, sicut eos quidam ex hominibus urbanis lepide et venuste, ακροφιλοσοφες, id est, summos philosophos, vocavit.*

B Tertio, Lorica iustitiæ, et scutum fidei protegunt fideles: hæreticis vero est infidelitas pro scuto et iniustitia omnia iura humona et divina violons pro lorica 1. Petr. 2. 16. *Velamen habentes malitiæ libertatem.* De Manichæis ait S. Cyrillus Ierosol. catech. 6. *Gentiles non sunt illis magis μυσαροι odibiles; non Samaritæ magis athei:* non *Iudæi magis impii:* non *odulteri, magis impuri.* De Luthero, Anebaptistis, Calviuo, aliisque, vide Spond. tom. 3. Annal.

Nota quinto, licet hæretici sagittent in obscura Luna, id est, Ecclesia, tamen insani sunt qui Lunam sagittis se posse impetere arbitrentur. Isaios cap. 60. 20. prædixit. *Non occidet ultra Sol tuus, et Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Sol noster est Christus. Malach. 4. 2. Luna vero est Ecclesia, Ps. 88. 38. Hunc cælestem splendorem denotat Propheta in Ps. nostr. cum subdit: *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius.* De Ecclesia ait S. Chrysostomus tom. 3. hom. in verba Isaiæ, Vidi Dominum, etc. Ηεκκλησια ουρανη μαλλον ηρριζωται, *Ecclesia cælo ipso firmius est fundata.* Itaque frustra hæretici nituntur illa fundamenta destruere, in Domino ac Deo cæli confidentium.

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Tria continet spei in Deum fulcra. Primo, Maiestatis eius considerationem, versu. 5. Secundo, Providentiæ erga iustos, ibid. Tertio, Iustitiæ in sceleratos, versu 6. usque ad finem.

PARAPHRASIS.

5. *Dominus in templo sancto suo: Dominus in cælo sedes eius.*	5. Quidni confidam in Deo rege meo ac Domino, qui cælesti in throno suo, velut in sanctissimo templo residens, omnibus hostibus meis licet potentibus est superior, iisque pro nutu potest imperare et effrænem furorem comprimere.
Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum.	Ea est in tanta maiestate benignitas, ut etiam pauperrimos, et omni humena ope destitutos aspiciat, atque divinis rediis suis recreet: ea sedulitas ae providentio, ut actiones omnium hominum attentissime consideret, eas iudicaturus.
6. *Dominus interrogat* iustum *et impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.*	6. Illas autem actiones considerat tam in piis quam in impiis, et singulos meritis præmiis afficit. Itaque qui amat et ex interno affectu operatur iniqua, ille seipsum odit, et in se cælestem vindictam provocat.
7. *Pluet super peccatores laqueos: ignis et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum.*	7. Nimbi enim instar vehementis, ultio divina in sceleratos irruet, eosque ita implicabit et irretiet, ut se nequeant expedire. Sodomitis suppares ignis ardore, fœtore sulphuris, veuti procellosi nunquam cessaturo turbine et tempestate, torquebuntur. Hæc omnia illorum erunt hæreditatis et mercedis particula.
8. *Quoniam iustus Dominus et iustitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius.*	8. Quid enim aliud a Deo expectet impius, cum Deus sit ipsa iustitia, vitæque rectitudinem amet, ac benigno vultu aspiciat et approbet ?

Digitized by Google

QUÆSTIO UNICA.

Quanta cura servis suis providet Deus contra impios eorum persecutores.

31. Fiduciæ in Deum causæ quatuor. SECTIONE superiori David fugiens Saulem, declaravit se in Deo spem suam ponere, nec timere sagittas hostiles. Nunc illius fiduciæ quatuor causas assignat.

I. Primo, quod Deus sit omnium rex ac Dominus, in cælis habitans: unde uno lapidum iactu, ipsorum gigantum capita possit obterere, versu 5. *Dominus in templo sancto suo: Dominus in cælo sedes eius.*

II. Secundo, quod Deus sit custos providus et oculatus ac pervigil, qui semper præ oculis suis oves habeat, vers. eod. 5. *Oculi eius in pauperem respiciunt.*

III. Tertio, quod Deus sit examinator prudens omnium actionum cuiuslibet hominis, ibidem. *Palpebræ eius interrogant filios hominum.* Sive sint iusti, sive non, versu 6. *Dominus interrogat iustum et impium.* Unde recte concludit sceleratos sibi ipsis nocere, ibid. *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.*

IV. Quarto denique, quod Deus sit index severus, impios puniens, versu 7. *Pluet super peccatores laqueos: ignis et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum.* Et v. 8. clarissime. *Quoniam iustus Dominus et iustitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius.*

ARTICULUS I.

Deus est in cælo, sicut in templo suo, unde homines aspicit.

UT firma in Deo spes collocetur, necessarium est ut iuvare possit et velit. Potestatem declarat eius maiestas, voluntatem benevolentia erga pios, severitas erga impios.

Maiestatem divinam, ut supremi totius orbis Domini, aperit Propheta, cum eum in excelsissimo eius loco thro-C
Vers. 5. 1. Pars. 32. Prima causa spei in Deum, est eius maiestas. num regium occupantem describit, v. 5. DOMINUS IN TEMPLO SANCTO SUO (supple, est, habitat, sedet) DOMINUS IN CÆLO SEDES EIUS, id est, Domini sedes est in cælo. Est Hebraismus. Solent enim Hebræi nomen antecedens ponere in nominativo, ipsius vero relativum in genitivo, ut iam alias monui. Sic Ps. 56. v. 5. habetur. *Filii hominum dentes eorum arma* (Hieronymus lanceæ) *et sagittæ*, id est, filiorum hominum (hoc est, hominum) dentes sunt instar armorum atque sagittarum per detractiones, contumelias, fraudes, iocos, blasphemias, impuritates famam meam et animam vulnerantium. Et Ps. 102. 15. *Homo, sicut fœnum dies eius, tanquam flos agri sic efflorebit*, id est, dies hominis cuiuslibet sunt sicut fœnum, quod citissime arescit. S. Hieronymus aliter dispungit et vertit: *Homo quasi herba: dies eius sicut flos agri sic efflorebit.* Sed nostra versio bona est ac retinendo. Non tantum Hebræi ponunt relativum in genitivo, sed etiam in alio casu, et antecedens in nominativo, ut Matt. 12. v. 36. *Di-*D
co autem vobis, quoniam (quod) *omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem* (Arab. responsam) *de eo in die iudicii*, id est de omni verbo otioso, etc. reddent rationem. Non video tamen cur Lorinus ad has loquendi formulas revocet ea quæ sequuntur in psalmo nostro. *Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum.* Item, *Iustus Dominus, et iustitias dilexit: æquitatem vidit vultus eius.* Præterea illud Lucæ 1. v. 49. *Fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen eius.* Nam hæ locutiones sunt maxime latinæ, et explicatu faciles.

33. Templum Dei est. I. Locus materiale, ubi colitur. Quæres, Quodnam est illud templum, in quo Deus esse dicitur ac sedere? Resp. primo cum Theodoreto, Theodoro Antiocheno, Euth. Titelmanno, Clario, Osorio, Caiet. Aria, et aliis, per templum intelligi materiale templum, id est, tabernaculum Mosaicum, aut etiam ipsum templum quod iam animo David prævidebat et excitare decreverat. Ibi enim Deus habitabat specialiter, in propi-

A tiatorio, velut throno, super alas Cherubim residens, et inde reddens oracula.

Secundo, et melius, cum S. Hieron. S. Greg. Lyrano, II. Cælum.
Petavio, Bellarmino, Magn. Iansenio, Agellio, Genebrardo et aliis, per templum intellige cælum supremum, quod est templum non manufactum. Itaque secunda pars, *Dominus in cælo sedes eius*, est explicatio prioris. Per Dominum denotari Filium vult Chaldæus cum vertit, verbum Domini. Valentia autem, Patrem æternum. Ego totam Trinitatem accipio, cur enim Spiritus sanctus excluderetur cum de sanctitate et loco sancto agitur, cum illi sanctificatio tribuatur. Et quidem ter repetitur vox Domini, ut Trinitas personarum declaretur, *Dominus* (Pater) *in templo sancto suo: Dominus* (Filius) *in cælo sedes eius. Dominus* (Spiritus sanctus) *interrogat iustum et impium.* Aliter possis hæc distribuere.

Quæres secundo, Cur cælum vocatur templum? Primo, 34. Cælum vocatur templum et cur. I.
quia templum proprie est locus vel in cælo vel in terra designatus ab augure: a *tuendo*, id est, contuendo seu B conspiciendo dictus, quod, sicut dicit Donatus, ex omni parte vel ex eo omnis pars possit aspici. Hoc autem primum cælo competit, quia ipsum primo tuemur, id est, intuemur. Unde Ennius cecinit: *Contemnit templum magnum Iovis altitonantis.* Templum Ierosolymitanum erat in monte situm, ut qui ex ima valle illud aspicerent, simul cælum viderent, et scirent preces in templo et sacrificia esse viam in cælum; 2. ut ibi positi liberius ac sine ullo obstaculo cælum contemplarentur; 3. ut inde terram sibi subiectam despicerent ac pro nihilo reputarent. Sæpe etiam Christiani templa in excelsis locis posuerunt, et Pagani; unde templa aut sacella idolorum sæpe vocantur excelsa in Scripturis.

Secundo, cælum est templum, quia est ab omni cultu II.
profano remotum. Apoc. 21. 27. *Non intrabit in eam* (cælestem civitatem Ierusalem) *aliquid coinquinatum*, id est, aliquis coinquinatus. Arabs reddit, Non intrabit in eam mendax: practice scilicet mendax, id est, sceleratus. Nam C est mendacium oris, cordis et operis, ut dixi Ps. 7. Debebant sacerdotes Iudæi lavare pedes et manus, id est, affectiones et operationes, in labro seu concha et vase æneo, quod erat inter altare holocaustorum et tabernaculum sive templum proprie dictum, antequam intrarent ad offerendum thymiama seu incensum in altari thymiamatis, quod erat in Sancto, id est, in prima parte tabernaculi Mosaici seu templi Salomonis. S. Anno Archiepiscopus Coloniensis a cælo, ubi S. Heribertus, Arnulphus, Bardo, aliique Episcopi apparebant gloriosi, sibique solium augustum paratum videbat, excluditur, eo quod vestem eius cæteroqui pulcherrimam turpis macula fœdaret. Macula autem illa erat memoria iniuriæ sibi illatæ a civibus Coloniensibus, qui eum Colonia expulerant. Evigilans ergo pœnituit, civesque a se excommunicatos bonisque spoliatos absolvit, bonisque restituit, ut tradit Lambertus Schafnaburgensis in histor. German. anno 1075.

Tertio, Cælum est templum, quia ibi manet Deus, et III.
D sua reddit oracula, seque videndum exhibet, longe magis quam in propitiatorio arcæ, quæ erat in Sancto Sanctorum, id est in loco sanctissimo templi seu tabernaculi, ubi nulla erat fenestra, et quo cum semel in anno penetrabat summus Pontifex in die expiationis (id est, purgationis et emundationis generalis tabernaculi, et totius populi, decima die mensis septimi, hoc est, Septembris) debebat statim thus offerre, ut nube illa thurifera impediretur, ne videret Angelum sedentem vice Dei in propitiatorio, ne moreretur. Levit. 16. 13. et quidem ait Deus, id est, Angelus eius vicarius. Vers. 3. *In nube apparebo super oraculum*, id est, super propitiatorium, q. d. mihi formabo corpus aereum, et sedebo super arcam in propitiatorio, super alas duorum Cherubim aureorum, qui in ea stant ex utraque parte, arca autem erit scabellum pedum meorum. Deinde in Sancto sanctorum nulla erat lucerna, sed candelabrum aureum septiceps erat in Sancto. Tertio, cum Pontifex ingrediebatur Sanctum sanctorum, ne alii quidem sacerdotes poterant manere in Sancto, ne

Digitized by Google

vel minimam partem illius viderent. At vero in cælo empyreo est lux æterna et *nunquam* extinguenda ipse Deus et Agnus, non iam in nube et per Angelum apparens, sed *sicuti est*. 1. Ioan. 3. 2. et *facie ad faciem*. 1. Cor. 13. 12. et quidem *revelata facie*. 2. Cor. 3. 18.

IV. Quarto, Cælum est templum, quia est locus laudibus Dei deputatus. Sic in cælo, ut templo vidit Isaias Deum, et Seraphim alternis choris ei accinentes, *Sanctus, sanctus, sanctus* (Pater, Filius, ac Spiritus sanctus) *Dominus Deus exercituum* (cælestium, et terrestrium) *plena est omnis terra gloria eius*. Totam Trinitatem David noster contemplatur et prædicat, ut vidimus, et Isaias etiam, ut docent Tolet. et Maldon. in cap. 12. Ioan. neque tantum per concomitantiam unius personæ, puta Patris; sed per se, primario, directe et expresse. Quod autem cælum Isaias viderit instar templi, patet cap. 6. v. 1. *In anno, quo mortuus est Rex Ozias* (qui et Azarias dicebatur, et regnavit annos 52.) *vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et ea quæ sub ipso erant*, (Hebr. שׁוּלָיו *sciulav*, id est fimbriæ eius, hoc est vestium eius) *replebant templum*, non Salomonis, ut putavit Pradus in prima visione Ezech. sect. 6. sed cæli, ut Cornelius exponit. In cælo enim vidit templum augustum, quod tamen erat simile templo Ierosolymitano. Unde vidit in eo altare, et Solium Dei instar propitiatorii, id est, aurei operculi arcæ, et Seraphinos instar Cherubinorum Mosaicorum ex auro, et Salomonicorum ex olea, qui in Sancto sanctorum erant ex utraque parte arcæ.

V. Quinto, Cælum est templum, quia in cælo Sancti orant pro nobis, ut vidit S. Ioannes Apoc. 4. vidit enim in cælo templum, vel potius ipsum cælum empyreum, velut templum pulcherrimum simile Salomonico: conspexit enim ibi thronum instar propitiatorii, septem lampades instar candelabri aurei, mare vitreum pro mari æneo, animalia pro Cherubinis. Et cap. 5. *Cum aperuisset librum* (Agnus id est Christus, Apocalypsim) *quatuor animalia* (quatuor Angeli, qui repræsentabant quatuor Cherubim Sancti sanctorum: duos scilicet aureos Mosis, et duos oleaginos Salomonis) *et viginti quatuor seniores* (principes, in templo erant 24. principes Sacerdotum, qui in vice sua omnibus præerant, omniaque in templo dirigebant, supremi classis suæ Sacerdotes, quia erant 24. familiæ sacerdotales ex Eleazar et Ithamar filiis Aaron procedentes, qui sic distribuit non per se, sed per Sadoc et Achimelech) *ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas et phialas aureas, quæ sunt orationes Sanctorum*: id est, symbolum sunt orationum quas Sancti fundunt: sunt enim eorum orationes suavissimum thymiama et suffitus Deo. In cælo non sunt phialæ aureæ, ad offerendas orationes; sed hæc visio S. Ioannis erat imaginaria, non realis.

35. Dices, S. Ioannes describens sanctam civitatem Ierusalem, ait Apocal. 21. 22. *Templum non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templum illius est et Agnus.* Respond. non vidisse tunc S. Ioannem locum alium specialem, qui templum esset, quia tota illa civitas est templum: nam ubique Deum omnes tuentur, id est intuentur. Et hoc est quod dicit, Dominus Deus templum illius est, id est, in seipso ubique videtur a Beatis Deus, et in seipso, ut loquitur Cornelius, maiestatem omnem templi continet, eamque quasi omnipotens totam Beatis fruendam et possidendam communicat. Pari modo Agnus est templum Beatorum: tum quia Christus qua Verbum est Deus, Deoque Patri æqualis: tum quia qua homo, sua gloria animæ et corporis mire recreat Beatos, ab eisque quasi Salvator et Redemptor colitur et adoratur. Alcazar Christum hominem comparat Sancto. Deum autem Sancto sanctorum. Supervacaneum ergo in cælo est templum ubi Dei et Christi claritas immensa Beatos tenet in sui contemplatione defixos; ita Corn.

Cur in cælo non viderit templum S. Ioan.

36. Nota, cum dicitur hic *Dominus in templo sancto suo*, in textu Hebr. Chald. Syr. Arab. pro templo est הֵיכָל *hecal*, quæ vox licet ordinarie sumatur pro Sancto, id est primo templi parte, in qua erat altare thymiamatis, mensa panum propositionis et candelabrum (sicut Sanctum sanctorum vocatur דְּבִיר *debir*, id est, oraculum: ubi erat arca cum propitiatorio et Cherubinis) tamen sæpe significat totum templum, quatenus continet et Sanctum, et Sanctum sanctorum. Propter י *iod*, ait Mercerus, sunt qui reducant ad radicem יָכֹל *iacol*, id est, potuit, quod hoc nomine Basilica seu Regia, Aula, Atrium, Palatium significetur, ubi Rex aut Dominus aliquis prævalet, potenter regnat aut dominatur. Hinc et tabernaculum fœderis seu conventus, et postea templum Salomonis hoc nomine dictum est, quod ibi tanquam in aula peculiarem Deus maiestatis suæ præsentiam et potentiam exhiberet et declararet. Franciscus Raphelengius in lexico Arabico ait *hecal* significare maiestatem et præsentiam Dei. Illa autem se maxime in templis, et in cælo præsertim ostendit. Syr. autem et Chald. *hecol* etiam significat templum et palatium, ut ait Ioannes Buxtorfius. Itaque ea te reverentia in templis gere, qua coram Rege in throno suo regio sedente astantibus principibus, et Deum Regem in cælo contemplare orbi dominantem, pios tutantem, coram quo ne hiscere quidem audeat vel possit sceleratus. Habacuc 2. 20. *Dominus in templo sancto suo, sileat a facie eius omnis terra.* Est metalepsis. Sileat, id est timeat, revereatur, honoret, colat, obstupescat. Arabs vertit, *timeat ante eum universa terra*. Syrus, contremiscat coram eo. Sept. revereatur eum omnis terra, id est, omnis homo. 2. Præsertim homo terrenus et peccator. 3. Omnes creaturæ, et sic erit synecdoche et catachresis. Antiochus Epiphanes, licet impius, a Deo tamen percussus dicebat, 2. Mach. 9. 12. *Iustum est subditum esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire.* Et Nabuchodonosor a ferino forma et vita sibi restitutus, clamabat, Dan. 4. 31. et 32. *Ego Nabuchodonosor oculos meos ad cælum levavi, et sensus meus redditus est mihi* (quamdiu oculos in cælum non levavit, bestia fuit) *et Altissimo benedixi, et viventem in sempiternum* (Chald. viventem sæculorum, id est, per infinita sæcula. Syri Deum nuncupant gigantem sæculorum, qui scilicet sua æternitate maior est omni duratione, ut dixi alias,) *laudavi et glorificavi: quia potestas eius potestas sempiterna, et regnum eius in generationem et generationem. Et omnes habitatores terræ apud eum in nihilum reputati sunt: iuxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus* (חַיִל *chel*, id est exercitu, ut vertit Paguin.) *cæli, quam in habitatoribus terræ: et non est qui resistat manui eius* (vel nutu aliquid designantis, et digiti motu: tantum abest, ut quis fulmini possit resistere) *et dicat ei: Quare fecisti?* Et v. 34. subiicit: *Nunc igitur ego Nabuchodonosor laudo, et magnifico et glorifico Regem cæli, etc.* unde recte colligunt S. Epiphanius in vita Danielis, Lyranus, Dionysius Carth. probabiliter habuisse contritionem de peccatis, iustificatum fuisse et salvatum, cum paulo post sit mortuus. Cur Deus in cælo dicatur habitare, dixi Ps. 2. 4. Qui habitat in cælis, irridebit eos. Vide ibi dicta.

Allegorice. *Dominus in templo sancto suo*, id est, in Ecclesia, q. d. Propheta: Quamvis vos hæretici aversemini Ecclesiam, tamen Dominus in templo sancto suo sedet, et in templo erit; hoc est in Ecclesia, 2. Corinth. 6. 16. Vos estis templum Dei vivi. Dominus in templo sancto suo: id est in Ecclesia, quam sibi exhibuit sanctam. Ita S. Hieron. Templum Dei violat, qui violat Ecclesiæ unitatem, ut ait S. Augustin. id autem faciunt hæretici, de quibus est hic psalmus in initio. Secundo, Templum sanctum Dei, ait Lyranus esse humanitatem Christi: quia ut ait Paulus Coloss. 2. 9. *in ipso inhabitat* (κατοικεῖ, habitat permanenter) *omnis plenitudo divinitatis* (id est, plena et tota divinitas) *corporaliter*, id est realiter ac substantialiter: per unionem veram, propriam, realem, et substantialem: non vero phantastice, ut docuerunt Manichæi: non tantum per accidens, nempe per motum atque operationem, ut Nestoriani: non umbratice, sicut sedisse in propitiatorio arcæ Iudaicæ diximus supra. 37.

Alleg. Ecclesia est Christi templum.

Tropologice. Cassiodor. Beda, Remig. Glossa, Ugo Cardin. et alii, per templum et cælum intelligunt animam iusti: quæ quomodo sit cælum, dicam Ps. 18. 1. Est vero templum primo, quia est consecrata Deo, 1. Corinth. 38.

Tropol. Templum est anima iusti.

Digitized by Google

I. Quia est Deo consecrata.

3. 17. *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* cap. 1. 2. et 3. eos sic salutat: *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo* IESU, *vocatis conctis* (id est vocotiono sanctis, vocatis ad sanctitatem; Syrus vertit, vocatis et sanctis) *Gratia vobis et pax* (sit) a *Deo Patre nostro, et Domino Iesu Cristo.* Lege S. Bern. serm. 1. de Dedicatione templi et materialis, et spiritalis.

II. In ea Deus specialiter habitat.

Secundo, Deus speciali modo in tabernaculo Mosaico et templo Salomonis, et longe magis in nostris se præsentem exhibere est dignatus. Ita in animo iusti, ut ostendi olias. Et Poulus mox cit. 1. Corinth. 3. 16. docet: *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* per fidem, spem, charitatem, gratiam, virtutes omnes ac dona sua, ut S. Ans. et cæteri exponunt.

III. Ibi est altare holocausti, per ignem mortificationem.

Tertio, in tabernaculo seu templo erat altare holocoustorum, ubi victimæ Deo offerebantur in igne perpetuo. Ita mortificatio victimas offert in anima iusti per ignem choritatis, sive ignem afflictionis, 1. Rom. 12. 1. *Obsecro itaque vos fratres per misericordiam* (Græc. δια των οικτιρμων, id est, per miserationes) *Dei, ut exhibeatis* (παραστησαι id est, ut sistatis, sicut vertit Syrus) *corpora vestra hostiam viventem,* (id est, choritate formatam, ut aliqui explicant: vel potius, viventem per viva opera novæ vitæ spiritualis, nempe per opera charitatis, eleemosynæ, orationis, ot aliarum virtutum, ut Origenes, et S. Chrysost. exponunt) *sanctam, Deo placentem, rationabile* (moderatum et rationabile, non nimium, ut ait S. Thomas) *obsequium vestrum.* Psal. 50. 18. declarat David, illud animæ sacrificium Deo esse acceptius, quam sacrificia illa cruenta, ait enim: *Si voluissee sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectoberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (id est, ut explicat Petavius, spiritus dolens do peccatis est Deo instar omnis sacrificii) *Cor contritum et humiliatum Deue non despicies.* Est Miosis, seu imminutio: parum enim dicitur, et multum intelligitur. Non despicies, id est, recipies eum affectu et magna charitate, ut patuit in prodigo. Luc. 15. 20. ot seq.

39.
IV. Ibi est labrum æneum, pœnitentiæ, quæ animam purificat.

Quarto, in tobernaculo Mosaico erat labrum æneum, et in templo Salomonis mare æneum, de quo 3. Regum 7. 23. dicitur: *Fecit quoque Salomon mare fusile, decem cubitorum a labio usque ad labium, rotundum in circuitu, quinque cubitorum altitudo eius.* Mare vocat concham ingentem, quæ magnam vim aquarum capiebat, ad manus et pedes Sacerdotum (hi enim nudis pedibus ministrabant in templo) aqua inde profluente abluendum. Unde vocatur *Luter*, id est, lovacrum a fine et usu, sed a capacitate hic vocatur *mare*, idque *fusile*, id est fusum ex ære. Erat *rotundum:* unde diameter eius erat decem cubitorum a labio usque ad lobium, id est, ab uno extremo peripheriæ, usque ad aliud ei oppositum: altitudo eius erat quinque cubitorum. Rursum insistebat duodecim bobus ex ære fabrefactis, qui vultibus suis respiciebant quatuor mundi plagas. Adde, huic mori, sive conchæ, insculptæ erant effigies Cherubim, leonum, boum, et palmorum. Denique mare hoc erat in atrio Sacerdotum iuxta altore holocaustorum; ita Cornel. Per illud mare pœnitentiam recte accipies, sicut per lobrum sive luterem æneum Mosis sumpsit S. Gregor. homil. 17. in Evang. et Bedo lib. 3. de Tobernaculo, cap. ult. Et quidem 1. dicitur mare ob omaritudinem pœnitentiæ. 2. Fusile, ob laborem inflectendi mentem, et domondi pravos habitus. 3. Decem cubitorum, quia lavat omnia peccata in Decalogum odmissa. 4. Rotundum in circuitu, quia debet esse perfecta et de omnibus peccatis. 5. Quinque cubitorum altitudo, quia quinque sensus purgat. 6. Totum est æneum, ob constantiam et robur mentis. 7. Ponitur supra duodecim boves æneos, quia domat undecim passiones et amorem proprium eas exacerbantem et inficientem, otque in obstinotione confirmantem. 8. In mari hoc erant insculptæ effigies *Cherubim*, ob prudentiam, quæ debet dirigere pœnitentiam: *Leones.* ob iustitiam quam sumit de peccatore: *boves*, ob temperantiam: *palmæ*, ob fortitudinem, qua victoriam obtinet. 9. Mare illud erat prope altare, quia a Deo petenda est efficacitas pœnitentiæ.

40.
V. Est candelabrum fidei, et mensa spei.

Quinto, In Sancto ipso erat primo candelabrum aureum cum septem suis lucernis, id est, fides cum septem donis Spiritus sancti. Secundo, mensa aurea, cui superponebantur duodecim panes propositionis (id est, qui ante Deum in propitiatorio residentem ponebantur: qui etiam dicebantur panes facierum, quia erant positi ante faciem ot conspectum Dei) erot symbolum spei, quo a Deo nobis necessaria ad cibum et spiritualem et corporalem expectamus, et symbolum duodecim fructuum Spiritus sancti: ponebantur enim ibi singulis sabbatis calidi panes duodecim, qui manebant tota septimana, id est tota vita nostra, quæ repetitis septimonis volvitur. Tertio, in Sancto erat altare aureum, ubi quotidie mane et vesperi offerebatur suffitus seu thymiama factum ex stacte, id est, myrrhæ primo gutta, onyche, Galbano et thure simul contusis: pœnitentia perfecta hobet ouream choritatem cum oratione contrita. De illis fuse Ps. 140. 2. et alibi.

Et altare aureum charitatis.

41.
VI. Arca aurea, id est observatio legis. Urna habens manna, id est, Euchar. Cherubini, id est contemplatio Dei.

Sexto denique, In Sancto sanctorum erat arca aurea intus et foris legem continens. Pœnitentia perfecta non tantum emendat præterita, sed totam legem in posterum servore proponit, cum sapientia quam aurum figurat, et cum incorruptione in lignis setim arcæ repræsentata: statuit enim potius mori, quam peccare. Secundo, ibi erat urna aurea continens manna. Pœnitentia ardorem ingenerat percipiendi manna cæleste in Eucharistia. Tertio denique, erant duo Cherubim aurei, sedem Deo, id est, Angelo eius vicario, facientes suis alis. Pœnitentia præparat mentem, ut Deum contempletur, cognoscat, in animo collocet, eum retineat, cum eo colloquatur, eoque in æternum fruatur. Vide Riberam quem tibi intactum relinquo: de his agit lib. 2. de templo, cap. 17.

42.
Vir iustus est templum et cælum.

Ludolphus ait, virum iustum esse *templum*, ob fidem: cælum vero, ob contemplationem. Bruno, *templum* esse ob fidem in Deum, a quo noscuntur corda recte credentium possideri; *cælum* vero, ob inhabitationem Dei in illis, quod Lorinus interpretatur de beatis in cælo; sed credo Brunonem loqui de Sanctis in hac vita, certum enim est, in cælo longe præstantiores fore cælo. S. Thomas ait, virum iustum esse *templum*, propter devotionem: *cælum*, propter sapientiam. Remig. autem sic distinguit: *Fideles*, ait, *vocat David et templum, et cæloe; sed minores possunt dici templum: maiores, cæli.* Sinarum Regem domestici omnes eunuchi et nobiles fœminæ vocant *Chu*, id est dominum: vel *Thienzu*, id est, filium cæli. Semedo lib. 1. cap. 22.

Vers. 5. 2. Pars.
43.

Post maiestatem Dei ac potestatem iuvandi cognitam, videnda est eius voluntas benigna ad iuvandum. Hanc declarat Propheta vers. eodem 5. OCULI EIUS IN PAUPEREM RESPICIUNT: PALPEBRÆ EIUS INTERROGANT FILIOS HOMINUM. q. d. Dominus est in templo sancto suo, nempe in cælo, ibique toti orbi dominans sedet in throno regio, non solum rebus cælestibus, sed etiam terrenis intentus, et abiectissimus quoque et ope destitutos aspicit, ut eos adiuvet: itaque nihil est, cur timeant arcus et sagittas et pharetras aliaque armo hostium suorum. Ita Iansenius, Agell. Bellarmin. Foleng. Titelmannus, Petavius.

Benignis oculis Deus pauperes aspicit.

Nota, in Hebr. Chald. et Syr. tantum est, *oculi eius respiciunt.* Theodoretus legit, επιβλεπουσι την οικουμενην, id est, *respiciunt in orbem terræ.* Septuag. vero, επιβλεπουσιν εις τον πενητα, *respiciunt in pauperem:* perinde quasi omnis Dei aspectus benignus ad pauperes et afflictos dirigatur, et Deus se orbi succurrisse censeat, cum subvenit pauperibus; το, *in pauperem* legit S. Chrysost. S. Basil. S. Gregor. Nyss. orat. de pauper. amand. Orig. Euseb. Didym. S. Augus. Arabs, et alii. Hunc autem pauperem intelligunt populum Christianum Hieron. Augus. Bruno. De omni paupere accipe etiam cum Bellarm. Magn. Genebr. et aliis. De paupere spiritu exponit Ioan. de Pastura: Nullum excludo, sed præsertim pauperibus spiritu Deus in cælo sedens providet, quia scit eorum esse regnum cælorum, Matth. 5. 3.

44.
Oculi pauperum

Quæres, Quibus oculis Deus aspicit pauperem? Resp. 1. Sua providentia. Oculi eius respiciunt, id est, Deus o-

Digitized by Google

aspicientes sunt. I. Providentia. omnibus providet, ait Mariana. Non cælestia tantum curat, sed e supremo cælorum conspicit etiam quoscumque homines, ac potissimum pauperes et afflictos; quorum etsi videatur aliquando oblitus, ipse tamen eos considerat, et quæ illorum sint ab impiis tribulationes, et quæ ipsorum in malis tolerantia; ita Iansenius. Lux ex illis oculis Dei emicat, et mentem recreat. Petavius vertit, Κηδομενος γαρ επι πτωχον τρεπει οσσε γαληνω. *Curam autem gerens, ad mendicum vertit oculos serenos.*

II. Misericordia. Secundo, oculi Dei sunt eius misericordia. Deus, ait Beda, misericordiæ respectum exhibet circa pauperem suum salvandum. Et Remigius: *Sedet*, inquit, *in cælo Deus, hoc est, in sanctis, sed quos ipse cælos fecit respectu misericordiæ suæ*, non *merito illorum*. Hoc viderat Propheta, cum dicebat, Ps. 32. 18. *Ecce oculi Domini super metuentes eum et in eis qui sperant super* (Tertull. lib. 2. contra Marcion. cap. 19. legit *in*) *misericordia eius* (facile equitat, quem gratia Dei portat) *ut eruat a morte animas eorum.* Ps. 33. 16. *Oculi Domini super iustos: et aures eius in preces eorum.* De auribus dixi, Ps. 9. 12. et B 41. De oculis, Eccli. 34. 15. dicitur: *Spes illorum* (timentium Deum) in *salvantem illos, et oculi Dei in diligentes se.* De Sponsa, id est, anima sancta, ait Sponsus, Cant. 9. 4. *Vulnerasti cor meum* (Sept. εκαρδιωσας ημας, id est, excordasti nos. Vatabl. abstulisti mihi cor. S. Ambros. in Ps. 118. serm. 16. Cor meum cepisti. R. David, transfixisti mihi cor) *soror mea sponsa: vulnerasti cor meum: in uno* (per unum) *oculorum tuorum*; id est, per cor mundum, ut explicat Aponius: in cura salutis, ut Richard. a S. Victore: in contemplatione cælestium, ut Theodoretus: in intentione rerum spiritualium et æternarum, ut Iustus Orgelitanus: in studio virginitatis, ut S. Hieron. lib. 1. in Iovinianum. De Sponso dicat Sponsa, se in uno ictu oculi misericordiæ eius spem et amoris flammam concipere. Lombardus Episc. Parisiensis, sententiarum magister cognominatus, in psalmo nostro, ait: *Respectus Dei, et auxilium, et lux suis est. Et ideo non sunt timendi tumultus tribulationum qui in retibus fiunt, antequam ad littus æternitatis veniatur.* Oculos Dei ait esse eius misericordiam: in fluctibus ac tempestate sumus, si Christus nos aspicit, ut stella polaris, non tantum portum videmus, sed etiam securi tenemus. Aspiciendo enim iuvat, et ad navem intrat pauperum Apostolorum, etiam cum fluctuat de nocte, Marc. 6. 51. Illustre est quod refert Spondan. an. 1527. de Petro Cordubensi Ord. S. Dominici, qui in Hispaniolam insulam missus, multis Indorum ad Christi fidem conversis plurimisque monasteriis et Ecclesiis ædificatis, provinciam S. Crucis ibi condidit. Aliquando navi omni apparatu nautisque vacua, Christo Domino et S. Dominico, altero in prora, altero in puppi apparente, ducentas leucas spatio 24. horarum confecit. De sene quodam, et Christo ducente eius navem, alias rem adhuc admirabiliorem attuli.

45. III. Providentia et misericordia simul. Tertio et melius, Dionysius Carth. duos oculos dat Deo nempe misericordiam, et providentiam eius. Hi sunt oculi columbæ, quæ sedent super (id est iuxta) aquas, hoc D est, afflictiones iustorum, ut in iis formam suam imprimant, et sui memoria dolorem molliant, atque opem afferant. Cant. 5. 12. ait Sponsa Sponsum alloquens: *Oculi tui sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ*, (hoc est, quæ sunt candidissimæ atque purissimæ, perinde ac si essent ablutæ lacte, et lacteum candorem imbibissent) *et resident iuxta fluenta plenissima.* Nota, vox *columbæ* non est genitivus singularis, sed nominativus pluralis, ut patet ex Hebræo יונים *ionim*, et Græco περιστεραι: unde et subditur, quæ lacte sunt lotæ in plurali, non quæ lota est. Comparantur ergo oculi sponsi duabus columbis quæ resident super rivulos aquarum, et fluenta plenissima: tum quia columbæ delectantur aquis, ut in iis seipsas velut in speculo speculentur, atque iis se abluant: sunt enim nitoris amantissimæ: tum ut in iis videant umbram accipitris, itaque eius ungues avolando effugiant: tum quia oculus in suo orbe et cavitate humida residens et innatans, similis est columbæ residenti et

A innatanti aquis, ex orbe enim hoc oculorum stillant lacrymæ, ceu aquæ ex fonte. Unde Hebræum עין *ain*, tam oculum quam fontem significat. Quod enim fons est in terra, hoc in homine est oculus: ille stillat aquam, hic lacrymas: ille orbicularis est, hic rotundus: dicit ergo, oculos sponsi explere significatum nominis sui ain, quia similes sunt fonti: nam in orbe sive cavitate sua natant, quasi aquæ in fonte, ex eoque aquæ lacrymarum emanant; ita Cornelius. Malim nunc dicere oculos Christi esse fontes misericordissimæ pietatis et providentiæ erga omnes quos aspicit, ut patet in Samaritana quam vidit, cum sederet supra fontem, Ioan. 4. 6. *Erat autem ibi fons Iacob* (prope Sichar id est, Sichem, ubi fuit corrupta Dina filia Iacob a Sichem filio Hemor, nunc vocatur Peloso vel Napolosa, Iacob foderat puteum, qui hic fons dicitur. Ut enim ait S. August. Omnis puteus est fons, non autem omnis fons est puteus: et Festus dicit fontem appellari a fundendo, quod effundat aquas) *Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.* Supra, id est, iuxta, vel certe omnino supra lapidem puteo circumpositum. Venientem autem Samaritanam misericordiæ aqua saliente in vitam æternam potavit et solvavit. Hæc est aqua viva ex fonte vivifico fluens. Erant oculi Iesu sicut columbæ, quæ lacte sunt lotæ iuxta fluenta plenissima, cum Petrum et Andream ad se vocavit, Matth. 4. 18. *Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ*, id est, mare Tiberiadis, seu lacum vel stagnum Genesareth, sic enim etiam vocatur, et adiacet urbi Capharnaum, in qua Christus domum habebat) *vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, et Andream fratrem eius, mittentes rete in mare* (omnia sua mari mundi committentes) *erant enim piscatores. Et ait illis: Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.* Quam potens fuerit hic aspectus, subditur v. 20. *At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum.* Potentior adhuc fuit in Ioanne et Iacobo, nam retia, navem et patrem reliquerunt, v. 21. Et in Matthæo telonario, Matt. 9. 9. qui multam pecuniam reliquit; et in Zacchæo, Luc. C 19. 8. qui dimidium bonorum suorum dedit pauperibus, et si quid defraudasset, reddit quadruplum. Et in ipso Petro ad pœnitentiam aspectu provocato. Luc. 22. 61. *Et conversus Dominus respexit Petrum* (qui eum negaverat etiam cum execratione) *et recordatus est Petrus verbi Domini, etc. et egressus foras flevit amare.* Oculus Iesu misericordis has aquas et torrentes elicuit, et cum impetu fluere fecit.

Non tantum Christus aspicit iustos, ut eos illuminet et recreet, foveatque, sed etiam impios, ut opera tenebrarum aperiat et confundat, vers. eod. 5. PALPEBRÆ EIUS INTERROGANT FILIOS HOMINUM, id est, de veteribus regeneratos per fidem, ut S. Augustin. explicat: id est, ait Beda, qui per pœnitentiam veteris hominis sunt regenerati in novum hominem; hoc est, bonos ut ait Lombardus. Secundo, *filios hominum* intelligit plebeios et tenues, Mariana: et probat, quia in Hebræo est *filios Adam*. Tertio, melius Euthymius *filios hominum* simpliciter intelligit omnes homines tam bonos quam malos. Huic malim D hærere, quam Magnetio, qui de malis tantum exponit. Nam 1. sequitur, *Dominus interrogat iustum et impium*, quod videtur explicatio istorum verborum, *Palpebræ eius interrogant filios hominum*. 2. Filii hominum ut Syr. Arab. Hieron. Noster, Muisius, ponuntur pro hominibus, sicut filii Achivorum pro Achivis. Felix vertit, filios hominis, id est, Adami. Vers. 5. 5. Pars. 46.

Nota, Palpebræ tria possunt hic significare. Primo, oculos, et erit synecdoche. Ita S. Greg. Nyss. et Bellarm. Palpebræ tria significant. Secundo, Palpebras alii sumunt pro ciliis, id est, pro pilis qui sunt in extremitate palpebræ. Tertio, palpebræ ponuntur pro ipsis genis seu pellibus oculos tegentibus. 1. 2. 3. Tull. ait in Pisonem. M. Regulus, quem Carthaginienses resectis palpebris vigilando necaverunt. Et lib. 2. de Nat. deorum: Munitæque sunt palpebræ, tanquam vallo pilorum. Dictas censet esse palpebras Cassiod. et Bruno, a palpitando, id est, tremendo: aliqui a palpando, hoc est prætentando, derivant. Eas enim natura dedit homi-

Digitized by Google

nibus, velut quoddam vallum oculorum, et prominens munimentum contra occursantia animalia, vel alia fortuito incidentia. Ab Hebræis palpebræ vocantur עפעף aphaph, a celeri vibratione ac motu. Rad. עוף uph, volare. Significat etiam ophaph fulgorem, claritatem splendorem, pupillam oculi, ut ait R. David in lib. Rad. et Pagn. in thesauro. Sic Iob. 41. 9. de Leviathan dicitur: *Sternutatio eius, ut splendor ignis, et oculi eius, ut palpebræ* (Hebr. *aphaph*, id est, splendores, ut vertit Pagn.) *diluculi*; id est, auroræ, sicut Arias et Pagn. habent.

47. Interrogare. Quæres, Quid est Deum *palpebris interrogare* filios hominum? Resp. 1. pro *interrogare* esse in Hebr. et Chald. בחן *bachan*, id est, probare, ut vertit Muisius, Felix, Pagnin. Arias, S. Hieron. Item Syr. בחר *bechar*, probare, explorare, animadvertere, perspicere, contueri, attente intueri. Inde *voir* Galli non malo deduces. Lorin. et Agellius dicunt Heb. *bachan*, indicare probationem quæ fit in metallis per ignem. Sicut autem igni probatur argentum, et aurum camino, ita corda probat Dominus. Confirmari potest illa significatio ex c. 23. 10. Iob. et Zach. 13. 9. Metaphorice porro dicitur Deus interrogare, sive probare, id est tentare, sive examinare, quando perfecte discernit ac diiudicat, quod homines non possunt sæpenumero facere, nisi interrogando et examinando. Ita Bellarm. Non tantum est metaphora, sed etiam metalepsis, quia ponitur antecedens pro consequente, nempe interrogare pro perfecte cognoscere. Ubi nota, prudentiam et moderationem nos inde edoceri, ut non prius de re aliqua iudicemus quam de ea disquiramus. Venerunt Angeli Sodomam, antequam illam everterent, ut rei veritatem discerent, Gen. 18. 21.

48. Interrogare palpebris est. Resp. 2. Deus *palpebris interrogat* filios hominum, id est, primo summa facilitate et claritate videt, q. d. ait Theodor. *Sufficiunt tibi solæ oculorum palpebræ, ut humana omnia pernoscas*, q. d. ait Titelman. Non dico oculis

I. (sed modo quodam humano per excessum loquendo), ipsis etiam palpebris perspicere valet Deus, quæ sunt in filiis hominum, eosque secundum iustitiam et iniustitiam discernere, ita ut hoc ei pro minimo sit, et omnino facillimum; ita ipse. Palpebræ ipsæ oculorum Dei sunt luminosæ, non est necesse, ut pupilla utatur ad cernendum, Eccl. 23. 25. *Omnis homo qui transgreditur lectum suum* (Tigur. temerator thori sui) *contemnens animam suam, et dicens: Quis me videt? Tenebræ circumdant me, et parietes cooperiunt me* (Syr. *tectum domus meæ superiacet mihi*: sic se putat latere Deum e cælo intuentem, ob tectum interpositum) *et nemo circumspicit me*, (longe minus videt intus) *quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et non intelligit* (non considerat, non credit) *quoniam videt oculus* (vel unicus) *illius, etc. et non cognovit* (non cogitat) *quoniam oculi Domini multo plus lucidiores sunt super Solem* (Græc. millies Sole splendidiores esse) *circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes*. Arabs in psalmo nostro: *Ictus oculi ipsius investigat filios hominum*. In ictu oculi videt omnia etiam abditissima.

II. Secundo, *palpebris interrogare*, est cum ira interrogare, disquirere, investigare. Nam qui iratus est crebris ciliorum seu palpebrarum motibus dolorem suum indicat, præsertim cum adhuc peccantem videt. Hoc sensu Magn. dixit. *Fulmineis santem ciliis explorat*. Vocat fulminea tum ob crebram agitationem, tum ob scintillas inde emicantes, quod sæpe fit in furore. Alludit ad significatum Hebr. *aphaph*, pro fulgore, ut dixi supra, et locus Iobi allatus ad hoc iuvat. Fulmen illud oculorum Dei alio loco declarat idem Iob cap. 24. 23. *Dedit ei* (impio) *Deus locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in superbiam, oculi autem eius sunt in viis illius. Elevati sunt* (est enallage numeri, quod sæpe fit apud Hebræos) *ad modicum, et non subsistent, et humiliabuntur*, ecce fulmen oculorum: eo ipso quod Deus iratus impios aspicit, illos deiicit.

III. Tertio, *palpebris interrogare*, contrario prorsus sensu sumit Dionysius Carth. pro interrogare cum patientia et longanimitate. Sic enim ait: *Palpebræ eius, id est patientia et longanimitas Dei, qua dissimulat peccata hominum, differendo vindictam, qua etiam differt reddere iustis mercedem, interrogant, id est, examinant filios hominum, inquirendo et quasi probando, an peccatores omnino obstinati existant, et, an iusti veraciter iusti existant*. Nam ex dilatione vindictæ sumunt impii occasionem peccandi. Eccle. 8. 11. *Quia non profertur cito contra malos sententia* (Veneta habet, Non est sumpta ultio repentina propter opus malum) *absque timore ullo filii hominum perpetrant mala*. Et ipse Propheta Habacuc cap. 1. 13. *Mundi sunt oculi tui, ne videas* (id est, approbes et faveas. Est Catachresis, seu metalepsis, ea enim quæ probamus et amamus, libenter et sæpe aspicimus) *malum, et respicere ad iniquitatem non poteris* (q. d. eam adversaris, tibi placere non potest) *quare respicis super iniqua agentes, et taces devorante impio iustiorem se!*

Quarto, et optimo, *palpebris interrogare*, est exacte et intima quæque scrutari attente, et ut loquitur Theodoretus, ἀκριβῶς, id est diligenter, accurate, exquisite. Palpebræ, inquit Bellarmin. ponuntur pro oculis, et oculi pro mente: et interrogare pro exacto cognoscere, ac si exactissime prius interrogasset et examinasset. Palpebras itaque Dei S. Hier. et Bruno dicunt esse subtilitatem divini iudicii, et iudicia Dei occulta: itaque tunc considerat filios hominum, ut ait Cassiod. cum eos negligere quasi dormiens æstimatur: atque, ut loquitur Euthym. Per palpebras significare voluit, quod si quando videtur Deus non aspicere: sed in absconditis animi ac mentis morari, tunc tamen nihilominus videt. Qui enim attente rem considerare vult ac diu, palpebras fere coniungit, ut vis sit magis unita et potentior, et oculus non dissipetur ad alia obiecta, et variis intercurrentibus speciebus attentio non minuatur. IV. Et genuine.

Symbolice. S. August. *In sacris libris*, inquit, *crebra apertio atque adapertio tanquam palpebræ sunt Dei*. Nam, ut ait Lombard. qui Aug. consentit, *Scripturæ quasi oculi Dei sunt*. Ugo Cardinalis duas Dei palpebras ait esse *duo testamenta quæ dicuntur palpebræ, quia modo se aperiunt, modo se claudunt nostro intellectui*. De obscuritate Scripturæ vide dicta Ps. 50. 8. Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. De luce autem eius Ps. 118. 105. Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis. De Scripturis recte Beda dicit. *Ob hoc teguntur, ne vilescant: ad hoc aperiuntur, ut nutriant*. Deinde sequens Augustin. explicat, quomodo illæ palpebræ Dei interrogent filios hominum. Hæ palpebræ, inquit, id est, obscuritates et apertiones Scripturarum interrogant, id est probant, filios hominum: in hoc scilicet, quia illi nec fatigantur obscuritatibus Scripturarum, ut reiiciantur: sed exercentur, ut quærant: nec cognitione Scripturarum inflantur, sed confirmantur. Sicut e contra mali reiiciuntur obscuritatibus, et non exercentur: inflantur cognitione, et non confirmantur. In quo utrique recte probantur. Sicut enim aliquis Dominus servus suos excludens a secreto consilio suo, probat illos quos postmodum vult admittere, scilicet qui patienter repulsam ferunt: probat etiam illos quos reiiciat, scilicet qui non patienter ferunt sed indignantur: et qui quod aliquando admissi sunt, non gratiæ Domini, sed suæ arrogantiæ attribuunt: ita Dominus per palpebras suas, id est, per obscuritates Scripturarum suarum probat suos, probat etiam non suos; ita Beda. 49. Symbolice. Palpebræ Dei.

ARTICULUS II.

Impii laqueis implicantur, igne et sulphure uruntur, turbine æterna agitantur, et consequenter qui peccat odit animam suam.

Postquam dixit David oculis apertis, id est benignis, faventibus, et luce sua recreantibus, a Deo pauperem aspici: palpebris autem, id est semiclausis oculis filios hominum interrogari, id est, attente considerari et excuti, ut ostendat aperte quinam sint illi filii hominum, subdit

Digitized by Google

Vers. 6. 1 Pars. 50. v. 6. Dominus interrogat (Hier. probat. Pagn. et Felix probabit) iustum et impium, interrogat autem illos per palpebras suas, ut ait Remigius: quia, ut ait Lomb. *Dominus solus de conscientiis utriusque iudicat*, q. d. in conscientiam ipsam et intima mentis penetralia intrare est actus supremi Dominii: in arcana illa servi non intrant. Symbolice: Dominus interrogat iustum et impium, id est per tribulationes probat quis est iustus et impius, ut ait Ugo; de illa probatione dixi fuse Ps. 138. 1. *Domine probasti me, et cognovisti me*. Interrogat, id est, ut ait Lombardus, per tribulationes et hæreses probat. S. Gregor. Pœna inflicta interrogat, si quis in prosperitate positus Deum veraciter amet. Sap. 2. 19. de Christo et iusto dicunt impii: *Contumelia et tormento* (S. Bonaventura explicat, contumelia verborum, et tormento verberum) *interrogemus eum, ut sciamus reverentiam eius* (Complut. Vatabl. Guarinus, atque Iansen. habent, ut cognoscamus mansuetudinem eius) *et probemus patientiam illius*. Guarinus exponit, tolerantiam eius iudicemus. Græca verti possunt, adducamus in quæstionem et discussionem patientiam eius. Ut scilicet velut in eculeo vis animi eius elucescat. Hæreses quoque probant ingenium omnium. 1. Corinth. 11. 19. *Oportet et hæreses esse, ut et qui probati* (Græce, οι δοκιμοι, id est, probi, solidi, firmi) *sunt, manifesti fiant*. Nam ut ait S. Chrysostom. Theophyl. Oecum. Carn. hæreses et schismata declarant quinam in fide sint constantes: et in illo Corinthiorum schismate et dissensione apparebat charitas eorum divitum, qui pauperes ad cœnam suam et agapen vocabant, inhumanitas eorum qui ipsos reiiciebant: et vicissim elucebat patientia pauperum, qui reiecti non murmurabant: impatientia eorum qui se difficiles et querulos ostendebant.

Ex hac Dei exacta discussione operum iusti et impii recte concludit Propheta peccatores esse stultos et sui ipsorum osores, vers. eod. 6. Qui autem diligit iniquitatem (Hebr. חמס *chamas*, rapinam, ut Mariana et Arias vertunt; oppressionem, ut Arabs, de iniustis præsertim in pauperes et afflictos agitur) odit animam suam.

Vers. 6. 2. Pars. 51. Peccator odit seipsum.

Ita legunt S. Aug. S. Chrysost. Cassiod. Beda. Remig. Arabs, Septuag. Psalt. Rom. et Gallicanum. S. Hier. vero
I. Ratio. Chald. Syr. Felix. Pagnin. Muisius, vertunt, *odit anima eius*. Plus est, ut recte ait Muisius, quam si diceret, odit ipse: sonat enim, odit ex animo, odit intime et acerbe: hoc enim dicitur more humano. Nam Deus nec oculos, nec palpebras, nec animam habet, velut sui partem. Vide dicta, Ps. 5. 6. *Neque habitabit* (Hebr. יגורך *iagur*, id est, hospitabitur, q. d. ne ad breve quidem tempus manebit) *iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti* (Chaldæus מתלעבים *mitlehabim*, id est, illusores, insanientes. Rad. *Leab*, irrisit, subsannavit, illusit, insanivit, stultus fuit: qui peccat, insanit) *ante oculos tuos* (contra in psalmo nostro dicitur, oculi eius in pauperem respiciunt: timeat dives cum suo Plutone, id est, auro, a Solis divini oculis remoto, et prope tenebrosos inferos posito) *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*.

Nota pro *animam suam* in Hebr. est נפשו *naphscio*, quod recte verti potest *animam suam*, et *anima eius*: quia illud affixum quod est vice pronominis (Hebræi enim rarissime utuntur pronominibus integris atque separatis, sed eorum loco habent affixa) est tam reciprocum quam absolutum. Itaque perperam Fabeo et Cæcus Burgensis præferunt versionem Hier. versioni Vulgatæ cum Sept. præsertim vertant, την αυτȣ ψυχην.

52. Sensus huius loci. I. Sensus itaque est, *odit animam suam*, id est, seipsum, ut explicat Dion. Carth. Qui enim diligit iniquitatem (id est, ex desiderio et affectu peccans, sicut ait Lombard. qui delectatur in malo, ut idem Dionys.) se totum odit. Vere S. Bernard. serm. 6. de Adventu. *Anima corrupta in culpam, fecit ut corpus quoque corrumperetur in pœnam*. Hoc patuit in Adamo peccante, qui morte est mortuus: nempe duplici morte, animæ scilicet atque corporis, quod variis doloribus morbis et incommodis ideo affligitur. Unde Sanctus hic Pater post nonnulla interiecta sic corpus alloquitur. *Noli, o corpus, noli præripere tempore: potes enim impedire animæ tuæ salutem, tuam ipsius operari non potes. Omnia tempus habent (Eccl. 3. 1.) Patere ut nunc anima pro se laboret, magis autem collabora ei, quoniam si compateris, et conregnabis. Quantum eius impedis reparationem, tantum impedis tuam: quod nimirum ante reparari non poteris, donec suam in ea Deus imaginem videat reformatam. Nobilem hospitem habes, o caro, nobilem valde, et tota salus tua pendet de eius salute. Da honorem hospiti tanto. Tu quidem habitas in regione tua: anima vero peregrina, et exul apud te est hospitata. Quæso te, quis rusticus, si forte nobilis et præpotens quispiam apud eum voluerit hospitari, non libenter in angulo domus suæ, aut sub gradibus suis, vel in ipsis cineribus accubabit, cedens hospiti suo locum (sicut dignum est) potiorem. Et tu ergo fac similiter. Iniurias vel molestias tuas ne reputaveris: tantum ut hospes tuus honorifice possit apud te demorari. Honor tibi est, ut pro eo interim te exhibeas inhonorum. Ac ne forte despicias aut parvipendas hospitem tuum pro eo quod peregrinus tibi videtur et advena: diligenter attende quid hospitis huius tibi præsentia largiatur. Ipse enim est qui tribuit oculis visum, auditum auribus præstat: ipse est qui linguæ vocem, palato gustum, motum membris omnibus subministrat. Si quid vitæ, si quid in te decoris est, huius hospitis beneficium recognosce. Denique discessus eius probat, quid præsentia conferebat. Protinus enim anima discedente, lingua silebit: oculi nihil videbunt, etc.* Philo in Cosmopœia, ait animam esse in corpore suo, quod Deus est in mundo. Stoici teste S. Epiphan. lib. 1. advers. hær. dicebant eam esse μερος θεȣ, id est, particulam divinitatis, et Cleanthes Philosophus sentiebat, hominem esse solam animam: at bonum pulchrumque esse ipsissimam voluptatem.

Secundo, anima hic proprie sumi potest, ita ut sensus II.
sit: *Qui diligit*, id est, qui ex animo facit iniquitatem, odit animam suam, quia illi præponit carnem suam, et vilia atque abiecta bona terræ. S. Thom. 22. q. 25. art. 7. citans psalmi nostri locum, docet peccatores non diligere seipsos, quia animam suam oderunt, et pro nihilo ducunt. Principale, inquit, in homine est mens rationalis. Secundarium autem est natura sensitiva et corporalis: quorum primum, Apostolus nominat interiorem hominem: secundum, exteriorem: ut patet, 2. Cor. 5. Boni autem æstimant principale in seipsis rationalem naturam, sive interiorem hominem: unde secundum hoc æstimant se esse quod sunt. Mali autem æstimant principale in seipsis naturam sensitivam et corporalem, scilicet exteriorem hominem. Unde non recte cognoscentes seipsos, non vere diligunt seipsos, sed diligunt id quod seipsos esse reputant. Boni autem vere cognoscentes seipsos, vere seipsos diligunt. Et hoc probat Philosophus lib. 9. Ethic. cap. 4. per quinque quæ sunt amicitiæ propria. Unusquisque enim amicus primo quidem vult suum amicum esse et vivere, secundo, vult ei bona, tertio, operatur bona ad ipsum, quarto, convivit ei delectabiliter, quinto, concordat cum ipso quasi cum eodem delectatus et contristatus. Et secundum hoc boni diligunt seipsos, quantum ad interiorem hominem, quia etiam volunt ipsum servari in sua integritate, et optant ei bona, quæ sunt bona spiritualia, et etiam ad assequenda opera intendunt, et delectabiliter ad cor proprium redeunt: quia ibi inveniunt bonas cogitationes in præsenti, et memoriam bonorum præteritorum, et spem futurorum bonorum, ex quibus delectatio causatur. Similiter etiam non patiuntur in seipsis voluntatis dissensionem: quia tota anima eorum tendit in unum. E contrario autem mali non volunt conservari in integritate interioris hominis, neque appetunt eius spiritualia bona, neque ad hoc operantur, neque delectabile est eis secum convivere, redeundo ad cor: quia inveniunt ibi mala et præsentia, et præterita, et futura, quæ abhorrent, neque etiam sibi ipsis concordant propter conscientiam remordentem, secundum illud psalmi, Arguam te, et statuam contra faciem tuam. 53.

Alia ratio itaque cur qui diligit iniquitatem, oderit animam suam, affertur a Iansenio, quia eam variis modis II. Ratio,

Digitized by Google

cur sei-psum o-dit pec-cator. commaculat, verisque bonis privat. Thren. 4. 8. Ierem. Lugens Nazaræos a Chaldæis in captivitatem Babylonicam abductos, ait: *Denigrata est* (Hebr. abscurata est, Græce ἐσκότασε, id est, obtenebrata est) *super carbones facies* (Pagn. forma) *eorum*. Anima peccatorum contrahit fuliginem inferorum, et formam ac figuram suam amittit, atque imaginem Dei in se expressam maculat.

III. Tertia ratio cur qui diligit iniquitatem, oderit animam suam, est, quia peccatum in ea ponit velut tyrannum crudelem, qui eam vexat, torquet, spoliat. S. Chrysost. *Qui, ait, amat iniustitiam, odit animam suam;* πόλεμον γὰρ τῇ ψυχῇ πονηρία, ἐχθρὸν καὶ ὀλέθριον. *Est enim animæ inimicum vitium, infestum, et perniciosum. Quare vel ante supplicium dat pœnas improbus.*

IV. Quarta ratio cur qui diligit iniquitatem, oderit animam suam profertur ab Euthymio, quia, inquit, Deum semper magis irritat ac provocat adversus animam suam.

V. Quinta ratio quia animæ suæ homicida est, ut ait Titelmannus: propria gladio se iugulat, ut loquitur Remigius. Est alter Saul gladio suo incumbens. Prov. 8. 35. ait sapientia quod de sapientia practica, id est, virtute etiam potest explicari. *Qui me invenerit, inveniet vitam* (Hebr. חיים *chaim* id est, vitas 1. naturæ; 2. gratiæ; 3. gloriæ) *et hauriet salutem a Domino* (Chald. *a facie Dei*, a quo ut Sole vivificatur et augetur) *Qui autem in me peccaverit, lædet animam suam*. Hebr. חמס *chomee*, iniurius, violentus, tyrannus, crudelis est animæ suæ. Chald. vertit, disperdet animam suam. 2. Arias, iniurius est animæ suæ. 3. Pagn. expoliat animam suam. 4. Caiet. torquet animam suam. Omnia complexi sunt Aquila et Symm. cum reddunt, ἀδικεῖ τὴν ψυχὴν σε, iniuria afficit animam suam. Fantem mali aperiunt Sept. qui verterunt, *impii agunt in suas ipsorum animas*. Unde S. August. disputans contra eos, qui solis eleemosynis eamsequi se salutem putabant posse, in Enchir. cap. 67. et 21. de Civit. cap. 27. de fide et spe cap. 14. *Qui ait, odit animam suam, non est misericors, sed crudelis: diligendo quippe eam secundum sæculum, odit eam secundum Deum.*

VI. Sexta ratio, qua qui diligit iniquitatem, odit animam suam affertur a Cassiodoro et Brunone, quia sic diabolum sequitur ducentem in perditionem æternam. Verba Cassiod. sunt. *Quid est diligere iniquitatem? Odisse animam suam. Sic enim se persequitur, qui diabolum sequitur: dum illas semitas commeare vult, quæ ad pœnarum loca fugienda perducunt.* Itaque, diligere iniquitatem, et odio habere animam suut synonima. Peccator enim *odit animam effectu*, ut loquitur S. Bern. de persecut. sustinenda, cap. 4. Hinc recte concludit S. Laurentius Iust. de charit. cap. 17. peccatorem non habere veram charitatem erga proximum. *Quomodo*, inquit, *volebas tibi committi Proximum, ut diligeres eum tamquam te, o homo qui perdis te? Si enim tu ipse te diligis, ut perdas te: sic profecto perditurus es eum, quem diligis sicut te. Nolo autem hoc modo quemquam diligas: vel solus peri, aut corrige dilectionem, aut respue tuam charitatem.*

54. Odisse animam suam vario modo sumitur. Quæres, Cur vitio vertitur ei qui diligit iniquitatem, quod oderit animam suam, cum dicat Christus Ioan. 12. 25. *Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Resp. odisse animam diverso modo sumi in duabus illis locis, ut satis apparet. Sufficiat S. Aug. tract. 51. in Ioan. *Magna et mira sententia, quemadmodum sit hominis in vitam suam amor ut pereat: odium ne pereat. Si male amaveris, tunc odisti: si bene oderis, tunc amasti. Felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando.* Bene odit animam suam, qui eius concupiscentiis et desideriis pravis restitit, et prius mori paratus est, quam Deum offendere. Is potest dicere cum Paulo Rom. 8. 38. *Certus sum, quia neque mors, neque vita, etc. poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* Tale sanctum odium sui habebat et perfectum Dei amorem S. Tiburtius Martyr, qui Torquato iudici dicebat: *Applica sculeos, suspende Christianos, damna, percute, incende, universa denique supplicia adhibe: si exilium minaris, hoc philosophantibus est totus mundus: si mortis supplicium, evadimus mundi carcerem: si ignes, maiora his in cupiditatibus incendia vincimus: decerne quicquid libet. Omnia nobis vilis est pœna, ubi pura comes est conscientia.*

Multis omissis rationibus, propter quas qui diligit iniquitatem, odit animam suam, magis palpabilem a pœnis per Deum vindicem inflictis David tangit, vers. 7. PLUET (Deus) SUPER PECCATORES LAQUEOS, IGNIS, ET SULPHUR, ET SPIRITUS PROCELLARUM PARS CALICIS EORUM. Vers. 7. 1. Pars. 55. Mirabilis certe pluvia, in qua cadant primo laquei, secundo Ignis, tertio sulphur, quarta ventus procellosus hæc omnia simul involvat, agitet, atque in peccatores devalvat, ut eas impliiect, constringat, deiiciat, et perdat sine spe evasionis.

Pluvia laqueorum in hac vita est. Quæres, Qui sunt illi laquei? Resp. Primo, cum Dionys. Carthus. hanc laqueorum pluviam peccatoribus immitti a Deo: 1. in hac vita; 2. in morte; 3. in iudicio; 4. in inferno. Resp. secundo, in hac vita pluvia millam laqueorum, esse *doctrinam erroris*, ut vocat Remigius; doctrinam illaqueantem, ut Glossa et Lomb. doctrinam pseudo-prædicatorum, ut Ugo: malam doctrinam impiorum, ut Beda: hæreticorum malam doctrinam, ut S. Hieron. 1. Secunda, S. August. et Cassiod. laqueos illas de doctrina etiam bona explicant. Sic enim Cassiod. *Pluit, ad verba prædicantium retulit cælo manantia, quæ piissimis imbrescunt; perfidis autem igniti eunt laquei. Illi enim bene intelligendo inde fructificant: isti male tractando, animas suas nodo perversitatis strangulant.* S. August. exemplum dat duplex, unum affero: *Dominus dicit Matth. 15. Non quod intrat in os vestrum, vos coinquinat, sed quod exit. Audit hoc peccator, et gulam parat voracitati. Audit hoc et iustus, et a ciborum discernendorum superstitione munitur. Et hinc igitur eadem Scripturarum nube pro suo cuiusque merito, peccatori pluvia laqueorum, et iusto pluvia ubertatis infusa est.* Eadem pluvia incidens in balsamum, myrrham, et casiam, ac cinnamamum, fit illa aromata: et cadens in aconitum, spinas, et carduos, in illa similiter convertitur. Tortuosum est malorum et impiorum ingenium, cælestem doctrinam in se incidentem corrumpunt et inflectunt, pluvia formam vasis recipit, in quod decidit. Omne quod recipitur ad modum recipientis recipitur. Hinc de Christo ait Isaias cap. 8. 13. *Dominum exercituum ipsum sanctificate* (in eum sperando, et ipsum colendo) *ipse pavor vester* (Chald. ipse sit fortitudo vestra) *Et erit vobis in sanctificationem* (Hebr. in sanctuarium, ut Arias vertit, hoc enim significat *micdos*: in palatium, ut Pagn. in sanctuarium et asylum, ut Vatablus) *In lapidem autem offensionis* (Pagninus percussionis: ad quem viator impingat, offendat, et se lædat) *et in petram scandali, duabus domibus Israel* (id est, duobus regnis: nempe regno Iuda, quod habebat duas tribus, id est, tribum Iuda et Beniamin: et regno Israel seu Samaritano, quad continebat decem alias tribus) *in laqueum et in ruinam habitantibus Ierusalem*. De malis Prophetis, id est. de hæreticis et eorum laqueis, ait Ieremias cap. 5. 26. *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes, quasi aucupes, laqueos ponentes, et pedicas* (Hebr. משחית *maschit*, id est, exterminatorium, ut vertit Arias) *ad capiendos viros. Sicut decipula* (Hebr. כלוב *chelub*, hoc est, cavea scilicet aucupum, in quam aves circures cantu suo et formæ similitudine alias alliciunt deceptas) *plena avibus* (decipientibus et deceptis) *sic domus eorum plenæ dolo.* Tertio, pluvia laqueorum in peccatores incidens, sunt eorum peccata. In præsenti vita, ait 3. Dionys. constringuntur vinculis vitiorum, ita ut nil meritorium agere possint, neque ad Deum mentem per charitatem erigere: sed serviunt diabolo, a quo secundum Apostolum captivi tenentur ad ipsius voluntatem. Verba Apostoli sunt. 2. Timoth. 2. 26. *Et resipiscant* (Græc. ἀνανήψωσιν, id est, 1. ad sobrietatem redeant, sunt enim ebrii; 2. ad sanam mentem revertantur, sunt enim stulti; 3. evigilent vel expergiscantur, sunt enim lethæo somno sepulti) *a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur* (Græc. ἐζωγρημένοι, id est proprio, vivi capti, velut feræ in retibus, vel milites in bello: unde illud vulgatum fugacis Demo-

Digitized by Google

sthenis (ut quidam vocant) ζωγρει, id est, vivum cape. ζωγρειν dicitur, quasi ζωον αγρειν) *ad illius voluntatem*: non Dei, ut voluit Beda: sed diaboli, ut S. Chrysostomus. Servus et mancipium diaboli est peccator, et agit et agitur non quo ipse vult, sed quo diabolus impellit. Ab eo tenetur laqueis peccatorum, ut avis illaqueata a puero. S. Anselm. lib. de similitudine, cap. 189. Instar huius pueri, ait, iocatur diabolus cum peccatoribus, quos irretitos suis laqueis, pro sua voluntate *in diversa vitiorum impedimenta* pertrahit. Sunt enim multi avari, ebriosi, luxuriosi, qui proponunt avaritiam, gulam, libidinem deserere, et putant instar avis se libere avolaturos: sed quia pravo usu irretiti ab hoste tenentur, nolentes in eadem vitia deiiciuntur, fitque hoc sæpius, nec omnimodis liberantur, nisi magno conatu et gratia Dei funis rumpatur pravæ consuetudinis; ita Anselm. Sed hæc sunt mystica.

IV. Quarto itaque, pluvia laqueorum, quam Deus in sceleratos positive immittit in hac vita, sunt variæ pœnæ, ex quibus se explicare non possunt, lites, negotia intricata et involuta, bonorum iacturæ, morbi, infamia, et similia. Verbo rem absolvit Foleng. Laquei sunt ea omnia, quæ nos implicant, irretiunque, et ne evadamus perstringunt.

56. *Pluvia laqueorum in morte.* In morte autem, Dominus pluit laqueos super peccatores, quis, ut ait Dion. post mortem nunquam converti possunt ad Dominum, sicut nec Angeli mali post casum: quoniam S. Ioan. Damascenus ait: Quod in Angelis est casus, hoc in hominibus est mors. Secundo, et melius, laquei peccatorum in morte, sunt varii habitus vitiorum, qui animam circumplectuntur et multis spiris cingunt, remorsus conscientiæ, fraudes admissæ, restitutiones faciendæ, liberorum, uxoris, affinium, amicorum, lecto circumpositorum nimius amor: deliciarum, honorum, divitiarum, animo obversantium iactura, dolores corporis, timor suppliciorum æternorum. In his et aliis misera se impii anima, ut in labyrintho et fune tartareo, convolvit, neque exitum videt.

In iudicio extremo. In extremo iudicio pluit Dominus laqueos super peccatores, quia tradet eos damnationi æternæ, quam evadere non valebunt; ita Dionysius; 2. et melius, laquei peccatorum in iudicio erunt accusationes innumeræ dæmonum, hominum, Angelorum honorum, et conscientiæ propriæ, *quibus* respondere, et solutionem invenire non poterunt: deinde peccata admissa animam eorum nodo indissolubili cingent, corpus vero catenæ flammeæ constringent.

Et in inferno. In inferno denique ligabuntur impii. Matth. 22. 13. *Tunc dixit Rex ministris* (Deus Angelis suis) *ligatis manibus et pedibus* (S. Greg. hom. 38. Tunc ligat pœna, quos modo a bonis operibus ligavit culpa) *mittite eum in tenebras exteriores*; sicut tota vita fuit in exterioribus. Isaiæ 24. 22. *Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere.* Congregabuntur, ait Haymo, congregationa unius fascis, ut qui pares sunt in culpis, damnentur pariter et in pœnis. Avari cum avaris, luxuriosi cum luxuriosis; ita ipse. Lege S. Gregor. 9. Moral. 38. 39. et 40. in illud: Antequam vadam, et non revertar ad terram tenebrosam et opertam mortis caligine.

57. *Pluere dicuntur laquei, ob quinque causas.* Nota primo, *pluet*, sive ut Hebr. habent ימטר *iamter*, id est, pluere faciet, denotat Primo, laqueos illos ex alto devalvi in caput peccatorum. Unde Chald. vertit, *descendere faciet.* Syrus, *ceciderunt.* Secundum illud Is. 24. 17.
1. *Formido* (Græce μορμολυκειον, id est, terriculamentum avium et ferarum) *et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ* (qui non te peregrinum censes, atque in cælum non volas) *Et erit: Qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam: et qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo: quia cataractæ* (Septuag. fenestræ. Cataractes, ait Strabo lib. 5. cap. 17. est ad medium fere flumen petrosum quoddam supercilium in superiori parte planum, ut fluvium recipere possit, desinens autem in præcipitio, ex quo aqua præcipitatur) *de excelsis apertæ sunt;* ecce tibi
2. pluviam laqueorum. Secundo, το *pluet*, nempe Deus, de-
3. notat a Deo illos laqueos immitti. Tertio, decidere cum
impetu velut a retiario. Quarto, venire cum copia. Unde 4.
Euseb. Orig. et Did. faciunt mentionem alterius versionis, *superfluet*, q. d. post unum laqueum alius decidet, Ps. 68. 28. dicitur: *Appone* (Hebr. da) *iniquitatem super iniquitatem eorum*, id est, 1. permitte labi in varia peccata subtrahendo gratiam efficacem; 2. adde pœnam pœnæ: sæpe enim iniquitas pro pœna iniquitatis sumitur in
Scriptura, ut Ezech. 21. 27. et 34. 10. Quinto, pluvia 5.
denotat lapsum improvisum illorum laqueorum. Titelm. Quemadmodum, ait, solet desuper cadere pluvia subito super homines: ita in tempore venturi iudicii, super peccatores istos qui iniquitatem diligunt, subito cum impetu ac terrore magno desuper, a sententia divinæ iustitiæ, quasi pluvia copiosa super eos cadent laquei mortis et damnationis æternæ. Iansen. ad extremum iudicium non restringit, sed sic ait: Super peccatores e cælo Dominus immittet *subitam ac gravem ultionem*, eos sic implicantem ut se nequeant extricare. De ruina Babylonis ait Isaias, cap. 29. 6. *Eritque repente confestim* (Arias in momentum subito. In momento impii ad inferna descendunt) *a Domino exercituum visitabitur* (id est, punietur. Est metalepsis) *in tonitruo, et commotione terræ, et voce magna turbinis et tempestatis, et flammæ ignis devorantis*, id est, cum maximis plagis. Est Catachresis. In Scriptura enim gravis punitio qualiscumque sit, per ignem, sulphur, gladium, tonitru, turbinem, tempestatem, terræmotum, grandinem, denotatur.

Nota secundo, pro *laqueos* in Hebr. est פחים *pachim*, quod quidam apud S. Chrys. vertit ανθρακας, id est, *carbones*, ignitos scilicet. Muisius in singulari vertit, *pluet super peccatores carbonem.* Et Chald. *Descendere faciet super impios pluvias vindictæ spirantes ignem*: sed το *ignem* sumit ex sequentibus. Non video cur *pachim* vertant carbones, sive carbonem. Nam licet *pacham* id significet, tamen longe a se distant illæ duæ voces. Itaque cum Septuag. Hieron. Pagn. Aria, Felice, Syr. Arab. redde *laqueos*. Chald. vero pluvias vindictæ spirantes vocans expressit vim rad. פוח *puach*, flare, sufflare, spirare, illaqueare. Unde פח *pach*, id est, laqueus, in plurali *pachim*, laquei. Apollinaris, λινα φθισιμβροτα, id est, laquei in necem hominum comparati.

Secunda pœna intentata impiis in illa pluvia terribili,
est ignis. Tertia, est sulphur. Additur enim vers. eod. 7. *Vers 7. 2 Pars.*
IGNIS, ET SULPHUR, ET SPIRITUS PROCELLARUM PARS CALICIS EORUM, supple, est vel erit. Nota alludit ad plu- 58. *Impii igne torquebuntur.*
viam ignis et sulphuris, quæ cecidit super Sodomam, Gomorrham, Adama, et Seboim, ac pagos circumpositos, Gen. 19. 24. ut S. Hieron. S. Thomas, Theodoretus, Euseb. Theodorus, Heracleotes, Euthym. Genebr. Iansen. Sa, et alii advertunt. Si flammam internam Sodomæ non vitas, non effugies externam. Sodoma significat *secretum eorum.* Qui male agit odit lucem; sed 2. significat *calx eorum*, ut ait Michael Angelus a S. Romulo. In vivam calcem et ardentem devolvetur sceleratus, vel potius in eum calx depluet, eumque totum obvolvet, atque vivum sepeliet; 3. Sodoma significat *compes eorum*, id est, lignum quo stringuntur pedes incarceratorum: id enim est סד *sad*. Pedes suos, id est, affectus, ligat luxuriosus, sed captivus a dæmone trahitur, et suis laqueis perit. Pro *laqueos* vertit Petav. χαλκοπεδας, id est, compedes. Alludi etiam vult Genebr. ad Ægyptiorum tempestates, et Chananæorum, Iosue 10. Exod. 14.

Primo, *ignis et sulphur*, ut ait S. August. S. Hieron. 59.
Ugo, Glossa, Beda, Bruno, Lomb. Cassiodor. sunt ardor I. *Cupiditatis.*
cupiditatis, et fœtor malorum operum. *Ignis, cupiditas: sulphur, putredo peccatorum*, ait S. Hieron. *Ignis est, cum eos flammea cura consumit cupiditatis: sulphur, putredo peccatorum*, ait Bruno. In hos, in modum pluviæ divinitus proiiciuntur concupiscentiarum ignes atque iræ, sulphurque detestandi nominis et famæ perpetrati sceleris, ut loquitur Ioan. Bapt. Folengius.

Secundo, de igne et sulphure inferorum loquitur Da- II. *Inferorum.*
vid, ut Bellarm. Dionys. Genebr. Titelm. Ioannes a Pastura explicant. Ut enim dicitur Apocal. 14. 9. et 10. *Si*

quis adoraverit bestiam (id est Antichristum: vel concupiscentiam suam brutam) *et acceperit characterem* (impudentiam, quæ est nota et character impietatis) *in fronte sua, aut in manu sua* (inhumanitatem) *cruciabitur igne et sulphure* (inter fœtidos hircos) *in conspectu Angelorum sanctorum, et ante conspectum Agni*, id est, Christi castissimi, cap. 19. 20. de bestia, et eius pseudopropheta habes: *Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.* Itaque communiter Doctores tenent esse in inferis verum sulphur, sicut est verus ignis. Atque aiunt unus et idem numero est ignis, ita unum et idem numero est sulphur, quod est materia et fomentum illius ignis, et suo fœtore intolerabili torquet sceleratos.

III. Vehementia supplicii. Tertio, et melius, per ignem, sulphur, et spiritum procellarum, S. Basil. Theodoret. S. Chrysost. S. Greg. Naz. orat. 40. Nicetas in cap. 8. Iob, censent declarari, quod illud supplicium sit vehemens, inevitabile, copiosum, promptum. Verba Chrysost. sunt: *Ignem, et sulphur, et spiritum procellarum, et carbones, dicit eis superne pluiturum, dictionum translatione volens ostendere*, ἄφυκτον τιμωρίας, δαψιλῆ κολάσεως, εὔκολον πληγῆς, καὶ δαπανητικὸν, *pœnam inevitabilem, supplicii profusionem, feriendi facilitatem, et vim consumptricem.* Quod verus et corporeus sit ignis in inferis, vide Ps. 20. 10.

Vers 7. 3. Pars. 60. Spiritus procellarum. Quarta pœna impiis intentata est SPIRITUS PROCELLARUM, hoc est, ventus procellosus, turbo intempestate, igneum et sulphureum fulmen, vel potius ignem et sulphur tartareum succendens et inflammans. Per illum ventum impetuosum declaratur ad literam, ut mox dixi, vehementia supplicii, et sicut loquitur Iansen. *Sempiterna, nec unquam cessatura tempestas ac perturbatio procelloso vento similis, ut* sicut ait S. Aug. *abrepti atque submersi ineffabiles pœnas luant.* In stagno scilicet ignis et sulphuris, de quo Apoc. 20. 9. Ad psalmum nostrum facit sententia Lessii lib. 13. de perfection. divinis cap. 24. docet enim infernum non esse aliud, quam stagnum ignis et sulphuris, esseque in medio terræ, ita ut centrum stagni, centrum inferni, et centrum terræ sit unum et idem, sulphureo stagno illo circa centrum se in orbem colligente. Inferni amplitudo. Cavitatem inferni, ait, esse circiter unius leucæ, seu quatuor milliarium Italicorum. Ratio eius est quia damnati in inferno non insistent pedibus, nec huc illucque discurrent, sed colligentur in cumulum instar carbonum, vel lignorum ardentium, ut Scriptura indicat. Iam etiamsi singulis corporibus damnatorum demus sex pedes quadratos (qui abunde sufficiunt) tamen una leuca (id est, mensura viginti millium pedum) cubicata, seu cubice multiplicata, capere poterit plusquam octoginta millia millionum corporum, cum tamen certum videatur facta subductione non futuros centies mille milliones. Postea adiicit: *Verum*, ait, quia ibi quoque ingens stagnum erit ignis et sulphuris: et dæmones omnes igneis corporibus includentur, fortasse erit capacior. Sit ergo diameter duarum leucarum, seu octo milliarium Italicorum, tunc superficies concava terræ ambiens infernum erit sex leucarum. Unde facile poterit cavitas inferni in medio sui continere stagnum, cuius profunditas sit undique unius mediæ leucæ, quanta vix unquam est profunditas maris: et supererit adhue media leuca vacua inter concavam superficiem terræ, et superficiem stagni. Ita Lessius. In eo stagno ignis et sulphuris volutabuntur corpora damnatorum, sicut pisa et fabæ in olla modo ascendentia ad summum, modo deiecta ad imum, sicut ostensum est S. Diethelmo. Sic optime explicatur quod attuli ex S. Augustino, ut abrepti atque *submersi* ineffabiles pœnas luant. Genebr. in psalmo nostro: Ignis, inquit, et sulphur ignem alens, et spiritus procellosus sive ventus atrox eum exuscitans, illis erunt pro mercede. Beda apposite ad illud stagnum vocat spiritum procellarum *gravem absorbitionem interitus*, quando impii in ineffabiles pœnas in fine trudentur. Ioannes a Pastura vocat impetum plurimorum tormentorum. Dion. intolerabilem strepitum clamoris ac ululatus miserorum et variorum tormentorum gravissimum strepitum. Bell. in inferis ponit ventum frigidissimum et vehementissimum. Nobis sufficit quod sit vehementissimus, et ignem ac sulphur magis ac magis succendat, et stagnum illud convolvat, in eoque corpora damnatorum sibi invicem collisa, atque huc et illuc disiecta et agitata.

Nota, pro procellarum in Hebr. est זלעפות *zilapot*, id est, terrorum; 2. combustionum; 3. plagarum; 4. procellarum. Unde Arias, R. Abraham, et R. David vertunt *spiritus terrorum*, id est, terrificus, ut ait Mariana. Secundo, Felix et R. Salomon reddunt, *spiritus combustionum*, id est, comburens. Tertio, Syrus *spiritus plagæ: sive spiritus lacrymarum*, id est, lacrymas excutiens, et vulnera inferens. Quarto denique, S. Hieronymus, spiritus tempestatum. Septuaginta πνεῦμα καταιγίδος, id est, ventus procellæ vehementis. Psalt. Ambros. *procellæ*. Ps. Gall. et Rom. *spiritus procellorum*. Effectum illius venti tartarei explicat Magnetius:

diræque procellæ
Impia sulphureas adigent in corpora flammas.

61. Symbol. Spiritus procellarum sunt dæmones. Symbolice, Remig. per *spiritus procellarum* intelligit dæmones, ministros tribulationum. Sic in ventorum symbolo figurantur dæmones, Apoc. 7. 1. *Post hæc vidi quatuor Angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flarent super terram, neque super mare, neque in ullam arborem.*

Tropol. Spiritus procellarum tumultus conscientiæ. Tropolog. Cassiod. Bruno, *spiritus procellarum* est tumultus malæ conscientiæ in hac vita. Hebr. impios vocant רשעים *resciaim*, id est, inquietos, quia nec ipsi quiescunt, nec alios quietos esse patiuntur. Isaias 57. 20. *Impii autem quasi mare fervens* (Hebr. נגרש *nigras*, id est, impulsum, ut reddit Pagnin. agitatum, expulsum, disiectum ventis scilicet, ut ait Cornel. et fluctibus agitatum et iactatum. Vatabl. vertit, *Impii autem Euripi instar fremunt*, id est, fluunt, et refluunt sicut Euripus, qui septies in die refluit, et id faciunt cum fremitu atque clamoribus) *quod quiescere non potest: et redundant fluctus eius in conculcationem et lutum.* Pagn. vertit, *et impellent se aquæ eius* (Hebr. מימיו *memav*, q. d. duplices aquæ eius, aquæ multæ eius: in corpore scilicet atque animo) *cœno et luto.* Nihil a peccatore egreditur præter lutum fæculentum et bituminosum. Vertere possis, *Nunquam non stercus et lutum eiiciunt.* Implent sentinam, ut in ea exhaurienda toti sint, atque ut crabrones in cœno et fimo vitam agant.

Vers. 7. 4. Pars. 62. Pars calicis quid est. Summa denique damnatorum miseria declaratur, cum dicitur vers. eod. 7. Ignis, et sulphur, et spiritus procellarum PARS CALICIS EORUM. Duobus modis hoc potest explicari. I. Tota pœna damnatorum. Primo, ita ut pars calicis idem sit quod calix, et significet totam pœnam singulis damnatis debitam, ut S. Hieron. S. Chrysost. Lomb. Iansen. Lorin. Agell. Titelmannus, qui sic ait: Eorum plena merces erunt, et tota retributio, totaque eorum portio, quam velint nolint, gustabunt, epotabunt, et absque redemptione persentient ac ferent in æternum. Bellarm. item: Observandum est, inquit, hoc loco, nomine calicis intelligi hæreditatem, ut etiam alibi sæpe in Scriptura, ut Ps. 15. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei.* Ubi idem intelligitur dictum duobus vocabulis: et ideo addit, *Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi. Dicitur* autem hæreditas calix, quia sicut calix in mensa, saltem in cœna Paschali dividebatur inter convivas, unde est illud Luc. 22. 17. *Accipite, et dividite inter vos:* ita hæreditas dividitur inter filios eiusdem patris. Eadem quoque hæreditas vocatur pars, vel portio, ut pars mea Dominus; et alibi, *portio mea Dominus*, interdum pars hæreditatis, ut loco citato, *Dominus pars hæreditatis meæ:* ubi non significatur Dominum esse partem hæreditatis, ita ut aliunde sit quærenda alia pars, sed significatur Dominum esse partem quæ sibi contigit ex hæreditatis divisione: ita ut idem sit hæreditas, et pars hæreditatis: sic etiam idem est calix, et pars calicis: id est, portio illa, quæ uni debetur ex divisione calicis. Pulchre autem filiis diaboli, quibus Dominus ait Ioan. 8. 44. *Vos ex patre diabolo estis*, tribuitur hæreditas, quam diabolus possidet; id est, pœna horribilis significata per ignem et sulphur, et spiritum procellarum.

Digitized by Google

Ita Bellarm. et bene. S. Hier. sibi obiicit: *Quare dixit partem?* ac respondet: *quia unicuique pro parte sua quasi de calice, id est, iustam vindictam recipiet, prout gessit miseriam suam, ut ait Propheta: Reddet Deus unicuique secundum opera sua.*

II. Et melius, pars pœnæ eorum. Secundo tamen, malim cum Euthymio, Ugone Card. et Dionysio Carthus. dicere, per τὸ *pars calicis eorum* non designari totam pœnam damnatorum, sed tantum eius partem. Nam primo, non fit mentio pœnæ damni, id est, privationis Dei, cum fit mentio laqueorum, ignis, sulphuris, et venti procellosi. Secundo, non declaratur pœnarum æternitas, et alia multa. Unde Euth. pie notat: Si, sit, vel sola huius calicis pars adeo intolerabilis est, quid dicendum est de reliquis suppliciorum partibus? hoc est, de aliis suppliciorum generibus, de quibus vide Suar. tract. de Angelis, lib. 8. cap. 12. S. Thom. in 4. dist. 50. q. 2. art. 3.

Nota, Hieronymus Paphius in hunc Ps. S. Gregor. 15. Mor. 21. Rupertus lib. 1. in Matth. cap. 1. *partem calicis* sumunt de impiorum supplicio in hac vita. Sed melius Lyran. et Dionys. accipiunt de alia vita. Tertio optime, de utriusque vitæ pœnis dici potest, sed præcipue de futura intellige.

63. Similitudo calicis sumitur. Quæres. Unde illa similitudo ducitur? Respond. Primo, ut dixi, Bellarminus sumit a calicis divisione inter convivas in cœna præsertim Paschali.

Secundo, sumitur metaphora, ait Lorinus, ab eo, qui præest convivio, et cuique partitur quod edat et bibat, quem symposiarchum, modimperatorem, strategum, magistrum convivialem vocant Quo spectare videri potest illud Christi Luc. 22. 17. *Accipite, et dividite inter vos.* Et meminit Plutarch. in Symposiacis.

Tertio, *partem calicis* hic poni quidam volunt petita metaphora ab hæreditate, cuius portiones in calicem coniicerentur, et sortito extraherentur. Unde ille portionem substantiæ sibi contingentem petebat. Luc. 15. 12. et quidam impii dicuntur partes vulpium esse, Psal. 62. 11. id est, partem habere cum hypocritis. In eam sententiam inclinat Lorinus.

Quarto et melius, *pars calicis* sumitur pro supplicio, vel parte supplicii impiorum, sumpta similitudine a veneno sontibus dato, ut censet Maldonatus in cap. 20. Matthæi. Hinc iubetur Ieremias dare calicem vini furoris omnibus gentibus perituris, Ierem. 25. 15. *Sic dicit Dominus exercituum Deus Israel. Sume calicem vini furoris huius de manu mea, et propinabis de illo cunctis gentibus, ad quas ego mittam te. Et bibent, et turbabuntur, et insanient a facie gladii* (quem calicem vocavit, gladium vocat) *quem ego mittam inter eos. Et accepi calicem de manu Domini, et propinavi cunctis gentibus, ad quas misit me Dominus: Ierusalem, et civitatibus Iudæ, et regibus eius, et principibus eius; ut darem eos* (ut prædicarem et prophetarem dandos, ut ait Corn. 2. et melius, ut vere darem, sed in visione quam hic explicat) *in solitudinem, et in stuporem, et in sibilum, et in maledictionem, sicut est dies ista. Pharaoni regi Ægypti, et servis eius*, etc. Varios populos, Reges, et Principes enumerat. Et Deus Ierusalem alloquens, ait Ezech. 23. 32. *Calicem sororis tuæ* (tu Ooliba, id est, Ierosolyma, calicem Oollæ, id est, Samariæ) *bibes profundum et latum: eris in derisum, et in subsannationem, quæ est capacissima. Ebrietate et dolore repleberis: calice mœroris et tristitiæ* (Pagn. solitudinis et desolationis. Arias, stuporis et desolationis. Sept. *perditionis*, vel, *deletionis*: id est, quo es perdenda, et funditus delenda) *calice sororis tuæ Samariæ. Et bibes illum, et epotabis usque ad fæces, et fragmenta eius devorabis, et ubera tua lacerabis.* Et psalmo nostro convenientius dicitur, Apocal. cap. 14. 9. *Et tertius Angelus* (verus Angelus) *secutus est illos* (alios duos Angelos) *dicens voce magna: Si quis adoraverit bestiam* (Antichristum) *et imaginem eius, et acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua. Et hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero* (id est, alio puro vino sic autem permistum vinum est potentius, et magis inebriat) *in calice iræ ipsius, et cruciabitur igne et sulphure.*

Notat tamen S. Augustinus in psalmo nostro, pœnam ac supplicium impiorum vocari calicem, *ne quid præter modum atque mensuram, vel in ipsis peccatorum suppliciis per divinam providentiam fieri arbitremur.* Deinde vers. ult. explicans addit: Et ideo tanquam rationem reddens, Vers. 8.
quare id fiat, subiecit David: QUONIAM IUSTUS DOMINUS, 64.
ET IUSTITIAS DILEXIT. Non frustra pluraliter, nisi quia homines dicit, ut pro iustis iustitiæ intelligantur positæ. In multis enim iustis quasi multæ iustitiæ videntur esse, cum sit una Dei, cui omnes participant. *Tamquam si una facies intueatur plura specula, quod in illa singulare est, de illis pluribus pluraliter redditur.* Propterea rursus ad singularitatem se refert, dicendo: *Æquitatem vidit facies eius.* Fortasse pro eo sit positum, æquitatem vidit facies eius: ac si diceretur, æquitas visa est in facie eius, id est, in eius notitia. Facies enim Dei, est potentia, qua dignis innotescit. Aut certe *æquitatem vidit facies eius*, quia non se præbet cognoscendum malis, sed bonis: et ipsa est æquitas. Sic Augustinus. Sed paulo subtilius eadem hypallage Arabs vertit, *recti videbunt faciem eius.* Et Chald. *Iusti videbunt iucunditatem faciei eius.*

(Iustitia et æquitas quid. I.)

II. Secundo, per iustitias, opera iusta, recta et pia: per æquitatem, rectitudinem vitæ ac probitatem accipiunt Iansen. Lorin. Titelm. Agell. Bellarminus qui ait: *Iustus Dominus, et iustitias dilexit*, id est, diligit opera iusta in omnibus aliis, quos ad suam imaginem creavit. Idipsum repetit, dicens: *æquitatem vidit vultus eius.* Non per æquitatem hoc loco intelligitur rectitudo, ut sonant vocabula Hebraicum et Græcum: rectitudo autem est quasi declaratio iustitiæ. Non enim hic agitur de iustitia, quæ est una ex quatuor virtutibus Cardinalibus, quæ est iustitia particularis ponens medium in commerciis hominum; sed de iustitia universali, quæ complectitur omnes virtutes, et est quædam rectitudo totius hominis, cuius quasi compendium est charitas Dei, et proximi. Nam *finis præcepti charitas*, 1. Timoth. 1. Et, *qui diligit, legem implevit.* Roman. 13. Illud autem, vidit vultus eius, non significat simplicem visionem, sed visionem approbationis: iuxta illud Psal. 1. *Novit Dominus viam iustorum.* Idem igitur est, iustitiam dilexit, et æquitatem vidit, id est, rectitudinem approbavit vultus eius, id est, oculus eius. Ita Bellarm. et hunc sensum secutus sum in paraphrasi.

Tertio tamen melius, S. Hieron. Remig. Dionys. Ioan. 65.
a Pastura, et alii, iustitias, seu iustitiam, et eius actus in III.
propria et stricta significatione accipiunt: et *æquitatem* Et genuine.
pro ipsa iustitia, atque, ut loquitur Dionys. pro *æqualitate retributionis*, qua singulis redditur prout digni sunt. Sic concinnior et aptior erit psalmi contextus. Prius enim dictum erat: *Pluet super peccatores laqueos: ignis, et sulphur, et spiritus procellarum pars calicis eorum.* Ratio statim redditur: *Quoniam iustus Dominus, et iustitias*, id est, iustitiam, seu actus et exhibitiones iustitiæ, cuius est punire malos, *dilexit: æquitatem*, id est, iustitiam *vidit*, id est, amavit et approbavit *vultus eius*, id est, ut ait Beda, vultuositas et severitas eius. 2. Cognitio eius ut Remig. explicat. 3. Cognitio et præsentia eius, ut Ioan. a Pastura. 4. Potentia videndi, ut Euthym. 5. Propitiatio eius, ut Cassiod. benignus placidusque aspectus eius, ut Titelmannus. 6. Et melius, *vultus eius*, id est, ipse, ut exponit Emmanuel Sa. Est itaque synedoche: sic explicat etiam Petavius, dum vertit, [illegible] id est, arridens hilari vultu, et Magn. qui reddit, *et amica lumine cernit.* De iustitia Dei erga iustos et iniustos fere simile habes, Ps. 1. v. ult. Vide ibi dicta.

Nota, pro *vultus eius*, in Hebræo est פָּנֵימוֹ *panemo*, unde S. Hieronymus apud Fabrum vertit, Rectum videbunt *facies eorum*, Ubi, ait Faber, *eorum* respicit peccatores. Peccatores enim in fine sæculorum rectum in gloria, et præmiationem iustorum ad maiorem eorum confusionem visuri sunt. Ita ipse, melius quam Vatablus, qui *eorum* vult poni pro *eius*: vel esse referendum ad iustos, q. d. facies *eorum*, id est, iustorum, videbunt rectum, id est, Deum, qui rectus est et æquus. Sed iustorum nulla prius est facta mentio, sed iniustiorum: itaque τὸ *eorum*

Digitized by Google

non fuisset dicendum, sed *earum* in fœminino. Misterium Trinitatis hic notare possis. Rabbi enim Iaphet, quem citat Aben Ezra, dicit hic indicari mysterium, quod Abraham Gen. 20. insinnavit his verbis: Eduxerunt me dii (id est, tres divinæ personæ) de domo patris mei. Idem mysterium hic notant Agellius et Genebrardus, qui ait: Rectum videbunt facies eorum, id est, personæ eorum, ut Græce τὰ πρόσωπα, quæ nomina, nempe פנים *panim* Hebr. πρόσωπον Græce, persona Latine, inde postea transferuntur ad divina supposita, καὶ τὰ ὑφεστάμενα. Mercerus vero sic loquitur in thes. Pagnin. Hoc nomine *panim* commodo reddes, quas Personas in sacrosancta Triade appellamus, ut tres hypostases, seu subsistentiæ notentur, non nuda nomina, ut quidam impie שמות *scemot*, reddunt. Substantias autem intelligimus, quæ mutuum inter se respectum important ut vox Hebræa sonat, sed eiusdem interim essentiæ, etc. Ita Mercerus, et bene.

PSALMUS UNDECIMUS.

1. *In finem pro octava Psalmus David.*

2. Salvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.
3. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum: labia dolosa in corde, et corde locuti sunt.
4. Disperdat Dominus universa labia dolosa: et linguam magniloquam.
5. Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus: labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?
6. Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum: nunc exurgam, dicit Dominus.
7. Ponam in salutari: fiducialiter agam in eo.
8. Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.
9. Tu Domine servabis nos: et custodies nos a generatione hac in æternum.
10. In circuitu impii ambulant: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

PSALMI UNDECIMI ANALYSIS.

David in urbe Ceila periclitans declarat
- Spem se in hominibus nullam habere 2. quia
  - Deficiunt ipsi
    - In volontate, ob sanctitatis neglectam. 2.
    - In intellectu, ob veritatis ignorantiam. 2.
    - In lingua, ob vaniloquium. 3.
    - In corde, ob fraudium machinationem. 3.
  - Puniuntur a Deo.
    - Propter fraudes, quibus proximum decipiunt. 4.
    - Propter iactantiam et arrogantiam quibus
      - Se extollunt. 5.
      - Pendere se dicunt a seipsis. 5.
    - Propter impietatem, qua Deum blasphemant et negant. 5.
- Sed omnem in uno Deo ponere, quem
  - Movent pauperes
    - Miseria sua et gemitu. 6.
    - Ut eos salvet. 6.
  - Cogunt promissa
    - Verissima. 7.
    - Et sincerissima. 7.
  - Effectus veracem probat
    - In iustorum custodia. 8.
    - In impiorum oberrantium repressione. 9.
    - In servorum suorum multiplicatione. 9.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. In finem pro octava, Psalmus David.

1. Argumentum Psalmi. Psalmo 4. explicui τὸ *in finem*: Ps. 6. τὸ *pro octava*. Vide ibi dicta. Psalmi huius argumentum est oratio Davidis in urbe Ceila conclusi, et a Deo admoniti, venturum eo Saulem cum exercitu, si diutius ibi maneret: fore vero ut a Ceilanis Sauli traderetur, ubi advenisset. Ita Lyranus, et bene. Nam omnia recte conveniunt. Primo videbatur pene periisse ibi clausus. Dixerat enim Saul exultans 1. Reg. 23. 7. *Tradidit eum Deus in manus meas, conclususque est, introgressus urbem, in qua portæ et seræ sunt.* Itaque, sibi timens David et a Saule, et a Ceilanis, ait: *Salvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus*: extra, furit Saul: intus, periculum est proditionis. Secundo, liberati Ceilani opera Davidis, alioqui Philisthæorum præda futuri, decreverant tamen ipsum tradere Sauli, si ad eos venisset, et fortasse aliqui ex ipsis Saulem monuerant, ut ea occasione ipsi grati essent. Itaque subdit David: *Diminutæ sunt veritates a filiis hominum* etc. Tertio, e contrario videbat Deum sibi fidelem et veracem semper extitisse. Nam prædixerat victoriam de Philisthæis oppugnantibus Ceilam, eamque obtinuerat: et tunc Deus monebat eum ut fugeret. Cum enim Abiathar indutus Ephod, id est, vestem Pontificiam, in qua erat Ephod, id est, superhumerale habens Rationale cum Urim et Tummim, consuluisset Deum, et nomine Davidis petiisset, an Ceilani eum essent tradituri, responsum accepit, *Tradent.* Unde dicit David in psalmo nostro: *Eloquia Domini, eloquia casta*, etc. Ad alios Davidis hostes, puta Ziphæos, Doeg, et alios transfert etiam hunc psalmum Agellius.

2. Alleg. Agitur de passione et resurrectione Christi. Allegor. et sensu præcipue intento agit de Passione et Resurrectione Christi. Nam, ut ait Euthym. Christi humanitas *finem* præsentis vitæ suscepit per mortem: et *octavo*, id est, Dominica die resurrexit: quæ dies et prima dicitur, tanquam dierum omnium principium: et octava, quia rursus post septimam diem, hoc est, post sabbatum, redit. Pro octava etiam, et non de octava inscriptum est. Neque enim docet psalmus quid sit octava, sed rogat diem illum cito adventare: ut homines nimirum, qui sub sæva dæmonum opprimantur tyrannide, atque idolis serviunt, tanto citius servitutis iugo liberentur, et dæmones commissorum in Deum criminum pœnas luant maiores. Ita Euthymius.

3. Anagogice, vir iustus optat diem iudicii, ut liberetur

Anagog. Auctor de die iudicii.

ab hominum perversitate, quæ summa est in terra. Ita S. August. Theodoret. Lombardus, Ugo, Dionysius, qui notat, ideo psalmum hunc dirigere nos *in finem*, id est, in Christum, et diem iudicii appellari *octavam*, quia post septem mundi ætates adveniet. Et Theodoretus ait, inscribi *in finem*, quod vaticinatio illa posteriori tempore futura sit.

Et beatitudine æterna.

Secundo, etiam Anagog. S. Aug. Beda, Remig. Cassiodor. et alii, censent virum perfectum suspirare ad æternam beatitudinem, quæ est vera octava. Nam, ut ait Cassiodor. *Octavum diem mundus iste non recipit, sed finito septimo semper redit ad primum. In istis enim diebus pluralis est numerus: ille autem singularis accipitur, qui nullo succedente narratur.* Petit itaque Propheta, iniquitatem mundi destrui, ut ad illam veritatem futuræ pro- A missionis debeat pervenire. Sic illud imperturbabile regnum significatur, quando eius beatitudo indesinenter expetitur. Merito igitur huic Ps. 8. dies aptatus est, ubi sæculi istius consuetudo vitiosa deseritur, et illius venire innocentia postulatur; ita Cassiod.

Tropolog. Bellarm. Iansen. Titelm. Emmanuel, Ioan. a Pastura et alii opinantur, psalmum hunc esse orationem viri boni petentis iuvari in tribulatione contra fallacias et malitiam impiorum. Queritur, ait Iansenius, de moribus sæculi depravatis, iustitiam scilicet ac fidem ubique concidisse, impios et fraudulentos omnia occupare: ac deinde Deum inducens loquentem, et opem suam pollicentem piis contra impios, propter divinorum verborum veritatem, promittit Dei custodiam affuturam piis contra impiorum fraudes. 4. Tropol.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

DUO ASSEVERAT. PRIMO, HOMINES FALLACES ESSE, VERS. 1. USQUE AD 6. SECUNDO, DEUM VERACEM ESSE AC FIDELEM, VERS. 6. USQUE AD FINEM.

SECTIO PRIMA

Duo continet. Primo, opem a Deo flagitat, ob iustorum paucitatem fraudesque impiorum, vers. 2. et 3. Secundo, prædicit perversis divinam vindictam, ob eorum iactantiam atque arrogantiam, vers. 4. et 5.

PARAPHRASIS.

2. *Salvum me fac Domine, quoniam defecit sanctus; quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.*

2. Domine Deus, innumeris cinctum hostibus in tuto colloca: vix enim reliquus nullus est iustus, qui tui unius amore actiones suas dirigat, tuosque servos amet, aut iis fidem datam servet. Veracitas enim, et fidelitas ab hominibus se subduxerunt: neque est, cui tuto possim me credere

3. *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum: labia dolosa in corde, et corde locuti sunt.*

3. Omnes etiam sibi amicitia, et affinitate, variisque naturæ, et gratiæ vinculis coniunctos, mendaciis in fraudem inducunt. Duplici corde sibi invicem loquuntur, aliud volentes loqui, aliud volentes facere: sic toti ex fraudibus sunt conflati.

4. *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.*

4. Fallaces illos, et superba temere iactantes disperdet Deus.

5. *Qui dixerunt: linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt. Quis noster Dominus est?*

5. Eos præsertim, qui arroganti fastu dicunt: libere audacterque, quod libitum fuerit, effutiamus. Labia nostra in nostra potestate sunt, neque ab alterius pendent imperio. Quis eam sibi in nos arroget auctoritatem, os ut nobis occludat?

QUÆSTIO UNICA.

QUANTA HOMINUM PLERORUMQUE SED PRÆSERTIM BLASPHEMORUM IMPIETAS.

CHRISTUS, et Sanctus quilibet in David figuratus cincto hostibus, in hac vita velut in opaca sylva, validatum videns se leonum, tigridum, ursorum, cæterarumque belluarum agmine, opem a Deo implorat, ut ab eorum unguibus et dentibus liberetur, vers. 2. *Salvum me fac Domine.*

6. Mundanorum generalis corruptio.

Rationem affert, quod corruptissimorum hostium versetur in medio, qui voluntate, intellectu, ore, corde Dei placita reiiciant.

Primo, voluntate, sanctitatem reiicientes, vers. eod. 2. *Quoniam defecit sanctus.*

Secundo, intellectu, per varios errores obscurato, vers. eod. 2. *Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* Vide alium sensum in paraphrasi.

Tertio, ore, vana et magna promittendo. v. 3. *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.*

Quarto, corde, fraudes machinando. *Labia dolosa in corde, et corde locuti sunt.*

Denique, consolatur se brevi futuro impiorum excidio, v. 4. *Disperdat* (disperdet) *Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.* Explicat deinde quid sit illa lin- B gua magniloqua, nempe blasphema, v. 5. *Qui dixerunt: linguam nostram magnificabimus: labia nostra a nobis sunt. Quis noster Dominus est?*

ARTICULUS I.

An sanctitas vitæ et doctrinæ funditus in Ecclesia defecerit.

DAVID sive Christus, aut vir pius (hi enim tres possunt considerari loquentes in hoc psalmo) videns se a multis deseri, ad Deum fugit, v. 2. SALVUM ME FAC DOMINE, QUONIAM DEFECIT SANCTUS; *defecit*, id est, non invenitur inter tot malos: sicut loquimur, cum dicimus, defecit frumentum, aut defecit pecunia; ita S. August. et bene. Defecit quantum ad paucitatem, quia pauci sunt boni inter tot malos, ut ait Ugo Cardin. Secundo, *defecit sanctus*, id est, a me recessit, me reliquit, q. d. etiam ii qui sanctissimi credebantur, et maxime mihi innocenti adhæsuri usque ad finem, a me defecerunt ad Saulem, sicque a sanctitate sua exciderunt. Sic postea Achitopel, qui pius maxime iudicabatur, defecit ad Absalonem: de illo habetur, 2. Reg. 16. 23. *Consilium autem Achitopel, quod dabat in diebus illis, quasi quis consuleret Deum*, id est, erat instar oraculi: censebatur divinum et sapientissimum: fingebat scilicet pietatem impius, sed laqueo sibi

Vers. 2 1. Para 7.

Digitized by Google

fauces præclusit post scelerata consilia data Absaloni.

8. *Quinam sunt sancti?* Quæres. Quis sanctus hic intelligatur? Respond. primo, cum Bell. Iansen. Ageli. Titelman. Ugone, et aliis, intelligi virum pium, bonum, probum, innocentem, virtutibus præditum, simplicem, qui nihil per dolos et fraudem agat. Sanctitas, ut ait S. Tham. 2. 2. q. 81. a. 8. refert omnia virtutum opera in Deum, vel per hæc disponit ad cultum Dei, ideo differt tantum ratione a religione, quæ est circa pertinentia specialiter ad cultum Dei, ut in sacrificia. Itaque sanctitas est specialis virtus, scilicet religio: sed est generalis imperio. Est sanctitas, ait idem S. Doctor ibid. ad primum, quædam specialis virtus secundum essentiam. Et secundum hoc est quodammodo eadem religioni. Habet autem quandam generalitatem, secundum quod omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum divinum: sicut et iustitia legalis dicitur generalis virtus, in quantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune; ita S. Tham. De illa sanctitate proprie dicta potest hic locus intelligi. *Sanctitas essentialiter est eadem virtus cum religione.* Unde Syrus vertit: *Salva Domine, quoniam defecit bonus:* hoc enim significat טוב *tob*, Chald. vero, *Redime Domine, quoniam consumpti sunt iusti.* Nam id significat צדיק *tsaddic.* Arabs reddit, *Salva me, a Domine mi, quia iam consumptus est purus.* Hoc significat טהור *tahor*, id est, purus, mundus, mitis, mansuetus, sanctus. Aquila vertit ἁγνος, id est, purus. Septuag. ὁσιος, id est sanctus, nullo scelere contaminatus.

Secundo, Bellarm. sanctum intelligit misericordem. q. d. Nullus est qui tot miseriis et calamitatibus meis tangatur, omnes suis utilitatibus intenti ad meam afflictionem surdi sunt, et cæci. Vox Hebr. חסיד *chasid*, misericordem et beneficum etiam significat. Unde Pagn. vertit: *Serva Domine, quia defecit misericors.* Est solus ille bonus Samaritanus, qui oleum et vinum vulneribus affundat, Luc. 10. 34.

Tertio, Theodoretus Antiochenus sanctum seu ὁσιον hic ait esse eum, qui mente pura colat amicitiam, tanquam rem sanctam et admirabilem, q. d. David, omnes amici mei me deserunt.

9. *A Dei gratia excidere possumus. Probatur auctoritate.* Quæres secundo. An qui semel gratiam Dei habuit, et per eam est sanctificatus, ab illa possit deficere? Resp. esse de fide, quod amitti possit gratia Dei. S. Augustin. lib. de corrept. et grat. cap. 13. *Credendum est*, ait, *quosdam de filiis perditionis non accepto dono perseverandi usque in finem, in fide, quæ per dilectionem operatur incipere vivere, et aliquamdiu fideliter, et iuste vivere, et postea cadere, neque de hac vita priusquam eis id contingat, auferri.* Ezech. 18. 24. *Si averterit se iustus a iustitia sua* (ergo illam habebat) *et fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur*, ut eum faciant sanctum et Deo gratum: si deinde sic moriatur, in æternum illa bona opera peribunt. Prius dixerat, scelerati malitiam ei non nocituram, si ab ea convertatur. Igitur declarat hominem posse a gratia excidere, sicut potest Dei ope ab iniustitia recedere. Nec minus clare ait S. Paulus Galat. 5. 4. *Evacuati estis a Christo* (id est, a gratia Christi, qua antea eratis pleni) *qui in lege iustificamini* (id est, qui per opera legis Mosaicæ, v. g. per circumcisionem, et alia legalia iustitiam quæritis et speratis) *a gratia* (id est, a gratuita iustificatione) *excidistis.* Quomodo potest quis excidere ab eo, quod non habuit? *Et exemplis octo.* Veritatem illam probat Bellarminus tom. 4. tr. de iustific. lib. 3. cap. 14. et affert octo exempla. Primo Angelorum malorum, qui ante peccatum erant iusti, ut colligunt SS. Patres ex cap. 14. Isaiæ et 28. Ezechiel. Secundo, Adamus ad imaginem et similitudinem Dei conditus peccavit, Gen. 1. 26. Tertio, Saul Rex primus Israelitarum. qui 1. Reg. 9. dicitur electus et bonus, turpiter in multa scelera cecidit. Quarto, David Rex omnium consensu iustus fuit, cum de eo diceret Deus: Inveni David virum secundum cor meum, Act. 13. et tamen vere a iustitia excidit. Quinto, Salomon fuit aliquando vere iustus, atque a Deo singulariter dilectus, 2. Reg. 7. *Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium:* et cap. 12. *Vocavit nomen eius Salomon, et Dominus dilexit eum, misitque in manu Nathan* (id est, per Nathan: quia, ut ait Cornelius, manus significat medium vel instrumentum) *Prophetæ, et vocavit nomen eius, Amabilis Domino.* Hebr. ידידיה *iedidia*, id est, dilectus Dei, aut a Deo. Significat etiam dilectus dilecti: vel dilectus dilectus, id est, dilectissimus. Sexto, S. Petrus sine dubio sanctus erat, cum ei diceretur a Christo, Matth. 16. Beatus es Simon Bar-Iona. Et Ioan. 13. Qui lotus est, non eget, nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Postea peccavit, et quidem peccato lethali, ut ait S. Aug. tract. 66. in Ioan. Septimo, Simon Magus conversus a Philippo credidit, et baptizatus Philippum sequebatur, ut Lucas scribit Act. 8. et tamen hæresiarcha factus misere periit. Octavo denique Iudas proditor, fuit aliquando iustus, ut probat S. Hier. lib. 3. adversus Pelagianos, ex illis verbis Domini, Ioan. 17. Pater, quos dedisti mihi, custodivi, et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis. Constat autem esse damnatum, cum dicatur filius perditionis, id est perditus. Et Matth. 26. Christus dicat: Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille. Quod etiam fides perire possit, patet 1. Timoth. 13. *Quidam circa fidem naufragaverunt.* 1. Timoth. 4. *In novissimis diebus discedent quidam a fide.* Itaque mirum est Calvinum lib. 3. Instit. cap. 2. docere fidem et iustitiam propriam esse electorum, semel vere acceptam non posse ulla ratione amitti. Sed hoc est perabsurdum. Nonne enim Infantes fidelium vere iustificantur in baptismo, imo etiam sine baptismo, ut ipse ait? unde igitur tot hæretici? Hæc considera, et time: cadere enim potes, licet stes in cælo cum Angelo, in paradiso cum Adamo, in cœtu discipulorum cum Iuda.

Quæres tertio. An aliquando in Ecclesia ita defecerit, aut defecturus sit omnis sanctus, ut nullus fidelis et iustus vivat, sed omnes sint peccatores et infideles? Resp. 1. cum Bellarmin. tom. 4. tract. de Eccles. milit. lib. 3. cap. 13. Ecclesiam visibilem non posse deficere. Nam Matth. 16. 18. ait Christus Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi* (id est, civitas inferorum; est synecdoche; 2. principes et robur inferorum, sic erit metonymia, quia in portis est munimentum et robur civitatis, et apud Hebræos in portis, vel prope portas erant iudices et seniores, id est, principes populi, ad ius cuique reddendum) *non prævalebunt adversus eam.* De ea re locus commodior erit Ps. 47. 9. *Deus fundavit eam in æternum*, civitatem scilicet Dei, id est, Ecclesiam; et Ps. 88. 38. *Et thronus eius* (Ecclesia est Christi thronus) *sicut sol in conspectu meo: et sicut luna perfecta in æternum.* S. Hier. vertit: Sicut luna stabilietur in sempiternum. Chald. quoque, sicut luna firmata ad signum æternum. 10. *Ecclesia deficere non potest.*

Respond. secundo, in ea Christi Ecclesia visibili hactenus fuisse, et semper futuros multos sanctissimos viros. 11. *In ea sancti extiterunt omnibus seculis.* Hoc probat Thomas Bozius fuse et erudite tract. de signis Eccl. lib. 7. cap. 1. ubi inter cætera ait, sæculo 16. Aloysium Bertrandum ex Ordine S. Dominici mortuum esse anno 1581. acta vitæ eius examinata fuisse Valentiæ publicis testimoniis, refertur ibi eum in Indiis Occidentalibus innumeris gentibus Catholicam doctrinam tradidisse, *Etiam in ultimis.* et cum loqueretur Hispanice, mirabiliter tamen ab Indis variarum nationum atque linguarum esse intellectum, mortuam puellam revocasse ad vitam, venenum bibisse abunde sine ullo nocumento, ad consignandam publico hoc miraculo suam doctrinam. Nonnulla etiam refert de S. Ignatio, S. Francisco Xaverio, S. Francisco de Paula, qui eo seculo cum suis alumnis florebant.

Sæculo 15. anno 1476. mortuus est Iacobus Picenus, qui est Neapoli sepultus, eius laudes scribit Iacobus Sannazarius: is puerum a iudæis occisum ad vitam revocavit: in Bohemia plurimi hæretici ab eo petierunt, ut poculum veneno plenum, quod ipsi miscuerant, biberet: sic enim dixerunt, credemus: bibit ille intrepidus maxima multitudine spectante, nihilque est læsus. Anno 1456. obiit Ioannes a Capistrano, qui mortuus mortuos octo a morte excitavit. Vide cæteros.

Sæculo 14. anno 1346. mortuus est Venturinus Bergo-

Digitized by Google

mas ex Ordine S. Dominici: eius ex facie, dum verba faceret e superiori loco, sæpe maximus cunctis cernentibus fulgor eluxit. In Gallia mortuum suscitavit. Eo sæculo in Gallia floruere S. Ludovicus Episc. Tolosatium, filius Caroli Siciliæ regis, et S. Elzearius Comes Ariani, et alii.

Sæculo 13. anno 1286. Ambrosius Senensis obiit: is tribus cæcis visum restituit, defunctos duos vitæ reddidit. Anno 1275. obiit S. Raymundus a Pennaforte, qui fuit factus Episcopus Barcinonensis, sed paulo post illi dignitati renuntiavit, ac generalatui sui Ordinis, nempe Dominicani: fertur mortuos quadraginta suscitasse, et aliquando ex Insulis Balearibus pallio super maris aquas iniecto insidens Barcinonem venisse. Eo sæculo floruerunt S. Bonaventura, S. Cælestinus Papa, S. Thomas Aquinas, S. Hyacinthus, S. Franc. Assisias, et alii. Vide ibi alia sæcula usque ad nonum inclusive. Nam de primis satis patet sanctos plurimos tunc fuisse.

12. Sancti in Ecclesia fuerunt iniquissimis etiam temporibus.

Capite 2. Idem Bozius fuse etiam probat iniquissimis Ecclesiæ temporibus fuisse sanctos plurimos. Primo, hæresis Ariana sub Constantio præsertim, Valente, et aliquot Imperatoribus graviter afflixit Orientem: deinde vero irrumpentibus Ostrogothis in Italiam, Visigothis in Hispanias, Vandalis in Africam, Occidens multa passus est. Tum floruerunt S. Athanasius Alexandriæ Patriarcha, S. Basilius Magnus, S. Gregor. Nyssen. S. Gregor. Nazianzenus, S. Iacobus Episc. Nisibis, S. Nicolaus Epis. Myræ, S. Cyrill. Ieros. S. Paphnutius Thebæus, S. Spiridion Cypriensis, et alii. Sanctissimi quoque iis temporibus floruere monachi: S. Antonius Magnus, S. Macarius, Isidorus, Pambus, Beniamin, Iosephus, S. Aphraates, S. Abrahamus, S. Ephrem, S. Acepsimas, S. Isaacus, et innumeri alii.

I. Tempore Arianorum.

II. Tempore Eutychii.

Secunda tempestas adversus Ecclesiam orta est ab Eutychianis. Tunc vero floruere S. Flavianus Martyr, Euthychius et Gennadius Patriarchæ, S. Simeon Stylites, S. Euthymius Magnus, S. Daniel Stylites, S. Sabas, et alii.

III. Tempore Monoth.

Tertia tempestas excitata est a Monothelitia, in quam hæresim incidit Heraclius Imper. et filius eius Constans, et alii Imperatores. Tunc floruere Romani Pontifices sanctissimi: Martinus, Adeodatus, Leo II. Benedictus II. Conon, Sergius, Constantinus. Vide tempora Iconoclastarum, et aliorum hæreticorum ac schismaticorum, et videbis inter medias nubes Ecclesiam, ut solem clarissimum, effulsisse. Lege eumdem Bozium lib. 7. cap. 6. et lib. 12. cap. 12. præsertim, ubi docet fusissime sanctitatem nunc militantis Ecclesiæ.

13. Ecclesia non defecit tempore Eliæ.

Dices. Elias tempore Achab regis Israel ait, 3. Regum 19. 14. *Prophetas tuos occiderunt gladio* (quod se opponerent cultui idolorum, ac præsertim Baal) *derelictus sum ego solus*: Ergo tunc Ecclesia defecerat, aut saltem eius sanctitas. Resp. Primo, tunc tantum repertum fuisse in regno Achab, id est, decem tribuum, solum Eliam, qui publice et intrepide auderet se opponere idololatris, et præcipue Iezabeli uxori Achab: alios fuisse Prophetas et viros sanctos, sed qui furori se regio subducerent: in ipsa domo Achab erat Abdias dispensator domus eius, quem Rupertus, Lyranus, et Hebræi putant esse prophetam, qui inter minores ordine est quartus: sed melius S. Hieronym. Theod. Ribera censent, Abdiam prophetam longe postea vixisse tempore Ioatham, Achaz, et Ezechiæ regum Iuda. Præterea Deus ipse per Angelum respondet Eliæ se solum esse conquerenti, v. 18. *Derelinquam mihi in Israel* (in regno Israel) *septem millia virorum, quorum genua non sunt curvata ante Baal: et omne os quod non adoravit eum osculans manus.* Hebr. osculatum est eum, ut vertit Pagninus: sed Noster exprimere voluit ritum adorationis. Nam osculabantur manum idoli, vel propriam manum suam eodem ritu ac veneratione, quasi idoli popularentur manum, cum scilicet remoti ab idolo illud commode osculari non poterant, ut fecisse aliquos, cum aspicerent et adorarent solem, indicat Iob cap. 31. 26. Resp. Secundo, licet tempore Achab esset summa perversitas in regno Israel, id est, decem tribuum, tamen in regno Iuda seu Ierosolymitano floruisse pietatem, et verum Dei cultum

A sub pio rege Iosaphat; sic Ecclesia restabat visibilis et sancta.

14. Sine Dei gratia est impossibile inter malos pie vivere.

Nota, moraliter difficile est, et sine speciali gratia Dei impossibile, inter impios pie vivere, ideo gemit David, et opem implorat: *Salvum me fac Domine, defecit sanctus.* Hoc egregie amplificat S. Chrysost. in Ps. nostr. *Ardua*, inquit, *res est virtus, et per se difficilis: maxime autem quando qui operatur, est in magna bonorum virorum paucitate. Sicut enim vix quidem ingressus affert laborem, multo magis autem quando fuerit solus viator, et nullum habet vix comitem: ita etiam hic; non parva enim res est fratrum societas et adhortatio. Et ideo dicit etiam Paulus, Heb. 10. Considerantes vos ipsos ad provocationem dilectionis, et bonorum operum. Et ideo sunt vel maxime beati iudicandi veteres, non quod recte et ex virtute se gesserint; sed quod tum, cum magna esset virtutis sterilitas, et nusquam apparerent qui se recte gererent. Hoc ergo significans quoque Scriptura dicebat, Gen. 6. 9. Noe vir iustus, perfectus in* B *generatione sua. Propterea admiramur Abraham, propterea Lot, propterea Mosen, quod* καθάπερ ἐν βαθείᾳ νυκτὶ ἀστέρες, *velut in profunda nocte stellæ apparebant,* καὶ μεταξὺ τῶν ἀκανθῶν ῥόδα, *et tamquam rosæ inter spinas, et oves inter lupos innumerabiles, ut qui viam in omnibus contrariam ingrederentur, et cœptum iter minime interrumperent. Hoc ipsum enim est difficile in multitudine: Si autem multis contrarium iter ingredientibus, qui solus contra tendit, magnis afficitur molestiis: et si in navigatione est difficile, cum fluctus et æstus contra feratur, navem in contrarium dirigere: multo magis in virtute.* Hæc Chrysost.

Vers. 2. 2. Pars.

15. Veritas inter homines imminuta.

Secunda ratio, cur petat a Deo salvus fieri David, subditur vers. eod. 2. QUONIAM DIMINUTÆ SUNT VERITATES A FILIIS HOMINUM, id est, per homines, q. d. vix reperitur apud homines veritas, quilibet homo propter levitatem animi vel malitiam diminuit aliquam veritatem, sic omnes pene veritates imminuuntur, nihil prope restat non fucatum et adulteratum: *mutua*, ut ait Theodoret. *inter se infidelitate laborant.* Nota, pro *diminutæ sunt*, in Hebr. C est פסו *passu*, id est, finitæ sunt, consumptæ sunt, defecerunt. Rad. פסס *pasas*, finire, consumere, deficere, imminuere. Ubi adverto, primariam radicem esse *pas*, id est, particula multicolor: unde tunica *passim*, dicitur tunica polymita, hoc est, multis filis et liciis variegatis constans. Itaque cum dicitur, quod veritates *passu*, id est, defecerunt, seu imminutæ sunt, ita ut non sint unius et stabilis coloris, sed colorem mutabilem habeant, quem vulgo cangiantem vocant: seu sit una pars sermonis vera, alia falsa, sicque sit multicolor: vel unus civis, amicus, affinis, domesticus sit verax, alius mendax, sicque veritates sint diminutæ a filiis hominum, et vix reperiatur veritas vivi et excellentis coloris, in qua nihil sit tectum, offuscatum, denigratum, dilutum, ac minutum.

Nota secundo, pro *veritates* Hebr. est אמונים *emunim*, quam vocem R. Abraham, R. David, R. Emmanuel, S. Hieron. Felix, Muisius, Pagnin. volunt esse Toar, id est, adiectivum, et fideles significare. Unde S. Hieron. vertit: D *Quoniam imminuti sunt fideles a filiis hominum.* R. Aben Ezra, *excisi sunt fideles.* Felix et Pagnin. *defecerunt fideles.* Arabs, *consumptus est purus.* Vox tamen *emunim* etiam est substantivum, et significat veritates, fidelitates, ut docet R. David in lib. Rad. ubi ait, significare quoque homines veraces et fideles, et aliquando esse Toar. et S. August. S. Chrys. Cassiod. Theodor. Beda, Psalt. Rom. et Gallicum habent, *veritates.*

Quæres. De qua veritate hic est sermo? Resp. 1. cum S. August. *Veritas una est qua illustrantur sanctæ animæ. Sed quoniam multæ sunt animæ, in ipsis multæ veritates dici possunt: sicut ab una facie multæ in speculis imagines apparent.* Primam veritatem et fontem veritatum turbare homines non possunt, sed rivos tantum. Sol in se non patitur eclipsim, sed tantum nobis, qui terram eius radiis ac nubes et oculorum lippitudinem, aut pellicularum opacitatem opponimus. Speculum non tersum, impolitum et non purgatum, obscuram et deformem in se facit pulcherrimam faciem. Non reddit eam illa puritate et pul-

Digitized by Google

chritudine, qua sibi obiicitur: idem accidit in hominibus a Deo immissas veritates corrumpentibus et obscurantibus. Unde dicuntur, *diminutæ a filiis hominum:* quia, ut ait Cassiod. et Lomb. Dona Dei culpa eorum depravantur et diminuuntur.

t6. Veritas triplex. I. Doctrinæ. Resp. secundo, cum Dionysio Carth. Ugone Card. Thoma Iorgio Anglico etiam Cardinale, a Pastura, et aliis, veritatem hic posse distingui triplicem. Primo, veritatem doctrinæ: secundo, veritatem vitæ: tertio, veritatem iustitiæ, quæ omnes diminutæ sunt inter homines, et ab ipsis hominibus. Primo, veritas doctrinæ minuta est, quia multiplicata sunt documenta errorum, ait Dionysius. Veritas hæc defecit per superbiam, ait Ugo, et hoc facile probari potest in hæreticis, qui tument semper oc superbiunt, et de quibus hic locus in sensu allegorico intelligitur. Hæretici non tollunt prorsus veritates fidei, sicut Pagani, sed illas imminuunt, partem asserentes, partem tollentes, sicque Christum dividunt, et pro sua phantasia colorant. De Iudæis id explicat S. Hieron. in hunc modum: *Ante adventum Christi, sive prophetæ, sive patriarchæ, tam bonæ naturæ, quam qui ex parte deiecti videbantur sereire, in multis modis diminuti erant: quia caput, id est, veritas, qui est Christus, nondum venerat. Membra diminuta erant, usquequo caput eorum, quad est Christus, adeenit.* Sed hoc est paulo acutius. Prius notaverat, proprie esse unam tantum veritatem, nempe Christum, qui oit Ioan. 14. *Ego sum via, veritas, et vita:* sed per participationem multas dici veritates, quia multorum iustorum opera sunt, et multi iusti qui faciunt bonum.

17. II. Vitæ. Secunda itaque est veritas vitæ, de qua patet loqui mox citotum S. Hieron. Veritas porro vitæ est, cum vita respondet verbis, promissis, faciei, compositioni corporis, nomini Christiano, officio, professioni. Cum enim ab illis dissonat, est mendax et fallax. Columbinam simplicitatem et innocentiam omnes præ se ferre gestiunt, sed plerique in gutture versicolores plumas habent: aut aptius, multos comparabis Cygno, qui in pennis est candidus, in carne niger. Verba alata sunt, et pennas habent, alba in plerisque sunt, sed caro et eius concupiscentia est denigrata super carbonem. Ierem. cap. 4. Thren. 7. *Candidiores Nazaræi eius nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiqua, sapphira pulchriores. Denigrata est super carbones* (id est, plusquam carbones extincti) *facies eorum, et non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis earum ossibus: aruit et facta est quasi lignum.* Per Nazoræos intelligunt Levitas et Sacerdotes Deo consecratos Rabanus, Dionys. et Lyranus, nec male: sed melius. 2. Nazaræi, id est, separati, consecrati et coronati, erant qui se Deo devovebant, vino et sicera abstinendo, comam non tondendo, Num. 6. multi etiom a mulieribus se continendo, ut ait S. Epiph. hær. 29. et S. Aug. serm. 107. de tempore. Horum externam pulchritudinem mutatam dicit: erant enim inter eos multi nobiles et iuvenes pulchri, id est candore roseo, eamque sua temperantia et abstinentia, sicut contigit Danieli et sociis, forte etiam orta oc studio augebant, cum se Deo consecrarent, ut internam puritatem externa repræsentarent: Hi iam in fame et captivitate luridi et squalidi effecti sunt. Unde dicitur. Denigrato est, etc. ita Cornelius. Symbolice. Nazaræi sunt Religiosi, quibus versio Arabica recte congruit tum Alexandrina, *nitidi facti sunt abstinentes se ex hominibus eius magis quam nix;* tum Antiochena, *mundati sunt remoti eius* (id est, qui se removerunt et subduxerunt ab hominum turba et tumultu) *et albi facti sum sicut nix.* Multi religiosi et religiosæ habent vestes interius vel exterius albas, dealbent etiam stolas suas in sanguine Agni, caveant fuliginem ollæ et carnis et tartari. S. Greg. lib. 32. Mor. cap. 17. *Nazaræi sunt continentes et abstinentes: hi in Ecclesia plerumque tam mira opera faciunt, ut ab eis multi qui cælestem vitam tenuerunt* (quorum symbolum est candor nivis), *multi qui terrena bene dispensaverunt* (qui lacte figurantur) *superari videantur. Sunt rubicondiores ebore antiquo, quia sæpe ante oculos nonnullis præcedentibus patribus studii ferventioris existunt: sapphira sunt pulchriores, quia ad superna tendentes per cælestem conversationem videntur cincere: sed dum virtutum copia in quandam sui fiduciam mens abducitur, et præsumptione propria fuscatur, subiungitur: Denigrata est super carbones facies eorum: nigri enim post candorem fiunt, et frigidiores carbonibus extinctis, id est, frigidis mentibus, evadunt.* Non sunt eadem omnino verba, sed sensus. Vitæ veritas e fundo cordis se effundat in corpus, de Christo transfigurante se in monte Thabor dicitur, Matth. 17. 2. *Vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.* Sic etiam habet Evangelium Persicum. Sed Æthiopicum habet, Vestimenta eius sicut crystallus. Græc. ὡς τὸ φῶς, *sicut lux*, et sic vertere Arabs et Syr. item Ægyptii habent: *Et rutilavit facies eius sicut sol, vestimenta quoque splenduerunt forma solis.* Ab interiori animæ gloria splendor ille profluebat, itaque erat verus et non phantasticus: in hominibus vero sæpe est lux et fulgor, sed nocturnus sicut in lignis putridis. S. Chrys. in Ps. nostr. *Quid est,* inquit, *Diminutæ sunt veritates. Quemadmodum enim in coloribus et aliis generibus, alia quidem vera sunt, alia falsa, et est purpura vera et purpura falsa, et in croco, et in lapidibus, et in aromatibus et aliis eiusmodi: ita etiam in virtutibus. Veritas enim est, quod vere est: mendacium autem quod non est. Quoniam ergo hæc inversa et obscurata fuerant, non quod suam perdiderant substantiam, sed quod ab hominibus fusa et fugata fuerant: propterea non dixit solum diminutæ sunt: sed adiecit a filiis hominum, hoc ipsum volens significare. Considera autem, Est ornatus verus, est etiam falsus. Quis est ergo verus ornatus? qui est in anima. Quis est autem falsus? qui est in corpore. Sunt divitiæ veræ, sunt etiam falsæ. Falsæ, pecuniarum: veræ, recte factorum. Est lætitia hæc quidem vera, illa vero falsa, et pulchritudines, et potentiæ, et gloriæ. Sed maxima pars hominum, horum veritate relicta, quæ falso sunt persequitur: quemadmodum enim est homo verus et falsus; verus quidem qui vivit et operatur: falsus autem, qui pictus est: ita etiam videre possumus in virtutibus.* Hactenus Chrys.

Tertia veritas, est veritas iustitiæ, id est, veracitas et fidelitas in promissis, et de hac potissimum dicitur: *Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum*, id est, non est fidelitas et veracitas inter homines. Unde Syrus vertit, *Desiit fidelitas de terra*, q. d. in cælum revolavit, terras reliquit, non invenitur amplius ullo in loco, præsertim inter aulicos Saulis. Hic sensus mihi maxime placet. 18. III. Iustitiæ.
Sic τὸ *quoniam* referri potest primo ad, *Salvum me fac Domine*, q. d. Ergo tua ope, ut salver ab hominibus fallacibus, mendacibus et perfidis, nulli possum fidere, involvor ex omni parte, ab hominibus mihi mira pollicentibus et abblandientibus, sed me Sauli hosti meo prodentibus: itaque opus est, ut me salves ab eorum insidiis et manibus. Secundo, τὸ *quoniam* referri potest ad τὸ, *quoniam defecit sanctus*, q. d. evidens est sanctum defecisse, id est, non esse amplius ullum iustum et sanctum, quia omnes sunt perfidi: et qui mihi opem promiserant, me licet innocentem contra omnem iustitiam accusant apud Saulem, et falsa de me in aula et in toto regno iactitant. Hoc autem est contra veritatem et iustitiam, seu contra veritatem iustitiæ. Ut enim ait S. Thom. 2. 2. q. 109. art. 3. *Veritas iustitiæ dicitur dupliciter. Uno modo, secundum quod iustitia est rectitudo quædam regulata secundum regulam divinæ legis. Et secundum hoc differt veritas iustitiæ a veritate vitæ, quia veritas vitæ est secundum quam aliquis rectitudinem legis in iudiciis quæ sunt ad alterum, servat. Et secundum hoc veritas iustitiæ non pertinet ad veritatem, de qua nunc loquimur: sicut nec veritas vitæ. Alio modo potest intelligi veritas iustitiæ, secundum quod aliquis ex iustitia veritatem manifestat, puta cum aliquis in iudicio veritatem confitetur, aut verum testimonium dicit. Et hæc veritas est quidam particularis actus iustitiæ, et non pertinet directe ad hanc veritatem, de qua nunc loquimur* (agit de veritate iustitiæ) *quia scilicet in hac manifestatione veritatis principaliter homo intendit ius suum alteri reddere. Unde Philosoph. lib. 4. Ethic. cap. 7. de hac virtute determinans dicit: Non de veridica in confessionibus dicimus,*

Digitized by Google

neque quæcumque od iustitiam vel iniustitiam contendunt. Veritas autem doctrinæ consistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Unde nec ista veritas directe pertinet ad hanc virtutem, sed solum veritas qua aliquis et vita et sermone talem se demonstrat, qualis est: et non alia quam circa ipsum sint, nec maiora, nec minora. Veruntamen quia moralia, in quantum sunt a nobis cognito, circa nos sunt, et ad nos pertinent: secundum hoc veritas doctrinæ potest ad hanc virtutem pertinere: et quæcumque alia veritas qua quis manifestat verbo vel facto quod cognoscit. Hæc S. Thomas. Unde vides a sancto Doctore assignari quadruplicem veritatem; 1. vitæ; 2. doctrinæ; 3. iustitiæ; 4. locutionis. In corpore autem articuli docet, veritatem etiam locutionis anneeti virtuti iustitiæ, sicut secundariam principali, quod partim quidem cum iustitia convenit, partim autem deficit ab eius perfecta ratione. Virtus autem veritatis convenit quidem cum iustitia in duobus. Uno quidem modo, in hoc quod est ad alterum. Manifestatio enim, quam diximus esse actum veritatis, est ad alterum, in quantum scilicet ea quæ circa ipsum sunt, unus homo alteri manifestat. Alio modo in quantum iustitia æqualitatem quandam in rebus constituit. Et hoc etiam facit virtus veritatis. Adæquat enim signa rebus existentibus circa ipsum. Deficit autem a propria ratione, quantum ad rationem debiti. Non enim hæc virtus attendit debitum legale quod attendit iustitia: sed potius debitum morale, in quantum scilicet ex honestate unus homo alteri debet veritatis manifestationem. Unde veritas est pars iustitiæ, in quantum annectitur ei, sicut virtus secundaria principali. Ita S. Thomas.

Quod hæc veritas sit imminuta, etiam in ipsis Iudicibus et Rectoribus ac Prælatis, queritur Deus, Oseæ 4. 1. *Non est veritas* (morum et vitæ, ait Albert. 2. fidelitas, seu fides promissorum et factorum, ut Cornel.) *non est misericordia, et* (quia) *non est scientia Dei in terra.* Non est veritas iustitiæ, (ait Ugo) misericordia vitæ, scientia doctrinæ. Quanta inde peccata sequantur subdit: *Maledictum et mendacium* (sunt duo fratres) *homicidium, etc. inundaverunt.* Quanta autem supplicia irrogentur a Deo, habes v. 3. *Propter hoc lugebit* (Chald. vastabitur et desolabitur. Est metalepsis) *terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea, in* (id est cum) *bestia agri, et in* (cum) *volucre cæli.* (Scriptura enim aliquando Beth sumit pro *cum*, ut Gen. 32. In baculo meo transivi Iordanem) *Sed et pisces maris congregabuntur*, id est ut ait Christophor. a Castro, deficient, cladem sentient, morientur, aut e medio tollentur: ut Sept. Chald. et omnes intelligunt, ea forma loquendi, qua decedentes a vita, solet Scriptura dicere colligi, aut congregari ad patres suos: quia ex hoc mundo sigillatim seliguntur, et in collegium parentum, aut maiorum suorum assumuntur. De iustitiæ et veritatis defectu queritur Isaias cap. 59. 14. et 15.

19. *Pontifex nihil potest docere contra fidem.* Quæres, an ita possit diminui veritas in Prælatis Ecclesiæ, ut aliquid doceant contra fidem? Respond. primo, Pontificem non posse ulla ratione definire aliquid hæreticum, a tota Ecclesia credendum. S. Thomas 2. 2. q. 1. art. 10. ait ad eius auctoritatem pertinere finaliter determinare ea quæ sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fide teneantur. Hoc autem verum non esset, si errare posset. Illa infallibilitas fundatur in Christi verbis, S. Petro dictis, Luc. 22. 32. *Ego autem rogavi* (patrem meum) *pro te* (quem caput Ecclesiæ constituo) *ut non deficiat fides tua.* Ubi duo S. Petri privilegia continentur. Primum personale, nempe ut ipse numquam fidem in Christum amitteret, eam enim corde semper retinuit, etiam negans voce, ut S. Aug. docet lib. de corrept. et gratia, cap. 8. et S. Chrys. hom. 83. in Matth. Secundum privilegium et certum tam ipsi Petro quam successoribus eius fuit commune, ut numquam publice a fide deficerent, sic ut Ecclesiam docerent hæresim, vel errorem aliquem qui sit contra fidem, ut docet S. Cypr. lib. 1. epist. 3. ad Cornelium. S. Leo serm. 2. de Natali sanctorum Petri et Pauli, et innumeri alii. S. Bern. in epist. 190. ad Innocentium, *Oportet*, inquit, *ad vestrum referri Apostolatum pericula quæque, et scandala regni Dei, ea præsertim quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Cui enim alteri sedi dictum est aliquando: Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua?* Lege Bellarm. tom. 1. tract. de Romano Pontifice lib. 4. cap. 3. Romanam etiam Ecclesiam non posse errare in fide docet cap. 4. quamdiu scilicet ibi Apostolica sedes manebit. S. Cypr. id docet, l. 1. epist. 3. *Navigare*, ait, *audent ad Petri cathedram et Ecclesiam principalem, etc. nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non potest accessum.* S. Gregor. Naz. in carmine de vita sua, ante medium. *Vetus Roma*, inquit, *ab antiquis temporibus habet rectam fidem, et semper eam retinet: sicut decet urbem quæ toti orbi præsidet, semper de Deo integram fidem habere.*

Resp. secundo. De fide esse, Concilia generalia a summo Pontifice confirmata errare non posse, nec in fide, nec in moribus. 1. Timoth. 3. 15. *Hæc tibi scribo, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est columna et firmamentum veritatis*: id est, columna bene firmata et firmans veritatem. Est enim Hendiadys, qualis est cum dicitur, Aurum frænosque momordit, hoc est, frænos aureos. Rursum Ecclesia est firmamentum veritatis tam activum quam passivum. Ecclesia enim in fide et veritate passive firmatur a Deo per infallibilem assistentiam Spiritus sancti a Christo promissam, ac per eam fideles omnes active confirmat. Ita S. Chrys. Theoph. Beda, Corn. et alii. Alludit porro Paulus ad duas columnas templi Salomonis, nempe Iachin et Booz, de quibus dixi alias. De infallibilitate Conciliorum vide Bell. tract. de Concil. lib. 2. cap. 1. et seqq. 20. *Concilia generalia non possunt errare.*

ARTICULUS II.

Lingua cum vitiis suis tragœdias magnas excitat.

Sanctus Iacobus in epistola sua cap. 3. 6. vocat linguam, universitatem iniquitatis. *Lingua*, inquit, *ignis est, universitas iniquitatis*; hoc est, congeries. Sic dicimus maiorum Oceanum, malorum Iliadem. Græce κοσμος της αδικιας, id est, *mundus iniustitiæ*: ibi cælum, ignis, aer, terra, aqua, et ubique tenebræ et monstra. Sed nunc liceat ludere in το *universitas*, q. d. collegium. Lingua enim est veluti Academia, collegium et universitas, in qua omnis iniquitas et impietas docetur. Poesim nunc eius videamus, quæ nobis tragœdiam exhibet, ut a Davide discimus. 21. *Lingua est universitas iniquitatis.*

Primus Actus illius tragœdiæ a lingua excitatæ Mendacium ostentat, v. 2. *Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* 22. *Tragœdiam facit cum quinque suis vitiis.* I.

Secundus Actus a Vanitate exhibetur, v. 3. *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* II.

Tertius a Fraude, ibid. *Labia dolosa in corde, et corde locuti sunt.* III.

In Actu quarto Arrogantia grandi cothurno inambulans sesquipedalia verba eructat, v. 4. *Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.* IV.

Quintum Actum ad catastrophen vergens Blasphemia inchoat, v. 5. *Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt. Quis noster Dominus est?* Finit vero vindex Deus, qui has omnes larvas et furias ultore gladio exterminat. *Disperdat Dominus*, etc. V.

De prima Actu dictum est articulo præcedenti, nunc de secundo agendum est, v. 3. Vana locuti sunt unusquisque (fere unusquisque: quasi omnes, ut loquitur Dion. A maiori parte fit denominatio) ad proximum suum, id est, ad participatione sceleris sociatos, ut ait Bruno. 2. et melius, Proximum, omnem hominem oportet intelligi, quia nemo est cum quo sit operandum malum. Ita Aug. Nota. Omnis homo nobis est proximus: primo, cognatione gratiæ, unum parentem Christum omnes agnoscimus, qui ut sacer Pellicanus, nos mortuos suo sanguine ad vitam revocat, si velimus; secundo, spe hæreditatis eiusdem, in qua eidem Deo sumus in æternum uniendi. Nota secundo Vers. 3. 1. pars. 23. *Proximus noster est omnis homo.*

Digitized by Google

שוא *sciar*, primo significare mendacium; 2. vanum, nt noster hic vertit; 3. nihil.

24. Vana loqui, est I. Loqui mendacia.

Primo itaque, *Vana loqui*, est loqui mendacia. Et recte hæc explicatio hic convenit, cum dictum sit immediate ante, *diminutæ sunt veritates a filiis hominum*. Ita Cassiod. Iansen. Mariana, Sa, et alii. Unde Chald. vertit. *Mendacium loquuntur unusquisque in proximum suum falsum*. Ubi adverte mendacium et vanitas sunt idem: vel certe sunt frater et soror: ideo simul illa iungit Propheta Psal. 4. 3. *Filii hominum usquequo diligitis vanitatem, et quæritis mendacium:* et Ps. 61. 10. *Vani* (S. Hieron. venitas) *filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate* (præ vanitate, vel per vanitatem) *in idipsum*. Hebr. יחדו *iachdav*, id est, simul. Ut mendacium vitemus monet Apostolus Ephes. 4. 25.

II. Loqui inutilia.

Secundo, vana loqui, est loqui inutilia, frivola, inenia, nullius utilitatis, superflua, non solida. Hæc autem locutio primo est index vanæ mentis. Ut enim ait Gregor. citatus ab Ugone, *Sermo vanus, vanæ mentis est nuncius*. Ps. 40. 7. ait Rex noster de falsis amicis et vanis. *Et si* B *ingrediebatur ut videret* (id est ut me visitaret in morbo scilicet. S. Hier. vertit, ut visitet) *vana loquebatur*. Ubi Cassiod. ait: Si vis scire de fratre tuo quale cor habeat; attende unde libenter loquntur, et talis est in corde, quia ex abundantia cordis os loquitur, dicit Aristot. lib. 3. de generat. animal. cap. 1. ωα υπηνεμια, *ora ventosa* fieri in aliquibus avibus, et hoc non esse in avibus boni volatus. Secundo, verba illa vana non faciunt ullum fructum. Ova ventosa non faciunt unquam pullos. Tertio, tempus pretiosissimum misere perditur. S. Bern. in serm. de triplici custodia. *Nemo, vestrum fratres*, inquit, *parvi æstimet tempus, quod in verbis consumitur otiosis: siquidem tempus acceptabile est, et dies salutis, verbum volat irrevocabile, volat tempus irremediabile, nec advertit insipiens quid amittat etc.* Quarto, id Deo displicet, præsertim in viris sibi consecratis. Idem sanctus Pater l. 2. ad Eug. Papam c 13. *Fugienda est otiositas, mater nugarum, noverca virtutum. Inter seculares, nugæ nugæ sunt: in ore sacerdotis,* C *blasphemiæ. Interdum tamen si incidant, ferendæ fortassis, referendæ nunquam. Magis interveniendum caute et prudenter nugacitati. Prorumpendum sane in serium quid, quod non modo utiliter sed libenter audiant, et supersedeant otiosis: Consecrasti os tuum Evangelio: talibus iam aperire illicitum, assuescere sacrilegium est. Labia sacerdotis, ait Maloc. 2. custodiunt scientiam, et legem requirunt de ore eius: non nugas profecto vel fabulas.* Quinto, omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii, ut ait Christus Matth. 12. 36. Verbum porro otiosum sic definit S. Gregor. 3. parte Pastor. Admonit. 15. Otiosum verbum est, quod aut ratione iustæ necessitatis, aut intentione piæ utilitatis caret. Et S. Bern. serm. de triplici custodia manus, linguæ et cordis. *Otiosum verbum est, quod nullam rationabilem causam habet: quam rationem de eo reddere poterimus, quod est præter rationem? etc. Libet confabulari, aiunt, donec hora prætereat. O, donec prætereat hora! O, donec pertranseat tempus! Donec hora prætereat, quam tibi ad agendam pænitentiam, ad obtinendam veniam, ad acquirendam gratiam, ad gloriam promerendam miseratio conditoris indulget: donec transeat tempus, quo divinam tibi repropitiare debueras pietatem, properare ad Angelicam societatem, suspirare ad amissam hæreditatem, aspirare ad promissam felicitatem, excitare remissam voluntatem, flere commissam iniquitatem.* Sexto denique, ut ait S. Gregor. lib. 5. Moral. Dum otiosa verba cavere negligimus, ad noxia pervenimus. Prov. 14. 23. *Ubi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas*, id est, virtutum inopia. Chald. vertit, labia superflua in egestate erunt.

Ova ventosa.

25. III. Loqui temporalia.

Tertio, *vana loqui*, est loqui de vanis, id est, de temporalibus, ait Ugo Cardin. loqui vana proximo, ait Beda, est persuadere ei terrena: quæ vere vanitas sunt amare et desiderare. Ps. 4. 3. Propheta noster increpat homines hæc vana desiderantes et amantes. *Filii hominum* (homo ab humo) *usquequo diligitis vanitatem, et quæritis menda-* A *cium?* Vide ibi dicta satis fuse. Ex amore terrenorum sequitur locutio de illis. Isaias destruendam a Chaldæis Ierusalem alloquens ait cap. 29. 4. *Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum, et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit*, q. d. O Sion, o popule Iuda, qui antea attollebas cristas, et magno tonabas eloquio æque ac supercilio, iam in vastitate petes cryptas et cavernas, atque ibi ab hoste inventa et vulnerata ad mortem gemes de terra in quam corrues, eritque vox tua quasi pythonis: id est, exilis et lugubris, qualis est spirituum vel umbrarum, quas python id est, necromanticus (python enim dicitur a πυνθανομαι, id est, interrogo, quod animas mortuorum evocet, et interroget secreta quæ scire cupit) evocat ab inferis et facit loqui sub terra, vel ex ventre hominis aut animalia (quæ proinde et ipsæ pythones vocantur) harum enim vox est gracilis, flebilis, hiulca, confusa, gemebunda: talis erit et vox tua, o Sion, sub terra morientis. Ita Corn. nota. De terra loquitur et quasi voce dæmonis, qui de terrenis loquitur.

Quarto denique, *vana loqui*, ut ait Titelm. est loqui quæ vanitatis sunt non quæ veritatis: mendacia videlicet, fraudes, seductiones, et persuasiones malas, sive ad se invicem fraudandum atque decipiendum, sive ad malesuadendum et in peccata pertrahendum. Ita ipse, et hic est verus sensus huius loci, ut patet ex seq. *Labio doloso*, etc. Itaque vana loqui hic non est simpliciter loqui falsa et mendacia, sed loqui mendacia fraudulenta et captiosa, ea promittere quæ nolis præstare. Unde S. Hieron. vertit: *Frustra loquuntur unusquisque proximo suo*. Ierem. Propheta ingeniose vocat voluntatem illam decipiendi per mendacia, arcum mendacii, quem fugere volens optat ab hominum cœtu tanquam ab exercitu tumultuante, aut in insidiis posito et sagittas venenatas parante, sese removere. Sic enim c. 9.2. *Quis dabit me* (reperire) *in solitudine diversorium viatorum, et derelinquam populum meum, et recedam ab eis? quia omnes adulteri* (id est idololatræ: C vel etiam proprie adulteri ad aliorum cubile adhinnientes) *sunt, cœtus prævaricatorum* (Valla lib. 6. prævaricari ait esse quocumque modo a præscripto officii sui deflectere. In iudicio prævaricator dicitur simulatus accusator vel defensor. Utrumque convenit impiis maxime hypocritis et mendacibus ac proditoribus) *Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii*, id est mendacem, qui sagittas videntur in unam partem conicere, et in aliam contorqueat; 2. ut ex lingua quasi ex arcu emittant sagittas, hoc est, dolos, calumnias, et omne mendacium, quibus fratres et proximos suos configant atque conficiant. Sic David noster ait: Ps. 63. 4. *Exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum* (eandem linguam quæ gladius est feriens comminus per contumeliam: et arcus, feriens eminus per detractionem, et insidiose per proditionem) *rem amaram* (S. Hier. rem amarissimam, Symm. λογον πικρον, id est, sermonem amarum et acerbum) *ut sagittent in occultis* (S. Hilar. in obscuro. Symm. κρυφη, id est, clam) *immaculatum*. S. Hieron. *simplicem*. Ipsi vero D sunt duplices corde, in corde et corde loquuntur et agunt. Vide dicta Ps. 10. 3. *Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscura* (S. Aug. *in obscura Luna*, Lunatici sunt illi mutabiles et versipelles, stultus ut Luna mutatur) *rectos corde:* habent ipsi cor obliquum, ideo rectos corde oderunt et persequuntur. Vanitas itaque in primo hoc Tragœdiæ actu, volitat levibus pennis omne corpus aspera, vago celerique gressu sese agitans nullo in loco consistit, sed verborum leves plumas volatico suo cum agmine huc illuc subsultim versat, et in os oculosque et aures etiam animum comitum et auditorum difflat: quas sibi mutuo, ut orraticas pilas, regerunt, et in intimum sinum recondunt.

26. IV. Loqui seductoria.

Tertium mundanæ Tragœdiæ actum incipit et dirigit Fraus, detritum gausape, seu villosam vestem, gestat: vultuque ad modestiam et gravitatem composito lentos gressus infert; Bifidam habet linguam, unde semesa verba frangens voces integras non satis commode efformat,

Vers. 3. 2. Pars. 27. Fraus, velut persona

Tragica describitur.

nec auditori concipiendas perfecte declarat: cantu tamen magico et suavissimo omnes ad se trahit. Cor habet duplex, unde cum quid effutiit, mox contrarium vultu obverso dicit, et risum prudentibus excitat, sectatores tamen multos habet atque discipulos, quos loquendi et fallendi modum edocet et brevi tempore Doct. facit, v. eod.

3. LABIA DOLOSA IN CORDE, ET CORDE LOCUTI SUNT. S. Aug. legit, *locuti sunt vana.* Psalt. Rom. S. Chrys. Cassiod. Euthym. legunt, *locuti sunt mala.* In Hebr. Syr. Arab. habetur tantum *locuti sunt*, siva loquuntur aut loquentur. Chald. vertit: *Labiis adulationum in corde suo machinantur, et corde mendocium loquuntur.* Ut enim ait Cassiodorus: Necesse erat ut mala loquerentur, qui duplicia corda gestabant. Ita ipse, q. d. eos loqui est male loqui, nihil dicunt quod non sit subdolum, vafrum et perfidum.

Labia tripliciter sumuntur.

Nota secundo, *labia* tripliciter sumi possunt. Primo, in propria significatione. Secundo, pro loquentibus. Tertio, pro verbis et sermonibus.

I. Sensus itaque triplex esse potest, Primo, q. d. *Labia dolosa* (id est, per labia dolosa est Græcismus) *in corde et corde locuti sunt:* illi scilicet qui vana loquuntur ad proximum suum.

II. Secundo, q. d. *Labia doloso*, id est, dolosi, qui sic fraudulenti sunt, ut ipse dolus esse videantur. Est Synecdoche. Sic S. Paulus epist. ad Titum c. 1. 12. Cretenses vocat ventres pigros) *locuti sunt:* id est, locuta sunt, sensum magis quam verba attendunt sacri Scriptores. In Hebr. et Græco non est illa mutatio generis, quia ibi verba sunt utrique generi communia. Hunc sensum sequitur Euthym.

III. Tertio, et melius, Sensus est, q. d. illi impii et vani locuti sunt mihi in corde et corde *labia dolosa*, id est, verba labiis prolata, verba fraudulenta, sermones mendaces, adulatorios et deceptorios. Est Metonymia. Ponitur enim instrumentum pro re cuius est instrumentum. Hinc S. Hier. vertit. *Labium subdolum in corde et corde loquentur.* Sic Genes. 11. 1. dicitur fuisse terra Labii unius, id est, unius idiomatis, ante ædificationem turris Babylonicæ, ubi Deus confudit linguas omnium infundendo diversos habitus et species linguarum matricum, nempe 53. quot erant ibi familiæ.

28. Labia dolosa quænam?

Nota tertio, pro labia doloso, Hebr. est *labia*, חלקות *chalakot*, id est, 1. divisionum; 2. blanditiarum. Rad. chalac, id est, dividere, partiri, lenire, blandiri, adulare. Unde Pagnin. vertit. *Labium blanditiarum in corde et corde loquentur.* Chald. et Felix, labium adulationum. Secundo, Syrus reddit, *Labiis diversis*, id est, divisis, modo unum, modo aliud loquentibus. Linguam habent serpentinam bifidam aut trifidam, et labia divisa in multas partes, ut non sit simplex, constans, et sincera eorum locutio. Tertio, Symmachus reddit, *labia lubrica*, q. d. ibi sermo titubat, non recta incedit, periculosus est ad lapsum facilis. Sic Psal. 54. 22. ubi vulgata habet, *divisi sunt ab ira vultus eius* (Chald. vertit, Leniora quam pinguedo caseorum sunt verba oris eius. S. Hier. nitidius butyro os eius) *et appropinquavit cor illius* (Symm. vertit πολεμεῖ δὲ ἡ καρδία ἑκάστου αὐτῶν, id est, pugnat autem cor uniuscuiusque eorum. Chald. *Et sicut arma bellica cor eius.* Magnum itaque periculum est, cum dolosi cor et amor accedit ad aliquem insidiose, eumque sibi unit, ut eum confodiat, cum sit armis, nempe dolo et odio plenum: imo cor ipsum dolosum sit omnia arma bellica, puta gladius, hasta, arcus, etc. Labia lubrica sunt, in illis labi facile est. Symbolum fraudis sunt ipsa labia. Nam, ut notat Arias, natura labii est cartilaginosa, non ossea, carneave tota: nec dura nimis, nec mollior, sed glabra et lubrica, levis, ut aptius vocem exprimant, aeremque conforment. De meretrice ait Salomon Proverb. 7. 21. *Irretivit eum* (iuvenem) *multis sermonibus, et blanditiis labiorum protraxit illum.*

29. In corde et corde loqui quid?

Quæres, Quid est, in corde et corde loqui? Resp.
primo Hesychius, in corde loqui eos qui cum magna præmeditatione loquuntur, ut labia cordi, ac vice versa hoc illis consonum sit. Sed cum de dolosis agatur, non videtur
1. apta esse hæc expositio. Secundo, S. Chrysost. arbitratur
2. cor et cor pertinere ad intensionem et gravitatem malitiæ. *Non erat*, inquit, *tantum vitium, quod natabat in superficie. Sed erat in profundo, et in corde. In corde et in corde: quod alius interpres dixit. In corde alio et alio: docens magnam esse cordis duplicitatem.* Tertio, Theodoretus 3.
ingeniose duo corda ponit in diversis personis se mutuo fallentibus. *Cum dolo*, inquit, *invicem colloquuntur. Et iste labiis utens in cor proximi falsa transmittit, et ille rursus itidem similia remittit.*

Quarto denique, et vere ac proprie, *in corde et corde* 4.
loqui, est loqui corde duplici, ut ait S. August. multiplici, ut Glossa et Lombardus: non toto et integro, sed ambiguo, ut Agellius: non recto, non sincero, non simplici, dum aliud loquuntur voce oris, aliud gestant in animi intentione, ut loquitur Titelm. id est, aliud loquentes, et aliud sentientes, ut Iansen. et Emmanuel Sa: corde vario, ut vertit Arabs; καρδίᾳ ποικιλοβόλῳ, id est, corde versatili, ut Petavius; ἐν καρδίᾳ ἄλλῃ καὶ ἄλλῃ, id est, *in corde alio et alio*, id est, ut ait Lorinus duplici corde, quasi partito corde, ac sibi intus aliquid reservante, nec totum quod præ se ferre videntur verba, exprimente: perinde ac si quis cor unum intra thoracem retineret perversum et malignum, aliud veluti benignum et rectum ostentaret verbis. Idem opinatur Beda, cum duo corda interpretatur duas voluntates, quorum unam in verbis ostendant, aliam in mente habeant; et Bellarminus qui sic explicat. *In corde et corde locuti sunt*, id est, duplici corde locuti sunt, aliud volentes loqui, et aliud volentes facere, et sic decipere. Nota. In Hebræo ad verbum est, *Labium divisionum* ut dixi supra, id est, labium divisum: unum sonans, aliud significans. *Labium autem divisum*, seu duplex, ex corde diviso seu duplici oritur.

30. Loqui potest quis. I. Ore solo.

Nota secundo, potest quis loqui primum *ore solo* sine corde, id est, sine cordis attentione ac prudentia: tales sunt garruli et leves quibus lingua est loco cordis. Eccli. 21. 29. *In ore fatuorum cor illorum*, q. d. ut ait Cornel. fatui quicquid habent in corde, id ore effutiunt: nesciunt enim sensa sua celare: hinc videntur cor non habere intra viscera reconditum, sed in ore repositum, omnibusque patulum et expositum. Tigur. vertit. *Ab ore stultorum pendet cor eorum.* Cor eorum est veluti dolium pertusum, nihil retinet, nihil concoquit, sed omnia non meditata effundit. Ideo natura dedit sepem dentium et labiorum claustra, ut præcipitationem illam linguæ impediant, sicut ait S. Cæsar. dialog. 3.

II. Corde solo.

Secundo, alii loquuntur *corde solo:* Deo enim soli loquuntur, lingua Angelorum in oratione, clauso ostio oris, prosternentes vota sua patri suo in abscondito, ut solus ille, qui *agnitor cordis est*, Eccli. 7. 5. videat et intelligat. Nam, ut ait Beda in proverbiis, *Apud homines*, ait, *cor ex verbis*, *apud Deum vero verba pensantur ex corde.* Prudentibus et viris spiritualibus vicem oris cor explet. Eccli. 21. 29. *In corde sapientum os illorum.* Tigurina vertit, in corde sapientum os eorum situm est. Gellius lib. 1. noct. Attic. cap. 15. ait, garrulorum orationem in ore nasci, non in pectore. Contra autem, Homerus dicit Ulyssem virum sapientem, vocem emittere non ex ore sed ex pectore. Illo cordis idiomate ad Deum loquebatur Susanna, de qua dicitur, Dan. 13. 35. *Flens suspexit ad cælum: erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* S. Ambros. id considerans lib. de Ioseph. cap. 5. ait: *Susanna dum tacet in iudicio, melius locuta est oraculo: et ideo Prophetæ meruit defensionem, quæ propriæ vocis non quæsivit auxilium.* Moses etiam voce cordis loquens, Exod. 14. 15. obtinet liberationem de manu Pharaonis pro toto populo, et aperitionem mirabilem maris rubri.

III. Ore et corde.

Tertio, alii loquuntur *corde et ore*, id est, loquuntur præmeditata et expensa. Os enim cordi nectunt, velut rivum fonti, et radici truncum, trunco ramum, ramo fructum, qui in oratione, in concionibus, in privatis commerciis prudenter et ex corde agunt. Prov. 16. 23. *Cor sapientis erudiet os eius* (cor, id est, affectus, benevolentia, amor; efficit enim ut omnes difficultates ac fastidia superentur; 2. cor, id est, mens et intellectus) *et labiis*

Digitized by Google

eius *addet gratiam*. Chald. et Syr. vertunt, doctrinam. 1. Cor. 14. 15. *Orabo spiritu*, (id est, voce, spiritu vitali et vocali sono) *orabo et mente*.

IV. Ore et ore. Quarto, alii *ore et ore* loquuntur, qui modo hoc, modo illud sine constantia dicunt, nunc laudantes, nunc vituperantes, instar polyporum colorem mutantes, pro ratione et voluntate eorum quibus se applicuerint. Tales sunt dolosi et fraudulenti. Iacobi 1. 8. *Vir duplex animo* (δίψυχος, bianimis, bicors, duas velut animas habens) *inconstans est in omnibus viis suis*, id est, in actionibus omnibus.

V. Denique corde et corde. Quinto denique, *in corde et corde* etiam dolosi loquuntur, ut iam explicui.

31. Alludit David ad duos cordis sinus. Nota tertio, cum ait David dolosos loqui in corde et corde, alludit ad duos cordis sinus, quos Hippocrates vocat γαστέρας, Galenus κοιλίας, id est, ventres. Pollux κόλπους, id est, sinus. Latini etiam vocant fovens et thalamos. De illis cordis flexibus et cavitatibus, sic ait Plin. lib. 11. cap. 37. *Cor prima domicilia intra se animo et sanguine præbet, sinuoso specu, et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat*. Periculum est ne in vase flexuoso ac sinuoso, fiat etiam anima distorta et obliqua, et in suo labyrintho mille dolos nectat. Paulo post idem auctor subdit. *In Paphlagonia bina perdicibus corda*. Illis recte dolosos assimilare potes, ut mox dicam. Sæpe visa sunt monstra habentia duo capita, vel duo pectora; sed vix unquam duo corda.

Vers. 4. 1. Pars. Punitio dolosorum subiungitur, v. 4. DISPERDAT (Maisius, exscindat. Felix, perimat. Hebr. יַכְרֵת *iacret*, id est, succidet, ut vertit Pagnin.) DOMINUS UNIVERSA (ne quis se exceptum putet, ait August.) LABIA DOLOSA. Nota cum S. Hier. hoc dici non optando, sed prophetando: rationem reddit: *Non est*, ait, *mos sanctorum maledicere*. Non est imprecatio, ait Beda, sed divini iudicii nuntiatio. Bellarm. ait esse imprecationem propheticam: per modum enim imprecationis, prædicit, quid sit eventurum dolosis.

32. Dolosos extermi-nat Deus. Sensus duplex esse potest: Primo, S. Chrys. ait, orare non ut dolosi perdantur, sed ut eorum vitium de medio tollatur. Disperdat Dominus labia dolosa, id est, ut ait Lombard. non ipsos homines, sed dolos et garrulitates eorum. Secundo, et simplicius ac melius. Bellarm. Iansen. Titelm. Thomas Anglicus, et alii, de ipsis dolosis hoc explicant, qui in hac vita sunt exterminandi a Deo, et in alia vita perdendi. Eccli. 2. 14. *Væ duplici corde* (S. Cyr. lib. de adoratione in spiritu et veritate, legit οὐαὶ καρδίαις δειλαῖς, id est, væ cordibus timidis et ignavis. Dolus est signum animi abiecti et timidi, qui non audet dicere quod vult facere; sed eum robore et solertia non possit aliquid assequi, id obtinet fraude ac dolo) *et labiis scelestis*, id est, fictis et dolosis, ut explicat Cornelius. Similes sunt

Perdices Paphlag. habent cor duplex. illi bicordes perdicibus Paphlagoniæ, quæ ut dixi ex Plinio, cor duplex habent. Perdicem a perdendo possis deducere. Ælianus lib. 10. de animal. cap. 35. ait, eas amicis perniciem afferre, et maxime fraudulentas esse. Arist. usurpat κακούργως pro, *perdicis* modo callide subterfugere, dolis agere, de eo dolo sed pio ad pullos servandos agit Plin. lib. 10. cap. 33. Proverbium est περδίκειος σκέλος, crus perdicis: Pierius lib. 24. perdicem apud Ægyptios esse hieroglyphicum contumeliæ, quia maxime tumultuatur, dissidet, atque altercatur. Nunc ad propositum, est dolus venatricis perdicis, quam aucupes in caveam includunt, ut alias sui similes ad se pelliciat, et in caveam vel retis fraudulenter inducat. De illa ait Iesus Sirach Eccli. 11. 32. *Sic eructant præcordia fœtentium* (Iansen. legit fœtantium, id est, mulierum gravidarum, quæ fœtidos vapores ore emittunt ob crudos et indigestos humores) *et sicut perdix inducitur in caveam*, (Rom. perdix venatrix in cavea) *et ut caprea in laqueum, sic et cor superborum*. Græce, ita cor superbi, qui ut speculator, observat casum. S. Chrys. ait, dolosos illos esse, πολέμιων πάντων πικροτέρους, id est, omnibus hostibus infestiores et acerbiores. Illi enim sunt aperti, unde etiam facile possunt caveri; hi vero cum aliam personam præ se ferant, et sint

A aliud ab iis quibus tendunt insidias, non facile deprehenduntur, τὰ ξίφη κρύπτοντων πολλῷ χαλεπώτεροι, iis qui gladios abscondunt multo graviores. Ioan. Bapt. Folengius simulatores illos ait esse fæcem orbis terrarum ac nauseam, omni latrina graveolentiorem. Ideo hominibus sunt invisi. Eccli. 5. 17. *Denotatio* (nota, ignominia, confusio: aliqui legunt devoratio; alii, denotatio, id est, mali imprecatio, execratio) *pessima super bilinguem*. Tigurina vertit, pessima vituperatio sequitur bilinguem. Complut. damnatio pessima super bilinguem. Syr. ignominia magna super eum qui ambulat in duobus, q. d. duabus viis, una oris, altera cordis. Invisi sunt etiam Deo dolosi. Vide dicta Psal. 5. 7. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. Et Psal. 7. 16. *Incidit in foveam quam fecit. Convertetur dolor eius* (quem aliis voluit inferre: dolor active sumitur) *in caput eius, et in verticem ipsius iniquitas eius* (dolus est iniquitas, Græce ἀδικία, id est, iniustitia, et quidem κατ' ἐξοχὴν) *descendet*, paulatim et insensibiliter, sed eo periculosius atque inevitabilius. Iob. 36. 13. *Simulatores et*

B *callidi* (Hebr. et Græca magis psalmo nostro conveniunt: habent enim hypocritæ corde) *provocant iram Dei: neque clamabunt, cum vincti fuerint*. Vide in libris Machab. punitiones Bacchidis et Nicanoris dolose in ipsos et populum Dei agentium.

Quartum mundanæ Tragœdiæ Actum aggreditur Arrogantia, Reginæ in morem sceptro coronaque insignis, stellæ vestibus affusæ, auro argentoque effulgurant, gressu pompatico ad thronum procedit. Astant ex utraque parte innumeri thrasones leonis exuviis et Herculea clava spectabiles, qui sesquipedalia verba eructantes musculis volentibus bellum indicunt, et in eas inani labore currentes sese fatigant. Postquam igitur ait David: *Disperdat Dominus universa labia dolosa*, subiicit, ET LINGUAM MAGNILOQUAM, id est, superbam, ut explicat S. August. De variis autem speciebus superbiæ varii explicant. Vers. 4. 2. Pars. 33. Arrogantia, velut persona tragica describitur.

Primo, de iactantia exponunt Iansen. Genebrard. a Pastura, Titelm. Bellarminus *linguam magniloquam*, id est, Lingua magniloqua. I. Est iactantia se extollens.

C ait Iansenius, linguam magna loquentem ac superba iactantem, quæ fere coniuncta est labiis dolosis. Ioan. a Pastura specialiter vocat linguam superbam magna et alta de seipsa loquentem, ut se magnificet. Bellarm. intelligit linguam se iactantem ob suos dolos et fraudes, et invant sequentia. Generalius tamen linguam magniloquam accipio de eo qui se iactat tum ob dolos et fraudes, tum, et quidem potius, ob divitias, potestatem, benefacta, et alia, ut possit facilius decipere. Ubi adverte, *linguam magniloquam* sumi pro ipso loquente et iactabundo. Hebræi enim sæpe sumunt abstracta pro concretis. Sic sumit hic S. Hier. et Titelm. Iactabundos punit Deus, ut patuit in Nabuchodonosore se ob Babylonem iactante, et dicente Daniel. 4. 27. *Nonne hæc est Babylon magna* (nudis linguam magniloquam) *quam ego ædificavi* (primus conditor fuit Nemrod sive Belus Pater Nini, eam auxit Semiramis uxor Nini, postea eversam reparavit Nabuchodonosor, et magnificentissimis operibus adornavit) *in domum regni, in robore fortitudinis meæ, et in gloria* (Pagnin. vertit in

D gloriam) *decoris mei*. Quid inde porro? Additur, v. 28. Cumque sermo adhuc esset in ore regis, vox de cælo ruit: *Tibi dicitur Nabuchodonosor rex: Regnum tuum transibit a te, et ab hominibus eiicient te, et cum bestiis et feris habitatio tua, fœnum quasi bos comedes, et septem tempora* (septem anni) *mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, det illud*. Nonne hoc est disperdere linguam magniloquam? efficere ut ille mugiat cum bobus, qui supra hominem sapere et loqui voluit. Fuit enim mutatus in bovem agrestem et ferum, ut sunt uri et bisontes, eumque mentis usu etiam oris et linguæ usum perdidit: nec articulatas et humanas, sed inconditas et bestiales voces dabat, mugiebatque, ut bos. Ratio est, quia locutio sequitur imaginativam: prout enim homo vel animal imaginatur, sic et loquitur, id est vocem dat: ubi ergo ferina est imaginatio, sicut erat in illo Rege, ibi et ferina est vox. Ita S. Hier. Theod. Rudolp. Greg. 5. Mor. lib. 6. ac diserte Nabuchodonosor se iactans ob Babylonem ad feras amandatur.

Digitized by Google

Ludov. Molina 1. p. quæst. 111. et Delrio lib. 2. De Magia quæst. 18. atque Corn. in Dan.

34. II. Est Lingua præsumens.

Secundo, *linguam magniloquam*, id est, hominem præsumptuosum, ut ait Dionysius: præsumentem et peccata excusantem, ut Remigius, disperdit Deus. Præsumptio, ut ait S. Thom. 2.2. q. 21. art. 1. ad 1. et q. 130. art. 2. et q. 133. artic. 1. dicit immoderantiam spei dupliciter: scilicet supra vires proprias, vel contra iustitiam Dei. Prima opponitur magnanimitati: secunda vero, est species blasphemiæ in Spiritum sanctum, ideo est gravior quam primo. Primam oriri ex inani gloria, secundam ex superbia docet q. 21. art. 4. De præsumptione primo modo sumpta agit psalmus, ut patet v. seq. *Qui dixerunt, linguam nostram magnificabimus.* De se præsumentem recte describit S. Bern. lib. de grad. humil. grad. 7. *Qui*, ait, *alios se præcellere putat, quomodo non plus de se, quam de aliis præsumat? Primus in conventibus residet, in conciliis primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit; reordinat ordinata, reficit facta: quidquid ipse non fecerit aut ordinaverit: non recte factum, nec pulchre existimat ordinatum, Iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.* Quod autem linguam magniloquam, id est, hominem præsumentem Deus disperdat, docet Iudith orans pro se et civibus suis ob Holoferne obsessis. Iudith. 6. 15. *Ostende quoniam non derelinquis præsumentes de te, et præsumentes de se, et de sua virtute gloriantes, humilias.* Pavoni pedes terreos ostendit Deus, ut alas complicet, et ab inani rotatione desistat.

III. Est lingua arrogans.

Tertio, *linguam magniloquam* Mariana et Emmanuel Sa explicant de arrogante et quidem melius, ut patet ex v. seq. *Qui dixerunt: linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt. Quis noster Dominus est?* Arrogantia enim est vitium, quo sibi aliquis in fortunæ aut animi bonis plus tribuit, quam oportebat. Sæpe est causa iactantiæ. Ut enim ait S. Thom. 2. 2. qu. 112. art. 1. ad 3. Ex hoc quod aliquis interius per arrogantiam supra seipsum elevatur, sequitur plerumque quod exterius maiora quædam de se iactet, licet quandoque non ex arrogantia, sed ex quadam vanitate aliquis ad iactantiam procedat, et in hoc delectetur, quia talis est secundum habitum. Quod autem Deus arrogantes disperdat, ipse docet Is. 13. 11. *Visitabo* (puniam. Est metalepsis, ut iam dixi) *super orbis* (Babylonis, quæ est instar parvi mundi; 2. totius orbis) *mala, et contra impios iniquitatem eorum, et quiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortium humiliabo.*

35. IV. Est lingua his aliisque vitiis infecta.

Quarto denique, et optime, *linguam magniloquam* interpretare generatim linguam seu hominem se iactantem, de se præsumentem, arrogantem, blasphemum et aliis vitiis infectum. Genebrardus linguam magniloquam, ait esse loquentem superbe, insolenter se efferentem contra probos, superba iactantem, gloriantem de suis rebus, factis, potentia, cum Dei contemptu, proferentem impune blasphemias. Varia pessimæ illius linguæ vitia ex variis versionibus collige. Petavius vertit γλῶσσαν ὑπερηφανοῦσαν, id est, linguam superbam. Apollinaris, μεγαλαυχέα, id est magna et grandia iactantem; αὐχῶ iacto me, glorior, possis deducere ab αὐχήν, id est cervix, q. d. erigo cervicem: sic lingua μεγαλαυχής, erit lingua instar hydræ, cervicem et caput venenatum erigens, et quot verba tot capita nova exertans, adeo ut uno præciso aliud subnascatur. Arabs reddit, linguas magnificantes se in sermone. Chald. linguam loquentem magnifica. Quod autem Deus sic pollutum et turgentem disperdat, patet Dan. 4. 8. ubi post descriptos dentes ferreos, et decem cornua bestiæ quartæ terribilis, ait: *Ecce oculi, quasi oculi hominis erant in cornu isto* (in cornu parvulo orto in medio decem cornuum; Anti-Christum enim illud cornu repræsentat, ut ait S. Hieron. oculi vero humanam eius sapientiam et prudentiam, ut dicit Theodoretus, vel superbiam, ut Maldonatus: superbia enim in oculis et superciliis maxime eminet) *et os loquens ingentia.* Contritio eius a Deo et Angelis ac sanctis declaratur vers. 26. *Iudicium sedebit* (id est, iudices. Est metonymia sedebunt) *ut auferatur potentia, et conteratur, et dispereat usque in finem*; hoc est, in æternum. *Ægyptii teste Diodoro* lib. 1. cap. 6. lib. 2. cap. 3. prodentes in vulgus secreta, vel hostibus indicantes belli consilia, lingua privabant.

Vers. 5. 36. Magnificare linguam quid.

Tria porro dicit lingua illa magniloqua, id est, illi superbi et arrogantes, v. 5. QUI DIXERUNT: LINGUAM NOSTRAM MAGNIFICABIMUS, LABIA NOSTRA A NOBIS SUNT: QUIS NOSTER DOMINUS EST? Primo, linguam magnificare, est, magniloquum esse et magna loqui, ait Lorinus; 1. 2. fortiter fallere, ut dicit Emmanuel Sa. ἀθυρώτοις στόμασι κεχρημένοι effrænato ore utentes cum audacia loquamur 2. quicquid voluerimus, ut Theodoretus: corroboremus linguas nostras, et loquamur audacter et libere quæcumque nobis visum fuerit, nullum metuentes, et sic auctoritatem quidvis dicendi et faciendi nobis nostra libertate parantes. Ita Iansen. et Titelm. In Hebr. est *linguam nostram roboremus*, ut vertit S. Hier. 3. *Linguam magnificare*, est 3. linguæ tribuere omnia bona nostra, quæ per illam lucramur, ut ait Bellarm. dicere ergo, linguam nostram magnificabimus, perinde est ac si diceremus, linguis nostris magni potentesque erimus, ut censet Foiengius. Lingua nostra prævalebimus, id est, blandis verbis assequemur quod cupimus, ait Mariana: superbos hypocritas intelligit S. Aug. qui in sermone suo spem ponunt ad homines decipiendos, et Deo non sunt subditi; 4. de iactabundis 4. explicant Thomas Anglicus, Dionys. Ugo, S. Hieronym. 5. non incommode exponemus de iis qui magna promittunt ut decipiant: unde subditur, *labia nostra a nobis sunt*, q. d. sine sumptu hoc facere possumus, labia nostra sunt in nostra potestate. Itaque.

Labia nobis sunt.

Secundo, lingua magniloqua, id est, homo magniloquus et superbus dicit, *Labia nostra a nobis sunt*, id est, sermo noster est in nostra potestate et liber, ut neque de 1. factis alicui nobis reddenda sit ratio; ita Genebr. 2. a *no-* 2. *bis sunt*, id est, pro nobis faciunt, a parte nostra pugnant, sunt nobis optimum instrumentum ad prævalendum aliis hominibus; ita Bellarm. 3. *a nobis sunt*, id est, nobis qui 3. a parte Saulis stamus, et illi Davidem tradere volumus, licet omnia loqui ad placitum, et verbis fallere; nemo enim nos reprehendet; 4. *a nobis sunt*, id est, a nobis ip- 4. sis habemus vim eloquendi et persuadendi quæ volumus, illam non ferimus Deo acceptam. Hi omnes sensus boni sunt. Nota, Hebr. est, *labia nostra nobiscum*, supple sunt, ut vertit S. Hier. *apud nos*, ut S. August. legit; et quidem nunc, Græce habetur, παρ' ἡμῖν id est, apud nos, in Sixtinianis bibliis est παρ' ἡμῶν, id est, a nobis. Aquila, παρ' ἑαυτῶν ἡμῖν, *adsunt nobis* Syr. *nostra sunt.*

37. Symbolice. Linguam suam magnificant.

Symbolice, hæc de Philosophis, id est, Sophistis explicant Bruno, et Lombard. nam ingenio et studio scientias et eloquentiam acquisitas ex seipsis habere putant, contemnentes eos qui illis carent. Secundo, S. Hieron. et Beda, linguam magniloquam aiunt esse hæreticos et imitatores eorum. *Emphatice*, ait Beda, *linguam magniloquam vocat hæreticos, et imitatores eorum, qui causam principa-* 1. Sophistæ. *tus quod perverse intellexerunt, ad perniciem aliorum o-* *struere nituntur quos determinat dicens: qui non solum di-* 2. Hæretici. *cunt, sed semper dixerunt, sive in corde, sive in effectu, linguam nostram, id est, sententias, quas nullo revelante, neque Deo, neque homine, sed ex propria interpretatione nostra habemus, magnificabimus, id est, ad magnificentiam nostram affirmabimus, quia labia nostra, id est, facundia nostra est a nobis, id est, in parte nostra, scilicet nos defendit et commendat: vel est a nobis, id est, nos ipsi, et non alius, nos eam docuimus. Quis igitur noster Dominus est? quid ergo nobis Hieronymus, vel Augustinus, vel aliquis Doctor contulit, cum a nobis omnia habeamus?* Tertio, 3. Scribæ, et Pharisæi. Beda etiam explicat de Scribis et Pharisæis, qui nihil Mosi, neque cæteris Prophetis adscribebant, sed sibi omnia arrogabant. Quarto, Ugo Cardin. hæc sumit de iis 4. Subtilitatem affectantes. qui verba subtilia loqui conantur, ut sapientiores videantur. Qui, ut dicit S. Hieron. obducto supercilio grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris literis philosophantur. Et comminatur ois Dominus Isaiæ 19. 9. *Confundantur omnes qui operantur linum pectentes et te-*

Digitized by Google

centes subtilia. Et Christus Matth. 23. 5. vituperat Pharisæos, *qui dilatant phylacteria sua* (id est, membranas quasdam continentes illa verba, Dent. 6. 4. *Audi Israel Dominus Deus noster, Deus unus est. Diliges Dominum Deum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua*, illas autem membranas gestabant Iudæi circa frontem et brachia, ut eos semper admonerent legis divinæ, faciendæ. Dicebantur porro φυλακτηρια, q. d. conservatoria (a verbo φυλαττω, id est, conservo, custodio) quia memoriam legis Dei illis conservabant: vel quia legem in se scriptam servabant: vel quia etiam erant instar amuleti, ut illos a variis periculis et morbis præservarent, et etiamnum evangelium S. Ioannis collo gerimus contra incantationes atque morbos, quod laudat et suo tempore usitatum fuisse ait S. Chrys. Symbolice, dilatat phylacteria, id est, habitum scientiæ quem habet de lege Dei vel aliis, qui vane in iis gloriatur.

38. Blasphemia velut persona tragica describitur. Quintum denique mundanæ Tragœdiæ Actum absolvit Blasphemia, quæ furiali habitu sparsis per colla serpentibus strictum gladium terræ ac cælo intentat, et linguam veneno fluentem ac vermibus scatentem exertat, Deo ipsi illudens; quot verba profundit, tot bufones, et coiubros in populum spargit, qui insania furentem implicant et veneno enecant. Cingunt furiam innumeræ erebi pestes manuque serpentem vibrantes intonant cum principe ac domina sua, vers. eod. 5. *Quis noster Dominus est?* q. d. nullus: hoc est nullus est qui nobis possit silentium imponere; 2. ut explicat Bellarm. non agnoscimus ullum superiorem, cum per instrumentum linguæ omnes alios subiiciamus.

39. Blasphemia oritur ex arrogantia. Nota, ex arrogantia oritur blasphemia: prius dixerant dolosi impii, *labia nostra a nobis sunt*, nunc dicunt, *quis noster Dominus est?* id est, ut ait Petavius, quis noster Deus est, qui imperet? Itaque iure dixit S. Ioan. Climacus grad. 23. υπερηφανια εςι θεȣ αρνησις, *superbia est Dei abnegatio*, et postea vocat, εσχατην πτωχειαν ψυχης, *ultimam mentis inopiam*, id est, summam stultitiam. Marcus Eremita de lege spirit. ait: *Opinio, et arrogantia causæ sunt blasphemiæ.* S. Chrysost. in psalmo nostro iure ait, dicentes: Quis noster Dominus est? esse insanos, et mente captos; et postea: *Quis noster Dominus est,* ω διαβολικȣ ρηματος! *O verbum diabolicum!* ω ψυχης δαιμονιωδȣς! *O animam dæmoniacam! Vides, o homo, universam creaturam prædicare domini tui potentiam, sapientiam, curam, providentiam, corpus tuum, animam, cætera, quæ sub aspectum cadunt, et quæ non cadunt, omnia propemodum vocem emittentia laudare potentiam artificis, et dicis: Quis noster Dominus est?* τȣτο μανιας, τȣτο παραπληξιας, τȣτο διεφθαρμενης ψυχης, *Hoc est furoris, hoc stuporis, hoc corrupti animi. Ideo mala sunt innumerabilia.* Homilia autem prima ad populum ait idem Sanctus Pater, blasphemia nihil esse peius, et hom. 2. esse fontem venenatum, ex quo mors in plebem influat, quæ magnas deinde strages edat.

Blasphemi sunt fontes. Unde hoc dat consiliũ, ut aditus hic erebi occludatur. *Obstruamus,* inquit, *ora blasphemorum,* καθαπερ πηγας θανατηφορȣς, *velut fontes mortiferos.* Maximus Tyrius orat. 1. ait, blasphemum esse cæcum, πεπληρωμενον τοις οφθαλμοις, aberrantem oculis, cum tot rerum creatarum præstantia non tangatur: et surdum, qui Deum tonantem non audiat. S. Hieron. dicit in Isaiam, nihil esse horribilius blasphemia; et quidem S. Thomas 2. 2. q. 13. art. 3. docet, blasphemiam esse gravissimum omnium peccatorum. Nam ut dicit artic. 1. blasphemia opponitur confessioni fidei. Et ideo in se habet gravitatem infidelitatis, et aggravatur peccatum si superveniat detestatio voluntatis, et adhuc magis si prorumpat in verba: sicut et laus fidei augetur per dilectionem et conversionem. Unde cum infidelitas sit maximum peccatum secundum suum genus, sicut docuit idem sanctus Doctor q. 10. art. 3. consequens est quod etiam blasphemia sit maximum peccatum ad idem genus

A pertinens, et ipsum aggravans.

Nota secundo, hanc linguam magniloquam præscindit Deus, sive per iudices inspirans regibus ut iubeant Linguas blasphemorum rescindi, aut candenti ferro terebrari (sicut S. Ludovicus Rex Franciæ, et S. Elzearius Comes Ariani imperarunt) sive per seipsum varia supplicia inferendo. Psal. 72. 8. ait Rex noster: *Posuerunt* (Symm. vertit εταξαν, id est, disposuerunt) *in cælum* (Chald. in sancto cælorum; 2. et melius, in Deum: cælum enim pro Deo ponitur per Metonymiam, Luc. 15. 18. et 20. 4. Item 1. Mach. 2. 37. et 3. 50. atque alibi) *os suum* (magna sit oportet lingua, quæ usque in cælum empyreum porrigitur, quod a terra distat plusquam centum millionibus leucarum, ut quidam docent Mathematici: ponere porro os in aliquid seu in aliquo, est de eo loqui. Sed quid inde sequitur. Lingua quæ in cælum se efferebat, ut luce stellarum fulgeret et se Deo æquaret atque in eum pugnaret, deiecta est in terram et lutum. Unde additur: *Et lingua eorum transivit in terra,* ibique computruit, sicut lin-

B gua Nestorii, quæ vermibus erosa computruit: hic dicitur a sanctis patribus θεομαχος, id est, in Deum pugnans. Linguam transire in terra, est proprio, eam decurrere terræ spatia et amnes sibi obstantes aggredi, penetrare, delicere, calcare, ex uno in alium decurrere, eum inquietudine nusquam consistere, semper in motu esse. S. August. et Cassiod. legunt, *lingua eorum transiit super terram:* nihil ei potest resistere, in nobiles, principes, reges, imperatores, pontifices, altaria, sacra divinaque omnia grassatur, ignis est omnia devorans et in cineres redigens. Chald. vertit, *lingua eorum ardet in iustos terræ:* sed eodem igne seipsam consumit, et igne cælesti deflagrat. S. Petrus Damiani lib. 2. epist. 15. ad Desiderium abbatem ait, blasphemum quemdam repente per os gladio instar fulminis transfixum fuisse atque occisum. Rodericius Sautius Episcop. Palentinus in hist. Hispan. dicit, Alphonsum regem blasphemum fulmine percussum esse, non tamen occisum sed uxorem eius ac filium: ut

C scilicet cladi superstes diutius torqueretur. Olympius contra sanctissimam Trinitatem blasphemans tribus iaculis, tanquam fulminibus, ictus occubuit. Itaque vere dixit S. Gaudentius Episc. Brixiensis tract. de Paschæ observatione: *Blasphemantis furor non medelam doloribus, sed cruciatum mortis accumulat.* Hoc ipsum probat Holafernes, qui, cum dixisset, Iudith. 6. 2. non esse Deum, nisi Nabuchodonosorem, fœminæ dextra occisus est, et hostium sannis expositus ut postea cap. 13. narratur. Deinde Nabuchodonosor alius, nempe magnus ille Asiæ monarcha et eversor Ierosolymæ, dicebat tribus pueris in fornacem ardentem iaciendis, Dan. 3. 15. Quis est Deus qui eripiet vos de manu mea? sed ad feras ablegatur, et lingua illa sacrilega punitur, alia addita blasphemia sibi tribuendo Babylonis restaurationem, et non Deo. Sic enim Daniel. 4. 2. *Alligetur vinculo ferreo et æreo in herbis quæ foris sunt, et rore cæli tingatur, et cum feris pars eius in herba terræ.* Ezech. 29. 4. Pharaoni Vafres, Apries, seu Ephree regi Ægypti blasphemanti, et dicenti: Meus est fluvius,

D et ego feci memetipsum, intentat Deus frænum. *Et ponam frænum* (blasphemus est brutum efferatum et effrænatum) *in maxillis tuis.* Iubebat Deus blasphemos lapidibus obrui, Levit. 24. 13. Antiochus Epiphanes rex Asiæ, ob blasphemiam de curru cecidit, et scatens vermibus cum summo dolore interiit. 2. Machab. 9. 6. In Christum blasphemans Thurvaius repente obmutuit, ut refert Spond. in Annal. Eccles. Miles quidam Persa inter blasphemandum machina excussa in ore vulneratus est, et occisus, ut ait Theodor. in hist. Eccles. Centurio quidam blasphemus Armoriæ a dæmone abreptus est, ut refert noster Nicolaus Orlandinus histor. Soc. Iesu lib. 9. numer. 145.

Marginalia (right column): 1. Blasphemis lingua transfossa. — 40. — 2. Blasphemus gladio cælesti confossus. — 3. Alius fulmine percussus. — 4. Alius tribus iaculis ictus. — 5. Holophernes punitus. — 6. Nabuchodonosor. — 7. Pharao. — 8. Antiochus. — 9. Thurvaius. — 10. Quidam centurio.

Digitized by Google

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

41. *Duo continet. Primo, Dei promissum de auxilio Davidi, et sociis eius afflictis dando, vers. 6. Secundo, spem Davidis de auxilio illo obtinendo, vers. 7. usque ad finem.*

PARAPHRASIS.

6. Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus: ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.

6. Non me terrent voces illæ insanæ hostium meorum dicentium: Quis noster Dominus est, ac mihi interitum minitantium. Nam Deum meum audio dicentem: Nunc Davidis mei, et sociorum eius afflictorum calamitate gemituque excitatus, exurgam e solio meo, ut illis succurram: eosque ad me aggregatos in certa salute constituam et firmabo: et quidem hoc summa fiducia et libertate palam omnibus faciam, cum omnium sim Dominus.

7. Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.

7. Hæc Dei promissa certam mihi salutis spem afferunt, cum Dei verba ab omni fuco mendacioque sint exempta. Simillima enim sunt argento ita igne non semel tantum, sed sæpius excocto et purgato, ut a cunctis terræ populis recipiatur et approbetur.

8. Tu Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum.

8. In te spes meas omnes, Domine, repositas volo. Tu Salvator noster eris, et custos ab hoc tempore usque in perpetuum.

9. In circuitu impii ambulant: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

9. Circumdant nos undique impii, ut in casses suos et laqueos conileiant, ibique captos opprimant: sed tu, cum sis potens, et immensus, et ubique præsens, non pateris servos tuos ab illis intercipi, sed eos semper in dies magis ac magis multiplicas ad me accedentes.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM FIDELIS DEUS IN PROMISSIS SUIS.

42. Deus iuvat calumniis appetitum. PRIMA sectio huius psalmi Davidem, et virum pietati deditum, summo in periculo constitutum depingit, medios inter sannaiones et conviciatores agminatim insultantes: nunc Deus affaturum se subsidio pollicetur.

Ac primo, solio suo, in quo sedens concertationem tacitus aspexerat, surrecturum se dicit, v. 6. *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.*

Secundo ait, paterna manu se de prælio subductarum instos, atque in semoto ab hostibus loco, tutissimoque asylo indemnes positurum, vers. eod. 6. *Ponam in salutari:* idque palam frendentibus, et pudore suffusis adversariis, ibid. *fiducialiter agam in eo.*

Tertio, hoc se credere David asserit, cum verba Dei sint verissimo, v. 7. *Eloquia Domini, eloquia casta:* et sincerissima atque purissima instar argenti purgati, ibid. *Argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.*

Quarto, spem suam de futura illa salute confirmat, et planioribus verbis aperit, v. 8. *Tu Domine servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum.*

Quinto denique, non tantum salutem sperare se ostendit per liberationem a malis, sed etiam bonorum concessionem, licet circumeuntium impiorum agmine valletur, vers. 9. *In circuitu impii ambulant: secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.*

ARTICULUS I.

Verba Dei sunt similia argento purissimo.

Vers. 6. 43. HIC psalmus est Dramaticus: in prima parte locutus est David pro se ac sociis suis in urbe Ceila periclitantibus, nunc loquitur Deus, et promittit illos se in tutum locum esse translaturum, v. 6. PROPTER MISERIAM (Hebr. שֹׁד *sciod*, hoc est, vastitatem, ut explicat S. Hier. 2. afflictionem, ut Symm. 3. violentiam, ut Chald. sed passive sumptam; 4. direptionem, ut Aquila) INOPUM, ET GEMITUM PAUPERUM NUNC EXURGAM, DICIT DOMINUS: PONAM (eos) IN SALUTARI (Hebr. in salute) FIDUCIALITER AGAM IN EO, id est, in hac re, q. d. nemo me impediet audacter et libere agam in hac re, ait Bellarminus; 2. *in eo*, id est, in hoc salutari, in hac salute quam illis dabo: unde Symm. vertit, τάξω σωτήριον ἐμφανῶς, id est, *ponam salutare evidens;* Deo enim quis resistet, quo minus libere exequatur, quod vult. Hi duo sensus maxime placent; 3. *in eo*, id est, in paupere, et sic est enallage numeri, ita Genebr. 4. *in eo*, id est, in impio, qui affligit pauperes: unde Chald. vertit, *Statuam redemptionem populo meo: in impios vero testificabor malum.* Quis sceleratorum possit Deo resistere? ideo dicitur Ps. 93. 1. *Deus ultionum Dominus: Deus ultionum libere egit.* S. August. legit, fidenter egit. Est enim ibi verbum παρρησιάζομαι, id est, libere et fidenter, atque audacter loquor, vel ago, sicut est in psalmo nostro.

Nota primo, *salutare* et salus solent quandoque munitionem, arcem, et tutum locum significare. Isaiæ 26. 1. *Urbs fortitudinis nostræ Sion, salvator* (Hebr. *salus*) *ponetur in ea murus et antemurale*, ubi Septuag. vertunt, καὶ κληθήσεται σωτήριον τὰ τείχη σου, καὶ αἱ πύλαι σου γλύμμα, *et vocabuntur salutare mœnia tua, et portæ tuæ sculptura:* ubi manifeste nomine salutaris, munitio, arx, et editus tutusque locus significatur; ita Agellius. Locum illum Isaiæ vertunt alii, *Deus salutem* (Hebr. enim est ישועה *iesciua*, id est, salutem) *ponet ei in muros et propugnaculum.* Ubi apertius adhuc salus, et propugnaculum, ac murus pro eodem usurpantur; itaque pauperes *poni in salutari*, aut in salute, est poni intra muros et propugnaculum, seu in arce ac munitione tuta et firma. Psalt. Romaan. habet, *Ponam super salutare meum.* Arnob. *in salutare meum.* Secundo, et simplicius, *ponam in salutari*, id est, ponam et faciam salutem, salvabo. Nam apud Hebræos verba contactus sive corporalis, sive spiritualis sæpe construuntur cum Beth. Hinc Syrus vertit, *Faciam salutem palam;* et Arabs, *Faciam salutem, et pugnabo per illam.*

Nota secundo, pro *fiducialiter agam in eo*, Hebr. habetur 44.
יפיח לו *iaphiach lo*, id est laqueum iniiciat illi, ut vertit Muisius, et R. Manahem; 2. *loquetur pro ipsis*, ut vertunt Felix, R. Salomon, et R. Tobias, ac R. Abraham. Sic ab Hebr. *phua, seu fua*, deducere possis *fari*, id est, loqui; 3. *sufflat in eum*, ut reddit Pagn. 4. et melius, *afflabit ei, aspirabit ei.* Nam פוח *puach*, proprie significat afflare, spirare. Afflare porro et aspirare alicui est votis eius obsecundare, dare prosperum fortunæ flatum, ac faventem auram cœli et populi. Id autem facit Deus fiducialiter, et summa cum libertate. Nam, ut Christus Nicodemo, Ioan. 3. 8. *Spiritus* (id est, anima, ut ait Mal- Deus aspirat inspiratio per gratiam.

Digitized by Google

donat; 2. ventus, ut S. Chrysostom. et S. Cyrillus; 3. et melius, Spiritus sanctus, ut explicant S. Ambr. S. Gregor. Nazianz. S. August.) *ubi vult spirat, et vocem* (inspirationem efficacem et distinctam) *eius audis: sed nescis unde veniat, aut quo vadat* (nescis quomodo animam hominis immutet, renovet, sanctificet: nescis ad quantam perfectionem ducat nascentem ex sa, ut exponit Glossa) *Sic est omnis qui natus est ex spiritu*, id est, qui ex Spiritu sancto in baptismo nascitur eum fervore et fortitudine heroica impellitur ad ea perficienda, quæ nemo iudicasset fieri posse, quia illa non agit virtute sua, sed flatu et virtute Spiritus sancti, ut accidit Samsoni, Iudic.

Samsonis pectus interritum.

14. 6. *Irruit* (Septuag. Insiliit) *Spiritus Domini in Samson* (cum iret in Thamnatha cum patre suo et matre ad ducendam in uxorem mulierem de filiabus Philisthiim) *et dilaceravit leonem* (non viribus naturalibus, sed supernaturaliter datis) *quasi hædum in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu.* Nonne hoc est fiducialiter agere? S. Ambros. epis. 24. hoc describens, ait: Occurrit ei leo ferus de sylva, agresti libertate sævior. Comes nullus, telum in manibus haudquaquam suppeditabat: cedere pudor, et conscia virtus *fiduciam dare.* Tunc irruentem in se brachiis amplexus necat, at lacertorum nodo exanimatum præter aggerem supra sylvestria germina proiecit ac dereliquit. Locus erat lætus pabuli herboso gramine, vinetis consitus; ita Ambros. Leo est res difficilis et ardua, quam Deo iuvante inopes superant induti virtute ex alto. Iudic. 6. 34. dicitur spiritus Domini induisse Gedeonem, 1. Reg. 10. insiluisse super Saulem unctum in regem a Samuele. Eodem modo cum unctus est David noster ab eodem Samuele in Bethlehem coram Isai patre eius ac fratribus, dicitur 1. Reg. 16. 13. *Directus est Spiritus Domini a die illa in David, et deinceps.* Sept. vertunt: insiliit in eum Spiritus Domini. Abul. et Vatabl. Agitare eum cepit. De spiritu fortitudinis explicat Chald. qui vertit: *Mansit spiritus fortitudinis a Deo super David:* quæ versio maxime apta est psalmo nostro. Hic enim spiritus afflabat David, ut fortitudine sua hostium insidias declinaret, ac vires superaret: et fiducialiter illa spiritus agebat in Davido, salutem illi dando, et in eo requiescendo vel medios inter hostes, quibus sæpe cingebatur.

45. Allegorice.

Allegor. De Christi incarnatione et redemptione hunc locum exponit S. Hieron. August. Ugo, Glossa, Lomb. Remig. Bruno, Thomas Anglicus, et alii, et quidem hic est salutare nostrum, et Iesus, id est, Salvator q. d. Propter orationes et suspiria pauperum atque humilium de afflictione ad me clamantium, exurgam nunc in auxilium eorum: semel quidem filium missurus in plenitudine temporis, in tempore acceptabili, in die salutis per quem genus humanum universum de tyrannide illa gravissima principis tenebrarum, illo foras eiecto, liberabo: et item, quoties opportunum fuerit, in omnibus necessitatibus invocatus mox exurgam, aderoque in auxilium servis meis fidelibus. Auxilium et salvationem meam ponam in Christo filio meo, quem ego salutare et salvatorem præparavi ante faciem omnium populorum: et in eo, atque per eum ut per consubstantialem et coæqualem mihi filium fidenter atque fortiter agam, facturus in eo potentiam magnam, ut in brachio virtutis meæ: per quem iudicium illud mundi exercebo, et principis tenebrarum condemnationem, et omnia quæcumque circa humani generis redemptionem voluero operari. Dabo insuper quotiescumque invocatus fuero in opportunitatibus, in tribulatione per salutarem spiritum meum, auxilium invocantibus, per quem prope existo omnibus invocantibus me in veritate: et per eum fortiter agam pro illis, ita ut nihil debeant vel a pravitate, vel a multitudine iniquorum metuere: quoniam quidem nihil condemnationis est his, qui sunt in Christo, qui secundum spiritum ambulant, non secundum carnem. Ita Titelm. Exurgit Christus e throno suo et sinu Patris, ut ad nos descendat per Incarnationem: exurgit Christus a sua quiete, ut in crucem ascendat: exurgit e sepulcro, ut gloriosus suscitetur a morte. Patrem æternum hic loqui censet Titelm. sed malim dicere, Christum ipsum loqui.

46. Tropologice.

Tropol. Deus propter preces iustorum afflictorum exurgit ad ferendam opem ipsis, et ponit eos in salutari, id est, intra vulnera Crucifixi per ingem memoriam passionis, per quam confidant, et spem erigant: et fiducialiter agit in illis, dans illis libertatem spiritus, qua contemptis mundi illecebris, et fractis laqueis Deo serviant tanquam liberi, et non spiritu servili. Hic est afflatus Spiritus sancti. Tunc dicit Deus, *afflabo ei.* Illud est spiraculum vitæ et vivificans, quo homo fit in animam viventem: qui enim solo timore impellitur, est cadaver aut corpus semimortuum: qui vero amat, currit, volat, et non fatigatur, nec alligari, et contineri potest. 2. Cor. 3. 17. *Dominus autem* (tota Trinitas, ut ait Ambros. 2. Spiritus sanctus, ut Chrysost. et Theophylactus) *Spiritus est. Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas.* Primo, libertas intellectus, id est, notitia clara et perspicua mysteriorum Trinitatis, Incarnationis, Passionis, etc. mens non ligata et compedita ignorantia, obscuritate, dubiis, hebetudine; de illa libertate intellectus explicat S. Chrys. 2. libertas voluntatis, id est, affectus, ut ait S. Augustinus, et est amor iustitiæ, non timor vindictæ, ut scilicet motu proprio, et cum libertate ad opera virtutis feramur, non ex pœnæ timore cogamur.

47. Incarnationis executionem meriti sunt de congruo Sancti.

Quæres, An sancti Patres, qui Christum præcesserunt, suis precibus, piis desideriis et bonis operibus sint meriti Incarnationem? Resp. primo, nullus hominum meruit de condigno Incarnationem filii Dei, neque quoad substantiam, neque quoad accelerationem eius, et alias circumstantias: quia etiam acceleratio, et aliæ circumstantiæ Incarnationis ad altiorem gratiæ ordinem pertinent, qui non debetur operibus procedentibus a gratia creata. Secundo, antiqui Patres non potuerunt mereri etiam de congruo prædestinationem Incarnationis, quia illa prædestinatio Incarnationis est prior omni gratia et bono motu antiquorum Patrum, et est radix illius. Tertio, antiqui Patres meruerunt de congruo executionem, seu exhibitionem Incarnationis, quoad substantiam eius. Probatur ex verbis psalmi nostri: *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus.* Quarto, antiqui Patres etiam meruerunt de congruo aliquas circumstantias Incarnationis, et aliquo modo dici possunt meruisse eiusdem accelerationem: quia, quod Incarnatio fiat ex tali fœmina, circumstantia quædam est Incarnationis, sed hoc meruit beata Virgo de congruo merendo maternitatem Dei. Et similiter Abraham meruit de congruo, ut ex illo Christus descenderet, quæ est etiam circumstantia Incarnationis, iuxta illud Gen. 22. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes, quia obedisti voci meæ.* Ita Suarez tom. 1. in 3. part. disp. 10. sect. 5. et 6. quem consule.

48. Deus iuvat pauperes. 1. ob eorum inopiam.

Moraliter nota duo motiva admirabilia, quibus Deus incitatur ad iuvandum pauperes et inopes. Primo, istorum inopia eum movet: *Propter miseriam inopum nunc exurgam.* Idem motivum affert Deus ipse, Isaiæ 60. 15. Ierosolymam seu Ecclesiam alloquens: *Pro eo quod fuisti derelicta et odio habita, et non erat qui per te transiret* (id est, qui se tibi auderet aggregare) *ponam te in superbiam sæculorum* (Septuag. vertunt, exultationem æternam. Vatabl. claritatem perpetuam) *gaudium in generationem et generationem* (id est, in omnes generationes) *et suges lac Gentium* (Chald. vertit, satiaberis divitiis populorum. Nam lac significat quicquid pingue, dulce, bonum, sapidum est et gratum) *et mammilla Regum lactaberis.* Sept. reddunt, divitias regum comedes, id est, regum divitiis, opibus, ære, auro, argento afflues. Ubi adverte nomen שֹׁד *sciod*, quod in psalmo nostro interpres noster vertit *miseriam;* S. Hieron. afflictionem; Aquila, direptionem, ut dixi supra, in hoc Isaiæ loco redditur *mammilla*, ut etiam R. Salomon, et R. Abraham exponunt. Item Iob. 24. 6. legimus in vulgata: Vim fecerunt deprædantes pupillos. Septuag. vero vertunt, *Rapuerunt ab ubere pupillum.* Deum habere curam pauperum et afflictorum, docet Eli-

Digitized by Google

phaz Themanites ibid. cap. 5. 11. *Qui*, ait, *ponit humiles in sublime, et mærentes* (Hebr. קודרים *coderim*, id est, pullatos, ut vertit Pagn. hoc est, nigris indutos vestibus ob mortem patris, matris, aut aliorum, vel ob afflictionem: alii reddunt, *obscuros*, denigratos. Septuag. ἀπολωλότας, perditos: etiam rei sordidis et denigratis vestibus utebantur) *erigis sospitate*, id est, salute et salvatione; erigis salvando, salutem securam, tranquillam et perfectam dando. Chald. vertit, *ut ponat humiles fame* (qui pia paupertate moriuntur fame) *in sublime, et denigrati inopia confortentur salute.* Isaiæ 57. 15. *vivificat* (recreat, erigit) *spiritum humilium* (humiliatorum, ad humum deiectorum) *et vivificat cor contritorum*, ut ossa arida, Ezech. 37. spiritu suo ad vitam revocavit illa afflando. Et Iobi 22. 29. ait Eliphaz generatim: *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria, et qui inclinaverit oculos* (sponte terram suam aspiciens, ad quam per afflictionem deiicitur) *ipse salvabitur.* Ps. 106. 41. *Adiuvit* (S. Hier. *sublevavit*, qui se humiliat, exaltabitur ὀχυρώσει, id est, *muniet*, ut vertit Symmach.) *pauperem de inopia.* Ipsa inopia et miseria est murus, et sepes spinea vineam animæ servans a vulpeculis. S. Chrysost. in Psal. nostr. ἀντὶ μεγίστης συνηγορίας ἡ συμφορά, *maximæ defensionis loco est calamitas, et mala pati.*

49.
II.
Ob eorum gemitus et orationem.

Secundum motivum Dei ad iuvandos pauperes, est eorum gemitus et oratio. *Propter miseriam inopum et gemitum pauperum* (inopes et pauperes sunt synonyma: vel, inops est, qui caret ope, id est, quolibet auxilio: pauper qui caret divitiis) *nunc* (id est, cito) *exurgam, dicit Dominus.* Vide dicta Psal. 9. 43. *Non est oblitus clamorem pauperum.* S. Chrys. aptime in Ps. nostr. ait: *Magna est vis eiulatus, qui supernum evocat auxilium. Timete, quicumque pauperes iniuria afficitis. Habetis vos potentiam, opes, et pecuniam, et iudicum benevolentiam: sed habent illi* πάντων ἰσχυρότερον ὅπλον, *arma omnium validissima, luctus et eiulatus, et illud ipsum iniuria affici quæ e cælis auxilium attrahunt. Hæc arma domos effodiunt, hæc fundamenta evertunt, hæc integras gentes submergunt: gemitus dico eorum, qui iniuria afficiuntur.* Nota etiam, pro *gemitum* esse in Hebr. אנקה *anaka*, id est, clamorem, qualis est sauciorum animam efflantium, ut ait Mercerus; 2. *anaka* significat *mugitum*, et gemitum maximum. Divites fustibus, stimulis, oneribus aggravant et obruunt affliguntque pauperes, illi vero gemunt nullam articulatam vocem ad se defendendum proferre audentes, sed Deus licet abiectissimas exaudit, et eorum hostes punit. Pauperes sunt cadavera spirantia, fame, siti, tabe, miseriis, sordibus horrida; sed Deus eos vivificat, recreat, et illustrat, atque ut filios sibi dilectissimos amplectitur, erigit, ac fovet, si ad ipsum accesserint. Ad eos etiam, qui sunt virtutibus pauperes, et inopes ob gratiæ amissionem, hæc transfer, si cum prodigo ad genua patris ceciderint, ibique ingemuerint, Luc. 15.

50.
Nihil est difficile Deum adiutorem habenti.

Nota moraliter secundo, cum fiducia et sine timore certandum esse cum hostibus nostris, cum Deus dicat, *fiducialiter agam in eo.* Vide dicta supra. Nihil est difficile habenti Deum in se operantem. Rex noster ait Ps. 17. 30. *In Deo meo transgrediar murum.* S. Hieron. vertit, *transiliam*, q. d. sine difficultate exultans evolabo ad hostium murum, et arces eorum occupabo, uno saltu omnia obstantia superabo. Chald. reddit, subiugabo arces munitas. S. August. lib. 10. Conf. cap. 28. *Cum*, ait, *inhæsero tibi ex omni me, nusquam erit mihi dolor et labor, et viva erit vita mea, tota plena te. Nunc autem quoniam quem tu imples, sublevas eum, quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum. De Davide ait etiam Iesus Sirach*, Eccli. 47. 3. *Cum leonibus lusit quasi cum agnis (et cum hædis) et ursis similiter fecit quasi cum agnis ovium.* Sic, ut ait Ruffinus lib. 3. vit. Patr. num. 27. Ioannes Anachoreta ab

51.
Leones cicures reddunt 1. Ioan. Anachoreta.

Abbate per iocum iussus adducere leænam, protinus ad eam accedens. *Abbas meus*, inquit, *præcepit ut alligem te, et perducam ad eum*: quare eam cepit, ligavit, et ad Abbatem perduxit. S. Gerassimus (falso aliqui vicinia nominis decepti, id adscribunt S. Hieronymo) Abbas leoni spinam e pede evellens, ita eum cicuravit, ut clitellas instar asini dorso ferret: ac moriente Gerassimo et sepulto, sepulturæ eius incumbendo leo lugens eiulansque, eidem quasi hero, imo patri suo commoreretur et consepeliretur, ut tradit Ioan. Moschus in prato spirit. cap. 107.

2. S. Gerassimus.

Simeon Priscus hospitibus a via aberrantibus duos leones viæ duces assignavit, qui proinde eos secure recto itinere deduxerunt. Eidem leo in speluncam iussus locum cessit, quin et botrum attulit dactylorum, ut ait Theodor. in Philothæo cap. 6. Itaque etiam tu fiducialiter age in et cum Deo tuo. R. Iuda in Pirke avoth, hoc est, in Apophtegmatis Patrum, Audacem, inquit, te oportet esse ut pardum, alacrem ad cursum et expeditum pedibus quasi capream: sicut aquilam regiam et solarem volucrem, omnia præ agilitate corporis penetrantem; denique ad instar leonis cuiusdam strenuum ac bellicosum, fortem, et magnanimum ad mandandum executioni Dei ac patris tui voluntatem. Stanislaus Rescius lib. 3. vitæ Cardin. Hosii, egregium encomium habet Stephani Battoræi Poloniæ Regis, qui Moschos domuit et Turcis terrori fuit. Rex, ait, omnium sæculorum memoria et prædicatione dignissimus. Omnium plane regiarum et heroicarum virtutum laudibus et exemplis ad imitandum abundans. In Ecclesia Dei, plusquam sacerdos. In Republica, plusquam Rex. In exercitu, plusquam Imperator. In acie plusquam miles. In iudicio, plusquam Iurisconsultus. In dicendis sententiis, plusquam Senator. In adversis ferendis, plusquam vir. In publica tuenda libertate, plusquam civis. In amicitiis colendis, plusquam amicus. In convictu, plusquam familiaris. *In venatione, plusquam leo.* Ita Rescius. Hæc imitentur omnes principes ac Reges, præsertim Christiani, ne dicat ipsis, sicut vertit Chald. in psalmo nostro. *Propter violentiam pauperum* (id est, in pauperes) *et propter clamorem miserorum, nunc exurgam in iudicium*: ipsis pauperibus iudicantibus et divites crudeles condemnantibus, ut dixi de S. Paulino, et aliis Episcopis afflictis contra Guntharium regem Vandalorum in Africa sedentibus in iudicio divino. Hoc refert S. Greg. lib. 3. dialog. cap. 1. sed quis fuit ille Rex non dicit: ideo auctores variant. Vide Baron. anno 431. n. 193.

3. Simeon Priscus.

Generosi esse debemus.

Battoræi regis elogium.

Vers. 7.
52.

Divini auxilii certitudinem desumit David a Dei promissione, v. 7. ELOQUIA DOMINI, ELOQUIA CASTA, ARGENTUM IGNE EXAMINATUM, PROBATUM TERRÆ, PURGATUM SEPTUPLUM. Illa Dei eloquia sunt hic proprie accipienda promissa facta Davidi de liberatione e manibus Saulis, et monitione eius de egressione necessaria ex urbe Ceila, in qua eum Saul concludere gestiebat. Cum enim Abiathar sumpto Ephod, id est, veste Pontificia in qua erat Ephod seu superhumerale cum Rationali, consuluisset Deum, an venturus esset Saul, et an eum tradituri essent Ceilani, Deus in utroque affirmative respondit; de loco ad quem iturus secure esset petiisse etiam a Deo vix dubitari potest, spei itaque plenus David canit, Eloquia Domini, etc. Secundo, eloquia Dei intelligi possunt sacræ Scripturæ quæ sunt verissimæ, syncerissimæ et omnis labis expertes, ut censent Dionys. Carth. et Thomas Anglicus, quod Lombardus et Ioan. a Pastura ad verba prædicationis Christi atque ad doctrinam Evangelicam restringunt, sed rectius S. Hier. et Remig. ad utriusque testamenti doctrinam extendunt.

53.
Scripturæ tria elogia.
1.
Quod sit eloquium Domini.

Tria itaque Scripturæ sacræ elogia hic reperio. Primo, quod sit *eloquium Domini*, q. d. ait Ugo, eloquia non Aristotelis aut Iustiniani et aliorum, sed Domini. Unde exultans Titelm. Audiant hæc pauperes, inquit, et lætentur, quoniam ipse qui loquitur hæc et pollicetur fidelibus, Dominus est. Nota cum Ugone bis dici *eloquia*, quia duplex est Christi locutio. Interior, et exterior: scilicet literalis et spiritualis. Ezech. 2. 9. *Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber* (Hebr. volumen libri. Hebræi enim veteres scribebant in membranis hædinisve chartis, quas pergamenas vocamus, quod Pergami urbe Troadis primum inventæ putentur eas autem in spiras et cylindrum convolvebant: cumque legere vellent eas revolvebant et explicabant) *et expandit illum coram*

Digitized by Google

me, qui erat scriptus intus et foris. Syr. ante et retro. Arab. dorsum eius et venter eius: id est, anterior et posterior pars. Ante, sunt promissa sanctis et vita beatorum: foris sive retro, scripta sunt supplicia peccatorum, ut ait Origenes. Sic. Apoc. 5. vidit S. Ioan. librum scriptum intus et foris. Syr. intus et retro. Intus sunt secretæ inspirationes cor penetrantes, foris est vox concionatorum aures feriens, vel verba Scripturarum oculis lucentia. Malim tamen bis poni *eloquia*, ad denotandam certitudinem promissionis, et frequentiam locutionis.

54. II. Eloquium, castum, et quomodo. 1. Secundo, Scripturæ sunt eloquia casta, id est, Primo, sine corruptione simulationis, ut ait Aug. Glossa, Lomb. nullo mendacio, nulla adulterina falsitate fuscata, ut Bruno, nihil continentia mendacii, vanitatis, iniquitatis aut cuiuslibet impuritatis, ut Titelman. Nam, sicut ait Cassiod. *sicut castitas ignorat pollutionem, ita eloquia Domini nesciunt cum aliquo sorde misceri.* S. Fulgent. de Incarn. gratia Christi cap. 21. *Omnis,* inquit, *Scriptura divinitus inspirata, cuncta quæ dicit, vera dicit: quia ex veritate sunt universa quæ dicit. Eloquia enim Domini eloquia casta.* Vide dicta Ps. 18. 8. *Lex Domini immaculata.* Heb. תמימה *temimo*, id est, perfecta, integra. Tertull. lib. 4. contra Marcion. cap. 1. et de pudicitia cap. 6. legit. invituperabilis. S. Ambros. in Ps. 118. serm. 16. irreprehensibilis. Contra vero, de hominibus supra dictum est: *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* Et Paulus 2. Corint. 2. 17. *Non sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei.* Adulterat, ait Salmeron, qui se uxori non suæ coniungit: adulterat ergo verbum Dei, qui veritati falsitatem coniungit. Unde S. Greg. 22. Moral. cap. 17. Adulterari verbum Dei, ait, est aut aliter de illo sentire, quam par est: aut ex eo non spirituales fructus, sed adulterinos fœtus quærere laudis humanæ. Ex sinceritate vero loqui, est nil aliud in eloquio, quam oportet, scilicet auctoris et creatoris gloriam quærere. Sed cum in Græco non sit μοιχεύοντες, quod proprie mœchiam et adulterium significat: sed καπηλεύοντες, id est, cauponantes, quibus opponit Paulus sinceros, et sinceritatem. Cauponantur verbum Dei, qui instar cauponum prædicant Evangelium, ad quæstum ex eo colligendum, illudque referunt ad sua lucra; ita Corn. Nam aquam vino miscent, illiusque vim et suavitatem minuunt ac pretium iustum: ita hæretici et concionatores vana sanctis, vera falsis,
2. inania solidis, incerta certis adiungunt. Secundo, *Eloquia casta*, id est, ut ait Beda, invariabilia. Nam quod semel probabunt, nunquam improbabunt: et quod semel negabunt, nunquam affirmabunt: et in hoc erunt comparabilia castæ mulieri, quæ eadem se exhibet et absente marito; ita Beda. Sed prima explicatio est maxime lite-
3. ralis. Tertio, *eloquia casta*, id est, omnem virtutem docentia. Castitas enim aliquando pro omni virtute etiam mentis sumitur: sic ait S. August. tract. 13. in Ioan. tom. 9. *Virginitas mentis est integra fides, solida spes, sincera charitas,* et 2. Corinth. 11. 2. ait Apostolus Corinthiis: *Despondi vos* (Græce ἡρμοσάμην, id est, matrimonio iunxi) *uni viro virginem castam* (per omnia virtutum exercitia) *exhibere* (id est, ut exhibeatis) Christo. Cum illum tangit anima, casta est. Contra vero, si ad alium accedit, est adultera. Origen. hom. 12. in Levit. cap. 2. *Si susceperis, o homo, in cubili animæ tuæ adulterum diabolum, meretricata est anima tua cum diabolo. Si spiritus iræ, si invidiæ, si superbiæ, si impudicitiæ ingressus fuerit ad animam tuam, et receperis eum, et consenseris si loquenti, et in corde tuo delectatus fueris his, quæ tibi secundum suam mentem suggerit, meretricatus es cum eo.* Idololatriam dici et esse fornicationem spiritualem, alias o-
4. stendi. Quarto denique, *eloquia casta*, nempe causaliter, id est, castos ac puros efficientia, sunt Scripturæ sacræ; ita Thomas Anglicus, Ugo, Rem. Beda, de castitate corporali sumendo. Ut enim ait S. Iacobus, cap. 3. 17. *Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est* (Græce, ἁγνή, id est, casta, pura. S. Gregor. Nazianz. sapientiam et castitatem apparuisse tradit Ruffinus in prologo Apolog. et ad insolitum puellarum conspectum trepidanti dixisse: Ne moleste accipias, iuvenis, notæ tibi et familiares sumus: altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur: et missæ sumus a Domino tecum habitare; quia iucundum nobis et mundum in corde tuo habitaculum præparasti. S. Hieron. epist. 13. ad Rusticum ait: *Amo scientiam Scripturarum, et carnis vitia non amabis.* Unde S. Hieronymi sententia notabilis. S. Cæsarius ad quosdam germanos ait: *De paradisi floribus, hoc est, sanctarum Scripturarum sensibus animo sancto se iugiter ornare contendat, ibi castitatis ornamenta requiramus.* Doctores præsertim et Concionatores sint casti. Gen. 49. 21. *Nephtali cervus emissus* (Vatabl. *cerva misso*: Doctor etiam habeat lac) *et dans eloquia pulchritudinis*, id est, pulcherrima. Allegor. cervus ille est Christus, qui venit saliens in montibus, transiliens colles, similis capreæ hinnuloque cervorum; ita S. Ambr. et S. Hier. Cervi quoque sunt Doctores alta fidei mysteria, ut montes cælestes, decurrendo, sint eorum eloquia pulchra et munda. Cervus amat fontes et fluvios, ut se abluat et refrigeret. S. Greg. lib. 4. Mor. Qui, ait, adhuc carnalibus incubat, necesse est, ut instruere proximorum mentes erubescat. Lineas tunicas fieri Deus iubet sacerdotibus Hebræis, ut eos puritatis et castitatis admoneat. Exod. 28. 40. *Porro filiis Aaron tunicas lineas parabis, et balteos ac tiaras in gloriam et decorem* (si non sint lineæ, erunt in dedecus) *vestiesque his omnibus Aaron fratrem tuum, et filios eius cum eo* (ut sit generatio casta cum claritate.) *Et cunctorum consecrabis manus* (caveant tactus impudicos) *sanctificabisque illos, ut sacerdotio fungantur mihi. Facies et feminalia linea, ut operiant carnem turpitudinis suæ a renibus usque ad femora,* inclusive, id est, ipsa femora tegendo; nam illa feminalia seu femoralia linea sacerdotum descendebant usque ad genua. Fiebant e lino carminato et præparato, quia castitas gignitur et conservatur per iugem carnis et sensuum mortificationem. 2. Fiebant ex lino byssino retorto, quia castitas mollis et delicata est: unde magis quam aliæ virtutes muniri et conduplicari debet, ut sit firma. 3. Fœminalibus lineis, a renibus usque ad femora tecti erant sacerdotes, ut significarent debere sacerdotes novi Testamenti, aut virgines esse, aut contracta cum uxoribus fœdera dissolvisse; ita Beda, Cornelius, et alii. Sacerdotes etiam simplices cingebant tunicam lineam strictam zona linea, quæ esset etiam symbolum castitatis. Exod. 29. 8. *Filios quoque Aaron induas tunicis lineis, cingesque balteo,* lineo scilicet, id est, zona linea, quam solam gerebat ipse summus Pontifex in die expiationis mense Septembri. Levitici 16. 4. *Tunica linea vestietur, fœminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti* (omnia sint linea, id est, casta. Hæc erant quatuor vestimenta minorum sacerdotum, quibus alia in aliis festis addebat Pontifex) *hæc enim vestimenta sunt sancta* (id est, Deo consecrata. Corpus est vestis animæ, sit sanctum in sacerdote, cum sit consecratum oleo sancto, et balsamo, aliisque) *quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur.* Pallad. lib. 1. tradit Græcos solitos fuisse et plantare, et colligere oleas per pueros mundos et virgines. Plinius l. 12. cap. 14. ait thus colligi ab Arabibus Minæis, qui Sacri vocentur, *nec ullo congressu fœminarum, funerumque, cum incidant eas arbores aut metunt, polluantur.* Feretne Deus sacram doctrinam suam excipi ab hominibus impuris, ac deinde aliis tradi?

Tertio, eloquia Dei comparantur argento. *Eloquia Domini casta* (Hebr. טהורות *teorot*, id est, munda, ut S. Hieron. Felix, Pagnin. vertunt) *argentum* (id est, sicut argentum) *igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* 55. III. Est argentum purgatum

Scriptura sacra est similis argento. Primo, ob cando- 1.
rem et nitorem. Secundo, ob pretium. Tertio, ob solidi- 2.
tatem. Quarto, ob puritatem. Quinto, ob pondus. Sexto, 3.
ob sonum. Primo, itaque splendor argenti rapit oculos et 4.
animum, sed longe magis splendor veritatis in verbis di- 5.
vinis. Prov. 25. 11. *Malo aureo* (Syr. pomum aureum) 6.
in lectis argenteis. Chald. vertit, in imaginibus argenteis. 1. Enim in Scriptura
Pagnin. in picturis argenteis. R. Abraham, in thesauris

est splendor veritatis. argenti. Vatabl. in cælatis vasis argenti. Arias, la thecia transparentibus argenti) *verbum dictum in tempore suo*. Quod ad rem nostram exponit Beda: Verba, inquit, Prædicatoris apposite ad captum auditorum concinnata, sunt *mala*: quia de arbare vitæ, hoc est, de Dei sapientia sunt orta: *aurea*, quia charitatem menti infundunt. *Lectis* etiam comparantur, quia requiem præstant animabus audientium. *Argenteis*, quia splendare fulgent veritatis. Mala ergo aurea superaddit arnatui lectarum argenteorum, quisquis *divina eloquia* spiritualibus plena sensibus atque mysteriis, quibus suaviter animus pascitur et accenditur, apportuna tempore superaddit rudioribus ac simpliciaribus doctrinis, per quarum custodiam et hic præstatur pax animæ, et ad quietem pervenitur æternam; ita Beda. Secundo, argenti pretium spectatur, Prov. 16.

2. Pretiositas. v. 16. *Posside sapientiam* (hæc la Dei verbis est) *quia auro melior est: et acquire prudentiam, quia pretiosior est argento*. Sept. vertunt, *nidi sapientiæ* (sacræ Scripturæ libri) *eligendi sunt præ auro, et nidi prudentiæ eligendi*

3 Soliditas. *sunt super argentum*. Tertio, argenta solidiora sunt Dei B verba: licet enim cæli dicantur ære fusi, tamen ait Christus Matth. 24. 35. *Cælum et terra transibunt* (hoc est, mutabuntur et in alium statum convertentur) *verba autem mea non præteribunt*, hoc est, semper manebunt invariabilia. Posset etiam hæc sententia accipi non assertive, sed camparative, q. d. citius cæli transibunt et peribunt, quam verba mea transeant et pereant. Sicut ergo cæli, utpote solidissimi, qui quasi ære fusi sunt, ut ait Iab, nunquam peribunt: sic multa magis verba, id est, oracula et decreta mea, non excident, sed reipsa complebuntur: quia cælis ipsis sunt solidiora et firmiora; ita

4 Puritas. Iansenius. Quarta, de puritate argenti et Scripturæ max

5. Pondus. dicetur. Quinto, longe maius pondus apud nos habere debet unicum Dei verbum, quam omnes thesauri argenti. Unde S. Franciscus cum illud ex Evangelia Matth. 5. 4. audisset: *Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam* (aliam scilicet, v. g. æream. Nam pecunia primo fuit ærea, secundo, argentea, tertia, aurea. Græce C μηδὲ χαλκὸν, id est, neque æs) *in zanis* (Syr. in crumenis: zonis enim intexebantur crumenæ, aut appendebantur) *vestris, non peram* (sacculum, in qua panes, et alii cibi panuntur) *in via, neque duas tunicas* (mutatorias scilicet, hoc est, dua paria tunicarum, ut ait S. Thomas) *neque calceamenta* (duplicata, sive dua paria calcearum, ut dicit idem S. Dactar) *neque virgam*, defensoriam scilicet, sive vindicatoriam, id est arma amaia; est synecdoche. Nam alioqui Christus ipse Marci 6. 9. permittit ferre virgam, id est baculum ad levandam fatigationem, et lapsum impediendam. Cum, inquam, hæc audisset S. Franciscus, finita Missa clarius ea sibi explicari petiit, qua facta incredibili perfusus lætitia: Hoc est, ait, quod cupio: hoc quod totis præcordiis concupisca. Itaque detractis calceis, et una contentus tunica, cum duodecim socios adhibuisset, Ordinem Minorum instituit, atque in summa paupertate vixit. Vivens et mariens diserte asseruit: *Ipse Dominus revelavit mihi, quad deberem vivere secundum farmam sancti Evangelii*. Prætulit itaque Evangelium D argento, sicut ille, qui Evangelia legens, vestem propriam pauperi dedit. Pondus etiam Scripturæ prævalet aliis scientiis. S. Gregor. 20. Maral. cap. 1. *ut de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes atque doctrinas ipso etiam lacutionis suæ more transcendit: quia uno eodemque*

6 Sonus *sermone, dum narrat textum, pandit mysterium*. Sexto denique, sonus argenti et Scripturæ est gratissimus. Vide dicta Ps. 18. 5. *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum*. Erant calumbæ deargentatæ Apostali orbem pervalantes, erant tubæ argenteæ Dei verba personantes, symbalum fuit in duabus tubis argenteis a Deo imperatis Mosi ad convocandum papulum. Num. 10. 2. *Fac tibi* (primum Concianatar sibi concianetur) *duas tubas argenteas* (ob sanum meliorem, et reverentiam cultus Dei) *ductiles* (id est, malleo attenuatas et formatas) *quibus convocare possis multitudinem, quanda movenda sunt castra*: ex præscripto legis Dei castra movere, et arma sumere, et in hostes ferri debemus. Usui etiam erant illæ tubæ argenteæ in festis ac sacrificiis. Inter omnia metalla nullum tinnit dulcius argento, præfer verba Dei omnibus hominum scientiæ et eloquentiæ.

56. Tria præsertim in verbis Dei considerat David. Tria autem in argento præsertim hic notat David, nempe, 1. quod sit igne examinatum; 2. probatum terræ; 3. purgatum septuplum: quibus summa eius puritas et verbarum Dei, quæ illi comparantur, ab ea declaratur.

1. Esse examinata igne. Primo itaque dicit: *Eloquia Domini, eloquia casta* (sicut) *argentum igne examinatum*. Hebr. צרוף *tsaruph*, id est, conflatum, ut vertit Pagn. 2. Igne excoctum, ut Petav. 3. Igne probatum, ut S. Hieron. 4. Repurgatum, ut Chald. Rad. צרף *tsaraph*, est proprie, argentum igne urere, excoquere, examinare, et a scaria repurgare, ut ait Ioannes Forsterus in lex, ad omnia metalla malim extendere cum Mercero et Cavallerio.

1. Tribulationis. Quæres, Qua igne eloquia Dei examinentur? Resp. 1. S. August. Beda, Lamb. Remig. Thomas Angli. Iaan. a Pastura, igne tribulationis examinari. *Sicut argentum*, B ait Beda, *tunsum non dissilit, id est, non rumpitur, sed in longum et latum crescit: ita ipsi* (fideles scilicet) *purgati per ignem, per tribulationem; tunsi verberibus, et aliis miris modis non dissiliant, id est, non deficiant, sed crescant in longum firmiter perseveranda, et crescant in latum, charitatem suam ad inimicos etiam extendendo: ut ille qui pro lapidantibus dixit: Domine, ne statuas illis hoc peccatum*. Secunda et melius S. Hieron. Ugo Cardin. Re-

2 Spiritus S. migius etiam, et Thomas Anglicus, ignem illum interpretantur de igne Spiritus sancti, seu igne charitatis. Hoc igne labia Isaiæ purgavit Seraphinus calculum ardentem accipiens de altari, cap. 6. id est, gemmam Evangelicam de sinu Christi, qui ait, Luc. 12. 49. *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?* Arab. Ægypt. Æthiap. et Persicus Interpres vertit: Quid volo, nisi accensionem eius? q. d. da ignem, peto flammam, ut luceat et urat. Ignem illum censent S. Cyrillus et Iansenius esse Evangelii prædicationem. S. August. serm. 108. de C tempore, et S. Gregor. homil. 30. in Evangelia, dicunt esse Ipsum Spiritum sanctum, et eius dona. S. Ignatius

S. Ignatii ignis divinus. vir vere igneus Soc. Iesu Fundator alumnis suis, quos per omnes prope partes terræ distribuit, dicebat: *Ite, incendite orbem*. De Apastalis dicitur Psal. 7. 14. *Sagittas suas ardentibus* (non pro frigidis et ignavis) *effecit*. S. Hier. vertit, ad comburendum operatus est. Ubi S. Augustin. *quia alia sagitta percussa est quæ dicit: vulnerata charitate ego sum, Cant. 2. 5. et 5. 8. Græca habent, sagittas suas ardentibus operatum est: Latina, ardentes: sive ipsæ sagittæ ardeant, sive ardere faciant: quod utique non possunt, nisi et ipsæ ardeant*. S. Dominicus interrogatus

S. Dominici. ex quanam libra tam ardentes conciones hauriret? respondit, ex libro charitatis: *Huic uni, ait, studeo, ex eoque verba non inflantia, sed inflammantia depromo*. S. An-

S. Antonii Paduani. tonius de Padua cum flammis igneis pingi solet ab fervorem in concionando. Hic illi fervor ab meditationem Scripturæ oriebatur: eam ita sciebat, ut a Papa Gregorio Nono dictus sit arca *testamenti*, quod scilicet sicut arca ta- D bulas legis; ita ipse totam Scripturam mente contineret.

S. Francisci. De S. Francisco ait S. Bonaventura cap. 12. vitæ: *Erat verbum eius velut ignis* (Chald. purum. Alii, purgatum, depuratum. S. Hieron. probatum) *eloquium tuum nimis, et* (ideo) *servus tuus dilexit illud*. Vir ardens flammas cælestes amat, et in iis pascitur. De Elia refert Dorothæus

Eliæ. in Synapsi. Cum nasciturus, ait, esset Elias, pater eius Sabacha vidit illum ab Angelis albicantibus salutari, et igne tanquam fasciis involvi, et flamma ignis velut ciba ali. Et Ierosolymam profectus rem istam indicavit, dictumque illi est ex oraculo, ne timeret: fore enim ut puer nasciturus in luce habitaret, et quæ diceret firmam sententiam haberent, iudicaretque Israelem in gladio et igne; ita Daroth. S. Franciscus dicebat, concionatores esse mundi lucernas. Psal. 76. 19. *Vox tonitrui tui* (id est, verbi Evangelici. Unde Ioannes et Iacobi dicti sunt Boanerges, id est, filii tonitrui, hoc est, tonantes, tonitru facientes) *in rota*, id est, in totius terræ circumferentia, atque o-

Digitized by Google

mnium sæculorum decursu et circumvolutione: item in fervore actionis. *Illuxerunt coruscationes tuæ* (S. August. legit, apparuerunt fulgura tua) *orbi terræ: commota est* (S. Hieron. concussa est) *et contremuit terra.* S. August. legit, contremebundo facta est terra. De Elia dicitur Eccli. 11. 1. *Surrexit Elias Propheta* (S. Chrysost. serm. de Elia tom. 1. vocat eum altiorem mundo, proximum cælo) *quasi ignis, et verbum quasi facula ardebat.* Vatabl. vertit, Sermo eius instar facis flagrovit. Syr. *Verbum eius ordens, quasi clibanus succensus.* Habebat illo in ore eloquia Domini, quæ David vocat in psalmo nostro, argentum igne examinatum. Arabs vertit: *Sermo Domini sermo purus, veluti argentum inflammatum, purgatum in terra, quod iam expurgatum est pro uno septuplum.* Syrus vero, *Eloquium Domini, eloquium est purum, argentum selectum, probatum terræ, et expurgatum septies.* Prov. 10. 20. ait Salomon: *Argentum electum* (Gr. πεπυρωμενον, id est, igne examinatum, igne purgatum) *lingua iusti: cor autem impiorum pro nihilo.* Symm. vertit, ευτελες, id est, vile ac nullius pretii. Chald. reddit, Argentum conflatum lingua iusti: cor autem impiorum contritio est. S. Bonoventura linguam S. Antonii de Paduo integram videns et exosculans 32. anno post eius mortem, ait: O lingua benedicta, quæ semper laudasti Deum, multisque eumdem laudandi causa extitisti, nunc clare liquet quanti apud eum sis meriti et pretii, qui te ad tam sublime præconis sui officium efformavit.

57. Secundo, eloquium Dei est argentum *probatum terræ.*
II. Bellarmin. iure ait in Hebræo hoc esse valde obscurum.
Verba Dei sunt purgata terræ, id est. Primo, sensus esse potest *probatum terræ*, id est, incolis
terræ, omnibus terræ populis. Est metonymia, locus enim
ponitur pro habitatore eius. In eo opinione est Varlenius:
1. et iuvat versio Aquilæ, χωρουν την γην, id est, permeans ter-
2. ram, hoc est, moneta communem, ut aiunt, cursum ha-
bens, quæ ubique recipitur. Secundo, *probatum terræ*, id
est, ut ait Folengius, purgatum a terra, ut omnino pu-
rum sit. Iuvat versio S. Hieron. *separatum a terra.* Cum
enim metalla eruantur e terra, aliquid terræ habent ad-
mixtum, ideo lavantur priusquam in formam coniician-
3. tur. Tertio, argentum *probatum terræ*, id est, in terra bo-
na receptum feliciter, ad aliquod vas efformandum. Heb.
בעליל לארץ *balil laarets.* S. Chrysostomus vertit, το
χωνευομενον, το ρεον εν τη γη, id est, conflatum seu fusum,
4. et fluens in terram. Quarto, alii volunt *balil*, significare
vas chymicum, id est, catinum conflatorium, et iungunt
cum præcedentibus, ita ut sensus sit, sicut vertit Chald.
*Eloquia Domini, eloquia munda, sicut argentum repurga-
tum in fusorio super terram.* R. Ioseph Kimchi vertit, in
mortorio. Sic S. Thom. Ugo, et Glossa sumunt *terræ* pro
ablativo, sic erit Antiphasis, ita ut sit sensus argentum
probatum terra, id est, in terra, per terram, in vase ter-
reo, intra caminum terreum, intra furnacem argillaceam,
in vase chymico ex terra facto, intra conflatorium ter-
reum, *dans un creuset de terre*, in aurariæ et argentariæ
5. fusuræ calice terreo. Quinto, *balil* Dominum significat,
ut censent R. Abraham, et R. David: Beth enim dicunt
esse radicale; et R. Abraham ait sensum esse, q. d. Elo-
quia Domini sunt argentum conflatum, purgatumque a
Domino universæ terræ. R. David, q. d. argentum con-
6. flatum Domini terræ. Pagn. Domino. Sexto, alii dividunt
בעליל *balil*, quasi sit *ba alil*, et quidem Genebr. ait *alil*
significare opus, ita ut sit sensus, conflatum in opere ter-
ræ, id est, in vase, vel camino terreo, sicut dixi supra.
Rad. est *alal*, id est, operari. Alii censent *alil* idem esse
quod *elion*, id est, excelsus, et *mesciubbach*, id est, laudatus,
q. d. Sicut argentum conflatum in excellentiori et lauda-
biliori, quod sit in terra, ex qua faciunt vas, in quo con-
flatur et purgatur argentum, q. d. ait Mercerus, in præ-
stantissima et laudatissima terra, id est, vase ex terra.

58. Notat Bellarm. et bene, cum vox balil (sive baalil, ut ipse legit) non habeatur, nisi hoc loco, nullo est ratio cur non debeamus acquiescere interpretationi Septuaginta Interpretum, quibus lingua Hebraica notissima erat. Quicquid enim alii dicant, divinatio potius erit, quam interpretatio. Hæc notatio ad alia multa loca transferri potest. Nam, ut recte advertit Pineda in Iob aliqui recentiores a vulgata, aut a Septuag. Interpretibus recedunt, ut novi aliquid afferre videantur.

Nota secundo, pro *probatum terræ*, Septuag. habent δοκιμιον τη γη. Agellius autem contendit probare δοκιμιον non bene verti *probatum*, sed esse nomen et significare probatorium vas, atque subintelligendum esse κατα, vel, ως q. d. in probatorio. Sed primo, durius est illas particulas supplere: secundo, δοκιμιον hic ponitur adiective, ut bene monet Lorinus, et idem est quod aliud synonimum nomen δοκιμον, id est, probatum: ut opponatur argento reprobo, quod vocatur, αργυριον αποδεδοκιμασμενον. Ierem. 6. 30. *Argentum reprobatum vocate eos.* Deinde δοκιμιον quando substantive sumitur, significat explorationem, probationem, experimentum, ut habetur in thesauro Græco, et docetur auctoritate Herodiani, Plutarchi, Platonis, Longini, Budæi, Politiani: nec alium reperi, qui pro vase sumeret, licet reipsa probatio argenti in vase fiat. Unde Prov. 27. 21. ubi Græce habetur, δοκιμιον αργυριω και χρυσω πυρωσις, Noster vertit. *Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum.* Sed inde non recte ait Agellius δοκιμιον significare conflatorium: Nam sicut πυρωσις significat apud Theophrastum et Athenæum, coctionem ad ignem: apud Hesychium, probationem quæ igne fit, et tamen Noster vertit *in fornace*: ita, cum δοκιμιον significet probationem et explorationem, vertit explicationis gratia, *quod probatur in conflatorio.*

Tertio, eloquia Dei sunt argentum *purgatum septuplum*, 59.
id est, septies, hoc est multoties, perfectissime, totaliter, III.
exactissime, quousque ad purum conflatum sit, nihilque Verba Dei sunt argentum purgatum septuplum.
alienæ commixtionis remaneat; ita S. Chrysost. Lomb. Genebr. Ians. et alii. Nam septenarius est numerus perfectionis et universitatis. Nota, in eadem vena nascitur stannum, argentum et plumbum: itaque argentum diligenter purgari debet in fornace, ut sit purum et defæcatum. Plin. lib. 34. 16. *Plumbi nigri*, ait, *origo duplex est, aut enim sua provenit vena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: quod remansit in fornacibus, galena, quæ portio est tertia addita terræ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.* Modum eruendi atque purgandi argenti idem auctor assignat, lib. 33. cap. 6. *Ab his*, inquit, *argenti metalla dicuntur, quæ sequens insania est. Non nisi in puteis reperitur, nullaque sui spe nascitur, nullis ut in auro lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi, galenam vocant, quæ iuxta argenti venas plerumque reperitur: et eodem opere ignium descendit pars in plumbum: argentum autem superne innatat, ut oleum aquis. Reperitur in omnibus pene provinciis, sed in Hispania pulcherrimum.* Lege cætera, et mirare aviditatem hominum et laborem in eruendo illo metallo aliisque.

Symbolice. Eloquia Dei purgata sunt septuplum, id 60.
est, primo per septiformem gratiam Spiritus sancti. Se- Symbolice.
cundo, in septem beatitudinibus, quas Christus suis Apostolis in monte exposuit. Utrumque sensum attigit S. Augustinus in psalmo nostro. *Eloquia, Domini*, ait, *eloquia casta, sine corruptione simulationis. Argentum igne examinatum, probatum terræ: per tribulationes probata peccatoribus. Purgatum septuplum, per timorem Dei, per pietatem, per scientiam, per fortitudinem, per consilium, per intellectum, per sapientiam. Nam septem etiam sunt beatitudinis gradus, quos in eodem sermone quem habuit in monte Dominus exequitur κατα Matthæum, Beati pauperes spiritu, beati mites, beati lugentes, beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, beati misericordes, beati mundo corde, beati pacifici. De quibus sententiis septem, totum illum sermonem prolixum dictum esse animadverti potest. Nam octava ubi dictum est: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: ipsum ignem significat, quo septempliciter probatur argentum*, q. d. Lombardus. Octava beatitu-

da est patientia persecutionis, qua velut igne purgatur argentum septempliciter: id est, secundum illa septem quæ præmittuntur in sermone. Hoc enim igne purgantur et pauperes, et mites, et misericordes, et alii; idea in sermone septem præmittuntur virtutes, quæ et beatitudines dicuntur, quæ consummant et beatos faciunt. Octava autem quæ redit ad caput, examinat, et clarificat, et quod perfectum est demonstrat.

61. *Verba hominum sunt scoriæ plena.* Contra vero, hominum verba ut plurimum scoriam et impuritatem magnam habent. Ezech. 22. 18. Deus conqueritur. *Versa est mihi domus Israel in scoriam* (cum prius sua fide atque virtutibus esset argentum) *omnes isti æs, et stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis: scoria* (Hebr. סִיגִים *sighim*, id est, scoriæ: omnes simul sordes multi peccatores contrahunt) *argenti facti sunt*. Gravem deinde pœnam eorum subtexit; eam lege. S. Greg. 3. part. Pastoral. cap. 14. locum illum expendens ait: *Purgare eos per ignem tribulationis volui, et argentum illos vel aurum fieri quæsivi: sed in fornace mihi in æs, stannum, ferrum, et plumbum versi sunt. Æs quippe dum percutitur, amplius metallis cæteris sonitum reddit. Qui igitur positus in percussione erumpit ad sonitum murmurationis, in æs versus est in medio fornacis. Stannum vero, cum ex arte componitur, argenti speciem mentitur. Qui vero simulationis vitio non caret in tribulatione, stannum factus est in fornace. Ferro autem utitur, qui vitæ proximi insidiatur: ferrum itaque in fornace est, qui nocendi malitiam non amittit in tribulatione. Plumbum quoque cæteris metallis gravius est. In fornace ergo plumbum invenitur, qui sic peccati sui pondere premitur, ut etiam in tribulatione positus a terrenis desideriis non levetur. Hinc rursum scriptum est*, Ezech. 24. *Multo sudore sudatum est, et non exivit de ea nimia rubigo eius neque per ignem.* Hæc Gregorius.

62. *Hæretici adulterant verbum Dei. Tingunt argentum Ægyptii.* Hæreticos atque, ex malitia peccantes, et concionatores vana sanctis immiscentes iure comparabis argentum de industria adulterantibus, aut alia metalla. Quod mireris, aliquando pluris æstimantur adulterata quam pura et defæcata. Plin. lib. 33. cap. 9. *Tingit et Ægyptus argentum, ut in vasis Anubem suum spectet.* Diodorus Sicul. ait, Anubim filium fuisse Osiridis, qui canem gestabat, tamquam armorum insignia. Ex quo Ægypti canem venerantur, et Anubim Deum canino capite effingunt. Servius dicit lingua Ægyptiaca Anubim dici canem, sub *Et pingunt.* cuius forma colebatur Mercurius: unde Æneid. 8. vocatur latrator Anubis. Canes sunt hæretici, maledici, detractores, hypocritæ, dolosi, qui veritati fucum faciunt. Pergit Plin. *Pingitque, non cælat argentum. Transit inde materia et ad triumphales statuas, mirumque crescit pretium fulgoris excæcati. Id autem fit hoc modo: Miscentur argento, tertia pars æris Cyprii tenuissimi, quod coronarium vocant, et sulphuris vivi quantum argenti. Conflantur ita in fictili circumlito argilla. Modus coquendi donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit et ovi indurati Luteo, ut tamen aceto et creta deteratur. Miscuit denario triumvir Antonius ferrum. Miscuit æri falsæ monetæ. Alii e pondere subtrahunt, cum sit iustum 84. e libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, ut Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicaverit. Mirumque in hoc artium sola vitia discuntur, et falsi denarii spectatur exemplar, pluribusque veris denariis adulterinus emitur.* Hæc aptime applicabis auditoribus curiosis, qui meras nugas et incertas fabulationes, aut inanes et ridiculas conceptiones sensuique Scripturæ repugnantes pluris faciunt, quam solidas et divinas veritates. De iftis ait Paulus 2. Timoth. 4. 3. et 4. *Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt* (temere ac sine delectu) *sibi* (non Deo et eius gloriæ, sed suæ delectationi) *Magistros, prurientes auribus* (id est, ipsi discipuli cupiunt sibi aures leniter scalpi verbis sericis et rebus suaribus, magistri vero eorum pruriunt lingua) *et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.* Sic olim Iudæi inclamabant Prophetis eorum vitia increpantibus, et impendentem vindictam prænunciantibus, Isaiæ 30. 9. *Populus ad iracundiam provocans est* (Hebr. populus rebellis seu rebellionis est) *et filii mendaces, filii nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus: Nolite videre; et aspicientibus: Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores*: id est, falsa oracula vel dogmata, quæ fræna laxent libidini et concupiscentiæ, ut faciunt hæretici qui vota castitatis et religionis violanda, carnes omni tempore comedendas, Sacramentum pœnitentiæ spernendum, sola fide nos salvari, opera non esse necessaria docent. Nec te moveat quod illos et molles ac delicatulos concionatores multi sequantur: quia, ut recte ait Strato Physicus cum abiiceretur quod Menedemus plures haberet discipulos quam ipse. *Quid mirum si plures reperiuntur, qui lavari malint quam ungi?* Lavantur enim delicati: unguntur vero qui certamini sese accingunt. Quo dicto declaravit, se non aures titillare, sed praxim vitia debellandi et virtutes exercendi docere.

ARTICULUS II.

Impii in circuitu ambulant, et quomodo.

Cum induxerit loquentem Deum et auxilium promittentem Propheta noster, dixeritque, verba eius esse in- Vers. 8. 63.
star argenti purissimi, igne examinata et purgata; sequitur ut effectum suum sortiantur. Itaque addit, Tu DOMINE (non alius, ut ait Remigius) SERVABIS NOS (a malo ut dicit Dionys. Carth.) ET CUSTODIES NOS (in bono) A GENERATIONE HAC IN ÆTERNUM, id est, ab hominibus huius perversæ ætatis semper servabis et custodies me meosque, ne nobis noceant, et nos e Ceila urbe egredientes intercipiant. Nota, in Hebr. nunc est *thismerem*, hoc est, *custodies eo*, ut vertit S. Hier. et Aben Ezra: nempe eloquia tua, ut vera esse videantur. Vel *servabis eos*: nempe pauperes, ut vertit et explicat Muisius. In idem redit sensus. Legerant Septung. *thismerennu*, id est, servabis nos.

Moraliter nota. Deus servat iustos per sua eloquia. Itaque illa debent ponere in corde suo. Ps. 36. 31. *Lex Dei eius in corde ipsius* (Lex naturalis, ut explicat S. Ambr. lex Evangelica, ut Didymus: utraque, ut Euthymius) *et non supplantabuntur* (S. Hieron. non deficient) *gressus eius*: ὑποσκελίζεσθαι, est vinci ac deiici subiecto pede et interposito inter alterius pedes, est supposito pede in terram prosternere. Lex Dei in corde posita dat robur toti corpori et menti, et pedes ipsos, id est, affectus et cogitationes stabiles facit. Prov. 4. 5. Salomon ait filio suo: *Posside* (Hebr. קְנֵה *Kene*, id est, eme, ut vertit Pagnin. emitur pecunia rei temporalis possessio, et cognitia legis Dei labore) *sapientiam, posside prudentiam: ne obliviscaris, neque declines a verbis oris mei. Ne dimittas eam, et custodiet te: dilige eam, et conservabit te.* S. Hier. in c. 48. Ezech. amplexabitur te. Sept. adhærebit tibi. Est custos individuus et perpetuus, qui te nunquam deseret, neque in die prosperitatis, neque in nocte adversitatis.

Secunda nota, Egemus peculiari Dei custodia, ne ini- 64.
quorum hominum familiaritate pestem contrahamus, et *Periculum est,*
venenis inficiamur. *Quis in terris iam locus tutus?* ait Fo- *in familiaritate*
lengius, *quæ urbs, quæ domus, quod tugurium etiam unius* *sceleratorum.*
hominis vix capax, quod prorsus immune sit ac liberum? quoque non subrepat aliquando vel dolus, vel fraudulentia, vel simulatio, vel inconstantia, vel bellua illa, omni Lernæa hydra crudelior, perfidia? Deus tamen suos conservat. Ezech. dicit cap. 2. 6. *Cum scorpionibus* (Vatabl. cum spinis) *habitas. Verba eorum ne timeas, et vultus eorum ne formides.* Vide Viegas in Apocal. 9. comment. 2. sect. 12. ubi sex affert analogias inter hæreticos et scorpiones. Iob queritur cap. 30. 29. *Frater fui draconum, et socius struthionum.* Ubi Caiet. censet significari barbaros et efferatos domesticorum animos, atque ferinos mores, venenata verba, quibus afficiebatur et mordebatur: et per dracones quidem intelligi viros: per struthiones autem intelligi fœminas: propterea quod in Hebr. pro struthionibus, legatur *filias struthionum*. Et tamen cum vel in ip-

Digitized by Google

sa dæmonis manu Deus servavit, cui ait cap. 2. 6. *animam illius serva*: et prius cum esset in terra Hus inter malos erat tamen simplex et rectus ac timens Deum, et recedens a malo. In medio mari nascuntur gemmæ et in terræ gremio aurum effulgens.

Vir pius in medio impiorum est rosa seu lilium in medio spinarum. Cant. 2. 2. *Sicut lilium* (Vatabl. et Chald. sicut rosa) *inter spinas* (Sept. in medio spinarum) *sic amica mea inter filias*. Quinta editio, in medio filiarum. Ubi Rupertus notat το *filiæ* cum absolute ponitur fere nunquam significationem habere bonam, sic Gen. 49. 22. dicitur: *Filiæ discurrerunt super murum, sed exasperaverunt*. Simon senior, qui etiam iustus est cognominatus, non tantum lilio et rosæ confertur, sed etiam stellæ lucenti in nocte et obscuritate. Eccli. 50. 6. *Quasi stella matutina in medio nebulæ*, id est, quasi Lucifer seu Phosphorus inter nubeculas et vapores matutinos effulget. Et v. 8. Iridi confertur: *Quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ*, id est, gloriosas, splendidas, radiantes, sed fulgore ipsius Iridis, cum antea essent opacæ et obscuræ. Hoc autem est admirabile quod tanta colorum varietas et pulchritudo fulgeat in tenebrosa nube: unde Iris vocatur a Poetis, Thaumantias, id est, Thaumantis seu admirationis filia, a Gr. θαυμαζω, id est, admiror. Est admirabile cum vir sanctus emicat in medio nationis pravæ. Unde Philippenses monet Paul. c. 2. 15. *Ut sitis sine querela* (Gr. αμεμπτοι, id est, de quibus nullus iure conqueri possit) *et simplices* (ακεραιοι, id est, sinceri, candidi) *filii Dei sine reprehensione in medio nationis pravæ et* (σκολιας και διεστραμμενης, id est, tortuosæ ac distortæ, ut Syr. et Vatab. vertunt. Impii in circuitu ambulant, ut ait David noster) *inter quos lucetis sicut luminaria in mundo*: id est, sicut faces, quales v. g. in portu ex alta turri vel pharo suspenduntur, ut navigantibus noctu ad portum contendentibus præluceant, iterque ac portum eminus demonstrent; ita Cornel. 2. et melius, *sicut Luminaria*, id est, sicut Sol, Luna et stellæ. Monet, ut ait S. Chrysost. ut in nocte huius sæculi, quasi stellæ resplendeant et refulgeant. S. Ans. *Vult*, inquit, *ut Christiani sint quasi stellæ, quæ in cælo fixæ non curant terrena, sed totæ intendunt, ut suos cursus et motus peragant, lucemque spargant mundo*.

Hac Dei custodia securus David ridet impios, se ac suos cum fatigatione et inutili labore conquirentes, vers. ult.

Vers. 9. IN CIRCUITU IMPII AMBULANT, Hebr. *ambulabunt*, eorum

65. labor nunquam finietur: SECUNDUM ALTITUDINEM TUAM

Filii hominum in malam partem sumuntur hic. Sensus literalis huius loci.

I. MULTIPLICASTI FILIOS HOMINUM, id est, malos. Nam filii hominum sæpius in malam partem accipiuntur, sic opponuntur filiis Dei, ut Gen. 6. et Ps. 4. Sensus itaque erit: In circuitu, id est, circa nos, circa urbem Ceilam, in qua nunc sum, et circa totam Iudæam scelerati a Saule in omnem partem missi circumcursant, ut nullo in loco latere possim ac tutus consistere: et quidem hoc facis secundum altitudinem tuam, id est, secundum profundissimam et incomprehensibilem sapientiam, et investigabilia iudicia tua, per quæ pateris multiplicari et exaltari hostes meos vitiis omnibus coopertos. Favet S. Hier. cum vertit: *In circuitu impii ambulant, cum exaltati fuerint vilissimi filiorum hominum*. Et Muisius, cum extollitur vilis aliquis inter filios hominum. Pagnin. cum exaltant ipsi, vilitas est filiis hominum. Syrus, Quia circumeunt impii, et ambulant quasi altitudo obscœna filiorum Adam. Felix, Cum exaltabuntur opprobria filiis Adam. Nota nunc in Hebræo haberi זלות *zullut*, id est vilitates, abiectiones, contemptus: unde R. Abraham vertit, cum exaltati fuerint viri *vilitatis*, id est, vilissimi, maxime contemptibiles, qui sunt ipsa vilitas; 2. *zullot*, id est, commessationes, epulæ, q. d. cum multiplicantur et exaltantur apud Saulem epulones, comessatores, ventri suo et gulæ dediti; 3. Chald. vertit sanguisuga. Verba eius sunt: *Circumeuntes impii ambulant tanquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum hominum*; 4. alii quos Eugubinus approbat, reddunt, sicut Rhinoceros, devorare filios hominum. Sed *zullot* proprie significat vilitates, ut docet R. David in commentario Psal. 108. Filios hominum in malam partem hoc in psalmo sumunt S. Hieron. Felix, R. Abraham, Pagnin. Muisius, ut patet ex dictis: item Genebr. Lorin. Petav. Magn. Thomas Anglicus, Ugo, et alii. Septuaginta aliter legisse quam nunc, certum est. Bellarm. et Agellius suspicantur eos legisse דלות *dallota*, vel *dillita*. Dallota sumetur a דלל *dalal*, in kal, id est, ex imo in altum trahere, elevare, sicut solent aquæ cum e puteo hauriuntur: et hoc apte conveniet, q. d. in circuitu impii ambulant, sicut aquæ viles in rota molendinaria sursum deorsum volvuntur, exaltantur, sed ut cum sonitu maiore et spuma decidant, iustos tamen suo motu, et impetu exagitent et impellant. *Dillito* vero est in Piel a דלה *dala*, haurire, elevare, in altum extollere, et idem erit sensus.

Secundo, et melius, cum S. Augustin. Theodoreto, S. Chrysost. Rem. Brun. Lor. Ugone, et aliis *filios hominum* in bonam partem accipe, ut Psal. 35. Cum enim dixisset immediate ante, *Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hæc in æternum*, ostendit et necessitatem illius custodiæ, cum ait, in circuitu impii ambulant: et modum, cum addit, *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum*, id est, eos qui mihi adhærent: cum enim essent paucissimi, quando de nocte fugit ob mortem sibi certo paratam a Saule, sexcentos habebat fortissimos milites in urbe Ceila, per quos fuderat Philistæos illam urbem obsidentes, et se tutari poterat contra hostes suos. Sic psalmus habet lætum finem, quod fere perpetuum est in iis psalmis, in quibus a Deo opem petit. Deus enim orantes exaudit. Nota, *altitudo* Dei hic duplex considerari et accipi potest, primo maiestatis naturæ ac potentiæ, q. d. quantum altus es et immensus, tantum servos tuos multiplicas et extollis: vis ut ex donis collatis servo, dignitas et maiestas domini appareat. Secundo, *altitudo* spectanda est sapientiæ et iudiciorum Dei, q. d. pro incomprehensibili sapientia tua, atque iudiciorum infinita abysso, dona tua elargiris, nos conservas, exaltas et multiplicas sive merito sive numero. Nota enim secundo, pro *multiplicasti* in Græco est επολυωρησας, id est, multa cura dignatus es, magnam curam gessisti, ut usurpant Æschines et Laertius; 2. honorasti, exaltasti, sublimem effecisti, q. d. πολυ μετεωρον εποιησας. Hesiodus, Ælianus et Suidas ωραν usurpant pro cura et sollicitudine affectuosa. Hesychius et Galenus in Lex. Hippocr. ωρευ ponunt pro curam gero et custodio. Cum itaque dictum esset in psalmo nostro, *Tu Domine servabis nos et custodies nos a generatione hac in æternum*, recte adiungitur, *secundum altitudinem tuam*, επολυωρησας elevasti, altos fecisti, magna cura extulisti, multis et excelsis donis exornasti seu *multiplicasti filios hominum*. Allegor. de Christo explicat Euthym. q. d. Tu ad cælos usque elevatus ascensionis tuæ tempore, magna in humanam naturam contulisti beneficia, misso ad eam Spiritu paracleto, qui Apostolos illuminavit, atque in Evangelii prædicationem direxit. Anagogice S. Hieron. Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. Filios Dei, secundum multitudinem, iuxta abundantiam misericordiæ tuæ, qua multiplicatur Ecclesia: hoc est, de pietate et misericordia ipsius: cum in retributione futuræ beatitudinis promissa tua percipientes, conformes effecti fuerint corpori gloriæ tuæ. Ita Hieron. Tropolog. S. Chrysost. *Secundum altitudinem tuam. Pro eo quod est, Similes tui effecisti, quatenus fieri potest ut homo sit similis. Faciamus enim*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Gen. 1. 25. Tum mirabilem subtexit sententiam Οπερ γαρ εστιν θεος εν ουρανω, τουτο ημεις επι της γης. *Quod enim ipse Deus est in cælo, nos sumus in terra. Et quemadmodum superne nullus est eo superior, ita nullus in terra est huic animali virtute similis. Estote*, inquit Matth. 5. 45. *similes patris vestri, qui est in cælis. Quin etiam nominis quoque sui nos fecit participes. Ego dixi*, ait Ps. 81. 6. *dii estis et filii excelsi omnes. Et rursus* Exod. 7. 1. *Constitui te Deum Pharaonis. Et fecit esse opificem corporeorum. Et tunc quidem mutat Moses creaturam: nunc autem alii alia elementa: nobis autem iussit nos ipsos Deo templum extruere*. 1. Cor. 6. *Et si er-*

66. II. Et melius, in bonam partem.

Digitized by Google

go non fabriceris cælum, ἀλλα δημιουργης ναου θεῳ, *Dei tamen templum fabricaris. Propterea enim cælum quoque est splendidum, quoniam habet Deum in ipso habitantem*: imo *vero per Christum nos ana quoque suscitarit, et nos considere fecit in dextris in cælis, et dedit ut maiora faceremus iis, quæ ipse fecit. Signa enim*, inquit Ioan. 14. 12. *quæ ego facio, ipse quoque faciet, et maiora his faciet. Et in veteri testamento hic quidem mare sautarit, ille vero Solem frænarit, alius Lunam iussit manere, alius autem rursus in se radios averlit, pueri autem in fornace elementi operationem alligarunt, et flamma insaniens silebat, et alligata sibilabat. Norunt etiam feræ revereri amicos Dei: et licet fames urgeat, modestiores tamen fiunt. Quin etiam Angeli quoque reveriti sunt, et insigniter honorarunt homines. Quidni enim honorarent, quos ipse Dominus honorabat?* Hactenus Chrysostomus.

67. Tropol. In circuitu impii ambulant, id est, cum inconstantia circumuluntur. Prima vero pars versiculi, nempe *in circuitu impii ambulant*, si sumatur Tropol. denotat summam incanstantiam, agitatianem, fraudes, somnolentiam, fatigationem, labarem inutilem, perplexitatem aliaque mala impiorum, quæ illis partim ab intrinseco, partim ab extrinseco oriuntur.

1. In intellectu. Ac primo. In intellectu scelerati, præsertim hæretici est circuitus et circumvolutio erroris. Ephes. 4. 14. *Ut iam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur* (Gr. περιφερομενοι, circumacti) *omni vento doctrinæ in nequitia hominum*, id est, per nequitiam hominum, hoc est, per homines nequam et fraudulentos, per hæreticos et Pseudo-Apostalas. In Græco est, εν τῃ κυβειᾳ ανθρωπων, id est, in alea seu aleatione haminum, q. d. ac circumferamur omni vento doctrinæ secundum hominum nequitiam et incanstantiam atque desultoriam levitatem, qui fidem suam velut aleam valvunt ac revolvunt ad nutum agitantes. Hoc in Arianis videre potes tempore Canstantini et Constantii Imp. toties enim variis in conciliabulis fidem suam mutarunt, ut sit pudendum. Vide Baran. tom. 3. Annal. De illis agit S. Hilarius lib. ad Constantium et Coastaotem Imp. *Periculosum*, ait, *nobis atque etiam mirabile est, tot nunc fides existere, quot voluntates: tot nobis doctrinas esse, quot mores: et tot causas blasphemiarum pullulare, quot vitia sunt, dum audita fides scribitur ut volumus: aut ita ut volumus, intelligitur. Sic plurimæ ceperunt esse fides*, ne ulla sit: *imo vero annuæ menstruæque de Deo fides decernuntur: novis subvertuntur vetera, etc.* Vide quæ de Lutheri, Zuinglii, Oecolampadii, Melanchthanis, Buceri, Calvini, et aliarum hæreticorum innumeris erroribus, et quotidiana pene fidei variatione habet Spondan. tam. 3. Annal. De omnibus hæreticis vere pronunciat S. Iudas epist. Canon. v. 12. *Hi sunt nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur*, a vento vanitatis, quæ omnia explicat, et instar fumi evanida facit. Et S. Petrus 2. epist. 2. 15. *Derelinquentes viam veritatis erraverunt, secuti viam* (agendi rationem et methadum) *Balaam ex Bosor*. Græce τῃ βοσορ, id est, filii Bosor, ut Bosor sit idem atque Beor: hic enim fuit pater Balaam. Num. 22. 5. Et quidem S. Aug. quæst. 48. in num. legit *filii Beor*. Hic Balaam fuit Pseudo-propheta, qui conatus est maledicere populo Israel in gratiam Balac regis Moab, ut ab eo honoraretur et ditaretur. Addit S. Petrus v. 17. *Hi sunt fontes sine aqua* (ibi lutum et erroris et peccati, nec lavat sed coinquinat, ait Glossa) *et nebulæ turbinibus exagitatæ*, ventis sese in gyrum contorquentibus, et inter se confligentibus quaquaversum agitantur et raptantur) *quibus caligo tenebrarum reservatur*. Græce additur εις αιωνα, id est, in æternum. De illis recte dixeris cum Christo, Matth. 15. 14. *Sinite illos: cæci sunt et duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.*

68. II. In voluntate. Secundo, in voluntate, *impii in circuitu ambulant*. Primo, ab inconstantiam propositi in honestis et bonis affectionibus: secunda, ob perpetuam agitationem et circulationem ex uno malo desideria in aliud. Isaiæ 19. v. 14. *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis* (Chald. et Septuag. spiritum erroris: practici scilicet qui continet iudicii depravationem cum affectu malo et inordinato) *et errare fecerant Ægyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius et vomens. Et non erit Ægypto opus, quod faciat caput et caudam*. In circulo non est principium nec finis. Nihil est in peccatore sanum, si caput, id est, consilium, affectum, initium operis spectes: nihil est prosperum et felix, quod caudam, id est, finem operis, perficiat, et ad optatum exitum perducat. Procopius in cap. 54. Isaiæ, hanc ebrietatem et fluctuationem impiorum deplorat. *Est*, inquit, *errantium cor instabile, ebriorumque more cupiditatibus agitatur et vacillat*. παντι γαρ πνευματι περιφερονται, και κατα τον παροιμιων ρεμβασμον επιθυμιων υπορπαζονται. *Quolibet enim spiritu circumaguntur: et quod est in proverbio, rapiuntur cupiditatum turbine*. Et Richardus tract. 1. de statu interioris hominis cap. 34. Nusquam modus, inquit, nusquam certa mensura servatur, dum animus semper ex carnis impetu *turbinis more* huc illucque impellitur. Euripus sunt plerique mortalium fluctu reciprocante in semet acti: ut, cum fremitus ac tumultus multum ediderint, in spumas eant, neque iter promoveant. Hoc Seneca notat epist. 120. *Nemo*, inquit, *non quotidie et consilium mutat et votum, etc. Nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens. Magnam rem puta unum hominem agere. Præter sapientem autem nemo id facit*. Et epist. 49. hoc esse stultum dicit. *Inter cætera mala*, inquit, *hoc quoque habet stultitia proprium, semper incipit vivere*. Et epist. 59. Constituendum quid velimus, et in eo perseverandum. Male vivunt qui semper vivere incipiunt, quia semper illis imperfecta vita est. Hæc Seneca. Sola perseverantia coronatur.

Tertio in Lingua, *impii in circuitu ambulant*: quia, ut 69.
dictum est supra v. 1. *diminutæ sunt veritates a filiis ho-* III.
minum. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum In lin-
suum. Labia dolosa in corde et corde locuti sunt. Vide gua.
ibi dicta. Sic in circuitu ambulavit serpens loquens Evæ, eamque fraudibus suis et mendaciis decipiens. Gen. 3. 1. *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ*. Hebr. verti possunt, Serpens erat in multas spiras et gyros complicatus et involutus. Hoc enim etiam significat ערום *arum*. Hunc serpentem existimat Delria fuisse viperam. Eugubinus fuisse basiliscum, est enim rex serpentum: Pererius fuisse scytaleo, quia magnitudine et tergi varietate præfulgens intuentium oculos detinet. Hoc in incerto est: sed certum est serpenti non eam fuisse vim et facultatem loquendi naturalem, ut voluit S. Basil. sed dæmonem in eo esse locutum, qui dicitur a Iobo c. 26. 13. *coluber tortuosus*. Cave ne ore tuo loquatur, cum fraudibus, ambagibus, dolis, mendaciis, æquivocationibus, promissis fallacibus alios inescas et decipis. Esto tu non diabolo flexuoso, sed Iobo ipsi similis de quo cap. 1. v. 1. *Et erat vir ille simplex et rectus*. Esto simplex, eris rectus. Pro *simplex* Hebr. est תם *tam*, id est, *perfectus*, ut vertit Pagn. et noster vertit, Gen. 6. *innocens*, ut vertit, Iob 9. v. 9. *plenus*, ut Lev. 23. 15. *sanus* ut, Isaiæ 1. 15. *integer*, Ezech. 5. 15. *immaculatus*, Ps. 118.

Quarto, in Opere, *impii in circuitu ambulant*, quia ad
centrum non tendunt, ut ait Caietanus: neque ad viæ, id 70. IV.
est, vitæ nostræ finem, nempe Deum: sed verticis modo In ope-
magnum murmur ac strepitum edunt, neque in maris si- re.
num evolvuntur: vel, sicut pinnulæ versatiles in tecti fastigia quietem nullam habent, et ad omnem ventum moti manent semper in eodem loco: vel, in labyrintho oberrant, et quo magis progrediuntur, magis sese implicant. *Caro aqua vorticosa est ac spumans. Mundus ventus est circumvolvens. Dæmon in cæcos flexus deducit*. Unde Petrus Blesensis ait epist. 138. *proprium sceleratorum esse sollicitudinum Labyrinthum. S. Gregor. Nyssen.* miratur quod homines velint relicto vitæ compendio in circuitu cum impiis ambulare, et cæco huius vitæ labyrintho errare ac sese implicare. Samsonis quoque excæcati circa molam concursatio trista peccatoris se circumvolventis est symbolum, Iudic. 16. 21. *Quem cum apprehendissent Philisthiim, statim eruerunt oculos eius* (iustum supplicium lascivi aspectus, qua captus erat Dalilæ pulchritu-

Digitized by Google

dine) *et duxerunt Gazam victum catenis, et clausum in carcere molere* (molas trusatiles instar iumenti versare) *fecerunt*. Hoc opplicans peccotori sensibus suis per creaturas oberranti S. Paulinus ait epis. 4. od Severum. *Tota tibi species iumenti molentis occurrat. Ut ille pannis oculos corporis, sic iste sordibus vitæ suæ oculos mentis obsitus, per errores suorum sensuum, quasi circa ambages molarum laboriosa miser statione versaturus*. Vide Petrum Blesensem lib. 1. de charitate cap. 4.

71. V. Ob varia extrinseca eos agitantia

Nota primo. Multa etiam ab extrinseco petita efficiunt, ut impii in operibus suis, consiliis, affectionibus et sermonibus in circuitu ambulent. Primo quia viæ eorum obliquæ ac tortuosæ. Isaiæ 59. 8. *Non est iudicium* (id est, iustitia, *rectitudo*, æquitas, ut ait Cornelius) *semitæ eorum incurvatæ* (obliquæ, ut vertit Arias: perversæ, ut Sept.) *sunt eis*, (sibi ipsis circuitum faciunt) *omnis qui calcat in eis, ignorat pacem*: et sibi, et aliis. Secundo, in circuitu ambulant, quia ducem viæ sequuntur dæmonem, qui amat ambulare in circuitu. 1. Petr. 5. 18. *Tanquam leo rugiens circuit*. Et ipse fatetur, imo gloriatur, Iob. 1. 7. *Circuivi terram, et perambulavi eam*. Tertio, in circuitu impii ambulant, quia in via sese implicant et illigant rebus volubilibus et circumeuntibus, S. August. in psalmo nostr. *In circuitu* (sic ipse legit) *impii ambulant: id est, in temporalium rerum cupiditate, quæ septem dierum repetito circuitu, tanquam rota volvitur: et ideo non perveniunt in octavam, id est, æternitatem, pro quo iste psalmus intitulatus est. Ita et per Salomonem dicitur Proverb. 20. 26. Ventilator enim impiorum est rex sapiens, et immittit illis rotam malorum*. Hæc August. Noster vero interpres vertit: *Dissipat impios rex sapiens, et incurvat super eos fornicem*: rotæ scilicet, id est, canthum seu extimam superficiem et curvaturam rotæ: Sept. enim habent: *immittet illis* τροχον, id est, *rotam*. Chald. vertit, Volvit super eos rotam. Alludit ad plaustra ferrata, quibus in Palæstina frumentum triturabant: vel certe ad supplicium Ammonitarum impiorum, quos subactos David serravit, et circumactis super eos ferratis carpentis trucidavit. 2. Reg. 12. 31. Non caret cruciatu perversorum circuitus, ut mox ostendam. Recte S. Bern. lib. de interiori domo, cap. 23. *Mundus*, inquit, *omni volubilitate circumrotatur*. Nulla est volubilitas, quam non habeat: nihil habet quadratum et stabile, omnia sunt orbis, atque ut orbis volvuntur: divitiæ scilicet, honores atque voluptates.

72. Hinc sequitur. 1 Ut in circuitu ambulantes non proficiant in via. 2 Ut multum laborent 3. Ut la-

Nota secundo, Ex eo autem quod impii in circuitu ambulant, consequens est. Primo, ut non proficiant in via, neque termino suo approximent: circulus enim ad punctum redit a quo incepit. Secundo, ut multum laborent. Ps. 37. v. 11. *Cor meum conturbatum est in me* (Hebr. *cor meum*, סחרחר *secharchar, circuivit*, ut vertit Pagn. agitatur huc illuc, nec residet præ afflictionibus, ut explicat Mercerus, *dereliquit me virtus mea*, statim ut virtus nos relinquit, cor conturbatur, et agitatur; non stat in uno loco et in uno Deo, itaque fluctuat. Prov. 11. 18. *Impius facit opus instabile*. Hebr. *opus mendacii*. Pacem et quietem promittit, dat agitationem et bellum. Chald. opus iniquitatis. Syr. opus oppressionis. S. Gregor. lib. 2. Mor. 4. *Solet*, ait, *per gyrum circuitus, laboris anxietas designari*. Tertio, in circuitu ambulantes laborant semper, quia, ut dixi, finem non reperiunt. Ps. 139. 10. *Caput* (Hebr. ראש *ros*, id est fel, ut reddit Pradus in Ezech. cap. 23.) *circuitus eorum* (S. Hier. amaritudo conviviorum eorum. Vel in ipsis deliciis est labor et venenum: si hoc est in capite seu initio, quid erit in cauda seu fine? Potatorum circuiationes in mutuis propinationibus venena sunt) *labor labiorum ipsorum operiet eos*. Undique illos involvendo. Hoc S. August. exponens ait: *Quid est circuitus ipsorum? ut circumeant et non stent, in gyrum eant erroris, ubi iter est sine fine. Qui enim in longum it, aliunde incipit, alicubi finit. Qui in gyrum it, nusquam finit: ipse est labor impiorum*. Quarto denique, qui in circuitu ambulat, sæpe cadit, et cum periculo. Explicui Ps. 1. v. ult. *Novit Dominus viam iustorum, et iter impiorum peribit*. Vidimus ibi quomodo via impiorum pereat: nunc videndum est, quomodo ipsum impium perdat. 1. Regum 25. 29. ait Davidi Abigail: *Anima inimicorum tuorum rotabitur quasi in impetu et circulo fundæ*. Ps. 82. 14. *Deus meus pone illos ut rotam*. Vide illum locum. Quod ad lapsum attinet, dicunt impii, Isaiæ 59. 10. *Impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui*. Cave itaque, ut monet Salomon Prov. 2. 15. ab iis, *quorum viæ perversæ* (Symmachus, σκαμβαι id est, curvæ. Theodotio, στρεβλαι, id est, tortuosæ) *sunt, et infames gressus eorum*. Sept. et flexuosi gressus eorum.

nem non reperiant.

4 Ut sæpe cadant cum periculo.

73. Deus fecit hominem rectum. 1. In corde. 2 In ore. 3. In oculis. 4 In manibus.

Nota tertio, Deus fecit hominem rectum, et vult rectitudinem illam in omnibus conservari. Primo, in corde, Ps. 7. 11. *Salvos facit rectos corde*, et 96. 11. *rectis corde lætitia*. Secundo, in ore Ps. 32. 1. *rectos decet collaudatio*. Eccl. 28. 29. *Verbis tuis facito stateram, et frænos ori tuo rectos*. Prov. 4. 24. *Remove a te os pravum* (Aquila et Theodotio, oris obliquitatem) *et detrahentia labia sint procul a te*. Tertio, in oculis, vers. seq. *Oculi tui recta videant* (melius est adverbium quam nomen. Hebr. in directum) *et palpebræ tuæ præcedant gressus tuos*. Ps. 111. 4. *Exortum est in tenebris lumen rectis*. Quarto, in manibus. Psal. 24. 21. ait Christus: *Innocentes et recti adhæserunt mihi*. Hoc etiam de toto corpore commode dicetur. De manibus autem Ps. 140. 2. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*. Iunctis et in cælum erectis manibus orare Deo placet, et hic situs preces erigit, pigra directio manuum et corporis eas incurvat ac retardat. Quinto, in pedibus. Proverb. 4. 26. *Dirige semitam pedibus tuis, et omnes viæ tuæ stabilientur. Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram*. Ratio est, quia Deus ipse rectus est. Ps. 91. 16. *Rectus Dominus Deus noster*. Et omnia quæ Dei sunt, recta sunt. Psal. 18. 9. *Iustitiæ Domini recta*. Psal. 118. 137. *Rectum iudicium tuum*, et 142. 10. *Deducet me in terram rectam*. Sap. 10. v. 10. *Iustum deduxit per vias rectas*. Si hactenus obliquus et tortuosus extitisti, dic illi, Ps. 50. 12. *Spiritum rectum innova in visceribus meis*.

5. In pedibus.

Digitized by Google

PSALMUS DUODECIMUS.

In finem, Psalmus David.

1. USQUEQUO Domine, oblivisceris me in finem? usquequo avertis faciem tuam a me.
2. Quamdiu ponam consilia in anima mea: dolorem in corde meo per diem?
3. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice, et exaudi me Domine Deus meus.
4. Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum.
5. Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speravi.
6. Exultabit cor meum in salutari tuo, cantabo Domino qui bona tribuit mihi: et psallam nomini Domini altissimi.

PSALMI DUODECIMI ANALYSIS.

Auxilium a Deo postulat David ad

- Sui ipsius sublevationem. 1. quem
  - Oblivisci Deus videbatur. 1.
  - Et aversari. 1. cum
    - Consilia ipsi non prodessent. 2.
    - Et dolor Deum movere non videretur. 2.
- Hostis depressionem. 3. qui
  - Exaltabatur ob potentiam. 3.
  - Prævalere se iactabat ob superbiam. 4.
  - Exultaturus erat ob victoriam. 5.
- Dei gloriam. 6. cui
  - Corde, erat gratiam habiturus ob liberationem. 6.
  - Ore, laudes cantaturus. 6.
  - Opere, vitam consecraturus. 6.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. In finem, Psalmus David.

1. Templum Salomonis variis modis profanatum.

In hoc psalmo loqui populum Iudaicum censent Rabbini, et Trevetus, Faber, Aiguanus. Implorare autem auxilium Dei contra hostes quatuor, unde quater repetitur *ad ona*, id est, *usquequo, quomdiu?* Primo onim, Babylonii sub Nobuchodonosore destruxerunt Ierusalem, ac templum, et populum duxerunt in captivitatem, 4. Regum ult. Secundo, Persæ tempore Cambysis impedieruut ædificationem templi, 1. Esdr. 4. Tertio, Græci, furente præsertim rege Antiocho Epiphane, variis modis Iudæos afflixerunt, ot idolom abominotionis in templo posuerunt, 1. Moch. 1. et seq. Quarto, Romaui duce Tito Ierusalem everterunt, templom succenderunt, populum in captivitatem abdoxerunt. Hæc omnia prævidens David populum illum miserum inducit, opem a Deo imploronten; ita ipsi. Sed hoc dici nou potest. Nom in fiue psalmi gaudet ob liberationem prævisam: Iudæi autem non liberabuntur unquam a captivitate et servitute, in qua nunc miseram vitam trahunt.

2. David hic loquitur a Saule sibi timens.

Secundo itaque melius alii, Davidem loqui volont. A Deo autem petit, nt se ab inimico defendat, ut o morte liberatus, eius beneficentiam cantet; ita Genebr. qui generatim loquitur. De Absalonis persecutione explicant Euthym. Nicephor. et Theodoretus quia videntur verba esse peccatoris timentis ne a Deo relinquatur, ob odulterium et Uriæ cædem. Melius tamen S. Thomas, Ionsen. Calet. Agell. ot Clarius in Saulis persecutione psalmum esse conscriptum volunt, sed tempus nou determinant.

Cum apud Ceilanos versaretur.

Arbitror ego esse foctum quando in urbe Ceila conclusus, et admonitus Saulem cum exercitu mox odfuturum, deliberavit fugam arripere Deo monente. Unde dicit: *Usquequo oblivisceris me in finem?* dudom enim oberrabat per varia toca; 2. alludit od consilium, quod petiit per Abiathar indutum Ephod (id est, vestem Poutificiam lo qua erat Ephod, id est, superhumerole cum Ratiooali. Sic enim summus Pontifex indutus reddebot oraculo, Deo eum inspirante) cnm dicit: *Quamdiu ponam consilia in onima mea*; 3. fugom suom instantem explicat, ob quom risui hostium erat oxponendus. *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.* Idem itaque est argumontum huius psalmi, atquo præcedentis.

3. Allegor. Patrum in Limbo existentium est oratio.

Allegorice. Psalmus hic est oratio patrum antiquorum in Limbo detentorum, et adventum celorem Christi postulontium. Ita Lombardus, Ugo, Bruno, Remig. Voleutia, Arnob. Hesych. Richard. Pompolitonus, Cassiod. Glossa, Burgensis: ot quidem putant sensum esse literalem, sed verius est tantum allegoricus. Dovid ipse illom adventum postulabat etiom vivens. Dionys. Carth. qui do patribus in Limbo exponit, ait: quod psolmus iste *est carmen ardentissimi amatoris, verba igneo atque omni offectu plenissima continens, quemadmodum vere devoto, hunc psalmum cordialiter decantonti, constat.* Et Cassiodorus, Totus psalmus, inquit, de charitote loqoitur Christi, id qua ost totius legis sita perfectio: quom si quis habet, omnia mundi istius blandimenta postponit. Nam dum ipsa sola ex toto cordo requiritur, eius controrium nou omatur. *Charitos enim Dei quædam vernalis est pluvia virtutum, sub qua et beata voluntas germinat, et operatio sancta fructificat, patiens hic in adversis, temperata in prosperis, humilitate potens, afflictione lætissima, inimicis benevola, bonis suis superans malos. De qua etiam supernæ creaturæ semper accensæ sunt, flamma reficiens, desiderium salutariter crescens. Et ut Apostoli Ioonnis voce cuncta complector, Deus ipse charitas est.* 1. *Ioan.* 4. *Quapropter ipsam nos docet expetere, ipsam sine fine desiderare, ut quia hic inde expleri non possumus, saltem ex ea in futura retributione satiemur.* Hæc Anagogico sensui recte conveniunt.

4. Anagog.

Anagogice enim S. Thomas, Ugo, Burgensis censent expeti hic ab anima sancta secundum Christi adventum:

Digitized by Google

Ioan. a Pastura ait psalmum hunc esse orationem Ecclesiæ vel fidelis a miseriis et periculis hulus sæculi liberari postulantis, et Ruffinus esse desiderium cælestis gloriæ, exilii nunc mela cautinue deplorando.

5. *Tropologice hic est oratio iusti in tentatione.* Tropolog. Psalmus hic est oratio viri iusti, *tentationa gravi agitati.* Ite Bellarm. Foleng. Ioao. a *Pastura*, Titelmannus, qui speciales aliqnas tentationes onumerat. Psalmus iste, inqnit, aptissimam dat *formam* clamandi ad Dominum iis, qui grevi qualibet et diuturna tentatione premuntur: ntpote vel gravi longoque libidinis æstu, A vel ponderosa nimis pusillanimitale, vel *tristitia* demergente, vel acedia omne opus bonum *fastidiente*, aut infidelium *cogitationum* angentibus dubietatibus, aut *aliis* cuiuevis *generis* malis. *In quo*, sic *tentatus*, veluti conquerens de *tentationis gravitate* et *prolixitate*, deque absentia *sive* protractiooe divini auxilii, postulat celerem a Deo misericordiam, ot ante omnia mentis illuminationem: ne farte pereet in morte, sicque *in patestatem* veniat hostium *suorum*, et illi exultent de casu eius. Ita Titelm.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

6. Tria David proponit. Primo, summam miseriam et anxietatem suam in præsenti periculo, vers. 1. Secundo, opem divinam implorat, vers. 3. Tertio, spem in Deo figit, et gratitudinem pollicetur, vers. 5.

PARAPHRASIS.

1. *Usquequo Domine oblivisceris me in finem? usquequo avertis faciem tuam a me.*	1. Quousque, Domine, auxilium tuum differes, quasi mei perpetuo penitusque oblitus? Quousque velut averso vultu stabis, nec benigno me favore recreabis? cum iam per multos maoses damo, uxore, banis omnibus relictis, huc illuc Saulem persequentem fugiam.
2. *Quamdiu ponam consilia in anima mea: dolorem in corde meo per diem?*	2. Quousque necesse crit varia consilla mente versare, nt ab his me periculis explicem? Quousque salutis meæ dubius totos dies in mœrore conteram?
3. *Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice, et exaudi me Domine Deus meus.*	3. Quousque hostes mei de me subsultantes triumphabunt? tandem arridenti vultu me respice, precibusque servuli tui annue cum sis Dominus meus et Deus meus.
4. *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum.*	4. Mentis afflictæ tenebres vultus tui splendore dispelle, ne unquam in Saulis manus incidens crudeli morte ab ipso afficiar: neve taodem capto illudens, glorietur se eo potentiorem fuisse, cui specialem opem regnumque promiseras.
5. *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: ego autem in misericordia tua speravi.*	5. Exultabunt quidem plerique hostes mei, cum me a Ceilanis desertum viderint, et ad fugam periculosam necessitate compulsum: ego vero ab omnibus humanis præsidiis destitutus, in tua unius misericordie epes meas defigo, te uno tutante satis contra omnes muoitus.
6. *Exultabit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino qui bona tribuit mihi, et psallam nomini Domini Altissimi.*	6. Vere sinceraque lætitia cor meum ob salutem a te datam exultabit; os vero meum, canticum tibi triumphale concinet, ab tot beneficia mihi ante fugam, in fuga, et post fugam collata, et tibi Salvatori et liberatori meo psalmos conscribam, et instrumentis musicis modulabor.

ORDO PSALMI.

7. David secunda fugæ suæ enno Ceilem urbem tribus Iuda liberarat a Philistæis eam absidentibus, et io eam ingressus aliquantulum quietis capiebat, cum ecce tibi nunciatur infestum Saulem cum exercitu adfuturum, statim Deum consulit per Abiathar summum Pantificem a quo discit et Saulem venturum, et se ab Ceilanis illi tradendum esse, ubi venerit. Itaque fugiendum iterato advertens, et laborum finem nou videns, ingemit, et opem a Deo petit.

Motiva tria Davidis, ut exaudiatur. Triplex autem motivum proponit, ut exondiatur. Primum, petitum a seipso. Secundom, ab hostibus suis. Tertium, a Deo.

Ac primo, ad sui consolationem hoc necessarium ostendit, cum diu iam duret afflictio, adeo nt e Dei memoria excidisse videatur, v. 1. *Usquequo Domine oblivisceris me in finem?* atque eius voluntati esse infensus, cum favorem solitum tamdiu subtrahat. *Usquequo avertis faciem tuam a me?* Unde fiat, nt ipse in intellectu suo sit anxius, v. 2. *Quamdiu ponam consilia in anima mea?* et in voluntate sua tristetur: *Dolorem in corde meo per diem?*

Secundo, opem petit ad hostis depressionem, qui fortunæ, corporis et animi bonis præ se Dei servo et innocente eminere desiderat. Primo in bonis fortunæ divitias et honores ambiens, at in iis avide hærens ac superbe glorians, v. 3. *Usquequa exaltabitur inimicus meus super me?* Remedium est favor divinus oratione quæsitus: *Respice, et exaudi me Domine Deus meus.* Secundo, in corporis bo- B nis exultabit, cum vegetus et elacer me vulneribus confectum ad pedes suos iacentem viderit, v. 4. *Nequando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum.* Remedium immediate antea attulerat, petitionem scilicet lucis divinæ, quæ efficiet ut nan impingat: *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte.* Tertio, in animi bonis hostis exultabit, lætitia triumphens ob tristitiam eius et fugam, v. 5. *Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero.* Remedium est spes firma in Deum, opem enim certam impetrat: *Ego autem in misericordia tua sperari.*

Tertio, opem petit ob Dei gloriam, quæ inde exurget, cum eum laudabit corde, ore, opere, et gratias referet. Primo, corde exultando, et gratiam habendo propter liberationem a periculis, v. 6. *Exultabit cor meum in salutari tua.* Secundo, ore, eius laudes celebrando: *Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi.* Tertia, opere, cum alacritate illi serviendo: *Et psallam nomini Domini Altissimi.* Psalterium manu pulsatur, et opus designat, ut alias notavi.

C Usquequo Domine oblivisceris me (Hebr. verbum est temporis futuri) in finem (Hebr. נצח *netsach*, id est, Vers. 1. נצח
semper, ut Chald. Syr. in æternum, ut Felix, Aries, Muisius; usque ad finem, nt Arabs: penitus ut S. Hieron. εἰς νῖκος, id est, ad victoriam, ut quidam apud S. Chrysost. Deus enim non deserit subtrahendo sensibile auxilium, nisi nt Sanctorum sit illustrior et maioris meriti victoria) usquequo avertis (Hebr. תסתיר *tastir*, id est, abscondes: lange recedit Deus in gloriæ suæ nubes impenetrabiles nabis. Aquila etiam, Symm. ac Theod. κρύψεις, id est, abscondes) faciem tuam a me? 8.

Digitized by Google

Tò Usquequo denotat ardens desiderium.

Nota prima, In psalmis atque etiam in aliis Scripturarum, maxime autem Prophetarum locis, cum ad Deum iste ponitur loquendi modus, veluti per interrogationem, Usquequo, quamdiu, quando, propter quod, ut quid, quare, aut simili aliqua particula, non sic accipi debet sententia, quasi sit mera interrogatio responsionem expectans: quemadmodum cum homines quippiam interrogant proximos sibi, responsionem expectantes: sed tantum ut sit mirantis et admirationem proponentis, vel desiderium magnum et expectationem insinuantis. Quemadmodum supra, Ps. 2. cum dicitur, Quare fremuerunt gentes, non expectatur ulla responsio, sed tantum admiratio sic exprimitur, q. d. Propheta: Miror rem tam absurdam illos attentasse. Et in loco præsenti cum dicit, Usquequo Domine, etc. non expectat ipse ut audiat certam sibi horam liberationis designari, sed tantum est expressio vehementis desiderii et expectationis magnæ, quæ suam sperat liberationem. Similiter accipi potest, Ps. 3. et 20. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me. Deus, Deus meus quare me dereliquisti. Et alibi. Quare oblivisceris inopiæ nostræ, et tribulationis nostræ? Vers. 3. et 4. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me, etc. Ita Titelmannus.

9. *Deus nullius rei potest oblivisci. Dicitur tamen oblivisci.*

Nota secundo, de fide est, Deum nullius rei posse oblivisci. Est enim mens æterna, infinita, sapientiæ fons et oceanus, rerum omnium tum præteritarum tum futurarum, tum præsentium lucidissimum speculum. *Illi*, ut ait S. Ambros. lib. de interpellatione David, *omnia quæ sunt facta et futura, præsentia sunt.* Oblivisci tamen dicitur primo, cum ob alicuius delicta eum derelinquit, tentarique permittit atque affligi, ut flagellis erudiatur; ita
1. Euthymius. Secundo, cum etiam sine delicto procrasti-
2. nat invocatus, et differt iuvare; ita Theodoretus, Folengius, Paschasius, Ratbertus, qui lib. 3. in lamentationes Ieremiæ ait: *Deus thesauros memoriæ non amisit, aut scientiæ: sed dicitur oblivisci, quia differt occulto quodam iudicio auxilium præstare statim, dum quasi despicit obsecrantes.* Memoria est enim veluti fons et radix beneficentiæ: Itaque hoc obstructo fonte et succisa radice arescant omnia necesse est. Vox Chald. שלה *scela*, significat oblivisci et spernere, aspernari, reiicere, respuere. Et Syr. טעא *tea*, oblivisci et dimittere, deserere, derelinquere. Unde illa oblivio Dei Sanctis fuit molestissima, ut patet, Ps. 41. 10. et 43. 24. ac Thren. 5. 20. Orationibus autem ac virtutibus memoriam, id est curam et beneficentiam Dei excitarunt. *Nihil*, ait S. Chrysost. *apud Deum æque memoriam parit, ac boni aliquid facere, quam esse sobrium ac vigilantem, et virtutis curam gerere: quemadmodum nihil æque oblivionis est causa, sicut esse in peccatis, avaritiæque et rapinæ esse deditum.* Alleg. oblivisci videbatur Deus cum differebat adventum Christi; ita Gloss. Lomb. Ugo, et alii.

10. *Deus quandonam faciem a nobis avertere dicitur?*

Nota tertia, Deus a nullo hominum faciem suam, id est, intellectum divinum potest avertere, cum sit ubique præsens, et omnia simplicissimo et perfectissimo actu semper intueatur: David tamen ait: *Usquequo avertis faciem tuam* (Chald. splendorem vultus tui) *a me?* Est enim catachresis, quia Deus facie caret. Avertere autem faciem dicitur Deus, *cum non dat animæ notitiam sui, quæ adhuc*
1. *purum mentis oculum non habet*; ut ait S. Augustin. Ubi adverte cum Bellarm. qui tentatur duo mala pati solet, prava desideria in voluntate, et tenebras in intellectu. Quando prava desideria valde urgent, tunc videtur Deus oblivisci, et deserere animam; quando tenebræ obscurant intellectum, videtur Deus avertere faciem suam ab anima. Ipse enim lux est, et ideo illuminat, cum convertit faciem: in tenebris relinquit, cum avertit. Propter primum dicit homo in tentatione positus: *Usquequo Domine oblivisceris me in finem?* propter secundum dicit: *Usque-*
2. *quo avertis faciem tuam a me?* Secundo, et melius, Deus avertit faciem suam, cum dissimulat quasi non videns, ut loquitur Mariana: cum quasi iratus et vultu averso, favorem suum non exhibet, ut ait Iansen. *Facies Dei*, ait Euthymius, *potentia illa in Deo est, qua aspicit nos, ac custodit, et beneficiis donat. Aversio autem Dei contraria operatio est, quando nimirum indignos quosque a custodia et protectione sua avertit, tanquam ea aperentur, quæ in ipsius conspectu abominabilia possint videri.* Vide dicta Ps. 5. 6. neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Quantum autem sit malum illa divini vultus aversio, ex eo possis videre, quod qui vultum avertit ab aliquo, cum neque manu iuvat, neque sinu fovet, neque illi oculis blanditur. Notat tamen S. Chrysost. hanc Dei derelictionem et vultus aversionem, πολλῆς κηδεμονίας, magnæ esse curæ ac providentiæ. Hoc autem facit Deus, ut nos ad se vehementius attrahat. Nam etiam is qui est insano amore captus, eum qui amatur contemnentem dimittit ac derelinquit, non animo quidem expellens, sed ipsum volens ad se convertere et sibi coniungere.

Anag. *Usquequo avertis faciem tuam a me?* faciem gloriæ, ait Ugo, ut videam te facie ad faciem. De illa Exod. 33. 13. ait Moses: *Ostende mihi faciem tuam.* Et signate David Ps. 79. 20. *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Essentialis enim beatitudo consistit in Dei visione.

Allegorice. Sancti Patres desiderabant Christi adventum, et cur?

Alleg. *Usquequo avertis faciem tuam a me?* id est, præ- 11.
sentiam Filii tui, qui est facies tua, quæ hominibus est videnda; ita Lombardus. Filium tuum, in quo tu cognosceris, ait Remigius. De Christo etiam exponunt Cassiod. Glossa, Thom. Anglicus, Ugo Cardin. Sancti Patres desiderabant adventum Christi. Prima, propter exaltationem humanæ naturæ, in cuius persona dicitur Thren. 1. 11. *Vide Domine, et considera quoniam facta sum vilis.* Sed
exaltata est per Incarnationem. Unde Psal. 72. dicitur: 1.
Cum gloria suscepisti me: id est, facta sum gloriosa, sicut mulier ignobilis sublimatur, si contrahat cum nobili viro. Inde fit ut omne peccatum post adventum Salvatoris maius sit quam ante. Sicut magis ignominiosum est no-
bili quam ignobili, si quid turpe faciat. Secundo, advan- 2.
tum illum desiderarunt, ut liberarentur a limbo inferni captivi. Iob. 17. 16. *In profundissimum* (id est in limbum) *infernum descendent omnia mea, putasne saltem ibi erit requies mihi?* Per Christum autem liberati sumus ab eo. Zach. 9. 11. *Tu quoque in sanguine testamenti tui e-*
duxisti vinctos de lacu, in quo non est aqua. Tertia, pro- 3.
pter depressionem diaboli. Ps. 11. *Humiliasti sicut vulneratum superbum*, id est, minorasti potentiam eius. Luc. 11. 22. *Si autem fortior eo supervenerit, alligabit fortem,*
etc. Quarto, quia per adventum Christi pacificatus est no- 4.
bis Deus. Iob. 9. 33. *Non est, qui utrumque valeat arguere, et ponere manum in ambobus.* Istud scilicet non erat ante adventum Christi. S. Greg. sic exponit: Manum posuit Christus in ambobus; quia et homini exempla bene operandi tribuit, et Deo in se opera quibus placaretur,
ostendit. Quinto, propter delectationem, quam sperabant 5.
habere in videndo et audiendo ipsum, et cohabitando cum eo. Matth. 13. 16. *Vestri beati oculi, quia vident: et aures vestræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ et iusti cupierunt videre quæ vos videtis, et non viderunt: et audire quæ auditis, et non audierunt.* Cant. ult. 1. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer te, et iam me nemo despiciat?* Foris visus est per humanitatem, et etiam deosculatus. Cant. 1. *Osculetur me osculo oris sui.* Ideo, iam ipso habito dicit S. Bern. Merito proinde somnia et visiones non recipio, figuras et ænigmata nolo: ipsas quoque Angelicas species fastidio, omnes quippe superat spe-
cie et pulchritudine sua IESUS meus. Sexto, propter auste- 6.
ritatem legis amovendam. Iob. 9. 34. *Auferat a me virgam suam*, id est, legis qua puniebat duritiam. S. Greg. eam Christus abstulit, et per mansuetudinem vias vitæ
ostendit. Noluit ut Deus timeri, sed ut pater amari. Se- 7.
ptima, propter Scripturarum aperitionem. Apocal. 5. 4. *Non est inventus qui aperiret librum, et solveret signacula eius, nisi agnus qui occisus est.* Iob. 38. 12. *Numquid post ortum tuum præcepisti diluculo, et ostendisti auroræ locum suum.* Auroram vocat, quia sicut adveniente aurora recedunt tenebræ, sic adveniente Christo recessit ignoran-

tia Scripturarum, et Iob. 31. 35. *Quis enim tribuat adiutorem, ut desiderium meum compleat opus, et librum scribat ipse qui iudicat?* Unde S. Bern. Quid enim, ait, hæc semiverbia Prophetarum: nam Mosem audio, impeditioris quippe linguæ factus sum, Isaiæ labio immundo sunt, Ieremias nescit loqui, quia puer est: omnes Prophetæ elingues sunt, ipse loquitur quem ipsi loquuntur; ita Ugo.

Vers. 4. 12. Oculi nostri non sunt a Deo avertendi. Nota quarto, Sicut lugendum est, cum Deus avertit faciem suam a nobis; ita timendum est, cum oculos nostros avertimus ab illo: mutuus enim debet esse aspectus: et periculosius est ad eum oculos non convertere, quam oculos eius et faciem a nobis averti: licet enim posteriora tantum eius videamus cum Mose, tamen lucebit facies nostra sicut Mosis: sed si dorsum illi obvertamus, licet cum stultis illis senibus, Ezech. 8. 16. spectemus solem orientem honorum et dignitatum mundanarum, erimus in densa caligine. Itaque orat David, v. 4. ILLUMINA OCULOS MEOS NE UNQUAM (Hebr. פֶּן pen, id est, *ne*, ut vertit Arabs et Syrus: *ne forte* ut Pagnin. *nequando*, ut Felix) OBDORMIAM IN MORTE. Hebr. מָוֶת *mavet*, id est, *morte*, per mortem; 2. ad mortem, ut Syr. 3. *ne forte dormiam mortem*, ut Arias: id est, ne moriar, ne somno lethali obruar. Ier. 51. 36. vocat mortem somnum sempiternum. Sept. *μηποτε υπνωσω εις θανατον*. Arabs vero, *ne dormiam mortuus*, in sepulcro velut lecto clausis oculis compositus: somnus est mors brevis, mors est somnus perpetuus.

Sensus huius loci. I. De oculis corporis, et de oculis mentis potest hic locus explicari. Sensus itaque est: Primo, in his tantis malis, in hoc animi dolore, tanquam in profundissimis noctis tenebris, squallidus ac mœrens vivo, versari in summa caligine videor, oculique fletu caligant. Verum tu Domine Luce tui vultus, gratissimaque tua ope et favore mihi ostenso, dispelle hanc prementium malorum caliginem, atque his malis liberatum recrea, ne crescentibus malorum tenebris durissimo mortis somno consopiar in molestissima calamitatum nocte; ita Theodoretus, Euthym. Iansen. Mariana. *υπνον τανηλεγεος θανατοιο*, id est soporem longisomnæ mortis vocat Petavius. Ne unquam misere et infeliciter moriar, ut ait Genebr.

II. Oculi mentis qui? Secundo, *Illumina oculos meos*, id est, oculos mentis; sive, ut loquitur S. Augustin. oculos cordis: sive ut ait Ioan. a Postura, oculos cordis et mentis: id est, intellectum et affectum, qui illuminantur lumine gratiæ cælestis, ut videant mala vitanda, et bona facienda. Cognitio est oculus dexter, affectio est oculus sinister, qui est in parte cordis, et post cognitionem sequitur. Ugo Cardin. contrarium ponit. Est, inquit, duplex oculus, scilicet interior, et exterior: et sicut exterior duplex, scilicet sinister et dexter: ita et interior duplex, scilicet oculus cognitionis sinister, et oculus affectionis dexter. Oculus cognitionis obscuratur per ignorantiam, oculus affectionis per virtutem. Et quandoque illuminatur unus oculus, scilicet cognitionis: et alter obscuratur, scilicet affectionis. Num. 24. 3. dicit Balaam: Dixit homo, cuius obscuratus est oculus. Balaam interpretatur vanus populus. Qui enim vanitatem huius sæculi quærit, habet oculum affectionis obscuratum. Fœdus enim iniit cum Naas, qui eruit oculum eius dexterum, 1. Reg. 11. 2. dixit Naas: In

Dexterum oculum Naas vult eruere. hoc feriam vobiscum pactum, ut eruam omnium vestrum oculos dextros. Naas interpretatur serpens, vel augurans; hic est callidus serpens, Gen. 3. 4. qui auguratus est Evæ: Nequaquam moriemini. Sed ad hanc obscurationem datur remedium, 1. Reg. 14. 17. ubi dicitur quod Ionathas extendit summitatem virgæ, quam habebat in manu, et intinxit in favum mellis, et convertit manum ad os suum, et illuminati sunt oculi eius. Ionathas interpretatur donum columbæ, et significat illum, in quo est donum gratiæ. Virga est rigor iustitiæ, cuius summitas est Evangelium, quod perfectam iustitiam docet. Unde Matt. 5. 20. *Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Favus mellis est misericordia quæ est in duabus Christi naturis figuratis per mel et ceram, manum ad os convertit, qui

A quod alios docet, prius facit. Et cum virga sibi favum attrahit, qui per iustitiam, quam in seipsum facit, misericordiam Dei acquirit. Unde Ps. 118. Feci iudicium et iustitiam, etc. Et alibi: Misericordia et veritas obviaverunt sibi. Misericordia scilicet Dei miserentis, et veritas hominis se iudicantis, et de se iustitiam facientis. Et hoc modo illuminantur oculi Ionathæ.

Allegor. Illuminatio petitur per Christi Incarnationem danda. Ipse enim est lux vera, quæ illuminat omnem hominem; ita Remig. Lomb. Glossa. Dion. et alii.

Causam, cur petat oculos mentis suæ illuminari, ponit David: *Ne unquam obdormiam in morte*, id est ne fide extincta mors peccati adveniat. Ut enim ait Cassiod. *Oculi cordis in mortem obdormiunt, quando fidei lumine sepulto, carnali delectatione clauduntur.* Idem dicit Bruno. Sumpserunt ex S. Augustino, qui ait: Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte. Oculos cordis oportet intelligi, ne delectabili defectu peccati claudantur; ita Augustinus.

B Moraliter nota. Peccatum est somnus et mors, cum dicatur: *Ne unquam obdormiam in morte.* 13. Moraliter Peccatum est animæ somnus.

Ac primo, peccatum somno comparatur, ut declarat Chald. qui vertit: *Illumina oculos meos in lege tua, ne forte peccem, et dormiam cum eis, qui sunt rei mortis.* Primo, 1. nox somnum conciliat; ita ex mentis caligine oritur peccatum; et sicut lux magna excitat dormientem, ita et gratia Dei illustrans. 1. Thessal. 5. 7. *Omnes vos filii lucis*, id est, Christi, ait S. Anselmus: dicit enim Ioan. 8. 12. Ego sum lux mundi; 2. et melius, filii lucis, id est, Evangelicæ veritatis, ut explicat S. Chrysost. *et filii Dei: non sumus noctis, neque tenebrarum. Ideo non dormiamus* (somno peccatorum, desidiæ, ignorantiæ Dei et salutis, ait Cornelius) *sed vigilemus et sobrii simus. Qui enim dormiunt* (qui voluptatibus carnalibus et terrenis indulgent, ut explicat S. Chrysost.) *nocte dormiunt: et qui ebrii sunt*, nocte ebrii sunt. Lucem fugiunt vespertiliones. Secundo, 2. somnus usum sensuum tollit, ac præsertim rationem ligat: ita et peccatum prudentiam tollit. Ut enim docet S.

C Thomas 2. 2. quæst. 47. 13. Prudentia proprie non est in peccatoribus, sed tantum quædam falsa similitudo eius. Unde peccator ex malis principiis tot insulsas conclusiones practicas deducit. Tertio, somnus suavitate sua pigros detinet, ita voluptas peccatores. 3. Quarto, qui dormit vitam vivit animalem, et pecudibus propriam, non rationalem et angelicam: ita et peccator. 4. Psal. 48. 13. *Homo cum in honore esset* (per generosas actiones) *comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis:* nihil agens rationale, et ad vitam æternam fructuosum. Omnis enim actio in peccato mortali facta mercedem in cælo non habet. Quinto, dormiens variis luditur somniis et phantasmatis: ita et peccator. 5. Eccli. 34. 1. *Vana spes, et mendacium viro insensato, et somnia extollunt imprudentes.* Dicebat Plato: Quid sunt omnes res et spes mortalium, nisi somnia vigilantium? Sexto denique, somnus est mors brevis: in hoc deterius est peccatum, quia est mors 6. æterna, nisi Deus auxilio prorsus indebito mortuum exci-

D tet. Vivit tamen in illa morte peccator, sed corpore, non animo, sicut pene in somnu occidit. S. Ambros. lib. ad virginem lapsam, cap. 4. t. 4. *Nunc*, ait, *plangunt mortuam et non mortuam: lugent vivam et non vivam.* Ac paulo post: *Mortuam utique gloria virginitatis, vivam dedecore turpitudinis.* Peccatum est somnus lethargicus. Oritur ex copiosa et frigidiore pituita, quæ cerebrum immodice refrigerat et madefacit, mentisque alienationem atque oblivionem operatur. S. Ambr. in cap. 5. ad Ephes. dormitionem peccatoris vocat stuporem mentis. S. Chrysostomus vero comparat insomniis ac sopori ebriosorum, et peccatum ait esse *εσχατην μεθην και εσχατον κακον*, extremam ebrietatem, et summum malum. Ugo Card. argute in Psal. nostr. *Dormitat in morte, id est, in peccato, qui frequenter labitur, et frequenter resurgit. Dormit, qui cum ceciderit, non resurgit. Obdormit obstinatus, qui peccatum suum defendit, nec de facili excitatur. Hæc tria notantur*, Eccli. 43. 22. *Frigidus ventus aquilo flavit, et gelavit cry-*

Digitized by Google

stallus ob oquo: aquo dormitationem, glacies dormitionem, crystallus obdormitionem significat. Hæc est triplex more, scilicet delectationis, consuetudinis, obstinationis. Quæ notantur, Thren. 3. 53. Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me. In lapsu notatur delectatio: in lacu, consuetudo: in lapide, obstinatio. Hæc Ugo.

14. Secundo itaque, peccatum est mors: *Ne unquam obdor-*
Peccatum est mors, et cur? *miam in morte*, id est, in peccato, ut ait Dionysius Carth.
et alii. Primo, mors est privotio vitæ: ita peccotum est
privatio gratiæ. Nam nou potest stare grotia cum pecca-
1. to. An sit pura privatio, non disputo. Vide S. Thomam,
qui id negat, 1. 2. quæst. 72. art. 1. ad 2. Item, quæst.
72. art. 1. od. 2. Item, 2. 2. quæst. 162. artic. 1. Vide
2. etiam ibi Theologos multos, qui id affirmant. Secundo,
mors privat usu oculorum, aurium, etc. ito et peccatum:
terrena enim, et vona, atque inutilia videt, audit, loqui-
tur, etc. sed nullo divina, cælestio, otquo æternitoti uti-
3. lia. Tertio, mortuus nihil sentit; ita nec peccator. Quar-
4. to, mortuus computrescit ac fœtet. Quinto, mortuus do-
5. mo eiicitur. Eadem est sors sceleratorum, quos Deus et
Angeli ob fœtorem atque putredinem a se reiiciunt. Ipsos suffitus sacros peccatum corrumpit, Isaia 1. 14. *Calendas vestras* (id est, Neomenias, quæ fiebant primo dio mensis) *et solemnitates vestras* (festa omnia, etiam celeberrima) *odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laborari sustinens.*

15. Qui vult fugere mortem, somnum fugiat. Nota secundo moraliter. Si vis mortem fugere, somnum fuge. Dæmon non occidit nisi dormientes. 2. Reg. 4. 5. *Venientes filii Remnon Berothitæ Rechab, et Boono, ingressi sunt fervente die* (in æstu tentationis vehementis) *domum Isboseth, qui dormiebat* (Chald. Et ille dormiens somnum regum) *super stratum suum meridie* (Iudæa est regio calida, in regionibus autem calidis multi levem somnum captant meridie.) *Et ostiaria domus purgans triticum* (ab eo iam triturato tollens lopillos, paleas, et alio) *obdormivit* (præ negligentia, aut fotigatione.) *Ingressi sunt autem domum* (onimam, ut Davidi coatigit post somnum meridianum, Bethsabæam aspicienti, oculi fuerunt duo latrones eum occidentes) *latenter assumentes spicas tritici* (sub virtutis prætextu) *et percusserunt eum in inguine.* Ibi percutit dæmonium meridianum in medio prosperitatis die stertentes. S. Gregor. lib. 11. Moral. 18. hæc od mores sic tronsfert: *Ostiaria*, inquit, *triticum purgat, cum mentis custodia discernendo, virtutes a vitiis separat. Quæ si obdormierit, in mortem proprii domini insidiatores odmittit: quia cum discretionis solicitudo cessaverit, ad interficiendum animum molignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt, quio mox bonorum cogitationum germina auferunt: atque in inguine feriunt, quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire est vitam mentis delectatione carnis perforare. Nequaquam vero Isboseth iste hac morte succumberet, si non od ingressum domus mulierem, id est, mollem custodiam ad mentis aditum deputasset. Fortis namque civilisque sensus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentiæ somnus opprimat, nec ignorantiæ error fallat. Unde bene et Isboseth appellatus est, qui custode fœmina hostilibus glodiis nudatur. Isboseth quippe vir confusionis dicitur. Vir confusionis est, qui forti mentis custodia munitus non est; quia dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota itaque virtute muniendus est aditus mentis, nequando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon oit: Omni custodia serva cor tuum, quoniom ex ipso vita procedit*; ita Gregorius. Volens Christus ipse a tentatione servore discipulus suos, ait Matth. 26. 4. *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem*, id est, *ne tentatio vos superet et vincot, et peccato irretitos intra casses suos teneat*, ut oit S. Hieron. Et quidem somnolenti in tentationem intraverunt, relicto enim Christo fugerunt, ac paulo post, eum negavit Petrus, qui somni illius lethiferi mola cognoscens, monet 1. epist. 5. 8. *Fratres, sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret*, q. d. licet sit leo, licet

A circuit, licet quærat semper vigil, licet devorare exoptet, nihil efficit si vigiletis: si vero non vigiletis vos occidet atque devorabit. Tenebrosa præsertim vitia et nocturno somno nimio ougentur, et fiunt lethalia. Alexander Magnus cum ab adulatoribus Deus prædicoretur, dicebat se cognoscere ex duobus maxime, scilicet ex somno et concubitu, quod mortalis esset. Somnus enim, mortis imago: concubitus species est morbi comitialis, ut ait Plutarchus in Alexandro. Alexander cognoscit ex somno se esse hominem. Salomon experientia propria edoctus, de meretrice ait, Prov. 2. 18. *Inclinata est* (Hebr. incurvoto, et sic ruinæ proxima) *od mortem domus sius, et od inferos semitæ ipsius.* Septuag. vertunt, *Posuit iuxta mortem domum suam, et penes infernum cum terrigenis orbitas suas.* Aquilo, flexus suos. Symmach. gyros suos. In circuitu enim ombulot. S. Chrysost. in Ps. 50. mulierem vocat sepulcrum: *Quid est*, oit, *mulier speciosa? est sepulcrum dealbatum.* Venerem veteres cognominabant Libithinam, quod præesset mortuorum feretris et sepulcris, in cuius templo vendebantur et locobantur ea, quæ ad se-

B pulturam pertinent, ut ait Plutarchus in Problem. seu quæst. Rom. In specubus et locis subterraneis, ac fornicibus erant lupanaria: unde et fornicatio nomen invenit. Qui itaque in eos specus descendebant, velut sepulti iom ad mortem, et inferos descendere incipiebant. Ad hoc allusit Solomon, qui pergit, v. 19. *Omnes qui ingrediuntur od eam* (meretricem) *non revertentur* (est Minotaurus labyrinthi. Chold. non revertentur in poce) *nec opprehendent semitas vitæ.* Et cap. 5. v. 5. oit: *Pedes eius* (affectus ipsius) *descendunt in mortem* (R. Levi, gressus eius mortem fovent et firmont) *et od inferos gressus illius penetrant.* De luxuria oit S. Cypr. lib. de Singular. Cler. Per infinita dedecora multiplices mortes invehit in perniciem perditorum. Et v. 6. additur: *Per semitom vitæ non ambulat, vagi sunt gressus eius* (Septuag. lubricæ sunt orbitæ eius. Symm. gyri. Aquila, flexus. Unde sæpe cadit in præcipitia et mortem) *et investigabiles*, id est, non vestigabiles: quia in æternam abyssum corruit. S. Cyr. lib. 4.

C Apolog. Mor. cap. 9. fingit viperam furibundam ad coitum properontem elephanto qui est castissimus, occurrisse, et interrogonti rem ut erat, fossam esse, idque se optare ob delectationem, quæ in coitu percipitur: tunc vero optissime ad rem nostram subiecisse elephantem: *Scio certe quod furibunda luxuria oculos non habeat, et ob hoc non possit videre quo ruat. Nimirum ad occasum amantissimæ vitæ tendis, ad basium mortis amarissimæ proficisceris, od morsum cruentæ Libidinis cæca animaris, duce furore.* Incommoda vero consequentia postea conglobat: *Quid enim est coitus, nisi deliciosa pernicies, mors latens, venenositas blandiens, dulcis effusio vitam perdens, amplexus destructionem moliens, et suavitas dire fallens? Te siquidem dilectione contenebrat, ac vita privat: canes ad morsus ocutissimos instigat, equum infatuat, cattum furore tormentat, stultum passerem suaviter evacuat, oculos occæcat, fœtore commaculat, rationem obscurat, beatissimam virginitatem violat, et vitæ horam decurtat.* Cum vipera obiiceret, noturam octui venereo delectationem indidisse, na-

D turæ outem sapientiam non errare, neque ullam decipere, respondet elephas: ideo a notura adiectam delectationem, quod sine ea nullus od eum netum descenderet. Viperæ autem potius, quom alterius onimalis exemplum sumpsit Cyrillus, quia coitus viperæ et mari et fœminæ est letholis, si Plinio credimus, lib. 10. 62. *Coeunt complexu serpentes, adeo circumvolutæ sibi ipsæ, ut una existimari biceps possit: Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem solo, intra se parit ova unius coloris, et mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit, deinde singulos diebus singulis parit, viginti fere numero. Itaque tarditatis impatientes perrumpunt latera, occisa parente.* Veneno prægnantes sunt luxuriosi, et pereunt, ac perire alios faciunt.

Nota tertio moroliter: ut somnum et mortem evites, 16.
illuminatio petenda est a Deo, Davidis verbis: *Illumina* Ad somnum et mortem evitan-
oculos meos, ne unquam obdormiam in morte. Deus enim
Sol est æternus, sapientiam ut radios fundit, a sapientia

Digitized by Google

dam, lux Dei est necessaria. est homiuibus lux et vita. Salomon ait, Prov. 3. 1. et 2. *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ, et præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum* (Septuag. ætatis) *et annos vitæ* (sanitatem, ut ait Lyran. 2. annos vitæ ordinariæ, v. g. 70. aut 80. sicut præfinit David Ps. 89. ita Salazar; 3. et melius, vitæ diuturnæ) *et pacem* (conscientiæ pacem, ait Baynus; 2. omnem felicitatem, lætitiam, tranquillitatem: hæc enim enim est pax Hebræis) *apponent tibi*. De S. Paulo, S. Chrysost. homil. ult. in epist. ad Roman. hæc pulcherrima habet elogia: *Cor Pauli*, ait, *cælo celsius, terra latius, solari radio lætius,* igne calentius, adamante firmius. Cor *nova vigens vita* potius, quam hac nostra. Vivo ego iam non ego, vivit vero in me Christus, inquit. Christi ergo cor, erat cor Pauli, Spiritus sancti tabula, gratiæ lebes, etc. ita ipse. Cum sol ad nos redit verno tempore, incipiunt reviviscere plantæ, herbæ, flores, arbores, omnia: cum autem in autumno a nobis recedit, incipiunt cuncta languescere atque emori. De sapientia dicit Salomon Prov. 3. 16. *Longituda dierum in dextera eius, et in sinistra illius divitiæ et gloriæ.* Solem sub Iani specie in hunc modum Romani figurabant, veluti dies notantem et dantem hominibus. Plin. lib. 34. cap. 7. *Ianus geminus a Numa rege dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, ut 365. dierum nota, per significationem anni, temporis, et ævi se Deum indicaret.* Pergit idem Salomon sapientiam declarare esse causam vitæ: unde eam comparat vitæ arbori: *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam* (Sept. *qui complectuntur eam*. Non obiter et perfunctorie est capienda. S. August. in Ps. 32. legit, *omnibus possidentibus eam:* non exiguo tempore est tenenda. S. Hier. in Ezech. 47. vertit, *omnibus credentibus in eam:* ut magistram honorat audi) *et qui tenuerit eam* (recedit ab impiis. Arab. *qui nituntur ei*, ut fulcro atque sustentaculo) *beatus:* non enim cadere patitur sibi adhærentes. Hebr. lignum vitarum, id est, et naturalis, et supernaturalis, et æternæ. Sapientia dat vitam moraliter, illam impetrando a Deo: dat illam physice, domando passiones, docendo temperantiam in cibo et potu, prudentiam dando, ac providentiam in actionibus. Est sapientia arbor vitæ, conservando vigorem vitæ, id est, vires animæ et gratiæ: restaurando humidum radicale, et calorem naturalem, id est, moderationem in operibus et charitatem: præservando a morte, id est, a peccato. Quod autem sapientia et virtus cum vitæ donatione, lucem etiam afferat, patet Prov. 4. 18. *Iustorum semita quasi lux splendens* (Hebr. ארח *orach*, semita: et אור ar, lux, habent aliquam inter se similitudinem et

Cor S. Pauli divinis radiis lucet

A paronomasiam. Ab *or* censeo deduci auroram, licet alii auroram dictam velint quasi auream horam, vel auram rorantem, vel ab Arabica voce *azohora*, quæ luciferum stellam significat. *Lux* porro ut ait S. Augustin. *Regina oculorum est: dies, imago vitæ; nox vero mortis.* Noctem itaque et somnum relinque: audi Salomonem inclamantem aut verius, in Evangelii luce Christum, Prov. 6. 9. *Usquequa piger dormies?* (Hebr. iacebis: quamdiu dormies, iacebis velut mortuus vel brevi moriturus) *quando consurges e somno tuo?* Et Paulum Ephes. 5. 14. *Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus.* ut sol lunam, et parelium, vel speculum ardens et micans. Et Roman. 13. 11. *Hora est* (diei gratiæ) *iam nos de somno surgere.* (Græce ἐγερθῆναι, id est, excitari, non nostris scilicet viribus, sed gratiæ Dei. Si teipsum non excitas, ne resiste excitanti Christo, et radiis suis oculos tuos aperienti. S. Chrysostom. homil. 62. ad popul. Nox præcessit, inquit, expergiscamur iam a somniis: etenim iucunda sunt præsentia, sed somniis nihilo minus fallacia. *Nemo debet dormire solem cernens.* Ps. 62. 1. ait David: *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.* In luce gratiæ, viso Christi splendore. S. Hieronym. vertit, de luce consurgam ad te. Alii, quæram te mane. Alii, ad te maturabo. S. August. in illum Psal. ad rem præsentem opto inquit: *Illuminat animas Christus, et facit eas vigilare: si autem lumen suum detrahat, obdormiunt: ideo enim illi dicitur in alio psalmo: Illumina oculos meos ne obdormiam in morte. Aut, si ab illo avertuntur, obdormiunt, præsens est illis lumen, et non possunt videre, quia dormiunt. Quomodo et corpore qui dormit inter diem, iam ortus est sol, iam calet dies, et ille tanquam in nocte est, quia non vigilat, ut videat iam ortum diem. Sic quibusdam iam præsente Christo, iam prædicata veritate inest adhuc somnus animæ illis. Ergo vos si vigiletis, dicite quotidie: Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus. Vita enim vestra, et mores vestri vigilare debent in Christo, ut sentiant alii pagani dormientes, et ad sonum vigiliarum vestrarum excitentur et ipsi, excutiant somnum, et incipiant in Christo vobiscum dicere: Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo.* Somnus vero est noctis filius. Hyginus ait, lethum et somnum pro filiis noctis et Erebi esse habitos. Pausanias in Eliacis refert, vidisse se inter statuas quæ essent Olympiæ, noctem habitu formaque muliebri, quæ dextra puerum album dormientem tenebat, læva nigrum dormienti similem, utrumque distortis pedibus: fuisse autem alterum θάνατον, id est, mortem: alterum ὕπνον, id est, somnum.

B

PSALMUS DECIMUS TERTIUS.

1. In finem, Psalmus David.

1, **D**ixit insipiens in corde suo: Non est Deus.
2. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
3. Dominus de cælo prospexit super filios hominum: ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.
4. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
5. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant: venenum aspidum sub labiis eorum.
6. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.
7. Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum.
8. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: qui devorant plebem meam sicut escam panis?
9. Dominum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.
10. Quoniam Dominus in generatione iusta est, consilium inopis confudistis: quoniam Dominus spes eius est.
11. Qui dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Iacob, et lætabitur Israel.

Digitized by Google

PSALMI DECIMI TERTII ANALYSIS.

David in hoc psalmo ostendit

- Athei impietatem. 1.
  - Mentis,
    - In intellectu Deum negando. 1.
    - In voluntate,
      - Peccatis eum corrumpendo. 1
      - Virtutis actus omittendo. 1. 2. 3.
  - Oris,
    - Luxuria fœtidi. 3.
    - Dolis infesti. 3.
    - Adulatione venenati. 3.
    - Maledictione exsecrabilis. 3.
    - Detractione fellei. 3.
  - Operis
    - Pedibus, ad cædes currendo. 3.
    - Manibus, omnia conterendo et turbando. 3.
    - Oculis, vana non Deum aspiciendo. 3.
- Trepidationem eius. 5. continuam inflictam a Deo, 4. quem
  - Nec in se, intellectu Atheus cognoscit. 4.
  - Nec in plebe ei subdita, benigno affectu reveretur. 4.
  - Neque ore invocat. 5.
  - Ideo ultorem terrificum experitur. 5.
- Iustorum exultationem, quos fovet Deus 6.
  - In hac vita,
    - Cum illis manendo per fidem et charitatem. 6.
    - Spe certa illos consolando in adversis. 6.
  - Et in futura,
    - Salute perfecto data. 7.
    - Captivitate mundi sublata. 7.
    - Corporis exultatione concessa 7.
    - Et animi lætitia. 7.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. In finem, Psalmus David.

1. In hoc Ps. David execratur impios, et quos? 1. Saulem. 2. Sennacherib. 3. Nabuchodonosor. 4. Iudæos.

De titulo actum est Ps. 4. Argumentum psalmi, est detestatio impietatis eorum, qui Deum negant, et corruptis sunt moribus. Primo, de Saulo, et eius familia, ac subditis explicat Peregr. Herus: speciatim ob consultam Pythonissam Deo relicto, 1. Reg. 28. De Saulo exponit S. Chrys. Secundo, de Sennacherib Assyriorum rege Iudæam bello vastante, et Rabsacem mittente, qui civibus Ierosolymæ blasphemans diceret, 4. Reg. 18. *Dicito Ezechiæ: Ne te decipiat Deus tuus, cui tu ipse confisus es*, etc. de Sennacherib, inquam, intelligit Theodoretus, Euthym. Nicephor. Biemmidas, Beda, Trevetus. Tertio, R. Salomon ait, psalmum esse sumendum de Nabuchodonosore rege Babyloniorum, qui blasphemavit Deum Israel verbo et facto, quando iussit incendi eius templum per Nabuzardan, quod non fecisset si reputasset eum esse verum Deum. In eadem sententia est Lyranus. Quarto, de Iudæis Christum esse Deum negantibus, eumque contemnentibus, et persequentibus explicant S. August. (qui ex titulo id colligit, *in finem*, id est in Christum, ut ipse ait) S. Hieron. Cassiod. Beda, Remig. Dionys. Thomas Anglicus, Burgensis, Haymo, Ugo Cardin. et alii multi. *In titulis*, ait Cassiodorus, *iuste finis frequenter repetitur: ut semper ad omnipotentem Christum audientis animus erigatur. Sed finis iste variis significationibus sensum nostrum* A *transmittit ad Dominum: nunc tribulantium confessione, nunc exultatione lætantium, nunc docentis affectu, nunc comminatione iudicii. Modo tamen psalmus hic Iudæorum vesaniam vehementi increpatione castigat, asper invectionibus, terribilis prophanis, amarus incredulis, ut hæc increpatio merito sanctæ detur Ecclesiæ: contra cuius propositum demens perfidia pravas intentiones nititur excitare.* Sed hic sensus est Allegoricus.

Quinto, et melius, de quolibet impio, qui Deum factis, non verbis negat, intelligit Ioannes a Pastura, et S. Thomas, qui præsertim de Iudæis exponit: et Bellarminus, qui præsertim de Gentilibus: generaliter ad omnes extende. Describit enim, ut ait Iansenius, multitudinem malorum, qui sibi persuadentes Deum non esse, nec illum agnoscere studentes quidvis facere et dicere pro oppressione iustorum non verentur: quos tandem vel suo malo Deum cognituros, sub Dei introducta persona asserit, quando cum illorum gravi ultione, iusti a Deo liberantur ab iniusta eorum violentia. Et quidem S. Paulus psalmum istum citat, Roman. 3. 9. tam contra Iudæos, quam contra Gentiles, Deum non glorificantes, et male viventes. Sexto et maxime proprie, ad omnes atheos psalmus extenditur.

5. Et plenius omnes sceleratos.

DIVISIO TOTIUS PSALMI

2. Duo continet. Primo, Athei impietatem in corde, opere, et locutione, vers. 1. ad 4. Secundo, eius punitionem, et iusti exultationem, vers. 4. ad finem.

SECTIO PRIMA.

Tria dicit. Primo, Atheos corruptos esse in intellectu, et voluntate, vers. 1. et 2. Secundo, esse corruptos in operibus suis. vers. 5. Tertio, esse corruptos in ore et lingua, vers. 3.

PARAPHRASIS.

1. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. Corrupti*

1. Ad tantam vesaniam prolapsi sunt athei, ut Deum non esse credant. Ex hac intellectus corruptione, tanta in voluntatem depravatio manavit, ut in affectibus ac

Digitized by Google

sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

desideriis suis facti sint, putridorum instar cadaverum abominabiles. Nec sit vel unus inter illos, qui ex virtute mores suos componat.

2. *Dominus de cælo prospexit super filios hominum; ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.*

2. Neque id temere illis affingo. Deus enim a cælo carnales hos homines aspexit, ut videret num quis in tanto reperiretur numero, qui maiestatem suam cognosceret, bonitatem amaret, voluntatem sequeretur.

3. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.*

3. Sed omnes a iustitiæ lumine, et sapientiæ semitis aberrasse cognovit: adeoque corruptis esse moribus, sibi ut prorsus inutiles, vitiis solis studeant. Neque vel unus ex illis opus omnibus expletum numeris conficit.

QUÆSTIO UNICA.

QUAM PERVERSUM ATHEI COR, LINGUA, ET CORPUS INTEGRUM.

3. Atheus in omnibus est corruptus. PROPHETA noster atheos proponit, velati purulentum apostema, quod ex omni parte saniem profundit: nimirum ex intellectu, voluntate, gutture, lingua, labiis, ore, pedibus, manibus, oculis, toto corpore.

I. In intellectu. Primo, Intellectus eorum excæcatus est, ex quo tabificus fluat sanguis impietatis, vers. 1. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.*

II. In voluntate. Secundo, voluntas ipsorum est putrida, et gangræna corrupta, *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis.*

III. In operibus. Tertio, opera omnia vermibus scatentia, et a vermibus semesa, venenoque suffusa: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.*

Certitudinem porro assertionis suæ profert ex eo, quod Deus illos viderit, et cognoverit esse sine intellectu sano, v. 2. *Dominus de cælo prospexit, ut videat, si est intelligens:* et sine voluntate recti amante, *aut requirens Deum.* Statim enim additur v. 3. *Omnes declinaverunt.* In operibus quoque nihil esse integri vidit Deus, sed velut paralysi omnia membra esse dissoluta: *Simul inutiles facti sunt: non est usque ad unum.*

IV. In gutture. Quarto, guttur illorum sit esse fœtidum, ob verba obscæna, v. eod. 3. *Sepulcrum patens est guttur eorum.*

V. In lingua. Quinto, linguam fallacem, propter fraudes, *Linguis suis dolose agebant.*

VI. In labiis. Sexto, labia venenata, propter adulationem, *Venenum aspidum sub labiis eorum.*

VII. In ore. Septimo, os maledictionis plenum, ob blasphemias in Deum: *Quorum os maledictione plenum est.* Et virulento amarore in proximum redundans, per detractiones, contumelias, iurgia, rixas, rainas, aliaque: *Et amaritudine plenum est.*

VIII. In pedibus. Octavo, pedes suos impendunt, ut in pauperes innoxios involent, v. eod. 3. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

IX. In manibus. Nono, manibus utuntur, ut obvios quosque, præsertim pauperes, obterant: *Contritio et infelicitas in viis eorum.*

X. In toto corpore. Decimo, corpore toto iustos propellunt, et agitant, prosternuntque: *et viam pacis non cognoverunt.*

XI. In oculis præcipue. Undecimo, oculos præsertim a cælo in terram avertunt, ne terreantur, et a scelere avocentur; *Non est timor Dei ante oculos eorum.*

ARTICULUS I.

Atheus omnis est stultus.

Vers. 1. 1 Pars. 4. Atheus negat Deum, et quomodo. MONSTRUM, velut vasta mole Polyphemum ostendit David atheum effossis oculis sine lege vagantem errantemque, v. 1. DIXIT INSIPIENS IN CORDE SUO: NON EST DEUS. Primo, absolute, et simpliciter negat esse ullum Deum; sed hoc vix reperitur. Secundo, negat Deum secundum sua attributa, v. g. esse infinite bonum, sapientem, iustum, potentem, etc. Nota Hebr. אלהים elohim, significat Deum ut iudicem, et gubernatorem. Sensus itaque esse potest: dixit, id est, cogitavit, sibi persuadere

A conatus est insipiens, non esse Deum, qui videat, curet, ac iudicet actiones hominum, qui omnium dominium supremum et providentiam habeat totius mundi. Ita Iansenius, Dionysius, Bellarminus. Has autem cogitatione nihil est magis impium, nihil magis insulsum et vecors. Plato apud Euseb. lib. 12. de præparat. Evang. cap. 50. atheorum opinionem fortuito casu molem hanc terream, elementaque, et cælos factos esse indicantium, ait, esse ανοητον δοξαν, id est, *stultam opinionem.* Et Maximus Tyrius sui temporis gigantes cælo bellum inferre, Iovemque inde throno disiectare molientes, orat. 1. appellat κετμημενους την ψυχην, id est, *mente concisos*, q. d. esse veluti truncos sine pedibus et manibus, oculisque, unico exuberanti ore chilones, atque labeones, lingua exerta putridum et saniosum sputum in aerem eructantes, quod eorum in faciem erosam, et tabo fluentem recidat. S. Ioannes Damas. qui arcana fidei illuminatissima mente penetravit, ait, negationem Dei esse *stultissimum, et malarum omnium pessimum perditionis barathrum.* Contra vero, B scientia de Deo est sapientia, ut docet S. Thom. 1. p. q. 1. artic. 6. Maximum est hoc scelus.

Nota, Hebr. נבל *nabal*, significat nebulonem, ut vertit Arias: stultum, ut Pagnin. et S. Hieron. imprudentem, ut legit S. Augustin. αφρονα, id est, sine mente, ut Sept. Rad. est *nabal*, cadere, emarcescere, elanguescere, humore et succo naturali destitui, flaccescere. *Nabal* itaque, ait Mercerus, dicitur, qui est nequam, homo nihili, amens, ασυνετος, insipiens, ratione et cerebro, et ingenii vigore destitutus, depravatus, fatuus, insulsus, in publicam honestatem, vel manifestum Dei verbum peccans, omni sapientia et virtute vacans, in quo ne mica quidem sit bonæ mentis, in quo nihil succi est. Secundo nota, Chald. טפשא *tephsa*, significat crassum rudem, ineptum stultum, stolidum, stupidum, bardum: crasso, pingui, hebeti ac stupido ingenio. Rad. *tephas*, id est, impinguari, pinguefieri, incrassari. Et metaphor. crassum, obtusum, stultum esse, vel fieri. De atheis præsertim divitibus dic cum Rege nostro, Ps. 72. 7. *Prodiit quasi ex a-* C *dipe iniquitas eorum.* Et Deuter. 32. 15. cum Mose: *Incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum.* Syriaca vox עולא *aurala*, id est, iniquus, perversus, defraudator. Rad. *Iavel*, inique agere, defraudare: hinc etiam deducitur עולא *ula*, quod solis punctis differt ab *aurala*, et significat pullum asini, asellum. Athei sunt aselli, aut potius magni asini. Arabica vox *giahel* significat ignarum, ut vertit Gabriel Sionita, et Victorius Scialae: immanem, immitem, impium, ut explicat Aben Ezra.

Nota itaque tertio, Atheus 1. est nebulo, et homo nihili; 2. est imprudens; 3. ignarus; 4. stupidus; 5. stultus; 6. bardus. Alia collige ex versionibus illis. 5. Atheus est homo nihili stultus, etc.

Quæres, Quare dicat insipiens *in corde suo* non esse Deum? Resp. 1. S. Hieronym. qui id de infideli exponit: quia non ausus est dicere, ne deorum suorum numina violaret. Secundo, acute respondet S. Chrysost. *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. Est enim ubique: sed non est in corde insipientis.* Sap. 1. 4. *In malevolam* (S. Hieron. in cap. 48. Ierem. et 8. Zachar. vertit, in perversam) *animam non introibit sapientia: nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Ps. 57. 9. *Supercecidit ignis, et non viderunt Solem*, nempe Deum. S. Hier. vertit: Quasi 6. Deum esse, in corde suo negat atheus, et quomodo?

Digitized by Google

abortivum mulieris, quod non vidit Solem. Chald. sicut abortivum, at talpa cæca, quæ non vident Solem. De omni peccatore hæc possis dicere. Nam, ut ait S. Paulus epist. ad Tit. 1. 16. *Confitentur* (hoc, est, profitentur) *se nosse Deum, factis autem negant: cum sint abominati* (βδελυκτοι, id est, abominabiles. S. Hier. vertit, execrabiles) *incredibiles* (απειθεις, id est, increduli. Syr. impersuasibiles. S. Hieron. inobedientes. Alii, intractabiles) *et ad omne opus bonum reprobi*: qui tollit radicem fidei, tollit omnem fructum operum. S. Hieronym. ibi eximie: *Christus*, inquit, *est sapientia, iustitia, veritas, sanctitas: negatur per insipientiam, sapientia: per iniquitatem, iustitia: per mendacium, veritas: per turpitudinem, sanctitas: per imbecillitatem, animi fortitudo: et quoties vitiis vincimur, Deum negamus. E contrario quoties boni quid agimus, non ore, sed reipsa Deum confitemur.* 1. ad Timoth. 5. 8. dicitur, eos qui domesticorum curam non habent, fidem negasse, et esse infideli deteriores. Insipiens est omnis peccator, quia non sapit ei sapientia divina. 1. Corinth. 2. 14. *Animalis homo* (qui non rationem sed concupiscentiam sequitur) *non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei*. Vide S. Bern. de vita solitaria, post initium. Peccator insipiens est, quia, ut ait S. Gregor. Quid insanius, quam pro momentanea delectatione æternis se mancipare suppliciis? Caret peccator prudentia, ut monet S. Chrysost. in psalm. ubi eam extollens ait: *Prudentia est*, λαμπας ψυχης, βασιλις λογισμων, διδασκαλος καλων, *lucerna animæ, regina cogitationum, magistra eorum, quæ bona sunt et honesta.* Ait eum fecisse cor suum, ναον ασεβειας, templum impietatis. Ibi sunt varia idola.

Tertio, at melius S. August. *Dixit imprudens* (sic ipse legit) *in corde suo: non est Deus: quia hoc nemo audet dicere, etiamsi ausus fuerit cogitare*, q. d. omnes creaturæ arguerent mendacii eum, qui hæc diceret, in illum involarent, ei os ut venenatum fontem, et stygis fornacem atque hiatum occluderent. Ut enim ait S. Chrysostomus: *Qui quinque, vel septem testimonia vult in testamentis evertere, per consensum reprobatur et reiicitur, quando indicat veritas:* την δε οικουμενην, και πανδημον γλωτταν κοσμου, *publicam autem totius orbis et universam mundi linguam solus vult insipiens evertere?*

7. Quæres secundo, An est per se notum esse Deum? Respond. primo, Albertus 1. p. tract. 4. membro 2. Abulensis quæst. 2. in cap. 5. Exod. S. Anselmus in prosologio cap. 3. et 4. hanc propositionem *Deus est*, esse per se notam tam secundum se, quam secundum nos. Ratio est, quia Dei cognitio indita est hominibus a natura, et homines naturaliter cognoscunt Deum. Ps. 4. 7. *Signatum est* (Tertull. lib. 5. contra Marcion. cap. 11. significatum est. Symm. επισημον ποιησον, insigne fac) *super nos lumen vultus tui Domine*. Vide illum locum. Idem Tertullianus in Apolog. adversus Gentes cap. 17. in medio, ait: *Hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quem ignorare non possunt.* Arnobius lib. 1. adversus Gentes, non multum ante medium: *Quisquamne est hominum, qui non cum istius Principis notione, diem primæ nativitatis intraverit? cui non sit ingenitum, non affixum, imo ipsis pene in genitalibus matris non impressum, non insitum esse Regem ac Dominum cunctorum, quæcumque sunt, moderatorem?* Minutius Felix in dialogo, qui inscribitur Octavus: *Quid potest esse tam apertum, tam confessum, tamque perspicuum, cum oculos in cælum sustuleris, et quæ sunt infra circaque lustraveris, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, alatur, gubernetur?* Deinde ut ait S. Anselm. audito Dei nomine, omnes concipimus id, quo maius cogitari non potest. Itaque stultum esse oportet eum qui in corde suo Deum negare contendat.

Deum esse, per se notum est, ut vult Albertus

8. Respondeo tamen secundo cum S. Thomæ 1. p. q. 2. artic. 1. Durando in 1. d. 3. q. 3. Richardo d. 3. q. 2. Herveo ead. d. et q. Fasolo in 1. p. q. 2. artic. 1. hanc propositionem, *Deus est*, consideratam secundum se, esse per se notam: sed comparatam cum intellectu viatorum, et connaturali modo intelligendi nostro, non esse per se notam nobis. Prima pars probatur ratione S. Thomæ, quia *ex hoc aliqua propositio est per se nota, quod prædicatum includitur in ratione subiecti, ut homo est animal, est de ratione hominis.* Atqui in hac propositione, *Deus est*, prædicatum idem est cum subiecto, Deus enim est suum esse, ut docet S. Thomas quæst. 3. artic. 4. Igitur necesse est propositionem illam esse notam secundum se: est enim cognoscibilis per solam cognitionem ac penetrationem suorum terminorum, id est, subiecti et prædicati, absque ulla dependentia ab alio medio termino, cuius tertii termini notitia, præter notitiam duorum terminorum, sit necessaria ad notificandam illam propositionem. Si enim esse pertinet intrinsece ad rationem formalem Deitatis, ita se habet respectu illius, ut ne nostro quidem intelligendi modo cum fundamento in re possit in Deo concipi prior aliqua causa seu ratio, propter quam Deitati conveniat esse. Itaque hæc propositio, *Deus est*, propositio est immediata, id est, quæ non est a priori demonstrabilis.

2. et verius, Deum esse per se notum est non secundum se.

Secunda tamen pars, nempe quod Deum esse non sit per se notum quoad nos, probatur ratione S. Thomæ, *quia*, inquit, *nos nescimus de Deo quid est: ergo hæc propositio, Deus est, non est nobis per se nota: sed indiget demonstrari per ea, quæ sunt magis nota quoad nos, et minus nota quoad naturam, scilicet per effectus.* Nullus enim creatus intellectus potest naturaliter habere de Deo conceptum quidditativum per se et immediate, sive intuitive; sed solum mediate, et per aliud: id est, per mediatum conceptum creaturarum, et a creaturis abstractum.

Quæres tertio, Si non est per se notum, quoad nos, Deus est: cur vocatur insipiens, qui illum in corde suo negat? Respond. quia habemus naturalia principia sensuum, et luminis rationis quibus licet per discursum ex effectibus, tamen facile, et absque ullo doctore possumus venire in cognitionem existentiæ Dei. S. Thomas q. 10. de veritate, art. 22. ad 1. *Cognitio*, inquit, *existendi Deum dicitur omnibus naturaliter inserta: quia omnibus naturaliter insertum est aliquid, unde potest pervenire ad cognoscendum Deum esse.* Ps. 18. 1. *Cæli enarrant* (Hebr. מספרים *mesapperim*, id est, sigillatim numerant, mensurant, velut in libro legendam exhibent) *gloriam Dei*. Chald. ad rem nostram apte: *Qui suspiciunt cælos, enarrant gloriam Domini.* Apertius probatur ex Sap. 13. 5. *A magnitudine enim speciei* (id est, formæ et pulchritudinis Solis, lunæ, etc.) *et creaturæ, cognoscibiliter* (αναλογως, id est, per proportionem, ut habet versio Latina Sixti. S. Gregor. 26. Mor. 8. intelligibiliter. S. Chrysost. homil. 4. in Genes. decenter) *poterit creator horum videri*. S. Dionys. cap. 4. de divin. nomin. part. 1. Deum vocat causam bonitatis effectricem, et speciei, et pulchritudinis omnium pulchrorum, παγκαλον και υπερκαλον, omne pulchrum, et super pulchrum, omnium principium, velut causam efficientem. 9.

Deum esse, facile cognoscitur per discursum.

Prima demonstratio, quod Deus sit, peti potest a motu, ut facit Aristot. Phys. 7. et 8. et Metaph. 9. In rerum natura est primum aliquod movens omnia alia, quod ipsum a nullo movetur. Omnia enim quæ moveri experimur, moventur ab alio: quod enim movet, est actu: et quod movetur, est in potentia, et nihil est simul in actu et potentia ad idem. Omnis autem motus eius, quod movetur ab alio, debet necessario venire ab aliquo primo movente immobili: movens enim secundum non movet nisi in virtute moventis prioris: sicut baculus non movet lapidem, nisi per hoc quod est motus a manu, neque potest in hoc esse processus in infinitum: quia tunc nullus esset motus, cum nunquam terminari queat processus in infinitum. I.

Demonstratio.

Secunda demonstratio, quod Deus sit, petitur ex ratione causæ efficientis, ut docet Aristot. lib. 2. Metaph. text. 6. et S. Anselmus in monologio cap. 3. Nam est in rerum natura causa quædam efficiens prima, quæ ipsa videlicet non sit ab alia, alioqui daretur processus in infinitum, quod est impossibile in productionibus: quia nulla causa media quicquam efficit, nisi ut est a causa priore, nullus autem infinitus processus potest unquam II.

Demonstratio.

Digitized by Google

compleri. Sic Paulus docet ex aspectu creaturarum Philosophis innotuisse Deum et eius attributa, Rom. 1. 19. *Quod notum* (γνωςον, id est, cognoscibile, naturaliter scilicet) *est Dei, manifestum est in illis* (hoc est, illis, in eorum mente, intellectu, conscientia) *Invisibilia enim ipsius* (Angeli, ut dicit Origenes; 2. essentia divina invisibilis, ut S. Thomas; 3. attributa Dei spiritualia: ut esse æternum, immensum, omniscium, optimum, maximum, ut Cornelius) *a creatura mundi* (per res creatas, et totius mundi fabricam, ut S. Chrysost. et S. August. tract. 2. in Ioan.) *per ea, quæ facta sunt, intellecta* (hinc potest esse opus discursu) *conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus* (δυναμις, id est, potentia, ut S. Thomas ait) *et divinitas*, id est, essentia divina et maiestas: nempe, Deum esse primum ens perfectissimum, a quo omnia dependent, a quo omnia bona expetuntur, et mala omnia avertuntur. Deum esse ultimum finem omnium rerum et operum, maxime humanorum; ideoque colendum esse latria, precibus, votis, sacrificiis, gratiarum actione. *Ita ut sint inexcusabiles, quia, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt.*

S. Gregor. Naz. orat. 2. de Theologia, aliquanto post initium, ait: *Lex naturæ per ea, quæ cernuntur ordine disposita elegantissimo, Principem quemdam horum auctorem esse, ratiocinando concludens.* Ratiocinatio autem, quæ coniungitur cum lege naturæ, est certa et evidens. Affert deinde sanctus hic Pater comparationem citharæ, cuius audita melodia et grato sono artificem et citharœdum cognoscimus: unde concludit, esse hebetis ingenii, qui naturalium demonstrationum vestigiis Deum non agnoscat. Orpheus sic ait: *Mundi machina est musica et admirabilis consonantia, prædicans et laudans Deum.*

S. Chrysost. in psalm. nostr. multa coacervat, quibus stultitiam negantis Deum ostendat. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: Non est fundamentum et quonam modo stat ædificium? Non est carina, et quomodo consistit navigium? Non est fabricator navis, et quonam modo navis comparata est? Non est ædificator, et quomodo domus facta est? Non est architectus, et quis urbem condidit? Non est agricola, et quomodo agri tulere manipulos? Non est musicus, et quomodo* εν τῃ κοσμῳ λυρᾳ, *in mundi lyra apparet concentus? Non est qui provideat, et quomodo per omnia pervadit providentia? Non est auriga, et quomodo elementorum quatuor currus agitur? Non est statuarius, et quomodo homines velut quædam statuæ in mundo facti sunt? Non est fornicis constructor, et quis tibi cæli fornicem construxit? Non est aurifex, et quis* ὡς ολοχρυσον δισκον, *veluti discum aureum tanquam in mensa solem in cælo posuit? Non est qui serat lampadem, et quis tibi veluti* αργυραν λαμπαδα, *lampadem argenteam, dedit lunam in nocte? Non est qui illuminet, et quis tibi clara et lucem præbentia dedit luminaria? Non est qui faciat solus magna lumina, et quis* φεγγιτας φωςηρας, *accensos astrorum lychnos tibi in cælo posuit? sicut ait Propheta Ps. 135. 7. Qui facit luminaria magna solus: solem, ut præsit diei: et lunam, ut præsit nocti. Non est opifex, et quomodo pulchritudo creaturarum testatur creatorem?* Hæc Chrysost.

III. Demonstratio. Tertia demonstratio petitur ex ratione entis contingentis, et entis necessarii. Est enim in rerum natura aliquod ens necessarium, quod fuit semper, et quod non habet causam suæ necessitatis. Omne enim contingens aliquando non fuit: si igitur omnia essent contingentia, aliquando nihil fuisset: si autem aliquando nihil prorsus fuit, quis omnia creavit?

IV. Demonstratio. Quarta demonstratio petitur ab admirabili rerum gubernatione. Est enim aliquod ens perfectissimum et sapientissimum, a quo res omnes naturales in fines suos diriguntur. Videmus enim creaturas omnes tendere ordinate in finem suum, a se autem ipsis moveri non possunt, cum ratione careant. S. Cyprian. lib. de idololatria: *Rex unus*, inquit, *est apibus, et dux unus gregibus, et in armentis rector unus: multo magis mundi unus est rector, qui universa quæ sunt, verbo iubet, ratione dispensat, virtute consummat. Hic nec videri potest, visu clarior est: nec comprehendi, tactu purior est: nec æstimari, sensu maior est: et ideo sic eum digne æstimamus, dum inæstimabilem dicimus.*

V. Demonstratio. Quinta demonstratio, quod Deus sit, petitur a communi consensu nationum omnium. Urbes, ait Plutarch. sine muris, civitates sine legibus quaspiam forte reperies: nationes vero sine numinis alicuius sensu nullas invenies. Aliquæ non ita pridem sine Dei cultu repertæ sunt nationes, sed feris ipsis peiores. Xenophon lib. 1. memorabil. Socratis: Urbes, ait, et nationes sapientissimæ Deum colunt, et hominum ætates prudentissimæ. Atque ut ne vager per singulas. Ab Atheniensibus vides Protagoram proscriptum, quod in libri sui principio posuisset: De Diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere. Anaxagoram Clazomenium, quod solem, quem Athenienses ut Deum colebant, dixisset esse saxum ignitum, ad necem esse damnatum. Apud Iudæos blasphemi lapidabantur. Adde, Atheum Pharaonem cum exercitu a Deo esse submersum aquis maris rubri. Exercitum Sennacherib regis Assyriorum aer pestilens, ut quibusdam placet, una nocte delevit. Nabuchodonosorem Babylonis regem terra feris iunxit, earumque cibo solo aluit. Sic omnia elementa in Atheos exurgunt, et in Dei contemptores atque cultores idolorum. Ut enim ait S. Chrysostom. in psal. nostr. *Sicut maritorum multorum multitudo efficit, ut non censeatur maritus: ita multorum Deorum cultus est impietas, et perinde est ac si nullum colas: multorum enim Deorum admissio, est unius negatio.* Ita Chrysost.

Conclude cum eodem sancto Patre, qui prius dixerat: *Quæcumque in mundo fiunt, aguntur, et exercentur, habent qui eis præsit, eaque perficiat: et solus mundus non habet qui eum administret. Si non est Deus, quid facis in iis quæ Dei sunt? In domo Dei manes, et domum Dei inficiaris? aut* δος το ενοικιον την ευχαριςιαν, *da mercedem domus, gratiarum actionem, vel domo egredere: cur etiam fumo eructati maledicti atque blasphemiæ domum imples?* S. Augustinus ait, animum ad rationem reflectenti, facilius esse dubitare, an ipsemet vivat, quam utrum vivat illa veritas æterna, cuius sempiterna virtus et divinitas suis in operibus dignoscitur. Itaque Atheos cum Propheta nostro esse insipientes proclama, et cum S. Iuda dic, esse *animales, spiritum non habentes.*

ARTICULUS II.

Atheus est moribus et affectibus corruptissimis.

Fonte intellectus corrupto, in voluntate et toto corpore sequatur corruptio necesse est, v. 1. CORRUPTI SUNT (Chald. *corruperunt opera sua.* Ex te perditio tua. Græc. *διεφθαρησαν*, corrupti sunt; in emendatis libris, *διεφθειραν*, corruperunt: Hebr. השחיתו *hischitu*, corruperunt, ut Felix vertit. Est enim verbum activæ significationis in Hiphil. Pagnin. corruperunt viam suam: vel melius, studium suum: sequitur enim) ET ABOMINABILES FACTI SUNT IN STUDIIS SUIS, id est, in desideriis et affectionibus suis, in operibus studiose et ex malitia factis. S. Hier. *studiose.* Felix, *abominabile fecerunt studium.* Pagnin. abominabile fecerunt opus. Arias, facinus. Petavius, abominabiles facti sunt in omnibus factis et studiis. Vers. 1. 2 Para. 10.

II. Atheus est corruptissimus. Quæres, de quo corruptione et abominatione agitur? Respond. Primo Genebr. agi de corruptione intellectus et voluntatis: ad solam voluntatem restringit Bellarm. melius ad illas aliasque potentias, sensus omnes et opera extendes. Nihil intactum relinquit impietas; cancer, gangræna et pestis per totius hominis animam et corpus proserpens, omniaque corrodens et inficiens: sicque fit abominabilis et execrabilis Deo et hominibus. Corrumpitur peccato sceleratus, abominabilis fit consuetudine peccandi, ut ait S. Thom. et Ugo. Corrumpitur primo in mente et voluntate: abominabilis fit, cum corruptio ad carnem defluxit. Oseæ 9. 10. *Quasi uvas in deserto, inveni Israel: quasi prima poma ficulneæ in cacumine eius, vidi patres eorum* (id est, mihi fuerunt grati, sicut uvæ sitienti via-

tori, et sicut primæ et præcoces ficus esurienti) *ipsi autem intraverunt ad Beelphegor* (id est, ad Priapum) *et abalienati sunt in confusionem* (ad confusibile et pudendum idolum, quod libidinibus colebant) *et facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt.* Vatabl. vertit, secundum amorem earum, supple meretricam, quæ ad idolum attraxerunt. Arabs apte ad psalm. nostr. *Illusi sunt in operibus suis, et assimilati sunt amenti.* Sic sunt insipientes et corrupti. Ezechiel toto cap. 8. variis emblematis depingit abominationes eorum, qui dicebant: Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram. Iussus enim ab Angelo oculos vertere ad viam Aquilonis, vidit Primo, *idolum zeli*, id est zelum et iram Dei provocans, *in ipso introitu*: peccator omnis est idololatra, sed præcipue qui verum Deum negat. Secundo, post foramen factum in cubiculo aliquo vidit abominationes pessimas, v. 10. *Et ingressus vidi, et ecce omnis similitudo reptilium et animalium, abominatio, et universa idola domus Israel depicta erant in pariete* (non realiter, sed prout obiiciebantur imaginationi Ezechielis, ut ait Maldonatus; 2. vere et realiter erant ibi depicta) *in circuitu per totum.* Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, nempe septuaginta senatores concilii magni, Sanhedrim dicti: stantes offerebant thus illis idolis. Tertio, introductus per ostium portæ domus Domini, id est, ad portam atrii exterioris, quod respiciebat ad Aquilonem, ibi videt mulieres plangentes Adonidem, qui fuit veneris amasius. Quarto, Propheta introductus in atrium domus Domini interius videt abominationes maiores, v. 16. *Ecce in ostio templi Domini inter vestibulum* (templi) *et altare holocaustorum* (quod erat in atrio illo interiori, id est, in atrio sacerdotum) *quasi viginti quinque viri dorsa habentes contra templum Domini* (id est, dorsum obvertentes templo et arcæ, et consequenter Deo sedenti propitiatorio) *et facies ad Orientem et adorabant ad ortum Solis.* Nonne hi sunt insipientes, qui dicunt, non est Deus, et ad voluptates atque honores respectant iisque, 1. idolum zeli est amor proprius; 2. idola in pariete, hoc est in imaginatione depicta, sunt varia eorum studia et adinventiones ac spes iniquæ et abominabiles. Sunt enim idola reptilium, id est, humi repentia: et animalium, id est, bruta et stupida; 3. Adonis est luxuria, quam effœminatæ animæ colunt, sed plangunt, quia illis est multorum cruciatuum causa; 4. contemptus Dei tandem oritur, quo dorsum Deo obvertitur, ut ne videatur quidem, multo minus colatur; sed vanitas hæc sunt semper oriens in spe, nunquam ad perfectionem veniens in re: ideo abominabiles sunt Deo. Proverb. 16. 5. *Abominatio Domini est omnis arrogans*; Sept. ὑψηλοκάρδιος, id est, elato corde: ille dicit in corde suo non est Deus, qui cum lucifero vult ascendere super *altitudinem* nubium, et sedere in monte testamenti et similis esse Altissimo. Illam impietatem odit Deus, additur v. 12. *Abominabiles regi, qui agunt impie*: intolerabilis enim est eorum fœtor. Ioel 2. 20. *Ascendet fœtor eius* (Sennacherib, id est, exercitus eius cæsi ab Angelo, ut explicat S. Hieron. et Albertus; 2. Nabuchodonosoris, hoc posterorum eius, ut a Castro; 3. Holophernis, et melius, ut S. Hier. Ribera, Serarius et Conus) *et ascendet putredo eius, quia superbe egit.*

Ezechiel propheta videt in templo abominationes maximas.

S. Chrysostomus in psalm. nostr. egregie illam corruptionem et abominationem ex peccato nascentem variis similitudinibus ostendit. *Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis. Cum enim diaboli fuissent discipuli, in lapsum diaboli inciderunt: sicut ille de cælis, ita hi,* ἀπὸ θρόνων βασιλείων, *a sedibus regalibus delapsi. Quem enim quis sequitur, eandem cum eo partem capit. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt. Corrupti sunt, quoniam Deum conati sunt corrumpere* (per idololatriam) *qui corrumpi non potest. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis hominis corruptibilis. Homines mente corrupti, corrupti sunt, sed et abominabiles facti sunt. Quare? quoniam abominationem desolationis impietatem,* ἐν ναῷ τῆς καρδίας, *in templo cordis sui collocarunt. In studiis suis. Quomobrem? Quoniam quæ natura negavit, ea mala excogitavit affectio. Corrupti sunt ut Pharao et Nabuchodonosor. Corrupti sunt, quoniam vulnerati et putrefacti, et male olentes, et tabo633 sanieque madentes non quæsierunt medicum. Abominabiles facti sunt, quoniam tamquam porci in peccatorum cœno volutati, et tamquam canes ad suum ipsorum vomitum revertentes, exosi evaserunt. Ita enim scriptum est Eccl. 1. 26. Abominatio peccatoribus est pietas et Dei cultus. Quoniam ergo abominati sunt Dei cognitionem, eos viri pii sunt abominati, corrupti sunt tanquam vestis a tineis, tanquam ferrum, quod exeditur a rubigine. Abominabiles facti sunt, ut qui ossa et mortuos tetigerunt. Propterea enim lex Num. 19. 11. eum qui mortuum tetigerat, fecit abominabilem.* Thomas Anglicus, ait, peccatores esse corruptos quoad seipsos: abominabiles vero quoad Deum; 1. gustui; 2. olfactui; 3. visui. Et quidem gustui sunt abominabiles, quia sunt insipidi. Philipp. 3. 19. *Quorum finis interitus* (sunt cadavera putrida) *quorum Deus venter est* (in stercore mentem habent) et gloria in confusione ipsorum (gloriantur de peccatis turpibus. Sues in cœno quam in limpidis aquis malunt volutari, ut ait Pythagoras dicenti, malle se inter mulieres quam inter philosophos versari) *qui terrena sapiunt*, habent terrestres affectus et gustus, in terra et luto serpunt eorum desideria, ideo sunt abominabilia. Levit. 11. 41. *Omne, quod reptat super terram, abominabile erit* (quia terrestre est fœdum et veneni plenum) *nec assumetur in cibum. Quidquid super pectus quadrupes graditur* (innitens ventri ac terræ, id est gulosus) *et multos habens pedes* (id est affectus in varia sparsos sed terrena ut vermes) *sive per humum trahitur* (ut reptilia) *non comedetis, quia abominabile est.* Secundo, olfactui Dei peccator est abominabilis, quia fœtidus. 2. Machab. 9. v. 9. de Antiocho Epiphane qui templum Ierosolymitanum profanaverat idolis in eo positis, habes: *Ita ut de corpore impii vermes* (innumeri morsus conscientiæ) *scaturirent, ac viventis in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius et fœtore exercitus gravaretur, et qui paulo ante sidera cæli contingere se arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare.* In vitis Patrum de quodam sene refertur, cum ambulans in eremo duobus Angelis comitantibus, obvium habuisset cadaver putridum ac fœtens: tum ille obturatis naribus celeriter transivit, quod etiam Angeli fecerunt. Hoc demiratus senex petiit: num eo odore infestarentur, cum negassent, subiecerunt: odore se ingrato corporum non lædi, sed fœtorem animarum peccantium horrere. Tertio, visui divino, angelico et sæpe humano horribilis et abominabilis est peccator, ut patet in illo Antiocho. Albertus Magnus 3. Matth. ait, quod animalia venenosa, quæ per violentiam veneni non scaturiunt vermibus, mortua, si fulminentur, incipiunt vermibus scaturire. Peccator aliquando non sentit morsum conscientiæ, ob vim veneni: sed cum Deus ultor exurgit, tunc dolores enascuntur, et turpitudo animæ apparet.

Idola vocantur abominationes. Deut. 7. 25. et 12. 31. et 13. 41. luxuriæ graviora peccata nuncupantur abominatio. Levit. 18. 22. 26. 29. cogitationes malæ. Proverb. 15. 26. arrogantia et superbia. Prov. 1. 15. Eccli. 13. 24. mores quilibet perversi dicuntur abominationes Gentium. 3. Reg. 14. 24. 2. Paral. 33. 2.

S. Bern. corruptionem peccatorum mentis et abominationem peccatorum corporis sic exponit serm. 37. ex parvis. *Habet anima*, inquit, *corruptionem suam, habet et corpus suum. Corruptio animæ tripertita est, quadripertita est corporis; Corpus siquidem constat ex quatuor elementis: anima vero in triplici vi subsistit. Est enim rationalis, concupiscibilis, irascibilis. Rationalem, cuius sanitas est cognitio veritatis, corrumpit superbia. Corrupta autem fallitur duobus modis: in cognitione sui, et cognitione Dei. Concupiscentiam corrumpit vana gloria, iram invidia. Corruptio corporis dicitur abominatio, et fit quatuor modis, secundum quatuor elementa, ex quibus constat. Quatuor enim sunt, quæ corpus corrumpunt, curiositas, loquacitas, crudelitas, voluptas. Sunt autem quatuor partes corporis, in quibus singulis maxime vigent singula elementa. Nam in oculis est*

Digitized by Google

ignis: in lingua, quæ vocem formal, aer: in manibus, quarum propris tactus est, terra: in membris genitalibus, aqua. Has quatuor partes corrumpit illa quadripertita pestis: oculos scilicet curiositas, linguam loquacitas, manus crudelitas, genitalia voluptas. Sic fiunt homines corrupti et abominabiles: corrupti in anima, abominabiles in corpore: corrupti coram Deo, abominabiles coram hominibus. Deus est purissimus purissimorum, ut ait Hippocrates, pura omnia efficit, et sordes eliminat. Ubi eius notitia regioni alieni affulserit, statim virtutum fontem bonorumque omnium aperit, ut docet Chrysippus. Contra vero eius ignoratio vitia omnia invehit. Minutius Felix in Octavio: *Nisi divinitatis rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis*; et Athenagoras tract. de resurrectione mortuorum: *Impietas Dei negatrix, princeps et caput eius vitæ, in qua sine lege vivitur.* Brasilos aspice, qui ante Lusitanorum adventum nullos colebant deos, ut ait Nicol. Orland. lib. 9. hist. Soc. Iesu. n. 87. erant enim belluis peiores, humana carne vescebantur, et in vitia omnia ruebant.

Vers. 1. 5 Pars. 12. Post peccata commissionis ponit Propheta peccata omissionis, v. 1. NON EST QUI FACIAT BONUM (S. August. legit, bonitatem) NON EST USQUE AD UNUM. In textu Hebr. Chald. et Syr. Sept. τὸ non est usque ad unum, non extat in hoc versu, sed tantum in tertio. Sed illud habent Arab. S. Chrysost. S. August. et multi alii. Nota secundo, χρηστοτης, id est bonitas, bonum, benignitas, sumitur et de bonitate ac virtute erga Deum: et de benignitate erga proximum. τὸ autem *usque ad unum* accipi potest vel exclusive vel inclusive.

Sensus huius loci. I. Primo enim, Sensus est, *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum:* nempe Christum, q. d. excepto Christo nullus est qui faciat bonum opus: sicut cum dicitur, iste ager usque ad mare est, non utique simul computamus et mare; ita S. Augustin. Remig. Lomb. Thomas Anglicus. Sed Hebr. in tertio versu habetur, *ne unus quidem.*

II. Secundo, Caietanus sic explicat q. d. non est qui faciat per omnia bonum, ut nunquam peccet venialiter: quod S. Chrysost. ad B. Virginem male extendit *non dixit autem*, ait, *non est qui loquatur bonum. Nam et Centurio, et latro bona de eo dicebant. Memento mei Domine, quando veneris in regnum tuum. Vere hic homo filius Dei erat. Non est qui faciat bonum, quando et discipuli omnes eo relicto fugerunt. Ioannes nudus recedit, Petrus negat, discipuli fugiunt: ipsius Mariæ matris animam gladius dubitationis pertransit.* S. Thomas ait id et Origenis atque aliorum verba pene similia esse intelligenda non de fidei ulla hæsitatione aut infirmitate: sed de admiratione ac stupore. Dicere enim S. Virginem peccasse venialiter est nunc errar, ut patet in Concilio Tridentino sess. 6. can. 23. Male etiam Thomas Anglicus de uno Christo locum hunc intelligit, quia B. Virgo habuit peccatum originale, quod esse falsum alias ostendam.

III. Tertio, Beda ait, *non est usque ad unum*, dici comparatione malorum, q. d. tam multi sunt mali, ut si cum iis comparentur boni, nulli esse censeantur. Sic Isai. 54. 1. habetur: *Lætare sterilis* (Sion scilicet) *quæ non paris* id est, quæ paucos habes liberos. S. Thomas ait, esse hyperbolen, et in idem redit.

IV. Quarto Dionys. Carth. S. Ambros. et Euthym. *non est usque ad unum*, de solis impiis explicant. Non dicit simpliciter, ait Dionys. nullum esse operatorem boni: sed non est, inquit, qui faciat bonum, ex his ita abominabilibus et corruptis: quia nullus eorum fecit bonum seu opus meritorium, quoniam iustus ex fide vivit. Unde Iudæis incredulis Christus dixit Matth. 12. Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? Sed si de solis impiis, non de omnibus hominibus id non diceretur: non bene inde probaret S. Paulus Rom. 3. 12. omnes omnino homines fuisse sub peccato et ira Dei.

V. Et optime. Quinto denique, *non est usque ad unum*, id est, nullus est qui naturæ viribus possit ullum bonum opus operari, ita ut per illud fiat sanctus et iustus, aut mereatur gratiam sanctificantem aut vitam æternam: non quod solius naturæ auxilio non possit homo facere aliquod bonum opus minus difficile, v. g. honorare parentes; sed quod per illud non fiat iustus sine gratia Christi. Cassiodorus ingeniose: *Non est qui faciat bonum*, inquit, *Quid ergo dicimus de patriarchis? Nonne bonum fecit Noe, cum Domini preceptis obediens in arcam salvandus intravit? Nonne idem bonum fecit Abraham, cum filium suum obediens divinis iussionibus obtulit immolandum? Nonne bonum fecit Iob, qui dura passione percussus, in omnibus gratias retulit? Quid dicam de Prophetis et Apostolis, et qui mandatis Domini famulantes, seipsos gloriosos mortibus obtulerunt. Fiunt hodieque Domino largiente iustorum operatione quæ bona sunt: Sed ut hæc negatio verissime tibi elucere debeat, considera quod sequitur. Non est usque ad unum. Revera solus est Christus, sine quo bonum aliquod incipere vel implere imbecillitas humana non prævalet. Quapropter iure negatum est ullum facere bonum, nisi usque ad ipsum fuerit eius miseratione perventum. Nam cum ad eum acceditur, nec ab eo receditur, omne bonum sine dubitatione peragitur. Iste est ergo finis qui præmissus est in titulo; ita Cassiod. eadem mens est S. Augustini: titulus psalmi est, in finem, id est in Christum, ut multi exponunt.*

Ne temere homines accusare Propheta videatur, indicat se Deo revelante ea quæ dixit accepisse. Deus enim aspicit peccata hominum, et servis suis ea revelat, v. 2. Vers. 2.
DOMINUS DE CÆLO PROSPEXIT SUPER FILIOS HOMINUM: UT VIDEAT SI EST INTELLIGENS, AUT REQUIRENS DEUM.

Ubi nota, 1. quis aspiciat; 2. unde; 3. quomodo; 4. quos; 5. cur; 6. quid; 7. quænam in illis inveniat, ut v. seq. declaratur: *Omnes declinaverunt* etc. 13.

Primo, Quis aspicit? *Dominus*: itaque timeant servi. I. Deus, qui nos aspicit est Dominus. Primo, Dominum ibi intelligit Christum Dionys. Carthus. *Dominus*, ait, id est Christus verbum Dei ac Deus, *de cælo*, id est de humanitate assumpta, in qua velut in cælo habitavit divinitas eius, *prospexit super filios hominum*, hoc est attendit et consideravit Iudæos, ad quos specialiter missus fuit, iuxta illud Matth. 15. Non sum missus nisi ad oves domus Israel. *Ut videat, si est intelligens, aut requirens Deum*, id est, an sit aliquis per fidem cognoscens Deum patrem, et quem misit Iesum Christum. Secunda tamen melius alii de Deo Patre, aut potius de tota sanctissima Trinitate explicant. S. Chrys. tom. 2. homil. 4. in Genes. Deum vocat ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν, id est, *oculum nunquam dormientem*, Θεὸς ab aliquibus deducitur a θεάομαι, id est aspicio. Vide Plat. et Macrob. et Plat. 93. 8. *Intelligite insipientes* (dixit insipiens, non est Deus. S. Hier. vertit, stulti. Felix et Caietan. bestiales. Si non sit lux in caverna cordis, ibi sunt colubri et feræ passionum et vitiorum) *et stulti aliquando sapite.* (S. Hieron. *discite.* Ne sitis scioli superbi) *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum non considerat?* S. Hieron. non videbit.

Secundo, Unde aspicit Dominus? *de cælo*, id est de humanitate assumpta, ut dixi ex Dionysio. Secundo *de cælo*, seu de cælis, ut vertit Paguinus, id est de sanctis, per animas sanctas, sicut explicat S. August. hoc est, ut videre sanctos suos faciat, per quos respicit, et in quibus habitat, ut ait Bruno. Quod cæli sint sancti vide Ps. 18. 1. Tertio, *de cælo*, id est de Angelis S. Chrysost. *E cælo prospexit Dominus, non quod in cælo quod cernitur, fenestras aut portas fecerit, et iis apertis respexerit: sed quod e cælestibus ordinibus, intelligentibus, incorporeis, immortalibus humanitatem visitaverit. Quemadmodum enim homines terra dicuntur: Quia terra es, et in terram reverteris. Gen. 3. et Ego sum terra et cinis. Gen. 17. ita etiam dicitur cælum cælestes ordines, ex quibus Deus terram et humanitatem aspexit.* Sed hæc sunt mystica. Quarto itaque, proprie et simpliciter, *de cælo*, id est ex aula sua cælesti, in qua specialiter habitat Deus et thesauros suos servis suis aperit. Vide dicta Ps. 2. 4. *Qui habitat in cælis, irridebit eos*, ubi causas affero, cur Deus dicitur in cælis habitare. II. De cælis aspicit.

Tertio, Modus illius intuitus divini declaratur, sive vim latini verbi, sive græci, sive hebraici, etc. consideres, III. Aspicit

Digitized by Google

etiam remotissima.

Primo, Dominus de cælo *prospexit*, id est procul aspexit, velut ex alta turri et specula longe lateque totam terram contemplatus est. S. Chrysost. *Quemadmodum servis inferius in atria aut in platea se petulanter atque insolenter gerentibus, dominus aut rex ex alta prospicit, ut cum eum servi viderint, timeant et desistant: ita etiam quoniam universa terra prosiliebat ad impietatem, Dominus de cælo in terram prospexit, ut terrore affecta terra peccare desisteret. Huius testis est Propheta, qui dixit Ps. 75. 9. Terra tremuit et quievit, dum exurgeret in iudicium Deus.* Orpheus apud S. Iustinum lib. 1. In Iulianum, sic Deum depingit nobis: Deum, inquit, nemo est intuitus ex mortalibus, ipse vero omnes videt, ipse firmatus est in æreo cælo, aureo in throno, super terram autem pedibus vadit, manumque dexteram ad fines Oceani undequaque extendit: tremunt autem in circuitu montesque magni et flumina. Plutarchus lib. 8. Symphos. multum laborat ut explicet qua ratione Plato dixerit, Deum semper Geometriam tractare: arbitror nihil aliud voluisse dicere, nisi eum res humanas perpetua contemplari et regere. Non enim dormit oculus Iovis, ut quidam veterum dixit. Hæc vis divina prospiciendi etiam remotissima denotat Dei perspicacitatem.

IV. Ea aspicit attente.

Secundo, eius seduiitatem et diligentiam in aspiciendo declarat vox græca διακύψε, id est, inclinando se aspexit, sicut solemus caput inclinare et oculos demittere, cum quid in fundo vasis aut putei latens videre volumus, a κύπτω pronus sum, inclino me vel caput. Deus ait Isaiæ 29. 15. *Væ qui profundi estis corde* (Vatab. qui in profundum vos abscauditis. Secreta scilicet inconutes et tenebrosa consilia) *ut a Domino abscondatis* (abscondi posse putetis) *consilium* (ut Adam in umbra arborum peccatum suum) *quorum sunt in tenebris opera* (Deus est sol, sine illo est nox) *et dicunt. Quis videt nos, et quis novit nos? Perversa est hæc vestra cogitatio: quasi si lutum contra figulum cogitet, et dicat opus factori suo: Non fecisti me: et figmentum dicat fictori suo: Non intelligis.* Lutei sunt peccatores, timeant ne sicut vasa figuli confringantur.

V. Aspicit, ut gubernet.

Tertia, sapientiam Dei at suavem gubernationem denotat vox Hebraica הִשְׁקִיף *hiskiph*, id est aspexit per fenestras prospectu angustas et cancellatas: sic enim omnia videt nec tamen videtur; ita sumitur Prov. 7. 6. et שְׁקֻפִים *scekuphim*, 1. Reg. 6. 4. sunt fenestræ intrinsecus apertæ et extrinsecus clausæ. Deus autem hac ratione fortiter et suaviter omnia disponit atque indicat. Vide ut sis *intelligens*, id est intus legens et Deum te videntem videas, sic eris requirens Deum. S. Bernard. in formula honestæ vitæ, inter decem profectus spiritalis documenta hoc nono loco assignat. *Nonum*, inquit, *est ut quisquis quibuscumque negotiis implicetur, Deum in corde memoriter studeat habere, et semper honorem Dei omnibus anteponat: Sed ad hoc præcipue aitatur, ut sic semper Deum præsentem intelligat, ac si ipsum qui præsens est in sua essentia, videret: sicque eum timeat et revereatur, et intenso amore in eum feratur, eoque prout potest in via fruatur, et in ipso non in alia requiescat.* S. Bern.

14 Quarta. Quos aspicit Deus? *Prospexit super filios hominum*, id est, super omnes homines! Quinto, finis illius aspectus est, *ut videat*, id est, ut misereatur. Sic explicat S. Chrysost. *Dominus e cælo in terram prospexit, ut videret; non ut tunc videret, sed ut tunc servaret: non ut tunc disceret, sed ut tunc opem ferret, ut tanquam amicum amplecteretur, et ut iustum amaret, ut diceret sicut Noe; Gen. 7. 2. Te solum vidi iustum in hac generatione, et ut tanquam iusto ei appareret. Illis autem apparet, qui in eum fidem habent. Ut videat an sit ægrotus qui curet medicum, an sit pauper gentium populus, qui requirit Christum patris thesaurum*; ita Chrysost.

15. Sexta, Quid quærit Deus? *Si est intelligens aut requirens Deum.* Intelligens scilicet per fidem, meditationem, contemplationem et varios actus intellectus, eum enim videt Deus et videndo radiis suis illustrat, cum eo colloquitur et sermonem serit. *Requirens Deum*, id est Dei mandata, leges, iustitiam, ait Genebr. 2. Deum, id est Christum, ait Leo imperator, cognomento Sapiens, aut

A Philosophus, qui scribens Omaro regi Saracenorum de veritate fidei nostræ probat ex hoc loco Filii divinitatem. Sed hæc probatio non multum valet; 3. Deum, id est totam Trinitatem, quæ aspicit, an sit requirens ipsam, ut se ostendat illi. Matth. 7. v. 7. ait Christus: *Quærite et invenietis*; et v. 8. *Omnis enim qui quærit, invenit.* Sed audi Isaiam inclamantem cap. 21. 12. *Si quæritis, quærite* (id est serio et studiose atque constanter quærite, requirite, id est iterum atque iterum quærite) *convertimini* (a via obliqua et tenebrosa, quæ ducit ad mortem) *venite*, ad lucem et solem iustitiæ. De sapientia generatim loquens Salomon (id est 1. de increata tam essentiali quæ est communis toti Trinitati, quam notionali, quæ est propria Filio; 2. de incarnata, id est Christo; 3. de creata, id est habituali et animam iusti ornante eique inhærente) ait Prov. 2. 4. *Si quæsieris eam quasi pecuniam, et sicut thesauros* (non uni tantum sed multis æquivalet) *effoderis illam*; Hebr. scrutatus fueris eam: id enim significat חפש *chaphas*. S. Chrys. in catena Græca, B ait: *Sicut avari quærunt argentum, ita tu sapientiam.* Quo magis illi approximas, eo avidius et constantius quære, ut qui thesaurum effodiunt facere solent. S. Gregor. illud Iob. 3. 21. Quasi effodientes thesaurum, exponens, dicit: *Omnes qui fodiendo thesaurum quærunt, cum fodere altius cœperint, ad laborem instantius inardescunt: quia quo magis se thesauro abscondito iam iamque appropinquare æstimant, eo in effodiendo enixius laborant.* Et infra. *Sapientia in rerum superficie non iacet, quia in invisibilibus latet.*

Septimo, Quid in plerisque hominibus videt Deus? Hoc declarat David v. 3. OMNES DECLINAVERUNT, SIMUL INU- Vers 3.
TILES FACTI SUNT: NON EST QUI FACIAT BONUM, NON EST 16.
USQUE AD UNUM. Ubi varia impiorum scelera et incommoda ex variis versionibus possis deprehendere.

1. Impii a cælo faciem avertunt.

Primo enim, impii erectam in cælum faciem suam et a Deo elevatam, ut excelsa spectet, in terram instar brutorum incurvant, sic S. Basil. sumit ἐξέκλιναν, id est inclinaverunt se. Sic C dicitur de decem tribubus. Oseæ 4. 16. *Sicut vacca lasciviens, declinavit Israel.* Hoc patet in duabus senibus Susannam tentantibus Dan. 13. 9. *Everterunt sensum suum* (quem Deus rectum fecerat) *et declinaverunt oculos suos ut non viderent cælum*, id est Deum, ait Maldonatus. Sic Luc. 15. 21. dicit Prodigus: *Pater, peccavi in cælum*, hoc est, in Deum; et Angelus Caninius in nomin. Hebr. docet, Deum appellari שמים *Sciamaim*, hoc est cælum.

2. A via recta aberrant.

Secundo, et proprie, impii a via recta sponte aberrant, et a semitis virtutis, iustitiæ, sapientiæ per quam invenitur Deus, in avia et abrupta atque præcipitia deflectunt. *Omnes declinaverunt.* Syr. vertit, *Omnes aberrarunt.* Isaias hoc deplorat c. 53. 6. *Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit.* Vide dicta Ps. 118. 176. *Erravi sicut ovis quæ periit, quære servum tuum*, ut postea te quæram et inveniam.

3. Respiciunt retro, et a Deo recedunt.

Tertia, non tantum impii aberrant aliquantulum, longiorem viam at difficiliorem ineundo, sed tædio et labore victi respiciunt retro, et in D Ægyptum redeunt. Chald. vertit. *Omnes conversi sunt retro*, at sic non sunt apti regno Dei, neque intrant in terram promissam. Numer. 14. 4. dicunt Israelitæ auditis exploratoribus qui Chananitidem lustraverant: *Constituamus nobis ducem, et revertamur in Ægyptum*, ideo ab illa fertilissima terra reiecti sunt, et perierunt in deserto.

4. Murmurant in Deum.

Quarto, non contenti tacita defectione et recessu ignavo, murmurant et rebellant impii in Deum atque eius servos, ut Israelitæ illi in Mosem atque Aaronem. Hebr. *Omnis*, ait, *rebellavit*, recessit, conversus est, adversatus est.

5. Alios ad scelera incitant.

Quinto, ad rebellionem suam alios invitant, ut impetu maiori in Deum et sacra ferantur, v. eod. 3. *Simul inutiles facti sunt.* Simul, id est omnes pariter; 2. simul, id est se mutuo incitantes, se mutuo coniungentes, sua illa coniunctione corrumpentes et inutiles ad omne bonum reddentes. S. Hieron. vertit, *simul conglutinati sunt.* Nahum 1. 10. *Sicut spinæ se invicem complectuntur, sic convivium eorum* (id est cœtus convivarum) *pariter potantium* (sed fiunt inutiles: additur enim) consumetur quasi stipula

Digitized by Google

ariditate plena, ut contigit Balthasari et principibus eius ac Babyloniis Dan. 5. 1. et seq. Sexto, impii conglutinati
5 Et mutua se putredine corrumpunt. pestem sibi vicissim afflant, et se mutua putredine corrumpunt; Heb. pariter נאלחו naelachu, id est, fœtuerunt, ut vertunt Pagninus, Muisius, Vatabl. R. David; rancidi, id est putridi et putidi ob vetustatem præsertim peccati, facti sunt. Vide Ps. 37. 6. *Putruerunt et corruptæ sunt* (Hier. tabuerunt) *cicatrices meæ: a mala societate* illam putredinem et corruptionem incipere denotat S. Aug. lectio; *Computruerunt* (in multitudine non audentes se subducere ob aliis) *et putruerunt* (etiam soli, ob assuetudinem, et ob negligentiam sanandi vulneris facti in malo
7. Se inutiles reddunt. consortio) *livores mei*, id est, plagæ lividæ. Septimo, hinc fit, ut sint prorsus inutiles: unde noster vertit, *simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Prov. 6. 12. *Homo apostata* (Hebr. *Homo Belial*, id est inutilis: a *Beli*, id est sine, et *iaal*, id est utilitate. Convenit etiam psalmo nostro versio Sept. et Syr. vir insipiens et iniquus; at Isidori Clarii, homo impius) *vir inutilis*, id est noxius. Est enim miosis, seu diminutio. Sept. vir iniquus. Tigur. vir vanus. Apostatam illum intelligit superbum S. Bernard. mendacem R. Levi; calumniatorem Chaldæus; eum qui seminat discordias S. Gregorius. Corruptionem et inutilem vitam sceleratorum declarat Paulus Tit. 1. 15. et 16. *Coinquinatis* (simul inquinatis) *et infidelibus nihil est mundum: sed inquinatæ sunt eorum mens et conscientia: confitentur* (voce profitentur) *se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati et incredibiles* (abominabiles et increduli) *et ad omne opus bonum reprobi*: id est infirmi, imbecilles, inutiles: sunt vasa fœda et fœtentia, in quæ Deus suam non immittit gratiam, sine qua tamen non possunt perfecta o-
8. Dignos se reddunt qui a Deo abiciantur. pera et salute æterna digna facere. Octavo denique, Deus illos impios penitus a se abiicit. Felix vertit, *simul abominabiles facti sunt*, et consequenter, ut vertit Arabs, *omnes spreti sunt*; et Syrus, *simul abiecti sunt*: in fasciculos colligantur Zizania, ut simul comburantur. Proverb. 11. 21. *Manus in manu non erit innocens* (id est, impunitus) *malus*. Manus in manu sive ad manum ut vertit Arias, significare videtur conspirationem, societatem, propaginem, posteritatem, q. d. Licet malus sive impius multos habeat sceleris socios, successores et posteros quasi manus auxillares, non tamen erit impunitus, ita Corn. qui undecim affert expositiones illius loci. Sic cap. 16. 5. dicitur: *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.* Pagninus vertit, mox non erit impunitus. Manus illas omnes simul iunctas dissolvet et debilitabit atque concidet Deus. Eccli. 21. 10. *Stuppa* (id est, quasi stuppa) *collecta, synagoga peccantium* (cœtus impiorum) *et consummatio* (id est consumptio; 2. finis) *illorum flamma ignis*. Iræ Dei; 2. vindictæ; 3. conflagrationis ante iudicium; 4. inferni.

17. Atheus est monstrum et quale. Moraliter nota, Atheus est monstrum ex omnibus furiis et monstris inferni compositum. *Non est qui faciat bonum.* Primo, habet caput Proserpinæ ob superbiam.
1. Caput proserpinæ habet. Eccli. 10. 14. *Initium superbiæ* (id est summa superbia) *hominis, apostatare a Deo.* Tigurina vertit, a Creatore suo abductus animus. Philo. Lib. de præmiis et pœnis vocat superbiam incantatricem et veneficam, quæ Deo vero contempto ad inania et frivola simulacra homines inducit. Τῦφος ἐστι ὁ γοης, ὁ τα ἀψυχα θεοπλαστων, id est, *superbia est incantatrix, quæ idola ex rebus inanimatis plasmavit.*
2. Manus Harpyiarum. Secundo, atheus habet manus harpyiarum, per avaritiam (quæ est, *idolorum servitus*, ait Paulus Coloss. 3. 5. suo idolo homines immolans) rapinis et cædibus sæviendo. S. Chrysost. ad Ephes. hom. 18. docet, avarum esse ido-
3. Os cerberi. lolatram cæteris crudeliorem. Tertio, atheus habet os cerberi, per blasphemias, contumelias, susurrationes, detra-
4. Corpus cinctum serpentibus. ctiones et alia. Quarto, cingitur serpentibus furiarum, ob invidiam. Cætera vitia percurre. In eius ore considerando et detestando immoremur cum Davide.

ARTICULUS III.

Lingua athei est corruptissima, sed sanatur Dei timore.

A a intellectu et voluntate, de quorum corruptione et abominatione egit præcipue Propheta, ad os descendit, ut a venenato fonte ad canalem, v. eod. 3. SEPUL- Vers 3.
CRUM PATENS EST GUTTUR EORUM, LINGUIS SUIS DOLOSE 2. Para. 18.
AGEBANT: VENENUM ASPIDUM SUB LABIIS EORUM. QUORUM OS MALEDICTIONE ET AMARITUDINE PLENUM EST. VELOCES PEDES EORUM AD EFFUNDENDUM SANGUINEM. CONTRITIO ET INFELICITAS IN VIIS EORUM, ET VIAM PACIS NON COGNOVERUNT: NON EST TIMOR DEI ANTE OCULOS EORUM. Nota, hi tres versus non sunt in textu Hebr. 1. Hos versus esse de huius psalmi integritate censet Lindanus et alii. Chald. Syr. neque apud Septuag. S. Basil. S. Chrysost. Theodoretum, Euthym. et alios Græcos interpretes. Quæres, an sint de integritate psalmi? Respondet Lindanus de opt. gen. interpret. cap. 3. et Ioan. Azor. tom. 1. instit. lib. 8. cap. 2. q. 7. ad hunc psalmum illos versus pertinere, et olim fuisse in codicibus hebraicis, sed vitio temporum excidisse aut malitia Iudæorum. Certe in textu Arabico, Ægyptiaco et Æthiopico, et in codice Anglicano psalterii Hebraici quem citat Arias in Apparatu, hi versus habentur. S. Augustinus etiam et qui illum secuti sunt interpretes recipiunt veluti ad psalmum spectantes. Respondeo tamen cum Francisco Luca Burgensi, Genebrardo, Lorino, Bellarmino, Agellio, et aliis, tres illos versus non esse de integritate psalmi. Quomodo enim excidissent ab omnibus hebraicis codicibus (nam Anglicani illius auctoritas et antiquitas est incerta, et facile fuit ex latino textu tres versus facere hebraicos) quomodo a Septuaginta non essent conversi? S. Hier. in præfat. lib. 1. in Isaiam notat, omnes Græcos tractatores vero annotasse hos versiculos eosque præteriisse: repertos autem in sola editione vulgata, quæ Græce κοινὴ dicitur, et in toto orbe diversa est. Relicti sunt hi versus in emendatis bibliis, ob antiquitatis venerationem (nam Cassiod. iam suo tempore ait in usum Ecclesiæ longa consuetudine receptos esse) sed absque Arithmetica nota, qua velut proprii distinctique psalmi huius versus habeantur. Quæres secundo: Unde factum est, ut hi tres versus huic psalmo insererentur? Respondeo, occasionem fuisse, quia a S. 2. Et versus, non sunt de illa integritate, ac probatur. Paulo ponuntur Rom. 3. 13. statim post versum huius psalmi, *omnes declinaverunt, etc.* unde quidam putans ad eumdem pertinere, eos illi inseruit. Sumpsit autem illos Paulus ex variis Scripturæ locis: nempe ex Psal. 5. 11. Ps. 139. 4. Ps. 9. 7. Isaiæ 59. 7. Prov. 1. 16.

Cum itaque hæc proprie non sint de hoc psalmo, stri- 19.
ctim tantum sunt attingenda. In illis aliqua scelera atheorum et reliquorum impiorum notare possumus, tum in locutione, tum in operatione.

In locutione Ugo Card. notat luxuriam in illis verbis, Impiorum os est. 1. Sepulchrum patens. SEPULCRUM PATENS EST GUTTUR EORUM. S. August. gulositatem: alia etiam deprehendi Ps. 5. v. 5. ibi vide. Generatim dicitur Proverb. 6. 12. *Homo apostata* (a Deo et eius fide ac cultu) *graditur ore perverso.* Rabbi Salomon vertit, labiis distortis. Et cap. 10. 6. *Vena vitæ* (Sept. et Chald. fons vitæ) *os iusti: et os impiorum operit iniquitatem*, qua scilicet plenum est, ut sepulcrum ossibus mortuorum. Os impii ait Corn. est quasi stagnum aquis mortuis, id est rebus verbisque putidis, inhonestis, noxiis et pestiferis, quæ in alios effundit, restagnans: imo os impii est quasi mare mortuum omnia mortificans et iugiter sulphureos vapores, id est infernales concupiscentias et passiones exhalans. Et v. 16. *Opus iusti ad vitam*, (sup- Os impii est puteus abyssi. ple est,) *fructus autem impii ad peccatum*, hic est fructus mortifer arborum Sodomæ: cortex aspectu gratus est, intus est cinis et favilla. Os impii est etiam os putei abyssi. Apocal. 9. 2. *Et aperuit* (quintus Angelus) *puteum abyssi: et ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ: et obscuratus est sol et aer de fumo putei. Et de fumo putei exierunt locustæ.* Erant locustæ illæ similes equis paratis ad prælium, quorum dentes erant ut dentes leonum. De equis vero aliis, quibus insidebant militum vi-

eics millies dena millia, id est, ducenties millena millia, seu ducenti milliones, dicitur v. 17. *Et capita equorum erant tanquam capita Leonum: et de ore eorum procedit ignis, et fumus, et sulphur.* Hic erit exercitus Antichristi. Ignis est luxuria. Eccli. 9. 11. *Colloquium eius* (mulieris) *quasi ignis exardescit*; fumus illius ignis est excæcatio mentis: sulphur, est fœtor peccati et verborum obscœnorum quæ sunt putrida et fœtida.

20. II. Os impiorum est officina fraudis.

Secundo, impii sunt in verbis suis fraudulenti. LINGUIS SUIS DOLOSE AGEBANT. Hoc sumptum est ex Ps. 5. 11. vide ibi dicta. Quo tectior est impius, eo est periculosior. Ierem. 9. 8. *Sagitta vulnerans* (Chald. acuta. Est gladius triceps sive trisulcus, tres uno ictu occidens. Vide Psal. 56. 7.) *lingua eorum:* ratio additur, *dolum locuta est*; dolus, est oleum ensem aut sagittam acuens et poliens. Ideo impius est abominabilis Deo. Prov. 11. v. 1. *Statera dolosa, abominatio est apud Dominum: et pondus æquum voluntas eius*, id est, ab eo volitum et amatum. Est metonymia: nam potentia sumitur pro obiecto. Hebr. *Bilonces doli* (duo labia fallacia) *abominatio Domini*. Lingua seu

B

lingula illius libræ est ad nutum mercatoris versatilis at fallax, iugum etiam eius non est rectum sed incurvatum. Contra vero, verba iusti sunt vera, syncera, candida, sine mendacio et versutia; cap. 10. 20. *Argentum electum* (Græc. πεπυρωμένον, id est, ignitum, igne examinatum et purgatum) *lingua iusti*: sine scoria falsitatis, hypocrysis, et fraudis.

21. III. Adulatoris scelus; Adulator est aspis, et cur?

Tertio, impii sunt adulatores. VENENUM ASPIDUM SUB LABIIS EORUM. Id sumptum est ex Ps. 139. 4. Adulator est aspis. Primo, quia aspis cum delectatione pungit: ita adulatio titillando delectat. Unde Seneca: *Adulatio recipitur propriis et apertis auribus, in præcordia una descendit, eo ipso gratiosa quo lædit.* Secundo, quod aspidis ictus

1\. vix est visu perceptibilis, quia venenum eius est subtilis-

2\. simum ad penetrandum, et mira celeritate intima permeat neque eminet, sed sub cutem subiens intra meatus pervadit: itaque cum Cleopatra genus illud mortis ut lenissimum et cum quadam voluptate coniunctum elegisset, vix deprehendi potuit locus vulneris, tandem tamen duo punctula ad videndum difficilia deprehensa sunt; sic tradit Ælian. lib. 9. de animal. cap. 21. et 23. Ab amico

C

adulatorem secernere est perarduum, quia, ut ostendit Plutarch. in pulcherrimo tract. de modo internoscendi amicum ab adulatore, omnia imitatur veri amici officia: nisi diligenter animum advertamus, *idem nobis usu eveniet*, inquit, *quod iis, qui gustato demum veneno sentiunt id esse lethale, iudiciumque ipsis hoc suo constat exitio.*

3\. Tertio, venenum suum aspis occultat, sicut etiam alia animalia venenosa, quæ habere feruntur venenum in vesica subtus linguam: ita ut hæc vesica rumpatur, cum mordendo illud infigunt. Gyllius notat in Accessione ad Ælian. lib. 9. hist. anim. cap. 28. aspidem virus evomere ex tunica, quæ quatuor maxillæ dentes contegit. Sic Proverb. 10. 18. *Abscondunt odium* (Syr. inimicitiam) *labia mendacia* (Hebr. labia mendacii) *qui profert contumeliam* (Hebr. infamiam. Chald. detractionem) *insipiens est*; de

D

insipiente agit David in psalmo nostro. Iob. 20. 12. etc. *Cum dulce fuerit in ore eius* (impii) *malum, abscondet illud sub lingua sua.* Quæ S. Greg. explicans lib. 15. Moral. 5. *Asperitas*, ait, *malitiæ quæ latet in mente, sub tegmine blandæ locutionis operitur. Malum namque in lingua et non sub lingua esset, si loquens hypocrita malitiam suæ pravitatis aperiret.* S. Hier. epist. 14. ad Celantiam, adulatorum assentationes vult fugiendas esse veluti pestes. Nihil enim tam facile corrumpere, *et tam dulci et*

4\. *molli vulnere* potest ferire. Quarto, morsus aspidis est pene insanabilis. Aristot. l. 8. hist. anim. c. 29. scribit aspidem in Africa gigni, cuius ictui nullum sit remedium. Ælian. vero lib. 9. hist. anim. cap. 22. nulla adiecta loci differentia. *Solus*, inquit, *aspidis morsus curari non potest*, præsertim si ranam comederit, ut idem Ælian. ait, lib. 16. cap. 56. Adulator loquax est periculosissimus. Cælius lib. 25. cap. 31. dicit intra quatuor horas ab aspide morsum interire, ac præfocationem mox insequi, et

A

spasmum cum singultu. Plin. lib. 8. 23. *Colla*, inquit, *aspidum intumescunt nullo ictus remedio, præterquam si confestim partes contactæ amputentur.* Mortificatione opus est, ad venenum adulatorum tollendum: alioqui de iis usurpa dictum Mosis, Deut. 32. 33. *Fel draconum vinum eorum* (lætitia, alacritas, conversationis suavitas, quam aliis propinant) *et venenum aspidum insanabile.* Quinto 5.
denique, icti ab aspide in profundum ac lethalem somnum incidunt, unde somniculosam Sesemus aspidem vocavit, ita ut æterno post horas quatuor veterno consopiat: ita adulator somnum, id est torporem ac pigritiam et salutis neglectum inducit, ardorem ac fervorem in proficiendo tollit, cum iam ad summa perventum esse mentitur, et sibi adblandiens quis suis fictitiis bonis gaudet et ulteriora non cogitat.

Quarto, impii sunt detractores de hominibus et blasphemi in Deum. QUORUM OS MALEDICTIONE ET AMARITUDINE PLENUM EST. Maledictione de detractione exponit Ugo, amaritudinem de comminatione. Hoc est venenum aspidum ait S. Augustinus; 2. maledictionem interpretatur opprobria et blasphemias Lombardus, amaritudinem, minas. Amarulentiam recte exponit Iansenius eam fuisse in Iudæis cum de nece Christi tractabant dicit Bruno: maledictionem et amaritudinem Glossa explicat de opprobriis et blasphemiis Christo dictis in cruce existenti. Latius hæc patent, et ad varia linguæ vitia transferri possunt. Vide dicta Ps. 9. 28. unde hæc sumpta sunt.

22. IV. Detractionis et blasphemiæ cathedra.

Ab ore atque mente ad opera descendit Propheta. Ea est enim vis veneni in peccato præsertim in atheismo ut brevi totum corpus occupet.

23. Impii toti corrumpuntur.

Primo, pedes ad imos defluit, atque inquietos et stare loco nescios contra iustum innoxium impellit, v. eod. 3. id declaratur. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.* Hæc et sequentia huc inserta sunt ex Isaiæ cap. 59. 7. et 8. aut ex cap. 1. Prov. v. 16. Equi instar aut Leonis furentis impetu impii feruntur, et obvium quemque dentibus, unguibus, calcibus, cauda vulnerant, dilaniant, proterunt. Ier. 8. 6. *Omnes conversi sunt ad cursum suum* (ad desideria sua mala) *quasi equus impetu vadens ad prælium.* Lenta est virtus, vitium præceps, ait Origenes; Leoni et equo confertur impius Apocal. 9. 17. *Capita equorum erant tanquam capita leonum.* Et de locustis ex inferno prodeuntibus dixerat, v. 8. *Dentes earum, sicut dentes leonum erant.*

1\. In pedibus.

24. II. In manibus.

Secundo, impii cruentis manibus deseviunt, clava ferrea, securi bellica, hasta, telis, gladio prostratos contundentes, et mactantes. *Contritio et infelicitas in viis eorum*: quod dupliciter exponi potest. Primo passive q. d. licet habeant veloces pedes ad effundendum iustorum sanguinem, tamen etiam ipsi contereutur et in calamitates summas devenient in viis, id est operibus suis. Ita S. Aug. Ugo. Auctor operis imperfecti hom. 28. in Matth. qui ex hoc loco probat maiores labores ac sollicitudines esse peccatorum, quam servorum Dei. Proverb. 1. 31. *Comedent fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur.* Chald. vertit, sua ipsorum impietate implebuntur. Isaiæ 3. 9. *Væ animæ eorum, quorum reddita sunt eis mala.* Et v. 11. *Væ impio in malum* (in malitiam omnem effuso, unde Hebr. est, væ impio malo, vel maligno, ut ait Vatablus; 2. in malum destinato, ut explicat Adamus) *retributio enim manuum eius fiet ei.* In ea via sunt multa præcipitia. Prov. 13. 15. *Doctrina bona* (Hebr. Septuag. Chald. intellectus bonus) *dabit gratiam: in itinere contemptorum* (prævaricatorum, ut vertit Arias) *vorago*; Hebr. איתן *etan*, id est dura, ut reddit Arias et Pagn. 2. aspera, ut R. Levi; 3. vis et vehementia, ut Marinus; 4. difficultas, ut R. Salomon 5. signate noster *vorago*, perditionis scilicet ac ruinæ, ex præcipitatione enim et violentia oritur, ut quis e rupibus salebrosis et lubricis in voragines cadat, aliis nocere volens se perdat. Syr. vertit: Iter impiorum ad perditionem. Et cap. 10. 25. *Quasi tempestas transiens non erit* (Syr. ita profligabitur impius et non invenietur) *iustus autem quasi fundamentum sempiternum.* Vatabl. reddit, sicut

Digitized by Google

fundamentum mundi perseverat. Arab. dicit amplius, cum vertit: Iustus autem cum declinaverit mala, servabit se in æternum; et Syrus, Iustorum autem fundamenta in æternum ponentur; a Deo scilicet, non enim suis viribus id faciet iustus. Secundo, et melius, active sumas, *Contritio et infelicitas in viis eorum*, q. d. quocumque pergunt, omnia conterunt, et omnes quos reperiunt miseros et infelices faciunt suis rapinis, fraudibus, contumeliis, furore, et crudelitate. Ad hoc se impii mutuo exhortantur. Sap. 2. 10. Et Prov. 14. 4. dicitur: *In ore stulti virga superbiæ.* Chald. virga et tribulatio. Syr. stimulus et contumelia. S. Ambros. lib. 3. de officiis cap. 4. hinc concludit insipientia esse contumeliam alteri facere. *Quæ*, inquit, *pœna gravior, quam interioris vulnus conscientiæ? quod severius iudicium quam domesticum, quo unusquisque sibi est reus, seque ipse arguit quod iniuriam fratri indigne fecerit? Quod non mediocriter Scriptura commendat, dicens: Ex ore stultorum baculus contumeliæ. Stultitiæ ergo condemnatur, qui contumeliam facit. Nonne hoc magis fugiendum quam mors, quam inopia, quam exilium, quam debilitatis dolor? Quis enim vitium corporis aut patrimonii damnum non levius ducat vitio animi, et existimationis dispendio?* Et Prov. 10. 23. habemus: *Quasi per risum stultus operatur scelus.* Ubi ostenditur impii pronitas et inclinatio ad malum; 2. delectatio eius in scelere, ut lupi in laniena; 3. levitas, ut ait R. Salomon; 4. inconstantia, ut R. Levi. In pauperes præsertim grassatur, ibid. v. 15. *Substantia divitis, urbs fortitudinis eius.* Tigurina vertit, *Opibus* velut urbe fortissima fidit locuples) *pavor* (Hebr. contritio) *pauperum, egestas eorum.* R. Salomon vertit, *egestas pauperum est summa calamitas eorum.*

25.
III. Tertio impii (carent utroque oculo vitæ activæ, nempe prudentia et timore Dei) *Viam pacis non cognoverunt. Non est timor Dei ante oculos eius.* Animæ oculus dexter est prudentia, qui viam dignoscere et prævidere debet corpusque totum dirigere, ne feratur in avia et latronibus infesta loca. Proverb. 4. 25. *Oculi tui recta videant* (Pagnin. vertit, ad rectum aspiciant) et *palpebræ tuæ præcedant gressus tuos*, (auctor Catenæ Græcæ reddit, et palpebræ tuæ spectent ad iusta. Quod versans S. Greg. 3. parte Pastor. admon. 16. in fine ait: *Palpebræ gressus præcedunt, cum operationem nostram consilia recta præveniunt: qui enim negligit considerando prævidere quod facit, gressus tendit, oculos claudit, pergendo iter conficit, sed prævidendo sibimetipsi non antecedit: atque idcirco citius corruit, quia quo pedem operis ponere debeat, per palpebram consilii non attendit.* Prudentia quoque fidus est speculator, ne hostis urbem mentis intercipiat ac flammis et gladio absumat. Ugo illud Prov. 10. 15. Substantia divitis, urbs fortitudinis eius, considerans. *Hæc*, inquit, *affluentia est urbs electorum, cuius vallum est contemptus terrenorum, murus spes, antemurale patientia, turris humilitas, fons turrim muniens luctus, rivulus huius fontis aqua lacrymarum, speculator prudentia, ianitor obedientia, rex charitas, custodes milites lætitia, temperantia et fortitudo.* Hæc Ugo.

In utroque mentis oculo. Dexter mentis oculus est prudentia.

A Sinister animæ operantis oculus est timor Dei. Iob. 28. v. 28. *Ecce timor Domini, ipsa est sapientia: et recedere a malo, intelligentia.* Quod contemplans Isidorus, ait: Reipsa summa sapientia est, vera Dei opinio: scientia vero summe divina, actio optima. Illa de Deo veram sententiam assequitur, hæc a malis abstinet. Illa verbis de Deo divinisque rebus disputat, hæc agendi laude commendatur. Si ergo is, qui Deo charus et amicus est, scit ac sapit, utramque est amplexus: virtutem, tum eam, quæ in contemplando: tum illam quæ in agendo versatur. Et illam quidem, tanquam animam; hanc vero, veluti corpus. Sane supervacanea est eorum hominum philosophandi ratio, quæ optimæ disciplinæ ac vitæ curam despicientes, in producenda tantum lingua, atque in orationis concinnitate studium ponunt, Ita Isidor. Si placet alium animæ oculum quam timorem Dei ponere, dic illum esse animæ solem. Vide ut illum semper habeas ante oculos tuos, et illuminabitur intellectus tuus, purgabitur voluntas, opera fervebunt. 26.

Sinister mentis oculus est timor Dei.

Nota enim moraliter, causa peccatorum impii est hæc: 27.
B *Non est timor Dei ante oculos eius.* Si enim adsit timor, fugiunt scelera: si non adsit, ubique impune volitant. Eccli. 1. 27. *Timor Domini expellit peccatum* (Gr. peccata: nullum habitare secum patitur: solis lucem non ferunt colubri, aspides, viperæ, feræ) *nam qui sine timore est, non poterit iustificari*, q. d. et sine timore nihil expellat peccata. Unde S. Bern. serm. de donis Spiritus S. ait: *Sicut securitas vel desidia causa est et mater omnium delictorum; sic timor Domini radix est et custos omnium bonorum.* Et Cassianus lib. 4. Institut. cap. 39. *Per timorem Dei, et initium conversionis, et vitiorum purgatio, et virtutum custodia his qui imbuuntur ad viam perfectionis acquiritur.* Et quidem si psalmo nostro placet insistere, cæcitatem menti affert peccatum, ac præsertim atheismus; dicitur enim: Dicit insipiens in corde suo, non est Deus. Lumen vero affert timor Dei. Dicitur Eccli. 25. *radix sapientiæ*, v. 22. *corona sapientiæ*, v. 20. *plenitudo sapientiæ.* Isaiæ 33. 6. *Divitiæ salutis sapientia et scientia: Timor Domini ipse est thesaurus eius.* Hanc divinam sa-
C pientiam si statim peccatores non percipiant (sunt enim aspidibus, quibus rex noster peccatores comparat, hebetes oculi, ut ait Plin. lib. 8. cap. 23.) paulatim sacros liquores instillat. Est enim timor Dei *animæ schola*, ut ait S. Ephrem. de timore Dei. Fidem reparat, quæ est lumen animæ. S. Cypr. lib. 3. ad Quirinum. *Timor Domini fundamentum et firmamentum spei et fidei*: et consequenter *fundamentum salutis*, ut loquitur Tertull. lib. de cultu femin. cap. 2. Secundo, peccatum corrumpit voluntatem. *Corrupti sunt*, etc. S. Ephrem serm. de patientia: *Timor Domini veluti gladius anceps est, omnem concupiscentiam pravam excidens.* Et serm. ascetico de timore Dei: *Ut faber*, ait, *apud incudem vasa utilia perficit, ita timor Domini cor expiat, impuris cogitationibus eiectis.* Tertio, peccatum linguam corrumpit et opera. *Sepulcrum*, etc. Timor Dei his malis medetur. Vide dicta fuse Ps. 111. v. 1. Beatus vir qui timet Dominum, *in mandatis eius volet nimis*, egebit fræno, adeo acer est stimulus, aculeus et calcar timor Dei.

Timor Dei expellit peccata.

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Quatuor continet. Primo, Atheum mala operari, vers. 4. Secundo, mala loqui, cum Deum non oret, vers. 5. Tertio, a Deo puniri terrore continuo, vers. 5. et 6. Quarto, iustum virum in Deo lætari, vers. 6. et 7.

PARAPHRASIS.

4. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem: qui devorant plebem meam sicut escam panis?*

4. Nonne tandem ab insipientia sua scelerati desistent, oculosque aperient, ut Deum e cælo actiones suas contemplantem timeant, qui in terrena proni ferarum instar in proximorum bona insiliunt, pariqua facilitate et voluptate devorant atque panem?

5. *Dominum non invocave-*

5. Non in Deo, sed in caducis bonis spes suas collocaverunt, neque suis in angu-

runt, illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.

6. *Quoniam Dominus in generatione iusta est: consilium inopis confudistis: quoniam Dominus spes eius est.*

7. *Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Iacob et lætabitur Israel.*

stiis opem eius implorarunt: ideo perpetua trepitatione torquentur, etiam in futilibus ac minimis rebus.

6. Nec mirum est, si Caini instar perenni timore quatiuntur: Deus enim iustos, quos ipsi persequuntur, adiuvat, eum iisque manet præsidio futurus. Stultum enim eorum consilium crediderunt, qui hominum auxilio destituti, illud non quærerent, sed Deo solo nixi in tuto positos se crederent.

7. Sed inanes fuisse cogitationes suas brevi cernent. A quo enim salus Ecclesiæ filiorum petenda est, nisi a Deo? Cum Deus fideles iustos a vitiorum captivitate, atque ab impiorum persecutione exemerit, tunc securi in hac vita exultabunt, et postea perfectissimo compioti gaudio in cælis triumphabunt.

QUÆSTIO UNICA.

QUÆNAM ATHEORUM POENA.

28. Ut psalmi ordinem consideres, Nota, sectioni præcedenti tres versus sine nova arithmetica ciphra esse insertos, ut dixi: itaque eos ad psalmum nostrum non pertinere. Nempe, *Sepulcrum*, etc. usque ad hanc sectionem.

His igitur tribus ablatis versiculis hunc perfectissimum ordinem psalmi habes. Primo enim atheum ostendit Propheta in intellectu, in voluntate, et in operum omissione esse corruptum, ut ostendi superiori sectione.

Nunc secundo ostendit esse corruptum in operum malorum commissione, v. 4. *Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem*, in alios scilicet: sequitur enim: *Qui devorant plebem meam sicut escam panis?*

Tertio, ostendit verborum corruptionem, v. 5. *Dominum non invocaverunt*. Est miosis, pro, Dominum blasphemaverunt.

Quarto, eorum punitionem attexit, timorem scilicet continuum: *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* Rationem addit timoris, 1. quia Deus stat a parte iustorum, quos athei lacessunt, v. 6. *Quoniam Dominus in generatione iusta est*; 2. quia spreverunt iustos, quod in Deo sperarent: *Consilium inopis confudistis, quoniam Dominus spes eius est.*

Quinto denique, fidelium in Deo sperantium æternam lætitiam aperit, v. 7. *Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Iacob, et lætabitur Israel.*

ARTICULUS UNICUS.

Quantus timor impiorum crudelitas.

Pergit Propheta scelus athei aperire; 1. in proximum quem devorat instar panis; 2. in Deum quem non invocat; 3. in seipsum, terrores vanos et Dei iram sibi accersens.

Vers. 4. Ac primo, generatim loquitur, v. 4. Nonne cogno-
29. scent omnes (quid cognoscent? Deum, ait Mariana. 2. quod æquum est, ait Emmanuel Sa) qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam (S. August. legit sicut cibum) panis. Hebr. est: Comedentes populum meum, comederunt panem. Sed recte noster interpres addidit notam similitudinis, quam sæpissime omittunt Hebræi, præsertim in locutionibus proverbialibus, qualis est hæc. Id patet in proverbiis Salomonis, et Ecclesiastico. *Panis* porro sumitur sæpe ab Hebræis pro omni cibo: sive deducatur a Græco παν id est, *omne*, quod omnium ciborum sit loco, quod sapiat omnibus, quod omnibus pulmentis adhibeatur: sive a voce latina *pasco*, ut vult Nonius. Et quidem David rex iam duodecim tribuum 2. Reg. 9. 7. ait Miphiboseth filio amici sui Ionathæ occisi cum patre suo Saule: *Tu comedes panem in mensa mea semper*. Et Luc. 14. 15. habetur: *Beatus qui manducabit panem in regno Dei*: 2. tamen hoc loco panis potest etiam sumi in propria significatione.

30. Devorare plebem sicut e- . Sensus autem est: *qui devorant plebem meam sicut escam panis*, q. d. sicut frustulum panis, sicut panem, id est: Primo, facile, sine ulla cibi resistentia, ut ait Iansenius. Secundo, cum utilitate, inde se, suamque fami-
A liam, socios, et amicos, atque affines impinguando et sa- scam.
ginando. Tertio, cum delectatione, ait Beda. Quarto, cum quid?
aviditate et cupiditate, quanta scilicet a famelicia frustum 1.
panis arripitur et devoratur. Quare pro nihilo ducunt 2.
pauperes devorare: neque magis commoventur, quam si 3.
cibum sumerent; ita Genebrardus: et vox *devorant*, hanc 4.
aviditatem denotat; Habacuc. 1. 8. *velociores lupis vespertinis*. Lupus est voracissimus, ac pene insatiabilis, sed præsertim vespere et noctu: nam toto die ieiunus latuit ob metum venatorum, de nocte autem discurrit, quia oculi eius splendent, et lucem noctu iaculantur, ut ait Plin. lib. 11. cap. 37. Illam avarorum aviditatem aperit Ezec. 22. 27. *Principes eius* (Ierosolymæ) *in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, et ad*
perdendas animas, et avare ad sectanda lucra. Quinto, 5.
sicut escam panis, id est, assidue: panis enim quotidianus cibus est, et semper sapit: ita nunquam satiantur impii bonis aliorum devoratis, sed ab uno ad alium per-
gunt; ita S. August. Remig. Beda, Lomb. Bellarm. Sexto 6.
denique, *sicut escam panis*, id est, sine ulla comedentis et opti-
B misericordia, ait Iansenius. Quod maxime in pane verum me.
est: nam panis *totus* comeditur, in aliis cibis relinquuntur ossa, spinæ, putamina, nuclei, et alia. Et quidem hic dicitur: *Qui devorant plebem meam*, totam scilicet. Sic Ps. 16. 14. *De absconditis tuis* (de sanctis, qui virtutes suas abscondunt, et quos scuto bonæ voluntatis tegis) *adimpletus est venter eorum*. Et Ps. 26. 2. *Dum appropiant super me nocentes ut edant carnes meas*. Sic Scribæ dicuntur devorare domos viduarum, Luc. 20. totas videlicet. Ugo Card. sævitiam impiorum declarat. Devorant, inquit, plebem meam, spoliando, detrahendo, occidendo; Mich. 3. v. 3. *Qui violenter tollitis pelles eorum* (Iacob et Israel, id est, Samaritanorum et Iudæorum) *desuper eis, et carnem eorum desuper ossibus eorum. Qui comedunt carnem populi mei, et pellem eorum desuper excoriaverunt: et ossa eorum confregerunt, et conciderunt sicut in lebete, et quasi carnem in medio ollæ*. Vide dicta Ps. 26. 2.

Nota, non dicitur devorant substantiam pauperis, aut pecuniam plebis, sed *devorant plebem*: quia ut ait Siracides Eccli. 34. 25. et seq. *Panis egentium, vita pauperum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est* (Tigurina, est
C vir sanguinarius) *Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum. Qui effundit sanguinem, et qui*
fraudem facit mercenario fratres sunt. Avari illi et rapa- Carcharæ pi-
ces similes sunt pisci carchoriæ, qui aliquando solidum scis mira
hominem cum vestibus, imo cum armis devorat, ut refert voraci-
Rondeletius de piscibus. Vel certe illos compara vermi tas.
Indico, de quo Ctesias apud Photium. Septem, inquit, cubitos longus, adeoque crassus est, ut eum decem annorum puer utroque vix brachio amplecti possit. Interdiu in cœno fluminis delitescit, noctu tantum egreditur. Tum vero, si bovem aut camelum nactus fuerit, morsu correptum raptat in flumen, et totum præter ventrem vorat. Ita illi prædones publici sunt in aquis voluptatum, unde non egrediuntur, nisi ut sæviant, et aliorum sanguine
saginentur. 31.
Symbolice, *Devorant sicut escam panis*, detractores, ut Symboli-
explicat Richard. a S. Victore lib. de exercit. spirit. cap. ce. Devo-
10. Vide dicta Ps. 59. 6. in illud: *Filii hominum dentes* rant ple-
eorum arma et sagittæ, etc. Ac Ps. 63. 3. *Exacuerunt ut* bem si-
gladium linguas, etc. lege S. Chrys. in Ps. nostr. ubi di- cut e-
rlores feris ipsis ostendit esse detractores, quia nunquam scam. 1.
cessant devorare, feræ vero cessant. Detractores.

Digitized by Google

II. Pastores mali Ecclesiæ. Secundo, S. Bern. serm. 77. in Cantic. id usurpat de pastoribus Ecclesiæ, qui se pascunt ovium carne, et tegunt vellere. *Intuere*, inquit, *quomodo incedunt nitidi et ornati, circumamicti varietatibus, tanquam sponso procedens de thalamo suo: nonne si quempiam talium repente eminus procedentem aspexeris, sponsam potius putabis, quam sponsæ custodem? Unde vero hanc illis exuberare existimas rerum affluentiam, vestium splendorem, mensarum luxuriem, congeriem vasorum argenteorum et aureorum, nisi de bonis sponsæ? Inde est quod illa pauper et inops, et nuda relinquitur, facie miseranda, inculta, hispida, exangui. Propter hoc non est hoc tempore ornare sponsam, sed spoliare: non est custodire, sed perdere: non est defendere, sed exponere: non est instituere, sed prostituere: non est pascere gregem, sed mactare et devorare, dicente de illis Domino, Ps. 13. Qui devorant plebem meam ut cibum panis: et quia comederunt Iacob, et locum eius desolaverunt.* Lege cætera. Epistola autem secunda ad Fulconem puerum, postea Lingonensem Archidiaconum: *Dignum est ut qui altario deservit, de altario vivat. Conceditur ergo tibi, ut, si bene deservis, de altario vivas, non autem ut de altario luxurieris, ut de altario superbias, ut inde compares tibi fræna aurea, sellas depictas, calcaria deargentata, varia griseaque pellicea, a collo et manibus ornatu purpureo diversificata. Denique, quicquid præter necessarium victum, ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est. Orabat quidam sapiens, tantum victui meo tribue necessaria, non superflua. Habentes, ait Apostolus, victum et vestitum, non victum et ornatum. Et quidam alius sanctus: Si dederit, inquit, mihi Dominus panem ad manducandum, et vestimentum quo operiar.* Illis Ecclesiasticis hominibus nutritis pane, ut vocant, Crucifixi, dici commode potest, quod habet Chald. in psalmo nostro: *Numquid non cognoverunt, qui operantur iniquitatem, quod a conspectu Dei datur nutrimentum* (ab altari scilicet) *Ecquid hoc est? devorantes populum meum, comedunt panem.*

Non tantum scelerati sunt iniurii proximo, eum devorantes sicut escam panis, sed etiam in Deum peccant, ipsum negligentes, et eius auxilium,

Vers. 5. 1. Pars. 32. v. 5. DOMINUM NON INVOCAVERUNT: ILLIC TREPIDAVERUNT TIMORE, UBI NON ERAT TIMOR. Invocatio, ait Lorinus, includit omnem religiosum Dei cultum: ut quis non oret solum: sed prædicet, celebret, amet, colat, exequatur præcepta.

Quoniam Deum non invocant.
1. Secundo, S. Chrysostomus invocari negat Deum, nisi bene vivatur.
2. *Dominum*, inquit, *non invocaverunt, etsi putaverunt se invocare. Quemadmodum enim qui ex rapina Deo aliquid offert, non offert, quia Deus ea non suscipit: ita qui fratrem devorant, Deum invocantes non invocant.*
3. Tertio, Ugo Cardin. ait, Deum ab impiis non invocari, quia in eum non vere et perfecte credunt. Dominum, inquit, non invocaverunt: id est, intus non vocaverunt per puram fidem, licet ore confiterentur. Isai. 29. 13. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Quidam enim Deum negant corde, ut in hac auctoritate dicitur. Quidam ore, ut Petrus negavit, Matth. 26. Quidam opere, de quibus Tit. 1. 16. *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Quæ tres negationes in trina Petri negatione possunt significari. Ad veram ergo fidem necessaria est invocatio cordis, oris, operis, sicut dicit Glos. 1. Cor. 12. 3. *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Rom. 10. 10. Et: *Fides sine operibus mortua est*, Iacob. 2. 17. Hanc triplicem invocationem innuit Dominus, Matth. 7. 21. dicens: *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum*, q. d. Non omnis, qui dicit Domine corde, Domine ore, nisi dicat etiam Domine opere. Unde addit: *Sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Ioel. 2. 32. *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini*, scilicet hoc triplici modo, *salvus erit.*

4. Et optime. Quarto, simplicius, et melius, *Dominum non invocaverunt*, id est, non oraverunt, non vocaverunt ad ferendum sibi auxilium: cum enim eo insipientiæ venerint, ut dicant: Non est Deus; longe magis eum orare negligent, neque in eo sperabunt.

Deum et proximum lacessentes impii, in seipsos peccant, et sibi damnum accersunt. Undo sequitur v. 5.

Vers. 5. 2. Pars. 33. ILLIC TREPIDAVERUNT TIMORE (id est, plurimum trepidaverunt. Hoc enim valet illa repetitio frequens Hebræis) UBI NON ERAT TIMOR, id est, ubi nulla erat timoris causa, ubi nihil erat timendum. Est metonymia; ponitur enim actus pro obiecto. Nota, τὸ *ubi non erat timor*, non est in Hebr. Syr. S. Hieron. Eugubinus tamen temere dixit esse male addita, et sensum impedire: nam leguntur etiam in textu Hebr. Ps. 52. et hic a Septuag. Arab. S. August. Beda, Remig. Cassiod. Theodor. S. Chrysost. et aliis.

Trepidant timore, ubi non est timor.
I. Sensus est Primo, ut ait Agellius: Timorem sacræ literæ quandoque Deum ipsum vocant, qui timetur et colitur, Genes. 31. 42. *Nisi Deus patris mei Abraham, et timor Isaac adfuisset mihi.* Et paulo post: *Iuravit Iacob per timorem patris sui Isaac*, hoc est, per Deum Isaac. Ergo hac de re illos accusat, quod earum gentium Deos colant, quæ verum Deum non habent, cum Deus verus in generatione iusta sit: hoc est, tantum in Iudæa, et apud Israelitas notus.

II. Secundo, et melius, *trepidaverunt timore ubi non erat timor*, q. d. Cum impii non timeant et colant, quem debebant, inde fit ut magno timore frequenter trepident, ubi non est timoris causa. Timent enim sibi ab idolis suis, quæ non decebat timere, et vana superstitione in minimis sæpe rebus tenentur. Amoto quandoque arboris folio consternantur, fugiuntque nemine illos insequente. In adversitatibus anxie sibi timent, ubi iustis divino præsidio munitis nihil est turbatione dignum. In novissimo etiam iudicii die, maximo comprehendentur horrore et timore, ubi tamen iustis non erit timor, qui in magna fiducia securi occurrent iudicis aspectui; ita Iansen.

34. Timidi sunt impii, et cur.
Quæres. Quare tam meticulosi sint impii? Resp. causas peti posse tam ab intrinseco, quam ab extrinseco.
I. Quia sunt ignavi. Primo enim, ignavos facit impietas, et generosos spiritus gula, crapula, deliciis, voluptatibus, somno, otio obruit et extinguit. S. Chrysost. in Ps. nostr. *Audaces*, inquit, *fuerunt ut leones, et tanquam lepores trepidarunt.* C. Cornelius poeta sæpe fugientes milites iure *galeatos lepores* appellavit; unde ab iis est occisus, ut tradit Eusebius.

Themistoclis facetum dictum. Ingeniose autem Themistocles cavillari solebat in Eretrienses, cum diceret *eos similes esse piscium, qui gladioli vocantur: quippe qui gladium quidem haberent, cor autem non haberent:* notans illorum ignaviam, quod armatis non esset animus, ut tradit Plutarch. in Apophtegmatis. Itaque, ubi venti folium insonuerit, aut defractus ramusculus increpuerit, cor impiis subsilit, pallescit vultus, mens concussa evertitur: Maximus Tyrius orat. 1. quid sit Deus, Athei meticulosum, et ignavum, ac socordem animum tribus similitudinibus depingit: *Est*, inquit, λεων αθυμος, βους ακερως, ορνις απτερος, *leo sine animo, bos sine cornibus, avis sine pennis*, q. d. si verba impii, furorem, iactantiam, insaniam, aliaque spectes, leonem credas: si in periculis ignaviam, languorem, ad asinos ableges: si petulantiam, libidinis ardorem et impetum consideres, taurus videatur indomabilis: sed ubi restiteris, in fugam se dat cornibus destitutus ac robore: si superbiam, arrogantiam, iactantiam contempleris, pavo appareat lucens pennis, et ad volatum sese explicans: sed ubi propius oculos adverteris, non pennas, sed picturam tantum et apparentiam vides: et quem putabas ad summum aerem evolaturum, et nubes penetraturum, vides humi repere, et in luto versari, atque inde non posse emergere. Græci δειλον appellant tum timidum et ignavum: tum malum et improbum.

35.
II. Eos mordet conscientia. Secundo, impii *trepidant timore, ubi non est timor*, quia conscientia eos mordet, et meritas se esse pœnas, itaque semper ultrices furias adesse putat. Venti in terræ visceribus conclusi eam agitant, divellunt cum horrendo mugitu, fragore, et damno: ita et clausa in mente peccata

Digitized by Google

quietam esse non sinunt, et quicquid in ea plantatum, aut ædificatum est, evertunt. (Cain tremuit.) Cain post occisum fratrem Abel semper tremebat: ait illi Deus Genes. 4. 12. *Vagus et profugus* (Sept. gemens et tremens: quod Græci referunt ad tremorem corporis) *eris super terram.* Et v. 15. subditur, *Posuit Dominus in Cain signum* (non notam fronti eius insculptam, non faciem feram atque truculentam, sed tremorem corporis et mentis, vultusque consternationem) *ut non interficeret eum omnis* (non omnis, id est, nullus, apud Hebr.) *qui invenisset eum.* Vers. 16. additur: *Egressusque Cain a facie Domini* (si ibi mansisset, et veniam petiisset, a vultu regis amici, et parentis optimi lucem mentis et corporis constantiam accepisset) *habitavit profugus in terra* (qui stabilis in cælo et in Deo esse poterat.) (Terra Nod qualis.) Hebr. et Septuag. habitavit in terra *Nod*, id est, in terra fluctuante: quia, ut fingunt Rabbini, quocumque Cainus pergeret, statim ut ibi pedem posuerat, fluctuabat terra et tremebat. Omnis terra et tota fluctuat et tremiscit, cum in ea pedem, id est, affectum, ponit impius: nihil terrenum est firmum et securum; Nod, significat vagum, mobilem, profugientem de loco in locum. Vel, *Nad*, est substantivum, et significat vagationem, commotionem, demigrationem, exilium. Cain itaque habitavit in terra Nod, id est, ait R. Salomon, in terra, ad quam omnes profugi se recipiebant; 2. potius, in terra exilii sui, ad quam ipse profugerat. Septuag. sumunt Nod, seu Naid ut nomen proprium: additur, *ad orientem plagam Eden*, id est, paradisi terrestris. Eden significat voluptatem et delicias. Qui voluptatem spectat, et eam sibi oriri cupit, atque spes volaticas semper orientes et nunquam venientes considerat, expectatione inani deluditur, et vero timore quatitur, si præsertim intus scelera obiectantem conscientiam habet. De Nerone ait Xiphilinus in eius vita: Nero Romanorum Imperator cum post innumera facinora sua, quibus totam suam vitam, atque maiestatem imperatoriam turpiter deformavit, a desertoribus, atque vitæ insidiatoribus quæreretur, ex urbe fugiens, posteaquam in Phaonis predio latitaret, statim suspectos etiam habere cœpit summos amicos, qui fugæ socii fuerant. Omnem humanam vocem perhorrescebat: si catulus paululum latraret, aut caneret gallina, aut si ramus arboris vento moveretur, graviter concutiebatur male sibi conscius, quibus ex causis conquiescere nullo pacto poterat. Non audebat loqui cum iis, qui aderant præsentes, ne ab alio intelligeretur. Ibyci interfectores timent grues, veluti se accusantes, et inde deprehenduntur.

36. III. (Timent impii quia læsam habent imaginationem.) Tertio, impii *trepidant timore, ubi non est timor:* quia læsam habent imaginationem et mentem: putant ea videre quæ non vident, audire, quæ non audiunt, sentire, quæ non sentiunt. De Ægyptiis in triduo tenebrarum trementibus, et ob varia insomnia, phantasmata, et terriculamenta prope exanimatis, dicitur Sap. 17. 13. *Illi autem qui impotentem* (quæ vitari, superari, et illustrari nullo lumine aut arte poterat) *vere noctem, et ab infimis, et ab altissimis* (id est, de profundissimis: sunt enim hæc duo ibi synonima, infimum, et altissimum) *inferis supervenientem* (Græce, ex impotentis inferni speluncis supervenientem) *eumdem somnum dormientes* (hoc est, pariter in illa nocte et tenebris dormiebant: id est, veluti somno et veterno sepulti ac dormientes locum non mutabant, sed stupefacti stabant, aut iacebant veluti trunci atque stipites.) *Aliquando monstrorum* (Græc. monstris phantasmatum, id est, visionum horrendis spectris) *exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione* (id est, extra se eductione, vel punitione. Græc. *traditione*, q. d. animi deliquium patiebantur præ pavore; pene anima corpus deserebat) *subitaneus enim illis et insperatus timor supervenerat. Deinde si quisquam ex illis decidisset* (id est, quicumque ibi erat, vel eo veniebat, qui in eas angustias labebatur, ut explicant Lorin. et Mariana; 2. et melius, decidisset, id est, cecidisset, vel præ metu lapsus, ut ait Sa: vel lapsus in aliquam foveam ob tenebras) *custodiebatur in carcere* (quasi in carcere. Hebræi sæpe subintelligunt notam similitudinis) *sine ferro reclusus. Si enim rusticus quis erat, aut pastor, aut agri laborum operarius præoccupatus* (in mediis agris interceptus, illis tenebris ex improviso supervenientibus) *esset, ineffugibilem sustinebat necessitatem:* ibi scilicet manendi, ob trepidationem atque tenebras.

Eliphaz Themanites cap. 15. Iobi, v. 21. consternatum pavore flagitiosum, veluti fugacem lixam et calonem depingit, qui statim ut gladios strictos aspexerit, ac tubæ sonitum inaudierit, clamoremque hominum, et hinnitum equorum, pedibus salutem quærit, suisque semper auribus sequacem hostem victorem insonare credit. *Sonitus terroris* (Hebr. *terrorum*, omnia sibi animo fingit pericula: sonitus maxime terrificus) *semper in auribus illius: et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur.* Sopore gravi mersis non male quis impios composuerit: quia enim dormiunt, ut ait Albertus lib. de somno et vigilia, cum vel levissimus sonus ex humoris exigui tinnitu, auris tympanum percusserit, tum sæva mugire tonitrua mittique fulgura credunt: si vero pituitæ stilla dulcis a capite decidua linguam asperserit, mellita fercula, et opipare conditas dapes glutire se opinantur. Idem accidit impiis dormiturientibus: ad omnem enim sonum intremunt. Similes sunt Artemoni cuidam Græco supra modum meticuloso: (Artemonis pavor ridiculus.) hic cum intra domum erat, duo servi æreum scutum capiti eius impositum sustentabant, ne quid noxium superne decideret, caputque obtereret. Cum autem domo egredi cogeretur, lectica tecta vehebatur, ne ab ullo iniuriæ aliquid perciperet. Quid autem hac vita miserius esse potest? Ut enim ait S. Ambros. lib. de Ioseph cap. 4. *Nihil tam speciale servitutis est, quam timere.* Hanc autem trepidationem præsertim esse propriam atheis, de quibus est Ps. noster, docet S. Basilius in Ps. 33. vocat enim απιςιας εγγονον, id est, infidelitatis fœtum. Generatim de omni peccatore ait Tullius in orat. pro Milone: *Magna est vis conscientiæ, et magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint, et pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccaverint.* Proverb. 15. v. 15. *Omnes dies pauperis* (R. Levi, et Vatabl. insipientis: hic est pauper non censu et pecunia, sed sensu et metu) *mali*, id est, miseri et calamitosi) *secura mens quasi iuge convivium.* Ubi Ugo ait: Convivæ huius convivii sunt virtutes, quæ omnes propriis ferculis reficiuntur.

37. IV. (Timent ob viam tenebrosam.) Quarto, impii *trepidant timore, ubi non est timor:* quia ambulant in via tenebrosa. Sap. 17. v. 17. de Ægyptiis, et eorum tenebris inductis a Mose dicitur: *Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati, sive spiritus sibilans* (id est, venti et aeris quælibet agitatio et stridor) *aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis* (verno tempore factæ sunt illæ tenebræ) *aut vis aquæ decurrentis nimium* (Gr. βια, id est, cum impetu et violentia) *aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus* (non visus, ait Sa; inopinatus vero, Mariana) *aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo.* (Græc. repercussa ex cavitate montium echo) *deficientes faciebat illos præ timore.* Miseriam Ægyptiorum amplificat, quod omnis orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, et non impeditis operibus continebatur. Solis autem illis superposita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ superventura illis erat. Deinde concludit: *ipsi sibi erant graviores tenebris*, ob scelera scilicet, et trepidationem conscientiæ.

V. (Quia sciunt Deum sibi esse infensum.) Quinto, impii *trepidant timore, ubi non est timor:* quia sciunt Deum se habere hostem, Angelos, Sanctos omnes, et viros pios: unde putant gladium cervicibus suis semper intentari, itaque trepidi fugiunt. Eliphaz cap. 15. Iobi 22. *Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem, circumspectans undique gladium.* Antiquus ille Damocles gladium tantum habebat supra verticem, sed impii a dextris, a sinistris, ante et retro, infra, supraque gladiis necem præsentem intentantibus accinguntur. Licet autem Deus non feriat, nec feriendi animo gladium vibret, sed desiderio eos convertendi, et conversos iuvandi, tamen fugiunt et trepidant. Proverb. 28. 1. *Fugit impius nemine*

persequente, iustus autem quasi leo considens absque terrore erit.

VI. Quia omnia amant terrena. Sexto, impii *trepidant timore, ubi non est timor:* quia animis amant terrena, et illa timent amittere: cum tamen illorum, utpote vilium bonorum amissio non sit timenda. S. Augustin. in Ps. nostr. *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor, id est, in damno rerum temporalium. Dixerunt enim: Si relinquimus eum sic, credent in eum omnes: et venient Romani, et tollent nobis et locum et gentem. Timuerunt regnum terrenum amittere, ubi non erat timor: et omiserunt regnum cælorum, quod timere debuerant. Et hoc de omnibus temporalibus commodis intelligendum est, quorum omissionem cum timent homines, ad æterna non veniunt.* Christus ait Apostolis suis Matt. 10. 28. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Arab. vertit, in ignem gehennæ. Cætera illi collata sunt tantum fumus, et quidem pictus.

Vers. 6. 1. Pars. 38. VII. Quia sciunt Deum esse iustorum adiutorem. Septimo, impii *trepidant timore, ubi non est timor,* quia Deus est in medio iustorum, sicut dux exercitus, et rex eos regens et protegens, v. 6. Quoniam Dominus in generatione (Syr. et Septuag. Chald. iustorum. Arabs, innocentium) iusta est, id est, in medio nationis, familiæ, et animæ iustæ. Pagnin. et Folix vertunt, in generatione iusti. Cum enim homo iustificatur, non solum Spiritus S. in eius animam infundit gratiam sanctificantem, charitatem, et alia dona, sed seipsum illi communicat modo quidem mirabili et accidentali, vero tamen et physico. Est enim ipse primum et speciale donum in iusto inhabitans, non solum per essentiam, potentiam, et præsentiam; sed etiam per specialem modum, velut in templo suo et throno, ut eam sanctificet, tueatur, et gubernet. S. Chrys. hic ait: *Sicut inter milites Imperator, sicut Rex in senatu, Deus est in generatione iustorum, qui dixit, Matt. 18. 20. Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, illic sum in medio eorum. Si autem venit in medium duorum vel trium sanctorum, multo magis invenitur in generatione iustorum, ubi est vita inexpugnabilis, ubi conversatio, quæ caret tristitia; ubi est quies immortalis, hæreditas inseparabilis, regnum, quod caret successione, ad quod Christus vocat dicens, Matth. 25. 34. Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum.* Ita Chrysostom.

Vers. 6. 2. Pars. 39. VIII. Quia iustos confundere voluerunt. Octavo denique, impii *trepidant timore, ubi non est timor:* quia iustos ipsi terrere et confundere voluerunt, Deo servientes, et in eo sperantes, v. 6. *Quoniam Dominus in generatione iusto est* (et quoniam) consilium inopis (Heb. עני oni, id est, pauperis, ut vertit S. Hier. afflicti, ut Arias) confudistis (confundere voluistis, et conati estis; 2. irrisistis, vituperastis, pudore affecistis, id sonat Græc. κατῃσχύνατε. Arab. reddit, stultam fecerunt sententiam pauperis. Chald. consilium pauperum, quod cogitaut in vos, vituperastis. Vel, stultum, ridiculum, pudendum existimastis; 3. confudistis, id est, evertistis, illi vos opposuistis, conati estis impedire, ne ad felicem exitum perduceretur. Petav. βουλὰς σκεδάσατε, id est, consilia dissipastis: quantum scilicet in vestro potestate fuit.) Impietas autem illius voluntatis patet ex motivo eius; additur enim: Quoniam Dominus spes eius est, q. d. illud est consilium inopis, quod confundere, irridere, vile et probrosum ostendere voluistis: quod scilicet non in divitiis, honoribus, dignitatibus, potentia, exercitu, et armis confidat, sed in Deo solo: hoc stultum esse existimatis, et insanum, ac temerarium, et sic sperantem atterere, et obruere, atque ad nihilum redigere nitimini, ut omnium sannis et ludibrio pateat. Deus porro est iusti viri spes non formalis, sed causalis, id est, causa spei eius, est id, per quod sperat; 2. Deus est eius spes obiective, id est, obiectum spei ipsius, est id, quod sperat, est res sperata q. d. vir pius unum Deum amat, quærit, optat, ad eum unum tendit, cætera pro nihilo ducit. Hoc autem videtur stultum mundanis, sed tandem dicent in inferis, cum operiet confusio faciem eorum. Sap. 5. 4. *Nos insensati* (Gr. ἄφρονες, sine mento) *vitam illorum æstimabamus insaniam.* (Gr. μανίαν, furorem, maniam) *et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati* (æstimati et iudicati) *sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est.*

Quæres. Quis est ille inops, cuius spem in Deum confundere nituntur scelerati? Resp. primo Euthymius, inopem illum esse regem Ezechiam, quem in urbe regia obsidere volebat Sennacherib rex Assyriorum, et quidem erat inops et sine humanis viribus comparatus regi tam potenti, qui cum ducentis circiter hominum millibus pene totam Iudæam vastaverat et occupaverat, Thoracam regem Æthiopum prælio fuderit, et iam Ierosolymæ ipsi imminebat. Ezechias spes suas in solo Deo collocabat, ut patet Isaiæ 37. 14. ubi describitur, quomodo tulerit epistolas Sennacherib in templum, et illas expanderit coram Domino, id est, ante altare, atque oraverit opem divinam implorans. Spem illam Ezechiæ confundebat, id est, irridebat Rabsaces, 4. Reg. 19. 10. et seq. inclamans prope muros Ierusalem, et mandans Ezechiæ dici: *Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam, neque dicas: Non tradetur Ierusalem in manus regis Assyriorum. Numquid liberaverunt Dii Gentium singulos, quos vastaverunt patres mei, Gozan videlicet, et Horan, et Reseph, et filios Edem, qui erant in Thelassar? Ubi est rex Emath, et rex Arphod, et rex civitatis Sepharvaim, Ana et Ava?* Sed ipse Sennacherib confusus est, quia una nocte 185. millia militum cæsa sunt in eius exercitu, et ipse fugere cum paucis coactus est nemine ipsum persequente, et cum in sua patria sæviret in Iudæos, paucis post diebus a propriis filiis est occisus. Secundo, et melius, *inops* hic latius patet, et generatim de omni viro iusto accipitur, qui nihil præsidii quærit in hominibus, aeque in sua industria, sed robur suum omne scit in Dei ope consistere, quicquid fiat, novit cariturum prospero successu, nisi Deus manum suam adiecerit. Tertio, et maxime proprie, *inops* intelligitur ipse David, qui cogebatur cum paucis militibus vagari ob Saulis regis metum cum exercitu venturi, ut eum caperet: quo enim pergeret, et ubi auxilium in terra quæreret, nesciebat. Spes autem ipsius in Deum promittentem ipsi regnum irridebatur ab impiis aulicis Saulis, et aliis. Extendo tamen, ut dixi, ad omnes iustos, ac præsertim ad tenuiores et pauperes. 40. Deus iuvat inopem, et quem?

Allegor. Inops est Christus, qui *propter nos egenus factus est,* 2. Cor. 8. 9. et pauperes amavit, ac beatos esse prædicavit, eorumque esse regnum cælorum, Matt. 5. 3. hoc eius consilium, et hanc agendi ac docendi rationem confuderunt, id est, irriserunt, stultitiæ et confusionis, atque opprobrii plenam iudicarunt Iudæi et Gentiles. 1. Cor. 1. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.* Sed stulti sunt ipsi, et insipientes: unde additur, *ipsis autem vocatis* (ad fidem) *Iudæis atque Græcis Dei virtutem* (δύναμιν, id est, potentiam) *et sapientiam.* Alludit ad paronomasiam Hebraicam. Nam *michsal* significat scandalum: *mischol*, stultitiam: *sechel*, intellectum, intelligentiam, solertiam, industriam, sapientiam. Sed Deus ipsos illos mundi sapientes confudit, et stultos esse ostendit, atque per stultitiam prædicationis eorum eloquentiam, ratiocinationes, sophismata, subtilitates evertit, atque homines ad salutem perduxit, ut habetur v. 20. et 21. 41. Allegor. Christus fuit inops.

Servis suis præsto est Deus, et quos videt risui et opprobrio hominum patere, ac pro nihilo duci, lætitia cumulat, v. 7. Quis dabit ex Sion salutare Israel, (id est, salutem Israelis, est enim Græce τὸ σωτήριον) cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Iacob, et lætabitur Israel, id est, omnes tribus populi Dei. Per Iacob possunt sumi duæ tribus; per Israel, decem aliæ, ut fit aliquando in Prophetis. Vel, Iacob et Israel sunt synonima, ut vult S. August. Sensus autem est, q. d. Quis est, qui nobis ex Sione salutem afferre possit, ubi Deus templum suum posuit, ubi specialiter in propitiatorio habitat, et invocantes se exaudit, et iuvat? nullus id facere potest præter Deum; cum autem id fecerit, et populo libertatem reddiderit eiecto Saulo, Vers. 7. 42. Iacob et Israel quid? 1. Litera.

Digitized by Google

qui crudeliter in sacerdotes, ipsum Pontificem, plosque *multos* desævilt, et in dies *magis* ac *magis* furit, tunc omois populus Del lætabitur, me videns ab iniusto exilio reducem, et ad regium thronum *e*vectum. Secundo, et melius, occasione suæ captivitatis in montibus, aut Ceila, ubi velnti *c*aptus teoebatur in urbe, in qua portæ *et* seræ eraot, ut dixit Saul 1. Reg. 23. 7. Ceilani eoim metu furentis Saulis quid agerent, oesciebant, et David in summo se periculo cernebat, ne val invitus retineretur: occasione, ioq*uam*, illius captivitatis ad altiora assurgebat, et partim de captivitatibus totius populi sub Salmanasar rege Assyriorum, qui Samariam evertit: et sub Nabuchodonosor rege Babyloniorum, qui Ierosolymam: partim vero et præcipue de captivitate totios generis humani sub Diabolo agit. Et vero eum erat io Ceila, necdum templum erat erectom in Sion, neque tabernaculum, quod ipse ibi extruxit. Nam adhue erat in potestata Iebusæorum mons Sioo, et civitas eius. Nota porro, *Quis dabit*, sumi hic pro, utinam aliquis det. Sic Ierem. 9. 1. *Quis dabit oculis meis fontem locrymarum?* Eadem formula usurpatur Ps. 52. 7. Ps. 54. 7. Cant. 8. 1. Numer. 11. 29. Iob. 6. 8. et alibi. Quod ideo frequentius usurpatur, quia Hebræi carent optalivo.

43. 2. Alleg. Allegorico, et præcipue inteuto sensu agitur hic de Incarnatione Christi, et eius Passione, qua captivitatem humani generis abstulit, et vincula diaboli dissolvit. Vida dicta Ps. 2. 3. *Dirumpamus vincula eorum, et proiiciamus a nobis iugum ipsorum.* Christus venit *prædicare captivis remissionem*, Luc. 4. 18. Dixit Paulus Galat. cap. 5. 13. *In libertatem vocati estis.* Et S. Iacobus cap. 1. 25. legem gratiæ vocat legem perfectæ libertatis: mundi et carnis libertas, sunt libertas imperfecta, picta, mendax, sed vera et misera servitus.

3. Anag. Anag. coptivitas tollitur, cum sancti vinculis corporis soluti ad cælum evolant: tunc ibi lætatur *Israel*, id est, vir videos Deum: et *Iacob*, id est, is, qui luctatus est cum vitiis in hac vita. Vide Ps. 123. 7. *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.*

4 Tropol. Tropol. Deus aoimæ captivitatem tollit, cum desideria vaoa et ooxia extirpat et divellit, quibus astringebatur. Captivitatis illius miseriam explicare possis apologo Cyrill. lib. 3. apol. mor. cap. 12. Simia, inquit, ab histrione favom mellis pro munere accipiens, illi se lo famulam ad ioculares ludos populo exhibendos obtulit; quare ab eo, ne fugeret, catenula illigata, atque in ludibrium populo exposita, sero captivitatis ac miseriæ, duræque sortis pœnitere cepit: unde monus acceptum damnans exclamavit: *O subornatum deceptricæ cupiditatis hamum, lethiferum munus, munerum naturalium adeptivum, gravissimum obligationis pignus, stulti et sapientis commercium minimum, maximum emptionis pretium, servitutis iugum, iniquitotis fermentum, captivitatis indicium, fomentum discordiarum, subversio civitatum, omnium seminarium malorum, amatum venenum.* Cum varo fueris liberatos ab illa captivitate, et in securitate et tranquillitate mentis constitutus, tunc non parvum mellis favum, sed opimum et perpetuum convivium tibi dabit Deus. Prov. 15. v. 15. *Securo mens* (Hebr. bonum cor: vel, bonus corde) *quasi iuge convivium.* Pagninus vertit, iucundus corde est, ac si esset in iugi convivio. Isai. 66. 23. *Et erit mensis ex mense* (festum Neomeniæ sive novilunii) *sabbatum ex sabbato*, id est, festum festo cootioue succedet. Ut enim

A ait Clemens Alexandrinus, lib. 7. Strom. *Universa vita iusti est quidam celebris ac sonctus dies festus.* Et S. Aug. in seoteotiis num. 90 Noo potest quisquam fraudari delectationibus suis, cui Christus est gaudium. Et S. Bern. lib. da conscientia: *Nihil*, inquit, *est iucundius, nihil tutius, nihil ditius bona conscientia: premat corpus, trahat mundus, terreat diabolus, illi erit secura. Bona conscientia secura erit, cum corpus morietur: secura, cum anima coram Deo præsentabitur: secura, cum utrumque in die iudicii ante tribunal terrificum iusti iudicis statuetur. Futuræ benedictionis non est utilius remedium, nec certius testimonium bona conscientia. Cum mundus omni volubilitate circumrotetur, ploret, rideat, pereat, transeat, nunquam marcescit bona conscientia. Subiiciatur corpus in pœna, in iniuriis maceretur, verberibus lanietur, eculeo distendatur, gladio trucidetur, crucis patibulo affigatur, securo erit bona conscientia.* Vida dicta Ps. 125. 1. In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

B Si beno vivas, exultabis: siva sis *Iacob*, id est, luctans cum vitiis: sive sis *Israel*, id est, vir videns Deum, ob perfectionem et contemplatiooem divinorum. 44. Lætatur in Deo Iacob, id est, vitæ activæ deditus.

De primo habes Prov. 14. 10. *Cor, quod novit amaritudinem animæ suæ* (qui da peccatis suis compungitur) *in goudio eius non miscebitur extraneus*, id est, in gaudio eius nihil alienum se immiscet, ut ait Vatablus, q. d. habet perfectum gaudium sine ulla mœroris mixtione. S. Antioch. homil. 107. de compunctione: *Rorulentæ*, ait, *aspergines lacrymarum, ut dulcor mellis sunt cordi, aut suave fragrons thymiama opud Deum.* S. Ephrem ad cælos nsque lacrymas tollit, tom. 1. orat. de extremo iudicio et compunctione: *Certo*, ait, *scitote fratres, non fore in terra, quid dulcius gratia lacrymarum: si quis vestrum expertus locrymarum dulcedinem mediante oratione desideraverit elevari e terris: totus hic extra corpus in cælum fertur. Et quid dico extra corpus? imo extra sæculum universum totus est, nec omplius conversatio eius invenitur in* C *terris.* Per Iacob possunt etiam figurari, qui sunt in vita activa: vel qui sunt in statu huius vitæ: his enim adhuc luctandum, laborandum, lugendum: sed Matth. 5. v. 5. dicitur, *Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Ubi S. Chrysost. ait: Si vis consolari, luge. Neque putes ænigma esse quod dixi. Quando eoim consolatur Deus, etiamsi millia mœrorum irruant, cunctis superior existis. Ita ipse.

De secundo nempe quod *Israel*, id est, contemplativus, et Deum videns sit exultaturus, dicitur Prov. 15. 30. *Lux oculorum lætificat animam* (Psal. 16. 15. Satiabor, cum apparuerit gloria tua) *fama bono impinguat ossa*, id est, bonum ounciam de prædestinatione, electiona, et felicitate æteroa. Ps. 121. 1. *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*: hunc versum data certa spe salutis cecinit moriens B. Petrus Alcantara. Accepto simili prædestinationis nuntio S. Maria Oigoiacensis, extra se quasi rapta iubilando exclamabat: *Ibimus in sancta sanctorum. Et quid sunt sancta sanctorum?* ut ait Iacobus de Vitriaco Cardinalis in eius vita. Si expectatio tantum dat gaudii, quid faciet ipsa possessio? Quod sit Deo serviendum cum lætitia, probavi satis fuse Ps. 99. 1. *Iubilate Deo omnis terra, servite Domino in lætitia.* In cælo erit perfecta. Vide Ps. 16. 15. *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Et Israel id est, contemplativus

Digitized by Google

PSALMUS DECIMUS QUARTUS.

1. Psalmus David.

1. DOMINE, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?
2. Qui ingreditur sine macula: et operatur iustitiam.
3. Qui loquitur veritatem in corde suo: qui non egit dolum in lingua sua.
4. Nec fecit proximo suo malum: et opprobrium non accepit adversus proximos suos.
5. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes antem Dominum glorificat.
6. Qui iurat proximo suo, et non decipit: qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit.
7. Qui facit hæc: non movebitur in æternum.

PSALMI DECIMI QUARTI ANALYSIS.

David desiderium cæli excitare cupiens, scalam erigit, et proponit,
- Terminum scalæ, cælum, quod est
  - Tebernaculum Dei. 1.
  - Et mons saoctus eins. 1.
- Et gradna scalæ decem: nempe
  - Desideriom contionnm proficiendi. 2.
  - Cordis sinceritatem. 3.
  - Verborum fidelitatem. 3.
  - Charitatem erga proximos. 3.
  - Detractorum odinm. 3.
  - Fugam et odium mali consortii. 4.
  - Amorem et æstimationem proborum. 4.
  - Odium periurii. 5.
  - Liberalitatem in egenos. 5.
  - Iustitiæ perfectum amorem. 5.
  - His decem gradibus in cælum scandi asserit. 7.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. Psalmus David.

1. Argumentum Psalmi quod? PSALMI argumentum censet Beda esse verba populi in captivitate Babylooiæ optantis reditum ad patriam, enumerantisque, quibus meritis quis ad hanc pervenire queat.

I. II. Secundo, alii generalius loquuntur, et putant Davidem a Deo petere, quinam mores sint necessarii, ut quis in Iudæa peculiariter servis Dei destinata, ac præsertim in Ierusalem, et monte Sione, nbi tabernaculum erexerat, manere digne posset, ita ut Deo placeret.

III. Tertio, Agellius vult in hoc psalmo demonstrari, quales esse debeant ii, qui io tabernaculo in monte Sion erecto ministrabant: Sacerdotes scilicet, Levitæ, et cæteri.

IV. Quarto, quia et hoc tabernaculum, et mons Sion erant figura Ecclesiæ: ideo Aiguanus ait, in hoc psalmo ostendi, quas conditiones Clerici et Sacerdotes debent habere, si digne in taberneculo Ecclesiæ habitare velint, et servire Deo: per hoc volens ostendere, quod isti maioris perfectioois esse debeaot, quem cæteri homines, sicut maioris snot dignitatis.

V. Qninto, alii ad omnes Christianos extendunt, quos censent informari, ut in Ecclesia Dei, quæ est eius domus, ambulent digne Deo.

VI. Sexto, S. Augustinus, Lombardus, Ugo, Titelmannus, et alii, arbitrantur declarari, qui siot modo veri cives domus Dei, quæ est Ecclesia, et qui ingressori sint in requiem æternam.

VII. Et optime. Septimo tamen, malim adhærere Vatablo, Iansenio, et Bellarmino, aliisque consentibus, hic declarari viam ad vitam æternam, et a Deo peti certam vivondi formu- A lam, maxime cum proximo, ut in cælesti domo manere et quiescere possimus. Hoc melius patebit in explicatione primi versiculi.

Nota primo, ad titulum nostrum, *psalmus David*, addunt Euthymius, Hesych. Bellarm. et ipsi codices Compiut. et Regii, *in finem:* quod de Christi in terras adventu exponit Hesychius: de perfectione virtutum, Euthym. Græca enim dictio τέλος, non tantum finem, sed perfectionem etiam significat. In finem itaque ait psalmum hunc ioscribi, quia perfectissime et consommatissime describit, qualem esse oporteet virum virtute præditnm.

Nota secundo. Esse quendam nexum psalmi huius cum præcedenti; nam in præcedeoti fecerat meotionem captivitatis ob improbitatem hominum, hic denotat modum, quo quis possit ab illa captivitate liberari, et virtutis viam incuodo ad cælum evolare. Ita Theodor. et alii.

Nota tertio. In numero mysterium reperit S. Hieronymus. *Quartus decimus*, inquit, *psalmus lectus est, qui præscribitur psalmus David. David autem noster, Christus est. Deinde legimus in Exodo 12. quia quartadecima die agnus immolatur. Quartadecima die immolatur, quando luna plena est, quando nihil deest de lumine. Videte ergo, quod Christus non immolatur, nisi in perfecto et pleno lumine. Quoniam ergo quartadecima die immolandus est vobis agnus, nunc Propheta miratur et interrogat.* Immola teipsum io perfecta contemplatioois luce, quem dabit tibi plena Dei sapientia, id est, Christus ipse, B. Virgo, ferveos religio et domus plena saoctorum atque anima resplendens virtutibus in nocte huius vitæ. 2. Numerus decimus quartus.

Digitized by Google

DIVISIO TOTIUS PSALMI

3. Duo patefacit. Primo, quietis terminum, vers. 1. Secundo, qua via, motuque eo perveniatur, vers. 2. usque ad finem.

PARAPHRASIS.

1. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?*

1. Domine Deus, quis ad tam felicem sortem perveniet, tecum ut cælesti tuo in palatio ac monte, ubi æterna quies est, atque felicitas, commoretur?

2. *Qui ingreditur sine macula, et operatur iustitiam.*

2. Qui ab omni se vitiorum sorde mundum servaverit, quique virtutum actionibus mentem ornaverit: ille æternæ gloriæ felicitatisque particeps, cæleste in templum admittetur.

3. *Qui loquitur veritatem in corde suo: qui non egit dolum in lingua sua: Nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos.*

3. Qui neque animo mendacia in proximum meditatus fuerit, neque ore ullum in fraudem induxerit: Neque opere, quicquam damni aliis intulerit: neque vel ad aures suas contumeliam in proximum illatam admiserit: sed pro virili parte detractori silentium imposuerit.

4. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem Dominum glorificat.*

4. Qui vitiorum sectatores ita contempserit, ut ne vultum quidem eius sustineant. Virtutis vero amantes honore, laudibusque prosecutus fuerit: eisque animum proposita virtutis dignitate et præstantia addiderit.

5. *Qui iurat proximo suo, et non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit.*

5. Qui charitatis unius impulsu, nulla spe fœnoris, pauperum inopiam sublevaverit. Quique iustitiæ adeo fuerit tenax, ut neque ad falsum testimonium dandum, neque ad sententiam iniquam ferendam ullis muneribus aut pollicitationibus adduci potuerit.

Qui facit hæc, non movebitur in æternum.

His, qui virtutibus Deum coluerit, iuverit proximum, sibique consuluerit, ille in monte sancto eius, et in cælesti tabernaculo securus, sine ullius mutationis metu requiescet.

QUÆSTIO UNICA.

Qualis scala cæli a Propheta describitur.

Cum Vates noster in psalmo præcedenti impiorum scelera et pœnas ostenderit, e re fuit iustorum virtutes ac præmia subiungere, ut hoc loco facit.

4. Scala virtutum in cælum ducens. Scalam itaque defigit, quæ radices in terra firmet, ac vertice cælum contingat.

Ac primo, Scalæ terminum ostendit, ut eius splendore illecti ad eum ardentius evalemus, v. 1. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?*

Gradus illius decem. Secundo, Gradus scalæ decem assignat, velut alterum decalogum, cuius transcursu ad summa cælorum evadamus. Totus autem pene est in explicandis iis, quæ ad proximum referuntur. Nam, ut ait Paulus Rom. 13. 8. *Qui diligit proximum, legem implevit.*

I. Gradus primus statuitur, desiderium continuum peccata vitandi, et in virtute magis proficiendi, v. 2. *Qui ingreditur sine macula, et operatur iustitiam.*

II. Secundus gradus est, cordis sinceritas, v. 3. *Qui loquitur veritatem in corde suo.*

III. Tertius gradus est, fidelitas in verbis: *Qui non egit dolum in lingua sua.*

IV. Quartus gradus est, charitas erga proximum: *Nec fecit proximo suo malum.*

V. Quintus gradus est, odium detractorum: *Et opprobrium non accepit adversus proximos suos.*

VI. Sextus gradus est, fuga et odium mali consortii, v. 4. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus.*

VII. Septimus, amor et honoratio iustorum: *Timentes autem Dominum glorificat.*

VIII. Octavus, odium periurii, v. 5. *Qui iurat proximo suo, et non decipit.*

IX. Nonus, liberalitas in egenos: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.*

X. Decimus denique, iustitiæ amor perfectissimus: *Et munera super innocentem non accepit.*

A Concludit, eum qui his scalæ divinæ gradibus institerit, secura et inconcussa quiete potiturum, *Qui facit hæc, non movebitur in æternum.*

ARTICULUS I.

Scalæ cælestis terminus.

In extasim raptus Propheta, et paradisi pulchritudinem mente contemplans exclamat, v. 1. Domine, quis habitabit (S. August. quis peregrinabitur) in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo. Vers. 1. 5.
Chald. vertit: Quis dignus est, ut habitet in tabernaculo tuo; et quis merebitur hospitari in monte domus sanctitatis tuæ? q. d. tanta est domus tuæ pulchritudo, ut nemo sit dignus, qui ad illam admittatur. Unde Paulus ea visa et gustata suavitate, et cognito splendore, dicebat Rom. 8. 18. *Non sunt condignæ* (S. August. habet, indignæ sunt) *passiones huius temporis* (prout passiones humanæ sunt et temporaneæ: B sed prout gratia Dei et charitate informantur, atque ab ea emanant, sunt condignæ) *ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* S. August. id meditans serm. 2. de festo omnium Sanctorum. Si quotidie, ait, aporteret nos tormenta perferre, si gehennam ipsam parvo tempore tolerare, ut Christum videre digni essemus venientem in gloria, et Sanctorum eius numero sociari; nonne erat dignum pati omne, quod triste est, ut tanti boni tantæque gloriæ participes haberemur. Dicebat etiam S. Franciscus, Tanta est gloria, quam expecto, ut omnis me pœna delectet, omnis morbus, humiliatio omnis, persecutio omnis, mortificatio omnis.

Secundo. Propheta considerans mores hominum depravatos, ait: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* q. d. pauci hoc merentur: pauci ad eam felicitatem perveniunt. Nam nonnumquam denotat interrogatio paucitatem eorum, qui compotes futuri sunt rei, de qua agitur. Ex sexcentis millibus armatorum, qui ex Ægypto egressi sunt, duo tantum (si Levitas aliquos exceperis) in terram promissionis, quæ erat cæli typus, ingressi sunt: 6. Tò quis, denotat paucitatem salvandorum.

Digitized by Google

nempe Caleb et Iosue, cæteris ob peccata varia exclusis, et in deserto mortuis. Moses Dei iussu ait illis murmurantibus ob ea, quæ exploratores retulerant de gigantibus illius terræ et aliis. Num. 14. 29. *In solitudine hoc iacebunt cadavera vestra. Omnes, qui numerati estis a viginti annis et supra, et murmurastis contra me, non intrabitis Terram, super quam levavi manum meam, ut habitare vos facerem præter Caleb filium Iephone et Iosue filium Nun.* Caleb significat, totum cor: et Iephone, conversio, vel conversus: item aspiciens, intuens, contemplans: sive aspectus, intuitus, contemplatio. Si vis ire ad terram promissionis, et ibi habitare in monte, sis Caleb, id est totus cor, servias Deo, sed ex corde, et ex corde toto: sis filius Iephone, bene et exacte et affectuose contemplare terram, ut inde reportes fructus maiorum granatorum, id est, charitatis: et ficuum, id est, pietatis et suavitatis morum: et palmitem cum uva sua, id est, crucem cum Christo in ea pendente, ut ex eo sugas vinum lætificans cor hominis et germinans virgines. Sis etiam alter Iosue, id est, salvator, animæ primum tuæ, deinde alienæ: sis filius Nun, id est, æterni seu permanentis, nempe Dei. Sed cum pauci sint in hoc mundo Calebi et Iosue, ideo ait David, Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Christus dicit Matt. 20. 19. *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Multi, id est, omnes, vocantur ad vitam æternam et ad cœnam magnam, sed pauci sunt electi, ob suam pigritiam et cupiditatem. Terrificum exemplum refert noster Platus lib. 1. de bono status religiosi, cap. 5. ait enim, Franciscanum quemdam nomine Bertoldum, concionatorem insignem, vi et spiritu dicendi mulierem peccatricem eo contritionis adegisse, ut in concione mortua concederit. Hanc postea precibus eius resuscitatam, dixisse: *Cum apparui ad Dei tribunal, adducta sunt eo sexaginta animarum millia, quæ toto orbe e vita excesserant, atque ex his tres tantum addictæ fuerunt purgatorio, reliquæ omnes ad ignem æternum damnatæ*, unum autem ex Franciscanis fratribus, eodem quoque temporis articulo defunctum per purgatorii quidem locum transilsse asserait: sed tamen ibi non modo diutius non esse commoratum: verum etiam multas animas, quæ præcipua cum eo amicitia coniunctæ fuerant, secum in cælum abduxisse. Erat ille verus Iosue, sed tu saltem sis Caleb.

Pauci intrant terram promissam.

7. Quæres, Quod tabernaculum, et quem montem hic David intelligit? Respondet primo Theodoretus, per tabernaculum intelligi Dei templum: per montem vero, sanctam Ierusalem, q. d. Quis dignus est, o Domine apud tuum templum assidere, atque in tua civitate degere?

Tabernaculum Dei et mons quid?

I. qualem hunc esse convenit, et quibus studiis uti par est? In ea etiam opinione est Mariana.

II. Secundo, S. August. S. Hieron. Remig. Cassiod. Ugo Dionys. et alii, per tabernaculum sumi volunt Ecclesiam militantem his in terris: per montem vero, Ecclesiam elevatam et in æternum stabilitam in cælis.

8. Ecclesia porro militans est tabernaculum Primo, quia tabernaculum est mansio temporaria, et propria peregrinorum. S. Hieron. hic vertit, *Domine! quis peregrinabitur* (id proprie est, *iagur*, et παροικήσει) *in tentorio tuo?* Dicit S. Paulus Hebr. 13. 14. *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.* Secundo, tabernaculum est Ecclesia militans: quia, ut ait S. Augustin. cum proprie accipitur tabernaculum, belli res est. Unde et contubernales milites dicuntur, tanquam simul habentes tabernacula. Ad tempus enim cum diabolo dimicamus, et tunc opus est tabernaculo, quo nos refugiamus. Iob ait cap. 7. 1. *militia* (Sept. tentatio) *est vita hominis super terram:* id est, hominis, qui in terra degit, hominis terreni. Ibi homo vocatur אנוש *enos*, hoc est, semper dolens, semper ægrotans, perdite et desperate dolens, insanabilis: in bello continuo carnis, mundi et diaboli sæpe vulneratur, nisi utatur armis, id est, sacramentis Ecclesiæ. Hæc arma sunt valida, et hostes omnes repellunt. 2. Corinth. 10. 3. *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt* (non humanis viribus nixa) *sed potentia Deo*, (id est, valida et efficacia per Deum. Syr. sunt virtutes Dei) *ad destructionem munitionum*, id est, castrorum, turrium, et arcium mundi, et dæmonis. Tertio, ut ait Ugo, Ecclesia præsens, est tabernaculum; quia, sicut, cum aliquis est in tabernaculo, interponitur velamen inter ipsum et solem: ita in Ecclesia militante, quantumcumque sit homo contemplator, semper inter ipsum et solem verum interponitur aliquid medium, secundum illud. 1. Cor. 13. 12. *videmus* (Deum et divina) *nunc per speculum* (Gr. δι' ἐσόπτρου, id est, per inspectorium) *in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Quarto, Ecclesia in terris dicitur tabernaculum, quia in ea est Pastor Christus. Nam tabernaculum est proprium etiam pastori. Ezech. 37. 24. et seq. *Servus meus David* (id est Christus filius Davidis: nam alioqui dudum ante Ezechielem David rex erat mortuus) *rex super eos, et pastor unus erit omnium eorum* (etc. Christus ipse Ioan. 10. 16. fiet unum ovile et unus pastor. Ex Iudæis scilicet, atque Gentilibus) *Et dabo sanctificationem meam* (sanctuarium seu templum meum, ut vertit Chald.) *in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis: et ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus.* De Christo pastore vide Psal. 22. fuse, vers. 1. et seq.

Ecclesia est tabernaculum et cur?

9. III. Tertio, et sublimius veriusque, Vatablus, Bellarmin. Ians. Mariana, et Sa, et alii, per tabernaculum et montem intelligunt cælum seu Ecclesiam in cælo triumphantem. Et quidem cælum ipse David vocat tabernaculum Ps. 60. 5. *Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula* (Psalterium Gallicanum et Arnobius habent, in æternum) *protegar in velamento alarum tuarum.* S. Hieron. in protectione alarum tuarum: id est potentiæ tuæ et misericordiæ. Et S. Paulus Hebr. 8. et 9. facit mentionem tabernaculi cælestis. Nota. Duplex erat a Mose extructum tabernaculum, sive unius erant duæ partes: prima vocabatur Sanctum, in quo erat altare thymiamatis, mensa panum propositionis et candelabrum aureum: secunda, vocabatur Sanctum sanctorum, id est locus sanctissimus, in quo erat arca et propitiatorium, ubi Deus reddebat oracula sedens super duos Cherubim aureos: Sanctum, erat figura Ecclesiæ militantis, per quam transitur ad triumphantem, quæ est Sanctum sanctorum, Dei locus specialis et Angelorum. Unde Paulus Hebr. 9. 11. ait: *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum* (id est remissionis peccatorum, gratiæ, virtutum, gloriæ æternæ: Assistens porro, hoc est astans Deo Patri in cælis: seu potius, assistens, id est existens; et tabernaculo, id est Ecclesiæ in terris, astans et ministrans) *per amplius et perfectius tabernaculum* (per B. Virginem ait Catharinus; 2. per humanam naturam quam assumpsit, et in qua apparuit peregrinans in terra, ut explicat Primas, et Haymo; 3. per corpus suum, ut S. Chrysost. et Oecumenius; 4. per cælos inferiores, ut S. Thomas; 5. per Ecclesiam militantem atque peregrinantem, ut Caietanus) *non manufactum, id est, non huius creationis*, hoc est, non humana arte, et industria atque solertia excogitatum, fabricatum et erectum, sicut tabernaculum Mosis a Bezeleel concinnatum et ornatum. Nam Christus Ecclesiam fundavit supra seipsum, ut firmam petram. Unde dicitur cap. 8. v. 1. et 2. *Capitulum autem super ea, quæ dicuntur* (id est, summa et compendium supra dictorum est) *Talem habemus Pontificem* (Christum) *qui consedit in dextera sedis magnitudinis* (id est, throni Dei Patris, qui est summa ac sublimissima magnitudo et maiestas; 2. in dextera throni maximi et augustissimi) *in cælis. Sanctorum*, id est, sanctuarii *minister, et tabernaculi veri* (tam Ecclesiæ terrestris quam cælestis) *quod fixit Deus, et non homo.* Ita non timet eversionem, cum sit tam bene fundatum. Ne portæ quidem, id est robur et principes, inferorum prævalebunt adversus illud.

Et gemine, tabernaculum Dei est cælum.

Dices. In Hebræo est, *Domine, quis* יגור *iagur, peregrinabitur in tabernaculo tuo?* Peregrini autem non sunt sancti in cælo, sed ad patriam suam pervenerunt: et sunt cives sanctorum et domestici Dei. Ephes. 2. 19. Græca etiam vox παροικεῖν, significat peregrinari. Respondeo

Digitized by Google

cum Eusebio, hominem ab huius terrenæ conversationis captivitate in cælestem habitationem emigrantem, non secus atque hospitem et peregrinum, illic futurum, ut qui aliunde transferatur, et ex alia regione veniet, Adami, id est terreni, sumus filii. Homo ab humo dicitur. Inclamat homini Ieremias cap. 22. 29. *Terra, terra, terra.* Quod terre ascendat, est contra aut saltem supra eius naturam, corporeorum itaque hominum locus terra est, in cælo peregrini sunt, hospites, et advenæ, ablata tamen imperfectione parvæ moræ, erunt enim ibi in æternum, et donantur iure civitatis. Sic dicuntur Iudæi advenæ in terra promissionis, quæ erat cæli typus, licet in ea habitarent et sedes fixas haberent. Venerant enim ex Ægypto in illam. Lev. 25. 23. *Terra non vendetur in perpetuum, quia mea est, et vos advenæ, et coloni mei estis.* In psalmo nostro dicitur, *Domine quis*, παροικήσει, id est, erit incola, quis peregre adveniens habitabit) *in tabernaculo tuo?* πάροικος, enim est, qui habitatum aliquo venit, et sedem ibi fixit: qui aliunde veniens commigravit in alienam civitatem vel provinciam, advena. Romani colonos vocabant.

10. Cælum est tabernaculum, et cur? I. Cælum porro tabernaculum vocatur. Primo, quia in modum tabernaculi et tentorii est extensum. Ita Vatabl. Psal. 103. 2. *Extendens cælum sicut pellem;* atque Isaias expressius cap. 40. 22. *Qui extendit velut nihilum* (Hebr. דק *doc*, id est tenue, ut vertit Arias; 2. telam, Pagnin. 3. pellem tenuissimam, R. David in lib. rad. 4. cortinam, R. David in commentariis, et Vatabl. 5. cameram, Sept.) *cælos, et expandit eos sicut tabernaculum* (Vatabl. instar tentorii) *ad inhabitandum.*

II. Secundo, Cælum dicitur tabernaculum, quia præbet umbram et refrigerium venientibus ab æstu tentationum et pugnæ. Isaiæ 4. v. 5. et 6. *Super omnem gloriam* (super Ecclesiam gloriosam) *protectio* (Dei) *et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu.* Ps. 30. 21. *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ a conturbatione hominum*, id est, intra pupillam oculi eos quietos conservabis veluti ipsam pupillam.

III. Tertio, Cælum dicitur tabernaculum, non domus, ob summam familiaritatem, communicationem, notitiam, visionem mutuam Dei et Sanctorum atque Angelorum inter se. Nihil enim ibi est occultum, nihil clandestinum, omnium omnia sunt communia, sese invicem vident, et aspectu illo suavissimo perfruuntur, Deumque veluti cælestem regem in omnium medio placidissimo degentem, omnes beantem, et bonis omnibus donisque singulos cumulantem amant, laudant, venerantur. 1. Cor. 15. 38. *Cum autem subiecta fuerint illi* (Christo) *omnia, tunc et ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia* (subiectus erit, quoad naturam humanam, tradens regnum Deo et Patri) *ut sit Deus omnia in omnibus*, (id est, sit omnibus vice rerum omnium? nempe, ut sit ipse nostra vita, salus, virtus, copia, gloria, honor, pax, omnia bona, et finis atque satietas desideriorum nostrorum, ut ait S. Anselmus. Est etiam Deus omnia in omnibus beatis, quia omnibus omnes communicat virtutes ut fons inexhaustus, omnibus apertus, et in omnibus largiter fluens. S. Hier. epist. ad Amandum. *Quod Apostolus ait: Ut sit Deus omnia in omnibus, hoc sensu accipiendum est. Dominus atque Salvator noster nunc omnia non est in omnibus, sed pars in singulis: verbi gratia, in Salomone sapientia: in Davide, bonitas: in Iob, patientia: in Daniele, cognitio futurorum: in Petro, fides: in Phinees et Paulo, zelus: in Ioanne, virginitas: in cæteris, cætera. Cum autem rerum omnium finis advenerit, tunc omnia in omnibus erit, ut singuli sanctorum omnes virtutes habeant, ut sit Christus, totus in cunctis.*

IV. Quarto, Cælum vocatur potius tabernaculum quam templum, ut cogitemus cælum empyreum, licet splendidum et augustum, minus tamen esse maiestate Dei, eiusdem non tam esse palatium, quam tabernaculum et tentorium: utpote qui in seipso, suaque immensa essentia gloriosissime et immense habitat. Pari modo in beatis non tam habet domum, quam tabernaculum: quia eius maiestas a beatis non capitur, sed ipse Deus per miram dignationem eis aliquatenus se communicat, et præsentem exhibet. Ita Coruel. in illud Apoc. cap. 21. 3. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.*

11. Tabernaculum in monte Sion David extruxit, et quale? Nota, alludi ad tabernaculum Mosaicum et ad tabernaculum exædificatum ab ipso Davide in monte Sion, ut ibi arcam collocaret. Theodoretus et Dionysius censent, tabernaculum illud fuisse in ipso Davidis palatio. Sed noster Salianus probabilius ait fuisse separatam domum, prope regiam: Primo ex eo, quod non conveniebat in palatio regis collocari arcam, ad quam orandi causa populus universus confluere debebat. Non debet autem promiscue omnibus aditus permitti in domum regis. Secundo, quia in tabernaculo necesse erat multos sacerdotes, levitas, ianitores et cantores iuxta arcam habitare, quibus regia Davidis tot uxores, concubinas, liberos et aulicos habentis, fuisset angusta. Censet Abulensis q. 29. in cap. 17. 1. Paral. et q. 3. in cap. 15. 1. Paral. hunc arcæ locum fuisse magnum quoddam palatium, in cuius medio aula quædam erat prægrandis, quæ in extremo uno habebat tabernaculum, ex pellibus hiacynthinis, quod David arcæ tetenderat; 1. Paral. 16. 1. in medio autem area constituta erat. Circumquaque autem multa erant cubicula et exedræ cantorum et ianitorum, a quibus statis temporibus canebatur, et ianuæ claudebantur, et aperiebantur: ne ad domum Dei aditus immunda cuipiam pateret. Nam ne David quidem eo est ausus ingredi post mortem infantuli, 2. Regum 12. 20. nisi purificatus, mutata scilicet veste, lotus et unctus, et tunc demum *ingressus est domum Domini, et adoravit.* Cantores autem distributi erant per ordines suos ad dexteram et sinistram, et in medio. Erat ibidem altare coram arca, in quo offerebantur holocausta et pacifica, ut habetur 2. Reg. 6. 17. 18. et 1. Paral. 16. 12. Ibi autem ius asyli fuisse, Adonias et Ioab, sub initio regni Salomonis, exemplo suo docuerunt, 3. Reg. 1. 51. et cap. 2. 28. et seq. uterque enim confugit ad tabernaculum, et tenuit cornu altaris, unde cum nollet egredi Ioab, ibidem interfectus est: denique tabernaculo Mosaico, quod David reliquerat Gabaone, proportione aliqua respondebat. Ita Salian. tom. 3. anno mundi 2990. num. 6. et seqq. Davidis regis anno undecimo, ante Christum 1063. Ibi arca est collocata eo ipso anno, hoc summopere expetente Davide.

12. Cælum est Sanctum sanctorum. Nota secundo, Cælum est tabernaculum, sed Sanctum sanctorum, id est, sanctissimum, et figuratum est per partem illam tabernaculi Mosaici et Davidici, quæ vocabatur Sancta sanctorum, id est, sanctuarium sanctissimum. Unde Paulus de Christo in cælum intrante loquens ait Hebr. 9. 11. et 12. *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum, etc. non per sanguinem hircorum et vitulorum* (ut imperabatur Pontifici Iudæorum priusquam ingrederetur Sancta sanctorum in die expiationis, id est, emundationis et expurgationis generalis tam populi quam sacerdotum et templi. Levit. 20.) *sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta* (in cælum, quod est Sanctum sanctorum) *æterna redemptione* (in totam æternitatem durante, cum levitici Pontifices annis singulis expiationem deberent incipere ingredientes sanctuarium) *inventa*, veluti gemma pretiosissima.

Per illud figurabatur, et cur? I. Cælum porro empyreum figurabatur per Sanctum sanctorum, quia Primo Sanctum sanctorum erat quadratum. Nam decem cubitorum erat tam in longitudine et latitudine quam in altitudine. Et Sanctum sanctorum in templo Salomonis erat etiam perfecte quadratum: viginti enim cubitos habebat secundum omnes dimensiones. Licet enim totum templum esset altum triginta cubitos, tamen ad viginti cubitos tantum a pavimento aursum tectum fuit tabulis a cedro: reliquis vero decem cubitis in altum assurgebat nudus paries sive murus, ut ait Ribera lib. 1. de templo cap. 6. vel potius, ultra viginti cubitos assurgebat fornix cedrina, quæ cælorum formam imitaretur et repræsentaret: fornix autem hæc ascendebat ad decem cubitos, qui supra viginti reliquos extabant usque ad tabulatum, ut docet Vilalpandus in cap. 41. Ezechielis. Cæ-

Digitized by Google

lum autem empyreum, quod est locus beatorum, quadratum esse seu quadrangulum saltem quaad superficiem convexam sive extimam, valde probabile est, et ita opinantur S. Chrysost. in cap. 8. ad Hebræos, et Ludovicus Molina tract. de opere sex dierum disp. 3. Et quidem S. Ioan. Apocal. 21. 16. ait: *Et civitas in quadro posita est: et longitudo eius tanta est, quanto et latitudo.* Alii tamen hoc dici censent ad denotandam illius cælestis civitatis firmitatem et arnatum. Nam urbes quadratæ sunt commodiores, pulchriores, et fortiores, quia singuli anguli e quatuor possunt se mutuo tueri, quod fieri non potest in figura ratunda.

II. Secundo, in Sancto sanctorum nullum erat lumen, nisi illud, quod Deus ipse, id est, angelus eius efficiebat sedens super propitiatorium in corpore glariaso. In cælo Deus unus lux est sanctorum. Apoc. 21. 23. *Civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in eo. Nam claritas Dei* (id est, lumen gloriæ, quod intellectum sanctorum elevat ad Deum videndum; 2. Deus ipse, qui est sol fulgidissimus) *illuminavit eam, et lucerna eius est Agnus*: id est, Christi humanitas lucidissima, instar lunæ divinæ. *Et ambulabunt gentes in lumine eius,* id est, ad lumen illius civitatis. Græce enim est, αὐτῆς, q. d. lumen illud per fidem reflectetur usque ad homines viatores, qui eo animati pergent ad ipsum lucis fontem.

III. Tertio, in Sancto sanctorum erat arca, et in arca tabulæ legis. In cælo est Ecclesia beata, seu cœtus sanctorum, qui custodierunt in animo sua Dei legem, et præcipue Deipara, quæ in utero habuit ipsum legislatorem, et fuit aurea intus et foris per charitatem Dei et proximi: atque facta de lignis sethim ob virginitatem incorruptam, et vitam nulla vel levissimi peccati carie erasam.

IV. Quarto, in Sancto sanctorum erat propitiatorium aureum, in quo sedens Deus reddebat aracula, et preces exaudiebat. In cælo est Christi humanitas gloriosa, in qua Deus inhabitans omnia dat gratiæ et gloriæ dona. Rom. 3. 25. *Quem proposuit Deus propitiationem* (Gr. ἱλαστήριον, id est, propitiatorium, ut explicant Origen. et Theodor. 2. propitiatorem, id est, victimam propitiantem et placantem Deum hominibus, ut ait S. Anselmus) *per fidem in sanguine ipsius.* Hoc est, per fidem sui sanguinis et passionis.

V. Quinto, in Sancto sanctorum tabernaculi Mosaici erant duo Cherubini aurei insistentes arcæ, utrumque latus propitiatorii tegebant expandentes alas, et operientes oraculum, respiciebant se mutuo versis vultibus in propitiatorium. Exod. 25. 20. In cælo empyreo sunt Angeli suis alis, id est, officiis et obsequiis, honorantes Christum: in cuius vultum oculos semper intendunt, ut famuli ad omnem nutum parati: et se mutuo respiciunt, per perfectam charitatem. Hebr. 1. 6. *Et adorent eum omnes Angeli eius.* Et v. 7. *Qui facit Angelos suos spiritus* (veloces et subtiles instar ventorum) *et ministros suos flammam ignis*: instar flammæ igneæ ardentes: veloces sunt, ad obediendum: ardentes, ad amandum. Vide Ps. 103. 4. unde hæc sumpsit Paulus.

VI. Sexto, in Sancto sanctorum erat urna aurea manna continens, quam Deus servari voluerat ad memoriam tanti miraculi et liberalitatis, qua populum suum per quadraginta annos pavit pane de cælis, id est, de nubibus cadente. Hoc præcepit Deus Mosi Exod. 16. 32. 33. In cælo est suavitatis omnis abundantia, et satietas perfecta sine fastidio. Ps. 16. 15. *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* Et Apoc. 2. 17. *Vincenti dabo manna absconditum*: id est, Christum, qui fuit absconditus in lege, carne, et Eucharistia, ut ait S. Ambros. et Primasius; 2. Eucharistiam ipsam, ut Rupertus et Ticonius; 3. suavitates, quæ percipiuntur in rerum cælestium meditatione, ut S. Bern. lib. de convers. ad Clericos; 4. consalationes spirituales, quæ percipiuntur ex victoria tentationum, ut Cornelius; 5. ad rem nostram manna absconditum denotat arcana divinitatis atque æternam felicitatem. De manna dixi Ps. 77. 24.

VII. Septimo, in Sancto sanctorum erat virga Aaron, quæ reposita in tabernaculo testimonii (hoc est, *in ipso Sancto sanctorum*, ubi erat arca testimonii: id est, in qua erat testimonium, nempe tabulæ legis, quæ erant testimonium fœderis initi inter Deum et populum, ac præterea voluntatis Dei, in illis enim declarabatur, quid vellet Deus fieri a papula illo) germinaverat, ita ut turgentibus gemmis erumperent flores, qui, faliis dilatatis, in amygdalas deformati sunt, ut hoc miraculo Deus declararet velle se, ut sacerdatium esset in Aaronis unius familia, et alii ministri altaris in tribu Levi, non vero in aliis tribubus. Voluit autem Deus virgam illam servari. Num. 17. 8. In cæla sunt corpora beatorum per resurrectionem et glariam flarida, habentia quatuar dotes: nempe agilitatem, subtilitatem, claritatem, et impassibilitatem.

Tropolog. tabernaculum potest sumi: Primo, pro corpore iustorum: in eo enim, ut in loco consecrato, manet, orat, sacrificat anima sancta, veluti sacerdos: S. Petrus, 2. epist. 1. 13. *Iustum autem arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione. Certus quod velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod et Dominus noster Iesus Christus significavit mihi*, per specialem revelationem, qua ei esse moriendum in cruce aperuit. Alludit præcipue ad tabernacula seu tentoria, quibus Iudæi usi sunt per quadraginta annos in deserto, pergentes ad terram promissam, ut iis ponat ob oculos, advenas et peregrinos esse omnes homines in his terris; 2. tendere in cælum debere cum ardore et desiderio. Corpus est tabernaculum, primo, quia non diu ibi moratura est anima, sed inde est emigrandum; secundo, quia pelle tegitur corpus; tertio, quia in illo, velut in tabernaculo peregrina, multa incommoda et angustias atque ærumnas anima patitur. 13. Tropol. Tabernaculum est. I. Corpus piorum.

Secunda, tabernaculum Mosis, est symbolum animæ sanctæ. 1. Cor. 3. 16. *Nescitis, quia templum Dei estis* (id est, in qua Deus habitat per fidem, gratiam, charitatem et dona sua) *et Spiritus Dei habitat in vobis.* In ingressu huius tabernaculi seu templi est lavacrum pœnitentiæ. Secundo, est altare holocaustorum, id est, mortificatio, per quam homo se totum Deo immolet. In ipso sanctuario erant tria pretiosa: nempe altare thymiamatis seu incensi, candelabrum septem lucernarum, et mensa panum propositionis. Tertio itaque, in anima sancta est devotio voluntatem eius suavitate divinorum aromatum reficiens. Quarto, sapientia cælestis et lux Spiritus sancti intellectum eius illustrans. Quinto, multitudo piarum cogitationum et specierum in memoriam eius velut in pena et mensa remanens, ut illis reficiatur. Sexto, in Sancto sanctorum erat arca, in qua lex: in anima est propositum firmum servandi legem Dei; 2. propitiatarium, est tranquillitas mentis, in qua sedet Deus; 3. Cherubini sunt contemplatio Dei; 4. urna aurea habens manna, est misericordia erga pauperes; 5. virga Aaron, est severitas erga seipsum. Sic præstabimus in anima nostra, quod dicebat S. Petrus in monte Thabor Matth. 17. 4. *Domine bonum* (iucundum, suave, beatum) *est nos hic esse: Si vis faciamus hic tria tabernacula.* In tabernaculo Mosaico erat veluti triplex tabernaculum. Primum laicarum, in atria. Secundum sacerdotum, in Sancto. Tertium Pontificis, in Sancto sanctorum, in quod solus intrabat. Tria illa tabernacula iustus in se præparat Deo; 1. in vita purgativa; 2. in illuminativa; 3. in unitiva. De illis Ps. 45. v. 5. Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus. II. Anima sancta

Secundum Davidis quæsitum erat vers. eod. 1. *Aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Per illum montem omnes interpretes pene intelligunt cælum empyreum et felicitatem: ibi enim est perfecta et secura quies, nullo autem alio in loco. Hic in motu sumus, ibi in termino: hic in exilio, ibi in patria: hic tempestas est, ibi portus: hic bellum est ac vulnera, ibi pax et sanitas: hic luctus et tristitia, ibi lætitia sempiterna. Ps. 86. 7. *Sicut lætantium omnium, habitatio est in te.* S. Hieron. vertit, Cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te. Agit de monte Sion, cuius fundamenta sint in montibus sanctis: id est, 14. Per montem intelligitur cælum. Ibi est requies.

Digitized by Google

in Apostolis, Patriarchis et Prophetis. Beati qui habitant ibi, ubi in sæcula sæculorum laudatur Deus; Ps. 83. 5. et unius moris omnes sunt; Ps. 67. 7. et vox exultationis et salutis; Ps. 117. 13. denique habitant ibi recti cum vultu eius; Ps. 139. 14. gloriam regni eius dicentes; Ps. 144. 11. de quo gloriosa quidem dicta sunt; Ps. 86. 3. sed dici plura possunt. Convenienter porro beatitudini quies tribuitur, ut ait Lorinus, utpote post tentationem sive militiam; Iob. 7. 1. post labores; Apoc. 14. 13. post navigationem fluctusque, sicut se in arcam columba ad quiescendum recepit; Gen. 8. 9. ut sedeamus in hac requie opulenta; Isaiæ 32. 18. supponendus humerus ad portandum; Genes. 49. 15. festinandum ingredi ad eam; Hebr. 4. 11. volandum pennis columbæ, ut requiescamus; Ps. 54. 7. *Requievit omnis Israel post Dominum*; 1. Reg. 7. Deus ipse ait Isaiæ 32. 18. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis* (in pace pulcherrima et iucundissima, et omnibus divitiis ac deliciis abundante) *et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta*. S. August. lib. medit. cap. 22. et 23. *O vita*, inquit, *quam præparavit Deus his, qui diligunt! vita vitalis, vita beata, vita secura, vita tranquilla, vita pulchra, vita munda, vita casta, vita sancta, vita ignara mortis, vita nescia tristitiæ, vita sine labe, sine corruptione, sine anxietate, sine perturbatione, sine mutatione : vita totius elegantiæ et dignitatis plenissima, ubi non est adversarius impugnans, nulla peccati illecebra, ubi est amor perfectus, et timor nullus, ubi dies æternus, et unus omnium spiritus, ubi Deus facie ad faciem cernitur, et hoc vitæ cibo mens sine defectu satiatur*. Lege cætera.

15. *In hac autem vita, nulla est.* In hac autem vita, nulla est requies, idem sanctus Doctor lib. 9. Confess. Versa, inquit, et reversa in tergum, et in latus, et in ventrem, et dura sunt omnia, et tu solus requies, lib. 19. de civitate cap. 16. notat, quod Romani singulis pene rebus et motibus, Deos singulos attribuerent, sicut Deam fecerunt Agenoriam, quæ homines ad agendum excitaret: et Deam Stimulam, quæ ad agendum stimularet: et sic de aliis, quibus omnibus sacrificia publica facerent: tamen Quietem, quæ Dea dicebatur, faciens hominem quietum, cum ædem haberet extra portam, coluerunt quidem, publice tamen illam recipere noluerunt. Per hoc videbantur velle innuere, quod quieti in hac vita non liceat vacare. Nam Quietem tamquam Deam colit, quisquis eam nimis amat: tamen extra portam civitatis huius mundi domum habet, et ibi colitur: quia ipsa quies sanctorum est essentia divina, et ipse Deus, atque irrequietum semper erit cor nostrum, donec in eo requiescat; sicut ignis, donec ad centrum suum ascendat: et magnes, donec ad polum suum se obvertat.

16. *Cælum mons est.* I. *Ob sublimitatem.* Cælum porro monti comparatur. Primo, ob sublimitatem. S. August. *Montem*, inquit, *intelligamus supereminentiam charitatis Christi in vita æterna*. Et Remigius. Quis, ait, requiescet post laborem præsentis vitæ in monte sancto tuo? id est, in excelso habitaculo, in illo palatio cælestis Ierusalem, ubi magna est celsitudo, magna munitio: ubi nullus inimicus includitur, nullus amicus excluditur. Ubi adverte cum Ugone, mons elevatur et de terra, et super terram; ita cælestis beatitudo super vitam istam est, sed oportet, quod homo mereatur eam in hac vita. De isto monte dicitur Isaiæ 24. 23. *Erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus*: supple, perfecte cum suis, qui erunt ibi in corpore et anima. Erubescet luna, id est, cupidus: et confundetur Sol, id est, gloriosus, ita Ugo.

II. *Ob stabilitatem.* Secundo, cælum et cælestis beatitudo comparatur monti, ob stabilitatem. Qui, ait Titelm. requie tua sempiterna tecum perfruentur in Ecclesia illa sublimi triumphante, in qua tu quasi in monte immobili et firmissimo habitaculo inhabitas. S. Hieron. notat, prius dici, Quis habitabit in tabernaculo? quam illud, quis requiescet in monte sancto? quia mons est symbolum firmitatis. *Non prius in monte*, ait, *deinde in tabernaculo: sed prius in tabernaculo, et ita in monte. Tabernaculum non est firma domus: tabernaculum non habet fundamentum, sed huc illucque mutatur, et cum transmigrante migrat: quia tabernaculum non habet fundamentum, id est, domus incerta: domus autem firma habet fundamenta. Mons pro vita æterna ponitur.* Æternitas oritur ab immobilitate, sicut a mutabilitate tempus. *Ratio æternitatis*, ait S. Thom. 1. q. q. 10. art. 2. *consequitur immutabilitatem*: sicut ratio temporis consequitur motum. Utrumque simul iunxit David Ps. 111. *Non commovebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem*.

Tertio, cælum et cælestis beatitudo monti comparatur, ob munitionem et securitatem. Ita Cassiodor. Remig. et Agellius, qui *Mons ille, arx quædam atque perfugium, quo se recipiant, ut ab invadentibus hostibus tuti sint: quo velut ad inaccessum locum, et rupem editam atque præruptam, hostes pervenire non possent*: iuxta illud *Ps. 60. 3. Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me: deduxisti me: quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.* Vel capra in montis vertice prærupto, ridet frustra frendentem et ululantem lupum in valle. III. *Ob securitatem.*

Quarto, cælum et cælestis beatitudo monti comparatur, ob salubritatem. Thomas Anglicus Cardinalis: Loci puritas, inquit, nota est in monte. Est enim aer ibi purior, quam in valle, propter crassorum vaporum admixtionem, et obumbrationem solarium radiorum: propter quod etiam in montibus est habitatio melior. Unde dicit Avicenna 4. cav. Quod in locis altis habitantes sint sani et fortes, et vivant diu: in locis vero profundis morantes in vaporositate multa existant, et eorum aeres sint mali. Sic qui habitant in hac valle miseriæ, sunt in magna vaporositate. Nam caro ipsa continue exhalat vapores putridos, ad modum cadaveris fœtidi, scilicet prava desideria: similiter mundus ipse vapores crassos, scilicet inordinatas concupiscentias, in quibus vaporibus est tota vita nostra: ideo continue ægrotat, et modicum durat, secundum illud Iacobi 4. 15. *Quæ est vita nostra? vapor ad modicum parens.* Habemus etiam hic aerem pravum valde, quia plenum immundis spiritibus, qui nos inficere nunquam cessant: sed in monte sancto Dei, id est, in cælo, ubi est habitatio Ecclesiæ triumphantis, inhabitantes sunt sani, quoad corpus, et fortes secundum animam. Vivunt vero diu, quia æternaliter, secundum utrumque. Isaiæ 11. 9. *Non nocebunt, et non occident in universo monte sancto meo.* Et Gen. 19. 17. *Ne stes in omni loco circa regionem, sed in monte salvum te fac.* 17. IV. *Ob salubritatem.*

Quinto, Cælum et cælestis beatitudo monti comparatur, ob liberum veri solis aspectum, quia nihil inter beatos et illum mediat. 1. Cor. 13. 12. *Tunc autem facie ad faciem.* 1. Ioan. 3. 2. *Videbimus eum sicuti est.* In ea visione consistit essentialis beatitudo. Ps. 79. 4. *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* S. Basil. in psalmo nostro. Mons, inquit, locum cælestem illustrem, atque splendida luce conspicuum significat. V. *Ob liberum solis conspectum.*

Sexto, Cælum et cælestis beatitudo monti comparatur, ob thesauros ibi absconditos. 1. Cor. 2. 9. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.* Matth. 13. 44. aperte, ait Christus. *Simile est regnum cælorum thesauro abscondito.* Mundani sua ostentant, ut Pompeius in triumpho montem suum aureum, de quo Plin. Deus vero sua bona servat æternitati. 18. VI. *Ob thesauros.*

Septimo, Cælum et cælestis beatitudo monti comparatur, ob fontium originem. Psal. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate* (S. Hieron. de pinguedine) *domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos: Quoniam apud te est fons vitæ.* S. Augustinus contra Maximum lib. 3. cap. 23. ait, Filium Dei esse lucem de luce, fontem de fonte, qui unus fons, una lux sit; quia Pater et Filius unum sunt, sicut est Deus de Deo, et simul ambo Deus unus, et hoc totum non sine Spiritu amborum. Quomodo tota Trinitas sit fons vitæ, vide in illo psal. Imitare Davidem, dicentem Ps. 41. 1. *Quemadmodum desiderat* (id est, festinat, ait Euthym. et Niceph. *cervus ad fontes aquarum, ita desiderat* (festinat) *anima mea ad te Deus.* 19. VII. *Ob fontes.*

Octavo, Cælum et cælestis beatitudo comparatur mon-

Digitized by Google

20. VIII. *Ob vites et arbores.* ti, ob vinearum, et variorum fructuum multitudinem. Isaiæ 2. v. 2. *Et erit* (et redundat, ut sæpe fit apud Hebræos) *in novissimis diebus* (in fine vitæ et mundi) *præparatus* (ab æterno præparot regnum Deus servis suis) *mons domus Domini in vertice montium* (supra omnes mundi honores ac dignitates) *et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes.* Vide Ps. 67. 16. *Mons Dei, mons pinguis* (id est, fœcundus) *mons coagulatus* (id est, veluti ex lacte tatus est factus et densatus, ab pascuorum scilicet atque pecoris multitudinem. S. Augustinus legit mons incrossotus) *mons pinguis* (bis est pinguis; 1. pro anima; 2. pro corpore) Causa illius pinguedinis et ubertatis explicatur v. 17. *Mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo;* τo, in eo, redundat per Hebraismum. S. Bern. serm. in illud Ps. 23. 3. Quis ascendet in montem Domini, ait: Erit ibi mons pacis, mons gaudii, mons gloriæ. Et hi omnes montes unus mons consummatæ felicitatis. Montis illius ubertatem declarat serm. 11. in Cant. *Dic*, inquit, *nobis tu, qui præparas, quid præparas? Replebimur in bonis domus tuæ: sed quibus bonis? vino, oleo, frumento? sed hæc novimus, videmus et fastidimus. Id quærimus, quod oculus non vidit, etc. Erit*, inquit, *Deus omnia in omnibus: In hoc sæculo et ratio sæpe in iudicio fallitur, et voluntas quadruplici perturbatione iactatur, et memoria multiplici oblivione confunditur. Triplici huic vanitati nobilis creatura subiecta est, non volens, in spe tamen. Nam, qui replet in bonis desiderium animæ, ipse rationi futurus est plenitudo lucis, ipse voluntati multitudo pacis, ipse memoriæ continuatio æternitatis. O veritas, charitas, æternitas!* o *beata et beatificans Trinitas, ad te mea miseria trina miserabiliter suspirat, quoniam a te infeliciter exulat: discedens a te quantis se intricavit doloribus, et timoribus! Heu me qualem pro te commutavimus trinitatem! cor meum conturbatum est, et inde dolor: dereliquit me virtus mea, et inde pavor: et lumen oculorum meorum non est mecum, et inde error. En quam dissimilem trinitatem, o animæ meæ trinitas, exulans offendisti.* Subtexit deinde consolationem. *Verumtamen quare tristis es anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: cum error videlicet* o *ratione, a voluntate dolor, atque a memoria timor omnis abscesserit, et successerit illi, quam speramus, mira serenitas, plena suavitas, æterna securitas. Primum illud faciet veritas Deus: secundum, charitas Deus: tertium, summe pietas Deus, ut sit Deus omnia in omnibus: ratione recipiente lucem inextinguibilem, voluntate pacem imperturbabilem consequente, memoria veritati indeficienti æternaliter inhærente.* Hactenus Bernardus.

21. IX. *Ob ascensum arduum.* Nono denique, cælum ot cælestis beatitudo monti comparatur, ob ascensus difficultatem. Richardus a S. Victore in tractat. qui dicitur Beniamin minor, sive, de contemplationis gratia, montem illum de contemplatione explicat in hunc modum. *Quam rari sunt, vel quia nolunt, vel quia nequeunt, qui hucusque ascendunt. Rarum valde in hunc montem ascendere, sed multo rarius in eius vertice stare, et ibi moram facere: rarissimum autem ibi habitare et mente requiescere. Quis, inquit, ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius. Prius ascendere est, postea stare. In stando quidem labor, sed in ascendendo maior. Multi quidem in ipsa ascensione defecerunt propter nimium laborem ascendendi: multi ab arduo eius vertice ocyus descenderunt propter laborem standi. Hoc fortassis eis intolerabile videbatur, quoniam non solum in hunc montem, nisi per magnum laborem non ascenditur, verum etiam sine magna difficultate ibi immorari non datur. Sed forte iam ascendisti, iam ibi stare didicisti: nec hoc sufficit tibi. Disce ibi habitare, et mansionem facere, et qualicumque mentis evagatione abstractus, illuc semper redire. Absque dubio per multum usum quandoque vertetur tibi in oblectamentum, in tantum, ut absque ulla laboris difficultate possis ibi assiduus esse: quinimo pœna potius tibi sit alibi, quam ibi moram aliquam facere. Mira iucunditas in hoc monte sine labore morari posse, Petro attestante, qui tanta et tam insolita suavitate allectus exclamat, Bonum est, nos hic esse. O felicem! qui potuit in hunc montem ascendere, et mente requiescere. O quam magnum, o quam rarum! Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Ut ascendas ad felicitatem æternam, arcta quidem via est, sed ibi quies est sine laboro. Est mons Thabor, ubi eum Christum videris, dices, Bonum est, nos hic esse. Est mons Carmelus, ob fœcunditatem. Est mons Sion, ob contemplationem et sanctitatem. Est mons Hermon, rorem in subiectos colles demittens. Est mons Sinai, igne charitatis ardens. Mons thuris, ob suavem fragrantiam. Mons Horeb, in quo stat Elias coram Domino, et vocem Dei percipit. Mons hæreditatis Dei: Mons olivarum, ob misericordiam ibi exhibitam. Mons æternus, ob durationem infinitam.

ARTICULUS II.

Scalæ ad cælum ducentis primi octo gradus a Davide assignati.

OSTENSO termino scalæ cælestis, primum gradum aut Deus ipse, aut Propheta digito indicat, nempe desi- Vers. 2.
derium in virtute proficiendi evitatis peccatis, v. 2. QUI 22.
INGREDITUR (in tabernaculum, ait Glossa et Lombard. 2. in Deum, ut Foleng. 3. et melius, viam ipsam cæli) SINE MACULA (תמים tomim, id est, perfectus, sicut vertit Arias, vel, perfecte, ut Pagn. immaculatus, ut Exod. 12. 5. Lev. 1. 3.) ET OPERATUR IUSTITIAM.

Nota primo, Per peccatum animo maculatur. Quod sic explicat S. Thomas 12. q. 86. art. 1. Macula proprie dicitur in corporalibus, quando aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis, sicut vestis et aurum et argentum, aut aliud huiusmodi. In rebus autem spiritualibus ad similitudinem huius oportet maculam dici. Habet autem anima hominis duplicem nitorem: unum quidem ex refulgentia luminis naturalis rationis, per quam dirigitur in suis actibus: alium vero ex refulgentia divini luminis, scilicet sapientiæ et gratiæ, per quam etiam homo perficitur ad bene et decenter agendum. Est autem quasi quidam animæ tactus, quando inhæret aliquibus rebus per amorem: cum autem peccat, adhæret rebus aliquibus contra lumen rationis et divinæ legis, unde *ipsum detrimentum nitoris ex tali contactu proveniens, macula animæ metaphorice vocatur.* Ita S. Thom. et q. 109. art. 7. ait maculam peccati esse privationem gratiæ. Omnia autem peccata mortalia maculam induunt. Primo, Superbia instar fumi est, denigrat famam et animam. De idolis ait Baruch. 6. 20. *Nigræ fiunt facies eorum a fumo, qui in domo fit.* Superbi divites sunt idola aurea, quibus domestici adulatores fumum vendunt. Secundo avaritia maculat. Eccli. 31. 5. *Qui aurum diligit, non iustificabitur: et qui insequitur corruptionem* (Gr. διαφθοράν, id est, corruptionem. Tigur. exitium: nempe aurum et opes corruptibiles et corrumpentes) *replebitur ex ea:* Et de macula apertius v. 8. *Beatus dives, qui inventus est sine macula* (sine peccato avaritiæ) *et qui post aurum non abiit* (ut servus post dominum) *nec speravit in pecunia et thesauris.* Ad beatitudinem pertingit et huius vitæ et futuræ: sequitur enim v. 9. *Quis est hic et laudabimus* (Gr. μακαριοῦμεν, id est, beatificabimus, beatus prædicabimus) *eum? Fecit enim mirabilia in vita sua.* Et v. 10. *Qui probatus est in illo* (auro scilicet) *et perfectus est* (Tig. compertus integer) *erit illi gloria æterna.* Tertio, luxuria præsertim inquinat. Eccli. 23. 1. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Hoc dicit de superbo, sed optime etiam quadrat luxurioso, quia primo pix est nigra; secundo est viscosa; facile adhæret, ac difficile purgatur; tertio, est gravis odoris et fœtida. Denique, varia peccata inquinantia percenset Christus Matth. 15. 18. et seq.

Peccati mala mentem fœdant.

Nota secundo, macula peccati manet transeunte actu 23.
peccati, ut docet S. Thomas 1. 2. q. 68. art. 2. quia ma- Illa macula manet actu transeunte.
cula importat quemdam defectum nitoris propter recessum a lumine rationis, vel divinæ legis. et ideo, quamdiu homo manet extro huiusmodi lumen, manet in eo ma-

Digitized by Google

cula peccati: sed postquam redit ad lumen rationis et ad lumen divinum, quod fit per gratiam, tunc macula cessat, licet autem cesset actus peccati, quo homo discessit a lumine rationis vel legis divinæ, non tamen statim homo ad illud redit, in quo fuerat, sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui: sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, non statim cessante motu, fit ei propinquus, sed oportet, quod appropinquet rediens per motum contrarium. Iosue 22. 17. An parum est vobis; quia peccastis in Beelphegor, et usque in præsentem diem macula huius sceleris in vobis permanet?

24. *Sensus huius loci.* Sensus itaque est. *Qui ingreditur sine macula*, id est, qui viam cæli iniit et prosequitur nullo peccato, vel actuali vel habituali maculatus et deturpatus, ille perveniet ad tabernaculum et montem sanctum Dei, id est, in cælum, si tamen fugæ peccati addat exercitium virtutum. *Iustitia triplex acceptio.* Duo enim sunt viri iusti officia, declinare a malo et facere bonum, de quo dixi Ps. 1. et 2. Unde hic additur, *et operatur iustitiam.* Ubi adverte, iustitiam tripliciter sumi posse; 1. stricte, ut est specialis virtus; 2. late, pro omni virtute; 3. pro virtute debita, et ex obligatione.

1. *Pro speciali virtute.* Hinc Remig. Lombard. Aiguanus intelligunt: Primo, de iustitia, quæ est una de quatuor virtutibus cardinalibus. Ista iustitia, ait Aiguan. multum est diligenda, quia multas virtutes continet: quoniam primo oppressa iustificat. Ad hoc enim constituitur iudex, et portat gladium. Et Paulus monet nos debere exhibere sicut Dei ministros, *per arma iustitiæ a dextris et sinistris*, id est, tam in prosperis, quam in adversis, ut ait S. Anselmus. Secundo, iustitia rectificat ea, quæ sunt obliqua. Unde S. Anselm. dicit, quod iustitia sit rectitudo voluntatis propter seipsam servata. Tertio, iustitia pacificat iurgia. Et ideo, ut ait Arist. lib. 2. Rhetor. omnes diligunt iustos, quia iurgia sedant et lites. Ps. 84. 11. *Iustitia et pax osculatæ sunt*: duæ sunt sorores sese semper comitantes. Quarto, iustitia dignificat ea, quæ bona sunt. Eccli. 30. *Salus animæ in sanctitate iustitiæ.* Tullius lib. 1. de officiis dicit, quod duo fuerint præcepta Platonis, secundum iustitiam valentibus prodesse Reipublicæ. Primum, ut civium utilitatem sic tueantur, ut quæcumque agunt iudices, ad iustitiam referant, obliti commodorum suorum. Alterum præceptum, ut totum corpus Reipublicæ curent: ne, dum partem alteram tuentur, alteram deserant. Quinto, iustitia multiplicat sancta. Unde Seneca ait, in lib. de quatuor virtutibus: *Quid est iustitia, nisi tacitæ naturæ conventio in adiutorium multorum adinventa?* Iustitia hominem exornat et sanctificat. Eccli. 27. 9. *Sequaris iustitiam, apprehendes illam* (expectat sequentes se, amplexatur et animat) *et indues quasi poderem honoris*: id est honorificam. Poderis est tunica talaris: ita dicta, quod a collo usque ad πόδας, id est, pedes et talos sit demissa, quæ proinde totum hominis corpus ambit, vestit, protegit, ornat et decorat. Unde talari vestiuntur Doctores, Senatores, Magistratus, ac præ omnibus Sacerdotes. Poderis enim erat vestis Aaronis et Pontificum, de qua dicitur Sap. 18. 24. *In veste poderis, quam habebat, totus erat Orbis terrarum, et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta.* Igitur significat, quod iustitia sit quasi sacra poderis ornans iustum, eumque quasi consecrans sacerdotem, iuxta illud S. Petri Epist. 1. 2. 9. *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* Iustitia ergo est poderis, iustum efficiens creansque Doctorem, Senatorem, Sacerdotem et Pontificem Curiæ cælestis; ita Cornel. Sexto, iustitia in patria glorificat. Ps. 16. 15. *Ego autem in iustitia* (per iustitiam et cum iustitia) *apparebo conspectui tuo.* S. Hier. vertit, Videbo faciem tuam Ps. 88. 15. de Deo ipso dicitur, *Iustitiam et iudicium* (habitus illius virtutis et actus) *præparatio sedis tuæ.* S. Hier. firmamentum throni tui. Chald.
25. habitatio sedis gloriæ tuæ.

II. *Pro omni virtute.* Secundo, Ugo Cardin. et alii, iustitiam generaliter sumunt pro bonis operibus quibuscumque; ita ut sensus sit: Qui operatur iustitiam, id est, qui bene vivit et bona opera facit, ille salvabitur et manebit in Dei tabernaculo et monte sancto. Act. 10. 34. ait S. Petrus in Ioppen evocatus a Cornelio Centurione gentili et ad fidem converti cupiente, cum ob eleemosynas fuisset ab Angelo præmonitus. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet Deum, et operatur iustitiam, etc.* (virtutes omnes, ut sumpsit Christus Matth. 3. 15. et Arist. 5. Ethic. cap. 1.) Eod. modo Siracides ait Eccli. 20. 30. *Qui operatur terram suam inaltabit* (altum faciet in copiosa messe) *acervum frugum, et qui operatur iustitiam* (est bonus ager) *ipse exaltabitur: qui vero placet* (qui placere cupit) *magnatis* (principibus) *effugiet iniquitatem.* Græc. ἐξιλάσεται ἀδικίαν, id est, expiabit iniustitiam, conabitur actibus heroicis satisfacere pro erratis admissis, longe magis hoc facere debet, qui ad Deum accedere et cum eo habitare cupit. Iob. 11. 14. et 15. Sophar Naamathites, id est speculator pulcher sive iucundus (erat princeps urbis Naamath, quæ pulchram significat, erat, aut se esse putabat sine macula. Naamath autem erat in terra seu regione Hus, id est consilii) ait: *Si iniquitatem, quæ est in manu tua* (velut turpis macula) *abstuleris a te, et non manserit in tabernaculo tuo* (1. cordis; 2. domus et familiæ) *iniustitia. Tunc levare poteris faciem tuam* (ad Deum et cælum, quo tendis et aspiras) *absque macula* (1. culpæ, ut ait S. Thom. et Eugubinus; 2. sine reatu pœnæ, ut Calet. et Græci) *et eris stabilis.* Hebr. מוצק *mutsach*, id est fortis, ut vult Pagn. firmatus, ut Arias. Prov. 10. 29. Fortitudo simplicis via Domini. Et v. 25. ad rem magis iustus, quasi fundamentum sempiternum) *et non timebis*: ne cadas in via; 2. ne ab hostibus vincaris; 3. ne a Deo reiiciaris; 4. ne cælum tibi non pateat. S. Greg. lib. 10. Mor. cap. 11. Iniustitiam ibi sumit pro omni peccato, et tabernaculum pro corde nostro, internam faciem pro mente, quam levare, est in Deo animum per studium orationis attollere. Sed elevatam faciem macula inquinat, si intendentem mentem reatus sui conscientia accusat: quia a spei fiducia protinus frangitur, si intenta precibus, necdum devictæ culpæ memoria mordetur. Stabilis vero est et non timet, qui iniustitiam, id est, peccatum a se reiecit, quia tanto minus iudicem trepidat, quanto in bonis actibus solidius stat.

Tertio, Bellarm. et alii. *Qui operatur iustitiam*, id est, 26.
qui facit omnia, ad quæ tenetur, non timore pœnæ, sed III. *Pro virtute debita.*
amore iustitiæ. Sic sæpe in Scripturis sub nominibus misericordiæ et veritatis seu iustitiæ omne virtutis officium continetur: ita ut per misericordiam omne opus indebitum intelligatur, et per iustitiam seu veritatem omne opus debitum, et ad quod obligamur per Dei præcepta, sive naturalia, sive scripta: Nam sine illis cælum non patet. Matth. 19. 17. adolescenti petenti quid faceret, ut haberet vitam æternam, dixit Christus: *Si vis ad vitam* (in terra est mors, non vera vita, sed umbra vitæ, seu vita umbratilis) *ingredi, serva mandata.* Ne fidas soli fidei, opera requiruntur. Quod etiam, ait David, aut Deus apud Davidem. Cum enim quæsitum esset: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, etc. non dixit. Qui credit se esse de numero prædestinatorum, sed: *Qui ingreditur sine macula, et operatur.* Illo, ut explicat Folengius, *ingreditur per divinos excessus in Deum, egreditur vero ad res curandas proximorum, bona fide.* Et S. Basilius etiam ingredi sine macula vult pertinere ad cogitationes et affectiones internas: operari vero iustitiam, ad opera exteriora. Verba eius sunt: *Ambulans immaculatus et faciens iustitiam, ita ut sit immaculatus secundum interiorem et arcanum hominem, in omni virtutis genere perfecte præparatus atque instructus; faciens autem iustitiam, qui ea, quæ circa corporis agibilia versantur, in activo genere vitæ. recte absolverit? Oportet enim non solum ea, quæ sunt recta, iustaque facere, sed etiam iusta rectoque animo facere, secundum illud Deut. 16. 20. Rem iustam iuste prosequere: hoc est cum ratione iustitiæ rem iustam absolve. Idiotam enim, verbi gratia, contingit apparare aliquam medicinam, quæ opem ferat ægrotanti, non tamen hoc facit,*

Digitized by Google

ut medicus, cum artem non calleat, atque ideo artis finem minime consequitur. Ambulans itaque immaculatus, mente perfectus erit. Faciens autem iustitiam is est, qui secundum Apostoli vocem, inconfusibilis est Domini operarius. Attende exactam dictionis vim. Non dixit qui ambulavit, sed qui ambulat: neque qui fecit iustitiam, sed qui facit. Non enim unus actus perficit studiosum virtutis aperatorem, sed per omnem vitam prorogari et extendi convenit virtutis actiones. Hi tres sensus bani sunt, magis tamen placet iustitiam sumi pro aperibus virtutum debitis. Ob amissionem enim actinnum non debitarum, sed quæ sunt meræ supererogationis vel consilii, non eleuditur cælum.

27. *In via mandatorum Dei est ambulandum sine macula.*

Maraliter. Disce Primo, ambulantem in via mandatorum Dei, et ad cælum et felicem æternitatem pergentem, summo studio cavere debere amnem peccati maculam.

I. *Quia via ipsa est munda.*

Primo, quia via ipsa, nempe lex Dei, est sine ulla macula. Ps. 18. v. 8. *Lex Domini immaculata.* Hebr. תמימה *temima*, id est integra, perfecta, absoluta, cui nihil deest. Tertull. de pudicitia c. 6. legit invituperabilis. S. Ambr. serm. 16. in Ps. 118. irreprehensibilis. In Ps. nostr. est, *ingreditur* תמים *tamim*, id est perfectus, seu perfecte: hoc est, Integre, innocenter, simpliciter, sincere, vere, sine dala, fuco, fallacia, duplicitate. Ps. 118. qui totus est de via, id est lege Dei, sancte decurrenda, beatitudinem statim offert ambulantibus sine macula, v. 1. *Beati immaculati* (Heb. תמימי *temime*, id est perfecti, ut vertit Chald. integri, sinceri, maculæ expertes) *in via.* Quænam sit via clare explicat, cum subdit: *qui ambulant in lege Domini.* Noli timere. firma et salida est via, te sustinebit; 2. amœna est, te recreabit; 3. lucida est, te illuminabit; 4. munita est præsidiis cælestibus, te conservabit.

28.
II. *Quia tendimus ad cælum.*

Secunda, ingrediendum est sine macula in lege Dei, quia ad cælum tendimus, in quod nemo intrat vel cum levissima macula. Apoc. 21. 27. *Non intrabit in eam* (Ierusalem cælestem) *aliquod coinquinatum* (Arab. mendax: practice scilicet) *et abominationem faciens et mendacium, nisi* (sed tantum illi) *qui scripti sunt in libro vitæ Agni:* id est Christi immaculati, qui habet librum vitæ, id est notitiam de vita beata et felicitate æterna cuiuslibet Electi in particulari. Ratia e priari, cur immundi in paradisum non admittantur, est, quod locus sit mundissimus. Apocal. ead. cap. v. 18. *Ipsa civitas aurum mundum, simile vitro munda:* id est, diaphanum et transparens, ut vitrum. Et v. 21. *Platea* (id est plateæ: pavimentum scilicet platearum) *civitatis, aurum mundum, tamquam vitrum perlucidum*, sunt instar Chrysolithi. Adde muros et portas ex gemmis, aliaque, et iudica, an deceat in eam civitatem aliquid immundum intrare. Surius die 4. Decemb. in vita S. Annanis scripta a quadam religioso cœnobii Sigebergensis refert lib. 2. cap. 25. Cum S. Anno Archiep. Colaniensis positus esset in quiete noctis cuiusdam, samnium suæ felicissimæ dissolutianis præsagum, in hunc modum aspexit. Visus est sibi damum quamdam, omni decore intus et foris resplendentem, intrare: et ecce in subselliis iudicialibus, tamquam ad concilium solenniter evocati, residebant Heribertus Coloniensis Archiepiscopus, Barda Maguntinus Archiepiscapus, Boppo et Everhardus Trevirenses Archiepisc. Arnulphus Wormatiensis Episcopus, et alii quampiures Galliarum Episcopi, quorum alias ipse in carne naverat, alios fama tantum vel lectione camperarat, amicti amnes stolis pantificalibus, et habentes vestem instar nivis candidam. Ipse quoque candidis admodum atque pretiosis vestibus indutus sibi videbatur; *sed partem candentis vestimenti, eam scilicet, qua pectus tegebatur, sordida quædam ac fœda caligo obduxerat, ac cæterum cultus eius splendorem sua fœditate plurimum offuscabat:* quam tamen ipse nimio rubore perfusus, abiecta manu tegere ac celare, ne inspicientium ostenderet obtutum, canabatur. Vidit præterea inter eos sibi quoque sedem miri decaris paratam, quam cum occupare, gaudio et exultatione æstnans, properaret, surgens Arnulphus Warmatiensis Episcopus, modesta voce eum prohibuit, dicens, reverendos Patres qui assiderent, nolle eum in suum admittere consessum, propterea quod vestem eius hæc turpis macula fœdaret. Cumque iussus loco cedere, fleas confectoque nimium animo egrederetur, insecutus eum idem Episcopus: *Æquo animo*, ait, esto pater. *Maculam tantum hanc, quæ vestem tuam infecit, maturius ablui præcipe*, quia non post multos dies beatæ huius mansianis consortium, et sanctorum Patrum quos aspexisti consessum, vati compos percipies. Mane facto cum familiari cuidam suo visionem retulisset, ille sapienter rem coniiciens: *Macula*, inquit, *hæc vesti tuæ illita, nihil aliud est, ut existimo, quam memoria iniuriæ civium tuorum*, qui te anno superiore Colonia expulerant, quibus te divinæ pietatis respectu iam olim oportuerat admissi huius veniam dedisse. Hæc, quod bona venia dixerim, pectori tua tenacius, quam æquum sit, residens, amarissima mœrore cantra fas mentem tuam decoquens, cæteram sanctissimæ conversatianis tuæ claritatem molesta quadam caligine obducit et obscurat. Archiepiscopus conscientiæ suæ testimonia canvictus, ne inficeretur quod audiabat, reatum suum humiliter agnovit, statimque destinatis circumquaque nunciis, cives omnes Calaniæ, qui eius iniuriæ participes, urbe cesserant, ad se revocavit, eisque proxima festivitate Paschali omnia sua, quæ direpta fuerant, benignissime restitui curavit.

29.
III. *Quia Sancti in cælo sunt sine macula.*

Tertia itaque, ingrediendum est absque macula in via mandatorum Dei: quia Sancti in cælo, ad quos pergimus, mundi sunt, et secum immundos nan admittunt, ut patet ex historia S. Annanis prædicta. Apocal. 7. 9. *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus et tribubus, populis, et linguis: stantes ante thronum, et in conspectu Agni, amicti stolis albis*, id est, vestibus albis, quæ erant vestes banaris, gloriæ, et triumphi. Et v. 14. dicitur de iis, qui erant amicti stolis albis: *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna* (præsertim agit de illis, qui tempore Antichristi vixerunt) *et laverunt stolas suas* (conscientias) *et dealbaverunt eas in sanguine Agni*, id est, Christi, 1. per baptismum; 2. per Sacramenta, præsertim per pœnitentiam; 3. per contritionem, et oratianem; 4. per misericordiæ apera; 5. per exercitationem virtutum, præsertim charitatis; 6. per martyrium. Cap. 6. v. 6. habetur: *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ*, hoc est, ut ait Andreas Cæsariensis, plena puritas, quies, et spes certa beatitudinis; 2. et melius, lumen gloriæ, visia et fruitia Dei, quibus velut pretiasa veste animæ singulæ Sanctorum decarantur. Matt. 22. 11. et seq. eiicitur in tenebras exteriares, id est, in æternam damnationem, ut ait S. Gregor. qui intravit in convivii locum non habens vestem nuptialem, id est, charitatem, et morum sanctitatem, ut explicant S. Chrys. et S. Hieronymus. *Vestis nuptialis*, ait S. Hilarius, *est gratia Spiritus sancti, et candor habitus cælestis, qui bona interrogatione confessionis susceptus, usque in cælestem cœtum immaculatus est reservandus.*

30.
IV. *Quia pergimus ad Deum mundissimum.*

Quarto denique, ingrediendum est sine macula in via mandatarum Dei, quia in cælo Deus mundissimus est, et immaculatus, qui ad suam beatitudinem visianem, et fruitionem non admittit maculatos. Ps. 5. 6. *Neque habitabit* (Hebr. nan hospitabitur; na ad breve quidem tempus) *iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos*, Apoc. 7. postquam dictum est Sanctos dealbavisse stolas suas in sanguine Agni, additur v. 15. *Ideo sunt ante thronum Dei, et serviunt ei die ac nocte in templo eius: et qui sedet in throna, habitabit super illos.* Nan vult habitare super lutum et lutosam animam; in ea pedem nan figit sapientia. Columba Noemi non sedet super cadavera. De pueris eiectis, ut manerent in aula Nabuchodanosaris regis Babylanis, dicitur Dan. 1. 3. *Et ait* (Nabuchodonosor) *Asphenez præposito Eunuchorum* (id est, aulicorum. Daniel enim, et tres eius socii nan fuerunt castrati, ut recte docent S. Epiphan. Doroth. Lyr. et Maldon.) *ut introduceret de filiis Israel, et de semine regio, et tyrannorum*, (id est, principum, qui ob fortitudinem et potentiam dicebantur tyranni. Unde apud Horat. lib. 3. ode 17. late tyrannus, id est, late dominans) *pueros, in quibus nulla*

esset maculo, *decoros forma*, *et eruditos omni sapientia*, (id est, cognitione rerum sublimium et divinarum) *cautos scientia* (id est, cognitione rerum naturalium) *et doctos disciplina* (valde prudentes) *et qui possent stare in palatio Regis*. Pererius putat Danielem tunc fuisse decem circiter annorum: sed verius Maldonatus ait fuisse facile viginti annorum, et patet ex verbis allatis. Octo habeas oportet, ut admittaris in Dei palatium; 1. ut sis de filiis Israel, per baptismum, et fidem; 2. de semine regio, per charitatem; 3. sine macula, per pœnitentiam; 4. decorus forma, per gratiam sanctificantem; 5. eruditus sapientia, per meditationem mysteriorum supernaturalium; 6. cautus scientia, per considerationem creaturarum; 7. doctus disciplina, per prudentem virtutum operationem; 8. ut stare possis per perseverantiam finalem. Tales sunt omnes Sancti ab omni labe purissimi. S. Dionys. lib. de divin. nomin. cap. 12. *Sanctitas*, inquit, *est ab omni immunditia libera, et perfecta, et omnino immaculata munditia*. Et S. Thomas 2. 2. quæst. 81. artic. 8. *Sanctificatio*, ait, *est munditio a peccato, vel confirmatio in bono, vel deputatio ad cultum Dei*.

31. In via cælesti laborandum. Secunde moraliter nota. In via cœli laborandum est, *et operatur iustitiam*. Laboranti datur beatitudo. Ps. 127. 2. *Labores manuum tuarum quia manducabis*, *beatus es*, *et bene tibi erit*. Vidi ibi dicta. Sap. 3. 15. *Bonum enim laborum gloriosus est fructus*: *et quæ non concidat radix sapientiæ*. Stat radix sapientiæ, id est, sapidæ et affectuosæ virtutis, quæ cum cognitione Dei et amore exercetur, elevat truncum suum, et ramos usque ad cælum, ut fructus suos Deo offerat et tradat. Fructus illi bonorum operum sunt varii; 1. Dei gloriam illustrant; 2. proximum iuvant, hæreticos, schismaticos, paganos convertendo; fideles vero, amicos præsertim, affines, cognatos, domesticos in fide et virtutibus confirmant; 3. de mundo, carne, et dæmone victoriam reportant; 4. nobis ipsis prosunt, partim satisfaciendo pro delictis præteritis, partim præservando a futuris, augent gratiam, lætitia complent animam, dant fiduciam a Deo petita impetrandi, usque ad cælum omnes comitantur, cælum aperiunt, et obtinent; illud enim merentur de condigno, non in se præcise spectata, sed ut a gratia Dei emanantia, et illa informata, et Christi sanguine rubricata et exornata, atque dignificata. Ex semente sequitur messis, et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. Prov. 21. 5. *Cogitationes robusti* (Hebr. עריץ *arits*, id est, strenui, diligentis, impigri, laboriosi) *semper in abundantia*: (Pagninus vertit, *tendunt ad superabundantiam*. Deus dat mensuram confertam et coagitatam, eamque effundit in sinum servorum suorum) *omnis autem piger* (Septuag. flagitiosus; hæc duo convertuntur) *semper in egestate est*, sic Sap. cap. 10. 4. dicitur: *Egestatem operata est manus remissa: manus autem fortium divitias parat*. Et cap. 12. 11. *Qui operatur terram, satiabitur panibus*; *qui autem sectatur otium, stultissimus est*. Et cap. 19. 15. *Pigredo immittit soporem* (Hebr. תרדמה *tardema*, id est, gravem soporem et veternum) *et anima dissoluta esuriet*. Et maxime ad rem nostram cap. 21. v. 21. *Qui sequitur* (Hebr. רודף *rodeph*, id est, qui persequitur, qui ardenter et constanter sequitur) *iustitiam et misericordiam* (opera virtutis debita, et mere gratuita) *inveniet vitam* (prosperam et diuturnam) *iustitiam* (præmium iustitiæ) *et gloriam*, in vita et in æternitate.

Idem operationis fervor in via Dei declaratur in primo hemistichio. *Qui ingreditur* sine macula. Dixit Deus Abrahamo, Genes. 17. 1. *Ambula coram me*, *et esto perfectus*, q. d. sic eris perfectus. Cherubini quatuor ab Ezechiele visi prope currum Dei semper ambulabant, donec ad viæ suæ terminum pervenirent. Ezech. 1. 12. *Unumquodque eorum coram facie sua* (humana, quæ erat præcipua in singulis, licet haberent quatuor facies) *ambulabat*: *ubi erat impetus spiritus* (sancti) *illuc gradiebantur* (facile equitat, quem gratia Dei portat) *nec revertebantur*, *cum ambularent*. *Et similitudo animalium*, *aspectus eorum quasi carbonum ignis* (motus parit calorem) *ardentium*, *et quasi aspectus lampadarum*, fervor ambulantium atiam e silice scintillas et lumen exprimit. De studio semper proficiendi vide S. Bern. ep. 253. ad Guarinum Abbatem.

SECUNDUS gradus scalæ ad cælum erectæ, est cordis sinceritas, vers. 3. QUI LOQUITUR VERITATEM IN CORDE Vers 3. 1. Pars.
SUO, QUI NON EGIT DOLUM IN LINGUA SUA.

Sensus est, Primo, ille habitabit in tabernaculo, et monte sancto Dei, qui loquitur veritatem in corde, id est, ex 32. Loqui veritatem in corde, quid? 1.
corde, ex amore et studio veritatis: ita ut, sicut dicit Mariana, cor a lingua non discrepet. Qui, ut ait Vatablus, bona fide dicit, quæcumque dicit. Qui, ut vult Dionysius, in seipso sincerus et verus est, et vera intra se cogitans, ut non sit simulator atque hypocrita. Ubi adverte ex Alberto Magno in 6. Et hic tract. 2. cap. 1. Veritas est triplex: prima in rebus, et causa aliarum, et est esse rei secundum propriam rei entitatem: secunda, in intellectu, quæ est adæquatio intellectus ad rem, et conceptus rei, ut vera est: tertia media est, et formata secunda, et signum primæ, et hæc est in sermone, cum de re, ut est, enunciatur: et de re, quæ non est, enunciatur ut non est. In psalmo nostro ponitur illa triplex veritas. Primo, operis. *Qui ingreditur sine macula*, id est, innocenter, sincere, vere, sine fallacia, et duplicitate. Secundo, cordis: *Qui loquitur veritatem in corde sue*. Tertio, oris: *Qui non egit dolum in linguo sua*. Vel, ut ait Ugo, est veritas cordis sine duplicitate, veritas oris sine falsitate, veritas operis sine vanitate: et hæc est omnis, id est, perfecta veritas. De qua Ioan. 16. 13. *Docebit vos omnem veritatem*.

Secundo, *Qui loquitur veritatem in corde*, id est, ex corde, hoc est, ex bono affectu, et benevola propensione erga eum, cui loquitur. Beda sic explicat: Possumus enim inquit, verum dicere, et mala tamen affectione: sicut si alicui de duabus viis, quæ rectior esset quærenti, indicarem rectiorem, non quod esset rectior, sed ut incurreret in ea latrones, vel aliquod aliud malum. Verum quidem meum dictum esset, sed ex mala affectione procederet. II.
Ita ipse. Vero dixit de populo Dei Balaam pseudopropheta, Numer. 24. 2. et seqq. de Arca sanctuarii sacerdotes Philisthinorum, 1. Reg. 5. 11. et cap. 6. 4. Caiphas summus Pontifex, de Christo, Ioan. 11. 49. Diabolus ipse eum vocat filium Dei, Matth. 8. 39. sed in nullis horum erat pius ac benevolus affectus erga Deum, aut Christum, aut alia memorata: sed vel coacte, vel fortuito, vel cum dolo ista faciebant.

Tertio, *Qui loquitur veritatem in corde*, id est, qui iustitiam corde meditatur, ait Emmanuel Sa, q. d. qui statuit virtutem amplecti et sequi. Nam, ut dicit Bellarminus: omnis, qui res temporales pluris æstimat, quam valeant, non loquitur veritatem in corde suo: et quicumque in peccatum aliquod consentit, loquitur falsum in corde suo: quia iudicat expedire sibi id, quod revera sibi non expedit. Ita omnia peccata cordis reduci possunt tamquam ad radicem ad falsum iudicium. III.

Quarto, *Qui loquitur veritatem in corde*, id est, qui intellectu adhæret veræ fidei, et Christo, qui est prima veritas: ut, sicut loquitur S. Hieron. vere de veritate cogitet, qui est Christus: nec se assertionibus hæreticis misceat, quæ falsæ semper inveniuntur ac vacuæ. Ubi nota: Primo ex S. Thoma 1. p. q. 16. artic. 1. Verum cum sit terminus intellectus, sicut bonum appetitus, veritatem omnem in intellectu esse oportet principaliter: secundario autem in rebus secundum ordinem ad intellectum a quo dependent. Idem docet 6. Metaph. lect. 13. 4. 7. Verum et falsum per se in rebus esse non potest, sed in cognitionibus spectatur, ut dicit Ammonius in lib. de interpretat. Verum et falsum habent esse in re causaliter, in intellectu formaliter, ut ait Alexander Alensis 4. Metaphys. t. 21. Sic veritatem definit Albert. in 3. de anima tract. 2. Veritas est adæquatio rerum et intellectuum. Veritas igitur loquenda, id est, concipienda et enuncianda est in corde, id est, in intellectu per verbum mentis conforme obiecto. Noto secundo cum S. Basilio, veritatem fidei esse loquendam *in corde*, id est, non temere, et sine IV.

Digitized by Google

prudentia omnibus. *Forsan*, inquit, *sententiola hæc nobis repræsentat, quod ea quæ de veritate sunt, hoc est mystica, loqui convenit, non cum quolibet, sed cum proximo: hoc est, non prodenda illa esse vulgo, sed narranda iis, qui mysteriis, seu sacramentis communicarint. Si autem veritas est Dominus noster*, εντετυπωμενην και οιονει εσφραγισμενην, *impressam, et quodammodo signatam hanc quisque in corde suo veritatem retineamus*. Hæc Basilius.

V. Quinto denique, at melius. *Qui loquitur veritatem in corde suo*, id est, ut ait Iansenius, qui non cogitat in corde suo aliquam falsitatem, qua proximum decipiat, sed tantum veritatem concipit apud se, q. d. qui non machinatur in animo suo fraudes ac dolos, quibus alium intercipiat, et inopinantem laqueis suis irretiat, sed sincero tantum et candida versat animo.

33. Veraces Deus amat. Moraliter nota, veritas et sinceritas Deo amabilem faciunt, et dignum qui habitet in tabernaculo et monte sancto. *Veritas divinum quiddam est*, ut dicit Eustratius in lib. 1. Ethic. *Veritas omnibus bonis, et apud Deos, et apud homines antecellit*, ut loquitur Alex. Aphrod. in 1. prior. cap. 2. Veritas, ait Plato de legibus dialog. 5. omnium bonorum et Diis et hominibus dux est, cuius qui *beatus et felix*, esse debet, ut quamplurimo tempore in veritate vitam degat, et hic fidus est. Marsilius Ficinus comparat veritatem Soli in hunc modum lib. 1. Platon. Philosoph. cap. 63. *Veritas est boni lumen, in mente ita menti cognatum, ut Solis lumen stellis, luna superioribus: animæ vero rationali ita congruum, ut lumen Solis lunæ.*

34. Cor placet Deo. Nota secundo, Deo maxime placere cor, et ea, quæ ex corde fiunt, et illa maxime spectare. Prov. 21. 2. *Omnis via viri sibi recta videtur, appendit autem corda Dominus*, in statera suæ iustitiæ, ait Lyranus, ut secundum merita vel demerita reddat eis præmia vel supplicia. Sept. vertunt, *dirigit autem corda Dominus*, velut gubernaculum navis, a quo cætera moveantur in eam partem, in quam inclinaverit. Pagnin. vero reddit: *Numerat autem corda Deus:* id est, cordis cogitationes et motus. Vel, numerat an sit duplex cor in homine, an dolosa in corde et corde loquatur, habens unum internum, et alterum externum, sicut simulatores atque hypocritæ, v. 4. additur. *Exaltatio oculorum est dilatatio cordis.* Dilatatio cordis est charitas sincera, omnes in corde gerens: illa exaltat oculos, ut Deum securo aspectu intueatur, et coram hominibus numquam confundatur: sic a Deo quem contemplatur, lumen recipit: et ab hominibus, gratulationis et amoris testificationem. Cap. 20. 27. *Lucerna Domini* (id est, cognitio Dei, ait Aben Ezra; 2. Lux etiam alia quælibet) *spiraculum hominis* (Sept. anima hominis, q. d. anima hominis est lux a Deo homini immissa, qua dirigatur) *quæ investigat omnia secreta ventris*, id est, mentis: quia sicut proles in utero concipitur, ait S. Hieron. aut Rabanus in lament. Ierem. cap. 1. 20. sic cogitatio in mente generatur: et sicut in ventre cibi, ita continentur in mente cogitationes. De hominibus vero ait etiam Salomon cap. 22. 11. *Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum amicum habebit regem.* Per cordis munditiam intelligit Beda cordis castitatem; per gratiam labiorum, castitatem verborum; 2. R. Levi ait, munditiam cordis esse sincerum amorem et charitatem: dicitque eum fore regem amicorum, id est, inter amicos regnaturum. Sic esset hypallage; 3. ad rem nostram apte Iansenius: Cordis munditia, inquit, *est sinceritas et integritas animi ab omni fuco ac pravitate aliena:* gratia labiorum, est sermonis elegantia, seu, ut dicunt Baynus et Caietanus, labiorum veracitas. Regem etiam ibi Deum possis accipere, ut explicat R. Salomon. Qui, ait, cordis et labiorum puritate præstat, amicum habet regem, id est, Deum, qui et hanc amabit, et ut a cæteris ametur, procurabit. Et quidem Chald. vertit: Diligit Deus mundum corde, et in gratia labiorum suorum socius erit regis. Et Septuag. Diligit Deus corda sancta, et accepti sunt ei omnes immaculati in viis. Eos ad tabernaculum suum admittit, atque in montem sanctum, ut eum sine ullius rei interpositione videant, Matth. 5. 8. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Ubi ait Chromatius: Munditia cordis, et conscientiæ puritas, nullam nubem ad intuendum Deum patietur. Anton. in Melissa part. 2. citat S. Basilium, qui dicit: *Primum beatissimum est, quod in corde nostro purum: quia radix est omnium corporis actionum cordis consilium.* Nec mirum est, si Deus mundum corde in suum tabernaculum seu templum cæleste admittit eum, qui in corde suo loquitur veritatem, quia ipse Deo se ut templum exhibuit, in quo Deus habitaret. Philo de nom. mut. *Sapiens Dei comes est.* Et alibi: *Domus Dei est cogitatio sapientis, atque huius proprie vocatur Deus, qui universorum est, quod Deus in ea tamquam in regia inambulat.* Ibi positus Deus veritatem amat, fovet, intuitur, et conservat. Pergit Salomon v. 12. *Oculi Domini custodiunt scientiam* (Beda, scientiam pro veritate, præsertim religionis et fidei sumi vult; 2. Iansen. pro veritate ore prolata; 3. sume pro veritate in corde, ut fonte, contenta, unde veritas oris et operis, velut rivi, emanant) *et supplantantur verba iniqui*, id est mendacis derisoris, ait Sazar.

Tertius gradus scalæ cælestis a Davide positæ, est sinceritas verborum, vers. eod. 3. Qui non egit dolum in lingua sua. Nota, pro *egit dolum*, Hebr. est, רגל *ragal*, quod significat 1. detrahere seu obloqui; 2. accusare; 3. explorare; 4. ambulare. Vers. 3. 2. Pars.

Hinc Primo Chald. et Muislas vertunt: *Non detrahit lingua sua.* Felix, non detraxit. Arias, non oblocutus est. Vatabl. non obtrectat. Chald. אכל *achal*, proprie significat, comedit, absumpsit, devoravit. Detractio est lingua ignis omnia devorans, Iacobi 1. 3. *Lingua ignis est; 2. achal*, significat rugire, tonare, personare. Detractor leo est medullas intimas et ossa absumens, et tonitru ac fulmen omnia pervadens, et in tota domo, familia, urbe, provincia et regno personans, et omnes exterrens; 3. *achal*, significat divulgare criminationem, calumniari, delatorem se præsentare, obtrectare. 35. Ragal, quid significat. I.

II. Secundo, *Non* (ragal) *accusavit super lingua sua*, ut Pagn. vertit, q. d. non statim accurrit ad iudicem, ut, si quid in alio deprehendit, eum cum atrocitate et crudelitate curet conteri. Albertus de ani. l. 2. tract. 2. cap. 9. Lingua, inquit, inter dentes est, ut molendinarii manus, quæ imponit granum inter molares, ut granum apte conterant. Lingua sæpe sine delectu et consideratione innocentes, aut parum nocentes conteri facit, ut fecit uxor Putiphoris accusans Iosephum Genes. 39. et Fausta uxor Constantini deferens Crispum.

III. Tertio, Caietanus reddit: *Non exploravit super lingua sua.* Lingua, ut ait Aristot. de part. anim. 2. cap. 16. data est homini ad percipiendos sapores, et ad formandum sermonem. Cum sapientia et sapore ipsos sermones proferat, prius gustet, id quod aliorum auribus et cordi propinat. Idem Aristoteles problem. sec. 10. numer. 21. notat, linguam nullius animalis pinguem esse, quia pingue unumquodque densum est: lingua vero rara est, ut genera saporum percipere possit. Ne sis impinguatus et incrassatus, ne tibi cælestis sapientia non sapiat. Explora quid dicas, sed de vita aliorum ne sis anxius, ne *explora super lingua tua*, eorum dicta et facta, tecum habita, ne per plateas vagetur lingua, ut sordes ubique contrahat; ut, sicut ait Agellius, amicitiam simulando a simplicioribus secreta elicias.

IV. Quarto, verti possit: *Non* (ragal) *incessit super linguam suam.* Sic *ragal* deduces a רגל *reghel*, pes, q. d. pedibus hac discurrere, sese in aliorum domos, amicitiam et familiaritatem insinuare, ut ipsorum mores, imperfectiones, errata, paupertatem, ignorantiam, aliaque videas atque divulges. Ps. 72. 9. *Posuerunt in cælum* (Chald. *in sanctos cælorum*, detractor viros pios liberatius percutit) *et lingua eorum transivit* (S. Hieron. deambulavit) *in terra.* Chald. vertit, Lingua eorum ardet in iustos terræ. Sævit in humiles, sed stat terra fertilis et immobilis. De lingua ambulante instar erucæ et millepedæ, ut civitatem everteret, dixi alias.

V. Quinto, Noster omnia hæc, et alia complexus, generatim vertit: *Non egit dolum in lingua sua*, ut in officina ne-

Digitized by Google

quitiæ, detractionis, calumniæ, contumeliæ, accusationis iniustæ, curiositatis malignæ, et cæterorum vitiorum. Sic Arabs: Non decipit lingua sua ullum. Syr. neque fraudulentus est in lingua sua. Septuag. ὡς ἐδόλωσεν, id est, non fecit dolum, non dolose et fraudulenter egit. S. Augustin. hic *lingua*, inquit, *agitur dolus, cum aliud ore profertur, aliud pectore tegitur*. Dolum in verbis, fraudem in factis principaliter reperiri docet S. Thom. 2. 2. q. 55. 4. ad 2. et art. 5. et q. 111. art. 3. ad 2. Non tam detractionis, ait Bellarm. quam adulationis, et alia id genus peccata linguæ, ad dolum revocari possunt. Dolosus linguam suam in omnes partes flectit, ut decipiat et supplantet. Albertus Magn. de anim. lib. 1. tract. 2. c. 11. linguam, ait, moventes musculi sunt novem, quorum duo sunt latitudinales ex sagittis, quæ dicuntur aurium additamenta, venientes, et cum duobus linguæ lateribus continuati: duo longitudinales, qui a supremo ossis laudæ nascentes cum medio linguæ continuantur: duo, qui eam ex transverso movent, nati ex duobus laudæ lateribus, et penetrant linguam inter longitudinales et latitudinales musculos: duo sunt linguam resupinantes, qui oriuntur sub locis ultimo dictorum musculorum, et sub eis villi eorum secundum latitudinem expanduntur, et cum toto esse mandibulæ continuantur. His addunt quidam musculum solitarium, qui inter linguam et os laudæ continuat, et unum ad aliud trahit os, scilicet ad linguam, atque e converso. Ita Albertus. Quis vero numeret fraudes et artes, quibus impii linguam suam flectunt sursum, deorsum, et in omnem partem? Vir vero iustus in verbis suis rectus est et constans, illas lubricas flexiones ignorat. S. Hieron. vertit: *Non est facilis in lingua sua.* Vide dicta Ps. 11. 3.

36. *Dolosos Deus a se reiicit.* Moraliter nota. Dolosos a tabernaculo suo reiicit Deus. S. Basilius: *Multis*, ait, *locis Scripturæ dolus traducitur*, ὡς ἐχθρὸς Θεοῦ, *velut inimicus Dei*. Ps. 11. 4. *Disperdet Dominus omnia labia dolosa. Item Proverb. 12. 20. Dolus in corde operantium mala. Quandocumque enim quod bonum est, peioris commixtione adulteratur, dolus dicitur. Sicut vinum dolum sustinet, dum ei admiscetur peius: aut si aqua illi præter modum temperiemque infundatur. Item aurum falsatur, dum cum argento et ære coit. Sic et veritas dolum patitur, quando qui male audiunt sermones ac reprobi, inserti fuerint et implexi sanctis Scripturæ eloquiis.* Illis itaque pœnis digni sunt dolosi, quibus corruptores monetæ regiæ. Prov. 21. 6. *Qui congregat thesauros lingua mendaci, vanus et excors est.* (Vatabl. est vanitas, et res quæ propelli solet. Pagn. est velut stipula propulsata) *et impingetur ad laqueos mortis*; 1. ad angorem conscientiæ; 2. ad horrorem mortis; 3. ad timorem infamiæ et pœnæ inter homines; 4. ad laqueos iudicii divini et gehennæ. Prov. 17. 20. *Qui perversi cordis est, non inveniet bonum: et qui vertit linguam* (Vatabl. perversus lingua sua) *incidet in malum*; 1. culpæ; 2. pœnæ. Pagn. *Qui verterit se in lingua sua* (fraudibus lingua involvit perversum, qui in iis se versat et implicat, velut stulta avis in laqueo) *cadet in malum*, in foveam a venatore diabolo præparatam, vel in mortem. Alio simili c. 20. 17. rem explicat. *Suavis est homini panis mendacii* (Complut. cod. *mendax*. Auctor catenæ Gr. *mendacis*. Tigur. *fraude partus*. Panis ille sunt opes et deliciæ) *et postea implebitur os eius calculo*: id est, lapillis: erit panis lapidosus. Tigur. *Ac tandem os eius scrupulis implebitur*: id est, conscientiæ angoribus. Complut. et Regii codices habent lapidibus. Alii, arena.

37. *Dolosorum varia mala.* Varia dolosorum mala prosequitur idem Salomon cap. 26. præsertim ait vers. 23. dolum esse ignem occultum. *Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile* (Hebr. argentum scoriatum obductum super testam) *sic labia tumentia* (Hebr. *dolechim*, id est, ardentia, ut vertit Aquil, Theodor. et Arias; inflammantia, ut Symmachus; succendentia lites, ut Paguin.) *cum corde pessimo sociata.* Salazar ibi notat Primo, imbecillitatem et fragilitatem hypocritæ, qui exteriori splendore lucet, sed fragilis est ut vas figuli. Ps. 2. 9. *Tamquam vas figuli confringes eos.* Secundo, Vatablus advertit oris pravi vilitatem, quia et scoria argenti est vilis, et testa. Chald. vertit: *Sicut argentum fæculentum, quo apertum est vas fictile; sic labia incensa cum corde pessimo.* Tertio, R. Salomon, R. Aben Ezra, et R. Levi, Isidorus, Clarius, et Cornel. Labia tumentia intelligunt labia adulantia et blandientia: aut potius dolosa et ficta, quæ scilicet interius in corde tument: et sicut est in Hebr. ardent, ira scilicet, odio, malignitate: exterius autem in ore tument verbis mendacibus, et simulato amore, v. 24. additur: *Labiis suis intelligitur inimicus, cum in corde tractaverit dolos*: ut in curia iniustitiæ. Chald. et in interioribus suis reponit fraudulentiam. In ore vasis ponit mel: in fundo venenum. Unde sequitur v. 25. *Quando submiserit vocem suam* (Tigur. quando voce sua benignus est) *ne credideris ei: quoniam septem* (id est multæ) *nequitiæ sunt in corde eius.* Serpens est Evam decipiens, Gen. 3. 1. Cain est Abelem in agrum educens et occidens, Gen. 4. 8. Levi et Simeon decipiunt Sichimitas, Genes. 34. 13. eorum furor maledicitur, cap. 49. 7. Saul invidens Davidi et eum cogitans tradere in manus Philisthinorum, ab eo pro sponsalibus filiæ suæ Michol, quam ei in uxorem offerebat, petiit dolose centum præputia eorum, 1. Reg. 18. 25. David feliciter victis Philisthinis, ducenta eorum attulit præputia, filiam Regis sibi obtinuit: Saul vero postea eorumdem hostium gladio periit, cap. 31. David ipse amore Bethsabææ in transversum actus Uriam eius maritum innocentem obiecit gladio Ammonitarum urbis Rabba, quæ erat totius provinciæ metropolis, in pœnam audit a Nathan propheta cap. 12. 10. Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum. Et quidem Amnon filius eius primogenitus occisus est ab Absalone ob vitiatam sororem eius Thamar, cap. 13. 29. et Absalon rebellis in ipsum Davidem a Ioab, cap. 18. 14. Ioab ipse dolose occidit Abner ducem exercitus Isboseth regis benevolentiam et amicitiam fingens, 2. Reg. 3. 27. et Amasam principem, cap. 20. 9. et 10. Sed Davidis iussu Salomon eum curavit occidi prope ipsum altare tabernaculi, ad quod fugerat, 3. Regum 11. 29. et seqq. Herodes dolose mittit Magos in Bethlehem, et rogat sibi rem renunciari, ut veniens etiam puerum adoret, sed impius de cæde eius cogitabat, Matt. 2. 5. et seq. ipse summis cruciatibus affectus misere periit, ut narrat Iosephus. Iudas osculo doloso Christum hostibus tradit, cap. 26. 50. laqueo se ipse suspendit, cap. 27. 5. Sequere itaque Davidis nostri consilium Ps. 33. 14. *Prohibe.* S. Ambros. exhort. ad Virg. cohibe. S. Cypr. epist. 42. contine. Tertull. contra Marcionem, compesce) *linguam tuam a malo* (ad illud inclinat, fræno eget) *et labia tua ne loquantur dolum.* S. Cypr. de unit. Eccl. legit *insidiose.* Labia occultant dentes, et morsum rubore suo et pulchritudine blandiuntur.

Quartus gradus scalæ cælestis a Davide positæ, est charitas erga proximum, vers. eod. 3. Nec fecit proximo suo malum, sive in bonis fortunæ, sive in bonis corporis, sive in bonis animæ. S. Basil. ait, hoc mandatum esse, δυσκατόρθωτον, *observatu difficile*, et πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας, *multa indigens diligentia*, ut nulla in re sive modica, sive maiori noceas proximo: ut neque verbo lædas, neque quicquam auferas eorum, quæ illius sunt, neque optes illi malum, denique ut non invideas eius rebus etiam lætis et prosperis. Vers. 3. 38.

Quæres. Quis hic proximus intelligitur? Primo, Cassiodor. qui de Christo psalmum explicat, proximum eius ait esse populum Iudæorum, a quo traxit originem: pro illo autem in ipsa cruce oravit. *Proximus quis?* I.

Secundo, Proximum alii sumunt pro amico et familiari, cum quo conversamur, et communiter agimus. S. Hieron. vertit. *Nec fecit amico suo* (Felix et Arias, socio suo) *malum.* Seneca epist. 2. ad Lucil. Natura, inquit, nobis indidit amorem mutuum, et sociales fecit. Albert. 3. de veget. ait, in omni arbore agri esse amputanda quæcumque in ramis et virgis aruerunt, quia vicina sibi arboris membra corrumpunt. Sic gangræna maxime sibi vicinas partes citissime corrumpit. Præcipitur Lev. 19. 18. *Di-* II.

liges amicum tuum sicut teipsum. Hebr. רע *reo*, ibi ponitur sicut in psalmo nostro, et significat amicum, socium et quovis modo nobis coniunctum: habet affinitatem cum רעה *rao*, id est, pascere, *regere*, (inde potest deduci) velle, placere, amare, sociare. Hæc facit bonus et fidelis amicus. Item, cum רע *roa*, id est, conterere, confringere, malum esse, displicere, vociferari. Hæc facit amicus malus. Chald. vox חברא *chabra*, in utroque etiam loco ponitur, et significat socium, sodalem, contubernalem, amicum, a rad. חבר *chabber*, coniungere, componere, associare. Hoc facit amicus fidelis. *Chabber*, significat etiam incantare, magicis incantationibus uti, ad animalia in unum locum congreganda. Hoc facit sceleratus, cum multos simul coniungit ad ludos, compotationes, et alia his fœdiora.

III. Tertio, ut ait S. Hieron. Proximus noster, omnis homo Christianus est.

IV. Quarto, et melius S. August. Proximum, ait, omnem
39. hominem accipi oportere, notum est. Illum sequuntur Mariana, Glossa, et alii. Et vero omnis homo nobis est proximus: quia proxime, id est, nullo mediante ad nos accedit, nosque contingit per eamdem naturam humanam, Christi gratiam, Ecclesiæ communionem, Sacramentorum participationem, gloriæ spem, et alia. S. Isidor. Pelus. in epist. *Proximitas natura æstimatur, non virtute: substantia, non dignitate: compassione, non loco: curationis modo, et non loci propinquitate. Illum namque, arbitrare proximum, qui tui maxime indigeat, et sponte tua ad auxilium ei ferendum accede*, ut fecit Samaritanus oleum et vinum infundens in vulnera iacentis et confossi a latronibus, eum imponens in iumentum suum, dans duos denarios, duplices scilicet, id est, dimidium Philippicum dalerum, stabulario, hoc est, hospiti, qui stabulo et hospitio præerat, ut illius curam haberet usque ad suum reditum. His actibus charitatis se illius afflicti proximum probavit, ut dicitur Luc. 10. 37. Contra vero, ut ait Salomon Proverb. 25. 5. *Arma et gladii in via perversi.* Hebr. vox צנים *tsinnim*, quam Noster vertit, *arma*, significat Primo, spinas, ut vertit Pagninus, R. Abraham, et R. David in libro radicum, et R. Emmanuel, qui ait id sumi passive, q. d. via viri perversi plena est spinis et laqueis, id est, plena offendiculis. Secundo, *tsinnim*, significat lanceas, arma acuta, clypeos cum umbone acuminato. Sumi id potest tam passive, quam active: patitur enim sceleratus, et infert vulnera. Pro *gladii*, Hebr. est. פחים *pachim*, id est, laquei, ut reddit Pagnin. et alii. Præterea, laminæ, quæ instar laqueorum expansæ sunt, Exod. 39. 3. Num. 17. 3. unde Noster vertit, *gladii*. Inquietus est atque noxius omnis perversus. Prov. 17. 11. *Semper iurgia* (Sept. contradictionem. Symm. contentiones. Theodot. exacerbationem) *quærit malus*: (Chald. vir amarus. Impii sunt felle) *Angelus autem Domini crudelis* (superior severus, et quivis alius in aliquem sæviens) *mittetur contra eum.* Comparat sceleratum sibi præfidentem ursæ raptis fœtibus sævienti, v. 12. Angelus crudelis est dæmon, qui in inferos deiiciet crudeles. Charitas vero nobis adducit Angelos vitæ, et portas vitæ aperit. S. Antioch. hom. 1. de fide: Αγαπη, inquit, οδος αναφερουσα εις τον Θεον, *Charitas est via ad Deum ducens.*

Omnis homo est proximus noster.

40. Proximus noster, est etiam inimicus quilibet. Levit. 19. 18. *Non quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ* (Chald. non servabis inimicitias) *civium tuorum*, q. d. licet læserint, tamen cives sunt, tibi proximi sunt, membrum membro sibi vicino, licet læserit, condonat, illud fovet, tuetur, et iuvat. S. Aug. lib. 5. de doctrina Christiana, cap. 30. *Eum*, ait, *esse proximum intelligamus, cui vel exhibendum est officium misericordiæ si indiget, vel exhibendum esset si indigeret. Ex quo est iam consequens, ut etiam ille a quo nobis hoc vicissim exhibendum est, proximus sit noster: proximi enim nomen ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi proximo potest. Nullum autem exceptum esse, cui misericordiæ denegetur obsequium, quis non videat, quando usque ad inimicos etiam porrectum est? Quales erant in primis Samaritani Iudæis.* Adeo erant *infensi illis, ut Samaritana Christo aquam petenti diceret: Non coutuntur Iudæi Samaritanis*, Ioan. 4. 9. id est, non habent commercium cum illis, non utuntur eadem mensa, poculo, vase. Erant enim diversæ religionis. *Iudæi solum Deum verum adorabant, et quidem in templo Ierosolymitano: Samaritani autem etiam idola colebant, et Deum verum adorabant in alio templo extructo in monte Garizim, qui imminet urbi Sichem.* Samaritanus vero pius non aquam, sed vinum et oleum, et pecuniam, et iumentum, laboremque suum, licet non rogatus, impendit pro illo vulnerato: quem Sacerdos et Levita Iudæi non iuverant. Unde legisperitus a Christo interrogatus: *Quis horum trium videretur esse proximus illi, qui inciderat in latrones*, respondit Luc. 10. 37. *Qui fecit misericordiam in illum.* Alii removerunt se ab eo, et transierunt: ipse accessit, prope eum stetit, manibus saniem et sanguinem abstersit, brachiis amplexatus est, iumento impositum fulcivit usque ad hospitium, vere proximus illi et animo et corpore fuit. Audi Christum et legisperito et tibi subiicientem. *Vade et tu fac similiter.* Pittacus unus ex septem Græciæ sapientibus, filii sui interfectorem ad se missum, ut de eo supplicium sumeret, causa cognita dimisit, dicens: *Ignoscentiam esse potiorem pœnitentia.* Vel, ut alii: *Melius est ignoscere, quam punire.* Iulius Cæsar devictis hostibus Dictator perpetuus constitutus, statuas Pompeii deiectas honorifice reposuit. Tum Cicero: *Cæsar*, inquit, *dum Pompeii statuas reponit, suas stabilit.* Cum Alphonsus rex Aragonum reprehenderetur ob nimiam lenitatem, ait, ut refert Panormitanus lib. 2. de eius gestis: *Malo multos mea clementia et mansuetudine servare, quam paucos mea severitate perdere. Hominis est clementia, belluarum feritas. Ego iustitia bonis gratus sum, malis autem clementia. Nihil enim magis adversarios flectit, quam placabilitatis et mansuetudinis nomen.*

Licet sit hostis.

Quintus gradus scalæ cælestis a Davide positæ, est detractorum odium, v. eod. 3. ET OPPROBRIUM NON ACCEPIT ADVERSUS PROXIMOS SUOS. Vers. 3. 4. Pars.

Primo, sensus est, ait S. Hier. Remig. Agell. S. Basil. 41.
Numquam a suis vicinis tanquam noxius accusatur. Iuvat hanc explicationem, quod in aliquibus codicibus Septuag. habent, επι τοις εγγισι, id est, a vicinis, seu proximis. Sed neque ulla virtus potest impedire linguas improborum et malevolorum, sicut in Christo patuit, neque in emendatioribus codicibus est, επι τοις, sed επι της, id est, contra, etc. I.

Opprobrium non accipere quid?

Secundo, sensus commodior est Euthymii: *Et opprobrium non accepit adversus proximos suos*, id est, qui opprobrium quasi telum aliquod non suscepit contra vicinos: hoc est, qui delinquentem proximum aut membro mutilatum, aut alio quovis infortunio oppressum, non opprobrio afficit, aut contumelia. Ubi notat: Opprobrium ad derisionem tendere, reprehensionem vero ad emendationem delicti. Unde reprehensionem in bonam partem accipimus, opprobrium vero nusquam. Arias vertit: *Opprobrium non detulit super propinquum suum.* Campensis: Socio suo non intulit opprobrium. Eugubinus: Opprobrium, dedecus, notam infamiæ non levavit, tulit, sumpsit, inflixit contra proximum suum. II.

Tertio, adhuc aptius Bellarm. Emman. Sa, Petavius, Maguet. et alii: *Opprobrium non accepit adversus proximos suos*, id est, ad aures suas non admisit vituperationes, detractiones, susurrationes, calumnias, sinistros sermones contra proximos, et non favit unquam malignis, sed eos contempsit et pro nihilo duxit. S. August. breviter ait: Non libenter aut temere credidit calumniatori. Illum sequuntur Lomb. Glossa, Foleg. et alii. Caiet. vertit: *Opprobrium non sustinuit super propinquo suo.* Sancta impatientia velut onus grave reiicit a se detractiones et convicia. III

Quarto denique, plena et adæquate. Ugo Cardin. *Opprobrium adversus proximum non accepit*, id est, neque accepit in corde ad cogitandum, neque in ore ad loquendum, neque in aure ad audiendum. Et Iansen. Qui, ait, non modo sibi ab omni in proximum maleficio temperat; sed etiam non suscepit æquo animo, neque sustinuit op- IV.

Et optime.

Digitized by Google

probrium aliquod a quopiam iactari contra proximos suos imo quantum in se fuit, omnem proximi contumeliam et iniuriam avertere conatus est.

42. *Detractio non est audienda.* Moraliter nota. Detractoribus aures sunt obstruendæ. Eccli. 28. v. 15. et seq. 42 dicitur a susurrone bilingui et detractore 1. pacem turbari; 2. multos commoveri et dispergi de gente in gentem; 3. civitates muratas destrui; 4. domos magnatorum effodi; 5. virtutes populorum concidi; 6. gentes dissolvi; 7. mulieres viratas, id est, fortes et viriles eiici, et laboribus suis privari; 8. amicos tollere; 9. ossa comminuere; 10. multis causam mortis existere; 11. iugo ferreo obruere, et vinculo æreo ligare; 12. mortem nequissimam, id est, diram, ut Tigurina versio habet; 13. inferno ipso deteriorem esse; 14. instar leonis et pardi sævire in ore impiorum, et contra ipsos. Postea vero additur v. 28. *Sepi aures tuas* (S. Hilar. in Ps. 140. *circumvalla possessionem tuam*, id est, animam tuam, et virtutes quas in ea habes) *spinis, et linguam nequam noli audire.* Venenum fundit lingua detractoris; Ps. 5. 10. *Linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum.* Vide ibi dicta, et Ps. 139. 4. *Acuerunt linguas suas sicut serpentis.* Auris dicitur ab hauriendo, ut ait S. Isidor. in ethym. Quis diu venenum bibet sine damno? Hinc mors sequitur. Prov. 24. 21. et 22. *Cum detractoribus non commiscearis: quoniam repente consurget perditio eorum* (tam active, quam passive sumpta, q. d. quam ipsi patiuntur, et aliis inferunt) *et ruinam utriusque* (detrahentis et illum auscultantis) *quis novit?* Eiusdem impietatis est, ait Dionys. in Ps. nostr. detrahere, et detrahenti applaudere: quia utrumque ex suo genere mortale peccatum magis quam furtum. Et si non esset qui audiret, non esset qui detraheret. S. Thom. 2.2. q. 73. art. 2. docet detractionem, quæ est occulta maledictio, ad denigrationem famæ, per impositionem falsi, per adauctionem mali, per revelationem mali occulti, et per depravationem intentionis, de se esse peccatum mortale. Art. 3. ait, ex genere suo esse maius furto. Art. 4. ad rem nostram probat etiam audientes detractionem aliquando peccare mortaliter. Nam, inquit, secundum Apostolum digni sunt morte non solum qui peccata faciunt, sed etiam qui facientibus peccata consentiunt. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo directe, quando scilicet quis inducit alium ad peccatum, vel ei placet peccatum. Alio modo indirecte, quando scilicet non resistit, cum resistere possit. Et hoc contingit quandoque non quia peccatum placeat, sed propter aliquem humanum timorem. Dicendum est ergo, quod si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire: unde fit particeps peccati eius. Et siquidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium eius cui detrahitur, non minus peccat quam detrahens, et quandoque magis. Unde S. Bernard. dicit lib. 1. de consid. ad Eugen. circa finem illius: Detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Si vero non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccet quidem, sed multo minus quam detrahens, et plerumque venialiter. Quandoque etiam hoc potest esse peccatum mortale: vel propter hoc quod alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum, quod audiens novit consequens, vel propter radicem, qua timor humanus quandoque potest esse peccatum mortale, ut supra habitum est. q. 19. art. 3. ita S. Thom.

43. *Eam 8. viri horruerunt.* Hinc sancti viri adeo horruerunt vitium detractionis et detractores. David de se ait Ps. 100. 5. *Detrahentem secrete proximo suo, hunc persequebar.* Ubi ea de re fuse. S. Franciscus teste S. Bonav. cap. 8. vitæ, severe detractores castigabat, et habitu monastico spoliandos censebat. *Detractionis vitium, inimicum fonti pietatis et gratiæ, tanquam serpentinum adhorrebat morsum, et atrocissimam pestem, et piissimo Deo abominabile esse affirmabat, pro eo quod detractor animarum sanguine pascitur, quas gladio linguæ necat.* Et infra. *Tanto maior est,* inquiebat, *detractorum impietas, quam latronum, quanto lex Christi, quæ in observantia pietatis impletur, magis animarum, quam corporum nos optat amare salutem.*

Causa detractionis, et delectationis in audienda detractione, est, Primo, levitas animi. Secundo, curiositas omnia cognoscendi et scrutandi. Tertio, otiositas. Quarto, loquacitas. Quinto, odium, vel invidia. Sexto, vanitas, quia virtutes propriæ magis elucent defectis aliorum vitiis, et vitia nostra apparent minora et tolerabiliora, si alia graviora vulgentur. Septimo, superbia et arrogantia, sibi plus tribuendo, quam oporteat, et se meliorem aliis censendo. 44. *Detractio delectat, et cur?* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7

45. *Remedium contra detractionem est, propria peccata considerare.* Remedia his opposita satis pateat, præsertim propria tibi peccata semper ob oculos constitue, et alia nec videre, nec audire, nec loqui voles. S. Ambros. lib. 4. epist. 29. ad Florianum: *Numquam profecto detrahes, si teipsum bene perspexeris. Tantum cura corrigere vitam tuam, quantum prospicis alienam.* Ruffin. l. 3. de vitis Patrum. num. 433. pag. 519. ait, quendam religiosum ab Abbate Pœmene petiisse: Quomodo posset homo vitare ne loquatur malum de proximo suo? ei autem senem respondisse: *Abbatis Pœmenis monitum.* *Ego et proximus meus duæ imagines sumus: cum ergo meam prospexero, et reprehendero me, invenitur imago fratris mei apud me venerabilis. Quando autem meam laudavero, tunc fratris mei imaginem pravam respicio. Tunc ergo de alio non detracto, si semper meipsum reprehendo.* Num. autem 136. subtexit idem Auctor. Peracta congregatione semel in Scithi, dum Patres de multorum vita, et de rebus plurimis loquerentur, Abbas Pior tacebat. Postea vero egressus tollens saccum implevit eum arena, et portabat in dorso suo: et iterum in alio parvo panno misit alteram arenam, et portabat ante se. Videntes autem cæteri fratres, requisierunt ab eo, quod esset hoc exemplum, et respondit dicens: Iste saccus, qui habet multam arenam, mea peccata sunt, quoniam plurimæ sunt iniquitates meæ, et ecce dimisi ea post dorsum meum, nolens illa videre, ut pro illis doleam, vel plangam. Et ecce pauca hæc delicta fratris mei ante oculos meos posui, et crucior in ipsis condemnans fratrem. Sed non oportet sic indicare, sed magis ante me adducere, et de ipsis cogitare et rogare Deum, ut indulgeat mihi. Quod audientes Patres, dixerunt: *In veritate hæc est via salutis.* Ita ibi. Itaque qui sic non accipiet opprobrium adversus proximum suum, hic habitabit in tabernaculo Dei, et in monte sancto eius. *Et Abbatis Pioris factum symbolum.*

Sextus gradus scalæ cælestis a Davide positæ est odium et fuga mali consortii, v. 4. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem Dominum glorificat. Nota, malignus est, ut ait Nonius, qui malo est, et depravato animo, et consuetudine malevolus. Nonnunquam idem est, quod iniquus et alienus. Hinc maligna lux dicitur, quæ subobscura est: maligna via, quæ angusta et ardua. Per *malignum* hic intelligi potest Primo, diabolus, qui est auctor et dux omnis malitiæ et malevolentiæ. Secundo, mundus, qui totus in maligno positus est. Tertio, detractor, qui ex felle et veneno conflatus est. Quarto denique, omnis peccator, qui de fonte stygis bibit, atque aliis lethiferam aquam propinat. Ad nihilum autem debent deduci hi omnes; sive, ut est in Græco, ἐξουδενῶσθαι, id est, annihilari; 1. in intellectu, per iudicium eos pro nihilo reputans; 2. in voluntate, per aversionem et reiectionem; 3. in lingua per contemptum et vituperationem; 4. in opere, per fugam prudentem, et resistentiam fortem. *Vers. 4. 1. Pars.* 46. *Malignus.*

47. *Dæmon est contemnendus.* Primo itaque, de diabolo interpretantur hunc versum S. Hieron. Cassiod. Glossa, Ugo, Thom. Angl. Lomb. et alii, q. d. ait Remig. Malignus, id est, diabolus, in conspectu eius, id est, in intellectu, ad nihilum deductus est, id est, pro nihilo habetur, quia factus ex nihilo, postquam perdidit bonitatem naturæ, redactus est ad nihil. Et dum nihil est, fortis vir non timet eum. Secundo sic explicat: Malignus, id est, diabolus, ad nihilum deductus est, cum in nulla suggestione ei prævaluit; in conspectu, id est, in providentia animi eius. Tertio, in conspectu eius, id

Digitized by Google

est, in eius cognitione; malignos, id est, diabolus, qui per se posse prævalere videtur, deductus est ad nihilum, id est, ad creaturas, quæ de nihilo creatæ sunt: scilicet cognoscit diabolus illos solummodo posse vincere, quos a vera et semper incommutabili specie ad creaturam et commutabile desiderium vertit, ut ad pecuniam, vel aliquid horum, quæ huius mundi sunt, eisque se subiicit; tunc eum quasi super se deducit. Ita Remig. Fortes athletæ dæmonem pro nihilo ducunt, et eius tentationes, minas, insultus, tumultus, vociferationes, rugitus, insaniam, et ferociam rident, ut patuit in S. Antonio, S. Hilarione, S. Caluppano, S. Patricio, S. Xaverio, et aliis. Malignus dicitur diabolus, quia malo igne cruciatur, et cruciare tentat. Ignis ille aqua compunctionis, et aquæ etiam naturalis usu extinguitur. Iuvenes præsertim sic ipsum vincent, 1. Ioan. 2. 13. *Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis malignum.* Et v. 14. *Scribo vobis, iuvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis* (in fide Christi manetis, et eius præcepta observatis) *et vicistis malignum*, τον πονηρον, illum malignum antonomastice, nempe caput et principem malignitatis. S. Augustin. id expendens ait: *Scribo vobis, iuvenes, etiam atque etiam considerate, quia iuvenes estis: pugnate, ut vincatis: vincite, ut coronemini: humiles estote, ne cadatis in pugna.* Eiectus est dæmon de tabernaculo et monte Dei, ideo nihil factus est. Ezechiel. 28. 14. *Tu Cherub extentus* (Hebr. ממשח *mimsciach*, id est, unctus: unctione gratiæ et sanctificatione, ait Theodor. et S. Hier. forsan legit noster interpres ממשח *mimsciach*, id est, extensus, expansus, extractus, et alludit ad Cherubinos, qui erant alis extensis super arcam) *et protegens* (cæteros Angelos) *et posui te in monte sancto Dei* (in cælo, ait S. Hier. mons sanctus est cognitionis Dei celsitudo, ut ait Theodoret.) *in medio lapidum ignitorum* (inter Angelor. corda charitatis igne succensa, ait S. Greg. 32. Mor. 18. 25. inter Seraphim ignitos, ait R. Ionas: erat enim primus Seraphinor. sed dicitur Cherub ob plenitudinem scientiæ) *ambulasti.* Et v. 16. causa ruinæ eius declaratur fuisse peccatum, et additur: *Eieci te de monte Dei, et perdidi te a Cherub protegens, de medio lapidum ignitorum.* Et vers. 16. ad rem nostr. accommodatius, *nihil factus es.* (Hebr. בלהות *ballahot*, id est, terror, ut Pagnin. vertit. Vel potius, *terrores*, ut Arias, fuisti: Quis enim non timeat videns primum Angelor. ad nihilum esse redactum?) *et non eris in perpetuum.* Gaude etiam, quia hostis tuus nihil est, non vincit nisi volentes.

48. Mundus etiam est pro nihilo ducendus.

Secundo, Ugo et Thom. Anglicus malignum hic sumunt mundum, de quo S. Ioan. 1. epist. 5. 19. *Scimus, quoniam ex Deo sumus, et mundus totus in maligno* (in dæmone, ut explicat ipse Ugo, et Glossa. 2. In obscuro, lubrico, et præcipiti loco, angusto, et arduo, ut Martin. de Roa lib. 2. singul. cap. 2. Vel, in maligno, id est, in malitia et malignitate) *positus est.* Gr. κειται, *iacet*, nempe velut porcus in volutabro luti, et leo insidians in spelunca. Ad nihilum deducitur a viro iusto, quia omnes eius opes, honores, voluptates, ut viles et turpes contemnuntur. Hoc repræsentatum est S. Anselmo Cant. Episcop.

Visio notabilis S. Anselmi.

Raptus enim in extasim vidit fluvium immanem atque præcipitem, in quem sordes omnes, quæ ubique terrarum essent, confluerent; ita ut nihil aquis illis turpius ac fœdius fieri posset, quæ etiam quicquid attingerent, raperent, ac devolverent, viros, fœminas, divites, inopes. Quod ille spectaculum miratus ac miseratus, cum quæsisset, quibus ii rebus alerentur et quomodo viverent, responsum est ei, infelices illos eodem ipso cœno, quo trahebantur, potari et delectari. Quin etiam adiecta est ei mysterii huius interpretatio, torrentem illum esse ipsum mundum, in quo cæci mortales suis divitiis, honoribus, et reliquis cupiditatibus involvuntur, cumque adeo miseri sint, ut ne consistere quidem possint, ipsos tamen se beatos et fortunatos putare; ita in eius vita Surius mense Apr. Quis cœnosum illum gurgitem non contemnat, horreat, et fugiat? lege S. Ambrosium de fuga sæculi, et S. Bernardum serm. 3. de Circumcisione. Hanc rerum mundanarum vilitatem et contemptibilitatem cognoscebat et sentiebat Paulus cum dicebat Philipp. 3. 8. *Existimo omnia detrimentum* (damnum) *esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei* (ob excellentem et sublimem fidem et doctrinam Evangelii) *propter quem omnia detrimentum feci* (id est, damnum iudicavi, pro detrimento reputavi; 2. vere abieci et conculcavi) *et arbitror ut stercora* (σκυβαλα, id est excrementa et stercora duriora; 2. reiectamenta frumenti seu paleas; 3. ea, quæ ex intestinis boum, ovium, aut pecorum carnibus proiiciuntur. Mundani instar canum prædas vilissimas captant, vorant, iis sese inquinant et confercinnt) *ut Christum* (id est, ait Cornel. Christi gratiam, iustitiam, amicitiam, virtutes, ac dona, et tandem gloriam) *lucrifaciam.* Vis mundum despicere? illum considera, ad nihilum deducitur in conspectu tuo, id est, in tua consideratione et contemplatione malignus. Nahum. 3. 6. et 7. ubi minas intentans civitati Ninive regionis Assyriorum metropoli, ait: *Ponam te in exemplum* (Tigurina vertit, *ponam te spectaculum.* In hoc spectaculo apparebunt sordes eius. Pagn. reddit: Ponam te inquinamentum. Chald. ponam te execrandam, et ponam te fœdissimam oculis omnium videntium te) *Omnis, qui viderit te, resiliet a te* (Tigurina, refugiet a te. Pagn. elongabit se a te. Fuge in claustrum et montem Dei) *et dicet: Vastata est* (Septuag. misera est) *Ninive.* Mundus et Græc. κοσμος a pulchritudine dicitur: Ninive etiam significat pulchram, speciosam, habitaculum pulchrum. Utrumque est in malignitate et in sordibus ac miseria, et ad nihilum deductum. Sed ideo hoc non creditur, quia oculi fidei non aperiuntur a peccatoribus: sed sapiens cum Ieremia cap. 4. 23. ait: *Aspexi terram, et ecce vacua* (Ps. 4. 3. Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem? Vide ibi dicta) *et nihil:* Chald. et desolata. Simmach. συγκεχυμενη, id est, confusa. Nihil est præter confusionem, desolationem, vacuitatem, et vanitatem in mundo. Unde S. Ignatius exclamabat: *Heu quam sordet mihi terra, cum cælum aspicio!* Qui gemmam aspicit, paleas contemnit: qui Solem lucentem aspicit, lignum putridum, et vermem lucentem despicit et calcat.

Tertio, et melius, *ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*, id est, detractor, ut ait idem Ugo, q. d. ut explicat Folengius, Iniquum calumniatorem, quamvis potentem, quamvis ferocem, quamvis divitem contempsit. Sensus hic est acutus et accommodatus, prius enim dixerat David: *Nec fecit proximo suo malum, et approbrium non accepit adversus proximos suos.* Nunc velut explicans, quale sit illud opprobrium, ait: *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus*, id est, qui cum malitia et malevolentia excogitat opprobria, id est, calumnias et obtrectationes in aliquem. Hic malignus ad nihilum deducitur, quia non audet maledicere et detrahere coram viro iusto. Prov. 25. 23. *Ventus aquilo dissipat pluviam, et facies tristis* (Hebr. iracunda) *linguam detrahentem.* Hebr. linguam absconsionis, id est, instar serpentis occulte mordentem. S. Hieronymus epist. ad Rusticum. *Sicut*, inquit, *sagitta, si mittatur contra duram materiam, nonnunquam in mittentem revertitur, illudque completur, facti sunt mihi in arcum pravum.* Et: *Qui mittit in altum lapidem, recidit in caput eius. Ita detractor, cum tristem faciem viderit audientis, imo ne audientis quidem, sed obturantis aures suas, illico conticescit, pallet vultus, hærent labia, saliva siccatur.* De S. Pachomio, et eius odio in detractores Dionysius in eius vita sic refert cap. 27. *Audiens aliquem detrahentem, avertens se ab eo, velut a facie serpentis, concitus abscedebat, illud Ps. 100. frequenter insinuans: detrahentem proximo suo occulte hunc persequebar. Nullus, dicebat, bonus de ore suo profert quicquam mali, nec sanctis Patribus venenato prorsus ore obloquitur. De qua re multis quidem scripturis Dei monstrabat indignantis offensam. Præcipue tamen Mariæ proferebat exemplum, quæ mox uti adversus Mosen querelas obtrectationis effudit, divinum iudicium vitare non potuit.* Nam, ut narratur Num. 12. lepra cœlitus percussa fuit. Prov. 24. 9. *Abominatio hominum detractor.* Hebr. derisor. Ridet et enim, de quo

49. Detractores spernendi sunt.

Digitized by Google

detrahit, et eum, apud quem detrahit. Si homo es non bestia, illum abominare.

50. *Omnis peccator est nihili ducendus.* Quarto, plene, et adæquate *malignus* hic potest sumi omnis peccator, q. d. illa habitabit in tabernacuio et monte Dei, in cuius conspectu ad nihilum deduetus est maius et iniquus, omnisque peccatar. Nam vir pius primo ad nihilum deducit, id est, nihil æstimat, pro nibilo ducit sceleratos, eos cantemnit. Ita Euth. Genebr. Bellar. Petav. Magn. Syr. *Et a nobis contemnendus.* Secunda, *ad nihilum deducit*, id est, a se reiicit, eorum conatibus resistit, vires infringit, illos atterit, et veluti pulverem eiicet illorum honores, voluptates, divitias, dissipat ipsorum male cansilia, machinatianes, fraudes, cœtus iniquos, verba inhanesta, apera tenebrosa et impia. Nan audent mali eo præsente peccare. Proverb. 20. 8. *Rex, qui sedet in solio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo.* Chald. a facie sua omnes impios. Rex est, qui sibi ipsi imperat. S. Greg. In Ps. 5. Pœnit. v. 23. In conveniendo populos in unum, et reges, ut serviant Domina, ait. Per reges eos intelliges, qui animarum suorum motus secundum Dei voluntatem dirigunt, eisque regum more dominantur, dum in rationis eminentia, quasi solio regali præsidentes, repugnantia quæque servituti subiiciunt, et pacatis omnibus æquitatis leges, et innocentiæ iura in seipsis disponunt. Ita Gregorius. Notat Glossa in his verbis, ad nihilum deductus est in canspectu eius malignus, denatari fartitudinem eius. Conspectus sapientis est eius sapientia et prudentia, illa fartis est, ex oculis illius fulgur egreditur exterrens sceleratos. Prov. 24. 5. *Vir sapiens, fortis est: et vir doctus* (Sept. vir sapientiam habens) *robustus et validus.* Chald. adhuc auget, cum vertit: Melior est vir sapiens robusto, et vir scientiæ magis, quam qui accinetus est fortitudine sua. Et Syr. qui reddit: Melior est sapians farti, et doctus gigante robusto. Cantra vero, timidus est omnis perversus. Sap. 17. 10. *Cum sit timida nequitia, dat testimanium condemnationis.* Complutens. Regii, et aliqui codices Græci habent, ιδιω μαρτυρι καταδικαζομενη, id est, proprio testimanio condemnata. Iob de seipso dicit cap. 29. *Videbant me iuvenes, et abscandebantur.* Nec iuvenes tantum, sed etiam senes peccantes timent viros et ipsos iuvenes sanctos, et coram illis sibi in verbis et operibus temperant, ut de B. Alaysia Ganzaga refertur, ad cuius adventum ad modestiam se aulici componebant. Virtus est amazon generosa et semper armata atque victrix. S. Hilar. *Non oportet humilitatem carere constantia, et libertas Dei a nobis in ea, quam omnibus debemus servitute, retinenda est, ne od potentium impetus terreamur, ne ad malevolorum orbitria cedamus.* S. Chrysost. Cainam rebellem et cum exercitu Constantinopoli propinquum (licet sibi infensum, quod ei petenti Ecclesiam unam pro Arianis, restitisset) adivit, eum ad officium revocavit. S. Xaverius interrito vultu se inermis apposuit furenti exercitui barbarorum, eumque voce et vultu repressit. S. Ludovicus rex Francorum fulmineo vultu primus in mare desiliens et in Saracenos pergens, qui in littore cum exercitu stabant, eos in fugam vertit. S. Leauem videns Attila intremuit, et ab Italia recessit, licet iam illam spe devorasset, et prædam in ea opimam esse nosset. Lege Hilar. in illud Ps. 124. *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion. non commovebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem. Montes, etc.*

De fuga mali consortii vide dicta Ps. 100. v. 3. 4. 5. et 6. Nata, in psal. nostro pro *malignus*, in Hebræo esse נמאס *nimas*, id est, contemptibilis, abiiciendus, flocci-faciendus, spernendus, reprobandus, repellendus. Vilis est animi et desipientis, peccare in Deum creatorem, conservatorem, redemptorem, glorificatorem, etc. Prov. 24. 8. *Qui cogitat facere mala* (Chald. habens astutiam pessimam; Syr. iniquus) *stultus vocabitur.* Quomodo vocabitur, qui non cagitat tantum, sed etiam facit: uonne hic est furiosus et canis rabidus? De contemptibilitate animæ peccatricis, habes Thren. 1. 11. *Facta sum vilis.* Et Ierem. 1. 36. *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas! et ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur*, alloquitur Ierusalem peccatricem: illi dicit Is. cap. 1. 22. *argentum tuum*, (id est, fides, ait Prado; 2. doctrina, ait Sasbout; 3. doctores, Leo Castrius, et beue; 4. anima ipsa prius ornata virtutibus) *versum est in scoriam.* Unde Ezech. 22. 18. dicitur: *Versa est mihi* (non sibi, quia superbit et insanit) *domus Israel in scoriam*, talem æstimo, et ut talem abiicio, et ab aliis abiici volo, tanquam e ma enm suis civibus reprobatam. Ierem. 6. v. 30. *Argentum reprobum* (impurum et adulteratum) *vocate eos, quia Dominus proiecit illos*, Iudæos scilicet, quos eiecit e templo suo et civitate, partim eas mactando per gladium Chaldæarum, partim in captivitatem Babylonicam mittendo.

Nota secunda, Hebr. vertit Pagnin. *Qui despicit se in oculis suis, abiicit se.* Et Vatablus, Qui contemptibilis est 51. *Seipsum despiciens placet Deo.* in oculis suis, et despicabilis: id est, ut explicat, q. d. quamvis pareat præceptis Domini, nan tamen ob id superbit. Luc. 17. 10. *Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Sed nostra explicatia vulgata est melior, et Vatablus ipse in Paraphrasi sua vertit: *Cantemptus est in oculis eius reprobus.* Sed ut quisque se instar adulteratæ monetæ mixtum esse sentit multis imperfectionibus, ita se etiam debet reprobare et despicere, sicut, imo plusquam alias peccatares.

Septimus gradus scalæ cælestis a Davide positæ, est amor et honoratio eorum, qui virtuti student; v. eod. 4. *Vers. 4. 2. Pars.* Timentes autem Dominum (id est, colentes et venerantes eum timare et reverentia filiali) glorificat. 52. *Laudis et honoris differentia.* Timor Dei Synecdochice ponitur pro omni eius cultu. Munsterus vertit, *honorat.* Nota, si stricte loquamur, gloria, honor, laus et reverentia inter se differunt. S. Thomas 2. 2. q. 103. art. 1. sic explicat: Laus distinguitur ab honore dupliciter. Uno modo, quia laus consistit in solis signis verborum, honar autem in quibuscumque exterioribus signis: et secundum hoc, laus in honore includitur. Alio modo, quia per exhibitionem honoris testimonium reddimus de excellentia bonitatis alicuius in ordine ad finem sicut laudamus bene aperantem, propter finem. Honor autem est etiam optimorum, quæ non ordinantur ad finem: sed iam sunt in fine: ut patet per philosophum l. 1. Ethic. cap. 12. Gloria autem est effectus hanoris et laudis, quia ex hac, quod testificamur de bonitate alicuius, clarescit bonitas eius in notitia plurimorum. Et hoc importat nomen gloriæ. Nam glaria dicitur quasi claria, unde ad Rom. 1. dicit quædam glossa Ambrosii, quod gloria est clara cum lauda notitia. Ibid. in resp. ad 1. dicit reverantiam nan esse idem cum hanore, sed ex una parte esse præcipuum motivum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reverentia, quam habet ad aliquem, eum honorat: ex alia vero parte est honoris finis, in quantum scilicet aliquis ad hoc honoratur, ut in reverentia habeatur ab aliis. Ita S. Thomas hæc tamen inter se sæpius confunduntur.

Quod autem honor sit cuiuslibet virtutis præmium, docet idem sanctus Doctor 22. q. 129. art. 4. ad 1. Honorem tamen non esse sufficiens præmium virtutis, sed ut possibile homini 1. 2. qu. 2. artic. 2. ad 1. Hanor enim est maximum inter bona exteriora, 2. 2. quæst. 103. artic. 1. ad 2.

Honorem et reverentiam exhibuerunt piis viris reges 53. *Viris sanctis honorem detulerunt principes. 1. David.* ipsi. David de se hoc asserit Ps. 138. 17. *Mihi autem* (id est, a me, ut Græci explicant) *honorificati sunt* (S. Chrysostom. τιμιοι εγενοντο, id est, pretiosi facti sunt) *amici tui Deus.* Vide ibi dicta: ostenditur præsertim a Deo ipso esse honoratos 1. Reg. 2. 30. Deus misit ad Heli Pontificem, virum Dei (id est, Elcanam patrem Samuelis, ut vult R. Salamon; 2. Angelum specie viri, ut Abulensis q. 22. in 1. Reg. Vel potius; 3. Prophetam quemdam nobis ignotum) qui nomine eius diceret: *Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.*

2. Iosaphat. 3. Constantinus. Iosephat rex etiam Iudæorum, cum doctorem sapientem videbat, surgere erat solitus de throno, eumque amplexari, atque osculari, et vocari eum Rabbi, hoc est Magister mi. Constantinus Magnus honoravit in Concilio

Digitized by Google

præsertim Nicæno eos, qui aliquid pro Christo erant passi, eorumque cicatrices osculabatur. Nec prius in sede sua voluit considere, quam patres congregati annuissent.
4. Theodosius. 5. Leo. 6. Uxor Maximi. Theodosius Magnus honoravit S. Ambrosium, et alios. Leo Imper. S. Danielem etiam Stylitam. Maximi Imper. uxor summo ambitu optavit cœnam S. Martino apparare, cibos regia manu illi obtulit, famulæ instar ministrans cibos residuos in lautissimum acceptissimumque epulum sumpsit. Deum illi principes aliique in sanctis intuebantur, et quidem certum est in iis speciali modo habitare, et eos Deus vocat deos Ps. 81. 6. Silenis plerumque similes sunt sancti viri, in speciem viles sunt et contemnendi, in melotis, in pellibus caprinis, angustiati, egentes, in fame et siti, in frigore et nuditate, veluti peripsema mundi, si autem adyta et sacraria mentis penetres, ibi sub pellibus invenies arcam, propitiatorium, cherubinos, et Deum ipsum
Sileni quid. oracula reddentem. Sileni porro erant imagunculæ quæpiam sectiles, et ita factæ, ut diduci explicarique possent quæque clausæ ridiculam et monstruosam tibicinis speciem haberent, apertæ vero numen ostenderent, ut ait Erasmus Chiliad. 3. Cent. 3. Quis referat Abrahami gloriam, qui tamen toto pene tempore vitam egit extra patriam sub papilionibus? Hunc vel ipsi Turcæ vix unquam nominant, quin epithetum addant amici Dei: Vide apud Spondan. tom. 3. Solimani studium in eo et eius posteris honorandis.

Siracides sapienter ait Eccli. cap. 10. 25. *Gloria* (Gr. καυχημα, gloriatio) *divitum honoratorum et pauperum, timor Dei est.* Tigur. vertit: Tam divitis et honorati quam pauperis decus est, religio Domini. Hinc recte infert v. 26. *Noli despicere hominem iustum* (Gr. cordatum) *pauperem, et noli magnificare virum peccatorem divitem.* Gr. divitem sceleratum honorari non convenit. Hoc egregio simili explicat Epictetus apud Stobæum serm. 2. *Sicut*, inquit, *viperam aut aspidem in eburneo aureoque scrinio inspiciens, non propter materiæ pretium ipsa diligis aut magnifacis, tamquam felicia animalia, sed potius propter naturæ ipsarum exitialem vim abhorres ac detestaris: sic etiam in divitiis et fastu fortunæ molitiam videns, inesse non ad materiæ splendorem obstupesce, sed morum pravitatem contemne.* Hæc Epictetus.

Pergit Siracides v. 27. *Magnus* (Card. Sirletus legendum censebat, magnas. Græc. est, μεγιστανες, id est, magnates, proceres) *et iudex, et potens est in honore: et non* (est) *maior illo, qui timet Deum*, id est, ut vertit Tigur. Proceres, rectores et potentes floreant honoribus: attamen nemo eorum reverente Dominum maior est. Itaque conclude cum eodem auctore cap. 25. 14. *Timor Dei super omnia se superposuit*, id est, novem rebus prius recensitis, quæ hominem felicem efficiunt, nempe sapientia scientia et aliis, est superior et excellentior. Timorem intellige filialem. Unde Complut. vertunt: Dilectio autem Domini super omnia supergressa est in claritatem: id est, cæteris omnibus est illustrior, splendidior, et gloriosior. Est instar solis inter stellas virtutum, et reginæ inter principes, atque naucleri inter navigantes, ut eos regens portum optatum reperiat, at cum gaudio eos in tuto collocet.

54. Impiorum itaque est dicere. Sap. 2. 10. *Opprimamus pauperem iustum.* Hinc vituperandi Athenienses, qui ostracismo Aristidem e civitate sua eiecerunt, quod cæteris iustitia et virtute emineret; unde dictus est, Aristides iustus. Erat porro ostracismus relegationis genus. Civitates enim, quæ populari statu regebantur, ut ait Arist. lib. 3. Politicor. eos, qui excellere videbantur, vel propter divitias, vel propter amicos, aliamve potentiam extra civitatem relegare solebant ad tempus, non ad criminis improbitatem castigandam, sed ad potentiam moderandam. Erat autem definitum ostracismi tempus apud Athenienses, annorum
Ostracismus. decem. Ostracismus porro dictus est, απο των οστρακων, hoc est, a testulis, in quibus suffragia scribi solebant. Hoc autem modo ostracismus fiebat. Testulæ viritim in concilio dabantur, in quibus quisque nomen illius scribebat, quem ex urbe eiici voluisset. Magistratus vero, qui huic negotio præerant, universos simul calculos recensebant: qui nisi *sex millium numerum* excessissent, nihil confectum esse iudicabatur. Qui autem hoc suffragiorum numero damnatus erat, eum ad decennium in certum locum relegabant, ubi bos æneus erat magnitudine visenda. Hinc, qui illic exulabant, bovem servare dicebantur. Hoc ostracismo Themistocles, Cimon, et Aristides multati fuere. Ubi nota, populi insaniam, qui virtute præditos ad bruta ablegat, et veluti simplices et risu dignos contemnit ac sæpe a se reiicit. Lacedæmonii nullos Philosophos vel oratores apud se manere patiebantur: Lysimachus etiam rex e suis castris philosophos, id est, sapientiæ studiosos, expulit.

Octavus gradus scalæ cœlestis a Davide positæ, est odium periurii, v. 5. QUI IURAT PROXIMO SUO ET NON DECIPIT. Nota, legerant fortasse Sept. ל רעהו *le reeu*, ideo verterunt, τον πλησιον αυτου, id est, *proximo suo*: nunc legitur להרע *lehara*, id est, Primo, ad affligendum, ad conterendum, nocendum, damnum inferendum. Hinc S. Hier. vertit, *Iurat, ut se affligat, et non mutat:* id est, qui iurat se per pœnitentias aliquas et mortificationes, v. g. ieiunio carnem suam afflicturum, et in iuramento seu voto præstito non variat, cum ad rem veniendum est. Votum, est actus latriæ seu actus religionis, licet actus aliarum virtutum sint materia eius, ut docet S. Thomas 2. 2. q. 88. art. 5. fit soli Deo, ibid. ad 4. est promissio facta Deo de meliori bono, quod non cadit sub necessitate absoluta, neque sub necessitate finis, art. 1. obligat secundum intentionem voventis, artic. 3. ad 3. Omne votum rite factum obligat, ideo transgrediens illud, peccat mortaliter, art. 3. Vota esse Deo facienda et persolvenda monet Propheta noster Ps. 75. 12. *Vovete et reddite Domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius* (S. Hieron. qui in circuitu eius sunt) *affertis munera, terribili et ei, qui aufert spiritum principum* (Chald. comprimet tumorem spiritus magnatum) *terribili apud reges terræ.* Chald. super reges terræ. Vide ibi dicta. Expende rationes moventes ad vota et fidelitatem in eorum redditione. Is, cui vovemus, Dominus est; 2. Deus; 3. noster; 4. in circuitu eius sumus; 5. terribilis est; 6. potentissimus et severissimus; 7. excelsissimus super omnes reges.

Vers. 5. 1. Para. 55. Sensus huius loci. 1.

Secundo, Vatablus vertit: *Quodque iuraverit, etiamsi id damnosum sibi fuerit, non mutat.* Quod, ut ait Isidorus ti. Clarius Episcopus Fulginatensis, potest intelligi de quocumque iuramento, quod etiam iuranti grave ac damnosum est: quale Ionathas Davidi fecerat, qui maluit amittere regnum, quam violare iusiurandum. Ioannes primus Rex Franciæ prælio victus, captusque apud Pictones ab Eduardi tertii Angliæ regis filio Walliæ principe, posteaquam magna vi auri atque locis quibusdam redemptionem suam pactus data fide ad ea paranda, quæ ex pactione debebat, redire in Galliam permissus est: cum domi invenisset nimium hac in re regnum gravari, neque ea adesse, quibus servare promissa posset, in Angliam reverti decrevit, ut fidem servaret: et, si fieri posset, summam pactam cum Anglis minueret. Itaque in Angliam reversus, brevi in adversam valetudinem incidit atque decessit, ut habent Annal. Franc. Non minus est notabile factum Renati ducis Barri et Lotharingiæ. Cum enim bellum ei esset cum Antonio Valdemontis comite, in prælio a militibus Philippi Burgundionum ducis captus, dimissus est: data fide, quoties vocaretur, rediturum se. Mox a Philippo, ut fidem servaret requisitus est, eo tempore, quo fratre ipsius Ludovico Neapolitano rege defuncto ad regni successionem vocabatur. Etsi autem norat Alphonsi Aragonii opera a Philippo se vocari, quod is quoque trahere ad se Neapolitanum regnum quærebat, et ab Eugenio IV. Pontifice propter additam regni dignitatem, fide, quam Philippo debebat, solutus esse videretur: præposita rebus omnibus fide ad Burgundianum ducem reversus est: ubi custoditus, quamquam post aliquod tempus postea liberatus fuit, quia ob eius tarditatem adversariorum res invaluerant, regnum amisit, ut refert Fulgos. lib. 1. c. 1. Dem. Attilio Regulo duce Romano ad Pœnos redeunte,

Ioannis Franciæ regis veracitas.

Et Renati Ducis Barrensis.

Digitized by Google

licet gravissimis se tormentis subiiciendum nosset, vide Tull. lib. 3. offic. Silium l. 6. Valer. Max. lib. 1. cap. 1.

III. 56. *Constans fuit amicitia in variis.* Tertio, Symmachus vertit, ὁ ὀμνύων ἑταῖρος εἶναι, καὶ μὴ ἀλλάσσων: *Qui iurat amicum se fore, et non mutat*, q. d. constans est in amicitia iurata servanda, sive amicus in paupertatem et calamitates incidat: sive quid commodi ex infractione illius amicitiæ oriri possit. Amicorum paria, nempe Pylades et Orestes, Nisus et Euryalus, Hercules, et Theseus, Eudamidas et Aretæus, et alii, in laude sunt. Vide Lucian. in dialog. de amicitia, si tamen ibi omnia vera sunt. Laudabile est, quod refert Egnat. lib. 6. c. 6. de Venetis. Cesserant, inquit, Veneti diuturnum graveque cum Genuensibus bellum in Græcia. Cæterum pace tandem inita, idque Allobrogum ducis opera, ita tamen ut Veneti ipsi præsidium e Tenedi arce revocarent, eamque insulam omnino liberam relinquerent: datæ fidei memor Venetus senatus, quamprimum iussit Ioannem Mutatium, arcis præfectum, inde cum omni præsidio Venetias redire. *Venetorum fidelitas laudabilis.* Quod cum obstinatus ille minime fecisset, et Genuenses ipsi Venetam fidem in dubium vocarent, Florentinosque pro hac re fideiussores appellarent, non dubitavit senatus Venetus validam classem instruere, Fantino Georgio duce, qui omni opera ac studio pulso inde Mutatio arcem eam everteret, integramque insulam Græcis restitueret. Cuius præcepti memor Fantinus Georgius, non prius inde cum classe discessit, quam dura obsidione plurium mensium ad deditionem Mutatium ipsum premente etiam fame compulerit. Quæ res et Genuensibus ipsis et reliquis omnibus memorabile fuit fidei Venetæ exemplum. Non minus illustre est, quod de Genuensibus memorat Fulgosius lib. 6. cap. 6. *Et Genuensium.* Genuenses, ait, post longum ac grave bellum, quo inter ipsos et Venetos tertio decertatum fuerat, ubi auri atque sanguinis vis immensa effusa est, cum occasio se obtulisset, magno suo commodo, rei feliciter adversus Venetos gerendæ, fidem, inita paulo ante pace, Venetis datam, commodis dolorique acceptorum in bello malorum anteposuerunt. Nam Cretenses Venetique, qui Cretam incolebant, conspiratione facta, a Venetis defecerant, ac Genuam legatos viros gravissimos miserant, qui insulæ deditionem facerent. Ea autem expeditio, etsi nullius periculi, magnique commodi futura videbatur, minoremque ob causam, finitum paulo ante bellum, adversus Venetos susceptum fuerat, tamen legatis responderunt: *Dolere se vehementer, quod integra fide, ob pacem cum Venetis factam, ea, quæ Cretenses offerebant, accipere non possent*: quamquam adeo recens ea pax confecta esset, ut multi vulnera, quæ ab illo acceperant, nondum ad cicatricem perduxissent. Henricus item IV, rex Franciæ Mauris defectionem a rege Hispaniæ molientibus, et ad illud regnum invadendum vires suas, quæ erant magnæ, offerentibus, respondit, se fidem datam regi Hispan. Philippo II. nolle infringere, ut Scipio du Plaix scribit in hist. Franc.

IV. *Et optime.* Quarto, et melius, noster vertit: *Qui iurat proximo suo, et non decipit.* Nam licet legas להרע efficere poles, *leharea*, רע *rea* autem significat amicum, socium, proximum, contubernalem. Nec est novum duos articulos simul iungi. Nota autem duo dici; 1. qui iurat; 2. qui non decipit.

57. *Iuramentum est licitum.* Quæres igitur Primo, an liceat iurare? Negant id hæretici quidam: nempe Apostolici, Cathari, pauperes de Lugduno, et Anabaptistæ. Sed est de fide, quod licitum sit iurare. Deut. 6. 13. *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen illius iurabis*; et Ps. 62. 12. *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo:* id est, per eum, non per idola. S. Paulus sæpe iurat, ut constat Rom. 1. 9. et 9. 1. 2. Cor. 1. Philipp. 1. et alibi. Christus ipse toties iuravit, quoties dixit Amen, ut S. Hier. et S. Chrysost. censent. Verba Hieron. super illud cap. 16. Ezech. *Vivo ego dicit Dominus*, sunt: *Iuramentum Dei in veteri Testamento erat, Vivo ego. In novo autem, Amen, Amen, etc.* Ratione probat S. Thomas 2. 2. q. 83. art. 2. Iuramentum enim secundum se est licitum et honestum. Quod patet ex origine et fine. Ex origine quidem, quia iuramentum est introductum ex fide, qua homines credunt Deum habere infallibilem veritatem, et universalem omnium cognitionem et provisionem. Ex fine autem, quia iuramentum inducitur ad iustificandum homines et ad finiendum controversias, ut dicitur ad Hebr. 6. Probat item art. 4. iuramentum esse actum latriæ seu religionis: quia in hoc ipso, quod homo per Deum iurat, profitetur Deum potiorem, utpote cuius veritas est indefectibilis, et cognitio universalis. Et sic Deo aliquo modo reverentiam exhibet. Unde et Apostolus dicit ad Hebr. 6. 16. quod homines per maiorem se iurant. Et S. Hier. dicit super Matt. cap. 5. quod qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum, per quem iurat. Philosophus etiam dicit in 1. Metaph. cap. 3. quod iuramentum est honorabilissimum.

Hinc omnes nationes per Deos suos venerabundæ iurant. 58. *Nationes omnes per Deos suos iurant.* Plutarchus in vita Dionis sub finem ait, apud Græcos iuramentum magnum fuisse huiusmodi: Qui, ait, fidem præstat, in Cereris descendit templum, et quibusdam peractis sacrificiis, Deæ purpuram induit, tum ardentem captans faculam iurat. *Græci Ægypii. Thraces.* Diodor. Siculus lib. 1. cap. 2. ait: Apud Thebaidos (quæ civitas Ægypti amplissima est omnium) incolas, maximum habetur iusiurandum per Osiridem in nubibus existentem. Herod. lib. 5. post princip. hæc scribit: Thraces colunt hos tantum Deos, Martem, Liberum, Dianam; sed Reges præter populares etiam Mercurium, eumque e Diis præcipue, per quem solum iurant, a quo progenitos se quoque aiunt. Maximus Tyrius Platonicus philosophus serm. 38. Mons, inquit, Cappadocibus est Deus, iusiurandum et simulacrum: Mæotis Palus, et Tanais Massagetis. *Persæ.* Persas per Mithram, id est, Solem, quem adorabant, iurare solitos, tradit Xenophon in Oeconomico. Pœni per Deos suos iurabant, aram et sacra tangentes, vel agnum læva, sinistra silicem tenentes, et Deos hominesque contestabantur, ut si illos scientes fallerent, ita se Iupiter feriret, quemadmodum ipsi agnum percuterent, ut docet Polyb. lib. 3. *Romani.* Livius 3. decad. lib. 1. Romanis quoque vetus mos erat, ut iuraturi per Iovem, modo ad Deorum aras sacrificio peracto, ignem, aram, atque exta tangerent: modo super cæsis hostiis iurarent: nonnunquam lapidem silicem tenentes, hæc ad verbum proferrent. Si sciens fallo, me Iupiter, salva urbe, arceque, bonis eiiciat, uti ego lapidem hunc eiicio. Quibus enunciatis, lapidem manu emittebat: ideo per Iovem lapidem, solemnissimum sanctissimumque iusiurandum veteribus fuisse proditum est. Ita Liv. 1. Decad. lib. 1. Macrob. lib. 3. cap. 2. Festus Pompeius lib. 10. statim post princip. Lege Polyb. lib. 3. ubi agit de fœdere Rom. et Carthaginensium.

Nota, hæc verba psalmi: *Et non decipit*, possunt intelligi, tum de tempore præsenti, cum quis iurat, q. d. qui cum iurat, non habet animum decipiendi: tum de tempore, postquam iuravit, q. d. qui fideliter implet ea, quæ iuravit, ille habitabit in tabernaculo et monte sancto Dei.

Quæres, an et quomodo iuramentum obliget? 59. *Iuramenti tres comites sunt iustitia, iudicium, et veritas.* Nota, tres comites iuramenti debent esse, videlicet iustitia, iudicium, et veritas. Primo enim, ut ait S. Thom. 1. p. q. 89. art. 3. requiritur, ut aliquis non leviter, sed ex necessaria causa, et discrete iuret. Et quantum ad hoc requiritur iudicium, scilicet discretionis, ex parte iurantis. Secundo, quantum ad id, quod per iuramentum confirmatur: ut scilicet neque sit falsum, neque aliquid illicitum. Et quantum ad hoc requiritur veritas, per quam aliquis iuramento confirmat, quod verum est: et iustitia, per quam confirmat, quod licitum est. Iudicio autem caret iuramentum incautum: veritate autem iuramentum mendax: iustitia autem iuramentum iniquum, sive illicitum. Hoc posito docet S. Doctor art. 7. quod quicumque iurat aliquid se facturum, obligatur ad id faciendum, ad hoc, quod veritas impleatur, si tamen alii duo comites adsint, scilicet iudicium, et iustitia. Et Valentia tom. 3. disp. 6. puncto 4. docet, obligationem iuramenti promissorii ad id exequendum, quod per illud promittitur, in universum, et per se loquendo, esse obligationem *præce-*

Digitized by Google

pti *affirmativi* Religionis, de conservanda et procuranda gloria divina, efficiendo verum illud, in cuius confirmationem invocatum fuit divinum testimonium, ne alioqui sit quis, quantum in ipso est, causa, *ut Deus falsum sit testatus.* Deinde ostendit, ob quas causas possit iuramentum non obligare.

60. *Mendaces puniti apud Persas et Indos. Artaxerxes puniit graviter mendacem. Ægyptii, et Scythæ.*
Quod si apud Persas et Indos, qui ter mendacio abusus erat, per omnem vitam silentio mulctabatur, nulloque magistratu et honore dignus habebatur, ut ait Diodor. Sicul. lib. 3. cap. 10. Strabo lib. 15. Philostr. lib. 2. vitæ Apollonii. Si rex Persarum Artaxerxes ita mendacium est aversatus, ut mendacis hominis linguam triplici clavo affigi iusserit, teste Plutarcho in eius vita. Si apud Ægyptios moris erat, ut singulis annis omnes incolæ ad regionis præsides nomina sua deferrent, et simul indicarent, unde viverent, vel qua arte vel disciplina, se familiamque suam alerent: qui ea in re mentiebatur, mortis pœnam subibat, ut docet Diodor. lib. 2. cap. 2. Si veteres Scythæ astronomos, qui falsa apud eos prædixissent, accenso carro impositos occidebant: quid iis fiet, qui ad mendacium irreverentiam addunt et impietatem contra Deum, quem in testem sui mendacii invocarunt? Eam perversitatem nationes omnes gravibus pœnis persecutæ sunt.

61. *Periuri severe puniti.*
I. *A Romanis.*
Primo, Romani e loco superiori periuros præcipitabant ut ait Gellius lib. 11. cap. 18. Periurii pœnam divinam, fuisse exitium; humanam vero, dedecus, ait Tullius 2. de legibus.

II. *Ab Ægyptiis.*
Secundo, apud Ægyptios periuri capite mulctabantur, tanquam, qui duplici tenerentur scelere, ut qui et pietatem in Deos violarent, fidem inter homines tollerent, maximum vinculum societatis humanæ. Ita Diodor. Sicul. lib. 2. cap. 3.

III. *Ab Indis.*
Tertio, Indi periurii convictis digitos extremos manuum pedumque decurtabant, ut ait Strabo lib. 15.

62. *Deus periuros punit variis in provinciis.*
Deus ipse vindex contra periuros insurgit, et orbi universo patefacit, quanto odio eos prosequatur, variis et miris pœnis eos afficiens.

I. *In Sicilia.*
Primo, in Sicilia iuxta Palicos fons fuit Acedinus, qui tabellas inscripto iuramento sibi impositas sustinebat, si recte iuratum foret: si vero perperam, aquis hauriebat. Ita Arist. lib. de mirab. auscult. si tamen est eius auctor.

II. *In Arcadia.*
Secundo, in Arcadia apud stygem equam (quæ e petra manabat præsentissimi veneni, ut ait Plin. lib. 31. cap. 2.) ad Onacrim, fraus et perfidia peierandi extremi discriminis erat, teste Herodoto lib. 6. et Seneca lib. 3. natur. quæst. Dii ipsi timebant iurare per stygem, ut fingit Maro lib. 6. Æn. Ridiculum vero est, quod Orpheus dicit, Deos peierantes per stygem, novem millibus annorum puniri in tartaro.

III. *In Achaia.*
Tertio, in Achaia erat ad Corinthum locus subterraneus, qui Palæmonis dicebatur, de quo Pausanias in Corinthiacis, seu lib. 2. Simulacra, inquit, in hoc sunt, Neptuni, et Leucothoæ, et Palæmonis. Est et ædificium aliud, adytum appellant, descensus in id subterraneus est. Ibi Palæmonem occultatum esse perhibent. Quicumque ibi peieraverit, sive Corinthius sit, sive peregrinus, periurii pœnas nulla ratione effugere potest.

IV. *In Bithynia.*
Quarto, in Bithynia Asiæ provincia amnis Olachas Briazum elluit, quod est templo et Deo nomen, cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam urentem. Plin. lib. 31. cap. 2.

V. *In Cappadocia.*
Quinto, in Cappadocia iuxta Tyanam urbem ad radices Tauri montis sitam, aqua erat Iovi sacrata, quæ ebulliebat non secus atque igne calefactus lebes. Hanc, ait Philostr. lib. 1. vitæ Apoll. cap. 4. puris et iuramenti fidem servantibus viris aspectu placidam, et gustu dulcem esse perhibent: periuris vero et infidis palam adversari. Epota namque oculos, pedesque ac manus peierantis invadit pustulis ac vomicis totum corpus inquinans: neque illic discedendi facultas datur; sed ibidem permanentes coram ipsa aqua suam deplorant calamitatem, palam, quod peierarunt, profitentes.

In Æthiopia fons erat, cuius aqua epota in insaniam vertens cogebat occulta errata palam fateri, ita Diodor. et Dionys. de situ orbis cap. 5.

VI. *In Italia.*
Sexto, in Italia, ante corpora S. Felicis Nolani et aliorum sanctorum peierantes, a dæmonibus obsessos fuisse tradit S. August. epist. 137. In ipsa urbe Roma, velut in orbis theatro, ante corpora Sanctorum Processi et Martiniani peierantes a diabolo possideri permisit, ut ait S. Gregor. hom. 32. in Evangelia. Et quidem si per solium regium peierantes morte mulctabant Scythæ, ut docet Herodot. lib. 4. quem lege, quid fiet per Dei nomen falsam rem iuranti.

VII. *In Sardinia.*
Septimo, in Sardinia, ut loquitur Solin. cap. 10. in fin. sunt fontes, qui oculis medentur, et coarguendis valent furibus. Nam quisquis sacramento raptum negat, lumina aquis attrectat. Ubi periurium non est, cernit clarius. Si perfidia abnuit, detegitur facinus cæcitate, et captus oculis, admissum facinus fatetur.

VIII. *In Iudæa.*
Octavo, in Iudæa, cum mulier erat suspecta adulterii, a viro adducebatur ad sacerdotem, qui neganti illi dabat epotandas aquas maledictionis, id est, maledictas ab ipso sacerdote: si mulier verum dixerat, non lædebatur ab illis aquis, et fœcunda reddebatur: si mentita fuerat Deo, intumescebat venter eius et femur putrescebat, statimque moriebatur infamis omnibus reddita. N. 5. 12. et seqq.

IX. *In Anglia.*
Nono, in Anglia punitur Elfredus et Godulnus ob periurium, ut dicam Ps. 23. 4. ubi aliqua alia afferam ad iam dicta pertinentia.

X. *In Lacedæmonia regione.*
Decimo, in Lacedæmonum ditione punitus est ob idem scelus Cleomenes, ut Ps. 23. referam.

63. *Iuramenta vafre interpretantes, reiiciendi sunt. Solimani perfidia.*
Adde, reiiciendos esse illos, qui iuramenta sua fraudulenter et vafre interpretantur, ut qui pactus erat inducias aliquot dierum, de nocte prædas agebat. Solimanus Turcarum Imper. infensus Ibraimo, quem antea præ cæteris dilexerat, et ad summum fortunæ fastigium evexerat, ita ut omnia in eius imperio posuisset, dormientem occidi imperavit: quod, ut ait Iovius, cum ipse aliquando familiari sermone e Solimano postulasset, ut non se tantis honoribus onerare contenderet, ne demum amplitudine odiosa supra æquum florentem, e tanto fastigio præcipitem dare atque occidere, necesse haberet: fidem Solimanus in ea verba dedisset, ut numquam ei vivo vitam erepturum polliceretur: sicque ne fidem datam falleret, non aliter, quam alte stertenti necem intulisse: quoniam Talismanes quidam, seu sacerdos Turcici iuris interpres, dormientem nequaquam inter vivos censeri asseverasset. Ita Spondan. tom. 3. an. 1535. num. 26. Sed hæc ad Turcas reiiciamus. *Somnus est mors.*

ARTICULUS III.

Scalæ cœlestis duo ultimi gradus: nempe usuræ et munerum fuga.

64. *Vers 5. 2. Pars.*
Nonus scalæ cœlestis a Davide positæ gradus est, liberalitas in egenos, quibus sine fœnore pecuniam accommodes, v. 5. QUI PECUNIAM SUAM NON DEDIT AD USURAM, ET MUNERA SUPER INNOCENTEM NON ACCEPIT. Non dedit, id est, non dat, non dabit, non dedit. Hebræi enim tempora sæpe permutant et unum pro alio vel pro omnibus substituunt.

Usuræ, duplex acceptio.
Nota, dupliciter a Theologis et iurisperitis solere accipi vocabulum usuræ. Primo, pro *actione* ipsa, quæ dicitur peccatum usuræ. Et sic *Usura* ex sententia omnium *est mutuatio, ex vi cuius aliquid ultra sortem pretio æstimabile pro usu pecuniæ mutuatæ exigitur.* Secundo, potest accipi vocabulum Usuræ pro *obiecto proprio* ipsius mutuationis usurariæ. Et sic usura nihil aliud est, quam *lucrum illud, quod quis ultra sortem vi mutui recipit, pro usu scilicet pecuniæ quam mutuo dat. Quod lucrum* etiam appellatur fœnus, a fœtura scilicet, quia, ut ait Philosophus lib. 1. Politic. cap. 7. in fœnore *nummus nummum parit.* Unde et Græce nominatur τόκος quasi partus: et τοκίζειν est fœnerari. Atque hoc posteriori modo solet accipi Usuræ vocabulum, cum dicitur, *Usuram esse restituendam:* aut non licere mutuo dare *sub usuræ,* etc. Priori

Digitized by Google

autem modo accipitur, cum dicitur Usura esse peccatum, et cum dividitur in exteriorem, et interiorem seu mentalem; ita Valentia tom. 3. disp. 5. q. 21. punct. 1.

65. *Usura est fons plurimorum malorum.* Per usuram quanta in singulos mutuatarios, et in universam Rempublicam damna oriantur, conspicere potes ex variis eius nominibus.

I. *Eam esse morsum ostendit vox Hebr. nescech.* Primo, Usuram morsum esse censuerunt Hebræi, cum eam vocaverunt נשך nescech, id est, morsum, scilicet canum, ait Cornel. in Deut. Cum ergo nemo censeri velit canis famelicus, qui alios mordendo seipsum pascat, hinc ad probri effugium Iudæi usuram תרבית *tarbit*, id est, incrementum vocant, sicut a latinis honesto nomine vocata est Usura. S. Basil. hom. 2. in Ps. nostr. quæ tota est de Usura nec danda nec accipienda, usurarios peiores facit canibus. *Canes*, ait, *accipientes mansuescunt: fænerator autem accipiens irritatur. Non enim conquiescit allatrans, sed plura expetit. Si iuraveris, non credet: quæ in ædibus habes, diligentius perscrutatur, tua commercia negotiaque curiosius investigat. Si quopiam e domuncula progrediaris, ad se retrahet denique et evertet. Quod si introcluseris te, en domui insistet tuæ, fores pulsitans. Quin vel uxore præsente, pudore te asperget, afficiet contumeliis vel coram amicis. In ipso foro gulam obtorto collo præfocabit. In festa, istius occursus inauspicatus est et molus,* αβιωτον σοι κατασκευαζει τον βιον. *Ut vita tibi ne vitalis quidem sit, ipse facit.* Lege totam homiliam eloquentissimam. Vocat etiam usurarium, αλλον τον θηριον crudelem et perniciosam feram: dicitque eum, μισανθρωπιας υδεμιαν υπερβολην απολειπειν, omne odii in homines exemplum superare.

66. II. *Usuram afferre mortem patet ex latina voce fœnus.* Secundo, Usuram esse morsum lethalem docent latini cum eam *fœnus* vocarunt, quasi *funus*. Quod expendens S. Ambros. lib. de Tobia, cap. 10. *Nihil*, ait, *interest inter fœnus et funus: nihil inter mortem distat et sortem: personat funebrem ululatum fœnoris usura*: eo in tractatu vocat usurarios carnificibus diriores, et cap. 5. usuram comparat prælio, cap. 7. ipsum fœneratorem feræ similem depingit, cum debitori occurrit velut prædæ suæ. *Alter*, inquit, *quasi prædam requirit, alter quasi fera prædonem declinat. Ille quasi leo quærit quem devoret, iste quasi bos iuvenculus prædonis impetum reformidat. Ille quasi accipiter unguibus olorem quærit invadere: iste quasi anser aut fulica mavult se vel in prærupta deiicere, vel in profundo demergere, quam istum humani corporis accipitrem sustinere.* Morsui serpentis et nominatim aspidis recte fœnus compares. Et quidem *nasciach*, id est mordere, unde *nescech* derivatur, de serpente sæpissime usurpatur: nempe Num. 11. 9. Amos 5. 19. Proverb. 23. 32. Eccl. 10. 11. et alibi. R. Salomon: Incrementum, ait, usuræ vocatur *nasech*: quia se habet *instar morsus serpentis*, qui mordet vulnus parvum in pede alicuius, ita ut non sentiat: mox autem serpit et diffundit se venenum, donec perveniat ad verticem eius: sic quoque incrementum usuræ se habet. Non enim sentitur, neque cognoscitur, donec ita augeatur, ut totam substantiam alicuius exhauriat. Auctor operis imperfecti in Matth. hom. 12. confert usuram aspidi lethalem ictum inferenti. Nam sicut ab aspide ictus ob dulcedinem solvitur in soporem, ex quo certissima mors consequatur: sic qui mutuam accipit pecuniam, brevi delectatione titillatur, quam exitialis excipit tristitia, bonorumque iactura.

Usura varia. Si fœnerariæ crudelitatis agmen inspexeris, putes te in Africæ arenaria, medios inter feras versari. Usuræ quidem semunciæ *usures a un demi pour cent*, ut imbelles catuli allatrant: *a un pour cent*, velificant: trientes, *a quatre pour cent*, pungunt; quincunces, *a cinq pour cent*, mordent ut molossi: usuræ quadrantes, *a six pour cent*, cruentant ut lupi: septunces, *a sept pour cent*, laniant ut ursi: besses vero et dodrantes, *a huit pour cent* devorant, ut tigrides: dextantes, deunces et asses, *a dix, a douze, pour cent*, unguibus dentibusque excarnificant, ut leopardi: ternæ, quincunces et binæ dextantes, *a quinze, a vingt pour cent*, enecant ut leones: centesimæ denique binæ, quaternæ, octonæ, *a vingt cinq*, *a cinquante*, *a cent pour cent*, monstra sunt in orbis universi pestem atque exitium enata. Ut vere dixerit S. Chrysost. homil. 5. in Matth. Ουδεν ου των εντανθα τοκων αισχροτερον, ουδε μιαρωτερον. *Nihil præsenti usura turpius, nihil crudelius.*

Gladio evaginato usurarium grassantem atque acervatim obvios quosque demetentem pingit S. August. epist. 54. ad Macedonium: *Trucidat*, inquit, *pauperem fœnore.* Seu potius, usura est furia infernalis ubique furens Auson. Idyll. 7. *Velox inopes usura trucidat.* Tullius lib. 1. offic. ait rogatum Catonem Censorium, quid esset fœnerari, respondisse: *Quid est hominem occidere?* q. d. idem est fœnerari atque occidere: qui fœneratur, occidit. S. Greg. Nyss. hom. 4. in Ecclesiasten, usuram vocat parricidium. *Fœnus*, inquit, *qui latrocinium et parricidium nominavit, non procul ab eo quod decet, aberravit. Quid enim refert, an clanculum perfossis muris, prædonis more aliena habeas, et prætereuntis cæde, te eorum quæ habeat dominum constituas: an fœnoris necessitate acquiras ea, quæ ad te non pertinent?* Ita Nyssen. 67. *Alios occidit usurarius.*

Quodque luctuosius est, non hic sistit furia, sed reflexo in proprium pectus mucrone usurarius tum se, tum eos quibuscum societatem iniit, transadigit, ut dum bona tenuiorum sepelit, mortem sibi afferat, sicut monet S. Leo serm. de ieiunio: *Fœnus pecuniæ*, ait, *funus est animæ.* Hoc Deus declaratum voluit in morte usurarii cuiusdam, de quo Thomas Cantipratensis vir eruditus lib. 2. apum cap. 22. pag. 25. Vidi, inquit, ego ipse in Brabantiæ partibus usurarium nequam valde, qui multos nobiles et potentes exhæredaverat, et spoliaverat supra modum. Hic frequenter occurrens religiosis, rogabat quasi cum lacrymis pro se orari, sed in nullo se penitus correxit. Cumque super hoc eum frequentius arguissem, nec in aliquo profecissem, accidit ut repentina infirmitate correptus, ad exitum appropinquaret. Et ecce subito duo ingentes tenebrarum canes lectum iacentis circuitibus ambiebant. Ipse vero protracta lingua prope ad longitudinem pedis, dehiscens, miserabiliter expiravit. Ita ipse. Cæsarius vero lib. 11. dialog. cap. 41. rem adhuc horribiliorem refert de quadam usuraria. Fuit, inquit, in Bacheim villa proxima, famosa quædam usuraria: hæc cum moritura esset campum totum corvis ac cornicibus vidit repletum. Et clamavit fortiter: Ecce modo appropinquant foris ad me. Et adiecit. O hui, o hui, modo sunt in tecto, modo in domo, modo pectus meum laniant, modo animam meam extrahunt. Sicque cum ululatu efflavit spiritum, a dæmonibus ad inferos educendum; qui eadem nocte corpus de feretro, multis qui aderant videntibus, tollentes usque ad tectum levaverunt: et, cum trabi impingerent, iuxta limen ostii illud cadere sinentes, confregerunt. Extincta sunt luminaria, fugerunt homines, mane in iam dicto loco corpus reperientes, quod bestiali sepulturæ tradiderunt. Quis ad hæc non perhorrescat? S. Ambros. vocat usuram *naufragium.* S. Chrysost. *naufragium in portu.* Quod verum est, tam in fœneratore quam in mutuatario. Plutarch. tract. de vitando ære alieno ait, fœneratoriam pecuniam esse æruginem omnia corrodentem, ignemque singula depascentem. *Et seipsum.*

Tertio, Usura non tantum interficit, sed quos occidit fœtentes facit, et usurarium ipsum putrefacit. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Chald. vox חבולא *chibluia*, significat corruptionem, deperditionem, læsionem, destructionem, usuram, corruptelam, labefactionem, a rad. חבל *chabbel*, id est corrumpere, destruere, perdere, labefactare. Usura corrumpit animam fœneratoris, et familiam mutuatarii. Moderatius loquitur auctor operis imperf. in Matth. eum eam vocat fermentum corrumpens. Ubi, inquit, usura in familiam aliquam immissum fuerit, *totam eius substantiam ad se trahit: et convertit in debitum.* Est sanguisuga pauperum sanguinem exugens, Eccli. 34. 25. *Panis egentium vita pauperum est, qui defraudat illum, homo sanguinis est.* Manus eius plenæ sunt sanguine, id est iniquitate et corruptione. Usura dicta est ab usu. Nam, ut ait S. Ambros. lib. de Tobia, ut vestes usu, 68. III. *Usura fœtens cadaver facit, ut declarat vox Chaldaica.*

Digitized by Google

ita usuris patrimonia scinduntur. Ugo Cardin. comparat usurarium inferno in Ps. nostr. ob eius aviditatem insatiabilem, posses addere ignes, fœtorem, serpentes, furias, et alia. Fœnerator, ait Ugo, comparatur inferno, Habacuc 2. 5. *Dilatavit, quasi infernus animam suam, et ipse quasi mors, et non adimplebitur.* Et sicut in inferno nulla est redemptio, sic in istis. Imo peiores sunt inferno et diabolo, quia quando Dominus descendit ad infernum, infernus et diabolus reddiderunt ea quæ iniuste detinebant, id est, animas iustorum. Et usurarius quando Dominus visitat eum per infirmitatem, vel prædicationem, vel huiusmodi, nihil vult reddere. Unde Isaiæ 5. 29. *Tenebit prædam, et amplexabitur, et non erit qui eruat.* Similes quoque usurarios facit diabolo, quia non dormiunt, et circumeunt instar leonum quærentes quem devorent. Ubi adverte, quod mordet leo, hoc fœtidum facit: unde prædam ab eo semesam alia animalia non attingunt, Ps. 13. 2. *Corrupti sunt* (Pagninus fœtuerunt) *et abominabiles facti sunt.* Euthym. in Ps. nostr. Apud antiquos, ait, usura, summo in dedecore erat et exprobratione.

69. IV. Usura est mater scelerum, ut patet ex voce gr. τοκος.

Quarto, Usura est fœcunda malorum et scelerum procreatrix et parens. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Græce επι τοκω q. d. *ad partum.* Usura enim eo ipso quo in lucem exit, prolem sed viperinam gignit. S. Bas. hom. 2. in hunc Psal. *Lepores aiunt eius esse naturæ, ut simul et pariant, et nutriant, et superfœtent. Sic et fœneratoribus pecuniæ simul tempore et dantur ad usuram, et gignunt et superfœtant. Nam nondum in manus accepisti, et præsentis mensis lucrum quæstumve postularis. Hæc rursus pecunia data fœnori alterum malum eduxit, illud rursus aliud, denique malum hoc in infinitum serpit. Quamobrem genus hoc avaritiæ hac appellatione τοκος, id est partus (ut existimo) ob multiplex mali germen, sive fœcunditatem nominatur. Unde enim aliunde? aut forte ob parturiginem ac mœrores anxios, qui in eorum mentibus gignuntur, qui gravati sunt fœnore. Sicut enim dolores parienti, sic tempus statutum debitori existit fœnus supra fœnus, malorum parentum mala soboles. Hi sane fœtus usurarum recte, γεννηματα εχιδνων, genimina viperarum dicantur. Viperas enim dicunt ventrem matris perrodendo nasci. Sic item fœnora debitorum domos ebenmendo nascuntur. Semina omnia suo tempore nascuntur, animalia quoque tempore præstituto suos edunt fœtus. Fœnus vero hodie nascitur, hodie parere incipit. Animalia item quæ cito pariunt, cito etiam a partu desistunt. Pecuniæ vero cum aviditate plus æquo habendi volucrem trahant originem, infinitam accessionem tanto progredientem ulterius recipiunt. Unumquodque crescentium, ubi ad iustæ sibique convenientis staturæ magnitudinem pervenit, desinit augeri: argentum vero avari omni tempore augescit. Animalia ubi suæ soboli cesserunt pariendi vires, non iam ulterius imprægnantur, fœnori tredentium pecuniæ et quæ succreverunt statim pariunt, celeresque renovantur.* Lege S. Ambros. lib. de Tobia, cap. 13. eadem tractantem.

70. Usuræ mater, pater, et nutrix sunt avaritia, iniustitia, crudelitas.

Matrem, patrem et nutricem usuræ assignat S. Greg. Nyss. hom. 4. in Ecclesiasten. *Animatis dixit Deus Gen. 1. 22. Crescite et multiplicamini; auri atem fœtus, nempe fœnus, ex quonam consistit matrimonio? ex quanam perficitur conceptione? Cæterum ex Propheta didici, quænam sit huius fœtus conceptio, Ps. 7. 15. Ecce parturiit iniustitiam, concepit dolorem, et peperit iniquitatem.* Ουτος ο τοκος, ον ωδινησε μεν η πλεονεξια: τικτει δε η ανομια, και η μισανθρωπια μαιευεται. *Hic est partus, quem parturivit quidem avaritia, peperit vero iniustitia, et inhumana crudelitas lactavit, et obstetricis loco suscepit.* Hæc Nyss.

Vox etiam latina, fœnus, miseram illam fœturam et multiplicationem denotat. Fœnus enim, ut docet Gellius ex lib. 3. Varronis de lingua latina idem est quod usura, ita dictum a fœtu. Nam aliud est fœnus quam fœtus, hoc est partus pecuniæ. Et dictio Syriaca רבתא *ribbitho*, quæ in psalmo nostro ponitur, significat fœnus, usuram, multiplicationem, augmentationem, germinationem, incrementum, productionem, a Rad. *Reba*, id est, multus fuit, multiplicatus est, magnus fuit, crevit, germinavit. Iure compares usuras ex se alias novas usuras subinde producentes arbori illi Musicanæ, de qua Onesicritus. Sunt, inquit, in Musicane terra Indiæ arbores quædam, quarum rami cum ad duodenos cubitos creverint, reliquum incrementum pronum faciant, deflexæ quousque terram contingant, deinde terram subeant ac radices agant veluti traduces, mox rursus in truncum exeant, a quo postquam auctæ fuerint, eodem modo flectantur et aliam propaginem efficiant, rursusque aliam, et sic deinceps, ut ab una arbore longum fiat umbraculum, tabernaculo multis columnis nitenti simile.

Quinto, usura est omni iure vetita, nempe iure naturæ, iure divino, iure Ecclesiastico ac iure politico.

Ac primo, quod usura sit iure naturæ prohibita, docet 71.
S. Thomas 2. 2. quæst. 78. art. 1. Accipere, inquit, usuram pro pecunia mutuata, est secundum se iniustum: quia venditur id quod non est, per quod manifeste inæqualitas constituitur, quæ iustitiæ contrariatur. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod quædam res sunt, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus, eo utendo ad potum: et triticum consumimus, eo utendo ad cibum. Unde in talibus non debet seorsum computari usus rei a re ipsa: sed cuicumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res, et propter hoc in talibus, per mutuum, transfertur dominium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum, et vellet seorsum vendere usum vini, venderet eamdem rem bis, vel venderet id quod non est. Unde manifeste per iniustitiam peccaret. Et simili ratione iniustitiam committit, qui mutuat vinum aut triticum, petens sibi duas recompensationes: unam quidem restitutionem æqualis rei, aliam vero pretium usus, quod usura dicitur. Quædam vero sunt, quorum usus non est ipsa rei consumptio, sicut usus domus est inhabitatio, non autem dissipatio. Et ideo in talibus seorsum potest utrumque concedi, puta cum aliquis tradit alteri dominium domus, reservato sibi usu ad aliquod tempus: vel e converso, cum quis concedit alicui usum domus, reservato sibi eius dominio. Et propter hoc licite potest homo accipere pretium pro usu domus, et præter hoc petere domum accommodatam, sicut patet in conductione et locatione domus. Pecunia autem secundum Philosophum in lib. 5. Ethic. cap. 5. et in lib. 1. Polit. cap. 6. et 7. principaliter est invente ad commutationes faciendas. Et ita proprius et principalis pecuniæ usus est ipsius consumptio, sive distractio, secundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum pro usu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur usura. Et sicut alia iniuste acquisita tenetur homo restituere, ita restituere tenetur pecuniam, quam per usuram accepit. Hactenus S. Thomas. Vide alias rationes apud Valentiem tom. 3. disp. 5. q. 21 p. 1. Usuram ait Arist. lib. 1. polit. cap. 10. esse maxime παρα φυσιν, id est *contra naturam.* S. Leo serm. de ieiunio dicit usurarios carere omni humanitate. Ugo Cardin. usuram vocat *sodomiam naturæ.* S. Basil. hom. 2. in Ps. nost. dicit, το οντι απανθρωπιας υπερβολην εχειν, *vere ultra modum vitium illud esse inhumanum.* S. Chrysost. ad popul. homil. 41. Prætextu, ait, miserendi et opem ferendi, maiorem misero foveam crudelitatis usurarii effodiunt. Plutarchus lib. de ære alieno, fœneratores appellat μαστιγιας και βαρβαρους, verberones et barbaros; et S. Aug. in Ps. 33. vocat detestabiles, odiosos, execrandos.

Usura est omni lege prohibita. I. Iure naturæ

Secundo, Usura vetatur lege divina veteris testamenti: 72. II.
Exod. 22. 25. ubi Deus præcipit. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.* Vetatur etiam Levit. 25. Ezech. 18. et alibi. Unde sapienter S. Chrys. homil. 41. in Gen. usurarios ait esse ιουδαιων ωμοτερους, id est, Iudæis inhumaniores; et S. Antioch. homil. 12. βδελυκτους εναντι θεω και ανθρωποις, id est, abominabiles coram Deo et hominibus. Quæres, nullisne poterant dare Iudæi pecuniam suam ad usuram? Resp. potuisse dare alienigenis. Deuter. 23. 19. *Non fœnerabis fratri tuo* (id est Iudæo) *sed alieno*, id est alienigenæ seu gentili. S. Am-

Lege Dei positiva in veteri testamento.

Digitized by Google

brosius lib. de Tobia cap. 15. per alienos sumi vult gentes hostiles, ut Amalecitas, Amorrhæos, Chananæos, Pherezæos, Hevæos, Gergesæos, etc. Verba eius sunt: *Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostes? Ibi, inquit, usuram exige. Cui merito nocere desideras, cui iure inferuntur arma, huic legitime indicantur usuræ. Quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centesima vindicare te. Ab hoc usuram exige, quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat qui usuram flagitat; sine gladio se de hoste ulciscitur, qui fuerit usurarius et exactor inimici. Ergo ubi ius belli, ibi etiam ius usuræ. Frater autem tuus omnis, fidei primum, deinde Romani iuris est populus. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Denique in Levitico præscripsit etiam lex usuram a fratre non esse poscendam. Sic enim habes cap. 25. Et vivet frater tuus tecum, pecuniam tuam non dabis illi in usuram, et in amplius recipiendum non dabis illi escas tuas. Generaliter hæc sententia Dei omne sortis excludit augmentum. Unde David et benedictum æstimavit, et dignum habitatione cælesti, qui pecuniam non dedit in usuram. Si ergo qui non dedit, benedictus: sine dubio maledictus, qui ad usuram dedit. Cur ergo maledictionem potius eligis quam benedictionem?* Sic D. Damhouderius insignis Iurisconsultus in locis communibus admonit. 9. ad usurarios, docet cum Turca et Saracenis Christianos posse facere usuram, ut sic bona Ecclesiæ recuperent, quæ Turca et Saraceni sine ulla ratione, iure et æquitate, occisis tot millibus Christianorum hactenus invaserunt. Qui ergo a Turca, a latrone et fure infideli usuram acceperit, nec rapinam fecerit, nec fratri nocuerit et Ecclesiam auxerit. Ita ipse. An et quando possint captivi aut alii Christiani aliquid furto capere ab Saracenis ac Turcis, vide Sanchez de consiliis parte 1. Secundo, per alienos, melius accipe omnes paganos, nam ob duritiam cordis Iudæorum permisit Deus illis dare ad usuram, ne lucro inhiantes, fratres suos Iudæos ad inopiam redigerent. Ita censent Conradus quæst. 24. de contract. Ioan. Medina in Co. quæst. 2. de usura. Gabriel 4. dist. 15. Maior et Abulensis. Permissum a gentilibus usuram accipere in lege veteri putant S. Thomas 2. 2. quæst. 78. art. 1. ad 2. Alensis 3. p. quæst. 36. membro 4. Valentia 22. disp. 5. qu. 21. p. 1. Caietanus, Soto, Castro et alii, non quod esset licita, sed minus malo: eo modo quo libellum repudii etiam Iudæis permiserat Deus.

73. III. Lege Dei in novo testamento.

Tertio, Usura vetatur lege gratiæ. Christus enim dicit Luc. 6. v. 35. *Mutuum date, nihil inde sperantes* (ab hominibus, ut addit Syrus) *et erit merces vestra multa, et eritis filii Altissimi; quia ipse benignus est super ingratos et malos.* Consilium est quidem mutuos nummos concedere: sed posito quod mutuum demus, præceptum est sine usura dare, ut ait S. Thomas 2. 2. q. 78. 1. Et quidem qui ex mutuo aliquid exigit, facit contra naturam et etymon mutui. Nam, ut ait Nonius Marcellus, *Mutuum* vocatur quod sub amico affectu fiat *meum tuum*, usu temporis necessarii. Tullius lib. 5. epist. 2. ad Metellum: Mutuum, ait, in amicitia est, cum par voluntas accipitur et redditur. Itaque iure S. Gregor. Nyss. orat. contra usurarios ait: In eo qui dat mutuo sub conditione usuræ, cauponarius quæstus condemnatus est.

Moveat te nomen filii Dei, quod tibi pollicetur Deus, si mutuum des gratis. Luc. 6. *Et eritis filii Altissimi.* Unde a contrario Concil. Parisiense sextum definit cap. 53. *Gloriam Christiani nominis sibi adimere, et Deum qui charitas est, omittere*, omnes usurarios. S. Bernard. epist. 3. 22. ad Episcopum, clerum et populum Spirensem illos inter Iudæos reponit et iis peiores facit. *Peius* (Iudæis ipsis) *iudaizare dolemus Christianos feneratores: si tamen Christianos, et non magis baptizatos Iudæos convenit appellari.* S. Hilarius in Psal. nostr. ex Christiani titulo illos increpat, quod fratris sui inopiam, pro quo Christus mortuus est, thesaurum suum efficiant; et S. Leo serm. de ieiunio, arguit infidelitatis damnatos illos qui non credunt Deo veraciter promittenti, et credunt homini trepide paciscenti.

Quarto, lege humana Ecclesiastica ubivis Gentium fœneratoria illa compendia sunt eliminata. Primo in Asia Concil. Nicæn. primum tempore Constantini Magni celebratum can. 18. iubet, ut clericus usurarius *deiiciatur ex clero, et alienus ab Ecclesiastica habeatur gradu.* Secundo, in Africa Concil. Carthag. 5. can. 5. A clericis, inquit, penitus avaritia vitetur, nec fœnus de qualibet re accipiatur. Tertio, in Europa prostant edicta Præsulum, et anathemata in colluviem illam hominum. 1. In Germania Concil. Salisburgense. *Excommunicati*, ait, *sunt ipso facto usuras exercentes*; idque ter in anno iubet populo denunciari: die scilicet Cœnæ Domini, et Nativitatis eius, atque Assumptionis Deiparæ. Ad Communionem altaris, ad Ecclesiasticam sepulturam, et ad oblationem faciendam usurarios admitti vetat: eos vero qui sepulturæ virus hoc tradant, ipso facto incurrere excommunicationem decernit. Præcipit denique, ut qui patiuntur sua in ditione latrocinia hæc urbana exerceri, *si sint Episcopi aut eorum superiores, suspensionis: alii vero inferiores excommunicationis: communitates autem, interdicti sententias et pœnas incurrant ipso facto.* 2. In Hispania, Concil. Tarraconense iubet ut pestes illæ a clero cohibeantur. 3. In Italia, Concil. Romanum sub Martino Papa habitum ex psalmo nostro probat vetitas esse usuras, et illas prohibet. 14. q. 4. cap. Si quis oblitus. Concil. Lateran. sub Leone X. usurarios detestatur, et aliud Lateranense prius sub Alexandro tertio prohibet usurarios ad communionem aut ad Ecclesiasticam sepulturam admitti. Hæc concilia fuerunt Oecumenica, id est universalia. 4. In Gallia, primo Concil. Arelat. primum sic præcipit: *De ministris qui fœnerant, placuit eos iuxta formam divinitus datam a communione abstineri.* Pœnæ aliquæ etiam decernuntur in Arelat. 2. et 3. Secundo, Concil. Agathense can. 69. ait: *Seditionarios numquam ordinandos clericos, sicut nec usurarios, vel iniuriarum suarum ultores.* Tertio, Concil. Aquisgranense primum cap. 62. laicis usuras prohibet, atque causam addit, ut omnis peccandi opportunitas adimatur, q. d. usuram esse fontem et radicem ac fomitem omnium scelerum. Can. autem 40. A clero deiici fœneratorem mandat, et ait alienos existere a regula. Quarto, in Capitulari Caroli Magni omnibus omnino interdictum est ad usuram aliquid dare: citat decreta Leonis Papæ, Canones Apostolorum et legem Dei. Quinto, Concil. Parisiense sextum, quod sub Ludovico Pio celebratum est cap. 53. mercedem ex nudo mutuo nuncupat, *valde execrabile Deoque detestabile avaritiæ genus.* Et postea, *turpissimi lucri rabiem.* Sexto, Concil. Valentinum tertium ait esse usurarum turpia lucra. Denique colligere possis ex variis Conciliis, proventum et quæstum ex mere mutuata pecunia quærentes a communione arceri, sepultura Ecclesiastica privari, oblationes eorum in Ecclesia non recipi, ad Sacramentum pœnitentiæ non admitti, excepto mortis articulo, eorum testamenta esse irrita, nullum eorum testamento posse interesse, omnes dominos locorum teneri ex terris suis eos expellere, et esse infames. Si tamen restituant, vel sufficientem dent cautionem, pleraque illis permitti. 74.

IV. Lege humana Eccles. 1. In Asia. 2. In Africa. 3. In Europa et quidem in variis provinciis. In Germania. Hispania. Italia. Gallia.

Quinto, lege humana politica aliquando usura tolerata est, sed sicut lupanaria. In plerisque tamen populis hæ inopum hirudines adeo exosæ fuerunt, ut eas ne ad aures quidem admiserint. Romani, lege duodecim tabularum caverant, ne quis plus unciario fœnore fœneraret, mox tribunitia rogatione ad semiunciam fœnus redactum est, statim ad semissem, postea ad trientem, demum L. Genutius tribunus plebis tulit ad populum, ne omnino fœnerari liceret: paulatim succrescens iterum fœnus Cæsar succidit. Laudati sunt Lucullus, quod Asiam, Cato, quod Siciliam fœnore liberassent. Claudius Cæsar et Vespasianus vetuerunt, ne quis filio familias ad usuram daret. 75.

V. Lege humana politica. 1. Apud Romanos.

Germanis fœnus omne ignoratum et execratum fuisse refert Cornel. Tacitus tract. de moribus Germanorum.

2. Apud Germanos.

Persæ cum scelerum gradus assignabant, prima in sede Usuram veluti dominatricem ac reginam constitue-

3. Persæ

Digitized by Google

bant, cui deinde asseclam et assessorem dabant mendacium. Nam in perenni mendaciorum æstu iactantur, tum qui alienum æs fœneratitium contrahunt, tum qui usuraria compendia sectantur.

4. Indos. Indos numquam admisisse fœnus, illudque odio habuisse tradit Ælian. variæ histor. lib. 4. initio.

5. Athenienses. Atheniensibus vetuit Solon, patre vivente, filio qui sub patris iure est, credere pecuniam, et qui credidisset, petitionem non habere. Plato condendarum legum peritus artifex, ingenioso emblemate, cives suos commonefacit, ne in eo se fœneratoribus in prædam dent, cum ait: *Ne vicini aquæ alienæ participes fiant, nisi ædium suarum exhausto solo usque ad terram ceramitidem* (*sic argillam vocat*) *id aquæ esse sterile deprehenderint.* Quo symbolo vir sapiens declaravit, non prius mutuam sumendam esse pecuniam, quam quis inveniendæ modum alium omnem, ut ait Plutarch. de ære alieno tentaverit. Hoc sumpserat a Salomone, qui ait Prov. 5. 15. *Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui.* Hebr. fluenta de medio putei. Syr. fluenta ex fonte tuo: id est, ex facultatibus et opibus tuis, ne quære aliena. S. Basil. in Psal. nostr. *Bibe*, inquit, *miser de tuis vasis aquam, ut ait Salomon: hoc est, proprias considera facultates et subsidia vitæ: non ad alienos fontes propera, sed ex proprii fontis scaturigine tibi vitæ solatia collige.*

6. Lacedæmonios. Lycurgus Lacedæmoniorum legislator e tota Sparta fœnus et usuras exterminavit. Cum postea irrepsisset, Agis eorum rex omnium fœneratorum tabulas igne supposito publice in foro concremavit: quo igne nullum clarius lumen vidisse Agesilaus dixit, ut refert Plutarch. in Agide.

7. Ægyptios. Cum Ægyptus omnis fœnore esset obruta, lege sancitum fuit, ut ita demum mutuam pecuniam accipere liceret, si cadaver patris fœneratori daretur pignori, penes quem esset potestas paterni sepulcri debitoris oppignorati, ut habet Herod. lib. 2. et Diod. Sicul. lib. 2. cap. 5. ad medium.

8. Varios populos. Denique, pleræque gentes plus odii in fœneratores, quam in fures declararunt. Nam, ut ait Cato de re rustica, initio, cum furem dupli, fœneratorem damnarunt quadrupli.

Decimus et ultimus scalæ cælestis a Davide positæ gradus, est iustitiæ amor perfectissimus, spernens corruptelam oblatorum donorum, v. eod. 5. Et munera super
76. Vers. 5. 3 Pars. (contra) innocentem (S. Hieron. adversus innoxium. Aquila, contra humilem et simplicem. Symmach. contra humilem et immaculatum) non accepit: ut scilicet innocentem, aut ius illius violet, ait Menochius. Tantum abest ut bonus et æquus iudex munera exigat aut postulet, ne oblata quidem acceptat.

Dona totum hominem corrumpunt. I. Intellectum eius. Primo itaque, munera tenebras offundunt intellectui, et eum excæcant. Exod. 23. 8. Deus imperat: *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes* (Hebr. videntes, qui scilicet apertos habent oculos mentis, id est, sapientes) *et subvertunt corda iustorum.* Hæc sententia, ait Cornelius, et usu probatissima est, et verissima: unde ænigma: *Mutnegra cum murua faciunt rectissima curva.* Lege retrograde, et videbis *mutnegre* esse argentum, *murua* esse aurum. Hoc ipsum censuerunt Gentiles. Audi Poetam: *Vincta est etiam sapientia lucro.* Et Plutarchus lib. de Iside: Thebis, ait, iudicum imagines visuntur absque manibus, et summi iudicis oculi conivent: eo quod iustitia nec muneribus capiatur, nec hominum vultu flectatur. Et Themistium: Verus, inquit, Princeps est, qui auro est inexpugnabilis. Hinc etiam Bion dixit, oportere Principem magistratu discedentem, non ditiorem, sed clariorem evadere. Memorabile exemplum præbuit Curius Dentatus, Senator Romanus, cui ad focum sedenti cum Samnites ingens auri pondus attulissent, eo repudiato libere asseruit: *Mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse; neque enim præclarum est aurum habere; sed iis, qui aurum habent imperare.* Testis est Cicero in Catone, et Plutarch. in apophthegm. qui et addit, Curium tunc cum legati venerunt, rapas coxisse, illisque demonstratis dixisse, se auro opus non habiturum, quam-
A diu tali cibo contentus fuerit. Huic similes fuerunt Fabii, qui legati ad Ptolomæum regem missi, munera quæ ab eo privatim acceperant, in ærarium priusquam legationem referrent ad senatum, detulerunt. Samuel erat perspicaci mentis oculo, unde vocatur *videns*, id est, Propheta 1. Regum 9. Eius oculos non excæcarant munera, cum asserat 1. Reg. 12. 13. se omnia reiecisse, et populus verba eius confirmet esse vera. B. Thomas Morus in munerum contemptione excelluit: quadam vice vidua, cui litem adiudicarat, obtulit ei poculum aureum: illa accepit quidem, sed vino replens, ei præbuit et reddidit. Atque ut alia omittam, quæ cap. 3. et 8. vitæ eius narrantur, illud admirabile est, quod cum a prima ætate magnis in Rep. muneribus esset perfunctus, adeoque totius regni esset Cancellarius, et cum amplam haberet familiam, tamen tota vita annuum censum non auxit ultra septuaginta aureos annuos.

Secundo, munera voluntatem inclinant, quo volunt. 77. II. Voluntatem.
B Partem unam bilancis etiam in iustissima et fortissima manu positæ ad se attrahunt deorsum vergentem. S. Ambros. in epist. 1. ad Corinth. *Munera*, inquit, *excæcant oculos iudicum, et vim auctoritatis inclinant*, Exod. 22. 25. *subvertunt corda.* Euripides ait, πειθειν δωρα και Θεους λογος. *Persuadere dona diis fama est.* Hinc Michæas Propheta conqueritur cap. 3. 11. *Principes eius* (Sionis) *in muneribus* (id est, pro muneribus: propter munera) *iudicabant, et Sacerdotes in* (id est, pro) *mercede docebant, et Prophetæ eius in* (id est, pro) *pecunia divinabant.* Itaque nihil erat incorruptum: non aula, ubi Principes: non templum, ubi Sacerdotes et Prophetæ: non urbis portæ, ubi iudices, quos etiam contineri puto sub voce *principes.* Civitatem enim regunt. Cassiodor. in epist. oblationem munerum et acceptionem, vocat *tineam regiminis:* et Petrus Blesensis ad Saccilanum Regis Siciliæ scribens: *Peremptorium*, ait, *est in Principe, vel auram adorare munerum, vel favorem quærere personarum.* Dicitur vulgari parœmia: ἑλκει λαγως λεοντα χρυσεῳ βροχῳ, id est, *tra-*
C *hit lepus leonem aureo fune.* Rusticis hominibus nihil est abiectius, aut infirmius; ubi tamen aureos laqueos explicaverint, cor magnatum ultro sese implicantium irretiunt, et ligatum trahunt quo voluerint. Unde S. August. in Ps. 25. ait: *Patuit illi manus ad accipiendum iudicium linguæ alienæ, et perdidit iudicium conscientiæ suæ.* S. Gregor. Nazianzen. in Distichis, auri potentiam aperit his verbis: *Auro loquente iners est omnis oratio: persuadet enim illud, etiamsi nullam vocem edat. Auro capiuntur homines, ut laqueis aves. Aurum promovet mentes, mutumque ad loquendum excitat.* Præterea in carmine de vita sua, citans disputationem Zorobabelis et sociorum de fortissimo. *Forte vinum, fortis Rex, fortes mulieres, sed fortissima veritas;* 3. Esd. 3. aurum vero illis omnibus esse fortius dicit: *Vinum*, ait, *asserebat quispiam omnia vincere; at fœminam alter: tertius palmam dabat veritati. Ego autem potestatem maximam auro assignassem, quod arbitrio suo omnia convertat.* Orat. 24. vocat occultum tyran-
D num. Crudelis est et iniustus eius dominatus.

Tertio, munera linguam corrumpunt iudicum et advo- 78. III. Linguam.
catorum. In faucibus anginam seu argentanginam ille orator olim passus est, cum munere accepit, et causæ suæ prævaricator extitit. Deuter. 16. 19. iudici imperat Deus: *Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, et mutant verba iustorum.* Ut scilicet sententia mutetur in favorem illius, qui dedit munera. S. Petrus Damiani lib. 2. epist. 2. quæ ordine est 23. *Acceptis* ait, *muneribus, si contra datorem quid agere volumus; mox in ore nostro verba mollescunt, locutionis acumen obtunditur, lingua quadam pudoris erubescentia præpeditur. Mens quippe percepti muneris conscia debilitat iudicialis censuræ vigorem, reprimit eloquentiæ libertatem. Nam etsi iudicii rectitudo funditus non adimitur, iudicandi tamen auctoritas enervatur.* De acceptione personarum; et quale peccatum sit, vide nostrum Thomam Sanchez lib. 1. Consil. cap. 1.

Quarto, munera manus dantis, ac præsertim accipien- IV. Manus.

Digitized by Google

tis corrumpunt, Ps. 25. 10. *In quorum manibus iniquitates* (Hebr. זמה zimma, id est, scelus animo meditatum, mochinatio) *sunt*, mox subditur: *et dextera earum repleta est muneribus*. Quid erit sinistro, quæ elanculum accipit, si dextera quæ palam agit, est corrupta: et ædificat Sion in sanguinibus, Mich. 3. 10. id est, in bonis pauperum: *quia panis egentium vita pauperum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est*. Eccli. 34. 25. Muoerum acceptores ad corrumpendum iudicium, comparat S. Greg. lib. 12. Mor. proditori Iudæ dicenti Matth. 26. 15. *Quid vultis mihi dare et ego vobis eum tradam?* Christum ipsum in paupere existentem veodnnt. S. Gregor. sic loquentes inducit: *Quid vultis mihi dare, ut abnegem? officium perdam? et Deum vendam?* Isai. 1. 15. ait Deus, reprehendens primores Iudæorum: *Manus vestræ plenæ sunt sanguine*. Quod ad rem præseutem pertioere patet ex sequentibus: cum enim illis imperat ablutionem, præcipue admonet, ut quærant iudicium, subveniant oppresso, iudicent pupillos, defendant viduos.

V. Pedes. Quinto, munera pedes accipieotis corrumpunt, et iter implicant. Prov. 17. 23. *Munera de sinu* (id est elanculum e sinu prolata) *impius accipit: ut pervertat semitas iudicii*. Chald. vertit, ut declinet a via iudicii, id est, iustitiæ. Sept. impius autem declinat vias iustitiæ: hoc est, leges, quas Ætius iuriscoosultus apud Alciatum vocat, *vias regias et imperatorias*. Deiode autem subdit: Ab his quidem iudices vi, aut pretio declinantes, alias vias, vel potius divertieula, extriverunt. Uode leges ut se tueaotur, prohibeot omoia prorsus munera. S. Augustious ad Macedooium a Gratiano citatus in 2. decreti parte, causa 13. quæst. 3. ff. non licet, ait: *Non licet iudici vendere iudicium iustum, etsi liceat advocato vendere iustum patrocinium, et iurisconsulto rectum consilium*. Aurum eoim ferro poteutius ioter medios satellites, ut tyrannus, incedens iudicum cancellos effringit, et asylum pauperum in cubile latronum coovertit, si admittatur. S. Isidorum profert etiam Gratianus, ff. Pauper. *Pauper*, inquit, *dum non habet quod offerat iudicio, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur. Cito violatur auro iustitia, nullamque reus pertimescit culpam, quam redimere nummis existimat*.

VI. Domum. Sexto, munera domum accipientis corrumpunt, evertunt, et in cineres redigunt. Iob. 15. 34. ait Eliphaz: *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt*. Hebr. est tantum, *tabernacula munerum*, id est, 1. e muneribus constructa, ut vertit Pagoinus; 2. quæ munera receptant, ut speluncæ latroonm et arces.

VII. Reliqua omnia. Septimo, munera totum virum ea accipientem a tabernaculo et monte saneto Dei excludunt, eumque perdunt, ac maledictioni æternæ subiciuot. Deuter. 27. 25. *Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam innocentis*. Et Isai. 5. 23. *Væ qui iustificatis impium pro muneribus, et iustitiam iusti aufertis ab eo*.

Contra vero, habitat io Dei tabernaculo qui munera super innocentem non accipit, ut hic dicitur, et Is. 33. 15. *Qui ambulat in iustitiis* (id est, servans iustitiam) *et loquitur veritatem, qui proiicit avaritiam ex calumnia* (Hebr. qui reprobat avaritiam oppressionum, ut vertit Pagnin. id est, opes per vim et calumuiam extortas) *et excutit manus suas ab omni munere* (velut a sorde, veneno, et flamma) *qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem* (Heb. sanguines, ut vertit Arias, id est, cædes) *et claudit oculos suos ne videat malum. Iste in excelsis habitabit* (in Deo et Christo, ait S. Cyrill. 2. In cælo) *munimento saxorum* (mons et arx cælestis) *sublimitas eius*. Vatabl. vertit, asylum eius. *Panis ei datus est* (Chald. cibus sufficiens datus est ei) *aquæ eius fideles* (Pagn. stabiles) *sunt*.

Quam stabiles sint illi montes, et fontes stabiles, id est, iugiter manantes, et quam secure in iis mansurus sit, qui scalam illam cælestem a Davide positam ascenderit, declaratur in psalmi clausula: QUI FACIT HÆC, NON MOVEBITUR IN ÆTERNUM. Non movebitur ab alio, quia erit 79. Vers. 5. 4. Pars. Iusti non fluctuant.
in monte stabili: non movebitur a seipso, quia erit in medio footium iugiter vitam et suavitatem influeotium. Heb. *Non nutabit*. Magnet, numquam corruet. Septuag. ου σαλευθησεται, id est, non fluctuabit. Ps. 54. 23. *Non dabit in æternum fluctuationem iusto*. Syr. non terrebitur. Ibi nullus est pirata, in portu est, est beatus. Arabs, non dissolvetur. Iacobi 1. 17. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio*. Tabernaculum Dei securum est, et quietum, Ps. 90. 10. *Flagellum* (Chald. plaga et nocumeotum) *non appropinquabit tabernaculo tuo*, etiam in hac vita: de cælesti tabernaculo ait Isaias cap. 33. 20. *Respice Sion* (est vocativi casus, o Sion, id est, o Israelitæ, o cives Sionis) *civitatem solemnitatis nostræ* (id est, Ecclesiam militantem, ut ait S. Hier. quia iusto est perenne festum; 2. et melius, Ecclesia triumphans in cælo, ut S. Cyrill. et Adamus) *Oculi tui videbunt Ierusalem* (quod dicitur visionem pacis) *opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit: nec auferentur clavi eius in sempiternum, et omnes funiculi eius non rumpentur* (Alludit ad tabernacula pastorum, militum, et viatorum, quæ ex loco io locum transferuntur) *quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster; locus fluviorum rivi latissimi et patentes* (vide Ps. 25. 10. ubi de foote vitæ, Ps. 45. 5. ubi de flumine lætificante illam civitatem) *non transibit per eum navis remigum* (ut quid iotertorbet) *neque trieris* (id est, triremis, navis oblonga habens tres remorum ordines) *magna transgredietur eum*.

Restat, ut cum Angelis a Iacobo visis scalam cælestem 80.
quam firmat Deus, alacri et constanti pede ascendamus. Cælestis scala est conscendenda.
Dicendum est cum Rege nostro Ps. 16. 5. *Perfice* (S. Hieron. sustenta) *gressus meos* (id est pedes meos. Est metonymia) *in semitis tuis, ut non moveantur* (ινα μη σαλευθωσι, ut non fluctuent) *vestigia mea*. Hoc symbolum sibi assumpsit Cælestious Papa III. Honorios III. et Gregor. X. teste Alphonso Ciaccooio. De illa scala cælesti ait S. Bern. tract. de modo bene vivendi serm. 53. Initio: *Vidit Iacob scalam stantem super terram, Angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et cacumen illius cælos tangebat. In hac scala sunt positi omnes ad vitam æternam prædestinati: et omnis qui spectat ad regnum cælorum, in hac scala habet locum. Scala ista generalis est Ecclesia, quæ ex parte adhuc militat in terris, et ex parte iam regnat in cælis. In hac scala sunt tres ordines hominum: scilicet sæculares, activi, et contemplativi. Sæculares sunt in minori gradu. Activi sunt in altiori loco. Contemplativi vero sunt in summo*. Ibi Deus innititur scalæ, et illam stabilit. Scalam Christi propriam habes apud Ugonem Cardin. in cap. 28. Genes. Scalam Deiparæ apud S. Bern. serm. de B. Maria: si tameo est Bernardi ille sermo. Scalam religiosorum, apud Ugonem loco citato Genes. Scalam denique omnium Christianorum, apud Bellarmin. tract. de ascensioue mentis in Deum. Scalas illas, et earum gradus contemplare, et conscende, sed constanter et perseveranter, quia *impius facit opus instabile: seminanti autem iustitiam merces fidelis*, Prov. 11. 18. Hoc est, stabilis et solida. Peccator est iustabilis. *Peccatum peccavit* (id est, perpetuo, assidue, et graviter peccavit, ut ait Vatablus, q. d. peccatum peccato addidit, 2. peccatum, id est, idololatriam) *Ierusalem* (amando creaturas plusquam Deum) *propterea instabilis facta est*. Respicieos retro ut uxor Loth, et descendens ut Lucif. Contra vero: *Non commovebitur in æternum qui habitat in Ierusalem*. Ps. 124. 12.

Digitized by Google

PSALMUS DECIMUS QUINTUS.

1. Tituli inscriptio ipsi David.

1. CONSERVA me Domine, quoniam speravi in te: dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.
2. Sanctis qui sunt in terra eius: mirificavit omnes voluntates meas in eis.
3. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum: postea acceleraverunt.
4. Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea.
5. Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei: tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.
6. Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi.
7. Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum: insuper et usque ad noctem increpuerunt me renes mei.
8. Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam a dextris est mihi ne commovear.
9. Propter hoc lætatum est cor meum, et exultavit lingua mea: insuper et caro mea requiescet in spe.
10. Quoniam non derelinques animam meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.
11. Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua usque in finem.

PSALMI DECIMI QUINTI ANALYSIS.

- David Christum exhibet, felicitatis suæ
  - Sollicitum, 1. eamque petentem
    - Ob spem suam in Deum. 1.
    - Humilitatem in seipso. 2.
    - Charitatem erga Sanctos. 3.
    - Infidelium et impiorum odium. 4.
  - Et securum, 2. propter
    - Bona, ut sic loquar, fortunæ,
      - Hæreditate cælesti obtenta. 3
      - Et a Deo data
        - Cum fidelitate. 5.
        - Et liberali amore. 6.
    - Bona animi,
      - Intellectu,
        - Deum laudante. 7.
        - Et cognoscente. 7.
      - Voluntate,
        - Ad bonum incitata. 7.
        - Et in eo per præsentiam Dei firmata. 8.
    - Bona corporis
      - Corde, lætitia completo. 9.
      - Lingua, exultante. 9.
      - Carne, quiescente. 9.
      - Anima, e limbis educta. 10.
      - Corpore, incorrupto et vitæ reddito. 10. 11.
      - Vultu exhilarato ob Dei visionem. 11.
      - Omnibus potentiis, gaudio æterno triumphantibus. 11.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

1. TITULI INSCRIPTIO IPSI DAVID.

1. Michtam quid significat. IN Hebræo est מכתם *michtam le David*, quod varii varie vertunt; 1. S. Hieron. reddit, *Humilis et simplicis David*. Sic michtam deducetur a voce מך *mac*, pauper, humilis: atque a voce תם *tam*, perfectus, im-
1.
2. maculatus, simplex: 2. R. Emmanuel, et alii multi sumunt *michtam* pro auro optimo, seu ornamento aureo: et R. Abraham causam assignat, cur hæc vox in huius Ps. titulo ponatur: quod esset psalmus hic Davidi pretiosus,
3. Et optime. sicut aurum optimum et obrizum; 3. malim dicere, verti posse, *Coronatio Davidis*, seu corona, diadema, insigne aureolum Davidis: et alludi ad laminam auream (quæ erat instar coronæ positæ in fronte Pontificis Hebræorum et his verbis inscriptæ: *Sanctum Domino*) atque ad coronas regum. Factumque opinor esse hunc psalmum, cum post evitatas sæpius Saulis insidias, David coronatus est Rex in Hebron, et hæreditatem sibi promissam adiit. In eo autem Christus Rex æternus figurabatur, et de illo præcipue est psalm. quod inde evidenter probatur, quod S. Petrus quatuor versus ultimos de eo explicet, Act. 2.

A v. 29. et S. Paulus v. 10. Act. 13. v. 36.

Argumentum itaque psalmi, est oratio Christi ad Patrem, qua et conservationem suam petit, sibique gratulatur; 1. ob tantam iustorum multitudinem, ex legis Iudaicæ iugo, et Gentilium superstitionum vanitate ad veram legis novæ libertatem, traducta; 2. ob animæ suæ beatitudinem, corporis resurrectionem et gloriam, cum victor ad Patrem ascendens cum eo lætabitur tota æternitate. Vox στηλογραφία, qua usi sunt Septuaginta interpretes, dici etiam potest de titulo ob victoriam erecto, aut ob rem aliquam illustriorem gestam, qualis est hæreditatis Christi adeptio, quæ in fastos cælestes referatur, et quo tempore, quantoque plausu initium habuerit hoste prorsus subacto. Idem de Latina voce *inscriptio*, non immerito dixeris. Nisi malis censere cum Bellarm. Sept. legisse מכתב *michtab*, scriptura, inscriptio: sed nulla cogit necessitas; sensus enim nonnunquam magis, quam verba reddunt. 2. Argumentum Psalmi.

Digitized by Google

DIVISIO TOTIUS PSALMI

3. Duo continet. Primo, Orationem Christi, qua conservationem suam postulat, vers. 1. ad 5. Secundo, exauditionem orationis, perfectissima hæreditate obtenta, vers. 6. ad finem.

SECTIO PRIMA.

Duo proponit. Primo, Conservationis suæ petitionem, vers. 1. Secundo, Rationes propter quas eam postulat, vers. 4. et sequentibus.

PARAPHRASIS.

1. *Conserva me Domine, quoniam speravi in te: dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.*

2. *Sanctis qui sunt in terra eius: mirificavit omnes voluntates meas in eis.*

3. *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum: postea acceleraverunt.*

4. *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

1. Pater mi et Domine, Christum tuum quem hostes perditum volunt, tuere, cum in te uno spem suam locatam habeat. Quæcumque in me bona congesseris, ea omnia in tui unius gloriam refundam, cum Deum te meum agnoscam, nulliusque rei indigum.

2. In Sanctis quos ad vitam æternam prædestinasti, quique in hac exulum terra adhuc versantur, quicquid volui, executus es, eo splendore et maiestate, omnibus ut admirationem moverit.

3. Variis licet iactati cladibus, et tormentis dirissimis exterriti, ad meam tamen fidem atque Ecclesiam, magno ardore venerunt, agnita scelerum suorum et idolorum fœditate.

4. Neque tamen illos ex Iudæis et Gentilibus ita in unam congrego Ecclesiam, ut pecudum sanguinem offerri mihi velim, sicut suis in cœtibus facere soliti erant: Quorum cœtuum et conventiculorum ne nomen quidem usurpari amplius volo, illius ut fundendi sanguinis mentio ulla habeatur. Aliud enim erit commune corporis et sanguinis mei sacrificium.

QUÆSTIO UNICA.

Quanta cura Deus iustos tuetur virtutibus exornatos?

4. Cum psalmo præcedenti scalam erexerit David, qua ad cælum tenderemus, nunc se illius beatitudinis certum esse profitetur; et præsertim Christus, de quo præcipue est hic psalmus.

Prima autem in sectione adversus hostes invadentes conservari flagitat, v. 1. *Conserva me Domine.*

Quatuor rationes suggerit, quibus conservationem illam sibi deberi ostendat.

Primo, quod spem in uno Deo posuerit, vers. eod. 1. *Quoniam speravi in te*, non in humanis præsidiis.

Secundo, quod humilitate perfecta Deo se subiecerit, ibid. *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.*

Tertio, quod charitate ardenti, Sanctorum salute procurata, Dei gloriam promoverit, v. 2. *Sanctis qui sunt in terra eius, mirificavit omnes voluntates meas in eis.* Eos mediis in afflictionibus iuvando, et ad Patrem suum trahendo, v. 3. *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*

Quarto, quod fidei repugnantia omnia oderit et expurgarit, vers. 4. *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus: nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

ARTICULUS I.

Deus servat sperantes in se, et humiles.

5. Christi vultus quadruplex. Scala cæli in psalmo præcedenti posita, nobis Christum nunc spectandum Propheta exhibet, velut ex mysticis illis Ezechielis animalibus sacris maximum, qui facie quadruplici omnem in partem excubans ad summa non interrupto cursu evolet: 1. spem assignat, supera spectantem, ut Aquilæ vivacis faciem; 2. humilitatem, a sinistra excubantem, ut Bovis labori suo et terræ excolendæ intenti formam; 3. charitatem, ab anteriori parte iustos animantem, ut hominis benignum vultum; 4. denique, ido-

A lolatriæ odium, a dextra interminans, ut Leonis oculos scintillantes. Hac specie hosti terribilis, Deo, Sanctisque amabilis Iesus, ad montis cælestis apicem, in quo Dei tabernaculum visitur, per difficiles gradus evadit.

Astant omni ex parte hostiles cunei: unde ut Dux exercitus trepidanti metuens tyroni sese consectanti, Deum Patrem interpellat, vers. 1. *Conserva me Domine.* Hebr. שמרני *sciomreni*, conserva me. Rad. שמר *sciamar*, custodivit, observavit, curam et sollicitudinem ac diligentiam connotat, ne quid amittatur aut excutiatur. Unde משמרת *mismeret*, statio vigilum: שמורה *scemura*, vigilia. Syriace etiam vox *natar* in hoc loco posita significat custodire, observare, vigilare: unde *nethurto*, vigilia, custodia. Deus est virga vigilans, quam cervicibus impiorum imminentem vidit Ieremias cap. 1. v. 11. Nec minus advigilat, suis ut alumnis consulat, ut idem Propheta a Deo ipso audivit cap. 31. 28. *Sic non vigilavi super eos ut evellerem, et demolirer, et dissiparem, et disperderem, et affligerem: sic vigilabo super eos, ut ædificem et plantem, dicit Dominus.* 6. 1. Deus est custos pervigil.

B Si nostræ Deus intendat custodiæ, quis ad supercilia montis erepentes deturbet in præceps, cum divino robori nihil sit quod æquari possit? et quidem in versiculo nostro Deus vocatur אל *el*, quæ dictio et Deum et fortem significat: ideo Aquila et Theodotio vertunt, *ισχυρε*, id est, fortis, validus, potens, robustus. 7. 2. Est custos fortis.

Tam arcto pressu eos stringit Deus, qui manibus eius se permiserunt, ut nullus ipsos ab hac tutela divellat. Hoc præ se fert Christus ipse, Ioan. 10. 28. *Et non rapiet eas* (oves) *quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est* (Sol ipse, luna, stellæ, gemmæ omnes et opes mundi, non sunt cum unica anima radiis cælestibus fulgente, conferenda) *et nemo potest rapere de manu Patris mei:* cum hinc Pater æternus et omnipotens, inde Filius hominum Redemptor, et sapientissimus amator, manu prehensos viæ cælestis peregrinos ad alta subvehat, quis aut viæ pendentis ac præruptæ, aut infensorum et propellentium hostium terror subeat? Promisit Deus opem, eam præstabit, Ps. 83. 12. *Misericordiam et veritatem diligit Deus.* Hebr. Solem et clypeum. 1. Misericordia sol est, tenebras mœroris et invidiæ stygis removens, Ex eius manu nemo iustos rapiet.

Digitized by Google

2. Veritas seu veracitas, et fidelitas divina clypeus est corpus atque animam contegens: Deus Filius, sol est, ut laqueos evitemus cœlesti sapientia; Deus Pater clypeus est, ut insultum sustineamus divina omnipotentia. Itaque, sapienter admonet Idiota in psalmum nostrum, cum veniam anteactorum scelerum petere volumus, sæpius esse iterandas has Davidis nostri voces; cum vero de virtutibus colligendis cogitamus, sæpe dicendum: *Conserva me Domine*, ut navim auro gemmisque onustam ex Peruano regno aut ora Malabarica in patrium portum sese cum applausu civium inferentem. Inclama Deo te semper expectanti: *Conserva me*, non mea. Nihil enim homini bonum sine se bono: quid prodest dives arca, ubi pauper est conscientia?

Non iners opem postulat Christus, aut iustus quilibet, sed in hoc psalmo nostro quatuor sibi virtutes comites adiungit, quibus non tantum veluti faciebus pericula prospectet, sed etiam veluti pedibus et manibus in montis ascensu, sicut alter Ionathas, utatur, et obiectos Philisthæos prosternat.

8. Vers. 1. 2. Pars.

Primo, Pes dexter, spes est ad motum incipiendum: spe enim ad res suscipiendas incitamur? In eam rem ait David: *Conserva me Domine, quoniam speravi in te*. Heb. חסיתי *chasiti*, speravi, hospitatus sum, velut in latibulum et asylum ac refugium me recepi, in quo contegar, et securus degam. In alarum divinarum tegmine quis non confidat? Ps. 35. 8. *Filii hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt*, ut pulli sub alis gallinæ matris suæ, Ps. 62. 8. hoc de seipso profitetur: *In velamento alarum tuarum sperabo, adhæsit anima mea post te*: hoc omnibus auxilium ac tegmen pollicetur, Psal. 90. 4. *Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis eius sperabis*. Vide illum locum. Alæ illæ sunt sedula providentia, et amabilis benevolentia Dei. Alludit autem ad alas Cherubinorum, quæ thronum Dei in propitiatorio sedentis efficiebant; et arcam, id est, animam iustam, lege divina locupletetam contegebant. Alæ illæ primo totæ sunt aureæ, quia Deus charitas est, 1. Ioan. 4. 16. Secundo, extentæ sunt, quia ad omnes volant, et umbram suam ac protectionem omnibus offerunt. Tertio, in illis sedet Deus, quia factus est in pace et amore locus eius, neque a charitate unquam discedit. Alas non dissimiles dat in se confidentibus, ut ait Isaias 40. 30. *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem: assument pennas sicut aquilæ*: antea cum multo labore pugnabant in terra, sed iaceates hostes deserent, et tela ab imbeili dextra emissa sublimes ac securi in supremo æthere ridebunt soli iustitiæ proximi, atque eius radiis colluceentes, *current, et non laborabunt*, cum per charitatem proximo succurrent, *ambulabunt, et non deficient*. Ezech. 1. 14. *Animalia ibant et revertebantur, in similitudinem fulguris coruscantis*; 1. cum celeritate; 2. sine fatigatione; 3. cum splendore; 4. cum hostium trepidatione.

In alis Dei est sperandum.

9. Spes est iustorum pes dexter.

Spem esse iustorum pedem, quo in hæreditatem promissam inferantur, habes Deut. 11. 24. *Omnis locus quem calcaverit pes vester*, spes vestra terram calcans, et cælum petens, *vester erit*: non vos eius, per nimium affectum. *A deserto, et a Libano, a flumine magno Euphrate, usque ad mare occidentale erunt termini vestri*. Incipe a deserto, spolians te rebus superfluis et inutilibus, ascende ad Libanum montem puritatis et candoris, tunc patebit tibi fluvius Euphrates, id est *fructificans* gratia, atque ipsum mare vastissimum Dei ipsius, in quod te immerges, ubi cætera tibi occiderint. *Nullus stabit contra vos*, multo minus vos prosternet: *terrorem vestrum*, quo antea ad folii motum timebatis, *et formidinem dabit Dominus Deus vester super omnem terram* (non homines tantum, sed terra ipsa vobis tremet atque instabilis apparebit) *quam calcaturi estis*. Dabit Deus terrorem vestrum hosti, ut amplius vos non trepidetis: et dabit terrorem vestri, ut ipsi ad aspectum vestrum concidant; 1. desertum sit in meridie, vacuando nos mundi deliciis, quarum ardor plerosque concoquit; 2. sit Libanus, id est, candor a Septentrione, unde hostiles tenebræ et frigus animam invadunt, ut innocentiam tollant; 3. sit Euphrates ab Oriente, Christus gratias suas iugiter infundens in animam, velut in paradisum terrestrem, quem semper alluit et fœcundat; 4. sit mare ab Occidente, id est divinitas in morte, in quam tota æternitate immergaris. Vel, sit in vita purgativa desertum: in illuminativa Libanus: in unitiva dum vivimus, Euphrates: post mortem, Mare. Vel denique, in pueritia est desertum, se subducendo a malo consortio: in adolescentia Libanus, per morum candorem: in virili ætate Euphrates, per fœcunditatem virtutum: in senectute denique Mare, per profundam sapientiam. Spem porro esse pedem nostrum, diserte docet S. Bern. in Ps. 90. Pes vester, spes vestra est, et quantumcumque illo processerit, *obtinebit: si tamen in Deum toto figatur, ut firmo sit et non titubet*.

Rationem vero Davidis esse optimam, qua conservationem a Deo postulat, quia in eo spem suam defixit, dicit Idiota hoc loco: *Hæc*, inquit, *una res est, quæ facit nos a Deo sperare quod petimus, cum nos impetraturos impetramus*. Elegantius hoc docet S. Chrysost. hom. 69. in cap. 21. Matthæi: *Noli*, ait, *de rebus tuis curare, sed omnia tua Deo commendo. Si enim tu curas, curas ut homo: si vero Deus providet*, ὡς Θεὸς προνοεῖ *providet ut Deus. Noli tu maioribus prætermissis de illis curare, ne Deus minus de illis provideat. Ut igitur magna cura res tuas complectatur, ipsi soli universo committe. Nam si spiritualibus omissis ea tractabis, minorem Deus de ipsis curam habebit*. Neque enim solam de charitate dicitur Ps. 144. v. 20. Dominus custodit omnes *diligentes se*. Non tantum de timore Dei habetur Eccli. 33. 1. *Timenti* Dominum non occurrent mala; sed etiam de sperante pronunciatur ibid. cap. 32. 28. *Qui confidit in Deo, non minorabitur*. Et cap. 33. 17. *In benedictione Dei et ipse speravi: et quasi qui vindemiat, replevi torcular*: ob mentis lætitiam, et gratiarum ubertatem. Unde Sancti spem suam in uno Deo suo a quo salutem expectant, reponunt. Eccli. 34. 15. *Spes illorum in salvantem illos*, Ps. 61. 8. Ipse David hoc prædicat, *Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est*. Ps. 24. 5. *Tu es Deus Salvator meus*. Psal. 26. 9. *Deus salutaris meus*, Ps. 30. 3. *Esto mihi in Deum protectorem*, Ps. 37. 23. *Domine Deus salutis meæ*, Ps. 45. 1. *Deus noster refugium et virtus, adiutor in tribulationibus*. Et v. 8. *Susceptor noster Deus Iacob*. Potest et vult salvare, Ps. 61. 12. *Potestas Dei est, et tibi Domine misericordia*. De protectione Dei per multiplicem gratiam vide Cassianum integra collation. 13. In tribulatione præsertim conservat Deus, Eccl. 39. 22. *In verbo eius stetit aqua, sicut congeries; et in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarum*. Sicut in vase concluso aqua maris rubri stetit, ut daret aditum populo Israel in desertum, Exod. 14. 22. *Ingressi sunt filii Israel per maris medium*, in medio tribulationis Deus vivificat: *erat enim aqua quasi murus a dextera eorum, et læva*: tribulatio ipsa animam munit in temporalibus et spiritualibus. Olaus Magnus Archiepisc. Upsalensis Svetiæ et Gothiæ Primas asserit lib. 11. pag. 277. quibusdam in Septentrionis regionibus fieri *muros glaciales* tempore obsidionis in hyeme, et lib. 1. pag. 19. castella nivalia a iuvenibus extrui, et *aqua firmari*, quæ ita gelatur, ut globi ænei non penetrent. De aqua Iordanis fluvii partim in mare mortuum defluente, partim stante, et ad modum montis intumescente, habes cap. 3. lib. Iosue v. 15. *Ingressisque Sacerdotibus Iordanem, et pedibus eorum in parte aquæ tinctis steterunt aquæ descendentes in loco uno, et ad instar montis intumescentes apparebant procul, ab urbe quæ vocatur Adom usque ad locum Sarthan: quæ autem inferiores erant, in mare solitudinis, quod nunc vocatur mortuum, descenderunt, usquequo omnino deficerent*. De aqua Iordanis ab Elia scissa vide 4. Regum 2. 8. ab Eliseo, ibidem v. 14. Nota porro, mare et Iordanem triplici modo esse divisa: 1. a Mose mare per virgam; 2. Iordanem per pedes Sacerdotum et Arcam; 3. eumdem fluvium per Eliæ pallium. Primo, in principio viæ, potenti Christi virga opus est, per aliquam gravem calamitatem, per mortis, iudicii, et inferorum metum, ut mundi fluctus transca-

10. Spes iuvat impetrationem.

mus, et desertum seu solitudinem mentis, aut etiam religionis petamus, ubi Deus ad cor loquatur. Secundo, in progressu viæ, opus est Sacerdotibus, qui duces sint et præcant, pedesque in aqua tingant, atque legem in Arca portent quam expllcent, ut in terram promissionis introeamus, ibique virtutum fructus colligamus. Tertio, in fine viæ et vitæ, ut cum Elia curru igneo ad Deum ferventes eius amore rapiamur, pallium ipsum est a nobis reiiciendum, omnibus rebus terrenis nudandus affectus, 4. Reg. 2. 8. *Tulit Elias pallium suum, et involvit illud, et percussit aquas, quæ divisæ sunt in utramque partem, et transierunt ambo per siccum.* Vir perfectus et sibi et sociis providet: Adiunge te Sanctis, nihil tibi ad Deum progredienti obstabit, Exod. 19. 24. Mosi dicitur: *Ascendes tu, et Aaron tecum.* Et cap. 24. 13. *Surrexerunt Moses et Iosue minister eius*: simul ascenderunt in montem Sinai, Aaron deinde ad populum descendit, et cum populo idololatra turpiter lapsus est: Iosue vero suavissimis Dei contemplationibus per 40. dies mentem pavit, et Moses cum Angelo colloquens, legem accepit. Ionatha in montem ad superandos Philisthæos manibus et pedibus reptante, 1. Reg. 14. 13. dicitur: *et armiger eius post eum.* Sic coniuncti integrum exercitum fuderunt, et in fugam verterunt. Gedeoni dicit Deus, ut descendat in castra Madianitarum, quæ erat traditurus in manu eius, sed non vult ut solus descendat, Iudic. 7. 10. *Descendat tecum Phara puer tuus.* Hoc facto cum trecentis militibus male armatis pene ad internecionem delet plusquam centum et triginta hostium millia.

Et ipse Christus ac David in Ps. nostr. orant, *Conserva me Domine*, id est, simul serva. Ugo Card. *Simul*, ait, *me cum meis serva.* Vult amantissimus Iesus servos suos sibi in prælio adiunctos, tutos et incolumes præstari, ut simul cum illis triumphet. Orat Patrem Ioan. 17. 9. *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt, et clarificatus sum in eis. Pater sancte, serva eos in nomine tuo*: terrore tui nominis hostes effuge, dominum te et patrem ostende: ut impios prosternas, filios tuos adiuves et conserves.

Secundo, Pes sinister cælestis viatoris, per medios hostes ad æterna præmia pergentis, est humilitas, quæ terræ infigitur, et mentem firmat, dum spes desiderio divinorum elevatur. Postquam dixit David initio psalmi, conserva me Domine, et primam rationem reddidit, quoniam

11. Vers. 1. 3 Pars. Humilitas est pes sinister ad cælum ducens.

speravi in te, secundam attexit in eodem v. 1. DIXI DOMINO, DEUS MEUS ES TU: QUONIAM BONORUM MEORUM NON EGES. Conserva me, quoniam dixi et professus sum te Deum meum esse: hoc autem dixi, quia vidi te bonorum meorum non indigere: sive sermo sit de bonis fortunæ, sive de bonis corporis, sive de bonis animæ. Arabs vertit: *Tu non es indigens operum bonorum meorum.* Deus est Saddai, id est, sibi sufficiens.

Non augetur fons aqua rivorum a se decurrentium, nec Deus bonis creaturarum a se dimanantium. Fluxum hunc rerum omnium a Deo, hic ostendit Syrus, cum reddit: *Bonum meum a te est*; et Chald. *Bonum meum non est datum nisi a te*: atque S. Hieron. *Bene mihi non est sine te*: et velut fonte, ne arescam; et velut mari, ut in te defluam, tibique intima uniar: tu es in ore melos, iubilus in corde, in oculis lumen, in manu fortitudo, in toto corpore et animo felicitas suprema.

12. Duo sunt humilitatis gressus. I. Cognitio Dei.

Duos itaque humilitatis gressus in hemistichio nostro annotare possis. Primo, cognitionem supremi dominii Dei, et infinitæ eius excellentiæ, a qua omnia pendeant, atque continuo dimanent, ut eam revereantur et colant, *Dixi Domino Deus meus es tu.* Tu es אדן *adon*, Dominus basis et columen rerum, sine quo in nihilum refluerent. Rad. אדן *eden*, basis, fundamentum, fulcimentum. Deo orbis terræ immensa moles, cælorum latissime fusa spatia, oceani vasti gurgitem cæteraque omnia innituntur.

Deus est noster per creationem.

Quilibet Christianus ipsi dicat cum Davide nostro, *Deus meus es tu.* Primo, meus in creatione, sine te enim nunquam extitissem. Rom. 11. 36. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæculo.* Iob. 10. 8. *Manus tuæ fecerunt me.* Alteri hanc curam dare noluisti, sed utramque manum in me formando adhibuisti, *et plasmaverunt me totum in circuitu*: nihil prorsus est quod a te factum non sit, ad extremos usque ungues statuam tuam polivisti: totum corpus et animam, ut ait Pineda. Manus intelligit S. August. sapientiam et potentiam, illis fecit Deus hominem, et quidem ornate et polite, ut vox Hebraica עָשָׂה *asa* significat, perficere perfecte, efficere, exornate facere et accurate. Secundo, Deus est noster per redemptionem, pro nobis sanguinem fundendo, et salutem dando, Isaias 9. 6. *Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum eius.* Eusebius Emissenus, aut ut variis placet S. Eucherius hom. 1. id pie amplificat: *Natus est*, ait, *nobis qui sibi erat: datus est ergo ex divinitate, natus ex Virgine. Natus, qui sentiret occasum, datus, qui nesciret exordium. Natus, qui et Matre esset iunior: datus, quo nec Pater esset antiquior. Natus, qui moreretur: datus, ex quo vita nasceretur. Ac sic qui erat, datus est: qui non erat, natus est. Illic dominatur: hic humiliatur: sibi regnat et mihi militat.* Vide S. August. serm. 27. de Tempore, et S. Bern. serm. 4. super Missus est. Principatus autem quem non ut cæteri Reges capite, sed humero fert, est crux in qua fixus regnavit a ligno Deus, ut S. Basil. et S. Cyrillus exponunt. Illi dic cum Davide Psal. 3. 8. *Salvum me fac Deus meus.* Si pereo, tibi pereo: et mecum sanguis tuus perit, quo intinctus sum. Tertio, noster est Deus in Sacramentis, ac præsertim in Eucharistia, se nobis tradendo, Psal. 4. 2. *Deus iustitiæ meæ*, cum absolvit a peccatis, Psal. 72. 26. *Deus cordis mei*, cum in corpus nostrum intrat, et in eo manet. Ioan. 6. 57. *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo.* Sic et meus fit, et ego illius. Sponsa dicebat Cant. 2. 16. *Dilectus meus mihi, et ego illi.* Est fasciculus myrrhæ inter ubera commorans, c. 1. 12. botrus Cypri os suavi nectare recreans, vers. 13. Venit in cor eius, ut in hortum suum, c. 5. 1. Oculos ad se rapit et secum ducit ad vineas, c. 7. 10. *Ego dilecto meo, et ad me conversio eius*: brachia eius fulcit inter ambulandum, cap. 8. 5. *Insixa super dilectum*, aures suavitate vocis demulcet, c. 5. 2. Quarto, Deus noster est, nos regens et gubernans, Psal. 5. 3. *Rex meus et Deus meus.* 1. Dat lumen, Psal. 17. 29. *Tu illuminas lucernam meam.* Sine te luce extinguitur lampas etiam virginum: oleo Messiæ, id est Christi seu uncti non repleverant fatuæ virgines vasa, neque lumine lychnum accenderant; ideo in nocte tardius ad ianuam nuptiarum agni pervenerunt, et ad hædos amandatæ sunt; adde cum eodem Propheta: *Deus meus illumina tenebras meas.* Te lucente, tenebræ paupertatis et afflictionis meæ fient lux, imo ex caligine peccati exurget fax notitiæ meæ. 2. Iuvat Psal. 17. 3. *Deus meus, adiutor meus.* 3. Obstantia removet aut perrumpit, ibid. vers. 30. *In Deo meo transgrediar murum.* Cum me in Deum immisero, atque in eo mansero simul cum ipso omnia penetrabo, ut globus æneus et ignitus in tormento bellico positus, et igne undequaque succinctus. 4. Ungit pugiles suos pugnaturos. 2. Corinth. 1. 21. *Qui unxit nos Deus.* Sponte defluit illud unguentum a barba Aaron in fimbriam vestimenti et totum Ecclesiæ corpus, ex quo tempore Iesus e cælo defluxit in terras, Cant. 1. 2. *Oleum effusum nomen tuum.* In illius odorem est currendum, ut maiori in dies amore inardescamus. Præcipit Christus, ut hoc oleo faciem nostram ungamus, Matth. 6. 17. Id fecit Iudith in Holofernem pugnatura, Iudith. 16. 10. *Unxit faciem suam unguento*, et uncta victoriam reportavit. Unguentum sit in capite, Psal. 132. v. 2. in amore cælestium, non cadat divinum oleum in terram. 5. Denique Deus noster erit in Ps. 72. 26. *Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum.* Hac de re infra vers. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei.*

Redemptionem. — Sacramenta. — Providentiam.

Secundus humilitatis gressus seu passus est, cognoscere vilitatem nostram tantam esse, præ Dei præstantia et perfectione infinita, ut nostris bonis non possit crescere, vers. eod. 1. *Quoniam bonorum meorum non eges.* Se solo 13. II. Cognitio sui.

Digitized by Google

enim Deus perfectissimus est, sive dominium eius spectes, sive vim et efficaciam in agendo, sive sapientiam in ordinando, sive aliud quidpiam. Primo, Dominus est omnium et ab omnibus independens. Esther regina pavens ob periculum quod imminebat, ob decretum de occidendis omnibus Iudæis, instigante Assuerum impio Aman, deposuit vestes regias, cinere et stercore implevit caput, ut coram Deo se sisteret, seque vilem terram profitens, eum unum Regem omnium proclamaret. Sic enim orationem incipit, Esther. 14. v. 3. *Domine mi, qui Rex noster es solus, adiuva me solitariam.* Ezechias Rex Iuda acceptis literis Sennacherib Regis Assyriorum minas intentantis, et exitium parantis ait 4. Reg. 19. v. 15. *Domine Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus Regum omnium terræ.* Et v. 19. ait esse solum Dominum. Sic dicit David Ps. 82. v. 19. *Tu solus Altissimus in omni terra.* Alia omnia præ illo iacent et concidunt, Ps. 148. v. 13. *Quia exaltatum est nomen eius solius.* Ps. 75. v. 15. *Quis Deus magnus, sicut Deus noster.* Dic itaque cum S. Michaele in rebelles Angelos et thronum Dei affectantes: Quis ut Deus? Plutarchus in Iside et Osiride ait, fuisse fanum Isidis, in quo hæc inscripta essent: εγω ειμι παν το γεγονος, και ον, και εσομενον. *Ego sum omne quod fuit, est, et erit.* Auctor Ecclesiastici hoc celebrat cap. 43. 29. *Consummatio sermonum, ipse est in omnibus:* hoc est, sicut explicat Tirinus, finis et summa verborum sit, quod Deus, το παν, id est omnia, sit in omnibus, et omnia ex ipso, in ipso, et per ipsum subsistunt. Est, ut habetur in versiculo psalmi nostri, *Iehova*, per se existens, ipsa essentia ab omnibus independens, et seipsa perfecta et omnibus numeris absoluta. Secundo, Se solo Deus omnia creavit, nullius egens auxilio, Gen. 1. 3. *Dixit Deus, fiat lux, et facta est lux;* idem accidit in productione firmamenti, v. 6. solis, et lunæ ac stellarum, v. 14. piscium et avium, v. 20. et animalium, v. 24. Evam educit e costa Adami, sed dormientis, ne cooperatione eius Deus egisse videretur, cap. 2. 21. Hanc suam potentiam prædicat Deus, et ad illam contemplandam Iobum excitat, Iobi 38. 4. *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?* Lege totum caput, ubi plurima Dei opera enarrantur. Omnia verbo absolvuntur, Eccli. 3. 21. *Magna potentia Dei solius.* Et Ps. 71. 18. *Qui facit mirabilia magna solus.* Cum aliis facit parva miracula, cooperatur enim nobiscum in omnibus nostris operibus. Vere enim dixit Ioannis 15. 5. Sine me nihil potestis facere: sive parvum, sive magnum: et S. Paulus in Areopago concionem habens Athenis, ait Actor. 17. 25. *Nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia.* Tertio denique, sapientissimus est, ut solus omnia a se creata gubernet. Eccli. 42. 19. *Cognovit Dominus omnem scientiam et inspexit in signum ævi. Non præterit illum omnis cogitatus, et non abscondit se ab eo ullus sermo. Magnalia sapientiæ suæ decoravit, et non eget alicuius consilio.* Romanos ad illius sapientiæ contemplationem atque admirationem impellit Apostolus, Rom. 11. 34. *Quis consiliarius eius fuit?* Ab eo omnem esse petendam sapientiam, eamque dari affluenter docet S. Iacobus epist. 1. vers. 5.

14. *Humilitate ad cælum pervenitur.*

His gressibus humilitatis, sine lapsu viam cælorum decurremus, et gloriam a Deo obtinebimus. Nam, ut ait Salomon Prov. 15. 33. *Gloriam præcedit humilitas.* Humilitatem gloria sequitur coronata, ut regina cælestis. Socrates ipse vidit ad gloriam via humilitatis perveniri: dicebat enim teste Xenophonte lib. 1. memorabilium. Ουκ εστ καλλιων οδος επι δοξαν. *Non est ulla ad gloriam via præstantior, quam virtuti insistere, et virtutem suam occultare.* Frater Pacificus unus e sociis S. Francisci vidit in cælo multas sedes positas, unam cæteris digniorem gemmis ornatam, et omni gloria fulgentem. Audivitque vocem:

S. Francisci humilis in cælo thronus ornatissimus.

Sedes ista unus de Angelicis mentibus fuit, et *nunc humili servatur Francisco.* Statim frater petiit, quid de seipso sentiret. Ad quem sanctus: Videor mihi maximus peccatorum: cui Pacificus: Non posse, ait, id salva conscientia dicere: tum Franciscus: Si quantumcumque sceleratum hominem tanta fuisset Deus misericordia prosecutus, arbitror sane quod multo quam ego Deo gratior foret, ut refert Thom. Waddingus tom. 1. Annal. Min. pag. 100. S. Benedictus eam humilitatis viam in terris tenuit, unde cum est mortuus, visa est anima eius per viam lucidam in cælum ascendere. Ut eamdem gloriam filii quoque obtinerent, id præcepti posuit cap. 7. regul. ut humilitatem sectarentur. *Scala*, inquit, *creata, nostra vita in sæculo, quæ humiliato corde a Domino erigitur ad cælum. Latera enim huius scalæ, dicimus nostrum esse corpus et animam, in qua latera diversos gradus humilitatis vel disciplinæ evocatio divina ascendendos inseruit.*

ARTICULUS II.

Mirabiles sanctos suos efficit Deus in omnium voluntatum suarum executione.

Spem et humilitatem superiori articulo vidimus esse pedes sanctorum, quibus ad viam cæli percurrendam utantur. Nunc mirabilem illis fervorem addit David, quo velut dextera in locis difficillimis cautes prehensent, ut ad Christum in apice montis coronas tenentem evadant, calle ab ipso monstrato, et sanguine eius intincto, feliciter
emenso, v. 2. SANCTIS QUI SUNT IN TERRA EIUS, MIRI- 15.
FICAVIT OMNES VOLUNTATES MEAS IN EIS. Hebraismus Vers. 2.
est: id est in sanctis voluntates meas omnes mirabiles effecit. Loquitur Christus, cuius efficacem omnem voluntatem Pater æternus complevit, et quidem in sanctis modo mirabili.

Quæres, quænam sint illæ Christi voluntates? Respondet Bellarminus intelligi benevolentiam eius omnem, omniaque studia erga electos, declarando illa tum per Prophetas et varias veteris testamenti figuras: tum per Christi ipsius et Apostolorum miracula: præsertim autem intelligi mirabilem eius erga ipsos benevolentiam, cum pro iis animam suam ponere voluit. Hic sensus mihi maxime literalis videtur. Non placet autem quod arbitratur in textu græco esse mundum, cum habeatur *voluntates suas;* idem enim est sensus, cum sit una Patris et Filii voluntas. S. Thomas accipit quoque de voluntate patiendi, moriendi et resurgendi, ut nos vivificaret. Remigius addit, Incarnationem. Thomas Iorgius Anglicus, opera omnia redemptionis; hoc enim maxime appetit Deus
ut sanctitate fulgeamus 1. Thessal. 4. 3. *Hæc est voluntas* 16.
Dei, sanctificatio vestra. Voluntates varias Christi, et qui- *Variæ*
dem mirabiles possis contemplari, ut ad perfectam et con- *Christi*
summatam perfectionem sanctos suos perduceret. Primo, *voluntates,*
quod cum esset Deus Patri æqualis, nec rapinam arbitra- *quibus san-*
retur esse se æqualem Deo, tamen ut ait Paulus Philipp. *ctos ad*
2. 7. *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in* *perfectionem*
similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. *ducit.*
Secundo, quod non ex parentibus honore et opum copia 1
præstantibus nasci voluit, sed pauper cum pauperibus 2
degere. 2. Cor. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri*
Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est cum
esset dives, ut illius inopia vos divites essetis. Tertio, quod 3.
cum illi ob visionem beatificam deberetur gloria corporis
et impassibilitas, tamen pro nobis carnem passibilem assumere voluit, et per continuum miraculum sic eam conservare. Hebr. 12. 2. *Aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem,*
confusione contempta. Quarto, quod pati voluit tan- 4.
quam reus mortis et sceleratus. Isaiæ 53. 12. *Et cum sce-*
leratis reputatus est, et ipse peccata multorum tulit. Quin- 5.
to, quod hæc omnia præstitit, cum inimici essemus. Roman. 5. 8. *Commendat charitatem suam Deus in nobis: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est.* Alias eius voluntates etiam mirabiles in sanctorum conservatione et gubernatione suspicere possis. Censet porro Ugo Cardinalis hic agi de sanctis, qui adhuc vivunt et in terra militant: Idiota autem, de iis qui in cælo regnant. Arbitror ad utroque locum hunc extendi posse. Dicitur enim, *Sanctis qui sunt in terra eius,* in terra promissionis, quæ est figura Eccle-

Digitized by Google

siæ militantis et triumphantis. De tota terra etiam potes accipere: Domini enim est terra et plenitudo eius: id est, sancti pleni virtutibus, Ps. 23. 1.

17. *Tropologice.* Tropologicus sensus sit, Deus Pater in sanctis omnibus voluntates meas mirificavit, efficiendo ut mirabiliter eas exequerentur, per conformitatem et unionem cum illis. De illa conformitate voluntatis nostræ cum divina ob creationem, redemptionem, et sanctificationem egi satis fuse Ps. 61. v. 1. in illud: *Nonne Deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam et ipse Deus meus, et salutaris meus, susceptor meus.* Et Ps. 142. v. 10. in ea verba: *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu.* Nonnulla hic addam.

18. *In sanctis suis existit Deus.* Deum in animo, velut regem in throno, collocare debemus, atque eius sanctissimam voluntatem veluti regiam. Tobias senior dicebat filio suo, Tob. 4. 6. *Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum.* Sol ille faciet mentem tuam cælum, et in eo diem continuum, et vitam sine morte. Hinc Abraham qui coram Deo ambulavit, ab eo illuminatus atque eum videns, moritur *plenus dierum*, Gen. 25. 8. et Isaac 35. 29. et Iacobum benedicens ait 27. v. 27. *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit,* in eo existens Dominus. Nihil in iusto est vacuum et inane. Spiritus sanctus replet totam domum. Act. 2. v. 2. et Apostoli musto illo cælesti pleni erant, v. 13. cum essent *repleti Spiritu sancto* v. 4. et septem diaconi eliguntur *pleni Spiritu sancto*, Act. 6. 3. et specialim S. Stephanus dicitur v. 5. *plenus fide et Spiritu sancto*, et v. 8. *plenus gratia et fortitudine.* Sed iure nunc possimus dicere cum Pharaone admirante Iosephi sapientiam. Genes. 41. 38. *Num poterimus invenire talem virum, qui spiritu Dei plenus sit?*

Imprimenda est mens tota Deo, sicut cera sigillo regia. S. Bonaventura Process. 7. Relig. cap. 15. *forma animæ Deus est, cui debet imprimi sicut sigillo signatum.* Alludit ad locum Cant. 8. 6. ubi Sponsus imperat Sponsæ, *pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.* Ut voluntas Dei sit in nobis interius, et appareat aliis exterius.

19. *Eisque suavem se præbet.* Cum Deum in te habueris, eique iunctus fueris, gustabis quam suavis sit Dominus. S. Theresia in itinere perfectionis cap. 28. et 29. docet, Deum gustandum esse in nobis existentem. S. Augustinus ait, cum se variis in locis quæsivisse, et in seipso reperisse. Itaque insipiens est, qui extra se multo cum labore bona quærit, cum in se habeat bonum omnis boni. Sic autem loquitur sanctus hic Doctor tract. de spiritu et anima cap. 54. *Quid per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ et corporis tui? Ama unum bonum, in quo sunt omnia bona, et sufficit: desidera simplex bonum quod est omne bonum, et satis est.* Cum in te erit fons ille bonorum omnium, te bonis replebit et bonum efficiet. Mercurius Trismegistus cap. 14. Pimandri cap. 11. *Intellige quod audacius dico, attamen verius. Sicut absque vita homo vivere non potest: ita nec Deus esse potest quin bonum efficiat.* Dicit Christus Ioan. 5. 17. et patrem suum, et se semper operari. Iugiter autem in se operantem Deum patrem et filium atque amorem suum producentem, et flores atque aromata virtutum spargentem sentiens, dicit eum Sponsa Cant. 6. 1. *Dilectus meus descendit* (per incarnationem, eucharistiam et gratiam) *in hortum suum ad areolam aromatum, ut pascatur in hortis, et lilia colligat. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi.* Ibi Sponsus lævam ponit sub capite sponsæ, id est, in parte superiori animæ, et dextera sua totam amplexatur: ibi Sponsa tenet sponsum, nec dimittit, donec introducat illum in domum matris suæ, et in cubiculum genitricis suæ, cap. 3. 4. Id est, in domum suam, ut ait Tirinus. Vocat autem matris domum, ob honestatem, inquit Mariana. Est vero domus et cubiculum hoc, ut explicat S. Gregor. Nyssenus, cor eius, et mens eius: S. Ambros. internum secretum naturæ alus: alii, centrum cordis eius, pars superior ac nobilior animæ, ubi resident virtutes Theologicæ, dona Spiritus sancti, cæteræque virtutes internæ. Ibi intimam vult fovere cum Deo familiaritatem, et spirituales cum eo nuptias contrahere, illo perpetuo præsente frui, colloquiis eius pasci, arcana discere, et optatis complexibus secura gaudere. Deicolus Abbas semper ridenti vultu apparebat: causam rogatus, ait: *Christum a me tollere nemo potest.* Alia sunt stercora: satis est, si Christum lucrifaciamus, in eo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei, et gaudium hoc nemo tollet a nobis. *Deicolus semper lætus.* Adiurat enim filias Ierusalem per capreas cervosque camporum; 1. per beatas animas et Angelos, ut ait S. Bernardus; 2. per Prophetas, Patriarchas, aliosque sanctos Ecclesiæ, ut explicat Origenes, ne suscitent aut evigilare faciant dilectam, *quoadusque ipsa velit;* Cantic. 2. v. 7. In pace, id est, in Christo, qui est pax nostra; Ephes. 2. 14. et Deus pacis; Roman. 15. 33. pacificans per sanguinem suum, sive quæ in terris sensuum omnium, sive quæ in cælis sunt potentiarum animæ; Coloss. 1. in hac inquam pace dormit et requiescit vir cælestis ac divinus.

20. *In animis sanctorum operatur Deus.* Operatur Iesus in anima suavi somno acquiescente in eius providentia, et de se non sollicita, nec quietem turbante erga plurima, cum videat unum sibi esse necessarium: operatur autem secundum propositum suæ voluntatis, Ephes. 1. 11. *Operatur Deus omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Propriam voluntatem, ut pestem virtutum, a se removent sancti, et mirificant in se solam voluntatem Dei, ea enim sola cor eorum possidere digna est. S. Anselmus lib. de similitudine, cap. 8. *Solus Deus quidquid vult, debet velle propria voluntate, ita ut aliam quam sequatur non habeat supra se: Cum igitur homo vult aliquid per propriam voluntatem, Deo aufert quasi coronam suam. Sicut enim corona soli Regi competit, sic propria voluntas soli Deo.* Qui propriam suam voluntatem sequitur, stulte credit, unde monet Paulus Ephesios c. 5. epist. ad eos datæ, v. 17. *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei*; et Coloss. cap. 4. 12. *Ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate Dei:* illa sola animam implet, perficit ac stabilem facit: sed vide ut omnem tu ipse adimpleas, ut penitus implearis, et sit Deus omnia in omnibus tuis operationibus ac desideriis. Ut enim ait S. Augustinus Soliloq. cap. 30. *Facta est animo capax maiestatis tuæ, ut a te sola, et a nullo alio possit impleri:* Solus etiam vir sanctus id unum curat, ut Deo repleatur, et eius voluntatem adimpleat, illum enim solum amat. Sap. 3. 9. *Fideles in dilectione acquiescent illi.* S. Nilus de oratione, ait: *Noli orare, ut fiant quæ fieri velis: sed potius ora, sicut orare didicisti, ut fiat voluntas Dei in te.*

21. *Voluntas Dei est aspicienda, velut sidus ad portum ducens.* Hanc Dei voluntatem omnes Sancti in fluctibus mundi versantes aspiciunt ut Cynosuram suam, et ad eam aspicientes cursum in portum dirigunt. Neque hoc tantum faciunt in fluctibus initio conversionis: sed longe perfectius, cum ipsi in cælo perfectionis versantur, et in stellas mutati sunt, Dei ad nutum aut lucent nobis, aut in alium orbem recedunt. Iob. 9. 7. *Qui præcipit soli, et non oritur: et stellas claudit sub signaculo.* Sub sigillo tenebrarum ac nubium, ne lumen earum videatur; 1. cælum est veluti thesaurus Dei, clauditur cum eius splendor terris subducitur; 2. cælum est etiam liber, in quo maiestas, potentia et sapientia legitur; stellæ sunt eius characteres auro illuminati, clauditur atque complicatur liber caligine. Tabescet, inquit Isaias 34. 4. omnis militia cælorum, et complicabuntur sicut liber cæli. Lucent quoque stellæ ei qui fecit illas. Eccli. 43. 10. *Species cæli gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus: in verbis Sancti stabunt ad iudicium, in præcepto Dei stant perseveranter ad ipsius imperium executioni mandandum, et non deficient in vigiliis suis.* David ab Absalone filio suo expulsus Ierosolyma civitate sua regia dicebat 2. Regum 15. 26. *Si dixerit mihi, non places, præsto sum: faciat quod bonum est coram se*, victoriam de hostibus obtinuit, et cum gloria in regium solium subvectus est. *David se Dei voluntati conformat.* Cum Iudas Machabæus milites suos contra Gorgiam ad pugnam animasset, ait: 1. Mach. 3. 60. *Sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat.* Hac velut data tessera in campum descendit *cum dies factus esset*, cap. 4. 6. Semper dies est ac lux *Iudas item Machabæus.*

Digitized by Google

ei, cui lucel Deus: habebat tantum tria millia virorum, qui tegumenta et gladios non habebant: et vidit castra Gentium valida, et loricatos, et equitatum in circuitu eorum: Deo tamen iuvante stetit a Iuda victoria. Omnibus Christianis præcipitur ut dicant Matthæi 6. 10. *Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra.* Ipso Christus doloribus gravissimis passionis menti oius observantibus nit Lucæ 22. 42. *Pater, non mea voluntas, sed tua fiat:* quam vocem meditans S. Leo sermone 7. de passione nit: *Hæc vox capitis salus est totius corporis, hæc vox omnes fideles instruxit, omnes Confessores accendit, omnes Martyres coronavit. Discant igitur hanc vocem omnes Ecclesiæ filii, magno pretio redempti, gratis iustificati, et cum adversitas violentæ tentationis incubuerit, præsidio potentissimæ rationis utantur, ut superato tremore formidinis, accipiant tolerantiam passionis.* In eam rem dicit Christus, se venisse ut faceret voluntatem patris, a quo missus erat. Ioan. 6. 38. In cælo non poterat obedire, ot subiici voluntati patris, cui æqualis erat, descendit e cælo, ut eam impleret. Quod eum delectatione fecisse se testatur, cum eam cibum suum vocat, ibid. cap. 4. 34.

Christus quoque in passione.

22. Voluntatis divinæ executio sanctos efficit ob octo rationes.

Sancti faciunt Dei voluntatem, et voluntatis divinæ executio facit sanctos. *Sanctis* qui sunt in terra eius (in Ecclesia) mirificavit omnes voluntates meas in eis. Hebraica habent, *Sanctis*, etc. *et inclytus omnis voluntas mea in eis:* Ibi habitat, ibi quietem reperit atque dominatum, ibi gratias suas libere et liberaliter effundit in hospitii mercedem. Chald. *Omnis voluntas mea bona in ipsis.* Adimplet lætitia cum vultu suo se aspicientem animam, et delectationes sunt in dextera eius, velut in cornucopia, ut illas dispergat in omnes facultates atque sensus, cum ipse gaudio exundet in tam sancto domicilio. Syrus vertit, *in quibus tota delectatio mea est.* In alio nullo loco delector: quicquid fiat si contra Domini voluntatem fit, in servo non placet: Sit oportet secundum cor Dei, qui illi acceptus esse vult: de Davide nit ipse Deus 1. Reg. 13. 14. *Inveni* (vix tandem: quærendus est, rara est avis in terris) *virum secundum cor meum,* (robore animi opus est) *qui faciet omnes voluntates meas.* Si vis esse secundum cor Dei, fac eius voluntates, sed omnes: Saul enim paucas omittens facere, etiam in speciem admodum difficiles, ut patet in cæde Amalecitarum, regno eiectus est, ac misere periit. Vide dicta Ps. 56. 8. in illud: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.*

I. Enim mores reformat.

Primo, Ad sanctitatem habendam reformatio necessaria est, hanc dat desiderium præstandi voluntates Dei. S. Paulus id indicat Rom. 12. 2. *Nolite conformari huic sæculo* μη συσχηματιζεσθε, ne configuremini, figura tantum et apparentia: *sed reformamini,* μεταμορφουσθε, transformamini, ut legit S. Cyprianus, non figuram, sed formam a Deo prius vobis impressam resumite: quænam porro illa est? ut Deum ipsum ponamus signaculum super cor nostrum et super brachium nostrum, ut dixi prius: pergit enim Apostolus, *ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, ac beneplacens et perfecta.* Hoc est, ut exquiratis, et post inquisitionem experientia discatis, quid sit illud quod Deus vult a vobis fieri bonum, quid acceptius et melius, quid vero optimum et perfectissimum. S. Chrysostomus ait, voluntatem bonam esse legem veterem: voluntatem beneplacentem, esse evangelium: possis dicere accommodatius; 1. legem naturæ fuisse voluntatem bonam; 2. legem Mosis beneplacentem; 3. legem gratiæ perfectam. S. Anselmus in incipientibus et coniugatis agnoscit legem bonam: in proficientibus et continentibus, beneplacentem: in perfectis et virginibus, perfectam. S. Thomas per subiectionem ad Dei voluntatem docet animum nostrum perfici, 2. 2. quæst. 81. artic. 7. *Per hoc,* inquit, *quod Deum reveremur et honoramus, mens nostra ei subiicitur, et in hoc eius perfectio consistit. Qualibet enim res perficitur per hoc quod subditur suo superiori, sicut corpus per hoc quod vivificatur ab animo, et aer per hoc quod illuminatur a sole.*

23. II.

Secundo, Voluntatis exequendæ desiderium tollit inordinatas passiones. S. Basilius in regulis brevioribus interrogatione 30. quærit: quomodo amputare possimus vitium pravæ concupiscentiæ? et respondet, επιθυμια διαπυρω των θεληματων τȣ θεȣ, *assiduo atque flagranti desiderio explendi Dei voluntatem, taliqne quale se habere iudicavit, qui dixit Ps. 18. Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum.*

Inordinatas passiones tollit.

III. Dat virtutes.

Tertio, Virtutes omnes hoc exercitio acquiruntur. Isaiæ 48. 17. *Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, et gubernans te in via qua ambulas* (non in qua iaces, et quam ut asperam refugis) *Utinam attendisses mandata mea, facta fuisset iustitia tua sicut gurgites maris,* tibi et aliis omnibus sufficiens, quæ iugibus Dei gratiis, ut fluviis sese continuo infundentibus, augetur.

24. IV. Pacem animæ conciliat.

Quarto, Pax animæ summa obtinetur. Iob. 22. 21. ait Eliphax Iobo ob dolores maximos conquerenti: *Acquiesce Deo.* R. Moses vertit, profice cum Deo. Tigurina habet, accommoda te Deo: ratio id exigit, ut te illi potius quam ille tibi accommodet per voluntatis consensionem: pædagogus est, pastor est, pater, Rex, Deus, quid inde sequetur? *et habeto pacem:* omnis disciplina, ut ait Paulus Heb. 12. 11. fructum pacatissimum reddit iustitiæ. Pergit Eliphax mentem suam apertius explicare, v. 22. *Suscipe ex ore illius legem,* ut ex fonte aquam avida manu accipe, ne potiaris in terram cadere, *et pone sermones eius in corde tuo,* non tantum in fronte cum Pharisæis, qui ut ait S. Hieronymus, membranulas decalogi complicantes, et ligantes in fronte, et quasi *coronam capiti* facientes, quasi custodiam et munimentum sui habebant. Peccator vel ab aure legem reiicit, ut aspis non audiens verba incantantis sapienter: Qui levis est corde, ad Deum tamen aspirat, sed sua quærit commoda et adhuc titubat: aurem attentam præbet, sed in cor non demittit, ubi fructus affert suavissimos. Additur v. 23. et seqq. *Si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, et longe facies iniquitatem* (ut hostem omnia diripientem, et succedentem) *a tabernaculo tuo. Dabit pro terra silicem, et pro silice* torrentes aureos: Primo erit silex, et asperitas: deinde aurum, et quidem potabile et exundans. R. Mardochai vertit, pones super terram aurum, super cor humile charitatem excellentem. *Eritque Omnipotens contra hostes tuos, et argentum coacervabitur tibi:* etiam divitiæ temporales, quas non coacervabis, sed quæ tibi ab aliis Deoque ipso acervabuntur, et adiicientur non cogitanti. *Tunc super Omnipotentem deliciis affluet, et elevabis ad eum faciem tuam.* Omnipotens omnes delicias dare potest, et in eo positum nullus vel unica privare poterit, sed semper læto et hilari vultu oculos in Deum ipsum erectos habebit, nihil præter eum spectans, non in terram deiectos, et ad vanas cupiditates.

25. V. Virtutes partas stabilit.

Quintus, Stabilitas in suscepta virtute habetur 1. Ioannis 2. v. 17. *Mundus transit, et concupiscentia eius: qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.*

VI. Gloriam largitur.

Sexto, Gloria in terra ipsa obtinetur. Isaiæ 62. 2. Sionem Deus alloquens, id est, Ecclesiam, ait: *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui,* in tutela et protectione, ut ait S. Thomas: eris sponsa Christi, qui te manu tenebit, et te instar coronæ suæ assumet qua exornetur: *Non vocaberis ultra Derelicta, et terra tua non vocabitur amplius Desolata: sed vocaberis voluntas mea in eo.* Semper meæ voluntati obediens, eamque alacriter et prompte exequeris, ut Haimo et Ugo explicant. Alia nomina et gloriosissima ipse Christus assignat voluntati suæ adhærentibus. Matthæi 12. v. 50. *Quicumque* (sive dives, sive pauper, barbarus aut Scytha) *fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.*

VII. Felices facit.

Septimo, Felicitas quædam possidetur in mediis afflictionibus. Salvianus lib. 1. de providentia ait: *Humiles sunt, hoc volunt: pauperes sunt, paupertate delectantur. Itaque quidquid acciderit iis, quicumque vere Religiosi sunt, beati esse dicendi sunt; quia inter quantumlibet aspera lætiores sunt, quam qui hoc sunt quod volunt.*

VIII.

Octavo, In cælum penetrat tantum is, qui voluntatis

In cælum ducit. divinæ iter init. Matth. 7. v. 21. *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.*

26. Conformitas illa cum Dei voluntate dat perfectionem mirabilem. Non qualemcumque perfectionem, sed mirabilem dat perfecta mentis cum Dei voluntate unio. Arabs in psalmo nostro vertit: *Manifestarit sanctis suis miracula sua in terra sua.* Est hoc excellentissimum Dei miraculum, ut faciat hominem sui commodi prorsus oblitum, et Dei unius voluntati addictum in omnibus, sive prosperis, sive adversis. Eccli. 36. v. 6. oratio hæc legitur: *Innova signa, et immuta mirabilia.* Præsentem miserum statum vertendo in prosperum: In utroque enim Deus est mirabilis, et miracula facit, semper transit a mirabili ad mirabile: dicit Iob Deo cap. 20. v. 16. *mirabiliter me crucias.* Hebr. habent, *reversus* (ad me cruciandum) *mirabilis es in me.* Aquila et Theodotio, *mirificasti in me.* Sic David dicebat Ps. 70. v. 7. *Tanquam prodigium factus sum multis,* causa subiicitur, *et tu adiutor fortis.* Rubus ardet Exodi 3. v. 2. et non comburitur, quia in eius medio est Deus. Mirabilis est Deus in sanctis suis, qui igne tribulationis lucent et ardent: sed non consumuntur, quia in eius medio Deum agnoscunt, eiusque sanctæ voluntati mirabiliter acquiescunt: itaque mira varietate virtutum effulgent, Ps. 138. v. 15. *Substantia mea in inferioribus terræ*, e throno ad imum deiecta, sed velut in cælo arcus mirabilis elucet. Symmachus vertit, *ποικιλθεν*, *variegatus sum.* Hebr. *Acu pictus sum.* Non tanto fulgore radiasset vestis summi Pontificis Iudæorum, nisi opere Phrygionico et polymitario sæpius een puncta et depicta fuisset. De Ephod sive superhumerali habes Exodi 28. v. 6. *Facient autem superhumerale* (patientiam fortem et generosam) *de auro et hyacintho, et purpura coccoque bis tincto* (in prosperis et adversis) *et bysso retorto* (non essent satis fortes martyres, nisi torquerentur) *opere polymito:* opere variorum filorum et liciorum. S. Hieronymus dicit, superhumerale summi Pontificis fuisse contextum ex stamine byssino, et tricolori subtegmine, nempe hyacinthino, et purpureo intermixtis filis aureis. Stamen rectum est, et bysso candida fit, estque prosperitatis iucundæ symbolum: subtegmen ponitur in transversum, et cum stamine crucem efficit, cuius altitudo per spem est hyacinthini et cælestis coloris: latitudo, coccinei bis tincti, per fidem utroque testamento firmatam: profunditas, purpurei, per charitatem cordi hærentem et de Deo cogitantem, intermixtis filis aureis per charitatem proximi: additur v. 7. *Duas oras iunctas habebit in utroque latere summitatum, ut in unum redeant.* In uno Deo coniungi debent prospera, quæ cor nostrum et pectus exhilarant, et adversa quæ dorsum onerant. Voluntas Dei est lapis ille onychinus utraque coniungens, et non minus in una parte, quam in altera effulgens. Eccl. 2. v. 3. Coniungere Deo, et sustine: ut crescat in novissimo vita tua. Alia versio habet, *conglutinare Deo.* Unio illa debet esse maxima. Hinc tot catenulæ aureæ et uncini aurei, ut iungant rationale superhumerali: id est, Iesum qui est sapientia æterna, homini cuius est acerba pati, et fortiter sustinere.

Perfectionem omnimodam consistere in executione divinæ voluntatis edocet Epictetus 1. dissert. cap. 20. τέλος ἐϛιν inquit, θεω επεςθαι. *Summa omnis præcepti est, Deos sequi.* Exodi 32. v. 34. veluti magnum populo suo beneficium pollicetur, ac præsertim Mosi. *Angelus meus præcedet te,* et cap. 33. v. 14. *Facies mea præcedet te, et requiem dabo tibi:* in facie Dei et continuo eius aspectu est vera mentis requies: cum Deus familiariter cum amicis suis versatur, et gratiæ radios dispergit: Moses id maxime a Deo confirmari iterum orat v. 15. *Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus ego et populus tuus invenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaveris nobiscum, ut glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram.* Gloria magna

S. Theresiæ sapiens monitum. est sequi Dominum. Eccl. 23. v. 18. S. Theresia in castello animæ dicit, eum qui in oratione se exercet, debere omnibus viribus eniti, ut voluntatem suam divinæ conformem reddat: sibique persuadeat in eo exercitio consistere summam perfectionem quam comparare nobis possimus. Stephana Soncinas Ordin. S. Dominici, cælum in extasi ingressa, vidit aliquas animas sibi notas choro Seraphinorum immixtas: cum causam tam excellentis gloriæ inquireret, accepit id illis accidisse ob excellentem conformationem et unionem voluntatis suæ cum divina, dum in terris agerent.

Gloria hæc est omnibus sanctis eius, si velint: Auctor Ecclesiastici sanctos vocat viros gloriosos cap. 44. v. 1. *Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua. Multam gloriam fecit Dominus magnificentia sua a sæculo.* Hanc autem gloriam iis concessam ob coniunctionem voluntatis suæ cum divina declarat in variis. 27. Sancti studiose conformarunt voluntatem suam divinæ.

Primo, In Abrahamo quidem v. 20. *Non est inventus similis illi in gloria*, ratio statim attexitur, *qui conservavit legem Excelsi.* Nam alioqui Salomon et omnes Reges tam Iuda quam Israel ipsum splendore gloriæ longe superaverunt, cum ipse fide demoratus sit in terra repromissionis, tamquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac et Iacob cohæredibus repromissionis eiusdem, ut Paulus ait Hebr. 11. 9. I. Abraham.

Secundo, In Mose cluxit illa gloria. Eccli. 45. 2. *Similem illum fecit in gloria sanctorum.* Eum enim glorificavit in conspectu Regum, et populi, et sæpius ostendit illi gloriam suam, unde et vultus eius radios emittebat, quos velo obtexit, ut interiores etiam essent, et sibi prodessent. II. Moses.

Tertio, De Aarone Mosis fratre et summo Iudæorum Pontifice habetur ibidem v. 8. *Beatificavit illum gloria, et circumcinxit eum zona gloriæ*, cum ex omni parte cingens gloria, *et induit eum stolam gloriæ* (rationis, id est, sapientia et cordis puritate) ratio adiungitur ad rem nostram aptissima, *et coronavit eum in vasis virtutis.* Virtus est causa gloriæ, et facit alumnos vasa gloriæ, et vasa in honorem, continentia gemmas cælestes, quæ etiam in nocte luceant; v. 14. additur, *Corona aurea super mitram eius expressa* (signata, insculpta) *signo sanctitatis* (ex ea autem sequitur splendor) Habe signum seu sigillum sanctitatis: sanctitas sit in te non transiens, sed habitualis et alte impressa, atque in capite tuo gloria emicabit) *opus virtutis, et desideria oculorum ornata*, id est, ornamentum ed se suo decore oculos contuentium mirum in modum recreans, et ad se spectandum alliciens. Habe opus virtutis, virtutem operare, atque omnium ad te oculos et admirationem convertes. Gloria illa non ad breve tempus datur, sed in æternum manet, v. 19. *Factum est illi in testamentum æternum, et semen eius sicut dies cæli.* Qui sunt supra nubes, et non obscurantur: sed semper fulgent, et tonitrua ac fulmina non patiuntur. *Fungi sacerdotio, et habere laudem* (ut ipse laudet Deum, et ab hominibus laudetur) *et glorificare populum suum in nomine eius.* Prælatus ita plenus sit Dei gloria, ut eam ore in populum effundat ex corde suo, velut ex cælo, in quo habitat Deus. Glorificare ibi pro benedicere ponitur. Magna gloria est, in nomine Iesu benedictionem dare, et percipere. III. Aaron.

Quarto, Timor Dei et zelus in occidendo Zambri, peccante cum Madianitide, reddit Phinees gloriosum, eod. cap. 45. Ecclesiastici v. 28. *Phinees filius Eleazari tertius in gloria est:* causa profertur, *imitando eum in timore Domini.* IV Phinees

Quinto, Iosue laudatur his verbis cap. 46. Fortis fuit in bello Iesus Nave, successor Mosi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum (Iesus enim sive Iosue significat salvatorem) maximus fuit in salutem electorum Dei, ut expugnaret insurgentes hostes in deserto et Chananitide, et consequeretur hæreditatem Israel. In iracundia eius impeditus est sol, et una dies facta est quasi duo (fuit horarum triginta sex,) audivit illum magnus et sanctus Deus in saxis grandinis in descensu Bethhoron (in humilitate cordis candidi, id est innocentis: Beth-horon significat domum candidam: vel domum Principis) non longe ab urbe Gabaon, quæ vox collem significat, et est typus superbiæ. Unde porro hæc victoria aliæ- V Iosue

Digitized by Google

que innumeræ illustrem Iosue reddiderunt. Sequitur v. 8. *Secutus a tergo potentis.* Deum præeuntem sequebatur, eius voluntati obtemperabat: Deus prædux ante illum pergebat, vastumque limitem agebat: Iosue vero eius placitis insistens, victoriam incruentam reportabat.

VI. Caleb. Sexto, In Caleb ratio illa apertius declaratur v. 11. et 12. *et dedit Dominus ipsi Caleb fortitudinem, et usque in senectutem permansit illi virtus, ut ascenderet in excelsum terræ locum, et semen ipsius obtineret hæreditatem, ut viderent omnes filii Israel, quia bonum est obsequi sancto Deo,* et sanctificanti; non autem fallaci mundo, et carni impuræ. Caleb et Iosue regressi ab exploratione Chananitidis pro potestate impulerunt populum, ut ascenderent ad terram illam promissam possidendam, neque vellent esse rebelles contra Dominum. Num. 14. v. 9. *Dominus nobiscum est, nolite metuere.* Tantum id curate, ut cum Deo maneatis, et eius voluntati hæreatis, et vobiscum erit omne præsidium.

VII. David. Septimo, De David fuit vir secundum cor Dei, 1. Reg. 13. v. 14. qui ponebat legem *in medio* cordis sui, Ps. 39. v. 9. ut tanquam Sol omnibus actionibus lucem diffunderet. Non est reiicienda Dei voluntas in angulum, ut tuæ prius obsequaris; Davidi autem, ut dicitur Eccl. 47. v. 13. *dedit Deus testamentum regni* (pactum regni in eius familia duraturi) *et sedem gloriæ in Israel.* De illo itaque verum fuit, *Mortificavit omnes voluntates,* etc.

VIII. Iosias. Octavo, De Iosia rege Iuda piissimo dicitur 4. Regum 23. v. 3. *Fœdus percussit coram Domino* (coram altari, quod Deum repræsentabat, et in quo Deus colebatur) *ut ambularent post Dominum, et custodirent præcepta eius, et testimonia, et cæremonias, in omni corde, et in tota animo.* Per vias rectas eum sequendo, et obliquos ac bifurcatas evitando. Inde occidit, quod refertur Eccl. 49. v. 1. *Memoria Iosiæ in compositionem odoris, facta opus pigmentarii.* Est velut iucundissimus et suavissimus odor, qui oritur ex aromatum suave fragantium mixtione, quales mixtiones facere soliti sunt pharmacopœi industrii, ibid. subditur v. 4. *Gubernavit ad Dominum cor suum,* currens cum Sponsa in odorem unguentorum eius; Cantic. 1. 3. unde ita impletur, ut dicatur cap. 4. 10. odor unguentorum tuorum super omnia aromata.

IX. Simon. Nono, De Simone (si significat obedientem) filii Oniæ, id est, fortitudinis Dei, legimus Eccles. 50. v. 6. *Quasi stella in medio nebulæ* (etiam in afflictione) *et quasi luna plena* (nihil inanis gloriæ est in sanctis) *in diebus suis lucet: et quasi sol refulgens, sic ille effulget in templo Dei,* ibi est fulgor sanctorum. Comparatur etiam arcui cælesti, rosæ, lilio, thuri, igni, olivæ, et cupresso.

28. In omnibus rebus habenda est conformitas cum voluntate Dei. In omnibus rebus est habenda conformitas cum Dei voluntate. *Sanctis qui sunt in terra eius mirificavit omnes voluntates meas in eis.* Dicendum est cum S. Paulo, Actorum. 9. 6. *Domine quid me vis facere?* Si nihil tibi reservaveris quod pro Deo nolis facere, fies vas electionis, et omnia per te efficiet Deus ac maxima. Eccles. 43. 17. *In voluntate Dei aspirabit Notus.* Anima Dei calore ardens, ac præsertim concionator Spiritus sancti vento hortum Ecclesiæ afflans et ardore fœcundans: vel, gratia Dei ibi spirat, ubi videt mentem paratam ad obsequendum Deo.

Genesis 12. v. 1. dicit Deus Abrahamo: Egredere de terra et de cognatione tua, et de domo Patris tui. Dicere poterat Abraham, quo me vis pergere; hoc non declarat Deus, sed dicit tantum, *Veni in terram quam monstrabo tibi.* Vult eum esse paratum pergere ad omnem locum: non vult affectu ipsum hærere ulli terræ, sed a nutu Domini sui pendere: addit illius abnegationis fructum, v. 2. Faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur universæ cognationes terræ. Hæc bona orta sunt a perfecta voluntatis suæ abnegatione. Id præsertim mirabile extitit, cum extento brachio strictum tenebat gladium, ut Isaacum filium suum immolaret. Tum enim Gen. 22. Angelus Domini de cælo clamavit, dicens, Abraham, Abraham. Qui respondit, *Adsum,* quod dicitur: Si vis, paratus sum vel proprium filium occidere: si iubes, ad omnia exequenda promptus adsto: Ideo benedicitur v. 16. et promittitur illi semen, sicut stellæ cæli: et sicut arena, quæ est in littore maris.

1. Reg. 3. v. 10. ait Samuel vocanti Deo: *Loquere Domine, quia audit servus tuus.* Tunc ei loquitur Deus, et suam aperit voluntatem, cum illis temporibus pretiosus et rarus esset sermo Dei, nec visio manifesta. Postea crevit Samuel, et Dominus fuit cum eo, nec cecidit ex omnibus eius verbis in terram. Ad hanc Dei revelationem se disposuit, cum ter vocatus, dixit semper, *Ecce ego,* et quarta vice secundum Heli Pontificis mandatum, ait: *Loquere Domine, quia audit servus tuus, quod dicitur.* Servus sum, quæcumque dicere placuerit audiam et exequar. Ecce ego ad omnia paratus advolo. Heli a Deo monitus per Samuelem, dixit v. 18. *Dominus est: quod bonum est in oculis suis faciat:* sed non dixit, quod bonum est in oculis eius faciam: itaque non compressit impietatem filiorum suorum Ophni et Phinees; ideo victi sunt a Philisthæis et occisi, exercitus universus victus et fugatus est, cæsis primo prælio quasi quatuor millibus virorum, secundo autem triginta millibus, arca capta: uxor Phinees in partu exanimata interiit, ipse Heli audito tristi nuncio, *cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, et fractis cervicibus mortuus est.* Non est secutus Dominum et eius voluntatem, propterea obiit retrorsum, et vitam amisit, tot cladibus domesticis et publicis acceptis. *Si vis perfecte ad* Deum converti, dic, ut moneo, cum Paulo, Actor. 9. v. 6. Domine quid me vis facere? tunc surges et ingredieris civitatem, et dicetur tibi quid te oporteat facere, reperies *Ananiam* id est, gratiam Dei, et misericordiam: vel, responsionem Dei: vel oculum Dei: cadent squamæ peccatorum et ignorantiæ ab oculis, et visum recipies perfecte conversus ad Deum: Hæc enim est perfecta conversio; ad Dei unius voluntatem converti, et eam aspicere. S. Bern. serm. 1. de Conversione S. Pauli: *Hæc plane fratres,* inquit, *perfecte conversionis est forma. Paratum, inquit cor meum Deus, paratum cor meum. Domine, quid me vis facere? O verbum breve, sed plenum, sed efficax, sed dignum omni acceptione. Heu plures habemus Evangelici illius cæci, quam novi Apostoli imitatores. Quid vis (ait Dominus ad cæcum illum) ut faciam tibi? Absit hoc Domine: tu magis dic, quid me vis facere? Sic enim decet, sic omnino dignum est, non meam a te, sed a me tuam quæri et fieri voluntatem. Sic profecto, sic multorum usque hodie pusillanimitas et perversitas exigit, ut ab eo quæri oporteat: quid vis ut faciam tibi? non ipsi quærant: Domine, quid me vis facere.* Hæc Bern.

Maria Bagnesia in gravissimis doloribus et afflictionibus per annos quadraginta quinque perpessis, id unum dicebat: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis Pater.* Nerea Tolomei nunquam a Deo sanitatem postulare voluit, licet dolores tanti essent et tam intolerabilis morbus, ut ab omnibus desereretur: ipsa autem corde in Deum unum intento dicebat: Hic ure, hic seca, ut in æternum parcas. Margaretæ Sommasiæ sorores compatiebantur in summis morbi cruciatibus, ipsa autem dicebat, libenti se animo in infirmitatibus illis permansuram usque ad diem iudicii, si ita Deo visum esset. Cum S. Catharina Senensis mortem suam prædixisset, urgereturque ut vitæ prolongationem postularet, respondit: *voluntatem Sponsi sui suam esse voluntatem.* — 29. Voluntas suam cum divina conformat. Maria Bagnesia. Nerea Tolomei. Margareta Sommasia. S. Catharina Senensis.

B. Edmundus Campianus, Societatis Iesu martyr in Anglia scripsit Patri Salesio eiusdem Societatis postea martyri in Francia. *Si vel canibus alendis fænerari possim Domino meo, quis sum aut quæ est domus patris mei ut recusem?* Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, Ps. 22. v. 2. Non oculi tantum nostri sint ad Deum, sed Deum totum ad nos trahamus, eoque induamur, ut in eum transformemur. Isaiæ 61. v. 10. *Induit me vestimentis salutis.* Alia versio habet, *induit me vestimentum, Iesum.* A capite ad pedes usque, ab initio vitæ usque ad finem, unum Deum induamur, eius unius providentiam sequamur et ame- — B. Campianus.

Digitized by Google

mus. Nemesius tractatus de natura hominis sic divinam providentiam definit: *Providentia est Dei voluntas, per quam omnia quæ fiunt apte gubernantur.*

In omnibus actionibus sequendam esse Dei voluntatem fuse docet S. Chrysost. homilia 2. in Iudæos, tomo 1. et serm. 53. sic ait: *Omnia quæ contra Dei voluntatem fiunt, licet sint sacrificia et ieiunia,* παντων εισιν παρανομωτατα, *omnium sunt scelestissima atque impurissima.* Samuel 1. Reg. 15. v. 19. Quare non audisti vocem Domini, sed ad prædam versus es, fecisti malum *in oculis* Domini. In oculis Dei peccat, velut eius pupillam tangens, qui voluntatem eius non facit. Cumque Saul excusaret, reservatam a se prædam ex Amalec ad sacrificia, subiecit Samuel v. 22. *Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ: et auscultare magis quam offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare: et quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere.* S. Pachomius in monitis tom. 4. bibliothecæ Patrum pag. 37. ait: *Omnium malorum pessimum esse* legi Dei resistere, et acquiescere propriæ voluntati. S. Antonius propriam voluntatem vocat ebrietatem. Sic enim loquitur epist. 5. ad fratres suos Arsenoitas: *Vere, filioli, anima mea phantasmo patitur, et spiritus meus in pavore consistit, quod universi nos velut gurgite immersi sumus, et velut ebrii musto consistimus, cum unusquisque nostrum propria distrahitur voluntate.* S. Laurentius Iustinianus tractatu de ligno vitæ, sectione de obedientia dicit, Nihil gravius premere, quam propriam voluntatem.

Imitemur Zorobabelem, qui templum a Chaldæis combustum restauravit; de illo habetur Eccl. 49. v. 13. *ipse quasi signum in dextera manu,* Dei ipsius: est instar annuli signatorii Principis imagine inscripti et impressi, quique ad omnem manus eius motum movetur ad quamlibet partem. Sic nobis dicet Deus, quod ait Zorobabeli, Aggæi 2. v. 24. *Assumam te Zorobabel, fili Salathiel serve meus, et ponam te quasi signaculum, quia te elegi.* Eris inter electos, si Dei voluntati hæseris. Annulus signatorius et hæret digito, et illum exornat. Chald. vertit: *Ponam te sicut sculpturam annuli super manum:* te conservare cupiens, et per te mea imagine alios insignire.

ARTICULUS III.

Ad Deum ire compellit tribulatio.

Multa sunt, quæ in via Dei ambulantes ad otium et somnum atque inutilem temporis iacturam invitent: ut nox incautos occupet prius, quam ad lucis civitatem veniant. Hinc mundus laqueos, inde floreos campos sed fœneos ostentat caro, in quibus odore et mollitie retinearis; passim obvios musicæ fascinantis choros obiicit mundus quibus illudat: sed a tergo instans et insonans tribulatio gradum urget, atque ad arcem cito fugere vanis omissis compellit, v. 3. MULTIPLICATÆ SUNT INFIRMITATES EORUM, POSTEA ACCELERAVERUNT. Loquitur de sanctis, de quibus fuit versus præcedens, q. d. Tum maxime sancti voluntates meas exequuntur et benevolentiam meam erga se admirantur, cum infirmitates sentiunt: tunc enim clare advertunt virium suorum imbecillitatem et hostium robur. Per *infirmitates* itaque intelligo opum iacturam, morbos, dedecora, aliaque his similia. Secundo, Bellarminus explicat de pœnitentibus peccatoribus. Antea, inquit, infirmissimi erant, multiplicatis peccatis usque ad summum: sed postea sancti per gratiam fortes effecti sunt, et ideo exultarunt ad currendam viam. Hoc apparuit in principio Ecclesiæ. quando conversi homines ab idololatria, ad martyria festinabant. Tertio, Ianseniua exponit de impiis hominibus, qui nec nomine quidem digni sunt, qui Deo vero relicto multiplicaverunt sibi idola infirma, in quibus confidentes omni destituuntur vera animi fortitudine: et deinde ad ea colenda æstuanti desiderio properarunt, nihil quantumvis grave eorum gratia facere detrectantes. Favet huic explicationi S. Hier. cum vertit: *Multiplicabunt idola eorum post tergum sequentium.*

30. Vers. 3. 1. Pars. Sensus primus, et optimus huius loci

Secundus sensus.

Et Tertius.

Vertere possis hebraica ut nunc leguntur. *Multiplicentur dolores eorum, qui ad alterum Deum festinaverunt.*

31. *Peccata sunt infirmitates.*

Sensus primus magis arridet: et Septuaginta interpretibus, ut peritioribus et meliores codices nactis, hærendum est. Peccata quidem et idola dici possunt infirmitates. Nam ut ait S. Chrysost. in illud Isaiæ vidi Dominum. Οὐδὲν ἀσθενέστερον τῷ τὰς θείας παραβαίνοντος νόμους, *Nihil infirmius est eo, qui leges divinas transgreditur;* et Theodorus Abucara tractatu de quinque hostibus ait: *Si peccatum in animam venerit,* ἀσθενῆ αὐτὴν καὶ ἄρρωστον ποιοῦσαν, *infirmam eam et sine viribus facit.* Sed non est hic necesse abire a communi significatione vocum. Etenim infirmitates, id est, morbi, calamitatesque ad cursum nos maxime incitant. S. Gregor. hoc breviter declarat: *Mala quæ nos hic premunt, ad Deum ire compellunt.* Non invitant solum, sed cogunt. S. Bern. serm. 38. ex parvis, locum psalmi nostri applicat iis, qui tantum in lethali morbo cogitant de salute, eosque iure reprehendit his verbis: *Quomodo sub unius horæ articulo revocari posse æstimant omnia animæ membra, cuius concupiscentiæ et desideria per totum mundum sparsa sunt, et ubique terrarum velut quodam visco tenentur.* Statim ut te tangit infirmitas, ad animæ medicina accelera.

32. *Vita hæc repleta est infirmitatibus.*

Multiplicantur infirmitates in hac vita, quæ pene tota est infirmitas continuata. Homo dicitur ab Hebræis *enos,* id est, ægrotus, infirmus. Vita appellatur a Davide Psal. 76. v. 2. dies tribulationis, ut explicat Beda: ne reges quidem ærumnis carent. In antiquo epitaphio Ludovici quarti Regis Francorum, sepulti in æde S. Remigii huius urbis Rhemensis, legitur:

Si quantis regum sit subdita vita periclis
Nossent qui cupiunt regna vel imperia,
Sceptra pili fierent.

Hoc est, tot in sceptris reperies pericula, quot sunt pili in capite: vel, pluris non faceres omnia mundi sceptra et regna, quam capitis pilum. Alii non sunt immunes, et vix ullus dies abit sine molestia. Eccl. 45. v. 17. *Sacrificia Aaronis consumpta sunt igne quotidie.* Aaron montanum significat, et hominem figurat, sive dignitate, sive virtute excelsum. Deus voluit in suo altari holocaustorum semper ignem ardere, non fiet in te verum Dei holocaustum sine igne continuo. Vix quicquam sine difficultate obtinetur: Aurum e mineris extrahitur ligonum ictibus, extractum vero excoquitur ignibus et purgatur: granum e palea flagello excutitur, et in vanno adhuc prius agitatur, quam reponatur in granario: e plantis aqua exprimitur pyramide sublimatorio, ac difficilius etiam singularum rerum essentiæ. Nulla nux est sine duro cortice, quo integitur: nullo margarita sine concha: rosæ in mediis spinis quæruntur. Simon Filius Oniæ Pontificis dicitur Eccles. 50. v. 8. fuisse *quasi arcus refulgens inter nebulas gloriæ* (ab ipsa nube oritur gloria, sine illa enim non oriretur Iris tot coloribus variegata et admirabilis) *et quasi flos rosarum in diebus vernis, et quasi lilia quæ sunt in transitu aquæ* (calamitatis insonantis, sed transeuntis et fœcundantis) *et quasi thus redolens in diebus æstatis* (in ardore persecutionis) *quasi ignis effulgens, et thus ardens in igne.* Quo gravior erit afflictio, eo celerior ascendet oratio, et erit Deo et proximo magis in odorem suavitatis sanctorum operatio. Ignis si quid erat impuritatis admixtum, aufert. Eccles. 36. v. 11. *In ira flammæ devoretur qui salvatur.* Auri scoriam tollit, et facit vas in honorem. Nunquam deest iusto afflictio, ex omni parte illa circumdatur, ibid. cap. 42. v. 25. *Plantavit in abysso Dominus insulas:* stabiles, munitas, amœnas et fœcundas animas sanctorum in aquis amaris tribulationum.

Omnia emuntur labore.

33. Vers. 3. 2. Pars. *In mediis infirmitatibus et afflictionibus ad Deum est festinandum.*

Inter medias infirmitates est accelerandum, ut citius ab iis te expedias. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, *postea acceleraverunt:* Aristo Sicyonius vocabat sanitatem *antiquissimam dearum,* cum ea florere omnia ac renidere ver gratiarum, absque ea neminem esse felicem. Aristoteles lib. 1. Moral. ad Eudemum, ait: in vestibulo templi Apollinis in Delo scriptum esse. Eidem non adsunt omnia honestas, bonitas, atque iucunditas: honestissimum est

quod iustissimum, *optimum bene valere*, iucundissimum potiri eo quod quis amat. Morbi contrarii sunt naturæ, ad sanitatis fontem Deum currendum est. Si enim lingua sapientis sanitas est. Prov. 12. 18. Si multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum; Sap. 6. 26. quid erit Deus, qui *dat sanitatem et vitam*. Eccl. 31. 20. Iesus ab aliquibus dicitur ab *ἰᾶσθαι*, sanare. Est verus medicus, honorandus propter necessitatem, qui *unctiones conficit sanitatis*, cap. 38. v. 7. ibid. Est enim Christus, id est, unctus et ungens. Sol vocatur ob lucem et vivificum calorem, Malach. 4. 2. *et sanitas in pennis eius*. Est lignum vitæ plantatum secus decursus aquarum in civitate cælesti, et *folia eius ad sanitatem gentium*: Apocal. 22. v. 2. folia sunt verba: fructus, actiones: *Verba vitæ æternæ* habet Christus, ut ait Petrus Ioan. 6. 69. Unde et sapienter conclusit, ab eo non esse discedendum; vel verbulo sanat servum Centurionis, *dic tantum verbo et sanabitur*, Matthæi 8. v. 8. filium Reguli, ad cuius domum descendere noluit, sanavit ne verbo quidem prolato sed sola voluntate, Iosn. 4. v. 50. et seqq.

34. Accelerandum est in via cælesti, ob tres rationes.

Acceleraadum est, Primo, quia hostis instat. Seneca in epist. *Propera mi Lucili charissime, et cogita quantum adductus celeritate fuisses, si o tergo hostis instaret, si equitem adventurum suspicareris, ac fugientium premi vestigia: sic hic premeris, accelera, evade.* Secundo, præmium magnum propositum est in hac vita currentibus: currendum est ut illud accipiamus, 1. Cor. 9. 24. *Sic currite ut comprehendatis*: perseverantia in cursu requiritur: ait Paulus Galatis cap. 5. 7. *Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire?* Et de seipso dicit, Philipph. 2. 16. *Non in vanum cucurri.* Sicut in aere funambuli, qui sæpe repentino lapsu cervices sibi frangunt in terra: non in morem Tantali ad fugaces aquas accurri: non insequor ignes fatuos honorum, qui insequentes deludunt, et semper antevertunt: non peto insulas fluitantes, quas quo celerius assectari cupis, eo magis recedunt: sed ad solidam beatorum terram contenda, ubi fixa, solida et æterna manent præmia, et uno accepto exurgunt semper nova, 1. Corinth. 9. v. 26. *Sic curro, non quasi in incertum*: veluti pugnantes Andabatæ in tenebris, aut cæci in media luce, ait Sponsa Sponso suo Cantic. 4. v. 3. *Post te curremus.* Tu es Sol et Gigas, qui exultas ad currendam viam tuam, Psal. 18. 6. qui venis saliens in montibus et transiliens colles, Cantic. 2. v. 8. ad te ut veniam teque assequar currendum est. Ioan. 20. v. 4. de S. Petro et S. Ioanne ad resurgentis Christi sepulcrum euntibus dicitur, *currebant duo simul*. Vires ipse sufficit. Isaiæ 40. vers. 31. *Current, et non laborabunt.* Piger vero laborat, quia non currit: motus parit calorem Spiritus sancti, qui vivificat et ardentem portat: et facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis: non laborat flamma cum currit, sed cum a cursu et ascensu suo impeditur. Prov. 4. 12. *Currens non habebis offendiculum.* Disiicies enim ipso impetu sese obtrudentes. Piger dicit, *leo est foris*, ibidem cap. 22. 13. *leo est in via*, cap. 26. 13. iustus autem *quasi leo confidens*, cap. 28. 1. Non tantum est leo, sed est confidens: alioquin, ut ait Ecclesiastes, cap. 9. 4. *Melior canis vivus leone mortuo*, id est, melior est peccator pœnitens et fervens, quam iustus languidus et stertens.

Imitandus est Paulus, ad ulteriora semper se extendens, et iam parta pro nihilo reputans. Philipp. 3. v. 13. et seqq. *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quomodo comprehendam, in qua et comprehensus sum a Christo Iesu. Fratres ego me non arbitror comprehendisse: Unum autem, quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor.* Syr. vertit decurro ad metam. Tertull. lib. de resurrectione carn. cap. 23. *secundum scopum.* S. Cyprian. sive auctor. de singular. cleric. *ad regulam sequar.* Cassian. Collat. 1. cap. 5. *secundum destinationem;* pergit autem Apostolus, et ostendit quid expectet ubi ad metam et scopum pervenerit, *ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Iesu.* Quale sit illud bravium de-

A clarat S. Chrysostom. in illum locum: *Quodnam bravium est? Non ramus palmæ. Sed quid? Regnum cælorum, requies sempiterna, gloria cum Christo, hæreditas, fraternitas, innumerabilia bona, quæ verbis exponi non possunt. Palmæ illius pulchritudinem explicare nefas est: solus ille novit, qui obtinet, et quid accepturus est: non est aurum, non ex lapidibus constat, multo istis est pretiosius. Aurum præ illo lutum est, lapides pretiosi præ illa pulchritudine inferes sunt.* Regnum est, et regnum paratum a constitutione mundi, quod a benedictis patris cælestis possidebitur: itaque iure S. Bern. insanos vocat eos, qui in amaria mundi bonis et vilissimis immorantur, cælestibus et divinis neglectis. *Quæ nos*, inquit, *agit insania, vitiorum sitire absinthium, huius mundi sequi naufragium, vitæ labentis pati infortunium, impiæ tyrannidis ferre dominium, non magis convolare in sanctorum felicitatem, et Angelorum societatem: ubi videbimus gloriæ decorem, sanctorum splendorem, et regiæ potestatis honorem.* Olympiodurua in illud Eccl. 10. 3. In via stultus ambulans, ait: in hac vi- B ta quam iure viam vocare possumus stultum perambulantem, cum ad sinistram cor habeat, semper cessare ac posteriorem inveniri, in vacuum enim pergere, nequaquam sibi proposito supernæ vocationis bravio: in anteriora itaque sese non extendere, *nec properare ad finem.* Apud Ostrogothos ac Vestragothos instituuntur cursus equorum super stagna et flumina congelata mense Decembri, bravium sunt modii annonæ seminandæ, nova vestimenta, et equus eius qui metam non attingit, ut refert Olaus lib. 1. pag. 20. In hyeme sumus, multi pro futilibus super glaciem currunt, et cadunt, aut rupta glacie merguntur: et pro æternis obtinendis iacemus. S. Augustinus lib. 4. de civ. Dei cap. 16. arguit ethnicos quod quandam Deam Murciam coluerint, quæ præter modum non moveret: ac faceret hominem, ut ait Pomponius, *murcidum et inactuosum.* Vir iustus semper se moveat, sed in cælum, sicut arbor paradisi. Eccl. 50. 11. Simon Oniæ filius dicitur fuisse *sicut oliva pullulans, et cupressus in al-* C *titudinem se extendens.*

35. Periculum est ne claudatur ianua.

Tertio, festinatione opus est, ne claudatur ianua, Matthæi 25. 6. *Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Tunc cum Sponso acceleraverunt virgines quæ erant sapientes: aliæ iverunt ad vendentes oleum, et moram traxerunt, sicque clausa est ianua: et audierunt triste responsum: Nescio vos. Concludendum itaque est cum Apostolo Hebr. 4. v. 11. *Festinemus ergo ingredi in illam requiem.* Vel pigros hæc ratio movere potest: requies est, et requies æterna: curre, labora, ut quiescas: fuge brevem torporem, ne in æternum labores. Notabile est quod refert Plinius lib. 36. cap. 5. *Ostendunt*, ait, *et Iasii Dianam manibus eorum factam. Et in ipsa Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius vultum intrantes tristem, exeuntes exhilaratum putant.* Dicit Christus Apostolis Ioann. 16. 20. *Tristitia vestra vertetur in gaudium:* et addit quod est adhuc suavius: *Et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Alia gaudia pereunt, quia non sunt nostra, sed rerum exte- D riorum: at cordis gaudium, nostrum est, intus est, in thesauro reconditum est, est manna absconditum.

36. Vers. 3. 3. Pars. Tribulatio urget gradum.

Afflictio ipsa gradum urget, vers. eod. 3. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, *postea acceleraverunt.* Non ante afflictionem, sed postea, Ps. 76. v. 2. *In die tribulationis Deum exquisivi: manibus meis nocte contra eum.* Vide illum locum. Sponsa dicit Cantic. 3. v. 1. *Per noctes quæsivi quem diligit anima mea.* De forti muliere habes Proverb. 31. 15. *De nocte surrexit.* Hoc maxime videtur in Israelitis, qui impiagusti recalcitrabant, afflicti ad Deum currebant, Ps. 77. v. 34. *Cum occideret eos, quærebant eum: et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.* Nox calamitatis hoc prudens consilium dederat. Vide ea de re ibi dicta. Sic dicitur Ps. 82. 17. *Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum Domine.* Ubi nota vocem illam, *imple*, nulla sit pars vultus, quæ non sit plena ignominia, ut ex toto corde te quærant, cum nullo modo coram hominibus audebunt comparere.

Digitized by Google

37. *Naves in terra difficile moventur, et anima in secura pace. Mahometus Imp. naves per terram tractæ. Et Augusti. Nicetæ.*

Navis in mediis fluctibus, et validis impulsa ventis facile movetur, in terra vix multis machinis ad breve spatium plurimo labore et impensis moveri potest. Mirantur omnes Mahometem Turcarum Regem in obsidione Constantinopolis triremes una nocte e mari per terram in portum a tergo urbis Galatæ traduxisse; mirantur Augustum, qui cum in bello Actiaco propter hostes circuire Peloponnesum non posset, per angustias Isthmi naves in Asiam pertraxit; mirantur Nicetam patricium sub Basilio Macedone Imperatore, qui et ipse per eandem terram Isthmi ex mari Helladico in Occidentem triremes trahens Agarenos Cretenses fugavit. Sed præsertim miris laudibus extollunt Serbolum natione Græcum ex Creta oriundum, qui cum in subsidium Brixiæ, quæ Venetorum erat, at ab hostibus premebatur, necessaria classis esset in lacu Benaco, nec sylvæ essent unde pararentur, aut flumina per quæ naves eo trahi possent, suscepit duas triremes, quatuor celoces, ac scaphas viginti quinque, ex urbe Venetiarum ad eum lacum per ducenta amplius passuum millia, perque obvia flumina, et altissimorum montium horribiles asperitates, præruptosque scopulos deducere: idque feliciter magno labore, trium mensium spatio perfecit. Et non miramur duobus ad summum aut tribus annis Ulyssippone in Lusitania solventes naves ad extremos Iapones ac Sinas decursis sex leucarum millibus pervenire? Primus omnium orbem universum decurrit Ferdinandus Magellanes: solvit Hispali anno 1519. penetrato freto Magellanico Molucas petiit, prope quas occisus est. Navis eius rediit in Hispan. anno 1524. Franciscus Dracus Anglus solvit ex Anglia 1577. rediit 1580. Thomas Candyth Anglus solvit ex Anglia 1586. rediit 1588. Olivarius Vander-Nort Belga solvit ex Hollandia anno 1598. rediit anno 1601. Vere dici potest eum Davide Ps. 106. 23. *Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis* (in magna tribulatione) *ipsi viderunt opera Domini et mirabilia eius in profundo*, cum ex omni parte circumdati sunt infirmitate. Ibi enim Deus est, de quo Ps. 76. 20. *Semitæ tuæ in aquis multis.* Quo maior est ventus, eo facilius naves modico naucleri gubernaculo ducuntur, et celerius feruntur. Iacob. 3. 4. *Naves cum magnæ sint, et a ventis validis minentur circumferuntur* (aguntur) *a modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis voluerit.* Navem tuam in portum dirige cum impetu, cum fervore, sed prudenti: Malacia te in medio Oceano relinqueret, venti agitatio dat requiem. Ex afflictione oritur securitas, ut ex bello pax.

De Venetorum.

In aquis celeriter moventur naves, et anima in tribulatione.

38. *Tempestas excitat nautas.*

Cum serenitas est aeria et tranquillitas maris, sæpe nihil sibi timens navis gubernator, obdormit: sed cum tempestas est, procul ab oculis fugit sopor, et a membris torpor. Omnes huc illuc discurrunt, et sibi consulunt. Adversa mentem excitant. Isaias Propheta cap. 7. 6. inducit Rasin Regem Syriæ et Phacee Regem Israel irrumpere cogitantes in terram Iuda sic inter se loquentes: *Ascendamus ad Iudam et suscitemus eum.* Dormit sæpe, qui in prosperitate est, calamitas veternum excutit. Abner Dux exercitus Isbosethi Regis Israel ait ad Ioab Ducem exercitus David Regis Iuda adhuc in Hebron morantis, 2. Regum 2. 14. *Surgant pueri, et ludant coram nobis.* Antea iacebant, sed hostis eos excitat, et sua oppositione recreat: dimicatio forti et generoso viro ludus est. Hebraica vox קוץ *Kuts*, in coniugatione kal significat affligi, angustiis affici; in hiphil vero, expergisci, evigilare, suscitari, surgere. Ezech. 7. 6. Ps. 17. 15. et 73. 20. Iesus in media tempestate inter Apostolos dormit, quia scit eos tunc temporis vigilare: in prosperitate autem vigilat, quod sciat eos tunc somno gravari, et in terram deiici. Sic post multiplicationem quinque panum et duorum piscium, quibus aluerat quinque millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis, dimissa turba ascendit in montem *solus* orare, Matth. 14. 23. Ne tamen diutius quiescerent, permisit ut tempestate postea iactarentur, et assuescerent per medias afflictiones iter agere. Ut enim ait Seneca epist. 59. *Ad omnem incursum munitus et intentus sapiens, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem refert interritus, et contra illa ibit, et inter illa.* Eduardus II. Angliæ Rex in symbolo suo delineavit araneam in tela sua elaborantem, quam vehemens ventus perflaret. Epigraphe erat: ardentior ibo.

39. *Turbo ac tempestas in altum erigit Eliam, et viros fortes.*

In cælum erigit virum fortem tempestas et turbo, Eccles. 48. v. 1. *Surrexit Elias quasi ignis.* Elias, id est fortis per Deum, seu, fortitudo Dei, anima Deo plena, eoque roborata atque vivificata, non tendit in terram ac terrenas cogitationes. Accelerat Elias in cælum, sed transeundo per ignem et aquam, ut educatur in refrigerium. Aquas Iordanis fluvii pallio dividit atque pertransit: Afflictio enim efficit, ut superflua bona a nobis abiiciamus, et transitus sit liber; deinde de illo additur v. 9. *Qui receptus est in turbine ignis.* Non sufficit exigua afflictio, ut erigat: cum igne turbo requiritur, ut non mentem solam, sed corpus abripiat: *in curru equorum igneorum*, celeres sunt equi illi, sunt Angeli Dei veloces et ardentes. Multiplicatæ sunt infirmitates Eliæ, postea acceleravit. Quid enim non est passus ab Achab Rege Israel, a Iezabele impiissima eius uxore, a Pseudo-Prophetis Baal pene innumeris, a populo nequam, a fame, siti, paupertate, aliisque incommodis? Paupertas eum leviorem faciebat. Minutius Felix in Octavio: *Ut qui viam terit, eo felicior quo levior incedit; ita beatior in hoc itinere vivendi, qui paupertate se sublevat, non sub divitiarum pondere suspirat.* Elias ipse quod sibi restare videbatur pallium abiicit, ut altius evolet: non potest ad sublimia tendere, qui aere suffarcinatus in locum suum suo pondere tendente degravatur: vix gressum potest explicare, nedum volare. Plinius lib. 7. cap. 20. refert velut rem admirabilem, vidisse se quemdam *Athanatum* hominem prodigiosæ ostentationis, *quinquagenario thorace plumbeo* indutum, cothurnisque *quingentorum pondo* calceatum per scenam ingredi. Tu curre dilatato corde, atque ex eo effusis omnibus terrenis, non autem corde clauso et oppleto laminis aureis et argenteis, vix enim pedem et affectum tuum commovere posses.

40. *Cælum afflictis aperitur.*

Domus cælestis aperitur afflictis, Luc. 14. 21. *Exi cito in plateas, et vicos civitatis, et pauperes, ac debiles, et cæcos, et claudos introduc huc.* Tot alii erant in civitate per plateas inambulantes et ludentes, aliisque negotiis intenti, qui sano et integro corpore facilius atque celerius ad convivium adduci potuissent, et iucundiorem aspectum domino ipsi præbere, sed illos fecerat amentes prosperitas. Quod magis mirere, cum adhuc locus in mensa superesset, ne hi quidem vocantur, sed longo itinere et multo labore iubet paterfamilias quæri miseros extra civitatem inter spinas et rubos, v. 23. *Exi in vias et sepes, et compelle intrare* (alios ne invitavit quidem) *ut impleatur domus mea*: dari autem curat singulis vestem nuptialem. Deus apparet Mosi in rubo, et educit Iudæos de fornace ferrea Ægypti, sicut prius Abraham de Ur, id est de flamma Chaldæorum, et sponsam de monte Amana, de cubilibus leonum, de montibus pardorum, ut eam coronet. Sicut enim ait Eusebius, σωμα αργια τηκει, Ψυχην δε αμελετησια, ασκησεως τη αυτου ακριβεις προς το θεοειδεστατον. *Otium tabefacit corpus, animum vero incuria. At exercitatio continua eum ad Deo simillimam speciem extollit.* Anthracites lapis ignitus et carbo, iactatus in ignem velut inter mortuos extinguitur: at contra aquis perfusus exardescit, ut ait S. Isidorus l. 16. etymol. cap. 13. Et Gagates gemma *accenditur aqua*, oleo restinguitur, fugat serpentes, ut ait Plinius lib. 36. cap. 16. Oleo peccatoris nolebat impinguari caput suum, id est, mentem. David noster, sed malebat a iusto corripi. Psalm. 140. versu 5. Vide illum locum.

Anthracites lapis aqua accenditur.

41. *Lazari in cælo primas sedes tenent.*

Et quidem primas sedes tenent in cælo, qui in terris ad ima sunt deiecti. Dicitur de Babylone civitate opulentissima Apoc. 18. 7. *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Dicebat in corde suo: Sedeo Regina, et vidua non sum, et luctum non videbo; *ideo in una die venient plagæ eius, mors, et luctus, et fames, et igne comburetur.* Sub typo Babylonis figurantur divites scelerati, qui induuntur purpura et bysso, et epulantur quotidie splendide: hi clamant cum di-

Digitized by Google

vite epulone, Luc. 16. 24. *Crucior in hac flamma*: Lazarus autem mendicus, qui iacebat ad ianuam eius, ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, et a nemine accipiebat, fame et miseriis extinctus, ab Angelis fertur *in sinum* Abrahæ, in ipso sinu Abrahæ quiescit, unam e primis sedibus occupans. Nam, ut ait Paulus 2. Corinth. 12. 9. *Virtus in infirmitate perficitur*, sicut aurum in fornace. Eccl. 31. 2. *Infirmitas gravis sobriam facit mentem*; prosperitas ebriam. Robur dat nobis ipsa infirmitas, tollens enim humanum, dat divinum. Unde Apostolus loco citato 2. Corint. 12. 9. subdit: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*: non inhabitat in omnibus infirmis, sed in iis qui gloriantur in infirmitate, ut sibi nihil tribuentes, in Deum omnem gloriam reiiciant; v. 10. addit: *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis* (ut in vase et thesauro Deum continente) *in contumeliis, in necessitatibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum.* In me Christus habitans spiritus vitales infundit, et per afflictionem morbus animæ sanat. Eccl. 43. 24. *Medicina omnium, in festinatione nebulæ.* De Ezechia Rege Iuda habes ibid. c. 48. 25. *Fortiter iuit*, obiectas afflictiones et difficultates perrumpens, *in via David patris sui. In diebus ipsius retro rediit Sol, et addidit Regi vitam*: decem tantum lineis Sol rediit, id est quinque horis, et quindecim anni vitæ dantur, quia maior est fructus afflictionis, quam dolor: et dies atque lux animæ non minuitur, sed augetur retrocessione rerum prosperarum et honorificarum. Utilitatem dolorum et laborum alio simili possis exprimere, de eodem Ezechia dicitur Eccl. 48. v. 19. *Fodit ferro rupem, et ædificavit ad aquam puteum*: gratiæ dantur laboranti: item sapientia, ut alia comparatione discis cap. 43. 21. *Gelu sicut salem effundet Deus super terram*: pruina est et gelu impiis, sal iustis, eos a corruptione præservans, et sapientiam ac saporem cælestem tribuens. Hinc sibi in morbis placent animæ sibi mortuæ, et Deo uni vivere cupientes. Agatha a cruce in acerbissimis morbi doloribus nihil præter hæc verba proferebat: *Deus Deus meus da patientiam, et percutere ac cessa.* Anna a Iesu tanta patientia morbos suos ferebat, ut assereret se nihil tanto gaudio quam molestos cruciatus perferre. Anna de Vargas in acutis morbi lethalis doloribus semper dicebat: *Benedictus sit Deus in æternum.* Sciebant se tum maxime Sponso suo esse acceptas, cum minus sibi et mundo placerent. Cum scripserunt Christo Maria Magdalena et Martha de fratre suo Lazaro ægrotante, id unum ad opem implorandam posuerunt, Ioan. 11. 3. *Domine, quem amas, infirmatur*: nullas alias preces attexunt, ut eum ad iter excitent: infirmitas ipsa est potens oratio, ut ab eo auxilium impetret: Itaque Christus statim adiecit: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei*, ut postea patuit eo a vivis excitato. Contra vero, prosperitas hominem perdit, Ps. 105. 15. Misit *saturitatem* in animas eorum. Hebr. רזון *razon*, maciem, ut vertit Arias: perditionem, ut Pagnin. Saturitas corporis, est macies et perditio animæ. Ps. 73. 6. Prodiit quasi *ex adipe* iniquitas eorum. Vide illum locum. Hebr. עֵינֵימוֹ *enemo*, oculus eorum: replens iniquitate animam per arrogantiam et luxuriam, sicque eam vastat. Psal. 73. 4. *Leva manus tuas in superbias eorum.* Pagninus, *in desolationes eorum.* Et vers. 17. *Æstatem et ver tu plasmasti ea.* Hebr. חורף *choreph*, et hyemem. Ver nobis in hyemem vertitur, et hyems in ver. Rident voluptates prima fronte, sed venenum et aculeus est in cauda. Seneca epist. 35. *Quis hostis tam contumeliosus fuit, quam in quosdam voluptates suæ sunt?*

42. Vers. 4 Sensus literalis est, quod Christus in lege gratiæ renuet cruenta sacrificia pecudum.

Ad evitandas afflictiones sunt qui se potentiorum licet sceleratorum in cœtus inferant. David vero, id se non effecturum asserit, seu Christus potius, qui in psalmo loquitur, et ait v. 4. NON CONGREGABO CONVENTICULA EORUM DE SANGUINIBUS: NEC MEMOR ERO NOMINUM EORUM (conventiculorum) PER LABIA MEA. Sensus est: Non arridebunt mihi congregationes, quas sive Iudæi, sive Gentiles habebunt ad cruenta pecudum sacrificia instituenda. Itaque illos conventus non congregabo: non suadebo ut eiusmodi cœtus fiant, eosque nc nominabo quidem, sed enitar ut oblivioni tradantur. S. Hieron. et Pagnin. vertunt, *non libabo libamina eorum de sanguine.* Recte etiam Septuag. verterunt, *non congregabo*, per auctoritatem scilicet meam illos cœtus constituendo et ordinando. Nam vox נסך *nasach* significat quoque constituere et ordinare. Sanguis pecudum non quæritur in lege gratiæ, in qua est sanguis pretiosior Salvatoris, qui in iuge sacrificium offeratur, 1. Corinth. 10. 16. *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est?* Impossibile est, ut recte ait Paulus Hebr. 10. 4. sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Iesus vero *una oblatione*, consummavit in perpetuum sanctificatos, ut additur v. 14. Hæc quotidie in Missa repetitur, sed incruenta. Id prævidit Iacob Patriarcha in benedictione Iudæ filii sui, ubi agens de Christo ait Genes. 49. 11. *Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino.* Latens sub vini speciebus, et sponsam contemplans per cancellos mutato divini amoris plenus Iesus, candidus est et rubicundus, electus in millibus. Sub candidis panis speciebus etiam latet, columbini sunt oculi eius, Cant. 5. 12. Oculi eius sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ *lacte* sunt lotæ, et resident iuxta fluenta plenissima. Ex Eucharistia fluunt gratiarum flumina impetu de Libano, id est, de candore, Genes. 49. 11. additur, *Dentes eius lacte candidiores.* De Christo locum hunc intelligi docent Ss. Hieron. Chrysost. Ambros. August. ligat ad vineam pullum et asinam, unit in Eucharistia populum gentilem et Iudæos, atque in sanguine uvæ stolam et pallium suum, id est, Humanitatem suam, quæ tota vel sub unica specie continetur: Oculi eius, id est scientia et providentia, sive sapientia et charitas, pulchriores, atque ut in Hebr. habetur rubicundiores, sive ardentiores et splendidiores sunt vino: et dentes illius sive superiores, sive inferiores, id est doctrina et correptio, sunt candidiores lacte. Vatablus vertit, *candidi a lacte*, ob teneritudinem maternam. Christus enim ibi filiis suis mammam porrigit, se totum dans in cibum et potum, sicut est lac parvulis, ipse autem est *mamma patris*, ut ait Clemens Alexandr. In pædagogo.

43 Simon Pontifex figura Christi.

In Simone quoque primo, Oniæ primi filio Christus sacrificans, ut summus Pontifex futurorum bonorum, repræsentabatur, Eccli. 50. 15. *Consummatione fungens in ara consummatum et perfectum offerens sacrificium, amplificare oblationem excelsi Regis, porrexit manum suam in libatione, et libavit de sanguine uvæ*: vinum fundens super victimas, sanguinem suum super animas sibi sanctificatas: *Effudit in fundamento altaris odorem divinum excelso principi.* Sanguinem victimarum fundebant Iudæi ad basim altaris holocausti, ut denotarent Christi sanguine Ecclesiam et animas sanctas esse in virtute fundandas et stabiliendas. Olaus Magnus, lib. 3. pag. 78. ait, gentes septentrionales rubrum pannum pertica vel hasta sursum appensum attentis precationibus et cultiore ritu venerari divinam quamdam virtutem *propter colorem rubeum*, animalium sanguini similem, eidem inesse putantes. In altaribus nostris Pontifex noster secundum ordinem Melchisedech vestitur purpura et bysso retorta, candidus et rubicundus, ut dixi.

44. Tropol. Fugienda sunt impiorum consortia.

Tropolog. Sensus est. Non patiar cœtus impiorum fieri, neque illis me aggregabo, neque de illis verba faciam, ut e memoria mea prorsus excidant. Vitanda esse sceleratorum consortia, fuse probavi, Ps. 118. v. 115. *Declinate a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei.* Ac v. 116. *Prævaricantes reputavi omnes peccatores terræ: ideo dilexi testimonia tua.* Neque enim potest quis diligere aut scrutari mandata Dei, si cum impiis versetur, Ps. 17. 26. Cum Sancto sanctus eris, et cum viro Innocente innocens eris, et cum perverso perverteris. Amoris divini flammas et ardorem extinguit flatus Aquilonaris serpentis per malos socios in animam sese insinuans, et glaciem advehens, qua refrigescit charitas multorum, Eccl. 43. 21. *Dum ge-*

Nam cum iis erit amor Dei.

Digitized by Google

laverit, fiet (gelu) *tamquam cacumina tribuli* (Spinæ secundum tribuli falia rigidæ sunt et præduræ: multæ puncturæ sunt in mala societate) *Frigidus ventus* (consilium a pietate avertens, atque a fervore ad segnitiem inducens) *Aquilo flavit, et gelavit crystallus ab aqua* (ob delicias et fluxas valuptates anima congelatur) *et super omnem congregationem aquarum requiescet, et sicut lorica induet se aquis.* Tandem advenit abstinatia, quæ vix emalliri potest et calefiuri, *et devorabit montes, et exuret desertum, et extinguet viride sicut ignis:* perversi socii devorant prælatos, dignitate et sanctitate sublimes, eorum divitias exugenda, et ad inanes ludos sumptusque traducendo: exurunt desertum, id est religiosos, a mundi flammis et desideriis separatos, et carnis incendia rigore suo extinguere molientes: extinguunt vera fervorem secularium in eleemosynis dandis, atiisque bonis operibus faciendis.

45. *Virtutes partæ perduntur. Vaccæ macilentæ devorant vaccas pingues in Ægypto.* Hæc consumptio virtutum in viris piis, per societatem malorum, optime figuratur per devorationem septem boum pingulum et spicarum plenarum per boves macilentas, et spicas tenues, visas a Rege Pharaone, Gen. 41. 17. *Putabam me stare super ripam fluminis.* In hac vita stamus, aut iacemus potius, super ripam fluvii turbidi et rerum semper labentium. Vide Ps. 136. v. 1. pergit Pharao, *et septem boves de amne conscendere,* a fluxis ad *solida, pulchras nimis et obesis carnibus: quæ in pastu paludis vireta carpebant.* Vidit deinde septem boves in tantum deformes et macilentas, ut nunquam tales in terra Ægypti vidisset, quæ devoratis et consumptis prioribus *nullum saturitatis dedere vestigium,* sed simili macie et squalare torpebant. Non satiantur scelerati, sed semper parati sunt damnum unvum inferre, neque virtute aliena meliores fiunt: Idem ibi lege de spicis percussis uredine, id est, vento urente, sive Euro desiccante.

46. *In ruinam impellit mala societas. Iobi filii in convivio obruuntur.* Hæc societas mala in ruinam impellens est ventus vehemens, qui Iobi filios eversa domo obruit. Iob 1. 18. *Filiis tuis et filiabus vescentibus et bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit a regione deserti, et concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, et mortui sunt, et effugi ego solus ut nunciarem tibi.* Periculum præsertim est inter cibos atque pocula: tunc enim maxime flatus maligni corpus concutiunt et animam: et quatuor eius angulos, nempe fidem, spem, charitatem, atque prudentiam evertunt: aut quatuor virtutes Cardinales, et peccato lethali detractionis, ebrietatis, luxuriæ, blasphemiæ pereunt convivæ, vix uno evadente, si ventus sit vehemens, et oriatur a regione deserti, ab ea parte, ubi nullum sit appositum illi obstaculum. Philisthæi lætantes per convivia, sumptis iam epulis præceperunt ut vocaretur Samson, ut ante eos luderet: ad hoc spectaculum qui cum impiis principibus venerunt, misere cum illis perierunt, Iudicum. 16. 27. *Domus erat plena virorum ac mulierum, et erant ibi omnes principes Philisthinorum, ac de tecto et solario circiter tria millia utriusque sexus spectantes ludentem Samson.* At ille concussis duabus columnis omnes interfecit. Cave te adiungas iis qui Sanctos irrident, ne eadem ruina involvaris. Contra vero, qui cum Sanctis Deo servit, est invincibilis, Eccli. 50. 13. de Simone Pontifice sacrificante habes: *Circa illum corona fratrum quasi plantatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi rami palmæ.* Invincibiles ob pietatem et charitatem mutuam.

David noster sceleratos fugiebat, Eccli. 47. 2. *Quasi adeps separatus a carne, sic David a filiis Israel.* Erant illi carnei, suas delicias et commoda spectantes, ipse quasi adeps totus in Dei altari comburi optabat, per charitatem perfectam suarum utilitatum oblitus: totus adeps in omni sacrificio urebatur in Dei honorem: quodque amplius est, nullum animal mundum ad sacrificium occidebatur Ierosolymis, cuius adeps in templo non combureretur. Si David se e filiis Israel minus perfectis separabat, quid faciendum est ut te ab idololatris subducas? Eccl. 50. 27. *Duas gentes odit anima mea, et tertia non est gens quam oderim; qui sedent in monte Seir:* in superbia diabolica: Seir pilosum significat, pilosi autem vocantur dæmones, Isaiæ 13. 28. *et Philisthiim,* mundi pulvere sordidati, et terrenis involuti: Philisthiim sonat, pulvere conspersos: cuius est infrugifer: *et stultus populus qui habitat in Sichimis.* Sichem humerum sonat, tribulationem carnis patiuntur carnis amatores.

Fugiendi præsertim sunt crudeles, et incitantes ad odium inimicorum. Hi sedent in monte Seir, nempe Idumæi, id est, sanguinarii. *Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus.* Ibi excidium expecta, Ierem. 49. 17. *Erit Idumæa deserta.* Et v. 22. *Erit cor fortium Idumææ, quasi cor mulieris parturientis:* plenum dolore et cruciatu. Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos. Nam ut ait Isaias cap. 9. 19. *Vir fratri suo non parcet. Unusquisque carnem brachii sui vorabit* (eum ipsum perdet, a quo fuerat adiutus) *Manasses Ephraim, et Ephraim Manassem, simul ipsi contra Iudam.* Mutuis se detractionibus et conviciis lacerant mundi amatores, suaque bona diripiunt: in eo uno conveniunt ut Iudam, id est hominem Deum laudantem opprimant, ipsique noceant. Eccli. 37. *Est amicus solo nomine amicus. Nonne tristitia inest usque ad mortem?* Et v. 4. *Sodalis amico coniucundatur in oblectationem, et in tempore tribulationis adversarius erit.* De Sanctis vero dicitur cap. 44. 6. *pacificantes in domibus suis:* et v. 10. vocantur *viri misericordiæ,* v. 27. speciatim Aaron et Moses nuncupantur homines misericordiæ. Capite autem 45. vis illius mansuetudinis et misericordiæ ad sanctitatis et divini amoris consecutionem declaratur v. 4. *In fide et lenitate ipsius sanctum fecit illum* (*Mosem*) *et elegit eum ex omni carne.* 47. *Socii præsertim crudeles sunt vitandi.*

Perfectam malorum fugam et diuturnam ostendit David noster, cum in vers. eod. 4. Ps. nostri ait: NEC MEMOR ERO NOMINUM EORUM PER LABIA MEA, q. d. Adeo illos odi, ut nec de ipsis loqui velim, et memoriam mihi eorum prorsus excidere exoptem. *Vers. 4. 2. Pars.* Cum Iacob Patriarcha ex agro Sichem abiit in Bethel, ut ibi altare Deo faceret, et habitationem sibi compararet, iussit abiici non idola tantum, sed etiam inaures, in quibus eorum figura erat expressa, Gen. 35. 5. *Dederunt Iacob deos quos habebant, et inaures: at ille infodit ea subter terebinthum.* Ut amplius ad aures suas ne formam quidem aut nomen idolorum admitterent. S. Ambrosius lib. 2. de Iacob, cap. 7. Hoc vidit: *Cur, ait, sub terebintho? Certe genus istud infructuosum est. Ibi ergo sunt Dii gentium, ubi nullus est fructus. Ibi inaures Gentium infodiuntur, quas dederunt Iacob, ut iam novam linguam audire assuescant, veterem perfidiæ sonum nesciant, obsurdescant aures eorum sacrilegio, et mundentur ad gratiam.*

SECTIO SECUNDA ET ULTIMA.

Tria David, seu Christus, prædicat se a Deo obtenturum. Primo, ut sic loquar, bona fortunæ, seu hæreditatem in cœlo præclaram, vers. 5. et 6. Secundo, bona animi, vers. 7. et 8. Tertio, bona corporis, vers. 9. usque ad finem.

PARAPHRASIS.

5. *Dominus pars hæreditatis meæ et calicis mei: tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.*

5. Nihil est, cur ego sceleratorum cœtus aut facultates ambiam, Deus unus mihi abunde sufficit, amplaque et suavis est hæreditas, ille debitam mihi, quam hostes frustra eripere moliuntur, hæreditatem afferet.

Digitized by Google

6. *Funes ceciderunt mihi in præcloris: etenim hæreditas mea præclara est mihi.*

6. Nan in caducorum bonorum sortitionam veni, sed hæreditas mea tota excellens est, cælestis ac divina. Nihilque ea portione quæ mihi obtigit, fingi quicquam præstantius potest.

7. *Benedicam Dominum qui tribuit mihi intellectum: insuper et usque ad noctem increpuerunt me renes mei.*

7. Deum laudibus eveham, qui huius mihi bæreditatis cælestia intelligentiam concessit: mentisque meæ affectus excitavit, ut ad illam obtinendam contenderem tota vita.

8. *Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam a dextris est mihi ne commoreor.*

8. Gradientique astans, oculis se meis interuis videndum obiecit, ut animos faceret: nunquam enim a latere meo discedit, ne farte ab hostibus devolvar in præceps.

9. *Prapter hoc lætatum est cor meum, et exultavit lingua mea, insuper et caro meo requiescet in spe.*

9. Ob divinam illam præsentiam affusum cordi meo gaudium persensi: et in laudes eius vocesque lætitiæ indices lingua mea soiuta est, caroque fatigationis nescia ob spem futurorum bonorum requiescet.

10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno: nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

10. Neque enim patieris animam meam dolarem ullum in Inferis tolerare, aut diuturnam in iis moram trahere: neque sines corpus tibi devatum et consecratum in sepulcro a vermibus erodi.

11. *Notas mihi fecisti vias vitæ: adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua usque in finem.*

11. A martis faucibus ereptum ad vitam revocasti: cumulobis me gaudio perfectissima, cum faciam mihi tuam ostenderis: ad dexteram cuim me tuam collocabis in cælis, ubi perpetua lætitia perfruar.

QUÆSTIO UNICA.

Quam præclara Christi et iustorum in cælo hæreditas.

48. Ordo Sectionis. SECTIONE præcedenti Christus conservationem suam et suarum o Patre æterno postulavit: nunc quam perfecte sibi concessa sit, fuse exponit, cum in cæio amnibus fortunæ, animi carporisque banis circumfluentem feiicitatem assecuturum se osserit.

Primo, Hæreditatem se æternam loco adventitiorum at caducorum fortunæ bonorum obtenturum dicit, v. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei.* Eam laudat ob Agonathetæ dantis præstantia, ibid. *Tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.*

Secundo, Bono animi adeptum se gaudet; 1. in Intellectu, cognitianem, v. 7. *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum;* 2. in volontate, ardorem, ibid. *Insuper et usque od noctem increpuerunt me renes mei;* 3. in operum sanctorum executiane, logem Dei iuvantis opitulotionem, v. 8. *Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam a dextris est mihi ne cammovear.*

Tertio, Boua corporis ex illa Dei irradiantis fonte, animique exundauti gaudio dimanantia plurima percenset; 1. in corde lætitiam, v. 9. *Propter hoc lætatum est cor meum:* 2. in linguo, cantus bilares, ibid. *Et exultavit lingua meo;* 3. in corne, quietem, ibid. *Insuper et caro mea requiescet in spe.*

Quarto denique, ostendit perfectissimom fore suam Resurrectionem; 1. anima a limbis revocata, v. 10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno;* 2. Corpore, a putredine servato, ibid. *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem;* et vitæ reddito, v. 11. *Notas mihi fecisti vias vitæ:* ut anima exultet corpori unita, ibid. *adimplebis me lætitia cum vultu tuo;* et corpus sedans in throno od dexteram Patris collocato, ibid. *Delectationes in dextera tua usque in finem.*

ARTICULUS I.

Deus est Christi et Sanctorum hæreditas.

49. Vers. 5. 1. Pars. Sensus huius loci. ADEUNDÆ hæreditatis tanto plerique ardent desiderio, ut sint qui vel parentes optimos, et de se aptime meritos, iam martuos velint, ut vile prædiolum occupent, licet hæredes tantum sint ex sextula. Neque æterna latifundio cogitant, quæ ex asse possidere valeant. Christus vero, spretis terrenis omnibus Deum se unum sibi seligere asserit, v. 5. DOMINUS PARS HÆREDITATIS MEÆ ET CALICIS MEI; TU ES QUI RESTITUES HÆREDITATEM MEAM MIHI. Dominus pars, id est, tu Domine pars mea, cum

A enim alloquitur per enallagen personæ, utens tertia pro secunda ad maiarem reverentiam, ut patet, cum subdat, *tu es, etc.* Sensus parro est: Tu Domine Deus, es tota pars hæreditatis meæ; alii sibi hæreditates dividant, iis omnia alia relinquam, satis est mihi, ut tu sis pars mea et hæreditas, tu mihi eris amnia. Alludit ad divisiones bonorum, cum plures sunt in una domo hæredes. Mundani sibi divitias, voluptuarii delicios, qui dæmonem sequuntur, inanes honares ambiunt, ego Deum meum unicum. In hac hæreditate suavitatem se quoque reperturum denatat in mentione *calicis*, per quem significot etiam partem suam, et illius iucundam fruitionem. Alludit ad calicem, quem solebat paterfamilios prapinore canvivis, præsertim in cœna paschali, et ex quo omnes bibebant, ut dicetur infra.

Nata, Deus, ut ait Boetius in 3. de Consol. pros. 10. est ipsa beatitudo. Et David noster id prædicot Ps. 72. 26. *Deus cordis mei* (illud possidens ut Dominus, et ab eo possessus ut thesaurus) *et pars meo Deus in æternum.* 50. Deus est ipsa beatitudo.
B Hæc hæreditas nunquam defuit, non transit a Domino ad alium Dominum. Et Ps. 141. 7. *Portio meo in terra viventium.* Possidetur ibi tota Trinitas; 1. Deus Pater, de qua versum nostrum exponit S. Athanasius; 2. Deus Filius, de quo explicat idem S. Doctor illud Ierem. 10. 16. *Non est his similis pars Iacob: qui enim formavit amnia, ipse est: et Israel virga hæreditatis eius: Dominus exercituum nomen illi.* 3. De Spiritu sancto illud Ephes. 1. 14. *In quo credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius.* Vide Ps. 90. 2. natat. 3.

S. Thamos 1. 2. q. 2. artic. 8. petit; Utrum beatitudo hominis consistat in aliqua bono creato? et respondet, Impossibilem esse beatitudinem eius in ullo bonorum creatorum sitam esse: beatituda enim est bonum perfectum, quod *totaliter quietat appetitum:* alioquin nan esset ultimus finis, si adhuc restaret aliquid appetendum. Obiectum autem voluntatis, quæ est appetitus humanus, est universale banum, sicut abiectum intellectus est universale verum.
C Non invenitur autem universale bonum in aliqua creato, sed solum in Dea, quia omnis creatura habet bonitatem participatam. Unde solus Deus voluntatem hominis implere potest: secundom quod dicitur in Ps. 102. *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Et q. 3. art. 8. docet, ultimam et perfectam beatitudinem non posse esse nisi in visione Dei, quia homo non est perfecte beatus quamdiu restat sibi aliquid desiderandum.

51. Hæreditatis illius possessio est suavissima. Nata 2. Suavissima est illius hæreditatis possessio: unde dicitur: *Et calicis mei*, id est, iucunditatis meæ, ut explicat Ugo Cardin. Humano more res iucunda sub symbolo epularum et potus depingitur. Sic Luc. 22. 29. ait

*

Digitized by Google

Christus: *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo.* Vide dicta Psal. 22. 5. *Calix meus inebrians quam præclarus est*, ubi de Eucharistia præsertim egi. Et Ps. 35. 9. *Torrente voluptatis tuæ potabis eos*, ubi de cælestibus gaudiis satis fuse tractavi. S. Thomas 1. 2. q. 4. art. 1. inquirit, an ad beatitudinem requiratur delectatio, et respondet, quadrupliciter aliquid requiri ad aliud; 1. sicut præambulum vel præparatorium ad ipsum, sicut disciplina requiritur ad scientiam; 2. sicut perficiens aliquid, sicut anima requiritur ad vitam corporis; 3. sicut coadiuvans extrinsecus, sicut anima requiritur ad aliquid agendum; 4. sicut aliquid concomitans, ut si dicamus, quod calor requiritur ad ignem, et hoc modo delectatio requiritur ad beatitudinem: delectatio enim causatur ex hoc quod appetitus requiescit in bono adepto: unde cum beatitudo nihil aliud sit quam adeptio summi Boni, non potest esse beatitudo sine delectatione concomitante. Sed si calicem hunc optamus suavitatis, felleus cum Christo accipiendus est, ipse enim inquirit a S. Iacobo, et S. Ioanne filiis Zebedæi primas in cælo sedes optantibus, Matth. 20. 2. *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Et Petrum gladio irruentes in se milites dimovere conantem, et Malcho aurem abscindentem increpat, cap. 18. 11. quod sic prohiberet, ne calicem sibi a Patre oblatum biberet. David illum se accepturum dicit Ps. 115. 13. et vocat calicem salutaris, id est, Salvatoris, sive salutis. Ægidius Carrozetus de dictis et factis memorabilibus, refert, anno 1214. Philippum Augustum Franciæ Regem in Othonem Imperatorem pugnaturum, in patera aurea buccellas panis vino intinctas Principibus suis propinasse, et contenta voce dixisse: Bibite ex hoc omnes: commune hoc *aut victoriæ, aut gloriosæ mortis poculum erit*: eaque voce animatos Francos mira alacritate pugnam iniisse, et numerosissimum hostium exercitum fudisse.

52. Clericorum pars et hæreditas est Deus

Nota 3. Clericis præsertim adaptatur versiculus psalmi nostri, cumque usurpant, cum ipsis ab Episcopo capilli resecantur: nam Deum in partem specialem sibi assumunt. Hoc considerent oportet: ut monet S. Hieron. epis. ad Nepotianum: *Clericus, ait, qui Christi servit Ecclesiæ, interpretetur primo vocabulum suum, et nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur: Si enim Cleros Græce, Latine sors interpretatur: propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia Dominus ipse, sors, id est, pars Clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut et ipse possideat Dominum, et ipse possideatur a Domino.* Qui Dominum possidet, et cum Propheta dicit: Pars mea Dominus, nihil extra Dominum habere potest. Quod si quidpiam aliud habuerit præter Dominum, pars eius non erit Dominus. Obsecro te, et repetens iterum iterumque moneo, ne officium clericatus, genus antiquæ militiæ putes, id est, ne lucra sæculi in Christi quæras militia, ne plus habeas, quam quando clericus esse cœpisti, et dicatur tibi: Cleri eorum non proderunt eis. Hæc aliaque Hieron.

53. Unde infertur eos vitam cælestem agere debere.

Hæc memoria nominis in officio clericos continebit, et Ecclesiam in virtute promovebit universam. Concilium Tridentinum sess. 22. de Reformatione, cap. 1. *Nihil est, quod alios magis ad pietatem ac Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicarunt. Cum enim a rebus sæculi in altiorem sublati locum conspiciantur, in eos tanquam in speculum, reliqui oculos coniiciunt, ex iisque sumunt quod imitentur. Quapropter sic decet omnino clericos in sortem Domini vocatos, vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus nil nisi grave, moderatum, ac religione plenum præ se ferant; levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant*, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem. Concilium Parisiense sextum, Canone octavo sic loquitur: *Qui sacris* officiis ob meritorum prærogativam sunt applicati, dedecus, et valde periculosum est, terrenis actionibus turpibusque lucris eos implicari. Laurentius Campegius Cardinalis tituli S. Anastasiæ, paucis multa complectitur in Constitutione edita Ratisponæ anno 1524. Hortamur, inquit, atque monemus omnes et singulos, qui sacris initiati sunt, ut vivant vitam, *quam professio exigit, et Christus requirit*, inquiens: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.

In Concilio Nicæno, ut ait Gelasius Cyzic. lib. 3. Hierarchia Ecclesiæ breviter comparatur Hierarchiæ Angelicæ, quam virtutibus suis debet exprimere, τας ιεραρχιας, ait, εις τυπον και εικονα αρχ. ειναι των επουρανιων, και τον μεν επισκοπον επεχειν τον τυπον τε κυριε, ως κεφαλης μετ αυτον ουτη της εκκλησιας ως παρειληφε: τον δε πρεσβυτερον, τον σεραφικον επεχειν θρονον: τον δε διακονον, των χερουβιων: τον υπηρετην, εις διακονιαν τε των ειναι προστεταχθαι, *Clerici sacri Ordinis, esse debent typus et imago cælestium. Episcopus quidem debet esse typus Dei, tamquam caput, post illum, Ecclesiæ quam recepit. Presbyter tenere debet sedem et locum Seraphicum: Diaconus vero Cherubicum: Minister autem, hoc est, Subdiaconus, debet his ministrare.*

54. Corona clericalis quid denotet.

Nota 4. Ne memoria rerum cælestium excidat Clericis, corona illis sit in vertice capitis, ut sit velut oculus semper cælum respiciens, fiantque ipsi divini Uranoscopi: habet enim hic piscis oculum in capite, quo ex aquis eminens cælestia respectat. 1. Secundo, ut sicut ait Beda lib. 5. histor. Angl. cap. 22. spineam Christi coronam repræsentent, eamque memoriæ suæ infigant, itaque omnibus apparere debent sicut alteri Christi coronati, sed spinis, non rosis. 2. Tertio, S. Isidor. l. 2. de offic. Eccles. arbitratur, illa corona figurari regale Christi Sacerdotium. 3. In Concilio Ravennat. II. sub Clemente V. Rubrica 27. sic præcipitur: *Coronam condecentem portent Clerici, qua designetur regalis esse generis, et sperare se assequi debere partem hæreditatis divinæ.* Quarto, tam per coronam, quam per reliqui capitis tonsuram denotatur superfluorum omnium ac temporalium, et vitiorum etiam minutissimorum abiectio. 4. Clerici curam temporalium rescent. Sic loquitur S. Hieronymus: Coronam clerici habent ab institutione Romanæ Ecclesiæ, in signum regni, quod in Christo expectatur. Ratio vero capitis, est temporalium omnium depositio. Ab ipsis Apostolis hoc manasse recte monet S. Isidorus lib. 2. de Eccl. Off. cap. 4. et refertur in Concilio Aquisgranensi I. celebrato, anno Domini 816. tempore Stephani Papæ V. et Ludovici Imp. *Tonsuræ Ecclesiasticæ usus, a Nazaræis, ni fallor, exortus est, qui prius crine servato, divina post magnam vitæ continentiam devotione complete caput radebant, et capillos in igne sacrificii ponere iubebantur, scilicet ut perfectionem devotionis suæ Domino consecrarent. Huius ergo exempli usus ab Apostolis introductus est, ut hi qui in divinis cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, Sancti Dei, crine præciso, innoventur. Hoc quippe et Ezechieli Prophetæ iubetur, dicente Domino: Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, et duces super caput tuum, et barbam; videlicet quia et ipse sacerdotali genere Deo in ministerium sanctificationis deserviebat. Hoc et Nazaræos illos Priscillam et Aquilam in Actibus Apostolorum primum fecisse legimus, Paulum quoque Apostolum, et quosdam discipulorum Christi, qui in huiusmodi cultu mirandi extiterunt.* Causam deinde illius resectionis capillorum aperit. Est, inquit, Clericis tonsura signum quoddam, quod in corpore figuratur, sed in animo agitur, scilicet ut hoc signo in religione vitia resecentur, et *criminibus carnis nostræ quasi crinibus* exuamur, atque inde innovatis sensibus ut comis rudibus enitescamus, expoliantes nos (iuxta Apostolum) veterem hominem cum actibus suis, induentes novum, qui renovatur in agnitione Dei. Quam *renovationem in mente* oportet fieri, sed in capite demonstrari, ubi ipsa mens noscitur habitare. Quod vero detonso capite superius, inferius circuli corona relinquitur, sacerdotium regnumque Ecclesiæ in eis existimo figurari. Tiara enim apud veteres constituebatur in capite Sacerdotum. Hæc ex bysso confecta, rotunda erat, quasi sphæra media: et hoc significatur in parte *capitis tonsa.* Corona autem, latitudo aurei est circuli, quæ Re-

Digitized by Google

gum capita cingit. Utrumque itaque signum exprimitur in capite Clericorum, ut impleatur etiam corporis quadam similitudine, quod scriptum est, Petro Apostolo perdocente, 1. Petr. 2. Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Quæritur autem, cur sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma nutritur, et sic tondetur? Sed qui hæc exquirunt, animadvertant, quid sit inter illud propheticum velamentum, et hanc Evangelii revelationem, de qua dicit Apostolus: Cum transieris ad Christum, auferetur velamen. Quod autem significabat velamen interpositum inter faciem Mosis, et aspectum filiorum Israel: hoc significabat illis temporibus etiam coma Sanctorum. Nam et Apostolus comam pro velamento esse dicit. Proinde iam non oportet, ut velentur crinibus capita eorum, qui Domino consecrantur, sed tantum ut revelentur, quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, iam in Evangelio declaratum est. Hæc Isidorus. Auses populi sinciput crinitum habebant, tonsum occiput. Machlyes Afri prorsus contrarium faciebant. Herodatus lib. 4. Maxyes dextra parte capitis comam gerunt, sinistro radunt.

55. *Tonsuræ clericalis servandæ curam habuere Pontifices et Concilia.* Tonsuræ huius curam habuere Pontifices et Concilia. Anicetus Papa in epistola decretali ad Galliæ Episcopos sic in eam rem præcipit: *Prohibete, fratres, per universas regionum vestrorum Ecclesias, ut clerici, qui laicis et simplicibus, virtutis, honestatis, pudicitiæ et gravitatis exemplar esse debent, ac seipsos tanquam signum purioris vitæ, rudioribus ad imitationem prudenter exhibere, iuxta Apostolum comam non nutriant, sed desuper caput in modum spheræ radant; quia sicut discreti debent esse conversatione, ita et in tonsura, et in omni habitu discreti debent apparere.* Hoc etiam præcipitur in Concilio Tridentino sess. 18. de Reform. Et in Concilio Carthag. IV. can. 44. prohibetur clericis, ne comam et barbam alant. Varia fuit tonsuræ ratio. Nam in Hispania, ab hæreticos, iusserunt Episcopi ut dilataretur, quod Catholicis prius usitatam tonsuram usurparent, eoque modo varios deciperent. Extat Canon Concilii Toletani IV. cap. 40. tom. 2. part. 2. Conciliorum, pag. 353. *Omnes clerici, vel lectores, sicut Levitæ et Sacerdotes, detonso superius capite toto, inferius solam circuli coronam relinquant. Non sicut hucusque in Galliæ partibus facere lectores videntur, qui prolixis, ut laici comis, in solo capitis apice modicum circulum tondent. Ritus enim iste in Hispaniis hucusque hæreticorum fuit. Unde oportet pro amputando ab Ecclesiis scandalo, hoc signum dedecoris auferatur, et sit una tonsura vel habitus, sicut totius Hispaniæ est usus. Qui autem hoc non custodierit, fidei Catholicæ reus erit.* In Polonia contrarium fiebat, relinquebantur enim capilli in vertice, et reliquum caput tondebatur a Nobilibus ob Casimirum e monasterio eductum, ut regnaret. Cur autem integrum caput non tonderetur a Christianis ad evitandos ritus Iudaicos, vel Gentilitios, vide apud Baronium tom. 1. Annal. anno 58. numer. 124. id erudite aliaque ad tonsuram et coronam tum clericorum, tum sacerdotum et monachorum tractantem.

56. *Pauci Deum sibi pro sua portione sumunt.* Nota 5. Multi sunt, qui caput rasum habeant, et tamen graventur tanta multitudine peccatorum, ut possint dicere cum Davide Ps. 39. 13. *Multiplicatæ sunt* (iniquitates) *super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me.* S. Ambros. paucitatem eorum, qui totos se Deo tradont, et Deum unum sibi quærant, admiratur in Ps. 118. Oct. 8. *Quam rarus*, inquit, *in terris, qui potest dicere; Portio mea Dominus: quam alienus a vitiis, quam segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum sæculo, nihil mundi huius vindicet sibi, cui non sit corporalium possessio cupiditatum, quem non inflammet libido, non stimulet avaritia, non lascivia effœminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, non maceret invidia, non aliquo negotiorum secularium cura sollicitet, verus minister altaris, Deo, non sibi natus.* Hoc repræsentatum est olim in tribu Levitica, quæ sacerdotium habuit, et omnes functiones Ecclesiasticas. *Clerici in Levitis figurati possessionibus carebant.* Levi enim significat assumptum, vel assumptum mihi: sive potius adhærentem mihi: seu copulatum, coniunctum. Qui sacris altaribus destinatur, debet dicere: Mihi autem adhærere Deo bonum est, et cum eo fieri unus spiritus. Consecratus Aaron a Mose in Sacerdotem et filii eius, elevati sunt ab eo, ut ostenderentur eos a terra in cælum debere efferri, et Deo soli servire. Hoc præcipitur Exod. 29. 24. *Sanctificabis eos elevans coram Domino*: ideo non habebant partem in possessionibus terrenis aliarum tribuum, ut discerent Deo uni vacare. Deuter. 10. 9. *Non habuit Levi partem, neque possessionem cum fratribus suis; quia ipse Dominus possessio eius est.* Aliorum possessio sunt agri, vineæ, prata, aliaque terrena. Negatur his, ut ait S. Ambrosius, terrena divisia, ut ipsi dum sæcularem sibi non vindicant portionem, *fiant cælestis possessio. Iste nihil possidens nulli nisi Deo militat, supra terram eius est portio, non cum terra deficit, non morte clauditur. Cui portio Deus est, totius possessor est naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonum fructum, qui nunquam possit perire. Pro domibus satis est sibi, ut sit habitatio Domini, et templum Dei, quo nihil potest esse pretiosius. Quid enim pretiosius Deo? aut quid deest ei viro, qui potest dicere: Non contingat mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.* *S. Ambrosii aurea sententia.* Hic vir Deo plenus, etiamsi bonis omnibus fortunæ spolietur, dives est. Apocal. 2. 9. dicitur S. Polycarpo Episcopo Smyrnensi: *Scio tribulationem tuam, et paupertatem tuam, sed dives es.* Arca tua et domus exhauritur a persecutoribus, sed cor tuum divitiis cælestibus refertum, dives est. Eccli. 44. 6. homines magni virtute dicuntur *homines divites in virtute*, et adepti gentis gloriam. 1. Timoth. 6. 17. iubet Paulus præcipi huius sæculi divitibus non sublime sapere, *nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum.* Alia sunt mortua, et quorum non fruitio, sed usus tantum permittitur: cælestibus frui, terrenis uti debemus. Ac v. 18. vult, illis præcipi bene agere, *divites fieri in bonis operibus:* modum mirabilem ditescendi statim attexit, *facile tribuere communicare;* tribuere bona sua pauperibus, per donationem; communicare per mutuum, commodatum, aliosque distinctos a donatione modos. Sequitur enim, *thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum*, hoc est, firmas opes, et bene fundatas, nempe virtutes, ut explicat S. Chrysostomus. Alii thesaurizant, sed sine solido fundamento, sed in arena mobili: unde concidit domus, ut filiorum Iob ad venti flatum, et ærugo ac tinea demoliuntur, et fures effodiunt ac furantur. Hos spernit Deus, et felices dicit pauperes, quorum est regnum cælorum. Iacobi 2. 5. *Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni.* Seneca optime epist. 18. *Nemo est Deo dignus, quam qui opes contempsit, quarum possessione tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepide possideas.* Ne ipsis quidem clericis interdicitur possessio divitiarum atque opum sive immobilium, sive mobilium: error enim esset Waldensium, qui docebant successoribus Apostolorum, nempe Papæ et Prælatis Ecclesiasticis, repugnare dominium in temporalibus, nec eis licere habere divitias temporales. Ioannes de Polemar Archidiaconus Barcinonensis, Apostolici palatii causarum auditor, in Concilio Basileensi eruditam ea de re habuit orationem contra Bohemos in eadem hæresi existentes, ubi probat Sacerdotium novæ legis esse secundum ordinem Melchisedech, qui fuit simul Sacerdos et Rex: atque ipsum Aaronem et Levitas multa possedisse, nempe aurum, argentum, servos, ancillas, aves, aliaque bona mobilia: item domos, urbes, atque suburbana, et docet Cornelius, extra Iudæam potuisse possidere agros non minus quam cæteros Iudæos, qui non erant de genere Levitico. Sed dic tu cum Paulo, Philipp. 3. 8. *Verumtamen existimo omnia detrimentum esse* (Syrus, inopiam) *propter eminentem scientiam* Iesu *Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci*, ἐζημιώθην, *pro damnis reputavi:* quo plura congero, sentio me plus amittere: e cælo enim in terram devocor, et dum terra cor oppleo, cælestia dona ex eo defluunt, *et arbitror ut stercora*, σκύβαλα, stercus, fimum, rem vilem, et quæ per contemptum abiicitur. S. Basilius in Regul. in-

Digitized by Google

terrog. 8. vertit, *reiectamenta*. Theodoretus, *paleas*, seu aristas. S. Hieron. Dialog. contra Pelag. cap. 3. *quisquilias*. Omnia sunt abiicienda ut reiectamenta, paleæ, quisquiliæ, stercora; et causam addit Apostolus psalmo nostro aptissimam, *ut Christum lucrifaciam*. Dominus pars hæreditatis meæ, hic est tota portio mea, cætera ut nihilum sunt ante Deum, id est, Deum spectanti: et, ut decet, ponderanti. Hæc est margarita Evangelica, quam qui invenit homo, abit a rebus terrenis, et vendit omnia quæ habet, et emit eam. Matth. 13. 45. nec una tantum et singularis est gemma, sed ager plenus auri et gemmarum, qui thesaurum, sed multis absconditum et incognitum in gremio suo fovet, v. 44. Terræ et terræ desideria prius tollenda sunt, quam illius fulgor appareat, et oculos mentis ad se rapiat.

57. Vers. 5. 2 Pars. Certitudinem hæreditatis consequendæ subiicit Vates noster, seu Christus potius in psalmo nostro loquens, v. eod. 5. TU ES QUI RESTITUES HÆREDITATEM MEAM MIHI, q. d. Reddes teipsum, qui es mea hæreditas: quodammodo enim te mihi abstulisti, cum noluisti ut connaturaliter dimanans ab anima glorificata corporis gloria, ex eo resultaret; atque iussisti, ut me exinanirem, et bonis meis spoliarem: tu hæc mihi aliaque ablata restitues. Secundo, et melius, *restitues*, ponitur pro *dabis*. In Hebr. תּוֹמִיךְ *tomich*, significat eum qui rem sustinet ne cadat, qui eam apprehendit ac tenet, qui possidet. Hieronymus hic vertit: *Possessor sortis meæ*. Sustentat itaque Deus coronam Sanctorum, eam manu tenens, ut advenientes coronet corona vitæ, et felicitatis æternæ; sustentat hæreditatem, stabilem et certam reddendo. S. Petrus 1. epistol. 1. vocat, *Hæreditatem incorruptibilem conservatam in cælis*. S. Paulus 2. Timoth. 1. 12. Scio cui credidi, et certus sum, quia potens servare depositum meum in illum diem.

58. Vers. 6. 1. Pars. Hæreditas cælestis est præclara. Excellentiam hæreditatis exultans aperit, v. 6. FUNES CECIDERUNT MIHI IN PRÆCLARIS: ETENIM HÆREDITAS MEA PRÆCLARA EST MIHI. Hebr. שָׁפְרָה *sciaphero*, *speciosa super me;* 1. plusquam mereor; 2. in cælis; 3. quia ibi omnes sunt Reges et coronati, est hæreditas *sapphirina*. Tob. 13. 21. Portæ Ierusalem *ex sapphiro*, et smaragdo ædificabuntur: et ex lapide pretioso omnis circuitus murorum eius. Sioni dicitur, id est, Ecclesiæ militanti, Is. 54. 11. Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos: *et fundabo te in sapphiris, et ponam iaspidem propugnacula tua, et portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.* Nonne hæc hæreditas est *sophra*, speciosa et sapphirina? Vide c. 21. Apoc. Erunt ibi sanctissimi Nazaræi, id est, separati, segregati ab omni concretione mortali, *sapphiro pulchriores*. Thren. 4. 7. Syrus in psalmo nostro vertit: Hæreditas mea *mihi placuit*. Cui vero non placeret, præsertim cum sit, sicut interpretatur Arabs, *perpetua in æternum*.

59. Ex mera liberalitate Dei donatur. Nota, Donationem illius hæreditatis ex mero Dei liberalitate et prædestinatione initium ducere ostendit Vates, cum ait funes *cadere* in præclaris. Funibus enim suos agros metiebantur Iudæi, ut patet Iosue 17. 5. et 14. atque cap. 19. 9. ubi etiam pro ipsa hæreditate funiculus accipitur. Cum itaque hæreditas aliqua aut regio dividebatur ac distribuebatur multis filiis aut incolis, et cum alicui in sortem ferax ager obtigerat, dicebantur funes illi cecidisse in præclaris, supple locis vel agris. Hebr. vox נְעִימִים *neimim*, hic posita, significat, 1. iucunda seu amœna, ut vertit Muisius; 2. *dulcia*, ut Chald. 3. *prospera*, ut Syrus; 4. *pulcherrima*, ut S. Hieron. 5. κράτιστα, id est, *optima*, et in omne fortunæ telum munita, ut Sept. Omnia complexus est Interpres noster, cum vertit, *præclara:* nempe, in iucunditate, amœnitate, dulcedine, felicitate, pulchritudine, firmitate.

60 Sorte divina prædestinati sumus. Nota 2. Sorte funis hic cadit. 1. Ephes. 1. 11. *In quo et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum eius*. Græce ἐκληρώθημεν, sorte ducti sumus, sine merito nostro prima gratia vocati, metaphora 1. ducta ab aleatoribus, qui iactu aleæ de lucro vel re quapiam sortiuntur, ut explicant S. Anselmus et S. Thomas; 2. et ad rem nostram apte, ἐκληρώθημεν, in sortem et partem hæreditatis filiorum Dei vocati et assumpti fuimus, ut exponunt S. Ambrosius ac S. Hieron. Cum dividenda fuit terra Chananæorum Israelitis, iussit Iosue sortes iaci, ut querelis locus non esset. Sic cap. 15. 1. pars hæreditatis illius, quæ contigit tribui Iuda, vocatur sors, et c. 16. 1. pars filiorum Ioseph, nempe Ephraim et Manasse. Et cap. 17. 14. sors cum funiculo mensorio iungitur; dixerunt enim duæ illæ tribus, Ephraim et Manasse Principi et distributori Iosue: *Quare dedisti mihi possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tantæ multitudinis?* Erat illa sors et hæreditas figura terræ cælestis distribuendæ prædestinatis, et sorte felici vocatis. Coloss. 1. 12. *Dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine:* sine ullo merito nostro, sed sola sua gratia per baptismum et gratiam vocationis ad Christianismum, Deus dignos nos fecit, ut adhuc in vivis agentes partem seu participationem obtineamus sortis, id est, hæreditatis sanctorum, quæ posita est in lumine fidei et cognitionis Dei ac bonorum operum in hac etiam mortali vita, et postea perfectius in visione Dei et gloria cælesti, cum ex hoc degravante corpore emerserit anima, et in patriam suam pervenerit. S. Aug. in Ps. 34. *Sorte, id est, gratia* (vocati sumus) *nam ubi sors est, non est electio, sed voluntas Dei; ubi enim dicitur, iste fecit hoc, iste non fecit, merita considerantur: et ubi merita considerantur, electio est, non sors; quando autem Deus merito nullo invenit, sorte voluntatis suæ nos salvos fecit, quia voluit, non quia digni fuimus, hæc est sors.* Et S. Ambr. in exhort. ad Virgin. *Sicut*, inquit, *sortis eventus non est in nostra potestate, sed quem casus attulerit: sic gratia Domini, non ex mercedis merito, sed Domini voluntate defertur.* Vide Ps. 30. 15.

Tropolog. funes in præclaris *cadunt*, cum humiliamur, 61. Tropol. funes in præclaris cadunt per humilitatem salvatis, 2 Religiosis.
et per humilitatem obtinemus cælestem hæreditatem. Hæc est mens S. Greg. lib. 33. Moral. cap. 9. *Funes in præclaris cadunt, dum per humilitatem vitæ sortes nos patriæ melioris excipiunt.* Secundo, aliter Thomas Iorgius Anglicus ad Religiosos locum nostrum traducit. Nam funes sunt observantiæ regulares, quæ dicuntur cecidisse, quia desuper venerunt. Regula data est S. Pachomio ab Angelo, et S. Francisco dictata. In mundo tres sunt funes omnia constringentes: concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, et superbia vitæ. Ita in religione sunt tria vota, de quibus possis dicere id, quod habetur Eccl. 4. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur.* His colligatus est Isaac ab Abrahamo immolandus, Genes. 22. 9. *Cumque alligasset Isaac filium suum* (Isaac risum significat, filius a φιλια dicitur, delectationes suas etiam licitas religiosi immolant Deo) *posuit eum in altare super struem lignorum:* In Christi cruce.

Funes illi cadunt in præclaris, Eccli. 6. 30. *Erunt ibi compedes sapientiæ in protectionem fortitudinis, et bases virtutis, et torques illius in stolam gloriæ: decor enim vitæ est in illa, et vincula alligatura salutaris.* Ligat ad pedem crucis, ubi lavamur et vivificamur sanguine Salvatoris. Quam pulchra sit ipsa sapientia, habes c. 24. 17. ubi comparatur cedro, cypresso, palmæ, rosæ, olivæ, platano, cinnamomo, balsamo, myrrhæ, storaci, galbano, ungulæ, guttæ, thuri, terebintho, viti. Quam pulchri ipsius alumni docetur cap. 39. v. 17. *In voce dicit* (ipsa sapientia Dei) *obaudite me divini fructus, et quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificate: quasi libanus odorem suavitatis habete, florete flores quasi lilium: et date odorem, et frondete in gratiam.* Sapientibus.

Nota. Amanda est hæc hæreditas, et cæteris præferenda. 62. Cælestis hæreditas est amanda. S. Nivardi pium responsum.
S. Nivardus, S. Bernardi frater natu minimus pergentibus ad religiosam vitam amplectendam fratribus, et terrenam se illi hæreditatem relinquere dicentibus, ait: Vobis ergo cælum, mihi terra? non ex æquo divisio hæc facta est. Itaque brevi tempore elapso ad eos abiit. Malo quidem hic ubi legimus *funes*, et Hieronym. *lineæ*, Thomas Iorg. Cardinalis legit *vineæ*. Non male tamen hæreditatis servandæ curam conferemus desiderio Naboth vi-

Digitized by Google

neam suam conservandi: noluit enim eam vendere Regi Achab, ut ex ea faceret hortum olerum, atque, ad hoc urgenti, ait 3. Reg. 21. v. 3. *Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.*

Si eam hæreditatem vis consequi, sis Isaac, eiicietur enim filius ancillæ, nec erit hæres cum filio liberæ: non vult solo timore servili duci servos suos Deus. Gen. 21. v. 10. Deus Abrahamo præcipit: *Eiice ancillam hanc et filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ.* Sara Dominam significat, dominari vitiis contende. *Fecit nos* Christus *regnum*, id est, Reges, *Deo et Patri.* Apoc. 1. v. 6. Sunt etiam qui ea se hæreditate privant propter bonorum temporalium et vilium aviditatem, sicut Esau vendens sua primogenita Iacobo, id est, luctatori in vitia, propter lentis Ægyptiæ edulium, Gen. 25. v. 34. *Accepto pane, et lentis edulio, comedit et bibit, et abiit, parvipendens quod primogenita vendidisset.* Sed postea frustra irrugiit clamore magno, et consternatus est audiens sibi a fratre suo Iacob præreptam esse paternam benedictionem, seque illius esse servituti subiugatum.

Allegor. S. Athanasius explicat funes cadentes in præclaris, de vinculis charitatis Christi erga Ecclesiam, quæ præclara, placens, et grata illi est.

ARTICULUS II.

Deus dat ad cælum tendentibus sapientiam.

63. PROPOSITA et laudata sua hæreditate in cælis, exultat David, aut Christus potius, ut sæpe monui, quod sibi Deus dederit sapientiam, qua et illum videret, et viam rectam quæ ad eum ducat, ostenderet, v. 7. BENEDICAM DOMINUM QUI TRIBUIT MIHI INTELLECTUM: INSUPER ET USQUE AD NOCTEM INCREPUERUNT ME RENES MEI. Renes intelligit 1. S. Thom. culpas et infirmitates nostras, quas soluturus venit IESUS, et tanquam suas reputat. Ps. 21. v. 1. *Verba delictorum meorum*, pro quibus vadem me ne sponsorem exhibui, pelles sunt hædorum, quibus collum et manus Iacob involvit, Genes. 27. v. 16. sunt vulnera, ob quæ reputatur leprosus, Isa. 53. v. 4.

Vers. 7. 1. Pars.

Renes symbolum sunt:

I. Peccatorum.

II. Secundo, Ugo Cardin. exponit de carnis tentationibus, sed eas nunquam passus est IESUS: tamen pro culpis inde exortis in suo corpore mystico et flagellis cædi, et nudus in cruce pendere, ac spinis configi voluit, ut in posterum stimulos carnis retunderet, atque delicias et impudentiam coerceret. Queritur David Ps. 37. v. 8. renes suos impletos esse *illusionibus:* non est vera et solida voluptas, est tantum illusio et phantasma avolans ac perturbans quæ in renibus conquiritur, nisi divino igne *urantur*, et cor ipsum. Id postulat, Ps. 25. v. 2. tunc Primo a Deo *possidentur*, Ps. 138. v. 13. Secundo, *commutantur*, a deliciis carnalibus ad spirituales, Ps. 72. v. 21. Tertio, *zona pelticea accinguntur* ab Elia, id est, a mortificatione, 4. Reg. 1. v. 8. Quarto, *gladio* proteguntur a Iudæis ædificantibus muros Ierusalem, prius a Chaldæis exustæ, id est, per fortitudinem ab iis qui reparant animam, ut sit visio pacis, ut sit pacifica, et incendii stygii ruinæ reparentur. Quinto, *afferuntur* in altari cum adipe, Levit. 3. 4. Sexto denique, *exultant* ob nostra et aliorum opera bona, Prov. 23. 16. auro obrizo accinguntur, id est, charitate, sicut Angelus a Daniele conspectus, Dan. 10. 5.

III. Tertio, per renes rectius intelligemus abscondita cordis arcana, et secretissimas cogitationes. *Hæ* enim *increpant nos:* hoc est, Primo, reprehendunt et castigant, ut Chaldæus Paraphrastes explicat. Secundo, et melius, *erudierunt nos*, ut vertit S. Hieronym. utrumque significat vox Hebr. יסר *iasar.* Sed latius patet, si de eruditione sapientiæ explicemus, et magis facit ad rem propositam. Iob. 38. 36. dicitur: *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam?* Caietanus et Isidor. variique Rabbini reddunt, *in renibus.*

Et melius, cogitationum.

64. Nota, Deus dat intellectum, id est, sapientiam: ut, sicut ait Ugo Card. ista hæreditas videri possit et credi. Videri in patria, credi in via. Nam, ut loquitur S. Dionysius: Sapientia est altissimum *lumen* per tenebras et caliginem divinitatis; in eam caliginosam lucem intrat Moses, id est, vir extractus ab aquis Nili, qui est שיחור *sciehor*, Ierem. 2. v. 18. id est, niger, quod sit tenebrosus: tenebræ et turbatio sunt apud Ægyptios, lux emicat super filios Israel mare rubrum transeuntes; et statim post transitum Iordanis Elias rapitur in curru flammeo et Angelico? in Israelitis duce columna fulgida mare transeuntibus, vides initium sapientiæ ducentis per medias tribulationes et tentationes. Secundo, in Mosi ingrediente ignem fumantem in summo Sinai vertice, illuminativa in vita virtutum luce circumcinctos: undique circumdat ignis et fulgor, sed adhuc fumat. Exod. 19. v. 18. et mons est terribilis, unde pauci ad eum accedere. Tertio, in Elia curru igneo et equis igneis, id est, Angelis, qui sunt ministri Dei, et ardent instar flammæ ignis, abrepto, vides eos qui Deo prorsus uniuntur, ac sine labore in cælum usque evolant, 4. Regum 2. 11. Ut mare rubrum transeas, et hostes insequentes fugias; ingens labor et trepidatio est. Exod. 14. 11. ibi *timet* populus Dominum, v. 31. ut Moses montem ascendat, labor requiritur, sed nullus hostis a tergo est: Iosue, id est, Iesus et humanitas eius in latere nostro est, cum se fratrem nostrum fecerit, et similem nobis exhibuerit, ut exemplo suo animaret: ante oculos vero est Deus in montis vertice vocans et animans, ac lucem ostentans. Ut ab Angelis in curru igneo rapiaris, nullus labor est, sed iucunditas et inflammatio cordis ac dilatatio: ibi anima non solum currit in odorem unguentorum, sed volat in sinum sponsi, et cum eo liquefit, ut fiat non caro una, sed cor unum et anima una, atque unus spiritus. 1. Cor. 6. 17. *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*, cum eo scilicet: unde cum Elias in cælum rapitur, ab ipso Elisæo dividitur, 4. Reg. 2. 11. *Cumque pergerent, et incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus et equi ignei diviserunt utrumque: et ascendit Elias.* Non prius ascendit, quam ab omni homine dividatur: funes abrumpendi sunt, ut avis avolet.

Dei est dare intellectum et sapientiam.

65. Nota secundo, Sapientia a Deo data est lux. Ps. 118. v. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum: et lumen semitis meis.* Vide ibi dicta. Semper lucet in anima, Deo consecrata. Exod. 27. 20. *Ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonii.* Per septem dona Spiritus sancti in charitate radicata, ut in candelabro aureo Mosis. Exod. 25. v. 37. *Facies et lucernas septem, et pones eas super candelabrum, ut luceant ex adverso:* altare thymiamatis erat in prima parte tabernaculi, quæ vocabatur Sanctum, et quidem prope velum, quod dividebat illud Sanctum a Sancto Sanctorum, id est, a parte tabernaculi sanctissima: ex utraque altaris parte erat hinc mensa panum propositionis, inde candelabrum aureum: hoc quidem in parte Meridionali, mensa autem in parte Aquilonari. Candelabrum itaque erat situm ex adverso mensæ, seu e regione ipsius, versus illam obversum. Cum enim mensa illa esset veluti mensa Dei, in qua cœna ipsi pararetur, ratio postulabat, ut in cœnam nocturnam lucernæ splendorem suum præberent. Eucharistia est cœna Dei, ubi ipse sumitur: in nocte fit, ad eam eundum est accensis lampadibus sapientiæ, ut per contemplationem eius mysteria admiremur et degustemus. Euphorion in historicis Commentariis refert, Dionysium Iuniorem in Tarentinorum curia candelabrum posuisse, in quo tot arderent lucernæ, ὅσος ὁ τῶν ἡμερῶν ἐστιν ἀριθμὸς εἰς τὸν ἐνιαυτόν, *quot dies anni sunt:* Deus vero iustis tot pene lucernas accendit, quot sunt vitæ momenta. Apocal. 2. 1. *Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum.* Ambulat 1. ut oleum gratiæ singulis infundat; 2. ut accendat lumen sapientiæ; 3. ut emungat subnascentes imperfectiones in ipsa mentis luce ob cineres corporis humani, et opacitatem atque materiam. Hæc erant munera sacerdotis hebdomadarii.

Sapientia a Deo data nos illuminat.

I. Est lucerna candelabri Mosaici.

II. Secundo, Non lucerna tantum, sed stella, est cælestis sapientia. Apocal. 2. v. 28. dicitur Episcopo Thyatiræ: *Qui vicerit, dabo illi stellam matutinam*, id est, Primo, gratiam iustificantem, ut ait Maldonatus. Secundo, An-

Et stella matutina.

Digitized by Google

gelum Custodem, ut Dionys. Carthusianus. Tertio, Christum, ul Alcozar. Quarto, ad rem nostram explicans Iaechimus Abbas ait, stellam illam metutinam esse fidem et donum scientiæ, qua præcognascimus ea, quæ in cæla visuri sumus: atque, ut ait Gagneius, est clara rerum divinsrum intelligentia, præsertim sanctæ Seripturæ: binc stella duxit Magos od Christum. Adde etiam diei posse matutinam, qoia datur in prima adolescentia iis, qui eb eadem adalescentia portant iugum Domini.

III. [Imo est sol.] Tertio. Sapientia quoque, Solis instar, orbem illustrat et fœcundat: et quos illuminat, facit esse parelia. Eccli. 27. v. 12. *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol: nam stultus sicut luna mutatur.* Sapiens in se suum habet lumen, eoque in Dei amorem succenditur: stultus vera, id est, peccatar, ac præsertim superbus, lucem suam aliunde emendicat. S. Bernard. serm. in Nativitate S. Ioannis Baptistæ. *Quia*, inquit, *splendet luna sine fervore, modo plena, modo nulla videtur. Mutuatum siquidem lumen nunquam in eodem permanet statu: sed crescit, deficit, extenuatur, annihilatur, et penitus non comparet. Sic, qui conscientias suas in alienis labiis posuerunt, modo magni, modo parvi, modo nulli, secundum quod adulantium linguis, vel vituperare placuerit, vel laudare. At vero Solis splendor igneus est, et cum fervet acrius, etiam oculis lucidior exhibetur. Sic sapientis ardor internus foris lucet, et si ei non datur, utrumque curat semper ardere magis, ut Pater eius qui videt in abscondito, reddat ei.* In Pactolo fluvio dicitur nasci lapis, pumici similis, qui quater quotidie colorem mutat. Plinius lib. 36. cap. 10. meminit gemmæ Selenitæ, quæ ex candido translucet *melleo fulgore*, imaginem lunæ continens, redditque eam in dies singulos *crescentis minuentisque numero*, nascique putatur in Arabia. Meminit etiam gemmæ Solis in eod. cap. 10. *Solis*, inquit, *gemma candida est, et ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios.* Nulla ibi est imminutio. Sol est Christus, ut infra max dicam, eius radios suscipit ac reddit sapientis animus. Eccli. 17. v. 6. dicitur Deus creavisse hominibus scientiam spiritus, et sensu implevisse cor illorum, et mala et bona ostendisse illis; v. 7. additur, posuisse *oculum suum super corda illorum*, radios iusti reflectunt, sicut specula lucentia et ardentia: vel potius ut novi soles, v. 16. *Omnia opera illorum velut sol in conspectu Dei.* Heliotropium gemma nascitur in Æthiopie, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniam deiecta in vas aquæ fulgorem Solis accedentem percussa sanguineo mutat, maxime Æthiopica: *eadem extra aquam* speculi modo solem accipit, deprehenditque defectus, subeuntem lunam ostendens. Sic vir pius solem divinum capit, et in corde fovet, atque operibus exhibet.

IV. [Et Deum quemdam in terris facit.] Quarto, Sapiens denique, alter Deus est in terris, Seneca lib. de constantia: *Sapiens excepta mortalitate similis est Deo.* Et epist. 53. *Deus naturæ beneficio sapiens, vir sapiens suo. O res magna habere imbecillitatem hominis, et securitatem Dei.* Hæc indigent benignæ interpretationis. Nullus porro vim illius potest infringere, qui Deum in se habet dominantem, et radios explicantem. Cum S. Stephanus plenus gratia et fortitudine, faceret prodigia et signa magna in populo, surrexerunt quidam de synagoga Libertinorum, id est, de collegio filiorum, qui nati erant ex parentibus in servitutem a Pompeio abductis, sed postea libertate donatis: his admiscuerunt se quidam de synagoga Cyrenensium, ex urbe Africæ Cyrene ortum ducentium: Alexandrinorum, et eorum qui erant Cilicia et Asia minore; sed ut dicitur Act. 6. v. 10. *Non poterant resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur.* Sicut in energumenis spiritus malus et tartareus loquitur; ita in sanctis viris Spiritus sanctus. Hoc asserit Christus Matth. 10. v. 20. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. Efficacia autem ipsius declaratur, Luc. 21. v. 15. *Ego dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* Seneca dicebat, Sapientem diis parem puta, et Deum in corpore habitantem.

66. [Rari sunt sapientes. Virtus sapientiam dat] Nota tertio, RARAM avem in terris admirati sunt ethnici, sapientem. Seneca epist. 42. *Sapiens ut phœnix, anno quingentesimo semel nascitur.* Comes tamen individua virtutis est sapientia. Eccli. 43. 37. *Dominus pie agentibus dedit sapientiam.* In omni sacrificio erat sal: si Deo te immolaveris per mortificationem, sal tibi non deerit per divinam infusionem sapientiæ. Coloss. 4. v. 6. *Sermo vester sale sit conditus.* Matth. 5. v. 13. dicitur Apostolis, *Vos estis sal terræ*, illud in terram, id est, animum humilem larga manu coniicit Deus: datur etiam cælestia speculantibus, Eccli. 36. 16. *Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis.* Sion significat speculam, et cap. 39. 8. *Spiritu intelligentiæ replebit illum*, sapientem scilicet: ita ipsum spiritu replet, ut nihil vacuum restet carni quod ob ea repleatur.

67. [Cælum est vir sapiens.] Cælum fit sapiens, stellis fixis in contemplatione irradians, et planetis seu stellis errantibus et hac illac discurrentibus in actione. Has omnes illuminat divina sapientia, ut sol admirabilis, Eccli. 24. v. 8. *Gyrum cæli circuivi sola:* id est, totum animum sapientis: intellectum illustrans, voluntatem accendens, confortans memoriam, imaginationem expurgans, et sensibus omnibus necessaria sufficiens. Si placet id commodius intueri, retexe a v. 6. eiusdem capitis, ubi eadem Sapientia sic loquitur; *Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens* (in terra, lumen est cum labore ac sumptu, et cito deficit) *et sicut nebula texi omnem terram* (corpus refrigerans) *Ego in altissimis habitavi* (in contemplativis) *et thronus meus in columna nubis* (in homine stabili, et alios in deserto huius vitæ illuminante) *gyrum cæli* (partem animæ superiorem) *circuivi sola*, (ad eam non pervenit hostis tenebrosus) *et profundum abyssi penetravi* (partem animæ inferiorem) *in fluctibus maris ambulavi* (in passionibus secura extiti, et securos feci) *et in omni terra steti* (in toto corpore, licet in cavernis venti fremerent, ac minas concussionis intentarent) *et in omni populo*, in omnibus sensibus. Ac postea v. 13. dicitur: Primo, in Iacob sapientiam inhabitare, id est, in homine luctante per actionem contra vitia, dum est in vita purgativa. Secundo, in Israel hæreditare, id est, in homine Deum per contemplationem vidente, dum est in vita illuminativa. Tertio, in electis mittere radices, id est, in viris iam perfectis, qui sunt in vita unitiva. Et v. 15. idem exprimitur, cum ait, se Primo, in Sion firmari. Secundo, in civitate sanctificata requiescere. Tertio, in Ierusalem habere potestatem. Ex v. 16. se 1. radicari in populo honorificato; 2. in parte Dei habere hæreditatem; 3. in plenitudine Sanctorum habere habitationem.

68. [Sine virtute nullus est sapiens.] Nota quarto, Virtus præeat oportet, ut sapientia sequatur. Ps. 41. titulus est: *Intellectus filiis Core;* Quorum erat Deum laudibus celebrare: erant enim aliqui Levitæ, oriundi a filiis Core in Mosem et Aaronem rebellis, qui terra absorptus est. Magno enim miraculo, cum pater et reliqua familia in hiatum terræ deiiceretur, in aere sustentati sunt filii ab Angelis, donec os illud terribile clauderetur. Illis datur intellectus, qui in terram non immittuntur cæca divitiarum et bonorum cupiditate, sed in aere pendent cum Christo in Calvariæ monte. *Core*, calvum significat: in monte Calvariæ crucifixus est Christus; unde S. Augustinus filios Core, ait esse Christianos, filios Crucifixi. Non sapit divina, qui terræ sese instar talpæ infodit, aut in animam suam fœtores sulphureos Sodomæ, Gomorrhæ, et aliarum civitatum in aquam putridam conversarum iniicit. Cassianus collat. 14. quæ est de scientia spirituali, cap. 14. *Impossibile est immundam animam quantolibet desudaverit lectionis instantia adipisci scientiam spiritalem. Nemo enim in vas fœtidum atque corruptum, unguentorum aliquod nobile, aut mel optimum, aut pretiosi quicquam liquoris infundit. Facilius enim quamvis odoratissimum myrum semel horrendis imbuto fœtoribus testo contaminat, quam ut aliquid ex eo suavitatis aut gratiæ ipsa concipiat: quia multo citius munda corrumpuntur, quam corrupta mundantur. Ita igitur et vas pectoris nostri, nisi prius fuerit ab omni fœtidissima vitiorum contagione*

Digitized by Google

purgatum, nec merebitur suscipere illud benedictionis unguentum, de quo dicitur per Prophetam: Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius; nec illam scientiam spiritalem et eloquia Scripturarum, quæ dulciora sunt super mel et favum, impolluto servabit. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci cum tenebris? Quæ autem conventio Christi ad Belial? Ita Cassian.

69. Peccator est stupidus instar equi et muli.

Peccatores sunt sicut equus et mulus, quibus non est *intellectus*, Ps. 31. cœlitus autem sapientia delabitur in capita iustorum, et sedet super illos, in illis inhabitat, et signatum est super eos lumen illius, Iobi 35. v. 11. Eliu eius amicus Deum laudans, ait: *Qui docet nos super iumenta terræ* (plusquam voluptuarios) *et super volucres cæli erudit nos*, plusquam superbos, et vanitatis alis sublimia petentes. In bestiis plerisque tanta est sagacitas, ut iis animam rationalem inesse putarint Pythagoras, Plato, Anaxagoras, Porphyrius, Empedocles, Democritus: et, ut ait S. Augustinus lib. 6. contra Faustum, Manichæi: at teste S. Epiphanio, Marcion ac Valentinus. Seneca epist. 122. *Apparet brutis inesse intellectum: quod nihil amplius si intellexerint, facerent.* Pineda noster, in locum Iobi citatum, multa refert de animantium et volucrum prudentia, illum si placet, consule. Mirum certe est, cornicem illam, quam Marres Ægyptiorum Rex cicurem habuit, postquam audisset quo volatus esset dirigendus et quænam regio transeunda, et ubi terrarum quiescendum, eo Regis literas ocyus quam quemvis nuncium pertulisse: sed vereor ne aliquid sæpe magicum subesset, sicut in elephantis Cochinchinæ, de quibus alias.

70. Rationale sapientiæ in pectore gerendum est.

Sumus omnes in Christi libertatem asserti, *regnum et sacerdotes*, Apoc. 1. v. 6. Geramus oportet in pectore rationale sapientiæ, in quo sit Urim et Tummim: flamma scientiæ et perfectio virtutis. Aaroni, id est, homini *montano*, et sublimi, atque stabili et inconcusso, dat Deus, Eccli. 45. 12. *Stolam sanctam, auro, et hyacintho, et purpura, opus textile, viri sapientis, iudicio et veritate præditi, torto cocco opus artificis, gemmis pretiosis figuratis in ligatura auri, et opere lapidarii sculptis.* Ubi legimus, opus textile viri sapientis, etc. In Græco habetur, opere polymitarii, Rationali iudicii, signis veritatis. Iansenius ait dici fuisse signa veritatis in Rationali, quia eo indutus Pontifex veritatem manifestabat. Palacius causam esse putat, quia consulto Domino a Pontifice in Rationalis gemmis splendor insolitus emicabat. Addat ligaturam auri per charitatem, et sculpat in gemmis nomina filiorum Israel, etiam cum suo damno per mortificationem et humilitatem, aliorum fulgorem expectet et quærat.

71. Allegor. Christus fuit plenus omni sapientia.

Allegor. Christus præsertim, qui in hoc psalmo loquitur, dicere potest, *Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum.* Habuit enim, 1. divinam sapientiam sibi a Patre datam ante omnia sæcula, Apoc. 5. 12. *Dignus est agnus qui occisus est accipere divinitatem et sapientiam.* Accipere in hominum mente, id est, ut homines eum agnoscant Deum et infinite sapientem. Hoc voce magna inclamant innumeri Angeli, animalia atque seniores in cælo. 2. Habuit scientiam, quam habent Beati in cælis, fuit enim comprehensor, ut docet S. Thom. 3. p. q. 9. art. 2. 3. Habuit scientiam inditam seu infusam, ibid. artic. 3. 4. Scientiam acquisitam, art. 4. De scientia animæ beatæ agit fusius q. 10. de indita vel infusa, q. 11. de acquisita, q. 12. Lege ibi pulcherrima, et apud Suares 3. p. tom. 1. disp. 24. et seqq.

Hæc undique effulget, ut S. Ioanni declaravit.

Est Christus Dei sapientia, in eoque sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei. Hoc vidit S. Ioannes Apocal. 1. 13. In illustri visione, in qua ei ostenditur, Primo, *vestitus podere*, id est, tunica hyacinthina, propria solius summi Pontificis Iudæorum, quæ denotat eum cælesti sapientia esse vestitum, et ex omni parte ornatum: color hyacinthinus est color cælestis. Ibi etiam affulgebat Rationale in pectore. Secundo, apparet præcinctus ad mamillas *zona aurea*, id est, 1. castitate, ut ait Chrysostom. quæ cor succingit et constringit; 2. charitate, ut Thomas Anglicus; 3. pietate, ut Ioachimus Abbas; 4. dignitate regia, ut Rupertus; 5. clementia, ut Andreas Cæsariensis; 6. ad rem nostram de sapientia eius exponit Ansbertus. Tertio, v. 14. caput eius et capilli erant tanquam *lana munda, et tanquam nix*, ut denotaret, 1. puritatem vitæ, ut explicat Viegas; 2. iudicia eius mundissima et iustissima, ut Ioachimus; 3. eius æternitatem, ut Cornel. a Lapide; 4. sapientiam, ut Alcazar: senum enim est propria prudentia. Quarto, *Et oculi eius tanquam flamma ignis* ad significandam, 1. Christi iram et vindictam in persecutores fidelium, et cæteros sceleratos, ut ait Ribera; 2. ad ostendendam mentem eius omnisciam, iustis lucentem, et reprobos incendentem, ut ait Gagnæius. Quinto, v. 15. *Et pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Pedes illos censet 1. Ribera esse hostes Christi ab eo calcandos, et gehennæ igne cruciandos; 2. S. Ambros. et S. Anselmus esse fideles, qui vivent tempore Antichristi, et perstabunt firmi et constantes in igne persecutionis; 3. ad nostrum propositum dicunt Ticonius et Victorinus, pedes Christi esse Apostolos, qui nomen eius per totum orbem deportarunt: esse autem aurichalco similes, quia sicut aurum effulserunt, atque sicut æs constantes extiterunt. Sexto, *Et vox illius, tanquam vox aquarum multarum.* Illa vox est prædicatio Evangelii sonora et potens, ut recte exponit Pererius. Septimo, vers. 16. *Et habebat in dextera sua septem stellas*: id est, 1. septem dona Spiritus S. ut placet Seraphino, et Ariæ Montano; 2. septem spiritus cælestes, verosque Angelos, ut S. Gregorio Nazianzeno, et S. Hieronymo; 3. et proprie septem Episcopos Asiæ, quorum est sapientia sua populos sibi subiectos illuminare, ut censet Beda. Octavo, *Et de ore eius gladius utraque parte acutus exibat*; id est, verbum Dei, sicut explicant Primasius et Richardus a S. Victore. Nono denique, *Et facies eius sicut sol lucet in virtute sua.* Alcazar 1. vult repræsentari fulgorem Romanæ Ecclesiæ; 2. Antonius splendorem Evangelii; 3. Seraphinus splendorem Apocal. 4. S. Anselmus personam fidelium ob claritatem gratiæ; 5. Lyranus spiritualem lucem mundi. Est enim Christus lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Ioan. 1. Oriens nomen eius, Zachariæ 6. v. 12. nunquam occidit, semper oritur volentibus, Lucæ 1. v. 78. ait alter Zacharias pater S. Ioannis Baptistæ: *Visitavit nos Oriens ex alto.* Stat contra Gabaon, animam excelsam, at quæ se a Chananæorum amicitia separavit, illuminans, Iosue 10. v. 12. Exultat sicut gigas ad currendam viam in anima fervente, Ps. 18. 6. radios semper illustriores ostendens, quo magis ad animam accedit, eique se intimius communicat, Luc. 2. 52. *Proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.* Hoc S. Vincentius Ferrerius declarat allato solis exemplo, qui per horas censetur crescere secundum splendorem: sic ait, Christus in sapientia non profecit habitualiter, sed effectualiter. In fano Isidis et Osiridis erat inscriptum, sicut testatur Proclus: ον ετεκον καρπον, Ηλιος εγενετο, *quem peperi fructum, sol est.* Hoc de divina sapientia iure dixeris, de qua habes Sapientiæ 7. v. 28. *Neminem diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia inhabitat: Est enim hæc speciosior sole, et super omnem dispositionem stellarum luci comparata invenitur prior. Illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia.* Apocal. 1. v. 16. undecim analogias Christi cum sole affert Cornel.

72. Nullam gratiam aut sapientiæ lucem habemus sine Christo.

Nota. Negant plerique stellas fixas lumen suum a Sole mutuari: de planetis omnes id quidem fatentur, sed specialia adhuc aliquod singulis sunt, qui tribuant: nihil autem prorsus gratiæ aut lucis habetur ab hominibus sine Christo: qui ab eo recedunt, eiiciuntur *in tenebras exteriores*, non tantum in interiores: statim illorum peccata apparent: qui vero cum ipso sunt, fulgent sicut stellæ in perpetuas æternitates. Apoc. 1. 16. *Et habebat in dextera sua septem stellas.* Ioachimus Abbas censet, stellas illas esse septem planetas, et singulis adaptat virum aliquem virtute præstantem, qui variis sæculis orbi præluxerit: nempe Adamum, Noe, Abraham, Mosem, Davidem, Ioannem Baptistam, et Eliam in fine mundi. Sed id melius, et

Digitized by Google

ad literam, ut dixi, explicabis de septem Episcopis Asiæ ad quos septem suas epistolas scripsit, quæ habentur in 2. et 3. capita. Nam Episcopi sunt stellæ, Primo, ut alios splendore suo illustrent. Secundo, ut calore suo faveant et vivificent. Tertio, ut influentiis vegetent. Quarto, ut in nocte luceant, id est, pauperibus, ignaris, et afflictis, non quærentes suam, sed Dei gloriam, habentes opus in aperto, intentionem in occulta.

73. *Per Christum omnis gratia datur.* Si vel in putei fundo iaceas, et factus sis limus, Christo te Soli exhibe, et cum ardore splendorem recipies. Hoc figuratum est 2. Machab. 2. 19. ubi narratur, quod cum in Persidem et Chaldæam captivi ducerentur Iudæi, Sacerdotes qui tunc erant cultores Dei, acceptum ignem perpetuum de altari holocaustorum, absconderunt in valle, ubi erat puteus altus et siccus, et in eo contutati sunt eum, ita ut omnibus ignotus esset locus. *Aqua lutulenta per solis radios flammam concipit.* Cum autem præterlissent anni multi, scilicet 163. et placuisset Deo ut mitteretur Nehemias a Rege Persidis, id est, ab Artaxerxe, nepotes Sacerdotum illorum, qui absconderant, misit ad requirendum ignem, et sicut narraverunt, non invenerunt ignem, sed *aquam crassam*. Et iussit eos haurire, et afferre sibi: et sacrificia, quæ imposita erant altari, iussit cum esset Sacerdos, aspergi ipsa aqua, et ligna, et quæ erant superposita. Additur deinde v. 22. Utque hoc factum est, *et tempus affuit, quo sol refulsit, qui prius erat in nubila, accensus est ignis magnus, ita ut omnes mirarentur.* Nonne limus erat Paulus, blasphemus, ut ipse ait 1. Timoth. 1. 13. qui persequebatur Ecclesiam Dei? 1. Corinth. 15. 9. et quidem supra modum Galat. 1. 13. spirans minarum et cædis, Act. 9. 1. sed postquam circumfulsit eum lux de cælo a Iesu emissa, fit vas electionis, ut portet nomen eius coram Gentibus et Regibus, et filiis Israel, et sit Doctor orbis universi. Dic itaque Christo illud Ps. 118. 12. *Doce me iustificationes*, et v. 31. *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, et custodiam illam in tota corde meo.* Lege ibi dicta: et intelliges quam bonus Doctar sit Deus.

74. *Christus habet clavem sapientiæ.* Si puteus clausus sit tibi, atque in fundo veritas lateat, habet Iesus clavem David, ut aperiat: nullus Dei thesaurus illi est abseratus, Apoc. 3. v. 7. *Hæc dicit Sanctus et Verus, qui habet clavem David: qui aperit, et nemo claudit: claudit et nema aperit.* Clavis illa est. Primo, pœnitentia, quæ est clavis cæli, ut ait Hugo. Secunda, crux, ut S. Chrysostomus. Tertia, Christus ipse, ut Ansbertus. Quarto, potestas eius regia, ut Primasius. Quinto, potestas summa in Ecclesia, ut illam aperiat iis, quos per gratiam ad eam vocat: claudat iis qui resistunt eius gratiæ et vocationi, ut Cornel. a Lapide. Sexto denique, ad rem nostram apposite. S. Ambrosius, S. Anselmus, S. Thomas, clavem David aiunt esse reserationem et intelligentiam sacræ Scripturæ et omnium Prophetarum; inter quos David genere, gestis, regno, prophetiæ dono excelluit, atque ad vivum mysteria Christi expressit, Ps. 31. titulus est: *Ipsi David intellectus.* Est amabilis et amatus. Et signatius Ps. 50. 8. ait: *Incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Vide ibi dicta. Christus est verus David, propter quem datur eius Papulo sapientia: Eccli. 45. 31. *Et testamentum David, Regi filio Iesse de tribu Iuda, hæreditas ipsi et semini eius ut daret sapientiam in cor nostrum.* David, ut dixi, amabilem, dilectum, vel diligentem significat, Isaiæ 5. v. 1. illi dicitur: *Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ suæ. Vinea facta est dilecto meo in cornu, filio olei.* Dilectus ibi idem est, qui patruelis, id est, cognatus. Pro dilecto ponitur ידיד *iedid.* et Salomon vocatur *iedidia*, id est, dilectus Domini, amabilis Domino. David autem deducitur a voce *dod*, amor. Vinea porro dilecti, est Ecclesia, quæ est in cornu filio olei: id est, in monte Sion pingui, et fluente gratiis ob doctrinam et legem Christi inde exortam. De Sion enim exibit lex, et verbum Domini de Ierusalem: et sicut Pintus annotat, Iudæa vocatur filius olei: quia sicut oleum in lampada est materia ignis et splendoris, sic Hebræi multis gentibus clarum notitiæ Dei lumen præbuerunt. Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Unguentum cæleste a capite Aaronis defluxit in barbam et oram vestimenti eius, id est, a Iudæa usque ad Samaritanos et Gentiles.

Sine auxilio Christi frustra desudaveris in sapientiæ studio. S. Hieronymus ad Heliodorum generatim pronunciat: *Sine Christo vanum esse quod vivimus;* at ipse Christus ait Apoc. 1. v. 8. *Ego sum α et ω, principium et finis;* mundus est tantum omicron, id est, o parvum et rotundum nullo in loco consistens, sed semper sese convolvens et contorquens; Deus vero, ut ait Arias Montanus, est α et ω, id est, consummatio, decus et perfectio rerum omnium. Secundo, principium et finis sermonum et oraculorum, ut ait Hieronymus Prado. Tertio, causa efficiens et finalis universorum. ut Cornelius. Quarto, ad rem præsentem vult S. Petrus Damiani denotari summam sapientiam Christi, qua prima et novissima cognoscit. 75.
Sine Christo vanus est labor ad sapientiam acquirendam.

Nota secundo: Dat amicis suis intellectum et sapientiæ donum Deus, et dat larga manu, et pleno alveo. S. Iacobus ad eum nos mittit, cap. 1. epist. suæ, v. 5. *Si quis indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter.* Exundat fons ille paradisi et dividitur in quatuor capita, ut irriget universam *faciem terræ:* id est, hominem humilem qui se respicit et bibit. Ubertas eius declaratur Eccl. 39. v. 27. *Benedictio illius quasi fluvius inundavit:* Et expressius cap. 24. v. 35. *Qui implet quasi Phison sapientiam, et sicut Tigris in diebus novorum* (novorum frugum prodeuntium et maturescentium; hoc est, verno tempore) *Qui adimplet quasi Euphrates sensum, qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis. Qui mittit disciplinam sicut lucem, et assistens quasi Geon in die vindemiæ*, in autumno. Itaque vernis, æstivis, atque autumnalibus aquis anima sancta ut paradisus terrestris abundat, nullæ ibi sunt hybernæ aquæ; ubi enim se perfecte ad verum et semper orientem solem mens convertit, hyems transiit, et imber abiit; surrexit Aquilo, et venit Auster. Habes hic quatuor fluvios horti Eden, id est, deliciarum; 1. Phison; 2. Tigrim; 3. Euphratem; 4. Geon: quibus adiungitur Iordanis terræ sanctæ fluvius. His Dionysius et Rabanus accipiunt quatuor Evangelia ex Christo fonte vitæ scaturientia: ex quo etiam derivatur Iordanis, id est, Baptismi Sacramentum. Malim dicere, quinque sapientiæ proprietates notari. Primo, quod semper crescat atque multiplicetur. Phison significat multiplicantem seu crescentem. Rad. פרש *pus*, multiplicari. Secundo, quod sit velox. Spiritus S. advenit ut spiritus vehemens. Actorum v. 22. nescit tarda molimina: et Cherubim ab Ezechiele visi ibant et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis, Ezechielis 1. v. 14. Tigris lingua Assyria sagittam significat, ob cursus velocitatem. Tertia, quod sit fructifera, ad opera enim bona excitat: rationale iungitur superhumerali, et Seraphini Isaiæ non tantum coram Deo stant ad radios eius excipiendos per contemplationem, sed etiam alas explicant ad volatum per actionem. Euphrates explicatur fructificans. Rad. פרה *para* fructificavit. Quarto, sapientia exundat et in alios sese diffundit. Proverb. 1. v. 20. *Sapientia foris prædicat*, et cap. 5. v. 16. *deriventur fontes tui foras*, cap. 13. v. 11. *Lex sapientis fons vitæ*, cap. 18. v. 4. *Torrens redundans fons sapientiæ.* Geon significat exeuntem, erumpentem. Rad. גיח *guach*, exire. Circuit omnem terram Æthiopiæ, quia nullus est tanta nigredine peccatorum deturpatus, quem non abluat et dealbet sapientia. Si peccata inveniat ut coccinum, sicut lana alba erunt, si eius aquis irrigetur. Quinto denique, sapientia animam sanctificat, et securam iudicia Dei sistit. Iordanis est *fluvius iudicii*, et terram sanctam alluit, suoque alveo arcam, in qua Dei lex erat, capit, et dat populo Dei terram promissionis. Primo, in pueritia incipit crescere sapientia, sicut Phison, qui etiam interpretatur *oris mutatio*: cum facti pueri in schola Christi et puri, os mutamus et discimus loqui sicut Spiritus sanctus dat eloqui. Secunda, in adolescentia, sicut Tigris, celeres et efficaces habet motus atque impetus. Tertio, in iuventute fructus utiles et iuvandæ Reipublicæ aptos producit, sicut Euphrates. Quarto, in virili ætate erumpit, et in omnes exundat, velut Geon. Quinto denique, his quatuor paradisi
76.
Amicis suis dat Deus sapientiam.
Quinque sapientiæ proprietates.
1. Crescit ut Phison.
2. Velox est ut Tigris.
3 Fructifera est ut Euphrates.
4. Exundat ut Geon.
5. Iudicio Dei securam sistit.
In omni ætate prodest.

Digitized by Google

fluviis accedit Iordanis, ut securos senes indicio Dei sistat; aut etiam tunc maxime per ipsorum sapientiam tota regio indicetur atque gubernetur. Lege caput reliquum Ecclesiastici.

78. *Sapientia in iusto semper augetur.* De Salomone dicitur Eccl. 47. v. 16. *Impletus es, quasi flumen, sapientia.* Semper autem crescit in hominibus gratia Dei plenis. De S. Ioanne Baptista qui significat gratiosum seu gratia plenum, et aliis lavandis destinabatur, habes Lucæ 1. v. 8. *Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu.* Factum est desertum eius in stagna aquarum. Policrytus, qui de rebus Siculis scripsit, ait: *Stagnum mirabile.* in ea insula esse stagnum, quod ambitu suo scutum non excedat, aqua resplendente quidem, sed aliquantulum turbulentiore, in quod si quis lavandi gratia ingrediatur in latum extendi: quod si itaret, amplius dilatari. Hoc accidit in sapientiæ studio, in quo si processeris, plura reperies haurienda: in scripturis quidem divinis agnus ambulat, et elephas natat. Deus non deerit laboranti, ipse est qui *disciplina intellectus* homines replet, et *creat illis scientiam spiritus*, sensu implet cor illorum Eccles. 17. 5. Si nihil habeas scientiæ sanctorum, ne desperes, creatio fit ex nihilo. De throno Dei procedunt *fulgura*, Apoc. 4. v. 5. et illustrant terram etiam in medio nebulæ et tempestatis. Lux illa repentina est, et late extenditur, Matth. 24. v. 27. *Sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem: ita erit et adventus filii hominis.* Etsi sis occidens per torporem, ad te veniet, teque illustrabit: sed præsertim si cadas per humilitatem, ut Paulus Actorum 9. v. 3.

79. *Vers. 7. 2 Pars In nocte datur sapientia, ob tres rationes.* Nota tertio: IN NOCTE datur sapientia. Primo, qui ad illam recipiendam est animus paratior. Secundo, ut nobiscum quiescat in contemplatione. Tertio, ut ad Dei laudes excitet. Itaque dicit David, v. eod. 7. *Insuper et usque* AD NOCTEM *increpuerunt me.*

1. *Ad eam recipiendam est animus paratior.* Ac primo, parati sunt ad cælestia, qui terrenis oculos clauserunt, Ps. 118. v. 12. *Nox sicut dies illuminabitur:* de muliere sapiente habes Prov. 31. v. 18. *Non extinguetur in nocte lucerna eius.* Apparuit Dominus Salomoni per somnium nocte, et postulanti dat *cor sapiens et intelligens:* in tantum ut nullus ante eum similis ipsi fuerit, nec post eum surrecturus sit, 3. Reg. 3. v. 5. et seqq. Isaaco apparet Deus nocte, et firmat Abrahamo parenti eius promissiones factas, aitque: noli timere, quia *ego tecum sum*, Gen. 26. v. 24. Iacubo apparet post solis occubitum, et scalam illam mirificam ostendit Gen. 28. v. 12, est symbolum sapientiæ, in qua semper proficiunt Angeli veloces ascendendo, et ad opus revocant quæ cognoverunt, descendendo. Dicunt peccatores pœnitentes Ier. 6. v. 4. *Væ nobis, quia declinavit dies, quia longiores factæ sunt umbræ vesperi. Surgite et ascendamus in nocte.* Tunc visus est clarior sanctis. Zacharias Propheta dicit cap. 1. v. 8. *Vidi per noctem.* Et Danielis 2. v. 19. *Danieli mysterium per visionem noctis revelatum est, et benedixit Daniel Deum cæli*: terra ibi non videtur, sed cælum, et Deus cæli: aut si terra apparet, contemnitur.

80. II. *Deus cum iusto vult quiescere.* Secundo, Optat cum anima sancta Deus quiescere. Apocal. 3. v. 20. Ecce sto ad ostium et pulso: si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, et *cœnabo cum illo, et ipse mecum.* Cœna fit die elapso et nocte advoniente: nec cœnat tantum, sed dormit cum anima sancta: unde Cantic. 5. v. 2. pulsat ad ostium, et caput habet plenum rore, et cincinnos guttis noctium, dum expectat. Sed multi non aperiunt ei ianuam, ideo ab iis declinat et transit: cum aperientibus et clauso ostio cum alloquentibus manet. Eccles. 39. 10. *In absconditis suis consiliabitur*, in sanctis qui latere cum eo solo cupiunt, et in vulneribus latere, ibique in pace dormire et requiescere, solo corde vigilante et amore. Et cap. 38. v. 25. *Sapientia scribæ in tempore vacuitatis: et qui minoratur actu sapientiam percipiet.* Ostendit deinde, eos qui nimiis occupationibus externis detinentur, non esse aptos sapientiæ comparandæ. Primo, agricolam qui tenet aratrum, et qui gloriatur in iaculo, stimulo boves agitans, qui cor suum dat ad versandos sulcos, at totam diem consumit in *sagina vaccarum.* Secundo, fabrum et architectum, qui sculpit signacula sculptilia. Tertio, fabrum ferrarium sedentem iuxta incudem, et a calore ignis adustum, cuius aures mallei sono opplentur, et oculi in vase contemplando occupantur. Quarto, figulum sedentem ad opus suum, convertentem pedibus suis rotam, in brachio suo formantem lutum, et ante pedes suos curvantem virtutem suam. De fabro speciatim dicit v. 28. *Omnis faber et architectus qui noctem tanquam diem transigit:* Hic scilicet non est aptus sapientiæ. Tu noli noctem sicut diem transigere, sed quietis aliquid assume, cum Deo versare, subtrahe te a rebus terrenis, in cælum mente evola, sufficiat *Diei* malitia sua: ne inutilibus phantasiis noctem contare, cogitando de destruendis horreis tuis, ut bona plurima quæ habes congregare possis in maiora: divide saltem Deo opera tua et cogitationes: tibi de nocte terram occultat, ut se aperiat: quietem tibi offert, ne recusa. Vide dicta Ps. 126. 2. *Surgite postquam sederitis.* Anima sedens fit sapientior. Eccles. 37. 25. *Est sapiens, animæ suæ sapiens.* Qui corpori tantum suo aut mundo sapit, desipit. Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur: aut quam commutationem dabit homo pro anima sua? Miserere itaque animæ tuæ, placens Deo.

81. III. *Nox est aptior ad orationem. Gallo datur intelligentia et quomodo?* Tertio, Nox est apta laudibus divinis celebrandis, ob datam sapientiam, Iobi 38. v. 36. *Quis dedit gallo intelligentiam?* Hebraicam vocem שֶׂכְוִי sechri, vertit Pagninus *cordi*, et totum versum apte ad locum nostrum reddit: *Quis posuit in renibus* (Hieronymus, in visceribus? Aben Ezra, in occultis locis) *sapientiam, aut quis dedit cordi* (Arias, contemplationi) *intelligentiam?* Etiam cum dormis tibi, nihil de tuis commodis curans, cor tuum vigilet Deo, de nocte luceant lucernæ, coram altari thymiamatis, et coram arca, atque propitiatorio et Cherubinis; adiunge te Angelis, et illis luce et canta, cum homines sese a te subducent; ibi Deum reperies, ubi creaturas reliqueris. R. Moyses ait, galli intelligentiam in eo consistere, *quod medio noctis surgere doceat hominem ad laudandum Deum.* Et S. Gregor. in locum illum lib. 30. Moral. cap. 4. notat, gallos *profundioribus horis noctis*, valentiores ac productiores edere cantus solere, cum vero matutinum iam tempus appropinquat, leniores et minutiores omnino formare voces. In ipsa tribulationis nocte Deum lauda ardentius et diutius: sed in aurora auxilii illucescentis et felicitatis, ne cesses a cantu, Isaiæ 46. v. 11. *Vocans ab oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis suæ.* *Avis ab Oriente clamans.* Qui suam cum divina habet coniunctam voluntatem, in omnibus Deum spectans et adorans, non minus in calice passionis capiendo, quam in diademate regio. *Avis* illa est Primo, Nabuchodonosor, qui instar avis advolavit in Iudæam, et tulit medullam cedri, etc. Ezechielis 17. v. 3. de illo exponit S. Cyrillus Alexandrin. Secundo, Cyrus, qui teste Xenophonte lib. 7. Cyropæd. aquilam auream expansis alis in vexillo præferebat, et cum Persis suis involavit in Babylonem liberaturus Iudæos ibi captivos, ut explicat Cornelius. Tertio, avis illa est sol, qui omnibus avibus viam suam celerius decurrit, singulis horis conficiens, millionem unum, et 140. millia milliarium. De eo Arias interpretatur. Quarto, ad rem nostram aptius Chaldæus Paraphrastes intelligit Iudæos e Babylone reduces. Sic enim reddit: *Iudæos quasi avem e captivitate Babylonica reducam.* Arabica versio: *Vocabo eos qui sunt in Occidente, et venient velocius ave.* Illis erunt pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi in pallore auri: duæ pennæ argenteæ sunt fides et spes: color aureus, est charitas, dilectum suum laudans, Eccli. 51. v. 23. *Danti mihi sapientiam, dabo gloriam.* Galli sæpe caput in cælum erigunt, velut gratiam habentes Deo et agentes, *bibunt succu aves*, ait Plinius lib. 10. cap. 46. *ex his quibus longa colla, intermittentes, et capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit.* Porphyrio avis est in capite habens veluti cristam, magnitudine par gallinis, sed crura ei longiora: dicitur Porphyrio, id est, purpureus: est indocilis, nec unquam man-

Digitized by Google

suescit, ut tradit Polemon: nullius aspectum patitur dum comedit: ideoque secedit, et in occulto edit, ut docet Callimachus et Ælianus. Immundus erat Iudæis non tantum ad sacrificia, sed etiam ad esum. Lev. 11. v. 18. et Deuteron. 14. v. 17. Cum quid a Deo accipis, caput erige, et laudes dantis concine. Isaiæ 5. v. 1. *Cantabo dilecto meo canticum.* Cantabo, quia me amat non tantum ore, sed etiam opere. Amare, est benefacere. David, qui significat dilectum, omnes ad Dei laudem hortatur, Ps. 95. v. 1. *Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.* Vide illum locum, idque ipse fecit in omnibus acceptis beneficiis, ut traditur Eccles. 47. v. 9. *David in omni opere dedit confessionem Sancto, et Excelso in verbo gloriæ.* Quam Deo molestum est, datam a se scientiam in res futiles sæpe impendi? Plutarchus refert, Themistoclis iussu interpretem Græcum qui Persis ministrarat, interfectum fuisse: quod indignum arbitraretur, linguam Græcam in usum barbarorum converti.

82. Cognitioni est opus iungendum.

Moral. Opus quoque iungendum est cognitioni, Eccles. 37. v. 26. *Vir sapiens erudit plebem suam.* Omnes sensus, et passiones regit ac mitigat. S. Isidorus refert, Androdamantem gemmam habere argenti nitorem, et pene esse adamantem, quadratum semper tesseris. Magi putant nomen esse impositum ab eo, quod animorum impetus vel iracundias domare et refrænare dicatur. Symbolum est sapientiæ, concupiscentiam frænantis et moderantis. Ælianus lib. 12. cap. 23. ait in Elymæa regione esse templum Adonidis, et in eo mansuetos leones: qui homines templum ingredientes, tanquam salutatos, adulando excipiunt. Pietas iuncta sapientiæ etiam maxime barbaros mitigat.

Columnæ Boos et Iachin sapientiæ et sanctitatis symbola.

In tempii Salomonis vestibulo duæ columnæ Boos et Iachin denotabant, sanctitatem esse iungendam sapientiæ initio vitæ Deo consecratæ. Boos significat, *in fortitudine:* at figurat robur mentis, in superandis difficultatibus sese opponentibus. Iachin vero interpretantur *præparationem*, et denotat sapientiam, cuius est singula media necessaria ordinare. Duo Cherubini aurei a Salomone positi super altare thymiamatis, repræsentabant sanctitatem et sapientiam in vita illuminativa, quarum etiam hieroglyphicum erant candelabrum cum septem lucernis noctu ardentibus, id est, cum septem donis Spiritus sancti tenebras mentis fugantibus, et mensa panum propositionis. Denique duo Cherubini Mosaici aurei supra arcam et propitiatorium positi, notabant sanctitatem et sapientiam in vita unitiva.

Sapientia a Deo postulanda.

Nota: a Deo postulanda est sapientia, et laboribus emenda. Apoc. 3. v. 18. dicitur Angelo, id est, episcopo Laodiciæ tepido et iam evomendo: *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias: et vestimentis albis induaris, et non appareat confusio nuditatis tuæ.* Si habeas aurum, et locuples eris, et habebis unde tibi emas vestimenta. Aurum illud ignitum est Primo, Christus passionis igne inflammatus, ut placet Haymoni. Secundo, charitas, ut vult Ansbertus. Tertio, sapientia, non frigida Philosophorum, sed ardens sanctorum: ipsa est thesaurus desiderabilis, ut ait Sapiens Prov. 21. et sicut auro emimus temporalia, ita per sapientiam comparamus et meremur æterna, sicut dicit S. Gregor. 4. Mor. 35. Non est illud aureum talentum terræ infodiendum, sed dandum ad mensam, ut veniens Dominus cum usuris illud exigat, Lucæ 19. v. 23. Nam, ut ait Maximus Tyrius in libello de vita practica: *Iniustum est*, τεταμιευσθαι θησαυρον αγονον, και αργος, και ακαρπως διωκειν σοφιαν απραγμονα, *thesaurum inutilem et otiosum recondere, et sine fructu sectari sapientiam nihil præstantem.* Multi sunt similes citharœdo pisci, qui Æliano teste lib. 14. cap. 23. lineis nigris a summo capitis vertice ad extremam caudam sic distinguitur, ut eas citharæ fidiculas intentas esse dixeris: sed iis nunquam canit. Multi sunt muti ut pisces, licet scientia excellant: nec Deo laudem, nec proximo auxilium tribuunt: cum auctore Eccles. cap. 20. v. 32. dicamus: *Sapientia absconsa et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?*

Oremus cum Bartimæo cæco, qui sedebat iuxta viam Iericho mendicans, atque a Christo evocatus, rogatusque quid postularet, id unum petiit, Marci 10. v. 51. *Rabboni, ut videam.* Sine hoc nihil prodest: ad opus enim ineptus est, qui non videt, nec ullam rerum pulchritudinem sentit. Itaque dicitur Episcopo Laodiciæ misero, miserabili, pauperi, cæco, et nudo, qui tamen divitem se putabat, locupletatum et nullius egentem. Apocal. 3. v. 18. *collyrio inunge oculos tuos, ut videas.* Collyrium est oculorum, præsertim lippientium, pharmacum. Illo vult Alcazar significari, mortificationem passionum. Secundo, Andreas Cæsariensis, contemptum bonorum terrenorum. Tertio, Viegas, memoriam passionis Christi, qua sapientiam nobis comparamus. Quarto, Rupertus, humilitatem. Quinto, S. Anselmus, considerationem novissimorum. Sexto denique, Victorinus, considerationem et observationem mandatorum Dei. Cave, ne sis conchæ similis, quæ *caret visu* omnique sensu alio quam cibi et periculi, ut docet Plinius lib. 9. cap. 30. Quæ te mala maneant et quam gravia, si careas oculo scientiæ, vide Isaiæ 5. et seqq.

Collyrium sapientum.

ARTICULUS III.

Deus se præsentem considerantes in virtute stabilit.

83. Vers. 8. 1. Pars. Providere Deum in conspectu suo dupliciter sumitur.

DIXERAT David, seu Christus, laudaturum se Deum, quod ab eo accepisset intellectum et eruditionem, tam de die quam de nocte. Nunc sapientiæ illius fontem aperit esse Deum, qui os oculosque ad se convertentem perficiat, atque locupletet, v. 8. PROVIDEBAM DOMINUM IN CONSPECTU MEO SEMPER (et providebam semper, et in conspectu meo existentem semper) QUONIAM A DEXTRIS EST MIHI NE COMMOVEAR.

I. Passive, q. d. considerabam me a te aspici.

In conspectu meo sumi potest Primo passive, id est, in conspectu mei: providebam, id est prope videbam, ut ait Ugo: vel, procul videbam, ut alii, Deum me aspicientem. Est enim, sicut dicit auctor Eccles. 36. v. 19. *conspector sæculorum*, idque vult ab omnibus cognosci et sciri, scientia scilicet perfecta et imperturbabili. *Sciant omnes qui habitant terram* (ibi multa lenocinia a cælo revocant) *quia tu es Deus conspector sæculorum:* quædam Græca habent, Dominus sæculorum: non aspicit otioso contuitu, sed dominante: et, quæ vult, augere vel perdere valente. Trepidat servus id sciens, Ps. 138. v. 6. *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?* ibi fuse egi de Dei præsentia, sive quis ascendat in cælum, sive descendat in infernum, semper reperit Deum se contuentem, Eccl. 23. 27. *Omnia videt oculus illius* (vel unicus oculi iactus) *et oculi Domini multo plus lucidiores sunt super Solem.* Lucidiores sole, sed præsertim lucidi sunt super iustos, ubi in eos incidunt radii eius sicut in specula ardentia, aut in nubes bene dispositas, et solis formam repræsentantes. Et cap. 39. 24. Opera *omnis carnis* coram illo, et non est quidquam absconditum ab oculis eius. A sæculo usque in sæculum respicit, et nihil est mirabile *in conspectu eius.* Caveat sibi homo carneus, et trepidet; sed gaudeat pius. Nam dicitur cap. 34. 15. *Oculi Dei in diligentes se.* Seneca generatim locutus est epist. 83. *Nihil Deo clausum est, interest animis nostris, et cogitationibus mediis intervenit.* Hebræi divinam Maiestatem vocant שכינה *Scechina*, quod Ecclesiæ suæ semper cohabitet, et ubique locorum ei adsit præsens. Unum est ex decem Dei nominibus apud Rabbinos, sicut decem sunt in Scriptura. Rad. שכן *sciachan*, manere in vicinia, cohabitare, unde *sciachen*, vicinus.

84. II. Active q. d. oculos in te semper conliciebam.

Secundo, et melius, *in conspectu* sumendum est active. Sensus est, q. d. Providebam semper te esse ante oculus meos, sine intermissione conliciebam in te vultum et oculos meos, teque contemplabar esse velut e regione mei, coram me, id sonat Hebraica vox נגדי *negdi*. Dicitur quidem Ioan. 1. 18. Deum nemo vidit unquam, 1. Timot. 6. 16. dicitur lucem habitare inaccessibilem, Deuter. 4. 48. loqui de medio ignis, at formam eius penitus non esse visam. Exod. 33. 23. vix Moses post multas preces videt

Digitized by Google

posteriora Angeli, Deum repræsentantis. Sed tamen Christus, qui in psalmo nostro loquitur, fuit ab ipso instanti *Conceptionis* in perfectissima Dei visione. De illa agit S. *Thom.* tota qu. 10. 3. parte.

Sancti ipsi Deum vident etiam in terris, non quidem cognitione intuitiva, sed abstractiva. De Mose Hebr. 11. 27. *Invisibilem, tanquam videns, sustinuit:* per patientiam expectans promissa: sustinuit etiam et portavit, ut Dei thronus, Apoc. 4. 2. *Ecce sedes posita erat in cælo, et super sedem sedens.* S. Ambr. 1. dixit, thronum hunc esse Ecclesiam; 2. S. Bern. Deiparam; 3. Richordus a S. Victore, Angelos; 4. de Sanctis, in quibus moratur, habitat atque dominatur Deus, id exponit Aretas. Cum Deo suo sibi applaudunt Sancti, et eum ponunt tanquam fasciculum myrrhæ inter ubera sua, ne excidat, atque ut semper videatur, et suavem amanti adorem exhalet. Ioanna a S. Dominico, Religiosa Ordinis S. Dominici, *semper* in Dei præsentia versabatur, sæpeque in ea sibi opplaudens exclamabat: *Faciem tuam Domine, requiram.* Margaretha a S. Anno, ut facilius et suavius sibi Deum præsentem obiiceret, varias considerationes in singulos septimanæ dies partiebatur: die Dominica eum contemplabatur ut Creatorem. 2. Die Lunæ, ut Patrem. 3. Die Martis, ut Medicum. 4. Die Mercurii, ut Iudicem; 5. Die Iovis, ut Pastorem. 6. Die Veneris, ut Regem. 7. Die Sabbathi, ut Sponsum: atque ex his variis mativis affectus oc desideria, petitionesque, ac diversarum virtutum actus efformabat. S. Catharina Senensis ad Dei præsentis unionem omnia referebot: in Patre suo IESUM sibi repræsentabat: in matre, Deiparam: in Fratribus, Apostalos: sicque illis cum fervore et incredibili consolatione serviebat. S. Mechtildis vidit quadam die Christum in Regali throno sedentem, et S. Gertrudem sibi peramicam prope ipsum magna modestia inambulantem, oculis semper in Christi vultum defixis: quod cum illa miraretur, a Christo has voces accepit: *Conversatio huius electæ meæ talis est, coram me, qualem vides.* Nam in mei præsentia iugiter ambulat, atque mei cognitionem ardenter appetit, meæque voluntati adhæret, atque omnes actiones suas ad meam solius gloriam refert, lib. 1. vitæ S. Gertrudis cap. 12. S. Stephanus e terra videt IESUM in cæla stantem. S. Paulus, et S. Ioannes in cælum intrant, et vident in throno sedentem Deum, sed non in propria specie, et audiunt arcana verba, quæ non licet homini loqui: alii Sancti vident Deum in terra, cum ipsis et in ipsis existentem.

85. Deus undique Sanctos circumdat. — Deus enim ubique est, iustos protegens; est illis a dextris, a sinistris, ante et retro, infra supraque, in toto circuitu et intus.

I. A dextris velut gladius. — Primo, est a dextris. Providebam Dominum in conspectu meo, quoniam a *dextris* est mihi ne commovear. Chaldæus Paraphrastes vertit: *Divinitas eius quiescit in dextera mea.* Gaudet enim sibique gratulatur, cum videt me fortiter pugnantem. S. Bonaventura dicit, Deum nobis esse a dextris dupliciter; 1. temporalem salutem tribuendo; 2. virtutes animæ custodiendo. Diabolum vero stare a dextris, quando intus ad vitia tentat: a sinistris autem, quando foris per adversa impugnat. Mysticum est, quod oit Cassionus Collat. 12. c. 5. *Dextras suas, id est, operationes sanctas, intelligit vir corporis et animæ puritatem assecutus, a Deo iugiter communiri. Dominus enim Sanctis suis non a sinistris, quia nihil habet sinistrum vir sanctus, sed a dextris semper assistit: a peccatoribus vero et impiis non videtur: quia non habet illos dexteras, quibus Dominus consuevit assistere, nec possunt dicere cum* Propheta: *Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Quod nullus poterit veridice profiteri, nisi qui universa quæ in hoc mundo sunt aut noxia, aut superflua, aut certe inferiora summis virtutibus iudicans, omnem intuitum suum, omne studium, omnem curam erga cultum sui cordis et castimoniæ defixerit puritatem: atque ita mens istis exercitiis elimata, et profectibus expolita ad perfectam corporis atque animæ perveniet puritatem.* Adstat Deus a dextera viri fortis, et in hostem ruentis, Ps. 120. 5. *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam:* eam roborans, dirigens et protegens; stat super dexteram, hostes ad aspectum primum exterrens, ut fugiant: eos sustinens, ne impetum faciant, et incautum deiiciant. Fert secum iustus Deum, eum manu tenet nec dimittit. Sept. vertunt παραστάτης, id est assistendo protegens. Parastatæ, sive Adstites, erant in bello, qui ad pugnantium latus starent, eosque toto corpore et armis tegerent.

86. II. A sinistra, velut scutum. — Secundo, a sinistro Sanctorum stat Deus, ut hyperaspistes, Deuter. 33. v. 29. *Beatus es tu Israel, quis similis tui popule, qui salvaris in Domino? scutum auxilii, et gladius gloriæ tuæ.* Hebr. צִנָּה *tsinna*, ut notat Mercerus ex Rabbinis significat maiorem clypeum, qui totum fere hominem obtegat et coronet. Hoc colligere possis ex Ps. 5. vers. ult. *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Hesiodus ait, in scuto Herculis fuisse appictum λιμένα εὔορμον, portum commodum et stationem navibus opportunam ac securam præbentem. Deus scutum et portus est cordis: sine eo nec protegi, nec quiescere potest. Ubique scutum illud est Deus, et dextera sinistraque iuvat, Ps. 138. 10. *Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris: etenim illuc manus tua* (sinistra) *deducet me, et tenebit me dextera tua.* Pront ratio periculi postulat, modo Deus est in sinistra nostra tempore tentationis et afflictionis: modo in dextera, tempore prosperitatis: semper enim hostis adest. Ante nos ambulat Deus, cum aperta est irruptio: post nos, cum insidiæ parantur.

87. III. Ante oculos, velut lux. — Tertio, ante oculos nostros est Deus, cum revelat mysteria, et clare maiestatem suam ostendit, Apoc. 4. v. 4. *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, et super thronos viginti quatuor seniores.* Alludit Ioannes ad 24. Principes Sacerdotum a Davide secundum totidem familias distributos, ut per vices sacra obirent in templo. Nam singulæ familiæ suum habebant caput seu principem: dicebantur autem *Principes Dei*, seu *Principes sanctuarii.* 1. Paral. 24. 5. Si vis esse Princeps Dei, et magnus coram Domino, aspice Deum te aspicientem. Aliquorum oculi sunt malefici, et malignas influentias infundunt in obvios, Dei autem oculi benigni et benefici sunt, luce sua recreant et vegetant. Hieron. Prado proœmio in Ezechielem sect. 11. iure per illos 24. seniores intelligit 12. Patriarchas filios Iacob, et 12. Apostolos. Per illos autem accipe quoque illustriores Sanctos, tam in veteri, quam in novo testamento: atque enitere, ut illis te admisceas per iugem Dei contemplationem.

88. IV. A tergo velut pædagogus. — Quarto, Deus a tergo est, et sequitur servos suos ut pædagogus et protector ab improvis incommodis, vel radios non ita claros fundens, Apocal. 1. 10. *Fui in spiritu* (raptus sum in extasim) *in Dominica die, et audivi post me vocem magnam, tanquam tubæ*, ut me belli instantis, et hostium adventum admoneret. Conversus est Ioannes, ut videret vocem, id est vocantem et eloquentem: tu vide ne obsurdescas, neque etiam sis contentus audire vocem, sed enitere ut eam videas: acrior enim est visus: et quod erat obscurius, erit clarius, et vocis loco cernes septem candelabra aurea, et in medio candelabrorum filium hominis vestitum podere, præcinctum ad mammillas zona aurea, etc. Si se non convertisset sanctus Apostolus, hac tam eximia visione caruisset, fortasse tota Apocalypsi seu revelatione. Si tibi videtur molestum ad voces singulas caput reflectere, similis esto illis quatuor mysticis animalibus, de quibus cap. 4. v. 6. *Et in medio sedis, et in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante et retro.*

89. V. In circuitu velut turris. — Quinto, Deus est in circuitu Sanctorum, et Sancti sunt toti in Deum immersi, eoque ex omni parte circumdantur, Act. 17. 28. *In ipso vivimus, movemur et sumus:* ut aves in aere, et pisces in aqua. Securitatem huius mansionis aperit David, Ps. 72. 26. *Deus cordis mei.* Hebr. צוּר *tsur*, petra, rupes, arx: ibi est cor meum, ibi habitat, ibi hostes in imam vallem deiectos, et frustra frendentes, videt ac ridet. Suavitatem vero habes Isaiæ 4. v. 3. ubi Deus ipse ait. *Qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva*, q. d. Vos amo et curo, perinde atque mater amat et curat infantem, quem utero gestat, ut exponit S. Hieron. Quis ibi positum conturbabit? Aspice

itaque Deum circa te fusum, veluti ulnis te gestantem, sinu foventem, brachiis complexantem, osculis suaviantem, alentem mammis, utero continentem, et gaude in tam molli culcitra et lecto, Eccl. 14. 22. *Beatus qui in sapientia morabitur*, intra divinam sapientiam sese immittet, eamque circa se esse advertet, *et in sensu cogitabit circumspectionem Dei*, id est, Deum, ubi omnia circumspicere, et se ubique obiicere circumspiciendum. Est circulus, cuius centrum est ubique, Ier. 23. 24. ait: *Cœlum et terram ego impleo*: a S. Paulo vocantur ὀφθαλμοδοῦλοι, qui ad oculum dominorum serviunt: in omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos; tu saltem ad oculum servias.

90. VI. *Intra ipsos velut anima intra corpus.*

Sexto, Deus ita est in circuitu Sanctorum, ut etiam sit intra ipsos, velut anima intra corpus ad vivificandum, et paterfamilias intra domum ad gubernandum, Isa. 12. 6. *Magnus in medio tui Sanctus Israel.* In medio Sion, id est, Ecclesiæ et animæ contemplativæ, est Deus Israelis sanctus, et sanctificans non manet ibi otiosus: ipse dicit Ioan. 5. 17. Pater meus usque modo operatur, et ego operor. Est Emmanuel, id est nobiscum Deus: et nos cum ipso simus, et si abivimus in regionem longinquam cum prodigo, revertamur cum eo et cum Sunamitide: non ut intueatur nos, sed ut nos ipsum. De quatuor sacris animalibus Deum ex omni parte cingentibus, et intra se habentibus atque aspicientibus dicitur Apoc. 4. 8. *et in circuitu, et intus plena sunt oculis.* Ezechieli visus est Deus, currui insidens forma admirabili; vidit enim c. 1. v. 26. similitudinem aspectus hominis in trono, et quasi speciem electri, veluti aspectum ignis, intrinsecus eius per circuitum: a lumbis eius et desuper, et a lumbis eius usque deorsum, quasi speciem *ignis splendentis* in circuitu. Velut aspectum arcus, id est Iridis, cum fuerit in nube, in die pluviæ: *hic erat aspectus splendoris* per gyrum. Hic splendor ignis et Iridis notant Deum omnia cernere, tam ad puniendos malos, quam ad iuvandos bonos. Rotæ quoque Deum aspecturæ, eumque portantes, erant plenæ oculis, v. 18. *Statura quoque erat rotis, et altitudo, et horribilis aspectus: et totum corpus oculis plenum in circuitu ipsarum quatuor.* Doctores aliqui Hebræi per rotas intelligunt Angelos, et quia Deum vehunt, esse Thronos: Hieronymus Prado censet esse Principatus. Malim nunc in sensu allegorico dicere, esse Apostolos, atque Apostolicos viros, Prælatosque, quia Ecclesiam quæ est currus et thronus Dei, ad eius nutum aguni, seque S. Spiritui mobiles exhibent. *Spiritus enim vitæ erat in rotis*: et rota est in medio rotæ ob eorum concordiam, subordinationem, et hierarchiam Ecclesiasticam. Singulæ rotæ dicuntur habere facies quatuor, v. 15. sicut Cherubini, v. 6. Facies hominis eorum humanitatem ac mansuetudinem figurat: facies bovis, laborem ac diligentiam: facies leonis, ardorem, et iustitiam: denique facies aquilæ, perspicaciam, et Dei contemplationem. Has omnes ad Deum convertant necesse est, si in eius curru perstare cupiunt, et eum intra se retinere: ibi sibi complacet, ibi quærendus et contemplandus est. S. Augustin. lib. 1. Confess. cap. 1. hoc advertit: *Quid*, ait, *quæro ut venias in me, qui non essem nisi esses in me?* Ibi eum Angeli admirantur, Matth. 18. 10. *Angeli semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est*, id est in mentibus Sanctorum fulgentibus, Dei præsentia et luce virtutum.

91. VII. *Supra ipsos velut umbella.*

Septimo, Deus est supra iustos, ut umbella supra Reges: fecit enim nos Regnum et Sacerdotes, Apocal. 1. 6. vel, sicut columna nubis, Isai. 4. 5. *Creabit Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est: nubem per diem, et fumum, et splendorem ignis flammantis in nocte*, id est, tempore adversitatis: ubi vero sit illa fulgens columna, exprimitur: *Super omnem gloriam protectio*, id est, super Mosis tabernaculum et arcam, quæ erat gloria populi Israelitici: his autem figurabatur Ecclesia, atque anima sancta, continens intra se legem Dei: ideo meretur, ut supra se sit divina protectio. Qualis illa, et quam optanda sit, habes v. 6. *Et tabernaculum erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem et absconsionem a turbine, et a pluvia.* Loth a pluvia sulphurea Sodomæ protegitur, et filii Core a turbine succussu terræ et hiatu totam eorum familiam involvente. Timorem tollit hæc Dei protectio. Apoc. 1. 17. *Et cum vidissem, cecidi ad pedes eius tamquam mortuus. Et posuit dexteram suam super me dicens: Noli timere.* Quis te rapiet de manu Dei, aut in ea tectum obruet? Dic ergo illi cum Rege nostro, Ps. 24. 1. *Ad te Domine levavi animam meam, Deus meus in te confido*, in nullo alio. Vide ibi dicta. Leva etiam manus, Ps. 62. 5. *In nomine tuo levabo manus meas*, id est spem et charitatem, quibus te complectar et stringam. Leva etiam oculos, Ps. 120. 1. *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* In montibus illis non aspicio cum Eliseo obsesso a Syris in urbe Dothan, equos et currus igneos, id est Angelos, ad opem ferendam paratos, sed te solum Dominum sabaoth, id est exercituum cælestium, Ps. 122. *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælis.* Primo, oculos erige ad Deum sedentem in templo, Isaiæ 6. Secundo, positum in monte Thabor cum Apostolis, Matt. 17. 8. Tertio, habitantem in cælis, cum Davide et Stephano.

92. VIII. *Denique infra eos velut basis.*

Octavo denique, Deus est infra iustos, eos sustentans, 1. Cor. 3. v. 11. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus*, est fundamentum, ut loquitur S. Augustin. in Ps. 86. v. 1. quod seipso consistit, et omnia sustinet, ipsumque Petrum, qui est petra, super quam fundata est immobilis Ecclesia, Matth. 16. 18. Cum hoc fundamento non est timendum, domum supra petram ædificatam non evertit descendens pluvia, venientia flumina, et flantes venti atque in eam irruentes, ibid. cap. 7. 24. et seqq. Nam, ut ait S. Paulus 2. Timot. 2. 19. *Firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc, cognovit Dominus qui sunt eius: et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.* Fundamentum illud firmum est, 1. fides, quæ est sperandarum substantia rerum, ὑπόστασις, id est, basis et fulcimentum, Hebr. 11. v. 1. et sic explicat Theodor. 2. promissa Dei de redimendis et salvandis hominibus, ut vult S. Ambros. 3. denique, Deus ipse atque eius consilium, decretum et prædestinatio. Si vis habere primum signaculum, nempe: Cognovit Dominus qui sunt eius, id est, qui permansuri sunt in fide et gratia sanctificante, et consequenter in gloria cælesti, quasi filii Dei et hæredes, sicut Chrysost. S. Anselmus et S. August. exponunt: si, inquam, vis illud signaculum habere, vide ut secundum habeas quod adiungitur: Et discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. Fuga peccati, id bonum signaculum Christiani.

93. *Animam iusti sustentat Christus.*

Apocalypsis 12. Mulier quæ est amicta sole, et habet in capite coronam stellarum duodecim, id est Ecclesia vel anima sancta, et in contemplatione, et in actione cincta virtutum fulgoribus, habet lunam sub pedibus, v. 1. *Et luna sub pedibus eius.* Quod ad rem nostram percommode explicat Alcazar. Luna, inquit, est nobilior stellis: hic tamen ponitur sub pedibus, non ut calcetur, sed ut mulierem, id est Ecclesiam fulciat et sustentet. Locus enim inferior, in symbolis est maximæ dignitatis, significatque basim, fundamentum, et fulcimentum. Itaque arbitratur mulierem hanc amiciri sole, et, ut est in Arabico textu, *indui sole*, id est, Deo, coronari stellis duodecim Apostolis, et inferne quasi basi et fundamento fulciri et inniti lunæ, id est humanitati Christi. Hæc explicatio est symbolica, 1. luna a sole lumen suum mutuatur, et humanitas Christi a Deitate sapientiam, gratiam et gloriam accipit; 2. sol est luminare maius, ut præsit diei. Luna est luminare minus, ut præsit nocti, Genes. 1. 16. Deitas Christi fulget in cælo: Humanitas eius in nocte huius mundi, 3. Luna post plenilunium decrescit, ita post miraculorum gloriam et populi applausus, in cruce Christus se exinanivit, ac post resurrectionem iterum crevit; 4. luna stellis fixis natura est minor, sed luce maior; ita Christus Angelis quoad humanitatis naturam est minor, sed gratia et gloria est maior; 5. magnus est Lunæ in hæc sublunaria influxus, ita ut nil videatur producere Sol per se

Cuius humanitas comparatur Lunæ.

Digitized by Google

solus, nisi cum Luna sociatus. Unda Luna a priscia Romanis dicta est genitrix orbis. Vide Plin. lib. 2. cap. 41. et 49. ita generatio spiritualis, nempe iostificatio, ac iustitiæ et gratiæ incrementum, non solum ex Dei virtute, sed etiam ex Christi meritis, benignitate et gratia pendet, ita ut nihil Deus hominibus det gratiæ nisi per Christum, atque per Christi merita. Ideo sicut Plinius lib. 2. cap. 99. dixit: *Lunæ sidus esse rerum spiritum*. Ita de Christo legimus Thren. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus*; 6. denique, sicut Lunæ accessus et recessus efficit æstum maris, ut scilicet mare quotidie singulis senis horis accrescat, et sequentibus senis decrescat: ita quod nunc hæ gentes ad fidem et Ecclesiam Christi accedant, nunc illæ, facit Christus.

94. Vers. 8. 2. Pars. Sic Deo succinctus a dextris, et a sinistris, ante et retro, infra supraque, in circuitu et intra, atque hoc advertens et contemplans, quis timeat? Quapropter securus ait David noster, vers. eod. 8. *Providebam Dominum in conspectu meo: quoniam a dextris est mihi ne commovear*; τὸ quoniam, dupliciter exponi potest: Primo, causaliter, et in propria significatione, q. d. ratio quæ me excitavit ad videndum et contemplandum Deum mihi præsentem, est, quia sic præsens me adiuvat ne commovear. Secundo, concomitanter, ita ut sensus sit, providebam, etc. quod etc. Primus sensus est melior, et fiduciæ atque amoris in Deum plenior.

Τὸ quoniam dupliciter sumitur.

Qui Deum præsentem cernit, non timet. Non timet *commotionem*, id est, primo lapsum etiam in pendente clivo, cum dexteram eius teneat ac fulciat Deus. Hoc in Arabica versione intelligis, *Ipse est ad dexteram meam, ne labar*. Secundo, non modo lapsum non timet, sed ne vacillationem quidem. Hebraica habent, non אמוט *emmot*, *nutabo*. Ventorum turbines ab imis radicibus vel ipsas rupes convellant, atque in aerem disiiciant, media in tempestate et rerum omnium agitatione, Deo meo proximus cœptum iter decurram, at intrepidus stabilisque consistam. Hebr. מוט *mut* significat inclinare, declinare, nutare, commoveri, divertere, pervertere, cadere. Parva inclinatio, sæpe gravis ruinæ (præsertim in via declivi, lubrica, et præcipitiis intercisa) est causa: talis est autem vita nostra. Inter מוט *mot* lapsus, casus, commotio: at inter מות *mot* mori et mors parva est differentia. Teth enim tantum in Thau vertitur. A peccatis venialibus sæpe ad lethalia venitur. Qui de monte labitur, non statim ubi vult sistit, sed proprio pondere ad ima rapitur cum maiore semper cruciatu et periculo. Tertio, non solum non nutat et titubat pes eius qui Deum iuvantem et præsentem habet, sed ne cor quidem ipsius timore subsistit. Chald. *Quiescit maiestas eius a dextera mea, non terrebor*. Conquiescit Deus in virtute viri fortis, et cum vel in pugna quietum facit.

95. Hostibus undique cingitur. Hostes quidem non desunt, qui commovere et conentere atque prosternere moliuntur. Isa. 5. 28. de exercitu Chaldæorum et Romanorum invadentium Ierusalem dicitur: *Ungulæ equorum eius ut silex, et rotæ eius quasi impetus tempestatis*. Tempestas sunt, ut deiiciant: silex sunt, ut conterant. *Rugitus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum: et frendet, et tenebit prædam, et amplexabitur, et non erit qui eruat. Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris*. In illa tempestate ultoris Dei iam perierant Sodomitæ, et aliæ urbes versæ in mare mortuum seu lacum bituminis, ut instabilitas peccatoris cerneretur, qui est quasi mare fervens quod quiescere non potest. Non quievit, nec quietos alios esse passus est Pharao, sed aquis maris haustus est: Israelitæ autem Deo duce ad securum littus pervenerunt, ubi fluctuantes hostes suos viderunt. Exod. 14. 31. *Viderunt Ægyptios mortuos super littus maris*. Non satis erat, eos aquis obrui, debuerunt oculis hostium suorum obiici deridendi, et in ipso littore invenire fluctuationem: ipsa securitas impio affert trepidationem et mortem, timent enim, ubi non est timor.

Et quidem frendentibus, instar leonum et fluctuum.

96. Deus in eum dat victoriam, et In mediis periculis Deus præsens dat victoriam et lætitiam. Cum *Nicanor*, qui nomine ipso victoriam præferebat, exercitum moveret in Iudam Machabæum *cum tubis et canticis*, quasi non ad pugnam, sed ad certum triumphum pergeret, 2. Machab. 15. Iudas vir fortissimus, et eius milites, invocato Deo per orationes, congressi sunt, et vicerunt, v. 27. *Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostraverunt, non minus triginta quinque millia, magnifice delectati*. Manum operi admove, cor Deo, etiam pugnans lætaberis, Deo sese in tuam manum et cor infundente, et Nicanorem prosternes eum armis suis, id est, dæmonem cum tentationibus. S. Hier. in c. 22. Ezech. *Memoria Dei excludit omnia peccata*. De eodem Iuda Machabæo, cum sex millibus in Timothæum procedente, in cuius exercitu erant centum viginti millia peditum, equitumque duo millia quingenti, dicitur 2. Machab. 12. 22. *Cum cohors Iudæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, qui universa conspicit, et in fugam versi sunt alius ab alio, ita ut magis a suis deiicerentur, et gladiorum suorum ictibus debilitarentur. Iudas autem vehementer instabat puniens prophanos, et prostravit ex eis triginta millia virorum*. S. Antonius fratribus suis inculcabat, in avertendis omnibus satanæ telis firmissimum esse in Deo præ oculis habendo præsidium. Si præsentem S. Leonem, et S. Lupum reveretur Attila, atque iram ponit: si in S. Cæsarium Arelotensem iratus Rex Gothorum Theodoricus, eo viso conquiescit, et nudato capite honorem venienti exhibet, quos animi motus non componet Deus præsens, qui imperat ventis et mari, ita ut ad vocem unicam obmutescant? furor excidit iis qui ad Christum capiendum erant missi a Principibus Sacerdotum: eius enim conspectu et sermonibus in templo capti, libere dixerunt Ioan. 7. 46. *Numquam sic locutus est homo*. Et vere, quia erat etiam Deus, et omnes ipsius actiones erant θεανδρικαί.

præsens credatur et invocetur.

Cum impius agitatur, securus est Sanctus, Isai. 7. 2. *Requievit Syria super Ephraim* (afflictio super hominem fructificantem in terrenis) *et commotum est cor eius* (non tantum bona externa) *et cor populi eius sicut moventur ligna sylvarum a facie venti*. Impii sunt arbores sylvestres, et omni vento expositæ, in vanitatis montibus erectæ, ac nullo muro contectæ. Deus vero admonet Isaiam, ut moneat Achaz Regem Iuda, nihil esse sibi ab hostibus Syris timendum, v. 4. *Noli timere, et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum*. Ira hominum fumus est, non ignis. Itaque evanescet, et quidem brevi: nihil habet solidi. *In ira furoris Rasin Regis Syriæ, et filii Romeliæ*: id est, Phacee, qui erat filius Romeliæ et Rex Israel, q. d. Etiamsi habeas solam tribum Iuda et Beniamin: Rasin vero hostis tuus habeat totam Syriam, et Phacea decem tribus, tamen Deo tibi vires et auxilium dante non est timendum. S. Cyprianus de Orat. Domin. *Quis ei de sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est*.

Virtutes quoque facili negotio acquiruntur, si præsentem Deum contempleris. Trismegistus apud Lactantium lib. 5. Instit. divin. cap. 15. *Pietas nihil aliud est quam Dei notio*. In oratione et actione non commovetur, qui Deum sibi præsentem contemplatur. 97.

97. Præsentia Dei considerata ad omnes virtutes movet, easque perficit.

Ac primo, Oratio vertere debet vultum ad propitiatorium et arcam, ut Cherubim, Eccli. 39. 6. *In conspectu Altissimi deprecabitur*. Noster Oliverius Bonartius ibi notat orationis reverentiam, quasi agentis in præsentia divinæ Maiestatis. Hoc figurant duo Cherubim Mosaici, de quibus Exod. 25. 18. *Duos quoque Cherubim aureos* (per charitatem) *et productiles* (per mortificationem) *facies ex utraque parte oraculi. Utrumque latus propitiatorii tegant* (in prosperis et adversis Deo se sistant) *expandentes alas* (ferventi desiderio ad cælestia volantes) *et aperientes oraculum* (variis virtutibus Dei Ecclesiam protegentes) *respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arca*: propitiatio Dei et misericordia in aspicientes se derivatur. Eos enim illuminat, ac recreat, Ps. 33. 6. *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestræ non confundentur*; petita enim concedet, atque virtutibus ornabit. Eccli. 46. 16. et seqq. de Samuele dicitur: *Dilectus a Domino Deo suo Samuel Propheta Domini, renovabit imperium, et unxit Principes in gente sua. In lege Domini congregationem iudicavit, et vidit Deus*

1. Orationem illustrat.

Digitized by Google

Iacob, et in fide sua probatus est Propheta, et cognitus est in verbis suis fidelis. Ratio porro horum omnium redditur, *quia vidit Deum lucis.* Cum eo tenebræ non sunt ullæ: tempestatis nebulas dissipat. S. Basilius in regulis brevioribus interrog. 21. inquirit: Quæ causa sit, cur animus temere evagetur et variis cogitationibus repleatur, et quomodo eas emendare possimus; atque his verbis respondet: *Sæpe inanis quæ solet esse mentis agitatio, ea nascitur ex inertia ipsius: quandoque scilicet in rebus necessariis minime se occupat,* αργη δε ουσα, *iners autem ex eo mens efficitur, seque iusto plus dedit otiosæ securitati quod Deum adesse non credit, qui scrutatur corda et renes.* Vide cap. 23. Eccl. v. 25. ubi agitur de luxurioso. Errant scelerati, ut discimus ex Deut. 4. 7. *Nec est,* ait Moses populo Israelitico, *alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* Possidonius lib. 5. testatur, Parthorum Regem tanta superbia efferri, ut, si forte amicos ad cœnam vocet, eos non faciat mensæ participes, sed humi sedeant, Rege in sublimi lecto recumbente, idque solum comedant, quod iis ut canibus ab eo proiicitur, atque sæpe ob levem causam virgis cædi, et cruore oblitos tanquam beneficio accepto gratias agere, Regemque pronos venerari. At vero Deus noster cuius deliciæ sunt esse cum filiis hominum, ad eos intrat, cœnat cum illis, et ipsi cum eo Apocal. 3. 20. dat vincenti edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei, c. 2. 7. dat manna absconditum, v. 17. transiens ministrat illi, Luc. 12. 37.

Parthorum Regum nimia maiestas.

98. II. *Oratio nem inflammat.* Secundo, Non illustrat tantum orantem Deus et delectat, sed etiam accendit præsentia sua. Hinc septem primarii Angeli Dei thronum cingentes vocantur lampades, Apoc. 4. 5. *Septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei.* Facit Deus Angelos suos spiritus et ministros suos *ignem urentem,* Ps. 103. 4. Vide ibi dicta. De dilectione dicitur, Cant. 8. 6. *Lampades eius lampades ignis atque flammarum:* nec aquæ paulatim stillantes, nec flumina irruentia uno impetu, charitatem extinguent aut obruent. Isai. 10. 17. *Erit lumen Israel in igne, et Sanctus eius in flamma* (ibi vera sanctitas) *et succendetur, et devorabitur spina eius, et vepres in die una,* id est peccata atque imperfectiones. In fornace Babylonica non ardent pueri, quia Angelus tantum descenderat: sed ubi Christus est, ibi flamma est atque incendia, dicit ipse Luc. 12. 49. *Ignem veni mittere in terram,* sed non otiosum; itaque additur, *et quid volo nisi ut accendatur?* Si vel ipsum aspicias, aut ab eo aspiciaris, inflammaberis. Nam de eo habes Apoc. 1. 14. *Oculi eius tamquam flamma ignis;* et v. 16. Facies eius sicut Sol lucet in virtute sua, id est ut Sol meridianus in maximo splendore. Si vero ad te intret, quis poterit habitare cum eius ardoribus? v. 15. *Pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Cherubini throno Dei proximi et currum eius stipantes, ardent et alios inflammant, Ezech. 1. 7. *Scintillæ quasi aspectus æris candentis:* pedes eorum tales mittebant scintillas, quales emittit æs candens, in medio enim ignis erant. Nec pedes tantum, sed etiam facies et alia membra ardebant, v. 14. *Aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum.* Labia Isaiæ uruntur calculo, quem Angelus tulerat *de altari,* Isai. 6. v. 6. Ad altaria accede ut ardeas, ibi Deus te respiciet atque inflammabit cum Abele sacrificante, Genes. 4. v. 4. *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera eius.* Theodotio vertit, ενεπυρισε, *inflammavit:* non solum eius victimas, sed etiam ipsum, diverso tamen igne. Angeli qui ab Isaia visi sunt stare super solium Dei, id est super solii suppedaneum, erant Seraphim, id est ardentes, cap. 6. v. 2.

99. III. *Humilitatem iuvat.* Tertio, Humilitas summa oritur ex consideratione divinæ præsentiæ. S. Basilius in Regul. brevioribus interrog. 34. petit: Quomodo quis captandæ humanæ laudis vitium declinare possit, neque iam suscipere, aut miraculi loco admittere eas laudes, quæ ab hominibus sunt? Respondet, πληροφορια της του θεου παρουσιας, *si sibi certo persuaserit, ubique Deum adesse:* et, si assidue semper ac sollicite Deo placere studeat, et si ardenter eas, de quibus Dominus locutus est, beatitudinis concupiscat. Siquidem nemo est, qui cum sit εν οφθαλμοις κυριου, *in oculis Domini,* cum illius dedecore, conservo suo malit gratiosus esse quam illi, ac perinde ad propriam condemnationem vagus mente distrahatur. Seraphim visi ab Isaia stantes prope Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum *duabus alis velabant faciem eius.* Dum velant suam Heb. פניו *panov,* et faciem eius et faciem suam significat. Seraphim cancellatim atque in crucem coniunctas alas suæ faciei imponebant, sicque ex consequenti faciem Dei velabant. Faciem porro obtegunt præ reverentia et humilitate, ne scrutatores maiestatis opprimantur a gloria. Dei faciem, ait S. Cyrillus, esse divinitatis principium atque æternitatem: pedes vero, finem et abyssum, utrumque autem esse incomprehensibile. Vel, ut ait Rupertus, facies est Divinitas Christi: pedes, eius humanitas, et humanitatis mysteria, nempe nativitas, passio, crux, resurrectio, ascensio, etc.

Quarto, Mentis robur et constantia oritur ex præsentia Dei, Isai. 6. 2. *Seraphim stabant super illud,* (Dei solium) *sex alæ uni, et sex alæ alteri: duabus velabant faciem eius,* etc. *Et commota sunt superliminaria cardinum.* Licet totus Orbis, ipsique Principes, qui omnibus eminent, atque veluti cardines singulos sustentant, tremore quatiantur, vel a virtute deflectant, stant tamen Seraphim: id est, qui ardentes sunt divino amore, manent stabiles et inconcussi ante thronum Dei: consideratio præsentiæ Dei illos firmos reddit. Arias Montanus vertit: *Et moverunt se frontispicia cardinum.* Nemo movetur nisi a seipso: vir iustus ita stat, ut, si fractus illabatur Orbis, impavidum feriant ruinæ, Eccles. 38. 8. *Pax Dei super faciem terræ,* id est animæ humilis, faciem ad Deum vertentis. Mare ipsum in eius conspectu tranquillatur, Apocal. 4. v. 6. *Et in conspectu sedis tamquam mare vitreum simile crystallo.* Mare illud vitreum ut crystallinum, est Primo Baptismus, ut placet Primasio. Secundo, Pœnitentia, ut Dionysio Carthusiano. Tertio, S. Scriptura, ut Ioachimo Abbati. Quarto, præsens sæculum, ut Riberæ. Quinto, cælum empyreum, ut Pererio. Sexto, Angeli et Sancti in cælo. Per mare, significatur eorum immensa multitudo: per vitrum, splendor, puritas, et tranquillitas: per crystallum, soliditas et firmitas gloriæ, et felicitatis beatorum atque Angelicarum mentium. Septimo, denique ad rem nostram aptius exponemus de Sanctis in hac vita: qui, ut ait Rupertus, sunt vitrei, id est, lucidi; sed fragiles, infirmi, mortales: post resurrectionem vero, erunt similes crystallo: id est, solidi, robusti, et immortales. In his terris et mari sunt similes crystallo, et humanam fragilitatem consolidant, quamdiu in conspectu divini throni manent, sibique præsentem Deum intuentur. Noe iustus *coram Domino* in arcam ingreditur cum uxore et liberis, Gen. 7. 1. atque ibi servatur. Intellectus, voluntas, memoria, et quinque sensus, sunt octo animæ, quæ a fluctibus diluvii salvantur. Illis mare fit instar terræ securæ: terra vero Sodomitarum, qui erant *peccatores coram Domino,* Genes. 13. 13. fit mare sulphureum, bituminosum, in quo nullum animal vivit, ideoque mortuum vocatur.

100. IV. *Mentis robur dat. Seraphim stant coram Deo.*

Stat vir Deum aspiciens, sed in templo stat, ibique providet Dominum in conspectu suo semper, Apocal. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei,* (sic Deus est in medio eius, et non commovebitur) *et foras non egredietur amplius.* Ad res exteriores animo vagando, et quærendo paleas per Ægyptum sparsas: non decet lapides Sanctuarii per plateas spargi, et Christianos mente per inania divagari: *Et scribam super eum nomen Dei mei,* non effluet ab eius memoria Deus, semper ibi inscriptus est Iesus: hoc illud est nomen novum, quod impositum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur, et a Deipara, vel a S. Iosepho in Circumcisione. 101. *Columna in templo vir.*

Exod. 13. 21. columna Israelitas præcedens idem declarat. *Dominus præcedebat eos* (Eccl. 24. 38. Gloria magna est sequi Dominum) *ad ostendendam viam* (seipsum, est enim via: sine illo cæci sumus, et a cæcis ducti in fo- *Deus populum præcedit in columna nubis.*

veom cadimus) *in columna nubis, et per noctem in columna ignis. Numquam defuit columna nubis per diem, nec columne ignis per noctem coram papulo.* Deum te præcedentem intuere, erit tibi non tentum nubes ut tegat, non tantum ignis ut illuminet, sed etiam columna, ut fulciat. Clemens Alex. lib. 1. Strom. censet, ignem illum in columnæ figuram conformetum, denotare το εδραιον και μονιμον θεου, stabilitatem Dei ac firmitetem, και ατρεπτον αυτη φως και ασχηματιστον, et immutabilem eius lucem, quæque figurari non potest.

102. *Lapis suppositus capiti Iacob, est Christus.* Gen. 28. 18. *Surgens Iacob mane, tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, et erexit in titulum, fundens oleum desuper.* Si commoveri nolumus, supponemus capiti nostro angularem lapidem Christum, erigamus illum nobis in titulum, quem præ oculis babeamus, quem oleo misericordiæ ungamus in pauperibus, et in quo postea nos ipsos immolemus. Philo columnam illam a Iacob dicatam Deo, vult figurare, quod Deus solus stet, eiusque verbo omnia, velut firmo et solido nitantur fundamento: Hoc do Sanctis præsertim dixeris, Genes. 18. 22. *Abraham stabat coram Domino.* Apoc. 5. v. 6. ait S. Ioan. in extasi raptus in cælum, et videns Dei thronum, in eoque Deum sedentem: *Et vidi, et ecce in medio throni, et quatuor animalium:* id est, inter thronum, et quatuor ouimalia, non eutem in ipso throno, *et in medio seniorum Agnum stantem.* Christus est Agnus, qui tollit peccata mundi. Stat: Primo, volut paratus ed opus redemptionis perficiondum, ut ait Richardus; Secundo, quia resurrexit ad vitam, ut explicat Glossa; Tertio, quia surrexit ed Iudicandum, ut Pannonius; Quarto, ut sit advocatus noster apud Patrem, ut S. August. 4. 88. novi testamenti; Quinto, od opitulandum, ut Ansbertus. Non vult stans Iesus iacentes servos, Paulo ad eius aspectum cadenti ait Actor. 9. v. 7. *Surge et ingredere civitatem,* id est, Ecclesiom, quæ est civitas Sion ob contemplationem: est Damascus, ob fusum Christi sanguinem. Damascus significat sanguinis saceum. Gabriel, id est, fortitudo Dei, Christum figurons Danieli apparet: cum ad eius contuitum pronus cecidisset in terram. Danielis 8. 18. dicit Propheta ipso, *tetigit me, et statuit me in gradu meo,* dextera apprehensum. Et cap. 10. iterum apparet Gabriel, corpus habens quasi chrysolithum, faciem velut fulgur, ocnlos ut lampadem ardentem: iterum consternatus cadit Daniel super faciem suam et iacet: sed Angelus eum erigit super genua ot articulos manuum, et eit v. 11. *Sta in gradu tuo.* Vult nos cooperari gratiæ, ut toto corpore arecti stemus. Erigit super genue, ut oremus: et super manus articulos, ut operari incipiemus: sed in pedes ut erigamur ot curramus, fervore nostro est opus.

Ps. 8. 4. *Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quæ tu fundasti,* stabilivisti et firmosti. Nihil est per semetipsum stabile, nihil immutebile, nihil bonum, nisi Deitas sole, ut ait Cessianus Collat. 23. c. 3. Dei lux facit cælos stabiles, Ps. 26. 1. Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Et Eccli. 34. 17. dicitur: Timentis Dominum, beata est aolma eius. Ad quem respicit, *et quis est fortitudo eius? Oculi Domini* (vel ipse Dei ospectus, est eius fortitudo: omnia enim monstra fugat) *super timentes eum:* addit deinde, esse protectorem potentiæ, id est, potentem, vel otiam protectorem potentiæ et roboris omnis Sanctorum: sine ipso enim *nihil* possumus facere: oit esse firmamentum virtutis, id est robustum, tegimen ardoris, et umbreculum meridiani, etc. Et cap. 33. 2. de sapiente amaute præcepta Dei, babetur: quod non illidetur quasi *in procella* navis. Contra autem v. 5. additur: *Præcordia fatui quasi rota carri, et quasi axis versatilis cogitatus illius.* Numquam quiescit, sursum deorsum vortitur, et in luto gemit ac stridet. Thren. 1. 8. *Peccatum peccavit Ierusalem, propterea instabilis facta est.*

103. V. *A consideratione præ-* Quinto denique, Meditatio divinæ præsentiæ omnimodam perfectionem porit, 1. Reg. 2. 35. *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum et animam meam faciet: et ædificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus.* Coram Rege uncto, qui erat Messiæ seu Christi figura. S. Dorotheus ait se id præcepti dedisse S. Dositheo discipulo suo: Numquam cordi tuo Deus excidat, cogita semper Deum tibi præsentem, et te coram illo stare. Fecit hoc Dositheus sedulo, adeo ut neque in ægritudine licet gravissima et extrema, cogitationem tam salutarem dimiserit. Atque hac exercitatione consecutus est, ut quinquennii spatio, ex milite nobili, adolescentulo dissoluto, vitiis onte cooperto, et lux sæculi perdito, sanctissimus iuvenis et perfectus monachus evaserit: atque post obitum quibusdam sanctitate claris viris per visum inter beatos anachoretas tunc in cælo regnantes conspectus fuerit. *sentiæ Dei est omnis perfectio.* Avicenna 1. ceus. ait in civitate ad bonam sanctitatem conservandam expedire, ut fenestræ et portæ sint orientales, et maximam debere esse sollicitudinem, ut venti orientales, structuras, id est, domos, ingredi valeant, atque ut Sol ed unumquemque locum venire possit: de Christo dicitur Zachar. 6. *Ecce vir oriens nomen eius.* Ascendit super cælum cæli ad orientem, Ps. 67. 34. inde nobis lucet, atque ad orientem vertuntur orantes Christiani, sicut Iudæi vertebantur ad occidentem. Velo faciei opposito descendit Moses de monte Sinai, id est, *rubi* ac spinarum, ne lux eius videretur in lege tribulante et onerante: Christus aperta ot micante facie e monte olivarum ascendit in cælum montem pinguem, montem coaguletum, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo, ad Patrem nostrum in cælis fulgentem suspiremus. Baruch. 5. v. 5. *Exurge Ierusalem, et sta in excelso, et circumspice* AD ORIENTEM. Mons olivarum spem facit misericordiæ etiam peccatori. Thais conversa est commemoratione illius divini aspectus, cui nemo sese occultare possit. Leproso imperatur Lev. 13. 45. ut habeat vestimenta dissuta, et caput nudum, ut intelligat Deo omnia esse aperta et cognita.

104. *Contra vero aspectus vanitatis vanos efficit* Sicut perfectus paulatim evadit, Deoque similis, qui sæpe divinos radius espicit, ita vanus evadit qui ad vana convertitur. Eccl. 34. v. 1. *Vana spes et mendacium viro insensato: et somnia extollunt imprudentes. Quasi qui apprehendit umbram, et persequitur ventum: sic et qui attendit ad visa mendacia: hoc secundum hoc visio somniorum ante faciem hominis.* Si homines tantum aspicis, somnia aspicis: hominem vocat Pindar. umbræ somnium: sed cum provides Deum in conspectu tuo, rem aspicis, et eum qui est Iehova, id est ipsa essentia, quique vere dicere potest: Ego sum qui sum. Abbas Diocles apud Palladium c. 97. ait, eum qui se a Dei aspectu removet, esse η δαιμονα, η κτηνος, id est, aut dæmonem, aut bestiam. Lupi suppolares oculis aliquando privantur ob ingens frigus, ut ait Oleus lib. 1. pag. 14. Avari cæci sunt, in iis enim refrixit charitas: lupi sunt tenebrosi et vespertini, Habac. 1. 8.

ARTICULUS IV.

Deus se præsentem considerantes lætitia afficit.

NIHIL dulcius quam respicere in mandatis Domini, ut ait auctor Eccl. cap. 23. 37. id est, in Dominum imperantem, et quidem cum amore adiuvandum auxilia pollicentem. Eam ob rem propheta noster providens Dominum in conspectu suo semper, a dextris existentem ne commoveatur, canit exultans, v. 9. PROPTEREA LÆTATUM EST COR MEUM, ET EXULTAVIT LINGUA MEA: INSUPER ET CARO MEA REQUIESCET IN SPE. Ubi lætitiam aperit: Primo, cordis in cogitatione et affectu. Secundo, oris in locutione. Tertio, totius corporis in recta operatione ob spem vitæ æternæ. Quid sit ad literam caro requiescens in spe, dicam in fine articuli. 105. *Vers. 9. 1 Pars.*

Lætandum est in corde. Nota. In corde, ut fonte, lætitia sit, oportet, si ad locutionem velut ad rivum, atque ad operationem velut ad fluvium, derivare cupias: ideo Simon Oniæ filius, summus Pontifex Iudæorum, ornatus vestibus pretiosissimis in templo primum omnium id postulat, Eccl. 50. 25. *Det nobis* (Deus) *iucunditatem cordis,* id est charitatis, a qua velut a corde ipso, vita in cætera virtutum membra, et

Digitized by Google

in omnes actiones diffundetur, spiritibusque vitalibus totum corpus incalescet, aptumque ad omnia eum facilitate obeunda reddetur, Eccl. 30. 23. *Iucunditas cordis, hæc est vita hominis* (tristitia est mors exsiccans et denudans ossa) *et thesaurus sine defectione sanctitatis, et exultatio viri est longævitas.* Causam veræ lætitiæ assignat unius Dei amorem, v. 24. *Miserere animæ tuæ placens Deo, et contine: congrega cor tuum,* (ne patiaris dividi in varias creaturas) *in sanctitate eius.* Ibi cor tuum ponatur, velut in phiala aurea, plena balsamo et odoramentis: *Et tristitiam longe repelle a te.* Sese intrudit in rerum humanarum tanto perturbatione. Est equus ille rufus et sanguineus, cuius sessor diabolus, cui datum est, Apocal. 6. 4. ut sumeret pacem de terra, et ut invicem se interficiant, et datus est ei *gladius magnus:* ut uno ictu multos prosternat. Sequitur enim loco citato Eccles. v. 25. *Multos occidit tristitia, et non est utilitas in illa,* ne minima quidem, tota est fellea, et venenata. Vel potius, tristitia est equus pallidus, Apoc. 6. 8. et qui sedet super eum, vocatur mors, et infernus sequitur eum.

106. Lætitia ex virtute oritur. Nota 2. Virtus lætitiam ingenerat, atque tristitiam dissentit, aitque cum Sponso Cant. 4. 16. *Surge* (abi) *Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum, et fluent aromata illius.* Dæmonem figurat Aquilo ventus frigidus et hybernus: quippe qui, ut ait S. Gregor. Nyssenus hom. 10. in Cantica, *effector sit hybernæ tristitiæ.* Auster ventus calidus, est symbolum Spiritus sancti: qui cum instar venti vehementiæ concussisset domum, in qua erant Apostoli, in eos decidit in figura linguarum ignearum, et sedit super capita singulorum, ut sciremus tunc eorum mentem flammis cælestibus exarsisse. Absalon Abbas integro sermone 36. hunc versum cantici adaptat festo Pentecostes. Aromata fluunt, ut ait Philo; id est iustæ actiones, et sanctitatis opera, et odores virtutum omnium, per proximorum mentes suavissime redolent. Sed præcipue fluunt aromata, id est suavis lætitiæ suffitus in omnes animæ potentias, ut possit dicere, *lætatum est cor meum;* totum scilicet sine exceptione, interius gaudium habendum est prius, quam ad alios dimanet. Marc. 14. 3. de Maria Magdalena dicitur: *Cum esset* IESUS *Bethaniæ in domo Simonis leprosi, et recumberet: venit mulier, habens alabastrum unguenti nardi spicati pretiosi, et fracto alabastro, effudit super caput eius.* Ioan. 12. idem referens ait, domum impletam fuisse ex odore unguenti. Si plenus sis virtutibus, habebis unde lætitiam in omnes effundas, etiam cum morbis et cladibus frangeris, aut teipsum mortificatione et humilitate conteres. *Nardus,* ut ait Plinius lib. 12. cap. 12. *est frutex gravi et crassa radice, sed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cyperi, aspero sapore, folio parva densoque: Cacumina in Aristas se spargunt, ideo gemino dote nardi spicas ac folia celebrant.* Tam ex spicis, quam ex foliis nardi fit unguentum; sed quia spicæ plus habent substantiæ et medullæ, spicatum est melius foliato: itaque tam apud Marcum, quam apud Ioannem vertit Syrus, *nardi capitolis,* id est primarii ac præstantissimi. Arabs, optimi. Interpres Græcus, [illegible], hoc est, fidelis, puri, sinceri, non adulterati: facile enim adulteratur pseudonardo sive lavendula, et aliis herbis, ut ait citatus Plinius. Vix putaverim *pistici* positum esse pro spicato, ut vult Franciscus Lucas, et Cornelius a Lapide. Alabastrum autem erat vas unguentarium factum ex alabastrite, seu onyche lapide marmorei generis, quem ad vasa unguentaria cavari docet Plinius lib. 36. cap. 8. Utebantur porro Iudæi, Arabes, Persæ, aliique populi Orientales unguentis odoratis in convivio ad delicias ad impediendam ebrietatem, et ad refrigerium: erant ut plurimum unguenta liquida, id est liquores confecti ex herbis odoratis, quibus caput et corpus irrigabant, refovebant, et recreabant: itaque lætitiæ mentis sunt symbolum; et Sponsa dicit Cant. 1. 11. Nardus mea dedit *odorem suavitatis:* hoc autem ait esse factum, cum Rex esset in accubitu suo, id est, ut explicat Delrio, quamdiu cum Sponso cælesti accubui in convivio, tum in hoc mundo post Incarnationem, tum in cælo post Ascensionem, ibi lætantes et coronatos seipso cibat, et potat, a suo aspectu nunquam dimotos: ibi non tantum est cibus Angelorum, sed etiam hominum, ibi *vineæ florentes* dant odorem, Cant. 2. 13. id est, animæ Sanctorum, et vinum lætificans cor omnium, diffundunt.

In oratione præsertim, hoc vinum bibitur. Ad illud 107. Oratio præsertim est fons lætitiæ.
Sponsus omnes invitat, Cant. 5. 1. *Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi.* Myrrha cum aromatibus, est ipsa mortificatio cum lætitia: favus cum melle, est labor operationis cum gaudio fructus: sed vinum et lac figurant orationem cum solis deliciis sine dolore, ibi tantum est potandum: nullus labor est in oculis et conspectu Dei, Ps. 118. 92. *Lex tua meditatio mea est.* Pro *meditatio,* שעשעי *sciasciuai,* id est, *deliciæ meæ.* Oseæ 14. 8. *Memoria eius, sicut vinum Libani.* Suavissima est commemoratio et memoria populi Israel, sicut gratus est potus vini crescentis in Monte Libano. Fuit hoc vinum excellens et odoratum ex afflatu odoriferarum arborum, quibus Libanus abundabat: textus Arabicus Alexand. habet: *Et erit sicut incensum.* S. Hieronymus et Chald. Paraphr. per vinum Libani intelligunt, *vinum templi,* quod sacrificiis adhibebatur ut libamen, diciturque Libani, quia ex uvis Libani erat confectum. Hoc de sanctissima Eucharistia commodissime dicetur, de qua etiam sume dictum Eccles. 49. 1. *Memoria Iosiæ* (Regis optimi qui fuit Christi figura) *in compositionem odoris facta opus pigmentarii. In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, et ut musica in convivio vini.* In conviviis mundi, ut in Cana Galilææ dicitur, vinum non habeat, aqua ibi est mera: sed ob præsentiam IESU habetur vinum optimum, Ps. 76. 3. *Renuit consolari anima mea.* Habebat tantum aquam et aquam Mara, Exod. 15. 23. Venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quod essent amaræ. Mara amarum sonat, sed addit David: *Memor fui Dei, et delectatus sum.* Lignum crucis in aquas coniectum non solum eas vertit in dulcedinem, sed vinum facit in Eucharistia, ibi est enim vinum e crucis torculari expressum: ibi licet dicere Eccl. 9. 15. *Vinum novum amicus novus.* Et c. 31. 35. *Vinum in iucunditatem creatum;* et v. 36. *Exultatio animæ et cordis vinum moderate sumptum.* Vinum vero mundi, est aut *fel draconum,* ob superbiam, Deuter. 32. 33. aut de vinea Sodomorum, et de suburbanis Gomorrhæ, ob luxuriam, ibid. v. 32. aut saltem ex botro amarissimo, ob avaritiam, ibid. vel acetum, ob calamitates et dolores immixtos, Prov. 10. 26. *Sicut acetum dentibus, et fumus oculis: sic piger his qui miserunt eum:* animus tepidus est sibi ipsi et potentiis suis acetum, Psal. 72. 21. *Inflammatum est cor meum.* Hebr. יתחמץ *itchammets,* acescet, ut Arias vertit; dolore afficietur, ut Pagnin. *et renes mei commutati sunt.* Hebr. אשתונן *estonan,* acuti fuerunt. Libido est stimulus fodiens et cruentans, tribulationem carnis habebunt huiusmodi: stimulus carnis est Angelus satanæ, ignis eius urit, sed non lucet: tartareus est. De honore habes v. 18. *Deiecisti eos dum allevarentur.* Hebr. est: *Cadere fecisti eos in* (משואות *masciuot*) *desolationes:* ipsa elevatio est desolatio, coronæ desinunt in aculeos, caput magis pungunt, captivant, et gravant quam ornant. Et antea in versu eodem, *propter dolos posuisti eis.* Hebr. in lubricis posuisti eos, omnis peccator stat in præcipitio declivi et lubrico, vertigine laborat, pedes defluunt, cor subsidit, corpus totum vacillat, mens conturbatur. Etiam in licitis deliciis dolor est, Psal. 77. v. 63. *Virgines eorum non sunt lamentatæ.* Hebr. non הללו *hullalu,* non epithalamio celebratæ sunt, ut Arias reddit. Nuptiæ sæpe sunt lamenti causa: septem mariti Saræ filiæ Raguelis in ipsa primo nocte a dæmone suffocantur, in contractibus matrimonialibus fit mortis mentio: statuitur enim quid sit alterutri coniugum obventurum consorte thori defuncto. In rosis mundi non desunt spinæ, in melle fel miscetur, in vino aqua, in aqua lutum. Dei vero fontes puri sunt, et suavem susurrum edunt, Ps. 86. 7. *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.* Heb.

Memoria Christi est suavissima sicut Iosiæ.

Digitized by Google

Cantores sicut tibicines omnes fontes mei in te. Eris ibi sicut lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium eius non defluet, nihil in cœnum cadit, omnia semper ibi sunt viridia, et spei plena. Baruch. 5. vers. de filiis Ecclesiæ Deum colentibus dicitur: *In verbo Sancti gaudentes Dei memoria.* Ideo David Ps. 48. ait, meditationem cordis sui esse in conspectu suo semper. Et Ps. 67. monet, ut *exultent iusti, et epulentur in conspectu Domini, et delectentur in lætitia*, id est in Deo, qui est vera et solida lætitia: Iesus est verus Isaac, id est risus: de eo dicit Maria Luc. 1. 47. Exultavit spiritus meus *in Deo salutari meo:* Salvatore, Iesu meo.

108. *Christus est Sol animam luce recreans.* Lux non deest accedenti ad Solem, Apoc. 2. 28. Christus pollicetur se daturum vincenti, *stellam matutinam.* Ioachimus Abbas per matutinam stellam intelligit fidem, et scientiæ donum, qua præcognoscimus ea, quæ in cælo conspecturi sumus; 2. Cornelius a Lapide vult esse lumen gloriæ et claram Dei visionem, quam anima victrix per Dei gratiam adipiscitur post mortem; 3. magis ad rem præsentem apte dicit Ribera, stellam illam a Christo promissam, esse Christi invisibilem et aliquando visibilem apparitionem, qua Sanctos suos animam agentes consolator. De omni Christi conspecto etiam in ætatis vigore, et virtutum exercitio, aut in contemplatione possis interpretari. Stellæ mundi sunt stellæ cadentes, Apoc. 6. 13. licet sint stellæ magnæ, cap. 8. 10. et nomen stellæ *absinthium;* ibid. v. 11. nec nomen tantum, sed res. Stellæ vero Dei sunt fixæ in cælo, Deuter. 1. 10. ait Moses: *Estis hodie sicut stellæ cæli.* Antea eratis stellæ terræ, in Ægypto tenebrosa: a nullo deiiciuntur, Deus enim eas claudit quasi sub signaculo; Iob. 9. 7. eas fundat, id est firmat, Psal. 8. 4. semper oriri facit; Numer. 24. 17. *Orietur stella ex Iacob*, Messias scilicet; illa stella semper lucet, Apoc. 22. 16. ait de seipso: *Ego sum stella splendida et matutina.* Et Simon Oniæ filius vocatur Eccl. 50. 6. *Quasi stella matutina in medio nebulæ;* lux autem est lætitiæ puræ et cælestis hieroglyphicum.

109. *Deus cerni non potest sine lætitia.* *Lapides symbolum lætitiæ.* Deus ita amabilis est, ut sine lætitia cerni non possit, Apocal. 4. v. 3. *Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis Iaspidis et Sardinis.* Deus videtur in throno effulgens colore Iaspidis et lapidis Sardii, quo denotatur: Primo, misericordia per Iaspidem virentem, et iustitia per Sardium rubentem, ut ait Pererius. Secundo, Iaspis significat semper virentem Sanctorum gloriam in cælo: Sardius incendium gehennæ, ut exponit Richardus a S. Victore. Tertio, notatur Iaspide *divina consolatio et recreatio in adversis:* Sardio autem, inflammatio charitatis, quæ facit ut ardentius Deo serviamus, ut placet Lyrano. Quarto, Abulensis et alii tradunt, Sardio *gaudium* accendi: itaque commode figurat infinitam Dei gloriam atque felicitatem, ex qua immensa eius voluptas et lætitia dimanat. Alcazar pag. 979. dicit, Sardium partem esse et originem amethysti: quod inde probat, quia in aliquibus gemmis reperitur una ex parte Sardius, ex altera amethystus. Amethysto autem, qui vini colorem refert, denotantur *cælestes deliciæ*, et divinum nectar atque ambrosia, quæ omni vino vehementiorem *lætitiam* animis ingenerant, ac totum hominem inebriant musto Spiritus S. etiam in hac vita, Act. 2. sed præsertim in futura, torrente voluptatis, Ps. 35. Oritur autem illa lætitia ex Dei conspectu. Quinto denique, Andreas Cæsariensis, et Ribera dicunt, Iaspide, quia gemma est firmissima, viridis ac sæpe pellucens, ut tradit Plin. lib. 37. cap. 8. figurari semper virentis ac florentis divinitatis splendorem atque pulchritudinem. Sardio autem, qui sanguinei et ignei coloris est, atque teste Areta, feris terrorem incutit, significari Dei iustitiam, terrorem et vindictam in impios Antichristi præcursores vel asseclas.

110. *Et smaragdus.* Apocal. 4. v. 3. *et Iris erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdinæ*, id est, colori smaragdi, qui est viridis: solum hunc colorem in illa iride agnoscit Alcazar: verius dixeris, alios colores iridis huic non defuisse, sed viridem præ cæteris apparuisse. Per iridem hanc circa Dei thronum figuratur: Primo, Dei misericordia, quæ est signum reconciliationis et fœderis inter Deum et hominem, et colore suo multiplici oculos animumque recreat, ut advertit Viegas. Secundo, iris sunt Sancti, qui orationibus suis Ecclesiam, quæ est Dei thronus, ex omni parte cingunt et protegunt, ut ait Beda. Tertio, iris sunt Angeli, qui triplici virtute purgandi, illuminandi et perficiendi valent, et hi tres sunt iridis colores, ut docet Pererius. Quarto, iris est Incarnatio Verbi, quæ pacis et reconciliationis inter Deum et homines fuit symbolum, ut explicat Ansbertus. Similis porro est iris visioni smaragdinæ, ut sicut dicit Ribera, significet Dei et creaturarum in ipso velut speculo pulcherrimo, visionem: quæ mentem contemplantis iucundissime implet, nunquam satiat. Plinius 37. cap. 5. *Tertia auctoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nam herbas quoque virentes frondesque avide spectamus: Smaragdos vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent nec satiant. Quin et ab intentione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies, scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est, ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinqua amplificantur visu inficientes circa se repercussum aera, non Sole mutati, non umbra, non lucernis.* Idem semper iusto color est. Prov. 12. v. 21. Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit. Nam scit verum esse Salviani effatum lib. 1. de Providentia: *Nemo aliorum mala miser est, sed suo: et ideo non possunt esse falso iudicio miseri, qui sunt vere sua conscientia beati.* Et S. Chrysost. hom. 18. ad populum: Nihil aliud est triste, nisi Deum offendere: quod cum aderit, non tribulationes, non insidiæ, non quicquam aliud sapientem animam poterit contristare: sed quemadmodum ὡς πέλαγος ἄπειρον σπινθὴρ, μικρὸς ἐμπεσὼν ἀφανίζεται, exiguam scintillam in mare si deieceris, statim extinxeris: sic omnis tristitiæ superabundantia in bonam missa conscientiam extinguitur ut incidens in πέλαγος εὐθυμίας, lætitiæ pelagus. Propterea Paulus semper gaudebat, quoniam interius secundum Deum confidebat, neque tot malorum capiebat sensum, sed dolebat quidem ut homo, non tamen cadebat. Sic et Abraham Patriarcha erat in delectatione, multa passus tristia. Hactenus Chrysostomus. Notabile quoque est, quod ait S. Cæsarius Arelatensis homilia 2. *Verum gaudium non possidetur, nisi pax et iustitia teneatur.* Prima enim, et quasi radix, Iustitia: secunda, pax: tertia, gaudium. De iustitia nascitur pax, de pace gaudium generatur. Iustitia et pax quasi bona opera esse videntur: gaudium vero, fructus esse bonorum operum intelligitur. Sic S. Cæsarius. In afflictione præsentem Deus iusto sese exhibet, Ps. 90. v. 15. *Cum ipso sum in tribulatione.* Apparuit Mosi in Madian, cum eiectus esset a Pharaone, aut potius cum eum timens fugisset ex Ægypto, Exodi 3. Apparuit Iacob, cum timens Esau fratrem suum iratum et mortem intentantem, fugiebat in Mesopotamiam ad Laban, Gen. 28. Ezechiel exul in Babylone Deum vidit in illo curru cherubico fulgentem, Ezech. 1. S. Stephanus cum lapidandus esset, vidit Iesum stantem a dextris virtutis Dei, ut sibi præsto esset, Actor. 7. Ioannes in Patmum insulam relegatus, ibi vidit Iesum instar summi Pontificis vestitum podere, id est, veste talari, et præcinctum ad mammillas zona aurea, etc. quibus notatur singularis eius providentia erga electos, ut ait Pererius. Erat enim inter septem candelabra aurea, id est, inter omnes Ecclesias particulares illis providens, modo infundens oleum per misericordiam, modo lumen accendens per sapientiam: modo ea emungens per iustitiam: per omnia illa efficiens ut melius luceant. Apoc. 2. v. 1. *Ambulat in medio candelabrorum.* Charitas nunquam quiescit, sed lucem eius recipe, si vis eam in medio cordis tui et sensuum ac potentiarum retinere. Crudelis erat Nero, cum Christianis pice et sulphure oblitis, pro facibus utebatur: amabilis et amantissimus est Iesus, dum servos suos cælestibus flammis accendit, atque efficit lampades ardentes ante thronum: non enim cruciat, sed lætitia adimplet.

Digitized by Google

S. Theresia, ut lib. 2. vitæ, cap. 18. ait Ribera, ita in A Dei præsentia versabatur, quacumque exteriori occupatione teneretur, ut ab ea ne puncto quidem temporis recederet: idque excellenti modo, in animæ scilicet fundo possidens et gustans præsentiam trium divinarum personarum, eam ineffabili mentis pace et progressu mirabili in omnibus virtutibus. Agatha a Cruce sibi semper in Dei sinu esse videbatur, quocumque pergeret: ex quo oriebatur eius mira pax interior.

111. Vers. 9. 2 Pars. Lingua etiam est iubilandum. Cordi lingua iungenda est, ut citharæ plectrum, ad percipiendam interiorem harmoniam. Versu eod. 9. **ET EXULTAVIT LINGUA MEA.** Hebr. כבודי *chebodi*, *gloria mea*. Sic vertit S. Hieron. Syrus, Felix Pratensis, et Maisius: lingua enim Sanctorum, est eorum gloria, præsertim cum illa Deum laudant. Ps. 29. 13. *Ut cantet tibi gloria mea*, id est, lingua mea; et Ps. 107. v. 3. *Exurge gloria mea, exurge psalterium et cithara*. Vult Deus a servorum suorum labiis suam gloriam sumere: unde Eccl. 50. v. 22. dicitur, Simonem Oniæ filium dedisse gloriam Deo B a labiis suis. Illa una quærenda, amanda et prædicanda est. Vide dicta Ps. 113. v. 9. *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam*. Apoc. 4. cum darent quatuor animalia *gloriam*, et honorem, et benedictionem sedenti super thronum, et viventi in sæcula sæculorum, 24. seniores: Primo, procedebant, faciem suam in terram incurvando, velut humum osculaturi. Secundo, adorabant Deum, et latriæ cultum ei exhibebant. Tertio, mittebant *coronas suas* ante thronum omnem gloriam suam ad pedes ipsius abiiciendo. Quarto, voce lætissima inclamabant: Dignus es Domine Deus noster accipere *gloriam*, et honorem, et virtutem, id est, laudem potentiæ et fortitudinis tuæ, quam ostendisti in rerum omnium creatione, et in victoria, quam de hostibus nostris reportavimus.

Apocal. 4. v. 5. *De throno* (Dei) *procedebant fulgura, et voces, et tonitrua*. Thronus Dei, inquit Alcazar, sunt Christiani omnes, qui excellenti Dei cognitione et amore, in suo corde ædem illi fabricant, atque in conversione animarum acriter et strenue laborant. Ab his procedunt voces, id est, sermones pii coniuncti fulguribus et tonitruis: quia coniunctam habent cælestem virtutem, quam significat tonitru: et piæ vitæ ac sancti exempli illustrationem, quam significat fulgur. Possis etiam intelligere, voces ad Dei laudem celebrandam de throno illo divino egredi, omnia enim ibi Dei laudem resonant, et quatuor animalia, et viginti quatuor Seniores, et Angeli ac Sancti omnes.

Citharæ sanctorum plectro percussæ quid? Eccl. 40. v. 21. *Tibia et psalterium suavem faciunt melodiam, et super utraque lingua suavis*, præsertim si in Dei laudibus occupetur. Apoc. 5. v. 8. *Et cum aperuisset Agnus librum, quatuor animalia, et viginti quatuor Seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas et phialas aureas, plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum*. Oratio Sanctorum comparatur thymiamati facto ex odoramentis, nempe ex galbano, stacte, onyche et thure: et illud thymiama offerebatur et cremabatur in altari, quod erat in sancto tam tabernaculi Mosis, quam templi Salomonis, unde vocabatur altare incensi, seu thymia- D matis. Odoratur Deus *odorem suavitatis* in oratione Noe, Gen. 8. v. 21. oratio ascendit sicut *virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii*, Cantic. 3. v. 6. fumus enim ex aromatibus, ut ait S. Greg. homil. 22. in Ezech. compunctio est orationis concepta ex virtutibus amoris, quæ oratio virgula fumi dicitur: quia dum sola cælestia postulat secreta, progreditur, ut ad terrena petenda minime reflectatur. Sicut autem per odoramenta in loco citato Apocalypsis orationem interiorem potes exprimere: ita per Citharas poteris accipere exteriorem et Deo et hominibus suavem. Nam, sicut explicat Rupertus, Citharæ sunt pectora casta, cum plectro linguæ laudes Dei personantia: phialæ aureæ, sunt corda charitate dilatata. Id habebis, si *coram Agno*, in Dei tui præsentia citharam tuam pulses. Eccles. 47. v. 11. *Stare fecit David cantores contra altare*, id est, e regione altaris, aspiciendo altare et Deum in eo victimas nostras A acceptantem; cap. 35. v. 11. monet, in omni dato hilarem facias vultum tuum, et in exultatione sanctifices decimas tuas; et v. 20. dicit, eum qui adorat Deum, in oblectatione suscipi: et deprecationem illius usquam ad nubes propinquare: cadimus coram Angelo, atque citharas tenemus, cum ante altaria nostra procumbentes Iesum ibi præsentem celebramus, eoque pascimur et potamur; cap. 32. v. 7. dicitur: *Gemmula carbunculi in ornamento auri, et comparatio musicorum in convivio vini. Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi, sic numerus musicorum in iucundo et moderato vino*. Carbunculo in tenebris effulgente, et auro, possis charitatem figurare: smaragdus item fulgidissima gemma est, quam Athenæus lib. 3. cap. 8. ait deduci a μαραίνειν, id est, splendere: puritatis symbolum est: unde quidam dicunt frangi in actu venereo, idque accidisse reginæ Hungariæ, alii id negant. Musicam amat virtus, sed cælestem, eaque luce divina emicans in Dei hymnis utitur. Maximus Tyrius orat. 4. sic virtutem describit: [illegible] B *Decora aspectu, incessu quieta, sermone musica, oculis placidis et clementibus, corporis cultu mentis remissionem et alacritatem præ se ferens*.

Lingua et cor sibi manum et reliquum corpus adsciscant, ut sit perfecta harmonia. Versu eodem 9. **INSUPER ET CARO MEA REQUIESCET IN SPE.** Arabice verti possunt, *super spem*, velut spei alis aut currui insidens. Secundo, Hebr. לבטח *labetach*, significant *confidenter*. Vers 9. 3. Pars.

Sensus autem est Primo, q. d. etiam in tota hac vita, velut Alcion in mari, nidum mihi quietum conficiam: quiescam non in re, sed in spe: manens quidem in fluctu, sed portum præ oculis habens. Sapientia amat requiem, et dat. Eccles. 24. 11. *In omnibus* (ut hominibus et rebus) *requiem quæsivi*. Sponsa requiem illam in carne sua sentiens ait, Cant. 7. 13. *Mandragoræ dederunt odorem*. Mandragora, ut ait Cassiodorus, herba est aromatica, cuius radix similitudinem habet humani corporis: C qui in commodo vigiliarum laborant, haustu huius pomi relevantur et possunt dormire. Id confirmant S. Basilius homil. 5. Hexaem. S. Ambr. lib. 3. Hexaem. cap. 9. S. Cyrillus lib. 11. in Genesim, exterior cortex vino mixtus propinatur bibendus iis qui secandi sunt, vel cauterio inurendi, vel torquendi, ut sensus doloris illis obtundatur, sicut tradit Honorius et Angelomus, ac Rupertus. Ad mores rem trahit Theodoret. *Quemadmodum*, ait, *qui Mandragoram hauserunt, corporis motiones non sentiunt: ita qui piæ doctrinæ poculum biberunt, perturbationes student consopire*. 112. Corpus Sanctorum exultat per redundantiam lætitiæ ab anima producentis.

Caro requiescit, cum caret morbis: et anima, cum tranquillas habet passiones corporis ac sibi subditas. Eccli. 30. 15. *Salus animæ in sanctitate iustitiæ: melior est omni auro et argento: et corpus validum, quam census immensus. Non est census super censum salutis corporis, et non est oblectamentum super cordis gaudium. Melior est mors, quam vita amara*. A præsentia Christi oritur illa sanitas et lætitia, cum nobis ut exorientem Solem et tristitiæ ne- D bulas effugantem depingit Malachias Propheta, cum ait cap. 4. v. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ: et sanitas in pennis eius: et egrediemini et salietis sicut vituli de armento*. Chaldæus Paraphrastes pro Sole iustitiæ vertit: *Sol puritatis*: hoc est, purissimus atque sanctissimus. Sol omnibus oculos ad se convertentibus, lucem ac lætitiam elargitur; ita Christus fons est luminis et gaudii. Est verus Samson, id est, *Sol lætitiæ*. Rad. שמש *semes*, Sol, et שש *sas*, gavisus est; vel certe Samson est, id est, parvus Sol, quia radios oculis nostris attemperavit parvulus factus et natus pro nobis, ut in Eucharistia sese coarctans. Sanitas in pennis eius, ait Cornelius, quia salutat mœrentes, recreat afflictos, confirmat labantes, iacentes excitat, iratos mitigat, omnibus denique omnia præstat officia amicitiæ et charitatis. Sanitas est *in pennis eius*: id est, in protectione eius, ut explicat S. Aug. homil. 45. inter 50. Christus ipse loquens Psal. 138. v. 9. ait: *Si sumpsero pennas meas diluculo*; in He- 113 Quies animæ est virtus.

Digitized by Google

bræo est: *Si sumpsero alas auroræ.* Sol exoriens ita radios suos in utramque partem expandit, ut videatur esse avis fulgida distentis alis. Sub illis quiescemus et sanabimur mente et corpore. Eccli. 38. v. 14. *Medici Dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem eorum et sanitatem.* Opta dari tibi pennas columbæ ut ad eum voles, in eoque requiescas, Ps. 54. v. 7. Dic cum Davide, Ps. 114. v. 7. *Convertere anima mea in requiem tuam.* Ad Deum tuum, in quo solo est vera pax et quies. In pace in idipsum dormies et requiesces, Ps. 4. v. 9. ibi nemo evigilare facit dilectam donec ipsa velit, Cantic. 2. v. 7. Etiam in exterioribus occupatus, dic illi Cantic. 8. v. 1. *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris,* (extra cælum, et extra oratorium) *et deosculer te;* ut in eo osculo quiescam et recreer.

Nostra caro est Eva nostra, si quieta est ac modesta, domum totam reficit ac sustentat. Eccli. 26. v. 21. *Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus eius. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, et species faciei super ætatem stabilem, columnæ aureæ super bases argenteas, et pedes firmi super plantas stabilis mulieris. Fundamenta æterna supra petram solidam, et mandata Dei in corde mulieris sanctæ.* Uxor bona Ps. 127. v. 3. dicitur esse sicut vitis abundans in lateribus domus; ut eam recreet ac reficiat: sicut hic dicitur columna et fundamentum, ut illam sustentet: Sol et lucerna, ut de die et nocte illuminet; Prov. 12. v. 4. vocatur mulier diligens *corona viro suo*, ex omni parte eum gloria succingit. Hoc ipsum facit caro animo sibi intimo unione coniugato, si rationi se subiiciat. Si vero effrænis est, peior est omni serpente et fera. Eccli. 25. 22. *Non est caput nequius super caput colubri: et non est ira super iram mulieris.* (Nulla perturbatio similis est perturbationi carnis.) *Commorari leoni et draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam.* Caro effera est, ut leo: venenata, ut draco; v. 24. additur: *Nequitia mulieris immutat faciem eius, et obcæcat vultum tanquam ursus, et quasi saccum ostendit:* immutat faciem eius: 1. per iram, ut explicat Palacius; 2. per signa benevolentiæ, ut magis noceat, ut Dionys. Carthusianus; 3. per fucos, unguenta, et vanum cultum, ut Ugo. Idem efficit caro blande sæviens. Animus adhæreat quidem carni, ut uxori suæ, sed caveat ne sint duo in carne una, sed sint duo in spiritu uno, nuptiæ illæ non sunt carnales, sed spiritales: ibi vestis nuptialis est gratia Dei, et imitatio Christi, quo ipsum induimur stola alba vestiti, et sequentes Agnum, et euntes ad Agni nuptias.

114. *Christus in sepulchro quievit resurrectionem expectans.*

Secundo, sensus psalmi nostri est: *Caro mea requiescet in spe*, post mortem expectans in sepulcro resurrectionem post triduum, cum sciam id figuratum esse in Iona exiliente post triduum e ventre ceti. Christus autem, ut sæpe monui in hoc psalmo, loquitur, unde dicit versu sequenti: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Sic explicat S. Augustinus cum ait: Caro mea non deficit in interitum, sed in spe resurrectionis obdormiet. Sic vir iustus transit a requie bonæ conscientiæ ad requiem visionis Dei. Isaiæ 66. vers. 23. *Erit sabbatum ex sabbato: Veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.* S. Ægidius S. Francisci socius dicebat: Sicut malum otium ad mala omnia perduxit, ita sancta quies et bonum otium ad cælum adduxit. Mors iustorum est somnus. Iobi 8. v. 21. *Ecce nunc in pulvere dormiam.* Et S. Paul. 1. Thess. 4. 12. mortuos iustos vocat *dormientes.* Vidit eos S. Ioannes Apoc. 6. v. 9. *subtus altare* quiescentes: in Dei securissima tutela, ut exponit Dionys. Carthus. in Ps. 149. 5. dicitur: *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Helinandus in vita S. Gereonis refert, cum S. Evergisius Coloniensis Archiepiscopus, ingrediens templum S. Gereonis et Thebæorum martyrum, dixisset: Exultabunt Sancti in gloria, audivit ab illis responderi, *lætabuntur in cubilibus suis.* Sanctus porro Ioannes alludit ad duplex altare, scilicet holocaustorum et thymiamatis: in hoc figuratur quies animarum in cælo, in illo requies corporum pro Deo immolatorum in terra. Solebant corpora martyrum primis sæculis sepeliri sub altari, ut tradit S. Augustinus serm. 11. de Sanctis. Consuetudini accessit S. Felicis Papæ. Singuli possunt dicere id, quod habetur Eccli. 51. v. 35. *Videte oculis vestris, quia modicum laboravi, et inveni mihi multam requiem.* Anima iam habet requiem in re, si seipsam spectat: in spe, cum corpus respicit in cineres resolutum. Romæ in cœmeterio S. Priscillæ, vox martyrum in ipso limine inscripta legitur: *Hic expectamus requiem.* S. Cyprianus lib. de mortalitate ait amissos mortuos non lugendos supra modum; *alioquin*, ait, *spei nostræ ac fidei prævaricatores sumus.* Sunt Sancti naves auro onustæ quæ portum tenent, illis gratulemur, et distentis spei velis ad eos contendamus. Quis non gaudio triumphasset videns atque amplexans Cœranum, quem Delphines naufragum dorso exceperant, et in portu placide collocaverant? Stat iam Iesus in littore, et eductis e mari discipulis convivium apparat, Ioannis 21. v. 4. cœnat cum illis, Apoc. 3. v. 20. beati qui ad cœnam Agni vocati sunt, Apoc. 19. v. 9. post cœnam labor nullus superest, evocantur ut requiescant a laboribus suis, cap. 14. 13. Asserit Olaus lib. 19. pag. 394. esse in regionibus Septentr. avem quæ pluvialis dicitur, perdicis magnitudine, variis pennis ornatam, croceo, albo, nigroque distinctam colore: hanc credi *solo aere* vivere, licet pinguis sit, et in eius ventre nihil inveniatur: at tu de Deo et eius providentia dubitas, qui tibi nectar et ambrosiam offert?

Sicut in virtute stabilitas est, et lætitia, ita in vitiis etiam parvis est agitatio et tristitia, nunc a Deo, nunc a nobis ipsis exorta. 115. *Vitia tristitiam causant.*

Iesus qui tenet septem stellas, id est, omnes iustos, in dextera sua, ut a nullo moveantur, et qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum, et ea stabiliat et accendat, dicit S. Timotheo Ephesi Episcopo, nonnihil charitatem suam primam relinquenti, Apoc. 2. v. 5. *Age pœnitentiam et prima opera fac. Sin autem, venio tibi, et movebo candelabrum tuum de loco suo*, id est: 1. Auferam a te Episcopatum tuum, et alteri dabo, ut explicat Ribera; 2. mercedem tollam Episcopo debitam, et a Deo promissam, ut ait S. Ambros. 3. dispergam plebem tuam, ut Victorinus martyr. 4. plebem tuam nudabo gratia et protectione mea, eamque in fluctus et tempestates coniiciam, et permittam publicæ pacis perturbationem, ut Andreas Cæsariensis: ibi enim candelabrum Ecclesiam figurat ipso Angelo sic explicante, cap. 1. v. 20.

Nos ipsi nobis tristitiæ et agitationis causa existimus, cum inanibus spectris luctantes et futilia mente versantes. Eccli. 34. 6. *Sicut parturientis cor tuum phantasias*, (Isaiæ 19. 14. vocatur spiritus vertiginis) *patitur, nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis in illis cor tuum. Multos enim errare fecerunt somnia, et exciderunt sperantes in illis.* S. Greg. lib. 4. dialog. cap. 49. ait, cum cuidam per somnium longa vitæ spatia promissa essent, multasque in eam rem pecunias collegisset, ita repente defunctum esse, ut intactas omnes relinqueret, et ipse secum nihil ex bono opere portaret. Eccli. 27. v. 5. *Sicut in percussura cribri remanebit pulvis, sic aporia hominis in cogitatu illius.* Cum cribrum agitatur, pollen et similia seu flos farinæ decidit, et sordes remanent: ita cum multa volverit homo et agitaverit in hoc mundo, reperiet vitæ atque ætatis florem decidisse, omniaque iucunda periisse, sibi autem in animo suo solam restare tristitiam et animi afflictionem æternam, sed in hac vita multus labor est peccatorum. Hoc figuratur cap. 38. 28. *Omnis faber et architectus, qui noctem tanquam diem transigit, qui sculpit signacula sculptilia, et assiduitas eius variat picturam, cor suum dabit in similitudinem picturæ.* De fabro ferrario dicitur v. 29. quod sedeat iuxta incudem, et consideret *opus ferri*; 2. quod vapor ignis urat carnes eius, et in calore fornacis concertetur; 3. vox mallei innovet aurem eius; 4. et contra similitudinem vasis sit oculus eius, cor suum det in consummationem operum; 5. et vigilia sua ornet in perfectionem. V. 32. de figulo habetur,

Digitized by Google

quod convertat pedibus suis *rotam*; 2. quod *in solicitudine positus* sit semper propter opus suum; 3. quod in brachio suo formet *lutum*; 4. et ante pedes suos *curvet virtutem suam*; 5. quod cor suum det, ut consummet linitionem; 6. et vigilia sua mondet fornacem. Additur v. 33. *Omnes hi in manibus suis speraverunt.* Pœna vero attexitur v. 37. *Non inhabitabunt, nec inambulabunt, et in Ecclesiam non transilient:* in congregationem sapientum, ut explicat Emmanuel Sa, v. 38. *super sellam iudicis non sedebunt, et testamentum iudicii non intelligent.* Omnis malitia est mechanica, virtutem vero evehit Deus ut sedeat cum Principibus populi sui. Noo amat tontos tumoltus sapientia, datur io tempore vacuitatis, et super quietam animam sedet, ac beatam illam facit. Unde iure cum Seneca epis. 44. homines anxios mirari possis. *Cum*, ait, *omnes beatam vitam optent, quod instrumentum eius pro ipsa habent, et illam dum petunt, fugiunt. Nam cum summa beatæ vitæ sit solida tranquillitas, et eius inconcussa fiducia, solicitudinis colligunt causas, et per insidiosum iter vitæ non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt.* S. August. lib. 4. de civitate Dei cap. 16. tradit, a Romanis deam Quietem, quæ faceret quietem, non esse admissam iotra urbem, cum ædem haberet extra portam Collinam: servi Dei habitaot io Ierusalem, id est in visione pacis; Salomon, qoi pacificum sonat, templum Deo, qui est *pax nostra*, Ephes. 2. 14. *Deus pacis*, Philipp. 4. 9. *Dominus pacis*, 2. Thessal. 3. 16. ædificat, est Christus in Melchisedech figuratus, qui Hebr. 7. 2. dicitur, *Rex Salem*, *id est*, *Rex pacis*, declinat super Ierusalem quasi *fluvium pacis*, Isaiæ 66. 12. hoc est, 1. abuodaotem; 2. semper fluentem; 3. suavem; 4. fructiferam pacem. Vide dicta Ps. 114. 7. de quiete piorum.

116. *Cor impii est mare fervens.* Cor vero hominis scelerati est fons, et fluvius, et mare agitationis et perturbationis. Eccli. 36. 22. *Cor pravum tristitiam dabit.* Græce, cor distortum dat tristitiam, est enim noo sibi tantum, sed aliis pestiferum. Pomponius Mela ait duos fontes esse in fortunatis insulis; ex altero qui gustaverit, risu solvi in mortem, remedium vero esse ex altero bibere. Herodot. lib. 4. tradit Hypanim fluvium e fontibus quinque dierum itinere fluere suavem, sed exilem: deinde post aliorom quatuor dierum iter, παρὸν γίνεσθαι, esse perquam amarum. Voluptas omnis id habet: est γλυκύπικρον, dulce amarum, deinde in omnimodam amaritudioem desinit, Eccli. 40. 11. *Omnes aquæ in mare revertentur.* S. Bern. epist. 11. *Hoc ad æternam iustamque legem Dei pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, pœnaliter a seipso regeretur, quique sponte iugum suave et onus leve charitatis abiecit, propriæ voluntatis onus importabile pateretur invitus.* S. Aug. lib. 13. de civitate cap. 2. Seipso, inquit, homo divina voluntate contempta, oisi perniciose uti non potest, ut inde timoribus mœroribusque completus cautet in Ps. 41. v. 8. Si tamen mala sua seotit, ad meipsum anima mea turbata est. In mari procelloso versaris, navem tibi affert custodiæ suæ Iesus, et sapientiæ gubernaculum, seque ipsum nauclerum, ne mundo te, carni, dæmoni, tibi, et male compactis navibus eredas. Britanni utebantur olim vitilibus navigiis corio circumfuso. Moscovitæ et Bothnienses navibus vimine et radicibus colligatis ne pice, sine quovis ferro, lioitis. Taprobanæ oaves papyraceæ sont, anchoris utentes in prora et puppi. Nunc inter Canadenses, Hurones, Iroquios, aliosque illius tractus in America Septentrionali populos usus est navium do cortice arborum. De diebus vitæ huius fluxæ ait Iob cap. 9. v. 26. *Pertransierunt quasi naves poma portantes.* Hebr. habeot, *naves*, אבה *ebe*, quod: Primo, ad voluptarios possis transferre: *ebe* enim concupiscentiam significat, a Rad. אבה *oba*, concupivit, desideravit. Secundo, ad avaros, deducendo a radice אב *eb* arbor, fructus, viror. Sed hi fructus sunt immaturi, et hoc proprie significat *abab*, unde *eb*. Tertio, de superbis dici potest et invidis, derivando *ebe* ab איב *aiab*, odio habere, piraticam exercere, quasi diceret: Transierunt tamquam naves piratarum. Sic dæmoni, mundo et carni serviunt peccatores: piratæ etiam suot avori rapto viveotes.

ARTICULUS V.

Christus ad inferos descendit, et inde iterum ascendit, corpus suum vivificaturus.

Dixerat Christus versu præcedenti carnem suam requieturam in spe. Rationem assignat, quia per animam e limbo Patrum redeuntem erat resuscitanda. Vers. 10. QUONIAM NON DERELINQUES ANIMAM MEAM IN INFERNO: NEC DABIS SANCTUM TUUM VIDERE CORRUPTIONEM. *Vers. 10. 1. Pars.* Hebr. שחת *sciachat*, vertere possis: primo, foveam, ut Felix, et Arias vertunt; secundo, Syrus et Arabs reddunt, corruptionem, adhæserunt Septuaginta interpretibus, qui habent, διαφθοράν, Rad. Hebr. שחת *sciachat*, significat corrumpi, perdi, disperdi.

117. *Christus habuit animam rationalem.* De Christo versum huoc explicat S. Petrus Act. 2. v. 27. et S. Paulus Act. 13. v. 35. itaque per se Primo, intelligendus est de illo. Hinc primo refellitur error Apollinaris, asserentis Christum non assumpsisse corpus animatum anima rationali: nam alioqui noo potuisset anima a carne separari loco, ut hic factum vides; in illum afferunt versum hunc Theodorus, Antiochenus, Theodoretus, et Euthymius. Secundo, hioc confutaotur Calvinus *Quæ ad inferos descendit.* ot Beza, qui negant Christum descendisse ad inferos. Et quidem Beza vertit, non derelinques cadaver meum in sepulchro; sed errat: 1. quia vox ᾅδης semper ponitur pro inferno proprie dicto, et sic verterunt S. Hieron. Muisius, Flaminius, et alii; 2. de carne præmiserat: *Caro mea requiescet in spe:* posita scilicet in sepulchro, ubi resurrectionem expectabat: deinde hic fit mentio animæ in infernum desceodeotis. Fide certum est, vere Christum ad inferos descendisse, ut patet ex symbolo Apostolorum, ubi quotidie legimus, *descendit ad inferos.*

118. *Descensus ille probatur.* Descensum hunc testatur Paulus Ephes. 4. 9. *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ?* Vatablus in infimas. Noo dicit descendisse io inferiores partes mundi; sic enim id de terra posset utcumque Beza interpretari; sed ait descendisse in infimas partes ipsius terræ, quæ non possunt esse aliæ, quam inferi. Et quidem S. Anselm. vocat lora inferorum. Et S. Chrys. atque Theoph. dicunt: *Descendit ad infimas partes, post quas non est aliud: et ascendit super omnia, ultra quæ non sunt alia.* S. Basilius illud Ps. 44. 10. Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, explicans, ait myrrham in eius sepultura fuisse, guttam denotare descensionem ad inferos, *quia gutta ad inferiora delabitur:* casiam figurare dispensationem io cruce. Quid sit gutta seu stacte, vide io illius psalmi commentario, de descensu autem Christi est etiam v. 5. Ps. 87. *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo inter mortuos liber.*

Figuratus est Christus ad inferos descendens: Primo, I. *Ioseph proiectus in cisternam est figuratus.* io Iosepho deiecto in cisternam, Gen. 37. 23. *Confestim ut pervenit ad fratres suos, nudaverunt eum tunica talari et polymita: miseruntque eum in cisternam veterem, quæ non habebat aquam.* Tunica polymita est vestis ex liciis diversi coloris variegata, Hebr. פסים *passim*, quæ tropolog. est: 1. multiformis prudentia Principis, ut vult Philo; 2. variegatura virtutum, ut exponit Rupertus; 3. quia talaris erat, denotat in virtutibus perseverantiam, ut censet S. Gregor. lib. 1. Mor. cap. 70. Allegorice autem illa tunica polymita est Christi humanitas, quæ dicitur Apocal. 1. hyacinthina summi Pootificis tunica, quæ erat confecta ex hyacintho, purpura, cocco bis tincto et bysso retorta, Exod. 28. 5. In Apocalypsi autem inducitur Christus in medio septem candelabrorum aureorum *vestitus podere*, ποδήρης est vestis talaris. Exutus est Christus illa tunica in cruce, ubi anima a corpore est separata: Ioseph mittitur in cisternam, id est, descendit Christus ad inferos: inde eductus Ismaelitis venditur, quia resurgens Christus a Gentibus omnibus fidei commercio comparatur, ut ait S. Eucherius lib. 3. cap. 37. 119.

Secundo, figuratus ilic est descensus in Ieremia deiecto II.

Digitized by Google

Et in Ieremia deiecto in lacum lutosum. in carcerem, et in lacum. Ierias enim adduxit Ieremiam ad Principes, qui cæsum miserunt in carcerem, qui erat in domo Ionathan scribæ: ipse enim præpositus erat super carcerem. Hoc refertur Ierem. cap. 37. Cæsum fuisse pugnis censet Cornelius: aut flagellis, sicut existimant S. Thomas, Rabanus, et Lyranus: in quo fuit typus excellens flagellati Christi. Capite deinde 8. Saphatias filius Mathan, Gedelias filius Phassur, et Iuchal filius Selemiæ, et Phassur filius Melchiæ rogant regem Sedeciam, ut adhue in fœdius ergastulum Ieremias compingatur, quod describitur v. 6. et seq. *Tulerunt ergo Ieremiam, et proiecerunt eum in lacum Melchiæ, filii Amelech, qui erat in vestibulo carceris, in quo non erat aqua, sed lutum.* Descendit itaque Ieremias in cœnum demissum funibus. Lacus bi erant putei, vel cisternæ ad colligendam aquam pluvialem, vel scaturientem. Crebri erant hi putei in Iudæa, iisque aliqui usi sunt ad reorum punitionem, et duram custodiam, ut ibi squalore et pædore conficerentur. His autem recte limbi designantur, de quibus ait Zacharias propheta cap. 9. 11. *Emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Rabbini locum hunc Zachariæ corruperunt, sed ita legit S. August. lib. 18. de civit. cap. 35. S. Hieron. S. Cyrillus, et alii de Christo e limbis Patres educente iidem exponunt. Et S. August. epist. 99. Lacus dicitur limbus, quia est in infimis terræ partibus: sine aqua, quia ibi est terra sicca, et nullum est ibi refrigerium et consolatio. Educuntur inde Patres *in sanguine testamenti*, id est, per meritum sanguinis Christi, quo sancivit testamentum seu fœdus novum, quod pepigit inter Deum et homines de æterna hæreditate illis danda, quasi filiis, ut explicant Rupert. et Lyran.

120. III. *In Daniele demisso in lacum leonum.* Tertio, figuratur Christi descensus ad inferos, in deiectione Danielis in lacum leonum: cum enim Daniel audito regis Darii decreto, ut omnis qui petiisset aliquam petitionem a quocumque Deo et homine, usque ad triginta dies, nisi ab ipso, mitteretur in lacum leonum, ingressus est domum suam, et fenestris apertis in cœnaculo suo contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, et adorabat, confitebaturque coram Deo suo, sicut et ante facere consueverat: ideo dicitur cap. 6. 16. *Tunc Rex præcepit, et adduxerunt Danielem, et miserunt eum in lacum leonum.*

121. IV. *In Iona in ventre ceti sepulto.* Quarto denique, hic descensus figuratur, Ionæ 2. 1. *Præparavit Dominus piscem grandem, ut deglutiret Ionam, et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus, et tribus noctibus.* Censent Ruodeletius lib. 13. de piscibus, et Ulysses Aldrovandus lib. 3. de piscibus cap. 12. piscem hunc non fuisse balænam, sed carchariam, seu canem, qui a Nicandro vocatur lamia, id est, galeonum maximum, et aliquando in tantum crescit, ut currui impositus vix a duobus equis trahatur. Ionas est Christus, ut ait Theophylactus: navis, synagoga Iudæorum: navarchus, Moses: nautæ, Prophetæ: mare, afflictiones nostris peccatis debitæ: sors, voluntas Patris æterni: venter ceti, sunt secreta mortis, sepulcri et inferni, in quibus triduo fuit Christus, et post triduum inde resurgens Gentibus pœnitentiam, et Evangelium salutis annunciavit per Apostolos: tunc venti, id est, inspirationes ac tentationes dæmonum, sedati sunt: procellæ voluptatum maris, id est sæculi huius prostratæ sunt: pax et tranquillitas corporibus et animis fidelium reddita, dicente Christo: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et quidem Ionas significat, 1. Columbam. Christus fuit illa columba deargentata et aurata, quæ dormivit inter medios cleros, et inde cum gloria evolavit: et ex sepulcro, et e limbo, Ps. 67. v. 14. Ionas 2. significat rapientem, aliorum substantiam violenter ferentem. Nonne Christus Ephes. 4. 8. captivam duxit captivitatem: et nomen eius apud Isaiam 8. v. 3. habetur: *Accelera, spolia detrahere, festina prædari*; quod de Christo filio Prophetissæ, id est, Deiparæ, exponunt S. August. lib. 17. de civit. cap. ultimo. S. Epiphan. hæres. 78. S. Ambrosius in cap. 1. Lucæ v. 41. et 44. R. Haccados apud Galatin. lib. 7. demonstrat, cap. 2. De illo etiam habes Genes. 49. 27. *Beniamin lupus rapax: mane comedet prædam, et vespere dividet spolia*; statim a nativitate Christus dæmonem contrivit, et post mortem divisit spolia liberatis Patribus et animabus purgatorii, aliquibus etiam corporis gloria donatis.

Rationes affert D. Thomas, cur conveniens fuerit Christum ad inferos descendere: Primo, quia venerat pœnam nostram portare, ut nos a pœna eriperet, secundum illud Isaiæ 53. *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* Ex peccato autem homo incurrerat non solum mortem corporis, sed etiam descensum ad inferos. Et ideo, sicut fuit conveniens eum mori, ut nos liberaret a morte: ita conveniens fuit eum descendere ad inferos, ut nos a descensu ad inferos liberaret. Unde dicitur Osee 13. *Ero mors tua o mors! morsus tuus ero inferne.* Secundo, quia conveniens erat ut victo diabolo per passionem vinctos eius eriperet, qui detinebantur in inferno, secundum illud Zachar. 9. *Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu.* Et Coloss. 2. dicitur: *Expolians principatus, traduxit confidenter.* Tertio, ut sicut potestatem suam ostendit in terra, vivendo et moriendo: ita etiam potestatem suam ostenderet in inferno, ipsum visitando et illuminando. Unde dicitur in Psal. 23. Attollite portas principes vestras: Gloss. id est, principes inferni auferte potestatem vestram, qua usque nunc homines in inferno detinebatis: et sic in nomine Iesu omne genu flectatur, non solum cælestium, sed etiam infernorum, ut dicitur Phil. 2. Hæc D. Thomas. Marcus Idruntinus id factum ait, ut Christus sua omnia compleret. Clem. Alex. lib. 6. Strom. c. 2. ut captivis annuntiaret Evangelium: a S. Ippolito Christus dicitur mortuorum Evangelistes, et Moses Mardenus Assyrius in tabula lectionum novi testamenti, ait, Sabbatum ante Pascha dictum esse apud suos: *Sabbatum annuntiationis*, quod ea die Iesus salutem partam, et sua morte triumphatum hostem Patribus annuntiaverit. Sapientia divina id se facturam pollicetur Eccli. 24. 45. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino:* gaudium sanctorum magnum ex eo lumine exortum esse docet Moses Hadarsan in Genes. 24. Accursum eorum ad Christum describit S. Cyrill. Ierosol. catech. 14. tremorem dæmonum, Euseb. lib. 10. cap. 8. demonstr. Evangel. 122.

Descendit Christus ad inferos ob tres rationes.

Per tres dies ibi mansit Christus, nempe parte diei Veneris, toto Sabbato, et initio diei Dominicæ. Hoc prædixerat Scribis et Pharisæis signum ab eo petentibus, Matth. 12. 40. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus: sic erit Filius hominis *in corde terræ* tribus diebus, et tribus noctibus.

Inde exivit, ut prævidit David, qui eum sic loquentem inducit, Ps. 85. 13. *Eruisti animam meam ex inferno inferiori.* A limbo Patres omnes liberavit fractis portis, ut ait Isaiæ 45. 2. *Portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam:* quod ad literam est de Cyro domitore Babylonis, secundum allegoriam de Christo. Liberationem illam Patrum per Christum explicat et probat S. Thomas 3. p. q. 52. art. 5. nullos damnatos liberatos asserit ab inferno inferiori, artic. 6. nec pueros mortuos in peccato originali, art. 7. neque omnes animas in purgatorio existentes, sed tantum aliquas, art. 8. In hoc ultimo multi ab eo dissentiunt, quibus lubens me adiungo: *si enim Reges in urbium ingressu carceres evacuant, quanto magis Christus amicos suos ære alieno oppressos?* S. Greg. Naz. orat. in Epiphan. ait, *mortis diuturnum imperium evertisse.* S. Ignat. ad Trallianos, *septum illud æternum rupisse, et medium parietem destruxisse.* Ibant longo agmine in varios choros distributi primæ antiquitatis Patriarchæ, Prophetæ, Reges, Principes, Duces, Magistratus: summi Pontifices, Sacerdotes, Levitæ, Scribæ aliique. Agmen primum ducebat Adam omnium parens, quem inde eductum tradit Origenes hom. 15. in Genes. medius incedebat multo Angelorum stipante exercitu Iesus, *inter mortuos incedens*, ut ait S. Athanas. homil. de semente, *non solum liber, sed etiam liberator mortuorum.* Et S. Chrysostomus serm. 5. de resurrectione, his verbis, e terræ 123.

Triumphans inde egressus est.

Digitized by Google

claustris ascendenti et pompam ducenti applendit: *Hodie Sol iustitiæ Christus ascendit evangelizatis sanctorum animis, ab inferis elevans secum corpora Sanctorum, tanquam choros siderum cælestium.* Eam fidem profitetur Zaga Zabo Æthiops, in confessione fidei Æthiopicæ: *Christus*, inquit, *descendit ad inferos, ubi erat anima Adæ, et eius filiorum, atque anima ipsius Christi, quæ est ab Adam: quam animam ipse Christus accepit ex sancta Maria Virgine, in splendore ac potentia divinitatis suæ, et fortitudine fregit æneas et igneas inferorum portas, et catenas ferreas: satanam colligavit, et redemit Adam et eius filios.*

Vers 10. 2 Pars. 124. Corpus Christi sine corruptione est conservatum.

Non anima Christi tantum ab inferis liberatur, sed corpus etiam in sepulchro sine corruptione conservatur. Ver. eod. 10. Nec dabis Sanctum tuum, (Heb. חסידך chasidecha, misericordem tuum, qui miserias hominum abstulit: Sanctum, id est, a peccatoribus separatum: Arab. electum) videre corruptionem. Sentire, experiri: visus enim sæpe in Scriptura ponitur pro omni sensu, cum sit omnium subtilissimus. Pro tactu hic ponitur. Arca facta erat de lignis Setim, Exod. 25. 10. erant illa ligna imputribilia. Et quidem si, ut dicitur Isa. 40. 20. artifex sapiens forte lignum et *imputribile* eligit, et quærit quomodo statuat simulacrum quod non moveatur, quid non præstitit Deus Pater, ut Filii corpus conservaret? S. Thom. 3. p. q. 51. art. 3. ex loco Psalmi nostri probat Christi corpus in sepulchro non fuisse in cineres redactum, negatque id fuisse conveniens. Nam putrefactio cuiuscumque corporis provenit ex infirmitate illius corporis, quæ non potest amplius corpus continere in unum. Mors autem Christi non debuit esse ex naturæ infirmitate, ne crederetur non esse voluntaria: et ideo non ex morbo, sed ex passione illata voluit mori, cui se obtulit sponte. Itaque decuit ad ostensionem virtutis divinæ corpus illud incorruptum permanere. Vermem vocant Hebr. רמה rimma, deducitur a rad. רמה rama, proiicere, quod facit in coniug. Piel רמה rimma, fraudare, dolo decipere: de Christo autem habes 1. Petr. 2. 22. *Nec inventus est dolus in ore eius.* Os vermis eum non pungit, qui ore suo dolum non facit. Vermes irruunt in Herodem Agrippam, Act. 12. 23. nam Dei nomen sibi dantes adulatores non comprimit: Isaias a Deo edoctus dicat Balthasari regi Babylonis c. 14. 11. *Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum: subter te sternetur tinea, et operimentum tuum erunt vermes.* Reges Assyrii solebant post mortem condiri unguentis et aromatibus, ne male olerent et putrescerent, ut tradit Strabo lib. 16. idem de regibus Babylonis tradit Herodot. l. 1. sed hoc non est factum Balthasari, qui occisus est cum capta est Babylon a Cyro rege Persarum, et Dario rege Medorum. In inferis vero longe graviores et diriores vermes experitur, quam sint vermes corpus rodentes: neque id mirum, cum laudaret Deos suos aureos et argenteos in convivio cum concubinis suis, vino sese ingurgitans. De Ierusalem sub typo vineæ infructuosæ dicitur Isaiæ 5. 2. *Expectavi ut faceret uvas, fecit autem labruscas.* Septuag. vertunt, spinae. Symmachus ἀτελῆ, imperfectae, supple uvae, immaturas scilicet; in Heb. באשים beuscim, uvas fœtidas ac viles, ut exponit R. David; uvas malas, ut R. Sadaia; uvas pessimas, R. Haii; fœtores, ut Mercerus. Vult enim id proprie significare, ac deinde poni pro fructu fœtido: sive in tritico, ut est lolium, et zizania; sive in uvis, ut est omphacium. Aquila reddit σαπρὰς, putres. Casius enim Dionysius tradit ex Varrone, esse quasdam vites, quæ *fructum recens productum putrefaciunt*, priusquam racemi connutriantur et maturescant. Labrusca porro est vitis agrestis, hic autem sumitur pro eius fructu, id est, uva immatura, et acerba. Plinius lib. 16. cap. 27. vocat vitem insanam, quæ trifero proventu, sed evanido luxuriat.

125. Sanctitas dat incorruptionem etiam corporum.

Sanctitatis est non animas modo, sed corpora quoque a putrefactione servare. Hoc in cælo constabit, cum dotibus gloriæ in cælo illustrati Sancti per omnem æternitatem effulgebunt. His in terris etiam hoc patuit in Christi corpore, quod prævidens Isaias ait cap. 11. 10. *In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum eius gloriosum.* Radix Iesse, id est, surculus ex Iesse patre Davidis exortus, est Christus: stetit in signum, id est, vexillum: hoc enim sonat נס nes, populorum, cum in crucem sublatus bellum indixit dæmoni, eumque prorsus profligavit, et opem omnibus ad se accedentibus, et sub sua umbra militantibus paratam ostendit. Sepulcrum eius gloriosum est, ob incorruptionem corporis, et eius resurrectionem. *Et erit requies eius gloria*, quod in sepulcro quietus relinquatur, et a corruptione ac vermibus non tangatur. Et vero, si in Finmarchia tanta est aeris temperies, *ut pisces nullo sale conditi, sed solo aere siccati, tota decennio sine putrefactione durant*, ut ait Olaus Magnus lib. 1. pag. 3. Si cor Germanici in medio igne non est combustum, ut tradit Svetonius in Caligula cap. 1. Si Chernites lapis ebori simillimus, corpora ab interitu et corruptione vindicat, in quo Darium conditum ferunt, ut memorat Plinius lib. 36. cap. 17. quid fiet Christi corpori, uncto myrrha, casia, et omnibus divinitatis aromatibus per unionem hypostaticam? Eius etiam sanguis in horto, in prætorio Pilati, per vicos et plateas, in monte Calvariæ, atque aliis locis dispersus, ob eamdem unionem incorruptus est servatus, ut docet Suares, ac postea in resurrectione corpori, Angelorum ministerio, restitutus.

126. Sancti erunt incorruptibiles in cælo

Incorruptionis illius gloriam communicat Sanctis suis Christus, ita ut de singulis possis dicere: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Hoc verum est in cælo, et pollicetur ipsemet Apoc. 2. 17. ubi ait Angelo, id est, Episcopo Pergami, quæ erat urbs Troadis: *Vincenti dabo calculum candidum*, id est, gemmam albam, candicantem, et pretiosam: per quam Primo, Christum ipsum intelligit Ugo. Secundo, charitatem, Ansbertus. Tertio, Evangelium et doctrinam Christi, S. Ambrosius. Quarto, Claritatem nominis, Aretas. Quinto, Corpus in baptismo candidatum, postea autem resurrectionis gloria effulgens, Beda. Sexto, Denique magis ad rem nostram Ugo Card. *Per duritiam calculi, impassibilitas: per lucidum, claritas*, designatur: nomen novum in eo calculo scribendum docet: quia qui in terra Christiani vocantur, *in patria a Iesu vocabuntur Iesuani, id est, salvati.* Hæc Ugo. Possis pari iure dicere vocandos esse Iesuitas. Utinam salvati omnes dicamur.

127. Etiam in terris multa Sanctorum corpora sunt incorrupta.

In terris quoque nonnulli Sancti quamdam habent participationem illius incorruptionis in suis corporibus: peregrinationem nunc ad eorum sepulcra gloriosa instituamus, et aliquot Orbis provincias decurramus.

1. In Anglia corpus S. Eduardi. S. Oswaldi. S. Ediltrudis. S. Elphegi. S. Cuthberti. S. Wolstani.

Primo, Gloriatur Anglia Primo: *S. Eduardi regis* sui corpus trigesimo sexto post eius obitum die, integrum, incorruptum, et flexibile cum recentibus vestibus repertum esse, ut auctor est Ealredus in eius historia. Secundo, prædicat *S. Osvaldi regis* etiam sui dexteram manum illæsam a vermibus et putrefactione extitisse, ut tradit Beda lib. 3. hist. Tertio, *S. Ediltrudem, sive Edildridam reginam*, corpore toto incorruptam, ut ait idem Beda l. 4. hist. cap. 9. Quarto, *S. Elphegum* Cantuariæ Archiepiscopum post decem ab obitu annos integrum inventum, ut docet Osbernus. Quinto, *S. Cuthbertum* Episcop. Lindisfarnensem, post annos undecim cum illæsis vestibus esse repertum, ut Beda testatur in eius vita. Sexto, *S. Wolstanum* Episcop. Wigorniensem post centum a morte annos cum vestibus Pontificalibus integrum etiam inventum, ut habet Baronius. Plures poteris reperire.

II. In Polonia corpus S. Stanislai.

Secundo, Polonia suspicit, ac iure quidem merito *S. Stanislaum* Episc. Cracoviensem martyrem, cuius occisi corpus quatuor aquilæ tangi a canibus, lupisve aut avibus prohibebant, radiique ac lampades in eas omnes diffusæ partes, ubi frusta iacebant dissecta, iucundum lumen fundebant. Quibus visis animata piorum pietas virorum partes sectas univit, ut sepulturæ mandarentur, quæ e vestigio stupentibus omnibus ita coaluere, perinde quasi vulnus nullum illatum esset, ut recitat Ioann. Longinus in eius Actis.

Tertio, Hungaria offert *S. Stephanum*, non regno magis quam virtute inclytum, cuius dextera incorrupta perman- III.

Digitized by Google

In Hungaria corpus S. Stephani. sit ob eleemosynarum largitatem, sicut testis est Chartuitius Episcopus.

IV. In Bohemia corpus S. Ludmillæ. Quarto, Bohemiam ilustrat *S. Ludmilla* ditionis illius Ducissa, quæ et vivens impressa ubique pietatis reliquit vestigia, et moriens cruore suo illam purpuravit gloriosa Martyr. Eam ut vitia vivam non erosere, ita nec mortuam vermes, ut post biennium innotuisse edocet Nicolaus Salius in annalibus Bohemorum.

V. In Germania corpus S. Severini. Quinto, in Germania Norici *S. Severinum* Apostolum suum habent, qui post sextum ab eius sepultura exactum annum corpore non exeso suavem odorem afflabat, sicut tradit Eugippius Abbas. Integer quoque permansit *S. Curbinianus* Episcopus Frisingensis, ut Aribo eiusdem sedis Episcopus testatur: corpus etiam *S. Burchardi* Episcopi Herbipolensis incorruptum servatum fuisse ait Egilvuaidus.

VI. In Francia corpus S. Sigeberti. S. Remigii. S. Audoeni. Sexto, Francia quoque nostra *S. Sigebertum* regem suum memorat et ostendit illæsum a corruptione, ut ait Sigebertus monachus Gemblacensis. *S. Remigium* quoque Apostolum suum, et huius civitatis Rhemensis Archiepiscopum, ut Hincmarus eiusdem sedis Antistes asserit. *S. Audoenum* Archiepisc. Rothomagensem, ut refert Fridegodus. Trecis vidi corpus integrum Sanctæ.

VII. In Burgundiæ comitatu S. Claudii. Septimo, Comitatus Burgundiæ habet *S. Claudium* Episcopum Bisuntinum ex illustri Salinensium Principum seu Palatinorum familia, ut constat omnibus catervatim eo confluentibus.

VIII. In Leodiensi Episcopatu S. Huberti. Octavo, Leodium gloriatur *S. Huberto* Episcopo suo, cuius corpus post multos annos integrum repertum est, ut auctor vitæ tradit.

IX. In Flandria S. Amandi. Nonus, Flandria *S. Amandum* Episcopum Traiectensem narrat post decimum sextum a sepultura annum, incorruptum visum esse, ut docet Baudemundus.

X. In Hispania S. Vincentii. Decimo, Hispaniam exornat *S. Vincentius* diaconus, qui Valentiæ in Hispania Tarraconensi dirissima tormenta passus, cratique ferreæ impositus, gloriosam martyrii coronam reportavit. Eius corpus ad bestias abiectum, illæsum a corvo est servatum, ut cecinit Prudentius hymno 5. peristeph. et S. Leo Papa, et S. August. asserunt.

XI. In Italia S. Francisci. S. Thomæ. S. Romualdi. S. Simonis. S. Catharinæ Bonon. S. Cæciliæ. Undecimo, in Italia *S. Franciscum* Assisinatem scimus mirabiliter stare integrum nulli rei innixum, nisi pedibus, ut est in vita. *S. Thomam* Aquinatem esse etiam incorruptum, tradit Surius. *S. Romualdum* quoque Camaldulensium institutorem. S. Petrus Damiani asserit. Cornelius a Lapide in cap. 11. Isaiæ, v. 10. a se conspectum esse Tridenti integrum corpus *S. Simonis* pueri a Iudæis occisi tradit. Vidi Bononiæ integrum corpus *S. Catharinæ* Bononiensis sedentis in Cathedra: Romæ vero, a Clemente VIII. integrum repertum corpus *S. Cæciliæ*.

XII. In Græcia S. Nicephori. S. Anastasiæ. Duodecimo, in Græcia *S. Nicephori* Patriarchæ Constantinopolitani corpus a Methodio item Patriarcha inventum esse integrum post annos novemdecim tradit Theophanes. *S. Anastasiæ* corpus quoque illæsum in Ægina insula servabatur teste Simeone Metaphraste.

XIII. In Asia S. Thomæ Ap. S. Xaverii. Decimo tertio, Asiam non percurram, ubi corpus *S. Thomæ* Apostoli incorruptum esse repertum, ait Ribadeneira in vita: et *S. Francisci* Xaverii corpus licet calce vivo obrutum, integrum inventum post multos menses, sicque servatum per annos multos docet Tursellinus, quem consule.

XIV. In Africa corpus B. Sylveriæ. Decimo quarto, in Africa sit unus instar omnium *Sylveria* noster pro Christi fide martyr, qui abiectus a barbaris in profluentem, ibi post multos annos integer repertus est.

127. Sanctorum incorruptio a Christo dimanat. Hæc Sanctorum gloria et incorruptio a Christo, ceu fonte, in eos dimanat. S. Epiphanius hæresi 69. in Arrianos: *Omnia,* inquit, *suscepit, ut in carne condemnaret peccatum, et in cruce dissolveret maledictionem, et in monumenta sepulcri detraheret corruptionem, et in infernum descendens cum anima in deitate stimulum mortis confringeret.* Incorruptio facit esse proximum Deo. Sap. 6. 20. Mundi sunt oculi eius, ne videant malum. Habacuc 1. 13. et respicere ad iniquitatem non potest. Non vident, id est, non approbant, iniquitatem oculi Dei. Nam, oculi eius A sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et resident super fluenta plenissima, Cant. 5. 12. labia eius sunt lilia, v. 13. venter est eburneus, v. 15. species eius ut Libani. Ibidem mons est a terra erectus, ut *candidus*, id significat *Laban*, unde derivatur eius appellatio. Illi canit David noster Ps. 5. v. 5. Non Deus volens iniquitatem tu es. Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. (παρανομοι, legis transgressores: Hebr. vox הוללים *holelim*, ut Chald. *metalleabim*, insanos et illusores) *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Vide illum locum. Qui corruptis fuit moribus, dum viveret, non potest non corrumpi in corpore post mortem. Nemesius dicit tract. de natura hominis cap. 44. Improbus licet in lectulo, licet repente sine ulla molestia vitam finiat, male mortuus est: ut qui κακον ενταφιον, malam sepulturam sibi asciverit, peccatum. Post multas delicias in puncto peccatores ad inferna descendunt, Iob. 21. 13. et ibi cum divite epulone sepeliuntur, Luc. 16. 22. dicitur Angelo, B id est, Episcopo, Thyatiræ, de muliere Iezabele, hoc est, de quadam potenti fœmina, et fovente errores Nicolaitarum docentium licitam esse fornicationem, et uxores debere esse communes, Apocal. 2. 22. *Ecce mittam eam in lectum,* id est: 1. in bellorum tempestates, et excidii procellas, quibus obvolvatur, ut explicat Alcazar; 2. in morbos gravissimos, ut Pannonius; 3. in infernum, ut Richardus a S. Victore; ibi est lectus ferreus gigantis Og regis Basan, Deuter. 3. 11. sed lectus ille est flammeus. Isaiæ 9. 5. *Vestimentum mistum sanguine* (corpus corruptione fœdum) *erit in combustionem et cibus ignis.* Lectus est, quia infra supraque, et ex omni parte ignis est, cap. 9. 18. *Succensa est quasi ignis impietas:* etiam lingua epulonis urebatur, erat enim usque ad caput intra flammas. Stagnum ibi est ignis et sulphuris, Apocal. 20. 9. sepulcrum damnatorum vocatur corruptio, Psal. 29. 10. *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem.* Cave ne ibi derelinquaris. *Ugo* Cardinalis in versum psalmi C nostri sic tropol. ait: 1. linquitur anima, quæ labi permittitur; 2. relinquitur, quæ excæcatur; 3. derelinquitur, quæ in infernum præcipitatur. Simile est Hebr. 1. ne forte pereffluamus: homo, ait, fluit in lapsu; 2. effluit in consuetudine; 3. supereffluit in damnatione. Hæc paulo subtiliora, sed res est terribilis: requiesce tu in spe, et dic Deo: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem: longe minus in eam intrare, et immergi. Sanctus esto, et nihil time.

ARTICULUS VI.

Christus resurgens servos suos vivificat, atque lætificat.

Cassianus collat. 23. cap. 9. comparat nos ambulantibus in fune suspenso in aere, qui si vel minimum a recta via deflexerint, in terram corruunt, et cervices sibi D frangunt: ideo egemus aliquo, qui viam præmonstret; et cum eum reperimus, lætandum est, v. 11. NOTAS MIHI FECISTI VIAS VITÆ. ADIMPLEBIS ME LÆTITIA CUM VULTU TUO, DELECTATIONES IN DEXTERA TUA USQUE IN FINEM. 128. Vers. 11. I. Pars.
Hunc versum Innocentius IV. sibi sumpsit in symbolum, fortasse ut Friderici Imper. insidias effugeret.

Via vitæ quinque modis explicari potest. I. Via vitæ est Christus. Via vitæ est: Primo, ipse Christus, qui est *via, veritas, et vita*, Ioan. 14. 6. *dat vitam mundo*, cap. 6. 33. est panis vitæ, v. 35. 48. verba eius spiritus et vita sunt, v. 64. verba vitæ æternæ habet, v. 69. Venit ut vitam habeamus, cap. 10. v. 10. vitam æternam dat, v. 28. Est resurrectio, et vita, cap. 11. 25. Vita habetur in nomine eius, cap. 20. 31. Auctor est vitæ, Act. 3. 15. Salvi erimus in vita ipsius, Rom. 5. 10. Spiritus vitæ in Christo Iesu, cap. 8. 2.

II. Humilitas. Secundo, via vitæ, ut ait hic S. Augustinus, et Ugo, est humilitas, per quam oportet hominem redire ad vitam, qui per superbiam cecidit in mortem, Philipp. 2. 8.

Digitized by Google

Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illud. Apoc. 5. 12. dicitur dignus Agnus, *qui occisus est*, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem: ibi stat *tanquam occisus*, habens cornua septem, et oculos septem: quia ideo est exaltatus, robore et sapientia donatus, quia se sponte ad ferendam crucem obtulit. Prov. 6. 23. *Via vitæ, increpatio disciplinæ.* Dicit Christus apud S. Augustinum: *Per me venitur, ad me venitur, in me permanetur;* passus est pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut sequamur *vestigia eius*: pedem ponit in proprio sanguine pergens ad mortem. Eramus antea oves errantes, sed conversi sumus ad *Episcopum animarum* nostrarum: notas nobis faciet vias vitæ: nempe crucem, quam vult nos ferre: quia qui perdiderit animam suam, id est, vitam, propter ipsum, inveniet eam. S. Leo epist. ad Dioscorum, ait, veram humilitatem ad crucem ducentem esse viam sapientiæ: *Tota*, inquit, *Christianæ sapientiæ disciplina, non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis et gloriæ; sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Iesus ab utero matris usque ad supplicium crucis omni fortitudine elegit et docuit.* Sub lagenis fictilibus militum Gedeonis latet lux, et iis fractis emicat: lux Divinitatis in Christi humanitate mortali latebat, vase fracto clarius resplendet, et hostem exterret.

III. Omnes virtutes. Tertio, cum non una tantum via vitæ hic dicatur manifestata, rectius hoc de omnibus virtutibus dices. De sapientia dicitur Proverb. 3. 17. *Viæ eius viæ pulchræ, et omnes semitæ illius pacificæ.* De iustitia vero cap. 12. 28. *In semita iustitiæ vita: iter autem devium ducit ad mortem.* De via virtutum dixi fuse 141. 3. in illud: *Tu cognovisti semitas meas.* Vide illum locum. Viam veritatis elige cum Davide Ps. 118. 30. et viam iustitiæ, quæ est absque offendiculo. Proverb. 15. 19. et viam omnis virtutis: *Quia via vitæ custodienti disciplinam*, cap. 10. 17.

IV. Resurrectio Christi et nostra. Quarto, magis ad literam agitur de resurrectione et Christi, et nostra. Si enim vis loqui Christum, qui versu præcedenti dixerat: Non derelinques animam meam in inferno: nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem: sensus erit, q. d. Tu Deus Pater mihi aperuisti vias vitæ, ostendisti et fecisti, ut experirer vitam post mortem tam atrocem: agitur autem non de scientia nuda et arida, sed de experimentali, et ad actum redacta. Christus enim resurrexit primitiæ dormientium, 1. Cor. 15. v. 20. primus enim etiam tempore ad vitam immortalem resurrexit: unde dicitur *primogenitus mortuorum*, Apocal. 1. 5. Si David et vir iustus loquitur, sensus est psalmi: Tu Christo, notas mihi fecisti vias vitæ, me resuscitando. Nam resurrectio Christi est causa effectiva et exemplaris resurrectionis corporum nostrorum et animarum, ut docet S. Thomas 3. p. quæst. 56. artic. 1. et 2. atque ostendam infra.

129. V. Et genuinæ resurrectio et ascensio Christi. Quinto, melius et plenius, vias vitæ, intellige tam resurrectionem, quam ascensionem Christi, et Sanctorum in cælum, unde subditur: Adimplebis me lætitia cum vultu tuo: hæc terra enim est terra morientium, cælum est regio vivorum. Hinc fit, ut felicitas æterna in cælo vocetur *lignum vitæ*, Apocal. 2. 7. *corona vitæ*, v. 10. *fons vitæ*, cap. 21. 6. *fluvius aquæ vitæ*, cap. 22. 1. Vide dicta Ps. 35. 10. Apud te est fons vitæ. Via ad felicitatem illam ducens est lucida. Iob. 22. 21. dicitur: Acquiesce Deo, et habeto pacem, et per hæc habebis fructus optimos: suscipe ex ore illius legem, et pone sermones eius in corde tuo: si reversus fueris ad Omnipotentem, ædificaberis, et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo: *Dabit pro terra silicem, et pro silice torrentes aureos, et argentum coacervabitur tibi, et in viis tuis splendebit lumen.* Dionysius rex Indorum domitor templum extruxit, ut refert S. Epiphanius lib. de 12. gemmis cap. 5. in quo essent trecenti et sexaginta quinque gradus ex saphiro lapide purpureo. Singuli dies anni sunt totidem gradus, quibus in cæli templum tendunt Sancti, sunt illi sapphirini ob gratiam Dei, quæ iis datur, ut eos illuminet, atque locupletet: ait Iesus Apocal. 2. 17. *Vincenti dabo calculum candidum*, id est: 1. incomparabilem divitiarum seu rerum pretiosarum copiam, ut exponit Pererius; 2. gradum perfectissimum, ac summi apud Deum pretii, ut Alcazar; 3. æternam felicitatem, qua Deus vincentes donabit, ut Cornelius a Lapide. Nam, ut annotat, calculus candidus veteribus symbolum erat: Primo, rei festæ et felicitatis: unde dicitur dies felix, niveo signanda lapillo. Secundo, absolutionis in iudicio: sicut calculo atro notabatur condemnatio, ut habes apud Ovid. lib. 15. Metam. Tertio, victoriæ, ut ait Sixtus Senensis lib. 2. in voce *calculus*. Quarto, in comitiis, et ferendis suffragiis pro creatione magistratuum; cui suffragabantur, eius nomine signatus calculus candidus dabatur. Nomen novum, quod in eo calculo scribitur, est, filius et hæres Dei: vel certe nomen Iesu, quod dat lucem et pretium gemmis omnibus cælestibus.

Resurrectionem Christi necessariam fuisse, propter quinque rationes, docet S. Thomas 3. p. qu. 53. art. 1. 130. Resurrectio Christi fuit necessaria ob quinque rationes.
Primo, ad commendationem divinæ iustitiæ, ad quam pertinet exaltare eos, qui se humiliant propter Deum, ut Deipara dicit Luc. 1. 52. *Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles*: et Christus ipse de se ait Psal. 138. 2. *Tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam*: id est, ut exponit Glossa, approbasti humilitatem, et passionem, 1.
et glorificationem in resurrectione. Secundo, ad fidei nostræ instructionem: quia per eius resurrectionem confir- 2.
mata est fides nostra circa divinitatem Christi: quia, ut dicitur 2. Corinth. ult. *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Et ideo 1. Corinth. 15. dicitur: *Si Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides nostra.* Et in Ps. 29. dicitur: *Quæ utilitas in sanguine meo*, id est, in effusione sanguinis mei, *dum descendo*, quasi per quosdam gradus malorum, *in corruptionem?* q. d. nulla. Si enim statim non resurgo, corruptumque fuerit corpus meum, nemini annuntiabo, nullum lucrabor, ut Glossa exponit. Tertio, ad sublevationem spei nostræ: quia dum videmus Christum resur- 3.
gere, qui est caput nostrum, speramus et nos resurrecturos. Unde dicitur 1. Cor. 15. *Si Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* Et Iob. 19. dicitur: *Scio*, scilicet per certitudinem fidei, *quod Redemptor meus*, id est, Christus, *vivit*, a mortuis resurgens, *et* ideo *in novissimo die de terra surrecturus sum, reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Quarto, ad infor- 4.
mationem vitæ fidelium: secundum illud Rom. 6. *Quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.* Et infra: *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur: ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo.* Quinto, ad complementum nostræ salutis: quia sicut 5.
per hoc quod mala sustinuit (humiliatus est) moriendo, ut nos liberaret a malis: ita glorificatus est resurgendo, ut nos promoveret ad bona, secundum illud Rom. 4. *Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter iustificationem nostram.* Hæc Divus Thomas.

Nos quoque cum Christo resurgemus. 1. Cor. 15. 42. 131. Resurgemus cum Christo.
Seminatur in corruptione: Primo, in creatione, et parentum generatione, ut ait S. Anselmus. Secundo, cum corpus velut semen in terram abiicitur et sepelitur, ut S. Chrysostomus: *Surget in incorruptione.* Secundo, v. 43. *Seminatur in ignobilitate, surget in gloria*, id est, gloriosum, et luce cælesti emicans. Hæc est secunda dos corporis Sanctorum resurgentium: tanto gratior, quanto fuit vilius, et sordidius corpus in terra, quod seminatur in contumelia, ut legit S. Augustinus epis. 140. In ignominia, ut S. Ambros. in dedecoratione, ut Tertull. lib. de resurr. carn. cap. 52. Tertio, datur agilitas, ibidem: *Seminatur in infirmitate*, id est, debile, infirmum, tardum, *surget in virtute*, ἐν δυνάμει, id est, in potentia, potens cum celeritate incredibili, et sine labore de loco in locum transvolare omnibus volucribus et sagittis velocius. Quarto denique, datur corpori glorioso subtilitas, v. 44. *Semina-*

Digitized by Google

fur corpus animale, egens cibo, potu, somno, aliisque: crassum, durum, impenetrabile, *surget corpus spirituale:* Primo, subtile, ut instar spiritus omnia alia corpora penetret ac pervadat, ut ait S. Damascen. lib. 4. de fide cap. 28. et S. Epiphan. in hæres. Orig. Secundo, quasi in angelicum habitum commutatum, ut loquitur Tertull. Ita spiritui subditum, ut cælesti habitationi conveniat, omni fragilitate ac labe terrena in cælestem stabilitatem mutata atque conversa, ut dicit S. Augus. de fide et symbol. cap. 6.

132. Resurrexit Christus ut resurgamus. Resurrexit enim Christus, ut nos etiam resurgamus et iustificemur, Rom. 4. 25. *Resurrexit propter iustificationem nostram*, quod expendens Suares noster 3. p. quæst. 56. ait, præpositionem *propter*, quatuor causas hic posse significare. Primo, materialem seu obiectivam, ut Caietanus et Adamus explicant, ut sensus sit, Christum resurrexisse, ut per fidem resurrectionis eius, qua credere cœpimus Christum esse Dei Filium, et Redemptorem mundi, perducamur ad iustificationem. Nam resurrectio Christi probavit eum esse Deum. Secundo, *propter*, potest denotare causam exemplarem, ut S. Anselmus explicat, ut sensus sit: Christus resurrexit, ut sit typus et exemplar resurrectionis animæ nostræ, et eius exemplo resurgamus ad novitatem vitæ. Tertio, *propter*, potest significare causam efficientem; ut enim ait S. Thomas 3. p. quæst. 56. art. 2. *Resurrectio Christi habet instrumentaliter virtutem effectivam, non solum respectu resurrectionis corporum, sed etiam respectu resurrectionis animorum*, est autem illud instrumentum morale, quia statuit Deus nos non iustificare, nisi post resurrectionem Christi, et quasi per illam: sicut Rex qui promisit subditis per coronationem filii sui certa privilegia, nonnisi post eam, et quasi per eam elargitur: non est vero instrumentum physicum, quia dudum resurrectio præterita non potest influere physice in nostram iustificationem. Quarto, *propter*, potest significare causam quasi meritoriam; Christus enim officium suum et meritum passionis, in resurrectione, quasi in termino suo, absolvit: resurrectio enim fuit terminus et complementum passionis, meritorum, et totius œconomiæ Christi. Unde resurrectio et passio censentur unum opus redemptionis, et una actio moralis Christi completa, qua simul et semel meruit Christus tum remissionem peccatorum, tum iustificationem nostram. Quinto denique, *propter*, significat causam finalem. Nam Christus resurrexit hoc fine, ut mitteret Apostolos, et Spiritum sanctum, qui nos iustificaret.

Corpus Sanctorum occiderunt tyranni. Potuerunt tyranni corpus Sanctorum occidere. Unde Apocal. 6. 4. dicitur, quod exivit equus rufus, et quod sessori eius datus est gladius magnus, ut fideles occideret. Per equum illum sanguinei coloris intelligitur status paganorum Ecclesiam per trecentos annos persequentium: sessores sunt tyranni, scilicet Traianus, Antoninus, Diocletianus, et alii, qui tanto numero martyres occiderunt, ut uno mense occisa sint Diocletiani iussu *septemdecim millia* Christianorum, sicut ait Eusebius: quem numerum si per decem annos, quibus eius persecutio duravit, multiplices: invenies vicies centena millia, sive *duos martyrum milliones*. Unde non excedit fidem, ut ait Cornel. in cap. 7. Apocalypsis, posse nos in singulis totius anni diebus honorare triumphos martyrum, quasi tali die in cælis coronatorum, *usque ad triginta millia*. Thomas Bozius lib. 12. de signis Ecclesiæ cap. 22. ex historiis et Actis martyrum colligit, in una urbe Roma extitisse plusquam *trecenta millia* martyrum, in quibus numerantur 27. Summi Pontifices. *Undecim* circiter fuisse *milliones* martyrum a Christi tempore censet Franciscus Arias lib. 3. de Imitatione Christi cap. 35. cum S. Birgitta diceret lib. 3. revelat. cap. 26. audivisse se Romæ qualibet die in anno *septem millium* martyrum posse festa celebrari, hoc ei Deipara respondit: Si mensurares terram centum pedum in longitudine, et totidem in latitudine, et seminares eam plenam puris granis tritici, quodlibet vero granum daret fructum centuplum, adhuc essent plures Martyres et Confessores Romæ a Petri tempore usque ad Cælestinum. Hyperbolen esse arbitror, sicut sæpe in ipsis Scripturis reperimus.

Sed granum illud in terram proiectum, ibique putrefactum, viridius exurrexit, et fructum attulit, atque in 133. Sed resurget gloriosum.
resurrectione mortuorum eo surget lætius, quo excisum est crudelius. Iob. 29. 18. *In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies*. Tertullian. de resurrectione cap. 13. legit, sicut phœnix multiplicabo dies: velut Ps. 91. 13. ubi legimus: *Iustus ut palma florebit*, ipse habet, iustus ut phœnix florebit. Phœnicem porro: 1. quingentis annis vivere scribit S. Ambros. lib. de fide resurr. et S. Hieronymus epist. ad Præsidium; 2. quingentis et quadraginta annis, Solinus cap. 64. 3. Sexcentis sexaginta, Plinius lib. 7. cap. 47. 4. Annis mille, Martialis lib. 5. 5. Mille quadringentis sexaginta, Tacitus: sed hæc tam incerta sunt, quam ipse phœnix. Varietas lectionis in Iobo et psalmo oritur, quod Græce φοῖνιξ et palmam, et phœnicem significet. Phœnix dicitur e cineribus suis renasci, et esse resurrectionis hieroglyphicum, verius est quod ait Plinius lib. 13. cap. 4. palmam quandam in Chora fuisse, quæ dicebatur *emori ac renasci* ex seipsa: nam palma germinat rursus a radice succisa: resurgent Sancti a tyrannis excisi, et erunt *palmæ in manibus eorum*, Apoc. 7. 9. in signum victoriæ ac triumphi.

Innotescunt nobis viæ vitæ, quibus veram vitam adipiscamur, sed per solum Christum innotescunt. Non enim 134. Via vitæ per Christum nobis innotescit.
tantum est via et vita, Ioan. 14. 6. non tantum ostium, per quod si quis introierit, salvabitur: et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet, cap. 10. v. 7. et 9. sed etiam lux ad vitam ducens. *Vita erat lux hominum*, cap. 1. 4. ait Ipse cap. 8. 12. *Ego sum lux mundi*, et 1. epis. 1. 5. *Deus lux est*. Apocal. 21. 23. *Lucerna eius est Agnus*, agit de cælesti Ierusalem: idem de terrestri dici potest cum Davide Ps. 118. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis*. Ubi S. Bonaventura sic loquitur, ad Iesum prælucentem sequendum nos invitans: *Lucerna est lumen in testa, lumen in vase est divinitas in humanitate: lumen divinitas, vita est via, tenebræ sunt ignorantia: præcedit Christus tenens lucernam, sequitur Christianus tenens exempli semitam: proposuit humanitatem lucentem ex divinitate: extulit lucernam ut videamus in fide, ambulemus in operatione, dirigamur imitatione*. Magister noster unus est Christus, Matth. 23. 10. in ipso ambulandum, Coloss. 2. 6. sequendus est, Ioan. 12. 26. viam sapientiæ monstrat, Prov. 4. 11. dat legem vitæ, Eccli. 45. 6. deducit in via æterna, Ps. 138. 24. *Homini est iter ad Deum per Deum et hominem*, ut ait S. August. lib. 11. de civ. cap. 2. dixit Propheta Ps. 70. 14. *Deus in Sancto via tua*, id est in Christo, ut explicat idem S. August. in suo commentario. Est *stella splendida et matutina*, Apoc. 22. 16. quia, sicut annotat S. Gregor. lib. 29. Mor. cap. 30. in illud, numquid produces luciferum in tempore suo, *dum in seipso resurrectionis exemplum nobis præbuit, quæ lux sequatur, indicavit*, in tota æternitate scilicet: quod aperte ait Beda. Christus est stella matutina, quia transacta nocte sæculi, lumen vitæ sanctis pandit et promittit æternæ. Vincenti pollicetur *stellam matutinam*. Apoc. 3. 28. Id est: 1. Christum ipsum, ut vult Alcazar; 2. Angelum Custodem, ut Dionysius Carthusianus; 3. Ioannem Baptistam, qui primum Christi adventum antecessit, et Eliam, qui secundum, ut explicat Andreas Cæsariensis; 4. fidem et scientiæ donum, ut Ioachim Abbas; 5. invisibilem et aliquando visibilem Christi apparitionem in morte, ut Ribera; 6. gratiam iustificantem, ut Richardus a S. Victore; 7. denique, lucem a Deo immissam animæ, ut Andreas Cæsariensis. In medio candelabrorum aureorum, id est, Ecclesiarum, Christus ambulat, Apocal. 2. 1. ut illa accendat. Nam, ut ait Pererius noster: *Ecclesia quasi candelabrum per doctrinam Scripturarum lucida, per fulgorem virtutum splendida*, etc. Contra autem, Babylon vocatur ab Isaia cap. 13. 2. *Mons caliginosus*, dicitur mons ob aulæ regiæ splendorem et magnificentiam, ac cæterorum palatiorum ac domorum fastum, turrium ac murorum excelsitatem: caliginosus vero primo, quia in loco

Digitized by Google

palustri et uliginoso sita erat prope Euphratem, unde propter densos vapores ac nebulas nubilum habebat et caliginosum aerem. Secundo, quia erat in densa caligine errorum, scelerum, ac præsertim idololatriæ: eius excidium v. 10. dirissimum describitur: *Quod stellæ cæli et splendor earum non expandant lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, et Luna non splendebit in lumine suo.* Cum nos lux Sanctorum, Christi et Virginis deserit, actum est de nobis.

Isaiæ 48. 17. dicit Deus populo suo Israelitico: *Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, gubernans te in via, qua ambulas.* Iesus aperit librum sigillis septem signatum, quem nemo vel in cælo, vel in terra, vel sub terra poterat videre, nedum aperire, Apoc. 5. 5. *Vicit Leo de tribu Iuda, Radix David* (id est, surculus a Davide ut radice pullulans, sicut Ribera et Cornelius explicant: vel est radix a Davide ut semine procedens, sicut exponit Ansbertus) *aperire librum, et solvere septem signacula eius.* Vicit, ut aperiat: ideo aperit, quia vicit. Christus autem, licet Agnus ibi apparuerit, vocatur Leo: Prima, ob fortitudinem. Secunda, ob regiam dignitatem. Tertio, quod sit de tribu Iuda, cuius insigne est leo. Quarto, quia impiis terribilis. Quinto, quia mox atque in lucem Leo ortus est, oculos aperit, iisque videt: ita Christus statim ab initio conceptionis suæ Deum vidit, et fuit plenus gratiæ et veritatis, in se includens omnes paternæ sapientiæ thesauros. Sexto denique, quia leo apertis oculis dormit. Ita Christus tota vita et in ipsa passione habuit visionem beatificam et scientiam infusam, v. 6. Velut Agnus repræsentatur habens cornua septem, *oculos septem.* Cornua, ut hostes prosternat: oculos, ut piis provideat. Septem illi oculi sunt prima septem dotes providentiæ Dei, ut ait Alcazar; 2. septem dona Spiritus sancti, ut vult Beda; 3. septem Angeli primarii. His fideles illuminat.

Inclama itaque omnibus hominibus cum Propheta nostro, Ps. 68. 33. *Quærite Deum, et vivet anima vestra.* Ubi S. Augustinus: *Quærite panem, ut vivat caro vestra: Dominum quærite, ut vivat anima vestra.* Dat sequentibus se potum et cibum vitæ: 1. cibum quidem, Apoc. 2. 7. *Vincenti dabo edere* DE LIGNO VITÆ, *quod est in paradiso Dei mei.* Id est, de me ipso in Eucharistia, ut explicat Anastasius Sinaita lib. 1. Hexaemer. et Paschasius tract. de Christi corpore, cap. 7. et 8. *sic* a S. Ignatio epist. ad Ephesios vocatur Eucharistia pharmacum immortalitatis et mortis antidotum. Vel melius, lignum vitæ est fruitio Dei et beatitudo, atque inde consequens immortalitas, ut ait Cornelius. Deus enim ipse est spiritualis cibus per visionem et contemplationem a mente Beatorum possessus. Secundo. Potum vitæ dat Iesus, Apocal. 21. 6. ait: *Ego sum α et ω: Initium et Finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ, gratis.* Ioan. 7. 37. invitat omnes ad potum, cum ait: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.* Et Apocal. 22. 17. *Qui sitit, veniat: et qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.* De siti Sanctorum instar cervi aquas petentis, dixi fuse, Ps. 41. 1. Hic potus aquæ vitæ sitim tollit, Ioan. 4. 13. Et auget, Eccli. 26. 29. quia et appetitum explet, et tædium nunquam affert. Non tantum Iesus liberum aditum dat ad illos fontes divinos, sed ad eos ducit, Apoc. 7. 17. *Agnus, qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad vitæ fontes aquarum.* Tertius, Christus cibo et potu recreatos coronat, Apocal. 2. 10. *Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi* CORONAM VITÆ, id est, felicitatem æternam, quæ prima corona est: 1. quia pretiosissima instar coronæ; 2. quia principio et fine caret; 3. quia datur in certamine vincentibus. Secundo, est corona vitæ, quia est æterna, et nunquam marcescet: unde a S. Petro 1. epis. 5. dicitur *immarcescibilis.* Et S. Paulo 1. Cor. 9. 2. dicitur *incorrupta.* Viam itaque amplectere, quæ te a vita ad vitam, id est, a gratia ad gloriam, a suavitate virtutis ad suavitatem mercedis traducet: atque, ut monet Eccli. cap. 32. 25. *In via ruinæ* non eas, et non offendas in lapides. nec credas te *viæ laboriosæ*, ne ponas animæ tuæ scandalum. Ora cum Davide, Ps. 118. 29. *Viam iniquitatis amove a me.* שֶׁקֶר *secker*, id est, mendacii. Via iniquitatis flores ostendit in principio, et delectationem in fine pollicetur, sed nihil dat, nisi præcipitia. Nam, ut dicitur, Ps. 1. 6. *Iter impiorum peribit.* Non deducit ad aliquod palatium, in quo quiescas: sed perditur, et perdit ruentem in inferos. Vide ibi dicta. Ad cælum per virtutes contende, hæ sunt viæ vitæ, quæ terminantur in cælesti Ierusalem, ubi est regio vitæ, ut ostendi Ps. 115. v. ult. *Placebo Domino in regione vivorum.*

Vitam dat Deus servis, non qualemcumque, sed bea- Vers. 11.
tam, v. eod. 11. ADIMPLEBIS ME LÆTITIA CUM VULTU 2. Pars.
TUO, DELECTATIONES IN DEXTERA TUA USQUE IN FINEM.

Dexteram Dei hic intelligit primo S. August. favorem 135.
et propitiationem Dei in huius vitæ itinere, perducente Dextera
usque ad finem gloriæ conspectus Dei. Secundo, Lorinus Dei po-
per dexteram Dei accipi vult potestatem et munificentiam test ex-
eius, esseque hanc dexteram, quæ Sponsam amplexatur, plicari
lævam ipsius in hac vita sentiri: in dextera, meliora col- modis
locari bona longitudinis dierum et æternitatis: in sini- tribus. 1.
stra, divitias et gloriam. Tertio, arbitror commodius in 2. 3.
dextera Dei spectari excelsitatem throni Christi, splendo- Et opti-
rem et maiestatem, cui annexa sit delectatio ob collo- me.
tum honorem et dignitatem Regis cælorum et terræ: in præcedenti versu dixit, se non esse relinquendum in inferno, neque in sepulcro: hic vero se esse cum gloria et lætitia collocandum ad dexteram Dei Patris. Ea de re vide dicta Ps. 109. v. 1.

Quatuor itaque in lætitia Sanctorum spectanda sunt, 136.
primo, quod plena sit: *Adimplebis.* Secundo, quod a Dei In læti-
visione causetur, *cum vultu tuo.* Tertio, quod detur in lo- tia Sanctorum
co honorifico, *in dextera tua.* Quarto denique, quod sit quatuor
æterna, *usque in finem.* possunt spectari.

Ac primo, plena est lætitia, quæ totum cor implet, Ps. 1.
102. 5. *Qui replet in bonis desiderium tuum*: se solo bono Quod sit
Deus implere potest, alia etiam bona adiicit, ut exundent. plena.
Si vel unicum desiderium ostendas, multa bona in cor cælo apertum effundit. Chald. pro *desiderium*, vertit, *dies senectutis tuæ*, sed angustius, nam in prima præsertim ætatis aurora rorem Deus effundit, quo mel sufficiat apibus, et gemmas hiantibus conchis. S. Hieron. reddit, *ornamentum tuum*, id est: 1. animam tuam; 2. actiones tuas hominibus magis gloriosas; 3. opera tua virtutibus ornata. *Coronat* Deus iustos in misericordia et miserationibus, v. 4. eiusdem Ps. 102. Vide ibi dicta: nulla pars non plena est in circulo, in quo reperitur Deus, qui implet cælum et terram, id est, corpus et animam. Hugo Cardin. in Ps. nostr. paulo acutius: Non tantum, ait, *pleni* erimus, sed impleti, sed adimpleti. *Pleni erimus* lætitia, pro gloria proximorum: *impleti*, pro gloria nostra: *adimpleti*, pro gloria Iesu Christi. Plenitudinem omnimodam nobis promissam habemus, Eccli. 32. 19. *Qui quærit legem, replebitur ab ea.* Deus ipse Isaiæ 48. 18. ait, attendenti ad mandata futuram sicut flumen pacem: et iustitiam, sicut gurgites maris: et filios instar arenæ maris, et gemmarum. Per pacem Hebræi intelligunt non solum quietem, sed prosperitatem rerumque omnium copiam et affluentiam, et adverte pacem dici fluvio similem, iustitiam mari: quia ex iustitia pax exoritur, ut fluvii e mari: et pax conservat iustitiam, et fluvii in mare in illud decurrentes, Isaiæ 32. 17. *Et erit opus iustitiæ pax, et securitas usque in sempiternum. Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* Prima faciente opulentum, anima quieta nihil perdit in Mundi tumultibus. Secunda, facta ob opulentiam et gratiarum abundantiam datam animæ contemplanti, quæ optimam partem elegit, atque ibi gaudiis maximis exundat. In S. Xaverio hoc patuit thoracem diducente præ ardore et ubertate sese infundentis divinæ lætitiæ. et inclamante: *Satis est, Domine, satis est.* In S. Ephrem, qui dicebat nonnunquam: *Recede a me Domine parumper: quoniam vasis huius infirmitas ferre non potest.* S. Catharina Senensis asserebat, tantum gaudium obtinere mentem suam, ut valde admiraretur durare animam in corpore. Ac præterea alias adiungebat: tantum ardorem sentio in anima mea, ut ignis materialis mihi frigere vi-

Digitized by Google

deatur potius, quam urere. Ex hoc antem ardore existit A in anima men quædam renovatio puritatis et humilitatis: ita ut videar mihi rediisse ad ætatem quatuor vel quinque annorum. Tantus quoque in me accenditur amor fraternns, ut non solum libenter, sed nt hilariter pra quocumque proximo velim mortem oppetere.

Plenitudinem hanc cælestis gaudii potes videre figuratam in aleo per Elisæum (qui significat Denm salvantem) implentem vasa viduæ. Cum illa prima maritum amisisset. Secundo, filios esset amissurn creditoribus eos pro debito accipere volentihus, lege id permitteute, ut patet Matth. 18. in parabola debitaris. Tertio, parum olei haberet, quo ungeretur, id est, ungi posset de mare, vel quo corpus eius mox mariturum ungeretur, sicut etiam erat usitatum apud Iudæos. Sed eum iubente Elisæo acecpisset mutuo *vasa vacuo* a vicinis, (omnia enim in Munda sunt vacua et inania, nihil implet Mundus, omnia iniecta effluunt) clausit ostium super se et super filios suos, (exclusis Mundi solatiis ad interiora se convertit) tum B additur 4. Regum 4. 6. *Cumque plena fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille respondet: Non habeo, stetitque oleum.* Non diffluit in terram et pulverem, stat semper parata gratia influere in animum vacuam, eamque implere: prius deerunt corda hominibus, quæ implenda subiiciant fonti divino, quam Deo oleum suavitatis et iucunditatis, quod infundat: dicit Deus, Ps. 80. 11. *Dilata os tuum, et implebo illud.* Implet omne animal benedictione, Ps. 144. 16. Implet *horrea* tua *saturitate et vino torcularia* tua per ipsum redundant, Prov. 3. 10. domum et receptacula implet *thesauris*. Eccli. 1. 21. *sensu* implet cor, cap. 17. 6. implet quasi *Phison* sapientiam, et sicut *Tigris* in diebus novorum: adimplet quasi *Euphrates*, sensum: multiplicat quasi *Iordanis* tempore messis, cap. 24. 35. tanta copia sese effundit divinus ille fons et fluvius, ut fluvios faciat aliis profuturos eos, in quos se ingurgitat: unde dicitur ibid. cap. 47. 16. de Salomone: *Impletus es quasi flumen sapientia, et terram retexit anima tua*, (Græce ἐκάλυψεν, cooperuit: effusione C scilicet sapientiæ: unde ad illum venit Regina Saba, ut audiret sapientiam eius) *et replesti in comparationibus ænigmata.* Græce, et replevit universam terram; ænigmatis scilicet, parabolis, gravibus sententiis, similitudinibus, quibus gryphos, emblemata, et alia ingeniosa inventa admiscuit.

Non vult Christus dare lætitiam, et gratiam exiguam, quæ locum relinquant tristitiæ servis suis ferventibus, sed omnia vertit in gaudium: In Cana Galilææ, cum vinum deesset in nuptiis, ait Iesus servis, Ioan. 2. 7. *Implete hydrias aqua*, ex toto corde flete vestra peccata, tum totam aquam vertet in vinum suavissimum, eoque pectus vestrum implebit. Vinum illud lætificat cor hominis, Psal. 104. 16. Vide ibi dicta. Bibe cum gaudio vinum tuum, Eccli. 9. 7. Memores uberum tuorum super vinum, Cantic. 1. v. 4. Comede, et bibe, et inebriare, tune eris charissimus, cap. 5. 1. *Torrens redundans fons sapientiæ.* Prov. 18. 4. Non vult sibi aggerem poni, ne exundet: id si feceris, ad iram provocabis. Ps. 77. 41. *Fructum Israel* D *exacerbaverunt.* Hebr. התוו *hitvu*, *limitaverunt*, semper dicit: plus ultra. Rad. תוה *tava*, signare, limitare, terminum et signum aliquod statuere. R. Abraham in commentariis sic exponit: posuerunt Deo in corde suo terminum ac signum, ut non posset transire illum, dicentes: hoc potest facere, illud non potest facere, neque istud. Chald. vertit, אתיו תואה *aithiu thiveha*, id est, signaverunt signo, q. d. limites, et cancellos, atque signa determinantia et definientia Dei potestati præfixerunt, ac bonitati: *Potestas sempiterna*, ut ait Daniel Nabuchodonosori Regi Babylonis, Dan. 4. 31. *In æternum misericordia eius*, sicut cantat Rex David, Ps. 99. 5. ostendit *abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate* super nos in Christo Iesu, Ephes. 2. 7. *Magnitudinis eius non est finis.* Ps. 144. 3. semper crescit usque ad perfectum diem in mente iustorum: *Sapientiæ eius non est numerus*, Ps. 146. 5. nec in quantitate continua, nec in discreta terminum vult A sibi poni: dona eius semper crescunt intensive et extensive in cooperantibus ipsius gratiæ, ut contigit Deiparæ, quæ ex tota latitudine gratiæ sibi datæ operabatur.

Secunda, illa plena Sanctorum lætitia causatur a visio- 137.
ne et contemplatione Dei, tum in hac, tum in alia vita: II.
Adimplebis me lætitia cum vultu tuo: per vultum tuum, Quod illa
vultu tuo, radiis vultus tui, te viso et intuitive cognito. lætitia a visione
S. Hieron. vertit: *Ostendis mihi semitam vitæ*, (et) *pleni-* Dei cau-
tudinem lætitiarum ante vultum tuum, velut sacrarum vir- setur.
ginum chorum citharas et phialas aureas plenas odoramentorum in conspectu tuo tenentium, ut accedentes sona cælesti recreent, et divina odore et suavitate compleant. Sensus est, implebis me gaudio, cum te videro facie ad faciem. Nunc est lætitia Deum contemplanti, sed non plena penitus: nam videmus tantum primo, in ænigmate, 1. Corint. 13. 12. ait Paulus; 2. in nube, ut Exod. 16. 10. Et Luc. 9. 34. cum in Thabor transfiguratus est Iesus; 3. per cancellos, Cant. 2. v. 9. *En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens* B *per cancellos*, id est, per fenestrarum cancellos, retium more, decussatim consertos, ut ait Philo; 4. in turbine, Ioh. 38. 1. sive cum Isidaro gravem somnum, sive cum Alberto et Dionysio disputationis conflictum, sive potius cum Philippo, et Methodio, et Petro Thyreo lib. 2. de apparitione visibili cap. 2. 3. et 8. verum turbinem et tempestatem; 5. in rubo, Exod. 3. 2. adhuc hic sunt vela et spinæ se tumultus, non est plena et pura lætitia, vinum nostrum mistum est aqua; et aspectus caligine: habitat adhuc nobis Deus in caligine. 2. Paralyp. 6. 1. Nubes et caligo in circuitu eius, Ps. 90. 2. est adhuc Deus absconditus. Isaiæ 45. 15. et abscondens multitudinem magnam dulcedinis suæ, Ps. 30. 20. *Qua absconditus vultus eius*, nec prorsus latet, nec prorsus apparet; hic aspectus non satiat, sed appetitum magis accendit, visio clara requiritur ad satietatem, Ps. 16. 15. *Satiabor, cum apparuerit gloria tua*, alia omnis gloria sitis est atque inopia. Chald. vertit: *Satiabor in tempore, quo vigilaverit gloria vultus* C *tui.* S. Bernardus hanc plenam et perfectam lætitiam atque satietatem considerans serm. de obed. patient. et sapient. dicit: *Inde plenitudo, inde satietas, cum apparuerit gloria Domini: ibi omnes promissiones. Hoc est plenum gaudium promissum a Christo, qui replet in bonis desiderium nostrum.*

Mysticum est, quod S. Cyprianus serm. de Nativitate, et S. Augustinus lib. de spiritu et anima, per *cultum Dei* intelligunt Christum, cuius humanitas post essentiam divinam est præcipuum beatitudinis obiectum; sic dicitur Ps. 79. 4. et 8. *Ostende faciem tuam, et salvi erimus*, id est Christum, ut exponit R. Moses: eodem sensu possis accipere illud Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam.* Ioann. Baptistam, qui vocatur Angelus, Marc. 1. Secundo, ante Christum, sicut auroram ante Solem. Felix in Ps. 79. citato vertit: *Illustra faciem tuam.* Et Chal. *Splendescere fac splendorem aspectus tui.*

Tertia, lætitia Sanctorum innexa est gloriæ, Apocal.
D 3. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo;*
mirabilem addit comparationem: *sicut et ego vici, et sedi* 138.
cum Patre meo in throno eius. Et quidem in Ps. 109. di- III.
citur: Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis; Quod illa lætitia
qui locus de Christo est apertissime, ut ibi ostendi; in est an-
psalmo autem nostro habes, *delectationes in dextera tua* nexa
usque in finem: id est in præcipuis bonis tuis et honori- gloriæ.
bus. Sedere in throno Dei dicuntur, primo, in hac vita, dum pace et tranquillitate mentis perfruuntur, ut explicat Alcazar in Apocal. Secundo, cum in fine mundi erunt participes iudiciariæ potestatis, ut ait Haymo. Tertio, cum præsertim in cælo participes erunt gloriæ et Regni cælestis. In eo throno effulgent ornatu regio. Apocal. 4. v. 4. *Et super thronos 24. Seniores* (Principes) *sedentes, circumamicti vestimentis albis, et in capitibus eorum coronæ aureæ.* Principes illi seu Seniores sunt omnes Episcopi in thronis, id est, Episcopatibus, ut placet Lyrano. Secundo, sunt Sacerdotes in Ecclesia Christi, ut explicat

Digitized by Google

A Alcazar. Tertio, sunt sancti Prædicatores, ut ait S. Gregorius lib. 4. in 1. Regum cap. 9. aut omnes Ecclesiæ Doctores, ut Glossa. Quarto, duodecim Patriarchæ in Veteri Testamento, et duodecim Apostoli in Novo, ut recte ait Hieron. Prada in Ezech. sect. 11. et Aretas. Quinto, et melius Maldonatus in notis manuscriptis et Ribera intelligunt omnes Patres atque Sanctos insigniores, tam Veteris quam Novi Testamenti. Sexto, ad rem nostram apte Beda et Tirinius id explicant de universa Ecclesia, quæ a Deo coronata est, atque coronas suas Deo acceptas refert. Cap. 7. v. 9. de turba magna, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis dicitur, quod stantes ante thronum *et in conspectu Agni*, erant *amicti stolis albis*, et palmæ in manibus eorum. Turbam illam censet Lyranus esse Martyres Diocletiano sæviente trucidatos. Secundo, gentiles Constantino impe. regnante conversos interpretatur Aureolus. Tertio, Martyres omnium sæculorum, Ioachimus Abbas. Quarto et verius, Cornelius explicat de gentilibus Christianis, qui futuri sunt Sancti in fine mundi: ideoque signati et electi, atque intacti futuri a plagis septem Angelorum septimi sigilli, de quibus agitur cap. seqq. Quinto, ad rem nostram accommodatius de beatis omnibus, qui Dei visione fruuntur, explicant S. Ambros. et Beda. Stola porro alba significat primo conscientiæ puritatem, castitatem et candorem. Secundo, inde consequentem serenitatem, hilaritatem et lætitiam. Tertio, felicitatem et gloriam; lumen enim gloriæ est stola, seu vestis veluti talaris totam animam vestiens et exornans: ideo alba dicitur, quia lux candicat, deinde ob Sanctorum innocentiam atque lætitiam et pacem, quarum color albus est symbolum, sicut immortalitatis et claritatis.

139. IV. Lætitia Sanctorum est æterna.

Quarto denique, lætitia illa Sanctorum in cælo est æterna, vers. eod. 11. *Delectationes in dextera tua usque in finem*. S. Hieronymus vertit, decores æterni. Felix, iucunditates in æternum. *Civitas in quadro posita est*. Apocal. 21. 16. non commovebitur in æternum, v. 25. *Nox non erit illic*. Cap. 22. 3. *Omne maledictum non erit amplius*, v. 5. *Dominus Deus illuminabit illos, et regnabunt in sæcula sæculorum*. Datur iis manna absconditum, quod nemo potest rapere; ibi enim fures non effodiunt nec furantur. Apoc. 2. 17. S. Ioannes Angelo, id est, Episcopo Pergami verba hæc Christi conscribit: *Vincenti dabo manna absconditum*; id primo Christum ipsum, qui est absconditus in lege, in carne, in Eucharistia, ut explicant S. Ambrosius et Primasius. Secundo, de consolationibus spiritualibus, quæ dantur vincenti tentationes et concupiscentias carnales, exponit Cornelius. Tertio, de suavitate, quæ percipitur in contemplatione rerum cælestium, S. Bernardus lib. de conversione ad Clericos cap. 21. Quarto, de arcanis divinitatis et æterna felicitate, Richardus a S. Victore. Hæc enim felicitas est manna, ob inenarrabilem felicitatis dulcedinem: est calculus, id est, gemma, propter opes et pretium: est nomen, ob famæ et gloriæ claritatem, ut ait Pererius. Hæc autem cum manna vincenti promittuntur loco citato.

Nota: Etiam in via huius vitæ est lætitia, non tantum in termino viæ. *Notas mihi fecisti vias vitæ*, etc. Sic monet David, Ps. 137. 5. *Cantent in viis Domini*, (In misericordia eius et veritate) *quoniam magna est gloria Domini*, ad quam iusti festinant, et quæ radios clariores et iucundiores emittit, quo magis illi appropinquant. Ad lætos cantus illos incitat S. August. in illud Ps. 66. 2. *Illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri, ut cognoscamus in terra viam tuam*, de Christo enim id explicans ait: Cognoscamus in terra Christum. Ambulate in via, o filii pacis! cantate ambulantes, faciunt hoc viatores ad solatium laboris. Cantate vos in hac via, obsecro vos per ipsam Viam. Cantate in hac via, canticum novum cantate, nemo ibi vetera cantet: cantate amatores patriæ vestræ, nemo vetera, via nova, viator novus, canticum novum. In ipso carcere gaudendum et exultandum, docet S. Chrysost. epist. 118.

Contra vero, mundi gaudia non sunt pura et syncera, 140.
at brevi in luctum desinunt. Prov. 14. 13. *Risus dolore* Mundi
miscebitur, sicut vinum fæce, etiam in principio et in me- lætitia
dio, sed præsertim in fine; unde additur: *Et extrema gau-* est tristitia
dii luctus occupat, ut miles arcem mentis invadens, et in- mixta.
de omne gaudium exterminans; sola fæx est in fundo dolii, et non exinanitur: itaque, ut recte admonet Salomon, Prov. 23. 31. *Ne intuearis vinum, quando flavescit, cum splenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus, venena diffundet*: regulus, sive basiliscus, est Rex serpentum, perinde atque delphinus piscium, aquila avium, ferarum leo, et elephas iumentorum: sic appellatur, ut ait Festus, vel quod in capite habeat album quiddam instar diadematis: vel, quod reliqua serpentum genera vim eius fugiant. Arias vertit: *Sicut regulus punget*. Pagninus: *Dolore afficiet*. Occidit regulus seu basiliscus vel solo aspectu, ita et voluptas uno oculi aut mentis contuitu. Remedium est in voluptate, quod Ælianus et Solinus tradunt pro enecando B basilisco, nempe admotio speculi, in illud venenatos halitus diffundit, quibus in eum reflexis occiditur. Plato suadebat ebrietati deditis, ut sumpto nimio vino ad speculum se contemplarentur, ad videndam deformitatem inde enascentem; tu potius sobrius considera dictum Anacharsis: *Primum poculum sanitatis, secundum voluptatis, tertium iniuriæ, quartum insaniæ*; et dictum Pithagoræ: Tres, inquiebat, botri nascuntur in vite: primus voluptatis, secundus ebrietatis, tertius iniuriæ. Mundus miscet fel vino myrrhato, Matth. 27. 34. ideo Iesus et Sancti nolunt ex eo bibere. Qui vineam habent Sodomæ, colligunt uvas felleas. Deuter. 32. v. 32. ait Moses de Iudæis a Dei cultu recessuris: *De vinea Sodomorum, vinea eorum, et de suburbanis Gomorrhæ: uva eorum uva fellis, et botri amarissimi: fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile*. Vinum possis 1. cum Cornelio accipere de doctrina eorum, quæ est venenata, et alios inficit; 2. de eorum deliciis, quæ in amarorem convertuntur. Ut enim ait C S. Greg. lib. 4. in 1. Reg. cap. 4. *Uva in visu est, fel in sapore: visum oblectans, cor amaricans: quia nimirum reprobæ menti valde placet, quod concupiscit; sed in æterna pœna, quod sibi modo est dulce, amarescit*. Moses prius cap. 29. Iudæos monuerat, cavendum esse, ne inter eos vir aut mulier, familia aut tribus inveniretur, cuius *cor aversum* esset a Domino Deo: rationem reddit v. 18. *Ne sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem*. Chaldæus Paraphrastes vertit: *Ne sit inter vos cogitans peccata et superbiam*, hoc fel draconum est, et venenum aspidum. Si averiaris a Deo Sole tuo, et convertaris ad eum, qui sedet in monte frigido Aquilonis, anima tua replebitur felleo liquore: si autem verteris te ad radios veri Solis suaves et utiles fructus percipies. Referunt, qui de rebus In- Arbor
dicis tractant, non longe a Malaca arborem esse Anti- Antistro-
strophon, cuius radices, quæ Orientem respiciunt, sunt phon.
contra venena, febres, et alias ægritudines remedium: quæ vero ad occasum vergunt, sunt venenatæ atque læthiferæ. Tandem arbor, quæ non facit fructum bonum, exci- D detur, et in ignem mittetur, Matth. 3. 10. et 7. 19. ac vinea, quæ dat labruscas pro uvis bonis, erit in direptionem et conculcationem, Isaiæ 5. 5. per vineam ibi intelligitur Ierusalem, quæ tradetur Chaldæis et Romanis diripienda, et tropolog. de anima peccatrice agitur: sicut c. 16. 8. *Vineam Sabama* (urbem in Moab, quæ captivam, sive captivam miserabiliter sonat) *domini Gentium exciderunt: flagella eius usque ad Iazer pervenerunt*; flagella in vite sunt teneriores palmites, ex anniculis sarmentis enati, qui sese ad palum seu arborem convolvunt, ut vitem sustineant, ne in terram defluat: unde clavieuli dicuntur; lege cætera, et caput præcedens, ibi videbis, Moab ululare *sibi*, ridentibus Sanctis; auferri lætitiam et exultationem de *Carmelo*, id est, ab ubere campo, ut vertit Pagninus: a divitibus et delicatis, vocem calcantium uvas esse ablatam: aquas Nemrim (Pardos significat) id est, variis dolis maculatorum, esse desertas, quia aruit herba, et viror omnis interiit. Nemrim potest etiam signifi-

Digitized by Google

eare amaras, delicíæ peccatoris sunt ipsa amaritudo. Alia voce *ra* possis id explicare; nam significat 1. malum, id est malignum. 2. Macilentum, tenuem. Genes. 41. 21. ubi de vaccis a Pharaone visis agitur. 3. Afflictum. 4. Voluntatem, in quo significatione sunt, qui a רעה *roa* pascere deducant: sed a *roa* etiam malum esse sumi potest. Nam proni sunt sensus ab adolescentia in malum. Sic רוע *roa*, namen, sumitur pro malitia, Isaiæ 1. 16, et pro tristitia, 2. Esdr. 2. v. 2. Sensus autem Isaiæ 15. 6. dicentis. *Aquæ Nemrim desertæ erunt, quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit*, est, ut ait Cornelius, aquæ Nemrim ab accolis in hoc vastitate Moabitica deserentur, nec suis aggeribus concludentur: ideoque ex aquis maris mortui adiacentibus salsæ in eas influent, easque inficient, ut fiant amaræ et pessimæ, sicut dicit Ieremias cap. 48. 34. particula autem כי *chi, quia*, sæpe non causam, sed concomitantiam, eventum, effectum, et id quod consecutum est, declarat, ut illo loco: non enim aquæ deseruntur, quia herba arescit, sed arescit herba, quia aquæ diffluunt aut corrumpuntur. Si tamen tropologiam spectemus, verum est dicere, quod ideo aquæ deliciarum deseruntur, quia arescit herba et viror perit; nam in eam etiam rem quæruntur, ut in molli herba quies reperiatur ac somnus. Horribilius est, quod addit Isaias v. 9. *Aquæ Dibon re-*

A *pletæ sunt sanguine*; deliciæ putredine, et proprio sanguine, Deo ponente additamento, id est, nova semper flagella. In Hebræo est *Dimon*, quod significat sanguinem iniquitatis, aut divitiarum: id est, iniqui aut divitis. Qui est in deliciis, caveat sibi a gladio percutientis. Ierem. 20. 3. et 4. ubi dicitur: *Non Paschur vocavit Dominus nomen tuum, sed pavorem undique.* Paschur interpretantur, 1. aperitionem lucis, a rad. פשח *pasciach*, aperuit, et אור *ur*, lux; 2. luxuriantem principem. a rad. פשה *pasa*, crevit, diffusus est, luxuriavit: vel a פוש *pus*, multiplicatus est, et חור *chur*, princeps, heros, album, candidum. Etiamsi sis aut per honores lucidus, aut per hypocrisim candidus, aut per divitias multiplicatus, nisi Deo servias, nomen tuum erit *pavor*, et fugies nemine persequente, Proverb. 28. 1. terrebit te *sonitus folii* volantis, Levit. 26. 36. etsi ne in te quidem cadat, sed alio avolet, terreberis. Ps. 73. 23. dicitur: *Superbia eorum*, qui te oderunt, ascendit semper. Hebr. קול *col, sonitus;* superbia est merus sonus, non res; ventus, ac præterea nihil; sonus ille terrere potest, delectare non potest. Iob. 15. 21. *Sonitus terroris semper in auribus illius*, superbi impii. Itaque conclude cum Auctore Eccli. cap. 40. 12. *Substantiæ impiorum sicut fluvius siccabuntur: et sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt.*

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX QUÆSTIONUM
ET EORUM, IN QUOS DIVISUS EST, ARTICULORUM,
CONCIONATORI UTILISSIMUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX

RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM

IN PRIMUM TOMUM COMMENTARII IN PSALMOS.

Prior numerus paginam, secundus columnam designet: literæ additæ ea, quæ columnis intericcta sunt, denotent : postremus numerus est marginalis.

a

Digitized by Google

B

C

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

H

I

Digitized by Google

L

Digitized by Google

M

Digitized by Google

N

O

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

U

Z

INDEX

MATERIARUM PRO CONCIONIBUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DOMINICA VI. POST TRIN.

DOMINICA VII. POST TRIN.

DOMINICA VIII. POST TRIN.

DOMINICA IX. POST TRIN.

DOMINICA X. POST TRIN.

DOMINICA XI. POST TRIN.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

S. MATTHÆUS.

S. MICHAEL.

SIMON ET IUDAS.

OMNES SANCTI.

S. MARTINUS.

S. ANDREAS.

DEDICATIO.

FINIS TOMI PRIMI PSALMORUM.

HAG2C17331

Digitized by Google